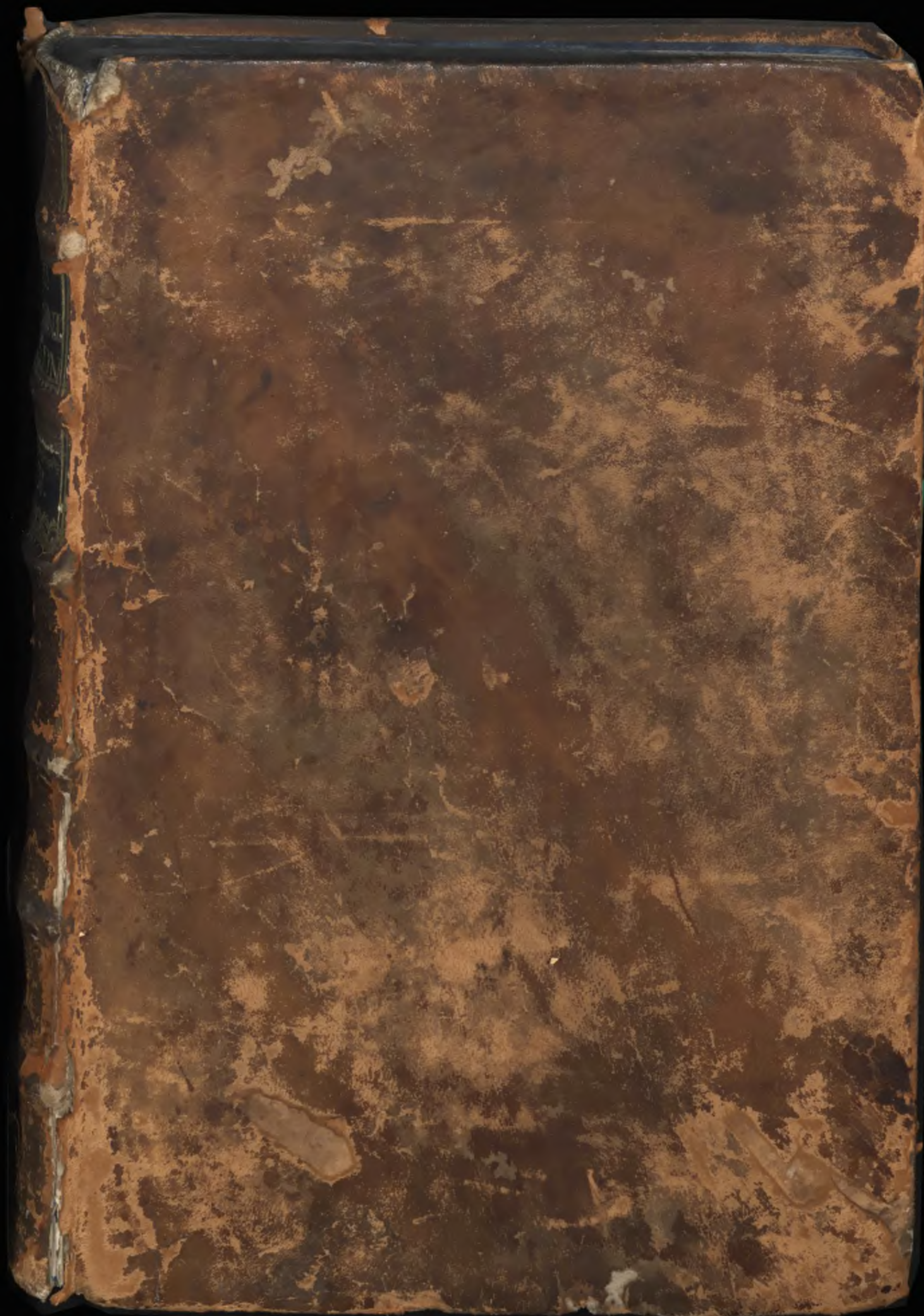
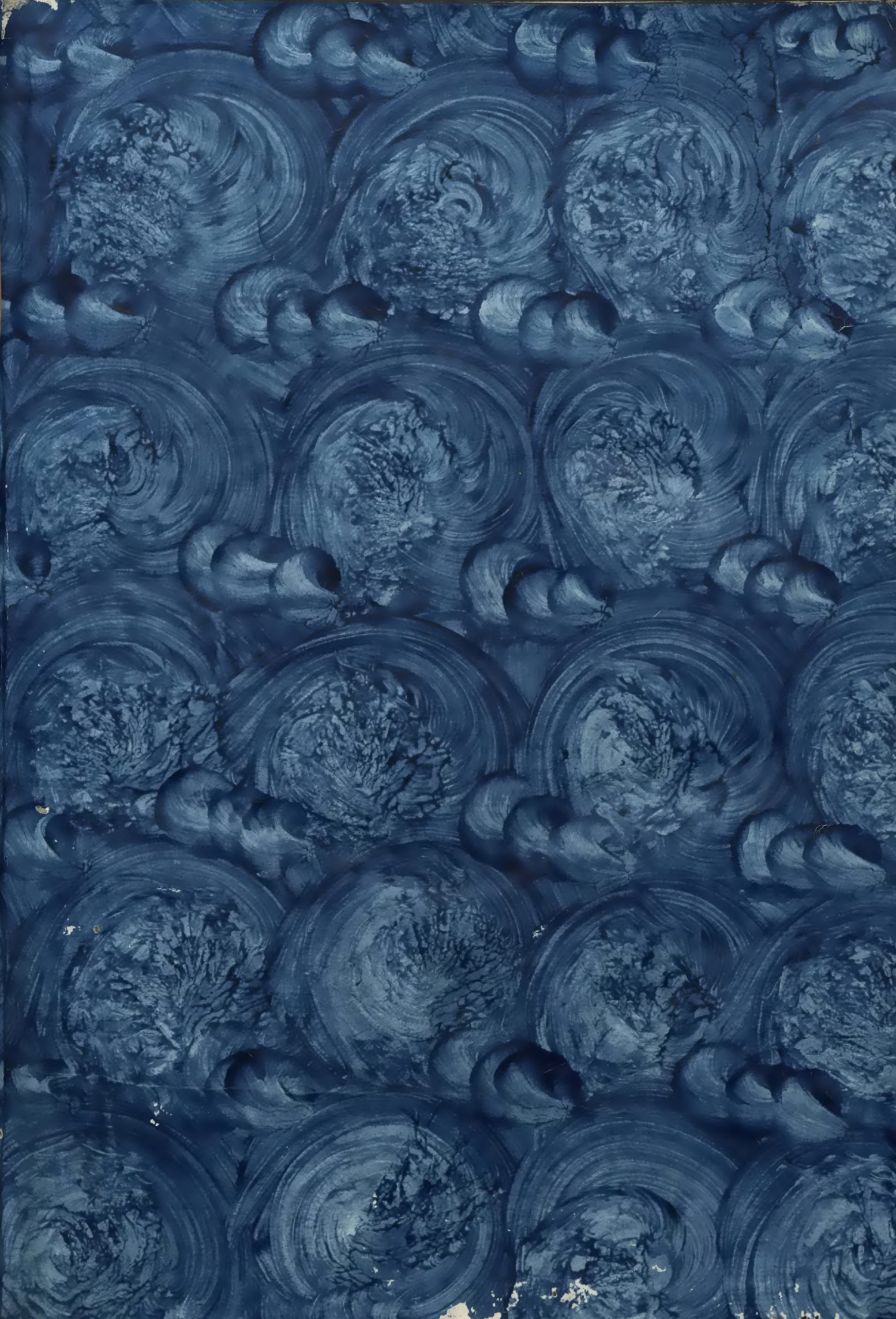
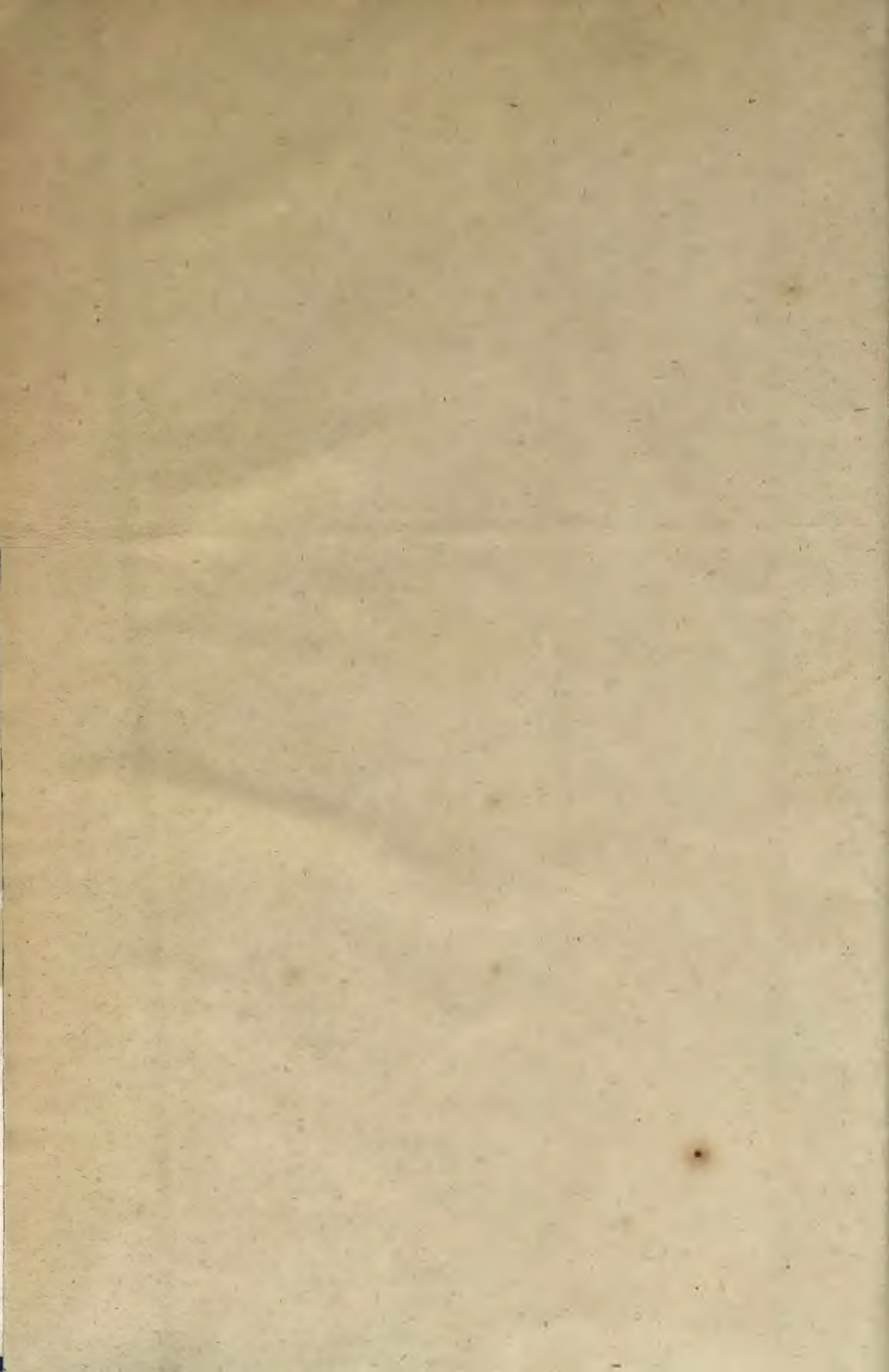

Aduersus huius temporis Hæreticos,

Editio ultima, ab ipso Auctore aucta & recognita.

factis editionibus desideratus, nouiter accessit Index:

omnibus Controuersis contentarum, vt copiosissimus, ita & serie Alphabetica in Lecturam gratiam ordinatè admodum & concinnè digestus.

AD S. D. N. CLEMENTEM VIII. PONT. MAX.

VENETIIS, M. D. XCIX.

Apud Societatem Minimam.

San Laurentij Martijr
Baccanurj Crleowary

ROBERT
BELLARMINI

INSTITUTION

20 CIENTATIS 185 V.

DE CONTROVERSII

CHRISTIANAE FIDELI

Adhuc in his temporibus Haricicos.

Thomas Q. Smith

Handwritten: ...

CALL DATES IN PRIORITY

:yabel rillecca ratinone . zutabedib endigibito aillit

67. *Handwritten text in Cyrillic script, likely a list or index.*

AD 2. D. N. CLEMENTINUS VITI. PONT. MAX.

84 1713

t. 4

V E N E T I S, M. D. X C I X.

Abud Societatem Miniman.

BEATISSIMO SANCTISSIMOQUE PATRI CLEMENTI VIII.

PONTIF. MAX.

ROBERTVS BELLARMINVS.

LABORIOSVM opus & arduum, PATER BEATISSIME, quod aduersus omnes huius temporis hæreses iam dudum molior; non semel nec breui tempore interruptum & impeditum; nunc demum Dei benignitate perfectum, sub tuo sanctissimo nomine prodit in lucem. Quanquam, haud scio, si mihi data fuisset optio; an opportunius tempus eligere potuissem, quo postrema hæc mea cum Hæreticis concertatio lucem aspiceret, quam initium Pontificatus tui.

Video enim ab bellum hoc spirituale conficiendum, & Rempub. Christianam, extinctis hæresibus, aliquando pacificandum, multa & magna in Sanctitatem Tuam præsidia diuinitus esse collata: Nam vt studium hæresum profligandarum, Catholicæque religionis propagandæ nulli Pontificum Maximorum defuerit: illud certè negari non potest, quibusdam ætatem propè iam exactam, alijs valetudinem nimis infirmam magno ad res præclare gerendas impedimento fuisse.

Tu verò Sanctissime Pater, ea primum ætate ad Apostolatum vocatus es, quæ & matura sit ad consilium, & non impar ad labores vt senis prudentiam habeat cum patientia iuuenis. Deinde corporis firmitatem diuino munere nactus es, qualem ea mens requirebat, quæ præter instantia quotidiana tum Romani Episcopatus amplissimi, tum nobilissimi Ecclesiastici Principatus, Omnium, quæ usquam sunt, Ecclesiarum sollicitudinem gerit. Ad hæc, non vt alij, vastitatem atque exitium, quod multis prouincijs hæresis attulit,

EPISTOLA DEDICATORIA.

per literas & nuncios cognouisti; sed ipse coram aspexisti atque tractasti: quippe qui totum ferme Occidentem & Septentrionem ob negocia Christianæ Reipub. peragrafti.

Sed illud longe maximum cum ad hæreses tam varias reprimendas, tum ad collapsam morum disciplinam restituendam videtur: quod ea vitæ innocentia, ea morum sanctitate, ea doctrina, prudentia, vigilantia, eo denique Zelo diuini honoris præditum esse te, ac semper fuisse, Orbis Christianus intelligit; ut nec tibi potestas, aut voluntas constituendæ Christianæ Reipub. deesse possit: nec improbi homines exemplo vitæ tuæ perditos mores suos vlla ratione tegere, vel excusare queant: Hæreticorum verò calumniæ, atq; mendacia in Apostolicam sedem, eodem vitæ tuæ exemplo, nobis etiam tacentibus, refellantur. Tanto igitur nunc alacrius atque ardentius cum hostibus fidei congredi audebimus, quanto certiores fore victoriam, te cælestis huius militiæ Duce atque Imperatore confidimus.

Quod autem ad me attinet, si libri qui nomini tuo inscripti apparent, sapientissimo, acerrimoque iudicio Sanctitatis Tuæ non improbatifuerint, facile sperare potero, non solum Ecclesiæ Catholicæ, cui regendæ præsides, sed ipsi etiam Christo, cuius vices in terris geris, non ingratum fore qualecunque hoc mee tenuitatis, atque humilitatis obsequium. Te vero, Pater optime, munusculum hoc meum, quamuis nulla ex parte tanta Maiestate dignum, non aspernaturum; eximia illa, quæ tibi non sine causa nomen dedit benignitas, & clementia pollicetur.

P R A E F A T I O A D L E C T O R E M.

NON ME FUGIT OPTIME LECTOR, NON PAUCOS esse, qui mirentur, cur editio huius quarti tomi tam longo tempore dilata fuerit. Sed si mirari desinent, si cauissas, quae omnino vera & multis nota sunt, huius dilationis attenderint. Nam & opuscula quaedam ob varias occasiones non sine magno labore conficere hoc ipso tempore me oportuit: & aduersa valetudine non semel tentatus studia remittere, vel etiam penitus intermittere aliquando coactus sum. Nec defuerunt in Vrbe occupationes plurimae tum publicae, tum priuatae, quae saepe menses, interdum annos huic à me instituto operi eripuerunt.

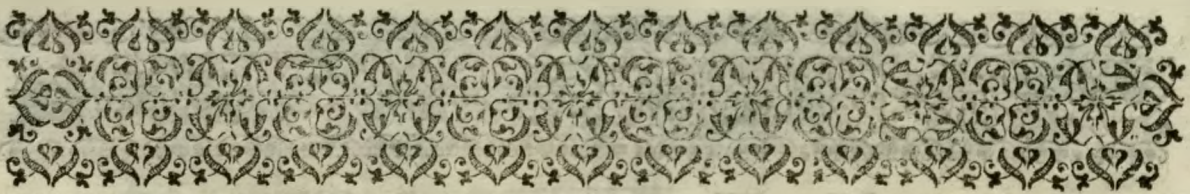
Accessit postremo Gallicana peregrinatio, non minus diuturna, quam periculosa, siquidem in eorum numerum, qui SIXTI V. inssu Legatum Apostolicum comitabantur, adscitus, annum integrum & eo amplius, partim in varijs itineribus consiciendis, partim in tolerandis obsidionis Parisiensis incommodis ita consumpsi, ut in tanto armorum strepitu vix aliquid commentationi, aut scriptioni opera & laboris impenderim.

Et quoniam in mentionem huius legationis incidimus, & ego insignium virtutum Henrici Caietani Cardinalis & Legati spectator & testis fui, iniuriam posteritati facere me arbitraber, nisi hoc loco testatum relinquerem, Legatum Caietanum primaria nobilitatis virum ea pietatis, sapientiae, fortitudinis, liberalitatis, comitatis, doctrinae etiam & ingenij laude toto legationis tempore floruisse, ut una esset omnium vox, ad ea negotia tot periculis obnoxia, totq; difficultatibus implicata, nullum ab Apostolica sede mitti potuisse hominem aptiorem. Eius certe incredibili animi magnitudini, in summa rerum omnium desperatione, salutem suam debere se Galliarum metropolis Lutetia libenter agnoscit, & praedicat.

Ego verò cum itinerum laboribus, bellorumq; periculis essem aliquando liberatus, retuli me ad opus iam pridem institutum: sed non ita pristinas occupationes effugere potui, qui mihi rursus annus alius quasi de manibus elaberetur. Itaque hieme superiore, ut omnino ab occupationibus ceteris me subducerem, secessi in Tusculanum, atque in ea solitudine paucis mensibus tandem perfeci, quod alioqui multis annis perficere non potueram. Quartus igitur hic tomus, quo totum opus concluditur & absolvitur, ante quadriennium inchoatus, nunc demum Deo iuuante prodit in lucem.

Quamuis autem controuersias omnes temporis nostri complecti, certaq; methodo in vnum quasi corpus conferre voluerim: tamen controuersiam de Indulgentijs, quae ceteris omnibus occasionem dedit, video nondum esse tractatam. Nam cum in libris de Pœnitentia ea disputatio locum habere debuisset; & ego rebus alijs impeditus aut nundinas autumnales manum illi extremam imponere non potuissem; malui sine hac disputatione tomum illum tertium tunc emitte-re, quam cum Typographi dispendio propter vnius libri additionem, vernaes nundinas expectare.

Ceterum si Deus vitam mihi paulò longiorem donare dignabitur, & aliquid ocij naetus fuero: in alia totius operis editione non solum librum de Indulgentijs, sed etiam alia quadam, quae nonnullis desiderari videntur, adiungam. Interim his meis laboribus, quales quales sunt, vnius diuinae gloriae, & utilitatis tuae causa susceptis, pie Lector, viuere, meq; apud Deum precibus tuis inua.

APPROBATIO.

VM Tomus hic quartus de fidei Christianæ Controuersijs, autore R. P. ROBERTO BELLARMINO, Societatis IESV, tribus eiusdem tomis iam antea optimo consilio, maximoque cum fructu editis pulcherrimè respondeat atque cohæreat, adeoque veram & salutarem Catholicæ Ecclesiæ doctrinam aduersus malè sanos & pestiferos veterum ac recentium Sectariorum errores, non minùs eruditè solideque, quàm Tomi illi tres, defendat, confirmet, explicet; non minùs profectò ipse, quàm illi, lucem & laudem mereri; & adeo dignus esse videtur, qui ad Communem Reipub. Christianæ vtilitatem typis vulgetur, & ab omnibus veritatis studiosis perquam studiosè legatur.

*Sic censeo ego ALBERTVS HVNGERVS
S. Theolog. D. Professor, & Procan-
cellarius, atque Theologici Collegij
pro tempore Decanus, in Academia
INGOLSTADIANA.*

APPROBATIO

ORATIO

ORATIO IN SCHOLIS H A B I T A.

NUNUM IAM DECIMUM CUM LUTHERANIS
in hac palestra depugno. Nec mihi tamen unquam
venit in mentem, ut antequam novum certamen in-
grediar, quale tandem sit animal, LUTHERANVS,
aperiam, cum praesertim apud eos agatur, quorum
non pauci fortasse nunquam eiusmodi monstra vide-
runt. Sed hoc anno rei, de qua agitur, magnitudo ad-

monuit, ut quoniam concertatio grauissima, non cū uno, vel altero grege Lu-
theranorum, sed cum omnibus omnino, quāuis inter se non minus, quam a no-
bis dissidentibus, futura est, non ante in hanc arenam pugnaturus ingredier,
quā breuiter exposuero, quid sit quod vulgo dicitur LUTHERANVS.

Ac ut nemo dubitet, orationi mea fidem habere, nihil ipse fingam, nihil
adferam meum, sed eum virum auctorem, ac testem producam, cuius vel so-
lum nomen ad fidem faciendam sufficiat. Is erit Apostolus, & Euangelista
IOANNES, qui in illa sua diuinissima Apocalypsi, posteaquam de priori-
bus seculis multa longè prospiciendo perscripserat, ubi ad hoc seculum venit,
LUTHERVM per stellam de caelo cadentem; LUTHERANAM doctrinam
per fumum de tartaro ascendentem; ipsos autem LUTHERANOS per exer-
citum innumerabilium, atque horribilium locustarum, ita suis coloribus,
ita ad viuum, ita luculenter expressit, ut nihil dici potuisse videatur aper-
tius. Quamobrem si quae IOANNES de stella, de fumo, et de locustis in Apo-
calypsi scripsit, paulò diligentius pro temporis breuitate exposuerimus, nemo
erit, qui non intelligat, quod genus bestiarum sit, cum quo, Deo benè iuan-
te, pugnare aggredimur.

Igitur de STELLA, quae primo loco inspicienda est, ita loquitur nonum
caput Apocalypseos: Et quintus Angelus tuba cecinit, & vidi stellam de
caelo cecidisse in terram, & data est ei clavis putei abyssi. Et aperuit pu-
teum abyssi. SEPTEM Angelos IOANNES inducit, qui toti orbi terrarum
septem ingentes calamitates septem tubarum clangore praeiungunt. De pri-
mis QUATTOR cum aduersarijs conuenimus, quatuor principales here-
ses, quae Catholicam Ecclesiam suis temporibus afflixerunt, tubis illis my-
sticis indicari. De SEXTA & SEPTIMA tuba nulla dubitatio esse po-
test. Satis enim aperte sexta tuba postremam, eamque grauissimam
Antichristi persecutionem. Septima verò mundi totius interitum, &

(*ut Scriptura loquitur*) consummationem significant:

De vaticinio QUINTAE tubae nonnulla controuersia est, dum illud in nos quadrare LUTHERANI clamant, Nos in illos aptissime conuenire non solum dicimus, sed etiam apertissime comprobamus. Illi enim vaticinium quinta tuba in Catholicos retorquere nullo modo queunt, nisi quintam, ac sextam tubam ita confundant, ut unam efficiant ex duabus, et sacrum, ac mysticum tubarum numerum penitus destruant. Neque enim Catholica nostra Ecclesia ullam certam haereseos notam inurunt, sed eam in ANTICHRISTI regnum degenerasse, degeneres ipsi, & verè adulterini filij mentiuntur. Regnum autem, & tempora ANTICHRISTI ad sextam tubam, non ad quintam pertinere, & res ipsa loquitur, & interpretes eius loci summa consensione testantur.

Multò igitur verius, ac probabilius est, ut quatuor primis tubis quatuor principales haereses designantur, ita etiam quinta tuba haesim quandam multiplicem, et deterrimam significari, quae ANTICHRISTI persecutionem proximè praecurrat, eiq; viam patefaciat, atque sternat: quam haesim Lutheranam esse, non ego solus, vel primus, sed plurimi ante me ex coniecturis non leuibus docuerunt. Sed quicquid sit de proprio, ac germano sensu verborum Ioannis, neque enim audeo de vaticinio obscurissimo quidquam temerè pronunciare. Illud affirmo, quae IOANNES hoc loco de stella, de fumo, de locustis loquitur, in LUTHERVM, & LUTHERANOS mirificè conuenire.

Quid enim aliud (ut à stella cadente exordiar) vobis esse videtur, stellam de caelo cadere, nisi hominem caelesti vitæ addictum à terra longissimo intervallo remotum, sacri caelibatus, ac monasticae professionis splendore, & puritate micantem, subito ad terrenas delicias, atque ad negocia huius mundi delabi; mortali coniugio implicari, in carne & sanguine volitari? LUTHERVM autem quis tandem ignorat, cum aliquando monasticam vitam, perfectam, pauperem, continentem, caelestem planè, ac diuinam in clarissimo quodam ordine profiteretur, repentino atque horribili casu ex sacerdote laicum, ex paupere diuitem, ex continente maritum, ex monacho politicum factum? monasterium in palatium, pannosam vestem in sericam, victum sobrium, ac tenuem in opiparas cænas, & prandia commutasse? Deniq; qui propter Christum uxorem, liberos, agros, nummosq; contempserat: iterum propter uxorem & liberos, propter agros & nummos Christum reliquisse?

Quia verò LUTHERVS precipuum studium suum in Apostolica sede opugnanda positurus erat, seq; Christi Vicario Antagonistam singularem professurus, pulchrè Ioannes dicit, stella de caelo cadenti clauem abyssi datam. Ita nimirum oportebat, ut sicut CHRISTVS Apostolo Petro, eiusq; successoribus clauem regni caelorum attribuit, ita etiam SATANAS cum Apostolo suo primario clauem abyssi cōmunicaret: & sicut Petrus caelesti clauē diuinā

oracula referabat, ac populis sibi creditis doctrinā salutarem de cælo adferebat: sic Lutherus abyssi clauē infernalē puteū aperiret, ac tetros inde errores antiquarum heresum colluuiem dogmata pernicioſa, tartareaq; deduceret.

Atque hoc eſt, quod ſequitur in Apocalypſi: Et aperuit puteum abyſſi; & aſcendit fumus putei ſicut fumus fornacis magnæ, & obſcuratus eſt Sol, & aër de fumo putei. Fumum iſtum, qui Lutheri caſum conſecutus eſt, planè eſt cæcus, & ſtupidus, qui non ſentit. Antequam enim ſtella iſta laberetur è cælo, totus fermè Occidens, vel potius Latina Eccleſia vniuerſa, vno Bœmiæ angulo excepto, eiſdem fidei, & religionis erat, & quocunq; aliquis iret, fratres ſuos continuo agnoſcebat. Siquidem omnes verſabantur in lumine. Vna erat omnium fides, eadem prædicatio, ydem ritus Sacramentorum, eadem ieiuniorum, feſtorumq; obſeruatio: non erat altare contra altare, nec domus contra domum, ſed vbiq; ad vnum atque idem ſacrificium à ſacerdotum Principe colligebamur, atque in vnum ouile ab vno paſtore congregabamur; & ad vbera eiſdem matris Catholica Eccleſie nutriebamur. At poſteaquam ſtella huius fulgor in tenebras eſt plangenda conuerſione mutatus, & abyſſi clauē puteum tenebrarum aperuit: tantus eſt fumus heresum, ſchiſmatum, ſectarum exortus, ut iam nec in eadem prouincia, nec in eadem ciuitate, vel domo, vnus alium internoscat. En quanto miraculo ſeparauit Deus. Iſraëlem ab Aegyptijs. Nos enim ad quos Dei beneficium, fumus ille tartareus non peruenit, non ſolum in Italia, Hiſpania, Gallia, ſed in ipſa etiam Germania, & Britannia, & in vltimis orbis terræ partibus fratres noſtros videmus; cum Aegyptij Boreales, quorum terram operuere tenebræ Aegyptijs denſiores, & quorum populos caligo ſeralis inuoluit, in eadem (ut dixi) domo inter ſe non agnoſcant.

Obſcurauit quoq; hic fumus (ut in Apocalypſi dicitur) Solem et aërem. Nam per Solem, CHRISTVM accipiendum eſſe, qui de ſe ipſe dicit: Ego ſum lux mundi; per aerem, ſcripturas, per quas in huius vitæ laboribus quodammodo reſpiramus, & noſtri, & aduerſarij, hoc eſt, & Catholici, & Hæretici libenter admittunt. Et CHRISTVM quidem, quàm vehementer fumus iſte teterrimus obſcurauerit, teſtis eſt Transſyluania, et finitimæ regiones, vbi à nouis EBIONITIS, SAMOSATENIS, & ARRIANIS, qui omnes è Lutheri gymnaſio prodierant. CHRISTI diuinitas palam, ac ſine vllis ambagibus abnegatur. Teſtis Moravia, Hollandia, & neſcio quot alienationes, vbi ANABAPTISTÆ. qui & ipſi LVTHERO, ſi non parente, certè auo, & maiore gloriantur, CHRISTO veram carnem, atque animam ſuis erroribus adimunt. Teſtis etiam ipſa Germania, vbi qui veri, ac rigidi Lutherani dici volunt, per nouum neſcio quod figmentum vbiq; uitæ humanam CHRISTI naturam cum diuina confundunt.

Non defuerunt olim Hæretici veteres, qui CHRISTVM iuſtitia Solem

varijs errorum nebulis obscurare tentarunt: sed nulli unquam liberius, nulli impudentius, nulli horribilius, quàm y, quos mundo LUTHERI schola produxit. Quis enim in antiquis Hæreticis legit, CHRISTVM non modò non esse Deum, sed neque adorandum, aut inuocandum; eundem etiam de salute desperasse, atque esse damnatum. Vt omittam Cerberos tricipites, & tricorporum Geriones; Deum fictitium, imaginarium, phantasticum, aliaq; id genus nomina blasphemia, quæ pijsimi scilicet isti Theologi usurpant, cum sacrosanctæ Trinitatis arcana explicare, vel potius temerare nituntur. Horror est audire, vel legere quanta temeritate hoc tempore de CHRISTI mysterijs disputetur; ut iam dubitari non possit, quin isti sibi non leuibus nebulis, sed fumo tetrissimo, atque tractabili Christum Solem obduxerint.

Porro scripturas, quæ (ut dixi) per aërem significantur, incredibile dictum est, quàm densis tenebris hic fumus inuoluerit. Tot enim iam extant interpretationes contrariæ, tot commentaria inter se pugnantia, tot lites, et contentiones de intelligentia verbi Dei, ut ea quæ olim clarissima omnibus erant, nunc obscurissima, ac veluti anigmata quadam esse videantur.

IOANNIS Euangelium quis nescit aduersus CHERINTVM, & EBIONEM præcipue scriptum fuisse, qui CHRISTVM sempiternum, ac Deum esse negabant? Et quid illis verbis clarius pro CHRISTI diuinitate, atq; eternitate dici potest: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum? Et tamen hodie TRANSYLVAANI locum istum ita suis commentarijs peruerterunt, ac deprauarunt, ut ex isto ipso loco argumentum ducant, quo probent Christum neque esse Deum, neque ante Matrem Virginem extitisse. Quid in re sacramentaria? Dici ne potest aliquid planius illis verbis: Hoc est corpus meum? At hoc tempore pauca ista verba tam altè in cimmerias tenebras demersa à LUTHERANIS, & ZVINGLIANIS sunt, ut nuper quidam ducentas collegerit horum verborum vel apertas deprauationes, vel inter se disidentes interpretationes. Exempli generis eiusdem prope innumerabilia possem adferre; nisi me locustæ iam dudum ad se inspiciendas inuitarent.

De fumo igitur putei prodijisse IOANNES vidit agmina quadam admirabilium, & furentium locustarum, quæ paulo post etiam equorum, & scorpionum, & leonum, & curruum volitantium, & hominum armatorum speciem præferrent. PRIMVM locusta sordidum, atque ut ita dicam, ventrosus est animal, totum siquidem eius corpus nihil ferè est, nisi venter. Quocirca nec incedere, nec volare rectè potest, sed saltitando erigit se in sublime quasi volatura, & mox nimio ventris pondere ad terram depressa turpiter cadit. Tales omninò sunt Hæretici LUTHERANI, homines ventri addicti, hostes ieiuniorum, continentia inimici; & ea de causâ nec possunt rectè viuendo per viam mandatorum incedere; neque penitus contemplationis, se se

ad res cœlestes, ac diuinas intuendas erigere. Nituntur quidem interdum se attollere, & mores emendare, sed more locustarum continuo iterum cadunt, ac deprimuntur ad terram.

Testis esse potest Saxonica uisitatio. Nam cum LUTHERVS animaduerneret aliquando ob euangelicam libertatem à se tot annis prædicatam, omnesq; leges Ecclesiasticas abrogatas, et ipsum decretum publice in foro exustū, populos Germaniæ iam sine ullo freno in uitia ruere; quandam instituit uisitationem, atq; admonuit uerbi Ministros, ut predicarent pœnitentiā, timorem Dei, obedientiam, opera bona. Sed saluus fuit locusta, nam nec ipse mores emendauit suos, nec populi pastorum admonitionibus paruuerunt. Nec sanè immerito. Quorsum enim bonis operibus studeant, quibus sufficit una fides?

Pari ratione conantur pleriq; eorum per contemplationem volare, et scribunt iam passim libros de tribus personis, de duabus naturis, de uera Christi diuinitate, deq; alijs summis fidei nostræ mysterijs, sed interim ita cadunt, ut non tibia tantum, sed etiam caput ad terram allidant. Rari enim admodum sunt apud LUTHERANOS, qui in libris de CHRISTO editis uel Ebionem, ad Arrium, uel Nestorium, uel Eutychetem non sapiant.

Habent deinde locusta illud etiam proprium, quod cum rege careant; tamen turmatim incedūt. Sic enim legimus in Prouerbijs Salomonis: Regem locusta non habet, & egreditur uniuersa per turmas suas. Sic etiam Regem LUTHERANI non habent ullum. Nullum enim esse uolunt, qui toti Ecclesiæ cum potestate præsit; neq; aliud magis in catholicis reprehendunt, quam quod uni omnes obediant, quodq; unum agnoscant Christi in terris Vicariū, Petri Apostoli successorem, Ecclesiæ uniuersæ patrem, & pastorem. Sed licet Rege careant nouæ istæ locustæ, breui tamen ita propagatæ, atque auctæ sunt, ut turmatim ingenti agmine progrediantur. Quod quidem nonnulli non mediocriter admirantur. Qui fieri potest (inquiunt) ut doctrina ista noua non sit à Deo, & tamen tot populos, tot prouincias, tot regna tam breui tempore occupauerit? Sed si ita liceat philosophari, magis adhuc mirabimur, cur MAHOMETI Alcoranum in magna parte orbis terræ tam facile obtinuerit.

Sed nulla est, mihi credite, caussa admirationis, cum et Alcoranum MAHOMETI, & Euangelium LUTHERI, carni, ac sensibus commodissime accidant. CHRISTI Euangelium, quod res difficillimas ad credendum, & laboriosissimas ad operandum imperat, quodq; carni, & sanguini peritus aduersatur, piscatorum operam tam felici progressu in toto orbe terrarum breuissimo tempore disseminatum, receptumq; fuisse. Verè est admirandum, certissimumq; diuinæ potentie argumentum. At MAHOMETI LUTHERIQUE doctrinam nihil est mirum et facile, et in multis locum reperisse, multa enim eaq; difficillima fidei nostræ mysteria sustulit, & simul fræna libidinibus laxauit, & omnibus scelestis hominibus aditum patefecit.

Aspicite enim qui sint qui ad LUTHERANOS plerumque deficiunt: Gula addicti ad eos accurrunt; quòd non sint apud eos stàta ieiunia: incontinentes; quòd apud eos etiam Monachis, & Monialibus matrimonia concedantur, desertores monasteriorum; quòd omnia apud eos vota laxentur, omnia claustrareferentur, continentia cum coniugio, cum diuitijs paupertas, obedientia cum licentia commutetur. Homines auari, & ambitiosi, quòd eis Lutherani non solum opes Ecclesie sed etiam personas, & ipsam fidem ac religionem inaudita adulatione subijciant: Itemq; otiosi quòd LUTHERI religio sola fide contenta, opera non requirat. Denique improbi, & scelerati omnes, quòd nec peccata sacerdotibus confiteri, nec ulli hominum vita sua rationem reddere teneantur.

Et miramur adhuc si crescat numerus locustarum. Homines enim ita comparati à natura sunt, ut id facile, & libenter credant, quòd cupiunt, quòd placet, quòd delectat. Non est difficile voluptarijs, & carnalibus hominibus persuadere, Sacerdotes & Monachos coniugio alligari oportere, continentiam esse rem supra vires, ieiunia superuacanea, delectum ciborum supersticiosum. Non est difficile apud auaros excusare vsuras, apud ambitiosos simoniam, apud lasciuos fornicationem.

Legite Euangelium: Audiebant (inquit sanctus Lucas) omnia hæc Pharisei, qui erant auari, & deridebant eum. Non credebant Pharisei differenti Domino, ac dicenti: Non potestis Deo seruire, & Mammonæ. Quare? quia erant auari, neque à Mammona auelli se patiebantur. Et alio loco ad ambitiosos Dominus: Quomodo (inquit) vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam, quæ à solo Deo est, non quæritis? Non miror (inquit) vos non credere, mirarer si crederetis, quando superbia atq; ambitio ita oculos vestros excecavit, ut humilem CHRISTVM, & gloria contemptorem agnoscere non possitis. Accepissent sanè Pharisei libenter CHRISTVM, si non crucem, non egestatem, non humilitatem predicasset, sed primos accubitus in cænis primas cathedras in synagogis, salutationes in foro, denique magnas opes, & clarissimos honores hic in terris suis sectatoribus attulisset.

Quæ cum ita sint, nihil nihil est cur quisquam miretur, sitam multi, & tam facile MAHVMETO, ac LUTHERO carnis libertatem predicantibus magnus dederunt. Erant enim utroque tempore, ut ex historicis cognosci potest, mores hominum Christianorum magna ex parte corruptissimi, sacramenta, religiones, disciplina Ecclesiastica contemnebantur, conculcabantur, iacebant: florebant verò, ac vigeabant, vel potius dominabantur, ac regnabant omnia genera vitiorum, ut iam homines sic affecti sanam doctrinam non sustinerent, sed quærerent sibi magistros prurientes auribus. Non fiebant hæretici, quòd nemo esset, qui hæreses predicaret. Sed iam erant ipsi ad hæresim suscipiendam

ORATIO IN SCHOLIS HABITA.

piendam preparati. Ligna erant arida, atq; ad flammam concipiendam idonea. Expectabatur solum qui ignem excitaret, atque subiceret. Non defuit Satanas muneri suo, ac per MAHV METV in Oriente, per LV THERVM in Occidente tantum incendium excitauit, quantum multis annis, et magno labore restingui non poterit. Habemus igitur, cur LOCUSTAE tam subito propagentur, ut per turmas plenis agminibus gradientur. Videamus nunc, si placet, quibus verbis à Spiritu describantur.

Ait igitur Beatus IOANNES, Vidisse se in locustis faciem humanam, capillos muliebres, caudam scorpionum, dentes Leonum, caput corona quasi aurea insigne, pectus lorica ferrea communitum: Atque addit, Fuisse eas quasi equos paratos ad praelium, & tonitum alarum ipsarum, quasi currus equorum properantium ad certamen; & habuisse Regem supra se Angelum abyssi, qui dicitur Hebraicè Abaddon, Græcè Apollon, Latinè Exterminator. Percurramus breuiter singula.

Facies humana, blanda, muliebris, designat initium hæreticæ prædicationis. Nihil enim se docturos affirmant, nisi simplicem veritatem, ac purissimum Dei verbum; nolle se aliquid immutare, vel innouare, sed repurgare tantum nescio quos abusus, ac breuiter doctrinam fidei, & religionem Christianam ad purissimos fontes Euangelij reuocare. Ita nimirum simpliciores alliciunt, sibiq; audientiam parant.

Cauda scorpionis significat exitum lethiferum, ac venenatum. Nam posteaquam Dei verbum Lutheranus Minister proposuit, continuo illud per uersa interpretatione deprauat, atque ad varios detorquet errores, & eo modo quasi retorta cauda aculeum infigens in audientium mentes lethiferum virus infundit. Scriptum est (inquit) Bibite ex hoc omnes, perperam igitur, & contra Euangelium faciunt, qui calicem Domini non omnibus præbent. Agnosco Dei verbum, ac veneror: Bibite ex hoc omnes. At bone vir, quo tandem verbo Dei probabis, vocabulum (omnes) ad omnes omnino homines, & non ad omnes certi alicuius generis pertinere? Alioqui si ita videtur, demus etiam Turcis, Iudais, Ethnicis, infantibus, morionib. sacrum calicem. Nam & isti inter homines numerantur. Scriptum est, inquit, Honorabile connubium in omnibus. Ergo in Apostolum peccant qui connubium in laicis venerantur, in Sacerdotibus, & Monachis reprehendunt. Sed si ita est, & in omnibus hominibus connubium honorare oportet, honoremus connubium parentis cum filia, fratris cum sorore, aui cum nepte. Quid quod connubium dixit Apostolus, non sacrilegium? Coniugia verò post solemnia vota, non connubia, sed sacrilegia à sanctis Patribus nominantur.

Sed pergamus ad cetera. Dentes Leonum detractationes sunt, quibus assidue & literis, & sermonibus LV THERANI famam lacerant Monachorum,

chorum, Sacerdotum, Pontificum, ipsorum etiam Sanctorum, qui cum Deo feliciter regnant. Et sane detractationibus ita delectantur LUTHERANI, ut eis nutrir, sustentari, ac vivere videantur. Et tam multa dicunt, & scribunt, quæ nec sunt, nec fuerunt, fortasse etiam nunquam erunt, ut videantur omnem penitus sensum pudoris, atque omnem conscientiam exuisse. Certe si ex eorum disputationibus, & concionibus, ex commentariis, & libris detractationes detraherentur: sic ab eis tota substantia, & succus omnis abscederet, ut ingentia illa volumina, quibus bibliothecas nunc replent, in pauca folia contrahi possent.

Corona in capite locustarum superbia atque arrogantia est. Qua sese LUTHERANI super omnes efferunt. Extat liber LUTHERI ad Ducem Georgium, in eo sic ait: A tempore Apostolorum nullus Doctor aut Scriptor, nullus Theologus, aut Iurisconsultus tam insigniter, & clare conscientias secularium statuum confirmavit, instruxit, & consolatus est, sicut ego feci. Per singularem Dei gratiam hoc certo scio, quoniam neque Augustinus, neque Ambrosius, qui tamen in hac re optimi sunt, mihi in hoc æquales sunt. Et rursus in sermone de euerfione Hierusalem: Tam copiose, inquit, prædicatum est à nobis Euangelium, ut ne Apostolorum quidem tempore tam clarum fuerit. Quid quod in libro contra Bullam Leonis X. summi Pontificis, audet homo priuatus Pontificem Maximum, cum vniuersa quæ illi paret Ecclesia excommunicare? Quis unquam legit, vel audiuit, Episcopum à presbytero, ne dicam summum Pontificem à Monacho excommunicari potuisse? Exhorruit quondam Chalcedonense Concilium Dioscori audaciam, qui Concilio Ephesino secundo, præsidens Leonem primum Pontificem excommunicare præsumpserat. At quæ comparatio esse potest inter Dioscorum Patriarcham secundæ sedis generali Concilio præidentem; & Lutherum priuatum Monachum in suo cubiculo delirantem? Quid quod non modò LUTHERVS, & CALVINVS nihil faciunt mille Cyprianos, & mille Augustinos, sed etiam quouis eorum minister pro asinis, & stipitibus ducit omnes catholicos?

Erant autem coronæ illæ quasi aureæ, id est, aureæ videbantur, sed non erant; simulant enim se Dei zelo ad ea quæ dicunt incitari, cum tamen nihil minus, quàm Zelum Dei noerint. Vel ideo coronæ dicuntur quasi aureæ, quia magnis se nominibus ornant, cum se Prophetas, Euangelistas, Helias tertios, Repurgatores doctrinæ, Instauratores fidei, ac religionis, appellant: ceterum solo fulgore, ac sonitu insignium vocabulorum, cum in re nihil subsit, inaniter gloriantur.

Pectus lorica ferrea armatum obstinationem designat. LUTHERANI siquidem, sed magis adhuc CALVINISTÆ, & maxime omnium ANABAPTISTÆ ita animum obdurant, atque obfirmant, ita pectus obstinatio-

ne & pertinacia muniunt, ut quamvis apertissime conuincantur, malint tamen millies mori, quam ab errore recedere.

Jam verò similitudo equorum, qui parati videbantur ad bellum, signum est audaciae, ac temeritatis. Si quis LUTHERVM audiat, putabit omnino se Goliath Philistaeum, vel Thrafonem quempiam audire: Adeste (inquit in assertione art. 25.) adeste adhuc omnes Papistae in vnum; conflata studia vestra omnia in vnum, si fortè possitis hoc vinculum dissolvere. Et ibidem: Hanc ratiunculam, inquit, neque soluunt, neque soluent vnquā omnes Papistae in vnum chaos confusi. Sed quam temerè gloriosus miles ista effutierit, Episcopus Rossensis beatissimus Martyr ostendit, qui vincula illa Lutheri iudicio indissolubilia, tanquā fila araneorum momento dissoluit.

Porro volantes currus miram indicant velocitatem, qua noua ista secta instar pestiferæ tabis sese per varias regiones effudit. Nam non contenta occidens, & aquilonaribus regnis, ad Orientem quoque, & Meridiem, ad Graecos, ad Indos, ad ipsum nouum orbem nauigare ausa est; quanquam & à Gracis cum ignominia repulsa fuit, & apud Indos non permisit Dominus, ut vestigium figere posset. Neque enim tam horribile flagellum innocens illa, ac tenera Christi Ecclesia merebatur.

Ad extremum: Regem supra se locustæ habere dicuntur Angelum Abyssi. Nam etsi Regem aspectabilem, & corporalem LOCUSTAE non habent, ut supra ex Salomone docuimus; inuisibili tamen Rege, velint nolint, carere non possunt. Ipse est enim (ut ait S. Iob) Rex super omnes filios superbiae: in filijs autem superbiae principem locum Haeretici tenent.

Porro exterminator dicitur Rex locustarum, quod per nullam vnquā haereseum, aut persecutionem Satanas Ecclesiam ita vastare, atq; ad vltimum exterminium vocare conatus sit, ut hoc tempore fecit per LUTHERANOS. Ceteræ haereses caput aliquod religionis petebant, sed ordinem, ac disciplinam, aliaq; vel munimenta, vel ornamenta Ecclesiae pro viribus conseruabant. Haeresis LUTHERANA partim per se, partim per suas proles, CONFESSIONISTAS, ZVINGLIANOS, ANABAPTISTAS, LIBERTINOS, SAMOSATENOS, ARRIANOS, VBIQVISTAS, omnia omnino Ecclesiae bona in ijs locis, ubi grassari potuit, instar saeuae grandinis prostrauit, dissipauit, perdidit, exterminauit.

Percurrite mecum caelum, terras, purgatorium, gehennam. Quid est in caelo? DEVS, CHRISTVS, Angeli, Beati. Quid in his intactum reliquerunt? planè nihil. Deum spoliarunt Trinitate, Christum Deitate, & humanitate; sanctos homines beatitudine, eosdem cum Angelis omni cultu, & veneratione.

Ab Ecclesia quæ est in terris, quid non abstulit LUTHERANA tempestas? magnam partem Scripturæ, omnia penè Sacramenta, omnes traditiones, sacerdotium, sacrificium, vota, ieiunia, festos dies, templa, altaria, reliquias,

liquias, cruces, imagines, uno verbo monumenta omnia pietatis, leges Ecclesiasticas, disciplinam, atq; ordinem uniuersum, populorum erga principes obedientiam, principum erga inferiores potestatem, deniq; omnem modestiam, omnem virtutem, omnem domus Dei decorem, ac pulchritudinē exterminauit.

Quid iam de Purgatorio dicam? ubi non modò pias illas mentes, uiuorum suffragiis priuauit, sed ipsum totum Purgatorium funditus euertere, extinguere, exterminare conata est. Sed fortè inferis pepercit? ne suo Regi Angelo Abyssi iniuriam facere videretur. Non ita est. Nam etiam inferos veros, & locales multi Lutheranorum negant, & imaginarios nescio quos inferos ex capite suo fingunt. Vera igitur exterminatrix heresis hac dici potest & eo Rege digna, qui Hebraicè *ABADDON*, Gracè *APOLLON*, Latine *EXTERMINATOR* appellatur. Et mirum sanè esset, si non etiam *LVTHERANI* ipsi hoc exterminium mirarentur, nisi à fumo illo putei planè obcæcati fuissent.

Sed una in tot malis consolatio est. Quod ut *IOANNES* in eodem loco scribit: Locustæ istæ herbas virides, florentesq; arbores non lædunt: sed ligna solùm arida, atque ad incendium præparata. *LVTHERANA* etenim secta cum tota carnalis sit, non facile viros bonos, et in quorum animis virescat, ac floret religio, & pietas fallere potest, & raro aut nunquam fortasse contingit, ut Ecclesia Catholica deserta ad *LVTHERANOS* transfugerit, qui non antea corruptè, & perditè inter Catholicos vixerit.

Cum area ventilari incipiunt non frumenta, sed palea vento abripiente se parantur ab area. Ita prorsus cum Ecclesia per Ethnicorum persecutiones, vel Hæreticorum deceptiones, Deo permittente, cribratur, aut ventilatur à Sathana: non viri sancti, & graues, sed improbi, leues, curiosi, lasciui ab Ecclesia auolantes ad Ethnicos, Hæreticosuè transfugiunt, nec ferè solet accidere, ut antè circa fidem aliquis naufraget, quàm naufragare cœperit circa mores. Quare ut hoc tempore improba vita gradus quidam est ad hæresim *LVTHERANAM*, sic etiam contra pestem eandem antidotum presentissimum, atq; optimum erit innocentia vitæ, & studium operum bonorum.

INDEX LOCORVM SACRAE SCRIPTURAE

QVAE IN HOC QVARTO TOMO CONTROVERSIARVM
EXPLICANTVR.

Numerus Primus capita Bibliorum, Secundus verò paginas indicat.

EX VETERI

Testamento.

GENESIS.

Cap.	Colum.
1.	P roducant aquę reptile animę viuētis,
& volatile super terram. 232.b
1.	P roducat terra animam viuētem in
genere suo iumenta, & reptilia, &
bestias. ibid.
1.	Creauit Deus hominem ad imaginem & similitudi-
nem suam. 7.c. 231.b. & seq.
1.	Masculum & feminam creauit eos, & dixit, cresce-
te & multiplicamini. 34.c. 185.b. & 231.d.e
1.	Dominamini piscibus maris & volatilib. celi. 33.a
1.	Vidit Deus cuncta quę fecerat, & erant valde bo-
na. 115.c. 162.a. & 165.a
1.	Quomodo Deus omnia finiuerit sex diebus. 231.e.
cum seq.
1.	Quo die creatus sit homo 231.b.c
2.	Inspirauit in faciem eius spiraculum vitę. 11. 4.
228.c. 232.d.e
2.	Plantauerat autem Dominus Deus paradysum vo-
luptatis à principio, & in eo posuit hominem quę
formaauerat. 35.d. 37.a. & c
2.	Fluius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigan-
dum paradysum, qui inde diuiditur in quatuor ca-
pita, nomen vni Phison, &c. 35.d. 40.e. 43.a
2.	Flumina paradysi. 35.d.e. 38.c
2.	De omni ligno comedet. 33.b. 50.d
2.	Quacunque die comederis morte morieris. 32.c. 70.
d. 168.b. 176.e. 181.b. 187.a. 199.d. & 213.a
2.	Dixit Deus non est bonum hominem esse solum, fa-
ciamus ei adiutorium simile sibi. 185.b.c
2.	Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea,
propter hoc relinquet homo patrem, &c. 168.c.d
2.	Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit
uxori suę, & erunt duo in carne vna. ibid.d. &
185.c
2.	Erant autem ambo nudi, & non erubescabant. 8.e
3.	Cur præcepit vobis Deus, &c. 175.d
3.	Nequaquam moriemini, scit enim Deus quia qua-
cunq; die comederitis, aperientur oculi vestri, &c.
175.d

3.	Eritis sicut Di. 164.b. 171.a. 172.b.c. 174.a.b. &
175.d.
3.	Vidit lignum quod esset pulchrum visu & ad vascen-
dum suauē. 181.e
3.	Sumpsit de fructu, & manducauit. ibid.
3.	Attulit viro, qui, & ipse comedit. 181.e
3.	Quomodo Adam & Eua absconderunt se in paradi-
so. 35.e
3.	Comediſti de ligno, de quo praceperā ne comederes.
181.d
3.	Mulier quam dediſti mihi sociam, dedit mihi. 181.
d.e. & 182.b
3.	Dicitur Eua, quare hoc feciſti, serpenti, quia hoc fe-
ciſti 181.e
3.	Serpens decepit me. 176.d. 181.e. 182.b.e
3.	Quia feciſti hoc, maledictus es inter omnia animan-
tia & bestias terrę, super pectus tuum gradieris,
& terram comedes cunctis diebus vitę tuę. Inimi-
citas ponam inter te, & mulierem, & semen tuū,
& semen illius, ipsa conteret caput tuum, &
tu insidiaberis calcaneo eius. 167. a. b. &
187.a.b
3.	Mulieri quoque dixit, multiplicabo ærumnas tuas,
& conceptus tuos, in dolore paries filios, & sub vi-
ri potestate eris, & ipse dominabitur tui. 184.d.e.
185.e. & 186.a
3.	Quia audiſti vocem vxoris tuę, &c. 182.d
3.	Maledicta terra in opere tuo, in labore comedes ex
ea cunctis diebus vitę tuę. Spinę & tribulos ger-
minabit tibi, & comedes herbas terrę: in sudore
vultus tui vasceris pane tuo. 186.c.d. 221. d. &
673.e
3.	Puluis es, & in puluerem reuertexis. 19.d. e. 32.a.
34.c. 171.b. 177.d. 182.e. & 187.a
3.	Ecce Adam sicut vnus ex nobis factus est. 176.e.
182.e
3.	Ne fortē sumat de ligno vitę. 47.c. cum seq.
3.	Et viuat in æternum 48.d
4.	Adam non cognouit Euam, nisi post electionem ex
paradiso. 168.b.c
4.	Respexit Deus ad Abel & munera eius. 977.a
4.	Quare iratus es, & quare concitit facies tua, necne
si bene egeris, recipies? si autem malē, statim in
foribus peccatū tuū aderit? Sed sub te erit appeti-
tus eius, & tu dominaberis illius. 615.e. & 616.a

Rob. Bellarm. Tom. 4.

b

4. Sub

INDEX LOCORVM

4. Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius. 577.c. 578.d. 616.b. cum seq. & 632.b
 4. Egressusque Cain à facie Domini, habitauit profu- que in terra ad Orientalem plagam Eden. 42.e
 6. Fugmentum cordis esse malum. 266.b.c. 303.a. 563. e. & 583.d
 6. Noe vir iustus, atque perfectus fuit. 68.a.b
 6. Omnis caro corruerat viam suam. 260.e. 564.a 583.e. 912.a
 7. Aquæ diluuij cooperuerunt omnes montes. 43.b.e. 44.c
 7. Mortui sunt vniuersi homines, remāsītq; solus Noe, & qui cum eo erant in arca. 44.b.c
 8. Fugmentum cordis humani malum est ab adolescen- tula sua. 266.b.c
 9. Terror vester ac tremor sit super omnia animantia terre, & super omnes volucres cæli, & cuncta quæ mouentur in terra. 368.c
 15. Credidit Abraham Deo & reputatum est ei ad in- firmitatem. 769.a. 937.e. & seq.
 17. Ambula coram me & esto perfectus. 68.b
 17. Patrem multarum gentium posuit te. 216.a. 347.d
 17. Ero Deus tuus, & seminis tui 243.c. & 244.a
 17. Masculus, cuius caro præputij circumcisa non fue- rit, peribit anima illa de populo suo, quia testamē- tum meum dissipauit. 332.d
 21. Cur Abraham non celebrauerit filij sui diem nata- lem, sed diem ablactationis. 214.b
 22. Tentauit Deus Abraham ad probandum eum. 116.d
 22. Nunc cognoui quod timeas Dominum. 864.a
 22. In semine tuo benedicetur oēs gentes. 216.a. 347.d
 40. Pharao celebrat conuiuium in die natalitiorum suo- rum. 214.a
 43. Det vobis Deus inuenire misericordiam coram vi- ro. 542.a
 45. Nolite pauere, neque durum vobis videatur, quod me vendidistis in his regionibus. Pro salute enim vestra misit me Dominus ante vos. 124.c
 45. Non vestro consilio, sed Dei voluntate, huc missus sum. 124.a & d
 46. Omnes animæ quæ egressæ sunt de femore Iacob, fue- re sexaginta sex. 235.d
 50. Nolite timere, num Dei possumus resistere volunta- ti. 124.a. 125.a
 50. Vos cogitastis de me malū, sed Deus vertit illud in bonum, vt exaltaret me, & saluos faceret multos populos. 124.c
- ## EXODVS.
1. Quia timuerunt obstetrices Deum, ædificauit illis domos. 578.c
 7. Indurauit Dominus cor Pharaonis. 135.a. 137.c. d. 138.d.e
 8. Quare puniantur indurati & excæcati. 137.a
 8. Videns Pharao quod data esset requies, ingrauauit cor suum, & non audiuit eos sicut præceperat Do- minus. 138.d.e
 9. Idcirco autem posui te, vt ostendam in te fortitudi- nem meam, & narretur nomen meum in omni ter- ra. 125.c.d. & 129.c
 9. Videns Pharao quod cessasset pluuia & grando, & tonitrua, auxit peccatum & ingrauatum est cor eius, & seruator illius, et induratum est nimis. 138.e

12. Dominus dedit gratiam populo coram Aegyptijs, & c. 544.
14. Vigilia matutina quid? 1046.e. & seq.
20. Non mæthaberis; non occides, non furabaris. 60. b 89.b.c. 300.b
20. Honora parentes. 60.b
20. Non mæthaberis, & non concupisces uxorem proxi- mi tui, sunt duo mandata, 80.c
20. Ego sum Dominus Deus tuus fortis, Zelotes, visitans peccata patrum in filios in tertiam & quartam ge- nationem. 213.b. 58.e
20. Non concupisces. 298.a. 299.b & 300.a
23. Munera excæcant oculos sapientum. 138.b
32. Dimitte me vt irascatur furor meus. 1027.c

LEVITICVS:

5. Anima quæ tetigerit aliquid immundum, & c. 235.d.e
5. Si peccauerit anima, & audierit vocem iurantis. ibid.
7. Alia sacrificia constituuntur pro peccatis, alia pro delictis.

NVMERI.

13. Ibi vidimus monstra quædam filiorum Enac de ge- nere Gigant. eo, quibus comparati quasi locustæ vi- debamur. 190.b.c
22. Quomodo Balaam Asina locuta sit. 167.c.d
30. In arbitrio viri erit, vt faciat, vel non faciat. 534. d. 535.b

DEUTERONOMIUM.

1. Filij tui, qui hodie ignorant distantiam boni & ma- li. 277.b
2. Indurauerat Dominus spiritum Sehon. 135.a
9. Peccatum vestrum quod feceratis, id est vitulum, igne combussi, & in frustra comminuens, in pulue- rem redegi. 296.c
18. Tu autem perfectus eris coram Domino Deo tuo. 67.d. 68.b
27. Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis huius. 86.b. 87.b.c
30. Mandatum hoc, quod ego precipio tibi, hodie non supra te est, neque procul positum. 571.d.e. 612. c. 613.c.d. & seq.
30. Considera, quod hodie posuerim in conspectu tuo vi- tam & bonum, & è contrario mortem & malum: & infra: testes inuoco celum & terram, quod pro- posuerim vobis vitam & mortem, benedictionem & maledictionem; Elige ergo vitam vt & tu vi- uas, & semen tuum. 618.e
30. Circumcidet Dominus cor tuum, & cor seminis tui, vt diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua. 929.d
32. Dei perfecta sunt opera. 22.c
32. Deus fidelis, & absque vlla iniquitate. 115.c

IOSVE.

10. Stetit Sol in medio celi, obediēte Deo voci homi- nis. 1027.e. 1028.a
11. Domini sententia fuerat vt indurarentur. 135.a
14. Hebron ante vocabatur Cariath Arbe: Adam ma- ximus ibi inter Enacim situs est. 189.a.b. 190. a. & seq.
24. Optio vobis datur, cui scriuire potissimum debeatis. 619.a

S A C R A E S C R I P T V R A E.

LIBER IUDICVM.

7. Vigilia noctis media quid significant. 1039.a

LIBER I. REGVM.

2. Dominus mortificat & viuificat. 134.c
2. Non audierunt vocem patris sui, quia voluit Dominus occidere eos. 135.a.b
10. Certè videtis quem elegit Dominus, quoniam nõ est illi similis in omni populo. 134.c
10. Abijt cū eo pars exercitus, quorum tetigerat Deus corda. 542.b. 544.c
11. Irruit super eum spiritus Domini. 542.a. 544.b
12. Peccauit populus in petendo Rege, & ideo occasio eligendi Saulẽ non fuit à Deo. 134.c
23. Sciebat Deus futurum vt Dauid proderetur, si maneret in Ceilam, & tamen, quia non mansit, non fuit proditus. 151.a.b
28. Quomodo dicitur Samuel apparuisse Sauli. 235.d.

LIBER II. REGVM.

12. Dauid correptus à Nathan propheta. 72.a
12. Hec dicit Dominus, ego suscitabo super te malum de domo tua, & tollam vxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo, & dormiet cum vxoribus tuis in vicijs Solis huius. Tu enim fecisti absconditè ego autem faciam verbum istud in conspectu omnis Israel, & in conspectu Solis huius. 140.b.c
16. Dominus praecepit Semei vt malediceret Dauid. 130.b. 131.a. 133.a
17. Quomodo Absalon Dei prouidentiam deceptus? 119.b
24. Addidit irasci furor Domini contra Israel, commouitq; Dauid in eis dicentem, vade, numera Israel. 130.b.c. 132.c

LIBER III. REGVM.

3. Quia postulasti verbum hoc, & non postulasti diuicias, aut animas inimicorum tuorum, sed postulasti sapientiam, &c. 535.b
4. De Eliseo renocante mortuum puerum ad vitam. 24.b
8. Inclinet cor nostrū ad se Dominus, vt seruemus mandata eius. 643.a
11. A Deo fuisse rebellionem Hieroboam contra Roboam. 130.c. 133.c
11. Si audieris omnia quae praecepero tibi, & ambulaueris in vijs meis, & feceris quod rectum est coram me, custodiens mandata mea, & praecepta mea, sicut fecit Dauid seruus meus, ero tecum & edificabo tibi domum fidelem, quomodo edificauit Dauid domum. 133.c
12. Semei iussus à Deo dixit ad Roboam, non ascendetis, neque bellabitis, contra fratres vestros, filios Israel. A me enim factum est verbum hoc. 133.d.e
12. Non acquieuit Rex populo, quoniam auersatus eum furat Dominus. 135.a
14. Dauid in toto corde suo secutus est Deum. 90.a
17. De puero renocato ad vitam ab Helia. 24.b
17. Quid mihi & tibi vir Dei? intraisti ad me vt interficeres filium meum. 610.c
22. De deceptione Achab, dixit Dominus spiritui malo, decipies & praeualebis, vade & fac ita. 130.b.c. 131.c. & 133.a

LIBER IV. REGVM.

9. Rebellio Hiehu contra Achab legitimum regem di-

citur fuisse à Deo & quomodo. 130.b.c. 133.c.

134.a

10. Quia studiosè egisti quod rectum erat, & placebat in oculis meis, & omnia quae erant in corde meo fecisti contra domum Achab, filij tui vsque ad quartam generationem sedebunt super thronum Israel. 134.a
29. Nunquid liberauerunt Dii gentium singulos, quos vastauerunt patres mei, Goran, videlicet, & Charan & Reseph, & filios Eden, qui erant in Thalasari. 42.e
23. Iosias Rex ambulauit post Dominum, cum populo suo, & percussit fœdus, vt ambularent post Dominum, & custodirent praecepta eius, & testimonia, & Ceremonias in omni corde, & in tota anima. 90.a.b

LIBER I. PARALIPPOMENON.

21. Consurrexit autem Sathian contra Israel, & incitauit Dauid, vt numeraret Israel. 132.e

LIBER II. PARALIPPOMENON.

19. Impio praebes auxiliū, & his qui oderunt Dominū, amicitia iūgeris, & idcirco iram Domini merebaris, sed bona opera inuenta sunt in te. 1001.b
20. Credite in Dominum Deum vestrum, & securi eritis. 726.a

LIBER II. ESDRÆ.

9. Legerunt in volumine legis Domini Dei sui quater in die, & quater constabantur, & adorabant Dominum Deum suum. 1045.e

T H O B I A S.

4. Suberbiam nunquam in tuo sensu, aut in tuo verbo dominari permittas. In illa enim initium sumpsit omnis perditio. 169.d

H E S T E R.

13. Non est qui possit tua resistere voluntati, si decreueris saluare nos, continuo liberabimur. 516.b

I O B.

1. Dominus dedit, Dominus abstulit. 130.c. 131.c. & seq.
1. Ecce vniuersa quae habet, in manu tua sunt, tantum in eum non extendas manum tuam. 131.b.c
1. Extende manum tuam, & tange cuncta quae possidet, nisi in faciem benedixerit tibi. 131.c
2. Tu autem commouisti me, vt affligerem eum frustra ibid.
3. Pereat dies, in qua natus sum. 214.b
4. Quis vnquam innocens periit? aut quando recti delicti sunt? 213.d
5. Homo natus ad laborem ut auis ad volandū. 367.a
9. Si iustus fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea. 306.b. 338.e. 339.a
9. Si venerit ad me non videbo eum: si abierit non intelligam. Si iustificare me volueris, os meum condemnabit me, si innocentem me ostendero, prauum me comprobabit, etiamsi simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea. Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti. 818.d
9. Verè scio quod ita sit & quod non iustificabitur homo compositus Deo. 941.a. 945.a
12. Qui commutat labium veracium, & doctrinam senum aufert, qui immutat cor principum, & decipit eos vt frustra incedant per iniuriam palpant Rob. Bellarm. Tom. 4. b 2 quasi

- quasi in tenebris & non in luce, & errare eos faciet quasi ebrius, 1; 5.a.b. 139.a & seq.
14. Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miserijs, qui quasi flos egreditur & conteritur, & fugit velut umbra, & nunquam in eodem statu permanet. 9.d
14. Nemo mundus à sorte, nec infans, cuius est vnus diei vita super terram, 204.e. 208.c. 219.c. 227.e. 291.b. & 337.d
14. Quis potest facere mundum de immundo conceptu semine? nonne tu qui solus es? 255.b. 835.a
15. Bibunt sicut aquam iniquitatem. 363.e
31. Quid faciam cum surrexerit ad iudicandum Dominus? & cum quaesierit quid respondebo illi? 838.e
36. Omnes homines vident Deum, sed vnusquisque inuertetur procul. 524.d. 527.a

P S A L M I.

1. Nouit Dominus viam iustorum. 465.b.c
2. Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Syon montem sanctum eius, prædicans præceptum eius. 650.d
4. Multi dicunt quis ostendit nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui Domine. 560.c. & 562.b.c
4. Irascimini & nolite peccare. 290.b
5. Non Deus volens iniquitatem tu es, 115.d. 116.a. 141.b
8. Quid est homo, quia memor es eius, aut filius hominis, quia visitas eum? minuiisti eum paulo minus ab angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum. 13.c.d
13. Omnes declinauerunt simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsq; ad vnum, 583.c. & seq.
14. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam. 68.b
15. Preciosa in cõspectu Domini mors sanctorum eius. 214.b
17. Ero immaculatus cum eo, & obseruabo me ab iniquitate mea. 68.b.c
18. Delicta quis intelligit ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce tuo. 303.d. 362.d. et 839.b
18. Viam iniquitatis amoue à me. 290.a
18. Non est qui se abscondit à calore eius. 436.e
22. Misericordia tua subsequetur me. 392.b.c
24. Omnes via eius misericordia & veritas. 122.b. 436.e
31. Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam, & tu remisisti impietatem peccati mei, pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno. 65.e. & seq.
31. Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum resecta sunt peccata, beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum. 807.b. & seq.
32. Diligit misericordiam et iustitiam, misericordia Domini est plena terra. 208.d
32. Qui fingit sigillatim corda eorum, 233.b.c
33. Diuertere à malo, & fac bonum. 119.d

33. Timorem Domini docebo vos. 734.b
36. Lex Dei eius in corde ipsius 163.b. cum seq.
37. A Domino gressus hominis diriguntur, & viam eius volet. 424.b.c
37. Ne derelinquas me Domine Deus meus. 576.b
41. Abyssus abyssum inuocat. 841.b. & seq.
41. Ad me ipsum anima mea turbata est. 844.a
43. Declinasti semitas nostras à via tua. 130.d. e. & 134.d
43. Hæc omnia venerunt super nos nec obliti sumus te, & inique non egimus in testamento tuo. Et declinasti, &c. Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis, & cooperuit nos umbra mortis. 134.d
44. Diffusa est gratia in labijs tuis. 389.b
45. Vita æterna est flumen latificans ciuitatem Dei. 994.c
48. Homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus & similis factus est illis. 19.e. & 370.c
50. Propheta Spiritum sanctum, Spiritum rectum, & Spiritum principalem à Deo petebat. 60.b.c. & 71.c.d
50. Tibi soli peccaui, & malum coram te feci. 71.e
50. Cor mundum crea in me Deus, & Spiritum rectum in noua in visceribus meis. 71.c. 272.c. 303.d. & 682.e. & 816.d
50. Redde mihi letitiam salutaris tui. 71.d
50. Auditui meo dabis gaudium & letitiam, & exultabunt ossa humiliata ibid.
50. Cor contritum & humiliatum Deus non despicias. ibid.
50. Libera me de sanguinibus. 71.e
50. Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam. ibid. & seq.
50. Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. 205.d. 208.d. 220.b. & 241.c.d. 245.d. 250.b.c. 254.b.c. & 255.b. & 337.d
50. Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. 844.a
54. Vespere, & mane, & meridie, narrabo & annuntiabo, & exaudiet vocem meam. 1046.a
57. Si verè vtique iustitiam loquimini, recte iudicate filij hominum. 560.d
58. Misericordia eius præueniet me. 392.b
61. Mendaces filij hominum in stateris, vt decipiant ipsi de vanitate in idipsum. 580.a. cum sequent. & 624.b.c
64. Induti sunt arictes onium, et valles abundabunt frumento. 813.d
65. Induxisti nos in laqueum. 1026.a
67. Pluiam voluntariam segregabis, &c. 626.c
68. Quem tu percussisti, persecuti sunt. 47.e
68. Quæ non rapui, tunc exolvebam. 174.a. 177.e
68. Operuit confusio faciem meam. 266.c
72. Odisti omnes qui fornicantur abs te. 115.d
76. Dixi nunc cepi, hæc mutatio dexteræ excelsi. 661.b
77. Deduxit eos in nube diei. 246.d
77. Cum occideret eos quærebant eum, & reuertebantur, & diluculo veniebant ad eum. 733.d
81. Ego dixi, dñs es, & filij excelsi omnes. 411.b.c
82. Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine. 733.d

84. Conuerte nos Deus salutaris noster. 661.a. 663.d.
 85. Eruiſti animam meam de inferno inferiori. 253.b.
 & ſeq.
 88. Auertit adiutorium gladij ſui, & non eſt auxilia-
 tus ei in bello. 131.e
 88. Iurauit Dauid ſeruo meo, & ſque in æternum præpa-
 rabo ſemen tuum. 858.b
 90. Angelis ſuis Deus mandauit de te, vt cuſtodiant te
 in omnibus vijs tuis. 133.b
 92. Teſtimonia tua credibilia facta ſunt nimis. 655.c
 93. Beatus homo quem tu erudieris Domine. 421.a. &
 564.a
 94. Hodie ſi vocem meã audieritis, nolite obdurare cor-
 da veſtra. 117.d.e. 441.e. cum ſeq.
 98. Moyſes & Aaron in ſacerdotibus eius, & Samuel
 inter eos, qui inuocant nomen eius, &c. 65.e. 66.a.
 & 74.a
 98. Juſtitiam & iudicium in Iacob tu feciſti, exaltate
 Dominum Deum noſtrum. 804.d
 99. Ipſe fecit nos, & non ipſi nos. 683.b
 101. Tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient.
 228.b
 101. Dominus de cælo in terram aſpexit. 247.e
 102. Qui coronat te in miſericordia & miſerationibus.
 958.d. & ſeq.
 104. Conuertit cor eorũ, vt odirent populum eius. 130.
 e. 132.c
 106. Miſit verbum ſuum & ſanauit eos. 268.b.c
 108. In memoriam redeat iniquitas patrũ eius. 213.b.c
 109. Sede à dextris meis. 171.b
 110. Opera Domini exquisita in omnes volũtates eius.
 142.e. 143.e. 144.a
 110. Timor Domini initium ſapientiæ. 733.b
 111. Potens in terra erit ſemen eius. 915.d
 111. Diſperſit dedit pauperibus iuſtitia eius manet in
 ſeculum ſeculi. 939.c
 113. Cælum cæli Domino terram autem dedit filijs ho-
 minum. 349.d
 114. Circumdederunt me dolores mortis, & pericula in
 ſervi inuenerunt me. 66.c.d
 114. Conuertere anima mea in requiem tuam. 229.d
 118. Fac cum ſeruo tuo ſecundum miſericordiam tuam.
 66.d
 118. Beati immaculati in via, qui ambulant in lege
 Domini. 68.b.c
 118. Inclina cor meum Deus in teſtimonia tua, & non
 in auaritiã. 130.e. 643.a
 118. Viuet anima mea, & laudabit te. 208.d
 118. Priuſquam humiliarer ego deliqui. 229.d
 118. Præuaricantes reputauit omnes peccatores terræ.
 332.e
 118. Miſericordia Domini plena eſt terra. 438.e
 118. Da mihi intellectum, & ſcrutabor legem tuam.
 565.b
 118. Feci iuſtitiam, & iudicium. 402.a.b. 96.b. 703.
 a. & 821.b
 118. Principium verborum tuorum veritas. 751.b
 118. Amputa opprobrium meum, quod ſuſpicatus ſum.
 843.c
 118. Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilataſti
 cor meum. 928.e
 118. Latum mandatum tuum nimis. 931.b
 120. Dominus cuſtodiat te ab omni malo. 33.a.b

138. Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me, confor-
 tata eſt & non potero ad eam. 554.b
 140. Non declines cor meum in verba malitiæ. 130.e
 141. Educ de cuſtodia animam meam. 229.d
 141. In veritate tua exaudi me in tua iuſtitia. Et non
 intres in iudicium cum ſeruo tuo, quia non iuſtifi-
 cabitur in conſpectu tuo omnis viuens. 940.d
 142. Anima mea ſicut terra ſine aqua tibi. 661.d.e
 143. Redemiſti ſeruum tuum de gladio maligno. 253.
 b. cum ſeq.
 144. Eri iuſtitia tua exultauit me. 388.a

PROVERBIA SALOMONIS.

1. Timor Domini eſt initium ſapientiæ. 733.b
 2. Latantur cum malè fecerint, & exultant in rebus
 peſſimis. 363.e
 3. Sapientia dicitur lignum vitæ. 35.e
 4. Iuſtorum ſemita quaſi lux ſplendens procedit & cre-
 ſcit & ſque ad perfectum diem. 885.a
 8. Preparatur voluntas à Domino, id eſt, hauriet ſa-
 lutē à Domino. 432.c. 661.b.c. 663.d. & 678.a
 14. Errant qui operantur malum, 123.c. & 497.d
 15. Sacrificium impiorum abominatio. 383.b
 16. Omnia propter ſemetipſum operatus eſt Dominus,
 impium quoque ad diem malum 125.c. 126.a
 16. Cor hominis cogitat viam ſuã, et Dominus dirigit
 greſſus eius. 542.d.e
 16. Homini eſt preparare animam, & Domini guber-
 nare linguam. 663.c.d
 20. Quis poteſt dicere mundũ eſt cor meum, purus ſum
 à peccato. 834.d. & ſeq. 844.b. 859.b.c
 21. Cor Regis in manu Domini, quocunq; voluerit, in-
 clinabit illud. 542.b.c. 544.c
 24. Septies in die cadet iuſtus & reſurget. 66.a. 67.a.
 941.b

ECCLESIASTES.

2. Feci mihi hortos & pomaria. In Hebræo hortos &
 paradifos. 38.a
 3. Quis nouit vtrum ſpiritus filiorum Adam aſcendat
 ſurſum, & ſpiritus iumentorum deſcendat deor-
 ſum? 836.d.e
 7. Creauit Deus initio hominem rectum, 9.b. 29.b. cũ
 ſeq. 119.e. & 370.d
 7. Conſidera opera Dei, quod nemo poteſt corrigere,
 quem Deus deſpexerit, 136.d. 440.a.b
 7. Non eſt homo iuſtus, qui faciat bonum & non pec-
 cet, 941.b
 9. Sunt iuſti atque ſapientes, & opera eorum in ma-
 nu Dei. Et tamen nescit homo vtrum odio vel amo-
 re dignus dignus ſit, ſed omnia in futurum ſeruan-
 tur incerta. 835.b. 844.d. & ſeq.
 11. Vbi cunq; ceciderit lignum, ſive ad Auſtrum, ſive
 ad Aquilonem, ibi erit. 344.b
 12. Spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum. 231.b

CANTICA CANTICORVM.

2. Sicut lilium in t r ſpinas, ſic amica mea inter filias.
 246.c
 4. Emiſſiones tue paradifus malorum punicorum cum
 pomorum ſmilibus. 38.a
 4. Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in
 te. 69.d. 246.c & 247.d

4. Hortus conclusus, soror in ea sponsa, hortus conclusus, fons signatus. 246.c
 4. Lampades eius lampades ignis atque flammarum. 662.a
 6. Per unicam columbam intelligitur Beata Maria Virgo. 255.b
 8. Aqua multa non potuerunt extinguere caritatem, neque flumina obruent illam. 881.a. & seq.

S A P I E N T I A.

1. Deus mortem non fecit. 32.c. 134.c
 2. Fecit Deus hominem inexterminabilem. 9.b
 2. Inuidia diaboli mors intravit in orbem terrarum. 32.c.d. 167.b
 4. Raptus est, ne malitia mutaret intellectum illius, aut ne fletio deciperet animam eius. 432.c
 5. Quomodo pugnat cum Deo orbis terrarum contra insensatos. 171.e. & seq.
 6. Aequaliter est illi cura de omnibus. 433.b
 8. Quomodo Deus disponit omnia suaviter. 536.c
 8. Ut sciui quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det & hoc ipsum erat sapientia, scire cuius erat hoc donum, adi Dominum & deprecatus sum. 569.e 574.d
 9. Corpus quod corrumpitur aggrauat animam. 230.a. et 231.a.b
 9. Mitte illam de celis sanctis tuis, ut tecum sit, & mecum laboret. 675.b
 10. Hec illum qui primus factus est Patrem orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodiunt & eduxit illum a delicto suo, & dedit illi virtutem continendi omnia. 188.c
 11. Nihil odisti eorum, quae fecisti. 115.c. 141.e. & 437.b
 11. Dissimulat Deus peccata hominum propter penitentiam. 138.b.c 437.b
 12. Cum ergo sis iustus, iuste omnia disponas, ipsum quoque qui non debet puniri, condemnare exterius aestimas a tua virtute. 213.d
 12. Quis stabit contra iustitiam tuam, aut quis tibi imputabit, si perierint nationes, quas tu fecisti? 435.b
 13. Si tantum potuerunt scire, ut possent aestimare seculum, quomodo huius Dominum non facilius inuenerunt. 524.e
 13. A magnitudine speciei & creaturae cognoscibiliter poterit horum creator videri. 577.b
 14. Odio est Deo impius, & impietas eius. 115.c. & 318.c
 14. Creaturae dantur in muscipulam pedibus insipientum. 138.b 179.c
 16. Omnia transfigurata omnium nutrici gratiae tuae deserviebant. 388.a

E C C L E S I A S T I C V S.

- Liber hic fuit olim dubiae fidei. 628.b
 Nunc de eo dubitare nefas est. ibid.
 2. Nullus speravit in Domino, & confusus est. 767.d.e
 5. De propitiato peccato noli esse sine metu, neque adicias peccatum super peccatum, & ne dicas miseria Domini magna est, multitudinis peccatorum meorum miserebitur. 837.d
 10. Initium superbiae hominis apostatare a Deo, quoniam ab eo qui fecit eum recessit cor eius, 169.c.d & 170.a.

10. Initium omnis peccati superbia. 169.c. 171.a. & 172.e
 12. Da iusto & ne receperis peccatorem, prohibe panes illi dare. 1163.e
 15. Nemini manduit in pie agere. 116.a
 15. Non dicas per Deum abest. Quae enim odit ne faceris. Non dicas ille me implanavit, non enim necessaria sunt ei homines impij. 116.b.c. 122.e. & 164.a. 442.e. 618.b
 15. Deus reliquit hominem in manu consilij sui, adiecit mandata & praecepta. Si volueris mandata servare, apposuit tibi ignem, & aquam, &c. Ante hominem vita & mors, bonum & malum, quod placuerit, &c. 446.c. 495.a. 536.a. 615.e. & 618.b. cum seq.
 15. Si volueris mandata servare, conservabunt te. 572.b. 618.b.c
 17. Secundum se vestivit illum virtute. 9.b. 20.a.b
 18. Post concupiscentias tuas non eas. 299.e. 300.a
 18. Non impediaris orare semper, & ne vereris usque ad mortem iustificari. 939.a
 19. Qui spernit modica paulatim decidet. 94.a.b
 19. Vinum & mulieres faciunt apostatare sapientes. 138.b

19. Qui cito credit, levis est corde. 651.a
 20. Munera excecant oculos sapientum. 138.b
 21. Fili peccasti, ne adicias iterum, sed & de pristinis deprecare, ut dimittantur. 838.a
 24. Qui adimplet quasi phison sapientiam, & sicut Tygris in diebus novorum. Qui adimplet quasi Ephraates sensum, qui multiplicat quasi Iordanis in tempore messis, qui mittit disciplinam sicut lucem, & assistens quasi Geon in die vindemiae.
 25. A muliere initium peccati, & per illam morimur omnes. 161.d. 181.e. 216.c. 241.c
 29. Fenerare proximo tuo in tempore necessitatis illius. 1156.c
 31. Qui potuit transgredi, & non est transgressus, facere mala & non fecit, ideo stabilita sunt bona illius. 619.b
 40. Graue iugum super filios Adae, a die exitus de ventre matris eorum usque in diem sepulturae in matrem omnium. 9.d
 44. Henoch placuit Deo, & translatus est in paradysum, ut det gentibus penitentiam. 42.c

I S A I A S.

1. Incensum abominatio est mihi, & solemnitates vestras odit anima mea. 583.b
 1. Bene agite, ac male si potestis. 642.b.c
 5. Quid est quod ultra debui facere vineae meae, & non feci ei? An quod expectavi ut faceret uvae, & fecit labruscas? 417.b. cum seq. & 612.d
 6. Excecauit oculos eorum, & induravit cor eorum. 135.b. 136.d. & 139.e
 8. Dominum exercituum ipsum sanctificate, ipse pavor vester, & ipse terror vester, & erit vobis in sanctificationem, in lapidem autem offensionis, & in petram scandali duabus domibus Israel, in haec quoniam et in ruinam habitantibus in Hierusalem, & offendent ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur. 141.c

SACRAE SCRIPTURAE.

10. Scunacheib dicitur ferra in manu Domini, item virga furoris, & baculus ira eius. 130.c.d. 131.e & seq.
26. Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine. 543.b
26. Murus & antemurale ponetur in ea. 914.c
28. Ecce mittam in Syon lapidem angularem, probatum, electum, &c. 141.c
53. Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longeuum. 213.e
53. In scientia iustificabit ipse iustus seruus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit. 783.b. & sequent.
54. Erunt omnes docibiles Dei. 411.a. 160.a
55. Venite, emite absque argento, & absque vlla commutatione vinum & lac. 959.b
56. Domus mea domus orationis vocabitur. 1036.e. & seq.
57. Flatum omnem ego feci. 233.b
58. Nunquid tale est ieiunium quod elegi, affligere hominem per diem animam suam. 1105.a. & seq.
60. Ecce tenebrae operient terram, & caligo populos. 584.c.d
62. Super muros tuos Hierusalem constitui custodes, tota die & nocte in perpetuum non tacebunt. 1065.e
63. Quare errare nos fecisti de vijs tuis, indurasti cor nostrum ne timeremus te. 15.b
64. Ecce tu iratus es, & peccauimus. 941.c.d
64. Facti sumus vt immundi omnes nos, & tanquam pannus menstruata, omnes iustitiae nostrae. 205.c. 941.b.c. & seq.
65. Inuentus sum a non querentibus me, palam apparui his qui me non interrogabant. 412.b. 658.a
66. Qui immolat bouem quasi qui interficit virum. 583.b

I E R E M I A S.

2. Quid tibi vis in Aegypti, vt bibas aquam turbida. 41.a
2. Dicitur homini: a seculo confregisti iugum meum, rupisti vincula, dixisti non seruiam. 170.a
7. Loqueris ad eos omnia verba haec, & non audient te. 613.b. & seq.
17. Prauum est cor hominis, &c. 584.e
19. Aedificauerunt excelsa Baalim, quae non praecepi nec locutus sum, nec ascenderunt in cor meum. 116.a.b
20. Seduxisti me Domine, & seductus sum. 135.b. 139.d
20. Maledicta dies in qua natus sum. 214.a
23. Et hoc est nomen quod vocabunt eum Dominus iustitiae nostrae. 80.a
26. Forstan audient & conuertentur. 539.d
31. In diebus illis non dicent patres manducaderunt vnam acerbam, & dentes filiorum obstupuerunt. Sed vnusquisq; in suo peccato morietur, &c. 215.a. & seq.
50. Rex Babylonis malleus vniuersae terrae. 110.d
51. Excitauit Dominus spiritum Regum Medorum: quoniam cogitatio eius est contra Babel. ibid.

T H R E N I.

2. Initium vigiliarum quid significet. 1039.a

4. Completa est iniquitas tua filia Syon, non addet vltra Dominus vt transmigret te. 296.c
5. Conuerte nos Domine & conuertemur. 661.a

E Z E C H I E L.

12. Rex Babylonis rete Dei ad capiendos Israelitas. 130.d.e
18. Tu signaculum similitudinis. 8.a
18. Hic iustus est, vita viuat. 65.c
18. Si auerterit se iustus a iustitia sua, & fecerit iniquitatem secundum omnes abominationes quas operatus est, visolet impius, nunquid viuet? 65.c.d. 108.e. & 642.c
18. Anima quae peccauerit, ipsa morietur. 86.b. 87.b. cum seq. 117.c.d. 199.d.e. 113.a.b.c
18. Nunquid voluntatis meae est mors impij, dicit Dominus. 115.d
18. Filius non portabit iniquitatem patris, 213.b. & 214.e
18. Facite vobis cor nouum & spiritum nouum. 642.e. 682.b
18. Ipse animam suam viuificabit. 683.b
27. Charan & Chene, & Eden negotiatores tui. 42.e
28. In delitijs paradisi fuisti. 38.a
36. Auferam a vobis cor lapideum, & dabo vobis cor carneum, spiritum meum ponam in medio uestri, & faciam vt in praeceptis meis ambuletis. 418.c. 642.d. 661.b. 681.e
36. Non propter vos faciam, domus Israel, sed propter nomen meum sanctum, quod pollulistis in gentibus, 661.b

D A N I E L.

3. Potens est Deus, nos de manibus tuis, o rex, liberare; quod si noluerit, statuam tamen quam fecisti non adorabimus. 516.a
6. Tribus temporibus in die flectebant genua, & adorabant, confitebanturq; coram Deo. 1046.a. cum sequent.
10. Die autem vicesima & quarta mensis primi eram iuxta fluuium magnum qui est Tigris. 36.b
12. Multi ex ijs qui dormiunt in terra puluere, euigilabunt, alij in vitam aeternam, alij in opprobrium. 347.c
12. Qui ad iustitiam erudiunt multos, fulgebunt sicut stellae in perpetuas aeternitates, 782.e
13. Species decepit te, & concupiscentia subuertit cor tuum. 179.c

O S E A E.

2. Sponsabo te mihi in iustitia, & iudicio, & in misericordia, & miserationibus, & sponsabo te mihi si de. 770.a
4. Quomodo Sacerdotes comedunt peccata populi? 296.d
8. Ipsi regnauerunt, & non ex me principes extiterunt, & non cognoui. 134.a.b
13. Perditio tua ex te Israel, tantummodo in me auxilium tuum. 117.a.b. & seq.

I O E L.

2. Quis scit si conuertatur, & ignoret Deus, & relinquat post se benedictionem. 436.b. 842.e. & sequent.
2. Scandite corda vestra, & non vestimenta vestra. 1105.b

INDEX LOCORVM

IO N A S.

3. Quis scit si conuertatur & ignoscat Deus. 842.e. & seq.
4. Quomodo fuerint in Ninive plusquam centum viginti millia hominum qui ignorabant quid esset inter dextram, & sinistram, &c. 277.b

H A B A C V C.

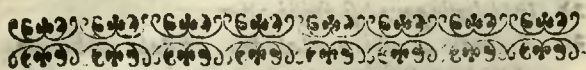
1. Mundi sunt oculi tui, ne videant malum, & respicere ad iniquitatem non poteris. 115.b.c
2. Iustus ex fide viuit. 745.a. 761.b. & seq.

Z A C H A R I A S.

1. Cōuertimini ad me, et ego cōuertar ad vos. 663.c.d
3. Auferte vestimenta sordida ab eo, & dixit ad eū, ecce abstuli à te iniquitatem tuam. 205.c
9. Ecce Rex tuus venit tibi. 864.b
14. Hoc erit praeceptum Aegypti. 296.c

LIBER II. MACHABÆORVM.

7. Nescio qualiter in vtero meo apparuistis, neq; enim ego spiritum & animam donavi vobis, & vitam, &c. 206.a.b
7. Filij nouem mensibus in vteris matrum gestantur. 250.b

EX NOVO TESTA- M E N T O.

M A T T H A E V S.

Cap.	Colum.
1.	Quod in eo natum est, de Spiritu sancto est. 255.a
3.	Cuius ventilabrum in manu eius, & permundabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili. 353.b.c
3.	Omnis arbor, quae non facit fructum bonum, excindetur & in ignem mittetur. ibid. c
3.	Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham. 516.b
5.	Estote perfecti, sicut pater vester celestis perfectus est. 67.d. 68.a
5.	Qui dixerit fratri suo fatue, reus erit gehennae ignis. 76.b. 77.b. & seq.
5.	Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio, qui dixerit raca, reus erit concilio, &c. 77.b.c. 89.b.c. 92.a
5.	Qui viderit mulierem, ad concupiscendam eam, iam mechatus est eam in corde suo. 80.c. 82.d. 89.a.d. 283.b. 289.c. & 295.a.b
5.	Qui soluerit vnum de mandatis istis minimis, minimus vocabitur in regno caelorum. 86.b. 87.a.
5.	Non veni legem solvere, sed adimplere. 88.d.e. & 909.d
5.	Herodes celebrat diem suum natalem. 214.a
5.	Qui Solem oriri facit super bonos et malos, & pluit super iustos & iniustos. 437.c.d
5.	Si salutaueritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis, nonne & Ethnici hoc faciunt? estote ergo vos perfecti. 578.e
5.	Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum & Phariseorum, non intrabitis in regnum caelorum. 701.a.b. 870.d.e.

5. Explicatur sermo Domini in monte. 897.a. & sequentib.
5. Iota vnum aut vnus Apex non prateribit à lege, donec omnia fiant. 928.a.b
5. Non exhibis inde, donec reddas nouissimum quadrantem. 82.b. 998.b. & seq.
6. Dimitte nobis debita nostra. 62.b. 66.a. cum sequ. 73.d.e. 74.b. 81.c. 83.a. 92.e. 96.d. 291.a.e. 315.e. 316.b. 647.e. 648.a. 817.d. 943.b. & 1024. cum seq.
6. Si enim remiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater vester celestis delicta vestra. 96.d
6. Et ne nos inducas in tentationem. 130.e. 131.e. & sequent.
5. Tota serè oratio dominica explicatur. 303.e. 942.e. 943.a.b. 1011.d
6. Sanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum, &c. 462.a. 653.e. 671.e. & seq. 933.a.b
6. Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit. 929.c
6. Pater noster qui es in celis: est praefatio & proemiū totius orationis dominicae. 1015.c. & seq.
6. Tota oratio Dominica quoad singulas petitiones, et singula verò vocabula pulcherrimè explicatur. 1016.b. & seq.
6. Orantes intrent in cubiculum suum, & clauso ostio Patrem celestem in silentio orent. 1058.e. 1059.a.b
6. Quid sit seruire Mammonae. 1152.d
6. Cum facis eleemosynam, noli tuba canere, &c. Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua. 1165.b
7. Quid vides festucam in oculo fratris tui. 82.c
7. Si vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, &c. 309.b. & seq.
7. Non potest arbor mala bonos fructus facere. 491.a
7. Erat docens sicut potestatem habens, non sicut Scriba & Pharisei. 90.c
8. Quid timidi estis modicae fidei. 726.b
9. Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. 735.e
9. Cum auferetur ab eis sponsus, tunc ieiunabunt in illis diebus. 1082.a.b
9. Nemo immittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus, &c. 1091.e. cum seq. & 1092.d
10. Timete eum qui potest animam & corpus perdere in gehennam. 78.b.c
10. Quicumque dederit vni ex minimis istis calicem aquae frigidae, non perdet mercedem suam. 90.e. 91.a
10. Qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet. 988.c. 1149.a
11. Venite ad me omnes. 117.e. 434.b. 437.d
11. Iugum meum suauis est & onus meum leue. 295.a. 928.c
11. Si in Tyro & Sidone factae fuissent virtutes, quae factae sunt in te, olim in cinere & cilicio penitentiam egissent. 151.b. 432.d
11. Quo à Christo vocati sunt Galilei. 425.e. 464.d.e
11. Confiteor tibi pater, &c. Reuelasti ea paruulis, &c. 460.a. & seq.
11. Omnes Prophetae & lex vsque ad Ioannem prophetauerunt. 910.e
12. De omni verbo otioso, quod locuti fuerint homines reddent rationem in die iudicii. 80.e

73. Incrassatum est cor populi huius, & auribus gra-
uiter audierunt, & oculos suos clausuerunt, ne quā-
do videant oculis, & auribus audiant, & corde in-
telligant, & cōuertātūr, & sanē eos. 13 s.e. & seq.
13. Sic erit in consummatione seculi, exhibunt angeli, &
separabunt malos, &c. 353.d
13. Explicatur parabola seminantis. 694.e
15. De corde exeunt cogitationes male, &c. 268.d.e.
395.d
15. Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cate-
ris autem non est datum. 432.d
15. Quod intrat per os, non cōquinat hōiem. 1087.b
16. Christus Petrum beatum appellauit. 72.b
18. Quae dicunt, facite, secundum autem opera illorum
nolite facere. 586.d
19. Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quae habes,
& da pauperibus, & habebis thesaurum in celo,
& veni sequere me. 67.e. cū seq. 871.a. & 611.e
19. De matrimonio. 185.b.c.
19. Facilius est camelum per foramē acus transire, quā
diuitem intrare in regnum caelorum. 1160.a.b
19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. 611.e.
871.a. 1158.e. 1160.b
19. Omnis qui reliquerit patrem vel matrem, &c. pro-
pter me, centuplum accipiet & vitam aeternam
possidebit. 988.c
20. Voca operarios & redde illis mercedem. 467.a.
673.d. & 951.a.b
20. Denarius diurnus quam aequalitatem significet.
883.e
20. Quid significet murmur operariorum. 884.a.b
20. Vita aeterna dicitur denarius diurnus. 951.a. 964.
c.d. 994.d. & 997.c
22. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.
68.a. 89.d. & seq.
22. Per vestem nuptialem intelligitur caritas. 742.b.
744.d
22. Amice quomodo huc intrasti. 915.c
23. Duces caeci excalescentes, camelum autē glu-
tientes. 70.a
23. Ierusalem, Ierusalem, quae occidis Prophetas & la-
pidas eos, qui ad te missi sunt, quoties volui con-
gregare filios tuos, quemadmodum gallina congre-
gat pullos suos sub alas, & non misisti. 417.d. 612.
c. 623.d.e. & 676.b.c
24. Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet caritas
multorum. Qui autem perseverauerit vsque in fi-
nem hic saluus erit. 877.b
25. Ite maledicti in ignem aeternum. Esuriui enim &
non dedistis mihi manducare. 76.b. 80.d.e. 353.c
25. Quid intelligatur per dexterā et sinistram. 344.c.d
25. Non noui vos. 465.b.c
25. Distribuit unicuique talenta secundum propriam
virtutem. 467
25. Percipite regnum, esuriui enim & dedistis mihi
manducare. 466.c. 953.e
25. Per oleum intelliguntur opera misericordiae. 742.
b.c.
26. Petrus fleuit amare. 72.b.c
26. An putas, quia non possum rogare patrem meum,
& exhibebit mihi modō plusquam duodecim le-
giones angelorum. 516.c. & seq.

1. Domine si vis, potes me mundare. 715.e
6. Quid sit quarta vigilia noctis. 1039.a
10. Solus Deus dicitur bonus. 251.b
11. Credite quia accipietis. 725.b
13. Vigilate ergo, nescitis enim quando Dominus ve-
niet, sero, an media nocte, an galli cantu, an mane.
1039.a
14. Abba pater, omnia tibi possibilia sunt, transfer ca-
licem hunc a me. 517.a
16. Illi verò profecti, praedicauerunt vbique Domino
cooperante. 674.b
16. Domino confirmante sermonem sequentibus signis.
ibid.
16. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, qui
verò non crediderit, condemnabitur, &c. Signa au-
tem eos, qui crediderint, &c. 716.b. 740.b
- L V C A S.
1. Erant autē iusti ambo, incedentes in omnibus man-
datis, & iustificationibus Domini sine querela.
69.a.b. & 85.e
2. Ecce positus est hic in ruīnam, & in resurrectionem
multorum in Israel. 140.b.c. 141.a
3. Qui habet duas tunicas det non habenti, & qui ha-
bet escas, similiter faciat. 1152.e
4. Imperauit Dominus febri & febris cessauit. 266.d
6. Quid vides festucam in oculo fratris tui, trabem au-
tem quae in oculo tuo est, non consideras. 79.a. &
82.e
6. Non potest arbor mala bonos fructus facere. 586.
b. & seq.
6. Mensuram bonam, & confertam, & coagitatam,
& supereffluentem dabunt in sinus vestros. 997.b
6. Qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.
998.d.e
7. Fides tua te saluum fecit. 751.c
7. Propter hunc sermonem vade, exijt daemonium a fi-
lia tua. ibid.d
8. Crede tantum, & salua erit. 759.d
9. Vermis eorum non morietur, & ignis non extingue-
tur. 351.b
10. De eo qui incidit in latrones, & spoliatus, & plagis
impositis seminiuus relictus est. 20.b. 894.a
10. Descendens ab Hierusalem in Hiericho. 213.e
10. De legis perito. 893.e
11. Si oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum
tenebrosus erit. 267.a
11. Comparat Christus Sathanam forti armato cus-
dienti atrium suum. 343.a
11. Petite et dabitur vobis, &c. Dabit spiritum bonum
petentibus se. 434.a.b
11. Omnis qui petit accipit. 768.a
11. Si ergo corpus tuum lucidum fuerit, non habens ali-
quam partem tenebrarum, erit lucidum totum, &
sicut lucerna fulgoris illuminabit te. 929.c.d
11. Quod superest, date Eleemosynam et omnia munda
sunt vobis. 1144.b. et seq.
12. Dico tibi non exies inde, donec et nouissimum minu-
tum reddas. 79.b. 82.a. et seq.
12. Seruus qui cognouit voluntatem Domini sui, et non
praeauit, et non fecit secundum voluntatem ei-
us, vapulabit multis, qui autem non cognouit et fe-
cit digna plagis, vapulabit paucis. Omni autem

INDEX LOCORVM

- cui multum datum est, multum quæretur ab eo. 83.e.
12. Quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum. 453.c. cum seq. 469.c. 471.d. & 864.b.
12. Ignem veni mittere in terram. 662.a.
12. Si uenerit in secunda vigilia, & si in tertia vigilia uenerit. 1039.a.
12. Stulte, hac nocte repetunt à te animam tuam, & quæ parasti cuius erunt. 1153.a.
12. Sic est omnis, qui thesaurizat, & non est in Deum diues. 1153.a.b.
13. Cum uideritis Abraham, Isaac, & Iacob, & omnes Prophetas in regno Dei. 71.b.
14. Nisi quis renuntiauerit omnibus quæ possidet, non potest esse meus discipulus. 1160.b.
14. Qui non odit patrem & matrem, & filios & uxorem, &c. ibid. & seq.
15. Quid per centesimam ouem aberrantem à grege, & dragmam perditam intelligitur? 213.e. & seq.
15. Portio substantiæ data filio prodigo est liberum arbitrium. 627.a. 630.b.c.
15. Quanti Mercenarij, &c. 971.b.c.
16. Lex & Prophetæ usque ad Ioannem. 910.e.
16. Facite uobis amicos de Mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant uos in æterna tabernacula. 1148.e. & seq. 1160.d.e. & seq. 1161.a.b. & 1164.a.
16. De diuite Epul' ne. 1153.b.
17. Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic arbori moro, eradicare & transplantare in mare, & obediet uobis. 740.b.
17. Cū feceritis hæc omnia, diuite, serui inutiles sumus. qđ debuimus facere, fecimus. 848.a. 959.d. 968.c. & seq.
18. Mortuus erat & reuixit. 661.e.
18. Pablicanus orat cum fide pro remissione peccatorum. 567.e. 815.e. cum seq. 846.e. & 1106.b.c.
18. Gratias tibi ago Domine, quia non sum sicut ceteri homines, &c. 716.a.
18. Omnis qui se humiliat exaltabitur. 768.a. 815.d.e.
18. Fides tua te saluum fecit. 914.b.
18. Oportet semper orare. 1008.c. 1034.b. & seq.
19. Venit filius hominis querere, & saluum facere quod perierat. 658.a.
19. De premio fidelis serui qui lucratus erat decem minas. 997.b.c.
23. Hodie mecum eris in paradiso. 38.a.
- I O A N N E S.
1. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. 154.b. 261.c.
1. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. 206.c. 273.a.
1. Erat lux uera, quæ illuminat omnem hominē uenientem in hunc mundum. 229.c. cum seq. 433.c. 437.d. & 439.a.
1. Quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. 433.e. 677.c. d. 732.b. & 769.b.c.
1. Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Item: in mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus enim non cognouit. 327.c.
1. Lex per Moysen data est, gratia & ueritas per Iesum Christum facta est. 900.a.
1. Vita æterna dicitur gratia pro gratia. 994.c.
2. Soluite templum hoc & ego in triduo reedificabo illud. 141.a.b.
3. Qui non credit in filium, ira Dei manet super eū. 206.c. 216.e. & 341.b.
3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei. 212.a.
3. Qui credit in filium, habet uitam æternam. 720.e. 721.a.e. 914.d.
3. Ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat uitam æternam. 767.b. & seq.
3. Qui facit ueritatem, uenit ad lucem ut manifestetur opera eius, quia in Deo sunt facta. 848.b.c.
4. Aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in uitam æternam. 394.d. & seq.
4. Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei non sitiet in æternum, sed fiet in eo fons aquæ salientis in uitam æternam. 881.a. 994.c.
5. Quomodo uos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam quæ à solo Deo est, nõ quæritis? 135.e. 140.a.
5. Pater meus usque modo operatur. 529.d. 530.b.c.
6. Omnis qui audiuit à patre, & didicit, uenit ad me. 418.b. 420.e. 423.a.b. 459.e. 652.c. et 685.b.c.
6. Nemo potest ad me uenire, nisi pater, qui misit me, traxerit illū. 434.b. 441.b. 447.d.e. 459.e. 460.a. 652.a. 660.e. & 688.d.
6. Vultis & uos abire? 628.a. 676.b.c.
6. Sunt quidam ex uobis qui non credunt, ipse. n. sciebat, qui essent credentes, & quis eum traditurus esset. 744.d.
7. Qui credit in me, flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Hoc autem dixit de spiritu, &c. 394.e. & seq.
8. Cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax est, & pater eius. 117.b.
8. Diabolus homicida est ab initio. 164.a.b. & 167.b.
8. Qui facit peccatum, seruus est peccati. 641.b.
8. Vos ex patre diabolo estis. 270.c.
8. Si uos filius liberauerit, uerè liberi estis. 295.c.
9. Ego in iudicium ueni, ut qui non uident, uideant, & qui uident cæci fiant. 141.a.
9. Si essetis cæci, non haberetis peccatum. nunc autē dicitis, quia uidemus, peccatū ergo uestrum manet. 444.c. 441.a.
10. Non rapiet eas quisquam de manu mea. 418.b.
10. Ego sum pastor bonus, & cognosco oues meas. 465.b.c.
10. Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & uocem meam audiet. 468.d.e.
11. De resurrectione Lazari. 24.a.b. 72.a.
11. Nonne duodecim horæ sunt in die? 1038.e.
12. Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias, excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum. 136.d. 137.b. 139.d.e. 440.d. 449.a. & 652.d.
12. Nunc princeps huius mundi eijcietur foras. 343.a.
12. Cum tanta signa fecisset, non credebant in eum. 440.d.

12. *Perunt autem multi ex principibus credebant in eū, sed non confitebantur. Dilexerunt enim magis gloriam hominum quam gloriam Dei.* c. 738. d. e. 739. a. b.
13. *Dixit Christus S. Petro: qui lotus est, non indiget, nisi ut pedes lauet. Et uos mundi estis sed non omnes.* 72. b. c. 74. a. 90. d. e.
13. *Si non lauerote, non habebis partem mecum.* 90. b. & seq.
13. *Quod facis, fac citius.* 141. b.
13. *Ego posui uos, ut eatis, & fructum asseratis, & fructus uester maneat.* 460. c.
13. *In hoc cognoscet omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis adinuicem.* 849. a.
13. *Mandatum nouum do uobis.* 904. a. b.
14. *Vos autem cognoscetis eum, quia apud uos manebit, & in uobis erit. In illa die cognoscetis, quia ego sum in patre, & uos in me, & ego in uobis.* 840. b. & seq.
14. *Qui diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diligit eum.* 762. b.
15. *Excusationem non habent de peccato suo.* 137. b.
15. *Non uos me elegistis, sed ego elegi uos.* 453. c. 469. c.
15. *Hoc est praeceptum meum, ut diligatis inuicem.* 582. c.
15. *Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.* 585. b. c. 586. b.
15. *Sine me nihil potestis facere.* 586. b. 607. a. 658. a. & 661. a.
15. *Sicut palmes non potest à semetipso ferre fructum, nisi manserit in uite: ita & uos nisi in me manseritis.* 643. c.
15. *Omnem palmitem in me non ferentem fructum tollet eum.* 877. a.
21. *Cū senueris alius cinget te, & ducet quo tu non uis, hoc autem dixit significans quia morte clarificaturus erat Deum.* 72. b.

ACTA APOSTOLORVM.

2. *Hunc definita consilio, & praescientia Dei traditū, per manus iniquorum assilientes interemistis.* 124. a.
4. *Conuenerunt uerē in ciuitate ista aduersus sanctum puerum tuum Iesum quem unxisti, Herodes et Pōtius Pilatus cum gentibus & populis Israel, facere quae manus tua & consilium tuum decreuerūt fieri.* 124. a. & seq.
5. *Nonne manens tibi manebat? & uenundatum erat in tua potestate?* 535. c.
7. *Vos semper Spiritui sancto resistitis.* 417. c. 676. c.
8. *Non dum Spiritus sanctus in quenquam illorum uenerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Iesu.* 771. d.
10. *De elemosynis & oratione Cornelij.* 665. b.
10. *Remissionem peccatorum accipere omnes qui credūt in eum.* 767. b. & seq.
13. *Suscitauit illis Dauid Regē, cui testimonium perhibens dixit, inueni Dauid filium Iesse virum secundum cor meum.* 71. b.
13. *Cur ex multis audientibus uerbum Dei, alij conuertuntur, alij non?* 460. a.
13. *In hoc omnis qui credit iustificatur.* 767. b. & seq.

13. *Per hunc annuntiatur uobis remissio peccatorum, ab omnibus à quibus non potuistis in lege Moysi iustificari. In hoc omnis qui credit iustificatur.* 814. b. c.
15. *Fide purificans corda eorum.* 950. d. & seq.
15. *Quid tentatis imponere iugum super ceruices discipulorum, quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus?* 934. a. b. 935. b. c.
16. *Transseuntes autem Phrygiae & Galatiae regionem, uetati sunt à Spiritu sancto loqui uerbum Dei in Asia. Cum uenissent autem in Mysiam, tentabant ire in Bethyniam, & non permisit eos Spiritus Iesu.* 145. b. c. & 447. e.
16. *Aperuit Dominus eius cor intendere his, quae dicebantur à Paulo.* 460. b.
17. *Querere Deum, si forte attrectent eum, aut inueniant, quanuis non longē sit ab unoquoque nostrū.* 525. a.
17. *In ipso uiuimus, mouemur, & sumus.* 529. b.
22. *Ablue peccata tua inuocato nomine ipsius.* 212. b.
26. *Paulus mittitur ad gētes & populos, ut aperiat oculos eorum, & conuertantur de tenebris ad lucē, & de potestate sathanae ad Deum.* 342. a.
27. *Incipiebat enim periculosa esse nauigatio, quia icinium iam praetererat.* 1128. d. e.

EPIST. AD ROMANOS.

In epist. ad Romanos refutantur duo Iudaizantium errores. 937. a. b.

1. *Sicut non probauerunt, Deū habere in notitia, tradidit illos in reprobū sensum. Item: Quia commutauerunt ueritatem Dei in mendacium, & coluerunt, ac seruierunt creaturae potius quā creatori: propterea tradidit illos Deus in passionē ignominiae.* 135. b. 137. c. & 146. d.
1. *Nolo autem uos ignorare fratres, quia saepe proposui uenire ad uos, & prohibitus sum usque adhuc.* 145. c.
1. *Christus praedestinatus est filius Dei in uirtute.* 463. c.
1. *Reuelatur ira Dei de cēlo super omnem impietatem, & iniustitiam hominum eorum, qui ueritatē Dei in iniustitia detinent, quia quod notum est Dei manifestum est in illis. Deus enim illis manifestauit. Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur. Semper na quoque eius uirtus, & diuinitas, ita ut sint inexcusabiles, quia cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerūt.* 525. b. 526. b. cum seq. & 527. c. & 761. a.
1. *Euangelium uirtus Dei est in salutē omni credenti quia reuelatur in eo Dei iustitia ex fide in fidem.* 761. a. 767. b. & seq.
2. *Centēs quae legem non habent, naturaliter quae legis sunt faciunt.* 16. a. 273. b. cum seq. 561. a. 562. a. d. e. 563. a. b. 572. d. e. 569. d. e.
2. *Quomodo patientia Dei homines indurat.* 138. b.
2. *Qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt.* 220.
1. *Factores legis iustificabuntur.* 821. a. & 823. b.
3. *Non sunt faciēda mala, ut bona emēiant.* 107. d. 144. c. 153. c. d. 154. a. & 164. a.
3. *Numquid iniquus est Deus? absit. Alioquin quomodo iudicabit Deus hunc mundum?* 155. c.

3. Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei. 206. c.
3. Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Iesu. 309. c. & 784. d.
3. Exclusa est gloriatio tua. Per quam legem factorum? nõ, sed per legem fidei. 746. b. 754. c. & seq. 756. e. 961. d. cum seq.
3. Arbitramur hominem iustificari per fidem, sine operibus. 749. b. cum seq. 755. e. 756. a. 766. d. e. 772. b. c. & 915. a. b.
3. Vnus est Deus, qui iustificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem. 749. b. & seq.
4. Vbi non est lex, nec præuaricatio esse potest. 161. b. 162. b. 217. b.
4. Lex circumcisionis signaculum iustitiæ fidei. 163. a.
4. Non infirmatus est fide, nec considerauit corpus suum mortuum, & mortuam uulvam Saræ in repositione et iam Dei non habitaui diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissime sciens, quia quæcunque promisit Deus, potens est facere. Ideo & reputatum est ei ad iustitiam. 710. d. 725. c. 727. c. d. 751. e. & 800. b.
4. Ideo ex fide, ut secundum gratiam forma sit promissio. 727. c.
4. Credenti in eum, qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam. 710. c. 933. c.
4. Et qui operatur, merces imputatur secundum debitum non secundum gratiam. 756. b. c.
4. Si Abraham ex operibus iustificatus esset, habet gloriam, sed non apud Deum. 757. a.
4. Qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. 795. c. & seq.
4. Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum testata sunt peccata, beatus uir cui non imputauit Dominus peccatum. 807. b. & seq.
5. Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors. 32. c. d. 78. d. 79. b. c. 86. b. c. 87. a. 161. a. 199. d. 217. d. 389. d. 912. d. & 960. c.
5. Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia. 166. b.
5. Non sicut delictum ita & donum. ibid.
5. Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita per obedientiam unius hominis iusti constituentur multi. 169. e. 182. b. c. & fusi à columna 236. & seq. præsertim 204. b. 215. e. 257. d. 295. d. 347. d. 394. c. d. & 799. d.
5. Per unius hominis delictum peccatum in mundum intravit, in quo omnes peccauerunt. 169. e. 217. c. 226. a. b. 239. e. 240. a. 250. a. 332. a. & 781. c. d.
5. Ferè totum caput quintum ad Romanos explicatur à columna 197. d. vsque ad 204. d.
5. Christus secundum tempus pro impijs mortuus est. 213. e.
5. Quomodo gratia Dei per Christum abundauit in plures, quam peccatum abundauerit per Adam. 216. a. & seq.
5. Vsque ad legem peccatum erat in mundo, Peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset. 218. b. cum seq.
5. Adam quomodo forma futuri. 246. a. 257. d.
5. Iudicium quidem ex uno in omnes homines in condemnationem, gratia uero ex multis delictis in iustificationem. 257. d. & 347. d.
5. Per unius iustitiam in omnes homines in iustificatione uitæ. 347. d.
5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. 398. e. 410. b. 666. e. & seq. 785. d. e.
5. Legem datam esse, ut peccatum superabundet, quo modo intelligendum? 610. b.
5. Iustificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum. 749. b. & seq.
5. Sicut regnaui peccatum per mortem, ita & gratia regnet per iustitiam in uitam eternam. 796. c.
6. Non estis sub lege, sed sub gratia. 163. c. 908. c. 909. a.
6. Ut in nouitate uitæ ambulet. 212. b.
6. Mori peccato, ut resurgamus iustitiæ. ibid. c.
6. Stipendium peccati mors. 32. c. d. 78. d. 79. b. c. 86. b. c. 87. a. 161. a. 199. d. 217. d. 389. d. 912. d. & 960. c.
6. Vetus homo noster crucifixus est, ut destruat corpus peccati. 266. b. cum seq.
6. Non regnet peccatum in uestro mortali corpore, ad obediendum concupiscentijs eius. 266. b. 267. a. 292. 296. e. 305. b. & 318. e.
6. Quid intelligatur per corpus peccati. 266. d. e.
6. Gratia Dei uita eterna. 272. a. 389. d. 604. a. b. 912. d.
6. Liberati à peccato, serui facti estis iustitiæ. 485. b. c.
6. Neque exhibeatis membra uestra arma iniquitatis peccato, sed exhibete uos Deo, tamquam ex mortuis uiuentes, & membra uestra arma iustitiæ Deo. 296. c.
6. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel. 811. a. b.
6. Exhibete membra uestra seruire iustitiæ in sanctificationem. 939. a.
7. Iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. 9. a. b. 261. d. 284. e. cum seq. 292. e.
7. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? 9. c. 27. b. c. 28. c. 230. a. 285. d. e. 301. c. 366. b.
7. Sentio aliam legem in membris meis, & c. 23. a. 24. d. e. 28. c. d. 261. e. 285. c. 286. a. 296. d. e. 301. b. 269. b. & 647. d.
7. Quare leges in tabulis scribuntur? 163. c.
7. Peccatum per mandatum seduxit me, & per illud occidit. 179. c.
7. Absque lege peccatum mortuum erat. 218. b.
7. Scio quod non habitet in me, hoc est in carne mea, bonum. Non enim quod uolo bonum hoc ago, sed quod odi malum hoc facio. 261. d. 285. b. 287. d. 296. e. 301. a. 647. d. & 691. b.
7. Peccatum operatum est in me omnem concupiscentiam. 268. a. 298. a. b.
7. Quid ergo lex peccatum est? absit, 268. a. d. 296. c. d. 297. d. 298. a. b.
7. Lex dicitur mors. 296. c. d.
7. Peccatum non cognoui nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, non concupisces. 297. d. e. 298. a. b.
7. Scio enim quia lex spiritualis est, ego autem carnalis sum,

- sum, venundatus sub peccato. 298.b.299.c.d. 300.a. & seq.
7. Quod odi facio, & mente seruo legi Dei. 398.c.d.
7. Inuenio igitur legem, volenti mihi facere bonum, quoniam malum mihi adiacet. 301.a.369.b.
7. Velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio. 302.a.b.664.c. & seq.
7. Omnia cooperatur in bonum his, qui secundum propositum vocati sunt sancti. 421.c.
7. Libertas à peccato explicatur similitudine mulieris liberata à seruitute uiri morte intercedente. 907.c.d.
8. Si autem Christus in uobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, &c. 32.c.161.d.e. 251.e.
8. Expectamus redemptionem corporis nostri. 223.b. & 285.c.d.
8. Nihil ergo damnationis est his, qui sunt in Christo Iesu. 286.c.287.d.298.e.302.a.928.e.929.a.
8. Et nos primitias spiritus habentes, intra nos ingemiscimus adoptionem expectantes, redemptionem corporis nostri. 299.d.
8. Sapientia carnis inimica est Deo. 302.b.c.
8. Vanitati creatura subiecta est non uolens. 362.b.
8. Quos praedestinauit, hos & uocauit, quos uocauit, hos & iustificauit. 390.a.418.b.c.421.b.685.c. 797.d.875.e.
8. Qui spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei. 398.d.
8. Ut conformes efficiamur imagini filii Dei. 463.c.d. 703.d.e.
8. Quos praescinit, et praedestinauit conformes fieri imaginis filii sui. 465.b.471.d. & seq.
8. Tunc & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloria filiorum Dei. 485.b.
8. Quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus filium suum misit in similitudinem carnis peccati, et de peccato dārauit peccatum, ut iustificatio legis impleretur in nobis. 811.a.933.b. & seq.
8. Lex diuina quomodo lex mortis & peccati. 569.c.d.
8. Ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. 1028.a.
8. Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. 674.b.c. & 851.b.c.
8. Spiritus adiunat infirmitatem nostram. 675.c.d.
8. Spiritus uiuit propter iustificationem. 796.d.
8. Accepistis spiritum adoptionis filiorum in quo clamamus Abba pater. Ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei. 850.d.e.855.a. & seq.
8. Certus sum, quia neque mors neque uita poterit nos separare à charitate Dei. 851.b.881.b.c.
8. Si tamen compatimur ut & conglorificemur. Existi mo enim quia non sunt condignae passionibus huius temporis ad futuram gloriam. 912.e.955.c.960.e. cum seq. 982.e.997.d.
8. Lex spiritus uitae liberauit me à lege peccati & mortis. 933.c.d.
9. Nunquid iniquitas apud Deū? absit. 115.c.128.a. & 131.a.
9. An non habet potestatem figulus facere aliud uas in honorem, aliud in contumeliam? 125.c.d.126.e. cum seq.
9. In hoc ipsum excitauit te, ut ostendam in te uirtutem meam. 125.d. & 129.b.c.
9. O homo, tu qui es, quia respondeas Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quare sic me fecisti. 125.e.129.a.165.a.454.d.
9. Si Deus uolens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia uasa irae apta in interitum, ut ostenderet diuitias gloriae suae in uasa misericordiae, quae preparauit in gloriam. 127.d.129.d.147.d.463.d.e.
9. Cur Deus unius miseretur non alterius, Iacob dilexit, Esau odio habuit antequam quidquam mali vel boni egerant. non est ratio nisi uoluntas Dei. 128.b.c.454.d.e.472.a.b.475.b. & 476.b.
9. Cuius uult miseretur, et quem uult indurat. 133.b. 135.a.b.137.b.148.d.152.e.432.e. & 475.d.
9. Ecce ponam in Syon lapidem offensionis, & petram scandali. 140.141. per totum.
9. Non uolentis, neque currentis, sed miserentis Dei est. 461.a.
9. Ut secundum electionem propositum Dei maneret. 471.e.472.b.
9. Iacob dilexi, Esau odio habui, 454.e. cum seq. 472.a.b. & 475.b.
9. Centes quae non sectabantur iusticiam apprehenderunt iustitiam. Iustitiam autem quae ex fide est, etc. 455.b.
10. Fides ex auditu, auditus autem per uerbum Christi. 403.d.e.
10. Quae ex fide est iustitia, sic dicit, ne dixeris in corde tuo, quis ascendet in celum, id est, Christum deducere aut quis descendet in abyssum, id est, Christum à mortuis reuocare? sed quid dicit? prope est uerbum in ore tuo, & in corde tuo, hoc est uerbum fidei dei, quod predicamus: quia si confitearis in ore tuo Dominum Iesum, &c. 572.b.
10. Quicumque inuocauerit nomen Domini saluus erit. Sed quomodo inuocabunt in quem non crediderunt? quomodo credent sine praedicante? quomodo praedicabunt nisi mittantur? 732.a.752.a. 768.a.
10. Ignorantes Dei iustitiam, & suam quaerentes statuere, iustitiae Dei non sunt subiecti. 755.b.809.d.
10. Omnis qui credit in eum, non confundetur. 767.b. & seq.
10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. 913.a.
11. O altitudo diuitiarum sapientiae & scientiae Dei. 128.e.129.a.870.a.
11. Non repulit Deus plebem suam, quam praescinit. 465.b.c.
11. Reliquiae secundum electionem gratiae saluae factae sunt. 454.b. & 472.b.
11. Quis prior dedit illi, & retribuetur ei? 661.d.
13. Qui autem diligit, legem impleuit. 86.a.87.d.667.b.
13. Induimini Dominum nostrum Iesum Christum. 266.c.d.
14. Omne quod non est ex fide peccatum est. 589.d.
14. Qui discernit, si manducauerit, damnatus est, quia non ex fide. 590.a.

I. AD CORINTHIOS.

1. Qui gloriatur, in Domino gloriatur. 565.e
1. Qui factus est nobis à Deo, sapientia, & iustitia, & redemptio. 810.a
2. Sapientiam loquimur inter perfectos. 68.b
2. Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum, qui ex Deo est, ut sciamus, quæ donata sunt nobis. 851.e & seq.
3. Si quis superedificat supra fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, feni, stipulam, unusquisque opus manifestum erit. Dies. n. declarabit, &c. 79.d. & seq.
3. Ego plantavi, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit. 673.d
3. Unusquisque mercedem accipiet secundum suum laborem, Dei enim sumus coadiutores. ibid.
3. Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id, quod positum est, quod est Christus Iesus. 750.d.e
4. Quomodo Apostolus Corinthios filios suos uocet? 270.d
4. Tunc illuminabuntur abscondita tenebrarum, & manifesta erunt consilia cordium. 358.c
4. Quis enim te discernit? Quid habes quod non accepisti? 421.a 427.a.b. 467.c. 643.d.e. 658.a.b. 661.a. & 695.a
4. Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. 838.d. 839.e. & seq. & 844.b
4. Mihi autem pro minimo est, ut à uobis iudicer, aut ab humano die, sed neque me ipsum iudico. Qui autem iudicat me, Dominus est: itaque nolite ante tempus iudicare, &c. 839.e. 840.a
6. An nescitis, quia iniqui regnum Dei non possidebunt? nolite errare, neque fornicari, neque idolis seruientes, neque adulteri, &c. 65.c. d. 76.c. 80.e
6. Et hæc quidem fuistis, & abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in Spiritu Dei nostri. 786.a. 805.e. 806.a
7. Qui non se continent, nubant, melius enim est nubere quam vri. 369.b
7. Non habens necessitatem, sed potestatem habes sue voluntatis. 485.b
7. Quod uult faciat, non peccat, si nubat. 580.e
7. Qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, sed potestatem habes sue voluntatis, et hoc iudicauit in corde suo, &c. 619.c
9. Apostolus dicit se sub lege non esse, & tamen sine lege non esse, sed in lege esse Christi. 163.d
9. Non sum liber? non sum Apostolus? 535.b.c
10. Fidelis Deus qui non sinet uos tentari supra id quod potestis. 116.d. 295.a.b. 574.b. 575.a. & 576.a
10. Deum operari omnia in omnibus. 529.c.d
10. Siue manducatis, siue bibitis, siue quid aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite. 590.b. & sequen.
10. Omne quod in macello venit, manducate. 1087.d
11. Mulier ex viro, non uir ex muliere, & mulier propter uirum, non uir propter mulierem formatus est. 178.b.c
11. Probet se unusquisque, & sic de pane illo edat. 852.a
12. Divisiones gratiarum. 390.a
12. Vnicuique datur manifestatio Spiritus ad utilitatem. 416.b
12. Hec autem operatur unus & idem spiritus diuidens singulis prout uult. 516.a. & 517.c
12. Qui operatur omnia in omnibus. 683.d.e
13. Caritas patiens est, benigna, &c. & 667.b
13. Nunc autem manet fides, spes, caritas, tria hæc, maior autem horum est caritas. 711.a
13. Caritas nunquam excidit. 881.c
13. Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, caritatem autem non habuero, nihil sum. 739.c
15. Primum hominem factum esse in animam uiuentem, secundum in spiritum uiuificantem. 12.d. 13.a.b
15. In Adam omnes moriuntur. 32.d. 169.e. 181.d.e. 241.a
15. Per hominem mors. 32.d.e
15. Stimulus mortis peccatum. ibid. & 213.d
15. Primus homo formæ futuri. 97.b. & seq.
15. Sicut portauimus imaginem terreni, ita portemus imaginem celestis. 266.c. 787.c. & seq.
15. Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificantur. 434.b.c.d
15. Lex uirtus peccati. 584.e. 610.c
15. Plus omnibus laboranti, non autem ego solus, sed gratia Dei mecum. 675.e
16. Spero me aliquatulum temporis manere apud uos si Dominus permiserit. 144.b.c. 145.b. & seq.

II. AD CORINTHIOS.

1. Gloria nostra hæc est, testimonium conscientie nostre. 852.a b. 862.a
3. Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, tanquam ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. 563.e. 653.a. 659.d.e. 683.d
3. Litera occidit. 569.d. 610.b. 899.a. 901.c
3. Moyses ponebat uelamen super faciem suam, ut non intenderent filij Israel in faciem eius, nos autem reuelata facie &c. 896.a
4. Sed licet is qui foris est noster homo corrumpitur: tamen is qui intus est renouatur de die in diem. 10.c
4. Leues & momentaneæ passionis æternum gloriae poudus operantur. 955.d
5. Si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, et pro omnibus mortuus est Christus. 206.d.e. 213.e. 250.d. & 251.d
5. Qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit. 207.a. 273.a. 296.b. & seq.
5. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, sicut gessit, siue bonum, siue malum. 216.d. 355.b
5. Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum. 811.a
7. Emundemus nos ab omni inquinamento carnis, & spiritus, perficientes sanctificationem in timore Domini. 59.e. 939.b
8. Non imperans dico, sed consilium do: in presenti restra abundantia illorum inopia suppleat. 1154.e. 1155.a
9. Unusquisque prout destinauit in corde, non ex tristitia,

SACRAE SCRIPTURAE.

- ria, aut ex necessitate, hilarem enim datorem diligit Deus. 619. d. e.
9. Multiplicabit semen uestrum, & auget incrementa frugum iustitiæ uestre. 939. b.
10. Captiuandum esse intellectum in obsequium fidei. 651. c. d.
11. Timeo ne sicut serpens Heuam seduxit astutia sua, ita corrumpatur sensus uestri. 175. e. cum sequen. & 177. c.
12. Paulus raptus in tertium celum, & in paradysum. 37. e. & seq.
12. Sufficit tibi gratia mea. Nam uirtus in infirmitate perficitur. 32. e. 390. b.
12. Vosmetipsos tentate, si estis in fide, an non cognoscitis uosmetipsos, quia Christus in uobis est, nisi forte reprobi estis? 852. b. c.
13. An experimentum queritis eius, qui in me loquitur Christus, qui in uobis non infirmatur, sed potens est in uobis? nam et si crucifixus est ex infirmitate, sed uiuit ex uirtute Dei. 852. d. & seq.
13. Nam & nos infirmi sumus cum illo, sed uiuimus cum eo ex uirtute Dei in uobis, &c. ibidem d. e.

AD GALATAS.

In epist. ad Galat. duplex questio tractatur.
Item in eadem refutantur duo Iudaizantium errores. 936.

2. Paulus quomodo dicitur natura Hebraeus. 402. e.
2. Si per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est. 757. d. e.
3. Conclufit scriptura omnia sub peccato, ut remissio per Christum daretur credentibus. 207. a.
3. Omnes filii Dei estis per fidem. 402. e.
3. Si ex lege hereditas, ergo non ex promissione. 757. d. e.
3. Si data esset lex, quæ posset uiuificare uerè ex lege esset iustitia. 756. e.
3. Lex propter transgressionem posita est. 909. a.
3. Qui ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. 955. c. cum seq.
3. Christus nos liberauit de maledicto legis factus pro nobis maledictum. 936. a. b.
5. Qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. 76. a. & seq.
5. Si Spiritu ducimini, non estis sub lege. 163. e.
5. Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini, à gratia excidistis. 757. d. e.
5. Fructus Spiritus est caritas, &c. 667. a.
5. Nos autem spiritum ex fide, spem iustitiæ expectamus. Nam in Christo Iesu neque circumcisio aliquid ualet, neque præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur. 788. e. cum seq. & 770. a.
6. Qui se existimat aliquid esse, cum nihil sit, seipsum seducit. 179. c.

AD EPHESIOS.

1. Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti & immaculati. 68. b. c. 453. c. 454. a. & 854. a.
1. Qui omnia operatur secundum consilium uoluntatis suæ. 120. c. d. 141. d.
1. Christus instaurauit quæ in celis, & quæ in terra

sunt. 349. e. & seq.

1. Predestinauit nos in laudē gloriæ gratiæ suæ. 390. a. 453. b. c.
1. In quo nos sorte uocati sumus, predestinati secundum propositum eius. 454. a.
1. Deus nos acceptos sine gratiosos habuit in dilecto filio suo. 812. c.
2. Eramus & nos natura filij iræ. 9. b. 15. e. 27. b. c. 152. a. 207. a. b. 217. d. 227. b. 244. c. d. 273. b. 367. e. & 371. b.
2. Gratia estis saluati per fidem, & hoc non ex uobis, Dei enim donum est. 434. a.
2. Cum essetis mortui peccatis & delictis. 661. e.
3. Christus per fidem habitat in cordibus. 398. e.
3. Per quem habemus fiduciam, & accessum in confidentia per fidem eius. 853. a.
4. Renouamini spiritu mentis uestre, & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia, & sanctitate ueritatis. 10. a. b. 269. c. d. 270. d. e. 304. d. 796. e. & 813. b.
4. Deponite uos, secundum pristinam conuersationē, ueterem hominem. 305. a.
5. Fornicatio, & omnis immunditia aut auaritia ne nominetur in uobis, sicut decet sanctos, aut turpitudinis, aut stultiloquii, &c. 80. e.
5. Ecclesiam omnino esse sine macula & ruga. 62. b. c.
5. Mundans eam lauacro aquæ in uerbo uitæ. 212. b.
6. Pax fratribus, & charitas cum fide à Deo patre. 667. a.
19. De matrimonio. 185. e.

AD PHILIPPENSES.

1. Qui cepit in uobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi. 618. e.
2. Deus est qui operatur in uobis uelle & perficere per bonam uoluntatem. 427. b. et seq. 432. e. 435. a. 664. d. & 683. e.
2. Cum metu & tremore salutem uestram operamini. Deus enim est, &c. 460. b. 474. d. 658. b. & 683. e.
3. Non quod iam acceperim, aut iam perfectus sim, sequor autem si comprehendam. 67. e.
3. Quicumque perfecti sumus, hoc sentiamus. 68. b. & 929. d.
3. Ut inueniar in illo non habens meam iustitiā, quæ ex lege est, sed illam, quæ ex fide est Christi, quæ ex Deo est iustitia in fide. 701. d. 758. b. e. e. 961. a. b.
4. In omni oratione & obsecratione, cum gratiarum actione petitiones uestre innotescant apud Deum. 1004. d. & seq. fustus explicatur.

AD COLOSSENSES.

1. Nos per Christum eripi de potestate tenebrarum. 343. a.
1. Pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in terris siue quæ in celis sunt. 350. a.
2. Cum mortui essetis in delictis. 658. a.
2. Si mortui estis cum Christo ab elementis mundi huius, quid adhuc decernitis, ne tetigeritis, ne gustaueritis, ne contrectaueritis? quæ sunt omnia in interitum ipso usu, secundum præcepta, & doctrinas hominum. 1088. b. & 1107. a.

3. Quid sit exuere ueterem hominem, & induere nouum. 267.a. & 305.a
3. Mortificate membra uestra, quæ sunt super terrâ. 305.a

Ferè totum tertium caput explicatur. 267.c

II. AD THESSALONICENS.

2. Eo quod charitatem ueritatis non receperunt, ut salui fierent, ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio. 136.c

I. AD TIMOTHEVM.

1. Fui blasphemus & contumeliosus, & persecutor, sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. 61.a. & 84.a. b
1. Lex iusta non est posita. 161. 162. 163. diffusè, & 908.d
1. Habens fidem, & bonam conscientiam quam quidam repellentes, circa fidem naufragauerunt. 172.a
1. Finis præcepti, charitas de corde puro. 409.e
1. Vult omnes homines saluos fieri. 435. 436 per totum. 451.b. et 767.b
2. Vir non est seductus, mulier autem seducta in præuaricatione fuit. 176.d. vsque ad 179. fusè explicatur.
2. Mulier in silentio discat cum omni subiectione. Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in uirum, sed esse in silentio. 178. b. c
2. Quia prior Adam formatus est, deinde Heua. ibid. & seq.
2. Dedit redemptionem semetipsum pro omnibus. 213. e. 261.c
2. Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus. 1004.d & seq.
4. Deus solus immortalis. 251.b
4. Omnis creatura Dei bona est.
4. Qui est saluator omnium hominum, maxime fidelium. 435.b. c. 438.c. d
4. In nouissimis diebus discedent quidam à fide prohibentes nubere et abstinere à cibis, & c. 1089.d. et seq.
4. Exerce te ad pietatem. Corporalis enim exercitatio ad modicum ualet, pietas autem ad omnia. 1105. c. 1106.a. b
5. Qui suorum maxime domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior.
6. Radix omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes errauerunt à fide. 172.a. d. & 268. c. & seq.

II. AD TIMOTHEVM.

1. Scio cui credidi, & certus sum, quia potens est depositum meum seruare in illum diem iustus iudex. 865.b
2. Ne quando Deus det illis penitentiam ad cognoscendam ueritatem & respiciant à laqueis diaboli. 436.c. d. 441.a. & 690.d
2. Cognouit Dominus qui sunt eius. 465.b. c
2. In magna domo sunt uasa aurea & fictilia, alia in honorem, alia in contumeliam, & c. 465. e
2. Discedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini. ibid.
2. Erit uas in honorem. 466.a.

2. A quo captiui tenentur ad ipsius uoluntatem. 590. c. d

4. Quam reddet mihi in illa die iustus iudex. 9912. d. e

A D T I T V M.

1. Omnia munda mundis, inquinatis autem, & infidelibus nihil est mundum, sed inquinata sunt coram, & mens, & conscientia. 590.d.
2. Sobriè, iuste & pie uiuamus in hoc seculo. 60. b. c.
3. Per lauacrum regenerationis & renouationis. 212.b
3. Apparuit benignitas & humanitas saluatoris nostri Dei, non ex operibus quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum, & c. 786.b. & seq.

A D H E B R A E O S.

1. Qui cum sit splendor patri, & figura substantiæ eius. 724.d
3. Initium substantiæ eius. ibid.
4. Festinemus ingredi in illam requiem. 914.c
5. Factus est omnibus obedientibus sibi causa salutis æternæ. 768.a
6. Hoc faciemus siquidem permiserit Deus. 144. c. 145.c
7. Melchisedech dicitur sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum, nec finem uitæ habens. 178.a
7. Christus & Leui in lumbis Abrabæ. 235. e. & seq.
10. Quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratia contumeliam fecerit. 83. e. 84.a
10. Patientia uobis necessaria est, ut facientes uoluntatem Dei, reportetis promissionem. 911. e
11. Sine fide impossibile est placere Deo. 591.b. 729. c.
11. Fides est sperandarum substantiarum rerum argumentum non apparentium. 707.b. & seq.
11. Fide intelligimus aptata esse secula uerbo Dei. 708. a. b. e. & 709.c. cum seq.
11. Fide Noe responso accepto de ijs quæ adhuc non uidebantur, metuens aptauit arcam in salutem domus suæ, per quam damnauit mundum, & insitit quæ per fidem est, heres est constitutus. 710. b. 724. b. c. & 787.a. b.
11. Accedentem ad Deum, oportet credere quia est, & c. 732.a
11. Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obtinuerunt orationes. 709.d. e. 750.a. 800.b. c.
11. Abel plurimam hostiam fide obtulit. Noe aptauit arcam. Abraham obediuit Deo. 750.a. b
11. Abel consecutus est testimonium, quod esset iustus. 787.a. 795.a
12. Deponentes omne pondus, & circumstantes nos peccatum. 305.a. & seq.
13. Beneficiæ & communionis nolite obliuisci, talibus enim hostijs promeretur Deus. 949. e. & seq.

EPISTOLA IACOBI.

Fuit olim hæc epistola dubiæ fidei, modo non. 618. a. i
Scopus Epistolæ est, ut probet opera bona esse necessaria ad salutem. 913. c. & 935. c

1. Neminem à Deo tentari, sed à concupiscētia sua. 23.
a.80.a.116.b.e.117.c. & seq. 274.c.d
1. Concupiscētia cum conceperit, parit peccatum: pec-
catum verò cum consummatum fuerit generat
mortem. 80.a.101.e.202.a.268.e. cum seq. 283.
a.b. & 274.c.d
1. Apud quem non est transmutatio nec vicissitudinis
obumbratio. 228.b.c
1. Beatus vir, qui fuffert tentationem, quoniam cū pro-
batus fuerit, accipiet coronam vitæ. 284.e
1. Ut simus initium aliquod creaturæ eius. 304.e
1. Postulet in fide nihil hæsitans. 725.e
2. Qui offendit in vno, factus est omnium reus. 85.e
86.a. cū seq. 87.e. 90.c. 92.b.c. 93.a.b. & 1081.b
2. Qui enim dixit, non me habebis, dixit non occides.
Quod si non me habebis, occides autem, factus es
transgressor legis. 87.d
2. Demones credunt & contremiscunt. 741.e
2. Quid proderit fratres mei, si fidem dicat quis se ha-
bere, opera autem non habeat? nunquid poterit fi-
des saluare illum? 740.d
2. Ex operibus iustificatur homo. 823.b
2. Abraham pater noster nomine ex operibus iustifi-
catus est, offerens filium suum super altare, & c.
935.a.b. 937.b
2. Nolite in personarum acceptione habere fidem Do-
mini nostri Ieshu Christi. 935.c.d
2. Iudicium sine misericordia ei, qui non fecit miseri-
cordiam. 958.d. & 998.d.e
3. In multis offendimus omnes. 66.b. 68.b. 86.a.c.d
88.a.b. 90.b. 92.c.d. & 306.a.b

EPISTOLA I. PETRI.

Scopus epistolæ est ut probet opera bona esse necessa-
ria ad salutem. 913.c.d. 935.a

1. Renati non ex semine corruptibili, sed incorruptibili
der verbum Dei. 696.b.c
2. Qui peccatum non fecit, nec inuētus est dolus in ore
eius. 69.d. & seq.
3. Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus
pro iniustis. 213.d.e

EPISTOLA II. PETRI.

Scopus epistolæ est, ut probet opera bona esse neces-
saria ad salutem. 913.c.d. 935.a

1. Efficimur consortes diuinæ naturæ. 794.a
1. Satagite, ut per bona opera certam vestram vocatio-
nem, & electionem faciatis. 853.e
2. A quo quis superatus est, huius & seruius est. 147.b
c. 188.e. 212.e. 371.b. & 643.b
3. Deus neminem vult perire. 115.c. 164.a. & 434.
436. 437 diffusè.

1. EPIST. IOANNIS.

Scopus epistolæ est, ut probet opera bona esse neces-
saria ad salutem. 913.c.d. 935.a

1. Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ip-
sos seducimus. 66.a.b. 67.a. 68.b. 69.a. 73.e
74.b. 81.c. 86.a.c.d. 88.a. 90.b. & 306.b.c
1. Si confiteamur peccata nostra, fidelis est, & iustus, ut
remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab
omni iniquitate. 73.e. 74.a.b. 765.a
1. Deus lux est, & in eo tenebræ non sunt vllæ. 117.a
2. Concupiscētia non est ex Deo, sed ex mundo. 23.a
& 24.d
2. Ipse est propitiatio pro peccatis totius mundi. 332.e

- 333.a
2. Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis. Nam si
fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum.
461.e
2. Quidquid est in mundo, concupiscētia carnis est,
aut concupiscētia oculorum, aut superbia vitæ.
591.b.c
2. Qui natus est ex Deo, non peccat. 69.b
2. Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non ser-
uat, hic mendax est. 744.e
3. Peccatum est iniquitas. 58.d. 157.a. 161.b. 270.a
322.a. & 598.b
3. Omnis qui natus est ex Deo, peccatum nō facit, quo-
niam semen ipsius manet in eo, & non potest pecca-
re, quoniam ex Deo natus est. 69.a. 395.d. 683.e
684.a. & 881.d
3. Peccatum in eo non est. 115.b.c
3. Qui facit peccatum, ex diabolo est. 117.b
3. Qui facit iustitiam, iustus est. 823.a. & seq.
3. Scimus quoniam translati sumus de morte ad vitā,
quoniam diligimus fratres. 853.b.c
4. Qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo.
398.e
4. Deus caritas est. 411.d.e
4. Caritas ex Deo est. 666.c. & seq.
4. Omnis qui diligit, ex Deo natus est. 768.a
4. In hoc cognouimus, quoniam in ipso manemus, & ip-
se in nobis, quoniam de spiritu suo dedit nobis. 853.
b. & seq.
5. Et mandata eius graua non sunt. 295.a.b
5. Omnis iniquitas est peccatum. 322.b
5. Hæc scribo vobis qui creditis in filium Dei, ut scia-
tis quia habetis vitam æternam. 729.b.c
5. Omnis qui credit, quoniam Iesus est Christus, ex Deo
natus est. 744.c. & 767.b
5. Scimus quoniam ex Deo sumus. 853.b.c
5. Qui credit in filium Dei, habet testimonium Dei in
se. 853.b. & seq.

EPIST. IVDÆ.

Hæc epistola olim fuit dubiæ fidei, nunc autem non
ita.

Scopus epistolæ est, ut probet opera bona esse neces-
saria ad salutem. 913.c.d. & seq.

APOCALYPSIS.

2. Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in para-
diso Dei mei. 38.a
3. Ego sto ad ostium, & pulso, si quis aperuerit mihi,
intrabo ad eum. 117.e. 391.d.e. 418.a. 441.b. &
676.c
3. Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam.
466.c
14. Beati mortui, qui in Domino moriuntur. 214.b
18. Quantum se glorificauit, & in delicijs fuit, tantum
date illi tormentum & luctum. 351.b. & 998.e
20. Diabolus serpens antiquus. 167.b
20. Qui non est inuentus in libro vitæ scriptus, missus
est in stagnum ignis. 355.a.b
21. Nihil coinquinatum intrabit in regnum cælorum.
90.e
22. Qui in sordibus est, sordescat adhuc, & qui iustus
est, iustificetur adhuc. 939.d

F I N I S.

INDEX RERVM NOTABILIVM.

Abailardus.
Bailardi error de peccato originali. 193.c.d
Eius error de Christi incarnatione & passione. ibid.
Infantes nec in Adamo perijisse, nec in Christo saluari. ibid.c.d
Negat Deo liberum arbitrium. 515.c
Negat hominibus liberum arbitriū. 557.a
Abel.

Abel ante Adamum mortuus est. 199.b
Primus bene viuendo cæteris præluxit. 203.c
Eius fides erat causa religiosi operis. 750.a.b. & 752.a
Erat perfectè iustus iustitia inhærenre. 787.a. & 795.a
Probatur iustus ab effectu operum suorum. 787.b

Abraham.
Abraham potuit licitè, Deo iubente, occidere filium suum. 155.b
Non celebrauit diem natalem filij sui. 214.b
Celebrauit diem ablactationis filij. ibid.
Quomodo decimatus. 235.c. & seq.
Illi & semini eius facta est repromissio. 244.a
Eius filij non carne, sed fide. 454.d.c. & seq.
Eius fides commendatur. 716.d. 750.a.b. 751.c
Reputata est ei ad iustitiam. 806.d.c
Per caritatem operabatur. 769.c
Operibus consummata est. 936.c.d
Quomodo iustificatus. 757.a.b
Eius iustificatio explicatur. 935.a.b. & seq.
Reuelatum fuit ei, quod esset iustus. 864.a
An fuerit prius iustificatus, quam de eo dictum sit: credidit Abraham Deo. 937.d
Meruit promissam posteritatis multiplicationem. 954.b

Acceptio personarum.
Acceptio personarum non est apud Deum. 433.c. 434.d. & seq. 435.d. 467.b.c. 955.c. & 980.a.b
Est vitium contra iustitiam. 434.b.c. 435.d. 955.c. & 980.a.b
Non habet locum in donis gratiæ. 434.c.d
Prohibetur vt graue peccatum. 935.d.c
Quid sit accipere personam. 980.b

Achab.
Achab Deo permittente deceptus à spiritu malo. 130.c. 131.d.c. & 133.a

Actio.
Actionum instrumenta generalia tria: cor, lingua, manus. 58.c
Actionum tria sunt genera, desideria, facta, verba. 58.c. 59.a
Actiones sumunt species ab obiectis. 59.c
Actio aliquando est mala, vbi passio est bona. 124.b.c. cum seq.
Actiones malæ, quoad entitatem sunt à Deo. 142.a. 154.b. 158.b.c. 159.a.b
Aliquæ intrinsecè malæ. 154.c. 155.a. & 160.b
Aliquæ prohibitæ, quia malæ, non malæ, quia prohibitæ. 154.c
Quæ nullo modo bene fieri possunt. ibid.
Actionis malæ non est querenda causa efficiens, sed deficiens. 155.d
Actio mala non est effectio sed defectio. ibid.
Actionis defectus soli causæ deficiente tribuitur. ibid. & seq.
Actus peccati debet esse necessariò à libero arbitrio. 156.d
Actus moralis per se non est, nisi elicitus à libera voluntate. 156.c. 157.a

Actus aliarum potentiarum secundum se non sunt morales, sed solum vt imperantur à voluntate. 156.c
Actus morales debent esse certi & particulares. ibid.
Actio mala est à Deo, vt à causa vniuersali præbente viū communem, & indifferentem ad illam actionem vel contrariam. 157.a.b. 158.c. 159.a.b.c
Actio mala nō est talis in specie, vt est à Deo, sed vt est à particulari causa. 157.a. & seq.
Actio particularis est à Deo, sed non ideo talis quia à Deo, sed quia à nostra voluntate. 157.d. 158.b.c
Actiones bonæ & malæ, quomodo differunt in ordine ad causas. 158.c
Bonæ supernaturales sunt à Deo per auxilium speciale, & à Deo habent vt sint tales. ibid. & seq.
Bonæ moraliter sunt à Deo per auxilium generale. 158.c
Dnas ob causas tri buuntur Deo vt tales in specie. ibid.c.d
Actiones bonas Deus intendit. 158.d
Suadet. 158.d
Imperat. 158.d
Laudat. 158.d
Contrarium de actione male dicendū. 158.d

Actio mala non potest Deo tribui. 158.d
Turpitudinem & actiones ipsas turpes, Deus auersatur. ibid.c
Actiones intrinsecè malæ nullæ sunt nisi vt determinatæ & tales in specie. 160.b
Actuum malorum priores sunt interiores, quàm exteriores. 171.c
Actuum interiorum circa bonum intelligibile prior est actus circa finem, quàm circa media. ibid.d
In omni actione requiri quatuor causas. 506.c
Actio immanens idem habet efficiens & subiectum. ibid. & seq.
Naturalis eundem finem, & formam. 506.c. & seq.
Actus voluntatis subiectum, & efficiens est voluntas. 507.a
Actio voluntatis à quo specificatur? 507.b
Actus voluntatis sunt diuersarum specierum, quia diuersa sunt obiecta. ibid.c
Actiones aliquæ incipiunt, & desinunt in eodem instanti. 511.b

Humanæ sunt triplicis generis. 523.a
Hominum naturales necessariò sunt bonæ vel malæ in individuo, ex genere tamen suo indifferentes. ibid.b.c
Actionum suarum homo cur sit Dominus. 548.c. 549.a.b
Actiones singulares sunt, non vniuersales. 562.d
Actiones internæ nostræ sunt, diuitiæ alienæ. 630.d
Actiones peccatorum bonæ moraliter non habent vllum ordinem ad gratiam. 665.c
Actiones, id est, opera mala quærunt tenebras. 848.c. & seq.
Bona lucem. ibid.

Adam.
Adam secundum Pelagianos sine donis naturalibus creatus. 5.c
Lapsu nihil amisisse. ibid.c.d
Ad integritatem secundum Lutherum & Caluinum fuisse naturalem. 6.a. 7.a
Suo lapsu aliquid naturale, scilicet liberum arbitrium perdidisse. 5.c
Adam non erat creatus, vt modò nascimur, pronus ad malum, sed rectus, iustus & sapiens. 7.b. & seq. 46.c
Felix in paradiso. 9.b.c. 28.c.d. 30.a. & 33.b
Acceptit in creatione gratiam gratum facientem. 9.c. 10.a. & seq.
Ornamenta eius in paradiso. 113.a.b
Eius

Eius rectitudo erat donum supernaturale. 15.b.c
Eius caro ante lapsum non potuit rebellare spiritui, sed spiritus potuit rebellare Deo. 15.d.e.26.c.27.e
Eius iustitia originalis quomodo potest dici naturalis. 15.c.25.b.c.27.b
Eius rectitudo etiam partis inferioris, fuit donum supernaturale per se. 16.c.d
Refutantur argumenta quæ probant eius integritatem fuisse naturalem. 24.c. & seq.
Adæ & angelorum ante lapsum qualis gratia? 26.d
In statu innocentie quomodo Christi morte non egerit? 28.b.c
Eius gratia lætior, nostra potentior. 25.27.28.29. vide per totum:
Habuit in paradiso angelum custodem. 33.a.b
Adæ corpus natura fuit mortale, gratia immortale. 33.c.34.a.b
Adam & Eva quo die creati. 37.a.b
Adam non est creatus in paradiso, sed postea ibi positus. 39.d.e
Adam de paradiso expulsus, ne lignum vitæ attingeret. 48.d.c.49.a
Adamo imperatum fuit, vt de omni ligno paradisi comederet, excepto tantum ligno scientie boni & mali. 50.a.b
Nec Adamum, nec dæmonem fuisse, vbi erat arbor vitæ in paradiso. ibid. c. & seq.
Adam post peccatum eiectus est de paradiso, ne si mansisset in æternam incidisset miseriam. 48.c.49.b. & 50.c.d
An si Adam non peccasset transferendus fuisset simul ad beatitudinem totus electorum numerus, an successivè. 50.c
Adamum prædestinatum fuisse & nunc in cælis esse. 70.c.d.188.b.c.d
Adamum peccando fidem amisisse & hæreticum fuisse. 70.c.d.71.a.175.a.cum seq. & 177.e
Adam fuit vas in honorem factum. 129.a
Adami lapsum fuisse à Deo decretum & definitum, & volutum secundum Caluinum & Beza. 142.c.143.a. & 149.a
Adam per liberum arbitrium potuit cadere vel non cadere. 149.c.d
Adam lapsum potuit Deus vel iuste punire, vel misericorditer liberare. ibid.
Adamus naturam in se vitiauit. 152.a
Adamum non peccasse, nec peccare, vel ad peccatum tentari potuissentior. 161.a
Adamum tantum admonitum, non aliqua lege prohibitum ne comederet de ligno scientie boni & mali. ibid. & seq.
Adamum fuisse vera lege prohibitum ne comederet de ligno scientie boni & mali. 161.b.c
Gustando grauiter peccasse. ibid.
Grauius punitum fuisse. ibid.
Adam in paradiso non erat sub lege. 163.d
Non erat sine lege. ibid.
Erat in lege. ibid.
Adæ tentatio in paradiso, vide tentatio.
Adam in paradiso, qualibus Dei præsidij instructus. 164.d.e
Adam fuit à Diabolo tentatus, vt si (quod potuit) superasset hostem, gloriosius triumphasset. ibid. & 165.c.168.c
Adam non cognouit Euam, nisi postquam eiectus est ex paradiso. 168.b.c
Adam & Eva perfecti in statura creati sunt. ibid.
Statim gignere potuissent. 168.c
Adam habuit scientiam infusam à Deo. 173.c
Adam videns Euam comedentem de pomo vetito & nõ morientem, ipse etiam comedit persuadens sibi quod nõ moreretur. 176.d.177.a.b. & 178.c
Adam non fuit seductus, sed alia ratione errauit. 176.c.177.b.cum seq. & 179.c.180.a
Adam quomodo dici potest seductus. 177.b. & seq. 179.c.d
Adam in tribus errauit, & quare? 178.c. & 179.a
Adam habuit hostem debiliorem. 182.c
Adam præceptum ab ipso Deo immediatè accepit, Eva ab Adamo audiuit. 176.a. & 182.c
Adam non agnouit culpam suam. 182.c
Adam grauius reprehensus à Deo, quam Eva. ibid.
Adam, & Eva pœna mulctati. ibid.
Adam & Euam damnatos esse hæresis Tatiani. 183.c.d.cum seq.
Non esse damnatos probatur ex traditione. 188.c.d

Adæ & Evæ Deus non maledixit, at serpenti. ibid.d
Adam ibi sepultus, vbi Christus passus. 189.a.b
Adam Christi sanguine saluatus. 189.a
Adæ cadaver Christi sanguine aspersum, anima saluata. ibid.a.b
Nomen A D A M variè accipitur. 190.a.b
Adam tales genuit, qualis ipse post peccatum fuit. 222.b.c
Adam quoad animam fuit iustificatus à peccato antequam filios generaret. 238.a
Adam factus ex terra nondum maledicta. 246.a
Adam quomodo forma Christi. 246.a. & 257.d
Adamo si non peccasset in omnes posteros transmisisset iustitiam originalem. 258.c
Adæ voluntas fuit quodammodo totius naturæ. 332.a
Adam ante peccatum cognouit rerum omnium naturas. 370.c
Adam rebus omnibus nomina imposuit. ibid.
Adam non peccante tantum certus numerus prædestinatorum fuisset nasciturus. 452.b.c. & 477.c
Adæ liberum arbitrium, & nostrum differunt. 634.c. & 635.a
Adam peccando, Deus iudicando nos condemnat. 782.b.c
Adamum liberare à Dæmone valde consentaneum fuit. 188.c. & seq.

Adæ peccatum.

Per Adæ peccatum totum hominem factum esse deteriore. 1.b.c.9.b.c.10.b.c.27.b.c. & 361.c
Adam non amisit peccando liberum arbitrium. 1.d
Amisit tantum dona supernaturalia. 1.d.8.a.b.16.d.c
Nihil amisit secundum Pelagianos, liberum arbitrium secundum Lutheranos. 1.b. & seq.
Non amisit imaginem Dei, sed similitudinem. 8.c
Adæ peccatum est causa cur erubescimus nudi. 8.e.9.a
Dici potest naturale. 27.b
Naturam in se vitiauit. 152.a
Adæ fuit voluntarium, nobis naturale. ibid.a
Adæ primum peccatum non fuit quod antecurrit eum ligni scientie. 168.a
Non fuit intemperantia, nec immoderatus amor coniugis. 168.b.c. & 182.b.c
Fuit infidelitas secundum Lutherum & Caluinum. 169.a.b
Fuit superbia. 169.c.170.a.b
Probat ex Patribus. 170.d
Primitiam angeli fuit superbia. 169.d
Adam per primum peccatum amisit originalem iustitiam. ibid.c. & seq.
Adæ primum peccatum fuit superbia occulta. 173.c
Fuit superbia qua voluit esse Deo similis. 170.d.171.b.172.b.173.b.cum seq. & 179.a
Hæc superbia habuit initium à nullo errore, sed à sola inconsideratione. 174.c
Adam paulatim seductus est, vt per amorem sui perueniret ad contemptum Dei. ibid.d
Eius primum peccatum non potuit esse veniale. 179.c. & seq.
Fuit grauius peccato Evæ absolutè. 180.c.181.a.c.d
Secundum aliquos fuit æquale. 181.a
Continuit septem actus malos. ibid.c.d
Grauius læsit humanum genus, quàm Eva. 182.b.183.c. & 184.a
Adam causa, Eva occasio perditionis nostræ. 182.b.c
Adam non audire, sed docere Euam debuit. ibid.d.e
Adæ peccatum quomodo grauiusimum, quomodo non? 183.a. & seq.
Non fuit absolutè omnium grauiusimum. 183.a.b
Non fuit odium Dei. ibid.b
Fuit ex triplici capite grauiusimum, ex facilitate magna non peccandi, ex eo quod habuit tantum vnum facile præceptum, & quod facile erat illi non peccare. 183.b. & seq.
Quam magna & manifesta beneficia à Deo accepit, quam ingratus extitit. 183.c.d
In eo omnes in initio peccauerunt. 184.a.225.c. & 226.a
Adæ peccatum non nocuit posteris secundum Pelagium propagatione, sed exemplo. 192.d.c. & 193.a
Refutatur ex quinto capite ad Romanos. 197.c.cum seq.
Adæ peccatum propagatum cum natura. 202.a
Potest dici vnum & plura. 205.d.c
Adam peccans in se, omnium personam gerbat. 202.c.225.c. & 241.d
Rob. Bellarmin. Tom.4. c 2 **Adam**

Adam non Heuæ causa primaria originalis peccati. 219.c. & 241.b
 Adæ peccatum non Heuæ traducitur in posteros. 216.b.c
 225.c. & seq.
 Adæ anima prius vitio infecta quàm caro. 239.a
 Adæ peccatum solum, non etiam proximorum parentum, transmitti ad posteros. 257.a.b
 332.b
 Adæ peccatum omnibus commune. 637.c.d. & seq.
 Perfectissimè voluntarium. 637.b.c
 Poena nullius peccati. 818.a
 Nostrum per generationem perductum. 818.a
 Adæ peccato amisit homo imperium in cætera animantia. 368.b

Adolescent.

Adolescentes præcipientes in malum seruntur, quamprimum accedit usus rationis. 28.c
 Etiam in puris naturalibus fuissent proni & præcipientes ad malum. 29.a
 Infaniunt libidine. 366.b.c
 De adolescente diuite XIX. capite Matthæi. 893.d

Ægrotus.

Ægroti nunquam sunt contenti. 365.a.b

Æstas.

Æstas non est apta ieiunijs. 1124.d
 Æstatis nimius calor exigit cibum modicū, sed frequenter. ibid.
 Tum pisces faciliè putrescunt, multi tum labores, multæ ægritudines. ibid.

Agricola, Agricultura.

Agricolæ triplex labor. 86.c
 Agricultura necessaria est. 1009.a.b. & seq.

Albigenses.

Albigensium error circa peccatum originale. 193.a

Amicitia.

Amicitia inter homines non debet, nec solet dissolui pro leui qualibet offensione. 84.c
 Amicitia oritur ex similitudine non naturæ, sed morum. 404.d
 Eius fundamentum inter nos, & Deum. ibid.c

Amor.

Amor sui radix & causa omnium malorum. 363.c
 Amor Dei oritur ex ordinato amore sui. 670.b.c
 Amor sui inordinatus est cupiditas. 670.c
 Parit contemptum Dei. ibid.
 Amor sui ordinatus est Dei donum. ibid.
 Amor sui facilis. 671.a

Anabaptista.

Anabaptistæ cum Pelagianis dicunt, mortem quidem corporis trahi per generationem ex Adamo, non tamen peccatū quod est mors animæ. 193.b
 Docet infantes non baptizandos, quia carent peccato originali. ibid.b.c
 Anabaptistæ ex Lutheranis promanarunt. 99.c

Angelus.

Angeli quomodo Deo adhærant. 25.c.d
 In Angelis Deus simul condidit naturam, & largitus est gratiam. 25.d.c. & seq.
 Nec angeli, nec homines sine gratia meritum habere poterunt. 26.a.b
 Angeli & primus homo qualem gratiam habuerint ante lapsum. 26.c.d
 Angelorum custodia. 33.b
 Angeli custodierunt paradysum, ne homines intrarent post peccatum Adæ. 39.d.c. 49.c
 Angelos modo non custodire paradysum, ne homines intrēt. 40.c
 Angeli veri & sancti custodierunt paradysum. 47.a.b
 Angelorum tempus, viæ, & meriti fuit brevissimum. 50.a
 Angeli & animæ fiunt malæ, cum à Dei bonis deficiant. 118.a
 Angelos & homines similiter relictos sibi cum libero arbitrio in creatione. 149.b.c. & 151.c
 Angelus malus in paradiso bonum hominem tentauit. 164.d.c
 Deuicit. 164.c
 Angeli boni, vel mali loqui possunt per ora animalium brutorum. 167.c
 Angelorum primum peccatum superbia. 169.d. & 171.b.c
 Angelus commisit primum omnium peccatum. 198.d. & 201.b

Angeli non sunt formæ cœli.
 Eodem instanti creati & gratia imbuti. 291.a
 Immortales per participationem. 248.b.c
 Naturaliter incorruptibiles. 251.b
 Sunt substantialiter immutabiles. 262.c. 263.a
 Angelorum voluntates, quàm immutabiles? 263.a
 Angeli præpositi singulis gentibus. 364.c. 365.a
 Iuuant & promouent bonas hominum voluntates. 437.c. & 438.a
 Angeli & homines diuersa ratione prædestinati. 447.b.c
 Angelorum maior pars ad vitam prædestinata fuit. 452.b
 cum seq. 522.c.d
 Angelos gratis esse, & electos, & prædestinatos. 477.d. & 478.a
 Angelorum & hominum electio, siue reprobatio, quomodo differunt? 477.d
 Angeli mali partim ex Dei voluntate, partim ob præuisa peccata reprobati. ibid.
 Angeli prius ad gloriæ prædestinati, quàm eorum opera præuisa. 477.c. & 478.a
 Angelorum reprobatio negatiua non pendebat ex præuisione peccati. 478.b
 Reprobatio positiua, vel damnatio fuit ex peccatis præuisis. ibid.b.c
 Angelorum beatitudo ex beneficio gratiæ. 479.a
 Angelorum & hominum dignitas in ordine ad gratiam & gloriæ quomodo differt? ibid.b
 Angelis homines natura inferiores gratia & gloria æquales. ibid.b. & seq.
 Angelis tantum data est gratia habitualis, non autem excelsa. 479.c. 480.a
 Angelos habere liberum arbitrium. 514.d
 Angeli simul causam, & effectum cognoscunt. 518.c
 Angeli & homines æternam prouidentiam, velint, nolint, sequuntur. 520.c
 Angeli beati quale habeant liberum arbitrium, respectu finis vltimi? 600.d.c
 Quale, respectu mediorum. ibid.
 Angeli boni benefaciunt, non tamen augetur eorum præmium essentiale. 600.c

Anima.

Anima hominis sedes peccati. 227.c. 239.c. 240.a.b. 272.a
 281.d.c. 297.a. & 304.c.d
 Animæ rationalis origo. 228.a. & seq.
 De origine animæ sententiæ sex. 228.b
 Animas humanas esse particulas substantiæ Dei. ibid.
 Quos habuerit sectatores. ibid.
 Refutatur & damnatur vt hæresis. 228.b.c
 Anima humana mutabilis in malum per peccatum: In bonum per gratiam. ibid.
 Anima tribus modis potest à Deo produci. 228.c.d
 Animæ bestiarum spiritus vocantur tertio capite Ecclesiæ. ibid.
 Animæ humanæ ex nihilo creatæ. 228.d. & 233.b.c
 Animæ humanæ omnes simul à Deo creatæ, & quomodo in corpora detrusa, error originis ex Platone deceptus. 228.c
 Reijcitur & condemnatur hic error. 229.b. & seq.
 Animas non esse detrusas in corpora tanquam in carceres, probatur multis rationibus. 229.a. & seq.
 Anima quomodo in corpore tanquam in carcere. 229.c. & 230.a
 Animæ humanæ quomodo creatæ omnes simul. 230.b
 Non prius factæ quam in corpore infusæ. ibid.b.c
 Anima est natura imperfecta, pars ac forma hominis. 230.d
 c. 231.a
 Naturaliter coniungitur cum corpore. 230.c. 344.c. & 345.a
 In corpore non intelligit, sine phantasmatibus. 231.a.b
 Eius conditiones in corpore. ibid.
 Animam vt corpus à patre generari vel traduci, error Tertulliani & Apollinaris. 232.a
 Refutatur & condemnatur. ibid.b
 Animæ bestiarum materiales ex materiaeductæ. 232.c. 235.c. & 240.c.d
 Animæ hominum immateriales à Deo creatæ. 232.b.c
 Anima, vitæ principium. 232.c
 Anima primi hominis noneducta ex materia, sed à Deo creata ex nihilo. 233.a.b
 Animæ non propagantur ex parentibus, sed creantur à Deo. Probatur ex Patribus. 233.b. & seq. Rationibus. 234.b. & seq.

Anima aduenit perfectio iam corpore. 233.c
Animæ hominum sunt immortales, est principium fidei. 234.d
Per se subsistunt. ibid.
Animæ pecudum per se non subsistunt, sed à corpore pendēt,
quo pereunte pereunt. ibid.d.e
Anima humana est forma corporis. 230.d.231.a.235.b.c.&
 367.d
Sæpe accipitur pro toto homine. 235.d.e
Tum creatur & infunditur, cum foetus in utero præparatur
ad animationem. 236.c.& seq.
Non inficitur à carne. 239.a.c.d
Inficitur per coniunctionem cum carne ex Adamo tracta-
240.a.b
Non trahitur ex Adamo. ibid.
Potest eodem instanti creari, & gratia repleri. 248.d
Animæ primorum parentum simul creatæ & gratia imbu-
tæ, sicut & anima Christi. ibid.d.e
Anima beatæ Virginis fuit in primo instanti creationis si-
ne peccato. 250.d.e
Anima rationalis non est naturaliter corruptibilis, nec sub-
stantialiter mutabilis: est una & impartibilis: varios ha-
bens gradus. 263.a
Anima Christi eiusdæ speciei cum animabus nostris. ibid.b.c
Animæ non carni dantur præcepta. 289.c.& 300.a.b
Anima in corpore tanquam in vase vitiatò corruptitur.
 327.d.e
Animæ separatæ imperfectè intelligunt. 347.c
Post resurrectionem corpora sequuntur animas, non contrà.
 350.c
Animam esse immortalem naturaliter cognoscimus. 364.b.c
Animæ pars inferior laesa ab originali peccato. 365.d.cum
 seq.
Animæ inferioris partes & potentia. 365.d
Anima immortalis corpus immortale desiderat. 367.d
Animæ peccatricis descriptio. 396.c.d
Anima quomodo trahitur & allicitur ad Deum. 423.c.d
Anima hominis imago Trinitatis. 492.d.e.499.a
Habet liberum arbitrium. 625.b.632.c.633.d.636.c.d
Animam sibi, corpus animæ subiecit Deus. 633.c.d
Anima nostra separata naturaliter propendet ad corpus,
neque tamen naturæ viribus potest cum corpore coniun-
gi. 670.a.b
Anima rationalis differt ab omnibus alijs formis: vi gratiæ
excitantis & adiuuantis disponitur, vt ei gratia iustifica-
tionis diuino munere infundatur. 696.b.c.697.a
Anima iusti sponsa Christi pulcherrima. 702.c

Animantia.

Animantia rationis expertia fuissent cum homine in paradiso,
si non peccasset. 46.a
Bruta non sumpsissent de fructibus arboris vitæ. ibid.b
Bruta non habuissent immortalitatem si de ligno vitæ gu-
stassent. 46.d.& seq.
Animantia bruta per se loqui non posse. 167.b.c.& 1028.c.d
Per animantium brutorum ora angeli boni vel mali, loqui
possunt. 167.b.c
In animantibus cor primum incipit viuere, & vltimum desi-
nit viuere. 172.c
Animantia bruta quare peccare non possunt. 157.a.309.c
 491.a.& 681.a.b
Omnia homini obedire debent. 309.c.368.b
Bruta quot gradibus inferiora hominibus. 325.a
Nulla erunt amplius post dem iudicij. 344.c
Bruta multa mala patiuntur ex conditione naturæ. 356.a.b
In qua re homines superant. 361.c
Nulla tam inconstantiora, quam homo. 364.c
Cur non obediunt homini. 368.a.b.371.c
Ijs homo ad commodum suum vtitur. 368.b
Non timebant Adamum, nec contra ante peccatum. 271.d
Cur quibusdam sanctis viris mansuerit obediunt. 371.d.e
 & 1028.c
Animantium brutorum appetitur cur ad vnum determina-
tur. 497.a.cum seq.
Animantia bruta habere, quid simile libero arbitrio, viden-
tur habere rationem. 513.d.e
Quænam sit si prema animantium potentia. 514.a
Habent conditionalem libertatem absolutam necessitatem,
homines contrà. ibid.b.c

Omnia eiusdem generis easdem habent operationes. ibid.
 & seq.

Animantia bruta habent libertatem à coactione. 599.b.c
 626.c.628.a.& 629.a

Nihil possunt mereri. 632.d.e

Animantia bruta in quem finem creata. 1087.a

Non solebant comedi, nisi post diluuium. ibid.

Aliqua ad nihil vtilia videntur. ibid.

Animus.

Animorum dispositiones sequuntur corporum complexio-
nem. 326.c

Animi dolor & pœna sensus quomodo differunt? 359.d.&
 seq.

Antichristus.

Antichristi signa. 1044.c

Apostasia.

Apostasia non fuit prior, quam superbia in Angelis & Ada-
mo peccantibus. 170.a

Apostolus.

Apostolos habuisse omnia dona. 414.b

Apostoli obseruabāt easdem orationis horas, quas nunc ob-
seruamus. 1046.a.b

Primi fuerunt, qui in lege noua, relicta cura secularium re-
rum orationi vacauerunt. 1065.b.c

Apostolorum ieiunium & abstinentia. 1079.a

Apostoli in suo consilio quosdam cibos prohibuerunt. 1084.
 b.c.& 1087.c.cum seq.

Apostoli quædam ieiunia instituerunt. 1085.a

Apostolica traditio est, quadragesimam ieiunare. ibid.b.c

Apostoli quando infirmi, quando fortes? 1091.c.1092.a

Ab Apostolica traditione sunt illa quæ in vniuersa Ecclesia
seruantur, & in nullo Ecclesiæ consilio instituta inueniun-
tur. 1115.c.1128.c

Apostolos non præcepisse ieiunium quatuor temporum.
 1130.b

Apostolicas constitutiones nihil nisi verum continere, non
tamen ab omnibus recipi. 1138.b

Apostolici quidam hæretici negarunt licere Christianis diui-
tias possidere. 1158.d

Appetitus.

Appetitus inferior in Adam ante lapsum fuit subditus ratio-
ni & parti superiori, vt etiam ratio & pars superior Deo.
 10.a.13.b.cum seq.15.d.& 28.d

Appetitus inferior, & superior sibi mutuò repugnant in ho-
mine post lapsum Adæ. 6.d.e.9.b.15.c.d.16.d.17.b.c.28.d
 & 370.a

Carnis obedientia ad spiritum non fuit in primo homine na-
turalis, sed supernaturalis & gratuita. 15.d.e.16.a. & seq.
 22.b.c.d

Appetitus inferior in primis parentibus non potuit repu-
gnare rationi, nisi prius repugnaret ratio Deo. 168.c.171.c
 & 180.c.d

Appetitus carnis sæpe præuenit rationem. 180.b

Inscitibilis in homine qualis sit? & qualis esse debeat? 365.c
 366.a.b

Concupiscibilis quantum imperium habeat in rationem?
 366.b.c

Inferior peccato debilitatur. 409.a

Rationalis est voluntas. 496.a.b.497.d.c

In bestijs ad vnum determinatus. 497.a.c.498.a

Sua natura est capax libertatis. 498.b

Appetitiuæ & apprehensiuæ potentia discrimen. 507.d

Appetitus animalis, rationalis & inanimis quomodo disse-
runt in ordine ad acquisitionem finis. 513.b.c

Appetitus semper sequitur cognitionem. 743.d

Appetitus inferior natura apta est obedire, superior impera-
re, inferior tamen potest reluctari. 577.c

Superior imperat inferiori non despotico, sed politico impe-
rio. ibid.& seq.

Appetitus inferior superat superiorem, quatuor de causis.
 577.d

Appetitus inferior multis annis viget ante superiorem.
 ibid.d.e

Inferioris obiecta sunt præsentia, superioris futura. ibid.
 Illa viciniore, hæc remotiora. 577.c

Aqua.

Aqua post diem iudicij cooperiet totam faciem terræ. 344.
 c.345.a.& 350.b

Aqua initio totam terram ambiebat. 345.a
Aqua quare Dei iussu in vnum locum congregata? ibid.
Arbor.
Arbor vitæ, vide lignum vitæ.
Arbor scientiæ boni & mali. 47.c
Arbores in paradiso duæ mirabiles. ibid.
Arbor scientiæ, arbor mortis. 48.a
Arbor scientiæ natura sua non poterat tollere ab Adamo immortalitatem. 161.b
Arbor scientiæ quid mysticè possit significare. 168.a
Arbor scientiæ erat quoddam bonum. 161.a. 326.c. & 629.c
Arboris scientiæ esus non ad tempus, sed in perpetuum erat prohibitus. 168.b
Arnobius.
Arnobius, præceptor Lactantij. 220.a.b
Quo tempore floruerit? 632.a.b
Arnobij fuerunt duo. ibid.
Asina.
Asina Balaam, vt habetur Numer. 22. loquuta est Deo volente. 1028.c
Attentio.
Attentio in horis canonicis recitandis est triplex. 1063.c. & seq.
Alia ad verba, alia ad sententias, tertia ad Deum qui oratur, & quælibet sufficit, nec requiritur vt sit semper actualis, sed satis est si sit virtualis. 1015.a
Auaritia.
Ex avaritia quæ vitia oriantur. 1145.c
Auaritia radix omnium malorum. 1146.a
Augustinus.
Augustinus non erat author quæstionum noui & veteris Testamenti. 12.b
Composuit Canones Concilij Mileuitani. 81.h
Oravit pro matre defuncta. 94.c
Quare scripsit tres libros de libero arbitrio? 119.c
Probat ex traditione Adamum esse saluatum. 188.c.d
Purgat Chrysostomum Pelagianismi suspitione. 94.b.c. 270.c & seq.
Senex scripsit quatuor libros de origine animæ. 236.c
Post libros in Genesim, & epist. ad Opatum. 237.c
Quod studens non intellexit, Deum oravit, vt intelligeret. 237.b.c. cum seq.
Ordo librorum S. Augustini. 293.c
Laudatur à Papa Cælestino. 458.a
Eius doctrina de prædestinatione approbatur. 458.b
Eius doctrina de gratia & libero arbitrio commendatur à Leone Papa, recipitur in Concilio Arausicano. ibid.c.d
Omnia eius scripta approbantur à Gelasio Papa in Concilio LXX. Episcoporum, & damnantur contra sentientes. 458.c
Non scripsit librum de prædestinatione, & gratia. 470.d
Iuuenis scripsit libros ad Simplicianum. 471.c. 472.b
Senex ad Sixtum & Paulinum. 472.b
Augustinus post Chrysostomum, & ante Prosperum scripsit. 605.a
Eodem tempore scripsit librum de correptione & gratia, & librum de gratia & libero arbitrio, & epist. 46. ad Valentiū. 607.d
Laudat Chrysostomum. 626.a
Enumerat errores Tertulliani. 627.c
Commendat S. Hilarium. 628.d
Innocentium Papam I. 631.c
Enumerat errores Pelagij. 640.c
Quos libros scripserit antequam factus sit Episcopus? quos postea? 678.c
Autumnus.
Autumnus non est aptus ieiunijs propter plurimos labores agriculturalum, & varias ægritudines. 1124.d
Balaam.
Balaam asina loquuta est. 167.c
Balaam multa de Christo verè prophetauit. 414.b.c
Baptismus.
Baptismus necessarius infantibus. 209.d.c. 210.c.d. 211. & seq.
Omnibus omnino necessarius. 210.c. 211.b.c. & 249.a.b
Baptismi exufflatio, exorcismus & cæremonia. 211.b.c. 212.d. 245.d. & 343.a.b
Datur in remissionem peccati. 212.a

Est regeneratio ex aqua, & Spiritu sancto. ibid.
Baptismi forma. 212.b.c
Honores. 221.a
Est fornax decoquens sordes peccati. 221.c
Baptismo non solum condonantur peccata, sed etiam infunditur gratia, ornatur anima. 223.c.d. 228.a. 396.d
Est Sacramentum fidei. 244.b
Eius effectus, vel fructus. 288.c
Omnia tollit peccata, non tamen omnes infirmitates. 285.b
cum seq. 304.a.b.c. 305.a. 309.d. 310.a. 312.c. 313.d.c. 315.d. 316.a. & 317.b.c
Baptismus adultorum, & paruulorum inter se comparantur. 312.b.c
Baptismatis vnda signo crucis consecratur. 337.b.c
Quomodo restituitur originale iustitiam? 338.c
A laico aliquando debet conferri. 342.b.c
Aufer homines de potestate diaboli. 343.a
Est vnicum instrumentum, quo paruulis applicatur redemptio Christi. 347.a. 424.a
Sine Baptismo moriuntur tria genera hominum. 351.d.c
Baptismo Christus induitur. 355.d
Infunditur habitus, gratiæ, & virtutum. 393.c
Est natiuitas secunda. 396.a. 397.a. 405.c
Infantes, amentes, dormientes quandoque iustificat. 398.a
Non confert actualem, sed habitualem iustitiam. ibid.a.b
Est renouatio & regeneratio. ibid.
Baptismus sanguinis. 473.c
Baptismus in voto. 657.a
Non iustificat sine fide. 773.d
Immersio & emerisio quid significant. 795.d.c
Inualidus quando. 860.c. & seq.
Recent baptizati statim morientes saluantur. 911.d
Baptismi cæremoniæ antiquæ. 959.d
Beatitudo.
Beatitudo est status omnium honorum aggregatione perfectus. 344.d
Ad beatitudinem requiritur loci commoditas. 345.a
Beatitudo naturalis requirit perfectionem virtutum moralium. ibid.c.d
Beati quibus nominibus vocantur. 349.a.b
In adeptione vltimi finis consistit. 362.a
Beatitudo huius vitæ in virtute perfecta consistit. 364.b
Vix cuiquam curæ est. ibid.c
Nunc est donum gratiæ, fuisset merces meriti, si Adam non peccasset. 479.c. 480.a
Quomodo liberè, quomodo necessariò eam appetimus? 489.a.b. cum seq. & 497.a
Beati non sunt liberi circa visionem diuinam. 543.d. & 695.a
Confirmantur in actuali amore Dei & proximi. 596.c. & seq.
Quomodo habent arbitrium, à necessitate liberum, vel coactione respectu finis & mediolorum. 600.c
Beatorum præmia non sunt æqualia. 883.c. 884.a. & 885.c.d
Beatitudo merces meriti tribuitur misericordiæ. 959.a
Beatitudinis amor spem omnem præcedit. 967.a.b
Beatitudo longè superat actionem nostram meritoriam. 996.d.c
Beatitudo obiectiua est ipse Deus. ibid.c
Beatitudines Euangelicæ. 1014.c
Benedictio.
Benedictio Dei dat fecunditatem. 186.d. 227.b. 1009.b
Quam vim habuit in Virgine Maria. 245.c. 246.a.b. 248.a
Benedictiones ciborum & mensæ. 1077.c. & seq.
Beneficia.
Beneficia Dei in nos non sunt tam perfecta quàm ea, quæ dedit Adæ. 183.d.c
Sunt gratiæ. 388.a.b
Communia sunt iustis, & impijs. 386.a.b
Non sunt amores aut odij Dei certa indicia. ibid.b
Deus aliquando ea dat peccatoribus ad misericordiam, aliquando ad iudicium. 1033.a
S. Bernardus.
S. Bernardus omnia sua scripta subiicit auctoritati & examini Romanæ Ecclesiæ. 254.c
Bonum.
Bona nostra, & Dei sunt & nostra. 121.c
Bonum, est in nullo deficere. 122.c. 123.a
Bonum ex integra causa. 107.c. 930.b. & seq.
Est solum obiectum voluntatis. 109.b.c. 123.c.d. 172.a. 496.d & 508.a

Bona

Pona quædam simul experi non possunt. 498.b
Bonum cognitum, est causa finalis motus. 506.c
Bonum morale, est melius observatione præcepti secundum substantiam operis. 573.d
Non potest cum peccato fieri. ibid.
Est congruum naturæ. 583.b.c
Naturaliter appetitur & cognoscitur. ibid.e
Boni homines inter opera bona habent aliqua mala. 586.e & 593.a
Bonum opus propriè tantum est illud, quod est meritorium gratiæ & gloriæ. 594.a.b
Bonum morale est quidquid non est peccatum. 594.c
Bona omnia sunt à Deo. ibid.e & seq.
Bonum moraliter præcipit & consilium Deo. 596.b.c
Bonum meritorium gratiæ & gloriæ maius habet auxilium à Deo quam bonum morale. 596.d

Carin.

Cain à Deo derelictus conuerti non potuit. 441.b
Exculpando se auxit peccatum. 627.d.c

Caluaria.
Caluaria à Cranio Adæ nomen accepit. 189.a

Cantus.

Cantus secundum errorem cuiusdam Hilarij ab Ecclesia excludendus. 1054.a & seq.
Cantus approbatur exemplo Anglorum & David. ibid.c
Item exemplo Christi & discipulorum Pauli & Silæ. 1055.a.b
Cantus finis. ibid.a
Cantus probatur ex Concilijs. ibid.c.d. ex Patribus. ibid.e
 1056.a. ratione. 1057.e & seq.
Cantus funebri probatur. 1056.b.c
Cantus in orientalibus Ecclesijs primum, tum in Mediolanensi Ecclesia, deinde in alijs. ibid.c
Totus populus quomodo solebat in Ecclesia cantare. ibid. & 1057.a
Cantus in Ecclesijs Galliarum ante Ambrosij tempora. ibid.a
Cantus utilitates, & effectus singulares enumerantur. ibid.b & seq.
Cantatio est oratio. 1060.a
Cantus & inflexio vocis affectum supplicantis indicat. ibid.a & seq.
Organa & instrumenta musica quo tempore, & quare in Ecclesijs primum instituta. ibid. & seq.
Cantantibus laudè Dei Angeli cantando respondent. 1064.c.d

Caritas.

Caritas animæ vitæ. 60.d. & 407.e
Caritas finis præcepti. 68.a. 85.b. cum seq. 87.d.e. & 93.a.b
Caritas est vera perfecta que iustitia. 96.a. 402.a. 408.e. 410.b. 825.b. & seq.
Caritatem, qui violat totam legem violat. 87.e
Dilectio Dei ex toto corde duplex. 67.e 68.a. & 89.c
Amore Dei nihil præferendum. 183.b
Caritas virtus excellentissima. ibid.
Eius habitus à solo Deo infunditur & conseruatur. 338.c
Expellitur ab actu peccati mortalis. ibid.c.d
Caritas nostra non facit nos alijs caros, sed alios nobis. 401.b. & 408.b.c
Est virtus qua diligimus, non qua diligimur. ibid. & seq.
Potest esse ratio cur ab alijs diligamur. 401.b. & seq. 408.b.c
 411.e. & 412.a
Caritate Deum habemus carum, gratia grati sumus Deo. 401.b.c. 405.a. & 407.b
Caritatis laudes enumerantur. 403.d.e. 408.c. & 409.a. cum seq.
Prodest sine ceteris virtutibus, cæteræ sine ea nihil. 403.d.e
Caritate maritatur anima Deo. 403.c. 405.a
Caritas est vestis nuptialis. 404.a. 742.a.b. & 744.d
Maximè nos euehit ad participationem esse diuini. 404.d & seq.
Dat animæ esse quoddam supernaturale. 404.d. 407.b
Est regina virtutum. 405.a. 408.d
Est effectus beneuolentiæ Dei. 407.d
Est fructus Spiritus sancti. ibid.d.e
Caritatis effectus qui? 408.b.c
Quomodo est donum vniuersale. ibid.d.e
Est radix omnis meriti. ibid.d. & 411.a
Nullum tecum ponitur peccatum mortale. 409.a
Non est ipse Spiritus sanctus, sed habitus nobis inhaerens. ibid.a. seq.

Est qualitas creata. ibid. & seq.

Actualis & habitualis discrimen. Probatur ex Scripturis.

409.c.d. Ex Patribus. 410.c.d. Ratione. ibid.e. cum seq.

Caritate nihil magis voluntarium & iucundum. 410.e. & 411.a

Caritate efficiamur filij Dei. 411.b. & 648.a.b

Caritas qua nos Deus diligit, est ipse Deus. 411.d

Caritas actualis est effectus nostri liberi arbitrij. 412.e

Caritas omnibus donis gratuitis est præstatio. 413.e. & seq.

Caritatis officia omnibus in hac vita exhibenda. 436.c.d

Caritas in beatis ex necessitate determinat voluntatem. 543.e. & seq.

Naturæ viribus acquiri non potest. 570.e

Non solet esse otiosa. 682.e

Est consummatio iustificationis. 732.e. & 789.b.c

Differt à fide, oritur ex fide. 742.d.e

Assimilatur igni. 743.b

Est finis vitæ. 751.a.b

Est forma fidei. 789.a.b

Inchoata inchoat iustitiam, perfecta perficit. 789.d. & 800.d.e

Est forma intrinseca fidei, non intrinseca. 790.e

Est summa religionis Christianæ. 791.a

Summum Christi beneficium. ibid.b

Caritatis & fidei præcepta ad legem pertinent. 790.e

Caritatis & fidei Spiritus ad Euangelium. 791.e

Caritas Martyrum est maxima. 800.d.e

Caritatis perfectio in hac vita quanta? 800.c. cum seq.

Caritatis habitus continet eminetur in se omnes virtutes. 824.d

Caritas petit mutuam caritatem. 825.b.c

Dilectio inimicorum maximè diuinæ gratiæ signum. 861.e

Caritatis fructus. 868.d. 885.b

Efficacia. 881.b

Caritas in quo differt ab omnibus alijs virtutibus. 882.d.e

Facit ipsum Christi suauem. 901.d.e

Caritas perfecta huius vitæ. 929.b.c

Caritas nostra quanto inferior caritate beatorum. 933.b

Caritatis opera requirit Deus ad vitam æternam. 987.b

Maximam habent cum æterna felicitate conformitatem. ibid.

Caritatis obiectum finis vltimus, & summum bonum. 987.b & seq.

Caritati tribuuntur actus omnium aliarum virtutum. 987.b.c

Caritas ordinata, licet omnes amet, tamen alios magis, alios minus. 1029.c.d

Caritas requiritur ut quis impetret quod orat. 1032.a

Caritas qua diligitur Deus.

Caritas qua diligimus Deum, & ab eo diligimur, se mutuo consequuntur. 411.e. 412.a

Dilectio Dei ex toto corde est duplex. 68.a. 89.c

Dilectio Dei quot modis accipitur. 666.a

Dilectio Dei quomodo non est sine gratia & fide præcedente. 666.a.b

Dilectio Dei duplex. ibid.b.c

Dilectio Dei super omnia, quoduplex. 666.b

Dilectio perfecta vel imperfecta tribus modis accipitur. ibid.b.c

Dilectio Dei est donum Dei, probatur ex Scripturis. 666.e & seq. Ex concilijs. 668.a.b. Ex Patribus. ibid.c & seq. Ratione. ibid.e. & seq. Soluuntur argumenta contraria. 669.e & seq.

Dilectio plenitudo legis. 667.a

Dilectio proximi, caritas Dei. 667.b.c. 670.c

Dilectio etiam imperfecta est donum Dei, & ipsum initium caritatis. 667.c. & seq. 669.b

Dilectio Dei super omnia, ut est auctor naturæ. 668.e

Dilectio Dei super omnia quomodo est naturalis. 670.a

Amor Dei quomodo oritur ex amore sui. ibid.b

Quomodo est dispositio ad iustificationem? & prior remissio ne peccatorum. 735.a.b

Dilectio perfecta non est sine Spiritu sancto inhabitante, contra verò imperfecta. 935.b

Dilectionis actus quo diligitur Deus super omnia, quomodo opponitur peccato? 826.a

Dilectio qua Deus diligit.

Dilectio Dei est efficax. 397.c

Diligere nihil est, nisi bonum velle. ibid.c.d

Dilectio vult nobis optimum. 404.c

Rob. Bellarmine. Tom. 4.

Diliget

Diligit Deus sui similes. 403. a
Dilectio Dei est duplex. 407. c. d
Diligimur à Deo, ut simus boni, vel quia sumus boni. 407. c
 410. a. b. cum seq.
Dilectio Dei est ipse Deus. 411. c. d
Diligimur à Deo si Deum diligamus. 412. a
Caritas Dei ignis accendens: nostra, ignis accensus. ibid. b
Dilectio Dei nos paulatim iustos facit. 735. c. d
Caro.
Caro quomodo significat totum hominem? quomodo alie-
ram tantum partem. 285. b. & seq. 324. d
Carnis affectus sunt naturales. 289. b
Comparantur equo indomito. 289. b. 309. e. & 312. a
Carni non dantur præcepta, sed animæ. 289. c
Caro non est sedes iustitiæ, vel iniustitiæ, sed anima. 296. c
Carnis delectatio quomodo peccatum, quomodo nō. 310. b. c
Carnis opera quæ. 324. d
Caro infecta non inficit animam. 326. d. e
Carnis contra spiritum rebellio. 338. c. d
Caro non est sedes peccati. 227. c. 239. c. 240. a. b. 272. c. 281. d
 e. 296. c. cum seq. & 304. d
Caro in sacris literis sumit pro homine carnali. 588. c. 589. a
Carnis effectus mors. 588. c
Carnis fructus. ibid. & seq.
Caro accipitur pro parte inferiore. 589. c
Carni in omnibus acquiescere, est peccatum mortale. ibid. & seq.
Carnes animalium terrestrium, & volatiliū, oua etiam &
iac magis delectant, & nutriunt. 1076. a. & 1079. c
Carnium esus seminarium libidinis. 1076. b
Carnes quare à Deo creatæ. ibid. c
Carnes quare omnino certis temporibus prohibentur potius
quam moderatæ. ibid. d. e
Carnium esus magis est causa luxuriæ, quam potus vini.
 1080. c
Carnium esus non fuit ante diluuium. 1087. a
Catechumenus.
Catechumenis ab ipso initio traditur decalogus, & symbolū
fidei. 562. b. 717. c. & 719. a
Catechumeni credunt sanctam Ecclesiam, cuius tamen non
sunt adhuc partes. 718. b
Ante Baptismum symbolum recitant. ibid. d. e
Romæ singulis annis aliqui in Paschate baptizantur. 1125. c
Causa.
Causa causæ, & causa causati. 154. a. b. 158. c. & seq.
Causa alia efficiens, alia deficiens. 155. d
Causæ multæ concurrunt ad vnum effectum. ibid. d. c. &
 157. d. e
Causa monstri sola materia, quia illa sola deficit. 155. c. &
 157. d
Claudicationis est sola tibia. 155. c
Vniuersalis, præsertim indifferens, licet sit causa causæ, non
tamen est causa causati. 158. c. 159. a
Secunda abutens bono influxu causæ vniuersalis, detorquet
ad malum. ibid.
Qui sciens, & volens causa est actionis, cum qua est annexa
deformitas, peccat; quomodo hoc intelligendum? ibid. b
Causæ particulares verè concurrunt ad actionem malam.
 ibid. c
Vniuersales concurrunt ad actionem indifferentem. ibid.
Secundæ verè & propriè operantur. 529. a
Habent ideo virtutem operatricem. ibid.
Causæ secundæ nihil possunt operari sine concursu Dei.
 ibid. b. & seq.
Primæ & secundæ ordo in operando. 551. c
Principalis, & instrumentalis ordo in operando. 552. a
Causæ rerum omnium sunt quatuor. 702. b
Causa formalis designatur voce PRÆ. 779. a. & 785. a
Finalis designatur voce PROPTER. 779. a. b
Formalis est effectus causæ efficientis. 814. d
Cæremonia.
Cæremoniæ veteris legis quare tollendæ. 935. c
Quæ tollendæ, quæ non. 1054. d
Cæremoniæ Iudæorū imitari non licet, virtutes licet. 1131. b
 & seq.
Certitudo.
Certitudo est firmitas, & immutabilitas veritatis. 829. d
Certitudo obiecti, est immutabilitas rei, quæ aliter se habere
non potest, quam cognoscitur. 829. a

Subiecti, est firmitas assensus nostri ad rem. ibid.
Obiecti, oritur à necessitate ipsius rei. ibid. a
Subiecti pendet partim à medio, partim à dispositione no-
stra. ibid. b
Certitudo vera ex parte subiecti, propriè nunquam separa-
tur à certitudine ex parte obiecti. ibid. c. d
Ex parte obiecti potest separari à certitudine ex parte subie-
cti. ibid.
Alia est euidens, alia obscura. ibid. d
Vtræque habent tres gradus. ibid. & seq.
Certitudo euidens est eorum, quæ aliquo modo videntur.
 ibid. d. e
Hic primum gradum habent prima principia. ibid. e
Dicitur certitudo intellectus vel principiorum. ibid. & 830. a
Secundum gradum habent conclusiones ex principiis euiden-
ter deductæ, & dicitur certitudo scientiæ. 830. a
Tertium gradum habent, qui sensibus percipiuntur, & dicitur
certitudo experientiæ. ibid.
Certitudo obscura est eorum, quæ sola fide vel opinione ni-
tuntur. ibid. a
Primus eius certitudinis gradus est propter diuinam aucto-
ritatē, quæ est certitudo fidei, & dicitur absoluta. ibid. a. b
Secundus gradus est eorum, quæ creduntur propter huma-
nam, celebrem & confirmatam auctoritatem. ibid. a
Tertius est eorum quæ signis nituntur, quæ dicitur certitu-
do coniecturalis. ibid. b. c
Certitudo fidei, & certitudo fiduciæ quomodo differunt.
 831. a
Certitudinem fidei de iustitia nostra non possumus habere
nisi per reuelationem, probatur ex Scholasticis & Acade-
mijs. 832. b. c
Certitudo fidei non Ecclesiæ, sed Dei auctoritate nititur.
 833. c. d
Certitudo salutis pendet à bonis operibus. 843. b
Potest iusto reuelari. 837. a. & 847. a
Certitudo fidei vel in verbo Dei continetur, vel ex verbo Dei
euidenter deducitur. 845. a
Certitudo aliquando accipitur pro persuasionē & confiden-
tia. 851. c
Gignit audaciam. 853. a
Certitudo religionis Christianæ. 854. b. c
Certitudo coniecturalis propriæ iustitiæ satis est ad animæ
tranquillitatem. ibid. c
Certitudo remissionis peccatorum in Sacramentis. 858. c. &
 861. a
Quomodo sumus certi, quomodo incerti de nostra iustitia.
 859. a. b. 866. c. d
Certitudo ex signis etiam euidētissimis non potest esse nisi
coniecturalis. 861. c. d
Certitudo spei, vide spes.
Christianus.
Christiani non nascuntur, sed fiunt. 144. e
Christiani alij boni, alij mali. 354. b
Boni ouibus, mali hædis assimilantur. ibid.
Christiani non sunt tantum vna gens vt Hebræi. 896. d
Christianus populus cur non potest iisdem particularibus ri-
tibus regi. ibid. e
A Christianis exiguntur plura quàm antiquitus à Iudæis.
 896. e
Christiani quam liberi à lege Moysi. 909. b. c
Quomodo non liberi. ibid.
Christiani omnes debēt memoria tenere, intelligere, & quo-
tidie recitare orationem Dominicam. 1012. b
Omnes inter sese fratres esse agnoscunt, dicendo, Pater noster.
 1016. d. e
Omnes pro se mutuò orant dicendo, Pater noster. ibid. d. &
 seq.
Horum proprium est officium diuinum recitare. 1036. e
Quomodo differunt ab omnibus gentibus. ibid. & seq.
Possunt imitari Iudæorum virtutes, non autem ceremonias.
 1131. b. & seq.
Possunt diuitias possidere. 1158. b. Probatur. ibid. c. & 1159. a
 cum seq.
Contra aliqui senserunt. 1158. c. d. Soluuntur eorum argumē-
 ta. 1159. c. & seq.
Christus.
Christus filius Dei per naturam. 24. b. c
Missus in mundum, vt esset causa salutis, non occasio rui-
næ. 141. b. c
 Hominum

Hominum malitia erat petra scandalii. 141.b
Erat lapis ab ædificantibus reprobatus 140.c. 141.a
Lapis angularis, caput anguli, probatus, electus, &c. 141.a.c.d
Quomodo elegit Iudam. 148.c
Quare non venit statim post lapsum Adæ. 151.b
Occasione peccati Adq nobis datus est. 166.b
In eo maiora dona recuperauimus, quàm in Adamo amissimus. 166.a
Non prodest, nisi quibus per instrumentum aliquod applicatur. 196.d
Comparatur cum Adamo. 199.a. 200.c. 203.d. c. 224.b. 245.d. c. 246. b. & 257.d
Nos Deo reconciliauit. 200.d. c. 204.b. c. & 256.d
Pro omnibus mortuus est. 206.c. cum seq. 213.c. 250.d. & 253.d
Factus est pro nobis peccatum. 207.a. 272.c. 273.a. 296.d.
802.b. 810.c. 811.a.c. & 812.a. cum seq.
Pro actuali & originali peccato passus est. 208.b. c. 210.d. & 356.c
Non fuit in Adamo iniustus. 218.d.c
Eius iustitia quibus nihil prodest. 225.b
Quomodo in lumbis Abrahæ. 235.d. c
Quomodo non est decimatus in lumbis Abrahæ. 236.a
Eius Sacerdotium præstantius I. euitico. ibid.
Erat secundum ordinem Melchisedech. 235.c. & seq.
Non patrè sed matrem habuit ex progenie Abrahæ. 236.b
Ex virgine conceptus & natus per virtutem Spiritus sancti. 236.b. 242.a. 246.b. 251.a. b. 253.a. cum seq. 255.a. 256.a
Cur non contraxit peccatù originis. 236.b. 242.a. & 252.a
Christi ad Belial nulla conuentio. 249.b.c
Christus quomodo solus immunis à peccato originis, quomodo non solus. 251.a.b. & 255.a
Solus ex vi generationis peccatum originis non contraxit. 253.a.d. c. 254.c. & 255.a
Quomodo fuit eius caro in similitudinem peccati. 253.c. & 254.b
Assumpsit naturam humanam eiusdem speciei cum nostra. 263.b
Quare concupiscentiam & ignorantiã noluit habere. 321.a
Quare, quomodo, & qualem sensus pœnam passus est. 356.c
Dupliciter homines diligit. 407.d. & 975.b
Singulare priuilegium, vt humanitas eius in diuina persona sustentaretur. 411.b.c
Quomodo similis, quomodo dissimilis Soli. 433.c. 438.b. c. cum seq.
Caput electorum. 463.c
Christus homo non potuit mereri suam prædestinationem. ibid. c. d
Non habet gloriam ex meritis. 521.a.b
Causa est meritoria nostræ iustificationis. 703.a
Vt homo verè & propriè iustus erat, iustitia creata inhaerente. 787.c. 793.d
Creata hac iustitia pro nobis satisfecit. 793.d. c
Quomodo dicitur maledictus. 802.b
Sponsus animæ nostræ. ibid. c
Iustitia nostra est, quia causa efficiens nostræ iustitiæ. 810.a.b. 814.d. c
Item quia nostra satisfactio. ibid. b. & a
Item quia sumus membra Christi capitis nostri. 811.b. c
Christum induere quid significet. 817.d. c
Christi iustitiam participamus per regenerationem. 818.a
Christus est verus legislator. 902.c
Confertur cum Mose. ibid. & 903.a
Rex noster ex Scripturis. ibid. b
Iudex totius mundi. 904.d. c
Semper mediator. 927.d. c
Debita ipsi erat gloria corporis duplici titulo. 931.c
Simul viator & comprehensor. 975.b
Est magis impeccabilis, quàm confirmati in gratia. ibid. c. 976.a
Solus potest gratiam mereri de condigno. 1000.d. c
Christi ieiunium, & tentatio ad exemplum nostrum semel. 1123.d. c
Christum admiramur magis, quàm imitamur. ibid. c
Christus feria quarta traditus, feria sexta crucifixus. 1125.c. d
Circumcisio.

212.c. 244.d
Vel ad significandam purgationem peccati originis. ibid. c
Circumcisio quare in membro genitali facta. ibid. c. 213.a
Circumcisio Dei mandato filiis fidelium adhibenda erat. 245.a
Clericus.
Clerici vel Sacerdotes magis orare debent, quam alij. 1006.a. 1066.b
Magis obligantur ad officium diuinum recitandum. 1036.c. 1037.a
Idque uel ratione ordinis sacri, uel Ecclesiastici beneficii. 1065.a. b
Clerici & Monachi soli obligantur ad officium diuinum, ut in antiqua lege soli Leuitæ. ibid. b
Clerici sunt Ecclesiæ milites spirituales. ibid. c
Horum proprium est publicè populo prædicare, pro populo assidue orare. ibid. d
Antiquitus solebant ordinari tantùm in solenni ieiunio decimi mensis. 1129.a. d
Nunc in quatuor ieiunijs solèribus ordinari solent. ibid. d. c
Cælum.
Cælum natura sua est corpus incorruptibile. 344.c. & seq.
Cælum nomen quid. 350.b
Cælum aliud syderium, aliud aerium. ibid.
Cæli mentes sanctorum hominum. 1017.a
Cælum propriè sedes Dei. ibid.
Cælum, id est, spiritus. 1020.a. b
Per cælum intelliguntur iusti, & fideles. ibid. b
Cælum, id est, Christus. ibid. b. c
Cælum est Ecclesia triumphans. ibid. b
Columba.
Columba & ouis natura sua animalia simplicissima. 167.d. c
Columbæ assimilatur Maria in Canticis. 248.a
Communitas.
Communitatem rerum omnium introducere uoluit Plato. 1158.b. c. 1161.d. c
Refutatur ab Aristotele & Tertulliano. 1158.c
Communitas rerum omnium magnas introduceret confusions. 1159.c
Non simpliciter necessaria ad salutem, sed commodior ad seruandum Deo. 1161.c. d
Laudatur. 1162.a
Esset melior simpliciter, non autem supposita naturæ corruptione. ibid. b
Expediit ijs paucis, qui seriò abstrahunt se à rebus temporalibus. ibid. b. c
Quomodo communia sunt omnia iure naturæ, quomodo non. ibid. c
Concilia.
Concilia condemnantia eos, qui negant peccatum originale. 210.b. & seq.
Concilium primum generale Nicænum fuit omnium primum. 1115.a. b
Concupiscentia.
Concupiscentia sensu tentationum. 23.a. b. 80.a. 117.b. c. 317.a. & seq.
Est lex membrorum, repugnans legimentes ibi. a. 175.b. cum seq. 281.b. & 296.d
Est pœna peccati. ibid. a. b. 24.c. 267.a. b. c. 288.a. 294.a. 370.c. & seq.
Fuisset homini in puris naturalibus condito naturalis. 24.c. 289.c. & seq.
Est mala, & naturæ contraria. ibid. c. 297.b. c. & 317.d. c
Peccati lomes. 69.c. 197.b. c
Habet tres motus. 80.a. & seq. 82.c. d. 147.a. b. 283
Non potuisset in statu innocentie repugnare rationi, nisi prius ratio rebellasset Deo. 162.c. 171.c. & 180.c
Concupiscentia proximorum parentum nõ transfundit peccatum originis in filios. 239.b
Quando dicitur regnare & imperare. 267.a
Est uis appetendi immoderata. ibid. a. b. 324.a
Potest dici animi potentia, sed uitata. 274.c. & seq.
Est languor naturæ. ibid. c. 278.b. 291.a. 294.b. c. 304.c. 315.a. 318.b. c. 327.c. & seq.
Est materialiter peccatum originis. 231.c
Non esse peccatum originis, probatur ex Scripturis. 282.c. & seq. Ex Patribus. 288.d. & seq. Ratione. 293.c. & seq.
Soluuntur hæreticorum obiectiones. 295.c. & seq.
Concupiscentia in nobis relicta est ad agonem. 288.c. 290.c. 291.

291. a. b. 307. a. b. 315. c. & 320. e
 Assimilatur canibus rabiosis, 289. a. b.
 Eius principium à natura, malè tamen concupiscere, est à voluntate. ibid. c.
 Est via ad peccatum, 290. a. 297. c.
 Non esse peccatum, probatur ex omnibus tomis operum S. Augustini. ibid. d. & seq.
 Vocatur tamen peccatum, quia ex peccato ortum habet. 9. a. b. 267. a. 268. a. 279. b. c. 290. c. 291. d. 294. b. 370. d.
 Est vna pars corruptionis humanæ naturæ. 294. a. b. 297. d.
 Concupiscentiæ primi motus inuoluntarij. nō sunt peccata. 284. b. 295. a. 317. b. c. 318. e. & seq.
 Eius prinitas non est peccatum. ibid. b. 294. c. 303. b.
 Dicitur peccatum, quia causa est peccati. 296. a. 307. c. 308. a. & seq.
 In iustificatione non tollitur. ibid. d.
 Quot modis dicitur mala. 297. c.
 Duobus modis accipitur. ibid. & seq.
 Concupiscentia non carnis, sed cordis est voluntaria & prohibita. 298. a. 309. d. e.
 Quomodo dicitur lex. 301. d. e.
 Superata prodest ad mercedem gloriæ. 308. c.
 Est ciuile bellum. 309. d. 320. a. & 366. b.
 Quomodo dicitur iniquitas. ibid. c. 310. a. & seq.
 Eius actus duplex. 310. d. e.
 Remanet in renatis quoad actum, non tamen facit reos. 311. b. cum seq.
 Eius reatus triplex. ibid. d.
 Quomodo dicitur remitti in Baptismo. ibid. c. & seq.
 In carne materialiter, in mente formaliter est peccatum. 313. d. 314. a.
 Assimilatur habitui, non actui. 314. a.
 Quomodo repugnat uirtuti. 315. b. c.
 Post Baptismum non est peccatum, sed vitium. ibid. c. & 321. c. d.
 Est sub animi potestate. 315. d. e.
 Odio habetur à Deo. 318. b. c. 319. c.
 Est illicita. ibid. c.
 Quomodo à Deo, quomodo non. 320. b. c.
 Repugnat legi mentis & Dei. 321. c. & seq.
 Quomodo sit bona. 323. b. c.
 Varijs modis accipitur. ibid. d. e.
 Residet in parte hominis inferiore. 324. b.
 Concupiscentia honorum, & vanitatum est in superiori animi parte. ibid. d.
 Non solum in carne, sed etiam in mente sedem habet. ibi. e.
 Magis apparet in sensualitate. ibid.
 Non est positina qualitas. 325. a.
 Repugnat rationi ex carentia iustitiæ originalis. ibid. & sequent.
 Per Baptismum non tollitur, sed ligatur. 327. a.
 Contra Spiritum vsque ad mortem pugnat. 366. b.
 Imperat rationi. ibid. c.
 Adolescentes ad insaniam adigit. ibid.
 Hominum concupiscentia longè peior bestiarum. ibid.
 Quibus armis sancti viri concupiscentiam represserint. ibid. & seq.
 Concupiscentia miras clades mundo intulit. ibid. d.
 Quam insignes viros peruerterit. ibid.
 Quibus modis sit reprimenda. 369. d.
 Concupiscentia spiritus bona, carnis mala. ibid. d. e.
 Concupiscentiæ motus etiam inuoluntarios homines casti pati nollent. 926. c. cum seq.
 Coniugium.
 Non exercetur opus coniugij sine ardore libidinis etiam à sanctissimis coniugibus 240. b. & 291. c. d.
 Coniugium concupiscentiæ remedium. 369. h. c.
 Coniugij opus exercetur non amore posteritatis, sed ardore libidinis. ibid.
 Cui exercetur in tenebris. 369. e.
 Quando, & quomodo, est peccatum, quando & quomodo non. 930. a. b. & seq.
 Saturninus & quidam alij Hæretici dixerunt, nuptias malas esse, & à diabolo. 1108. c. 1111. a.
 Conscientia.
 Conscientia etiam erronea semper obligat. 590. a.
 Conscientiæ discussio ante Eucharistiam. 852. a.
 Conscientia bona consolationem, non omnimodam securitatem affert. ibid. a. b. 966. d. e.

Conscientiæ bonæ triplex testimonium.
 Conscientia bona quos habeat effectus. 868. b. c. & 869. a. cum seq. 862. d.
 Consuetudo.
 Consuetudinis Ecclesiasticæ vis & efficacia. 245. b. & seq.
 Continentia.
 Continentia est virtus moralis. 570. a.
 Non potest seruari sine gratia Dei. ibid. & seq.
 Continentia est virginum, viduarum & coniugatorum. ibid. b.
 Conuicium.
 Conuicium manifestum est peccatum mortale. 76. b. 77. b. 78. c. 89. c.
 Conuicium in bonum à Deo conuersum. 142. d.
 Cooperatio.
 Cooperatio Dei non excluditur per liberum arbitrium. 543. a. & 677. b. c.
 Non tollit, aut destruit, sed adiuuat & perficit naturam. ibid. b.
 Cooperatio diuina concordat cum libero arbitrio. 347. c. & seq. 686. a. b.
 Non est ante, sed simul cum voluntate humana. 550. a. b.
 In unoquoque est secundum naturam vniuscuiusque. ibid. d. e.
 Non tenet se ex parte causæ, sed ex parte effectus. 551. d.
 Concurrit cum causis secundis. 555. a. & seq.
 Sumus cooperatores & coadiutores Dei. 74. d. e. cum seq. & 77. c. d.
 Cooperatio hominum cum Deo, in quibus operibus est, in quibus non. 674. b.
 Bonis omnia cooperantur in bonum. ibid. b. c.
 Cooperatio hominum cum Deo probatur ex Scripturis. ibid. c. 675. a. b. Ex S. Augustino. 679. c. & seq.
 Possunt homines cooperari, vel non cooperari Deo. 680. a.
 Cooperatio gratiæ cum libero arbitrio probatur. 687. b. & seq.
 Cooperatio gratiæ adiuuantis quomodo concurrit. 692. d.
 Cor.
 Cor est fons peccatorum per modum principij actiui & interni. 268. d.
 Cor peccato obduratum assimilatur lapidi. 272. d.
 Cordis non carnis concupiscentia voluntaria est, & lege prohibita. 297. a.
 Cor hominis fons & origo malorum. 586. a.
 Cor in sacris literis accipitur pro toto homine interiore. 712. b.
 Cornelius.
 Cornelius quomodo ad fidem conuersus. 447. d. e. 650. b. c. & 665. a.
 Cornelij elemosynæ & orationes. 665. b.
 Elemosynis obtinuit gratiam. 1149. a. b.
 Curiositas.
 Curiositas vulnus mentis humanæ. 362. d.
 Curiosus libentius aliena obseruat, quàm sua. ibid. e.
 Curiosa alienorum uitiorum inquisitio perniciofa. ibid. e. & sequent.
 Damnati.
 Damnatorum corpora post resurrectionem qualia erunt. 348. c. cum seq. & 356. c.
 In damnatis Deus iustitiam suam manifestat. 348. c.
 Damnatis optimè conuenit carcer & ergastulum sub terra. 350. c. & seq.
 Damnatus ad ignem inferi bonum fuisset nunquam nasci. 352. d.
 Damnati in die iudicij videbunt electos, in gloria ad celum ascendentes. 358. c.
 Damnati sunt obsequati in odio actuali Dei & proximi. 556. c. 597. a.
 Dauid.
 Dauid cum omnibus Prophetis in cœlis regnat. 71. b. & sequent.
 Dauidis magnum peccatum. 71. d. e. 72. a. 155. b. c.
 Publica eius penitentia. 72. a.
 Dauid voce Domini per Nathan reuixit, vt Lazarus ex sepulchro voce Christi. 92. a. b.
 In toto corde secutus est Deum. 90. a.
 Peccauit grauiter numerando Israel. 130. c. 132. e.
 Occidit Uriam. 137. c. d. 155. c.
 A Deo.

A Deo punitur. 140.d
Confiteatur & deplorat peccata sua. 205.e. 206.a. 209.e. & seq.
Natus est ex honesto coniugio. 206.a. 209.d. & 244.c
Fugit persecutionem Saulis. 229.e
Erat filius viri fidelis & iusti. 244.e
Conceptus & natus in peccato originis. ibid. & seq.
A concupiscentia victus. 366.d
Non audeat se ipsum pronunciare. 338.d. 839.b
Semel iustus excidit à iustitia. 878.b.c
Confidebat opera sua in iudicio Dei posse consistere. 928.c.
 929.a. & seq.
Septies in die laudem dicebat Deo. 1045.d
Media nocte surgebat ad confitendum Domino. ibid.d.e
Vesperè & manè, & meridie orabat. 1046.b

Decalogus.

Decalogum ad se non pertinere, dicunt hæretici. 902.d
Decalogus à Christo & Apostolis commendatur fidelibus. 904.a. & seq.
Excepta Sabbathi obseruatione. 905.c.d

Defectus.

Defectus est necessariò à causa deficiente. 155.d
Defectus est causa peccati. 156.a
Est triplex. ibid.
Defectus proximus est, non attendere ad regulam rationis. 156.a
Est uoluntarius, non quia elicitus à voluntate, sed quia in potestate voluntatis. ibid.b
Non est actus positivus. ibid.
Vt præcedit actum peccati, non est malum aliquod naturale, vel voluntarium. ibid.
Est simplex negatio. ibid.c
Quomodo induit rationem mali, quomodo non. ibid.b.c
Quomodo est causa mali. ibid.c
Defectus in infinitum non datur. ibid.b
Defectus remotus est, quia uoluntas non est summum bonum. ibid.c
Remotissimus, quia voluntas humana est creata ex nihilo. ibid.c.d
Defectus in summum bonum cadere non potest. ibid.c. & 157.d.e
Referri debet in causam proximam. 157.e
Sæpe est in causa secunda, & non in prima. 158.c. 159.a

Deuotio.

Deuotio interna est promptitudo animi ad Deum laudandum. 1064.b
Externa est promptitudo ad opera exteriora, vt ad genuflexionem, &c. ibid.
Qua collectione animi excitanda. ibid.b.c
Deuota oratio exprimit lachrymas. ibid.c
Deuotio S. Francisci in horis recitandis. ibid.d.e

Deus.

Deus neminem tentat. 116.a.b.c.d
Deus non est causa mali. 23.a
Non est auctor peccati. 29.c.d. & 110.a
Non punit antequam peccent homines. 37.b
Promptior est ad præmiandum, quàm ad puniendum. 54.e
 95.a
Non potest punire sine malis meritis, quia iustus est. 95.b. & 476.d
Deum esse auctorem primum peccati, primus omnium dixit Simon Magus. 97.a.b.c
Deos duos posuerunt quidam hæretici, malum & bonum. ibid.a.b. & 123.c
Deo repugnante nihil fieri potest. 105.c
Deo non ponitur lex ab aliquo superiore. 108.d.e. 109.a. & 155.a.b
Dei sapientia lex Dei est. 108.d.e. cum seq. 123.d. 154.a. 155.a.b. 156.a
Deus non potest seipsum negare. 109.a. 155.a.b
Non est auctor peccati, probatur ex Scripturis. 115.a. & 116.
 per totum. Ex Patribus. 118.a. cum seq. 132.d. & 149.d.e
Deus non nouit practicè malum. 119.b.c
Est mali permissor, non effector. ibid.c. 120.a. 124.c. & 126.a
Est auctor naturæ, non culpæ. 121.c
Est causa efficiendi, non deficiendi. 123.a. 142.a. & 156.d
Est summum bonum & tantum causa boni. 123.b. 156.d
Conuertit malum in bonum. 124.c.d. 126.a. 132.d. 142.c.d.
 148.c. & 149.a

Quomodo Deus creat impios. 125.d
Dei iudicia profunda & inscrutabilia. 128.c. 129.a. 164.c
 165.a. 226.a. 240.d.e. 424.d.e. 452.c. 464.a. 476.b. 872.c. & seq.
Deus præuidet & ordinat peccatum in bonum. 129.c
Quatuor modis dici potest causa, cur homines malè agant. 130.c. & seq.
Non positiuè, sed permissiue. 132.a.b.c. 135.b. & 143.a
Nullum deserit, nisi deseratur. 135.b. 171.b.c. 419.d. 462. & 605.d.e
Facit malum pænæ, non culpæ. 140.d
Facit entitatem, non defectum peccati. 141.c
Deo inuito nihil fit. 143.a. 144.c
Deus respectu peccati habet tantum non velle. ibid.a
Non habet velle aut nolle. ibid.
Non impedit concursum rerum etiam defectibilem. 144.c.d
Volens permittit mala. 143.a. 144.a.c.d
Deus uoluntate sua omnia facit, quæ fieri vult. ibid.d
Si vellet fieri mala, ipse faceret mala. ibid.d
Bene facit sinendo, quæ malè fiunt. 145.a
Nunquam vult mala per se. ibid.c
Prius fecit necessaria quàm libera. 151.a. & 478.a
Scit quia quisque uocatione vocatus veniet, quia non. ibid.b.
 420.a.b. 424.c. cum seq. & 473.b.c
Libere, non necessariò mundum creauit. 153.d
Seipso est beatus. ibid.d
Multa facere potest, quæ hominibus sunt prohibita. 155.a
Est omnium Dominus. ibid.b
Licite potuit iubere Abrahamum occidere filium suum. ibid.
Non potuit iurare Dauid, vt occideret Vriam. ibid.b
Licite potuit Vriam, vel quemuis hominem occidere, non tamen cum homine occidente alium iniuste, concurrere. ibid.
Ita agit cum secundis causis liberis, vt relinquat determinationem in potestate liberi arbitrij. 157.c
Non tenetur mala euentura impedire. 158.a
Eius concursus ex se est unus, communis, & indifferens. 157.a.b.d. cum seq.
Dei concursus limitatur à uoluntate humana. 157.c.d. & 158.b.c
Deus quomodo videtur causa peccati. 159.d
Nunquam alloquitur inanimata. 187.b
In odium peccati quoduis eius instrumentum punit. ibid.
Est auctor naturæ. 227.a.b
Est immutabilis, solus bonus, solus sapiens, &c. 228.b. 251.b. 262.b. & 271.b
Non iubet impossibile. 295.a
Non fecit omnia præter peccatum. 319.c. & seq.
Deus quomodo est auctor mortis, quomodo non. 320.c
Parum de Deo intelligimus. 362.c
Deus ab æternitate nos dilexit. 389.c
Nec fato præmitur, nec personarum acceptione corrumpitur. 400.a. 433.a. & seq.
Dupliciter nos diligit. 407.d
Nos prius diligit. ibid.d.e
Dei natura non potest alteri communicari. 411.c
Quomodo est caritas, quomodo non, quomodo sapientia & iustitia. 412.a.b
Vocat aliquos ita, vt sciat non venturos. 426.a.b
Bona operatur in nobis, sed non sine nobis. 429.c
Aliquando beneuolentior adultis sceleratissimis, quàm paruulis minus malis. 458.d
Quomodo prius vult electis gloriam, quomodo prius bona opera. 469.d
Amando facit bonos. 472.d
Quomodo dgit liberè, quomodo necessariò. 489.c. 490.b.c
Semper viuere, & tamen liberè quid. 490.c
Dei præscientia & potentia quomodo libera. ibid.d
Deum esse liberi arbitrij probatur ex Scripturis. 490.c. & seq. Ex Patribus. 516.c. & seq. Ratione. 517.c. & seq. Soluuntur obiectiones. 518.c. & seq.
Deus auctor necessitatis, non seruit necessitati. 517.a
Causa efficiente & subiecto caret. 518.a
Deum inuocare in miserijs naturale est. 518.b. 520.a. 525.c
Deus & sibi & omnibus alijs est finis. 518.c
Dei uelle duobus modis consideratur. 519.a
Non est omni modo necessarium. ibid.c
 Deus &

Deus & Christus homo non habent gloriam ex meritis . 521.b
 Deus potest naturali lumine cognosci & demonstrari: item quod sit vnus & bonus. 524.c.d. Probat ex Scripturis . 524.d. & seq. Ex Patribus. 525.c. & seq. Ratione. 527.b. & seq. Soluuntur obiectiones. 527.c. & seq.
 Manifestauit se ex rebus creatis mundi sapientibus & Philosophis. 525.b. & seq.
 Eius vnitas est obiectum naturale. 527.b.c
 Deum non concurrere ad opera nostra secundum Pelagianos. 528.d
 Omnia immediatè operari Deum, causas verò secundas nihil, secundum Mahometanos. ibid.a
 Refutatur vterque error ex Scripturis. 529.b. Ex Patribus. 530.a. & seq. Ratione. 530.c. & seq.
 Deus operatur omnia in omnibus. 529.d
 Quomodo facit bona & mala. 530.c
 Dat & continuat omnium rerum esse. ibid.c.d
 Quomodo est determinatus ad vnum. 548.c
 Est Dominus actionum suarum ad extra. 548.c. 549.a
 Ideo operatur, quia voluntas nostra operatur, non contra. 551.d. e. 552.b
 Dei concursus generalis, & indifferens modificatur à causa secunda, quoad specificationem. 552.c
 Quomodo ab æterno determinauit omnes effectus. 553.b
 Quomodo futura præcognoscit. 554.a.b. & seq.
 Efficit colendus licet beatitudinem dare nolle. 669.c.d
 Nos condemnabit vt iudex. 782.b
 Quomodo nos modò iustificat, quomodo in die iudicii iustificabit. ibid.b.c
 Declarando iustum, facit iustum. 782.c. 784.b
 Condemnat & iustificat longè aliter atque homines. 784.b
 Quomodo omnia inhabitat. 793.d
 In Baptismo iustificat & iustificatur. 805.b
 Quomodo est totus in omnibus & singulis. 884.d
 Nemini est debitor, nisi ex promissione. 983.c. 996.c
 Fit debitor bene operantibus ex sua promissione. 991.b. & seq.
 Est iustus iudex in remuneratione. 991.d.c
 Dat mercedem ex iustitia distributua, non commutatiua. 992.b
 Quomodo obiectum beatitudinis, quomodo meriti. 996.c
 Præmiat supra condignum. 997.a
 Punit citra condignum. 999.d. & seq.
 Cur dicitur esse in cælis, cum sit in terris, & vbique. 1017.b
 Dicitur irasci ad similitudinem hominum. 1028.a

Diabolus.

 Diabolus non potest cogere ad peccatum. 150.a. 625.b
 Permissus est Adamum vincere, vt postea maiore cum Satorum gloria vinceretur. 166.a
 Per verum serpentem locutus est, & tentauit Heuam. ibid.c. & seq.
 Vocatur serpens, quia serpentem induit. 167.b
 Quare potius serpentem quàm aliam bestiam assumpsit ad tentandum Heuam. 167.c.d
 Non fuit illi permissum aliud animal ad hoc assumere. ibid. & seq.
 Eius astutia & calliditas. ibid.c.d
 Vt Heuam seduceret, finxit se amicum Dei. ibid.a
 Per mulierem seduxit Adamum. 177.b. & seq.
 Est obduratus in malo. 187.d. 188.d
 Est miserrima bestia. 187.d.c
 Quomodo gaudet de malo. ibid.
 Potestatè aliquando habet in homines etiam sanctos, quoad corpus. ibid.c. 367.c
 Illi accommodatur maledictio serpentis. 187.d. & seq.
 Diabolus imitantur qui peccant. 201.c. 269.c
 Est fons peccatorum. 268.d
 Quam habet potestatem producendi res. 326.a.b
 Eius potestas in corpora & mentes hominum. 367.c
 Demones credunt & contremiscunt. 495.d
 Dæmon negat liberum arbitrium. 539.a
 Varias habet nocendi artes per concupiscentiam nostram. 577.c
 Demones sunt obfirmati in actuali odio Dei & proximi. 596.c. 597.a
 Respectu vltimi finis non habent liberum arbitrium à necessitate, sed tantum à coactione. 600.d
 Respectu mediocrius habent vtroque modo liberum arbi-

trium. 600.d
 Quomodo semper necessario malè agunt, quomodo non. ibid. & seq.
 Eorum pœna crescere non potest, quia sunt in termino. ibid.d
 Diabolus inuocat, qui in peccato persistentes, dicunt, *Pater noster.* 1016.b.c
 Diabolus neminem vincere, imò nec tentare potest, nisi Deo permittente. 1026.d.c
 Demonia qua ratione eiciuntur ab improbis. 1032.d.e

Dies iudicii.

Post diem iudicii nulla erunt corpora mixta. 344.e
 In vniuersali iudicio omnes aderunt. 354.a
 Huius iudicii forma non omnibus eadem. ibid. & seq.
 Iudicium adulterum secundum opera eorum. 354.e
 Idem quomodo dicitur de infantibus. 355.b
 Post diem iudicii rerum vis & natura mutabitur. 356.c.d
 In vniuersali iudicio omnibus omnia manifestabuntur. 358.c. & seq.
 Dies iudicii magis horrendus magnatibus & regibus, quàm alijs. 433.b.c

Diluuium.

Diluuium deformasse locum paradisi. 40.c. 42.d
 Non abstulisse inde temperiem aeris. 42.c.d
 Non penetrasse paradysum. 45.a.b
 Non abstulisse arbores. ibid.d.c
 Detrimentum aliquod paradiso intulisse. ibid.e

Diuitia.

Diuitias possidere licet Christianis. 1158.b
 Contra senserunt aliqui. ibid.c
 Refutantur & probatur rerum proprietates ex Scripturis & Patribus. ibid.d. & seq. Ratione. 1159.b.c
 Diuitibus quare difficile intrare cælum. 1160.a
 Diuitia: quomodo relinquendæ, vt sumus Christi discipuli. ibid.b.c
 Quomodo sunt iniquæ. ibid.c
 Diuites Deus non fecit. ibid.
 Vel sunt iniqui, vel iniquorum hæredes. ibid.d.c
 Diuitia: vocantur mammona, id est, iniquitas, quod ex iniquitate collectæ sint. ibid.c. 1161.a
 Non semper iniquè possidètur, licet valdè inæqualiter. 1160.c. & seq.
 Præbent causas & incitamenta ad iniquitatem. ibid.c
 Corporales falsò vocantur diuitia:, spirituales verè & propriæ. 1161.a
 Diuites vix sunt sine iniquitate. ibid.
 Non sunt Domini, sed dispensatores rerum, quia Deo rationem reddere debent. ibid.c. 1162.a
 Soli elemosynam facere possunt, qui proprietatem & dominium rerum habent. 1163.b
 Diuitia: & paupertas possunt esse bonis & malis communis. 1164.c

Dominica d'ies.

Dominicis diebus nūquam ieiunatur. 1118.a. 1125.b. 1127.a. 1134.b. & seq.
 Maximè tum fit conuentus Christianorum ad verbum Dei audiendum, & communionem percipiendam. 1125.b
 Lætandum propter resurrectionem Christi. 1127.b. & seq.
 Dominica ieiunare est resurrectionem Christi non credere. 1134.b.c
 Tum non orandum strato corpore. ibid.c.d
 Dominicis qui hæretici ieiunabant. ibid.c. 1135.a
 Dominicis nec quouis tempore est illicitum ieiunare, nisi iudebit fiat. 1135.a.b

Donum.

Dona Dei possunt esse quatuor in quolibet homine. 13.a.b
 Dona nouem. 413.c
 Dona possunt à se inuicem separari. 414.a.b
 Et à gratia gratum faciente. ibid.c
 Vt plurimum tamen sunt cum gratia gratum faciente. ibid.
 Dona septem Spiritus sancti & à caritate, & à se inuicem separari possunt. ibid.d. 415.c
 Donum sapientiæ, & sermonem sapientiæ idem esse. 414.c
 Dona sapientiæ & scientiæ non sunt in omnibus bonis fidelibus. 415.a.b. cum seq.
 Dona quomodo sunt inter se semper coniuncta, & cum caritate. 415.c. 416.a
 Non

Non sunt tantum nouem, sed multo plura. 416.a
Dona septem Spiritus sancti, septem petitionibus orationis
Dominicæ respondent. 1013.d

Ecclesia.

Ecclesia grex vnus pastoris. 354.b
Petit Theologicarum virtutum augmentum. 401.c
Orat pro infidelibus. 450.c. 653.d. & seq.
Occasione hæresum nouas voces cogitur admittere. 534.c
Ecclesiæ iudicio acquiescendum. 563.c
Eius orationes in Parascue. 654.a
Iudicium innumetis signis confirmatum. 656.c
Ecclesia quomodo dicitur sancta, cum habeat in se bonos & malos. 718.a
Ecclesia ex parabolis Euāgelicis probatur habere in se bonos & malos. 718.a. 742.a. 846.c
Sponsa Christi pulcherrima. 802.c
Facit vt innotescat quid reuelatum sit à Deo. 833.c
Adificatur supra fundamentum Apostolorum & Propheta- rum. 834.a
Per Baptismum remittit peccata. 846.b
Est in Christo vt corpus in capite. 860.b
Quibus rebus comparatur. 883.d
Desert mortem piorum. 1019.c
Qua fide orat pro hominibus conuertendis. 1031.a.b
Perquam aptè dicitur domus orationis. 1036.c. 1037.a. & 1062.d.c
Ecclesiæ triumphantis & militantis officium differt. 1037.c
Ecclesiarum diuersæ consuetudines in horis recitandis. 1039.b. & seq.
Ecclesia habet potestatem instituendi ieiunia, quæ obligent in conscientia. 1084.a

Eden.

Eden multis modis accipitur. 43.c
Eden non esse paradysum. 43.c.d
Eden significare voluptatem, & non esse nomen loci. 43.d
Paradysum esse in Eden. 43.c

Electio.

Electio est voluntatis. Probatur ex Scripturis. 453.c
Electos ad regnum Dei infallibiliter saluandos. 454.b.c
Electos esse ex mera Dei gratia. 454.d. 469.c. & 471.c
Electio est fortuita respectu electorum, certa respectu Dei. 455.a
Est sine vlla præuisione operum. ibid.
Aliquando accipitur pro vocatione, quæ est effectus prædestinationis. 469.b
Electio Dei æterna dupliciter accipitur. 469.c
Aliquando accipitur pro voluntate dandi gloriam propter merita. ibid.c. 470.a
Est conclusio consultationis, & propius actus liberi arbitrij. 484.c. 488.c. 502.a
Est de medijs, non de fine. 484.c
Dupliciter fieri potest. ibid. & seq.
Varijs nominibus appellatur. 501.c. 502.a
Continet in se & actum vltimi iudicij practici, & actum approbationis voluntatis. 502.a
Electio requisita ad liberum arbitrium, debet fieri cum pleno rationis iudicio. 518.d.c
Electio mali est imperfectio libertatis. ibid.d
Electio tantum humana requirit præcedentem consultationem. ibid.c
Electio libera, non autem executio libera requiritur ad liberum arbitrium. 542.c.d
Diuina ut faciat homines bonos, requirit in eis liberum arbitrium. 609.b
Diuina non facit, sed finit esse malos. ibid.b.c

Eleemosyna.

Eleemosyna commendatur. 665.b. 939.b.c. 966.c. 1145.a
Auget iustitiam. 939.b
Non separanda ab oratione, & ieiunio. 1142.a
Eleemosyna quid. ibid.
Est actus misericordiæ elicitus. ibid.
Vnde deriuatur hoc nomen. 1142.b
Est id quod pauperes petunt, & diuites dant. 1142.b.c
Est actus à caritate imperatus. ibid.
Impeditur ab auaritia, iuuatur à liberalitate, cuius est effectus. ibid. & seq.
Sine caritate est actus moralis, & propriè eleemosyna, vel saltem materialiter dici potest. ibid.d.c

Alia est corporalis, alia spiritualis, & vtriusque septem sunt species. 1143.a

Laudatur & iubetur in Scripturis. 1144.d.c

De eius fructu duo errores. ibid.b

Non sufficit ad salutem sine alijs virtutibus. ibid.b. & seq.

Soluuntur obiectiones contrariæ sententiæ. 1145.a. & seq.

Eleemosynam dare est suam & aliorum animas vitij purgare. 1145.c

Est propriè opus misericordiæ erga alios. ibid.d

Vt est fructus penitentiae tollit peccatum, impetrat iustificationem. 1147.b. & seq. 1149.a

Nec meretur, nec satisfacit secundum hæreticos. 1148.a.b

In homine iusto meretur uitam æternam, satisfacit pro peccatis, auget fiduciam apud Deum, & gaudium spirituale,

Deo & proximo gratum facit, conciliat beneuolentiam & orationes multorum. ibid.b. & seq.

Impetravit Cornelio gratiam fidei Christiana. 1149.a

Causa est augmenti diuitiarum temporalium. ibid.a

Eius magnitudo ex tribus sumitur. ibid.d.c

Eleemosyna parua viduæ præfertur diuitum magnis donarijs. 1150.a.b.c

Præceptum de danda eleemosyna non est iustitiæ, sed caritatis. 1151.a

Reducitur ad non furaberis, vel honora patrem & matrem

ibid.b.c

Est præceptum affirmatiuum, non negatiuum. ibid.a.b

Magis obligat ecclesiasticos, quàm laicos. 1152.b

Eleemosynam dare, est imperare non seruire diuitijs. ibid.d

Quando danda ex necessarijs naturæ. 1155.a

Quando ex necessarijs personæ, vel statui. ibid.b.c

Quando ex superfluis: Vide superfluum.

Non est necessariò danda, quando per mutuum, vel venditionem, vel alio modo proximo subueniri potest. ibid.b.c

Non est facienda in magnum præiudicium proprii status, & dignitatis, nisi in raris causis. ibid.d

Multi Sancti etiam ex necessarijs ad statum dederunt pauperibus. 1156.c. & seq.

De malè partis quando fieri potest, quando non. 1157.c.d.

& seq.

Debet esse ex proprijs. ibid.c

Eleemosynas dare est diuitum, recipere pauperum, & hic habet suum fundamentum eleemosyna. 1158.b.c. 1163.b

Eleemosynas dare est tantum eorum, qui dominium & proprietatem diuitiarum habent, non eorum, qui obedire debent. 1163.b

Eleemosyna nõ est danda peccatori vt talis est, sed ut est miser, & potius bono quàm malo danda. 1164.b.c

Eleemosyna facit nobis amicos Angelos. ibid.a.b

Malis data propter Deum, non est inanis. ibid.c

Vt sit bona, quinque conditiones requirit. 1165.a.b

Largitas pluris æstimatur, cum multis aliquid, quam cum paucis multum datur, aliquando tamen contrarium expectit. ibid.c. 1166.a.b

Eleemosynas non minore largitate, quàm prudenti caritate esse faciendas. 1166.a.b

Elementa.

Elementa quomodo à natura sunt incorruptibilia. 344.c. & seq.

Omnia pugnant contra hominem. 367.d.c. 368.d. 371.c

Esau.

Esau contempta vocatione fit reprobus. 419.a. 422.d

Habuit gratiam sufficientem, non efficacem. 419.a.b

Esau reprobus, Iacob electus. 128.d.c. 455.a.b. & seq.

Essai.

Essæorum laudatur ieiunium, continentia, abstinentia, sobrietas, victus. 1137.b

Fuerunt Christiani adeoque discipuli S. Marci Evangelistæ.

1138.a.b. & seq.

Ethnici.

Ethnici vocarunt naturam nouercam. 29.c. 30.b. 372.b

Varia senserunt de homine eiusq; natura. 30.a.b

Crediderunt equos & fluuios loqui. 167.b.c

Ignorabant peccatum originis. 214.a. 372.b. & 1037.a

Celebrare solebant dies suos natales. 214.a

Varia senserunt de origine animæ rationalis. 228.a

De breuitate vitæ. 367.b.c

De miseris vitæ. 372.b

Quomodo dicuntur à Deo derelicti. 447.b

Quomodo habent sufficiens auxilium ad salutem. ibid.c.d

Hi electi, Iudæi reiecti. 456.c.d
 Vocat eos Christus suas oues. 468.d
 Multi illorum defenderunt liberum arbitrium. 540.b
 Per cognitionem vnus Dei ex creaturis collectam potuerūt
 abstinere ab idolis. 560.e. 561.a
 Gentes in Scripturis ferè semper infideles significant. 562.a
 Eorum opera nonnulla à Deo præmiata. 579.a
 Ab ijs bona opera fieri possunt, siue cum speciali Dei auxi-
 lio, siue solis naturæ viribus. 579.a.b
 Sine fide Deum & eius prouidentiam cognoscere potuerūt.
 582.e. 583.a
 Quantum rationis naturalis lumen ostenderint. 585.d.e
 Omnia ferè eorum opera vitiantur ex malo fine. 581.a.b.
 593.e. & 817.a
 Eorum famosissimi verè fuerunt improbi. 665.a
 Moriendo pro patria nihil præter gloriam suam quærebant.
 671.a
 Aliqui eorum putarunt orationibus hominum mutari pro
 uidentiam Dei. 1007.b

Euangelium.

Euangelium continere doctrinam operum, & leges varias.
 190.b. & seq.
 Duobus modis accipi potest. 890.a
 Ferè semper accipitur in sacris literis pro doctrina Christi,
 & Apostolorum, & Euangelistarum. ibid.a.b
 Quomodo differt à lege. ibid.b. 892.b. & 895.c.d
 Secundum hæreticos dicitur prædicatio Christi & Aposto-
 lorum. 890.b
 Euangelium continet in se tria, ibid.
 Continet leges. ibid.c.d
 Continet comminationes. 891.a.b
 Promissiones conditionales, non absolutas. 892.d.e
 Euangelium quot modis dicitur. ibid.a
 Euangelij & legis duo præcipua discrimina. 895.c.d
 Euangelium est in lege, vt arbor in semine. ibid.d
 Euangelica doctrina superat doctrinam legis & Prophe-
 taram. ibid.e. & seq.
 Euangelium ferè conuenit cum lege in legibus moralibus.
 896.e. 897.a
 Quomodo superat legem veterem. 896.e
 Euangelium per Christum, lex per Mosem. 898.e
 Euangelium toti mundo, lex vetus tantum Iudæis data est.
 899.e. 900.a
 Euangelium corpus & veritas, lex umbra & figura. 900.a.b
 Succesit legi Moysi, Euangelio verò nulla lex succedet. ibid.
 b. & seq.
 Euangelium vel Christi legem non habituram finem proba-
 tur. ibid.c
 Quomodo dicitur sempiternum. ibid.d
 Quomodo habet vim iustificandi. 901.a.b
 Euangelium lex amoris & libertatis. ibid.b.c
 Euangelium Christi iugum suauis, onus leue, & quare.
 ibid.d.e
 Est lex quædam cui debetur obedientia. 903.b.c.e. 904.a

Eucharistia.

Eucharistia vt ritè percipiatur, quam requirit conscientia
 discussionem. 852.a
 Eucharistia ritè percepta mirabiliter operatur. 855.d.e
 Eucharistia perceptio requirit ieiunium naturale. 1068.d

Excusatio.

Excusatio peccati est aliud peccatum. 181.c. 182.b
 Auger delictum. 627.d.e
 Qui excusat delictum negando, iustificatur apud homines,
 sed condemnatur apud Deum. 784.a

Exemplum.

Exemplum bonum prælati amputat excusationem subditi.
 628.c.d
 Exempla Sanctorum sunt ab omnibus veneranda, non sem-
 per imitanda. 1026.b.c

Exul.

Exul & relegatus quomodo differunt? 349.a

Fames.

Fames quàm intolerabilis, & ad quam horrenda homines
 adigit? 366.e
 Fames quam graui labore præuenitur vel pellitur? 367.a

Fides, vel Fidelis.

Fidem sola infidelitas excludit. 74.c.d. 75.c
 Quot modis accipitur. 74.d

Fidem amittens, est hæreticus.

Fidelis tenetur magis studere perfectioni, quàm infidelis. 75.d
 83.d. 84.a.b

Ad fidem pertinent quæ euidenter deducuntur ex articulis
 fidei. 234.d

Fides sine spe & caritate non vnit perfectè cum Christo.
 401.d.e

Fidem viuam ab Ecclesia petunt Catechumeni. 401.e

Fides viuæ & vera est Christiana iustitia. ibid.

Fides ex auditu. 402.d. 403.a

Fides viuæ est cum caritate. 401.d.e. 402.d.e

Infusa non perit gratia recedente. 404.a

Fides imperfecta & informis potest esse sine gratia. ibid.b.c

Est habitus supernaturalis, habens operationes supernatura-
 les. ibid.b

Fidei lumen in supernaturalibus quomodo se habet? 408.d

Ex fide manant spes & caritas. ibid.

Fidei confessio. 412.b. & eq.

Fides donum Dei. 415.c. 434.a.b. 460.h.c. & 652.d. cum
 sequent.

Requiritur pium voluntatis affectum, quia rationem superat.
 496.a

Fides est vera sine operibus, tamen mortua. 580.b.c

Probatum esse donum Dei ex Scripturis. 652.a.b. ex Cõcilijs.
 653.a. ex Patribus. 653.b. ratione. 653.d.e. & seq.

Eius initium & augmentum est etiam donum Dei. 613.c.

653.d.e. 668.a. 680.b.c. & 684.e

Est fundamentum prædestinationis. 654.c

Fides vt sit certa, duas causas infallibiles requirit. 656.a.

& seq.

Catholica quàm certa. 656.c.d

Hæreticorum & Turcarum non est donum Dei. 655.a

Fide humana historias humanas credimus. 656.d

Diuina diuinas. ibid.

Fides facilius & citius adhibetur falsis quam veris. 656.e

Fides nostra quam multis miraculis confirmata? 851.b. &
 655.c

Fides Catholica & vera tria requirit. 656.d.e

Fides, fideiq; principium est in potestate nostra. 678.b. 679.

a.c. & 690.c.d

Fidem triplicem distinguunt hæretici huius seculi. 705.b. &
 seq. refutatur hoc. 709.c.d

Fides in diuinis literis multis modis accipitur. 706.c. &
 sequent.

Pro fidelitate & constantia in seruanda promissione. ibid.c

Pro ipsa promissione & voto. Pro constantia. Pro ipso fidei
 obiecto. ibid.

Fides historica sacrarum literarum dicitur Catholica, vel dog-
 matica. ibid.d. 727.c.d

In tribus differunt Catholici ab hæreticis circa fidem iustifi-
 cantem. 706.e

Fidem iustificantem non esse fiduciam misericordiæ, proba-
 tur ex cap. 11. ad Hebræos. 707.b

Fidei iustificantis definitio. ibid.b.c

Fides est vita, & anima rerum sperandarum. 707.d.e

Fides quomodo substantia sperantium, & sperantium. 707.
 d. & 708.b

Fidei definitio duas continet fidei proprietates. 708.a.b

Fides Christiana distinguitur ab omnibus habitibus intel-
 lectus. ibid.

Distinguitur à fide humana. ibid.

Fides humana potest esse fallax. ibid.b

Fides distinguitur ab opinione, suspitione dubitatione.
 ibid.b.c

A scientia & intellectu. ibid.c

Non est fiducia. ibid.d. 709.a. 710.c. & seq.

Fidei officium est credere quæ non apparent. 709.a.b

Fides idem facit quod argumentum, vel demonstratio, sed
 non eodem modo. ibid.

Fides facit intellectum assentiri propter autoritatem di-
 centis. 709.b. 714.c

Non est notitia, sed assensus in rem incognitam. ibid.a.b.

712.c. 713.a

Fidei obiectum sunt omnia quæ Deus reuelauit. ibid.c. &
 711.b.c

Fides iustificans non est sola fides promissionum. 709.b.c

Fides vna & eadem est historica miraculorum, promissio-
 num. ibid.d

Fidei multa obiecta materialia. ibid.c

Fides

Fides una est propter unam rationem formalem, qua credūtur omnia. ibid.
Fidei duodecim articuli. 710.a
Fidei obiectum non esse misericordiam specialem. 709.e
Fides quomodo iustificat. 710.b
Fides Noc. 710.b
Fides est causa fiducia. 711.a. & seq.
Potest sine fiducia esse. ibid.b.c
Fidei actus est credere. ibid.c.d
Est autem credere cum assensu cogitare. 712.b
Fides est specialis virtus, & ad unam potentiam specialem pertinet. ibid.c
Non est sapientium secundum mundum. 713.c
Credendo, non intelligendo saluantur simplices. ibid.c.d.e
Fides est credere, quod non vides. 714.a
Non est ex intellectu, sed contra. ibid.
Credere includit duo. ibid.b
Fides melius per ignorantiam, quam per scientiā definitur. ibid.c
Fidei iustificantis obiectum non est specialis misericordia sed omnia quæ Deus reuelavit, probatur ex Scripturis. 714.e. & seq. Ex traditione Ecclesiæ. 717.b. & seq. rationibus 720.b. & seq. solvantur obiectiones 724.a. & seq.
Fides quam Christus exiebat, & miraculis confirmabat, erat iustificans. 715.a
Fides Abraham commendatur. 716.b. & 725.d
Fides bona, est rerum bonarum & malarum. 719.b.c
Est præteritorum, præsentium, futurorum. 719.b.c. 720.b
Est rerum suarum & alienarum. 719.b.c
Bonorum omnium fundamentum. 720.a. 732.b.c. 750.d.c
Salutis initium. 720.a. 732.d
Credere in filium Dei quid. 721.a
Quomodo oportet credere. ibid.d.c
Est causa iustificationis. 722.a.b
Fides primò subiugat animam Deo. 723.b
Fides miraculorum debet esse magna. 725.b.c. 740.b. & 750.a
Est fides Catholica. 725.c. 740.b
Est fundamentum religionis & salutis. 725.c
Est genus armorum spiritualium. 726.d
Fides sola quomodo iustificat secundum hereticos. 729.d.c. & seq.
Quomodo dissentiant inter se heretici circa suam solam fidem iificantem. 730.d
Fides est prima radix iustificationis. 731.c. 732.a.b. 738.b. 760.a.b.c. 762.e. 766.d. & 773.c
Pulchrè habent hoc plurimi antiqui Patres. 732.a. & sequentibus.
Fides iustificat, quia per eam quærimus & accedimus Deū. 733.c.d
Fidei timorisq; iustificatio comparatur. 733.c. & seq.
Fides sola non potest iustificare. 750.d. & seq.
Vera potest esse sine alijs virtutibus. 738.d. & seq.
Fides eadem est incipiens & proficiens. 739.b
Sine caritate potest esse, sed nō prodest. 739.c. 744.b. c. 769.d.e. 790.c
Fides miraculorum sæpe est etiam sine caritate. 739.c
Fides ut iustificet requirit opem caritatis. 740.a. 745.a.b
Fides impiorum hominum ac Dæmonum, quomodo differt, quomodo conuenit. 741.d
Dæmonum est vera fides ex parte obiecti. ibid.
Fides mortua quomodo intelligitur. ibid.
Fidei & caritatis discrimen multiplex. 742.d
Fides dispositiue dignit caritatem. 742.e. 745.a.b
Non operatur nili per caritatem. 743.c.d
Fides impetrat caritatem. 744.a.b. 751.c. & seq.
Fidei actus, opus Dei. 746.a
Fides non est propriè apprehensio. 747.a
Fides quibus modis iustificat. 748.c. & seq.
Fides causa bonorum operum. 750.a.b
Fides Abel, Noe, Abraham. 750.a.b. & 751.d.e
Principium vitæ. 751.a
Fides, spes, & Caritas comparantur. ibid.
Fides impetrat caritatem. ibid.d
Fides per inuocationem impetrat iustificationem. ibid.c. 752.a. & seq.
Soluantur argumenta hereticorum adducta pro sola fide iustificante. 754.b
Fides sine operibus nihil prodest. 755.d.e

Fides sola interdum sufficit ad miracula impetranda. 759.d. & seq.
Non cedit veniente iustitia. 760.d.e. 761.e
Sola incipit cum caritate, continuat iustitiam. ibid.d. & a
Fides quomodo meretur iustificationem. 764.e
Impetrat remissionem peccatorum. ibid.d
Gratiam bene operandi. ibid.d.e. 766.d.c
Fides non potest esse merces. 766.e. & seq.
Nulla omnino merita eam præcedunt. ibid.e. 767.a
Sola enim iustificat. 767.c. 772.c
Aliquo tamen modo dicitur sola iustificare. 771. 772. 773. diffusè.
Parit opera bona non contrā. 772.c
Quomodo iustificat sine baptismo? 773.d.c
Tantum inchoat, caritas consummat iustitiam. 789.b.c. & 791.c
Impetrat iustitiam. 789.c
Non potest esse in Deo, nec Christo, nec beatis. ibid.c. & 800.a.b
Est imperfectior iustitia. 789.e. & seq.
Fidei formata & informis distinctio irridetur ab hereticis. 790.b. Probatur ex Scripturis hæc distinctio. ibid.c.d
Informis potest fieri formata, & contrā. ibid.d
Fides in hac vita suam perfectionem consequi potest. 800.a.b
Fidei certitudo quare omnem dubitationem excludit. 831.a
Fides Catholica est necessaria omnibus, specialis non item. ibid.b.c
Est vnus & idem habitus. ibid.
Fides non est, nisi verbi diuini autoritate nitatur. 845.b
Debet esse certissima & omnem dubitationem de diuinis promissionibus tollere. 856.b. 864.d
Fidem & iustitiam semel habitam posse amitti, probatur ex Scripturis. 876.b.c. Exemplis sanctorum hominum. 878.a & seq. Rationibus 879.d. & seq. Soluuntur obiectiones. 880.d. & seq.
Fides amittitur per vnum actum infidelitatis. 879.d
Fides & spes non manent in futura vita. 881.d
Sine operibus non iustificat. 935.a. & seq.
Fides perfecta est necessaria, vt impetremus quod petimus. 1030.c. 1031.a.b. & seq.

Fiducia.

Fiducia est spes roborata. 707.a. 711.a. 965.c. 966.a. 967.b
Fiducia est in voluntate, fides in intellectu. 708.d.e. 710.c. & 874.b.c
Fiducia est causa metus. 708.c
Ex fide oritur. 711.a.b.c. 726.b. 732.d. & 1031.d
Tantum bona futura respicit. 711.c
Ex caritate procedit. 723.b
Illi opponitur timiditas. 726.b
Eius certitudo aliquo modo omnem formidinem excludit, aliquo modo non. 831.a
Fiducia & fidei apponitur hæsitatio, 874.a.c
Vt sit sine hæsitatione quid requirit. ibid.b.c
Fiduciam nullam in meritis habendam, secundum Caluini- 965.d.c
num.
Fiduciam præcipuam in Deo, aliquam tamen in meritis ponendam esse. 965.c. & seq.
Fiducia Sanctorum in Deo non ex sola fide, sed etiam ex meritis nascitur, probatur ex Scripturis. 966.a.b. Ex Patribus. 966.c. Ratione. ibid. & seq.
Fiduciæ causa bona conscientia. ibid.d. c
In fiducia bonorum operum cauenda est superbia. Ex Scripturis. 967.c. Ex Patribus & exemplis Sanctorum. 967.d. & seq. Ex ratione. 968.a
Fiduciam totam in sola Dei misericordia ponere tutissimū esse, probatur ex Scripturis. 968.b.c. Ex Patribus. ibid. & seq. Ex ratione. 969.c
In fiducia bonorum operum mediocritas seruanda est. 969.c. cum seq.
Fiducia firmiter adhærescimus diuinæ benignitati. 1031.c

Filius.

Christus est filius Dei per naturam. 124.c
Homines sunt filij Dei per gratiam & adoptionem. 24.c. & sequent.
Filij debent amare parentes. 146.a
Filius in quo casu potest iure occidere patrem. ibid.b
Quo-

Quomodo non portant filij iniquitatem patris. 86 b. 87. c. d.
 117. c. 199. d. e. 213. b. cum seq. 214. c. 215. a. b. & 256. d.
 Filij fidelium necessarij sunt baptizandi. 242. b. e
 Quomodo nouem mensibus in utero matrum gestantur.
 250. a. b. & 252. a
 Sæpe sunt omnino dissimiles parentibus. 258. c
 Filius potest dici per naturam, per doctrinam, per imitationem.
 270. c. & seq.
 Filij Dei ius habent ad hereditatem æternam. 976. c. cum
 seq. & 986. c
 Et quo merito. 993. d
 Filio, iure adoptionis, ante omnia bona opera debetur hereditas.
 ibid. e
 Filius Dei adoptiuus quo vitam æternam obtineat, ut mercedem, requirit necessariò promissionem. 993. c. 994. a

Finit.

Finis in præcepto indicari, nõ propriè imperari potest. 299.
 a. 300. d. e
 Finem tum naturalem, tum supernaturalem naturaliter ignorant homines. 362. a. b
 Finis hominis naturalis quantum ad voluntatem est viuere secundum rationem. 363. e
 Finis est primus intentione, vltimus executione. 469. c. &
 473. d. e
 Quomodo pertinet ad liberum arbitrium. 511. c
 Quomodo induit rationem mediij. ibid. c. d
 Finis amor primus an sit liber, an necessarius, tres sententiæ.
 512. b. c
 Fit efficienter à voluntate. 512. b
 Deo tribuitur, quia sequitur ex inclinatione naturali impressa à Deo. 512. b. c
 Finis vltimus duplex. 522. d. e
 Circa finem, & necessariò coniuncta cum fine non sumus liberi. 548. d
 Omnis bonus finis mouet in virtute vltimi finis. 583. a. b
 Quomodo referenda sunt opera iusticiæ, ut sint bona. ibid.
 & seq.
 Finis malus vitiat totum opus. 581. a
 Finis vltimus principium & fundamentum totius doctrine moralis. 597. h
 Finis dicit relationem ad media. 953. a
 Inter operandum spectandus est. 971. d. e
 Ad finem supernaturalem requiruntur opera supernaturalia. 978. c. 979. b

Galli.

Gallorum error de prædestinatione. 457. b. c. 667. c
 Gallie Rex, ad libitum curat morbum strumæ. 414. a

Gloria.

Gloria non erit habitus in essentia animæ. 405. b
 Gloria est coniunctio cum Deo per visionem & amorem. ibid.
 Gloriæ corona hominibus duplici titulo debita. 466. b. &
 999. d
 Quomodo potest amitti, quomodo non. 466. b
 Gloria vt est finis est prior bonis operibus. 469. d
 In genere autem causæ efficientis gloria est posterior. ibid.
 & seq.
 Gloriam habere ex se, quot modis. 521. b
 Gloriæ gradus soli Deo proprius, quis. ibid.
 Gloriæ gradus quis Christo conueniat, quis angelis & hominibus proprius. ibid.
 Gloria Dei tum in bonorum remuneratione, tum in malorum punitione perspicitur. 522. d. e
 Gloria gratia consummata, gratia gloria inchoata. 979. a. b
 Gloriæ cœlestis varij gradus. 994. b
 Vnus tantum gradus debetur personæ iure adoptionis sine alio pacto: alij debentur operibus ex pacto. 994. b
 Gloria eiusq; incrementum, est præmium bonorum operum. 999. c
 Gloriæ gradus idem qui debetur iure hereditario, tribuitur iure mercedis. ibid. d
 Gloria adultorum maior infantium in cœlo. 951. d. 999. d. e
 Gloria Dei primum omnium petenda est. 1014. e

Gratia.

Gratia gratum faciens est habitus naturam perficiens. 9. c.

13. a. & seq. 15. d. 392. c. d. 393. h. c. e. & seq.

Gratia sanat naturam. 16. a
 Est necessaria ad meritum. 25. e. 26. a. b. c
 Non tollit liberum arbitrium. 26. c. 27. c. & 28. d
 Sufficit non modo ad velle, sed etiam ad perficere. 28. d
 Est lux & vita animæ. 96. b. 335. a. 336. d. & 403. b
 Est habitus in anima inhærens. 96. c
 Accipitur pro liberali condonatione peccatæ. ibid.
 Est efficacior peccato. 216. b
 Gratia personalis proximorum parentum in filios nõ transfunditur. 239. b. c
 Gratia Dei vita æterna. 272. a. 389. d. 960. d. c. & 963. c. d
 Gratia B. Mariæ quanta & quoduplex. 252. c. d
 Gratiæ priuatio mors animæ. 335. a. 336. c
 Gratia dicitur quia gratis data. 387. a
 Opponitur debito. 387. a. 390. a. b
 Tribus modis in sacris literis accipitur. 387. a. b
 Gratia humanitatis Christi quæ & qualis. 389. b
 Gratia accipitur pro solis Dei beneficijs naturæ superadditis. ibid. a
 Gratiæ nomine intelliguntur quæuis supernaturalia beneficia. ibid. a. b
 Gratia Dei maximè propria quæ. ibid. b. c
 Alia æterna, alia temporaria, & quid vtraq; 389. c. 390. a
 Temporaria duplex. 390. a
 Gratia est finis vltimus, sanitas animæ sempiterna. 390. b. c. & 416. d
 Gratia gratis data & gratum faciens ad diuersum finem dantur. 390. c. d. 416. d
 Gratum faciens est duplex. 390. d
 Gratiæ nomen magis propriè conuenit auxilio speciali, quàm generali. 391. c. d
 Gratia specialis est duplex. ibid. d
 Efficax & sufficiens quid. 391. c. 392. a. & 416. c
 Efficax duplex. 392. a. b
 Præueniens & subsequens quid. ibid. c
 Gratia est virtus nobis à Deo infusa. 393. c. d
 Est fons vnde fluunt riuus bonorum operum. 394. c. & 395. b. c
 Multis rebus comparatur in sacris literis. 395. d. e
 Regit liberum arbitrium, vt iumentum. 398. c. d
 In nobis augetur & perficitur. ibid. e
 An gratia gratum faciens re distinguatur ab habitu caritatis, quatuor sententiæ. 400. c. & seq.
 Tantum ratione distinguui, & quomodo. 400. c. & seq.
 Gratia grati sumus Deo, caritate Deum habemus carum. 400. c. 401. c. & seq.
 Gratia iustificans non distinguitur ab habitibus Theologicarum virtutum. 401. c
 Dat homini quoddam esse supernaturale. 397. d. c. 402. c. & 404. d. 406. b
 Gratiæ & caritati eadem tribuuntur. 402. c. & sequent. 404. b. & seq.
 Per gratiam Spiritus sanctus in nobis habitat. 394. c. 395. a. b. 403. b
 A peccato iustificamur. 403. c
 Gratia fons, & radix omnium virtutum. ibid.
 Separat filios regni à filiis damnationis. ibid. c. d
 Est donum Dei omnium maximum. ibid. d
 Est & habitus & actus in voluntate. 405. b
 Respondet gloriæ. ibid.
 Non est habitus in essentia animæ, sed in potentijs. ibid. & sequent.
 Significat beneuolentiam Dei erga nos. 407. e
 Quomodo est prior caritate? ibid.
 Eius formalis effectus semper est actus. 408. e
 Gratiæ gratis data nouem recensentur. 414. a. b
 Nihil profuit sine caritate. ibid. e
 Non sunt in determinato aliquo numero. 415. d. e
 Sunt inferiores gratia gratum faciente. 416. a
 Gratia efficax à nullo diuo corde respicitur. 417. d. 418. c. & 420. c. d. 424. c. d. 473. b. 685. d. 692. b. c. & seq.
 Gratia sufficiens probatur ex Scripturis. 417. b. e
 Item efficax. 417. c. Et ex Patribus. ibid. e. Et ratione. 419. a. b. & seq.
 Datur efficax electis, vt certissimè perseuerent. 418. e
 Est fundamentum prædestinationis. 419. d. c. & 420. d. e
 Sufficiens est communis reprobis. 420. h
 Gratiæ efficacia in quo consistat, tres opiniones. 419. d. e
 Pendet

Pendet à proposito Dei, non à voluntate hominis. 421.a. & 422.a.b
Efficax quam præstans, & quibus nominibus vocetur. 422.a. & sequent.
Non est actio physica voluntatem determinans. 423.b. & sequent.
Quomodo trahit voluntatem. 424.b. & seq.
Gratia inspirationis internæ differt à concione externa. colum. 425.a
Gratia operans & cooperans variè explicantur. 427.c. & seq.
Gratia operans quomodo nos præuenit. 429.b
Conuertit D. Paulum. 430.a
Operans & cooperans quid. ibid.b
Sufficiens nulli deest. 433.c. & seq.
Sine gratia præueniente nemo potest gratiam desiderare & accipere. 431.d. & seq.
Gratia non expectat, sed præuenit voluntates nostras. 432.a. & seq.
Non datur omnibus æqualiter. 433.a
Soluuntur obiectiones. ibid. & seq.
Gratia nemini est debita. 435.d
Gratiam sufficientem ad salutem omnibus dari, probatur ex Scripturis. 436.c. & seq. Ex Patribus. 438.b. & seq.
Soluuntur obiectiones. 445.d. cum seq. & 473.a.b
Gratia sufficiens non adest peccatoribus omnibus momentis, probatur ex scripturis. 442.b. & seq. Ex Patribus. 441.a. & seq. Ratione. ibid.c. & seq.
Gratia præueniens illuminat cor. ibid.b.c
Gratia vitandi peccatum semper adest, probatur ex Scripturis. ibid.c. & seq. Ex Patribus. 443.a. Ratione. ibid.c. & seq.
Soluuntur obiectiones. 446.d. & seq.
Gratia Dei parcius antiquis, quam nobis communicata. colum. 447.b
Efficax ita suadet, vt persuadcat. 448.b.c
Gratiæ gratis datæ sunt talenta, Matth. 25. distributa. colum. 456.c
Gratia Dei præuenit omnia nostra opera. 457.d. & 659.c.d
Gratiæ iustitiæque diuinæ opes magis ostenduntur in electione, & reprobatione hominum, quam angelorum. 478.b. 479.c. & sequent.
Qualis gratia nunc requiritur ad persuerandum. col. 646.c. & 647.a
Gratia si ex merito, non est gratia. 654.a.b. 662.b. & 691.a. & sequent.
Gratiam præuenientem in orationibus petit Ecclesia. 660.b. & sequent.
Gratia non est ex meritis, sed merita ex gratia, 661.a
Gratia præueniens non excludit liberi arbitrii cooperationem. 663.d
Gratia Dei quot modis operatur ad iustificationem hominum. 680.a.b
Gratiæ diuinæ cooperatur voluntas humana. col. 680.a.b. & 681.a.b
Gratia efficax est effectus predestinationis, & habet infallibilitatem non necessitatem coniunctam. colum. 685.d. & 692.b.c
Gratiæ efficacis absolute potest quis resistere. colum. 685.d. & 692.b.c
Gratiæ donis nemo potest abuti. 687.c
Gratia perficit, non destruit naturam. col. 687.c. 688.a. & 695.c
Gratia excitans interna necessariò præcedere debet hominis conuersionem. 688.c.d
Excitantis & adiuantis discrimen. ibid.d
Præuenientis necessitas. 689.b
Adiuuans & excitans diuerso modo requiruntur. colum. 690.a
Excitans datur sine vllis meritis vel præparatione. colum. 691.a.b
Excitans duo complectitur. ibid.b
Adiuuans est necessaria ad assentiendum excitanti. colum. 691.c
Neutra imponit homini necessitatem. 692.b. & seq.
Gratia efficax quid. ibid.c
Adiuuans tribus in rebus consistit. ibid.d
Adiuuans datur, vt excitans non respuatur. 694.b.c
Gratia eadem inspirationis internæ duobus hominibus proposita, potest ab vno eorum recipi, ab altero reijci. colum. 695.a.b

Gratiæ iustificantis habitus à solo Deo infunditur. 696.a
Gratis duobus modis accipitur. 762.b. & seq.
Gratis iustificari quid. 762.b.c.d. & 764.a.b
Est sensum gloriæ, & fons aquæ salientis in vitam æternam. 764.c. & seq.
Gratia primi Parentis.
Gratia humano generi in primo parente collata. 1.a.b. 10.11.12. diffuse.
Per peccatum amissa. 1.a.b. 11.c.d
Per Iesum Christum reparata. ibid.a
Hæc gratia fuit triplex, animæ vt originalis iustitia, corporis immortalitas, loci paradisi. 1.a.b
Gratia quam accepit Adam in creatione, erat gratia gratum faciens. 9.c
Gratia Adæ qualis? 602.d

Habitus.

Habitus vitiosus, & peccatum habituale multis modis diffunt. 336.b
Habitus acquisiti non dant, sed supponunt operari. colum. 406.d
Habitus supernaturales & infusi non exigunt naturalem dispositionem in subiecto. ibid.d.c
Habitus vitium pro arbitrio. 413.c. 494.b. 601.a.b
Habitus naturalis inclinatur nos ad vnum. 424.b
Ab habitibus non à potentijs dicimur boni vel mali. colum. ibid.c.d
Habitus virtutis non ponit necessitatem, nec tollit liberum arbitrium voluntatis. 543.c
Idem dicitur de habitu vitij. 601.a
Habitus non potest tolli nisi per priuationem, nec priuatio nisi per habitum. 826.c. 1. & seq.
Habitus non impedit necessariò actum contrarium. colum. 879.d

Hæresis, vel Hæreticum.

Hæresis vna nota est nouitas. 214.b.c
Hæreses ex philosophis ortæ. 228.a
Hæretici de rebus fidei inter se contendunt, & se mutuo condemnant. 75.a.b. 190.a
Hæretici & mali Catholici inter se comparantur. colum. 75.d.c
Sathanam imitantur in seducendis fidelibus. 176.c
Hæreticorum Patriarchæ philosophi. 228.a.b
Hæresis inter opera carnis numeratur. 281.c
Hæresis cogunt Ecclesiam examinare res & voces. colum. 524.d.c
Hæreticorum notæ. 586.a. & seq.
Quomodo differunt à Paganis. 810.b
Hæretici & Mahometani quomodo credunt. 656.b
Ob vanam gloriam mortem patiuntur. 671.a.b
Separantur ab Ecclesia. 846.d

Henoch, & Helias.

Henoch & Helias translati & conseruati. 34.a.b. & 44.c.d
Habitant nunc in paradiso terrestri vbi habitauit Adam. 37.b.c. 42.c. 44.c. 45.c
Henoch non est in coelesti paradiso. 43.a
Veniunt vt resistant Antichristo. 44.c
Henoch non est submersus diluui. 45.d
Fide translatus est. 752.a.b
Helias perit à Deo pluuiam promissam. 1009.c
Cur vultit sacerdotes Baal. 1058.b.c

Hiehu.

Hiehu rebellis contra Achab regem suum. 130.c
Regnum non ambiuit. 133.c
In nomine Domini victus est super Israel, vt occideret regem Achab, & reginam Iezabel. ibid. & 134.a

Hieroboam.

Hieroboam non peccauit rebellando contra Roboam. colum. 133.c.d
Fuit verus rex. ibid. & seq.
Hieroboam postea fuit Schismaticus. ibid.e
Quomodo ex Deo non regnauit. 234.b.c

Heua.

Heua ignorabat diabolus locutum per serpentem. 148.d. & sequent.

- Eius infidelitas qualis. 182.a
 Per mendacium decepta à diabolo. 176.a. 177.a. b
 Seducta per serpentem. 176.a
 Non audiuit præceptum immediatè à Deo, sed ab Adamo. 176.a. 182.d. e
 Dubitauit vtrum præceptum daretur à Deo nec ne. 176.a. b
 Heua seducta per serpentem, non Adam. 176.c. 177.a. & sequentib.
 Heua prior decepta, decepit virum. 177.c
 Propriè non seduxit Adamum. 179.b
 Heuæ peccatum fuit grauius, quàm Adæ. 180.c. 181.a
 Eius infidelitas maior Adæ infidelitate. 181.a. b
 Eiusq; superbia maior Adæ superbia. ibid.
 Heua voluit inuito Deo fieri similis Deo. ibid. a
 Heuæ infidelitas coniuncta cum blasphemia. 181.b. & sequentib.
 Heuæ peccatum continuit septem actus malos. ibid. c. d
 Heua non caussa, sed occasio tantum nostræ perditionis fuit. 182.b. 241.c
 Habuit hostem potentiorè, Adam debiliorem. col. 182.d. e
 Heua magis agnouit culpam, quàm vir. ibid. c
 Heua ante Adamum peccauit. 198.c
 Heua in Adamo non fuit iniusta constituta. 215.d. e
 Non transmississet peccatum in posteros, si illa peccante Adâ innocens remansisset. 216.c. 241.b. c
 Heua figura Mariæ. 246.b. c. 1052.a. b
 Quomodo dicta vita. 1052.a. b
- Homo.*
- Homines fuissent in hac vita felices, nisi Adam peccasset. 9.c
 Homo post lapsum indiget multiplici auxilio Dei. 13.d. cum seq.
 Homo carne cum bestiis, spiritu cum angelis naturam communicat. 15.c
 Vnde habeant homines difficultatè bene operandi. ibid. d
 Hominis status post lapsum Adæ, & in puris naturalibus differunt, vt spoliatus & nudus. 16.d. c. 18.a. 19.a. b. & sequent.
 Homo in puris naturalibus habuisset rebellionem carnis contra spiritum. 17.a. d. 24.d. & 333.c
 Hominis creatio & lapsus describitur. 19.c. & seq.
 Nec homines, nec angeli sine gratia meritum habere poterunt. 26.a. & seq.
 Homines sancti nunc habent gratiam, vt actu perseuerent. 26.c. d
 Hominem alij ex philosophis miserum, alij felicem prædicant, & quare. 30.b
 Homines & angelos sibi ipsis esse causas suorum malorū. 117.a. b. & seq.
 Homines non possunt malis bene vti. 144.c. d
 Homo ad gloriam Dei conditus. 150.c. d
 Quare Deus hominem sic fecit, quem casurum præsciuit. 150.c. d. 158.a
 Homo tenetur cum possit mala euentura impedire. colum. 158.a
 Homo generat hominem sibi similem in specie, non in individuo. 227.c
 Homo quo die creatus. 231.c. d
 Factus est ad imaginem Dei. 231.d
 Productus est a Deo, cetera ab aqua aut terra. 232.c
 Quomodo animalis, quomodo spiritualis. ibid.
 Homo generat vt cetera animantia. 235.c
 Generat hominem verè & propriè, licet animam non generet. 240.c
 Hominis excellentia supra belluas. 325.b
 Homo si crearetur in puris naturalibus, haberet rebellionem carnis contra spiritum, non tamen esset propriè peccator. 333.c
 Homines recenter nati qualibet bestia sunt infirmiores & miseriorcs. 361.d. e
 Homo solus contra naturam, omnia alia secundum naturam agunt. 363.c
 Hominum grauis negligentia in procuranda salute æterna. 364.c
 Sunt omnium rerum inconstantissimi. 364.c. 365.a
 Omnium miserrimi quoad corpus. 366.d. & seq.
- Quot & quibus indiget ad corporis sustentationem. 348.c. 366.c
 Hominum in hac vita quanti labores, & quam brevis vita. 367.a. 371.a
 Homo homini quàm inimicus. 368.a. b. 371.b. c
 Homo omnibus alijs animantibus præpositus. 368.a. b
 Quomodo, in bestias principatum retinet, quomodo amittit. 368.a. b. 371.c. d
 Homo facile imperasset bestiis in statu innocentie, nunc difficulter. ibid.
 Hominem instant cælum, terra, mare. colum. 367.c. & 368.c
 Homo non angelorum seruus, sed conseruus. 371.c
 Quomodo potest legem implere, quomodo non. 372.c. 391.b
 Per peccatum fit debilior ad bene operandum. 391.a
 Homo perfectus tribus constat. 396.a
 Ad supernaturalem finem creatus, debet facere opera supernaturalia. 397.d
 Quomodo imago Dei. 8.d. c. 231.d. 270.b. cum seq. 271.c. d. 402.a
 Quomodo similitudo Dei. 8.d. 22.d. 402.a. 407.c
 Cui hominum minor, Angelorum maior pars ad vitam æternam prædestinata. 474.c. d. 480.c. 522.d. cum sequentibus.
 Hominum & angelorum comparatio in gratia & gloria. 479.a. & seq.
 Hominum & angelorum caput Deus & homo Christus, 480.a. b
 Hominum gratia maior quàm angelorum. ibid.
 Homines habent conditionalem necessitatem, & absolutam libertatem. 514.b
 Homines & angeli æternam Dei prouidentiam, velint nosse, liberè sequuntur. 520.c
 Homo solis naturæ viribus quæ præstare potest, quæ non. 568.c. 569.a
 Homo tentatus, Dei destitutus auxilio, comparatur iactantiaui fracto gubernaculo. 576.a. b
 Homo sine fide, & speciali Dei auxilio nulla urgente temptatione potest aliquod bonum morale perficere. 578.b. & sequent.
 Homo sine gratia Dei opera bona vitæ æternæ meritoria facere non potest. 585.d. 588.d. 589.c. 591.b. & 593.a
 Homo renatus totam legem Dei implere potest. 598.a
 Homo non potest sine gratia Dei speciali velle, aut facere aliquid ad pietatem aut salutem pertinens, probatur ex sacris literis. 658.b. Ex Concilijs. 658.b. c. cum seq. Ex summis Pontificibus. 659.a. Ex antiquis Patribus. 659.b. c. Ex Ecclesiæ orationibus. 660.b. Ex condemnatione contrariorum errorum. 660.b. c
 Homo non potest solis naturæ viribus ad gratiam recipiendam vltimo modo se disponere. 660.d. & sequent. Probatur ex Scripturis. 661.b. & seq. Ex Concilijs & Patribus. 662.c. & seq. Ratione 663.a. & seq. Soluuntur obiectiones. 663.c. & seq.
 Homo ante gratiam habet liberum arbitrium ad opera naturalia, mortalia, & pietatis supernaturalia. colum. 687.d
 Ante omnem gratiam habet potentiam remotam ad opera pietatis. 688.a
 Non habet potentiam proximam. ibid. a. b
 Hominis conuersio quomodo à gratia & libero arbitrio simul, quomodo à gratia tantum, quomodo à libero arbitrio tantum. 695.b
 Homo iustus potest bona opera facere, & præcepta diuina seruare, neque eger ordinarie noua gratia excitante, sed solum adiuuante. 697.a
- Honor.*
- Honor & gloria sunt extrinseca & superaddita naturæ. 207.a. b. 21.b
 Humana gloria est impedimentum gloriæ Dei. 140.a. b
 Gloria Dei relucet & in præmio iustorum, & in poena impii. 151.c
 Honor & ignominia matris redundat in filium. 249.b. c
 Honoris concupiscentia est in parte animi superiore. 251.b. c
 Honori proprio & statui consulendum. 1155.d. e
 Hora

Hora canonica siue officium diuinum.

Nomen horarum canonicarum siue diuini officij, quam antiquum, & vnde sumptum. 1036.c. & seq.
Quinam prae ceteris hoc officium persolvere tenentur. 1036.c. 1037.a
Hora canonica vnde dicta. 1037.b
Deliramentum Brentij hac de re. ibid.
Officij diuini definitio ponitur & explicatur. ibidem c. & sequent.
Omnis oratio non dicitur propriè diuinum officium. ibidem c.
Officium diuinum quot modis, publicum dicitur. ibidem.
Ut dicatur publicum non requiritur fieri loco publico, vel in praesentia multorum. ibid.d
Continet laudes pro beneficijs acceptis. & preces pro accipendis. ibid.e
Officium Ecclesiae triumphantis & militantis differunt. ibid. & sequent.
Soli Deo propriè praestatur. ibid.
Officium aliud de sanctis, aliud de mortuis, aliud de tempore. ibid. 1037.a
Qui obligantur, necessariò debent voce distinctè integri omnia verba proferre. 1038.a
Debet definiri & institui ab Ecclesia & eius Praelatis. ibid. a.b
Officij diuini partes aliae maiores, aliae minores. ibid.b
Maiores à tempore nomen accipiunt. ibid.
Hora canonica ad horas diei accommodantur. ibid.c
Hora diei & noctis quales tempore Christi. ibid.d.e
Duodecim hora noctis diuiduntur in quatuor vigiliis. ibid. c. & seq.
Hora quilibet tertia diei & noctis deputatur ad aliquod officium diuinum. 1039.a.d.e
Hora canonica nocturnae quomodo celebrantur apud veteres. ibid.c
Hora nocturnae & laudes secundum usum Romanum simul dicendae sunt, vigilia quarta, id est, mane. ibid.d
In natali Domini quomodo officium & Missa celebrantur. ibid. 1040.a
Quomodo in triduo ante Pascha sub vespere, & vnde vocantur tenebrae. ibid.a.b
Omnia tristitiae signa in illo officio ostenduntur. ibidem b.
Hora prima diei prima hora celebranda. ibid.
Instituta est recentius quam aliae horae. ibid.
De hymno, *Iam lucis orto sydere.* ibid.b.c
Hora interuales siue Planetariae quid significant, & vnde dicantur. 1038.d. & seq. 1040.c
Hora quando recitandae in quibuscunque regionibus. 1040.c. 1041.a.b
Vesperarum tempus canonicum secundum sanctos Patres. 1041.d. 1042.a
Hora diei ad diuinas laudes deputatae quatuor. colum. 1042.a
In vespere angelo docente, solebant duodecim psalmi hora duodecima cantari. ibid.d
Laudes à veteribus vocantur matutinum, sunt in multis similes vespere. ibid.b.c. & 1043.b
Vesperae antiquitus dici solebant accensa candela. 1042.b. & seq.
Completorium non est æquè antiquum, atque aliae horae. ibid.d
Completorij dicendj tempus. ibid.e
Completorij nomen & tempus apud Latinos primum inuenitur in regula S. Benedicti. ibid.
Vesperae dicuntur à sydere, quod oritur Sole occidente. col. 1043.a.b
Completorium vespere sequi debet. ibid.b
Hora prima & completorium, quam inter se habent proportionem. ibid.c.d
Completorium agit gratias Deo de beneficijs diurnis. Significat Christi sepulturam, praeparat nos ad nocturnam requiem, &c. ibid.d.e
Horarum canonicarum institutio quam antiqua & laudabilis. 1045.d.e
Commendatur nobis officium diurnum & nocturnum exemplo David, Pauli, Silae & aliorum. ibid.d.e. 1046.a.b

Omnis hora diurna antiquis exemplis & testimonijs commendatur. 1045.c

Probantur ex antiquis Patribus. 1046.a.b

Tertia quaque hora, tum diei, tum noctis oratur in Ecclesia in honorem S. Trinitatis. 1047.d

Hora septem instituuntur ad gratias Deo agendas de creatione rerum in septem diebus. 1047.e

Additur octaua hora, nempe officium nocturnum pro spe resurrectionis octauo die designata. ibid.

Cur ab hora vespertina officium Ecclesiasticum incipit. 1048.a

Hora singulae canonicae pulchrè significant aliquod mysterium passionis Christi, & redemptionis nostrae. ibid.

Hora canonicae euangelico magisterio & miraculis confirmantur. ibid. 1049.a

Horarum singulae partes vindicantur à reprehensione. ibid. 1049.a

Te Deum laudamus. 1049.a

Hymnus quid sit, & quanta eius antiquitas. ibid.b.c

Hymnorum proprium est cantari. 1055.a.b

Lectiones sunt triplicis generis. Earum antiquitas. Leguntur tantum in nocturnis. 1049.d. & seq.

Breuiarium restitutum bis ad antiquam formam. colum. 1050.a

Benedictio praecedens lectiones. ibid.b

Responsoria quam antiqua, vnde dicta, an in Italia primum inuenta. ibid.b.c

Capitula sunt breuissimae lectiones semper ex sacris literis, dicuntur in singulis horis diurnis. Quam sint antiqua. ibid.c

Antiphona quid & quis eius usus ab angelica admonitione & exemplo initium habuit. ibid.

Alternatim canere quid, & à quo ortum habeat & quantae antiquitatis sit in Ecclesia. ibidem c. & colum. 1051.a

Antiphona, *Salve Regina*, liberatur à calumnijs hereticorum. 1051.a & seq.

Singulae eius partes approbantur. ibid.c. & seq.

Ad officium ritè persoluendum septem requiruntur. 1051.a & seq.

Hora omnes quo ad partes maiores quotidie dicendae sunt sub poena peccati mortalis, si quis obhgatur. ibid.b.c

Quoad partes minores grauius peccantur nec officio satisfaciunt, qui dimidiata vespere pronunciant. ibid.b

Ordinem officij mutans, non tenetur iterum repetere. ibid. & seq.

Inter horas & missam nullus est ordo essentialis. ibid. dem c.

Laudes & prima cur ante missam dici debent. ibid. dem c.

Breuiarij & officij diuini diuersitas in diuersis Ecclesijs. 1062.a

Officium Ecclesiae siue quisque tenetur dicere, nisi ex consensu Episcopi & Capituli dispensetur. ibid.b

Officij obligatio inducitur ex beneficio vel ordine, & tale officium ex tali beneficio vel ordine. ibid.b.c

Officij diuini locus Ecclesia. 1036.a. cum sequentibus. & 1062.c

Tempus est à vespere vnius diei ad mediam noctem alterius, ut vitetur mortale peccatum. 1062.c

Non peccat mortaliter, qui continuò post vespere & completorium dicit matutinum sequentis diei. colum. 1063.a

Officium incipit à primis vespere, & terminatur ad completorium diei sequentis. ibid.

Completorium dici potest vsque ad mediam noctem. ibid.b

Matutini tempus canonicum incipit post mediam noctem. ibid.b

Hora canonicae temporibus suis canonicis dici debent, ut vitetur peccatum veniale. ibid.

A tempore canonico longè recedere quid. ibid.b.c

Officium canonicum est tributum diuinum. 1065.i

Est Monachorum & Clericorum. ibid. & seq.

Officij forma quae nunc est in usu, non est à iure diuino, sed ab Ecclesiae determinatione. 1066.ab.

Horarum canonicarum numerus aliquando fuit alius quā
nunc est. 1067.a
Officium diuinum non perfoluentes fructibus carere debent
vel si percipiant, reficiunt. ibid.b
Humilitas.
Humilitas accipitur pro obedientia. 1069.c. 170.a.b.c
Quomodo latius patet, quam obedientia. 170.c
Humilitas exaltatur. 768.a. 815.d.c
Humilis de se cogitatio commendatur. 968.c
Humilitas est, tentationes declinare. 1026.b
Est necessaria, vt orans quod petit impetret. 1033.b.c
Ieiunium.
Ieiunium, orationis & elemosynæ comes. 1068.a. 1081.b.c.
1105.c.d.e
Ieiunij nomen græcè abstinentiam à cibo significat. col.
1068.a
Ieiunium quadruplex. ibid.
Spirituale est abstinentia à vitijs. ibid.b
Est metaphoricè ieiunium. ibid.b.c
Morale est temperantia & parsimonia cibi & potus, quod
fuit duce natura apud Philosophos. ibid.
Naturale est abstinentia ab omni omnino cibo & potu. ibid.c
Soluatur, quando in stomachum cibus vel potus est trans-
missus. ibid.
Hoc ieiunium est tantum in præcepto propter Eucharis-
tiam. ibid.c.d
Ieiunium Ecclesiasticum est abstinentia cibi, secundum Ec-
clesiæ regulam. ibid.
Non soluatur potu vel pharmaco. 1069.a
Ieiunium generali nomine quid significet. ibid.
Ecclesiasticum est aliud voluntarium, aliud necessarium,
aliud necessitate voti, aliud necessitate præcepti. 1069.b.c.
1085.c
Ecclesiasticum tria requirit. 1069.c
Ieiunans tantum semel in die cibum sumere debet. 1069.c.
& quare. 1071.c. 1072.a
Illa vna refectio debet esse cœna, non prandium. 1069.c. 1070.
a. & 1071.a
Vt sit à carnibus abstinentiam. 1069.c
Caluini error circa ieiunium. ibid.d. & seq.
Ieiunium superstitiosum Iudæorum. 1070.a.b
Ieiunium non soluebant veteres Christiani ante horam no-
nam vel vespertinam. 1070.b. & seq. 1071.b.c. probatur ex
sanctis Patribus. 1070.c. & seq.
Ieiunandum in Quadragesima vsque ad vespertinam. 1070.b.
cum seq. & 1071.c
Ieiunium quorundam Monachorum per totum annum, ar-
ctius tamen in quadragesima. 1070.c. 1083.c
Ieiunium non obligat senes & paruulos. 1070.c
Quare debet vsq; ad horam nonam protrahi. 1072.a
Nunc solui circa meridiem & vesperti cœnulam sumi ab Ec-
clesia toleratur. ibid.b
Etiam nunc obseruant multi vsq; ad vespertinam. ibid.
Ieiunium & alia quæ non sunt de iure diuino, possunt deter-
minari ad arbitrium Ecclesiæ. ibid.b.c
Etiam antiquitus non similiter in omnibus locis obseruaba-
tur. ibid.b.c
Ieiunij seueritas aliquantulum nunc relaxata est. ibid.c. &
sequent.
Merenda dicitur à meridie. ibid.c
Ieiunium antiquitus solebat solui ad meridiem. ibid.d.c.
1073.a.b
Ieiunare diutius & tardius melius est, & laudabilius. 1072.
c. 1073.a.b
Hæreses & hæretici circa ieiunium. 1073.b. & seq.
Refelluntur circa ciborum delectum. 1073.a
Ieiunantes non dicimus carnes immundas. ibid.a.b
Ieiuniorum temporibus permittuntur carnes ex causa legi-
tima. ibid.b
In ieiunijs quare prohibentur carnes. ibid.c. 1076.a
Ieiunium indicitur ad domandam carnem. 1072.a. 1076.a.
1087.c. 1097.c.d. 1099.a.b. 1100.c.d
Ieiunium consistere in abstinentia à certis cibis, præsertim
carnibus. 1079.a. & sequent. Probatur exemplo Danielis
& Ioannis Baptistæ, S. Petri, &c. 1078.c. cum seq. 1080.b.
1089.c. 1097.b. 1099.c
Ieiunium Christianorum Alexandrinorum. 1079.b
Ieiunium hebdomadæ sanctæ ante Pascha. ibid.d

Eremitarum. ibid.d
Ieiunantes in orientali Ecclesia abstinent etiam à vino,
cur non in occidentali. 1080.d. 1092.b.c
Ieiunium nullum secundum Caluinum & Kemnitium, esse
iure diuino præceptum. 1081.a.b
In genere lege diuina esse præceptum, ab Ecclesia determi-
natum, probatur ex Scripturis. ibidem c. & sequentibus.
Ex Patribus. 1082.b. & sequentibus. Ratione. col. 1083.
a.b
Est duplex secundum Melancthonem. 1081.d. Refutatur
ibidem, &c. 1082.d
Plus est quam moderatio vel sobrietas. colum. 1081.c. &
1082.c
Ieiunantes non debent assimilari Hypocritis. 1081.c
Ieiunium nullum est inter Christianos in die Dominica, nec
à Pascha ad Pentecosten. 1082.b.c
Ieiunium aliquod ad ipsum ius naturæ pertinet. 1083.a
Necessarium ad tentationes superandas, & ad poenitentiam.
ibid.a
Noa præcipitur in decalogo. ibid.b
Pertinet ad temperantiam. ibid.b. & 1099.e
Ieiunij præcepta obligare fideles in conscientia, probatur te-
stimonijs & exemplis Scripturæ sacræ. 1083.d.c. Et ex Cen-
cilijs. 1084.d. Ex sanctis Patribus. 1085.a. & seq. Ratione.
1086.a. Soluuntur obiectiones ex Scriptura. 1086.d. & seq.
Ex historia. 1093.a. & seq.
Ieiunium publicum. 1084.a
Ieiunium mensum non à Deo, sed à Repub. Iudæorum obli-
gabatur populum in conscientia. ibid.a
Ieiunia & ieiunantes valde laudantur in Scripturis. ibi-
dem b.
Ieiunium uiolare est peccatum mortale. ibidem d.e. &
1086.c
Violantibus dicitur anathema. 1084.c
Actus ieiunandi præscriptus à lege Ecclesiastica, est actus
temperantiæ necessarius. 1086.b
Violans ieiunium peccat contra virtutem temperantiæ.
ibid.b.c
Ieiunia antiqua hæretica reijciuntur. 1088.d
Ab Ecclesia instituta sunt sanctitatis & diuini cultus causa.
1091.a
Ieiunium Euangelicum perfectius ieiunio Phariseorum.
1092.b
Non pertinere ad viros perfectos secundum Begardos.
1096.c
Refutatur hic error. 1097.a.b
Ieiunium pertinere etiam ad perfectissimos. ibid.a
Ieiunare, nemo tenetur cum præiudicio salutis corporalis.
ibid.d. 1098.b.c
A ieiunio tria excusant, pueritia, senectus, ægrotudo. 1098.
a.b
Propter pietatem excusantur concionatores, &c. Propter
necessitatem omnes qui versantur in laboriosis operibus.
ibid.b.c
Ieiunium in orientali Ecclesia semper fuit strictius quam in
occidentali. ibid.d
Ieiunium disponit animum ad orationem, & rerum cœle-
stium contemplationem. 1099.b & seq.
Moysem præparauit ad colloquium Dei. ibid.b.c
Quare instituitur in profectis magnarum celebritatum. ibi-
dem c.
Ex se est res mediocris. 1100.a. & 1102.c
Est actus elicitus temperantia. 1100.a. & 1103.c
Versatur circa moderandas delectationes cibi & potus. 1099.
c. 1100.a
Ad alias virtutes pertinere poterit. 1100.a. 1102.c
Vt sit meritum, requirit deuotionem ieiunantis. 1100.
a.b
Ieiunium esse cultum Dei. ibid.b.c. Soluuntur obieccio-
nes ex Scripturis. 1104.d. & sequent. Ex Patribus. 1108.a.
& seq.
Placare Deum iratum. 1100.c. Probatur ex Patribus. 1101.a.
& seq.
Esse impetratorum beneficiorum Dei. 1102.b.c. Probatur
exemplis sacræ Scripturæ. ibid.c.d
Illi responderet merces. ibid.d.e
Multi eius fructus enumerantur. 1103.a & seq.
Ieiunium à cibis parum prodest nisi abstinetur à vitijs.
1004.b.c

Cum elemosyna coniungere non est necessarium. 1105.

Ieiunium Sanctorum eremitarum. 1108.c.d

Ieiunium in pane & aqua in Ecclesia antiquitus fuisse, testatur Tertullianus. 1110.d

Ieiunij apud veteres semper varia fuit consuetudo. 112.c.d. & seq.

Nonnullos aliquando biduum, vel triduum, vel sex dies egisse ieiunios. 1113.d.e

Ieiunium sine humilitate nihil prodest. 1124.b

Ieiunium feriarum quartæ & sextæ. ibid.c. & seq.

Non ieiunandum die Dominica. 1125.b

Ieiunij feriarum quartæ & sextæ causa. ibid.c.d

Propter absentiam sponsi. ibid.d.e

Non debet obseruari hoc ieiunium, quando natalis Domini contingit feria quarta vel sexta. ibid.c. & seq.

Hoc ieiunium est ex traditione Apostolica. 1126.a

Secundum alios permittitur tantum, non imperatur. 1126.a.b

Romæ omnes non obseruabant. ibid.a

Ieiunium quatuor temporum addit etiam Sabbathum. ibid.a.b

Ieiunium feriarum quartæ & sextæ solebant pœnitentibus iungi. ibid.b

Abstinentia à carnibus fuit ex præcepto per totum annum. ibid.b.c

Ieiunium feriarum quartæ ferè mutatur in Sabbathum, in occidentali Ecclesia. ibid.c.d

Ieiunare Sabbatho Græci nefas putarunt, quod tamen maxime conuenit, ut fit Romæ & in Hispania. ibidem e. 1127.a

Ieiunandum secundum morem Ecclesiarum eorum. 1127.a.b

Semper ieiunandum & ubique Sabbatho sancto & omnibus Sabbathis propter Christi sepulturam & Apostolorum merorem. Die Veneris propter Christi passionem. 1126.c. & seq.

Ieiunium Sabbathi quare olim prohibitum nunc præceptum. 1127.d

Ieiunium quatuor temporum est à traditione Apostolica. 1128.b

Ieiunium decimi mensis est præcipuum ex quatuor. ibid.d

Huius ieiunij varietas apud veteres. 1129.b

Quos ob fines obseruari solebat. ibid.b. & seq.

Pro singulis anni mensibus vnum diem ieiunamus. ibid.a.b. cum seq.

Ieiunium quomodo prohibitum in Pentecoste. 1130.c. 1134.c. & seq.

Licet imitari ieiunia Iudeorum. 1131.c.d

Ieiunium Aduentus ex consilio, non ex præcepto. eorum. 1132.a

Rogationum quomodo obseruatur, est consilij potius quam præcepti. ibid.b.c

Ieiunium vigiliarum antiquitus statio dicebatur. ibid.d.e

Quibus temporibus ieiunium nunquam celebrari debet. 1134.a. & seq.

Licet ieiunare in Rogationibus, & in vigilia Pentecostes. 1135.b

Ieiunium & ieiunantes laudantur. 1136.b.c

Ieiunium vtile est ad sapientiam acquirendam, & ad passionis animi cohibendas. ibid.e

Ignis.

Ignis post diem iudicij non habebit vim vrendi, nisi ut instrumentum diuinæ iustitiæ. 355.b.c. 356.b

Ignis gehennæ vrit, sed non splendet. 738.b

Ignorantia.

Ignorantia fons erroris. 361.b. 362.a

Vulnus mentis. 361.b. 370.c

Ignorantia rerum necessariarum in infantibus maior quam in ipsis bestiis. 361.d

Ignoratio finis tum naturalis, tum supernaturalis. 362.a.b

Ignorantia quomodo non fuisse in paradiso. 370.c

Antecedens facit inuoluntarium. Et excusat à peccato. 444.d

Concomitans relinquit liberum voluntatis actum. Et non excusat à peccato. ibid. & seq.

Imago.

Imago & similitudo Dei quomodo differunt. 8.d. 22.c.d. 402.b

Imago Dei in homine significat liberum arbitrium. 8.d. cum seq. 349.a. 623.a.b

Proprie est in anima hominis. 231.d. 270.b.c. & sequentibus.

Est totus homo. 231.d. & seq.

Tribus modis in nobis consideratur. 270.c

In nobis est obscurata non deleta, & quomodo renouatur. 270.d. 271.c. 623.a.b

Imago picta tribus modis consideratur. 270.c

Imago Dei est ornamentum originalis iustitiæ. 271.b.c

Ad hanc primus homo factus est. ibid.c

Læditur ut est in potentijs, non ut in substantia. 408.c. & 409.a

Immortalitas.

Immortalitatem Adæ fuisse ei naturalem, error. 31.c

Damnatur in Concilio Mileuitano, & Arauscano, & Tridentino, & à Pio V. & Gregorio XIII. 31.c. 32.c & seq.

Immortalitatem Adæ fuisse donum supernaturale. 31.c. 33.c.d. 162.a

Immortalitatem animæ nostræ naturaliter cognoscimus. 336.a.b

Immortalitas fuisset præmium obedientiæ in paradiso. 629.c

Impetratio.

Impetratio & meritum differunt. 1030.b

Impetratio non requirit caritatem. ibid.

Impetrare possunt & peccatores in via, & beati in patria, ibidem.

Impetratio multas requirit conditiones. ibid.a.b

Impetratio orationibus promittitur. ibid.c

Impetratoria potest esse oratio, non meritoria, vel contra. ibid. & seq.

Ad impetrationem requisitæ conditiones enumerantur. ibid.d. & seq.

Impetrationis magnum signum est, cum quis in orando magnam habet fiduciam. 1031.c

Impotentia vel impossibilitas.

Impotentia vel impossibilitas quæ, quando, & quomodo excusat à peccato, vel non. 444.c.d

Quæ impotentia tollendo liberum arbitrium excusat à peccato, quæ non. 450.c

Incertitudo.

Incertitudo propriæ gratiæ & iustitiæ, probatur ex Salomone. 833.c. & sequent. Probatur ex testimonio & exemplo Iob, Dauidis & Pauli. 838.c.d. De Paulo ex Patribus. 841.b.c.d. & sequent. Ex Prophetis & Apostolis. 842.a. & sequentibus. Ex Sanctis Patribus. 843.c. & sequent. Ratio. 845.a. & sequent. Soluuntur obiectiones ex Scripturis. 848.a. & sequent. Ex Patribus. 854.a. & seq. Ex ratione. 863.d. & seq.

Incertitudo iustitiæ præsentis, & prædestinationis non pugnant inter se. 837.d

Incertitudo remissionis peccatorum non facit dubias promissiones Dei. 842.c

Incertitudo gratiæ propriæ ea eo prouenit, quod opera nostra nos ipsos latent. 844.a

Incertitudo hæc conseruat in fidelibus humilitatem. eorum. 846.c

Satis manifesta est ex timore quam habent sanctissimi homines in hora mortis. 848.b

Induratio, vel excecatio.

Quomodo dicitur Deus obdurasse cor Pharaonis. 129.c. 135.a. & sequent.

Quomodo dicitur excecari vel obdurare corda hominum. 135.a.b.c

Deus non est causa indurationis & excecationis positiue, sed negatiue, permittendo, deservendo, non miserendo. 135.b. 152.d.e

Cœcitas mentis, & cordis obduratio est peccatum. 135.d

Est causa peccati. ibid.d.e

Est effectus vel pœna peccati. 135.c. 136.b

Cœcitas cordis non est solum carentia luminis, sed affectus prauus, quo quis impedimentum ponit illustrationibus diuinis. 136.a

Cœci corde dicuntur Matth. 13. videntes videre & non videre. ibid.

Cæcos corde excæcat malitia eorum. 136.a. 138.c
Obduratio cordis est prauus affectus, quo quis admonitiones diuinas internas vel externas contemnit, & eis resistit, donec eas amplius non sentiat. 136.a
Cor dicitur durum, lapideum, crassum, graue, quod non mouetur ad correptiones diuinas. ibid.a.b
E contrario cor tenerum, molle, carneum dicitur, quod facile acquiescit Deo. ibid.
Excœcatio vel obduratio est iniustorum, non autem iustorum. ibid.b
Ad excœcationem requiritur, vt quis nec videat, nec videri possit. ibid.c
Ad obdurationem requiritur, vt quis nec cedat, nec cedere possit. ibid.c.d
Quæ nam permissio Dei & desertio sit excœcatio & obduratio. ibid.d. & seq.
Excœcati & obdurati semper habent vires à Deo, vt si velint possint obdurationem & cœcitatem amouere, petendo Dei auxilium. 137.a.b. 140.a
Obdurati in Scripturis reprehenduntur merito & puniuntur, quia culpa sua indurationem incurrunt & in ea perseuerant. 137.a.b
Excœcandi & obdurandi actio tribuitur interdum rebus, quæ sunt occasiones actionum. 138.b
Patientia Dei quomodo indurat homines. ibid.
Obdurationis finis est, vt ostendatur iustitia & potentia Dei. 147.c
Obduratio à Deo permittitur propter demerita hominum. 148.d
Obduratio peccatorum assimilatur duritie lapidis. col. 272.d
Excœcati durante excœcatione videre non possunt. 440.b.c. 446.c. 447.a. 449.c.d
Possunt remouere excœcationem si gratiæ præuenienti cooperentur, sed hanc gratiam non semper habent. 440.c.d. & seq.
Obdurati & excœcati post obdurationem peccare possunt. 443.d. cum seq.
Obduratio & excœcatio non excusat à peccato, non tollit liberum arbitrium, sed facit peccantes inexcusabiles. ibid.d.e
Obdurati & excœcati quomodo habent gratiam resistendi tentationibus. 444.c. & seq.
Obdurati & excœcati possunt deponere obdurationem & excœcationem. 449.c
Indurare, & odio habere, non positiuè, sed negatiuè significant. 476.a
Induratio quomodo pœna peccati? quomodo effectus reprobationis. 476.a.b

Infantes.

Infantes quare non possunt peccare? 156.c. 157.a. 193.a.b. 276.c. & seq.
Carent vsu liberi arbitrii. 193.b. 217.d. 276.c.d
Non sunt capaces præcepti. 193.b
Non tales nunc nasci, qualis erat Adam antelapsus. ibid. a.b
Non baptizandi secundum Anabaptistas. ibid.c
Infantes nec in Adam periisse, nec in Christo saluari, error Abailacti. ibid.d
Sunt morti obnoxij antequam quicquam boni vel mali fecerint propria voluntate. 198.a. 199.b. 202.d.e. 203.c. 205.c. d. 206.c.d. 208.b.c. 212.c. 213.a. 217.d.e
Infantes esse baptizandos. colum 209.d. e. 210. e. e. & 212.c
Cum omni festinatione baptizandos esse, si periculum mortis instet. 209.d.e. 211.b. 243.b.c. 342.a
Infantes ante baptismum possidentur à diabolo. 212.d. 243.c. d. 342.c. & seq.
Non possunt imitari peccata parentum. 213.c
Quomodo puniantur pro peccatis parentum, quomodo nō, vide filius. 216.c
Per baptismum habent meritum fidei. 216.c
Quomodo sistentur in die iudicii ante Christi tribunal. ibid.d
Nullam habent actionem malam, sed tantum reatum & maculam. 225.d. 227.c.d
Contrahunt peccatum originis non propria, sed aliena vo-

luntate. 225.d. 332.d
Infantes iustorum parentum quomodo nascuntur in peccato. 226.d.e
Fidelium quam primum baptizandos esse ex Patrum traditione. 242.d
Infantes in primo instanti animationis, habent peccatum originis. 277.a
In infantibus non est vllum peccatum actuale, ne omissionis quidem. ibid.c.d
Infantes recenter baptizati comparantur munditie cum Christo. 291.b.c
Sine baptismo morientes quomodo puniantur, quinque sententiæ. 339.a. cum seq. & 462.d.e
Puniri pœna damni non sensus. 340.a
Cœlesti & naturali beatitudine perpetuò carituros. 341.a. & sequentibus. Probatur ex Scripturis. 341.b.c. cum sequent. Ex Concilijs. 341.c. Ex Pontificibus. 342.a.b. Ex sanctis Patribus. 342.b.c. Ex rationibus. 342.c. & sequent.
Infantium sine baptismo decedentium locus est ipse infernus. 344.a.b
Infantes sine baptismo decedentes nec acquisitas, nec infusas habent scientias. 345.b. & 349.a
Horum infantium animæ separatæ nihil discunt. colum. 345.c
Nec habent virtutes, nec vitia. ibid.d
Horum auersionem habitualement à Deo. ibid.
Horum infantium felicitas, secundum Pighium & Catharinum. ibid.
Infantibus non applicatur redemptio Christi nisi per baptismum. 347.a
Infantes illi patiuntur pœnam damni, non autem sensibilem ignis infernalis. 347.b
Infantes sine baptismo decedentes, in inferno mitiore pœna puniuntur. ibid.c
Sine baptismo morientes non puniri sensus, sed tantum damni, probatur ex Scripturis. 351.b. Ex Patribus. ibid.d. & seq.
Probatur ratione. 353.a
Infantium damnatio omnium leuissima. 352.c. 357.c
Infantibus sic damnatis non fuisset melius non fuisse. col. 352.c
Infantes sine baptismo decedentes, quomodo erunt in loco ignis, non tamen vrentur igne? 355.c.e. 356.a
Infantium miseriæ non sunt propriæ pœnæ originalis peccati. 356.a.b
Sine baptismo decedentes quibus corporibus resurgent. 356.c.d
Infantes sine baptismo decedentes interdum patientur animi dolorem. 357.b.c
Intelligent quid amiserint. ibid.b
Quot sunt eorum pœnæ. ibid.
Dolor eorum internus cur erit leuissimus. ibid.b. & sequentibus.
Cur verme conscientie carebunt. 357.b.c. 359.c. 360.a.b
Videbunt alios se miseriore. 357.b.c
Infantes uocantur innocentes imagines Dei. 357.d.e. 399.c. & seq.
Solutionum argumenta contra internum dolorem infantum, sine baptismo decedentium post hanc vitam. 559.b. & sequent.
Infantes illi naturaliter habent animi dolorem ex amissione beatitudinis. 359.d
Infantium sine baptismo morientium, quomodo pœna mitissima. ibid.c. & seq.
Est mitissima, tribus modis. ibid.e
Infantes magis ignorant res necessarias quam ipsæ bestię. 361.d.e
Infantes etiam baptizati, nec actu cognoscunt, nec diligunt Deum. 393.c
In infantibus habitat Spiritus sanctus per habitum aliquem. ibidem.
In infantibus non potest esse iustitia actualis, sed tantum habitualis. 398.b
Cur permittit Deus infantes aliquos non alios mori sine baptismo. 399.d.e
Infantes sunt sub arbitrio voluntatis alienæ. 439.c.d
Aliena confessione credunt, aliena infidelitate non credunt. ibid. & seq.

Infantium diuersa mors satis ostendit prædestinationem, nõ esse
ex præiudiciis bonis operibus. 451.b.c.463.c
Infantes morientes statim post baptismum quomodo merentur
hereditatem cœlestem. 993.d.e

Infideles.

Infideles non hædis, sed lupis & canibus assimilantur. 354.b.&
468.d.e
Infideles quomodo iudicabuntur. 354.c
Infideles aliqua bona opera, siue cum auxilio speciali, siue so-
lis naturalibus facere possunt. 578.b.c. & sequenti-
bus.
Infidelium & fidelium bona opera non eodem modo vtrisque
proficiunt. 580.a.b.c
Infidelium opera pleraque ob prauum finem sunt mala. 581.a.&
593.c
Infidelitatis vnico actu amittitur fides. 879.d.e

Infidelitas.

Infidelitatem non fuisse ante Adæ peccatum. 169.a.170.c.d.e.
171.d.172.a.c.& seq.
Infidelitatis actus est, non velle Deo credere. 172.a
Infidelitas consequitur ex alijs malis operibus. ibid.
Infidelitas Adæ fuit hæresis. 175.d.176.c
Infidelitate amisit Adam fidem. 175.c.d
Infidelitas Heuæ quænam fuerit. ibid.d. cum seq. & 181.a. & se-
quent.
Adæ qualis. 176.c
Infidelitatis motus potest præuenire perfectam rationis delibe-
rationem. 180.b.c
Infidelitas Heuæ grauior infidelitate Adæ. 181.a.b
Infidelitas maxima quæ. ibid.
Infidelitas Heuæ coniuncta cum blasphemia. ibidem b. & se-
quent.
Infidelitas Heuæ & Adæ parum differt. 182.b.c

Innocentia.

Innocentia in quo consistit. 335.c
Semel amissa nunquam recuperari potest. ibid.d.e
In infantibus apparet amissa. 356.b
Innocentia paruulorum baptizatorum quanta. 367.e.368.a

Inobedientia.

Inobedientia est, nolle subijci alterius imperio. 169.c. & se-
quent.
Inobedientia est primus actus superbiæ. 169.c
Inobedientia est quædam superbia. 170.b
Inobedientia Adæ & Heuæ eadem. 182.b
Inobedientiæ Adæ quomodo constituit omnes peccatores. 204.
b.c.211.d.& 799.d
Inobedientiam Adæ & nostram sanauit obedientia Christi. 394.
d.799.d.e
Inobedientia Adæ effecit nos peccatores constituit. colum.
809.b
Inobedientiæ malum. 933.a.& seq.

Inspiratio.

Inspiratio Dei plus valet exhortatione hominis. 425.a.& sequ.
689.b.c
Inspiratio interna est necessaria, vt quis à peccato resurgat, non
vt quis peccatum fugiat. 412.c.d
Inspiratio interna quot, & quales motus efficit in homine. col.
691.c

Intellectus.

Intellectus & ratio quomodo differunt. 484.c.494.b
Intellectus obiectum est veritatis. 509.a.563.b
Intellectus humanus cum solo auxilio generali verum morale
etiam in particulari cognoscere potest. 563.b.c
Peccato primi homini læsus, non extinctus est. columna
585.c

Iniustitia.

Iniustitia nobis verè inhæret per modum habitus. 394.d.781.e.
987.d

Intentio.

Intentio mala facit omnes actiones malas. 267.a.943.d. & se-
quent.
Intentio ministri, necessariò requiritur ad conficiendum Sacra-
mentum. 845.a.860.e
Intentio dicitur oculus. 929.a.b. & seq.
Quæ intentio requiritur vt opus dicatur in Deum referri.
988.a.b
Intentio orantis debet esse in abscondito. 1059.c

Intentio bona dicitur dextra manus, mala sinistra. colum.
1165.b

Intentio placendi Deo facit bonam elemosynam. ibid. & se-
quent

Intentio faucis humani corrumpit opus. ibid.

S. Ioannes Baptista.

S. Ioannes Baptista in vtero matris sanctificatus. 247.d.e.&
249.b

Eius ieiunium. 1079.a

Iob.

Iob afflictio quare tribuitur Deo. 131.c
Eius afflictio nec maior, nec longior, nec planè alia fuit, quam vt
Deus permisit. ibid.
Non vicit tentationes nisi auxilio diuino. 576.d
Quare à Deo tentatus. 615.a
Iob non audet se ipsum pronuntiare. 839.a
In grauissimis tentationibus innocens perseverauit. 928.e.929.
a.& seq.

Ioseph.

Ioseph venditio, & Christi passio quomodo bona, quomodo ma-
la. 124.b.c

Ira vel iracundia.

Iracundiæ tres gradus. 77.b.c.78.b.c
Iracundia interior aliquando grauissima. ibid.
Iracundiam mitigare non mediocriter est. 290.a.b
Iracundia mala bestia. 310.b
Ira quare homini data. 365.c.366.a
Eius officium quale. ibid.
Ira quomodo hominem in belluam conuertit. ibid.
Ira nobiscum nata in ipsa infantia apparet. ibid.
Iracundia vitiosa animi pars. 370.a.b
Ira Dei super homines malos. 371.a
Ira Dei præter naturam eius est. 854.c
Tribuitur Deo ad similitudinem iræ hominum. 1027.c. &
1028.a
Ira diuina ieiunij placatur. 1100.c.1101.a

Iubilæum.

Iubilæum apud Hebræos quid. 49.d.e

Iudæi.

Iudæi verum Deum per innumera prodigia nouerunt, & tamen
Deos alienos sæpe coluerunt. 364.c
Iudæi cur olim soli verum Deum coluerint. 439.a.& seq.
Iudæi etiam obdurati & excæcati adhuc peccauerunt. colum.
444.a.b
Iudæi reiecti, Gentiles electi. 456.a.b.464.b
Iudæi cur non crediderunt in Christum. 459.e
Quæ auxilia habuerunt. ibid.
Iudæi quidam dicunt Deum quotidie orare. 1027.d.e

Iudas.

Iudæ avaritia. 848.c.149.a
Iudas electus ad opus, cui congruebat. ibid.
Iudæ mala voluntas in bonum versa. ibid.
Iudas liberè & nulla necessitate compulsus, Christum prodidit.
538.a.b
Iudas amisit fidem, & erat infidelis. 744.d.e
Aliquando iustus, postea peccauit, & factus est reprobus & dam-
natus. 879.a

Iudex.

Iudex & arbiter quomodo differunt. 483.c

Iustificatio.

Iustificationis causa formalis est gratia à Deo infusa. 335.a.
784.c.786.c
Iustificatio post lapsum Adæ non modò gratis, sed etiam pec-
catoribus. 389.c
Iustificationem non esse solum remissionem peccatorum, sed et-
iam gratiæ susceptionem. 394.a.405.b.702.d.e.780.d.e.786.
b.792.d.e.795.b.cum sequ.797.a.b.804.c.807.c.810.c.811.a.
815.a.b.d.816.c.817.a.& 820.c.d
Cum iustificatione infunditur spes, fides, caritas. colum.
394.a
Iustificationis gratia distinguitur ab actibus virtutum. ibid. cum
sequen.
Non est tantum externus Dei fauor, sed caritas in corde diffusa.
ibidem.
Rob.Bellarni.Tom.4. d 4 Iusti-

Iustificatio à iustitia derivata. 396.c
 Iustificatio impij describitur. 397.b.c
 Iustificationis instrumenta sunt Sacramenta. 398.a
 Iustificationis vnica causa formalis in spe, fide & caritate consistens. 401.c. 403.c. 779.b.c. 797.b. 799.c
 Iustificationem nostram antiqui Patres in virtute praesertim in caritate constituunt. 402.a.b
 Iustificatio gratis per gratiam. ibid.
 Iustificationis effectus glorificatio. 467.b. 797.d
 Iustificatio effectus vocationis. 467.b
 Iustificationis principium est à Deo vocante. 689.a
 Iustificatis, gratia habitus à solo Deo infunditur. 705.a
 Iustificationis nomē multis modis accipitur in sacris literis. 700.b
 Accipitur pro ipsa lege quae iustitiam docet. ibid.
 Pro acquisitione iustitiae. ibid.
 Pro incremento iustitiae. ibid.
 Pro declaratione iustitiae. 700.b.c. & 806.b
 Nomen habet à iustitia. 700.d
 Iustificationis finis quis. 702.a. & seq.
 Iustificationis causa efficiens quoduplex. 702.d. 784.d.c. 786.d. & 814.d.c
 Causa meritoria. 702.c. cum seq. 785.b. 784.d.c. 785.a
 Causa instrumentalis. 702.d. 786.d
 Causa materialis animus hominis. 703.c
 Dispositionis quae, & quot, pertinent ad materialem causam. 703.c
 Intrinsicca causa formalis est habitus gratiae vel caritatis infusus. ibid.
 Extrinseca, seu exemplaris est ipsa Christi iustitia. 703.d
 Iustificationis actus quem ordinem habent. 712.b
 Dispositiones ad iustificationem, quot & quae. 731.d. cum seq. 755.d.e. 771.b. 821.b.c
 Iustificationis prima radix fides. 732.a. & seq.
 Iustificationis ordo describitur. 732.a.b.d. 733.a. 751.a. cum seq. 753.b.c. 957.b
 Iustificatio sanitas animae à morbo peccati. 732.b
 Iustificationis causa formalis non est iustitia, quae est in Christo. 753.b
 Est iustitia in nobis realiter inherens. ibid.
 Iustificatio gratuita quomodo excludit merita, quomodo non. 762.b. & seq.
 Non excludit fidem, & ceteras virtutes. 762.c
 Iustificationis initium est à gratia praeviniente. 763.c
 Iustificatio semper vocatur misericordia vel gratia. 765.c. 766.a
 Iustificationis causam formalem quam statuunt haeretici. 774.a. & seq.
 Enumerat Osiander viginti discrepantes eorum de hac re sententias. ibid. d.c
 Quinque haeticorum sententiae numerantur de causa iustificationis. 778.d. Refutantur. 788.c. & seq.
 Iustificationis vnica causa formalis est Dei iustitia, non quia ipse iustus est, sed quia nos iustos facit. 401.c. 770.b. 779.a. cum seq. 780.a.b. 792.a.b. 814.d.c
 Iustificatio quid. 780.c. 797.b.c. 803.e
 Opponitur damnationi. 781.b
 Est actus iudicis, est actus gratiae. ibid. b.c
 Iustificari intrinsicce & extrinsicce quid. 782.d.e
 Iustificatio multis modis dicitur. 783.b.c
 Erat vocabulum ignotum Ciceroni & Terentio. 784.a
 Idem est quod iustum facere. ibid. b. & 806.b.c
 Iustificancem gratiam non esse solum Dei fauorem. 784.c. 785.a
 Iustificatio quibus nominibus vocetur, & quibus rebus comparatur. ibid. b.c
 Eius causam formalem non esse solam fidem, probatur. 788.b. & seq.
 Iustificatio à fide incipitur, à caritate consumatur. 789.b. 791.c
 Iustificatio praecedit inhabitationem Dei. 792.d.e
 Iustificationem non consistere in sola remissione peccatorum, sed etiam in interna renouatione, probatur ex sacris literis. 795.b. & seq. Ex S. Augustino. 797.a. Ratione. ibid. c
 Iustificatio non tantum datur ut gehēnae poenas euadamus, sed etiam ut praemia vitae acquiramus. ibid. d
 Quot, & quam magna nobis tribuit. ibid. d
 Eam non consistere in imputatione iustitiae Christi. 798.a. & sequent.
 Iustificatione verē peccata nostra tolli, probatur ex Scripturis. 799.a
 Iustificatio mundat cor, & praeparat ad visionem Dei. 802.c
 Iustificari est ex impio pium fieri. 805.d. 806.b. 814.a. & 821.b

Soluntur argumenta haeticorum contra Catholicam sententiam de iustificatione. 806.a. & seq.
 Iustificationis effectus sunt opera iusta. 821.a. d. c
 Iustificatio prima non habet opera perfectē iusta. ibid.
 Secunda habet opera perfectē iusta. ibid.
 Secunda per opera iusta augeri potest. 823.c. & seq.
 Circa iustificationem quatuor errores. 828.a. Explicantur & refutantur. ibid. d. & seq.
 Iustificari habent Spiritum sanctum. 933.b. c
 Per Spiritum, quem accipiunt, legem implent. ibid. c
 Ex Deo nati sunt. ibid. d. e
 Iustificatio est duplex. 937.a. b
 Quenam ex operibus, quae non. ibid. b. c
 Iustificationem pro declaratione iustitiae vult Calvinus accipere. ibid. a. b
 Primam explicat S. Paulus. ibid. d. c. & 398.a
 Prima est, quia quis ex impio fit iustus. ibid. b. & 933.e
 Secunda, quia quis ex iusto fit iustior. 938.b
 Iustificatio prima non est ex nostro merito, sed ex Dei misericordia. 933.c. 982.b. c
 Non ipsa iustificatio, sed eius incrementum cadit sub merito de condigno. 945.a

Iustitia.

Iustitia est qualitas animae nostrae inherens. 394.c. 779.a. b. 781.b. cum seq. 785.c
 Est actualis & habitualis. 398.a
 Est in multis, in quibus non esse potest, nisi habitualis. column. ibid. b
 Iustitia Baptismatis non est actualis, sed habitualis. ibid. a
 Iustitia Dei, quae nos iustos facit, nostrae iustificationis est causa. 401.d. 770.b. 779.a. cum seq. & 804.c
 Iustitiae laus. 402.a
 Iustitia iustificans quae. ibid. a. b
 Est virtus in voluntate, non in essentia animae. 405.b. c
 Iustitia Dei lumen illuminans, nostra illuminatum. 412.a. & sequent.
 Iustitia quid. 700.c. d
 Eius multae acceptiones in sacris literis. ibid. c. & seq.
 Est idem quod ius. ibid. & 701.a
 Accipitur pro rectitudine scripta. 700.c. & seq.
 Pro rectitudine operum externorum. 701.a
 Pro iustitia politica, quae est duplex. ibid.
 Politica vniuersalis, vel legalis est aggregatio quaedam virtutum. ibid. b
 Particularis est specialis virtus, & diuiditur in commutativam & distributivam. ibid.
 Accipitur pro rectitudine interna. ibid.
 Et haec dicitur iustitia fidei, quia à fide incipit. ibid. c. & seq.
 Et iustitia Dei, quod à Deo datur. ibid. d
 Iustitia legis est in libris. ibid. d
 Operum in manibus. ibid.
 Iustitia fidei, siue Dei, in animo & corde. ibid. e. & 703.c
 Iustitia interna, alia habitualis, alia actualis. 701.e. 702.a
 Iustitia legis, & iustitia in lege, vel ex lege quomodo differunt. 754.a. b. & seq.
 Iustitia nobis à Deo infunditur, secundum dispositionem & cooperationem vniuersumque. 764.b
 Quare nunquam vocatur merces. 766.c
 Iustitia Christi, quomodo vocatur nostra. 770.b. 811.a. b. c. 811.b. & seq.
 Quando perfectior fide. 789.d. e
 Iustitia adiunctione aliarum virtutum, semper fit perfectior. ibid. & 797.b
 Iustitia facit nos similes Christo. 789.e
 Est plenitudo legis diuinæ. 790.a
 Iustitia non potest esse informis & mortua. ibi. d. & seq.
 Est animae vita. ibid.
 Iustitia Dei essentialis non est formalis causa iustificationis. 792.d. & seq.
 Iustitia Christi hominis erat verē creata inherens. 787.d. e. & 793.d
 Fuit infiniti valoris. 794.e
 Fuit infinitae personae. ibid.
 Iustitia nobis inherēs probatur ex S. Augustino. 803.a. & seq. Ex alijs sanctis Patribus. 805.a. & seq.
 Iustitia Dei dicitur, quae inest nobis ex dono Dei. column. 809.c
 Nostra, quae proprijs viribus, sine gratia Dei acquiri creditur. ibid.

Vel

Vel est præsumptio legis implendæ solis naturæ viribus. colum.
809.d
Iustitia nobis inherens comparatur apte indumento. 813.c
Iustitia nostra vera ex fine. 817.a
Iustitia nostra in hac vita, cur magis consistit in remissione pec-
cati, quam in perfectione virtutis. ibid.c
Iusti sæpe committunt peccata venialia. ibid.d
Iustitiam Christi participamus per regenerationem. 818.a
Iustitia Christi opponitur peccato Adæ. ibid.
Actualis non est, quæ nos formaliter iustificat. 819.a
Actualis quomodo perfecta, quomodo imperfecta. ibid.
Habituali formaliter iusti sumus. ibid. & seq.
Iustitia nostra omnino pendet à meritis C H R I S T I. colum.
ibid.b.b
Actualis meritorie iustificat, non formaliter. colum 820.a. &
821.a.b
Quæ nos formaliter iustificat, debet in nobis permanenter inhæ-
rere, nec debet esse actus transiens, sed qualitas permanens.
820.c. & 822.b.c
Iustitia infusa opus gratiæ. 821.b
Iustitia, qua formaliter iustificamur, est in paruulis baptizatis,
in quibus nulla potest esse actualis, sed tantum habitualis.
822.c
Iustus & iniustus dicitur ab habitu, non ab actu. ibid.c. Soluunt-
tur obiectiones, adductæ contra hanc doctrinam. 823.a. & se-
quent.
Iustitia habitualis quatuor habet formales effectus. 824.b
Habitualis opponitur peccato priuatiue. 825.d
Iustitia & peccatum sunt contraria immediata. 827.a
Iustitiam & fidem semel habitam posse amitti, probatur ex sa-
cris literis. 877.a.b. Exemplis Sanctorum. 878.a. & seq. Ratio-
nibus. 879.d. & seq.
Iustos omnes non esse inter se pares, probatur ex Scripturis. 883.
c. Ex Patribus. 884.c. & seq.
Iustitiæ progressus describitur. ibid.c
Iustitia Scribarum & Phariseorum. 885.b.c
Triplex cogitari potest. 928.a.b
Nec prima, nec secunda potest operibus sine fide obtineri.
ibid.
Secunda est augmentum iustitiæ. 939.a.b. Soluuntur obiectiones
sumptæ ex Scripturis, contra iustitiam actuale. ibid.c. & seq.
Ex Patribus. 943.c. & seq.
Iustitia humana, si cum diuina comparetur, videtur iniusta.
940.c. cum seq. 946.b
Iustitiæ aliquando vocantur opera ad cultum diuinum institu-
ta. 942.d
Iustitia in futura, quanto perfectior quam in presenti vita.
944.d.c
Iustitia humana, remotis donis diuinis, nulla est. 945.a
Iustitia triplex. 947.b
Iustitia recta, pura & firma est in Angelis & Beatis. colum.
947.b.c
In primis parentibus ante peccatum recta & pura, non firma, in
nobis recta, non pura, nec firma. ibid.
Iustitia recta quid. ibid.
Iustitia Iudaismi detrimentum in comparatione ad iustitiam
Christianorum. 951.b
Iustitia communitatiua & distributiua. 983.d.c
Vtriusque officium. 984.c.d
Quomodo inter se differunt. ibid.d
Iustitia quomodo potest esse inter Deum & homines. 996.a. cum
sequent.

Lex.

Lex mentis repugnat legi membrorum. 23.a. 173.b.c. 267.d.
268.a. 285.c. 286.b. 296.d.c. & 301.c.d
Lex æterna legum omnium radix. 51.a
Lex quætriplex. 59.a.b. 109.c.d
Proprie tantum ijs datur, qui habet liberum arbitrium. 59.c. 157.
a. 601.a.b
Æterna est ipsa Dei sapientia. 154.a. 155.a
Lex non est nisi de actibus particularibus & certis. 157.a
Lex iusto quomodo posita. 160. 161. 162. per totum.
Quomodo non. 160.d. 161. 162. diffusæ. & 209.a. & 1097.d.c
Lex circumscriptiohis. 163.a.b
Naturalis ab ipsa hominis creatione cepit. 163.a
Scripta in hominum cordibus. ibid.
Iusti & peccatores obligat. 163.a.b

Leges quare scribuntur in tabulis. 163.b.c. 209.a.b
Iusti etiam legibus carere non debent. 163.b.c
Legem non habent supra se. ibid.
Sunt in lege, non sub lege. ibid.c.d. & 209.a
Legis ignari dicuntur sine lege. 217.c. 209.a
Lex Moysis peccatum prohibendo, peccatum manifestauit. 218.
b.c. & seq.
Lex non causat, sed occasio peccati. 268.a
Lex Domini non solum possibilis, sed etiam suavis & facilis.
295.a
Lex quomodo dicitur peccatum. 268.a.d. 296.c.d. & 297.d
Quomodo dicitur spiritualis. 299.d
Lex naturæ bifariam consideratur. 322.c
Lex naturæ, & synderesis quomodo differunt. 598.c. & seq.
Lex est regula dirigens actiones. 601.b
Legis finis quis. 610.a
Leges de actibus, non de habitibus dantur. 667.c
Lex factorum quid. 754.c
Lex fidei. ibid.
Quibus modia inter se differunt. ibid. & seq.
Legis obseruatio est iustitia. 815.b
Lex ante remissionem peccatorum seruari non potest. ibid.
Legis & Euangelij discrimen secundum Lutheranos. 888.d. & se-
quent. Resutatur hoc à Lutheranis positum. 889.e. & se-
quent.
Legis & Euangelij verum discrimen. 890.b. 892.b. & 895.c
Legis perit. 894.a
Leges veteris Testamenti sunt ceremoniales, iudiciales & mo-
rales. 896.b.c
Leges iudiciales Christus non tulit, sed Rerum publicarum mo-
deratoribus ferendas reliquit. ibid.d
Lex & Euangelium ferè conueniunt in legibus moralibus.
ibid.c
Lex talionis non propter vindictam, sed propter iustitiam insti-
tuta est. 897.c
Legis & Euangelij alterum discrimen. 898.d. & seq.
Lex per Moysen, Euangelium per Christum. ibid.d
Lex Moysis tantum Iudæis, lex Euangelica omni populo data
est, probatur ex literis sacris. 899.c. & seq.
Lex Moysis ymbra Euangelij. 900.a
Lex Moysis, adueniente Christi lege, mutanda erat, Christi legi
nulla alia succedere debet. ibid.b
Lex Moysis quoad ceremonialia & iudicialia abrogata, quoad
moralia in perfectius mutata. ibid.d. 904.a. 905.d. & 906.a. &
sequen.
Lex Moysis non iustificabat, at lex Christi. 901.a
Lex Moysis, lex timoris & seruitutis, Euangelium lex amoris &
libertatis. ibid.c.d
Lex Moysis grauissima, Euangelium Christi iugum suauis, & o-
nus leue. ibid.
Legem destruere quid. 904.c. 928.c.d
Lex Moysis quomodo ad Christianos non pertinet. colum.
909.b
Quomodo pertinet. ibid.c.d
Legis Mosaicæ laus. 610.b
Legem Dei secundum hæreticos esse impossibilem. 917.b.c
Legem Dei implere non est impossibile bonis & iustis. 418.a. Pro-
batur ex Scripturis. 918.b.c. & sequen. Ex Patribus. 930.c. &
sequen. Rationibus. 932.c.d. & sequ. Soluuntur obiectiones.
934.a.b. & seq.
Lex quomodo importabilis. 935.a. & seq.
Lex nulla sine fide & gratia iustificare potest. 936.b.c
Lex debet esse generalis, & omnibus in communi proposita.
1076.d.c
Lex Ecclesiastica obligat fideles in conscientia, & ad certa ieiun-
ia, & ad delectum ciborum, probatur exemplis & testimo-
nijs sacrarum literarum. 1083.d. & seq. Lex Concilij. 1084.d
Ex Patribus. ibid.d. & seq. Ratione. 1086.a.b
Legum omnium commune est, facere actum virtutis necessariū,
qui alioquin non est necessarius. ibid.
Lex Ecclesiastica distincta est à diuina & naturali. 1016.b
Leges eadem non obligant eodem modo in omnibus locis.
1093.b.c
Lex nulla obligat contra caritatem. 1097.c.d
Lex communis est, & respicit omnes. 1096.c.e. & seq.
Liberum arbitrium.
Liberum arbitrium debilitatum Adæ lapsu. 14.d.c. 372.c. 389.
d. 433.d. 492.d. 498.c. 499.a. 545.d. 631.d. 644.b. 680.b.c. &
687.c
Liberum

- Libertum arbitrium post lapsum Adæ, quomodo non sufficit, ut**
 perseveremus in bono. 15.a
- Gratia quæ facit nos velle, non tollit liberum arbitrium.** 26.d
- Deus non impedit, quo minus liberum arbitrium possit eligere**
 quod vult. 118.c. 119.b
- Libertum arbitrium esse in obduratis & excecatis.** 137.b
- Liberi arbitrij nulla sunt bona merita sine Dei gratia.** 389.d.e
- Libertum arbitrium quomodo ut instrumentum regitur à gra-**
 tia. 398.c.d
- Dividitur tota materia de libero arbitrio in multas difficiles**
 quæstiones. 481.e
- Qui hæretici scripserint contra liberum arbitrium.** 482.a. & se-
 quent. ibid.b.c
- Qui Catholici.** ibid.b.c
- De nomine liberi arbitrij.** 483.a.b
- Esse iudicium cum electione, vel electionem cum iudicio.** colum.
 ibd.e
- Esse rationis iudicium & liberum, duas ob causas.** ibid. & se-
 quent. ibid.d
- Esse solius voluntatis actum.** ibid.d
- Arbitrium propriè ad intellectum pertinet, tamen accommoda-**
 tur voluntati. ibid.e
- Cur arbitrium dicitur potius, quàm iudicium.** ibid.
- Arbitrè multò liberior quàm iudex.** ibid.
- Liberi arbitrij variaz definitiones.** col. 484.a.b. 487.b. 492.c. &
 493.a
- Vera definitio explicatur.** 484.b. & seq.
- Libertum arbitrium non est habitus, vel actus, sed potentia libe-**
 ra & indeterminata. 484.c. 487.c. 488.a
- Est proprium intelligenti naturæ.** 484.d
- Eius obiectum, subiectum, & actus.** ibid.
- Versatur circa media, non circa finem.** ibid.
- Quomodo differt à voluntate.** ibid.e
- Libertum arbitrium est voluntas, ut est principium electionis.**
 487.d
- Libertum arbitrium non tollitur per necessitatem non peccandi.**
 489.b.c
- Liberi arbitrij potestas ad malum non est virtus, sed defectus e-**
 ius. ibid.d
- Libertum arbitrium quomodo potest esse simul cum necessitate.**
 ibid.a.b. cum seq.
- Libertum arbitrium consistere in actu, non in potentia, vel habi-**
 tu, sententia Heruei. 492.a. Refutatur. 494.a. & 498.d
- Esse habitum naturalem in ratione & voluntate consistentem,**
 docet Bonavent. 492.b. Refutatur. 494.b. 499.a
- Esse potentiam perfectam, per habitum naturalem superaddi-**
 tum, sententia Alberti. 492.c
- Esse potentiam vniuersalem continentem omnes alias animæ po-**
 tentias, incerti auctores. ibid.d. Refutatur. 494.e. & seq.
- Esse particularem, distinctam à ratione & voluntate, sententia**
 Alensis. 492. Refutatur. 494.c. 499.b
- Esse ipsas potentias rationis & voluntatis, & magis rationis, est**
 Durandi. 492.c. Refutatur. 495.a. Rationibus. ibid. cum sequ.
 & 499.d
- Esse ipsam voluntatem, est Scoti, & Henrici.** 493.c
- Esse ipsam voluntatem determinatam à iudicio ultimo practicæ**
 rationis, sententia communis est & vera. ibid.d. & seq. & pro-
 batur. 496.b. & seq.
- Libertum arbitrium habemus à natura.** 494.c
- Est potestas eligendi.** 495.a.b
- Libertum arbitrium esse potentiam simpliciter actiuam.** 503.b.
 & seq.
- Libertum arbitrium habet in potestate actiones, tum præsentis,**
 tum futuras. 502.d.e
- Libertum arbitrium non est solum corum, quorum est consultatio,**
 sed etiam quorum fuit consultatio. 510.d
- Quomodo non est solum mediorum, sed etiam ipsius finis.**
 511.a
- Liberi arbitrij similitudo in bestiis.** 513.c
- Libertum arbitrium hæretici negant Deo.** 515.a.b
- Libertum arbitrium esse in Deo.** ibid. & sequent. Probatur ex Scri-
 pturis. ibid.c. & sequent. Ex Patribus. 517.a. & sequent.
- Ratione.** ibid.c. & sequent. Soluuntur obiectiones. 518.e. &
 sequent.
- Ad libertum arbitrium quid requiratur.** ibid.d
- Libertum quomodo nobilius necessario.** colum. 519.c. & se-
 quent.
- Libertum arbitrium cur datum Angelis & hominibus rationes.**
 520.d. & seq.
- Datum ad augmentum meriti & gloriæ.**
- Libertum arbitrium Angelorum & hominum, quare non fuit**
 confirmatum in bono. 521.e
- Non datum ad peccandum, sed ad peccata liberè detestandum.**
 522.a.b
- ibid.c**
- Quomodo maiore ex parte in bonum conuersum.** ibid.c.d
- Sunt in hominibus tres sententiæ.** 531.a.b
- Semper fere fuisse impugnatum.** 534.a.b
- Liberi arbitrij nomen quomodo in sacris literis habeatur.** ibid.
- Libertum arbitrium esse in homine quoad actiones indifferentes**
 & civiles, probatur ex Scripturis. 535.b. cum seq.
- Ex traditione & Concilijs.** 536.d. & seq.
- Ex Patribus. 537.d. & seq. Rationibus.** 540.b. & seq.
- Ad obiectiones respondetur.** 541.c. & seq.
- Libertum arbitrium impugnantes, semper habiti sunt hæretici.**
 536.c. & seq.
- Libertum arbitrium non pugnare cum prouidentia.** 536.c. &
 538.a.b
- Libertum arbitrium hominis non tollit prouidentiam, nec præ-**
 scientiam Dei. 539.d.e
- Libertum arbitrium tres ex quatuor scholis Ethnicorum Philo-**
 sophorum, & Sapientes Aegyptij approbant. 540.c. Probatur
 ex consensu totius vniuersi. ibid.c. Experientia. 541.a
- Ex conscientia reuersa, & verecundia peccati.** ibid.b
- Libera electio & libera executio quomodo differunt.** colum.
 542.c.d
- Libertum arbitrium non excludit cooperationem Dei.** colum.
 543.a
- Manet integrum cum infallibilitate.** ibid.e
- Quam perfectum fuit in statu innocentie.** 545.c.d
- Libertum arbitrium habemus in morali bono eligendo, & malo**
 deuitando. 597.d. & seq.
- Libertum arbitrium quomodo est in beatis & damnatis, respectu**
 ultimi finis. 600.c
- Quomodo respectu mediorum.** ibid.
- Libertum arbitrium probatur ex præmijs & penis.** 601.d. 602.a.
 c. 604.c.d. 611.d. c. 622.c. 625.a.b. cum seq. 627.c. 628.d. 632.
 a. 638.a. & 641.d.e
- Libertum arbitrium & gratia non pugnant inter se.** 602.c.d
- Libertum arbitrium ex eo probatur, quod alij sint boni, alij mali.**
 604.c
- Si non esset libertum arbitrium, frustra exhortationes reprehens-**
 siones, &c. 605.c. cum seq. 641.d. 681.a
- Libertum arbitrium reuelauit nobis Deus per Scripturas sacras.**
 611.a. & 640.a
- Libertum arbitrium in moralibus contra hæreticos, probatur ex**
 ex Scripturis sacris. 609.d. & seq. Ex Patribus Græcis. 620.a.
 & seq. Ex Latinis. 627.b. & seq. Ex libris S. Augustini ante hæ-
 resim Pelagij scriptis. 633.a. Ex libris eius post hæresim Pelagij
 scriptis. 639.d. Soluuntur argumenta hæreticorum, ex ver-
 bis Dei petita. 642.b. & seq. Soluuntur argumenta petita ex
 D. Augustino. 644.a. & seq.
- Libertum arbitrium assimilatur stateræ, liberè & æqualiter se ha-**
 bent in veramque partem. 624.c
- Libertum arbitrium vocatur portio filij prodigi.** colum. 627.a. &
 630.b.c
- Quot modis potest accipi.** 631.a.b
- Libertum arbitrij defensores eximij, omnis ordinis recensentur.**
 632.d.c
- Libertum arbitrium Adami quomodo differt à nostro.** 635.a.b.
 cum seq.
- Libertum arbitrium requirit auxilium gratiæ Dei.** 642.b. 644.c.
 646.b. 647.b. 659.b. & seq.
- Libertum arbitrium in paradiso quale fuerit.** 644.c. & 645.a
- Libertum arbitrium quomodo à libertate gratiæ, quomodo à li-**
 bertate naturæ denominatur. 646.d
- Libertum arbitrium in actionibus pijs, probatur ex diuinis lite-**
 ris. 673.b. & seq.
- Ex Patribus. 676.c. & seq. Rationibus.** 680.c. & seq.
- Soluuntur obiectiones.** 681.d. e. & seq.
- Soluuntur obiectiones ex S. Augustino.** 684.d. & seq.
- Libertum arbitrium semper in Ecclesia Dei.** 677.a
- Libertum arbitrium habemus in ipsa prima conuersione.** ibid.d.
 & 679.b
- Libertum arbitrium in statu innocentie, & statu corrupto com-**
 parantur. 680.d
- Libertum arbitrium non ex eo operatur, sed per gratiam præ-**
 uenientem cooperatur ad conuersionem peccatorum. colum.
 682.b.c

Libertum arbitrium est vis materialis, & media, quæ ad fidē,
vel infidelitatem inclinare potest. 687.d

Non potest dari, nec tolli per gratiam, nec per peccatum.
687.e

**Quando & quomodo ligatum, quando & quomodo libe-
rum.** 688.c

Libertas.

Libertas alia specificationis, alia exercitij. 485.a. 486.d

Libertas triplex. 485.b. 488.a.b. 545.c

Libertas naturæ vel à necessitate requiritur ad liberum arbitrium. 485.c

Libertas naturæ duplex. ibid.

Libertas à coactione quæ. 485.d

A necessitate quæ. ibid.

Libertatem à coactione tantum requirunt hæretici liberum arbitrium. 485.d. 487.a

Libertas à necessitate acquiritur ad liberum arbitrium, probatur ex Scripturis. 486.b. & seq. Ex Concilij. 486.e. 487.a

Ex Patribus. 487.b. Ratione. 488.c. Soluuntur argumenta, quæ pro contrario adducuntur. 488.c

Libertas quomodo cōstat simul cum necessitate. 489.a. 490.a & seq.

Libertas ad vtrumlibet, requiritur ad liberum arbitrium. 491.c

Libertatis causa & radix est ratio. 493.c. 499.e. 548.d.e

Libertas arbitrij formaliter consistit in sola voluntate. 495. 499.e

Libertas voluntatis in quo consistit. 503.d.e

Libertas ad malum nec Deo, nec Apostolis nec hominibus beatis conuenit. 518.d.e

Libertas à coactione est etiam in bestiis. 599.b.c. 619.e. 626.e. 628.a

Libertas à coactione non repugnat fato. 628.b

Libertas à necessitate repugnat fato. 628.b. 640.d

Libertas in anima, tanquam gemma in auro. 632.c

Libertas & seruitus quomodo opponuntur. 643.b

Libertas naturæ propriè est liberum arbitrium. 643.b. 646.d

Libertas peccandi duplex. 645.c

Libertas peccati & seruitus peccati, quomodo idem significant. ibid.

Libertas gratiæ est à Christo. 645.e

Libertas Christiana secundum Lutherum. 889.a

Libertas Christiana in tribus consistit secundum Caluinum. 889.b.c

Libertas Christiana, quam ponunt hæretici, refutatur. 902.c cum seq.

Libertas eorum definitur quid sit. 902.c.d

Qualis sit. 906.c

Libertas à peccato explicatur. 907.d.e

Libertas ab oneribus legis probatur. 908.b

Libertas à timore seruitutis legis. ibid.d

Libido.

Libido parentum generantium, non est causa peccati originis. 239.b.c

Si quis sine libidine generaret, tamen peccati originis transfunderet. 239.b

Libidinis ardor est etiam in sanctissimis coniugibus generantibus. 240.a. 291.c. & seq.

Libido generantium est signum corruptæ naturæ. 255.e

Libido quare mala est in hominibus, & non in belluis. 325.a.b

Libido quomodo vitiosa animi pars. 370.a

Libido non fuisset in paradiso. ibid.c

Lignum vite.

Lignum scientiæ, vide arbor.

Lignum vitæ confortasset vim nutriendem, nisi Adam peccasset. 33.c. 47.d.e

Quomodo Adam fuit immortalis propter lignum vitæ. 33.d.e. 46.a.b.

Fuisse in paradiso corporali. 35.e

Lignum vitæ Prouerbiorum cap. 3. accipitur pro sapientia. 36.a

Lignum vitæ spiritualiter. 38.a.b

Perfectam immortalitatem asserere potuisset. 48.a. cum seq.

Institutum ad arcendam mortem, quæ est ex sensu. 48.a.b

Semel gustatum, perfectam dedisset immortalitatem. 48.b.c

Tum solum sumendum fuisse, cum transferendi fuissent homines de statu gratiæ, ad statum gloriæ. 48.b.c. 50.c

Premium fuisse obedientiæ. 48.d

Post peccatum gustatum fecisset homines perpetuo miseros. 48.e. 49.a. 50.d.e

Fuit Adæ interdictum. 50.a

Fuisset remedium contra senium. 33.c. & seq. 48.b. 50.b

Lignum vitæ Adamum & dæmonem in paradiso latuisse. 50.c. & seq.

Lingua.

Lingua instrumentum actionum. 58.b

Mentis & desiderij interpres. 236.e

Loth.

Loth incoestus, quomodo volutarius, quomodo non. 445.d.e

Loth ebrietas puniendi, non incoestus. 450.e

Machabæi.

Achabæi laudantur. 629.d.e

Conferuntur, & præferuntur Adæ & Euz. ibid.

Mahometani.

Mahometani recipiunt ex leuitate credendi doctrinam absurdam, nullis miraculis confirmatam. 651.a. 656.a.b

Mahometani quare credunt Deum esse trinum & vnum. 655.a

Christum esse filium virginis, Christum non esse Dei filium. 655.a

Mahometus dicit, Deum & Angelos pro se orare. 1027.e

Maledictio.

Maledictio sterilitatem significat. 186.c. 187.b

Maledictio serpentis, Genesi 3. quomodo applicatur diabolo. 187.d

Nulla Adæ & Euz inflata. 188.d.e

Maledictio dici nataliorum. 1214.b

Malum.

Mala bonis præstant quod vocabulis magis abundat. 57.a.b

Malum culpæ non committendum, vt fugias malum poenæ. 95.a. & seq.

Malum culpæ malum simpliciter. 95.b

Malum poenæ, malum tantum patiendi, non simpliciter. 95.b.c

Malum nō faciendum, vt bonum eueniat. 95.d.e. 144.c. 153.c.d. 154.a

Nemo vult malum sub ratione mali. 109.a

Malum est extra obiectum voluntatis. 109.b.c. 125.c.d. 172.a

Mala à Deo præsciuntur, non prædestinantur. 120.b.c. & 125.d

Mala nostra solummodo nostra sunt. 121.c

Malum est ex quolibet defectu. 107.e. 123.a. & seq.

Mala permittuntur à Deo, vt bona inde eliciantur. 124.c.d. 126.a. 142.b.c. 152.b.c

Mali iam sumus ex conditione materiæ. 126.c.d

Malis Deus potest bene vri. 126.a.b. 129.c.d

Malis & malitia Deus vtitur ad exercitium bonorum. 129.c. cum seq.

Mala esse, bonum est. 144.b.c. 145.b

Mala per se nihil ornamenti adferunt rebus. 144.a.b

Mala vt ordinantur à Deo, faciunt vt bona magis elucescant. 144.c. 145.a

Mala per se nunquam vult Deus. 145.c

In malis per se, nunquam vult Deus id, quod homines volunt. ibid.

In iis quæ sunt mala ratione præcepti positum prohibentis, potest fieri, vt Deus bona voluntate velit, quod mala voluntate volunt homines mali. 145.c. 146.a. & 155.a.b

Malum per se & intrinsece est, iuuare aliquem vt peccet. 155.b

Malum est non attendere rationis regulam dum quis operatur. 156.c

Malum non est aliquid subsistens. 264.a.b

Malum non est res aliqua, sed rei priuatio. 320.a

Malum idem quomodo & à Deo potest esse, & à Diabolo. 320.c

Malorum fontes in nobis, qui. 361.a.b

Mala huius vitæ alia interna, alia externa. 361.b.c

Interna alia in parte animæ superiore, alia in inferiore, alia in corpore. 361.c

Malum quomodo potest esse obiectum voluntatis. 508.a.c & seq.

Malum est arduum & contra naturam. 583.b

Mali homines inter opera mala habent aliqua bona. 583.a.b

589.b. 593.a

Mali vt operantur ex cupiditate, non possunt nisi malum agere. 588.b.c.601.a
 Mali quæ opera bona facere possunt, quæ non. 588.c
 Mali non possunt opera gratiæ & gloriæ meritoria facere. 588.d.e.589.d.591.a.b.593.a
 Malum potest dici omne id, quod ad regnum cælorum non perducit. 594.a.b
 Malum moraliter nullo modo est à Deo. 596.c
 Mala ab hominibus facilius fiunt, quàm bona. 656.c
 Mala quæ à Deo infliguntur, deslere licet. 1020.c
Mandatum.
 Mandata Dei quomodo impossibilia. 443.a.569.c.573.b
 Mandata Dei sunt possibilia. 443.b.c.569.c.d.573.b.612.c.613.d vide lex.
 Mandata omnia moralia solis naturæ viribus homo non potest implere secundum substantiam operis. 568.c.569.a. & seq.
 Breui tamē aliquo tempore potest homo hæc præstare. 569.a.573.c.574.a
 Mandatorum obseruatio tribuitur gratiæ Dei. 569.b.c
 Aliqua non possunt seruari sine gratia Dei. 570.a
 Mandatum dilectionis Dei super omnia, quomodo morale & naturale. ibid.b
 Mandatorum obseruatio certissimum caritatis signum. 570.c.d.571.a
 Mandata omnia non sunt paria, sed vnum grauius altero. 573.d
 Plura nonnunquam simul occurrunt seruanda. ibid.
 Mandatum seruare secundum substantiam operis, & facere bonum morale, differunt. 578.d
 Mandati obseruatio secundum substantiam operis non excludit necessariò peccatum. ibid.
 Mandatum vel præceptum est regula bene viuendi. 609.d.e.610.a
 Mandata diuina nihil prodeffent, nisi homines haberent liberum voluntatis arbitrium. 611.a
 Veteris legis ferè omnia manent in noua lege. 905.d
 Moralia data Iudæis obligant Christianos. 909.b.c
 Mandata Dei esse suauia & facilia. 928.c. & seq.
 Ea multi seruauerunt. 930.a.b
 Omnia vel mediata, vel immediata esse possibilia. 931.b.c.932.b
Manus.
 Manus instrumentum actionum. 58.e
 Organum organorum. 1010.d.e
Maria.
 S. Maria virgo immunis ab omni peccato. 69.c. & seq.
 Semper Virgo. 210.d
 Non est de fide, Mariam virginem fuisse sine peccato originis conceptam. 244.c.d
 Est tamen probabile, & consonum cultui Ecclesiastico, fidei Catholicæ, Scripturis & rationi. 244.c.245.b
 Hæreticorum calumniæ in hac materia. 245.a
 B. Mariam fuisse immunem à peccato originis, non est contra Scripturas, vel Ecclesiam. ibid.c.d
 B. Mariam singulari priuilegio à communi lege excipi posse. 245.c.255.b.d.e
 Fuisse singulari priuilegio ab omni omnino peccato immunem, probabiliter ostenditur ex Scripturis. 245.c. & seq.
 Præbatur ex sanctis Ecclesiæ Patribus. 246.c. & seq. Ex Ecclesiæ consensu. 248.b. & seq. Ratione. ibid.c. & seq.
 Cur benedicta inter mulieres ab Angelo est salutata. 246.b
 Maria figurata in Heua. ibid.
 Missa & cætera Ecclesiastica officia de beata Virgine sumi ex Canticis. ibid.c
 Maria semper excipitur, cum de peccatis est sermo. 246.c.247.c. & seq.
 Maria vas electionis. 247.b
 In Maria natura gratiam non anteuerit. ibid.c
 Maria altiore modo quàm Ioannes Baptista, vel Hieremias, in utero matris sanctificata. ibid.d
 Mariæ puritate nulla sub Deo maior. 248.a
 Maria in Canticis columba vnica, quia Cherubin & Seraphin puritate superat. ibid.
 Mariæ conceptio ferè vbique solenniter celebratur. ibid.
 Eius conceptionem præcipuè Academicæ immaculatam esse contendunt. ibid.
 Maria saltem ante natiuitatem secundum omnes Catholicos in utero matris fuit sanctificata. 249.a.b. & 254.b.c

Debit esse omnis peccati actualis expertus. 249.b
 Maria cum Christo, vt quælibet mater cum filio, singularem habet affinitatem. ibid.
 Maria dignitate superare debuit omnes creatas naturas, etiã angelicas. ibid.c
 Argumenta contra immaculatam Mariæ conceptionem soluantur. ibid.o
 Maria quodammodo originis peccatum contraxit in lumbis Adæ. 250.c.251.c.252.a
 S. Maria sanguine Christi redèpra. 250.d.251.c.253.b.255.d
 Eius anima in primo instanti creationis fuit sine peccato. 250.c.251.c
 Eius persona nunquam actu extitit in peccato. 250.c
 Mariæ liberatio à peccato originis quomodo differt ab aliorum liberatione. ibid.
 Maria natura filia iræ. 251.d
 Gratiæ semper filia misericordiæ. ibid.
 Maria venerationis fuit subdita peccato & morti. 250.c.251.c.252.c.254.a
 Fuit præuenta in benedictionibus gratiæ. 250.c.251.c.252.b.253.b
 Maria tribus temporibus fuit peccato obnoxia. 252.a
 Maria in peccato concepta, in prima conceptione ante animationem. ibid.b
 Non fuit natura sua impeccabilis. 252.c.254.a
 Quanta & quoduplex eius gratia. 252.c
 Maria liberata à peccato, quia præuenta, ne in peccatum incidere. 252.a.b
 Maria si filios ex viro suscepisset, in eos peccatum originis transfudisset. 254.b
 Mariæ caro, caro peccati. ibid.
 Mariæ natiuitas ab Ecclesia celebratur. ibid.c
 Maria sola vixit sine vilo peccato actuali. ibid.c.d
 De Spiritu sancto concepit, non concepta est. 255.a
 Mariæ anima ab omni peccato præseruata. 256.a
 Eius corpus post mortem statim glorificatum. ibid.
 Conceptionis eius, quàm antiqua festiuitas. ibid.d
 Filium Dei vnicum concepit. 463.c.d
 Maria virgo rectè dicitur regina. 1051.c. cum seq.
 Mater misericordiæ. 1052.a.d.e
 Vita. 1052.a
 Dulcedo. ibid.b
 Spes nostra. 1052.b.c.1053.c
 Quomodo saluat homines. 1052.a.b.1053.b.c
Martyr.
 Martyrium summa est caritas. 890.c
 Martyrium tollit peccata. 899.a
 Martyres pro testimonio Christi mortem patiuntur. 854.c
 Martyrium Sanctorum innocentium. 975.c. & seq.
Matthæus.
 S. Matthæus efficaciter vocatus. 468.b. & seq.
 Matthæus in telonio margarita in cæno. 468.c.d
Massa damnationis.
 Massa damnationis est genus humanum, peccato corruptum. 127.c.d.128.a. cum seq. 124.a.204.b.210.a.453.a.470.d.474.c. & 477.b
 Ex massa Deus alios iuste punit, alios misericorditer liberat. 105.b.c.210.a
 Ex massa multi per Baptismum eruuntur, & reincident peccata actualia peccatum. 477.d
Medicina.
 Medicinæ sæpè morbis ipsius grauiores & acerbiores. 366.e.367.a
Mendacium.
 Mendacium ex genere suo est peccatum. 120.b
 Mendacium officiosum vnde proutur. ibid.
 Mendacium in orando quomodo committitur. 1025.c.d
Mens.
 Mentis humanæ vulnera quot ex peccato originis. 361.d. & seq.
 Mens humana sua ignorat, & seipsam. 362.d
 Mentes angelicæ se se perfectè norunt. ibid.
 Mens humana à scientia impeditur per corpus. 362.c
 Mens est æterna. 463.b
 Mens perpetuam habet operationem. ibid.
 Mens in corpore, quàm sæpè multumque impediatur à suis operationibus. 363.b.e
Mercenarius.
 Mercenarius propriè quis. 992.b
 Merce-

Merrenarius amor. 972.d

Merces.

Merces & meritum sunt relatiua. 765.b.950.b.c.953.a.973.

b.& 974.c

Mercedem solam, vel præcipuè in operibus intueri non debemus. 972.b

Mercedem intuendo operari quomodo seruire & sordidum, quomodo non. ibid.c

Merces temporalis ipso opere est vilior. 972.c

Mercedis temporalis amor impedit, amorem Dei. ibid.d

Mercedis æternæ amor coniungit cum Deo. ibid.

Merces in die iudicii restituetur secundum iustitiam commutatiam, an distributiuam. 984.a.b

Mercedem operum nostrorum à Deo exigere possumus. 992.a.b

Mercedem dat Deus bene operantibus ex iustitia distributiuam. ibid.b.c

Meritum.

Meritum non potest esse sine gratia. 26.b.389.c.d

Meriti iustitia stipendium vitæ æternæ. ibid.

Meritis iustorum hominum misericordia reddenda. 96.c

Merita nostra sunt Dei munera. 389.d.467.c.603.b.c.696.a

957.c.960.d.c.962.b.953.a.b.& seq.

Meritum nullum sine libero arbitrio. 491.b.603.a.973.c. & seq.

Meritum esse ex gratia, non contra. 603.b.c

Meritum ex gratia merces est ex meritis. 604.b

Meritum potest intelligi aliud ex nobis, aliud ex dono Dei. 746.c.d.762.d

Merita quæ ex nobis sunt ex Deo non pugnant cum gratia. 762.c

Meritum ex duplicis generis operibus. 762.c

Meritum esse in operibus penitentiae ex gratia factis. 764.a.b.c

Meritum iustificationis quibus virtutibus tribuitur. 765.a

Merito sponder merces. 765.b.974.d

Merito ex congruo debetur merces magis ex gratia, quam ex iustitia. 765.b

Merita de congruo fundantur in aliqua dignitate operis. 765.d.766.a.b

Meritum iustorum fundatur in promissione vitæ æternæ. 766.a.b.955.b.960.a.973.a.b.995.d.c

Meritum de congruo & condigno quomodo differunt. 766.b & seq.

De condigno necessariò requirit pactum. 766.b.998.a

Meriti nomen omnino tollendum censet Calvinus. 943.d & 949.a

Meriti nomen propriè attinere ex sacris literis. 949.b.& seq.

Mereri quid. 950.a.b.955.a

Meritis operum datur gradus æternæ gloriæ, ad quem non peruenitur solo hereditatis iure. 951.c

Meritum acquiri ex tolerantia tribulationum. 954.d

Pro meritum diuersitate vitæ æternæ mansiones assignat Deus. 955.c.957.b.c.& seq.

Meritis redditur præmium vitæ, vel mortis sempiternæ. 957.a.cum seq.

Merita sunt iustorum, postquam gratis fiunt iusti. 957.b.c & 958.c

Meritum hominis non tollitur per misericordiam Dei 959.a

Merita iustorum nascuntur ex meritis Christi. 961.c.cum seq.995.a

Merita hominum non requiruntur quod sint insufficientia merita Christi. 962.a

Meruit Christus, ut per merita salutem consequeremur. 962.a.995.a

Non merita ex nostris viribus, sed ex gratia Dei prorsunt. 963.a

Merita quæ sunt ex nobis, reijciuntur. 963.a.964.a.& seq.

Merita supponunt gratiam & promissionem. 965.b

Merita iure debetur vitæ æternæ. 965.b.c

Merita sunt ad promerendum, non ad præsumendum. 965.c

Meritum penuria perniciose paupertas. ibid.b.c

Meritum requirit septem conditiones. 973.a.& seq.

Debet esse opus bonum, in obsequium Dei factum. 973.a.b

Item ibidem viatoris, liberum, ut operans sit amicus Dei, ut intercedat promissio, ut sit opus ex caritate procedens. 973.c.d. Ex Ra-

tribus. 973.d. & seq. Ratione. 974.c. Soluuntur obiectiones. ibid.c

Meritum pendet ab acceptance Dei. 974.c

Ad meritum quomodo requiritur status gratiæ. 976.c.& seq.

Probatur ex sacris literis. 977.b. & seq. Ex S. Augustino. 978.a.& seq. Ratione. 978.c.& seq. Soluuntur obiectiones. 979.d.& seq.

Necessarium fuit hoc etiam in statu naturæ integræ. 976.d.c

978.a

Meritum fundatur in amicitia cum Deo. 977.d

Merita amittuntur per offensam Dei. ibid.

Meritum inter homines non fundatur in amicitia, sed in solo opere & labore. 977.d.c

Merita Christi quare infiniti precij. 978.c

Meritum accipit vim à dignitate personæ. ibid.& seq.

Ad meritum vitæ æternæ requirit promissionem Dei. 982.a.cum seq.

Merita an præmiabuntur, secundum iustitiam commutatiam, an distributiuam. 984.a.b

Meriti tempus est definitum. 985.c.d

Meritum debet esse bonum opus ex caritate procedens. 986.b.& seq.

Meritum principaliter à fide, quàm à caritate pendere, secundum Alusiudorensem, 986.b.c

Meritum principaliter ex caritate pendere. 987.a

Meritum debet esse bonum opus actu imperatum à caritate. ibid.c

Meritum de condigno varijs modis dici potest. 989.b.c.992.d.c

Meritum ex condigno ratione pacti quid. 992.c.d

Ratione operis quid. 992.d

Ratione vniuersæ quid. 993.a

Meritum pœnæ ex condigno ratione operis tantum dari potest. 992.c

Meritum personæ, & meritum operis differunt. 993.d

Meritum quàm pulchram habet proportionem ad vitam æternam. 995.a

Duplici ratione considerari potest. ibid.b.c

Meritum ex condigno non requirit absolutam æqualitatem inter meritum & præmium. ibid.c.996.c

Meriti obiectum Deus quomodo. 996.c

Meritis filiorum Dei redditur vitæ æternæ, tum quoad primum gradum, tum quoad ceteros. 999.b

Mereri non possumus ex condigno gratiam iustificationis, sed eius incrementum. 1000.a.b

Mereri gratiam alijs, nemo hominum potest de condigno. ibid.c

Ex congruo tamen id fit. 1000.d.1001.c

Reparationem post lapsum de condigno nemo potest, nec finalem periculationem. 1001.a.& seq.

De congruo potest quis iustus reparationem post lapsum mereri. ibid.b

Potest impius de congruo mereri iustificationis gratiam. ibid.c.& seq.

Merita amittuntur per peccatum, tamen iuuant ad reparationem. ibid.

Meritum differt ab impetratione. 1030.b

Meritum requirit charitatem vitæ. ibid.

Meritrix.

Meritrix Raah iustificata recipiendo nuncios. 935.a.& seq.

Meritricum, lenonum, & similia lucra non iniusta sunt, sed turpia, & solida. 1157.b

Ex ijs elemosyna fieri potest, non tamen oblationes in Ecclesia multis de causis. 1158.a

Miraculum.

Miracula non fiunt ad voluntatem hominum, sed Dei. 419.c.674.b.681.c.d

Non fiunt ex virtute creata, sed Dei. 414.a.517.c.d

Miracula faciunt doctrinam diuinam credibilem. 650.a.b

655.c.725.b.c.739.d.875.d.1032.c

Miraculum mentem omnino conuincere, non potest. 651.a & seq.

Miracula fecit Christus & Apostoli ad confirmandam suam doctrinam. 651.d.1032.c

Miracula possunt fieri ab improbis. 875.d.1032.a.b

Miracula fecit Christus non alterius nomine, sed proprio imperio. 1032.c

Miseria.

Miseria vitæ humanæ ex peccato inuicta. 361.b.c

Mentis

- Mentis humanæ.** 361.d. & seq.
Voluntatis. 363.c.d
Inferioris partis. 365.c
Corporis. 366.d
Miseriæ quæ humanæ naturæ extrinsecus accedunt. 367.d & seq.
Miseriæ humanæ naturæ sunt pœnæ peccati. 370.b.c
Miseriæ fuissent naturales homini in puris naturalibus creatis. 372.a
Miserias humanæ vitæ quomodo Ethnici deplorarunt. ibid.b
Miseria magna est, quod nemo sciat, vtrum amore dignus sit an odio. 377.a
Miseria omnis humana, aut ad corpus pertinet, aut ad animam. 1143.a
Corporis in hac vita, vel in futura. ibid.
Huius vitæ est vel carentia rerum, quibus omnes egent, vel aliquorum specialis ærumna. 1143.a.b
Carentia rerum quibus omnes egent, vel est exterior, vel interior. ibid.
Miseriis septem corporalibus respondent septem eleemosynæ. 1143.b.c
Miseriæ septem specialibus, aliæ septem eleemosynæ. 1143.c.d
Miseria specialis alia interna, vt morbus, alia externa, vt captiuitas. 1143.b.c
Miseria post mortem est carentia sepulturæ. 1144.a
Misericordia.
Quibus modis Deus misericordiam semper manifestauit, & manifestat quotidie. 153.d
Deus potuisset omnes Angelorum & hominum iniurias misericorditer condonare. ibid.c
Misericordiæ locus nullus post hanc vitam. 344.b
Misericordia accipitur pro proposito iustificationis. 470.a
Misericordia sola separat vasa in honorem à vasis contumeliæ. 471.d
Misericordia Dei super omnia opera eius. 474.b. & seq.
Est secundum naturam eius, ira præter naturam. 854.d.c
Non tollit hominum merita. 959.a
Respicit peccata remittenda. ibid.a.b
Respicit miseriam. 1142.b
Deo grata. 1146.b
Per oliuam significatur. 1148.b.c
Missa.
Missæ partes & orationes quæ & quales. 1005.a.b
Missa in nocte Natalis Domini canitur inter matutinum & laudes. 1040.a. 1061.d
Missa secundum aliquos canones celebrari non poterat, nisi hora tertia, sexta, vel nona. 1061.d.c
Missa nunc dici potest ante ortum Solis, & tum rectius dici- tur prima hora post missam. 1061.e
Missam celebrare ante expletum officium matutinum est peccatum mortale, nisi grauis sit necessitas. 1061.c. & seq.
S. Monica.
S. Augustini conuersionem precibus suis promeruit. 1000.d & seq.
Monstrum.
Monstri causa est sola materia. 155.d.e
Monstra non tribuuntur causis vniuersalibus. 155.c. 159.d & seq.
Tribuuntur solis causis proprijs & particularibus. ibid.
Monstra sunt peccata naturæ. 159.d. 227.b.c. 317.c. 322.c. & 329.b
Monstrum quoddam allocutum est S. Paulum primum eremitam. 1028.b
Morbus.
Morbi non fuissent in statu innocentie. 33.b. 48.a
Morbi mentis, voluntatis, totius hominis. 361.a. & seq.
Morbi corporis quot & quam graues. 366.d
Morbi vix grauioribus ipsis remedijs morborum. 366.c. 367.a
Morborum sanatio non conceditur ordinariè per modum habitus. 413.c
Morbum strumæ quomodo ad libitum sanant reges Gallie. ibid. & seq.
Mors.
Mors pœna peccati. 26.b.c. 31.c.d. 70.d. 161.d. 199.c. cum seq. 210.d. 213.a. 294.a
Mors triplex. 32.c
Mors animæ est per amissionem gratiæ. 32.c. 193.b. 335.a
Mors corporis per amissionem animæ. 31.c. 193.b
Mors nouissima per amissionem gloriæ. 32.c
Mors venit quatuor modis. 33.a.b
Mors ex morbo non potuit esse in statu innocentie. 33.b. & seq.
Post peccatum mortis est inuitabilis necessitas. 32.c. 34.c
 161.c. & seq. 184.d. 186.c. 222.c
Mors stipendium peccati. 26.b.c. 31.c.d. 34.c. 161.d
Mors Adæ ab inobedientia. 32.c
Mors potius subeundum, quàm aliquod vel leue peccatum committendum. 95.a. & seq.
Mors Adæ tantum, non Henæ significata est. 182.c. 187.a
Mortem corporis. non animæ, vel peccatum per generationem ex Adam trahi, docuerunt Pelagiani. 193.b
Condemnantur. 210.c. & seq.
Idem nunc tuerunt Anabaptistæ. 193.b.c
Mors ab Adam inualuit vsque ad Christum. 208.c
Vt quis actu non moriatur, potest Deus ex singulari priuilegio efficere. 248.c. & seq.
Mortuus accipitur pro morti obnoxio. 248.c. 231.e
Mors est accidens. 271.b
Est vna pars corruptionis humanæ naturæ. 294.a
Mors quomodo à Deo, quomodo à diabolo. 320.c
Mors prima & secunda quid. 354.c. 355.a
Mortis timor continuus. 367.d
Morte nihil acerbius. ibid.
Mors inimica naturæ, & omnium horribilium extremum. 367.d
Mors Christi exemplar mortis, id est, remissionis peccatorum. 795.d
Idem de immersione baptismali dicitur, nam significat mortem Christi, & emer- sio eius resurrectionem. 795.d. & seq.
Mors Christi & causa est renouationis peccatorum & eter- næ renouationis. 795.d. 796.a
Mors Christi sola non satisfacit, sed necessaria etiam fuit resurrectio. 796.a
Mortem bonorum deslere licet. 1019.c
Mortalis.
Homo natura est mortalis, quia ex contrarijs elementis com- stat. 34.c. 35.a
Quia generabilis, etiam corruptibilis. 34.d
Item Adam eguit cibo & alimento, ne periret, quare mortalis erat. ibid.
Mortales omnes efficiuntur per comestionem ex ligno veri- to in Adam. 220.d.c
Mortales quot rebus ad vitam sustentandam indigent. 223.c. & seq.
Moyfis.
Moyse orante cessant flagella Aegypti. 132.c
Moyfis serpens quid erat. 166.c
Moyse oratione populum ab extremo exitio liberauit. 1008.c. 1027.c
Mulier.
Mulier fuit à diabolo seducta. 176.c. cum seq. 912.a
Mulier dignitate inferior viro. 178.a.b
Mulier in Ecclesia cum silentio discere debet, non docere. ibid.
Non debet dominari in virum. ibid.
Ex viro, & propter virum, non contra. ibid. & seq.
Mulieres quia facilius seducuntur, inceptiores sunt ad docen- dum. 178.c
Mulieris pœna. 184.c.d. 185.a. & seq.
Mulier ideo facta, vt virum iuaret in propagatione filiorum. 185.b.c
Quomodo & quantum viro subdita. 186.b
Mulier causa passiva generationis. 216.d. 241.b.c
Mulier quid faciendo saluabitur. 912.a.b
Mysterium.
Mysteria supernaturalia vt cognoscantur, tria requiruntur: 650.a.b
Mysteria fidei non posse ab homines credi sine speciali Dei illustratione, probatur ex sacris literis. 652.a. & seq. Ex Co- cilij. 653.a. Ex Patribus. 653.a. Ratione. 653.d. & seq. Re- furantur obiectiones. 654.d. & seq.
Mysteria ab ijs credi debent, à quibus intelligi non possunt. 713.d. & seq.
Mysteria fidei docentur in veteri Testamento. 395.c
Alia manifestè, alia obscure. ibid.
Omaia manifestè docentur in Testamento nouo. 395.c
Natalis.

Natalitia, vel natalis dies, natiuitas.

Natalitiorum suorum dies celebres Ethnicis'. 214.a
 Lugubris Sanctis. ibid. a.b
 Natalitia Sanctorum Ecclesia Christiana vocat diem exitus
 ex hac vita. 214.b
 Hos dies celebrat Ecclesia natales. ibid.
 Natiuitas Marię ab Ecclesia celebratur. 254.c. 255.b. & 256.c
 Natiuitas duplex. 255.a
 Natiuitas secunda dicitur Baptismus. 396.a

Natura & naturale.

Natura sumus filij irę, ad Ephes. 2. capite. 9.b. 15.e. 207.a
 217.d. 227.b
 Naturale à natiuitate. 15.e. 27.b. 207.a. cum seq. 242.d. 273.b
 Naturale à natiuitate non opponitur supernaturali. 15.e
 Naturale quodplex. 15.e. & seq.
 Naturale naturę consentaneum. 15.e. 16.a
 Naturaliter quę legis sunt, faciunt, quomodo intelligēdum.
 16.a

Naturale naturę consentaneum, non opponitur supernatu-
 rali. ibid.
 Naturale quod perficit naturam in operibus naturalibus.
 16.a.b

Naturale vel est pars naturę, vel fluit à principiis naturę,
 & hoc modo opponitur propriè supernaturali. 16.b.c

Naturę humanę corruptio non est ex doni naturalis caren-
 tia, sed ex supernaturalis amissione. 16.c

Naturalia in hominibus & dæmonibus post peccatum ma-
 nent. 17.a. 21.a.b

Natura corrupta hominis, & naturacijs in puris naturali-
 bus differūt, vt nudus & spoliatus. 16.d. 18.a.b. 19.a. cum
 seq.

Natura hominum & dæmonum post peccatum, quomodo
 corrupta, quomodo integra. 20.c

Naturę humanę corruptio quomodo à Deo. 23. 24. diffusè

Naturę corruptio quomodo à conditione materię. ibid.

Naturę corruptio ab Adamo, vt à causā delinctoria. 23.c.d

Pura naturalia habuissent quandam rectitudinem. 25.b. 29.c

Naturam Ethnicij vocauerunt nouercam. 30.a.b. 372.b

Naturę humanę est magna dignitas, quod ad alioiorem fi-
 nem ordinatus sit, quam naturę viribus consequi possit.
 31.a

Natura est à Deo, non culpa. 121.c.d. 125.d

Naturaliter totum genus humanum cadit, cadente primo ho-
 mine. 151.c. 152.a

Naturam in se primus homo vitiauit. 152.a.b. 208.b.c. 227.
 c. 338.c

Naturę omnes bonę sunt, quoniam naturam omnium con-
 ditor summè bonus est. 156.c

Non sunt incommutabiliter bonę, quia non sunt summum
 bonum. 156.c

Natura quomodo per peccatum mutata, quomodo non. 185.
 b. 213.c

Naturę & peccati eadem propagatio. 202.a. 226.b.c

Natura mortalis quot indiget ad sui conseruationem. 223.c
 366.c

Naturalia omnia tribuuntur Deo. 227.a.b

Naturale non potest esse peccatum. 227.b

Naturę auctor Deus, corruptor homo. ibid. b.c

Naturę diuinę proprium est, ob eius infinitatem, vt vna nu-
 mero sit in pluribus personis. 235.a

Natura corrupta naturaliter carnem vitiosam generat, & con-
 cipit. 255.c

Natura humana eiusdem speciei cum nostra assumpta est à
 Christo. 263.b

Naturę quatuor vulnera ex peccato originis. 361.b

Naturę conuenienter agunt omnia, solus homo contra natu-
 ram. 363.c

Natura nostra non est modò sana, tum propter defectum in-
 stitię originalis, tum propter concupiscentiam. 572.c

Natura infirma, sed non sola, potest omnia, quę posset sana.
 573.a

Natura nunc non est infirmior, quàm fuisset in puris natu-
 ralibus. 583.c

Naturalia manent integra post peccatum. 597.d

Necessitas.

Necessitas differt à coactione. 485.d. c

Necessitas duplex. 490.b. 491.b. 510.c

Necessitas quę maximè ponit libertatem. 490.c

Necessitas non repugnans libertati. 491.b

Necessitatis conditor Deus, non seuit necessitati. 519.a

Quę ex naturę necessitate agunt, agunt secundum totam suā
 virtutem. 517.c

Necessarium quomodo nobilius libero. 519.c

Vl i necessitas, nec corona est, nec damnatio. 636.c

Necessitas peccandi quodplex. 647.d. & seq.

Necessitas patiendo motus carnales non repugnat libero ar-
 bitrio. 647.d. e

Etiā necessitas peccandi ex ignorantia non repugnat libe-
 ro arbitrio. 647.d

Necessitas diuinę gratiæ non tollit liberum arbitrium. 647.
 c. & seq.

Neque etiā necessitas habendi peccata venialia. 647.c

Necessitas faciendi actus malos, posita mala & efficaci volun-
 tate, est tantum conditionalis, & ideo non repugnat libe-
 ro arbitrio. 648.a

Necessitas absolutè faciens hominem non Dominum suarū
 actionum, in homine non potest esse, quę sola repugnat li-
 bero arbitrio. ibid. & seq.

Necessitas non cadit in voluntatem nostram. 678.d

Necessitas interna & externa quid. 975.d

Interna tollit liberū arbitrium, non autē externa. ibid. & seq.

Necessitas non peccandi, quomodo Christo intrinseca, quo-
 modo extrinseca. 976.a. b

Necessitas excusat à lege. 1095.c

Necessitas naturę & personę moraliter æstimari debet.
 1151.c

Necessarium potest aliquid pro presenti vel futuro. 1152.a. b

De necessarijs naturę proprię quādo facienda elemosyna.
 1155.a

Quando de necessario personę vel statui. ibid. c

Necessitate graui Reipublicę, vel extrema proximi cogente
 dandum de necessarijs ad statum. ibid. c

Nox.

Nox artificialis apud antiquos per totum annū semper fuit
 duodecim horarum. 1038.d. Inde in ætate nocturnę horę
 erant breuiores diurnis in hyeme contra. ibid. & seq.

Noctibus bis, erve surgendum ad laudes diuinas cantandas.
 1039.b. c

Nuditas.

Nuditas post peccatum Adę causā ruboris propter puden-
 dam membrorum rebellionem. 8.c. 9.a. 21.d. 22.a. b. 173.d

184.b. c. 325.d. 369.c. 370.d

Nudus & maximè egenus nascitur homo ex omnibus animarū
 tribus. 1010.d

Nuptia.

Nuptiæ, vide coniugium.

Obedientia.

Obediētia est subijci imperio, vel præceptis alterius. 169.g

Non est nisi humilium. 170.a. b

Per obedientiam summo bono coherentes. ibid.

Obedientię & superbia sunt contraria. 170.b

Obedientia Christi nos reconciliabit Deo. 394.d. c

Obedientię præmiū in paradiso, fuisset immortalitas. 629.c

Obedientię fidei. 713.c

Obediētia Christi est causā efficiēs nrę redēptionis. 809.a. b

Obedientia debetur regi & legislatori. 903.a

Obedientię bonum. 932.c. & seq.

Obedientię gradus. ibid.

Obediētia legi Dei non est opus solius Dei, nec solius liberi
 arbitrij, sed vtriusque simul. 1019.b

Obedientia melior, quàm victima. 1020.a

Odium.

Odium Dei omnium peccatorum est grauissimum. 183.b

Non est effectus peccati originalis nisi remotus. 372.d. c

Odium proximi cauendum & fugiendum. 1024.c

Opera.

Opera bona non esse necessaria ad salutem, secundum hære-
 ticos. 886.a. cum seq. 906.d. 911.a. b

Fuit etiā hæc hæresis temporē Apostolorum. 913.c

Fuit etiā error Simonis Magi & Eunomij. 914.a

Opera bona secundum Lutherum non faciunt virum bonū,
 nec mala malum. 887.a

Opera bona obesse. ibid. c. & seq.

Opera omnia iustorū esse peccata mortalia natura sua. 888.
 b. 917.a. b. & seq.

Opera mala quę sunt tenebras, bona lucem. 848.b. & seq.

Operum bonorum necessitas ostenditur ex discrimine legis
 & Euangelij. 895.d. 910.b. c

Opera

Opera bona non sunt ideo facienda, vt videantur ab hominibus. 86.b.a
 Opera bona sunt magis necessaria tempore Euangelij, quam tempore veteris legis. ibid.c
 Secundum opera sunt omnes indicandi. 905.a.& seq.
 Operum bonorum necessitas probatur ex Scripturis. 911.a.& seq.
 Ex sanctis Patribus. 914.a.& seq. Rationibus. 915.c.& seq.
 Opera bona efficienter concurrere ad salutem. 911.c. cum seq.
 Opera sine fide, & fides sine operibus mortua. 914.b
 Opera iustorum simpliciter sunt iusta, ita tamen vt in perfectione crescere possint. 918.a
 Opera iustificat non prima, sed secunda iustificatione. ibid. & sequent.
 Opera supererogationis. 931.a. 932.d.e
 Opera iustorum non esse peccata, sed iustitiam, probatur ex Scripturis. 928.d. & seq. Ex Patribus. 931.a. & seq. Rationibus. 932.e. & seq.
 Opera iustorum placent Deo. 941.c
 Opera iustorum sunt absolute bona. 958.b
 Opera infidelium sunt mala, ex defectu bonae intentionis. 941.c. & seq.
 Opera bona aliquando fieri falsa sine admissione cupiditatis. 933.a
 Opera bona iustiore ex iusto faciunt, probatur ex secundo capite Iacobi. 936.a. & seq. ex alijs Scripturae testimonijs. 938.c. & seq.
 Opera bona & mala in hac vita miscentur. 940.d. 943.b. 945.a. 962.d.e
 Opera iustorum laudantur in Scripturis. 941.e. & seq.
 Opera moraliter bona possunt fieri ab impijs. 942.c.d
 Opera ad cultum diuinum instituta, vocantur iustitia. 942.d. & sequent.
 Opera bona quomodo sunt meritoria praemiorum, quomodo non, secundum hereticos. 943.a. & seq.
 Opera iustorum recte vocari merita, probatur ex Scripturis. 949.b. & seq.
 Esse meritoria vitae aeternae, probatur ex Scripturis. 950.d. & seq. Ex Patribus. 956.a. & seq. Ex Concilijs. 958.a.b. Soluuntur obiectiones ex Scripturis. ibid.c. & seq. Ex Patribus. 962.d. & seq.
 Operibus secundum proportionem laborum datur praemium coeleste. 951.c
 Malis datur mors aeterna, bonis vita aeterna. 952.b.
 Opera femini, vita aeterna frugibus comparatur. ibid.d
 Opera bona sunt ratio, cui reddatur vita aeterna. 953.b
 Salutem ipsam efficiunt. 954.a
 Operibus bonis praemium ex iustitia est reddendum. 954.b.c. 955.a. 957.b.c
 Operibus bonis vita aeterna promittitur. 955.a.b
 Opera bona sunt mercatura regni coelestis. 956.b.c
 Operum discretio facit discretionem dignitatum & praemiorum. 957.c. 958.a
 Opera sua bona legitime enumerare possunt iusti. 967.c
 Operari bona intuitu mercedis aeternae licitum esse, probatur ex Scripturis. 970.c. & seq. Ex Patribus. 971.b. & seq. Ratione. 971.d. & seq. Soluuntur obiectiones. 972.a. & seq.
 Opera bona nec tantum, nec praecipue debent fieri intuitu mercedis, sed ad gloriam Dei primo referri. 972.a.b
 Opera bona sequuntur hominem iustificatum, non praecedunt iustificandum. 978.b
 Opera bona sanctorum, tum hominum, tum Angelorum, cui non merentur. 985.c.d
 Opera meritoria vitae aeternae quae. 987.a
 Opera charitatis a Deo ad vitam aeternam requiri. 987.b
 Opera virtute in Deum relata, quae. 988.a
 Opera tantum illa Deo placent, quorum ipse est auctor. colum. 988.b.c
 Illa tantum meritoria sunt vitae aeternae, quae ex natura sua charitatem augent. ibid.d
 Opera vitae aeternae meritoria debent referri in Deum, vt in finem supernaturalem. ibid.
 Opera aliarum virtutum non referuntur in Deum, vt finem supernaturalem, nisi imperata a caritate. ibid.c
 Ex caritate facta sunt meritoria vitae aeternae ex condigno. 989.b. & seq.
 Opera bona iustorum meritoria esse vitae aeternae, ex condigno, ratione partis & operis simul. 993.b. & seq. Soluuntur obiectiones. 995.b. & seq.
 Opera bona quomodo requiruntur ad haereditatem acquirendam. 993.c

A Deo praemiantur supra condignum, probatur ex Scripturis. 997.a. & seq. Ex Patribus. ibid.c. & seq.
 Operibus malis datur a Deo poena citra condignum. 998.b.c
 Opera nostra non merentur de condigno reparationem post lapsum, nec finalem perseverantiam. 1001.a. & seq.
 Iustus de condigno mereri potest reparationem post lapsum. ibid. & seq.

Ophite.

Ophitae haeretici, qui pro Christo serpentem coluerunt, eo quod hominibus auctor fuerit adipiscendi scientiam. 47.d
 Serpentem vocarunt Dei sapientiam. 166.c
 Hanc sapientiam dixerunt creatori fuisse contrariam. ibid.
 Alij secuti sunt hanc haeresim. ibid.d.e

Oratio.

Oratio distractionibus varijs impeditur. 367.a.b
 Orandum ne intremus in tentationem. 442.c. 443.a. 576.d. & e. 577.a
 Orationes superant tentationes. 442.c. & seq.
 Oratione & Eleemosyna Cornelius ad fidem conuersus. 447.d. & seq.
 Oratione impetratur fides. ibid.c
 Orationes Ecclesiae pro infidelibus. 450.c. 653.d. 654.a.b
 Orandum semper pro perseverantia. 462.a.b
 Orationes Ecclesiae in Parasceue. 654.a
 Oratio est actio maxime pia & salutaris. 675.d.e
 Oratio nostra Deus adiuuat. 675.d.e
 Oratio Publicani & Pharisaei. 815.d
 Oratio Ezechiae Regis exaudita. ibid.
 Oratio est efficax pro iustis, non pro iniustis. 817.d
 Oratio debet esse cum de & fiducia. 874.a
 Oratio non est ita facienda, vt laudem quaeramus ab hominibus. 883.a.b
 Orationis meritum & virtus 1000.d
 Oratio est actus rationis practicae, voluntatis desiderium explicans, & ab alio aliquid postulantis. 1002.b
 Oratio est petitio, intimatio & locutio. ibid.
 Est conuersatio, sermocinatio, colloquium, cum Deo. ibid.c. & 1003.a
 Est assensio mentis in Deum. 1003.a. 1005.d
 Ordinatur ad impetrationem. ibid.
 Quomodo ad orandum intellectus & affectus concurrunt. 1003.a.b
 Oratio alia est publica, alia priuata. 1004.a
 Alia mentalis tantum, alia mentalis simul & vocalis. colum. 1004.a.b
 Mentalis aliquando vtilior vocali. ibid. & seq.
 Vocalis aliquando vtilis, aliquando necessaria. ibid.c
 Orationis quatuor sunt genera: partes explicantur. ibid.c. & sequent.
 Oratio debet a laudibus Dei incipere, & in iisdem finire. col. 1005.a
 Trina necessario requiritur. ibid.
 Oratio pro festiuitate sanctissimae Trinitatis explicatur. ibid.c
 Orationis materia. 1005.b
 Quid orandum & petendum a Deo. ibid.
 In oratione semper petitio cum gratiarum actione coniungenda est. ibid.
 Orationes sunt, vel petitiones bonorum, vel deprecationes malorum. ibid.c. & seq.
 Orationis fiducia augetur per votum. ibid.
 Oratione mutari posse prouidentiam Dei, secundum aliquorum errorem. 1007.b
 Orationes iustificare sine Sacramentis secundum Eucharistiam. ibidem.
 Alij orationes omnino inutiles existimantur. ibid.d. & e
 Orationem nobis esse necessariam, probatur ex Scripturis. 1008.b.c
 Orationibus auxilium a Deo semper petendum. ibid.d
 Orationibus Moyses populus ab ultimo exitio liberatus. ibid. & 1027.c
 Oratione & ieiunio daemonia eiiciuntur. 1009.a
 Oratio Isaac Patriarchae pro semine promissa. ibid.b. & c
 Heliae ad petendam pluuiam a Deo promissam. ibid.c
 Tobiae vt Sara liberaretur a daemonio. ibid.d
 Per orationes complenda sunt ordinationes diuinae. ibid.
 Orationis fructus praecipuos haeretici huius temporis negant. ibid. & seq.
 Orationis tres fructus primarij. ibid.
 Oratione

Oratio impetratur remissio peccatorum, & iustificatio.

1009. c. 1010. c

Oratio est opus bonum, laboriosum, & satisfactorium pro peccatis.

1010. b

Semper est meritoria maioris gratiæ & gloriæ.

ibid.

In spiritali vita, est manus, id est, organum organorum.

ibid. c

Orationis fructus secundarii.

ibid.

Oratio mentem illustrat, spem & fiduciam alit, inflamat caritatem, auget humilitatem & timorem, facit contemptum rerum corporalium, gignit delectationem in Deo, parit homini magnum honorem.

ibid. & seq.

Orationis Dominiæ excellentia.

1011. c. & seq.

Sex habet dignitates.

ibid. & seq.

Est memoria tenenda, intelligenda, & à Christianis quotidie frequentanda.

1012. c

Omnes ferè sancti Patres hanc orationem explicarunt.

ibid. d

Septem sunt eius petitiones.

1013. a. & seq.

Tribus petuntur æterna, quatuor temporalia.

ibid. b. 1014. d

Septem petitiones respondent septem donis Spiritus sancti.

1013. d

Soluuntur obiectiones adductæ ut probent tantum esse sex petitiones.

1014. a

Oratio Dominica aliter apud Matthæum, aliter apud Lucā traditur.

ibid.

Hæ petitiones à se mutuo pendent.

ibid. c. cum seq.

Ordo harum petitionum.

ibid. & seq.

Oratio interpres desiderij.

ibid. e

Oratione Dominica, petitur, ut vel concedatur bonum, vel remoueat malum.

1014. d. & seq.

Oratio Dominica ex professo fusè explicatur.

1015. b. & seq.

Pater noster, qui ex in cœlis: est præcatio & proemium totius huius orationis.

ibid. & seq.

Melior est oratio generalis, quàm specialis.

1016. e

In mortali peccato persistentes, mendaciter dicunt, Pater noster.

ibid.

Inuocant Diabolum, non Deum.

ibid.

Oratio peccatorum quare execrabilis, nisi quando penitere incipiunt.

1016. e

In oratione nihil cogitandum præter cœlestia.

1017. b

Orandum magis mente, quàm voce.

ibid. c

Singula petitiones Orationis Dominicæ explicantur.

ibid. cum seq.

Oratio Dominica singulis horis dicenda.

ibid. b. c

Est propria baptizatorum.

1024. c

Quare potissimum instituta.

ibid.

In quinta petitione multa mouentur dubia.

1024. d. cū seq.

Oratori debent dimittere proximi debita.

1025. a. b

Quomodo qui in peccato perseuerat, vtiliter hæ orationem recitat, quomodo non.

1025. b. 1032. c. 1033. a. & seq.

Cuius oratio sit ei in peccatum.

1025. c

Cuius mendax.

ibid. c. t.

Orare proprium est solius creature rationalis.

1027. d. & seq.

Oratio est actus quidam rationis, quo inferior supplicat superiori.

ibid.

Orare non conuenit Deo.

ibid.

Oratio Iosue fecit Deum illi obedientem.

1028. a

Oratio metaphorice tribuitur mutis animantibus.

ibid.

Orari & generatim & speciatim pro certis hominibus potest.

1029. d. e

Orationes particulares pro certis hominibus non prodesse, per VVicleffum.

1028. c. Idem dixit non licere orare pro singulis seorsim, sed totum pro omnibus simul.

1029. a

Orationes speciales, & licere, & viles esse, exemplis omnium fere sanctorum, quorum mentio fit in sacris literis.

ibid. & seq.

Oratio Dominica est oratio generalis.

1029. e

Orantes nihil petimus, nisi quod in oratione Dominica continetur.

ibid.

Orationem generalem possumus applicare ad personas particulares.

1030. c. d.

Oratio Dominica, quare præposita est in generali.

1029. d. e

Oratio generalis absolute melior & vtilior.

ibid. e

Specialis vtilior illi pro quo fit.

1029. c. & seq.

Orationes nunquam desunt recitanti.

1030. a

Oratio ut sit meritoria sufficit, ut sit ab homine iusto.

ibid. b

Ut sit impetratoria multa requiruntur.

ibid. c

Potest esse meritoria quæ non sit impetratoria.

ibid. e

Oramus sæpe pro eo, quod non expedit nobis dari.

ibid. c

Oratio aliquando est simul meritoria & impetratoria.

1030. a

Orant peccatores tribus modis.

1032. c. d

Oratio improborum non habet virtutem, miracula facienti.

1032. d

Quomodo exauditur à Deo, quomodo non.

1032. d. e. Qui

Deum non audiunt præcipientem, orantes ab eo non exaudiuntur.

1033. a

Orans peccator & penitentia incipiens sæpe impetrat quod petit.

ibid. b

In oratione perseuerandum.

1008. c. 1034. b. & seq.

Orare semper quomodo non impossibile.

1008. c. 1034. d. e

Quid sit semper orare.

ibid.

Non oratio longa, sed nimia loquacitas in orando prohibetur.

1035. c. d

Iusti orantes pro se quare semper exaudiantur & non semper orantes pro alijs.

1036. a

Orationis & diuinæ & nocturnæ exemplum David.

1045. d

Oratio clamorosa non reprehendenda.

1058. b. c

Oratio priuata debet fieri submissa voce, & quare.

1058. d

Orationes publicæ debent fieri magnis & altis vocibus.

1058. d. & seq.

Oratio vocis tantum parum vel nihil prodest.

1059. c

Oratio clara & alta cum vocis inflexione, supplicantis affectum indicat.

1060. a. b

Oratio priuata ubique fieri potest, & ab omnibus publica in Ecclesia.

1062. d. 1065. c

In oratione, vel semper loquimur ad Deum, vel Deus ad nos.

1064. b. c

Oratio mouet lachrymas.

ibid.

Orationi quomodo respondet donum, quomodo merces.

1102. c

Originale peccatum.

Originalis peccati effectus, vel poenæ.

17. a. & seq. 27. d. 30. a

Originalis peccatum trahitur à primo parente, & est voluntarium voluntate aliena.

60. a

Est priuatio originis iustitiæ.

169. c. 184. c. 197. b. 268. d. e

Originalis peccati tota materia diuiditur.

191. a. & seq.

Est disputatio grauiissima.

191. b

Quot & quam præclari Catholici scripserint de originali peccato.

ibid.

Quot hæretici de eadem materia egerint.

192. b

Peccatum originis est, quod per generationem à parentibus trahitur.

192. d. e. 197. b. c

Nullum fuisse asseruit Pelagius & Cœlestius.

192. c

Hunc errorem damnavit Synodus Palestina.

193. a

Est auersio quadam habitualis à Deo.

197. c. 223. d

Est macula reatus, qui hominem verè peccatorem constituit.

197. c

Propagatur cum natura.

202. a. & 207. d

Non imitatione.

202. c. d. 203. c

Originis peccata quomodo plura.

205. d

Originis peccatum probatur ex antiquis Patribus, qui ante Pelagium scripserunt.

207. d. & seq.

Originale & actuale peccatum sublatum passione Christi.

208. b. c

Peccatum originis vocatur antiqua impietas.

208. a. 257. c

Contagium mortis antiquæ.

208. c. 242. c. 258. a. 355. d

Inquinamentum naturæ.

208. c. & seq.

Probat ex Concilijs.

210. b. & seq.

Ignorabatur ab Ethnicis, negabatur à Pelagio.

214. a. & seq.

Non est Adami, sed nostrum ex Adamo.

215. b. c. 224. c

Originalis peccati primaria causa.

216. c

Soluuntur argumenta sumpta ex Patribus contra originale peccatum.

219. b. & seq.

Originale peccatum ex inobedientia Adæ.

221. d. e. 227. b

Dicitur radicale peccatum.

221. d. e. 222. c. 258. a

Dicitur peccatum, quod nascendo trahimus.

257. c. 258. a

Chirographum quod scripsit Adam.

257. c. & seq.

Fuit in Adamo per modum habitus.

222. c

Non tam est offensa quàm macula.

227. d

Soluuntur rationes adductæ contra originale peccatum.

225. a. & seq.

Originis peccatum, quomodo proprium, quomodo alienū. 225.b.c. 322.a. & seq. 637.c
 Cui & quomodo voluntarium, cui & quomodo non. 225.b.c
 Est voluntarium voluntate primi parentis. 225.d.c. 332.a.b. 637.c.d
 Est peccatū minimū, quia minus voluntarium. 226.b. 637.c
 Maximum, quia priuat hominē maximo bono. 226.b. & seq.
 Est vitium naturæ non personæ. 227.a. 258.c
 Non est naturale, sed defectus naturæ. 227.a. & seq.
 Quomodo traducatur difficile est intelligere. 238.b
 Est hæreditas peccati, in omnibus æqualiter. 279.a.b
 Trahitur à solo Adamo, non ab Heua. 241.a. & seq.
 Tam fidelium, quā infidelium filios pertinet. 241.c. cū seq.
 Hoc peccatum habemus, antequam nascamur. 242.c
 Est necessariò mortale. 247.a
 Magis inquinat quam actuale. 249.c
 Contrahitur tribus modis. 257.a
 Licet sit vnum tantum, aliquando tamen dicitur in plurali. 258.a.b
 Quia multa in se continet. 258.a.b
 Non est fons & origo omnis actualis peccati. 267.c. 268.d.e
 Est habitus corruptus & languor totius naturæ. 278.b
 Continet priuationem iustitiæ, peruersionem omnium potentiarum. ibid. c.d
 Est auersio à Deo, in qua formaliter consistit peccatum originis. 278.d
 Est rebellio partis inferioris contra superiorem, in qua consistit peccatum originis materialiter. ibid.
 Errores circa peccatum originis in Concilio Tridentino damnantur. 282.b.c
 Originis peccatum, quomodo vnum, quomodo non. 282.c.d
 Cuius rebellionis sit causa in homine. 294.a
 Assimilatur febri. 274.c. 278.b. 291.a. 294.b.c
 Perfectè tollitur baptismo. 304.a.b. & seq.
 Refelluntur opinioniones aliquorum Catholicorum de peccato originis. 323.a.b. 328.c. & seq.
 Sententia Concilij Tridentini de peccato originali. 328.d.e & seq.
 Auctoris sententia de peccato originali explicata. 330.a. & seq.
 Quomodo est carentia iustitiæ originalis debita inesse. 331.b.c.d. 334.a.b
 Quid sit propriè peccatum originale, & quid eius formale. 331.c. 338.a
 Dupliciter accipitur. 331.d.e
 Refutatur variæ sententiæ de peccato originali. 334. acū seq.
 Originalis peccati idem diuerso respectu dicitur materiale & formale. 338.a.b
 Originalis peccatum nunquam dimittitur ijs, qui in eo moriuntur. 350.d
 Eius poena post hanc vitam. 351.b
 Non delet in hpmine ordinem naturalem, sed supernaturalem. 352.c
 Eius æterna poena, est tātum damni non sensus. 219.c. 353.a. 445.c
 Probat ex Scripturis. 351.b. Ex Patribus. 351.d. & seq. Ratione. 353.a
 Originalis culpa est tantum habitualis. 353.a.b
 Originalis peccati diuersæ poenæ in hac vita. 359.d
 Originale peccatum læsit omnes hominis potentias, & animæ vires. 361.c
 Idem corpus & totum hominem. ibid.
 Est causa cur multi nascantur, cum varijs corporalibus defectibus. 365.d

Originalis iustitia.

 Originalis iustitia fecit perfectam tranquillitatem in anima, & omnibus eius potentiis. 18.c.c. 19.a. 28.d. 33.b. 180.c. 338.a.b. & 359.d
 Non poterat amitti nisi mortali peccato. 179.c. 180.a
 Quando primum dicitur amitti. 250.b.c
 In Adam toti naturæ data fuit. 258.c.d
 Eius priuatio quomodo voluntaria, quomodo non, quomodo poena, quomodo non. 338.a.b
 Hanc iustitiam Deus non abstulit, sed homo abiecit. 338.b.c
 Quare nunc non infunditur animis hominum. ibid.
 Quomodo à Deo, quomodo ab homine tollitur. ibid. d
 Originalis iustitiæ priuatio quomodo est causa originalis peccati, quomodo ipsum originale peccatum. ibid. e
 Originalis iustitia quomodo restituitur baptismo, quomodo non. ibid.
 Quomodo dicitur gratiæ. 389.a.b

Ovis.
 Ovis & columba animalia simplicissima. 167.c
 Ovis perdit apud S. Lucam quid. 213.e
 Ovis boni Christiani assimilantur. 354.b. 468.c

Panis.
 Panis omne genus cibi significat. 186.d. 1013.a. 1023.a
 Panis spiritualis verbi & Sacramentorum. 1015.a
 Accipitur aliquando pro corporali, aliquando pro spirituali, aliquando pro vtroque. 1020.c. d
 Significat omnia necessaria ad vitā animæ & corporis. 1021.a. & seq. 1022.c
 Panis quotidianus, vel supersubstantialis, quare sic dictus in oratione Dominica. 1022.a. cum seq.
 Panis est Eucharistia. 1022.c. 1023.a
 Est verbum Dei prædicatum. 1022.c

Paradisus.
 Paradisum non fuisse verum corporalem locum, sed figuratiuè dictum, error aliquorum. 35.b.c
 Fuisse verum locum corporalem. 35.d. 38.a.b
 Paradisus quomodo corporalis, & quomodo spiritualis. 36.c
 Quo die creatus. 36.c. & seq.
 Non frustra conditus, licet Adam breuissimo tempore ibi manserit. 37.b
 Henoch & Eliam in Paradiso nunc habitare. 37.c. & 42.c. & seq. 45.c
 Paradisus ille etiam nunc nobis utilis. 47.c
 Quomodo potest dici ante cælum & terram creatus. 37.d. e
 Paradisus in quem raptus est D. Paulus, quomodo intelligendus. 38.a.b
 Paradisus significat hortum vel locum deliciarum. 38.a. 43.a
 Interdū accipitur pro Paradiso spirituali. 36.c. d. 39.a. & seq.
 De Paradiso quatuor flumina. 35.c. 38.d. 39.a. d. 43.d. & seq.
 Per Paradisum aliqui intellexerunt totum terrarum orbem. 39.c
 Per fluium Paradisi intellexerunt Oceanum. 39.d
 Paradisum non esse totum orbem. ibid.
 Putant alij esse locum extra terram, quā nos incolimus. 39.e
 Esse in Oriente. 40.a.b
 Non esse locum sublimem circa Lunam, ut quidam putant. 40.a.b.c

Quomodo dicitur locus sublimis, & prope cælum. 40.c
 Fuisse in Mesopotamia. 40.e
 Paradisi omne vestigium diluuiò sublātum. 40.c. 42.c. d. 44.a
 Paradisum modò non custodiri ab angelis, ne homines intrent. 40.e
 Non esse in Mesopotamia. 41.a. & seq.
 Paradisi quatuor flumina, vbi habent originem. 41.a. cum seq. 43.d
 Quas terras ambiunt. 41.b.c
 Quid nominibus eorum intelligatur. 41.d. 42.a
 In Paradiso semper fuisse ver, & summa acris temperies. 43.c. 180.d
 Diluuium non abstulit temperiem Paradisi. 42.c. d. 43.d
 Difficile est cognoscere vbi fuit Paradisus. 40. 41. 42. 43. per totum. 40. 41. 42. 43. per totum.
 Paradisum adhuc superesse. 44.a. & seq.
 Non esse vastatum diluuiò. 45.a. & seq.
 Non est locus peccatorum, sed eorum qui liberi sunt, ab omnibus mundi malis, quales fuerunt Adam & Heua, ante peccatum, & nunc sunt Henoch, & Elias. 45.c
 Aliquod detrimentum accepit à diluuiò. 45.c
 Necessariò debuit esse vacuus omni timore & dolore. 180.b. d
 In Paradiso fuisse propagatio sobolis per officium coniugale. 185.a. & seq. 226.c. d. 240.a. b
 Non fuisse opus foemina, nisi propter generationem. 185.c
 In Paradiso foemina peperissent sine dolore. ibid.
 Paradisus post Adæ peccatum clausus. 39.d. e. 208.d. e. 209.b
 In Paradiso nullus fuisset error, nulla deceptio, nulla ignorantia, nullum malum, nulla malicia voluntatis, nisi Adam peccasset. 370.c

Parentes.
 Parentum est filijs suis baptismum procurare. 451.d. cum seq.

Pascha.
 Paschalis celebritatis qualis fuit olim controuersia. 1003.c
 1113.c

Passio Christi.

Passio Christi quomodo & quibus & bona, quomodo & quibus mala. 124. b. c. 123. b. 140. c. & seq.
Passio & incarnatio Christi, primum medium salutis humanæ. 453. c
Passio Christi propitiatio pro omnibus peccatis. 729. a
Satisfactio pro peccatis totius mundi. 793. c. 794. a
Quomodo fuit finita, quomodo infinita. 794. c
Licet brevis tamen satisfecit pro pœnis æternis. ibid.
Fuit voluntaria. 975. b. c
Toto anno, præsertim feria quarta & sexta, commemoratur. 1125. d. 1127. c. d

Patientia.

Patientia opus bonum & perfectum. 911. c
Necessaria ad salutem. ibid.
Patientia Ioh. tentationibus à Deo probatur. 928. c

Patria.

Pro patria Romani præcipuè sæpè occisi sunt, stimulantem va-
na gloria. 671. a
Pro patria mori patriæ potissimum salutem non suam glo-
riam querendo, ne infidelis quidem sine speciali Dei auxi-
lio potest. 671. b. c
Pro patria mori est opus morale, sed arduum, & difficile.
ibid. & seq.

Paulus.

Paulus raptus in tertium cœlum & in Paradisum, quomo-
do intelligitur. 38. a. b
Paulus ad Galat. 2. natura Hebræus. 242. d. 450. c
Paulus efficaciter vocatus. 18. c. 422. c. cum seq. 424. d. c. 694.
a. b
Quomodo à sancto Spiritu prohibitus prædicare in Asia. 447. c
Semper se ponit in numero electorum. 456. c
Non audet se iustum affirmare. 338. d. c. 372. d
Conuersus est precibus S. Stephani. 1000. d. c
Orat ut auferatur à se stimulus carnis. 1030. d. 1031. a

Peccatum.

Peccatum Adæ, vide Adæ peccatum, peccatum originale, vi-
de originale peccatum.
Peccatum significat rebellionem carnis ex peccato ortam 9.
a. b. vide concupiscentia.
Priuat hominem donis supernaturalibus. 17. c. 23. d. c
Quomodo diminuit bonum naturale. ibid.
Est pœna peccati. 23. b. c. 146. c. 147. b
Peccatum Adæ fuit actuale, ut cætera hominum peccata. 23. c
Peccati stipendium mors. 26. b. 31. c. & seq. 34. c
Peccatum introduxit vitæ breuitatem, & inuitabilem mori-
endi necessitatem. 32. d. 34. d
Peccatum est nomen operationis malæ. 57. a. 315. b. c
Peccati quàm multa sunt nomina. 57. b. c
Peccati definitiones. 58. c. 59. a. b. 227. c. 270. a. 330. a. 336. c
337. a
Peccati materiale. 59. a. 270. a. 413. d
Peccati formale. 59. a. 156. c. 270. a. 413. d. & 335. a
Peccata esse contra legem æternam. 59. a. 110. d. 123. d. 154. a
& 155. b
Peccatum necessariò debere esse voluntarium. 59. b. 76. d. c
84. c. d. 85. a. b. 112. c. 113. a. 152. d. 445. d. 495. b. c. 636. c
Peccatum aliud carnale, aliud spirituale. 60. a
Per conuersionem ad quæ fiunt peccata carnalia. ibid.
Per conuersionem ad quæ fiunt peccata spiritualia. ibid.
Peccata carnalia nos faciunt similes bestiis, spiritualia dæ-
monibus. 60. a
Spiritualia dicuntur scelera vel facinora. ibid.
Peccatum aliud actuale, aliud originale. ibid.
Peccata actualia fiunt propria voluntate. 60. a
Originalia trahuntur à primo parente, & sunt voluntaria,
voluntate aliena. 60. a
Peccatum aliud commissionis, aliud omissionis. 60. a
Commissionis repugnat legi prohibenti aliquid. ibid.
Omissionis violat leges imperantes aliquid. 60. b
Commissionis vocatur propriè peccatum. ibid.
Omissionis dicitur propriè delictum. ibid.
Peccatum aliud contra Deum, aliud contra nos, aliud con-
tra proximum. 60. b. c
Peccata quædam mortalia, quædam venialia. 60. c. 65. a. 67.
b. c. 70. c. d. 80. a. & seq.
Mortalia planè hominem auertunt à Deo. 60. c. 66. c. 80. c
81. a. 95. d. c
Merentur mortem æternam. 60. c. 77. c. cum seq. 95. c. 283. b

Venialia non nos auertunt à Deo, sed impediunt cursum ad
Deum. 60. c. 65. d. c. 80. c. 84. d. 93. c. 95. d. 96. b. c

Mortalia dicuntur crimina. 60. c. 66. c. 67. b. 71. c. 80. a. b. 95. d
310. c

Venialia dicuntur peccata. 60. c. cum seq. 66. c. 67. b. 80. a
Veniale quotuplex. 60. d. c. 85. b

Venialia ex natura & ratione peccati propriè mortalibus op-
ponuntur. 61. b

Venialia hæc ex natura sunt duplicia, alia ex genere, alia ex
imperfectione operis. 61. b. 85. b

Veniale ex genere habet pro obiecto rem malam, & inordina-
tam. 61. b

Veniale ex imperfectione operis. 61. c. 84. c. & seq.

Veniale ex imperfectione operis, Aliud ex subieptione,
Aliud ex materiæ paruitate. 61. d

Error hæreticorum de peccatorum æqualitate. 61. c. & seq.
vsque ad 65.

Refutantur ex sacris Scripturis. 65. c. d

Ex Concilijs. 66. b. Ex sanctis Patribus. 66. c. & seq.

Peccatū veniale natura sua distingui à mortali. 77. a. cū seq.

Peccatorum gradus diuersi. 77. b. cum seq. 88. c. 89. a. b. 92. b
283. c. d. 309. d

Peccata venialia cum festuca & culice comparat Christus;
Mortalia cum camelo, & trabe. 79. a. b

Peccatū consummatū, i. c. Iacobi, quid. 80. c. d. 283. b. c. & seq.

Quædam esse peccata venialia natura sua, probatur ex Con-
cilijs, & antiquis Ecclesiæ Patribus. 81. b. & seq.

Peccata venialia, qualia nominantur. 81. b. cum seq. 83. b. c

Quædam esse natura sua venialia; probatur ratione naturali.
83. c. d

Peccatum veniale, id est, venia dignum. 84. b

Peccatum dicitur analogicè de mortali & veniali. 85. a. 86. d
c. & seq.

Peccatum duo constituunt. 85. a. b

Veniale est peccatum imperfectè. 85. a. b. & seq.

Et quomodo. 85. b. c. d

Peccata omnia venialia, vel sunt non perfectè voluntaria, vel
non perfectè contra, sed præter legem. 85. c. d. 86. a. & seq.

Peccatum fit cogitatione, verbo, vel opere. 89. b. c. 92. c. 283. c
& seq.

Peccata venialia assimilantur sordibus pedum. 90. c

Venialia multa quomodo æquivalent vni mortali. 92. d. c
93. a. b. & seq.

Quotidiana quotidianis remedijs expiantur. 93. c. d. & seq.

Peccatum est malum simpliciter, pœna est mala tantum pa-
tientis. 95. b

Peccati deformitas est macula in aîa ex peccato relicta. 96. a. b

Reatus pœnæ ob iniuriam Deo factam. ibid. b

Peccatum veniale est irremissibile, quam diu est cum mortali.
ibid. c. & seq.

Simul cum mortali in æternum puniuntur. ibid.

Remittitur propter actum caritatis elicium ab habitu ma-
nente. ibid.

Peccatum nihil esse præter inanem, & falsam opinionem, et-
ror Libertinorum. Item: Peccatores non debere reprehendi,
quia hoc est Deum reprehendere. 98. b. c. & seq.

Ad peccatum tria requiruntur. 109. d

Peccatum est præuicatio legis. ibid.

Est in voluntate. 113. c. 156. a

Est proprium creaturæ non creatoris. 117. a. b. 119. d. rap. b. c

Non debet referri in creatorem. 118. b. & seq.

Fit Deo permittente, non iubente. 119. c. 120. a

Peccare est deficere & errare. 124. c. d. 142. a

Peccatum à Deo præuidetur, & in bonum ordinatur. 129. c

Peccatum facere non est facere, sed deficere. 142. a

Non est res sed corruptio rei, vel priuatio. 142. a. 156. c. d

Peccata esse non est bonum. 145. a

Peccata cum fiant, bonum est, ut à Deo ordinentur. ibid.

Peccati seruitus quanta. 185. a. b. 188. e

Peccata Deus præscit, non facit. 149. d. c

Peccatum infirmitatem accipitur. 152. d

Ad peccatum impellere est malum, à lege æterna abhorrè-
re. 154. a

Peccati deformitas à quo est. 154. b

Peccatum non est effectio, sed defectio. 155. d

Peccatū cū sit defectus soli causæ deficienti tribuitur. ibid. d. c

Peccatum est malum morale. 155. c

Constitit formaliter in priuatione rectitudinis actus volun-
tatis. 155. c. & seq.

- Est priuatio conformitatis ad regulam rectæ rationis.* 156.a
- In peccato priuationis causa non potest esse positiua, sed est alia priuatio vel defectus.* ibid.
- Peccati causa non est res, sed priuatio rei.* 156.d
- Ad actum peccati tria requiruntur necessariò.* 156.d
- Peccatum debet esse actus à libero arbitrio productus.* ibid.
- Moralis per se.* ibid.
- Ellicitus à libera voluntate.* 156.d.e
- Particularis.* 156.c.157.a
- Peccata & peccatores non sunt Deo necessaria.* 116.c.d.122.c.164.a.&165.d
- Peccatum est conuersio ad bonum creatum.* 172.a
- Est auersio à bono increato.* ibid.
- Prius est in peccato conuersio, quam auersio.* 172.a
- Peccatū veniale, aut ex subreptione, aut ex genere suo.* 180.b
- Peccatum veniale ex subreptione, aut oritur ex appetitu carnis præueniente rationem, aut ex voluntate præueniente perfectam rationis deliberationem.* 180.b.& seq.
- Peccati grauitas sumitur ab oppositione ad maius bonum.* 183.b
- Peccati instrumentum est irrationalia punit Deus.* 187.c.& seq.
- Peccatum actuale initium habuit ab Angelo.* 198.d
- Ab Heua.* 199.a.b
- Peccatum interdum accipitur pro pena peccati.* ibid.e
- Ipsium peccare, vix potest accipi, pro pena peccati.* ibid.& seq.
- Peccatum, mortis meritum.* 200.a
- Propagatur cum natura* 202.a
- Antelegem incognitum.* 203.c
- Peccatum tū actuale, tū originale sustulit Christus passionem suam.* 208.b.210.d
- Peccatum Adæ quomodo non constituit omnes simpliciter peccatores.* 215.d.e
- Peccati actualis, & originalis distinctio.* 221.c
- Peccatum actuale est legis transgressio.* 221.d
- Peccatum bifariam consideratur.* 225.d
- Peccatum, reatus, macula, quomodo differunt.* 225.d.227.c.d
- Peccatum non in carne, sed in anima est.* 227.c.239.c.240.b
- Peccatum fuisse tantum personale quocumque, peccante præter Adamum.* 241.d
- Non esse naturam aliquam, sed priuationem aut defectum.* 261.c
- Peccati tres fomes.* 268.c
- Peccatum non tam contrarium legi, quam legis contrarietas dicitur.* 269.a.b
- Peccati sedes quomodo anima, quomodo caro.* 281.d.e
- Vide anima.*
- Peccatum sublato reatu non est peccatum.* 292.c
- Peccatū quot modis in sacris literis accipitur.* 296.c.298.a.b
- Peccatum propriè dictum tollitur in iustificatione.* 296.b.d
- Repugnat legi priuatiue.* 301.b.e
- Peccatum largo modo accipitur pro omni corruptione & vitio.* 317.a.c
- Peccata naturæ quæ nam dicuntur.* ibid.e
- Peccatum omne vel à cupiditate, vel à timore ortum habet.* 324.d.e
- Peccatum bifariam accipitur.* 330.a.337.a
- Non est res positiua, sed priuatio.* 334.b.c.336.b.c
- Peccati actu transeunte octo mala remanent in anima.* 335.c.d.337.d
- Peccatum actuale & habituale.* 336.a.b
- Habituale quomodo differt ab habitu vitioso acquisito.* ibid.
- Habituale quomodo est voluntarium.* ibid.c
- Peccatum habituale cur potest esse in dormiente, amente, infante.* ibid.
- Peccatum quomodo transit, quomodo manet.* 337.a.& seq.
- Peccati actualis poena, est poena sensus.* 351.c
- Peccata propria quibus modis.* 355.c
- Peccata sua homines non norunt.* 362.d
- Peccata omnia mortalia vitare quis potest per gratiam.* 365.b.c
- Venialia non potest omnia vitare nisi ex priuilegio singulari.* ibid.
- Peccare humanum est.* 365.c
- Peccatum totum hominem, & omnes eius potentias debilitauit.* 409.a
- Peccatum vitare & à peccato resurgere, quomodo differunt.* 442.c.d
- Peccata singula vitari possunt non omnia.* 450.b
- Peccandi necessitas potuisset esse Adamo naturalis, nobis vero poena peccati.* ibid.b.e
- Peccatum non potest esse in voluntate, nisi præcedat error, vel defectus in intellectu vel ratione.* 497.d
- Peccatores mortui sunt, morte gratiæ non naturæ.* 595.c
- 596.a.662.a.684.d*
- Peccati necessitas quomodo nobis incumbit, & quomodo peccatum potest esse, ubi est hæc necessitas.* 600.b
- Peccata singula vitari possunt, non omnia.* 600.b.648.a
- Peccati definitio virtute continet in se liberum arbitrium.* 601.b
- Peccati quatuor genera.* 637.c
- Peccatum ex ignorantia quomodo voluntarium, quomodo non.* ibid.e
- Peccata ex cupiditate sunt absolutè voluntaria.* 637.d.638.e
- 646.a*
- Peccatores comparantur rebus mortuis & se nihil iuuare valentibus.* 661.c.684.b.c
- Quando dicuntur in momento conuerti.* 690.b.c
- Peccatores non ab actu, sed ab habitu dicuntur.* 822.c.824.b
- c.825.c*
- Peccato actu transacto, quæ & quot mala remanent in peccatore.* 824.b.c
- Peccatum habituale in quo maximè consistit.* ibid.
- Quomodo tollatur peccati auersio & declinatio, macula peccati dignitas, & reatus poenæ.* ibid.& seq.
- Peccatum ex natura sua iustitiam expellit ubi inuenit.* 826.a
- Peccati actus opponitur gratiæ habitualis, & non priuatiue, sed contrariè, & gratiam expellit efficienter.* ibid.
- Peccatum & iustitia sunt contraria immediata.* 827.b
- Circa peccatorum remissionem certam & indubitaram, tres errores.* 831.c.& seq.
- Peccatum est opus nostrum, iustitia donum Dei occultum.* 837.b.c
- Peccata nostra esse semper lugenda.* 856.d
- Peccatores facilius scire possunt se odio dignos, quam iusti se amore dignos.* 837.b
- Venialia non sunt contra, sed præter mandata.* 931.c
- Non possunt semper omnia vitari in hac vita.* ibid.
- Peccare nemo potest in eo, quod vitare non potest.* 932.c
- Peccatum accipitur pro vltima peccati.* 812.b.933.a.b
- Peccatū veniale non impedit veram iustitiā.* 933.c.d.1024.c
- Peccare facilius est quam bene agere.* 981.c
- Per peccatum mortale amittuntur omnia merita præcedentia.* 1001.d
- Peccata religiosorum, quomodo grauiora, quomodo leuiora peccatis secularium hominum.* 1001.d.e
- Peccata sunt debita & peccatores debitores.* 1024.a
- Peccant omnes dum sunt in hac vita.* ibid.b.c
- Peccata quædam sunt natura sua venialia.* ibid.
- Perfectio.*
- Perfectio beatorum est sine vilo peccato.* 67.e.89.e.90.a.93.b
- Perfectio huius vitæ.* 67.c.68.a.93.b
- Perfectio non imperatur, sed consulitur.* 68.g
- Perfectio quæ imperatur, qualis est.* 68.a.b.89.e
- Perfectio gradus.* 68.a.b.89.e
- Perfectio beatorum in hac vita nec imperatur nobis, nec consulitur, sed tantum indicatur.* 89.e
- Perfectio maior in Christianis, quam in infidelibus requiritur.* 83.c.84.a.b.& 91.e
- Perfectio maior in religiosis viris requiritur.* 91.e
- Permissio Dei & desertio.*
- Permissione diuina non iussi sunt peccata & mala.* 119.e
- 120.121. diffusè.*
- Permissio Dei est, quod homines malum possunt.* 121.c
- Permisit Deus vendi Ioseph, & crucifigi Christum.* 124.b
- Permisit Deus mala ut inde eliciat bona.* 124.c.d.126.a
- 132.d.142.d.143.c.147.c.148.a.& 149.a*
- Permissio Dei dicitur esse causa, cur malè agant homines.* 131.a.b.& seq.
- Deus concessit Diabolo facultatē vexandi Iob.* 131.b.d.140.e
- Permissor quodammodo dicitur auctor.* 131.cum seq. 140.d
- 141.a*
- Permisit Deus homines mala facere tribus modis.* 131.a.b & seq.
- Non qualibet permissio vel desertio est execratio, vel induratio.* 135.d
- Permissio peccati Adæ, & peccati iustorum hominum, non est obduratio vel execratio.* 136.b

Quam permissio & desertio Dei dicitur excacatio & obduratio. 136.d.e

Illa permissio, & desertio, quia homo auxilio diuino prorsus destituitur est grauissimum a punitio. 136.d.e. & 145.e

Deus nunquam ita hominem sibi relinquit & deserit, quin virescat, ut possit si velit, impetrare Dei gratiam, & remouere cecitatem & obdurationem. 137.a

Perfectio licet nominetur actio, tamen est actionis ommissio. ibid.e

Permisit Deus Iob affligi quantum, quamdiu, & quomodo illi placuit. 131.d

Permittit Deus mala ita loco, tempore, persona, modo, ut in bonum conuertere possit. 142.b. & seq.

Deus volens permittit mala, quia de malo potest facere bene. ibid.e. 143.e. 144.d

Permittere non includit velle, sed non nolle, siue non impedire. 144.b

Deus non velle, sed permittere mala. ibid.d

Permissio distinguitur ab opere. ibid.a.b. & seq.

Deus bene facit permittendo, ut mala fiant. 145.a

Permittere in sacris Scripturis significat non impedire. ibid.b

Deus permittit homines tradere eos deserendo. 147.b.c

Deus propter clementiam permittit homines seduci & obdurari. 148.c.d

Quare & quomodo Deus permisit proditionem Iudae. 148.c. & seq.

Deus voluit ex malis potius bene facere, quam male esse non sinere. 149.c. 165.a.b. cum seq.

Deus ita omnia administrat, ut ipsa proprios motus exercere & agere sinat. 165.a.b

Quare permittit Deus hominem tentari, quem sciebat casurum. 164.c. 165.a. & seq.

Permisit Deus hominem tentari, ut ita si voluisset, de hoste potuisset gloriosius triumphare. 164.d.e. 165.a

Permissio peccati. Ad quomodo utilis humano generi. 166.a

Diabolus est permittus Adamum vincere, ut maiore cum fructu eorum gloria postea vinceretur. ibid.b

Permissio peccati pertinet ad pulchritudinem vniuersi. 164.c.d. 165.b. & seq.

Perseuerantia.

Perseuerantia datur electis. 419.a

Quam gratiam requirit. ibid.

Perseuerantia in finem. 421.a. 450.d

Sine perseuerantia nemo saluari potest. 450.d

Perseuerantia est donum Dei, quod non datur ex meritis. 450.d. c. 462.b.c. 554.c.d

Perseuerantiam nobis promittere non possumus. 461.b

Pendet à manu Dei. ibid.

Perseuerantiae donum continuis precibus petendum. 462.a.b. & 874.b. & 1001.a

Perseuerantia fundamentum praedestinationis. 654.b.c

Perseuerantia est effectus maximè proprius praedestinationis. 871.d

Perseuerantiae incertitudo. 872.b. cum seq. 873.a

Perseuerantiae praemium certissimum. 872.b.d

Perseuerantia in fide necessaria ad vitam æternam. 874.d.e

Perseuerantia est necessaria ut impetres quod petis. 1008.d. 1034.b.c. 1035.c. & seq.

Petrus.

Petrus praedestinatus, nunc in cælis. 72.b

Petri peccatum quam graue. ibid.

Petri penitentia. ibid. & seq. & 878.d.e

Petrus iustus lapsus est in graue peccatum. 878.d.e

Pharao.

Pharao quomodo à Deo dicitur induratus. 129.b.c. 135.a. 138.d

Ad quid à Deo seruatus. 129.b.c

Abiit patientia Dei. 138.e

Deus ostendit potentiam suam in flagellis & submersione Pharaonis. 147.d

Pharao celebravit suum diem natalem. 214.a

Antequam induraretur, vocabatur à Deo. 418.b.c

Meruit obdurationem, quia vocatus venire noluit. ibid. & seq.

An peccauit postquam fuit obduratus. 443.d.e. 444.a.b

Pharao vir nequus, cognouit aliquid verum morale in particulari. 563.b

Philosophus.

Philosophi vocant naturam nouerant. 30.a.b

Philosophi variè dixerunt & senserunt de homine & eius natura. 30.a.b

Philosophi excellentiores strenuè contenderunt, Deum non fuisse causam mali. 121.d

Philosophi patriarcharum hæreticorum. 128.a.b

Philosophorum diuersarum de ultimo fine sententiarum, testes sunt humana ignorantia. 362.b

Philosophi verum Deum non erunt, sed non coluerunt. 364.d.e

Philosophorum dicta de breuitate vitae. 367.b.c

De miseris huius vitae quid dixerunt. 372.b

Duo genera virtutum in vita necessaria dixerunt. 390.c

Quid seferint de libero arbitrio. 484.b. 485.c. 488.b. 492.c. 493.b

Philosophos ex rebus creatis verum Deum cognouisse. 525.c. & 526.d.e

Philosophorum tres ex quatuor scholis, & sapientes Aegypti tenent liberum arbitrium. 540.c

Philosophi habiti sapientissimi, fuerunt sceleratissimi. 561.d

Philosophi dicunt rationem impetrare appetitui inferiori non de spurco imperio, sed politico. 577.c.d

Philosophorum opera non erant bona ex defectu boni finis. 581.a. 593.c. & 817.b

Philosophorum ieiunium quale. 1068.b.c. 1088.c. & seq.

Plato.

Platonem nouisse verum Deum. 927.a

Tenuit liberum arbitrium. 540.c

Voluit omnium rerum communionem, etiam vxorum. 1158.b. c. 1161.d.e

Refutatur ab Aristotele & Tertulliano. 1158.c.d

Pena.

Pœna æterna non debetur peccato, nisi ratione auersionis à bono æterno scilicet Deo. 84.d

Pœna æterna est simpliciter pœna & omnium grauissima. 85.a

Pœna potius subeunda, quam culpa committenda. 95.b. & seq.

Debet respondere culpæ. 95.b.c. 180.a.b

Peccatum pœna peccati. 23.b. 146.c. 147.b. 151.c.d

Pœna huius vitae omnium grauissima, à Deo deseri. 136.d.e. & 146.e

Pœna propriè debet esse inuoluntaria. 152.d

Pœna bifariam accipitur. ibid.

Pœna peccati Adæ enumerantur. ibid.b. & seq.

Pœna mortis tantum Adæ post peccatum significata est. 182.e

Pœna prima peccati Adæ iactura originalis iustitiæ, & supernaturalium donorum. 184.a.b

Ex hac pœna sequuntur omnes aliae pœnae. ibid.

Pœna illa prima non describitur Genesis tertio cap. ibid.b.c

Pœnae consequentes describuntur 3. Genesis. ibid.c

Pœnae istae sunt fere innumerabiles. ibid.d

Pœnae corporis tres. ibid.

Pœna mulierum. ibid. & 185.d. & seq.

Virorum. 184.d.e

Vtriusque sexus. ibid.d. & 186.b

Serpentis. 166.e. & seq. 187.a

Pœna vni potest dici infortunium vel miseria alteri. 113.a

Pœna omnis si iusta est, pœna peccati est. 213.d

Pœna alia damni, alia sensus. 219.e

Pœna semper est inuoluntaria, culpa autem voluntaria. 218.b

Pœna mortis tantum Adæ post peccatum significata est. 219.c. 552.c. 553.a

Pœna omnis iusta est à Deo. 218.d

Pœnae infernales, aliae grauiores, aliae leuiores. 341.c. 344.b. 348.b. 351.d.e. & 355.b

Pœna damni & sensus. 351.b.c

Pœna originalis peccati est priuatio boni supernaturalis. 312.e. 353.a

Pœna sensibilis inflicto ipsam naturam laedit. 353.a

Pœna infantum sine baptismo decedentium. 357.a.b

Pœna sensus & animi dolor quomodo differunt. 359.d

Pœna adultorum, & damni, & sensus, & verius conscientiae. 359.e. & seq.

Pœna peccati originalis in hac vita, quot & quæ. 361.a. cum sequent.

Pœnis varijs coercentur homines à vitijs. 364.a

Pœna peccati, quot & quanta. 370.b. & seq.

Pœna malis operibus reddit Deus citra condignum. 518.a. & sequent.

Pœna futuræ vitæ semel à iudice constituta non reuocatur, vel minuitur. ibid.c.d

- Pœna tanta esse debet in futura vita, quantum est meritum cul-
pæ.** 998.e
- Pœnitentia.**
- Pœnitentia Adæ.** 188.b
Pœnitentia David. 205.e. 208.e. 209.a
Pœnitentiæ donum non semper adest. 441.a
Pœnitentia non semper omnibus à Deo datur. ibid.b.c
Pœnitentiæ Sacerdoti reparari semper hoies possunt. 442.a. 689.b
Pœnitentia est dolor, & detestatio peccati. 735.e. 735.a. 912.b.c
Pœnitentia quæ dispositio ad iustificationem. 735.e. 736.a. b. 746.e
Salutem stabilem operatur. 912.c
Pœnitentiæ locum esse lapsis post baptismum. 1024.b.c
**Pœnitentia ut nō sit sterilis requirit adiunctos elemosynæ fru-
ctus.** 1147.c.d. & seq.
- Prædestinatio.**
- Prædestinatio non potest esse sine præscientia.** 120.b
Præscientia potest esse sine prædestinatione. ibid.b.c
Prædestinatio est tantum bonorū. 120.b.c. 121.c. 124.b. 125.b.c
Quos prædestinat ad gloriam, prædestinat ad iustitiam. 121.a.b
Quos prædestinat ad penas, non ad culpam prædestinat. ibid.
Prædestinatio hominis est præparatio operum eius. ibid.
Prædestinatio est præscientia & præparatio beneficiorū Dei. 419.d
Prædestinatio est gratiæ præparatio. ibid.
Prædestinationis infallibilitas consistit in efficaci gratia. 420.e
Prædestinati qui sint, & qui non, in hac vita nos latet. 435.d.e.
cum seq.
Prædestinationis ratio ex parte nostri assignari non potest. 452.
a.b. & 476.c
Prædestinationis variz definitiones explicantur. 452.e. cum seq.
Prædestinatio est species providentiæ. ibid.
Prædestinatio pertinet ad solos homines. ibid.
**Prædestinatio nō præcessit, sed secuta est prævisionem peccati ori-
ginis.** ibid. & 453.a
Prædestinatio est certissima. 453.b
Prædestinare quid. ibid.d
**Prædestinatio partim ad intellectum, partim ad voluntatem per-
tinet.** ibid.c
Magis ad intellectum. ibid.c.d
Prædestinationis ordo in mente diuina. 454.a.b. & 467.b
Prædestinationis ratio in quo potissimum consistit. 454.a. & seq.
**Prædestinationis nullam esse causam in nobis, probatur ex diui-
nis literis.** ibid.
Ex traditione Ecclesiæ & Patribus. 457.a. & seq.
Rationibus ex Scriptura & traditione sumptis. 459.a. cum seq.
Soluntur argumenta, quæ obijci possunt ex Scripturis. 465.a.
cum seq.
Ex Patribus. 457.c. & seq.
Ex rationibus. 471.a. & seq.
Prædestinatio ex non præiis, probatur rationibus. 472.c
Prædestinatus est Christus gratis. 453.d
Prædestinationis finis quis. ibid.
Prædestinatio non pendet ab operibus, sed contra. 476.a
Prædestinatis omnia cooperantur in bonum. ibid. & seq.
Prædestinatio radix & origo omnium bonorum. ibid. & seq.
Prædestinationis & executionis non est eadem ratio. 457.a.b. &
468.d
**Prædestinationis materia nūquam bene agitata est, ante tempus
Pelagianæ hæresis.** 467.d
**Prædestinationis effectus est, quod vocante Christo homines co-
uertuntur.** 478.d
Prædestinationis effectus vocatio. 457.c. 459.b. & 727.d.e
**Prædestinatio accipitur pro voluntate, dante vitam æternā pro-
pter merita.** 469.c. & seq.
**Prædestinatio gratuita non solum est ad gratiam, sed etiam ad
gloriam.** 472.c
Prædestinatione non acquiri electis ius ad beatitudinem. ibid.d
Prædestinat Deus misericorditer, reprobat iuste. 474.b.c
Prædestinatio ex sacris literis & ipso vñ, est tñ bonorum. 475.b
Prædestinatio angelorum, vide angelus.
Prædestinationis duo fundamenta, fides, & persēverantia. 654.b.c
**Prædestinati ad gloriam, quomodo debent esse caritate præditi,
quomodo non.** 826.b
**Prædestinationis certitudo quanta, secundum errorem Buccii,
Perri Martyris, Kemnitij, atque aliorū hæreticorum.** 809.c.d
Refutatur ex Scripturis. 809.c. & seq. Ex Patribus. 872.a. & seq.
Ratione. 873.b
**Prædestinationis certitudo nō potest haberi sine certitudine per-
seuerantiæ.** 871.d
Prædestinatio secretum Dei inscrutabile. 873.a.b
- Prædestinationis incertitudo.** ibid.
Prædestinatio pendet ex Dei voluntate. ibid.
Prædestinati quomodo dicuntur non posse peccare. 882.a
- Prædicatio.**
- Prædicatio necessaria ad manifestanda mysteria Dei.** 650.a.b
Necessaria ad eundem. ibid.c.d. & 752.a
Prædicatione verbi Christus collegit sibi regnum. 650.c.d
**Prædicationem & doctrinam diuinam credibilem faciunt mira-
cula.** ibid.d. cum seq.
Prædicatio externa nōhil prodest sine interna Dei inspiratione.
689.d.e. 690.b. & seq.
**Prædicationem esse congruam meritis audientium, est gratia
Dei.** 690.c. 691.a
Prædicatio aperit viam ad iustificationem. 785.a
Concionatores in qua persona loqui debent ad populū. 866.b
Aliter fidelibus, aliter infidelibus prædicandum. 979.d.e. cum seq.
Prædicatio verbi Dei, est panis quo pascimur. 1022.c. 1023.a
- Præscientia.**
- Præscientia potest esse sine prædestinatione, non contra.** 120.b.c.
& 149.c
Præscientia est & bonorum, & malorum. 120.b.c. & seq. 121.c.
124.a. 125.b.d.e. 130.c. 131.a. & 149.c
**Præscientia & prædicatio non imponit rebus futuris necessita-
tem.** 139.c
Est malorum & bonorum, quæ ex malis sequuntur. 149.a. & seq.
**Præscit Deus scientia simplicis intelligentiæ, hominem calu-
mnia si conderetur, antequam eum conderat, vel condere de-
creuerat.** 150.c
Sciuntur prius à Deo necessaria quam libera. ibid. & seq.
**Deus præscit quæ essent, si tales, vel tales causæ ponerentur, li-
cet res ipsæ nunquam futura sint.** 151.b. & seq.
Præscit Deus Adam peccaturum, at non coegit ad peccatum.
ibid.b.c
Præscit scientia approbationis. 455.b.c. & 471.d
Præscientia Dei non tollit ab hominibus liberum arbitrium. 539.
c.d.e. 545.b. & seq.
Præscit certū, eueniunt contingenter. 545.c. 547.a.b
Præscientia Dei non est causa rerum. 546.c.d. 547.b
**Res non sunt futuræ, quia Deus præscit, sed contra, Deus præ-
scit, quia res sunt futuræ.** 546.c.d. 547.b. 549.b
Præscientia Dei quā necessitatem ponit in rebus. 546.c. cum seq.
**Præscientia non est simplex intelligentia, sed scientia visionis,
quæ præsupponit tuum obiectum.** 547.a
**Præscientia non est causa rerum, sed decretum voluntatis diui-
næ.** ibid.b.c
Præscit omnia, nō autem prædestinat, & prædestinat oīa. 549.d.e
- Præsumptio.**
- Præsumptio de diuina misericordia quam periculosa.** 915.a.b
Præsumptio est, tentationes petere. 1020.b
- Premissio.**
- Promissiones veniæ quomodo differunt à promissionibus vitæ
æternæ.** 766.a
**Promissiones vitæ æternæ sunt vera pacta, in quibus fundatur
meritum iustorum.** ibid.a.b
**Promissiones conditionatas, non absolutas contineri in Euange-
lio.** 892.d.e
**Promissiones remissionis peccatorum, quæ in Prophetis sunt, ad
Euangelium pertinent.** 894.d
Premissio Evangelica conditionem fidei requirit. 895.b
Premissio gratuita potest esse conditionalis. ibid. & seq.
Premissio legis temporalium, figuræ rerum spiritualium. 896.a
**Promissionibus legis annectuntur temporales minæ, Evangelicis
minæ æternæ.** ibid.a.b
**Promissiones regni cœlorum tantum in nouo Testamento ha-
bentur.** ibid.b
Promissa veteris & noui Testamenti non sunt eadem. 905.c
Premissio vitæ æternæ est conditionata. 911.d
Premissio Dei requiritur ad meritum vitæ æternæ. 922.d.c.
cum seq.
Premissio vitæ æternæ est gratiæ tribuenda. 985.b
Premissio implenda, quia adfert obligationem. 991.a
Premissio vitæ æternæ bene operantibus. ibid.b
- Prophetia.**
- Prophetia non semper adest prophetis.** 413.d.e
Prophetia spiritus excitatur per Psalmicam. ibid.
Prophetia potest esse sine caritate. 414.a.b. 739.c
Prophetæ multi mali sæpe prædicunt veritatem. 414.a.b
Prophetia non imponit necessitatem rebus futuris. 537.c. 538.
a.b. 539.a.b
8. Pre.

S. Prosper.
S. Prosper, discipulus S. Augustini. 679. c. 680. a
 Eius scripta approbantur a Gelasio Papa, in Concilio LXX. Episcoporum. 458. c

Providentia diuina.

Providentia diuina malum permittit, vt bonum inde eliciat. 124. c. d. 126. a
Providentia diuina res omnes gubernatur. 433. a. b. 452. c. 453. a
Providentia est genus ad predestinationem. 452. d
Providentia Dei quam admirabilis. 520. e
Providentia diuina licet omnia etiam in particulari disponat, tamen necessitatem hominibus non imponit, sed illis liberum arbitrium relinquit. 536. c. d. 538. a. b. cum seq.
Providentia includit præscientiam, & prædeterminationem. 545. c. 547. b
Providentia diuina non prædeterminauit in particulari singula indiuidua. 553. c. d

Pueri.

Pueri quam reprimendi & coercendi. 354. a
Pueri meritis magis alliciuntur. 423. a. 424. c. d

Purgatorium.

Pro minutis peccatis satisfaciendum est in purgatorio. 79. b. d. e. 82. b. & seq.
Per pauci purgatorium euadunt. 94. d. e
Purgatorii penas grauiorcs esse oibus huius vitæ. ibid. & seq.
Purgatorium euadunt, qui nihil expiandum habent. 958. b. c

Quadragesima.

In Quadragesima nõ soluendum ieiunium ante vespæram. 1070. b. & sequent.
In Quadragesima carnis esus cessat. 1079. b. c
In Quadragesima euorientales abstinent a vino, non autem occidentales Ecclesiæ. 1080. d
Quadragesimam esse obseruandam sub pena excommunicationis. 1084. d. e
Pro Quadragesima esca arida præscribuntur. ibid. e
Quadragesimale ieiuniũ violentes, priuantur cõmunionc Pasche Icharis. Et integro anno carnibus abstinere iubent. ibid. e & seq.
Quadragesimale ieiunium populis prædicari debet a sacerdotibus, vt accurate s. ruerit. 1085. a
Quadragesimam non seruare, est grauis præuaticatio. 1084. d. e. & 1085. b
Violantibus dicitur anathema. 1084. d. e
Quadragesimam ieiunare, est traditio Apostolica. 1085. c
Est ieiunium necessarium. ibid. d. 1086. a
In conscientia obligat. 1085. c. d
Fuit in vsu in Ecclesia ante tem. ora Montani. 1093. c. 1094. a
Quadragesimas tres voluit Montanus. 107. b. c. 1094. a
In Quadragesima carnes necessitat cogente, comedendi possunt & debent. 1095. a
In Orientali Ecclesia in Quadragesima abstinnerunt a carnibus lacticijs, vino & piscibus. 1098. c
Quadragesima dierum ieiunium præparauit Mosen & Heliam ad aspectum & colloquium Dei. 1099. b
Quadragesimæ ieiunium est cultus Deo gratus. 1100. d. e. & seq.
Quadragesimæ ieiunio offerimus Deo decimas & primitias vitæ nostræ. 1101. c. & 1122. b. c
Est ieiunium omnium maximum. 1112. c. b
De Quadragesimæ origine tres falsæ opiniones. ibid. c. cum seq.
Quadragesimæ primos & vltimos duos, aut tres dies, omnino sine pastu aduocant Greci. 1113. c
Sed huiusmodi ieiunium semper fuit liberum nunquam præceptum. ibid.
Quadragesima seruabatur per totum annum, secundum Cassianum. 1114. c. d
Per septem integras hebdomadas a clericis olim. 1115. b
Institutum fuisse probatur ab ipsi Apostolis Christi. ibid. c. & 116. a. b. & seq. 1130. b
Fuit ante omnia Concilia. 1115. c
De ea fit mentio tãquam rei antiquioris in primis omnino Concilijs, item in antiquis Patribus. ibid. a. b. c. & 1116. a
Aliqui vocant ieiunium Paschale. ibid. b. & 1117. b
Aliqui putant a Christo institutum. 1116. c
Mira fuit olim huius ieiunii varietas. 1117. a. b. cum seq.
Sine omni cibo alij vno, alij duobus, a iij tribus, alij quadragesima diebus ieiunabant. ibid.
Alij Quadragesimam, alij etiam quinquagesimam, alij alternis tantum hebdomadis ieiunantes, vix viginti, vel trigesima complent. ibid. e

Secundum Societatem Romanos ieiunasse tres tantum hebdomadas. ibid. e
ibid. d. c. d. & 1119. a. b
Græcos alios sex, alios septem. 1117. d. 1118. c. & seq.
Alij ieiunauerunt tantum quatuor dies in hebdomada. 1117. d
Fuit semper & vbique hoc ieiunium quadragesima vel triginta sex dierum. 1117. c. 1120. a. b. 1121. b
Obseruatur ad exemplum Christi, Moyses & Eliæ. 1118. a. 1122. c. & 1123. b
Dominici Quadragesimæ non ieiunatur. 1118. a
Græci Sabbatho & Domnica non ieiunant. 1118. b. c. e. 1119. c
Sabbathis Quadragesimæ ieiunare iubetur. 1118. d
Alij in Quadragesima includebant hebdomadam sanctam, alij non. 1119. d. & seq.
Quatuor dies ante primam Dominicam adduntur pro Dominicis, quibus non ieiunatur, vt compleatur numerus dierũ quadragesimæ. 1120. a. & seq.
Hi quatuor dies non semper fuerunt iidem qui nunc sunt, sed aliquando alij feria secunda, quarta, sexta, & Sabbatho ieiunabant. 1121. a
Quadragesimæ causæ præcipuæ septem numerantur. ibid. c. cum seq. & 1122. a
Quadragesima propriè incipit Dominica prima, vt patet ex officio Ecclesiastico. 1122. b. c
Soluuntur obiectiones Caluini & Kemnitij. 1123. d
Christus vitam Quadragesimam obseruauit, vt resisteret vni tentationi ad notum exemplum, nos quia multis tentationibus resisteremus multum ieiunijs armari debemus. ibid.
Quadragesima Moyses non erat exemplum propositum Iudeis, i. Christi nobis. 1124. a
Quadragesima Christi fuit a sexto die Ianuarij, vsque ad decimam quartam Februarij, nostra non semper eodem tempore. ibid. b. c
Quadragesimæ ieiunium constitutum est commodissimo anni tempore. ibid. b. & seq.

Ratio.

Ratio & intellectus quomodo differunt. 484. c. & 484. a
Ratio quomodo libera, quomodo non. 493. a
Ratio est, quæ post deliberationem concludit quid faciendum. ibid. a. b
Rationem esse magis liberam, quàm voluntatem, probat Durandus. ibid. b
Ratio est libera & causa libertatis voluntatis ibid. & seq.
Dicitur radix libertatis. ibid. c. d. e. & 497. d. c. 502. d
Ratio non est libera, nec radicaliter, nec formaliter, secundum Henricum & Scotum. 493. c
Ratio quomodo non omnino libera. 497. d
Non est libera a coactione, vt voluntas. 495. c
Ratio potest cogi ad inclinandum, & credendum contra inclinationem totius suppositi. ibid. d
Ratio non est libera a necessitate quoad specificationem. 495. c. & sequent.
Nec quoad exercitium. 496. b
Ratio est regula humanarum actionum. ibid.
Sua natura non est capax libertatis. 498. a. b
Ratio quomodo facit obiectum voluntatis. 502. b. 505. b. c
Quomodo imperat appetitui inferiori. 577. c. d
Quatuor de causis superatur ab appetitu inferiore. 577. d. & seq.
Rationis & sensus multæ differentie. 577. d. e
Ratio quomodo potest a passione absorberi. 578. a. b
Ratio in vniuersali dicitur Deum super omnia diligendũ. 670. d
Ratio imperat vitijs, subigendo vel resistendo. 804. a. b. 817. b
Reatus.
Reatus est inseparabilis a merito poenæ. 28. a
Reatus est relatio cuius proximum fundamentum est actus malus. ibid.
Est dignitas, vel meritum poenæ. 287. b. 335. b. c
Est inseparabilis a peccato. 311. b
Reatus concupiscentie tribus modis accipitur. ibid. d
Reatu sublato manet infirmitas. 312. a
Reatus Adæ qui fuerit. ibid. c. d
Reatus culpe, quid. 335. c. d
Reatu non amisso, peccatũ non est plenè remissum. 337. c. & seq.
Regnum.
Regnum Dei triplex in sacris uicinis. 1018. a
Regnum Dei naturale quid. ibid. a. b
Regnum gratie quid. ibid. b
Regnum glorie. ibid. & seq.
Re.

I N D E X

Religiosus.

Religiosi debent esse ceteris perfectiores. 91.e
Religiosorum peccata quomodo grauiora, quomodo leuiora peccatis aliorum. 1001.d. & seq.
Religiosi magis ad diuinum officium persoluendum obligantur quam reliqui Christiani. 1036.e. 1037.a

Reprobatio.

Reprobatio pertinet ad iustitiam. 474.a.b
Quomodo reprobatur Deus ante preuisionem operum, quomodo post. ibid.
Reprobationis, & predestinationis diuersa ratio. ibid. & 477.a
Reprobationis causa partim Dei voluntas, partim preuisionem peccata. 475.a. & seq.
Reprobationem vocat D. Augustinus predestinationem ad interitum. ibid.a.b
Reprobi vocantur communi nomine precepti. ibid.b.c
Opponuntur electis contra dictorū & contrariet. ibid.c
Reprobatio continet duos actus. ibid.
Reprobationis negatiue non datur causa ex parte hominis. ibid.c.d. & 476.e
Reprobationis positue causa peccata hominum. 476.e
Reprobationis causa est preuisionem peccati originis, vel actualis, vel vtriusque simul. 477.b
Reprobi plurimis dimittitur originis peccatum per gratiam baptisimi. ibid.
Reprobationem omnium damnatio incipit a peccato originis. ibid.c.d

Resurrectio.

Resurrectio alia vite, alia iudicii. 347.b. cum seq. 348.e. & 349.a
Corpora damnatorum qualia resurgent. 348.c. 349.a. 355.b. & seq.
Resurrectio Christi est exemplar regenerationis nostre interne. 795.d
Resurrectio Christi significat emergence ex aqua baptismatis. ibidem.
Resurrectionem certissimam esse sperandam. 857.a
Resurrectio nostra media nocte futura est. 1047.e

Reuelatio.

Reuelatio diuina duplex. 650.a
Post reuelatam diuinitus victoriam, peti potest tentatio. 1026.b.c

Reus.

Reus iudicio. }
Reus consilio. } 77.b. 78.a. & seq.
Reus gehennę ignis. }

Rex.

Rex Gallie quomodo dicitur curare morbum strumę. 413.c. cum sequent.
Regum & principum personas non accipiet Deus in die iudicii. 433.b.c
Reges & Prelati specialiter orationibus populi commendantur. 1029.b.c

Sacerdos.

Sacerdos, vide clericus.

Sacerdotium.

Sacerdotium Christi est prestantius Leuitico. 235.e. 235.a
Sacerdotium Christi secundum ordinem Melchisedech. 235.e. & seq.

Sacramentum.

Sacramenta corporalia gratiam spirituale operantur. 46.b. & seq.
Sacramenta sunt instrumenta iustificationis. 398.a. 703.b. 786.d.e. & 820.b
Sacramenta gratiam conferunt, ut instrumenta Dei, non actuali, sed habituali. 398.b
Sacramenta sunt omnibus communia. 435.b.c
Sacramentorum desiderium ponitur sexta dispositio ad iustificationem. 736.b.c. & 745.e
Sacramentum magis proprie iustificat, quam fides. 745.a
Sacramentum sine intentione ministri non conficitur. 846.a. & 860.e. 866.c
Sacramentorum precipua institutio est, ut sint instrumenta iustificationis. 866.a
Sacramenta sunt, & causę, & signa iustificationis. 865.e. 866.a
Sacramenta succedunt ceremoniis veteris legis. 895.b.c
Durabunt usque ad finem mundi. 900.e
Sacramenta veteris & nouę legis non sunt eadem. 905.d. & seq.

Sacrificium.

Sacrificia alia constituuntur, Leuitici 7. pro peccatis, alia pro delictis. 60.b.c

Sacrificia & opera moralia quomodo differunt. 584.b
Sacrificium offerens debet detestari peccata. ibid.
Sacrificij finis placare Deum. ibid.c

Salomon.

Salomon per concupiscentiam perdidit sapientiam. 365.d
Salomon semel iustus, postea lapsus, vtrum damnatus, dubitatur. 378.d

Samson.

Samson per concupiscentiam mirabili fortitudine priuatus. 366.c.d

Sancti.

Sancti diem suam natalem cur deplorant. 214.b
Sanctorum natalitia vocantur dies mortis. ibid.
Dies egressionis e mundo, non ingressionis celebratur ab Ecclesia Christiana. ibid.
Sanctorum mors Domino pretiosa. ibid.d
Sancti omnes se negligentie solent accusare. 412.d
Sancti uiri ex reuelatione diuina tentationes petere possunt. 1025.b.c
Sanctorum exempla omnia sunt veneranda omnibus, non imitanda. ibid.c

Sanguis menstruus.

Sanguis menstruus superfluum alimenti. 240.d
Non est pars animantis. ibid.

Satisfactio.

Satisfactio pro peccato primus fructus orationis. 1010.a.b
Opera bona laboriosa, sunt satisfactoria pro peccatis. ibid.
Satisfactio debetur, ubi facta est iniuria. 1024.a
Satisfactionem temporalem a nobis requirit Deus. ibid.c. 1025.a

Scandalum.

Scandalum aliud datum, aliud ex hominum malitia acceptum. 140.e. cum seq.

Scientia.

Scientie magnum desiderium a natura hominibus insitum. 358.d
Scientia hominum quam tenuis & exigua. 362.c.d
Scientia longo tempore, & magno labore acquiritur. 367.b. & seq.
Scientie donum potest esse sine caritate. 414.a
Scientie sermo, & sapientie sermo, & spiritus scientie & sapientie non distinguuntur. ibid.d
Scientia & sapientia quomodo differunt. ibid.
Scientie & sapientie sermo quid. 415.a
Scientia in Deo est duplex. 546.e
Scientia visionis presupponit rerum existentiam. 546.e. & 547.a
Scientia simplicis intelligentie supponit rerum possibilitatem. 546.e

Scriptura sacra.

Scripturę sensus mysticus non fundat argumentum de fide. 456.b.c
Literalis fundat argumentum de fide. ibid.
Literalis quomodo fit mysticus. ibid.
Scriptura sacra potest voces a Poetis, vel Philosophis accipere. 534.d
Tria in se continet. 895.d

Seductio.

Seductio Heuę. 176.a.b. & seq.
Seductio Corinthiorum Pseudoapostolorum. ibid.
Seductio est, cum falsum alicui persuadetur sub specie veri. ibid.
b.c. 177.a.b. & 179.c.d
Seductio fidelium per hæreticos. 176.b.c
Seductio Adę nulla est in comparatione ad seductionem Heuę. 177.c.d
Seductio quot modis accipi potest. 179.c.d

Semen.

Semen superfluum alimenti. 240.d
Non est pars animantis. ibid. & seq.
Semen hominis quomodo differt ab omni alio semine. 636.e
Semen Dei est gratia predestinationis. 881.e
Semen Dei est caritas. 882.d

Senium.

Senium non fuisset in statu innocentie. 33.c.d. 48.b. 50.b. & sequent.
Senio pauci moriuntur. 42.b.c

Sensus.

Sensus quomodo pro peccato originis puniantur. 365.d
Sensus exteriores & interiores quare dati. ibid.c
Quomodo non præstent officium suum. ibid.
Sensus

Sensus multis annis viget ante rationem. 577.c
Sensus bona sunt præsentia, rationis futura. ibid.
Sensus & rationis varij differentia. ibid. & seq.
Seruitus.
Seruitus peccati quàm grauis. 147.b. 165.d. 188.a. 212.d.c.
371.b. & 643.c
Seruitus & libertas quomodo opponuntur. 643.b.c
Seruitus peccati opponitur libertati à peccato. ibid.
Non opponitur libertati naturæ. ibid.
Seruitus naturæ quid. ibid.c
Opponitur libertati naturæ. ibid.
Seruitus peccati, & libertas peccati: ite seruitus iustitiæ, & libertas iustitiæ quomodo idem significant. 645.c.d. 907.c
Seruitus etiam mille annorum non meretur hæreditatem. 977.d. & seq.

Serpens.
Serpens qui tentauit Adamum in paradiso, qualis erat, errores aliquorum. 166.c.d
Serpente Moysis fuisse fictu & fabulosum, error. 166.c. 167.c.d
Serpens fuit verus & naturalis, per quem diabolus locutus, tentauit Heuam. 167.a. 187.a.b
Serpentis poena, ut sit maledictus super oia animaria. ibid.a
Serpens per se loqui non potuit, nec vllum animal brutum potest. 167.c
Serpens, quare potius quàm aliud animal assumptus est à diabo ad tentandum Heuam. ibid.d
Serpentem fuisse apertissimum ad tentandum propter suam naturalem calliditatem. ibid.c. & seq.
Serpentem solum fuisse permissum diabolo, per cuius os loqueretur ad tentandum Heuam. ibid.c.d
Heua ignorabat diabolum ei locutum per serpentem. 168.d
Serpentis astutia in muliere seducenda. 176.b.c
Serpens seduxit Heuam non Adamum, vt Gen. 3. habetur, & 1.ad Tim. 2. cap. 176.d. 179.c.d
Serpens quomodo Adamum seduxit. 177.d. 179.c
Serpens peccare non potuit, & tamen punitur in odium peccati, cuius erat instrumentum. 187.b
Serpens non potuit intelligere, licet Deus eum alloqueretur. 187.b.c
Serpens aial abiectionissimu, inuisum, execrabile. 187.b.c. & seq.
Serpens initio rectus corpore incedebat, nunc super pectus & ventrem reptat. ibid.c
Serpens prius herbas, nunc terram comedit. ibid.c.d
Serpentis inimicitia cum hominibus. ibid. 2. 188.a
Serpens maledictus à Deo, non Adam & Heua. 188.d
Serpens non timuit Heuam, nec illa serpentem ante peccatum. 371.c.d

Simonia.
Simonia est iniustitia cõmunis, danti & accipienti. 1157.b.c
Simoniaca lucra non dantur proprie in elemosynabus. ibid.c
Interdum non danda pauperibus, sed restituenda Ecclesiæ cui facta est iniuria. ibid.c. & seq.

Sitis.
Sitis quàm intolerabilis, & ad quam horrida hominem agit. 366.c

Somnus.
Sõnus à natura ad quiete capiendū datus & concessus. 365.d
Sõnus quomodo somniorū visis reddatur inquietus. 365.d.c

Spes.
Spes quoad certitudinem pertinet ad voluntatem. 712.d
Spei certitudo est in intellectu causaliter. ibid.
Spes est tantum rerum bonarum & futurarum. 719.c.d
Est tantum pertinentium ad sperantem. 719.d
Spes nascitur ex fide. 734.c.d
Spes obtinendæ veniæ est dispositio ad iustitiam. ibid.d
Spes sapè ponitur pro re sperata. 788.c
Spes nostra debet esse anchora animæ. 800.d. 865.b
Debet esse talis, vt mori, cum timore tñ, desideremus. 856.b
Spes non est securitas de uita æterna. 862.d.c
In genere suo debet esse certissima. 864.c
Spei certitudo duplex est. ibid.
Ex parte voluntatis quæ. 864.c. & seq.
Non fert ex parte intellectus certitudinem absolutam. 864.c
Spei certitudo ex parte intellectus est duplex. 865.a.b
Spei fundamentum primum promissio Dei. ibid.b
Spes non expellit omnem timorem. ibid.
Spei certitudo ex parte intellectus, quæ oritur ex caritate, est tantum iustorum. ibid.c
Spes Christianorum quomodo est certissima. ibid.c.d

Spei forma est caritas. ibid.d
Spes oritur ex caritate, & caritas ex spe. 967.a.b
Spes est necessaria ad impetrandū id quod petimus. 1031.b.c
Spes non solum in ipso boni auctore, sed etiam in intercessoribus ponenda est. 1052.c.d

Spiritus sanctus.
Spiritus sanctus per fontem aquæ viuæ significatur. 394.c
Spiritus sanctus quō abunde in nos effunditur. 395.c. & seq.
Per gratiam in nobis habitat. 394.c. 395.a.b. 403.c. 410.a
Potest duobus modis in nobis habitare. 849.d.c
Spiritus sanctus habitat in iustificatis. 842.c
Spiritus sancti fructus. ibid.
Eiusdem septem dona respondent septem petitionibus orationis Dominicæ. 1013.d

Statio.
Statio partim cum vigilia, partim cum ieiunio conuenit. 1133.a. & seq.

Statio à stando iuxta aliquos, quia Christiani in Dominicis stantes orabant. 1132.c. 1133.a
Est vigilia diurna, tempore solennis ieiunij. 1133.a.b. & seq.
Stationes excubiæ orantium & ieiunantium. ibid.
Statio differt à vigilia, & ieiunio. ibid.a
Solum fit de die. ibid.a.b
Statio & ieiunium ante omnem vigiliam præcedebat. ibid.a & seq.

Finiri solebat hora nona, vel ad vespereā, vt ieiunium. ibid.b.c
Fieri solebat feria quarta & sexta. ibid.c
Stationum loca Romæ constituta à S. Gregorio. ibid.d
Stationes à ieiunio fortè is primus separauit. ibid.
In ipsis Dominicis fieri noluit. ibid.
In stationibus parum nunc singuli orant, & dant locū alijs. ibid.c
Stationes nostræ duab. in rebus differunt ab antiquis. ibid.
Tunc idem toto die orabant, nunc alijs alij succedunt, vt semper orent aliqui vsque ad vespeream. 1134.a
Tunc statio cum oratione & ieiunio durabat, nunc & post cibum, & cum omnino non ieiunatur, fit statio. ibid.a.b

Suggestio.
Suggestio quid. 283.a. 284.b
Suggestio non potest dici peccatum originis. 284.b
Est actio quædam. ibid.
Suggestio distinguitur à delectatione. ibid.d. & seq.

Superbia.
Superbia virium maximè detestabile. 169.c.d
Initium est omnis peccati, vt Ecclesiastici cap. 10. habetur. 169.d. & 172.d

Superbia primum primi Angeli peccatum. 169.d.c
Fuit primum primi hominis peccatum. 169.d. 181.c.d
Superbiæ primus actus est, nolle subijci imperio alterius. 170.a. 174.b. 178.c. & seq.
Superbia & inobedientia pro eodem accipi. 169.c. 170.a
Superbia & obedientia contraria. 170.a
Superbia latius patet, quàm inobedientia. ibid.b
Superbia qua quis contemnit præceptum superioris, est inobedientia. ibid.c.d
Omnis superbia non est inobedientia, sed contra. 169.c

Superbiam fuisse primum primi hominis peccatum, probatur ex Patribus. 170.d. & seq.
Superbia primi hominis fuit, quod voluit esse Deo similis. 170.d. 171.a.b. 172.b.c. cum seq. 179.a.b. & 182.a
Superbia malæ voluntatis initium. 171.a.b
Superbiæ vulnera humilitatis remedijs curantur. 171.a.b. cum seq.

Per superbiam homo perdidit humilitatem. 171.b. 177.c
Superbiæ obiectum est excellentia propria, quæ in malis est finis hominis. 171.d. 172.d. 173.d.c
Superbia mater infidelitatis. 171.c. & 177.c
Superbia occulta fuit primum Adæ peccatum. 173.c.d
Superbia Adæ initium habuit à nullo præcedente errore, sed per solam incogitantiam. 174.c.d
Superbia est amor sui, vsq; ad contemptū Dei. 174.d. 179.b.c
Superbia Heuæ maior superbia Adæ. 181.b
Superbia Adæ & Heuæ, quomodo eadem. 182.a
Superbia humiliatur. 815.d. & seq.

Superfluum.
Superfluum, vel opes superflue dupliciter dici possunt naturæ & personæ. 1151.d
Superfluum personæ dicitur, sine quo quis & viuere, & familiam alere, & statum ac dignitatem tueri potest. 1151.d. & seq.
Naturæ,

- Naturæ, sine quo quis cum familia sua vivere pōt. 1151.d.e
Superfluum in præfenti potest esse simpliciter necessarium
pro futuro. 1152.a.b
Superflua præcepti necessitate danda esse extrema, vt graui
necessitate laborantibus. ibid.b.c
Imo sine peccato retineri non possunt. ibid.c. cum seq. &
1154. d.e
Superflua congregare, est seruire Mammonæ. 1152.d
Superflua congregantes damnantur. 1153.a.b. Probatur ex
D. Lucæ Euangelio. ibid a. & seq. Ex Patribus. ibid. c. d. &
seq. Ratione. 1154. b. & seq. Superflua non sunt nostra, sed
pauperum. 1153. c. d. Horum dispensatores sumus, nō pos
selesos. ibid. c. & seq.
In elemosynis, non in delicijs sunt consumenda. 1145.e
Superflua retinere, est aliena rapere. 1153.e. 1154
Superflua diuiti sunt Domini pedibus, id est, pauperibus ne
cessaria. 1154. a
Superfluis abundant diuites, necessariis indigent pauperes.
ibid. c. & seq.
Superflua retinentes contra Dei voluntatē agunt. ibid. c. d
Superflua dare cuique petenti, non tenentur diuites, sed vni
potius quā alteri possunt secundum caritatem. ibid. d.e
Supernaturale
Supernaturale aliud per se, aliud per accidens, & quid sit v
trumque. 16.b.c
Symbolum.
Symbolum Apostolicum quare conditum. 717.c
Symbolum hoc summam continet totum fidei obiectum.
ibid. d
Definitur à S. Augustino. ibid.
Habet quatuor explicationes, quæ vocantur etiam Symbo
la. ibid. c. 846. b. c
Symbolum Apostolorum nihil habet de fiducia, quam hære
tici prædicant. 717.d
Credo remissionem peccatorum, quid significat. 846.b.c
Symbolum Apostolicum Euangelij summa. 891.c
Synderesis.
Synderesis est inclinatio ad bonum. 598.c 599.a
Non extinguatur in Dæmonibus. 599.a
Quomodo differt à lege naturæ. ibid. b
Est ipsum lumen intellectus per modum habitus in nobis
manens. ibid. a
In Cain non fuit delicta post peccatum. ibid.
Est scintilla & vermis conscientiæ. ibid.
Tentatio.
Tentatio duplex, alia ad probandum. 116.c. 132.d.e
Alia ad seducendum. 116.c
Tentauit Deus Abraham Genes. 22. ad probandum. 116.d.e.
615.a.b
Tentatio non est à Deo. 23.a. 80.a. c. d. & 117.a. cum seq.
Tentatio Iobi. 131.d. 615.a. b
Tentatio Adæ in paradiso. 161.a. & seq.
Tentatio Adæ iustè à Deo permissa. 164.d
Tentationis huius causa soli Deo nota. ibid.
Tentationis causæ quæ probabiliter assignari possunt. ibid.
d. cum seq.
Tentatio mali Angeli vicit bonum hominem in paradiso.
ibid. d.e
Cur permisit Deus Adamum tentari, quem sciebat casurum.
ibid. c. 165.b
Tentatio Adæ fuisset gloriosior ad triumphum, si hostem
superasset. 164.c 166.a
Tentationes quomodo superandæ. 442.c. 443.a
Tentatio vera non potest solis naturæ viribus superari. 574.
a. cum seq.
Tentatio potest tribus modis superari. ibid. a
Tentationi resistendum ex caritate Dei, vt acquiratur me
ritum. ibid. b
Tentatio vinci pōrita, vt meritū inde nō acquiratur. ibid. c
Tentationes, quæ per se non superant vires humanas, Deo
destituente, fiunt grauissimæ. ibid. d
Tentationes possunt crescere super vires nostras, si Deus
permittat. 575.a
Tentationum victoria Deo tribuitur. 575.a.b
Quid est, Deum tentare aliquem. 615.a.b
In tentationibus apparet liberum arbitrium. 615.a.b
Tentationes sunt virtutum probationes. ibid. b.c
Tentatio legis perit, Luc. 10. cap. 893.c. 894.a
Tentationes Christi à Phariseis, Saduceis & Legis peritis. 894.
Tentatio est vita hominis.
Interdum vilis, semper periculosa.
Tentatio non appetenda, sed fortiter toleranda.
Tentatio petenda, si reueletur victoria.
Terra.
Terra manebit in æternum.
Terra, id est, caro.
Per terram intelliguntur infideles & peccatores.
Terra, id est, Ecclesia.
Est Ecclesia militans.
Terra, ex qua sumpti sumus, oībus cōis est. 1154.a.b. 1160.c
Timor.
Timor gehennæ qualis, donum Spiritus sancti. 665.d.e
Timor est secunda dispositio ad iustificationem. 733.b
Timor qui est initium sapientiæ, est timor seruilis, quæ est
in peccatore. ibid.
Timor quomodo iustificat. ibid. d
Timoris & fidei iustificatio cōparantur inter se. ibi. c. & seq.
Timor medicamentum, caritas, sanitas. 734.a
Timoris laus. ibid. & seq.
Traditiones.
Traditiones defenduntur à S. Basil. Magno. 91.d. 118.a. & seq.
Ex traditione probat D. Augustinus Adamum esse beatum,
non damnatum. 188.c.d
Vasa.
Vasa in honorem quæ. 126.d. & seq. 164.c. 165.a. 455.c.
d. 465. a. 466.a
Vasa in contumeliā quæ. 126.b. cum seq. 164.c
Vasa iræ, facta in perditionem. vt Deus ostendat potentiam
suam. 126.d.e. 127.d. 147.c
Vasa misericordiæ facta in honorem, vt ostendat Deus diui
tias gloriæ suæ. 126.d.e. 127.d. 128.a
Vasa contumeliæ Deus odit. 127.d
Vasa contumeliæ Deus sustinet in multa patientia. 127.d.c.
129.d. 147.c
Talia sunt exigente conditione materiæ. 127.d. 128.d.c
Adam vas in honorem. 129.a.b
Vasa iræ & misericordiæ. 343.c. d. c. 456.c.d
Vasa in honorem habent duo signacula. 465.d
Vasa hæc distinguuntur sola misericordia, non meritis. 471.
d.e. 477.a.b
Vasa in contumeliā duobus modis fieri possunt. 476.b.c
Velle.
Velle est Dei vocando, nostrum sequendo. 418.d. 421.c. 422.
b. 423.d. 678.d. 686.b
Velle, & posse velle, à Deo sunt. 420.c
Velle credere, Deus operatur in homine. 421.c
Velle quō in nobis, sine nobis operatur Deus. 423.d.c. & seq.
Velle quomodo dat Deus vni, & non alteri. 425.d. & seq.
Velle quomodo Dei, quomodo nostrum. 427.c. cum seq.
Velle non possumus, nisi eo volente & subueniente, à quo
præparatur voluntas. 450.c.d
Velle Dei duobus modis consideratur. 519.a
Velle & non velle quid in Deo significant. ibid. c
Velle Dei est necessarium quoad cultum volendi, nō quoad
ordinem ad creaturam. ibid. c
Ver.
Ver est aptum ieiunio quadragesimali. 1124.d
Vere ineūte humores crescit & calent in animalib. 1124.d. e
Opus est ieiunio contra tentationes. ibid. d
Vere optima aeris temperies, pisces salubres, olerum abun
dantia. ibid. c
Opera in agris ferè nulla. ibid. & seq.
Veritas.
Veritas est per se cognoscibilis, sine respectu ad mediū.
153. a.b
Veritatem celare nonnunquam licet, at nunquam falsita
tem dicere. 292.d
Veritas omnis Deum veritatē increatam repræsentat. 413.b
Veritate nihil desiderabilius. 423.a
Veritas est obiectum intellectus. 509.a
Veritates multas theoricæ, & mechanicas solo lumine natu
ræ cognosci. 524.a
Veritates morales aliæ plus, aliæ minus distant à principijs
per se notis. 565.d
Verum.
Vera aliqua naturalia, moralia, & supernaturalia possunt e
tiam ab hominibus malis cognosci. 559.b
Verum morale quot modis accipitur. 559.b.c
Verum

Verum nullum morale potest ab intellectu humano in sua natura corripere, sine speciali Dei auxilio, cognosci, secundum aliquorum opinionem. 359.d. & seq.
 Contra habet eois Theologorum sententia. 359.e. 360.a.b
 Verum aliquod morale solum Dei auxilio generali potest modo ab hominibus cognosci. 360.a.b
 Probatur ex Scripturis. 360.b. & seq. Ex Patribus. 362.c. 363.a. Ex ratione. 363.b. Soluntur objectiones. 363.d. & seq.
 Verum morale est obiectum intellectus humani. ibid. b
 Verum morale in vniuersum potest ab homine cognosci, sine auxilio Dei speciali. ibid. b.c
Vigilia.
 Vigilie noctis quatuor. 1038.e. 1039.a
 Vigilia prima, & reliquæ, quibus horis. 1038.e. cum seq.
 Vigilia etiam nocturna, cum diuturno ieiunio pridie magnorum festorum. 1132.d
Vir.
 Vir non est seductus, sed mulier. 176.d. & seq.
 Viri dignitas, & privilegia supra mulierem. 172.a.b
 Viri naturaliter sunt prudentiores & iudicii maturiores, quam femine. 178.a. & seq. 182.d
 Vir caput mulieris. 182.d. 187.a
 Vir debet docere, & non discere à muliere. 182.d
 Viri officina est eorum familia nutrienda. 184.d. 186.b.c
 Vir à viro melius quam à muliere iuuatur, nisi in propagatione sobolis. 185.c
 Vir & mulier in matrimonio, non sunt duo, sed vna caro. 216.b. & seq.
 Vir causa actus generationis. 216.c. 241.b.c
Virtus.
 Virtus dicitur bonum natura. 18.a
 Nomen virtus & actionem & habitum significat. 37.a.b
 Est secundum naturam, quia virtute natura perficitur. 273.b.c. 363.c. & 361.b
 Virtuti & actus & habitus malos, & passio opponitur. 313.b
 Virtutum moralium perfectio est necessaria ad naturam felicitatem. 347.c
 In virtutum acquisitione occurrunt tanta difficultas. 363.c. 364.b
 Virtuti pauci student. 364.b.c
 Virtus est bona qualitas animi. 393.d
 Virtus vna perfecta non potest esse sine omnibus alijs. 365.b
 Virtus vna imperfecta potest esse sine alijs. ibid. h.c
 Virtutes antiquæ sunt naturales. 379.e. 382.d
 Virtutes antiquæ à Romano à Deo remunerata. 381.d
 Virtutes etiam infidelium sunt dona Dei. 394.d
 Virtutibus sensus quid. 397.a
 Virtutum semina aboleri non possunt. 397.a.b
 Virtutum semina male intellexit Cassianus. ibid. b.c
 Virtus est ex voluntate, non ex necessitate. 624.d. & seq.
 Virtutes & vitia sunt in nostro libero arbitrio. 625.a
 Virtus est interior hominis pulchritudo. 803.e
 Virtus & actus virtutis distinguuntur. 821.b.c
 Virtutes possunt augeri de perfecta in perfectiorem. 884.e. 885.a
 Virtutes omnes per amorem sunt definiendæ, & inde formantur. 987.c
 Virtutes morales non referuntur ex natura sua in Deum, nisi vt in finem naturalem. 988.d.c
 Theologicæ respiciunt quidem Deum, vt finem supernaturalem, sed non sic in eum referuntur, nisi per caritatem. 988.c
 Virtutes morales sine caritate sunt veræ virtutes, sed imperfectæ. 1142.d. & seq.
Vita æterna.
 Vita æterna est & munus gratiæ, & merces meriti. 25.c. 26.a. & 389.d
 Vita æterna stipendium meriti. 26.b.c. 65.c
 Siue finis hominis naturalis, an supernaturalis. 30.d.c. & seq.
 Est naturalis hominis finis quoad appetitum, non quoad cognitionem. 31.a.b
 Vita animæ æterna gloria. 223.a
 Vita animæ gratia. 335.a
 Vita æterna gratia Dei. 389.d. & 976.e
 Sola dicenda est vita. 434.d.c
 Verè & propriè est merces operum bonorum. 472.d.c. 950.e
 Est primum præmium. 602.c. & seq.
 Quomodo corona misericordiarum, quomodo iustitiarum. 603.b.c
 Quibus nominibus vocetur. 765.e
 Est denarius diuinus in parabola Matth. 20. cap. 951.a. 964.e. 994.d

Habet rationem & mercedis & hereditatis. 951.b. & seq. 994.d. 994.a. 999.d
 Debetur iustis adultis, utroque titulo. 951.d. 999.d
 Datur secundum proportionem operum. 952.a.b
 Multis nominibus vocatur in sacris literis. 952.b.c
 Quomodo merces fidei. 952.a.b
 Quomodo merces, quomodo gratia. 958.e. 958.a
 Ex finis fidei, & honorum operum. 971.d
 Hereditas filiorum. 977.b.c
 In visione Dei consistit. 978.b.c
 Quibus rebus assimilatur. 981.a.b
 Vt hereditas personæ debetur iure adoptionis sine pacto. 994.b
 Vt brauium debetur operibus ex pacto. ibid.
 Gratia pro gratia. ibid. b.c
 Flumen laticans ciuitatem Dei. ibid. c
 Redditur meritis filiorum Dei, tum quoad primum gradum, tum quoad ceteros. 999.d.c
Vitium.
 Vitium contra naturam. 23.c. 273.b.c. 317.c. 362.c. 361.b
 Vitium quomodo differt à peccato. 57.a.b. 82.c. 309.c.d
 Est habitus oppositus virtuti. 57.a.b. 315.b.c
 Vitium unde accedit humanæ naturæ. 227.d
 Significat quæcumque corruptionem, vel languorem naturæ. 309.d
 Quomodo dicitur peccatum. 418.a. 321.c.d
 Vitium hominis, natura est pecoris. 325.a.b
Voluntarium.
 Voluntarium est necessarium ad peccatum. 59.b. 76.d.c
 Voluntarium esse de natura peccati. 84.c. 85.b
 Quomodo est in peccato, quomodo non. 225.d. e
 Voluntarii parum est in peccato originis. 226.b
 Voluntarium habituale non sufficit ad peccatum. 333.c
 Voluntarium potest accipi pro spontaneo & libero, à sola coactione. 599.b. 629.a
 Tale voluntarium est in pecoribus, & non pugnat cum necessario. 599.b. 619.e. 626.c. 629.a
 Propriè accipitur pro libero à necessitate. 599.c
 Voluntarium spontaneum est genus ad liberum & non liberum. 602.c
 Voluntarium liberum est proprium rationalis, vel intelligentis naturæ. 619.d
 Voluntariè sumus vel Christi milites, vel serui diaboli. 623.e. 629.a
 Voluntarium vt opponitur coactio, non sufficit ad peccandum. 629.a
Voluntas.
 Voluntas signi est ipsum præceptum, vel prohibitio. 116.a. 143.c.d
 Voluntates malæ non sunt à Deo, quia contra naturam sunt. 120.a.b. 148.a
 Voluntas mala est peccatū, licet desit potestas. 120.b. 123.c.d
 Voluntas Dei nunquam vult nisi bona. 120.d. 121.c. & seq.
 Iusta voluntas hominis est, ea quæ vult id, quod Deus vult eum velle. 121.a
 Iniusta est ea, quæ vult id, quod Deus non vult eum velle. ibid. a.b
 Voluntas non potest appetere malum. 109.a.b. c. 123.c. 172.a. 496.d. 508.a
 Voluntati Dei nemo potest resistere. 1242.a. 143.c. & 146.c.d
 Voluntates malas, quomodo Deus regit, flectit, inclinat. 132.a.b.c. 147.d. & 148.b.c
 Voluntas mala, quomodo inclinatur à Deo potius ad vnum malum quam ad aliud. 132.a.b.c. 147.c. 148.a. & seq.
 Voluntas Dei, quomodo se habeat ad peccatum. 145.a
 Non habet Deus nolle, aut velle, respectu peccati. ibid.
 Habet non velle respectu peccati. ibid.
 Deus non vult peccata. ibid. b
 Vult non impedire. ibid.
 Vult permittere. ibid. 144.a.b
 Vult ordinare, vult punire. 145.b
 Non habet Deus positiuè voluntatem beneplaciti, respectu peccati. ibid. c.d
 Voluntate signi Deus non vult fieri peccata. ibid. d
 Voluntas beneplaciti est absoluta. ibid. c.d
 Voluntas signi non est absoluta, sed conditionata. ibid. d
 Cur dicitur conditionata. ibid.
 Qui prohibet ne quid fiat, vult id non fieri, vel si fiat, puniri. 145.d. & seq.
 Peccata

- Peccatum non fit præter, sed contra Dei voluntatem*, quomodo. 143.d.e
- Hoc ipso quod facit quis contra voluntatem Dei, fit voluntas Dei.* 143.c. 144.a
- Non sunt peccata præter voluntatem Dei, quia non fierent, si non sineret.* 144.a.b
- Velle fieri mala, est malæ voluntatis.* ibid.c
- Velle permittere mala, potest esse bonæ voluntatis in Deo.* 142.c. 144.a.c.d
- Deus voluntate agit, & quidquid vult fieri, facit.* 144.d.e. 785.a.b
- Si Deus vellet fieri mala, ipse faceret mala.* 144.d
- Deus non vult mala per se. In malis nunquam Deus vult, quod homines volunt.* 145.c
- Quæ mala potest Deus bona voluntate velle, homines autem mala.* 145.c. 1019.d
- Voluntas hominis aliquando magis congruet cū bona voluntate Dei, si nolle quod vult Deus, quam quando vult, quod Deus.* 145.c. 146.a. 1019.c.d
- Voluntate mala Iudæ vsus est Deus ad maxima bona.* 148.c. 149.a
- Voluntas propria est causa peccati.* 149.c. 150.a. 157.a.b
- Voluntatis malæ non est causa efficiens, sed deficiens.* 153.d
- Voluntas producit actum non conformem rationi, quia nō respicit regulam rationis, dum operatur.* 156.a. 157.b.c
- Voluntas liberè operatur, vel non operatur.* 156.b
- Voluntas Dei, est regula omnis bonæ actionis.* ibid.d
- Voluntas nō peccat, vt est à Deo, sed vt deficiat à Deo.* 159.d
- Voluntas propria quomodo iuina hominis.* 170.b. 171.a.b
- Voluntas obiectum est solum bonum.* 172.a
- Voluntas sæpè præuenit perfectam rationis deliberationem.* 180.b.c
- Voluntatis vulnus difficultas, ex qua oritur dolor.* 361.b
- Voluntatis vulnera ex peccato originis.* 363.c. cū seq. & 370.d
- Voluntatis humanæ peruersitas in negligendo cultum veri Dei, & colendo Deos falsos.* 364.d
- Magna inconstantia.* ibid.c
- Magna ægritudo.* 365.b.c
- Voluntatis malitia non fuit in primis parentibus ante peccatum.* 370.d
- Voluntas Dei est efficacissima.* 377.c.d
- Nostri in bonis quomodo se habet vt pedissequa.* 399.a. 423.b.c
- Voluntas per amorem immediatius Deum attingit in hac vita, quam intellectus per fidem.* 404.d.e
- Voluntatis libertas peccato debilitata.* 409.a
- Voluntatis nostræ est consentire vel dissentire* 421.a. 422.a.b
- Voluntas bona, donum Dei est.* 423.c. 424.b
- Voluntas efficax est sine difficultate.* 428.a.b
- Voluntas vt mouetur à Deo, quomodo mouens, quomodo mota.* 429.a.b
- Voluntas præparatur à Domino.* 432.a.b
- Voluntate antecedente Deus vult omnes saluos fieri.* 435.b. c. 451.d
- Voluntate absoluta Deus vult aliquos saluare, alios non.* 451.d
- Voluntas glorificandi prior est prædestinatione.* 471.d
- Voluntas & liberum arbitrium, quomodo differunt.* 484.c. & seq.
- Voluntas simplex & voluntas vt est principium electionis.* 488.d. 494.c
- Voluntas simplex potest intelligi cum libertate à sola coactione, non autem vt est principium electionis.* 488.d.c. 491.c.d
- Voluntas nostra quomodo libera, quomodo non, in petenda beatitudine.* 489.a.b
- Quomodo libera post hanc vitam.* ibid.
- Voluntas se & alias potentias mouet.* 494.c. 496.a.b
- Voluntas simplex est impossibile.* 494.c. & seq.
- Voluntas quomodo libera à coactione.* 495.c
- Voluntas est appetitus rationalis.* 496.a.b. 497.a. 498.a.b
- Est principium liberarum actionum.* 498.d
- Voluntatis obiectum non est bonum in se, sed vt à ratione tale indicatur.* 502.b
- Voluntas quomodo potest dici potentia actiua & passiua.* 506.a.b
- Quomodo se mouet, quomodo ab intellectu mouetur.* ibid. & seq.
- Quomodo mouetur necessariò, & habet se per modum causæ naturalis.* 506.d
- Voluntatis obiectum est bonum.* 109.b.c. 123.c.d. 172.a. 496.d. & 508.a. probatur rationibus. 508.b. Et soluantur obiectiones. 508.d.e
- Voluntas mouet se ex appetitione finis.* 512.d.e
- Voluntas sapientia, & sapientia voluntati in Deo semper conformis.* 519.d
- Voluntas Dei ad res creatas habet ordinem contingentem.* 520.a.b
- Voluntatis diuinæ actus quoad substantiam & entitatem, ab æterno fuit determinatus, non tamen respectu rei creatæ.* ibid.a
- Voluntas potest à Deo quatuor modis inclinari ad aliquid petendum vel fugiendum.* 543.c.d
- Voluntas hominis efficienter per gratiam & virtutes inclinatur ad bonas actiones.* ibid.
- Voluntas à passione vehementer nonnunquam rapitur ad consensum.* ibid.d
- Quomodo conditionis voluntas sit rerum necessitas.* 545.a
- Voluntates humanas quocumque vult Deus inclinat.* 545.b. & seq.
- Ad voluntatem humanam referenda est determinatio particularis, vniuersalis verò ad Deum.* 550.c. & seq.
- Voluntatem humanam non esse à Deo prædeterminatam, sed esse liberam relictam.* 551.a.b
- Voluntate humana operante, cooperatur Deus, non contra.* 551.d. 552.b
- In voluntate tria considerantur, quando determinat se ad opus.* 552.c
- Voluntas nostra Dei motione liberè utitur.* 556.b
- Voluntatis determinatio negatiua quid.* 556.a
- Voluntas diuina est causa rerum omnium, sed in liberis particularibus nihil decernit, nisi præcognita determinatione secundarum causarum.* 556.c
- Voluntas non necessitatur à passione physice, sed moraliter.* 578.a
- Voluntas sine caritate est vitiosa cupiditas.* 591.d.e
- Voluntas mala quomodo potest operari aliquid boni, & bona aliquid mali.* 592.c. 593.a
- Voluntas non cogitur, sed suadetur.* 630.c.d
- Voluntas nostra comitatur, non ducit, pedissequa est non præiua.* 677.d.e
- Voluntates nostræ non sunt sub necessitate.* 678.d
- Voluntatis est credere, & non credere, consentire uel non.* 678.b.c. 679.b
- Voluntas nostra quomodo præparatur à Deo, quomodo à nobis.* 686.b. & seq.
- Voluntas Dei alia signi, alia beneplaciti.* 1018.c
- Voluntas signi sunt præcepta & prohibitiones, quibus Deus nobis significat, quid agi, quid nō agi à nobis velit.* 1018.c. 1019.a
- Beneplaciti est, qua Deus vult absolutè aliquid fieri, quæ semper impletur.* 1018.c. & seq.
- Voluntas hominis non debet semper velle id, quod Deus vult fieri voluntate beneplaciti.* 1018.c. 1019.b
- Voluntati beneplaciti Dei non obmurmurandum.* 1020.a
- Voluntas signi totis viribus nobis perficienda.* ibid.a
- Voluptas.*
- Voluptas quædam ante omne peccatum præcurrit.* 284.c.d. 289.c
- Adolescentes ad infaniam redigit.* 366.c
- Voluptas corporis domina sauiissima.* 370.a.b
- Sapientia repugnat.* ibid.
- Pestis omnium capitalissima.* ibid.b

F I N I S I N D I C I S.

INDEX LIBRORVM
TOMVS QVARTVS
DISPVATIONVM
DE CONTROVERSIIS

CHRISTIANAE FIDEI

Aduersus nostri temporis hæreticos.

TOMVS QVARTVS.

CONTRVERSIA
PRIMA GENERALIS.

DE GRATIA GENERI HVMANO.

In primo parente collata.

VNICO LIBRO EXPLICATA.

DISPUTATIONVM

DE CONTRAVERSIS

CHRISTIANAE FIDEI

Adversus nostris temporis haereticos.

TOMVS QVARTVS

CONTRVERSIA

PRIMA GENERALIS

DE GRATIA GENERALI HUMANO

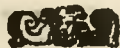
In primo parente collata.

ANICO LIBRO EXPLICATA.

3

INDEX LIBRORVM

TOMI QVARTI.

Tomus Quartus tres habet controuersias generales, VNAM de gratia generi humano in primo parente collata. ALTERAM de amissione gratia, & Statu peccati. TERTIAM de reparatione gratia, per Iesum Christum Dominum nostrum.

Prima Controuersia generalis.

De gratia primi hominis liber unus.

Secunda Controuersia generalis.

De amissione gratia, & Statu peccati libri sex.

- LIBER I.** De definitione & partitione peccati, vbi etiam de peccato mortali & veniali.
II. De causa peccati; ac praesertim an Deus sit causa peccati.
III. De peccato primi hominis.
IV. De propagatione primi peccati.
V. De natura & ratione peccati originalis.
VI. De poena & effectibus eiusdem peccati.

Tertia Controuersia generalis.

De Reparatione gratia tres sunt controuersiae principales: VNA de gratia & libero arbitrio; ALTERA de Iustificatione impij. TERTIA de bonis operibus & fructibus iustificationum.

Prima Controuersia principalis.

De gratia & libero arbitrio libri sex.

- LIBER I.** De gratia in genere; id est, de nomine, definitione & partitione gratiae.
II. De communicatione gratiae, & de praedestinatione.
III. De natura liberi arbitrij, actu, subiecto, obiecto, &c.
IV. De viribus liberi arbitrij, & gratiae necessitate in operibus naturalibus.
V. De viribus liberi arbitrij, & gratiae necessitate in operibus moralibus.
VI. De viribus liberi arbitrij, & gratiae necessitate in operibus supernaturalibus.

Secunda Controuersia principalis.

De Iustificatione impij libri quinque.

- LIBER I.** De Fide iustificante, siue de praeparatione ad iustificationem.
II. De iustitia inhærente habituali.
III. De incertitudine, inaequalitate, mutabilitate iustitiae.
IV. De necessitate, & veritate iustitiae actualis.
V. De meritis operum bonorum.

Tertia Controuersia principalis.

De operibus bonis in particulari libri tres.

- LIBER I.** De Oratione.
II. De Ieiunio.
III. De Elcemosyna.

4

INDEX
CAPITVM PRIMÆ
CONTROVERSIÆ,
VNICO LIBRO EXPLICATÆ.
DE GRATIA PRIMĪ
HOMINIS.
LIBER VNVS.

- CAP. I. *Proponitur controuersia fuerit nec ne primus homo cum dono aliquo supernaturali conditus.*
- II. *Hominem non esse initio conditum qualis nunc nascitur, sed multo feliciorem.*
- III. *Primum hominem gratiam gratum facientem in creatione accepisse.*
- IV. *Non eguisse primum hominem in statu innocentiae auxilio speciali, quo excitaretur ad bene operandum vel ad vitanda peccata.*
- V. *Supernaturale donum fuisse rectitudinem, quam primus homo in creatione accepit.*
- VI. *Probatur veritas quarta propositionis.*
- VII. *Refelluntur argumenta contra superiorem sententiam.*
- VIII. *Adamum eiusque posteros nequaquam mori potuisse nisi peccassent.*
- IX. *Immortalitatem primi hominis supernaturalem fuisse, non naturalem.*
- X. *Paradisum, terrestrem corporalemque fuisse, in quo Adam in statu innocentiae habitauit.*
- XI. *Soluuntur obiectiones.*
- XII. *Locum terrestris paradisi à cognitione humana remotissimum esse.*
- XIII. *Soluuntur obiectiones.*
- XIV. *Paradisum adhuc supereffe.*
- XV. *In Paradiso non solum homines in statu innocentiae, sed etiam animalia rationis expertia habitatura fuisse.*
- XVI. *Cherubim custodientia Paradisum, non spectra aliqua, sed veros sanctosque Angelos fuisse.*
- XVII. *Cur diceretur lignum quoddam arbor scientia boni & mali.*
- XVIII. *Lignum vitae perfectam immortalitatem adferre potuisse.*
- XIX. *Soluuntur obiectiones.*

DE GRATIA PRIMI HOMINIS LIBER VNVS.

CAPVT I.

*Proponitur controuersia, fuerit nec ne primus
homo cum dono aliquo supernaturali
conditus.*

V M in hac postrema nostri operis parte de grā humano generi in primo parente collata; deq; eius gratiæ per peccatum eiusdem primi hominis amissione; ac demum de gratiæ per IESVM CHRISTVM Dominū nostrum reparatione propositum nobis sit (Deo benè iuuante) discere:

ratio ordinis postulat, vt ab eo, quod primo loco positum est, disputandi principium faciamus.

Igitur de gratia primi hominis disputaturus, ac de gratia triplici, videlicet de gratia ANIMÆ, quæ dicitur iustitia originalis; de gratia CORPORIS, id est, de corporis immortalitate; & de gratia Loci, hoc est, de Paradiso; ab ea quæstione ducemus exordium, quæ naturæ ordine cæteras antecedit. Est autem ea quæstio, *Utrum primus homo cum dono aliquo supernaturali conditus fuerit.* In qua quæstione, ex vno eodemq; principio Pelagiani, ac Lutherani in contrarias, pugnantisque sententias abierunt.

PELAGIANI enim, cum in primo homine nullū supernaturale donum, sed naturales tm̄ facultates agnoscere, & simul animaduertent, nihil in homine nunc desiderari, quod ad naturam humanam constituendam requiratur: in eam sententiam venerunt, vt existimarent per Adami peccatū nihil oīnō homines perdidisse, talēq; nunc quoq; humanā esse naturā, quæ in initio primus homo de manu conditoris acceperat.

Contra LUTHERANI de mū pro comperto habent, hominem per lapsum primi parentis factum esse deteriore, & cum nulla supernaturalia dona (in quo cum Pelagianis conueniunt) in primo homine fuisse contendāt, eo venire compulsi sunt, vt dicant aliquid naturale, quale in primis est liberum arbitrium, naturæ hominis nunc deesse.

PORŌ CATHOLICI Doctores, qui multis supernaturalibus donis primum nostrum parentē initio creationis ornatum fuisse non dubitant, quos illos errores sine vlla difficultate declinant. Docent enim per Adæ peccatū totum hominem verè deteriore esse factū; & tamen nec liberum arbitrium, neque alia naturalia dona, sed solum supernaturalia perdidisse.

Erroris Pelagianorū testis est S. Augustinus qui tum in lib. de heres. c. 88. tum apertius in epist. 106. ad Paulinū scribit, sensisse Pelagianos talem omnino conditū fuisse primum hominem, quales nunc cæteros homines nasci videmus. nasci aut nunc homines sine vllis supernaturalibus donis extra controuersiam est.

A In eodem principio cum Pelagianis conuenire Lutheranos, cæterosq; huius temporis hæreticos facile demonstrabimus. IOANNES enim CALVINVS in 1. li. Instit. c. 15. §. 8. describens primi hominis conditionē, nullā mentionem facit supernaturalium donorum, in eoque ponit discrimen inter naturam humanā, qualis initio fuit, & qualis nunc est, quod initio habuerit liberū arbitriū, nunc eo careat. Ergo, inquit, animam hominis Deus mente instruxit, quæ bonum à malo, iustū ab iniusto discerneret, ac quid sequendum, vel fugiendum sit, præeunte rōnis luce videret. Huic adiunxit voluntatē, penes q̄ est electio. His præclaris dotib. excelluit prima hoīs conditio. Et paulō pōst: In hac integritate libero arbitrio pollebat homo, quo, si vellet, adipisci posset vitā eternam.

Hanc aut integritatem fuisse primo homini naturalem, declarat idem Calvin. in verbis sequentibus. vbi de scribit eiusdē primi hominis lapsū: Hinc tanta, inquit, Philosophis obiecta caligo, qđ in ruina edificiū, & in dissipatione aptas iuncturas querebant. Principiū illud tenebant, non fore hoēm rōnale animal, nisi inesset libera boni & mali electio. Veniebat et illis in mentē, alioqui tolli discrimē inter virtutes, & vitia, nisi p̄prio consilio vitā homo institueret. Probē quidē hæcenus, si nulla fuisset in homine mutatio, quæ dū ipsos latuit, nihil mirū si cælum terra misceant. qui verò Christi se discipuli esse p̄fessi, in homine perditō, & in spirituale exitiū demerso, liberū arbitriū adhuc quærunt, inter Philosophorū placita, & celestē doctrinā partiendū planē desipiunt, vt nec cælum, nec terrā attingāt. Quib. verbis dū fatetur Calvinus rectē à Philosophis indicatū esse nō fore hominē rōnale animal, nisi inesset libera boni & mali electio: satis apertē significat, ad naturam hominis pertinere, vt insit in eo libertas arbitrij, quemadmodum ad naturā eiusdē hominis pertinet, vt sit animal rationale. Quare cum mutationem, quæ per peccatum facta est, Calvinus in liberi arbitrij amissione constituat, efficitur, vt integritatem illam, in qua primus homo conditus fuit, omnino naturalem fuisse Calvin. affirmet.

Sed multò adhuc apertius MARTINVS LUTHERVS rem eādem asseruit in cōment. ad 3. c. Gen. Differens enim de originali iustitia primi hominis, ita concludit: Quare statuamus iustitiam non fuisse quoddam donum, quod ab extra accederet, separatū à natura hominis, sed fuisse verè naturālē, vt natura Adæ esset diligere Deū, credere Deo, agnoscere Deum. hæc tam naturalia fuere in Adamo, q̄ naturale est, quod oculi lumen recipiunt. Et infra: Porro, inquit, hæc probant, originalem iustitiā esse de natura hominis, ea autem per peccatum amissa, non mansisse integra naturalia, vt Scholastici delirant.

Neque opus erit in aliorum hæreticorum sententijs referendis laborare, TVM quod Lutherum, vel Calvinum penē omnes pro suminis doctoribus habeant, TVM etiam quoniam quotquot sunt ab Ecclesia Catholica ob Lutheri dogmata separati, luctam illā carnis ac spiritus, quam omnes experimur, verè proprięque peccatum esse definiunt, quāvis homo sit iustus, & concupiscentiæ motibus strenuè repugnet.

Ex eo verò id sequitur, ut non potuerit homo ex eo sum snia talis initio condi, qualis nunc nascitur; quia videlicet semper ac necessariò ex ipsa sui institutione peccaret, ac per hoc eius peccata in auctorem naturæ Deum refunderentur. Originalis igitur iustitia, quæ rebellionem illam carnis coercerebat, ex aduersariorum snia, ad naturalem hominis constitutionem, non ad dona supernaturalia pertinebat. Huc et referri debent articuli quidam ante paucos annos à duobus summis Pontificibus damnati, Pio V. & Gregorio XIII. Sic enim habet art. 21. *Humana naturæ sublimatio, & exaltatio in consortium diuinæ naturæ, debita fuit integritati primæ conditionis, ac proinde naturalis dicenda est, non supernaturalis.* Et art. 26. ita se habet: *Integritas primæ conditionis non fuit indebita humanæ naturæ exaltatio, sed naturalis eius conditio.*

CAPVT II.

Hominem non esse initio conditum, qualis nunc nascitur, sed multò felicior.

NVNC aduersus contrarios illos errores, quatuor propositiones adferre, ac probare decreuimus.

PRIMA propositio. Homo non fuit creatus qualis nunc nascitur, pronus ad malum, infirmus, ignorans; sed rectus, iustus, sapiens, sine concupiscentia, & difficultate, quam ipsi in nobis assidue experimur.

SECUNDA. Primus homo non quamlibet animi rectitudinem, sed ipsam etiā gratiam gratum facientem in creatione accepit.

TERTIA. Primus homo iustitia originali, & habitu gratiæ gratum facientis ornatus, non eguit auxilio illo speciali, quo excitaretur ad benè operandum, vel ad vitanda peccata.

QUARTA. Integritas illa, cum qua primus homo conditus fuit, & sine qua post eius lapsum homines omnes nascuntur, non fuit naturalis eius conditio, sed supernaturalis euectio.

PRIMA igitur propositio, quæ aduersus Pelagianorum errorem pugnat, ex diuinis litteris satis aperte colligitur. Nam quod legimus in 1. c. Geneseos, *Creauit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam*, cõis expositio Patrum, ita accipiendū esse docet, ut **IMAGO** ad naturā intelligentiæ, & volūtatis, **SIMILITUDO** ad sapientiam & iustitiā referatur. Ex quo sequitur, ut primus homo non solam naturā in creatione accepit, cum qua nunc et homines nasci videmus, sed et ornamenta quædam sapientiæ, & iustitiæ, quibus sine dubitatione caremus. Sed Patrum sententias audiamus.

S. IRENÆVS lib. 5. aduersus hæreses, c. 6. *Si defuerit, inquit, animæ spiritus, animalis est verè, qui est talis, & carnalis derelictus imperfectus erit, imaginem habens in plasmate, similitudinem verò non assumens per Spiritum.*

S. CYPRIANVS in serm. de bono patientiæ, non procul ab initio: *Sic, inquit, perfectos dixit fieri filios Dei, sic consummari ostendit, & docuit celesti natiuitate reparatos, si patientia Dei Patris maneat in nobis, si similitudo diuina, quam peccato Adam perdidit, manifestetur, & luceat in actibus nostris.*

S. AMBROSIVS in lib. de dignitate conditionis humanæ, c. 2. docet, imaginem Dei sitam esse in naturæ facultatum animæ rationalis, memoriæ, intelligentiæ, voluntatis. Deinde c. 3. docet, similitudinem in iustitia, & probitate consistere: *Quas virtutes, inquit, quanto plus quisque in se ipse habet, tanto propius est Deo, & maiorem sui conditoris similitudinem gerit.*

S. BASILIUS hom. 10. Examer. quærit, cur Moses, cum dixit: *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram*, adiungat continuò, *& creauit Deus hominem ad imaginem suam*, & nihil dicat de similitudine. Respondet, huius rei causam esse, Quia imago, quæ est ipsa natura mentis, & voluntatis à solo Deo fieri potuit:

A Similitudo autem, quæ in virtute, & probitate consistit, à nobis quoque, Deo iuuante, perficitur. Ac inter alia de differentia imaginis, & similitudinis ita loquitur: *Per imaginem animæ impressam meam, obtinui rationis usum: verum Christianus effectus, utique similis efficitur Deo.*

S. HIERONYMVS in commentario ad c. 28. Ezechielis, explicans illud: *Tu signaculum similitudinis: Et notandum, inquit, quod imago tunc facta sit tantum, similitudo in Baptismate compleatur.* Quæ verba non sic accipienda sunt, quasi in ipsa creatione non acceperimus in primo nostro parente similitudinem Dei. Id. n. contrarium esset Scripturæ, quæ dicit, *ad similitudinem Dei creauit illum*, Gen. 5. & ipsius et Hieronymi sententiæ repugnaret, qui paulò superius dixerat hominē per **CHRISTVM** recipere similitudinem, quam vitio suo antè perdidit. Itaque in verbis citatis significare voluit, nos ex prima creatione imaginem solum habere, quæ ut ipse idem docet in epistola ad Damasum de filio prodigo, in natura liberi arbitrij potissimū sita est, similitudinem autem non ex prima creatione, sed ex Baptismi regeneratione percipere. Nam tamen Adam initio illam habuerat, tamen peccando, & sibi, & nobis amiserat.

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS hom. 9. in Genesin: *Sicut, inquit, imaginem dixit ob principatus rationem, ita & similitudinem, ut pro viribus humanis similes fiamus Deo, mansuetudine, inquam, & lenitate, & virtutibus Deo similes efficiamur. quod & Christus dicit, Similes estote Patri vestro, qui in celis est.*

S. AVGVSTINVS in lib. contra Adimantum, cap. 5. **C** Filij, inquit, *Dei sunt homines renouati ad eius imaginem, & similes facti usque ad dilectionem inimici.* Quo loco S. Augustinus similitudinem in virtute ponit. Dicit verò hominem renouari ad imaginem, non quod imago perierit, sed quia deformata per peccatum, & obscurata fuerat amissa perfectione, quæ illi ex virtutibus accedebat, quam perfectionem imaginis, similitudinem appellamus.

EVCHERIUS lib. 1. in Genes. Inter similitudinem, inquit, & imaginē hoc interest. Imago Dei, omnium, similitudo paucorum. Hic namque imago ab excellentia diuinæ similitudinis distat, quod imago Dei anima peccatrix esse non desinit: ad Dei autem similitudinem, nisi anima sancta fuerit, non peruenit, quia illa anima creata est per naturam, hæc dabitur conformari per gratiam.

S. IOANNES DAMASCENVS lib. 2. de fide orthodoxa, c. 12. *Hic, inquit, verbis, ad imaginē, vis intelligendi, arbitrijque libertas significatur: his autem, ad similitudinem, virtutis quoad eius fieri potest, expressa similitudo.*

S. BERNARDVS serm. 1. de Annunciatione. *Ad imaginem, inquit, & similitudinem Dei factus est homo, in imagine, arbitrij libertatem, virtutes, habens in similitudine. Et similitudo quidem perierit verumtamen in imagine pertransiit homo. Imago siquidem in gehenna vri poterit, non exuri, ardere, sed non deleri. Similitudo non sic, sed aut manet in bono, aut si peccauerit anima, mutatur miserabiliter iumentis insipientibus similata.* Similia habet idem auctor in tractatu de gratia, & libero arbitrio.

Ex his igitur tot Patrum testimonijs cogimur admittere non esse omnino idem imaginē, & similitudinē, sed **IMAGINEM** ad naturā, **SIMILITUDINEM** ad virtutes pertinere: proinde Adamū peccando non imaginem Dei, sed similitudinē perdidisse, & quia nunc homines nascuntur Adamo similes in eo quod erat cum filios gigneret post peccatum, non in eo quod fuerat ante peccatum: propterea rectè concludimus, non fuisse primū hominem creatum quales nunc homines nascuntur, sed conditionis longè melioris, & felicioris.

Deinde Gen. 2. legimus de primis nostris parentibus. *Erant autem ambo nudi, & non erubescabant.* Huius rei causam Patres assignant, quod primi nostri parentes ante peccatū carerent pudenda illa rebellionem membrorum, ob quam nunc erubescimus, si nudi conspiciamur.

S. AVEGVSTINVS lib. 14. de ciuit. Dei, c. 17. *Sicut, inquit, scriptum est, nudi erant, & non confundebantur: non quod eis sua nuditas esset incognita, sed turpis nuditas nondum erat, quia nondum libido membra illa præter arbitrium commouebat: nondum ad hominis inobedientiam redarguendam sua inobedientia caro quodammodo testimonium perhibebat.*

S. BERNARDVS serm. 1. de annunciat. *Nonne, inquit, contrariam legem inuenerant in membris suis, quos de nouo pudere cæperat nuditatis? Neque his dissimilia scribunt Chrysostomus, Eucherius, Rupertus & alij in commentario 2. c. lib. Genesios, Gregorius Nazianzenus orat. 2. de Pascha, & Cyrillus Alexandrin. lib. 3. in Iulianum. Huc et pertinet illud apostoli Roman. 7. Jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Vocat enim peccatū rebellionem carnis, quia ex peccato nata fuerat. Ex quo sequitur vt Adam ante peccatum rebellionem illa caruerit, sine qua nullus iam hominū nascitur. Præterea, Creauit Deus initio hominē rectum, vt legimus Eccles. 7. & scdm se vestiuit illum virtute. Eccles. 17. Nunc autem sumus naturā filij iræ, vt ait apostolus ad Ephes. 2. non igitur tales nunc nascimur, qualis initio primus homo conditus fuerat.*

Ad hæc, *Fecit Deus hominem inextermabilem, Sap. 2. & ideo ad præcepti custodiā, pœnam illam cōminatus fuerat, Quacumq; die comederis, morte morieris, Gen. 2. Quare cū nunc ex ipso ortu mortis debitum circumferamus, neque vllus sit, qui mortis imperiū effugere queat, certè sequitur longè deterioris conditionis esse hominum propagationem, quā fuerit prima creatio.*

Denique planè felicem fuisse vitā duorum illorum hominū, qui paradysum voluptatis ante peccatū securi incolabant, breuiter indicat Scriptura diuina in 2. c. lib. Gen. quod paulo fufius his verbis explicat S. AVEGVSTINVS lib. 14. de ciuit. Dei, c. 10. *Quid, inquit, timere vel dolere poterant illi homines in tantorū affluentia bonorū, vbi nec mors metuebatur, nec vlla corporis mala valetudo, nec aberat quicq; quod bona voluntas adipisceretur, nec inerat, quod carnē, animumue hominis feliciter viuientis offenderet? Et infra: Quā felices erant primi homines, & nullis agitabantur perturbationib; animorū; nullis corporum ladebantur incommodis: tam felix vniuersa societas esset humana, si nec illi malum, quod in posteros traicerent, nec quisquam ex eorum stirpe iniquitatem committeret, quæ damnationem reciperet.*

Vide copiosorem descriptionē felicitatis primorū hominum apud Prosperū in 2. lib. de vita contemplatiua, c. 18. At nunc tātā experimur oēs corporis animiq; miserā, vt apostolus exclamet Rom. 7. *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et ante eum Ecclesiasticus, c. 40. Graue iugum super filios Adam à die exitus de ventre matris eorum vsque in diē sepulture in matrem oīm. Et Iob adhuc antiquior: Homo (inquit c. 14.) natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miserijs, qui quasi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut vmbra, & nunquam in eodem statu permanet. Vide plura de hac re in 3. lib. de peccato originali, vbi differimus de pœna, & consequentib; malis peccati originalis.*

CAPVT III.

Primum hominum gratiam gratum facientem in creatione accepisse.

SEQUITVR nunc altera Propositio: *Primus homo nō quamlibet animi rectitudinē, sed ipsam et gratiā gratum facientem in creatione accepit.* Non desunt quidē Theologi, qui iustitiā originalē primo parenti in creatione concessam separent à gratia gratū faciente, ac doceant accepisse Adamum initio habitum quendā, qui partē inferiorem superiori subijceret, non tñ accepisse gratiam illam gratum facientem, quæ filios & amicos Dei efficit, quæque ad vitā æternā promerendā necessaria est. In qua snia vñ fuisse Petrus Lombardus in 2. lib.

Sen. dist. 24. & qui eum sequitur, Io. Scotus, & alij quidam. Nos Alber. Magnum in cōmen. eiusdem dist. & S. Thom. 1. par. 4. 95. art. 1. & alios sequimur, qui iustitiam originalem cū gratia gratum faciente ita coniungunt, vt obedientia partis inferioris ad superiorem à gratia gratū faciente, & partē superiorem Deo obsequentē reddebat, veluti à fonte, & radice dependeat; siue aut gratia gratū faciens dicenda sit pars originalis iustitiæ, siue tñ radix, & causa, non multum referre vñ. Quare id solum probare aggrediemur, primum parentem nostrum cum gratia gratum faciente conditum fuisse.

Ac primum diuinæ literæ satis apertè hoc indicant, cū dicunt nos per CHRISTVM renouari ad eā iustitiā, in qua initio conditi sumus: *Renouamini* (inquit apostolus ad Eph. 4.) *spiritu mentis vestræ, & induite nouū hominem, qui scdm Deum creatus est in iustitia, & sanctitate veritatis.* Qui renouari iubetur, fuit aliqui nouus; quod si renouatio consistit in eo, vt induamus hominē CHRISTO similem, creatum fm Deum, in iustitia, & sanctitate veritatis; fuimus igitur aliqui, videlicet in primo nostro parente, homines noui, conditi fm Deū in iustitia, & sanctitate veritatis. Dicit aut B. Paulus, *Renouamini spiritu mentis vestræ, TVM vt intelligamus in Adamo non solum carnem, sed et mentē nostram fuisse vitiatā per amissionem gratiæ; TVM quia non renouamur in hoc mundo ad eam innocentiam, quæ fuit in carne primi hominis, sed solum ad eā quæ fuit in mente, expectantes interim redemptionem corporis nostri, vt idem apostolus ait ad Rom. 8.*

Similis locus est in epist. ad Coloss. c. 3. *Nolite (inquit B. Paulus) mentiri inuicem, expoliantes vos veterē hominem cū actibus suis, & induentes nouum, eū qui renouatur in agnitionem, scdm imaginem eius, qui creauit illum.* Homo qui renouatur in agnitionem fm imaginem Dei, ad q̄ initio cōditus fuerat, animus noster est, qui per CHRISTI gratiam quotidie proficit in agnitione Dei, & sanctitate, ac iustitia, & eo modo renouatur in eo diuina imago, quæ per peccatū obscurata fuerat. Ex quo sequitur vt ante vetustatem, & obscurationem istam, fuerit in homine agnitio Dei, & sanctitas, atque adeo noua, & splendidissima Dei imago. Neque absimilis est locus ille ex posteriore epistola ad Cor. c. 4. *Sed licet is qui foris est noster homo corrumpitur: tamen is qui intus est renouatur de die in diem.*

Præter hæc testimonia Scripturæ diuinæ habemus testimonium Concilij II. ARAVVICANI, can. 19. in hæc verba: *Naturā humanā etiam si in illa integritate, in qua condita est, permaneret, nullo modo seipsam creatore suo non adiuvante, seruaret: vnde cū sine gratia Dei salutē non possit custodire, q̄ accepit, quō sine Dei gratia poterit reparare quod perdidit? Ex quo loco colligimus, nos, cū per CHRISTI gratiā iustificamur, id reparare, qd in Adamo perdidimus: reparamus autem gratiam gratum facientem, qua filij Dei per adoptionem effici-mur; hanc igitur gratiam perdidimus in Adamo.*

Cōcilium TRIDENTINVM sess. 5. in decret. de peccato originis, sic ait: *Si quis non confitetur primū hominē Adam, cū mandatū Dei in paradiso fuisset transgressus, statim sanctitatē, & iustitiā, in qua constitutus fuerat, amisisse, &c. anathema sit.* Et paulo infra: *Si quis Adæ præuicationē sibi soli, & non eius propagini aserit nocuisse, & acceptam à Deo sanctitatē, & iustitiā, q̄ perdidit, sibi soli, & non nobis et eum perdidisse, &c. anathema sit.* Fuit igitur Adam in paradiso non solum iustus, sed et sanctus: Sanctos aut non facit, nisi Spiritus sanctus per gratiā inhabitans corda hominū, vt S. Basilius docet in lib. de Spiritu sancto ad Amphilocho, c. 16. Quare habuit Adam in paradiso Spiritū sanctum inhabitantem. Accedant nunc testimonia veterū Patrū.

S. IRENEVS lib. 3. contra hæreses, c. 37. Adamum ita loquentem inducit: *Quoniam eam quam habui à Spiritu sanctitatis stolam amisī per inobedientiam, &c.* Et in eodem lib. c. 20. ante dixerat: *Vt quod perdidimus*

in Adam, in Christo Iesu recuperemus. Stola sanctitatis à Spiritu sancto accepta non videtur aliud significare posse, nisi gratiam, quæ infunditur in cordibus per Spiritum sanctum. Præsertim cum hæc sit sanctitas, quæ per CHRISTVM recuperamus. Et Irenæo teste, id recuperemus per CHRISTVM, quod perdidimus in Adamo.

S. CYPRIANVS serm. 3. qui est de bono patientiæ: *Adam*, inquit, *contra præceptum cælestis cibi lethalis impatiens in mortem cecidit, nec acceptam diuinitus gratiam patientia custode seruauit.* Idem in epistolâ ad Põpeium exponit illa verba Geneleos: *Inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ.* de gratia Spiritus sancti, à Deo in animam primi parentis infusa. Quemadmodum etiam ante ipsum eundem locum exposuerat sanctus Irenæus lib. 5. contra hæreses.

S. BASILIUS hom. in Plal. 48. explicans illud: *Homo cum in honore esset, &c. Insufflauit*, inquit, *in facie, hoc est, propriæ gratiæ partem aliquam homini immisit, vt p simile simile cognoscat.* Idem in libro de Spiritu sancto ad Amphiloichium, c. 15. *Per spiritum sanctum*, inquit, *contingit restitutio in paradysum, reditus in adoptionis filiorum, &c.* Fuimus igitur ante peccatū Adæ (sancto Basilio teste) filij Dei per adoptionem. Et hom. Quod Deus nō sit auctor malorum, de Adamo sic loquitur: *Quod verò erat ei præcipuum bonū ē affectio Dei, & coniunctio per dilectionem, &c.* Vide totum hunc locum.

S. AMBROSIVS lib. 6. Examer. c. 7. vbi cum multa dixisset de imagine gratiæ, ac inter cætera docuisset fm hanc imaginem animam nitere gratia virtutum, & luce pietatis, sapientiæ atque iustitiæ, subiungit: *Secundū hanc imaginem Adam ante peccatum, sed vbi lapsus est, deposuit imaginem cælestis, sumpsit terrestris effigiem.* Idem lib. 7. in Luc. c. 47. explicans parabolam Samaritani: *Qui sunt*, inquit, *hi latrones, nisi Angeli noctis, & tenebrarum?* Hi ante despoliant, quæ accepimus indumentum gratiæ spiritualis, & sic vulnera inferre consueverunt. *Cave ergo ne ante nuderis sicut Adam ante nudatus est.* Habuit igitur Adam ante peccatum indumenta gratiæ spiritualis.

S. GREGORIUS NAZIANZENSIS in orat. de Pascha, enarrans primi hominis creationem, dicit eum fuisse angelum terrestrem, & eundem spiritum, & carnem, spiritum propter gratiam, & vt cum Deo maneret, ac benefactorem glorificaret.

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS homil. 16. in Gen. *Videns igitur*, inquit, *super terram angelum terrestrem, & inuidia tabescens demon malorum auctor, magna usus est machinatione, vt & hominem gratia Dei priuare, & ingratum factum tantis bonis per diuinam bonitatem ipsi concessis nudare posset.*

S. AUGUSTINVS lib. de correptione & gratia, c. 11. *Quid ergo?* *Adam non habuit Dei gratiam?* immo verò *habuit magnam, sed disparem.* Et infra: *Nec ipsum Deus esse voluit sine sua gratia, quæ reliquit in eius libero arbitrio.* Et lib. 11. de Genes. c. 31. & lib. 13. de ciuit. Dei, c. 13. *Mox*, inquit, *vt præceptum transgressi sunt, intrinsecus gratia deserere omnino nudati in sua membra oculos iniecerunt.* Quod autem idem sanctus Augustinus scribit libro de correptione, & gratia, c. 10. sic Deum condidisse Angelos, & primum hominem, vt prius in eis ostenderet, quid posset eorum liberum arbitrium, deinde quid posset suæ gratiæ beneficium, iustitiæq; iudicium: non significat, Angelos, & primum hominē initio, sine gratia Dei fuisse, (contrarium enim habetur c. seq.) sed sensus eorum verborum est, primum voluisse Deum ostendi in Angelis, & Adamo quid posset liberum arbitrium, gratia quidem adiutum, sed in gratia non confirmatum: deinde quid posset gratiæ beneficium in ijs, qui confirmantur in bono per beatitudinem: quidvè iustitiæ iudicium in obstinatis, atque ad inferos condemnatis.

S. CYRILLVS lib. 2. in Ioannem, cap. 3. *Fuit*, inquit,

Adam in Paradiso, quousque gratiam creatoris Spiritu sancto inhabitante seruauit. Vide eundem lib. 1. c. 15. lib. 11. c. 25. lib. 12. c. 56. & in lib. de adoratione in Spiritu ante medium.

S. LEO Papa serm. 1. de ieiunio decimi mensis, *Ad quam*, inquit, *quotidie nos vtrique reparat gratia Saluatoris, dum quod cecidit in Adam primo, erigitur in secundo.*

S. GREGORIUS lib. 5. epist. 14. & lib. 6. epist. 31. affirmat animam Adæ statim atque peccauit mortuam esse, nimirum priuatione gratiæ. Sic enim ipse se declarat, cum ait: *Non est eius anima ita mortua, vt non esset, sed vt beata non esset.* Intelligit autem de beatitudine inchoata per gratiam non consummata per gloriam. nā subiungit continuò: *Qui tamen Adam postmodum per penitentiam ad vitam redijt.* Vbi idem significat per vitam, quod paulò ante per beatitudinem: neque dubitari potest, quin post penitentiam fuerit Adam beatus beatitudine gratiæ, non gloriæ. Quod idem colligimus ex verbis superiorib. vbi sanctus Gregorius dicit, nos mortuos esse cum Adamo, & nunc quidē per Christum liberari à morte animæ, postmodum autem liberandos etiam esse à morte corporis.

Ex his intelligi potest, auctorem quæstionum noui, ac veteris testamenti non solum non esse sanctum Augustinum, vt in titulo eius libri scribitur, sed neque esse hominem Catholicum, tamen sanctus Thomas in 1. par. q. 95. art. 1. ad 2. piē eum interpretari conetur. Nam is auctor in q. 123. disertis verbis refellit eos, qui dicunt Adamum accepisse Spiritum sanctum, & filiū Dei fuisse per adoptionem, & eam adoptionem, per ipsius Adami inobedientiam perditam, nos per Christi obedientiam, ac merita recuperare. Quæ snia non est, vt ille auctor dicit, Patrum quorundam simpliciū, sed Patrum doctissimorum, cum Græcorum, tū Latinorum, & ex Apostolo, vt suprà ostendimus, satis aperte colligitur. Neque in hac re solum auctor ille errauisse conuincitur, sed in alijs et plurimis. Siquidem q. 2. scribit, mundum à Deo conditum ob diaboli præsumptionem, q. 21. scribit, feminam non esse creatam ad imaginem Dei, q. 43. scribit, Iephthæ nullum habere iustitiæ testimonium, cum tñ habeat tam præclarum apud Apostolum ad Hebræos 11. q. 109. scribit, Melchisedech esse Spiritum sanctum, & Sacerdotem, non tñ summum. Quam sententiam reprehendit S. Hieronymus in epistola ad Euagriū de Melchisedech, vbi admonet auctorem eius operis, in quo asseritur Melchisedech esse Spiritum sanctum, esse imperitū scientiæ, & sermone. Est autem valdē probabile hunc ipsum, de quo agimus, illum esse, quem S. Hieronymus reprehendit. Fuit enim hic auctor paulò antiquior S. Hieronymo, quippe, qui quæst. 44. testatur, fluxisse ab excidio Hierosolymæ vique ad sua tēpora annos circiter trecentos: & verè imperitum se prodit scientiæ, & sermone.

At nō sine testimonio Scripturæ affirmat auctor ille, Adamum Spiritu sancto caruisse. Scribit enim apostolus in epistola priore ad Cor. c. 15. *Primum hominē*, id est, Adamum, *factum in animam uiuentem, secundū*, id est, Christum, *in spiritum uiificantem.* RESPONDEO, apostolum eo loco conferre corpus recens formatū Adami, quod animale erat, ciboq; ac potu, vt sustentaretur egebat, cum corpore Christi glorioso post resurrectionem, quod spirituale dici poterat, cum nec fami, nec siti, nec ulli corporali necessitati, aut indigentiæ subiaceret. Differit enim eo loco B. Paulus de resurrectione corporum, ac dicit prius esse corpus animale, deinde corpus spirituale, ac de corpore animali exponit illa verba Geneleos, *Factus est homo in animam uiuentem*, de corpore spirituali, adiungit ipse, *secundus homo factus est in spiritum uiificantem.* Et hæc est expositio Chrysostomi, Theophylacti, Ambrosii, Anselmi, Thomæ, & aliorum in commentario eius loci, & S. Augustini in epist. 146. & lib. decimo tertio de ciuitate Dei,

cap. 2. & 23. quamuis aut corpus Adami in paradiso animale fuerit, potuit tamen animus eius spiritualis esse, ut re vera fuit per spiritum sanctum in eius pectore habitantem.

CAPVT IIII.

Non eguisse primum hominem in statu innocentie auxilio speciali, quo excitaretur ad bene operandum, vel ad vitanda peccata.

VT melius intelligatur qualis fuerit gratia primi hominis in statu innocentie, sit propositio tertia. *Primus homo iustitia originali, & habitu gratie gratum facientis ornatus non eguit auxilio speciali, quo excitaretur ad bene operandum, vel ad vitanda peccata.* Hec propositio sic explicatur.

Quatuor dona Dei possunt in homine considerari. **PRIMUM** est habitus gratiae naturam perficiens, ut pars inferior superiori, & superior Deo subiecta maneat, **SECUNDUM** conseruatio eius habitus, est enim commune omnibus rebus creatis, ut permanere non possint, nisi Deo eas perpetuo cōseruante. **TERTIUM** cooperatio Dei cum homine per auxilium generale in operibus naturalibus, & speciale in superuaturalibus. Neque enim possunt secundae causae operari, nisi cooperante cum eis prima causa. **QUARTUM** est motio quaedam Dei per auxilium excitans, quae facit hominem ut prioribus donis. Priora enim tria dona, non praestant homini, ut operetur, sed tantum ut possit operari, si velit; quartum autem donum facit hominem velle, & operari. Id quod explicat sanctus Augustinus in libro de correptione & gratia, capite 12. & libro 14. de ciuitate Dei, capite vigesimo septimo, per similitudinem alimentorum. Sicut enim qui praebet homini cibos, & relinquit in eius arbitrio, ut comedat, si velit, non praestat ei, ut viuatur, sed ut possit viuere, si velit, qui vero non solum alicui cibos praebet, sed etiam ipsos in os eius infundit, is non tantum praestat posse viuere, sed etiam viuere: sic & Deus per habitum gratiae infusus, & eius habitus conseruationem, & per hoc quod proprius est ad cooperandum, dat homini posse bene operari si velit, non tamen dat velle; at speciali illa motione & excitatione uti, faciens habitum gratiae, dat velle, & operari.

Iam igitur primus homo habuit tria priora dona, quarto non eguit, neque illud habuit. nos post lapsum eius indigemus omnibus, & omnia de Dei benignitate per **CHRISTI** merita obtinemus. Ratio huius discriminis est, quia primum donum in Adamo non solum mentem subiciebat Deo, sed etiam carnem spiritui, ut supra diximus, proinde non impediatur, nec retardatur Adam a bono opere, neque ad peccandum incitabatur per carnalem concupiscentiam: in nobis autem primum illud donum mentem subiecit Deo, sed non carnem spiritui, ideo propter carnales illecebras, quae assidue vel incitant ad peccandum, vel a bono retardant, desidesque ac dormitantes efficiunt egeremus auxilio excitante, dirigente, ac protegente.

Hec omnia ex doctrina sancti **AVGVSTINI** confirmari possunt. Ac **PRIMUM** datum fuisse Adamo donum gratiae, quod carnem spiritui, & spiritum Deo subijcere ex multis testimoniis supra probauimus, & insigne est testimonium illud lib. quarto in Iulianum, capite vltimo: *Gratia Dei magna ibi erat, ubi terrenum, & animale corpus bestialem libidinem non habebat.*

Deinde indiguisse Adamum **SECUNDO** illo dono, quod conseruatione primi boni diximus contineri, perspicuum est ex li. 8. de Genesi, ad literam, c. 12. ubi sic legimus: *Neque tale aliquid est homo factus, ut deserente eo, qui fecit, possit aliquid agere bene tanquam ex seipso, &c.* Et ponit

A similitudinem: *Sicut, inquit, aer presente lumine non factus est lucidus, sed fit, quia si factus esset, non fieret, sed est absente lumine lucidus maneret. Sic homo Deo sibi presente illuminatur, absente autem continuo tenebratur, a quo non locorum interuallis, sed voluntatis auersione disceditur.*

TERCIO autem dono, id est, cooperatione diuina, sine auxilio adiuuante, praeter gratiam habitalem, opus habuisset Adamum, indicat sanctus **AVGVSTINVS** illis verbis in libro de natura, & gratia, capite 26. *Sicut oculus corporis etiam plenissime sanus, nisi candore lucis adiutus non potest cernere; sic homo etiam perfectissime iustificatus nisi aeterna luce iustitiae diuinitus adiuuetur, recte non potest viuere.* Neque subtilius inquirendum est hoc loco, quomodo lux cooperetur oculo ad videndum. Si quidem **S. AUGUSTINVS** in eo solo similitudinem constituit, quod sicut oculus perfectissime sanus non potest cernere, nisi extrinsecus adiuuetur: Sic etiam homo plenissime iustificatus, non potest bene viuere, nisi extrinsecus illi adsit cooperatio omnipotentis boni. Neque illud mouere nos debet quod paulo ante a luce similitudinem duxerit Augustinus ad probandam conseruationem, nunc ab eadem luce similitudinem petat ad probandam cooperationem. Nam variae sunt rerum earundem proprietates. & ideo ab iisdem rebus variae similitudines trahuntur, prout materia, de qua differitur, locus, tempus, occasio postulant. Sed habemus alia loca praeterea ad rem eandem comprobendam. In epist. 106. *Natura humana, si in illa integritate, in qua condita est, permaneret, nullo modo seipsam creatore suo non adiuuante seruaret.* Et in Enchiridio cap. 106. *Et si peccatum in solo libero arbitrio erat constitutum, non tamen iustitiae retinendae sufficiebat liberum arbitrium, nisi participatione immutabilis boni diuinum adiutorium praebetur.* Et in libro de correptione & gratia, cap. 11. *Tunc ergo dederat homini Deus bonam voluntatem, in illa quippe eum fecerat, qui fecerat rectum, dederat adiutorium, sine quo in ea non posset permanere, si vellet, &c.* Denique in libro 14. de ciuitate Dei, cap. 27. *Cur non permitteret Deus, ut ab illo primus homo tentaretur; quandoquidem sic erat institutus, ut si de adiutorio Dei fideret, bonus homo malum Angelum vinceret; Si autem creatorem, atque adiutorem Deum superbi sibi placendo desereret, vinceretur?*

QUARTO dono, id est auxilio excitante, & suadente interius, non eguisse, atque ob id eo caruisse Adamum, facile potest intelligi primum ex illis verbis **S. AUGUSTINI** de correptione & gratia, c. 11. *Ille non opus habebat eo adiutorio, quod implorant isti cum dicunt, Video aliam legem in membris meis, &c.* Deinde ex eo quod idem **S. AUGUSTINVS** in libro de bono perseuerantiae, c. 7. ubi quaerit, An possit homo non peccare, id est, perseuerare in bono, respondet: *Non est hoc in viribus liberi arbitrii, quales nunc sunt: fuerat in homine antequam caderet.* Et in lib. 3. Hipognost. circa principium: *Respondemus, inquit, neminem posse per se sibi, id est, per liberum arbitrium implere quod velit, recte dicimus, nisi protoplastum solum potuisse, cum voluntas liberi arbitrii fuisset sana ei ante culpam.* Et infra loquens de sanitate liberi arbitrii: *Ipsa, inquit, est prima gratia, qua primus homo stare potuisset, si mandata seruare voluisset.*

In his locis **S. AUGUSTINVS** non significat fuisse in viribus liberi arbitrii ante lapsum Adae, perseuerare in bono si ne villa Dei gratia, id est, non repugnat plurimis testimoniis paulo ante adductis: neque significat post lapsum Adae non esse in viribus liberi arbitrii, adiuncta gratia Dei, perseuerare in bono. Sed significat, fuisse in statu innocentiae in viribus liberi arbitrii perseuerare in bono, quia ipsa etiam gratia, sine qua perseuerare non potuisset, erat in potestate liberi arbitrii. Nam gratia habitualis iam illi aderat, eaque uti poterat cum volebat; conseruatio quoque gratiae non deerat, nec defutura erat, nisi ipse sponte a Deo recedere voluisset, cooperatio diuina promptissima erat, sed in actu primo (ut sic loquar) illi assistens, non in actu secundo, nisi cum ipsi Adamo operari aliquid libuisset.

Dicitur

Dicitur autem post lapsum Adæ in viribus liberi nostri arbitrij non esse perſeuerare in bono, quia præter gratiam habitualement, conſervationem, & cooperationem in actu primo, egeſus ob naturæ corruptionē vocatione, & ſuaſione interna, quæ non eſt in noſtra poteſtate, quamuis enim conſentire vocationi ſit in noſtra poteſtate, tamen ipſum vocari, & præſertim ſic vocari, vt Deus videt, nobis aptum, congruumq; eſſe; vt vocationi non reſiſtamus, ſine dubio non eſt in noſtra poteſtate. Sed de his plura ſuo loco dicemus. Illud hic ſatis eſt didiciſſe ex doctrina ſancti Auguſtini, non egiſſe Adamum vlla gratia præter eam, quæ illi ſemper aderat, quæque quodammodo in eius erat poteſtate. Quocirca in lib. de corrept. & grat. ca. 12. & lib. 14. de ciuitate Dei, cap. 27. comparat gratiam, & omnia auxilia conſeſſa primo homini, cum alimentis, quibus vtimur, ſi volumus, non vtimur, ſi non volumus. Et in iſdem locis ſæpius repetit, habuiſſe primum hominē gratiam, qua poſſet perſeuerare, ſi vellet, vt autem vellet, relictum fuiſſe in eius libero arbitrio. Neq; ab hac ſententia diſſentiunt Theologi Scholaſtici, vt videre eſt apud Magiſtrum in lib. 2. Sentent. diſtinctione viſeſima quarta, §. 4. S. Bonauenturam in eadem diſtinctione, quæſt. 2. Gregorium Ariminẽſem diſtinctione 29. quæſt. 1. art. 1. conſcluſ. 3. & S. Thomā in 1. 2. quæſt. 109. art. 9.

CAP V T V.

Supernaturale donum fuiſſe reſtitutionem, quam primus homo in creatione accepit.

PROPOSITIONEM primam, ſecundam, & tertiam, quæ erat aduerſus Pelagianos, ſatis (vt opinor) pro inſtituta breuitate, probauimus. Nunc poſtrema, contra Lutheranos aſſerenda & confirmanda eſt.

QUARTA igitur Propoſitio hæc eſſe poteſt: *Reſtitutio illa cum qua Adam creatus fuit, & ſine qua poſt eius lapſum homines omnes naſcuntur, donum ſupernaturale fuit.* Hæc eſt aduerſus hæreticos huius temporis. Sed antequam probeatur, explicanda eſt.

Sciendum igitur eſt **P**RIMO, hominem naturaliter conſtare ex carne, & ſpiritu, & ideo partim cum beſtijs, partim cum Angelis communicare naturam, & quidem ratione carnis, & cōmunionis cum beſtijs, habere propenſionem quandam ad bonum corporale, & ſenſibile, in quod fertur per ſenſum, & appetitum: ratione ſpiritus & cōmunionis cum Angelis, habere propenſionem ad bonum ſpirituale, & intelligibile, in quod fertur per intelligentiam & voluntatem. Ex his autem diuerſis, vel contrarijs propenſionibus exiſtere in vno eodemq; homine pugnam quandam, & ex ea pugna ingentem benè agendi difficultatem, dū vna propenſio alteram impedit.

Sciendum **S**ECUNDO, diuinam prouidentiam initio creationis vt remedium adhiberet huic morbo; ſeu lāguori naturæ humanæ, qui ex cōditione materiæ oriebatur: addidiſſe homini donum quoddam, inſigne, iuſtitiam videlicet originale, qua veluti aureo quodam fræno pars inferior parti ſuperiori, & pars ſuperior Deo facile ſubiecta contineretur. Sic autem ſubiectā fuiſſe carnem ſpiritu, vt non poſſet ipſo inuito moueri, neq; ei rebellis fieri, niſi ipſe fieret rebellis Deo: in poteſtate tñ ſpiritus fuiſſe, rebellē Deo fieri & nō fieri.

Sciendum **T**ERTIO, multis modis dici aliquid naturale, **P**RIMUM. n. naturale dicitur id oē, quod habetur à natiuitate, qua ſignificatione dicimur natura filij iræ, Ephēſ. 2. & hoc mō iuſtitia originale ſatemur dici poſſe naturālē. Sed hæc ſignificatio ad quæſtionē præſentē nō pertinet, ppea qđ naturale hoc mō acceptū nō opponitur ſupernaturali, cū tam naturalia, quā ſupernaturalia dona poſſint haberi à natiuitate, vt notum eſt.

SECUNDO naturale dici poteſt id, quod eſt naturæ

conſentaneum, quodq; eam non deſtruit, ſed ornat ac perficit. Qua notione S. Auguſtinus libro de Spiritu & litera, cap. 27. dictum eſſe docet ab Apoſtolo: *Genes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis ſunt faciūt, Rom. 2.* Quia enim vitium eſt contra naturam, gratia verò ſanat naturam, cū ex gratia lex impletur, naturaliter impleri non ineptè dici poteſt. Cæterum de naturali hoc modo accepto, nulla quæſtio eſt, cū eiſmodi naturale non ſupernaturali, ſed ei quod eſt contra naturam opponatur, & nō ſolū iuſtitia originalis, ſed etiam gratiæ donum quodcunque & ipla etiā vita æterna hoc modo dicenda ſit naturalis.

TERTIO dicitur naturale, quod tamenſi donum ſit gratuitum, tamen naturam iuuat, ac perficit in operib. naturalibus, neque eam eleuat ad opera vlla ſupernaturalia. Et hoc modo iuſtitia originalis, ſi diſtincta eſſe intelligatur à gratia gratum faciente donum naturale dici poteſt, vt loquitur Andreas Vega libro ſecundo in Concil. Trident. cap. 11.

QUARTO naturale vocatur, quod aut eſt pars naturæ, aut ſiuit à principijs naturæ. Qua ſignificatione corpus & animus, facultates quoque tum ſentiendi, tum intelligendi, & operationes, quæ ab eiſdem facultatib. exercentur, naturalia eſſe dicuntur. Atque hæc eſt ſignificatio de qua hoc loco propriè diſputamus, & naturali, hoc modo conſiderato, valdè propriè opponitur ſupernaturale.

Poteſt autem duobus modis dici aliquid ſupernaturale, per ſe, & per accidens. **P**ER ſe dicitur ſupernaturale, quod ex genere ſuo non eſt aptum fluere ex principijs naturæ, qualis fuit aſcenſio Helicæ igneo curru in cœlum, robur Sampſonis, & alia id genus. **P**ER ACCIDENS ſupernaturale vocatur quod interdum obtinetur diuino miraculo, licet alioqui ex naturæ principijs fluere ſoleat. Talis fuit ſenſus videndi, quem Dominus cæco nato reſtituit, ſapientia diuinitus Salomoni tributa, & alia non pauca, quæ in Scripturis legunt.

Iam igitur aduerſarij conſent, reſtitutionem illam, in qua creatus eſt Adam, fuiſſe illi naturalem hoc vltimo modo nimirū quod fuerit velut quædā ſanitas debita naturæ, aptaq; naſci ex ipſa natura benè conſtituta, id eſt, non corrupta: & nunc hominib. qui eam reſtitutionem amiſerunt in Adamo, deſſe bonum aliquod naturale, quale deſſet pecudi ſi cæca, vel claudicans, vel febricitas naſceretur. Et ſi nunc alicui homini originalis illa iuſtitia diuinitus redderetur, dicerent eam eſſe donum ſupernaturale per accidens, non per ſe, vt diximus de oculis redditis cæco nato.

Nos verò exiſtimamus reſtitutionem illam etiā partis inferioris, fuiſſe donū ſupernaturale, & quidē per ſe, non per accidens, ita vt neque ex naturæ principijs fluxerit, neque potuerit fluere. Et quia donum illud ſupernaturale erat, vt ſtatim probaturi ſumus, eo remoto, natura humana ſibi relicta, pugnā illā experiri cepit partis inferioris cum ſuperiore, quæ naturalis futura erat, id eſt, ex conditione materiæ ſequutura, niſi Deus iuſtitia donum homini addidiſſet.

Quare nō magis differt ſtatus homini poſt lapſum Adæ à ſtatu eiſdem in puris naturalib. quā differrat ſpoliatus à nudo, neq; deterior eſt humana natura, ſi culpam originalē detrahas, neq; magis ignorantia, & infirmitate laborat, quā eſſet & laboraret in puris naturalibus condita. Proinde corruptio naturæ, non ex alicuius doni naturalis carentia neque ex alicuius malæ qualitatis acceſſu, ſed ex ſola doni ſupernaturalis ob Adæ peccatum amiſſione profluxit. Quæ ſententia cōmunis eſt Doctōrū Scholaſticorū veterum, & recentiorum. Neque enim, quod nos docemus, ex vno Dominico à Soto accepimus, neque contrarium ſcripſit ſanctus Thomas cum cæteris probatoribus auctōribus, (vt quidam viri alioqui inſigniter eruditi cenſent) ſed, vt dixi, eſt hæc ſententia communior, vt teſtimonia, quæ ſubiungimus, indicabunt.

Primum igitur S. THOMAS 1. par. quæst. 95. art. 1. sic loquitur de rectitudine cū qua cōditus fuit Adam: *Manifestum, inquit, est, quod illa subiectio corporis ad animā, & inferiorum virium ad rationem non erat naturalis; alioqui post peccatum mansisset, cū etiam in dæmonib. data naturalia post peccatum permanserint.* Et infra: *Ex quo datur intelligi, si deserente gratia soluta est obedientia carnis ad animam, quod per gratiam in anima existentem inferiora ei subdebantur.* Ex hoc loco aperte discimus hominem in puris naturalibus conditū, habiturū fuisse rebellionem illam carnis ad Spiritū, quam nunc post amissum iustitiæ originalis donum omnes experimur. Quandoquidem obedientia carnis ad Spiritum non fuit in primo homine naturalis, sed supernaturalis, & gratuita. Proinde iustitia originalis diuinitus homini collata non conseruauit solum, sed attulit, & fecit rectitudinem partis inferioris.

Idem S. Thomas 1. 2. quæst. 82. art. 1. ad 3. *Ex peccato, inquit, originali sequitur aliqua inclinatio in actum inordinatū, non directē, sed indirectē, scilicet per remotionem prohibentis, id est, originalis iustitiæ, quæ prohibebat inordinatos motus.* Fuisse igitur in homine inordinati motus, nisi donum supernaturale accessisset. Idem auctor 1. 2. q. 87. art. 7. dicit ex peccato originali factum esse, vt natura humana sibi ipsi relinqueretur destituta auxilio iustitiæ originalis. Idem auctor in quæst. 4. de malo, art. 1. sic loquitur: *Est autem considerandum, quod primo homini in sua institutione datum fuerat diuinitus quoddam supernaturale donum, scilicet, originalis iustitiæ, per quā ratio subdebatur Deo, & inferiores vires rationi, et corpus animæ, &c.* Idem auctor lib. 4. contra Gentes, c. 52. *Secundum doctrinam (inquit) fidei ponimus hominem a principio taliter esse institutum, quod quamdiu ratio hominis Deo esset subiecta, & inferiores vires ei sine impedimento deseruerēt, & corpus ab eius subiectione impediri non posset per aliquod impedimentum corporale, & Deo & sua gratia suppleret quod ad hoc perficiendū natura minus habebat.* Idem in 2. Sent. dist. 31. q. 1. art. 1. *Deus, inquit, humanā naturā in sui principio supra conditionē suorū principiorū cōtulerat, vt esset in ratione rectitudo quadā originalis iustitiæ, quā sine aliqua resistentia imprimere posset inferiorib. virib. Quia hoc gratis collatum fuerat, ideo iuste per ingratitude inobedientiæ subtrahitū est. Vnde factū est, vt primo homine peccante natura humana quæ in ipso erat, sibi ipsi relinqueretur, vt cōsisteret secundū conditionē suorū principiorū.* Natura igitur humana talis nunc est ex sententia S. Thomæ, qualis fuisset si donum illud supernaturale nunquam habuisset, eo excepto, quod nunc est pena ex peccato inflicta, quod tūc ex natura, & cōditione materiæ pfluxisset.

Neque his repugnat, quod idem S. Thomas docet 1. 2. quæst. 82. artic. 3. ad primum, concupiscere esse homini naturale, in quantū est secundū ordinē rationis; inesse autē homini cōtra naturā in quantū transcendit limites rationis. Neque, n. his verbis significatur non fuisse futurā in hoīe condito in puris naturalib. cōcupiscentiā transcendente limites rationis; cōtrarium n. n. expressè docuit S. Thomas, cū ait, inordinatos motus cōsequutos esse ex peccato originali, tanq̃ ex remouente prohibens. Id igitur significatur istā concupiscentiā non fuisse futurā, vt bonū aliqd naturale, sed vt languorem, & vitium naturæ, non ex intentione conditoris, sed ex cōditione materiæ consequens, quale vitium est in gladio ferro, subiectū esse rubigini. Omne enim vitium cōtra naturam dici potest.

Multò minus his repugnat qđ scribit S. Thomas in 1. 2. quæst. 85. art. 1. & 2. per peccatum nō solū priuari hominem donis supernaturalib. sed et diminui bonū naturæ. Nā in eo loco nō disputat S. Thomas de peccato originis in specie, sed de peccato in vniuersū, ac dicit, bonū naturæ diminui per peccatū, quia ex actu peccati oritur in eo, qui peccat inclinatio ad idem peccatū, & per hoc diminuitur inclinatio ad virtutem opposi-

ta, quæ inclinatio ad virtutem bonorū naturæ dici pot.

Ex qua generali doctrina sequitur, vt ex peccato actuali oriatur propensio actualis ad idem peccatum: (vt idē auctor disertis verbis docet in eadem quæst. 85. art. 3.) ex peccato autē originali, quod non in actu, sed in habitu consistit, non oriatur directē ulla inclinatio ad malum, sed indirectē (vt S. Thomas loquitur) tanquā ex remouente prohibens. Atq; hæc sunt vulnera singularū potentiarum, de quib. loquitur idem S. Thomas. 1. 2. quæst. 85. art. 3. quia enim iustitia originalis languorem illum impediēbat, qui in natura humana existere potuisset ex conditione materiæ. Ideo remoto originali iustitiæ dono, languor ille se prodidit, & factum est vulnus peccati, quod languor naturæ esse potuisset.

Denique eam esse sententiam S. Thomæ, quā nos diximus, perspicuum esse potest ex omnibus eius interpretibus. Omnes enim communi consensu docēt, rectitudinem primi hominis effectum fuisse doni cuiusdam supernaturalis, & eo dono remoto mansisse naturam, qualis esset, si in puris naturalibus condita fuisset, quod attinet ad motus inordinatos partis inferioris: Vide Ioann. Capreolum in 2. Sentent. dist. 30. quæst. 1. art. 1. Thomam Caietanum 1. 2. quæst. 85. art. 3. ad 2. dubium, & quæst. 109. art. 2. Franciscum Ferrar. in commen. 4. lib. contra gentes, c. 52. Deniq; Conradum Kœllim, & Bartholomæum Medinam 1. 2. quæst. 85. art. 3. & 6. qui auctor postremus addit hanc esse communem sententiam omnium Theologorū.

Et certē Ioannes Scotus disertis verbis eam docet, cū sic loquitur in 2. Sententiarum, distinctione vigesima nona, quæstione vnica, *Potest dici ergo, quod si originalis iustitia habuit illum effectum, facere, scilicet, perfectā tranquillitatem in anima quantum ad omnes potētias, ita quod natura inferior non inclinaretur contra iudiciū superioris, aut si inclinaretur quantum est ex se, posset tamen ordinari, & regulari sine difficultate superioris, & sine tristitia inferioris: cū hoc non habuerit potentia facta in puris naturalib. necesse est ipsum ponere donum supernaturale, quod sit illa tranquillitas perfecta in anima.*

Nec min⁹ apertē docet eam Durandus in 2. Sentent. distinctione vigesima, quæst. quinta, vbi cū dixisset, Iustitiam originalem propriē esse rectum ordinem virium inferiorum, & superiorum, ita vt inferiores superiorib. subiectæ essent, infra numero septimo sic loquitur, *Iustitia originalis quamuis esset conditio corporalis, erat tamen merē donum Dei, & non proprietas naturalis, alioquin mansisset post peccatū, sicut natura mansit cū suis naturalib. proprietatib. ergo iustitia originalis nō fuisset trās fusa à parēte in prole, sed fuisset proli à Deo infusa, sicut parentibus fuit à Deo gratis collata.* Et distinctione trigesima, quæstione prima, admittit cum sancto Thoma, mortem, & ceteros defectus humanos, in quos per Adæ peccatum incurrimus, esse à natura, vt à causa per se, à culpa verò sicut à causa remouente prohibens, quia videlicet per culpam Adæ amisimus donum iustitiæ originalis, quæ defectus illos prohibebat. Idem apertissimē docent Gabriel in 2. distinctione trigesima, quæstione prima, Marsilius in 2. quæstione decima octaua, & decima nona, & alij, quos longum esset, & minimē necessarium huc adducere.

Porrò veteribus Scholasticis consentiunt recentiores Doctores: ac vtpaucos de multis proferam, Ioannes Driedo libro primo de gratia, & libero arbitrio, capite tertio, parte quarta, in fine, *Ex horum, inquit, consideratione facile potest quis intelligere temperatūram illam, seu consonantiam omnium virium sub imperio rationis, non fuisse hominis secundum naturam eius constitutam ex anima rationali & carne, sed secundum peculiarem gratiam Dei dantis primo homini, ut inquit Sapiens virtutem continendi omnia, per quam non solum inferiores animæ vires, sed & totum corpus continebatur sub rationalis animæ imperio, per quam & corporales de-*

les defectus, ut mors, morbi, & humorum corruptiones poterant cohiberi. Per peccatum autem amissa virtute hac, quæ erat originalis iustitia, iam natura humana sibi relicta secundum diuersitatem naturalium complexionum diuersimodè mouetur.

Ruardus Tapper in defensione articuli secundi, ponit aliquot propositiones de peccato originali. Quarum duas hic adscribam, secundam & tertiam. Secunda Propositio hæc est. *Fide firma & infallibili, credendum est, quod virum rebello, & motiones inordinate, ignorantia, infirmitates, mors, & vniuersa miseria, quas patiuntur homines, sunt pæna peccati, & non naturales hominis conditi conditiones.* Tertia propositio hæc: *Vniuersa hæc mala potuissent esse naturales hominis conditiones & proprietates, ut si homines creasset sine gratia, & iustitia originali, quæ sola impediabat ne hæc mala essent in hominè, sine qua sequuta fuissent principia naturæ, sicut et nunc sequuntur naturam ab ea destitutam, quemadmodum earum plurimæ sunt in cæteris animalibus.* Hæc ille.

Andreas Vega libro 2. in Concilium Tridentinum, cap. 11. Ipsa, inquit, lex membrorum, carnis scilicet rebelio ad Spiritum, ex conditione est naturæ nostræ, & non ex aliqua mala qualitate transfusa in nos à parentibus nostris, ut cõmuniter docent Scholaſtici contra Gregorium. Ariminenſem, & perinde atque in nobis, fuisset in omnibus creatis puris naturalibus. Habent tamen hæc in nobis rationem pænæ, quam non haberent in creatis in puris naturalibus, quia Deus hos defectus naturales reformauerat per iustitiam originalem, quam perdidimus per peccatum. Vide in eandem sententiam Dominicum à Soto libro primo de natura & gratia, capite decimo tertio. Albertum Pighium controuersia prima, & alios.

Denique nescio, quo modo possit ullus hoc tempore Catholicus dubitare, fuerit ne primi hominis integritas naturalis, an supernaturalis, cum, ut supra notauimus, duo summi Pontifices, Pius V. & Gregorius XIII. articulum illum damnauerint, *Integritas primæ conditionis non fuit indebita naturæ humanæ exaltatio, sed naturalis eius conditio.*

CAPVT VI.

Probatur veritas quarta propositionis.

Nunc tandem Propositio quarta superiore capite explicata, ex diuinis literis, veterum testimonijs & argumentis ex ratione ductis, comprobanda est. Quo loco illud animaduertere oportebit, testimonijs omnibus nostram sententiam confirmari, quæ vel ostendunt integritatem primi hominis fuisse supernaturalem, vel certè donum aliquod supernaturale primo homini fuisse collatum. vtrumque enim in controuersiam venit, & suos habet oppugnatores.

PRIMUM igitur sacræ literæ, quid ea conditione suæ naturæ sit homo, indicant illis verbis: *Puluis es, & in puluerem reuerteris, Genesis tertio.* hæc enim est sententia illorum verborum. *muquam te valdè gloriosum mea benignitate effeceri* Q, ita ut posses neque mortem, neque mala vlla formidare, tamen ex natura tua pulvis eras, mortalis, fragilis, doloribus, laboribusque obnoxius. & quia dono illo meo superaddito culpæ tua spoliatus es, & in statum tuum naturalem recidisti, ideo nunc etiam pulvis es, & in puluerem reuerteris. Ad hæc in Psalmo octauo describitur his verbis hominis prima creatio. *Quid est homo, quia memor es eius, aut filius hominis, quia visitas eum? minuiſti eum paulò minus ab Angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum.* C alius autem eiusdem describitur in Psalmo quadragésimo octauo. *Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.* quibus duobus modis indicatur fuisse primum ho-

minem donis supernaturalibus ornatum, PRIMVM, quoniam miratur Propheta hominem ferè Angelis æquatum. *Quid est homo* (inquit) *quod memor es eius.* quasi dicere velleret, mirum esse hominem natura sua corporatum, mortalem, animalium cæterorum affectibus obnoxium, ad eam gloriam euectum, ut parum omnino ab Angelis abesset. DEINDE accedit, quod dona alia primo homini initio collata, vocat honorè, & gloriam: honor autem, & gloria sine dubio aliquid extrinsecum, & superadditum designant.

Item Ecclesiastici 17. *Deus creauit hominem de terra, & secundum se vestiuit illum virtute.* Quo loco creatio refertur ad naturam, indumentum virtutis ad superaddita dona. Quemadmodum enim de honore, sic etiam de indumento rectè dici potest esse quid extrinsecum, & superadditum. Quo etiam pertinet parabola de eo qui incidit in latrones, Lucæ 10. primum enim despoliauerunt eum, deinde plagis inpositis abierunt semiuivo relicto. Vbi non solum intelligimus ex nomine vestium, quæ (ut diximus) extrinsecum quid significant, colligi posse donis supernaturalibus priuatum fuisse primum hominem, sed etiam animaduertimus, plagas naturæ humanæ ex despoliatione consequutas esse. Neque enim sine causa Dominus in parabola illa prius dixit, hominem spoliatum, posterius autem vulneratum fuisse, cum tamen contra accidere soleat in veris latrocinijs. nimirum indicare voluit in hoc spiritali latrocinio, ex ipsa amissione iustitiæ originalis nata esse vulnera nostræ naturæ, siquidem donum illud iustitiæ non solum tegebat, & ornabat, sed etiam curabat, & sanabat languorem illum, qui ex conditione materiæ alioqui iustitiæ spoliata, sibiq; relicta continuò plagæ illæ, & vulnera eruperunt. Quæ omnes ex Adamo nati experimur.

Porro parabolam istam de iactura donorum, & virtutum, quam primus homo peccando fecit, exponunt communi consensu Patres, sanctus Ambrosius, Beda, Theophylactus, & sanctus Basilius, quem in cathena citat sanctus Thomas in commentario huius loci, nec non sanctus Augustinus libro secundo questionum Euangelicarum, quæst. 19. & S. Bernardus sermone primo de Annunciatione.

Accedant SECUNDO testimonia veterum Patrum. S. DIONYSIUS AREOPAGITA, libro de diuinis nominibus, cap. quarto, part. 4. de demonibus loquens, *Nec Angelica, inquit, munera his tributa aliquando permutata, sed integra sunt, penitusque conspicua.* Quæ verba ita edisserit in commentario eius loci Marsilius Ficinus, *Sicut* (inquit) *nocturnus aer tenebrosus, non quia vel rem nouam subeat, vel naturam amittat suam: Sed quia deest ei solis lumen, quod rem per se tenebrosam efficit lucidam: sic animus, ac demò malus cognominatur, non propterea quod vel naturæ quidquam perdat, vel suscipiat alienum, sed quia deficit à benefico, Dei munere.* Hæc ille.

Atque hinc acceperunt Scholaſtici Theologi communiem illam sententiam, Naturalia in demonibus post casum (Dionysio teste) mansisse integra. Quod idem sine dubio de homine quoque intelligi debet. Quod si naturalia in Angelo, & homine post lapsum integra remanserunt, & satis constat, iustitiam, in qua conditi sunt in eis post lapsum non mansisse, certè manifestè sequitur, iustitiam illam Angelo & homini naturalem non fuisse.

Neque repugnat quod hoc loco ex Dionysio docemus, naturalia in Angelo, & homine post lapsum integra remansisse, cum eo, quod supra nò semel docuimus, naturam nostram per Adæ peccatum vulneratam, & corruptam esse. nam eadem nostra, & demonum natura, si referatur ad eum statum, in quo esse potuisset, si in puris naturalibus creata fuisset, integra dici debet, & in hoc sensu integra dicitur à Dionysio, & Theologis. Si verò statum illum respiciamus, ad quem benignitate

tate cōditoris fuerat euecta, vulnerata, & corrupta dicenda est. Exemplum huius rei habemus in Sampsonē, qui post crines resectos cū insignem illam fortitudinem diuinitus acceptam amisisset, infirmus factus dicitur, non quod esset iam infirmior, quā homines ut plurimū esse soleāt, sed quod esset infirmior, quā ipse antea fuisset.

S. BASILIUS in lib. de Spiritu sancto ad Amphilo-
chium, cap. 16. *Sanctificatio, inquit, non est absq; Spiritu. non enim natura sanctę sunt cęlorum virtutes, sed iuxta proportionem eminentię inter ipsas, sanctificationis mensuram a Spiritu sancto habent.* Hęc ille. Neque dubitari potest, quin quod de Angelis S. Basilius scripsit, idem in primum hominem apte conueniat. Quare non natura sanctus fuit primus homo dum paradisiū incoleret, sed a Spiritu sancto mensuram sanctificationis acceperat: proinde iustitia illa originalis, diuināq; similitudo, qua pręditus erat, non conditio naturalis, sed donum supernaturale fuit.

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS homil. 15. in Genes. de Adamo, & Eva, qui cū nudi essent, tamen ob iustitiam originalem non erubescabant, ita loquitur: *Gloria, inquit, quę supernę venerat, vestiti erant.* Vbi videt iustitiam originalem comparari indumento, & in dumento supernę venient: vt intelligas eā non ex naturę principijs, sed ē cęlo, ac supra naturę conditionem primis parentibus accessisse.

S. CYRILLVS lib. 1. in Ioannem, cap. 9. de Adamo loquens, *Participatione, inquit, luminis splendet super naturam suam glorificantis Dei gratia, & varijs donorum ornamentis ascendens.* Et infra: *Misericors enim verē Dominus est, qui creaturam paruam, atque abiectam, secundum naturam, magnam atque mirabilem suā efficit bonitate.* Et cap. 13. *Creaturas cū serua sit, nutu solū & voluntate Patris ad supernaturalia vocatur.* Et in lib. de adorat. in Spiritu ante medium. *Vbi, inquit, Deo conditore animal hoc, id est, homo, suę naturę rationibus absolutum est, accipit statim similitudinem ad illum.* Deniq; in lib. quod Spiritus sit Deus, prope initium: *Cū, inquit, posse facere, & concedere creaturis dignitate, quę creaturam excedit, amplius sit, quā ferat creaturarum natura: & Spiritus deificet, quomodo esset creatura, & nō magis Deus, vtpotē Deificus?* Ex his S. Cyrilli doctissimi hominis testimonijs apertissimē discimus, Adam pręter naturalia ornamenta, multa etiam dona supernaturalia accepisse, & naturam humanam, per se paruam, atque abiectam esse, sed conditoris benignitate ad ingētem gloriam exaltari. Neque his dissimilia tradunt Patres Latini.

S. AMBROSIVS in libro de Isaac, & anima, capite 5. *Nec Adam, inquit, nudus erat quando eū innocentia vestiebat.* Et lib. 2. de Iacob, & beata vita, ca. 5. *Sic, inquit, dispoliatus Adam, nudus inuentus est.* Et libro de Helia, & ieiunio, cap. 4. *Opertus, inquit, erat Adam virtutū velamine, priusquā pręuicaretur, sed tanquam exutus pręuicatione, vidit se esse nudum, quia indumentum quod habebat, amisit.* Innocentię autem illius vestem, nō naturalem, sed gratuitam fuisse indicat tum ipsa vestis appellatio, quę superadditum quid significat, tum id quod idem auctor scribit lib. 7. in Lucam, cap. 47. vbi explicans parabola eius, qui incidit in latrones, & eā applicans ad Adam, & nos omnes: *Qui sunt, inquit, isti latrones nisi Angeli noctis, & tenebrarum? Hi ante despoliant, quę accepimus indumenta gratię spiritualis, & sic vulnera inferre consueverunt.* Et in libro de Paradiso, cap. 14. *Quid est, inquit, Adam vbi es? id est, non in quo, sed in quibus es: non ergo interrogatio est, sed increpatio, de quibus (inquit) bonis, de qua beatitudine, de qua gratia, in quam miseriam recidisti.*

S. HIERONYMVS in cap. 3. Osee: *Dæmones, inquit, qui lapsi sunt a propria dignitate, & nihil antiquę gratię possidētes, aridi sunt, & veteri siccitate marcentes.* Ex quo loco habemus, Angelos per peccatū dona super-

naturalia perdidisse. Si. n. nomine gratię dona naturalia intelligeremus, consequens esset, vt Angeli nihil naturalium donorum post peccatum retinerēt, atq; adeo ad nihilum redacti essent. Est autem eadem ratio hominum, & Angelorū, vt aduersarij consentunt. & colligit ex S. Augustino, lib. de correptione, & gratia, cap. 10. & 11. non igitur negandum est, homines per lapsū Adę, dona supernaturalia amisisse.

S. AVGVSTINVS lib. 12. de ciuit. Dei, cap. 9. de Angelis ita loquitur: *Simul in eis condens naturam, & largiēs gratiam.* Vbi apertissimē distinguit in Angelis naturā a gratia, & lib. 13. cap. 13. de primis nostris parentibus sic ait: *Posteaquam pręcepti transgressio facta est, gratia deferente diuina, de corporum suorū nuditate confusi sūt.* Et lib. 11. de Genesi, cap. 31. *Mox, inquit, vt pręceptum transgressi sunt, intrinsecus gratia deserēte, omnino nudati in sua membra oculos iniecerūt.* Et lib. 4. in Iulianum, ca. vlt. *Quid est, inquit, gustato cibo prohibito nuditas indicata, nisi peccato nudatum quod gratia contegebat? gratia quippe Dei magna ibi erat, vbi terrenum, & animale corpus bestialem libidinem non habebat. Qui ergo vestitus gratia, non habebat in suo corpore quod puderet, spoliatus gratia sensit quod operire deberet.*

Vides in his locis, semper ab Augustino innocentiam illam, iustitiāq; originalem primi homini, gratiam nominari. Vides item eam indumento, quod superadditur extrinsecus humano corpori perpetuo cōparari. Vides denique bestialem libidinem terreno, & animali corpori naturaliter conuenire, & ideo non ex natura, sed ex magna Dei gratia corpus Adami terrenum, & animale libidine illa in statu innocentię caruisse. Adde quod idem S. Augustinus lib. 3. de lib. arbitrio, cap. 20. 22. & 24. non obscurē docet, potuisse creati hominem sine iustitia originali, neque eum locum in retractationibus correxit, sed confirmauit potius, cū in lib. 1. Retractationum, cap. 9. ita loquutus est: *Ignorantia, & difficultas, etiam si essent hominis primordia naturalia, nec sic culpāus Deus, sed laudāus esset.* At si iustitia originalis naturalis esset, non potuisset homo sine ea creati, nisi Deus rem naturaliter mancā, & imperfectam sponte condere voluisset, quod abhorere videtur ab eius sapientia, & bonitate: *Dei enim perfecta sunt opera, Deut. 32.*

S. ANSELMVS in libro de conceptu virginali, & peccato originali, cap. 22. de Adamo sic loquitur: *Quoniam, inquit, in tantę gratię celsitudine positus, quę dona sibi & alijs seruanda acceperat, sponte deseruit, idcirco filij perdiderūt, quę pater illis cum seruando dare posset, non seruando abstulit.*

Denique S. BERNARDVS in primo sermone de Annuntiatione dicit, Adamum pręuicando amisisse indumenta virtutum, & similitudinem ad Deum, non autem imaginem diuinam, quia illa (vt ipse loquitur) non erat assuta, sed insita, atq. ipsi impressa nature. Quo circa ex testimonio S. Bernardi iustitia, ceteraq; virtutes, quarum iacturam primus homo peccādo fecit, nō erant insitę, & impressę ipsi naturę, vt sunt dona naturalia, sed extrinsecus assutę, ac superadditę, vt sūt dona supernaturalia. Atq; hęc ex Patribus sufficiant. Ad damus nunc argumenta ex ratione petita.

PRIMA ratio. Naturale est corpori animali sensu & appetitu prędito concupiscere bonum sensibile: naturale est spiritui rationali cōcupiscere bonum spirituale, quare si fiat vna natura ex spiritu rationali, & corpore animali conflata, naturale erit illi habere diuersas & inter se pugnantēs propensiones. Quod igitur primi parentes nostri ante peccatū pugna ista diuersarum appetitionum carerent, donum erat supernaturale, non conditio naturalis.

SECUNDA ratio. Si corruptio, quę nunc est in natura humana, non est consecuta ex sola remotione doni supernaturalis, neq; fuisset in homine in puris naturalibus condito; quāro causā eius. aliqua enim causā esse

sa esse debet rebellionis carnis ad spiritum. Respondent quidam, causam esse Deum. at Scripturam partim reclamant, quæ concupiscentiam non esse ex Deo, multis in locis testantur. Ioannes in epistola prima, capite secundo dicit, concupiscentiam non esse ex patre, sed ex mundo. Iacobus in epistola sua cap. 1. scribit, neminem à Deo tentari, sed à concupiscentia sua, quod certe non scriberet, si concupiscentia ipsa, quæ fons est tentationum, à Deo nobis esset inserta. Lex, *Non concupisces*, sancta & bona, quam & legem mentis Apostolus vocat ad Romanos septimo, sine dubio est à Deo: quomodo igitur lex membrorum, quæ illi repugnat, est à Deo? & quomodo iubet Deus ut non faciamus quod ipse in pœnam peccati cogit nos facere?

Porro S. AUGUSTINUS scribit quidem multis in locis, inobedientiam carnis à Deo retributam homini in pœnam peccati, sed explicat id factum esse per ablationem gratiæ, non per immissionem concupiscentiæ. Sic enim loquitur libro vndecimo de Genesi, cap. 3. *Mox ut præceptum transgressi sunt, intrinsecus gratia deserente omnino nudati in sua membra oculos iniecerunt.* Et lib. 4. in Iulianum, ca. 13. *Non in fructu, inquit, ligni fuit libido, et ideo bonum erat lignum, sed mala est inobedientia libidinis, quæ aduersus hominis inobedientiā, quā in ligno admisit Deo deserente surrexit.* Audis, Deo deserente, non Deo inferente libidinem surrexisse? Et si militer loquitur in alijs locis supra citatis. Quemadmodum etiam cum idem Augustinus docet, peccatum aliquando pœnam esse peccati, & per hoc à Deo, à quo est omnis iusta pœna, non intelligit peccatum esse à Deo inferente malitiam, sed non impertiendo misericordiam, Libro 5. in Iulianum, cap. 3. *Cum, inquit, dicitur homo tradi desiderijs suis, inde fit reus, quia desertus à Deo credit eis, atque consentit, vincitur, capitur, trahitur, possidetur, & fit ei peccatum consequens præcedentis pœna peccati.* Et in epistola 105. ad Sixtum: *Non obdurat Deus impartiendo malitiam, sed non impartiendo misericordiam.* Et tractatu 53. in Ioannem: *Sic excæcat, sic obdurat Deus, deserendo, & non adiuvando, quod occulto iudicio facere potest, iniquo non potest.* Itaque non est Deus concupiscentiæ suæ corruptionis nostræ naturæ causa, nisi ut remouens prohibens, ut S. Thomas loquitur in locis supra citatis.

Omitto sententias illas, quæ causam huius corruptionis referunt in pomum vetitum, siue in statum serpentis, TUM quod planè sint improbables, TUM quod in disputatione de peccato originis commodius refelli possint. Quare cum nulla possit reddi causa huius corruptionis præter conditionem materiæ, ut causam efficientem, & peccatum Adami ut causam demeritoriam, & diuinam iustitiæ dono supernaturali hominem spoliantem ut causam remouentem prohibens, in his est acquiescendum, neque alia causa querenda est.

TERTIA ratio. Ex peccatis, quæ ab hominibus post lapsum primi hominis committuntur, quamuis plurimis, & grauissimis, amittitur solum donum gratiæ super naturalis, & acquiritur propensio quædam ad idem peccatum iterum committendum, & minuitur inclinatio ad virtutem peccato illi contrariam, sed non corrumpitur principium, aut donum aliquod naturale, neque acquiritur, aut augetur propensio ad omnia vitia, neque minuitur inclinatio ad omnes virtutes, ut experientia ipsa testatur. At peccatum Adæ cum fuerit certum quoddam, & actuale peccatum, & eiusdem generis cuius sunt cætera, quæ ab hominibus committuntur, non videtur alium effectum producere potuisse, quàm producant cætera, eo excepto, quod illud, ut capitis totius naturæ, in omnes posteros redundauit: non igitur probabile est ex peccato Adæ naturalia principia, siue dona potuisse corrumpi, neque concupiscentiam illam nasci, quæ est propensio ad omnia vitia, nisi ea remoto iustitiæ originalis dono, ex ipsa natura composita, ex contrarijs consecuta fuisset.

A QUARTA ratio. Si natura humana, qualis nunc est, remota culpa, mala est, & necessariò labitur in peccata, & ideo non potuit à Deo creari, ut aduersarij volūt, sine iustitia originali: certè sequitur, non posse hominem mortuum à Deo reuocari ad vitam, nisi prædium originali iustitiæ: idem enim sequitur absurdum, siue creetur, siue reparatur à Deo natura mala, & quæ necessariò peccet. Non enim reparatio illa minus est opus solius Dei, quàm creatio. Et sicut Deus diceretur auctor peccati, si naturam crearet, quæ non posset peccata vitare: sic etiam censeretur peccati auctor, si naturam repararet, præsertim solus & immediata sua actione, quæ non posset peccato abstinere. At multos nouimus ex sacris literis à mortuis excitatos diuina virtute, & ex ijs nonnullos, quos omnino credibile est à peccato originis fuisse purgatos, qualis fuit Lazarus frater Marthe, infantes illi, quos Helias, & Heliseus à mortuis reuocauerunt: qui tamen sine dubitatione vlla etiam in noua illa vita iustitia originali carebant, & tales erant quales sunt ceteri, qui ex parentum carne per generationem via ordinaria propagantur. Adde quod ratio à maiori duci potest. Nam si Deus animas iustas Lazari & infantium, de quibus diximus, coniungere potuit corpori mortali, animali, concupiscentiæ, & ignorantia obnoxio: cur non magis potuit initio animas, neque iustas, neque iniustas simili corpori coniungere?

QVINTA ratio propriè pugnat aduersus illos, qui non solum qualemcumque, rectitudinem, sed etiam omnia dona primis parentibus in creatione concessa naturalia fuisse contendunt. Primi parentes euecti fuere ad eam dignitatem ut essent filij Dei, & Dij quidam, id est, diuinæ confortes naturæ, ut S. Petrus loquitur de ijs, qui iustificantur per Christum. Neque id aduersarij negant, & nos in sequenti disputatione fusius comprobabimus: at profectò absurdissimum est, rem creatam, qualis est homo, Deum, vel Dei filium naturaliter facere. Quocirca S. AUGUSTINUS in 3. lib. aduersus Maximinum, ca. 15. *Idem, inquit, homo fit gratia filius, quia non est natura.* Et S. CYRILLUS lib. 1. in Ioan. cap. 18. *Alia, inquit, naturæ ratio, alia adoptionis, & alia veri filij, alia adoptati.* Sumus autem nos filij Dei adoptione. Verè igitur ac naturaliter ille filius est, per quem nos in filiationem adoptati, & supra dixerat: *Quoniam gentes filium per fidem receperunt, potestatem etiam accipiunt ut filij Dei fiant. Accipiunt autem à filio, cui soli naturaliter hoc inest.*

CAPVT VII

Refelluntur argumenta contra superiorem sententiam.

SOLVEMUS nunc aliquot obiectiones, quæ aduersus quartam propositionem fieri solent.

PRIMA obiectio: Si iustitia originalis supernaturalis fuisset, sequeretur concupiscentiam carnis futuram fuisse naturalem, ac per hoc bonam, & à Deo: At Ioannes in 1. epist. cap. 2. dicit eam non esse ex patre, sed ex mundo. Et Paulus ad Rom. 7. dicit se eam odisse. & Augustinus lib. 6. contra Iulian. cap. 5. & alibi multis in locis probat eam esse malam, ac naturæ contrariā.

RESPONSIO. Concupiscentia carnis nunc quidem pœna peccati est, tñ homini cōdita in puris naturalibus fuisset sine dubio, naturalis, nō quidē ut bonū aliquod naturæ, sed ut defectus, & quasi morbus. quidā naturæ, ex conditione materiæ consequens. Quare rectissime dicitur nō esse ex Deo, odio, non amore dignam, malā, naturæq; contrariam, propter duas causas, primū quia non ex intentione auctoris naturæ, sed præter eius intentionem in homine extitisset, si in puris naturalibus homo creatus fuisset. Deinde quia Deus illam sustulerat, & ex ipsius hominis culpa locū in nobis habet.

SECUNDA obiectio, S. Augustinus in Enchir. ca. 11. scribit, animorū quæcūq; sunt vitia, naturalī eē priuationes bonorū. Sunt autē vulnera nobis ex peccato primi parentis relicta, vitia quædā animorū: igitur ea vulnera naturalī sunt priuationes bonorū: iustitia igitur originalis, & prima illa natura humanæ integritas, cui priuatiue vulnera opponuntur naturalis erat.

RESPONSIO. Videtur S. Augustinus eo loco per naturalia bona non formas sed subiecta intelligere, vt sententia eius sit, mala illa quæ dicuntur vitia, priuationes esse naturalium bonorum, quia in bonis naturis insunt, easq; contrarijs virtutibus priuant. Nam paulō antē dixerat, eadem forma loquendi vtens, corporales morbos esse priuationes bonorum, quia substantia bona est, quæ accedente morbo sanitate priuatur. Quod si hoc modo accipiamus verba S. Augustini, verissima sunt, neque pugnant contra sententiam nostram. neq; enim negamus animos humanos, qui virtutibus priuantur succedentibus virtijs, naturalia bona dici debere, & esse. Præterea loquitur S. Augustinus de vitijs, quæ sūt habitus quidā per iteratos malos actus acquisi, non de concupiscentia, ignorantia, infirmitate & malitia, cum quibus nascimur.

Porro vitia omnia priuationes sunt naturalium bonorum, id est, naturalis rectitudinis, non qualis in primo homine fuit, sed qualis esse potuit, si in puris naturalibus conditus fuisset. Natura enim creata sine iustitia, & sine peccato (id enim vocamus in puris naturalibus) suam quandam habet rectitudinem, quatenus videlicet nullam habet vitij curuitatem. Deniq; si cogeremur per naturalia bona apud Augustinum, intelligere iusticiam originale diuinitus datam, & superadditam naturæ; promptum esset respondere donum illud naturale bonum vocari, quia naturam non destruat, sed perficiat. Quemadmodum ē contrario vitiū dicitur contra naturam, quia naturam non perficit, sed corrumpit.

TERTIA obiectio, S. AUGUSTINVS lib. 12. de ciuit. Dei, cap. 1. sic loquitur de Angelis: *Cum vitium creaturæ Angelicæ dicitur, quod non adheret Deo, hinc aperitissimè declaratur, eius naturæ vt Deo adhareat conuenire.* Quod si naturale est Angelo adherere Deo, certè naturale erit etiam homini: non igitur opus fuit dono aliquo supernaturali vt primus homo Deo adhereret, ac per hoc iustus & rectus esset.

RESPONSIO. Docet eo loco S. Augustinus, naturæ Angelicæ conuenire vt per caritatem adhareat Deo, & in hoc distingui à naturis ratione carentibus, quibus non conuenit, vt per caritatem adhareant Deo, ac de ipso beatæ sint, quanquam nec miseræ esse possint. Sed non docet, id Angelorum naturæ naturaliter conuenire, quasi possit Angelus suis solis viribus Deo per caritatem inhaerere, aut certè quasi donum caritatis insusē necessariū. Angelis debeat, ita vt naturale non supernaturali; debitum, nō gratiuū dici debeat. Quin potius contrarium disertis verbis docet in eodem libr. 12. cap. 9. cum sic loquitur: *Et istam (bonam voluntatem) quis feterat nisi ille, qui eos cum bona voluntate, id est, cum amore casto, quo illi adhaerent, creauit, simul in eis & condens naturam, & largiens gratiam?* Et infra: *Conferendum est igitur cum debita laude creatoris, non ad solos sanctos homines pertinere, verum etiam de sanctis Angelis posse dici, quod caritas Dei diffusa sit in eis per Spiritum sanctum, qui datus est eis.* Hec ille, qui aperitissimè distinguit in Angelis naturam à caritate, quam gratiam vocat, & non per creationem, sed per Spiritus sancti inspirationem diffusam in eis fuisse scribit. Denique nihil aliud hoc loco de Angelis dicit, nisi quod de hominibus dixit libro de prædestinatione Sanctorum, cap. 8. posse habere fidem, & caritatem, naturæ esse hominum, habere autem, gratiæ fidelium.

QUARTA obiectio, S. Augustinus in libro de correptione & gratia, cap. 11. & in Enchiridio, cap. 106. scri-

bit, felicitatem illam, per quam homo neque peccare, neque mori poterit, id est, vitam æternam nunc esse munus gratiæ, quæ merces meriti futura erat, si primus homo in statu innocentie permansisset. Ex quo sequi videtur, vt in statu innocentie nulla gratia opus esset ad vitam æternam promerendam, ac per hoc iustitia originalis, & ipsa caritas, per quam mereretur, non donum gratiæ, sed conditio naturalis primis parentibus fuerit.

RESPONSIO, Ex sententia S. Augustini, merita vitæ æternæ vt nobis post lapsum Adæ sunt ex gratia, ita quoq; Angelis sanctis, & ipsi Adæ ante lapsum fuerunt ex gratia: proinde in omni statu vita æterna & merces est, & gratia. Non potuisse Angelos, aut primum hominem in statu innocentie, meritum vitæ æternæ habere sine gratia, docet Augustinus in iisdem locis, vnde sumpta est obiectio. Nam in Enchiridio, capite 106. cum dixisset, *Natura humana (felicitatem, qua mori non poterit) est acceptura per gratiam quam fuerat si non peccasset, acceptura per meritum, cōtinuū subiungit, Quamuis sine gratia nec tunc ullum meritum esse potuisset.* Et libro de correptione & gratia, cap. 11. de statu primi hominis ante lapsum differens: *Nec ipsum, inquit, Deus esse voluit sine gratia sua, quia liberum arbitrium ad malum sufficit, ad bonum autem parum est, nisi adiuetur ab omnipotenti bono.* Vides igitur ex Augustino neque Angelis, neque primo homini ante lapsum felicitatem esse potuisse mercedem, & non gratiam, cum sine gratia nulla bona merita habere potuerit. Nobis autem post lapsum Adæ vitæ æternæ non esse solam gratiam, sed etiam mercedem, docet idem S. AUGUSTINVS in epistola 105. ad Sixtum: *Nullane, inquit, sunt merita istorum? sunt planè, sed vt iusti fierent, merita non fuerunt. Et infra: Sicut merito peccati tanquam stipendium redditur mors, ita merito iustitiæ tanquam stipendium vita æterna.*

Cur ergo (inquies) si & nobis & illis vita æterna est merces, & gratia, S. Augustinus dicit in locis citatis, nobis vitam æternam esse donum gratiæ, quæ merces meriti futura erat, si Adam non peccasset? RESPONDO, ppter duas causas, PRIMVM, quia Angeli, & primus homo ante lapsum habuerunt solum gratiam qua possent bene mereri, & perseverare si vellent, vt autem vellent, relictum est in eorum libero arbitrio; Sancti verò post lapsum Adæ, non habent solum gratiam, qua possint bene mereri, & perseverare, si velint, sed habent gratiam quandam potentiorē, qua sit, vt velint, vt S. Augustinus docet libro de correptione, & gratia, cap. 11. & 12. Itaque respectu huius gratiæ, quæ facit nos velle, & perseverare, dicitur vita æterna nobis donum gratiæ, Angelis autem, & primo homini, si non peccasset, merces meriti: Quamuis, vt ostendimus, absolute vtriusque sit merces, & gratia. Quemadmodum, autem gratia illa, quæ facit nos velle, non tollat liberū arbitrium, dicemus postea suo loco.

ALTERA causa est, quia nos post Adæ peccatum indigni facti sumus beatitudine, & digni miseria sempiterna. neque solum non habemus velle bonum, sed neque posse id velle, nisi ex noua Dei benignitate id assequamur. Quare respectu huius nouæ benignitatis, qua non egerunt Angeli sancti, neque primus homo si non peccasset, egiisset, dicitur nobis beatitudo donum gratiæ, quæ alioqui merces meriti futura erat. At que hoc est quod docet S. AUGUSTINVS in Enchiridio, capite 106. cum ait: *Sed post illam ruinam maior est misericordia Dei, quando & ipsum liberum arbitrium liberandum est à seruitute, cui dominatur cum morte peccatum.* Exemplum huius rei esse posset, si Rex quispiā athletas multos ad certamen pro insigni obtinendo brauii sua benignitate admitteret, eosdemque armis, & ceteris necessarijs rebus instrueret: Deinde aliqui ex ijs fortiter pugnando ad palmam pertingeret, alij victi discederent: sed Rex victos illos iterum ex noua liberali-

liberalitate melioribus armis instrueret, atque ad pugnam rursus admitteret, ac demum efficeret, ut ipsi quoque victores enaderent. Tametsi enim absolute brauium omnibus, qui vicissent & merces esset, & gratia; tamen si priores cum posterioribus conferrentur, rectè dici posset, prioribus mercedem meriti, posterioribus donum gratiæ brauium illud fuisse.

QVINTA obiectio, Sanctus AUGUSTINUS libro tertio de libero arbitrio, cap. 18. sic loquitur: *Approbare falsa pro veris ut erret inuitus, & resistente atque torquente dolore carnalis vinculi non posse à libidinosis operibus temperare, non est natura instituti hominis, sed pena dā nati.* RESPONDEO, Loquitur de natura, qualis fuit in primo homine, non qualis esse potuit. Nam in eodem libro (ut supra notauimus) idem Augustinus scribit: Si ignorantia, & difficultas essent hominis primordia naturalia, non potuissent reprehendi, sed laudari creatoris: Et satis copiose disputat ca. 20. & sequent. potuisse hominem creari, qualis nunc nascitur, etiamsi nullum peccatum ante præcessisset.

SEXTA obiectio, Sanctus LEO sermone 13. de passione Domini vocat innocentiam primi hominis naturalem, cum sic ait: *Libertatem itaque innocentiae naturalis, quam primorum parentum prauaricatione perdidimus, nulla per Sanctorum præcedentium merita receperunt.* RESPONDO, Innocentiam naturalem vocat, quia ab initio conditionis cum ipsa natura tributa, & per modum naturæ in posteros propaganda fuerat. Quem admodum nunc peccatum originis dici potest naturale, iuxta illud: *Eramus & nos natura filij iræ.* Ephes. 2. Sed sicut peccatum illud, quamuis à natiuitate trahatur, tamen extrinsecus accedit naturæ, non autem ex naturæ principijs fluit: ita quoque donum innocentiae originalis, etiamsi cum natura transfusum fuisset, non tamē ex naturæ principijs, sed, ex munere supernaturalis gratiæ profluxisset.

SEPTIMA obiectio, Concilium Tridentinum sessio quinta docet, propter peccatum originis incurrisse nos potestatem diaboli, totumque hominem secundum corpus, & animam in deterius esse mutatum. Hoc autem non est solū priuati dono originalis iustitiæ ac græ; nā homo in puris naturalibus sine gratia in potestate diaboli minimè fuisset non solū ratione immortalitatis nostræ, sed etiam ratione peccati. RESPONDO, Nemo nostrum negat, propter peccatum originis non solū iustitia originalis, & gratia nos esse misere spoliatos, sed etiam incurrisse in diaboli potestatem, & totum hominem secundum corpus & animam in deterius esse mutatum. Neque illud dicimus, hominem in puris naturalibus conditum, futurum fuisse in diaboli potestate; sed futurum fuisse quales nos sumus, quoad immortalitatem corporis, rebellionem membrorum, ignorantiam, difficultatem, & similia: ac proinde imitationem totius hominis secundum corpus & animam in deterius ex amissione iustitiæ originalis natam esse; ita ut non sit opus dicere, Deum vel diabolum rebellionem carnis nobis inseruisse, aut nos dedita opera exceçasse, cū ignorantia, & cupiditas, & alia id genus mala ex amissione iustitiæ originalis, ut ex remouente prohibens dimanare potuerint.

OCTA obiectio, Naturalem carnis nostræ impetum magis nunc esse rebellem, quàm ante peccatum sine gratia futurus erat, ex doctrina AUGUSTINI clarissima argumenta peti possunt. Hæc enim sunt verba Augustini, libro de correptione & gratia, cap. 11. *Ille Adam videlicet in bonis suæ naturæ erat, nos in malis naturæ sumus.* Ille non eguit morte Christi, supple, ut sanitatem conseruaret. Nos egemus, supple, ut sanitatem recuperemus, clamante Paulo, *Quis me liberabit, &c.* Ille non opus habuit adiutorio contra rixam carnis, nos illo opus habemus. Ille denique accepit gratiam, qua potuit si vellet, nos accepimus, ut velimus, idque tantum velimus, tantoque ardore diligamus, ut voluntatem contra-

ria concupiscentem voluntate Spiritus vincamus. Hæc ille. Haud dubiè igitur pura illius naturalia, seclufa gratia, & dono iustitiæ multo erant saniora, & puriora, ut quæ minori remedio conseruabantur, seu perficiebantur, quàm nostra sunt sublata iam gratia.

RESPONDO, ex verbis S. Augustini non potest vlla ratione colligi naturalem carnis nostræ impetum magis nunc esse rebellē, quàm ante peccatum sine grā futurus erat; neque illud, pura naturalia fuisse saniora, & puriora ante peccatum, quàm nō sint post peccatum. Nā primū non dicit Augustinus, Adamum fuisse in bonis naturæ, nos esse in malis naturæ. Sed hæc sunt verba eius: *Ille in bonis erat, quæ bonitate sui conditoris acceperat.* Et paulo post: *Sancti verò in hac vita, ad quos pertinet liberationis hæc gratia, in malis sunt, &c.* Vbi nulla fit mentio naturæ. Et ex superioribus verbis intelligimus, eum loqui de bonis gratiæ, non naturæ. Sic enim ait: *Quid ergo? Adā non habuit Dei gratiam? imò verò habuit magnam, sed disparem.* Ille in bonis erat, quæ bonitate sui conditoris acceperat, &c. Itaque sensus eorum verborum esse videtur, Adamū fuisse in bonis gratiæ originalisque iustitiæ, nos esse in malis, quæ ex amissione gratiæ redūdarunt.

Sed fac, Augustinum dixisse, Ille erat in bonis naturæ, nos sumus in malis naturæ; quid inde colliges, nisi Adamum habuisse naturam per supernaturale donū sanātam ab eo morbo, qui ex conditione materiæ nasci potuerat; nos habere naturam dono illo priuatam, ac per hoc naturali ægritudini obnoxiam atque subiectam? Deinde quod addit Augustinus, Adamum non eguisse morte Christi, nos egere, illam habere causam, quam ibidem idem Augustinus indicat, cum ait, nos à reatu hereditario & proprio, Christi sanguine liberari: hinc enim sequitur, ut Adā in illo statu Christi sanguine non eguerit, quia nullum habebat reatū hereditarium, vel proprium, à quo liberandus esset: nos verò Christi sanguine egeamus, quia reatum proprium, vel hereditarium omnes habemus. Quid autem hoc pertinet ad probandum, pura naturalia fuisse in primo homine, seclufa gratia saniora quàm nostra sunt?

Quod ibidem addit Augustinus, Adamum non eguisse adiutorio contra rixam carnis, nihil est mirū, cum in eo iustitia originalis sustulerit rixam carnis; neque enim scribit Augustinus Adamum in puris naturalibus, seclufa originali iustitia non opus habuisse adiutorio contra rixam carnis, sed Adamum in illis bonis, id est, in statu illo felicitatis in quo diuino munere originalis iustitiæ ornatus atque instructus, nullas carnis molestias patiebatur, non habuisse opus illo adiutorio, quod nos assidue imploramus, cupimus, *Vnde alia lege in membris meis, &c.* Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius, &c. Proinde letiore gratia donatus fuit Adam, nos potentiore, quia gratia in illo non solū mentem subiciebat Deo, sed etiam carnem spiritui; in nobis verò relicta pugna, carnis cū spiritu, gratia Dei tanto ardore mentē subiecit Deo, ut appetitum inferiore contraria concupiscentē appetitū superiore vincamus. Hinc denique factum est ut placuerit Deo, primo homini iustitia originali prædita dare solū gratiam, qua posset iustitiam operari, si vellet, nobis autem iustitia illa spoliatis dare gratiam potentiores, qua re ipsa vellemus.

NONA obiectio, In paruulis quam primū adoleſcunt, maxima vanæ cupiditatis abundantia apparet, suæque sponte immani impetu in vitia vel omnia, vel plurima præcípites feruntur. De qua re lege Augustinum libro vigesimo secundo de ciuitate Dei, cap. 22. Non sic homo in puris naturalibus in lucem editus fuisset, nuda enim in illo fuisset possibilitas peccandi, non præcepta aliqua inclinatio.

RESPONDEO. Probanda erat assumptio argumenti. Gratis enim assumitur, non talem fuisse futurum hominem in puris naturalibus conditum, ut in eo præter peccandi possibilitatem esset etiam præceptum in vitia inclinatio.

inclinatio, qualis in nobis cernitur post lapsum Adæ. Quin potius apertissima ratio docet, talem omnino fuisse futurum hominem in puris naturalibus, ut in eo esset præceptum illa in vitia inclinatio, *TVM* quia obiecta sensuum propinqua, & præsentia sunt, obiecta autem spiritus quodammodo absentia, ac longè remota; *TVM* quia toto infantia & pueritia tempore vix ullum habemus rationis usum, ob naturalem organorum indispositionem, sensus autem & appetitus inferior quoque tempore vigent: *TVM* denique, quia nisi ex materie conditione illa inclinatio ad vitia oriatur, nulla eius causa demonstrari potest, ut supra ostendimus.

DECIMA obiectio. Si talis sensualitatis impetus, scilicet secundum quid, & ratione materie contra hominis naturam, in primo homine fuisset, tunc sanè et ante peccatum corruptam naturam, & ad peccatum allicientem homo habuisset. Sed si hoc ponatur, difficillimum erit Deum excusare, ne sit auctor peccati, qui impetum tam rebellem, & iniquum, ideoque malum, & quidem peccatum, quia inobedientia quadam est contra dominum mentis (ut ait Augustinus libro quinto, capite tertio, contra Iulianum) ipsi naturæ ante ullum hominis demeritum indidit. Sed contra clamat Scriptura, quod Deus fecerit hominem rectum, utique sine tali curuitate, ipse autem se immiscuerit in finis questionibus, rixis videlicet, & pugnis carnalibus.

RESPONDO. In hoc argumento non rectè confunditur status, in quo Adam re ipsa conditus fuit, eum eo in quo conditus potuisset. Quod enim Scriptura clamat à Deo rectum hominem esse factum, ipsum autem se immiscuisse infinitis questionibus, verissimum est, quia Deus hominem (ut sæpè iam diximus) condidit questum originali iustitia, quæ pacem summam, ac letissimam inter carnem & spiritum faciebat: ipse verò peccando iustitiam illam amisit, atque ita pugnam carnis, ac spiritus sibi ipse peperit. Sed si Deus hominem in puris naturalibus condidisset, fecisset quidem rectum in eo sensu, quia nullum ei vitiosum habitum iniecerat, sed obnoxium tamen rebellionis carnis ad spiritum.

Neque propterea difficile est demonstrare quemadmodum Deus non sit auctor peccati. **PRIMUM** enim rebellionem illam Deus non fecisset, etiam si hominem in puris naturalibus condidisset, sed ea præter intentionem agentis ex conditione materie consequuta fuisset. Nam neque faber ferrarius rectè dici potest auctor rubiginis, quam gladius ferreus contrahit, tamen si gladium ferreum ipse fecerit. **DEINDE** rebellio illa nec propriè peccatum est (ut in libris de peccato originis demonstrabimus, ubi etiam locum Augustini in argumento adductum exponemus) nec necessariò ad peccatum inducit, ut sanctus Augustinus disputat in libro tertio de libero arbitrio. Nam vel homini creato in puris naturalibus Deus præberet auxilium, quod posset concupiscentiam coercere, aut certe cupiditatibus eius non consentire, vel non præberet: Si præberet, non necessariò homo concupiscentiæ cederet; Si non præberet, cederet quidem, sed non sua culpa cederet, proinde nec peccaret. Atque hoc ipsum his verbis sanctus **AVGVSTINVS** scribit in libro de correptione & gratia, capite 11. *Si autem hoc adiutorium vel Angelis, vel homini quam primum facti sunt, defuisset, quoniam non talis natura facta erat, ut sine diuino adiutorio posset manere si vellet, non utique sua culpa cecidisset. adiutorium quippe defuisset, sine quo manere non possent.*

VNDECIMA obiectio. Contra accusatores nature solent Patres peccati originis corruptelam nostræ vitio iniectionem opponere, non ipsam naturam, ut faciunt Ethnici, nouercam vocare. Vide Augustinum libro quarto in Iulianum: Libro secundo, capite vigesimo secundo, de peccatorum meritis, & remissione. Et libro decimo quarto, capite decimo septimo de ciuitate

A Dei, RESPONDO, Rectè Patres docent non esse naturam accusandam, sed in originale peccatum nostrarum omnium erummarum causam referendam. Nam (ut supra non semel diximus) Deus hominem in ipsa conditione felicissimum fecerat, sed eundem hominem suam inobedientiam miserrimum reddidit.

At, iniquis, quod Philosophi Ethnici naturam accusent, eamque nobis non parentem, sed nouercam fuisse dicant, argumento est naturam humanam, qualis nunc est, non talem esse, qualis naturaliter esse deberet. **RESPONDEO,** Philosophos Ethnicos contraria de natura nostra sensisse, ut ostendit Theodoretus libro quinto ad Græcos. Alij enim hominem miserrimum, alij felicissimum à natura conditum differebant. Tullius in tertio libro de Republica, apud Augustinum libro quarto in Iulianum, capite duodecimo, naturam nobis nouercam fuisse queritur. Contrà Plato in tertio item de Republica scribit, hominem per corpus fieri posse beatum, esseque animantium omnium felicissimum. Nec minus Galenus in libris de partibus, passim celebrat auctorem naturam, ut qui cum hominum genere præclarissimè egerit.

Porro cur Philosophi Ethnici inter se de natura humana dissenferint, causa esse potuit, quia nonnulli spectauerunt in homine in puris naturalibus constituto multa egregia bona, quæ in eo inesse, ac mirificè elucere nemo inficiari potest. Alij mentis oculos conuerterunt ad eos defectus, qui ex conditione materie præter intentionem agentis in hominis natura existunt, & quoniam æquum esse censebant, ut naturæ auctor hos etiam defectus suo beneficio summoueret, ignorabatur autem quod nos ex diuinis scripturis didicimus, defectus illos à Deo in primi hominis conditione sublato, rursus in peccati ex conditione materie oriri permisos, ideo sanctus Augustinus in quarto libro aduersus Iulianum, capite duodecimo, rectè scripsit, Philosophos, qui naturam nouercam appellabant, rem vidisse causam ignorasse.

DVODECIMA obiectio, Concupiscentiæ carnalis inordinati motus maximè in genitalibus apparèt. Sed illorum ante peccatum nullus fuisset inordinatus motus, sed generationi seruissent sine ullo libidinis actu, ut longa disputatione contra Pelagianos demonstrat Augustinus. Ergo nec alius ullus concupiscentiæ contra rationem imperus in puris naturalibus locum habere potuit. **RESPONDEO,** Assumptio argumenti probanda fuerat. Nam sanctus Augustinus longa disputatione contra Pelagianos, demonstrat quidem non fuisse in primo homine iustitia originali prædito ullum libidinis actum, de qua re nulla apud nos dubitatio est: non tamen demonstrat, in puris naturalibus nullum futurum fuisse actum libidinis, sed contrarium potius demonstrat in tot locis à nobis supra citatis. Quare conclusio illa. (Ergo nec alius ullus concupiscentiæ contra rationem imperus in puris naturalibus locum habere potuit) nec Augustino, nec veritate consentanea est.

Addi potest obiectio **DECIMATERTIA** in hunc modum, Aeterna beatitudo finis est hominis naturalis, ut sanctus Thomas docet in prima parte, questione duodecima, articulo primo: debuit igitur homo media naturalia habere ad eum finem consequendum; alioqui rebus omnibus esset inferior & abiectior, cum res ceteræ fines suos proprijs, ac naturalibus viribus assequantur. Iustitia ergo, & ceteræ virtutes, quæ ad beatitudinem adipiscendam necessaria sunt, primo homini necessaria fuerunt.

RESPONDEO, Non parua questio est, siue sempiterna beatitudo, quæ in visione Dei sita est, finis hominis naturalis, an supernaturalis. Sed quia non multum facit ad rem nostram illius questionis explicatio, admittam partem affirmantem, **RESPONDEO,** Beatitudinem finem hominis naturalem esse quoad appetitum, non quoad consecutionem. Neque est aut nouum, aut

hominis natura indignum, ut naturaliter appetat, quod non nisi supernaturali auxilio consequi valeat. Non est, inquam, nouum, si quidem animarum hominum solutæ corporibus naturalem habent ordinem, & proportionem ad corpora, quorum formæ fuerunt, nec tamen iterum coniungi corporibus sine supernaturali auxilio poterunt. Non est autem natura humana indignum, sed contra potius ad maximam eius pertinet dignitatem, quod ad sublimiorem finem condita sit, quam ut eum solis naturæ suæ viribus attingere possit.

DICTET fortasse quispiam, Esto, egeat homo supernaturalibus medijs: tamen id sequitur, ut non potuerit sine medijs illis creari, ac per hoc non potuerit talis creari, qualis nunc nascitur, neque enim ad finem inferiorem conditus potuit, nisi natura eius mutaretur, neque negari media potuerunt ad finem naturalem obtinendum.

RESPONDEO, equum omnino fuisse, ut Deus homini ad finem tam sublimem ordinato media necessaria non negaret: tamen nihil absurdi sequitur, si negasset. Nam tametsi summa illa beatitudo sit finis hominis naturalis, tamen est finis improprie natus, & præter eum habet homo alium finem naturalem sibi omnino proportionatum, qui est rationando inquirere veritatem: Quare potuit Deus hominem per naturalia media ad finem naturæ suæ proportionatum perducere: nec altius euehere. Cuius rei exemplum habemus in vespertione, qui naturalem habet capacitatem, & appetitum videndi solem, & tamen credibile est nunquam futurum, ut is videat solem, sed lumen tantum debile ac suboscuro, quod est obiectum oculorum eius non solum naturale, sed etiam proportionatum.

CAPVT VIII.

Adamum, eiusque posteros nequaquam mori potuisse, nisi peccassent.

DISSERVI MVVS hæcenus de donis supernaturalibus, quæ ad animum primi hominis in statu innocentie pertinebant. Nunc de corporis immortalitate disputandum erit. Dvo siquidem errores, quæ admodum de iustitia originali, ita etiam de corporis immortalitate reperiuntur.

PRIOR fuit Pelagianorum, qui affirmabant hominem fuisse moriturum, etiam si non peccasset, ut S. Augustinus testatur in lib. de heresibus, capite octogesimo octauo. Ad quem errorem proximè accessit Augustinus Eugubinus in annotationibus ad 2. c. Gen. scribit enim, ex Adami lapsu genus humanum in mortem animæ, non corporis incurrisse, & fuisse homines mortuiros, quamuis non peccassent. Addit tamen se id, si fortè contra fidem sit, omnino damnare ac retractare.

POSTERIOR eorum est, qui non solum docent, hominem, nisi peccasset, non moriturum, sed etiam illam eius immortalitatem naturalem dicendam esse volūt, non supernaturalem. Quæ sententia videtur sequi ex illa, quam supra refutauimus de iustitia originali. Et huc pertinet articulus septuagesimus quintus eorum, quos nuper PRVS V. & GREGORIUS XIII. damnauerunt. Sic enim habet: *Immortalitas primi hominis non erat gratiæ beneficium, sed naturalis eius conditio.* Nos igitur vtrumque errorem breuiter confutabimus, ac primum ex scripturis, ex Patrum testimonijs, & ratione ipsa perspicue demonstrabimus, mortem poenā esse peccati, ac per hoc neque Adamum, neque eius posteros potuisse mori, nisi culpa præcederet. DEINDE probabimus, hanc primi hominis immortalitatem non naturalem, sed supernaturalem, non debitam,

A sed gratuitam, non naturæ conditionem, sed gratiæ beneficium esse nominandam.

Quod igitur ad PRIMVM, attinet, mortem poenam esse peccati, colligitur ex verbis illis Genesis secundo: *Quacunque die comederis, morte morieris.* Quorsum, n. mortis comminatio in præuaricationis poenam, si Adā etiam non peccando moriturus erat? Respondebant olim Pelagiani (teste sancto Augustino libro primo de peccatorum meritis & remissione, c. secundo) hunc locum de morte animæ, non de morte corporis intelligendum esse, quemadmodum intelligimus illum, *Sine mortuos sepe ire mortuos suos.* Sed refellit sanctus AUGUSTINVS hanc explicationem ex verbis illis Genesis tertio: *Pulvis es, & in puluerem reuerteris.* Dominus enim his verbis Adamum damnat ad eam poenā, quam illi fuerat antea comminatus. Proinde vnus locus alium explicat. Certum autem est, corpus, non animam, ex puluere factum esse, & per mortem in puluerem rediturum. Quare beatus Hieronymus in questionibus Hebraicis laudat Symmachum, quod hoc loco verterit, quacunque comederis, mortalis eris, quia videlicet Adam per transgressionem non erat continuò moriturus, sed certè morti obnoxius futurus.

Neque his repugnat quod Sanctus Gregorius libro quinto, epistola decima quarta exponiat hunc locum de morte animæ: Nam de vtrique morte intelligi potest, & plenus commentarius erit, si explicationem Augustini & Gregorii coniungentes dicamus, Deum comminatum esse Adamo mortem animæ, & consequenter necessitatem moriendi etiam corporaliter, cum immortalitas corporis (ut paulò post demonstrabimus) ex vita animæ, id est, ex Dei gratia, & amicitia dependet. Imò sanctus Augustinus lib. 13. de ciu. Dei, c. 12. hunc locum de triplici morte intelligit propter eandem rationem, quia vna est causa alterius, de morte videlicet animæ per amissionem gratiæ, de morte corporis per amissionem animæ, & de morte nouissima per amissionem gloriæ. Et ante eum sanctus Ambrosius in lib. de paradiso; cap. 9. scribit, ideo dictum esse *morte morieris*, & non simpliciter *mori*, quia de morte corporis, & animæ sermo erat.

Sed præter hunc locum, habemus alia multa, eaque tam perspicua, ut nullo modo in aliam sententiā detorqueri valeant, quid enim apertius illis verbis? Sapient. 1. *Deus mortem non fecit.* Et Sapient. 2. *Deus creauit hominem inextinguibilem: inuidia autem diaboli mors intrauit in orbem terrarum.* Et Roman. 5. *Per vniū hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors.* Et Rom. 6. *Stipendium peccati mors.* Et Rom. 8. *Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est, propter peccatum, &c.* Notat autem sanctus Augustinus libro primo de peccatorum meritis & remissione, capite quinto, Apostolum noluisse dicere, corpus mortale est propter peccatum, sed mortuum, quia etiam ante peccatum corpus Adami erat aliquo modo mortale, sed per peccatum coniectum est in necessitatem inuitabilem moriendi. Id autem quod necessarium breui futurum est, quodque iam imminet, vsu- tate dicitur factum. Denique 1. Corinth. 15. S. Apostolus non semel repetit hanc veritatem, cum ait: *In Adam omnes moriuntur.* Et: *Per hominem mors.* Et: *Stimulus mortis peccatum est.*

HIS accedunt Conciliorum definitiones. Sic enim legimus in Concilio Mileuitano, canone 1. *Placuit, ut quicumque dicit, Adam primum hominem mortalem factum, ita ut siue peccaret, siue non peccaret, moreretur in corpore, hoc est, de corpore exiret, non peccati merito, sed necessitate naturæ, anathema sit.* Et in Concilio Arausicano, can. 2. *Si quis soli Adæ præuaricationem suam, non etiam eius propagini asserit nocuisse, aut certè mortem tantum corporis, quæ poena peccati est, non aut et peccatū, quod mors est anima, per unū hominem in eo genus humanū transisse testatur, iniustitiā Deo dabit, contradicens*

Apostolo dicenti: Per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt. Atque his similia leguntur in Concilio Trident. sess. 5.

Accedat VI T I M O (vt Patrum testimonia, quæ obuia sunt, omittamus) argumentum ex ratione peti- tum. Non potest homo defungi vita, nisi vno ex his quatuor modis, vt scilicet aut externa vi opprimatur, aut fame, sitiue deficiat, aut morbis ex interna humo- rum intemperie exinguatur, aut tandem senio conta- bescat. At primus homo sapientissimus erat, & rebus omnibus, quæ infra ipsum erant, liberè dominabatur, vt perspicuū est ex nominibus, quæ animantibus om- nibus imposuit, & ex illa Dei voce: *Dominamini pisci- bus maris, & volatilibus cæli, &c. Gen. 1. & 2.* Quare nouerat omnia noxia, & ea vitare poterat, & debebat, & nisi vitasset, peccatum hand dubiè commississet, ac proinde non in statu innocentie perisset.

Ne autem dormienti noxiū aliquid accideret, aut alio modo Adam extrinsecus læderetur, vigilabat ocu- lus diuinæ prouidentie, & Angelorū custodia. Quod enim de homine iusto legimus: *Dominus custodiet te ab omni malo. Psal. 120.* Et: *Angelis suis mandauit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis, Psal. 90.* dubitari non potest, quin etiam de Adamo, quo tēpore iustus, & amicus Dei erat, dici potuisset.

Vt autē ciborum inopia homo non moreretur, pro- uiderat Deus multos arborum fructus, ex quibus si ve- sci nollet ad vitam sustentandam, planè peccaret. Nā & Deus dixerat: *De omni ligno comede, &c. Gen. 2.* Et ratio naturalis, id est, lex diuina in corde scripta dicta- bat necessarium esse vti cibis, quos Deus creauerat.

Ad hæc, ne ex humorū intemperie morbi, ac mors accidere possent; data fuerat hominī iustitia origina- lis, quæ non solum appetitum inferiorem rationi, sed et corpus animæ perfectè subijciebat, vt homo in eo statu felicitatis incredibili pace intus & extra frueret.

Denique ne senio ex debilitate virtutis nutrientis contabesceret, ac deficeret, constituerat Deus, AVT per vsum ligni vitæ corroborare vim nutrientē, AVT antè transferre homines ad statum gloriæ, quàm sene- scendi tempus accederet. Loquor autem sub disiun- ctione, quia duæ sunt opiniones de vsu ligni vitæ, vt in ultimo capite demonstrabitur.

C A P V T IX.

Immortalitatem primi hominis supernatura- lem fuisse, non naturalem.

I A M V E R O primi hominis immortalitatem su- pernaturalem fuisse, non naturalem, constans est sanctorum Patrum sententia. S. A U G U S T I N U S lib. 6. de Genes. ad litteram, c. 25. *Aliud est, inquit, non posse mori, aliud posse non mori, secundum quendam modum primus creatus est homo immortalis, quod ei præstatur de ligno vitæ, non de constitutione naturæ: Et paulò post: Mortalis ergo erat conditione corporis animalis, immor- talis autem beneficio conditoris. Lib. 13. de ciu. Dei, c. 20. loquens de immortalitate primorum hominum, Qui status, inquit, eis de ligno vitæ, quod in medio para- di si cum arbore uetita simul erat, mirabili Dei gratia præstatur. Et lib. 1. de peccat. merit. & remis. c. 4. Si Deus, inquit, Israëlitarum uestimentis, & calceamentis præstitit, quod per tot annos non sunt obrita, quid mirum si obedienti hominī eiusdem potentia præstaretur, ut ani- male, & mortale habens corpus, haberet in eo quendam statum, quo sine defectu esset annosus, tempore quo Deus uellet à mortalitate ad immortalitatem sine media morte uenturus? Sicut enim hæc ipsa caro, quam nunc habemus, non ideo non est vulnerabilis, quia non est necesse, ut vulneretur: Sic illa non ideo non fuit mortalis, quia non*

erat necesse ut moreretur. Talē puto habitudinem adhuc in corpore animali, atq; mortali etiam illis, qui sine morte hinc translati sunt, fuisse concessam. Neq; enim Henoch & Elias per tam longam atatem senectute maruerunt.

Hoc loco multis modis docet Augustinus, primi nostri parentis corpus natura sua fuisse mortale, solā autem gratia conditoris immortale. P R I M O, quia cō- parat immortalitatem primi hominis cum uestimen- tis, & calceamentis Israëlitarum, quæ in solitudine per annos quadraginta obrita non sunt. Neque enim dubitari potest, quin ea uestimenta, & calceamenta naturaliter corrumpi debuissent. S E C U N D O, quia cō- parat statum primi hominis ante peccatum cum sta- tu Henoch, & Elias, quos certum est corpus habere mortale, & aliquādo moriturum, tamen si diuina gratia per tot seculorum curricula conseruetur. T E R T I O, quia bis terue dicit, corpus primi hominis fuisse mor- tale, & à mortalitate ad immortalitatem quandoquē sine media morte venturum. Quod si mortale erat, cer- tē natura mortale erat, nisi quis ita desipiat, vt morta- litatem primi hominis adscribat gratiæ, immortalita- tem naturæ. Q U A R T O, quia dicit, sic fuisse mortale corpus illud, quamuis nunquam moriturum, quem- admodum caro nostra vulnerabilis est, quamuis non sit eam necesse vulnerari. Caro autem nostra natura vulnerabilis est, sed diligenti custodia fieri potest, vt nunquam vulneretur: Igitur & illud corpus natura mortale erat, sed diuina gratia futurum erat, vt nun- quam moreretur.

S. C Y R I L L U S li. 1. in Ioan. c. 15. *Rationale, inquit, animal homo à Deo productus, quia natura sua incorru- ptibilis, atque perpetuus esse non poterat, spiritu vitæ si- gnatus immortalitatis bonum super naturam suam consequutus est.* Eandem sententiam habent Theologi Scholastici cum Magistro Sent. li. 2. dist. 19. quam et ratio euideus, ac certa confirmat. N A M cū hominis natura ex contrariis elementis, atque humoribus con- stet, intrinsecam potentiam ad corruptionem habet: proinde immortalitas est ei præter naturā, vel potius supra naturam, mortalitas autem naturalis. P R Æ T E R E A homo in statu innocentie generabilis erat, cū ei dictum esset Gen. 1. *Crescite & multiplicamini* igitur & corruptibilis natura sua, quamuis diuino beneficio futurum erat vt non corrumpetur. I T E M in statu innocentie natura humana cibo & potu indigebat, vt perspicuum est ex c. 1. Genes. vbi dantur herbæ, atq; arborum fructus tum hominī, tum animantibus cæ- teris in escam: At corpus, quod cibo indiget, vt con- seruetur, & si non alatur, perit, certē mortale natura sua esse conuincitur. Huc D E N I Q U E pertinet locus il- le Scripturæ Genes. 3. *Pulvis es, & in puluerem reuer- teris*, vt supra initio disputationis deduximus.

O B I E C I T aliquis testimonium S. Augustini ex li. 13. de ciuit. Dei, c. 15. vbi sic legimus: *Constat inter Chri- stianos veraciter Catholicam tenentes fidem, etiam ipsam nobis corporis mortem, non lege natura, sed merito ini- flictam esse peccati.* R E S P O N D E O, significat his verbis S. Augustinus, moriendi necessitatem, quæ ex natura hominis secutura erat, per Dei gratiam fuisse subla- tam, & ideo mortem, quæ nunc regnat in nobis, non lege naturæ, sed merito iniustitiam esse peccati.

S E C U N D O posset obijci testimonium Concilij II. Arauscani, can. 2. vbi dicuntur iniustitiam Deo dare, qui asserunt homines morituros fuisse, quamuis non peccassent. Nam si mors hominī naturalis esset, profec- tō sine vlla Dei iniustitia homines mori possent: quē- admodum animatū cætera sine vlla Dei iniustitia mo- riūtur. R E S P O N D E O, Si in puris naturalib. homo fuis- set cōditus, potuisset utiq; sine vlla Dei iniustitia mori: q- uerō Dei benignitate moriēdi necessitas ab hominis natura sublata, & in peccati stipēdiū cōmutata fuerat: nō potuit sine iniustitia fieri, vt homo sine vllō culpæ meritō moreretur. P R Æ T E R E A mors, q̄ hominī in puris

naturalibus cōdito natura debitum fuisset, nunc sine dubio pœna est: Pœna autē iusta esse non potest, nisi quam culpa præcessit. Quare iniustitiam nunc Deo daret, qui diceret hominem ex naturæ debito, non ex peccati merito vitam finire.

Obijci posset VLTIMO, Animam rationalem naturā immortalem esse, proinde corpus illi dandum fuisset, quod esset naturaliter immortale, ac per hoc immortalitatem homini naturalem esse, mortalitatem autem præter naturam. RESPONDEO, Animæ rationali, quā immortalis est, corpus immortale aptissimè congruebat: quia tamen eadem anima corporis forma est, simpliciter ei corpus attribuendum fuit, quod esset aptum ad functiones, quas eadem anima in corpore exercere debebat. Porro functiones, quas nunc exercemus, & quæ nobis etiam in statu innocentie exercendæ fuissent, requirunt corpus ex contrariis humoribus & qualitatibus temperatum, ex qua temperatione moriendi necessitas naturaliter sequitur. Itaque absolutè corpus primi hominis natura sua mortale dici debuit per gratiam opificis immortale.

CAPVT X.

Paradisum terrestrem, corporalemque fuisse, in quo Adam in statu innocentie habitauit.

DISSERVIMVS hætenus de gratia, & de immortalitate primi hominis, id est, de bonis animi, & corporis eidē a conditore concessis: nunc de bonis externis, de paradiso, et ligno vitæ breuiter differemus.

Est autem PRIMA quæstio, Fueritne Paradisus locus aliquis verus, & corporalis, ut Scriptura in libro Geneseos significare videtur, an potius spiritalis. ac (ut sic loquar) allegoricus. Non defuerunt ex veteribus, qui totam illam historiam de paradiso, de fluminibus, & arboribus destruere, & in meras allegorias transmutare voluerunt. Nota est sententia Philonis Hebræi in lib. 1. Allegoriarum. Valentini Hæresiarchæ apud Irenæum lib. 1. aduersus hæreses, c. 1. ante medium, & Origenis commentario libri Geneseos. Sed nostro seculo (quod mirum videri debet) sententiam iam olim à Patribus damnatam, iterum reuocauit ad lucem, ac propugnare conatus est Franciscus Georgius in tomo primo problematum, exponens illa verba: *Plantauerat Dominus paradisum voluptatis, Gen. 2.* Et in Harmonia mundi, cantico primo. tom. 7. capite 21. cuius rationes paulò post resellemus.

Igitur paradisum locum fuisse corporeum, plantis veris corporatisque plenum, & vero fonte, fluminibusque irriguum, probare possumus PRIMO ex diuinis literis, quæ ita describunt Paradisum, ut ambigi non possit quin sit locus verus & corporalis, Gen. 2. *Plantauerat autē Dominus Deus paradisum voluptatis à principio, & in eo posuit hominem, quem formauerat.* At plantari corporum est, & homo corporalis, & animalis, qualem fuisse Adamum omnes fatentur, in loco vero & corporali poni debuit. ITEM ibidem additur: *Flumen egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum, qui inde diuiditur in quatuor capita, nomen vni Phison, &c.* At flumina ista vera, corporalia, aspectabilia, nauigabilia, & potabilia sunt, ut perspicuum est de Euphrate, & Tigri notissimis, maximisque fluminibus. Rursus, capite tertio, Adam & Eua absconderunt se inter ligna paradisi, consueveruntque sibi perizomata de folijs ficus. Erant igitur in paradiso vera, & corporalia ligna, inter quæ latere poterant homines veri, & corporales: erant et folia ficulnea vera, quibus vera hominum membra tegi poterant. DENIQUE ibidem legimus eiectionem fuisse Adamum de paradiso, custodiamque Angelorum adhibitam, ne aditus ei pareretur ad lignum vitæ. At si lignum vitæ fuisset solum spiritalis, sapientia videlicet, aut virtus aliqua, ut qui-

dam somniant, tanta diligentia Deus non cauisset, ne ad ipsum hominibus aditus pateret. Siquidem in lib. Prouerb. c. 3. vbi sapientia dicitur lignum vitæ passim homines inuitantur ad sapientiam & virtutem.

Accedant SECUNDO testimonia Patrum, qui sententiam Origenis, ut planè erroneam, & cum orthodoxa fide pugnantem refellunt. S. METHODIUS apud Epiphaniū in hæresi, quæ est 64. *Paradisus, inquit, unde in primo parente eiectioni sumus, ex hac terra palam est locus eximius ad iucundam quietem, & vitam meliorem Sanctis destinatus. Ab ipso Tigris, & Euphrates, & reliqui flumines, qui illic profunduntur, hic apparent fluxionum excursus in nostrum continentem inundantes. non enim ex supernis de cælis effunduntur, ac eliduntur. nam neque sustinere potuisset terra, ut tantum aquæ molem acervatum ex alto dilabentem susceperet, &c.*

S. EPIPHANIUS in epist. ad Ioan. Episcopum Hierosolym. *Quis, inquit, audiat in tertio cælo donantem nobis Originem paradisum, & illum, quem Scriptura commemorat, de terra ad cælestia transferentē, & omnes arbores quæ scribuntur in Genesi sic allegoricè intelligentem, quod scilicet arbores angelicæ fortitudines sint, cum hoc veritas non recipiat?*

S. HIERONYMUS in epist. ad Pammachium de erroribus Ioan. Hierosol. enumerans Origenis errores: *Sextum, inquit, quod sic paradisum allegorizet, ut historia auferat veritatem, pro arboribus angelos pro fluminibus virtutes cælestes intelligens, totamque paradisi continentiam tropologica interpretatione subuertens. Et in commentario. c. 10. Daniel. exponens illud: in die autem vicesima & quarta mensis primi eram iuxta flumen magnum, quis est Tigris. Unde, inquit, eorum deliramenta conticefiant, qui umbras & imagines in veritate querentes, ipsam conantur euertere veritatem, ut flumina, & arbores, & paradisum putent allegoria legibus se debere subruere.*

S. IOANNES CHRYSOSTOMUS hom. 13. in Gen. *Idcirco, inquit, nomen loci Scripturis inseruit B. Moses, ut non liceat nugari volentibus imponere simpliciorum auribus, ac dicere, nullum esse in terra hortum, quē dicunt paradisum, sed in cælo, et fabulas quasdam eiusmodi sōnare.*

S. AUGUSTINUS li. 13. de ciu. Dei, c. 21. posteaquā pluribus verbis confutauerat eos, qui paradisum ita spiritalem faciebant, ut corporalem esse negarent, concludit hoc modo: *Hæc & si qua alia commodius dici possunt, de intelligendo spiritaliter paradiso, nemine prohibente dicatur, dū tñ & illius historiae veritas fidelissima rerū gestarum narratione cōmendata credatur.* Et li. 8. de Gen. c. 1. eorū sententiā probari sibi affirmat, qui paradisum corporale simul, & spiritualem fuisse docent. E quorū numero est sanctus Basilius, qui in lib. de Paradiso, tametsi Origenis, & errorū eius non fecerit mentionē, exponit tñ narrationē de paradiso, et secundum historię veritatē, & secundum intelligentiam spirituale. Quod idem fecisse S. Ambrosium paulò post demonstrabo. Vide etiam Theodoret. quæst. 24. & 29. in Gen. Ioan. Damascen. lib. 2. de fide orthodoxa, cap. 11. Bedam, Eucherium, & Rupertum in cap. 2. libri Gen. adde & Scholasticos Doctores in 2. Sent. dist. 17. Omnes enim communi consensu paradisum corporalem faciunt. Adde postremo argumenta Francisci Georgij leuissima esse, ut meritò mirari possis, virum alioqui doctum ob tam debiles ratiunculas à communi totius Ecclesiæ sententia recedere potuisse.

CAPVT XI.

Soluuntur obiectiones.

IGITUR PRIMA eius obiectio talis est. Nusquam legitur in Scriptura, paradisum in terra fuisse plantatum. RESPONDEO, satis id colligitur ex eo quod dicitur plantatus. Neque enim nisi in terra plantari queunt horti. Quod idem apertissimè docent arbores, & flumina,

flumina, & cætera quæ in paradisi descriptione ponuntur. Alioquin eadem forma argumentationis ita colligere possemus; Nusquam legimus in Scriptura primum hominem habuisse præcordia: non igitur habuit ille præcordia.

SECUNDA obiectio, Si paradysus terrenus & corporalis esset, certè tertia die condi debuisset, tunc enim iussu Dei protulit terra herbam virentem, & omnes arbores. At paradysus & arborum eius productio post sextum diem facta describitur. **RESPONDEO**, S. Basilius in lib. de paradiso existimat, paradysum, eiusque arbores creatas fuisse speciali quadam providentia Dei non cum cæteris plantis tertia die, sed seorsim alio tempore. Sed possumus etiam dicere, arbores paradysi, atque adeo ipsum paradysum tertia die fuisse conditum, cæterum quia res erat maximè memorabilis, fusiùs descriptam fuisse productionem eius post narrationem operum sex dierum. Nam Adami quoque productio ex limo terræ, & Euxæ ex latere viri describitur post narrationem operum sex dierum, & tamen constat eos creatos fuisse sexta die. Fortasse etià ideo interpretes Latini reddidit, *Plantauerat autem Dominus paradysum*, & non, *Plantauit Dominus paradysum*; vt significaret, non tunc primum conditum paradysum, sed multò antea, nimirum tertia die.

TERTIA obiectio; Frustra paradysus ille terrenus creatus fuisset, quippe qui nulli vsui esset futurus, cū non ignoraret Deus hominem peccaturum, & ex eo loco proijciendum. **RESPONDEO**, Theodoret. q. 24. in Gen. annotauit, non frustra conditum paradysum, quamuis Adam omninò modico tempore in eo habitaturus esset, primum quidem quia non parum utilis esse potuit homini deinceps ad peccatum fugiendum recordatio tam iucundæ habitationis, à qua ob inobedientiam se excidisse nouerat. **DEINDE** quia Deus non punit homines antequam peccent, neque desinit eis benefacere ex eo solum, quod præuidet peccaturos. Addunt alij nunc etiam vsum esse aliquem paradysi, cum in eo Henoch, & Helias habitare credantur. Addi potest, vtilem quoque nunc esse nobis terrenum illum paradysum, vt in descriptione illa tam insignis loci, tanquam in imagine quadam intueamur excellentiam spiritalis, ac cælestis paradysi. **DENIQUE** si non frustra datum fuit homini vt posset non mori, & non peccare, & vt originali iustitia insignis esset, quamuis non ignoraret Deus hominem peccaturum, & moriturum, & dona illa eximia breui amissurum; profectò nec frustra dici debet conditus paradysus, tametsi Adamus eo diu non esset vsurus.

QUARTA obiectio; S. Hieronymus in quæstionibus Hebraicis, exponens illud: *Plantauerat Dominus paradysum voluptatis à principio*, scribit, paradysum ante cælum & terram fuisse creatum: At fieri non potest, vt paradysum terrenum & corporalem Hieronymus crediderit ante cælum & terram extitisse; igitur sententia sancti Hieronymi paradysus nō est terrenus & corporalis, sed diuinus & spiritalis. **RESPONDEO**, sanctus Hieronymus aut eo loco ex aliorum sententia loquutus est, vt sapè fecit in commentarijs epistolæ ad Ephesios, & in alijs locis: aut significare voluit, paradysum conditum fuisse, antequam cæli & terræ fabrica omninò perficeretur, quod verissimum est. Nam etiamsi tertia die, qua paradysus conditus creditur, cæli & terræ opificium inchoatum esset, non tamen absolutum erat. Nam quarto die cælum syderibus, quinto autem & sexto terra animantibus ornata fuit. Certè de sancti Hieronymi sententia nullo modo dubitari potest, vt paulò antè ex verbis eius ostendimus.

Addere possumus ad has quatuor Francisci Georgij obiectiones, duas alias.

Est igitur QUINTA obiectio, qua utebantur veteres Valentiniani, & Origeniani; Apostolus Paulus in e-

A pist. posteriore ad Cor. cap. 12. scribit se raptum fuisse in tertium cælum, & continuò idipsum repetès dicit, *setaprum in paradysum*: igitur in tertio cælo est paradysus. **RESPONDEO**, beatus Methodius apud Epiphanium, & ipse sanctus Epiphanius locis antea notatis docent, duos fuisse Apostoli raptus, vnum in tertium cælum, alterum in paradysum, proinde non debere ex hoc loco colligi, in tertio cælo esse paradysum. Facilius responderi potest, non esse eundem paradysum, ex quo electus fuit Adam, & in quem raptus fuit Paulus, vt rectè docet cōmentarius sancto Ambrosio inscriptus in cap. 6. prioris ad Corinthios. Vox enim *Paradysus* locum deliciarum, siue hortum significat, & in Scripturis interdum accipitur pro paradiso corporali, non solum Genes. 2. & 3. sed etiam Ecclesiastè 2. Vbi enim nos legimus: *Feci mihi hortos, & pomaria*, in hebræo habetur, *hortos & paradisos*. Et Canticor. 4. *Emissiones tue paradysus malorum puniceorum cū pomorum fructibus*. Interdum autem pro paradiso spiritali, cuius corporalis ille figura fuit, vt Ezechielis 28. *In delicijs paradysi fuisti*. Luc. 23. *Hodie mecum eris in paradiso*. Et Apocalypsis secundo: *Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei*. Et sine dubio sic accipiendus videtur paradysus 2. ad Corinth. 12.

SEXTA obiectio ducitur ab auctoritate sancti Ambrosij, qui non solum in libro de paradiso totam illam narrationem mysticè, & spiritaliter explicat, sed etiam in episto. 42. ad Sabinum, iam (vt ipse dicit) veteranus Sacerdos, interrogatus à Sabino per literas, quid sentiret de paradiso, respondit, se de ea re librū integrum scripsisse, & commemoratis aliorum sententijs, dicit, in eo conuenire omnes, vt spiritalis sit: *Omnes*, inquit, *congruunt, in paradiso & lignum vitæ radicatum, & lignum scientiæ, quæ discernat bonū & malum; cætera quoque ligna plena vigoris, plena viuificationis spirantia, & rationabilia*. Ex quibus colligitur *paradysum ipsum non terrenum videri posse, non in solo aliquo, sed in nostro principali, quod animatur, & viuificatur animæ virtutibus, & infusione Spiritus Dei*. **RESPONDEO**, Sanctus Ambrosius non negauit, paradysum, in quo fuit Adam, corporalem fuisse, sed eo posito, vt certa ex historia sacra, totus fuit in explicandis paradysi significationibus atque mysterijs occupatus. Quod multis modis probare possumus.

PRIMO, quia in libro de paradiso, capite primo, habet hæc verba: *In hoc ergo paradiso Deus hominem posuit, quem plasmavit*. Intellige, quod non eum hominem, qui secundum imaginem Dei est, posuit: sed eum qui secundum corpus, incorporealis enim in loco non est. Hæc verba satis apertè indicant, paradysum ex Ambrosij sententia fuisse corporalem, cū in eo posuit fuerit Adam, quā corpore, non quā spiritu præditus erat.

SECUNDO, quia in eodem libro, c. 3. fatetur Ambrosius de paradiso egredi flumina illa, Phison, Geon, Tigrim, & Euphratem; & explicat, Phison ipsum esse se Gangem, Geon autem Nilum, flumina verissima atque notissima. Et addit Tigrim & Euphratem, quæ fluunt de paradiso, ipsa esse quæ ita mediam includunt Mesopotamiam, ut inde ea regio nomen acceperit. Quod si flumina corporalia in paradiso oriri, & inde egredi sanctus Ambrosius credidit, profectò paradysum ipsum corporalem fuisse minime dubitauit.

TERTIO, quia in eodem libro, capite 7. proponit quæstionem, unde mors adæ acciderit, utrum à natura ligni, an à Deo; & responder, mortem neque à natura ligni, neque à Deo accidisse, sed ab inobedientia Adami, qui de fructu ligni vetiti gustare præsumpsit. In qua quæstione, & quæstionis solutione, pro comperto accipit illud lignum fuisse corporale.

QVARTO, quia in epistola 42. suprâ citata ad Sabinum, posteaquam dixerat, varias de paradiso extare sententias, ita subiungit; *Nam Iosephus, inquit, vtpotè Historiographus, locum dicit refertum arboribus, virgultisque plurimis, irrigari etiam flumine, qui diuiditur in quatuor flumines, &c.* Vbi Iosephum non damnat, sed tantum indicat, eum vt historicum de solius historiæ descriptione fuisse sollicitum. Ex quo intelligimus, historiam rei gestæ ab Ambrosio non negari, sed omitti vt rem notam, atque ab alijs explicatam, alioqui non diceret, Iosephum vt historiographum, paradysum corporalem descripsisse, sed vt Iudæum nihil nisi corporales delitias somniantem.

QVINTO, quia in eadem epistola dicit, omnes in eo conuenire, vt in paradiso fuerint ligna spirantia, & rationabilia. Quod quidem si de paradiso mysticè accepto intelligatur, verum erit, si de paradiso simpliciter, neque verum est, neque potuit sancto Ambrosio in mentem cadere, vt id verum crederet. Nam, vt omittam scripta sancti Epiphaniij contra Origenistas negantes paradysum corporalem, quæ non videntur incognita sancto Ambrosio esse potuisse; Certè legeratidem Ambrosius librum S. Basilij de paradiso. Quemadmodum enim ex homilijs Basilij de opere sex dierum, composuit Ambrosius suum Exameron, ita ex libro eiusdem de paradiso multa in suum librum de paradiso transtulit. Basilius autem apertissimè paradysum corporalem fuisse scribit, & simul mysticas eiusdem paradisi significationes exponit. Quod igitur Ambrosius ait, paradysum ipsum non terrenum videri posse, non in solo aliquo, sed in nostro principali, non de quocunque paradiso accipiendum est, sed de eo tantum, in quo paulò antè dixerat, inesse ligna spirantia & rationabilia.

CAPVT XII.

Locum terrestris paradisi, à cognitione humana remotissimum esse.

ALTERA de paradiso quæstio est, *In qua parte terrarum sit paradysus.* Quidam arbitrati sunt, totum orbem terrarum esse paradysum illum, de quo Scriptura loquitur Genes. secundo. In qua sententia videtur esse Iosephus libro primo antiquitatum, capite 2. vbi dicit, Fluuium qui paradysum irrigabat, esse amnem quendam totam terram ambientem, quo nomine Oceanum significasse creditur. Sed repugnat huic sententiæ Scriptura diuina. Nam si Deus hominem extra paradysum de limo terræ formatum in paradysum introduxit, ac deinde è paradiso eiecit in eam regionem reduxit vbi conditus fuerat, vt legimus Genes. 2. & 3. quomodo fieri potest, vt sit vniuersa terra paradysus? nisi fortè extra orbem terrarum fuerit limus ex quo Adam formatus fuit, & ipse Adam post lapsum extra vniuersam terram pulsus fuerit, vt omittam custodiam Angelorum paradiso appointam, ne hominibus reliquam terram incolentibus aditus ad paradysum pateat. Accedit quoque scriptorū penè omnium consensus, qui paradysum quoddam esse volunt orbis terræ pomarium, & quasi regiam principis animalium.

ALIA sententia in altero extremo aliorum est, qui docent paradysum esse extra totam terram, quam nos incolimus. Existimant enim terram nostram vndique cingi ab Oceano. Oceanum autem cingi ab alia terra, longè maiore, eamque esse, & nominari paradysum. Tribuit hanc sententiam S. Ephrem Bar. Cepha in libro, quem scripsit de paradiso. Sed neque hæc sententia satis cum diuinis literis, aut Patrum traditione congruit. Siquidem Tigris, & Euphrates, & cætera

flumina, quæ oriuntur ex paradiso, in hac terra nostra inueniuntur, neque credibile est ea per immensum tractum ad nos peruenire ex illo alio orbe terrarum, qui fingitur vltra Oceanum. DEINDE videtur iam satis compertum varijs multorum navigationibus, neque ab Oceano cingi omnem terram, neque esse vltra Oceanum aliam terram. Denique communis est opinio, & secundum versionem LXX. interpretum colligitur ex ipsa diuina Scriptura Gen. 2. paradysum situm esse ad orientem. Ex quo sequitur vt sit falsum ab eo cingi Oceanum vniuersum.

TERTIA est aliorum sententia, paradysum esse locum quendam sublimem, & vsque ad globum lunæ pertingentem. Tribui solet hæc sententia venerabili Bedæ; sed in eius operibus nusquam eam reperire potui. Existat autem in quadam glossa Brideserti Ramensis ad cap. 41. Bedæ de ratione temporum, & eam refert, nec refellit Petrus Lombardus in 2. libro Sentent. distinct. 17. At profectò incredibile est eum esse situm paradisi, tum quod ea regio insaluberrima sit, atque adeò inhabitabilis propter nimiam aëris subtilitatem, & perpetuam agitationem, tum quia si tanta esset eius loci sublimitas, ab aliqua regione paradisi conspiceretur, & vel nobis, vel antipodis nostris aliquando solis, & lunæ conspectum eriperet. præsertim cum eadem illa opinio ad orientem paradysum constituat, vt perspicuum est ex Glossa Brideserti suprâ citata. Tum denique quia si vlla esset proportio altitudinis paradisi ad latitudinem, non sufficeret totius terræ amplitudo ad basim eius capiendâ; siquidem Mathematici demonstrant, à superficie terræ vsque ad globum lunæ intercedere spatium supra centum millium miliarorum. Sed fortasse auctor eius sententiæ hyperbole vti voluit, vt ex altitudine hyperbolica paradisi excellentiam demonstraret, vt admonet sanctus Thomas 1. part. quæstione 102. art. 1. Quemadmodum intelligimus verba sancti Basilij qui in libro de paradiso scribit, paradysum ob situs sublimitatem nullas tenebras admittere; & Ioannis Damasceni, qui libro secundo de fide, capit. 11. scribit, paradysum esse terra nostra sublimiorem; & Ruperi, qui libro primo in Gen. c. 37. scribit, paradysum esse locum cælo proximum; & denique Alchimi Auiti, qui lib. 1. carminum de initio mundi, capite nono, de paradisi situ ita cecinit.

*Ergo vbi, transiissis, mundi caput incipit, Indis,
Quo perhibent terram confinia iungere cælo,
Lucus inaccessa cunctis mortalibus arce
Permanet.*

Quo alludit Cl. Marius Victor cum libro primo carminum in Genesim ait:

*Eos aperit felix qua terra recessus.
Editiore globo nemoris paradysus amæni.
Panditur, & teretis distinguitur ordine sylua.*

E QVARTA sententia est recentiorum quorundam Augustini Eugubini, Hieronymi ab Oleastro, Francisci Vatabli in annotationibus ad caput secundum, Genes. & Cornelij Ianfenij in capit. 143. Concordiæ Euangelicæ, qui existimant Paradysum fuisse in Mesopotamia, sed diluuii tempore ita eius pulchritudinem & amœnitatem periisse, vt nullum remanserit vestigium paradisi, & iam neque sit opus custodia Cherubim, & flammei gladij, & non solum hominibus quibuscunque, sed etiam bestiis pateat ad eum locum aditus.

Mihi verò multis de causis hæc sententia nõ probatur. PRIMVM, quoniam est opinio noua, & repugnans cõi Doctorum consensui, non solum Patrum, sed etiam Scholasticorum. DEINDE in ipso paradiso oriebatur fluius, qui inde diuidebatur in quatuor capita quorum

quorum nomina sunt Euphrates, Tigris, Phison, & Geon: at in Mesopotamia nullus eiusmodi fluuius oritur. Fluunt quidem per Mesopotamiam Euphrates, & Tigris, cæterum non ibi oriuntur, sed in Armenia fontes suos habent. Quare secundum hanc rationem Armeniæ potius (quod tamen nullus dixit) quam Mesopotamiæ paradisi nomen congrueret. Porro Phison & Geon neque in Mesopotamia fontes habent, neque in ea vlllo modo reperiuntur.

Respondent aliqui; in Mesopotamia Euphratem, & Tigrim coniungi, at paulò post iterum separari, atque ita effici quatuor capita, ac veluti flumina; & quidem duo priora esse Tigrim, & Euphratem, duo postiora Phison, & Geon, quamuis his nominibus hoc tempore non vocentur. Sed non videtur satis apta responsio. nam Scriptura non dicit, flumina aliunde venientia in paradiso coniungi, sed inde primum exoriri, et post egressionem de paradiso diuidi in quatuor capita: *Fluuius* (inquit Scriptura) *egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandū paradysum, qui inde diuiditur in quatuor capita.* Itaque quod in Mesopotamia nullus oriatur fluuius; sed flumina iam diuisa, aliunde venientia, illic cernantur, argumento est, non fuisse in eo loco, neque esse paradysum.

DEINDE Phison, & Geon dicuntur circuire varias regiones, illa autem duo capita, quæ nascuntur ex diuisione Tigris & Euphratis breuissimo rectissimoque tractu in mare Persicum demerguntur. Si tamen verum est quod isti dicunt. Nam aliqui ego inspicens tabulas Geographicas non video Tigrim & Euphratē post coniunctionem iterum seiungi, sed simul in mare Persicum exonerari. Non igitur dici possunt duo illa capita Phison & Geon.

AD HÆC Phison, & Geon à multis grauissimisque scriptoribus dicuntur esse Ganges & Nilus. Sic enim docet Iosephus lib. 1. antiquit. c. 2. Epiphanius in epist. ad Ioann. Hierosolym. Ambrosius lib. de paradiso, c. 3. Hieronymus in locis Hebraicis, Augustinus li. 8. de Gen. c. 7. Alchimus Auitus, & Claudius Marius Victor locis paulò antè citatis, Eucherius in Genes. & alij. Et quod maius est, Hieremiæ 2. vbi vulgata editio habet: *Quid tibi vis in via Aegypti, ut bibas aquam turbidam?* In septuaginta interpretibus legitur: *Vt bibas aquam Geon.* Et sanctus Hieronymus in commentario eius loci testatur semper in communi editione fuisse Geon. Neque repugnat vulgata editio cum editione Septuaginta, siquidem aquam Nili, qui à septuaginta interpretibus dicitur Geon, verè turbidam esse testatur in eodem loco S. Hieronymus.

Adde etiam quod ipsa diuina Scriptura Ecclesiastici 24. docere videtur, Phison, & Geon, esse Gangem, & Nilum: *Qui adimplet, inquit, quasi Phison sapientiam, & sicut Tigris in diebus nouorum. Qui adimplet quasi Euphrates sensum: qui multiplicat quasi Iordanis in tempore messis: qui mittit disciplinam sicut lucem, & assistens quasi Geon in die vindemiæ.* Quo loco Raban. Iansenius, & alij interpretes sine dubio per Phison, Gangē, per Geon Nilum intelligi volunt. Nam Ganges est flumen amplissimus, & hoc ipsum significat nomen Phison, dicitur enim à *ψ* quod est redundare, quia præter cætera flumina impleri solet. Et ad hanc etymologiam alludit Ecclesiasticus dicens: *Qui adimplet quasi Phison, sapientiam.*

Porro Nilus incrementum accipere incipit post solstitium æstiuum, & in tempore vindemiæ plenissimū esse solet. Et ideo dixit Ecclesiasticus, *Et sicut Geon in die vindemiæ.* Præterea vt rectè notauit Iansenius, comparare volens Ecclesiasticus sapientiam Dei quinque celeberrimis fluminibus, descripsit ea flumina illo ordine, quem uerè inter se habent: Primus enim ab oriente est Ganges, secundus Tigris; tertius Euphrates, quartus Iordanis, vltimus Nilus. Itaque ipse ordo narrationis cogit, vt per Phison intelligamus Gangem,

A per Geon Nilum, cum videamus primo loco nominari Phison, vltimo loco Geon, neque vlla ratio esse possit cur Iordanis prius nominatus sit quam Geon, nisi quia prior est, quoad situm. Quod si Phison & Geon sunt Ganges & Nilus, vt tot, & tam graues auctores constanter affirmant, profectò neque capita illa ex Tigris & Euphratis disunctione exorta dici possunt Phison, & Geon, neque in Mesopotamia collocandus est paradysus, cum duo ista flumina paradisi ad Mesopotamiam nulla ratione pertineant.

Ex quo etiam refellitur quod alij dicunt, Phison & Geon fuisse quidem circa Mesopotamiam, sed aut mutasse vocabula, aut exaruisse. Quamquam hoc postremum repugnat expressè Scripturæ sacre, quæ vt diximus Ecclesiastici vigesimo quarto, indicat, Phison & Geon fuisse flumina ingentia, qualia non facile exare scunt, nec præter Tigrim & Euphratem, in ea regione conspiciuntur. Nam etiam si quis obstinatè contenderet, Phison & Geon apud Ecclesiasticum, non esse Gangem & Nilum tamen nullo modo negare posset esse flumina maximo, & celeberrima, non autem exundantiam, aut ramos aliorum fluminum: nisi vellet Ecclesiasticum ineptè comparasse summam affluentiam diuinæ sapientiæ exiguis fluuijs: & eosdem exiguos fluuios coniunxisse celeberrimis fluminibus Tigri & Euphrati.

ACCEDIT ad hæc, quod paradysus ita describitur a S. Basilio in libro de paradiso, à Ioan. Damasceno libro 2. de fide, capit. 11. à S. Augustino libro 14. de ciuit. Dei, c. 10. Ab Alchimo Auito, & Clau. Mario Victore, & alijs supra citatis. Isidor. lib. 14. etymolog. c. 3. & alijs communiter, vt fuerit in eo ver perpetuum, nulla frigora, nulli æstus, nullæ pluuiæ, niues, grandines, nullæ etiam nubes; quod ipsum significat Scriptura, cum dicit primos homines in paradiso fuisse nudos.

Hic (inquit, Alchimus) ver assiduum cæli clementia seruat.

*Turbidus auster abest, semperque sub aëre sudo
Nubila diffugiunt ingi cessura sereno.
Nec poscit natura loci quos non habet imbres,
Sed contenta suo dotantur germina rore.
Sic cum desit hiems, nec torrida ferueat æstas,
Fructibus Autumnos, Ver floribus occupat annum.*

D At Mesopotamia, quanquam est amœnissima regio, sua tamen habet frigora, suos æstus, pluuias, grandines, &c. Neque responderi potest, ob diluuium mutatam esse magna ex parte loci illius felicitatem. Nam diluuium non mutauit situm locorum, & aëris temperamentum. Itaque perierint ob diluuium arbores, perierint fructus & flores, temperamentum aëris perire non potuit. Quo magis Luther. miror, qui in com. 2. cap. Gen. scribit in paradiso non fuisse hiemem, sed ver perpetuum, & tamen contendit, paradysum fuisse Syriam, Mesopotamiam, Aegyptum & Damascum, in quibus regionibus non potest fuisse ver perpetuum, nisi alius tunc fuerit cursus solis, quam nunc est.

ACCEDIT postremò, quod sententia est grauissimorum auctorum, Henoch & Heliam translato esse in paradysum, vnde expulsus fuit Adam, atq; illic nunc vi tam felicissimam degere. Credo aut nemini vnquam venisse in mentem, vt diceret, Henoch & Helia trāsitos fuisse in Mesopotamiam. Vide Ireneum lib. 5. aduersus hæres. c. 5. vbi ex traditione presbyterorum, qui Apostolos audierunt, scribit, Henoch & Heliam translato esse in paradysum, vbi fuit Adam. Vide et Athanasium in li. siue epist. Quod Nicæna Synodus, &c. Hieronymum in epist. ad Pammach. de errorib. Ioan. Hierosolym. & Aug. li. 1. de peccat. mer. & remis. c. 3. & lib. 2. de peccat. origin. c. 23. Et confirmatur hæc sententia ex illo Ecclef. 44. *Henoch placuit Deo, & translatus* Rob. Bellarmini Tom. 4. B 4 est in

est in paradysum, vt det gentibus pœnitentiam. Non est A
quidem in codice Græco vox illa (in paradysum, tamē
est in omnibus codicibus vulgatæ editionis Latinæ,
quam reijcere non possumus, si Cōcilio generali Tri-
dentino, sess. 3. (vt debemus) obtemperare volumus. Et
quanquam vox (paradisi) quemlibet hortum significa-
re possit, vt supra diximus, tamen cū in Scriptura ab-
solutē ponitur, non solet significare, nisi eximium illū
paradysum, in quo fuit Adam; aut eum, cuius ille figu-
ra fuit, id est, cœlestem. Certum autem est Henoch in
cœlestem paradysum non ascendisse, nemo enim inde
descenderet, vt det gentibus pœnitentiam.

CAPVT XIII.

Soluuntur obiectiones.

NEQUE verò eiusmodi sunt argumenta senten-
tiarū contrariarū, vt solui non possint.

Obijciunt enim PRIMO, quod Scriptura testetur
Paradysum plantatum fuisse in Eden ad Orientē Gen.
2. Eden autem locus sit propē Charam in Mesopo-
tamia, vt intelligi potest ex illo Ezechiel, 27. *Charan &
Chene, & Eden negociatores tui.* Et ex illo 4. Reg. 14.
*Nunquid liberauerunt Dii gentium singulo, quos vasta-
uerunt Patres mei, Goran videlicet, & Charan, & Re-
seph, & filio Eden qui erant in Thalsar.* Et deniq; ex il-
lo Gen. 4. *Egressusque Cain à facie Domini, habitauit
profugus in terra ad Orientalem plagam Eden.* SECVN-
DO, Quod in Mesopotamia reperiuntur flumina quæ
dicuntur fuisse in paradiso. TERTIO, quod ea sit regio
amœnissima.

Sed RESPONDEMVS, vocem Eden in Scriptura nūc
esse nomen loci, nunc verò significare delicias, seu vo-
luptatem, vt notum est linguæ Hebraicæ peritis. Et q-
dem in locis citatis Eden esse nomen loci perspicuum
est, sed non esse eum locum, vnde eiectus fuit Adam,
non leue argumentum esse videtur, quod in eodem di-
catur habitasse Cain, nisi quis ita desipiat, vt existimet
datum fuisse Caino pro exilio paradysum. PRÆTEREA
ex Eden, vbi erat paradysus, oriebatur flumen, quod
inde diuiditur in quatuor capita, Gen. 2. At ex Eden,
quod est prope Mesopotamiam nullum eiusmodi flu-
men oriri compertissimum est. In secundo autem c.
Gen. non esse nomen loci, sed voluptatem significare
fatis nobis persuadet auctoritas editionis vulgatæ, &
S. Hieronymi, qui non solum ita vertit, sed etiam in
quæst. Hebraicis notat, sic vertisse Symmachum, & ip-
sos etiam septuaginta. Quod attinet ad flumina, & lo-
ci amœnitatem, iam ostendimus in Mesopotamia nul-
lum oriri ex fluminibus paradisi; neque eam esse amœ-
nitatem, quæ fuisse dicitur in paradiso. Proinde eam
sententiam melius refelli, quam confirmari argumen-
to fluminum, & amœnitatis.

Est aliud argumentum quod contra nos fieri pos-
set de fontibus Euphratis, & Tigris, qui noti esse per-
hibentur. Sed respondent S. Augustinus lib. 8. de
Gen. c. 7. Theodoret. q. 29. in Gen. & Rupert. lib. 2.
in Gen. ca. 24. Sed vnus AUCVSTINI verba hoc lo-
co adducemus: *Quoniam, (inquit S. Augustinus) locus
ipse paradisi à cognitione hominum est remotissimus, in-
de quatuor aquarum partes diuidi credendum est, sicut fi-
delissima Scriptura testatur. Sed ea flumina, quorum fon-
tes noti esse dicuntur, alicubi ipse sub terras, & post tra-
ctus prolixarum regionum locis alijs erupisse, vbi tanquā
in suis fontibus noti esse perhibentur. Nam hoc solum
nonnullas aquas facere, quis ignorat.*

CAPVT XIV.

Paradysum adhuc supereffe.

TRACTATVR alia quæstio à Theologis, Num
aqua diluuij paradysum destruxerint. Et quidem
recentiores illi, quos capite superiore nominauimus,
Eugubinus, Iansenius, & alij, omnino cōtendunt, nul-
quam in terris nunc extare paradysum illum, in quo
Adam habitauit. Quod probant tum ex c. 7. Gen. vbi
dicuntur aquæ diluuij cooperuisse omnes montes ex-
cellos sub omni cœlo, tum quia paradysus in Mesopo-
tamia situs erat, quæ regio notissima est, nec in ea
vllus cernitur paradysus.

B Quia verò nullum vnquam ex veteribus legi, qui
paradysum terrestrē vel aquis diluuij, vel alia de caus-
sa perijisse scripserit; & contrā legi plurimos, qui illum
extare affirmant, vt Scholasticos ferē omnes, inf. 2. Sen-
tent. distinct. 17. & sanctum Thomam 1. part. q. 102.
art. 1. ac præterea veteres Patres, Irenæum, Hierony-
mum, Augustinum, Theodoretum, Bedam Alchimū
Auitum, & cæteros, quos capite superiore citauimus, non
facile auderem à tam communij, celebrique opinione
recedere. Præsertim cū sanctus AUCVSTINVS videat-
ur ad fidem Catholicam hoc referre, cū sic loqui-
tur in secundo lib. de peccato originali, c. 23. *Longē ali-
ter se habent quæstiones istæ, quas esse præter fidem ar-
bitratur, quā sunt illæ, in quibus salua fide, qua, Chri-
stiani sumus, aut ignoratur quid verum sit, & sententia
definitiuā suspenditur, aut aliter quā est, humana, &
infirma suspitione coniicitur, veluti cū queritur, qua-
lis, vel vbi sit paradysus, vbi constituit Deus hominem,
quem formauit ex puluere. cū tamen esse illum pa-
radysum fides Christiana non dubitet.* Hæc ille.

Nec videtur satis aptē responderi, si dicatur, Augu-
stinum non velle significare, paradysum nunc extare,
sed non esse rem fictam, aut parabolicam id, quod in
Genesi de paradiso narratur. NAM in primis quæstio-
nes illæ, quæ salua fide disputari possunt, qualis sit, &
vbi sit paradysus, præsupponunt, paradysum esse etiam
nunc in rerum natura; alioqui posset etiam, vel potius
deberet queri, Sitne paradysus, antequam queratur,
qualis sit, vel vbi sit. DEINDE id cognosci pōt ex alia
quæst. quam ibidem continuò subiungit Augustinus:
*Vel, inquit, cū queritur vbi sint nunc Helias, vel He-
noch, an ibi, an alibi, quos tamen non dubitamus, in qui-
bus nati sunt corporibus viuere.* Quo loco sicut dixerat,
paradysum esse fides Christiana non dubitat: ita di-
cit, Henoch, & Heliam non dubitamus in suis cor-
poribus viuere. At certum est, non solum Henoch,
& Heliam non esse res fictas, sed etiam re ipsa hoc té-
pore extare; & viuere: igitur eodem modo certum est
apud Augustinum paradysum non solum non esse rē
fictam, sed etiam nunc re ipsa extare. Denique idem
Augustinus libro secundo in Genesin, capite vigesimo
quarto dicit, non posse dubitari quin flumina oriantur
ex paradiso, quia Scriptura hoc dicit, licet fontes alibi
videantur. Vbi apertē indicare videtur: non posse du-
bitari, quin hoc tempore extet paradysus.

Accedit etiam ratio probabilis, cur paradysus con-
seruari debuerit, videlicet vt Henoch, & Helias, quos
certum est in suis corporibus viuere, congruentem
suo statui sedem haberent, donec tempus esset, vt cum
Antichristo congregientes vitam cum morte commu-
tarent. Hos enim duos adhuc viuere, & venturos, vt
diximus, ad mundi finem, vt sc. Antichristo opponant,
probauimus ex Scripturis, & communi Patrum Gre-
gorum, Latinorumque consensu, libro tertio de sum-
mo Pontifice, capite 6. ad quem locum lectorem
remittemus.

Neque argumentum illud de aquis diluuij cogit vt
à communi sententia recedamus. NAM credibile est,
in Pa-

in paradisu aquas diluuij minimè penetrasse, vt Scholastici Theologi docent. Ad illum autem Scripturæ locum, vbi dicuntur aquæ cooperuisse omnes montes sub vniuerso coelo, respondemus, id esse intelligendū de omnibus montibus eius terræ, quæ à peccatoribus incolebatur, quæque habitationi hominum post lapsū Adæ data erat. Similis est locus in eodem capite septimo Geneseos; *Mortui sunt vniuersi homines, remansitq; solus Noë, & qui cū eo erant in arca.* Est. n. vniuersalis propositio, *Mortui sunt vniuersi homines*, nō minus q̃ illa, *Cooperit sūt q̃es montes*, At certū est, illam propositionem. *Mortui sunt vniuersi homines*, intelligenda esse de hominibus, qui vitam mortalem in communi hac terra debebant, non de omnibus omnino; siquidem Henoch mortuus non est, quamuis non esset in arca, Igitur eodem modo propositio illa; *Coperti sunt omnes montes*, intelligenda est de omnibus montibus terræ, vbi erant homines morti destinati, non de montibus, aut regione paradisi.

At, inquires, si aquæ diluuij paradysum non attigerunt, frustra Noë tanto labore confecit arcam. Poterat enim cū omnibus animantibus in paradiso conseruari. DEINDE cū aquæ diluuij fuerint altiores quindecim cubitis omnibus montibus vniuersæ terræ, certè non potuit sine miraculo fieri, vt aquæ non obruerent paradysum. Non sunt autem facile miracula confingenda. DENIQUE propositio Scripturæ vniuersalis, non debet restringi, nisi in ipsa Scriptura exceptio fiat, aut ratio necessaria eam exposcat. Exceptio autem paradisi ab aquis diluuij omnem terram operientibus, neque in Scriptura extat, neque vlla necessaria ratione inducta est.

Ad PRIMVM respondeo, Paradysum non esse locum hominum peccatorum, & humanis calamitatibus subiectorum: sed eorum tantum qui communibus huius vitæ miserijs non sunt obnoxij, quales fuerunt olim Adam & Eva, & nunc Henoch atque Helias. Ita que non conueniebat regio paradisi Noë, & filijs, atque vxoribus eorum. Et ideo necessarium fuit alia ratione vitæ ipsorum à Domino prouideri.

Ad SECUNDVM respondeo, miraculum non fingi à nobis pro arbitrio, sed necessario affirmari ob Scripturæ diuinæ testimonium. Scriptura enim testatur Henoch non periisse tempore diluuij, nec tamen fuisse in arca: Quare cogimur miraculum aliquod ponere quod illum à diluuijo conseruauerit. Vsitatus autem & congruentius miraculum fuit prohiberi aquas, ne paradysum obruerent; quam Henoch in aëre supra aquas, aut in terra in medijs aquis per integrum annum conseruari.

Ad TERTIUM respondeo, exceptionem paradisi optima ratione esse inductam, tum ob conseruatione Henoch, tum quia diluuium terris immissum fuerat propter hominum peccata. Proinde destruere debuit solum ea, quæ vsui talium hominum seruiebant. SED fac in paradysum aquas diluuij penetrasse, & Henoch à Deo singulari aliqua prouidentia in medijs aquis conseruatum, non inde efficiēs necessariò paradysum omnino esse destructum. Diluuium siquidem non mutauit situm loci, neque aëris temperamentum, nec arbores omnes eradicauit, vel arefecit, alioqui, vbi, quæso, reperisset columba ramum virentis oliuæ, quem statim post diluuium detulit ad Noë? Detrimentum igitur aliquod paradiso aquæ diluuij forsitan attulerunt, sed non eiusmodi vt paradysus esse desierit.

CAPVT XV.

In paradiso non solum homines in statu innocentie, sed etiam animantia rationis expertia habitatura fuisse.

S OLET etiam quæri à Theologis, *Soline homines, an etiam animantia rationis expertia in paradiso locum habitura fuissent, si homo non peccasset.* Et quidem Ioannes Damascenus id negat libro secundo de fide, capite 11. Eum sequitur sanctus Thomas 1. p. quæst. 102. art. 2. & alij quidam ex Scholasticis in 2. Sent. dist. 17.

At grauior nobis auctoritas esse videtur sancti Basilij in libro de Paradiso, & sancti Augustini libro decimo quarto, de ciu. c. 11. qui contrā sentiunt. Verba S. AUGUSTINI hæc sunt: *In paradiso corporali cum duobus illis hominibus masculo & femina animalia etiam terrestria cætera subdita, & innoxia versabantur.* Et sane non modicum ornamentum terreno paradiso defuisset, si nulli in aquis pisces, nullæ in syluis auiculæ, nulla in pratis & campis pecora conspici potuissent. Vt illud omitam, non frustra primis hominibus dictum à Deo fuisse, vt piscibus, voluerib., & cæteris animantibus dominarentur.

Neque verò metuendum erat, ne animantia bruta sumerent de fructibus ligni vitæ, & immortalia fierent. Nam neque illa cibos sumptissent naturæ suæ non congruentes, neque si fructibus ligni vitæ vesci potuissent, immortalitatem vlla ratione consequerentur. Siquidem lignum non ex natura sua, sed ex inspiratione salubritatis occultæ immortalitatem hominibus attulisset, ferè ad eum modum, quo Sacramenta Christiana corporalia, ac sensibilia gratiam spiritualem, atque inuisibilem, operantur. Sic enim docet sanctus AUGUSTINVS libro octauo de Genesi capite quarto: *Erat ei in lignis cæteris alimentum, in isto autem Sacramentum.* Et capite quinto: *Illud quoque addo, quamquam corporalem cibum, talem tamen illam arborem præstitisse, quo corpus hominis sanitate stabili firmaretur, nō sicut ex alio cibo, sed nonnulla inspiratione salubritatis occultæ.* Profectò enim licet vsitatus panis, aliquid tamen amplius habuit, cuius vna collyride hominem Deus ab indigentia famis dierum quadraginta spatio vindicauit. Vide in eandem sententiam Theodoretum quæstione 26. in Genesim, Eucherium librò primo in Genesim, capite 13. & ipsum Augustinum libro 13. de ciuitate Dei, capite 20. Quare quemadmodum animantia bruta, si fortè sacratissimam Eucharistiam gustarent, nullum inde fructum spiritalem consequerentur: ita neque ex ligno vitæ immortalitatem adipisci vlla ratione potuissent.

CAPVT XVI.

Cherubin custodientia paradysum, non spectra aliqua, sed veros, sanctosque Angelos fuisse.

Q VÆRNT adhuc nonnulli, *Quidnam fuerunt illa Cherubin, quæ ad paradisi custodiam adhibita fuisse diuina Scriptura commemorat.* Theodoretus quæstione quadagesima in Genesim, & eū sequutus Procopius Gazæus in enarratione tertij capitis libri Geneseos, docent nullo modo esse credendum sanctos Angelos in paradisi custodia occupari, sed Cherubin illa nihil esse aliud, nisi spectra quadam, siue formas horribiles animalium, quæ ingredi cupientes in paradysum terrefaciebant. Refert etiam Sixtus Senensis libro quinto Bibliothecæ

blibliotheca sanctæ, annotatione §8. nouum hæresiar-
cham Iacobum Chium (qui sortè is est, qui se Paleolo-
gum nominabat, & Romæ nuper ab hæresi ad fidem
Catholicam conuersus est) in explanatione Symboli
asseruisse Cherubin ista fuisse simulachrum hominis
horribili forma, laruaque contextum, atque in paradisi
foribus à Domino collocatum, ad eum planè modum
quo solent agricolæ in satis, & hortis palos defigere
laceris vestium pannis indutos ad apiculas abi-
gendas.

SED hæc opinio tam est inepta & ridicula, vt vix vl-
la responsione opus habeat. Nam vt omitam, in diui-
nis literis nomine Cherubin passim Angelos significa-
ri: Et non fuisse Adamum tam rudè, t simulachro ina-
niti terri potuerit: certè grauissimi Patres, Cheru-
bin hoc loco veros Sanctosque Angelos fuisse non
dubitarunt. Sanctus AVGVSTINVS libro vndecimo de
Genesi, capite quadragesimo: *Et ordinauit, inquit, Che-
rubin, & flammeam rompheam, quæ vertitur, custodire
viam ligni vitæ. Hoc per cælestes vtique potestates etiam
in paradiso visibili factum esse credendum est, vt per an-
gelicum ministerium, esset illic ignea quadam custodia.*
Quod idem scribit Eucherius libro primo in Ge-
nesin, capite trigesimo. Rupertus libro tertio in Ge-
sin, capite trigesimo secundo, & alij passim,

CAPVT XVII.

*Cur diceretur lignum quoddam arbor scientiæ
boni & mali.*

EST alia quæstio de ligno scientiæ boni & mali: *Vn-
de videlicet ea arbor hoc nomen habuerit.* IOSE-
PHVS libro primo antiquit. cap. 2. scribit eam arborem
vim habuisse acuendi ingenium, ac prudentiam augen-
di. Quam sententiam sequuti videntur hæretici illi,
qui à Tertulliano de præscript. hæreticorum, & ab Epi-
phanio hæc, 37. dicuntur Ophitæ, qui pro Christo
serpentem colunt, quod hominibus auctor fuerit ad-
piscendi scientiam, cum esum ligni vetiti persuasit.
Ioan. Damasc. lib. 2. de fide, cap. 11. docet, arborem illā
lignum scientiæ appellatā, quod adferret cognitionem
propriæ naturæ. Eam verò cognitionem adultis, &
perfectis vtilem esse, imperfectis autem, & ad concu-
piscientiam pronis, inutilem, & noxiam, & ideo prohi-
bitum fuisse Adamo adhuc imperfecto existenti ne ar-
borem illam contingeret.

SED hæc improbabilia sunt. Nam nec Deus pro-
hibuisset hominibus arborem, quæ prudentiam auge-
ret, ac per hoc vtilissima illis esset: neque Adam eo
tèpore rudis, & imperfectus erat, sed perfectus & sa-
piens, quippe, qui nomina omnibus animantibus im-
posuit: neque naturam suam ignorare potuit, qui na-
turas rerum omnium nouerat.

VERA igitur sententia est, lignum scientiæ boni &
mali sic appellatum, quod gustatum, ob inobedientiæ
culpam multa mala adferret, ac per hoc homines ex-
periendo discerent discrimen boni & mali; quod
antea sola contemplatione didicerant. Ita
docet sanctus Augustinus lib. 14. de ci-
uit. c. 17. & li. 8. Gen. c. 6. Sanctus
Cyrillus li. 3. in Iulian. Theo-
doret. quæst. 26. in Gen.
& Eucherius lib.
1. in Gen.

CAPVT XVIII.

*Lignum vitæ perfectam immortalitatem af-
ferre potuisse.*

VLTIMA restat quæstio, *De vi atque efficacia ligni
vitæ.* DVÆ sunt enim de hac re Patrum sen-
tentia. VNA S. Augustini, quem Theologi Scho-
lastici ferè sequuntur, lignum vitæ institutum fuisse
ad arcendam mortem, quæ contingere solet ex
senio. Quamuis enim per communes cibos repare-
tur humidum illud, quod ex generatione accepimus,
quodque assidue per actionem caloris naturalis absu-
mitur, tamen extranea illa substantia, quæ ex alimen-
to accedit præexistenti humido, nunquam est tantæ vir-
tutis, quantæ fuerat illa, quæ deperdita est. Ita paula-
tim vis nutriens diminuitur, ac tandem funditus perit,
& ea pereunte vita animalis extinguitur. Vult igi-
tur sanctus Augustinus eum fuisse vsum ligni vitæ,
vt vim nutrientem roboraret, & eo modo hominem à
senectute, & morte defenderet: *Cibus, inquit lib. 14. de
ciu. Dei, cap. 26. aderat ne esuriret, potus ne sitiret, li-
gnum vitæ ne illum senectia dissolueret. nullus intrinsecus
morbus nullus ictus metuebatur extrinsecus.* Vide eun-
dem libro 6. de Genesi. capitul. 25. & libro 8. capitul.
5. & libro 2. de pecc. merit. & remiss. cap. 3. & lib. 13.
de ciu. Dei, cap. 20.

ALTERA sententia multorum est veterum Patrum,
& (nisi ego fallor) valdè conformis Scripturæ sa-
cræ, & rationi. Docet hæc sententia, lignum vitæ eam
vim habuisse, vt vel semel gustatum perfectam ad-
ferret immortalitatem, qualem habebimus post resur-
rectionem, & ideo non antè sumendum fuisse, quàm
transferendi essent homines de statu gratiæ, in quo po-
terant non mori, ad statum gloriæ, in quo non possent
amplius mori. Glossa interlinearis in illa verba: *Ne
fortè sumat de ligno vitæ, &c.* sic loquitur: *Imple-
to electorum numero gustaturi erant de ligno vitæ, &
sic ad beatum statum migraturi.* RUPERTVS libro
tertio in Genesim, capite trigesimo, *Nequaquam,*
inquit, *vt nonnulli arbitrantur, frequentandum erat ne-
cessariò lignum, tanquam perpetrande vitæ transitium
medicamentum, sed semel hoc sumpto viueret corpus in
æternum.* THEODORETVS quæstione vigesima
sexta in Genesim scribit, lignum vitæ positum fuisse
in medio paradisi tanquam præmium obedientiæ.
Non erat autem futurum obedientiæ præmium cor-
roboratio virtutis nutrientis, sed perfecta immortali-
tas. Sanctus IOANNES CHRYSOSTOMVS
(quem imitatus videtur Theodoretus) homilia de-
cima octaua in Genesim scribit, duas fuisse arbores in
paradiso præter cæteras admirabiles; vnā mortis, al-
teram vitæ, priorem in stipendium inobedientiæ,
posteriolem in præmium obedientiæ. Ex quo sequitur,
vt quemadmodum arbor scientiæ, quæ erat arbor mortis,
semel gustata, necessitatem attulit moriendi; sic etiam
arbor vitæ semel gustata, æternitatem esset allatura
viviendi.

S. IRENAEVS libro tertio aduersus hæreses
capite trigesimo septimo, scribit, Adamum de paradi-
so fuisse expulsum, ne lignum vitæ attingere posset. Id
quæ non tam ex indignatione, quàm ex misericordia,
ne videlicet fieret miser in æternum, & malum eius es-
set irreparabile: *Eiecit, inquit, eum de paradiso, & de li-
gno vitæ longè transtulit, non inuidens ei lignum vitæ,
sed miserans eius, ut non perseueraret semper transgressor,
neque immortale quod esset circa esset eum, & malum in-
terminabile.* Idem habet S. HILARIUS in com-
mentario Psalmi sexagesimi octauī, in illa verba, *Quem
tu percussisti, persequuti sunt.* Non pepercerat, inquit,
primò

primo illi de terra limo *Adæ*, quem de paradiso post culpam, ne lignum vitæ attingens in aternitate pœna maneret, eiecit. Idem his verbis breuiter significat sanctus GREGORIUS NAZIANZENSIS oratione secunda de Pascha: *Inde* (Adam de Paradiso eiectus, & a ligno vitæ separatus) *lucratur quippiam, mortem nempe, ac peccati abscissionem, ne malum esset immortale, sitque pœna misericordiz.* Vide in eandem sententiam sanctum Hieronymum in capit. 65. *Isaiæ*. S. Cyrillum libro 3. aduersus Iulianum circa medium. Eucherium libro 1. in Genes. & Rupertum libro tertio in Genesim, cap. 29.

NEQUE responderi potest ad ista loca Patrum, sententiam ipsorum esse, eiectum fuisse Adamum de paradiso, ne sapius recurrendo ad arborem vitæ conseruaret virtutem nutrientem, & eo modo nunquam moreretur. Nam si lignum vitæ non habuisset aliam vim quàm roborandi, & conseruandi virtutem nutrientem, non solum non fecisset post peccatum Adæ homines immortales, sed parum omnino profuisset ad vitæ diuturnitatem: Siquidem post lapsum Adæ maxima pars hominum extinguitur ante senium febre, peste, fame, ferro, precipitio, alijsque innumerabilibus casibus: rarissimi sunt, qui solo senio moriantur. Patres autem dicunt, homines post peccatum futuros fuisse plane immortales, & perpetuò miseros, & malum eorum interminabile, quale est peccatum, & infelicitas demonum, si lignum vitæ attingere potuissent. Sentiebant igitur Patres lignum vitæ non solum virtutem nutriendi roborasse, sed perfectam immortalitatem attulisse.

PORRO fauet huic sententiæ vehementer testimonium illud Scripturæ diuinæ: *Dixit Deus ne fortè mittat manum suam & sumat de ligno vitæ, & viuat in æternum, &c.* Illa enim particula, *ne fortè*, vt Rupertus annotauit, cogere videtur vt ex hoc loco intelligamus lignum vitæ etiam semel casu gustatum, perfectam immortalitatem allaturum. Quod verò quidam dicunt, Deum loquutum esse ironicè, cum ait, *& viuat in æternum*, non est probabile, tum quia repugnat testimonijs Patrum quos citauimus: tum quia eiectio Adæ de paradiso, & Angelus cum gladio flammeo constitutus ad custodiendam viam ligni vitæ, satis indicant Deum non ironicè, sed propriè, & seriò esse loquutum.

Quod autem alij dicunt, illud, *in æternum* significare in longum tempus, non autem in perpetuum, D propterea quod uox hebraica עולם hoc loco scribatur sine litera י parum mouere debet. Illa enim observatio S. Hieronymi in commentario primi capituli epistolæ ad Galatas, de voce עולם & עולם, vera est, sed non perpetua. Sæpè enim confunduntur hæc vocabula, ut ex hoc ipso loco perspicuum est. Scribit enim S. Hieronymus loco citato, עולם sine litera י significare spatium quinquaginta annorum, quo numero definiebatur tempus Iubilæi apud Hebræos. Et tamen Gen. 3. ubi legimus, *Ne fortè sumat de ligno vitæ, & viuat in æternum*, habetur uox illa עולם, sine י: & certum est ea non significari spatium quinquaginta annorum. Cur enim timeri poterat, ne uiueret Adam quinquaginta annos auxilio ligni vitæ, cum uixerit sine ligno vitæ supra nongentos?

ACCEDIT postremò etiam ratio. Nam non uidetur fuisse necessarium lignum vitæ ut conseruaret homines in statu innocentiz, ne senium eos dissolueret; si enim absq; iustitia originali, & extra paradysum inter tot angustias & pericula uixerunt multi supra nongentos annos, ut Adam, Seth, Enos, Cainan, Jared, Mathusalem, Noë: certè cum originali iustitia, in regione saluberrima paradysi, & in summa corporis, atque animi tranquillitate longè diutius uiuere potuissent, quo-

usque uidelicet transferendi essent de statu gratiæ ad statum gloriæ. Neque enim credibile est tempus vitæ, & meriti, quod in Angelis breuissimum fuit, in hominibus futurum fuisse longissimum. Ex his duabus sententijs fateor equidem hanc POSTERIOREM mihi probabiliorem videri; quamuis PRIOREM propter Augustini, & Scholasticorum multorum auctoritatem non negem etiam esse probabilem. Vtramque certè arbitror sine erroris periculo posse defendi. Soluam igitur duas obiectiones, quæ contra posteriorem sententiam fieri solent.

CAPVT XIX.

Soluuntur obiectiones.

OBICIUNT quidam PRIMO, Lignum vitæ fuisse in medio paradysi, & per hoc notum, & in promptu; ex quo sequi viditur, vt Adam pro arbitrio potuerit de fructu eius sumere, quocumque tempore vellet, præsertim cum non fuisset illi interdicta vlla arbor præter arborem scientiæ boni & mali, imò è contrario imperatum, vt de omni ligno vesceretur. Non igitur semel tantum, idque sub finem status illius gustandum fuerat lignum vitæ.

SECUNDO obijciunt, non fuisse transferendos homines ad vitam simpliciter beatam, & immortalem, nisi post impletum numerum electorum: interea verò opus fuisse remedio aliquo aduersus mortem, & senectutem; neque aliud fingi posse, cui hoc tribuatur præter lignum vitæ.

RESPONDET ad PRIMVM Rupertus loco citato. Neque Adamum, neque ipsum etiam demonem sciuisse vbi esset lignum vitæ, alioqui sicut persuaserat illi Satan vt comederet de ligno scientiæ, vt faceret eum miserum, sic etiam persuasurum fuisse vt comederet de ligno vitæ, vt faceret perpetuò miserum. Et idcirco addit Rupertus (vt supra notauimus) dictum esse à Deo, *ne fortè sumat de ligno vitæ*, quia poterat fieri vt casu incideret Adam in arborem vitæ, licet vbi esset, ignoraret.

Possumus etiam respondere, sciuisse Adamum vbi esset lignum vitæ, sed non fuisse de illo sumpturum, nisi suo tempore, id est, cum esset transferendus de statu gratiæ ad statum gloriæ. Neque enim ignorabat Adam se aliquando ad statum longè subliorem euehendum, & tunc fore tempus sumendi de ligno vitæ; & simul sciebat parum prodesse immortalitatem sine beatitudine, neque erat curiosus, nec aliqua stimulabatur concupiscentia mala gustandi aliquid ante tempus. Itaque abstinuisset se ab eo cibo vsque ad præfinitum tempus, & sic præceptum illud impleuisset: *De omni ligno, quod est in paradiso, comede*, suo tempore uidelicet, neque enim oportebat eum vno die fructus omnium arborum degustare. At post lapsum factus erat intemperans, & curiosus, & periculum erat ne in suam perniciem sumeret lignum vitæ, ideo iustissimo, & ipsi homini vtilissimo Dei consilio de paradiso fuit eiectus.

AD SECUNDAM obiectionem RESPONDEO non esse vsque adeò certum, vtrum, si Adam non peccasset, omnes simul electi transferendi fuissent vno eodemque tempore ad beatam vitam, an verò alij post alios; ita vt filij parentibus in statu innocentiz succederent, & qui priores in hanc vitam intrarent, priores etiam ad aliam peruenirent. Sanctus enim Augustinus in libro 9. de Genes. ad literam, cap.

cap. 6. quæstionem hanc mouet, & insolutam relinquit. I T A Q U E probabile est tempus meriti fuisse futurum certo aliquo annorum numero definitum, vt 50. vel 100. annorum, & vt quis eum terminum attigisset, & toto eo tempore in bonis operibus perdurasset, ad sempiternam gloriam transferendum: Quemadmodum hoc tempore non expectant animæ sanctæ, vt impleatur numerus electorum, sed quæ prius absoluunt tempus peregrinationis & viæ, & prius ad patriam & gloriam euehuntur.

Quod si etiam demus debuisse impleri numerum electorum, antequam vllus de statu innocentie ad statum gloriæ transmigraret, non tamen ideo cogemur

A tempus illud meriti & viæ in longum sic extendere, vt necessarius fuerit vsus ligni vitæ ante finem cōis, & vniuersalis translationis. Atque hæc de paradiso pro instituti nostri ratione sufficiant. Quia verò non ita pridem in lucem prodierunt disputationes eiusdem argumēti à Benedicto Pererio in primā partem S. Thome, & à Gregorio de Valentia in primā partem S. Thomæ, editæ, quæ præclare & accuratissime esse dicuntur: Lectorem admonendum censui, hæc nostra, qualiacunque sunt, ante multos annos scripta, & auditoribus in scholis tradita fuisse: neque mihi vnquam liberos doctissimorum illorum Theologorum ordinis mei, euoluere per ocium licuisse.

Finis primæ Controuersie generalis.

INDEX
LIBRORVM ET
CAPITVLM SECVNDV
CONTRAVARIAS
SECUNDA
CONTROVERSIA
GENERALIS,
DE AMISSIONE GRATIÆ
ET STATV PECCATI.

SEX LIBRIS EXPLICATA,

Quorum tres posteriores tractant de Peccato originis.

INDEX

INDEX

LIBRORVM ET CAPITVMS ECVNDAE CONTROVERSIÆ GENERALIS.

LIBER PRIMVS.

De statu peccati, qui est de peccato in genere.

- CAP. I. De peccati definitione.
 II. Peccati partitiones.
 III. De discrimine peccati mortalis & venialis
 IV. Referuntur sententiæ hæreticorum.
 V. Refellitur sententia Ioviniani & Pelagij.
 VI. Diluuntur obiectiones Pelagianorum.
 VII. Refellitur error Ioannis Vicleffi, & Ioan. Caluini.
 VIII. Refellitur error Lutherianorum.
 IX. Peccatum veniale natura sua distingui à mortali ostenditur ex Scripturis.
 X. Idem ostenditur ex traditione Ecclesiæ & Patrum.
 XI. Idem probatur ex ratione.
 XII. Diluuntur obiectiones ex Scripturis.
 XIII. Soluuntur obiectiones ex Patribus.
 XIV. Diluuntur obiectiones ex naturali ratione petita.

LIBER SECVNDVS.

De statu peccati, qui est de causa peccati primi hominis, ac de
causa peccati in genere:

- CAP. I. De erroribus circa primariam causam peccati.
 II. Explicatur status quæstionis.
 III. Sententiæ Zuinglij, Caluini, & Beza in medium adduuntur.
 IV. Ex sententia Zuinglij, Caluini, & Beza rectè colligi, Deum esse auctorem peccatorum quæ à nobis fiunt.
 V. Ex Zuinglij, Caluini, & Beza sententia sequi, Deum verè ac propriè peccare.
 VI. Ex doctrina Caluini, Zuinglij, Beza, & similium colligi, & Deum solùm verè peccare non autem homines.
 VII. Ex doctrina Zuinglij, Caluini, & Beza non malè colligi esse peccatum, nisi falsam opinionem, vult Libertini.
 VIII. Probatur ex diuinis literis Deum non peccare, nec esse peccati auctorem.
 IX. Probatur testimonijs Patrum Deum non esse peccati auctorem.
 X. Eadem veritas rationibus comprobatur.
 XI. Refelluntur obiectiones depromptæ ex diuinis literis.
 XII. Soluuntur obiectiones ex alijs testimonijs Scripturæ.
 XIII. Soluuntur obiectiones ex alijs Scripturæ locis.
 XIV. Soluuntur obiectiones ex Scripturæ testimonijs petita.
 XV. Explicantur alia Scripturæ testimonia.
 XVI. Explicantur loca aliquot Augustini, quæ in speciem fauere videntur aduersarijs.
 XVII. Soluuntur obiectiones ductæ ex ratione.
 XVIII. Soluitur obiectio quæ à Theologis proponi solet veritatis cognoscendæ gratia.

LIBER TERTIVS.

De statu peccati, qui est de peccato primi hominis.

- CAP. I.** De Tentatione quæ peccatum primorum parentum præcessit, quod tentatio ad peccandum fuerit quodque primi parentes verè peccauerint.
- II.** Cur Deus permiserit tentari hominem, quem sciebat casurum.
- III.** De serpente qui Eam seduxit, quod verus & naturalis fuerit serpens, quodque per eum diabolus sit locutus.
- IV.** Primum peccatum parentum primorum fuisse superbiam.
- V.** Soluunt obiectiones, & explicatur quæ fuerit superbia primorum hominum.
- VI.** Primos parentes amisisse fidem, & quæ fuerit eorum infidelitas.
- VII.** Adamum propriè non fuisse seductum.
- VIII.** Primi Adami peccatum non potuisse esse veniale.
- IX.** Peccatum Adami grauius fuisse quàm peccatum Eue.
- X.** Peccatum primi hominis fuisse aliquo modo peccatorum omnium grauissimum, non tamen absolūtè.
- XI.** De pœna primi peccati.
- XII.** De pœnitentia & salute primorum hominum.

LIBER QVATVS

De statu peccati, qui est primus de peccato originis.

- CAP. I.** Proponitur materia disputationis sequentis, & qui de ea scripserint breuiter explicatur.
- II.** Referuntur errores circa primam quæstionem, quæ est an sit aliquod peccatum originis.
- III.** Deriuari ex peccato Adami in posteros aliquod veri nominis peccatum, probatur ex c. 5. ad Romanos.
- IV.** Idem probatur ex alijs testimonijs Scripturæ diuinæ.
- V.** Probatur eadem veritas testimonijs Patrum, qui ante Pelagianam hæresim exortam scripserunt.
- VI.** Probatur eadem veritas ex definitione Ecclesiastica.
- VII.** Res eadem rationibus confirmatur.
- VIII.** Diluuntur obiectiones ex Scripturis.
- IX.** Explicantur testimonia Patrum, quæ Pelagianis in speciem fauere videntur.
- X.** Diluuntur argumenta ducta ex ratione.
- XI.** Explicatur quæstio de origine animæ.
- XII.** Explicatur quomodo peccatum originis traducatur, & soluitur argumentum Pelagianorum quod cap. 10. extremò propositum fuit.
- XIII.** Non ab Eva sed à solo Adamo peccatum originale trahi.
- XIV.** Ad filios fidelium peccatū originis pertinere, quemadmodum ad filios infidelium.
- XV.** B. Virginem Mariam sine peccato originali conceptam fuisse.
- XVI.** Soluuntur argumenta quæ aduersus immaculatā B. Virgini conceptionem fieri solent.
- XVII.** Refelluntur mendacia & calumnia Kemnitij circa B. Virginis conceptionem.
- XVIII.** Non transisse ad posteros per generationem omnia peccata parentum, sed primum tantum primi hominis lapsum.

LIBER QVINTVS.

De statu peccati, qui est secundus de peccato originis:

- CAP. I.** Proponitur sententia siue potius absurdissima hæresis Illyrici.
- II.** Refutatur error Illyrici, qui asseruit peccatum originis esse substantiam.
- III.** Soluuntur argumenta Illyrici.
- IV.** Proponitur & refellitur secundus error, qui est multorum Lutheranorum.
- V.** Proponitur tertius error, qui est communis omnibus Lutheranis & Calvinistis.
- VI.** Refutantur calumniæ & mendacia hæreticorum.
- VII.** Refutatur ex Scripturis tertius error, qui est Lutheranis communis.
- VIII.** Refellitur idem error ex testimonijs sanctorum Patrum.
- IX.** Refellitur idem error varijs rationibus.
- X.** Soluuntur argumenta aduersariorum, deprompta ex cap. 6. 7. & 8. ad Rom.

- XI. Soluuntur obiectiones ex alijs Scriptura locis de prompta.
 XII. Soluuntur obiectiones ex Patribus.
 XIII. Respondetur ad loca quæ producuntur ex Augustino.
 XIV. Soluuntur obiectiones ex ratione.
 XV. Refellitur eorum Catholicorum sententia, qui peccatum originis quadam positina qualitate constituunt.
 XVI. Refellitur error Alberti Pighij & Ambrosii Catharini.
 XVII. Explicatur vera sententia de natura peccati originis.
 XVIII. Probatur sententia in superiori capite explicata.
 XIX. Probatur altera pars eiusdem sententia.
 XX. Refelluntur obiectiones, quæ fieri possunt contra doctrinam capitis superioris.

LIBER SEXTVS.

De statu peccati, qui est tertius de peccato originis.

- CAP. I.
 II. *Varia sententia de pœna peccati originalis post hanc vitam.*
 III. *Refellitur prima & secunda sententia, atque asseritur, paruulos sine Baptismo decedentes, mortis æternæ pœna esse damnandos.*
 IV. *Respondetur ad obiectiones contra doctrinam capitis superioris.*
 V. *Refellitur quinta opinio, atque asseritur, paruulos sine Baptismo decedentes, non puniendos pœna sensus, siue ignis sensibilis.*
 VI. *Respondetur ad obiectiones contra doctrinam capitis superioris.*
 VII. *Refellitur tertia opinio, & asseritur probabile esse paruulos non baptizatos passuros interioris animi dolorem quamuis mitissimum.*
 VIII. *Respondetur ad obiectiones contra doctrinam capitis superioris.*
 IX. *Proponitur methodus futurae disputationis de pœna peccati in hac vita.*
 X. *Enumerantur morbi siue vulnera mentis humana.*
 XI. *De morbis ac vulneribus voluntatis.*
 XII. *De vulnere partis animæ inferioris.*
 XIII. *De Miserijs hominum quoad corpus.*
 XIV. *De Miserijs naturæ humana, quæ extrinsecus accidunt.*
 XV. *Ostenditur contra Pelagianos concupiscentiam esse malam.*
 XVI. *Non solum concupiscentiam, sed omnes miserijs humane naturæ pœnas esse peccati.*
 XVII. *De effectu peccati originalis, quid sentiant nostri temporis hæretici.*

CONTRORSIA

SECUNDA GENERALIS.

QVAE EST DE AMISSIONE GRATIAE.

sive de statu peccati,

Ordo disputationis ,

DISSERVIMVS haftenus de gratia collata humano generi in primo nostro parente Adamo : Nunc de gratia eiusdem amissione , & consequentibus malis differemus. Erit autem hic ordo disputationis, ut PRIMVM generatim explicemus definitionem , participationemque peccati , ubi partitio illa in peccatum mortale , & veniale potissimum discutietur . DEINDE consideremus peccatum ipsum primi hominis , ubi simul de prima peccati causa differetur . POSTREMO de propagatione eius peccati, id est, de peccato originis, eiusque poena , & effectibus differamus .

Liber Primus.

DE STATV PECCATI.

QVIEST DE PECCATO IN GENERE.

CAPVT I.

De Peccati definitione.

DE PECCATO multa à Theologis disputantur, quæ non videntur multum ad rem nostram facere . Quare ijs omissis definitionem solû , & partitione , causam , & discrimina peccati trademus, quæ necessaria, vel certè ualde utilia sunt ad eas controuersas, quas habemus præ manib. explicandas.

Est igitur initio animaduertendum, non esse idem peccatum, & uitium. Peccatum. n. est nomen operationis male, quæ opponitur operationi uirtutis: uitium autem est nomen habitus mali qui opponitur uirtuti, ut uirtus habitum significat. In hoc enim mala bonis præstât, quod uocabulis magis abundant. Nam ad significandam actionem uirtutis nullam habemus propriam uocem, & idcirco utimur nomine uirtutis tû ad actionem, tum ad habitum designandum. Ad significandam autem actionem, quæ nascitur ex uitio, habemus plurimas uoces, peccatû, crimen, delictum, scelus, facinus, flagitium, culpam, erratum, & alia. Esse autem uitium nomen habitus, non actionis, ex corporalibus rebus intelligi potest, unde nomina ad res spirituales transferri solent. Dicimus enim uitium esse in equo, quando habet permanentem aliquam qualitatem, ob quam

A sepe aut cespitat, aut terret, aut freno retineri nequit: sed si casu id accidat semel, atque iterum, non propterea dicitur equus uitiosus. Quocirca rectè Aristoteles in 7. lib. de moribus, cap. 8. uiciu comparat cum hydropisi, quæ est sitis permanens. Et S. Augustinus in lib. de perfectione Iustitiæ, cap. 4. simile esse dicit uitium curuitati tibi, peccatum autem claudicationi.

Præmissio igitur uitio de quo non est nobis in præsentia disputandum PECCATVM sic definitur à S. AVGVSTINO lib. 2. de consensu Euangelistarum, cap. 4. Peccatum est transgressio legis. Quæ definitio generalissima est, & conuenit in peccata omnia non solum morum, sed etiam naturæ, & artis. Nihil est enim aliud peccatum, nisi declinare, ac recedere à regula. Quod etiam breuissimè docuit S. Ioannes in epistola prima, cap. 3. his uerbis: Peccatum est iniquitas. Et clarius Græcè ἀμαρτία ἐστὶ ἀνομία.

B At peccatum in moribus, de quo solo nos agimus, definit idem S. AVGVSTINVS lib. 22. contra Faustû, cap. 27. dictum, vel factum, vel concupitum contra legem æternam. Quâ definitionem Theologi magno applausu receperunt, nec immerito. Nam cum duo quædam in peccato reperiantur, substantia, quæ est materiale, & ratio ipsa, quæ est formale peccati, utrumque August. ea definitione complexus est. Substantia peccati est actio aliqua uoluntaria, uel uoluntaria actionis omissio. Ratio peccati est ipsa declinatio, & recessio à regula in illa actione, uel eius omissione. Et quoniã tria sût instrumenta generalia actionum, cor, lingua, manus: & rursum tria sunt genera actionum, unum plane spiritualiû, ut desideriorum, aliud planè corporalium, ut factio-

rum; aliud partim spirituum, partim corporalium, ut verborum; propterea S. Augustinus ut comprehenderet quidquid est in peccato materiale, dixit, peccatum esse dictum, vel factum, vel concupitum. Non meminit autem omissionis, quia definitiones debent esse breues; & negatio ex affirmatione colligitur.

Porro peccati rationem, atque adeo ipsius formale peccati indicauit Augustinus cum ait, contra legem æternam, nec dicere voluit, contra rationem ut loquuntur Philosophi, neque contra legem Dei, ut loquitur S. Ambrosius libro de paradiso, cap. 8. neque contra legem simpliciter, sed contra legem æternam, nimirum ut comprehenderet omnes leges, & ipsam legum radicem. Si quidem omnis lex tum naturalis, tum positua; & positiua tum Dei, tum hominum, ideo est lex, quia congruit cum lege æternæ, quæ est ipsa Dei ratio summa, ac perfectissima regula; neque est aliud quilibet vera lex, nisi aduibratio quædam, atque participatio legis æternæ.

Vnum desiderari videtur in Augustini definitione, ut videlicet voluntarij mentio in ea fieret. Non enim quoduis dictum, factum, concupitum; sed dictum, factum, concupitum, voluntarium, contra legem æternam, est peccatum: Vsq; adeo, inquit Augustinus in libro de vera religione, cap. 14. *Peccatum voluntarium est malum, ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium.* Sed non sine causa hoc loco Augustinus voluntarij præterminat. Poterat enim ex alijs partibus definitionis facile colligi. Siquidem non est proprie contra legem, nisi id quod est voluntarium. Neque enim lex proprie datur nisi ijs, qui habent vsum liberi arbitrij.

Hæc de definitione peccati hoc loco sufficiant. Illud solum obiter obseruandum est, tantam esse aliquorum ex Lutheranis imperitiam, vel impudentiam, ut Augustini definitionem, citato eius nomine, inter errores numerare non vereantur, idque non alia de causa, nisi quia eandem definitionem apud scriptores Catholicos inuenerunt. TILMANVS HESHVSIVS, qui se Episcopum Sambiesem vocat, in libro de sexcentis erroribus Pontificiorum, loco quarto, numero primo? *Pontificij, inquit, hoc modo definiunt plerumque peccatum, quod sit vel dictum, vel factum, vel cupitum contra Dei legem.* Et numero secundo: *Tanquam immotam, inquit, regulam præsent, usque adeo voluntarium est peccatum, ut non sit peccatum, si non sit voluntarium.* Deinde enumeratis alijs aliquot eiusmodi sententijs antidotum tanquam contra venena subiungit.

At vel ignorabat Heshusius has esse sancti Augustini sententias, vel non ignorabat: Si ignorabat, valde imperitus. Si necesse est, cum hæc sint sententia celeberrima, ac ferè omnibus nota: Si non ignorabat, impudentissimus est, cum tantum Doctorem contemnere non dubitauerit, ac præsertim in ea re, in qua (ut ipse idem Augustinus loquitur loco citato, de vera religione, cap. 14.) nulla Doctorum paucitas, nulla indoctorum turba dissentit. Agimus tamen gratias, quod dum Augustini sententias, ut Pontificiorum errores damnat, Augustinum Pontificium fuisse concedit.

CAPVT II.

Peccati partitiones.

IAM VERO quinque sunt peccati partitiones. PRIMA sumitur ab obiectis, ac proinde specifica partitio est; Siquidem actiones ab obiectis species sumunt. Ab obiectis autem generatim duo ducuntur genera peccatorum, alia. n. sunt peccata carnalia, alia spiritua- lia, iuxta illud Apostoli 1. ad Corinth. 7. *Emundemus nos ab omni inquinamento carnis, & spiritus.* Est aut hæc plena atq; perfecta partitio. Siquidem res omnes, ad quas inordinatè cōuertimur, cum peccamus, aut sunt bona apprehensa sensibus carnis, ut cibus, potus,

concupiscentiæ, aut intelligentiæ, ut honor, potestas, diuitiæ. Per cōversionem ad priora sunt peccata carnalia, per cōuersionem ad posteriora sunt peccata spiritua- lia. Illa nos reddunt similes belluis, ista demonibus; & latine dicuntur illa flagitia, ista scelera, vel facinora.

ALTERA partitio ducitur ab origine, dicuntur enim alia peccata actualia, alia originalia. ACTUALIA sunt quæ propria voluntate committimus. ORIGINALIA sunt quæ trahuntur à primo pariete Adamo, per carnalè propagationem, quæque uoluntaria sunt aliena, non propria uoluntate; sed de peccato originis plura dicemus infra suo loco.

TERCIA partitio sumitur à lege. Dicuntur enim alia peccata commissionis, alia omissionis. COMMISSIO- NIS peccata sunt, quæ pugnant cum lege negante, ac prohibente aliquid, ut adulterium, homicidium, furtum, quæ legibus illis repugnant: *Non machaberis; Non occides. Non furaberis.* OMISSIONIS verò ea peccata dicuntur, quæ violant leges affirmantes, & imperantes aliquid, ut cum quis parentibus debitum honorem non exhibet, contra illud. *Honora parentes.* Et quidem commissio, Peccatum; ommissio, delictum proprie dici solet, ut S. Augustinus quæstione 20. in Leuiticum colligit ex cap. 7. Leuitici, ubi alia sacrificia instituuntur pro peccatis, alia pro delictis.

QUARTA partitio sumitur ab eorum varietate, quæ potissimum peccato læduntur. Alia enim peccata committuntur in Deum, alia in proximum, alia in nos ipsos. Aduersus quæ peccata nos munit Apostolus cum ait in epistola ad Titum cap. 2. *Sobriè, iustè, & piè viuamus in hoc sæculo.* Sobriè uidelicet quoad nos, iustè quoad proximum, piè quoad Deum. Et Propheta David in Psalmo quinquagesimo, aduersus eadem peccata Spiritum sanctum, spiritum rectum, spiritum principalem à Deo petebat.

QUINTA partitio nascitur ex grauitate culparum, siue ex reatu poenæ, qui peccantes consequuntur. Dicuntur enim peccata quædam lethalia, alia uenialia. LETHALIA sunt quæ hominem planè auertunt à Deo, & quibus poena debetur æterna. VENIALIA, quæ nihil impediunt cursum ad Deum, non tamen ab eo auertunt, & facili negotio expiantur. Priora dicuntur crimina, posteriora peccata, ut S. Augustinus monet in Enchirid. cap. 64. ubi scribit, sine crimine iustos homines viuere sine peccato non viuere. Denique simile est mortale peccatum vulneri lethifero, quod subito vitam extinguit, ueniale autem plagæ leui, quæ sine uitæ periculo suscipitur, & faciliè curatur. Illud enim cum caritate, quæ uita est animæ, pugnat, hoc non tam contra, quam præter caritatem est. Et quoniam hæc postrema partitio præter cæteras ab aduersarijs oppugnatur, de ea copiosius disseremus.

CAPVT III.

De discrimine peccati mortalis, et uenialis.

DE discrimine peccati mortalis & uenialis non le- uis controuersia est. Sed ut status causæ facilius possit intelligi, præmittendæ sunt partitiones quædam peccati uenialis.

PRIMA partitio est trimembris; peccata uenialia à causa, ab euentu, ex natura & ratione peccati. Peccatum ueniale à CAUSA dicitur peccatum, quod ex ignorantia, uel ex infirmitate committitur, quod genus peccati non dicitur ueniale, ut distinguatur contra quodcumq; mortale, sed contra peccatum mortale ex malitia. Tamen enim peccata ex ignorantia, uel ex infirmitate sæpè sint merè mortalia, tamen dicuntur omnia uenialia, quia est in eis aliquid immi- nuens culpæ prauitatem, & ratione cuius is qui pecca- uit, est uicinior indulgentiæ. De quo genere peccati lo- quitur Apostolus in epistola priore ad Timotheum, c. 1. cum

cum ait: *Fui b'afpemus & contumeliofus, & perfequutor, fed mifericordiam confequutus fum, quia ignorans feci in incredulitate.*

Peccatum veniale ab **EVEN TV** dicitur id, quod per poenitentiam excipitur, iuxta illud **S. AMBROSII** in libro de paradifo, ca. 14. *Veniabilis culpa, quam fequitur profeffio delictorum.* Qua fignificatione videtur accepiffe **S. Augustinus** veniale peccatum in lib. de ciuit. Dei, cap. vlt. cum ait: *Nunc verò dum venialis iniquitatis etiamfi perfeueret, ignoratur modus, profeffo & ftudium in meliora proficiendi orationi inftado vigilantius adhibetur, & faciendi de mammona iniquitatis fanctos amicos cura non fpernitur.* Eadem notione vltus eft auctor libri de vera & falfa poenitentia, cap. 18. qui fcripfit, peccata per poenitentiam fieri venialia. Hæc quoq; venialia non opponuntur abfolutè mortalibus, fed ijs, quæ reipfa nunquam remittuntur, ac per hoc ad mortem perducunt æternam.

Peccata venialia **EX NATURA** & ratione peccati dicuntur ea, quæ non funt contraria caritati Dei, & proximi, quæq; propriè & abfolutè mortalibus opponuntur. De venialibus primi & fecundi generis nulla controuerfia eft. Nemo eft enim, qui neget peccatorum alia ex ignorantia, vel infirmitate, alia ex malitia poffe committi, & rurfus alia per poenitentiam expiari, alia per poenitentiam non expiata in æternum puniri. De venialibus tertij generis eft tota quæftio. Quæ venialia rurfus in duo genera diuiduntur. Alia enim dicuntur venialia ex genere fuo, alia ex imperfectione operis.

Venialia **EX GENERE SVO** dicuntur ea quæ habent pro obiecto rem malam, & inordinatam, fed quæ caritati Dei, vel proximi non repugnet, quale eft verbû otiofum, rifus nimius, & alia id genus: & his contraria funt peccata mortalia ex genere fuo, vt periurium, adulterium, & fimilia, quæ apertè cum caritate Dei vel proximi pugnant.

Venialia **EX IMPERFECTIONE OPERIS** ea funt, quæ tameti ex genere fuo mortalia effe poffent, tamè ob imperfectionem operis venialia efficiuntur, quia videlicet fola imperfectio operis facit, vt cum caritate pugnare non iudicentur. His verò contraria funt mortalia ex parte agentis, quæ quidem ex genere fuo venialia effe poffent, & tamen ex difpofitione quadâ peccantis mortalia funt, tale peccatum effet, fi quis aded delectaretur ociofis confabulationibus, vt paratus effet in ijs tempus conterere, et cum ex diuino præcepto aliquid aliud ei neceffariò faciendû incuberet.

Rurfus peccata venialia ex imperfectione operis in duo membra fecari folent. Alia enim dicuntur venialia ex fubreptione, alia ex paruitate materiæ. **EX SUBREPTIONE** dicuntur ea, quæ non funt perfectè voluntaria, quales funt fubiti motus cupiditatis, iræ, inuiditiæ, & alij fimiles, qui prius in animo exiftunt, quàm ratio planè deliberare potuerit, effent necne ad mittendi; qui quidem & peccata funt, cum præueniri aut continuò repelli potuiffent, fi ratio vigilaffet, & tamen venialia funt, cum pleno voluntatis affenfu caruerint. **EX MATERIÆ PARVITATE** dicuntur ea, quæ in re parua ac leui committuntur, quale effet furtum vnius oboli, quod neque proximum notabiliter lædit, neque eiuſmodi eft, vt apud æquos homines amicitiam tollere queat.

C A P V T III.

Referuntur ſententia hereticorum.

HIS ITA conſtitutis ad ſententias aduerſariorû explicandas accedamus. **PRIMI** fuerû Iouinianus, & Pelagius, qui difcrimen peccati mortalis, & venialis ſuſtulerû in medio. **Iovinianus** enim docuit, peccata omnia effe paria, vt breuiter indicauit **S. August.** libro de hærefib. cap. 82. fed clarius **S. Hieronymus**

A in 20. lib. aduerſus Iouinianum, non procul à fine, his verbis: *De eo autem quod niteris apprehare, conuitium & homicidium, raca & adulterium, ocioſum ſermonem & impietatem vno ſupplicio repenſari, iam ſuprà tibi reſponſum eſt. Et infra: Non tibi habebunt tantas gratias, quos de humili in ſublime leuas, quantum irascentur, quos propter leue quotidianumque peccatum in exteriores tenebras extruiſiſti.* Hæc ille. Quocirca valdè mirû eſt, quid **Alphonſo** de Caſtro venerit in mentem, vt in ſuo libro 12. contra hærefes, verbo **PECCATVM**, hæreſi octaua, ſcriberet, hûc errorem, de peccatorum equalitate, nulquam à **S. Hieronymo** in duobus libris aduerſus Iouinianum, ipſi Iouiniano adſcribi. Nam per multas paginas in ſecundo libro contra Iouinianum **S. Hieronymus** non ſolùm hunc errorem nominatim **B** Iouiniano tribuit, fed etiam omnia eius argumeta proponit & ſoluit. Et **S. Augustinus** in epiſt. 29. ad Hieronymum, hunc Iouiniani errorem ab ipſo Hieronymo præclare confutatum fuiſſe teſtatur.

Iouinianum ſequutus **PELAGIVS**, quolibet peccato iuſtitiam amitti docebat, ac per hoc omne peccatum effe mortale, & quoniam multos iuſtos effe negare nò poterat, affirmabat poſſe hominem in hac vita, ſine omni peccato viuere. Ita reſert **S. Hieronymus** in 1. & 2. Dialogo contra Pelagianos. Et **S. Augustinus** in libro de hærefibus, cap. 88. *In id etiam, inquit Avcvstinvs, progreditur, vt videat, vitam iuſtorum in hoc ſeculo nullum omninò habere peccatum, & ex his Eccleſiam Chriſti in hac mortalitate perfici, vt ſit oinò ſine macula & ruga, quaſi nò ſit Chriſti Eccleſia, quæ in toto terrarû orbe clamat ad Deum: Dimitte nobis debita noſtra.*

Post hos **IOANNES VVICLEFFVS** (vt reſert **Thomas VValdenſis** tom. 2. de Sacramentis, cap. 14. & ſequen.) totam Eccleſiam reprehendebat, quod ignoraret diſtinctionè peccati mortalis, & venialis. Docebat verò ipſe, oia peccata effe mortalia ſi p mortale intelligatur, id eſt mortis æternæ inductiuû. Si verò p mortale intelligatur id, quod de facto mortem æternam adducit, tunc omnia peccata reproborum effe mortalia, electorum venialia ex natura ſua. Ex qua ſententia illud manifeſtè ſequitur, vt omnia ſint mortalia.

¶ Noſtro ſeculo quo veteres errores penè omnes renascentur, nulli ſunt hæretici qui verum diſcrimen agnoſcant inter peccata mortalia, & venialia. **MARTINVS LUTHERVS** in aſſert. omnium articulorum ſuorum, cum in articulo. 32. dixiſſet, omne opus hominis iuſti

D effe peccatum, & hoc **Leo X.** Pontifex damnaffet, ita ſuum errorem auxit, vt diceret, omne opus hominis iuſti effe peccatû ex natura ſua mortale, & ex ſola Dei mifericordia veniale. Idè **Lutherus** in libro de captiuitate Babylonica, c. de Baptiſmo, indicat omnia peccata effe venialia præter incredulitatem, cum ait: *Ita vides quâ diues ſit hō Chriſtianus, ſiue baptizatus, qui et volēs nō pōt perdere ſalutē ſuā quantuſcunq; peccatis, niſi nolit credere.* Quod non ita accipiendum eſt, quaſi exiſtima-uerit **Lutherus** non effe vlla peccata ex natura ſua mortalia præter incredulitatem; fed illud dicit, quia ſibi perſuaſit omnia peccata condonari, uel non impunitari credentib. non credentib. autem nullum condonari, cum fides ſola eius opinione, iuſtificet, ita redditur ad primum errorem, vt quæuis peccata natura ſua mortalia ſint, ſola uerò Dei mifericordia venialia.

PHILIPPVS MELANCHTHON in locis cōmunib. tit. de diſcrimine peccati mortalis & venialis, uidet qui dè agnoſcere diſtinctionè aliq; iter hæc peccata, fed reuera à **Lutheri** ſententia nò recedit. Scribit. n. peccata mortalia effe, quæ excutiunt **Spiritu ſanctū**; venialia, quæ nō excutiunt. Sed inter explicandû ſatis apertè prodit errores ſuos. Primû. n. docet diſcrimè peccati mortalis, & venialis nò hère locū in nō renatis. *Quantquā*, inquit, **Nero & Epicurus** multò atrocius peccant, quàm **Caro**; tamen vtriq; ſunt oppreſſi peccatis mortalib. horrendis, & ira Dei æterna. *Nec neceſſe eſt in non renatis quære*

re discriminem peccati mortalis & venialis, quia omne quod non est ex fide, peccatum est. Quod si peccata non renatorum sunt omnia mortalia, id omnino sequitur, ut nulla sint peccata ex natura sua venialia. Nā si q̄ esset ex natura sua venialia, et in nō renatis essent venialia.

SECUNDO docet, in renatis venialia peccata esse motus prauos, qui rationem ita præueniunt, aut rapiunt, ut voluntarij dici non possint: quique nobis inuitis & repugnantibus in nobis interdum existunt. Et quia poterat aliquis occurrere, ac dicere, ea quæ non sunt voluntaria, non esse peccata, nec mortalia, nec venialia; subiungit, vulgatum illud dictum (Quod non est voluntarium, non est peccatum) intelligendum esse, quoad iudicium civile, non quoad iudicium legis diuinæ. Itaque omnia illa, quæ sunt ex sententia Catholicorum vera peccata, id est, quæ sunt aliquo modo voluntaria omnia (inquam) ex Philippi sententia sunt mortalia, & sola illa apud eum venialia sunt, quæ apud Catholicos nulla peccata sunt.

TERTIO docet, peccata venialia esse verè contra legē Dei, & magnam deformitatem adferre; atque ad iram Dei mereri. Sed venialia dici, quia condonantur ijs, qui Deo grati sunt. Quod est illud ipsum, quod Lutherus voluit, cum ait, omnia opera iustorum esse peccata mortalia ex natura sua, sed venialia ex misericordia Dei, quia credentibus non imputatur: *Quamquam*, inquit, *renati*, in quibus est accensa cognitio CHRISTI, & vera invocatio, & inchoata est obedientia, sunt iusti, placent Deo, & habent Spiritum sanctum: tamen in eis adhuc in hac vita manet ingens infirmitas, videlicet caligo in mente de Deo, & voluntatis ac cordis praua inclinatio, & multi vitiosi affectus, &c. Et paulo post: *Hæc mala in renatis sunt contra legem Dei, ut Paulus testatur Rom. 7.* & quanta sit deformitas, quanta magnitudo horum malorum p̄ in veris doloribus aliquo modo agnoscunt. Sed quia persona accepta est, accensa agnitione CHRISTI, & fide in corde, & donato Spiritu sancto, & aliquo modo infirmitatem agnoscit, & deplorat, & expauescit, agnitione iræ Dei aduersus peccatum, & petit condonationē, & repugnat primis incendijs, sicut huic personæ hæc mala venialia peccata, id est, condonata, ita ut non excutiant Spiritum sanctum, & fidem, ac maneat persona in gratia. Et rursus paulo inferius: *Et si*, inquit, *morbi hærentes adhuc in renatis in hac vita, & vitiosi affectus, non sunt leuia, aut contemnenda mala, nec sunt tantum à gratia præter legē Dei, ut Monachi finxerunt, sed verè sunt contra legē Dei; tamen donec manet in renatis bona conscientia & fides, manet etiam Spiritus sanctus.*

QUARTO docet, peccata mortalia esse illa omnia, quæ excutunt fidem, id est, quæ simul cum fide consistere nequeunt: talia autem esse omnia peccata voluntaria. Postremo, inquit, hæc duo impossibile est simul existere, malā conscientiam, id est, propositum peccandi, & fidem, quæ est fiducia misericordiæ Dei propter Christum promissæ. Quia habes propositum peccandi, contemnit aut fugit Deum, non accedit ad Deum. At fiducia misericordiæ accedit ad Deum. Pontifice Christo. Ex his habemus, Philippum non agnoscere vlla peccata venialia nisi in voluntaria, & ea venialia esse non ex natura sua, sed quia ob fidem non imputantur.

Eandem sententiā exprimit TILMANNVS HESHVS in libro de erroribus Pontificiorum, titulo 4. qui est de peccato, nu. 24. his verbis: *Contendunt Pontificij, a discrimine inter peccatū mortale & veniale nō in eo consistere, quod venialia peccata testia & condonata sint; mortalia verò æternæ damnationi obnoxia, sed quod discrimen sit in ipsa peccatorum natura, & actione, hoc modò, quod peccata mortalia sint eiusmodi, ut repugnent iustitiæ, caritati, & legi diuinæ, & mereantur æternam damnationem, venialia verò nec caritati, nec iustitiæ, nec legi aduersentur, nec etiam mereantur mortem, vel iram Dei, sed sint digna venia.*

In eandem sententiam concurrunt MAGDEBUR-

GENSES cent. 1. lib. 2. cap. 4. colum. 171. ubi sic loquitur de discrimine peccatorum ex doctrina (ut ipsi putant) Apostolica: *Docent (Apostoli) veniale peccatū nullū quidē per se esse, dū asserūt omnia peccata pugnare cū lege diuinā, & mereri irā Dei, & æternas penas. Sed per accidēs, hoc est, p̄ causas aliunde incidētes, nē p̄ remissione peccatorū, quæ contingit fidelib. p̄ Christū. Et paulo antē dixerant: Qui natus est ex Deo, peccatū nō committit, hoc est, nō committit peccatum mortale; sed venialia eius sunt peccata, seu peccata p̄ fidē in Christū, ipsi non imputantur.* Et colum. 173. *Impij, inquit, & increduli nō tantū scelera externa contra legē Dei adferunt mortē & cōdēnationē: verū et deprauata natura, & interni affectus mali, & opera externa, et civiliter honesta. Renatis verò mortē adferunt omnia actualia peccata, siue interna ut cogitationes, & affectus, siue externa, ut dicta, & facta contra legē Dei, si nō repugnēt ijs fide, sed assentiatur ad efficiēdū ea, siue in actū perducantur, siue non. Et paulo infra: Peccata mortalia excutunt fidem, & Spiritum sanctū, & bonam conscientiam.*

Eadem est sententia MARTINI KEMNITII in prima parte Examinis Concilij Trident. pag. 926. & 927. *Peccata mortalia, inquit, excutunt fidē, & Spiritū sanctū, & tūc desinunt esse iusti. Venialia verò peccata sunt et in renatis, nec propterea desinunt esse iusti. Et infra: Licet sint differentiæ, & gradus peccatorū, nullū tamē tā minūtū & leue peccatū est, qd non sit à uoluntate, hoc est præuaricatio legis diuinæ. Et infra. Lex accusat & damnat etiā illa peccata, quæ venialia vocantur, nisi tegantur & non imputentur propter Christum.*

PORRO IOANNES CALVINVS partim Luthero, partim Iouiniano, partim VVicleffo assentitur. Nā libro secundo Institutionum, capite octauo, §. 59. ita concludit: *Habeat filij Dei omne peccatū mortale esse, quia est aduersus Dei voluntatē repellio, q̄ eius irā necessariò prouocat; quæ est legis præuaricatio, in qua editū est sine exceptione Dei iudiciū: Sanctorū delicta venialia esse, non ex suapte natura, sed quia ex Dei misericordia veniam consequuntur.* Et libro tertio, capite quarto, §. 28. *Ceterum*, inquit, *fidelium peccata venialia esse: non quia non mortem mereantur, sed quia Dei misericordia nulla est condemnatio ijs, qui sunt in Christo Iesu, quia non imputantur, quia venia delentur. Neq; his dissimilia scribit in Antidoto Concilij Tridentini sess. 6. capite 12.*

Atque hæc quidem consentanea sunt doctrinæ Lutheranorū. Sed quia idē Calvinus libro tertio Institutionum, capite secundo, §. 11. docet, fidē esse donū propriū electorum, & semel verè habitam non posse unquā amitti, inde cōsequitur, ut ex doctrina Caluini peccata oīa reproborū sunt mortalia, electorum aut venialia, ut VVicleffus etiam sensisse demonstrauimus. Hoc tñ interest inter VVicleffum & Calvinum, quod VVicleffus absolute peccata electorum facit venialia; Calvinus autem vult esse venialia, quæ sunt ab electis post fidem semel adeptā, non autem quæ ante fidem.

Itaq; opinione Caluini peccata fidelium electorum sunt venialia, non tam quia electi sunt, q̄ quia manent cum fide, quæ semel habita nunquam perit, & propria electorum est; in quo Calvinus Iouinianum sequitur, qui docuit hominem semel baptizatum non posse unquam à gratia Dei, excidere, teste sancto Hieronymo libro secundo aduersus Iouinianū. Verba autē Caluini li. 3. Insti. c. 2. §. 11. hæc sunt: *Reprobi nunq̄ sensum gratiæ nisi confusū percipiūt, ut vmbra potius apprehendant, q̄ solidū corpus.* Quia peccatorū remissionē Spiritus propriē in solis electis obsignat, ut eā speciali fide in usum suū applicent. Et paulo antē: *Ergo, inquit, ut solos electos semine incorruptibili Deus in perpetuū regenerat, ut nunquā dispereat semen vitæ eorum cordibus insitum. ita solidē in illis obsignat adoptionis suæ gratiā, ut stabilis ac rata sit.*

His omnibus erroribus cōtraria est sententia communis Theologorum Catholicorum apud Magistrū Sententiarum in secundo libro Sentent. distinct. 42. & S. Thom.

S. Thom. 1. 2. quæft. 88. art. 1. & omnium ferè scriptorum, qui aduerfus hæreticos de hac controuerfia difseruerunt. Docent enim communi confenfu, peccata quædam ex natura fua, nulla ratione habita ad prædeterminationem, vel reprobationem, aut ad ftatum reatorum, vel non reatorum, effe mortalia, quædam venialia, & prioribus quidem indignum reddi hominẽ amicitia Dei, & mortis æternæ reum. Posterioribus tẽporalis tantum fupplicij, paternæq; caftigationis hominem reum conftitui. Excipiuntur Ioan. Gerson. 3. par. Theologiæ, tract. de vita fpiritali animæ, lect. 1. Iacobus Almain tract. 3. c. 20. & Ioan. Epifcopus Roffenfis in refutatione art. 32. Lutheri, qui non nihil à communi Theologorum fententia deflexerunt, fed abque peruicacia, & longè alia ratione, quàm hoftes fidei faciant.

CAPVT V.

Refellitur fententia Iouiniani & Pelagii.

REFELLEMVS nunc ordine, PRIMO Iouinianum & Pelagium. DEINDE VViclefium & Caluinum. TERTIO Lutherum, Philippum, Kemnium, & cæteros eiuſdem ſectæ. POSTREMO aduerfus omnes fimul probabimus Catholicam ſententiam de diffinitione peccati mortalis & venialis ex natura fua.

IGITUR Iouinianus & Pelagius, qui ſimpliciter diffinitionem peccati mortalis & venialis tollebat à medio, ex ijs Scripturis apertiffimè refelluntur, quæ docèt peccata quædam iniuftos homines conftituere, quædam in iſtis iuſtis ita hæere, vt non propterea iuſti effe definant. Ad PRIMUM caput illa pertinent Ezech. 18. vbi poſteaquam Dominus per Prophetam deſcripſit hominem probum, qui non leuauerit oculos ad idola domus Iſraël, non adulterium, non furum fecerit, hominem non contriſtauerit, &c. ſubiungit: *Hic iuſtus eſt, vita viuet*, quaſi dicere velit, ſi ſecus fecerit, iuſtus non erit, ſed iniuſtus. Et ideo paulo poſt addit: *Si auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua, & fecerit iniquitatem ſecundum omnes abominationes, quas operari ſolet impius, nunquam viuet?* Eodem pertinet illud Apoſtoli 1. Corinth. 6. *An nescitis, quia iniqui regnum Dei non poſſidebunt?* Iuſti ſed fidebunt? nolite errare, neque fornicari, neque idolis ſeruientes, neq; adulteri, neque molles, neque mafculorum concubitores, neq; fures, neq; auari, neq; ebrioſi, neq; maledici, neq; rapaces regnũ Dei poſſidebunt, & hæc quidẽ fuiſtis, ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis in nomine Domini Ieſu Chriſti, et in ſpiritu Dei noſtri.

Vbi Apoſtolus tribus modis oftendit, peccata quæ hic enumerantur, facere homines iniuſtos, ſine cū iuſtitia non poſſe conſiſtere. PRIMO, quia docet eos, qui talia agunt, effe iniquos. Nam cū dixiſſet: *Nescitis quia iniqui regnum Dei non poſſidebunt*, continuo explicuit qui ſint appellandi iniqui, cū addidit: *Neque fornicari, neq; idolis ſeruientes, &c.* SECUNDO, quia purgationem ab eiufmodi peccatis non ſolum ablutionem vocat, ſed etiam iuſtificationem, nimirum, vt indicaret iniuſtos effe qui talia agunt, vel egerunt, donec per Dei gratiam iuſtificentur. TERTIO, quia teſtatur eiufmodi peccatis excludi hoĩes, ac priuari poſſeſſione regni cælorum, quæ merces eſt operum bonorum, & corona iuſtitia. Multa poſſent alia huc adduci, ſed nõ eſt opus, cū hanc partem omnes admittant.

Ad ALTERVM igitur caput de quo ſolo põt effe dubitatio, pertinet illud Prophetæ Pl. 31. *Pro hac orabit de te ois Sanctus in tẽpore opportuno.* Vbi illud; *Pro hac*, refert ad peccati remiſſionẽ, de qua paulo antè dixerat: *Dixi confitebor aduerſũ me iniuſtitia meã, & tu remiſiſti impietate peccati mei.* Cū igitur pro remiſſione peccati oret ois Sanctus, manifeſte ſequitur, effe quẽdã peccata, quæ in Sanctis aliqui inueniuntur, nec tollunt ſanctitatẽ. Eodẽ pertinet illud Plal. 98. *Moyſes, & Aarõ*

A in ſacerdotib. eius, & Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius, cuſtodiebant teſtimonia eius, & præceptũ quod dedit illis, Domine Deus noſter, tu exaudiebas eos, Deus tu propitiuſ fuiſti eis, & vlciscens in omnes adinuentiones eorum. Ex hoc loco diſcimus, Moyſem, Aaron, & Samuel viros iuſtos fuiſſe, & cuſtodiriſſe præcepta Domini. Et tamen non deſuiſſe illis peccata, ob quæ propitiatione Dei indigerent, & à Domino paternè caſtigarentur. Simile eſt illud Salomonis Prouerbiorũ 24. *Septies in die cadet iuſtus, & reſurget.* Et Eccleſiaſtici ſeptimo: *Non eſt homo iuſtus in terra, qui faciat bonũ, & non peccet.* Et in Teſtamento nouo docuit CHRISTVS, Apoſtolos, & omnes alios fideles, quantumuis iuſtiſſimos, quotidie dicere: *Dimitte nobis debita noſtra*, Matthæi ſexto. Et S. Ioannes, qui ſine dubio ſanctus

B & iuſtus erat, de ſe & alijs dicit, 1. Ioannis primo: *Si dixerimus, quia peccatum nõ habemus, nos ipſos ſeducimus.* Et B. Iacobus ſimiliter de ſe, & cæteris pronunciat: *In multis offendimus omnes*, Iacobi tertio. Igitur ex diuinis literis aperte conuincitur, effe peccata quædam, quæ cum iuſtitia & ſanctitate non pugnent. IDEM probari poteſt ex definitione Conciliorum. Nam Concilium MILEVITANVM canone 7. ita de hac re loquitur: *ſi placuit, vt quicumq; dixerit in oratione Dominica ideo dicere ſanctos, Dimitte nobis debita noſtra, vt nõ pro ſeipſis hoc dicant, quia non eſt eis iam neceſſaria iſta petitio, ſed pro alijs, qui ſunt in ſuo populo peccatores, & ideo non dicere vnũquemque Sanctorum, Dimitte mihi debita mea, ſed, Dimitte nobis debita noſtra, vt hoc pro alijs potius, quàm pro ſe petere intelligatur, anathema ſit.* Similia habentur canone 6. & 8. Cui Concilio ante mille & cẽtũ annos celebrato ſubſcripſit Concilium Oecumenicum TRIDENTINVM, cū ait ſeſs. 6. cap. 11. *Liçet in hac mortali vita, quantumuis ſancti & iuſti in leuiſſa ſaltem & quotidiana, quæ etiam venialia dicuntur, peccata quandoque cadant, non propterea deſiunt effe iuſti.* Nam iuſtorum illa vox eſt humilis & verax, *Dimitte nobis debita noſtra.*

ACCEDIT præterea ſanctorum Patrum conſenſus, Sanctus CYPRIANVS in ſermone de eleemoſyna: *Si autem, inquit, nemo eſſe ſine peccato poteſt, & quiſquis ſe inculpatum dixerit, aut ſuperbus, aut ſtultus eſt, quàm neceſſaria, quàm benigna eſt clementia diuina, quæ cū ſciat nõ deſſe ſanctis quẽdã poſtmodũ vulnera, dedit curandis denuo ſanandisq; vulneribus remedia ſalutaria.*

D S. BASILIUS oratione in Plalm. 114. *Qui in peccato, inquit, mortali hæret, dicat, Circumdederunt me dolores mortis, & pericula inferni inuenerunt me.* Quo loco S. Baſilius cū peccatum mortale nominat, ſignificat, inueniri etiam peccatum veniale, ob quod non ſit opus dicere, Circumdederunt me dolores mortis.

S. AMBROSIVS in Plalm. 118. ſermone 16. explicans illud: *Fac cū ſeruo tuo ſecũdũ miſericordiam tuã.* Nõ poteſt, inquit, hoc iuſtus negare, quia nemo ſine peccato.

S. GREGORIUS NAZIANZENSIS oratione ſecunda in Iulianum, vltra medium: *Magnum, inquit, eſt, neque ab initio peccare, aut ſaltem non in maximis delinquere. Quoniam penitus à peccato liberum eſſe, Deus ſupra humanam naturam ordinauit.* Ex quo loco intelligimus, peccata quædam leuiſſa in omĩbus hominibus, quamuis iuſtis & ſanctis reperiri.

S. HIERONYMVS libro ſecundo aduerſus Pelagianos, nõ procul ab initio: *Iuſtos, inquit, eſſe concedo, ſine omni autem peccato omninõ non aſſentior.* Idem fuſiſſimè docet toto libro ſecundo & tertio, contra Pelagianos, & libro ſecundo contra Iouinianum.

S. AUGUSTINVS libro primo contra duas epiſtolas Pelagianorum, capite 14. *Nullus, inquit, in Eccleſia rectè poſſet ordinari miniſter, ſi dixiſſet Apoſtolus, ſi quis ſine peccato, vbi ait, ſi quis ſine crimine eſt.* Multi quippè fideles baptizati, ſunt ſine crimine, ſine peccato autem in hac vita neminem dixerim. Et libro tertio, capite tertio: *Quamuis, inquit, diabolus* Rob. Bellarmini Tom. 4. C 3 ſit au-

fit auctor & princeps omnium peccatorum, non tamen filios diaboli faciunt quęcunque peccata. Peccant enim & filij Dei, quoniam si dixerint se non habere peccatum, se ipsos seducunt, & veritas in eis non est. Idem libro de natura & gratia, cap. 36. scribit, omnes omninō Sanctos, excepta S. Virgine Deipara dicere potuisse illa verba S. Ioan. iam citata; Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est.

IOANNES CASSI ANVS collat. 22. c. 13. Ceterū, inquit, iustos, ac sanctos viros non esse immunes à culpa manifestè Scriptura pronūciat, dicens, Septies in die cadit iustus, et resurgit. Quid. n. aliud est cadere, quā peccare? & tamē cum dicatur septies cadere, iustus nihilominus pronūciatur, nec iustitię eius preiudicatur lapsus fragilitatis humanę, quia multū interest inter sancti, & peccatoris hominis lapsū. Aliud enim est admittere mortale peccatum, & aliud est cogitatione, quę peccato non careat, preueniri, &c.

S. GREGORIUS lib. 21. Moraliū, cap. 9. Hoc, inquit, inter peccatum distat, & crimen, quod oī crimen peccatum est, non tamen oī peccatum crimē est: & in hac vita multū sine crimine, nullus verō esse sine peccatis valet. in qua uidelicet peccatorū & criminū distinctione pēsandū est, quia nōnulla peccata aīam polluūt, q̄ crimina extinguit.

S. BERNARDVS in sermone de cōna Domini: Et unde, inquit, scimus, quia ad diluenda peccata quę nō sūt ad mortem, & à quibus, plene cauere non possumus ante mortē ablutio ista pertineat? Vide eundē in libro de precepto & dispensatione vbi ex Scripturis, ex regula sancti Benedicti, & ex ipsa ratione demonstrat, quādam esse peccata lethaliter criminalia, vt ipse loquitur, quādam autem venialia. Vide etiam eiusdem equalem Richardum de sancto Victore, qui librum integrum scripsit de distinctione peccati mortalis & venialis, ac docuit, omnes Sanctos in hac vita venialiter aliquando peccare, & priuilegium esse beatorum in cōso regnandi venialibus omninō carere. Huc etiam pertinere possunt argumenta, quę paulō pōst aduersus Lutheranorum sententiam proponemus.

C A P V T V I.

Diluuntur obiectiones Pelagianorum.

PELAGIANI (vt referunt sancti Patres Hieronymus & Augustinus) loca quādam ex Scripturis vrgebāt, ex quibus effici arbitrabantur, posse ac debere homines peccatis omnibus carere, ac per hoc nullum esse peccatum quod iustitię non repugnet.

PRIMA obiectio sumitur ex illis testimonijs, quę docent, homines debere esse perfectos, Deuteron. 18. Tu autem perfectus eris corā Domino Deo tuo. Matth. 5. Estote perfecti, sicut Pater uester cęlestis perfectus est. Certē perfectus dici non potest, cui aliquid deest; deesse autem aliquid ei, qui in peccatis est negari non potest. Possumus igitur & debemus omni peccato carere, & hoc Deus iubet vt simus perfecti, si amici & filij eius esse volumus.

RESPONSIO; Perfectio in Scripturis non vno modo accipitur. INTERDVm enim perfecti dicuntur, qui semper actu diligunt Deum, & omnia quę faciunt, in ipsum actu referunt. Cum qua perfectione nullum peccatum, ac ne veniale quidem consistere potest. Sed hac perfectio propria beatorum est, neq; nobis in hac vita à Domino imperatur. Itaq; Apostolus de hoc perfectionis gradu loquens in epistola ad Philippenses, ca. 3. ait; Nō quod iam acceperim, aut iam perfectus sim. Sequor autem si comprehendam, &c. INTERDVm Perfecti dicuntur, qui tametsi non semper actu Deum cogitent & diligant, vt beati faciunt, tamē totos se Deo consecrant, atque omnia deserunt, vt Deo placeant, iuxta illud Matth. 19. Si uis perfectus esse, uade, uende omnia quę habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum

in celo, & ueni sequere me. Atque hæc perfectio non imperatur, sed consulitur, vt S. Augustinus docet in epist. 89. quęst. 4. & ante eum S. Ambrosius in libro de uidiis, & S. Hieronymus in libro contra Vigilantiū. DENIQUE Perfecti dicuntur, & quidem valde frequēter, qui Deum super omnia diligunt, & licet non deserant actu res suas, tamen parati sunt potius omnium rerum, & ipsius vitę iacturam facere, quā Dei gratiā & amicitiam perdere, atque ita seruant omnia diuina mandata, dum nihil admittunt, quod caritati, quę finis est percepti, repugnet.

Hunc perfectionis gradum Christus imperauit, cū ait: Estote perfecti. Matth. 5. & de eodem loquitur Scriptura Gen. 6. cū ait: Nō uir iustus atque perfectus fuit. Et cap. 17. Ambula coram me, & esto perfectus. Et Deut. 18. Tu autem perfectus eris cum Domino Deo tuo. Et Philip. 3. Quicunq; perfecti sumus, hoc sentiamus. Isti autem duo gradus perfectionis non excludunt omnia peccata, sed ea solū, quę caritati repugnant. Nam Apostoli perfecti erant iuxta illud iam citatum ad Philip. 3. Quicunq; perfecti sumus. Et in priore ad Corin. cap. 2. Sapientiam loquimur inter perfectos: Et tamen Apostoli erant, qui dicebant: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, &c. Et: In multis offendimus omnes. Et apostolos Dominus orare docuit. Dimitte nobis debita nostra.

SECUNDA obiectio sumitur ex illis testimonijs quę verā iustitiam omni macula carere oportere affirmant. Psalm. 14. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam. Psalm. 17. Ero immaculatus cum eo, & obseruabo me ab iniquitate mea. Psalm. 118. Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Eph. 1. Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, vt essemus sancti & immaculati.

RESPONSIO; Sanctus Augustinus in libro de perfectione iustitię, dicit, Sanctos in hac vita appellari posse immaculatos, nō quod nullas contrahant maculas, sed quia cupiūt ac student nullas contrahere, & si quas contrahunt, continuō eas per orationem tergunt. Posset etiam responderi, maculam propriē non oriri ex peccato veniali, sed solū mortali, vt sanctus Thomas docet 1. 2. quęst. 89. artic. 1. Siue autem dicamus cum S. Augustino, iustos in hac vita nominari immaculatos, quia sunt desiderio, ac studio tales; siue cū S. Thomas, quia veniale peccatum non efficit maculam; illud negari non potest, in Scripturis vocari immaculatos et eos, qui venialibus peccatis non carent, cū si de vllis hominibus dici possit, Beati immaculati in via; &, Qui ingreditur sine macula; & Ut essemus sancti, & immaculati; id sine dubio de Apostolis dici possit: & tamē clamat vnus ex ipsis: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus.

Obiectio TERTIA sumitur ex testimonio illo 1. Ioan. 3. Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius manent in eo, et non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. RESPONSIO; Sanctus Augustinus libro secundo de peccat. merit. & remis. cap. 7. dicit, iustos in hac vita partim esse filios Dei ratione gratię iustificantis, partim filios huius seculi, ratione carnalis concupiscentię, quę ex peccato primi hominis in nobis relicta est; & quidem vt filios Dei non peccare, sed perfici quotidie magis ac magis; tamen vt filios huius seculi ratione infirmitatis nondum omninō sublata aliquando labi. S. BERNARDVS serm. 1. de Septuagesima, refert hunc locum ad prædestinationem, ac dicit, filios Dei non peccare, ita vt in peccato permaneant? Omnis, inquit, qui natus est ex Deo non peccat, id est, non permanet in peccato, quia conseruat illum (vtique vt perire non possit) quę falli non potest, generatio cęlestis. Sed optimē omnium videntur hunc locum exposuisse S. Augustinus tractat. 5. in epist. S. Ioannis, & S. Hieronymus lib. 1. aduersus Pelagianos,

gianos, qui docent, homines iustos, dum iusti sunt, non posse peccare eo peccati genere, quod repugnat iustitiae, siue charitati, quae est verissima, perfectissimaque iustitia. Itaque de venialibus peccatis, quae cum charitate non pugnant, scripsit S. Ioannes: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, &c. De lethalibus autem: Qui natus est ex Deo, non peccat, &c.

Obiectio QUARTA sumitur ex testimonio illo Luc. 1. Erant autem iusti ambo, incedentes in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini sine querela. Videtur in hoc loco sanctus Euangelista Lucas, posteaquam dixerat, Erant autem iusti ambo, explicare voluisse quid sit esse iustum, & ideo adiunxisse, incedentes in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini sine querela. Quae explicatio remouere videtur ab homine iusto peccata omnia non solum grauiora, sed etiam leuiora. Et confirmabat hoc argumentum Pelagius ex commentario S. Ambrosii in hunc locum Euangelij, ubi S. Ambrosius inuehitur in eos, qui putant homines non posse absque peccato viuere.

RESPONSIO; Ad locum Euangelij responderi S. Augustini lib. de perfectione iustitiae, & in libro de gratia Christi, c. 48. & 49. aliud esse viuere sine querela, aliud viuere sine peccato: illud enim sine querela viuere, de quo homines queri non possunt, qui nemini noceat, omnibus proficiat, scandalum nulli tribuat, licet coram Deo peccatis venialibus non careat, & tales fuisse Zachariam, & Elizabeth. Ad commentarium S. Ambrosii responderi ibidem Augustinus, S. Ambrosium autem postea sententiam suam humiliter correxisse, aut solum significare voluisse posse homines sine peccato viuere non absolute, sed secundum quendam modum, ita, ut sine querela inter homines conuersentur. Nam idem Ambrosius in commentario Isaiae (quem Augustinus eo loco citat) aperte scribit, neminem in hac vita sine peccato, aut omnino immaculatum esse posse.

Est autem hoc loco obseruandum, quod tamen si dixerimus, nullum, quantumuis iustum & sanctum, potuisse in hac vita sine peccatis venialibus viuere, semper tamen excipimus Dominum nostrum IESUM CHRISTUM, & eius matrem semper VIRGINEM MARIAM. Nam potissima causa, cur à peccatis venialibus omnino liberari nequeamus in hac vita, est concupiscentia illa carnis, quae & peccati fomes à Theologis dicitur, quam ex iustitiae originalis amissione contraximus; CHRISTVS autem concupiscentia illa omnino caruit, quippe qui de Virgine virtute Spiritus sancti conceptus fuit. Ipsa autem sancta VIRGO (ut S. Thomas docet in 3. part. quaest. 27. ar. 3.) in prima sanctificatione, vel à fomite plane liberata, vel (quod ipse magis probat tanta gratiae copia repleta fuit, ut fomes in ea ligatus manserit, ac deinde in ipsa filij conceptione penitus ablatus fuerit. Itaque de CHRISTO legimus: Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, 1. Petri 2. De VIRGINE autem: Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te, Cant. 4.

De eadem S. CYPRIANVS (vel quicumque fuit auctor, sine dubio antiquus & doctus) in sermone de Natiuitate Christi: Plurimum, inquit, à ceteris differens (Maria) natura communicabat non culpa. De eadem S. AMBROSIVS serm. vlt. in Plal. 118. Suscipe, inquit, me non ex Sara, sed ex Maria, ut incorrupta sit Virgo, sed Virgo per gratiam ab omni integra labe peccati. Et S. AUGUSTINVS lib. de natura & gratia, c. 36. Excepta, inquit, sancta Virgine Maria, de qua propter honorem Domini nullam prorsus, cum de peccatis agitur, habere volo questionem. Unde enim scimus, quod ei plus gratia collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quia concipere, ac parere meruit eam, quae constat nullum habuisse peccatum. Et S. ANSELIVS libro de conceptu virginali, ca. 18. Decuit, inquit, ut ea puritate Virgo niteretur, quae maior sub Deo nequit intelligi. Et S. BERNARDVS in epist. 174. Ego, inquit, puto, quod & copiosior sanctificatio

nis benedictio in eam descenderit, quae ipsius non solum sanctificaret ortum, & vitam deinceps ab omni peccato custodiret immunem, quod nemini alteri in natis quidem mulierum creditur esse donatum. Decuit nimirum Reginae Virginis singularis priuilegio sanctitatis absque omni peccato ducere vitam, quae dum peccati, mortisque pareret peremptorem, munus vitae & iustitiae omnibus obtineret. Idem docet S. Thomas in 3. part. quaest. 27. art. 4. S. Bonauentura, & ceteri Theologi in 3. Sentent. distinct. 3. & copiose Richardus de S. Victore in secundo lib. de Emanuele. Denique CONSILIVM TRIDEN. sess. 6. can. 23. ita concludit: Si quis dixerit, hominem semel iustificatum posse in tota vita peccata omnia etiam venialia vitare, nisi ex speciali Dei priuilegio, quemadmodum de beata Virgine tenet Ecclesia, anathema sit.

NEQUE mouere debent testimonia Chrysostomi, Ambrosii, & Augustini, quae contra citat Calvinus in Antidoto huius canonis Concilij Tridentini. NAM testimonium Ambrosii, quod ille citat, nusquam extat; testimonium autem Augustini generale est, & exceptionem admittit, quam ipse Augustinus in alio loco adhibet, ut nos ostendimus. Chrysostomus videtur quidem aliquid dicere aduersus ea, quae communiter Patres docent: tamen & verba eius benigne exponi possunt, & ipse sibi anteferri sine dubio parietur communem Patrum consensum, & ipsas Graecae Liturgias, in quibus asseritur beata Virgo plane irreprehensa, & incontaminata, sanctior Cherubin & Seraphin. Vide de plura apud Canisium nostrum libro primo de beata Virgine, cap. 10. & lib. 4. cap. vlt.

CAPVT VII.

Refellitur error Ioan. V. Vicleffi, & Ioan. Caluini.

DEMONSTRAVIMVS haecenus, esse discrimen aliud quod inter peccata, & quaedam eorum lethalia, quaedam venialia recte nominari. Nunc ij refellendi sunt, qui distinctionem istam admittunt, sed peruersa interpretatione deprauant. Ac imprimis occurrunt Ioan. V. Vicleffus & Ioan. Calvinus, qui (ut supra ostendimus) peccata venialia dici volunt omnia peccata praedestinatorum, mortalia vero peccata omnia reproborum. Quam sententiam non solum Catholici Doctores, sed etiam Lutherani ex Scripturarum exemplis firmissima ratione confutant. Nam profecto Adā praedestinus erat, & nunc in caelo cum beatis spiritibus regnat. Nam inter haereticos numerant Tatianum, qui negabat, Adamum saluum esse. Iren. lib. 1. cap. 31. Tertull. lib. de praescript. haeret. Epiphanius haeresi 46. & Augustinus in lib. de haeresibus, cap. 25. & tamen eundem Adamum lethaliter peccasse, & verè à gratia Dei excidisse nemo unquam negauit, cum Apostolus dicat: Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors, Roman. 5. Et cum Deus tam aperte cominatus esset: Quicumque die comederis ex eo, morte morieris, Gen. 2. Quod de morte non solum corporis, sed etiam animae intelligendum esse docent sancti Patres, Ambrosius lib. de paradiso, c. 9. Augustinus lib. 13. ciuit. ca. 12. & Gregorius lib. 5. epist. 14.

ADDE et quod non solum lapsus est Adā in peccatum lethale inobedientiae, sed et fide amisit, quae amitti non posse Calvinus existimat. Audi TERTULLIANVM in secundo libro aduersus Marcionem: Quis dubitabit ipsum illud Adā delictum haeresin pronuntiare? Et infra: Rudis admodum haereticus (Adam) fuit. Audi sanctum AMBROSIVM in epist. 33. ad sororem Marcellinam: Agnoscis Adam, esse te nudum, quia bona indumenta fidei perdidisti. Et libro septimo in Lucam, ca. 47. dicit, Adamum exutum fuisse fidei vestimento, cum primum peccauit. Audi sanctum AMBROSIVM libro 14. de ciuitate Dei, ca. 17. Hoc itaque cognouerunt, quod feliciter ignorarent, si Deo Rob. Bellarmini Tom. 4. C 4 creden-

credentes, & obediētes non committerent, quod eos cogeret experiri, infidelitas & inobediētia quid nocerēt. Et lib. 1. in Iulianum, cap. 2. idem probat testimonio Sancti Olympi Episcopi Hispani. Audi S. P R O S P E R V M in responsione ad tertium dubium Genuensium: *Credendo Adā diabolo, non credidit Deo.* Et infra: *Quomodo fides in Adam perditā, in quoquam filiorū eius inueniretur, nisi ea idem spiritus, qui omnia in omnib. operatur, infunderet?* Et infra: *Omnes igitur quod Adam perdidit, perdiderunt. Perdidit autem primitus fidem, quam omnes, quia primam potuimus amittere, primā habemus accipere.* Cum igitur Adam electus, ac praeordinatus fidem semel habitam peccando perdidit, & reus mortis aeternae constitutus fuerit, saluum omnino esse conuincitur, quod Viclefius, & Caluinus, & ante eos Iovinianus asseruit, peccata praeordinatorum nō posse esse lethalia, praesertim si fidē aliquā habuerint.

ALTERVM exemplum est sancti Prophetæ David, quem praeordinatum fuisse, atque aded saluum & sanctum esse nemo negare potest, cum Dominus dicat in Euangelio, Lucæ 13. *Cum videritis Abraham, Isaac, & Jacob, & omnes Prophetas in regno Dei.* Certē enim si omnes Prophetæ erunt in regno Dei, sine dubio non aberit David, qui per excellentiam Prophetæ cognomen inuenit. Eundem fuisse fidelem, & iustum, antequam in peccatum adulterij, & homicidij liberetur, æquē certum est. Nam Apostolus Paulus Act. 13. sic ait de eo: *Suscitauit illis (Deus) David Regem, cui testimonium perhibens dixit, Inueni David filium Iesse virum secundum cor meum.* Et Psalmi eius aperte indicant fuisse Dauidem plenum fide, & Spiritu sancto.

Porrō eundem lapsum esse in peccata mortalia, eaquē grauissima, ac per hoc Spiritum sanctum excussisse, & gratia excidisse facillē probari potest. Nam in primis hoc apertissime docet ipse David in Psal. 50. ubi propriē (vt ex titulo constat) deflet adulterium suum, & homicidium occasione Bethsabeæ commissum, ubi inter cætera dicit: *Tibi soli peccaui, & malum coram te fecit.* Et: *Cor mundum crea in me Deus, & Spiritum rectum inuina in visceribus meis.* Nec sanē peteret cor mundum in se creari, & renouari spiritum rectum, nisi crederet per peccatum munditiem cordis, & rectitudinē spiritus se amisisse. Quod verō subiungitur: *Et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me.* Non significat, in eo peccante remansisse habitatorem Spiritum sanctum, qui in solis iustis propriē inhabitat: Sed significat (Augustino teste) spiritum cœpisse iterum Dauidi adesse, cum ei pœnitentiā inspirauit, & ideo Dauidem, qui donum Dei non ignorabat, precatum esse à Deo, vt spiritum illū sanctum pœnitentiæ lachrymas in se excitantem non auferret. Quod autē David recōciliationē adhuc expectaret & peteret, perspicuum est ex verbis sequētib: *Redde mihi letitiam salutaris tui.* Et rursum: *Auditui meo dabis gaudium & letitiā, & exultabunt ossa mea humiliata.* Et: *Cor contritū & humiliatū Deus nō despicies.*

HIS accedunt testimonia Patrum. Nam S. AMBROSIVS in lib. de Apologia David, cap. 16. explicās illud: *Libera me de sanguinib. &c.* Ad Viriā mortem, inquit, potest referrī, quod mandata necis eius conscius veniam tanti poscat admissi. Et infra: *Quibus vinculis se enodari desiderans diuinum sibi precatur auxilium, vt, ab omni criminis perpetrati labe mundetur.* Et infra: *Non est mirum, quod tam grauiter doleat fundē sanguinis innoxij sibi obrepisse peccatum. Ideo liberari se à sanguinib. hoc est, à peccatis mortalibus postulauit.* His verbis Ambrosius Davidis adulterium & homicidium, peccata mortalia fuisse docet, cum & crimina, & vincula, & tanta admissa, & expressē peccata mortalia nominet.

S. AUGUSTINVS tract. in Psalm. 50. ita Dauidem loquentem inducit: *Miserere mei secundum magnam misericordiam tuam. Subueni graui vulnere secundum magnam medicinam tuam.* Graue est quod habeo, sed ad omnipotentem confugio. De meo tam lethali vulnere de

Asperarem, nisi tantum medicum reperirem. Et hic vides peccatum Davidis graue, & lethale nominari, & eius modi, vt ferē ad desperationem posset adducere.

S. HIERONYMVS in epist. ad Oceanum de obitu Fabiola describit pœnitentiam publicam Davidis, qualis in Ecclesia pro magnis sceleribus fieri solet. Ex quo satis indicat, graue admodum fuisse peccatum Davidis.

S. GREGORIUS lib. 22. Moralium, cap. 13. scribit, peccatorem similem esse Lazaro mortuo, qui Domini voce reuocatur ad vitam: atque exemplum Davidis adducens ait: *Vnde David Propheta ab illa tanti mole facinoris reuiuiscens ad vocem Domini, quasi foras exijt, dum per Nathan correptus quod fecerat accusauit.* Ex his igitur manifestum est, Dauidem praeordinatum, fidelem & iustum in peccatum mortale incidisse, & rursum per pœnitentiam ad gratiam Domini rediisse: ac proinde falsam, atq; etiam apertissime falsam Viclefii, & Caluini esse sententiam.

TERTIVM exemplum est Apostoli Petri, quem praeordinatum fuisse, & nunc saluum, sanctum, & beatū esse nemo negat, cum beatus Ioannes in extremo Euangelio suo tam luculentum testimonium reddiderit beatę mortis ipsius. Nam cum Dominus Petro dixisset: *Cum senueris alius cinget te, & ducet quod tu non vis,* subiunxit Euangelista: *Hoc autem dixit, significans quā morte clarificaturus esset Deum.* Eundem Petrum fidelem & iustum fuisse antequam Dominum ter abnegaret, testis est CHRISIVS ipse, qui & Matth. 16. cum beatum appellauit, & Ioan. 13. eidē dixit: *Qui lotus est, non indiget, nisi ut pedes lauet. Et uos mundi estis, sed nō omnes, &c.*

Eundem autem mortale peccatum, & quidem grauissimum admisisse, cum ad vocem ancillæ Dominum negauit, nec solum negauit, sed etiam iurando, & anatematizando negationem confirmauit, testantur Iachrymæ, & pœnitentia eius. Nam (vt scribit Marthæus cap. 26. post tantum admissum facinus amarē fleuit. Testantur etiam sancti Patres idipsum passim, sed vt nō laboremus in re perspicua, vnus hoc loco sufficiet AUGUSTINVS, qui tract. 66. in Ioan. nō solum hoc docet, sed etiam contendit ita esse, nec posse, salua fide aliter dici. Inter alia sic Petrum alloquitur: *Timendo mortem carnis tuæ, mortem dabis animæ tuæ. Quanta enim vita est confiteri Christum, tanta mors est negare Christum.* Et infra: *In anima Petri contigit, quod offerebat in corpore, non tamen pro Domino, quod temerē præsimebat, præsens, sed aliter quā putabat; namq; ante mortem, & resurrectionem Domini, & mortuus est, negando, & reuiuixit plorando. Sed mortuus est, qui superbe præsumpsit: reuiuixit autem, quia benignē ille respexit.* Ecce quoties Augustinus repetit, Petrum in Anima mortuum esse, ac proinde peccatum mortale commississe, cum Christum negauit. Et audet tamē Caluinus dicere, Fideles praeordinatos lethaliter peccare non posse.

HIS omnibus accedat manifesta ratio ex aduersario rum ducta principijs. Actiones illas Adami, Davidis, Petri, ex genere suo peccata fuisse, nemo negare potest, nisi prauaricatio cœlestis mandati specialis, adulterium, homicidium, Christi abnegatio cum execratione, & periurio alicui non videantur esse peccata: ea verō peccata à scientibus, & volentibus commissā, atque aded voluntaria fuisse extra controuersiam est. Quæro igitur, an ea peccata simul cum fide iustificante in hominibus illis Adamo, Dauide, Petro consistere potuerint, an non potuerint. Nam si non potuerunt, excusserunt fidem iustificantem, ac per hoc lethalia fuerunt, qđ nos cōtendimus. Neq; ipsi hoc negare possunt, cum ex communi aduersariorū doctrina illa sint mortalia peccata, quæ cum fide consistere nequeunt.

Si verō dicat Caluinus peccata illa Adami, Davidis, Petri, cū fide consistere potuisse: sequitur, posse hoīes semel iustificatos libere prauaricari Dei madata, adulteria, & homicidia perpetrare, Christum abnegare, addita

addita etiam execratione, atque periurio. Nam fi hæc in hominibus femel iustificatis cum ipfa fide iustificante manent, hoc ipfo à Deo non imputantur, nec tam funt venialia, & remittenda, quàm reipfa condonata, atque dimiffa, neq; reum faciunt vllius pœnæ ac fupplicij. Hoc verò dogma nemo non videt qd fit abfurdum, & perniciofum. Huc igitur difputationis fumma perducitur, vt vel concedere cogatur Calvinus poffe homines fideles, & prædeftinatos peccare lethaliter, ac per hoc non effe peccata omnia prædeftinatorum, poft fidem femel adeptam, venialia: vel prædeftinatis fidelibus, id eft, verè fidelibus licentiam tribuat adulteria, homicidia, periuria, & alia id genus scelera impunè, ac liberè perpetrandi.

Videtur aut Calvinus hoc pofterius membrum eligere. Nam tamenfi in Antid. Conc. Trid. feff. 6. can. 27. fcripferit, vbi fides regnat nullum effe peccatum: tñ can. 28. addit, femen fidei, id eft, fidem veram, & viuam, fed fopitam manere cum grauiffimis lapfibus: Semen, inquit, aliquod fidei manere i hoc licet fuffocatum, èt inter grauiffimos lapfus non nego, id quantulumcunq; eft, particulam effe fatcor veræ fidei, addo etiam viuæ, quando aliter non poffet ex ea oriri fructus. Verum quoniam non apparet ad tempus, nec fe vfitatis fignis exerit, perinde habetur atque emortua, quoad fenfum noftrum. Itaque cum velit manere fidem veram, & viuam, in homine cum grauiffimis lapfibus, licet ea non fe prodat exteriùs: & certò fibi perfuafuerint aduerfarij, fidem iustificare, & facere vt nulla peccata imputentur, fequitur vt crediderit Calvinus grauiffimos lapfus fidelib. non imputari.

C A P V T V I I I.

Refellitur error Lutheranorum.

LUTHERANI, vt fuprà oftendimus ex Luthero, Melanchthone, Illyrico, Heshufio & Kemnitio, tria præcipuè docent. **P R I M O**, peccata venialia effe illa, quæ à Deo non imputantur, quamuis ex fe digna fint pœna, ac fupplicio fempiterno. **S E C V N D O**, illa peccata à Deo non imputari, quæ fimul in homine cū fide, id eft, cum fiducia mifericordiæ confiftunt. **T E R T I O**, illa fola peccata cum fide confiftere, quæ funt inuoluntaria. Ex quibus fequitur. **Q V A R T O**, omnia peccata in infidelibus effe mortalia, & confequenter omnia peccata ex natura fua effe mortalia. De quo 4. c. quia commune eft etiam quibufdam alijs fcriptorib. non Lutheranis, feorfim poftca differemus. Nunc tria priora capita, quæ propria videntur effe Lutheranorum, breuiter refellamus.

Quod igitur **P R I M O** loco affirmant, peccata venialia effe ea quæ non imputantur, repugnat apertè Scripturis & Patrib. Scriptura fiquidem in ijs locis, vbi de peccatis venialib. ex confenfu èt Lutheranorum loquitur, manifèfte docet, oportere à Deo peti remiffionem eorum peccatorum: non igitur ea funt tefta & condonata, vel non imputata (vt ipfi dicunt) fed imputantur, & ligant, ac reum faciunt, quis facilè condonantur, ac remittantur. Conuenit inter nos & Lutheranos, de venialibus agi Matth. 6. *Dimitte nobis debita nofta*; quia iuftorum èt eft hæc humilis, & vera confeflio. At hic videmus peti à iuftis remiffionem peccatorum venialium: Proinde non fuiſſe antea condonata, vel non imputata. Eadem ratio eft de loco illo 1. Io. 1. *Si dixerimus quia peccatum non habemus, &c.* continuo (ubi iungitur): *Si confiteamur peccata nofta, fidelis eft, & iuftus, vt remittat nobis peccata nofta, & emundet nos ab omni iniquitate.*

At fi peccata iuftorum, quia perſona grata eft, non imputaretur, quid opus eſſet remiffione? & cur deberet confefſionem ante præmittere? nec diſſimilis eft locus ille Pfal. 31. *Pro hac* (id eft, pro remiffione pec-

cati) *orabit ad te omnis Sanctus in tempore oportuno.* Et illud Pfal. 98. *Tu propitius fuiſti eis, & vlcifcens in omnes adinuentiones eorum.* Certè fi vlcifcebat Deus peccata ſeruorum fuorum fidelium Moſis, Aaronis, & Samuelis, imputabat eis, nec tegebat, donec purgata eſſent. Huc èt pertinet illud Io. 13. *Qui lotus eſt, non indiget niſi vt pedes lauet*, quod ſancti Patres ad peccata venialia pertinere docuerunt. Qui enim lotus eſt ab impietate & lethalibus criminibus, adhuc eget lotione pedum, id eſt, remiffione venialium, quæ inſtar pulueris in via vitæ huius pedibus noſtris adherent: *Dominus dicit* (inquit S. A. V. C. V. T. I. N. V. S. tract. 56. in Ioan.) *Veritas loquitur, quod opus habeat pedes lauare etià ille, qui lotus eſt. Quid fratres mei, quid putatis, niſi quia homo in ſancto quidem Baptiſmo totus abluitur, non præter pedes, ſed totus omnino: veruntamen cum in rebus humanis poſtea viuatur, vtique terra calcatur. Ipsi igitur humani affectus, ſine quib. in hac mortalitate non viuatur quaſi pedes ſunt, vbi ex humanis reb. afficimur, & ſic afficimur, vt ſi dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipſos decipiamus, & veritas in nobis non ſit. Quotidie igitur lauat pedes nobis, qui interpellat pro nobis, & quotidie nos opus habere, vt pedes lauemus, id eſt, vias ſpiritualium grefſuum dirigamus, in ipſa oratione Dominica confitemur, cum dicimus: Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitorib. noſtris. Si enim confiteamur ſicut ſcriptum eſt, peccata noſtra, profectò ille qui lauit pedes diſcipulorum fuorum, fidelis eſt & iuſtus, qui dimittat nobis peccata noſtra, & mundet nos ab omni iniquitate, id eſt, vſque ad pedes quib. conuerſamur in terra. Hæc S. Auguſt. Ex quibus omnibus perſpicuum eſſe poteſt, quam falſo & temerè dixerit Philippus (vt citauimus c. 4.) peccata venialia eſſe peccata condonata. Et Illyricus, eſſe peccata quæ propter fidem in Chriſtum nò imputantur, & Heshufius, eſſe peccata teſta, & Calvinus, eſſe peccata quæ ijs, qui ſunt in Chriſto Ieſu, non imputantur.*

Quod aut **S E C V N D O** loco dicunt, illa peccata non imputari, ac per hoc eſſe venialia, quæ ſimul cum fide conſtitunt, facili negotio conuincitur eſſe falſum. Nā ſi id ita eſſet, vt aduerſarij volunt, ſequeretur nullum eſſe mortale peccatum præter infidelitatem, ac proinde ſacrilegia, homicidia, adulteria, furta, rapinas non eſſe peccata mortalia, quod eſt & contra manifèſtā Chriſti, & Apoſtolorum doctrinam, & contra ipſorum Lutheranorum ſententiam. Sequi aut ex dogmate aduerſariorum, nullum eſſe mortale peccatum præter infidelitatem, probatur; Nam nullum eſt peccatum, quod fidem neceſſariò excludat, præter id quod ei opponitur, quod eſt infidelitas. Quod idem experientia ipſa manifèſte reſtatur: nam ſi per fidem intelligatur aſſenſus certus & indubitatus, his omnibus reb. adhibitus, quas Eccleſia ex verbo Dei ſcripto, vel tradito credendas eſſe docet, multos videmus inter Catholicos publicos peccatores, homicidas, fornicarios, fures, ebrioſos, qui tamen ſine vlla dubitatione fidem habent ijs omnibus, quæ Eccleſia credenda proponit.

Si verò per fidem accipiamus id qd Lutheranis falſo ſibi perfuafuerunt eſſe fidem, fiduciam videlicet mifericordiæ propter Chriſtum, & quidem ſpecialē, quæ vnufquiſque certò credat, & confidat, ſibi Deum propter Chriſtum eſſe propitium, videmus plurimos inter hæreticos qui cuiſmodi fidem ſe habere dicant, cū vitam turpiſſimam ducāt, & errores èt grauiffimos de Chriſto, de Eccleſia, de Sacramentis, de peccatis, de iuſtificatione, cæterisq; reb. ad doctrinam fidei pertinentibus doceant. Nam huic ſpeciali fidei Lutheranorum non repugnat quælibet infidelitas, ſed ea ſolum, quæ non certò credit ſibi Deum eſſe propitium.

Quod ſi fortè Lutheranis dicant, ſe nullos habere errores, & fidem illam ſuam ſpecialem eſſe non poſſe in ijs, qui homicidia, adulteria, & alia id genus peccata committunt: ſuis dimiſſis aliarum ſectarum homines parumper

parumper infpiciant. Certè Caluiniānos in erroribus multis & magnis verſari, atque adeò blaſphemos & ſacrilegos eſſe neque ignorant, neque tacent, & tñ negare non poterunt, eos ſibi certò perſuadere ſe Deo pp Chriſtum eſſe cariffimos, ac proinde habere fidem illà ſpecialem, quę apud eos ſola iuſtificat. Quod idè dicere poſſumus de Anabaptiſtis, de Trinitarijs, & alijs, qui Lutheranis hæretici ſunt, & tñ certò credunt ſibi Deum propter Chriſtum eſſe propitium. Quod ſi fiducia illa concipi poteſt ab ijs, qui in erroribus contra verbum Dei pertinaciſſimi ſunt, cur non poterit etiā concipi ab ijs, quos homicidia, adulteria, furta & alia ſimilia peccata delectant?

At (inquit Philippus in locis, tit. de diſcrimine peccati mortalis & venialis) qui habet propoſitum peccandi, non accedit ad Deū, ſed eum contemnit ac fugit: Fides autē ad Deum accedit per Chriſtum Pontificem: Igitur impoſſibile eſt hæc duo ſimul conſiſtere, propoſitum peccandi & fidem. **Reſpondeo**, eum qui habet propoſitum peccandi, ſi apprehendat Deum vt iuſtum iudicem, & qui peccata, dum in nobis manēt, odit, ac punit, quemadmodum eum Catholici apprehendunt, ſine dubio ſugere à Deo: at ſi Deum apprehendat (vt eum Lutheranī apprehendunt) ita miſericordem & facilem, vt peccata in nobis verè inhærentia & viuētia nolit punire, ſed tegere, ac pro eis Chriſti iuſtitiam, & merita nobis imputare; nego eum ad Deum non accedere. Qui enim ſibi perſuadere potuit peccata verè in ſe manentia ſibi à Deo non imputari, & ijs non obſtantib. ſe Deo pp Chriſtum carū, & gratum eſſe; eadem facilitate credere poterit, propoſitum peccandi ſibi à Deo non imputari, dummodo Chriſti merita, ſua faciat per fidem. Certè Caluinus non exiſtimauit impoſſibile propoſitum peccandi cū fide coniungere, qñ in Antitodo can. 28. ſeſſ. 6. Concilij Trid. ſcripſit, et in magnis lapſibus remanere fidem verā & viuam. Ac ne ipſe quidem Lutherus tam certò credit, non poſſe duo illa coniungi, vt credit Philippus. Nam in lib. de captiuit. Babil. c. de Baptiſmo ſcribit, non poſſe hominem damnari quantuſcunq; peccatis, ſi ſtet, vel redeat fides. Quo loco per illam diſiunctionem ſi ſtet vel redeat fides, aperte ſignificauit, non ſe certò ſtauiſſe, non poſſe ſtare fidem cū magnis lapſib.

Habemus igitur ex ipſa natura & rōne fidei, omnia peccata cum ipſa fide poſſe conſiſtere, præter infidelitatem, vel diſſidentiam fidei, vel fiduciæ cōtrariam: ac per oīa peccata præter infidelitatem, vel diſſidentiam prædictā eſſe venialia, ſi oīa illa dici debent venialia, q̄ fidem non excludunt. Sed probatur hoc idem rursus ex doctrina Patrum, & ex cōi ſenſu & conſenſu omniū gentium. Nam ſi peccata oīa, vel ſaltem grauiora, quæ nos mortalia nominamus, cum fide conſiſtere nō poſſent, ſequeretur non poſſe hominē Chriſtianū labi in fornicationem, furum, homicidium, aut aliud ſimile peccatum, quin eodem momēto fieret hæreticus. Nam fidē iuſtificantē amitteret, quę ſola eſt vera fides: qui autē fidem veram amittunt, hæretici dicuntur. At hoc repugnat toti antiquitati, & ſenſui, ac conſenſui oīum gentium. Semper enim in Eccleſia latiffimum diſcrimem agnitum eſt inter hæreticos, & malos Catholicos, cum illi diſceſſionem faciant ab Eccleſia, iſti intra Eccleſiam perditē viuunt: illi doctrinam oppugnant, iſti diſciplinam violenti illi Zizanijs, iſti paleis; illi lupis rapacib. iſti morbidis ouibus comparentur.

Denique inauditum eſt in Eccleſia, vt ob ſolā fornicationem, vel adulterium, aut aliud ſimile peccatum Chriſtianus aliquis fidē amiſiſſe, atque adeò infidelis, aut hēticus factus fuiſſe dicatur. **S. Aueſtynus** in li. quæſtionum in Matth. q. 11. Inter hæreticos, inquit, & malos Catholicos hoc intereſt, quod hæretici falſa credūt, illi autē vera credentes, non viuunt ita vt credunt. Et li. 4. de Baptiſmo contra Donatiſtas, c. 18. Conſtituamus, inquit, aliquem caſtum, continentem, non auarum, nō ido

lis ſeruientem, hoſpitalitatem indigentibus miniſtrantē, non cuiuſquam inimicum, non contentioſum, patientem, quietum, nullum emulantem, nulli inuidentem, ſobrium, frugalem, ſed hereticum: nulli utique dubium eſt, propter hoc ſolū, quod hæreticus eſt, regnū Dei non poſſeſſurū. Conſtituamus alium fornicantem, immundū, luxurioſum, auarum, vel et apertius Idolis dedicatum, veneficum diſcordioſum, contentioſum, emulum, animoſum, ſeditioſum, inuidum, ebrioſum, comeſtatoſum, ſed Catholicum: nunq̄ propter hoc ſolū, quod Catholicus eſt, regnū Dei poſſe debet, agens talia, de quibus ſic concludit Apoſtolus, quę prædico vobis, ſicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnū Dei non poſſidebunt? Si hoc dicimus, nos ipſos ſeducimus. Neque opus eſt alia Patrum teſtimonia ſuperaddere, cum res adeò ſit perſpicua, vt mirum ſit ab ullo hominum in dubium reuocari potuiſſe.

Probatum igitur eſt, ſequi ex doctrina Lutheranorū, vt adulteria, homicidia, furta & alia id genus peccata ſint oīa venialia, cum fidem vtrūque eā accipiat, non excludant. Eſſe autē hoc dogma contra doctrinam Chriſti, & Apoſtolorum, & contra eorundem Lutheranorum ſenſum, quæ erat aſſumptio noſtri argumētī, facile pōt oſtendi. Chriſtus enim Matth. 5. Qui dixerit, inquit, fratri ſuo ſatue, reus erit gehennæ ignis. Ex quo intelligimus, verbū contumelioſum in fratrem peccatum eſſe lethale. Et Matth. 25. ſte maledicti in ignē æternum: Eſuriui enim, & non dediftis mihi manducare, &c. Ex quo loco rectè colligit S. Auguſtinus lib. de fide & operib. c. 15. non cōicere bona ſua cum indigentibus, & multò magis rapere aliena, peccata eſſe mortalia, et in his, qui fidem nunquam amilerunt: *Erit ergo, inquit, æterna combuſtio, & eos in illam ituros veritas dicit, quorum non fidem, ſed bona opera deſuiſſe declarauit.* Apoſtolus autē, vt paulò antè idem Auguſtinus commemorauit, 1. ad Cor. 6. ad Ephēſ. 1. & ad Galatas quinto, enumerat aliquot genera peccatorum, & ſubiūgit, *Qui talia agunt, regnū Dei non poſſidebunt.*

Denique Philippus Melanchthon (vt ſuprà citauimus) diſertis verbis ſcripſit in Locis cōiſibus, titulo de diſcrimine peccati mortalis & venialis, Peccata voluntaria contra legem Dei, omnino eſſe mortalia. *Dixi, inquit, de veniali peccato. Sed cum hi, qui fuerint reuati, ſcientes, & volentes violant legem Dei, vt cum amplectuntur impias opinioniones, aut ſtabiliunt eas ſua approbatione, aut indulgent odys, ambitione, flammis libidinis, auaritiæ, aut externis factis ruunt contra legem Dei, vt Dauid rapiens alienam coniugem, & aſtutē maritum interficiens. Hæ actiones contra conſcientiam ſunt peccata mortalia.* Hæc ille. Cum igitur voluntariū adulterium, vel homicidiū, vel aliud ſimile peccatum, ipſo et teſte Philippo, ſit mortale, & tñ (vt antè oſtendimus) curā fide cōſiſtere poſſit, manifeſtè ſequitur, aut falſum eſſe, qd idem Philippus cū Lutheranis cæteris docet, oīa peccata, q̄ ſimul cum fide conſiſtunt, eſſe venialia, aut certè ipſorum ſententias inter ſe eſſe pugnantes, & alteram ab altera deſtrui, atque vnā ex altera reſutari.

Iam verò **TER TIVM** caput, qd continebat, illa ſola peccata, quæ ſunt planè inuoluntaria, cum fide poſſe conſiſtere, ex ijs quæ dicta ſunt apertiffimè conuincit eſſe falſum. Iam n. oſtendimus, non ſolū peccata inuoluntaria, ſed et voluntaria, quātumuis grauiā, ſimul cum fide conſiſtere, præter id ſolū, qd fidei contrarium eſt, hæreſin videlicet, aut infidelitatem. Deinde peccata prorsus inuoluntaria apud eos, qui rectè iudicare pñt, non venialia, ſed nulla ſunt. Et ſi S. Auguſtine credimus, repugnantia loquitur, qui dicit peccatū inuoluntarium, cum de rōne peccati ſit eſſe voluntariū: *Uſque adeò, inquit Auguſtinus lib. de vera religione, c. 14. peccatum voluntarium eſt malum, vt nullo modo ſit peccatum, ſi non ſit voluntarium.* Neq; loquitur S. Auguſtinus de iudicio ciuili, vt Philippus nugatur, ſed diuino. Nam loquitur de peccato in genere, vt cōprehendit et peccata malorum Angelorum, quæ ad iudiciū ciuile

civile nullo modo pertinent. Sed de hoc paradoxo Lutherano in disputatione de concupiscentia, & de lib. arbitrio plura dicemus.

CAPVT IX.

Peccatum veniale natura sua distingui à mortali, ostenditur ex Scripturis.

Nunc tandem ad veram suam comprobendam accedimus, ex cuius comprobatione non solum supradicti errores omnes radicatus euellatur, sed etiam refutabuntur sententiae eorum scriptorum, qui à cōi Theologorum, & Ecclesiae doctrina quauis ratione disceserunt. Probandum igitur nobis est, peccatum veniale ex natura sua distingui à mortali, ac siue vlla relatione vel ad praedestinationem, vel ad misericordiam Dei, vel ad statum renatorum, esse eiusmodi, ut penam quidem mereatur, sed non aeternam; & Deum offendat, sed non vsque ad amicitiae dissolutionem. Id PRIMVM probabitur ex Scripturis; TVM ex definitionibus Ecclesiasticis; DEINDE ex doctrina Patrum; POSTREMO ex ratione.

Quod attinet ad PRIMVM, Matth. 5, sic legimus: *Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio; qui dixerit raca, reus erit concilio; qui dixerit fatue, reus erit gehenna ignis.* Hoc loco non respicit Dominus praedestinationem, neque discutit, quid possit, aut velit diuina misericordia; sed res ipsas diiudicat, & peccatorum mensuram. Facit autem tres gradus iracundiae, VNVM eius, quae ita levis est, ut in vocem nullam erumpat; ALTERVM eius, quae paulò grauior est, non tamen peruenit vsque ad apertum conuicium; TERTIVM eius, quae grauissima est, & manifestum conuicium parit. Quamuis enim possit interdum iracundia interior esse grauissima, & tamen dissimulari exterius; nihilominus ordinariè quo est maior, eo se magis prodit, & ideo Dominus leuissimam iracundiam vocat eam, quae non manifestatur vllò signo exteriore.

Quod verò dicitur in secundo gradu: *Qui dixerit fratri suo raca*, non est omnino certum, quid propriè significet. S. Augustinus lib. 1, de ser. Dñi in monte, c. 9, & S. Gregorius lib. 21. Moral. c. 5, scribunt, esse interjectionem irascens, quae nihil determinatè significet, sed solum exprimat animum esse commotum. Quae interpretatio probabilis est, praesertim cum dicat Augustinus, se id accepisse ab Hebraeis. Quamuis, n. non inueniatur in Scripturis eiusmodi interiectio, neque in Dictionarijs Hebraicis, & Chaldaicis, quae nunc extant. Potuit tamen eo tpe fuisse in vsu, ac deinde obsoleuisse: neque est necesse est in Dictionarijs omnes omnino voces inueniri. Deniq; quod ea vox translata nō fuerit in Graecū aut Latinum, argumento est, nihil ea propriè significari. Ceterū S. Hieronymus in cōment. huius loci annotauit vocem *Raca*, significare hominem vacuū. Nam à verbo רָקָא quod est euacuare, fit רָקָא vacuus, & addito נ, more Syrorum, fit רָקָא נ.

Sed quod addit idē auctor hoc loco significare hominem vacuum cerebro, non caret difficultate; tum quia in Scripturis non facile inuenitur ea vox in hoc sensu; tum quia vocare hominē vacuum cerebro, non vñ esse minus conuicium, quā si vocetur stultus. Nō possum autē me continere, quin Theodori Bezae ineprias hoc loco paucis perstringam. Is enim in annotatione ad hunc locum versionē Hebraicā huius Euāgelij reprehendit, quod pro *Raca*, habeat רָעָה, quia (ut ipse dicit) maius conuicium est vocare hominē רָעָה, id est, malum, q̄ fatuum, & tamen ipse idem suspicatur Christum sua lingua dixisse רָעָה pro eo quod nos habemus *Raca*; neque animaduertit maius conuiciū significari per vocem רָעָה quam per vocem רָקָא, illa

A enim impium significat, hec malum, & sapissimè accipitur non pro malo, id est, scelerato, sed pro tenui, aut deformi, aut macilentio, ut omittā quod littera v non redditur latinè per ch, sed per Sc, aut per S, simpliciter, ut patet in vocibus, Hosanna, Salomon, Sabaoth, Sabathum, & similib. Probabile igitur est, *Raca* hoc loco significare hominem vacuum opibus, aut dignitate, aut certè vanum & ociosum. Nam & in his significationibus inuenitur ea vox in Scripturis, & longè minus laedit, quam vox fatuus. Sed quidquid sit de propria significatione eius vocabuli, illud nobis hoc loco satis est, minus graue peccatum describi per *Raca*, quā per *fatue*.

B His autem tribus gradibus peccatorum respondent tres reatus, iudicii, concilij & gehennae ignis. Et quidē reus iudicii dicitur (ut rectè explicat S. Augustinus loco supra notato) qui aliquid fecit, unde in iudicium vocari possit, ut causa eius discutatur. Reus Concilij dicitur, cuius culpa certa est, sed ambiguum quāta sit, & quam poenā mereatur, & ideo iudices inter se conueniunt in Concilium, ut definiant poenae mensuram. Reus gehennae ignis dicitur, cuius culpa & mensura culpae, ac per hoc etiam poenae grauitas certa est. Significari autem per gehennam ignis, mortem aeternā apud inferos, docent in commentario huius loci Hilarius, Augustinus, Chrysostomus & Theophilactus, Hieronymus hoc loco nihil dicit, sed in commentario, c. 10, in illa verba: *Time eum, qui potest animam et corpus perdere in gehennam*, scribit, nomine gehennae semper in Euangelio significari poenas aeternas.

C Ex his igitur conficitur argumentum eiusmodi: Manifestum conuicium, teste vel indice CHRISTO, facit reum gehennae ignis, ac per hoc est peccatum mortale: Iracundia, sono vocis expressa, sed ad malum conuicij non pertingens, facit reum concilij, id est, non constat an mereatur gehennam, sed aut ea poena, aut minore digna est: Inueniuntur igitur peccata quāda, quae leuiora sunt, quā ut gehennam ignis mereant. Quorsum enim cogeretur concilium ad discernendum, nū aliqua culpa gehenna ignis punienda esset, si omnes culpae gehennam ignis mererentur? Sunt igitur culpae aliquae, quae diuino iudicio sola poena temporali mulctandae sunt. Rursus iracundia quae nullo signo externo foras erupit, non facit reum concilio, sed iudicio; hoc est, non constat, an mereatur poenam aliquam, an nullam; ex quo sequitur, ut sine dubio, si poenā meretur, temporalem, non aeternam mereatur, cum sit leuior culpa, quā ea esset, de qua dubium esse poterat, temporale ne supplicium, an aeternum mereretur.

Neq; digna vñ responsione annotatio Bezae ad hūc locum Euangelij. Scribit enim inaequalia peccata hic describi à Domino, & minus esse reum fieri iudicio, q̄ concilio, & concilio, quā gehennae ignis: addit tamē, omnia peccata, quamuis inter se inaequalia, mortē mereri, quia stipendium peccati mortem esse scribit Apostolus ad Romanos sexto. At si per mortem idem intelligit Apostolus, quod per gehennam CHRISTVS, cum eam vitae aeternae opponat, dicens: *Stipendium peccati mors, gratia Dei vita aeterna*; fieri non potest, ut oīa peccata mortem mereantur, nisi gehennam oīa mereantur. Iam autem demonstrauimus ex Christi sententia non omnia peccata reum facere gehennae ignis. Non igitur stipendium est omnis peccati mors, sed eius tñ peccati, quod opponitur gratiae & amicitiae cum Deo, de quo Apostolus loquebatur. Itaq; diuersis gradibus peccatorum, qui describuntur à Domino, non respondent diuersi gradus suppliciorum in gehenna, ut Beza existimat, quia si ita esset, non rectè Dominus de solo tertio gradu dixisset, *reus erit gehennae ignis*; sed respondent diuersi gradus suppliciorum, quorum alia sint aeterna, alia temporalia, alia breuissima. Atq; haec de primo testimonio Scripturae.

ALIA duo testimonia habentur Matth. 23. & Luc 6. in

6. in quibus locis Dominus peccata quædam comparat rebus natura fua leuiffimis, alia verò grauiffimis. *Duces cæci* (inquit Matth. 23.) *excolantes culicem, camelum autem glutientes*. Hic videmus peccata quædam conferri culicibus, alia camelis: arguit enim Dominus Pharifæos, quod grauiffima præcepta legis facile transgredirentur, minuta verò diligentiffimè obferuarent, atque ita peccata leuiffima ftudiofè cauere, maxima verò fine fcrupulo perpetrarent. Conftat autem inter culicem & Camelum tantum effe ex natura rei difcrimè, vt nulla ferè inter ea proportio effe videatur.

Rurſus Luc. 6. *Quid, inquit, vides feftucam in oculo fratris tui, trabem autem, quæ in oculo tuo eft, non confideras?* Certè inter feftucam & trabem tanta ex natura rei differentia eft, vt feftuca leuiter portari queat, trabs autem fit importabilis, & nò ſolùm oculum deftruat, fed etiam totum corpus hominis opprimat, fi illi imponatur. Si autem omnia peccata ex natura fua morte fempiterna digna effent, quis credat, ita quædam ab ipſo Domino extenuari potuiſſe, vt cum feftuca & culice conferrentur: Præfertim cum alia camelis & trabibus ab eodem Domino fuerint comparata?

Eft aliud teftimonium Lucæ 12. *Dico tibi, non exies inde, donec etiam nouiffimum minutum reddas.* Per nouiffimum minutum intelligunt Patres peccata minuta & leniffima, pro quibus in carcere purgatorij fatifaciendum eft, niſi in hac vita purgata vel relaxata fuerint. Tertullianus in lib. de anima, c. 17. per *nouiffimum quadrantem*, ſue *minutum*, exponit modica quæq; delicta purganda ante refurrectionem. Origenes homil. 35. in Lucam, dicit, eos reddere nouiffimum quadrantem, qui modicum debent, & vſque ad certum tempus detinentur in carcere. Hieronymus in comment. ad c. 5. Matth. *Hoc eft, inquit, quod dicit, non egredieris de carcere, donec etiam minuta peccata perfoluas.* Denique Cyprianus lib. 4. epiſt. 2. Ambroſius in comment. ad c. 12. Lucæ, & Eufebius Emiſſenus (ſeu potius Cæſarius Arelatenſis) hom. 3. de Epiphania, ſcribunt, per nouiffimum quadrantem intelligi ea peccata, quæ poſt hanc vitam in locis purgatorijs expiantur, quæ ſine dubio venialia ſunt. Nam qui cum peccato mortali decedit, ex hac vita, continuo ſtipendium peccati, mortem videlicet fempiternam accipit. Iam igitur cum debitum vnus minuti minimum fit, neque in vllò tribunali, per exiguo debito vllus damnari poſſit ad mortem: ſi Dominus peccata venialia cum tali debito rectè comparauit, ſequitur, vt peccata venialia ex natura fua mortem æternam nulla ratione mereantur.

Ad hæc Apoſtolus Paulus 1. Cor. 3. peccata venialia rebus natura fua leuiffimis comparat, ligno, fæno, ſtipulis: *Si quis, inquit, ſuperædificat ſupra fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, fænum, ſtipulam, vniuſcuſque opus manifeſtum erit. Dies. n. declarabit, quia in igne reuelabitur, & vniuſcuſque opus quale ſit ignis probabit. Si cuius opus manſerit quod ſuperædificauit, mercedem accipiet: ſi cuius opus arſerit, detrimentum patietur, ipſe autem ſaluus erit, ſic tamen quaſi per ignem.* Quo loco (vt exponunt Ambroſius ſerm. 20. in Pſal. 118. Hieron. lib. 2. aduerſus Iouinianum. Auguſtinus lib. 21. de ciuit. Dei, c. 26. Gregorius lib. 4. Dialogorum, c. 39. & alij) ſignificat Apoſtolus per *aurum, & argentum, & lapides preciosos*, opera perfecta & laudabilia, quæ in iudicio Dei examinata, nihil niſi mercedem promerentur: per *lignum, fænum & ſtipulas* opera inutilia & reprehenfione digna, ſed venialia, quæ detrimentum quidem adferant & purgatione indigeant, non tamen à ſalute excidere faciant. Nunquam autem B. Paulus peccata venialia cum fæno & ſtipulis comparaffet, niſi reuera effent, vt loquitur S. Gregorius loco notato, peccata minuta, atque leuiſſima. Peccata enim ex natura fua mortalia ferro potius, aut æri, vel plumbo (vt ibidem idem Gregorius dicit) comparanda fuiſſent.

A Accedat his teſtimonium S. Iacobi Apoſtoli, qui in 1. c. ſuæ epiſtolæ diſtinguit tentationem à peccato, & peccatum à crimine: *Vnufque, inquit, tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus, & illeſus. Concupiſcentia verò cum conceperit, parit peccatum: peccatum verò cum conſummatum fuerit, generat mortem.* Vbi S. Iacob. non diſtinguit motus concupiſcentiæ in inuoluntarium & voluntarium: Nec dicit omnem motum voluntarium effe peccatum mortale, omnem inuoluntarium effe veniale, vt Philippus Melanchthon voluiſſet. Sed diſtinguit *TRES* motus concupiſcentiæ, *VNUM* inuoluntarium, quo quis ad peccatum incitatur, ſine vllò ſuo cōſenſu, cum ait: *Vnufque tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus & illeſus*: Et hunc motum non dicit Apoſtolus effe peccatum, ſed cauſam peccati, ſi nimirum accedat cōſenſus. *ALTERUM* motum vult effe imperfectè voluntarium, cum addit, *Concupiſcentia verò cum conceperit, parit peccatum.* Eſſe autem hunc motum imperfectè voluntarium, & proinde peccatum, ſed veniale, patet, quia nominatur peccatum, & tñ diſtinguitur à peccato conſummato, & mortem generante. Ex quo intelligimus hunc ſecundum motum non effe peccatum conſummatum, nec generare mortem, ac per hoc non effe peccatum mortale. *TERTIUM* denique adiungit perfectè voluntarium, & hunc motum effe peccatum mortale, declarat Apoſtolus, dicens, *Peccatum verò cum conſummatum fuerit, generat mortem.*

Neque verò ſuſpicari debemus, peccatum conſummatum hoc loco dici ſolum peccatum opere perpetratum, quaſi deſideria illicita mortalia peccata nominari non poſſent, niſi opere compleantur. Nam cum inter *C* prima decem præcepta legis diſtinctè nominentur, tamquam duo diuerſa mandata: *Non mæchaberis.* Et: *Non concupiſces uxorem proximi tui.* Et cum Dominus in Euangelio, Matth. 5. dixerit: *Qui uiderit mulierem, ad concupiſcendum eam, iam mæchatus eſt eam in corde ſuo.* Dubium effe non poteſt, quin peccatum conſummatum, & generans mortem, ſit concupiſcentia, cui perfectus & conſummatus adhibetur aſſenſus, tametiſi nunq̃ opere compleatur. Neque reſpondere pnt Lutherani, peccatum illud, de quo S. Iacobus loquitur, cum ait: *Concupiſcentia cum conceperit, parit peccatum*, effe peccatum veniale ex miſericordia Dei, quia videlicet fidelibus non imputatur, non autem effe tale ex natura ſua. Nam ipſi ſolum ea dicunt non imputari, quæ ſunt planè inuoluntaria. Hoc autem, de quo loquimur, non eſt omninò inuoluntarium: Nam alioquin non potuiſſet diſtinguere S. Iacobus concupiſcentiā illicientem, & parientem peccatum ab ipſo peccato, quod ab ea concupiſcentia paritur. Siquidem (vt paulò antè diximus) non poteſt fingi, quemadmodum concupiſcentia peccatum pariat, niſi eliciendo à voluntate conſenſum.

Accedant *VLTIMO* duo loca, in quibus de peccatis quibuſcūq; longè mitius Scripturæ loquuntur, quàm de ijs loqui ſoleant quæ ſunt omnium conſenſu peccata lethalia. Matt. 12. *De omni uerbo ocioſo, quod loquuti fuerint homines, reddent rationem in die iudicii.* Aliud perfectè eſt, verbum ocioſum non effe ſine culpa, & ideo diſcedendum in die iudicii: Aliud verò: *Ite in ignem æternum; ligatis manibus & pedibus eius, projicite eum in tenebras exteriores; Diſcedite à me omnes operarij iniquitatis,* & alia id genus, quæ paſſim occurrunt in Euangelijs. Ephes. 5. *Fornicatio, & omnis immunditia, aut auaritia, nec nominetur in uobis, ſicut decet Sanctos, aut turpitudine, aut ſtultiloquium, aut ſcurrilitas, quæ ad rem non pertinet, ſed magis gratiarum actio.* Hoc enim ſcitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod eſt idolorum ſeruitus, non habet hereditatē in regno Chriſti & Dei. Non temerè B. Apoſtolus cum ſex peccatorum genera cauenda effe pronunciaſſet, quæ videlicet apud gentiles vix pro peccatis agnoſcebantur, fornicationem, immundiciam, auaritiā, turpia

verba, ftultiloquia & fcurrilitem, de tribus priorib. in adiunxit, eos, qui talia agunt, non habere hæreditatem in regno CHRISTI & Dei. Nimirum enim docere volebat, tria posteriora debere quidẽ effe aliena ab ore fãctificato fidelium, non tamen ex genere fuo talia effe quæ excludant ab hæreditate Chrifti & Dei.

Neque hic locum habet quod aduerfarij dicere folent, quãdam effe peccata venialia, quæ non excludat à regno Dei, fed ea non effe talia ex natura fua, fed ex mifericordia Dei non imputante. Nam vt fapẽ diximus, ea fola venialia ipfi agnofcunt, ac non imputari dicunt, quæ funt inuoluntaria. At peccata, de quibus hic agunt Chriftus & Paulus, voluntaria funt, videlicet verba ociofa, minus honefta, ftulta, fcurrilia.

CAPVT X.

Idem oftenditur ex traditione Ecclefie, & Patrum.

Peccata quãdam ex natura fua venialia effe, non folum Scripturæ, quas hætenus protulimus, oftendunt, fed et testimonia Ecclefie & Patrum. Nam Conciliũ Mileuit. can. 6. 7. & 8. docet, fãctos & iuftos homines habere peccata quãdam, quæ tametfi fãctitati & iuftitiæ non repugnent, tñ verẽ peccata funt, & remiffione indigeant. Sed quia poffent aduerfarij refpondere, peccata illa fãctorũ effe venialia ex mifericordia Dei, non ex natura fua, proferemus cõmentarium S. Auguftini, qui eorum canonũ auctõr fuit, vt ipfe fua verba exponat. Tametfi enim canones illi nomine totius Concilij editi funt, tñ qui eos composuit, Auguftinus fuit. Is aut in libro de natura & gratia, c. 35. 36. & 37. profert eafdem Scripturas: *Dimitte nobis debita nofttra. Et: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, etc.* quas protulerat in illis canonibus Mileuitanis.

Deinde c. 38. explicat de quibus peccatis Scripturæ illæ intelligendæ funt: *Ita, inquit, nec commemorandũ fuit, fi Abel, quamuis meritõ iuftus appellatus eft, paulõ immoderatiũ aliquando vifit, vel animi remiffione iocatus eft, vel vidit aliquid ad concupifcendum, vel aliquando immoderatiũ poma decerpfit, vel plusculo cibo crudior fuit, vel cum oraret, cogitauit aliquid, vnde eius in aliud auocaretur intentio, & quoties illi ifta, ac fimilia multa fubreperint.* Hæc ille. Vbi fatis oftendit, peccata venialia non effe folũ primos, & inuoluntarios motus concupifcentiæ, quos aduerfarij peccata mortalia ex natura fua, & venialia ex Dei mifericordia effe docent; fed et actiones quafdam malas, & planẽ voluntarias, vt rifum, immoderatum, cibum nimium, iocum non neceffarium: quæ actiones fi effent peccata mortalia ex natura fua, fine dubio imputarentur à Deo & hominẽ damnarent, ac per hoc cum iuftitia nulla ratione confifterent. Sola enim inuoluntaria (ex fententia aduerfariorum) non imputantur, & cum iuftitia confiftunt: At hæc peccata ex doctrina S. Auguftini, & Concilij Mileuitani venialia funt, & cum iuftitia confiftunt: Igitur non funt mortalia ex natura fua, fed ex natura, & ex genere, & modis omnibus, abfolutẽ, & fimpliciter venialia.

CONFIRMATVR hoc idem (propter Catholicos) ex Trident. Concilio. Nã feff. 14. c. 5. docemur, in confeffione Sacramentali peccata mortalia omnia q̃ menti occurrunt poft diligentem confcientiæ diffuffionẽ, effe neceffariõ aperienda: venialia verò vtilliter aperiendi, non neceffariõ: ex quo fequitur, vt peccata venialia non folum in hominibus iuftis, fed etiam in impijs effe poffint, alioqui homines impij omnia omninõ peccata in confeffione neceffariõ aperire deberent, quod eft contra doctrinam Concilij, & fenfum Ecclefie vniuerfæ: At peccata venialia ex mifericordia Dei ea non imputantur, nõ funt in impijs, fed in folis pijs & iuftis,

A ex fententia aduerfariorum: Igitur peccata venialia, quæ in impijs effe Concilium Trident. admittit, non funt venialia ex mifericordia Dei ea non imputante, fed ex natura fua. Denique his accedat quod in Bulla Pij V. Pont. Max. per Gregorium XIII. renouata, in qua multi errores damnantur, vnus eft, nulla effe peccata venialia ex natura fua.

PRÆTER hæc testimonia non defunt etiam Patrum Græcorum & Latinorum fententiæ. Intelligimus enim fãctos Patres, cum de peccatis venialibus verba faciunt, ea venialia peccata fignificare velle, quæ natura fua talia funt, ex eo quod leuiffima, minuta, quotidiana vocant, Neque enim minuta, & leuia rectẽ dici queunt, quæ ex natura fua reum mortis æternę conftituunt, licet ex mifericordia condonentur.

B ORIGENES hom. 35. in Lucam fic ait: *Vnusquisque pro qualitate & quãtitate peccati diuerfam multã fententiam expendit. Si parum eft, quod peccas, ferieris damno minuti, vt Lucas fcripfit, vt verò Matthæus quadrantis. Veruntamen necesse eft hoc ipfum, quod extitifti debitor, foluere. Non enim inde exies, nifi & minima quæque perfolueris.* Hic loquitur Origenes de venialib, nõ de mortalibus (ne fortẽ quis dicat, minima dici ab eo peccata minima inter mortalia) nam in fine homiliæ fcribit, eos qui debent vnum quadrantem, certo tempore detineri in carcere (videlicet in purgatorio) qui debent ingentem summam, fempiterno tpe cruciari: *Si, inquit, qui parum debet, non egreditur nifi exoluat minutum quadrantem, vtique qui tanto debito fuerit obnoxius, infinita ei ad reddendum fecula numerabuntur.* Itaq; venialia peccata vocat minima, & ideo minima, quia qualitate & quantitate funt minima. Nam (vt ipfe dicit) pro qualitate, & quantitate peccati fupplia decernuntur. Porrõ peccata minima qualitate & quantitate, ex natura & ratione fua minima funt. Tertull. in lib. de anima, c. 17. peccata, quæ temporariam purgationem admittunt, modica delicta nominauit, vt fuprà citauimus.

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS hom. 24. in Matth. exponens illud c. 7. *Quid vides feftucam in oculo fratris, &c.* peccata venialia, quæ flagitijs opponuntur, delicta leuiffima, & culpas paruulas appellauit.

S. HIERONYMVS in cõment. cap. 5. Euangeliftæ Matthæi, eadem venialia peccata, peccata minuta nominanda cenfuit. Et ibidem explicans illud: *Qui videt mulierẽ ad concupifcendum eã, etc.* dicit effe difcrimẽ inter *oſos* & *proſapia*, quod *oſos* fit defiderium cũ confenfu: *proſapia* fit titillatio fine confenfu, & addit *proſapia* culpam habere vitij, non tñ teneri in crimine. Vbi apertẽ docet, titillationem effe peccatum aliquod, fed leue, nec dici poffe crimen, nifi accedat confenfus, quia videlicet in illa titillatione nõ fit nifi peccatum negligentie in præcauendo, vel cito reiſciendo, quod præcauendum, vel reiſciendum erat. Idem lib. 2. aduerfus Iouinian. qui peccata paria effe docebat: *Nõ tibi, inquit, habebunt tantas gratias, quos de humili in fublime leuas, quantum irafcentur, quos propter leue quotidianumque peccatum in exteriores tenebras retruſiſti.* Vbi S. Hieronymus apertiffimẽ docet, leuia, quotidianaque peccata, qualia funt (vt ipfe ibidem ait) verba ociofa, non mereri ex natura fua pœnã gehennæ. Nã fi talem pœnam ea peccata mererentur, nulla fieret homini iniuria, fi ob eiufmodi delicta in exteriores tenebras truderetur, neque iufte inde queri vel irafci poſſet. Sed nec leuia vllo modo nominanda effent, ob quæ in tenebras exteriores detrudi aliquis poſſet.

S. AYGUSTINVS lib. de nat. & gratia, c. 38. *Quia, inquit, fepẽ in leuiffimis, & aliquando incautis obrepit peccatum, & iufi fuerunt, & fine peccato non fuerunt.* Hoc loco videmus, venialia peccata quæ iuftitiã non auferunt, vel ideo talia effe, quia in re leuiffima confiftunt, vel quia obrepunt incautis. Proinde ratio cur peccatũ aliquod fit veniale, non eft, quia non imputat, licet

licet imputari possit (vt aduersarij docent) sed quia in re leuissima consistit, vt in verbo ocioso, in risu nimio, in ioco superuacaneo, vel quia obrepit incautis, vt euagatio mentis tempore orationis, vt cum Augustino Catholici docent.

Idem auctor de spiritu & lit. c. 36. *Hic, inquit, constitutis, peccatum erit hominis ex fide viuentis, aliquando alicui delectationi illicita consentire, non tantum in illis horrendis facinoribus & flagitijs perpetrandis; verum etiam in istis leuioribus, vt vel aurem alicui voci, quæ audienda non esset, vel linguam alicui, quæ dicenda non esset, accomodat.* Et in Enchiridio, c. 71. *De quotidiana, inquit, breuibus, leuibusque peccatis, sine quibus hæc vita non ducitur, quotidiana fidelium oratio satisfacit. Eorum enim est dicere, Pater noster qui es in cælis, qui iam patri tali regenerati sunt ex aqua & Spiritu sancto, delet omnino hæc oratio minima & quotidiana peccata.* Et serm. 41. de Sanctis: *Illo, inquit, transitorio igne (de quo dixit Apostolus) ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem, non capitata, sed minuta peccata purgatur.* Et infra: *Quibus peccatis licet occidi animam non credamus, ita tamen eam veluti quibusdam pusillis, & quasi horrenda scabie replentes deformem faciunt, vt eā ad amplexus illius sponsi celestis, aut vix, aut cum grandi confusione venire permittant.*

Ex his locis colligimus, sensisse Augustinum, peccata venialia ex natura esse talia. *TYM* quæ vocat ea breuia, leuia, leuissima, minuta, minima, quotidiana. *TYM* quia comparat ea cum pusillis, & scabie, quæ non solum non occidunt, sed etiam ex natura sua non sunt morbi lethales. *TYM* denique, quia peccata venialia vocat non solum subitos quosdam concupiscentiæ motus, quos solos aduersarij pro venialibus habent, atque à Deo non imputari dicunt, sed etiam peccata quædam omnino voluntaria, vt iocos superuacaneos, risum nimium, & similia, quæ ex natura sua in rebus leuissimis consistunt, quibus adiungit etiam mendacia officiosa in Enchiridio c. 22. cum sic loquitur: *Non ideo mendacium poterit aliquando laudari, quia nonnunquam pro salute quorundam mentimur. Peccatum ergo est, sed veniale, quod beneuolentia excusat.*

CAPVT XI.

Idem probatur ex ratione.

IAM vero peccata quædam ex natura sua venialia esse, ac per hoc non esse tam graua, vt reatum sempiternæ mortis efficiant, his argumentis ex naturali ratione ductis confirmari potest.

PRIMUM argumentum. Si peccata venialia ex natura sua essent mortalia, & solum fidelibus ob fidem, quam habent, non imputarentur; certe infidelibus omnino imputarentur, & mortalia essent: Id verò manifestè falsum, atque absurdum est: Igitur falsum quoque & absurdum erit, peccata venialia ex natura sua esse mortalia. Propositio ab aduersarijs conceditur, neque vlla probatione eget. Nam si sola fides causâ est cur peccata aliqua sint venialia, sine dubio peccata omnia mortalia erunt ijs, qui fide carent. Assumptio igitur argumenti probatur. Nam in eodem genere peccati grauius Deum fidelis, quam infidelis offendit; Siquidem fidelis magis tenetur perfectioni vitæ studere, quam infidelis, cum & maiori lumine sit præditus, & plura à Deo beneficia, plura contra peccatum remedia, plura denique adiumenta receperit: *Ille seruus (ait Christus Lucas 12.) qui cognouit voluntatem Domini sui, & non præparauit, & non fecit secundum voluntatem eius, vapulabit multis: qui autem non cognouit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis.* Omni autem, cui multum datû est, multum queretur ab eo: & cui commendauerunt multum, plus petent ab eo. Item ad Hebræos 10. *Quanto magis (inquit Apostolus) putatis deteriora mereri supplicia,*

A qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiæ contumeliam fecerit? Contra verò idem Apostolus docet, peccata infidelium ob ignorantiam, esse leuiora, cum de se ita loquitur in epist. priore ad Timotheum, c. 1. *Misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate.*

Quare merito S. Thomas in 1. 2. q. 89. art. 5. scribit, irrationabiliter dici motus illos sensualitatis, qui in fidelibus peccata sunt venialia, in infidelibus esse mortalia, cum dignitas personæ non minuat, sed augeat rationem culpæ. Et sanè quis capiat, verbum ociosum in fideli alicui peccatum esse mortale, mihi autem veniale, cum ego dilectis verbis Deum dixisse legerim: *De omni verbo otioso, quod loquuti fuerint homines, reddent rationem in die iudicii.* Ille autem nihil eiusmodi nouerit: & cum sine vlla comparatione magis teneat ego perfectioni studere, quam ille? Igitur cum non sit euangelium, neque rectæ rationi consentaneum, vt peccata fidelium venialia, mortalia sint infidelibus, sequitur vt etiam infidelibus sint venialia, ac per hoc ex natura sua, non ex coniunctione cum fide, vel alia ratione extrinseca sint venialia.

SECUNDUM argumentum. Si propriè loqui velimus, non ideo peccatum aliquod est veniale, quia Deus illud ad reatum mortis æternæ non imputat, sed ideo *DEUS* ad reatum mortis æternæ non imputat, quia veniale est. Veniale siquidem dicitur quod est venia dignum, siue in quo aliquid est, cur mitius puniri debeat. Quæro igitur quid illud sit, quod facit vt peccatum aliquod sit venia dignum, & ad reatum mortis à Deo non imputetur. Respondent, esse fidem, cum qua peccatum illud simul consistit. Sed rursus quæro, cur peccatum aliquod cum fide simul consistat, & sit veniale, aliud fidem excludat, & sit mortale. Respondent, quia illud inuoluntarium est, hoc voluntarium. Id enim, vt supra diximus, Philippus Melancthon, & ceteri Lutherani docent. At quid est hoc aliud, nisi discrimen peccatorum mortalium & venialium ad ipsam peccati rationem & naturam referre, & verbo negare quod re ipsa affirmare cogaris? nam voluntariū esse vel inuoluntarium, ad ipsam peccati naturam & rationem pertinet. Siquidem peccatum, quo magis est voluntarium, eo magis est peccatum; quo minus est voluntarium, eo minus est peccatum; & si nullo modo voluntarium sit, nullo modo peccatum erit, vt supra ex Augustino docuimus.

tertium argumentum ex S. Thoma 1. 2. q. 87. art. 5. & 3. p. q. 86. art. 4. Peccatum veniale ex natura sua non ponit in homine auersionem à Deo, cum non repugnet caritati, vt perspicuum est: At pœna æterna non debetur peccato, nisi ratione auersionis à bono æterno, quod est Deus: Igitur peccatum veniale ex natura sua non est eiusmodi, vt reum faciat hominem supplicij sempiterni.

quartum argumentum. Si natura sua quæuis offensio dissolueret amicitiam Dei, eadem ratione dissolueret quamuis aliam amicitiam. Quod enim ex natura rei conuenit, semper & vbique conuenit. At multum distat offensio grauis & capitalis à leui & veniali inter homines. Qui enim amicum vel incautè lædit, vel in re leuissima, iudicio prudentium non censetur soluendæ amicitiae satis iustâ causam dedisse, & sanè stultissimum haberetur, qui ob quamcumque offensiuam in inimicum amico efficeretur, eumque vsque ad mortem insectari vellet: igitur eam et amicitiam, quæ nobis cum Deo intercedit, non dissoluet ex natura sua quælibet culpa; neque villo modo probabile est, risum immoderatum, aut verbum ociosum ex natura sua tale esse vt hominem alioqui iustum, & Dei amicum dignū efficiat perpetuo odio Dei, & sempiterno cruciatu.

quintum argumentum. Peccatum non dicitur vniuocè de

de mortali & veniali, fed per analogiam quandam; & proinde peccatum veniale non eft perfectè peccatum ficut mortale, fed imperfectè, vt rectè docet Albertus, S. Bonaventura, & alij, in 2. Sent. diff. 42. & S. Thomas in 1. 2. q. 88. art. 1. ad 1. Igitur non debetur ei pœna mortis æternæ, quæ eft fimpliciter & perfectè pœna, vel potius pœnarum omnium grauiffima.

ANTECEDENS huius argumenti, quod folum in cōtrouerfiam venire poteft, hac ratione probō. Ad peccatum conftituendum duo potiffimum requiruntur, vt fit voluntarium, & contra legem, vt initio huius libri demonftrauimus; peccatum autem veniale omne aut non eft perfectè voluntarium, aut non eft perfectè cōtra legem; igitur nullum eft veniale peccatum, quod perfectè & fimpliciter fit peccatum, fed imperfectè, vt diximus, & fecundum quid.

ASSUMPTIO declaratur, & probatur. Nam peccatum veniale triplex eft, vt fuprà diximus; aut enim eft veniale ex genere fuo, vt verbum ociofum; aut ex imperfectione operis, & hoc vel ex fubreptione, vt defiderium illicitæ rei non plenè deliberatum; vel ex paruitate materiæ, vt furtum vnius oboli, vel alterius rei; nullo, aut viliffimo precio æftimata. Peccatum igitur veniale ex fubreptione non eft perfectè voluntarium, proinde nec perfectè peccatum. Peccatum aut veniale ex paruitate materiæ eft quidem perfectè voluntariū, fed non perfectè contra legem. Lex enim non prohibet furtum vnius oboli in fpecie, fed prohibet furtū in genere. Et quia finis præcepti eft charitas, qui prohibet furtum, prohibet iniuriam & læfionē proximi, & furtum quidem rei notabilis, quo fimpliciter proximus læditur, prohibet fimpliciter; furtum rei minime, quo proximus non læditur, nifi fecundum quid, non prohibet, nifi fecundum quid. Quod autem de lege prohibente furtum exempli cauffa diximus, idem de cæteris fimilibus legibus intelligendū eft. Quare peccatum veniale ex imperfectione operis non eft perfectè contra legem, proinde nec perfectè peccatum.

DENIQUE peccatum veniale ex genere fuo efle poteft perfectè voluntarium, & perfectè contra legem, fi lex aliqua fpecialis de eo fit, fed ea lex non erit perfectè & in rigore lex, vt fic loquamur. Nam cum (vt diximus, vel potius vt Apoftolus dicit) finis præcepti fit caritas, & ex fine meniuntur præcepta; fi qd præceptum conftituatur de re, quæ parum admodum ad eum finem pertineat, vt fi fpeciali præcepto caueatur ne quis verbum ociofum loquatur, id præceptū non poterit efle perfectè, & in rigore, atque (vt aliqui loquuntur) antonomalticè lex. Ita videmus, oīa peccata venialia aut non efle perfectè voluntaria, aut nō efle perfectè contra legem, quæ perfectè & in rigore fit lex. Et quia quod non eft perfectè voluntarium, hoc ipfo etiam non eft perfectè contra legem, nifi materia liter; propterea rectè dicunt Theologi peccata venialia, cuiufcunque tandem generis fint, non efle contra legem, fed præter legem.

Quod totum hac etiam ratione confirmari pōt. Si peccatum veniale perfectè ac propriè effet contra legem, fequeretur hominem iuftum itatim atque vnum aliquod peccatum veniale commiffit, efle verè ac perfectè legis præuaricatore, & per hoc reum omnium cœleftium præceptorum, iuxta illud Apoftoli Iacobi: *Qui offendit in vno, factus eft omnium reus*, Iacobi 2. Hoc aut falſum, & abſurdiſſimum efle conſtat ex eo, quod Scriptura vocat homines fimpliciter ſanctos, & iuſtos, & legis diuinæ obſeruatōres, etiam cum peccatis venialibus non carent. Nam de Zacharia & Elizabeth fic ſcribit Lucas c. 1. *Erant autem iuſti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & iuſtificationibus Domini ſine querela*. Hos autem non caruiſſe peccatis venialibus etiam tunc, cum (teſte Euangelifta) incedebant in omnibus mandatis Domini, dubiū efle non poteſt, cum Apoftolus Io. de ſe, & ſui ſimilib.

A dicat: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipſos ſeducimus*. 1. Io. 1. Et alius Apoftolus: *In multis offendimus omnes*, Iacobi 2.

DENIQUE peccata venialia non excludunt caritatem, nam alioqui in hominibus iuſtis efle non poſſent, cum (teſte Auguſtino libro de natura & gratia, capite vltimo) caritas fit vera, perfectaque iuſtitia: *Qui autem diligit, legem impleuit*, vt Apoftolus ait Rom. 13. nō igitur legis præuaricator eſt, qui ſola habet peccata venialia, quin potius ijs etiam præſentibus legem implere dicit. Quare non ſunt peccata venialia propriè contra legem, neque perfectè ſimpliciterque peccata.

C A P V T XII.

Diluuntur obiectiones ex Scripturis.

RES TAT nunc, vt obiectiones, quæ contra ea quæ diximus, fieri ſolent, breuiter diluamus.

PRIMA obiectio ſumitur ex Scripturis, quæ generaliter de omni peccato ita pronunciant: *Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro legis huius*. Deut. 27. *Anima, quæ peccauerit, ipſa morietur*, Ezech. 18. *Stipendium peccati mors*, Rom. 6. *Qui offenderit in vno factus eſt omnium reus*. Iac. 2. *Qui ſoluertit vnum de mandatis iſtis minimis, minimus vocabitur in regno cœlorum*, Math. 5. Hæc dicunt de peccatis vniuerſè; igitur omnia peccata reum faciunt maledictionis diuinæ, & mortis æternæ, & à regno cœlorum excludunt. Quare ſunt omnia ex ſe mortalia, & ſi quæ venialia ſunt, id non habent ex natura ſua, ſed ex miſericordia Dei.

Ac ne fortè quis dicat, peccata venialia non efle ſimpliciter & abſolutè peccata; Scripturas autem allegatas de veris perfectisquæ peccatis efle accipiendas: probari poteſt ex Apoftolo Io. peccata venialia ſimpliciter & abſolutè peccata & iniquitates in diuinis literis nominari. De venialibus enim loquitur in epiſt. 1. c. 1. cum ait: *Si dixerimus, quia peccatum nos habemus, nos ipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt: ſi autem cōfiteamur peccata noſtra, fidelis eſt & iuſtus, vt remittat nobis peccata noſtra, & emundet nos ab omni iniquitate*. Apoftolus quoque Iacob. c. 3. ſuæ epiſtolæ peccata venialia offenſiones appellat, cum ait: *In multis offendimus omnes*: Et ipſe idem cap. 2. de offenſionibus generatim ait: *Qui offenderit in vno, factus eſt omnium reus*.

DENIQUE ſi minima mandata violari non poſſunt ſine amiſſione regni cœleftis (minimum enim vocari in regno cœlorum) nulla peccata tam parua erunt, quæ non poſſint hominem damnare, ſi à Deo abſque miſericordia iudicemur.

RESPONDEO, Quamuis peccata venialia, ſi cū mortalibus conferantur, non ſint perfectè peccata, vt in extremo capite ſuperiore docuimus, abſolutè tamen peccata nominari poſſunt, vt in ſacris literis nominantur. Nam iuxta communioſiorem philoſophorum doctrinam, ens nō vniuocè dicitur de Deo & rebus creatis; neque de ſubſtantia & accidente, & ſunt res omnes creatæ, res imperfectæ, cum creatore collatæ; & accidentia, entia ſunt imperfecta, ſi cum ſubſtantia conferant: nomen tñ entis non ſolum Deo, ſed etiam rebus creatis, & ipſis quoque accidentibus, abſolutè communiceatur. Itaque non negamus peccata venialia, abſolutè peccata, & iniquitates, atque offenſiones dici poſſe, & re ipſa his nominibus in diuinis literis appellari: ſed dicimus vocabula iſta non vniuocè peccatis mortalibus & venialibus conuenire, & idcirco non efle ex ſolis his vocibus de rebus ipſis pronuntiandum, ſed oportere ex adiunctis antecedentibus & ſequentibus iudicare, vbi Scripturæ diuinæ de peccatis mortalibus, & vbi de venialibus loquantur.

Porrò in locis in argumento allatis, non de peccatis in vniuerſum, ſed de ſolis mortalibus agi facile proba-

re possumus. PRIMVM, quia si Scripturæ illæ peccata venialia comprehēderent, sequeretur homines iustos ob sola peccata venialia non solum excidere posse à vita gratiæ sed etiam re ipsa excidere; non enim Scripturæ illæ dicunt, animam q̄ peccauerit, posse mori, si Deus imputare velit peccatum, sed planè mori: neque dicunt, eum qui non permanserit in præceptis Domini, posse maledici, si Deus voluerit, sed iam esse maledictum: & stipendium peccati non dicunt, posse esse mortem, sed re ipsa esse: neque ait S. Iacobus, eum qui offendit in vno, posse fieri omnium reum, sed factum esse omnium reum. Et denique in Euāgelio Dominus non ait, Qui soluerit vnum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocari poterit in regno cælorum, sed absolute pronunciat minimum, id est, nullum, eum esse vocandum in regno cælorum. At ne ipsi quidem aduersarij concedunt, ob sola peccata venialia hominem iustum excidere à vita gratiæ; vel maledici à Domino; vel fieri totius diuinæ legis violatæ reum; vel excludi continuo ab hereditate regni cælestis: igitur loca illa non de venialibus delictis, sed de criminibus tantum accipienda sunt.

DEINDE hoc idem ostendit ex adiunctis præcedentibus, vel sequentibus. Siquidem maledictio illa Deuteronomij refertur ad violatores mandatorum, quæ in eo ipso loco tradita fuerant. Id enim significat illud pronome, huius, cum dicitur, *Maledictus qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis huius*. Ea verò mandata sunt omnia longè grauissima de cauenda idololatria, incestu, homicidio, & similibus, quæ consensu omnium crimina sunt, ac peccata lethalia. Pari ratione Ezechiel vbi ait: *Anima quæ peccauerit, ipsa morietur*, enumerat varia scelera, quæ sunt omnia genere suo mortalia, & quidem ex grauioribus, & ideo abominationes, & res detestandas, atque impietates ea nominat. De eiusmodi autem peccatis rectissime dicitur: *Anima quæ peccauerit, ipsa morietur*.

Iam verò B. Paulus in toto 6. c. epistolæ ad Romanos, de peccato illo differit, quod pugnat cum gratia, & simul cum iustitia manere non potest; & quod qui habet, mortuus est, qui non habet, viuus: qualia sunt non omnia peccata, sed solum lethalia, venialibus enim gratiam, iustitiam, & vitam non excludi, & Catholici & Lutherani admittunt. De his igitur peccatis in extremo capite concludit, *Stipendium peccati mors, gratia autem Dei vita æterna*.

S. Iacobus in epistola sua c. 2. cum ait: *Qui offendit in vno, factus est omnium reus*; explicat satis aperte de criminibus se loqui, quæ propriè & perfectè sunt contra legem. Sic enim subiungit continuò: *Qui enim dixit, Non mæchaberis, dixit, & Non occides. Quod si non mæchaberis, occides autem, factus es transgressor legis*. Cur autem dixerit, reum esse omnium mandatorum, qui vnum transgressus fuerit, etiam si cætera obseruasse videat, causam reddit S. Augustinus in epist. 29. ad S. Hieronymum, quem sequitur Beda in comment. huius loci, & Oecumenius, quia videlicet omnia mandata ad vnum reuocantur, quod est mandatū dilectionis, vt Apostolus docet Rom. 13. hinc enim sequitur, vt qui vnum aliquod præceptum violat, consequenter caritatem violat; qui aut caritatem violat, totam legem quodammodo violat: efficitur enim ita simpliciter transgressor legis, & reus mortis æternæ, ac si nullum vnquam præceptum seruasset. Et quemadmodum, vt pulchrè docet auctor operis imperfecti in Matthæum hom. 35. in 2. tomo S. Ioannis Chrysostomi, ei qui vnā solum corporis partem non armatam reliquit, & inde vulnus accepit & periit, nihil prodest, quod reliqua membra magno labore munierit, ita nihil prodest ad mortem æternam euadendā omnia præcepta seruare, si quis offendant, ac labatur in vno, cum omnia sint in caritate connexa, & qui caritatem violat, amicus Dei esse non possit.

Ex his autem perspicuum est, B. Iacobum per offensionem in vno, hoc loco non intelligere quālibet offensionem, sed eam tm̄, quæ caritatem excludat, quælis certè non est offensio, quam veniale dicimus, quippe quæ in hominibus iustis, & caritate flagrantibus reperitur. Neque enim sine caritate erat discipulus ille, quem diligebat Iesus, cum de se & cæteris diceret: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, &c.* Quare S. Iacobus longè aliter accipit offensionem, cum dicit c. 2. *Qui offendit in vno, factus est omnium reus*. Et cum postea c. 3. dicit: *In multis offendimus*. Ibi enim de offensione criminali, hic de veniali loquutus est; & ideo ibi de eo qui offendit in vno, subiunxit, *factus est omnium reus*; hic aut addidit: *Qui aut non offendit in verbo, hic perfectus est vir*, vbi de ea offensione loqui se declarauit, quæ perfectioni, non de ea, quæ necessaria integritati opponitur.

RESTAT vltimus locus ex Euangelio Matth. 5. quæ locū præter ceteros veget Caluinus, in Antidoto Concilij Tridentini sess. 6. c. 12. Vbi PRIMVM obseruandum est, non dixisse Dominum: Qui fecerit peccatum minimum, minimus vocabitur in regno cælorum: neque etiam dixisse, Qui soluerit vnum ex his mandatis minimis, minimus vocabitur, &c. Sed: *Qui soluerit vnum de his mandatis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum*. Vbi Dominus excludit à regno non eos, qui quomodocunque soluant mandata legis diuinæ, sed qui soluant praua interpretatione illa destruentes, quod Scribæ, & Pharisei faciebant, qui sic prædicabant dilectionem amicorum, vt inimicos odio haberi præciperent; & sic adulteriū damnabant, vt concupiscentiam solo corde conceptā prohibitam esse negaret. Hinc enim Dominus clamabat: *Non veni legem* (moralem videlicet) *soluere*, id est, abrogare, ac tollere, *sed adimplere*, id est, perfectè explicare, & vires ad eam seruandam fidelibus suppeditare. Itaque hoc modo vnum ex minimis mandatis soluere, non est peccatum minimum ac veniale, sed ingens ac lethale crimen, cum sit deprauare ac corrumpere verbum Dei.

Et hoc modo intelligit hunc locum S. Hieronymus in comment. vbi dicit, à Domino sugillari Scribas, & Phariseos, qui mandata diuina perperam exponendo corrūpebant. S. etiam Augustinus in lib. 1. de sermone Domini in monte, c. 16. scribit, illud: *Qui soluerit & docuerit sic homines*, ita esse accipiendum, vt sensus sit: *Qui soluerit, & docuerit sic, id est, secundum id quod soluit, non secundum id, quod inuenit, & legit*.

DEINDE si quis contendat, excludi hoc loco à regno cælorum non solum qui peruersè docet, sed etiā qui non obseruat mandata minima, etiam si fortè rectè doceat: possumus aliam adhibere solutionem, Nam per mandata minima rectè pnt intelligi mandata legis veteris: *Non occides: Non mæchaberis*, &c. de quib. paulo antè dixerat: *Non veni legem soluere, sed implere*. Et hoc modo hunc locum intelligit S. Augustinus in lib. 1. de serm. Domini in monte, cap. 18. & S. Anselmus in comment. dicuntur. n. illa minima, non quia peccatum minimum aut leue committant, qui ea præuarcantur; sed quia minus perficiant hominem, quàm ea, q̄ Christus explicando & perficiendo tradidit. Minus. n. perfectus est qui tantum non mæchatur, quàm qui etiam non videt ad concupiscendum; & minus perfectus est qui tantum non occidit, quàm qui etiam nullum verbum contumeliosum dicit.

DENIQUE si quis omnino velit per mandata minima intelligi mandata, quæ Christus adiecit supra iustitiam Scribarum & Phariseorum, vt exponunt Chrysostomus & Theophylactus: tum solutionem tertiam adferemus. Dicemus enim mandata minima vocari, Non concupiscere mulierem alienam; Non dimittere propriam, nisi ob fornicationem; Non aliam ducere priore viuente; Non dicere proximo fatue; Non odisse

odisse inimicos, & similia, quæ uera & propria mandata sunt, quæq; sine crimine violari non possunt. Nā ut docet Chrysostomus & Theophilactus, nō vocauit ea Christus minima mandata, quia re uera sint leuia, & exigua, sed ut modelle de rebus suis loqueretur, & nos doceret etiam in hac doctrina humilitatem, vel et quia minus peccatū est hæc violare, quā superiora. Minus n. malū est concupiscere, quā re ipsa machari; & dicere *fatue* quā occidere. Quocirca sicut non occidere, & non machari sunt minima, quoad perfectionē, ut dicebat S. Augustinus, & S. Anselmus, & è contrario sunt maxima, quoad reatum, quem inducunt, si violentur: sic etiam non concupiscere, & non conuiciari sunt minima quoad reatum, & è contrario sunt maxima quoad perfectionem.

SED OBIECIES, inter Christi mandata non solū inueniri; Non conuiciari, sed et Nō irasci, & Nō dicere *raca*, quæ qui non obseruent, peccant uenialiter, & tñ iuxta Domini sententiam, qui mādāta illa minima soluerit, minimus vocabitur in regno cælorum.

RESPONDEO, illa non esse propriè & per se mandata, sed gradus eiusdē mandati. Dominus n. explicare volens perfectē mādātum illud legis; *Non occides*, qđ à Scribis & Phariseis perperam exponebatur; docuit non solū re ipsā, sed etiam uerbis, & cogitatione proximi ledere, peccatū esse; & simul explicuit discrimen horū gradū cū ait: *Qui irascitur, reus erit iudicio; Qui dixerit raca, reus erit cōcilio; Qui dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis.* Itaq; docuit, mādātū de non occidēdo, perfectissimè obseruari ab eo, qui ne irascitur quidem proximo sine causa; si uero quis leuiter irascitur, ita ut non prorūpat in uocem indignationis, aut certè nō in apertum conuiciū, eū iā recedendū à perfectā obseruatione legis, sed tñ cenferi secundū quid nō aut simpliciter præuicatorum, & ideo non esse reum gehennæ ignis, sed penæ longè mitioris. Si quis aut manifestō conuiciū in proximum iaciat, quod certè ex amico pectore progredi nequit, tum demum non à perfectā obseruatione, sed simpliciter ab obseruatione legis eum cecidisse, atq; adeo reū gehennæ ignis factum esse, & si reus est simpliciter violatæ legis, qui uerbo lædit, multo magis reum esse, qui uerbis, aut morte fratrem suum afficit. Atq; hæc de prima obiectione.

Aliæ obiectiones sumuntur ex alijs Scripturæ sacrę testimonijs, quæ non ita directè, sed quasi ex obliquo pugnare uidentur contra ea, quæ nos supra docuimus.

Est igitur SECYNDÆ obiectione, quam IOANNES CALVINVS producit in mediū, illud Matth. 22. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, &c.* Ex quo loco eiusmodi argumentū conficit in Antidoto Concilij Tridentini sessione 6. cap. 12. *Quæro*, inquit, *an ullum sit omnino quamlibet leue peccatum, quod non legis obseruatie repugnet? qđ enim vitiosa cogitatio obrepet in hominis animum, si totius Dei amore occupetur? non autem satisficit legi, nisi cum diligitur Deus ex toto corde.*

RESPONDEO; Dilectio Dei ex toto corde duobus modis intelligi pōt; VNO modo, ut idem sit *ex toto corde*, quod super omnia alia integrè, ac perfectè, ut nihil Dei amorī anteponatur, vel adæquetur; ALTERO modo, ut semper actu Deus cogitetur, & diligatur, & sic animum Dei amor occupatū teneat, ut nihil obrepete possit, quod sit (non inquā) cōtra, sed præter Dei, vel proximi caritatē. PRIORE modo fatemur imperari nobis, ut Deum ex toto corde diligamus, sed cum hac dilectione negamus pugnare peccata uenialia. Ac per hoc falsum esse contendimus repugnare obseruantie legis quamlibet leue peccatum. POSTERIORE modo fatemur, nullā vitiosā cogitationē obrepere posse ei, qui totus in Dei amore occupetur, sed eam dilectionē, quæ propria est beatorū, nobis in hac uita non propriè imperari, sed tantū indicari asserimus, ut nimirū sciamus, quo spern ac desideria dirigere debeamus.

Hæc aut ita se habere in libro de Monachis, c. 2. &

13. iā antea demonstrauimus. Sed hoc loco nobis illud unum argumētū sufficiet, quod Scriptura testetur Dauidē in toto corde suo sequutū esse Deū 3. Reg. 14. & similiter Iosia 4. Reg. 23. & de Zacharia & Helizabæth scribat Lucas cap. 1. ambulasse eos in oīb. mādātis, & iustificationib. Domini neque n. dicerentur ambulasse in oīnib. mādātis, qui primū & maximū, quod est de diligendo Deo ex toto corde neglexisset. Quod aut de Dauide, Iosia, Zacharia, Helizabæth Scripturæ testantur, ambigi non pōt, quin et dici possit de Abrahamo, de Mose, de Helia, de Ioanne Baptista, de Apostolis Petro, Paulo, Ioanne, Iacobo, & ceteris, & tamē Iōanē dixisse scimus: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus*, 1 Ioan. 1. & Iacobum similiter: *In multis offendimus omnes*, Iacob. 3. Quare non repugnant obseruantie legis imperantis dilectionem ex toto corde, leuia illa peccata, quæ in illis fuerunt qui Deū est toto corde dilexerunt.

TERCIA obiectione sumitur ex illo Ioan. 13. *Si non lauero te, non habebis partem mecum.* Nam S. Augustinus in cōmentario huius loci interpretatur per lotionem pedum, purgationē à peccatis uenialib. cuius expositio nē sequitur et S. Bernar. in sermone de cena Domini. Quod si peccata uenialia excludunt à parte domini, id est, à regno cælesti, profectō natura sua nō uenialia, sed mortalia dicenda sunt. Adde qđ S. Basilius lib. 1. de Baptismo, c. 2. dicit, Iacobū ideo dixisse, *Qui offendit in uno factus est omnium reus*, quia audierat à Domino, *Si nō lauero te, non habebis partem mecum.* Ex quo intelligimus, ad uenialia peccata etiam pertinere illud, *Qui offendit in uno, factus est omnium reus.*

RESPONDEO, Illud (si non lauero te, non habebis partem mecum) duob. modis exponi pōt. VNO modo ad litteram de materiali pedum lotionē, ut uidelicet notetur inobedientia Apostoli Petri, qui Domino parere uolebat in eo, ut sineret sibi pedes lauare, & hoc modo accepit S. Basilius hanc Domini comminationē; & rectè dixit, tale peccatum esse non obedire Domino, ut qui in ea una re offendat, fiat omnium præceptorum reus, non enim ueniale, sed mortale peccatum fuisset, si Apostolus Petrus perfectā Domini uoluntate obstinatē resistere omnino decreuisset.

ALTERO modo de spiritali lotionē à peccatis uenialibus, quomodo acceperunt hunc locum S. Augustinus & S. Bernardus, præsertim propter illa uerba: *Qui lotus est, non indiget, nisi ut pedes lauet*, quibus uerbis significatur homines iustos esse quidem lotos, & tamen egere in hac uita purgationē à peccatis uenialibus, quasi sordib. pedum ex humana conuersatione contractis. Quamuis aut fieri non possit, ut quis cum eiusmodi sordibus in regnū cælorū ingrediatur, quo nihil coinquinatū intrabit, Apocal. 21. & ideo rectè dictū sit, *si non lauero te, non habebis partem mecum*; tamen non simpliciter eiusmodi peccata excludunt à regno, sed solū ad tēpus, donec uidelicet purgata non fuerint; & quia nō meretur ex natura sua penā æternā, sed temporalem, ideo ex natura sua non excludunt à regno, nisi pro tempore illo, quod ad sui purgationem exigunt.

QUARTA obiectione sumitur ex illo Matth. 10. *Quicūque dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigide, non perdet mercedem suam.* Sic enim quidam ratiocinantur, Minima opera bona merentur uitam æternam, ut ex testimonio allato perspicuum est: igitur & minima peccata merentur supplicium sempiternum.

RESPONDEO multis modis argumentum hoc peccat. PRIMVM n. non ait Dominus de eo qui dederit calicē aquæ frigide, uitā æternā nā possidebit, sed *non perdet mercedem suam.* Quare ex eo testimonio effici non debet, minima peccata mereri mortem æternam, sed non peritura esse penā suā, qđ quidē libenter concedimus, sed non continuò pena illa erit sempiterna. DEINDE etiam si Dominus disertis uerbis promississet regnū cælorū iis, qui darent calicem aquæ frigide, non Rob. Bellarmini Tom. 4. D tamen

tamen confequens efferet, vt minimo peccato deberetur pœna gehennæ. Dare enim minimo operi maximum premium, ingens liberalitas & misericordia efferet. Dare autem minimo peccato maximam pœnam, iniustitia & crudelitas efferet. Denique dare calicem aquæ frigide ex caritate Dei, non est minimum opus, sed valde magnum, & verè meritorium vitæ æternæ; huic autem operi bono non est opponendum peccatum veniale, quod simul cum caritate confistit, sed mortale, quod caritati repugnat. Quodlibet autem peccatum caritati repugnans, etiam si aliqui minimum videatur, non minimum, sed magnū erit, & verè mortis æternæ meritorium.

Aliæ quædam obiectiones proponi possent ex illis Scripturæ testimonijs, quæ docere videntur, animas in purgatorio nō esse certas de salute: ex quo deducitur, peccata venialia, quæ in illis fortè hærent, cum de hac vita discedunt, mortem sempiternam promereri. Sed ex solutæ sunt in 2. lib. de Purgatorio, cap. 5.

CAPVT XIII.

Soluuntur obiectiones ex Patribus.

IAM verò ex Patribus primo loco obijci solet S. Basilii, qui in quæstionibus compendio explicatis q. 4. scribit, nullum peccatum esse contemnendum vt paruum, cum re vera nullum sit paruum, quando B. Paulus de omni peccato generatim pronunciauerit, stimulum mortis peccatum esse, & rursus quæst. 293. affirmat, in nouo Testamento nullam inueniri differentiam grauium & leuium peccatorum.

RESPONDEO, Non certò constat, an eæ quæstiones sint Magni Basilij, an potius Eustathij Sebasteni, cuius multi, & graues errores damnantur in Concilio Gangrensi. Huic enim auctori à multis hoc opus olim adscriptum fuisse testes sunt Sozomenus lib. 3. hist. cap. 13. & Nicephorus lib. 9. c. 16. & li. 13. c. 29. Huc etiam accedit, qd auctor harum quæstionū quæstione 1. & q. 95. non videtur admittere traditiones non scriptas, cum è contrario S. Basilii in libro de Spiritu sancto ad Amphilocho, c. 27. acriter eas defendat. Quare cum valde probabile sit eas quæstiones editas esse ab homine parum probatæ fidei, non est cur earum testimonium magni faciamus.

Possumus tamen eas sententias cuiuscunque sint, in bonum sensum explicare. Solum enim videtur auctor ille demonstrare voluisse, nullū peccatū apud Christianos, ac potissimū apud Monachos vt parū ac leue, contemnendū esse. Quamuis enim vnum peccatum sit alio grauius, vt idem auctor docet q. 106. tamen omnia, & leuissima Christiano homini, à quo maior vitæ perfectio exigitur, quam à Iudæo, pro viribus cauenda sunt. Quod si id Christianis in commune rectè præcipitur, quanto magis Monachis, quos auctor ille potissimum instituendos susceperat, præcipiendum erit? Quod verò ille addit, oē peccatum esse stimulum mortis, potest etiam admitti, quia omne peccatum, aut mortem efficit, si est mortale, aut ad eam disponit, si est veniale.

SECUNDO loco obijci potest testimonium S. Hieronymi, qui in 2. dialogo aduersus Pelagianos ante medium, videtur omnia peccata habere pro mortalibus. cū ita loquitur: *Si ira, & sermonis iniuria, atque interdum iocus, iudicio cōcilioq; & gehennæ ignib. delegatur, quid merebitur turpium rerum appetitio, & auaritia, quæ rā dīx est omnium malorum?*

RESPONDEO, sine vlla dubitatione S. Hieronymus non accepit illos reatus coniunctim, quasi existimaret, iram, vel iocum reus hōies efficere iudicij, cōcilij, & gehennæ ignis. Si enim hoc vellet, pugnaret cum ipsa Domini sententia, quam ipse idem Hieronymus paulo antè adduxerat. Siquidem in ea sententia tres reatus tribus peccatorum generibus, vel potius trib. gradib. eiusdem peccati respondent, singuli singulis, non singulis omnes. Et quamuis Hieronymus in enumerandis gradib. peccati **P**RIMO loco posuerit iram; **S**ECUNDO

A sermonis iniuriam; **TERTIO** iocum: In enumerandis aut reatib., **P**RIMO loco posuerit iudicium; **S**ECUNDO Concilium; **TERTIO** gehennam ignis, sed sermonis iniuriæ, vt spondet ioco gehenna ignis, sed sermonis iniuriæ, vt ex Euangelij textu colligitur. Quare S. Hieronymus non habuit rationem ordinis in illa enumeratione, sed tantum numeri.

TERTIO obijciunt aliqui S. Augustinum, qui in lib. 2. de peccatorū meritis & remis. c. 3. habet hæc verba: *Quis cum spe aliqua adiuuenda salutis æternæ, de hac uita migraret, manente illa sententia, quod quicumque totā legē seruauerit, ffendat aut in uno, factus est omnium reus, nisi post paululū sequeretur, superexultat aut misericordia iudicio? Videtur. n. his verbis S. August. significare, peccata quæcunq; etiam venialia ex se mereri mortem æternā, & re vera ob quodlibet peccatum damnandos homines nisi misericordia iudicij mitigaret. Cui sententiæ similis est illa, eiusdem auctoris in epistol. 29. Cum Rex iustus sederet in throno, quis gloriabitur castū se habere cor? aut quis gloriabitur, mundum se esse à peccato? quæ igitur spes est, nisi superexultet misericordia iudicij? Et illa ex confessionibus li. 9. c. ult. Væ etiā laudabili uitæ hominum, si remota misericordia discutias eā.*

Sunt præterea multa loca eiusdē auctoris, q̄ docent, multa venialia simul collecta damnare hominem: ex quo sequi videtur, vt si pauca venialia nō damnent, id fiat ex misericordia Dei, non ex natura ipsius peccati. Loca sunt hæc: In epistol. 29. ad Hieronymum: *Deniq; inquit, S. Iacobus iam ex isto loco de misericordiæ operibus loquitur, ut quos uehementer illa sententia terruerat, consoletur, cum admonet, quomodo etiam quotidiana peccata (sine quibus hic non uiuitur.) quotidianis remedijs expientur: ne homo, qui cum in uno offenderit, fiat omnium reus: in multis offendendo, quia in multis offendimus, propter magnum aggerem reatus sui minutatim collectum ad tribunal tanti iudicis perueniat, & eam, quam non fecit, misericordia non inueniat, sed potius dimittēdo, atq; dādo mereatur sibi dimitti peccata, reddique promissa.* In epistol. 108. ad Seleucianum: *Est etiam, inquit, penitentia bonorum, & humilium fidelium pœna quotidiana, in qua peccata tundimus, dicentes: Dimitte nobis debita nostra: sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Neque enim ea nobis dimitti uolumus, quæ dimissa non debita sunt in baptismo, sed illa p̄tigue, quæ humana fragilitati, quāuis parua, tamen crebra subrepunt, quæ si collecta contra nos fuerint ita nos grauiabūt & opprimēt, sicut unū aliq̄ grāde peccatum. Quid. n. interest ad naufragium, utrum uno graui fluctu nauis operiatur & obruat, an paulatim subrepens aqua in sentinam, & per negligentiam derelicta, atque contempta impleat nauem, atque submergat?*

In concione 3. super Psal. 118. *Sed quoniam, inquit, tentatio est uita hominis super terram, etiam si à criminibus longè simus, non tamen deest, ubi desiderijs peccati, uel facti, uel dicti, uel cogitati obediāmus, quando aduersus maiora uigilantibus quædam incantis minuta subrepunt, quæ si aduersus nos colligantur, etiam si non singula suis moribus conterunt, omnia tamē aceruo nos obruunt.* Tract. 12. in Io. *Quo, inquit, minuta peccata si negligantur, occidunt: minuta sunt guttæ, quæ flumina implent. Minuta sunt grana arena, sed si multa arena imponatur, premit, atque opprimit. Hoc facit sentina neglecta, quod fluctus irruens paulatim per sentinam intrat: sed diu intrando & non ex hauriendo, mergit nauim.* Deniq. tract. 1. in epistolam Ioan. *Ista leuia, inquit, quæ diximus, noli contemnere: si contemnis, quando appendis, expauesce quando numeras. Lenia multa faciunt unum grande, Multæ guttæ implent flumen. Multa grana faciunt massam.*

RESPONDEO, Duo quædam pro compertis habenda sunt, ex quibus pendet horum locorum explicatio. **P**RIMUM est, S. Augustinum non existimasse, eum qui uenialiter offendit in vno, fieri omnium reum, iuxta sententiam S. Iacobi, sed solum eum, qui lethaliter offendit. Id quod perspicuum est ex epistola 29. ad Hieronymum.

Hieronymum, vbi S. Augustinus non femel repetit, ideo qui offendit in vno, fieri omnium reū, qui pugnat contra caritatem, ex qua pendet omnia mandata. Quare ex sententia S. Augustini, qui peccat falua caritate, non ita offendit, vt fiat omnium reus. Idem autem S. Augustinus in eadem epistola fcribit, peccata venialia committi à filiis Dei iustis & caritatem habentibus, sed non tantam, quantam in patria cœlesti habebunt. Ex eo enim quod nō est in hac vita charitas tam perfecta, quā erit in futura vita, omnia peccata venialia committi dicit.

Itaq. vult peccata lethalia simpliciter cū charitate non posse consistere: peccata aut venialia consistere quidem cum charitate, sed non cum perfectione illa charitatis, quā habebimus in patria. Ex quo sequitur, vt qui lethaliter offendit in vno, fiat omnium reus; nō autem qui venialiter. Quocirca in extrema epistola, vbi loquitur de peccatis venialibus, dicit eos qui multa peccata leuia & quotidiana committunt, terreri à B. Iacobo dicente: *Qui offendit in vno factus est omnium reus*; non quia vnum peccatum leue & quotidianum eā vim habeat, vt faciat omnium reum; sed quia magna congeries peccatorum leniū videatur equare vnū aliquod grande peccatum, quod qui commiserit, fiet omnium reus. Hoc enim significant illa verba suprà citata, quos vehementer illa sententia terruerat, consolatur cū admonet, quō ēt quotidiana peccata, sine quib. hic non viuunt, quotidianis remedijs expientur, ne homo qui cū in vno offenderit, fiat omnium reus; in multis offendendo, quia in multis offendimus, propter magnum aggerem reatus sui minutatim collectum ad tribunal tanti iudicis perueniat, &c.

ALTERVM est, sententias illas S. Augustini, in quib. docet multa peccata leuia simul collecta occidere, & damnare hominem non secus atque vnū grande peccatum; non sic esse accipiendas, quasi multitudo peccatorum venialiū, dū venialia manent, æquari possit vni mortali. Id enim apertissimis rationibus conuincitur esse falsum. NAM venialia peccata, ex cōsensu omnium Theologorum, neque tollunt, neque minuunt habitum caritatis, sed solum actum, & feruorem eius impediunt: quare etiam si omnia peccata venialia simul colligerentur in vnum, nunquam efficerent id, quod facit vnum lethale peccatum quod videlicet continuo caritatem excludit. DEINDE pœna mortalis peccati sempiterna est, pœna venialis temporaria: at nulla spacia temporalia æternitatem adæquare queunt: igitur nec vlla multitudo venialium peccatorum vnus mortalis peccati grauitatem vnquam ad æquabit. Siquidem ea est proportio pœnæ ad pœnā, quæ culpæ ad culpā: cū pœna sequatur culpam. AD HÆC si multa venialia vni mortali æqualia essent, incredibilis ambiguitas in animis fidelium existeret, cum neque Scripturæ, neque Concilia, neque vlli auctores vnquā definerint, quot venialia requirantur ad vnū mortale efficiendum, DENIQUE oporteret venialia peccata, cum multa sunt, necessariò in confessione sacramentali facerdotib. aperire; & Cōcilio Tridētino sessio. 14. c. 5. & cōi Christianorū sensui, & cōsuetudini repugnat.

Sententia igitur S. Augustini (vt rectè docet B. Thomas in 1.2. q. 88. ar. 3.) ea iuit, multa venialia, si continentur, & negligantur, paulatim disponere hominem ad mortale crimen: quemadmodū vulnus curabile, si negligatur, paulatim gignit apostema lethiferum, & eo modo dicitur fieri incurabile. Id quod apertius scribit S. Gregorius lib. 10. Moral. c. 14. illis verbis: *Si curare parua negligimus, insensibiliter seducti audenter et maiora perpetramus*. Et ante vtrumque idem scripsit Ecclesiasticus c. 19. cum ait: *Qui spernit modica, paulatim decidet*. Posset etiam dici, multa venialia, secundum Augustini sententiam æquari vni mortali, quoad pœnam temporalem in purgatorio luendam.

His duob. præmissis, RESPONDEO ad primum testi-

monium ex li. 2. de peccatorū meritis & remiss. duab. de causis S. Augustinum scripsisse: *Quis cum aliqua spe adipiscendæ salutis, &c.* PRIMO quia quodlibet crimē quamuis solum, & minimum sit, sufficit ad æternam hominis perditionem, & nemo certò nouit, an non habeat, vel habuerit aliquod eiusmodi crimen, vnde ita Dei sibi conciliauerit, & ad gratiam eius per veram pœnitentiam non redierit. Et ideo nemo cum spe adipiscendæ salutis de hac vita migraret, nisi sciret, se bonum Dominum habere, & speraret, per eius misericordiam peccata sua, præsertim lethalia, iam esse dimissa. SECUNDO, quia in venialib. offendimus omnes, multa autem venialia disponunt (vt diximus) ad mortale; qui verò offendit in vno mortali, efficitur omnium reus; ideo nisi Deus prouidisset nobis quotidiana remedia ad quotidiana purganda peccata, nemo ferè esset, qui cū spe aliqua adipiscendæ salutis, de hac vita migraret.

B AD ALTERVM locum ex epistola 29. & Ad tertium ex lib. 9. confess. RESPONDEO, loqui sanctum Augustinum de pœna purgatorii, quæ acerbissima est, & quam vix vlli iusti homines, nisi ex magna Dei misericordia euadunt, ita vt rectè ex corpore ad cœlum euolent. Hoc autem ita esse perspicuum est ex eodem lib. 9. confess. c. ult. Nam oraturus Augustinus pro anima matris suæ defunctæ, quam vehementer laudauerat, ne quis forè miraretur, cur pro eā oraret, quam tantopere commendauerat, reddit rationem dicens: *Væ etiā laudibili vitæ hominum, si remota misericordia discutias eam*. Vbi si illud, *væ*, respiceret damnationem æternam, non fuisset ratio, cur pro defuncta matre orandum esset: neque enim pro damnatis orare licet.

Itaque significare voluit, homines etiam vitæ laudabilis, non carere peccatis venialibus, ob quæ, si seuerè iudicentur, grauissimas pœnas in purgatorio luere debeant. Pœnas autem purgatorii maiores esse omnibus penis, & supplicijs huius vitæ, & propterea rectè dici, *Væ illis, qui ad eas luendas descendunt*, testatur idem Augustinus tractatu in Psalm. 37. vbi sic ait: *Saluus erit quasi per ignem, grauior tamen erit ille ignis, quam quidquid potest homo pati in hac vita*. Ad alia loca iam responsum est.

CAPVT XIV.

Diluuntur obiectiones ex naturali ratione petita.

SUPERSENT adduc pauca quædam obiectiones, quæ ex ipsa naturali ratione ducuntur.

PRIMA obiectio; Quælibet culpa iuste potest à Deo puniri pœna mortis & temporalis, & æternæ; igitur quælibet culpa natura sua mortalis est, & sola Dei misericordia venialis. Antecedens probatur. Nam malū culpæ etiam leuissimæ maius est quolibet malo pœnæ etiam grauissimæ; igitur iuste potest quælibet culpa puniri quauis pœna etiam mortis æternæ; Antecedens huius argumenti posterioris probatur, quia potius subiecta est quauis pœna quauis grauissima, quam peccatū aliquod etiam leuissimum perpetrādum; nam alioqui peccatum aliquod licitum esset, quod nullo modo fieri potest, cū repugnantia sint, aliquid esse peccatum, & esse licitum.

E RESPONDEO; Potest quidem Deus de rebus suis facere quicquid libuerit, & non solum hominem qui venialiter peccauit interterficere, sed etiam in nihilum redigere; tamen si id faceret, Dominum se probaret, non iudicem. Nam (vt S. Augustinus ait li. 3. aduersus Iulianum c. 18. *Bonus est Deus, iustus est Deus, potest alii quos sine bonis meritis liberare, quia bonus est: non pōt quenquam sine malis meritis damnare, quia iustus est*). Ita possumus & nos dicere, bonus est Deus, iustus est Deus. Potest aliquos supra condignum remunerari, quia bonus est; non potest quenquam supra condignum punire, quia iustus est. Quare negamus quod in antecedenti illo assumitur, posse Deum iuste punire

peccatum quodlibet etiam veniale, pœna omnium grauiſſima, quæ eſt mors æterna.

Ad probationem **RESPONDEMVS**, culpam quidem etiam leuiſſimam eſſe maius malum, quàm ſit pœna quæcunque etiam grauiſſima. Nam culpa eſt malum ſimpliciter, & nullo modo eligibilis; pœna autem eſt malum illi, qui punitur, non tamen ſimpliciter, quin etiam bona & iuſta dici debet, & eſt eligibilis ad vitandum malum culpæ. Sed non ideo debetur maxima pœna leuiſſimæ culpæ quia pœna ex genere ſuo minus eſt malum, quàm culpa. Non enim debetur culpe ex ratione iuſtitia maximum aliquod malum ſimpliciter, ſed malum pœnæ; quod cum malo culpæ proportionem habet, ita vt graui culpæ grauiſ pœna, grauiori grauior, grauiſſimæ grauiſſima; & contrà leui, leuiſ, leuiori leuior, leuiſſimæ leuiſſima pœna reſpondeat. Itaque tamen mors potius oppetenda ſit, ſi optio detur, quàm otioſum verbum proferendū. Non tñ otioſum verbum prolutum ſempiterna morte vindicandum erit, quo ſupplicio parricidia, atque adulteria, aliaque eiſdem generis crimina vindicantur.

ALTERA obiectio. Peccatum veniale infinitam habet malitiam, eſtq; infinitio odio dignum; igitur infinitam pœnam ex natura ſua meretur. Probat̃ur antecedens, nam nō debet peccatum veniale comitti ad quod uis bonum, etiam infinitum adipiſcendum; ergo non minus eſt odibile peccatum veniale, quam ſit amabile bonum infinitum; bonum autem infinitū infinito amore dignum eſt; ergo peccatum veniale infinito odio dignum eſt; habet igitur peccatum veniale infinitam malitiam, ſicut bonum infinitum infinitam bonitatem.

RESPONDEO, peccatum veniale non habet malitiā infinitam, cum non auertat hominem à Deo ſummo atque infinito bono. Ea enim cauſa eſt, cur peccatum mortale dicatur infinitā malitiam habere, quia mutat vltimum finem, ac facit, ut homo relicto Deo, qui verè eſt infinitus, in rem creatam vt in ſuum finem vltimum conuertatur. Quod autem non oporteat peccatum veniale committere ab bonum infinitum adipiſcendum, non ea eſt ratio, quia ſit ipſum etiam malū infinitum, ſed quia eſt ſimpliciter malum, vt non poſſit vllō modo fieri bonum, ac per hoc non, ſit eligibile neque medium ad vllum bonum conſequendum.

TERTIA obiectio. Peccatum veniale poteſt nunquā remitti; atqui peccatum, quod nūquam remittitur, ſemper puniri poteſt; igitur peccatum veniale ſemper puniri poteſt. Proinde quod temporaliter, & non in æternum puniatur, non eſt ex natura eiſ, ſed ex miſericordia Dei. Propoſitio huius argumenti probatur; nam peccatum veniale remitti non poteſt ſine gratia Dei: quod autem ex gratia Deus facit, poteſt haud dubio non facere; igitur poteſt veniale peccatum nunquam remittere. Et confirmari poteſt argumentum ex ſententia S. Thomæ, qui in prima ſecundæ quæſtione 87. art. quinto ſcribit, peccata venialia in hominibus ad inferos condemnatis ſempiterno ſupplicio puniri.

RESPONDEO, peccatum veniale poteſt nunquam remitti, ſed non oritur id ex natura ipſius peccati, ſed aliū de. Poſſunt autem duo quædam in peccato conſiderari. **PRIMO** deformitas, ſive macula, quæ ex peccato relinquitur in anima. **SECUNDO** reatus pœnæ ob iniuriam Deo factam. Et quidem deformitas, quam parit peccatum mortale, oritur, ex amiſſione gratiæ Dei, quæ eſt quaſi lux quædam, & vita ipſius animæ; & quia nemo poteſt ſe ipſum à morte reuocare, ideo peccatū mortale, quod tollit principium vitæ, id eſt, gratiam, ex natura ſua eſt quodammodo, irremiſſibile. Nihil. n. relinquit in hoīe, vnde per ſe reſurgere poſſit, ſed ſi forte reſurgit, id ſit ex peculiari, & magna Dei miſericordia; at peccatū veniale non excludit gratiā Dei, nō tol-

lit principium vitæ, ſed tantum impedit aliquo modo ſeruorem caritatis, & ideo proprie non efficit maculā ſeu deformitatem in anima; quod ſi deformitas dicēda ſit priuatio illa ſeruoris, ea facile tolli poteſt per actum dilectionis, qui quidem eſt in poteſtate hominis iuſti, & habitu caritatis præditi. **QVARE** peccatum veniale, quod attinet ad maculam ſeu deformitatem, non eſt ex natura ſua irremiſſibile, ſed remiſſibile, cum relinquat in homine caritatem, ex cuius actu facile remitti poteſt.

Quod ſi in homine peccatore ſit veniale peccatum, in eo irremiſſibile erit, donec non remittitur peccatum mortale. Sed hoc erit per acciſdens, nimirum ratione ſubiecti, quia videlicet homo ille gratia Dei & vita ſpirituali priuatus, non poteſt actum vllum caritatis efficere, quo peccata venialia deſeat. **QVOD** autem attinet ad reatum, peccatum mortale per ſe inducit reatum ad pœnæ ſempiternæ, ſicut per ſe eſt irremiſſibile. Neque enim debet deformitas ſempiterna ſine pœna que eiſ debet deſeruire, vt pulchritudo, quæ de operibus ſempiterna manere, per decorem iuſtitia Dei perpetuò reparetur. Contrà autem veniale peccatum quemadmodum non eſt per ſe & ex natura ſua irremiſſibile, ita non inducit per ſe & ex natura ſua reatum pœnæ ſempiternæ, ſed temporalis; quāuis per acciſdens fieri poſſit, vt per oēm æternitatem puniatur ſicut per acciſdens fieri diximus, vt aliquando per omnem æternitatem minimè deſeat.

Ex his ad formam argumenti propoſiti reſpondemus; ac primū concedimus peccatum veniale poſſe nunquam remitti, & ſemper puniri, ſed per acciſdens, vt diximus, non per ſe. Ex quo etiam ſoluitur confirmatio ex auctoritate S. Thomæ.

Ad illud autem, quod obijciēbatur in probatione propoſitionis, (peccatum veniale remitti non poteſt ſine gratia, quod autem ex gratia Deus fecit, poteſt nō facere: igitur poteſt veniale peccatum nunquam remittere.) **RESPONDEMVS**, vel gratiam in argumentū ſumi pro habitu gratiæ in anima inherente; vel pro liberali condonatione pœnæ. Et quidem ſi accipiatur pro habitu gratiæ, non negamus abſque gratia peccatum remitti non poſſe; ſed eam gratiam iam habet homo iuſtus, qui peccatum veniale purgare debet, proinde non eget noua infuſione gratiæ, ſed ſatis illi erit, ſi ex ipſa gratia quam habet, actum aliquem dilectionis eliciat. Si verò gratia accipiatur pro liberali condonatione pœnæ, ſatemur poſſe Deum abſolutè non condonare, pœnam, quod enim ex gratia facit, poteſt non facere; ſed tamen cum promiſerit diſertis verbis in Euangelio donū remiſſionis, ſi & ipſi remiſerimus debitoriſ noſtris; *Si enim remiſeritis hominib.* (inquit Matth. 6.) *peccata eorum, dimittet & vobis pater veſter cœleſtis delicta veſtra*; Profectò ſi non abſolutè, certè ratione promiſſionis & pacti non poterit non remittere, ſi & nos remiſerimus, eiſque dixerimus, vt ipſe nos docuit; *Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris*. Itaque S. Auguſtinus in libro de correptione & gratia, cap. 13. dicit, in iudicio miſericordiam bonis meritis iuſtorum eſſe reddendam. Merentur. n. qui bene operantur, vt Deus miſericorditer indulgeat, ſi quid manente caritate deliquerint.

Adde **POSTREMO**, quod ſi vellet Deus non condonare, ſed omnino exigere pœnam peccati venialis ab eo, qui culpam ipſam venialem per actum dilectionis purgaſſet; temporalem tantum, non autem ſempiternam exigere poſſet. Quocirca etiam ſi nullum eſſet pactum Dei nobiſcum de remiſſione pœnæ, adhuc tamen perſpicuum eſſet, peccatum veniale ex natura ſua non inducere reatum pœnæ ſempiternæ. Atque hic ſit huius diſputationis terminus.

LIBER SECVNDVS.

DE STATV PECCATI.

QVI EST DE CAVSSA PECCATI

primi hominis, ac de caussa Peccati in genere.

DISSERVIMVS in primo Libro de peccati definitione, & partitione: nunc de peccato primi hominis, cuius merito diuina gratia iacturam genus humanum fecit, Deo iuuante differemus. Ac PRIMVM quidem de caussa illius peccati; TVM de ipso peccato disputandum erit.

Porro de caussa peccati illius, atque adeo de caussa peccati in vniuersum grauissima controuersia est quæ nam sit propria, & præcipua caussa peccati, an ea videlicet in hominem, an potius in Deum referenda sit.

Qua controuersia explicata, ubi constiterit, Deum non esse causam peccati; subijciuntur tres alia quæstiones breuiores de tentatione, quam satis constat causam fuisse minus principalem & extrinsecam eiusdem peccati; VNAM, cur Deus tentari permisit primum hominem, quem non ignorabat ea tentatione vincendum, ALTERAM, quid fuerit serpens ille, qui primum hominem in paradiso tentauit; TERTIAM, qualis fuerit illa tentatio.

CAPVT I

De errorib. circa primariam causam peccati:

MULTI fuerunt tum ex antiquis, tum ex recentioribus hereticis, qui primariam peccati causam, ingenti blasphemia, in Deum ipsum retulerunt. PRINCEPS huius erroris ille ipse fuit, qui simpliciter PRIMVS fuisse dicitur omnium hæreticorum. Sic enim de Simone

Mago scribit Vincentius Lirinensis in commonitorio aduersus profanas vocum nouitates. Quis ante Magum Simonem Apostolica distributione percussus, à quo vetus ille turpitudinem gurgis vsque in nouissimum Priscillianum continua, & occulta successione manauit, auctorem malorum, id est, scelus, impietatum, flagitiorum que nostrorum ausus est dicere creatorem Deum?

DEINDE Cerdonistæ, Marcionistæ, Manichei, Priscillianistæ, Albigenes, qui varijs seculis, & in diuersis regionibus scholas impietatis aperientes, duoque prima principia, ac veluti duos Deos vnum bonum, alterum malum introducentes, primariam peccati causam Deum malum esse voluerunt. De Cerdonistis vide Tertullianum in libro de præscriptione aduersus hæreticos; De Marcionistis Irenæum lib. 1. c. 29. aduersus hæreses. De Manichæis S. Augustinum in lib. de hæresib. cap. 49. De Priscillianistis S. Leonem in epistola ad Turbium 93. c. 6. De Albigenibus S. Antoninū in Summa Theologica par. 4. tit. 1. c. 7. §. 5. Sed quanquam isti omnes Deum peccati causam esse dicerent, tamen sententiam suam aliquo modo temperabant. Nam Simon Magus non docebat aperte Deum velle, aut imperare, aut etiam efficere mala, sed ea ratione peccatorum nostrorum causam esse, quod eam naturam nobis dederit, quæ non possit non peccare, Cerdon, Marcion, Manichæus, & cæteri, qui duo rerum principia statuiebant, referebant quidem peccati causam in principium quoddam primum, & sempiternum, sed illud non Deum, sed diabolum, aut certe Deum non bonum, sed malum nominabant.

PRIMVS igitur, qui aperte Deum, & bonum Deum

A auctorem peccati fecit. Florinus quidam fuit, qui ex Montani discipulo, per nouum hoc dogma hæresiaracha fieri meruit. De quo Florino rectè scripsit Irenæus (vt refert Cæsariensis lib. 5. hist. cap. 20.) eum fuisse plusquam hæreticum, cum id ausus fuerit palam asserere, quod nullus hæreticorum vsque ad id tempus asseruerat. Sanctus Augustinus in lib. de hæres. c. 59. scribit, Seleucianorum hæresim fuisse, malum aliquando esse à Deo, aliquando à materia. Sed non explicuit, an de malo naturali, an de morali, quod propriè dicitur peccatum, Seleuciani loquerentur.

Florinum. Irenæo (vt diximus) plusquam hæreticum, nostro hoc seculo non pauci sequuti sunt. Præcipui sunt, qui dicuntur Libertini, quorum sectam (quoniam alios auctores non habemus) ex Caluino didicimus, & ex eodem historiam quam hoc loco recensemus, petere coacti sumus. Scripsit enim Ioannes Caluinus duos libros aduersus Libertinos, quorum alter inscribitur: Instructio contra Libertinos, alter est epistola ad Rotomagenses aduersus Franciscanum quendam Libertini erroris sectarium. Igitur auctores dogmatis fuerunt Coppinus & Quintinus, Sutores Flådri. Quorum alter (id est, Quintinus) Tornaci à Catholico magistratu tum ob multa flagitia, tum etiam ob nouam, eam que valde perniciosam hæresim interfectus est, sed prius erroribus abiuratis.

PRIMARIVS eorum fuit error, vnum esse tantum spiritum immortalem, videlicet Deum: angelos, demones, animas, nihil esse præter opinionem. Hinc verò multa, eaq; absurdissima dogmata colligebant. PRIMVM erat, quæcunque fieri vnà ab hominib. siue bona siue mala illa sint, omnia fieri, non ab hominibus, sed ab illo vno spiritu Dei, qui omnia in omnibus operatur. ALTERVM, peccatum nihil esse præter inanem, & falsam opinionem, cum Deus omnia faciat, qui nihil mali facere potest.

TERTIVM, non debere reprehendi eos, qui occidunt, mæchantur, furantur; id enim esset Deum reprehendere.

QUARTVM, regenerationem esse depositionem conscientie, abiectionem scrupulorum, ignorance[m] discriminationis inter bonum & malum. Nam in statu inno-

centiæ ignorabat Adam discrimen boni & mali, atque ad eum statum redire dicunt Libertini eos, qui sine scrupulo quidlibet agunt, & hanc esse Christianam libertatem, & mortificationem veteris Adam: Quocirca si quem vident reformidare actiones malas, dicere solent, ð Adam adhuc aliquid vides, adhuc poma illius gustum retines.

QVINTVM, pœnitentiam nihil esse aliud, nisi agnoscere, & profiteri se nihil egisse mali, atque ea de causa dicunt, Petro peccatum fuisse dimissum, quia crediderit, se non peccasse, cum Christum negauit: Iudæ nō fuisse dimissum quia crediderit se peccasse, neq; potuerit conscientiam illam exuere, vt ex illis eius verbis cognoscitur: Peccaui tradens sanguinem iustum.

SEXTVM, posse hominem in hac vita ad summam perfectionem, & innocentiam peruenire, quia videlicet, si abiciat omnes scrupulos, omni peccato carebit.

SEPTIMVM, Christum nihil, esse, nisi quiddam compositum ex spiritu Dei, & opinione. Tunc autem mortuum esse Christum, quando aboleuit illam opinionē, quod peccatum sit aliquid: tunc verò ab inferis rediisse, & nos omnes in vitam reuocasse, cum docuit, nos esse ipsum Dei spiritum, qui semper viuit, & regnat; neque aliam expectandam esse resurrectionem.

OCTAVVM, licitum esse simulare, ac dissimulare omnia, & cum Catholicis Catholicè, cum Lutheranis Lutheranè viuere.

NONVM, Scripturas sacras non esse magnificandas, cum spiritus sufficiat. Porro ipsi Libertini non solum Scripturas, sed etiam scriptores sacros ita contemnebant, vt per contumeliam S. Ioannem iuuenem stolidum; S. Matthæum fœneratorem; S. Paulum vas eonfractum; S. Petrum Christi abnegatorem nominarēt.

Quamuis autem horrendas istas blasphemias, Caluinus detestari se dicat, & eas etiam (vt diximus) editis libellis refutare conatur: Omnino tamen probabile est, vt Anabaptistæ ex Lutheranis, sic Libertinos ex Calvinianis promanasse. Nā in libris Caluini, & Magistri eius Zuinglij, ac discipuli eius Bezæ, necnō Martini Buceri, & Petri Martyris, qui in multis cum Caluino conueniunt, inueniuntur apertissimæ sententiæ, ex quib. colligitur Deum esse auctorem omnium scelerum, quæ ab hominibus perpetrantur.

Docuerunt idem olim Lutherus & Melanchthon, vt perspicuum est ex assertione art. 36. vbi Lutherus scribit, neminem habere in potestate, vt cogitet bonū vel malum; & clarius ex cōmentario Melanchthonis in c. 8. ad Rom. vbi legimus, sic esse opus Dei, Davidis adulterium & Iudæ proditorem, vt Pauli vocationē. Cæterum vterq; sententiam retractauit. Nam Lutherus in libro de visitatione Saxonica agnoscit, & docet liberum arbitrium in rebus ciuilibus tam ab bonum, quàm ad malum; & Melanchthon in Locis communibus anno M. D. XXXVI. editis, titulo de causa peccati, studiosè refellit sententiam illā, quæ refert in Deū actiones malas. Multi etiam Lutheranorum, vt Heshusius, Castalio & alij, Caluini sententiam de causa peccati libris editis refutarunt. Quæ sit autem Caluini sententia, in 3. cap. demonstrabimus.

CAPVT II.

Explicatur Status questionis.

QVIA præcipua controuersia, cum Zuinglio & Caluino, & ijs, qui in eodem errore versantur, disputanda est: operæ pretium esse duxi, statum questionis breuiter explicare, nam si sub his verbis controuersia proponatur, An Deus sit auctor malorum; vel, An peccare possit, vel, An sit causa, cur nos peccemus: nulla quæstio erit. Siquidem illa omnia non solum Catholici, sed etiam Calvinistæ, & ipsi quoque Libertini negant.

De Libertinis id refert Caluinus in epistola ad Ro-

tomagenfes aduersus Franciscanum quendam Libertinum, his verbis: *Contestatur, inquit, sibi longè aliam esse mentem, seque Deum mali auctorem facere nolle affirmat: sed quid prodest eiusmodi subterfugium in re tam aperta?* Itaque Libertini, tametsi adulteria, homicidia, rapinas, & cetera hominum scelera, atq; flagitia in Deum referrent, negabant tamen se facere Deum auctorem malorum; quia videlicet non indicabant illa esse mala, cum à Deo fierent, qui nihil mali facere potest.

ZVINGLIVS in sermone de prouidentia, capite 5. & 6. non semel repetit, Deum iniustum non esse, nec peccare vlla ratione posse. IOANNES verò Caluinus non vno in loco disertis verbis affirmat Deum non esse auctorem malorum. Præfatione libri de æterna Dei prædestinatione: *Inter omnes pios, inquit, fixum hoc, & confessum esse debet, non esse cur suis peccatis socium homines Deum adscribant, vel vllō modo secum inuoluant ad partem culpæ sustinendam.* Et in fine eiusdem libri: *Ergo inquit, cum iusta de causa, licet nobis ignota, à Domino procedant, quæ sceleratè ab hominibus maleficia perpetratur: etiamsi rerum omnino prima causa sit eius voluntas peccati tamē eum esse auctorem nego.* Et paulo post: *Turpi quidem, inquit, & illiberali calumnia nos grauant, qui Deum peccati auctorem fieri obtendunt. si omnium quæ aguntur causa est eius voluntas.* Et libro 1. Institut. c. 17. §. 3. *Ad hanc modestiam, inquit, quicumque erunt compositi, neque in præteritum de rebus aduersis contra Deum fremment, neque scelerum culpam in ipsum reuerēt.* Et ibidem reprehendit Lyconidem, qui apud Plautum dicit: *Deus impulsor fuit, credo Deos voluisse.* Denique idem Caluinus in admonitione aduersus Libertinos longa disputatione probare nititur, Deum non esse causam peccati. Petrus Martyr in commentario 1. c. epistolæ ad Roman. scribit quidem Deum verè ac propriè impellere homines ad peccandum: tamen simul negat, Deum peccare, aut esse auctorem peccati.

Denique THEODORVS BEZA tum in responsione ad Heshusium, tum in alia ad Castalionem, diligenter purgat se & Caluinum ab illa nota, quod Deum auctore peccati faciat. Ac (vt omittam cætera) in responsione ad Castalionem] tringita & octo Aphorismis explicat totam sententiam suam, & præceptoris sui Caluini. Eorum Aphorismorum octauus sic habet: *Non consequitur ex istis vlla istarum blasphemiarum, nempe vel Deum esse auctorem peccati, siue delectari iniquitate, aut etiam velle iniquitatem: vel Satanam, aut homines malè agendo, obedire Deo, aut quatenus malè agunt, facere qđ Deus vult, ac proinde esse extra culpam.* Absint verò quàm longissimè omnes eiusmodi blasphemie non tantum à linguis sed etiam à cogitationibus nostris.

Quare cum aduersarij verbo fateantur, id quod Catholici docent, frustra laboraremus in testimonijs Scripturæ & Patrum adducendis, quib. probatur Deū nō esse causam peccati, nisi antea doceremus, eos reipsa sentire quod verbo profiteri non audent; ideò nobis TRIA præstanda erunt. PRIMO explicandum, quid ipsi doceant de causa peccati ex parte Dei: SECUNDO, an ex eo quod ipsi docent, sequatur, Deum esse auctore peccati: TERTIO, an sit vera eorum sententia; ac proinde, an Deus sit auctor peccati.

CAPVT III.

Sententia Zuinglij, Caluini, & Bezæ ex verbis ipsorum in medium adducitur.

QVOD igitur ad PRIMUM attinet, sententia Zuinglij, Caluini, & Bezæ de causa peccati ex parte Dei quinq; propositionibus comprehendì potest.

PRIMA est, Deus nō solū permittit, sed et vult fieri quæcūq; sunt ab hominib. peccata. SECUNDA, Deus non solū vult fieri, sed et ab æternitate decreuit, vt fieret, quæcūq; sunt ab hoib. peccata; idq. nō præuisa de terminatione voluntatis humanæ deus .n. non decreuit quidquā quia præscit futurum, sed præscit futura, quia

quia ipse decreuit ut fierent. TERTIA, Deus non solum ab æternitate decreuit, ut fierent quæcunq; sunt ab hominibus peccata, sed etiam imperat Satanæ, & improbis hominibus, ut concipiant maleficia, eosque ad hoc inclinât, impellit, & etiam cogit. QUARTA, Deus non solum imperat Satanæ, vel eum inclinât & impellit, ut homines ad peccandum inducat, sed etiam ipse operatur in mentibus hominum impiorum, & per eos, ut per sua instrumenta, ipse tãquam prima causa faciat ea omnia, quæ respectu hominum dicuntur, & sunt verè peccata. QUINTA, tametsi ea, quæ respectu hominum dñr, & sunt verè peccata, fiant Deo volente, definiente, imperante, & operante; tñ respectu Dei non possunt dici, nec sunt peccata, sed opera bona & iusta, quia homines mala intentione, Deus autem bono consilio illa omnia facit. Proinde Deus neque ipse peccat, neque est auctor, & causa peccati. B Hanc esse Zuinglij, Caluini, & Beza sententiam, ex ipsorum libris & confessione facili negotio demonstrabimus.

PRIMUM igitur ZVINGLIUS in serm. de providentia, quem scripsit ad Principem Cantorum Philippum anno M. D. XXX. has teterrimas, & planè tartareas blasphemias habet. Nam c. 3. ita loquitur: Porro iniustitiam in sese nobis ostendere numen cum nulla ratione posset, ut quod vndique verum, bonum, sanctum natura sit, per creaturam iniustitiam exemplum produxit, non quasi creatura illa suo Marte produxerit, quæ nec est, nec vivit, nec operatur sine numine, sed quod numen ipsum auctor est eius quod nobis est iniustitia, illi verò nullatenus est. Et infra: Cum igitur Angelum transgressorem facit, & hominem, ipse tamen transgressor non constituitur. Et capite 6. Quod Deus operatur per hominem, homini vitio vertitur, non etiam Deo. Et infra: Num igitur, atque idem facinus, puta adulterium, aut homicidium, quantum Dei est auctoris, motoris, impulsoris, opus est, crimen, non est: quantum autem hominis est, crimen ac scelus est. Et inf. Cum movet ad opus aliquod, quod perficienti instrumento fraudi est, sibi tñ non est, ipse enim liberè movet, neque instrumento facit iniuriam, cum omnia sint magis sua, quàm cuiusque artificis sua instrumenta, quibus non facit iniuriam, si nunc lima in malleum, & contra malleum in limam convertat. Movet ergo latronem ad occidendum innocentem, etiam ac imparatum ad mortem. Hæc ille.

Sed iam Caluinum audiamus. Is primum in lib. 1. Instit. c. 17. §. 11. sic loquitur: Verum ubi in memoriam revocant diabolus, totamque improborum cohortem sic omnibus partibus manu Dei tanquam freno, cohiberi, ut nec concipere ullum aduersus nos maleficium; nec conceptum moliri, nec ad perpetrandum, nisi maxime moliantur, digissimum mouere queant, nisi quantum ille permiserit, immo nisi quantum ille mandavit, nec compedibus tantum eius tene ri ligatos, sed etiam ad obsequia præstanda freno cogi, habent unde se prolixè consolentur. Nam ut domini est, eorum furorem armare, & convertere, destinareque quolibet; ita & modum, finemque statuere, ne pro sua libidine licentiosè exultent. Hæc ille. In quibus verbis habemus tertiam propositionem, quam paulo antè notauimus in explicanda Caluini sententia. Hic. n. disertis verbis Caluinus dicit, Deum non solum permittere, sed etiam mandare, ut Satan & improbi concipiant maleficia, & ea moliantur aduersus probos, & furorem ipsorum armari, & destinari à Deo, quo ipse voluerit, & tandem cogi quasi freno Satanam & impios ad obsequia præstanda, id est, ut iuxta Dei mandatum maleficia concipiant, & moliantur.

Rursus in eodem libro c. 18. §. 1. Absurdum, inquit, videtur, volente ac iubente Deo excacari hominem, qui mox cecitatis suæ penas daturus est, tergiversando itaque effugiunt, Dei tantum permisso, non est voluntate hoc fieri, ipse verò palam se facere pronuncians, effugium illud repudiat. Quod autem nihil efficiant homines, nisi arcano Dei nutu, nec quidquam deliberando agitent, nisi quod ipse iam apud se decreuerit, & arcana sua directione constituat, innumeris, & claris testimonijs probatur. Et §. 2. Et certè, inquit, nisi intus operaretur in mentibus homi-

num, non rectè dictum esset, auferre labium à veracibus, & à senibus prudentiam. Et paulo post: Sed nihil, inquit, clarius potest desiderari, quam ubi toties pronunciat se excacare hominum mentes, ac vertigine percutere, spiritu soporis inebriare, incutere amentiam, obdurare corda. Hæc etiam ad permissionem multi reijciunt, ac si deserendo reprobos, à Satana excacari sineret. Sed cum disertè ex primat spiritus, iusto Dei iudicio infligi cecitatem, & amentiam, nimis frigida est solutio.

Et paulo post, de sceleribus Afsiriorum: Apparet, inquit, certa destinatione Dei fuisse impulsos. Et infra: Dicitur etiam idem Satan excacare infidelium mentes: sed unde hoc nisi quod à Deo ipso manat efficacia erroris ut mendacis credant, qui renuunt parere veritati. Et §. 2. Homo, inquit, iusto Dei impulsu agit quod sibi non licet. Ex his habemus quatuor priores propositiones, audimus enim Deum non solum permissione, & desertione, sed voluntate, decreto, impulsu, præcepto, interna operatione efficere, ut homines cogitent, deliberent, agant quæ sibi non licent.

Idem auctor lib. 2. Instit. c. 4. §. 2. Satan, inquit, alioqui prauus Chaldaeorum animos venenatis suis aculeis ad per petrandum id flagitium instigat: illi ad iniustitiam furiosè ruunt, omniaque membra scelere obstringunt, ac contaminant. Propriè ergo agere dicitur Satan in reprobis, in quibus regnum suum, hoc est, nequitia, exercet. Dicitur & Deus suo modo agere quod Satan ipse, instrumentum cum sit iræ eius, pro eius nutu, ac imperio, huc atque illuc se insecti ad exequenda eius iusta iudicia. Omitto hic vniuersalem Dei motionem, unde creaturæ omnes ut sustinentur, ita efficaciam quidvis agendi ducunt; de illa speciali actione tantum loquor, quæ in vnoquoque facinore apparet. Idem ergo facinus Deo, Satanæ, homini assignari, videmus non esse absurdum.

Rursus §. 3. posteaquam dixerat Caluinus Deum posse dici excacare homines deserendo; adiungit aliam rationem his verbis: Secunda ratio, quæ multo proprius accedit ad verborum proprietatem, quod exequenda sua iudicia per ministrum iræ suæ Satanam, & consilia eorum destinata, quo visum est, & voluntates excitat, & conatus firmat. Et §. 4. Postea, inquit, dicit se aggrauasse cor illius & indurasse, an indurauerit non emolliendo? id quidem verum est: sed plus aliquid fecit, quod obstinatione peccatus eius obscurandum Satanæ mandauit. In his locis tertia propositio apertissimè continetur. Audimus enim speciale illam actionem, quæ in facinore cernitur Deo auctori tribuendam esse, quod ipse per ministerium Satanæ voluntantes impiorum excitet ad malum, & corda eorum obduret, ne obediant, &c.

Idem auctor in 3. lib. Instit. cap. 23. §. 4. ita sibi ipse obiecit Nonne, inquit, ad eam, quæ nunc pro damnationis causa obtenditur, corruptionem, Dei ordinatione prædestinati antè fuerant? cum ergo in sua corruptione pereunt, nihil aliud, quàm penas luunt eius calamitatis in quam ipsius prædestinatione lapsus est Adam, ac posteros præcipientes secum traxit, an non itaque iniustus, qui creaturis suis tam crudeliter illudit? Huic obiectioni ita respondet: Fateor sanè, in hanc, quæ nunc illigati sunt, conditionis miseriam, Dei voluntate decidisse omnes filios Adam, atque id est, quod principio dicebam, redeundum tandem semper esse ad solum diuinæ voluntatis arbitrium, cuius causa sit in ipso abscondita. Et §. 7. Disertis, inquit, verbis hoc extare negant, decretum fuisse à Deo, ut sua defectione periret Adam, quasi verò idem ille Deus quem Scriptura prædicat, facere quæcunque vult, ambiguo fine condiderit nobilissimam ex suis creaturis.

Et paulo post: Decretum quidem, inquit, horribile fateor: inficiari tamen nemo potest, quin præsciuerit Deus quem exitum esset habiturus homo, antequam ipsum conderet, & ideo præsciuerit, quia decreto suo sic ordinauerat. Et §. 8. Quanquam, inquit, nec ipsum quem probabile est, sola Dei permissione, nulla ordinatione hominem sibi accersisse interitum. Et paulo post: Cadit igitur

homo, Dei providentia sic ordinante. Et §. 9. Excusabiles, inquit, peccando haberi volunt reprobi, quia euadere nequeunt peccandi necessitatem: præsertim cum Dei ordinatione sibi injiciatur huiusmodi necessitas. Nos verò inde negamus ritè excusari, quandoquidem Dei ordinationi, qua se exitio destinatos conqueruntur, sua constet æquitas nobis quidem incognita, sed illi certissima.

Ex his locis satis apertè colliguntur prima & secunda propositio Calviniani erroris. Disertis enim verbis non semel Calvinus repetit, non solum Dei permissio, sed voluntate, ordinatione, prædestinatione primū hominem lapsum esse, quia Deus id voluerat, & ordinaverat, ideo etiam præsciuisse, nec solum primum hominem, sed omnes eius posteros ex Dei prædestinatione incidisse in peccandi necessitatem.

Porro hæc omnia iterum repetit, & copiosius etiam tractat in libro de æterna Dei prædestinatione. Quia verò liber eius valdè prolixus est, neque distinctionē ullam habet capitum, aut sectionum aliarum, citabo numerum paginarum, iuxta editionem opusculorū Genevensis anni M. D. LII. in fol. Sic igitur loquitur pag. 905. Arcanum Dei consilium, quo præordinatus fuerat hominis lapsus, qua decet sobrietate procul adoret fides nostra. Et pag. 906. Ad iustam hominis damnationem satis erat in via salutis cum esset collocatus, inde sponte excidisse. At fieri aliter nō potuit. Quid tum? an ideo culpa liberatur, quæ tota in eius voluntate residet? Vides lector hoc loco, Calvinum concedere, non potuisse hominem non cadere, quia æterno Dei decreto fuerat iam eius casus præordinatus.

Rursus pag. 916. Non nisi sciente, atque ita ordinante Deo cecidit Adam, seq; & prosteros perdidit. Et pag. 917. Quomodo autē Dei præscientia, & decreto statutū fuerit, quod de homine futurum erat: neq; tamen in culpa societatem trabendus sit Deus, quasi transgressionis vel auctor sit, vel approbator cum longè altius humana mentis perspicacia esse arcanum palam sit, ne ignorantiam nostram fatēri pudeat. Imò ne quem ex fidelib. nescire pigeat quod Dominus lucis sue inaccessibleē fulgore absorbet. Hoc verè Calvinus dixit, inexplicabile, vel potius inintelligibile esse, quomodo Deus non sit auctor peccati, si eius decreto primus homo peccavit. Nam, ut paulo post demonstrabimus, apertissimè falsum est, Deum non esse auctorem peccati, si eius decreto homines peccāt, quod autem falsum est, mirum non est, si explicari, & intelligi nequeat.

Rursus pag. 944. Hinc certè iam colligere promptum est, quam inane & fluxum sit illud diuinæ iustitiæ patrocinium, quæ mala sunt, non eius voluntate, sed permissu duntaxat fieri, equidem quatenus mala sunt, quæ malo animo perpetrant homines, ut statim planius exponam. Deo minimè placere, fateor; sed quod otiosum ea permittere fingunt, quæ Scriptura non tantum eo volente, sed auctore fieri pronuntiat, nimis friolum est effugium. Et pag. 946. Ergo cū iusta de cā licet nobis ignota à Domino procedant, quæ sceleratè ab hominibus maleficia perpetrantur, etiam si rerum prima causa sit eius voluntas, peccati tamen eum esse auctorem nego. Nec verò obliuione tegenda est illa, quā posui causarum diuersitas, quod alia est propinqua, alia autem remota causa: ut sciamus quam longa inter aquabilem Dei providentiam, & turbulentos hominū impetus, si distantia. Hæc ille. Ex quibus habemus primā, secundā, & quintā Ioānis Caluini propositionē.

Sed eandem quintam propositionem fusius & apertius explicat idem Calvinus in instructione aduersus Libertinos c. 14. vbi posteaquam dixerat, in omni opere tam bono, quam malo esse homines instrumenta Dei, subiungit hæc verba: Magna est differentia inter opus Dei, & opus impij, cum eo Deus vice instrumenti utitur. Impius enim sua auaritia, aut ambitione, aut inuidia, aut crudelitate incitatur ad facinus suum, nec alium finem spectat, ideo ex radice illa, id est, ex animi affectione, & sine quem spectat, opus quali-

tatem sumit, & merito malum indicatur, sed Deus respectum omnino contrarium habet, nempe ut iustitiam suam exerceat, &c. Et infra, similem esse dicit Denm soli, qui radijs suis in cadauere corruptionem generat, & tamen impuritatem nullam ad se trahit.

Addam nunc etiam THEODORI BEZÆ testimonia, ut exactè intelligatur, quid Calvinus, & eius sectatores de hac re sentiant. Is igitur in responsione ad Sebastianum Castalionē de æterna Dei prædestinatione, in refutatione secundæ calumnix, ita loquitur de casto Adam: Deus hominem conditurus ad gloriam tum misericordie, tum seueritatis suæ declarandam, Adamum condidit ad imaginem suam, id est, sanctum, ac innocentem. Cur nam id verò? nempe quia bonus cum sit, non potest ab eo vitiosum quicquam creari: vitiosi autem sint oportet tum quorum constituit misereri, tum etiam quos iustè decreuit gloriæ suæ causa condemnare. Ideo oportuit Adamum condidit sanctum, & innocentem, sed qui sua sponte, & sine ulla Dei culpa vitiosus factus, viam patefecerit æternis Dei consilijs, id est, tum misericordix, tum seueritati ipsius declarandæ. Oportuit ergo Deum quoque hanc viam sibi aperire, id est, Adam lapsum ordinare, sed ad eum, quem dixi finem, qui cum sit iustissimus et sanctissimus, iustā quoque ipsius ordinationem esse consequitur. Et paulo post: Quæreda inquit est vitij origo in instrumentorum spontaneo motu, quo fit ut Deus iustè decreuerit, quod illi iustè fecerunt. At enim dices, Non potuerunt resistere Dei voluntati, id est, decreto, fateor, sed sicut non potuerunt, ita etiam noluerunt. Verum non poter. ut aliter velle. Fateor quoad euentum, & euentum, sed voluntas tamen Adami coacta non fuit.

Idem BEZA paulo post explicat sententiam Calvinianā, & suam triginta octo aphorismis, ac in primis septem decim nihil aliud docet, nisi Deum esse causam primā omnium rerum, quæ fiunt, & determinasse omnia ab æterno ante omnem præuisionem determinationis secundarum causarum. Secundas autem causas, siue eæ sint rationis expertes, siue ratione præditæ, in omni opere suo esse instrumenta Dei. Vbi (ut ostendat Deum non esse causam peccati) multa tradit de instrumentorum varietate. Ac tandem subiicit quinque aphorismos 18. 19. 20. 21. & 22. in quibus consistit totius rei summa, quos ipsdem verbis huc referre placuit.

Aphorismus XVIII. Iam igitur ista ad Deum ipsum accommodemus, cuius efficacitatem ante probauimus in omnibus, quæ fiunt, interuenire sine ulla exceptione: & ita quidem, ut per ea, quæ condidit tanquam per instrumenta, exequatur suo tempore quicquid ab æterno decreuit.

Aphorismus XIX. Quicquid agit Deus, bonum est, cū à summo bono nihil mali possit proficisci: omnia autem efficit, omnia igitur bona sunt quatenus à Deo efficiuntur: & discrimen illud boni, et mali in instrumentis duntaxat locum habet.

XX. Nam si hæc instrumenta bona sunt, & respiciunt patefactam Dei voluntatem, bene agunt, & Deus quoque bene agit per illa. Quo fit ut id opus omnib. modis sit bonū.

XXI. Mala autem instrumenta, mala, inquam, non ex creatione, sed ex corruptione, quatenus quidem agunt, male semper agunt, ideoque iustè incurrunt iram Dei: quatenus autē Deus per illa agit, bono Dei operi, vel inuita, vel per ignorantiam seruiunt. Nam Deus, per quæcunq; agat instrumenta, semper bene agit.

XXII. Sic autem agit per illa instrumenta, ut non tantū sinat illa agere, nec tantū moderetur euentum, sed et excitet, impellat, moueat, regat, atque adeo, quod omnium est maximum, etiam creet, ut per illa agat quod constituit. Quæ omnia rectè agit Deus, & sine ulla iniustitia.

Atq; hæc quidē omnino sufficerent ad sententiā Calvinianā & Bezæ intelligendā. Addā tñ adhuc vnū aphorismū, ut ex eo discamus quā acutè Beza de his reb. disserere soleat. Sic igitur loquitur in aphorismo 31. Agit (Deus) sui operis respectu: permittit verò eius operis respectu, quod mala ipsa instrumenta sponte peragunt; siue quatenus

quatenus actiua sunt, non paffiua instrumenta, vt vfitata in fcholis verba riteneamus. Iufte tamen permittit, quod ifta iniufte agunt, quoniam peccata, quatenus à Deo nolente permittuntur, peccata non funt, fed peccatorum pœna. iufte enim efl coram Deo peccata etiam peccatis vlcifci. Sed ifta eadẽ actiones, quatenus à Satana, & à malis per Satanam, & per propriam concupifcentiam follicitatis proficifcuntur, eatenus demum, peccata funt, quæ Dominus iufte fuo tempore vlcifcit. Nunquam enim Dominus peccata quatenus peccata funt, permittit, immò femper prohibet, ac vetat.

Sequuntur autem ex hoc eleganti aphorifmo TRIA quedam notatu digniffima. PRIMO fequitur, ea quæ funt ab instrumentis malis fub eadẽ ratione perinitti, & non permitti. Nam, quæ funt ab instrumentis malis, quatenus ea instrumenta actiua funt, non funt à Deo, fed permittuntur, vt habet initium aphorifmi huius 31. & illa eadem, fub eadem ratione, id efl, vt funt ab instrumentis malis, quatenus ea instrumenta actiua funt, non permittuntur à Deo. Deus enim peccata non permittit, fed prohibet, vt habet finis eiufdẽ aphorifmi, peccata autem funt ea quæ funt ab instrumentis malis, quatenus actiua funt, vt habet aphorifmus 21. Igitur eadem opera fub eadem ratione permittuntur, & non permittuntur.

SECUNDO fequitur, & eadẽ illa opera fub eadẽ rōne efl peccata, & nō efl peccata. Nā, quæ funt ab instrumentis malis, quatenus ea actiua funt, mala funt, id efl, peccata, ut docet aphorifmus 21. Sed rurfus illa eadẽ fub eadẽ rōne peccata non funt, Deus. n. peccata nō permittit fed prohibet, vt docet aphorifmus 31. permittit autẽ opera quæ funt ab instrumentis malis, quatenus actiua funt, vt docet idem aphorifmus; igitur eadẽ opera fub eadem ratione peccata funt, & peccata nō funt.

TERTIO fequitur, instrumenta mala, quatenus actiua funt inuito Deo, vel ignorate operari. Nam vel nō vit Deus quid illa agant, vel ignorat. Si ignorat, igitur ignorante Deo instrumenta Dei opera fua perficiunt. Si nouit aut consentit, aut repugnat, aut permittit, neq; fingi potefl quartum membrum, nam qui permittit, medius efl inter cōfentientem, & repugnantem. Quocirca S. Augufinus in Enchirido c. 95. fcribit, nihil omnino fieri poffe, nifi Deo, vel faciente, vel permittente. Nam eo repugnante nihil fieri poffe, extra controuerfiam eflle credidit. At per aphorifmum Bezæ, quæ funt ab instrumentis malis, quatenus actiua funt, Deo nec agente, nec permittente funt, quia peccata funt, & Deus peccata nec facit, nec permittit. Igitur ea Deo, vel ignorante, vel repugnante funt.

CAPVT III.

Ex fententia Zuinglij, Caluini & Bezæ recte colligi, Deum eflle auctorem peccatorum, quæ à nobis funt.

EXPOSITA fententia Zuinglij, Caluini & Bezæ de cauffa peccati ex parte Dei; fequitur vt probemus ex ea fententiã recte colligi, Deum eflle auctorem peccati, quæ id ipfi, ne inuidiã tã horribilis blafphemia fubeant, nec palã affirmare audeant, & non rarò difertis verbis inficientur. Ac vt fit clarior difputatio, & impietas aduerfariorum magis elucefcant, quatuor abfurdæ, & blafphemia ex fententia aduerfariorum fequi demonftrabo. PRIMUM enim erit, Deum verè & proprie eflle auctorem peccatorum quæ funt ab hominibus. SECUNDUM, proprie, & verè Deum peccare. TERTIUM, Deum folum verè peccare. QUARTUM, fi hæc negentur, veram fore Libertinorum fententiam, quæ habet, nihil eflle peccatũ nifi falſã opinionẽ. Ex quib. intelligetur a bſurdiffimum dogma Libertinorum, quod ab ip

lo Caluino refutatum efl, ab eiufdẽ Caluini doctri-na, tamquam a radice furculum germinaffe.

Veniamus ad PRIMVM. Deus (ex fententia aduerfariorum) impellit homines ad peccandum, atque adeo cogit eos peccare. Sic enim Zuinglius fcribit in fermone de prouidentia, capite fexto: *Nec dicet quifquam, innocens igitur efl latro; Deo enim impulfore egit. Nam contra legem peccauit. At, inquires, coactus efl ad peccandũ. Permitto, inquam, coactus eflle, fed in hoc vt & alter transferetur, & alter cruci adfigeretur. Vbi fatetur Zuinglius, cogi latronem à Deo ad homicidium, fed ad eum finem, vt occifus à latrone transferatur ad cœlum, & ipſe latro ex fententia iudicis affigatur in cruce. Sic enim fe ipſe exponit.*

Caluinus fic loquitur lib. 1. Inſtitut. cap. 18. §. 4. *Homo iufte Dei impulſu agit quod ſibi non licet.* Et ſuprà ca. 17. §. 11. dixerat, impioſ à Deo cogi quaſi fræno vt maleficia concipiant, & moliantur. At qui impellit, & cogit alium ad opus quodcunque faciendum, eiufdẽ, operis auctor primarius efl, & dicitur apud omnes gẽtes; neque finit vilo modo naturale lumen intelligentiẽ noſtrã inſtitum hoc negari: igitur Deus ex fententia aduerfariorum, auctor primarius efl eorum peccatorum, quæ ab hominibus perpetrantur.

Rurfus Deus ex fententia aduerfariorum iubet Satanã, & impioſ, vt maleficia concipiant, & moliantur, vt in loco proximè citato, idem Caluinus fcribit: At opus quodcunque, ex cõi conſenſu omniũ gẽtiũ, magis pertinet ad imperantem, quam ad exequentem: igitur Satanã, & impiorum maleficia magis pertinent ad Deum, vt auctorem, quam ad ipſos impioſ, & Satanã.

Ad hæc, Impij dum peccant, instrumenta Dei funt, vt paſſim in locis citatis Caluinus, & Bezæ teſtatur: At qui vitur instrumento, auctor efl primarius eiufdẽ operis, quod ipſe per instrumentum facit; igitur Deus ex fententia Caluini, & Bezæ auctor efl primarius omnium peccatorum.

Denique Deus ab æternitate voluit, & decreuit, vt primus homo caderet in peccatum, non ante preuiſa determinatione voluntatis humanæ, fed ex mero, & abſoluto beneplacito ſuo, vt Caluinus docet lib. 3. Inſtit. c. 23. & in libro de prædeſtinatione, quæ loca ſuprà fuſe citauimus. At ſi Deus permiſiſſet primo homini, vt ſtaret, vel caderet pro arbitrio ſuo, & non potius efficaciter procurafſet vt caderet, facilè decretum illud fruſtrari potuiſſet; igitur neceſſe fuit, vt Deus primi hominis cafum efficaciter procuraret; atque adeo primo homini peccandi neceſſitatem iniiceret. Quod ipſum libenter Caluinus admittit in locis citatis. At qui procurat, & quidem efficaciter, ut aliquis peccet, is eiufdẽ peccati veriſſimus auctor dici debet, nifi cum ipſo naturæ lumine pugnare velimus: igitur Deus ex Caluini fententia, veriſſimus auctor peccati, quod primus homo commiſit, haberi poteſt, ac debet.

Hæc argumenta, quæ partim ex aduerfariorum pronuntiatis, partim ex certiſſimo lumine naturæ, & conſenſu, confeſſioneq; omnium gentium contexta funt, non difficulter Zuinglius, & Caluinus vnica diſtinctione ſibi videntur eludere. Dicunt enim Deum impellere, & cogere impioſ ad ſcelera concipienda, & molienda, fed ea non eſſe ſcelera quatenus funt Deo impellente, & cogente, fed quatenus procedunt à mala impiorum uoluntate, & ideo non Deum, fed ipſos impioſ eſſe auctores ſcelerum ſuorum. Pari ratione dicunt Deum iubere impioſ, ut ſcelera concipiant; item eſſe impioſ instrumenta Dei; & denique Deum efficaciter procurare, ut homines cadant: fed opera impiorum non poſſe dici, neque eſſe peccata, quæ parte à Dei mandato, prouidentia, uel motione procedunt: fed ea folum ex parte qua funt ipſorum instrumentorum, id eſt, hominum impiorum opera.

Cur autem mala ſit uoluntas hominis, quæ flagitiũ eligit, non autem ſit mala uoluntas Dei, quæ idem flagitiũ

gitium eligi uoluit: siue cur in eodem opere, bona sit uoluntas Dei, mala uoluntas hominis; tres cauffas reddunt. Vna est, quia natura humana uitio primi hominis tota corrupta est, sed ista ratio (quàm alio loco copiosius refutabimus) non soluit quæstionem. Nam peccatum primum primi hominis, ut etiam peccatū primum Satanæ, non ortum duxit ex aliqua præexistente naturæ corruptione, ut aduersarij consentunt. Ex quo etiam refellitur alia ratio, quæ adferri posset, cur Deus non sit auctor peccati, quia uidelicet non uelit peccatum ut culpam, sed ut pœnam alterius peccati. Nam ista ratio non potest habere locum in primo peccato primi hominis, & Angeli, quod cum fuerit primū, nullius præcedentis peccati pœna esse potuit.

Querimus igitur cur in eodem opere mala fuerit uoluntas primi hominis ante naturæ humanæ deprauationem, & ante alium lapsum, Dei autem uoluntas non fuerit mala. Ergo prima illa ratione omiffa secundam adhibent, quam etiam multis in locis usque ad nauseam repetunt. Scribunt enim Dei uoluntatem esse bonā, dum ad flagitia impellit, vel ea iubet, aut procurat, aut per impios, tamquam per sua quædam instrumeta perficit, quia bonum finem Deus propositum habet. Vult enim homines peccare, ut habeat quos iustè damnet & quorum liberaliter misereatur, ut ea ratione iustitiæ, misericordiæq; suæ gloriā manifestet.

Porro impiorum uoluntatem esse malam, quia in illo ipso opere, quod imperante, impellente, & mouente Deo faciunt malum finem spectant, uidelicet ut libidinem suam expleant, non ut gloriæ Dei seruiant. hanc rationem reddit Zuinglius in serm. de prouidentia c. 6. *Quod, inquit, Deus facit, liberè facit, alienus ab omni affectu noxio, igitur & absque peccato, ut adulterium Dauid, quod ad auctorem Deum pertinet, non magis, Deo sit peccatum, quam cum taurus totum armentum incendit, & implet, &c.* Eandem rationem reddit Caluinus lib. 1. Institut. capite 17. §. 5. & in libro de æterna Dei prædestinatione, pag. 946. & in instruct. aduersus Libertinos, c. 14. & Beza in responsione ad Sebastianum Castalionem, in refutatione secundæ calumnix, & in Aphorismis, ut supra citauimus. Sed hæc eorum doctrinam, quæ totius erroris fundamentum est, nullo negotio solidissimè possumus refutare.

PRIMUM enim doctrina Apostolica est, non esse facienda mala, ut veniant bona, Rom. 3. non igitur bona intentio, & finis bonus animo conceptus id efficere potest, ut liceat ea facere, quæ per se extrinsecè, & ex obiectio mala sunt. Alioqui reprehendi non deberet, qui causa eleemosinæ furtum faceret: neque is, qui priuata auctoritate hominem interficeret, ne is exemplo, aut facto suo alijs noceret: neque ille, qui suscipiendæ prolis gratia committeret adulterium. Si quidem isti omnes bonum finem spectarent. Quod si hominum furta, homicidia, adulteria ferè peccata sūt, & homines eorum scelerum auctores iustissimè puniuntur, tamen si bona intentione facta esse, re uera dicantur, & sint: cur Deus eorundem operum auctor ob solam intentionem bonam excusandus erit? fallitur igitur aduersarius, & quia mala intentio uitiat opus alioqui bonum; perperam ipse colligit opera mala ex intentione bona iustificari. Nam opus bonum nascitur ex integra causa, malum autem ex quouis defectu oriri potest. Id quod nemo ignorat qui vel prima moralis philosophiæ rudimenta didicerit.

DEINDE quæram ab aduersario, utrum mala hominis intentio sit à Deo, nec ne. Nam si malæ intentionis est auctor Deus, sequitur omnino peccati auctorem esse Deum. Quomodo enim non est auctor peccati, qui non solum actionis malæ auctor est, sed etiam ipsius intentionis malæ, unde habet actio, Caluino, & Beza doctoribus, ut sit mala, & peccatum propriè nominetur? porro Deum intentionis malæ auctorem esse, negare non possunt aduersarij, nisi secum ipsi ma-

nifestè pugnare uelint. Nam si Deus, ut ipsi uolunt, impellit homines ad peccatum, & peccatum non est siue mala intentione, certè impellit etiam ad malam intentionem. Et si ab æternitate decreuit ad misericordiam, & iustitiam suam ostendendam, ut homo peccaret; & peccatum non est peccatum, nisi mala intentione fiat, neque potest ex misericordia uerè remitti, aut ex iustitia uerè puniri, nisi uerè peccatum sit, hoc est, nisi mala intentione fiat, manifestè sequitur, Deum ab æternitate uoluisse, & statuisse, ut homo mala intentione operaretur, & eo modo caderet. Et quia decretum Dei non debet esse incertum, neq; ab arbitrio creaturæ pendere; oportuit ipsum Deum efficaciter procurare, ut homo mala intentione operaretur, & non minus intentionis malæ, quam ipsius operis auctorem esse.

TERTIA ratio propria est Zuinglio, qui ideo tradit malam esse hominis uoluntatem in opere malo, Dei non malam, quia Deo non est posita lex, homini autem posita est, proinde in eodem opere uoluntas hominis transgreditur legem, & mala est, Dei uoluntas non transgreditur, & mala non est. Sic enim loquitur in eodem sermone de prouidentia, capite sexto: *Quod, inquit, Deus facit non est peccatum, quia non est contra legem, illi enim non est lex posita, utpote iusto, nam iustis non ponitur lex, iuxta Pauli sententiam. Vnum igitur, atque idem facinus, puta adulterium, aut homicidium, quantum Dei est auctoris, motoris, ac impulsoris, opus est, crimen non est, quantum autem hominis est, crimen ac scelus est. Ille enim lege non tenetur, hic autem lege etiam damnatur.* Et supra capite quinto: *Cum, inquit, Deus Angelum, vel hominem transgressorem facit, ipse tamen non transgreditur, ut qui contra legem non ueniat. Non est igitur peccatum quod Deus fecit, sed homini, atq; Angelo est, illos enim lex premit, atque accusat. Deo cū creaturis suis liberè licet agere, non minus quam patrisfamilix cum rebus suis, quam figulo cum luto. Vt cumque igitur creaturam huc impellat, aut illuc agat, tantum abest ut peccet, ut hæc citra insigne bonum non faciat, cum interim homo, cui lex est præfixa: etiam cum impellitur peccet, aduersus enim legem operatur.* Hæc ille.

Sed hæc Zuinglij doctrina sibi ipsa repugnat, & euidentissimè refutatur. PRIMUM, si Deus impellit hominem ad adulterium (ut ipse dicit) quemadmodum artifex instrumentum ad opus, uult igitur ut homo sibi pareat in adulterio perpetrando, quemadmodum uult artifex ut sibi pareat instrumentum in opere faciundo; proinde ille impulsus Dei est præceptum, & lex, quam homo implere tenetur, ut instrumentum teneatur obsequi artifice, à quo mouetur. Ergo homo impulsus à Deo, adulterium committens preuaricatur, & non preuaricatur Dei legem; peccat, & non peccat. Et Deus illum impellens uult eum seruare, & non seruare legem, peccare, & non peccare.

DEINDE, licet Deo non sit lex posita ab aliquo superiore legislatore, tamen sua sapientia ipsi est lex, & (ut ipse Zuinglius ibidem docet) quod nobis est lex, Deo est ingenium, & natura. Non minus ergo tenetur Deus, non repugnare ingenio, sapientiæ, & naturæ suæ, quam teneantur homines non repugnare legi Dei. Quare si Deus impelleret homines ad ea, quæ sunt contraria legi æternæ, ac proinde ingenio, & sapientiæ Dei quale est adulterium, mala esset eius uoluntas quippe quæ repugnaret regulæ rectæ diuinæ sapientiæ, & Deus seipsum negaret, quod nullo modo fieri potest, ut Apostolus ait.

TERTIO, Deo non est lex posita ex sententia Zuinglij, quomodo iusto non est lex posita. At iusto non est lex posita, quæ eum terreat, quia sponte sua legem seruauit, non autem quia non peccet, si fortè contra legem aliquid faciat. Nam Ezech. 18. Dominus testatur, iustum planè peccaturum, & damnandum, si fecerit ea, quæ sunt lege prohibita. Igitur eodem modo Deo non

est lex pofita, quia fponfe fua, immò ex natura fua fèper conformis eft voluntas eius fapientix ipfius; non quod liceat Deo feipfum negare ad ea homines impellendo, quæ repugnât æternæ legi, quæ eft ipfa Dei infinita ratio, & fapientia.

QVARTO, nò poteft vilo modo fieri, vt homo Deo impellente faicat quod lege Dei prohibitum eft, & tamen Deus impellens non fit auctor criminis, fed operis. Nam quid aliud eft crimen, nifi patratiõ operis lege Dei prohibiti? quomodo igitur Deus non eft auctor criminis fi eft auctor operis lege diuina prohibiti? & quomodo Zuinglius dicit à Deo factum efle hominem, & Angelum transgrefforem legis, fi Deus non eft auctor transgreffionis, fed operis tantum? Omitto hic quãta fit impietas docere, à Deo puniri homines, quia faciant ea, quæ Deus ipfe cogit vt faciant. Habemus igitur ex Zuinglij, Caluini, & Beza fententia rectiffimè colligi, Deum verè ac propriè auctorem efle peccati, tametsi ipfi verbo id negent.

CAPVT V.

Ex Zuinglij, Caluini, & Beza fententia fequi, Deum verè, ac propriè peccare.

SEQUITVR nunc, vt probemus, Deum ex fententia aduerfariõrum, non folum efle peccati auctore, fed verè, ac propriè peccare; quæ eft blafphemia horribilis & quam ne ipfi quidem Libertini lætè proferre audent. SCIENDVM eft igitur, ad hoc, vt aliquis verè, ac propriè peccet, non id requiri: vt is velit peccatũ fub ratione peccati, id eft, eligat ipfam peccati turpitudinem, atq; malitiam; fed vt fit cauffa actionis malæ; quatenus ex ipfa actione confequitur ea malitia. Nullus. n. eft, qui velit malum fub ratione mali, cum malũ fit extra obiectũ volũtatis, & nihil habeat vn̄ appeti, eligiue poffit. Itaque facinorofi oēs in peccatis nò ipfã peccati turpitudinẽ, fed bonũ aliquod, vt lucrum, aut voluptatem fpectant: fed ideo verè ac propriè peccare dicuntur, quia lucrum, aut voluptatem quærunt per actionem, cui eft annexa turpitudõ, & eius actionis ipfi cauffa funt, non quocunq; modo, fed vt ex illa actione neceffariò fequitur turpitudõ. Hinc enim fit vt peccati turpitudõ ipfis iure, ac merito tribuatur.

Porrò TRIA requiruntur vt ad actionem aliq̄ turpitudõ fequatur, ac per hoc tria requirũtur, vt aliquis verè ac propriè peccare dici poffit. PRIMVM ẽ, vt actiõ repugnet legi five pofitiuæ, five naturali, five tpali, five æternæ. Nã vt libro fuperiore docuimus ex Scriptura, & Patribus, nihil eft aliud peccatũ, nifi præuaricatio legis. Deniq; extra cõtrouerfiã eft, actionem nò efle malã, q̄ nulli legi repugnet. Proinde extra controuerfiã ẽ efle debet, qđ primo loco pofuimus, requiri in actione, ad q̄ fequitur turpitudõ, vt alicui legi repugnet.

ALTERVM eft, vt ea actiõ à cauffa libera efficiatur. Hec enim fola ratio eft, cur animantia bruta, pueri, fulti, dormientes, non peccent quamuis ea faciant, quæ alioqui cum regula rectæ rationis apertiffimè pugnant, vt fi hominem interimit, aut blafphemum ad loquendum affuefunt) aut res facras turpiter fedet, aut aliquid aliud eiusdem generis perpetrent.

TERTIVM, quod ad veram peccati rationem exigitur eft, vt, qui actionem cum lege pugnantẽ facit, nò folũ liberè faciat, fed ẽt faciat vt cauffa particularis, ita vt actiõ talis fit in fpecie, quia à tali cauffa præcedit, quia cauffa vniuerfalis limitatur, ac determinatur à cauffa particulari, & ex fe indifferens eft ad hanc actionẽ, & ad illã, non pòt rectè dici hanc actionem efle talem in fpecie, quia eft à cauffa vniuerfali, fed folum quia ẽ à tali cauffa particulari. Et qm̄ deformitas illa, quæ cernitur in peccato, confequitur actionẽ vt eft talis in fpecie. Ideo non pòt ea deformitas in cauffam vniuerfalem, fed folum in particularem propriè referri. Certè

A cum oriuntur monftra five in hominibus, five in animantibus brutis, nemo dicit cauffam monftrofitatis, quæ eft quoddam naturæ peccatum, referendam efle in cælum, aut aliam cauffam vniuerfalem, fed folum in cauffas propinquas, cælum enim influxu fuo nò magis produceret hominem quàm equum, aut plantam, & fi hominẽ non magis iftum, quàm illũ, nifi à cauffa particulari determinaretur. Proinde monftrofitatis, quæ in homine cernitur, cauffa eft alter homo, qui hominẽ illum genuit, nò cælum, quod influxum præftitit eiufmodi vt cum eo perfectus homo gigni potuiffet, nifi in cauffa proxima impedimentum extitiffet.

IAM igitur, fi Deus concurrat cum homine ad actionem illam, quæ peccatum eft, folum vt cauffa vniuerfalis, facile poterit intelligi quomodo & actionis illius cauffa fit, & cauffa peccati non fit. Erit. n. verè cauffa actionis, quia verè concurrat ad fubftantiam, five entitatem (vt fic loquamur) actionis illius producendam; & tñ cauffa peccati non erit, quia concurrat influxu quodam vniuerfali, & indifferenti ad hanc actionem, & ad contrariam; ac per hoc non erit talis actiõ in fpecie, quia à Deo, fed quia ab homine prodit: & tota culpa erit hominis, qui concurfu Dei abuti voluit ad iftã actionem, cum ad aliam bene vti potuiffet. Qua ratione etiam non dicitur Deus cauffa peccati, quod libera hominis voluntate committitur, licet liberam voluntatem homini ipfe dederit, eamq; conferuet; quia videlicet, libera voluntate pòt homo bene vti fi velit. & eam illi Deus ideo dedit, vt ea bene vteretur, nò vt illa in fuam perniciem, & donatoris iniuriam abuteret.

C Quod fi Deus non folum, vt cauffa vniuerfalis ad eas actiones, quæ malæ funt, concurrat, fed ẽt vt cauffa particularis eas, vt tales funt in fpecie, intendat, easq; imperet, vel ad eas hominem impellat, vel per homines, vt per instrumenta, actiones illas in fpecie efficiat: nullo modo intelligi poterit, quemadmodum Deus ipfe non peccet. Non enim homines alia de cauffa peccare dicuntur, & verè, ac propriè re ipfa omnium confenfu peccant, nifi quia funt cauffæ liberæ, & particulares earum actionum, quæ cum ratione, atq; æterna lege pugnant. Deformitas enim illa, & malitia, in qua peccati ratio propriè confiftit, neceffariò fequitur ad eiufmodi actiones, vt fuprà demonftratum eft.

IAM VERO Caluinus, & Zuinglius nò negant, Deũ concurrere ad actiones quasdam, quæ cū æterna lege pugnant, & ex obiecto funt malæ: neq; illud etiam negant, Deum liberè, ac (vt Apoftolus loquitur) fecundum confilium voluntatis fuæ omnia operari. In quibus duobus ab eis non difsentimus: fed de tertio illo capite, quod ad peccandum requiri diximus, tota controuerfia eft. Nos enim Deum dicimus concurrere ad eas actiones folum vt cauffam vniuerfalem, per influxum quendam indifferentem tam ad eas, q̄ ad contrarias; & præterea fi non de phyfica, fed de morali cauffa agatur, dicimus actiones illas in fpecie à Deo non intendi, nec imperari, fed ẽ contrariò, improbari, prohiberi, damnari, atque ideo non poffe vilo modo in Deum referri earum malitiam, ac turpitudinem.

E At aduerfarij non vno in loco docent, Deum non folum vt cauffam vniuerfalem ad actiones illas concurrere, fed etiam eas, vt tales funt in fpecie, velle, & imperare, ac per instrumenta fua propriè efficere, ac per hoc efle cauffam particularem, tum moralem, tum phyficam. Quod certè nihil eft aliud, nifi verè, & propriè peccare. Audi Caluinum lib. 2. inftit. c. 4. §. 2. Omitto, inquit, hic vniuerfalem Dei motionem, vnde creatura omnes, vt fufinentur, ita efficiaciã quidvis agendi ducunt. De illa fpeciali actione tantum loquor, quæ in vnoquoq; facinore apparet: idem ergo facinus Deo, Satana, homini, assignari, videmus non efle abfurdũ. Hec ille. Vbi vides, quemadmodum Caluinus velit ipfum facinus, quod à Satana, vel ab homine perpetratur assignari debere etiam Deo, cuius Satan, & homo inftrumenta-

menta sunt, quia Deus non influxu tantum generali cum Satana, vel homine cooperatur, sed etiam specialem illam actionem, quæ cernitur in facinore, ipse intendit, & ad eam inflectit hominis, & Satanæ voluntatem, ac denique illam propriè ipse facit.

Idem etiam lib. I. Instit. c. 18. §. 2. ubi explicat, quemadmodum homines excacari, ac decipi Scripturæ doceant; dicit, Deum non tantum sinere, ut Satan homines decipiat, sed ipsum Deum intus in mentibus operari, atque ab ipso Deo, manare efficaciam erroris. Hæc enim sunt verba eius: *Certe, inquit, nisi operaretur intus in mentibus hominum, non rectè dictum esset, auferre labium a veracibus.* Et infra, *Dicitur etiā idē Satan excacare infidelium mētes, sed vnde hoc, nisi quod à Deo ipso manat efficacia erroris?* Hæc ille.

Itaque quemadmodum sancti Patres, Augustinus tract. 26. in Ioan. & libro de prædestinatione Sanctorum, c. 8. & Gregorius lib. II. Moral. c. 5. & alij docent, frustra concionatores exterius exhortari, nisi Deus intus operetur, & ideo conuersione peccatoris esse opus Dei: Ita Calvinus docet frustra Satanam conari ad excacandos, & decipiendos nisi Deus operetur intus, & ideo efficaciam erroris ab ipso Deo manare: & sicut in conuersione peccatoris Deus est, qui propriè illuminat, & conuertit: ita in peruersione iusti, Deum esse, qui propriè seducit, & peruertit. At illuminare, & conuertere opus est bonum, & recte rationi congruens; & contra seducere, & peruertere, opus est malum, & à recta ratione abhorrens; igitur sicut Deus bene facit illuminando, & conuertendo: ita male facit & peccat seducendo, & peruertendo.

Zuinglius in sermone de prouidentia, capite quinto dicit, fuisse necessariam iniustitiam, ut iustitia cognosci posset. Et capite sexto dicit, fuisse necessarium mendacium, ut veritas cognosceretur, & ideo Deum impulsisse Angelum, & hominem ad mendacium, & iniustitiam. Igitur ex sententia Zuinglij Deus voluit: & propriè intendit in particulari actionem mendacij, & iniustitiæ. Ac per hoc mala fuit eius voluntas, ac manifestè peccauit.

Porro Beza in Aphorismo 22. docet, Deum non solum excitare, & impellere instrumenta ad actiones illas, quæ malæ sunt, & peccata respectu instrumentorum, sed etiam creare ipsa instrumenta, idest, homines ad eum finem, ut actiones illas ab ipso intentas, & decretas iam inde ab æternitate, perficiant. Ex qua Beze doctrina manifestum est, actiones malas ut tales sunt in specie à Deo esse intētas, & ipsi ut veræ, & propriæ, ac principali causæ esse tribuendas, ex quo sequitur (ut ex iam dictis patet) Deum ex sententia Beze, uerè, ac propriè peccare.

SEN præter hoc argumētum, idem colligitur ex ijs, quæ diximus capite superiore. Nā si rectè colligimus, ex aduersariorum sententia, Deum esse uerè, ac propriè auctorem peccatorum, quæ à nobis fiunt, certè rectè etiam colligere possumus, verè ac propriè Deum peccare. Qui enim est alteri auctor, ut peccet, continud ipse etiam peccat. Neque enim magis pugnat cum æterna lege velle mentiri, aut fornicari, aut innoxium punire, quam velle efficere, ut alius mentiatur, aut fornicetur, aut innoxium puniat. Itaque in omni Repub. non minus puniri solet is, qui homicidium fecit, quā is, qui, ut illud fieret, imperauit. Non autem puniatur, nisi qui peccat, igitur consensu omnium, qui peccatū imperat, ipse etiam peccat.

NEQUE uerò satisfacit similitudo illa de sole, & cadauere, quam Calvinus adducere solet, ut ostendat, Deum non peccare, licet sit causa, cur alij peccent. Quam quidem similitudinem adeo propriam, & ad rem illustrandam appositam existimauit, ut eam multis in locis repetierit, ut libro primo Institutionum, c. 17. §. 5. in Instructione contra Libertinos, cap. 14. & in epistola contra Franciscanum quendam Libertinum.

A Est autem hæc similitudo, quam verbis eius referam ex lib. I. Institutionum: *Et vnde quæso, inquit, factor in cadauere, quod calore solis tum putrefactum, tum reseratum fuerit? radijs solis excitari omnes vident, nemo tamen illos factorē ideo dicit. Ita cum in homine malo subsistat mali materia, & culpa, quid est quod inquinamentū aliquod contrahere putetur Deus, si ad suum arbitrium utatur eius ministerio.* Hæc ille.

At tribus in rebus peccat hæc similitudo. PRIMVM, quod ante actionem solis ponatur cadauer, idest, corpus iam corruptum. Neque enim ex corpore integro, solis radij factorem excitare potuissent. At Deus ab aduersarijs affirmatur, peccatum excitasse in uoluntate primi hominis, cum adhuc ea integra, & omnino sana, & innocens esset.

B DEINDE, sol est causa uniuersalis, neque corruptio nem, sed calefactionem intendit: quæ calefactio ex se indifferens est ad effectus uarios producendos, & à causis particularib. limitatur, & determinatur ad hoc potius, quā illud efficiendum. Itaque cur ex cadauere calefacto excitetur factor, ex pomo, aut aromate similiter calefacto existat odor, nō in solem, sed in causas particulares causa referenda est Deus autem, ut suprà docuimus, non solum ut causa uniuersalis, sed etiam ut particularis ex doctrina Caluini, & Beze, cōcurrit ad actiones malas, quæ ab hominibus fiunt. Eas enim in particulari Deus intendit, imperat, & per humanas uoluntates, ut per sua instrumenta perficit.

C DENIQUE, sol etiam si esset causa particularis, non tamen corrumpere corrumpendo alia, quia non agit libera uoluntate, neque per actionem ullam immanentem, sed per actionem in aliud transeuntem, & necessariam. At qui libera uoluntate facit alium peccare, is etiam continuò peccat, nec potest corruptione peccati alium putrefacere, nisi simul etiam ipse putrescat. Nam ea uoluntas, qua uult alium peccare in ipso est, non in alio, & cum ea sit mala, quippe quæ liberè fertur in obiectum cum recta ratione non congruens; sequitur ut ipse etiam sit malus, & peccet.

CAPVT VI.

De doctrina (Caluini, Zuinglij, Beze, & similium colligi, Deum solum uerè peccare, non autem homines.

D OSTENDIMVS hætenus, sequi ex doctrina Zuinglij, Caluini, & Beze, Deum esse auctorem omnium peccatorum, quæ ab hominibus perpetrantur, & ipsum etiam Deum uerè peccare. Nunc demonstrandum est, solum Deum (ex sententia eorundem) ita peccare, ut homines à peccato immunes iudicari debeant. Ut autem hac ratiocinatione, Nemo peccat in eo quod vitare non potest: primi parentes nostri in statu innocentia, actiones malas vitare non potuerunt: igitur primi parentes nostri in actionibus malis non peccarunt. Quod si primi parentes quo tempore gratia Dei, & libero arbitrio præditi erant, peccatum vitare non poterant, ac per hoc non peccabant etiam si malè agerent; certè multò minus possunt homines post Adæ peccatum malas actiones vitare, cū gratia Dei, & libero arbitrio, ex aduersariorum sententia careant, ac proinde non peccant, etiam si in omnia scelera, & flagitiorum genera dilabantur.

E PROPOSITIO illa, Nemo peccat in eo, quod vitare non potest, certissima est. Nam ut S. Augustinus ait libro de uera religione, capite 14. *Ita manifestum est, peccatum non esse, quod non est uoluntarium, ut nulla hinc Doctorum paucitas nulla indoctorum turba dissentiat.* Neque uerò debet eo loco uoluntarium distinguui contra coactionem, sed contra necessitatem. Nam paulo infra explicans idem Augustinus, quid sit uoluntate

luntate bene facere, aut malè: Tales, inquit, seruos suos meliores esse Deus iudicauit, si ei seruirent liberaliter, quod nullo modo fieri posset, si non voluntate, sed necessitate seruirent. Et in fine capitis: Quod autem, inquit, homini à perverso angelo persuasum dicitur, etiam ad hoc utique voluntate consensit. Nam si necessitate id fecisset, nullo peccati crimine teneretur. Hæc ille.

Vbi vides, primū hominem non potuisse teneri crimine, si necessitate peccasset, id est, peccatū vitare nō potuisset. Quod et affirmat idem sanctus Augustinus in libro de correptione & gratia, quē librū senex conscripsit exorta iā antea hæresi Pelagiana (ne fortè Calvinus librū de vera religione continendū censeat, qd ab Augustino iuvene scriptus fuerit) in libro igitur de correptione & gratia, capite vndecimo, sic loquitur Sanctus Augustinus de Adamo: Tūc ergo dederat homini Deus bonā voluntatē: in illa quippe eū fecerat, qui fecerat rectū, dederat adiutorium, sine quo in ea nō posset permanere, si vellet; ut autē vellet, in eius reliquerat libero arbitrio. Posset ergo permanere si vellet, quia dederat adiutorium, per qd posset, & sine quo non posset perseveranter bonū tenere, qd vellet. Sed quia noluit permanere, profecto eius culpa est, cuius meritū fuisse, si permanere voluisset. Et mox, Si autē hoc adiutorium, vel Angelo, vel homini, quam primum facti sunt, defuisset, quoniam non talis natura facta erat, ut sine diuino adiutorio posset manere si vellet, non utique sua culpa cecidissent. Adiutorium quippe defuisset, sine quo manere non possent. Hæc ille. Itaq; ex sententia S. Augustini, Angelus, & primus homo non sua culpa ceciderūt, si casum vitare non potuerūt.

Neq; id responderi potest (quod Calvinus & Beza solent) videlicet, eos qui non possunt vitare peccatū, verè tamen peccare, quia volunt peccare. Nā qui non possunt vitare peccatum, non possunt nō velle peccare, quia si possent non velle, possent et non peccare, cū in voluntate peccatum sit: qui autem non possunt nō velle peccare, non habent adiutorium, quo in bonā voluntate manere possint. De his autem pronunciat S. Augustinus, eos non sua culpa cadere, quibus tale adiutorium fuerit denegatum.

Iam verò Assumptio primi argumenti, videlicet, primos parentes nostros in statu innocentie non potuisse vitare peccatū, disertis verbis ab aduersariis affirmatur. Nam ut suprā capite quarto citauimus, hæc sunt verba Zuinglij capite sexto de prouidentia: At, inquit, coactus est homo ad peccandum, permitto, inquam, coactum esse. Hæc ille. Et ut in 3. c. citauimus, hæc sūt verba Caluini li. 3. Instit. c. 23. §. 7. Decretum quidē horribile, fateor, inficiari tamen nemo potest, quin præscierit Deus, quem exitum esset habiturus homo, antequā ipsum cōderet, & ideo præscierit, quia decreto suo sic ordinauerat. Vbi docet Calvinus Deū ex sua sola voluntate, antequam determinationē liberi arbitrij primi hominis præiuderet, decreuisse hominis lapsum, & quia Dei voluntati nemo resistere pōt, sequitur, non potuisse primū hominē effugere lapsum illū. Quod idē Calvinus agnoscit cū subiungit §. 9. Excusabiles peccando haberi volunt reprobī, quia euadere nequeūt peccandi necessitate: præsertim cū ex Dei ordinatione sibi iniiciatur eiusmodi necessitas. Nos verò inde negamus ritē excusari, quandoquidē Dei ordinationi, qua se exitu destinatos cōqueruntur, sua constet equitas, nobis quidem incognita, sed illi certissima. Vbi non negat Calvinus, hominē necessariō peccare, sed dicit esse inexcusabilē, quia Deo sua constatat ratio, cur homini peccandi necessitatem iniecerit.

Nos verò hoc loco nihil aliud probare cōcedimus, nisi primū hominē, ut et ceteros oēs ex Caluini sententia peccatum vitare non potuisse. Quod cū ille concedat, nihil desideramus amplius. Porro idem Calvinus in lib. de æterna Dei prædestinatione, pag. 906. de re eadē sic loquitur: Ad iustam hominis damnationē satis erat in via salutis cum esset collocatus, inde sponte excidisse. At fieri aliter non potuit. Quid tum? an ideo cū

A pa liberatur, quæ tota in eius voluntate residet? Quo loco rursū fatetur, primū hominē nō potuisse vitare peccatū, sed iō vult, eū esse inexcusabilē, quia culpa in eius voluntate resideat, id est, quia peccare voluerit, & sponte peccauerit, tamen si non potuerit non velle peccare.

Quod et docet Beza in ratione ad Castalionem de æterna Dei prædestinatione, cū ait: Querenda est vitij origo in instrumentorum spontaneo motu. Quo fit ut Deus iuste decreuerit, quod illi iniuste fecerunt. At nādices, nō potuerunt resistere Dei voluntati, fateor, sed sicut non potuerunt, ita et noluerunt. Verū nō poterent aliter velle, fateor quoad euentum, & in re, sed voluntas tamen Adami coacta non fuit. Quibus verbis tum Calvinus, tum Beza apertissimè consentitur non potuisse. Adamum nō velle peccare, & ideo necessariō peccasse; tamen si non coactē, sed spontē voluerit, & peccauerit. Quæ ipsorum confessio, quamuis abstineat à vocabulo coactionis, à quo Zuinglius non abstinuit, tamen satis nobis est ad probandam assumptionem argumenti, quod initio proposuimus. Id enim solū assumpsimus, primos parentes nostros non potuisse vitare peccatū.

Quod aut Calvinus & Beza dicunt, primū hominem necessariō quidē, sed tñ sponte peccasse: nihil eos iuuat. Iā n. ex Augustino docuimus, primos parentes si necessitate peccarūt, nullo culpe crimine detineri, & si nō habuerunt adiutorium, quo posset permanere in bonā voluntate, id ē, quo posset nō velle peccare, nō sua culpa cecidisse. Alioq; si sufficeret ad peccatū, sponte aliqd vellet, & nō requireretur, non necessariō velle, nulla esset rō cur pueri, atq; amentes, & ipse et bestie nō peccarēt, cū hominē ledunt, aut aliquid magni pretij destruunt, Agunt. n. ista omnia sponte, & sponte appetunt, non coactē, ea q non possunt non agere, vel non appetere.

Habemus igitur quod initio proposuimus, ex doctrina Zuinglij, Caluini & Bezæ, rectē colligi Deum esse peccati auctorem, ipsum etiam peccare, & solum ipsum propriē, ac verē peccare. Quanquam de eo, quod homo non sit reus culpæ, si necessariō peccat, in tractatu de libero arbitrio copiosius differemus.

CAP V T VII.

D Ex doctrina Zuinglij, Caluini & Bezæ, non malè colligi nihil esse peccatum, nisi falsam opinionem ut volunt Libertini.

Q V O D si blasphemum, & Christianis auribus intolerandum videtur, ut sanè videri debet, Deū & peccati esse auctore, & solū ipsum verē peccare: nihil restat aliud, nisi ut aduersarij dicant, nullū esse, neq; vnq; fuisse peccatū. Nā neque homines peccant, cum quicquid agunt, Deo iubente, & impellente, atq; adeo necessitatem adserente faciant: neque Deus et peccat cum ipse, qui summum est bonum, nihil facere possit mali. Atq; hoc ipsum est, quod Libertini volunt, quos Calvinus à se genitos immeritō recusat agnoscere.

E Tanta est aut Libertini huius dogmatis absurditas, ut vel ex ipsa satis admoneri Calvinus potuerit, ut cogitare quam pestilentem, ac perniciosam doctrinā in orbē terrarū inuexerit. Nam si semel tollatur discriminē boni, & mali, quemadmodum illud tollere conantur Libertini, continuō & fides, ac religio, qua Christiani sumus, tollitur ē medio, & omnis politica gubernatio, per q homines cum hominib. sociantur, penitus interibit. Nam si nullum esse pōt in mundo peccatum, tota Scriptura diuina, q passim peccata reprehendit, falsa erit: nulla quoque erit gehenna, quā tam sepe Dominus peccatorib. comminatur; nullū erit futurū iudicium in fine seculi, quod idem Dominus non semel prædixit: ipse et Christus frustra venerit in hunc mundum peccatores saluos facere, frustra crucē, & mortē per-

pertulerit, vt sua obedientia Adami inobedientiam expiaret; frustra instituerit Sacramenta, quæ essent & remedia peccatorum præteritorum, & præsidia ad cauenda futura.

Qd si Scriptura diuina falsa est, si inania Sacramenta, si Christi incarnatio, passio, resurrectio, nihil psunt, si nullus est iudicii, aut gehennæ metus, quorsu Christiani sumus? Ac vt omittamus religionē, si parricidia, adulteria, furta, pditiones, peccata nō sūt, certē iuste puniri nequeūt; si verō impunē talia ppetrent, quo pacto vlla societas hominū diu stare poterit? Sed nō ē opus hunc errorē verbis, aut rōnib. cōsutare, qui cū ipso lumine rōnis apertissimē pugnat. Rectē. n. admonuit Aristoteles lib. 1. Topic. c. 9, eos, qui de rebus clarissimis dubitant, non esse verbis, sed verberibus cōercendos.

CAPVT VIII.

Probatur ex diuinis literis, Deum nec peccare, nec esse peccati auctorem.

SEQVITVR TERTIA pars disputationis de causa peccati ex parte Dei; in qua demonstrandum erit ex Scripturis, & Patribus; & naturali et ratione, Deum nec peccare, nec esse vllō modo peccati auctorem: iā enim ostendimus, absurdissimū istum errorem Libertinis cum Caluino, & Beza esse communem.

PRIMUM igitur Scripturæ disertis verbis affirmant, à Deo peccata non fieri. Gen. 1. *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona.* Deut. 32. *Deus fidelis, & absque vlla iniquitate.* Habac. 1. *Mundi sunt oculi tui, ne videant malum, & respicere ad iniquitatem non poteris.* Rom. 3. *Nunquid iniquus est Deus? absit, alioqui quomodo iudicabit Deus hunc mundum?* Rom. 9. *Nunquid iniquitas apud Deum? absit.* 1. Ioan. 3. *Peccatum in eo non est.* Sapient. 11. *Nihil odisti eorum quæ fecisti.* Et Sapient. 14. *Odio est Deo impius, & impietas eius.* Denique Scriptura plena est eiusmodi testimonijs. Neq; aduersarij tam sunt impudentes, vt apertē dicere audeāt à Deo peccata fieri, ita vt ipse peccet; quamuis id eorum doctrina, vt supra ostendimus, colligatur.

SECUNDO, Scriptura docet Deum non velle peccata, ac pinde nō decreuisse ab æterno vt peccata fierēt. Psal. 5. *Nō Deus volēs iniquitatē tu es.* Psal. 72. *Odisti oēs qui fornicātur abs te.* Ezech. 18. *Nunquid uolūtatis me ē mors impij? dicit Dñs.* 2. Petr. 3. *Deus neminē uult perire.*

Ad hæc, & similia, quæ adduci possent, respondent Caluinus, & Beza locis citatis. Et Petrus Martyr in cōment. 1. c. epist. ad Rom. Deum non velle peccata fieri ea voluntate, quæ nobis in Scripturis declarata est, quam Theologi voluntatem signi nominare solent; & de hac voluntate esse accipienda testimonia supra citata. Nihilominus tamen alia quadam voluntate omnino velle Deum, vt homines peccent, qm̄ alioqui nō assequeretur finem sibi propositum declarandæ gloriæ suæ in condonatione, vel pñitione peccati.

Sed isti dū dicunt, voluntatē Dei in Scripturis patefactā, eam esse, quæ prohibet peccata; satis ostendūt, illam aliā voluntatē, qua Deus vult peccata, non esse in Scripturis patefactā; seq; eam non ex Scripturis, sed ex proprio capite deduxisse. PRÆTEREA cum in Deo nō possint esse contrariæ uolūtates, & velle peccatum, ac non velle peccatū sint cōtraria; si Deus vult peccata, sequitur vt in eo non sit voluntas, quæ nolit peccata, ac p hoc sequitur vt uolūtas declarata in Scripturis, siue uolūtas signi, nihil aliud sit, nisi uolūtas mētiēdi. Quid. n. est, velle peccata, & tñ velle indicare, ac declarare se nolle peccata, nisi velle mentiri? nisi fortē mendaciū non sit significare te nolle, qd maxime velis. Ad hæc voluntas signi dicitur à Theologis ipsū præceptū, vel phibitio; pinde illa sola Scripturæ loca cōtinent uolūtatē signi, q̄ præcepta, vel prohibitiones continent. Il-

la igitur testimonia, q̄ nos paulo antē adduximus, Nō Deus volēs iniquitatē tu es, & similia, quæ per modū indicandi, non per modum imperandi proponuntur, non sunt ad voluntatem signi propriē referenda.

TERTIO, Scriptura manifestē docet, Dum nō imperare peccata, ac p hoc non esse auctorem peccatorū vt causā moralem, Eccl. 15. *Nemini mandauit impiē agere.* Hierem. 19. *Aedificauerunt excelsa Baalim, quæ non præcepit, nec loquutus sum, nec ascenderunt in cor meum.* DENIQUE : Deus seuerissimē prohibet, & punit omnia peccata. Non igitur imperat vt fiant, nisi fortē secum ipse pugnare credatur. Quid ad hæc loca respondere soleant aduersarij, iam suprà diximus, & eorum tergiversationem refutauimus, vbi ostendimus ex sententia aduersariorum, rectē B colligi, Deum esse peccatorum auctorem, quia ex eorum sententia, Deus imperat, vt ea fiant, quæ non possunt, nisi malē fieri.

QUARTO, Scriptura docet Deum non incitare, ac multo minus compellere homines ad peccandum. Iacob, 1. *Nemo cum tentatur, dicat quoniam à Deo tentatur.* Deus enim intentator malorum est. Ipse autem neminem tentat. Eccl. 15. *Nō dicas, per Deum abest, Quæ. n. odit ne feceris, Non dicas, ille me implanauit. Non enim necessarij sunt ei homines impij.* Quo testimonio Spiritus S. studiosē refutare voluisse videtur sententiam aduersariorum. Nam Petrus ille falsō Martyr nominatus, in commentario 1. c. ad Rom. duobus modis dicit, Deum impellere homines ad opera mala, vno modo ita deferendo, vt nulla ratione possit homo tentationi resistere; altero modo præbendo peccandi incitamentum intus in animo, & etiam extra. Contra priorem modum clamat Spiritus sanctus: *Non dicas per Deū abest.* Contra posteriorem, addit, *Non dicas, ille me implanauit.* Et quoniam Beza docet Deum voluisse, ac decreuisse, vt primus homo peccaret, & peccando nos oēs peccatores efficeret, quoniam nisi homines peccatores essent, non posset Deus gloriam iustitiæ, & misericordiæ suæ partim puniendo, partim miserendo patefacere; ex quo sequitur, vt necessarij Deo sint homines impij. Ideo Spiritus sanctus addi voluit illam rationē: *Non enim necessarij sunt ei homines impij.*

Adhæc S. Paulus in epistola priore ad Corint. c. 10. *Fidelis Deus, inquit, qui non sinet vos tentari supra id qd potestis.* Profecto qui non permittit nos tentari supra vires, multo minus ipse nos tentat, aut impellit ad peccandum. Petrus Martyr loco citato respondet ad testimonium sancti Iacobi à nobis primo loco adductum; ac primum reiicit distinctionem S. Augustini, qui lib. 2. de consensu Euangelistarum c. 30. scribit, duplex esse genus tentationis, vnū ad probandū, alterū ad seducendū; & de priore scriptum esse, tentauit Deus Abraham, Gen. 22. de posteriore scriptū esse, Deus intentator malorum est, ipse autem neminem tentat, Iacobi 1.

Hanc distinctionem tanti auctoris, & per se et certissimam, atq; verissimam superbē contemnit Petrus Martyr, in qua re magnum causse suæ præiudiciū fecit. Quis. n. non malit sancto Augustino, quā isti Petro solo nomine Martyri fidem habere? Adfert autē ipse aliā distinctionē, ac dicit, tentationum alias esse externas, alias internas, externas interdum esse à Deo, & ideo non loqui Iacobum de tentationibus, quæ extrinsecus adhibētur, sed de ijs, q̄ intus in animo suggeruntur. Sed qm̄ istas etiam internas tentationes à Deo esse paulo ante docuerat idem auctor, idcirco adiungit, sententiam Iacobi esse, Deum non tentare internis suggestionibus, ita, vt homo sit excusabilis. Nam in homine Deus, inuenit materiam, quasi & seminariū tentationum, innatam videlicet concupiscentiam.

At hæc Petri doctrina repugnat omnino sententiæ B. Iacobi, qui absolute pronunciat, à Deo neminem tentari, & Deum intentatorem malorum esse; non. n. rectē dicitur non tentare is, qui reuera tentat, licet non red-

reddat inexcusabilem eū, qui tentatur, alioquin ipse ēt Satan dici posset, neminē tentare, & intentator malorum esse, cum ipse quoque non reddat homines, quos tentat inexcusabiles, & non sit ipse origo mali, sed inueniat in hominibus materiam, & seminarium tentationum, insitam videlicet concupiscentiam.

QVINTO Scriptura docet, peccatum esse proprium creaturæ; ex quo sequitur, vt nullo modo in creatore referri possit. Osee. 13. *Perditio tua ex te Israël, tantūmodo in me auxilium tuum.* hoc est, nihil ex me habes, nisi adiutorium, ruinam ex te solo habes. Ioan. 8. *Cū loquitur mendacium, ex proprijs loquitur. Quia mendax est, & pater eius.* 1. Ioan. 3. *Qui facit peccatum ex diabolo est.* Denique 1. Ioan. 1. legimus: *Deus lux est, & tenebrę in eo non sunt ullę.*

RESPONDENT Caluinus & Martyr, originem mali esse in homine propter naturę corruptionem, & hoc significari testimonio illo Osee Prophetę, & alijs similibus. At peccatum primū Adami non habuit originem ex naturę corruptione, sed ipsum est, quod naturam corrumpit: quare si illud etiam commissum est impellente Deo, vt supra Caluinum velle demonstrauimus, sequitur vt vel de Adamo dici non potuerit; *Perditio tua ex te:* vt Caluini sententia falsa sit.

Deinde ipsam cōcupiscentiam, & peccatum originis insertum esse in humana natura ab ipso Deo, docet Petrus Martyr loco citato in c. 1. ad Rom. Igitur nō solum de Adamo, sed neque de ceteris hominibus verē dici potest; *Perditio tua ex te:* At, inquit Martyr, *concupiscentia, ipsumque originale peccatum insertum quidem est in homine a Deo, sed in penā peccati Adami.* Ita prima origo perditionis humanę nō est Deus, sed Adā.

Omitto (quod non dixit Propheta) *Perditio tua ex Adamo, sed ex te:* & quod si peccatum ipsum Adami refertur in Deum, in Deum quoque referri debeat peccatum nostrum originale, quod ex illo fluxit. Hoc tm̄ accipio, absurdum, & iniquum esse, vt vnus puniatur pro alio, ea præsertim pœna, quę sit etiam proprię peccatum, dicente Domino per Ezech. capite 18. *Animę quę peccauerit, ipsa morietur; & filius non portabit iniquitatem patris.* Quā igitur ratione fieri potest, vt Deus iustissimus in penam peccati Adami, inseruerit, verum peccatum in omnibus eius filijs, & nepotibus?

His accedit, quod nō solū ait Propheta: *Perditio tua ex te;* sed etiam addit: *in me tantūmodo auxilium tuū.* Quibus verbis duo significantur, non esse alium, qui possit auxiliari generi humano iā perditio, præter Deū; & in Deo nihil esse aliud, nisi auxilium, proinde non tentationem, nec impulsione ad peccatum, neq; vllam ruinę, & perditionis causam. Neque aliud denique quod auxilio sit contrariū. Vt sensus sit, ex te perditio, ex me non perditio, sed auxilium tantum.

SEXTO, Scriptura docet, Deum hortari homines vt nō obduret corda sua; Ps. 94. *Nolite obdurare corda vestra.* Item pulsare ad ostium cordis, ac paratum esse ingredi, si aperiatur; Apoc. 3. *Ego sto ad ostium, & pulso, si quis aperuerit mihi, intrabo ad eum.* Itē inuitare oēs ad se; Matt. 11. *Venite ad me omnes.* Nō igitur Deus pōt esse cā peccati indurando proprię corda hominum, & intus efficaciter operando, vt aduersarij dicunt. Alioqui videretur Deus sibi ipse cōtrarius. Quorsum enim dicit; Nolite obdurare corda vestra, si ea vult obdurari, & ipse est, qui ea quasi manibus suis obdurat? & quorsum stat ad ostium, & pulsat, si ipse claudit corda, & efficaciter operatur, ne aperiuntur? quorsum etiā omnes vocat, atque inuitat, si ipse aggrauat aures, ne forte audiant, & conuertantur, & viuant?

CAPVT IX.

Probatur testimonijs Patrum, Deum non esse peccati auctorem.

AD Scripturarum testimonia addemus traditionem Ecclesiasticam. Igitur S. DIONYSIVS

AREOPAGITA in lib. de diuinis nominibus cap. 4. *Non igitur, inquit, Deus auctor est mali.* Et paulo post demonstrat, Angelos, & animas fieri malas, cum a Dei bonis deficiunt.

S. IUSTINVS in Dialogo cum Triphone, propē extremo: *Illud quoque, inquit, ante docui, Deum non esse causam, cur ij, quorum peccata ante cognita sunt, siue Angeli, siue homines improbi efficiantur, sed sua quisque culpa tales sunt.*

S. IRENEVS integrum opus aduersus hanc heresim scripsit, teste Eusebio lib. 5. hist. cap. 19. cum enim Florinus quidam doceret, Deum esse auctorem mali, reprehendit eum S. Irenęus his verbis, quę apud Eusebium loco citato reperies: *Ista dogmata Florine, vt tecum agam humanius, sanę doctrinę, & sententię nō sunt. Ista dogmata sunt Ecclesię repugnantia, utpote quę eos, qui illis obsequuntur, in maximam impietatem deiciunt. Ista dogmata ne heretici quidem, qui erant ab Ecclesia exturbati unquam affirmare audebant. Ista dogmata presbyteri, qui ante nos fuerunt, quique erant Apostolorum discipuli, minimē tibi tradiderunt.*

CLEMENS ALEXANDRINVS lib. 1. Stromatum circa medium, ostendit cām peccati non posse referri in Deum, cū Deus non impediatur, quo minus liberum arbitrium eligat quod voluerit. Qui, inquit, non prohibuit liberam animę electionem, iuste iudicat, ut uel maximē quidem Deus nobis non sit causa uitij. Et lib. 1. Pedagogi c. 8. *Culpa, inquit, est eius qui eligit; in Deum autem culpa conferri nequit.*

ORIGENES li. 4. contra Celsum post medium: *Post hæc, inquit, pergit Celsus, naturā malorū cognoscere difficile est non philosophantibus, & satis est uulgi doceri, mala nō esse a Deo, sed materiā uersari circa mala.* Et infra: *Est quidē uerū, inquit, mala nō esse ex Deo. Nā & noster Hieremias, manifestē docet, quod ex ore Domini nō egredientur mala cū bonis, ceterū materiā, q̄ uersetur circa mortalia, causā esse malorū, falsum est.* Nam sua cuiq; ratio causa est existentis in ipso malitia, quę quidē malum est, male quoque actiones, quę ex ea proveniunt.

EUSEBIUS CÆSARIENSIS lib. 6. de præparatione Euangelicę, c. 5. *Impius, inquit, profectō indicabitur, immo uerō pessimus oīum, qui a creatore uniuersi alios ad adulterias, alios ad rapinas, alios ad alia uitia impelli arbitretur.* Unde sequitur, aut hæc peccata non esse, aut peccandi causam in creatorem referri. Et infra: *Quare non iure homo, sed creator eius peccator erit, quo dogmate nihil scelestius cogitari potest.*

S. ATHANASIUS in orat. contra Idola, nō procul ab initio, demonstrat, Deū auctorem mali esse non posse; Id, inquit, absurdum simul & impossibile fuerit. Non. n. ex bono malum, neque in eo est, neque per eum. Alioqui pro bono haberi nō posset, cum aut miscellaneam, contrariamque naturam haberet, aut causā, auctorem malorū existeret. Idem Athanasius, eandem sententiam tribuit S. Antonio, eius vitam describens.

S. BASILIUS hom. 2. de opere sex dierum: *At, inquit, a Deo malum profluxisse piū non est dicere.* Idem integram orationem scripsit de eo, quod Deus non sit auctor malorum.

S. GREGORIUS NISSENVS lib. 7. Philosophię cap. 1. *Non enim, inquit, Deo fas est adscribere turpes actiones & iniustas.*

S. GREGORIUS NAZIANZENSIS, orat. 1. in Iulianum, ante medium, differens de consilijs diuinę prouidentię: *A quibus, inquit, consilijs non ille quidem ad malum excitatus est (Deus enim nullo modo causa est mali, quippe natura bonus, vitiumque eius est, qui eligit) haud tamen ab impetu suo, animique proposito repressus est.*

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS homil. 23. in Acta Apost. Nullus, inquit, dicat, Deus nobis auctor malorum est. Et infra: *Satiū fuerit, sexcenties defodi, quam Deum audire talia per nos.* Et hom. 3. Gen. Propter hoc, inquit, crea-

creaturam hanc omnem produxit, & nos formauit, non ut pereamus, neq; ut supplicis nos torqueat: sed ut saluet. Et hom. de interdictione arboris ad Adam, quæ habetur post homilias in Genesim: inquit, manifestum est, Deum noluisse Adam peccare, qui voluit eum ante delictum præstare, ut ait Adam Deo parere, quod noluit, qui consentire diabolo maluit. Quæ duo loca pugnant aperte cum sententia Caluini & Beza, qui dicunt à Deo creatos homines, ut eos perderet, & Deum voluisse, ut Adam peccaret, & omnes posteros peccato suo inficeret, quo aditus ipsi Deo aperiretur ad iustitiam, & misericordiam ostendendam.

S. EPIPHANIVS hæresi 66, quæ est Manichæi, non procul ab initio: Absurdum, inquit, est malitiam Deo tribuere, & diuinæ, ac Ecclesiasticæ Scripturæ character hoc constituitur, Deum penitus alienum, & impermixtum à malo esse, Deus enim nihil mali fecit, sed omnia valde bona: ut qui bonus sit natura, incomprehensibilis essentia, omnia continens & ipse à nemine contentus. Neque igitur malum semper erat, neque ex Deo factum est malum. Et infra: juxta permissionem liberi arbitrij omnibus propria voluntate uti concedit, ut quisque quod voluerit, faciat, quod ipse quidem malorum causa non sit, &c.

THEOPHORETUS in Epitome diuinorum decretorū, c. de Antichristo: Deus, inquit, non est causa malorum, ut volunt etiam externi philosophi. Nec enim ipse Cain effectus homicidæ. Idem auctor serm. 5. ad Græcos, copiose hoc ostendit, adductis testimonijs Platonis, & aliorum.

S. CYRILLVS ALEXANDRINVS lib. 3. in Iulianū circa medium: Igitur bona quidem, & bene operans, immo ipsa bonitas est diuina, & ineffabilis natura, non ignorauit autem malum, sed nouit non practicè id quod nos sentimus, in omne venientes malum. Hæc ille, ubi docet, Deum scire bonum, & malum, sed bonum theoricè, & practicè, quia semper bene operatur; malum autem theoricè, non practicè, quia nunquam malè operatur.

S. IOANNES DAMASCENVS lib. 4. de fide, c. 20. nihil aliud docet, nisi Deum non esse auctorem mali, & explicat testimonia Scripturæ, quæ secus habere videntur. Atque hæc quidem sunt Græcorum testimonia. Addemus nunc etiam Latinorum.

TERTULLIANVS in lib. aduersus Hermogenem: Iam ergo, inquit, malum ab ipso, qui est mali si non auctor, quia non effector, certè permissor, quia dominator. Et in lib. de Trinitate: Nec enim potest fieri, ut sit initiator, aut artifex ullius mali operis, qui nomen sibi perfecti vendicat, & parentis, & iudicis.

S. AMBROSIVS li. de paradiso, c. 15. Deus inquit, operatur quod bonum est, non quod malum. Idè in lib. 1. Exameron c. 8. Nunquid, inquit, malitiam Deus creauit? sed ea ex nobis orta non à creatore Deo condita, morum leuitate generatur. Et infra: Eradicari hanc Deus vult de animis singulorū. Quomodo ipse eam generaret, cum clamet: Propheta destruite a malitijs vestris? & præcipue S. David: Desine, inquit, à malo, & fac bonum. Quomodo ergo ei initium à Domino damus? sed hæc opinio feralis eorum, qui perturbandam Ecclesiam putauerunt.

S. HIERONYMVS in commen. i. c. ad Ephes. explicans illud: Qui vniuersa operatur secundum consiliū voluntatis suæ: Non, inquit, quo oia quæ in mundo fiant, Dei voluntate, & consilio peragantur: alioquin & mala Deo poterunt imputari: sed quo vniuersa, quæ facit, consilio facit, & voluntate. Et in commentario c. 7. Eccles. explicans illa verba, Deus creauit hominem rectum: Ne videretur, inquit, Deum auctorem mali facere, argutè præcauit, & ait bonos nos à Deo creatos, sed quia libero sumus arbitrio derelicti, vitio nostro ad peiora delabi. Vide eundem lib. 12. in Isaiam extremio; & in principio primi libri contra Pelagianos.

S. AVGVSTINVS tres libros de libero arbitrio ea potissimum de causa scripsit, ut ostenderet, Deum nō

esse causam peccati. Idem Augustinus epist. 105. ad Sixtum: Iniquitatem, quam rectissima veritas improbat, damnare nouit ipse, non facere. Et lib. 13. de Trin. c. 12. Modus, inquit, quo traditus est homo in diaboli potestatem, non ita debet intelligi, tanquam hoc Deus fecerit, aut fieri iusserit, sed quod tantum permiserit. Et li. 5. de ciu. Dei c. 8. A Deo sunt oēs potestates: quauis ab illo non sint omnium voluntates. Et c. 9. Sicut omnium naturarum creator, ita omnium potestatum dator, non voluntatum. Male quippe voluntates ab illo non sunt, quoniam contra naturam sunt, quæ ab illo est. Lib. 12. confels. c. 11. Hoc solū à te non est, quod non est, motusq; voluntatis à te qui es, ad id quod minus est, quia talis motus delictum, atq; peccatum est, Idè li. de spirita & litera, c. 31. Nusquam, inquit, legimus, non est voluntas nisi à Deo, & rectè non scriptum est, quia verū non est. Alioquin et peccatorum, quod absit, auctor est Deus, si nō est voluntas nisi ab illo, quoniam mala, voluntas iam sola peccatum est, etsi desit effectus, id est, si non habeat potestatem. Et lib. 2. de peccatorum meritis, & remissione, c. 17. Nullius, inquit, culpe humana in Deū referas causam. Et c. 18. Malam voluntatem ad auctorem Deum esse referendam nefas est dicere. Item: Si ergo voluntas aut bona est, aut mala, & utique malam non habemus ex Deo, restat, ut bonam habeamus ex Deo, Lib. de prædest. sanctorum, c. 10. Præscire, inquit, potens est Deus, etiam quæ ipse non facit, sicut quæcumque peccata.

Quo loco demonstrat S. Augustinus, prædestinationem sine præscientia esse non posse. Posse autem esse sine prædestinatione præscientiam: prædestinauit. n. Deus bona, quæ se præsciebat esse facturum. Mala autem præsciuit, sed non prædestinauit, proinde non fiunt mala (ut Calvinus dicit) ex decreto Dei. Idem auctor li. 3. de libero arbitrio c. 16. ita concludit: Omnino non inuenio, nec inueniri posse, & prorsus nō esse confirmo, quō tribuantur peccata nostra creatori nostro Deo; quando & in ipsis eum laudabilem inuenio, non solum quod ea punit, sed et quod tunc fiunt, cum ab eius veritate receditur. Deniq; in 1. lib. de ordine, c. 1. Sequitur, inquit, aut diuinā providentiam non usque ad hæc ima portendī, aut certè mala omnia Dei voluntate committi, utrumque impium, sed magis posterius. Quid clarius cōtra Caluinū, & Bezā dici potuit? similia passim in Augustino reperitur.

Auctor libri Hypognotici, qui habetur inter opera eiusdè Augustini, li. 6. circa mediū, differens de peccato Iude proditoris: Absit, inquit, hoc à summo bono iudice, auctore omnium bonorum Deo, damnatore uerò cunctorū malorū: quia mala iude, ut prædixi, præsciuit, non fecit. S. PROSPER in responsione ad capitula Gallorum, c. 12. Voluntas Dei nunquam vult, nisi bona: Præscientia autem, & bona noscit, & mala: sed bona quæ aut ipse faciat, aut etiam ut nos faciamus, imperat; mala autem, quæ omnino ipse non facit, nec fieri iussit, aut impulit. Et c. 14. Infidelitas non credentium Euangelio, nequaquam ex Dei prædestinatione generatur. Bonorum enim Deus auctor est, non malorum. Vide etiam responsionem ad capitula Vicentiana, c. 5. 7. 8. 9. 10. 11. 12. & 13.

S. LEO Pontifex auctor est Sententiarū, quæ in Concilio Arausicano II. definitæ sunt, in quarum vigesima quinta, quæ est postrema, ita legimus: Aliquos ad malum diuina potestate prædestinatos esse, non solum non credimus, sed etiam si sunt, qui tantum malum credere velint, cum omni detestatione illis anathema dicimus. Quæ sententiam iterum confirmauit, & quasi suam fecit Synodus Valentina, quæ tempore Lotharij Imperatoris in Gallijs celebrata est, cap. 3. Idem S. Leo serm. 16. de passione Domini: Nunquid, inquit, iniquitas persecutorum Christum ex Dei est orta consilio? & illud facinus quod omni maius est crimine, manus diuinæ preparationis armauit? non hoc planè de summa iustitia sentendum est.

S. FVLGENTIVS libro primo ad Monimum toto, disputat hanc quæstionem, Vtrum peccata fiant ex prædestinatione Dei. Quæ est ipsa quæstio, quam nūc tracta-

id tantum pertinet, ut sit omne quod est, non esse, ad eum pertinere nullo pacto potest. Omne autem quod deficit, ab eo, quod est esse, deficit, & tendit in non esse. Esse autem, & in nullo deficere bonum est; & malum est deficere. At ille, ad quem non esse non pertinet, non est causa deficiendi, id est, tendendi ad non esse, quia, ut ita dicam, essendi causa est. Boni igitur tantummodo causa est, & propterea ipse summum bonum est, quocirca mali auctor non est, qui omnium, quæ sunt, auctor est; quia in quantum sunt, in tantum bona sunt. Hæc ille. Simili ratione vtuntur ferè omnes Patres, supra citati, ac præfertim Athanasius, Basiliius, Nazianzenus, Epiphanius, qui ex eo, quod deus natura bonus est, & summum, purumque bonum, colligunt fieri non posse, ut ab ipso sit origo mali; cum simile à simili, non à contrario producat.

QUARTA ratio est S. AMBROSII lib. I. Exameron, c. 8. Deus cupit eradicari malitiam, & ideo prohibet, ac punit peccata. Et ipse Dei filius venit, ut tollat peccata mundi, ut dissoluat opera diaboli, ut destruat corpus peccati; qua ratione igitur fieri potest, ut Deus velit homines peccare, & ideo non solum peccata permittat, sed etiam incitet, & impellat homines ad peccatum, & ut aduersarii blasphemant, ipse per homines, tanquam per instrumenta sua, illa omnia efficaciter peragat, quæ sceleratè fiunt ab illis?

QUINTA ratio talis esse potest, Si deus esset auctor peccati, ipse quoque peccaret. At peccare non minus Deo repugnat, quam non esse Deum; igitur fieri nequit, ut Deus sit auctor peccati. PROPOSITIO certissima est. Nam si Deus esset auctor peccati, certè vellet homines peccare: Homines peccare est malum; igitur Deus vellet malum; ac per hoc voluntas eius esset mala; vbi autem est voluntas mala, ibi est peccatum. ASSUMPTIO primi argumenti probatur ex ipsa Dei natura, quæ planè tollitur, ac destruitur, si peccatum in ea ponatur. Nam peccare est deficere, Deus autem, si potest deficere, non est summum & infinitum esse, proinde nec est Deus. Item, peccare non potest, qui non errat aliqua in re, neque enim voluntas potest appetere malum, nisi sub ratione boni. Vnde est illud Sapientis: *Errant qui operantur malum*, Prouerb. 22. Et illud Philosophi: *Omnis malus ignorans*, 3. Ethicorum, c. 1. Deus autem, si potest errare, non est summa, & infinita sapientia, proinde nec est Deus.

Rursus peccare est recedere à regula legis æternæ, quæ est ipsa diuina sapientia; Deus autem à diuina sapientia recedere non potest, quin à se ipse recedat, cum sit ipsa diuina sapientia. Denique peccare est auerti ab ultimo fine, & summo bono, quod nihil est nisi Deus; igitur sicut repugnat Deum à se auerti: ita repugnat Deum peccare.

Accedat POSTREMA ratio ex eo quod omnes communiter execrantur Marcionem, Manichæum, & alios veteres hæreticos, qui aliquo modo Deum faciebant auctorem peccatorum; at longè magis execrandi sunt Libertini & Caluinistæ. Siquidem illi veteres, cum non auderent in Deum bonum referre causam mali, duos Deos finxerunt, vnum bonum, bonorum auctorem; & alterum malum, auctorem malorum. Libertini verò, & Caluinistæ vnum, & eundem Deum auctorem faciunt omnium scelerum, & flagitiorum, quæ ab hominibus perpetrantur. Sed de his hæcenus.

CAPVT XI.

Refelluntur obiectiones depromptæ ex diuinis literis.

SUPEREST ut ad argumenta respondeamus; & quoniam multa loca diuinæ Scripturæ ab aduersariis faderuntur, reuocabimus omnia ad certa capita.

A PRIMVM igitur obijciuntur ea testimonia, quibus significari videtur, Deum velle, & decreuisse, iam ab æternitate, ut fiant mala opera. Huc pertinet illud Genes. 45. *Non vestro consilio, sed Dei voluntate huc missus sum*, Et c. 50. *Nolite timere, num Dei possumus resistere voluntati?* In quibus duobus locis excusat Ioseph scelus fratrum suorum, qui eum vendiderant Madianitis, quia sic Deus voluerit, cuius voluntati resistere nemo possit.

Huc etiam pertinent illa: *Hunc definito consilio, & præscientia Dei traditum, per manus iniquorum affligentes interemistis*, Act. 2. Et; *Conuenerunt verè in ciuitate ista aduersus sanctum puerum tuum IESVM, quem vixisti, Herodes & Pontius Pilatus cum gentibus, & populis Israël, facere quæ manus tua, & consilium tuum decreuerunt fieri*, Act. 4.

B RESPONSIO. In malis operibus sæpè accidit, ut actio sit mala, & passio bona. Venditio enim Patriarchæ Ioseph, & occisio domini nostri IESU CHRISTI, si considerentur ex parte agentium, id est, vendentiū & occidentium, scelera erant grauissima; Si ex parte patientium, videlicet Iosephi & CHRISTI, æquo animo ferentium venditionem, vel mortem, opesca erant summæ patientiæ, ac per hoc valdè bona. Deus igitur voluit, ac prædefiniuit opera ista virtutum, quæ in passione consistunt, cum voluit, ac prædefiniuit, ut Ioseph venderetur, & CHRISTVS occideretur. Opera autem mala vendentiū Ioseph, & occidentium CHRISTVM, non voluit, nec prædefiniuit, sed præsciuit, & permisit, ut multi sancti Patres, supra citati, docent, & in ijs Augustinus, Prosper, Fulgentius, qui accuratius de ijs rebus disseruerunt. Ad hoc enim, ut infallibiliter fieret quod Deus voluerat & prædefiniuerat, ut videlicet Ioseph venderetur, & CHRISTVS occideretur, satis erat Deum præuidisse malas voluntates fratrum Ioseph, & Iudæorum, ac Pilati, & simul voluisse permittere, ut malæ illæ voluntates suo tempore parerent, quod sceleratè conceperant.

Ac ut singula loca in argumento proposito breuiter explicemus, in c. 45. & 50. libri Geneseos, non dicit Ioseph à Deo impulsus fuisse fratres suos ad scelus, sed Deum conuertisse malum eorum in bonum. Sic enim ait: *Vos cogitastis de me malum, sed Deus vertit illud in bonum, ut exaltaret me, & saluos faceret multos populos*. Consolatur autem Ioseph fratres suos, ostendens bonum rei euentum ex diuina prouidentia, quæ malum illud permisit, ut multa, & magna bona inde eliceret. Id enim significant illa verba, cap. 45. *Nolite timere, neque durum vobis videatur, quod me vendidistis in his regionibus. Pro salute enim vestra, misit me Dominus ante vos*. Neque enim parua consolatio est ei, qui peccauit, & quem peccati iam penitet, si videat occasione peccati sui magnum aliquod bonum esse consequutum.

Illud autem: *Non vestro consilio, sed Dei voluntate huc missus sum*, in eundem sensum recidit. Pertinet enim (ut exponit Chrysostomus homilia 64. in Genesin) ad consolationem fratrum, & sensus est, Nisi Deus permittere voluisset id, quod de me facere conabamini, non potuissetis vestro consilio quidquam agere: propterea non vestro consilio, sed Dei prouidentia adscribo causam ingressus mei in Ægyptum, quod etiam docet S. Ambrosius libro de Ioseph, cap. 12. vbi scribit, S. Ioseph non tam attendisse quod à fratribus missus fuisset ad mortem, quam quod à deo missus fuisset ad vitam, & ideo fraterna caritate conatum esse peccatum illorum excusare, & causam ingressus sui in Ægyptum, non illorum impietati, sed Dei prouidentia tribuisse.

Illud autem cap. 50. *Nolite timere, num Dei possumus resistere voluntati?* longè alium sensum habet, quæ prima fronte verba præ se ferre videantur. Non enim significat, non potuisse fratres Ioseph resistere Dei voluntati,

voluntati, quæ erat, vt Ioseph Agyptijs venderetur: A Sed non potuisse ipsum Ioseph resistere Dei voluntati, quæ erat vt fratribus suis ignosceret. Verba enim Hebræa hæc sunt, Nolite timere, nam sub Deo sum ego אֲנִי תַּחַת אֱלֹהִים & cõcordat textus Græcus & Chaldaus, & sensus est (vt exponit Chrysostomus homilia vltima in Genesin) deum timeo, & illi subiectus sum, & ideo illum imitari, eique obedire debeo. Quare cum ille tam magna bona mihi præstiterit per occasionem huius venditionis, non debeo, nec possum vobis irasci, ne ingratus erga Deum videar. Itaque verba illa interpretis Latini: Num Dei possumus resistere voluntati? ad solum Ioseph referenda sunt, qui de se in numero multitudinis loquitur, quod non est inusitatum, præsertim cum de ea re loquatur, quæ ad omnes pertinet, qui verè Deū timent. B

Neque aliam responfionem exigunt duo testimonia ex actis Apostolorum, de quibus sic loquitur S. Leo serm. 16. de passione Domini: Multum diuersum, multumque contrarium est id, quod in malignitate Iudeorum est præcognitum, & quod in Christi est passionis dispositum. Non inde processit voluntas interficiendi, unde moriendi, nec de vno extitit spiritus atrocitatis sceleris, & tolerantia redemptoris. Non enim impias furentium manus immisit in se Dominus, sed admisit, nec præsciendo quod faciendum esset, cõggit vt fieret, cum tamē ad hoc carnem suscepisset, vt fieret. Hæc ille, Nihil igitur aliud ex locis illis colligi potest, nisi Deum voluisse, ac definiuisse, vt CHRISTVS passione, ac morte sua mundum redimeret. Non autem voluisse aut definiuisse, vt Iudas CHRISTVM proderet, Iudæi ad Pilatū adducerent, Pilatus morti adiudicaret, milites denique illum crucifigerent, & occiderent, sed hæc omnia præuidisse futura, si ipse permitteret; & voluisse, ac decreuisse permittere.

CAPVT XII.

Soluuntur obiectiones ex alijs testimonijs

Scriptura.

SECUNDO loco obijciuntur ea testimonia, quib. significatur, Deum creare impios, vt postea in eorū pœnis iustitia diuina reluceat. Sic enim legimus Prouerb. 16. Omnia propter semetipsum operatus est Dominus, impium quoque ad diem malum. Et Rom. 9. An non habet potestatem figulus facere a luto vas in honorem, aliud in contumeliam? Exodi 9. Idcirco autem posui te, ut ostendam in te fortitudinē meam, & narretur nomen meum in omni terra. Vel vt Apostolus citat Rom. 9. In hoc ipsum excitauit te, vt ostendam in te virtutem meam, &c.

RESPONDEO, Deum non creare impios nisi materialiter, vt in scholis Theologi loquuntur, id est, creare eos, quos videt futuros impios, vt eorum impietate, ipse non fecit, sed tñ præsciuit, vtatur ad iustitiam, & potentiam suam manifestandam. Sic S. AVGVSTINVS loquitur in epist. 106. ad Paulinum: Quamuis peccata non fecerit, naturas tamen ipsas, quæ per se ipsas sine dubio bonæ sunt, quibus tamen ex arbitrio voluntatis futura essent vitia peccatorum, & in multis talia, quibus esset æterna pena reddenda, quis nisi Deus creauit? Quare, nisi quia voluit? quare autem voluerit, o homo, tu quis es, qui respondeas Deo? nunquid dicit figmentū ei, qui se finxit, quare sic me fecisti? an non habet potestatem figulus luti ex eadem conspersione facere, aliud quidem vas in honorem, aliud in contumeliam? Hæc ille.

Item in Enchiridio, c. 27. posteaquam dixerat, totam naturā infectam esse peccato originali, sic ait: Non sanè creatoris desistente bonitate, & hominum, quamuis de propagine vitata damnataq; nascentium, formare semina, & animare, & ordinare membra per temporis ætates,

per locorum spatia, vegetare sensus, alimenta donare, Melius enim iudicauit de malis benefacere, quàm mala nulla esse permittere. In Prouerbijs igitur cum legimus, Deum omnia propter semetipsum operari, impium quoque ad diem malum; nihil aliud intelligendum est, nisi Deum, qui omnia produxit in gloriam suam; eos etiam, quos vidit impios fore, si crearentur, nihilominus procreasse, vt reddita eis pœna, quæ mererentur, iustitiæ suæ gloriam patefaciat.

Itaque negamus aliquos à Deo creari ad interitum sempiternum, sed eos, qui ad malum, siue interitum præuidentur ituri, dicimus creari propter gloriā Dei. Hoc enim dicit Salomon, Deum omnia propter semetipsum operari, impium quoque ad diem malum, (videlicet iturum) propter semetipsum, id est, ad gloriam suam operari.

Tota autem quæstio in eo sita esse videtur, an impij ererentur ad gloriam diuinæ iustitiæ, in eorum supplicijs demonstrandam, ob decretum Dei, quod omnem culpæ præuisionem antecesserit, vt Caluinus & Beza docent, an potius, quod nos credimus, quia Deus ob eorum præuisionem peccata, eos decreto suo ab æternitate damnauerit. Tamen autem abest, vt Salomon dixerit, deum ante peccati præuisionem decreuisse aliquos damnare, vt potius contrarium significasse videatur, cum ait, Deum omnia operari propter semetipsum, id est, vt gloriam misericordiæ, iustitiæque suæ demonstraret. Nam damnationē decernere ob præuisionem peccata, iustitiæ est: Sine præuisione aut peccatorum damnationē decernere, iniustitiæ esse videtur, sic enim loquitur S. AVGVSTINVS lib. 3. in Iulianum, c. 18. Bonus est Deus, iustus est Deus, potest aliquos sine bonis meritis liberare, quia bonus est, non potest quemquam sine malis meritis damnare, quia iustus est. Et in epist. 106. ad Paulinum: Quenquam inmeritum, & nulli peccato obnoxium, si Deus damnare creditur, alicuius ab iniquitate non creditur. Non potuit igitur Deus ante præuisionem peccati decernere damnationem alicuius, vt iustitiā suam ea damnatione monstraret.

Quod et manifestius fiet ex testimonij secundi explicatione. Nam quod dicitur Deus fecisse vasa quædam in contumeliam, non sic accipiendum est, quasi ipse ex materia nobili, aut indifferenti fecerit vasa in contumeliam, sed quod ex materia damnata, & contumeliosa fecerit vasa, qualia materia ipsa postulabat, cū tamen ex eadem materia fecerit alia quædam in honorem, pro voluntate sua, non pro conditione materiæ, quomodo si figulus ex luto vasa quædam lutea faceret; eaque vt materia ipsa requirit, vilissimis ministerijs deputaret; quædam autem ex eodē luto facta, supra materiæ conditionem auro, & gemmis ornaret, & ad nobilissimos vsus adhiberet. Ex quo sequitur, vt vasa facta in contumeliam, à Deo habeant, vt sint vasa, à materia verò, vt sint in contumeliam; vasa verò facta in honorem, à Deo vtrumque habeant, & quod vasa sint, & quod in honorem sint.

Ita exponit sanctus AVGVSTINVS in epistola centesima quinta ad Sixtum: An non habet, inquit, potestatem figulus luti ex eadem massa, utique merito, rectèque damnata, facere aliud vas in honorem indubitum, propter misericordiæ gratiam, aliud in contumeliam debitam propter iræ iustitiam. Et rursus ibidem: Quamuis itaque Deus faciat vasa iræ in perditionem, vt ostendat iram, & demonstret potentiam suam, quæ bene etiam vitur malis, & vt notas faciat diuitias gloriæ suæ, in vasa misericordiæ, quæ fecit in honorem, non damnabili massa debitum, sed suæ gratiæ largitate donatum, tamen in eisdem iræ vas propter meritum massæ in contumeliam debitam factis, id est, hominibus, propter naturæ bonum creatis, sed propter vitia supplicio destinatis, iniquitatem, quam rectissima veritas improbat, dānare nouit ipse, nō facere. Et in epist. 106. ad Paulinum: Hæc massa, inquit, si esset ita media, vt quemadmodum Rob. Bellarmini Tom. 4. E 2 nihil

nihil boni, ita nec mali aliquid mereretur, non frustra videretur iniquitas, vt ex ea fierent vasa in contumeliam. Cum verò per liberum arbitrium primi hominis in condemnationem vniuersa destruxerit, proculdubio quod ex ea fiunt vasa in honorem, non ipsius iustitiæ, quæ gratiam nulla præcessit, sed Dei misericordiæ: quod verò in contumeliam, non iniquitati Dei, quæ absit vt sit apud Deum, sed iudicio deputandum est.

SED THEODORVS BEZA animaduertens hunc locum ita explicatum errori suo, ad quem stabiliendum eum adduxerat, nihil satiare, confidenter S. Augustini sententiam rejicit, & per massam, ex qua fiunt vasa in honorem, & in contumeliam, intelligendum esse contēdit genus humanum non creatum, & vitio primi peccati corruptum, sed creandum, siue lutum illud, ex quo Deus Adamum, & in illo omnes homines finxit. Sic enim loquitur in responsione ad acta Colloquij Montisbelgardenfis, parte priore, pag. 155. *Sed requirit, inquit, D. Andreas aliquid expressius. Cum igitur idem Apostolus Deum testatur instar figuli ex eadem massa, quædam vasa honori, quædam dedecori fecisse, quomodo dictum istud explicari verè, & commode poterit, quin ad ipsum usque Adami opificium ascendamus? nec enim massa nomen humano generi condito, sed condendo conuenit, ne dum vt massæ appellatione corruptum humanum genus intelligatur. Nam si ita esset, minimè dixisset Apostolus, Deum ex illa massa facere vasa iræ, sed quæ iam essent iræ vasa, in illa misera massa relinquere, nec Apostolo laborandū fuisset in asserenda Dei iustitia in reproborum exitio. Deus igitur illic confertur cum figulo, cui si conceditur vasa tum ad honestos, tum ad turpes usus arbitrio suo condere, neque luto propterea fieri putatur iniuria: an non multò magis Deo sic lutum illud, ex quo humanum genus in uno homine conderet, disponere licuit, ut inde alios educeret, in quibus iustam iram suā exerceret, alios quos per insignem suam bonitatē bearet. Quomodo uerò illa condidit? certè in Adamo, ad cuius etiam creationem proculdubio respexit Apostolus, cum figuli, & luti meminit. Et pagina 164. Nec etiam ignoro, inquit, ipsum Augustinum sæpe per luti massam intelligere humanum genus, non solum ut iam conditum, sed etiam originis peccato vitiatum, unde nascantur, quorum misereatur, & quos iustè induret. Sed si ualet istud, tam nota esset causa destinationis ad iram, quàm destinationis ad misericordiam. Cur autem Apostolus, si ita esset, exclamaret, O altitudo diuitiarum.*

SED facile est, istam Beza suam refutare, & eius obiectionibus respondere. Nam vt omittam quod per massam, genus humanum peccato corruptum, intelligunt præter Augustinum, Ambrosius, Haymo, Primasius, Beda, Anselmus, Thomas, & alij in hunc locum, id ipsum indicat Apostolus cum ait: *Si Deus nolens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ, apta in interitum, ut ostenderet diuitias gloriæ suæ, in vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam.* Quibus verbis significatur, Deum quidem valde odisse vasa illa contumeliæ, & voluisse primo quoque tempore in eorum contractione ostendere iram, & potentiam suam: tamen sustinuisse vasa illa in multa patientia, quia id vrile esset vasis misericordiæ, quæ præparata erant in gloriam.

At certè si Deus fecisset vasa contumeliæ, propria sua voluntate, non id exigente conditione materiæ, non ea odisset, neque iure infringere veller. Nihil enim deus odit eorum, quæ fecit. Et cur, quæso, sustinere deberet deus in multa patientia vasa illa, si ea sponte ipse fecisset, & talia esse voluisset? certè figulus si ex luto faciat vasa lutea, eaque vilissimis ministerijs deputet, non propterea illa odit, neque illis irascitur, neque contracta videre cupit.

DEINDE quamuis S. Augustini auctoritatem Beza repudiet, eius tamen rationem velit, nolit, admittere debet. Est enim illud insolubile argumentum, si massa

aliqua ita esset media, vt nec boni, nec mali aliquid mereretur (vt Beza existimat) non frustra videretur iniquitas apud Deum, si is ex ea faceret vasa in contumeliam: at non est, nec esse potest iniquitas apud Deum: igitur massa, ex qua fiunt vasa in contumeliam, est ante corrupta per peccatum, & iram Dei, contumeliam que meretur.

Quod verò Beza dicit, non fieri vasa in contumeliam, nisi interueniente lapsu Adami, parum valet ad Dei iustitiam demonstrandam. Nam vt ipse ibidem (in responsione ad acta Colloquij Montisbelgardenfis, pag. 155. & 164.) dicit: *Decretum Dei de faciendis ex eadem massa vasis alijs in honorem, alijs in contumeliam, antecedit omnem præuisionem culpæ, & omnem omnino causam; sed quia non poterat Deus executioni huius decreti viam aperire, nisi homo peccaret, ideo ordinauit lapsum Adami, ut haberet quorum miseretur, & quos iustè puniret.* Itaque interuentus ille lapsus primi hominis non ad decretum diuinum de perendis in æternum reprobis, sed ad executionem decreti pertinet. Quod certè iniustitiam Dei non tollit, sed auget. Sicut enim iniustum est in executione damnare hominem nihil merentem; ita iniustum est, discernere hominem damnare, cuius nullum extet malum meritum, ne in præuisione quidem, cum sit decretum. Cum enim iustitia exigat, vt pœna respōdeat culpæ, sicut executio damnationis iniusta est, culpa non præcedente, ita etiam decretum damnationis iniustum est, nisi ob culpam, saltem præuisam fiat.

Dixi autem iniustitiam non solum non tolli, sed etiam augeri, quia additur nouum genus iniustitiæ, cum dicitur deum decreuisse, & ordinasse primi hominis lapsum, vt haberet, quos iustè puniret, quin etiam magis iniustum est, vt deus velit & ordinet, vt homo peccet, vt habeat quos puniat, quàm vt simpliciter absque culpa puniat. Maius enim malum est culpa, quàm pœna, & ideo maior iniustitia est alicui nihil mali merito auctorem esse culpæ, quàm pœnæ.

SED respondeamus ad argumenta, quibus Beza probat, massam apud Apostolum non esse genus humanum, originis vitio iam deprauatum. PRIMVM argumentum: *Si ita esset, inquit, non diceret Apostolus, Deum ex illa massa facere vasa iræ, sed quæ iam essent iræ vasa in illa misera massa relinquere.* RESPONDEO, rectè Apostolum dixisse, a deo vasa fieri ex massa, non autem relinqui in massa; quia homines nondum nati non sunt in massa, nec sunt vasa, nisi in potentia. Cum autem actu nascuntur, tunc incipiunt esse actu vasa, & quidem ex massa corrupta formata, id est, ex genere humano originali vitio infecto, propagata.

SECUNDVM argumentum, Si de massa iam corrupta loqueretur Apostolus, non laboraret in asserendo dei iustitia in reproborum exitio. Tam. n. nota esset causa destinationis ad iram, quàm destinationis ad misericordiam. Cur aut si ita esset, exclamaret, O altitudo diuitiarum. RESPONDEO, non laborare Apostolum in asserenda dei iustitia in reproborum exitio, sed in eo, quod in pari causa deus vnius misereatur, alterius non misereatur. Quod Iacob diligit, Esau odio habeat, antequam quidquam boni, vel mali egerint, cum vterque natura sit filius iræ. Quod denique ex eadem massa, corrupta videlicet, & vitata, alia vasa efficiat, vt massa ipsa meretur, in contumeliā, alia præter omne meritum efficiat in honorem. Huius enim discretionis nulla causa assignari potest, nisi dei voluntas, quemadmodum etiam illius, qua figulus ex eadem massa aliud vas deputat cibis, aliud fordibus excipiendis, & illud ornare auro, & pictura, hoc luteum, vt est, relinquit. Atque ad hanc discretionem perpetuò refert S. AUGUSTINVS illam Apostoli exclamationem: *O altitudo diuitiarum*; ac præsertim in epist. 105. ad Sixtum, vbi tractans illud: *O altitudo.* Nec, inquit, de inscrutabilibus iudicijs eius audeant iudicare, cur in una eademque causa

cauſa ſuper alium veniat miſericordia eius, ſuper alium maneat ira eius. Qui enim ſunt iſti, qui reſpondeant Deo? Et ibidem: Cur autem iſtum potius, quam illum liberet, aut non liberet, ſcrutetur qui poteſt iudiciorum eius tam magnum profundum, veruntamen caueat præcipitum.

TERTIVM argumentum, Ad primi hominis creationem proculdubio reſpexit Apoſtolus, cum figuli, & luti meminit. RESPONDEO, id non eſſe neceſſariũ, nec veriſimile, cum extet locus apertiſſimus in Iſaia, c. 45. ad quem Apoſtolus, Caluino etiam, & Petro Martyre teſtibus, quos Beza præceptores agnoſcit, alluſit: Nunquid dicit lutum figulo ſuo, quid facis, &c. vbi Propheta non tractat de prima hominis formatione, ſed dicit, non minus poſſe Deum de hominibus pro arbitrio diſponere, quam figulum de vaſibus. Præterea ſi propriè loqui velimus, ex luto, vnde formauit Deus primum hominem, non ſunt facta multa vaſa, ſed vnum tantum, idque in honorem. Cæteros enim homines nõ ex luto Deus ſingit, ſed ex alijs hominibus, per carnalem generationem quotidie proſumat. Proinde maſſa, ex qua ſunt vaſa alia in honorem, alia in contumeliam, non eſt lutum illud, ex quo primus homo ſolus, & extraordinario quodam modo formatus eſt, ſed homines ipſi ſunt, ex quibus per naturalem generationis viam alij homines procreantur.

RESTAT vltimus locus ex c. 9. Exodi, & c. 9. ad Rom. In hoc ipſum poſui, ſiue excitaui, te, vt oſtendam in te potentiam meam, &c. videtur enim his verbis colligi Pharaonem ideo fuiſſe à Deo creatum, vt peccaret, & ob peccata punitus, Dei potentiam demonſtraret. Sed facile eſt ex ijs, quæ antea dicta ſunt, hunc locum explicare, ſiue enim illud, poſui, aut excitaui te, ſignificet, creauit te, ſiue ad regnum promouit, ſiue cõſeruauit, cum iam dudum mori debuiffes (omnia enim hæc, patitur vox Hebræa עָרַתְּךָ מִן הַמָּוֶת quæ ad verbum ſonat, ſtare feci te) ſemper intelligendũ eſt, præuiſum peccatum, quod Deus non facit, ſed ordinat in bonum.

Itaque ſenſus eſt, cum præuiderim fore te mihi contrarium, & obſtinata mente præceptis meis repugnaturum, & cum potuerim impedire, ne naſcereris, aut ne ad regnum conſcenderes, vel etiam ſtatim te de medio tollere, cum primum peccare cõpiſti, ideo tamen vitam, & regnum tribui tibi, idque ad non breue tempus, vt malitia tua vterer ad exercitium populi mei, & iuſtitiam, ac potentiam meam in tuo ſupplicio demonſtrarem.

S. AUGUSTINVS q. 32. in Exodum, ita hunc locum exponit: Et propter hoc ipſum conſeruatus es, vt oſtendam in te potentiam meam, & vt annuncietur nomen meum in vniuerſa terra. Hæc Scripturæ verba & Apoſtolus poſuit, cum in eodem loco perdifficili verſaretur. Ibi autem & hoc ait, ſi autem volens Deus oſtendere iram, & demonſtrare potentiam ſuam, ſuſtinuit in multa patientia vaſa iræ, parcendo vtiq; ijs, quos malos futuros eſſe præſcierat, quæ vaſa dicit perfectæ in perditione. Et infra: Nouit ergo Deus vti malis, in quibus tamen humanam naturam non ad malitiam creat, ſed eos perfert patienter, quouſque ſcit oportere, non inaniter, ſed vtendo eis ad admonitionem, vel exercitationem bonorum. Ecce enim vt annuncietur nomen Dei in vniuerſa terra, vaſis miſericordiæ vtiq; prodeſt. Ad eorum itaque vtilitatem Pharaon ſeruatus eſt, ſicut & Scriptura teſtatur, & exitus docet.

Porro Rupertus Tuitienſis hunc eundem locũ explanans, ita ait: Nam idcirco potius Deus Pharaonem excitauit, ſubaudiendum eſt, in regnum, & idcirco ſummam illi poteſtatem contulit, quia vaſ iræ fuit, & quia iam dudum aptus erat in interitum, idcirco corripendis ſuperpoſitus eſt miſericordiæ filijs, vt eſſet virga furoris, & baculus in manu Domini ſuper eos, quos per tribulationem in glo-

riam transferre præparauit. Igitur cum dicit, idcirco excitaui te, ſubaudiendum eſt, in regnum, permittendo videlicet, non agendo ut in ſummum aſcenderes imperium, ut haberes poteſtatem ſecundum nequitiam, vel duritiem cordis tui ſeuiendi in populum meum. Hæc ille.

Caluinus & Petrus Martyr in comment. capitis noni ad Romanos referunt illud: Excitaui te, ad inobedientiam Pharaonis, vt ſenſus ſit, In hoc ipſum incitaui te, vt populum meum affligeres, & mihi reſiſteres, quo in te demonſtretur potentia mea. Et ſi quidẽ vellet, Pharaonem excitatum, vt eius inobedientia præuiſa Deus vteretur ad populi iuſtam caſtigationem, & potentia ſuæ oſtenſionem, idem dicerent, quod nos cum S. Auguſtino paulo ante diximus. Sed ſi velint, quod ſanè velle videntur, Deum ante omnem peccatum Pharaonis præuiſionem abſolutè Pharaonẽ excitari, vt ſibi reſiſteret, apertiſſimè Deum auctorem peccati faciunt, & S. Auguſtino repugnant, quia in loco, paulo ante citato, dixit, Deum non creare homines ad malitiam, ſed ijs, quos malos ſcit futuros, bene vri. Neque ex verbis Moſis, aut Pauli, aliud colligi poteſt, quam Pharaonem, à Deo fuiſſe creatum, vel conſeruatum, vel ad regnum promotum, quamuis eum inobedientem, & obſtinatum futurum ſciret, vt iuſtitiam, & potentiam ſuam manifeſtaret.

C A P V T XIII.

Soluuntur obiectiones ex alijs Scripturæ locis.

TERTIVM caput continet ea loca, in quibus ſignificatur, Deum impellere homines ad mala, & ijs quaſi instrumentis vti ad ea opera, quæ ſine peccato perfici nequeunt, Lib. 2. Regum, c. 24. Addidit iræ ſci furor Domini contra Iſaël, commouitque David in eis dicentem, Vade, numera Iſaël. Eodem lib. c. 16. Dominus præcepit Semei, ut malediceret David. 3. Reg. 22. dicit Deus ſpiritui malo, qui promiſerat ſe decepturũ Achab, Decipies & præualebis, uade, & fac ita. Item lib. 3. Regum, c. 11. & 12. & lib. 4. c. 9. & 10. dicitur à Deo fuiſſe rebellio Hieroboam, contra Roboam; & Hiehu contra Achab, & tamen conſtat virumq; peccaſſe vna cum populo, qui à legitimis Regib. deſecit.

Iob 1. Dominus dedit, Dominus abſtulit, vbi dicitur Deus abſtuliffe, quæ Chaldæi abſtulerant, quia illi instrumenta Dei fuerant in eo opere. Iſaie 10. Sennacherib dicitur Serra in manu Domini. Et ibidem, virga furoris, & baculus iræ eius. Et c. 13. Ecce ego ſuſcitabo contra vos Medos, qui de argento non cogitabunt, nec aurum deſiderabunt: arcubus ſuis pueros conſigent, & fructus ventris non miſerebuntur, nec parceret filiis oculis eorum. Et ab initio capitis, Præcepi, inquit, ſanctificatis meis. Vbi Medos & Perſas ſanctificatos ſuos vocat, quia instrumenta erant iræ ſuæ. Hieremias 51. Excitauit Dominus ſpiritum Regum Medorum: quoniam cogitatio eius eſt contra Babel. Et c. 50. vocatur Rex Babylonis malleus vniuerſæ terræ. Et Ezech. 12. vocatur idem Rex rete Dei, ad capiendos Iſraëlitas, expãſum. Huç etiam pertinent loca illa Pſalmorum, Pſalm. 43. Declinaſti ſemitas noſtras à via tua. Pſalm. 104. Conuertit cor eorum, ut odirent populum eius. Pſalm. 118. Inclina cor meum in teſtimonia tua, & non in auaritiã. Pſalm. 140. Non declines cor meum in uerba malitiæ. Denique illud: Et ne nos inducas in tentationem, Matth. 6.

RESPONDEO, Quatuor modis poſſe intelligi, vt deus impellat, ſiue inclinet aliquem ad malum, PRIMVS modus eſſet, Si deus per ſe, & propriè impelleret, vel phyſicè, id eſt, mouendo immediatè voluntatẽ, vel moraliter, id eſt, verè & propriè imperando. Sed hic modus eſt manifeſtè falſus, & in deum impius, ac blaſphemus. S. AUGUSTINVS tract. 53. in Ioannẽ: Fecerunt, inquit, peccatum Iudei, quod eos non compulſit facere, cui peccatũ nõ placet, ſed facturos eſſe præuidit, quæ Rob. Bellarmini Tom. 4. E 3 nihil

nihil latet. Et paulo post; Hoc omnino pietas religiofo-
rum inconculsum debet, inuolatumque tenere, sicut A-
postolus dicit, cum eandem tractaret difficillimam qua-
stionem, nunquid iniquitas apud Deum? absit. Et lib. de
gratia & libero arbitrio, c. 20. Quomodo, inquit, dixerit
Dominus Semei maledicere David, quis sapiens, & in-
telliget? non enim iubendo dixit, ubi obedientia lauda-
retur. Nam si iubenti obtemperasset, laudandus potius,
quam puniendus esset, sicut ex hoc postea nouimus esse
punitum. Itaque S. Augustinus negat peccatores com-
pelli à Deo ad peccatum, quia esset iniquitas apud
Deum; & simul etiam negat à Deo propriè imperari
peccatoribus, ut peccet, quia illi obtemperantes Deo,
laudandi potius, quam puniendi essent.

Hoc igitur modo, ut impio, prætermisso, SECVNDVS
modus est, ut intelligamus, Deum in Scripturis dici
excitare, & prouocare aliquos ad malum, vel et impe-
rare, ut malè operentur, eisque tanquam instrumen-
tis uti, quia permittit eos malè agere. Quamuis enim
non omnis, qui aliquid permittit, rectè dicatur impe-
rare, ut illud fiat, neque excitare, & prouocare ad il-
lud, tamen Deus, sine cuius permissione nihil fieri po-
test, cum ad certum aliquem finem consequendū, fieri
sinit aliquid, rectè dicitur per quendam tropum, illud
imperare, atque ad illud excitare. Quemadmodum et
vfitatè dicimus, à venatore immissum fuisse canem in
leporē, quamuis venator funem solum laxauerit,
quo canis retinebatur ne leporem persequi posset.

Id apertè discimus ex historia Iob, neque enim Deus
diabolum excitauit in Iob, sed petenti facultatē eum
vexandi concessit illis verbis: *Ecce vniuersa, quæ ha-
bet, in manu tua sunt, tantum in eum non extendas ma-
num tuam.* Neque necesse erat ut Deus incitaret dia-
bolum in Iob, neque ut illi imperaret, ut sanctum illū
virum tam atrociter diuexaret. Ipse enim diabolus sa-
tis per se oderat Iobum, & omnem suam potentiā in
eum experiri cupiebat, quia tamen ei nocere non po-
terat, nisi Deus permitteret, & quādiu, quousque, quō
permitteret, ideo Scriptura totam illam afflictionem
Deo potius, quā diabolo tribuit. Nam & Iob dicit:
Dominus dedit, Dominus abstulit. Et diabolus dixit:
*Extende manum tuam, & tange cuncta, quæ possidet, nisi
in faciem benedixerit tibi.* Et Deus ipse dicit: *Tu autem
commouisti me, ut affligerem eum frustra.* Videmus igitur
Deo tribui actiones illas, cum solum eas fieri ip-
se permiserit.

Idem patet ex Augustino, qui lib. 2. ad Simplicianū,
q. 2. explicans testimonium Iob, dicit, Satanam per se
habuisse malam voluntatem nocendi S. Iob, à Deo
autem nihil petiuisse, nisi permissionē exequēdi quod
iam conceperat. Et libro de gratia & libero arbitrio, c.
13. sic ait: *Cum auditis, inquit, ego Dominus seduxi Pro-
phetam illum, uel quem uult indurat, eius merita cogita-
te, quem sic obdurari, uel seduci permisit.*

TERTIVS modus est, ut dicatur Deus excitare ad
malum, vel imperare malum, vel uti malis impiorum
voluntatibus tanquam instrumentis, quia non solum
permittat impios malè agere, sed etiā deserat eos, qui
affliguntur, & sic donet impijs in eos victoriam. Sic
dicitur Deus imperasse spiritui, ut deciperet Achab,
quia non solum permisit spiritui, ut loqueretur men-
dacia per ora omnium Prophetarum Achab. Sed et
non dedit illi lumen, quo discerneret mendaciū à ve-
ritate. Sic etiam dicitur Deus vsus Assyrio Rege, tan-
quam virga, & baculo, vel etiam malleo, & securi, ad
percutiendos filios Israël, quia non solum permisit Re-
gem illum armari in Israelitas, sed etiam deseruit po-
pulum suum, auertit adiutorium gladij sui, & non est
auxiliatus ei in bello, ut dicitur in Psal. 88. Sic etiam
exponit S. AVEVS TIVS in epist. 89. q. 2. illud: *Et ne
nos inferas in tentationem.* Intelligitur, inquit, ne nos
inferri deferendo permittas.

Sed si fortè isti modi non per omnia satisfaciant, ac-

cedat ALIVS, qui omnino satisfaciet. Deus igitur non
solum permittit impios agere multa mala, nec solum
deserit pios, ut cogantur pati quæ ab impijs inferun-
tur; sed etiam præsidet ipsis voluntatibus malis, easque
regit & gubernat, torquet ac flectit in eis inuisibiliter
operando, ut licet vitio proprio malæ sint, tamen à di-
uina prouidentia ad vnum potius malum, quā ad ali-
ud non positiuè, sed permissiuè ordinentur.

Explicat hoc Hugo de S. Victore lib. 1. de Sacramē-
tis, parte quinta, c. 29. his verbis: De illo autem mo-
do diuinæ moderationis, quo malas etiam voluntates
præsidens occulpat, & inuisibili operatione ad suum
arbitrium temperat & inclinat, hoc sentiendum, ut
credatur, Deus malis voluntatibus non dare corru-
ptionem, sed ordinem. Et infra: Voluntati ergo malæ,
vitium est ex ipsa, quo mala est, ordo autè ex Deo est,
quo per velle siue ad hoc, siue ad illud est. In volunta-
te ergo vitium est, & ipsum malum est, & ex ipso vo-
luntas mala est. In velle autem & vitium est, in quan-
tum velle ex voluntate mala est, & ordo est, in quan-
tum ad hoc, vel ad hoc ex disponente est. Et cum ip-
sum velle ad hoc aliquid est, malum est, quod ad hoc
est, quia mala voluntate est: quod autè potius ad hoc,
quā ad illud est, bonum est, quia ordo est, & ex bene
disponente est. Potest ergo voluntas mala in se cor-
rumpi, & resolui per proprium vitium, quod ei aliun-
de non datur: sed non potest per velle extra se præci-
pitari, nisi qua ei via aperitur. Et qui præcipit qua vult
ad ruinam viam aperit, quodammodo ipsam inclinat,
non impellendo, sed permittendo, & non tenendo;
nec auctor illi est ruendi, sed incedendi ordinator.
Hæc ille.

His autem addi potest ex S. Thoma in commenta-
rio capitis noni ad Romanos, Deum non solum incli-
nare voluntates malas ad vnum potius, quā ad aliud
permittendo, ut ferantur in vnum, & non permitten-
do, ut ferantur in aliud, ut Hugo rectè docuit; sed etiā
positiuè, inclinando in vnum, & auertendo ab alio,
non quidem per se, & physicè mouendo voluntatem
ad vnum, & remouendo ab alio, quod libertati arbi-
trij præiudicare videretur, sed occasionaliter, ut S. Tho-
mas loquitur, & moraliter, immittendo videlicet co-
gitationem aliquam bonam, ex qua malus ob suū vi-
tium occasionem sumat iudicandi, melius esse huic
nocere, quā illi, siue huic potius iniquitati seruire,
quā illi. Et iuxta hunc modū S. Augustinus & Theo-
doretus exponunt illud Psal. 104. *Conuertit cor eorum,
ut odirent populum eius.* Dicunt enim Deum id fecisse
non peruertendo corda Ægyptiorum, sed benefacien-
do populo suo, vnde Ægyptij maioris odij occasione
acceperunt. Ita igitur Deus, licet malas non faciat vo-
luntates, eis tamen præsidet, & regit, atque ordinat in
bonum electorum suorum, quemadmodum (ut docet
S. Basiliius in oratione, quod Deus non sit auctor ma-
lorum) medici vtuntur viperæ veneno, quod ipsi nō
fecerunt ad corpora curanda.

Atque ex ijs explicari possunt omnia loca suprā ci-
tata. Quod enim lib. 2. Regum, c. 24. dicitur à Deo
commotum Dauidem, ut numeraret populum, in qua
numeratione grauiter peccauit; ex lib. 1. Paralip. c. 21.
explanatur, ubi sic legimus: *Confurrexit autem Satan
contra Israël, & incitauit Dauid, ut numeraret Israël.*
Itaque is, qui propriè Dauidem incitauit ad peccatū,
non Deus, sed diabolus fuit; tribuitur tamen hæc inci-
tatio etiam Deo, quia nisi Deus permisisset, diabolus
id non fecisset. Permisit autem Deus, quia id peccata
populi merebantur.

Ad illud de maledictione Semei; iam dictum est,
quemadmodum intelligi debeat, Deum præcepisse
Semei, ut malediceret David. Dicitur enim Deus
præcepisse, quia corruptam Semei voluntatem incli-
nauit ad maledicendū Dauidi: Inclinauit autem (ut
diximus ex Hugone) non compellendo, sed aperiendo

do illi viam ad hoc malum, & claudendo ad alia, id est, permittendo, vt hoc solum malum vellet & perageret, ex multis, ad quæ parata erat.

Eadem est responsio ad aliud de spiritu decipiente Achabum. Ipse enim spiritus obtulit se deo, ad decipiendum Regem, nec tam imperio, quam permissione diuina egebat, cum ex se promptissimus ad omne malum, immo & cupidissimus nocendi esset. Sed vrget Caluinus libro primo Institutionum, cap. 18. §. 1. *Si Dei iudicium est excæcatio, & amentia Achab, nuda permissionis figmentum euanesceat: quia ridiculum esset, iudicem tantum permittere, non etiam decernere quid fieri velit, & mandare executionem ministris.*

At S. AUGUSTINO ridiculum non est visum iudicem tantum permittere, cum ait libro de gratia & libero arbitrio, cap. 23. *Cum auditis, ego Dominus decipi prophetam illum, & quem vult indurat, eius merita cogitate, quem sic obdurari, & seduci permisit.* Vbi cum S. Augustinus dicit, ob merita hominum deum permittere deceptionem & indurationem, satis ostendit, deum vt iudicem illa permittere. Quamuis enim simpliciter permittere soleat etiam is, qui non est iudex; tamen si quis in manu sua habeat impedire, vel permittere, vt vnus alteri noceat, & decernat non impedire, sed permittere, vt hac ratione puniat eum, qui tali pœna dignus est, is profecto iudicem in ea permissione ager.

Ad alia duo de Hieroboam, & Hiehu eadem responsio adhiberi posset, sed probabilius dici posse arbitror, vtrumque fuisse legitimum Regem, & à deo propriè electum. Quamuis enim Caluinus lib. 1. Institutionum, cap. vltimo, velit Hieroboam & Hiehu deficiendo à proprijs dominis, & regnum inuadendo grauiter peccasse, & idem de Hieroboam sentiat Petrus Martyr in commentario cap. 11. lib. 3. Regum. Tamen S. AUGUSTINVS lib. 17. de ciuitate dei, c. 21. & 22. apertè docet, neque Hieroboam, neque populum in ea defectione peccasse: *Apparuit, inquit, nullum in ea re nec Regis Israël, nec populi fuisse peccatum, sed voluntatem Dei vindicantis impletam.* Et profecto Scriptura S. Augustino manifestè fauet. Nā lib. 3. Regum, cap. 11. posteaquam Alias Propheta nomine dei Regnum promiserat Hieroboamo, subiungit hæc verba: *Si audieris omnia quæ præcepero tibi, & ambulaueris in vijs meis, & feceris quod rectum est coram me, custodiens mandata mea, & præcepta mea, sicut fecit Dauid seruus meus, ero tecum, & edificabo tibi domum fidelem, quomodo edificauit Dauid domum.* At certè Deus non conferret Hieroboamum cum dauide, neque illi promitteret protectionem in regno, & fidelem successionem, si eum non verum Regem, sed Tyrannum, & inuasorem fuisse sciuisset.

Præterea cap. 12. cum Roboam aciem armatam educere vellet in Hieroboam, vt vniuersum regnum recuperaret, misit deus Semeiam Prophetam, qui diceret Regi Roboam, & vniuerso populo: *Non ascendetis, neque bellabitis contra fratres vestros, filios Israël. Ame enim factum est verbum hoc.* Quo audito, cessauerunt ab intentione bellandi, & agnouerunt Hieroboam vt legitimum Regem, atque à deo creatum super decem tribus, quemadmodum Rex erat Roboam super tribum Iuda & Beniamin. Itaque licet postea Hieroboam scelestissimus fuerit, & schisma fecerit in religione, tamen cum regnum accepit, bonus erat, & electione diuina, ac totius populi consensu & vocatione legitime regnare cepit.

Quod idem constat de Hiehu. non enim regnum ambiuit, sed ad eum, nihil tale cogitantem, misit Helisæus vnum de filijs Prophetarum, qui eum nomine dei vngeret Regem super Israël, & imperaret vt occideret Achabum Regem, Iezebelem Reginam, & omnem eius domum exterminaret. Ac deinde cum

id ipse perfecisset, dixit ad eum dominus: *Quia studiosè egisti quod rectum erat, & placebat in oculis meis, & omnia quæ erant in corde meo, fecisti contra domum Achab, filij tui vsque ad quartam generationem sedebunt super thronum israel, lib. 4. Regum c. 9. & 10.* Quis autem credat, deum laudaturum fuisse factum Hiehu, ac dicturum, eum studiosè fecisse, quod rectum erat, si Hiehu ex ambitione rebellasset, & iniuste dominum suum occidisset, vt Caluinus docet: Non igitur rectè probauit Caluinus, ex deo esse, quæ peruersè fiunt ab hominibus, quia fuerit auctor regni Hieroboam & Hiehu.

Sed Obicit Caluinus, quod in Osee cap. 8. deus videatur improbare Regnum Hieroboam, cum ait: *Ipsi regnauerunt, & non ex me, principes extiterunt, & non cognoui.* Quem locum S. HIERONYMVS etiam de Hieroboam interpretatur. RESPONDEO, duobus modis dici posse Hieroboam regnasse non ex deo, id est, deo non approbante. PRIMVM enim exponi potest hic locus (vt S. Thomas admonet in commentario c. 13. epistola ad Romanos) de vsu regni, non de institutione, & hoc modo certum est, non fuisse ex deo regnum Hieroboam, neque aliorum, qui eum sequuti sunt. Omnes enim impij Reges fuerunt.

DEINDE potest hic idem locus exponi de causa, siue occasione institutionis Regni Hieroboam, ea siquidem non fuit ex deo, ac per hoc nec ipsa institutio, nimirum si ad occasionem respiciatur, fuit ex deo. deus enim non volebat Salomonem ita grauiter peccare, vt mereretur diuisionem regni, neque absolute volebat Regnum diuidi: tamen posito peccato Salomonis, placuit deo, vt regnum diuideretur, & ideo ipse partem eius regni tradidit Hieroboam. Quæ ratione conciliare solemus duo illa loca: *Deus mortem non fecit, Sapient. 1. Et: Dominus mortificat & viuificat, 1. Reg. 2.* deus enim verè neci dat quos vult, sed tamen id non faceret, nisi in primo parente totum genus humanum mortis reatum contraxisset.

Neque aliud voluisse S. Hieronymum, perspicui potest ex eo, quod ipse testimonium Osee non exponit de solo Hieroboam, sed etiam de Saule. Constat autem Saulem verum, & legitimum Regem fuisse, & à deo electum, iuxta illud 1. Regum 10. *Certè videtis quem elegit Dominus, quoniam non est illi similis in omni populo.* Et tamen quia peccauit populus in petendo Rege, vt habemus 1. Reg. 12. Occasio eligendi Saulem, siue instituendi Regni in populo dei, non fuit ex deo, & verè dicere potuit deus per Prophetam, *Ipsi regnauerunt, & non ex me.* Sed de hoc loco satis multa dicta sunt.

Ad illud Psal. 43. *Declinasti semitas nostras à via tua,* RESPONDEO, declinationem illam semitarum à vijs Domini, non esse declinationem ad peccata, sed declinationem ab auxilio, & favore diuino. Præcedit enim in eo loco: *Hæc omnia venerunt super nos. Nec oblitus sumus te, & inique non egimus in testamento tuo.* Et paulo post sequitur: *Et declinasti semitas nostras à via tua.* Et mox adiungitur explicatio: *Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis, & cooperuit nos umbra mortis.*

Adde, quod licet videatur per affirmationem dici, *Declinasti semitas nostras à via tua:* tamen possumus subintelligere negationem, quæ habetur ad initium versiculi, iuxta regulas Hebræorum, vt sensus sit, Non recessit retrò cor nostrum, & non declinasti semitas nostras à via tua, id est, te adiutore, non declinauimus à via tua, tantum abest, vt retrocesserit à te cor nostrum. Itaque S. HIERONYMVS vertit. *Non recessit retrò cor nostrum, nec declinauerunt semitæ nostræ à vijs tuis.* Ad alia loca non est opus alia responsione. Iam enim exposuimus quemadmodum intelligenda sint.

*Soluantur obiectiones ex alijs Scripturae te-
ftimonijs petita.*

QUARTVM caput continet ea loca, in quib. Deus dicitur excœcare, vel indurare corda hominũ: vt non velint nec possint bene agere, Exodi 7.8. & 9. Indurauit Dominus cor Pharaonis. Deut. 2. Indurauerat Dominus spiritũ Sehon. Iosua 11. Domini sententia fue- rat, vt indurarentur. 1. Reg. 2. Non audierunt vocem Patris sui, quia voluit Dominus occidere eos. 3. Reg. 12. Non acquieuit Rex populo, quoniam auersatus eum fue- rat Dominus. Iob 12. Qui commutat labium veracium, & doctrinam senum auferit, qui immutat cor principum, & decipit eos, vt frustra incedant per inuium. palpabi. nt quasi in tenebris, & non in luce, & errare eos faciet qua- si ebrios. Esaia 19. Dominus miscuit in medio eius spiritum vertiginis. Et c. 63. Quare errare nos fecisti de vijs tuis, indurasti cor nostrum ne timeremus te? Hieremias 20. Seduxisti me Domine, & seductus sum. Ioan. 12. Pro- pterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaia. Ex- cœcauit oculos eorum, & indurauit cor eorũ, &c. Rom. 1. Tradidit eos Deus in reprobum sensum, vt faciant que non conueniunt. Et Rom. 9. Cuius vult miseretur, & quem vult indurat.

RESPONDEO, ex communi sanctorum Patrum sen- tentia, Deum non esse causam excœcationis & indu- rationis positiuè (vt sic loquar) sed negatiuè, videli- cet, permittendo, deferendo, non miserendo. Quod iustum esse negari non potest, cum Deus non deserat, nisi desertus, & iustum sit, vt qui deserunt, deseran- tur, vt S. Augustinus docet libro de natura & gratia, c. 26. & tractatu secundo in Ioannem. Et quamuis Pe- trus Martyr in commentario primi capitis ad Roma- nos fateatur, omnes Patres ita exponere (vt diximus) non grauabor tamen aliqua testimonia S. AVGVSTI- NI in medium adducere. Igitur in epist. 105. ad Six- tum, sic ait: Non obdurat Deus impartiendo malitiam, sed non impartiendo misericordiam. Item lib. 1. ad Sim- plicianum, q. 2. circa medium: Obdurare, inquit, Deum est nolle misereri, nec ab illo irrogatur aliquid, quo sit homo deterior, sed tantum quo sit melior, non erogatur. Et lib. 5. in Iulianum, c. 3. Cum ergo, inquit, dicitur homo tradi desiderijs suis, inde fit reus, quia desertus à Deo cedit eis, atque consentit, uincitur, capitur, trahitur, possidetur. Denique in Ioannem tract. 53. Sic, inquit, excœcat Deus, sic obdurat, deferendo, non adiuvando, quod occulto iudicio facere potest, iniquo non potest.

Similia habet S. Ioannes Chrysostomus homil. 3. in epist. ad Romanos, vbi ponit exemplum ducis mi- lites suos in acie deferentis. Similia etiam S. Grego- rius lib. 2. 5. Moralium, c. 12. & 13. & Damascenus lib. 4. de fide, c. 20. Isidorus lib. 2. de summo bono, c. 19. Sed quia non quælibet permissio, vel desertio dici po- test excœcatio, vel induratio, res tota paulo diligen- tius explicanda est.

PRIMO igitur obseruandum est, cœcitatẽ mentis, vt etiam cordis obdurationem esse peccatũ, causam peccati, & effectum, seu pœnam peccati. Sic enim scri- bit S. Augustinus lib. 5. contra Iulianum, c. 3. Cœcitas, inquit, mentis, quam solus illuminator Deus remouere potest, & est peccatum, quo in Deum non creditur, & est pœna peccati, qua cor superbum digna animaduersio- ne punitur, & est causa peccati, cum aliquid mali cœci cordis errore committitur. Quod idem de obduratione cordis intelligitur, nam eo loco promiscuè loquitur S. Augustinus de cœcitate & obduratione. Et in Scriptu- ris de vtraq; homines reprehenduntur, tanquam de vero, maximoque peccato. Matth. 13. Incrassatum est cor populi huius, & auribus grauitè audierunt, & oculos suos clauserunt, ne quando videant oculis, & auribus

A audiant, & corde intelligent, & conuertantur, & sa- nem eos.

Itaque cœcitas cordis, de qua loquimur, non est simplex carentia luminis, sed affectus prauus, quo q̃s illustrationes diuinas repellit, vel impedimentum po- nit, quo minus à Deo illuminetur. Quare dicuntur eiusmodi homines, Matthæi 13. videntes videre, & non videre, quia vident quidem vnde illuminari pos- sent, sed ex malitia sua nolunt advertere, atque ita ex- cœcat eos malitia ipsorum. Pari ratione cordis obdu- ratio est prauus affectus, quo quis admonitiones diui- nas, sive internas, sive externas contemnit, & semper magis ac magis eis resistit, donec ad eum statum deue- niat, vt eas ne sentiat quidem. Hinc enim cor dicitur durum, lapideum, graue, crassum, quando non moue- tur ad correptiones & increpationes diuinas, quia quę sunt eiusmodi nec cedunt, nec sentiunt. Sicut è con- trario cor dicitur tenerum, molle, & carneum, quan- do facillè acquiescit Deo, vel homini admonenti, quia caro mollis, ac tenera facillè penetratur, & exiguas et- iam punitiones percipit: Cor durum, (inquit S. BER- NARDVS lib. 1. de Consideratione) nec seipsum exhor- rescit, quia seipsum non sentit; non mouetur precibus, mi- nis non cedit, flagellis magis duratur.

Hinc habemus permissionem illam, qua Deus finit primum hominem labi, & qua nunc etiam finit iustos peccare, non posse dici excœcationem, vel induratio- nem, quia excœcatio & induratio cum sit pœna pec- cati non potest esse primum peccatum, neque excœ- cantur, vel indurantur iusti, sed peccatores. Rom. 1. Sicut non probauerunt, Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum. Item: Quia commutau- runt veritatem Dei in mendacium, & coluerunt, ac ser- uierunt creaturæ potius quàm creatori: propterea tradi- dit illos Deus in passionem ignominie. Et 2. ad Thes. 2. Eò quod charitatem veritatis non receperunt, vt salui fierent, ideo mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio.

SECUNDO loco obseruandum est, ad excœcationẽ, & obdurationem non sufficere, vt quis non videat, vel non cedat, sed requiri vt non possit moraliter vide- re, nec cedere. Id enim ostendit nomen excœcationis & obdurationis. Cæci siquidem non dicuntur qui vi- dere possunt, licet non videant, & res duræ illz dicun- tur, quæ nec cedunt, si comprimantur, nec cedere que- unt, & potius franguntur, quàm cedant. Hinc Io. 12. legimus: Ideo non poterant credere, quia iterum dixit Isaia, Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua. Et Eccl. 7. Considera opera Dei, quod nemo possit corrige- re, quem Deus despexerit. Ex quo intelligimus, non dici Deum excœcare, vel indurare, quando iuuat homi- nem auxilio suo, ita vt ille verè possit, si velit, licet per- mittat eum labi, & eatenus deserat, quia non præbet auxilium, quo ille infallibiliter velit. Alioqui omnes qui peccant essent excœcati, & obdurati, cum nemo peccet nisi permittente, atque aliquo modo deferente Deo: Constat autem non omnes qui peccant excœca- tos, vel obduratos propriè dici posse.

Illà igitur sola permissio, atque desertio, excœcatio & obduratio dicitur ex parte Dei, qua, fit vt homo iusto Dei iudicio, peccata præterita punientis, ita desti- tuatur auxilio diuino, vt non possit moraliter non ca- dere, quod pulchrè ostendit similitudo illa Chrysosto- mi, de duce milites in prælio deferente. Ex quo etiam soluitur quod obijcere solet Caluinus, cum argumen- tatur, excœcationem, & obdurationem non posse re- ferri ad solam permissionem, vel desertionem, cū deus iudicem agat in hac re, & iudicis sit non solum per- mittere, vel deferere, sed etiam re ipsa punire. Nam i- sta permissio, ac desertio grauissima est punitio, cum homo in pœnam peccati præteriti in medio hostium nudus, atque inermis diuino iudicio relinquitur.

TERTIO obseruandum est, hanc impotentiam, qua homo

homo excæcatus, vel obduratus, non potest videre quod videndum est, nec agere quod agendum est, non esse absolutam, sed ex hypothesi: Nam licet homo, dum est cæcus, & obduratus, non possit cernere, & credere, tamen absolute potest, quia potest cum Dei gratia remouere cæcitatem, & obdurationem, quibus remotis cernere poterit, & cedere. Nunquam enim Deus ita destituit, quin saltem iuuat ad impetrandam gratiam, & vires, quibus obduratio tolli possit, quoniam tenetur homo conuerti ad fidem, vel iustitiam, & nisi faciat peccet. Proinde qui non potest facere quod debet, sua culpa non potest, & ideo peccat, quia si peteret auxiliū, utique impetraret.

Et hinc est quod Exod. 8. & alibi in Scripturis obdurati reprehenduntur, & puniuntur, quia culpa sua in durationem incurrunt, & in ea perseverant. S. Ioannes qui cap. 12. dixerat de quibusdam: *Propterea non poterant credere, quia dixit Isaias, Excæca cor populi huius.* Idem cap. 15. dicit de iisdem: *Excusationem non habent de peccato suo.* Et S. Augustinus tract. 53. in Ioannē, tractans illud: *Propterea non poterant credere,* monet, ut ne modo audeat per eiusmodi impotentiā negare liberū arbitriū, aut excusare peccatū, & rationē insinuat, quia licet cæci non possint videre, tamen possunt ex cæcis fieri vidētes.

Sed occurret aliquis, atque obijciat incertum fore iudicium Dei, quo in penam peccati preteriti aliquos obdurat & excæcat, si in illorū potestate est non excæcari, vel obdurari, aut continuū cæcitatem, obdurationēque repellere. **R**ESPONDEO, certitudinem diuini iudicii ex eo pendere, quod eum, qui excæcari, atque obdurari meretur, Deus non solum deserit, ac desertione sua vinci sinit ab hostibus, & in peccata varia trahi, atque perducere, sed etiam non dat gratiam congruentē eius ingenio ad impetrandas vires, quæ est alia occultior desertionis species, id est, non eum excitat, & vocat, quomodo præuidet illi aptum esse, ut sequatur excitantem, & vocantem, & quamuis non denegat auxiliū, quo ille absolute possit auxilium petere: tamen certissimè videt eum auxilio illo non usurum. Atque ita cuius vult miseretur, & quem vult obdurat, ut dicitur Rom. 9.

QUARTO obseruandum est, hanc desertionem secundum morem loquendi Scripturæ rectè significari per vocabula actionem exprimentia, quamuis reuera non sit actio, sed actionis omissio. Nam in secundo libro Regū, c. 12. dicitur Dauid occidisse Uriam Heteū, cum tamen Dauid eum per se non occiderit, nec iussisset propriè occidi, sed tantum imperauit Duci Ioab, ut eum constitueret in loco, ubi fortissimum esset præliū, ibique eum defereret, ut vinceretur, & moreretur. Sic igitur Deus rectè dicitur trahere in reprobū sensū, inducere in tentationem, mittere operationem erroris, obdurare, & excæcare, licet hæc omnia non faciat nisi permittendo & deferendo.

Neque tamen hinc sequitur, Deum esse causam peccati, aut peccare deferendo homines in tentationibus, licet Dauid peccauerit, & causa fuerit peccati iubendo Uriam deferri in præliū. Nam Urias innocens erat, nec poterat in Dauidē, vel Ioabo interfici, & ideo peccauit Dauid, cum iussit eum in prælio derelinqui, ut moreretur. At si Urias necem promeruisse, potuisset utique Dauid eum illa ratione de medio tollere, & quamuis tunc etiā verè diceretur causa mortis Uriæ, tamen neque ipse peccaret, neque esset causa peccati Ammonitarum, quorum gladio ille periit. Neque enim Dauid iussit Ammonitis ut Uriam occiderent, sed cum illi sponte sua raperetur ad cædem filiorum Israël, uti voluit Dauid eorum impetu ad necē Uriæ, quæ relinquitur iussit, non ad necem aliorū, quos à prælio subduxit. Ita quoque & Deus cum aliquos iusto iudicio deferendo tradit in reprobū sensum, excæcat, obdurat, in tentationem inducit, neque ipse peccat, quia iuste deserit, neque est causa peccati, quia non excitat ipse Satanā ad tēdū, & hominē ad consentiendū (nisi ut su-

prā diximus, excitare sit, non impedire) sed vitur utriusque nequitia ad eū puniendū, qui tali pœna dignus est.

PORRO Calvinus lib. 2. Institutionum, cap. 4. §. 4. ad mittit Deum sæpè obdurare solum deferendo: tamen addit esse alia testimonia, quæ ultra procedant: *Qualia sunt, inquit, de Pharaonis induratione. An indurauit non emolliendo? id quidem uerum est, sed plus aliquid fecit, quod obstinatione pectus eius obfirmandum satana mandauit.* Hæc ille. **S**ED hoc quod ipse dicit de satana iussu Dei obfirmante cor Pharaonis, ex diuinis litteris non colligitur: neque ipse locum ullum profert, unde id probetur. Quamuis exponi facillime posset, ut suprà exposuimus illud: *Dominus præcepit Semci maledicere Dauidi.*

QUINTO est obseruandum, actionem excæcandi, & obdurandi interdum tribui in Scripturis etiam illis rebus, quæ sunt occasiones potius quam causæ eiusmodi actionum. Sic enim dicuntur munera excæcare oculos sapientum, Exodi 23. & Eccles. 26. Sic creaturæ dicuntur factæ in mûscipulam pedibus insipientiū, Sap. 14. Sic vinum & mulieres apostatæ faciunt sapientes, Eccles. 19. Sic patientia Dei aliquo modo indurat, Rom. 2. Caterum cum occasione talium rerum homines excæcantur, vel indurantur, non dicitur Deus eos excæcare, vel indurare, nisi fortè per accidens, sed ipsi homines abutentes rebus bonis, seipsos excæcāt, vel obdurant. Deus enim, cum in Scripturis dicitur excæcare, vel indurare, id facit ut iustus iudex, & ideo non conuersionem, & penitentiam, sed pœnam & ruinam eorum intendit, qui excæcātur, uel obdurantur. **C** At cum patienter expectat, uel peccata dissimulat, non pœnam & ruinam, sed conuersionem & penitentiam intendit: *Dissimulat enim peccata hominum propter penitentiam, ut dicitur Sapient. 11. & Apostolus ait: Ignoras quia patientia Dei ad penitentiam te adducit? tu autē secundum duritiam tuam, & impenitentem cor thesaurizas tibi iram in die iræ, & iusti iudicij Dei.* Rom. 2.

Quare patientia Dei ad penitentiam adducit, & ideo qui inde excæcantur, non excæcantur à Deo, sed excæcat eos malitia ipsorum, ut dicitur Sapient. 5. Et uerè si Deum excæcare nihil esset aliud, nisi patienter expectare, orandus esset Deus, ut S. Augustinus rectè colligit lib. 5. in Iulianum, cap. 3. ut nos excæcarer. Igitur loca initio capitis adducta, quæ significant à Deo homines indurari, uel excæcari non possunt commodè explicari de excæcatione, & obduratione per patientiam, sed per desertionem, ut suprà diximus, & ut perspicuum erit, si eorum aliqua percurramus.

PRIMUM testimonium sumptum fuerat ex cap. 7. 8. & 9. Exodi, ubi agitur de induratione Pharaonis. Videmus aut in ijs locis aliquando tribui causam efficientem indurationis ipsi Pharaoni, qui ex patientia Dei sumebat occasionem contemnendi ipsum Deum, & obfirmandi cor suum in proposito non obediendi; aliquando tribui ipsi Deo, qui non ita illustrabat, neque mouebat per gratiam cor illius, ut uidebat congruū illi esse, ut attenderet, & flecteretur. *Videns Parao (inquit Moses Exodi 8.) quod data esset requies, ingrauaui cor suum, & non audiuit eos, sicut præceperat Dominus.* Ecce quomodo abutitur Pharaon Dei patientia ad indurationem. Et rursus cap. 9. *Videns Pharaon, quod cessasset pluuia, & grando, & tonitrua, auxit peccatum, & ingrauatum est cor eius, & seruorum illius, & induratum nimis.* quia uidelicet flagella Dei cessabant, existimabat Pharaon nihil iam esse periculi, & grandinem, ac tonitrua casu accidisse, ideo confirmabat propositum non parendi. Sed quia quod non cogitaret idem Pharaon, flagellorum cessationem provenire ex precibus Moysi, nascebat ex iusto Dei iudicio, quo decreuerat, non misereri Pharaonis, neque eum illustrare & mouere, ut uidebat eius ingenio congruum, aptumque esse, propterea in iisdem locis sæpè repetitur, *Indurauit Dominus cor Pharaonis.*

EODEM modo explicanda sunt loca similia adducta ex Deuteronomio, Iosue, libris Regum, ex Isaia, & ex Apostolo. Illud autem Iob: *Qui commutat labium veracium, & doctrinam suam aufert, & qui immutat cor principum & decipit*, non habet difficultatem. Non enim Deus immutat labium veracium mentiendo, sed vel permittendo, ut decipiantur, ut diximus capite superiore, vel reddendo mutos, & elingues prudentissimos consiliarios. Neque etiam Deus immutat cor principum, faciendo ex bono malum, vel aliquam falsam notitiam eis inspirando, sed immittendo bonam aliquam cogitationem, aut certe indifferentem, ex qua tamen impediatur à proposito suo, atque ita decipiantur, cum Dei providentia fiat, ut non assequantur quod cupiebant.

Exemplum habemus in Absalone, qui cum patrem suum ex urbe Regia expulisset, & eum omnino perdere desideraret, ut ipse vnus regno vniverso liberè potiretur, Dei providentia agente consilium contuocavit, & audito consilio Achitophel, ac probato, quod quidem ad implendum eius desiderium vtilissimum erat; Deo inspirante, audire voluit etiam consilium Chusai, quod in speciem erat vtile, re autem vera perniciosum: effecit verò Deus, ut Absalon attenderet ad consilium Chusai, & rationes eius ponderaret, oblitus consilij Achitophel, atque ita immutavit cor eius, ac fecit, ut reprobato consilio Achitophel eligeret consilium Chusai, ex quo impeditus est ab eo, quod maxime cupiebat. Vide lib. 2. Reg. c. 17.

Simile est quod accidit S. Athanasio. Nam cum in nauicula fugeret persecutores suos, Deo inspirante conuertit nauiculam, & obuiam ire perrexit aduersarijs, qui per idem flumen eum insequabantur. Egit verò diuina providentia, ut illi cum non agnoscentes, ab illo ipso peterent, quantum inde Athanasius abesset, quo respondente non longè abesse, illi citato cursu descendere festinarunt. Atque ita sine villo mendacio ab Athanasio, vel à Deo potius iustissime decepti palpabant, ut inquit Iob, quasi in meridie, & errabant velut ebrij, cum eo magis ab Athanasio recederent, quo se ad eum propius accedere cogitabant. Vide Theodoretum historiam lib. 3. cap. 8. vel Rufinum lib. 1. cap. 34.

ILLUD Hieremiæ 20. *Seduxisti me Dñe, & seductus sum*, rectè exponitur à S. Hieronymo, quod ambiguitate, non falsitate congerit. Audiuerat enim Hieremias: *Ecce Propheta in gētib. dedi te. Et rursus: Ecce cōstitui te sup gētes, & regna*. Itaque libenter munus prophetandi assūperat tanquam contra gentes, à quibus populus Dñi vexabatur prophetaturus: aduertit tamen postea, se perpetuò contra gentem suam, & Reges suos Domino iubente prophetare, ex quo multas, & varias calamitates patiebatur. Accedit, quod cum prædiceret, capientem urbem Hierosolymam à Chaldæis ita loquebatur, ac si statim id esset implendum, unde cum non ita accideret, putabatur mentitus, & à populo, tanquam impostor deludebatur. Ita igitur ambiguitate verborum Domini, partim quoad gentes, partim quoad tempus deceptum se dicit, cum aliter videret impleri sermones Domini, quam antè crediderat.

DENIQUE illud Ioan. 12. *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaías, Excæcavit oculos eorum, &c.* duobus modis intelligi potest, AVT enim causa, cur Iudæi credere non possent, erat, quia id prædixit Isaías ira futurum; AVT quia excæcati erant iuxta vaticinium Isaías. Si dicatur PRIMVM, tunc res est perspicua. Non enim præscientia, & prædictio futurorum imponit rebus necessitatem, & ideo solum dicuntur non potuisse credere, quos Isaías prædixit non credituros, quia non poterat fieri, quin eueniret quod Propheta spiritu Dei euenturum prædixerat, quanquam liberè euenturum esset. Imò non poterat fieri, ut non liberè eueniret, cum peccatum esset, ac proinde liberè factum, id quod euenturum Propheta prædixerat. Si datur SECUNDVM, quod etiam est probabilis, tunc

caecitas erit quidem causa, cur non possent Iudæi credere, sed causa erit (ut supra diximus) ex hypothesi, non absolutè, quia licet dum excæcati erant, credere non possent, poterant tamen mutari cum Dei gratia, & ex cæcis fieri videntes, & credere.

Simile est illud Ioan. 5. *Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam, quæ à solo Deo est, non queritis?* Neque enim Dominus dicere volebat, eos absolutè non posse credere, quorum enim toto illo capite, & sequenti eos hortaretur ad credendum, quos sciret non posse credere? Sed inonebat, desiderium humanæ gloriæ impedimentum illis esse, quo minus credere possent; & ideo gloriam humanam contemnerent, & gloriam, quæ à solo Deo est, quarent, si credere, & salui esse cuperent.

CAPVT XV.

Explicantur alia Scripturæ testimonia.

QVINTVM & postremum caput ea loca complectitur, in quibus dicitur, Deus re ipsa operari, & efficere ea, quæ mala sunt, 2. Reg. 12. *Hæc dicit Dominus, ego suscitabo super te malum de domo tua, & tollam uxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo, & dormiet cum vxoribus tuis in oculis solis huius. Tu enim fecisti absconditè, ego autem faciam verbum istud in conspectu omnis Israël, & in conspectu Solis huius.* Urget hunc locum CALVINVS lib. 2. Instit. cap. 18. §. 1. *Absalon, inquit, incesto coitu patris thorum polluens detestabile scelus perpetrat: Deus tamen hoc opus suum esse pronuntiat. Verba enim sunt, Tu fecisti occultè, ego verò palam faciam, & coram Sole hoc.*

Similia sunt illa: *Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israël, Luc. 2.* Et apertius: *Ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandalum, Roma. 9.* Vbi Deus ipse (ut expendit Beza) dicit se ponere in Sion lapidem offensionis, & petram scandalum. Addit Beza in responsione ad Castellionem de æterna Dei prædestinatione in refutatione secundæ calumniæ, locum illum Ephes. 1. *Qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ.* Quem locum sine vlla exceptione de omnibus omnino rebus, quæ in mundo fiunt, intelligendum esse contendit, ut sensus sit, Omnia, quæ fiunt, siue bona, siue mala, Deo non solum præscienti, & permittente, sed etiam volente, decernente & operante fieri. Sed ex ijs, quæ supra dicta sunt, facile erit hæc testimonia explicare.

Quod enim PRIMO loco dicitur, de incestu Absalon, dicitur Deus malum illud fecisse, non quia culpa Absalonis, sed quia pœna Davidis erat. Quamvis enim malum esset Absalonem peccare, quod non volebat, sed prohibebat Deus, bonum tamen, ac iustum erat puniri Davidem, quod voluit, & fecit Deus. Fecit autem non incitando Absolonem ad malum, neque illud ei suadendo, vel imperando, sed permittendo, eum facile impedire posset, vel etiam voluntatem eius ad multa scelera inclinata auertendo, & cohibendo ab alijs, atque ad hoc unum illi viam aperiendo, id est, sinendo ruere in hoc non sinendo ruere in alia.

Porro eiusmodi permissionem secundum morem Scripturæ, dici posse opus Dei, siue facientis, siue imperantis, perspicuum est ex historia S. Iob, ubi dicitur deus afflixisse S. Iob, cum tamen ex historia illa constet, diabolum non à Deo fuisse incitatum, ut affligeret Iobum, sed solum Dei promissionem optasse & impetrasse.

ILLA uerò loca ex Luc. 2. & Rom. 9. de CHRISTO posito in ruinam, & in petram scandalum, non significat à Deo Christum ideo fuisse missum in mundum, ut esset causa, vel occasio ruinæ, vel scandalum, sed missum quidem ut esset causa salutis, tamen futurum etiam fuisse, ut esset occasio ruinæ & scandalum, non ipso præbente occasionem, sed hominum malitiam eam accipiente. Ita S. FVLGENTIUS lib. 1. ad Trasimundum Regem, c. 4. tractans hæc loca: *Lapis ille, inquit, qui ab ædifican-*
tibus

tibus reprobatus, in caput factus est anguli, quibusdam A praua credulitatis cecitate possessis lapis offensionis, & petra scandali efficitur. Et paulo infra: Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum, ibi ergo male credentibus ruinam perfidia generat, ubi recta credulitas fideles exaltat. Non itaq, lapis ipse à Deo positus, sed cæcitas in eum offendentis, id est, perfidia, ruinam generat. Sic etiã Theodoretus q. 12. in Exod. adducens hæc loca, & præterea illud Ioan. 9. *Ego in iudicium veni, ut qui non vident videant, & qui vident cæci fiant.* monet non fuisse scopum Dei Christum mittentis; ut videntes cæci fierent, & stantes ruerent, vel ambulantes in petram offenderent, sed Scripturam indicasse, id quod futuram erat. Quemadmodum etiam quod legimus Ioan. 2. *Soluite templum hoc, & ego in triduo excitabo illud,* non significat, imperatum fuisse à Christo Iudæis, ut illud facerent, sed eos id facturos, fuisse prædictum. Et cum ait Iudæ Ioan. 13. *Quod facis, fac citius,* non ei mādauit prodicionem, sed indicauit, breui eum facturum, & impleturum, se permittente, quod iam diu desiderauerat.

Sententia igitur Simeonis hæc est: *Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum*, hoc est, Ecce à Deo missus est Christus, qui multis eum propter passionem & ignominiam crucis despicientibus erit occasio ruinæ, multis autem in eum fideliter credentibus erit causa resurrectionis & salutis. Eadē est sententia B. Pauli ad Rom. 9. *Quod enim ipse ait: Ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali;* hunc habet sensum, Ecce pono in Sion lapidem, qui erit lapis offensionis & petra scandali. Nam & Simeon, & Paulus ad prophetiam Isaia respexit, quæ habetur cap. 8. ubi nō dicitur Deus facturum, ut Christus sit in ruinā, & in petram scandali, sed simpliciter prædicitur Christus futurus in ruinam, & in petram scandali, occasionem videlicet ruinæ, & scandali accipiente hominum cecitate ex Christi passione & morte. Dominum, inquit, exercituum ipsum sanctificate, ipse pauor vester, & ipse terror vester. *Et erit vobis in sanctificationem: in lapidem autem offensionis, & in petram scandali duabus domibus Israel, in laqueum, & in ruinam habitantibus in Hierusalem; & offendent ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur.*

Quod autem B. Paulus ait: *Ecce pono in Sion lapidem,* sumptum est ex c. 28. eiusdem Prophetæ, ubi Deus per Isaia dicit: *Ecce mittam in Sion lapidem angularem, probatum, electum, in fundamento fundatum.* Sed quia coniunxit Apostolus hæc verba diuerforum capitum in vnā sententiā, ideo paulo durius loqui visus est. Sed si exponatur, ut diximus, omnia cohærebunt, neq, diuersa videbitur sententia Isaia à sententiā Pauli, nimirum posuit Deus in Sion lapidem, qui ex intentione ipsius Dei esset angularis, preciosus, electus, ut dicitur cap. 28. quamuis ex incredulitate hominum futurus esset etiam multis in lapidem offensionis & petra scandali. Illud deniq, Ephes. 1. *Qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ,* in quo aphorismos suos tanq, in optimo fundamento Beza confluxit, nihil omnino facit ad rem. Non enim Apostolus dicit, Deum operari omnia absolute, quæ sunt in mundo, tam bona, quā mala, cum ē contrariō Deus oderit peccata, & nihil faciat eorum q, odit, ut legimus Sapient. 11. Sententia igitur Apostoli est, Deum operari omnia, quæ operatur, non temerē, neque inuitum, sed liberē, & prudenter, id enim est secundum cōsiliū voluntatis suæ. Quemadmodū viri prudentes dicuntur omnia maturē agere, non quod omnia ipsi agant, sed quod quidquid agant, cum consilio agant.

Itaq, S. Hieronymus quasi Beza commentarium præuidisset, ita scripsit in hunc locum: *Operatur, inquit omnia Deus secundum consilium voluntatis suæ. non quo omnia, quæ in mundo fiunt, Dei voluntate, & cōsilio peragantur (aliōquin & mala Deo poterunt imputari) sed quo*

vniversa, quæ facit, consilio faciat & voluntate, quod scilicet, & ratione plena sint, & potestate facientis. Ad hæc si daremus Beza in his Apostoli verbis significari omnia omnino fieri à Deo, quæ in mundo fiunt, non tamē inde sequeretur, peccata, quæ ab hominib, fiunt, etiam à Deo fieri, cum peccatum facere, non sit facere, sed deficere, neque peccatum sit res aliqua, sed corruptio rei alicuius. Quemadmodum autem Deus faciat quidquid in actione mala inest rei, & boni; & tamen non sit auctor corruptionis, & defectus, qui in actione illa cernitur, explicuimus cap. 5. & rursus explicabimus cap. 17.

CAPVT XVI.

B Explicantur loca aliquot S. Augustini, quæ in speciem fauere videntur aduersarijs.

P O S T loca Scripturarum obijciunt Caluinus, & Beza testimonia quædam S. Augustini ex lib. 5. contra Iulianum, ex enchiridio, & ex lib. de gratia & libero arbitrio. Illa igitur, & alia, quæ nobis interim occurrunt, breuiter explicabimus.

Incipiamus à primo tomo operum eius. Lib. 9. confess. cap. 8. sic loquitur S. Augustinus de sancta Monica, quæ in pueritia per conuiciū famulæ curata est à vinolentia, cui dedita esse cœperat: *Quid, inquit, egisti Deus meus? unde curasti? unde sanasti? nonne protulisti durum, & acutum ex altera anima conuiciū, tanquam medicinale ferrum, ex occultis prouisionibus tuis, & vno ictu putredinem illam præcidisti?* Hic iam Caluinus, si in hunc locum incidisset, dicere non dubitaret famulam illam à Deo incitatā, & compulsum fuisse, ut Dnæ suæ conuiciaretur: Idq, significari illis verbis, Nonne protulisti durū, & acutum ex altera anima conuiciū. Sed aliam omnino fuisse mentem S. Augustini, ex verbis eiusdem in extremo capite positis intelligitur: *Tu Domine, inquit, rector cœlitum, & terrenorum ad vsus tuos contorquens profunda torrentis, fluxum seculorum ordinans turbulentum, etiam de alterius animæ insania sanasti alteram. ne quisquam cum hoc aduerit, potentie suæ tribuat, si verbo eius alter corrigatur, quem vult corrigi.* Ex his enim verbis intelligimus, non fuisse à Deo incitatam, vel compulsum famulam illā ad cōuiciū, sed cōuiciū illud iam animo conceptū, & foras per voces erumpens à Dei prouidentia ordinatum fuisse ad virium Monica sanandū. Neq, enim Deus fons est, unde turbulenti scelerū torrentes manant, sed artifex est mirabilis, qui ad vsū suum torrentes illos per se fluētes contorquet, & ordinat ad bonum aliquod perficiendū.

Itaq, dicitur Deus protulisse conuiciū illud ex anima famulæ illius tanquam ferrū medicinale ex occultis prouisionibus suis, quia non poterat famula illa conuiciū concipere, vel proferre, nec alio tempore, alio loco, in aliam personam, quā Deus permisisset, Deus autem non permisit ab illa conuiciū concipi, aut profecti, nisi quod vtile esset ad Monicam curandam, & illo tempore & loco solum permisit, quo tempore, & loco præuidit utile fore ad Monica sanitatē.

Aliud testimonium extat in Enchiridio, capite 100. qd à Caluino & Beza non semel citatur. Sic igitur loquitur S. AUGUSTINVS: *Propterea namq, magna opera Domini exquisita in oēs voluntates eius, ut miro, & inefabili mō, non fiat præter eius voluntatē, qd ē contra eius fit voluntatē, quia non fieret, si nō sineret: neq, utiq, nolēs finit, sed volens, nec sineret bonus fieri mala, nisi omnipotens, & de malo facere posset bene.* Dvo quædam ex hoc loco aduersarij colligunt. PRIMO, mala, seu peccata nō fieri præter dei voluntatē, proinde uelle deum, ut fiant; recteq, ab ipsis dictum esse decreto, & uoluntate dei, Adamum lapsum esse. SECUNDO, deū permittere mala non inuitum, nec ociosē spectantem, sed uolentem,

tem, ac per hoc inanem esse Catholicorum distinctio-
nem, qui dicunt mala fieri non Deo volente, sed Deo
permittente, quasi permissio non includat voluntatē.
Sed non erit difficile respondere, si prius breuiter ex-
plicemus, quemadmodum se habeat voluntas Dei er-
ga peccata.

Dico igitur, Deum erga peccata non habere posi-
tū velle, aut nolle, sed negatiuē non velle: non ha-
beret Deus positū velle peccata, quia bonus & ius-
tus est. Nec esset bonus & iustus, si peccata (id est, ma-
la) & iniquitates vellet. Non habet etiam positū nol-
le, quia omnipotēs est, neque esset omnipotens, si aliquid
fieret ipso inuito. Fieret autem aliquid ipso inuito, si
fieret aliquid, quod ipse fieri nolleret. Non igitur habet
velle, aut nolle, sed non velle, iuxta illud Psal. 5. *Non
Deus volens iniquitatem, tu es.*

Sed occurrit Beza in responsione ad acta Colloquii
Mompelgardensis, pagina centesima octuagesima ter-
tia, ac dicit, si Deus respectu peccatorum non habet
velle, aut nolle, sed tantum non velle, sequi ut eorum,
quæ in mundo geruntur, longè maxima pars fiat Deo
vel imprudente, vel non curante, quorum illud ab eius
providentia, istud ab eius potentia penitus est alienū.
RESPONDEO, neutrum sequi, nam etiam si Deus non
velit peccata fieri tamen nouit ea futura, & posset im-
pedire, si vellet. proinde non fiunt eo imprudente; præ-
terea vult non impedire, vult permittere, vult ordinare,
vult punire: proinde non fiunt eo non curante, & qua
si ociose spectante. Neque nos dicimus, quod in supe-
riore pagina idem Beza reprehendit, diuinam prou-
identiam non se extendere nisi ad mala ordinanda, &
quasi limitibus definienda, ita ut moliri possit Satan
contra Ecclesiam quidquid ei libuerit, quamuis non
quidquid libuerit perficere queat. Non inquam, hoc
solum damus providentiæ Dei, sed etiam addimus, ni-
hil fieri posse, nisi Deo permittente, ac per hoc, non so-
lum non perficiet Satan contra Ecclesiam, quidquid ei
libuerit, sed nec molietur quidquid ei libuerit, sed qd-
quid ei permittere Deo placuerit.

OBSERVANDUM est præterea, id quod diximus,
Deum respectu peccati non habere positū nolle, de-
bere intelligi de voluntate beneplaciti, quæ absoluta
est. Nam habet Deus nolle fieri peccata, voluntate si-
gni, quæ non absoluta, sed conditionata est. Volūtas. n. si
gni, dicitur præceptum, siue prohibitum, quæ voluntas
ideo conditionata dici potest, quia cum Deus præci-
pit, ut aliquid non fiat, simul addit pœnam, si fiat. Pro-
inde cum aliquid prohibet, non absolute vult illud non
fieri, sed vult aut non fieri, aut puniri eum, qui facit.
Quare semper inuicta manet voluntas diuina, neque
ei villo modo resisti potest. Nam etiam si aliqui legem
eius præuaricantur, & faciant quod ipse fieri prohi-
buit, non tamen euadunt supplicium, quod ipse idem
præuaricatoribus comminatur.

Ex his testimonium S. Augustini facillimè poterit
explicari. Dicit. n. non fieri præter eius volūtatē, quod
fit contra eius voluntatē, non quia ipse velit illud
fieri, sic enim secum ipse pugnaret, sed propter alias
duas causas, quas ibidem idem auctor posuit. PRIMA
caussa est, quia (ut diximus) cum Deus peccata prohi-
bet, non simpliciter vult non fieri, sed aut non fieri, aut
puniri eū, qui facit. ALTERA causa est, quia licet Deus
non velit peccata fieri tamen vult permittere, ut fiant,
ordinaturus illa pro sua infinita potentia, & sapientia
in bonum.

PRIOREM causam ponit AUGUSTINUS in præce-
dentibus verbis, dum sic ait: *Hæc sunt magna opera Do-
mini exquisita in omnes voluntates eius, & tam sapienter
exquisita, ut cum Angelica & humana creatura peccas-
set, id est, non quod ille, sed quod voluit ipsa, fecisset, etiam
per eandem creaturæ voluntatē, qua factum est quod
creator noluit, impleveret ipse quod voluit, bene utens &
malis, tanquam summè bonus ad eorum damnationē, quos*

*institute prædestinavit ad pœnam, & ad eorum salutē, quos
benignè prædestinavit ad gratiam. Quantum. n. ad ipsos
pertinet, quod Deus noluit (voluntate signi) fecerunt, quā-
tum uero ad omnipotentiam Dei nullo modo efficere val-
uerunt, Hoc quippe ipso, quod contra voluntatē Dei fece-
runt, de ipsis facta est voluntas Dei. Ecce qua ratione
non fiat præter Dei voluntatē, quia videlicet facit ip-
se de peccatis quod vult, dum eos æternæ dānationi,
quam peccantibus fuerat comminatus, addicit.*

POSTERIOREM causam ponit in uerbis sequenti-
bus, sic loquens: Propterea namque omnia opera Domi-
ni exquisita in omnes voluntates eius, ut miro, & ineffa-
bili modo non fiat præter eius voluntatē, quod contra e-
ius sit voluntatē, quia non fieret, si non sineret. Ideo igitur
non fiunt peccata præter Dei voluntatē, quia nō
fierent si nō sineret, ac per hoc licet non habeat Deus
uelle fieri, habet tamen uelle permittere.

SED (inquiunt aduersarij) uelle permittere includit
uelle fieri. Nam hic subiicit Augustinus, *Non utique si-
nit nolens, sed uolens.* Et paulo ante cap. 95. *Non ergo,
inquit, fit aliquid, nisi omnipotens fieri uelit, uel sinendo
ut fiat, uel ipse faciendo.* Vbi S. Augustinus aperte dicit,
Deum uelle fieri id, qd finit fieri. Et capite nonagesimo
sexto dicit, bonum esse ut mala sint. *Quamuis,* inquit,
*quæ mala sunt, in quārum mala sunt, non sint bona, tamē,
ut non solum bona, sed etiam sint & mala, bonum est.*
Quod autem bonum est, Deus uult, igitur mala esse,
seu fieri Deus uult. Addit Petrus Martyr in caput no-
num epistolæ ad Romanos, uocem permissionis in
Scripturis significare etiam voluntatē, & operatio-
nem Dei, non solā negationē. Et allegat illud 1. ad Co-
rinthios 16. *Spero me aliquantulum temporis manere a-
pud uos, si Dominus permiserit.* Et illud ad Hebr. 6. *Et hoc
faciemus, siquidem permiserit Deus.*

RESPONDEO, proprie permittere non includere uel-
le, sed non nolle, siue non impedire, & uerissimam es-
se Theologorum Catholicorum doctrinam, qui dicūt
Deum uelle bona, mala autem non uelle, sed permit-
tere, & longè aliud esse uelle fieri mala, & uelle permit-
tere, ut fiant mala. Siquidem uelle fieri mala, est malæ
uoluntatis, quæ uel delectatur malis, uel uti uult eis ad
bona, contra illam regulam, *Non sint facienda mala,
ut eueniant bona.* At uelle permittere mala, potest esse
bonæ voluntatis, ac præsertim in summo rerum om-
nium moderatore, ad quem spectat non impedire cur-
sum rerum, quamuis defectibilem, ut hinc ostendat
PRIMUM, quid per se possit liberum arbitrium, DEIN-
DE quid eius gratiæ beneficium, iustitiæque iudicium,
ut loquitur S. Augustinus libro de correptione & gra-
tia, cap. 12. Cum igitur idem Augustinus dicit, Deum
permittere mala non nolentem, sed volentem, intelli-
gimus Deum permittere non inuitum, sed volentem
permittere. Non autem proprie volentem illa fieri. Cū
verò dicit, nihil posse fieri, nisi Deus velit fieri, aut si-
nendo ut fiat, aut ipse faciendo, ipse se explicat. Non e-
nim diceret, aut sinendo, aut faciendo, si propriè Deus
ueller fieri tam bona, quàm mala. Nam Deus uoluntate
agit. Et ideo quidquid vult fieri, fit, & ideo fit, quia
ipse uolendo facit.

Itaq; si Deus ueller fieri mala, non permetteret, sed
faceret mala. Quorsum ergo Augustinus distingueret
permissionem ab opere, dicens, aut sinendo, ut fiat, aut
ipse faciendo, si existimaret, Deum propriè uelle tam
quæ facit, quàm quæ permittit, cū non ignoraret, Deū
uolendo facere? Sententia igitur eius loci talis est, Ni-
hil potest fieri, nisi Deus uelit fieri, saltem per accidēs,
id est, nisi uelit permittere ut fiat ab alijs, aut etiam ue-
lit ipse illud procurare, & facere.

Porrò quod adiungit, bonum esse, ut sint mala, eo-
dem modo explicandum est, uidelicet bonum esse, ut
sint Deo permittente, non Deo agente & uolente: qd
est per accidēs esse bonum, quia coniunctum est cū
aliquo per se bono. Mala enim per se nihil ornamenti
adferunt

adferunt rebus ceteris, tamen ordinata à Deo, & suo loco posita, faciunt, ut res bonæ magis emineant, ut idem Augustinus docet in eodem lib. cap. 11. qui etiam de eadem re sic loquitur in lib. 3. de libero arbitrio, cap. 9. *Quomodo, inquit, iustè peccata punit, quæ si defuissent, creatura eius plena & perfectæ non esset? Hic respondetur, non ipsa peccata, vel ipsam miseriam perfectioni vniuersitatis esse necessaria, sed animas, in quantum anima sunt, quæ si velint, peccant, si peccauerint, misera fiunt. Hæc ille. Quare non tam est bonum, ut peccata sint, quam ut ordinentur, posteaquam Deo permittente existunt.*

Quocirca S. Augustinus ex eo quod dixit bonum est, ut mala sint, non colligit, Deum velle mala, sed tantum permittere. Hæc enim sunt verba eius: *Nec dubitandum est, Deum facere bene etiam sinendo fieri, quæcumque sunt mala. Non enim hoc nisi iusto iudicio sunt, & profectò bonum est, quod iustum est. Quamuis ergo quæ mala sunt, in quantum mala sunt, non sint bona: tamen ut non solum bona, sed etiam sint & mala, bonum est. Nam nisi esset hoc bonum, ut essent & mala, nullo modo esse sineretur ab omnipotente bono. Cui profectò quàm facile est, quod vult facere, tam facile est, quod non vult esse non sinere.*

Neq; in Scripturis vllus est locus, ubi vox (permittere) non possit rectè exponi de propriè dicta permissione, quæ non significat, velle, sed non impedire. Nā quod dicitur 1. Corinth. 16. *Spero me apud vos aliquantulum temporis permaniturum, si Dominus permiserit:* rectissime intelligitur dictum esse pro eo, quod est, si Dominus non impedierit. Sæpè enim Apostolus cogitabat aliquod ire, & dominus aliò eum destinabat. Actor. 16. *Transcutes autem Phrigiæ & Galitiæ regionem uerati sunt à Spiritu sancto loqui uerbum Dei in Asia. Cum uenissent autem in Misiā, tētabāt ire in Bithiniam, & non permisit eos Spiritus Iesv. Et ad Ro. 1. Nolo autem vos ignorare fratres, quia sæpe proposui uenire ad uos, & prohibitas sum usque adhuc. Quod etiam dicitur Hebr. 6. Et hoc faciemus, siquidem permiserit Dominus: eundem sensum habet. Scribit. n. Apostolus nolle se amplius de rudimentis fidei differere: de poenitentia ab operibus mortuis, de Baptismo, impositione manuum, & similibus, sed de ijs, quæ ad perfectionem vitæ Christianæ pertinent. Addit aut, siquidem permiserit Dominus, quia uidelicet ignorabat, an Deus permissurus esset eum facere, an ad alia opera vocaturus. Ostendit enim his verbis, se omnino pendere a prouidentia Dei, & quæ Deo annuente aggreditur, eadem Deo uolente perficere, aut eo impediēte dimittere.*

ALIUD testimonium rursus obijciunt Caluinus, & Beza in eodem Enchiridio, cap. 101. ubi sic loquitur S. AUGUSTINUS: *Aliquā bona uoluntate hō uult aliqd, quod Deus nō uult, & rursus fieri pōt, ut hoc uelit hō uoluntate mala, quod Deus uult bonū. Tātū interest quid uelle hōmī, quid Deus cōgruat, & ad quē finem suam uelleq; referat uoluntatem, ut aut approbetur, aut improbetur. Videtur enim his verbis Augustinus admittere, Deum velle id ipsum, quod uolunt homines mali, dum mala operantur; sed ideo bonam esse Dei uoluntatē, quia bona intentione Deus uult, quod impij mala intentione uolūt.*

SED facillimè id soluitur. Nam in his rebus, quæ sunt per se malæ, & in nullo casu possunt fieri bene, nunquam Deus uult id, quod uolunt homines mali. In rebus autē, quæ sunt malæ ratione præcepti positui eas prohibentis, aut alicuius circumstantiæ, facile fieri potest, ut Deus bona uoluntate uelit, quod mala uoluntate uolunt homines mali, & quod nolunt bona uoluntate homines boni; ita ut magis congruant cum bona uoluntate Dei illi qui nolunt, quam illi qui uolunt, quod ipse uult. Exempla sunt in eodem loco S. Augustini, uult Deus aliquem hominem mori, quia id merentur eius peccata; uoluntas hæc Dei iusta est, ac per hoc bona: fortè et uult hoc Deus, quia præuidet illum, si diutius uiuat, grauius peccaturum, & atro-

cius apud inferos puniendum, ex quo non solum iusta, sed etiam misericors est uoluntas Dei, quæ uult illum de medio tolli. Contingit autem, ut filius eius, non quia scit patrē mereri mortem, aut grauius peccaturū, si uixerit, sed quia eum odit, aut cupit citò possidere paternam hæreditatem, uelit eundem mori; sine dubio hæc filij uoluntas, quamuis id uelit, quod uult & Deus, iniquissima est. Teneatur enim filius parentes diligere, & iuuare, ac multo magis non odisse. Proinde magis congrueret eum bona Dei uoluntate uoluntas huius filij, si nollet quod uult Deus, quàm nunc congruat, quando uult, quod Deus uult.

Sed non potest ullo modo ex his colligi, Deum esse auctorem peccatorum, aut uelle peccata fieri. Nam etiam si Deus uult aliquādo id, quod peccator uult, non tñ uult Deus, ut ille hoc uelit, imò cōtrariū uult, salte uoluntate signi, quæ prohibuit illi, ne id uellet. Quod si Deus filio imperaret, ut parentem occideret, sicut imperauit Abraham ut occideret filium, tunc non mala uoluntate filius uellet mori parentem suum, dum id non odio patris, sed ut obsequeretur Deo iubenti id uellet. Sin autem filius non habeat Dei mandatum de parente occidendo, & tamen fortè nouerit, Deo placere ut is moriatur, non debet quidem obmurmurare Deo, sed contrā potius eum laudare, & acquiescere in eius uoluntate, paratus æquo animo ferre mortem patris, cum acciderit: sed interim ei deesse nō debet, quia mandatum habet honorandi parentes, eosq; iuuandi, ac sustentandi; & placebit sine dubio Deo studium filij in parente conseruando, licet ipse alia uia sibi nota, parētem illum occidi decreuerit.

Sequitur ALIUD testimonium, quod obijciunt ex lib. 6. de Genesi ad literam, cap. 1. §. ubi legimus, uoluntatem dei esse rerum necessitatem, atque id necessariò futurum, quod deus uoluerit. Utitur hoc testimonio Caluinus lib. 3. Instit. c. 23. §. 8. ut probeat, Deum decreuisse ab æterno, ac uoluisse, ut primus homo peccaret, & cū tota posteritate in dānationis reatum incurreret.

SED facilis est responsio. Fateamur enim, id omne, quod deus uult, infallibiliter impleri, dei. n. uoluntati nemo resistere post. Sed probandum erat Caluino, Deum ex sententia B. Augustini uoluisse, ut primus homo peccaret. Nā in loco citato, non hoc scribit S. Augustinus, sed differit de creatione hominis, ac dicit, hominem formatum ex limo, quia deus ita uoluit, neque id repugnare causis naturalib. generationis humanæ, quia deus dedit illis causas, ut inde possit homo generari, nō autem suam potestatem illis causis alligauit.

ALIUD testimonium obijciunt ex lib. 5. contra Iulianum, cap. 13. ubi tractans illud: *Tradidit eos in passionem ignominie, &c.* Sequitur, inquit, propter hoc tradidit illos Deus in passionem ignominie. Audis propter hoc, & queris inaniter quomodo intelligendus sit, tradere Deus, multum laborans, ut ostendas eum tradere deferendo. Quibus uerbis uidetur S. Augustinus, non admittere explicationem illam, quam nos suprā sequuti sumus, quod deus deferendo tradat.

RESPONDEO à S. Augustino non reprehendi Iulianum, quod dixerit, Deum tradere deferēdo, sed quia dixerit, unum peccatum non esse poenam alterius peccati, & existimauerit, id bene probari, si ostendisset, Deum tradere deferendo. Itaq; ipse S. Augustinus demonstrat, unū peccatū esse poenam alterius peccati, siue deus tradat homines desiderijs suis deferendo, siue alio modo, ac per hoc inaniter laborasse Iulianum, ut ostenderet, Deum tradere deferendo. Audis, inquit, pp hoc, & queris inaniter quō intelligēdus sit tradere Deus, multū laborās, ut ostendas eū tradere deferēdo. Sed quomodolibet tradat, pp hoc tradidit, propter hoc deferuit. Curauit enim Apostolus dicere, quanta pena sit tradi passionibus ignominie, siue deferendo, siue alio vel explicabili, vel inexplicabili modo, quo facit hæc summè bonus, & ineffabiliter iustus.

AD HÆC reprehendit Augustinus Iulianum, quod per (deserere) non intellexerit, destituere, seu non iuuare cadentem, sed permittere, ut quis in desideriis, in quibus iam erat, hæreat, ac demonstrat Augustinus, tradi in desideria, non esse permittere, ut in aliquo sint desideria mala, sed deserere, ac deserendo sinere, ut desideriis malis consentiat. Sic enim loquitur AUGUSTINUS ponens, & reprehendens verba Iuliani: *Iam flagitiorum, inquis, desideriis astuabam. Et adiungis, ac dicis, quomodo ergo per potentiam tradentis Dei putandi sunt in talia facta cecidisse? Quid ergo plus factum est, obsecro te, aut ut quid diceret, tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, si iam erant possessi quodammodo malis desideriis cordis sui? Nunquid autem consequens est, ut si habet aliquis cordis desideria mala, iam etiam consentiat eis ad committenda eadem mala? ac per hoc aliud est habere mala desideria cordis, aliud tradi eis, utique, ut consentiendo eis possideatur ab eis, quod fit cum diuino iudicio traditur eis.*

Quod autem S. AUGUSTINUS non reprehendat, sed approbet, Deum tradere deserendo, patet ex sequentibus verbis: *Cum ergo, inquit, dicitur homo tradi desideriis suis, inde fit reus, quia desertus a Deo cedit eis, atque consentit, vincitur, trahitur, capitur, possidetur. a quo enim quis deuictus est, huic & seruus addictus est, & fit ei peccatum consequens præcedentis pœna peccati.*

SED obijciunt rursum ex eodem cap. illa verba: *Quid est autem quod dicis, cum desideriis suis traditi dicuntur, relictis per diuinam patientiam intelligendi sunt, non per potentiam in peccata compulsi. Quasi non simul posuerit hæc duo idem Apostolus, & patientiam, & potentiam, ubi ait, si autem volens Deus ostendere iram, & demonstrare potentiam suam, attulit in multa patientia vasa ira, quæ perfecta sunt in perditione. Vbi videtur S. Augustinus concedere, aliquos a Deo per potentiam in peccata compelli.*

RESPONDEO, rectè S. Augustinum docere contra Iulianum, Deum tradere aliquos suis desideriis, non esse per solam patientiam deserere, quasi ideo solum dicatur Deus tradere aliquos suis desideriis, quia eos patienter tolerat, & impunitos ad tempus relinquit. Nā alioqui, ut ca. seq. idem Augustinus colligit, qui a Deo petit, ne tradat desideriis suis, id peteret, ne sit patiens erga se bonitas eius. Quare ex hoc loco perspicuè intelligimus, Iulianum non accepisse desertionem Dei pro destitutione auxilij diuini, vt nos cum Augustino accipimus, sed pro simplici permissione & tolerantia, quomodo fatemur, non sola desertione Deum tradere aliquos desideriis suis.

Porrò non solam patientiam, sed etiam potentiam Dei cerni in obduratione peccatorum, duobus modis intelligi potest, iuxta mentem S. Augustini, PRIMO, quia finis obdurationis est, ut punitione peccatoris obdurati, quæ sine dubio mirabilis, & horribilis erit, appareat iustitia & potentia Dei. Et hoc habent verba Apostoli ab Augustino adducta: *Si autem Deus volens ostendere iram, & demonstrare potentiam suam, &c.* Et rursum: *In hoc ipsum excitauit te, ut ostendam in te potentiam meam.* Neque dubitari potest, quin Deus potentiam suam magis ostenderit in flagellis, & submersione Pharaonis obdurati, quam in ipsa eiusdem Pharaonis obduratione. SECUNDO, quia Deus non solum deserit peccatores, cum eos tradit desideriis cordis eorum, sed et cum eorum malas voluntates, quas ipse non fecit, sed futuras non ignorauit, ita mirabiliter torquet, regit, ordinat, ut ex eis bonum eliciat & faciat, ut etiam inuitæ, ac nolentes sibi seruiant, & hoc ipso quod libenter faciunt, iusto Dei iudicio grauissimè puniantur.

Quare potest rectissimè dici, Deum per potentiam tradere aliquos desideriis suis, eosque per potentiam excæcare & obdurare, non quidem quod deserere, non illuminare, non emollire, ad potentiam pertineat, aut

quod Deus positiuè ad malum compellat, aut impellat, sed quia (ut diximus & explicauimus fusius ca. 13.) mirabili potentia regat corda etiam impiorum & impediatur, ne aliud perficiant, contentur, velint, cogitent, quam quod ipse permittit, ipsamque culpam eis vertat in penam, & ad multa bona malis eorum voluntatibus, ipse summè potens, summeque bonus utatur. Atque hoc est, quod scribit idem Augustinus, in hoc ipso lib. 5. contra Iulianum, cap. 4. cum ait: *Facit hæc miris, & ineffabilibus modis, qui nouit iusta iudicia sua non solum in corporibus hominum, sed & in ipsis cordibus operari, qui non facit voluntates malas, sed utitur eis ut voluerit, cum aliquid iniquè velle non possit.*

Quamuis autem admittamus iuxta mentem S. Augustini, Deum per potentiam tradere impios desideriis suis, easque excæcare & obdurare: non tamen admittimus, impios a Deo per potentiam in peccata compelli. Nā neque hoc loco S. Augustinus id vltiquā dicit, & in alijs locis a nobis supra citatis, sæpè cōtrariū dicit. Vnū locū hic notare sufficiet, tract. 53. in Ioannē: *Fecerunt, inquit, Iudei peccatum, quod eos non compulsi facere, cui peccatum non placet, sed facturos esse prauidit, quem nihil latet.*

ALIA testimonia proferunt ex lib. de gratia & libero arbitrio, c. 20. & 21. Nam c. 20. sic legimus: *Scriptura diuina, si diligenter inspicitur, ostendit, non solum bonas hominum voluntates, quas ipse facit ex malis, sed et illas, quæ conseruant seculi creaturæ, ita esse in Dei potestate, ut eas quo voluerit, quādo voluerit, faciat inclinari, vel ad pœnas quibusdā ingerendas, vel ad beneficia quibusdā præstanda, sicut ipse iudicat, occultissimo quidē iudicio, sed sine ulla dubitatione iustissimo. Et infra: Voluntas proprio vitio malā in hoc peccatū iudicio suo iusto & occulto inclinauit. Et c. 21. Operatur Deus in cordibus hominum ad inclinandas eorum voluntates quocūque voluerit, siue ad bona pro sua misericordia, siue ad mala pro meritis eorum, iudicio utique, suo aliquando aperto, aliquando occulto, semper autem iusto.*

RESPONDEO, hæc loca iam esse explicata superius, videlicet c. 13. siquidem eo loco ostendimus ex Hugone Victorino, qui Augustinū sequutus est, Deum operari in cordibus inclinando ad unum malū potius, quā ad aliud, non quidem malitiam inferendo, aut inclinata corda ad bonū, peruertendo, sed inclinata vitio proprio ad malum, impediendo ne ferantur in aliud, & non impediendo ut ferantur in hoc. Id quod idem Augustinus in hoc lib. indicat, cum ait c. 20. Deum inclinare voluntatem proprio vitio malam. Et cum apertius ca. 23. concludit, dicens: *Cum ergo auditis, ego Dominus seduxi Prophetam illum, & quem vult indurari, eius merita cogitate, quem sic obdurari, vel seduci permisi.* Vbi videtur, ipsam permissionem seductionis & obdurationis iudicio diuino tribui, quia videlicet, nisi id mererentur hominum peccata, Deus eos non ita seduci, neque obdurari sineret.

ALIVD testimonium obijci solet ex libro de correptione & gratia, cap. 7. ubi sic loquitur S. Augustinus: *Cū, inquit, audimus, nonne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est: illos debemus intelligere electos per misericordiam, illum per iudicium. Illos ergo elegit ad obtinendum regnum suum, illum ad effundendum sanguinem suum. Quod si Christus elegit Iudam ad opus prodicionis, vnde sanguinis effusio sequuta est, certè videtur omnino voluisse, & ab æterno decreuisse, ut Iudas illud immane scelus perpetraret.*

RESPONDEO, Christū præsciuisse ab æterno Iudā, si pmitteretur, fore pecuniarū cupidū, & ex ea cupiditate Magistrī sui, ac Dñi scelestissimū p̄ditore, & simul puidisse, quātū boni ex illo scelere ipse elicere posset. si illud pmitteret, & iō decreuisse oīno pmittere. Hoc autē permissionis decretū, ex quo infallibiliter sequebatur sanguinis sui effusio, vocat Augustinus electionē Iudæ ad effundendū sanguinē suū. Nam paulo ante dicit, Iudā fuisse electū ad opus, cui congruebat.

Quibus

Quibus verbis significat, Iudam per se illi operi congruisse, & ideo satis fuisse, ut Deus illum permetteret facere, quod cupiebat. Et paulo post idem explicat apertius his verbis: *Ab illo quippe electus est, qui nouit bene uti etiam malis, ut per eius opus damnabile, illud propter quod ipse venerat opus venerabile completeretur.* Itaque Christum elegisse Iudam ad effundendum sanguinem suum, nihil est aliud, nisi Christum decreuisse uti mala voluntate Iudæ, quam se permittente in eo futuram prænouerat, ad passionem suam, & mundi redemptionem peragendam.

Postremo addunt Calvinus in lib. 3. Instit. cap. 23. §. 7. & Theodorus Beza in responsione ad acta Colloquij Mompelgardensis, pag. 155. testimonium S. Augustini ex libro de corrept. & gratia, cap. 10. ad probandum, mala non solum præcisci, sed etiam decerni à Deo, & lapsum Adami non solum à Deo præcognitum, sed etiam volitum & definitum. *Nunc audiamus, inquit, Augustinum loquentem libro de correptione & gratia, Saluberrimè confitemur, quod rectissimè credimus, Deum, Dominumq; rerum omnium, qui creauit omnia bona valde, & mala ex bonis exoritura præsciuit (præscientiam autem Augustinus nunquam à proposito Dei seiungit) & sciuit magis ad suam omnipotentissimam bonitatem pertinere, etiam de malis benefacere, quàm mala esse non sinere; sic ordinasse Angelorum & hominum vitam, ut in ea prius ostenderet, quid posset liberum arbitrium; Deinde quid posset gratiæ suæ beneficium, iustitiæque iudicium.*

Hoc testimonium, si remoueat illa parenthesis Beza (præscientiam autem Augustinus nunquam à proposito Dei seiungit) nihil omnino probat. Non enim dicit S. Augustinus, Deum decreuisse, ut mala ex bonis orirentur, sed dicit pertinuisse ad eius omnipotentissimam bonitatem, potius de malis benefacere, quàm mala esse non sinere. Nec dicit, Deum sic ordinasse Angelorum & hominum vitam, ut prius necessariò peccarent, deinde propter peccata punirentur: Sed dicit, Deum sic ordinasse Angelorum & hominum vitam, ut prius ostenderetur, quid posset liberum arbitrium, deinde quid posset gratiæ beneficium, iustitiæq; iudicium, id est, prius ostenderetur, potuisse Angelos per liberum arbitrium cadere, & non cadere, & deinde potuisse Deum Angelos, qui ex libero arbitrio ceciderant, iuste punire, qui uerò per liberum arbitrium steterant, tanta gratiæ plenitudine donare, ut iam amplius cadere non possent. Homines similiter in statu innocentie constitutos, potuisse per liberum arbitrium cadere, & non cadere; & si quidem non cecidissent, potuisse Deum ad perfectam beatitudinem eos perducere; Sin autem cecidissent, potuisse iuste punire, uel misericorditer liberare, ut in sequentibus Augustinus fusè explicat. Quare omnia uerissima sunt, nec ulla ex parte Beza sententiam iuuant.

Porrò illa parenthesis præscientiam autem nunquam à proposito Dei seiungit PRIMVM petit principium; id enim probandum suscepit initio, quod nunc tanquam certum, & concessum assumit. DEINDE falsum est, si de peccatis agatur, ut hoc loco agitur, Sæctus. n. Augst. lib. de prædestinatione Sæctorum, c. 10. dicit, prædestinationem (que idem est cū decreto) non posse separari à psciencia, tñ præsciencia posse separari à pdestinatione, siue decreto; Deus. n. nihil decernit, ac definit, quin præsciat se facturum; multa aut præscit futura, quæ ipse non decernit, nec definit. *Prædestinatio, inquit, sine præscientia esse non pot. Potest autem esse sine prædestinatione præscientia.* Prædestinatione quippe Deus præsciuit quæ fuerat ipse factururus. Præscire autem potest etiam ea, quæ ipse non facit, sicut quæcumq; peccata.

Idem cognosci potest ex responsione S. Prosperi ad obiectiones Vincentianas 10. 11. 12. 13. 14. 15. & 16. Nā cū quidā suspicarentur ex doctrina S. Aug. sequi id, quod nūc Calvinus & Beza defendūt, mala fieri non solum

A præsciente, sed et prædestinante, & decernente Deo; ita spōdet Prosper, istas sententias blasphemias esse, & à S. Augustini doctrina prorsus alienas. Inter cætera sic loquitur in responsione ad obiectionem undecimam: *Obiectio, Quod quādo incestant patres filias, & matres filios, vel quādo serui Dominos occidunt, ideo fiat, quia Deus prædestinauit ut fieret.* Responsio, *Si diabolus obiceretur, quā taliū facinorū ipse auctor, ipse esset incētor, puto quod aliqua ratione exonerare se hac posset inuidia, & talium scelerū patratorē, de ipsorū voluntate uinceret: quia etsi delectatus est furore peccantium, probare tamen se non intulisse vim criminū. Quæ ergo insipientia, quæue demētia definitur ad Dei referendum esse consiliū, quod nec diabolus in totū adscribi pot, qui in peccantiū flagitijs illecebrarū adiutor, non voluntarū credendus est esse generator?* B *nihil ergo talium negotiorum Deus prædestinauit ut fieret; nec illā aīam nequiter, turpiterq; uicturā, ad hoc ut taliter uinceret, præparauit: sed talē futurā non ignorauit, et de tali iustē se iudicaturum esse præsciuit. Atque ita ad prædestinationem eius nihil aliud referri pot, nisi quod aut ad debitam iustitiæ retributionem, aut ad indebitam pertinet gratiæ largitatem.* Hic certè videmus, quàm luculenter S. Prosper pro Augustino respondens, separat præscienciam à consilio, definitione, & prædestinatione Dei, cū de malis agitur: & contra quam falsò scripserit Beza, Dei præscientiam à decreto, seu proposito nunquam ab Augustino seiungi.

CAPVT XVII.

Soluuntur obiectiones ductæ ex ratione.

C SUPEREST ut ad rationes, quas proferunt, breuiter respondeamus.

PRIMA ratio CALVINI lib. 3. Instit. cap. 23. §. 7. Si Deus non decreuit ab æterno, ut primus homo cum tota posteritate laberetur, sequitur Deum ambiguo fine condidisse nobilissimam creaturam. Non enim condidit, ut staret, ut perspicuum est ex eo quod non stetit; uel igitur condidit, ut laberetur, & sic aperiretur uia misericordiæ & iustitiæ diuinæ, uel condidit in finem ambiguum, atque incertum, ut ex euentu penderet id, quod Deus postea factururus esset, quod certè ualde absurdum esse uidetur.

RESPONDEO, Deum condidisse hominem in finem bonū & certū, uidelicet ad gloriam misericordiæ, iustitiæq; in eo manifestandam. Licet enim Deus non de creuerit, neq; uoluerit, ut primus hō peccaret, neq; ad hūc finē eū condiderit, ut peccaret: tñ præsciuit eū peccaturū, si cōderetur, qualis conditus est; & simul præsciuit, se posse tale remediū eius peccato adhibere, ut inde iustitia, & misericordia sua mirificè patefieret, quæadmodū si quis dū cogitat domū ædificare, animaduertat, si domus in tali loco ædificetur, forz, ut pateat pestilentib. uētorū flatib. & simul uideat, se posse optimū remediū adhibere quod nō solū status uentorū arceat, sed et ornamento sit toti ædificio: si profectò si domum tali loco ædificet, nec dici poterit cupiuisse domū patere flatib. pestilentium uentorū, neq; uerè dicet eo imprudente id accidisse, sed eum ut sapientem architectum prouidisse quod accidere poterat, & nihilominus uoluisse in eoloco domum extruere, quia uiderit, se posse arte sua omni incōmodo facillè mederi.

At dicit Calvin. Deus præsciuit hominem casurū, quia iam decreuerat, & prædestinauerat eius lapsum. Prior ergo fuit prædestinatio, quam præscientia; proinde quando decreuit Deus hominem condere, uel in ambiguum finem condere uoluit, uel certè in eum finem, ut laberetur, & per eius lapsum aperiretur uia misericordiæ, ac iustitiæ Dei manifestandæ.

RESPONDEO, Deum cognitione simplicis intelligētiæ cognouisse hominem casurū, si conderetur, non solū anteq̃ eū conderet, sed et anteq̃ condere decerneret. Itaq; prior est (fm modū nostrum intelligēdi) cognitio illa conditionalis propositionis, nimirū si hō creetur, peccabit,

peccabit, quam decretum absolutum hominis condēdi. Priora enim sunt in Deo, quæ necessaria sunt, quam quæ libera, cum ista in Deo possint non esse, illa non possint. Necessariū autem est Deum cognoscere omnia omnino quæ cognosci possunt, siue ea sint absolute futura, siue ex hypothesi, alioqui non esset infinitæ scientiæ, ac per hoc nec esset Deus. Non fuit autem necessarium, sed liberum, ut Deus decerneret hominem condere.

Porro cognosci posse à Deo non solum illa, quæ futura sunt absolute, sed etiam ea, quæ essent, si tales, vel tales causæ ponerentur, licet re ipsa nunquam futura sint, perspicuum est ex diuinis literis. Nam 1. Reg. 23, interrogatus Dominus à Davide, an si ipse maneret in Vrbe Ceilam, proderetur à ciuibus illius vrbis in manus Saulis respondit, tradent, Sciebat ergo Deus futurum, ut David proderetur, si maneret in Ceilam, & in quia non mansit, non fuit proditus, & absolute non erat futurum, ut proderetur. Et Matt. 11. Dominus ait: *Si in Tyro & Sidone factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, olim in cinere & cilicio pœnitentiam egissent.* Sciebat igitur Dominus, fore ut Tyrij, & Sidonij conuerterentur ad pœnitentiam, si miracula illis ostendisset, quæ Bethsaidæ fecerat, quod tamen absolute futurum non erat.

Sanctus etiam Augustinus in epist. 49. quæst. 2. docet, Christum antiquis temporibus non venisse, quia præsciebat homines illorum temporum, etiam visis miraculis maximis minimè credituros. Idem etiam cū tam sæpè repetit, Deum vocare electos, sicut videt eis aptum esse, ut sequatur vocantem: reprobos autem nō ita vocare, pro certo sumit, Deum nosse, tali vocacione oblata, eum qui vocatur, sequuturum, alia verò similiter oblata non sequuturum. Vide librum primū ad Simplicianum, quæst. 2. & librum de bono perseverantiæ, cap. 14. Hinc idem S. Augustinus libro de correptione & gratia, cap. 10. scribit, Deum creasse hominem & Angelum, ut PRIMVM in eis ostenderet, quid posset liberum arbitrium, DEINDE quid posset suæ gratiæ beneficium iustitiæq; iudicium. Qui finis non erat incertus, aut ambiguus, quia nouerat Deus, Angelos per liberum arbitrium partim cautos, partim non cautos, hominem autem cum omni posteritate lapsurum, atque ideo tum in Angelis, tum in hominibus demonstrare se posse misericordiam, & iudicium. Et in eodem libro cap. 12. aperte docet, Deum præsciuisse primum hominem lapsurum, sed eum ad hoc non coegisse: *Præsciente, inquit, Deo quid ille esset factururus in iuste, præsciente tamen, non ad hoc cogenti, sed simul sciēte, quid ipse de eo factururus esset iuste.*

Addo præterea quod etiam si daremus, Deum non præuidisse, antequam decerneret hominem creare, quid homo factururus esset, si crearetur: tamen nō propterea in ambiguum finem creatam à Deo fuisse nobilissimam naturam. Deus enim omnia propter semetipsum, id est, ad gloriam suam declarandam operatur; hic autem finis impediri non poterat vllō modo, quid quid tandem homo pro arbitrij sui libertate faceret. Nam si peccaret, non effugeret Dei iustitiam, si non peccaret, Dei gratiam magis ac magis sibi conciliaret. Semper autem Dei gloria eluceret, siue per excellētē grām hō coronandus esset, siue per iustū iudiciū puniendus. An autē hō misericordiā, an iustitiā Dei experturus esset, ambiguum aliquo mō fuisse. sed absq. vllō detrimento gloriæ Dei, nā & ambiguitas ista ex Dei decreto manasset, qui hominem in manu consilij sui relinquere voluisset, & (ut diximus) semper Dei gloria siue coronando, siue puniendo locum suum habuisset.

ALTERA ratio eiusdem Caluini ibidem eiusmodi est. Non est factum naturaliter, ut à salute exciderent omnes vnus parentis culpa. Cum igitur hoc naturæ adscribi nequeat, ab admirabili consilio Dei profectū esse minimè obscurum est. Quid ergo prohibet fateri

A de primo homine (quod videlicet decreto Dei lapsus sit) quod inuiti de toto humano genere concedunt?

RESPONDEO, negare nos, quod inuitos concedere Caluinus assumit. Factum enim asserimus omnino naturaliter, ut primo homine cadente genus humanū vnuersum caderet. Naturā enim in se primus homo viriauit, cum iustitiam illam originalem amisit, quam Deus illi pro se, & pro toto genere humano donauerat. Quare qui per naturalem propagationem filij Adami efficiunt, naturaliter iniusti, & peccatores nascuntur, quod Apostolus docet, cum ait Ephes. 2. *Etiam & nos natura filij iræ, sicut & c.* Idem passim docet S. Augustinus, qui etiam tract. 44. in Ioānem, scribit, omnes homines natura esse filios iræ (quia peccante primo homine vitium pro natura inoleuit. Et (quod magis est admirandum) ipse idem Caluinus ita exponit verba Apostoli in commentario eius loci, ut probet peccatum originale, quia in omnibus naturaliter hoc peccatum inest, cum sit omnibus eadem natura communis: *Locus, inquit, est insignis contra Pelagianos, & quicumque peccatum originale negat, Nam quod naturaliter inest omnibus, id certe est originale. Naturaliter verò nos omnes damnationi obnoxios Paulus docet.* Hæc ille. Quamuis igitur Adamus non naturaliter, sed voluntariè peccauerit, tamen posito peccato Adami, & naturæ corruptione, quæ ex eo peccato consequuta est, sine alio Dei decreto, per ipsam naturalem propagationem nascimur omnes peccatores, atque iræ filij.

TERTIA ratio Caluini & Bezæ, Homo non potuit labi Deo inuito, vel ignorante, vel ociosè spectante, Quia PRIMVM repugnat Dei potentia, SECVDVM Dei sapientia, TERTIVM Dei prouidentia, igitur Deo volente, & decernente lapsus est.

RESPONDEO, non bene colligi conclusionem. Nā lapsus est homo Deo permittente, & ex lapsu illo per suam potentiam, sapientiam & prouidentiam ingens bonum eliciente. Atq; ita non est homo lapsus, Deo volente, aut decernente, sed neque eo inuito, aut ignorante, aut ociosè spectante. Quemadmodum non diceretur aliquis ociosè spectare fluuium sponte currentem, si cursum illius detorqueret ad agrum aliquē irrigandum, quamuis non ipse fluuius impetum illum dedisset.

QUARTA ratio. Sæpè vnum peccatum est pœna alterius peccati, ut ex Scripturis manifestè probat S. Augustinus lib. 5. contra Iulianum, cap. 3. At pœna auctor est Deus, igitur & peccati, quod pœna est alterius peccati.

RESPONDEO, peccatum bifariam considerari posse, PRIMO, ut egreditur à voluntate, & actio quædam est. SECUNDO, ut recipitur in ipsa voluntate, & passio est. Ut igitur peccatum à voluntate egreditur, non est pœna, sed culpa; pœna enim non actionem, sed passionem significat: ut autem recipitur in voluntate, eamq; bono rectitudinis priuat, sic pœna est, quamuis non omnino propriè, & in rigore, sed largo modo, quia pœna propriè dicta simpliciter inuoluntaria esse debet, ut culpa simpliciter voluntaria. Iam igitur Deus non est auctor peccati, ut culpa est, quod peccato propriè & simpliciter conuenit, sed solum ut habet rationem pœnæ, quod (ut diximus) non simpliciter, sed secundum aliquid tantum peccato conuenit.

SED præterea obseruandum est, Deum non esse auctorem peccati, ut pœna est, impellendo ad peccatum, sed deferendo, permittendo, non misferendo (ut suprā explicuimus) ita ut non tam ipsum peccatum, quam desertio Dei pœna iusto Dei iudicio inflicta dici debeat. Sic enim loquitur S. AUGUSTINVS lib. de gratia & libero arbitrio, cap. 23. *Cum auditis, ego Dominus decepi Prophetam illum, & quem vult obdurat, eius merito cogitate, quem Deus ita seduci, vel obdurari permisit.*

QVINTA ratio esse potest (qua vitur Zuinglius in serm. de prouidentia, c. 5. & 6.) Oportebat, vt homo cognosceret veritatem, & iustitiam Dei (ad hanc enim contemplandam creatus est) at veritas, & iustitia planè cognosci nequeunt, nisi ex contrario, mendacio videlicet, & iniustitia, ergo Deus procurare debuit mendacium, & iniustitiam. Non autem potuit in seipso exemplum mendacij, vel iniustitiæ præbere; debuit igitur efficere vt creatura aliqua id præstaret. Similem rationem adducit Beza in responsione ad Castalionè sæpè citata. Scribit enim Deum ab æterno decreuisse iustitiam, & misericordiam suam manifestare: & quia non poterat id efficere, nisi homo laberetur in culpâ, cum alioqui non esset qui iustè puniri, vel qui misericorditer liberari posset, ideo Deum ab æterno decreuisse, & voluisse primi hominis, & vniuersæ eius posteritatis lapsum.

RESPONDEO, hanc rationem multis modis solui posse. PRIMVM enim falsum est, non posse cognosci veritatem, & iustitiam, nisi ex contrario, mendacio videlicet, & iniustitia. Nam veritas & iustitia per se cognoscibiles sunt, neque à mendacio, aut iniustitia pendunt, cum sine illis esse possint, & fuerint in Deo ab æterno, & in Angelo & homine, antequam mendaciū, & iniustitia existerent. Verum quidem est, mendaciū & iniustitiam, vt mortem, cecitatem, & reliqua, quæ boni alicuius priuationem significant, neque esse, neq; intelligi posse sine contrario bono: Sed non est eadem ratio de forma & priuatione, cum priuatio pendeat à forma, forma non pendeat à priuatione.

DEINDE esto, non possent veritas, & iustitia sine notitia mendacij, & iniustitiæ planè cognosci, non tamen ideo necessarium erat, vt mendacium, et iniustitia re ipsa existerent. Potuit enim vtriusq; mali natura cognosci, etiamsi nunquam extitisset, alioqui non solum homo, sed etiam Deus egnisset mendacio, & iniustitia ad ipsum mendacium, & iniustitiam, & per ea ad veritatem & iustitiam cognoscendam. Quod verò vulgò dici solet, nō cognosci bonam valetudinem ab ijs, qui in morbum non inciderunt, neq; pacis bona ab ijs, qui belli mala experti non sunt: non tam ad cognitionem, quam ad æstimationem referendum est. Multò enim pluris æstimat, appetit, querit, conseruat sanitatis bonum, qui contrarium malū tolerare coactus est, quàm qui nunquam egrotauit. Nec tñ ideo mentiendum est, aut iniustitia committenda, vt charior sit veritas, & iustitia, nec vulnerandus est proximus, vt sit ei postea bona valetudo iucundior, quia non sunt facienda mala, vt eueniant bona, iuxta verbum Apostoli Rom. 3.

Ad rationè Beze pari facilitate respondeo, PRIMO; nō fuisse necessarium absolutè, vt Deus misericordiā, & iustitiam suam mundo patefaceret. Neq; enim mūdum necessariò Deus creauit, sed liberè, & potuisset non creare, cum ipse se ipso beatus nulla re prorsus indigeat. DEINDE addimus, potuisse Deum misericordiā & iustitiam suam ostendere, etiamsi peccatum nūquam extitisset. Neq; enim absq; misericordia ingenti Deus res creatas è nihilo produxit, sustentat, mouet, nouis quotidie beneficijs cumulat, ac perficit, neq; sine iustitia coronat bene merentes, & promissiones suas adimplet.

AT, inquis, nō apparet iustitia vindicatiua, nisi sint impij, qui meritò puniantur. RESPONDEO, non esse necessarium, vt omnes iustitiæ partes hominibus innotescant. Quid enim, si placuisset Deo, peccatoribus omnibus iniuriam misericorditer condonare, an non licebat ei quod volebat facere? Itaq; congruens, & æquum fuit, posteaquam Angelus, & homo peccauerant, vt Deus ostenderet, quid posset suæ gratiæ beneficium, iustitiæq; iudicium; tamen si aliquid aliud Domino placuisset, id quoque sine dubio congruens, æquūque fuisset. Id enim est æquum, & congruens, quod Domino placet, sed si Angelus, aut homo peccare no-

luisent, quod verè & propriè in eorum potestate fuit, non potuit Deus eos impellere ad peccandum, vt iustitiam, & misericordiam patefaceret, quia (vt sæpè diximus) ex Apostoli sententia, non sunt facienda mala, vt veniant bona. Malum est autem, & à lege æterna, quæ est ipsa Dei sapientia, & ratio planè abhorrens, impellere aliquem ad peccandum, & Deus sibi ipse contrarius esset, seque ipse negaret, si homines ad peccandum, id est, ad ea facienda compelleret, quæ fieri æterna lege prohibuit.

C A P V T XVIII.

Soluitur obiectio, quæ à Theologis proponi solet veritatis explicandæ gratia.

VNA restat obiectio, quam Catholici Theologi veritatis explicandæ causâ proponere solent. Ea est huiusmodi, Deus est causâ totius entitatis, quæ in mala actione cernitur, cum secundum Scripturas, per ipsum omnia facta sint, & sine ipso factum sit nihil, igitur videtur et esse causâ deformitatis, quæ in actione illa inest, quæ propriè peccatum dicitur.

PROBATVR conclusio. PRIMO, Is qui est causâ causæ, est etiā causâ causati, at Deus est causâ actionis, vnde resultat deformitas, igitur etiam causâ est deformitatis, quæ ex actione illa resultat.

SECUNDO, is verè ac propriè peccare dicitur, qui sciens, & volens est causâ actionis, cum qua est annexa deformitas, licet ipsam deformitatem fortè non velit; Deus autem sciens, & volens est causâ actionis, cum qua est annexa deformitas, igitur peccare dicens est, licet deformitatem illam nolit.

TERCIO, qui sciens, & volens concurret cum alio ad actionem malam, particeps est criminis quod ille committit, Deus autem sciens, & volens concurret cum omnibus, qui peccant, ad eorum malas actiones, igitur particeps esse videtur criminum, quæ ab omnibus ijs perpetrantur, qui peccant.

QUARTO, actiones quædam ita sunt per se atq; intrinsecè malæ, vt deformitas ab eis sit omnino inseparabilis, & prohibita sint, quia malæ, non malæ quia prohibita, ac denique nullo modo bene fieri possint, quales sunt mentiri, odisse Deū, & alia id genus: Deus autem ad eiusmodi actiones, non minus, quàm ad alias omnes concurret, igitur fieri nō posse videtur, vt Deus omnino liberetur à culpa.

QVINTO, nulla est ratio cur homo dicatur peccare, dum mentitur, aut blasphematur, si non peccat Deus dum cum homine concurret ad mendacium, vel blasphemiam illam producendam. Vterq; enim liberè operatur, vterque facit opus intrinsecè malum. vterque totam actionem illam efficit. At homo verè peccat omnium iudicio, igitur & Deus.

Hoc argumentum non ab omnibus eodem modo soluitur. PRIMVM enim non defuerunt: qui existimarent, Deum non esse causam actionum, quæ à rebus creatis efficiuntur, nisi mediata, quatenus videlicet Deus dedit rebus virtutes operatiuas, & ipsas conseruat. Ita Durandus in 2. senten. dist. 1. q. 5. & dist. 37. q. 1. Sed hæc sententia meritò passim ab omnibus refutatur, vt quæ Scripturæ diuinæ, & sanctis Patribus contraria sit. de qua re plura dicemus in 4. lib. de Gratia & de libero arbitrio, cap. 4. vbi quæstionis huius proprius locus est.

ALIA est aliorum solutio, qui dicunt Deū esse causam actionum omnium, & cum omnibus secundis causis operari, sed ideo non peccare, quod non teneatur vllis legibus, homines autem peccare, quia legibus teneantur. Hæc sententia Zuinglij heresiarchæ est (vt suprâ retulimus, & refutauimus capite 4. est etiam aliorum quorundam, qui tamen cum Zuinglio non

conueniant in eo, quod ille docet, Deum impellere homines ad peccata, tamen non aliter nituntur ostendere, quemadmodum Deus non peccet, cum actione illam cum homine producit, quæ homini peccatum est, nisi quia Deus nulla lege tenetur; & nihil est peccatum, nisi præuicatio legis.

CÆTERVM non est hæc solida defensio veritatis, propter duas causas. PRIMVM, quia multæ sunt actiones ita per se, & intrinsecè malæ, vt semper pugnet cum lege æterna, & ratione recta, & non possint villa addita circumstantia reddi licitæ; & quia Deus, quamuis nulli legi propriè subiectus sit, tamen non potest ali quid agere, quod repugnet sapientiæ suæ, quæ est lex æterna, ideo non potest actiones illas efficere, aut ad eas concurrere, cum se ipse negare non possit. DEINDE quia tametsi Deus multa, quæ non sunt per se, & intrinsecè mala, facere possit, quæ hominibus sunt prohibita, qualis sunt occidere homines, etiam innocentes, & quod est vnus, alteri donare etià illo inuito, cuius antea fuerat, tamen ista, & alia, si qua sunt eiusdè generis, potest quidem Deus, vt Dominus rerum omnium, facere per se, vel alios, vt voluerit; cæterum non potest homines iuuare, cum ista ipsa opera faciendo peccat, quia per se, & intrinsecè malum est, iuuare aliquem vt peccet, siue (quod est idem) participem, & socium esse peccantis.

Exemplo nobis sint Abraham & David, imperauit Deus Abrahamo, vt filium innocentem occideret. Potuit sine dubio Deus cum Abrahamo concurrere ad Isaacum innoxium occidendum, quia cedes illa, nec Deo peccatum erat, qui vt Dominus omnium potest rebus suis, vt voluerit, vt; neque Abrahamo, qui non propria auctoritate, sed imperio diuino filium occidebat. David Vriam innocentem gladio filiorum Ammon neci dedit. Non potuit Deus cum Dauide ad cædem illam concurrere, quia David in ea re legem Domini violauit, nec potuit Deus Dauidem iuuare, vt id faceret, quod ipse fieri prohibuerat; quamuis alioqui potuisset Deus Vriam, non minus quam Isaacum iubere de medio tolli.

Quod idem in rebus humanis cernimus. Põr Rex condonare vitam reo, non tamen potest iudici coope rari, vt ipse sententia sua, eum, quem scit reum, innoxium pronunciet. Potest aliquis vxorem ducere, pecunias possidere, carnibus vesci, non tamen potest operam suam accommodare, vt ista faciat, cui ex voto, quo se ipse Deo obligauit, ista non licent. Nondum ergo solutus est nodus obiectionis illius, qua efficiebatur, Deum non posse à culpa liberari, si iniqua agentibus cooperetur.

VERA igitur solutio illa est, quam indicauimus c. 5. quæ vt apertius, ac fusius explicetur, pauca quædam obseruanda sunt.

PRIMVM est, peccati, quod non tam actio, quam defectio est, nõ esse quærendam causam efficientem, sed deficientem. Sic enim loquitur S. Augustinus, li. 12. de ciuit. Dei, c. 7. *Nemo quærat efficientem causam malæ voluntatis. Non enim est efficiens, sed deficiens; quia nec illa effectio est, sed defectio.* Quare si ad vnum aliquem effectum multæ causæ concurrant, & aliquæ deficiant, aliquæ non deficiant, illæ solæ veræ causæ dicendæ erunt peccati, quod in effectu cernitur, quæ in agendo defecerint. Exempli causa, gignitur monstrum, homo videlicet longè breuior iusto, aut aliquo membro carens, ad generationem hominis illius concurrat Deus, sol, pater & mater, præterea virtus seminalis vt instrumentum, menstruum vt materia; sed quia non deficit, nisi materia; ei soli tribuitur causa monstri. Ambulat claudus deformi incessu, sed quia non deficit Deus, ne que virtus motrix, q̃ in homine est, sed sola tibia q̃ ob curuitatem, non plenè subicitur virtuti motrici, soli tibiæ tribuitur causa claudicationis. Quod exemplum adfertur a S. Augustino in lib. de pfect. iustitiæ, resp. 4.

SECUNDO obseruandum est, peccatum, quod est malum morale, formaliter consistere in priuatione rectitudinis, quæ in actu voluntatis debuit inesse, videlicet conformitatis ad regulam rectæ rationis, siue legis diuinæ, causam autem huius priuationis per se non posse esse aliquid positium, sed aliam priuationem, seu defectum, vt ostendit S. Thomas lib. 3. contra Gent. c. 10. & in q. 1. de malo, art. 3. TRIPLEX autem defectus assignari potest, in quem referenda est causa peccati, PRIMVS, atq. adeo proximus, & immediatus defectus est, non attendere ad regulam rationis. Inde enim oritur, vt voluntas producat actum non conformem rationi, qui (vt diximus) peccatum est, quia non respicit regulam rationis, dum operatur. Hic autem defectus, licet non sit actus aliquis positius, sed negatio quædã, tamen est voluntarius, quia alioqui non esset causa peccati; nec tamen est voluntarius, quia sit actus elicited à voluntate, sed quia est in potestate voluntatis attendere, vel non attendere ad regulam. Non minus enim liberè voluntas operatur, quam non operatur. Neq; est hic defectus, quatenus præcedit actum peccati malum aliquod naturale, aut voluntarium, sed simplex negatio. Non est (inquam) malum naturale, quia tunc peccati etiam, quod inde nascitur, esset naturale, nec posset homo non semper peccare, proinde nec propriè peccaret; neque est malum voluntariu, quia esset peccatum, & oporteret quærere defectum præcedentem, & sic daretur progressus in infinitum. Est igitur defectus ille, vt præcedit peccatum, tempore, aut natura, causa mali, vt autem comitatur actum, induit rationem mali. Malum est enim non attendere ad regulam, dum quis operatur, siue operari non attendendo ad regulam.

ALTER defectus, sed remotus est, quod voluntas creata non sit summum bonum: inde enim fit, vt voluntas non semper ad regulam attendat, & defectus sit capax, quia non est bonum summum. Sic enim scribit S. Augustinus in Enchiridio, cap. 12. *Naturæ omnes, quoniam naturarum omnium conditor summus bonus est, bona sunt: & quia non sicut earum conditor, summus, atq. incommutabiliter bonus sunt; ideo in eis & minui, & augeri bonum potest.*

TERTIVS defectus, ac remotissimus est, quod voluntas humana, ex nihilo sit creata. Inde enim non est summum, & infinitum bonum, in quod defectus cadere non potest, quia ex nihilo facta est. Augustinus lib. 2. de nuptijs & concupiscentia, c. 28. *Nec ideo, inquit, potuit ex bono oriri voluntas mala, quia bonum factum est à Deo bono, sed quia de nihilo factum est, non de Deo.* Idem etiam habet lib. 12. de ciuit. Dei, c. 1.

Ex his intelligemus, non esse necessarium, vt Deus ad peccatum concurrat, & nullo modo fieri posse, vt Deus peccet. Non est enim necessarium, vt Deus ad peccatum concurrat, quia & ipsum peccatū propriè non res aliqua, sed priuatio est: & causa, siue radix, & origo peccati, similiter negatio est, nõ res. Porro Deus nullo modo peccare potest, quia non potest esse causa deficiens, cum sit bonum summum & infinitum, & nõ possit eius voluntas non semper ad regulam sapientiæ suæ respicere, cum in Deo sapientia, & voluntas idē sint, ac per hoc voluntas Dei sit ipsa regula omnis bonæ actionis.

TERTIO obseruandum est, in actu peccati TRIA necessariò requiri, quorum vno deficiente desinit esse peccatum. PRIMVM est, vt non congruat cum sua regula; ista enim declinatio à lege (vt sæpe diximus) est formale peccati. ALTERVM, vt producat à libero arbitrio. Actus enim non est moralis per se, nisi elicited à libera voluntate, siquidem actus aliarum potentiarum, nõ sūt morales fm substantiam, sed solum quatenus imperantur à libera voluntate, & eo modo participat rationem moralem, quocirca pecudes, & homines furiosi, vel infantes, aut dormientes nullum habent actum.

actum moralem, nec peccare possunt, quia peccatum est malum morale. **TERTIVM** est, ut sit actus particularis, vel potius singularis, determinatus, in certa specie constitutus. Neq; de hoc vlla dubitatio esse potest. Non enim actus morales nisi certi & singulares esse queunt, neq; alios producere potest causa particularis, qualis est humana voluntas.

Hæc tria quæ ad peccatum constituendum requiri diximus, ad primum reuocari possunt, non. n. esse pōt actus non conformis regulæ, id est, legi, nisi sit particularis, & à libero arbitrio productus. Lex enim nō est nisi de actibus particularibus, & certis; neque legis cāpax est, nisi potentia libera, qualis est voluntas.

Itaque non potuit rectius, & brevius definiri peccatum, quam ut à S. Ioanne fuit definitum illis verbis, Peccatum est iniquitas, vel (ut clarius habetur Grece) *ἡμαρτία ἐστὶν ἀνομία*. 1. Ioan. 3. Ex his apertissima erit ratio cur Deus nōn peccet, neq; peccati causa iure di ei possit; quamvis concurrat ad actionem illam efficiendam, quæ hominī est peccatum. Ratio enim est, quia Deus non efficit actionem illam, ut causa particularis, sed ut causa vniuersalis, præbens vim, & influxū quendam indifferentem, & communem ad illā actionem, & ad contrariā, ita ut actio illa non sit talis in specie, quia à Deo fit; sed solum quia fit à sua particulari causa, quæ est humana voluntas. Hęc. n. est, quæ vitio suo non attendens ad regulam, abutitur auxilio Dei generali ad hanc actionem, cum eodem auxilio ad aliā actionem bene vti potuisset & debuisset.

Hanc rationem reddit S. THOMAS (cuius testimonium Beza in hac controversia magni facit) in 1. 2. q. 80. art. 1. ad 3. vbi sic loquitur: *Dicendum quod Deus est vniuersale principium omnis interioris motus humani: sed quod determinatur ad malum consilium voluntas humana, hoc directe quidem est ex voluntate humana, & à diabolo per modum persuadentis, & appetibilia proponētis. Et in eadem parte, q. 10. art. 4. dicit, diuinam motionē recipi in causis secundis iuxta earum dispositionem. Et fusius hoc explicat in q. 3. de malo, ar. 2. Attendēdū, inquit, est, quod motus primi mouētis non recipitur vni-formiter in omnibus mobilibus, sed in vnoquoque secundum proprium modum. Et in quæstione eadem art. 7. ad 13. dicit, Deum agere cum omnibus secundis causis, sed cū liberis ita agere, ut eas non determinet ad vñū, sed relinquat determinationem in potestate liberi arbitrij. Denique in lib. 3. contra Gentes c. 66. dicit, causas secundas esse particulares, & determinantes actionem primi agentis. Vult igitur S. Thomas, Deum mouere voluntatem ad operandum, sed eius motum, atq; influxum generalem esse, & ab ipsa voluntate determinari ad hanc, aut illam actionem particularem, ita ut actio particularis sit à Deo, sed non ideo sit talis, quia est à Deo, sed quia est à voluntate.*

Neque multum refert hoc loco, vtrum cum S. Thomas dicamus, Deum concurrere ad actiones secundarum causarum, mouēdo ipsas causas secundas, an verò cum alijs sentiamus, Deum concurrere operando immediatē in ipsum effectum, modo illud teneamus, concursum Dei esse generalem, & à concursu secundæ causæ limitari. Quod exemplo solis facillē pōt ostēdi; quemadmodum enim ad productionem hominis concurrat sol cū homine, sed non ideo qui nascitur est homo, quia producitur à sole, sed quia producitur ab homine; potuisset enim per eundem solis cōcursum produci bos, aut equus, si talis fuisset causa secunda: & si fortē defectus reperiatur in homine illo recens nato, nemo referet causam defectus illius in solem, sed in hominem, non tam quia sol sit causa necessaria, quā quia per solis concursum potuisset homo perfectus procreari, si defectus in causa p̄xima nullus fuisset: ita quoq; ad actionē voluntatis humanæ concurrat

A Deus cum libero arbitrio, sed quia Deus generali tantum concursu adest, nō est talis actio, quia à Deo, sed quia à libero arbitrio producitur: & si fortē actio mala est, defectus ad Deum nullo modo pertinet, cum per eius concursum potuisset contraria actio æquē produci, atque ea, quæ producta est.

DICIT fortassis aliquis, Qui gladium præbet ei, quē scit illo malē vsurum, sine dubitatione peccat, etiam si potuerit ille gladio bene vti, si voluisset: cur igitur non peccat Deus concursum suum illi adiungens, quē scit eo ad peccandum abuturum? **RESPONDEO**, hominē qui præbet gladium ei, quē scit malē vsurū, ideo solum peccare, quia tenebatur impedire malū, quod sciebat euenturum, cū tam facillē potuisset: Deū autē non teneri ad mala impediēda, q̄ certo nouit euentura: **TVM**, quia sūmus prouisor est, **TVM**, quia pōt ex malis eliceret bona, **TVM**, quia æquum est, ut naturas conseruet, neq; eis denegat auxilium, sine quo operari non possunt, **TVM** deniq; quia si Deus oīa mala impedire vellet plurima bona mūdo deessent, cū nihil ferē sit in rebus creatis, quo nō aliqui abutantur. Quid? quod ē in rebus humanis non peccat magistratus, si meretricibus certū locum vr̄bis incolendum attribuat, quamuis certū sciat eo loco ipsas nō beneaturas. Potest. n. permittēte minus malum, ut maiora impediuntur.

Rursus **OBICIET** aliquis, concursus Dei cum voluntate ad actionem vnā, differt specie à concursu Dei cum voluntate ad actionem contrariam: non est igitur vnus, atque idem concursus, cōmunis, atq; indifferens, **RESPONDEO**, concursus illos Dei, ut limitatos à voluntate humana, differre specie, ut ipse actiones differunt; tamen ex se vnū & eundem concursum esse cōmunem, atque indifferentem.

Item **OBICIET**, Actio humana non solum ut res quædam, sed etiam ut actio talis in specie, est aliquid, igitur ut talis in specie, est à Deo, **RESPONDEO**, actionem humanā planē totā esse à Deo, & ab ipso habere, non solum esse genericum, sed et specificum, & singulare: ceterū id habere per concursum Dei determinatum ad actionem talem à voluntate humana. Proinde non habere esse specificum ex modo agendi Dei, sed ex modo agendi voluntatis humanæ.

OBICIET postremò, Si Deus non est causa peccati, quia concurrat, ut causa generalis; igitur non erit et causa actionis bonæ moraliter, quia ad illam actionē concurrat, ut causa generalis, **RESPONDEO**, magnum esse discrimen inter bonas & malas actiones. Nam actiones bonæ, si sunt supernaturales, sunt à Deo per auxilium speciale, & habent ab ipso ut sint tales. id est, supernaturales: si verò sint bonæ tantū moraliter, sunt quidem à Deo per auxilium generale, tñ duas ob causas rectissimē tribuuntur Deo, et ut tales sunt in specie, **PRIMUM**, quia sunt à Deo intentæ, Deus. n. ideo nobis dedit liberum arbitrium, & auxilium generale, ut ijs bene vteremur ad vitam secundum rationē traducendā, quamuis permittat, ut secus etiam, si libuerit, faciamus, ut S. Augustinus docet lib. 3. de libero arbitrio, c. 1. & 6. **DEINDE**, quia Deus actiones bonas suadet, imperat, laudat, atque ad eas hortatur & inuitat: eadē verò ratione nō potest actio mala Deo tribui, quia neq; eam intendit, neque imperat, sed contra potius vetat, improbat, dissuadet, atq; ab ea deterret, & auertit. Itaq; non solum turpitudine peccati, sed ipsum etiam, quod materiale Theologi vocant, si ut tale est in specie consideretur, Deotribuendum non est, cum Deus (ut diximus) non solum turpitudinem, sed etiam actiones ipsas turpes auerferet, & lege sua prohibeat. Ex his facillē erit ad quinque argumenta initio capituli proposita respondere.

PRIMUM argumentum erat, Qui est causa causæ, est et causa, causati, Deus autem est causa causæ, id est, Rob. Bellarmini Tom. 4. F 2 est,

est, actionis, ex qua de formitas peccati exoritur, igitur est causa ipsius deformitatis. **RESPONDEO**, propositionem illam, Quod est causa causæ, est etiã causa causati, ut plurimũ non habere locum in causa vniuersali, q̃ adhibet influxum quendam communem, & indifferentem ad multa. Nam sæpe accidit, vt causa secunda egrediatur ab ordine primæ; vel vt defectus sit in secunda causa, & non in prima; vel vt defectus oriatur ex re, vt est talis in specie, quod habet à secunda causa, & non à prima; ac per hoc multis modis fieri potest, vt causa vniuersalis sit causa causæ, & tamen non sit causa causati.

Hinc S. Thomas in 1.2. q.79. art.1. docet, non rectè concludi, Deum esse causam peccati, quia sit causa voluntatis humanæ, quæ peccatum facit. Non enim voluntas humana peccatum facit, quatenus à Deo facta est, sed quatenus declinat ab ordine Dei, & nos supra demonstrauius, deformitatem peccati non posse tribui Deo, tum quia defectus est in sola causa secunda, tum quia deformitas illa sequitur actionem, vt est talis in specie, quam habet à secunda causa: qua etiam ratione monstra, quæ sunt peccata naturæ, non tribuuntur causis vniuersalibus, sed solum proprijs, & particularibus.

ALTERVM argumentum erat, Qui sciens & volens est causa actionis, cum qua est annexa deformitas, verè ac propriè peccat; Deus sciens, ac volens est causa actionis, cum qua est annexa deformitas; igitur Deus verè, ac propriè peccat. **RESPONDEO**, propositionem esse veram de causa particulari actionis, non de vniuersali, qualis est Deus. Quoniam causa vniuersalis est causa actionis per influxum quendam generalem, & indifferentem, ex quo non potest sequi actio defor-

mis, nisi causa secunda abutens influxu illo bono, eũ detorqueat ad malum. Itaque Deus sciens, & volens causa est actionis, quæ, quod attinet ad influxum ipsius, bona est, & simpliciter bona esset, nisi per influxum secundæ causæ corrumperetur.

TERTIVM argumentum erat, Qui sciens, & volens cum aliquo ad actionem malam concurret, is particeps criminis esse videtur: Deus autem sciens, & volens concurret cum omnibus, qui peccant, ad eorũ malas actiones: Deus igitur particeps esse videtur omnium criminum, quæ ab hominibus perpetrantur. **RESPONDEO**, Propositionem esse veram de ijs, qui concurrunt vt causæ particulares, ij siquidem verè concurrunt ad actionem malam. Deus autem, & cæteræ causæ vniuersales non concurrunt propriè ad actionem malã, sed ad actionem indifferentem ex se, vt supra satis explicauimus.

QUARTVM argumentum erat, Deus concurret ad actiones intrinsecè malas, à quibus deformitas nullo modo separari potest, igitur Deus, vt est causa actionis, ita est causa deformitatis. **RESPONDEO**, Actiones intrinsecè malas nullas esse, nisi vt sunt determinatæ, & tales in specie; nam entitas ipsa odij Dei, si per se consideretur, non est mala, sed solum vt est talis entitas, Deus autem (vt sæpe diximus) non est causa specificans actionem, cum sit causa vniuersalis, & ex se indifferens ad vnã actionem, & ad contrariam.

QVINTVM argumentum erat, Nulla est ratio, cur homo dicatur peccare, & nõ Deus, cum eandẽ actionem vterque sciens, & volens faciat. **RESPONDEO**, Iam rationem esse allatam, quia videlicet ad actionem illam Deus concurret vt causa vniuersalis homo vt causa particularis.

LIBERTERTIVS.

DE STATV PECCATI.

QVI EST DE PECCATO PRIMI HOMINIS.

ISPVTATVM est libro superiore, de caussa peccati primi hominis primaria; nunc de ipso peccato differendum erit. Ac PRIMVM de tentatione præuia; DEINDE de ipsa culpa; TVM de pœnitentia; POSTREMO de pœna, & consequentibus malis.

CAPVT I.

De tentatione, qua peccatum primorum parentum præcessit, quodque primi parentes verè peccauerint,

DE TENTATIONE primorum parentum primo quæri potest, An omnino tentari potuerint primi illi homines ad peccandum. Non enim defuerunt hoc nostro seculo, in quo nullus cogitari potest tã absurdus error, qui non continuò patronos inueniat, q̃ asseruerint, primos

parentes neque peccasse, neque peccare potuisse, ac ne tentationi quidem, quæ ad peccandum inducat, obnoxios vlla ratione fuisse. Nam vt Lutherus refert in commentario 1. c. Gen. inuenti sunt, qui dicerent, præceptum datum à Deo primis hominibus, vt de ligno scientiæ boni, & mali non ederent, non fuisse legem, sed admonitionem tantum, qualia sunt præcepta medicorum, cum aliquid noxium prohibent. Quod quidē confirmabant argumento ex principijs Lutheranis satis aptè deducto, quia videlicet lex iusto non est posita, sed peccatori, vt Apostolus scribit primo Timot. 1. primi autem homines in paradiso degentes iusti erant omnium consensus. Et quoniã vbi non est lex, nec præuaricatio esse potest, vt idem Apostolus docet Rom. 4. colligebant, primos homines, cum pomũ vetitum gustauerunt, non incidisse, neq; incidere potuisse in præuaricationem, ac per hoc nec in peccatũ, cum peccatum sit *aporia*, id est, præuaricatio legis, teste Ioanne in 1. epist. c. 3. Sed hic error adeo crassus, & absurdus est, vt vix refutatione indigeat,

PRIMUM enim, præceptum illud de pomo verito veram fuisse legem, & primos parentes pomo illo degustato verè, grauiterque peccasse, testis est pœna, quæ pomi esum consequuta est. Cur enim de paradiso expulsi, à ligno vitæ exclusi, mortis necessitate constrikti, atq; ad victum cum dolore, & labore quærendum damnati sunt, si nihil peccauerunt? Quod si fortè respondeant, mortis necessitatem, & ærumnas ceteras ex natura pestiferi illius cibi, non ex peccati merito, aut ex sententia iusti iudicis mansisse: occurrit Scriptura diuina, quæ responsum istam refellat, Eccle. 25. *A muliere initium peccati, & per illam morimur oēs.* Rom. 5. *Per unum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors,* Rom. 6. *Stipendium peccati mors.* Rom. 8. *Corpus quidem mortuum est propter peccatum.* Vides igitur, mortem non ex natura ligni scientiæ boni & mali, sed ex peccato natam.

DEINDE lignum scientiæ sine dubio bonum erat,

A nã uidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant ualdè bona, Gen. 1. Non igitur ex natura ligni illius tanta mala nasci poterat, quib; præsertim obruerentur innocentes,

AD HÆC immortalitas primorum hominum in paradiso (vt in lib. de statu innocentia demonstrauimus) non erat homini naturalis, sed ex gratia, & amicitia diuina pendebat: non igitur eam natura ligni alicuius, sed sola culpa, & auersio ab amicitia, & gratia Dei corrumpere poterat.

Quod si fortè aduersarij Scripturas contemnant, quamuis ad veritatem oppugnandam earum testimonijs abuti voluerint: ex peccatis, quæ in præsentia ab hominibus committuntur, eorum error manifesta ratione vincetur. Si quidem ex eo quod ipsi docent, primos homines non peccasse, quia legem non habuerunt, cū essent iusti sequitur, nullos homines peccare, quin etiam fieri non posse, vt vlli homines peccent. Nam si peccatum præ requirit legem, cū peccatum sit præuaricatio legis; & lex præ requirit peccatum, cū lex iusto non ponatur, sed peccatori; ergo peccatum semper præ requirit peccatum, nullum igitur fuit primum peccatum. Et si primum non fuit, vnde cetera extiterunt? Quare necesse est, vt vel fuerit lex ante peccatum, & falsa sit aduersariorum opinio; vel certè nulla sint, nec fuerint vnquam in mundo peccata, qui est error Libertinorum, quorum impudentia (vt diximus libro superiore) non argumentis, sed tormentis, & supplicijs tantum corcenda esset.

Quorum enim rationibus cum ijs agatur, qui ratio nem ipsam negant, & Religionem, ac Rempubicam, omnem fidem, & omnia iura simul euertunt? & sanè credibile est, eos, qui Lutherò auctore, peccatum primorum hominum negant, de grege esse Libertinorũ, quos Lutherus ipse, & Calvinus imprudentes genuerunt. Et viderint ipsi quæ æquitate oppugnent, quos ex schola sua prodijisse negare non possunt, & quorũ argumenta, si sibi ipsi repugnare nolint refutare non quæunt. Nam certè argumentum illud, lex iusto non est posita, primi homines iusti erant, igitur lex illis non fuit posita. Lutherus loco citato multum laborat, vt soluat, & multis frustra consumptis verbis verè nõ soluit. Summa solutionis eius est, quod Apostolus 1. Tim. 1. loquatur de lege lata post peccatum, ac de ea verè dixerit, legem iusto non esse positam, sed peccatoribus: esse autem aliam legem ante peccatum latam, & eam ad iustos pertinere.

Ad conceder aduersarij, Apostolum loqui de lege post peccatum lata, sed argumētum iterum tex et hoc modo, Post peccatum lex lata est propter peccatores, & ideo solis peccatoribus, non aut iustis posita est; igitur quando nulli erant peccatores, sed iusti omnes, vt in statu innocentia, nulla lex ferenda fuit. Vel certè hoc modo, lex post peccatum ideo ad iustos non pertinet, quia iusti sunt, nam si peccatores essent, ad eos sine dubio pertineret; Atqui Adam & Heua in paradiso iusti erant: Igitur lex ad eos minimè pertinebat.

Adde quod distinctio illa de lege ante peccatum, vel post peccatum lata, omnino inanis est. Nam inuenimus legem post peccatum latam, quæ iustis data est; lex enim circumcisionis post peccatum, data est Abrahamo viro iusto, & eius posteritati, vt esset signaculū iustitiæ fidei, Rom. 4. Inuenimus et legem ante peccatum latam, quæ non minus ad peccatores, quam ad iustos pertineat; lex enim, quæ naturalis dicitur, ab ipsa hominis creatione cepit, quippe quæ in corde omnis hominis ratione vtentis scripta est; & ea sine dubio tã iustos, quàm peccatores obligat. Frustra igitur scribit Lutherus, legem datam post peccatum ad peccatores, legem datam ante peccatum ad iustos pertinere. Sed loci Paulini explicationem, Luthero dimisso, à sanctis Patribus, Ambrosio & Augustino sumamus.

S. AMBROSIVS in expositione Ps. 36. tractans versiculum illum: *Lex Dei eius in corde ipsius*, docet verba Apostoli (Iusto non est lex posita, sed iniustis & peccatoribus) debere intelligi de renouatione legis, quæ fit quando scribitur in tabulis, aut libris. Lex, n. non ponitur in tabulis propter iustos, qui legem seruant, & eam in corde fideliter retinent, iuxta verba Psalmi, *lex Dei eius in corde ipsius*; sed propter peccatores, qui legis obliuiscuntur, & ita viuunt, ac si legem nō haberent. Vnde idem Apostolus cum ait, *sed iniustis*, græcè posuit, *ἀνομοις*, id est, ex legibus, siue legis præuaricatoribus. Ex quo aperte significauit, legem non ideo poni iniustis, quia nō tenerentur etiam antea lege, sed quia obliti erant legis, nec ideo non poni iustis, quia iusti carere debeant lege, sed quia legem in corde se habere per opera bona testantur. Potuit igitur primis hominibus in statu innocentie dari lex tum naturalis, tum etiam positiua, sed non fuit opus renouatione, aut descriptione in tabulis lapideis. Quod propter ini quos postea factum est, vt peccatum cognosceretur, vt Apostolus disputat Rom. 7.

S. AVGVSTINVS lib. de spiritu & littera c. 10. hunc eundem locum Apostoli ex c. 1. prioris ad Tim. *Iusto non est lex posita, sed iniustis*, vult similem esse locis illis eiusdem Apostoli, *Non estis sub lege, sed sub gratia*, Rom. 6. &, *Si spiritu ducimini, non estis sub lege*. Galat. 5. quæ loca non significant, iustos non teneri legibus, vel non peccare, si legem non seruent, sed non habere legem supra se, quasi ceruicibus imminentem, & flagello minantem, ac terrentem, vt habent iniusti, qui timore pœnæ bonū operantur. Operantur. n. iusti bonum amore iustitiæ, ac libenti animo, operaturi etiã si lex non esset, vel pœnam nullam minaretur. Quocirca in lege potius sunt, quam sub lege, vt Apostolus de se loquitur 1. Cor. 9. vbi dicit, *se sub lege non esse*, & tamen sine lege Dei non esse, sed in lege esse Christi. Sic igitur primi homines in paradiso, quamdiu innocentiam conseruauerunt, sub lege non erant, neq; lex eis posita, id est, quasi iugum nolentibus imposita erat. Cum tñ sine lege nō essent, sed in lege creatoris esset.

CAPVT II.

Cur Deus permisit tentari hominem, quem sciebat casurum.

CVM satis iam constet, primos homines tentatos, & tēatione deuictos fuisse: sequitur alia quæstio, cur Deus tentari eos voluerit, aut permisit, quos nō ignorabat tēatione vincendos.

Noti sunt errores Zuinglij, Caluini, & eorum qui Zuinglijani & Caluiniani potius, q̃ Christiani & Catholici dici voluerunt. Nam (vt in libro superiore docuimus) placuit nouatoribus istis, asserere Deū voluisse, ac decreuisse, vt primi homines laberentur, & ideo non solū permissione, sed etiam voluntate, & ordinatione Dei fuisse tentatos. Porro lapsum primorū paratū voluit Deus, si Zuinglio credimus, quia necessariū

erat peccatū, vt iustitia ab homine cognosceretur, cū contraria ex contrarijs innotescant, vel (si credimus Caluino) quia non poterat Deus aditum patefacere misericordiæ, & iustitiæ suæ, nisi homo per peccatū miser, & supplicio dignus efficeretur. Sed hæc iam refutata sunt libro superiore, & nos magis credimus Apostolo Petro dicenti, Deum neminem velle perire 2. Pet. 3. & coapostolo eius affirmanti, Non esse faciendā malā, vt veniat bona, Rom. 3. & sapienti concionanti, Deo non esse necessarios peccatores Eccles. 15.

His igitur dimissis S. PROSPER lib. 2. de vita cōtemplatiua, c. 19. videtur in ea fuisse sententia, vt existimaret, primos homines ante tēationem in superbiam quandā elatos, occulte peccasse, & ideo pmissos fuisse tētari in pœnā peccati: *Non tentarentur, inquit, nisi deserti, nec desererentur, nisi ipsi prius deseruissent Deum, etc.* Quod idem videtur dicere S. AVGVSTINVS lib. 11. de Genesi ad litteram, c. 30. vbi sic loquitur: *Quādo his verbis crederet mulier, nisi inesset mēti quedā de se superba p̃sumptio, quæ per illam tēationem fuerat conuincendā & humiliandā?* At hæc opinio falsa esse conuincitur, tum ex scriptura, qua dicit diabolus fuisse homicidam ab initio, Ioann. 8. non autem ipse occidisset, si iam antea primi homines per superbiam periissent: tū ex eo, quod occasionem superbiendi primi homines habuerunt ex promissione illa, eritis sicut Dij.

Porro S. Augustinus loco citato, non loquitur absolute de tēatione, sed de tēatione vincente. Quod apertius scripsit libro vndecimo de Genesi ad litteram, capite quinto, his verbis: *Nec arbitrandum est, quod esset hominem deiecturus iste tentator, nisi p̃cessisset in animā hominis quedam elatio comprimenda, ut per humiliationē peccati, quā de se falso p̃sumpserit disceret.* Itaq; superbia illa occulta non fuit causa, cur Deus p̃miserit hominem tentari, cum tēatio superbiam p̃cesserit, sed cur permisit induci in tēationem, siue a tentatore perducī in apertam inobedientiam. Fortasse etiam verba S. Prosperi eodem modo intelligēda possunt, quo S. Augustini verba intelligēda esse diximus. Sed quicquid de hoc sit, illud constat, non fuisse peccatum causam permissionis tēationis.

Hac igitur opinione reiecta S. AVGVSTINVM audiamus, qui TRIA quedā docet: PRIMO, nullā fecisse Deum iniuriam homini, qd̃ eum à diabolo tētari p̃miserit, cū eū tantis viribus instruxerit, vt facile potuerit aduersariū superare? SECUNDO, primariam causā huius p̃missionis Deo soli esse notam: TERTIO, rationes illas probabiliter reddi posse, q̃a id requirerēt, omnipotētia, prouidētia, misericordia & iustitia Dei, pulchritudo vniuersi, & ipsa hominis gloria, atq; vtilitas.

Non fecisse Deum iniuriam homini, docet Augustinus li. 14. de ciu. Dei, c. 27. *Cur non permitteret, inquit, ut ab Angelo malo primus homo tētaretur, quādo quidē sic erat institutus, ut si de adiutorio Dei fideret, bonus homo malum Angelum vinceret?* Et lib. de correp. & grat. c. 12. *Ille Adam, inquit, & terrente nullo, & insuper contra Dei terrentis imperium libero usus arbitrio non stetit in tāta felicitate, in tāta nō peccandi facilitate.* Et infra: *Tales vires habeat eius voluntas, q̃ sine ullo fuerat instituta peccato, & nihil illi ex se ipsa concupiscentialiter resistebat, ut dignē tantæ bonitati, & bene viuēdi felicitati p̃seuerādī cōmitteretur arbitriū.* Et infra: *Fortissimo (Adamo videlicet) dimisit atq; permisit facere qd̃ uellet, infirmis seruaui, ut ipso donante inuictissimē qd̃ bonū est, uellet, et hoc deserere inuictissimē nollēt.* Nō igitur iuste q̃ri potuit, Adam, quod à diabolo tentari p̃missus sit, cū tanta facilitate de hoste suo triumphare potuerit.

Iam verò primariā causam huius p̃missionis soli Deo notam esse, docet idem Augustinus libro vndecimo de Genesi ad litteram, capite 4. *Si ergo, inquit, q̃ritur, cur Deus tentari permisit hominē, quē tēationi consensurū esse p̃sciebat, altitudinē quidē consilij eius penetrare nō possū, & lōgē supra vires meas esse cōfiteor.* Et i. ep.

106. ad Paulinum ad similem questionē, cum videlicet Deus eos preceat, quos eterno igni dāandos preiudicet, respondet: *Deum id facere quia vult, cur autem velit, tu qui es, inquit, qui respōdeas Deo? an nō habet potestate singulis faciēdi vasa, alia in honorē, alia in cōtūmeliā.*

Sed quāquam hęc ita se habent, tñ probabiles sunt rationes illæ, quas paulb ante tetigimus. Ac primū de omnipotentia Dei, quæ in hac permissiōe perspicitur, ita loquitur Augustinus in lib. de corrept. & gratia, c. 10. *Qui creauit omnia bona valde, & mala ex bonis exoritura esse præsciuit, sciuit magis ad suam omnipotentissimā bonitatem pertinere etiam de malis benefacere, quam mala esse non sinere.* Idem docet in Enchiridio, cap. 11.

De prouidentia, idem August. loquitur in lib. 7. de ciu. Dei, cap. 30. *Sic, inquit, administrat omnia quæ creauit, ut etiam ipsa proprios exercere, & agere motus sinat.* Ideo igitur permisit Deus primos homines labi, quia ad prouidentiam eius pertinebat, ut homines libero arbitrio præditos, sineret pro arbitratu suo resistere, vel cedere tentatori. Quod idem docet in lib. de corrept. & grat. c. 10. vbi scribit, Deum sic instituisse angelorum, hominumq; naturam, ut primum in ea ostenderetur, quid posset liberum arbitrium, deinde quid posset suæ gratiæ beneficium, iustitiæque iudicium.

De misericordia, & iustitia loquitur Augustinus loco proxime citato de corrept. & grat. c. 10. *Deus igitur permisit hominem tentari, quem sciebat esse casurū, quia simul videbat, eo casu se uti posse ad misericordiam, & iustitiam declarandam, dum ex damnata massa alijs iustis puniet, alios misericorditer liberabit.*

De pulchritudine vniuersitatis, quæ ex hac permissiōe confurgit, loquitur idem Augustinus in lib. 3. de libero arbitrio, c. 9. vbi proposita quæstione. *Cur Deus non fecerit, ut nulla creatura ad miseriam perueniret.* Neque enim id aut omnipotens nō potuit, aut bonus inuidit. **R**ESPONDET, ordinem creaturarū à summa usq; ad infimam gradib. iustis ita decurrere, ut ille inuideat, qui dixerit, ista nō esset, inuideat et ille, qui dixerit, ista talis esset. Si enim quis diceret, lunam aut omnino nō fieri, aut certē æqualem soli fieri debuisse, inuideret non paruum ornatum rerum vniuersitati, sic etiam q. diceret, animas rationales aut creandas non fuisse, aut ita creandas ut nunquam peccarent, ita ut nulla esset anima, quæ peccando misera fieret, is inuideret ornatum aliquem mundo. Siquidem anima illa, quamuis misera, melior est quolibet corpore, & ornat locum, in quo à Deo pro merito suæ actionis ponitur.

QUEM AD MODUM, ut idē Augustinus ait, nihil est in doño nobilius homine, nihil abiecius cloaca, & tamen seruus in peccato tali deprehensus, ut mundanda cloaca dignus habeatur, ornat eam etiam turpitudine sua, & vtrumq; horum, id est turpitudine serui, & mundatio cloacæ iam coniunctum, & redactū in quādam sui generis vnitatem, ita dispositę domui coaptatur, atq; subtexitur, ut eius vniuersitati ordinatissimo decore conueniat. Sed quāuis ex peccato omnipotentia Dei id bonum eliciat, atq; inde rerum vniuersitatem exornet: non tamen propterea, aut peccata necessaria fuerunt, aut non potuit Deus angelos, atq; homines omnes à peccato, & miseria liberare, non .n. peccata, aut miseria ordinem vniuersitatis exornant, sed angeli, aut animæ, quæ pro merito culpe ordinantur ad penas: neq; Deo deesse poterat rō exornandi rerū vniuersitatē, si nullus angelus, et nullus homo peccare voluisset, quemadmodū (ut ibidē Augustinus ait) si seruus peccare noluiſſet, nō defuisset domesticę disciplinæ alia puissio, qua cloacę, & loca cetera mūdarentur.

Itaq; sic fecit ad rerū pulchritudinē, ut Deus permisit tetari primos homines, quos casuros esse præiudicarat, ut tñ alio modo rerū pulchritudini cōsuli potuerit, si aut homo nō fuisset casurus, aut Deus id qd futurū præiudicarat, permittere noluiſſet, de qua re vide eun-

A dem Augustinum lib. 3. de libero arbitrio, capite 12.

Superest **V**LTIMA ratio, quæ ab ipsius hominis utilitate sumitur. **P**RIMUM enim (ut Augustinus scribit lib. 11. de Gen. ad literam, c. 4.) nō videtur magnę laudis fuisse futurum hominem, si propterea posset bene viuere, quia nemo malē viuere suaderet. **D**EINDE pspiciebat Deus valde utile id futurum ad eruditiōē sanctorum, nimirum ut casus primi hominis præberet futuris sanctis contra cupiditatem dubitationis exemplum, & incuteret contra superbiam timorem pium (ut ait S. Augustinus in eodem libro c. 6. **A**D HÆC permisit Deus tentationem, & casum primi hominis, quia præsciens erat, quod ab eius semine adiuto sua gratia, ipse diabolus fuerat sanctorum gloria maiore vincendus, ut idem loquitur Augustinus lib. 14. de ciu. Dei c.

B 27. **D**EINDE addere possumus, occasione peccati primorum hominum Christum nobis donatum, p quem maiora Dei munera suscepimus, quam ea fuerint, quæ per Adamum amisimus. Nam (ut Apostolus testatur Rom. 5.) *Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia.* Et: *Non sicut delictum, ita & donum. Validius, inquit S. Leo serm. 12. de passione Domini, donum, factum est libertatis, quam debitum seruitutis.* Et, ut idem ait in serm. 3. de Pentecoste: *Si homo diabolica fraude deceptus, à lege sibi posita, per concupiscentiam non deuiaſſet, creator mundi creatura non fieret.* Quod etiam docet S. Augustinus serm. 9. de verbis Apostoli, cum ait: *Nulla causa fuit veniendi Christo Domino, nisi peccatores saluos facere.* Itaque Ecclesia cū exultatione, & gratiarum actione in vigilijs paschalibus canit, o felix culpa, q̄ talem, ac tantum meruit habere redemptorē.

C A P V T III.

De serpente, qui Heuam seduxit, quod verus & naturalis fuerit serpens, quodque per eum diabolus sit loquutus.

SEQVITVR ut de primorum hominum tentatore pauca dicamus, præsertim cum & hanc doctrinæ partem hæretici variē deprauarint.

Antiquissima hæresi à Græca voce *ὄφης*, quæ serpentem significat, Ophitarum fuit, cuius meminerunt, Irenæus li. 1. de hæresibus c. 34. Tertullianus in lib. de præscriptione aduersus hereticos c. 47. Clemens Alexandrinus li. 7. Stromatū, Epiphanius hæresi 27. Hieronymus in dialogo aduersus Luciferianos, Augustinus in lib. de hæresib. c. 17. Philastrius, Theodoretus, Damascenus, & alij, q. de hæresib. scribūt. Hi docebant, sapiētia Dei serpentem illum esse, qui primorum hominū oculos aperuit, ut bonum, malumq; dignoscerent. Idquæ fecisse in odiū creatoris, cui ipsa cōtraria esset.

Eundem errorem postea docuit etiam Manicheus Augustino teste in libro de hæresibus, capite 46.) qui serpentem illum Christum esse volebat. Origines etiā more suo ad allegoriā omnia, quæ absurda illi videbantur transferens, per serpentem delectationem intelligi voluit. Primò enim delectatio sensum quasi Heuam, titillat & seducit, Deinde sensus mētem, hoc est, Adamum ad consentiendum, & peccandum inflectit. Vide Ambrosium libro de paradiso capite secundo, vbi hanc sententiam, tacito nomine Origenis refert. Nec defuerunt (teste Procopio in cōmentario tertij capitij Genesios) qui asseruerunt diabolū induisse corpus phantasticum ad similitudinem serpentis. Iulianus denique (ut est apud Cyrillum lib. 3. in Iulianum) narrationem Moſis de serpente fabulosam, omnino fuisse contendit, eo præsertim nomine, quod serpens humana voce loquutus fuisse perhibeatur.

Cæterum verū illum, & naturalem serpentem fuisse, sed per eum diabolum esse loquutum, tam ex literis sacris perspicuum est, ut vix vlla probatione opus

esse videatur. Nā quæ dicuntur c. 3. Gen. de pœna serpentis, quod maledictus sit super oīa animantia, & bestias terræ: q̄ super pectus suum gradiatur; q̄ terram comedat; q̄ inimicitia perpetua sit inter filios Heuæ & serpentes; apertissime in verum & naturalem serpentem quadrat, vt notum est; in sapientiam Dei, vel delectationem nulla ratione cōueniunt. Quocirca summo consensu sancti Patres docent, verum illum fuisse serpentem, vt Chrysostomus homi. 16. in Gen. Basilii in oratione q̄ Deus non sit auctor malorum. Epiphanius in hæresi Ophitarum Augustinus lib. 11. de Genes. c. 2. & alij.

Non autem ipsum per se mutum serpentem, sed diabolum per eum esse loquutum, testatur liber Sap. c. 2. his verbis: *Deus creauit hominem inexterminabilem, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum; inuidia autem diaboli mors introiuit in orbem terrarum, imitantur autem illum, qui sunt ex parte illius.* Testatur etiā Christus Io. 8. cum ait: *Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere. Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit.* Homicida enim ab initio non aliter fuit, nisi quia primos homines, vt loquitur S. Leo veneno suæ mortificauit inuidia. Testatur quoq; S. Ioannes in Apocalypsi c. 20. vbi non alia de causa diabolus vocat *serpentem antiquum*, nisi quia diabolus initio serpentem induit. Testantur denique omnes Patres, tum ij, qui librum Geneseos interpretantur, vel quæstiones in eum scripserunt, vt Hieronymus, Theodoretus, Eucherius, Beda, Rupertus, Chrysostomus & Augustinus, tum etiam Cyprianus in sermone de zelo & liuore, Basilii in oratione, quod Deus nō sit auctor malorum, Ambrosius in libro de paradiso, Cyrillus libro 3. in Iulianum, & alij passim.

Quod verò Iulianus serpentem loqui potuisse, fabulosum putat, recte reprehendit Cyrillus loco notato, eū apud Ethnicos, quorum opiniones Iulianus seq̄ se ferebatur, & equi, & fluuij aliquando loquuti esse credantur. ceterum apud Christianos non existimantur animantia bruta per se loqui posse, sed posse tamen spiritus angelicos siue bonos, siue malos id per ora bestiarum facile præstare. Non enim serpens dūtaxat spiritu diaboli plenus loquutus est, sed etiā asina Balaam, bono angelo eam mouente, hominis voce loquens prohibuit prophetæ insipientiam, vt loquitur S. Petrus in epistola posteriore c. 2. & nota est historia ex cap. 22. Num.

VNA superest dubitatio, An diabolus sponte sua serpentem elegerit, per quem Heuam seducere conaretur, an aliā bestiam non sit à Deo permixtus assumere, quam serpentem. S. Ioannes Chrysostomus hom. 16. in Genesim, scribit diabolus de industria serpentem elegisse, quod is aptissimus videretur ob naturalem suam calliditatem ad insidias mulieri faciendas.

SEP probabilius videtur sententia S. Augustini lib. 11. de Gen. c. 3. qui docet, Satanā non fuisse permissum alio instrumento vti, quam serpentis ore. Cum .n. mēs diaboli ed tenderet, vt seduceret, facilius sperare potuit se consequuturum quod quærebat, si insidias tegeret, quam si aperiret. Tegeret aut si columbam aut ouē assumeret, quæ sunt animalia naturæ simplicis & innocentis. Sed voluit Deus, vt si diabolus hominem tētare vellet, id non faceret nisi per serpentem, vt sicut diabolo permittebat tentare, ita hominem admoneret ex ipsa forma serpentis, quæ callidum animal esse non ignorabat, vt caueret insidias. Quod verò S. Chrysostomus dicit, diabolus quæsiuisse idoneum animal ad insidias faciendas, locum haberet, si ea calliditate, quæ naturaliter in serpente inest, Heua decipi potuisset; sed cum non serpentis muti, sed diaboli ipsius astucia necessaria fuerit ad hominem seducendum, æquē potuit diabolus per serpentem, ac per columbam, & (vt diximus) occultiore consilio, ac maiori fraude per columbam negocium seductionis peragere.

Primum peccatum parentum primorum fuisse superbiam.

DISSE RVIMVS de tentatione; nunc de ipso peccato differendum est, ac prima se offert illa quæstio, quodnam fuerit primorum hominum primum, & principale peccatum.

Non defuerit ex veteribus, qui sentirent, in eo peccasse primos homines, quod anteuenterint vsum ligni scientiæ boni & mali, vt S. Augustinus refert lib. 11. de Genesi ad literam, c. 41. quorum sententia, si mysticè accipitur, fortasse non improbanda erit. Fieri enim pōt, vt per lignum scientiæ contemplationem aliquā significatam esse velint, quæ solis beatis congruat, ac per hoc non ante tempus debitum appetendam: sic enim interpretatur arborem scientiæ S. Gregorius Nazianzenus oratione de Natali Domini, & orat. 2. de Pascha.

SED certè ad literam ea sententia vera esse non pōt. Neque enim Deus ad tempus esum ligni scientiæ prōhibuit, sed in perpetuum, cum ait, *Quacunque die comedis ex eo, morte morieris.* Minus etiam probabilis eorum sententia est, qui teste Augustino in eodem loco, dicebant primum peccatum Adami atque Heuæ fuisse intemperantiam, quod videlicet ante legitimū tēpus vsum coniugij arripuissent, & nuptias suas quodammodo furati essent. Satis enim ex historia sacra constat, Adamum cognouisse vxorem suam, posteaq̄ propter peccatū ex paradiso exactus fuisset, vt intelligi potest ex c. 4. Gen. DEINDE non potuit primum peccatum esse intemperantia carnis, cum nulla esset, neque esse posset in statu innocentia concupiscentia carnalis rectæ rationi repugnās, nisi prius ipsa ratio Deo repugnare cōpisset, vt in libro de statu innocentia demonstrauimus. ADDE, quod etiāsi continuò post creationem suam primi homines, liberis operam dare voluissent, nulla erat lex, qua prohiberetur id facere. Nā neque infantes, aut pueri, sed viribus, & statura perfecti creati fuerant, vt ætas matura expectanda non esset: & iā audierant, *Crescite & multiplicamini*, & Adamus diuinitus edoctus pronunciauerat, *Hoc nunc os, ex ossibus meis, & caro de carne mea.* Et, *Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ.*

Sunt aliæ DVÆ sententiæ, quæ sanctos Patres habent auctores. Sanctus enim AMBROSIVS in libro de paradiso c. 12. scribit, peccasse Heuam, quod addiderit aliquid ad verba Domini. Nam cum Deus prohibuisset, ne vescerentur de fructu ligni scientiæ boni & mali, alioqui futurum vt morerentur: illa retulit, prohibuit sibi fuisse, ne vescerentur de ligno scientiæ, neque illud tangerent, ne fortè morerentur. Vbi addidit veritum fuisse contactum ligni, & absolutam mortis interminationem reuocauit in dubium per vocem illā (fortè) S. IOANNES CHRYSOSTOMVS hom. 16. in Genesim scribit, initium peccati fuisse, quod Heua cum diabolo colloqui cœperit.

Caterum sancti isti Patres, non videntur accuratè de peccato primæ parētis differere voluisse, sed obiter, ex eo quod acciderat occasionem accipere admonendi populum, tum vt fideliter, & religiosè verba Dei recitarent, tum vt diligenter, & studiosè malorum colloquia præcauerent. Et quamuis illa additio ad verbum Dei, & colloquium cum diabolo aliquo modo peccata dici possint, quia fuerunt occasiones peccati, quod postea commissum est: propriè tamen peccata non fuerunt. Nam Heua non mutauit sententiā Domini, quamuis non totidem verbis illā exprefferit, ac Deus illam initio pronunciauerat. Neque sciebat diabolus esse, qui secum per serpentem loquebatur. Et præterea satis instructa erat, ac munita gratia diuinæ præsi-

praefidio, ut poffet tunc cum ipfo etiam diabolo aperte colloqui, fi tentationi eius refiftere voluiffet.

His igitur opinionibus dimiffis, in quatum refutatione cum hæreticis noftri temporis conuenimus; videamus, quæ inter nos, & illos controuerfia fuperfit. MARTINVS LUTHERVS in commentario 3. c. Gen. contendit, primum peccatum primorum parentum fuiſſe infidelitatem, quodd videlicet non crediderint ſe morituros, ſi fructum illum deguſtaſſent. Id Lutherus probat, tum ex verbis Scripturæ, tum ex ratione. Nā Scriptura Genef. 3. refert, ſerpentem hoc potiſſimum perſuadere conatum eſſe mulieri, ut crederet ſe non morituram; & mulierem non prius auſam reſpicere poma illius arboris, ac multò minus decerpere, quam audiſſet nequaquam moriemini. Scit enim Deus, quia quacunque die comederitis, aperientur oculi veſtri, & eritis ſicut Dij ſcientes bonum & malum. Ratio autem id ſuadet, ut ſicut initium, & radix iuſtitie eſt fides, ita radix, & initium peccati ſit infidelitas.

Eadem eſt ſententia IOANNIS CALVINI, qui lib. 2. Inſtitut. c. 1. §. 4. ita breuiter explicat ſententiā ſuam *Infidelitas radix defectionis fuit. Hinc autem emerſit ambitio, & ſuperbia, quibus annexa eſt ingratitude.* Et infra: *Infidelitas ambitioni ianuam aperuit: ambitio verò contumaciæ fuit mater.* Et rationem hanc reddit: quia nunquam repugnare Dei imperio auſus fuiſſet Adam, niſi eius verbo incredulus.

At ſententia Theologorum Catholicorum communis eſt, primum peccatum Heuæ fuiſſe ſuperbiam. Vide S. Thomam in 2. 2. q. 163. & Theologos cæteros in 2. ſent. diſt. 21. & 22. De Adamo S. Bonauentura & Scotus loco citato exiſtimant, primum eius peccatum fuiſſe inordinatum amorē erga cōiugem, amorem autem non carnalis concupiſcentiæ, ſed humanæ amicitiae. Sanctus verò Thomas loco notato, vtriuſque parentis primum peccatum docet fuiſſe ſuperbiam, quæ ſententia omnino recipienda eſt. Nam & cum diuinis literis & cum teſtimonijs Patrum, & cum ipſa ratione maximè congruit.

Incipiamus à Scripturis, Eccleſ. 10. *Initium ſuperbiæ hominis apoſtatare à Deo, quoniam ab eo, qui fecit eum, receſſit cor eius.* Et rurfum: *Initium, inquit, omnis peccati ſuperbia.* Quo loco duobus argumentis ſapiens offendit, ſuperbiam eſſe vitium maximè deteſtabile. PRIMVM, quia principiū ſuperbiæ humanæ, id eſt, primum actus ſuperbiæ hominis apparuit in illa defectione primi hominis, qui à Deo, qui eum recens creauerat, ſpontè receſſit, nolens ſubijci eius imperio. DEINDE, quia illa primi hominis ſuperbia fuit initium omnis peccati, ſive omnium peccatorum, quæ ab hominibus commiſa ſunt, & quotidie committuntur. Quod idem confirmat Tobias illis verbis, quæ habentur c. 4. *Superbiam nunquam in tuo ſenſu, aut in tuo verbo dominari permittas. In illa enim initium ſumpſit omnis perditio.* Quamuis enim hæc loca referri poſſent ad peccatum Angeli, quod fuit abſolutè omnium primum; tamen credibilius eſt Eccleſiaſtici, & Tobias reſpexiſſe ad primum peccatum primorum hominum, quod notius erat vulgo, quam peccatum angeli.

Ad hæc B. Paulus cap. 5. epiſt. ad Rom. *Sicut inquit, per inobedienciā vnus hoīs peccatores cōſtituti ſunt multi, ita per obedientiam vnus hominis, iuſti conſtituentur multi.* Quo loco Apoſtolus loquitur de peccato Adam potius, quam Heuæ, ſiquidem in Adam omnes moriuntur. 1. Corint. 15. Et per vnum hominem peccatum in mundum intrauit, in quo omnes peccauerunt. Rom. 5. Et loquitur de primo peccato, non de cæteris, quæ poſt primum commiſit; nam per primum peccatum amiſit gratiam Dei, & originale iuſtitiam, cuius priuatio eſt in eius poſteris originale peccatum. Porro actus primus ſuperbiæ eſt, nolle ſubijci imperio, & præceptis alterius, quæ propriè dicitur inobediencia: ſicut è contrario humilitatis eſt, ſubijci imperio, & præceptis

aliorum, quæ propriè dicitur obediencia. Hinc legimus Eccleſ. 10. *Initium ſuperbiæ hominis apoſtatare à Deo.* Quod non ita accipiendum eſt, quaſi apoſtaſia ſit prior quam ſuperbia, ſed ſignificat Eccleſiaſticus, primam partem, ſive primum ſuperbiæ actum fuiſſe nolle parere Deo, ut S. Thomas rectè exponit in 2. 2. q. 162. ar. 7. ad 2. hinc etiam Hierem. 2. dicitur homini: *A ſeculo cōfregiſti iugum meū, rupiſti vincula, dixiſti, non ſeruiā.*

Sanctus etiam AVGVSTINVS pro eodem habet ſuperbiam, & inobedienciam; humilitatem, & obedienciam, lib. 14. de ciu. Dei, c. 13. *Bonum eſt, inquit, ſurſum habere cor, non tamen ad ſe ipſum, quod eſt ſuperbiæ, ſed ad Dominum, quod eſt obediencia, quæ niſi humilium eſſe non poteſt.* Et in eodem loco; *Melius eſſe poſſent Dij ſummo veroque principio coharende per obedienciā, quam ſuum ſibi exiſtendo per ſuperbiam.* Quo loco opponit Auguſtinus tanquam contraria, obedienciā & ſuperbiā, quia videlicet inobediencia eſt quædā ſuperbia & obediencia quædam humilitas. Et lib. 8. de Geneſi ad literam, c. 14. *Nec fieri poteſt, ut voluntas propria non grandi ruinae pondere, ſuper hominem cadat, ſi eam uoluntati ſuperioris extollendo præponat.* Hoc experientia didicit, quid intereſt inter bonum & malum, bonum ſcilicet obediencia, malum autem inobediencia, id eſt, ſuperbiæ & contumaciæ. Apoſtolus igitur conſiderauit, peccatum primi hominis cepiſſe ab occulta inobediencia, qua in ſuperbiam elatus, non imperio Dei ſubijci, ſed in ſua poteſtate eſſe dilexit, & inde erupiſſe in apertam inobedienciam; qua fructum veritum guſtare præſumpſit; & ideo propriè, & aptiſſimè dixit, per vnus in obedienciam multos peccatores eſſe conſtitutos.

Quod ſi primum peccatum hominum primorum fuiſſet infidelitas, aut amor coniugis, non verè, aut certè non propriè S. Paulus illud peccatum inobedienciā appellaret. Neque enim infidelitas, vel amor coniugis nimius, inobediencia propriè dici poteſt: ſuperbia verò quamuis ex ſe latius pateat quàm inobediencia, & non omnis ſuperbia inobediencia ſit, omnis tamen inobediencia formaliter ſumpta, ſuperbia eſt, ac per hoc ſuperbia, qua quis contemnit præceptum, nec parere vult legi ſuperioris, propriè contumacia, ſive inobediencia dicit poteſt. Quemadmodum etiam humilitas, quæ reddit hominem ſubiectum ſuperiori, quoad omnia, latius patet, quam obediencia, quæ reddit hominem ſubiectum ſuperiori, quatenus aliquid præcipit: tamè quædam humilitas, ea videlicet, quæ hominem præcepto ſuperioris ſubijcit, ſimul & humilitas & obediencia dicitur. Atque hæc de teſtimonijs Scripturarum.

Probemus nunc teſtimonijs Patrum, primum peccatum parentum primorum, non infidelitatem, neque aliquid aliud, ſed ſuperbiam fuiſſe. S. BASILIUS in oratione quod Deus non ſit auctor malorum: *Quamobrem inquit, dolis hominem aggreſſus, eadem ambitionis cupiditate, quam ipſe ab initio habuit, uelle ſimilem eſſe Deo, hac ruſus ad decipiendos noſ uſus, lignū ostendit, per cuius deguſtationem pollicitus eſt hominem ſimilem fore Deo.*

S. IOANNES CHRISOSTOMVS homil. 16. in Gen. *Igitur, inquit, ut diuinitatem mente ſua imaginata eſt, ad eſum properauit.*

S. AVGVSTINVS lib. 8. de Geneſi ad literam, cap. 13. loquens de primo peccato: *Denique, inquit, à peccante nihil aliud appetitum eſt, niſi non eſſe ſub dominatione Dei, quando illud admiſſum eſt, in quo ne admitteretur, ſola deberet iuſſio dominantis attendi.* Sed clariſſe lib. 11. cap. 30. *Quando, inquit, his uerbis crederet mulier à bona atque utili rediuitus ſe fuiſſe prohibitos, niſi iā ineſſet menti amor ille propriæ poteſtatis, & quædam de ſe ſuperba præſumptio, quæ per illam tentationem fuerat conuincenda & humilianda?* His verbis apertiſſimè S. Auguſtinus reſellit ſententiam, quam Lutherus & Caluinus tuerentur. Illi enim volunt ex infidelitate ſuperbiam natam eſſe, contra autem S. Auguſtinus diſputat, non poſuiſſe

tuiſſe infidelitatem in animo primæ parentis locum inuenire, niſi in eo ſuperbia præceſſiſſet.

Idem Auguſtinus in Enchir. cap. 45. enumerans actus malos, & quaſi partes peccati primi hominis, primo loco ponit ſuperbiam: *Superbia, inquit, eſt illic, quæ homo in ſua potius eſſe, quam in Dei poteſtate dilexit.* Item in lib. 14. de ciuitat. Dei, ca. 13. de vtroque primo parente loquens: *In occulto, inquit, mali eſſe ceperunt, vt in apertam inobedientiam laborarentur. Non enim ad malū opus perueniretur, niſi præceſſiſſet mala voluntas. Porro mala voluntatis initium, quid potuit eſſe niſi ſuperbia? initium enim omnis peccati ſuperbia.* Et infra: *Maniſeſto ergo, apertoque peccato, vbi factum eſt, quod Deus fieri prohibuerat, diabolus hominem non cepiſſet, niſi iam ille ſibi placere ceſiſſet. Hic enim delectauit quod dictum eſt. Eritis ſicut Dij, quod melius eſſe poſſent ſummo ueroque principio coherendo per obedientiam, quam ſuum ſibi exiſtendo principium per ſuperbiam.*

S. LEO ſerm. 5. de Natiuitate Domini: *Quid, inquit, ſanandis agris, illuminandis cecis, uiuiſcandis mortuis aptius fuit, quā ut ſuperbia uulnera humilitatis remediiſ curarentur? Vbi vocat ſuperbiam vulnera, mala inſiſta humano generi ex peccato Adami. Item in eodē loco; Illi (Adamo) per elationem lapſo dictum eſt, terra es, & in terram ibis. Huic per humilitatem exaltato dictum eſt, ſede à dextris meis, &c.*

S. PROSPER lib. 2. de vita contemplatiua cap. 19. *Et mihi quidem, inquit, uidetur quod non ederent de ligno prohibito, niſi concupiſſent, nec concupiſſent, niſi tentati, nec tentarentur, niſi deſerti, nec deſererentur à Deo, niſi ipſi prius deſererent Deum, nec deſererent Deum, niſi ſuperbirent, & ſimilitudinem Dei miſerabiliter appetiſſent.*

S. FVLGENTIYS in lib. 2. de Incarnatione & gratia Chriſti, c. 22. *Quia primus homo in ſuperbiam eſt diaboli ca perſuaſione deiectus, perdidit humilitatem.*

S. GREGORIYS lib. 4. Moral. cap. 9. *Duas, inquit, ad intelligendum ſe creaturas fecerat, angelicam uidelicet & humanam, utramque uero ſuperbia perculit, atque ab ſtatu ingenuæ rectitudinis fregit.* Eucherius lib. 1. in Gen. & alij non pauci idem docent.

Accedat POSTREMO etiam ratio, nam inter actus malos priores fuerūt interiores, quam exteriores, tam circa obiectum intelligibile, quam circa ſenſibile. Cū enim pars inferior ſubiecta eſſet ſuperiori, nec ab ea deficere poſſet, donec ipſa non deficeret à Deo; non potuit concupiſcentia ſenſibilis alicuius boni in animo præualere, niſi prius ipſe animus à Deo auerſus ad infima corruiſſet. Quare fieri non poteſt, vt amor erga uxorem immoderatus, primum peccatum Adami fuerit: nec ſolum de amore carnalis cōcupiſcētiæ loquor, ſed etiam de amore illo ſocialis beneuolentiæ quem Bonauentura & Scotus primum peccatum ſtatuunt. Nam & ille amor rei ſenſibilis erat, uidelicet confortij humani, & ſocialis uitæ, quam amittere Adamus nolens, maluit legem Dei transgredi, quam uitæ ſociam contriſtare.

Porrò inter actus interiores, & circa bonum intelligibile prior eſt actus circa finem, quam circa media, ſiquidem media appetuntur propter finem, non contra. Finis autē hominis in malis eſt excellētia propria, quæ ſuperbiæ eſt obiectum. Non igitur infidelitas, aut aliquid aliud, ſed ſuperbia primum peccatum vtriuſque primi parentis fuit.

Præterea (vt ſentētiā Lutheri & Caluini propriè refellamus) non potuit mens primorum parentum diuino lumine illuſtrata, in errorem induci, niſi antea per auerſionem à Deo lumine illo deſtituta fuiſſet, vt Auguſtinus ratiocinatur lib. 14. de ciu. Dei, c. 13. Quemadmodum nemo poteſt credere ſolem non lucere, dum ſolem ipſum reſpicit: ergo infidelitatem primorū parentum auerſio à Deo, & peccatum præceſſit; non igitur infidelitas primum peccatum fuit.

A Ad hæc mater infidelitatis eſt ſuperbia, vt idem Auguſtinus docet in lib. de paſtoribus c. 8. igitur ſuperbia infidelitatem præceſſit, non è contrario, niſi filiam matre antiquiorem faciamus.

Denique prior in peccatis eſt conuerſio ad bonum creatum, quam auerſio à bono increato: neque enim auerſio per ſe appetibilis eſt, cū non ſit bona, & ſolum bonum ſit obiectum voluntatis. Itaque quia conuertimur ad bonum creatum, ſequitur, vt auertamur ab increato, non autem primo, & per ſe auerſio ipſa à voluntate eligitur: At non velle Deo credere, qui eſt actus infidelitatis, eſt auerſio quædam à Deo, igitur infidelitas non eſt primus actus malus, ſed aliū aliqueum priorē quo ad bonum creatum cōuertimur, ſequitur. Quare Scripturæ diuinæ non vno in loco teſtantur, mala opera præcedentia eſſe cauſam conſequentis infidelitatis 1. Timot. 1. *Habens fidem, & bonā conſcientiā, quam quidam repellentes, circa fidem naufragauerunt.* Et 1. Tim. 6. *Radix omnium malorum eſt cupiditas, quam quidem appetentes, errauerunt à fide.*

C A P V T V.

Soluuntur obiectiones, & explicatur, quæ ſuerit ſuperbia primorum hominum.

SUPEREST obiectiones aliquas ſoluere, quæ contra ea, quæ capite ſuperiore docuimus, adferri ſolent.

PRIMA obiectio Lutheri. Satanæ tentatio eo tendebat, vt primum crederet Heua non eſſe verum, quod Deus dixerat, morituros uidelicet, qui fructum ligni, vetiti guſtarent, deinde fructum illum guſtando legem Dei præuicacaretur, ſuccubuit autem Heua tētationi, igitur primum peccauit non credendo, deinde fructū veritum deguſtando. RESPONSIO. Satanæ non ſolum ad infidelitatem, & inobedientiam, ſed etiam ad ſuperbiam adducere conabatur Heuam. Nma ideo dixit, ſcit enim Deus, quia quacunque die comederitis aperientur oculi veſtri, & eritis ſicut Dij ſcientes bonum & malum. Quare mulier in eo primum à tentatore ſeducta & deuiecta eſt, quod in ſuperbiam elata affectauit eſſe ſicut Deus, ſciens bonum & malum; deinde per ſuperbiam excecata credidit diabolo, & non credidit Deo, & in apertam inobedientiam lapſa eſt.

SECUNDA obiectio Lutheri & Caluini, fides eſt radix, & origo iuſtitie, ergo infidelitas radix, & origo iniuſtitie. RESPONSIO. Ex antecedēte ab aduerſarijs poſito, ſequitur oppoſitum conſequentis. Quia enim fides eſt origo iuſtitie, ſequitur infidelitatem non eſſe originē, ſed finem iniuſtitie. Nam quod eſt primum in generatione, eſt vltimum in reſolutione. Fundamentum eſt principium edificationis, ſed euerſio fundamenti nō eſt principium, ſed finis deſtructionis. Qui enim ædificat à fundamento incipit, in teſto deſinit: qui deſtruit incipit à teſto, deſinit in fundamento. Et in animantibus cor primum incipit viuere: vltimū deſinit viuere. Quare nunquam in Scripturis dicitur, radix omnium malorum eſt infidelitas, ſicut dicitur radix omnium malorum eſt cupiditas, id eſt, amor ſui, ſiue propriæ excellentie, quæ eſt ſuperbia. Neque legimus vſquam, initium omnis peccati infidelitas, ſicut legimus, initium omnis peccati ſuperbia.

TERTIA obiectio Caluini, Nunquam repugnare imperio Dei auſus fuiſſet Adam, niſi eius verbo incredulus. RESPONSIO, Adam non fuiſſet auſus imperio Dei maniſeſto & expreſſo, quo lignum ſcientie vetabatur, repugnare, niſi verbo eius incredulus: ſed nec fuiſſet verbo Dei incredulus, niſi per elationem à Deo auerſus diuina luce deſtitutus, tenebreſcere cepiſſet, vt S. Auguſtinus de Heua ſcribit, lib. 11. de Geneſi cap. 30. & lib. 14. de ciuitate Dei, cap. 13. atque hinc explicari poteſt alius locus eiſdem S. Auguſtini ex lib. 14. de ciuitate Dei, cap. 17. vbi videtur primum peccatum primorum hominum conſtituere in infidelitate cum dicit, *Hoc itaque cognouerunt, quod felicitas*

licius ignorarent, si Deo credentes, & obediētes non committerent, quod eos cogeret experiri, infidelitas & inobediētia quid nocerent. Solum enim ex hoc loco probatur fuisse in peccato primorum hominum infidelitatē, & inobediētiā, apertā videlicet, quam cōmiserūt dum lignum vetitum degustarunt: sed non probatur non praeceffisse superbiam, & inobediētiā occultā, de qua idem Augustinus loquitur loco citato, in eodem libro cap. 13.

QUARTA obiectio est Bonauenturae & Scoti qui adferunt testimonium S. Augustini ex lib. 11. de Genesi ad Literam, c. 42. & ex lib. 14. de ciuitate Dei, c. 11. vbi S. Augustinus scribit Adamum incidisse in peccatum inobediētiæ ex amore immoderato erga coniugem; ac per hoc primum peccatum Adam fuisse amorem illū vxoris, non autē superbiam. Ac ne fortē respondeatur, amorem nimium erga coniugem fuisse priorem inobediētia manifesta, non autem inobediētia, uel superbia occulta, notandus est locus adductus ex lib. 11. de Genesi ad Literam, cap. 42. vbi Augustinus scribit, Adamum fuisse in statu innocentiae, quando vxorem immoderatē amare cepit, sic enim loquitur: *Adam noluit Heuam contristari, quam credebat posse si ne suo solatio contabescere, si ab eius alienaretur animo, & omnino illa interire discordia, non quidē carnis victus concupiscentia, quam nondum senserat in resistente lege membrorum legi mentis suae, sed amicali quadam beneuolentia, qua plerumque fit, vt offendatur Deus, ne homo ex amico fiat inimicus.* Et confirmari potest hoc argumentum ex cap. 3. Gen. vbi Deus enumerans peccata Adam, primum ponit, quod audierit vocem vxoris suae, secundum quod comederit de ligno vetito.

RESPONDEO S. Augustinus vult quidem amorem inordinatum erga vxorem fuisse priorem in Adamo, quam esset aperta inobediētia, vt loca citata demonstrant, tamen non vult priorem fuisse, quam superbiam occultam. Nam lib. 14. de ciuitate Dei, cap. 13. contrarium in his verbis docet: *Spontaneus est autem iste defectus, quoniam si voluntas in amore superioris immutabilis boni, a quo illustratur, vt videret, & accendebatur, vt amaret, stabilis permaneret, non inde ad sibi placendū auerteretur, & ex hoc tenebresceret et frigeret, vt vel illa verum crederet dixisse serpētem, vel ille Dei mandato vxoris praeponeret voluntatem, &c.*

Primo igitur secundum Augustinum fuit superbia occulta in animo Adam, deinde vitium inordinati amoris erga vxorem, postremō aperta mandati diuini transgressio. Neque in lib. 11. de Genesi ad Literam, c. 42. dicit S. Augustinus Adamum fuisse in statu innocentiae, quando immoderatē vxorem amare cepit, sed dicit, nondum sensisse concupiscentiam carnis repugnantis legi mentis. Potuit enim fieri, vt amissa innocentia, originaliūque iustitia, non continuō extiterit in carne motus ille pudendus, quamuis continuō existere potuerit. Nam etiam hoc tempore, quo iustitia originali caremus, non semper patimur carnis rebellionem, & Heuam non solum per superbiam interiorem, sed etiam per exteriorem inobediētiā lapsa fuerat in peccatum, & tamen non continuō sensit carnis rebellionem, alioqui nuditatem suam agnouisset, & erubuisse antequam virū suū ad peccandum induceret.

QUINTA obiectio, quae Scoti est. Homo prius cognoscit alia, quam se, ergo, prius amat amore amicitiae alios, quam se, ac per hoc prius fuit in Adamo inordinatus amor vxoris, quam proprię excellentiæ.

RESPONDEO, Hæc obiectio in multis peccat. Primum enim cum Adam habuerit scientiam infusam à Deo, potuit prius cognoscere se, quā alia. Deinde, quicquid sit de alijs rebus, certē prius cognouit se, quam vxorē, cū aliquanto tempore vixerit, antequam vxor eius existeret. Præterea non est necessarium, vt quod prius cognoscitur, prius ametur, cum possit aliquid cognosci, & non amari, denique mulieris primū peccatum fuit

amor proprius, vt Scotus fatetur, cur igitur non potuit etiam primum peccatum viri esse amor proprius?

SEXTA obiectio, Si per superbiam primi homines initio lapsi essent, id profectō accidisset, quia cupierūt fieri sicut Dij, vt Satan illis promittebat. Quæro igitur, an crediderint se posse fieri, sicut Deos, an verō non crediderint: nam si crediderunt, certē in errorem, atq; adeo in infidelitatem prius, quam in elationem, & superbiam lapsi sunt: si non crediderunt, non apparet quemadmodum appetere potuerint, fieri sicut Dij. Neque enim id appeti potest, quod non posse fieri creditur.

RESPONDEO, S. Augustinus in explicatione Psal. 68. tractans illa verba: *Quæ non rapui tunc exoluebam*, scribit, primos homines rapere voluisse diuinitatem, & perdidisse felicitatem. Quod non ita accipiendum est, quasi voluerint mutare naturam, & ex hominib. Dij per essentiam fieri. Nam idem ipse Augustinus in plurimis locis explicat, superbiam primorū hominum eo sitā fuisse, quod optauerint fieri Dij per imitationem, & si multitudinem, vt sicut Deus scit bonum & malum, nec eget aliquo rectore, & gubernatore, nec alicuius potestati subditus est, ita ipsi scirent bonum, & malum, nec Dei prouidentia indigerent, neque illius imperio & potestati subessent. Libro secundo de Genesi contra Manichæos, capite decimo quinto: *Videmus, inquit, his verbis, per superbiam peccatum esse persuasum. Ad hoc enim valet, quod dictum est: Eritis sicut Dij. Quid hic intelligitur, nisi persuasum esse, vt sub Deo esse nolent, sed in sua potestate potius sine domino, vt legē eius non obseruarent, quasi inuidēs sibi, ne se ipsi regerēt, non indigentes illius interno lumine, sed utentes propria prouidentia, quasi oculis suis ad dignoscendum bonum, & malum, quod ille prohibuisset. Hoc est ergo, quod persuasum est, ut suam potestatem nimis amarent, &c.* Tractat. 4. in epist. Ioan. *Contempsit Adam in paradiso positus præceptum Dei, & erexit cernicem, ueluti in potestate sua esse cupiens, & nolens subdi potestati Dei.* Idem docet in Enchirid. cap. 45. lib. 8. de Genesi ad literam, cap. 13. & lib. 11. ca. 30. & lib. 14. de ciuit. Dei, cap. 13. quæ loca capite superiore citauimus.

Porro initium huius superbiae potuit esse, ac fuit in homine sine ullo præcedente errore per solam incogitantiam, siue inconsiderationem. Non enim cepit superbia hominum ab illo actu, Nolo esse sub Dei potestate, sed post audita verba diaboli, Eritis sicut Dij sciētes bonū & malum (quæ verba mulier ab ipso diabolo, vir ab ipso Deo, mulier à viro audierat, teste Augustino lib. 11. de Genesi cap. 34.) voluere, caperunt intra se pulchrum esse non pendere ab alio, & simul ceperunt delectari propria potestate, eamq; appetere, ac vehementer placere sibi; & occupati eiusmodi cogitatione, delectatione, ac desiderio, non erexerunt animum ad Deum, neque cogitauerunt, id neq; fieri posse, neq; sibi expedire, atque ita paulatim ad se magis, ac magis conuersi, & à Deo auersi exaltare ceperunt, & fidem habere verbis Satanæ, & Dei præceptum, minasque contemnere. Sic enim (ut docet Augustinus lib. 14. de ciuit. Dei, cap. 28.) gradatim pergunt in uia iniquitatis ab amore sui usque ad contemptum Dei, quemadmodum in uia iustitiæ ab amore Dei, usque ad contemptū sui. Itaque simile uidetur fuisse peccatum primum hominum primorum ei peccato, quod à Theologis dicitur delectatio morosa. Neque enim qui circa pecunias, aut dignitates, aut uoluptates delectationem morosam habent, statuūt furtis, ambitioni, aut fornicationi operā dare, neque cogitant, fieri ne possit an non, quod animo uolunt, sed solum ea cogitatione delectantur, ac si res ipsa præstō esset, & peccatum non imaginatione, sed opere patreretur.

CAPVT VI.

Primos parentes amiffisse fidem, & quæ fuerit eorum infidelitas.

DISSERVIMVS de superbia primorum hominum, quã ostendimus fuiffe principium primi peccati & fimul explicuimus quãnam superbia fuerit. Nunc de infidelitate eorundem breuiter differendum erit, & fimul explicandum, in quo errauerint. Nam etiam si con- tendimus, primum peccatum primorum hominum non fuiffe infidelitatem, non tamen negamus, eos post superbiam peccatum incidiffe in infidelitatem, quæ est communis patrum sententia.

TERTULLIANVS in fecundo libro aduersus Mar- cionem c. 2. *Quis, inquit, dubitabit, ipsum illud Adæ de- lictum hærefim pronunciare, quod per electionem suã po- tius, quã diuinæ sententiæ admiffit?* **AMEROSIVS** in epist. 33. lib. 5. ad Marcellinam sororem scribens, inducit Deum ita loquentem ad Adamum: *Agnosceis esse te nu- dũ, quia bona indumenta fidei perdidisti.* **AVGVSTINVS** in Enchiridio capite 45. enumerans partes primi pec- cati, primo loco ponit superbiam, secundo infidelitatẽ: *Sacrilegium, inquit, illic est, quia Deo non creditur.* Item lib. 14. de ciuit. Dei, cap. 17. *Hoc itaque cognouerunt, quod felicius ignorarent, si Deo credentes, & obediẽtes non cõ- mitterent, quod eos cogeret experiri infidelitas, & inobe- dientia quid nocerent.* Deniq. lib. 1. aduersus Iulianum cap. 3. citat Augustinus in eandem sententiam **OLYMP- IUM** Episcopum Hispanum.

PROSPER in responsione ad capitula Genuensium, dubio tertio: *Quid est, inquit, quod eadem naturæ solam fidem nõ vult esse præceptam, quam nisi primam (Adam) amiffisset, ceteris bonis omnibus non careret? Credendo. n. Adami diabolo, non credidit Deo.* Et infra: *Quomodo fides in Adam perditã, in quoquam filiorum eius inueniretur, nisi eam idem spiritus, qui omnia in omnibus operatur in- funderet?* Idem in libro contra Collatorem, cap. deci- mo nono: *Perdidit, inquit, Adam fidem, perdidit conti- nentiam, perdidit caritatẽ.* Et capite 21. *Iustitiam iniqui- tas depulit, humilitatem superbia destruxit, infidelitas ra- puit fidem, captiuitas abstulit libertatem.*

S. LEO serm. 4. de Natiuitate Domini: *Homo primus, inquit, inuido, & deceptor, temerẽ, atque infeliciter cre- didit.* **S. VI. GENTIVS** libr. 2. de incarnatione, & gratia Christi cap. 22. *Primus, inquit, homo perdidit fidem, per- dens autem fidem, perdidit diuinam protectionem, scri- ptum est enim, qui non credit Deo, non protegetur ab eo.*

Sed meritò queri potest, quid illud sit, quod primi homines Deo non crediderint. Ac de fœmina quidem duæ sunt opiniones, quidam enim existimant, eam non credidisse, mortem subsequuturam, si fructum arboris vetitæ degustaret, quin potius credidisse, Deum esse mẽ- titum, & ex inuidetia prohibuisse fructum illum opti- mum, & vtilissimum. Et in hunc sensum exponunt ver- ba illa: *Cur præcepti vobis Deus, &c.* Et: *Nequaquam mori- mini. Scit enim Deus, quacumq; die comederitis, aperiẽ- tur oculi vestri, & eritis sicut Dũ scietes bonum & malũ.* Ita docet **CYRILLUS** libro tertio in Iulianum. **CHRYSOSTO- MUS** hom. 16. in Genesim. **AUGUSTINVS** lib. 2. de Genesi contra Manichæos c. 15. **RUPERTVS**, **RABANVS**, & alij permulti in commentario capitis 3. Gen.

Alij volunt Heuã credidisse, nõ fuiffe à Deo prohibi- tum fructum ligni scientiæ boni & mali: sed, ac virum suum non bene intellexisse verba Domini. Atque in hanc sententiam exponunt verba illa: *Cur præcepit vo- bis Deus, vt non ederetis de omni ligno, &c.* Ac si dictum esset, cur præcepisset Deus, vt à fructu alicuius arboris manu abstinereis, cum omnes sint bonæ & saluta- res? Non est igitur cur credatis vos morituros, si li- gnum scientiæ gustaueritis, scit enim Deus eam arborẽ vtilissimam esse, quippe quæ scientiam augeat, & ideo cum bonus sit, & vestri curam gerat, nunquam rem tã bonã vobis prohibuisset. Indicat hanc sententiam **S.**

AUGUSTINVS lib. 11. de Genesi ad literam, cap. 30. his verbis: *Arbitror quod putauerit (Heuã) Deum alicuius significationis causa dixisse, si manducaveritis mortẽ mori- mini, atque ideo sumpsit de fructu eius, & manducauit, & dedit etiam viro suo.* Eandem insinuat **EPIPHANIUS** hæresi Caianorum, quæ est 38. vbi dicit, diabolum, vt mulierem seduceret, simulasse, se amicum Dei: *Diabo- lus, inquit, per mendacium decepit Heuam, & Adam, alia pro alijs dicens, & amicitiam cum creatore demonstrans.* Non igitur Deum mendacem, & inuidum facere vo- luit, si amicitiam cum illo demonstrauit.

Eidem sententiæ non parum fauet quod **APOSTOLVS** 2. Corinth. 11. comparat seductionem Heuæ per serpẽ- tem cum seductione Corinthiorum per Pseudoaposto- los. Neque enim illi apertẽ Deum calumniabantur, sed transfigurantes se in Apostolos Christi, prætexebant honorem Dei, & verum Christi Euangelium. Fauet quoque eidem sententiæ, quod mulier non audierit à Deo immediatẽ præceptum, sed per Adamum illud ac- ceperit, vt **S. AUG.** docet li. 11. de Genesi ad literã, c. 34. & **AMBROSIVS** de Institut. Virginis c. 4. hinc enim faci- le fuit illi persuadere, aut præceptum non esse datũ, aut non esse sic accipiendum, vt Adam illi dixerat. Fauet denique huic expositioni textus Hebraicus, siquidem illa vox קַיִן quam noster interpretes vertit, cur, magis ad verbum redderetur per particulam, uerũ quod, aut, etiam quod, vt sensus sit, est ne verũ, q̃ Deus præce- perit vobis, ne de omni ligno comederetis: vbi vide- mus insinuari dubitationem de ipso præcepto, datum ne fuerit à Deo, an non.

Accedit, quod secundum hanc explicationem clari- us apparet seductio mulieris, & astutia serpentis. Nã seducitur quis, cum ei persuadetur aliquid falsum sub specie veri: at mulieri iustæ, & innocenti deum esse in- uidum, & mendacẽ, non potuit prima fronte verisimi- le videri, se autẽ nõ bene intellexisse verba dei, planẽ credibile videri potuit. Exẽplũ habemus in hæreticis, q̃ Satanã in seducendis fidelib. studiosẽ imitatur, neq; .n. Caluiniani dicunt, mẽtitum esse Christũ cũ pane in manib. sumpto, ait, Hoc est corpus meũ; si .n. hoc dice- rent, neminẽ seduceret, sed ab omnib. vt bla sphemi & impij repellerentur, sed dicunt, à Catholicis non rectẽ intelligi verba Chri, & propũ accipiẽda q̃ à Catholi- cis sine tropo accipiuntur. Et similiter faciũt oēs alij hæ- retici, q̃ non Deum mendacem, sed Catholicos imperi- tos esse contendunt, & hac ratione multis imponunt.

Hæc sentetia posterior mihi valdẽ probatur, tñ ob re- uerentiã grauissimorũ auctorum, qui priorem sequun- tur, non audeo hanc posteriorem ita priori illi antepo- nere, vt non illam etiã vt probabilem recipiendam esse censeam. Atque hæc de infidelitate mulieris.

De viro, hoc est, Adamo, minor quæstio est. Nam te- ste **B. PAULO** in epist. 1. ad Timor. c. 2. *Vir non est sedu- ctus, mulier autẽ seducta in prauaricatione fuit.* Et in ipsa sacra historia legimus dixisse mulierem Gen. 3. *Serpens seduxit me.* Virum autẽ non dixisse se fuiffe seductum, sed comedisẽ pomũ sibi à muliere allatũ. Quare siue diabolus persuadere voluerit, v eũ esse inuidũ & men- dacẽ, siue præceptũ de fructu ligni scientiæ non eden- do, non fuiffe accipiendum propriẽ, sed cũ aliquo tro- po; id mulier credidit, ac per hoc seducta in prauarica- tione fuit: vir autẽ nõ credidit, nec seductus fuit, sed alia ratione errauit, nimirũ (vt **S. AUGUSTINVS** multis in locis docet) existimauit veniale fore, si contra præceptũ dei de fructu illo comederet, ne sociam, eamque vnicam contristaret. In eo quoque errauit, quod cum videret, vxorẽ manducato cibo illo non esse mortuam, sibi ip- se persuasit, se quoq; non moriturũ, si cibũ eundẽ man- ducaret. Quia verò credere tenebatur verbo dei, quo dictum fuerat, Quocumq; die comederis ex eo morte morieris, ideo Patres rectẽ dicunt, Adamum deo non credidisse, & infidelem, vel vt **TERTULLIANVS** loquitur, hæreticum esse factum.

Denique

Denique tum ex præcedente elatione, tum ex habita experientia dubitare cœpit, an fortè verū eſſet quod diabolus dixerat, eritis ſicut dii; nō enim Deus ironicè dixiſſet, Ecce Adam ſicut vnus ex nobis factus eſt, niſi Adam aliquo modo credidiſſet ſe futurū ſicut Deum cibum illum comedendo: hoc autem erat fidem habere diabolō, & non habere Deo.

Sed Auguſtinum audiamus lib. 14. de ciu. Dei, capite 11. *Inexpertus, inquit, diuina ſeueritatis (Adam) in eo ſalū potuit, vt veniale crederet eſſe commiſſum.* Et libro eodem capite decimo tertio: *Vel, inquit, illa crederet verū dixiſſe ſerpentem, vel ille Dei mandato vxoris præponeret voluntatem, putaretque ſe venialiter transgreſſorem eſſe præcepti, ſi vitæ ſuæ SOCIAM non deſereret etiam in ſocietate peccandi.* Et libro vndecimo de Geſi ad literam, capite trigefimo: *Dedit, inquit, viro ſuo fortaiſſe cum verbo ſuaſorio, quod Scriptura tacens intelligendum reliquit.* An fortè nec ſuaderi iam opus erat viro, quando illam eo cibo mortuam non eſſe cernebat? Et libro eodem capite vltimo. Poſteaquam dixerat, Adamum comediſſe fructum veritum, ne coniugem contriſtaret, ſubiungit: *Ergo alio quodam modo etiam ipſe deceptus eſt, ſed dolo illo ſerpentino, quo mulier ſeducta eſt, nullo modo illum arbitror potuiſſe ſeduci in illo modo, quo illa potuit.* Hanc autem propriè ſeductionem appellauit Apoſtolus, quia id quod ſuadebatur, cum falſum eſſet, verum eſſe putatum eſt. Et infra: *Sed etiam ſi virum propter aliquam mentis elationem, quæ Deum internorum ſcrutatore ſatere non potuit, ſollicitauit aliqua experiendi cupiditas, cum mulierem uideret accepta illa eſca non eſſe mortuam, ſecundum ea, quæ ſuperius tractauimus, non tamen eum arbitror, ſi iam ſpiritali mēte præditus erat, vllō modo credere potuiſſe, quod eos Deus ab eſca illius ligni inuidendo prohibuiſſet.*

CAPVT VII

Adamum propriè non fuiſſe ſeductum.

EX his, quæ diximus capite ſuperiore, ſolui poteſt alia quæſtio. Vtrum videlicet Adā propriè ſeductus dici poſſit. Nam ab VNA parte beati Pauli verba clariffima ſunt: *Vir non eſt ſeductus, mulier autem ſeducta in præuaricationem fuit.* 1. Timoth. 2. Et rursus: *Timothee, ne ſicut ſerpens Heuam ſeduxit aſtutia ſua, ita corrūpantur ſenſus veſtri.* 2. Corinth. 11. Vbi nulla mentio fit Adami. Ab ALTERA parte communis patrum ſententia id videtur habere, vt Adam fuerit ſeductus.

S. IGNATIUS in epiſtola ad Trallianos: *Diabolus, inquit, per mulierem ſeduxit Adam patrem generis noſtri.* S. IRENÆVS libro tertio, cap. 35. aliàs 37. *Ab altero Adā ſeductus ſub occasione immortalitatis, ſtatim timore corripitur, &c.* S. EPIPHANIUS hæreſi 38. quæ eſt Caiatonorum: *Ipſe, inquit, Diabolus per mendacium decepit Heuam, & Adam.* S. IOANNES CHRYSOSTOMVS homilia nona in priorem ad Timotheum: *Ad comparationē inquit, mulieris dicit illum non fuiſſe ſeductum.* Vbi docet Adamum ſeductum fuiſſe, ſed minori ſeductione, ita vt ad comparationem mulieris videatur non fuiſſe ſeductus. S. CYRILLVS ALEXANDRINVS li. 2. in Ioā. c. 3. *Sed poſteaquam diabolica fraude ſeductus, Dei præcepta contempſit, & ſpereto mandato gratiam perdidit, terram ſe eſſe, & in terram reuerſurum audiuit.*

S. HILARIUS (vt ad Latinos veniamus) can. 3. in Matthæum: *Serpens, inquit, Adam pellexerat, & in mortem fallendo traduxerat.* S. AMBROSIVS in libro de paradifo, cap. 4. *Mulier, inquit, prior decepta eſt, & uirum ipſa decepit.* S. AVEVSTINVS tracta. in Plalm. 68. in illud, *Quæ non rapui tunc exoluebam: Quis, inquit, rapuit? Adā. Quis primū rapuit? ille ipſe qui ſeduxit Adā.* S. PROSPER in lib. contra Collatorem, cap. 21. *Postquā Adam ſe deceptor ſuo ſubdidit, perdidit boni ſcientiam.*

A S. LEO ſermone 2. de Natiuitate Domini: *Gloriabatur, inquit, diabolus ſua fraude deceptum hominem diuinis caruiſſe muneribus.* S. FVLGENTIUS lib. 2. de Incarnatione, & gratia Chriſti, capite 22. *Quia primus homo, inquit, in ſuperbia, diabolica eſt perſuaſione deiectus, perdidit humilitatem, perdidit fidem, &c.*

Propter hanc apparentem ſanctorum Patrum cum Apoſtolo Paulo diſcordiā, multi conati ſunt verba B. Pauli ita interpretari, vt ex ijs non poſſet colligi, Adamum verè ac propriè non fuiſſe ſeductum: ſed eæ interpretationes nō omnino cōuenire vidētur verbis, & intentioni Apoſtoli. Percurram breuiter præcipuas. PRIMA eſt, Vir non eſt ſeductus (id eſt) à Diabolo. Nā à muliere ſeductus eſt. SECUNDA, Vir non eſt ſeductus (id eſt) non eſt ſeductus prior. Nam ante eum mulier ſeducta fuit. TERTIA, Vir non eſt ſeductus (id eſt) non ſcribitur, in Geſi eius, ſeductio; quemadmodū Melchizedech dicitur ab Apoſtolo Heb. 7. ſine patre, ſine matre, ſine genealogia, neq; initiū dierū, neq; finē vitæ habens, quia nihil horum de eo legitur in Scripturis. QUARTA, Vir non eſt ſeductus (id eſt) in præuaricatione, ſicut mulier ſeducta eſt in præuaricationem. Nam mulier ſeducta, fuit auctor præuaricandi viro ſuo. Vir autem ſeductus, non fuit vlli auctor præuaricandi.

Hæ quatuor explicationes non videntur quadrare omnino in hunc locum Apoſtoli, TVM quia abſolutè ipſe pronunciat, Vir non eſt ſeductus, mulier autem ſeducta in præuaricatione eſt; ac ſi diceret, vterque præuaricatus eſt, ſed vir ſine aliquo ſeducente ſe, mulier ab alio circumuenta atque ſeducta; TVM quia intentio Apoſtoli eo loco erat, demonſtrare mulieres non ita pollere iudicio, ac vigore animi, ac viros, & propterea non debere eas docere in Eccleſia, ſed à viris diſcere. Nam cum dixiſſet: *Mulier in ſilentio diſcat cum omni ſubiectione. Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in uirum, ſed eſſe in ſilentio.* Vtrumque probat. Et primū, quod mulier nō debeat dominari in virū, ſed ſubiecta eſſe, inde colligit. *Quia prior Adam formatus eſt, deinde Heua.* Et (vt addit 1. ad Corinthios vndecimo) *Mulier ex viro non uir ex muliere; & mulier propter uirum, non uir propter mulierem formatus eſt.* Quod autem mulier diſcere debeat, non docere, probat, *Quia uir non eſt ſeductus, mulier ſeducta in præuaricatione eſt;* Quod quidē eō tendit, vt oſtendatur mulier ſimplicioris eſſe naturæ, minoris iudicij & prudentiæ, quam vir; nam (vt notat Chryſoſtomus in commentario huius loci) maluit Apoſtolus dicere, vir non eſt ſeductus, mulier eſt ſeducta: quā Adā non eſt ſeductus, Heua eſt ſeducta, vt oſtēderet id quod accidit Adamo, & Heuæ proueniſſe ex differentiâ naturali viri, & mulieris, & naturaliter viros eſſe prudentiores, & ingenij, ac iudicij melioris & maturioris, quàm feminæ ſint; ac propterea mulieres, quæ tam facilè ſeducuntur, non eſſe idoneas ad docendum.

Iā verò quatuor illę interpretationes, ſi veræ eſſent, redderent argumentum Apoſtoli planè infirmum | ac debile. Non. n. propterea cēſendū eſt, mulieres immaturi iudicij eſſe, & ad docendum ineptas, q̄ Heua ſeducta ſit à Diabolo, & Adā à muliere, vel q̄ Heua ſit prius ſeducta, q̄ Adā; vel q̄ Heuæ ſeductio ſcripta ſit in Geſi, Adæ ſeductio non ſit ſcripta; vel deniq; q̄ Heuæ ſeductio fuerit cauſa præuaricationis Adæ, nō contra. Nā q̄ Heua ſeducta ſit à diabolo, Adā à muliere, tm̄ ab eſt, vt arguat mulierē ſimplicioris eſſe naturæ, q̄ virū, ut potius arguat cōtrarium, ſiquidē lōgè difficilius eſt, euadere inſidias diaboli, q̄ mulieris. Qd̄ aut̄ Heua prior ſeducta fuerit, Adam poſterior, quodque vnus ſeductio ſcripta ſit, non alterius, nihil ad rē propoſitā facere videntur, cū per accideſ ſe habeāt ad vigorē animi de monſtrandum. Quod denique Heuæ ſeductio cauſa fuerit præuaricationis viri, per accidens factum eſt, tum quia prior ipſa ſeducta eſt, tum quia nullus tunc erat, cui vir præuaricandi occaſionem dare poſſet.

Veriſſima

Veriffima eft igitur S. Auguftini fententia, quam A
 fupiore capite fequuti fumus; videlicet Adamū prop-
 riē non fuiſſe ſeducitū, & verba Apoſtoli ſine vlla
 additione propriē, & formaliter (vt more ſcholafico
 loquamur) eſſe accipienda, cū ipſe ait, Vir non eſt ſe-
 ductus, mulier ſeducta in prauaricatione eſt. Nam in
 tribus errauit Adam (vt ſuprà diximus) quōd credide-
 rit peccatum eſſe veniale mandatum Dei prauaricari;
 quōd crediderit, ſe manducando cibum vetitum, non
 eſſe moriturum; quōd crediderit, ſe futurum ſimilem
 Deo, & nullius prouidentia, imperioq; ſubiectum.

PRIMI erroris cauſa fuit amor nimius erga coniun-
 gem, ac per hoc non ſeductio alicuius, qui per dolum
 eum deceperit, ſed propria ipſius prauitas, & cæcitas
 ex præcedente elatione ſubſequuta. SECUNDI erroris
 cauſa fuit, præter propriam cæcitatem, experientia, B
 quā habuit cum vidit vxorē illo cibo manducato non
 eſſe mortuam, fortasſe etiam vxoris adhortatio, quæ
 tamen propriē ſeductio dici non poterat, cum ipſa nō
 animo fallēdi, ſed ſimpliciter, qđ verum eſſe credebat,
 viro ſuo proponeret. TERTII erroris occaſio fuit, ver-
 bum ſerpentis à muliere viro ſuo relatum (eritis ſicut
 Dij) cauſa autem fuit non ipſius ſerpentis, aut mu-
 lieris auctoritas, vel perſuaſio, ſed tum experien-
 tia præcedens, quæ ut fecit eum dubitare de illo
 (morte moriemini) ita fecit propendere ad creden-
 dum illud (eritis ſicut Dij.) Tum propria ſuperbia, id
 eſt, amor proprię poteſtatis, libenter enim & facilē cre-
 dimus quod amamus. Vide Auguſtinum lib. 11. de Ge-
 neſi ad literam, c. vlt. & lib. 14. de ciuit. Dei, ca. 11.

Neque verò ſancti illi Patres, qui ſcribunt, Adamū C
 ſeductum fuiſſe cum Apoſtolo pugnant, aut Apoſto-
 lum non legerunt, vel nō intellexerunt: ſed de ſeductio-
 ne Adami alio modo loquuti ſunt. Nam ipſe etiam Au-
 guſtinus alicubi ſcribit, Adamū fuiſſe ſeductū, alicubi
 non fuiſſe ſeductum, nec tamen ſecum ipſe pugnat,
 ſed alio, atque alio modo ſeductionem accipit. Itaque
 Patres id ſolum ſignificare voluerunt, Adamum à Dia-
 bolo, non quidem immediatē, & propriē, ſed mediatē,
 occaſionaliter, & materialiter (vt ſic loquamur) fuiſ-
 ſe ſeductum; Quæ ſignificatione eandem vocem acci-
 pit B. Paulus cū ait, *Peccatū per mandatum, ſeduxit me,*
& per illud occidit, Roman. 7. & *Qui ſe exiſtimat ali-*
quid eſſe, cum nihil ſit, ſe ipſum ſeducit, Galat. 6. Sapiens
 cū dicit: *Creaturas factas eſſe in muſcipulam pedibus*
inſipientium, Sapient. 14. & Daniel cū ad ſenem illum D
 ſceleſtum loquitur, *Species decepit te, & concupiſcentia*
ſubvertit cor tuum, Dan. 13.

Poſſent etiam iuxta hanc ſententiam rectē accipi,
 duæ priores interpretationes ex illis quatuor, quas re-
 futauimus. Nam prima interpretatio quæ erat, Vir nō
 eſt ſeductus (id eſt) à ſerpente; veriffima eſt, ſi hunc ha-
 beat ſenſum; Mulier verē & propriē ſeducta eſt, quia
 ſerpens eam animo fallēdi aſtutē decepit, cum ei pro-
 poſuit falſum ſub ſpecie veri: at vir ſeductus quidem
 aliquo modo eſt à muliere, ſed non propriē, quia nec
 illa intentionem habuit fallēdi, nec ipſe ob eius per-
 ſuaſionē, ſed ob eius amorem excecatus eſt, & hoc exi-
 ſtimo S. Ioannem Chryſoſtomum ſibi voluiſſe, cum
 interpretationem illam excogitauit. Ipſe enim primus
 eſt auctor illius interpretationis.

Secunda interpretatio, quæ erat, Vir non eſt ſedu-
 ctus, id eſt, prior; quæ magnos quoque auctores habet,
 S. Epiphanium hæreſi 38. S. Thomam, Theodoretum,
 & Oecumenium in commentario. vera erit, ſi hoc mo-
 do accipiatur, vir non eſt ſeductus prior, quia videlicet
 diabolus agnoſcens virum ſapientiorē, nō auſus eſt
 illum immediatē aggredi, ſed à muliere, quæ facilius ſe-
 duci poterat, inceperit, vt ea ſeducta, virum etiam deiſce-
 ret, ſi non propriē ſeducendo, at certē blanditijs mulie-
 ris inſectendo, atque ad peccandi ſocietatem impel-
 lendo.

Primum Adami peccatum non potuiſſe eſſe
 veniale.

OCCASIONE verborum S. Auguſtini, qui ſcribit
 Adamū exiſtimasſe ſe venialiter peccaturū, ſi le-
 gē Domini violaret; tractari ſolet alia qſtio, videlicet,
 An primū peccatum in ſtatu innocentia potuerit eſſe
 veniale. Et qđ nō deſunt q̄ exiſtimēt fieri potuiſſe, vt
 primū peccatū primorū parentū veniale eſſet. Ita. n.
 Scotus docet in 2. ſententiarū diſt. 21. & alij quidā pau-
 ci, qui eum ſequuntur. Sed grauiores Theologi contra-
 riū docent, vt S. Tho. in 1. 2. q. 89. ar. 3. Albertus, S. Bo-
 nauent, Richardus, Durādus, Aegidius, & alij, in 2. ſen-
 tent. diſt. 21. & Alexander Alenſis in Summa Theolo-
 gica part. 2. q. 104. n. 6.

Huius autem rei, DVPLEX eſt ratio, quarum altera
 ducitur ab effectu. altera à cauſa, & vtraq; ſancti Au-
 guſtini auctoritate corroboratur. PRIOR igitur ratio
 eſt, quia ſi peccatum veniale in ſtatu innocentia locū
 haberet, ſequeretur etiam timorem, ac dolorem in eo
 ſtatu locū habiturū. Culpam. n. ſequitur pœna, & quia
 culpa venialis non tollit gratiā, & amicitia Dei, neq; in
 ſtatu innocentie originale iuſtitia ſuſtulſſet, neq; ho-
 minē ex paradifo voluptatis eiſciſſet, fuiſſet vtq; in pa-
 radiſo & in ſtatu illo felicitatis aliqua pœna, ac per hoc
 timor, & dolor. Quod eſſe abſurdiſſimum, docet S.
 Auguſtinus lib. 14. de ciuit. Dei, cap. 10.

POSTERIOR ratio, quæ à cauſa ducitur, talis eſt. Pec-
 catum veniale, aut tale eſt ex ſubreptione, aut ex ge-
 nere ſuo. Rurſus quod ex ſubreptione eſt, aut oritur
 ex appetitu carnis præueniente rationē, vt imperfectū
 deſideriū adulteriij: aut ex ipſa voluntate præueniente
 perfectam rationis deliberationē, vt imperfectus mo-
 tus infidelitatis. Quod aut eſt veniale ex genere ſuo, vt
 mendaciū officioſum, ſemper oritur ex aliquo inordi-
 nato amore vel timore, ac per hoc ex aliqua rebellionē
 partis inferioris à ſuperiore, vel ipſius voluntatis à ra-
 tione. At in ſtatu innocentie nulla eſſe poterat rebellio
 partis vnus ab altera, neque fieri poterat, vt appetitus
 inferior voluntatem, aut voluntas rationem præueni-
 ret. Id enim efficiebat iuſtitia originalis, vt perfectā ſub
 ordinatio maneret partis inferioris ad ſuperiorem; &
 præterea nullus erat in homine error, nulla difficultas,
 ergo nulla via, nullus aditus patebat peccato, manente
 in homine originali iuſtitia. Ea verò iuſtitia niſi per
 mortale peccatum amitti non poterat: peccato igitur
 veniali nullus in ſtatu innocentia locus eſſe poterat.

Hinc S. AYGVS TINVS lib. 14. de ciuitate Dei, ca. 10.
 Erat, inquit, in paradifo deuitatio tranquilla peccati, quæ
 manente nullum omnino aliūde malum, quod contriſtaret
 irruerat. An forte cupiebant prohibitum lignum ad ve-
 ſcendum contingere, ſed mori metuebant: ac per hoc & cu-
 piditas & metus iam tunc illos homines etiam in illo per-
 turbabat loco? abſit vt hoc exiſtimemus fuiſſe; vbi nullū
 erat omnino peccatum. Et in eodem libro cap. 26. Sicut
 in paradifo nullus æſtus, aut frigus, ſic in eius habitatore
 nulla ex cupiditate vel timore accedebat voluntatis offen-
 ſio, nihil omnino triſte, nihil erat inaniter latum; gaudiū
 verum perpetuabatur ex Deo, in quem flagrabat charitas
 ex corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta. Atq;
 inter ſe coniugum fida ex honeſto amore ſocietas, concors
 mentis corporisque vigilia, & mandati ſine labe cuſtodia.
 Argumenta, quæ contra hanc ſententiam fieri ſolent,
 & facilia ſunt, & à Caietano rectē ſoluuntur in com-
 mentario S. Thomæ 1. 2. q. 89. art. 3. & ea de cauſa
 prætereunda mihi eſſe cenſui.

CAPVT IX.

Peccatum Adami grauius fuiſſe quam pecca-
 tum Heuæ.

TRACTATUR à Doctōribus alia quæſtio, vter pec-
 cauerit grauius, vir primus, an mulier prima. Et
 quidem

quidem S. Ioan. Chrysostomus hom. 7. ad populū Antiochenum, disertis verbis docet, peccatum mulieris grauius fuisse quā peccatum viri. Quam sententiam plerique Scholasticorum sequuntur in secundo sent. dist. 22. CONTRA autem S. Ambrosius in lib. de Institutione virginis c. 4. multis argumentis contendit, virum grauius peccasse, quā fœminā. S. Augustinus loquens de primo actu malo primorum parentum, id est, de motu superbiæ, lib. 11. de Genesi ad literam, c. 35. dicit, eam peccasse impari sexu, pari fastu. Et tam in eo libro, quā in lib. 14. de ciuit. Dei, semper ita loquitur, ac si equale putauerit fuisse peccatum mulieris peccato viri. Sed quoniam cap. 6. duas opiniones probabiles esse diximus, de infidelitate mulieris vnam, q̄ crediderit Deum esse inuidum, & mendacem; alteram quod crediderit, Deum non prohibuisse lignum scientiæ, seque aut virum suum non bene intellexisse verba Domini; idcirco nunc etiam duas opiniones probabiles esse, affirmare cogimur de grauitate peccati viri, ac mulieris.

Probabilis enim est sententia S. Ioannis Chrysostomi, & multorum scholasticorum, qui docēt, mulierem grauius peccasse, quā virum: quia si mulier credidit, Deum ex inuidia esse mentitum, cum ait, *Quacunque die comederis, morte morieris*, quod (vt dixi) Doctores illi probabiliter sentiunt, certē mulieris superbia, & infidelitas longē fuit grauior quā superbia, & infidelitas viri. Mulier enim voluit inuito Deo, fieri sicut Deus, quæ est superbia planē intolerabilis, & credidit Deum esse inuidum & mendacem, quæ est species infidelitatis extremæ, & blasphemiam continet inauditam. Vir enim non credidit, Deum esse inuidum, vel mendacem, sed veniale fore peccatum suum, ac per hoc se non moriturum transgrediendo præceptum, forrē etiā futurum sicut Deum. Proinde cupiuit quidem fieri sicut Deus, sed non inuito Deo, & infidelis fuit, sed absque blasphemia illa & errore grauiissimo, quæ in peccato mulieris fuerunt.

Probabilior tñ sententia nobis videtur (vt supra ēt diximus) mulierē non credidisse Deū esse inuidum & mendacem, sed solum præceptum Dei à se, vel à viro suo non bene intellectū, ac per hoc cum S. Ambrosio arbitramur, virum absolute grauius peccasse, quā fœminam; licet quod ab aliquos actus æquē peccauerit mulier, ac vir, vt S. Augustinus rectē docuit.

Sed vt hæc omnia facilius perspiciantur, sciendū est in peccato viri fuisse septem actus malos, & in peccato fœminæ totidem, sed nō omnino eosdē. PRIMVS actus malus in peccato viri, superbia fuit, qua in sua potius esse, quā in Dei potestate dilexit. Testis Augustinus in Enchiridio, c. 45. SECUNDVS, amor coniugis immoderatus. Testis idem Augustinus lib. 11. de Genesi c. vlt. TERTIVS, infidelitas, qua Deo non credidit dicē *ti morte morieris*, & diabolo credidit, *eritis sicut Dī*. Augustinus in Enchiridio, capite quadragesimo quinto. QUARTVS, curiositas. *Sollicitauit enim eum quadam experiendi cupiditas*, inquit, Augustinus lib. 11. de Genesi, cap. vlt. QVINTVS, inobedientia particularis & expressa. *Comedisti de ligno de quo præceperam ne comederes*, inquit, Deus ad Adamum Genes. 3. SEXTVS, excusatio peccati. *Mulier quam dedisti mihi sociam, dedit mihi*, Gen. 3. SEPTIMVS, læsio proximi. *Nam in Adam omnes moriuntur*, 1. Corinth. 15.

In peccato mulieris PRIMVS fuit, superbia, Augustinus lib. 11. de Gen. c. 3. SECUNDVS, infidelitas, qua serpenti credidit, & Deo non credidit, Augustinus ibidē. TERTIVS, concupiscentia cibi prohibiti. *Vidit enim lignum, quod esset pulchrum visu, & ad vescendum suauem*, Gen. 3. QUARTVS, inobediētia particularis, & notissima. *Sumpsit. n. de fructu, & manducauit*, Gen. 3. QVINTVS, inductio viri ad peccadum. *Attulit viro, qui & ipse comedit*, Genes. 3. SEXTVS excusatio peccati. *Serpens decepit me*, Genes. 3. SEPTIMVS, læsio generis humani.

A Nam à muliere initium peccati, & per illam omnes morimur, Eccles. 25.

Iam verò si conferamus actus ipsos malos inter se, inueniemus peccatum viri æquale esse, aut aliquanto grauius peccato mulieris: si conferamus personas peccantes, inueniemus in multis peccatum viri esse grauius, in paucissimis grauius esse peccatum mulieris.

PRIMVS actus vtriusque, fuit superbia, & superbia planē eadem. De vtroque enim scribit AUGUSTINVS lib. 11. de Gen. c. 34. *Quid mirum, si superbi volentes esse sicut Dī, euauerunt in cogitationibus suis?* Et cap. 35. *Impari sexu, pari fastu.*

B SECUNDVS actus vtrique communis fuit infidelitas, & infidelitas eadem, aut persimilis, vterque credidit se nō moriturū sed futurū sicut deū, hoc solū videtur esse discriminis, quod mulier credidit, præceptum non esse datum, aut à se non bene intellectum; vir credidit veniale fore peccatum, si præceptum transgredieretur, ac per hoc non ita accipiendum præceptum, vt verba sonare videbatur. Itaque ferē in idem recidit infidelitas vtriusque.

TERTIVS actus vtrique communis, fuit inobedientia, & inobedientia omnino eadem, vt notum est.

QUARTVS actus communis vtrique fuit, excusatio peccati. Et in hoc actu grauior fuit iniquitas viri, quā mulieris. Vir enim sociam accusauit, mulier hostem; & præterea vir in Deum culpam reiecit, cum ait: *Mulier quam dedisti mihi, &c.* Mulier in serpētis astutiam, & in suam simplicitatem: *Serpens*, inquit, *decepit me*.

C QVINTVS actus communis vtrique, fuit læsio generis humani; & in hoc etiam actu sine controuersia grauius Adam, quā Heua peccauit. Nam Heua occasionem dedit perditioni generis humani, sed Adam vera ac propria causa fuit eius perditionis. Nam si sola Heua peccasset, non propterea corruptum esset genus humanum, siquidem, *per vnus hominis inobedientiam peccatores constituti sunt multi, & in vno homine*, Adamo videlicet, *omnes peccauerunt*, Rom. 5.

SEXTVS actus viri proprius, fuit amor nimius in coniugē, cui respōdet sextus actus mulieris proprius, inuitatio viri ad peccandum. Qui duo actus videntur omnino similes; cum Heua non alia de causa virum incitauerit ad cibum veritum degustandum, nisi quia valde diligebat eum, & vt bonum, quod se inuenisse credebatur, cum eo communicaret.

D SEPTIMVS actus viri proprius, fuit cupiditas experiendi, an cibus ille mortem adferret; cui responderet septimus actus mulieris proprius concupiscentia cibi illius, qui vel ipso aspectu speciem & suauitatem præferebat. In hoc verò actu quis non videt, grauiorē esse viri culpam, quā mulieris; nam curiositas illa viri tēratio Dei erat, & quidem periculosa admodum; cupiditas mulieris tentatio fuit gulæ, quæ ab obiecti præsentia facile irritatur. Actus igitur mali per se considerati, magis virum, quā mulierem damnant.

Quod si personas consideremus, aliaque actuum illorum circumstantias longē clarius apparebit maiorē viri, quā fœminæ culpam esse iudicandam. PRIMVM enim, vir erat sapientior & fortior. DEINDE, vir caput erat mulieris, & eam docere, non eam audire debuit.

E Quod exprobrans illi deus ait: *Quia audisti vocem vxoris tue, &c.* TERTIO, vir hostē habuit debiliorem, mulier fortiozem, vt notum est. QUARTO, vir à deo præceptum acceperat, mulier à viro (vt supra ex Ambrosio & Augustino docuimus) QVINTO mulier magis agnouit culpā, quā vir, siquidē confessa est errorē, cum ait, *Serpens decepit me*; vir neque errorē, neq; culpā agnouisse videtur. SEXTO, deus longē grauius Adamū reprehendit, q̄ Heuam. Ait. n. per irrisiōnem: *Ecce Adam sicut vnus ex nobis factus est, &c.* SEPTIMO, cum deus & virum, & mulierē propria pœna mulctasset, pœnam mortis, quæ vtrique communis futura erat, soli Adamo significauit, dicēs: *Puluis es, et in puluere reuerteris.*

CAPVT X.

Peccatum primi hominis fuiſſe aliquo modo peccatorum omnium grauiſſimum, non tamen abſolutè.

VLTIMA quæſtio de peccato primi hominis eſſe ſolent, an fuerit peccatorum omnium grauiſſimum. Eſt autem communis Doctorem reſponſio, non abſolutè, ſed ſecundùm aliquid omnium peccatorum fuiſſe grauiſſimum. Vide S. Thomam in 2.2. q. 163. art. 3. & ceteros Theologos in 2. ſent. d. 21.

Et quidem, quod non fuerit omnium peccatorum abſolutè grauiſſimum, facilè probari poteſt. Illud enim peccatum abſolutè dicitur grauius, quod ſecundùm ſpeciem ſuam eſt grauius, illud abſolutè grauiſſimum, quod ſecundùm ſpeciem ſuam eſt grauiſſimum. Illud autem ſecundùm ſpeciem ſuam eſt grauius, cuius obiectum maiori bono contrarium eſt; & ideo cum nihil ſit amor Dei præferendum, nullaque ſit virtus caritate præſtantior, efficitur vt nihil ſit in malis deterius odio Dei. Porro peccatum primi hominis nõ fuit propriè odium Dei, ſed ſuperbia, inobedientia infidelitas, quæ non caritati, ſed humilitati, obedientiæ, ac fidei propriè opponuntur.

Quod autem ſecundùm aliquid peccatum illud peccatorum omnium grauiſſimum fuerit, demonſtrat S. Auguſtinus ex triplici capite, PRIMVM ex facilitate non peccandi, quæ maior fuit in Adam, quam in alijs hominib. vnquã. Habuit enim præceptũ vnum tantũ, idq; leuiſſimum; habuit multa, quæ ad ſeruandum impellerent, Dei iubentis auctoritatem, & grauiſſimas pœnas tranſgreſſori propoſitas: caruit cõcupiſcentia, quæ ad peccandum induceret. Sed AVEVS TINI verba audiamus, lib. 14. de ciuit. Dei cap. 12. Hoc, inquit, de vno cibi genere non comedendo, vbi aliorum tanta copia ſubiacerat, tam leue præceptum ad obſeruandum, tam breue ad memoria retinendum, vbi præſertim nondum voluntati cupiditas reſiſtebat, quod de pena tranſgreſſionis poſtea ſubſequitur eſt, tanto maiore iniuſtitia violatum eſt, quãto faciliore poſſet obſeruantia cuſtodiri. Et in eodem libro cap. 15. Vbi enim magna eſt inobedientiæ pœna propoſita, & res à creatore facilis imperata, quiſnam ſatis explicet, quantum malum ſit non obedire in re facili, & tantæ poteſtatis imperio, & tanto terrenti ſupplicio?

ALTERA ratio ducitur ab ingratitude primi hominis, qui ſumma felicitate in paradifo fruebatur. Nunc enim maxima à Deo beneficia habemus, ſed partim in fide, vt beneficium incarnationis, partim in ſpe, vt ſempiternam felicitatem, ex quo fit, vt parum admodum illa cognoſcamus: deinde admitta nunc ſunt beneficia ſtagellis, & conſolationes tribulationibus. Quocirca non eſt adeo mirum, ſi in his tenebris & in hoc exilio multi Deum deſerant, & ad temporalia bona declinent. At Adam plurima habuit Dei beneficia, maximum lumen, nullas tribulationes, nullam ignorantiam, & tamen Deum deſeruit: Quia (inquit S. AVEVS TINI lib. 14. de ciuit. Dei, cap. 15.) contẽptus eſt Deus iubens, qui hominem creauerat, qui ad ſuam imaginem eũ fecerat, qui ceteris animalib. præpoſuerat, qui in paradifo conſtituerat, qui rerum omnium copiam, ſalutiſq; præſtiterat, & iuſta damatio ſubſequuta eſt. Et lib. 21. cap. 12. Sed pœna æterna ideo dura, & iniuſta ſenſib. videtur humanis, quia in hac infirmitate moribundorum ſenſuum, deest ille ſenſus altiffimæ, puriffimæq; ſapientiæ, quo ſentiri poſſit, quantum nefas in illa prima præuariatione commiſſum ſit. Quanto, n. magis homo fruebatur Deo, tãto maiore iniquitate dereliquit Deum, & factus eſt malo dignus æterno, q. hoc in ſe peremit bonũ, quod eſſe poſſet æternũ.

TERTIA ratio ſumitur à læſione generis humani. Peccatum enim in eadem ſpecie tantò maius eſt, quanto pluribus nocet. Nullum autem fuit vnquam peccatum, quod plurib. noceret, quàm peccatum Adæ. Siqui

A dem vniuerſum genus hominum damnationi addixit. Hinc eſt (inquit Auguſtinus loco citato) vniuerſa generis humani maſſa damnata, quoniam qui hoc primitus admifit, cũ ea, quæ in illo fuerat radicata, ſua ſtirpe punitus eſt. Vide eũdem Auguſtinũ in Enchiridio, c. 26. & 27.

CAPVT XI.

De pœna primi peccati.

EXPLICAVIMVS temptationem, & peccatum primum parentum, nunc de pœna eiufdẽ peccati, quæ in præſenti tempore patimur, paucis diſſeremus.

Ac pœna quidem, quæ propriè primo peccato quafi è regione reſpondet, iactura fuit orinalis iuſtitia, & ſupernaturalium donorum, quibus Deus naturã noſtrã inſtruxerat, vt S. Thomas docet in 2.2. q. 164. art. 1. hæc enim eſt pœna, quam æqualiter patiuntur quotquot ex Adam originem ducunt, & in ipſo, ac per ipſum initio peccauerunt. Cætera verò mala tam corporis, quæ animi, quæ nos in hac valle miſeriarum premunt, ſunt qdẽ primi peccati pœnæ, quia ex prima illa pœna, hoc eſt ex originalis iuſtitia amiſſione naſcuntur, tamen nõ ita propiè & immediatè, vt illa donorum ablatio. Illa enim eſt quafi pœna à iudice taxata, vt S. Thomas loquitur, cætera mala eam pœnam conſequũtur, ad eum modum quo ſequitur innudatio fluminum, aut maris, aggeribus diſruptis, quib. aquarũ impetus continebatur, atq; ea cauſa eſt, cur cætera mala nõ æqualiter oẽs premant, licet in primo peccato ſint oẽs hoĩes pares.

Sed quãuis hæc ita ſe habeant, tñ Deus in libro Geneſeos capite 3. cũ deſcribit pœnas tum viri, tum mulieris, nõ meminit amiſſionis iuſtitia originalis, ſed malorum conſequentium. TVM quia primam illam, & propriam peccati ſui pœnam iam ſentiebant, & nuditate, erubeſcentia, ac fuga, inobedientiæ pœnam ſelueret reſtabantur: Deus autem non quid iam paterentur, ſed quid deinceps paſſuri eſſent, indicare eis volebat: TVM etiam vt ab effectis diſcerent, quam grauis pœna ſit illa originalis iuſtitia carentia, quandoquidem ex illa vna tot aliæ calamitates ſequutur eſſent.

Porro mala illa cõſequentia primam primi peccati pœnam, ſunt ferè innumerabilia, de quib. paulo ſuſius diſſeremus in 3. lib. de peccato originali. Deus autem in Geneſi cap. 3. ſolum attingit ea, quæ ad vitam ipſam corporalem pertinent, quoniam cum vita ſit fundamentum bonorum omnium temporalium, mala, quæ ad vitam pertinent, ſunt omnium comuniſſima & notiſſima.

TRIA verò ſunt mala, quæ ad vitam corporalẽ ex pœna peccati redundarunt. VNUM mulierib. propriũ, ALTERVM proprium viris, TERTIVM vtriſque commune. Ingreſſus hominum in vitam, grauis eſt mulieribus, quæ cum labore gerunt in vtero conceptum forũ, & cũ dolore pariunt: conſeruatio vitæ laborioſa eſt viris, ad quos præcipuè ſpectat & ſibi, & vxori, ac proli victum quærere. Denique exitus è vita ſiue moriendi neceſſitas, tũ viris, tũ feminis ſummã triftitiã adfert.

Hæc tria mala Deus in Geneſi deſcribit; ac primũ de primo, q. ad vitæ ingreſſum pertinet, ſic loquitur, Mulieri quoque dixit, multiplicabo erumnas tuas, & conceptus tuos, in dolore paries filios, & ſub viri poteſtate eris, & ipſe dominabitur tui. Quid ſibi velint hæc verba, nõ eſt facilè explicare, præſertim cum multiplicatio conceptuum ad benedictionem pertineat, & in paradifo, ac ſtatu innocentia futura eſſet, iuxta illud, Crescite & multiplicamini, Gen. 1.

Non deſuerunt grauiſſimi Patres, qui exiſtimauerint, propagationem generis humani per opus nuptiarum, ac per hoc, conceptum, & partum, & ſubiectionẽ ſceminæ ad virum, non fuiſſe futura in ſtatu innocentia. Et idcirco rectè inter pœnas primi peccati numerari. Ita ſenſit Gregorius Niſſenus in libro de creatione hominis,

hominis, c. 18. Ioannes Chrysostomus hom. 18. Gen. Et Ioannes Damascenus lib. 2. de fide orthodoxa, cap. 30. & libro quarto capit. 25. Sanctus etiam Hieronymus in lib. contra Iovinianum, huic sententiæ nō audet apertè repugnare. Scribit enim incertū esse, an in statu innocentie propagatio per nuptias futura fuisset.

Sed hæc opinio meritò refellitur à S. Tho. in 1. par. quæst. 98, ar. 2. & à Theologis cæteris in 2. sent. dist. 20. & à S. Augustino lib. 14. de ciuitate Dei, cap. 21. & seq. & lib. nono de Genesi ad literam, & capite tertio & sequent. & à cæteris Latinis Patribus, qui post Augustini tempora scripserunt, vt Eucherio, Ruperto, & cæteris, & sanè Scriptura diuina non obscurè testatur, propagationem hominum in paradiso per masculi, & feminae coniunctionem fuisse futuram. Nam in primo capite Geneseos legimus: *Masculum & feminam creauit eos, & dixit, crescite & multiplicamini, &c.* Vbi videmus ante peccatum homines cum sexuum diuersitate creatos, idque in eum finem vt crescerent, & multiplicarentur.

Quod verò Gregorius Nissenus, & Ioannes Damascenus respondet, sexuum diuersitatem ideo institutam, quia præuiderat Deus fore, vt Adam peccaret, & propter peccatum sexuum diuersitatem ad opus generationis egeret: non rectè dicitur. Tvm, quia per peccatum natura nō est mutata, quoad partes, & membra naturalia, sed solum quoad actiones & officia. Tvm, quia non decuit diuinam prouidentiam, vt prius in homine ostenderet vestigia pœnæ, quàm in eo extitisset vestigium culpæ.

Rursus, cap. 2. *Dixit Deus, Non est bonum hominē esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi.* Ex quo loco rectè colligit Augustinus, mulierē ideo potissimum institutam, vt in propagatione filiorum virū iuaret, Neque enim aliud est opus, in quo non melius vir à viro, quàm à femina iuari possit. Ac præsertim in paradiso, vbi nullus erat labor subeundus, nulla indigentia timebatur, nulla fuit causa, cur femina viro necessaria esset, nisi propter generationem.

Accedit, quod in ipso loco felicitatis ante peccatum commissum dixit Adam: *Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una.* Quæ verba ad matrimonium, atq. ad maritalē coniunctionem pertinere testatur Christus in Evangelio Matth. 19. & Apostolus ad Ephes. 5.

Denique homo in statu innocentie, quamuis per donum supernaturale id haberet, vt posset non mori, tamen corpus habuit verè animale, quod vt cibo egebat, vt conseruaretur, ita etiam generatione opus habebat, vt propagaretur.

Fuisset igitur, si homo non peccasset, sanctum conubium, & thorus immaculatus, absq. libidinoso carnis ardore, gestasset mater in vtero prolem sine labore, peperisset sine dolore: *Vt enim* (inquit Augustinus libro 14. de ciuitate Dei, cap. 26.) *ad pariendum non doloris gemitus, sed maturitatis impulsus feminea viscera relaxaretis ad faciendū, & concipiendum non libidinis appetitus, sed voluntarius usus naturam vtramq. coniungeret.* Fuisset etiam subiectio vxoris ad virum, sed charitatis, non conditionis, & spontaneæ voluntatis, non violentæ coactionis, vt idem Augustinus docet libro 11. de Genesi ad literam, cap. 37.

Quare pœna peccati est, q. feminae cum fastidio & labore conceptum fetum in vtero gerant, q. cum dolore pariant, q. viris ita subiciantur, vt etiam inuitæ illis parere, eosq. non solum diligere sed etiam timere cogantur. Atq. hoc est, qd. Heuæ Deus prænuiciavit, cū ait, *Multiplicabo ærumnas tuas, &c.* Qd. aut dicit Deus, *Multiplicabo ærumnas tuas, &c.* conceptus tuos, nō ita accipiendū est, quasi multiplicatio conceptuū absolutè ad pœnam pertinet, sed vel Hebraica phrasi dictum est, *Multiplicabo ærumnas, & conceptus*, pro eo quod est, *Multiplicabo ærumnas conceptuum, & ideo fortas-*

se septuaginta interpretes ad rem explicandam, omiserunt vocem *conceptus*, quæ in Hebræo habetur, & simpliciter posuerunt *multiplicabo tristitias, & gemitum tuum.* Vel dictum est, *multiplicabo conceptus*, quia si Adam & Heuæ, non peccassent, soli illi factus conceptus fuisset, qui ad maturitatem peruenirenti erāt; nunc autem septenauerō feminae factum concipiūt, & cum labore, & tristitia gerunt, qui ante extinguitur, quam lucem videre incipiat. Quæ multiplicatio conceptuum grauissima sanè pœna iudicanda est.

Quod autem aliqui dicunt multiplicationem conceptuum referri ad tempus, quo factus gestatur in vtero, nunc enim ex pœna peccati nouem menses factum gestari in paradiso verò conceptum factum continuò fuisse pariendum, neque probabile est, neq. verbis Scripturæ conuenit, neque sententiæ S. Augustini, qui (vt paulò ante citauimus) scribit maturitatis impulsus, feminea viscera relaxanda fuisse.

Porto quod in describenda pœna mulieris dicitur, sub viri potestate eris, vel vt habent Græci, ad uirum tuum conuersio tua, duobus modis accipi potest propter ambiguitatem vocis. Hebrææ *תְּפִלָּתָהּ* quod tū conuersionem & obedientiam, tum desiderium & cōcupiscentiam significare solet. Vel igitur sensus erit, mulierem seruiendo & obediendo ad uirum conuertendam, ut ab eius ore, & mandatis pendeat: uel cerè significabitur, mulierem etiam post laborem gerendi vteri, & dolorem pariendi adhuc uirum desideraturā. Siquidem non leuis est pœna, ab eo se continere non posse, quod tam ingentem laborem, & tristitiam adferat.

Iam verò quod attinet ad penam uiris propriam, quæ est in parando victu, qui & sibi & vxori, & liberis satis esse possit, ea describitur his verbis, *Maledicta terra in opere tuo, in labore comedes ex ea cunctis diebus uitæ tuæ. Spinæ, & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ in sudore vultus tui uesceris pane tuo.* Quibus verbis triplex labor agriculturalum describitur.

PRIMVS nascitur ex terre sterilitate, de qua dicitur, *Maledicta terra in opere tuo, in labore comedes ex ea.* Maledictio enim in Scripturis sterilitatem significat, vt contra benedictio fecunditatem. Itaque multi requiruntur labores, vt quis ex terra sterili comedere (id est) fructum ad cibum idoneum colligere possit.

SECUNDVS labor nascitur ex spinis, malisque herbis, quæ ex terra etiam fecunda cum bonis frugibus oriuntur. Et quia nisi magno labore spinæ, ac tribuli, & herbæ noxiæ euellantur, bonas herbas habere non possumus, ideo dicitur spinas, & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ, hoc est, herbas qui dem habere poteris, sed non absq. impedimento spinarum & tribulorum.

TERTIVS labor est in colenda terra quamuis fecunda, & spinis, ac tribulis vacua. Tot enim labores exanthlandi sunt in arando, serendo, metendo, uerbis, & arborib. plantandis, & putandis, alijsq. id genus rebus faciendis, ut meritò dictum sit, *In sudore vultus tui uesceris pane tuo.* Quo loco nomine panis omnis cibus intelligitur, secundū morē scripture familiarē.

Illud hoc loco pretereundum non est, quod nos habemus in editione Latina, *maledicta terra in opere tuo*, in Hebraicis codicibus esse *maledicta terra בעֲבֹרָתָהּ* (id est) *propter te*. Ex quo intelligimus, illud, *in opere tuo*, non significare, in opere terræ colendæ, sed in peccato tuo. Vt S. Hieronymus monet in questionibus Hebraicis in Genesim. Vbi etiā notat ali quos uerisse, pp. te; aliquos (in transgressionē tuā.) Nisi fortè interpretes pro בעֲבֹרָתָהּ legerit בעֲבֹרָתָהּ.

Restat pœna communis uiris, ac mulieribus, quæ est necessitas moriendi, quam Deus cum pœnis quæ ad uirum magis propriè pertinent coniungere uoluit, Tvm, quia peccatum uiri propriè causa mortis fuit, Rob. Bellarmini Tom. 4. G Tvm,

T V M, quia viro dictū fuerat, *Quacunq; die comederis ex eo, morte morieris*, T V M, quia in viro mulier intelligitur, cum vir sit caput mulieris, T V M denique, vt supra notauimus, quia vir grauius peccauit, quam mulier. Porro hæc pœna in illis verbis continetur. *Puluis es, & in puluerem reuerteris*. Ex quibus verbis intelligimus, illud, *Quacunq; die comederis morte morieris*. Nihil aliud significare, nisi morti certisimam obnoxius eris. Vide plura de hac re in libro de gratia primi hominis, cap. 8.

Pœnæ Adam, arque Heuæ adiunxit Deus pœnam serpentis, dixit enim Dominus ad serpentem, *Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animantia, & bestias terræ. Super pectus tuum gradieris, & terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ. Inimicitias ponam inter te, & mulierem, & semen tuum, & semen illius. Ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius*. Quæ verba tū ad serpentem corporalem, vt exponit Chrysostomus homilia decima septima in Genes. tum ad ipsum diabolum, vt explicat Augustinus lib. 11. de Gen. cap. 36. commodè referuntur. Quamuis enim serpens corporalis propriè non peccauerit, quippe qui rationis est expertus, tamen puniri debuit, vt iram Dei aduersus peccatum intelligeremus, Magnum est enim iræ indicium, cum non solum peccati auctor punitur, sed instrumenta et, quibus peccatum commissum est, conteruntur.

Exponamus breuiter pœnam serpentis, primum vt ad serpentem corporalem, deinde vt ad ipsum diabolum pertinet. Dixit igitur Dominus ad serpentem; *Quia fecisti hoc*, serpentem Deus alloquitur, non qd ipse verba illa intelligere posset, sed propter Adamū & Heuam, qui præsentibus aderant; quemadmodum et Christus aliquando ficulneæ maledixit, aliquando iis percauit mari, & ventis.

Porro non quæsiuit Deus à serpente, quare id fecisset, quemadmodum ab Heua quæsiuit, neq; enim serpens ille corporalis rationem aliquam facti sui reddere potuisset, sed simpliciter ait, *Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animantia, & bestias terræ*, hoc est, quia instrumentum diaboli ad homines seducendos, & perdendos fuit, abiectissimum eris animal, & omnibus iniusum, & execrabile: & cum antea non toto corpore reperes, sed solum parte posteriore, anteriore autem rectus incredere; deinceps super ventrē, & super pectus tuum gradieris; terram quoq; perpetuò comedes, cum antea nequaquam terra, sed herba tuius esset; deniq; cum in paradiso cum animalibus ceteris, & cum ipso homine pacificè viueres, bellum erit post hac inter te, & mulierem, & prolem tuam, ac proles mulieris, quod nullo vnquam tempore sopietur.

IAM verò si ad ipsum diabolum hæc verba pertineant, non dixit Dominus diabolo, quare hoc fecisti, sed, *quia hoc fecisti*, quia videlicet diabolus ita est obduratus in malo, vt nullo modo emendari queat. Et verò idem ipse maledictus inter omnia animantia, & bestias terræ, quia miser, ac vilis effectus est super omnes, siue angelos, siue homines peccatores. Quemadmodum, n. iustitia angelos, atq; oēs Deos quodāmodo facit, sic è contrario peccatum eosdem bestias facit.

Super pectus autem diabolus graditur, T V M quia in astutia, & calliditate sua confidit, vt Hieronymus explicat in quæstionibus Hebraicis; T V M, quia permittitur à Deo de superbia, & falsa potestate gaudere, qui antea de veritate, & caritate gaudebat. Non enim parua pœna est, cum aliquis adhuc peccare, & de peccato gaudere sinitur, vt explicat Augustinus li. 2. de Genes. contra Manichæos. cap. 17.

Porro terram diabolus comedit, siue quia terrenos, ac reprobos homines vorat, nō sanctos atque electos vt Augustinus docet lib. 2. de Gen. contra Manichæos, cap. 18. siue quia in terrena sanctorum corpora potestatem exercet, animas autem non potest occidere, vt

A docet Ambrosius in lib. de paradiso cap. 15.

Id verò faciet cunctis dieb. vitæ suæ, hoc est vsq; ad diem iudicii, tamdiu. n. diabolus nocere sinetur, & tamdiu viuere se putabit, quamdiu nocere poterit.

Denique inimicitia erit perpetua inter diabolū & mulierem, & inter vtriusque semen, & diabolus quidem insidiabitur calcaneo, sed interim tamen caput suum cōtritum referet. S. Augustinus loco notato, per semen diaboli suggestiones malas, per semen mulieris fructum boni operis intelligendum esse docet. Diabolus enim mala suggerendo calcaneo insidiatur, vt hominem iustum labi faciat, sed ille caput serpentis conterit, quia ipsa suggestionū initia statim cōprimit. Vide alias explicationes apud Irænum lib. 3. cap. 38. Leonem serm. 2. de natali Domini Hieronymum in quæstionibus Hebraicis, & alios.

C A P V T X I I.

De pœnitentia, & salute primorū hominum;

R ESTAT pars vltima huius disputationis, quæ erat de primorum parentum pœnitentia & salute. Fuit enim vna ex Tatiani hæresibus, primos homines post mortem æternæ damnationi addictos fuisse. Qui error communi Patrum, & Ecclesiæ cōsensu reiectus est. Nam imprimis quotquot scribunt de hæresibus Tatianum reprehendunt, quod saluti primorum parentum contradicere ausus fuerit.

Vide Irænum li. 1. c. 30. & 31. Tertullianum in lib. de præscriptione aduersus hæreticos c. 52. Epiphaniū in hæresi Tatiani, quæ est 46. Philastrium in Catalogo hæreticorum. Augustinum in libro de hæresibus cap. 23. Quibus adde eiusdē S. Augustini testimonium ex epist. 99. ad Euodiu in hæc verba: *Et de illo quidem primo homine patre generis humani, q. eum ibidem (Christus ad inferna descendens) soluerit, Ecclesia ferè tota cōsentit. Quod eam non inaniter credidisse credendum est, vnde quinq; hoc traditum sit, etiamsi canonicarum scripturarum hinc expressa non proferatur auctoritas. Quanquā illud, quod in libro Sap. cap. 10. scriptum est; hæc illum, qui primus factus est patrem orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodiuit, & eduxit illum à delicto suo, & dedit ei virtutem continendi omnia; magis pro hac sententia, quam pro vllō alio intellectu facere videatur.*

D Quo loco S. Augustinus primum probat ex traditione non scripta, Adamum saluatum esse, deinde ex Scripturæ; neque reuocat in quæstionem, an liber Sapientiæ sit canonicus, sed an verba eius libri ita perspicuè pro hac sententia faciant, vt nihil contra obijci possit. Et planè (vt ipse etiam indicat) non apparet, quō aliter intelligi possint illa verba (*eduxit eum à delicto suo*) quam de pœnitentia, & salute primi hominis.

Ad hæc S. Irænus in lib. 3. cap. 34. & seq. multis rationibus probare conatur primos parentes saluos esse. PRIMAM, quia noua est sententia contraria, & ab ipso Tatiano primum excogitata. DEINDE, quia Deus non maledixit Adamo & Heuæ, sicut maledixit serpenti, cuius salus omnino deplorata erat. Quo argumento vtitur etiam Tertullianus in lib. 2. aduersus Marcionē: *7 deo, inquit, nec maledixit ipsum Adam & Heuam, ut restitutionis cādidos, ut confessione reuelatos.* TERTIO, quia Adam & Heua in signum pœnitentiæ induerūt se asperis perizomatis ex folijs ficulneis, quasi sacco & cilicio. QUARTO, quia non videtur bonus pastor ouem centesimam, quæ perierat, propriè inuenisse, si primus homo, qui per eam significabatur, saluus non esset. QUINTO, quia posset diabolus meritò gloriari, se à Christo victum non esse, si filij, ac posterij primorū parentum non ipsi primi parentes, de captiuitate liberarentur. Diabolus, n. primos parentes propriè superauit ceteros autē homines ideo iure captiuos tenet, quod filij sint eorum, quos ipse iure belli seruos suos fecit. A quo enim quis superatur, eius seruus efficitur. Addit Epiphanius hæresi 46. aliud argumentum ex

eo, quod non sine ingenti mysterio Adam sepultus fuisse traditur in eo ipso loco, vbi Christus in eruce pendens sanguinem suum fudit, Qui quidem locus à cranio primi hominis ibi reperto Caluariæ nomen accepit. Quorsum enim diuina prouidentia hoc procurasset, vt cadauer primi hominis eo potissimum terra contereretur, quæ sanguine Redemptoris aspergenda erat, nisi vt intelligeremus, ipsum etiam primum hominem à peccato suo Christi sanguine expiatum?

Nam quod S. Hieronymus in commentario Mart. cap. 27. & epist. ad Ephes. cap. 5. hanc sententiam de primi hominis sepultura in monte Caluariæ refelli existimat ex lib. Iosue cap. 14. vbi dicitur Magnus Adam sepultus in Cariath Arbe; qui locus dictus videtur Cariath Arbe, id est, ciuitas quatuor, quia quatuor summorum hominum ossa contineat, Adam, Abrahā, Isaac & Iacob. Non multum nos mouet. Nam sententia illa de sepultura Adami in monte Caluariæ non solius Epiphaniij, sed aliorum multorum est, vt Originis tract. 35. in Matthæum, Athanasij in sermone illo breuissimo de passione Domini, qui incipit, Hominum certè peccata; Basilij in cap. 5. Isaia; Ioannis Chrysostomi hom. 84. in Ioannem; Anastasij Sinaitæ lib. 7. contemplationum in Exameron, Germani in theoria rerum Ecclesiasticarum, Euthimij & Theophylacti in cap. 27. Matth. Ex Latinis antiquissimus Tertullianus ita de hac re scripsit in lib. 2. aduersus Marcionem carmine scripto.

*Golgatha locus est, capitis Caluaria quondam,
Lingua paterna prior, sic illum nomine dixit.
Hic medium terræ est, hic est victoria signum,
Os magnum hic veteres nostri docuere repertum,
Hic hominem primum suscepimus esse sepultum.*

*Hic patitur Christus, vno sanguine terra madescit
Puluis Adæ vt possit ueteris cum sanguine Christi
Commixtus stillantis aquæ uirtute leuari.*

Hæc ille. Idem postea scripsit Cyprianus, vel quicumque est auctor sermone de Resurrectione Domini. Ambrosius epist. 19. ad Horontianum, & in cap. 23. Lucæ. Augustinus serm. 71. de tempore, & quod magis admirandum videtur, ipse Hieronymus in epistola ad Marcellam, in qua hortatur illum, vt veniat in Palestinam.

Ad argumentū illud, quod dicebatur, Adam sepultus in Hebron, quæ est Cariath Arbe, responderi potest, per Adam maximum non intelligi eo loco primū parentem, sed hominem quendam magnum, qui dicebatur proprio nomine Arbe. Nam vox Hebraica אדם communis est ad nomen proprium primi parentis, & ad commune omnibus hominibus, sed quando præfigitur (א) demonstratiuum, vt hoc loco. vbi habemus אדם non solet esse nomen proprium, sed commune. Præterea in eo loco, Iosue 14. v. 15. dicitur, Arbe homo maximus inter Enacim. Cur autem sic dicatur, colligitur ex capit. 15. ver. 13. & ex cap. 21. v. 11. vbi legimus, Arbe fuisse partem Enac, ac proinde caput, & principem omnium Enacitarum. Itaque dicebatur Hebron Cariath Arbe, quia erat ciuitas Arbe, qui Arbe fuit maximus homo inter Enacitas, quia erat pater Enaci, à quo Enacitæ oēs ducebant originem. Fortassis etiam fuit maximus homo proceritate corporis, siquidem Enacitæ gigantes erant, vt perspicuum est ex capite 13. Num. vbi qui terram promissionis lustrauerant, dicunt, Ibi uidimus monstra quædam filiorum Enac de genere giganteo, quibus comparati quasi locustæ uidebamur.

LIBER QVAVS.

DE STATV PECCATI,

QVI EST PRIMVS DE PECCATO ORIGINIS.

CAPVT I.

*Proponitur materia disputationis sequentis,
& qui de ea scripserint breuiter
indicatur.*

DE PECCATO originis quod à peccato primi hominis, de quo in superiore libro differuimus, in vniuersum genus humanū deriuatum est disputationis ordo nunc postulat vt differamus,

Ac **TRES** sunt de peccato originis præcipuæ questiones; **PRIMA**,

fit ne aliquod peccatum originis; **SECUNDA**, quid sit illud peccatum; **TERCIA**, quæ sit eius propria pœna. Ad has enim quæstiones reuocari possunt aliæ omnes, vt illæ, Quomodo peccatū hoc traducatur, à quo traducatur, ad quos traducatur, vnum ne tantum, an alia etiam peccata traducantur.

Est autem hæc de peccato originis disputatio, vna ex grauissimis fidei nostræ controuersijs. Nam vt S. Augustinus docet in libro de peccato originali, cap. 24. in causâ duorum hominum, quorum per vnum venundati sumus sub peccato, per alterū redimimur à peccatis, propriè fides Christiana consistit. Et idcirco in lib. 1. aduersus Iulianū cap. 2. idem Augustinus de controuersia hac ita loquitur: *Alia sunt in quibus inter se aliquando etiam doctissimi, atque optimi regulæ Catholicæ defensores, salua fidei cōpage, non consonant, & alijs alio de vna re melius dicit & verius. Hoc autem vnde nunc agimus, ad ipsa fidei pertinet fundamenta. Quisquis in Christiana fide vult labefactare quod scriptum est, Per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum, & sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes viuificabuntur, totum quod in Christum credimus auferre molitur.*

Scripserunt de peccato originis auctores multi, tū veteres tum recentiores. Primus omnium S. Augustinus (eius enim tempore quæstio hæc orta est, vt ipse testatur lib. 3. de peccatorum meritis & remissione, c. 5. 6. & 7.) controuersia de peccato originis copiosissimè disputauit in libro vnico de peccato originali contra Pelagium; in duobus ad Valerium de nuptijs, & concupiscentia; in tribus ad Marcellinum de peccatorum meritis & remissione; in quatuor ad Bonifacium contra duas epistolas Pelagianorum; in sex ad Claudium aduersus Iulianum; & in alijs libris, & epistolis suis frequentissimè.

Post Augustinum scripserunt de re eadem ex professo, S. Prosper ad capitula Genuensium, responsione 3. S. Fulgentius lib. de gratia Christi, c. 4. & 13. & seq. Hugo de S. Victore lib. 1. de Sacramentis, par. 7. à c. 24. Anselmus in lib. de conceptu virginali & peccato originali, Petrus Lombardus lib. 2. sent. dist. 30. & 31. & in eadem distinctionem Theologi Scholastici omnes.

Item Albertus 2. par. tract. 17. Alexander Alensis 2. par. q. 122. S. Thomas in 1. 2. quæst. 81. & lib. 4. contra

A Gentes à cap. 5. Henricus quodlib. 1. q. 21. & 23. Aegidius quodlib. 6. q. 19. Gulielmus Parisiensis in tractatu de vitijs & peccatis.

Et nostro hoc seculo plurimi circa idem argumentum laborarunt, Vt Albertus Pighius in controuersia prima, quæ est de peccato originis. Ambrosius Catharinus in lib. de peccato originali. Dominicus à Soto in lib. 1. de natura & gratia, c. 7. Alphonsus à Castro in lib. 12. aduersus omnes hæreses. Andreas Vega libro 2. in Concilio Tridentinum, Diegus Payua lib. 3. orthodoxarum explicationum, & lib. 5. defensionis Concilij Tridentini. Ioannes Driedo lib. 1. de gratia & libero arbitrio, tract. 3. Ruardus Tapperus in explicatione art. 2. Cunerus Petri in lib. de peccato originali, Theodorus Peltanus in disceptione de peccato originis. Iodocus Tiletanus in Apologia pro Concilio Tridentino, V Vilhelmus Lindanus lib. 4. Panopliæ cap. 10. Andreas Fabricinus in harmonia Cōfessionis Augustinæ artic. 2. vbi ponit varios tractatus insignium Theologorum de hac re. Thomas Stapletonus lib. 1. & 2. de iustificatione.

C Ex aduersarijs Huldricus Zuinglius scripsit de peccato originis in libro de Baptismo tract. 3. & rursus copiosius in libro, qui inscribitur; Declaratio de peccato originis ad Vrbanum Rhegium. Martinus Lutherus in asser. 2. & 3. articuli. Philippus Melancthon in locis tit. de peccato. originis. Ioannes Calvinus libr. 2. Instit. cap. 1. & lib. 4. cap. 15. & in Antidoto Concilij Tridentini Martinus Bucerus, & Petrus Martyr in commentario cap. 5. ad Roman. Martinus Kemnitius in Examine Concilij Trident. Henricus Bullingerus serm. 10. Decadis tertriæ. Matthias Illyricus multa scripsit de peccato originali. **PRIMUM** in Centurijs, Centuria prima, lib. 2. ca. 4. **DEINDE** in lib. de essentia imaginis Dei, & diaboli. in libro de occasione vitandi erroris in libro de eximia utilitate huius doctrinæ; in libro Noscete ipsum. **DEINQUE** in refutatione quorundam contrarium sentientium. Scripserunt autem contra Illiricum multi ex aduersarijs; vt Ioann. V Vigandus, Martinus Kemnitius, Tilmannus Heshusius, Ioachimus Merlinus & alij.

CAPVT II.

Referuntur errores circa primam quæstionem, quæ est, an sit aliquod peccatum originis.

E **Q**UOD atinet ad primam quæstionem qua queritur, fit ne aliquod peccatum originis, id est, quod per generationem ex parentibus trahatur; primus **PELAGIVS** nouum dogma excogitare cœpit, vt S. Augustinus testatur in lib. de peccato originali, ab initio vsque ad cap. 16. & in lib. 1. de peccatorum meritis & remissione, cap. 2. & sequentibus, & lib. de heresibus, cap. 88. vbi scribit dogma Pelagij, & discipuli eius Cœlestij fuisse; peccatum adami soli ipsi nocuisse, non autem posteritati: Quod autem omnes qui ex Adamo originē trahunt moriantur, fieri naturaliter; nā etiam

Etiam Adamum fuisse moriturum, quamvis non peccasset. Itaque uolebat nasci tunc homines sine uirtute, & sine uitio, & talem fuisse Adamum ante lapsum.

Operapretium uero est animaduertere, quā calliditate Pelagius fefellerit Synodum Palestinam, apud quam nouæ huius hæresis causa fuerat accusatus. Nā (ut S. Augustinus refert in libro de peccato originali, cap. 15.) anathematizauit in ea Synodo Pelagius, eos qui dicerent peccatum primi hominis posteris non nocuisse, & infantes tales nunc nasci, qualis erat Adā ante lapsum. Sed postea discipulis suis respondit, ideo se illa obiecta damnaſſe, quia peccatū primi hominis nocuit posteris non propagatione, sed exemplum, eū enim imitati sunt omnes, qui postea peccauerunt: & infantes non tales nascuntur, qualis fuit Adam ante lapsum, quia carent infantes usu liberi arbitrij, & præcepti capaces non sunt, Adam autem ante lapsum & liberi arbitrij usum habuit, & præcepti capax fuit. Hæ sunt uidelicet artes hæreticorum.

Est ALIUS error Pelagianorum, qui conuicti (ut apparet) argumentis Catholicorum, primum hominem non moriturum, si non peccasset, & post peccatum mortalem factū, mortales filios genuisse, docere cœperunt, mortem corporis trahi per generationem ex Adamo, non tamen peccatum, quod est mors animæ. Ita refert S. Augustinus in libro quarto contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 2. & 4.

UTROQUE error, tam prior ille Pelagij, quā hie posterior Pelagianorum patronos reperit hoc nostro seculo. PRIOREM errorem, qui nec peccatū, nec mortem ex Adamo trahi contendit, tuentur hoc tempore Anabaptistæ, ut cognosci potest ex argumentis, quæ nos refutauimus in libro de Baptismo, cap. 9. Nam argumentum 30. 32. & 33. inde ducebantur ad probandum infantes non esse baptizandos, quod carent peccato originali. Idem testatur Petrus Martyr in commentario cap. 5. ad Romanos, ubi dicit, eos non tantum negare originale peccatum, sed et mortem, & afflictiones huius uitæ ita referre ad causas naturales, ut nullo modo uelint ex peccato primi hominis deriuari. Aduersus quā sententiam, quod attinet ad mortem corporis, in libro de statu Innocentiæ differimus.

Eiusdem sententiæ uidentur fuisse Albigenſes, teste S. Antonino in Summa Theologica, part. 4. tit. 11. ca. 7. §. 5. & ante Albigenſes Petrus Abailardus. Is enim (ut scribit S. Bernardus in epistola centesima octuagesima octaua) non recte sensit de peccato originis. Quis autem eius error fuerit, insinuat idem Bernardus in epist. 190. ubi posteaquam dixerat, Abailardum docuisse, Christum non uenisse in mundum, nec passum & mortuum esse, nisi ut nos uerbo & exemplo doceret ac institueret: inde colligit, ex sententiā Abailardi, Adamum nobis non nocuisse, nisi exemplo, & infantes, qui institutionis, & exemplorum capaces non sunt, ne que in Adam periisse, neque per Christum saluari.

Posteriorem errorem, qui mortem corporis, aliōsq; morbos, & mala ex Adamo trahi concedit, nou tamen peccatum, quod est mors animæ, renouarunt hoc seculo Huldric. Zuinglius, Iacobus Faber, & Desiderius Erasmus. Ac de Iacobo quidem Fabro nulla est ambiguitas, satis enim apertè in commentario cap. 5. ad Romanos, & in Apologia pro suis commentarijs docet, nihil nos ex Adā trahere nisi obligationē ad mortem.

Erasmus purgare se studuit à suspitione huius erroris, tamē non uidetur planè purgatus. Nam cum in annotationibus ad cap. 5. ad Romanos, scripſisset in Adamo omnes peccasse imitatione, & hoc modo exposuisset illud, in quo omnes peccauerunt: Ac deinde uidisset propter eam explicationem se incidisse in suspitionem hæreseos Pelagianæ, in alia editione negauit se di esse Pelagianum, & peccatum originis agnoscere se diſſertis uerbis testatus est; Cæterum in tam longa diſputatione nunquam dicit aliquid, unde intelligi possit,

cum credidisse peccatum originis non imitatione, sed generatione trahi. Hoc autem dicere debuit, si uerè purgari cupiebat, cum id esset, quod ei potissimum obijciebatur.

Quid? quod nō solū non dicit, peccatum originis generatione, non imitatione ad nos deriuari, sed multa dicit, quibus indicat, se contra sentire. PRIMVM uerba beati Pauli quibus nulla sunt apertiora pro peccato originali, omnino contendit non esse intelligenda de uera propagatione peccati, ut Catholici omnes intelligunt, sed de imitatione, ut Pelagiani uolebant.

DEINDE auctorem commentariorum breuium in omnes epistolas Pauli, quæ falsò tribuuntur S. Hieronymo, commendat, ut uirum ualde doctum. Is enim auctor exponit illa uerba: *In quo omnes peccauerunt*, de imitatione. At auctorem illorum commentariorum fuisse Pelagium, aut Pelagianum aliquem extra controuersiam est. Pelagium enim scripſisse commentaria breuia in epistolas Pauli testis est Augustinus libro terio de peccatorum meritis & remissione, capite primo, quinto & duodecimo, & quauis non extet nunc in illis commentarijs argumentatio quedā, quam in illis se legisse Augustinus dicit, nō propterea certum est, ea commentaria non esse Pelagij; Siquidē fieri potest, ut argumentatio illa sublata fuerit ab ijs, qui eum librum S. Hieronymi nomine uenditare uoluerunt. Sed quidquid de hoc sit, illud certum est, iudicio doctorum omnium auctorem illum esse, si nō Pelagium, certè Pelagianum.

AD HÆC, Erasmus S. Ioannem Chrysostomum Pelagianum facere nititur, ut uidelicet insignem patronū hæresi Pelagianæ acquirat, quem tamen S. Augustinus lib. 2. in Iulianum, cap. 2. diligenter purgat, & Iulianū acriter reprehendit, qui eandem notam eidem Chrysostomo inurere conabatur.

PRÆTEREA, quia uidebat Erasmus, multum se premi auctoritate S. Augustini, qui totis uiribus Pelagianam hæresim oppugnauit, idcirco enumerat eiusdem S. Augustini errata, siue quæ ipse arbitrabatur errata, ut imminuat, atque extenuet quantum potest eius auctoritatem: neque erubescit scribere S. Augustinū, S. Hieronymum, & S. Ambrosium, in disputationibus aduersus hæreticos, non sincerè Scripturas interpretari, easque ad uictoriam detorquere.

DENIQUE diligenter monet, prouidendum nobis esse, ne nimis oderimus Pelagianos. Adde, quod in encomio matrimonij apertè testatur, se non audire eos, qui dicunt secundam libidinem, non à natura, sed à peccato esse profectam. Quæ omnia mirum est, si non Erasmus Pelagianum esse significet, quamuis ipse uerbo Pelagianum se esse neger.

Veniamus ad ZVINGLIUM. Is in commentario capitis quinti ad Romanos scribit, peccatum de quo Apostolus loquitur, cum ait: *In quo omnes peccauerunt*, non esse propriè peccatum, sed effectum peccati, id est, morbum ac defectum. Sed apertius hoc docet in libro de Baptismo, tractat. 3. in digressionē de peccato originali; & apertissimè in libro, qui scribitur, Declaratio de peccato originali ad Urbanum Rhegium. Sed quia Henricus Bullingerus in sermone decimo Decad. 3. Martinus Bucerus in commentario capitis quinti epistol. ad Roman. Et Rudolphus Gualterus in Apologia pro Zuinglio, nituntur eum ab hac nota modis omnibus liberare, ac dicunt, Zuinglium distinguere uoluisse peccatum originale à peccato actuali, & cum negauit peccatum originale esse propriè peccatum, loquutum esse de peccato, ut significat actionem sceleratam, quæ propria uoluntate committitur: idcirco necessarium esse duxi paulò diligentius Zuinglij sententiam explicare, atque ex uerbis ipsius ostendere, non posse eum à Pelagij errore purgari.

PRIMVM igitur fatetur ZVINGLIUS sententiam Rob. Bellarmini Tom. 4. G 3 suam,

suam, qua dicit, peccatum originis morbum esse, non peccatum, contrariam esse communi sententiæ scholarum Catholicarum. Sic enim loquitur in libro de Baptismo, tractatu tertio, in digressionem de peccato originali: *Pauca quedam de peccato originali nobis dicenda sunt, nec ignoro quot conuiciorum plaustro nobis à Pōtificationum rabie, & fremitu expectanda sint, qui me etiā hanc ob causam hæreticum esse clamabunt, qui Scripturas nec ipse intelligant, nec exponant alijs, sed falsis interpretationibus, corrumpam & conuellam. Sed ut ut fremat, peccatum originale nihil aliud esse dicimus, quàm morbum illum, qui hæreditario iure ab Adamo primo omnium nostrum parente in nos derivatus est. Et infra: Unde colligimus peccatum originale morbum quidem esse, qui tamen per se culpabilis non est, nec damnationis pœnam inferre potest, utunque hic nobis Theologorum disputationes & sententiæ reclamitent. Hæc ille.*

At Catholici Theologi non docent, peccatum originis non distingui ab actuali, neque dicunt esse actionem sceleratam propria voluntate commissam, & tñ sentiunt esse verè, proprièq; peccatum, quod hominè non solum miserum, sed etiam peccatorem & reum dānationis efficiat: Zuinglius igitur non solum negauit, peccatū originis esse peccatum actuale, ut eius defensores & patroni contendunt, sed etiā esse verè, ac propriè peccatum, quod peccatorem & reum mortis faciat. Id enim Doctores Catholici sentiunt, à quibus ille se dissentire liberè confitetur. Adde quod Bucerus in commentario cap. 5. ad Rom. fateretur Theologos Catholicos, qui scholastici dicuntur, rectam sententiā de peccato originis tradidisse, quare secum ipse Bucerus pugnat, cum Zuinglium defendit, qui scholasticorum snām de peccato originis totis virib. oppugnavit.

DEINDE idem Zuinglius disertis verbis negat, morbum originalem propriè esse peccatum, & solum per metonymiam peccatum dici posse concedit. Theologi (inquit in lib. de Baptis. tract. 3.) morbum hunc, & contagionem naturæ nostræ hæreditariam, peccatum originale vocare consueverunt, Pauli Apostoli dictum, quo ad Rom. 5. c. videtur, minus probè intelligētes. Qui enim fieri potest, ut quod morbus, & contagio est, peccati nomen mereatur, vel peccatum re vera sit? Et in declaratione de peccato originis, initio: Quid, inquit, breuius, aut clarius dici potuit, quàm originale peccatum non esse peccatū, sed morbum? Christianorum liberos pp morbum istū nō addici æterno supplicio: contra verò quid imbecillius dici potuit, & à canonica Scriptura alienius, quā Baptismi lacuacra hanc calamitatem lenari, & non tantum esse morbum, sed etiam reatum?

Et infra, cum dixisset, peccatum originis non esse peccatū, sed morbū, definit morbum, ac dicit, esse naturalem defectum, qui nemo vel peior, vel sceleratior dici potest, & ponit exēpla, ut balbutire, laborare podagra, cæcutire, &c. & statim addit: Sic ergo diximus, originalem contagionem morbum esse, non peccatum, &c. Et infra: Hoc inquit volo, culpam originalem non verè, sed metonymicè à primi parentis admissio culpam vocari: Esse autem nihil aliud, quàm conditionem, miseram quidem illam, at multò leuiorem, quàm crimen meruerat. Et infra: Est ergo, inquit, ista ad peccandū amore sui propensio peccatum originale, quæ quidem propensio non est propriè peccatum, sed fons quidam, ac ingenium.

Videmus igitur Zuingliū non solū distinguere peccatū originis à scelerata actione, quæ peccatū actuale dicitur, ut & Catholici distinguunt, sed apertè docere, peccatū originale, non esse propriè peccatum, nec inducere reatū, & solū per metonymiam interdum appellari peccatum, quia est effectus peccati. Nam ut ipse ibidem dicit, quod recentiores actuale peccatum vocant, id solū est propriè peccatum.

Præterea idē Zuinglius in lib. de Baptismo, tractatu tertio, nō semel, sed sæpius repetit, morbū originalem nō posse dānationē adferre, nisi erūpat in actionē legi di-

A uinē contrariam, qualis actio in ijs solū inueniri pōt, qui vsum rationis habent. Ex quo intelligimus id, quod aliquoties scribit, peccatū originale omnes dānare, nisi remedio sanguinis Christi curetur, dictum esse propter adultos, qui ex peccato originali in actua lia delabuntur, & quod addit, se loqui de filiis fidelium tantū, cū dicit peccato originis infantes non damnari, additū esse ad mitigandā inuidiam, quā ipse sibi ex hac opinione conflauerat. Nā ratio, qua ipse probat, peccatum originale non posse damnare, non ducitur ex sanguine Christi, sed ex eo quod non damnat hominem, nisi transgressio legis, & legē transgredi nō pōt, qui eā nō nouit, quales sunt infantes. Quæ rō nō minus efficit, filios infidelium nō posse dānari, quā filios fidelium.

Sed verba eius audiamus: Colligimus, inquit, peccatū originale morbū quidē esse, qui tamen per se culpabilis non est, nec damnationis pœnā inferre pōt, utunque hic nobis Theologorum disputationes, & sententiæ reclamitent, donec homo contagione hac corruptus, legem Domini transgreditur, quod tum demum fieri consuevit, cū legem sibi positam videt, & intelligit. Et infra: Paulus (inquit) ad Ro. 3. peccati cognitionē p legē oboriri dicit. Vbi ergo legis cognitio nulla ē, ibi nec peccati cognitio esse pōt. Vbi verò cognitio peccati nō est, ibi nec præuicatio est, adeoq; nec dānatio quoq; ibidem esse potest. Idem. n. hoc Plautus testatur Rom. 4. dicens, Siquidē vbi non est lex, ibi nec transgressio est. Idē ergo testimoniorum istorum vim, & potentiam considera, quæ tanta est, ut oīa omnium Theologorum de originali peccato commenta penitus subruat. morbus. n. hic nobis dānationē adferre nequit, quæ tum demū subsequitur, cum legē oculis nostris expositam, conspiciat adhuc, tamen morbo hoc & affectu corrupta natura impulsus, legem transgredimur. Nunquā enim hæc fallit ratio, qua transgressionem nullā prorsus illic esse dicimus, vbi legis cognitio nulla est: vbi aut transgressio nō est, ibi nec dānatio esse pōt. Supina igitur iacet Theologorū sententiā, & oib. constat, fidelium liberos pp originalem illum, & hæreditarium morbū, dānationem subire nullam, quoad legem, & legis sententiā ignorant.

Videsne quā perspicuè Zuinglius neget, peccatū originis dānare, & qd dicit de filiis fidelium, æquè filiis infidelium cōuenire? Non. n. filios fidelium excipit à dānatione pp pactū aliqud à Deo cū parentib. initū, vel pp fidē parentū, aut suā, vel pp speciale aliquod Christi beneficium; sed quia legem, & legis sententiā ignorant, & vbi legis cognitio non est, nec transgressio, nec dānatio esse potest, quæ ratio non minus filios infidelium, quàm fidelium eximit à dānationis periculo.

Quocirca idē Zuinglius in declaratione de peccato originali docet probabile esse p Chrīm vniuersā naturā esse restitutā, ita vt nulli oīno infantes, siue gētiliū, siue fidelium filij sint, pereant, nulli ēt adulti, quauis gentiles, si opus legis scriptū ostendant in cordib. suis. Vbi qd dicit de restitutione per Chrīm, nō aliò referri videtur, q̄ ad errorē tegendū, & inuidiā declinandā. Nam Chrī sanguis, oīum cōsensu, tū Catholicorū, tū ēt Lutheranorū, nō prodest, nisi instrumēto aliquo applicetur, Sacramēto videlicet, fide, aut si qd est aliud. Proinde nulla rōne fingi pōt, Christi sanguine naturā vniuersā à peccato originali absolute & generaliter esse liberatā. Et ratio qua Zuinglius probat peccatū originis non posse damnare infantes, non fundatur (vt supra ostendimus) in beneficio Christi, sed in eo, quod vbi non est præuicatio, ibi non est dānatio; & non est præuicatio vbi non est cognitio legis.

DEINQUE qd Zuinglius oīno crediderit, peccatum originis nō solū distingui ab actuali peccato, sed verè & propriè nō esse peccatū, nec facere hominem reum, perspicuū est ex eodē lib. qui inscribit, Declaratio de peccato originali, ultra mediū libri, vbi dicit, infantes, q̄diu legis capaces nō sunt, in statu esse innocentie. Quō enim poterat clarius infantes à statu peccati eximere, quàm asserendo eos in statu innocentie degere?

SED obijciunt Zuinglij defensores, Gualterus, Bullingerus confessionem quandā Zuinglij, in qua peccatum originis agnoscere se dicit, & per illud omnes perire, nisi Christi sanguine redimantur. **RESPONDEO**, non esse mirum, neque nouum, ut heretici vel secum ipsi pugnent, vel fraudulentis confessiones edant, quod etiam Pelagium fecisse, supra docuimus. Itaque verisimile est, Zuinglium, ne à Lutheranis omnibus hæreseos damnaretur, in verbis confessionis cum Luthero conuenisse. Et tamen eadem illa verba multò aliter intellexisse, quam Lutherus & Lutherani existimarent. Fortè enim significare voluit, per originale peccatum omnes perire, nisi Christi sanguine redimantur, quia propensio ad peccandum, quæ apud ipsum est originale peccatum, omnes ad peccandum impellit, cum legis cognitionem habere incipiunt, ut ipse in eodem libro sæpe repetit.

VNUM hoc loco non est prætereundū, Zuinglij sententiā alio atq; alio mō Lutheranis, & Catholicis esse contrariam. Nam tria Zuinglius docet, **PRIMO**, ex peccato primi hominis redūdē in omnes homines morbum quandam, id est, propensionem quandā ad peccandū, quæ concupiscentia ab alijs dici solet. **SECUNDO**, hunc morbum non esse propriè, sed metonymicè peccatum, id est, effectum & causā n peccati. **TERTIO**, hunc ipsum morbum esse peccatum originale, ac per hoc originale peccatum non propriè, sed metonymicè tantum esse peccatum.

Ex his tribus, in **PRIMO** conuenimus omnes, in **SECUNDO** cōuenit Zuinglius cum Catholicis, dissentit à Lutheranis; **CATHOLICI** enim (ut in disputatione de concupiscentia demonstrabimus) cōcupiscentiam radicem, seu fontem peccatorum esse voluit, non tamen peccatum, nisi ei ratio ipsa consentiat, **LUTHERANI** contra concupiscentiam verum peccatum esse contendunt; siue illi ratio consentiat, siue repugnet. In **TERTIO** conuenit Zuinglius cum Lutheranis, dissidet à Catholicis. Nos enim (ut paulo post docebimus) præter concupiscentiam agnoscimus in homine ex Adam semine propagato iustitiæ priuationem, & habitua lem quandam ab ipso Deo auersionem, nec non reatum quandam & maculam, quæ ipsum hominem verè, ac propriè peccatorem efficiunt, & exitio sempiterno addicunt, nisi Christi sanguine redimatur: **LUTHERANI** autem, ut donum iustitiæ originalis naturæ superadditum atque habituale minimè agnoscunt, ita nec eius priuationem agnoscere possunt, & ideo peccatum originis in ipsa cōcupiscentia, quam tñ propriè peccatum esse volunt, constituere & collocare coguntur. Ex quo sequitur, ut ipsi etiam Lutherani peccatū originis negent, quamuis acriter pro eo asserendo contra Zuinglium pugnent. Nam (ut diximus paulo ante, & suo loco infra probabimus) concupiscentia illa nō est peccatum, nisi metonymicè, ut Zuinglius docet. Sed de his postea.

CAPVT III.

Deriuari ex peccato Adam in posteros aliquod veri nominis peccatum, probatur ex cap. 5. ad Romanos.

IAM veritas Catholicæ fidei, quæ aduersus Pelagianos, tum veteres, tum recentes docet, peccatum verè, ac propriè dictum in posteros Adam per generationē deriuari, confirmanda est, **PRIMUM**, testimonijs Scripturarum. **DEINDE**, traditione Conciliorū ac Patrum, **POSTREMO** etiam rationibus.

PRIMUM igitur, ac præcipuum Scripturæ testimonium habetur in epist. ad Rom. cap. 5. in illis verbis: *Propterea sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes*

homines mors pertransiit, in quo omnes peccarunt. Et infra: *Per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi.* Ex his verbis tale argumentū duci potest, Per vnum hominem intrauit in hunc mundum quoddam peccatum, quod omnes homines peccatores, & per hoc morti obnoxios fecit. At eiusmodi peccatum non potest esse actuale, id est, actuali voluntate commissum, cum etiam infantes sint morti obnoxij, & sæpè moriantur antequam quicquam boni vel mali, propria voluntate designare potuerint: igitur est peccatū originale.

Hoc argumentum tribus modis infirmari posset, **PRIMUM**, si quis diceret, peccatum, in illis verbis: *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit*, nō significare peccatum originale filiorum Adam, sed ipsum actuale peccatum Adam, quod per vnum hominem dicitur introisse in mundum, quia cum primum cepit esse peccatum in mundo, quando fuit in Adam, qui erat pars mudi. Hanc explicationem indicare videt Zuinglius in lib. de Baptismo (in digressionē de peccato originali) vbi sic ait: *Sensus uerborum Pauli hic est, Peccatum per vnum hominem, Adamum nempe, in mundum intrauit. Is enim primus præceptum Domini contemnendo originalis peccatus est.*

DEINDE alio modo posset argumentum nostrum eludi, si quis contenderet, peccatum hoc loco significare peccatum originale, sed Apostolum de peccato non propriè, sed metonymicè esse loquutum, ut sensus sit, Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, hoc est, peccante vno homine morbus quidam, id est, pronitas ad peccandum, mortalitas quoq; & aliæ nō leues ærumnæ in mundum intrarunt. Hos enim peccati effectus beatus Paulus per figuram metonymicè peccatū nominauit. Ita exponit idem Zuinglius in commentario capitis quinti epistolæ ad Romanos. Et eandem fuisse credibile est, sententiam Pelagianorum, qui non ipsum peccatum, sed effectum peccati ex Adam trahi dicebant.

Denique **TERTIO** modo posset argumentum nostrum omnino labefactari, si quis ostenderet, peccatū in mundum introisse, non propagatione, sed imitatione, ut post Pelagium Erasmus demonstrare conatus est, qui (ut animaduertit Tjtelmannus in collatione de epistola ad Romanos) totam versionem suam ad hanc sententiam accommodauit. Nam vbi antiqua versio habebat, per vnum hominem, ipse reddidit propter vnum hominē, & vbi legebamus, in omnes homines mors pertransiit, vertit ipse, in omnes homines mors peruasit. Et vbi antea erat in quo omnes peccauerunt, posuit ipse, quatenus omnes peccauimus.

Sed facile erit (Deo iuuante) tres iustas expositiones, vel potius deprauationes euertere, & illam vnam explanationem stabilire, quæ sola est vera, quæ docet, peccatum propriè acceptum, non imitatione, sed propagatione in mundum, hoc est, Adami posteros per vnum hominem, Adamum videlicet, introisse.

PRIMA igitur illa expositio, quæ vocem (*peccatum*) interpretatur de peccato actuali ipsius Adam, resellitur satis apertè, quia non per vnum hominē, sed per vnum Angelum peccatum in hunc mundum intrauit, si peccatum intrasse dicatur in mundū, quia peccare cepit aliquis, qui erat in mundo. Vel si de mundo corporali sermo sit, non per vnum hominem, id est Adamū, sed per vnam scēminam peccatum in hunc mundum intrauit. Siquidem Heua antè peccauit, quàm Adam, & ipsa peccante, cepit esse peccatum in mundo.

Si quis obijciat Ambr. in cōmentario exposuisse, per vnum hoīem, id est, per Heuā: Respōdebimus, cōmentaria illa nō cēseri à viris doctis esse S. Ambr. & cuiuscūque sint, eā expositionē, per vnum hoīem, id est, per Heuā, communiter reici non solum à nostris, sed et ab aduersarijs, ut à Zuinglio & cæteris; nec immeritò. Nā illud, per vnum, quod est generis masculini, satis in-

dicat per *hominem*, hoc loco significari virum non feminam. Quod etiam confirmatur ex verbis illis: *In quo omnes peccauerunt*. Nam de eodem loquitur Apostolus, cum ait: *Per vnum*. Et in quo. vtrumque autem est generis masculini.

Accedit quod in toto cap. confertur *CHRISTVS* cum Adamo, vt etiam i. ad Corinthios decimo quinto, vbi dicitur: *In Adam omnes moriuntur, in CHRISTO omnes viuificabuntur*. Itaque cum Apostolus causam peccati, quod in mundum intrauit, referat in Adamū, & non possit hoc intelligi de peccato actuali, cum illud non per Adamū, sed per Heuam initium coeperit, sequitur, vt necessariò intelligatur de peccato originali.

Refellitur *SECUNDO* eadem expositio ex illis verbis: *Et per peccatum mors*. Nam ita intrauit peccatum in mundum, vt intrauit mors: Sed mors non intrauit in mundum ratione solius Adami, quasi ipse solus, aut primus sit mortuus, nam ante ipsum Abel mortuus est, & omnes, vt experimur, etiam infantes moriuntur. Non igitur peccatum intrauit in mundum ratione solius Adami, quia ipse videlicet actualiter peccauerit, & sic peccatum fuerit in mundo, quia fuit in Adamo, qui erat pars mundi, alioqui oportuisset Apostolum dicere, per Adamum peccatum in mundum intrauit, & per Abelem mors.

TERTIO refellitur ex verbis sequentibus. Nam cum Apostolus addit: *Et ita in oēs homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt*: Explicat per mundum, se intellexisse omnes homines. Colligit enim ex eo quod peccatum est causa mortis, ideo in omnes homines mortem transisse, quia per vnum hominem in omnes homines peccatum transferat. Quare cum ait: *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit*, idem est, ac si dixisset, *Per vnum hominem peccatum in omnes homines intrauit*. Et quoniam non intrauit in omnes homines actuale peccatum Adæ, sequitur, vt intrauerit originale.

Iam *ALTERA* expositio, quæ propriè Fabri, Zuin-
glii, & Pelagianorum est, qui per peccatum, quod in mundum intrauit, effectus peccati intelligi volunt, manifesta ratione refellitur. Siquidem Apostolus vtrumque distinctè ponit, peccatum vt causam, & mortem vt effectum. Sic enim ait: *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors*. Quod si nomine peccati intelligeretur effectus peccati, certè per peccatum mors intelligeretur, quæ est primarius, & clarissimus peccati effectus. Ac per hoc cum dicitur, peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, sensus esset, mors in hunc mundum intrauit, & per mortem mors.

Si quis dicat, per peccatum hoc loco non intelligi mortem, sed aliū peccati effectū, quē præcipuū Zuin-
glius esse docet, pronitatem videlicet ad peccandum; in promptu est responsio; non enim pronitas ad peccandum est causa mortis, sed ipsum verum, & propriè dictum peccatum. Nā stipendium peccati mors, ad Romanos sexto. Et, *Anima quæ peccauerit, ipsa morietur*, Ezechielis decimo octauo. Et Adamo nō dixit Deus, quacunque die pronus fueris ad peccandum, sed quacunque die comederis de ligno veritio, morte morieris. *DENIQUE*, apud nos qui re ipsa furantur, aut occidunt, non qui proni sunt ad furandum, vel occidendum extremo supplicio affici solent.

Præterea licet peccatum metonymicè pro pœna peccati interdum accipiat: tamen verbum (peccare) non videtur nisi violenter, & durissimè exponi posse pro eo, quod est, puniri, aut mortalem fieri, aut corporaliter mori; neque in Scripturis vllum testimonium, vt existimo, pro hac acceptione inuenietur.

Cum igitur Apostolus non solum dixerit, peccatum in mundum intrasse per vnum hominem: sed etiam in vno homine omnes peccasse, & quia peccauerunt, & peccatum habent, & peccatores constituti sunt,

A ideo mortem, quæ pœna peccati est, addictos esse: non potest non Apostolo repugnare, qui per vnum hominem solam pœnam peccati, non etiam ipsum verum, proprièque dictum peccatum ad reliquos homines promanasse dixerit. Adde *VLTIMO* quod (vt Concilium Arausicanum II. can. 2. docet) iniustitiam Deo dare cōuincitur qui mortem, quæ est pœna peccati, sine peccato, quod est meritum mortis, ad nos transisse dicit.

TERTIA expositio, quæ maiorem habet verisimilitudinem paulò accuratius refellenda est, vt eam refellit S. Augustinus libro 1. de peccatorum meritis & remissione, cap. 9. & sequentibus, & in epist. 89. ad Hilarium, quæstione 3. *PRIMUM* igitur, peccatum nō imitatione, sed propagatione per vnum hominem in hunc mundum intrasse probatur ex intentione & proposito beati Pauli. Nam in tota ferè epistola ad Romanos, aut certè in maiore parte eius, propositum beato Paulo erat ostendere, omnes homines, tam Iudæos, quam gentiles vocatos esse ad gratiam Euangelij sine vllis præcedentibus meritis. Id autem efficaciter probat in capite quinto, quod nunc habemus in manibus, ex eo quod nullus est homo, qui peccatum non habeat ad se ex prima origine deriuatum; quique Adamo peccante, non peccauerit; qui denique non sit peccator ex prima primi hominis inobedientia constitutus. Quod argumentum Apostoli debile prorsus, atq; infirmum esset, si peccatum primi hominis ad posteros sola imitatione transisset. Quis enim affirmare auderet, omnes homines Adami imitatione peccasse, aut deinceps peccaturos, cum plurimi nihil vnquam de Adamo, aut eius peccato cognouerint.

SECUNDO probatur ex illa particula (*Sicut*) cum enim apostolus dicit, Propterea sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors. Illa particula comparatiua (*sicut*) requirit alteram partem comparisonis, quæ non alia potest esse, quàm ista, ita per vnum hominem (Christum videlicet) intrauit iustitia; & per iustitiā vita: certum autem est iustitiam non intrasse in mundum per imitationem Christi, sed per regenerationem, quæ est per Christum. Ex quo sequitur, vt similiter peccatum non intrauerit in mundum per imitationem Adami, sed per generationem ex Adamo. Non posse autem aliam esse comparisonem ab apostolo indicatam, quàm illā, quæ est inter Christum & Adamum, perspicuum erit, si consulamus interpretes huius loci. Omnes enim expositiones in eandem sententiam recidunt, tres omnino expositiones inuenio.

PRIMA est Originis, quæ sequuntur Ambrosius, Haymo, & alij permulti. Docent hi, sensum apostoli esse imperfectum, alteram. n. partem cōparationis omis-
sam esse, sed supplendam, ut nos supra posuimus.

ALTERA expositio est S. Augustini libro 6. in Iulianum, capite primo, in editione Louanensi cap. 4. alteram partem comparisonis haberi in superioribus verbis, vbi legimus, nos per Christum Deo reconciliatos esse. Vult enim S. Augustinus, quem sequitur sanctus Thomas in commentario huius loci, apostolum reddere rationem, cur per Christum simus Deo reconciliati ac dicere, propterea nos per Christum, quasi per secundum Adamum Deo reconciliari debuissē, quia per vnum hominem, qui est primus Adamus, peccatum in hunc mundum intrauerat, & per peccatum mors. Ita vt verba hoc modo connectantur. Gloriamur in Deo per Iesum Christum Dominum nostrum, per quem nunc reconciliationem accepimus, propterea sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, id est, propterea reconciliationem accepimus per Christum, sicut per vnum, id est, quia eodem modo per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit.

TERTIA expositio, quæ aptissima mihi videtur, est eiusdem Originis in commentario, & sancti Augustini in

in explicatione aliquot propofitionū epiftolæ ad Roman. alteram partem comparationis haberi paulò inferius in illis verbis: *Igitur ficut per vnus delictum in omnes homines in condemnationem, fic & per vnus iuftitiam in omnes homines in iuftificationem vitæ*. Familiare enim eft Apoftolo interrumpere orationem aliquibus interpoſitis, ac deinde reſumere & perficere, quod inchoauerat.

Videmus igitur quæcunque ex poſitio eligatur, ſemper fieri comparationem inter Adamum & Chriſtū. Quod enim Iacobus Faber dicit, ſuperuacaneam eſſe coniunctionem, & , atque hoc modo legendam eſſe Apoftolicam ſenſim: Propterea ſicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, ita in omnes homines mors pertranſiit; quemadmodum etiam legit Zuinglius in libro de Baptiſmo; indignum eſt refutatione, cum oēs codices, Græci, Latini, Syri, eam coniunctionem habeant, nec vlla ſit hæcenus obſeruata in hoc loco lectionis varietas, & Origenes antiquiſſimus auctor, ac poſtmodum alij multi notauerint imperfectam videri Paulinā ſententiam, ob illam coniunctionem, & , quia non dixit Paulus, ita in omnes homines, ſed, & ita in omnes homines mors pertranſiit.

TER TIO probatur ex illis verbis: *Per vnum hominem*. Nam ſi de imitatione ageretur, non dixiſſet Apoftolus, per vnum hominem, ſed per vnum Angelum peccatum intrauit in mundum. Ille enim eſt primus qui peccauit, & eū imitantur, qui ſunt ex parte illius, vt dī Sap. 2. Præterea illud (per) eſt particula cauſalis, vt patet ex toto iſto c. vbi ſæpiſſimè ponitur (per) & ſemper ſignificat veram cauſam, qualis cauſa nō eſt iſ, quem ſolū per accidens, aut materialiter alij imitantur. Et qm̄ qui peccant, non ideo peccant, vt imitentur Adamum, cum, (vt ſuprà diximus) multi nihil audierint de Adamo, & qui de illo aliquid audierunt, non ſoleant de eo cogitare dum peccant, ſequitur, vt non potuerit rectè Apoftolus dicere, per Adamum peccare cæteros.

Atque hoc quidē Eraſmus vidit, & ideo mutauit illud (per) in (propter) vt Apoftolus dicere videatur, propter Adamum, id eſt, occasione Adam peccatū in mundum introiſſe. Sed id fecit Eraſmus & contra codicum Latinorum et veteriſſimorum auctoritatem; in omnibus enim legitur (per) & contra regulas Græcæ linguæ, quæ id poſtulant, vt particula (διὰ) cum regit genitiuum, ſignificet (per) cum regit accuſatiuum, ſignificet (propter) quas regulas ipſe et Eraſmus vbiq; obſeruare ſolet. Nam c. 4. ad Romanos (vt non longè petamus exempla) inuenitur (διὰ) cum accuſatiuo in vltima periodo, quater, & ſemper vertit Eraſmus, vt et cæteri interpretes (propter) c. aut ſ. inuenitur (διὰ) cum genitiuo plus q̄ duodecies, & ſemper verterunt tum Eraſmus, tum cæteri (per) præterquam hoc loco, vbi placuit Eraſmo mutare (per) in (propter.) Et mirabile eſt, quod cum Apoftolus in eadem periodo bis ponat (διὰ) cum genitiuo, dicens: *διὸς ἀνθρώπου ἡ ἀμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἀμαρτίας ὁ θάνατος*. Eraſmus primo loco reddiderit (propter) ſecundo (per.) Perſpicuum igitur eſt, verā lectionem eſſe per vnum hominem, ac per hoc Adamum veram cauſam fuiſſe peccati, cum quo omnes naſcimur.

QUARTO probatur ex illis verbis: *Et per peccatum mors*. Docet enim Apoftolus ita peccatum cauſam eſſe mortis, vt Adam cauſa fuit peccati, quod in mundum intrauit. Sic enim ait: *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors*. Sed certè peccatum non eſt cauſa mortis, per imitationem, aut improprie, vel per accidens, & ex occasione, ſed quia peccatum generat mortem, vt S. Iacobus loquitur in epiftola ſua, c. 1. Igitur Adamus etiā cauſa peccati fuit, non per imitationem, vel improprie, aut

per accidens & ex occasione. Sed quia peccator ipſe effectus, peccatores filios genuit.

QUINTO probatur ex verbis ſequentibus. *Et ita in omnes homines mors pertranſiit*. Nam verbum illud (pertranſiit) indicat modum, quo peccatum, & mors in hunc mundum intrauerunt. Nimirum peccatū & mors, non in ipſo Adamo conſtituerunt, ſed cum ad filios tranſiſſent, non in ipſis quoque finem acceperūt, ſed per filios ad nepotes, per nepotes ad pronepotes, per illos ordine ſuo ad omnes poſteros tranſierunt, vt eadem ſit ratio propagationis naturæ atque peccati.

Quocirca Eraſmus noluit hoc loco vertere, (pertranſiit) vt antiquus interpreter fecerat, ſed (peruaſit) quod verbum non ita explicat propagationem peccati, vt non poſſit et referri ad imitationem. Cæterum, noſtra lectio non ſolū nititur auctoritate interpretis antiquiſſimi & ab vniuerſa Eccleſia approbati; ſed et editione Syriaca, in qua pro Græco verbo *διεβη*, eſt verbum *עבר*, quod eſt hebraicum & proprie tranſire ſignificat. Vnde eſt etiam *מעבר* vadum ſeu tranſitus. Adde quod S. Auguſtinus ſermon. 4. de verbis Apoftoli, propè finem, non ſolū agnoſcit noſtram lectionem, ſed etiam expendit vim verbi (pertranſiit) & in de probat propagationem peccati originalis.

SEXTO probatur ex illis verbis: *In quo omnes peccauerunt*. Nam (vt S. Auguſtinus colligit lib. 4. contra duas epiftolas Pelagianorum, cap. 4.) neceſſe eſt illud (in quo) ſignificare, in quo Adamo, vel in quo peccato, vel in qua morte. Non enim facta eſt mentio in ſuperioribus verbis eiſdem ſententiæ, niſi horum triū; & aliquid ſine dubio antecedens referre debet pronomen (quo) Porro non poteſt rectè exponi (in quo) id eſt, in quo peccato, quia peccatum in lingua Græca eſt generis ſceminini, *ἀμαρτία*, & , in quo, Græcè *ἐν ᾧ* eſt generis masculini.

Nec pōt accipi, in quo, in qua morte, tamenſi mors Græcè ſit generis masculini, *θάνατος*, qm̄ non peccant homines in morte, ſed in peccato potius moriuntur, reſtat igitur, vt, in quo, ſignificet, in quo Adamo, vt ſit explicatio eius, quod dictum erat, per vnum hominē peccatum in hunc mundum intrauit. Ideo enim per vnum hominem peccatum in mundū intrauit & per peccatum mors, & ita in oēs homines mors pertranſiit, quia in illo vno homine oēs peccauerunt. Quod ſi in illo vno homine, Adamo videlicet, omnes peccauerunt, negari non poteſt originale peccatum propagatione, non imitatione trahi. Non enim qui Adamū peccando imitantur in illo peccaſſe dici poſſunt, ſed qui propterea peccatum habent, quia ex illo naſcuntur, qui cum peccaret, omnium perſonam in ſe vno gerebat.

Sed occurrit Eraſmus, ac docet, illud Græcum *ἐν ᾧ* vertendum fuiſſe (quatenus) vel (in quantum) ſine eò quòd, Græcè. n. præpoſitionem, in, non eſſe (ἐν) ſed (ἐν) & ideo ſic ipſe vertit, & eodem modo vertunt hoc tempore omnes Sectarij, qui non tam veritate, quàm nouitate gaudent.

Cæterum, etiamſi non (in quo) ſed (quatenus) legeremus, non ideo tñ argumentum noſtrum labefactaretur. Nam ſi mors in oēs homines pertranſiit, quatenus omnes peccauerunt, ſine dubio infantes etiam peccaſſe negari non poterit, cū eos quoque mortales eſſe, & ſæpè in ipſa infantia mori videamus, atq; eſt peccatum infantium, ſi nullum eſt originale peccatū? an actuale peccatum in eis inueniri poterit, de quibus Scriptura teſtatur, nihil eos egiſſe boni, vel mali? Sed non eſt opus ad hæc deſcendere, cū lectio illa, in quo, veriſſima ſit, & nullo negotio ab aduerſariorum calūnijs defendatur, ſi videlicet nouitati ipſorum obſciantur conſenſum veterum, non ſolū Latinorum, ſed etiam Græcorum, qui proculdubio melius nouerant vim præpoſitionis Græcæ, quàm Eraſmus aut Faber. Igitur

Igitur Chryfoftomus, Theophilactus, Oecumenius Græci, difertis verbis explicant (*in quo Adamo*). Similiter expofuille Hilariū, testatur Auguftinus lib. 4. contra duas epiftolas Pelagianorum, c. 4. Eadem expofitio eft in commentario, qui tribuitur Ambrofio. Eadem eft Haimonis, Anfelmī, Thomæ & aliorum. Porro S. Auguftinus non folū hoc eodē modo conftanter vbique femper expofuit, fed et in lib. 6. contra Iulianum, c. 12. refert expofitionem, q̄ nunc Erasmus & nouatores fequuntur, fuiſſe à Iuliano propoſitam, vt (*in quo*) ſignificet (*in quantum*) vel (*eo quod*) & addit eſſe eam explicationem nouam, diſtortam, falſam, & hominis mirabiliter impudētis, vel potius infanientis. Neque verum eſt, quod Erasmus dicit (*in*) nō ſignificare (*in*) nam in epiftola ad Hebræos, c. 9. quod Græcè habetur ἐν τῷ βρώματι, Erasmus ipſe cum cæteris vertit, in cibis; & illud ἐν τῷ ἀπορίῃ, vertit in mortuis. Nec defunt alia teſtimonia, ſed hæc duo ſufficiunt.

Illud hoc loco addendum eſt, fruſtrā ab Erasmio reprehendi S. Auguſtinum, quod illud (*in quo*) ſignificare putauerit, in quo peccato; cum tñ peccatū Græcè fit generis ſceminini. Nam S. Auguſtinus lib. 1. de peccatorum meritis & remiſſis, c. 10. cum fortè textum Græcum non conſuluiſſet, ſcripſit, illud (*in quo*) ſiue referatur ad Adamum, ſiue ad peccatum, euidentis eſſe teſtimonium pro peccato originali. Idem tñ (vt paulo antè diximus) in lib. 4. contra duas epift. Pelag. c. 4. diſertis verbis monuit (*in quo*) nō poſſe referri ad peccatum, cum (*in quo*) fit generis maſculini, & peccatum apud Græcos generis ſceminini.

SEPTIMO, probatur ex verbis ſequentibus: *Uſque ad legem enim peccatum erat in mundo. Peccatum autē non imputabatur, cum lex non eſſet: ſed regnauit mors ab Adam uſque ad Moſem, et in eos, qui non peccauerunt in ſimilitudinem præuariationis Adæ.* Docet enim his verbis Apoſtolus, ante legem datam peccatū non fuiſſe cognitum, ac per hoc nec reputatum eſſe; peccatū: tñ reuera fuiſſe in mundo peccatū, non ſolū actuale, quod per legē cognoscī cœpit, ſed et originale, quod colligi poteſt ex morte, quæ regnauit in oēs et paruulos, qui non peccauerunt in ſimilitudinem præuariationis Adæ, id eſt, actū, ac propria voluntate, vt peccauit Adam. Sunt autē hoc loco duæ lectiones. VNA eſt cum negatione, vt nos citauimus & expoſuiimus, & hanc ſequuntur Chryſoſtom. & alij Græci poſteriores, & S. Auguſtinus in epift. 89. ad Hilariū. ALTERA eſt ſine negatione, *Regnauit mors ab Adam uſque ad Moſem, etiam in eos, qui peccauerunt in ſimilitudine præuariationis Adæ,* & hanc ſequuntur Origenes, & commentarius, qui Ambroſio inſcribitur, & iuxta hanc lectionem ſenſus eſt, regnauit mors ab Adam uſque ad Moſem, etiam in eos, qui ſolū peccauerūt in ſimilitudinem præuariationis Adæ, hoc eſt, propter ſimilitudinem, quam habent cum Adamo ob communicationem eiufdem peccati.

OCTAVO, probatur ex illis verbis: *Qui eſt forma futuri.* Nam oīum conſenſu dicitur Adam forma futuri, id eſt, Chriſti, quia fuit illi ſimilis in genere, nō in ſpecie. Vterque enim in filios ſuos aliquid diffudit, ſed diſſimiliter quantum ad ſpeciem, quia peccatū Adamus, Chriſtus iuſtitiam. Porro Chriſtus iuſtitiam non imitatione, ſed regeneratione diffudit; igitur & Adam peccatum non imitatione, ſed generatione tranſmiſit. Et ſanè (vt S. Auguſtinus admonet in lib. 1. de peccatorum meritis & remiſſione, c. 14.) Si B. Paulus de ſimilitudine eorum loqueretur, qui exemplum peccandi, vel bene agendi cæteris præbuerunt, non conferret Adamum cum Chriſto, ſed cum Abele. Nam quemadmodum primus fuit Adam, qui exemplo cæteros peccare docuit; ſic primus fuit Abel, qui cæteris bene viuendo præluxit; & quem omnes omnino imitari poterunt. Chriſtum enim, qui tot ſeculis poſterior A-

damo fuit, quantum ad carnem, quomodo tam multi, qui eum præceſſerunt, imitari potuiſſent?

NONO, probatur ex verbis illis: *Iudicium quidem ex vno in condemnationem, gratia autē ex multis delictis in iuſtificationem.* Nam vt idem Auguſtinus in eodē lib. 1. de peccatorum meritis & remiſſione, c. 12. & 13. docet, ſi Adam non eſſet cauſa peccati, quod eſt in eius poſteris, niſi quia poſteri illum imitantur, nulla ratio reddi poſſet, cur Apoſtolus diceret, iudicium ex vno, gratia ex multis. Cur enim non iudicium ex vno, gratia ex vno; vel iudiciū ex multis, gratia ex multis? Nā quemadmodum iudicium Dei homines condēnat ob multa delicta, q̄ ex vno illo Adami delicto didicerunt; ita gratia Dei homines iuſtificat à multis delictis, quæ ex illo vno Adami delicto didicerunt. Sicut enim inter delictum Adami & damnationem aliorum ſunt media multa propria delicta: Sic etiam inter delictum Adami, & iuſtificationem aliorum ſunt media multa propria delicta.

At ſi concedatur, Adamum cauſam fuiſſe peccati omnium poſteriorū per generationem, cauſa illius diuerſitatis in promptu eſt. Propterea ſiquidem iudiciū eſt ex vno in condemnationem, gratia verò ex multis delictis in iuſtificationem, quod Adā vnum tñ in nos delictum carnali generatione tranſmiſerit, & ex eo tota maſſa generis humani damnata ſit; Chriſtus verò non ab vno illo, duntaxat quod nāſcendo contraximus, ſed ab omnibus alijs, quæ malè viuendo adieci-mus, ſpiritali nos regeneratione iuſtificet.

DECIMO probatur ex illis verbis: *Sicut per inobedientiam vnus hominis peccatores conſtituti ſunt multi, ita per vnus obedientiam iuſti conſtituentur multi.* Hic enim non ſolū habemus comparationem Adami cum Chriſto, de qua ſæpè iam loquuti ſumus, ſed et vnam vnus Adami inobedientiam communē fuiſſe multis, & ita communem, vt per illam peccatores verè conſtituantur. Quia verò non poſſunt peccatores alij per aliorum peccata conſtitui, ſequitur vt inobedientia Adami, non vt in illo erat, ſed vt ad poſteros generatione tranſfunditur, omnes eos peccatores conſtituat, qui ex ipſo naſcuntur.

Accedat POSTREMO definitio Concilij MILEVITANI, c. 2. quæ docet, locum Apoſtoli ad Romanos 5. *Per vnum hominē peccatū in hunc mundū intrauit, &c.* non aliter eſſe intelligendum, q̄ de peccato originali, quod generatione contrahitur. Quod autē Erasmus dicit, Concilium fuiſſe particulare, ac propterea ſeſdecrotis eius minime teneri, ſuperbè ac temerè dictū nobis vī, præſertim cum illud Concilium ab Apoſtolica ſede ſit confirmatum, vt conſtat ex epiftola Innocētij I. ad Concilium Mileuitanum, quæ epift. habetur in 1. tom. Conciliorum, & inter epiftolas S. Auguſtini nu. 93. Relatum quoque eſt hoc decretum Concilij Mileuit. in corpus Iuris Canonici, de conſecratione, diſt. 4. can. Placuit. Et denique Concilium vniuerſale noſtro hoc ſeculo Tridenti celebratum ſeſſ. 5. idem decretū verbis iſſdem renouauit, vt iam nulli, qui Catholicus haberi velit, de huius loci Apoſtolici explicatione liceat dubitare.

CAPVT IV.

Idem probatur ex alijs teſtimonijs Scripturæ diuinæ.

PRÆTER locum Apoſtoli iam explicatum, ſunt alia multa in Scripturis vtriuſque teſtamenti, ex quibus nos præcipua adducemus.

PRIMVS locus eſt in lib. Ioh. c. 14. quem S. Auguſtinus, cæteriſq; Patres paſſim allegare ſolent ex verſione 70. interpretum, his verbis: *Nemo mundus à ſorde, neq; infans,*

infans, cuius est vnus diei vita super terram, & respondent verba Græca: *Τὸ γὰρ καθαρὸν ἐστὶ τὸ πῦρ, ἀλλ' οὐδὲν ἐστὶν ἡμῖν ἡμῖν παρὰ τὸν θεόν, αὐτὸς ἐστὶν ὁ πῦρ.* In codice Hebraico non difficulter idē sensus inuenitur. Sic. n. legimus, *מִי יִתֵּן שְׁחֹר מִשְׁכָּא לֹא אֶחָד אֶת־הָרֹצִים יָמֵי* q̄ verba hoc sonant: *Quis dabit mundum ab immundo? non vnus* (mundus videlicet est) *etiamsi breues dies eius.* Interpres noster sic reddidit: *Quis pōt facere mundum de immundo conceptū semine? nōne tu qui solus es? breues dies hominis sunt.* Quæ lectio, tametſi aliquid addit ad verba Hebraica per modū paraphrasis; tñ quoad sensum optūm conuenit cum ipso Hebraico textu, præsertim vt nunc scribit & distinguitur. Nā illud *מִשְׁכָּא* p̄prie (ab immundo) vel (de immundo) significat, cui noster interpretes explicādi gratia adiunxit, *Semine*: Septuaginta verò, aut acceperunt immundū pro immunditia, aut legerunt *שְׁחֹר* pro *מִשְׁכָּא* illud aut *אֶחָד* noster interpretes accepit per modum interrogantis, & ideo vertit, *nonne tu qui solus, siue vnus es?*

Septuaginta verò interpretati sunt per modum negantis, & ideo dixerūt, *Sed ne vnus.* Sic ēt interpretes noster illū, *Breues dies eius*, coniunxit cū sequenti versu, vt coniungunt ēt Hebræi, qui inde incipiunt nō solū nouum versum, sed ēt nouum caput, & ideo vertit: *Breues dies hominis sunt, numerus mensium eius apud te est.* At septuaginta coniunxerunt ea verba cum precedentib; & ideo verterunt etiamsi *vnā dies sit vita eius.*

Itaque vtrāque versionē, & nostrā latinā vulgatam, & illā septuaginta virotū verba Hebraica ferre possunt. Et cū nostra sit à Cōcilio Oecumenico approbata, & illa ab omnibus penē veteribus, quod attinet ad hunc locum, celebrata, neutra contemnenda est.

Et quidem iuxta nostram editionem sumitur argumentū pro peccato originali, ex eo quod si solus Deus pōt mundare hominem de immundo conceptū semine, sequitur eundem hominē ab ipsa conceptione esse immundū. Non. n. mundari egent, nisi immundi. Hæc aut immunditia sine dubio non corporalis, sed spiritalis est, nā à corporali immunditia, mundari homo ēt ab homine potest. Denique in Scripturis immunditia pro peccato accipitur. Isa. 64. *Facti sumus ut immundi omnes nos, & tanquam pannus mēstruata omnes iustitiæ nostræ.* Et Zachariæ 3. *Auferte uestimenta sordida ab eo, & dixit ad eum, ecce abstuli à te iniquitatē tuam.* Porro iuxta editionem Septuaginta interpretū testimonium est adhuc illustrius. Nam si non est mundus à sorde infans vnus diei, profectō peccatū quoddam omnibus nobis ab ipsa conceptione inhæret.

Alterum testimonium habetur in Psal. 50. in illis verbis: *Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.* Vbi primo loco sciendum est, non impedire argumentum pro peccato originis, quod in numero multitudinis dicat homo concipi in peccatis, cū peccatum originis vnum sit, non multa. Nam re vera in Hebraico fonte numerus est singularis; *וְעַתָּה יְהוָה יִתְחַנֵּן אִמִּי* & ideo S. Hieronymus, & alij ferē oēs reddiderunt in iniquitate, & in peccato. Adde quoque ex S. Augustino in Enchiridio, c. 44. & 45. posse ēt peccatum originale significari nomine peccatorum & iniquitatum, tum quia non est iniustitia in Scripturis, & in profanis auctorib; figura intellectionis, qua numerus multitudinis ponitur pro numero singulari, & contra numerus singularis pro numero multitudinis, tum quia in peccato illo primo Adami, qd à posteris generatione contrahit, multæ fuerunt iniquitates, supbia, infidelitas, inobediētia & aliæ.

Deinde illud est obseruandum non posse hunc locum deprauari ab aduersarijs, quasi peccatum in hoc testimonio accipiat per improprie, id est, pro mortalitate, aut morbo aliquo. nam eæ voces, *וְעַתָּה יְהוָה יִתְחַנֵּן אִמִּי* p̄prie verum peccatum significant, & eedem voces in eodem Psal. sepius repetuntur, & semper accipiuntur

A pro vero & proprie dicto peccato, quale fuit adulterium Davidis cum Bethsabee, quod in eo Psalmo potissimum deploratur.

Postremo non licet hanc Davidis confessionē de torquere ad peccata parentum, qui eum genuerunt, quasi dicere voluerit, parentes suos peccasse, cū genuerunt. Nam in primis satis constat, Davidem non ex fornicatione, vel adulterio, sed ex honesto, & sancto coniugio natum. Deinde cū David in toto hoc Psal. argumenta conquirat, quibus diuinā misericordiam ad se flectat, non debuit peccata parentum allegare, sed miseriam suam exponere. Et hoc est, quod faciat, cū se miserum ab ipsa conceptione fuisse dicit. Præterea verbum illud *וְעַתָּה יְהוָה יִתְחַנֵּן אִמִּי* non refertur ad actionem gignendi, in qua peccatum esse solet, qñ parentes gignendo peccant, sed ad formationem corporis, quæ post parentum concubitum à Deo fit. Verè enim, ac sapienter dixit sancta illa Martyrum Machabæorum mater: *Nescio qualiter in utero meo apparuisſis, neque enim ego spiritum, & animam donavi vobis, & uitam, & singula membra non ego ipsa concepigi; sed enim mundi creator, qui formauit hominis naturam, quique omnium inuenit originem, &c.* in lib. 2. Machabæorum 7. cap.

Sic etiā altera illa vox *וְעַתָּה יְהוָה יִתְחַנֵּן אִמִּי* proprie non significat gignere, aut concipere, sed calefacere, & fouere. Proinde refertur ad illud tempus, quo factum iam formatū, & animatum mater in vtero fouet, & fouendo calefacit. Certum aut est nullum interuenire parentum peccatum, vel cū proles concepta formatur, vel cū iam formata in vtero confouetur. Et fortasse ad calūnias futurorum hæreticorum tollendas, Spiritus sanctus noluit hoc loco vti vocabulis, quæ proprie significant gignere, vel concipere, quæ sunt *וְעַתָּה יְהוָה יִתְחַנֵּן אִמִּי*.

Iam verò ex nouo testamento habemus in primis verba illa Præcursoris Dñi, Io. 1. *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Quo loco in textu Græco legitur in num. singulari *τὸν ἀπαρτίζαν τὸ νόσος*, *Ecce qui tollit peccatum illud mundi.* Quod est autem peccatum illud mundi, nisi commune illud peccatum, quod per vnum hominem in hunc mundum intrauit, vt ex Apostolo supra citauimus?

Deinde habemus illud Io. 3. *Qui non credit in filiū, ira Dei manet super eum.* Vbi notat S. Augustinus lib. 6. in Iulianum, c. 12. nō esse dictū, ira Dei veniet super eum, sed manet super eum, quia iam antea erat, & manet in omnibus filijs Adæ, nisi per Christum tollatur.

Tertio habemus illud Rom. 3. *Omnes peccauerūt, & egent gloria Dei.* Certè enim si omnes peccauerūt, non excipiuntur paruuli à peccato. Paruuli autē propria voluntate nihil boni, aut mali egerunt, vt idem Apostolus ait ad Rom. 9. Igitur omnes peccasse dicuntur, quia filij illius sunt, in quo omnes peccauerunt, ad Rom. quinto.

Quarto habemus comparisonem illam Adami cum Christo, gratiæ cum peccato, resurrectionis cum morte, quam idem Apostolus facit in priore epist. ad Corinth. c. 15, ex qua comparisonē manifestè colligitur, ita omnes, qui ex Adamo nascuntur, peccatum & mortis æternæ debitum contrahere, sicut omnes, qui renascuntur in Christo, gratiam iustificationis, & beatæ resurrectionis pignus acquirunt.

Quinto habemus insignem illam Apostoli rationationem in epist. posteriore ad Cor. c. 5. *Si vnus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt. Et pro omnibus mortuus est Christus.* Vbi primum conditionalis consequutio ponitur, si vnus pro omnib; mortuus est, ergo oēs mortui sunt. Deinde absolute assumitur, Christus pro omnib; mortuus est. Relinquitur autē, vt absolute cōcludamus, ergo omnes mortui sunt. Et satis apertè loquitur B. Paulus de morte omnium, non tam corporali, q̄ spiritali. Dicit enim Christum mortuum

mortuum esse, ut qui uiuunt, iam non sibi uiuant, sed A Deo. Et paulo post clariùs, quod dixerat, CHRISTVM pro nobis mortuum, dicit, Nos Deo per Christum recōciliatos. Et paulo post clarissimè, dicit, eum qui peccatū non fecerat, pro nobis peccatum, id est, hostiam pro peccato, factum, ut nos efficeremur iustitia Dei in illo. Iam igitur cum constet, CERVSTVM pro nobis omnibus omnino mortuum, atque hostiam pro peccato factū esse, sequitur omnes omnino, sine vlla exceptione cōditionis, sexus, ætatis, mortuos esse in Adamo, & redemptore, seu iustificatore indiguiffe.

SEXTO habemus illud Galat. 3. Conclufit Scriptura, omnia sub peccato, ut remiffio per Christum daretur credentibus. Est enim infra huius loci, Scripturam demonstrare, omnes homines esse peccatores, nec posse nisi per Christum ad indulgentiam peruenire.

SEPTIMO, habemus illud Ephel. 2. Eramus & nos B natura filij iræ, sicut &c. Dicimur enim natura filij iræ, quia à natiuitate, vel quia ex natura peccato primi hominis vitiata, reatum peccati trahimus, ex quo iræ, atque vindicta diuinæ obnoxij sumus. Aliqui interpretantur illud (natura) ac si dictum esset prorsus. Quam interpretationem S. Hieronymus in commentario non rejicit, quin etiam fatetur, vocem esse ambiguum, tametsi priorem ipse expositionem sequitur.

S. autem AUGUSTINVS lib. 6. in Iulianum, c. 4. grauiore censura eam interpretationem dignam esse censuit. Sic enim ait: Quod autem dicis, ubi ait Apostolus, natura filij iræ, posse intelligi, prorsus filij iræ. Nōne hinc admoneri debuisti, antiquam contra vos defendi Catholicam fidem: quia non ferè inuenitur Latinus codex, si nō à vobis nunc incipiat emendari, vel potius in mendum mutari, ubi non, natura, sit scriptum? Quod utique cauere debuit interpretum antiquitas, nisi etiam fidei hæc esset antiquitas, cui caput vestra resistere nouitas. Hæc ille, qui ex eo, quod omnes codices Latini habent, natura, rectè colligit, hoc loco non esse vocem ambiguum, qm̄ si ita esset, aliquis vertisset (prorsus) aliquis (natura) nunc aut omnes eodem modo, verterunt, quia oēs eodem modo testimonij hoc Apostolicum intellexerunt. ac de Scripturis quidem hæc loca sufficiant.

CAPVT V.

Probatur eadem veritas testimonijs Patrum, qui ante Pelagianam hæresim exortam scripserunt.

SECUNDO loco confirmanda est veritas testimonijs, ac traditione Ecclesiæ. ac PRIMO adferemus testimonia Patrum illorum, qui ante Pelagianam hæresim exortam scripserunt. DEINDE addemus Ecclesiæ decreta, quæ propriè hæresim istam damnauerunt.

PRIMVS igitur prodeat S. DIONYSIVS Areopagita, qui in lib. de Eccles. hierarch. c. 3. part. 3. peccatū primi hominis toti naturæ humanæ adscribit: Humanam, inquit, naturam, initio stolidè à diuinis beneficijs prolapsam, obnoxia passionibus varijs vita suscepit, & mortis corruptibilis finis. Quippe perniciofa illa à vera bonitate defectio, & sacræ in paradiso legis præuaricatio eam, quæ sponte sua blandè mulcentibus, atque infestis aduersarij fraudibus cedens vitale excusserat ingum, his quæ sunt diuinis bonis contraria tradidit. Quibus verbis Dionysius PRIMVM docet, humanam naturam diuinis beneficijs, quæ in creatione acceperat spoliata, obnoxiam factam esse passionib. quoad animam, & morti, quoad corpus. DEINDE rationem reddit huius spoliationis, ac dicit, id factum esse, quia natura humana sponte cedens fraudibus Satanæ vitale ingum excussit. Ista enim defectio à vera bonitate tradidit eam his, quæ sunt contraria diuinis bonis, id est, passionibus & mortalitati.

Vbi vides S. Dionysium non solum peccatam, sed et culpam toti naturæ tribuere. Quod idem paulo infra his verbis docet: Oberrans itaque (natura humana) & à recto itinere ad eum, qui veraciter DEVS est, tendente auersa, & perditis, atque maleficis turmis subiecta, minime aduertit, se pro Dijs, atque amicis, infestis hostibus fuisse obsequutam.

SECUNDVS testis prodeat S. IGNATIVS, qui in epist. ad Trallianos ita loquitur: Vos ergo succincti manserunt dunc imitatores estote passionum Christi, & dilectionis eius, qua dilexit nos, dans semetipsum pro nobis, ut nos sanguine suo mundaret ab antiqua impietate.

TERTIVS sit S. IVSTINVS Martyr, qui in dialogo cum Triphone sic ait: Ad amnem eum non ideo remisse pro comperto habemus, quod vel Baptismi lauatione, vel Spiritus in specie columbæ aduentu opus ei fuerit, si cur nec nasci, & crucifigi propter functionis huiusmodi indigentiam, sustinuit: sed humani generis causa, quod per Adam in mortem, & fraudem, seductionemque serpentis conciderat, ut interim propriam pro se malignè agentis, cuiusque culpam taceam. Hic videmus, non solam mortem, sed et serpentis seductionem toti generi humano communem esse, & Christum crucifixum esse pro peccato, tum communi toti naturæ humanæ, tum proprijs vnus cuiusque, id est, pro peccato tum originali, tum actuali.

QUARTVS sit S. IRENÆVS, lib. 5. c. 17. Deleuit, inquit, chirographum, debita nostra, affigens illud cruci, uti quemadmodum per lignum facti sumus debitores Deo, per lignum accipiamus debiti remissionem. Vide eundem lib. 3. c. 20. & rursus alium locum apud Augustinum lib. 1. in Iulianum, c. 2.

QVINTVS sit TERTVLLIANVS, qui in li. de anima, c. 40. sic ait: Omnis anima eousque in Adam censetur, donec in Christo recensatur: tamdiu immunda, quamdiu recensatur. Peccatrix autem quia immunda.

SEXTVS, ORIGENES hom. 8. in Leuiticum: Quæcumque anima, inquit, in carne nascitur, iniquitatis, & peccati sordè polluitur, propter quod dictum est, Nemo mundus à sordè, nec infans, cuius est vnus diei vita super terram.

SEPTIMVS, S. CYPRIANVS lib. 3. epist. 8. ad Fidum: Infans, inquit, recens natus nil peccauit, nisi quod secundum Adam carnaliter natus, contagium mortis antiquæ prima natiuitate contraxit.

OCTAVVS, S. ATHANASIVS serm. in illud: Omnia mihi tradita sunt, sub initium: Postquam, inquit, peccauerat, & lapsus fuerat homo, eiusque lapsu perturbatis omnibus, mors inualuisset ab Adam vsque ad Christum, terraq; execrationi data esset, infernus apertus, paradysus clausus, cælum infensum, & tandem corrupto, & interempto homine inualuisset diabolus contra nos, &c.

NONVS, S. HILARIVS, qui in explicatione Psalmi 118. exponens illa verba ad finem totius Psalmi. Viuet anima mea, & laudabit te, sic ait: Viuere se in hac vita nō reputat, quippe qui dixerit, Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea. Scit se sub peccati origine, & sub peccati lege esse natum.

DECIMVS, S. BASILIUS, qui in expositione Psalmi 32. explicans illud: Diligit misericordiam, & iudicium, misericordia Domini plena est terra. Nequit, inquit, homo mundo corde, ac liber omnino à sordè peccati inueniri, et si vnus diei tempore supra terram vixerit. Quamobrem si quis videat quotidie malitiam inualefcentem, ac depafcentem homines, & fragile genus hominum mille mortibus delictorum gratia dignum, tanto admirabitur magis diuitias bonitatis diuinæ tolerantia, & longanimitatis. Vide alium locum eiusdem apud Augustinum lib. in Iulianum primo, c. 2.

VNDECIMVS, S. AMBROSIVS, qui in apologia David c. 11. sic ait: Antequam nascamur, maculamur contagio, antequam vsuram lucis, originis ipsius excipimus in iuriam, in iniquitate concipimur. Et infra: Merito David deplorauit

deplorauit in fe ipfa inquinamenta naturæ, quod prius inceperet in homine macula, quam vita. Item lib. 1. de penitentia, c. 2. fic ait: Omnes homines sub peccato nascimur, quorum ipse ortus in vitio est, ficut habes lectum, dicente David, Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum. Vide alia multa loca etiam clariora apud Augustin. lib. 1. in Iulian. c. 2. & lib. de nuptijs, & concupifcentia, c. 35. & lib. 1. ad Bonifacium, c. 11.

DVODECIMVS, AVCTOR comment. in epiftolas B. Pauli, quæ S. Ambrosio tribuunt. Is enim, vt Ambrosius à viris doctis esse non creditur, ita equalis Ambrosij sine dubio fuit. Vixit enim tpe Damasi Pape, vt ipse testatur in comment. c. 3. prioris ad Timotheū. Hic igitur auctor in comment. c. 5. ad Romanos, fic ait: Manifestum est itaque in Adam oēs peccasse, tanquam in massa, ipse enim per peccatum corruptus, quos genuit, oēs nati sunt in peccato. Ex eo igitur omnes peccatores, quia ex ipso sumus omnes. Item in cōment. c. 4. ad Hebræos: Iuxta similitudinem carnis sine peccato, quia natura, q̄ veram suscepit, similis est carnis nostræ, peccata verò nequaquam habuit, quæ caro nostra de parentibus contraxit, quia tale fuit originale peccatum in carne primi hominis, vnde & pœna, & remedium fieri potuiffet.

TERTIVSDECIMVS, CYRILLVS Hierofolymitanus catechesi 2. Per hunc, inquit, Pater noster e Adam pulsus est, & pro paradiso admirando quodā modo sponte sua fructus ferente, terram spiniferam accepit. Quid igitur (dixerit aliquis) decepti perijmus: nunquid non est deinceps salus? cecidimus, an non licet refurgere?

QVARTVSDECIMVS, S. GREGORIUS Nazianzenus oratione 3. de pace, fic ait: Totus lapsus sum, atque ex primigeni hominis inobedientia, & diaboli fraude condemnatus sum. Et in 2. orōne in S. Pascha, dicit, nos oēs ab initio per peccatum lapfos. Vide etiam alia loca apud Augustinum lib. 1. in Iulianum, c. 2.

QVINTVSDECIMVS, S. HIERONYMVS in commentario c. 6. Osee Prophetæ. Et ibi, inquit Deus, hoc est in Paradiso, omnes prauaricati sunt in me, & in similitudinem prauaricationis Adam. Non enim mirum, si quod in parente præcessit, etiam in filiis condemnatur. Item in comment. c. 2. Micheæ: Unusquisque nostrum cum Adā de paradiso cecidit, & in huius mundi captiuitate versatur. Vide alium locum apud Augustinū loco citato.

SEXTVSDECIMVS, RVFFINVS in comment. Psal. 50. Ego, inquit, conceptus contraxi mecum iniquitatem originalis delicti. Nunquid de adulterio David natus erat, de Iesse iusto viro, & coniuge eius? Quid est ergo quod se dicit, in iniquitatibus conceptum esse, nisi quia deprehenditur iniquitas ex Adam? nemo nascitur, nisi trahens culpam, & culpæ pœnam. Fortasse Rufinus hæc scripsit post hæresim Pelagianorum exortam: tamen placuit eius testimonium hic adscribere, quia vixit idem auctor etiam ante illud tempus.

SEPTIMVSDECIMVS, S. SIRICIVS Papa, in epist. 1. ad Himerium, c. 2. fic ait: Infantibus, qui necdum loqui valent per atatem, vel his quibus in qualibet necessitate opus fuerit sacra vnda Baptifmatis, omni volumus celeritate succurri, ne ad nostrarum perniciem tendat animarum, si negato desiderantibus fonte salutari vnusquisque exiens de seculo, & regnum perdat, & vitam.

DECIMVS OCTAVVS, S. IOANNES CHRYSOSTOMVS in homil. ad Neophytos: Venit, inquit, semel Christus. inuenit nostrum chyrogaphum paternum, quod scripsit Adam. Ille initium induxit debiti, nos fœnus auximus posterioribus peccatis. Sic enim vertit verba de verbis S. Augustinus lib. 1. in Iulianum, vbi etiam diligenter notauit, Chrysostomum non fuisse contentum dicere: chyrogaphum paternum, sed addidisse, nostrum, vt intelligeremus, ad nos etiam pertinere, & nostrum esse ipsum Adæ peccatum. Alia loco Chrysostomi vide in ferius c. 9. vbi soluuntur argumenta.

DECIMVS NONVS, S. AVGVSTINVS in lib. 1. ad Simplicianum (quem scripsit antequam Pelagiana hære-

A sis orta esset, vt ex retractationibus perspicuum est) nā in eo lib. q. 1. fic ait: Illud, est ex pœna originalis peccati; hoc, est ex pœna frequentati peccati. cum illo, in hac vitam nascimur, hoc, viuendo addimus. Et rursus q. 2. Sunt igitur omnes homines, quandoquidem vt Apostolus ait, in Adam omnes moriuntur, à quo in vniuersum genus humanum origo ducitur offensionis Dei, vna quædā massa peccati, supplicium debens diuinæ, summaq; iustitiæ, quod siue exigatur, siue donetur, nulla est iniquitas. His addi possunt RETICIVS & OLYMPVS, duo veteres Patres, quorum opera non extant, sed eorum testimonia citat S. Augustinus lib. 1. in Iulianum, c. 2. Habemus igitur auctores suprā viginti, qui futuram Pelagianam hæresim de peccato originali redarguendo, ac refellendo præuenerunt.

B

CAPVT VI.

Probatur eadem veritas ex definitione Ecclesiastica.

NVNC adferemus iudicia non singulorū hominū, sed ipsarum Ecclesiarum, siue Conciliorū, quibus error ille Pelagij, Cēlestij & Iuliani, quem Faber, Erasmus & Zuinglius nostro seculo renouarunt, publice damnatus fuit. Habemus autem iudicia totius orbis terrarum.

PRIMUM enim in Oriente Concilium PALESTINVM, Episcoporum 14. errorem hunc ita damnauit, vt Pelagium ipsum ad eundem errorem damnandū cōpulerit. Meminit huius Synodi S. Augustinus lib. 1. in Iulianum, c. 2. epist. 106. & alibi.

DEINDE in Occidente habemus ex Africa Concilium MILEVITANVM, quod in 2. can. ita statuit: Placuit, vt quicumque paruulos recentes ab vteris matrū baptizandos negat, aut dicit, in remissionem peccatorum eos quidē baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, qđ lauacro regenerationis expietur, anathema sit.

Habemus item ex Africa Concilium CARTHAGINENSE nationale frequentissimum, Episcoporum videlicet CCXVII. quod post confirmationem à Zozimo summo Pontifice obrentam, à toto orbe receptū fuit, vt refert S. Prosper in Chronico ad annum CCCCXX.

D

Ex Hispania habemus Conciliū TOLETANVM VI. can. 1. vbi sic legimus: Ex his tribus diuinitatis personis solum filium fatemur ad redemptionem humani generis propter culparum debita, quæ per inobedientiam Adæ, originaliter, & nostro libero arbitrio contraximus, resoluenda, à secreto Patris, arcanoque prodisse, & humanitatem sine peccato de sancta semper Virgine assumpsisse. Vide etiam Concilium Toletanum XII. can. 2.

Ex Gallia habemus Conciliū ARAVSIANVM II. can. 2. vbi sic legimus: Si quis soli Adæ prauaricationem suā, & non eius propagini asserit nocuisse, aut certè mortem tantum corporis, quæ pœna est peccati. Non autem & peccatum, quod est mors animæ, per vnum hominē in omne genus humanum transisse testatur, iniustitiā Deo dabit, contradicens Apostolo dicenti, Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, &c.

E

Ex Germania habemus Conciliū MOGVNTINVM, can. 5. vbi sic legimus: Hoc primorum hominum peccatū propagatione in omnes homines transiit, & secum pœnam suam trahit, vt sint omnes homines iræ Dei, damnationis, & mortis rei, & ad peccatum proni.

Ex Italia habemus responsa veterum summorum Pontificum, Innocentij, Zozimi, Cēlestini, Leonis, Gregorij. Nam B. Innocentius I. exortum errorem istum, tempore sui Pontificatus, apertè dānauit, vt Augustinus testatur lib. 1. in Iulianum, c. 2. & epist. 157. Extrat autem epist. eiusdem INNOCENTII ad Conciliū Mileuita-

Mileuitanum, in qua confirmat eius Concilij decreta, & inter alia sic loquitur: Si ergo nihil volunt officere nō renasci, fateantur necesse est, nec regenerationis sacra fluēta prodēse, &c. B. ZOZIMI epistola ad Episcopos totius obis nō extat, sed eius hęc verba recitat S. Augustinus in epist. 157. ad Optatum: Fidelis Dominus in verbis suis, eiusq; Baptismus re, ac verbis, id est, opere, cōfessione, & remissione vera peccatorum, in oī sextu, etate, conditione generis humani, eandem plenitudinem tenet. Nullus. n. nisi qui peccati seruus est, liber efficitur, nec re demptus dici pōt, nisi qui verē per peccatū fuerit ante captiuus, sicut scriptum est; Si vos filius liberauerit, verē liberi eritis. Per ipsū n. renascimur spiritualiter, per ipsū crucifigimur mūdo: ipsius morte mortis ab Adā oīb. nobis introductæ, atq; transmissæ uniuersa aīa illud propagatio ne contractum chyrographū rumpitur, in quo nullus oīno natorū, antequā per baptismum liberetur, non tenetur obnoxius. Post hęc verba recitata ita subiūgit Augustin⁹: In his verbis. Apostolica sedis tam antiqua, atq; fundata, & clara est Catholica fides, vt nefas sit de illa dubitare Christiano.

B. CALESTINVS in epist. ad Gallos prima, post finē epistolę annectit aliquot capitula, quib. quidquid cōtra riū est, minimē Catholicū habendū esse pronūciat, in 4. cap. sic ait: In prauaricatione Adā oēs hoīes naturalem possibilitatē, & innocentia perdidisse. In cap. 12. sic rursum loquitur: Illud qđ circa baptizandos in vniuerso mūdo sancta Ecclesia vniūformiter agit, nō ocioso contemplan tur intuitu, cū siue paruuli, siue iuuenes ad regeneratio nis veniūt Sacramentū, nō prius fontē vitę adeūt, quā exorcismis, & exufflationib. clericorū, spiritus ab eis im mundus abigatur: vt tūc verē appareat, quo mō princeps mūdi huius mitat foras, & quo mō prius alliget fortis, & deinceps vasa eius diripiātur in possessionē trāsata victo ris, qui captiuā ducit captiuitatem, & dat dona hoīnibus.

S. LEO I. epist. 86. ad Nicetā Aquiliensem ita loquit: Sed ab istis ideo per naturalē industriā dicitur praueni ri, vt quę ad gratiam proprio clara sit studio, nullo videatur peccati originalis vulnere sauciata. Ideo etiam paru los dicunt, si sine Baptismo hinc de seculo exierint, nō posse damnari, neque reos in peccato Adā teneri, sed ad regnū, vel ad uitā eternā sine ulla cunctatione venire, cū Apostolus dicat, Per unum hoīem peccatū in hunc mūdū intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines per transiit, propter quod & ipsi paruuli baptizantur.

S. GREGORIUS in epist. 53. lib. 7. ad Secundinum: Illud, inquit, incertum nō est, quia nisi sacri Baptismatis gratia, fuerit renatus homo, omnis anima originalis pec cati vinculis est obstricta. His accedunt POSTREMO Concilia vniuersalia duo, FLORENTINVM & TRI DENTINVM, quorum illud in literis vnionis sic docet: Illorum autem animas, qui in actuali mortali peccato, vel solo originali decedunt, mox in infernum de scendere, pōnis tamen disparibus puniendos: Istud autē sels. quinta id decreto de peccato originis, ad verbum repetit decreta Conciliorum veterum Mileuitani & Arausiacani. Quę cum ita sint, nulla omnino remanet de fide Catholicę Ecclesię dubitatio: vt nō potuerint Erasmus, Faber, Zuinglius atq; Anabaptistę sine in credibili temeritate errorem toties damnatum, ite rum innouare.

CAPVT VII.

Res eadem rationibus confirmatur.

SEd accedant POSTREMO etiam rationes, ex varijs principijs ductę. PRIMA ratio ducitur ex Baptismo, eaq; inuicta prorsus & insolubilis, qua veteres passim vsi sunt. Infantes continuō baptizandi sunt, si periculum sit, ne in ea etate moriantur, vt ex Aposto lica traditione docet S. Dionysius in lib. de Ecclesiastica Hierarchia, cap. vlt. Origenes hom. 8. in Leuiticū,

A B. Cyprianus li. 3. epist. 8. S. Hieronymus li. 3. aduersus Pelagianos extremo, S. Augustinus lib. 4. de Baptismo, cōtra donatistas, c. 24. neq; id Pelagianus, aut Zuinglius, vel Erasmus negauerunt: & semper in Ecclesia fuit hęc sollicitudo fidelium, vt diligētissimē prouiderent, ne quis omnino, siue adultus, siue infans absque Baptismo decederet, vt perspicuū est ex epistola Siricij, suprà citata, ad Himerium, c. 2. & ex epist. 28. S. Augustini, ad S. Hieronymum. Et preter Apostolicam tra ditionem habemus verbum ipsam scriptum, quod ea traditio nobis explicuit clarius: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei. Ioan. 3.

Certum autem est, Baptismum dari ad remissionē peccati. Nā q baptizatur, renascuntur ex aqua, & Spi ritu sancto, Ioan. 3. Cur autē renasci debet per gratiam, cuius generatio corrupta non fuit per peccatum?

ITEM qui baptizantur, moriuntur peccato & resur gunt, vt in nouitate uitę ambulent. Roman. 6. Quo mo do verō mori potest peccato, qui peccatum nullum habet? RVSVS qui baptizantur, mundantur & lauā tur. Ephes. 5. Mundans eam lauacro aquę in uerbo uitę. Tit. 3. Per lauacrum regenerationis et renouationis, &c. Actorū 22. Abluc peccata tua inuocato nomine ipsius. Qui autem fieri potest, vt mundetur & lauetur, qui for des, aut maculas nullas habet?

DENIQVE idem ostendit forma Baptismi. Siue. n. per formā intelligamus verba illa: Ego te baptizo, &c. Siue symbolū illud externum, qđ est similitudo rei inter nā; falsa erit forma Baptismi, vt concilia allegata te stantur, si Baptismus non datur in remissionem pecca torum. Nam quid est: Ego te baptizo, nisi, ego te lauo, vel mundo, iuxta Scripturas definientes Baptismum, lauacrum regenerationis, quo mundamur in verbo vitę; quid verō significat Symbolum illud externum, quo mergimur in aquam, emergimus ex aqua, nisi (vt Apostolus ipse docet Roman. 6.) Mori nos peccato, ut resurgamus iustitię: Quare dubitari non potest, quin infantes, quibus necessarium esse baptismum ex ver bo Christi & Apostolica traditione monstratum est, peccatum habeant, quod secum ex vtero matris ad duxerint.

SECUNDA ratio dicitur à ceremonijs Baptismi anti quissimis, & in Ecclesia vniuersa celebratis exorcismo videlicet & exufflatione. Quo argumento vtitur pas sim S. Augustinus, vt lib. 1. de peccatorū merit. & re mis. c. 34. lib. 1. de nuptijs & cōcupiscētia, c. 20. & li. 6. in Iulianū, c. 2. vtuntur et Cælestinus Papa in epist. ad Gallos, & alij posteriores. Nā Pelagiani reprehendere nec poterant, nec audebant vsū vniuersę Ecclesię, quo per exorcismum, & exufflationem ab infantibus baptizandis spiritus immundus abigitur. Sic enim scri bit AVEGVSTINVS lib. 6. in Iulianum, cap. 2. Id tu com memorare timuisti, tanquam ipse à toto orbe exufflādus es, si huic exufflationi, qua princeps mundi à paruulis eiicitur foras cōtradecere uoluisses. Qđ si spiritus immū dus infantes ante Baptismum possidet negari nō pōt, quin eos per peccatum captiuos teneat. Neque. n. per mitteret Deus creaturam suam à diabolo possideri, nisi sibi eam per peccatum ipse antea subiecisset. A quo enim quis superatur, eius & seruus efficitur.

TER TIA ratio ex circumcisionis mysterio. Circum ciso siquidem, ex sententia S. Augustini lib. 16. de ciui tate Dei, cap. 27. S. Gregorij lib. 4. Moralium, capite 2. S. Bernardi in epist. 77. & Innocentij III. cap. Maiores, de Baptismo, & eius effectu, ad peccatum originis pur gandum instituta fuerat: ex aliorum verō sententia, si non ad tollendum peccatum originale, certē ad signifi candam eius purgationem referebatur. Nam ideo in eo membro fieri iussa est, in quo euidentius peccati illius effectus apparet, & per quod genus humanum carnaliter propagatur, & propagatione inficitur. Vnde Augustinum tract. 30. in Ioannem.

QUARTA ratio ex pœna peccati. Mors pœna peccati est, ut ex eo constat, quod dictum est primo parenti: *Quacunque die comederis ex eo, morte morieris, Genes. 2.* Moriuntur autem omnes, & ipsi etiam infantes, qui propria voluntate nihil egerunt boni vel mali, igitur peccatum quoddam in infantibus inest, quod non committitur propria voluntate, sed ipsa propagatione à parentibus trahitur.

Neque responderi potest, mortem fuisse pœnam Adamo, filijs autem non esse pœnam, sed infortunium & calamitatem, quemadmodum cum quis ob culpam suam ad inopiam redactus, filios pauperes gignit, ipsi quidem inopia pœna peccati est, filijs autem infelicitas & miseria.

Hoc, inquam, responderi non potest. Nam Deus per Ezechielem testatur, se non affigere filios ob culpas parentum. Sic enim legimus Ezechiel. 18. *Quid est, quod parabolam istam vertitis in proverbium in Israël, dicentes, Patres comederunt vias acerbis, & dentes filiorum obtupestunt? Vno ego dicit Dominus, sic erit ultra vobis parabola hæc in proverbium in Israël: Ecce omnes animæ meæ sunt, ut anima patris, ita anima filij mea est. Anima quæ peccaverit, ipsa morietur, filius non portabit iniquitatem patris, nec pater portabit iniquitatem filij.*

Neque huic loco repugnat quod legimus in Exod. c. 20. *Ego sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans peccata patrum in filios in tertiam & quartam generationem.* Nam Deus punit peccatum patrum in filijs non semper, sed tunc solum, cū filij imitantur peccata patrum, ut docent S. Patres, Hieronymus in commet. ad c. 18. Ezechiel. Augustinus in Psal. 108. in illa verba: *In memoriam redeat iniquitas patrum eius.* Et in lib. contra Adimantum, c. 7. Chrysostomus hom. 29. in Genesin, tractans illud: *Maledictus puer Chanaam,* & hom. 75. in Matthæum, Gregorius lib. 15. moralium, c. 22. & Thomas in 1. 2. q. 87. art. 3. Quos sequuntur ferè omnes recentiores, & hoc ipsum indicat Scriptura, cū ait: *His qui oderunt me, non n. simpliciter Deus dicit, se puniturum peccata patrum in filijs, sed in ijs qui eum oderunt.*

Itaque non puniuntur filij pro patribus, quasi non mereantur eam pœnam peccata filiorum, aut magis puniatur quàm meriti sunt, sed quia nisi præcessissent peccata parentum, Deus eos fortasse non puniisset in hoc mundo, sicut parentes eorū non puniuit. Cū igitur infantes nō sint rationis capaces, ac per hoc nō imitetur peccata patrū, & tñ puniantur pœna omnium grauiissima, quæ est mors tēporalis & eterna, sequitur necessariò, ut habeant aliquod aliud peccatum, ob qd iustè puniantur, & hoc est, quod originale vocamus.

Quocirca S. Paulus absolute pronunciat, *Mortē stipendium esse peccati,* ad Rom. 6. Et, *Aculeum mortis esse peccatum* 1. ad Corinth. 15. Et in lib. Sapientię, c. 12. legimus: *Cū ergo es iustus, iustè omnia disponis, ipsum quoque qui non debet puniri, condemnare exterum æstimas à tua virtute.* Et Iob c. 4. *Quis unquam innocens perijt? aut quando recti deleti sunt?* Deniq; S. AUGUSTINVS lib. 1. retract. c. 9. *Omnis, inquit, pœna, si iusta est, pœna peccati est, & supplicium nominatur.*

QUINTA ratio ex passione & morte Domini. Dominus. n. pro iniustis passus & mortuus est, Isaia 53. *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæum.* ad Roman. 5. CHRISTVS secundum tempus pro impijs mortuus est, 1. Pet. 3. CHRISTVS semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis, Mortuus autem est pro omnibus, ut eadē Scriptura testatur, 2. ad Cor. 5. *Pro omnibus mortuus est Christus.* 1. ad Tim. 2. *Dedit redemptionem seipsum pro omnibus.* Igitur omnes iniusti & peccatores sunt, aut certè fuerunt.

SEXTA ratio ex parabolis & figuris. Nam ouis centesima, quæ aberrauit à grege, & drachma pedita Luc. 15. omnium consensu naturam humanam vniuersam

A significabant. Ille et, qui Lucæ 10. descendens ab Hierusalem in Hiericho incidit in latrones, atq; ab eis spoliatus, & semivivus relictus, iacebat in via, sine controuersia genus humanū designat, qd à Satana in primo parente gratiæ cœlestis indumento exutum, & plagis confectum, ita iacebat, ut semivivus rectè dici posset, cū ablata esset animæ vita gratiæ, non vita naturæ.

SEPTIMA ratio ex diuerso iudicio, & sensu Sanctorum & Ethnicorū in natalitijs hominū. Siquidē Ethnicī, qui peccatū originis ignorabant, magna celebritate colebāt natales dies, ac potissimū Reges & Principes. Gen. 40. Pharaō celebrabat conuiuiū solemne die natalitiorū suorū: idem facit Matth. 14. Herodes. idē passim legitur in historijs gentiliū. Contrā verò Sancti diē suū natalem ob originis corruptionem deplorant: *Pereat dies, in qua natus sum,* inq̃t Iob c. 3. & Hieremias c. 20. *Maledicta dies, in qua natus sum.* Abraham quoq; filij sui non diē natalem, sed diem ablationis celebravit Gen. 21. Porro Ecclesia Christiana natalitia Sanctorū festiuis gaudijs recolit, sed ea natalitia vocat, non quib. cū peccato nascuntur ad vitam mortalem, sed quibus per temporalem mortem transeunt ad vitam beatam & immortalem. Scit enim impreciosam esse in conspectu Domini Sanctorum eius mortem. Psal. 15. Et, *Beatos esse mortuos, qui in Domino moriuntur,* Apoc. 14.

OCTAVA ratio ex antiquitate sententiæ Catholicæ, & nouitate erroris contrarij. Vna. n. ex præcipuis notis hæreseos est, si post fidē Catholicam prædicatam & receptam & longo tpe cultā, noua aliqua opinio exoritur, quæ nouitate sua perturbet animos fidelium assuetos iam dudum contrariæ doctrinæ. Talē fuisse doctrinam Pelagij, quæ negat originale peccatum, testatur his verbis S. AUGUSTINVS in lib. 3. de pec. merit. & remiss. cap. 6. & 7. *Vnde nobis hoc negotium repente emerferit, nescio. Nam ante paruum tempus à quibusdam transitoriè colloquentibus, cursim mihi aures perstrictę sunt, cū illic apud Carthaginem essemus, nō ideo paruulos baptizari, ut remissionem accipiant peccatorū, sed ut sanctificentur in Christo. Qua nouitate permotus, & quia oportuum non fuit, ut contra aliquid dicerem, & nō tales homines erant, de quorū esse auctoritate sollicitus, facile hoc in transactis, atque abolitis habui. Et ecce contra Ecclesiam iam studio flammante defenditur, ecce scribendo etiā memoriæ commendatur, ecce res in hoc discrimine adducitur, ut hinc etiam à fratribus consulamur, ecce contra disputare, & scribere cogimur.* Hęc ille, qui in eodem loco testatur, se apud nullum scriptorem ante Pelagium vnquam legere potuisse, homines nasci sine peccato originali. Quin etiā adeo fuisse hoc dogma de peccato originis in Ecclesia fixum ac certum, ut ex eo quæstiones aliæ soluerentur.

Hoc et nostrō seculo Pelagiana hæresis iamdudum extincta, Iacobus Faber, & Zuinglius, qui eandem hæresim ab inferis excitauerunt, aperit fatentur, sententiā suam esse contrariam doctrinæ omnium scholarum, ac per hoc nouā, siue potius, ut diximus, renouatam.

CAPVT VIII.

Diluuntur obiectiones ex Scripturis.

SUPEREST ut argumenta soluamus, quæ PRIMVM à Scripturis, DEINDE à Patribus, POSTREMO à ratione ducuntur. PRIMO loco adferā testimonia Scripturarum, quæ olim Pelagiani obijciebant: DEINDE quæ Zuinglius postea adiecit. PRIMVM testimonium ex Testamento vetere, erat illud Ezech. 18. *Filius non portabit iniquitatem patris.* Hoc testimonium, ut potissimum in hac causa protulerat olim Iulianus, protulit etiam nostro seculo Zuinglius in lib. de Baptismo, in digressionē de peccato originis.

RESPONDIT S. August. lib. 6. in Iulianū, c. 12. verba Ezechielis esse prophetica, ijsq; promitti beneficiū Testa-

Testamenti noui, quo per regenerationem delendum erat chyrographum paternum, vt non amplius noceret peccatum veteris Adami, ijs, qui ad nouum Adamum per Baptifmum pertinere cepiffent. Quod euidentius fcribitur à Hieremia, c. 31. his verbis: *In diebus illis non dicent, Patres manducauerunt vnam acerbam, & dentes filiorum obftupuerunt. Sed vnusquisque in fuo peccato morietur. Omnis homo, qui comederit vnam acerbam obftupescunt dentes eius. Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Iuda fœdus nouum, non fecundũ pactum quod pepigi cum patribus veftris in die, quia apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Aegypti; pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Sed hoc erit pactum, quod feriam cũ domo Iſraël poſt dies illos, dicit Dominus, dabo legẽ meã in vifcerib. eorum, & in corde eorum ſcribam eam, & ero eis in Deũ, & iſi erunt mihi in populu, quia propitiabor iniquitati eorũ, & peccati eorũ non memorabor amplius.*

Sed obferuandum eſt hoc loco, duob. modis poſſe fieri, vt filius non portet iniquitatem patris, Vno modo ſi per nouam generationẽ transferatur ab illo patre ad alium; & hoc modo promittit Deus per Hieremiam futurũ in Testamento nouo, vt homines per regenerationem tranſlati ab Adamo ad Chriſtum, non portent iniquitatem Adami: ALTERO modo, ſi non imitetur iniquitatem patris, nec ſit particeps peccati illius; & hoc modo vſ Ezechiel dicere, Filium non portaturum iniquitatẽ patris, vt expoſuimus capite ſuperiore. Ezechiel enim apertẽ prohibet iſis Iudæis nomine Dei, ne vtantur eo prouerbio: *Patres comederunt vnam acerbam, & dentes filiorum obſtupescunt.* Et rationem reddit, *quia aqua ſunt vie Domini, & omnes animæ eius ſunt, &c.* Et iuxta hanc expoſitionem promptum eſt Pelagianis reſpondere, Filios non regeneratos, non portare iniquitatem patris, ſed ſuam, peccatũ enim originale, tametſi ab Adamo eſt, non tamen Adami, ſed noſtrum eſt.

Itaque idẽ S. AVGVSTINVS, qui hoc loco contentus fuit dicere, filios non portare iniquitatem patris, qñ regenerati ſunt; in eodem lib. 6. in Iulian. c. 4. dixerat, & ante regenerationem filios non portare aliena peccata, ſed propria: *Parentum, inquit, peccata modo quodam dicuntur aliena, & rursus modo quodam reperiuntur & noſtra. Aliena quippe proprietate ſunt actionis, & noſtra ſunt contagione propaginis. Quod ſi falſũ eſſet, proſectò graue iugum ſuper filios Adam à die exitus de vtre matris eorũ, nullo modo iuſtũ eſſet.* Hec ille.

SECVNDVM teſtimonium adferebant Pelagiani ex illis verbis Rom. 5. *Sicut per vnus hominis inobedientiam peccatores conſtituti ſunt multi, &c.* Si enim non imitatione, ſed propagatione peccatores conſtituerentur homines ob inobedientiam Adami, non diceret Apoſtolus, multi, ſed omnes. RESPONDET S. Auguſtinus in eodem lib. 6. in Iulian. c. 12. per multos intelligi debere omnes, qui naſcuntur ex Adamo, qui verẽ ſunt multi. Poſſunt enim aliqua eſſe omnia, quæ tamẽ non ſint multa, vt Euangelia quatuor, ſunt omnia nõ multa: Poſſunt etiam eſſe multa, quæ non ſint omnia, vt credentes in Chriſtum multi ſunt, non tamen omnes, quia non omnium eſt fides.

Apoſtolus igitur valdẽ propriẽ dixit, multos conſtitui per Adamũ peccatores, & multos iuſtos per Chriſtum, quia omnes, qui naſcuntur ex Adamo, conſtituitur peccatores, & illi ſunt multi, non tamen oēs ſimpliciter, eũ Heua ſit homo, & tamen non ſit per Adamum iniuſta conſtituta, & Chriſtus etiam ſit homo, & tamen nec ſit ex Adamo, nec peccator: & ſimiliter omnes, qui renaſcuntur in Chriſto, conſtituuntur iuſti, & hi ſunt multi, ſed non omnes ſimpliciter, quia non omnes renaſcuntur in Chriſto.

Porro Scriptura vtrumque dixit, & multos, & omnes. Ait enim: *Sicut per vnus delictum in omnes homines in condemnationem, ſic & per vnus iuſtitiam in om-*

nes homines in iuſtificationem vitæ, ſicut enim per inobedientiã vnus hominis peccatores conſtituti ſunt multi, ita & per vnus obeditionem iuſti conſtituetur multi. Cum dicit, omnes, ſignificat, neminem eſſe ex Adamo, qui non ſit peccator, neminem ex Chriſto, qui nõ ſit iuſtus: & ſimiliter neminem eſſe peccatorem, qui non ſit ex Adamo, neminẽ eſſe iuſtũ, qui non ſit ex Chriſto. Cũ dicit (multos) ſignificat illos, quos dixit omnes, non eſſe omnes ſimpliciter, ſed tamen abſolutẽ, & ſimpliciter multos.

Similis locus eſt in c. 17. Genef. *Patrem multarum gentium poſui te.* Et cap. 22. *In ſemine tuo benedicentur omnes gentes.* Vbi videmus eos, qui promittuntur Abraham in filios, nunc dici multos, nunc omnes, quia omnes ſunt in quodam genere, & tamen ſimpliciter non omnes, ſed multi.

Dicit aliquis, ſi omnes, qui naſcuntur ex Adamo, contrahunt originale peccatum, cur Apoſtolus in eodem c. ſcribit: *Gratiam Dei per Chriſtum abundaſſe in plures, quam peccatum abundauerit per Adamum?* RESPONDEO, vocem illam (plures) non ſignificare comparationem eo loco, ſed equiualeere voci (multos) Nã in textu Græco non eſt *πλῆθος*, ſed *πολλοί*. Itaque ſenſus eſt, Gratiam Dei per Chriſtum non fuiſſe reſtriçtã ad vnum, vel duos, ſed abundaſſe in plures, ſicut peccatum non ſolũ inſecit Adamum & filios, ſed alios plurimos. Atq; hoc quod eſt abundare in plures, multo magis conuenit gratiæ, quàm peccato, cũ gratia ſit potentior & efficacior.

TERTIVM teſtimonium ſumebant ex eodem loco Apoſtoli: *Per vnum hominem peccatum in mundum intrauit.* Nam ſi peccatum intraſſet in mundum per generationem, non diceret Apoſtolus, per vnum hominem, ſed per duos homines. Generatio. n. duos requirit. RESPONDET auctor Hypognoſtici lib. 2. dictũ eſſe, *Per vnum hominem*, quia vir & mulier coniuncti per matrimoniũ, non ſunt duo, ſed vna caro, vt Dominus dicit Matth. 19. Addit idem auctor, Scripturã, vt ſatis faceret curioſis Pelagianis, vtrumq; dixiſſe, per vnum & per vnã. Nam Rom. 5. ait; *Per vnum hominem.* Eccl. 2. 5. ait: *A muliere initium factum eſt peccati, & per illam omnes morimur.* Poſſumus adiungere terciã ſolutionem, Apoſtolum dixiſſe: *Per vnum hominem*, id eſt, Adamum, quia primaria cauſa peccati originalis non Heua, ſed Adam fuit. TVM quia peccatum Adami, nõ Heuã traducitur in poſteros, TVM quia vir cauſa eſt actiua generationis, mulier paſſiua. Quare ſi Heua, peccante, Adam in innocentia permaniſſet, non haberent ipſorum filij originale peccatum, & contra haberent illud, ſi Heua in innocentia permanente ſolus Adam peccaſſet.

QVARTVM teſtimonium accipiebant ex verbis illis Apoſtoli Pauli 2. ad Cor. 5. *Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti, vt reſerat vnusquisque propria corporis, ſicut geſſit, ſive bonum, ſive malum.* RESPONDET S. AVGVSTINVS lib. 6. in Iulianũ, c. 4. paruulos vel manifeſtandos eſſe ante Chriſti tribunal, vel non manifeſtandos; ſi non manifeſtandos, quia videlicet de adultis tm loquat Apoſtolus, nihil hanc ſnãm ad paruulos pertinere, ac per hoc non probari hoc teſtimonio non eſſe in paruulis originale peccatum: ſi manifeſtandos, paruulos non regeneratos reportaturos qd geſſerunt p alios, id eſt peccatũ, ſicut reportabũt paruuli regenerati, quod geſſerunt per alios, id eſt, meriti fidei. Sicut. n. prodeſt paruulis, dum baptizantur, quod per alios credunt, & ideo inter fideles & iuſtos numerantur à Chriſto: Sic et mirum non eſt ſi eis noceat, qd fidẽ & iuſtitiam amiſerunt per alium, & ideo inter infideles & iniuſtos numerantur à Chriſto, atque ad eorum gregem pertinent, de quibus præcurſor Domini dicit: *Qui non credit in filium, non videbit vitam, ſed ira Dei manet ſuper eum,* Ioan. 3.

QVINTVM teſtimonium adducit Zuinglius in lib. de

de Baptismo, ex cap. 3. & 4. ad Rom. his verbis: *Nunc Scripturæ testimonia, quæ polliciti sumus, proferemus. Paulus ad Rom. 3. peccati cognitionem per legem oboriri dicit. Vbi ergo legis cognitio nulla est, ibi nec peccati cognitio esse potest. Vbi verò cognitio peccati nō est, ibi nec præuicatio est, adeoq; nec damnatio quoque ibidem esse potest. Idē. n. hoc Paulus testatur ad Rom. 4. dicens. Siqui dē ubi non est lex, ibi nec transgressio est. Iam ergo testimoniū istorum uim, & potentiam considera, quæ tanta est, ut omnia omnium Theologorum de originali peccato commenta penitus subuertat. Morbus enim hic nobis damnationem adferre nequit, quæ tum demū subsequitur, cū legē oculis nostris expositā conspicati, adhuc tamē morbo hoc, et affectu corrupte nature impulsī, legē trāsgredimur.*

RESPONDEO, Zuinglium ex duobus Scripturæ testimonijs non syllogismum, sed parallogismum reuulsi-
sc. Nam ex illo testimonio: *Per legem cognitio peccati, ad Roman. 3. deduxit, Vbi nulla est cognitio legis, nullam esse præuicacionem. Quam consequutionē non rectē probauit ex illo alio testimonio, Vbi lex non est, nec præuicatio, ad Romanos 4. Non enim Apostolus ait ubi legis cognitio non est, nec præuicatio est; quæ erat Zuinglij collectio, Sed ubi lex non est, nec præuicatio est. Et quidem quod Apostolus ait, verissimum est, non enim potest fingi præuicatio, nisi sit lex, quæ præuicando violetur. Quod autem Zuinglius ait, falsum est, cū sæpē fiat, ut aliqui legem ignorent, & tamen eam verē præuicantur. Vnde sunt peccata, quæ dicuntur ignorantia, quæ peccata lethalia esse possunt si ignorantia sit voluntaria, qualis est eorum, de quibus dicitur: *Noluit intelligere, ut bene ageret.**

ITAQUE B. Paulus ad Romanos secundo ait: *Qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt.* Else autem sine lege, teste ipso Zuinglio in declaratione de peccato originis, est legem ignorare. Nam alioqui, ut ipse dicit, nemo est sine lege. Sunt igitur aliqui, qui legem ignorant, & tamen peccant; & pereunt, ac per hoc falsum est, quod ipse ait, ubi legis cognitio non est, nec præuicatio aut damnatio est.

RVRVS aliam propositionem Zuinglius assumpsit, quam non probauit, illam videlicet, ubi non est præuicatio, ibi nec damnatio esse potest. Et quidem si de præuicacione in vniuersum, siue ea propria, siue cōmunis sit, Zuinglius loqueretur, admitti posset ea propositio, quia ea ipse nullo argumēto cōprobauerit, sed ex ea nihil efficeret contra originale peccatum. Paruuli enim, qui vsu rationis carent, non habent quidē præuicacionem propriam, ob quam damnantur, sed habēt cōmunē quādā toti humano generi, de qua loquitur Apostolus, cū ait: *In quo omnes peccauerunt, ad Rom. 5. ob quam vniuersum iure damnatum est.*

Ceterū, quia sine dubio Zuinglius de propria præuicacione loquitur, id est, quæ propria voluntate cōmittitur, ideo illam eius propositionem, Vbi non est præuicatio, ibi nec damnatio esse potest, falsam esse contendimus, & Scripturis contrariam. Nam idem Apostolus, qui ad Rom. 9. dicit, infantes nihil boni, nihil mali fecisse, ac per hoc nullam legem propria voluntate præuicatos esse. Idem ad Ephes. 2. scribit: *Omnes esse natura filios iræ. Et ad Rom. 5. Vnius delicto in omnes homines in condemnationem.*

DENIQUE Zuinglius illud assumit, quod potissimū in quæstione versatur, solam videlicet præuicacionē, quæ est actuale peccatum, esse propriē peccatū, quod hominem damnare potest. Id enim Catholici omnes negant, & contrarium testimonijs multis Scripturarū apertissimē probant. Ipse verò probauit quidem ex Scripturis, per legem cognosci peccatū, & ubi lex non est, non esse præuicacionem; quæ duo extra controuersiam sunt; sed, ubi non est præuicatio, non esse damnationem, quod vnum ei probandum fuerat, nulla ratione probauit, sed assumpsit, ut certum, quod viliū Dialectici vocant, petere principium, quo nihil

absurdius in disputatione committitur.

SEX TVM testimonium petit idem Zuinglius in eodem libro ex illis apostoli verbis ad Rom. 7. *Absque lege peccatum erat mortuum, ego autem viuebam sine lege aliquando.* Porro veniente mādato peccatum reuixit. Quando, inquit Zuinglius, sine lege vixisse dicemus Apostolum? nempe cū puer adhuc esset, & etate tener. Alioquin enim sine lege nemo esse potest. Sed clarius ex hoc loco argumentum format idem Zuinglius in declaratione de peccato originis, propē finē. Ibi enim probat, paruulos, & non baptizatos, esse in statu innocentia, hoc argumento: *Quamdiu, inquit, paruuli legis capaces non sunt, in statu esse innocentia, nos incunctanter de nostris asseruimus, fulti, auctoritate Pauli ad Rom. 4. Vbi enim non est lex, ibi, nec præuicatio. Sūt autē teneri, in experti, legumq; rudes, non minus sine lege, quā Paulus: ergo non trāsgrediuntur, proindeque nec damnantur. Perhibet autē Paulus, se aliquando sine lege vixisse, ad Rom. 7. id autem de nulla etatis eius parte, quā infantia, pueritiaue intelligendum est. Peccatum ergo tum ei mortuum fuerit, at ubi lex vixerit, iam se mortuum esse testatur. Eodem modo nos, quamdiu sumus per etatem rudes legis, non peccamus ipsi: ubi verò lux legis affulsit, iam rei reddimur. Hec ille.*

RESPONDEO, hoc argumentum nihil concludere propter tres causas. **PRIMUM** enim illud: *Absque lege peccatum mortuum erat,* non significat peccatum simpliciter non fuisse, sed non fuisse cognitum, nec reputatum pro peccato, quamuis re vera peccatum esset. Sic enim idem Paulus docet ad Rom. 5. *Vsq; ad legē enim peccatum erat in mundo: Peccatum autem non imputabatur, cū lex non esset.* Vbi illud: *Nō imputabatur,* significat peccatū nō fuisse ab hominibus pro peccato habitum, donec lex Moysis peccatū prohibēdo, ipsum aperte manifestauit. Quod enim peccatum à Deo imputatū fuerit, perspicuum est ex pēna peccati, quæ est mors, toti generi humano communis. Itaque in paruulis sine lege (ut Zuinglius docet) viuentibus, peccatum est mortuum, id est, occultū & latens, non autem nullum omnino, ac per hoc non sunt paruuli in statu innocentia, sed in statu peccati & damnationis rei, quā diu per Baptismum non renascuntur in Christo.

DEINDE illud, Ego autem viuebā sine lege aliquando, non cogimur intelligere (ut vult Zuinglius de paruulis, & de lege naturæ.) Nā ista eius interpretatio fuit **D** Origenis in commentario huius loci. Sed refutata est optimis argumentis: à sancto Ioanne Chrysostomo in commentario eiusdem loci. Est autem expositio cōmunior sanctis Patribus, qd Apostolus loquatur in persona naturæ humanæ, qualis erat ante legem Moysis, & sententia huius loci hæc sit, Peccatum absq; lege Moysis mortuum erat, quia non cognoscebatur ut offensa Dei, nec ut reatum mortis adducens. Homines autem viuebant sine lege, Moysis videlicet, aliquando, & ideo in oculis eorum ignorantia excæcatis, peccatum mortuum erat, sed ubi lex aduenit, peccatum reuixit, quia cognosci cepit. Vide comment. Chrysostomi & Theophylacti, necnon Ambrosij (siue quicunque is fuit auctor) Haymonis, Anselmi, Thomæ, & aliorum in hunc locum. **DENIQUE** etiam Augustinum lib. 1. ad Simplicianum, quæst. 1. & lib. 83. quæst. 66.

POSTREMO, si consideremus hoc testimonium propriē ad paruulos pertinere, nō ppea efficeretur, paruulos nodū baptizatos esse in statu innocentia, sed solū cære eos peccato actuali, qd propria voluntate cōmittitur. Qui enim sine lege sunt, id est, ut Zuinglius explicat, legem non norunt, neque eius noscendæ capaces sunt, nō possunt actione propria legē præuicari. At quæstio nostra est, an præter actuale peccatū nō sit et aliud aliud verē ac propriē dictū peccatū, quod non actione propria cōmittatur, sed à parentib. per generationem trahatur. Ad quam quæstionem nihil omnino pertinet locus Apostoli à Zuinglio adductus.

SEPTIMUM testimonium adducitur ab eodē Zuinglio, tum in libro de Baptismo, tum in declaratione de peccato originis, ex cap. 5. ad Roman. vbi sic Paulus loquitur; *Regnavit mors ab Adam vsque ad Mosē, in eos quoque qui non peccaverunt in similitudinem prauaricationis Adam.* Nā ex hoc loco Zuinglius colligit, mortem quidem ex primo parente trahi, non autē peccatum. SED facilis est responsio. Nam Apostolus (vt supra diximus) demonstrare voluit, ante legem Mosi, fuisse in mundo peccatum, & omnes homines fuisse peccatores, tamen si peccatum nō ita perspicuē cognosceretur, vt offensa Dei. Id verò probat ex morte, quæ est pœna peccati, & in omnib. regnat, & regnavit etiā illo tempore, quo peccatum non perspicuē cognoscebatur, id est, ab Adam vsque ad Mosē.

Quare non dicit Apostolus, mortē regnasse in eos, qui nullo modo peccaverunt (si enim hoc diceret, neque probaret quod volebat, & verbis illis suis repugnaret, mors in omnes homines pertrāsijt, in quo omnes peccaverunt) sed dicit, mortem regnasse in illos, qui non peccaverunt in similitudinem prauaricationis Adam, id est, qui non peccaverunt propria actione contra legem planē perfectam & cognitā, quemadmodum peccavit Adam. Itaque ex verbis Apostolicis habemus, omnes homines mori, & peccatum habere, vel habuisse, quamvis non omnes peccaverint actuali peccato, vt peccavit Adam.

CAP V T IX.

Explicantur testimonia Patrum, quæ Pelagianis in speciem favere videntur.

EX PATRIBVS pauci quidam sunt, qui pro sententia Pelagianorum adduci possent, videlicet Clemens Alexandrinus, Ambrosius, Arnobius, S. Iohannes Chrysostomus & Theodoretus. Clemens lib. 3. Stromat. sub finem, sic ait: *Dicant ergo nobis, vbi fornicatus est infans natus, vel quomodo sub Adā cecidit excreationem, qui nihil est operatus?*

At non satis constat, cuius hæc verba sint, ipsius ne Clementis, an hæreticorum, cum quib. in eo Stromate Clemens disputat. Ac probabile est, illis verbis contineri obiectionem Iulij Cassiani, & aliorum, qui docebant malam esse generationem, et ea de causa nuptias damnavant. Illi enim prolato testimonio sancti Iob: *Nemo mundus à sorde, nec si sit infans vnus diei;* Inde colligebant, infantes nasci immundos & peccatores, & quoniam certum est, non esse infantes propria aliqua actione pollutos, cum nec fornicari, nec aliquid eiusmodi facere possint, efficiebant malam esse generationem, quandoquidem ex ea hoīes procreātur immūdi. Sic, n. continuò subiicit Clemens. *Restat ergo eis vt videtur consequenter ut dicant, malam esse generationē, non solum eam, quæ est corporis, sed et eam, quæ est animæ.* Itaque hæretici illi peccatum originis non negabant, sed asserabant potius, & ex ea assertionē errorem suū astruere conabantur.

Sanctum AMBROSIVM adducit MICHAEL SERVIVS (teste Sixto Senense lib. sexto Bibliothecæ sanctæ, annotatione 236.) contra peccatū originale, pp illa verba, quæ habentur in commentario capitis quinti ad Romanos: *Mors dissolutio corporis est, cum aīa à corpore separatur. Est & alia mors, quæ secunda dicitur in gehenna, quæ non peccato Adæ patimur, sed eius occasione propriis peccatis acquirimus, à qua boni immunes sunt, tantum quod in inferno erant, sed superiori, quasi in libera, quia ad cælum ascendere non poterant.*

Sed facilis est responsio. Nam neq; commentaria illa censentur Ambrosij, neque auctor eorū cōmentariorū quidquā scripsit contra doctrinam Ecclesiæ de peccato originis, sed eam potius, vt cap. 5. ostendimus, apertissime confirmavit. In verbis autē paulo ante citatis, nihil aliud auctor ille docet, nisi pœnam originali

A peccato debitam non esse gehennā ignis, hoc est, pœnam sensus, vt recentiores Theologi loquuntur, sed carentiam æternæ beatitudinis, quæ pœna damni appellari solet, quam pœnam, qui sustinet, in inferno quidem degunt, sed in parte quadam eius loci superiore, atq. altiore, quàm vt ad eam gehennæ flamma pertingere queat.

Hanc verò esse auctoris illius sententiam, ex eius verbis intelligi potest; nā postquam dixerat, ob peccatum originale fuisse homines, alioqui bonos, in inferno, neque ad cælum ascendere potuisse, ita subiunxit: *Sententia enim tenebantur data in Adā, quod chirographum in decretis morte CHRISTI deletū est. Sententia autē decreti fuit, vt vnus hominis corpus solueretur super terrā, anima verò vinculis inferni detenta exitia pateretur.* Et infra. *Paterno autē peccato ex Dei sententia erat apud inferos, gratia Dei abundavit in descensu Saluatoris, omnib. dās indulgētiā, cū triūpho sublati eis in cælū.*

IAM verò Arnobius tertio loco adduci potest, qui commentario Psalmi quinquagesimi sic loquitur: *Nō dixit David, cum iniquitatibus, aut cum peccatis genuit me mater mea, sed in iniquitatib. conceptus sum, & in peccatis genuit me mater mea. Dicendo. n. matrem eum in suis iniquitatibus genuisse, eum in peccatis seculi peperisse signavit, quia omne peccatum corde concipitur, & ore consumatur, hic autē qui nascitur, sententiam Adæ habet, peccatum vero suum non habet.*

Hic verò auctor quicumque sit, certē non est Arnobius ille, preceptor Lactantij, qui scripsit libros septem aduersus Gētes, sed aliquis multò recentior, vt aliqui ante nos obseruauerunt. Videtur autem auctor iste non negasse, paruulos habere peccatum, quod ex Adamo contraxerint, sed non habere peccatum, quod propria voluntate commiserint. Nam dicit paruulos habere sententiam Adæ, ac per hoc etiam culpam Adæ sibi generatione communicatam. Non enim iusta sententia esset, nisi culpa præcederet, & idcirco cum dixisset, Hic autem qui nascitur, sententiam Adæ habet; non adiunxit, peccatum verò non habet, sed, peccatum verò suum non habet; quod relatiuū (suum) ad peccatū actuale referri debet, de quo supra dixerat, peccatum corde concipi, & ore consumari.

QUARTO loco, adducitur sanctus IOANNES CHRYSOSTOMVS, qui non solum olim Iuliano Pelagij sectatori primario, sed etiam nostra ætate nouis Pelagianis visus est negasse originale peccatum. Hæc autem sunt testimonia, quæ ex Chrysostomo proferri solent. PRIMVM, homilia decima in epistolā ad Romanos: *Quid sibi vult (inquit Chrysostomus) in quo omnes peccaverunt? quod illo lapso, & illi item qui de ligno non comederunt, effecti sunt ex illo tempore omnes mortales.* Quibus verbis solam mortalitatem primi hominis, non autem inobedientiam eius, qua pomum veritum gustauit, cōmunicari posteris dicere videtur. Qd̄ et apertius paulo inferius his verbis scribit: *Videtur, inquit, quæstionē non paruam habere quod dictum est, videlicet multos ob vnus inobedientiam peccatores extitisse. Illo enim peccante, ac mortali effecto, & qui ex eo orti sunt, eos tales esse, nihil absurdum. At ex illius inobedientia alterum peccatum extitisse, quam obsecro, congruentiam & consequentiam habet? Quid igitur hoc loco verbum hoc (peccatores) significat? mihi videtur tantundem significare, quantum illud (supplicio obnoxii, ac mortis rei) quod Adam mortuo, omnes sunt mortales effecti.*

ALTERVM testimonium habetur homilia decima septima in epistolam priorem ad Corinthios: *Quid igitur faciam, inquis, propter illum, videlicet Adamum, pe-reo? minime propter illum. Neque enim tu sine peccato permanisti; quod si non idem peccatum, tamen aliud commisti.*

TERTIVM testimonium homilia 39. in eandē epistolam: *Quid igitur, dic mihi, num omnes in Adā morte peccati mortui sunt? Quo ergo Nōc vir iustus seculo suo fuit?*

fuit? quō Abrahā? quō Iob? quomodo multi denique alij, & quō, dic mihi, oēs uiuificabuntur in CHRISTO, & hi praesertim, qui in gehennam adducendi sunt? Itaque si hoc de corpore dictum esse uelimus, constabit oratio, si autem de iustitia & peccato, nequaquam.

QUARTVM testimonium, homilia 24. in epistolā ad Ephesios: Corruptibile nobis corpus est, sed incorruptibilis anima. Ne igitur & ipsam corrūpamus, hoc illud primum primi hominis peccatum fecit, quod autem post la-uacrum fit, etiam animam corrumpere potest.

QUINTVM testimonium, homilia ad Neophytos: Vides quot sunt Baptismatis largitates? sed multis quidē uidetur Baptismi gratiam in peccatorum tantum remissione consistere. Nos autē Baptismi honores iam computauimus decem. hac de causa & infantulos baptizamus, quā uis nō sint inquinati peccato; nempe ut eis addatur sancti-tas, iustitia, adoptio, hēreditas, & fraternitas CHRISTI. Hæc igitur testimonia sunt, ob quæ sanctus Ioannes Chrysostomus ad patrocinium Pelagianæ hæreseos ab aduersarijs aduocatur.

Sed B. AUGUSTINVS iam olim Chrysostomum defendit in lib. 1. aduersus Iulianū, c. 2. ubi sic loquitur: Itane uerba S. Ioannis Episcopi audes tanquam è contrario tot talium sententijs collegarum eius opponere, eumq; ab illorum concordissima societate seiuungere, & eis aduersarium constituere? absit, inquam, ut Constantinopolitan. Ioan. tot ac tantis Coepiscopis suis, maximeq; Romano Innocentio, Carthaginensi Cypriano, Cappadoci Basilio, Nazianzeno Gregorio, Gallo Hilario, Mediolanensi resistat Ambrosio.

DEINDE multa loca idem Augustinus ex libris Chrysostomi profert, unde probet, eum de peccato originali nihil aliud sensisse, quàm tot eius Coepiscopi senserint. Ex his locis duo hic adscribam. PRIMVS habetur in homilia ad Neophytos: Venit, inquit, semel Christus, inuenit nostrum chirographum paternum, quod scripsit Adam. Ille initium induxit debiti, nos seruis au-ximus posterioribus peccatis. Certè videmus in his uerbis chirographum debiti, quod scripsit Adam, nostrū vocari, & apertè distingui a seniore peccatorum actualium, quod nos addidimus. Sumus igitur (Chrysostomi sententia) Deo debitores, tum ob peccatum ab Adam contractum, tum ob peccata propria uoluntate commissa. ALTER locus habetur in homil. 10. in epist. ad Rom. Quod, inquit, Christo crux & sepulchrum, hoc nobis Baptisma fuit, quamuis non iisdem in rebus. Ille enim carni & mortuus & sepultus est, nos autem peccato utrumque.

Ex hoc loco rectè colligit S. Augustinus ex sententia Chrysostomi, paruulos in peccato nasci. Nam illi etiam baptizantur in Christo, ac per hoc moriuntur peccato. Quotquot enim baptizantur in Christo, consepeliuntur ei in morte, ut Apostolus dicit, exponit autē Chrysostomus, cōsepeliri in morte, nihil esse aliud, nisi mori & sepeliri peccato, sicut Christus mortuus & sepultus est, quoad carnem.

His duobus locis, ab Augustino adductis, addemus nos alia duo. Sit igitur. TERTIVS locus ex hom. eadē, uidelicet decima in epist. ad Rom. non procul ab initio: Liqueat, inquit, quod non ipsum peccatum quod à legis transgressione ortum est, sed illud quod ab Adam inobedientia, ipsum illud, inquam, peccatum erat, quod omnia perdebatur. In his enim uerbis Chrysostomus distinguit peccatum, quod oritur in nobis ex legis transgressione, quod actuale dicitur, ab eo peccato, quod ex Adam inobedientia in nobis existit, quod originale vocatur, atq; ait ab isto posteriore peccato mortē & omnia mala promanasse, & ideo mirū non esse, si regnauit mors etiam antequam lex daretur. Nam erat in mundo peccatum ab Adam inobedientia natum, & illud omnia perdebatur.

QUARTVS locus est in homil. 40. in epistolam prio-

rem ad Corinth. Deus, inquit, in regenerationis lauacro mentem gratia tangit, radicale peccatum euellit, & ut tu aurum ferrumue recoquendo purum, nouumque facis; sic Spiritus ille sanctus in Baptismate uelut in fornace recoquit ipsam, et peccatum consumendo quolibet auro purius splendenter reddit. Certè peccatum radicale non potest aliud fingi, nisi illud, quod à radice, id est, ab Adamo trahimus, quodq; per Baptismum tum in paruulis, tum in magnis eluitur. Adduci solet alius locus ex homilia de Adam & Eua, quæ inter opera Chrysostomi legitur. Sed ea homilia non censetur esse Chrysostomi, TVM quod græcè nusquam inueniatur, & auctor non Græcus, sed Latine fuisse existimetur: TVM quod in ea duo integra capita reperiantur ex libro de Ecclesiasticis dogmatibus.

Ex his non difficilè erit ea testimonia explicare, quæ aduersarij ex CHRYSOSTOMO proferunt. Ad PRIMVM testimonium ex homilia decima in epistolam ad Romanos RESPONDEMVS, Chrysostomum quidem scripsisse, ex peccato Adæ nos omnes mortales effectos esse, quod uerissimum est, non autem negasse, ex eodē Adæ peccato nos meritum mortis, id est, peccatū originale traxisse. Quin potius id apertè indicasse, cū paulo post subiunxit immortalitatem illam, cui obnoxij facti sumus, supplicium quoddam fuisse. Non enim supplicium iustum esset, nisi meritum supplicij, id est, peccatum etiam haberemus.

Porro quod absurdum visum est Chrysostomo, ut ex inobedientia vnus alij peccatores constituentur, sine dubio ad actuale peccatum referendum est. Neque enim fieri potest, ut præcisè quia vnus peccat, alius peccare dicatur, siue ut peccatum vnus sit alterius peccatum. Itaque rectè CHRYSOSTOMVS in illis uerbis: Vnus inobedientia peccatores constituti sunt multi, noluit uerbum, peccatores, ita accipi, quasi sensus esset, Vnius inobedientia multi actu inobedientes facti sunt: Sed uoluit multos dici peccatores ex vnus inobedientia, quia, tales genuit Adam, qualis ipse erat post peccatum, ipse autem peccator erat, peccato in ipso per modum habitus remanente, & inde obnoxius supplicio & mortis reus.

Porro hoc ipsum peccatum per modum habitus in hærens, & reatū mortis, ac ipsam moriendi necessitatē in omnib. qui nascuntur ex Adam, inesse, satis apertè Chrysostomus indicauit, cū alicubi peccatum radicale, alibi peccatum absolurè, ut supra dictū est, alibi mortalitatē, alibi mortis supplicij nominauerit. Sed quia nondū exorti fuerant Pelagiani, securius loquebatur, & ideo solam mortalitatem interdum nominabat, cum tamen peccatum habituale non excluderet.

Ad ALTERVM testimonium ex homilia decima septima in priorem ad Corinthios, facilis est responsio. Siquidem in concione eos Chrysostomus meritò reprehendit, qui causam damnationis suæ reijciunt in Adamum. Nam si nullum nos peccatum propria uoluntate committeremus, possemus fortasse, queri de Adamo, quod propter illum pereamus: At cum tam multa & tam graui peccata perpetremus, frustra, querimus de Adamo. Adde quod eos Chrysostomus, alloquebatur, quibus iam peccatum originis per Baptismum condonatum fuerat. Proinde mirum non est, si nolebat eos damnationis suæ causam in Adamum reijcere.

Ad TERTIVM ex hom. 39. in eandem epistolam, ex pedita responsio erit, si duo breuiter annotemus. ALTERVM est, Chrysostomi propositum eo loco esse, demonstrare Apostolica illa uerba: in Adam omnes moriuntur, de morte corporis, non de morte animæ esse intelligenda. Quod quidem uerissimum esse, uel ex eo cognosci potest, quod in toto illo capite Apostolus de resurrectione corporum disserat.

ALTERVM, uerba illa Chrysostomi: Num omnes in Adam, morte peccati, mortui sunt, &c. non esse intelligenda. Rob. Bellarmini Tom. 4. H 2 genda

genda de morte animæ quacunque, sed de morte æterna, siue de casu in peccatum non quocunque, sed irreparabili. Id quod ex contrario perspicui potest. Nam cum dicit, non omnes per Christum viuificari, quoad vitam animæ, non loquitur de quacunque vita animæ, sed de perfecta, quæ est per gloriam sempiternam. Probat enim non omnes per Christum vitam animæ viuificari, quia multi in gehennam adducendi sunt. Quæ ratio nihil efficeret, si de vita animæ per gratiā loqueretur, cum multi sint in gehennam adducendi, qui tamen vitam animæ per gratiam aliquando receperunt.

His duob. annotatis nihil scrupuli remanet in verbis Chrysostomi. Nō enim negat sanctus ille Doctor, omnes in Adam mortuos esse morte peccati quacunque, sed irreparabili, atque æterna. Quod (vt diximus) verissimum est.

Ad QUARTVM ex homil. 24. in epist. ad Ephesios, RESPONDEO, Chrysostomum loqui de ijs tantum, qui baptizati iam erant, vt perspicuum est ex illis verbis, *Quod autem per lauacrum fit, etiam animam corrumpere potest.* Porro qui baptizati sunt, corpus adhuc gerunt corruptibile: nō enim Baptismus tollit moriendi necessitatem ex primo peccato inductam, & ideo (vt Apostolus loquitur ad Rom. 8. *Expectamus redemptionem corporis nostri*: Animam tamen habent incorruptibile, hoc est, quæ non necessariō corrumpitur morte peccati, sed potest nunquam corrumpi, si velint homines baptizati gratiam diligenter conseruare, quam in Baptismo perceperunt.

Ad QUINTVM ex homilia ad Neophytos respondit iam olim sanctus Augustinus libro primo in Iulianum, Chrysostomum non dixisse, infantes non esse in quinquatos peccato, quod potuisset ad peccatum originale trahi, sed non habere peccata, quod ad peccata actualia sine dubio pertinet. Græca enim Chrysostomi verba hæc sunt: *Δία τὴν καὶ τὰ πρὸς βαπτισμὸν, καὶ τοὺς ἀμαρτίας, ἐκ ἐχθρῶν.*

At Chrysostomus, inquit, demonstrare volebat, Baptismum non esse institutum ad solam remissionem peccatorum. Id verō satis efficaciter se demonstrasse credidit exemplo infantium, qui baptizantur in Ecclesia, quamuis peccata non habeant. Nihil autem hæc ratio efficeret, nisi infantes omni peccato, etiam originali carerent.

RESPONDEO, illos, aduersus quos Chrysostomus disputabat, in ea sententia fuisse, vt existimarent, per Baptismum non infundi gratiam & dona Spiritus sancti, neque animas purgari & ornari, sed solum remitti debita peccatorum, per quandam condonationem ex trinfecari, quemadmodum inter homines remittuntur offensiones, & amicitia reconciliantur. Quam sententiam rectè Chrysostomus refellit exemplo paruulorū. Siquidem originale peccatum non tam est offensa, q̃ macula. Nihil enim paruuli propria voluntate egerunt, vnde Deum offendere possent, sed ideo peccatū habere dicuntur, quia carent iustitia, & animam inquit natam, atque à Deo auersam, habitualiter gerunt, ut in sequenti disputatione ostendimus. Itaque Baptismo egent infantes, non tam vt peccata eis remittantur per condonationem offensarum, quam vt peccati macula in eis abstergetur, & ipsi gratiam & dona recipiant, quibus purgentur, ornentur, iustificentur & ex Satanae seruis filij Dei efficiantur.

QVINTO loco adduci potest Theodoretus. Is enim exponens caput quintum epistolæ ad Romanos, videtur velle, peccatum Adami non transisse ad posteros, nisi ratione occasionis. Sic enim loquitur: *Cum Dominus Adā fabricatus esset, & ratione ornasset, dedit vni præceptum ad rationem exercendam. Is deceptus, mandatum transgressus est, & cum mortis decreto factus fuisset obnoxius, ita Cain, & Seth, & alios genuit. Hi verō omnes, vt potè ex eo geniti, habebāt mortalem naturam. Eius modi autem natura multis indiget, & cibo, & potu, & in*

*umentis, & habitatione, & diuersis artibus. Eorum autem vsus sapè ad mediocritatis exuperationem incitat. Mediocritatis autem exuperatio peccatum generat. Dicit itaque diuinus Apostolus, quod cum Adam peccauisset, & mortalis pp peccatum factus esset, vtrumque ad genus peruenit, id est, peccatum & mors. Ad omnes enim mors peruasit, quatenus omnes peccauerunt. Non enim propter primi hominis peccatum, sed propter suum, vnusquisque mortis decretum suscipit. Eandem sententiam habet idē Theodoretus in explicatione Psalmi quinquagesimi, tractans versiculum illum: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum.**

Rursus in epitome diuinorum decretorum, capite duodecimo, quod est de Saluatoris incarnatione, tractans illud Apostoli ad Roman. quinto: *Sicut per vnius inobedientiam peccatores constituti sunt multi, &c.* sic ait: *Valde necessariō illud, multi, in vtroque posuit. Etenim cum Adam peccasset, & plurimi diuinas leges transgressi essent, permanserunt nonnulli in decretis nature, & virtutis curam gerere, sicut Abel, Henoch, & Noë, & Patriarchæ, & Prophetae, & alij plurimi non solum apud Hebræos, sed etiam apud alias gentes.*

Caterum, quamuis Theodoretus interdum loca quædam Scripturæ ita exposuerit, vt Pelagiani solebāt: cum tñ de peccato originis à Catholicis Patrib. non dissensisset, ex eius testimonijs doceri potest. Nam in eodē cap. duodecimo diuinorum decretorum ita loquitur: *Iustitia decretum, cum vnus peccasset, vniuersum genus morti tradidit. Diuina autem misericordia, cum omnes homines essent sub maledictio, & peccati laqueis essent implicati, per vnius iustitiam dedit omnibus salutem.* Vides in his verbis apertissimam Theodoreti sententiam de peccato originis. Nimirum affirmat, Adamo peccante, omnes homines peccati laqueis implicatos, sub maledictio, & morti traditos fuisse.

Sed rursus in eodem capite ita loquitur idem Theodoretus: *Quando vnus peccauit, omnes condemnati sunt: nunc autem cum omnes peccauerint, omnib. volentib. salus propofita est per fidem. Cum sic ostendisset, vnius iustitiam fuisse communis peccati salutare medicamentum: ostendit per ipsum quoque fuisse peractam mortis dissolutionem. Quid clarius dici poterat, quam Adami peccatum fuisse commune peccatum, & vno peccante omnes homines condemnatos?*

Rursus ibidem hæc Theodoretus subiungit: *Sernamur non lege, sed diuina misericordia iustitiam assequentes. Lex enim, quod iustum est, omnes ad supplicium adduxit. Omnes enim fuimus peccati perpetratores. Si enim cum vnus peccasset, genus condemnatum est, erat vtique omnino iustus eos, qui sub peccato fuerunt, subire supplicium.*

Sed explicemus breuiter loca, quæ contra allata sunt. Cum igitur in PRIMO testimonio ex commentario cap. 5. ad Rom. Theodoretus indicabat, peccatum primi hominis ex occasione ad posteros peruenisse, loquitur sine dubio de peccato actuali, quod propria voluntate committitur. Quamvis autem Theodoretus dicat, ex occasione primi peccati cepisse posteros Adami in varia peccata delabi, non tamen ideo negasse existimandus est originale peccatum; quin potius illud asseruisse.

Nā idcirco dixit, peccatū primi hominis viā patefuisse peccatis nostris actualib., q̃a naturā corruptā, & vitiatā ex Adamo trahimus. Qd̃ clarius expressit, cum subiūxit, peccatū & mortē ad nos ex Adamo peruenisse, & nō pp peccatū primi hoīs, sed pp suū vnūquēq; nostrū decretū mortis suscipere. Quorū verborū hæc sententia est, vnūquēq; nostrū mortis sententiæ subiaccere, non propter peccatum, quod in ipso Adamo fuit, sed propter illud, quod ex Adamo deriuatum, in vnoquoque nostrum haret, loqui enim hoc loco Theodoretū de peccato originis, non de actuali, certum est, cū ex ipsius Theodoreti sententia peccata nostra actualia decretū mortis non præcedant, sed sequantur. Ideo n.

(vt ipse in eodem comment. scripsit) actu peccamus, A
quia mortis necessitati, & varijs passionibus obnoxij
nascimur.

Itaque quod ait, vnumquemque nostrum ob suum
peccatum mortis decretum suscipere, necessario acci-
pi debet de peccato originis, quod verè in nobis cau-
sa mortis, siue mortalitatis est, cum peccata actualia è
còtraria sint eiusdem mortalitatis non cā, sed effectus.

Quod attinet ad ALTERVM testimonium ex epitome
diuinorū decretorū, exposuit quidem Theodore-
tus sententiam illam Apostoli (*Sicut per vnus inobe-*
dientiam, &c.) de peccatis actualibus, quæ occasione
primi peccati intrauerūt in mundum, cum rectius de
peccato originali sententiam illam exponere potuisset:
tamen in eadem epitome (vt suprā demonstratum est)
apertissimis testimonijs idem Theodoret. orthodo- B
xam doctrinam de peccato originis tradidit,

CAPVT X.

Diluuntur argumenta ducta ex ratione.

R ESTAT nunc vt argumenta illa breuiter dilua-
mus, quæ ducuntur ex ratione.

PRIMA obiectio, Christi iustitia nō credentibus ni-
hil prodest, igitur & peccatum Adami non peccatib.
nihil obest: infantes autem non peccant, quippe qui
Apostolo teste) ad Rom. 9. *Nihil boni vel mali agunt;*
igitur peccatum Adami infantib. nihil obest. RESPON-
DET Augustinus lib. 3. de pecc. merit. & remiss. cap. 2.
Christi iustitiam nihil prodesse ijs, qui nullo modo,
hoc est, nec sua voluntate, nec aliena credunt: & ad
eundem modum peccatum Adami nihil obesse ijs, q
nullo modo, hoc est, nec sua, nec aliena voluntate pec-
carunt. Porro infantes nihil quidem agere, vel egisse
voluntate propria, vt Apostolus scribit ad Rom. 9. ta-
men aliena voluntate peccasse, cum ille peccauit, in
quo omnes peccauerunt, vt idem Apostolus testatur
ad Rom. 5.

SECUNDA obiectio, Deus remittit peccata propria;
nō igitur credibile est ab eo imputari aliena. RESPON-
DET idem Augustinus in eodem lib. cap. 8. Deum re-
mittere peccata propria spiritu regeneratis, non carne
generatis: nec imputare peccata omnino aliena, sed ea,
q tametsi aliena dicantur, q̃a aliena voluntate cōmissa
sunt, tamen etiam propria dici possunt, quia in ijs hæ-
rent, quibus imputantur. Sic autem originale pecca-
tum & alienum & proprium rectè dici, suprā non se-
mel docuimus.

TERTIA obiectio, Ad rationem veri peccati perti-
net, vt sit voluntarium: atqui peccatum originis non
est voluntarium paruulis, cū sit (vt iam dictum est) alie-
na volūtate commissum; igitur peccatum originis par-
uulis non est verè peccatum. RESPONDEO, peccatum
bifariā sumitur. Nam & actio mala dicitur peccatum,
& reatus, ac macula, quæ transeunte actu resident in
anima eius, qui peccauit, peccatum nihilominus ap-
pellantur. Voluntarium igitur ad rationem actionis
malæ per se pertinet, ad rationem autem reatus & ma-
culæ non pertinet, nisi ratione causæ suæ, siue enim
velit, siue nolit, qui actionem malam voluntate libera
perpetrauit, reatum & maculam peccando contrahit.
Porro in infantibus non actionem malam, sed reatum
duntaxat, & maculam ponimus, ac per hoc nō requiri-
tur voluntas propria, vt infantes peccatum originale
à parentibus trahant: sed sufficit aliena.

Itaque sanctus Augustinus lib. 2. de nuptijs & con-
cupiscentia, cap. 28. & lib. 1. retract. c. 13. & 15. & alijs
in locis, cum quæritur, quemadmodum peccatum ori-
ginale sit volūtariū, respōdet, esse volūtariū voluntate
primi parētis. Quia tñ reatus, & macula ex mala actio-
ne dimanāt, nec possunt in ijs herere, ad quos actio ma-
la nullo mō pertinet, ideo S. August. multis in locis
docet, Adamum, cū primum peccauit, totius humani
generis gessisse personam, & præceptum de pomo ve-

tito non edendo, non solū Adamum, sed omnes, qui
in lumbis eius erant, pariter obligasse, vt sicut gratia
primo illi homini collata, ad omnes posteros pertine-
bat, ita etiam præcepti illius transgressio ad omnes po-
steros pertineret: Vnde (inquit Augustinus libro tertio
de peccatorum meritis & remissione, capite septimo)
*nec illud liquidè dici potest, quod peccatum Adæ etiam
non peccantibus nocuit, cum Scriptura dicat, In quo om-
nes peccauerunt. Nec sic dicuntur ista aliena peccata, tan-
quam omnino ad paruulos non pertineant. Siquidè in Adā
omnes tunc peccauerunt, quando in eius natura illa insita
in qua eos gignere poterat, adhuc omnes illo vnus fuerūt,
sed dicuntur aliena, quia nondum ipsi agebant vitas pro-
prias, sed quidquid erat in futura propagine vitæ vnus
hominis continebat.*

Si quem moueat, cur Deus voluerit, vt peccatum
Adami ita posteris omnibus imputaretur, ac si omnes
idem peccatum patrauissent: respondebimus cum san-
cto Augustino lib. 5. aduersus Iulianum, cap. 3. & cum
sancto Bernardo in sermone primo de Dominica pri-
ma post octauas Epiphaniæ, Iudicium hoc Dei iullū
esse, sed occultum: *Nostra est* (inquit BERNARDVS)
*Adami culpa, quia etsi in alio, nos tamen peccauimus; &
nobis iusto Dei iudicio imputabatur, licet occulto.* Adde
quod originale peccatum, etsi voluntarium nobis est,
quatenus Adam, cum peccauit, totius naturæ personā
gessit, tamen inter omnia peccata minimum habet de
voluntario, & ideo minus graue est in ratione volun-
tarij, quàm quodlibet veniale, quamuis sit in ratione
mali grauissimum, cum priuer hominem gratia Dei,
C ac sempiterna felicitate. Vide sanctum Thomam 3.
part. quæst. 1. art. 4. & in 2. Senten. dist. 33. quæst. 2. art.
1. ad 2. & de malo, quæst. 5. ar. 1. in responsione ad 9.

QUARTA obiectio, Si peccatum originis per gene-
rationem à parentibus traheretur, videretur malum
esse coniugium, quippe quod esset causa peccati. RE-
SPONDET ad hoc argumentum sanctus Augustinus
duobus libris, quos inscripsit de nuptijs & concupiscen-
tia. Summa solutionis hæc est, non esse per se ex coniu-
gio, quod proles nascatur cum peccato, sed per acci-
dens. Non enim ideo proles cum peccato nascitur,
quia ex coniunctione viri & femine nascitur, quod
est proprium coniugij: (Nam etiam in statu innocen-
tiæ fuisset coniunctio viri & femina, & tamen proles
sine peccato nata fuisset) sed quia accidit naturæ, quæ
D per coniugium propagatur, vt à primo parente cor-
rupta ac vitata fuerit. Quare coniuges dum filios gi-
gnunt, naturam quidem corruptam ac vitatam pro-
pagant: sed eius corruptionis culpa non ad ipsos, sed
ad primum hominem pertinet.

QUINTA obiectio, Non peccat (dicebat olim Iulia-
nus) iste qui nascitur, non peccat ille qui genuit, non
peccat ille qui condidit, Per quas ergo rimas inter tot
præsidia innocentia peccatum fingis ingressum? RE-
SPONDET sanctus Augustinus libro secundo de nu-
ptijs & concupiscentia, capite vigesimo octauo: *Quid
queris, inquit, latet rimam, cum habeas apertissimam
ianuam? Per vnum hominem, ait Apostolus, peccatum
in hunc mundum intravit.* Et in eodem libro cap. 26.
Voluntarium peccatum hominis primi originalis est caus-
sa peccati. ITAQVE ad argumentum Iuliani negari po-
terat consequutio. Quamuis enim non sit peccati ori-
ginalis causa pater, qui generat, nec filius, qui nascitur,
nec Deus, qui condidit: tamen non sequitur, nullam
esse causam eius peccati, cum Apostolus dicat, *Per
vnum hominem peccatum in hunc mundum intravit.*

SEXTA obiectio, Sæpe qui gignit, à peccato iustifi-
catus est, quo pacto igitur traiecit peccatum in filium,
quod ipse non habet? RESPONDET sanctus Augusti-
libro secundo de peccatorum meritis & remissione,
capite 25. 26. & 27. & in alijs locis, hominē regeneratū
in Christo, ac p hoc iustificatum, non generare car-
nalem prolem secundum id, quod est regeneratus, id

est, secundum Spiritum, sed secundum id, quod habet de veritate, id est, secundum carnem: & ea de causa prolem non sanctam, sed peccatricem nasci. Adhibet similitudines libro sexto in Iulianum, c. 2. & 3. Oleastri, qui insertus in oleam, fit olea, & tamen ex eius semine non olea nascitur, sed Oleaster. Item Hebræorum, qui circumcisi cum sint, filios tamen gignunt incircumcisos.

Possent adhiberi alia solutio, Generat enim homo sibi similem in specie, non in individuo, hoc est communicat cum filio quæ toti naturæ humanæ communia sunt, non ea quæ sibi ut tali personæ conveniunt. Tameñ enim aliqua accidentia personalia transfundat aliquando pater in filium, tamen id neque necessarium est, nec semper fit. Iam igitur homo iustificatus, cum filium gignit, non communicat cum eo iustitiam, quæ est accedens personale, sed naturam, qualis est in se post Adæ peccatum; ea verò corrupta & vitiosa est.

SEPTIMA obiectio, Si peccatum vitii traheretur per generationem, certè naturale vitium esset: at qui hoc est valde absurdum; **TVM**, quia Deo naturæ auctori tribuendum esset, cui tribuuntur omnia naturalia; **TVM**, quia quod naturale est, propriè peccatum esse non potest; **TVM** demum, quia desperanda esset liberatio à peccato. **RESPONDEO**, Peccatum originis aliquo modo naturale dici posse, iuxta illud Apostoli ad Ephes. 2. *Eramus natura filij ire, nam & à natiuitate trahitur, & est vitium naturæ potius quam personæ*, ut supra diximus: non tamen est naturale, quasi sit pars naturæ, aut ex natura profluxerit. Est enim priuatio quædam & defectus, ilque non ex natura, sed ex liberta primi hominis voluntate manauit.

Ex quo sequitur **PRIMO**, ut non in Deum, sed in Adami inobedientiam, ut in propriam causam referri debeat. Sequitur **DEINDE**, ut peccatum propriè dici possit: illa enim naturalia vitia, peccata propriè dici nequeunt, quæ in libertatem arbitrij non referuntur, qualia sunt cæcitas, surditas, & quæuis mōstrositas à natiuitate contracta. Sequitur **POSTREMO**, non esse desperandam huius peccati deliberationem. Non enim ut hic morbus curetur, destruenda natura, sed perficienda, quod facile potest medicus ille cælestis, qui venit quærere, & saluum facere quod perierat. Itaque sanctus **AUGUSTINVS** libro secundo in Iulianum, capite primo: *Nec perfectio, inquit, est desperanda uirtutis, per eius gratiam, qui ex origine uitiatam mutare potest, & sanare naturam*.

OCTAUA obiectio, Peccatum definitur dictum, vel factum, vel cogitatum contra legē æternam: At infantes nec dicere, nec facere, nec cogitare aliquid possunt. **RESPONDEO**, definiti per ea verba peccatum, ut accipitur pro actu peccati, non autem pro reatu & macula, quæ remanent transeunte actu. Porro in infantibus non actum peccati, sed reatum & maculam inesse dicimus ut supra docuimus.

NONA obiectio, Si nascuntur homines mali, & diaboli potestati subiecti, igitur videtur, diabolus conditor eorum. Nec enim Deus conderet, quos diaboli potestati subijceret. **RESPONDEO**, quod homines nascantur mali, & diaboli potestati subiecti, non esse causam in conditore naturæ, sed in corruptore, Deus enim, & initio naturam bonam condidit, & nunc quod in ea bonum est, propagat; porro vitium accidit illi ex peccato primi hominis, & ipsum est vitium, quod eam spiritui immundo subiecit: *Nos* (inquit **AUGUSTINVS** libro secundo in Iulianum, capite secundo) *dicimus, non diabolum, sed Deum uerum, & uerè bonum esse hominū conditorem, munda de immundis ineffabiliter operantem, quamuis hominum nemo mundus nascatur, & ideo donec mūdo Spiritu sancto, sub spiritu immūderetur esse cogat*.

DECIMA obiectio, Peccatum non in carne, sed in anima sedē habet: sed aīa nō trahitur ex Adamo, aut si trahitur, non propagatione, sed imitatione trahitur.

A Hoc argumentum semper Augustino difficillimū, ac penè insolubile visum est. Quia et de causa nunquā certū sibi persuadere potuit, animas creari ex nihilo, non à parentibus trahi. Et quoniā non desunt hoc tempore, qui in ea S. Aug. dubitatione hærendum esse censeant, ideo in sequenti capite, quæst. de animæ origine paulo planius explicare, & tunc demum de modo, quo peccatum traducitur, differere, & ad obiectiōnem propositam respondere decreuimus.

CAPVT XI.

Explicatur quæstio de origine animæ.

B **IGITUR** de origine animæ semper fuit grauissima concertatio. Primum apud ethnicos philosophos; deinde apud Christianos Theologos. Nam ex errore Stoicorum natus est error Manichæi & Priscilliani; ex errore Platonis error Origenis; ex errore Aristotelis, uel certè ex Aristotelis sententia non bene percepta, error Apollinaris, ut iure Tertullianus in lib. aduersus Hermogenem, Philosophos Patriarchas hæreticorum nominandos censuerit.

Sex in vniuersum fuisse video sententias de origine animæ. Quas omnes breuiter referemus, & quid de vnaquaque sentiendum sit indicabimus.

PRIMA sententia est, animas humanas esse partulas substantiæ Dei, proinde nec propriè creari, nec à parentibus traduci, sed à Deo mirabiliter inspirari.

C Hunc Stoicum errorē primus defendit Philo Iudæus in eo libro, quem inscripsit, Quod deterius potiori insidietur. eundem postea sequuti sunt Gnostici, Manichæi, Priscillianistæ, ut S. Augustinus refert in lib. de hæresibus cap. 6. 46. & 70.

Est autem hæc sententia heresis explorata. Siquidem diuina substantia immutabilis, atque inuolabilis est: *Ego Deus, & non mutor*, Malach. 3. *Apud quem nō est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio*, Iacobi 1. *Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient*, Psal. 101. At anima humana mutabilis & violabilis est, cū ex bona possit fieri mala per peccatū, & rursus ex mala bona per gratiam. Quare meritò damnata est hæresis hæc sententia in primo Concilio Bracarenfi, capite 5. & epist. S. Leonis ad Turbium, cap. 5.

QUOD verò obijciebant aduersarij ex cap. 2. Genes. *Inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ*; facile soluitur. Nam ex illis verbis intelligimus, humanum spiritum à Deo esse productum (inspirare enim est spiritū alicui dare) non tamen ex eo necessariò colligitur, ex Dei substantia esse spiritū hominis. Potest enim Deus **TRIBVS** modis spiritum producere, Vno modo ex propria substantia, quomodo producit ac inspirat spiritum sanctum; **ALTERO** modo ex nihilo, quomodo produxit spiritus angelicos; **TERCIO** modo ex materia creata, quomodo produxit ac producit animas bestiarum, quas Ecclesiastes spiritus appellat cap. 3.

E Iam verò ad quem istorum modorum sit referenda productio animæ, non potest colligi ex illis solis verbis: *Inspirauit spiraculum vitæ*. Tamen si addamus non potuisse animam humanam produci ex Dei substantia, quia mutabilis est, neque materia creata, quia materialis non est, sequetur productam esse ex nihilo.

ALTERA sententia est, Animas humanas creatas quidem à Deo fuisse, & ex nihilo, sed omnes simul vna cum Angelis, ac deinde fastidio affectas bonorum illorum spiritualium, quib. in cælo fruebantur, amare cœpisse res terrenas, atque idcirco à Deo in corpora tanquam in carceres detrudi.

Platonicum hunc errorē, quem tuetur Origenes in li. 1. *περί ἀρχῶν*, hoc est, de principijs capite 7. & alijs in locis, damnauit Concilium Bracarense primum c. 6. & S. Leo in epistola citata ad Turbium c. 10. Eundē errorem

errorem antea reprehenderant sancti Patres, Epiphanius in epistola ad Ioannem Hierosolymitanum. Hieronymus in epist. ad Pammachium contra eundem Ioannem. Theophilus Alexandrinus in lib. 1. Paschali. Augustinus in epist. 28. ad Hieronymum, & præclarissime Cyrillus Alexandrinus lib. 1. in Ioannem, cap. 9. ubi viginti tribus argumentis hunc errorem expugnat. Nos principales rationes breuiter attingemus.

PRIMA ratio esse potest, quia si animæ in corpora, tamquam in carceres supplicij gratia detruderentur, sequerentur multa, quæ absurdissima sunt. Nam in primis imprudenter Deus tempore diluuij sceleratos omnes occidisset, & iustum Noë conseruasset, nec minus improuidè Sodomitas perdidisset, Lot verò ab incendio liberasset. Nihil enim id fuisset aliud, nisi viros in probos è carceribus dimittere, probos in vinculis reti-
B nere. Deinde maximas gratias agere deberemus diabolo, qui mortem nobis procurauit, id est, ianuam carceris aperuit, nullas verò Christo, qui resurrectionem nobis acquisiuit, id est, in carcerem, eumque perpetuum reuocauit. **PRÆTEREA** benedictiones illæ: *Crescite & multiplicamini*, Gen. 1. & 9. *Et patrem multarum gentium constitui te, faciamque te crescere vehementissimè*, Genes. 17. Et: *Addat Deus ad hunc numerum multa millia*, Deuter. 1. non benedictiones, sed maledictiones essent. Quid enim esset aliud, multiplicari homines, quam impleri carceres?

Rursus, cum Deus annæ supplicanti filios donauit & Ezechie vitam prorogauit, & Lazarum, ac filium vi-
C duæ à mortuis reuocauit, non beneficium, sed iniuriā fecisset. **DENIQUE** cur Deus in lege maleficos iubet occidi, innocentes conseruari? & cur in omni Republica bene instituta latrones & parricidæ de medio tolluntur, si detineri in corpore supplicium est, educi de corpore, beneficium?

ALTERA ratio est, quia si omnes animæ in cælo peccassent, & ideo ad corpora damnatæ fuissent, falsum esset, quod ait Apostolus ad Rom. 5. *Regnauit mors ab Adam usque ad Moysen etiam in eos, qui non peccauerunt*. Et ad Rom. 9. *Cum nondum nati essent, nec aliquid boni, vel mali egissent*. Et in posteriore ad Corinth. cap. 5. *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, sicut gessit, siue bonum, siue malum*.

TERTIA ratio, si animæ de cælo ad terras, de luce ad tenebras, de clarissimo domicilio beatorum ad deterrimum carcerem damnatorum descenderent, cum in corpore viuere incipiunt, falsa esset Scriptura diuina quæ ait: *Erat lux uera, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum*, Io. 1. Et rursus: *Muli dicunt quis ostendet nobis bona? signatum est super nos lumen uultus tui Domine*, Psalm. 4.

Porro argumenta Origenistarum facilia sunt, adeo ut sancti Patres ea potius indicare, quam refellere uoluerit. Adferebant illud ex Psalm. 114. *Conuertere, vel, reuertere anima mea in requiem tuam*. Et illud ex Psalm. 118. *Priusquam humiliarer, ego deliqui*, Et illud ex Psalm. 141. *Educ de custodia animam meam*. Et illud ex cap. 1. Ioannis: *Erat lux uera, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum*.

Sed in **PRIMO** testimonio gratias agit Propheta Deo, quod à magnis periculis liberatus ingenti sollicitudine iam careret, & simul hortatur se ipse ad internam pacem & animi tranquillitatem repetendā, quā ob frequentes timores & angustias penè perdiderat. Potest etiam hic locus intelligi de requie sempiterna, à cuius spe per peccatum excidimus, & ad quam per penitentiam reuocamur.

In **SECUNDO** testimonio agnoscit Propheta, & quilibet alius iustus, se non immeritò à Domino interdum flagellari, & per tentationes humiliari. Quandoquidem peccata sua pœnam eiusmodi mereantur.

In **TERTIO**, ad litteram loquitur Dauid de spelun-

A ca, in qua latebat ob Sauli persecutionem, ut perspicuum est ex titulo Psalmi. Itaque Deum precatur, ut se aliquando liberet ab obsidione illa, ne semper cogatur in spelunca, quasi in custodia delitescere. Spiritua-
B liter autem hic locus intelligi potest de carcere corporis huius mortalis, à quo sancti viri educi cupiunt: *Quia corpus quod corrumpitur aggrauat animam*, ut ait Sapiens capite nono, unde est illa vox Apostoli ad Rom. 7. *Quis me liberabit de corpore mortis huius? Quibus vocibus non capiunt sancti homines simpliciter à corpore liberari, sed à corpore mortali*. Ut in hunc locum annotauit S. Augustinus. Nam alioqui redemptionem corporis magno desiderio expectant, ut ait Apostolus ad Rom. 8. & si fieri posset (ut ait idem Apostolus 2. Corinth. 5.) non cuperent spoliari, sed superuestiri, ut absorberetur quod mortale est à vita.

In **QUARTO** testimonio non significatur, hominem uenire in hunc mundum, quasi antea extra mundum fuisset, sed quia cum nihil esset, ac per hoc in mundo non esset, per generationem cœpit esse, & viuere in hoc mundo, ut S. Cyrillus in cœmentario rectè docet.

TERTIA sententia est, Animas humanas simul cum Angelis initio conditas fuisse, ac deinde, modò vnā, modò aliam ad corpus mitti. Interest autem inter hanc sententiam, & superiorem, quod hæc non docet animas in cælo peccasse, neque in pœnam peccati corporibus includi, ut superior docebat: sed ideo solum affirmat, animas omnes initio fuisse creatas, ne concedere cogatur, Deum aliquid noui fecisse post diem septimum, cum scriptum sit Genes. 1. eo die cessasse Deum ab opere quod instituerat.

Huius sententiæ sunt Rabini aliqui Hebræorum, ut intelligi potest ex commentario Rabbi Salomonis in ca. 33. Deuteronom. & ex alijs eorum libris. Eandem sententiam tradit Gregorius Nyssenus in libro de anima, cap. 6. Si tamen is liber est eius & non potius Nemesij, aut alicuius alterius, cum Gregorius Nyssenus in libro de opificio hominis, c. 28. & 29. ex instituto hanc sententiam refellat. Alios etiam nonnullos ex Catholicis Doctoribus eiusdè sententiæ fuisse, scribit S. Hieronymus in epistola ad Marcellinum, & Anaplychiam, quæ est 27. inter epistolas sancti Augustini.

Hanc sententiam S. Hieronymus loco citato, vocat stultam persuasionem. Et S. Leo in epistola ad Turbium, c. 10. his verbis reprehendit. *Catholica fides constanter prædicat, atque ueraciter, quod animæ hominum, prius quam suis inspirarentur, corporibus, non fuere*.

Denique S. Thomas in prima partæ summæ, quæst. 118. artic. 3. eandem sententiam hoc argumento refellit. Anima est natura imperfecta, & pars hominis nō totus homo, ac per hoc naturaliter coniungitur cum corpore, ut forma cum sua materia. At absurdum est, Deum inchoasse opus suum à re imperfecta, cum Dei perfecta sint opera, nec minus absurdum est, vnā partem hominis factam esse initio mundi, alteram fieri post multa secula; igitur anima non fuit antequam corpori inspiraretur.

Propositio, quæ sola probatione indigere videtur, probatur; nam si anima per se perfecta substantia esset, non posset esse forma corporis, formam autem esse certum est tum aliunde, tum ex definitione Concilij Lateranensis sub Leone X. Sess. 8.

Item si anima non coniungeretur naturaliter cum corpore, violenter in eo maneret, neque esset nobis beneficium vitæ, sed pœna.

Denique si anima perfecta esset absq; corpore, neque esset pars hominis naturalis, quæri posset, vtrum sua voluntate cum corpore copuletur, an aliena. Et siquidē sua volūtate, **TERTIA** sequetur absurda, **PRIMUM**, quod frustra velit coniungi cum corpore, cum non egeat eius opera. **ALTERVM**, quod tot seculis manserit separata, & nūc demū quasi mutata sententia velit esse in corpore. **TERTIVM**, quod casu fiat ut in corpus delabatur. Neque

enim potest non casu fieri, vt vno tempore concurrat voluntas hominis generantis ac disponentis materiã cum voluntate animæ descendere cupientis ad eam informandam. Sin autem aliena voluntate cum corpore copulantur, certè cogitur à superiori potestate in pœnam peccati præcedentis. Qui est error Origenis paulo ante refutatus.

Neque responderi potest, eam non cogi in pœnam peccati, sed voluntate Dei applicari ad regendum corpus humanum quemadmodum Angeli applicantur ad incitanda corpora cœlestia. Nam Angeli non formæ cœlorum, neque in eis tanquam carceribus detinentur, neque pœnam vllam ex eo ministerio capiunt: animæ verò ita copulantur corporibus, vt eorum formæ efficiantur, neque intelligunt, dum sunt in corpore, nisi per phantasmata corporalia, vt meritiò in tenebris esse videantur; denique mala corporis ita redundant in animas, vt Sapiens dixerit capite 9. *Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam*. Itaque si animæ in cœlo fuerunt antequam cum corpore iungerentur, negari non potest quin in pœnam alicuius peccati inuita detrudantur in corpora, quemadmodum scelesti homines inuiti coguntur ad carceres.

Argumenta contraria Dvo sunt, quæ breuiter refellenda videntur. Obijcitur PRIMO Scriptura, quæ in 1. cap. lib. Genes. refert, hominem sexta die creatum fuisse ad imaginem & similitudinem Dei: ac deinde 2. refert, hominẽ post septimam diem formatum fuisse ex limo terræ. Videtur .n. ex his locis satis apertè colligi, hominem creatum fuisse quoad animam, in qua propriè est imago Dei, sexta die; quoad corpus, quod ex limo terræ constat, post septimam diem. Et quia eadem est ratio cæterorum hominum, videtur dicendum, animas omnes creatas fuisse sexta die inter opera primæ creationis rerum, corpora verò post septimam diem paulatim per generationem multiplicari.

Obijcitur SECUNDO, absurdum esse, vt aliquid noui producat à Deo post septimam diem, in qua finẽ imposuit omnibus operibus suis. Produceret autem aliquid noui, si animas quotidie procrearet ex nihilo, id est, quæ neque in potentia materiæ, neque in virtute seminali in primis sex diebus conditæ fuissent.

Ad PRIMAM obiectionem RESPONDEO, in duobus illis locis narrari productionem totius hominis, sed in vno breuius, in altero plenius. Itaque totus homo cõditus fuit sexta die, tum quoad animam, tum quoad corpus; sed quia id fuerat in primo capite Geneseos breuiter indicatum, & res erat magni momẽti, placuit Spiritui sancto in secundo capite iterum retexere narrationem eandem, & totum ordinem creationis humanæ fufius explicare. Et quamuis imago Dei propriè resideat in anima, tamen ratione animæ totus homo rectè dicitur conditus ad imaginem Dei. Et certè Scriptura in primo illo capite Geneseos non dicit, factam esse animam ad imaginem Dei, sed factum esse hominem, eumq; masculum & fœminam, eisq; dictum: *Crescite & multiplicamini*. Quæ certè non soli animæ, sed toti homini conueniunt.

Ad ALTERAM obiectionem S. Augustinus in epist. 28. ad Hieronymum, responderi posse dicit, Deum cessasse die septimo ab opere suo, quia nihil postea fecit nouum, sed gubernauit & multiplicauit opera, quæ primis illis diebus fecerat. Itaque animarum creationem non esse nouam, quia iam animam vnã eiusdem speciei cum cæteris, sexto die fecerat.

Possumus etiam respondere, animas dici posse, creatas fuisse omnes sexta die, non actus, sed virtute. Nam cum Deus produxit principia generationis humanæ, hoc est virum & fœminam, eisq; dixit: *Crescite & multiplicamini*, tum non solum produxit in virtute omnia corpora humana, quæ per generationem propaganda erant, sed etiam voluit, vt quotiescunque ma-

teria ritè præparata esset ad humanam generationem, continuò anima existeret, & corpus illud animaret, ac per hoc non solum corpora, sed totos homines in virtute produxit, cum duos illos homines condidit, eisq; vim generis propagandi attribuit.

Quare licet animæ creentur ex nihilo in eo ipso temporis puncto, quo corporibus inspirantur, tamen ita est hoc perpetuum, & secundum naturæ ordinem initio constitutum procedit, vt pro miraculo habendū sit, si anima corpori disposito ac præparato, suo tempore desit.

QUARTA sententia est, Anima non minus à parentibus trahi, quàm corpora; ita vt ex anima patris, sit anima filij, quemadmodum ex corpore patris, est corpus filij. Auctor huius sententiæ primus inter Christianos TERTULLIANVS fuit, quem sequutus est Apollinaris, vt sanctus Hieronymus refert, in epistola supra citata ad Marcellinum, & Anapsychiam. Vbi etiã idem auctor dicit, in eadem sententiã fuisse maximam partem occidentalium. Eandem sententiam attributã fuisse Luciferianis, testatur sanctus Augustinus in libro de hæresibus, capite octogesimo primo.

Hanc sententiam vt exploratum errorem reijciunt ac refellunt omnes Theologi Scholastici, cum Magistro sententiarum libro secundo, dist. 17. & 18. eamq; S. Thom. in prima parte, quæst. 118. artic. 2. disertis verbis hæresim appellat.

Ac primum refutari solet hæc sententia ex capite 2. Geneseos. Nam Deus vt discrimen ostenderet inter animam humanam, & animas bestiarum, de bestiis dixerat, cap. 1. *Producant aquæ reptile animæ viuẽtis, & volatile super terram*. Et rursus: *Producat terra animam viuẽtem in genere suo, & reptilia, & bestias, &c.* At de homine, non ait, producat, terra, sed, formauit ipse hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ. Ex quo intelligimus, animas bestiarum materiales esse & ex materia ipsaeductas, animam humanam non ex limoeductam, sed ab ipso creatori inspiratam.

Neque nos mouere debet, quod Philastrius in Catalogo hæreticorũ, capite nonagesimo nono, inter hæreticos numerat eos, qui censent spiraculum illud vitæ esse animam rationalem, & non potius gratiam Spiritus sancti. Nam Philastrius in ea re parum consideratè loquutus est, vt sanctus docet Augustinus, libro 13. de ciuitate Dei, capite 24. tantum enim abest, vt hæc sententia sit hæretica, ut contraria non solum repugnet sanctis Patribus, Chrysostomo homilia 12. & 13. in Genesim. Hieronymo in epistola ad Pammachium, de erroribus Ioannis Hierosolymitani, Augustino libro 12. de ciuitate Dei, capite 23. & libro 13. capite 24. Theodoro quæst. 23. in Genesim, Eucherio libro 1. in Genesim, & alijs: sed etiam Apostolo Paulo, qui in epistola priore ad Corinthios, ca. decimo quinto dicit, hominem initio conditum fuisse animale, deinde post resurrectionem futurum spirituale. Et probat, quia scriptum est: *Factus est homo in animam viuẽtem*. Porro hæc verba, quæ Apostolus citat, scripta sunt in secundo capite Geneseos, vbi legimus: *Inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuẽtem*. Quare spiraculum illud vitæ (Apostolo teste) non dedit homini esse spirituale, quale habetur per gratiam sancti Spiritus, sed esse animale, quod habetur per animam, quæ præstat corpori esse, & viuere.

Est autem propriè sententia eius loci: *Inspirauit Deus in faciem* (sive vt Hebræa verba sonant) *in nares eius spiraculum vitæ*, hoc est, posuit Deus in naribus, corporis illius ex limo terræ conflati spiritum, ac fecit, vt spirare ac viuere inciperet. Respiratio enim signum est vitæ; quia verò nõ vinit homo sine anima, q̃ est vitæ principium, ideo cum dicitur, Deus dedisse homini, vt spiraret ac viueret, intelligeret animam quoq; dedisse,

disse, per quam fit, vt homo spiret, ac viuatur. Quod si Patres aliqui (vt Irenæus, Cyprianus, Basiliius, quos citauimus in lib. de gratia primi hominis c. 3.) interdū hunc locum exponunt de gratia Spiritus sancti, nō de anima rationali, ij non ad literam, sed mysticē Scripturam accipiunt.

Sed obseruandum est, hunc locum satis efficaciter demonstrare animam primi hominis non ex materia eductam, sed à Deo ex nihilo fuisse creatam. Cæterū non cogere vt idem de animabus reliquis iudicemus. Posset. n. responderi, quemadmodū Deus primi hominis corpus ex limo terræ formauit, reliqua verò corpora non per se ex limo terræ, sed per generationem ex parentū corporib. procreat: ita primi hominis animam à Deo propriē atq; ex nihilo fuisse creatam, nūc verò ex illa prima reliquis propagari.

Quare vt S. Augustinus disputat in epist. 28. ad Hieronymum, nullus fortasse Scripturæ locus inuenitur, in quo perspicuē doceatur, animas non fieri ex propagine, sed creari. Nam loca illa, *Qui fingit sigillatim corda eorum*, Psal. 32. Et, *Spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum*, Eccles. vii. Et, *Platū omnem ego feci*, Isaia 57. Proben quidem animarum omnium conditorem esse Deum, tamen non indicant modum quo à Deo sint conditæ, vtrum per creationem ex nihilo, an per propagationem ex anima primi hominis.

Nos igitur his omiffis duobus modis efficaciter demonstrare conabimur, animas non propagari ex parentibus, sed creari; PRIMVM traditione Ecclesiastica, DEINDE rationib. euidenter ductis ex principiis fidei. QVO ad PRIMVM attinet, adferemus testimonia Patrum, qui sententiam de propagine animarum apertē reprehendunt.

S. HILARIUS lib. decimo de trinitate ante mediū libri: *Anima, inquit, hominis opus est Dei, carnis verò generatio semper ex carne est*. Et infra: *Vt per se sibi assūpsit ex Virgine corpus, ita ex se sibi animam sumpsit, quæ vtiq; nunquam ab homine gignētū originibus præbetur*.

S. AMBROSIVS libro de Noë & Arca, c. 4. *Plerumque, inquit, Angelos, filios Dei Scriptura vocat, quia ex nullo homine generantur animæ*. Item libro de paradiso, capite vndecimo, *Considera, inquit, quia de corpore costam sumpsit, non de anima portionem, hoc est, non anima ex anima, sed os de ossibus, & caro de carne*.

S. HIERONYMVS in commentario capitis postremi Ecclesiastæ: *Satis, inquit, ridendi sunt, qui putant animas ex corporibus feri, & non à Deo, sed à corporum parentibus generari*. Item in libro tertio Apologiæ aduersus Ruffinum, vltra medium, & in epistola ad Pammachium de erroribus Ioannis Hierosolymitani ante mediū, recitatis sententijs Origenis, Tertulliani & Apollinaris Hæreticorum de anima, dicit: *Ecclesiasticū dogma esse, vt Deus quotidie animas fabricetur*. Vbi cum opponat Ecclesiasticum dogma sententijs Hereticorū, videtur omnino sensisse, Catholica fide esse tenendū, animas non traduci à parentibus, sed creari.

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS hom. 23. in varia loca Matthæi: *Anima, inquit, nec generat, nec generatur, nec vllū agnoscit patrē, præter eum, cuius voluntate creata ē*.

S. GREGORIUS NISSENVS in libro de anima, cap. 6. refellit ex proposito sententiam de propagatione animarum ex parentib. tanquam exploratum errorem.

THEODORETVS libro quinto ad Græcos, qui est de natura hominis circa mediū libri: *Formari prius, inquit, in aluo matris infantem ait (Moses) ac tū deniq; iam perfectō corpore animari, non ita quidem vt anima præexistens aliunde corpori inseratur. Neque ut enascatur è semine, sed diuino instituto, sicut ab initio insita naturæ lex fuit, creationem accipiat*. Addit in eodem loco Theodoretus, hoc esse dogma, in quo conueniant omnes Scripturæ Apostolorum & Prophetarum.

S. CYRILLVS libro primo in Ioannem, c. 9. *Opponunt, inquit, ac iuste non peccare in hac carne iubemur:*

quoniam eo capimus esse tempore, quo vna cum corpore in hunc mundum venimus, ac quasi à loco quodam, à nihilo ad esse peruenimus. Quo loco Cyrillus scribit, non solum animam ante corpus non fuisse, sed etiam, à nihilo ad esse peruenisse. Quamuis enim de toto homine loqui videatur, cum ait, nō peccare in carne iubemur, &c. tamen de sola anima loquitur, quæ per intellectio, nis figuram homo etiam dici solet, vt perspicuum est ex tota illa disputatione.

S. AVEVSTINVS, quamuis (vt paulo post dicemus) incertam esse crediderit originem animarum, & in lib. 10. de Genesi c. 23. scripserit, opinionem, quæ asserit, propagationem animarum, nisi fortiorib. argumentis, quam sententias cæteras: tamen in epist. 157. ad Optatum, quam scripsit multo posterius, apertissime refellit eam sententiam, quam nos modò refutare conamur: *Itaq; illi, inquit, qui propagationem animarū inconsiderata temeritate defendunt, &c.* Et in eadē epistola loquens de sententia Tertulliani, sic ait: *quo quid peruersius dici potest?*

S. LEO in epistola ad Turbium, capite decimo: *Catholica fides, inquit, constanter prædicat, atq; veraciter, quod anime hominum priusquam suis inspirarentur corporibus non fuere, nec ab vllō incorporarentur, nisi ab onifice Deo, qui & ipsarum est creator & corporum*. Idē in epistola vndecima ad Iulianum, docet eo modo nobis animas inspirari, quo fuit inspirata Christo: ac certum est, Christi animam nō fuisse propagatam ex parentibus, vt docet sanctus Augustinus libro decimo de Genesi c. 19. sed creatam à Deo.

Vide in eandem sententiam auctorem de operibus Cardinalib. Christi (qd opus habetur inter opuscula S. Cypriani) in sermone de resurrectione; auctorem libri de Ecclesiasticis dogmatibus, c. 14. qd opus habetur in quarto tomo S. Aug. S. Bernardū sermone 27. in Cantica, Innocentiū III. in commentario Psalmi 50. Denique Concilium Lateranense sub Leone X. sess. 8.

Ad quæ testimonia pōt ē addi populorū consensus; est. n. ita insitum in mentib. fidelium, animas à Deo recens creati, cum scetus in vteris matrū animantæ, vt ē agricolæ, fabri, sutores, mulierculæ, pueri hoc sciunt, & si quis contrarium publicē doceret, pessimè omnino apud Catholicum populum audiret: *Miraris, inquit sanctus Hieronymus in secundo libro Apologiæ aduersus Ruffinum, si contra te fratrum scandala concitentur, cum id nescire te iures, quod Christi Ecclesiæ se nosse fateantur?* Venio ad rationes: quæ dicuntur ex principiis fidei. Siquidem ea, quæ euidenter deducuntur ex articulis fidei, pertinent etiam ad fidem.

PRIMARATIO, animas hominum esse immortales principiu est fidei, & quidē primarium & certissimū, & in scripturis sanctis omnium consensu luculenter expressum. At si anime hominū sunt immortales, necessariò p se subsistunt. Nā si nō per se subsisterent, sed pēderent à corpore, vt animæ pecudū, illo pereunte, & ipsas interire necesse esset. RVRSVS si animæ hominū p se subsistunt, certè ēt per se pducūt. Illa. n. per se pducuntur, quæ per se subsistunt, illa producentur ad productionē alterius, q̄ ad existentiā alterius existunt. DENIQUE si animæ hominum per se producentur, id manifestè sequitur, vt nō fiant ex propagine, sed creentur ex nihilo. Quæ. n. ex propagine fiunt, vt anime omnium bestiarum, non per se fiunt, sed ad compositi generationem existunt. Animæ igitur hominum, aut per se fiunt, quod est creati, non traduci, aut non sunt immortales, quod est (vt diximus) contra fidem.

SECUNDA ratio, si anime hominum à parentibus trahuntur, vel trahuntur, ex corpore, vel ex anima parentum; si ex corpore, sunt igitur corporales, ac per hoc mortales, vt cætera, quæ ex corporali semine producentur. Si ex anima, vel ex tota, vel ex parte; si ex tota, igitur vel parens caret deinceps anima, quippe q totam transfudit in filium, vel tota manet in parte, & in filio. Vtrumque est euidenter falsum; nam experientia

rientia testatur, parentem per generationem anima non destituit; & non esse unam atque eandem animam patris & filij, ut omittam singulare, ac proprium esse diuinæ naturæ ob eius infinitatem, ut una numero sit in pluribus personis. Sin autem non ex tota, sed ex parte animæ patris existit anima filij, igitur anima partibilis est, ac per hoc corporalis & mortalis. Ita semper redditur ad articulum de animæ immortalitate.

DICES, non fit anima ex corpore, neque ex anima patris, sed ex semine animæ, quod cum semine corporis transfunditur in uterum matris. Id enim sensisse eos, qui animam fieri ex propagine contendebant, testatur S. Augustinus li. 10. de Genesi, c. 20. **R**ESPONDEO, vel semen animæ corporale est, vel spirituale; si corporale, non poterit ex eo fieri anima spiritualis; si spirituale, iterum queremus, sit ne substantia, vel accedens. Nam si substantia est, vel ex nihilo fiet, vel ex alia substantia; si ex nihilo, igitur creabitur ab homine substantia spiritualis; si ex alia substantia, iterum queremus, sit ne illa corporalis, an spiritualis, & sic dabitur progressio in infinitum. Si vero sit accedens, virtus scilicet quedam seminalis, tum semen animæ non erit materia, sed instrumentum agentis. At nos materiam querimus, nisi sit ita decipiat, ut velit patrem ex nihilo animam facere, quod soli conuenit creatori.

TERTIA ratio, omnis forma, quæ per veram generationem producit, si à corpore separatur, necessario perit. Id enim est forma per veram generationem produci, de potentia materiæ virtute producentis educi. Quod autem de potentia materiæ educitur, ita pendet à materia, ut sine ea neque fieri, neque esse queat. Est autem anima humana vera corporis forma, ut in Concilio Lateranensi sessione octaua declaratum est, & si à parentibus trahitur, per veram generationem sine dubitatione producit. Neque enim homines aliter filios gignunt, quam animantia cetera, tantumque abest, ut homines propria aliqua actione, quæ soli homini conueniat, gignant, ut potius usum rationis in ipso actu generationis amittant. Quare si anima humana traducitur, non secus atque animæ bestiarum, & generabitur ex materia, & à materia separata deficiet ac peribit. Sic igitur demonstratū sit, animas humanas non fieri ex propagine, sed creari. Neque argumenta quæ contra fieri solent, magnā vim habent.

Obijci solet **P**RIVM illud Genes. 46. *Omnes anime, quæ egressæ sunt de femore Iacob, fuerunt sexaginta sex.* **R**ESPONDETUR, per animas eo loco intelligi debere ipsos homines, qui anima constant. Frequens enim est in Scripturis usus eius figuræ, quæ dicitur intellectio, cum videlicet aut totum ex parte, aut ex toto pars intelligitur. Sic in lib. 1. Regum c. 28. dicitur, Samuel apparuisse Sauli, cum ei anima Samuelis apparuisset. Sic in lib. Levitici c. 5. accipitur anima pro homine cum dicitur, si peccauerit anima, & audierit vocem iurantem. Item anima, quæ tetigerit aliquid immundum. Itē anima, quæ iurauerit, &c.

Obijcitur **S**ECUNDO, argumentum ductum ex c. 7. epistolæ ad Hebræos, hoc modo, Christus & Leui fuerunt in lumbis Abraham, quando is decimas obtulit summo sacerdoti Melchisedech; & tamen Leui decimatus dicitur, cum pater eius Abraham decimatus fuit, Christus autem non dicitur decimatus (inde enim probat Apostolus sacerdotium Christi præstantius esse sacerdotio Levitico) quia sacerdotium Christi est secundum ordinem Melchisedech, qui ab ipso Leui in lumbis Abraham delitescens decimas accepit, igitur non eodem modo fuerunt in lumbis Abraham Christus & Leui, sed propria quadam & certa ratione fuit Leui, qua non fuit Christus. Fuit autem Christus in lumbis Abraham ratione corporis, ergo Leui in iisdem lumbis fuit ratione corporis, & ratione animæ.

Hoc argumentum proponit, & soluere conatur S.

Augustinus libro 10. de Genesi, cap. 19. nos breuiter **R**ESPONDEMUS, aliter fuisse in lumbis Abraham Leui, quam Christum, non quod Leui fuerit in lumbis Abraham ratione animæ & corporis, Christus autem solum ratione corporis, sed quia Christus fuit in lumbis Abraham secundum materiam carnis, non secundum rationem seminalem, Leui autem secundum utrumque. Siquidem Christus matrem habuit ex progenie Abraham, non patrem; mater autem in generatione materiam præbet, non vim actiuam, quæ solum residet in semine viri, quæque tanquam instrumentum viri, format corpus quod generatur. Notum est enim ex Evangelio: Christum à Virgine per spiritus sancti virtutem conceptum, & ex Virgine mirabiliter natum esse. Porro Leui & patrem & matrem habuit ex progenie Abraham, atque ideo in lumbis eius fuit secundum materiam carnis ratione patris. Atque hæc causa fuit, cur Christus non contraxerit originale peccatum, neque opus habuerit decimas soluere, Leui autem & peccato subiectus, & in Abrahamo decimatus fuerit.

Obijci solet **T**ERTIO, si animæ non trahantur à parentibus, sed creentur à Deo, & corporibus per generationem dispositis inspirentur, sequi hoc absurdum, ut Deus adulteris, & fornicariis in procreatione hominis cooperetur. Quippe qui fornicariis, & adulterinis conceptibus animas largiatur. Quod argumentum ab Apollinare excogitatum, Gregorius Nyssenus duodecimo libro de anima, cap. 6. pene insolubile iudicauit.

C Sed respondit S. Hieronymus in lib. 3. Apologia contra Rufinum, non magis absurdum esse ut Deus adulterinis conceptibus inspiret animas, quam ut terra gremio suo confoueat semina, quæ sator furto subulerit, vel immunda proiecerit manu. Quam similitudinem elegantissimam esse scribit S. Augustinus in epist. 28. ad Hieronymum.

Sed si quis scholasticam solutionem requirat, breuiter **R**ESPONDEMUS, in fornicatione, & adulterio duo quedam considerari posse, actionem naturalem generationis humanæ, & vitium transgredientis legē Dei in opere illo perficiendo; ac primum quidem bonum esse, & ei bono bonum Deum cooperari, cum animas in materiam ritè dispositam, ac præparatam infundit; secundum esse malum, & ei Deum nulla ratione cooperari.

QUINTA sententia eorum est, qui censent, latere originem animæ, neque esse aliquid temere definiendum. Huius sententiæ ad mortem usque fuit sanctus Augustinus, ut intelligi potest ex lib. 10. de Genesi. Itē ex quatuor libris de origine animæ, quos scripsit iam senex, & ideo scripsit, ut ostenderet, sed de hac re non sine magna causa non audere certam proferre sententiam. Rursus in epistola 28. ad Hieronymum, & ex epistola 157. ad Optatum. Denique ex lib. 2. Retractionum, c. 56. S. Augustini cunctationem sequuti sunt S. Gregorius in epistola ad Secundinum, quæ habetur in registro epistolarum eius lib. 7. c. 27. & Eucherius in commentario secundi capitis libri Geneseos. Neque defunt, qui in eadem dubitatione adhuc perseverandum esse velint.

E Nos tamen hoc tempore hanc sententiam minimè tutam esse censemus, & ideo sententiæ **S**EXTÆ subscribimus, quæ docet, hominibus singulis animas singulas, non ex propagine, sed ex nihilo, tunc primū creari, atque infundi, cum in uteris matrum fetus concepti, atque ad animationem præparati sunt. Quæ sententia est omnium auctore, quos adduximus contra sententiam quartam, exceptis Augustino & Gregorio Nysseno.

Porro ratio, cur quintam sententiā explodendam, & hanc sextam amplectendam esse iudicemus, duplex est.

est. PRIMVM enim habemus hoc tempore præter testimonia Patrum, qui sancti Augustini temporæ præcesserunt, rescriptum sancti Leonis primi, supra citatum ad Turbium, decretum Leonis decimi in Concilio Lateranensi, consensum Theologorum omnium, qui his quingentis annis floruerunt denique rationes egregias à Theologis excogitatas; quibus argumentis sanctus Augustinus caruit.

DEINDE tota causa, quæ sanctum Augustinum impediuit, ne creationem nouarum animarum certò sibi persuaderet, fuit argumentum Pelagianorum contra peccatum originale, quod superiori capite proposuimus. Nam argumenta cætera contra nouarum animarum creationem, idem Augustinus facillè se putauit posse dissoluere, & reipsa dissoluit in epistola vigesima octaua ad Hieronymum, sed in eadem epistola, ut etiam in 157. ad Optatum, ingenuè confitetur, se neque legendo, neque orando, neque ratiocinando inuenire potuisse, quomodo cum animarum creatione peccatum originis defendatur.

Cæterum remota quæstione peccati originalis, S. Augustinus sententiam de creatione animarum verissimam esse non dubitauit. Nam in primo libro de origine animæ, capite 19. posteaquam enumerauit quatuor errores, qui in quæstione de anima cauendi sunt, ita scripsit: *Nihil ergo istorum quatuor dicentes, quoniã quodlibet eorum falsum, atque impium est, hanc sententiam suam (de noua creatione animarum) non solum me non vetante, sed etiam fauente, & gratias agente defendant.* Et in epistola vicecima octaua. *Nam licet, inquit, nemo faciat optando, ut verum sit quod verum non est, tamen si fieri posset, optarem, ut hæc sententia vera esset, sicut opto, ut si vera est, abs te liquidissimè, atque inuictissimè defendatur.* Et in epistola centesima quinquagesima septima. *Et si inueneris, inquit, quod te querere admonui, sed etiam adhuc fateor, non inueni, defendere quatum potes, atque asserere animarum infantium eiusmodi esse nouitatem, ut nulla propagatione ducantur: & nobiscum quod inueneris fraternam charitate communica.* Si autem non inueneris, nec sic iam temere in aliam sententiam tua deflectatur assensio, ut eas ex illa vna credas propagando traduci, ne forte alius inuenire possit, quod ipse non possit, aut aliquando inuenias quod nunc non potes. Et infra sic ait: *Si potes animas sic alienas à propagatione defendere, ut tamen hoc chirographo, quod sola Christi morte rumpendum est, rectissima ratione demonstrantur obstrictæ, non solum nemine prohibente defende, verum etiam id nobis quomodo tecum defendere possimus ostende. Si autem non potes, melius origo animæ latet.*

Ex his locis perspicuum est, Augustinum, sententiam nostram de creatione animarum, visam esse longè veriorē, quàm sententiam de propagatione. NEQUE obijci debet, quod in lib. 10. de Genesi, c. 23. videatur magis propendere in sententiam de propagatione. Neque enim confert eo loco sententiã cum sententia, sed argumenta cum argumentis, ac dicit, sententiam de propagatione niti fortiori argumento. Non tamen inde sequitur eam sententiam visam illi fuisse veriorē.

Adde quod epistolam ad Hieronymum de origine animæ, scripsit Augustinus posterius, quam libros de Genesi, & epistolam ad Optatum adhuc posterius, & post utramque scripsit libros quatuor de origine animæ, iam valde senex, ut ex libro secundo Retractionum, intelligi potest. In his autem scriptis semper magis, ac magis inuenitur recessisse à sententia de propagatione, & accessisse ad sententiam de creatione animarum. Igitur sola traductio peccati originalis Augustinum impediuit, quo minus creationem animarum crederet.

At reuera neque animarum creatio impedit peccati translationem, ut in sequenti capite demonstrabimus; neque propagatio animarum est anima Adami propagationem peccati iuuat, siquidem Adamus,

A quo ad animam, iustificatus fuit à peccato antequam filios generaret; sæpe etiam parentes iusti, & peccato originali carentes filios gignunt: non potest autem ex anima iusta trahi anima iniusta, ac per hoc non ideo traducitur peccatum in prolem, quia anima fit ex anima.

Quare cum argumentum illud de peccato originis solum cunctationis S. Augustino causa fuerit: illud autem non minus facillè dissoluatur posita creatione animarum, quàm posita propagine, ut mox, Deo volente, docebimus, nulla causa est, cur amplius dubitandum esse credamus: certè quidem S. Augustinus, si nunc inter homines viueret, non solum faueret, sed etiam gratias ageret ijs, qui nostram hanc sententiam tuerentur.

CAPVT XII.

Explicatur quomodo peccatum originis traducatur, & soluitur argumentum Pelagianorum, quod cap. 10. extremo propositum fuerat.

EXPLICATA quæstione de origine animæ, explicandus est modus, quo peccatum originale traducitur. Hinc enim solutio pendet argumenti Pelagianorum, quod semper est habitum difficilimum.

Igitur sanctus Augustinus nunquam planè in hac quæstione sibi satisfecit. Hinc est illud in libro primo de moribus Ecclesiæ, capite vicecimo secundo, nihil esse peccato originali ad prædicandum notius, nihil ad intelligendum secretius. Hoc est, nihil esse notius, quam peccatum originale traduci, nihil obscurius, quam quomodo traducatur. Hinc etiam in epistola 29. ad Hieronymum consolatur se his verbis: *Eleganter dictum esse narratur, quod huic rei satis aptè conuenit. Cum quidã ruiisset in puteum, ubi aqua tanta erat, ut eum magis exciperet, ne moreretur, quam suffocaret, ne loqueretur, accessit alius, & eo viso admirans, ait, quomodo huc cecidisti? at ille, obsecro (inquit) cogita quomodo hinc me liberes, non quomodo huc ceciderim, quæras.* Ita quoniam fatemur, & fide Catholica tenemus, de reatu peccati tanquam de puteo, etiam paruuli infantis animã Christi gratia liberandam, satis est ei, quod modum, quo salua fiat, nouimus, etiam si nunquam quomodo in malum illud deuenerit, nouerimus. Hæc eo loco.

Tamen in lib. 5. aduersus Iulianum, cap. 3. explicat sententiam suam de proposita quæstione his verbis: *Profectò aut utrumque vitium ex homine trahitur, aut alterum in altero tanquam in vase vitiatò corrumpitur; ubi occulta iustitia diuinæ legis includitur. Quid autem horum sit verum, libentius disco, quam dico, ne audeam docere quod nescio.* Horum verborum sensus hic est, aut utrumque, id est, anima & corpus, secundum illorum sententiam, qui propagationem animarum defendunt, vitium trahitur: aut alterum in altero, id est, anima in corpore tanquam in vase vitiatò corrumpitur, secundum sententiam eorum, qui animas à Deo creari censent: & solam carnem corruptam à parentibus traduci volunt.

Porro carnem ideo corruptam trahi, scribit idem Augustinus, quia cum libidine generatur. Non enim generationem, sed libidinem esse, quæ propriè peccatum traducit. Vide Augustinum, libro 1. de peccatorum meritis & remissione, capite nono, libro primo de nuptijs & concupiscentia, capite 24. libro 5. in Iulianum capite 2. & Fulgentium libro de fide ad Petrum, capite 2.

Hæc sententia si accipiat ut verba sonant, ut eam accepisse videntur Petrus Lombardus in secundo sententia-

tentiarum, diffinitione 31. & Gregorius Ariminensis, & Gabriel in eodem loco, ferenda non videtur. PRIMVM enim non potest intelligi, quemadmodum caro, quæ corpus est, animam inficiat, quæ spiritus est. DEINDE labes carnis propriè peccatum esse non pòt, præsertim antequam anima rationalis accedat, quare tamen si caro animam inficeret, non tamen inficeret contagione peccati. AD HÆC, certum est, in Adamo vitium prius in anima, quam in carne fuisse, & ab anima ad carnem, non à carne ad animam transiisse. *Ab animo* (inquit Augustinus lib. 5. in Iulianum, c. 3.) *cepit elatio, & ad præceptum transgrediendum inde confensio, tunc est caro facta peccati, &c.* Cur igitur in filiis Adami, ad quos hæreditas peccati eiusdem deuoluta est, non idem ordo seruetur.

Præterea, si quis iam ex nihilo crearetur, quales nos nascimur, quod posse fieri supra demonstratum est, is haberet, neque traderet in posteros originale peccatum, vt Conciliū Tridentinū statuit sess. 6. c. 3. vbi dicit, eos solos peccatum originis trahere posse, qui ex Adami semine procreantur; at is non careret concupiscentia & ardore libidinis, vt notū est ex ijs, quæ supra docuimus; igitur non est propriè carnis vitium, quod animam inficit, & peccatum in posteros traiecit.

Præterea si duo homines, vir & femina, ex Adamo nati, singulari priuilegio Dei, sine libidine generarent, peccatum nihilominus in filios suos transmitterent, quia filij horum parentum, verè filij essent Adami, & in eo peccassent, in quo omnes peccauerunt, Rom. 4. neque gratia personalis proximorum parentum in eos transfunderetur. Non igitur libido generatium originalis est causa peccati.

Accedat postremò, quod si libido esset causa peccati, ille maius peccatum traheret, qui cum maiori libidine conciperetur. Quod est manifestè falsum, cum peccatum originis in omnibus hominibus sit æquale.

Fuerunt igitur qui existimarent, animam in carne vitari, non quod vel in carne peccatum propriè dictū hæreat, vel caro spiritum propriè inquinare possit, sed quod caro destituta originali iustitia, ac rebellis rationi effecta animam deorsum trahat: ac per hoc obliqua & distortam efficiat. Illa verò obliquitas est peccati. Ita sensisse videntur Alexander Alesius in 2. parte q. 105. membro 4. & S. Bonaventura ibidem art. 1. q. 2.

SED hæc sententia refellitur iisdem argumentis, ac præsertim quatuor postremis. Et præterea, si res ita se haberet, sequeretur paruulos ante vsum rationis non habere peccatum originis, nisi in potentia. Neque enim anima trahitur deorsum à carne, nisi quando caro concupiscit contra spiritum, quod non sit ante vsum rationis. Deinde vel spiritus carni malè concupiscenti resistit, vel succumbit; si resistit, non peccat, si succumbit, peccatum actuale committit.

Est ALIA sententia, quam verissimam esse non dubito, S. Anselmi in libro de conceptu virginali, c. 7. & 10. S. Thomæ in 1. 2. q. 81. articulo 1. & q. 4. de malo, art. 1. necnon Scoti, Durandi & aliorum, in secundū sententiarum, diffinitione 31. ad translationem peccati originis nihil aliud requiri, nisi vt homo per veram generationem ab Adamo descendat. Hoc. n. ipso, quod aliquis in lumbis Adæ fuit, cū sit præceptum in paradiso transgrediretur, in illo eius peccato comunicauit. Nā (vt Apostolus loquitur ad Romanos quinto.) *In illo oēs peccauerunt*, omnes, inquam, qui in lumbis eius erant.

Neque aliud sibi volunt verba sancti AUGUSTINI? *Alterum in altero tanquam in vase vitato corrumpitur.* Significatur enim his verbis, animam non pollui, cum creatur à Deo, sed cum per coniunctionem cum carne ex Adamo tracta, pars hominis efficitur. Neque enim anima, vt consideratur antequam corpori inspiraretur, filia est Adami, sed homo est filius Adami: homo autem tunc primum existit, cum anima carni coniungitur.

Pari ratione, cum S. Augustinus tam sæpe repetit, non generationem, sed libidinem esse, quæ peccatum traducit; non vult significare, ipsam libidinem actualement esse veram causam originalis peccati; quod absurdum esse paulo ante demonstrauimus; sed indicare voluit, causam peccati originis non esse simpliciter propagationem, nam etiam in paradiso propagatio fuisset, vbi tamen peccatum non fuisset, sed propagationem ex natura corrupta, cuius argumentum certissimum est ardor libidinis, sine quo ardore, ne sanctissimi quidem coniuges generare solent.

Ex his, quæ hætenus dicta sunt, facile erit argumentum illud Pelagianorum soluere, quod ad finem capituli decimi, propositum fuit. Argumentum hoc erat, Peccatum non in carne, sed in anima sedem habet; sed anima non trahitur ex Adamo; igitur nec peccatum trahitur ex Adamo.

RESPONDEMVS ad assumptionem argumenti, animam non trahi ex Adamo, quasi ab Adamo fiat, vel ex Adami anima fiat, sed tamen esse partem hominis qui verè trahitur ex Adamo. Quare neganda est illa consequutio; Igitur nec peccatum trahitur ab Adamo. Neque enim (vt peccatum ex Adamo trahatur) necessarium est, vt anima fiat ab Adamo, sed satis est, si homo ipse cuius pars est anima, fiat ab Adamo.

Porro verè & propriè dicitur homo hominem generare, tamen si anima non producatur ab homine, sed inspiretur à Deo. Nam generatio non terminatur ad productionem formæ, vel materiæ, sed compositi. Proinde qui animam cum carne coniungit, is verè hominem facit. Coniungit autem animam cum carne is, qui materiam ita disponit, quod facit homo per generationem, vt infallibiliter anima consequatur. Homo igitur hominem per generationem, verè producit, vndeunque existat anima.

Ex quo intelligimus, non solum non impediri translationem peccati ex eo, quod animæ creentur à Deo, sed neque multum iuuari, vel illustrari, si animæ hominum intelligantur fieri ex propagine; quemadmodum animæ bestiarum sunt. Nam bestiarum animæ non sunt ex propagine quasi pars aliqua animæ parentum traiciatur in prolem; (pater enim solum præbet semen, quod est superfluum alimenti, & mater sanguinem menstruum, qui est etiam superfluum alimenti, & neutrum est pars animantis) sed quia parentes generando disponunt materiam vsque ad animationem.

ITAQVE siue animæ fiant ex propagine, siue inspirentur à Deo, non potest reddi commodior & expeditior ratio translationis peccati, quam sit ea, quam assignauimus, quia videlicet quicunque per carnalem generationem concipiuntur, veri sunt Adæ filij. Proinde nulla causa est, cur propter originale peccatum de animarum creatione amplius dubitemus.

CAPVT XIII.

Non ab Heua, sed à solo Adamo peccatum originale trahi.

EXPLICAVIMVS hætenus primam controuersiam de peccato originis, quæ erat: An sit aliud quod peccatum, quod per generationem traiciatur in posteros. Nunc atque ad alteram controuersiam principalem, quæ erit de natura peccati originis, veniamus; tractandæ videntur TRES quæstiones breuiiores. PRIMA, vnde hoc peccatum trahatur. ALTERA, ad quos trahatur. TERTIA, quod peccatum trahatur.

De PRIMA quæstione illud est certum, hoc peccatum ex Adamo trahi. De illo enim Apostolus dicit, *Per*

Per unum hominem peccatum intrauit in mundum, &c. ad Romanos 5. Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes uiuificabuntur, 1. ad Corinthios 15. Duo sunt, qui in controuersiam vocari possunt, VNUM, si Heua sola peccasset, Adamo in innocentia permanente, An peccatum Heuæ ad posteros traduceretur. ALTERVM, si primi parentes non peccassent, peccasset autem Cain, vel aliquis alius ex posteris Adæ, utrū peccatum illud ad filios dimanaret.

Quod ad PRIOREM quæstionem attinet, conueniunt omnes, peccatum propriè dictum non fuisse traiciendum in posteros, si sola Heua peccasset; tamen in eo dissentiunt, quod aliqui existimant, ex peccato solius Heuæ dimanaturum in filios moriendi necessitatem, & cætera incommoda, quæ mortalitas secum trahit.

ALII contra disputant, neque peccatum, neque moriendi necessitatem in filiis Adæ locum habitura ex peccato solius Heuæ. Quæ sententia posterior est S. Thomæ in prima secundæ, quæstione 81 articulo 5. & sine dubitatione verissima. Nam peccatum originale contrahimus, quia cum Adam peccauit, in illo fuimus, ut in actiuo principio. Non fuimus autem in Heua, ut in actiuo principio, cum mater non virtutem actiuam, sed materiam solum ad prolem generandam præbeat. Quod si peccatum ab Heua non trahimus, certè nec mortem ab illa trahimus, quæ est pœna peccati. Stipendium enim peccati mors, Rom. 6. Quare Scriptura non dicit, In Heua omnes moriuntur, sed in Adam omnes moriuntur, 1. Corinth. 15. & tamen cum Heua prius peccauerit, quæ Adamus, si ab Heua mortem traheremus, omnino dicendum fuisset, In Heua omnes moriuntur.

Scribit quidem Ecclesiasticus c. 25. A muliere initium factum est peccati, & per illam morimur omnes. Sed aliud est, per illam, aliud, in illa; per illam morimur, quia illa occasionem peccandi viro suo præbuit, unde mors consequuta est; at non in illa, sed in Adam omnes moriuntur, quia non Heuæ, sed Adæ peccatum commune fuit omnibus, & ideo illo peccate, omnes in illo peccauimus, & illo moriente, omnes in illo mortui sumus. Denique Concilium Arausicum canone 2. statuit, non posse mortem sine peccato ad homines transire, nisi iniustitia Deo detur, & contradicatur Apostolo dicenti, Per unum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors.

Iam verò quod attinet ad ALTEAM quæstionem, communis sententia est, si primus homo non peccasset, qui totius naturæ personam gerebat, quocunque alio peccante, peccatum futurum fuisse personale & particulare, & ideo posteritatem eius infici & vitari minimè potuisse. Videtur quidem S. Thomas contrarium indicare quæst. 5. de malo, art. 4. ad vltimum, sed fortasse corruptus est is locus.

CAPVT XIV.

Ad filios fidelium peccatum originis pertinere, quemadmodum ad filios infidelium.

ALTERA quæstio erat, ad quos peccatum originale traiciatur. Et quidem in controuersiam reuocari non debet, an traiciatur ad eos, qui ex Adamo per carnalem generationem minime descendunt. Neque enim dubitari potest, quin Dominus IESVS CHRISTVS, qui non ex semine viri, sed Spiritus sancti virtute in utero Virginis conceptus fuit, originali peccato caruerit. Et eadem ratio esset, si aliquis alius per diuinam potentiam aliundè, quam ex Adam originem duceret. Itaq; solum quæstio est, Vtrum omnes,

A qui per carnalem generationem ex Adamo nascuntur, trahant originale peccatum. Siquidem non pauci ex hæreticis sine peccato originis concipi, ac nasci volūt omnes filios fidelium: multi autem ex Catholicis, Virginem Deiparam omnis omnino peccati, etiam originalis expertem fuisse contendunt. De vtraq; sententia breuiter differemus.

IGITUR HYLDRICVS ZVINGLIVS in libro de Baptismo, & in declaratione de peccato originis, tanquàm rem certam & exploratam docet, nihil esse in filiis fidelium, etiam ante baptismum, quod propriè peccatum dici possit: quanquam probabiliter idem dici posse censeat de filiis infidelium; quin etiam absolutè peccatum originis negat, ut supra demonstrauimus.

IOANNES CALVINVS in Antidoto Concilij Tridèntini ad c. 5. sess. 6. & lib. 4. Instit. c. 16. §. 24. & 25. docet, filijs fidelium non imputari peccatum originis, & etiā ante baptismum esse sanctos, & membra Ecclesiæ.

Similia docent MARTINVS BVCERVS in caput. 3. Matth. PETRVS MARTYR & HENRICVS BULLINGERVS in c. 7. prioris ad Cor.

SED hæc eorum sententia, vel hæresis potius, aperte repugnat verbo Dei, Traditioni Patrum, decretis Conciliorum, atque Pontificum, & Ecclesiæ vniuersæ consuetudini.

PRIVM enim testimonia, quæ supra attulimus ex Scripturis ad probandum originale peccatum, vniuersalia sunt, & homines omnes, siue fidelium, siue infidelium filios comprehendunt. DEINDE locus ille Psal. 50. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, &c. Non quemcunque hominem, sed Dauidem ipsum in peccato conceptum fuisse docet; porro Dauidem filiū fuisse hominis fidelis & iusti dubitari non potest. Rursus in hunc locum (ut etiam supra citauimus) Dauid, inquit, natus erat de Iesse viro iusto, & coniuge eius. Quid est ergo quod de se dicit, in iniquitatibus conceptum esse, nisi quia detrahitur iniquitas ex Adam, nemo nascitur, nisi trahens culpam & culpæ penam.

ITEM illud Apostoli ad Ephes. 2. Eramus & nos natura filij iræ, sicut & ceteri. Apertissimè dicitur de filiis fidelium, qualis erat Apostolus, qui ad Philipp. 3. scribit, se fuisse de genere Israël, ex tribu Benjamin, Hebræum ex Hebræis. Et ad Galat. 2. dicit, se natura, hoc est, à natiuitate, Iudæum, non ex gentibus peccatorem. Denique circumcisio Dei mandato (Genes. 17.) filijs fidelium adhibenda erat, & tamen ea peccatum originis vel tollebat, vel tollendum significabat, ut veteres omnes concedunt.

AD HÆC accedit traditio Patrum. Nā sanctus CYPRIANVS lib. 3. epist. 8. ad Fidum de filiis fidelium interrogatus fuerat, utrū ante octauum diem baptizari possent. Neque enim infideles filios suos baptizari procurabant, aut sinebant. Respondit autem Cyprianus baptizandos esse eiusmodi paruulos etiam ante octauum diem, si opus sit, propter contagium mortis antiquæ quod vnusquisque eorum prima natiuitate contraxit.

S. AMBROSIVS de filiis fidelium sine dubio loquebatur, cum diceret in Apologia David c. 11. Antequam nascamur, maculamur contagio. Nam se quoq; in eo numero ponit, & alios qui de Christianis parentibus nascuntur.

S. HIERONYMVS in epistola ad Latam de institutione filiarum Christianarum, inquit, non nascuntur, sed fiunt. Quod antea scripserat etiam Tertullianus in Apologético c. 17. non igitur filij fidelium nascuntur sancti, & Ecclesiæ membra, ut aduersarij docent.

S. AUGUSTINVS li. 2. de peccato originali, c. 40. Re generatus, inquit, non regenerat filios carnis, sed generat, ac per hoc in eos non quod regeneratus, sed quod generatus est, traiecit. Sic igitur siue reus infidelis, siue absolutus fidelis non generat absolutos uterque, sed reos. Quomodo non solum oleastri, sed etiam oleæ semina non oleas generant,

rant, sed oleastros. Idem docet libro 1. de nuptijs & concupiscentia, capite 18. 19. & 20. libro 6. aduersus Iulianum capite 2. & 3. & lib. 2. de peccatorum meritis & remissione, c. 25. & duobus sequentibus.

Addi possent multa similia Patrum testimonia, sed non est opus, cum ne vnus quidem ex Patribus adduci possit, qui contra senserit.

IAM verò quod attinet ad Conciliorum atque Pontificum decreta, Concilium MILEVITANVM canon. 2. cum dicit anathema ijs, qui negant paruulos recentem ab vteris matrum baptizandos esse in remissione peccatorum; & B. Siricius in epist. 1. ad Himerium, c. 2. cum infantibus iubet per baptismum omni celebritate succurri, sine dubio de filiis fidelium præcipue loquuntur. Nam (vt supra diximus) infideles, vt plurimum, aut non sinebant, aut non procurabant, vt filij ipsorum per baptismum regenerarentur.

DENIQUE Ecclesiæ vniuersæ consuetudo, magnam vim in eiusmodi rebus habere debet. Semper autem in Ecclesia fuit hæc sollicitudo fidelium, vt summo-perè cauere, ne filij ipsorum in quauis ætate sine baptismo decederent: *Quisquis*, (inquit AVEVSTINVS epistola vicesima octaua ad Hieronymum) dixerit, quod in Christo viuificabuntur etiam paruuli, qui sine Sacramenti eius participatione de vita exeunt, hic profecto & contra Apostolicam prædicationem venit, & totâ condemnât Ecclesiam, vbi propterea cum baptizandis paruulis festinatur & curritur, quia sine dubio creditur, aliter eos in Christo viuificari non posse. Qui autem non viuificatur in Christo, restat vt in eadem damnatione maneat, de qua dicit Apostolus, Per vnus delictum in omnes homines in condemnationem.

Certè si in Ecclesia cum baptizandis paruulis festinatur & curritur, à fidelibus, qui in Ecclesia sunt festinatur & curritur; ne videlicet filij fidelium sine baptismo decedentes non sint in regno cælorum cum parentibus fidelibus, sed apud inferos cum alijs filiis infidelium: Certè etiam Zuinglius & Calvinus & cæteri, qui paruulos fidelium in Christo viuificari dicunt, etiam si absque Sacramenti ipsius participatione decedant, contra prædicationem Apostolicam veniunt, & totam condemnant Ecclesiam.

Accedit postremò illa consuetudo, quæ semper in Ecclesia celeberrima fuit, exorcizandi & exufflandi filios fidelium baptizandos. Illa enim apertissime testatur, filios etiam fidelium immundo spiritui subditos esse, donec Spiritui sancto in eos superueniente mudentur: *Verum est* (inquit S. AVEVSTINVS in li. 6. contra Iulianum, cap. 2.) quod antiquitus veraci fide (Catholica prædicatur & creditur per Ecclesiam totam), quæ filios fidelium, nec exorcizaret, nec exufflaret, si non eos de potestate tenebrarum, & à principe mortis erueret.

PORRO argumenta, quibus aduersarij ad hanc nouitatem, contra totius Ecclesiæ consensum, immò etiâ (vt ostendimus) contra ipsum Dei verbum asserendâ permori videntur, leuissima sunt, & à nobis refutata in lib. de baptismo, c. 4.

Præcipuum fundamentum eorum, sunt illa verba: *Ero Deus tuus, & seminis tui post te*, Gen. 17. Quamuis enim hoc dictum sit soli Abraham, tamen intelligitur dictum esse omnibus eius posteris, quia promissio æterna est. Sic enim loquitur Deus: *Statuam pactum meum inter me, & te, & inter semen tuum post te in generationibus suis fœdere sempiterno, vt sim Deus tuus, & seminis tui post te*. Itaque quod dixit Deus Abraham, idem intelligitur dictum filio eius, & nepoti, & cæteris vsque in sempiternum. Nos autem per Christum facti sumus etiam Abraham filij, & coniuncti populo Dei. Quare vnicuique nostrum dictum esse existimandum est: *Ero Deus tuus, & seminis tui*: ac per hoc filij fidelium, hoc ipso quod filij sunt fidelium, ad fœdus illud pertinent, & populo Dei aggregati esse censentur.

RESPONDEO, promissionem illam, quatenus spiri-

tualis erat, & ad vitam æternam pertinebat, factam esse semini Abraham, non secundum carnem, sed secundum fidem, ut exponit Apostolus ad Rom. 4. & 9. & ad Gal. 3. & 4. Proinde filij fidelium non hoc ipso, quod sunt filij fidelium secundum carnem, pertinent ad fœdus, & ad populum Dei, sed tunc primum incipiunt deputari in semen, & in fœdere contineri, cum incipiunt imitari fidem parentum suorum, quod faciunt vel credendo, vel Sacramentum fidei suscipiendo, quamuis ipsum Sacramentum fidei suscipere sit etiam quoddam credere, vt Augustinus docet lib. 1. de peccatorum meritis & remissione, ca. 27. ubi etiam disertis verbis refellit, quod Calvinistæ dicunt, filios fidelium ante baptismum pertinere ad oues Christi: *Quoniam*, inquit, *de ouibus eius esse non incipiunt paruuli, nisi per baptismum, profecto si hoc non accipiunt peribunt*.

CAPVT XV.

B. Virginem Mariam sine peccato originali conceptam fuisse.

IAM verò de beatissima Deipara, quâ multi ex Catholicis sine peccato originis conceptam fuisse contendunt, ideo solum disputare cogimur, quoniam non desunt, qui Ecclesiam vniuersam, & ipsum Conciliū Tridentinum accusant, quod opinionem illam de immaculata Virginis conceptione (quam ipsi manifestum errorem esse credunt) non solum tolerare, sed etiam vt piam & probabilem recipere videatur. Neque desunt, qui impudenter affirmant, ab Ecclesia Romana defendi cõceptionem immaculatam Virginis Mariæ, tanquam articulum fidei.

Nos igitur TRIA breuiter demonstrare aggredimur. PRIMO, non haberi apud Catholicos pro re certa & explorata, ac fide Catholica tenenda, B. Virginem sine peccato fuisse conceptam, SECVNDO, hanc ipsam opinionem non esse villo modo hæreticam, vel erroneam iudicandam. TERTIO, non esse etiam temerariam, sed piam admodum ac probabilem, atque adeo contraria sententia longè probabiliorem.

Quod attinet ad PRIMVM, IOANNES POMERANVS vnus ex primis Lutheri discipulis, in comment. cap. 1. & 44. Hierem. scribere ausus est, pro articulo fidei, apud Catholicos haberi B. Virginem sine villo peccato, immò etiam de Spiritu sancto fuisse conceptam.

Sed hoc impudentissimum mendacium satis aperte refellunt duæ Pontificum constitutiones. & Concilij Oecumenici decretum, quib. constitutionibus, ac decretis Catholici omnes libenter obediunt.

SIXTVS IV. Pontifex Max. in ea Cõstitutione, quæ incipit, *Græue nimis*, de reliquijs & veneratione Sanctorum, disertis verbis pronunciat, nondum esse questionem istam, de conceptione B. Virginis, ab Ecclesia Romana & Apostolica Sede definitam, & ideo pœnâ excommunicationis statuit in eos, qui alterutram sententiam, vt hæreticam damnare audent.

Iudicium Sixti Pontificis sequutum est Concilium TRIDENTINVM sess. 5. ac demum nostro tempore PIVS V. in constitutione, quam edidit de conceptione beatissimæ Virginis Mariæ. Porro Conciliū BASILEENSE sess. 36. definiuit quidem, B. Virginem sine peccato fuisse conceptam: sed nec ea definitio facit certam fidem, cum Concilium illud ab Apostolica sede probatum non fuerit, nec ipsum Concilium sententiam suam pro articulo fidei haberi voluit. Solum enim statuit, eam sententiam amplectendam esse vt piam, & consonam cultui Ecclesiastico, fidei Catholicæ, scripturis & rationi.

Iam verò quod attinet ad SECVNDVM, Matthiæ ILLY-

ILLYRICVS, cent. 9. cap. 10. vbi tractat de quodam auctore, qui dicitur idiota, sententiam illam, quæ facit B. Virginem omnis peccati, etiam originalis expertem, erroneam esse docet. Idem habet Tilmānus Hefhufius in lib. de sexcentis erroribus Pontificiorum, tit. de peccato, num. vlt. Idem etiam Martinus Kemnitius in examine fess. 3. Concilij Tridentini, vbi aliquoties repetit sententiam de conceptione immaculata Virginis Mariæ, contra verbum Dei defendi, & in extrema disputatione cum dixisset, non posse adferri p hac sententia Scripturas, aut traditionem, aut Patres, sed solas reuelationes & miracula, addit Pontificios, cum novos articulos fidei condere volunt, non curare verbum Dei scriptum, vel traditum.

Ad hac aduersariorum temeritate longè absunt omnes Catholici. Tametsi enim non desint inter Catholicos, qui propensiores ad veritatem existiment esse sententiam illam, quæ præter Christum, neminem excipit à communi lege peccati originalis; tamen illi ipsi sententiam cōtrariam neq; damnant vt erroneam, neq; damnare possunt, nisi decretis generalis Concilij Tridentini, & summorum Pontificum Sixti IV. ac Pij V. resistere velint, quod si facerent, inter Catholicos numerandi non essent.

Probat igitur sententiam de immaculata Virginis conceptione, fidei Catholicæ minimè repugnare. Id enim Catholicæ fidei repugnat, quod asseritur vel cōtra expressum Dei verbum, quale est, Deum non esse vnum, aut esse corporalem, aut non creasse cælum & terram & similia; vel contra verbum Dei ab Ecclesia declaratum, vt filium Dei non esse Patri consubstantialem, Spiritum sanctum à Patre & Filio non procedere, Christum non habere duas voluntates, & alia id genus. Virginem autem Deiparam ab originali peccato fuisse immunem, nō repugnat expresso Dei verbo, neq; Ecclesiæ declarationi, vt vel ex eo perspicuum esse potest, quod nullus aduersariorum adhuc locum vllum Scripturæ, vel Conciliorum protulit, vbi disertis verbis legatur, B. Virginem Mariam in peccato originali fuisse conceptam. Proferunt quidem Scripturæ & Conciliorum testimonia quædam generalia, sed ea satis commodè explicantur ab ijs, qui B. Virgineum à generalibus illis sententijs excipiendam esse volūt.

DICES, Si res ita se habet, non erit contra fidem, si non solū Virgo Deipara, sed quivis etiam alius ab originali peccato asseratur immunis. Neq; enim de vllō homine disertis verbis Scripturæ, aut Concilia docēt, cum in peccato fuisse conceptum, nisi de Dauide, qui de se ait in Psal. 50. *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum; & in peccatis concepit me mater mea.*

RESPONDEO, fidem Catholicam id solum require-re, vt credamus, omnes homines, qui per carnalem generationem ex Adamo nascuntur, ex eodem trahere originale peccatum, nisi forte singulari priuilegio à communi lege aliquis excipiat. Proinde cum ad singulos descenditur, non erit continuo hereticus, qui hunc, aut illum negauerit in peccato fuisse conceptū, sed tamen temerè id negabit, & iure ac meritò præsumetur hereticus, nisi probabiles rationes attulerit, cur singulare illud priuilegium in hunc, aut illum hominem conuenire censuerit. Quales rationes nemo adhuc protulit, nisi pro conceptione vnus Virginis Mariæ. Sed hæc omnia erunt clariora, cum argumenta aduersariorum profligata fuerint.

Quod attinet ad TERTIUM, probandum est breuiter, non temerè, sed piè ac rectè existimari B. Virgine Mariam singulari Dei priuilegio ab omni omnino peccato fuisse immunem. Neque verò expectandum est, vt expressum Dei verbum adferamus, aut certam aliquam Ecclesiæ definitionem. Id enim si facere possemus, nō solum piè ac rectè existimari hoc diceremus, sed pro hæreticis haberemus, qui contra sentirent. Probabiles igitur tantum, congruentesque rationes

adferendæ sunt, primum ex Scripturis, deinde ex Patribus, tūm ex cōsensu Ecclesiæ, postremò ex ratione.

Ex Scripturis habemus in primis duas insignes figuras. Primum hominem Christi figuram gessisse, vel (vt Apostolus loquitur) *formam fuisse futuri*, id est, Christi, docet idem Apostolus ad Rom. 5. & 1. Cor. 15. Constat autem primum hominem non ex concubitu maris, & foeminae generatum, sed ex terra, eaque nondum maledicta, ab ipso Deo conditum fuisse. De-cuit igitur vt secundus homo, qui similiter non ex cōcubitu maris & foeminae, sed opera Spiritus sancti formandus erat, ex terra non maledicta, id est, ex Matre Virgine, quæ omnis maledictionis, ac per hoc omnis peccati expers fuerit, formaretur. Atque hinc fortasse ab Angelo, Benedicta inter mulieres, salutata est. Hæc figuram primum obseruasse videtur S. Andreas Apostolus, cuius hæc verba referūt Presbyteri Achaie in li. de passione eiusdē Apostoli et Martyris Andrea: *Sicut de terra immaculata factus fuerat hō primus, ita necesse erat, ut de immaculata Virgine Christus nasceretur.*

DEINDE Heuam Mariæ typum ac figuram fuisse docet Epiphanius hæresi 68. & alij præterea multi, quos non est necesse numerare. Satis autem constat, Heuam sine peccato fuisse, cum primum formata est. Decebat igitur vt mater omnium viuentiū vita spiritali sine peccato, conciperetur, cū mater omnium viuentiū vita animali sine peccato condita fuerit.

AD HÆC accedunt loca illa ex Canticis: *Sicut liliū inter spinas, sic amica mea inter filias*, Cant. 2. Et: *Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te*, Cant. 4. Et: *Hortus conclusus, soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus*, ibidem. Hæc enim tametsi de Ecclesia vniuerſa, qualis præsertim erit in cœlis, intelligi possint, tamen B. Virgini quoque aptissimè conuenire negari non debet, cum & multi sanctorum Patrum de B. Virgine hæc, omnia exposuerint, & Ecclesia ipsa Catholica in festis eiusdē beatissimæ Virginis, vel in officio matutino, vel in sacrificio Missæ lectiones ex Canticis recitari iubeat.

Iam verò ex testimonijs Patrum habemus IN PRIMUM S. AMBROSIVM, qui sermone vigesimo secundo in Psalmum centesimum decimum octauum explanans vltimum versiculam, sic ait: *Suscipe me nō ex Sara, sed ex Maria, vt in corrupta sit Virgo, sed Virgo per gratiam ab omni integra labe peccati.*

Habemus DEINDE S. HIERONYMVM, qui in explanatione Psal. 77. tractans illud: *Deduxit eos in nube diei*, dicit nubem illam esse Virginem Mariam, & addit hæc verba, *Pulchrè dixit, diei, quia nubes illa nō fuit in tenebris, sed semper in luce.*

Habemus TERTIO, S. AVGVSTINVM, qui in lib. de natura & gratia. c. 36. sic ait: *Excepta sancta Virgine Maria, de qua propter honorem Domini nullam prorsus, cum de peccatis agitur, habere volo quæstionem. Inde enim scimus, quod ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendū omni ex parte peccatum, quæ conciperet, ac parere meruit eū, quem constat nullum habuisse peccatum.*

Ad hunc locum responderi solet, S. Augustinum de peccato actuali, non de originali esse loquutū. Cætervm multa sunt, quæ nos contra sentire cogunt.

PRIMUM, quod S. Augustinus dicat se nullam prorsus quæstionem de sancta Virgine habere velle, cum de peccatis agitur. Quibus verbis satis indicat se quæstionem etiam de sancta Virgine habere nolle, cum agitur de peccato originali.

DEINDE quod addat, illi gratiam fuisse collatam ad vincendum omni ex parte peccatum. Quomodo enim omni ex parte peccatum vicerit, si peccato originali cōtaminata fuit?

TERTIO quod dicat, se propter honorem Domini de sancta Virgine quæstionem habere nolle, cum de peccatis agitur. At certè honor Domini non minus postulare videtur, vt eius mater caruerit originali pecca-

peccato, quam actuali, cum illud mortale necessarium fuerit, hoc veniale esse potuerit.

DENIQUE, quia ex Augustini sententia, nemo viuit sine peccato actuali, qui habuit peccatum originale. Hæc enim sunt eius verba in lib. 5. in Iulianum, ca. 9. *Profecto peccatum etiam maior fecisset, si paruulus habuisset. Nam propterea nullus est hominum præter ipsum, qui peccatum non fecerit grandioris ætatis accessu; quia nullus est hominum præter ipsum, qui peccatum non habuerit infantilis ætatis exortu. Cum ergo sancta Virgo non fecerit ex Augustini sententia actuale peccatum, ut ex loco citato de natura & gratia, etiam aduersarij colligunt; sequitur ex eiusdem Augustini sententia, ut neque habuerit originale peccatum, si doctrinam suam ex lib. 5. aduersus Iulianum Augustinus admittat.*

Habemus QUARTO SEDVLIVM, qui in 1. lib. mirabilium diuinorum canens expulsionem Adami ex paradiso, sic ait:

Et veluti è spinis mollis rosa surgit acutis,

Nil quod ledat habens, matremque obscurat honore:

Sic, Eua de stirpe sacra veniente Maria,

Virginis antiquæ facinus noua virgo piaret.

Habemus QUINTO auctorem sermonum de operibus Cardinalibus Christi, qui Cypriani titulum ferunt. Is enim in sermone de Natiuitate, sic ait: *Non sustinebat instituta, ut illud vas electionis (Maria) communibus lassaretur iniurijs: quoniam plurimum à cæteris differens natura communicabat non culpa.*

Habemus SEXTO SOPHRONIVM Patriarcham Hierosolymorum, qui in epistola ad Sergium Episcopum Constantinopolis, quæ lecta est in sexta Synodo act. 11. sic loquitur: *Verum intactum virginitatis ingressus, castitatem lustratam Mariæ sanctæ, præclaræque, & quæ Dei sunt, sapientis, & ab omni contagione liberatæ & corporis & animæ & intellectus incarnatus qui erat incarnatus, &c.*

Habemus SEPTIMO IOANNEM DAMASCENVM, qui in orat. 1. de Natali B. Virginis multa scribit, de immaculata eius conceptione, & inter alia sic ait: *Natura gratiam antecurrere ausa non est.* Quibus verbis aperte significat, non prius B. Virginem naturam accepisse, quam gratiam.

Habemus OCTAVO vetustum auctorem, cognomine Idiotum, qui paulo post annum Domini DCCC. floruit. Is enim in contemplatione Virginis Mariæ, c. 2. sic ait: *Tota pulchra es Virgo gloriosissima, non in parte, sed in toto, & macula peccati siue mortalis, siue venialis, siue originalis, non est in te.* Idem etiam ca. 6. scribit, Virginem Mariam præseruatam fuisse à peccato originali.

Habemus NONO PETRVM DAMIANI, qui in sermone de Natali S. Ioannis Baptiste scribit, Altiore genere sanctificationis B. Virginem mundatam fuisse à peccato quam Ioannem, vel Hieremiam, qui in vtero sanctificati leguntur. Non videtur autem aliud genus sanctificationis fingi posse, quam ut B. Virgo mundata sit à peccato, in quod necessarium incidisset, nisi per gratiam præseruatam fuisset, Ioannes verò & Hieremias sanctificati sunt à peccato, in quod iam re ipsa inciderant. Idem Petrus in serm. de Annuntiatione B. Mariæ: *Cum fecerit, inquit, Deus omnia opera sua valde bona, hoc melius fecit, consecrans sibi in ea reclinatorium aureum, in qua sola se post tumultus Angelorum & hominum reclinarat & requiem inueniret.*

Habemus DECIMO B. BRUNONEM, qui in commentario Psal. 101. tractans illa verba: *Dominus de celo in terram aspexit, dum de regalibus sedibus in vterum Virginis venit.* Hæc est incorrupta terra illa, cui benedixit Dominus ab omni propterea peccati contagione libera.

Habemus VNDECIMO S. ANSELMVM, qui in libro de conceptu virginali & peccato originali c. 18. sic ait: *Decebat, ut illius conceptio (Christi videlicet) de matre purissima fieret, nempe decens erat, ut ea puritate, qua maior sub Deo nequit intelligi, virgo illa niteret, &c.* At

A profecto maior puritas, etiam sub Deo posset intelligi, si B. Virgo aliquando peccati macula inquinata fuisset. Angeli siquidem sub Deo puritate nitent; & tamē nulla vnquam macula inquinati fuerunt. Idem Anselmus in commentario capitis 5. posterioris ad Corinthios. *Omnes, inquit, mortui sunt in peccatis nemine prorsus excepto, dempta Matre Dei, siue originalibus, siue etiam voluntate additis.*

Habemus DYODECIMO Cathenam Græcorum in Cantica à Theodoro compositam. Nam in li. 3. prope extremo legimus: *Virginem Mariam ideo columbā, eamque vnicam in canticis nominari, quod Cherubim & Seraphim puritate vincat.* At certè non vinceret puritate Cherubim & Seraphim, in quibus nullum vnquam peccatum fuit, si fuisset in ipsa originale peccatum.

Omitto testimonia recentiorum scriptorum, ut B. Laurentij Iustiniani, S. Bernardini Senensis, & aliorum. Solum enim testimonia illorum adferenda esse censui, qui ante floruerunt, quam in Ecclesia controuersia ista cõpisset.

Venio ad consensum Ecclesiæ, qui certè ab annis non paucis maximus est. Nam INPRIMIS caput Ecclesiæ summus Pontifex Sixtus IV. in Extrauaganti, Cum præexcella & in altera, quæ incipit, Graue nimis, satis aperte testatur hanc sententiam de immaculata Virginis conceptione piā & probabilem esse. In eadem sententia fuisse Alexandrum VI. Iulium II. & Leonem X. perspicuum est ex eo, quod ordinem quandā religiosum in honorē immaculatæ conceptionis institutum confirmarunt & priuilegijs ornaverunt.

DEINDE Concilium BASILEENSE, in quo decretum est, hanc sententiam ut probabiliorē esse tenendam; tamen certam fidem non faciat, ut Concilium Oecumenicum, tamen ex eo facile potest intelligi multos Ecclesiæ Doctores ex varijs Prouincijs congregatos ita sensisse. ACCEDIT præterea, quod Academię illustres, ac potissimum Parisiensis, hanc ipsam sententiam amplectuntur. ADDE VLTIMO, quod totus ferè orbis Christianus celebrat festum diem conceptionis Virginis Mariæ, eamque conceptionem immaculatam vocat.

Sed nec rationes desunt ad hanc ipsam sententiam confirmandam. Nam certum est, Deum potuisse B. Virginem à peccati originalis contagione præseruare, probabile autem est, etiam voluisse, igitur probabile est eam ab eiusmodi contagione fuisse præseruatā. Potuisse Deum hoc facere, negari non potest. Nam neque ex parte Dei, neque ex parte creaturæ vlla repugnantia cernitur. Non quidem ex parte Dei quia est omnipotens, & non est impossibile apud Deo oē verbum: non item ex parte CREATURÆ, nā nihil obstat, quo minus eodem tps puncto anima rationalis creetur à Deo, & gratia repleatur. Quod factum esse credimus in creatione Angelorum & animarum primorum parentum, & multo certius in creatione animæ Christi.

DEINDE si potest anima iustificari, posteaquam peccatum habere capit, ac per hoc de iniusta, fieri iusta, ut in nobis fieri non dubitamus, cur non poterit anima in ipsa creatione sanctificari, antequam incipiat esse peccatrix?

DI CES, non repugnat absolute diuinę potentię aut voluntati, præseruare aliquem à peccato, repugnat tamen, posito decreto illo diuino & immutabili, quo statuit Deus, ut si Adam non peccaret, omnes homines conciperentur iustitia originali præditi, sin autem peccaret, conciperentur in iniquitate, & essent natura filij iræ.

RESPONDEO, decretum illud diuinum ita esse intelligendum, ut si Adam peccaret, omnes homines, qui ex ipso originem traherent, ex vi cõceptionis obnoxij essent peccato, neque vllum ius haberent ad iustitiam illam, quæ in primo parente acceperant, non tamen eo decreto potestatem Deo esse ablatam, quo minus ex misericordia & priuilegio singulari posset aliquem à pecca-

peccato re ipsa præferuare. Nam ex Adamo non folū peccatum, fed et mortem in totum genus humanū redundaffe credimus, idque ob decretum Dei, quo dictū est: *Quacunque die comederis, morte morieris.* Vnde Apostolus 1. Cor. 15. *In Adam, inquit, omnes moriuntur.* Et tamen quis ambigat poffe Deum efficere, vt aliquis re ipsa non moriatur? decreto enim fatisfieri videtur, si omnes Adæ posterī morti obnoxij sint.

Sic et ob decretum illud Dei non solum concipiuntur, fed et nascuntur omnes homines in peccato, quod attinet ad vim generationis humanæ, & ideo necesse habent nasci denuo, quia quod natum est ex carne caro est, & nisi renascantur ex aqua & Spiritu sancto, non possunt introire in regnum Dei, vt Dominus loquitur Ioan. 3. & tamen legimus Hieremiam sanctificatum antequā de vulua matris suæ egrederetur, Hierem. 1. & de S. Ioanne Angelus dicit ad Zachariam, Spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris suæ, Lucæ 1. & de ipsa Virgine Maria nulla quæstio est apud Catholicos, quin saltem ante natiuitatem in vtero matris sanctificata fuerit.

Habemus igitur, Deū potuisse Virginē Mariam ab omni peccato liberā conferuare, & sanctā ac iustā in ipsa creatione efficere. Voluisse autē, satis probabiliter demonstrari existimamus ex illis rationib. quibus S. Thomas in 3. par. q. 27. art. 4. probat, Matrem Dei omnis peccati actualis expertem esse debuiffe.

PRIMA ratio est, quia tam honor, quam ignominia matris redundat in prolem.

SECUNDA, quia mater Christi singularem affinitatem & coniunctionem cum ipso habet, quæ autē conuentio Christi ad Belial?

TERTIA, quia singulari modo Dei filius, qui est ipsa Dei sapientia habitauit in matre: *at in maleuolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis*, vt dicitur Sap. 1.

QUARTA, quia debuit in Virgine testimonium illud sponsi cœlestis impleri, *Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te.* Cant. 4.

Hæ certè rationes, vt probant decuisse Dei matrem ab omni actuali peccato immunem esse, ita si fieri potuit, ab originali: immo et magis ob originali, quam ab actuali veniali; cum originale magis inquinet & deformet, & cum Belial coniungat, & corpus atque animam peccato subdat, quam veniale.

Addi potest alia QUINTA ratio. Nam cū Deus statuerit, sanctissimam hanc Virginem euehere ad summam dignitatem, vt omnibus puris creaturis, etiā angelicis præstet, de qua re nulla controuersia esse potest, certè par erat, vt nullum esset priuilegium alicui puræ creaturæ collatum, quod non etiam huic Virgini conferretur, nisi fortè conditioni, statui, naturæ, aut sexui repugnaret.

At sanctificari in ipsa creatione datū est primis parentibus, sanctificari autem in ipsa creatione, & nullo vnquam pollui peccato, datum est angelis sanctis, & priuilegium hoc cōditioni, statui, naturæ, sexui B. Virginis non repugnat: igitur pium est credere, eiusmodi priuilegio Dei matrem minime caruisse.

Accedant postremò reuelationes diuinæ, quas de hac re se habuisse S. Brigitta testatur in lib. 1. c. 9. & li. 6. c. 49 & 55, quæ quidem reuelationes contemnendæ non sunt, cum à viris grauissimis diligenter excusæ & approbatæ fuerint.

C A P V T XVI.

Soluuntur argumenta quæ aduersus immaculatam B. Virginis conceptionem fieri solent.

NUMEROSA argumenta soluenda sunt, tum ea quib. hæretici probare conatur, nostram sententiā fidei Catholicæ repugnare, tum ea quibus alij nonnulli sibi

A persuaserunt, sententiam nostrā contrariam veriorē esse, atque tutiorem.

Sed anteq̃ ad argumenta ipsa veniamus explicandū erit breuiter, quemadmodū accipiendū sit, quod dicimus, B. Virginem originali peccato semper caruisse.

TRIIVS modis peccatum primi parentis cum filiis eius cōicatur. PRIMO enim dicuntur Adæ filij in ipso Adamo peccauisse, cum ille præceptum Dñi in Paradiso transgressus est. Et qm̃ tunc nō erant ipsi in actu, sed in potentia, ideo quoque tunc peccatum non actu, sed potentia contraxerunt. Sine, quod est idē, nō in se, sed in parente peccauerunt, quemadmodū non in se, sed in parente subsistebant. Hinc S. Augustinus li. 1. de peccatorū meritis & remissione, c. 10. *Certè, inquit, manifestū est, alia esse ppria cuiq; peccata, in quib. h. tantum peccant, quorū peccata sunt, aliud hoc vnum, in quo omnes peccauerunt, quando omnes ille vnus homo fuerit.*

DEINDE rursus dicuntur in peccato concipi omnes Adæ filij, cum primū fœtus in vtero matris existere incipit, quīs informis & inanimis. Tamen si enim peccatum propriè non possit esse, nisi in anima rōnali, & fœtus conformari incipiat longo tpe ante animationem, tñ quia tunc re vera incipit homo existere, ratione vnius suæ partis, (vnde dicuntur filij in vteris matrū nouem mensib. gestari, 2. Machab. 7.) & pars illa ex corrupta natura originem habet, & vitata rectè nominari potest, atque ei ex vi suæ generationis debetur, vt cū primū animam rationalem sortita fuerit, inde existat homo peccator, & ita diuinæ filius. Propterea nō immeritò, dicuntur homines tunc primum in iniquitatib. generari. Explicat hoc multis verbis S. Anselmus in lib. de conceptu virginali & peccato originali, c. 7. & de hac prima conceptione exponit illud, Psal. 50. *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum.*

TERTIO deniq; dicuntur homines concipi in peccato, cum animæ corporibus inspirantur. Tunc enim primum incipiunt propriè, & re ipsa esse homines, & habere voluntatem originali iustitia denudatam, à Deo auersam & deformem.

Iam igitur quod attinet ad PRIMVM modum, non desunt, qui existiment B. Virginem non peccasse in Adamo. Dicunt enim legē de non gustando ligno scientiæ boni & mali datam fuisse primo parenti pro se & omnibus posteris, excepta Virgine Maria. Proinde illam, vt erat in lumbis Adæ, gustasse cum illo cibum vitium, non tamen peccasse, quia prohibitio ad eam non pertinebat.

Quæ sententia nobis non admodum tuta esse vī, & contrariæ omnino subscribimus. Nam inter Catholicos conuenit, B. Virginem per Christi sanguinē verè fuisse redemptam, & quod Apostolus ait: *Christus pro omnibus mortuus est.* 2. Cor. 5. sine vlla exceptione esse accipiendum. At si B. Virgo neque actu neque potentia, neq; in se, neque in parente suo peccauit. Quomodo quæso redempta dici potest?

Quod attinet ad SECUNDVM modum, si B. Virgo nō fuit libera, vt diximus, à peccato primi parētis quatenus in lumbis eius erat, profectò prima eius conceptio similis fuit conceptioni aliorum. Nimirum originem habuit ex natura corrupta, eiūque ex vi generationis debebatur, vt peccatum contraheret, cum primū ad eam anima rationalis accederet.

Quod attinet ad TERTIVM modum, sine peccati originalis macula fuisse existimamus animā B. Virginis, in ipso et primo instanti suæ creationis & infusionis in corpus, ita vt nunquam persona illa actu existēs peccatū habuerit. Arque hoc solum est, in quo B. Virgo differt à cæteris, qui per gratiam Dei, Christi q; passionis meritum à peccato originali liberati fuerunt, quod alij communiter liberati sint post natiuitatem; aliqui pauci ante natiuitatem, sed post animationem, ipsa sola in ipso instanti animationis.

Ex his quæ diximus facile solui pnt argumenta, quæ Rob. Bellarmini Tom. 4. I ab

ab aduersarijs proferuntur, siue ex Scripturis, siue ex Patribus, siue ex ratione ducantur. PRIMVM igitur profert KEMNITIUS in Examine Concilij Tridentinifess, 5. pag. 518. Scripturas, q̄ (vt ipse dicit) solū Christum excipiunt à peccato 2. Cor. 5. *Eum qui peccatum non nouerat, &c.* Hebr. 7. *Talis decebat vt nobis esset Pontifex, innoxius, impollutus, segregatus à peccatoribus.*

RESPONDEO, Scripturæ istæ à Kemnitio allatæ, dicunt quidem Christum non nouisse peccatū & innocentem & impollutum & segregatum à peccatoribus fuisse: tñ nō addunt, soli Christo conuenire. Quin potius, si sonum verborum tñ attendamus, inueniemus similia nonnullis alijs in Scripturis tribui. De Iob legimus: *Erat vir ille simplex, & rectus, & timens Deum, & recedens à malo*, Iob. 1. Et de parentib. Præcursoris: *Erant iusti ambo ante Deum, incedentes in omnib. mandatis, & iustificationib. sine querela.* Fatemur tñ rectè dici posse, Christum solum ab originali peccato immunem fuisse, quia solus ipse ex vi generationis peccatū euasit, & neque in se, neque in Adamo peccauit, quippe qui solus nō ex semine viri, sed spiritus sancti virtute à Virgine conceptus & ex Virgine natus sit. Virgo autē beata caruit quidem originali macula, sed priuilegio gratiæ diuinæ, non vi generationis humanæ, & licet in se polluta non fuerit, in parente tñ fuit. Similia sunt cum solus Deus dicitur bonus, Marci 10. *Solus sapiens*, Rom. 16. *Solus immortalis*, 1. Timoth. vlt. Quia videlicet solus ipse talis est per essentiam; ceteri autē sine angeli, siue homines, per participationem.

SECUNDO, profert testimonia illa, quæ oēs homines in peccato constituunt. Rom. 5. *In quo omnes peccauerunt.* 1. Cor. 15. *In Adam omnes moriuntur.* Ephes. 2. *Erant natura filij iræ, sicut &c.* RESPONDEO, non negamus B. Virginem in Adamo peccasse, eo modo quo peccare poterat, quæ nondum erat, nisi in potentia, ac per hoc obnoxiam fuisse, vt quando actu esse inciperet, re ipsa in se peccatum haberet. Tamen addimus, præuentam fuisse singulari gratia, ac priuilegio Dei, vt simul & esse, & iusta esse inciperet.

Neque illud negamus, eandē Virgine in Adamo esse mortuā, hoc est, pp adæ peccatum mortis debitum contraxisse & soluisse. Nam etiam si in primo suæ creationis instanti anima eius per gratiam à peccati macula liberata fuit, redemptionē tñ corporis non cōtinuū habuit, quemadmodum nos oēs, serius quidem, quam B. Virgo, à peccato originali liberati sumus, & tñ renouati spiritu mentis nostræ adhuc redemptionem corporis expectamus, & ideo mortis & ærumnis atque calamitatib. subiecti sumus, quæ ex peccato primi hominis in genus humanum redundarunt.

Denique non negamus, B. Virginem natura fuisse filiā iræ, sed addimus gratia semper fuisse filiā misericordiæ. Ex natura. n. corrupta parentum suorum quid hēditare potuisset, nisi corruptionem? placuit tñ deo, sic eam in benedictionibus dulcedinis præuenire, vt nunquam esset peccatrix, quod postulabat natura, sed semper esset iusta, quod gratia conferebat.

TERTIO, obijciunt alij verba illa B. Pauli 2. Cor. 5. *Si vnus pro omnib. mortuus est, ergo omnes mortui sunt, & pro omnibus mortuus est Christus.* RESPONDEO, concedimus, B. Virginem aliquo modo mortuā esse morte peccati (de hac. n. morte sine dubitatione Apostolus loquitur) vt et verum sit, pro ipsa viuificanda, vt pro cæteris omnib. mortuum esse Christū. Cæterum mortua dñ Virgo B. quod obnoxia fuerit mortis, & necessariò moritura ex vi suæ generauonis, nisi eam gratia puenisset. Similis est locus Rom. 8. *Corpus quidē mortuum est pp peccatum, spiritus verò uiuit pp iustificationem*, quo loco dicunt corpora fidelium iustificatorum mortua, non quod re ipsa iam mortua sint, sed qd mortis obnoxia, & necessariò moritura; quamuis dubitandum non sit, quin possit Deus aliquos à morte eximere, si ita iudicet ad suam gloriam expedire.

A DI CET aliquis, si B. Virgo semper fuit iusta, quippe quæ in ipso primo instanti creationis gratiā iustificationis accepit, nullo igitur tpe peccato inuenietur obnoxia. Neque enim obnoxia peccato fuit, anteq̄ esset in rerum natura; neque posteaquam in rerum natura esse cœpit, cum simul esse, & iusta esse cœperit.

RESPONDEO, B. Virginem trib. temporib. peccato fuisse obnoxiam. PRIMO, quamdiu in lumbis Adæ, & cæterorum parentum suorum fuit. Toto. n. illo tpe sicut fuit in potentia Adæ filia, sic fuit in potentia peccato obnoxia. DEINDE rursus, qñ concepta est in utero matris ante animationem, Tamen enim tunc nō fuerit integrè in rerum natura, fuit tñ ex parte, & ratione illius partis dicebatur ipsa verè existere; sic enim (vt supra notauimus) dicitur proles in utero matris nouem mensibus delitescere. Toto autem illo tempore, quod inter primam conceptionem & infusionem animæ rationalis intercessit, fuit illa non in potentia, sed in actu, quamuis ratione vnus partis, peccato originali obnoxia, quo sine dubio polluta fuisset, nisi per gratiam præseruata fuisset.

DENIQUE obnoxia peccato fuit ipsa integrè existēs in primo instanti coniunctionis animæ rationalis cum corpore. Tamen si. n. in eodē instanti tps iustificata fuerit, tñ quia ordine naturæ prius est subiectum, q̄ accidentia, ideo prius fuit, ordine naturæ, persona illa extra suas causas, q̄ aut peccatum, aut iustitia in illa inhereret. Itaq; in illo priori instanti naturæ fuit obnoxia peccato, quia sine dubio continuū peccatū contraxisset, nisi in illo ipsa tps puncto iustitiæ luce ornata fuisset, quo peccati labē infici debuisset. Habemus igitur testimonia Scripturarū nihil omnino efficere contra immaculatam B. Virginis conceptionem.

SECUNDO loco pducit kemnitus testimonia Patrū, PRIMVM testimoniū AVGVSTINI est in lib. de natura & grā, c. 36. vbi S. Augustinus scribit, grām B. Virgini collatā fuisse ad vincendū omni ex parte peccatū; *Manifestissimū*, inquit Kemnitius, est, quod nō sentiat, Mariam sine peccato conceptam fuisse. Alias enim non opus fuisset conferri ipsi gratiam ad vincendū peccatum.

RESPONDEO, si beatissima Virgo natura sua fuisset impeccabilis (quod nemo Catholicorū dicit) sine dubio gratia non eguisset ad vincendum omni ex parte peccatum. At cum per grām in ipsa creatione infusam vicerit originale peccatum, hoc est, aditum ei omnino præcluserit, & rursum per grām tum habituales, tum directionis & protectionis, tum et cooperationis diuinæ maculas omnes peccati actualis euaserit: profecto falsum est, quod Kemnitius dicit, non opus fuisse conferri B. Mariæ grām ad vincendum peccatum, si sine peccato concepta fuit. An non Adā & Heua sine peccato creati fuerunt, & tñ ad vincendum peccatū grā eguerunt? non igitur concipi sine peccato, sed impeccabilem esse natura, requiritur & sufficit, vt quis non egeat gratia ad vincendum omni ex parte peccatum.

SECUNDVM testimonium est eiusdem Augustini in libro de fide ad Petrum, c. 26. *Firmissimè tene, & nullatenus dubites, omnem hominem, qui per concubitum viri & mulieris concipitur, cum peccato originali nasci, &c.* Cui testimonio addit Kemnitius aliud in eandem sententiam ex lib. de nuptijs & concupiscētia. Et rursum aliud S. AMBROSII ex commen. in Luc. lib. 2, in hæc verba: *Solus enim per omnia ex natis de semina sanctus Dominus Iesus, qui terrenæ contagia corruptelæ immaculati partus nouitate, non sensit.* Addit aliud in eandē sententiam ex commentario eiusdem Ambrosij in Isaiā.

RESPONDEO, nihil aliud his testimonijs probatur, nisi nullum esse, præter Christum, qui ex vi generationis non traxerit originale peccatum. Nam ideo S. Ambrosius addidit, Christum solū immaculati partus nouitate non sensisse terrenæ contagia corruptelæ, quia videlicet solus ipse cum sit ex Virgine, ac de Spiritu sancti virtute conceptus, peccatum ex vi generationis excludit.

exclufit. Ceteri omnes aut peccatum re ipfa contrahunt, aut illud non ex vi generationis, fed priuilegio gratia singularis effugiunt.

Ad eundem modum intelligi debet, quod ex hom. 2. de Natali Dñi Eusebij Emisseni adduci folet. Non. n. auctor ille ait: *A peccati originalis nexu nullus immunis exiftit, nec ipfa genetrix Redemptoris.* Quò hūc locum Caietanus adducit, fed: *A peccati originalis nexu nemo per fe liber extitit, &c.* vbi illud, *per fe*, fignificat, ex vi generationis, fiue ex natura, non ex gratia.

TERTIVM testimonium Auguftini eft in libro de perfectione iuftitiæ. *Quifquis*, inquit Auguftinus, *efse vel fuiffe in hac vita aliquem hominem, vel aliquos homines putat, excepto vno Mediatore Dei & hominū, quibus neceffaria non fuerit remiffio peccatorum, contrarius eft diuinæ Scripturæ, vbi Apoftolus ait, Per vnum hominem peccatum in mundum intrauit, &c.*

RESPONDEO, non negamus B. Virgini neceffarium fuiffe remiffionem peccatorū & Chriftrum eius fuiffe, vt cæterorum omnium, redemptorem: fed dicimus, remiffa ei fuiffe peccata, non in quæ inciderat, fed in quæ incidiffet, nifi grā Dei per Chriftri merita præuen- ta fuiffet. Neque eft hic modus loquendi à Scripturis diuinis, vel ab Auguftini difputationib. alienus. Certè in Pfal. 85. dicit Propheta: *Eruifti animam meam de inferno inferiori.* Et in Pfal. 143. *Redemifti feruum tuū de gladio maligno.* Nec tñ in infernum inferiore Propheta ceciderat, aut à gladio maligno cefus fuerat, fed quia periculū erat, ne id fieret, & gratia Dei periculū illud euaferat, ideo gratias agit, ac dicit: *Eruifti, &c.*

In quem locum S. Auguftinus ita loquitur: *Quemadmodum fi medicus videat tibi imminentem ægritudinē, forte ex aliquo labore, & dicat, parce tibi, fic te tracta, requiesce, his cibis vttere, nam si non feceris, ægotabis: tu aut si feceris, & faluus eris, rectè dicis medico, liberafti me ab ægritudine, non in qua iam eras, fed in qua futurus eras.* Nescio quis habens cauſam moleſtam, mittendus erat in carcerem, venit alius, defendit eum, gratias agens, quid dicit? *eruifti animam meam de carcere.* Suspendendus erat debitor, ſolutum eſt pro eo, liberatus dicitur de ſuſpendio. In his omnibus non erant, fed quia talibus meritis agebantur, vt niſi ſubuentum eſſet, ibi eſſent, inde ſe rectè dicunt liberari, quo per liberatores ſuos non ſunt permiſſi perducī.

Ex qua ſnā B. Auguftini explicari pñt alia duo teſtimonia. Scribit enim Zozimus Papa in epiſt. quam refert idem Auguftinus, epiſt. 157. in hunc modum: *Nullus, niſi qui peccati ſeruus eſt, liber efficitur, nec redemptus dici poteſt, niſi qui verè per peccatum fuerit ante captiuus.* Scribit item S. Leo ſerm. 1. de Natiuitate Domini: *Sicut nullum à reatu liberum reuerit, ita pro liberandis omnibus venit.* Sed his verbis ſignificatur (vt ex Auguftino didicimus) nullū poſſe liberari, vel redimī, niſi fuerit ſeruus, vel captiuus reſipſa, aut certè eſſe debuerit, niſi eum liberatoris ac redemptoris gratia præueniſſet. Et per ſe nullum à reatu liberum fuiffe, & ideo Chriftrum pro liberandis omnibus adueniſſe.

QUARTVM testimonium eſt euſdem Auguſtini in lib. 5. aduerſus Iulianum, c. 9. *Si ſine dubio, inquit, caro Chriſti non eſt caro peccati, ſed ſimilis carni peccati, quid reſtat vt intelligamus, niſi ea excepta omnem reliquam humanam carnem eſſe peccati? & hinc apparet illā concupiſcentiam, per quam Chriſtus concipi noluit, feciſſe in genere humano propaginem mali: quia Mariæ corpus quamuis inde venerit, tamen eam non traiecit in corpus, quod non inde concepit. Cæterum corpus Chriſti inde dictum eſſe in ſimilitudine carnis peccati, quia omnis alia hominum caro peccati eſt, quiſquis negat, & carnem Chriſti ita carni comparat naſcentium hominum cæterorum, vt aſſerat vtramque eſſe puritatis æqualis, deſteſtandus hæreticus inuenitur.*

RESPONDEO, fatemur carnem Chriſti non fuiffe carnem peccati, & carnem aliorum hominum, et B.

A Virginis Mariæ carnem fuiffe peccati: nec tñ inde fateri cogimur, in ipſo primo inſtanti creationis animæ beatiffimæ Virginis, non fuiffe illi grām iuſtificationis inſuſam, qua peccati originalis maculæ omnis omnino aditus præcluderetur. Neque. n. caro peccati dñ ea, quæ peccatum in ſe habeat, ſed quæ ex ſe, & ex natura ſua peccatum haberet, niſi gratia illud excluderet: item quæ non ſine libidine parentum propagata eſt, quæque ſi naturali ordine gignat, peccatum in prolem omnino traſciat; quæ denique morti, aliſque malis ex peccato primi parentis exortis ſubdita ſit.

Iā verò B. Virgo (vt ſæpe diximus) ex natura ſua, & vi cōceptionis peccato originali ſine dubio pollueda fuiffet, niſi priuilegium gratiæ ſingulare interceſſiſſet: **ITEM**, non ſine libidine parentum concepta, morti, atque ærumnis ex Adæ peccato manantib. ſubdita fuit. **DENIQUE**, ſi eadem Virgo (quod eſt ſignum euidentis corruptæ naturæ, quoad carnem) ſolenni more ex complexu virili filios concepiſſet, illæ eius proles originali peccato minimè caruiſſent. Ita rectè dicit caro B. Virginis caro fuiffe peccati, Chriſtus aut qui non carnem peccati, ſed ſimilitudinem habuit carnis peccati: ex vi conceptionis peccato pollui non potuit, ſine libidine enim conceptus fuit, mortē & ærumnas ſpon- te ſua aſſumpſit, & liberos ſi gignere voluiſſet, abſque originali peccato ſine controuerſia genuiſſet.

QVINTVM testimonium S. BERNARDI eſt, qui ſic ait: *Excepto homine Chriſto vniuerſos reſpicit, quod vnus humiliter confitetur, ſn iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis concepit me mater mea.*

RESPONDEO, testimonium hoc à Kemnitio ex epiſt. 175. ad Canonicos Lugdunenſes depromptum eſt. In qua tamen epiſt. **TRIA** ſunt contra Kemnitium, nihil pro Kemnitio. **PRIMUM** contra Kemnitium eſt, quod S. Bernardus aperte tradit, B. Virginem ante ſancām fuiffe, quam natam: *Sed, inquit, & ortum Virginis didici in Eccleſia & ab Eccleſia indubitātē habere feſtiuū, atque ſancū, firmiſſimè cum Eccleſia ſentiens, in vtero eam accepiſſe, vt ſancā prodiret.* Et paulò poſt: *Fuit, inquit, procul dubio Mater Domini ante ſancā, quam nata.*

SECUNDO, contra eundem eſt, quod in eodem loco S. Bernardus addit B. Virginem fuiffe omnis peccati actualis expertem: *Ego, inquit, puto, quod & copioſior ſancificationis benediſſio in eam deſcenderit, quæ ipſius non ſolum ſancificaret ortum, ſed & vitam ab omni deinceps peccato cuſtodiret immunem, quod nemini alteri in natis quidem mulierum creditur eſſe donatum.*

TERTIO, grauiffimè contra Kemnitium pugnat, qđ S. Bernardus in hac re, vt in alijs rebus omnib. ſnām ſuam Eccleſiæ Romanæ iudicio voluit eſſe ſubiectā. Sic enim epiſtolam claudit: *Quæ autem dixi, abſq; præiudicio ſanè dicta ſint ſanius ſapientis Romanæ præſertim Eccleſiæ auctoritati, atque examini totum hoc, ſicut &c. quæ eiufmodi ſunt vniuerſa reſeruo: ipſius ſi quid aliter ſapio, paratus iudicio emendare.* Si hanc obedientiā ſanc- ti viri, non vocular hinc inde temere collectas imitari dignarentur hæretici, hæretici non eſſent, neque vlla nobis cum Kemnitio controuerſia remaneret.

Hæc igitur contra illum faciunt: pro illo aut nihil eſſe in tota epiſt. facile demonſtrabo. Nam etſi S. Bernardus dicat B. Virginem in vtero ſancificatam, non tñ dicit id factum eſſe poſt inſuſionem animæ rationalis, non aut in ipſa inſuſione, quod nos aſſerimus: Qđ verò idem vir ſancus affirmat, B. Virginem in peccato eſſe conceptam, ac per hoc conceptionem eius nō fuiffe ſancām, de prima conceptione, quæ in ipſo cōcubitu parentum fieri ſolet, non de animatione accipiendum eſt. Nam inde probat S. Bernardus eam conceptionem non fuiffe ſancām, quia inter amplexus maritales non ſe immiſcuiffet ſancitas. Atqui amplexus maritales in prima conceptione, non in ſecunda, quæ magis propriè dici poſſet animatio, locū habent.

Deinde illud ſemper vrget idem auctor, quod ſolus Rob. Bellarmini Tom. 4. I 2 Chriſtus

Chriftus de Spiritu fancto conceptus fit, & B. Virgo de Spiritu fancto conceperit, nō autem fuerit de Spiritu fancto concepta. Quod argumentum nihil aliud probat, nifi primam conceptionem folius Chrifti verē fuiffe fanctam.

Ex qua explicatione foluitur et quod ex Anfelmo poffet adduci, licet eius testimonij Kemnitius non mimerit. S. enim Anfelmus in 2. lib. cur Deus homo, c. 16. apertiffimē ſcribit, B. Virginem in peccato offe cōceptam & natam. Sed loquitur de prima conceptione feminis & de natiuitate, quæ fit in vtero, non de ea, q̄ fit ex vtero, hoc eft, de formatione fœtus, per quam incipit homo effe in mundo, iuxta illud Matth. 1. *Quod in ea natum eſt, de Spiritu fancto eſt.* Nam idem Anfelmus in lib. de conceptu virginali, & peccato originali, c. 7. ſcribit, homines in peccato originali concipi ante infuſionem animæ, non quod caro ſine anima fit capax peccati, ſed quod homo ex ſemine, & ex ipſa conceptione trahat neceſſitatem, vt cum animam rationalem habuerit, ſimul etiam peccatum habeat.

Et de hac prima conceptione, quæ propriè dicitur conceptio, exponit ibidem Anfelmus verba illa Iob: *Quis poteſt facere mundum de immundo conceptum ſemine.* Et illa Dauidis: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, &c.* Neque vlla ratione credibile eſt S. Anſelmū affirmare voluiſſe, B. Virginem in peccato originali natam ex vtero matris, cum eius tempore Eccleſia vniuerſa feſtum diem Natiuitatis B. Virginis coleret, eandemque Virginem prius ſanctam fuiſſe, quam natam publicè prædicaret. Quod ex ſermonibus Petri Damiani de Natali Virginis intelligi poteſt, qui venerabilis Petrus S. Anſelmi æqualis fuit, vel eo paulo maior.

Ex his, quæ hæcenus dicta ſunt nullo negotio ſolui pnt argumenta omnia, quæ vel Capreolus, vel Caietanus, vel alij ſolent adducere, non vt ſniam noſtram damnent, ſed vt ſuam probabiliorē eſſe demonſtrēt. Nam testimonia Scripturæ, Conciliorum & Patrum, quæ pro ſe facere arbitrantur, maxima ex parte generalia ſunt, ac per hoc non impediunt, quo minus alijs ſingulari priuilegio excipi poſſit. Conciliū enim TRIDENTINVM, cui nemo Catholicorum reſiſtere auderet, cum doctrinam communem, & vniuerſalem de peccato originis tradidiſſet, apertè ſubiunxit: *Non fuiſſe mentem ſanctæ Synodi B. Virginem his decretis includere.* Quo facto docuit, tuto nos idem poſſe dicere de Concilijs Mileuitano & Arauſicano, & ſi q̄ alia ſunt, in quibus vniuerſalis doctrina de peccato tradat. Testimonia verò Patrum, quæ B. Virginem nominatim attingunt, aut iam explicata ſunt, aut eodem modo explicari pnt. Quod verò ad alias obiectiones attinet, nulla eſt, quæ ex ijs, quæ diximus, non facile diluatur.

Obijciunt PRIMO, B. Virginem non verē fuiſſe redemptam, ſi nunquam fuit captiua. SED iam oſtendimus, illos veriffimè redimi, qui neceſſariò captiui fuiſſent, niſi redemptoris gratia intercederet.

Obijciunt SECUNDO, Chriſtum mortuum eſſe pro omnibus, & tamen eundem non pro iuſtis, ſed p peccatoribus mortuum eſſe. AD hoc etiam iam reſpondimus, Chriſtum mortuum eſſe pro peccatoribus, qui iam erant, vel qui neceſſariò fuiſſent, niſi eis mors eiusdem Chriſti mirabili gratia ſuccuriſſet.

Obijciunt TERTIO, B. Virginem cum libidine parentum fuiſſe conceptam, libidinem aut instrumentū eſſe, quo traicitur in prolem originale peccatum. RESPONSO ex his, quæ diximus, in promptu eſt. Nam libido parentum ſignum eſt naturæ corruptæ, ex natura autem corrupta naturaliter caro vitiatā cōcipitur, ſed nihil prohibet, quo minus poſſit Deus, cum animam rationalem cum carne vitiatā coniungit, ſimul in eam gratiam iuſtificationis infundere, qua peccati macula penitus arceatur.

Obijciunt QUARTO, B. Virginem multas ærum-

nas, atque ipſam etiam mortem, quæ ſunt peccati pœnæ, eſſe perpeſſam. SED iam diximus, B. Virginis animam à peccati macula præſeruata, non autem carnem fuiſſe redemptam, niſi cum poſt mortem ſingulari Dei gratia glorioſa ſurrexit.

Obijciunt QUINTO, detrahi de gloria filij Dei, ſi priuilegium immaculatę conceptionis alicui alteri tribuatur. SED gloria filij Dei propria illa eſt, quod de Spiritu ſancto conceptus ex vi generationis peccatum contrahere non potuerit. Accedit ad eius gloriam, ſi per ipſius merita nō ſolum iuſtificari poſſint, qui peccatum iam habent, ſed etiam præſeruari à peccato aliquem, qui in illud alioqui neceſſariò incidifſet.

C A P V T XVII.

Refelluntur mendacia & calumnia Kemnitij, circa B. Virginis conceptionem.

POS argumentorum, quæ ſpeciem aliquam ſoliditatis habere videbantur, diſſolutionem; refellenda ſunt etiam mendacia & calumniæ Kemnitij, quæ ſimplicioribus negotiis facere poſſent.

IGITUR Kemnitius pag. 520. demonſtraturus quæ admodum ſenſim creſcant errores, & ſuperſtitiones, dum ſine verbo Dei de rebus eiufmodi diſputat, primo loco ponit, tempore Petri Lombardi ignotam adhuc fuiſſe opinionem de immaculata Virginis conceptione. SED hoc falſum eſſe perſpicuum eſt ex Patribus à nobis citatis, ac præſertim ex Anſelmo in commentario c. 5. poſterioris ad Cor. Fuit autē Anſelmus antiquior Petro Lombardo. Quid quod ipſe Kemnitius poſt duas paginas hanc ipſam opinionem tribuit Anſelmo, quam hoc loco negat cognitam fuiſſe tempore Lombardi? ita nimirum eius dicta inter ſe pulchrè cohærent.

SECUNDO loco dicit, Petrum Lombardum arrepta occasione ex verbis S. Auguſtini diſputare cœpiſſe, B. Virginem in conceptione Chriſti ab omni peccato, atque et à fomite liberatam. SED non fuiſſe primum Lombardum, qui tam inſignem puritatem B. Virgini tribuerit, intelligi pōt ex Anſelmo lib. 2. cur Deus homo, c. 16. & lib. de conceptu virginali, c. 18. & ex ipſo Auguſtino lib. de natura & gratia, c. 36. & ex alijs.

TERTIO dicit, eos, qui Lombardum ſequuti ſunt, excogitaſſe ſanctificationem in vtero, & ſanctam natiuitatem eiufdem Virginis Mariæ. AT hoc eſt inſigne mendacium, cum ſanctificatio in vtero, & ſancta natiuitas Virginis in vniuerſa Eccleſia celeberrima fuerit etiam tempore S. Bernardi & Petri Damiani, qui Petrum Lombardum non ſequuti ſunt, ſed eius æquales, vel maiores fuerunt.

QUARTO dicit, poſt ea tempora natam eſſe opinionem de immaculata eiufdem Virginis cōceptione. Et licet S. Thomas & S. Bonauentura eidē opinioni reſtiterint, tamen in quibuſdam locis inſtitui cœpiſſe feſtum conceptionis. Hic quoque inſigne mendacium cernitur. Nam ſi feſtum conceptionis inſtitui cœpit poſt tempora S. Thomæ, vel eius ætate, vt hoc loco Kemnitius dicit, quomodo S. Bernardus, qui centum annis S. Thomam præceſſit, in epiſt. 174. quam idem Kemnitius ſupra citauit, meminit huius feſti? quomodo S. Anſelmus, qui annis fermè ducentis eodem S. Thoma fuit antiquior, eodē teſte kemnitio feſti Conceptionis originem tradidit?

QUINTO dicit, Concilium Tridentinum in appendice illa de Conceptione B. Virginis, cum Sixti III. Pontificis conſtitutionem obſeruari iuſſit, id voluiſſe, vt liberum eſſet, extra, præter, aut etiam contra verbum Dei opinari, an B. Virgo concepta fuerit ſine peccato originali. SED hoc, vt alia quæ ſequuntur, tam eſt impudens calumnia atque mendacium, vt nihil impudens

nus fingi queat. Ideo fi quidem tum Sixtus Pontifex, tum Concilium Tridentinum libertatē opinandi circa conceptionem B. Virginis permiferunt, quod prode intelligerent, neutram partem verbo Dei apertē repugnare. Quod enim contra verbum Dei non fit opinio vlla libera, non eft quod Kemnitius nos docere contendat. Id enim nemo apud Catholicos ignorare permittitur. Sed de his hafcenus, ne fruftra bonas horas in nugis Kemnitianis confumpfiffe videamur.

CAPVT XVIII.

Non transire ad pofteros per generationem omnia peccata parentum, fed primum tantum primi hominis lapfum.

POSTREMA refat quæftio ex tribus illis, quas cap. tertio decimo propofuimus.

Eft igitur quæftio, quod nam peccatum per generationem traiciatur ad pofteros, illud ne vnum, quod Adam primo commifit, an cætera omnia tum ipfius Adæ, tum aliorum parentum?

Et quidem S. AUGUSTINVS in Enchiridio, c. 46, fic ait: *Parentum quoque peccatis paruulos obligari non solum primorum hominum, fed etiam fuorum, de quibus ipfi nati funt, non improbabiler dicitur.* Idem repetitur in lib. 6, aduerfus Iulianum, c. 2. eiusque fententiam hifdem verbis tradidit S. Leo in epift. 86. ad Nicetam. Sanctus etiam Gregorius lib. 15. Moralium, c. 22. ad eandem fententiam, vt videtur, acceffit.

Cæterum sancti ifti patres, fortaffe non de contagione culpæ, fed de communicatione pænæ loquuti funt. Deus enim (vt fupra diximus) & ex Scripturis diuinis euidenter colligitur, Vifitat peccata Patrum in filios in tertiam & quartam generationem his, qui oderunt eum.

Nam quod attinet ad culpam, extra controuerfiam effe debet, vnum tantum, hoc eft, primum primi parentis peccatum, ad pofteros carnali generatione transmitti. Sic enim B. Apostolus loquitur in epiftola ad Rom. 5. *Iudicium quidem ex vno (delicto) in omnes homines in condemnationem, gratia verò ex multis delictis in iuftificationem.* Quo loco differentiam ponit Apostolus inter peccatum, quo damnata eft massa generis humani & gratiam, qua liberatur, ac dicit, peccatū vnum fuiſſe, quod omnes homines perdidit, gratiam verò non ab illo vno ſolum, fed etiam ab omnib. alijs liberare.

Hinc in eodem loco ipſe idem Apostolus ait: *Vnius delicto multi mortui funt.* Et: *Vnius delicto mors regnauit.* Et: *Vnius delicto in omnes homines in condemnationem.* Et: *Per inobedientiam vnus hominis peccatores conſtituti funt multi.* Hinc etiam in eodem loco vocat Adamum formam futuri, id eft, CHRISTI, & in epift. 1. ad Cor. c. 15, Apostolus comparat Adamum cum Chriſto, & illum vocat primum hominem, hunc ſecundum hominem, quia nimirum ille ſolus omnem ſuam poſteritatem perdidit, hic ſolus omnem ſuā poſteritatem reparauit. Quod ſi peccata non ſolum primi parentis, fed aliorum etiam per generationem traheremus, neque ſolus Adam recte diceretur forma futuri, neque CHRISTVS recte diceretur ſecundus homo. Id quod diligenter notauit S. Auguſtinus, & ex Auguſtino S. Proſper in libro ſententiarum Auguſtini, ſententia 299.

Deinde ſancti Patres hoc idem ſumma conſenſio-

A ne teſtantur. Nam S. Ignatius in epiftola ad Trallianus, peccatum quod nafcendo trahimus, vocat antiquam impietatem. S. Irenæus lib. 5. aduerſus hæreſes vocat chirographum, quod ſcripſit Adam. S. Cyprianus lib. 3. epift. 8. vocat contagium mortis antiquæ. S. Ioannes Chryſoſtomus in priorem epift. ad Cor. homil. 40. vocat radicale peccatum. S. Hieronymus lib. 3. aduerſus Pelagianos extremo, non agnoſcit in paruulis vllum peccatum, præter primam primi parentis præuaricationem, idque teſtimonio Cypriani confirmat. S. Auguſtinus lib. 1. de peccatorum meritis & remiſſione c. 10. vnum effe dicit peccatum, in quo omnes peccauerunt. Et apertius in Enchiridio c. 43. ſcribit, paruulos ſoli peccato originali mori cum baptizantur, adultos autem illis omnibus peccatis mori, quæ male viuendo addiderunt ad illud vnum, quod nafcendo traxerunt. Deinde addit c. 44. cum adulti dicuntur mori peccato per baptiſmum, & paruuli dicuntur baptizari in remiſſionem peccatorum, vtramque ſententiam effe tropicam, in illis enim ex numero ſingulari intelligi numerum multitudinis, in iſtis contra ex numero multitudinis intelligi numerum ſingularem. De nique c. 45. adiungit, peccatum originale vnum tantum effe, ſed interdum ſignificari numero multitudinis, quia multas partes & quaſi membra cōtinet, cum in illo vno peccato ſuperbia ſacrilegium, fornicatio ſpiritualis, & alia quadam cerni potuerint. S. Anſelmus in lib. de conceptu virginali & peccato originali, c. 23. quæſtionem proponit, an peccatum, quod à parentibus trahimus, ſit vnum, vel multa, & reſpondet effe vnum. Quæ ſententia fuit etiam Petri Lombardi, & ſcholasticorum Theologorum lib. 2. ſentent. diſt. 33.

B male viuendo addiderunt ad illud vnum, quod nafcendo traxerunt. Deinde addit c. 44. cum adulti dicuntur mori peccato per baptiſmum, & paruuli dicuntur baptizari in remiſſionem peccatorum, vtramque ſententiam effe tropicam, in illis enim ex numero ſingulari intelligi numerum multitudinis, in iſtis contra ex numero multitudinis intelligi numerum ſingularem. De nique c. 45. adiungit, peccatum originale vnum tantum effe, ſed interdum ſignificari numero multitudinis, quia multas partes & quaſi membra cōtinet, cum in illo vno peccato ſuperbia ſacrilegium, fornicatio ſpiritualis, & alia quadam cerni potuerint. S. Anſelmus in lib. de conceptu virginali & peccato originali, c. 23. quæſtionem proponit, an peccatum, quod à parentibus trahimus, ſit vnum, vel multa, & reſpondet effe vnum. Quæ ſententia fuit etiam Petri Lombardi, & ſcholasticorum Theologorum lib. 2. ſentent. diſt. 33.

His accedunt rationes, nam ſi Adam non peccaſſet, tranſmiſiſſet quidem ad poſteros iuſtitiam originale, quæ non tam ipſi, quam toti naturæ in ipſo data fuerat: non autem tranſmiſiſſet dona ſua perſonalia, ſapientiam, prudentiam, acquiſitas virtutes, & alia id genus; igitur ratio poſtulat, vt non tranſmittat etiā peccata ſua perſonalia, ſed illud vnum duntaxat, propter quod iuſtitia originali priuatus fuit, quod naturæ peccatum à Theologis nominatur.

D DEINDE experientia docet, ſæpe viros admodum malos genuiſſe viros admodum bonos, hoc eft, ab ineunte ætate pronos ad virtutes, & opera egregia. Achaz enim & Amon Reges deterrimi filios genuerūt Ezechiam & Iofiam, qui & viri optimi & Reges preſtantiſſimi ab ipſa penè infantia fuiſſe narrantur. At ſi vitia parentum omnium tranſſerent ad proles, laboraſſent certè parentum vitij Ezechias & Iofias, ſaltem initio ætatis; neque enim vno die tot vitia funditus eradicari potuiſſent.

Neque verò S. Auguſtinus, S. Leo & S. Gregorius in locis initio adductis contrarium ſentiunt. Non enim de contagione culpæ, ſed de communicatione pænæ loquuti funt. Quod vel ex eo perſpicuum effe poſteſt, quod allegant verba illa Exodi 20. *Qui reddis peccata patrum in filios in tertiam & quartam generationem.* Quod effe intelligendum de filiis illis, qui

E peccata parentum imitantur, idem Gregorius loco citato docet, iuxta verbum Domini Ezechielis cap. 18. *Filius non portabit iniquitatem patris.* Sed de hac re ſupra diſſeruimus, cap. 7. & 8. huius libri.

LIBER QVINTVS.

DE STATV PECCATI,

QVI EST SECVNDVS DE PECCATO ORIGINIS.

CAPVT I.

*Propomitur sententia, siue potius absurdissima
hæresis Illyrici.*

EXPLICAVIMVS Libro superiore primam illam quæstionem, sit ne aliquod verum peccatum, quod per carnalem generationem trañciatur ad posterios. Sequitur nunc altera quæstio de natura & ratione eiusdem peccati. Sunt autem quinque errores in hac parte vitandi, de

quibus ordine differemus, antequam ad eam sententiam explicandam & defendendam veniamus, quam verissimam esse censemus.

PRIMVS igitur error est **MATTHIÆ ILLYRICI**, hominis ad monstra excogitanda quodammodo nati. Is multos libros conscripsit de natura peccati originis, quorum **VNVS** inscribitur: *Demonstrationes euidentissimæ de essentia imaginis Dei & diaboli.* **ALTER**, De occasione vitandi erroris. **TERTIVS**, De eximia utilitate huius doctrinæ. **QVARTVS**, Nosce teipsum. **QVINTVS**, Refutatio quorundam contrarium sentientium. Extat etiam liber cuiusdam Illyrici discipuli, qui inscribitur: *Methodica probatio propositionis, quod peccatum originale sit substantia per D. M. Pau. Rei. D. V. V. in quo libro peccatum passim dicitur subsistens quiddam, præsens & operas in homine, &c.* Sententia verò eius his propositionibus comprehendi potest.

PRIMA propositio, Peccatum si generatim sumatur, res est transcendens omnia prædicamenta; speciatim verò quædam peccata pertinent ad prædicamentum substantiæ, alia ad prædicamentum quantitatis, vel qualitatis, vel vbi, vel habitus; & sic de cæteris. **SECUNDA** propositio, Peccatum originis substantia est, non qualitas, vel ratio, vel aliquid eiusmodi. **TERTIA**, Peccatum originis nihil est aliud nisi substantialis imago diaboli. **QVARTA**, Anima rationalis per peccatum primi hominis substantialiter tota corrupta est, ac transformata in imaginem diaboli ex imagine Dei: vt quemadmodum in homine mortuo forma substantialis cadaueris est loco animæ, ita post peccatum Adæ sit in anima forma quædam terrena substantialis pro ea, quæ ante fuerat. **QVINTA**, Mutatio ista non potest propriè dici generatio, vel creatio, sed transformatio, qualis est, cum vinum vertitur in acetum.

A Hanc suam sententiam plurimis argumentis Illyricus confirmare nititur, quorum alia ducuntur à Scriptura & ratione, quæ nos paulo pòst suo loco refellimus; alia petuntur ex varijs Martini Lutheri testimonijs, quæ nos Kemnitio & VVighando, necnon Hefhusio & Merlino enodanda relinquimus. Scripserunt enim aduersus Illyricum quatuor illi Theologi Lutherani, quamuis alioqui Ioannes VVighandus eiusdem Illyrici collega fuerit in Centurijs conscribendis.

Et fortasse, si Lutheri scripta & sententias scrutari vellemus, & ex ijs, vt Illyricus postulat, de præsentì controuersia iudicium faceremus, non quatuor illi **B** Magistri, sed vnus Illyricus victoriam reportaret. Certè enim Martinus Lutherus in commentario capituli 3. libri Geneseos explicans illa verba: *Tunc aperti sunt oculi amborum*; non obscurè significat, peccatum originis ab substantiam hominis pertinere: *Vide*, inquit, *quid sequatur ex illa sententia, si statuamus iustitiam originalem non fuisse naturæ, sed donum quoddam superfluum, superadditum.* *An. non sicut ponis iustitiam non fuisse de essentia hominis: ita etiam sequetur, peccatum quod successit, non esse de essentia hominis?* Hæc Lutheri verba satis apertè Illyrico fauient, nec satisfaciunt glossæ quorundam, qui aliorum ea detorquere conantur.

C Idem etiam Lutherus in explicatione Psal. 50. tractans illa verba: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum*; sic ait, *Non loquitur David de vllis operibus, sed simpliciter de materia, & ipso esse & dicit semen humanum, id est, massa ex qua conceptus sum, tota est vitio & peccato corrupta. Materia ipsa est vitiosa. Lutum illud, ex quo vasculum hoc fingi cepit, damnabile est.* Et paulo pòst: *Fætus*, inquit, *in utero, antequam nascimur, & homines esse incipimus, peccatum est.* Hæc Lutherus.

Rursus illi ipsi, qui aduersus Illyricum disputationes longissimas ediderunt, non pauca scribunt, quæ causam Illyrici meliorem facere videantur. Nam **D** Ioannes VVighandus in propositionibus de peccato originis, propos. 119. scribit, peccatū originis esse rem ream, & natura sua dignam morte æterna, & damnatam à Deo, nisi per Christum remissio fiat. At profecto rem esse ream & dignam æterna morte nisi remissio fiat, non conuenit accidenti, sed substantiæ, & substantiæ viuenti, ac rationali. Neque enim furtum dignum est patibulo, sed fur; nec furto, sed furi potest remissio fieri. Quare videtur VVighandus id ipsum asserere, quod oppugnat, peccatum videlicet originis substantiam esse, non accidens. Idem auctor propos. 213. scribit, per peccatum primi hominis totam substantiam hominis esse corruptam ac deprauatam, & non accidentia eius tantum, vt Sophistæ docebant.

At Scholaftici Theologi, quos ifte more fuo Sophiftas vocat, ideo dicunt, non fubftantiam hominis, fed accidentia per peccatum effe corrupta, quia non pars aliqua effentia, fiue fubftantia humanæ, ac ne potentia quidem aliqua perijt, fed iuftitia amiffa eft, & in eius locum iniuftitia, prauitasque fuccellit, & tam iuftitiam, quam iniuftitiam accidentia effe vſque ad hoc feculum, in quo monſtra opinionum paſſim naſcuntur, extra controuerſiam fuit.

Iſte igitur VVighandus, qui contra Sophiſtarum ſententiam docet, non accidentia ſolùm, ſed etiam ſubſtantiam hominis effe corruptam, quid aliud ſignificat niſi iuftitiam & iniuftitiam non accidentia, ſed ſubſtantiam effe? atq; hoc eſt quod Illyricus tot ſuis libris conabatur efficere.

Rurſus Tilmannus Heshuſius alter Illyrici antagoniſta, in libro de hac ipſa quæſtione conſcripto, non ſolum fatetur, totam hominis ſubſtantiam per peccatum corruptam ac deprauatam effe, ſed etiam apertè docet, imaginem Dei in homine fuiſſe ſubſtantiam; imaginem autem Dei per peccatum amiſſam, & in eius locum imaginem diaboli fuiſſe, non Tilmannus ſolus, ſed omnes Lutherani concedunt. Ex quo ſequitur, priorem hominis ſubſtantiam perijtſe, & aliam, per transformationem quandam videlicet acceſſiſſe. Nefcio autem quid aliud Illyricus optare queat, niſi quod iſti eius aduerſarij tam liberalliter dant.

Denique Martinus Kemnitius, qui inter primos hoſtem ſe Illyrici proſtitur, in Reſolutione de peccato originis, dicit, totam maſſam animæ corruptam effe ſumma atque extrema deprauatione. Idem in Examine Concilij Tridentini ſeſſione 5. pagina 454. dicit, peccatum effe, quicquid repugnat diuinæ legi, ſiue ſit defectus, ſiue inclinatio, ſiue ratio. Itaque ipſam etiam rationem, quæ eſt ſuprema pars hominis, Kemnitius vult effe peccatum, quia ipſa etiam legi Dei repugnat. At quid quæſo aliud docet Illyricus? Videmus igitur hoſtes Illyrici, ſiue imprudentes, ſiue præuicantes non rarè in eius caſtra tranſire; ſed quicquid de illis ſit, ſententiam Illyrici falſam, atque abſurdam effe, & verbo Dei, ſymbolo fidei, traditioni Patrum & maniſeſtiſſimæ rationi repugnare contendimus.

C A P V T II.

Refutatur error Illyrici, qui aſſeruit peccatum originis effe ſubſtantiam.

SCRIPTURA diuina non obſcurè docet, peccatum non effe ſubſtantiam, ſiue naturam aliquam, ſed priuationem, ac defectum. Nam S. Ioannes dicit: *Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil*, Ioan. 1. Sanctus autem Paulus addit: *Omnis creatura Dei bona eſt*, 1. Timoth. 4. Ex quibus duobus locis euidenter ſequitur nullam ſubſtantiam, ſiue naturam effe malam, ac per hoc neque effe peccatum. Nam cum peccatum omnium conſenſu ſit malum, ſi idem peccatum ſubſtantia eſſet, vel non omnis ſubſtantia eſſet facta à Deo, quod repugnat Euangelio, vel non omnis creatura Dei bona eſſet, quod repugnat Apoſtolo.

DEINDE argumentari poſſumus ex Scriptura, iuxta Lutheranorum communem explicationem. Nā B. Paulus (vt Lutherani communiter docent) de peccato originali diſſerit ad Roman. 7. cum ait: *Scio quod non habitat in me, hoc eſt, in carne mea bonum.*

A Non enim quod volo bonum hoc ago, ſed quod odi malum hoc facio. Si autem quod odi malum, hoc facio, iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum. Ex quo loco perſpicuè intelligimus; peccatum quod Lutherani originale effe definiunt, non effe ipſum hominem, ſed in homine habitare; & non in mente, ſed in carne ſedem habere. Quod enim hoc loco caro non ſignificet totum hominem, ſed alteram partem tantum, certum eſt ex eo quod diſtinguitur contra mentem. Nam ad mentem pertinet illud, *volo bonum, & illud, odi malum*. Et apertiffimè paulò inferius: *Video aliam legem in mēbris meis repugnantem legi mentis meæ*. Et rurſus: *Igitur ego ipſe mente ſeruiſſo legi Dei, carne autem legi peccati*.

B Quod ſi peccatum originis non eſt in mente, ſed in carne, quanto minus ipſa mens dici poterit effe peccatum, vt contendit Illyricus? neque verò reſponderi poteſt, Apoſtolum, qui de ſe hæc dicit iuſtificatum fuiſſe à peccato. Nam ex communi ſententia Lutheranorum, peccatum originis non ita remittitur in iuſtificatione, vt non ſit, ſed vt non imputetur, immò ex hoc ipſo loco, vbi B. Paulus, qui ſine dubio iuſtificatus erat, de ſe loquitur, probant Lutherani, in hominibus iuſtis peccatum ſemper hære, & effe verè, proprièque peccatum. Quare cum in Apoſtolo Paulo eſſet peccatum originis, vt Lutherani volunt, & in eodem eſſet mens bona, cum peccato illo pugnans, vt ipſe teſtatur, ſequitur apertiffimè peccatum originis nihil minus effe, quàm id, quod Illyricus ſomniat, qui non tam in mente, quàm ipſam mentem affirmat effe peccatum.

C Iam verò ſymbolum fidei non minus apertè paradoxum iſtud Illyrici funditis deſtruit.

PRI-MVS articulus eſt: *Credo in vnum Deum*. At Illyrici delirium tot facit Deos, quot ſunt mentes in originali iuſtitia permanentes. Nam quemadmodum originale peccatum ad ſubſtantiam hominis pertinet poſt lapſum Adæ, ex Illyrici ſententia, ſic etiam originalis iuſtitia ad ſubſtantiam hominis pertinebat ante lapſum eiſdem. Quia verò proprium eſt ſolius Dei, vt ſit non ex accidente dono, ſed ſubſtantialiter iuſtus, vt S. Gregorius docet homilia decima quarta in Euangelia, ſequitur, vt mentes primorum hominum ante lapſum, Dij quidam eſſent, & nunc etiam tot ſint in cælo Dij, quot ſunt Angeli, originali iuſtitia præditi. Omnes enim ſubſtantialiter iuſti, & boni ſunt.

D Idem primus articulus docet, *vnum Deum eſſe creatorem omnium rerum*. At ſi vera eſſet Illyrici ſententia, Deus non eſſet creator animarum hominum, ſed diabolus, quæ eſt hæreſis Manichæi. Nam poſt lapſum Adæ ipſa humanæ animæ ſubſtantia eſt peccatum, ex Illyrici ſententia, peccati autem non eſt auctor Deus, ſed diabolus, vt idem ipſe Illyricus conſtitetur.

RE-S-P-O-N-D-E-T Illyricus, Deum verè dici creatorem omnium rerum, quia creauit ipſe hanc naturam bonam, quæ poſtea opera diaboli facta eſt mala. At quæſtio eſt de iſta ſubſtantia mala, quis eam fecerit, & quotidie faciat. Nam ſi diabolus, igitur diabolus eſt creator alicuius ſubſtantia, & non eſt Deus creator omnium rerum: Si Deus, igitur eſt auctor peccati. Quod tamen diſertis verbis damnatur in confeſſione Auguſtana, articulo decimo nono, cuius confeſſionis ſectatorem ſe Illyricus proſtitetur.

RE-S-P-O-N-D-E-T Illyricus, iſtam ſubſtantiam totam eſſe à Deo, & totam à diabolo; à Deo quidem, quia ipſe conſeruauit, & propagat hanc naturam ita corruptam & vitiatam; à diabolo autem, quia ipſe eam ſic vitiauit, & (vt ipſe pro ſua inſigni honeſtate loquitur) penitus concacauit. & addit, nullam eſſe

nouaculam fophiftarum, ita acutam, vt poffit diftinguere in anima hominis peccatoris, quid fit Dei, & quid diaboli.

At hæc refponfio, vt vnum errorem tollat, inducit duos. PRIMVM enim fi Deus propagat, & conferuat hanc naturam, quæ ita penitus corrupta & vitata eft, vt verè & propriè fit ipfa vitium, atque peccatum, certè fequitur, vt Deus fit auctor peccati. Quid enim eft propagare & conferuare peccatum, nifi auctorem effe peccati? Itaque Deus verus, ac bonus erit auctor mali, ex Illyrici fententia, quæ impietas Manichæi & Marcionis impietatem longè fuperat. Siquidem illi peccati caufam in Deum quandam malum, non in bonum retulerunt.

DEINDE fi diabolus initio naturam ita deprauauit, vt per eam deprauationem forma fubftantialis bona perierit, & forma fubftantialis mala producta fuerit, quis non videt, diabolum creatorem fubftantiæ dici poffe?

RESPONDET Illyricus, diabolū non effe creatorem, quia non creauit fubftantiā vllam, fed bonam transformauit in malam: *Quemadmodum (inquit ipfe) muliercula norunt lac in cafeum, vel butyrum conuertere, & vinum in acetum tranfmutare, & tamē neque dicuntur, neque funt creatrices.*

AT nihil ifta faciunt ad rem, fi quidem lac & vinum, res funt naturaliter tranfmutabiles, & ideo nō debet videri mirum, fi adhibitis ab homine naturalibus cauffis, illa facile tranfmurentur. Subftantiæ verò fpirituales, quales funt animæ rationales, & Angeli, non funt naturaliter corruptibiles, aut fubftantialiter mutabiles, cum materia careant, & ideo folus Deus poteft eas ex nihilo condere, aut in nihilum redigere: aut etiam ex alijs alias facere: neque minus requirit omnipotentiam conditoris, tallum rerū creatio, quàm earundem rerum fubftantialis tranfformatio.

Neque multum iuuat Illyricum, quod ipfe inter- dum, cum valdè premitur, dicit, non totam animæ fubftantiā in aliam totam, diaboli opera, effe conuerfam; fed partem tantum fupremam, id eft, rationem. Nam (vt omittam, quod ipfe idem fapiffimè dicat, totam animam, immò totum hominem, effe corruptum) non funt in anima hominis plures fubftantiæ, fed vna, eaque impartibilis, licet ratione plures in ea gradus, ac veluti partes diftinguamus. Illa autem vna fubftantia non poteft vllō modo re ipfa partim conferuari, partim deſtrui, fed aut tota conferuerur, aut tota pereat, neceffe eft.

Pugnat DEINDE doctrina ifta Illyrici cum articulis fidei, quibus Dominicæ Incarnationis myſterium continetur. Siquidem fides Chriftiana docet, à Verbo diuino naturam humanam aſſumptam, eiufdem ſpeciei cum noſtra, id eft, carnem & animam, qualem nos habemus: *Non alterius naturæ* (inquit S. LEO in epiſtola vndecima ad Iulianum) *erat eius caro, quàm noſtra, nec alio illi, quàm cæteris hominibus anima eſt inſpirata principio, quæ excelleret, non diuerſitate generis, ſed ſublimitate virtutis.* At ex Illyrici ſententia, anima noſtra peccatum eſt, igitur aut Chriſtus peccatum aſſumpſit in vnitatem perſonæ, quo nihil abſurdius fingi poteſt; aut animam non habuit eiufdem naturæ cum noſtra, quod (vt diximus) Symbolo fidei manifeſtè repugnat.

RESPONDET Illyricus, Chriſtum aſſumpſiſſe animam humanam, non qualem nos habemus, ſed qualis in Adamo fuit ante peccatum, diftingui verò vnā ab alia non ſpecie, aut genere phyſico, ſed tantum Theologico. Intelligit autem per Theologicam differentiam, quod ſummus gradus animæ rationalis non fit idem in nobis, & in Chriſto, tametſi reliqua anima fit eadem.

A AT ſummus gradus, ſi rectè philoſophari velimus, ad ſpeciem phyſicam pertinet. Ille ſiquidē eſt, per quem phyſicè diſtinguimur ab animantibus cæteris. Quocirca myſterium Incarnationis Arrius, & Apollinæris deſtruere iudicati ſunt à Patribus noſtris, quod mentem in Chriſto non agnoſcerent, eiufdem naturæ cum noſtra. Vide Epiphanium hæreſi ſexageſima nona & ſeptuageſima ſeptima, & Auguſtinū hæreſi 49. & 55.

Pugnat præterea error Illyrici cum articulo de reſurrectione. Nam non reſurget eadem ſubſtantia hominis, quæ nunc eſt, & quæ per mortem deſinit eſſe. Hæc enim tota ex Illyrici ſententia peccatum eſt, & peccatum ſine dubio non reſurget. Igitur alia ſubſtantia producet, ac per hoc non erit vera reſurrectio, ſed noua productio. Reſurrectio enim non eſt, niſi eius, quod cecidit.

RESPONDET Illyricus, reſurrecturum idē omnino indiuiduum, ſed forma ſubſtantialia mutata. At quo pacto idem erit indiuiduum, ſi non habebit eandem formam ſubſtantialem?

Pugnat denique cum articulo de vita æterna. Nam ſi non reſurget idem qui cecidit, non etiam coronabitur idem, qui in agone certauit.

TERTIO, aduerſus Illyrici ſomnium produci poſſunt clariffima teſtimonia Patrum. S. BASILIUS in oratione, quod Deus non fit auctor malorum: *Non imaginæris, inquit, propriam aliquam eſſe ſubſtantiam mali. Nam malitia non eſt aliquid ſubſiſtens.*

S. GREGORIUS NAZIANZENSIS in oratione in S. Lauacrum, prope extrema: *Crede, inquit, nullam eſſe mali eſſentiam, nec per ſe ſubſiſtere, nec à Deo creatam.*

S. EPIPHANIVS hæreſi 37. *Malum, inquit, aliquando non erat, neque radix vlla fuit malitiæ, neque malum eſt quiddam per ſe ſubſiſtens.*

S. AMBROSIVS lib. I. Hexameron, cap. 8. *Vtique, inquit, non ſubſtantialis, ſed accidens eſt malitia.* Et paulo poſt affirmat hæreſim eſſe peſtiferam Valentini, Marcionis & Manichæi, quod malitia fit ſubſtantia.

S. HIERONYMVS in epiſt. ad Cteſiphontem: *Nunquam, inquit, à me audies malum eſſe naturam.*

S. AVGVSTINVS libro ſeptimo Confefſionū, capite duodecimo: *Malum, inquit, illud, quod quærebam, vnde eſſet, non eſt ſubſtantia, quia ſi ſubſtantia eſſet, bonum eſſet. Et in explicatione Pſalm. 68. Quæſiui, inquit, quid eſſet iniquitas, & non inueni ſubſtantiam, ſed à ſumma ſubſtantia te Deo, detortam in infimam voluntatis peruerſionem.* Et lib. I. aduerſus Iulianum, c. 3. *Non, inquit, reſiſtimus Manichæis, niſi obſtineamus, non eſſe mala orta, niſi ex bonis, nec ea mala ſubſtantiam eſſe, ſed ſubſtantiarum vitia creatarum.*

Denique Patres omnes Manichæum vt hæreticum execrantur, quod diceret malum eſſe ſubſtantiā, quam non feciſſet Deus, & quæ in homine ſons eſſet, & origo omnium peccatorum. Quod idem Illyricus dicit de peccato originis, quod videlicet ſubſtantia quedam fit, quam Deus non fecerit, & quæ cauſa fit peccatorum omnium, quæ ab hominibus perpetrantur.

RESPONDET ipſe, ſententiam ſuam longiſſimè à Manichæi errore diſtare. Manichæum enim duas naturas æternas introducere, vnā bonā, alterā malam: ſe verò vnā tantum naturam æternam agnoſcere, eamq; bonā, malam enim poſtea acceſſiſſe. Addit etiam aduerſarios ſuos Lutheranos videri potius Manichæos, quippe qui duas in homine naturas conſtituant, vnā bonā, hoc eſt, ſubſtantiam, alterā malam, id eſt, peccatum, quod eſſe volunt verā, ac poſitiuam qualitatem: ſe autem vnā tantum naturam in homine ponere, vel bonā, vel malam; bonā videlicet ante lapſum Adæ, malum poſt lapſum eiufdem.

At reuera vtrique videntur Manichæi & Illyricus, & aduersarij eius Lutherani, sed ipse magis. IL L I quidem dum realem & positum qualitatem peccatum originis esse definiunt, cogunt omnino dicere, vel Deum non esse causam illius qualitatis malæ, ac per hoc non esse causam omnium rerum, quæ re vera existunt, qui est vnus ex erroribus Manichæorum; vel certè causam esse peccati, qui est error grauior, quam fuerit Manichæorum.

Illyricus autem etiam si se purgat ab vno Manichæo rum errore, quia non docet, mali naturam esse abiq; principio, & sempiternam: tamen nunquam se purgabit ab alijs tribus erroribus Manichæi; quod videlicet aliqua substantia sit mala, & non à Deo, sed à diabolo procreata; quod peccatorum nostrorum non sit causa liberum arbitrium, sed substantia illa mala, quod denique duæ sint in homine substantiæ, vna bona, altera mala. Nam etiam si in libro de substantia imaginis Dei, & diaboli, dicat totum hominem esse malum: tamen in refutatione contrarium sentientium dicit, non totum hominem, nec totam animam, sed solum id quod est in anima summum, id est, cor esse corruptum & malum. Sunt igitur in eodem homine, ex Illyrici sententia, substantiæ corporis, & animæ, quoad partem inferiorem, bona, & substantia cordis, siue partis superioris, mala. Quod si Lutherani cæteri (Illyrico teste) censendi sunt Manichæi, quia ponunt in homine substantiam bonam, & qualitatem malam: quanto magis Illyricus ipse Manichæus habendus erit, qui ponit in hoīe vnā substantiam bonam, & aliam substantiam malam?

SED veniamus ad rationes. PRIMA ratio, si peccatum corrumpit verè & propriè substantiam animæ; igitur anima rationali corruptibilis est, & re ipsa corrumpitur, ac desinit esse quod est apertissime contra fidem Catholicam, & rationem.

SECUNDA ratio, Si per peccatum Adami prior substantia hominis periit, & alia in locum eius successit: igitur ineptè Deus Adamum increpat, dicens: *Adam ubi es?* Et: *Quis tibi indicauit, quod nudus es?* Et: *Nonne quia comedisti de ligno?* Et: *Quia audisti vocem vxoris tue,* &c. Nam Adam ille, qui comederat de ligno, & audierat vocem vxoris, iam perierat. Ille autem, cum quo post lapsum loquebatur Deus, erat alius: genere differens à priore.

TERTIA ratio, Si peccatum originis est ipsa substantia hominis, vt Illyricus dicit, igitur peccatum originis multa bona facit, intelligit, disputat, indicat, scribit; contra seipsum, credit, sperat, diligit hortatur alios ad credendum, &, quod est mirabilius, innocenter viuūt. Nam Illyricus, qui se totum peccatum esse non dubitabat, tamen scribit de se in extremo libro de essentia imaginis Dei & diaboli, se multos annos honestè, innocenterque vixisse; *Vixi, inquit, multos annos VVitembergæ, cuius temporis honestè, innocenterque acta vitæ, multos fide dignos testes producere possum.* At quis credat id, quod non est nisi malum, & fons omnium malorum tam multa bona facere posse, vt etiam innocentia titulum mereatur?

QUARTA ratio, Si peccatum originis est substantia hominis, vel est tota eius substantia, vel pars; Si tota, falsum igitur est, quod Illyricus in Refutatione, peccatum non esse nisi summum animæ rationalis gradum. Non enim solus ille gradus est totus homo: Si pars, igitur falsum est, quod idem Illyricus in libro de essentia imaginis Dei, & diaboli, toties reperit, totam essentiam hominis, totumque hominem esse corruptum & transformatum in aliam substantiam, quemadmodum cum dolium vini totum vertitur in aceprum: & omnes illi clamores, quibus ipse vititur aduersus eos, qui extenuant peccatum originis,

A non solum inanes sunt, sed etiam in ipsum retorqueri possunt. Nam sicut ipse dicebat, CHRISTVM fieri dimidium redemptorem ab illis, qui non constebantur, totum hominem esse corruptum; ita nos dicere possumus, CHRISTVM ab Illyrico fieri non dimidiū, sed longè minus quàm dimidium redemptorem. Nam si vnus tantum animæ rationalis gradus corruptus fuit, certè vnum tantum animæ rationalis gradu CHRISTVS reparauit. Veni enim quærere quod perierat.

CAPVT III.

Soluuntur argumenta Illyricis.

N IHI L est tam absurdum, quin aliqua, si non vera, certè verisimili ratione suaderi possit. Sed Illyricus non contentus probabilibus argumentis, demonstrationes ex diuinis literis insolubiles (vt ipse qui dem affirmat) & plurimas attulit. Quod tamen, an ita se habeat, Deo iuuante, mox apparebit. Proponam enim, & soluam ea, quæ ex libris eius collecta, maiorem præ se ferunt difficultatem.

PRIMA obiectio, Scripturæ in peccato originis describendo, vtuntur verbis substantiam significantibus, igitur peccatum originis est substantia. Genesis octauo: *Figmentum cordis humani malum est ab adolescentia sua.* Vbi massa ipsa cordis, hoc est, substantia, dicitur esse mala. Et Genesis sexto dicitur: *Figmentum cordis tantum esse malum*, id est, nihil habere boni. Ad Romanos sexto: *Vetus homo noster crucifixus est, vt destrueretur corpus peccati.* Quo loco peccatum dicitur verus homo, & aperè corpus habere significatur. Ibidem: *Non regnet peccatū in vestro mortali corpore, ad obediendum concupiscentijs eius.* At quod regnat, & concupiscit, non est accidens mortuum, sed viua substantia.

RESPONSIO. Scriptura, si quando verbis substantiam significantibus vitur in descriptione peccati, non loquitur propriè, sed figuratè, qui modus loquendi in Scripturis frequentissimus est. Psalmo sexagesimo octauo: *Operuit confusio faciem meam.* Certè confusio non est substantia, & tamen ita describitur, ac si esset indumentum aliquod. Sed figura perspicua est. Quoniam enim qui confunduntur, suffunduntur rubore, ideo facies eorum operiri videtur. Luca quarto: *Imperavit Dominus febri, & febris febricitatem dimisit.* Quis imperat accidentibus? & quomodo est accidens quod hominem dimittit & recedit? certè imperata facere, siue ad imperantis vocem dimittere aliquem, non solum substantiæ, sed etiam viuētis, & intelligentis esse solet, & tamen nemo dubitat, quin febris substantia non sit.

Sed respondeamus ad singula loca. Figmentum cordis, quod in Genesi malū esse dicitur, non est ipsa cordis substantia, sed cognitio, quæ à corde fingitur, quæ non est substantia, sed accidens. Quamuis enim cap. 8. Gen. dicatur figmentum cordis malum: tamen cap. 6. vbi res eadem pluribus verbis narratur, dicitur *עַד מַחְשַׁבָּת* hoc est, figmentum cogitationum. Sic. n. legimus Genes. 6. ver. 5. ad verbum: *Et omne figmentū cogitationum cordis eius tantum malum omni die.* Quod autem cogitationes omnes dicuntur esse malæ, sine dubio hyperbole est Scripturis familiaris. Nam in eodem cap. 6. Genesis legimus: *Omnis caro corruperat viā suā:* & tamen in eodem loco dicitur, Noë vir iustus, atque perfectus fuit in generationibus suis.

Porro quod in epistola ad Romanos cap. 6. legimus de homine vetere, ineptissimè soluitur ab Heshusio, dicit enim veterem hominem latius patere, quàm peccatum, quod vetus homo complectatur subiectū & formam, id est, naturam humanam & eius vitium; peccatum aut solam formam, id est, uitium. Quod si ita esset,

esset, cum beatus Paulus ad Colossenses 3. & ad Ephesios 4. iubet nos exuere veterem hominem, intelligendum esset, oportere nos naturam humanam deponere, hoc est, ut ipsi nos interficeremus.

Vera igitur responsio est, quæ ex interpretibus eius loci, tum Græcis, tum Latinis colligitur, per hominem veterem significari vitam veterem, quæ agitur in peccatis, & contra per hominem nouum, vitam nouam, quæ agitur per virtutem. Propriè siquidè vetus homo est Adam, nouus homo est CHRISTVS; sed nos dicimur exuere veterem hominem, cum non cernitur amplius in nostris actionibus similitudo peccantis Adami; & contra induere nouum hominem, cum ita viuimus CHRISTI virtutes imitantes, ut CHRISTVS in conuersatione nostra manifestè appareat. Nam quod ad Ephesios quarto, & ad Colossenses tertio, Apostolus vult exui veterem hominem, & indui nouum; apertius primo ad Corinthios decimo quinto dicit: *Sicut porta uimus imaginem terreni, ita portemus imaginem celestis*. Et apertissime ad Romanos decimo tertio; *Induimini Dominum nostrum IESVM CHRISTVM*. Hæc autem omnia ad actiones, non ad substantiam pertinere, perspicuum est ex capite tertio epistolæ ad Colossenses, ubi explicans Apostolus, quæ sint membra hominis veteris, ait; *Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, &c.* & ibidem explicans quid sit deponere hominem veterem: *Deponite, inquit, iram indignationem, malitiam, blasphemiam, &c.* Et ibidem explicans quid sit induere nouum hominem; *Induite, inquit, viscera misericordie, benignitatem, humilitatem, modestiam, &c.* Porro per corpus peccati intelligitur, per tropum quendam, tota multitudo, & quasi congeries peccatorum, quam malè viuendo contraximus, ut sententia Apostoli ad Romanos, sexto hæc sit; *Vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruat corpus peccati*, hoc est, per vim crucis Christi vita nostra mala, & vitiosa perijt, ut deinceps nullum peccatum admittamus, sed in nouitate vitæ ambulemus, in omni opere bono fructificantes, &c.

Similis tropus est Luc. 11. in illis verbis: *Si oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit*. hoc est, si intentio fuerit mala, omnes actiones erunt etiam malæ. Posset etiam per corpus peccati intelligi robur, & potentia concupiscentiæ; nam delectatur Apostolus phrasibus hebraicis; Hebræi autem eadem voce *basar* & corpus, & robur appellare solent: itaque per corpus peccati rectè intelligitur robur peccati, id est, concupiscentiæ, quæ ab Apostolo sæpè vocatur peccatum per metonymiam, quia est effectus, & causa veri peccati, ut sanctus Augustinus multis in locis docet, ac præsertim libro primo contra duas epistolas Pelagianorum, capite decimo tertio. Et consentanea sunt huic sententiæ quæ sequuntur: *Ut non vltra seruiamus peccato*, Et; *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum concupiscentiæ eius*. Quibus in locis omnium consensu, nomine peccati concupiscentia accipienda est, quæ quidem metaphorice regnare, & imperare dicitur, cum ardentius incitata consensum voluntatis extorquet. Alioqui enim neque res prædicta ratione, ut propriè imperare possit, neque substantia est. Nihil enim est aliud concupiscentia, nisi vis appetendi immoderata. De qua re plura alio loco dicemus.

SECUNDA obiectio, Peccatum originis est fons, & radix omnium peccatorum. Nam Apostolus ad Romanos septimo dicit, peccatum operatum esse in se omnem concupiscentiam. Et sine dubio de peccato originali loquitur; continuat enim disputa-

tionem inchoatam de peccato originali in quinto capite; at fons, & radix omnium peccatorum est ipsum cor, siue ipsa rationalis anima, cum Dominus dicat Matthæi decimo quinto: *De corde exeunt cogitationes malæ, adulteria, furta, &c.* Cor autem sine controuersia substantia est; igitur peccatum originis substantia est.

Sed quia hoc argumentum tanti factum est ab Illyrico, ut etiam initio libri ante præfationem illud posuerit, placet eius verba adscribere: *The-saurus, aut causa primaria omnis mali actualis, nempe cor pessimum, vetus animalisque homo, aut caro perpetuo concupiscens, & militans contra spiritum, Deum & legem eius, est ipsamet essentia hominis, teste Scriptura & Theologis: Originale peccatum est causa primaria, seu thesaurus, origo, radix, et fons omnium actualium peccatorum, testibus iisdem; igitur originale peccatum est essentia ipsa*.

RESPONSIO. Multa sunt vitia huius argumenti. PRIMVM enim, si ad formam syllogisticam verè redigatur, erit in secunda figura ex puris affirmantibus; nam in illa prima propositione, The-saurus omnis mali actualis est ipsa essentia hominis, attributum est thesaurus, & subiectum est, essentia hominis, & ideo si recto ordine ponantur partes propositionis, dicendum erit, essentia hominis, siue cor pessimum, est thesaurus omnis mali actualis; ac deinde subiungenda est altera propositio, Peccatum originale est thesaurus omnis mali actualis: ex quibus non magis sequitur, Ergo peccatum originale est ipsa hominis essentia; quam si quis diceret, Diabolus est mendax, Illyricus est mendax, ergo Illyricus est diabolus.

DEINDE quidquid sit de forma argumenti, assumptio illa est falsa, Peccatum originale est thesaurus, & fons, & radix, omnium actualium peccatorum. Nam primò Adā & Heuæ, & omnes Angeli mali in actuale peccatum inciderunt, cum tñ originali peccato caruerint. Et nos quoque, si peccatum originale nō traheremus à parentibus, tamen & à diabolo tentari & peccare sine dubitatione possemus. Sicut etiam post peccatum originis in Baptismo dimissum, non raro peccamus.

Illud autem Apostoli ad Romanos septimo: *Peccatum operatum est in me omnem concupiscentiam*; non est accipiendum de peccato originali, sed de fomite, qui peccatum dicitur per metonymiam, quia est effectus & causa peccati. Quemadmodum in eodem capite, cum Apostolus dicit; *Quid ergo lex peccatum est? absit, &c.* non querit, sit ne lex propriè peccatum, quod in quæstionem venire non poterat; sed, sit ne lex peccatum, id est, causa peccati. Ac responderet, non esse causam, sed occasionem, quia licet ipsa sit sancta & bona, tamen ex ea somes occasionem accipit magis concupiscendi, quia nitimur in vetitum. Neque his repugnat, quod Apostolus continuare videatur disputationem inchoatam capite 5. Nam disputationem ita continuat, ut cum cap. 5. differuerit de peccato originis, postea cap. 6. & 7. differat de concupiscentia, quæ est effectus & pona peccati originis.

Adde TERTIO, quod ipsa etiam concupiscentia non est fons & radix omnium omnino peccatorum actualium, si per concupiscentiam intelligamus concupiscentiā carnis, de qua in eo capite loquitur Apostolus, ubi eam vocat etiam legem membrorum. Nam sanctus Ioannes in epistola prima, capite secundo, tres fontes peccatorum ostendit, concupiscentiā carnis, concupiscentiam oculorum, & superbiam vitæ.

Quod autem Apostolus dicit, Peccatum, id est, somes, per mandatum, operatum est in me omnem concu-

concupiscentiam; D V O B V S modis intelligi potest, P R I M O, vt significare voluerit, omne genus concupiscentiæ actualis contra mandatum prodire posse ex fomite, id est, ex potentia concupiscibili; quamuis etiam aliunde prodire possint, quomodo idem Apostolus 1. Timor. 6. dicit, radicem omnium malorum esse cupiditatem, id est, auaritiam. Nam Græcè est *φιλάρηγία*. D E I N D E, vt per omnem concupiscentiam intelligamus summam, & ardentissimam concupiscentiam, & hæc videtur esse maximè literalis explicatio. Nam Apostolus dicit, Peccatum per mandatum operatum esse omnem concupiscentiam; ex mandato autem non tam habuit fomes, vt esset fons variorum peccatorum, quàm vt vehementiorem concupiscentiam excitaret.

Denique Q V A R T O addi potest, etiam si concederemus, peccatū originale esse fontē simpliciter omnium actualium peccatorum, tamen non inde rectè colligi peccatum originale esse hominis essentiam, vel totā, vel partem, vt cor, aut animam. Nam nō eodem modo conueniret peccato, & cordi, vel animæ esse fontem, & thesaurum actualium peccatorum. Cor enim, siue anima, est verè fons peccatorum, per modum principij actiui & interni. Ac propriè Dominus dixit, *De corde exeunt cogitationes male, adulteria, furta, blasphemiae, &c.* Peccatum autem originis, si accipiat pro carentia iustitiæ originalis, quæ est Catholicorum sententia, non est fons peccatorum, nisi per modum renouentis obstaculum. Si accipiat pro fomite, vt plerique Lutheranorum sentire videntur, est fons peccatorum per modum causæ extrinsecæ proponentis obiectum voluntati. Quomodo etiam diabolus dici potest fons peccatorum, Nam & diabolus tentator in Euangelio nominatur, Matthæi quarto, & de concupiscentia scribit sanctus Iacobus in epistola sua, capite primo: *Unusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus.* Sic igitur quatuor modis soluitur primarium Illyrici argumentum.

T E R T I A obiectio, Peccatum est id oē, quod pugnat cum lege. Nam in epist. 1. B. Ioannis, c. 3. definitur peccatū his verbis: *ἡ ἀμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομία*; At ipsum cor, ipse anima, ipse totus homo pugnat cum lege. Vbi enim legimus: *Caro concupiscit aduersus spiritum*, ad Galatas quinto, nomine carnis intelligitur totus homo; siquidem inter opera carnis non solum numerantur adulteria & fornicationes, sed etiā hæreses, inuidiæ, sectæ, &c. Et Ioannis tertio, totus homo dicitur caro, cum Dominus ait: *Quod natum est ex carne, caro est.* Denique adulteria, homicidia & similia, quæ ad Galatas quinto dicuntur opera carnis, Matthæi decimo quinto, ex corde prodire dicuntur. Cum igitur id omne quod pugnat cum lege peccatum sit, & totus homo pugnet cum lege, sequitur, vt totus homo peccatum sit; homo autem substantia est, igitur peccatum substantia est.

R E S P O N S I O. Hæc obiectio à Kemnitio solui nullo modo potest, cū ipse concedat, id omne verè ac propriè esse peccatum, quod legi repugnat, siue sit actio, siue potentia, siue substantia. Nos autem facili negotio propositum argumentum diluemus. Neque enim peccatum est res contraria legi, sed ipsa contrarietas, siue repugnantia ad legem; id enim significat *ἀνομία* declinationem, seu deuiationem à lege. Declinatio autem, deuiatio, contrarietas & repugnancia, non substantiam significant, sed accidens, & id non positium, sed priuatiuum, hoc est, carentiam rectitudinis, siue priuationem conformitatis ad regulam. Et quoniam hæc priuatio in actione propriè inhaeret; actio enim est, quæ imperatur, vel prohibetur à lege. Ideo actio propriè dicitur esse secundum legem, vel contra legem. Ex quo sequitur, vt sicut

A priuatio conformitatis ad legem est peccatum formaliter, ita actio non conformis legi sit peccatum materialiter, substantia verò, quæ est actionis principium, non peccatum materialiter, aut formaliter, sed peccans, vel peccatrix nominari debeat. Itaque sanctus Augustinus in libro vicelesimo secundo contra Faustum, capite vicelesimo septimo, definiens peccatum, non ait, Peccatum est cor, vel anima, vel totus homo, sed dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei.

Q V A R T A obiectio, Imago Dei in homine non erat aliquod accidens, sed substantia. Sicut enim dicitur Genes. 1. *Creauit Deus hominem ad imaginem suam*, ita dicitur Genes. 5. *Adam genuit filium ad imaginem suam*. Certum est autem filium esse ad imaginem patris, non propter sola accidentia, sed propter naturæ similitudinem. Sed si imago Dei substantia erat, profecto etiam imago diaboli substantia esse debet. Amisit autem homo per peccatum imaginem Dei, & induit imaginem diaboli, iuxta illud Ioan. 8. *Vos ex parte diaboli estis*. Et ad Coloss. 3. *Induite nouum hominem, qui renouatur secundum imaginem eius, qui creauit eum*.

R E S P O N D E O, Imaginem Dei esse ipsam animæ rationalis naturam, libenter admittimus, neque opus erat, vt ad hoc probandum, quod nemo negat, tam multum Illyricus desudaret. Cæterum, hanc imaginem per peccatum esse amissam, vel in aliam substantialiter transformatam, omnino negamus. Iste enim est error Originis, à sanctis Patribus refutatus, vt intelligi potest ex Epiphanio heresi 64.

Illud autē Ioannis octauo: *Vos ex parte diaboli estis*, non significat, homines peccatores gerere imaginem diaboli naturalem, siue substantialem. Nec enim diabolus gignit, aut procreat homines peccatores, nisi per metaphoram dicatur gignere quos decipit, quæ admodum Apostolus primo ad Corinthios 4. dicit, se genuisse, quos docuit. Itaque peccatores filij diaboli sunt per imitationem, non per naturam, & imaginem quandam eius gerere dici possunt, quia similes ei sunt, non substantia, sed vitio, non natura, sed moribus.

Vide sanctum Augustinum libro aduersus Adamantum, capite 5. vbi ostendit T R I B V S modis aliquos dici filios aliorum; P R I M O, per naturam, quomodo Abel filius fuit Adami; S E C U N D O, per doctrinam, quomodo Corinthios filios suos vocat Apostolus 1. ad Corinth. 4. T E R T I O, per imitationem, quomodo nos omnes filij dicimur Abraham, cum fidem eius imitamur, ad Rom. 4. & Gal. 4. & peccatores dicuntur filij diaboli, quia imitantur eum, qui sunt ex parte ipsius, Sap. 2.

Ad illud autem ad Coloss. 3. *Qui renouatur secundum imaginem*, R E S P O N D E O, hominem renouari per gratiam in ea parte sui, secundum quam est imago Dei, iuxta illud ad Ephesios 4. *Renouamini spiritu mentis vestre*. Hæc autem renouatio mentis humanæ, quæ est imago Dei significat imaginem illam obscuratam fuisse, non deletam. Quod vt facilius intelligatur, sciendum est, imaginem Dei T R I B V S modis considerari posse, secundum N A T V R A M, secundum H A B I T V M, & secundum A C T V M, ex quibus modis secundus & tertius nihil sunt aliud, nisi perfectiones imaginis primo modo consideratæ. Nam quæ admodum imago depicta, si solum sit lineis adumbrata, vera erit imago, sed rudis; si addantur colores, reddetur perfectior; si exprimantur veng, musculi, & minutissimæ quæque partes, perfectissima iudicabitur: Sic etiam ipsa substantia animæ rationalis imago Dei est, sed addito habitu gratiæ, & sapientiæ perficitur & ornatur: cum verò actu Deum cognoscit & diligit, perfectissima & ornatissima est.

Ac peccatum quidem substantiam imaginis de medio tollere non potuit, sustulit tamen perfectionem illam, & eximiam similitudinem, quæ in habitu, & actu cognitionis, & amoris posita erat: Itaq; imago non perijt, sed obscurata, ac deformata est, quasi coloribus extinctis: & ideo reformari dicitur cum gratia & sapientia reparantur in nobis, quomodo imago depicta renouari dici posset, si colores feruè extincti eidem imagini iterum adderentur.

QVINTA obiectio, Iustitia originalis in primis parentibus non fuit accidens, sed substantia, igitur & iustitia originalis, quæ iustitiæ illi successit, non accidens, sed substantia est. Antecedens huius argumenti probatur ex argumento superiore. Dictum enim est imaginem Dei in homine esse ipsam naturam animæ rationalis; idem autem esse imaginem Dei, & iustitiam originalem, colligitur ex Apostolo Paulo, qui quod dixerat ad Colossenses tertio: *Induite nouum hominem, qui reformatur secundum imaginem eius, qui creauit illi*; explicare videtur ad Ephes. 4. cū ait: *Induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia, & sanctitate veritatis*. Vbi pro eodem videtur accipere imaginem, & iustitiam, siue sanctitatem.

RESPONSIO, Iustitiam originalem de essentia hominis, vel Angeli fuisse q. dicit, is planè creaturam cū creatore confundit, Solus. n. creator id propriū habet, vt sit per essentiam iustus, Neq; idō sunt imago Dei, & iustitia originalis, sed est iustitia originalis ornamentum quoddā, & pfectio imaginis Dei, & quia conditus fuit primus hō ad imaginē Dei, non quocunq; modo, sed ad imaginem iustitiæ & sapientia, alijsq; ornamentis insignē, ideo beatus Paulus dicit, hominem reformari secundum imaginem Dei, quando induit nouum hominem, creatum in iustitia & sanctitate veritatis, quia videlicet imago Dei per amissionem iustitiæ deformata, iterū ad pristinum nitorem per iustificationē redit.

His addi potest, quod etiam si verum esset, iustitiam originalem fuisse substantiam; non tamen sequeretur, peccatum originis esse substantiam. Siquidem peccatum originis non est aliqua forma iustitiæ originalis contraria, sed est priuatio iustitiæ originalis, vt suo loco demonstraturi sumus.

SEXTA obiectio, Accidens est quod potest adesse & abesse præter subiecti corruptionem: Atqui peccatū originis substantiam animæ rationalis omnino corrumpit. Scriptum est enim Genes. 1. *Quacunq; die comederis, mortē morieris*. Et ad Colossenses secundo, *Et vos cū essetis mortui in delictis, conuincit cum illo*. Igitur peccatū originis non accidens, sed substantia est.

RESPONSIO, Tilmannus Heshusius ad hoc argumentum respondere non potuit, nisi cū iniuria Porphirii, quem de quinque vocibus differentem scholæ penè omnes sequuntur. Itaque repudiata definitione accidentis, quam Porphirius tradiderat, approbat definitionem, quam his verbis tradidit Philippus Melancthon: *Accidens est, quod non per se subsistit, nec est pars substantiæ, sed est in alio mutabiliter*. Quæ definitio (vt omitam alia vitia) videtur contra ipsum Heshusium & auctorem eius Philippum pugnare. Nam si peccatum originis ita hæret in anima ex sententia Lutherorum omnium, vt neque per Baptismum, neque vlla alia rōne euelli possit donec in hac vita sumus, certè sequitur, vt non sit in alio mutabiliter, ac per hoc non sit accidens, sed substantia.

Sed quidquid de hoc sit, argumentum Illyrici sine magno labore solui potest. PRIMVM enim destructio, siue mors, quam adfert animæ peccatum, non est substantialis & propria, sed accidentaria & metaphorica. Non enim per peccatum perit essentia animæ, quippe quæ immortalis est, sed gratia, siue iustitia. Dicitur enim gratia Dei per metaphoram vitæ animæ, propter similitudinem, quam habet cum

ipsa anima, quæ est vita corporis. Et idcirco idem peccatum nunc dicitur mors animæ, vt loco citato ad Colossenses, 2. nunc infirmitas, vt ad Ro. 5. nunc somnus, vt ad Ephes. 5.

DEINDE etiam si peccatum propriè & substantialiter vitam animæ tolleretur, quemadmodum mors corporalis propriè & substantialiter tollit vitam hominis: non tamen propterea peccatum non esset accidens, sed substantia, aut reprehendenda esset Porphirii definitio. Nam corporalis mors omnium consensu est accidens, non substantia, & tamen sic destruit subiectum suum, vt non destruat definitionem Porphirii. Quod enim Porphirius dicit de subiecti destructione non intelligitur efficienter, sed formaliter. Neq; enim significare voluit non esse accidentia qualitates illas, aut actiones, quæ subiectum efficienter corrumpunt, vt febres pestilentes, vitionem, sectionem, & alia id genus; sed res illas non esse accidentia, quarum præsentia, vel absentia facit vt subiectum essentiam non retineat suam.

Si coruo addis cogitatione cadorem, adhuc coruus essentiam retinet, si addas animam rationalem, iam non erit amplius coruus; igitur candor coruo esset accidens, anima rationalis substantia. Contra verò si tollas à coruo nigredinem, adhuc erit coruus, si tollas animam sentientem, non erit coruus; igitur nigredo coruo est accidens, anima sentiens est substantia. Qualitates autem, quæ efficienter subiectum corrumpunt, tantum abest, vt eidem formaliter repugnent, vt nisi in ipso esse non possint: & idcirco illo destructo, ipsas quoque continuò interire necesse sit.

Quare iuxta Porphirii definitionem, peccatum non est substantia, sed accidens, quia ipso & manente per reatum & maculam, & sublato per iustificationem, adhuc subiectum, id est, anima suam essentiam retinet; & si (quod naturaliter fieri nequit) animæ substantia interiret, ipsum quoque peccatum, quod in anima sedem habebat, sine dubio interiret.

SEPTIMA obiectio, Iustificatio est creatio noui cordis, iuxta illud Psalmi quinquagesimi: *Cor mundum crea in me Deus*. Et Ezechiel. 36. *Auferam à vobis cor lapideum, & dabo vobis cor carneum*. Itē est regeneratio totius hominis, vt patet ex Ioann. 3. ad Titum tertio, 1. Petri 1. & 2. Iacobi primo, & alijs locis. At cor carneum, & cor lapideum substantiæ sunt, & regeneratio & creatio ad substantiam, non ad accidentia pertinent.

RESPONSIO, Ista omnia metaphorica sunt, non propria; quod nemo, nisi omnino hebes negare potest. Certè enim peccatum, aut cor peccato obduratum non est propriè lapideum, sed ita dicitur propter similitudinem, quæ est inter peccatoris obstinationem, & duritiem lapidis. Pari ratione mens iusta non est propriè cor carneum, sed ita nominatur propter similitudinem, quam habet mens per iustitiam ad imperium Dei facilis cum carne molli, ac tenera. Denique tametsi gratia iustificationis, & peccatum accidentia sint, rectè tamen per metaphoram homines regenerari, & rursus etiam creari dicuntur, cū à peccato iustificantur propter similitudinem, quæ cernitur inter peccatum & mortem, atque inter iustitiam & vitam.

OCTAVA obiectio, CHRISTVS ab Apostolo dicitur peccatum. 2. ad Corint. 5. sed CHRISTVS est substantia, igitur & peccatū est substantia. Si dicas. CHRISTVS per tropum dicitur peccatū, quia fuit hostia pro peccato. Rectè id quidē, sed nō diceretur CHRISTVS peccatum, quia fuit hostia pro peccato, nisi hō ipse, pro quo CHRISTVS mortuus est, verè ac propriè peccatum esset, CHRISTVS. n. peccatum appellatus est, quia passus est id, quod peccato ipsi debebatur; nimirum

rum fuit hostia piacularis, vice hominum, qui iure interfici merebantur.

RESPONSIO. CHRISTVS peccatum, id est, victima pro peccato dictus est, non quia vice peccati fuerit immolatus; quis enim tam absurdè loqueretur? Sed quia morte sua Deum placavit, qui propter peccatum hominum generi infensus erat. Itaque illud (pro peccato) cum dicitur CHRISTVS hostia pro peccato, non significat loco peccati, sed, pro expiatione peccati, quod Ioannes explicuit, cum ait: *Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi*, Ioan. 1.

NONA obiectio, Homines peccatores dicuntur, propter originale peccatum, natura filij iræ, ad Ephesios secundo, & naturalis dicitur malitia eorum, Sapientia duodecimo, & contra, homines iusti dicuntur naturaliter, quæ legis sunt, facere, ad Romanos secundo. Igitur tam iustitia, quàm peccatum ad naturam ipsam, & essentiam hominis pertinet.

RESPONSIO. Dicuntur homines natura filij iræ, non quod ipsum peccatum sit natura, sed quoniam à natiuitate, & per naturalem propagationem peccatū originale traducitur; & naturalis dicitur malitia, quæ longa serie à patribus accepta, difficulter exui potest, Non enim de omnibus loquitur Sapiens (quod tamè faceret, si peccatum originis ad essentiam hominis pertineret) sed de Chananæis, qui in parente suo Cham maledicti fuerunt: *erat enim, inquit, semen maledictum ab initio*.

Quod autem dicitur ad Romanos secundo: *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter, quæ legis sunt faciunt*; non significat iustitiam esse hominibus iustis ita naturalem, ut sit tota essentia, vel pars essentia humanæ, sed esse conformem, & consentaneam naturæ. Vitium, n. est contra naturam, virtus secundum naturam, quia vitio natura corrumpitur, virtute perficitur. Itaque gentes per Christum iustificatæ, naturaliter dicuntur facere opera iustitiæ, quia sunt opera illius consentanea naturæ per gratiam reformatæ. Atque hæc quidem est explicatio S. Augustini in libro de litera & spiritu, capite vigesimo sexto.

Sed etiam alia explicatio, quam Chrysostomus & plurimi alij auctores sequuntur, quæq; mihi magis probatur, ut loquatur Apostolus de gentibus, ignorantibus Christum, quæ solo naturali lumine illustratæ aliquid boni interdum agunt. Et iuxta hanc explicationem illud (naturaliter) opponitur legi scriptæ in tabulis, & idem est, quod ex lege naturæ.

Itaque sensus est, gentes quæ legem (scriptam vident) non habent, naturaliter, id est, ex lege, & instinctu naturali, quæ legis sunt faciunt; nam si fortè parentes honorat, non occidunt, non mæchantur, non furantur, id faciunt, non quia ista legerunt in tabulis Moysis, sed quia naturalis ratio dicat, quod tibi fieri nō vis, non esse alteri faciendum. De qua explicatione plura dicemus in lib. 5. de gratia & libero arbitrio, cap. 2. Nunc illud addendum est, hunc locum, quem Illyricus pro se adducit, aduersus eum maximè pugnare. Nam si gentes nondum iustificatæ, naturaliter quæ legis sunt, faciunt, quomodo verum est quod Illyricus dicit, naturam hominis non iustificatam, adeo esse corruptam, ut sit ipsum peccatum? An potest ipsum peccatum naturaliter ea quæ legis sunt facere?

DECIMA obiectio sumitur ex testimonijs Theologorum, & quidem Illyricus multa testimonia adducit sanctorum Patrum, ut Ignatii, Irenæi & aliorum, qui nihil ferè aliud docent, nisi imaginem Dei ad naturam hominis pertinere, Quod quia nos minimè negamus, non est frustrà in illis recitandis tempus conterendum. Adducit etiam testimonia Lutheri, Melanchthonis, & similium, quæ nos explicanda relinquimus Heshusio & Merlino, alijsq; sectarijs, qui illa suspiciunt. Nos, n. nō pluris facimus Lutherum & Melanchthonem, quàm ipsum Illyricum. Adducit quoq; per incredibilem im-

pudentiam, Petrum Lombardum, S. Thomam, Cardinalem Caietanum, Dominicum à Soto, Roardum Tapperum & Albertum Pighium.

Ex Petro Lombardo producit illa verba ex lib. 2. sententiarum, dist. 39. littera A. *Cum voluntas de naturalibus sit, quare ipsa non semper bonum est, etsi aliquando vitij subiaceat. Ad hoc facile respondent, qui dicunt, oia quæ sunt, in quantum sunt, bona esse; quia & ipsam voluntatem, in quantum est, vel in quantum voluntas est, ut supra posuimus, bonum esse asserunt; sed in quantum inordinata est, mala est & peccatum. Vbi potest ab eis rationabiliter queri, si voluntas, in quantum inordinata est, peccatum est, quare ergo intellectus, ratio, & ingenium, & huiusmodi, cū inordinata sunt, peccata non sunt inordinata vero sunt, sicut voluntas, cū ad rectum finem non tendunt, eorumq; actus præuarricationes existunt. His Petri Lombardi verbis recitatis, triumphum canit Illyricus in hunc modum: Hinc (inquit in libro de essentia imaginis Dei, & diaboli, pagina 254.) liquido perspicis, voluntatem, intellectum, rationem, & ingenium, quatenus inordinata sunt, esse peccata. Et quidem loquitur de ipsismet potentij animæ rationalis, non de earum actibus, aut motibus, actionibusque. Manifestè ergo sensit mecum quantumvis aliorum subtilitatibus & vehementia non raro ad illas sophisticas tenuitates abripiatur, quod peccatum sit accidens, aut etiam quoddam nihil. Hæc Illyricus.*

Sed ut intelligas quàm parum fidei sit habendum hæreticis, lege quæ Petrus Lombardus immediate post verba illa ab Illyrico allegata subiunxit. Sic enim ait: *Ad quod illi dicunt, voluntatis nomine aliquando vim, s. naturalem potentiam volendi, aliquando actum ipsius vis significari. Vis aut ipsa naturaliter animæ insita nunquā peccatum est, sicut nec vis memorandi, vel intelligendi; sed actus huius vis, qui & voluntas dicitur, tunc peccatum est, quando inordinatus est. Et paulo infra: Ecce qualiter soluitur præmissa questio ab his, qui tradunt, omnia esse bona, in quantum sunt. Qui verò dicunt, voluntates malas peccata esse, & nullo modo bona, breuius respondent, dicentes, actum voluntatis non esse de naturalibus, sed vim ipsam & potentiam volendi, quæ semper bonum est, & in omnibus est, etiam in paruulis, in quibus nondum est eius actus. Vides, Lector, quanta sit impudentia hominis hæretici, qui in eo ipso loco affirmat Petrum Lombardum dicere ipsam vim & potentiam voluntatis peccatum esse, non eius actum, in quo loco idem auctor disertis verbis dicit, non ipsam vim & potentiam voluntatis, sed eius actum, cum inordinatus est, esse peccatum.*

Quod ad reliquos auctores attinet, quos pro se citat Illyricus, vno verbo responderi potest. Adducit. n. duas eorum sententias. VNAM, quod concupiscentia sit pars materialis peccati originis; ALTERAM, quod concupiscentia sit pars animæ inferior. Ex his duabus deducit ipse tertiam, quod videlicet peccatum originis saltem quoad vnā partem, sit ipsa animæ substantia.

Sed in hac sententia Theologorum explicanda, multis modis peccat. PRIMVM enim Theologi partem materiale peccati originis non existimant esse peccatum propriè, sed ideo dici peccatum, quia est effectus peccati. Peccatum enim propriè in priuatione iustitiæ originalis constituunt. DEINDE, ipsam concupiscentiam non vocant animæ partem, quasi sit pars essentia, ut Illyricus somniat, sed quia est potentia quædam animæ, ac proinde qualitas, non substantia. Vocant enim Theologi potentias partes animæ, sed potentiales, non substantiales. TERTIO, non docet Theologi concupiscentiam esse potentiam animæ absolute, sed vitiatam, suo deordinatam, ita ut non tam ipsa potentia, quàm vitium eius sit propriè concupiscentia. Itaque sanctus Thomas, eam febri similem esse, & languorem naturæ appellari dicit. Porro febrem, & languorem, nemo sanus substantiam esse diceret.

DENIQUE Theologi concupiscentiam, quam aliquo modo peccatum appellari posse censent, in parte inferiore animæ constituunt; Illyricus autem superiore tantum, vel potius supremam animæ partem, quam nunc rationem, nunc liberum arbitrium, nunc ipsū cor appellat, peccatum originis esse contendit: nihil igitur commune habet Illyrici delirium cum Theologorum sententia. Multæ sunt aliæ obiectiones Illyrici, sed vsque adeo leues, vt me puduerit eas adferre.

CAPVT III.

Proponitur & refellitur secundus error, qui est multorum Lutheranorum.

EXPLOSO errore Illyrici, sequitur vt ad sententiā ceterorum hæreticorum huius temporis veniamus. Et quidem prima fronte videntur tam Lutherani, quam Calvinistæ nec inter se, nec ab Ecclesia dissidere, nam ex aduersarijs Philippus tum in Apologia Confessionis Augustanæ, artic. 2. tum in locis communibus, titulo de peccato originali; & Ioan. Calvinus in lib. 2. Institut. cap. 1. admittunt definitionem communem peccati originalis, quod sit videlicet priuatio iustitiæ originalis: Martinus quoque Bucer in epist. ad Rom. testatur, se nō videre, in quo Scholastici, quoad peccatum originis ab orthodoxa sententia varient. Et ex nostris Ioann. Hoffmeisterus in iudicio de 2. art. Confess. Augustanæ & Alphonsus Viruersius in tertia Philippica, vix vllam agnoscunt diffensionem in hoc articulo inter nos & sectarios. Tamen si res tota diligenter expendatur, Dvo quædam in doctrina aduersariorum inueniuntur, quæ longissimè distant à vera sanaque doctrina Catholicorum.

ALTERVM est, quod plurimi eorum peccatum originis non distinguunt à peccato actuali. ALTERVM quod ea, quæ Catholici volunt esse vulnera naturæ, infirmitates, morbos ex peccato originali relictos, vt ignorantia, difficultas, concupiscentiam, ipsi verè & propriè peccatū originis esse velint, & in omnib. per Christum iustificatis ita manere, vt natura sua damna re possit homines, si Deus illud imputare velit. Sed priorem errorē, proponamus, & breuiter refellamus.

Igitur PRIOR error extat apud LUTHERVM in assertionē articuli tertij, vbi dicit, impossibile esse, vt fomes sit absque actuali peccato. Et suprā in assertionē secundi articuli iam dixerat, fomitem, siue concupiscentiam esse peccatum originale. Rursus in assertio eiusdem tertij articuli: *Omitto, inquit, dicere, quod originale peccatum, vt omnia peccata, ita & incredulitas est.* Idem etiam Lutherus in commentario 2. cap. Gen. dicit, peccatū originale esse incredulitatem, desperatio nem, & alia similia, quæ sine dubio peccata actualia sunt. Idem in assertionē eiusdem articuli tertij, dicit fomitem esse rem viuam, & quæ mouetur. Et tandem addit hæc verba: *Ideo fomes verè est actuale peccatum.*

Iam verò PHILIPPVS MELANCHTHON in locis communibus, editis anno MDXXI, titulo, Quid peccatum, sic ait: *Peccatum originale est natia propensio, & quidam genialis impetus & energia, qua ad peccandum trahimur, ppagata ab Adam in omnem posteritatem.* Et paulo post: *Scriptura non vocat hoc originale, illud actuale peccatum. Est enim & originale peccatum planè actualis quædam praua cupiditas.* Idem Philippus, cum in Confessione Augustana artic. 2. posuisset, peccatum originale esse, quod homines sint sine metu & fiducia Dei; & Catholici in refutatione Confessionis, quæ extat apud Fabricium Leodium in Harmonia Confessionis Augustanæ, obiecerunt, quod esse sine metu & fiducia Dei, sint peccata actualia; Ille non aliter respondit in Apologia, nisi Confessionem Germanicam allegando, in qua non solum actus, sed

etiam propensio & dona Dei ad efficiendum timorem & fiduciam hominibus in peccato natis denegatur. Itaque non negauit, peccata actualia pertinere ad originale peccatum, sed addit aliquid amplius.

Idem etiam in eadem Apologia dicit à scholasticis extenuari peccatum originis, & inter cætera sic loquitur: *Itaque, inquit, cum de peccato originis loquuntur, grauiora vitia humanæ naturæ nō commemorant, scilicet ignorantiam Dei, contemptum Dei, vacare metu & fiducia Dei, odisse iudicium Dei, fugere Deum iudicantem, irasci Deo, desperare gratiam, habere fiduciam rerum præsentium, &c.* Sic etiam in locis communibus, editis post annum MDXL. non dicit quidem apertè, peccatum originis esse actuale cupiditatem, vt antea dixerat, tñ explicans quid sit concupiscentia, siue *άραξία* (vt ipse loquitur) omnium potentiarum, in qua constituit rationem peccati originis, dicit ad eam pertinere ignorantiam Dei, dubitationes, esse sine timore, sine dilectione, amare se magis quam Deum, &c. At profectò negari non potest, quin contemptus Dei, odium iudicii diuini, irasci Deo, fugere iudicantem Deum, desperare gratiam, dubitare de misericordia Dei, amare se plus quam Deum, sint verè peccata actualia.

MARTINVS KEMNITIUS in Examine, sessione quinta Concilij Tridentini, pagina 456. docet illam sententiā Scripturæ, Genes. 6. *Omne figmentum cogitationis cordis eorum tantum malum est omni tempore.* Sic enim ipse citat intelligendam esse de peccato originali, & pertinere etiam ad pueros & infantes, & probat, quia Genes. 8. repetitur hæc sententia, & additur, *Figmentum cordis humani esse malum à pueritia;* & vox hebræa, quæ significat pueritiam, dicitur etiam de infantia, & tamen in sequenti pagina explicans quid sit figmentum, quod hebraicè dicitur *אָפּטוּן*, Significat, inquit, *vel intus animo aliquid cōcipere, formare & quasi effigiare, vel foris iuxta conceptam ideam aliquid fingere, seu formare.* Et infrā: *Significat igitur, quando mēs primò cōcipit & format cogitationes, ipsos primus motus, conatus seu impetus cordis, quando homo est sine spiritu sancto, iam esse res malas.* Et pag. 458. dicit, cogitationē, quæ deliberatione confirmata est appellari etiam *אָפּטוּן* in Scripturis, & allegat Isai. cap. 26. Quare Kemnitius satis apertè ad peccatum originis refert actuale cogitationem, tum primam & ineliberatam, tum etiam deliberationem, vt ipse loquitur, confirmatam.

Sed hic error tam est crassus, vt vix refutatione indigeat. PRIMVM enim sequitur ex eo in infantibus, præsertim in vtero matris existentibus, aut recens natis, non esse originale peccatum, quod non solum Scripturis sanctis, sed etiam ipsorum Lutheranorum doctrinæ, & confessioni repugnat. Infantes enim in vtero matrum, aut recens nati, nullum habent vsum mentis, & ideo nec Deum contemnere, neque ab eo fugere, neque illi irasci, neque gratiam desperare, neque aliud contra Dei legem appetere vel cogitare possunt. Et contra, fidem & timorem Dei actu habere non tenentur, cū isti actus vsum rationis requirant, quo infantes carent. Proinde si peccatum originale sit carere fide & metu Dei, & ista carentia in infantibus peccatū non sit, certè sequitur infantes peccato originali etiam ante Baptismum carere.

Quod si fortè Lutherani respondeant, infantes eius modi vsū mentis habere, & reuera prauos motus cordis in illis existere, & carentiam bonorum actuum illis imputari. Non solum pugnabunt cum S. Augustino, qui lib. 1. de peccatorū meritis & remissione, cap. 35. ridet quosdam Pelagianos, qui in infantibus recens natis, actualia peccata esse dicebant; sed et cum ipsa experientia: experimur enim infantes recens natos vsq; adeo mentis vsu destitutos esse, vt nec vbi sint sentiunt, & iuxta se iacentibus mammis magis possint esurientes flere, quam fugere, quippe qui nec mamas quidē ipsas, nec aliud aliqd norint. Qui verò nec mamas, nec

nec matrem agnoscunt, quomodo credibile est ab ijs Deum agnosci? & qui Deum omnino cogitare non valent, quo pacto (quæso) illum contemnere, ab illo fugere, illi irasci, gratiam eius desperare, vel de misericordia ipsius dubitare queunt?

Quid quod in ipso primo instanti conceptionis incipiunt homines peccatum originis habere, & tamen in illo primo instanti, fortasse et aliquâto tpe post, non solum non habent vsum mentis, sed ne sensuum quidê.

DEINDE nonne scriptura diuina paruulos ab oî actuali peccato perspicuè liberat? Siquidem scribit Apostolus ad Rom. 9. *Cum nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent, aut mali.* Loquitur autem de Iacob & Esau, nondum natis, sed iam conceptis & in vtero existentibus, vt ex ipso loco epistolæ eius intelligi potest. Moses quoq; de paruulis dicit, in primo capite Deut. *Filij tui, qui hodie ignorant distantiam boni, & mali.* Et Dominus Ionæ quarto, dicit in Ninive fuisse plusquâ centum viginti millia hominum, qui ignorabant, quid esset inter dexteram & sinistram suam. Qui locus à sancto Hieronymo & alijs refertur ad ignorantiam, quæ cernitur in infantibus.

Quod si paruuli in tam profundis ignorantiae tenebris versantur, & distantia boni & mali, & quid inter dexteram & sinistram ipsorum sit ignorent, multò magis Dei iudiciû, misericordiam, gratiam & similia eos ignorare necesse est. Qui verò ista ignorant, non possunt certè iudiciû Dei iugere, de misericordia dubitare, gratiam Domini desperare, atq; alia eiusdem generis agere.

Rûdebuat fortasse, se non ponere in paruulis actiones aliquas mētis, repugnantes legi Dei, sed tantû mētē ipsam spoliati originali iustitia, & pronam ad actiones legi Dei repugnantes producendas, cum rationis vsus aduenerit. Vocasse autem se hoc vitium actuale peccatum, non quod sit actio aliqua, sed quod sit actualis, & vera pronitas, siue morbus ac defectus re ipsa, atq; actu in homine existens, & non mera negatio, aut relatio. Sic enim videntur explicare sententiam suam Lutherus in assertione articuli tertij, & Melancthon in locis editis anno MDXXII. *Verè, inquit Lutherus, fomes est actuale peccatum. actualis priuatio, siue defectus eius rei, quæ adesse debet & actualis positio seu præsentia infirmitatis & aliorum affectuum, qui deesse debent.*

At si ita sententiam suam explicet, **PRIMO** abutitur vocabulis contra scholarum omnium consuetudinem. Nemo enim hactenus pronitatem vel passionem appellauit actuale peccatum.

DEINDE perperâ dicunt, extenuari peccatû originis, si quis ad id peccatû pertinere non velit, irasci Deo, fugere iudiciû Dei, dubitare de misericordia, & desperare grām, & similia; ista. n. non pronitates, sed actiones sūt.

TERCIO, non rectè Apologia Confess. Augustinæ dicit, peccatum originis non solû esse priuationem actuum fidei & timoris, sed etiam donorum, quib. illi actus efficiuntur. Nam priuatio actuum fidei & timoris actuale peccatum est: non enim solus actus malus, sed etiam omissio actus boni dicitur actuale peccatum. Proinde necessariò sequitur, aut infantes habere peccatum actuale, saltem omissionis, quod absurdissimum est, aut carere etiam originali, quod fidei Christianæ contrarium esse, ne ipsi quidem aduersarij negant.

QUARTO, malè Lutherus in assert. art. 3. scribit, fieri non posse, vt fomes separetur ab actu & motu, cum sit res viua, & quæ semper mouetur, ac gignit malos actus. Nam si id fieri nequit, certè sequitur quod antea dicebamus, ex doctrina Lutheranorum colligi, vt infantes vel careant fomite, ac per hoc originali peccato; vel habeant malos actus Deum videlicet contemnendo, fugiendo, &c.

QUINTO, coguntur fateri locum illum Genes. 8. *Figmentum cordis malum à pueritia*, non pertinere ad

A peccatum originis, cum per figmentum cogitationes intelligi velint. Et tamen eum locum tanquam primum pro peccato originis allegare solent.

Habemus igitur inconstantem esse doctrinam aduersariorum, & illud absurdum eos omnino sequi, vt vel paruulos à peccato originali immunes faciant, vel naturam peccati originalis non rectè explicent.

CAPVT V.

Proponitur tertius error, qui est communis omnibus Lutheranis & Calvinistis.

IAM **TERTIUS** error est is, quem initio capitis superioris dicebamus esse alterû ex duob. in quib. Lutherani cum Catholicis non conueniunt. Est igitur sententia communis apud sectarios, corruptionem naturæ, siue concupiscentiæ, qualis remanet in hominib. post iustificationem esse peccatû ex natura sua verè ac propriè, quamuis credentibus non imputetur. Intelligunt aut per naturæ corruptione ea, quæ Catholicis vulnera naturæ appellare solent, videlicet ignorantiam, difficultatem, propensionem ad malû, & similia.

Non est autem questio inter nos & aduersarios, sit ne humana natura grauiter deprauata per Adæ peccatum. Id. n. libenter fatemur. Neq; etiam quæstio est, an hæc deprauatio aliquo modo ad peccatum originale pertineat, ita vt materiale eius peccati dici possit. Id enim S. Thom. concedit in 1. 2. q. 82. ar. 1. vbi dicit, peccatum originis esse habitum corruptum, id est, languorem & deprauationem totius nature per modum habitus se habentem, & in art. 3. dicit, concupiscentiam esse peccatum originis materialiter.

Sed tota controuersia est, vtum corruptio nature, ac præsertim concupiscentia per se, & ex natura sua, qualis inuenitur etiam in baptizatis & iustificatis, sit propriè peccatû originis. Id. n. aduersarij contendunt: Catholici autem negant, quippe qui, sanata voluntate per gratiâ iustificante, docent reliquos morbos non solum non constituere homines reos, sed neq; posse consistuere, cum non habeant veram peccati rationem.

QUOTIES S. Thom. quem in primis Theologi Catholici sequuntur, dixit quidem in 1. 2. q. 82. ar. 1. peccatum originis esse habitum corruptum, qui non solû contineret priuationem iustitiæ, sed etiam peruersionem omnium potentiarum; tamen in art. 3. diuisit habitum illum in partes duas, in auersionem mentis à Deo, & rebellionem partis inferioris à superiore, & addidit in sola auersione mentis à Deo consistere propriè & formaliter peccatum originis, in rebellionem aut partis inferioris, quæ fuit effectus rebellionis mentis à Deo, non consistere peccatum, nisi materialiter.

Porro eam, quam diximus, fuisse communem sententiam Lutheranorum & Calvinistarum, perspicuû est ex testimonijs ipsorum, quorum pauca (exempli gratia) hoc loco subiiciemus.

IGITUR **LUTHERVS** in assertionem artic. 2. cum multa dixisset, vt probaret, concupiscentiam in baptizatis & iustificatis esse peccatum, ita sibi ipse obiecit: *Scio quid hic mihi opposituri sint, somnia quæ dicta sūt, probare non peccatû, sed defectum, seu infirmitatem in nobis relinqui post Baptismum.* Et infra: *Verum, inquit, quod defectum sic appellant, ut peccatum esse negent, & non culpam, sed penam tantum peccati esse velint, admittere non possum.* Et infra: *Interim, inquit, fenerator Dei nos suscipit & sustinet, non imputans ad mortem, quod reliquum est peccati in nobis: licet verè peccatum sit, & imputari possit.*

PHILIPPVS MELANCHTHON in locis editis posteriore tempore, titulo de peccato originis, quærit, quod sit formale in peccato originis, ac dicit, esse reatum. **DEINDE** quærit, quod sit fundamentum huius relationis, quæ dicitur reatus, ac dicit, esse vitium nobiscum

nobiscum nascens, cum, inquit, queritur, quod sit formale peccati originis, recte respondetur, reatus. Deinde uero querendum est fundamentum huius relationis; id uero est uitium nobiscum nascens, quod est malum pugnas cum lege Dei. Et quibus uerbis intelligimus, uitium nobiscum nascens, id est, concupiscentiam natura sua efficere reatum, quia est malum pugnas cum lege Dei, ac per hoc natura sua esse peccatum, tamen per Baptismum tollatur reatus, & desinat esse peccatum, non re ipsa, sed per non imputationem.

IOANNES CALVINUS lib. 2. Institutionum, c. 1. §. 8. sic definit peccatum originis: *Hæreditaria natura nostra prauitas & corruptio, quæ primum facit reos iræ Dei, tum et opera in nobis profert, quæ Scriptura uocat opera carnis.* Quæ definitio facile posset cum sententia S. Thomæ & aliorum Catholicorum conciliari, nisi continuo hæc uerba Caluinus adiungeret: *Atque id est propter quod à Paulo sæpius peccatum nominatur.* Respicit enim ad cap. 6. & 7. ad Romanos, ubi beatus Apostolus concupiscentiam carnis, quam in se quoque ipse, quamuis iustificatus & sanctus experiebatur, peccatum frequenter appellat.

Ex quo intelligimus, peccatum originis Caluino esse naturæ corruptionem, etiam posteaquam præcipua pars eius corruptionis, id est, auersio mentis à Deo, per gratiam iustificationem sublata est. Quocirca idem Caluinus lib. 3. Institutionum, ca. 3. multis locis S. Augustini prolatis contendit, omnes cupiditates esse peccata, tamen si consensus desit.

PETRUS MARTYR in commentario cap. 5. ad Romanos, peccatum originis ita definit: *Totius hominis naturæ deprauatio à lapsu primi parentis in posteros tradita per generationem, quæ nisi beneficium CHRISTI succurat, omnes inde nascentes, in finitum prope malis, & æternæ damnationi adiudicat.* DEINDE docet, hanc deprauationem continere priuationem rectitudinis omnium partium & potentiarum, & præterea quædam positiva, propensionem ad malum, naturæ impetum contra Verbum Dei, & alia id genus. DENIQUE addit, *Quæ, inquit, supersunt in regeneratis, ad æternam mortem non imputantur, uerum quæuis res ex eo iudicari debet, quod est in se ipsa.* Quare si queratur ex nobis, an sit peccatum quod manet in regeneratis, respondebimus esse peccatum.

MARTINUS KEMNITIVS in Examine sessionis quintæ Concilij Tridentini, pagina quadringentesima quinquagesima quarta, non solum concupiscentiam, sed ipsam etiam molem carnis, quamuis nodum formati organo, uult esse uerè proprièque peccatum: *Cum igitur, inquit, massa embryonis in primo ardore conceptionis primum inciperet uteri calore foueri, iam erat peccato contaminata, quæ contaminatio, iuxta Davidis confessionem, habebat ueram rationem peccati; cum non dùm formata essent uel mentis, uel uoluntatis, uel cordis organa.* Et infra pagina 464. querit de concupiscentia in renatis, quid sit per se, ex se, & ex sua natura. Et tandem post multa respondet pagina 468. *Non, inquit, fingere debent renati reliquam in membris suis concupiscentiam talem esse, quæ per se, etiam si remota gratia & remissionis umbraculo Deus in iudicium cum illa intrare uellet, non possit hominem exorsum Deo facere, & damna re, sed agnoscat quale sit malum, & gratias agant Deo, qui propter filium mediatorem malum illud non imputat ad damnationem.* In hanc sententiam loquuntur serè omnes alij huius temporis sectarij.

CAPITULUM VI.

Refutantur calumnia & mendacia hæreticorum.

Ep placet, antequam ad refutationem huius erroris veniamus, breuiter annotare calumnias uel men-

dacia, ineptias, & contradictiones, quibus aduersarij suas disputationes in hac materia, ut in alijs omnibus, exornarunt.

PRIMUM, Lutherus in libro aduersus execrabilem Bullam Antichristi, differens de tertio articulo: *De hac, inquit, re probabiliter disputauimus, nec hodie certus sum.* Et similia dicit de quarto, & tamen post unam paginam ita scribit: *Ego his scriptis testor, me omnia damnata per Bullam istam execrabilem, confiteri pro Catholicis dogmatibus.* Et iam antea initio libri sic præfatus fuerat: *Asserbo & amplector fiduciam tota spiritus mei articulos per eam damnatos, asserendosque; pronuncio omnibus Christianis sub pena æternæ maledictionis.*

Itaque fomitem retardare animum exeuntem à corpore, ab ingressu cœli, etiam si nullum addit actuale peccatum (hic enim erat art. 3.) Lutherus habet pro Catholico dogmate, & uult haberi ab omnibus sub pena maledictionis æternæ; & tamen adhuc incertus est, quid agatur cum tali anima, retardetur nec ne ab ingressu cœli, & solum probabiliter disputat.

Idem Lutherus in assertionione omnium articulorum suorum, articulo secundo, imponit S. Augustino, quod dixerit peccatum actu transire, reatu manere. Et rursum in extrema disputatione: *Concludamus, inquit, cum pulcherrimo uerbo Augustini, Peccatum, inquit, remittitur in Baptismo, non ut non sit, sed ut non imputetur.* Ecce est & remanet peccatum, sed non imputatur. At nusquam sic loquitur S. Augustinus, neque unum locum adhuc notare potuerunt aduersarij, ubi S. Augustinus dicat, peccatum actu manere, non reatu, uel esse in homine, sed non imputari. Dicit quidem concupiscentiam manere post Baptismum, sed adducit, eam non solum non imputari, sed neque esse peccatum, nisi ratio uicta illi cedat. Testimonia S. Augustini habentur libro primo de nuptijs & concupiscentia, capite 25. & 27.

PHILIPPUS MELANCHTHON in Apologia Confessionis Augustanæ, in defensione articuli secundi, quæ de peccato originali, grauius quirit de Scholasticis, in hæc uerba: *Hos morbos, qui maximè aduersantur legi Dei, non animaduertunt Scholastici, immo tribuunt interim humane naturæ integras vires, ad diligendum Deum super omnia.* Et paulo post: *Quod si has tantas vires habet humana natura, ut per se possit diligere Deum super omnia, ut confidenter affirmant Scholastici, quid erit peccatum originis?* quorsum autem opus erit gratia CHRISTI, si nos possumus fieri iusti propria iustitia?

At post unam uel alteram pagellam oblitus sui, Scholasticos contrariū sentire dicit: *Itaque, inquit, reus definitio, cum inquit, peccatum esse carentiam iustitiæ, detrahatur non solum obedientiam inferiorum uirum hominis, sed etiam detrahatur notitiam Dei, fiduciam erga Deum, timorem & amorem Dei, aut certe vim ista efficiendi detrahatur.* Nam & ipsi Theologi in scholis tradunt ista non effici sine certis donis & auxilio gratiæ. Non igitur Scholastici tribuunt homini post lapsum integras vires ad diligendum Deum, & iustificationem, si sentiant ista non effici sine certis donis & auxilio gratiæ. Idem Philippus in locis communibus editis anno millesimo quingentesimo vigesimo secundo, titulo de peccato: *Nec est, inquit, quod de stultis illis relationibus in peccato disputemus, prauus affectus, prauusque cordis motus est contra legem Dei peccatum.* At in locis istis, editis posteriore tpe, titulo eodè docet, formale peccati esse reatum; reatum esse relationem; Rectè, inquit, eruditi sciunt, uerbaliter formale peccati esse reatum. Sed hæc relatio cui malo accidit, &c. Idem etiam paulo post: *Monachi, inquit, inerudite omiserunt reatum, & dixerunt formale peccati esse defectum, & huc tolli in renatis, ac manere materiale, quod intelligebant appetitiones ipsas cõditas à Deo, quæ sunt res bonæ, sed quid diceret, non intellexerunt, &c.*

Multa sunt in his paucis uerbis errata. PRIMUM, idem Philippus, qui in locis prioribus reprehendebat Scholasticos, quod relationes, id est, reatum in peccatis

is agnoscerent, in locis posterioribus defendit ipse reatum & relationes aduersus Scholasticos.

DEINDE, repugnat apertè Lutherò, in cuius verba iurauerat. Lutherus enim in assertionè secundi articuli, reprehendit Scholasticos, quod concupiscentiã in renatis dixerint esse defectum. Philippus verò eosdena reprehendit, quod rem eãdem negauerint eẽ defectu.

TERTIO, mentitur euidentissimè, nisi forte Scholasticos non legerit, & non tam quod ipsi scripserunt, quàm quod ipse de illis somnauit, confutare decreuerit. Nam Scholastici, siue Monachi, adeo nõ omiserunt reatum, vt Scotus & Durandus vix aliud, quàm reatum, propriè peccatum esse dixerint, Sanctus autè Thomas tamen præter reatum, agnoscit etiam maculam, tamen reatum nullo modo omisit, vt perspicuũ est ex 1. 2. q. 81. art. 3. ad 2. vbi dicit, peccatum originis per Baptismum tolli, quoad reatum, & remanere quoad fomitem.

DEINQUE, illud etiam est apertissimum mendaciũ, quod Monachi dicant, concupiscentiam in renatis nõ esse defectum, sed rem bonam, idest, appetitiones, vt sunt à Deo conditæ. Ista enim nulli Monachi Catholici vnquam dixerunt, sed omnes summo consensu docent, post Baptismum in renatis manere concupiscentiam rebellem, & repugnantem legi mentis, & hanc esse malam, & morbum, ac defectum, non tamen peccatum propriè dictum, nisi rationalis voluntas desiderijs eius assensum præbeat.

IOANNES CALVINUS lib. 2. Institutionum, cap. 1. §. 9. *Frigidum, inquit, & stultum est, corruptelam quæ ex peccato Adæ manet, & peccatum istud esse sensualitatem, vel ad motus sensualitatis restringere. In quo crassam inscitiam detexit Petrus Lombardus, qui sedem quærens & inuestigans, dixit in carne esse peccatum originis, Paulo teste, non quidem propriè, sed quia in carne magis apparet. Sed in his verbis Calvinus aut mentiri, & imponere simplicioribus voluit, aut Petrum Lombardum non legit, vel non intellexit. Nam Petrus Lombardus nusquam peccatum originis ad motus sensualitatis restrinxit: Quin potius docuit in illis motib. consistere non posse, quia esset actuale non originale. Sic enim loquitur in secundo libro Sententiarum dist. 30. lit. G. *Nunc superest videre, quid sit ipsum originale peccatum, quod cum non sit actuale, nõ est actus, siue motus animæ, vel corporis.* DEINDE idem Petrus non quærebat sedè peccati originis, cum dixit illud esse in carne, sed causam. Nam dist. 30. lit. B. proponit quæstiones à se tractandas, & dicit esse tres. Quid sit peccatum originale, quare dicatur originale, & quomodo traducatur. Quibus postea quartam addit dist. 32. littera A. Quomodo dimittatur in Baptismo. Quænam autem sit eius sedes, nusquam proponit, nusquam tractat, sed vbique tantquam notum assumit, esse animam. Nam vt ipse dicit dist. 31. littera C. culpa nõ potest esse in re irrationali.*

Itaque cum dicit, peccatum esse in carne, non intelligit esse in carne, tanquam in sede, vel subiecto, vt Calvinus somniat, sed tanquam in causa, quia videlicet per concupiscentiam carnalem traducitur. Sic enim ipse loquitur dist. 31. littera B. *Quæ dicitur manere in carne, non quia in anima sit, sed quia per corruptionem carnis in anima sit.* Et littera D. *Caro quæ in concupiscentia libidinis seminatur, nec culpam habet, nec actum culpæ, sed causam.* DENIQUE quidquid Petrus Lombardus dicit, id totum ex sanctis Patribus, Ambrosio & Augustino probat. Quare Calvinus dum Petrum Lombardum crassæ inscitie reprehendit, Ambrosium & Augustinum crassæ inscitie reprehendit. Sed ista tanta calumniandi, vel mentiendi libidò nulli magis, quàm auctori proprio apud æquos iudices nocet.

Iam verò PETRUS MARTYR in commentario s. c. ad Roman. vt se in hac re, sicut in ceteris, falsum Martirem esse probet, scribit, sententiam illam suam de peccato originis, esse etiam S. Augustini, & S. Anselmi

A S. Thomæ, S. Bonauenturæ, & Scoti. Quod certè falsissimum est, nullum enim testimonium horum Doctorum proferri poterit, quo probetur, morbos, qui super sunt in regeneratis, per se esse peccata, & reos mortis æternæ facere posse. Certè S. Augustinus, quem alij sequuti sunt, in plurimis locis, quæ postea citabuntur, contrarium disertis verbis affirmat.

MARTINVS KEMNITIVS in Examine s. sess. Concilij Tridentini, præter illud incredibile paradoxum, siue potius Illyrici & Manichæi delirium, quo docet, ipsum embryonem nondum animatum habere veram & propriam peccati rationem, omnino tragicè exagitat, quod vir doctissimus Andradius dixerat, in Concilio Tridentino non esse definitum, in quo posita esset propria ratio peccati originalis, & ideo de hac re, B salua fide, adhuc in scholis liberas esse disputantium opiniones. Atque hinc idem Kemnitius colligit à Concilio Tridentino libertatem esse relictam defendendi sententias omnes, quamuis profanas & cum sacris Scripturis apertè pugnantes. *Ad perpetuam* (inquit pagina quadragesima trigesima sexta) *rei memoriam notum sit toti orbi Christiano, profanam Pighij sententiam (ne quid dicam durius) in decreto Tridentino non esse uel improbatam, uel damnatam, sed relictam esse cū alijs profanis Scholasticorum de peccato originali disputationibus sub opinandi libertate.* At si Concilium diligenter legatur, faciliè apparebit, & verum esse quod Andradius scripsit, & tamen profanas omnes opiniones tum Pighij, tum aliorum, à Concilio Tridentino fuisse damnatas. Siquidem eorum, quæ ad rationem peccati originalis pertinent, quædam ad fidem Catholicam necessaria sunt, quædam sine vllò fidei detrimento ignorari possunt. Conciliũ ergo definiuit ea, quæ prioris generis erant, vt peccatũ originis non solum mortuũ, sed et peccatũ verè, propriè, dictum esse, contra errores Zuinglij; Itè in homine inherere, ac proinde non substantiam esse, sed accidens, contra Illyrici somnia; Rursus nõ vnum in omnib. sed vnicuique propriũ inesse, contra sententiam minus rectam Pighij & Catharini, nec solum in infidelium, sed et in fidelium filijs locum habere, contra hæresim Bucerii, Martyris & Caluini. Denique per Baptismum ita deleri, vt in recens baptizatis nihil maneat quod habeat veram peccati rationem, contra communem Lutheranorum omnium Catholicæ fidei repugnantem doctrinam.

D His aut erroribus explosis, atque damnatis, noluit idè Concilium subtiliores Scholasticorum quæstiones excutere, quæ, salua fide, in vtramque partem disputari poterant. Nam & sciebat, quod S. August. in lib. 1. de morib. Ecclesiæ, c. 22. scriptum reliquit, nihil esse hoc peccato ad prædicandum notius, nihil ad intelligendũ secretius: & vestigijs veterum Conciliorum inherere decreuerat, quod de mysterijs fidei, nihil aliud explicare, & sub anathematis pena credenda tradere consueuerat, nisi quod ad fidem conseruandam, & hæreses confutandas necessarium videbatur. Atque hæc pauca de aduersariorum calumnijs & mendacijs hoc loco sufficiant.

C A P V T VII.

E Refutatur ex Scripturis tertius error, qui est apud Lutheranos communis.

SEQUITUR, vt errorem Lutheranorum & Calvinistarum quinto capite expositum, Scripturæ & Patrum testimonijs confutemus.

Afferimus igitur, Naturæ corruptionem, siue concupiscentiam, qualis remanet post Baptismum in regeneratis, non esse peccatum originis, non solum quia non imputatur, sed etiam quia imputari non potest, cum nullum sit ex se, vel ex natura sua peccatũ.

PRIMUM argumentum ad hanc sententiam confir-
Rob. Bellarmini Tom. 4. K man-

mandam duci potest ab illis verbis S. Iacobi, cap. 1. *Vnusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus. Deinde concupiscentia cum conceperit, parit peccatum, peccatum vero cum consummatum fuerit generat mortem.* Hic. n. QVATVOR res distingui videmus ab Apostolo, CONCVISCENTIAM, id est, potentiam appetendi pronom ad malum, & tres eius motus, SUGGESTIONEM, DELECTATIONEM, & CONSENSVM. Sic enim eos motus appellant Theologi post Gregorium hom. 16. in Euangelia, & Bedam in commentario huius loci.

SUGGESTIO est prima illa apprehensio rei delectabilis, quæ abstractit, & illicet animam, & siquid trahat ad delectationem cum aliquo imperfecto consensu, sequitur secundus motus, de quo dicit Iacobus, Concupiscentia, cum conceperit, id est, cum illexerit, parit peccatum. Denique, si suggestio adiuncta delectatione, trahat ad perfectum consensum, existit tertius motus, de quo dicit Apostolus, Peccatum vero cum consummatum fuerit, generat mortem. Non. n. per consummatum peccatum intelligi debet solum peccatum operis, sed quodcumque peccatum, cui plenus accesserit voluntatis assensus. Nam dubitari non potest, quin desiderium adulteri, si voluntarium sit, generet mortem, cum Dominus dicat Matth. 5. *Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam moechatus est eam in corde suo.* Et eadem est ratio de alijs similibus.

Iam igitur concupiscentiam, id est, potentiam, pronom, & primum eius motum non appellat beatus Iacobus peccatum; Partum imperfectum, hoc est, delectationem non plenè deliberatam, peccatum vocat, sed non mortale; Denique partum perfectum, hoc est, desiderium cum pleno consensu, peccatum plenè mortale esse definit.

CALVINVS lib. 3. Institut. c. 3. §. 13. & BEZA in annotationibus ad hunc locum respondent, beatum Iacobum illis verbis, *parit peccatum*, loqui de peccatis operum, siue actualibus: non autem sequi, ut concupiscentia, siue concupiscere nullum sit peccatum, quavis peccatum operis, vel actuale non sit.

At contra hanc eorū explicationem pugnat primum verba sequentia: *Peccatum vero cum consummatum fuerit, generat mortem.* Nā peccatū operis, ordinariè plenè deliberatū esse solet, & consummatum ab omnib. dicitur. Cur ergo beatus Iacobus peccatū operis distinguit à peccato consummato, dicens: *Peccatum autem cum consummatum fuerit, generat mortem?*

RESPONDET Calvinus, peccatum consummatum apud Iacobum dici totum cursum hominis peccatoris, quo finito nihil restat, nisi supplicium mortis æternæ. At Iacobus non loquitur de toto cursu peccatoris, id est, de omnib. peccatis simul, sed de singulis peccatis, ut perspicuum est ex illis verbis: *Nemo cum tentatur dicat, quoniam à Deo tentatur.* Hic enim sine dubio loquitur de tentatione particulari, quæ certo tpe in homine existit. Id namque significat illud, cum. Et de hac eadem loquitur, cum subiungit: *Vnusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus.* Iubet. n. S. Iacobus, ut cum exsurgit aliqua tentatio, nemo illā referat in Deum, sed in carnem suam. Ac de illa ipsa particulari tentatione subiungit, quod peccatū pariat, & de illo eodem peccato affirmat, quod cum consummatum fuerit, generat mortem. Quia verò satis constat, non quodlibet peccatum, quamvis perfectum & consummatum, perducere continuè, ac re ipsa ad mortem eternam, quæ est in alia vita, sequitur, ut loquatur Apostolus de morte animæ, quæ sit in hac vita, cum gratia Domini anima destituitur. Peccatum igitur generans mortem, est quodlibet peccatum mortale, siue sit operis, siue linguæ, siue desiderij.

Deinde nulla est ratio cur peccatum absolutè positum, cum dicitur, *Concupiscentia cum conceperit, parit peccatum*, Calvinus restringi velit ad peccatum operis. Nā

cum peccatū oris, ut blasphemia, vel periurium, & cor dis, ut desiderium voluntarium coniugis alienæ, nō minus peccatū sit, nec minus prohibeatur in Decalogo, quam furtum, vel aliud peccatum operis, quo iure vocabulum peccati, absolutè positum, ad solum operis peccatū restringi poterit? peccatum igitur quod concupiscentia parit, est omne peccatum actuale, siue cordis, siue oris, siue operis, sed illud, si plenum habeat consensum voluntatis, consummatum, & mortale dicitur, sin autem, imperfectum & veniale nominatur.

Dicent fortasse, si peccatum, quod concupiscentia parit, est peccatum actuale, quid prohibet, cur ipsa concupiscentia non sit etiā verum peccatum, si non actuale, saltem originale?

At cum aduersarij dicunt, concupiscentiā esse peccatum, vel loquuntur de primo eius motu, qui dicitur à Patribus suggestio, vel de pronitate potentie concupiscibilis ad malum; si de suggestionem loquuntur, illa non potest dici peccatum originale, quia est actio quædam & proinde si peccatum esset, actuale esset. Et iam ostendimus eam peccatum actuale non esse.

Si loquuntur de pronitate, eadē ratione probatur, eam nullum esse peccatum. Nam si pronitas illa peccatum esset, siue actuale, siue originale, ideo nimirum esset, quia pugnare videtur cū lege Dei, ut aduersarij dicunt, ac plerumque Calvin li. 3. Institut. c. 3. §. 10. & Kemnitius in Examine 5. sess. Concilij Trident. pag. 454 at si pronitas peccatum esset, quia pugnare videtur cum lege Dei, multo magis actus eius, quamvis omnino inuoluntarius, esset peccatum, cum magis pugnet cū lege actus, quam pronitas ad actū. Habemus autem ex doctrina Apostoli, actū concupiscentiæ omnino inuoluntarium nullū esse peccatum, ut supra ostendimus: efficitur igitur, ut concupiscentia ipsa, id est, pronitas ad actū malū, nullum sit omnino peccatum. Et confirmatur hæc nostra explicatio testimonijs Apostolicis ex Augustino, Cyrillo & Beda, ut alios Patres interim omittamus.

S. AUGUSTINVS lib. 6. aduersus Iulianum, cap. 5. Sed, inquit, cum dicit Apostolus Iacobus, *vnusquisque tentatur à concupiscentia sua, abstractus & illectus: Deinde concupiscentia cum conceperit, parit peccatū: profectō in his verbis partus à pariente discernitur. Pariens. n. est concupiscentia, partus peccatum. Sed concupiscentia nō parit, nisi conceperit, non concipit, nisi illexerit, hoc est, ad malum perpetrandum obtinuerit voluntatis assensum.*

S. CYRILLVS lib. 4. in Ioannem, cap. 51. Voluptas quædam, inquit, ante omne peccatum præcurrit, & feruens cupiditas ad delicta solet allicere, quæ ante peccandi actum insidet, & mentis consensum arripit, persuadens facile hac via veniendum esse quo gliscimus. Quod verum Christi discipulus ostendit, dicens, *Nemo qui tentatur, dicat à Deo se tentari, neminem enim Deus tētat, sed vnusquisque à sua cupiditate abstractus, atque seductus, tentatur.* Cupiditas deinde postquam conceperit, parit peccatū, porro consummatum mortem generat.

Certè si ante omne peccatum voluptas quædam præcurrit, et si cupiditas ad malum alliciens, ante peccandi actum insidet; non est veri nominis peccatum ipsa titillatio & incitatio, etiam cum delectatione coniuncta, nisi aliquo modo consensum mentis obtingeat. Quod si titillatio, quæ actus quidam est, peccatū non est, multo minus pronitas ad eum actum, peccatum esse poterit.

BEDA in commentario huius loci distinguit suggestionem à delectatione, et delectationem à consensu; ac dicit, solum suggestionem, nisi trahat ad delectationem, non solum non parere peccatum, sed e contrariò parere coronam vite, iuxta verbum eiusdem Apostoli in eodem loco: *Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vite.*

SECUNDVM argumentum principale sumitur ex 6. 7. epist. ad Rom. vbi B. Paulus sic loquitur: *Nunc autem non ego operor illud sed quod habitat in me peccatū.*

Scio .n. quia non habitat in me, id est, in carne mea bonū. His enim verbis satis aperte docet Apostolus, concupiscentiā in homine iustificato non esse propriē peccatum, quod reum facere possit. Nam primum dicit, motum concupiscentiā non esse suum opus, ac per hoc non posse sibi imputari. Quo .n. iure mihi imputari possit, quod meum non est? Deinde addit huiusmodi malum non esse in se, sed in carne sua. Constat autē carnem non esse capacem peccati propriē dicti.

Sed CONTRA obijciunt Calvinus lib. 2. Instit. c. 1. §. 9. & c. 2. §. ult. & Beza in annotationib. ad 7. c. epistolę ad Romanos, in hoc septimo capite epistolę ad Romanos, carnem accipi pro toto homine, qualis est secundum naturam corruptam. Quod probat Beza in annotationibus ad hunc locum, quia beatus Paulus inter corruptissimas partes mentem numerat 1. ad Timoth. 6. & alibi. & ad Ephes. 4. iubet renouari spiritum mentis nostrę.

RESPONDEO, in multis locis diuinę Scripturę sine dubio per carnem intelligi omnes potentias tum inferiores, tum superiores per peccatum corruptas. Vnde etiam videmus ad Galatas quinto, inter opera carnis hęreses numerari. Itaq; non negamus etiam mentem per peccatum fuisse corruptam. Ceterum in septimo capite ad Romanos negamus, carnem sumi pro toto homine, atque asserimus, accipi pro altera parte tantum, quę vires inferiores complectitur. Nam in primis si per carnem intelligeretur totus homo, non verē diceret Paulus: *Non ego operor illud*. Quomodo enim non ipse operatur, quod eius caro & animus, hoc est, ipse totus operatur? Sin autem reluctante ratione, quę est potissima hominis pars, sola pars inferior operetur, verē dici potest, *Non ego operor illud*.

DEINDE cūm Apostolus dicit: *Scio, quia nō habitat in me, id est, in carne mea bonū*. Quorsum attinet illa correctio, *in me, id est, in carne mea*? Si in toto homine est illud malum, de quo loquitur? TERTIO, nonne Apostolus disertis verbis distinguit carnē à mente, i. vnam partem hominis ab altera, cūm dicit: *Video aliam legē in membris meis, repugnantem legi mentis meę? & ego ipse mente seruiō legi Dei, carne autem legi peccati*.

At (inquit Beza) mens non consideratur ab Apostolo simpliciter, vt aduersarij faciunt, sed vt opponitur membris, quia legi Dei consentit, quod in solis regeneratis accidit. Itaque vult, mentem accipi hoc loco pro mente renouata per gratiam, quę opponitur mēbris, id est, toti homini, qualis est ex se, siue ex corruptione nature, & probat, quia ad Colossenses secūdo, vbi nos legimus: *Inflati sensu carnis suę*. Gręcę p̄ sensu est *vous*, id est, mens. & ad Romanos octauo eadem mens carnis dicitur *φρόνημα σαρκός*, id est, prudentia carnis.

Sed hęc obiectio nihil cōcludit. Admittimus enim, mentem cōsiderari a Paulo, vt renouatam per gratiā, & nos eodem modo illam consideramus; negamus autem illam opponi toti homini. Consequens enim est, vt mentem renouatam opponat parti non renouatę, id est, carni, cuius redemptionem adhuc expectamus.

Et cōfirmatur QVARTO, quia quod Apostolus hic dixit, in carne sua esse malum, clarius dixit ad Romanos sexto, in corpore mortali id malum esse, & in hoc ipso c. 7. *Quis me liberabit de corpore mortis huius?* Per corpus autem mortale certum est, non posse intelligi omnes partes hominis, sed alteram tantum.

QVINTO, quia quod dicit: *Mēte seruiō legi Dei*, paulo ante dixit: *Condelector legi Dei, secundum interiorem hominem*. Intelligimus autē ex c. 4. posterioris ad Cor. exteriorē hominē esse corpus corruptibile, interiorem autē esse animā rationalē, *Licet is, qui foris est, noster homo corruptipitur, is, qui intus est, renouatur de die in diē*.

SEXTO, quia tamen si caro interdum accipiatur pro toto homine, tamen cum caro dicitur, in malum partem, non vsurpatur hęc vox in Scripturis, nisi cū agitur de impijs, quorum animus carni obedit, vt Gene-

sis sexto: *Non permanebit spiritus meus in homine, quia caro est*. Ioan. 3. *Quod natum est ex carne, caro est*. Ad Galat. 5. *Opera carnis sunt fornicatio, &c.* 1. ad Corinthios decimo quinto: *Caro & sanguis regnum Dei non possidebit*. Et in illis etiam locis agitur de impijs, in quibus mens, vel prudentia tribuitur carni, quę loca Beza citauerat. Iustificati autem, quia carnis desiderijs fortiter resistunt, non solum non dicuntur caro, sed etiam dicuntur in carne non esse, vt patet ex capite octauo ad Romanos. Quare cum in toto capite septimo loquatur apostolus de se, alijsque iustificatis, sine dubio per carnem non intelligit totum hominem, sed tantum partem hominis inferiorem.

Accedat auctoritas sancti Augustini, qui passim ita exponit hęc loca, ac præsertim in primo libro contra duas epistolas Pelagianorū, c. decimo, & toto primo libro de nuptijs & concupiscentia, in quo libro capite sexto sic loquitur: *Ibi homo primitus Dei lege transgressa, aliam legem repugnantem suę menti habere cepit in membris, & inobedientiā suā malum sensit, quando sibi retributam dignissimē inobedientiā suę carnis inuenit*.

Adde VLTIMO quod etiam si cogeremur nomine carnis intelligere oēs animę potentias et in septimo ad Romanos: tamen omnino dicendum esset, nomen carnis in iustificatis non pertinere ad voluntatem, siue mentem, nisi quoad primos quosdam motus indeliberatos. Nam apertissimē opponit Apostolus consensum voluntatis, desiderijs carnis. Itaque etiam hoc modo concupiscentia non haberet sedē nisi in parte animę, quę non est capax peccati propriē dicti. Nam nec pars inferior, nec superior, vt præuenit suo motu iudicium rationis, peccati propriē dicti capax est. Ibi enim tantum peccatum propriē dictum esse potest, vbi iustitia propriē dicta esse potest, non potest autem iustitia propriē dicta esse in parte inferiore, vel in superiore, vt præuenit iudicium rationis, igitur nec peccatum propriē dictum.

TERTIVM argumentum duci potest à testimonio beati Pauli in epistola ad Romanos cap. 8. vbi sic loquitur: *Nihil ergo damnationis est in ijs, qui sunt in Christo Iesu*. Quo loco, cūm in sexto & septimo capite multa dixisset de concupiscentia, quam modō peccatum per metonymiam, modō legem membrorū appellauerat, tandem concludit, nihil esse timendum iustificatis in CHRISTO, etsi concupiscentiam illam adhuc sentiant in membris, repugnantem legi mentis. Nec tam significat, nullam esse condemnationem iustificatis in CHRISTO ob concupiscentiam, quam nihil esse in eis condemnatione dignum, siue nullam esse causam condemnationis. Quod enim nondum esset actū, ac re ipsa condemnati, perspicuum erat, quia sententia damnationis non fertur, nisi post hanc vitam. Habemus igitur ex hoc loco, concupiscentiam, qualis remanet in renatis, non esse peccatum ex natura sua.

Respondent communiter aduersarij, Lutherus, Calvinus Kemnitius & ceteri Apostolum dixisse, nihil damnationis esse renatis ob concupiscentiam, non quod ea non sit damnatione digna, sed quod eius reatum Deus dimiserit in Baptismo.

At hęc responsio multis de causis non est solida. PRIMVM enim si verē crederent aduersarij, reatum dimitti in Baptismo, fateri deberent consequenter, nihil esse in renatis, quod habeat veram peccati rationem. Siquidem reatus & sancti Augustini testimonio, & ipsorum confessione est id, quod propriē dicitur peccatum. Sic enim loquitur sanctus AUGUSTINVS lib. 1. de nuptijs, & concupiscentia, cap. 26. *Hoc est non habere peccatum, reum non esse peccati*. Et Philippus in locis communibus vt supra citauimus tit. de peccato, docuit, formale peccati esse reatum. Quod idem indicat Calvinus lib. 3. Instit. c. 3. §. 11. cūm dicit, remisso Rob. Bellarmini Tom. 4. K 2 reatu,

reatu, manere in homine peccati materiam. At certe sublata rei forma, non manet eius rei ratio, siue natura, cum forma sit præcipua pars naturæ, immo sit ipsa ratio & quidditas rei.

DEINDE, reatus est omnino inseparabilis ab eo, quod natura sua est dignum æterna damnatione, qualem et se volunt concupiscentiam aduersarij. Nam reatus, qui ab Augustino dicitur peccatum, & à Philippo formale peccati, non est sola ordinatio ad poenam; hæc. n. est bona & à Deo; sed est dignitas, siue meritum poenæ, ut eam S. AUGUSTINUS appellat: *Nemo nascitur* (inquit in Psalmum quinquagesimum) *nisi trahens poenam, trahens meritum poenæ*. Porro iste reatus, ut rectè docet Philippus loco notato, est relatio, cuius proximum fundamentum est actus malus, siue iniquitas. Non potest autem relatio à fundamento proximo separari, quia ex ipso fundamento naturaliter & necessariò sequitur. Neque enim fieri potest, ut qui genuit filium, non sit eius pater, & qui genitus est ab alio, non sit eius filius, quia posita generatione, quæ est fundamentum, necessario consequitur in generante paternitas, in genito filiatio. Eodem modo quia scelus, exempli causa, homicidij fundamentum est reatus, fieri non potest, ut qui homicidium fecit, non sit reus, id est, dignus poenâ, etiam si fortè Iudex nolit illum punire, ac tunc præsertim separari non potest reatus à scelere, cum adhuc manet actus, vel desiderium homicidij.

Iam igitur si concupiscentia, etiam in renatis, esset natura sua res digna morte sempiterna, ut aduersarij communiter docent, & (ut Philippus fatetur) fundamentum proximum eius relationis, quæ dicitur reatus, certè ab ea reatus se iungi nullo modo posset. Quomodo enim separari potest reatus, id est, dignitas, & meritum pene ab ea re, quæ natura sua est digna poenâ & meretur poenam? Ergo si B. Paulus per damnationem intelligit reatum, euidenter sequitur ut vel falsum sit Apostoli testimonium, vel sit verum quod nos dicimus, concupiscentiam in renatis natura sua non esse rem dignam poenâ, nec habere veram, ac propriam peccati rationem.

TERCIO, etiam si concederemus, fieri posse, ut concupiscentia esset res digna morte sempiterna, & tamè ab ea tolleretur reatus: tamen certum est ex Scripturis diuinis, Deum nunquam remittere reatum dum manet eius fundamentum. Nam *iudicium Dei secundum veritatem est*, ad Romanos 2. Et: *Odio habet Deus omnes qui operantur iniquitatem, & perdit omnes qui loquuntur mendacium*, Psal. 5. Et: *Odio est Deo impietas & impietas eius*, Sapient. 14. Denique, Ezech. 18. demonstrat Deus equas esse vias suas, quia manente iniquitate, punit, remota illa, ignoscit. Quare si re vera concupiscentia in renatis (ut aduersarij volunt) esset iniquitas digna morte sempiterna, nunquam Apostolus dixisset: *Nihil ergo damnationis est ijs, qui sunt in CHRISTO IESU*. Neque enim tam cito oblitus fuisset eius, quod antea dixerat, iudicium Dei secundum veritatem esse.

QUARTO, illa particula, ergo, cum Apostolus dicit: *Nihil ergo damnationis est, &c.* significat, eam sententiam deduci ex superioribus verbis. in superioribus autem verbis, non dixerat B. Paulus, Deum non imputare concupiscentiam, aut condonare eius reatum, sed ostenderat motus concupiscentiæ inuoluntarios non esse peccata, nec posse homini imputari. Id enim significat (ut supra diximus) illud ad Romanos septimo. *Nô enim quod volo bonum, hoc ago, sed quod odi malum, illud facio; Si autem quod odi malum, illud facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum*. Nam si verè dici potest (ut sine dubio potest) de motu concupiscentiæ inuoluntario, non ego operor illum, profectò nobis imputari non potest eiusmodi motus, quippe cuius nos auctores non sumus, qui sit in nobis, sed non à nobis. Quod si motus ille nobis imputari nequit, multò minus (ut supra diximus) pronitas ad eum motum nobis imputari poterit. Quoniam igitur per Baptismum non

solum habemus remissionem omnium peccatorum, sed et gratiam, qua legi carnis fortiter ac strenuè resistamus, & ideo concupiscentia in renatis non habet culpæ, sed penè tantum & ægritudinis rationem, ideo heatus Paulus ait: *Nihil ergo damnationis est ijs, qui sunt in CHRISTO IESU*. Et subiungit rationem similem superiori: *Qui, inquit, non secundum carnem ambulant*.

Ex ijs rejicitur et responsio Illyrici, qui cum videret, quod Lutherus, Philippus, Calvinus dixerant de reatu remisso, non satis esse firmum, addidit aliam responsionem in Apologia pro Confessione Antuerpiensi, cap. 3. quod videlicet, Nihil damnationis sit ijs, qui sunt in CHRISTO, non simpliciter, & per se, sed per accedens, accedente videlicet assidua petitione remissionis peccatorum, tum actualium, tum etiam ipsius concupiscentiæ. Quæ responsio Illyrici absurdissima est. Nam nec pro remissione concupiscentiæ orare debent renati, ut S. Augustinus disertis verbis docet lib. 1. capite 13. contra duas epistolas Pelagianorum, in epistola 200. ad Asellicum, & in libro de perfectione iustitiæ: nec admitti sine impietate potest, quod Apostoli sententia non sit vera simpliciter & per se, sed tantum per accedens. Inde enim sequeretur, ut simpliciter, & per se falsa esset.

Sed accedit præterea ratio illa quarta, quam attulimus contra Lutheri, Philippi & Caluini explicationem. Nam quemadmodum Apostolus illam conclusionem, *Nihil ergo damnationis, &c.* non deduxit ex eo, quod concupiscentia non imputetur, ita etiam non deduxit ex eo quod petentibus remittatur, sed ex eo, quod resistente voluntate per gratiam Dei iustificata motibus concupiscentiæ, motus illi nostri non sint, nec nobis imputari possint.

QUARTUM argumentum principale, sumitur ab his testimonijs Scripturarum, quæ docent, per Baptismum fieri veram peccatorum remissionem, ita ut non solum condonetur debitum poenæ, sed etiam maculæ abluantur, purgentur, deleantur, tollantur, &c. Sed quoniam totum hoc argumentum fuisse tractauimus in secundo tomo de Sacramentis, lib. 1. de Baptismo, cap. 13. ideo superuacaneum duximus hoc loco illud repetere.

C A P V T VIII.

D Refellitur idem error ex testimonijs Sanctorum Patrum.

ACCEDANT secundo loco testimonia veterum patrum, quæ ita in hac parte causæ nostræ fauent, ut id Calvinus fateri coactus fuerit. Sic enim scribit lib. 3. Institutionum, c. 3. §. 10. *Neque opus est multum inuestigando laborare, quod hic veteres sentiunt, quando unus Augustinus sufficere ad id potest, qui fideliter magna, diligentia omnium sententias collegit. Ex illo igitur sumant Lectores, si quid de sensu antiquitatis habere certi uolunt. Porro inter illum & nos hoc discrimen est, quod ipse quidem concupiscentiæ morbum peccatum vocare non audeat, sed ad illud designandum infirmitatis nomine contentus, tum demum fieri peccatum docet, ubi uel opus, uel consensus accedit. Nos autem illud ipsum peccatum habemus, quod aliqua omnino cupiditate homo titillatur.*

Quia tamen Lutherus, Kemnitius & ipse et Calvinus ad errorem suum stabilendum Patrum testimonia, ac potissimum S. Augustini, non minus in hac cōtrouersia, quam in ceteris abutuntur, opere pretium esse duxi, aliquot Patrum, tum Græcorum, tum Latinorum testimonia producere.

PRIMVS, ex Græcis sit S. METHODIVS, qui apud Epiphanium in hæresi Origenis, quæ est numero sexagesima quarta, docet concupiscentiam in nobis relictam esse ad agonem, ut per eam probemur, tanquam aurum in fornace. Constat autem aurum in fornace nullo modo

modo inquinari, sed purgari. Addit et, motus concupiscentia forinsecus contra nos instare. Ex quo intelligimus, eos nobis imputari non posse, cum nostri non sint. Denique hortatur ad resistendum illis, ne forte ob negligentiam capiamur. Quasi dicat, nos capi non posse, ac per hoc nec peccare, nisi velimus: *Confidenter, inquit, ipsas concupiscentias videlicet depellere oportet. Quod. n. admittamur in regnum celorum, per omnes voluptates, ac tristitias probati, si non immutati fuerimus, sed ubique, velut aurum incorruptum, per ignem examinati a propria virtute ne discerimus, contingit hoc, ut a multis mens nostra infestetur.* Et infra: *Vides, inquit, quod cogitationes per inhabitans in nobis peccatum, forinsecus nobis instant, velut canes rabiosi, aut feri, aut audentes latrones, contra nos semper infligati a tyranno, ac principe iniquitatis, probantes nos, an resistere ipsis possimus, & aciem contra instruere. Age igitur, o anima, fortiter resiste, ne forte remittes capiaris.*

S. BASILIUS in li. de virginitate, ultra medium: *Naturalis, inquit, Appetitus ad gulositatem, aut scortationem corpus titillat.* Et in lib. constitutionum Monasticarum, cap. 2. copiose de hoc argumento differens, docet, omnes carnis affectus esse naturales, & si quando in ipsis peccatur, totum esse ex negligentia animae praesidentis. Eundem carnis affectum comparat equo pingui, ac robusto, qui si forte fessore deiiciatur, non ipse accusandus est, sed is, qui habenas regebat. Certè si affectus carnis sunt naturales, non erit peccatum illos habere, sed eos non regere, ut oportet, eisque cedere, atque succumbere. Dicuntur autem a sancto Basilio naturales, immoderati concupiscentie motus, non quod fuerint in natura nostra ante peccatum, vel quasi non sint pena peccati, sed quia futuri fuissent in natura nostra, nisi Deus eam supernaturali dono iustitiae originalis ornasset. Et iam dono illo per peccatum amisso, natura nostra ad eum statum redierit, in quo futura fuisset, si in puris naturalibus condita esset.

S. IOANNES CHRYSOSTOMUS hom. 19. ad populum Antiochenum, ultra medium: *Nisi consuetudinem, inquit, vincamus, quomodo concupiscentiam vincemus cuius radix habet a natura principium? Concupiscere. n. naturale, at male concupiscere iam est voluntatis.* Idem hom. 17. in Mattheum: *Non simpliciter, inquit, dixit, qui concupiuerit, sed qui viderit mulierem ad concupiscendum, id est, qui concupiscentiam sibi consciverit, quique nullo omnino cogente quiescenti cogitationum feram subito immiserit.* Hoc enim non iam naturae est, sed propriae desiderii. Idem hom. 13. in epist. ad Romanos: *Ipse inquit, passionem in se peccatum non sunt, effrenata vero ipsarum immoderantia peccatum operata est.* Et ut exempli gratia unam illarum tractem, concupiscentia quidem peccatum non est, quando verò egressa modum foras eruperit, tunc demum adulterium fit, non a concupiscentia, sed a nimia, & illicito illius luxu. Istum autem nimium, & illicitum luxum a voluntate habere, ut peccatum sit, docet idem Chrysostomus paulo post, exponens illud: *Non quod volo bonum, hoc ago: Quaecunque, inquit, culpa esse potest, ea omnis voluntatis est.*

AVCTOR operis imperfecti in Mattheum, exponens illa verba capitis quinti, *Qui viderit mulierem, ad concupiscendum eam.* hom. 12. aperte docet, praeceptum: *Non concupisces, non esse datum carni, sed animae rationali, ac propterea sola carne concupiscere, ratione videlicet reluctante, nullum esse peccatum: Non mandat, inquit, carni, quae mandat. Quis enim sapiens illi ponit praeceptum, qui, etsi vult, non potest obaudire? sed animam alloquitur, & animae mandat, &c.*

S. CYRILLUS lib. 4. in Ioannem c. 31. circa medium: *Voluptas quaedam, inquit, ante omne peccatum praecurrit, &c. Vide hunc locum supra citatum, c. superiore.*

Ex Latinis, S. CYPRIANUS (vel quicumque, est auctor) in sermone de ablutione pedum: *Sic, inquit, abluunt, quos parentalis labes infecerat, ut nec actualis, nec originalis macula post ablutionem illam ulla sui vestigia derelinquat.*

A S. HILARIUS in Psalmum centesimum decimum octauum, exponens versiculum vigesimum nonum: *Viam iniquitatis amoue a me, satis aperte distinguit concupiscentiam a peccato, eamque non peccatum, sed viam ad peccatum esse docet: Promptum, inquit, fuerat dicere, iniquitatem amoue a me. Sed licet infirmitatis suae conscius, cum meminerit in corpore suo viam inesse peccati, tamen per timorem Dei a peractione peccati omnis alienus est. Viam igitur peccati, qua ad peccatum pergere promptum est, amoueri a se deprecatur, id est, omnia corporalia voluptatum desideria auferri, nec tentationem aliquam concupiscentiae, aut ignorantiae, qua tanquam per viam ad peccatum itur, ingruere.*

S. AMBROSIVS lib. 1. de officiis, capite vigesimo primo: *Non mediocre, inquit, est mitigare iracundiam, non inferius, quam omnino non commoueri. Hoc nostrum est, natura illud. Ille denique commotiones in pueris innoxiae sunt, quae plus habet gratiae, quam amaritudinis. Idem in Psal. 4. exponens illud: Irascimini, & nolite peccare. Si irascimini, inquit, nolite peccare, sed vincite ratione iracundiam. Idem in libro de Sacramento regenerationis, ut citat sanctus Augustinus lib. 2. in Iulianum: Beata, inquit, mors, quae nos peccato eripit, ut reformet Deo. Nunquid natura sine iustificatur a peccato aliquis? non utique, quoniam qui peccato moritur, in peccato manet, ille autem iustificatur a peccato, cui per Baptismum peccata remittuntur omnia. Errant igitur Lutherani, qui concupiscentie peccatum affirmant non posse tolli de medio, nisi per mortem.*

S. HIERONYMUS in epist. ad Oceanum *Quomodo, inquit, iustificati sumus, & sanctificati, si peccatum aliquod in nobis relinquitur?*

S. PROSPER lib. 3. de vita contemplatiua. c. 4. *Peccatum, inquit, perpetrare non possum, nisi malae delectationi consentiam.*

S. GREGORIUS lib. 9. epist. 39. ad Theothistam patritiam, multis argumentis probat, peccata omnia radicibus in baptismo extirpari: *Si qui sunt, inquit, qui dicunt, peccata in baptismo superficiei tenus dimitti, quid est haec praedicatione infidelium, in qua ipsum fidei Sacramentum festinant soluere, in quo principaliter ad celestis munditiae mysterium anima ligatur, ut absoluta radicibus a peccatis omnibus soli illi inhareat, de quo Psalmista ait, Mihi autem adhaerere Deo bonum est. Et infra: Totus mundus dici non potest, cui de peccato aliquid remansit: Sed nemo resistit voci veritatis, quae ait, qui lotus est, mundus est totus: nihil ergo ei de peccati sui contagione remanet, quem totum fatetur mundum ipse, qui redemit.*

S. BERNARDUS in sermone de sex tribulationibus: *Peccatum, inquit, in foribus est, nisi ipse aperias non intra bit, appetitus in corde prurit, sed nisi sponte cesseris, nihil nocebit; consensum cohibe, ne praeualeant haec, & immaculatus eris. Idem in sermone quinquagesimo sexto in Cantica: Cura, inquit, concupiscentiae totis resistere viribus, ut non pertrahat in consensum, & omnis deinceps malignitatis machina evanescit. Nec est omnino quod sponsum prohibeat appropinquare tibi praeter solum parietem corporis.*

Ultimo loco S. AUGUSTINUS accedat, quem praeter ceteros patronum se habere iactant, Lutherus in assertionem art. 2. Philippus in Apologia Confessionis Augustanae, & alij. Porro S. Augustinus non modò nusquam disertis verbis dicit, concupiscentiam proprie esse peccatum, sed etiam contrarium affirmat in omnibus totius operum suorum.

Tomo 1. lib. 2. de Genesi, contra Manicheos, cap. 14. *Aliquando, inquit, rō viriliter et comotā cupiditate refrenat, atque coepescit. Quā cum sit, nō labimur in peccatū, sed cū aliquāta luctatione coronamur. Idē li. 1. Retractationū. c. 15. Hoc peccatū, de quo sic est loquutus Apostolus, ideo peccatum vocatur, quia peccato factum est, & pena peccati est. Quandoquidē de concupiscentia carnis dicitur.*

Tomo 2. in ep. 200. ad Afellicū: *Quamuis insint, dum sumus in corpore mortis huius desideria peccati, sunt nulli.*

Rob. Bellarmini Tom. 4. K 3 eorum

eorum adhiberemus assensum, non esset unde diceremus Patri nostro, qui est in celis, Dimitte nobis debita nostra. Et Lutherus tamen in assertione art. 2. ex oratione dominica ducit argumentum ad probandum, concupiscentiam in renatis esse verè, proprièque peccatum.

Tomo 3. lib. 14. de Trinitate, c. 17. Quemadmodum aliud est *cacere febribus*, aliud ab infirmitate, quæ febribus facta est reualescere: itemq; aliud est infixum telum de corpore demere, aliud vulnus quod eo factum est, secunda curatione sanare? ita prima curatio est, causam removere languoris, qd per omnium fit indulgentiam peccatorum, secunda ipsū sanare languore, qd fit paulatim pficiendo in renouatione huius imaginis: Quæ duo demonstrantur in Psalmo, ubi legitur: Qui propitius sit omnib. iniquitatib. tuis. qd fit in Baptismo. Deinde sequitur, Qui sanat oēs languores tuos, qd fit quotidianis accessib. cum hæc imago renouatur.

Tomo 4. in lib. de continentia, c. 7. Languorem istū culpa meruit, natura non habuit: quam sanè culpam per lauacrum regenerationis Dei gratia fidelibus iam remisit, sed sub eiusdem medici manibus adhuc natura cum suo languore confligit. Et infra: Propitius sit iniquitatibus, cum peccata dimittit, sanat languores, cum desideria praua compescit, propitius sit iniquitatibus, dando indulgentiā, sanat languores dando continentiam. Illud factum est in Baptismo continentib. hoc fit in agone certantibus.

Tomo 5. lib. 1. De ciuit. Dei. capite 29. Illa concupiscentialis inobedientia quanto magis absque culpa est in corpore non consentientis, si absque culpa est in corpore dormientis? Item libro vicefimo. cap. 26. Excepit vno mediatore, & post lauacrum regenerationis, quibusq. ad hanc paruulis, nemo mundus à sordē, sicut scriptū est, nec in fāns, cuius est vita vnus dies super terram. Comparat hoc loco S. Aug. paruulos recens natos cū ipso Christo, quoad munditiā à sordē peccati. Quæ sane comparatio impia esset, si in paruulis baptizatis adhuc esset, vt Lutherani volunt, sordes vera peccati, quæ tamen eis non imputaretur, tamen imputari posset.

Tomo 6. in lib. de bono coniugali, capite 11. Opus nuptiarum ab omni crimine defendit Apostolus dicendo; Et si accesserit vxorem non peccasti. At Lutherus in assertionē secundi articuli in vltimis verbis, contendit libidinem inuitabilem sanctorum parentum, dum generant, verum esse peccatum.

Tomo 7. lib. 1. contra duas epist. Pelagianorum, cap. 10. Nulla ergo damnatio est ijs, qui sunt in Christo Iesu. Non enim damnatur, nisi qui concupiscentie carnis consentit ad malum. Et cap. 13. Dicimus Baptisma dare omnium indulgentiam peccatorum, & auferre crimina, non radere, nec vt omnium peccatorum radices in mala carne teneantur, quasi rasorum in capite capillorum, unde crescant iterum refecanda peccata. Sed de ista concupiscentia carnis falli eos credo, vel fallere, cum quæ ne esse est vt baptizatus, & hoc si diligentissime proficit, et spiritu Dei agitur, pia mente confligit. Sed hæc etiam si vocatur peccatum, non vtiq. quia peccatum est, sed quia peccato facta est, sic vocatur, sicut Scriptura manus cuiusq. dicitur, quod manus eam fecerit. Idem repetit lib. 1. de nuptijs & concupiscentia, cap. 23. & addit, posse et dici peccatum, quia est causa peccati, Sicut frigus, inquit, dicitur pigrum, quia facit homines pigros. Item lib. 6. in Iulianum, c. 5. Omni peccato carent iustificati, sed non omni malo. Idem habet c. 11. & lib. 2. de peccatorum meritis & remissione, c. 22.

Tomo 8. tract. in Plal. 50. Opus hoc castum in coniuge non habet culpam. Et concione 3. in Pl. 118, iterum docet, petitionem illam: Dimitte nobis debita nostra, non pertinere ad motus concupiscentiæ inuoluntarios.

Tomo 9. tract. 41. in Ioan. Nunquid, quia deleta est tota iniquitas, nulla remansit infirmitas?

Tomo 10. serm. 6. de verbis Apostoli: Restat ergo cum carne conflictus, quia deleta est iniquitas, sed remanet infirmitas. Vide etiam serm. quintum, & 12.

Ad hæc, & similia S. August. testimonia varijs

A modis respondere conantur aduersarij. Ac PRIMVM Bucerus & Kemnitius dicunt S. Augustinum, vbi negat concupiscentiam esse peccatum propriè dictum, non loqui fm morem Scripturarum, sed more vulgi, & politicè. Vulgò siquidem eæ solum actiones dicuntur peccata, quibus adest voluntatis assensus.

At si ea in re vulgus errabat, quis credat Sanctum Augustinum cū vulgo errare voluisse? DEINDE quis sibi persuadere poterit, S. Augustinum non solum in concionibus & epistolis, sed etiam in libris maximè serijs, in quibus ex Scripturis diuinis Pelagianos refellebat, vulgariter, & politicè contra Scripturarum veritatem loqui voluisse? DENIQUE si vera esset istorum responsio, S. Augustinus pernicioso errore populum decessisset. Docuit enim, non esse orandum pro remissione motuum concupiscentiæ, nisi eis præbeatur assensus. Pro qua tamen remissione orandum esset, si motus illi peccata essent, vt orari volunt Lutherus in assertionē articuli secundi. Illyricus in Apologia Confessionis Antuerpiensis, capite tertio, & alij. NEQVE id excidit semel Augustinus, sed frequenter ab eo repetitur, & inculcatum legimus in epist. 200. ad Aselliciū, lib. 2. de peccatorum meritis & remissione, c. 4. lib. 1. contra duas epistolas Pelagianorum, c. 13. libro de perfectione iustitiæ, & concione 3. in Psal. 118.

ALTERA responsio est eiusdem Kemnitij, apud Augustinum, peccatum dupliciter accipi, vno modo pro eo quod facit reum, alio modo pro eo quod non facit reum, tamen si verum sit peccatum, & vera iniquitas, atque huius generis posterioris esse concupiscentiam in renatis, sed Augustinum loqui de priore genere, cum negat concupiscentiam esse peccatum.

At hæc distinctio omnino commentitia est, siquidē apud Augustinum omne verum peccatum facit reum. Sic enim ipse loquitur libro primo de nuptijs & concupiscentia, cap. 25. hoc est, non habere peccatum, reum non esse peccati. Et ideo ipse idem, peccatū sublato reatu, dicit non esse peccatum, nisi tropicè, vt supra citauimus ex libro primo de nuptijs & concupiscentia, c. 23. & idem ipse in Baptismo non solum reatum, sed etiam iniquitatem tolli dixit tractatu 41. in Ioannem.

TERTIA solutio Caluini est, lib. 3. Instit. ca. 3. §. 12. & 13. S. Augustinum aliquando timuisse inuidiam, quam illi constare studebant Pelagiani, quasi doceret, per Baptismum non remitti omnia peccata, & ideo abstinuisset à nomine peccati, quando de concupiscentia loquebatur: sed postea prostrato iam errore, & inuidia superata aperte vocasse concupiscentiam peccatum, lib. 5. in Iulianum, c. 3. & tract. 41. in Ioan. vbi ex propria sententia loquitur.

At licet quidem fortasse ob metum inuidiæ aliquando celare veritatem, sed nunquam licet dicere falsitatem, præsertim in causa fidei, vt idem S. Augustinus docet in libro de mandacio. In testimonijs verò à nobis abductis non solum non appellatur concupiscentia peccatum, sed apertis verbis dicitur, non esse peccatum, nisi improprie.

Præterea in illo tract. 41. in Ioannem, vbi dicit Caluinus Augustinū loqui sine timore inuidiæ, & ex propria mente, nonne apertissime dixit, concupiscentiā in renatis reliquam, esse infirmitatem, non iniquitatem? Nunquid, inquit, quia deleta est tota iniquitas, nulla remansit infirmitas? Ex quo intelligimus eum de peccato improprie loqui, cum in eodem tractatu semel aut iterum concupiscentiam vocat peccatum, vtens verbis illis apostoli ad Romano sexto: Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. Et illis ad Romanos septimo: Non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.

Denique si sanctus Augustinus in lib. quinto in Iulianum, iam errorem prostrauerat, & ideo liberè loquebatur, multò magis prostrauerat eundem errorem in li-

in libro sexto, & tamen in eo libro capite quinto, sic ait: *Tu autem qui putas, quod si malum esset concupiscentia, careret ea qui baptizatur, multum erras. Omni enim peccato caret, non omni malo.* Libri quoque retractationum posteriores sunt libris in Iulianum, & tamen libro primo, c. 15. apertissime scribitur, concupiscentiam infirmitatem esse, non autem peccatum, nisi per metonymiam. Denique liber de perfectione iustitiae posterior est etiam libris retractationem, & tamen in eo libro extremo docet, adeo non esse peccata motus concupiscentiae inuoluntarios, ut pro eorum remissione non sit opus dicere, *Dimitte nobis debita nostra.*

QUARTA solutio ex Kemnitij pagin. 484. ubi postquam allegauerat pro se locum Augustini ex libro quinto in Iulianum, capite tertio subiungit haec verba: *Hec manifestissima est retractatio, seu explicatio eius, quod antea incommodius dixerat, reliquam concupiscentiam non esse peccatum, sed penam, & causam peccati.*

At haec solutio refellitur ex ijs, quae paulo ante sunt dicta. Nam si S. Augustinus lib. 5. in Iulianum, c. 3. retractasset sententiam illam, qua dixerat, concupiscentiam non esse propriam peccatum, quomodo hoc idem iterum dixisset lib. 6. in Iulianum, c. 5. & lib. 1. Retractationum, capite 15. & in lib. de perfectione iustitiae?

C A P V T IX,

Refellitur idem error varijs rationibus.

VLTIMO loco rationes varias ad eundem errorem profligandum adferemus.

PRIMA ratio, Baptismus non liberat hominem à concupiscentia, igitur vel concupiscentia non est peccatum originis, vel Baptismus non liberat hominem à peccato originis.

RESPONDET Lutherus in assertionem art. 2. per Baptismum remitti peccatum originis quoad reatum, non quoad actum. Sed haec solutio explosa iam est supra c. 7. RESPONDENT alij, per Baptismum non tolli quidem concupiscentiam, sed tamen tolli eius dominium. Id enim facit gratia, quae per Baptismum confertur, ut concupiscentia non dominetur.

AT haec solutio facile refutatur. Nam si concupiscentia esset peccatum originis, non esset propter dominium, sed propter repugnantiam ad rationem, vel pronitatem ad repugnandum. Siquidem peccatum originis est id, cum quo nascimur, & quod ab origine etiam infantes trahunt: nascimur autem cum pronitate ad repugnandum rationi; dominium autem in infans non inuenitur, sed postea accedit ex consensu voluntatis, & ideo actuale, non originale peccatum est. Itaque Baptismus etiam si dominium tollat, non tamen peccatum originis tollit, si concupiscentia est peccatum originis.

Porro quod diximus, concupiscentiam non propter dominium, sed propter repugnantiam, vel pronitatem esse peccatum originis, ex AUGUSTINO manifestè colligitur. Nam lib. 6. in Iulianum, c. 5. sic ait: *Tale porro, ac tam magnum malum, tantum quia inest, quomodo non teneret in morte, & pertraheret in ultimam mortem, nisi eius vinculum in illa quae fit in Baptismo, remissione peccatorum omnium solueretur?* Ibidem c. 8. Neque enim, inquit, nulla est iniquitas, cum in vno homine vel superiora inferioribus turpiter seruiunt, vel inferiora superioribus contumaciter reluctuntur, etiam si viuere non sinantur. Vide etiam lib. 2. de peccato originali, c. 39. Queniam admodum autem intelligi debeat quod S. Augustinus dicere videtur, concupiscentiam carnis esse peccatum originis, in solutione argumentorum explicabimus. Nunc solum demonstrare volumus, eorum sententiam non congruere cum doctrina S. Augustini, qui dicunt, in Baptismo remitti peccatum originis, quia tollitur

A concupiscentiae dominatus.

SECUNDA ratio, concupiscentia est effectus, & pena peccati originalis, ergo non est peccatum ipsum originale. Nam tametsi possit vnum & idem, & peccatum esse, & pena peccati, addo etiam, & causa peccati; tamen hoc sine dubio intelligendum est per comparisonem ad diuersa. Neque enim intelligi potest, ut res vna sit peccatum, & pena, atque effectus eiusdem peccati, quia esset pena, & effectus sui ipsius, ac per hoc prior & posterior seipsa.

Esse autem concupiscentiam penam, & effectum peccati originalis, probatur PRIMO ex verbis illis Apostoli ad Rom. 5. *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt.* Habemus. n. ex hoc loco mortem esse penam, & effectum peccati originalis; mors autem est pars corruptionis humanae naturae, altera verò pars eiusdem corruptionis est concupiscentia cum ignorantia, & alijs eiusdem generis naturae nostrae inflictiis vulneribus. Igitur eadem ratio videtur esse mortis & concupiscentiae. Quare sicut mors est pena & effectus peccati originalis, ita quoque & concupiscentia est pena & effectus eiusdem peccati originalis. Quod idem S. Augustinus multis in locis non obscurè significat libro quinto, in Iulianum c. 3. *Concupiscentia, inquit, pena peccati est, quia reddita est meritis inobedientis.* lib. 1. retractationum, capite 15. dicit, hominem nasci implicatum reatu Adae, & ob id penae obnoxium, & per penam intelligit concupiscentiam, de qua statim subiungit, eam per tropum vocari peccatum, quia est effectus peccati.

Sed apertissime id habet S. Augustinus, li. 14. de Trinitate c. 17. & libro de continentia, c. 7. quae sunt à nobis citata capite superiore. Vbi coparat peccatum originale febribus, concupiscentiam languori qui remanet sanatis febribus. *Aliud est, inquit, carere febribus, aliud ab infirmitate, quae febribus facta est, renascere.* Et infra: *Prima curatio est causam remouere languoris, quod per omnium fit indulgentiam peccatorum, secunda ipsum sanare languorem, quod fit paulatim proficiendo, &c.* Vides, quam apertè peccatum, quod remittitur in Baptismo, dicatur causa languoris, id est, concupiscentia remanentis. Non igitur ipsa concupiscentia potest esse peccatum originale, nisi idem sit causa sui.

TERTIA ratio, Si homo non nasceretur ex Adamo, & tamen haberet concupiscentiam, quam nunc habet non posset in eo concupiscentia propriè vocari peccatum, igitur concupiscentia non est ex se, & ex natura sua propriè peccatum. Huius argumenti antecedens est S. Aug. lib. 3. in Iulianum, c. 12. ubi concedit S. Aug. Iuliano hominem non posse iuste reprehendi, neque esse reum, vel peccatorem propter concupiscentiam, si cum ea concupiscentia, quam habet, non propagetur ex Adamo, sed creetur à diabolo, & praefer Augustini auctoritatem, res est omnino explorata ac certa. Nam tunc concupiscentia res esset omnino naturalis, propter naturalia autem nemo iuste reprehendi potest, ut si quis caecus nascatur, aut fatuus. Quod si concupiscentia non esset peccatum, si naturalis esset, profectò non est peccatum per se & ex natura sua. Quod enim ex natura sua peccatum est, semper peccatum est, & vndeunque tandem oriatur, siue ab homine, siue à diabolo, semper facit reum.

QUARTA ratio. Concupiscentia si sumatur pro actu inuoluntario, id est, pro primis concupiscentiae motibus, quibus mens resistit, nullum peccatum est; igitur multò minus peccatum erit, si sumatur pro ipsa pronitate ad actum. Consequentiam huius argumenti aduersarij concedunt, quia pronitatem ideo peccatum esse volunt, quoniam existimant eam pugnare cum lege Dei: Certum autem est, eam non pugnare cum lege Dei, si actus eius cum eadem lege non pugnat. Probemus igitur antecedens, quod ipsi communi consensu negant.

Concupiscentia in pueris, amentibus & dormientibus peccatum non est, quia non est in potestate eorum non concupiscere, ut docent S. Aug. lib. 10. Confession. c. 30. S. Prosper lib. 3. de vita contemplatiua, c. 6. & S. Ambrosius lib. 1. de officiis, c. 21. At non est in potestate virorum sapientium & vigilantium, non habere primos illos concupiscentiae motus, ut experientia docet; igitur illi peccata non sunt, & verè dixit B. Augustinus lib. 1. de ciuit. Dei, c. 25. *Quanto magis concupiscentialis inobedientia absque culpa est in corpore non consentientis, si absque culpa est in corpore dormientis?*

Præterea lex Domini non solum non impossibilis, sed etiam facilis, ac suauis est habentibus gratiam ipsius, Matth. 11. *Iugum meum suauis est, & onus meum leue.* 1. ad Cor. 10. *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis.* 1. Ioan. 5. *Et mandata eius gratia non sunt.* S. BASILIUS oratione in illud: *Attende tibi,* non procul ab initio, *Impium,* inquit, *est dicere, impossibile esse spiritus præcepta.* S. HIERONYMUS lib. 3. aduersus Pelagianos, non longe à principio: *Deus inquit, possibilia mandauit, hoc nulli dubium est.* S. AVEVS TIVS li. 2. de pec. merit. & remiss. c. 3. *Acute,* inquit, *sibi videntur dicere, quasi nostrum hoc vllus ignoret, quod si nolumus non peccamus, nec præciperet Deus homini, quod esset humane impossibile voluntati.* S. CYRILLVS li. 3. in Iulianum, circa medium, significat impossibile videri præceptum illud: *Si quis viderit mulierem ad concupiscendum, &c.* sed continuò corrigit se his verbis: *Sed non ita, inquit, sapere nos sinit: Nam per gratiam Dei adimpletur ab iis, qui non secundum carnem ambulant.* At impossibile est, nisi privilegio singulari, Dei, etiam iustis, & sanctis non habere motus concupiscentie, repugnantes legi mentis, ut notum est ex ipso Apostolo Rom. 7. & 2. ad Corint. 12. igitur motus illi peccata non sunt.

QVINTA ratio. Hæc aduersariorum sententia iniuriam facit CHRISTO, & eius meritis. Nam si concupiscentia est verum peccatum, & semper manet in homine, quantumuis iustificato, cerè sequitur, ut CHRISTVS nos non verè, sed imputatiuè tantum à peccatis redemerit, ac liberauerit, & sit diabolus CHRISTO potentior, cum ille verè potuerit inquinare, iste non potuerit verè mandare. Vnde etiam falsa erunt testimonia illa Scripturatum, Ioan. 8. *Si vos filius liberauerit, verè liberi eritis.* Et ad Rom. 8. *Sicut per vnius inobedientiam peccatores constituti sunt multi, ita per vnius obedientiam iusti constituentur multi.* Nam qui adhuc sunt in peccato, nec verè liberati dici possunt, nec verè sunt iusti constituti per CHRISTI obedientiam, sicut verè, & non imputatiuè tantum iniusti sunt constituti per Adam inobedientiam. Sed de his plura suo loco in disputatione de iustificatione.

SEXTA ratio esse posset, quia sententia aduersariorum se ipsa destruit, cum fieri nequeat, ut qui verè sunt iniqui & peccatores, manente in illis videlicet perpetua legis diuinæ inobedientia, non sint rei diuinæ indignationis & odij. Sed hanc rationem supra c. 7. satis fusè persequuti sumus. His igitur omisissis, ad argumenta aduersariorum diluenda accedamus.

CAPVT X.

Soluuntur argumenta aduersariorum, de prompta ex cap. 6. 7. & 8. ad Rom.

MVLTA sunt argumenta, quæ aduersarij Catholicis obijcere solent. Ut igitur à Scripturæ sacrae testimonijs ordiamur. Primū, ac præcipuū argumentū sumūt Lutherus, Caluinus, Philippus, Kemnitius & alij ex c. 6. 7. & 8. ep. ad Rom. Sed quia sunt in his capitulis multæ sententiæ explicandæ, proponemus seorsim obiectiones, quæ ex his testimonijs colliguntur.

A PRIMA, obiectio. *Nō regnet peccatum in vestro mortali corpore, Rom. 6.* Non ait Apostolus, Non sit peccatum in vestro mortali corpore, sed nō regnet, ut notauit et S. Aug. tract. 41. in Ioan. Igitur semper est in nobis peccatum, licet non semper regnet. Loquitur autem Apostolus de concupiscentia, ut patet ex sequentibus: *Ad obediendum concupiscentiis eius;* concupiscentia igitur semper in nobis est, & semper peccatum est.

RESPONDEO, tum hoc loco, tum in sequenti capite sepius, concupiscentiā appellari peccatū improprie, figurā metonymiā, quod sit causa peccati, si ei obediatur. Sed cōtra, exclamat LUTHERVS in assertionem articuli secundi, non licere ipsis Angelis, nedū hominibus, verba Dei pro arbitrio interpretari, ut quod illa peccatum appellant, nos defectum, & non proprie peccatū esse dicamus. Nā si ita liceat pro arbitrio verba Dei exponere, vbiq; poterimus nomen peccati per defectū interpretari, & dicere adulterium, non esse adulterium, furtum non esse furtum, & de cæteris eodem modo.

At frustra Lutherus ita vociferatur. Nullus. n. est, qui maiori licentia Scripturas peruerterat, quàm ipse faciat. Scripturæ siquidem passim affirmant, peccata per Christū tolli. Isaię quinquagesimo tertio: *Ipsa peccata multorum tulit.* Ioannis primo: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* ad Romanos undecimo: *Cum abstulerit peccata eorū,* & Lutherus tñ in assertionem eiusdem secundi articuli disertis verbis dicit. nullum peccatum tolli, sed tantum remitti, id est, non imputari. Ipse igitur verè facit, quod ne Angelis quidem licet.

Nos autem non negamus, concupiscentiā dici peccatū, ut Apostolus eam vocat, sed negamus dici peccatum proprie; quod nec Apostolus dixit. Et præterea colligimus explicationē nostram euidenter ex Scripturis. Nā Scripturæ testantur vocē peccati esse ambiguā, et nunc accipi pro culpa, nunc pro pena, quod est culpe effectus, nunc et pro causa peccati, nunc deniq; pro sacrificio, quod est peccati expiatio. Deuteronomij 9. *Peccatum vestrum, quod feceratis, id est, vitulum, igne combussi, & in frusta comminuens, in puluerem redegi.* Vbi manifestissimè vitulus dicitur peccatum, quia effectus & causa peccati fuit. Zachariæ ultimo, loquens Deus de plagis Aegipti: *Hoc erit inquit, peccatum Aegypti.* id est, poena peccati. Thren. 4. *Completa est iniquitas tua filia Syon, non addet ultra Dominus, ut transmigret te.* Vbi etiam iniquitas pro poena iniquitatis accipitur. ad Romanos septimo: *Lex peccatum est? absit.* Hic omnium consensu peccatū accipitur pro causa peccati. Quæadmodum paulo infra eadē lex dicitur mors, id est, causa mortis 2. ad Cor. 5. Christus vocatur peccatum, quia sacrificium fuit pro peccato. Ut et Osee 4. dicuntur Sacerdotes comedere peccata populi, quia comedunt oblationes pro expiatione peccati. Itaque certum est ex Scripturis, vocem peccati non semper accipi pro culpa, id est pro peccato proprie dicto.

Rursus ex Scripturis constat, peccata proprie dicta verè tolli in iustificatione, ut ex locis, paulo ante adductis, perspicuum est; nec minus constat ex Scripturis, concupiscentiam in iustificatione nō tolli, cum Apostolus iustificatus, de se dicat ad Rom. 7. *Sentio aliam legem in membris meis, &c.* Igitur ex Scripturis constat, Scripturas, quæ concupiscentiam peccatum appellant, exponendas esse de peccato improprie, id est, de causa vel effectu peccati.

Id ipsum confirmari potest ex eodē loco Apostoli. Si quidē testatur Apostolus hoc peccatū esse in corpore, non in mente. Ait. n. *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore.* Et capite septimo: *Non habitat in me, id est, in carne mea, bonum.* At peccatum proprie dictū, non potest esse in corpore, sed in mente. Peccatum. n. est in iustitia, & ibi solum locum habere potest vera iniustitia, vbi locum habere solet vera iustitia. Quis autem iustitiam veram, proprieque dictam in membris carnis vnquam posuit? Igitur Apostolus, cum dicit, concu-

concupifcentiam effe peccatum, fed habitare in carne, non in mente, aperte fignificauit, eam non proprie, fed figurate effe peccatum. Accedat auctoritas fancti Auguftini, qui (vt citauimus capite octauo) multis in locis fcripfit, concupifcentiam ab Apoftolo appellari peccatum, quia eft effectus, vel cauffa peccati. Quæ et fententia eft Concilij Tridentini felfione quinta, cuius Concilij auctoritas vel fola Catholicis fufficeret.

Porro argumentatio illa Lutheri, fi hoc loco peccatum non accipitur proprie, poffe vbique non accipi proprie; ineptiffima eft, nam ex particulari propofitione non colligitur propofitio vniuerfalis, quamuis contra ex vniuerfali recte colligatur particularis. Quoniam particularis in vniuerfali continetur, nõ contra. Itaque fi quis oftenderet, Peccatum vbique in Scripturis, accipi proprie, rectiffimè colligeret, hoc etiam loco accipi proprie: Sed ex eo, quod in hoc particulari loco certis de cauffis peccatum accipitur improprie, non efficit, vt vbique accipiat improprie.

Sed opportune Kemnitijs in Examine Cõcilij Tridentini felf. 5. pag. 476. Luthero fuppetias ferens dicit, nullum effe meliorem interpretem verborum Pauli, ipfo Paulo. Deinde ex ipfo Paulo probat vocẽ, *peccatum*, accipi debere proprie hoc loco, **PRI MO**, quia Paulus concupifcentiam vocat non bonum. **SECUNDO**, quia vocat malum. **TERTIO**, quia illud malum defcribit priuatiuè, per illud, perficere bonum non inuenio. **QUARTO**, quia idem malũ defcribit pofitiuè per illud, quod odi malũ, illud facio. **QUINTO**, quia dicit, concupifcentiam pugnare cum præcepto, *Non concupifces*. **SEXTO**, quia dicit, illud malum effe crucifigendum, mortificandum, deftruendum. **SEPTIMO**, quia propter hoc malum exclamat, *mifer ego homo*, &c. **RESPONDEO**, concupifcentia, quamuis non fit proprie peccatum, tamen eft corruptio quædam incitans ad malum, & ideo rectè dicitur non bonum & malũ, & malum priuatiuum, & pofitiuum, & crucifigendũ, ac deftruendum. Quomodo autem pugnet cum lege, & miferum faciat, paulo poft explicabitur.

SECUNDA obiectio, ad Romanos feptimo: *Peccatũ non cognoui nifi per legem. Nam concupifcentiam nesciebam, nifi lex diceret, Non concupifces*. Hic Apoftolus aperte concupifcentiam teftatur effe peccatum. Nam primum dicit fe cognouiffe peccatum per legem, & poftea declarat, peccatum illud effe concupifcentiam & legem, per quã illud cognouit, dicit effe præceptũ, Non concupifces. Neque poteft hoc loco accommodari diftinctio de peccato proprie, vel improprie dicto. Nam concupifcentia ideo dicitur effe peccatum, quia eft præuaticatio diuinæ legis. Non concupifces.

RESPONDEO, peccatum hoc loco proprie accipi, id eft, pro vera legis præuaticatione: fed concupifcentia nõ accipi pro fomite, fed pãctu voluntario concupifcendi, qui prohibitus eft lege, Non concupifces. Id ita effe perfpicuum eft, **TVM** ex contextu Apoftoli, qui cum dixiffet, legem non effe peccatum, id eft, cauffam peccati, fed effe cauffam cognitionis peccati; probauit ex eo, quod non cognofcebant homines actus interiores, vt defiderium vxoris, vel rei alienæ effe peccata, nifi lex dixiffet, Non concupifces. **TVM** etiam ex loco illo Euangelij Matthæi 5. *Dictum eft antiquis: Non mæchaberis, ego autẽ dico vobis, quia omnis, qui viderit mulierem ad concupifcendum eam, iam mæchatus eft eam in corde fuo*. Dominus enim hæc dixit contra peruerfas Pharifæorum opiniones, qui adhuc docebant, flagitia interna non effe peccata. Quod etiam patet ex Iofeph libro duodecimo, antiquitatum, ca. 13. qui fcribit motum internum non effe peccatum, nifi exterius fe prodatur. Item ex David Kimhi in Pfal. 66. verf. 17. vbi fic exponit illud: *Iniquitatem fi afpexit in corde meo, nõ audiet Dominus*, id eft, non imputabit ad peccatum defiderium iniuftum, fi tantum fi in corde.

Itaque Dominus ignorantiam illam, quæ regnauc-

A rat ante legem, & rurfus per Pharifæos inducta fuerat, deftruere voluit, cum ait: *Omnis qui viderit mulierem ad concupifcendum, &c.* & non fine cauffa addidit, *in corde fuo*, quia nõ concupifcentia carnis, fed cordis, id eft, voluntaria prohibita eft lege, Non concupifces. De eadem ignorantia loquitur Apoftolus, cum ait: *Concupifcentiam nesciebam, nifi lex diceret, Nõ concupifces*. Itaque hoc B. Pauli teftimonium cũ de peccato actuali intelligatur nihil iuuat cauffam aduerfariorum.

Vnum obijci poffet contra noftam hanc folutionẽ, quod videlicet admittamus in eodem capite frequentes æquiuocationes in voce, peccati. Sed hoc non eft vitium, fed ornamentum, cum æquiuocatio non obfcurat fententiam. Et certè cogit nos euidentia rei, vt fic exponamus. Nam cum Apoftolus dicit: *Quid ergo dicemus, lex peccatum eſt iabſit. Sed peccatum non cognoui nifi per legem*. Et mox: *Peccatum per mandatum operatum eſt in me omnem concupifcentiam*. Dubitari non poteft, quin **PRI MO** loco peccatũ accipiat pro cauffa peccati, alioqui ineptè quæreretur, an lex peccatum effiet; **SECUNDO** loco pro peccato proprie dicto, quod repugnat legi; **TERTIO** loco pro fomite, qui operatur omnem concupifcentiam. Vbi videtur Apoftolus explicare, cur fomitem appellauerit peccatum, quia videlicet efficit peccatum, cum operetur in nobis concupifcentiam, eamq; voluntariam abſtrahendo & illicitendo, vt B. Iacobus in epiftola fua fcribit.

TERTIA obiectio: *Scio .n. quia lex ſpiritualis eſt, ego, autem carnalis ſum, venundatus ſub peccato*, Roman. 7. Hoc loco B. Paulus fatetur fe nõ feruare legem, quia illa ſpiritualis eſt, ipſe verò carnalis & non loquitur de lege prohibente actiones voluntarias; hanc enim legem Apoftolus feruare ſe dicit, cum ait: *Quod odi facio, & mente ſeruio legi Dei*. Igitur loquitur de lege prohibente concupiſciẽtiã ipſam nobis inſitam ex peccato Adæ; ac per hoc concupifcentia illa repugnat legi, & verè proprieque peccatum eſt.

RESPONDEO, DV AS effe huius loci expofitiones, & ſecundum vtramque rectè argumentum ſolui poffe. **PRIOR** expofitio eſt Chryfoſtomi, Theophylacti, Ambroſij, & aliorum in hunc locum, & Auguſtini lib. 1. ad Simplicianum, q. 1. qui exiſtimant Apoftolum non loqui de ſe, ſuiq; ſimilibus, iuſtis; ſed induiſſe perſonã hominum impiorum, qui non ſolum fomitem habet, ſed etiam ab ipſo fomite vincuntur, & pertrahuntur in varia flagitia; qui rectè dicuntur venundati ſub peccato, quia nondum redempti ſunt per applicationem ſanguinis Chriſti, quæ fit per fidem & Sacramenta. Et ſecundum hanc expofitionem argumentum aduerſariorum nullas vires habet. Quod verò dicit Apoftolus: *Quod odi facio, & mente ſeruio legi Dei*, quæ videntur non conuenire hominibus nondum iuſtificatis; intelligenda ſunt de lumine rationis, & quodam appetitu boni, qui ſaltem in genere nulli homini deef. Nam etiam perditiffimi quique norunt, malum effe furtum homicidium, adulterium, & in alijs hæc ipſa ſcelera deſtantur: *V ideo*, inquit ille, *meliora, probòque; deteriora ſequor*.

POSTERIOR expofitio eſt S. Auguſtini in omnibus ferè libris contra Pelagianos, qui etiam illam priori præfert lib. 2. Retractat. cap. 1. & de prædeſtinatione Sanctorum, cap. 4. Item Primafij, Anſelmi, Thomæ, & aliorum in hunc locum. Quæ expofitio poſterior nobis etiam magis probatur, præſertim quia B. Paulus ex ijs, quæ dixerat in 7. cap. *Condeſcitor legi Dei ſecundum interiorem hominem*, & non ego operor illud, & mente ſeruio legi Dei, & ſimilibus, deducit illam conclufionẽ initio cap. 8. *Nihil ergo damnationis eſt his, qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui nõ ſecũdum carnem ambulant, &c.* Quæ conclufio manifeſtè indicat, Apoftolum in cap. 7. de ſe, & cæteris per Chriſtum renatis effe loquutũ. Secundum hanc expofitionem dicendum eſt, B. Paulum non velle ſignificare, legem ſpiritualem, non ſeruari à

uari à iustificatis, quatenus opus est ad vitandum peccatum, sed non seruari quantum ad quandam perfectionem, quæ est finis præcepti, ac propterea propriè non est in præcepto.

Sciendum est enim in præceptis interdum significari solum media ad aliquem finem, vt cum dicitur, pugna contra hostes, fac medicinam ægrotis. Hæc enim sunt media, illud ad victoriam, istud ad sanitatem. Interdum autem significari simul finem & media, vt si quis dicat, vince hostes, sana ægrotum. Hic enim non solum imperantur pugna & curatio, quæ sunt media, sed etiam indicatur finis, victoria & sanitas. Cæterum obligatio præcepti propriè in medijs, quæ imperantur consistit, non in fine: & præuaricator est, qui media negligit, non qui finem non assequitur. Neque enim peccat, cui dicitur, vince hostes, si non vincat, modò viriliter pugnet; neque is peccat, cui dictum est, sana ægrotum, etiamsi sanare non possit, modò curet appositè ad sanandum. Finis enim in præcepto indicari potest, propriè imperari non potest.

Præceptum igitur, *Non concupisces*, eius generis est, vt simul media, & finem comprehendat. Media sunt resistere concupiscentijs, eisque nunquam assentiri, nunquam cedere: atque hæc ita obligant, vt qui non fecerit, continuò reus existat: finis est funditus concupiscentias extirpare, atque id efficere, vt nullus in carne motus oriatur contra rationem. Hunc autem finem lex proponit, vt intelligamus, quo sit nobis Deo iuuante tendendum, non vt rei simus, si id non faciamus, quod facere in nostra potestate non est, & quod ad felicitatē futuræ uitæ, non ad obligationē præsentis pertinet.

Sic. n. S. Augustinus docet in epist. 200. ad Afellicū: *Hoc, inquit, lex posuit dicendo, Non concupisces, non quod hic valeamus, sed ad quod proficiendo tendamus.* Et lib. 1. de nuptijs & concupiscentia, cap. 29. *Multum, inquit, boni facit, qui facit quod scriptum est, post concupiscentias tuas non eas, sed non perficit, quia non implet quod scriptum est, Non concupisces. Ad hoc ergo dixit lex, Non concupisces, vt nos in hoc morbo iacere intelligentes, medicinā gratiæ quæreremus, & in eo præcepto sciremus, & quā debeamus in hac mortalitate conari, & quo possit à nobis illa beatissima immortalitate perueniri.*

Ait igitur beatus Paulus: *Scimus quia lex spiritualis est.* Quia videlicet spirituales homines facit, & spirituales omnino requirit, vt perfectè, etiam quoad finem obseruetur. *Ego autem carnalis sum.* Quia nondum spirituale corpus habeo (inquit Augustinus lib. 1. contra duas epistolas Pelagianorum cap. 10.) nō enim carnalem se vocat Apostolus, quod secundum carnem ambulet; nam id paulo infra apertè negat; sed quod nō sit totus spiritualis, qualis post resurrectionem erit. Neque enim absurdum est, vt sit in illa vita etiam caro spiritualis, si potui esse in hac vita in his, qui adhuc carnalia sapiunt, etiam spiritus ipse carnalis. *Venundatus sub peccato*, non quia Christi sanguine redemptus non sim, sed quia (vt ad Romanos 8. idem Apostolus dicit: *Et nos primitias spiritus habentes intra nos ingemiscimus adoptionem expectantes, redemptionem corporis nostri.*) Itaque venundatus erat Apostolus cum ceteris in præuaricatione primi peccati, & quoniam redemptus erat quoad animam primitias spiritus habens, expectabat autem redemptionem corporis sui, ideo concupiscentias sentiebat, sed non consentiebat, & propterea adiungit: *Quod enim operor non intelligo*, id est, non scio, non approbo, vel prius id fit, quam ratio in consilium auocetur, & ideo me ignorante, & non contentiente fit: *Non enim quod volo bonum, hoc ago, sed quod odi malum, illud facio. Vbi facere se dixit* (inquit Augustinus loco citato) *non affectu consentiendi & implendi, sed ipso motu concupiscendi.*

Quare B. Apostolus legem spirituales, Non concupisces, non omnino perficiebat, qua parte adhuc carnalis erat: nec tamen peccabat, quia lex non obligat

A ad non sentiendum carnis motus, sed ad non consentiendum eis, vt supra diximus, cum hoc sit medium, illud finis. Atque hæc dicta sunt ad mentem S. Augustini, qui præcepto, *Non concupisces*, intelligit prohiberi aliquo modo motus omnes concupiscentiæ, etiam in voluntarios: assensum verò his motibus prohiberi docet illo alio præcepto: *Post concupiscentias tuas non eas*, Eccles. 18.

Cæterum probabile etiam est, quod alij docent, præcepto, *Non concupisces*, non prohiberi villo modo motus inuoluntarios, sed assensum tantum, & hoc præcepto contineri solum media, non autem finem. Quod probatur PRIMO, quoniam ab Appstolo hæc vocatur lex mentis, Rom. 7. Quia non carnis, sed menti data est. SECUNDO, quia hoc præceptum habetur in Exodus, cap. 20. in Deuteronomio cap. 5. & Matth. 5. cum alijs, præceptis Decalogi, *Non occides, Non me habebis*, & cæteris, quæ intelliguntur omnia de actionibus liberis, planeque voluntarijs. Porro illud, *Post concupiscentias tuas non eas*, intelligi commodè potest de opere externo, quo concupiscentiæ sentiuntur. Vnde mox sequitur. *Si enim præstiteris animæ tuæ concupiscentias suas, faciet te in gaudium inimicis tuis.* Iuxta hanc expositionem præcepti, Non concupisces, dicendum est, Apostolum, cum ait: *Lex spiritualis est, ego autem carnalis sum*, non significare, non perfici legē à se, sed causam peccati non esse legem, quæ spiritualis est; sed carnis nostræ corruptionem, quæ pullulat praua desideria, etiam reluctante ratione. Dixerat enim paulo ante: *Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum, quod ergo bonum est, mihi factum est mors? absit, sed peccatum, vt appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem, vt fiat supra modum peccans peccatum per mandatum.* Et continuò, vt hoc probaret, adiunxit: *Scimus enim quod lex spiritualis est, ego autem carnalis sum, &c.* Hoc est, lex non potuit mihi mortem operari, quia spiritualis est: sed radix peccati in me est, qui adhuc carnalis sum, venundatus sub peccato, quoad corpus. Vnde etiam me ignorante, vel inuito oriuntur in carne mea motus concupiscentiæ, qui allicere conantur ad assensum. Ex his obiectiones reliquæ facili negotio diluentur.

QUARTA obiectio Roman. 7. *Si quod nolo, facio, cōsentio legi, quia bona est.* Si mens Pauli sentiebat legem, certè idem volebant lex Domini, & mens Pauli, sed mens Pauli nolebat sentire motus concupiscentiæ (vt patet) quia inuitus eos sentiebat, igitur ex lege Domini nolebat eos motus existere, igitur motus illi, quauis inuoluntarij, repugnabant legi, ac proinde peccatum erant. Vnde S. Augustinus serm. 5. de verbis Apostoli: *Quid, inquit, dicis o lex? Non concupisces, & ego nolo concupiscere, non implet legem infirmitas mea, sed legem laudat voluntas mea.*

RESPONDEO, si præceptum, Non concupisces, extendamus cum Augustino ad motus inuoluntarios, fateamur eos motus repugnare legi, sed negamus esse peccata; quia repugnant legi vt indicanti finem, non vt imperanti media, vt supra explicatum est. Si autem præceptum illud restringamus ad motus tantum voluntarios, respondemus ad argumentum, consensum Pauli cum lege, nō consistere in eo quod rem eandē velint, aut nolint Paulus & lex; sed qd Paulus velit, aut nolit id quod lex iubet eum velle, aut nolle. Itaque cōsensum Pauli cum lege in eo positum esse, quod lex iubet eum resistere concupiscentiæ, & Paulus velit concupiscentiæ resistere, ac resistat.

Quare sensus verborum Pauli hic erit, si quod nolo, facio; consentio legi, quia bona est; hoc est, si inuitus concupisco, non repugno legi, sed ei consentio; ipsa enim vult, vt ego nolim concupiscere, & ego nolo concupiscere, & cum concupisco, id fit præter, & contra voluntatem meam. Posset etiam facilius dici, legem nolle concupiscentiam, vt obiectum; & similiter men-

tem Pauli nolle eandem, fimiliter, vt obiectum. Quem admodum fi quis hominem cafu, atque omnino præter intentionem occideret, is verè dicere poffet, Quod nolui, feci; & ideo confentio legi, quæ ait, *Non occides*, quia bona eft, nec tamen ex his verbis colligi deberet præceptum, *Non occides*, extendi ad homicidium omnino inuoluntariū, & reum effe, qui præter intentionem occiderit. Cædes enim inuoluntaria non eft contra legem, nifi materialiter.

QVINTA obiectio, Rom. 7. *Inuenio igitur legem, volenti mihi facere bonum, quoniam malum mihi adiacet*. Ex hoc loco ducit argumentum Calvinus. Videtur. n. Apostolus dicere, velle fe legē feruare, & ita bonum facere, fed non poffe, propter malum adiacens, id eft, concupifcentiam repugnantem legi.

RESPONDEO, locus hic fine dubio ita obfcurus eft, vt multi interpretes exiftent aliquid deefle, & alius alio modo defectum refarcire ftudeat. Sed B. Auguftinus libro 1. contra duas epiftolas Pelagianorum, c. 10. fatis commodum fenfum indicauit, & in quo nihil ſub intelligi debeat. Vult enim illud, *bonum*, coniungi cū, *lege*, non cum verbo, *facere*; vt hic fit fenfus, Inuenio igitur legē bonum quoddam effe mihi volenti facere, id eft, volenti bene operari, & ſecundum legem viuere: ideo autem legem inuenio effe quoddam bonum, quoniam malum concupifcentiæ adiacet mihi. Dum enim ab vna parte malum adiacēs incitat ad peccatū; ab altera lex Domini bona retrahit à peccato. Itaque non poteft ex hoc loco effici, non poffe legem feruari, aut concupifcentiam inuoluntariam effe peccatum.

SEXTA obiectio: *Videō aliā legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati*, Rom. 7. Hoc loco videmus concupifcentiā repugnare legi, & captiuare, id eft, feruiri peccati facere, ac per hoc fine dubio effe peccatum.

RESPONDEO, non omne quod repugnat legi peccatum eft, quamuis omne peccatum legi repugnet. Peccatum enim repugnat legi priuatiuè, quia eft actio recedens à ſua regula, cum poffet, & deberet cum ſua regula congruere. Multa verò legibus repugnare, quæ peccata non ſunt, extra controuerſiam eft. Repugnat enim legi homo, qui peccat, & tamen homo non eft peccatum propriè, niſi cum Illyrico delirare velimus. Item repugnat legi iuſta lex iniuſta, interdum et lex vnus Principis legi alterius contraria eft, cum tamē neutra videatur iniuſta. Poteſt quoque lex iniuſta legi item iniuſtæ repugnare. Nec tamen lex peccatum propriè dici poteſt, ſicut nec virtus.

Iam igitur concupifcentiā repugnat legi mentis, nō vt actio recedens à regula cum poffet, & deberet regulæ congruere; ſed repugnat vt lex contraria impellens ad malum; quomodo etiam legi repugnat diabolus, & quicquid incitat ad legis tranſgreſſionem. Itaque hoc ipſo, quod Apoſtolus concupifcentiam vocat legem membrorum, ſignificat eam non eſſe propriè peccatū.

Appoſitè autem legis nōmine concupifcentia appellata eſt, quia lex nihil eſt aliud, niſi regula actionum. Et quemadmodum lex mentis eſt regula bonæ actionis, quam ſi ſequaris, bene ages; ita concupifcentia regula eſt peccandi, quam ſi ſequaris, omnino peccabis. Illud autem, *captiuantem me in lege peccati*, rectè exponit S. Auguſtinus lib. 1. de nuptijs & concupifcentia, ca. 30. vbi docet, concupifcentiā dici captiuitatem, id eſt, captiuare conantem; vel captiuantem ſecundum carnem, non ſecundum mentem; vt ſupra dictum eſt de illis vocibus, ego autem carnalis, venundatus ſub peccato.

SEPTIMA obiectio, Roman. 7. *Infelix ego homo, quiſ me liberabit de corpore mortis huius*? Hoc etiam eſt Caluini argumentum, colligit, concupifcentiam eſſe peccatum, quia miſeros facit homines.

RESPONDEO, Infelicitas & miſeria in Scripturis vt plurimum pœnæ potius tribuitur, quam culpæ, vt Proverb. 14. *Miſeros facit populos peccatum*. Et Pſal. 11.

Propter miſeriam inopum, & gemitum pauperum, nunc exurgam dicit Dominus. KEMNITIVS (vt in 1. obiectio- ne diximus) ex hoc loco probabat, concupifcentiam eſſe peccatum propriè dictum; & rationem reddit, quia Paulus hoc dicens agnoſcit, malum illud eſſe per ſe dignum morte æterna. Sed ineptiſſima ratio eſt, cū Apoſtolus de corpore mortali, & paſſionibus obnoxio liberari cupiat, de morte verò æterna ne verbum quidem dicat. Nam quod in ſequenti capite additur: *Nihil ergo damnationis, &c.* ibidē explicatur, cur dictum ſit, nimirum, quia renati nō ſecundum carnem ambulāt; non autem quia concupifcentia quamuis peccatum, non imputetur.

OCTAVA obiectio, Rom. 7. *Velle adiacet mihi, perficere aut bonū non inuenio*. At qui non perficit bonū, ſine dubio peccat. Et hoc argumentum CALVINI eſt.

RESPONDEO, vt quis peccet non faciendū aliquid, requirit, vt debeat, & poſſit illud facere. Nam ſi quis debeat, & non poſſit, miſer eſt, non peccator: ſi poſſit & non debeat, minus bonus eſt, non tamen malus. Id autem de quo agimus, id eſt, carne non concupiſcere, non eſt in noſtra poteſtate, & ideo velle adiacet nobis, perficere bonum nunquam concupiſcendi non inuenimus. Et ideo concludit Apoſtolus, *Infelix ego homo, &c.* Hinc S. Auguſtinus li. 1. contra duas epiftolas Pelagianorum, cap. 10. *Hoc eſt, inquit, perficere bonum, vt nec concupiſcat homo*.

NONA obiectio, Rom. 8. *Sapientia carnis inimica eſt Deo*. Vel, vt clarius habent Græci textus, *ὁ νόμος τῆς σαρκὸς ἐχθρὸς εἰς θεόν*, inimicitia eſt in Deū, legi enim Dei non eſt ſubiecta. Hunc locum paſſim adferunt aduerſarij, vt probent concupifcentiam eſſe malum totius hominis, & inimicitiam aduerſus Deum, & repugnantia contra legem eius, ac proinde propriè, veriſſimeque peccatum.

RESPONDEO, Prudentia, ſiue ſapientia, ſiue ſenſus carnis (nam his omnibus, vocibus ad rem eandem ſignificandam vitur Paulus) verè proprieque peccatū eſt, ſed actuale, non originale. Non enim vocat Apoſtolus prudentiam carnis illud malum, quod cap. 7. dixit eſſe in carne, ſiue in membris. Nam illud malum in ſe quoque, & in alijs ſanctis hominibus agnoſcit Apoſtolus; prudentiam verò carnis non ponit niſi in peccatoribus, qui terrena ſapiunt, & ſecundum carnem ambulant. Sic enim loquitur: *Nō ſecundū carnē ambulamus, ſed ſecundū ſpiritū. Qui. n. ſecundū carnē ſunt, quæ carnis ſunt ſapiunt; qui verò ſecundū ſpiritum ſunt, quæ ſpiritus ſunt ſentiunt.* Nam prudentia carnis mors eſt, prudentia aut ſpiritus vita & pax; quoniā ſapientia carnis inimica eſt Deo. Legi. n. Dei non eſt ſubiecta; nec. n. pōt. Qui autē in carne ſunt, Deo placere nō poſſūt. Vos autē in carne nō eſtis, ſed in ſpiritu; ſi tamē ſpiritus Dei habitat in vobis.

Prudentia igitur carnis eſt cura, & ſollicitudo quædam nimia prouidendi, quæ carni ſunt commoda, vtilia, ſitauia, neglecta cura, & ſollicitudine eorum, quæ ad ſpiritū pertinent. Talis autem ſenſus, ſiue affectus (videtur enim verbum *φρονέω*, vnde eſt vocabulum *φρόνημα*, apud Apoſtolum magis ad effectum, quam ad cognitionem pertinere) inimicus eſt Deo, quia non cōgruit cum eius lege, neque congruere poteſt, dum talis eſt. Neq; enim fieri poteſt, vt iniquitas cum æquitate concordet, quamuis fieri poſſit, vt homo gratia Dei ad iuuante, deponat prudentiam illam carnis, & ea, quæ ſpiritus ſunt, guſtare, & procurare incipiat. Hinc apparet aduerſariorum temeritas, qui omnia confundunt, & miſcent, & argumenta petunt ex his locis, qui nihi ad rem faciunt.

CAPVT XI.

Soluantur obiectiões ex alijs Scripturæ locis depromptæ.

CONSTITVI loca omnia breuiter explicare, quæ proferunt aduerſarij ad probandum concupiſcentiam

tiam ex natura fua effe peccatum. Igitur præter loca illa ex epifto. ad Romanos. quæ funt à nobis fupiore capite explicata, hæc etiam addunt.

PRIMUM proferunt KEMNITIVS, & alij testimonium ex Genefi c. 6. & 8. vbi dicitur: *Cuncta cogitatio cordis humani intenta ad malum omni tempore.* Hebraicè autem dicitur, *in finem figmentum cordis humani totum, et femper effe malum.* RESPONDEO, locus ille Genefeos fimilis videtur ei loco, quem proximè explicuimus ex c. 8. ad Rom. describit enim Moſes ingenium illorum, qui vivebant tempore Noë, ac dicit omnes illos fecundum carnem ambulaffe, & quæ carnis funt tantum cogitare, & ſapere conſueviſſe. Itaque dicitur figmentum cordis, ſive (vt habetur c. 6.) figmentum cogitationum cordis totum, & ſemper malum, quia nihil ferè homines illi cogitabant, niſi quod ad voluptatem, vel utilitatem carnis pertineret.

Sed hoc peccatum erat actuale, non originale, niſi fortè, vt Latini codices habent, admittant aduerſarij cogitationem cordis hominum illorum, non tam fuiſſe actu malam, quam pronam ad malum. Illam enim pronitatem ad malum concedimus effe vulnus ex peccato originali relictum, ſed negamus effe propriè peccatum, niſi in actum voluntarium prodeat. Tum verò peccatum quidem effe, ſed actuale, non originale, vt ſæpe iam diximus & probauimus.

SECUNDUM, ex Pl. 18. *Delicta quis intelligit?* & Plal. 50. *Cor mundum crea in me Deus.* Hæc duo loca producit LVTHERVVS in aſſert. 2. articuli, vt probet homines etiam iuſtificatos ſemper habere delicta, & cor immundum. Quod non poteſt effe niſi ratione concupiſcentiæ, quæ remanet in iuſtificatis uſque ad mortem. RESPONDEO, hæc loca non pertinent villo modo ad peccatum originale, neque ad concupiſcentiam, quæ remanet poſt iuſtificationem, tum quia in iuſtificatione peccata omnia remittuntur, tum quia concupiſcentia non eſt res occulta, aut obſcura, vt dicendum ſit, Delicta qui intelligit? tum denique quia non opus eſt orare pro concupiſcentia, aut eius motibus inuoluntarijs expiandis, vt S. Auguſtinus docet in epifto. 200. ſupra citata.

Loquitur igitur Dauid de peccatis actualibus, ſive venialibus. quib. raro caremus, ſive mortalibus. occultis, & de quib. non omnino certi ſumus, an ſint nobis remiſſa. Itaq; Dauid, quis iuſtificatū ſe effe ſperaret, rectè tñ dicebat: *Delicta qs intelligit? ab occultis munda me Deus.* Et: *Cor mundum crea in me Deus.* Petebat enim mundari cor ſuum à maculis quotidianis, vel etiam à grauioribus. ſi fortè eſſet ijs quoq; ignoratè inquinatus.

TERTIUM ex Hierem. 17. *Prauum eſt cor hominis.* At cordis prauitatem quis neget, inquit Cōfeſſio Saxonica, verè effe peccatum? RESPONDEO, prauum cor apud Hieremiam non eſt cor malum, ſive, inquinatū peccatis, ſed callidum, ac difficile, vt penetraretur. Nam vox Hebræa eſt *apy* non *vy* vnde etiam ſeptuaginta verterunt *βαδεία καρδιά* cor profundum. Et conſonat vocabulum ſequens & inſcrutabile. Sed etiam ſi intelligamus, cor hominis malum appellari; id ita accipiendum erit, quaſi dictum ſit, pronum ex natura corrupta ad malum. Pronitas autem non eſt propriè peccatum, vt ſæpe diximus. Denique loquitur Propheta de impijs, quorum cor prauum, & immundum effe non negamus, cum eſt contrario de iuſtis dicatur, Matth. 5. *Beati mundo corde.* Et 1. Tim. 1. *Finis præcepti charitas de corde puro, &c.* Et Act. 15. *Fide purificans corda eorum.*

QUARTUM ex Matth. 6. *Sola enim oratio dominica* (inquit Lutherus in aſſertione artic. 2.) *omnes concludit ſub peccato, Nam qui orat vt fiat voluntas Dei, fatetur ſe non ficere voluntatem Dei; qui petit, vt ſanctificetur nomē Dei, agnoſcit ſe polluere nomen Dei; qui cupit, vt adueniat regnum Dei, intelligit ſe ſub regno eſſe diaboli.* RESPONDEO, Inaniſſima eſt obſectio. Nā (vt S. Cyprianus rectè exponit in ſermone de oratione Dominica)

A ſanctificari petimus nomen Dei in nobis, vt per baptiſmum ſanctificati ſumus, in eo quod effe capimus, perſeueremus. Cupimus vt adueniat regnum Dei, quod poſt reſurrectionem & iudicium expectamus, vt qui in præſenti vita Chriſto compatimur, in futura cum illo regnemus. Oramus, vt fiat voluntas Dei in terra, ſicut ſit in cælo, vt infideles, qui terreni adhuc ſunt, per fidem voluntatem Dei faciāt, ſicut eam faciunt fideles, qui cœleſtes per eandem fidem iam effe cœperunt.

Denique oratio Dominica uſque adeo non conuincit, in nobis perpetuo hæcere originale peccatum, vt Lutherus ſomniat; & vt Chriſtus, qui ſine controuerſia nullum omnino peccatum habuit, orauerit, vt fieret voluntas Dei. Matth. 26. & Auguſtinus dicat in epifto. 200. & alibi nobis orationem illam Dominicam: *Dimitte nobis debita noſtra*, non fore neceſſariam, ſi nullum aliud haberemus niſi originale peccatum.

QVINTUM ex Matth. 13. & Luc. 10. vbi duabus parabolis (inquit LVTHERVVS loco citato) *oſtendit Dominus non continuò hominem liberari ab omni peccato, ſed paulatim, ac p hoc ſemper remanere aliquid peccati purgandum.* PRIOR parabola eſt de fermento miſo in ſacta tria, quæ paulatim fermentata ſunt. POSTERIOR eſt de Samaritano, qui hominem à latronibus vulneratum duxit in ſtabulum, & plagas eius non in momen-
to curauit, ſed paulatim curari voluit.

RESPONDEO, parabole iſtæ nihil iuuant cauſam Lutheri. Nam vt S. Auguſtinus rectè docet lib. 14. de Trinit. c. 17. & alibi, cum Scripturæ ſignificant, hominem paulatim curari, & proficere, non loquuntur de remiſſione peccatorū, ſed de curatione languoris ex peccato relictī. Sicut enim aliud eſt telum de corpore eruere aliud vulnus per telum inſiſtum ſanare: ſic etiam ALIVD eſt peccatum tollere, quod ſit in baptiſmo, ALIVD vulnus ex peccato factum, id eſt, concupiſcentiam omnino ſanare, quod ſit paulatim dum imus de virtute in virtutem. Sed Lutherus cauſam de effectu id eſt, peccatum originis cum vulneribus ex eo natis confundit.

SEXTVM ducit Lutherus ex cap. 15. Ioannis vbi dicit, diſcipulos effe purgandos, quos tamen ca. 13. dixerat effe mūdōs. Hinc enim ſequitur, poſt iuſtificationē adhuc remanere peccata. RESPONDEO, purgatio in hominibus iuſtificatis neceſſaria quidem eſt, ſed propter peccata actualia, ac præſertim venialia, quæ quoti die ſubrepunt, non propter originale, quod perfectè remittitur in baptiſmo. Vide Auguſtinum tract. 80. in Ioannem.

SEPTIMUM ſumit ex illo ad Galat. 5. *Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum.* SED iam ſupra reſponſum eſt, concupiſcentiam iſtam non effe propriè peccatum, dum ei ſpiritus relucetatur, quia non eſt, niſi in carne, quæ ſedes peccati eſſe non poteſt. Verum enim peccatum non in carne, ſed in mente quæri debet.

OCTAVVM ex illo ad Ephel. 4. *Renouamini ſpiritu mētis ueſtre.* Non iuberet Apoſtolus iam renatis (vt obijciunt LVTHERVVS & CALVINVS) vt renouarentur, niſi in eis vetuſtas aliqua ſuper-eſſet. Vetuſtas autem peccatum eſt ex primo homine contractum ſicut nouitas gratia eſt ſecundi hominis largitate donata. RESPONDEO, vetuſtas in Scripturis DVOBVS modis accipitur. PRIMO, pro peccato originis. SECUNDO, pro malis ex peccato relictis. Et ideo poteſt dici homo & perfectè renouatus per laticrum regenerationis & renouationis Spiritus ſancti, vt dicitur ad Tit. 3. & tamen egere renouatione, & renouari de die in diem.

Hinc S. Auguſtinus lib. 6. in Iulianum, cap. 5. *Exponens, inquit, uerba mea non ſecundum meum ſenſum, ſed ſecundum dolum tuum, dixiſſe me affirmas, quod gratia non perfectè hominem nouum faciat. Non hoc dico, at-
tende quod dico. Gratia perfectè hominem nouum facit. Et mox: Nunc etiam perfectè inno-
uat hominem, quā-
attinco*

attinet ad liberationem ab omnibus omnino peccatis, non quantum ad liberationem ab omnib. malis. ADDE quod vetuftas, & nouitas dicuntur etiam in Scripturis de peccatis actualibus, & malis habitibus inde contrariis; & liberatione ab iisdem. Sic enim accipienda videtur quæ dicit Apostolus ad Coloff. 3. *Exvolantes vos veterem hominem cum actibus suis, & inducentes nouum, &c.* Et ad Ephes. 4. *Deponite vos secundum pristinam conuerfationem veterem hominem.* Item: *Deponentes mendacium loquimini veritatem, &c.*

NONVM ex illo Col. 3. *Mortificate mēbra veftra, quæ funt fuper terram, fornicationem, immunditiam, &c.* Colli- git hinc LVTHERVVS, iustificatos adhuc habere mēbra ifta veteris Adami, quæ B. Paulus peccata effe dicit. RESPONDEO, per membra, quæ fuper terram funt, intelligitur concupifcentia, quæ lex membrorum dicitur Rom. 7. eadem autem membra vocantur fornicatio, inuidia, &c. quia cauffa iftorum omnium effe concupifcentia, dum ei præbetur affenfus. Iubentur autem iuftificati mortificare hæc fua membra, ne fortè illiciendo ad confenfum trahāt. Quod effe idem cum eo quod dicitur ad Rom. 6. *Non regnet peccatum in veftro mortali corpore ad obediendum concupifcentiæ eius.* Iuftificatos autem non habere iam illa peccata, quæ parit concupifcentia, cū illi obeditur, docet idē. Apostolus ibidē fubiungens, in quibus & vos ambulafitis aliquando.

DECIMUM fumat idem LVTHERVVS ex illo Heb. 12. *Deponentes omne pondus, & circumftans nos peccatum.* RESPONDEO, non vocat Apostolus (vt Lutherus credidit) circumftans peccatum concupifcentiam penitus inhærentem. Nam cum ea deponi non poffit, frustra hortaretur ad eam deponendam. Et præterea B. Paulus per circumftans peccatum intelligit fine dubio aliquid extrinsecum, vt omnes ferè expofitores docent. Concupifcentia autem non effe quid extrinsecum, fed res maximè interna. Ex quibus etiam refellitur expofitio Bezzæ in annotat. ad hunc locum. Vbi per circumftans peccatum intelligit naturæ prauitatem.

Igitur Apostolus ducit metaphoram ab ijs, qui currunt, vel decerant in ftadio, quib. duo præcipuè funt cauenda, vt non, grauentur aliquo onere, & vt nō impediantur in certamine, vel curfu ab aliquo obftaculo: *Deponentes, inquit, omne pondus, & circumftans nos peccatum, curramus ad propositum nobis certamen, &c.* Et quidem per pondus intelligunt expofitores curas inanes rerum temporalium; per circumftans peccatum intelligūt occafiones, & pericula peccati, fiue ipfa peccata, quæ nobis vndique infidiantur. Vox enim Græca *υποβιβας* fignificat id, quod facillè circumdat, & obfidet, qualia funt quæ nobis per fenfus corporis vndique ingeruntur, a quib. facillimè capimur, nifi diligentiffimè caueamus.

Opponit autem B. Paulus eleganter circumftans peccatum circumpositæ nubi Sanctorum exemplorum; dixerat. n. *Habentes igitur tantā circumpositam* (Græcè *πρὸς ὅλην τὴν νύκτα*) *nubem testium, deponentes omne pondus, &c.* fignificare volens ita nos vndique circumdari exemplis sanctorum Patrum, ficut circumdamur periculis, & occafionibus peccandi, vt ad exempla illa afpicientes difcutere poffimus omnia iacula aduerfarij. Ex quo intelligimus verum effe quod fuprà diximus, per circumftans peccatum non poffe intelligi concupifcentiam nobis infitam, fed extrinsecas tentationes; ficut extrinsecas funt exempla Sanctorum, quæ circumftanti peccato Paulus opponit.

VNDECIMUM fumat idem LVTHERVVS in assertione art. 3. ex illo Iacobi 1. *Vt fimus initium aliquid creaturæ eius.* Pilofophatur enim Lutherus, nos dici initiū, quia imperfectè iuftificamur, & femp aliqua ex parte peccatū in nobis remanet, ac fi dictū effet, inchoatio quæ dā fumus, non cōplementum, partim iufti partim peccatores. RESPONDEO, vox Græca apud Iacobū *ἀρχή* omnium confenfu non opponitur complemento, fed

A primarium, & præcipuum fignificat. Quare multi vertunt, etiam ex aduerfarijs, vt *simus primitia creaturæ.*

Vult igitur B. Iacobus sanctos, & electos effe primitias, id effe, partem perfectiffimam creaturæ. Alioquin fi Lutheri fententia vera effet, Chriftus ipfe non perfectè, fed inchoatè tantum refurrexiffet. Nam 1. Cor. 15. vbi legimus: *Chriftus refurrexit primitia dormientium.* Et rursus: *Omnes uiuificabuntur, unusquisque in fuo ordine.* Primitia Chriftus, deinde ij qui funt Chrifti, in vtroque loco noīe primitiarum in Græco habetur, *ἀρχή*, quo vocabulo (vt diximus) vtitur Iacobus cum ait: *Vt fimus initium aliquid creaturæ eius.*

DVODECIMVM fumat idem LVTHERVVS ex illo 1. Ioā. 1. *Si dixerimus quia peccatum non habemus.* Vbi notat, non effe dictum, habuimus, fed habemus. Nullum effe autem peccatum femp in nobis manens, nifi concupifcentia. RESPONDEO, loquitur B. Ioannes de peccatis actualibus, fed quotidianis, ac minutis, quæ frequentiffima funt, vt docet S. Auguftinus tract. 1. in epift. Ioan. lib. de naturā & gratia, cap. 36. & alibi paffim. Similis effe fentētia illa B. Iacobi c. 2. *In multis offendimus omnes.* Vbi tamen clarius explicatur; hæc effe peccata actualia, non originalia.

ADDE, poffe fieri, vt faltem ad breue tēpus aliquis careat omni peccato, etiam veniali; tamen quia verè Iob dicit, cap. 9. *Si iuftus fuero, hoc ipfum ignorabit anima mea.* Ideo de fe ipfe nemo affirmare poffet, fe non habere peccatum. Quare rectè B. Ioannes non ait, Si dixerimus, aliquem nō habere peccatum. Sed, *Si dixerimus, quia peccatū nō habemus, nos ipfos seducimus, &c.*

C KEMNITIVS in Examine Concilij, pag. 514. planè ridiculum fe oftendit circa hunc locum. Clamat enim ingentem effe blphemiam, fi hunc locum de peccatis actualibus intelligendum effe dicamus, quoniam fi ita effet ad infantes & dormientes ea fentētia minimè per tineret. Quafi verò infantes & dormientes vnquam dixerint, fe peccatum non habere. An non ipfe Ioannes, cum ait. *Si dixerimus*, apertiffimè teftatur, fe de ijs tantum loqui, qui fermonis & rationis vfum habentes falfo pronunciant, fe effe quod non funt? quod certè infantes & dormientes facere non poffunt.

CAPVT XII.

Soluuntur obiectiones ex Patribus.

D EX Patribus aduerfarij non pauca argumenta colligunt; præfertim kemnitius. Nā Lutherus vno vel altero Auguftini teftimonio, eoq; falfo citato contentus fuit. Calvinus Ambrofium Auguftino adiūxit, kemnitius Cyprianum, Hilarium, Ambrofium, Hieronymum, Auguftinum produxit. Id quod neceffariò fecit; nam Concil. Triden. feff. 5. docet, per baptifmum tolli quidquid in nobis peccati rationem habet; & concupifcentiam reliquam Ecclefiā Catholicam nunquā intellexiffe, veram peccati rationem habere. Ille igitur reprehendens hanc fententiam tenetur oftendere, Ecclefiā Catholicam fenfiffe concupifcentiam in renatis verum, ac proprium effe peccatum; quod fe facturum prolatis vetuiffimorum Patrum teftimonijs, audaciffimè pollicetur.

EX CYPRIANO igitur KEMNITIVS in Examine Conc. Trid. pag. 481. quardā verba profert in mediū, q̄ funt apud Auguftinum lib. 2. in Iulian. Sic autem kemnitius loquitur: *Et Cyprianus apud Auguftinū malis motib. de origine uenientib. fortiter refiftens, inquit ne quifquam fibi de puro, atq; immaculato pectore blandiatur, ut innocentia fua fretus, medicinam non putet adhibendam effe vulneribus, cum fcriptum fit, Quis gloriabitur caftū fe habere cor? aut quis gloriabitur mundum fe effe à peccatis? fi autem nemo fine peccatis effe poffet, quisquis fe inculpatum effe dixerit, aut fuperbus, aut ftultus effe.* RESPONDEO, incredibilem effe kemnitij impudentiam & nequitiam, cuius perpetuas ingehenna fine dubio pœnas luet.

Sciendum

Sciendum igitur est S. Augustino in 2. lib. aduersus Iulianum id propositum fuisse, vt ex testimonijs sanctorum Patrum euertetur quinq; argumenta Pelagianorum. Sic. n. ipse loquitur initio libri; *Nunc argumenta ipsa vestra quibus agitis, ne hominum prima natiuitas originali peccato credatur obstricta, eloquijs sunt redarguenda sanctorum.* Et mox, enumerans illa argumenta: *Dicitis, inquit, nos asserendo originale peccatum, diabolum dicere hominum nascentium conditorem, damnare nuptias, negare in baptismo dimitti vniuersa peccata, Deum crimine iniquitatis arguere, desperationem perfectionis ingerere.* Hæc quippe omnia consequentia esse cõfessionis ingerere. Hæc quippe omnia consequentia esse cõfessionis ingerere. Hæc quippe omnia consequentia esse cõfessionis ingerere. Deinde toto lib. recitat sanctorum Patrum varia testimonia, quibus modò vnum, modò alterum, modò plura simul ex prædictis argumentis euertit. Adfert igitur præter cætera, testimoniũ Cypriani, vt euertat argumentum quintum, ac probet, posse hominem perfectè viuere, etiam si peccatum originale contraxerit, & eo per baptismum remisso, relicta sit in mēbris nostris concupiscentia, cum qua sit perpetuo, dum viuimus, depugnandum.

Testimoniũ Cypriani ex libro de mortalitate hoc est: *Cum auaritia nobis, inquit, cum impudicitia, cum ira, cum ambitione congressio est, cum carnalibus vitijs, cum illecebris secularibus assidua & molesta luctatio est, &c.* Post hoc testimonium subiungit Augustinus: *Abfit autem vt sanctum Cyprianum aut auarum existimemus, quia cū auaritia; aut impudicum, quia cum impudicitia; aut iræ subditum, quia cum ira; aut ambitiosum, quia cū ambitione; aut carnalem, quia cum carnalibus vitijs; aut seculi huius amatorem, quia cum illecebris secularibus cõflegebat.* Imo verò ideo nihil eorum erat, quia his malis motibus partim de origine, partim de consuetudine venientibus fortiter resistebat. His verbis docet Augustinus; S. Cyprianum victorem fuisse vitiorum, & malos illos motus de vitiosa origine venientes, non solum non fuisse in eo vera peccata, sed potius, cõtem fuisse virtutis & materiam gloriose victoriæ.

Cæterum quia periculum erat, ne Pelagiani colligerent ex hac sancti AVGVSTINI responsione, posse hominem ita perfectè viuere, vt in nullum vnquam laberetur veniale peccatum; qui erat alius ipsorum error; idcirco idẽ Augustinus subiungit continuò: *Nec ideo tamen in tam periculoso, laboriosoq; certamine nullo telo feriebatur hostili, cum dicat in epistola sua de eleemosinis, Ne quisquam sibi de puro, atque immaculato pectore blandiatur, ut innocentia sua fretus non putet medicinã adhibendã esse vulneribus; cum scriptum sit, Quis gloria bitur castum se habere cor? &c.*

Itaq; S. Augustinus ex testimonijs Cypriani à kemnitio etiam citatis, DVOS cõfutat errores, qui sunt hoc tẽpore ipsi kemnitio cū Lutheranis omnib. cõmunes. VNVS est, non posse eum, qui habuerit originale peccatum, veram iustitiam operari. Existimant enim Lutherani omnia opera nostra esse peccata, quia continentur à concupiscentia, quæ est ipsorum sententia, verè propriæque peccatũ. ALTER est, nullũ esse peccatũ natura sua veniale, sed omnia per se esse mortalia.

Hinc igitur apparet multiplex kemnitij impudentia, Primum. n. ita coniunxit verba illa sancti Augustini (*His malis motibus de origine venientibus*) cum illis Cypriani (*Ne quisquam sibi de puro, atque immaculato pectore blandiatur, &c.*) vt videatur Cyprianus dicere malos illos motus vera esse peccata, etiam cum eis resistitur. At priora verba non sunt Cypriani, sed Augustini, qui (vt iam diximus) probat ex libro Cypriani de mortalitate, eum qui resistit malis motibus veram virtutem assequi, & non solum non peccare, sed etiam coronam mereri. Posteriora verba sunt Cypriani, sed ex alio libro, ex tractatu videlicet de eleemosina, vbi Cyprianus ostendit, homines quãtũuis iustos & perfectos non carere peccatis venialibus, & ideo elemo-

sinæ pharmaco indigere.

Deinde kemnitius non solum perperam testimonia sanctorum Patrum vsurpat, sed etiam incredibili audacia illa ipsa pro se adducit, quibus error ipsius, vt iam ostendimus, manifestè planeque conuincitur. Denique addit ad impudentiam, cum ob hæc testimonia, Cypriani & aliud Hilarij, quod mox citabimus, his verbis triumphum canit. *Obsecro autem lectorem, ut hæc Hilarij & Cypriani verba conferat ad decretum Tridentinum, quod affirmat in baptismo ita tolli, quicquid habet ueram & propriam rationem peccati, ut renati efficiantur innocentes, immaculati, puri, innoxij.* Patres certè contrarium dicunt: & tamen non ueretur Tridentini de consensu Catholice Ecclesie gloriari. Immo non ueretur hæreticus pervertere verba Patrum, & cū ceciderit in foueam, quam fecit, ita gloriari, quasi alios deiecisset. Sed videamus, quid ex Hilario kemnitius proferat.

Hilarius, inquit kemnitius, vocat corpora nostra omnium vitiorum materiã. Mala, quæ in nobis sunt, malitiam per conditionem originis. Et vbi expressè de renatis, qui concupiscentia repugnant, Hilarius loquitur, inquit: *memores illa ipsa corpora nostra omnium vitiorum esse materiã, pro qua polluti, & sordidi nihil in nobis mundũ, nihil innocens obtinemus.* Et paulo post. AVGVSTINVS et hæc Hilarij sententiã citat, *Nos in hoc terreni & morticini corporis habitaculo, mũdo esse nõ posse, nisi p ablutionem celestis misericordie emundationem cõsequamur, post demutationem resurrectionis, terreni corporis nostri effecta gloriores natura.* Rursus: *Ipsis, inq, Apostolis verbo iã licet fidei emundatis, atq; sanctificatis, nõ deesse tamẽ malitiã, per conditionem communis nobis originis docuit dicens, si vos cū sitis mali, nostis bona data dare filijs vestris.*

RESPONDEO, in primo testimonio ex Hilario adducto habemus, corpora nostra propter morbum cõcupiscentiæ materiæ esse omnium vitiorum, quia concupiscentia, quamuis ipsa propriè peccatum nõ sit, tamen causa est peccatorum, dũ ad peccata stimulat & impellit. Et quantũ est ex parte cõcupiscentiæ, nihil mundũ, nihil innocens in nobis est, sed varijs peccatis polluti & sordidi sumus. Sed quamuis ita se res habeat, tñ si gratia Domini adiuti fortiter concupiscentiæ resistimus, non solũ non polluiamur, aut sordidamur, sed coronam obtinemus, & à peccatis alijs perpetratis per hanc victoriam emundamur. Sic. n. loquitur idẽ HILARIVS in eodẽ loco ab AVGVSTINO citatus: *Tanta, inquit, & tam admirabilis in nos misericordie Dei bonitas est, vt per quem in Adæ offensa generositatẽ primæ, & beatã illius creationis amissimus, per eum rursus id quod amissimus obtinere mereamur; tunc enim diabolus inuidens nocuit, nunc autem cum nocere nititur, vincitur.* Mouet enim per infirmitatem carnis nostræ omnia potestatis sua tela cum ad lasciuia accendit, ebrietatem illicit, cū ad odia stimulat, eum ad auaritia prouocat, cum ad caedes instruit, cum ad maledicta exacerbat. Sed cum per infirmitatẽ animi horũ omnium surreptia incentiua reprimuntur, emundamur à peccato p huius victoriæ gloriam. Hinc autẽ deducit per modũ conclusionis verba illa, q̃ citat kemnitius: *Memores igitur, inquit, & consci, illa ipsa corpora nostra omnium vitiorum esse materiẽ, pro qua polluti & sordidi nihil in nobis mundum, nihil innocens obtinemus, gaudeamus nobis esse hostem, in cuius concertatione quodam concertationis nostræ bello dimicemus.*

Vbi nõ dicit Hilarius nos absolutè pollutos & sordidos esse, & nihil mūdũ, nihil innocens obtinere; sed ex parte cõcupiscentiæ, q̃ materia est vitiorum, & semper incitat ad peccata, nihil nos nisi pollutionẽ & sordes habere posse, tñ ex parte gratiæ, per quã vincimus cõcupiscentiæ incentiua non solũ pollutionem & sordes euadimus, sed magis et emundamur, atq; purgamur. Alioquin si absolutè polluti & sordidi essemus, et qñ resistimus concupiscentiæ (vt kemnitius docet) non diceret Hilarius, gaudendũ nobis esse, qd hostẽ habeamus (quæ verba studiosè kemnitius prætermisit) nã si nihĩ

lominus pollimur & sordidamur, & nihil mundum, nihil innocens obtinemus, certè non gaudendum, sed flendum nobis est. Neq; verba illa: *Memores igitur, &c.* idem Hilarius tanquam conclusionem ex verbis illis deducet (*emundamur à peccato per huius victoriae gloriam*) quomodo enim emundamur per victoriam, si, etiam pugnantis nobis nihil mundum nihil innocens obtinemus? Atque hæc de primo testimonio.

ALTERVM testimonium & TERTIVM eiusdem Hilarii S. Augustinus ad peccata venialia refert. Postquàm enim probauerat ex Cypriano, homines iustos in hac vita indigere mundatione à peccatis venialibus; idem probat ex Hilario, adductis duobus testimonijs, quæ sunt illa, quæ citavit *remnitijs*. Quàmvis .n. renati puri, iusti & innocentes (vt Concilium Trident. loquitur) re vera sint, & mundi à peccatis omnibus præteritis, siue originalibus, siue actualibus per baptismum, tñ in hac vita, quæ tota tentatio est, nō possunt lōgo tēpore vivere sine aliqua noua sorde peccati, saltē quotidiani & venialis, vnde immundi & mali dici possunt.

Possemus præterea duo hæc Hilarii testimonia exponere de pronitate ad malum, quæ tametsi proprii nominis peccatum non sit, tamen malum quoddam est & immundities, ac malitia dici potest. Certè verba illa Domini: *Si vos cum sitis mali* Matt. 7. Quæ Hilarius citat, omnino commodè referri possunt ad pronitatē, vt sensus sit, si vos qui ex natura corrupta proni estis ad malum, nostis bona dare filijs vestris; quanto magis pater celestis, qui ex natura sua pronus est ad benignitatem, dabit spiritum bonum petentibus se?

Sequitur testimonium sancti Ambrosij, quod Caluinus & *remnitijs*, ex eodem S. August. lib. 2. in Iulianū citant. Sed verba ipsa *remnitijs* audiamus: *Ex Ambrosio, inquit, Augustinus vocat vitia nostra, q̄ legi mētis ex lege peccati resistunt. Illorū reatus quidē in baptismo perijt, infirmitas verò mansit. Item, Ambrosius vocat iniquitatē, non illā quæ deletur in Baptismo. Illa namq; peccatorū, quæ fecimus, fuit, quæ cuncta remissa sunt, atque omnino non sunt. Istā verò legē peccati, cuius manentis reatus in sacro fonte remissus p̄p̄a vocauit iniquitatē, quia iniquum est, vt caro concupiscat aduersus spiritum, quāvis adsit in nostra renouatione iustitia. Ibidem, Ambrosius dicit quandā delectationē esse diuino mandato aduersam, & de illa Paulū loq̄ cū ait, Video aliā legem in mēbris meis repugnantē legi mentis meæ. Ambrosius igitur nostrā sententiā ipsissimis verbis reddit, et exprimit.*

RESPONDEO, tota *remnitijs* obiectio in tribus vocibus posita est. Quod videlicet S. Ambrosius vocat concupiscentiā, quæ est in renatis, *vitium, iniquitatē, & delectationē mandato Dei aduersam*. Quod attinet ad vocabulū *VITIUM*, dico per eam vocem significari omnē corruptionē & languorem, etiā si propriè non si peccatum. Et hæc non mea, sed Augustini responsio est. Sic .n. ipse loquitur in eodē 2. lib. in Iulianum: *Iam ne discernis, iam ne perspicis, iam ne respicis, & in baptismo fieri omnium remissionem peccatorum, & cum baptizatis quasi ciuile bellum interiorum remanere vitiorum? non enim talia sunt vitia, quæ iam peccata dicenda sint, si ad illicita opera spiritum concupiscentia non trahat, & concipiat, pariatq; peccatum; passiones sunt, vitia sunt, frendā, cohibedā, sanāda sunt, sed dū curantur, infesta sunt.*

Quod ad vocem *INIQUITATIS*; dico vocari concupiscentiam ab Ambrosio iniquitatē, quia est deordinatio quædā, & peruersitas naturæ contra ordinem in prima creatione positum, non tñ propriè peccatū, cū eiusmodi peruersitas non sit in voluntate, quæ sola capax est peccati propriè dicti, sed in carne. Nā etsi nūc equus freni impatiens deiciat sessorem, iniquitas est, quia secundum ordinem à Deo in creatione positum, debuerunt animantia omnia homini obedire. Quia tamen equus nec virtutis, nec vitij propriè capax est, ea non est iniquitas, nisi materialiter & improprie.

Hoc modo intellectam esse in verbis Ambrosij ab

Augustino iniquitatē, patet ex TRIBVS, PRIMO, quia dicit, hanc iniquitatē esse in carne, non in mente. Propterea, inquit, vocauit iniquitatē, quia iniquū est vt caro concupiscat aduersus spiritū. SECUNDO, quia cum hac iniquitate iustitia in eodem homine esse restatur. *Quamuis, inquit, adsit in nostra renouatione iustitia*. Non potest autem iniquitas propriè dicta cum iustitia in eodem homine commorari. TERTIO, quia idē Augustinus tract 41. in Ioan. dicit, per baptismum tolli omnem iniquitatē, & solum remanere infirmitatē. Ex quo sequitur, vt concupiscentia remanens, nō sit propriè iniquitas sed infirmitas. ADDE quod S. Ambrosius in lib. de Isaac & anima, c. 8. vnde sumptum est testimonium, de quo agimus, satis apertè significat, per *INIQUITATEM* se intelligere passionē corporis, q̄ caret proprio nomine, & iniquitas dici pōt per tropū, quia ad iniquitatē perducit. Nā cōparat animā curui, Chrm aurigæ, quatuor virtutes cardinales quatuor bonis equis, quatuor passiones quatuor malis equis: *Boni equi, inquit, virtutes sunt anima, mali passionēs corporis. Boni equi prudentia, temperantia, fortitudo, iustitia; mali equi iracundia, concupiscentia, timor, iniquitas*. Vbi vides opponi prudentiæ non vitij stultitiæ, sed passionem iracundiæ; temperantiæ, & fortitudini opponi vides non vitia contraria, sed passiones; sic igitur & iustitiæ non opponit vitium contrarium, quæ est iniquitas propriè dicta, sed passionem quandam corporalem, quæ non est iniquitas, nisi improprie.

Quod attinet ad vltimum vocabulum, id est, *delectationem diuino mandato aduersam*; supra copiosè respondi mus, vbi demonstraui mus, concupiscentiam inuoluntariam legi Dei esse contrariam, solum materialiter, id est, vt obiectū, non vt actum. Lex enim propriè ipsi homini prohibet, ne consentiat in concupiscentiam, siue carnis delectationem. Et ideo consensus est propriè actus legi Dei cōtrarius; delectatio verò solius carnis, spiritu repugnante, non est contraria, nisi materialiter, ac per hoc neq; peccatum est, nisi materialiter. Vide cap. 10. in refutatione quartæ obiectionis.

Ex his intelligi potest, quam vana sit illa *remnitijs* gloriatio: *Ambrosius igitur nostram sententiā ipsissimis verbis reddit & exprimit*. Ipsissima enim verba Lutheranorum illa sunt, quod concupiscentia in renatis, per se, ex se, & ex natura sua sit verum & propriè dictum peccatum, qd reum facere & damnare in æternū possit, si Deus imputare velit, & p̄p̄a nulla sit in homine vera iustitia, sed omnia eius opera bona sint peccata mortalia, & similia, quæ nec in Ambrosio, nec in vllō alio sancto Patre reperiuntur.

QUARTO loco producit *remnitijs* S. Hieronymū: *Hieronymus, inquit, in 7. capite Matth. dicit ὁ πρῶτος ἐστὶν ὁ πρῶτος, quādo ab initio mouent & irritant; ὁ δὲ ὁ δὲ verò esse, postquam ad illos voluntatis consensus accesserit, & de primis motibus dicit, quamuis habeant culpam, tamen non teneri crimine.*

RESPONDEO, non loquitur S. Hieronymus in comment. c. 5. Matth. (hic .n. est locus, non in c. 7. vt falsò *remnitijs* citat) de concupiscentia, vt significat pronitatem, quam aduersarij peccatum originis esse volūt, sed de actu concupiscentiæ; & distinguit *DUPLICEM* actum, VNVM planè voluntarium, & hunc vocat *passionem & crimen*, id est, peccatum lethale, ut cum quis consentit desiderio adulterij. Et hoc sine dubio peccatum est, sed actuale, non originale. ALTERVM nō omnino voluntarium, nec omnino inuoluntarium, ut cū quis uisa muliere titillatur delectatione, quā uidelicet præcauere potuisset, si diligenter oculos suos custodire uoluisset, & hanc vocat *propassionem*, ac dicit uitij culpam habere, non tamen crimen, hoc est, peccatum esse ueniale, non mortale. Quod quidem uerissimum est, & cum *remnitijs* & Lutheranorum cæterorum sententia manifestè pugnat, qui discrimen peccati mortalis & uenialis ignorant.

At pro sententia remittit testimonium hoc S. Hieronymi, nullo colore adferri potest. Siquidem ipse cum Lutheranis ceteris concupiscentiam reatorum aut liberant ab omni culpa, si culpa pro reatu accipitur, aut culpam mortalem, & damnantem illi tribuunt, si culpa pro eo accipitur, quod natura sua imputari, et damnare potest. S. verò Hieronymus apertissime distinguit inter culpam vitij, & crimen: & propassioni tribuit tantum culpam vitij, quæ polluit aliquo modo, sed non damnat ex natura sua, cum sit crimine, Passioni autem, id est, concupiscentiæ omnino voluntariæ, tribuit crimine, quod facit reum ignis æterni. Quod si, ut quidam volunt, in textu B. Hieronymi non legat vitij culpam, sed initij, tum sensus erit, primos motus non esse peccata, sed originem & causam peccatorum.

C A P V T XIII.

Respondetur ad loca, quæ producuntur ex Augustino.

V ENIAMVS nunc ad loca, quæ citantur ex AUGUSTINO. PRIMVM citat LUTHERVS in assert. 2. ar. duo loca vñ ex li. 1. de nuptijs & concupiscentia, c. 25. vbi dimitti dicit peccatū in baptismo non ut nō sit, sed ut nō imputetur. Alterū ex eodē li. c. 27. vbi dicit, idē peccatū reatu transire, actu manere. RESPONDEO, Lutherus (ut supra diximus) crimine falsi commissit. Nusquam .n. S. August. dixit, peccatum in aliquo esse, sed non imputari, vel actu manere, reatu transire. Neque enim tam stupidus erat, ut non intelligeret, reatū à peccato separari non posse, cum in eodē lib. c. 26. scripserit, *Hoc est non habere peccatum, reum non esse peccati*. Loquitur igitur S. Aug. in duob. locis citatis de concupiscentia, eamq; dicit in renatis non esse peccatum, nō imputari, nec reos facere, licet maneat, quoad actum, quia non cessat praua desideria excitare.

SED contra solutionem est argumentum Melancthonis & Caluini, & aliorū. S. Aug. non solum in li. 1. de nuptijs & concupiscentia, c. 25. sed et lib. 2. in Iulianum, & alibi passim dicit concupiscentiam in baptismo remitti: *Lex, inquit, ista peccati & remissa est in regeneratione spiritali, & manet in carne mortali*. At nihil remittitur, nisi peccatū; igitur ipsa in se verè peccatū erat, antequam remitteretur. Sed manet in renatis eadē, quæ ante erat, quoad substantiā, ergo adhuc verè peccatū est, & solū remitti dicitur, quia non imputatur. RESPONDEO, S. Aug. significat quidē concupiscentiam in non renatis esse peccatū, et propea remitti per baptismū; sed intelligit eā peccatū esse, non ratione sui, sed ratione reatus peccati originalis, qui cum ea annexus manet usque ad baptismum. Sic .n. loquitur idem Aug. lib. 1. de nuptijs & concupiscentia, c. 32. *Hæc itaq; remissio peccatorum quādiu nō fit in præse, sic ibi est lex ista peccati, ut etiam in peccatum imputetur, id est ut etiam reatus eius cum illo sit, qui eum teneat æterni supplicij debitorem*. Hæc ille: qui similiter loquitur in multis locis.

Sed hoc loco diligenter attendendum est, reatum concupiscentiæ TRIBVS modis intelligi posse. PRIMMO, dici potest reatus concupiscentiæ, reatus qui ab ipsa oritur, & in ipsa fundatur, ita ut reus sit qui ipsam habet, quia ipsam hæt. Sicut dicitur reatus furti is, quo propriè reus dicitur, qui furtū fecit. SECVNDOP, dici potest reatus concupiscentiæ, is, quo ipsa facta est, non quem ipsa facit, quō si quis sibi ipse manum abscinderet, diceretur esse reus manus abscissiæ, nō quod habere manū abscissam sit peccatum, vel reū faciat, sed quod abscindere sibi manum sit contra rationem, & reatum faciat. Sic igitur dicitur reatus concupiscentiæ, non quod ipsam habere, faciat hominem reum, sed quod ipsa nata sit ex reatu peccati Adami, qui factus Deo rebellis, meruit in se experiri carnis suæ rebellionem. TERTIO, dici potest et reatus concupiscentiæ is, quē ipsa facit si ad consensum pertrahat, ut nō sit propriè hō reus, quia concupiscentiam habet, sed quia concupiscentiæ cedit.

A Ex his TRIBVS modis aduersarij PRIMVM eligunt, & ideo concupiscentiam propriè peccatum esse volunt. Nos aut SECVNDVM & TERTIVM accipimus, & ideo concupiscentiam non tam peccatum, quā effectum & causam peccati esse contendimus. Porro secundū illum & tertium modū esse ex mente S. Augustini, probamus ex verbis eiusdem in 2. lib. aduersus Iulianum, circa medium epilogi, *Quamuis, inquit, iam non eodem modo appelletur peccatum, quo facit reum, sed quod sit reatu primi hominis factum, & quod rebellando nos trahere nititur ad reatum*. Rursus in eodem lib. paulo superius explicans testimonium Ambrosij de bonis & malis equis, indicat modum tertium, his verbis: *Non nondum, fateberis, quod reatus eorum perierit, infirmitas manserit, non reatus, quo ipsa rea fuerant, sed quo nos reos fecerant in malis operibus, quo nos traxerant*. His enim verbis ostendit Augustinus, vitia cum quibus nascimur, remitti in Baptismo, quia reatus eorum remittitur, licet infirmitas remaneat. Per reatum autem dicit se intelligere reatum malorum operum, quæ fecimus concupiscentiæ assentiendo.

In eodem etiam lib. 2. in Iulianum paulo ante medium libri, meminit secundi modi. Nam cum dixisset, concupiscentiæ reatum, ut cetera peccata omnia solui in Baptismo, & deinceps eam manere ad agonem; obijcit sibi dicturum Iulianum id malum, contra quod post baptismum dimicamus, non esse aliquid à parentibus tractum, sed malos habitus ante baptismum proprijs actibus acquisitos. Deinde respondet his verbis: *Si hoc dicis iam praeclardubio cernis, atque concedis esse in homine aliquid mali, quod non ipsum, sed reatus, qui ex illo contractus fuerat, auferatur in baptismo*. Quibus verbis similem esse docet sanctus Augustinus concupiscentiam, nobis innatā malo habitui multis malis actibus comparato: & quemadmodum in baptismo adultorum remittuntur omnia peccata, quibus comparatorum est habitus, non tñ ipse habitus tollitur; ita quoque in Baptismo paruulorum remitti peccatum originis, unde concupiscentia nata est, non tñ ipsam concupiscentiam penitus exirpari, iam verò certum est, eum, qui malos habitus contraxit, non esse reum propriè, quia malos illos habitus habet, sed quia malos actus fecit, unde mali habitus processerunt. Sic igitur qui concupiscentiam habet, non est reus propriè ratione concupiscentiæ, quasi peccatum sit illam habere, sed ratione peccati, quo ipsa concupiscentia facta est.

Atque hac ratione remitti dicitur concupiscentia in Baptismo, nō ratione sui, sed ratione annexi reatus, qui eius reatus dicitur, quia per eum, ut diximus, facta est. Idem S. Aug. lib. 1. Retract. c. 15. dicit, homines nasci implicatos reatu Adæ, & ob id pænæ obnoxios, & paulo post eam pœnam, concupiscentiam esse docet; reatus igitur, qui soluitur in baptismo, non est propriè reatus, quem concupiscentia facit, sed reatus unde pœna ista processit. Reatus .n. Adæ, quo & nos nascimur implicati, non fuit habere concupiscentiam, ut notum est, sed mente auerti à Deo, unde nata est auersio carnis à ratione. Quocirca idem Augustinus li. 14. de Trinitate, cap. 17. apertissime scripsit, in baptismo remitti omnia peccata, non tamen extinguere concupiscentiam, quia aliud est causam remouere languoris, aliud ipsum curare languorem: vbi cum dicit in Baptismo per remissionē peccati, siue reatus causam concupiscentiæ remoueri, euidenter ostendit, reatū concupiscentiæ, qui remittitur in baptismo, non esse reatum, quē concupiscentia facit, sed per quem concupiscentia facta est.

Deniq; idem sanctus Augustinus libro sexto in Iulianum, capite quinto dicit, in baptismo tolli reatum omnium malorum, non omnia mala, & ponit exemplum de corruptione corporis, & de ignorantia, & idem intelligit de concupiscentia, immo de ipsa præcipue loquitur. At certum est reatum corruptionis corporis, qui tollitur in Baptismo, esse reatum, quo ipsa corrup-

corruptio facta est, nō autem quem ipsa corruptio faciat, quasi peccatum sit esse mortalem.

SED contra hanc nostram solutionem multa sancti Augustini testimonia ab aduersarijs adducuntur, quibus ipsi demonstrare nituntur, reatum concupiscentiæ qui soluitur in Baptismo, accipiendum esse primo modo superius explicato, id est, esse reatum, qui concupiscentiam ipsam comitatur, ita ut sit reus quicumque concupiscentiam habet, hoc ipso quod concupiscentiam habet, nisi per Baptismum reatus huiusmodi remittatur. Libro secundo in Iulianum ante medium: *Non tamen*, inquit, *ideo malum hoc nihil nocuisset, etiamsi prius quam in illo apparere cœpisset, paruulus ex hac vita exisset, quia reatus eiusdem mali, non quo reum malum est, sed quo reum facit, in quo est, sicut generatione contrahitur, ita nisi regeneratione non soluitur.*

Rursus in eodem libro circa medium epilogi: *Quāvis iam nō eodē mō appelletur peccatum, quō facit reum, sed quod sit reatu primi hominis factum.* Vbi illud iam satis apertè demonstrat, concupiscentiam post Baptismum non habere reatum, quo ipsa faciat reum, sed ante baptismum habuisse. Itē libro primo de nuptijs & concupiscentia, cap. 23. *Hæc*, inquit, *concupiscentia, quæ solo Sacramento regenerationis expiatur, profecto peccati vinculum generatione traiecit in posteros, nisi ab illo & ipsi regeneratione soluantur.* Item lib. 6. in Iulianum, cap. 5. *Tale porro, ac tam magnum malum tātum quia inest, quomodo non teneret in morte, & pertraheret in vltimam mortem, nisi & eius vinculum in illa, quæ sit in baptismo, remissione peccatorum omnium solueretur.* Et eodem libro cap. 6. *Nos*, inquit, *eam (concupiscentiam) malam dicimus, & manere tamen in baptizatis, quamuis reatus eius, non quo ipsa rea erat, neque enim ali qua persona est, sed quo reum hominem originaliter faciebat, fuerit remissus, atque vacuatus.*

Item lib. primo de nuptijs & concupiscentia, cap. 26. Augustinus dicit, quod, sicut adulterium actu trāsit, remanet reatu, ita concupiscentia transit reatu, & remanet actu. Vbi comparat reatum concupiscentiæ cum reatu adulterij. Reatus autem adulterij, est reatus quo ipsum adulterium reum facit hominem. Deniq; lib. 6. in Iulianum, cap. 8. Augustinus dicit, reatum esse ordinationem diuinæ legis, ut nulla iniquitas maneat impunita, nisi Christi sanguine expietur. Et mox subiungit, concupiscentiam quæ est in renatis, esse iniquitatē, & puniendam fuisse, nisi per Baptismum expiata fuisset. *Neque enim*, inquit, *nulla est iniquitas si in vno homine, vel superiora inferioribus turpiter seruiant, vel inferiora superioribus contumaciter reluctentur, etiamsi vincere non sinantur, &c.*

RESPONDEO, in VLTIMO testimonio (ut ordine retrogrado procedamus) vocat Augustinus concupiscentiam iniquitatem, quia talis est, vel formaliter, si in mēte sit, ut cum superiora inferioribus turpiter seruiunt, vel certè materialiter, si in sola carne sit, ut cum inferiora superioribus reluctentur, etiamsi vincere non sinantur. Nam non esse concupiscentiam solius carnis, quæ remanet in renatis, propriè & formaliter iniquitatem, patet ex tract. 41. in Ioannem, vbi dicit Augustinus, per Baptismum totam deleri iniquitatem, & solam remanere infirmitatem. Hæc autem infirmitas, quæ est materialis iniquitas, rectè dicitur punienda, nisi expiata esset, propter reatum, quo facta est, qui cum ipsa trahitur ex Adā, & cū ipsa manet donec remittatur, quo reatu ipsa concupiscentia dicitur hominem reum facere, nō quod absolute illam habere sit peccatū, sed quia peccatum est, illam habere ex propria culpa.

In testimonio PENULTIMO non comparat Augustinus concupiscentiæ reatum cum reatu adulterij in omnibus, sed in eo tantum quod ut separatur reatus adulterij ab adulterio, ita separatur reatus concupiscentiæ a concupiscentia. Nam alioqui idem Augustinus lib. 6. in Iulianum cap. 7. dicit, concupiscentiam simi-

le esse habitui, non actui, & cap. 8. dicit, non esse simile adulterio, vel sacrilegio, sed manenti qualitati.

Ad cætera loca dici posset, per eum reatum, quo concupiscentia facta est, ab ipsa concupiscentia fieri hominem reum, donec non remittitur per Baptismum. Potest etiam dici, in his locis loqui Augustinum de concupiscentia, quatenus ea efficit habitum totalem corruptum, ut supra diximus, verè enim ille totalis habitus, siue totalis illa naturæ, & omnium potentiarum corruptio, facit hominem reum, etiamsi tantum inest, & nihil operetur, ut in infantibus.

Cæterum in hoc totali habitu pars vna, id est, auersio mentis à Deo, est formaliter peccatum, & reum hominem propriè facit; altera, id est, rebellio partis inferioris à superiore, non est peccatum nisi materialiter, nec facit propriè hominem reum, nisi illicito pertrahat ad consensum. Quoniam igitur ante Baptismum concupiscentia coniuncta est in homine cum auersione mentis à Deo, ideo rectè dicitur habere reatum, nō solum per quem ipsa facta est, si consideretur, ut pars illius habitus corrupti, sed etiam quo facit reum, si consideretur ut vnum quid cum altera parte eiusdem habitus corrupti. Post Baptismum verò, quia pars illa formalis, id est, auersio mentis à Deo sanata & sublata est, ideo sola remanet pars altera, id est, concupiscentia carnis, quæ non habet reatum, quo facit reum, neque illum quo ipsa facta est, sed cum solum, ad què perducit, si regnare sinitur.

Et hoc modo coherent inter se loca omnia S. Augustini; atque etiam excluditur admiratio illa Caluini in antidoto sels. 5. Concilij Tridentini vbi miratur, Patres Concilij rem eandem, id est, concupiscentiam, dicere non esse post Baptismum, id quod erat antea. Patres enim rectissime dixerunt, concupiscentiam post Baptismum manere, & tamen non esse peccatum, ut erat antea, quia videlicet separata ab auersione mētis non habet annexum reatum, quem habebat antea. Atque hæc de primo genere testimoniorum S. Augustini.

ALTERVM genus testimoniorum adducitur à KEMNITIO eorum videlicet, quæ non videntur habere magnas vires, & ideo breuiter restringuntur: Ipse Augustinus, inquit Kemnitius, reliquā concupiscentiam vocat malam; & quomodo hoc intelligi uelit, declarat per antithesim; nam dicit esse non bonam, non sanctam, sed malā cōtra Iulian, libro sexto, capite sexto, & libro quinto, capite 4. inquit, discerne mala, quæ per patientiam sustinemus ab eis malis, quæ per continentiam refrænamus. Hoc est, affirmat concupiscentiam non tantum esse malum pænæ, sed & malum culpæ, capite quinto, vocat uitium, contra quod uirtute pugnandum est. Est igitur uitium tale, quod uirtuti opponitur. Libro secundo contra Iulianum, lex repugnans legi mentis, quæ in tanti quoque, Apostoli membris erat, remittitur in Baptismate, non finitur. Lib. 1. de peccatorum meritis & remissione, cap. 3. per Baptismum Christi hoc agitur, ut caro peccati euacuetur. Non autem sic euacuatur, ut in carne concupiscentia innata non sit, sed non obfit mortuo, quæ inerat uiuo. Tractat. 41. in Ioannē, Augustinus vocat reliquam concupiscentiam languorem oblectantem salutem nostram alibi vocat infirmitatem succubentem legi Dei. Hæc ille pag. 482. addit autem duo alia loca pag. 502. Vnū ex lib. 2. de bono perseuer. c. 5. Alterum ex li. 4. ad Bonifacium, c. 7. in quib. Augustinus tribuit Pelagianis eam sententiā, quæ nunc est Catholicorum, quod videlicet per Baptismum homines perfectè renouentur, & nullū habeant omnino peccatū.

RESPONDEO ad PRIMVM, ex lib. 6. in Iulianum, cap. 6. rectè dicitur concupiscentia non bona, nec sancta, sed mala. Non tamen sequitur, eam esse propriè peccatū. Nam diabolus quoque, & Angeli eius non sunt boni, nec sancti, sed mali, & tamen non sunt propriè peccata, nisi iuxta doctrinam Illyrici. Itaque, idem Augustinus in eodem lib. 6. in Iulianum, c. 5. dicit, Baptizatū carere omni peccato, non tamē omni malo; & in ipso

cap. 6. dicit, per Baptismum remitti omnia peccata, sed non sanari omnes languores. Vbi concupiscentiam vult esse malum & languorem, non tamen peccatum.

Ad SECVNDVM ex lib. 5. cap. 4. rectè distinguit Augustinus, mala quæ ppassiōē tolerantur, vt febres, inopiam, persecutiones, & similia, quæ non incitant per se ad peccandum ab ijs malis, quæ per continentiam refranantur, vt passiones immoderatas, quæ propriè incentiua sunt vitiorum, quamuis autem hæc mala frenanda, & quoad eius fieri potest, debellanda sint, tamen non propterea culpæ, aut peccata propriè dici possunt. Idē. n. S. August. in 2. lib. cōtra Iulianū, de his malis ita scribit: *Nō talia sunt vitia, quæ iā peccata dicēda sint; passiones sunt, vitia sunt, frenanda cohibenda, sananda sunt.* Itaque glossa illa Kemnitij, hoc est, *affirmat Augustinus concupiscentiam non tantum esse malum pēne, sed & malum culpæ*, destruit textum. Dicendum autem fuisse, affirmari ab Augustino, concupiscentiam non tantum esse pēnam, sed esse etiam in se, & absolutè malam, quia est quid immoderatum & vitiosum, quāuis non habeat propriam culpæ rationem, cum non in voluntate, sed in carne sedem habeat.

Ad TERTIVM, ex lib. 5. in Iulianum, ca. 5. Rectè dicit S. Augustinus, contra concupiscentiam virtute pugnari; sed non omne quod virtuti opponitur, peccatū est propriè dictum; nisi fortè nouam Dialecticam Kemnitius adinuenerit. Virtuti siquidem actus malus repugnat, vt castitati adulterium, & hoc est peccatum propriè dictum: repugnat etiā habitus malus, qui non peccatum, sed vitium dici solet. Repugnat deniq; passio, in qua moderanda & coercenda virtus occupatur. Porro concupiscentia (ipso Augustino teste) vt paulò ante dicebamus, in 2. lib. aduersus Iulianum, vt passio ac vitium, non vt peccatum virtuti repugnat.

Ad QVARTVM, ex lib. 2. in Iulianum, quæ negat legem carnis repugnantem legi mentis remitti in baptismo, non finiri; sed vt nos fatemur, concupiscentiam ratione reatus annexi in baptismo remitti, & tamen ad agonem remanere; ita fateri (velit nolit) Kemnitius debet, post baptismum concupiscentiam non peccatū esse, sed vitium.

Ad QVINTVM, ex lib. 1. de peccatorum meritis & remissione, c. 3. Non negamus concupiscentiā post baptismum non ita euacuari, vt non sit, sed vt non obstat mortuo ratione reatus annexi, quæ inerat viuo.

Ad SEXTVM, ex tract. 41. in Ioannem concedimus, reliquam concupiscentiā oblectari salutem eternam, quia allicere nititur ad peccatum non quia ipsa in se propriè sit peccatum. Idem. n. Augustinus in illo eodem tractatu disertis verbis dicit, in baptismo deleri totam iniquitatem, & solam remanere infirmitatem.

Ad SEPTIMVM, ex alio loco, De eo, negari non posse quin infirmitas nostra succumbat legi Dei, si non adiuuetur à gratia. Sed verum est tamen quod S. Augustinus ait in lib. 5. aduersus Iulianum, cap. 4. videlicet, esse concupiscentiam sub animi potestate, gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum, in mortis corpore castigandam, in morte corporis resolvendam, in corporis resurrectione, & mortis morte sanandam.

Ad OCTAVVM, ex lib. 2. de bono perseuerantiæ, capite 5. manifesta est Kemnitij impudētia. Siquidem S. Augustinus Pelagianis tribuit errorem illum, quod homo iustus in hac vita nullum habeat veniale peccatum. Kemnitius autem ita citat Augustinum, quasi Pelagianus senserint cōcupiscentiā inuoluntariam, quæ remanet post baptismum, verè ac propriè esse peccatū. Loqui autem Augustinum de peccatis actualibus, sed venialibus, non de concupiscentia inuoluntaria perspicuum est ex eo, quod allegat verba Domini: *Dimitte nobis debita nostra*, quam orationem non esse dicendam pro concupiscentia inuoluntaria, idem Au-

gustinus sepissimè repetit epist. 200. & alibi. Hec enim sunt verba Augustini à Kemnitio recitata: *Etiā hoc Pelagianus audent, audent dicere hominem iustum in hac vita nullum habere omnino peccatum; & in talibus hominibus esse iam in presenti tempore Ecclesiam non habentem maculam, neque rugam: tanquam sponsa Christi non sit, quæ per uniuersam terram quod ab eo didicit, dicit, Dimitte nobis debita nostra.*

Ad NONVM, ex lib. 4. ad Bonifacium, cap. 7. Non dissimili impudentia Kemnitius abutitur testimonio S. Augustini. Ille enim non reprehendit Pelagianos, quod dicant, per baptismum perfectè hominem renouari; sed quod malo sensu hanc veritatem deprauent, dum ita volunt perfectè hominem innouari, vt deinceps nullum committat veniale peccatum. Kemnitius autem ita citat Augustinum, quasi ille senserit post baptismum remanere aliquid, quod verè & propriè sit peccatum, & per hoc non perfectè per baptismum hominem renouari. Hæc aut sunt verba S. Augustini integra, non truncata, vt à Kemnitio callide allegantur: *Quid eis (Pelagianis) prodest, quod. Aduersus Manichæos, qui baptismum destruunt, isti dicunt baptismum perfectè hominem innouari, atq; ad hoc Apostoli adhibent testimonium, qui per lauacrum aquæ Ecclesiam de gentibus sanctā fieri, immaculatamq; testatur; cum superbo sensu, atq; peruerso cōtra orationes ipsius Ecclesie suas exerant disputationes? Hoc. n. dicunt, ut credatur Ecclesie post sanctū baptismum, in quo fit omnium remissio peccatorum, ulterius non habere peccatum; cum aduersus eos illa à solis ortu usque ad occasum omnibus suis membris clamet, Dimitte nobis debita nostra.*

Quod autem S. Augustinus contra Lutheranos doceat, per baptismum perfectè hominem renouari, perspicuum est ex illis eius verbis lib. 6. in Iulianum, c. 5. *Dixisse me affirmas quod gratia non perfectè hominem nouum faciat. Non hoc dico, attende quod dico: gratia perfectè hominem nouum facit: quandoquidem & ad corporis immortalitatem plenamque felicitatem ipsa perducit. Nunc etiam perfectè innouat hominem: quantum attinet ad liberationem ab omnibus peccatis, non quantum ad liberationem ab omnibus malis.*

TERTIVM genus testimoniorum producit à Caluino & Kemnitio. Qd genus continet ea loca, quæ cōcupiscentiam propriè docent esse peccatum, siue inobedientiam legis, etiam si illi à ratione & spiritu resistatur. Lib. 1. contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 13. dicit Augustinus. *Concupiscentiam vocari peccatum, non tantum quia ex peccato facta est, & quia peccatum facit, si vincit; sed etiā quia peccandi delectatione mouetur, etsi ei vincente delectatione iustitia nō consentiatur.* Item libro quinto in Iulianum, capite tertio. *Concupiscentia carnis, inquit, aduersus quam bonus concupiscit spiritus, & peccatū est, quia inest illi inobedientia contra dominatū mentis; & pēna peccati est, quia reddita est meritis inobedientis; & causa peccati est, defectione consentientis, uel contagione nascentis.* Atque ob hæc loca, maxime autem ob posteriorem triumphat Kemnitius & Caluinus.

Addunt etiam aliud testimonium Kemnitius & Caluinus ex tract. 41. in Ioann. vbi contendunt Augustinum loqui ex propria mente. Loquens enim Augustinus de renatis: *Liberati, inquit, sunt à peccato, quia carent criminibus & querela. Sed illa est inchoata non perfectæ libertas; nondum est tota, nondum pura libertas; quia video aliam legem in membris, &c.* Hinc enim apparet, adhuc renatos esse impuros propter concupiscentiam. Ibidem: *Quia deleta est tota iniquitas, nulla remansit infirmitas; certe si nō remansisset, sine peccato hic uiueremus.* Vbi ipsam infirmitatē remanentē appellat Augustinus peccatū. Ibidem: *Quamdiu uiuis, peccatum necesse est esse in membris tuis, saltem illi regnū auferatur. Non fiat quod iubet.* Et ibidem tractans discrimen peccati regnantis & non regnantis, inquit:

Non

Non ergo Deus quædā peccata damnat, quædā iustificat & laudat, nulla laudat, sed odit omnia. Hic videmus concupiscentiam vocari peccatum, quod Deus odit & curando agit, ut consumatur; ut ibidem Augustinus subiūgit. Ex quo colligit Kemnitius falsū dixisse Concilium Tridentinum, Deum in renatis nihil odisse. Atque hæc tria testimonia sunt omnium præcipua in ijs, quæ ab aduersarijs produciuntur.

RESPONDEO, vtitur in primis duobus locis S. Augustinus nomine peccati largo modo, ut omnem corruptionem & vitium significet. Quemadmodum etiā lib. 2. in Iulian. vocauit iniquitatem. Id ita esse probatur PRIMO ex eo, quod S. Augustinus in primo loco monet, concupiscentiam non esse peccatum. Sic enim ait: *Et ideo iam non sit peccatum, sed sic vocetur, siue qd peccato facta sit, siue quod peccandi delectatione moueatur, &c.* Vbi aperte ostendit, moueri delectatione peccandi non esse peccatum propriè, nisi consensus accedat. Nam alioqui perperam posuisset illam particulā aduersariam, sed. Quod autem in hoc loco dixit, moueri delectatione peccandi, in sequenti dixit, inesse inobedientiam contra dominatum mentis. Neutrum igitur est peccatum propriè & formaliter, sed solum largo modo, vel materialiter.

SECUNDO idem probatur ex eo, quod (ut supra diximus) inobedientia carnis contra dominatum mentis, non potest propriè esse peccatum, donec mens resistit, quia caro non est capax peccati propriè dicti. Quare S. Augustinus eum rationem illa reddidit, cur concupiscentia sit peccatum, quia videlicet inest illi inobedientia contra dominatum mentis; illa ipsa ratione significauit, concupiscentiam propriè non esse peccatum.

TERCIO, quia S. Augustinus in eodem opere aduersus Iulianum lib. 2. dicit, motus istos concupiscentiæ, passionēs, & vitia esse, non tamen peccata. Et lib. 6. cap. 5. dicit, esse malum, non tamen peccatum: *Omni peccato, inquit, baptizati carent, non omni malo.*

Itaque ne S. Augustinum inconstantem faciamus, cogimur dicere ab eo aliquando concupiscentiam appellari peccatum, aliquando negari esse peccatum, quia nunc vocem (peccati) largo modo, & impropriè, nunc propriè, formaliterq; accipiat. Neq; verò hic habet locum, quod dicit Kemnitius, Augustinum in lib. 5. in Iulian. cap. 3. retractasse quod antea dixerat. Nam quod antea dixerat, iterum postea reperit in lib. 6. ut iam ante monuimus. Et si quod habetur in lib. 5. esset retractatio, certè quod habetur in lib. 6. esset retractatio retractationis. Sed quis credat, virum grauissimum lib. 5. reuocasse quod scripserat lib. 2. & rursum lib. 6. reuocasse quod scripserat lib. 5.

At cur quæso (dicit aliquis) S. Augustinus non fuit contentus in libro illo quinto dicere, concupiscentiā vocari peccatum, quia est pœna, & causa peccati; cur addidit, ac dixit, non solum eam pœnam & causam peccati, sed et esse peccatū? RESPONSIO est in præptu, quia Iulianus ex eo quod August. in lib. de nuptijs & concupiscentia dixerat, concupiscentiā esse pœnā peccati, collegit eam esse bonam & laudabilē. Voluit igitur sanctus doctor ostendere, non esse rem bonam aut in differentem concupiscentiam, sed malam; & quia pœna (ut à Deo est) bona & laudabilis est; & causam peccati, potest etiam esse res bona aut indifferens, si sit causa per accidens, ut sunt omnia obiecta sensuum delectabilia; propterea S. Augustinus coactus est dicere, concupiscentiam non solum esse pœnam & causam peccati, sed etiam peccatum, id est, rem in se malam & vitiosā, qualia sunt non solum peccata morum, quæ propriè peccata dicuntur, sed etiam peccata naturæ, ut cecitas & surditas, vel quælibet monstrositas naturalis, quales sunt etiam habitus mali, qui vitia dici solent, & ipsæ passionēs immoderate, quæ in statu naturæ integræ locum nullum in homine habuissent.

Neq; multum refert, quod idem S. Augustinus co-

parat concupiscentiam cum cæcitate cordis, quam dicit esse peccatum, quo in Deum non creditur & simul pœnam & causam peccati. NAM propositum S. Augustino fuit, ostendere posse id quod est pœna peccati, esse et peccatū, siue propriè, siue largo modo; & ideo varia profert exempla, non multum laborans, utrum sint in oib. similia, modo similia sint in eo, de quo agitur.

Iam verò testimonium ex tract. 41. in Ioannē si abesset pernicacia, nullo modo ab aduersarijs proferretur. Nam in eo tractatu S. Augustinas disertis verbis dicit, per baptismum tolli omne peccatum, ac totam deleri iniquitatem, nec remanere nisi languorem & infirmitatem. Quod verò postea dicit, renatos non esse sine peccato, interdum loquitur de peccatis venialibus, quæ post baptismum fiunt; interdum ipsam concupiscentiam cum Apostolo vocat peccatum per metonymiam, & ideo dicit, peccatum hoc est in membris, non in animo.

Itaque cum dicit, non esse in renatis puram libertatem, ideo dicit, quia non sunt puri à peccatis venialibus; & quia peccatorum venialium causa est concupiscentia, ideo addit: *Quia video aliam legem in membris, &c.* pari ratione cum dicit, si nulla remansisset infirmitas, sine peccato hic viveremus; de peccatis loquitur venialibus, quorum causa (ut diximus) ut plurimum est infirmitas. Denique non negamus concupiscentiam dici peccatum habitans in membris, & damnari, atq; odio haberi à Deo; non ut peccatum propriè dictum, sed ut morbum & languorem. Nam etiam medici non solum febrem, sed etiam remanentem infirmitatem oderunt, & pellere sua arte conantur.

Potèd in Concilio Tridentino rectè etiam dictum est, Deum in renatis nihil odisse; quia loquitur Concilium de odio, quod redundet in personam. Sic enim nihil odit Deus, nisi peccatum. Vnde dicitur Sap. 14. *Odio est Deo impius, & impietas eius.* Odium autem concupiscentiæ, quod ponit Augustinus in Deo, non redūdat in personam. Non enim Deus propter concupiscentiam, quæ est in renatis, vult renatos damnare, sed potius vult concupiscentiam paulatim consumere, ut renati perfectè sanentur ac liberentur.

Caluinus in antidoto Concilij admittit, Deum nihil in renatis odisse: sed non minus errat ipse, dū hoc admittit, quā Kemnitius dum reprehendit. Nam si concupiscentia esset ex natura sua peccatū, ut ipse dicit, non esset verum, eam à Deo non haberi odio, etiam in renatis. Ut enim S. Augustinus rectè ait in hoc ipso tract. 41. in Ioannē: *Deum omnia peccata odit.* Nihil igitur Deus in renatis odit, quia nihil remanet post baptismum, quod habeat veram peccati rationem.

CAPVT XIII.

Soluuntur obiectiones ex ratione.

PRÆTER testimonia Scripturarum & Patrum, proferunt etiam aduersarij aliquot rationes.

PRIMA RATIO, Motus concupiscentiæ sunt illiciti, etsi nobis nolentib. fiant, ut ex Augustino colligitur li. 1. de nuptijs & concupiscentia. igitur lege diuina prohibiti sunt, ac per hoc inobedientia legis, & peccatum est illos habere, quāuis iustis & fidelib. non imputetur.

RESPONDEO, Motus concupiscentiæ dicuntur illiciti, quia non licet eis præbere consensum, non quia non liceat eos inuito animo pati, quemadmodū carnalis copula extat coniugii res est illicita, & tñ si quis per vim turpitudinem pateretur, aut omnino ingnoranter committeret, non peccaret. Itaq; S. Augustinus loco notato, non dicit eos motus esse illicitos, quia non liceat eos pati, sed quia non liceat eis obedire: *Non enim, inquit, si bona & licita desideria essent, eis obedire prohiberet Apostolus, dicens, Non regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum desideriis eius.*

SECUNDA RATIO, Id quod per se trahit ad malū eadem lege prohibetur, quā prohibetur ipsum malū,

ut perspicuum est de amplexibus & osculis impudicis: concupiscentia autem, quantumvis inuoluntaria per se trahit ad malum, Iacobi 1. *Unusquisque tentatur a concupiscentia sua abstractus & illeceus*; igitur eiusmodi concupiscentia lege diuina prohibita est, & legem violat qui concupiscit, quamuis inuitus.

RESPONDEO, id quod per se trahit ad malum, eadē lege prohibetur, qua prohibetur ipsum malum: sed si cut ipsum malum non prohibetur propriē, ita ut reū faciat, nisi cum est in potestate nostra illud non committere, sic etiā, vel potius maiori ratione, id quod per se trahit ad malum, non censetur propriē prohiberi, nisi quatenus in arbitrio nostro est illud assumere, vel reijcere. Nam si iure non potest reprehendi, qui stuprum per vim oblatum patitur, quanto minus reprehendi poterit, qui complexum, vel osculum impudicū pati cogitur, etiam si inde se stimulari ad flagitium sentiat. Sic igitur concupiscentiā motus, qui reluctante animo interdum exoritur in carne, non sunt illiciti, nec prohibiti nisi materialiter; propriē verō, ac formaliter, solus consensus intelligitur prohiberi.

TERTIA RATIO contra solutionem superiorem, Qui cogenti cupiditati bona voluntate resistere non potest, & ideo facit contra praecepta iustitiae, verē & propriē peccat, ut S. Augustinus docet lib. 1. retract. cap. 1. s. At in lege iustitiae non solum prohibetur opus, ut adulterium, sed etiam desiderium, ut concupiscentia adulterij; igitur sicut opus est verē peccatum, etiā si resisti bona voluntate non possit, ita concupiscentia ipsa verē peccatum erit, quamuis inuito animo oriatur.

RESPONDEO, multum interest inter motus concupiscentiae carnalis inuoluntarios, qui in sola carne sedem habent; & desiderium voluntatis, siue opere cōpleatur, siue non compleatur. Nam motus ille carnis inuoluntarius nullo modo est in potestate nostra, & ideo nec peccatum propriē, sed tantum per metonymiam, ut in illo ipso loco idem S. Augustinus docet. Desiderium autem adulterij voluntarium, siue ipsum opus adulterij pariter voluntarium, aliquando non est in nostra potestate immediate, quia diuino iudicio deserti non habemus vires, quibus cogenti cupiditati resistere valeamus: tunc semper est in potestate saltem mediatē, quia possumus a Deo auxilium petere & gratia eius adiuvante tentationi resistere: Et ideo (ut ibidem Augustinus dicit) *tunc facere contra praecepta iustitiae, siue opere, siue cōsensu, sic est peccatū, ut sit et pena peccati.*

Quare totum argumentum conceditur, si in consequente de concupiscentia illa sit sermo, quae in ipsa voluntate per consensum oritur. Fieri n. pōt ut ea concupiscentia inuito animo oriatur dicatur, si forte nollet aliquis consentire, & tamen victus tentatione consentiat. Sin autem de concupiscentia carnis agatur, quae nullo modo consensum extorqueat, argumentum nihil omnino concludet; nam in antecedente dicitur esse peccatum id, quod sit cogente carnis cupiditate, quod non est in nostra potestate immediate, sed tantū mediatē. Ex quo non sequitur, ut peccatum sit ipsa cupiditas carnis, quae non est in potestate nostra, neque mediatē, neque immediate.

QUARTA RATIO, Concupiscentiā, quae remanet in baptizatis, Deus odit, ut S. Augustinus docet in Psal. 35. explicans illud: *Malitiam autem non odit.* Apostolus item illā odio habebat, Rom. 7. *Quod odi facio.* Et nos illam odio habere debemus, iuxta illud Iudae: *Odientes eam, quae carnalis est, maculatam tunicam.* At nihil odit Deus nisi peccatum, Sap. 14. *Odio est Deo impius, & impietas eius.* Et ca. 11. *Diligis omnia, quae sunt, & nihil adisti eorum, quae fecisti.* Fecit autem omnia Deus, praeter peccatum. Quare concupiscentia remanens in renatis peccatum est.

RESPONDEO, iam supra diximus in explicatione testimoniorum S. Augustini, concupiscentiam odio haberi a Deo, & a nobis odio esse habendam; quia tā

Ac si propriē peccatum non sit, tamen incitat ad peccatum; & cum ea bellum intestinum & assiduū gere-
re cogimur.

Quod autem Scriptura dicit, Deum nihil odisse eorum, quae fecit, verissimum est; sed illud est falsum, Deū omnia fecisse praeter peccatum. Deus enim fecit, ac diligit omnia quae sunt, quia omnia bona sūt. Vidit enim cuncta quae fecerat & erant valde bona, Gen. 1. Proinde malum nullum fecit, & malum omne odit, quatenus malum non est res aliqua, sed rei alienius prina-
tio. Itaq; in eodem libro Sap. cap. 1. legimus: *Deus mortem non fecit.* Et de concupiscentia Ioan. Apostolus in 1. epi. c. 2. dicit: *Ea non esse ex patre, sed ex mundo.* Odi igitur Deus in nobis cōcupiscentiam, non ut peccatū, sed ut languorem ex peccato relictum, eamq; sanando quotidie minuit, donec penitus consumatur. Quando autem intelligendum sit, quod Concilium Tridentinum dicit, Deum in renatis nihil odisse, explicatum est capite superiore.

QUINTA RATIO, Concupiscentia non est a Deo, ut habetur 1. Ioan. 2. At omnis iusta pena est a Deo, ut habetur Amos 3. Igitur concupiscentia non est solum pena, sed etiam culpa.

RESPONDEO, si argumentum hoc vires haberet, efficeret et mortem corporalem non esse tantum penā, sed et culpā. Nam mors nō est a Deo, ut habetur Sap. 1. Et omnis iusta pena est a Deo, & c. Deo igitur cōcupiscentiam nō esse a Deo, quatenus illa est mala, & tamen esse a Deo, quatenus bonū est, ut eo malo puniatur hominis inobedientia. Item concupiscentiam non esse a Deo, quia nō fuit ipse auctor peccati, unde illa manatur; tamen esse a Deo, quia in vltione peccati abstruit denū originalis iustitiae, quod carnē spiri-
tū subiebat, quo tanquā freno quodā, sublato, cōtinnuū extitit in homine rebellio ista mēbrorū: Quia dixi (inquit S. Augustinus lib. 5. in Iulian. c. 7.) *inobedientiā carnis, quae in carnē concupiscente aduersus spiritum appareret diabolico vulnere cōtingere: & rursus hanc legem peccati repugnantem legi mētis, a Deo esse illatam per vltionē, & ideo penam esse peccati; haec inter se abeuerse esse contraria. Quasi fieri nō possit, ut idē malū, & diaboli iniquitate, & Dei equitate peccantibus ingeratur. Neque hinc sibi ipsa diuina aduersantur eloquia, quia scriptū est, Deus mortē non fecit. Item scriptum est, nō ē mors a Dño deo. Quia deceptor hominis ēa mortis ē diabolus, q̄ nō ut primus auctor eius, sed ut peccati ultor intulit Deus.*

SEXTA RATIO, Nulla est pena huius vitae, quae ob finem bonum expeti non possit, at concupiscentia ob nullum finem rectē expeti potest; igitur concupiscentia non est solum pena, sed etiam culpa.

RESPONDEO, falsa est propositio. Nā ignorantia eorum rerū, quae ad salutē necessarie sunt, sine dubio pena peccati est, & tñ expeti, nisi imprudenter & malē nō pōt. Pari ratione tērationes Satanā expeti nō pōt, cū orare inbeamur: Et ne nos inducas in tērationē, Matt. 6. & tñ tērationes internā, quib; Satanā imaginatio, nē mouet, & inania, vel illicita interdū nos cogitare cōpellit, pena peccati sunt. DENT QV nullas penas expetendas esse docet S. August. sed oēs tolerandas; cū sic loquitur li. 19. Confess. c. 28. *Quis velit molestias et difficultates pati ē tolerare iubet eas, nō amare. Nemo qđ tolerat, amat, etsi tolerare amat. Quāvis n. gaudeat se tolerare, ma-
mūlt tñ non esse qđ toleret. Porro concupiscentia eadem ratione expeti nō debet, non quod peccatū sit, si nō ei consentiatur, sed qđ ad peccatū inducat, & qđ molestia sit ei gravis, & tñ nō amanda sed toleranda sit, si debellari neqat. Neq; displicere dēt iudiciū Dei, qui ea ad agonē, & exercitiū virtutis remanere voluit, et Apostolo suo dixit, sufficit tibi grā mea. Nā virtus in ihermitate pficitur 2. Cor. 12.*

SEPTIMA RATIO, CHRISTVS per omnia tentatus voluit, sed absq; peccato, ut Apostolus docet ad Hebr. 4. & ideo cōmunes humanē vitē miseria omnes assumere pōt, ut fratribus per omnia similis fieret: At concupiscentiam

scientiam carnis non assumpsit, neque tentationē eiusmodi, quā à rebellionē carnis oriretur, pati voluit. igitur concupiscentia non solū pœna, ac miseria, sed culpa, & iniquitas est.

RESPONDEO, non solum concupiscentiam, sed etiā ignorantiam CHRISTVS assumere noluit, quamuis neutra sit peccatum, si sit omnino inuoluntaria. Cur autem ignorantiam & concupiscentiam Christus habere noluerit, docet S. Thomas in 3. par. q. 15. art. 2. & 3. TUM quia duæ istę miserię nihil proderant ad redemptionem generis humani, sed potius oberant. TUM ē quia plenum gratia & veritate Christum esse oportebat, quibus duobus donis concupiscentia & ignorantia manifestē repugnant. Vide S. Augustinum lib. 2. de peccatorum meritis & remissione, cap. 29. & lib. 5. in Iulianum, cap. 9. ubi docet CHRISTVM fuisse ab ignorantia & concupiscentia semper immunem.

OCTAVA RATIO, sic proponitur à KEMNITIO pagina 506. in examine Concilij, Concupiscentia etiam in renatis est *avopia*, propterea quod dissidet à norma legis, & cum illa pugnat: & quia lex est norma iustitię, & quicquid ab ea dissidet, & cum ea pugnat, rationem peccati habet. SED PETRVS MARTYR in commentario epistolę ad Romanos magis artificiosē sic argumentum textit, Omne quod non est conforme legi diuinę peccatum est, ut patet ex illo 1. Ioan. 3. *Et peccatum est iniquitas*, siue *avopia*, ut habetur in Græco: At deprauatio naturę humanę non est conformis legi diuinę, eiq̃ue triplici; repugnat enim PRIMO legi institutionis primę, quia non est qualis eam Deus cōdidit; SECUNDO, legi naturę, quia non potest viuere conuenienter rationi; TERTIO, legi Scriptę. *Non concupisces*. Igitur ea deprauatio peccatum est. Hoc argumentum Achilles est (ut vulgo dicitur) Philippi, Bucerii, Petri Martyris, Caluini, Kemnitij. *Argumenti huius* (inquit) Kemnitius pag. 506. *mole premi se omnes Pontifici sentiunt, ideo varias querunt rimas, ut elabantur*.

RESPONDEO, argumentum hoc ex ijs, quę dicta sunt facile solui potest; & adeo non premit sua mole Catholicos, ut à multis per iocum eludatur, quippe quod seria responsione non egeat. NAM concupiscentiam esse *avopiam* in renatis, largo modo & materialiter supra concessimus cum Augustino, & eadem ratione concedimus esse peccatum largo modo, materialiter, vel improprie, quemadmodum omne vitium, omnisq̃ue recessus à regula, vel ordine, non solum in moribus, sed etiam in natura, & arte dici potest esse peccatum, SI N autem concupiscentiam renatorum contendant proprie esse *avopiam*, quomodo hanc vocē accipit S. Ioannes, cum ait, *Et peccatum est avopia*, siue *iniquitas* 1. Ioan. 3. negamus, concupiscentiam renatorum esse *avopiam*.

Neque bona est illa Kemnitij probatio, Concupiscentia etiam in renatis est *avopia*, propterea quod dissidet à norma legis, & cum illa pugnat. Nam nō quod dissidet à legis norma, vel cum illa pugnat, est *avopia*, sed ipsa discordia, siue repugnantia, vel recessus, ac deuiatio proprie est *avopia* & formaliter peccatum. Dissidet enim à lege diabolus tentans ad peccandum, sed non est ipse iniquitas, sed iniquitatis suasor. Dissidet etiam homo qui peccat, sed non est ipse, neque esse dicitur iniquitas & peccatum, sed auctor peccati. Dissidet itē à lege voluntas humana, cuius consensu peccatum perficitur, sed nec ipsa dicitur iniquitas, vel peccatum, sed principium, vel causa peccati. Deniq; dissidet à lege actio humana, cum non est legi congruens, & ne ipsa quidem est iniquitas, sed iniqua. Iniquitas igitur (ut diximus) est ipsa recessio à normā legis, quę melius explicatur gręca voce *avopia*. Illa autem recessio, vel deuiatio à norma legis immediatē in est ipsa actio, quę secundum legis normam fieri debuisset.

Iam verò concupiscentia repugnat quidem legi mentis, ut Apostolus dicit ad Roman. 7. sed neque est ipsa

A formalis repugnātia: neq; repugnat, ut actio recedens à norma legis; neq; ut potentia, vel persona, quę normam sequi teneatur: sed repugnat, ut incitās & impetens ad pręuaricandam legem, quemadmodum de diabolo diximus. Tentatur enim vnusquisq; à concupiscentia sua, ut habemus Iacobi 1.

Est autem hoc loco notandum, haberi 1. Ioannis 3. peccatum esse, *avopiam*, quod noster interpretes vertit iniquitatem. Sed 1. Ioan. 5. non haberi omnem *avopiam* esse peccatum, sed *avopia adiniam*, id est, omnem iniustitiā esse peccatum; nostrum autem interpretem in vtroq; loco vertisse iniquitatem, quia nō habebat vocabulū, quo proprie exprimeret *avopiam*, quę est recessio à lege. Ceterum quicquid sit de æquiuocatione Latinę vq̃cis, certum est non esse idem, omnem *avopiam* esse peccatum, & omnem *adiniam* esse peccatum, ut Kemnitius contendit. Nā *adinia* species est, *avopia* est genus. Omnis enim iniustitia est recessus à lege, non autem omnis recessus à lege est iniustitia. Et quod dicit S. Ioannes, omnem *adiniam* esse peccatum, verissimum est: quod autem dicit, & sapissimē repetit Kemnitius, omnem *avopiam* esse peccatum, non est verum, nisi peccatum largo modo accipiat, ut etiam peccata artis & naturę comprehendit. SED de his hactenus. Nam ad mendacia & calumnias & varia Kemnitij absurda, satis respondit Andradius, in quę proprie illa omnia Kemnitius effudit.

Iam verò ad argumentum, ut textitur à Petro Martyre RESPONDEO, propositionem illam: *Omne quod nō est conforme legi diuinę peccatum est*, veram esse in vniuersum, si peccatum accipiat largo modo, si autem agatur de peccato in moribus, debere etiam restringi ad conformitatem legis præcipientis actus morales. Alioqui etiam monstra, quę sunt peccata naturę, essēt peccata proprie dicta, & puniri deberent; quod certē est absurdissimum. Assumptionem verò illam: *At deprauatio naturę humanę non est conformis legi diuinę*, dico etiam esse veram, si agatur de lege in vniuersum, non autem si agatur de lege, cuius pręuaricatio inducat reatum, sitq; peccatū proprie dictum: de quo nos in præsentia disputamus.

Nam etsi deprauatio, quę est in uolūtate, si accipiat pro auersione à Deo, sit uerē peccatū, ut postea dicemus; tñ deprauatio quę est in intelligētia, uel in carne, necnō pronitas quędā uoluntatis ad obsequendū desiderijs carnis, & difficultas eiusdē ad obsequendū Deo, non est contra legem ullam, cuius pręuaricatio sit peccatū proprie dictū. Et ideo non est per se, & ex natura sua peccatū. Quod n. attinet ad legem primę institutionis naturę, nō est ea lex moralis cuius pręuaricatio reū constituat transgressorē, Non. n. iussit Deus, ut homo nasceretur cū iustitia originali, uel hoc, aut illo modo; sed instituit naturā, sicut uoluit, & ornauit ijs donis, quibus ei placuit illam ornare; & idem attribuit principia, ex quibus propagari posset. Si quando autem contingit, ut aliter res oriatur, quam Deus instituerit, est quidem in ea re peccatum aliquod naturę, sed non tale peccatum quod supplicio dignum sit. Nā non creauit Deus homines cecos, uel surdos, aut claudos, & tamen cum nascuntur aliqui cæci, uel surdi, aut claudi, nemo eos reprehendendos, aut castigandos censet, etiam si non congruat eorum natura cum lege primę institutionis.

Quod uerò attinet ad legem naturę, quę iubet ut uitā agamus secundum rationē, quam legem mirib. naturę corruptę seruare non possumus; dico, posse legem illam BIPARIAM considerari, PRIMO, ut significat legem moralem, quę proprie imperat uoluntati, ut sequatur ductum rationis, non consentiat desiderijs carnis, &c. & hoc modo uera lex est, sed eius pręuaricatio non est peccatum originale, sed actuale, & ad reū presentem nō pertinet. SECUNDO, ut significat ordinē & congruentiam naturalem, quę requirit, ut pars

superior imperet, inferior subijciatur, & voluntas sine difficultate rationi obediat, &c. Et hoc modo lex ista naturalis eadem est cum institutione naturæ, contra quam institutionem pugnant rebellio carnis, & difficultas voluntatis, sed ea non sunt peccata propriè dicta, sed pœnæ peccati, & defectus consequentes materiam, quemadmodum se habet rubigo in cultro ferreo. Porro de lege scripta, *Non concupisces*, satis multa supra diximus, ubi demonstrauimus, eam legem propriè nō prohibere, nisi desideria voluntaria, quæ sunt peccata actualia non originalia.

CAPVT XV.

Refellitur eorum Catholicorum sententia, qui peccatum originis in quadam positina qualitate constituunt.

REFUTAVIMVS hactenus tres errores huius temporis hæreticorum: nunc refutandæ sunt duæ Catholicorum incommodæ sententiæ, quæ videtur etiam errores nominari posse.

PRIMA sententia eorum est, qui duas esse docet in homine malas qualitates, vnam in carne, alteram in aîa, quarū posterior à prior oriatur, (aîam .n. ex cōstatu carnis pollui existimant) vtramque autem concupiscentiam dici posse censent, sed solam posteriorem statuunt esse originale peccatum. Itaq; peccatum originis nihil aliud esse volunt, nisi concupiscentiam, hoc est, morbidam in anima qualitatem, praua desideria perpetuò excitantem. Ita docet Petrus Lombardus in 2. lib. sent. dist. 31. §. 2. & 3. quæ sequuti sunt Henricus Quodlib. 2. q. 11. & Gregorius Arim. in 2. d. 30. q. 1. & ex recentioribus Ioannes Driedo in 1. lib. de gratia & libero arbitrio. Hoc tamē interest inter Henricum & Gregorium, quod Henricus arbitratur malam illam animæ qualitatem esse propensionem ad omnia mala: Gregorius autem restringit ad inclinationem in bonū delectabile secundum carnem.

Hæc sententia tamen conuenit ex parte cum errore Lutheranorum; tamen in eo differt, quod Lutherani non agnoscunt vllam superadditam qualitatem, sed eam potius ridet PHILIPPVS in Apologia Confessionis, non procul ab initio: *De fomite*, inquit, *disputant, quod sit qualitas corporis, & ut suo more sint inepti, quaerunt, utrum qualitas illa contagione pomi, an ex asplatu serpentis contracta sit.* Hæc ille. Præterea differt etiam in eo, quod Lutherani concupiscentiā post baptismū, ex natura sua peccatum propriè dictum esse volunt; auctores autem illi Catholici minimè id concedunt.

Videtur autem nobis hæc sententia nullo modo defendi posse. Quod vt manifestum fiat, pauca quadā præmittenda erunt, ex quibus controuersia status omnino aperietur.

Sciendum est igitur PRIMO, concupiscentiam non semper eodē modo accipi in Scripturis. Interdum .n. significat appetitum boni in vniuersum, qua notione multæ bonæ concupiscentiæ inueniuntur, vt S. Augustinus monet concione 3. in Psal. 118. nam concupiscentia sapientiæ bona & laudabilis est, quippe quæ, vt dicitur Sapient. 6. deducit ad Regnum. Bona est itē concupiscentia, qua spiritus aduersus carnem concupiscit, de qua loquitur Apostolus ad Gal. 5. rectē quoq; concupiscebatur, quid dicebat in Psal. 118. concupiui desiderare iustificationes tuas.

Rursus concupiscentia aliquā significat actum, aliquā potentiam. Nam & cōcupiscentiā dicimus ipsum desiderij motū, vt patet ex Augustino lib. 6. in Iulianū, c. 8. & ipsam potētiam, seu vim appetendi bona sensibilia, vt patet ex eodē Augustino lib. 4. in Iulianū, c. 14. & lib. 6. c. 7. & hoc modo concupiscentia non est mala, sed bona, vel indifferēs. Nam possumus per eandem vim appetendi, & bene & male concupiscere, & sine dubio

vis appetendi bona sensibilia fuit in Christo, & in primo homine ante peccatum, & rursus in nobis post resurrectionem erit. Itaq; S. Augustinus locis citatis fatetur, non ita accipiendam esse concupiscentiam cum agitur de peccato originis.

Est igitur alia notio concupiscentiæ, qua concupiscentiam appellamus vitium, quo proueniunt homines ad appetenda bona sensibilia cōtra ordinem rationis. Et hoc modo accipitur concupiscentia passim ab Augustino in libris apuersus Pelagianos, lib. 2. in Iulianū ante medium, scribit concupiscentiā non esse substantiam, sed substantiæ vitium, & apertius lib. 6. c. 7. *Ego*, inquit, *tanquam valetudinē malā ex origine vitiata ingenitū esse dico homini vitium, quo caro cōcupiscit aduersus spiritū.* Et lib. 1. de nuptijs & concupisc. c. 25. *Non enim*, inquit, *cōcupiscentia substantialiter manet, sicut aliquod corpus, aut spiritus, sed affectio est quedā male qualitatis, sicut languor.* Et in c. 31. *Carnem*, inquit, *appellauit, ubi est quidam morbidus carnis affectus, non ipsam corporis conformationem.*

Sciendū est SECUNDO, istud vitium in carne potissimum residere, hoc est, in parte hominis inferiore, quæ sensualitas dicitur. Id quod supra docuimus ex Apostolo Rom. 7. ubi concupiscentiam dicit esse malum inhabitans in carne, & repugnare legi mentis, &c. Quocirca S. Augustinus in omnibus libris, quos aduersus Pelagianos scripsit, semper de concupiscentia loquens, ad vitium partis inferioris recurrit, lib. 1. de peccat. meritis & remis. cap. 29. *Quod igitur*, inquit, *in membris corporis huius mouetur, totūq; aîum in se deiectū conatur attrahere, & neque cum mens voluerit, assurgit neq; cum mens voluerit, conquiescit, hoc est malum peccati, in quo nascitur omnis homo.* Et lib. 4. in Iulianum, c. 4. dicit, libi dinem, siue cōcupiscentiā esse vitium, quo appetimus immoderatē delectationem omnium sensuū, sed præcipuè gustandi & tangendi. Et lib. 6. cap. 8. *Hic chirographo*, inquit, *nascitur obnoxij omnes in carne de carne carnaliter nati. Neq; enim nulla est iniquitas, cū in vno homine, vel superiora inferioribus turpiter seruiunt, vel inferiora superioribus contumaciter reluctātur, etiamsi vincere non sinantur.* Deniq; in oîb. libris contra Pelagianos directē scriptis, cum in singulis serè capitibus concupiscentiā sepius nominet: semper serè pro vitio partis inferioris, quæ rebellis est superiori, concupiscentiæ nomen accipit.

Ceterū negandum non est, etiam in parte superiore simile vitium inueniri. Nam ea quoq; animis pars prona est ad concupiscendos honores, inanem gloriam, & alias vanitates, & etiamsi nolimus, interdū parit eiusmodi desideria. Quocirca B. Paulus in epi. ad Galat. c. 5. cū dixisset carnē concupiscere aduersus spiritū, statim enumerās opera carnis, nō solū nominauit fornicationem, ebrietatē, & alia id genus, sed et idololatriā, hæreses, inimicitias, &c. quod diligenter notauit S. Augustinus lib. 14. de ciu. c. 2. 3. & 4. ubi demonstrat, carnē interdū accipi pro toto hoīe, qualis est, sine gratia Dei, post lapsum Adam, & eum dici carnalē, qui sē ipsum, non secundum Deum viuunt. Ex quo in explicatio ne Psal. 79. dicit, omne peccatū oriri ex cupiditate male inflammante, vel ex timore male humiliante.

Itaq; concupiscentiæ vitium licet præcipuè in sensualitate, tñ et in mente sedem habet. S. aut Augustinus in libris contra Pelagianos ideo penè vbique loquitur de vitio sensualitatis, quia in sensualitate magis hoc vitium se prodit, nō qđ ignoraret et in mente locū habere. Atq; in his oîb. nisi fallor, cū Petro Lombardo, Henrico, Gregorio, & ceteris oîb. conuenimus. Solum questio manet de hoc vitio, sit ne positina qualitas, an nō, & vtrū hoc ipsum vitium sit propriè, ac formaliter originale peccatū. Illi affirmant vtrūq; Nos vtrūq; negamus, Dicimus .n. sensualitatem esse prona ad cōcupiscendum etiam contra ordinē rationis, nō ex aliqua insita qualitate eam inclinante, sed ex earentia iustitiæ originalis,

originalis, quæ eam perfectè rationi subiiciebat. Quæ admodum si equis incitetur ad currendum, non quia admouentur ei calcaria, sed quia sublatam est frenū & veluti si aliquid propendeat ad casum non quia premitur aliquo corpore graui superaddito, sed quia sublatum est aliquid, quod prohibebat ne caderet. Quod autem diximus de sensualitate, de voluntate quoque intelligendum est.

His prænotatis probamus, non esse concupiscentiæ positiuam qualitatem. PRIMO, testimonijs S. Augustini, quem aduersarij vel solum pro sua opinione patronum habere se putant. Is igitur in lib. 2. de peccato originis, cap. 4. loquens de concupiscentia, cuius reatū dicit esse originale peccatum, vt patet ex capitibus sex præcedentibus, sic ait: *Comparatur homo pecoribus per vitium, non per naturam, non pecoris vitio, sed naturæ. Tantæ namq; excellentiæ est in comparatione pecoris hō, vt vitium hominis natura sit pecoris.* Item lib. 4. aduersus Iulian, cap. 5. *Hæc autem libido, inquit, ideo malum non est in beluis, quoniam non repugnat rationi, quæ carent.* Et cap. 14. *7 deo, inquit, in pecoribus malū non est concupiscentia, quia non aduersus spiritum concupiscit, sed eorum potius oblectat spiritum.* Et in Psalm. 103. concione 4. *Quod equo, inquit, natura est, homini crimen est.* In his locis S. Augustinus docet illud ipsum esse in homine vitium concupiscentiæ, quod est in animantibus rationis expertibus natura. Certe est autem in animantibus rationis expertibus nullam esse corruptam qualitatem, quæ sint prona ad concupiscendum, sed solum appetitum sensitiuum, qui rationi vtique repugnaret, si ratio in beluis esset. In homine igitur nulla est qualitas positiua, præter ipsam sensualitatem, sed ipsa sensualitas ideo vitiosa dicitur, & est in homine, quia deberet rationi obtemperare, quod et faceret, nisi homo propter peccatum iustitiæ originale amisset.

PRÆTEREA idem S. Augustinus, lib. 1. de nuptijs & concupiscentia, capite vigesimo quinto dicit, concupiscentiam non substantialiter manere, sed sicut languorem. Et lib. 2. in Iulianū, ante medium, dicit, non esse substantiam, sed substantiæ vitium. Solet autem S. Augustinus per substantiam intelligere id omne, qd est in rerum natura, id est, omne positium. Sic enim ait in Psalm. 68. *Quod nulla substantia est, nihil omnino est.* Idem quoq; auctor vbicunq; concupiscentiæ causam explicat, semper recurrit ad priuationem, siue absentiam gratiæ. Libro primo de peccatorū meritis & remissione, cap. 16. *Quādo ergo, inquit, peccauit Adam nō obediens Deo, tunc eius corpus gratiam perdidit, quæ eius anima omni ex parte obediebat, tunc ille exitit bestialis motus pudēdus hominibus, quem in sua erubuit nuditate.* Ex hac igitur inobedientia carnis, ex hac lege peccati, et mortis quisquis carnaliter generatur, regenerari spiritua liter opus habet. Et lib. 4. in Iulianum, cap. vlt. Quid, inquit, est gustato cibo prohibito nuditas indicata, nisi peccato nudatum quod gratia contegebat? gratia quippe Dei magna ibi erat, vbi terrenum, & animale corpus bestiale libidinem non habebat. Idem repetit lib. 11. de Genesi cap. 31. & lib. 13. de ciuitate Dei, cap. 13.

Vides in his locis, non solum ad gratiæ absentiam reuocari concupiscentiæ vitium, sed etiam vocari libidinem bestialem, quia illa ipsa libido est in homine vitium, quæ in bestiis est natura. Et rursus ideo magna Dei gratia factū esse in paradiso, vt terrenū & animale corpus libidinē nō haberet, quia ex se & ex natura sua libidinem habiturum fuisset, nisi magna illa gratia, ne haberet, impediuisset. Non igitur accessit mala qualitas aliqua sed ipsa sensualitas, vt spoliata originali iustitia rationi repugnat, concupiscentia dicitur.

Deinde hoc ipsum rationibus confirmatur. Nam PRIMO si concupiscentia qualitas esset positiua, positiuam causam habere dēret. Quæro igitur, quæ sit ista cā. Nā vel erit DEVS, vel DIABOLVS, vel SERPENS, vel ipse HOMO, vel centē POMVM ipsū vetū. DEVS

A non pōt esse, præsertim secundum aduersarios, qui volunt concupiscentiam esse peccatum originis; nam tūc Deus esset auctor peccati. Et præterea si ea qualitas esset à deo, vt à propria causa efficiēte, sequeretur saltē Deū esse causam tentationis ad malū. Vnusquisq; .n. tentatur à concupiscentia sua, vt habetur Iacobi 1. Qd si concupiscentia infunditur à Deo, certē sequitur, vt Deus sit causa tentationis ad malum; quod tamen est contra eundem Iacobum, qui in eodem loco dicit, Deus intentator malorum est, ipse autem neminem tentat.

Sed nec DIABOLVS esse potest causa efficiens eius qualitatis. Neq; enim potestatem habet diabolus aliquid producendi, nisi per motum localem applicando actiua passiuis, idque in rebus corporalibus tantū. Hæc autem qualitas spiritalis esse dicitur.

Multo minus SERPENS corporalis causa esse potuit eiusdem qualitatis, tum quia serpens corporalis non potest afflare spiritalē qualitatem, tum quia nihil egit ille serpens in Adamum, sed solum cum Heua colloquutus est.

Ipsæ autem ADAM per actum peccandi efficere potuit in se dispositionē aliquam ad similem actum, sed non talem qualitatem, quæ perpetuū hæreret, & ad omnia mala inclinaret, qualis est concupiscentia. Nā actus ille superbiæ fuit, & per eū gigni non potuit continuū habitus superbiæ, sed solum levis dispositio, quæ facillimè tolli potuisset; & multo minus gigni potuit habitus inclinans ad fornicationem, adultēria, homicidia, furta, &c.

Denique neq; in POMVM vitium causa eius qualitatis reijci potest, neque enim pomum illud malum fuit, & ideo prohibitum, sed ideo malum, quia prohibitum, & alioqui ex natura sua bonum, vt cetera quæ Deus creauerat, vt S. Augustinus rectè docet lib. 14. de ciuitate Dei, cap. 12. & etiam si pomum vitiatum & corruptum fuisset, non tamen intelligi posset, quemadmodum in anima qualitatem spiritalē efficere potuisset, Restat igitur vt mala concupiscentia, quæ causam positiuam non habuit, non sit qualitas positiua.

PRÆTEREA SECUNDO, si concupiscentiæ vitium qualitas esset positiua, per peccatum primi hominis in ipso primo homine exorta; non facillè posset ostendi, quæ admodum transmitteretur ad posteros; neque enim habitus acquisiti traiciuntur in prolem, vt perspicuū est de omnibus habitibus scientiarum, virtutum, artium, domorum. Quod si aliquando pater ingeniosus filium ingeniosum gignit; aliquando etiam contra accidit, vt pater sapiens filium insipientem generet, vt Scriptura testatur de Salomone & filio eius Roboam.

TERCIO, vel Deus est auctor positiuæ illius qualitatis, vel nō, si est, igitur est auctor peccati. Istam enim concupiscentiā aduersarij peccatū esse contendunt: si non est, igitur Deus non est auctor omnium rerum, neq; verum erit quod in Euangelio legimus, Ioannis 1. *Omnia per ipsum facta, sunt, & sine ipso factū est nihil.*

QUARTO, etiam si concederemus, in carne qualitatem morbidam ex peccato primi hominis accessisse; tamen intelligi non posset, quomodo caro infecta animam inficeret. Neque enim corpus immediatē in spiritum agere, & spiritalē qualitatem producere potest.

QUINTO, cum illa qualitas, si ponatur, aduentitia sit, & contra naturam, quomodo fieri potest, vt tam longo tempore non sit imminuta, vel penitus extincta?

SEXTO, videtur omnino superuacanea; nam ad hoc, vt caro concupiscat cōtra spiritū, satis est si habeat sentientē appetitum, qualem bestia habent, & non addit frænum originalis iustitiæ. Vt autem animus sequatur corporis temperamentum, satis est quod in eadem animæ essentia radicem habeant sentiens appetitus & voluntas, Rob. Bellarmini Tom. 4. L 4

luntas, & sensus & ratio. Hinc enim absq; vllius qualitatis adiumento, ob solam corporis complexionem & constitutionem aliqui sunt ingeniosi, aliqui hebetes, aliqui hilares, aliqui tristes, aliqui proni ad vnum vitium, alij ad aliud, aliqui mites, aliqui iracundi, &c.

SEPTIMO, qualitas ista positiua per baptismum nō tollitur, vt notum est; ergo si peccatum originis est concupiscentia, & concupiscentia est qualitas positiua; certē sequitur, peccatum originis per baptismum non tolli. Quod in Ecclesia Catholica, vt exploratus error exploditur.

Neque satisfaciunt duæ illæ solutiones quod peccatum originis per baptismum dicatur remitti, tum quia, concupiscentia baptizatis, non imputatur ad culpam, tum quia propter gratiam, quæ in baptismo confertur concupiscentia nō amplius dominatur. Nam PRIOR solutio Concilio Tridentino (cuius auctoritatem Catholici non spernunt) apertissime aduersatur, damnat enim Concilium; Lutheranorum errorem, qui dicūt peccatum originis post baptismum manere, sed non imputari, & affirmat idem Concilium, per baptismū tolli quicquid peccati rationem habet. POSTERIOR solutio decretis eiusdem Concilij manifestē repugnat. Nam cum per baptismum infunditur gratia, non tollitur dominium concupiscentiæ, sed ligatur & impeditur ad tempus, & cum per actuale peccatum amittitur gratia, iterum soluitur, ac redit idem concupiscentiæ dominium. Quare si concupiscentia dominans est peccatum originis, manifestē sequitur peccatum originis per baptismum non verē tolli, vt Concilium docet. Nam si verē tollitur, vnde quæso idem peccatum in homine peccatore post baptismum existit? neque .n. responderi potest, non esse idem, sed aliud. Nā eadē concupiscentia dominans est, quæ ante baptismū erat; & peccatum originis, nisi per originem carnalis generationis, quæ semel fit, exilire non potest.

His accedat, quodd hæc solutio, non videtur cōsentanea doctrinæ S. Augustini. Ipse enim cum dicit, reatum concupiscentiæ esse peccatum originis, non recurrit ad concupiscentiam dominantem, sed dicit, hoc malum, tantum quia inest, etiam si nō dominetur, perducere ad æternam mortem, nisi reatus eius per baptismum expiatur; vt perspicuum est ex li. 2. de peccato originali, c. 39. & li. 6. in Iulian. c. 5. & 8. & alibi. Quē admodum autem accipi debeat concupiscentiæ reatus, qui soluitur in baptismo, supra explicuimus. Porro argumēta aduersariorum, præter ea, quæ sunt à nobis refutata in disputatione aduersus Lutheranos, sumuntur omnia S. Augustini.

PRIMUM igitur obiiciūt, quod S. AUGUSTINVS scribit cōcupiscentiam esse qualitatem, sic enim loquitur de ea lib. 1. de nuptijs & concupiscentia, c. 25. *Non substantialiter manet, sicut aliquod corpus aut spiritus, sed affectio est quedam malæ qualitatis, sicut languor.* Et cap. 31. *Carnem, inquit, nunc appellauit, ubi est morbidus quidam carnis affectus, non ipsam corporis conformationem.* DEINDE addunt, quod idem Augustinus lib. 5. in Iulianum, cap. 3. dicit, animam in corpore, tanquā in vase vitiato corrumpi, hoc est, ex malā qualitate carnis redundare malā qualitatem in animā. POSTREMO adiungunt, quod in lib. 4. hypognotici idem auctor docet, libidem in homine ex afflatu serpentis esse natam.

Ad PRIMUM RESPONDEO, vocari ab Augustino qualitatem, siue morbidum affectum, ipsam naturalem inclinationem sensualitatis viciatam non aliqua positiua rabe, sed ex carentia iustitiæ originalis. Nā eodem modo S. Thomas in 1. 2. q. 82. ar. 1. vocat peccatum originis habitum corruptum, in quo sit aliquid positiuum; ipsæ videlicet potentiæ animæ nō bene dispositæ; & aliquid priuatiuum, nimirum deordinatio ex carentia iustitiæ originalis cōsequuta. Quocirca tam S. Augustinus, quā S. Thomas concupiscentiæ vitium læpenumero naturæ languorem appellant. Languor

A autem significat humores corporis debita proportionē, & harmonia priuatos.

Ad ALTERVM RESPONDEO, rectē dici animam in corpore tanquā in vase vitiato corrumpi, non quod sit in carne positiua qualitas, ex qua rursus in anima qualitas alia oriatur; sed quod anima non incipiat habere peccatum; nisi cum infunditur corpori, tunc enim primum incipit esse homo filius Adami. Si quidē anima; vt prius natura intelligitur creari à Deo, nihil habet cum Adamo, ac per hoc nō communicat eius peccato sed; cum in corpore generato ex Adamo incipit habitare & cum ipso corpore vnum suppositum facere, tunc; vt supra fusi⁹ explicuimus) peccatum originis contrahit. Dicitur autem corpus ex Adamo generatum, etiam ante animationem, vas corruptum, quia ex vi talis generationis debetur illi, vt sit mortui, & varijs passionibus obnoxium.

Ad POSTREMVM ex libro hypognotici, vt omittā librum illum non cenferi opus Augustini, RESPONDEO, verba illius auctoris intelligenda esse metaphoricē. Per afflatum enim serpentis persuasionem diabolicam significauit. Quod videlicet, vt ipse loquitur magis sequutus sit Adam serpentem suadentem, quā Deum præmonentem. Nam ex Genesi constat, statum serpentis corporalis ad Adamum non peruenisse, sed solum diaboli persuasionem, & eam non per serpentem, sed per mulierem. Sententia igitur illius auctoris est quemadmodum serpens corporalis afflando venenum hominum corpora interimit, ita serpentem spiritualem, id est, diabolum, suadendo peccatum, primo parenti necem animæ, & corporis attulisse.

CAPVT XVI.

Refellitur error Alberti Pighij, & Ambrosij Catharini.

RESTAT VLTIMVS error confutandus, qui est ALBERTI PIGHII in prima controuersia de peccato originis, & AMBROSII CATHARINI in opusculo de lapsu hominis, & peccato originali, cap. 6. & videtur etiam fuisse quorundam veterum, vt refert Petrus Lombardus in 2. lib. sent. d. 30. Hæc igitur sententia docet, peccatum originis, nihil esse aliud, nisi illam primam Adami inobedientiam, qua præceptum de ligno scientiæ non gustando violatum est, ex qua sententia deducuntur ab iisdem auctorib. TRES aliæ sententiæ. PRIMA, peccatum originis esse vnum & idem in omnibus hominibus. SECUNDA, hoc vnum peccatum in primo homine re ipsa fuisse, in cæteris p imputationem. TERTIA, nihil esse in paruulis re ipsa inherens, quod habeat veram peccati rationem. Nam priuationem iustitiæ, maculam, reatum, & similia, pœnæ, non culpæ rationem habere, nisi fortē improprie. Quomodo nomen causæ accommodatur effectui.

HÆC sententia partim est vera, partim falsa. VERVM est, n. & aduersus Lutheranos asseredū ac defendedū, peccatū primū Adami, ad nos ēē pertinere & nostrū esse aliquo mō, vt paulō post explicabimus. Lutherani .n. deprauationē naturæ humanæ proprie peccatū esse cōtendunt, ēē sine relatione ad peccatū Adami. Sed de hoc postea. Rursus VERVM est, præter cōmunicationem peccati Adami, esse in paruulis carentiam iustitiæ originalis, reatū, maculā & similia. Quæ Albertus & Ambrosius cum cæteris Catholicis Doctōrib. agnoscunt.

FALSVM autem est & hereticum, peccatum originis nihil esse aliud, nisi primam Adæ transgressionem actualem; & nihil esse in paruulis, unicuiq; propriū, & inherens quod habeat verā peccati rationem. Extat .n. apertissima Concilij Tridentini Oecumenici definitio, in 5. sess. ubi quatuor sententiæ leguntur de peccato originis, quæ sunt quatuor argumenta contra Pighij, Cathariniq; doctrinam.

Docet

Docet IN PRIMIS Concilium, peccatū originis propagatione, non imitatione transfundi. At quod est vnum numero non propagatur, nec verè transfunditur. Sicut et propagari & transfundi non potest, quod statim peractum transijt, & iam nusquam est, & nihil est. RESPONDET Catharinus, peccatum illud vnum Adami propagari, & transfundi non in se, quod fieri nequit, sed in pœnis, quæ ex ipso natæ sunt, quæq; saltem improprie, & per metonymiam peccata dici pnt. At Conciliū apertissime distinguit peccatum originis, qd propagari dicitur per generationem, à pœnis, quæ ex ipso peccato nascuntur. Nam primò dānat Pelagianos nouos, ac veteres, qui negabant peccatum originis propagatione transfundi, & per baptismum deleri; deinde sub finem decreti admonet, fomitem non esse propriè peccatum, sed ita nominari interdum, quod sit ex peccato & ad peccatum inclinēt. Præterea si Concilium voluisset peccatum originis propagari solum ratione pœnarum, Pelagianos, præsertim nouos, non condemnasset, neque enim illi negant, peccati pœnas propagari, & transfundi ad posterōs.

Docet SECUNDO idem Concilium, peccatum originis inesse vnicuique proprium. At peccatum illud vnum Adami commune omnibus esse potest, propriū vnicuique esse non potest.

TERTIO docet, per baptismi gratiam remitti paruulis id totum, quod habet in eis veram ac propriā peccati rationem. Erat igitur aliquid in paruulis, quod veram & propriam peccati rationem habeat, quod certe de peccato Adami dici non potest, cum illud in paruulis non inhæreat.

POSTREMO docet, peccatum originis remitti, non esse, non imputari, sed verè tolli. At si peccatum originis nihil esset aliud, nisi peccatum Adæ posteris per imputationem communicatū, certè sequeretur, illud remitti, nihil esse aliud, nisi non amplius imputari. Habemus igitur sententiam Catharini & Pighij, cū Tridentino Concilio, non obscure pugnare.

Porro Concilij sententia Scripturis sanctis, & veterum Patrum testimonijs, & ipsi etiam rationi consentanea est. Nam B. Paulus in epistola ad Rom. c. 5. comparat peccatum originis, quod à primo parente per generationem trahimus cum iustitia, quam à CHRISTO per regenerationem acquiritimus. Non dicimur autem iusti propriè, & formaliter per iustitiam CHRISTI, sed per eam, quam vnusquisque in se habet. Sic igitur nec dicimur peccatores per peccatum, quod fuit in Adamo, sed per id, quod in vnoquoque nostrum hæret. DEINDE Scripturæ, quas in 1. lib. adduximus indicant, peccatum originis esse immunditiam & labem nobis hærentem, quæ per baptismum ablui debeat; nō solam imputationem peccati Adæ. IDEM quoque sancti Patres supra citati docent, sed apertissime S. Augustinus scribit, peccatum nostrum originale esse distinctum ab actuali peccato Adami, vt effectum à causa. Sic enim ait libro 2. de nuptijs & concupiscentia, cap. 26. *Voluntarium peccatum hominis primi, originale est causa peccati.* Hæret igitur in nobis aliquid, & peccatum originale dicitur, quod non est illa prima Adami inobedientia, sed aliquid aliud, quod ab illa manauit.

Deniq; rationis lumen idem ostendit. Nam si paruuli non haberent in se proprium & inhærens peccatum, non possent dici absolute, ac propriè peccatores. Et præterea non egerent ad peccati remissionē regeneratione, ablutione, gratiæ infusione, sed satis esset, si Deus illis Adæ peccatū non amplius imputaret. Quæ certè diuinis Scripturis, Conciliorum decretis, & Patrum testimonijs manifestè repugnant. NEQVE verò argumenta Catharini & Pighij tantam vim habent, vt propter ea recedendum sit à cōi Theologorū sententia. Nam ex his quæ dicemus in sequentibus duobus capitibus, nullo negotio diluentur.

Explicatur vera sententia de natura peccati originis.

RESTAT, vt erroribus refutatis ad explicandam veram sententiam accedamus.

SCIENDVM igitur est peccati nomē BIFARIAM accipi solere. VNO modo pro libera transgressione præcepti; ALIO modo pro eo quod remanet in anima peccatoris post actionem illam transgressionis præcepti. Nam quod actio ipsa, qua præceptum transgredimur, & sit, & dicatur propriè peccatū, nemo est, qui neget, & perspicuum est ex definitione peccati, quæ est, dictum, vel factum, vel concupitum, &c. quod autē post actionem peccati aliquid maneat, quod sit, & dicatur propriè peccatū, ex eo potest intelligi, quod qui peccatū cōmiserunt, dicuntur ab omnib. post actionē peccati, propriè & formaliter peccatores; item dicunt esse in peccato, habere peccatum, mundari à peccato, &c.

Quamuis autē id quod remanet post actionem, sit aliquo modo effectus eiusdem actionis, tñ est etiam aliquo modo idem cum ipsa actione, & ideo non per figuram metonymiæ, sed propriè dicitur peccatum; & duplex illa significatio peccati non est significatio duarū rerum, siue duorum peccatorum, sed vnius & eiusdē alio atque alio modo se habentis. Quemadmodū enim calefactio, & calor per calefactionem acquisitus, non sunt duo calores, sed vnus, qui calefactio dicitur dum acquiritur, & sit; calor autē dum factus & acquisitus permanet: sic et peccati peruersio, siue obliquitas, vt est in motu, dicitur peccatum in priore significatione, vt autē permanet in anima peccantis, dicitur peccatum in significatione posteriore. Nam sicut qui à sole auertitur, manet auersus in tenebris, donec ad solem iterum reuertatur; & qui ab aliquo recedit, manet in ea distantia, donec iterum accedat; sic etiam qui per peccatum à Deo auertitur & recedit, non solum dum peccat, sed etiam postquam peccauit manet à Deo auersus, & longè distans, donec per pœnitentiam conuertatur & reuertatur ad Deum.

Sciendum est SECUNDO, has varias peccati significationes in peccato actuali, & personali ab omnib. agnosci; non item in originali. Sed cum originale peccatum non inueniatur propriè, & verè sit peccatum q personale: nihil est cur timeamus et ad originale illas extendere. Igitur cum videamus in puero recens nato nihil esse, quod peccatum in priore significatione dici possit, quippe in quo voluntas ab omni actione vacat; certè peccatum in priore significatione non in nobis, sed in prima tantum origine, id est, in primo parente querendum est. Nec est aliud haud dubio, quam inobedientia illa voluntariè ab eo commissā, per quā se, & suos posteros iustitia originali spoliavit, reos mortis effecit, turpes & inuisos Deo reddidit.

Itaque peccatum in priore significatione vnum, est, duntaxat oīum hominum, sed in Adamo actuale & personale, in nobis originale dicitur. Solus enim ipse actuali voluntate illud commisit: nobis verò cōicatur per generationem eo modo, quo cōicari potest id quod transijt, nimirum per imputationem. Omnibus enim imputatur, qui ex Adamo nascuntur, quoniam omnes in lumbis Adami existentes in eo, & per eum peccauimus, cum ipse peccauit.

Et ad hoc peccatum Catharinus & Pighius respuerunt, neque pp hoc reprehensione digni sunt. Hoc enim oportuit dicere, sed aliud non tacere, quod ipsi tacuerunt: nos n. præterea dicimus, quemadmodum in Adamo præter actū illius peccati fuit et peruersio voluntatis & obliquitas ex actione relicta, per quā peccator propriè, & formaliter dicebatur & erat, donec ei per pœnitentiam remitteretur: ita quoque in omnib. nobis,

nobis, cum primū homines eſſe incipimus, præter imputationem inobedienciæ Adami, eſſe etiam ſimile peruerſionem & obliquitatem vnicuique inhærentē, per quam peccatores propriè & formaliter dicimur, donec per baptiſmum talis iniquitas remittatur, ſed hanc obliquitatem in Adamo fuiſſe perſonale peccatum in poſteriore ſignificatione; in nobis originale in poſteriore etiam ſignificatione,

Atque huc reſpexerunt S. Anſelmus in lib. de conceptu virginali c. 3. S. Thomas in 1. 2. q. 82. art. 3. S. Bonaventura, Scotus, Durandus, Gabriel & alij in 2. ſent. d. 30. qui peccatum originis eſſe voluerunt carentiam iuſtitie originalis debita in eſſe.

Sciendum eſt TERTIO, auctores citatos convenire in eo, quod peccatum originale ſit carentia iuſtitie originalis debita in eſſe; tamen in modo explicandi nō omnino inter ſe convenire. Videtur enim privatio doni illius eſſe potius pœna quam culpa, & ideo laborāt omnes ut oſtendant quō ſit peccatū, & alij alia dicūt.

QUIAM exiſtimant, peccatū originale eſſe carentiam iuſtitie originalis cum indignitate illam habēdi, ita tamen, ut formaliter peccatum conſiſtat in illa indignitate, quam etiam reatum appellare ſolent. Dicunt enim Adamum per actum peccati factum eſſe indignum dono iuſtitie, & ideo iuſtè illo fuiſſe priuatum; & ſimiliter omnes poſteros Adæ, quia peccaverunt in Adamo, indignos eſſe gratia Dei, & dignos odio & pœna; quia verò indigni ſunt gratia & odio, ac pœna digni, ideo non infundi illis iuſtitiam originale à Deo, quæ alioqui inſuſa fuiſſet.

ALII ſentiunt, carentiā iuſtitie originalis eſſe peccatum, quia debuit Adam ſibi, & nobis donum illud præſtantiſſimum conferuare, quod quia non fecit, reus factus eſt, & nos omnes reos fecit doni illius amiſſi.

ALII in ea ſententia eſſe videntur, ut carentia iuſtitie originalis dicatur peccatum, quia per eam tanquā per effectum ſuum primarium actio ipſa primi peccati in nobis manet, & peccatores nos efficit.

ALII docent, per iuſtitiam originale intelligi poſſe tum ipſum donum à Deo inſuſum, tum rectitudinē voluntatis, & ſubiectionem ad Deum, quæ per donū illud efficiebatur; & quidem peccatum originale eſſe carentiam iuſtitie originalis, ut eo nomine ſignificatur non donum à Deo inſuſum, ſed rectitudo & ſubiectionis voluntatis.

ALII denique carentiā ipſam doni diuini per actū peccati effectam, ſive ex actione illa manente, peccatū originale eſſe definiunt. Quæ ſententia poſtrema nobis veriſſima eſſe videtur, & auctorem habet, præter ceteros, S. Thomam in 1. 2. q. 82. art. 3. ubi docet, formale in peccato originis eſſe privationem iuſtitie originalis, quæ voluntatem ſubiebat Deo.

Si quis igitur à nobis querat, quid propriè ſit originale peccatum: RESPONDEBIMUS cū diſtinctione ad hunc modum. Si peccatum pro actione cum lege pugnante accipiat, peccatum originale eſt prima Adami inobediencia ab ipſo Adamo cōmiſſa, non ut erat ſingularis perſona, ſed ut perſonam totius generis humani gerebat. Si verò peccatum accipiat pro eo quod reſidet in homine poſt actionem, & vnde idem homo non peccans, ſed peccator nominatur, peccatum originale eſt carētia doni iuſtitie originalis, ſive habitus averſio & obliquitas voluntatis, quæ & macula mentem Deo inuiſam reddens appellari poteſt.

CAPUT XVIII.

Probat ſententia in ſuperiori capite explicata.

UT ſententiam iam explicatam per partes commodius probemus, DUE propoſitiones ſtatueſcunt.

PRIMA propoſitio, Prima Adami præuaticatio, quæ totius humani generis præuaticatio fuit, peccatum eſt

A originale, ſi peccatum pro actione accipiat. Probat PRIMO ex diuinis literis, Rom. 5. *In quo omnes peccauerunt.* Ex quo loco intelligimus, nos omnes non ſolum naſci peccatores, ſed et aliquando peccauiffe, quod idē Apſtolus docet Rom. 3. cum ait: *Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei.* Sed quia certum eſt, neminem noſtrū peccauiffe propria voluntate, anteq̃ nati eſſemus, ut ipſe idem B. Paulus teſtatur, Rom. 9. Sequit̃ ut peccauerimus aliena voluntate, id eſt, Adami; quæ tñ voluntas niſi fuiſſet aliquo mō totius naturæ, ac p hoc et noſtra, nullo modo verè peccauiffe diceremur. Peccauimus igitur in primo homine, qñ ille peccauit, & illa eius præuaticatio noſtra etiam præuaticatio fuit.

Idem probant illa verba eiſdem c. 5. ad Rom. *Per vnus inobedientiam peccatores conſtituti ſunt multi.* Et: *Vnius delicto in omnes homines in condemnationē.* Non enim verè per Adami inobedientiam conſtitueremur peccatores, niſi inobedientia illius noſtra et inobedientia eſſet, & ex illa profluxiſſet ea macula & peruerſio, quæ in nobis inhæret. Neque iuſtè vnus delicto condemnaremur oēs, niſi delictū illud cōe fuiſſet omnib. Atque ex his ſoluta manent argumenta Catharini & Pighij ex Scripturis perita. Adducunt. n. loca Apoſtoli citata; quæ tñ non probant nihil in nobis eſſe, quod peccatū dici poſſit, præter imputationem peccati Adami, ſed tñ probant, qd nos diximus, illam Adami inobedientiam ad nos etiam pertinere, & ex illa fluxiſſe maculam, quæ vnicuique propria verè adhæret.

SECUNDO probatur eadē propoſitio testimonijs ſanctorum Patrum. S. AUGUSTINVS lib. 1. de peccatorū meritis & remiſſione, c. 10. *Certe, inquit, manifeſtū eſt alia eſſe propria cuique peccata, in quib. hi tantū peccant, quorum peccata ſunt; aliud hoc vnum, in quo oēs peccauerunt, quando oēs ille vnus homo fuerunt.* Idem in eodē opere lib. 3. c. 7. *Vnde nec illud liquidē dici pot̃, qd peccatum Adæ et non peccantib. noquit, cum Scriptura dicat, in quo oēs peccauerunt. Nec ſic dicuntur iſti aliena peccata, tanq̃ omnino ad paruulos non pertineant. Siquidē in Adam oēs tunc peccauerunt, quando in eius natura illa inſita, in qua eos gignere poterat adhuc oēs ille vnus fuerunt; ſed dicuntur aliena, quia nondum ipſi agebāt vitas pprias; ſed quidquid erat in futura propagine vita vnus hominis continebat.* Idem lib. 16. de ciuit. Dei, c. 27. *Explicans illud Gen. 17. Maſculus, cuius caro præputi circumciſa non fuerit, veribit anima illa de populo ſuo, quia teſtamentū meū diſſipauit.* INTELLIGENDA, inquit, ſunt hæc diuina verba, tanq̃ dictum ſit, *Qui non fuerit regeneratus, interibit anima illa de genere ſuo, quia teſtamentū meū diſſipauit, quādo in Adā cū omnib. & ipſe peccauit.*

Idem in epiſt. 13. ad Bonificiū: *Traxit ergo reatum, quia vnus erat cum illo & in illo, à quo traxit, quando quod traxit admiſſum eſt.* Idem in epiſt. 89. ad Hilariū, q. 3. & lib. 1. *Retract. c. 15.* dicit, paruulos naſci reos illius peccati, quod Adam cōmiſit. & in Pſal. 118. cōcio. ne 25. & li. 2. de nuptijs & concupiſcentia, c. 11. dicit, et paruulos cōtineri inter præuaticātes, de quib. ait Dauid: *Præuaticantes reputaui oēs peccatores terræ, quia legem in paradifo cum primo parente tranſgreſſi ſunt.*

Itaque de ſinā B. Auguſtini dubitari nō poteſt. Neque diſſimilia in alijs patrib. inueniuntur. S. BASILIVS oratione prima de Ieiunio: *Primum, inquit, mandatum accepit Adam, de ligno ſcientiæ boni & mali ne edatis.* Et mox: *Quandoquidem non ieiunauimus, excidimus à paradifo.* Vbi dicit, nos nō ieiunaſſe, quia cum Adamo comedimus fructū prohibitum. S. GREGORIUS NAZIANZENSIS in oratione de natali Domini: *At poſtq̃, inquit, diaboli inuidia, mulierisq̃ tranſgreſſione, prob me imbecillitatis (mea. n. fuit primæui parentis) traditi mā dātib. inſolitus homo eſt, amaroque ſuccubuit guſtui, pariter & à vite ligno, & à Deo propter prauitatem extorris q̃gitur.* S. AMBROSIVS in c. 15. Lucæ: *Fuit, inquit, Adā, & in illo fuimus omnes. Perijt Adam, & in illo oēs perierūt.* S. BERNARDVS ſerm. 1. de Dominica prima poſt octauam

octauam Epiphaniæ, loquens de culpa originali: *Alie* A
na, inquit, est, quia in Adam omnes nescientes peccauimus: nostra, quia etsi in alio, nos tamen peccauimus, & nobis iusto Dei iudicio imputabatur, licet occulto.

POSTREMO probari potest eadem propositio enidē
tissima ratione. Nisi enim ponamus, nos in Adam, &
cum Adamo verè peccasse, nulla ratione explicari po-
terit, quomodo in paruulis recens natis sit aliqua vera
culpa: & hoc Catholicum dogma nō tam supra ratio-
nem, quā cōtra rōnem esse videbitur. Nam quidquid
dicamus in paruulis ex peccato Adami hærere, siue
reatum, siue auersionem, siue gratiæ priuationem, siue
quid aliud; illud nullo modo paruulis vitio dari, ac ne
esse quidem poterit, nisi processerit ab actione libera,
cuius actionis illi aliquo modo participes fuerint.

Ac reatus quidem cum sit relatio consequens actio-
nem, qua ratione fieri potest, vt existat in eo qui non
est participes actionis; auersio habitualis, nisi præcesse-
rit actualis, ne intelligi quidem potest. Nam si Deus
per absolutam suam potestatem spoliaret hominē ius-
tum gratia, sine vlla eius culpa actuali, solo beneplaci-
to suæ voluntatis, careret ille quidem conuersione ha-
bituali ad Deū quā habitus gratiæ faciebat; sed nō ppea
diceretur à Deo auersus, sed tñ nō cōuersus; quemad-
modū si Deus hominem aliquē ex nihilo nūc produceret,
& gratiæ habitū illi nō infunderet, nō haberet ille cō-
uersionem ad Deum, sed neque auersionē, sed tñ non
conuersionem, q̄ nomen culpæ nullo modo meretur.

Sed fingamus, paruulum aliquem habere auersionem,
& reatum, & tñ non peccasse cū primo parente,
quis capere poterit, eum merito reprehendi & puni-
ri debere? q̄ culpā habet in eo, quod ita generatus est?
num impedire potuit, ne sic gigneretur? Quod verò
quidā dicunt, an peccatū debeat esse voluntarium, nec
ne quæstionē esse originis, non essentia, & iō vndeūq;
verū peccatū oriatur, modò in sit, posse imputari ei, in
quo inest: omnino improbabile est. Nā oē verū pecca-
tū essentialiter hēt ordinē ad volūtātē liberam, ita vt si
aliūde q̄ à libera volūtate nascatur, verū peccatū non
sit. Quare .n. blasphemia in furioso, vel Pſiraco non
esse cēsetur, nisi q̄a nō ducit originē à libera volūtate?

Itaque an peccatū voluntariū esse debeat, non so-
lūm causa, sed et essentie quæstio est; nec vllō modo
imputari potest ad culpam; quod nullo modo à libera
volūtate processit. Quod aut alij dicuntur, peccatū in
paruulis recens natis esse volūtariū habituali paruu-
lorū voluntate, quia non gerunt contrarium volunta-
tis arbitrium; atq; ita verū esse peccatū et sine relatio-
ne ad peccatum Adami: non minūs est improbabile.
Nam quod paruuli non gerant contrarium voluntatis
arbitrium, non fit culpa ipsorum, neq; ipsis est volun-
tarium, cum non sit in eorum potestate. Quare non
potest rectē dici paruulis, peccatum esse voluntarium
habituali voluntate per hoc solūm, quod non gerunt
contrarium voluntatis arbitrium.

DENIQUE non satis est ad culpam, vt aliquid sit vo-
luntarium habituali volūtate, sed requiritur vt proces-
serit ab actu et volūtario: aliog voluntariū illud, habi-
tuali voluntate, naturale esset, & misericordia, non
reprehensione dignū. Certè si quis in puris naturalib.
crearetur, is & gratia careret, & conuersione ad Deū
habituali, & carnem concupiscentem contra rationē
haberet, nec gereret cōtrarium voluntatis arbitrium,
& tñ verè ac propriè peccator nec diceret, nec esset.
Quare sanctus Augustinus cūm quarit, vnde pecca-
tum originale sit voluntarium, nunquam recurrit ad
habitualement paruuli voluntatem, sed ad voluntatem
Adami, in quo omnes peccauerunt, vt li. 1. Retractat.
cap. 13. & 15. & li. 2. de nuptijs & concupiscentia, cap.
26. & 28.

Maneat igitur quod suprā diximus, nō posse in par-
uulis aliquid esse, quod habeat culpæ rationem, nisi
participes fuerint etiam ipsi præuaricationis Adæ.

Probatur altera pars eiusdem sententia.

SECVNDA propositio, priuatio doni iustitiæ
Originalis quatenus est auersio mentis à Deo per
modum habitus manens, peccatū est originale, si pec-
catum accipitur pro eo quod remanet transiente
actu, & vnde habet homo, vt propriè & formaliter
peccator esse dicatur. PROBatur hæc propositio
PRIMO, ex refutatione aliarum sententiarum, quas
numerauimus capite superiore.

Nam PRIMA illa sententia, quæ peccati originalis
essentiam in indignitate, seu reatu constituebat, non vi-
detur probabilis, TVM quia indignitas illa relatio quæ
dam est, ac res positina; peccatum aut, vnde homo for-
maliter & propriè peccator dicitur, nō est relatio, nec
res positina, sed priuatio. Siquidē oē peccatum est ma-
lum, oē aut malū est priuatio boni; TVM quia indigni-
tas non est mors animæ, nec iniquitas, nec malitia, nec
scditas, sed relatio consequens ista oīa; at peccatū ori-
ginis iuxta Scripturas et Concilia, mors est animæ, ini-
quitas, malitia, scditas: & ideo necesse habet homines
propter hoc peccatum renasci, iustificari, purgari, &c.

ALTERA sententia, quæ peccatum originis pone-
bat in præuaricatione præcepti de dono iustitiæ con-
seruando, videtur aduersari Scripturis & rōni: SCRIP-
TURÆ siquidem iuxta communem veterum Patrū
explicationē, peccatum primi hominis, qd per gene-
rationem propagatur ad posteros, nō aliud fuisse tra-
dunt, q̄ inobedientiā illā, qua præceptū de ligno scien-
tiæ boni & mali violatum est. Et RATIO idē ostendit.
nam neq; habuit Adā singulare præceptum de dono
iustitiæ conseruando, neq; libera volūtate elegit donū
illud amittere, sicut reuera singulare præceptū habuit
de ligno scienciæ non edendo, atq; edere. DENIQUE quia
donum gratiæ per transgressionē cuiuslibet præcepti
perditur, non fuit opus, vt vllum daretur præceptum
singulare & distinctum à ceteris de gratia conseruan-
da, sed satis fuit, si in omnibus implicite contineretur.
Itaq; reatus amissæ gratiæ, non est peccatum distinctū
à ceteris, alioqui omnis qui peccaret, semper duo pec-
cata committeret, sed est vnus & idem cum transgres-
sione aliorum præceptorum.

TERTIA sententia, quæ peccatum originale esse vo-
lebat priuationem iustitiæ originalis, quatenus per eā,
vt per effectum suum primarium, actio primi pecca-
ti in anima residet, & falsa esse potest, & vera. Nam si
priuationem iustitiæ originalis ita velit esse effectum
peccati, vt non sit etiam ipsa verè, propriè quæ pecca-
tum, Concilio Tridentino manifestè repugnat, neque
distingui potest à sententia Catharini, quam supra re-
iecimus: Si verò priuationem iustitiæ dicat esse effe-
ctum primi peccati, non quod non sit ipsa verè pro-
priè quæ peccatum, sed quia non esset verè peccatum,
nisi ab actione peccati procederet, tum sententia veris-
sima est, neque à nostra vlla ratione dissentit.

QUARTA sententia, quæ priuationem iustitiæ origi-
nalis peccatū esse dicebat, vt iustitia pro rectitudine
voluntatis, nō pro dono à Deo voluntati infuso acci-
pitur: similiter falsa esse potest & vera. Nam si omnino
priuationem doni à Deo infusi à rōne formali peccati
originalis excludat, repugnabit Concilio Trid. in quo
sicut formalis causa iustificationis impij definitur, esse
gratia à Deo infusa, vt suo loco demonstrabitur, ita et
formale peccati significatur eiusdē gratiæ esse priuatio.
Quare idem Concilium sess. 5. peccatū esse dicit mor-
tē animæ. Quid aut est mors animæ nisi priuatio gra-
tiæ, sicut vita animæ omnium consensu est ipsa gratia?

Sin autem auctores quartæ huius sententiæ nō ex-
cludunt à ratione peccati originalis priuationem do-
ni diuinitus infusi; sed admonere volunt, priuationē
iustitiæ

iustitiæ à Deo infusæ præcisè sumptam non esse peccatum, cum possit etiam sine vilo peccato contingere, sed tunc demum peccatum esse, cum ex auersione actuali procedit, idem omnino sentiunt, quod S. Thomas sentit, & nos in conclusione posuimus.

Igitur priuatio doni iustitiæ originalis peccatum originale dicitur, quatenus idem est cum auersione à Deo habituali. Nam quemadmodum anima, seu voluntas, dono illo prædita, conuersa dicitur ad Deum, & iusta habitualiter: sic etiam dono illo priuata, non conuersa, & non iusta dicitur; & si ipsa se à Deo auerterit, & donum illud exclusit, auersa & iniusta optimo iure diceretur.

Probatur SECVNDO, quoniam ex omnibus quæ remanent in anima peccatoris, transeunte actu peccati, nihil est quod propriam peccati rationem habere possit, nisi priuatio iustitiæ, siue auersio & macula, quæ vnum & idem sunt.

Remanet in anima peccatoris PRIMO, ordo quidam ad actum præcedentem, siue priuatio innocentie, quæ in eo sita est, vt aliquis nunquam peccauerit. SECVNDO, reatus culpæ, qui est dignitas odij, indignitas gratiæ, & meritum pœnæ. TERTIO, reatus pœnæ, id est, ordinatio, siue obligatio ad luendam pœnam. QVARTO, offensa, siue inimicitia eius, qui per peccatum est læsus. QVINTO, dispositio, vel habitus acquisitus. SEXTO, auersio, siue obliquitas voluntatis, manens per modum habitus, vt. n. qui faciem à sole auertit, manet auersus, donec iterum ad eundem solem faciem suam conuertat; & digitus sponte curuatus curuitatem retinet, donec iterum per actum contrarium dirigatur: sic etiam voluntas, quæ per actum peccati à Deo recessit in eo recessu permanet, donec iterum per penitentiam ad Deum accedat. SEPTIMO, priuatio gratiæ, siue iustitiæ à Deo infusæ. OCTAVO, macula, atque scditas, quæ ex priuatione diuini nitoris, ac luminis oritur.

Ex his omnib. ordo ad actum præcedentem non est propriè peccatum; non enim facit vt homo peccatum habeat, sed vt habuerit, nec possit non habuisse. Quocirca iste ordo manet etiam post peccatum remissum, nec potest vlla ratione deleri. Innocentia enim semel amissa per nullam potentiam reparari potest.

Reatus CVLPÆ, id est, dignitas odij, indignitas gratiæ & meritum pœnæ, non est propriè peccatum, sed effectus necessariò consequens & aliquid manens post actum peccati. Non. n. homo est dignus odio præcisè, quia peccauit; alioqui nunquam talis dignitas auferri posset, & peccatū esset irremissibile, sicut fieri non potest, vt, qui peccauit, non peccauerit. Consequitur igitur ea dignitas odij, vel deformitas, vel obliquitas manens, vel damnum datum, & nondum resarcitū: atque ita non est peccatum, sed effectus peccati. Præterea, talis dignitas, vel indignitas non est aliquid recedens à lege, non est voluntaria, non deformat vel occidit spiritualiter animam, non est priuatio boni, neque habet aliquid aliud eorum, quæ propriè peccato conueniunt.

Reatus POENÆ, siue meritum, siue obligatio, siue etiam ordinatio dicatur ad pœnam, multò minus peccatum est, quam reatus culpæ. Nam obligatio & ordinatio ad pœnam, oriuntur ex merito & dignitate pœnæ, & sunt à Deo obligante & ordinante cum qui peccauit ad luendam pœnam. Quare tantum abest, vt reatus pœnæ sit peccatū, vt potius sit aliquid doni à Deo institutum ad reformandum & restituendum ordinem iustitiæ, quem culpa turbauerat.

OFFENSA quoque non videtur propriè esse peccatum, cum sit in eo, qui per peccatum est læsus, non in eo, qui læsit. DISPOSITIO, vel habitus acquisitus vitium est, non peccatum. Nam & est qualitas positiua, & manet sapenumero post culpam remissam.

Restat igitur auersio habitualis, quæ propriè peccatum fit. Nam vt peccatum actuale est auersio actualis à Deo, & eius lege, ita peccatum habituale est auersio

habitualis à Deo & eius lege. Et sicut peccatū actuale est priuatio rectitudinis actualis; ita peccatum habituale est priuatio rectitudinis habitualis, quæ est habitus gratiæ, & sicut peccatum actuale est voluntarium actuali voluntate; ita peccatum habituale est voluntarium habituali voluntate.

Ex quo intelligimus, multum interesse inter habitum vitiosum acquisitum per actus frequentatos, & peccatum habituale. NAM habitus acquisitus est qualitas positiua: peccatum habituale est priuatio. ITEM habitus acquisitus non potest tolli per vnum actum voluntatis, quamuis efficacissimum, peccatū habituale sicut vno actu fit, ita vno actu tollitur. RVSVS habitus acquisitus potest esse etiam valde intensus cum actu contrario, & cum gratia Dei, peccatum habituale non potest, saltem de potentia ordinaria. DENTQUE habitus acquisitus non potest dici propriè voluntarius, cum maneat in nobis per aliquod tempus nobis inuitis & repugnantibus: peccatum habituale voluntarium est, quia voluntarie in peccato manemus, & si efficaciter velimus non manere, non manemus.

Itaque differt habituale peccatum ab habitu acquisito, quo qui curuus manet, quia ita vult manere, ab eo, qui ob assuetudinem ita curuus est, vt non possit, nisi admodum difficulter erigi. Quia tamen peccatum habituale non est voluntarium, nisi habitualiter, ideo potest manere etiam in dormiente, in amente, in infante.

Porro, PRIVATIO gratiæ & MACULA, quæ erant duo postrema ex his, quæ diximus ex actu peccati relinqui in anima peccatoris, re non differunt ab auersione habituali. Nam cum gratia Dei per modum habitus in voluntate inhærens, eam formaliter conuersam ad Deum, iustam, rectam, formosamque efficiat: eius priuatio voluntatem eandem habitualiter auersam, iniustam, obliquam & deformem facit. Vide S. Thomam & Caietanum in 1.2.q.86.art.2.

CAPVT XX.

Refelluntur obiectiones quæ fieri possunt contra doctrinam capitis superioris.

ADVERSVS ea, quæ diximus, obiectiones quædam fieri solent, quas breuiter in hoc capite dissolue-

mus.

PRIMA obiectio, Peccatum originis est peccatum propriè dictum, at peccatum propriè dictum definitur à S. Augustino lib.22. contra Faustum, c.27. *Dictū, vel factum, vel concupitum, contra legem Dei.* Igitur peccatum originis est dictum, vel factum, vel concupitū contra legem Dei, non potest autem fingi in peccato originis aliud dictum, vel concupitum, nisi factum primi parentis in comedendo cibo prohibito, igitur illud solū, non autem priuatio iustitiæ originalis, aut auersio habitualis, vel macula, est peccatum originis.

RESPONDEO, hoc argumentū est id, quod Pighiū, & Catharinum adduxit, vt crederent, peccatum originis nihil esse re ipsa in nobis manens, sed tamen inobedientiam primi parentis nobis imputatam. CAETERVM facile solui potest, nam peccatum propriè dictū non solum dicitur de ipso actu transeunte, sed et de eo, quod post ipsum manet in anima peccatoris, vt supra ostendimus; Siquidem eadem est malitia atque peruersitas, quæ est in actu malo per modum transeuntis, & in voluntate per modum habitus permanentis. Definitio autem S. Augustini conuenit peccato, vt peccatum significat actum transeuntem, non vt significat maculam permanentem. In ea enim significatione, quæ magis est nota, peccatum definiri solet.

SECVNDA obiectio, S. AUGUSTINVS in plurimis locis docet id, quod manet post actum peccati nihil aliud esse, nisi reatum; igitur peccatum originis, vt etiam aliud

aliud quodeunque peccatum, non est priuatio iustitie, & auerfio habitualis, sed tantum reatus. Lib. 1. de nuptijs & concupifcentia, c. 26. Hoc est, inquit, non habere peccatum, reum non esse peccati. Nam si quisquam, verbi gratia, fecerit adulterium, etiam si nusquam deinceps faciat, reus est adulterij, donec reatus ipsius indulgentia remittatur. Habet ergo peccatum, quauis illud, quod admisit, iam non sit, quia cum tempore, quod factum est, præterit. Nam si à peccando defiftere, hoc eſet non habere peccatum, ſufficeret, vt hoc nos moneret Scriptura; Fili peccaſti, non adijcias iterum: non autem ſufficit, ſed addidit, & de priſtinis deprecare, vt tibi dimittantur. Manent ergo, niſi remittantur, ſed quomodo manent, ſi præterita ſunt, niſi quia præterierunt actus, manent reatu?

Idem lib. 1. Retractionum, c. 15. Quasi verò, inquit, peccatum quod eos ex Adam dicimus originaliter habere, id est, reatu eius implicatos, & ob hoc paræ obnoxios deſeruiſſe, &c. Idem lib. 6. in Iulianum, c. 8. ſuſe de hac re tractat, & tandem concludit his verbis; Vbi ergo manet reatus, niſi in occultis legibus Dei, quæ ſunt ſcriptæ quodammodo in mentibus Angelorum, vt nulla ſit iniquitas impunita, niſi quam ſanguis Mediatoris expiauerit, cuius ſigno crucis conſecratur vnda Baptiſmatis, vt ea diluatur reatus tanquam in chirographo, ſcriptus in notitia ſpiritualium poteſtatum, per quas poena exigitur peccatorum, huic chirographo naſcuntur obnoxij omnes in carne de carne carnaliter nati, &c.

RESPONDEO, S. Auguſtinus non fuit ſollicitus, in his locis, explicare quid illud ſit, quod hominem formaliter peccatorem efficit, neque etiam quot ſint, & quæ illa quæ tranſeunte actu peccati remanent in peccatore. Sed illud tantum demonſtrare voluit, tranſeunte actu aliquid remanere, ratione cuius remiſſio ſit neceſſaria. Accepit autem ad hoc demonſtrandum, ipſum reatum, T. V. quia eſt effectus peccati notiffimus, T. V. etiam quia donec reatus non ſit remiſſus, nunquam dicitur plenè, atque perfectè peccatum remiſſum. Et contra tunc peccatum omnino perfectè cenſetur remiſſum, cum non ſolum culpa, ſed etiam omnis poena fuerit remiſſa.

Non ſenſiſſe autem B. AUGUSTINUM, tranſeunte actu, manere ſolum reatum, ſed etiam auerſionem habitualem, ſive iniquitatem & maculam, hoc eſt, reatu cum ſuo fundamento, perſpicuum eſt ex tract. in Plal. 50. vbi ſic loquitur: Quid eſt, quod ſe dicit in iniquitate conceptum, niſi quia trahitur iniquitas ex Adam? etiam ipſum vinculum mortis cum ipſa iniquitate concretum eſt. Item ex lib. 2. de peccatorum meritis & remiſſione, c. 34. vbi de paruulo baptizando ait: Quomodo conuerſi ad Deum poteſt, à quo non eſt auerſus? loquitur contra Pelagianos, qui exiſtimabant, paruulos non naſci iniquos, neque à Deo auerſos. Ipſe igitur ipſi paruulis iniquitatem & auerſionem agnoſcit, ob quæ rei ſunt, & iræ filij. Idem quoque Auguſtinus paſſim allegat illud Iob: Non eſt mundus à ſorde, nec infans, cuius eſt vnus dici vita ſuper terram, vt in Plalm. 50. Lib. 5. Hypognoſtici, & alibi. Ex quo intelligimus non ſolum reatum, ſed etiam maculam peccati, ab Auguſtino agnoſci.

TERCIA obiectione, Priuatio iuſtitie originalis eſt effectus & poena peccati, vt S. Thomas docet q. 5. de malo, art. 4. & 1. 2. q. 87. art. 7. præterea iſta priuatio eſt à Deo, qui hominem ſpoliat dono iſto, ſicut ipſe idem Deus eodem dono hominem in creatione veſtiera: non igitur priuatio iuſtitie originalis eſt pprie ac formaliter peccatum originis; alioqui peccatum pprie & formaliter eſſet à Deo.

RESPONDEO, Iuſtitia originalis duas partes habebat. Nam & ſubieciebat mentem Deo, & carnem ſpiritui. Ratione prioris partis priuatio iuſtitie eſt formale in peccato originis. Ratione poſterioris eadem priuatio eſt materiale, vt idem S. Thomas affirmat in 1. 2. q. 82. art. 3. ac per hoc ratione prioris partis nō eſt

effectus peccati originalis, ſed ipſum peccatum: Ratione poſterioris eſt effectus. Rurſus priuatio iuſtitie ratione prioris partis non eſt inuoluntaria, ſed voluntaria: voluntarie ſiquidem primus homo à Deo receſſit, atque ab eo ſe auertit, ratione poſterioris partis priuatio iuſtitie inuoluntaria eſt. Quis enim non moleſte fert, quod caro ſpiritui obtemperare nolit? Quis contumacem ſeruum nō inuitus patitur? Quare priuatio iuſtitie ratione poſterioris partis pprie poena dici poteſt, non item ratione prioris. Hoc enim inter eſt inter culpam & poenam, quod culpa omnis voluntaria, omnis autem poena inuoluntaria eſt.

DEINQUE donum iuſtitie ratione prioris partis nō dicitur pprie à Deo tolli, ſed à ipſo homine projici quodammodo, & excludi, vt enim iſ, qui à ſole auertit faciem, non dicitur teneſcere, quia ſol non luceat ſuper eum, ſed quia ipſe prohibet ne lumen ad ſe perueniat: ſic etiam quod Deus non conſeruet in homine donum iuſtitie, non eſt quia Deus nolit, ſed quia homo impedimentum ponit. Quocirca S. Thomas in q. 4. de malo, art. 1. in reſponſione ad 1. argumētum, dicit, quod animæ non inſinadatur nunc originalis iuſtitia, non eſſe ex parte Dei, ſed ex parte naturæ humanæ, in qua inueniuntur contrarij prohibens. Quia nimirum tota natura in Adam auertit ſe à Deo, & impedimentum gratiæ poſuit. Et in 2. 2. q. 24. art. 10. dicit, habitum caritatis, qui à ſolo Deo infunditur & conſeruatur, expelli non ſolum demeritoriè, ſed etiam effectiue ab actu peccati mortalis, quia cum tali actu conſiſtere non poteſt habitus caritatis.

At donum iuſtitie originalis ratione partis poſterioris, licet mediātè & conſequentè expellatur ab homine peccante, tamen dicitur etiam pprie tolli à Deo, tum quia poſſet conſiſtere cum peccato, tum quia eius priuatio iuſta eſt poena peccati, & omnis iuſta poena eſt à Deo, Quare S. AUGUSTINUS non ſemel repetit, in poenam rebellionis, qua reus primi hominis Deo ſubijci noluit, factum eſſe vt ipſi menti hominis non ſubijceretur caro eius. Lib. 13. de ciuit. Dei, c. 13. & aſſerunt, inquit, nouum motum inobedientis carnis ſue, & quam reciprocam poenam inobedientie ſue. Et lib. 14. c. 15. In illius peccati poena quid inobedientia niſi inobedientia retributa eſt. Et lib. 15. c. 6. Languor eſt quippe iſte inobedientie primæ ſupplicium. Vide in eandem ſententiam lib. 1. de nuptijs & concupifcentia, c. 6. & lib. 5. in Iulian, cap. 3.

QUARTA obiectione, Iuſtitia originalis priuatio eſt cauſa peccati originalis, vt S. Thomas docet in 1. 2. q. 82. art. 2. non igitur eſt ipſum originale peccatum.

RESPONDEO, loquitur S. Thomas de cauſa formali, & ſi cauſa formalis peccati originalis eſt priuatio iuſtitie originalis, certè peccatum originale formaliter in priuatione iuſtitie originalis conſiſtit, vt idem S. Thomas docet in eadem q. art. 3.

QUINTA obiectione, Iuſtitia originalis non reſtituitur in Baptiſmo, vt notum eſt, igitur aut Baptiſmus non tollit originale peccatum, aut peccatum originale non eſt priuatio iuſtitie originalis.

RESPONDEO, Non reſtituit Baptiſmus omnia quæ ad originale iuſtitiam pertinebant: tamen abſolute dici poteſt, originale iuſtitiam reſtituere; quia reſtituit illud donum, quatenus mentem conuertebat ad Deum, & ſubiectam faciebat Deo. Id enim pprie dicebatur iuſtitia, & eius priuatio pprie dicitur iniuſtitia.

LIBER SEXTVS.

DE STATV PECCATI.

QVI EST TERTIVS DE PECCATO ORIGINIS.

CAPVT I.

Varia sententia de poena peccati originalis post hanc vitam.

RESTAT vltima Disputatio de malis consequentib. originale peccatum; quorum ALIA patiuntur homines, si in infantia, peccato nondum remisso, fortè rapiantur: ALIA tolerare coguntur, si diutius hanc vitam ducant, siue peccatū dimissum fuerit, siue non iuerit. Ac, vt incipiamus ab ijs qui sine Baptismo in infantia de hac vita decedunt, neq; reatum aliū tecū ferunt, nisi peccati originalis: QVI NQVE numerantur sententia de supplicio eiusmodi infantium, quæ paulatim à summa lenitate ad summam seueritatem descendunt.

PRIMA sententia eorum fuit, qui regnū cœlorum infantibus non baptizatis promittere audebant, etiā si nō negarent eos in peccato originali conceptos & natos. Ita sensit quidam Vincent, quem refellit S. Augustin. in lib. 1. de origine animæ, c. 9. & lib. 3. c. 13. In eūdem errorem incidit nostro seculo Zuinglius in declar. de pec. orig. ad Vrbaniū Rhegium, vbi docet, probabile esse, per CHRISTVM vniuersam naturam humanam ita esse restitutam, vt etiam filij infidelium sine Baptismo decedentes saluentur. Id autem non solum probabile, sed etiam certum esse de filiis fidelium: quæ errorem, quod attinet ad filios fidelium, sequuntur multi scētariorum, vt Bucerus, Martyr, Caluinus, quos refutauimus in lib. de Baptismo, c. 4.

ALTERA sententia paulō quidem minus liberalis, sed tamen valde mitis, fuit eorum, qui paruulos non baptizatos excludabant à regno cœlorum, & vita B. Sanctis promissa. Tamen eis dabant vitam æternam & naturalem beatitudinem sine vlla molestia, aut dolore, extra regnum Beatorum, & procul à carcere dānatorum, hoc est, in loco medio inter gehennam & cœlum, qualis locus vix potest fingi alius quam terræ conuexum. Ita sensisse olim Pelagianos docet S. AUGUSTINVS in libro de hæresibus, c. 88. Nam, inquit, etiamsi non baptizentur, promittunt eis extra regnum, quidam Dei, sed tamen æternam & beatam quandam vitam suam.

Quod autem per regnū Dei intelligat Augustinus non solum domum cœlestem, sed et visionem Dei, & quod Pelagiani non promiserint paruulis non baptizatis vitam æternam supernaturalem, quæ consistit in visione Dei, sed solum vitam æternam, siue beatitudinē naturalem, perspicuum est ex lib. 3. in Iulianum, c. 8. vbi, Augustino teste, Pelagiani alienabant paruulos non baptizatos à vita Dei cū alienarent à regno Dei. Quid est aut vita Dei, nisi visio Dei? Sed neq; ipsum regnum cœlorum in Scripturis aliud significat, nisi felicitatem æternam, quæ in Dei visione consistit, iuxta illud: *Angeli eorum in cœlis semper vident faciem patris mei, qui in cœlis est, Matth. 18.* Et illud: *Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est, 1. Io. 3.* Et illud: *Hæc est autem vita æterna, vt agnoscat te solum Deum verum, Eccl. 10. 14.* Itaque Pelagiani non vitam æternam simpliciter, sed, vt Augu-

Astinus loquitur, *quandam suam vitam æternam, in infantibus non baptizatis promittebant.*

Ad quem errorem proximè accessisse videntur, Ambrosius Catharinus in lib. de statu puerorū sine Baptismo decedentū; Albertus Pighius in prima controuersia; & Hieronymus Sauonarola in lib. de triūpho crucis. Docent. n. infantes sine Baptismo moriētes, futuros post iudicium beatos naturali beatitudine, & in quodam veluti paradiso terrestri perpetuò, feliciterque victuros.

TERTIA snā iam aliquanto seuerior, docet paruulos sine Baptismo decedentes damnari apud inferos æterna morte, sed tñ sic puniri carentia visionis Dei, quæ dñ poena damni, vt nullum patiantur omnino dolorem, neque internum, neque externum. Ita docet S. Thom. in q. 5. de malo, art. 1. 2. & 3. tum ipse, tum alij aliquot Scholastici Doctores in 2. Sent. dist. 33.

QUARTA snā superiore adhuc seuerior liberat quædam paruulos eiusmodi à cruciatu ignis & vermis, de quo legimus Marci nono: *Vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur*; quæ propriè dñ poena sensus, sed non eos liberat ab interno dolore, qui sequitur ex amissa beatitudine sempiternæ felicitatis. Ita docet Petrus Lombardus in 2. lib. sent. dist. 33. lit. E. Eumque nonnulli alij sequuti sunt, vt referunt S. Thomas, S. Bonauentura, Gregorius Ariminensis, & alij in comment. eiusdem loci.

QVINTA snā seuerissima, atque extrema, docet, paruulos propter originale peccatum vtroque poenæ genere, damni scilicet & sensus, in gehenna perpetuò cruciari: in hanc snām satis apertè propendet Gregorius Ariminensis in 2. sent. dist. 33. q. 3. & Ioānes Driedo in 1. lib. de gratia & libero arbitrio, tract. 3. c. 1.

Hæretici nostri temporis extremis sententijs maxime delectantur, & ideo paruulos non baptizatos, aut in cœlo cum beatis locant, vt diximus de Zuinglio & Caluino; aut igni sempiterno illos addicunt. Qd̄ manifestè colligitur tum ex Luthero, Melancthone & alijs, qui, vt ostendimus libro superiore, peccatum originale cum actuali confundunt: tū ex Tilmanno Hefhusio, qui in lib. de sexcentis errorib. Pontificiorum, tit. de peccato, nu. 13. numerat inter errores sententiā illam Scholasticorū, quæ docet, paruulos sine Baptismo decedentes, poenā damni, non sensus apud inferos esse passuros, nunc prædictas sententias paulo diligentius excutiemus.

CAPVT II.

Refellitur prima & secunda sententia, atque asseritur, paruulos sine Baptismo decedentes, mortis æternæ poena esse damnandos.

EX enumeratis sententijs PRIMA & SECUNDA, non solum falsæ, sed etiam hæreticæ existimandæ sunt, & contra, fide Catholica tenendum est, paruulos sine Baptismo decedentes, absolutè esse damnatos, & non sola cœlesti, sed et naturali beatitudine perpetuò carituros. Quo loco illud præfundum esse videt, misericordiam nostrā erga paruulos iam defunctos, nihil

eis prodesse, & contra nihil eisdem obesse sententia nostra severitatem: multum autem nobis obesse, si ob inuicem misericordiam erga defunctos, pertinaciter aliquid contra Scripturas, aut Ecclesiam defendamus; idcirco non affectum quendam humanum, quo plerique moueri solent, sed Scripturæ, Conciliorum & Patrum sententiam consulere & sequi debemus.

Quod igitur attinet ad beatitudinē celestem & vitam æternam in regno cælorum, extat clarissima Dñi snia Io. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto non potest introire in regnum Dei.* ad q̄ rē confirmandam multa protulimus tum in lib. de Baptismo, c. 4. tum in 1. li. de peccator. orig. c. 14. ad q̄ loca, ne frustra eadem reperamus, lectorē remittimus. Quod autē eius modi paruuli absolutē dānati & miseri, & ne naturali quidē beatitudine beati sint, his argumētis probamus.

PRIMUM argumentum ex testimonijs diuinā litterarum ducitur, Io. 3. *Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis q̄ credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Et infra: *Qui credit in filium, habet vitam æternam, qui autem incredulus est filio, non videbit vitā, sed ira Dei manet super eum.* IAM cum paruuli non baptizati nullo modo respiciant in serpentem, id est, non credant in Christum, neque per se, neque per alios, neque actu, neque habitu, quid sequit, nisi ut non habeant vitā æternam, ut pereant in æternum, ut non videant vitam, ut ira dei maneat super illos. Rectē. n. animaduertit S. AUGUSTINVS serm. 14. de verb. Apost. nō esse dictū: *Ira Dei veniet super eos, sed manet super eos, ut intelligat remus, fidem in Christum necessariam esse, non solū, ne incidamus in iram Dei, sed etiam ut liberemur ab ira, in quam incidimus per inobedientiam primi hominis.* De qua dictum est ab Apostolo ad Ephes. 2. *Et ramus enim & nos natura filij iræ, sicut &c.*

Hic accedit illud eiusdem Apostoli ad Rom. 5. *Per unius delictum in omnes homines in condemnationem.* Sunt Igitur paruuli sine Baptismo decedentes, fin Scripturas à Deo condemnati, & iratū contra se Deū habent, & non videbunt in æternum vitam beatam ac felicem, nam corporalem quidem vitam in cōi resurrectione percipient, sed non dicentur resurgere ad vitam, sed ad mortem, qui ideo resurgent, ut perpetuū sint miseri: & non est vera vita, nisi ubi feliciter viuunt, ut S. Aug. docet in Enchir. c. 92.

Denique in Apocal. c. 20. *Beatus et sanctus qui habet partem in resurrectione prima, in his secunda mors nō habet potestatem.* Et infra: *Qui non est inuictus in libro vite scriptus, missus est in stagnū ignis.* At paruuli non baptizati nō habent partē in resurrectione prima, nec sunt scripti in libro vitæ, igit in eos mors secunda habet potestātē, & missi sunt in stagnū ignis. Est autē hoc loco NOTANDVM, Catharinum in libro suo de statu puerorum, &c. definire mortem secundam carentiam omnis felicitatis, tum naturalis, tum supernaturalis.

Alterum argumentum sumi potest ex definitionib. Conciliorum, Concilium PALESTINVM, teste S. Augustino in epist. 106. ad Paul. compulsi Pelagium anathematizare, infantes etiam si non baptizentur, a habere vitam æternam: *Hac autem, inquit Augustinus, negata, quid nisi mors æterna remaneat?*

Concilium CARTHAGINENSE in epist. apud Augustinum 90. *Quicumque, inquit, negat paruulos à perditione liberari per Baptismum Christi, & salutem percipere sempiternam, anathema sit.*

Concilium MILEVITANVM in epist. apud Augustinum 92. similia repetit: *Pueros, inquit, paruulos si nullis innoventur Christianæ gratiæ Sacramentis, habituros vitam æternam, nequam presumptione contendunt.*

Con. FLOR. in ult. sess. Illorum, inquit, animas, qui in actuali mortali peccato, vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere, penis tamen disparib. puniēdas.

Concilium TRIDENTINVM sess. 5. consentaneū ad antiquiora Concilia, disertis verbis docuit, paruulos

A sine Baptismo ad vitam æternam non peruenire.

TERTIUM argumentū sumit ex testimonijs sumorū Pontificū, S. INNOCENTIVS I. in epist. ad Concilia Carthagenense & Mileuitanum, quæ sunt apud Augustinum 91. & 93. dum approbat decreta illorū Conciliorum, simul reprobat Pelagianorum hæresim.

S. SIRICIUS in epist. 1. ad Himeriū, c. 2. docet, infantes in piculo vitæ constitutos, continuo baptizari debere, & rōnem reddens ait: *Ne regnum perdat & vitā.*

S. LEO Papa in epist. 86. ad Nicetā iubet, Pelagianos ad Ecclesiā redire volētes, nō esse recipiēdos, nisi prius suos anathematizēt errores, & iter ceteros, qđ pueri si ne Baptismo de seculo exeuntes, non possint damnari.

S. GREGORIUS lib. 9. Moral. c. 16. *Nonnulli, inquit, prius à presenti luce subtrahuntur, q̄ ad pferenda bona malā merita actiue vitā pueniant. Quos q̄ à culpa originalis Sacramēta salutis nō liberat, et hic ex ppria ubil egerūt, et illuc ad tormēta pueniūt. Et isfrā: Perpetua q̄pe tormēta pēpūnt, q̄ nihil ex ppria uolūtate peccauerūt.*

IOANNES Papa, ut habetur 30. q. 1. can. ad limina, laudat quendam laicum, qui necessitate cogente proprium filium baptizauit: *Quoniam (ut ipse loquitur) ne animam perpetua morte pereuntem dimitteret, sacris vnda Baptismatis lauit, ut eum de potestate auctoris mortis, & tenebrarum eriperet, & in regnum Christi iam regnaturum sine dubitatione transmitteret.*

QUARTVM argumentū à testimonijs Patrū, S. AUGUSTINVS in epist. 106. ad Paulinum: *Nempe, inquit, aliquando fatebuntur, paruulos non baptizatos vitā habere non posse, ac per hoc q̄libet tolerabilius oib. qui etiā propria peccata cōmittunt, tamen æterna morte multari.* Et lib. 1. de orig. animæ, c. 9. *Non baptizatis paruulis ne mo promittat inter damnationē regnūq; cælorū quietis vel felicitatis cuiuslibet atq; ubi libet quasi mediū locū, hoc. n. eis hæresis Pelagiana pmisit.* Et lib. 2. c. 12. *Non el los hæreticos Pelagianos iustissimē Conciliorū Catholicorum, & sedis Apostolicæ damnauit auctoritas, eo q̄ ausi fuerint non baptizatis paruulis dare quietis & salutis locū, et pter regnū cælorū.* Et li. 1. de peccat. mer. & remis. c. 23. *Nulla salus æterna, præter Baptismū Christi, pmittatur infantib. q̄ non promittit Scriptura diuina humanis omnib. ingenijs præferenda.* Vide ē in eodem lib. c. 28. & lib. 2. de peccato orig. c. 21. lib. 5. in Iulian. c. 8. in Enchirid. c. 93. serm. 14. de verbis Apostoli.

S. PROSPER lib. 2. de vocat. gentium, c. 8. *Quid est, inquit, quod alienatur à salute perpetua tanta infantium multitudo, totq̄ in his ætatibus hominum millia extra vitam relinquuntur æternam?*

S. FVLGENT. in lib. de fide ad Petri, c. 3. *Paruulos, inquit, q̄b. nulla possunt vel bona, vel mala inesse propria merita uoluntatis, insolubili nexu æterna damnatio retinet.*

AUCTOR sermonū de operib. Cardinalib. Christi, q̄ falsō inscribunt Cypriano, cū sint auctoris antiqui & docti, sed Cypriano, imō & August. sine dubio posterioris, in serm. de circūcisione, loquens de pena peccati originalis: *Supererat, inquit, post mortē carnis, animæ labor et afflictio spiritus: nec poterat vlla rōne absolui illa dānatio, nisi morti omnī uitæ omnī subueniret, & p generali morbo gratia Dei singulare ppinaret. Antidotū.*

Venerabilis BEDA in cōment. c. 14. lo. Respondu, inquit, sunt à corde Christiano, q̄ putant ideo dictū multas esse māsiones, q̄ extra regnū cælorū erit aliquid, ubi beatē maneant innocētes, q̄ sine Baptismo ex hac uita migrarunt. *Quia sine illo in regnū cælorū ingredi nō poterūt.*

S. ANSELMVS in lib. de cōceptu virginali, c. 27. *Si originale, inquit, peccatū est aliquod peccatum, necesse est omnem hominem in eo natum, illo non dimisso damnari.*

S. BERNARDVS in epist. 191. ad Innocentium, propē finem, dicit, *Infantes perire si non baptizentur.*

QUINTVM argumentū sumi pōt ex rōnib. quæ in Scripturis & Patrib. fundamentū habent. PRIMARŌ, paruuli non baptizati, tum in hac vita, tum in alia sunt captiui, & i potestate diaboli: nō igit Beati, ne naturali quidē beatie, tudin sed absolutē infelices & miseri. Et qui-

quidē qđ infantuli, nisi baptizent, sint in potestate diaboli & captiui, certissimū est. Nā Apostolus ad Col. 1. dicit: Nos per Christū eripi de potestate tenebrarum. Ex quo sequit, vt ante Baptismū simus oēs sub potestate tenebrarū. Quare Act. 26. Christus ipse dicit, se mittere Paulū ad gentes et populos, vt aperiat oculos eorū, & conuertatur de tenebris ad lucē, et de potestate Sathanæ ad Deū. Et Luce 11. cōparat Dñs Sathanā forti armato custodienti atriu suū. Et Io. 12. Nunc, inquit, princeps huius mundi eiecietur foras. Hanc autē diaboli expulsionē in parulis fieri per Baptismū, docent exorcismi & exufflationes, quarum in Ecclesia semper fuit vñs.

S. AVEVS TINVS lib. 1. de pec. merit. & remiss. c. 34. Vellē, inquit, aliquis istorū, qui cōtraria sapiunt, mihi baptizandum paruulum adferret. Quid in illo agit exorcismus meus, si in familia diaboli nō tenentur? Et lib. 2. de pec. orig. c. 40. Ipsa, inquit, sanctæ Ecclesiæ Sacramenta satis indicant, paruulos a partu ēē recētissimos per gratiā Christi de diaboli seruitio liberari. Et intrā: Non solū ætate maiores, sed et pusillos eruit a potestate tenebrarum. Et lib. 6. in Iulian. c. 2. Verū est, inquit, qđ antiquis vera cū fide Catholica p̄dicatur & creditur, p̄ Ecclesiā totā: qđ filios fidelit nec exorcizaret, nec exufflaret, si nō eos de potestate tenebrarū, & a principe mortis erueret: qđ i libro meo, cui tu velut respondes, a me positi est. Sed id tu cōmemorare timuisti, tanq̄ ipse ab orbe toto exufflatus esses, si huic exufflationi qua princeps mūdi, & a paruulis eieciatur foras, contradicere voluisses. Et eodē lib. c. 8. Hoc ergo generi humano inflitum vñus a diabolo, quidquid per illud nascitur, cogit esse sub diabolo.

Deniq; lib. 1. de nup. & cōcupis. c. 20. Non, inquit, fides dubitat Christiana, qđ noui heretici oppugnare ceperunt, et eos q lauacro regenerationis abluuntur, redimi de potestate diaboli, et eos, qui nondū tali regeneratione redempti sunt, et paruulos filios redemptorū sub eiusdē esse potestate captiuos, nisi et ipsi eadē Christi gratia redimantur: ad oēs namq; p̄tinere nō dubitamus ætates illud, de quo Apostolus loquitur, beneficium Dei, qui eruit nos de potestate tenebrarum, &c. Et rursum lib. 2. de nup. & cōcupis. c. 18. Accusat, inquit, Ecclesiam, toto orbe diffusam, in qua vbiq; oēs baptizandi infantuli non ob aliud exufflantur, nisi vt ab eis princeps mundi mittatur foras, a quo necesse est vasa ire possideantur, cū in Adam nascuntur, si in Christo non renascantur, & in eius regnū per gratiam facta vasa misericordiæ transferantur.

Similia inuenies in omnib. Patrib. & in ipsis etiam Pontificum decre. vt in epist. Celest. ad Gallos, in epist. stol. Zozimi ad omnes Episcopos; in epist. Ioan. Papæ, apud Gratianum 30. q. 1. can. Ad limina.

Ex qb. apparet oīno iprobabiliter, ne qđ grauius dicā, scripsisse Ambros. Cathar. i. li. de statu puerorū sine Baptismo decedētū, paruulos eiusmodi, post diē iudicij nō fore amplius sub diaboli potestate. Qm̄, vt ipse ait, et p̄ illis diabolus eiecius erit foras. Nam, vt iā ex S. Aug. audiuius, fm̄ fidē vniuersę Ecclesię nō eruitur infantes de potestate Sathanæ, neq; eieci diabolus foras, nisi per regenerationē, qđ est in Christo: & necesse est vasa iræ esse sub diabolo, nisi per grām Dei in regnum Christi, facta vasa misericordiæ, transferant.

Quis autē negat, nisi manifestus h̄reticus, paruulos in peccato decedentes, nunq̄ p̄ Christū regenerādos, neque in eius regnū vllō vnq̄ tpe trāsferendos? Quid, qđ idē S. Aug. disertis verbis scribit, et post iudiciū paruulos sub diaboli potestate futuros? Nā in li. 1. de nup. & cōcupis. c. 23. cū dixisset: Hoc generi humano inflitum vñus a diabolo, quidquid p̄ illud nascitur, cogit esse sub diabolo. Et paulo post: Nā itaq; tenet homines diabolus, siue maioris, siue infantilis ætatis, pp̄ qđ homines sūt, sed pp̄ qđ immundi sūt, &c. Subiūgit: Maiores quidē p̄nā vltimo iudicio, quanto est immundior, ipse passurus; veruntamē & quibus in illa damnatione tolerabilis erit, huic sūt subditi, veluti principi auctoriq; peccati, quia nulla erit damnationis causa nisi peccatum. Igitur paruuli non baptizati, cū semper captiui sub principe

A diabolo futuri sint, non beati, sed miseri dicendi sunt.

ALTERA rō sumitur ex loco, i quo paruuli degūt, & semper degent, siquidē locus eorū est carcer inferni, locus horridus ac tenebricosus, in quo q degent, si ne dubio beati esse nō poterunt, cū beatitudo definitur status omniū bonorum aggregatione p̄fectus. Locum aut talium infantium esse carcerem inferni, docent inprimis ferē oēs Theologi Scholastici, S. Thom. S. Bonaventura, Scotus, Durandus, Richard. Capreol. & alij in 2. sent. d. 33. vel in 4. d. 45. & præterea Alexand. Alenf. in 2. p. Summæ, q. 122. membro 10. §. 1. & Albertus in 2. p. Summæ, quæst. 113.

Hoc solū inter veteres istos Theologos interest, qđ alij cōstituunt infantes in parte inferni altiore, q̄ limbū puerorū appellant, alij cū cæteris dānatis eos locū habere pronunciant. Docent hoc idem Patres Cōcilij Florent. in decret. quod habetur in vlt. sess. vbi simpliciter definiunt, animas eorū qui in solo peccato originali, vel mortali actuali decedunt, in infernum descendere, p̄nā tamen disparibus puniendas.

Neque vlla est rō, cur ex eo loco post vltimū iudicij magni diē liberandæ sint, cū post hanc vitā non sit locus misericordiæ, sed iustitiæ, & in Eccles. 1. scriptū sit: Vbiunque ceciderit lignum, siue ad austrum, siue ad aquilonem, ibi erit. Quē locum S. Hieronymus in cōment. & alij cōiter exponunt de hominibus, qui in eo statu perpetuū erunt, in quo illos mors inuenerit.

Docent hoc ipsū denique S. Patres, qui non incerta opinione, sed fide certissima cōtra h̄sin Pelagianorum rem istā tenendā esse confirmant. S. AVEVS TINVS lib. 1. de pec. merit. & remiss. c. 28. Nec est, inquit, ullus vltimū medius locus, ut possit esse nisi cum diabolo, qui non est cum Christo. Hinc & ipse Dominus volens auferre de cordib. malē credentium istam nesciō q̄ medietatem, q̄ cōtatur quidā paruulis non baptizatis tribuere, ut quasi merito innocentie sint in vita æterna, sed quia non sunt baptizati, non sint cū Christo in regno eius, definitiua ptulit ad hæc ora obstruenda sūtā, ubi ait; Qui non est mecum, contra me est. Et serm. 14. de verb. apost. nō lōgē ab initio; Nullus, inquit, relictus est medius locus, ubi ponere queas infantes, De viuis et mortuis iudicabitur, alij erunt ad dexterā, alij ad sinistrā, nō noui aliud. Si ergo dextera erit et sinistra, et nullū mediū locū in Euāgelio nouimus, ecce dextera regnū celorū ē. Percipite, inq; regnū, q̄ ibi nō est, in sinistra est. Quid erit i sinistra, ite i ignē æternū.

Auctor hypognostici, qui vel est Augustinus, vel alius oīum consensu antiquus & doctus, li. 5. vltra modū: PRIMVM, inquit, locum, fides Catholicorum diuina auctoritate regnum credidit esse celorum, unde, ut dixi, non baptizatus excipitur; SECVDVM, gehennā, ubi oīs apostata, vel a Christi fide alienus, æterna supplicia experietur; TERTIVM, penitus ignoramus; imo non esse in Scripturis sanctis inueniemus; fuge Pelagiane, locum ex officina peruersi dogmatis tui, ubi alieni a Christi gratia vitam requies, & gloriæ possidere paruuli possint.

S. FVLGENTIVS in li. de fide ad Petrū, c. 27. inter regulas fidei numerat, quod paruuli sine Baptismo decedentes in gehenna locum perpetuum sint habiuri.

Venerabilis et Beda loco citato in comment. c. 14. Io. repellendum dicit esse a corde Christiano, quod sit aliqua mansio beatitudinis extra regnum celorum.

E Accedat postremō et rō, qđ non obscurē docet, infantes, qđ nō erunt in cælo, nō aliū locū habituros, q̄ inferorū subterrancas sedes. Siquidē oīno credibile ē, post vltimū iudicij diē, elemētū aq̄, ad locū suū naturalē esse rediturū, totāq; terrā vndiq; cooperturū. nā vt Theologi Doctores cōi cōsēsu docēt i 4. sent. d. 47. post diē iudicij nullę erūt amplius plantę, nulla animātia, nulla corpora mixta, hominib. dūtaxat exceptis. Neq; n. p̄peritū duratura sūt, nisi q̄ vel i toto, vel ex parte icorruptionē ab ipsa natura sortita sūt. Eiusmodi autē sūt primū corpora cælestia, quæ & secundum totum, & secundum partes incorruptibilia sūt, Deinde elemēta quæ fm̄ totum, licet non secundum partes a natura

incorruptionem habent. Denique homines, qui fecerunt partem, quæ est anima rationalis, non secundum totum immortales sunt; cætera corpora sunt omnia tum in toto, tum partibus corruptibilia.

Quare cū aqua initio mundi totam ambitet terrā, ut natura eius postulare videbatur, ac deinde iussu Dei in locū vnum congregata fuerit, ut esset locus in terra generationi animantium & plātarum, certè generatione ista sublata ratio ipsa & natura rerum postulat, ut aqua ad locū pristinum reuertatur; q̄ cū ita sint, nō solū ex Scripturis, Conciliorum & Patrum testimonijs, sed et ex rationis coniectura colligimus, locū infantū sine Baptismo decedentū, nō aliū q̄ infernū esse futurum, ac per hoc non habituros illos beatitudinem vltimā, etiam naturalem, cū ad beatitudinem omnia bona, inter quæ non minimum est loci commoditas & præstantia, sine dubio requirantur.

TERTI A ratio principalis sumitur ex natura & ratione beatitudinis. Beatitudo enim naturalis de hac si quidem tota quæstio est, requirit præcipuè perfectiōnem intelligentiæ per scientias; non erit autem huiusmodi perfectio in infantibus sine Baptismo decedentibus; igitur non erit in eis vlla beatitudo.

ASSUMPTIO huius argumenti, quæ sola probatio- ne indiget, sic probatur. Scientia rerum, vel à Deo co- cilitus infunditur, vel proprio labore acquiritur; non in- fundetur paruulis, de quibus agimus, vlla scientia, quia neq; eā bonis operib. meruerunt; neq. gratis eis dona- bitur, cum post mortem non sit tēpus gratiæ, sed iudi- cij, & ipsi præterea sint vasa ire, non misericordiæ. Q̄ autem attinet ad acquisitionē proprio labore, non po- terit ea non esse valde tenuis & exigua, cum neque in hac vita didicerint aliquid, & in alia clausi perpetuū futuri sint in carcere tenebricoso, vbi ministerio len- suum parum admodum iuuari poterunt.

Sed fortasse animæ illorum, dum viq; ad diē iudicij à carnis onere liberæ sunt, sapientia & scientia repleti potuerunt. Non ita est, nam ut rectè scribit S. Tho. in 1. p. q. 89. ar. 1. & seq. animæ separatæ, si priuilegiū ab- sit, intelligūt qd̄ aliqd, sed valde imperfectè & cōfusè, & ideo naturaliter corpori viuunt, ut eo tāq. instrumē- to vtantur ad res perfectè distīctèque intelligendas.

Eadem ratio est de virtutib. moralibus, quarū per- fectio ad naturā felicitatē necessaria est. Nā vt ex hac vita discendunt infantes sine vitijs & virtutib. positiuis, cum sola habituali auersione à Deo, ita semper erunt auersi habitualiter à Deo, neq; proficiēt in virtutib. ni- si fortè admodū imperfectè p ratione imperfectæ co- gnitionis, quam in eo statu, vt diximus, assequantur.

QUARTAM rōnē adiungere placet propriè aduer- sus Pighium & Catharinum ex absurdo, qd̄ ex eorum opinione consequitur. Nā si uerū esset, qd̄ ipsi scribūt, paruulos cū originali peccato decedentes, nō solū cari- tuos omni dolore, tū interno tū externo, sed et beatos ac felices in quodā veluti terrestri paradiso perpetuū vitā acturos, plenos sapientia & virtutib. sua sorte op- timè cōtētos, deum toto corde diligentes & laudantes Angelorū deniq; cōsortio et reuelationib. sep̄ fruētes, si hæc, inquā, vera essent, sequeretur infantes melioris cōditionis esse, quia peccauerunt in Adamo, q̄ si in puris naturalib. decessissent. Non enim tanta debēt ho- minib. in puris naturalib. in infantia decedentib. Ita- que paruuli isti præmium ex peccato referrent.

Sequeretur deinde paruulos debere baptizari ut adoptionem diuinam adepti admittantur ad regnum cœlorum, non aut quia periculum sit ne damnentur & pereant. Nihil enim eis adest mali præter carentiam visionis Dei, & nihil eisdem boni deest, nisi visio Dei hoc est possessio regni cœlestis.

Atqui hæc est ipsa hæresis Pelagiana, nam vt S. Aug. testatur in lib. 1. de origine animæ, c. 9. non timebant Pelagiani paruulis damnationem, si non baptizarentur, sed à regno exclusionē, vbi p damnationē nō intelligit

Aug. exclusionē à regno, sed aliqd aliud, nā si exclusio, esset damnatio, qui exclusionem timebant non bap- tizatis, damnationē quoq. eidē pariter timuissent. Qua- re idem August. lib. de hæres. c. 88. scribit, paruulos se- cundū hæresim Pelagij Baptismo indigere, ut regenera- tione adoptati admittantur ad regnum Dei, & non vt non pereant, sed ut de bono transferantur ad melius.

Nos igitur, vt à Pelagianorum errore, quam longissi- mē recedamus, nullam tribuimus paruulis sine Baptis- mo uitam beatā, eosque baptizandos asserimus, non tū vt à regno Dei non excludantur, sed et vt à peccato liberati, à potestate Sathanæ, & ab inferni carcere pari- ter liberentur, & vitam, ac requiē percipiāt sempiternā.

C A P V T III.

Respondetur ad obiectiones contra doctrinam capitis superioris.

SEd operepretium erit respondere ad obiectiones aliquas Ambrosij Catharini, quas illi opponendas putauit doctrinæ veterum Patrum, quam nos c. supe- rioris defendimus. Omittam armenta, quibus ille pro- bare nititur, paruulos non puniendos igne gehennæ (id enim etiam nos probabimus in sequenti capite) & ea solū adducā, quib. effecisse se putat, paruulos non semper futuros in damnatione mortis, nec semper ha- bituros sedem in locis subterraneis, & denique felicē, ac beatam vitam acturos extra regnum cœlorum.

PRIMA igitur eius obiectio talis est: Quod, inquit, æterna damnatio non sit secundum omnem penam, factū est per Iesum Christum Dominum nostrum, qui uenit pec- catum illud sufferre, sicut .n. dictum est à Paulo, sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem; sic & ab eodem dictum est, ita & per unius iustitiam in om- nes homines in iustificationem uite. Non quod uelim dice- re, quod ij pueri, nisi applicetur eis uita per Iesum Christū in Sacramento, iustificentur ad uitam eternam. Absit hæ- resis, sed non perpetuè subduntur condemnationi mortis; quia & pro illis ultimo loco inimica destruetur mors, ne- que sub diaboli perpetuū potestate erunt. Quia & pro illis eiectus erit diabolus foras, in die nouissimo, ut nihil inuis habeat ulterius in illos. Illa ergo damnatio ob illud pecca- tum erit perpetua.

RESPONDEO, hæc argumentatio Catharini, PRI- MVM repugnat expressis testimonijs Patrum, quæ in cap. superiore citauimus. DEINDE sequitur ex ea, vt si dam- natio paruulorum non sit æterna, eadem ratione dam- natio maiorum non videatur æterna. Nam q̄ ipse dicit Christū uenisse, ut tolleretur peccatum originis, & pro- pter Christi iustitiā oēs iustificari, & in nouissimo die inimicā mortem periturā, & diabolu foras eiiciēdum, æquē valere in maioribus ac paruulis. Christus .n. uenit omnia peccata tollere: Dedit enim semetipsum redem- ptionem pro omnibus. 1. Tim. 2. Et ipse est propitiatio pro peccatis totius mundi, 1. Ioan. 2. pp eius iustitiam omnes non solū paruuli, sed et adulti iustificabuntur. Nam iu- diciū quidē ex vno, delicto uidelicet, in condēnatio- nē; gratia aut ex multis delictis in iustificationē, inquit Apostolus ad Rom. 5. & inimica destruetur mors, pro omnibus omnino non solum paruulis, sed etiam ma- ioribus, omnes enim resurgent, etiam grauissimi pec- catores. DENIQUE & diabolus eiicietur foras, sed Scri- ptura nusquam indicat, eum deinceps habiturum po- testatem in maiores, non autem in paruulos.

Itaque si conclusio illa, damnationem uidelicet nō fore perpetuā, vera est de paruulorū dānatione, vera et erit de damnatione maiorū. Quod si dānatio pecca- torum non sit æterna, dubitari etiam poterit de beatitu- dine Sanctis promissa, ne fortē non sit æterna, vt S. Aug. stinus colligit lib. 21. de ciuit. Dei, c. 24. Sed his omnis- respondemus breuiter ad argumentum.

Quod igitur Catharinus dicit, Christū uenisse, vt pec- catū originis tolleretur; verū est quoad efficaciam, quia vt ex Ioanne citauimus, ipse est propitiatio pro peccatis

totius mundi; à multis tamen non tollitur hoc peccatum, quia nō applicatur eis precium redemptionis. Instrumentum enim applicationis pro paruulis nullum est, præter Baptismum, proinde sine Baptismo decedentes, expertes sunt redemptionis.

Quod addit, scriptum esse, *Per unius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ*; verissimum quoque est: sed intelligitur ex communi Catholicorum sensu atque consensu, non in omnes simpliciter, sed in omnes, qui ex Christo per Baptismum renascuntur. Sicut enim omnes, qui nascuntur ex Adamo, damnantur; ita omnes qui renascuntur in Christo, iustificantur; quare ad paruulos non baptizatos nihil hoc testimonium pertinet.

At in nouissimo etiam pro paruulis inimica destruitur mors. Si hic locus de resurrectione simpliciter intelligatur: destruetur quidem mors pro omnibus damnatis, quia omnes resurgent, sed non propterea definēt esse in morte æterna: nam resurgent non ad resurrectionem vitæ, sed ad resurrectionem iudicii, ut Dominus dicit Ioann. 5. hoc est, resurgent, ut miseri semper in damnatione viuant, & ut mors eorū nunquā moriat.

Sin autem quod probabilius videtur, verba illa, *Inimica destruetur mors*, intelligantur de resurrectione ad veram vitā, nihil hæc promissio ad paruulos pertinet. Resurrectio enim ad veram vitam, fidelium tantū erit atque Sanctorū, ut S. Augustinus affirmat in epistol. 146. ad Cosentiū, qui ē in epist. 28. ad Hieron. paruulos in eorū numero ponit, qui resurgent nō ad resurrectionē vitæ, sed ad resurrectionē iudicii, id est, damnationis.

Denique quod assert Catharinus de eiectione diaboli, nihil omnino probat; nā ut suprà ostendimus multis testimonijs, diabolus non eiecitur foras, nisi per Baptismum, cuius rei signum est, quod in vniuersa Ecclesia ex antiquissima traditione paruuli baptizandi exorcizantur & exsufflantur.

ALTERA obiectio Catharini pugnat pro tertio loco infantib. assignando, ex c. 12. Dani. vbi sic legimus: *Et multi de his qui dormiunt in terræ puluere, erigebunt, alij in vitam æternā, alij in opprobriū, ut videant semper.* ATTENDE, inquit Catharinus, non dicit, oēs qui dormiunt, sed multi de his qui dormiunt. ut clare innuat, superesse aliquos dormientiū, qui nec in vitā æternā, nec in opprobriū æternū uigilaturi sunt. Hi autem quinam esse possunt, nisi pueri isti? Alioqui dent nobis contradicentes, quinam hi sint. Certē hic locus irrefragabiliter cōtra eos cōcludit.

RESPONDEO, S. Augustinus lib. 20. de ciu. Dei, cap. 23. & Theodoret. in comment. huius loci, nos admonent, vocem illā, *multi*, positā esse hoc loco pro voce, *omnes*, quia re vera multi erunt, qui resurgent, cū oēs resurgent. Simile est illud Rom. 5. *Per inobedientiā unius hominis peccatores constituti sunt multi.* Quos multos vocauit, et oēs vocat, cū ait: *In quo oēs peccauerunt.* Et: *Per unius delictum in omnes homines in condemnationem.* Simile est etiam quod habetur Gen. 17. *Patrem multarū gentiū constitui te.* De quib. gentib. rursus dicit c. 18. & 22. *In semine tuo benedicetur oēs gēs terræ.*

ADDE quod S. Augustinus loco notato, S. Ambrosius in 1. Psal. & S. Hieronymus in c. 26. Isai. dicunt, locum istū Dan. idem omnino significare, quod multo post Dominus expressit Ioan. 5. cū ait: *Omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei, & procedēt, qui bona fecerūt in resurrectionē vitæ, qui uero mala egerūt, in resurrectionē iudicii.* Vbi videmus, à Dño ipso declarātū esse, p multos dormientes in terræ puluere intelligēdos esse omnes, qui in monumentis sunt, id est, omnes mortuos. Non igitur irrefragabiliter hic locus contra eos cōcludit, qui negant paruulos extra cælū & gehēnam, sedem quādam tertiam post iudicium habituros.

TERTIA obiectio: *Si uerum fuerit*, inquit Catharinus, quod AUGUSTINVS ad Renatum scripsit, *uidelicet his pueris medium assignare locum inter gehennæ supplicium, & cælorum regnum, hæresim esse Pelagianam; con*

sequens est, ut omnis schola hæresim Pelagianam defendat. At cur non potius fateamur, quod Augustinus humani aliquid passus est, & excessit in dogmate?

RESPONDEO, S. AUGUSTINVS in libro ad Renatum, qui est primus de origine animæ, capite 9. non dicit, esse Pelagianam hæresim, assignare paruulis mediū locū inter Gehennæ supplicij & cælorū regnū, sed inter dānationē regnūq; cælorū. Paruulos autē verē esse dānatos, ac p hoc nō habere mediū locū inter dānationem, regnūq; cælorū, nō solū Apostolus dicit ad Rom. 5 & omnis schola contra Pelagianos defendit, sed ipse etiam Catharinus in illo ipso suo libello confirmat. Sic enim loquitur in responsione ad primum argumentum, *Fateor, inquit, quod nemo secundum fidem negare potest, omnes in Adam peccasse, & ideo pueros omnes illud uitium contrahere, ac secum ferre damnationem.*

Sed esto, scripsisset Augustinus in libro ad Renatū, nō posse assignari paruulis medium locum, nisi ex sententia Pelagianorū, inter gehennæ supplicij, & cælorū regnū; qd verē scriptū in serm. 14. de verbis Apostoli, et alibi: nō ppea cōsequēs erit, ut oīs schola hæresim Pelagianam defendat. Nam tametsi Theologi Scholastici in eo serē conueniant, ut paruuli sine Baptismo decedentes non patiantur pœnam sensibilem ignis corporalis; tñ apertē docēt, ut nos suprà citauimus, eos in inferno esse, & pœnā dāni perpetuē luere; ac per hoc non assignant illis mediū locū inter gehennæ supplicij, & cælorū regnū: Sed in ipsa gehenna mitiore pœnā q̄ ceteros puniendos esse confirmāt. A qua sententia ne ipse quidem Augustinus multum abhorret.

Non igitur Augustinus aliquid humani passus esse, aut excessisse in hoc dogmate censendus est; sed illi planē humanum aliquid patiuntur, & excedunt, qui paruulos in superiore parte terræ, quasi in terrestri paradiso collocant, eosque beatos ac felices dicunt.

QUARTA obiectio: *Quia non erat conueniens*, inquit Catharinus, ut quidquam fraudaretur suo fine, id est, illo qui ei secundum naturam competit: idcirco paruulos ea manebit felicitas, quam homini dignum est competere, ut homo est. Ergo istis pueris, qui humanam naturam sine crimine habebunt, illa, q̄ humana natura cōuenit, & quodāmodo ipso iure debetur felicitas, dabitur. Noscēt ergo quatenus naturalis cognitio se extendere poterit, Dominū Deū & substantias separatas longē super oēs Philosophos. Nō enim ullū habebūt impedimētū ex corpore, neq; interiūs, neque exterius, et in eternū uiuētes p̄ficiēt quasi in immensū.

RESPONDEO, Multa sunt in hac ratiocinatione, quę meritō negari & reprehēdi possunt. PRIMUM, falsum est, nō esse cōueniēs, ut qdquā fraudetur suo fine. quin potius cōueniēs est, ut summus prouisor oīum rerū, dirigat quidē oīa ad suū finē, sed tñ aliqua ab eo fine excidere permittat; vide S. Th. in p. q. 22. ar. 2. & q. 23. ar. 3.

DEINDE falsum est, paruulos sine Baptismo decedētes, naturam humanam habere sine crimine, nisi per crimen actuale peccatum intelligi velis. Sed quidquid sit de nomine, certū est, paruulos naturam habere peccato deprauatam, & esse filios iræ, ac per hoc nullo iure deberi eis felicitatem.

DEINQUE falsum est, naturalē esse felicitatē, viuere in eternū, cū corpore penitus immortali, proficere in immensum, nullū impedimētū ex corpore habere, intelligere Deū & substantias separata supra oēs Philosophos, idq; sine labore, sine doctore, sine libris, alijsq; discendi instrumentis. Nihil enim horum natura humana per se requirit, quin potius naturale est homini corpus habere mortale, cibo ac potu indigere, pendere à sensibus corporalibus, in scientijs acquirendis non sine magno labore ad intelligentiam, quamuis exiguam, ac tenuem rerum incorporalium peruenire.

Quare non resurgent paruuli, de quibus loquimur, ad vitam immortalem, quod ita postulat eorum natura, vel quod ipsis id valdē vitale sit futurum, sed ut iustitia Dei in eorum perpetua damnatione cernatur. Et ideo

ideo corpus habebunt, immortale quidem; sed non impassibile, non spirituale, non gloriosum: mentē quoque habebunt, non quidem actuali peccato inquinatā, sed habitualiter à Deo auersam, nullisque scientijs, aut virtutibus ornatam.

QVINTA obiectio: *Cum non sint futuri*, inquit Catharinus, *proprie exules à regno Dei, sed relegatis magis similes, probabile mihi videtur, quod nō carebunt. Angelicis reuelationibus & visitationib. ēt eorum, qui erunt in cælis, qui sic recreabunt eos, & solabuntur, vt præter diuinā visionem maiestatis, nihil eis deesse intelligamus.*

RESPONDEO; Inter exulem, & relegatum ea differentia constituitur l. 2. ff. de pœnis, vt exules ius ciuitatis amittāt, relegati retineāt. Quare si paruuli nō baptizati, non exules à regno Dei, & ciuitate sancta Hierusalem cœlesti; sed relegati dicendi sint: id sequetur, vt eiufmodi paruuli, ciues Sanctorum, domestici Dei, filij regni, & membra corporis CHRISTI haberi debeant; nam cum Ecclesia, quæ est in cælis, nunc ciuitas sancta, nunc domus Dei, nunc cœlorum regnum, nunc etiam corpus CHRISTI esse dicatur, qui ciues Sanctorum sunt, idem domestici Dei, filij regni, & membra CHRISTI nominantur. At quis ferat Catholicus, vt homines sine fide & Baptismo dicantur membra CHRISTI & filij iræ, sint filij regni? & qui scripti non sunt in libro vitæ, sint etiam post hanc vitam ciues Sanctorum, & domestici Dei?

Non igitur relegatis, sed planè deportatis similes sunt paruuli sine Baptismo decedentes, & in locis subterraneis longissimè à sancta ciuitate constituti, neque Angelorum, neque hominum beatorum visitatione fruuntur. Hic planè locū habet, quod scribit S. AVEVSTINVS in libro primo de peccatorum meritis & remissione, capite vicesimo tertio, & relatum est in decreto de consecratione, distinctione quarta, can. Nulla. *Nulla ex nostro arbitrio præter Baptismum CHRISTI, salus æterna promittatur infantibus, quam non promittit Scriptura diuina humanis omnibus ingenijs præferenda.*

SEXTA obiectio: *Probabilissimum, inquit, iudicauit, quod quidam dicunt, habitationem eorum fore super hanc terram, quia locus est proprius hominum, vbi contemplantur opera Dei. Et huc aspexit forsan qui dixit; Cælum cæli Domino, terram autem dedit filiis hominum. Et fortasse hoc est etiam quod dixit Apostolus, Instaurata per IESVM omnia quæ in cælis & quæ in terra, id est, quæ cœlestem habitationem habebunt, & quæ terrenam.*

RESPONDEO, non est de rebus, quæ pendent à diuina voluntate, aliquid asserendum, nisi Deus ipse in Scripturis sanctis tale aliquid reuelauerit. Scripturæ autem, vt sanctus AVEVSTINVS, à nobis suprā citatus, sæpius obseruauit, nusquam tradunt, post diem iudicii futuras hominum sedes, nisi duas, vnam in cælo cum Angelis, alteram in inferno cū dæmonibus, quæ sunt etiam duæ ciuitates, Hierusalem & Babylon, & de quibus tam multa scribit idem AVEVSTINVS in libris de ciuitate Dei. Quare superior terræ facies proprius est hominum locus, dum mortales sunt, & egent aëre ad respirationem, & fructibus terræ ad alimentum, & pro hoc tempore loquitur Psalm. *Cælum cæli Domino, terram autem dedit filiis hominum*, immortalibus autem pro ratione meritorum cælum potius aut gehenna conueniet.

Quod autem Apostolus ad Ephes. cap. 1. scribit, *CHRISTVM instaurasse, quæ in cælis, & quæ in terra sunt*, significat per CHRISTVM reparatas in cælo Angelorum ruinas, & in terra genus humanum de captiuitate redemptum. S. AVEVSTINVS in Enchirid. id. cap. 62. *In ipso, inquit, instaurantur quæ in cælis sunt, quod id, quod inde in Angelis lapsum est, ex hominibus redditur, instaurantur autem, quæ in terris sunt, cum ipsi homines, qui prædestinati sunt ad æternam vitam, à corruptionis vetustate liberantur.*

Alia est expositio sancti Hieronymi in hūc locum, qui pro *instaurare*, legit, *recapitulare*, & sensum esse vult, in CHRISTI cruce omnia mysteria diuersis temporibus prædicta, vel figurata ad, vnam veluti summā esse reuocata. Sanctus Ioannes Chrysostomus aliam adfert expositionem, & quidem valde consentaneam verbis Apostoli: verbū enim Græcū ἀνακαταστάσει, exponit, reducere ad vnum caput, vt sententia huius loci sit, factum esse per mysterium incarnationis, vt cœlestia, & terrena, id est, Angeli & homines, vnum caput, id est, CHRISTVM, habere inciperent, cum antea propter hominum peccata seiuncta, & separata essent à terrenis cœlestia. Quod alijs verbis idem Apostolus ad Colossenses capite 1. scribit, cum ait: *Pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in terris, siue quæ in cælis sunt.*

SEPTIMA obiectio: *Et alia ratio, inquit Catharinus, per hoc nō reijcienda, quam docti quidam induxere: Quoniam cum terra hæc māsura sit in æternum, & purgator & pulchrior, sicut scriptum est: Et vidi cælum nouum, & terram nouam; sicut autem cælum non nudè pro cælo sumitur, absque habitatore, ita nec terra. Et verè valde incōgruum uidetur, locum talem & tantum fore perpetuò vacuum sine habitatore, & similiter terrenos homines carere habitatione sua propria, quæ est terra hæc, nam sub terra manere tales, minus conueniens eorum conditioni uidetur.*

RESPONDEO, terra quidem manebit in æternum, & purgator, sed aquis (vt suprā diximus) vndique cooperta, & ideo non erit conueniens habitationi hominum. Porro cælum nouum omnino sine habitatore intelligitur, nisi quis velit post iudiciū aut dæmones, aut aues in cælo hoc degere. Neque enim de cælo sydereis, sed aereo sermo est. Hoc enim cælum innouabitur & purgabitur, cum, vt loquitur S. Petrus in epistola 2. capite vltimo: *Cæli ardentes soluentur*. Quod si parum conueniens esset, terrā perpetuò vacuā hominib. permanere, eadem ratione parum esset conueniens, aquam piscibus, & aërem auiibus perpetuò caritram. Denique, conditioni hominum damnatorum optimè conuenit locus sub terra, id est, carcer, siue ergastulum inferorum.

OCTAUA obiectio: *Quod si nunc animæ tenentur in limbo, sicut olim sancti Patres detenti sunt, qui locus sub terra esse meritò creditur, hoc illi originali peccato datur interim usque ad diem magnæ resurrectionis. Quando enim totum Christi corpus resurrexerit, scilicet in Sanctis suis, tunc æquum erit & ipsos potiri perfectione sua.*

RESPONDEO, Si animæ paruulorum sine Baptismo decedentium, in pœnam originalis peccati detinentur in limbo subterraneo; & peccatum illud nunquam dimittetur, vt Catholici omnes constanter credūt, certè sequitur, animas eorum paruulorum ex limbo illo subterraneo nunquam egressuras. Porro cum totum Christi corpus resurrexerit, resurgens etiam & damnati omnes, tum pusilli, tum magni. Sed non ideo resurgent, vt ibi sint animæ, vbi fuerant corpora, sed contra vt ibi sint corpora, vbi fuerant animæ. Sequentur corpora sua animas, siue in cælum, siue in infernum.

Obiectio VLTIMA, quamuis non vltimo loco posita, sumitur ex Augustino qui in li. 3. de libero arbitrio, cap. 23. sic ait: *Quis nouit quid paruulis, quorum cruciatus duritia maiorum contunditur, aut excretur fides, aut misericordia probatur, quis, inquam, nouit, quid ipsis paruulis in secreto iudiciorum suorum bonæ compensationis referuet Deus?*

RESPONDEO, Idem S. Augustinus in epist. 28. ad Hieronymum explicat hæc sua verba, ac dicit, ea se protulisse pro infantib. baptizatis, non autem pro ijs, qui sine peccati originali remissione decedunt,

CAPVT IV.

*Refellitur quinta opinio, atque afferitur, paru-
ulos sine Baptifmo decedentes, non pu-
niendos pœna fensus, fme ignis fensibilis.*

EXCVSSIMVS primam & fecundam fententiam, easque ex diuinis literis, & Ecclefiaftica traditione refutauimus. Nunc ad aliud extremum, id eft, ad QVINTAM fententiam accedemus, quæ tantum abeft, vt paruulis sine Baptifmo decederibus, vitam eternam promittat, vt etiam eos omni genere pœnæ, tum damni, tum etiam fensus, & in animo, & in corpore puniri velit. Quæ quidem fententia non videtur aperte ab Ecclefia Catholica reprobatæ; reijcitur tamen paffim in fcholis, & nobis etiam improbabilis effe videtur. Itaque fequentibus argumentis refutari poteft.

PRIMUM fumitur ex diuinis literis. Legimus enim in Apocalyp. c. 18. *Quantum fe glorificauit, & in delicijs fuit, tantum date illi tormentum & luctum.* At paruuli nulla fe ratione glorificauerunt, neque in delicijs vllis fuerunt, nullum igitur mererentur tormentum & luctum. Item Ifaia vltimo, & Marci 9. coniungitur ignis cum vermæ: *Vermis, inquit, eorum non morietur, & ignis non extinguetur.* Conftat autem paruulos nullam paffuros pœnam ex morfu vermæ, id eft, ex confcientia mali operis animum pungente, atque affligente; igitur credibile etiã effe, nullã effe paffuros ignis materialis pœnã.

ALTERVM argumentum fumitur ex epiftola decretali INNOCENTII III. Pontificis grauiſſimi, atque doctiſſimi, quæ habetur in lib. 3. decretalium, tit. de Baptifmo, & eius effectu, cap. Maiores. vbi legimus, peccati originalis pœnam effe carẽtiam vifionis diuinæ, actualis autem gehennæ perpetuæ cruciatum. Quo loco per cruciatum gehennæ non poteft intelligi niſi pœna fensus, quæ opponitur pœnæ damni. Neque repugnat hæc fententia testimonijs Patrum, qui ſcripferunt, paruulos æternis pœnis in gehenna torqueri. Illi enim pœnam gehennæ accipiunt pro generali ſupplicio, quod tum ad pœnam damni, tum ad pœnam fensus, tum ad vtramque ſimul referri poteft. Innocentius autem gehennæ cruciatum non pro genere infernalium pœnarum, ſed pro altera ſpecie uſurpare maluit.

TERTIVM argumentum fumitur ex testimonijs ſanctorum Patrum, quæ non poſſunt rectius cõciliari cum testimonijs, quæ ſunt à nobis ſuprà citata, quam ſi dicamus, paruulos non pati in gehenna pœnam fensus, ſed ſolius damni.

S. GREGORIUS NAZIANZENSIS, vir ſine cõtrouerſia doctiſſimus, & in fidei dogmatibus integrè conſeruandis diligentiffimus, oratione in ſanctum lauacrum, ante medium, tria genera hominum ſine Baptifmo decedentium effe dicit, quorum ALII Baptiſmum contempferint, ALII ex negligentia propria amiſerint, ALII, hoc eſt, infantes, aliorum negligentia illo caruerint. De horum omnium pœna poſt hanc vitam ita pronunciat: *Exiſtimo, inquit, futurum, vt primi quidem cum aliorum ſcelerum, tum etiam Baptiſmi contempti pœnas luant: alij autem pœnas quidem, ſed leuioreſ pendant, vt qui non tam animi prauitate, quam ſtultitia à Baptifmo aberrarint: poſtremo deniq; nec cœleſti gloria, nec ſupplicijs à iuſto iudice afficiantur; vtpote qui licet Baptifmo conſignati non fuerint, improbitate tamen careant, atque hanc iacturam paſſi potius fuerint, quam fecerint.* Neque enim quiſquis ſupplicio dignus non eſt, protinus honorem quoque meretur. *Quemadmodum nec quiſquis honore indignus eſt, ſtatim etiam pœnam promeretur.* Non negat hic ſanctus Doctor, paruulos plecti pœna damni, ſed potius id fatetur, cum ait, eos effe cœleſti honore indignos: negat autem eos plecti alia pœna, quæ dicitur ſensus, quoniam ea propriè improbitati debetur, qua illi carèt.

S. AMBROSIVS, vel quiſquis auctor fuit commenta-

A riorum in epiftolas S. Pauli, quæ Ambroſij nomen ſerunt, explicans cap. 5. ad Romanos ſcribit, nos omnes in Adamo, tanquam in maſſa, peccaſſe, & tamen paulo inferius adiungit, neminem puniri morte ſecunda in gehenna, niſi eam ſibi proprijs malis actibus acquirat. Vbi cum fateatur, omnes peccaſſe, non poteſt negare omnes quoque pariter, puniendos, niſi remiſſionem obtineant: Sed certum pœnæ genus ab illis remouet qui nihil proprijs actibus meruerunt. Illud autem pœnæ genus non poteſt effe aliud, niſi pœna fensus.

S. AVGVSTINVS libro 3. de libero arbitrio, capite 23. *Dicunt, inquit, qualis in futuro iudicio deputabitur, cui nec inter iuſtos locus eſt, quoniam nihil rectè fecit; neque inter malos, quoniam nihil peccauit; quibus reſpondetur ad vniuerſitatis complexum & totius creaturæ, vel per locos, vel per tempora ordinatiſſimam connexionem non poſſe ſuperfluo creari qualemcumq; hominem, ubi folium arboris nullum ſuperfluo creatur: ſed ſanè ſuperfluo quæri de meritis eius, qui nihil meruerit, non enim metuendum eſt, ne vita effe potuerit media quadam inter rectè factum atque peccatum, & ſententia iudicis media effe non poſſit, inter præmium, atque ſupplicium.*

Hanc ſententiam S. Auguſtinus nuſquam, quod ego quidem legerim, retractauit. Et tamen ſi hoc faciendum effe cenſuiſſet, habuit magnam occaſionem, tum in 1. lib. Retractionum, c. 9. vbi diligenter examinat hos libros, tum in epift. 28. ad Hieronymum, vbi diſputat de parte quadam huius ipſius cap. 23. in quo habentur verba, quæ paulo ante citauimus. Neque verò in his verbis ſactus Auguſtinus tribuit paruulis medium locum inter cœlum & infernum, ſed mediam ſententiam inter præmium, quod debetur ijs, qui propria voluntate boni aliquid meruerunt, & ſupplicium, quod ijs debetur, qui propria voluntate pœnam ſibi ipſi pepererunt. Quare paruuli ſine Baptifmo decedentes non carebunt ſupplicio cõmuni peccato originali & actuali, quibus amittitur gratia Dei, quæ pœna eſt carentia vifionis diuinæ; ſed liberi erunt ab ea pœna, quæ propria eſt peccati actualis, quæ pœna ignis, ſive fensus appellat.

Rurſus idem AVGVSTINVS lib. 5. in Iulianum, c. 8. ſic loquitur: *Ego autem non dico paruulos, ſine Chriſti Baptiſmate morientes, tanta pœna effe plectendos, ut eis non naſci potius expediret. Et infra: Quis dubitauerit paruulos non baptizatos in damnatione omnium leuiſſima futuros; quæ, qualis & quanta erit, quamuis definire non poſſim, non tamen audeo dicere, quod eis, ut nulli eſſent, quam ut ibi eſſent, potius expediret.*

Ex hoc loco DVO quædam colligimus, quæ ad rem noſtram multum pertinent. Habemus PRIMVM, non fuiſſe auſum ſanctum Auguſtinum pronunciare de paruulis morientibus ſine Baptifmo ſententiam illam Domini: *Melius erat ei, ſi natus non fuiſſet homo ille: cum tamen ea ſententia de illis omnibus pronunciari poſſe videatur, qui ſempiterno igne in gehenna cruciantur.* DEINDE intelligimus, S. Auguſtinum nunquam affirmare voluiſſe paruulos illos, in ſpecie, torqueri pœna fensus, ſed tantum in genere pœnam aliquam ſuſtinere. Non enim dicit ſolum, ſe definire non poſſe, quanta ſit ea pœna, quod referri potuiſſet ad ſolam magnitudinem, ſed ait: *Quæ, qualis, & quanta ſit, definire non poſſum.* Quæ verba ſatis aperte indicant, de ipſa ſpecie pœnæ Auguſtinum fuiſſe incertum. His accedit Petrus Lombardus cum omni ſchola Theologorum, qui in 4. ſent. diſt. 33. cõmuni conſenſu docent, paruulos ſine Baptifmo morientes puniri apud inferos pœna damni, non autem pœna fensus, ac per hoc liberos effe omnino à ſupplicio ignis corporalis.

QUARTVM argumentum fumitur à ratione.

PRIMA ratio; peccatum originis non tollit in homine ordinem naturalem, ſed ſupernaturalem, conuerſionem videlicet ad Deum per donum gratiæ ſupernaturale: Igitur æquum eſt, vt pœna peccati originalis

fit priuatio boni supernaturalis, qualis est carentia visionis Dei, non autem inflicto pœnæ sensibilis, quæ naturam ipsam lædit.

SECUNDA ratio, propter habituales carentiam virtutum, & habituales pronitatem ad vitia, nemo puniri solet pœna positiua, ac sensibili, sed solum propter culpam actuale, non enim suspenduntur à magistratu, qui carent habitu iustitiæ, vel qui proni sunt ad furtum, sed qui re ipsa furantur: possunt tamen qui carent virtutibus, & e contrario proni sunt ad mala, reijci tanquam indigni ab aliqua dignitate adipiscenda: At peccatum originis est culpa solum habitualis; sunt enim infantes propter id peccatum habitualiter auersi à Deo, & habitualiter proni ad concupiscendum contra rationem; igitur reijci possunt tanquam indigni à celesti beatitudine adeunda, non tamen puniri debent supplicio ignis, & sulphuris quod sunt pœnæ sensibiles, ac positiuæ.

TERTIA ratio, propter originale peccatum non iniungitur in Ecclesia hominibus baptizandis, quamuis adultis, vlla satisfactio penalis, neque iubentur eiusmodi homines propter id peccatum, vllam animo tristitiam, doloremue concipere; igitur credibile est, nullam ei respondere sensibilem pœnam in seculo futuro, sed carentiam tantum, vt supra dictum est, beatitudinis sempiternæ.

CAPVT V.

Respondetur ad obiectiones contra doctrinam capituli superioris.

SED OBIICI possunt, ac solent, nec pauca, nec leuia argumenta aduersus ea, quæ diximus cap. superiore.

PRIMA obiectio, Matth. 3. præcursor Domini de ipso Domino ira loquitur: *Cuius ventilabrum in manu eius, & permundabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili*: Sed paruuli sine Baptismo decedentes non sunt grana in horreum inferenda, igitur paleæ ignis inextinguibilis pabulum futuræ.

RESPONDEO, hæc parabola nihil omnino ad paruulos pertinet. Siquidem area nihil est aliud nisi Catholica Ecclesia, in qua sunt boni malis admixti, vt grana paleis; omnes tamen fideles, nulli infideles, vt sanctus Augustinus docet in libro contra Donatistas, post collationem ca. 10. paruuli sine Baptismo, non sunt in area, ac per hoc neque inter frumenta, neque inter paleas numerantur.

SECUNDA obiectio, Matth. 3. *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excindetur, & in ignem mittetur*. At paruuli fructum bonum non fecerunt, & planè inutiles in hoc mundo fuerunt; igitur excisi in ignem mittentur.

RESPONDEO, loquitur Scriptura de adultis, qui fructum facere cum possent, minimè fecerunt. Nam etià arbores ante vnam diem, vel alteram plantatæ non mittuntur in ignem, etiam si fructum non ferant.

TERTIA obiectio, Matth. 13. *Sic erit in consummatione seculi, exhibunt Angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent illos in caminum ignis*. At paruuli sine Baptismo iusti non sunt, sed mali & peccatores.

RESPONDEO, verba citata conclusio sunt parabolæ de sagena missa in mare bonos & malos pisces congregante. Porro sagena illa non mundum vniuersum, sed Ecclesiâ tamen significat, in qua sunt homines boni & mali, sed fideles & baptizati, vt S. AVEVS TIVS explicat li. supra citato, contra Donatistas, post collationem cap. 4. Illa igitur verba: *Separabunt malos de medio iustorum, & mittent illos in caminum ignis*, ad infantes non pertinent, qui in sagena Ecclesiæ nunquam fuerunt.

QUARTA obiectio, Matth. 25. *Omnibus qui à sinistris*

erunt, id est, omnibus malis dicitur: *Ite maledicti in ignem æternum*. Iudicium hoc sine dubio vniuersale erit, igitur etiam paruuli adesse cogentur. Non erunt autem paruuli à dextris: nam alioqui regnum cælorum possiderent; erunt igitur à sinistris, & sententiam illam excipient: *Ite maledicti in ignem æternum*.

RESPONDEO, iudiciū vniuersale erit, & omnes omnino aderunt pusilli cum magnis, fideles cum infidelibus, iusti cum peccatoribus. Sed non eadem forma omnes iudicabuntur; in Euangelio autem Matt. 25. solum describitur forma, qua iudicabuntur ij, qui in Ecclesia sunt, atque ita hic locus ad paruulos non pertinet, qui in Ecclesia non sunt.

Describi verò solum formam iudicii eorū, qui sunt in Ecclesia, perspicuum est, PRIMVM ex Augustino libro citato contra Donatistas, cap. 4. & libro de fide & operibus, c. 15. & in quæstionibus ad Dulcitium, q. 1.

DEINDE ex ipsis Euangelij verbis; comparat enim Dominus bonos & malos oues. & hædis qui in eodē grege eiusdem pastoris numerantur. Constat autem gregem vnius pastoris nihil esse aliud nisi Ecclesiam, in qua sunt boni & mali, sed Christiani. Infideles. n. lupis potius & canibus quàm hædis in Scripturis comparari solent. ILLA et ratio æterni supplicij: *Esurui. n. & non dedistis mihi manducare, &c.* satis apertè indicat, istam iudicii formam ad solos fideles esse referendam, quippe qui non arguuntur, quod rectam fidem non habuerint, sed quod opera fidei non ostenderint.

DEINDE cum Euangelium ad solos fideles pertineat, neque enim fidem habent Euangelio, nisi fideles: non erat opus in Euangelio describere formam, qua iudicabuntur infideles, sed satis fuit in genere dixisse: *Qui non crediderit, condemnabitur*. Marc. vlt. Et: *Qui incredulus est filio, non videbit vitam*. Ioan. 3. Et de paruulis: *Vnius delicto in omnes in condemnationem*. Rom. 5.

At, inquires, S. Aug. ser. 14. de verbis Apostoli, ex hoc loco Matth. 25. probat aduersus Pelagianos, paruulos sine Baptismo defunctos, ituros in ignem æternum, eò quod ad sinistram pertineant, cū in dextera nulli sint nisi iusti, & nullus sit tertius locus præter dexteram & sinistram. RESPONDEO, ex loco Euangelij Matt. 25. tamen colligitur, vt diximus, forma in specie, qua iudicabuntur mali Catholici: tamen potest et colligi, oēs omnino peccatores futuros in sinistra, & sententiam damnationis accepturos. Nam iudiciū vniuersale erit, & mali Catholici ideo erunt in sinistra, quia ibi erunt demones & infideles, & oēs operarij iniquitatis. Sic. n. legimus Luc. 12. *Quod si dixit seruus ille in corde suo, moram facit Dominus meus venire, & cæperit percutere seruos & ancillas, edere & bibere, & inebriari, veniet Dominus serui illius in die qua non sperat, & hora qua nescit, & diuidet eum, partemque eius cum infidelibus ponet*. Atque hoc solum probare volebat S. Augustinus in serm. 14. de verbis Apostoli, nimirum paruulos non habituros vitam æternam, sed futuros in sinistra, & damnandos.

Itaque cū dicit, eos ituros in ignem æternum, accipit ignem æternum, p. loco inferni, vbi est ignis æternus, siue pro damnatione, non autem propriè pro certa pœnæ specie, siue qualitate, nā disertis verbis li. 5. in Iulianū, c. 8. scripsit, se definire non posse qualis, & quanta sit futura pœna, qua plectetur paruuli, sine Baptismo Christi morientes.

QUINTA obiectio, Apoc. 20. *Beatus & sanctus, qui habet partem in resurrectione prima, in his secunda mors non habet potestatem*. Et infra, vt etiam cap. 21. *Mors secunda dicitur esse stagnum ignis, & sulphuris*. At paruuli non habent partem in resurrectione prima; igitur in eis potestatem habet mors secunda, quæ est, vt diximus, stagnum ignis & sulphuris. RVSVS in eodem ca. 20. describitur vniuersale iudicium, in quo iudicabunt oēs, pusilli & magni, secundum opera ipsorum, & tandem concludit his verbis: *Qui non est inuētus in libro vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis*. Certum autem est, paruulos in peccato originali defunctos, non esse in lib. vitæ scriptos.

RESPONDEO, poffet fortaffe responderi, in his locis Scripturam nō loqui nifi de adultis, qui fecundū opera propria iudicandi erunt. Nam in eodem capite 20. scriptum est: *Et libri aperti funt, & iudicati funt mortui ex his, quæ scripta erant in libris, fecundū opera ipforum.* Et c. 21. declarat Scriptura, q̄ funt mittēdi in stagnū ignis, & ait: *Timidis, & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idololatriis, & omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure, quod est mors secunda.* Sed certē probabilius est, sententias istas esse generales. Nam ideo in c. 22. dicitur, pusillos & magnos stetit ante thronum iudicandos; & vndique mortuos esse aduocatos; & propositio illa. *Qui nō est inuentus in libro vitæ scriptus, &c.* ad prædesti nationem æternam pertinet, quæ non minus infantes, quā adultos complectitur.

DENIQUE S. Augustinus in lib. 6. in Iulianum, cap. 4. docet, paruulos etiā iudicandos in die iudicii, secundū ea quæ gesserunt in corpore iuxta illud Apostoli 2. ad Cor. 5. *Ut referat unusquisque sicut gessit, siue bonum, siue malum.* Nam sicut ad baptizatos pertinet, qđ crediderunt per alios, ita ad non baptizatos pertinet, quod peccauerunt per alium.

Potest igitur responderi, paruulos quidem iudicandos esse secundū opera ipsorum; nam etiā si nihil egerint propria voluntate, tamen per Adamum, & in Adamo peccauerunt, & ideo mittendos esse in stagnū ignis, hoc est, in locum, vbi est ignis, nec tamen inflammandos illo igne, aut cruciandos, vel quod sint in parte altiore eius loci, vel quod ignis vim habeat eos derinendi, non tamen vrendi. Siquidem ignis post diem iudicii non habebit vim vrendi, nisi vt instrumentum diuinæ iustitiæ, & propterea alios magis, alios minus, alios etiā nihil lædet.

SEXTA obiectio ex symbolo Athanasij: *Omnes homines resurgere habent cum corporib. suis, & reddituri sunt de factis proprijs rationem, & qui bene egerunt ibunt in vitam æternam, qui verò malè in ignem æternum.*

RESPONDEO, omnes quidem resurgent, etiā paruuli, cum corporibus suis, & reddent de factis proprijs rationem, sed paruuli facilè se expedient; dicent enim se nihil habere propriorum factorum. Nihil enim boni vel mali, etiā Apostolo teste ad Rom. 9. se propria voluntate gessisse. Quare, quod sequitur: *Et qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam, qui verò malè in ignem æternum,* ad eos non pertinet.

Quamuis autem non explicetur in symbolo, quid de ijs futurum sit, qui propria voluntate nihil peccauerunt, sed tantū, vt loquitur S. Cyprianus in epist. 8. lib. 2. contagium mortis antiquæ primæ natiuitate traxerunt, tamen aliunde scimus illos non habituros vitam æternam, & in ipso inferno pœna mitissima esse plectendos: sicut è contrario non explicatur in symbolo quid futurum sit de paruulis baptizatis, qui nihil boni propria voluntate fecerunt, sed per alios tantū professi sunt, & in Christum se credere, & Sathanæ renuciare, & per Baptismum Christum induerunt; tamen aliunde scimus eos fratres Christi esse effectos, & per hoc hæredes, *hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.* Sed profectò verisimilius est symbolum vniuersalem doctrinam tradere de præmio & supplicio omnium etiā paruulorum.

Dicuntur autem propria facta alicuius non solū illa, quæ propria voluntate quis gessit, sed etiā quæ ad ipsum iam in corpore viuente pertinent, vt S. Augustinus docet li. 6. in Iulianū, c. 4. & in epist. 107. explicans illud Apostoli: *Oēs nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat unusquisque ppria corporis sicut gessit.* Quod ergo dicitur iuros malos in ignē æternū, intelligendum est, iuros in locum vbi est ignis æternus, sed puniendos pro varietate culparum, alios vñtione, alios sola detentione.

SEPTIMA obiectio, ex Patribus Augustino & Ful-

gentio. Sanctus enim Augustinus satis apertè scribit, paruulos igne sempiterno cruciandos, in serm. 14 de ver. Apostol. & idem firmissimè credi iubet S. Fulgentius lib. de fide ad Petrum, cap. 27.

RESPONDEO, videntur sancti isti Patres significare voluisse, paruulos cruciandos igne sempiterno per detentionem, non per vñtionē. Nam id vñtum tāquam certum, vbiq̄ tradit Augustinus paruulos sine Baptismo defunctos, futuros in eo loco, vbi est ignis æternus, cum diabolo & Angelis eius. Quæ autem, qualis & quanta pœna eorum futura sit, se definire posse apertè negauit. Quod si B. Fulgentius fortè aliter sensit, nō facimus illi iniuriam, si B. Gregorium Nazianzenum cum vniuersa schola Theologorum sequi malimus.

OCTA obiectio, paruuli puniuntur in hac vita pœna sensus, cum sint obnoxij fami, siti, morbis, alijsq̄; infinitis propemodum calamitatibus: igitur credibile est, eos in alia quoque vita pœna aliqua sensus esse puniendos.

RESPONDEO, afflictiones huius vitæ, non infliguntur propriè ac directè paruulis in pœnā originalis peccati, sed consequuntur naturam humanam originali iustitia spoliata; nam alioqui passi fuissent homines, si in puris naturalibus conditi fuissent, quemadmodum similia patiuntur animātia rationis expertia, nō aliqua sua culpa, sed ex cōditione naturæ. At ignis & sulphuris cruciatus, in alia vita non potest esse naturalis, sed solū ex institutione diuinæ iustitiæ, & idcirco si tales pœnæ infligerētur paruulis, non indirectè & consequenter, sed directè & principaliter infligerentur.

NONA obiectio, paruuli post diem iudicii, non habebunt corpora gloriosa, sed passibilia, igitur sine dubio aliquid patientur. In eis verò (inquit S. AUGUSTINUS lib. 6. in Iulianum, ca. 5.) *qui non ad vitam resurgēt, concupiscentia non feliciter, sed pœnaliter erit, non quia tunc quisquam ab ea mundabitur, sed quia tunc malis non in delectamēta, sed in tormenta vertetur.* Et in epist. 146. ad Consentium, quæst. 1. Proinde, inquit, *illi qui ad iudicium resurrexerunt, non commutabuntur in illam corruptelam, quæ nec doloris corruptionem pati potest. Illa namque fidelium est atque Sanctorum, isti verò perpetua corruptione cruciabuntur, quia ignis eorum non extinguetur, & vermis eorum non morietur.*

RESPONDEO, corpora damnatorum passibilia quidem erunt tamen non patientur nisi secundū ordinationem diuinæ iustitiæ & supernaturaliter. Nam cū post iudiciū cessare debeat ortus & interitus rerum naturalium, tollitur à corporibus naturalibus vis agēdi in alia corpora, ac per hoc non agēt, nisi, sicut antea diximus, vt instrumenta diuinæ iustitiæ. Quare cū diuinæ iustitiæ ratio id non exigat, vt corpora paruulorum ignem patientur, immunia illa corpora à dolore erunt, quamuis alioqui non gloriosa, sed similia corporibus cæterorum damnatorum futura sint. Sanctus verò Augustinus in locis notatis non tractat quæstionem de paruulis, sed in genere de corporibus damnatorum loquitur. Quapropter verba eius verissima sunt, quoniam vt plurimum ita se res habet, vt ipse docet.

DECIMAM obiectio, Christus pro peccato originis expiando pœnam sensus, & quidem grauissimam passus est, igitur pœna ei peccato debita, est pœna sensus.

RESPONDEO, Christus passus est non pœnam, quæ directè peccatis nostris debebatur; neque enim pœnā gehennæ sustinuit, sed aliam, quæ quoniam infiniti meriti & efficacæ fuit, propter personæ patientis dignitatem, ideo pro peccatis omnibus plenissimè satisfecit. Adde quod non solū pro peccato originis, sed etiā pro actualibus culpis Christus passus est. Culpæ autem actuales pœnā sensus sine dubitatione merentur.

CAPVT VI.

*Refellitur tertia opinio, & aferitur, probabile
effe, paruulos non baptizatos paffuros in-
teriore animi dolorem, quamuis mitiffimū.*

RESTAT ad extremum, vt excutiamus opinionem
TERTIAM & QVARTAM, quarū prior paruulos
eximebat ad oī dolorem tū interno tū externo; posterior
internū eis relinquebat, ab externo penitus liberabat;
& qdē prior probabilis eft propter auctoritatē S. Tho.
S. Bonauenturæ, & aliorum multorū illuftrium Theo-
logorum Sed posterior probabilius nobis videtur pro-
pter auctoritatē ſanctorum Patrum, Auguftini, Ful-
gentij, Gregorij, & aliorum, quos nonnulli etiam Scho-
lafticorum Theologorum fequuti ſunt,

Dicimus igitur paruulos ſine Baptiſmo decedentes
dolorem animi habituros, quod intelligent ſe beatitu-
dine priuatos, à conſortio piorum fratrum & paren-
tum alienos, in carcerē inferni detrufos, & in tenebris
perpetuis vitam acturos.

CÆTERVM hunc dolorem in eis leuiſſimum, mitiſ-
ſimumq; multis de cauſis futurum. TVM quod diſpo-
ſitionem ad beatitudinem non niſi remotiſſimam ha-
buerint; TVM, quod intelligent non propria negligē-
tiā ſe tantum bonum amiſiſſe vnde etiam verine conſci-
entia carebunt; TVM, quod delicias, neq; cœleſtes,
neque terrenas vnquam gultaerint. Facile enim ijs
bonis caremus, quib. nunquam aſueuimus; TVM de-
nique, qd videbunt plurimos eē in eodem gehennæ car-
cere ſe multo infeliciores, ad quorum fortem ipſi quo-
que pertinere potuiſſent, ſi diutius ſibi viuere contigiſ-
ſet; quare S. Auguſtinus multis in locis affirmat, paru-
los ſine Baptiſmo decedentes in damnatione omnium
mitiſſima futuros. Vide lib. I. de pec. mer. & remiſſ. c.
16. in Enchir. c. 93. & li. 5. in Iulian. c. 8. Sed adferamus
teſtimonia Patrum, ad probandum paruulos non va-
caturus omni dolore animi.

PRIMUM teſtimonium eſt S. AVGVSTINI lib. I. de
orig. animæ, cap. 9. *Paruulis non baptizatis nemo, pro-
mittat quietis aut felicitatis cuiuſlibet, atque vbiſlibet,
inter damnationem regnumque calorū, quaſi medium
locum, &c.* Negat hoc loco S. Auguſtinus, paruulos ha-
bere locum vllum quietis, aut felicitatis cuiuſlibet. At
ſi nullo omnino dolore, nulla triſtitia tangerentur nec
interna, nec externa, neque corporis neque animi, cer-
te magna & perfectā quiete fruerentur.

SECUNDVM teſtimonium eiufdē Auguſtini in epiſt.
106. ad Paulinum: *Nempe fatebuntur paruulos non ba-
ptizatos, quamlibet tolerabilius omnibus, qui etiam pro-
pria peccata committunt, tamen æterna morte mulſtari.*
At vox illa, *tolerabilius*, manifeſtē requirit vt paruuli
aliquid habeant pœnale tolerandum; non dicitur au-
tē tolerare, niſi q. ſentit dolorē & laborat in perferēdo.

TERTIVM teſtimonium eiufdē, lib. 6. in Iulian. c.
4. vltra medium, vbi probat paruuliſſe malum, non
intrare in regnū Dei, & ipſos de hac re dolere: *Si hoc,
inquit, eis non erit malum, non ergo amabunt regnū Dei,
tot innocentes imagines Dei. Si autem amabunt, & tantū
amabunt, quantum innocētes amare debent regnum eius,
à quo ad ipſius imaginem creantur, nihil ne mali de hac
ſeparatione patientur?* adit etiā idem Auguſtinus lib. 5.
in Iulian. c. 8. paruulis pœnam eſſe futuram, quod ſepa-
ratur à conſortio piorum parentum. At certē ſepa-
rari à re quæ diligitur, neceſſariū dolorem aſſert.

QVARTVM teſtimonium eiufdē Auguſtini eſt in
epiſtola 28. ad Hieronymū, in ſerm. 14. de verb. Apoſt.
& alibi, vbi docet, paruulos in inferno pœnam, vel
ſupplicium eſſe paſſuros, quæ nomina vix intelligi poſ-
ſunt ſine aliquo dolore.

QVINTVM teſtimonium eſt S. FVLGENTII in lib.
de fide ad Petrum, ca. 3. qui dicit, paruulos ſine Baptiſ-
mo decedentes, interminabilia gehennæ ſuſtinere ſup-

plia, at ſupplicium ſine dolore eſſe non ſolet.

SEXTVM eſt S. GREGORII lib. 9. moral. c. 16. vbi nō
ſemel repetit paruulos perpetua gehennæ tormenta
percipere; quis autē tormentū ſine dolore eſſe concedat?

SEPTIMVM eſt CYPRIANI, ſiue quicunque fuit au-
ctor, in ſerm. de ratione circumciſionis, vbi loquens
de pœna peccati originalis poſt mortē: *Supererat, in-
quit, poſt mortem carnis, anime labor & afflictiō Spi-
ritus.* quid clariuſ?

Ad hæc teſtimonia accedit, quod nullus haſtenus
eorum, qui contra ſentiunt, congruētem rationem red-
dere potuit, cur infantes non triſtentur dum cogitant,
ſe cœleſti felicitate priuatos, & in carcerem inferni eſſe
detrufos. ALIQVI veterum Scholaſticorum dixerunt,
paruulos illos propterea dolorem nullū percepturos
ex amiſſione beatitudinis, quod ignorabunt omnino
eam ſe amiſiſſe, cum id niſi per fidem cognofci non
poſſit, & ipſi fidem nunquam habuerint; hanc rationē
approbat S. Tho. in q. 5. de malo, art. 3. Sed eandem re-
prehendit in 2. Sent. d. 33. q. 2. art. 3. Defendit quidē eā
Durandus in eandem diſtinctionē eiufdē libri ſcribens.

Cæterum, S. Thomæ (vt dixi) & S. Bonauent. in 2.
Senten. ſcribentibus, alijsq; viris doctis iure non pla-
cuit, nam ſi ea ratio aliquid efficeret, ſequeretur, barba-
ros adultos, qui multa & grauiſſima peccata ad vnum
illud originale addiderunt, non habituros dolorē de
amiſſa beatitudine, quandoquidem in hac vita de ea
beatitudine, vel de CHRISTO nihil vnquam audierūt.
Cognofcent igitur eſſe aliquam beatitudinem, & eam
ſe amiſiſſe, quia cognofcent naturam ſuam, & in ea na-
turale deſideriū ſummi boni adipiſcendi ab auctore na-
turæ inferum eſſe non ignorabunt, nam, vt loquitur
ſanctus Auguſtinus lib. 1. Confess. c. 1. fecit nos Deus
ad ſe, & inquietum eſt cor noſtrum, donec requieſcat
in ipſo. Itaque hac inquieti cordis triſtitia homines illi
vacare non poterunt.

DEINDE nonne in die iudicij palam aſpicient mul-
tos ſui generis, & fortasſe parentes & fratres in cœlū,
cū ingenti gloria aſcendere? nonne in eodē iudicio, vt
iuſtus Deus ab omnibus comprobeur, ratio manife-
ſta erit, tū præmiū, tum ſupplicij oīum hominum? *Tūc
enim illuminabuntur abſcondita tenebrarum, & manife-
ſta erunt conſilia cordium*, vt Apoſtolus ſcribit 1. ad
Corinth. 4. vide S. Thom. in 4. Sent. diſtinct. 43. q. 1. ar. 5.
quæſtiuncula 2. vbi docet, in iudicio omnib. notam eſ-
ſe futuram, tum ſententiam ſuam, & aliorum, tum
etiam, rationem & cauſam eius ſententiæ.

Quod autem Durandus reſpondet ad iudicium pro-
priē non pertinere paruulos, ſed ſolū adultos, qui
actualia peccata committunt. REPVGNAT Apoſtolo,
qui ad Rom. 5. dicit: *Vnius delictō oēs homines in con-
demnationem.* Neque enim condemnatur, qui non iudi-
catur. REPVGNAT ſymbolo Athanaſij, in quo dicitur,
oēs hoīes reſurrecturos, & reddituros iudici rationem.
REPVGNAT Auguſtino, q. ſerm. 14. de verbis Apoſtoli
dicit, paruulos reſurrecturos ad iudiciū & iudicandos.

Hac igitur ratione exploſa, S. Bonauēt. aliā excogi-
tauit, ſcribit enim homines illos ſimul conſideraturos
beatitudinem, quam amiſerunt; & penas aliorū damna-
torum, quas euaserunt, & quanquā prior conſideratio
dolorem, poſterior gaudiū adferre poſſit, tñ ita vnā tē-
perandam per aliam, vt conſideratio amiſſæ beatitudi-
nis, impeditura ſit gaudium de euafione pœnarum, &
conſideratio euafionis pœnarum, impeditura ſit do-
lorem de priuatione beatitudinis, atque ita futu-
rum, vt illi neque triſtentur vnquam, neque lætentur.

SED hæc etiam ratio non plenē ſatiſfeciffe videtur,
nam ſi res ita ſe haberet, viderentur homines illi reda-
ti ad naturam rerum non ſentientium. Et ſanctē proba-
bilius diceretur, eos non ſimul, ſed per vices conſide-
raturus, nūc amiſſam beatitudinem, nūc liberationē à
grauioribus malis, atq; eadem ratione, nunc triſtes, nūc
lætos futuros, aut certē conſiderationem pœnarū quæ

euaserunt, non penitus sublaturam, sed ex parte mitigaturam tristitiam, quàm secum consideratio amiffæ felicitatis adferret.

S. Thomas aliam rationem adducit, nimirum homines illos, ideo nulla tristitia esse afficiendos, quod probè intellegendi sint, nullam se proportionem ad eam beatitudinem vnquam habuisse, cum nec habuerint gratiam, nec vsum liberi arbitrij. Non enim tristantur qui recto iudicio vtuntur, si eo bono careant, ad quod nulla ratione inueniuntur idonei.

VERVM neque in hac ratione mens humana penitus acquiescit. Nam tamen nunquam in se paruuli decedentes sine Baptismo proportionem habuerint ad beatitudinem tamen habuerunt in primo parente, & cognoscent, vt ostendimus, se primi parentis culpa tantum bonum perdidisse.

Richardus in eadem distinctionem 33. lib. 2. Sententiarum scribens, cum videret prædictas rationes non plenè satisfacere, addidit QVARTAM, atq; ait, quod paruuli cognoscant se beatitudine excidisse, & tamen non inde tristentur, fieri singulari Dei prouidentia, qui dolorem ab eorum animis remouet.

SED hæc ratio nihilo videtur esse melior cæteris, nā cum Deus non impediat, quo minus paruuli in hac vita patiantur dolores, qui sequuntur ex amissione iustitiæ originalis, cur impediret dolorem, qui post mortem naturaliter consequetur cognitionem amiffæ beatitudinis? Si enim vlla causa esset impediendi hunc dolorē, illa sine dubio esset, quia non merentur paruuli eiusmodi dolorem, cum nihil mali propria voluntate commiserint, at eadem ratione impedire deberet Deus tot mala, quæ nunc paruuli patiuntur.

CAPVT VII.

Respondetur ad obiectiones contra doctrinam capituli superioris.

ADVERSUS ea quæ dicta sunt nonnullæ obiectiones fieri solent, quas breuiter dissoluemus.

PRIMA obiectio, verba diuinæ Scripturæ, quæ supra ex Apocalypsi allata sunt, *Quantum se glorificauit, & in delicijs fuit, tantum date illi tormentum & luctum*: Si rectè probant, paruulos non esse passuros pœnam sensus, certè etiam probant, non esse passuros dolorem animi, cum paruuli nullas omnino delicias, neque corporis, neque animi degustare potuerint. RESPONDEO, multum interest inter pœnam sensus & dolorem animi. Nam pœna sensus post hanc vitam nulla esse poterit, nisi à diuina iustitia directè, ac propriè infligatur; non autem æquum est, vt Scriptura docet, vt pœna directè infligatur ei, qui nullam habuit voluptatem. At dolor animi ex amissione beatitudinis non propriè ac directè infligitur, sed per se ac naturaliter sequitur. Ita que sicut in hac vita pœna directè inflicta propter originale peccatum, est priuatio iustitiæ originalis, quæ partem inferiorem superiori, & corpus animæ subiciebant, pœna, autem indirecta & consequens sunt omnes labores & dolores huius vitæ: sic etiam post mortem pœna directè inflicta propter originale peccatum, est carentia visionis Dei, pœna autem indirecta & consequens est animi dolor, qui ex amiffæ beatitudinis cognitione percipitur.

SECUNDA obiectio, paruulorum pœna post hanc vitam mitissima erit, vt S. Augustinus docet in Enchirid. cap. 93. & alibi: at dolor de amiffa beatitudine grauissimus est, & multis partibus dolorem corporalem superat. RESPONDEO, cum sanctus Augustinus dicit, pœnam paruulorum fore mitissimam, non comparat pœnam animi cum pœna corporis, sed pœnam paruulorum cum pœna maiorum. Rectè autem dicit fore mitissimam tribus de causis. PRIMO, quia maiores punien-

tur pœna damni & sensus; paruuli pœna damni solius. SECUNDO, quia maiores ad pœnam damni annexum habebunt vermem conscientie, quo paruuli carebunt. TERTIO, quia maiores dolorem de amiffa beatitudine grauissimum percipient, paruuli contra leuissimum. Tanto enim dolor de re amissa grauior est, aut leuior, quanto quis maiorem aut minorem ad eam rem adipiscendam dispositionem habuit. Nulli autem damnatorum minorem dispositionem ad cælestem beatitudinem habuerunt, quàm ij, qui ante vsum rationis de vita migrarunt.

TERTIA obiectio, concors Doctorum sententia in eam opinionem propèdet, vt paruuli nullum omnino dolorem animi patiantur. RESPONDEO non ita est, nā antiquiores Doctores Augustin. Fulgētius, Gregorius, auctor sermonum de Cardinalib. operibus CHRISTI magis propendent, vt ostendimus, in contrariam. DEINDE Petrus Lombardus in 2. Sent. dist. 33. dum solū remouet à paruulis ignem corporalem & vermem conscientie, satis apertè relinquit carentiam beatitudinis cum dolore, qui inde consequitur. Innocent. quoq; in c. Maiores, de Baptismo & eius effectu, cum dicit, pœnā peccati originalis esse carentiam visionis diuinæ, actus autem, gehennæ perpetuæ cruciatum; ignem corporalem, qui propriè gehennæ cruciatus dicitur, à pœna paruulorum excludit, non autem eam tristitiam, quæ carentiam visionis Dei naturaliter comitatur.

Ad hæc sanctus Thomas, & sanctus Bonaventura testantur, non defuisse suo tempore Scriptores, qui docerēt, paruulos non baptizatos passuros animi dolorē, quamuis mitissimum, ex carentia visionis Dei. Deniq; nostro seculo Ioannes Driedo, vt supra diximus, non solum dolorem internum, sed etiā externum paruulis non baptizatis tribuendum esse censuit. Et Dominicus à Soto libro primo de natura & gratia, capite decimo quarto, disputationem suam ita conclusit: *Quocirca vel dicendum est hanc causam, qua fuerint expulsi: occultam sibi esse, quod magis probauerim, eò quod sit extra naturalem ordinem rerum: aut si eam cognoscunt, vt quidā volunt, vix possum intelligere, quomodo nulla inde eos tristitia molesteret*. Vbi vir iste doctissimus & insignis alioqui S. Thomæ sectator, apertè fatetur, paruulos dolorem internum passuros, si verum sit quod nos cum sancto Thoma, sanctoque Bonaventura verissimum esse non dubitamus, notam fore iisdem paruulis causam, cur à beatitudine cælesti exciderint.

Petrus quoque à Soto in libro de institutione Sacerdotum, lectione sexta de Baptismo, propè extrema, inter nouitates Catharini vitandas numerat, quod paruuli in die nouissimo recepturi sint integram & perfectam naturam solo dono originali, visionemq; diuinam carentem, sed quæ nullo modo eis afflictioni vel tristitiæ sit futura.

QVARTA obiectio, paruuli post hanc vitam intelligent, iusta Dei ordinatione se priuari cælesti beatitudine, igitur non dolebunt, nec tristabuntur de ea priuatione nam alioqui peruersæ voluntatis essent non solum habitu, sed et actu, et de diuinis iudicijs obmurmuraret, forè etiam blasphemarent. Quæ sunt omnia perabsurda, cum constet eos non futuros peiores, quàm essent cū hinc discesserūt. RESPONDEO, non est necessarium, vt qui iustū Dei iudicium in sua afflictione cognoscunt, aut non doleant, aut de Deo obmurmurent. Potest enim fieri, vt vetè patiantur sed patienter & sine querimonia. An in locis purgatorijs animæ non agnoscunt se, iusto Dei iudicio pœnas luere? aut dolores & quidem atrocissimos non sentiunt? aut de diuinis iudicijs obloquuntur? S. Iob. CHRISTI martyres, CHRISTVS ipse in passione sua, nonne dolores grauissimos senserunt, & patientissimè pertulerunt, & Dei voluntate se pau certissimè cognouerunt? Sed de his hæcenus.

*Proponitur methodus futurae disputationis
de pœna peccati in hac vita.*

DISSERVIMVS hucusque de pœna peccati originalis, quam ij patiuntur, qui vixdum nati ex hac vita sine huius peccati remissione decedunt. Nunc de pœna illa, vel potius de penis & calamitatibus illis disseremus, quas in hac vita patiuntur, qui aliquādiu superuiuant, & tum præsertim si ad vsum rationis accedant. Erit autem TRIPARTITA hæc disputatio. PRIMVM enim per modum simplicis narrationis enumerabimus incommoda huius vitæ. DEINDE propter Pelagianos quæremus, sinne hæc incommoda pœnæ peccati originalis. POSTREMO, quid Lutherani de hac re sentiant excutiemus.

Quod igitur AD PRIMVM atinet; incommoda huius vitæ S. August. ad duos veluti fontes reducit, ignorantiam & difficultatem, ex quib. alios duos fontes malorū oriri dicit, errorē & dolorē. Ignorantia. n. parit errorē, difficultas dolorē. Vide Aug. li. 3. de libero arb. c. 18. 19. & 20. In Enchir. c. 24. & in lib. de nat. & grat. c. 67.

Theologi Scholastici paulo aliter hæc tradunt, scribunt. n. quatuor esse vulnera nature, ignorantiam, malitiam, concupiscentiam, infirmitatē; quorū primū in mente, sē in voluntate, tertiū in appetitu concupiscente, quartum in irascente constituunt. Sed nos operæprecium esse duximus, maxime propter Lutheranos, qui extenuari à nobis effectus peccati originalis existimāt, si hæc omnia distinctius atque vberius explicemus.

Igitur mala huius vitæ, alia sunt interna, alia externa. INTERNA voco, quæ sunt in ipso homine, vt ignorantiam, concupiscentiam, & similia; externa quæ sunt extra hominem, vt habere Deum iratum, esse sub diaboli potestate, carere obedientia animantium rationis expertiū; à cœlo, ab aëre, ab aqua, ab ipsa terra multas & varias calamitates perpeti.

Sed rursus INTERNA alia sunt in parte animæ superiore, alia in inferiore; alia in corpore. In SUPERIORE læsa sunt intelligentia & voluntas; in INFERIORE sensus tum interni, tum externi, & ytraque appetendi facultas. in CORPORE deniq; plurima sunt incommoda, & ad extremum ipsa mors. Itaq; verè scriptum est in Concilio Arausico. can. 1. & in Trident. sess. 5. totū hominem secundū corpus, & secundū animam per Adami præuaricationem in deterius esse mutatum.

CAPVT IX.

Enumerantur morbi siue vulnera mentis humane.

VT igitur à PRIMA animi nostri parte incipiamus, in INTELLIGENTIA seu mēte humana, plurima sūt vulnera. PRIMVM est ignorantia rerū necessariarū in infantibus tāta, quāta ne in bestiis quidē cernitur. S. AVEVS TIVS li. 1. de peccat. merit. & remis. c. 38. Mul torū, inqt, pecorū, pulli ēt minutissimi matres agnoscunt, nec sugēdis vberib. cura et ope admoventur aliena, sed ea ipsi in maternis corporib. loco abdito posita mirabili facilitate nouerūt. Cōtra, hōi nato, nisi opere nutriētis admotis labris papillę uberis ingerātur, nec ubi sint sētiūt, et iuxta se iacentib. māmīs magis possunt esuriētes flere, q̄ sugere.

SECVDVM est fatuitas, cum qua nonnulli nascuntur, nullū. n. est animal, quod ita nascatur destitutum omnino ab omni operatione nature suę propria, vt hominū aliqui nascuntur. S. AVEVS TIVS deplorās hāc miseriam in epist. 28. ad Hieronymum: Tā tardi, inquit, nonnulli sunt & obliuiosi, vt ne prima quidem discere literarū elemēta potuerint. Quidā verò tāte sūt fatuitatis, ut nō multū à pecorib. differāt, quos moriones vulgo noīant.

A TERTIVM est difficultas discendi, nam sine labore ignoramus, cum labore discimus. Tamq; altē radices suas in quorundam mentibus ignorantia iecit, vt malint illi semper in tenebris ignorantie viuere, quā tātū laboris, quātū ad discendū necessariū esse vident, omni no subire. Sanctus AVEVS TIVS lib. 22. de ciui. Dei, c. 22. Quid, inquit, aliud indicat horrenda quædam profunditas ignorantie, ex qua omnis error existit, qui omnes filios. Adam tenebroso quodam sinu suscipit, vt homo ab illo liberari sine labore, dolore, timore non possit?

QUARTVM est ignoratio vltimi finis, in cuius deputatione tota hominis beatitudo consistit; non enim solum ignorat omnes homines, nisi diuinitus adiuuentur finem supernaturalem, sed etiam maxima pars hominum ab ipso naturali fine intelligendo aberrat. Cuius rei testes esse possunt tam diuersę Philosophorum sententiæ de summo bono. De quibus vide S. August. lib. 19. de ciuit. Dei, cap. 1. & seq. Quid autem miserius fingi potest, quā ignoratio proprii finis, idest, veri ac summi boni?

QUINTVM est ignoratio mediorum ad finem, idest, earum rerum, per quas ad bonam beatamque vitam perueniri potest. Nemo est enim tam prudens, qui nō sæpenumero dubitet, hæsitet, cæcutiat in deliberatione rerum agendarum, ac præsertim, circa locum, tempus, modum, aliisque rerum circumstantias: Cogitationes enim mortalium timida & incerta prouidentia nostra, inquit Sapiens c. 9.

SEXTVM est difficultas intelligendi naturas rerum. Nam cum hominis proprium munus esse videatur contemplari res omnes, & ex earum cognitione ad cōditoris cognitionem ascendere, & insitum sit homini à natura incredibile sciendi desiderium; vnde est illud Philosophi in 1. lib. Metaph. Omnes homines natura scire desiderant. Et illud M. Tullij, in 1. Tuscul. Natura inest mentibus nostris insatiabilis quædam cupiditas veri videndi: tamen tanta est imbecillitas mentis humane, ut ne formicæ quidem naturam perfectè nouerit, ut sanctus Basilius scribit in epist. 168. ad Eunomium.

D ITAQUE verè dixit Ecclesiastes, c. 1. Cunctę res difficiles, non potest eas homo explicare sermone. Et c. 3. Mundum tradidit disputationi eorum, vt non inueniat homo opus, quod operatus est Deus ab initio vsque ad finem. Quam autem obscuram ac tenuem de deo notionē acquirere possit humanum studiū, testantur tot monstrosæ opiniones Ethnicorū, de natura dei, qui eo vlq; progressi sūt, ut et cepis & callijs diuinitatē dare nō dubitauerint.

SEPTIMVM est ignoratio propriæ mentis. Nam cæteræ mentes, angelicę uidelicet, se ipsæ perfectè norūt: mens verò humana nihil minus quam seipsa cognoscit, nec solum naturam suā, sed etiam opera sua ignorat. Hinc sanctus ille Propheta ingemiscens clamat in Psalm. 18. Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me Domine. incredibilis planē est infelicitas, vt ipse qui propria voluntate peccat, non possit sæpē discernere, an verè peccauerit, an deliberata voluntate consenserit, quoties, quantumque deliquerit? At qui fieri pōt, ut vitam rectē instituat, & egritudinibus suis medicinam faciat, qui se ipse non nouit, nec scit quo morbo laboret, ac ne id quidem intelligit, an laboret.

OCTAVVM est, quod mens humana ab ipso corpore, quod ei datū est pro instrumento ad scientias cōparandas, impeditur, ne faciliē perfectēq; intelligat: Corpus. n. qđ corrūpitur, aggrauat animā, inquit liber Sapiētiæ, capite nono, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantē. Certē aut nullū est aliud corpus quod impediāt actionem præstantissimam proprię formæ.

NONVM est curiositas quædam propemodū naturalis. Rari. n. sunt, qui nō libentius, ac diligentius, aliena facta, ac præsertim errata obseruent, quā sua. S. Ioannes Chrysostomus in 1. lib. de compunctione cordis affirmat, vix inueniri etiam inter eos qui perfectionem vitæ profitentur, qui non laborent eo vitio, ut videant

deant festucam in oculo fratris, trabē autē in suo nō videāt. Vnde data est occasio fabulæ de duabus māticeis, quarum anterior aliena vitia, posterior propria continet: *Sed non videmus*, inquit ille, *mantica quod in tergo est*. Et alius: *Sed præcedēti spectatur in mantica tergo*, magna est hæc miseria, nam propria vitia cognoscere semper est vtile, sæpe autē necessarium: aliena scrutari vix unquā vtile, sæpe numero noxiū ac perniciosum fuit.

DECIMUM est, quod multa inania, lenia, inepta volumus animo, vel inuiti, et alienissimo tpe. Deplorant hanc miseriam sancti Patres passim, atq; inter cæteros S. Hieronymus in dialogo aduersus Luciferianos, in aliorum fortasse persona loquens: *Nunc*, inquit, *creberimē in oratione mea, aut per porticus deambulo, aut de fenore computo, aut abductus turpi cogitatione, et quæ dicta erubescenda sunt, gero*. Et S. Augustinus in lib. 10. Confess. c. 35. *Cum*, inquit, *in huiusmodi rebus cōceptaculum sit cor nostrū, & portet copiose vanitatis cateruas, hinc & orationes nostræ sæpe interrumpuntur atq; turbantur, & ante conspectum tuum, dum ad aures tuas voce cordis intendimus, nescio vnde irruentibus nugatorijs cogitationibus res tanta præceditur*. Itaq; quod ait Apostolus ad Roman. 8. *Vanitati creatura subiecta est non volens, in ipsam etiam humanam mentem optimæ quadrat*.

His accedit, quod cum mens æterna sit, & ei perpetua debeat operatio: tñ dū est in corpore, ne mediā quidem temporis partem sibi vindicare potest; nam si detrahas infantiam, ac pueritiam, in quibus ætatibus mens, aut nihil, aut parum admodum operatur; si demas tempus, quod sibi corpus sumit tum ad somnū, tum ad alias vitæ necessitates, quantulum est quod intelligentiæ ad opus suum relinquitur?

CAPUT X.

De morbis, ac vulneribus voluntatis.

SEQUITUR ALTERA pars animi, quæ dicitur VOLUNTAS; cuius vulnus est etiam multiplex.

PRIMUM est illa, quam Græcè *φιλανθία*, i. amorem sui nominant. Omnes enim quærent quæ sua sunt, nisi per Spiritum sanctum charitas Dei in eorum cordibus infundatur. Atque hinc nascitur illa, quæ sanctus Augustinus enuenerat in libro vigesimo secundo, de ciuitate Dei, cap. vigesimo secundo: *Mordaces curæ, perturbationes, mercores, formidines, insana gaudia, discordiæ, lites, bella, insidiæ, iracundiæ, inimicitiae, fallaciæ, adulatio, fraus, furtum, rapina, perfidia, superbia, ambitio, inuidia, homicidia, parricidia, crudelitas, seuitia, nequitia, luxuria, petulantia, imudentia, impudicitia, fornicationes, adulteria, incesta, & contra naturam viriūq; sexus tot stupra atque immundicia, quas turpe est etiam dicere, sacrilegia, hereses, blasphemiae, periuria, oppressiones innocentium, calumnia, circumuentiones, prauaricationes, falsa testimonia, iniqua iudicia, violentiæ, latrocinia, & quidquid talium malorum in mentem non venit, & tamen de vita hominū non recedit*. Verum hæc sunt hominum malorum: ab illa tamen erroris & peruersi amoris radice venientia, cum qua omnis filius Adam nascitur.

SECUNDUM est difficultas, quam experimur in vitijs superandis, & virtutibus excolendis. Nam finis hominis naturalis, quantum ad voluntatem, est viuere secundum rationem. Proinde virtus secundum naturam est, vitium contra naturam, & videmus res omnes libenter, & facile moneri ad ea quæ naturæ suæ consentanea sunt, ægrè & difficulter ad ea, quæ naturæ suæ repugnant. At homines letantur, cum malè fecerint, & exultant in rebus pessimis, inquit Sapiens in libro Proverb. c. 2. Et: *Bibunt*, ut inquit Iob c. 15. *sicut aquam iniquitatem*, id est, sine molestia & labore, facile suauiterque peccata committunt.

Testes huius rei sunt multiplices illæ pene, quas tum

A in paruulos, tum in maiores cogimur exercere, ut homines vel inuiti coërceantur à vitijs: *Quid enim* (inquit Augustinus loco citato) *sibi volunt multimodæ formidines, quæ cohibendis paruulorum vanitatibus adhibentur? quid pedagogi, quid magistri, quid ferula, quid lora, quid virga, quid disciplina illa, quæ Scriptura sancta dicit, dilecti filij latera esse tundenda, ne crescat indomitus, domarique iam durus, aut vix possit, aut fortasse non possit? quid agitur his pœnis omnibus, nisi ut debelletur imperitia, & praua cupiditas refrenetur, cum quibus malis in hoc seculo viuimus?*

Quid verò significant maiora illa tormenta, quas legum serueritas pro maioribus, excogitauit, cruces, securus, patibula, rotæ, ignes & alia id genus, nisi sauitiā tantā omnino esse necessariam contra pronitatem humanæ voluntatis ad malū? Nā cū tanta abundantia vanæ cupiditatis, quæ in pueris incipit apparere, in hanc vitam intramus, ut rarus omnino sit, qui si dimittatur, viuere ut velit, & facere quidquid velit; non in ea facinora et flagitia, quæ supra commemorata sunt, vel cuncta, vel multa perueniat, quanta igitur hæc miseria est, nō posse à magna miseria, nisi per aliam magnam miseriam liberari?

TERTIUM est incredibilis quædam negligentia in ijs, quæ ad beatè viuendum, tum in hac vita, tum et post mortem pertinent. Nā cum satis constet, beatitudinē in hac vita, in virtute perfectā sitam esse, & simul experiamur viam ad perfectā virtutem esse difficilem; ratio postulat, ut magno studio in hanc rem incumbamus. Si n. qui magnum studium adhibent, non sine labore perueniunt, quid fiet de illis, qui nullum adhibent?

Rursus, cum animam esse immortalem naturaliter cognoscamus, par esset, ut nihil sepius, nihil diligentius, nihil maiori cum sollicitudine tractarem, quam quod nobis sit euenturum post mortē. At contra plerique hominū nihil minus curant, quam de paradisi virtutibus, vel beatitudine sempiterna; & quod magis est admirandum, ne in extrema quidem tenebunt, cum certum est, mortem longè abesse non posse, studium incipiūt adhibere ad procurandam salutem; tanta videlicet obliuio, tantus sopor, tanta securitas genus humanum meritò primæ prauaricationis oppressit.

QUARTUM est immoderata sollicitudo in temporalibus. lucris captandis. Qui n. in veris & summis bonis querendis supra modum negligentes sunt, idē sunt in cōparandis bonis, falsis, inanibus & fugacibus attēctissimi. Quā sanè calamitatē generis humani non solum noster Ecclesiastes multis in locis deplorat, sed et Ethnicus ille, quæ Satyras suas ita cepit: *O curas hominū, o quantum est in rebus inane*. Et quā ut S. Augustinus loco notato scribit, desidīa, segnities, pigritia, negligentia vitia sūt, quibus labor fugitur; & tñ labor ipse etiam cum est vitilis, pœna est: ideo siue labore desidīam vincimus, siue desidīa laborem fugimus, semper miseri sumus.

QUINTUM est mira quædam peruersitas voluntatis humanæ, quæ ad verū Deum colendum tardissima est, et cū is se per multa miracula, vel beneficia patefacit: ad colendos autē Deos falsos promptissima, tamen nihil omnino de eorum diuinitate cognouit. Certè Philosophi multi per ea, quæ facta sunt, ut Apostolus loquitur ad Roman. 1. *Deum cognouerunt, non tamē sicut Deum glorificauerunt*. Hebræi quoque Deum verū per innumerabilia signa & prodigia cognitum facillimè fastidiebant ac deferebant; & ad sacrificandū falsis Dijs et filios proprios promptissimi accurrebant, quare Hierem. 2. *Deus ipse Iudæis exprobat inconstantiam Dei veri colendi, exemplo Ethnicorum qui in cultu falsorum Deorum retinendo constantissimi erant*.

SEXIMUM est inconstantia, instabilitas, pugna quædam & contentio voluntatis humanæ, nam res cæteræ tam superiores, ut Angeli, quam inferiores, ut pecudes, sæper idem volunt, aut nolunt, bonum prosequuntur, malū fugiunt. At homines rem eandem modo volunt, modo nolunt, modo neque, planè volunt, neque, planè nolunt.

lunt. Placet adulterium, dicit incontinens, sed nolo, quia lex prohibet. Neque; solū pars inferior cum superiore, sed superior secum ipsa confligit. *Vnde hoc monstrum,* inquit S. AUGUSTINVS Confess. lib. 8. c. 9. *et quare istud luceat misericordia tua, & interrogem, si forte mihi respondere possint latebræ penarum hominum, & tenebrosissime contritiones filiorum. Adam. Vnde hoc monstrum, & quare istud imperat animus corpori, & pareatur statim, imperat animus sibi, & resistitur.* Etc. seq. *Ego cum deliberabam ut iam seruirem domino Deo meo, sicut diu disposueram. Ego eram qui volebam, ego qui nolebā. Nec plenē volebā, nec plenē nolebā, ideo mecum contendebar, & dissipabar à me ipso, & ipsa dissipatio me inuito quidē fiebat, nec tamen ostēdebat naturā mentis alienæ, sed penā meæ.*

SEPTIMUM est fastidium proprii status. Magnum. n. argumentū est corruptionis voluntatis humanæ, quod nemo sorte sua contentus viuat. Sed laudet diuersa se quentes, ut ille ait. Id enim signum est ægritudinis manifestat, nam res ceteræ, si subsint quæ natura eorū requirit, facillimè acquiescunt, neque mutationem vllā expetunt. Proprium autē ægrotantium est nunc vnum, nunc aliud velle, fastidire cibos, lectū, modò huc, modò illuc impatienter se conuertere. Nos, inquit sanctus GREGORIUS homilia trigesima sexta in Euangelia, *nam in huius peregrinationis ærui, huc fastidiosi iam venimus, nescimus quid desiderare debeamus.* Et infra: *Fastidium ergo nostro tabescimus, & longa inedia peste fatigamur.*

OCTAVUM est, quod nullus, nisi per gratiam renouetur, peccata oīa mortalia vitare pōt, venialia verò, ne renouati quidē possūt, nisi priuilegio singulari, quare ita propriū hominib. videtur esse peccatū, ut vulgò dici soleat, *humanū esse peccare.* Vnde ille peccatū excusans; *Persuasit, inquit, nox, amor, vinū, adolescentia, humanū est.* Et alius quidā: *Nemo sine crimine viuunt, optimus ille est, qui minimis vrgetur.* Magna est hæc voluntatis ægritudo, ut cū nemo peccare possit, nisi velit, & nihil sit magis in potestate hominis, quàm velle, tñ nō possit sēper bene velle, & p hoc absq; omni peccato viuere.

CAPVT XI.

De vulnere partis animæ inferioris.

IN PARTE animæ INFERIORE, in qua sunt sensus, tum interni tum externi, & duplex appetendi facultas, multa sunt etiam & grauia vulnera.

PRIMUM, quod multi nascantur cæci, aut surdi, aut muti, aut claudi, aut alio modo in hac parte læsi, nam sine dubio nihil vnquam tale accidisset, si primus homo non peccasset. Neque; in alijs animantib. ista cernimus, quæ in hominibus sæpè desicimus. Itaque S. AUGUSTINUS lib. 6. in Iulianum, c. 4. ad pœnam peccati originalis etiam hoc refert, quod tam multi orbi, morbidī, monstrosique nascantur.

SECUNDUM est illusio somniorum, quæ per sensus interiores efficitur, quæ illusio ne partem quidem illā temporis liberam nobis relinquit, quæ ad aliquantulā quietem à natura concessa fuisse videtur: *Ipse somnus* (inquit S. AUGUSTINVS lib. 22. de ciuit. Dei, c. 22.) *qui propriè quietis nomen accepit, quis verbis explicet sæpè somniorum visis quàm sit inquietus, & quàm magnis licet falsarum rerum terroribus, quas ita exhibet, & quodā modo exprimit, ut à veris eas discernere nequeamus, animam miseram, sensusque perturbet?*

TERTIUM est, quod cum interior sensus ideo nobis à natura sit attributus, ut menti ad contemplationem, intelligentiamque deseruiat: tamen sæpè mirū in modum intelligentiam impedit & confundit, cum importunitissimo tempore varia signēta suggerit animo, & à contemplatione rerum cœlestium ad suas nugas penè violenter auertit.

QUARTUM, est infirmitas in appetitu, qui dicitur irascibilis, nam cū hæc facultas homini data sit, ut

A imperanti rationi tanquam miles armatus obediat, & sit quasi neruus quidā animi (ut loquitur magnus Basilus in oratione de ira) fortitudinem, constantiamq; ac robur ad res bene & ordine gerendas præbens. Cōtrā plerumque accidit, ut imperium animæ sponte inuadens hominem penitus in feram conuertat, cumq; cogat impetu ferri, insilire, rabie, ut canes, affici, pun gere ut scorpiones, mordere ut serpentes. Nascitur nobiscum ista pestis, & in ipsa infamia incipit apparere: *An,* inquit AUGUSTINVS libro primo Confessionū, capite septimo, *pro tempore etiam illa bona erant, flendo petere etiam quod noxiē daretur; indignari acriter nō subiectis hominibus, liberis & maioribus, hisque à quib. genitus est; multisque præterea prudentioribus non ad nutum voluntatis obtemperantibus, feriēdo nocere, niti quā tum potest, quia non obeditur imperijs, quibus perniciosè obediatur; ita imbecillitas membrorum infantilium innocens est, non animus infantium.* Vidi ego & expertus sum zelantem paruulum: nondum loquebatur, & intuebatur pallidus amaro aspectu collataneum suum.

QUINTUM est cōcupiscentia, quæ post amissam originalem iustitiam, soluta contra spiritum pugnat, & hinc nascitur intestinum illud bellum, quod vsque ad mortem finire non potest, propter quod Apostolus clamat ad Rom. 7. *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* De quo malo integros libros scripsit Augustinus aduersus Pelagianos, & nos multa diximus in libro superiore, & aliquid etiam dicturi sumus circa finem huius libri.

Quantum autem imperium in rationem hic affectus acceperit, & contra, quàm debiles sint vires; ratio nis, aduersus imperium huius indomitæ feræ, TESTANTVR vita plurimorum adolescentium, qui tam immenso voluptatum turpissimarum incendio flagrant, ut penè ad insaniam redigantur; TESTANTVR nouæ & inauditæ libidinum adinventiones, quib. concupiscentia hominum longè superat concupiscentiam bestiarum, ut ostendit Plutarchus in opusculo, quod bruta ratione vtantur; TESTANTVR ieiunia, vigilia, sacci, humi cubationes, spinarum aculei, aliaque id genus, quibus viri sancti tanquam armis cœlestibus, ut hoc malum reprimerent, vtēbantur. TESTANTVR horribiles tragediæ, quæ singulis ætatibus, & in omnibus mūdī partibus occasione carnalis concupiscentiæ acciderunt. CERTÈ in Scripturis sanctis horrorem incutiunt, quæ de Sampsonē, Salomone & Dauide leguntur exēpla, quorum primus fortitudine, secundus sapientia omnibus anteibat, tertius ad fortitudinem, & sapientiam, sanctitatem & pietatem planè singularē adiunxerat.

CAPVT XII.

De miserijs hominum quoad corpus.

I AM verò corporales miseriæ in hac lachrymarum valle, planè innumerabiles sunt, quæ tamen nullæ fuissent, nisi peccatum eis aditum patefecisset.

PRIMUM, tot sunt morborum genera, ut nec libris medicorum omnia comprehensa sint.

DEINDE, in eorum pluribus ac planè omnib. etiā ipsa adiumenta & medicamenta, tormenta sunt, inedia, pharmaca, sectiones, vsiones, ut multi sæpè leuius malum æstiment morbum, quàm medicinam.

TERTIO, inopia cibi ac potus ad quantam rabiē homines interdū adducāt, multa & in sacris et in profanis auctorib. exēpla declarant: *Nonne,* inquit AUGUSTINVS li. 22. de ciuit. Dei, c. 22. *ad hoc perduxit sitientes homines ardor immanis, ut vrinā quoq; humanam, vel et suā biberent; nonne ad hoc fames, ut à carnib. hominū abstinerē se nō possēt, nec inuētos hoīes mortuos, sed pp hoc à se occisos, nec quoslibet alienos, verū et filios matres incredibili crudelitate, q̄ rabida esuries faciebat, absumerent?*

QUARTO, ad inopiam arcendam tantus est, labor

necessa-

necessarius, ut Scriptura primo homini dictum fuisse testatur: *In sudore vultus tui vesceris pane tuo*, Gen. 3. Et rursum alio loco pro eadem causam, ita dicitur *homo nasci ad laborem*, quasi ad proprium quoddam munus, ut *avis nascitur ad volatum*, Job. 1. Itaque sicut miseria morbi per aliam miseriā saepe grauiorem, id est, per medicamentum pellitur: sic et malum inopiae per malum laboris, nec breuius, nec leuius temperatur. Non erat difficile Deo, qui pascit aues celi, etiam si non ferant, neque metant. neque congregent in horrea, efficere, ut homines et sine labore victum quaererent; sed voluit in penam peccati, ut homines a penali exitio, ut loquitur Augustinus loco notato, non nisi penali eruerentur auxilio.

QUINTO accedit breuitas vitae. Nam cum homines ad scientiam rerum, quae propria est hominis operatio, non nisi longo tempore, magnoque labore perueniant, aequum esse videbatur, ut diutissime viuerent, alioqui futurum erat, ut pene nulli finem sibi proprium & naturalem attingerent. Contra tamen vita hominis breuissima est. Plurimi enim ante decedunt quam ad maturitatem venire coeperint, & qui longissime viuunt, ad aetatem ceruorum, & cornicum minimè perueniunt.

Quare non defuerunt ex Ethnicis, qui de natura quaererentur, quod longiorem vitam cornicibus, quam hominibus dedisset: ALIUS tunc vitam relinquere se dicebatur discere, & vitam, hominis propriam agere inciperet: ALIUS librum suum ab illis verbis exorditur: *Ars longa, vita brevis*, quasi dicere vellet, non rectè agi cum natura humana, quae propter vitae breuitatem artes sibi proprias assequi non potest. Scriptura et diuina non tacet, vitam hominum esse breuissimam, *Homo natus de muliere* (inquit Job capite 14.) *breui vinctus tempore, repletur multis miserijs, qui quasi flos egreditur & coteritur, & fugit velut umbra*. Isaias vero Propheta c. 40. & Apostolus Petrus in epist. 1. c. 1. hominem foeno comparare non dubitarunt, quod ad primum solis radium siccat & cadit.

Accedit POSTREMO timor continuus imminantis mortis. Nam tametsi vita humana amara est valde: tamen adhuc amarior esse videtur interitus: *Siccine separabat ille, amara mors*. Et Apostolus 2. ad Cor. 5. *Ingeniscimus, inquit, grauati eo quod volumus expoliari, sed superuenerunt, ut absorbeatur, quod mortale est a vita*. Et ad Heb. 2. dicit, Christum per mortem suam destruxisse eum, qui habebat mortis imperium, id est, diabolum, ut liberaret eos, qui timore mortis, per totam vitam obnoxierant seruituti. Animus certe immortalis, & qui naturalis forma corporis est, sine dubio corpus immortale desiderat. Proinde mors inimica naturae, & omnium terribilium extremum rectè nominata est.

CAPVT XII.

De miserijs naturae humanae, quae extrinsecus accedunt.

EXPLICAVIMUS breuiter eas misérias, quae in homine ex ipso homine oriuntur: nunc de illis dicendum, est quae extrinsecus accedunt.

PRIMA & summa est, quod homines post peccatum primi parentis, Deum iratum & inimicum habent: *Nascimur enim omnes* (ut Apostolus ait ad Ephes. 2.) *filij irae*. Si autem Deus contra nos est, quis pro nobis esse audebit, & quid mirum, si armatur orbis terrae, contra hominem, cum inimicus homini sit, qui fecit celum & terram? SECUNDA est, quod traditi sumus in potestate principis tenebrarum, qui quidem multorum et paruulorum corpora inuadit, eosque miserabiliter vexat & cruciat. Omnium autem mentes sollicitat ad peccatum, & mille nocendi artes habens, die noctuque tanquam Leo rugiens circuit quaerens quem deuoret: Contra mille formas, (inquit Augustinus lib. 22. de ciu. Dei, c. 22.) demonum incursum

A quis innocentia sua fidet? quandoquidē ne quis fideret, et paruulos baptizatos, quibus certe nihil est innocentius, aliquando sic uexant, ut in eis maxime, Deo finete, ista monstraretur huius vite stenda calamitas.

TERTIA est, quod homo homini hostis crudelissimus & immanissimus, omni loco & tempore insidiatur, Quis enim explicet, quanta patiantur homines ab hostibus, a pyratibus, a latronibus? nonne ab eis & depredatio, & captiuitas, & vincula, & carcer, & exilium, & cruciatus, & amputatio membrorum, & priuatio sensuum, & oppressio corporis ad obscenam libidinem opprimendis, explendam, & alia multa horrenda sepe contingunt?

QUARTA est inobedientia animantium rationis expertum; praeposuit enim initio Deus hominem bestiis terrae, volatilibus caeli, & piscibus maris, ut Scriptura loquitur Gen. 1. & certe si primus homo ab imperio Dei non recessisset, omnia animalia hominis imperio facile paruissent. Nunc vero retinet quidē homo principatum in bestiis, eiusque iure suo ad sua commoda uti potest: sed liberam exequutionem propter peccatum amisit. Detrahant enim imperium, saepe etiam in ipsum Dominum suum insurgunt, neque nisi magna industria & labore subiiciuntur; quemadmodum Principes regunt aliquando populos rebelles, & Domini mancipia fugitiua.

Significauit hoc Deus Genesis nono, illis verbis ad Noe: *Terror vester ac tremor sit super omnia animantia terrae, & super omnes uolucres caeli, & cuncta quae mouentur in terra*. Quo loco verba illa, terror ac tremor, indicant, in statu innocentiae fuisse pacificum imperium, post peccatum autem futurum violentum atque terribile. Obseruat autem S. Augustinus loco citato, non solum multa homines pari ab agrestium bestiarum & ferarum, vel tantummodo molestis, vel et mortiferis moribus: verum et interdum a mansuetis & domesticis animalibus: propter rabiem enim, quae contingit ex rabido cane, sit, ut blanda & amica suo Domino bestia nonnisi quam vehementius & amarius, quam leones draconesque metuetur.

QUINTA est calamitas, quae ex caelo, terra, mari, non raro accidere solet. Nam vix dici potest, quanta ea detrimenta sint, quae contingunt hominum generi, ut eiusdem Augustini verbis utar, ab aestibus & frigoribus, tempestatibus, imbribus, alluionibus, corruscatione, tonitru, gradine, fulmine, motibus hiatribusque terrarum, oppressionibus ruinarum, eruptionibus ignium, a tot venenis fructibus, aquarum, aurarum. Quae mala patiuntur nauigantes? quae terrena itinera gradientes? quae horrorem agrorumque cultores? quot & quanti a caelo & terra, uel perniciosis animalibus casus timentur agrorum fructibus? solent tamen de frumentis tandem collectis & reconditis esse securi. Sed quibusdam, quod nouimus, prouentum optimum frumentorum, fluuius improuisus, de horreis eiecit atque abstulit.

SEXTA est, quae nulla ratione prauideri potest. & rumina casuum fortuitorum, quae sicut in statu innocentiae, locum nullum habuisset, ita post peccatum undique occurrit: *Quis ambulat*, inquit AUGUSTINUS, *ubicunque non inopinatis subiaccens casibus? de foro quidam rediens domum sanis pedibus suis, cecidit, pedem fregit, & ex illo vulnere finiuit hanc vitam. Quid uidetur sedente securus de sella, in qua sedebat, cecidit Heli sacerdos & mortuus est*. Haec Augustinus. Quibus addi possent multa similia quae leguntur apud Valerium li. 9, c. 12. & Plinium lib. 7. c. 7. & 53.

CAPVT XIV.

Ostenditur contra Pelagianos concupiscentiam esse malam.

DE miseria humanae vite, quam his quinque capitibus exposuimus, controuersia cum Pelagianis du-

duplex, est ALTERA an sint verè mala illa omnia, quæ nos inter miseras numerauimus. ALTERA an sint in homine ex merito peccati, an ex conditione naturæ. Pelagiani enim qui peccatum originale negabant, aliqua ex ijs, quæ nos inter calamitates & vitia numerauimus, præcipuè verò concupiscentiam carnis, inter naturæ bona numerabant. Alia, mala quidem, sed naturalia esse dicebant.

Aduersus hunc errorè pugnat acerrimè S. AUGUSTINUS in lib. de peccato originali à c. 34. vsq; ad 39. in libris duobus de nuptijs & concupiscentia, in 1. lib. contra duas epistolas Pelagianorum, c. 15. & trib. seq. lib. 3. contra Iulian. c. 7. & seq. & totis libris quarto & quinto contra eundem Iulian. Nos Augustinum sequentes demonstrabimus PRIMVM cõcupiscentiam, qualis in nobis est, verè esse malam, & vitium naturæ, B non bonum naturæ nominandam. DEINDE tum ipsam concupiscentiam, tum cætera mala suprâ explicata, ex peccato nata esse, non ex conditione naturæ.

Igitur concupiscentiam esse malam, PRIMO docet Apostolus ad Rom. 7. cùm ait: *Malum adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio*. Vbi per malum adiacens nihil aliud intelligi potest, nisi cõcupiscentia carnis, nam illud idem malum in eodem capite, idè Apostolus vocat legem membrorum, & legem peccati repugnantem legi mentis. At si concupiscentia esset bonum naturæ, quò ab Apostolo malum nominaretur?

SECUNDO, idem Apostolus in priore ad Corin. c. 7. *Qui non se continet nubant, melius est enim nubere quàm uri*. Et rursus admonens coniugatos vt propter orationem ad tempus & ex consensu contineant, & rursus propter tentationis periculum reuertantur in id ipsum: *Hoc, inquit, dico secundum indulgentiam, non secundum imperium*. Vbi S. Apostolus satis apertè declarat coniugium datum esse à Deo in remedium concupiscentiæ, & indulgentia opus esse; cum opus coniugij exerceret non amore prolis, sed ad satisfaciendum cõcupiscentiæ, siue, vt Ambrosius loquitur, non amore posteritatis, sed ardore libidinis: at certè remedio & indulgentia non egent res bonæ, sed malæ.

TERTIO, idem Apostolus 1. Corin. 9. castigat corpus suum, & in seruitutem redigit, & 2. Corin. 12. ter Dominum rogat vt auferatur à se stimulus carnis. At quod tantus Apostolus ita vehementer oppugnat, & precibus apud Deum, & asperitate vitæ in se, sine dubio malum est, & eo carere bonum.

QUARTO, idem Apostolus ad Galat. 5. dicit carnem concupiscere aduersus spiritum, spiritum autem aduersus carnem. At concupiscentiam spiritus bonæ esse, testantur opera eius, quæ ibidem enumerantur, charitas, gaudium, pax, &c. igitur malam esse necesse est concupiscentiam carnis, quæ concupiscentiæ spiritus aduersatur. Vt interim omittam, quod cum eius fructus, qui in eodem loco notantur: mali sint, non potest ipsa non esse mala, iuxta doctrinam Domini Matthæi septimo: *Non potest arbor bona malos fructus facere*.

QUINTO, Apostolus Ioannes in epist. 1. ca. 2. concupiscentiam dicit non esse ex patre, sed ex mundo. Quomodo autem bonum est, quod non est à Deo à quo est omne bonum?

SEXTO, concupiscentia carnis eget fræno, alioqui E fertur immoderatè in omnia flagitia: at frænum non ipsa sibi adhibet, sed à ratione illi imponitur, igitur ipsa ex se immoderata, ac per hoc mala & vitiosa est.

SEPTIMO, propter istam concupiscentiam omnis concubitus, etiam legitimus cum vxore, vitat aspectum, & nisi in latebris, vel in tenebris nunquam peragitur. At propter bona nemo erubescit, nemo tenebras quærit. Igitur concupiscentia sine dubitatione est mala, vide Augustinum lib. 14. de ciui. Dei, c. 17. & sequent.

OCTAVO, malum est, vt inferiora superiorib. reluctetur. Id. n. cõtra equitatem & rectâ rationem est. At pp cõcupiscentiâ pars animæ inferior superiori, id est, ra-

tionem repugnat, legi mentis non paret, spiritui aduersatur. Quis igitur ambigat, an ea mala sit appellanda?

NONO, accedant testimonia Patrum, quos Augustinus citat lib. 2. in Iulianum, Cypriani, Ambrosij, Hilarij, Hieronymi, Chrysostomi, qui malam esse concupiscentiam vno ore confirmant.

DECIMO, accedant testimonia Ethnicorum. Nam Augustinus lib. 14. de ciui. Dei, c. 19. & lib. 4. in Iulianum, ca. 12. Tullium adducit in 3. lib. de Republica dicentem, iracundiam & libidinem vitiosas esse animi partes. Clemens quoque Alexandrinus in tertio Stromatum Platonem citat, in primo de Republica dicentem, corporis voluptatem sapientiæ repugnare, & esse dominam sæuissimam, à qua felicissimum sit posse liberari; similia ex Archita Tarentino, & Sophocle recitat M. Tullius in dialogo de senectute, & inter alia scribit, nullam capitaliorem pestem quàm voluptatē corporis hominibus à natura datam.

CAPVT XV.

Non solum concupiscentiam, sed omnes miseras humanæ naturæ pœnas esse peccati.

NUNC ordine, sed breuissimè demonstrabimus, omnes suprâ numeratas humanæ vitæ calamitates, ex merito esse peccati, non ex conditione naturæ. De qua re diximus etiam aliqua in 1. lib. de gratia primi hominis. Possunt autem humanæ calamitates omnes ad decem præcipuas remocari.

C PRIMÆ est, ignorantia in mente. Hanc ortâ esse ex peccato, testatur David in Ps. 48. *Homo cùm in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis*. Adamum quoque ante peccatum nouisse naturas rerum, quas nunc ignoramus, satis apertè colligitur ex c. 2. Gen. vbi nomina imposuit omnibus animantibus, vt natura vniuscuiusque exigere videbatur, deniq; in paradiso nullus fuisset error, nulla deceptio, nulla ignorantia earum rerum, quæ pro loco & tempore scienda fuissent. Nam ista omnia sunt mala, & pœnæ peccati, vt S. August. docet in Enchir. c. 24. & 25. & in lib. 3. de libero arbitrio, c. 18. nullum autem malum in paradiso fuisset, si Adam non peccasset, vt idè auctor docet in li. 14. de ciui. Dei, c. 10.

SECUNDA, malitia in voluntate, hanc non fuisse in D primis parentibus ante peccatum, & ex peccato natam esse testatur Ecclesiastes c. 7. vbi dicit: *Hoc inueni quod fecerit Deus hominem rectum, & ipse se infinitis misauerit questionibus*.

TERTIA, concupiscentia in parte inferiore; hanc pœnam esse peccati docet Apostolus Rom. 7. cū eam sæpissimè vocat peccatum, quia videlicet ex peccato nata sit. Docet etiam verecundia primorum parentum, qui post peccatum erubuerunt nuditatem suam, eamque frondibus, quæ primæ in promptu fuerunt, tegere festinarunt Gen. 3. Docet postremò etiam ratio, nã (vt S. Augustinus ratiocinatur in 1. lib. contra duas epistolas Pelagianorum, c. 17.) aut in paradiso fuisset libido & quotiescunque illa exurgeret, toties ei per concubitum satisfaceret: aut fuisset quidem, sed per temperantiam frænaretur, aut denique non fuisset, & nulla existente libidine, vt cætera membra, quæq; ad opera sua, sic ad opus proprium etiam genitalia iussis volentium sine vlla difficultate seruissent. Sed duo priora respuenda sunt, quibus libidini aut seruitur, aut repugnat. Nam illud primum tam præclara status illius honestas, hoc autem secundum, tam magna felicitas non vult: restat igitur vt tertium solum sit verum, & libido, quæ in primis parentibus ante peccatum non fuit, ex peccato sit nata, & ad nos per peccatum in quo concipimur, propagata descendat.

QUARTA calamitas, labor & dolor in corpore. Hæc ex peccato manasse Deus ipse testatur, cū ait Gen. 3.

In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Vnde sunt illa Eccl. c. 40. Ingu grave super filios Adam, à die exitus de vtre matris ipsorum, vsq; in diē sepulture in matrē omnium.

QVINTA, est mors ipsa de qua B. Paulus ad Rom. 5. Per unū hominem peccatum in hunc mundū intravit, & per peccatum mors. Et c. 6. Stipendia peccati mors.

SEXTA, ira Dei, hanc autē esse pœnam peccati, nulla ratione dubitari pōt, nisi de ipsius Dei iustitia dubitetur. Nam vultus Domini, vt legimus in Psalm. 33. non est, nisi super faciētes mala, vt perdat de terra memoriam eorum. Et ad Rom. 1. scribit Apostolus: Reuelari iram Dei de celo super oēm impietatem & iniustitiam. Itaq; nō nasceremur filij iræ, quales nos nasei scribit Apostolus ad Ephe. 2. nisi in iniquitatib. cōciperemur, & in peccatis parerent nos matres nostræ, vt legimus in Psal. 50.

SEPTIMA, captivitas sub diabolo, hanc pœnam esse peccati docet B. Petrus in epist. 2. c. 2. cum ait, A quo qs superatus est, huius & seruus est. Deinde, vt rectē notat S. Aug. in epist. 28. ad Hieronymum, non daret Deus homines diabolo tanq̃ naturā inferiorē naturæ excellentiori, quō tradidit homini bestias terræ. Nā etsi moralis est homo, tñ est et rationalis, & Dei capax, & ideo non Angelorum seruus, sed cōseruus est, & Deo nō p Angelos, sed per se famulatum pręstat. Quare qđ diabolus princeps huius mūdi nominetur in Scripturis, & homines captiuos teneat ad suā ipsius volūtatem, & nos Christi ope indigeamus, vt de potestate Sathanz liberemur, nō pōt aliud, quā ex peccato factū esse.

OCTAVA, crudelitas hominum in alios homines. Hanc verō ex peccato manare Iacob. Apostolus docet cum in epistola sua capite quarto dicit: Vnde bella & lites in vobis? nonne ex concupiscentiis uestris, quę militant in membris uestris? Concupiscentiam autem pœnam esse peccati, paulo ante monstrauimus. Itaq; peccatum concupiscentiam procreauit; concupiscentia verō lites & bella: Neq; hæc solū, sed et seditiones, rixas, homicidia, veneficia, impudicitiam, & illa omnia mala, quę opera carnis vocat Apostolus ad Gal. 5.

NONA, inimicitia & rebellio bestiarum. Non fuisse futurum hoc malum in statu innocentie, colligitur ex tertio c. Gen. vbi serpens familiariter cum Heua colloquitur, & neque ipsa serpentem horret, neque serpens ipsam aut fugit aut ferit. Idem intelligi potest ex c. 2. vbi Dei nutu animantia omnia venerunt ad hominē, vt ab eo tanquā à proprio Rege ac domino nomen acciperent, & subiectionem ac fidelitatem eidem quodammodo testarentur. Accedit etiam, quod multi sancti, viri, vt Magnus Antonius, S. Martinus, S. Franciscus, & alij quamplurimi, etiam in hac vita, miram animantium etiam ferocissimarum obedientiam habuerunt. Quod certē non aliunde fiebat, nisi quia in eis gratia Dei sanauerat magna ex parte naturam, & sicut inobedientia primi hominis erga Deum effecerat, vt bestię imperium hominis detrectarent, sic etiā perfecta obedientia Sanctorum erga Deum faciebat, vt animantia bruta antiquum imperium recognoscerēt.

DECIMA calamitas, sunt illa omnia mala quę à celo, terra, mari, vel ante pręuisa, vel omnino inopinata homines patiuntur. Hęc enim omnia ad peccati supplicium pertinere, docet liber Sap. c. 5. ubi dicit, armari creaturam ad vltionem inimicorum Dei, & pugnare cum eo orbem terrarum contra insensatos, neque dubitari potest, quin ad has etiam calamitates Ecclesia sticus respexerit, cum iugum graue impositum esse dixit super filios Adæ. Atque hætenus ex Scriptura demonstratum est humanæ vitę miseras, pœnas siue fructus esse peccati originalis.

Possumus rem eandem ratione quoque & auctoritate humana probare. Nā tamen calamitates humani generis ferē oēs potuerint esse naturales, quod ac-

A cidisset, si Deus hominem sine originali iustitia in puris naturalibus condere voluisset; ex quo sequitur, vt remota reuelatione diuina, non possit certō statui corruptionem humanam pœnam esse peccati: tñ hac reuelatione iam habita, & fide in animis nostris accensa diuinitus, non mediocriter ratio naturalis fidē ipsā corroborat. Omnino. n. verisimile est, non fuisse Deū optimum & nostri generis amantissimum conditurum hominem tam miserum, quā nunc est, nisi peccati nostri magnitudo tale supplicium meruisset.

Quare pleriq; veterum Ethnicorū humanæ vitę miseras ita desent, vt vel de natura, tanquam de nouerca querantur, vel per has miseras, puniri peccata animarum in alia vita commissā suspicentur. De quibus rectē pronunciauit S. Augustinus lib. 4. in Iulianū, c. 12. eos rem vidisse, causam ignorasse, vide hæc Ethnicorum testimonia apud Theodoretum lib. 5. de curandis Græcorum affectionibus, non procul ab initio, & Augustinum lib. 4. in Iulian. c. 12. 13. 14. 15.

CAPVT XVI.

De effectu peccati originalis, quid sentiant nostri temporis hæretici.

QVÆ sunt hucusque à nobis disputata de malis consequentibus originale peccatū; Sæctarij nostri temporis, ni fallor, displicere non possunt. Remanet autem controuersia inter nos, quod ipsi tres alios effectus peccati originalis esse volunt, quos Catholici non agnoscunt. VNVS est amissio liberi arbitrij, nos. n. læsum, ipsi extinctum liberum arbitrium, per Adę peccatum esse volunt. ALTER est, tanta naturę corruptio, vt non possit homo, et iustificatus, non semper peccare. Nos. n. libenter admittimus, non posse homines solis viribus naturæ corruptæ quidquam boni præstare, quod ad pietatem & vitam æternam pertineat: tñ viribus naturæ per gratiam reparatæ ac sanatæ, & ipso Deo semper cooperante & adiunante, credimus hominem posse legem implere, bene viuere, vitam æternam mereri. Ceterum his controuersiis duabus insequentibus disputationibus non deerit proprius locus.

TERTIVS igitur effectus est odisse Deum, fingere iudicium Dei, dubitare de promissionibus Dei, desperare de remissione peccatorum, & sempiterna salute. Hęc enim & similia nunc ipsum originale peccatum, nunc eius fructus esse uolunt. Vide Confessionem Augustinam & Apologiam art. 2.

CÆTERVM non esse eiusmodi motus peccati originalis effectus, nisi forte remotos ac mediatos, vt sunt omnia peccata, DVABVS rationibus demonstrari potest. PRIMVM, quoniam non existunt in homine tales motus, nisi mediante imperio voluntatis. Proinde, propria causa eiusmodi peccatorum, vt etiam actualium cæterorum, est volūtas humana, vt cum Catholicis fætentur etiam aduersarij in ipsa Confessione Augustina art. 19. & Philippus in locis, tit. de causa peccati. DEINDE, quoniam isti motus inueniuntur in multis, in quibus non est originale peccatum, vt in dæmonibus; & in multis non inueniuntur, in quibus est originale peccatum, vt in infantibus. Fatemur tamen propensionem ad hæc peccata, & carentiam habituum, seu virtutum fidei, spei, & charitatis, quibus primus homo in paradiso ornatus fuerat, ad peccatum originis, vel eius effectus sine dubio pertinere.

LAVS DEO VIRGINIQUE MATRI MARIA.

Finis secundæ Controuersie generalis.

INDEX
LIBRORVM ET CAPITVM
TERTIAE CONTROVERSIAE
GENERALIS
TERTIA
CONTR
GENERALIS,

DE REPARATIONE GRATIAE
per Iesum Christum Dominum nostrum.

QVAE TRES PRINCIPALES CONTINET,
*Quarum PRIMAE est, de Gratia & libero arbitrio, in sex libros diuisa.
SECUNDA, de Iustificatione, & bonis operibus generatim, quin-
que libris explicata. TERTIA, de bonis operibus in specie,
tres libros complectens.*

I N D E X

LIBRORVM ET CAPITVM

TERTIAE CONTROVESIAE

GENERALIS.

QVAE IN TRES PRINCIPALES DIVIDITVR.
 CONTROVERSI A PRIMA PRINCIPALIS DE
Gratia & libero arbitrio, quae sex libris explicatur.

Præfatio de libero arbitrio.

L I B E R P R I M V S.

De Gratia & libero arbitrio.

CAP. I.	De varijs acceptionibus Gratia.
II.	De partitionibus Gratia.
III.	Gratiam gratum facientem esse qualitatem, per modum habitus in homine permanentem.
IV.	Probatur veritas capite superiore explicata.
V.	Soluntur obiectiones.
VI.	Gratiam gratum facientem re non distingui ab habitu caritatis.
VII.	Soluntur obiectiones.
VIII.	Caritatem esse virtutem creatam, non ipsum Spiritum sanctum.
IX.	Soluntur obiectiones.
X.	Soluntur dubitationes quaedam, circa partitionem gratia, in gratis datam, & gratum facientem.
XI.	Concedendam esse partitionem auxilij specialis, in sufficiens & efficax.
XII.	In qua re sita sit Gratia efficacia.
XIII.	Soluntur obiectiones quaedam aduersus ea, quae dicta sunt de gratia efficaci.
XIV.	Qua sit proprie Gratia operans.

L I B E R S E C V N D V S.

De Gratia & libero arbitrio.

CAP. I.	Proponitur questio, an auxilium sufficiens omnibus detur.
II.	Auxilium Gratia non expectare sed praenire voluntates nostras, neque aequaliter omnibus adesse.
III.	Soluntur argumenta Pelagianorum & Pelagianis fauentium, contra duas propositiones capitis superioris.
IV.	Non posse Deum iniustitia accusari, si non daret omnibus auxilium sufficiens ad salutem, neque de villo desperandum esse.
V.	Auxilium sufficiens ad salutem pro loco & tempore omnibus dari.
VI.	Auxilium Dei necessarium ad conuersionem, non adest peccatoribus omnibus momentis, sed certis temporibus, prout indicat Deus munera sua esse distribuenda.
VII.	Auxilium ad nouum peccatum euitandum semper omnibus adest.
VIII.	Soluntur argumenta contra doctrinam capitis quinti & septimi.
IX.	Proponitur octaua propositio, & explicatur definitio praedestinationis.
X.	Prædestinationis nullam esse causam in nobis, probatur ex diuinis literis.
XI.	Idem probatur ex traditione Ecclesiae.
XII.	Idem probatur rationibus ex Scriptura & traditione desumptis.
XIII.	Soluntur argumenta contra propositionem octauam.
XIV.	Soluntur argumenta ex Patribus.
XV.	Soluntur argumenta ex rationibus, & simul ostenditur non solum ad gratiam efficacem, sed etiam ad gloriam gratis homines eligi.
XVI.	Causam reprobationis impiorum, partim ad solam Dei voluntatem, partim ad peccata praui- sa referendam esse.
XVII.	Quid intersit inter hominum & angelorum electionem siue reprobationem.

LIBER TERTIVS.

De Gratia & libero arbitrio.

CAP. I.

Premittuntur aliqua ante ipsam tractationem, id est, argumentum totius operis, summa præcipuarum difficultatum & qui scripserint de libero arbitrio.

II.

De nomine liberi arbitrij.

III.

De liberi arbitrij definitione.

IV.

Quenam libertas sit necessaria ad liberum arbitrium.

V.

Probatur sententia communis quæ ad liberum arbitrium exigit libertatem à necessitate.

VI.

Soluuntur argumenta contraria.

VII.

An liberum arbitrium sit potentia, proponuntur variae Theologorum sententiæ.

VIII.

Probatur liberum arbitrium esse potentiam, videlicet ipsam voluntatem, eamque sic esse liberam, ut tamen determinatur à iudicio ultimo practicæ rationis.

IX.

Soluuntur argumenta contra conclusiones capituli superioris.

X.

Liberum arbitrium non esse potentiam tantum passivam, nec partim passivam, partim activam, sed simpliciter & absolute activam.

XI.

Soluuntur argumenta contra doctrinam capituli superioris.

XII.

Per liberum arbitrium non expeti mala sed bona.

XIII.

Liberum arbitrium esse tum presentium, tum futurorum.

XIV.

Liberum arbitrium non esse finis, sed mediorum ad finem.

XV.

Subiectum liberi arbitrij non posse esse nisi naturam intelligentem.

XVI.

Probatur Deum esse liberi arbitrij.

XVII.

Soluuntur argumenta contraria.

XVIII.

De fine liberi arbitrij, id est, quare Deus creaverit Angelos & Homines libero arbitrio præditos.

LIBER QVARTVS.

De Gratia & libero arbitrio.

CAP. I.

Exponitur ordo futuræ disputationis.

II.

Possesse cognosci viribus naturæ Deum esse, & esse unum, & alia id genus.

III.

Soluuntur obiectiones.

IV.

Requiri & sufficere auxilium generale ad actiones naturales ac civiles efficiendas.

V.

Proponitur quæstio principalis, an homo liberum arbitrium habeat in operibus naturalibus & civilibus, & notantur Lutheri & Melanchthonis contradictiones.

VI.

Non posse ab insigni temeritate defendi modum loquendi aduersariorum, qui nomen liberi arbitrij in serui arbitrij mutauerunt.

VII.

Secundum fidem Catholicam hominem esse liberi arbitrij in rebus civilibus, probatur ex diuinis literis.

VIII.

Probatur idem ex traditione veterum Patrum.

IX.

Adferuntur testimonia ipsorum Patrum.

X.

Euidens esse lumine rationis naturalis hominem liberi esse arbitrij in actionibus civilibus & externis.

XI.

Respondetur ad argumenta, quæ sumunt aduersarij, ex diuinis literis.

XII.

Respondetur ad obiectiones ex testimonijs S. Augustini.

XIII.

Respondetur ad obiectionem ex repugnantia præscientiæ & libertatis.

XIV.

Refelluntur tres opiniones de concordia cooperationis diuinæ cum libero arbitrio.

XV.

Explicatur una ratio concordie diuinæ cooperationis cum libero arbitrio.

XVI.

Explicatur altera ratio concordie libertatis cum cooperatione Dei, & soluitur obiectio cap. 12. proposita.

LIBER QVINTVS.

De Gratia & libero arbitrio.

CAP. I.

Proponitur quæstio de cognitione veri moralis.

II.

Probatur posse hominem suis viribus cognoscere aliquod verum morale.

III.

Soluuntur argumenta contra doctrinam capituli superioris.

IV.

Proponitur quæstio, de viribus humanæ voluntatis circa bonum morale.

V.

Non posse solis naturæ viribus adimpleri omnia præcepta moralia secundum substantiam operis.

- VI. Soluuntur argumenta contra ea, qua capite superiore dicta sunt.
 VII. Non posse solis naturæ viribus ullam veram tentationem superari.
 VIII. Soluuntur argumenta contra propositionem capitis septimi.
 IX. Posse hominem sine fide cum auxilio speciali, & etiam sine illo, bonum aliquod morale perscere, si nulla tentatio urgeat.
 X. Soluuntur argumenta contra propositionem capitis superioris.
 XI. Soluuntur argumenta ex Patribus.
 XII. Soluuntur argumenta ex ratione.
 XIII. Proponitur controuersia de libero arbitrio in moralibus, & Tilmanni ineptia ac mendacia referuntur.
 XIV. Probatur libertas arbitrij in moralibus, argumento ducente ad impossibile.
 XV. Adfertur & defenditur secundum argumentum pro libero arbitrio in rebus moralibus.
 XVI. Proponitur & defenditur tertium argumentum pro libero arbitrio in moralibus.
 XVII. Proponitur & defenditur argumentum quartum pro libero arbitrio in moralibus.
 XVIII. Prima classis Scripturarum pro libero arbitrio in moralibus.
 XIX. Secunda classis Scripturarum pro libero arbitrio in moralibus.
 XX. Tertia classis Scripturarum pro libero arbitrio in moralibus.
 XXI. Quarta classis Scripturarum pro libero arbitrio in moralibus.
 XXII. Quinta classis, &c.
 XXIII. Sexta classis, &c.
 XXIV. Prefatio ad testimonia Patrum pro libero arbitrio in moralibus.
 XXV. Testimonia Græcorum Patrum adferuntur pro libero arbitrio in moralibus.
 XXVI. Testimonia Patrum Latinorum pro libero arbitrio in moralibus.
 XXVII. Adferuntur testimonia ex libris Augustini quos ille scripsit ante exortam hæresim Pelagianam.
 XXVIII. Adferuntur testimonia Augustini pro libero arbitrio, scripta post exortam hæresim Pelagianam.
 XXIX. Soluuntur argumenta aduersariorum ex verbo Dei petita.
 XXX. Soluuntur argumenta ex testimonijs S. Augustini.

LIBER SEXTVS.

De Gratia & libero arbitrio.

- CAP. I. Proponitur quæstio, an possint credi mysteria fidei sine auxilio speciali.
 II. Non posse hominem sine speciali illustratione Dei credere mysteria fidei.
 III. Soluuntur obiectiones contra doctrinam capitis superioris.
 IV. Non posse voluntatem humanam aliquid velle in ijs, quæ ad pietatem & salutem pertinent, sine auxilio gratiæ Dei.
 V. Non posse hominem solis naturæ viribus ad gratiam recipiendam ullo modo se preparare.
 VI. Soluuntur argumenta contra doctrinam duorum præcedentium capitum.
 VII. Non posse sine auxilio gratiæ diligere Deum.
 VIII. Soluuntur argumenta contraria.
 IX. Proponitur sententia hæreticorum de libertate arbitrij, in ijs quæ pertinent ad salutem.
 X. Probatur ex diuinis literis liberum arbitrium in actionibus pijs & salutaribus.
 XI. Probatur libertas arbitrij in operibus pietatis, ex traditione Patrum.
 XII. Probatur rationibus libertas arbitrij in operibus pietatis.
 XIII. Diluuntur obiectiones aduersariorum depromptæ ex diuinis literis.
 XIV. Diluuntur obiectiones ex testimonijs S. Augustini.
 XV. Compendium disputationis de cooperatione gratiæ & liberi arbitrij aliquot sententijs comprehensum.

TERTIAE CONTROVERSIÆ GENERALIS

*Secunda Controversia principalis, quæ est de Iustificatione,
in quinque libros diuisa.*

Ordo disputationis.

LIBER PRIMVS.

De Iustificatione, qui est de fide iustificante.

- CAP. I.** De nomine Iustificationis & Iustitiæ.
II. Explicantur causæ Iustificationis.
III. Aperitur status questionis de fide iustificante, & indicantur auctores qui de Iustificatione scripserunt.
IV. Quid sit fides iustificans ex sententia tum hereticorum, tum etiam Catholicorum.
V. Refelluntur ex cap. 11. ad Hebr. hereticorum error de notione fidei iustificantis.
VI. Fidem iustificantem non esse fiduciam, probatur ex diuinis literis.
VII. Fidem iustificantem non tam esse notitiam quam assensum, probatur ex Scripturis.
VIII. Fidei iustificantis obiectum non esse specialem misericordiam, sed omnia quæ Deus reuelauit, probatur ex diuinis literis.
IX. Probatur ex traditione Ecclesiastica fidem iustificantem non esse fiduciam misericordiae, sed assensum ad omnia quæ in verbo Dei continentur.
X. Probatur idem rationibus.
XI. Refelluntur obiectiones aduersariorum.
XII. Proponitur secunda quæstio an fides sola iustificet.
XIII. Fidem iustificare sed non solam, idem enim facere timorem, spem, dilectionem.
XIV. Fidem solam non iustificare, probatur ex alio principio.
XV. Fidem veram posse re ipsa à dilectione alijsque virtutibus separari, quæstio tertia.
XVI. Fidem non solam iustificare, probatur ex remotione causarum, quæ possunt reddi cur fides sola iustificet.
XVII. Fidem non solam iustificare, probatur ex modo iustificandi ipsius fidei, ubi etiam tractatur quæstio quarta de valore & precio fidei.
XVIII. Fidem non solam iustificare, probatur ex causâ formali iustificationis & necessitate operum bonorum.
XIX. Soluitur argumentum primum ex Scripturis depromptum pro sola fide.
XX. Soluitur alterum argumentum ex Scripturis petatum pro sola fide.
XXI. Soluitur argumentum tertium ex Scripturis desumptum pro sola fide.
XXII. Soluitur argumentum quartum ex Scripturis depromptum pro sola fide.
XXIII. Soluitur quintum argumentum ex Scripturis pro sola fide.
XXIV. Soluitur argumentum sextum ex Scripturis pro sola fide.
XXV. Soluitur argumentum ex traditione veterum Patrum pro sola fide.

LIBER SECVNDVS.

De Iustificatione, qui est de iustitia inhærente.

- CAP. I.** De varijs erroribus circa formalem causam Iustificationis.
II. Proponitur sententia Ecclesiæ, & aperitur status questionis.
III. Inhærentem esse iustitiam nostram formalem, probatur ex Scripturis.
IV. Fidem non esse integram formalem causam iustificationis.
V. Formalem causam Iustificationis non esse iustitiam Dei essentialem ac diuinam.
VI. Iustificationem nostram non constare sola remissione peccatorum.
VII. Iustificationem non consistere in imputatione iustitiæ Christi.
VIII. Traditio veterum Patrum, ac potissimum Augustini de iustitia inhærente.
IX. Soluuntur argumenta aduersariorum ex epistola ad Romanos.
X. Soluuntur argumenta ex epistolis ad Corinthios.
XI. Soluuntur argumenta ex epistola ad Ephesios.
XII. Soluuntur argumenta ex Actis Apostolorum & ex parabola Publicani.
XIII. Soluuntur argumenta ex Patribus.
XIV. Soluitur argumentum petatum ex ratione.
XV. Iustitiam, quæ formaliter iustificatur, habitualement esse, non actualement.
XVI. Soluuntur obiectiones contra doctrinam capitis superioris.

LIBER TERTIVS.

De iustificatione, qui est de incertitudine, mutabilitate & inæqualitate iustitiæ.

CAP. I.	De varijs erroribus recentium hæreticorum circa Iustificationem.
II.	Proponitur status quæstionis de incertitudine Iustitiæ.
III.	Recensentur variæ sententiæ de proposita quæstione.
IV.	Probatur testimonijs Salomonis incertitudo propriæ Gratiæ atque Iustitiæ.
V.	Idem probatur testimonio & exemplo Iob, Davidis & Pauli.
VI.	Idem probatur ex varijs locis Prophetarum & Apostolorum.
VII.	Idem probatur testimonijs sanctorum Patrum.
VIII.	Idem probatur rationibus varijs.
IX.	Soluntur argumenta aduersariorum ex testimonijs Scripturarum deprompta.
X.	Soluntur argumenta ex Patribus.
XI.	Soluntur argumenta ex ratione.
XII.	Refellitur error de certitudine Prædestinationis.
XIII.	Soluntur obiectiones.
XIV.	Fidem ac iustitiam non esse propriam electorum, & semel habitam amitti posse.
XV.	Soluntur obiectiones.
XVI.	Non esse omnes iustos inter se pares.

LIBER QVARTVS.

De iustificatione, qui est de iustitia operum.

CAP. I.	Quod hæretici huius temporis negent operum necessitatem.
II.	Refutatur falsum discrimen Legis & Euangelij, & inde probatur operum necessitas.
III.	Asseritur verum discrimen Legis & Euangelij, & inde necessitas operum comprobatur.
IV.	Ostenditur alterum discrimen Legis & Euangelij.
V.	Refellitur falsa libertas Christiana, & inde probatur necessitas operum.
VI.	Asseritur vera libertas Christiana, & inde quoque probatur necessitas operum bonorum.
VII.	Probatur ex Scripturis necessitas operum ad salutem.
VIII.	Probatur operum necessitas ex traditione Ecclesiastica.
IX.	Probatur operum necessitas ad salutem, ex ratione.
X.	Proponitur quæstio de veritate iustitiæ operum, & sententiæ rescruntur Hæreticorum & Catholicorum.
XI.	Legem Dei esse possibilem, probatur ex diuinis literis.
XII.	Legem Dei non esse impossibilem, probatur ex Patribus.
XIII.	Legem Dei non esse impossibilem, probatur rationibus.
XIV.	Soluntur obiectiones hæreticorum.
XV.	Iustorum opera non esse peccata, sed iustitiam, probatur ex diuinis literis.
XVI.	Opera bona non esse peccata, sed verè bona, probatur ex Patribus.
XVII.	Opera bona iustorum non esse peccata, sed verè bona, probatur rationibus.
XVIII.	Opera bona non solum esse verè iusta, sed etiam iustificare, probatur ex c. 2. Jacobi.
XIX.	Opera iustificare, probatur ex alijs Scripturis & rationibus.
XX.	Soluntur obiectiones ex Scripturis contra veritatem iustitiæ actualis.
XXI.	Soluntur obiectiones ex Patribus contra veritatem iustitiæ actualis.

LIBER QVINTVS.

De iustificatione, qui est de meritis operum.

CAP. I.	Proponitur quæstio, sint ne opera bona iustorum meritoria salutis æternæ.
II.	Probatur ex Scripturis, opera iustorum rectè vocari merita.
III.	Opera iustorum meritoria esse vitæ æternæ, probatur ex diuinis literis.
IV.	Idem probatur ex traditione Patrum.
V.	Soluntur obiectiones ex Scripturis contra merita operum bonorum.
VI.	Soluntur obiectiones ex Patribus.
VII.	Quatenus fiducia in meritis collocari possit exponitur.
VIII.	Licetum esse operari bona opera intuitu mercedis æternæ.
IX.	Soluntur obiectiones.
X.	Ad meritum constituendum requiri liberum voluntatis arbitrium.

- XI. Soluuntur obiectiones.
 XII. Ad meritum requiri statum gratiae & adoptionis filiorum.
 XIII. Soluuntur obiectiones.
 XIV. Requiritur ad meritum vitae aeternae promissionem Dei gratuitam.
 XV. Bonum opus non esse meritorium vitae aeternae, nisi ex caritate procedat.
 XVI. Opera iustorum ex caritate facta, meritoria esse vitae aeternae ex condigno.
 XVII. Opera bona iustorum meritoria esse ex condigno, non solum ratione pacti sed etiam ratione operum.
 XVIII. Soluuntur obiectiones contra doctrinam capituli superioris.
 XIX. Deum remunerare opera bona supra condignum.
 XX. Vitam aeternam, etiam quoad primum eius gradum, reddi meritis operum bonorum.
 XXI. Non gratiam iustificationis, sed eius incrementum, cadere sub merito de condigno.
 XXII. Reparationem post lapsum, & perseverantiam usque in finem, non cadere sub merito de condigno, sed solum de congruo.

TERTIAE CONTROVERSIAE GENERALIS.

Controversia tertia & ultima principalis, de bonis operibus in particulari, tribus libris comprehensa.

Ordo disputationis.

LIBER PRIMVS.

De bonis operibus, qui est de oratione.

- CAP. I. Definitio orationis breuiter explicatur.
 II. De partitione orationis.
 III. De necessitate & utilitate orationis.
 IV. De excellentia orationis Dominicae.
 V. De numero & ordine petitionum orationis Dominicae.
 VI. Exponitur oratio Dominica.
 VII. Solius creaturae rationalis proprium esse orare.
 VIII. Non solum generatim, sed etiam in specie pro certis hominibus orari posse.
 IX. De conditionibus quae requiruntur ad impetrandum.
 X. De nomine & definitione officij diuini siue horarum canonicarum.
 XI. De partibus officij diuini, & de canonico tempore singularum partium.
 XII. Referuntur Haeretici, qui horas canonicas reprehendunt.
 XIII. Demonstratur antiqua & rationabilis institutio horarum Canonicarum.
 XIV. De antiquitate singularum partium officij Ecclesiastici.
 XV. Antiphona Salve Regina ab haeticorum calumnijs asseritur.
 XVI. Defenditur Cantus, qui in officio diuino adhiberi solet.
 XVII. Soluuntur obiectiones aduersariorum.
 XVIII. De ijs, quae requiruntur ad officium ritè persoluendum.
 XIX. De ijs, qui ex officio tenentur ad horas canonicas persolendas.

LIBER SECVNDVS.

De Ieiunio.

- CAP. I. De nomine & varia acceptione Ieiunij.
 II. Vnicam in Ieiunio refectionem, eamque cenam esse debere non prandium.
 III. De ciborum delectu, referuntur sententiae haeticorum.
 IV. Refellitur impudens calumnia haeticorum circa ciborum delectum.
 V. Ad rationem ieiunij abstinentiam à certis cibis, ac potissimum à carnibus, pertinere.
 VI. Ieiunium in genere lege diuina esse praeceptum.
 VII. Lege Ecclesiastica obligari fideles in conscientia ad certa quadam ieiunia & ciborum delectum.
 VIII. Soluuntur argumenta ex Scripturis contra praeceptum ieiunij & delectum ciborum.
 IX. Soluitur obiectio ex historia antiquitatis.
 X. Quinam excipiantur lege ieiunij.
 XI. De fructibus & utilitate ieiunij.
 XII. Soluuntur obiectiones.
 XIII. Soluuntur obiectiones ex Patribus.
 XIV. De origine & institutione ieiunij Quadragesimalis.

- XV. De Quadragesima varietate.
 XVI. De ratione instituenda Quadragesima.
 XVII. De Ieiunio Ferie quarta & Ferie sexta.
 XVIII. De Ieiunio Sabbathi.
 XIX. De Ieiunio Quatuor temporum.
 XX. De Ieiunio Aduentus.
 XXI. De Ieiunio Rogationum.
 XXII. De Ieiunijs Vigiliarum & Stationibus.
 XXIII. De diebus quibus ieiunari non debet.
 XXIV. De fraudibus & corruptelis Kemnitij in historia antiquitatis.

LIBER TERTIVS.

De Eleemosyna.

- CAP. I.** Quid sit Eleemosyna.
II. De partitione Eleemosyna.
III. Eleemosynas non sufficere ad salutem, sine Fide, spe, dilectione penitentia alijsque ad salutem presidijs.
IV. Eleemosynas esse opera meritoria & satisfactoria, ac multos praterca fructus habere.
V. Unde sumatur Eleemosyna magnitudo.
VI. Esse preceptum aliquod de Eleemosyna facienda, idque ad quartum preceptum Decalogi reuocari.
VII. Diuino precepto diuites obligari ad ea pauperibus eroganda, quae sibi superuacanea sunt.
VIII. Non solum superflua sed etiam necessaria interdum erogare, vel preceptum, vel consilium est.
IX. Quando ex male partis Eleemosyna fieri possit.
X. Diuitias non esse Christianis illicitas.
XI. Soluuntur obiectiones.
XII. Quis Eleemosynam facere, & cui Eleemosyna fieri debeat.
XIII. Quomodo sit Eleemosyna facienda.

DE LIBERO ARBITRIO.

PRAEFATIO IN GYMNASIO ROMANO

ante studiorum instaurationem habita.

ARVM omnino, auditores, dementia, ac furori haereticorum huius temporis videbatur, si Christo solum, atque omnibus Sanctis, totique Catholica Ecclesia bellum indicerent, nisi etiam in ipsam naturam generis humani, atque adeo in sua ipsorum capita atque viscera, infestas manus, gladiosque conuerterent.

Eripuerunt Christo innumerabiles virgines sacras, quas caelesti thalamo iam addixerat, sibi que ipse solenni ceremonia, rituque desponsarat. Detraxerunt beatis Angelis & Hominibus caelum cum Christo tenentibus praemia, signa, basilicas, dies festos, mortalium vota, preces, implorationes, omnia denique & illis debita, & nobis salutaria monumenta virtutum. Abstulerunt Ecclesiae bonam Sacramentorum partem, non paucos libros sacros, diuinum ac saluberrimum sacrificium, Apostolicas traditiones, atque Ecclesiasticas ceremonias uniuersas. Ad extremum Pontifices, auctoritate; Principes, imperio, populos, disciplina; pastores, gregibus; greges, pastoribus; veneratione, reliqua; reliquijs, aras; aris, templa; templis, religionem, religionem, terrarum orbem praedones importunissimi spoliauerunt.

Nec tamen his tot, ac tantis sacrilegijs perpetratis haereticorum furor ac rabies conquieuit, donec etiam ut se, ac suos, totamque naturam generis humani violarent, arbitrij libertatem nobis omnibus suis sententijs detraxerunt, seque ipsi non beluarum similes, sed beluas plane rationis expertes profiteri non dubitarunt. Quod ego, quando praefandi vsus in hoc nostro gymnasio veteri more iam est receptus, quam breuissimè potero demonstrabo.

Quaquam, si verè ac sapienter iudicare volumus, non libertatem arbitrii tot libris ac disputationibus haeretici vel in se, vel in nobis extinguunt, sed animum malè sanum produnt suum, & ex hoc vno stultissimo dogmate insigne adferunt vniuerso doctrinae suae corpori detrimentum.

Quis igitur istis fidem habere possit, dum de Deo, de Iustitia, de Sacramentis, deque aliis rebus grauissimis atque abstrusissimis disputant: cum eos videat de suorum animorum libertate, quam sentire & experiri coguntur, tam peruersè iudicare? Quis non eos amentes & furiosos, & simul ingratos diuino numini esse censeat, qui tam excellens & praeclarum Dei donum, quod nec ob magnitudinem contemni, nec ob vsus frequentissimum latere potest, cum per singula penè momenta in aciem oculorum & mentis incurrat, tamen obstinatissimè respuere, refutare, abiicere, execrari pergunt?

An verò non est eximium Dei munus libertas arbitrii, quod NISSENY S GREGORIUS, optimum quiddam, & omnium quae sunt in homine praestantissimum esse definit? quo solo & à brutis animantibus separamur, & proximè ad Angelorum naturam accedimus, & ipsius diuini numinis imaginem gerimus, & rebus omnibus, quae sunt infra lunam, tanquam Dii quidam terrestres praesumus?

Deinde si tollas arbitrii libertatem, nonne vides vnà repente cecidere omnia penè homi-

num bona, quæ illa videlicet sede, illo fundamentonitebantur? & ubi quæso erit iustitia splendor? ubi temperantia decus? ubi virtutum caterarum chorus? ubi laus benefactorum? ubi premium meritorum? quid? quod nec sempiterna felicitatis capax esse, si B. AUGUSTINO & B. BERNARDO credimus, nisi arbitrii libertas potest? Neque gratia (inquit AUGUSTINVS libro Hipognostici 3.) sine libero arbitrio facit hominem habere beatam vitam, nec liberum arbitrium sine gratia. Et B. BERNARDVS: Tolle, inquit, liberum arbitrium, non erit quod saluetur: tolle gratiam, non erit unde saluetur. Quantum igitur Dei donum illud existimandum est, sine quo nec boni, nec beati, ac ne homines quidem unquam esse potuissimus?

Quod si de populari libertate, qua regius dominatus excluditur, quæ melius umbra quædam, & imago libertatis, quam libertas dici potest, quæque diutius nisi summo labore non conseruatur, & raro salutaris, sæpius noxia esse solet, tamen M. Tullius dixisse vere putatur, tantum in ea libertate inesse boni, ut non solum ab hominibus, verum etiam à bestiis expetatur, ac non immerito rebus omnibus anteponatur: quid nos tandem de naturali illa, & germana libertate dicere par est, quæ animis nostris à Deo conditore insita & impressa, nihil esse videtur aliud (ut S. ait BERNARDVS serm. 81. in Cantica) nisi diuinum quiddam præfulgens in animo, tanquam gemma in auro, quod & summum naturæ nostræ splendorem, atque ornamentum adfert, & nullis criminibus aboleri, nullis calamitatibus minui, nulla externa vi labefactari, destruiue potest?

Sed fortè nimis abdita atque abstrusa res est libertas arbitrii, nec nisi à paucis, iisque acutissimis & doctissimis perspicitur. Nolo verbis meis respondere, S. AUGUSTINUM, quem unum ex omni vetustate sobrium in hac causa fuisse Calvinus dicit, si placet audiamus. Is in eo libro quem de duabus animabus contra Manichæos scripsit, de libero arbitrio in hæc verba loquitur: Neque hic, inquit, libri obscuri mihi scrutandi erant, unde discerem, neminem vituperatione, supplicioque dignum, qui id non faciat quod facere non potest, nonne ista cantant & in montibus pastores, & in theatris poetæ, & indocti in circulis, & docti in bibliothecis, & magistri in scholis, & antistites in sacris locis, & in orbe terrarum genus humanum? Et in libro de vera religione. Atque adeo, inquit, hoc est manifestum, ut nulla doctorum paucitas; nulla indoctorum turba dissentiat. Quid potuit clarius de huius quæstionis claritate dici?

Quis igitur eorum siue stuporem, siue furorem non admiretur, qui magistri orbis terrarum haberi volunt, & vel id ignorant, quod & pastores in montibus & in theatris poetæ, & indocti in circulis decantant? vel falsum esse contendunt, quod & docti in bibliothecis, & magistri in scholis, & Pontifices in templis, & ipsum genus humanum in orbe terrarum clarissima voce, summaque animi consensione verissimum esse testatur? Quid? quod communem hunc sensum & consensum orbis terræ, ac præcipue veterum Patrum, maiorum nostrorum non ignorant huius temporis hæretici: & tamen sine ullo pudore, inusitato genere superbiæ, incredibilique audacia paucitatem suam, multitudini generis humani; imperitiæ suam, sapientiæ omnium Patrum; nouorum dogmatum vanitatem, auctoritati grauissimæ vetustatis totius, ac seculorum omnium anteponunt. Ac ne aliquid me fingere, vel augere plusquam oporteat arbitremini, eorum ipsorum, quorum de stultitia verba facimus, testimonia proferamus. Ordiamur si ita uidetur, ab historicis quorum præcipua laus est veritas.

MATTHIAS ILLYRICVS in illa sua centuriata historia, centur. 2. cap. 4. col. 59. cum Iustini, Irenæi, atque aliquot aliorum Patrum vetustissimorum sententias de libero arbitrio retulisset, hæc verba subiicit: Eodem modo Clemens Alexandrinus liberum arbitrium ubique asserit, ut appareat in eiusmodi tenebris (sic enim liberi arbitrii confessionem

sessionem uocat) non tantum fuisse omnes eius seculi Doctores, verum etiam in posterioribus eas subinde creuisse.

Non est autem hoc loco prætereundum, eos Doctores, de quibus in eo libro Illyricus agit, illos esse, qui uel Apostolos ipsos loquentes audierunt, uel certè Apostolis proximè succeſſerunt. Quod si doctores illi, omnes ad vnum (ut aduersarij confitentur) liberum arbitrium ubique asseruerunt, neque fieri potest, ut reliquus cætus fidelium aliud senserit in dogmatibus fidei, quam quod à Doctõribus suis didicerat, certè omnis illa prima Ecclesia, quæ Christi sanguinem adhuc propè calentem excepit, quæque ardore fidei ad confessionem promptissima, & fortissimorum martyrum coronis & triumphis celebrima fuit, illa, inquam, fidelium primitia, omnes omnino (Illyrici testimonio) eam de libero arbitrio fidem tuebantur, quam ipse Illyricus cū Lutheranus cæteris oppugnat.

Neque solum prima illa ætas, verum etiam posteriores omnes (eiusdem Illyrici testimonio) doctrinam eandem incredibili consensu tenuerunt. Id enim illa uerba significant: Ut appareat in eiusmodi tenebris non tantum fuisse omnes eius seculi Doctores, verum etiam in posterioribus eas subinde creuisse. Possem & alia, si per tempus liceret ex eadem historia testimonia decerpere: sed ad cæteros auctores festinat oratio.

PHILIPPVS MELANCHTHON in eo libro, quem de Locis communibus primùm edidit: In hoc, inquit, loco, cum prorsus Christiana doctrina à philosophia & humana ratione dissentiat, tamen sensim irrepsit philosophia in Christianismum, quia receptum est impium de libero arbitrio dogma, & obscurata Christi beneficentia per profanam illam, & animale[m] rationis nostræ sapientiam: usurpata est vox liberi arbitrij, à diuinis literis, à sensu & iudicio spiritus alienissima, qua videmus sanctos viros non raro offensos esse. Additum est à Platonis Philosophia vocabulum Rationis æquè perniciosum. Nam perinde atque his posterioribus Ecclesiæ temporibus Aristotelem pro Christo sumus amplexi, ita statim post Ecclesiæ auspicia per Platoniam philosophiam Christiana doctrina labefactata est: ita factum est, ut præter canonicas Scripturas, nullæ sint in Ecclesia sinceræ literæ. Redolet philosophiam quicquid omnino commentarijs proditum est. Hæc ille, qui quidem, nescio an apertius poterat indicare, se bellum cum omnibus Ecclesiæ Patribus & Doctõribus, gerendum suscepisse, & aliam omnino fidei doctrinam à se tradi, aliam esse eam, quam vniuersa Christi Ecclesia iam inde ab Apostolicis temporibus didicerit semper & docuerit. Nec enim alia de causa nullas esse dicit in Ecclesia sinceras literas & philosophiam redolere omnes veterum commentarios, nisi quia negare non poterat, omnibus omnium Patrum libris, commentarijs, historijs, concionibus, liberum arbitrium liberrimè atque apertissimè prædicari.

Iam verò Philippum sequutus IOANNES BRENTIVS in Apologia pro Confessione sua VVirtembergenſi: Pater, inquit, è cœlis clamauit, non de Hieronymo, non de Augustino, non de Bernardo, non de Concilio Arausicano, sed de filio suo Domino nostro Iesu Christo, hunc audite. Quasi verò de sanctis Ecclesiæ pastoribus & doctõribus, quales in primis Hieronymus, Augustinus, Bernardus, omnesque Arausicani Concilij Patres fuerunt, Christus ipse non dixerit, Qui vos audit, me audit.

Sed ad cætera progrediamur, & omiſſis alijs, quos nimis longum esset singulos recensere: IOANNIS CALVINI testimonio, ac sententia contenti simus. Is lib. 2. Institut. c. 2. §. 4. posteaquam philosophos omnes incredibili consensione liberum arbitrium asseruisse professus esset, ita subiunxit: Tamenſi Græci præ alijs, atque inter eos singulariter Chrysostomus in extollenda humanæ voluntatis facultate, modum exceſſerunt; veteres tamen omnes, excepto Augustino, sic in hac re aut variant, aut vacillant, aut perple-

xè loquuntur, ut certi ferè nihil ex eorum scriptis referre liceat, qui postea sequuti sunt, dum pro se quisque in humanæ naturæ defensione argutiæ laudem captat, sensim alij post alios in deterius continuò delapsi sunt. Hæc ille. Ex cuius verbis nemo vestrum (opinor) non faciliè colligit, propterea scriptores omnes (Augustino excepto) tam veteres, quàm recentes Caluino minus placere, quod sententia ipsius de seruo arbitrio nimis liberè aduersentur. Alioqui quid sibi vult querimonia illa, quæ paulò post in eodem libro sequitur? Nimis, inquit, philosophicè hac de re loquuti sunt, qui se Christi iactabant esse discipulos. Nam quasi adhuc integer staret homo, semper apud Latinos liberi arbitrij nomen extitit. Græcos verò non puduit multò arrogantius usurpare vocabulum. Siquidem *αὐτεξούριον* dixerūt, ac si potestas sui ipsius apud homines fuisset.

Ac ne solum de nomine liberi arbitrij, sed etiam de re ipsa loqui eum existimetis, audite quid cap. 3. §. 11. dicat: Ac voluntatem, inquit, Deus mouet, non qualiter multis seculis traditum est & creditum, ut nostræ postea sit electionis motioni aut obtemperare, aut refragari: sed illam efficaciter efficiendo. Illud ergo toties à Chrysostomo repetitum repudiari necesse est, quem trahit, volentem trahit. Itaque non modo Caluini testimonio liberi arbitrij nomen in Ecclesia semper fuit, sed etiam dogma, & doctrina Chrysostomi ætate extabat, ac deinceps multis seculis tradita, credita, propagata, confirmata est.

Sed à partibus suis Augustinum Caluinus habet, eiusque viri longè doctissimi patrocinio fretus, ceteros omnes meritò despicit. Omitto primum quod etiam si B. Augustinus Caluino faueret, tamen neminem tam iniquum iudicem esse oporteret, qui vnum hominem quamuis doctissimum, omnium seculorum Patribus & Doctoribus, totique Ecclesiæ, atque adeo orbis terræ consensui anteferreret. Taceo deinde quod B. Augustinus in libro de gratia & libero arbitrio, cap. 2. clarissimis verbis Caluinum hæreticum pronunciat, cum ait: Est igitur liberum arbitrium, quod quisquis esse negauerit, Catholicus non est. Id quod sexcentis alij in locis repetit, ut suo loco palam faciemus. Nihil etiam dico, quod in eodem lib. Calvinus parum ingenuè, ne dicam impudenter, ab illo ipso Augustino recedit, quem sibi solum ex omni vetustate patronum reliquerat. Sic enim ait cap. 3. §. 7. Sed erunt fortè qui concedent voluntatem à bono suo pte ingenio auersam, sola Domini virtute conuerti, sic tamen ut præparata suas deinde in agendo partes habeat. Quemadmodum docet Augustinus, omne bonum opus gratiam præcedere, & id comitante, non ducente, pedissequa, non præuia voluntate. Et paulò infra, hanc ipsam B. Augustini sententiam refellens: Sed quia, inquit, reformata opus est Domini, hoc perperam homini tribuitur, quod gratiæ præuenienti pedissequa voluntate obsequatur. Quid clarius? & ubi nunc est illud, excepto Augustino? ubi tua Caluine iactatio?

Sed his prætermis, illud vnum dicam, quod scire nullo modo possum, adeo parum vero, ac simplici testimonio B. Augustini confisum esse Caluinum, ut ausus non fuerit locum vnum, eumque diu quesitum, & ex omnibus selectum proferre, nisi multis fucatum coloribus, mendacissimè bene suffultum, ac diligentissimè fraudibus obuolutum. Sic enim loquitur ad finem eiusdem cap. 3. Audiamus, inquit, nunc Augustinum suis verbis loquentem, ne ætatis nostræ Pelagiani, hoc est, Sorbonici sophistæ, totam vetustatem nobis aduersam pro suo more crimentur. Libro de correptione & gratia ad Valentinum fusius exequitur, quod breuiter, eius tamen verbis referam, gratiam persistendi in bono, Adæ fuisse datam, si vellet: nobis dari ut velimus, ac voluntate concupiscentiam superemus. Habuisse ergo illum posse si vellet, sed non velle ut posset: nobis & vel-

le dari & posse. Primam fuisse libertatem, posse non peccare: nostram multò maiorem non posse peccare. Ac ne de futura post immortalitatem perfectione loqui putetur (sicuti perperam Lombardus eò trahit) scrupulum hunc paulò post eximit. Tantum quippe, inquit, Spiritu sancto accenditur voluntas sanctorum, ut ideo possint, quia sic volunt, ideo velint, quia Deus operatur ut sic velint. *Hac ille.*

Numerate mendacia. PRIMVM, illa verba: Primam libertatem fuisse, posse non peccare, nostram esse multò maiorem non posse peccare; nusquam in toto Augustino, ne dum in eò libro, inueniuntur. At, si non verba, certè sententia inuenitur. Cur ergo dixisti: Audiamus nunc Augustinum suis verbis loquentem? cur addidisti, quod ille fufius, ego breuiter, eius tamen verbis referam? cur B. Augustini verba pollicitus, tua postmodum nobis obtrudis?

Quid? si nec sententiam inueniri demonstrauero? nonne S. Augustinus in libro suo de hæresibus, Ioviniano hæresiarchæ tribuit hanc sententiam, homines iustos etiam in hac vita non posse peccare? nonne in libro de spiritu & litera extremo, atque alijs in locis passim docet, neminem esse tam iustum, qui non aliquando peccet? Quis igitur credat Augustino verba illa excidere potuisse, quæ Ioviniani sententiam continent, quæque omnibus ferè libris eiusdem Augustini maxime repugnant? Atque hoc est mendacium primum.

ALTERVM deinde in illis verbis continetur, ubi Lombardum reprehendit, quod S. Augustini verba de secunda libertate perperam traxerit ad eam perfectionem, quæ post hanc vitam erit. Ad quod mendacium refellendum ipsa per se B. Augustini verba sufficiunt. Hæc enim sunt vera Augustini verba: Prima libertas erat, posse non peccare: nouissima erit multò maior, non posse peccare. Prima immortalitas erat, posse non mori: nouissima erit multò maior, non posse mori. Prima erat perseuerantiæ potestas, bonum posse non deferere: nouissima erit felicitas perseuerantiæ bonum non posse deferere. Nunquid, quia erunt bona nouissima potiora, atque meliora, ideo fuerunt illa prima, vel parua, vel nulla? Vbi non ait Augustinus (ut vult Calvinus) nostra libertas est non posse peccare: sed nouissima libertas erit non posse peccare. Quò quæso pertinet illud, nouissima? quò illud, erit? nisi ad tempus futurum? Et si (ut Augustinus dixit) illorum erit non posse peccare, quorum erit non posse mori; quis nisi insanus dicat, nostrum esse non posse peccare, qui non modo possumus mori, sed etiam non possumus non mori? denique si bonum non posse deferere, perseuerantiæ mercedem, atque ipsam felicitatem futuram Augustinus dicit, qua fronte, quo ore, Calvinus illud ipsum ad huius vitæ breuissimæ, atque infelicissimæ statum trahere conatur.

Jam verò cum negat Calvinus vetustatem sibi aduersari, quod idem & in libro aduersus Pigbium, & in præfatione Institutionis, & alibi passim repetit, non solum prodigè mentitur, sed etiam egregie secum pugnat. Nam si veteris Ecclesiæ ea sententia fuit, quæ nunc Caluini est, ex necessitate omnia fieri, nullam esse libertatem, nullam contingentiam, quo pacto semper in Ecclesiâ liberi arbitrij nomen extitit? qui fieri potuit, ut veteres omnes (ne Augustino quidem excepto) nimis philosophicè loquuti sint, atque in defensione humane mentis virium, modum exceßerint?

Dicturi sunt fortasse, sententiam suam, sententiam Christi & Apostolorum esse, quorum litera omnium Patrum commentarijs quæ admodum auctoritate, sic etiam antiquitate præstant. At ego libenter ab eis vicissim quærerem, vtrum tandem Christum & Apostolos arbitrentur doctrinam suam prædicatione, & miraculis propagasse, an verò inutiliter, & sine ullo fructu rem egisse. Non erunt, opinor, tam ingrati, ut Christum & Apostolos, atque ipsum etiam Spiritum S. qui per ipsorum linguas loquebatur tanto tempore, tot concionibus,

bus, tot signis & prodigiis nihil egisse dicant.

Quod si doctrinam suam Christus & Apostoli, ut res est, plurimis hominibus persuaserunt, & longè, lateque ad fines usque orbis terra propagarunt; eaque doctrina ita philosophorum placitis aduersatur, ut liberum arbitrium (ut Caluinus dicit) tanquam impium quoddam figmentum penitus tollat, ac destruat: cur obsecro semper in Ecclesia, ut idem ait (Caluinus, liberi arbitrii nomen extitit? cur nomen serui arbitrii ante Lutheri tempora nunquam est auditum? cur illi omnes Patres & Doctores, qui Apostolis proximè successerunt, quemadmodum ex Centuriis Illyrici iam didicimus, liberum arbitrium, & non seruum potius docuerunt? cur statim post Ecclesiae auspicia (ut Philippus loquitur) libertas arbitrii iuxta sententiam Philosophorum predicari capta est? quo cemento quæso, quo glutino poterunt sententiae istae ita coniungi, ut aliquo modo inter se cohereant? Christus & Apostoli populis, gentibus, nationibus, orbi terrarum vniuerso, nullum esse in homine liberum arbitrium persuaferunt; tamen nemo unquam id credidit, semper in Ecclesia liberi arbitrii nomen extitit; veteres omnes in defensione liberi arbitrii modum exceßerunt; philosophiam redolet quidquid omnino commentarijs proditum est.

Quamobrem nemini dubium esse iam debet, quin huius temporis haeretici, dum contra liberum arbitrium tam audacter disputant, eam doctrinam in Ecclesiam inuehant, quam ipsi met intelligunt, & confitentur omnibus veteribus Patribus, toti antiquae Ecclesiae, orbi terrarum vniuerso omnium gentium sensui, & consensui repugnare.

Quod quidem eiusmodi est, ut ego dum in eorum libris verba ipsorum paulò attentius lego, ita vehementer admirer, ut vix oculis meis credam. Quis enim non obstupescat? quis credat existere potuisse homines tam proiecta audacia, tam incredibilis superbia, tam insolentis arrogantia, ut se Doctoribus omnium gentium, & omnium seculorum Graecis, Latinis, sacris, profanis, veteribus, recentioribus anteponan? & qui post mille, & quingentos annos dicant, nulla sunt in Ecclesia sincerae literae: omnes Patres errauerunt; nos soli sapimus; nos soli videmus; ceteri hallucinantur, & delirant vniuersi?

Quae cum ita sint, nulla sanè fides, eiusmodi monstris tam absurdè delirantibus debetur: praesertim si illud addamus, doctrinam de seruo arbitrio primum locum inter aduersariorum dogmata obtinere. Sic enim loquitur LUTHERVS in assertionone art. 36. qui est de arbitrii libertate: in cæteris, inquit, articulis de Papatu, Concilijs, Indulgentijs, alijsque non necessarijs nugis, ferenda est leuitas & stulticia Papæ & suorum: sed in hoc articulo, qui omnium optimus, & rerum nostrarum summa est, dolendum, ac flendum est, miseros sic insanire. Hoc nimirum addendum supererat ad cumulum furoris, ut non solum ipsi furerent, sed etiam eos omnes, qui non pariter furunt, insanire arbitrarentur.

Sed profectò si in eo articulo, qui ipsorum iudicio omnium optimus, & rerum Lutheranarum summa est, adeo manifestè, vehementerque delirant, ut nullam omnino fidem, nisi fortè ab ijs, qui pariter insaniant mereantur: multò certè minus in rebus cæteris ulla eis fides ab hominibus sanis & sobrijs haberi deberet.

Quia tamen iustissimo Dei iudicio, peccata hominum castigante, ac puniente, non defuerunt, nec desunt permulti, à quibus noua ista haereticorum dogmata, licet absurda & incredibilia sint, auidissimè tamen excipiantur & approbentur: nostra partes erunt, totum hunc locum diligentissimè pertractare, & tam in statuenda & confirmanda veritate, quàm in euertendis, ac refutandis erroribus contrariis operam, laborem, vigilantiam quantam maximam poterimus collocare: quod effecturum me omnino confido, si Dei primùm benignitate, ac fauore, deinde etiam vestra alacritate, & studiis adiunabor.

CONTROVERSIA TERTIA GENERALIS.

DE REPARATIONE GRATIAE.

Ordo disputationis.

DE GRATIAE reparatione, quae est potissima totius huius operis pars, tria disputanda se offerunt; PRIMVM enim de Gratia & libero arbitrio differendum erit. Hac enim sunt fundamenta totius aedificij reparandi; Tolle (inquit S. BERNARDVS in libro de Gratia & libero arbitrio) liberum arbitrium, non est quod saluetur, tolle gratiam, non est vnde saluetur. DEINDE de ipsa reparatione Gratiae, id est, de iustificatione impij disputandum erit.

POSTREMO addendum de consequentibus iustificationem, id est, de fructibus & bonis operibus iustificatorum.

Porro de Gratia & libero arbitrio sex erunt libri. PRIMVS, de Gratiae acceptionibus & partitionibus. SECVNDVS, de Gratiae communicatione & praedestinatione. TERTIVS, de naturali liberi arbitrii. QVARTVS, de viribus arbitrii, & gratiae necessitate in naturalibus. QVINTVS, de iisdem in moralibus. SEXTVS, de iisdem in supernaturalibus.

CONTROVERSIA PRIMA PRINCIPALIS.

DE GRATIA ET LIBERO ARBITRIO LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

De variis acceptionibus Gratiae.

DE GRATIA & libero arbitrio, Deo iuvante, scripturus, ab ipsa gratia merito incipiendū esse video.

Igitur gratia inde nomē accepit, quod gratis detur: Gratia, inquit S. AVGVSTINVS tractat. in Psalm. 43. B merito nominatur, quia gratis datur. Opponitur autē debito, dicente Apostolo,

ad Roman. 4. *Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum.* Et ad Rom. 11. *Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia.*

Porro TRES sunt in sacris literis huius vocabuli notiones, accipitur PRIMVM amplissima significatio pro quouis beneficio Dei, siue illud naturale sit, siue naturae ordinem gradumque transcendat; qua si-

gnificatione accipitur gratia in illis verbis Sapient. e. 16. *Propter hoc & tunc in omnia transfigurata omnium nutrice gratiae tuae deservebant.* Quo loco gratiam vocat Scriptura illam Dei benignitatem & prouidentiam, quae tanquam nutrix omnia quae ab ipso Deo creata sunt, conseruat & fouet, sic etiam S. AVGVSTINVS in Psalm. 144. in illud: *Et iustitia tua exultabunt.* Attendamus, inquit, gratiam Dei non solum quae fecit nos, verū etiam quae refecit. Et in epistola nonagesima quinta: *Quadam, inquit, non improbanda ratione dicitur gratia Dei, quae creati sumus, & de hoc tanto beneficio gratias agere debemus. Vnde merito & ista gratia dici debet, quia non precedentium aliquorum operum meritis, sed gratuita Dei bonitate donata est.*

Ceterum haec acceptio gratiae non multum ad rem nostram facit, neque solent Theologi, cum de gratia Dei disputationem aduersus haereticos Pelagianos instituant, gratiae nomine dona naturalia significare. Pelagiani enim gratiam, hoc primo modo acceptam, non negabant, quin etiam hinc haereses suas quasi quodā pallio tegere conabantur, cum dicerent, sine Dei gratia nihil nos agere posse; gratiae autem nomine liberū arbitrium, atque alia id genus naturalia dona intelli-

gi volebant, vt S. Augustinus testis est in libro de gratia Christi, cap. 3. & sequentibus.

Accipitur SECUNDO gratia Dei pro solis illis beneficijs diuinis, quæ naturæ superaddita, neque ad rei naturam constituendam, aut conseruandam sunt necessaria, neque ex ipsa fluunt, aut ipsi quoquo modo debentur. Intellegimus autem hoc loco gratiam Dei vocari supernaturalia beneficia generali quadam significatione, vt etiam illa comprehendantur, quæ non ex merito CHRISTI, sed ex sola Dei liberalitate, neque in indignos, & peccatores, sed in non dignos, & non in istos, conferuntur, quæque non tam indebita, quàm non debita nominanda sunt. Eiusmodi fuisse iusticiam originalem, & gratiam gratum facientem primo nostro parenti in creatione collatam, paulo post demonstrabimus. De qua gratia, vt etiam de gratia Angelorum, quæ ad hoc idem genus pertinet, disputat S. Augustinus, cum alibi, tum in libro de correptione & gratia, cap. 10. & 11.

Hæc & referri potest gratia quæ in Christi humanitate fuisse Scripturæ testantur, Psalmo quadragesimo quarto: *Diffusa est gratia in labiis tuis.* Lucæ 2. *Gratia Dei erat in illo.* Ioannis primo: *Plenum gratiæ & veritatis.* De qua etiam si loquitur S. AUGUSTINUS lib. 1. de prædestinatione Sanctorum, cap. 15. *Ea gratia fit ab initio fidei suæ homo quicumque Christianus, quæ gratia homo ille ab initio suo factus est Christus: de ipso Spiritu & hic renatus, de quo est ille natus: eodem Spiritu fit in nobis remissio peccatorum, de Spiritu factum est, vt nullum haberet ille peccatum.* Hæc Augustinus.

Accipitur TERTIO gratia Dei maxime propriè pro solis illis Dei beneficijs, quæ non modò supernaturalia & non debita sunt, sed etiam indignis hominibus ex Christi merito conferuntur, ad Romanos tertio: *Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in CHRISTO IESU.* Vbi non satis esse credidit Apostolus, si diceret: *Iustificati gratis*, sed addidit: *Per gratiam ipsius.* Et: *Per redemptionem, quæ est in CHRISTO*, nimirum vt significaret, iustificationem post lapsum Adæ, non solum gratis dari, sed etiam indignis, & peccatoribus dari, qui nisi per secundum Adamum redimerentur, iræ filij, & serui Sathane æterno tempore permanerent;

Idem quoque beatus Apostolus, cum dixisset ad Romanos sexto: *Stipendium peccati mors*, non adiunxit stipendium iustitiæ vita æterna, quod antithesis requirere videbatur, & quod sine dubio adiunxisset, si de homine ante lapsum loqueretur, vt sanctus AUGUSTINUS disputat in Enchiridio, capite ceterisimo sexto & centesimo septimo, sed adiunxit: *Gratia Dei vita æterna.* Tamen enim, vt loco citato scribit Augustinus, vita æterna certa sit merces operum, eam tamen gratiam appellare maluit sanctus Apostolus, vt intelligeremus, ipsa etiam nostra merita esse Dei munera, neque id solum, quod sine Dei gratia nulla esse possint liberi arbitrij bona merita, sed quia post illam Adæ ruinam noua quadam & singulari Dei gratia liberandum fuit liberum arbitrium, à captiuitate ac seruitute peccati.

CAPVT II.

De partitionibus gratiæ.

AM verò gratiæ SECUNDO & TERTIO modo acceptæ, de qua in sequentibus disputationibus multa, Deo iuuante, scripturi sumus, multæ partitiones sunt. PRIMA partitio est in gratiam æternam ac temporariam, Gratia ÆTERNA ille est amor, quo nos Deus ante mundi constitutionem ab ipsa æternitate dilexit, in cuius gratiæ laudem & gloriam nos à Deo prædestinatos esse atque electos in adoptionem filiorum te-

statutur Apostolus ad Ephesios primo: *Prædestinavit, inquit, nos in laudem gloriæ gratiæ suæ.* Gratia TEMPORARIA adieciuntur beneficia vocationis; & iustificationis, quæ ex æterna gratia, vt effectus ex causa, deriuantur. Nam quos prædestinavit hos & vocauit, quos vocauit, hos & iustificauit, ad Roman. 8.

ALTERA partitio est gratiæ temporariæ in gratiam gratis datam, & gratiam gratum facientem. Quæ partitio non sic accipienda est, quasi aliqua sit gratia nõ gratis data, sed vni speciei, quod proprio nomine careat, relinquitur nomini generis, GRATIA GRATIS DATA est donum super naturale, absque villo debito, ad aliorum spiritualem salutem præcipuè collatum, prima ad Corinthios duodecimo: *Diuisiones gratiarum sunt, &c.* GRATIA GRATUM FACIENS est donum super naturale absque villo debito, ad propriam vniuscuiusque spiritualem salutem potissimum datum, 2. ad Corint. 12. *Sufficit tibi gratia mea.*

Supernaturale donum vtrique gratia dicitur, quia non consequitur naturam, sed supra naturam conceditur diuinitus: id quæ absque villo debito, quia neque debetur nature, neque cadit sub meritum persone. Quæuis autem ex gratia gratis data interdum beneficia corporalia consequantur, vt bona valetudo ægrotantis: tamen quia finis vltimus omnis gratiæ gratis datæ, est sanitas animæ sempiterna, ideo ad spiritualem salutem eas referri diximus.

DENIQUE addidimus in definitione gratiæ gratis datæ, ad aliorum præcipuè salutem, hoc genus gratiæ pertinere, quia licet commune sit gratiæ gratis datæ cu gratia gratum faciente, vt tam propriæ, quam aliene salutis conducant; tamen illud interest, quod gratia gratum faciens datur potissimum ad propriam vniuscuiusque salutem, secundariò ad aliorum, nimirum, vt nos ipsi primùm iusti perfectique efficiamur, deinde ceteri videant opera nostra bona, & glorificent Patrem nostrum qui in cælis est.

Contra verò gratia gratis data, alienam salutem spectat præcipuè, eorum videlicet, qui predicatione & miraculis vel ad fidem, vel ad penitentiam pertrahuntur: propriam autem secundariò, quia dum per ea dona solet in proximorum salutem incumbimus, Deum nobis conciliamus, atque ab eo audire mere mur: Euge serue bone, & fidelis, &c. Sicut enim Philosophi duo genera virtutum esse uolunt, quasdam priuatas, & necessarias unicuique ubicunque uiuat, ut temperantiam & continentiam, quasdam communes, & necessarias in Republica, propter aliorum societatem, ut iusticiam, & liberalitatem; ita etiam Deus in Republica Christiana duo esse uoluit genera adiutoriorum, priuatum, quo quisque sit bonus; & commune, quo indigemus ad aliorum iuandam salutem.

TERTIA partitio est gratiæ gratum facientis, in gratiam permanentem, siue habitualem, & gratiam auxilij specialis. Gratia PERMANENS dicuntur habitus infusi, fidei, spei, caritatis, ac præcipuè caritatis, ut paulo post demonstraturi sumus. Gratia AUXILII SPECIALIS definiri posse uidet his uerbis: Est motio Dei qua homo ad operationes, quæ naturam suam aliquo modo superant, adiunatur. Motio dicitur, ut distinguatur ab infusis ac permanentibus qualitatibus; neque enim auxilium speciale est habitus infusus, aut permanens qualitas, sed actio qua Deus hominem mouet ad operandum, uel cum eo operatur; non est autem hoc auxilium necessarium ad operationes, quæ uires nature non superant, quales sunt intelligere & appetere res humanas, ad huiusmodi enim sufficit auxilium generale; sed necessarium est ad eas operationes, quæ quoquomodo naturæ uires excedunt.

Porro TRIBVS modis operatio aliqua uires nature superare potest, PRIMVM simpliciter & absolute, ut si ex genere suo operatio sit ordinis altioris, quam sub

res naturales, quales sunt actus uirtutum Theologica-
rum, fidei, spei, & caritatis, quæ non acquiruntur per
iteratos & frequentatos actus, sed diuinitus in animâ
infunduntur.

SECUNDO, non simpliciter, sed ratione status pec-
cati; quemadmodum enim homo ægrotus mouere
non potest ingentem aliquam molem, nisi iuuetur ab
alio, quam ipse idem, si sanus esset, solus mouere po-
tuisset; sic homo per peccatum debilitatus, multa non
potest sine auxilio speciali efficere, quæ in statu inno-
centiæ, sine tali auxilio, facile effecisset.

TERTIO, ratione modi, loci, temporis, personæ, aut
alterius cuiuslibet circumstantiæ; sæpè enim accidit,
vt id, quod neque ex genere suo, neque ratione status,
vires naturæ superat, easdem tamen superet ratione
circumstantiæ; ac, vt in exemplo posito perseveremus,
poterit homo sanus per se, molem quandam loco mo-
uere, non tamen poterit sine alterius auxilio, si alterâ
manum tantum adhibere cogatur, aut si loco parum
commodo, vel moles, vel ipse sit constitutus: ita pote-
rit homo iustus præceptum aliquod decalogi facile ad-
implere, si nulla extrinsecus diabolica tentatio acce-
dat; si verò tentatio eiusmodi accedat, sine speciali au-
xilio id facere non poterit.

Ex his autem facile erit colligere, quid intersit in-
ter auxilium Dei generale, & auxilium speciale: GE-
NERALE siquidem datur ad actus omnes tam bonos,
quam malos, nam & in malis actibus id quod mate-
riale & positium est bonum est, nec fieri nisi Deo coo-
perante potest; SPECIALE autem non datur nisi ad
actus bonos.

Rursus GENERALE auxilium datur à Deo, vt au-
store naturæ, ad ea opera, quæ per naturales poten-
tias exercentur, & ad finem, qui cum natura propor-
tionem habeat, referuntur; SPECIALE verò præstatur
à Deo, vt gloriæ donatore, ad ea opera, quæ naturæ vi-
res excedunt, & ad finem sempiternæ beatitudinis or-
dinantur.

Ad hæc GENERALE auxilium, quamuis non sit de-
bitum simpliciter, est tamen debitum aliquo modo ex
hypothesi, cum enim Deus res creatas extare, & ope-
rari voluerit, æquum est, vt eis non denegeret auxilium,
sine quo nec se ipsæ mouere, nec aliquid omnino pos-
sent efficere; SPECIALE autem nulla ratione est debi-
tum, sed ex noua quadam & infinita Dei liberalitate
donatur, præsertim si loquamur de prima gratia ho-
minem præueniente & excitante: quare nomen gra-
tiæ magis propriè conuenit auxilio speciali, quam ge-
nerali, sicut etiam magis propriè habitus fidei, spei &
caritatis, quam intelligendi, volendiq; facultates, dona
gratiæ nominantur.

QUARTA partitio est auxilij specialis, in auxilium
excitans, & auxilium adiuuans; ad gratiam AVXI-
LII EXCITANTIS diuinæ illustrationes, atque inspi-
rationes pertinent, quibus Deus cor nostrum pulsat,
vt à somno peccati, vel negligentiae in bonis operi-
bus excitemur: ad gratiā AVXILII ADIUVANTIS spe-
ctat diuina cooperatio, directio, ac protectio, quib. iuu-
mur tum vt eligamus, tum vt faciamus qd Deus præue-
niens inspirauit. Apocalypsis cap. 3. *Ecce sto ad ostium
& pulso, si quis audierit vocem meā, & aperuerit ianuā,
intrabo ad illum, &c.* Hinc est illud in precibus Eccle-
siæ: *Actiones nostras, quæsumus Domine, aspirando præ-
ueni, & adiuuando prosequere.* Et illud sancti AVE-
GSTINI libro secundo de peccatorum meritis & remis-
sione, cap. 18. *Quod ad Deum nos conuertimus, nisi ipso
excitante & adiuuante non possumus.* Et illud Beati BER-
NARDI in libro de gratia & libero arbitrio: *Conatus
nostri & cassi sunt, si non adiuuentur, & nulli, si non ex-
citantur.* Quibus congruit illud Concilij Tridentini,
sessio sexta, capite sexto: *Disponuntur ad iustificatio-
nem, dum excitati diuina gratia, & adiuti, fidem ex au-
ditu concipientes, &c.*

A QUINTA partitio est auxilij, siue gratiæ in auxiliū
siue gratiam sufficiens, & efficacem. Auxilium SUFFI-
CIENS dicitur, quo Deus ita hominem vocat, & ex-
citatur, & iuuare dirigendo, protegendo, cooperando pa-
ratus est, vt re vera possit ille sic excitatus, & vocatus,
velle credere, velle conuerti, velle bonum aliquod fa-
cere, tamen re ipsa non velit credere, aut conuerti, aut
bonum illud facere. Auxilium EFFICAX dicitur, quo
Deus ita hominem vocat, & excitatur, & iuuare dirigen-
do, protegendo, cooperando, paratus est, vt infallibi-
liter re ipsa velit ille, qui sic excitatur, & vocatur, &
re ipsa credat, conuertatur, bonum faciat.

SEXTA partitio est gratiæ efficacis in operantem, &
cooperantem, est gratia OPERANS, quæ facit vt veli-
mus, COOPERANS verò, quæ facit vt quod volueri-
mus, impleamus. Quæ partitio sumpta est ex verbis
illis sancti AVEGSTINI libro de gratia & libero ar-
bitrio, capite decimo septimo: *Ipse vt velimus operatur
incipiens, qui volentibus cooperatur perficiens.* Et infra:
*Sine illo vel operante vt velimus, vel cooperante, cum
volumus, ad bona pietatis opera nihil valemus.* De his
duabus partitionibus in fine huius libri plenius dis-
seremus.

Solet adferri alia quædam partitio gratiæ, in præue-
nientem & subsequenter, cum in Psalmo quinquage-
simo octauo legamus: *Misericordia eius præueniet me.*
Et in Psalmo vigesimo secundo: *Misericordia tua sub-
sequetur me.* Sed hæc partitio nihil noui continet, sed
superiores duntaxat includit; siquidem gratia excitans
dici potest præueniens, & adiuuans, subsequens, iuxta
illud: *Actiones nostras aspirando præueni, & adiuuando
prosequere.* Rursus gratia operans est etiam præueniens;
& cooperans, subsequens: *Volentem* (inquit sanctus
AUGUSTINUS in Enchiridio, capite trigesimo secundo)
*præuenit vt velit, volentem subsequitur, ne frustra ve-
lit.* Et sanctus GREGORIUS homilia nona in Ezechie-
lem: *Nos, inquit, præuenit, vt velimus, & volentes subse-
quitur, ne inaniter velimus.* DENIQUE omnis gratia
prior, præueniens dici potest, si comparatur ad po-
steriorem: *Præuenit* (inquit sanctus AUGUSTINUS li-
bro de natura & gratia capite trigesimo secundo) *vt
sanemur & subsequitur, vt sanati vegetemur; præuenit
vt vocemur, & subsequitur vt glorificemur; præuenit, vt
piè viuamus, & subsequitur, vt cum illo semper viuamus.*

CAPVT III.

*Gratiam gratum facientem esse qualitatem,
per modum habitus in homine
permanentem.*

EX partionibus præmissis quedam sunt, quæ non-
nullas pariunt questiones. Ac PRIMVM de parti-
tione gratiæ in gratiam habitualem, & gratiam auxiliij
specialis, due sunt questiones, VNÀ, si ne gratia aliqua
habitualis, ALTERA, vtum ea gratia sit qualitas à ca-
ritate distincta.

Quod ad PRIMVM attinet, non instituius hoc lo-
co disputationem de iustitia, inherente vel imputatiua,
E quam in tractatu de iustificatione impij, suo loco pro-
viribus Deo iuuante, tractabimus. Sed solum, an detur
gratia habitualis gratum faciens habentem; non enim
desunt, qui non admittant gratiam gratum facientem,
quæ sit habitus, aut certè qualitas per modum habitus
in anima parmanens. IOANNES CALVINUS in Antido-
to Concilij Tridentini, sessione sexta, capite septimo:
*Falsum, inquit, esse cõtendo, vllam iustitiæ partem in qua-
litate sitam esse vel habitu, qui nobis resideat, sed gratui-
ta acceptione nos esse iustos.* MARTINVS KEMNITIVS
in Examine Tridentini Concilij, prima parte, pagina
640. editionis anni MDLXVI. in parua forma (de qua
editione

editione semper intelligendæ sunt citationes paginarum in meis libris) reprehendit Concilium Tridentinum, quod in qualitatibus & virtutibus infusus iustificationis gratiam constituerit. TILMANNVS HESHVS in libro de sexcentis erroribus Pontificiorum, (qui liber, vt alibi etiam monui, multò verius inscriberecur de sexcentis mendacijs Lutheranorum, cum nihil ferè contineat aliud, nisi apertissima, crassissimaq; mendacia) loco sexto, numero secundo, reprehendit Catechismum Concilij Tridentini, quod gratiam gratum facientem esse definiat qualitatem diuinam in anima inhaerentem.

Ad hanc sententiam accessit Albertus Pighius, Catholicus alioqui Doctor, sed in nonnullis quæstionibus, vt ante nos Ruardus Tapperus, vir doctissimus, annotauit, ex lectione librorum Caluini miserè seductus. Sic. n. Pighius loquitur in quinto lib. delibero arbitrio: *Gratia acceptioem variam non ex Scholis; sed ex diuinis Scripturis petemus. Quando quidem in illis ferè imaginatur gratiam Dei qualitatem aliquam increatam animæ nostræ à Deo, vel eandem cum caritatis habitu, vel distinctam ab eodem. Quæ commentitia vniuersa existimo, nec ex scripturis vllam auctoritatem habere.* Hæc ille.

At sententia communis Theologorum tum in primo Sentent. distinctione decima septima, tum in secundum distinct. 26. & 27. constanter docet, habitum aliquem supernaturalem à Deo nobis infundi, quo anima exornetur, & perficiatur, atque adeo iusta Deo quæ grata & accepta reddatur. Quamuis enim Petrus Lombardus in primo libro Sentent. distinctione decima septima, caritatem non habitum aliquem, sed ipsum Spiritum sanctum esse dicere videatur, tamen in eodem libro, distinctione trigesima septima, docet cum sancto Augustino Spiritum sanctum non solum eos inhabitare, qui cum actu cognoscunt & diligunt, sed etiam paruulos baptizatos, qui cum actu neque cognoscunt, neque diligunt; ex quo sequitur, vt crediderit, Spiritum sanctum per habitum aliquem in paruulis habitare.

Idem etiam Petrus in secundo libro Sentent. distinctione vigesima septima docet, gratiam esse virtutem nobis à Deo infusam: virtutem autem esse bonam animi qualitatem; quare Ioannes Scotus in primo Sententiarum, distinctione decima septima, quæstione prima, articulo tertio, rectè exponi, ac defendi posse docet, sententiam illam magistri. Quam tamen sanctus Thomas in Secunda Secundæ, quæstione vigesima tertia, articulo secundo, & cæteri Theologi Magistri sententiam reprehendunt, quasi is negauerit habitum caritatis; nos vtrumque, Deo volente, probabimus, & gratiam in genere, & caritatem in specie esse habitum, siue qualitatem creatam.

Neque verò hæc sententia, quæ habitus infusus defendit, solum Theologorum Scholasticorum, sed etiā Ecclesiæ totius sententia est; nam extant duorum Conciliorum generalium de hac re decreta. Concilium enim VIENNENSE sub Clemente V. Pontifice Maximo in Galijs celebratum, vt habemus in Clementina prima de summa Trinitate, & fide Catholica, cum de de hac re varia Theologorum circumferrentur opinioniones, statuit eam esse recipiendam, quæ asserit infundi in Baptismo tum paruulis, tum adultis habitus gratiæ & virtutum.

Concilium etiam TRIDENTINVM sessione sexta, quamuis definire noluerit, sit ne gratia gratum faciēs, habitus propriè dictus, an qualitas alia tamen esse qualitatem permanentem per modum habitus, atque animæ inhaerentem satis apertè diffiniuisse videtur, cum ait capite septimo, iustificationem non esse solum remissionem peccatorum, sed etiam sanctificationem, & renouationem interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiæ & donorum. Et cum paulò in-

frà in eodem capite addit, in ipsa iustificatione cum remissione peccatorum simul infundi fidem, spem & caritatē eaque animæ inhaerere. Et cum canone tertio distinguit gratiam iustificationis ab actibus fidei, spei, dilectionis & pœnitentiæ. Et cum canone 11. definit iustificationis gratiam non esse tantum externum Dei fauorem, sed etiam caritatem in corde diffusam, eique inhaerentem.

DENIQUE hanc fuisse Tridentini Concilij mentem, præter alios auctores, testatur Catechismus eiusdem Concilij, in tractatu de Sacramento Baptismi, his verbis: *Est autem gratia, quemadmodum Tridentina Synodus ab omnibus credendum, pœna anathematis proposita, decreuit, non solum per quam peccatorum sit remissio, sed diuina qualitas in anima inhaerens, ac ueluti splendor quidam & lux, quæ animarum nostrarum maculas omnes delet, ipsasque animas pulchriores & splendidiore reddit.* Ac ne quis fortè conetur per diuinam qualitatem intelligere actionem, non habitum: paulo post idem auctor scribit, per eam qualitatem, quæ in cordibus nostris diffunditur, ad omnia Christianæ pietatis officia nos habiles reddi. Et paulo infra adiungit, ex ea pia honestasque actiones proficisci.

CAP V T IIII.

Probatur veritas capite superiore explicata.

HÆc igitur vera & communis apud Orthodoxos sententia probanda est testimonijs Scripturæ & Patrum. PRIMVM igitur eo potissimum testimonio probari mihi videtur, quo eam refellere conatur CALVINVS in Antitodo Concilij, loco citato. Scribit enim Calvinus, non posse iustitiam esse qualitatem nobis inhaerentem, sed imputationem solum iustitiæ CHRISTI, propter illud Apostoli ad Romanos 5. *Per obedientiam unius hominis, iusti constituentur multi.*

At nos per obedientiam vnus CHRISTI iustos multos constitui existinamus in eo sensu, vt merito obedientiæ CHRISTI reconcilietur nobis DEVS, & ab eo iustitia donemur, quæ sit qualitas animæ nostræ infusa, & inherens. Id quod ex antithesi verborum Apostoli manifestè probamus, dixerat enim beatus PAVLVS: *Quemadmodum per inobedientiam vnus hominis peccatores constituti sunt multi.* Et continuò adiecit: *Ita per obedientiam vnus hominis, iusti constituentur multi.* Constat autem nos non constitui peccatores per imputationem iniustitiæ, quæ fuit in Adamo, sed per iniustitiam nobis verè inherentem, per modum habitus, quam contraximus ob inobedientiam primi hominis, cuius filij sumus: igitur iusti etiam constitui mur, si quid Apostoli antithesis valet, non per imputationem iustitiæ, quæ est in CHRISTO, sed per iustitiam nobis verè inherentem per modum habitus, quæ nobis infunditur ob CHRISTI obedientiam, cuius per lauacrum regenerationis filij effici mur.

SECUNDO, probatur hæc veritas ex verbis illis DOMINI, Ioannis quarto: *Aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Fons enim iste Spiritus sanctus est per gratiam inhabitans, siue gratia à Spiritu sancto inhabitante diffusa, vt colligitur TVM ex capite septimo Ioannis, vbi cum Dominus dixisset: *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aqua viua:* subiunxit Euangelista: *Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant, credentes in eum;* TVM ex Patribus, qui hæc loca communiter exponunt de Spiritu sancto, siue de gratia eius uiuificante; hæc. n. duo in idem recidunt, cum Spiritus sanctus non inhabilet, nisi per effectum aliquem creatum, id est, per gratiam & caritatem; neque caritas & gratia sine Spiritu sancto inhabitante esse possit.

Itaque

Itaque fontem istum aquæ viuæ CYRILLVS libro A secundo in Ioannem, cap. octogesimo secundo, & THEOPHYLACTVS in caput 4. Ioannis, gratiam Spiritus sancti vocant. Hieronymus in caput 55. Isaia, & BASILIUS in Psalm. 45. Spiritum sanctum esse dicunt. AMBROSIVS lib. 1. de Spiritu sancto, cap. 19. & IOANNES CHRYSOSTOMVS hom. 31. in Ioannem, modo Spiritum sanctum, modo Spiritus sancti gratiam appellant, neque ab his dissentiunt AVGVSTINVS, & alij huius loci interpretes.

Sed quanquam, vt diximus, in idem recidat, siue Spiritum sanctum, siue gratiam eius, fontem illum effedicamus, tamen magis propriè videtur hic locus exponi de ipsa gratia creata, quàm de Spiritu sancto creatore, TYM quia Dominus ait: *Fiet in eo fons aque*; Siquidem fieri ad rem creatam pertinere; TYM etiam quia eiusdem sunt generis fons & aqua ex fonte manans, & sancta opera, quæ intelliguntur per aquam ex fonte fluentem, magis conueniunt cum habitu gratiæ, quàm cum Spiritu sancto, vt notum est.

Porro dubitari non potest, quin per fontem intelligatur aliquid permanens, & fixum, ac per hoc significetur gratia inharēs animæ per modum habitus permanentis, vnde fluant riuus bonorū operum, qui saliant in vitam æternam, aqua enim tam altè ascendit, quàm est altus locus, vnde descendit; & quoniam fons iste de cælo descendit, ideo aquæ eius ad cælum vsque perueniunt, hoc est, merentur opera iusta regnum cæleste, quoniam ex gratia cælesti ac diuina proueniunt.

TERTIO, probatur ex illis Scripturæ testimonijs, quæ significant gratiam diffundi, siue effundi in cordibus, ad Romanos capite quinto, *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis*. Et ad Titum tertio: *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti, quem effundit in nos abundè*. Certè enim tunc Spiritus sanctus abundè effunditur, cum abundanter gratia eius donatur: effusio autem & diffusio gratiæ, siue caritatis in corda hominum, non ad actionem hominis, sed ad donum DEI collatum homini, referri debet. Actiones enim effunduntur ex cordibus: *De corde enim* (ait Dominus Matthei decimo quinto) *exeunt cogitationes male, &c.* non effunduntur aut diffunduntur in corda, neque donum in corde effusum, externus Dei fauor propriè dici potest, sed aliquid ipsum cor attingens, purgans & renouans, vt Apostolus loquitur.

QUARTO, huc pertinent etiam illa loca, vbi gratia comparatur pignori, sigillo, vnctioni vel semini, rebus videlicet creatis, & permanentibus, 2. ad Corinthios primo: *Qui vixit nos Deus, & signauit nos, & dedit pignus Spiritus in cordibus nostris*. Et prima Ioannis secundo: *Vnctionem quam accepistis ab eo, maneat in vobis*. Et cap. 3. *Qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quia semen eius manet in eo*. Quid enim, quæso, est aliud semen Dei in nobis manens, nisi charitas habitualis, ex qua fructus operum bonorum nascuntur?

Addamus nunc testimonia veterum, qui tamen si nõ apertè nominent habitum, vel qualitatem; tamen ita rem describunt, vt paruo negotio possit intelligi, verum esse quod ait CONCILIVM VIENNENSE, hanc sententiam testimonijs veterum esse conformem.

Sanctus DIONYSIVS AREOPAGITA, capite secundo, parte prima, libri de Ecclesiastica Hierarchia; *Primus*, inquit, *ad diuina motus, Dei dilectio est*: Porro sacra dilectionis ad diuina mandata facienda principalis omnino pgressus est secretissima illa et ineffabilis operatio, qua diuinus in nobis status efficitur, Quid, quæso, diuinus status esse potest, nisi diuinum quoddam esse nobis collatum.

Sanctus IRENEVS libro 5. cap. 6. aduersus hæreses: *Cum autem*, inquit, *Spiritus commixtus animæ vnitur plasmati, propter effusionem Spiritus spiritualis, & perfectus homo factus est. Et hic est qui secundum imaginem & similitudinem factus est Dei*. Et infra sæpius repetit, hominem perfectum tribus constare, corpore, anima, & Spiritu Dei, idest, donis & gratia Spiritus sancti. Et certè vocabula commixtionis & infusionis, & hoc, quod est esse quasi partem hominis, rem permanentem demonstrant.

Sanctus CYPRIANVS in epistola secunda, libri secundi ad Donatum: *Postquam*, inquit, *vnde genitalis auxilio, superioris cui labe deteresa in expiatum pectus, ac purum desuper se tumen infundit, postquam valitus spiritu hausto in nouum me hominem natiuitas secunda reparauit: Scis ipse profecto quid detraxerit nobis, quidne contulerit mors ista criminum, vita virtutum*. Infusio luminis, & haustus spiritus, & inde renouatio hominis aliquid permanens in homine significat.

Sanctus BASILIIVS in libro de Spiritu sancto, capite vigesimo sexto, explicans quemadmodum Spiritus sanctus gratia hominem inhabitet, sic loquitur: *Sicut cernendi vis est in oculo sano, sic & operatio Spiritus in anima purgata; & quemadmodum ars est in eo qui nactus est illam, ita gratia Spiritus in eo qui recepit, semper quidem præsens, at non perpetuò operans*. Similitudo virtutis cernendi & artis, sine dubio, gratiam per modum habitus inesse animæ ostendunt.

S. AMBROSIVS lib. 6. Hexameron, cap. 8. *Utrum*, inquit, *iustificatio secundum corpus, an secundum animam tibi conferri videatur, quæso respondeas*. Sed dubitare non potes cum iustitia, vnde iustificatio deriuata est, metis tuæ vtique, non corporis sit. *Pictus es ergo, o homo, & pictus a Domino Deo tuo, bonum habes artificem, atque pictorem*. Noli bonam delere picturam, non fucò, sed veritatem fulgentem, ne cera expressa, sed gratia. Pictura res est permanens, ac per hoc gratiam permanentem demonstrat.

S. GREGORIIVS NAZIANZENSIS, oratione in sanctum lauacrum, ante medium, loquens de effectu gratiæ, quæ confertur in Baptismo: *Novos*, inquit, *ex veteribus, ac Dei similes efficit absque igne constans, & sine confractione irradians*.

Sanctus HIERONYMVS præfatione commentariorum in Threnos Hieremie, describens animam peccatricem: *Nudata*, inquit, *est domus DEI omnibus ornamentis suis, cunctisque, quæ diuinitus consequuta fuerat, spoliata muneribus, remansit deformis ac turpis*. Et in commentario epistolæ ad Philemonem extremo: *Cum*, inquit, *in Spiritu gratia fuerit, totum facit hominem spiritualem, vt & caro spiritui seruiat, & anima non vincatur à carne, & redacta simul in substantiam spiritualem, adhæreant Domino, quia qui adhæret Domino, vnus spiritus est*.

Sanctus IOANNES CHRYSOSTOMVS hom. 40. in epistolam priorem ad Corinthios: *Itaque*, inquit, *qui crimine, Regis beneficio, absolutus est, inquinatum animum seruat; quem abluit Baptisma, non item, sed Solis radijs puriorem merem habet*. Et homilia ad Neophitos, quam citat sanctus AVGVSTINVS libro primo contra Iulianum, scribit etiam, infantibus per Baptismum conferri sanctitatem & iustitiam, quæ sanè nisi habitualis esse non potest.

Sanctus AVGVSTINVS lib. 1. de peccatorum meritis & remissione, cap. 9. *Ille*, inquit, *in quo omnes viuificabuntur, præterquam quod se ad iustitiam exemplum imitantibus præbet, dat etiam sui Spiritus occultissimam gratiam, quam etiam latenter infundit & paruulis*. Hic sanè negari non potest, quin Sanctus AVGVSTINVS de gratia habituali loquatur, quæ & occultissima est, & cuius solius capaces sunt animi paruulorum.

Idem auctor in eodem libro, capite trigésimo quarto, dicit, paruulos per Baptismum conuerti ad Deum, cum

antea essent auersi, quod intelligi nequit, nisi de conuersione habituali, per infusum habitum caritatis.

S. CYRILLVS ALEXANDRINVS lib. 4. commentariorum in Isaia, oratione secunda, explicans illa verba capitis quadagesimi quarti: *Memento horum Iacob, & Israel: quia puer meus es tu, formauit te puerum, &c.* sic loquitur: *Formatur item in filium Dei, intelligibiliter informatus diuinarum legum scientia ad speciem effigiemque excellentem, quæ uirtutum ornatu in animis hominum inheret, ac insidet, hæc autem pulchritudo intelligi potest spiritualis, formatur etiam ueluti in Christo per sancti spiritus participationem, ad ipsius speciem. Scribit siquidem ad Galatas diuinus Paulus: Filioli, quos iterum parturio, donec formetur Christus in uobis. Formatum autem in nobis Christus sancto Spiritu nobis diuinam quandam formam per sanctificationem & iustitiā indente, sic enim in animis nostris elucet character substantie Dei, ac Patris reformante, ut dixi, sancto Spiritu nos per sanctificationem in ipsum. Hæc ille, qui vix poterat apertius de qualitate diuina in mentibus nostris inherente loqui, eam & formam appellet, & in animo inhærente scribat.*

EUSEBIUS EMISSENVS, siue potius CÆSARIUS ARELATENSIS in sermone illo pulcherrimo de corpore Domini, qui inscribitur sermo quintus de Paschate: *Te ipsum, inquit, qui iam es renatus, interroga, dudum alienus à uita, peregrinus à misericordia, à salutis uia, intrinsecus mortuus, exulabas. Subito initiatus Christi legibus, & salutaribus mysterijs innouatus, in corpus Ecclesie non uidendo, sed credendo transisti, & de filio perditionis adoptiuus Dei fieri, occulta puritate meruisti, in mensura uisibili permanens maior factus es teipso inuisibiliter, sine quantitatis augmento, in exteriori nihil additum est, & totum in interiore mutatum est. Atque hæc ex Patribus hoc loco sufficiant. Addeamus plura cum uentum fuerit ad controuersiam de iustificatione.*

Probatur VLTIMO hæc eadem ueritas rationibus. PRIMA ratio ex parte Dei, Deus diligit iustos, & odit peccatores, ut Scripturæ passim loquuntur: nulla autem mutatio in ipso Deo cogitari potest; igitur mutatio fit in homine, cum ex non dilecto incipit esse dilectus; quare concedendum est, in homine iusto esse pulchritudinem aliquam veram & spirituales, ob quam oculis Dei gratus efficitur, præsertim cum Deus non possit decipi, aut errare, ut diligat iniustum pro iusto, & deformem pro formoso. PRÆTEREA Dei dilectio efficax est, igitur cui Deus uult bonum, continuo ille uere efficitur bonus; nihil enim aliud est diligere, nisi uelle bonum, & quidem homines multa bona cupiunt amicis, quæ tamen ipsi conferre non possunt: At Dei uoluntas omnipotens & efficacissima est.

SECUNDA ratio ex parte hominis, homo ad supernaturalem gloriam conditus, opera supernaturalia operari debet, quibus ad finem illum tendere, ac tandem peruenire queat: sed opera supernaturalia prærequirunt esse supernaturale, siue formam supernaturalem: talia enim sunt opera, qualis est forma, siue essentia, unde opera ipsa procedunt, quod in rebus omnibus cernimus; igitur dat Deus hominibus, quos iustificat, formam supernaturalem, quam habitum gratiæ nominamus. Et fortasse huc respexit S. Petrus, cum ait in epistola posteriore, cap. 1. nos effici diuinæ confortes nature. Certè hæc est ratio S. Dionysij Areopagite, quem supra citauimus, is enim apertissime dicit in libro de Ecclesiastica Hierarchia, c. 2. part. 1. non posse hominem diuinæ operari, nisi diuinum quendam statum ante recipiat, quemadmodum nec humana opera facere ualeamus, nisi homines simus.

Præterea non est homo iustus & sanctus eo tempore solum, quo iusta & sancta opera facit, sed etiam dum cessat, dum quiescit, dum dormitat non igitur ab opere, sed ab habitu permanente iustus & sanctus dicitur.

A Ipse etiam Aristoteles in secundo libro de moribus, cap. 4. uidit & docuit, non posse uerè & propriè nominari iustum, qui aliquod opus iustum fecerit, sed qui iustitiæ habitum acquisierit.

TERTIA ratio ex parte instrumentorum iustificationis, quæ sunt cælestia Sacramenta; Baptismus non solum homines, qui usum habent rationis, sed et infantes, amētes, dormientes quandoque, iustificat, ac de infantibus, qui dem supra citauimus Chrysostomum & Augustinum, & possent plurimi alij huc adduci, si opus esset. At in infantibus, & cæteris, qui usu rationis carent, nulla inesse potest iustitia actualis; erit igitur habitualis.

Præterea Baptismus non quomodocumque iustificat, sed per modum regenerationis, sic enim legimus Ioannis 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, &c.* Et ad Titum 3. *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis.* At regenerari non est aliquid agere, sed nouam naturam & diuinā, ac supernaturalem formam accipere, unde filij Dei nominemur & simus; iustitia igitur quæ per Baptismum acquiritur, non est actualis, sed habitualis, quæ per modum formæ in anima inhæreat, eamque ad esse quoddam diuinum & supernaturale euehat.

Denique Sacramenta saltem ex communi Catholicorum sententiā gratiam conferunt & efficiunt, ut instrumenta Dei, non autem efficiunt actualem in nobis iustitiā, ut experientia in plurimis non obscure testatur: efficiunt igitur habituales. His igitur argumentis efficiunt gratiam iustificante esse qualitatē, quæ ad modum autem idem probetur de caritate, vide infra caput octauum, neque enim probare necesse est caritatem esse habitum creatum, nisi antea constet gratiam iustificantem idem esse cum caritate.

CAPVT V.

Soluuntur obiectiones.

ADVERSUS ea quæ capite superiore confirmata sunt, DVÆ obiectiones fieri solent. PRIMA obiectio sumitur ex uerbis S. Augustini, qui de gratia ita loquitur, ut videatur uelle nam non esse habitum quo nos utamur, sed potius ipsum Spiritum sanctum, qui nos regat & moueat, nam in lib. 3. Hipognostici comparat liberum arbitrium nostrum iumento, gratiā Dei lessori, à quo iumentum gubernatur & regitur, & in epist. 106. scribit in operibus gratiæ uoluntatem nostram comitem esse, non ducē, pedissequam, non preuiam.

RESPONDEO, S. Augustinum loqui de gratia simul creata & increata, id est, de Deo, qui per dona sua creata sedet in nobis, & varijs modis nos ducit, regit, moderatur & gubernat, non secus ac lessor iumentum. Quod apostolus ad Romanos octauo illis uerbis admonuit: *Qui Spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei.* Hinc autem non tolluntur habitus creati & infusi, sed potius asseruntur & confirmantur, nam Deus per habitus illos habitat in nobis, quod de fide testatur Apostolus, cum ait ad Ephesios 3. *CHRISTVM habitare per fidem in cordibus.* Et de caritate, ad Roman. 8. *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Et sanctus Ioannes in epist. 1. capite 4. *Qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo.* Ipse etiam S. AUGUSTINVS in epistola 106. citata dicit, Gratiam in nobis augeri & perfici, id quod nisi de gratia creata intelligi nequit: *Gratia, inquit, meretur augeri, ut aucta mereatur & perfici, comitante, non ducente, pedissequa, non præuia uoluntate.*

Et quauis habitibus, qui sunt in nobis, utamur, cum volumus, tamen indigemus præterea diuina cooperatione, directione, protectione, sæpe etiam noua

noua inspiratione nouoque impulsu, & ideo recte S. Augustinus dicit, in operibus gratiæ voluntatem nostram comitem potius quam ducem, & pedissequam magis esse, quam præuiam.

SECUNDA obiectio sumitur ex verbis eiusdem Augustini, qui dicere videtur, Pelagianorum sententiam fuisse, necessariam esse gratiam habitualement, per quam euehantur homines ad statum filiorum Dei: nam lib. 1. de peccatorum meritis et remissione, c. 18. sic loquitur: *Sed illi (Pelagiani videlicet) mouent, & aliquid consideratione ac discussione dignum uidentur adferre, qui dicunt, paruulos recenti uita editos uisceribus matrum, non propter remittendum peccatum percipere Baptismum, sed ut spiritualem procreationem non habentes, creentur in Christo, ipsius regni celorum participes, fiant eo modo filij & hæredes Dei, cohæredes autem Christi.* Quam sententiam Pelagianorum refert idem Augustinus lib. 2. contra duas epistolas Pelagianorum, c. 6. & lib. 4. c. 2. & in lib. de hæresibus, c. 38. refellit autem eam sententiam lib. 6. in Iulianum, c. 4. ubi dicit, nullam esse causam, cur infantes excludantur à regno Dei, si nullam habent peccatum, quauis non regenerentur in Christo.

RESPONDEO, nusquam ab Augustino reprehendi Pelagianos, quod regenerationem & adoptionem filiorum Dei paruulis necessariam esse dicerent ad regnum celorum obtinendum, sed quod negarent necessariam etiam esse ad peccatum originale purgandum. Pelagiani siquidem tum in paruulis, tum in adultis gratiæ necessitatem aliquam non negabant, sed non integrè & perfectè ut oportebat, agnoscebant in paruulis gratiam adoptionis; gratiam remissionis peccati originis non agnoscebant, fatebatur adultis necessariam esse gratiam remissionis peccatorum; gratiæ quæ naturam sanaret, & in bonis operibus faciendis, peccatisque uitandis iuuaret, minimè fatebantur.

Quod autem Augustinus non reprehendat Pelagianos, quod attinet ad necessitatem Baptismi in paruulis propter regnum celorum, perspicuum est ex illis verbis lib. 6. contra Iulian. c. 4. *Agimus gratias, quia non hoc putatis, non enim ad regnum Dei natos, nisi perfundatur, id est, baptizentur, admittit, atque ita perfundi multò melius indicatis, quam nasci.* Et ex illis in eodem capite: *Enumera quæ fides uera non dubitet Christiana, in quibus ea commemoras, quæ pœnæ omnia prædicamus & nos.* Et in lib. 2. contra duas epist. Pelagian. cap. 6. *Si paruulus, inquit, Pelagianos alloquens, negatis attrahere, quod in Baptismo remittatur originale peccatum, tamen in illo regenerationis lauacro adoptari ex filiis hominum in filios Dei non negatis.* Non igitur ad hanc adoptionem & exaltationem naturæ humanæ per Christum August. in Pelagianorum sententia reprehendit.

Quid igitur, inquires, sibi uult, cum lib. 6. in Iulian. c. 4. absurdum putat, si paruuli non baptizati excludantur à regno, si iuxta Pelagianorum sententiam nullum habeant originale peccatum? RESPONDEO, non iudicari absurdum ab Augustino, si paruuli non adoptati in filios Dei, quamuis omni peccato carentes, excludantur à regno; sed si non adoptentur, cum nulla sua culpa meruerint excludi ab adoptione, & per hoc à regno; præsertim cum alij permulti sine ullis suis meritis gratiam adoptionis & participationem regni celestis acquirant. Nunc enim cum quaeritur, cur ex paruulis alios Deus per Baptismum ad regnum celorum adducat, alios sine Baptismo mori, & à regno excludi permittat, respondere solemus, ut in illis misericordiam, in istis iustitiam suam demonstrat. At si nulla sint peccata, mirum profecto erit, si Deus infantes aliquos innocentes atque ad imaginem suam creatos, nolit in regno suo, atque ut eos ibi non habeat, sine Baptismo interire sinat, cum alios item infantes, & similiter innocentes per Baptismum adoptet in filios, & in regnum suum perducatur, non sine dolore aliorum, qui excluduntur.

Hanc esse beati Augustini sententiam, perspicuum

A est ex verbis eius, sic enim loquitur lib. 6. in Iulianum c. 4. respondens ad verba Iuliani, qui dixerat, Deum in sanctis nihil boni, vel mali merentibus regenerationis gratiam tribuisse: *Quid, inquit, eum offenderunt, quos pariter innocentes, mundos, à se ad imaginem suam creatos innumerabiles ab isto munere (regenerationis videlicet) alienat, nec eorum uoluntatem huius ineffabilis præuenit beneficii lagitate, separans tot imagines suas à regno suo: si hoc eis non erit malum, non ergo amabunt regnum Dei, tot innocentes imagines Dei: si autem amabunt, et tantum amabunt, quantum innocentes amare debent regnum eius à quo ad ipsius imaginem creantur, nihil ne mali de hac ipsa separatione patientur? Postremo ubilibet sint, quomodolibet sint, sub Deo iudice, qui nec fato premitur, nec personarum acceptione corrumpitur, in illius regni felicitate non erunt, ubi erunt qui pariter nihil boni, maliuè meruerunt, sed si nihil meruissent mali, nunquam priuarentur in communi causa communione tanti boni.*

Aliæ nonnullæ obiectiões soluendæ essent; sed hæc proprie pertinent ad quaestionem illam, utrum iustificemur per imputationem iustitiæ Christi, an per iustitiā nobis inherentem; & ad illam, utrum ad meritum uitæ æternæ requiratur, ut opus procedat ex habitu gratiæ gratum facientis, an satis sit, ut opus sit conforme legi Dei. Itaque in ijs locis, obiectiões cæteras, Deo iuvante, diluemus.

CAPUT VI.

Gratiam gratum facientem re non distinguere ab habitu caritatis.

ALTERA quaestio superest, utrum habitus gratiæ, de quo hactenus differuimus, sit idem cum habitu caritatis. Quæ controuersia, cum ad fidem Catholicam non pertineat, inter ipsos Catholicos Doctores, salua fide, disputari solet; sed mihi ea de causâ tractanda fuit, ut intelligatur in controuersiis consequentibus, quid per habitum gratiæ gratum facientis intelligi uelim.

IGITUR QUATUOR sunt apud Theologos de hac quaestione sententiæ. QUIDAM .n. uolunt, gratiam gratum facientem esse habitum, re & ratione à caritate distinctum, & gratiam quidem in ipsa animæ substantia, tanquam in subiecto sedem habere, caritatē in uoluntate. Existimant .n. ita se habere gratiā ad uirtutes infusas, quemadmodum se habet in anima ad suas potentias, & sicut anima dat esse naturale corpori, ex ipsa autem potestati fluunt, quæ sunt actionum instrumenta: Sic et gratiam dare anime esse quoddam supernaturale, ex ipsa uero quodammodo fluere habitus uirtutum infusarum, qui sunt principia proxima operationis supernaturalis: Ita docet S. Thomas in 1. 2. q. 110. art. 3. & q. 27. de uerit. art. 2. in 2. Sentent. dist. 26. q. 1. art. 3. & lib. 3. contra Gentes, c. 150. Eadem est sententia Capreoli in comment. lib. 2. Sentent. Caiet. in comment. ad 1. 2. Ferrar. in explicat. librorum contra Gentes, Dominici à Soto lib. 2. de natura & gratia, c. 17. & 18. & aliorum.

ALII distinctionem inter gratiam & caritatem, non realem, sed formalem constituunt, ut Alexander Alexis in Summa Theologica, parte 3. q. 69. mem. 2. art. 4. Albertus Magnus in 2. Sentent. dist. 26. art. 3. & fortasse S. Bonauentura in 2. Sentent. dist. 26. q. 5. & in 3. dist. 27. art. 1. q. 3. is enim non satis explicat, an uelit re ipsa, an solum formaliter distinguere gratiam à caritate; in eo tamen apertè dissidet à sancto Thoma, quod tum gratiam, tum caritatem in uoluntate constituit.

ALII gratiam & caritatem neque re ipsa, neque formaliter, sed tantum ratione distinguunt; Docent enim unum atque eundem habitum, qua parte subiectum respicit, atque hominem ipsum, in quo inest, exornat; Deoque gratum & amabilem reddit, gratiam nominari; qua parte respicit opus, & uoluntatem promptam Rob. Bellarmini Tom. 4. O 2 efficit

efficit ad Deum super omnia diligendum, dici propriè caritatem. Hæc sententia est Alexandri Alensis, qui fortè mutauit opinionem in Summa Theologica, q. 12. de penitentia, memb. 3. Richardi in 2. Sentent. dist. 26. q. 4. item Scoti, Mayronis, Gabrielis, Maioris, et aliorum in eandem distinctionem. Henrici à Gandauo quodlib. 4. quæst. 10. & ex recentioribus Andree Vegæ lib. 7. in Concil. Trident. cap. 25. & duobus sequentibus.

At ii denique nihil omnino interesse volunt inter gratiam & caritatem, soloque nomine distingui affirmant, ita Durand. in 2. dist. 26. q. 1. num. 8.

Quamuis autem duæ priores sententiæ, & quarta probabiles sint, & auctores insignes ac doctissimos habeant; tertia tamen probabilior mihi esse videtur, & cum Scripturis, & Patribus, & cum ipso Tridentino Concilio magis congruere.

Et quidem sententia quarta Durandi satis refelli videtur TVM auctoritate omnium aliorum Theologorum, qui distinctionem aliquam inter caritatem & gratiam agnouerunt; TVM etiam quia si gratia facit hominem Deo dilectum, & caritas facit eundem dilectorem Dei, vt communis conceptio, & nomina ipsa testantur; profectò aliquid interest inter caritatem & gratiam; neque verum est, quod scribit Durandus, fieri hominem Deo per gratiam gratum, per caritatem carum, & ideo non magis esse distincta caritatem & gratiam, quam esse carum & gratum. Nam si propriè loqui velimus, per caritatem, quam quisque in se habet, non est alteri carus, sed habet alterum carum; est enim caritas virtus, qua diligimus, non qua diligimur; quamuis possit ipsa esse ratio, cur ab altero diligamur; amor enim amorem maximè prouocat. Quare gratia, qua sumus Deo cari, siue grati, distinguitur saltem ratione à caritate, qua Deum habemus carum. Priores autem illæ sententiæ, quæ distinctionem realem aut formalem inter gratiam & caritatem ponebant, his argumentis refelluntur.

PRIMO, Concilium Tridentinum, tamen non voluit, quæstionem istam, vt quæ ad fidem non pertineat, definire; tamen satis apertè indicasse videtur, cui sententiæ magis faueret. Nam sess. 6. capite septimo vbi propriè de hac re agit, simpliciter affirmat vnica esse formalem causam iustificationis, eamque in fide, spe & charitate consistere: *Demum, inquit, vnica formalis causa est iustitia Dei, non qua iose iustus est, sed qua nos iustos facit, &c.* Et paulo post explicans quid sit illa iustitia: *Quamquam, inquit, nemo possit esse iustus, nisi cui merita passionis Domini nostri Iesu Christi communicantur, id tamè hac impij iustificatione fit, dum eiusdem sanctissimæ passionis merita per Spiritum sanctum charitas Dei diffunditur in cordibus eorum qui iustificatur, atque ipsis inhaeret. Vnde in ipsa iustificatione, cum remissiones peccatorum, hæc omnia simul infusa accipit homo, per Iesum Christum, cui inseritur, per fidem, spem & charitatem; nam fides nisi ad eam spes accedat & charitas, neque vnit perfectè cum Christo, neque corporis eius vinum membrum efficit.* Et paulò post, hanc fidem viuam, id est, cum spe & charitate coniunctam, esse dicit id, quod ex traditione Apostolica petunt catechumeni ab Ecclesia, cum petunt fidem vitam æternam præstantem. Ex mox adiungit hanc ipsam fidem viuam esse veram & Christianam iustitiam, quam ceu primam stolam per Adami peccatum amissam, & per Christi obedientiam recuperatam, candidam & immaculatam iubentur renati conseruare.

At certè si gratia iustificans à virtutum Theologicarum habitibus distingueretur, iure Concilium reprehendi posset, quod hoc loco nullam de istiusmodi gratia mentionem fecisset: An non esset imperfecta & manca tanti Concilij doctrina, si in explicatione iustificationis illud omisisset, quod est in iustificatione præcipuum? Adde quod c. 10. idem Conciliū docet, iusti-

tiæ incrementum ab Ecclesia postulari, cum ita orat: *Dæ nobis Domine fidei, spei & charitatis augmentum.*

ALTERVM argumentum sumitur à doctrina veterum patrum, qui perpetuò iustitiam, qua coram Deo iustificamur, eique grati, atque accepti sumus, in virtute, ac præsertim in caritate constituuntur. AVERSTINVS libro de natura & gratia, capite quadragesimo secundo. *Caritas, inquit, est verissima, plenissima, perfectissimaque iustitia.* Et in Psal. 118. concione 26. *Iustitia, inquit, virtus est magna animi, præcipueq; laudabilis.* Et mox exponens illud: *Feci iudicium & iustitiam.* Iustitia, inquit, nomine, hoc loco non ipsa virtus, sed opus eius significatum est, quis enim fecit in homine iustitiam, nisi qui iustificat impium, hoc est, per gratiam ex impij facit iustum? Vnde ait Apostolus, *iustificati gratis per gratiam ipsius.* Facit ergo iustitiam, id est, opus iustitiæ qui habet in se iustitiam, id est, opus gratiæ.

Quo loco sanctus Augustinus apertissimè docet, iustitiam, qua iustificamur à Deo, esse virtutem diuinis infusam, per quam operamur opera iusta; proinde non vult esse habitum aliquem in essentia animæ, qui nihil operetur, sed habitum virtutis in potentia operatrice. Vide præterea testimonia veterum, quæ citauimus in libro de statu innocentie, capite secundo, ad explicandum discrimen inter imaginem & similitudinem Dei; Docent enim ea testimonia conditum fuisse hominem ad imaginem & similitudinem Dei, & imaginem in natura, similitudinem in probitate & iustitia sitam esse: per iustitiam autem virtutes, ac potissimum charitatem intelligi oportere, non dubium est.

TERTIVM argumentum peti potest ex diuinis literis, in quibus videmus ea omnia tribui charitati, quæ ab auctoribus contrariæ sententiæ tribuuntur gratiæ, non solum absolutè, sed etiam vt eam distingui ipsi docent à charitate. Profectò autem si in charitate, secundum Scripturas, conueniunt ea omnia, quæ soli gratiæ iure tribui solent, alterum necesse est, vel in Scriptura falsam doctrinam, quod fieri non potest, contineri, vel, quod nos contendimus, gratiam à caritate aut nullo modo, aut sola ratione distingui.

Gratiæ proprium esse volunt, vt à caritate ipsorum opinione distinguitur, dare animæ quoddam esse supernaturale, ex quo dicatur homo filius Dei per participationem & diuinæ confors naturæ. Id verò totum Scriptura apertissimè tribuit caritati 1. Ioannis 3. *Vide te qualem caritatem dedit nobis Pater, ut filij Dei nominemur, & simus.* Et cap. 4. *Omnis qui diligit, ex Deo natus est.*

PRÆTEREA tunc accipit homo illud esse supernaturale cum regeneratur ac renascitur, nouaque efficitur creatura. Id autem fieri per caritatem ex Scripturis, ita probatur; Semen ex quo regeneramur, est verbum Dei, 1. Petri 1. *Renati non ex semine corruptibili, sed ex incorruptibili per uerbum Dei uiui.* Et Iacobi 1. *Genuit nos verbo veritatis, vt simus initium aliquod creature eius.* Verbum autem propriè fidem in nobis gignit eamque viuam, quæ per dilectionem operatur, ad Rom. 10. *Fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi.* Fides igitur viuam, id est, cum caritate, est id, per quod renascimur, & proinde ipsa dat illud esse diuinum & supernaturale, vnde dicimur filij Dei.

Et confirmatur hoc ipsum ex illis Apostoli verbis ad Galat. 3. *Omnes enim filij Dei estis per fidem.* Loquitur aut beatus Paulus de fide viuam, perspicuum est ex c. 5. vbi cum dixisset: *Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini, ex gratia exidistis.* Subiungit explicans: quid sit ista gratia, & quid faciat filios Dei. *Nā inquit, in Christo Iesu, neque circumcisio aliquid valet, neque preputium, sed fides quæ per dilectionem operatur.* Et cap. sexto hanc ipsam fidem viuam appellat nouam creaturam: cum ait: *In Christo Iesu, neque circumcisio aliquid*

aliquid alet, neq; praputium, sed noua creature. De qua A noua creatura dicit idem Apostolus ad Ephes. 2. *Ipsi enim sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis.*

Et confirmatur rursus ex parte eorum, qui nos regenerant, qui sunt Euangelij predicatorum, iad Corin. 4. *Per Euangelium ego vos genui*, ad Galat. 4. *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.* Christus autem in nobis per fidem formatur & habet, ad Ephes. 3. *Christum habitare per fidem in cordibus vestris.* Fidem autem istam debere esse viuam & caritate formatam dubium esse non potest. Quare S. Io. 1. epist. c. 4. dicit, *Deum per caritatem in nobis manere: Deus caritas est, & qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo.*

Sunt præterea multa alia, quæ tribui solent gratiæ, quæ omnia in Scripturis tribuuntur caritati. Neque aliquid afferri potest ita gratiæ proprium, ut non conueniat etiam caritati, quare nulla est causa, cur distincti habitus ponantur gratiæ & caritatis, percurramus breuiter singula.

PRIMO, gratiæ proprium esse dicunt, facere hominem Deo dilectum, at Prouerbiolum 8. legimus: *Ego diligentes me diligo.* Et Io. 14. *Si quis diligit me, diligetur a Patre meo.*

SECUNDO, gratia dicitur esse animæ vita, ut peccatum, mors, at primo Ioannis tertio legimus: *Qui non diligit, manet in morte, & nos scimus, qui translati sumus de morte ad vitam, quia diligimus fratres.*

TERTIO, gratia donum illud esse dicitur, per quod in nobis habitat Spiritus sanctus. At Roman. 5. legimus: *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.*

QUARTO, per gratiam à peccato iustificamur. At Lucæ 7. legimus: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Et iam antea ex Apostolo ad Galat. 6. ostendimus, nouam creaturam esse fidem per dilectionem operantem, & ex Tridentino Concilio demonstrauimus, formalem causam iustificationis esse caritatem mentibus nostris infusam. Neque vllus est Theologus aut Philosophus, qui iustitiæ nomine aliud, quam virtutem, intelligat.

QUINTO, gratia est fons & radix omnium virtutum, At Apostolus ad Roman. 13. *Plenitudo inquit, legis, est dilectio.* Et 1. ad Corinth. 13. *Caritas, inquit, patiens est, benigna est, &c. omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet, &c.* Et sanctus GREGORIUS homil. 27. in Euangelia dicit, caritatem esse radicem omnium operum bonorum. & S. Prosper. lib. 3. de vita contemplatiua, cap. 13. dicit, caritatem esse vitam virtutum, mortem vitiorum.

SEXTO, gratia separat filios regni à filiis damnationis, nullus enim cum gratia perit, nullus sine gratia saluatur. At Iacobi primo legimus, coronam viæ reprobis missam esse diligentibus Deum. Et S. AUGUSTINVS lib. 15. de Trinitate. c. 18. *Sola caritas, inquit, diuidit inter filios regni, & filios damnationis æternæ.*

SEPTIMO, gratia est donum Dei omnium maximum. At Apostolus 1. ad Corint. 13. anteponit caritatem omnibus alijs donis. Et ad Colossen. 3. *Super omnia, inquit, Caritatem habete, quod est vinculum perfectionis.* Et S. AUGUSTINVS lib. 15. de Trinitate. c. 18. *Nul- lum, inquit, est isto Dei dono excellētius, dantur & alia per Spiritum sanctum munera, sed sine caritate nihil profunt.* Et serm. 50. de verbis Domini: *Adde, inquit, caritatem, profunt omnia, detrahe caritatem, nihil profunt cetera: quale bonum est caritas fratres? quid præciosius, quid luminosius, quid firmitus, quid vilius, quid securius?*

OCTAuo, nihil maius gratia facere potest, quam coniungere hominem in Deo. At 1. ad Corint. 6. legimus: *Qui adhæret Deo, videlicet per caritatem, vnus spiritus fit cum eo.* Et 1. Ioan. 4. *Qui manet in caritate, in Deo*

manet, & Deus in eo. Id quod præclare explicat S. BERNARDVS ser. 83. super Cantica, vbi ostendit, nihil esse quod magis hominem Deo coniungat quam caritatem, quæ, ut ipse loquitur, *quasi maritatur anima Deo.* Nono, gratia facit amicos Deo. At Ioan. 15. legimus: *Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis.*

DECI MO, gratia formosus gratiosus facit. At caritas est vestis illa nuptialis, quæ qui carent, natiuntur in tenebras exteriores, vt exponit S. Greg. hom. 38. atque hæc ex diuinis literis hoc loco sufficiant.

Accedant **POSTREMO** argumenta ducta ex ratione. **PRIMA** ratio, si gratia illa distingueretur à caritate, ceterisque infusis virtutibus, quemadmodum distinguitur anima à potentijs, vel lumen rationis à virtutibus, vt S. Thom. docet, sequeretur amissa gratia per peccatum, simul amitti virtutes omnes infusas, sicut pereunte anima, pereunt necessariorum eius potentia, & sine lumine rationis nullæ omnino virtutes in anima cōseruantur; at fides infusa non perit gratia recedente, vt Catholici omnes fatentur; non igitur distinguitur, neque perdet fides à gratia gratum faciente, vt distinguiuntur, ac pendunt potentia ab anima, & virtutes à lumine rationis.

Neque verò satis faciet argumento, si quis dixerit, amissa gratia remanere quidem fidem, sed non perfectam & formatam, & hoc modo solum manere eam, ac dependere ab habitu gratiæ. Nā quamuis sine gratia fides imperfecta atque informis sit, est tamen habitus supernaturalis, & operatione habet supernaturalem; docuit autem S. Thomas, non posse esse in anima habitus supernaturales, & operationes supernaturales, nisi antea euecta esset eadē anima ad esse quoddam supernaturale per habitum gratiæ, cum operatio prærequirat esse.

SECUNDA ratio, si gratia esset habitus à caritate distinctus, id sine dubio esset propter tria quæ videntur esse propria ipsi gratiæ & caritati non conuenire, quorum **PRIMUM** est, dare animæ esse diuinum & supernaturale. **ALTERVM** esse proprium effectum amoris, erga hominem. **TERTIVM** esse id, quo proprie Deo gratius est, quicunque illi gratius est. At hæc ipia tria apertissime quadrant in caritatem, non igitur opus est, alium habitum querere.

Probatum assumptio argumenti, nam quod attinet ad esse diuinum, certum est, non posse hominem participare diuinum esse, nisi accidentaliter; nullum est autem accidens, quo magis participemus esse diuinum, quam caritas, ac ne ipsa quidem gratia si esset, vt ponitur à sancto THOMA, ita nos eueheret ad esse diuinum, vt re vera caritas uehit; gratia enim illa esset accidens ordinis supernaturalis, & daret animæ esse quoddam accidentarium supernaturale, at caritas præterquam quod est accidens ordinis supernaturalis, & dat animæ esse accidentarium supernaturale, coniungit animam cum Deo, quam intimè atque arctè in hac vita fieri potest; quod non faceret gratia, Deus enim intelligentia & voluntate attingitur, sed intelligentia in hac vita non nisi per fidem, & in ænigmatē DEVM attingit; voluntas autem etiam in hac vita immediatè & proprie DEO coniungitur per amorem.

Adde quod cum summa perfectio in DEO sit cognitio & amor, in futura vita participabimus per gloriam, diuinam perfectionem visionis Dei, de qua scribit Ioannes in prima epistola, capite 3. *Similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est;* nunc autem participamus per gratiam, perfectionem amoris Dei & proximi, de qua dicit Dominus Matthæi quinto: *Diligite inimicos vestros, vt sitis filij Patris vestri, &c.*

Quod attinet ad effectum proprium amoris Dei, ille perfectio caritas est, quid enim vult nobis Deus, cum nos amat, nisi id quod nobis est optimū: optimū Rob. Bellarmini Tom. 4. O 3 autem

autem nobis caritas est, ut supra ex Apostolo & Augustino docuimus.

Quod autem pertinet ad tertium, de eo quo proprie Deo grati sumus, id verò nihil est aliud, nisi caritas, siquidem in ea consistit summa similitudo ad Deum, quam in hac vita possumus habere. Deus enim diligit, sibi similes, & eo nos magis diligit quo sumus ei similiores. Atque hoc est verum amicitiae fundamentum inter nos & Deum: amicitia siquidem oritur ex similitudine, cum omne simile diligat suum simile. Similitudo autem, quae est fundamentum amicitiae, non tam est similitudo naturae, quam morum & virtutum; alioqui inter omnes homines esset amicitia, & inter Angelos & homines nulla esset. Porro caritas est regina virtutum, & omnibus alijs virtutibus longe praestat. Quare similitudo in caritate, est prima & summa causa amicitiae inter nos & Deum.

TERCIA ratio, gratia proprie opponitur culpe, sed culpa est actualis & habitualis deformitas in voluntate; igitur & gratia erit habitus & actus in voluntate.

QUARTA ratio, gratia respondet gloriae, sed gloria non erit habitus aliquis in essentia animae, ut aduersus Henricum Theologi communiter docent, sed coniunctio eum Deo per visionem & amorem, igitur & gratia non est habitus aliquis in essentia animae, sed fides, spes & caritas ipsius animae potentijs diuinitus infusae, atque in illis inherentes.

QUINTA ratio, per gratiam formaliter iustificamur; at iustitia communi consensu Theologorum & Philosophorum, virtus animi est, & in voluntate, non in essentia animae sedem habet.

CAPVT VII.

Soluntur obiectiones.

ADVERSVS ea quae capite superiore confirmata sunt, fieri solent non leuia argumenta, quae nunc breuiter & ordine diluamus.

PRIMA obiectio sumitur ex duobus Concilijs generalibus, siquidem in Concilio Viennensi, sub Clemente Quinto, ut habetur in Clementina prima, de summa Trinitate & fide Catholica definitum est, in Baptismo tam paruulis, quam adultis conferri informantem gratiam, & virtutes. Et in Concilio Tridentino, sessione sexta, capite septimo, legimus, iustificationem esse renouationem interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiae & donorum. Et canon undecimo dicitur anathema ijs, qui docent, hominem iustificari vel sola imputatione iustitiae Christi, vel sola peccatorum remissione, exclusa gratia & caritate. In quibus locis videmus semper distinguere gratiam à virtutibus & donis, atque adeo ab ipsa etiam caritate.

RESPONDEO, Concilia ista, ac praecipue Tridentinum, dedita opera ita loqui voluisse videntur, ut indefinitam relinqueret questionem Scholasticam, de distinctione gratiae à caritate, & solum definirent, quod ab haereticis negabatur, nos iustificari per aliquid re ipsa in anima inherens; ea siquidem causa fuit, cur Tridentinum Concilium, nunc gratiam & caritatem, nunc solam caritatem nominaret; sed quamuis haec ita sint, tamen videntur omnino Concilij Patres in ea sententiam inclinasse, quae pro eodem habet gratiam & caritatem; Nam, ut supra ostendimus, in explicatione causae formalis iustificationis, ubi maxime oportebat huius distinctionis mentionem facere, solam nominauerunt caritatem, cum suis comitibus fide & spe.

PORRO ubi Concilia ista distinctè nominant gratiam & virtutes, vel gratiam & dona; aut per gratiam, intelligunt caritatem, per virtutes & dona, reliquas vir-

tutes, ac si dixissent, gratiam & ceteras virtutes, sine gratiam & cetera dona; aut certe idem significant illae voces, quemadmodum cum dicimus, aliquid esse sanctum & bonum; innocentem & iustum, &c. id quod in Scripturis sacris, & in Patrum libris passim fieri videmus ad rem, de qua agitur, magis explicandam.

Et hoc modo intelligendus est canon undecimus Concilij Tridentini, ubi damnantur anathemate, qui excludunt à iustificatione gratiam & caritatem, nam idem omnino significari eo loco per gratiam & caritatem, colligimus tum ex verbis sequentibus, ubi numero singulari dicitur, quae in eorum cordibus diffundatur, atque illis inherere: tum ex capite septimo eiusdem sessionis, cui respondet canon ista undecimus (neque enim in canonibus nona dogmata traduntur, sed rediguntur ad formam anathematizationum ea, quae in capitibus definita fuerant): verba autem capitis septimi, ex quibus canon undecimus confectus est, haec sunt, *Id in hac impij iustificatione fit, id est caritas Dei per Spiritum sanctum in eorum cordibus diffunditur, atque illis inheret.*

SECUNDA obiectio ducitur ex Patribus. Proferunt autem vnum tantum, sed antiquissimum & celeberrimum, is est sanctus DIONYSIVS AREOPAGITA, qui in libro de Ecclesiastica Hierarchia, capite secundo, parte prima, scribit, non posse hominem operari diuinum, nisi prius adeptus fuerit statum, siue esse diuinum, quemadmodum etiam opera humana non ante operari incipimus, quam homines esse coeperimus.

RESPONDEO, rectè Dionysius docet, non posse hominem operari diuinum, nisi ante participauerit esse diuinum; sed quoniam esse diuinum non potest ab homine participari, nisi per aliquod accidens, ideo infunduntur homini diuinæ qualitates, habitus videlicet fidei & spei & caritatis, ac per eas efficitur homo diuinæ consors naturae, & diuina ac supernaturalia operatur.

DICTER aliquis, non solum opera diuina, sed etiam habitus diuini praerogant esse diuinum, est enim habitus iuxta Philosophum in libro septimo Physicorum, text. 17. dispositio perfecti ad optimum, perfectum autem vocat id, quod est dispositum secundum naturam, quare cum natura humana non sit ex se disposita ad opera supernaturalia, neque ad ea naturalem proportionem habeat, necessario exigitur aliquid quod eleuet, & supernaturaliter perficiat naturam humanam, ut in eam habitus supernaturales infundi queant. PRAETEREA sicut in rebus naturalibus distinguuntur tria, esse, posse, operari, quorum tertium à secundo, & secundum à primo dependet: sic etiam in rebus supernaturalibus distinguenda sunt tria, esse, quod habetur per gratiam, posse, quod habetur per infusas virtutes, & operari, quae sunt ipsae actiones fidei & spei & caritatis.

RESPONDEO, habitus acquisiti, de quibus loquitur Aristoteles, praerogant naturalem dispositionem subiecti ad opus, quia non dant operari, sed facili ac propere operari; proinde si natura suo habitu operari non posset, nihil ei proderet habitus. At habitus diuinitus infusus non exigit naturalem dispositionem in subiecto, sed solum capacitatem naturalem, ipsi autem eleuant naturam & proportionem illi conferunt ad actionem supernaturalem. Hanc autem capacitatem esse in anima rationis particeps, docet S. Augustinus lib. de praedestinatione Sanctorum, cap. 5. cum ait: *Posse habere fidem & caritatem, naturae est hominum, habere autem, gratiae fidelium.*

AD ILVD autem, quod addebatur, in omnibus rebus inueniri esse, posse & operari, RESPONDEMUS, id esse verum in substantijs, non in accidentibus, substantiae enim creatae non possunt per se sine instrumentis, id est, sine

sine accidentibus, operari, & ideo in eis distinguitur ipsū esse substantiale à potentijs, & potētia ab actionibus; at verò in accidentibus non distinguuntur ista tria, cū ipsum esse qualitatis operatricis sit potētia seu virtus; proinde cū esse diuinum, quod habet anima per gratiam, sit esse accidentarium, non est necessarium, ut distinguatur à virtute, sed vnus atque idem habitus, ut respicit subiectum, dici potest esse supernaturale, ut respicit opus, dici potest virtus supernaturalis.

TERTIA obiectio ex diuinis literis, Scripturæ testatur, hominem per gratiam renasci, ac per hoc adipisci esse diuinum, Ioannis tertio: *Nisi quis renatus fuerit, &c.* Et: *Quod natum est ex carne, caro est, quod natum est ex spiritu, spiritus est.* **PRÆTEREA** secundum Scripturas gratia Spiritus sancti est prior caritate, ac per hoc non possunt esse idem caritas & gratia, ad Romam nos quinto: *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Vbi vides, prius dari Spiritum, ac deinde diffundi in cordibus caritatem, ad Galatas quinto: *Fructus Spiritus est caritas, gaudium, &c.* 1. Ioannis 4. *Non quia nos dileximus Deum, sed ipse prior dilexit nos.* Quod si prius diligimur, quā diligamus, certè sequitur caritatem, qua Deum diligimus, posteriorem esse gratia, qua Deo grati & amabiles sumus.

RESPONDEO, iam ostendimus capite superiore, nos renasci per caritatem, & accipere esse diuinum, dum efficitur Deo similes in virtutibus, ac præsertim in caritate. Neque enim participare possumus esse diuinum secundum aliquid substantiale, nam cū substantia sit ipsa rei natura, si substantialiter participaremus esse diuinum, naturaliter essemus Dei, quod nullo modo fieri potest. Itaque S. **AVGUSTINVS** in libro contra Adimantum, capite quinto, scribit, homines iustos esse filios Dei: *Quia sunt Deo similes in dilectione & in sanctitate.* Et in Psalmo nonagesimonono, explicans ipsum titulum: *In quantum inquit, in te crescit caritas, efficit & reuocat te ad similitudinem Dei.* Et ipse etiam sanctus Thomas in Secunda Secundæ, quaestione vigesima tertia, articulo secundo ad 2. dicit, caritatem esse vitam animæ.

Quod autem attinet ad eas Scripturas, quæ faciunt caritatem posteriorem gratia, **DICIMVS**, eas Scripturas intelligendas esse de gratia, ut significat beneuolentiam Dei erga nos, non autem qualitatem aliquā, quæ sit in nobis: Deus enim **DVOBVVS** modis nos diligit, **VNO** modo, ut simus iusti & sancti, **ALIO** modo, quia sumus iusti & sancti. De priore modo loquitur Apostolus ad Romanos quinto: *Cum adhuc peccatores essemus, CHRISTVS pro nobis mortuus est.* Ad Ephesios primo: *Elegit nos ut essemus sancti.* Et cap. 5. **CHRISTVS dilexit Ecclesiam**, & seipsum tradidit pro ea, ut eam sanctificaret mundans eam lauacro in aqua, in verbo vite. De posteriore modo loquitur Sapientia, Prouerbia octauo, *Ego diligentes me diligo.* Et Dominus Ioannis decimo quarto: *Qui diligit me, diligetur à Patre meo,* Et cap. 16. *Pater amat uos, quia uos me amastis.*

Iam igitur caritas, quæ in nobis est, cum effectus & obiectum sit beneuolentiæ Dei, ut effectus, est illa posterior, ut obiectum, est prior. Quare cum dicitur caritas diffundi in cordibus per Spiritum sanctum, uel cum dicitur caritas fructus esse Spiritus sancti, non significatur, dari nobis aliquod donum Spiritus sancti, ex quo procedat, atque emanet caritas, sed dari nobis Spiritum sanctum, qui est donum increatum, & eius primum & primum effectum in nobis esse caritatem, cum autem dicitur Deas nos prius diligere, quā diligatur à nobis, nō significatur esse in nobis aliquid, unde mereamur diligere, antequam diligamur, sed à Deo nos diligi, ut ex iniustis iusti, & ex deformibus formosi efficiamur, ut postea iusti, & sanctique effecti per donum caritatis, amicitia inter nos constitutur & diligamus, ac diligamur.

QUARTA obiectio sumitur ex rationibus. **PRIMA** ratio, effectus formales gratiæ & caritatis, diuersti sunt, nec vnus alium includit, aut necessario comitatur; nam effectus gratiæ est facere dilectum, effectus caritatis est facere diligentem, & potest fieri, ut vnus diligatur, & non diligat, & contra; non igitur sunt vnū & idem habitus gratiæ & caritatis.

SECUNDA ratio, effectus gratiæ semper est in actu, dum ipsa gratia in homine perseverat, semper enim facit gratum; at effectus caritatis nō est semper in actu perseverante caritate, cū non semper actu diligamus: non igitur sunt idem caritas & gratia.

TERTIA ratio, in rebus naturalibus, præter virtutes acquisitas, est in animo lumen naturale; ex quo aliquo modo virtutes omnes manant; erit igitur etiam in supernaturalibus donis, præter habitus virtutum infusos, lumen gratiæ, ex quo habitus illi profluunt.

QUARTA ratio, gratia est donum quoddam vniuersale, quod totum hominem Deo gratum reddit, & omnia opera accepta illi facit, & omni peccato repugnat, at virtutes sunt dona particularia, quæ particulares potentias in operibus ipsarum perficiunt, & certis virtutibus opponuntur; igitur non sunt idem gratia & virtutes.

QUINTA ratio, per gratiā reformatur imago Dei, quæ per peccatum fuerat obscurata, at imago non est solum in potentijs, sed etiam in ipsa animæ substantia; gratia igitur non est sola caritas in voluntate inherens, sed etiam habitus aliquis in substantia animæ constitutus.

RESPONDEO, ad **PRIMAM** rationem facile est respondere, siquidem facere dilectum & diligentem, ab vna & eadem qualitate provenire possunt, si ea diuerso modo, ut supra diximus, consideretur; eadem enim caritas, ut forma inherens animæ, facit eam formosā, & per hoc gratam oculis Dei, ut principium operationis, facit eam aptam & promptam ad diligendum; nec tamen sunt isti duo effectus formales, sed vnus, illa enim propensio & promptitudo animæ ad Deum diligendum, est eius pulchritudo, quæ gratiam eam facit Deo; & quamvis fieri possit, ut aliquis diligatur, & nō diligat, quando fundamentum dilectionis vnus, non est dilectio alterius, sed aliquid aliud, ut forma corporis, aut aliquid eiusmodi; tamen si fundamentum dilectionis vnus, sit dilectio alterius, ut nos ponimus, fieri non potest, ut qui diligatur non diligat, cum ideo diligatur, quia diligit.

Ad **SECUNDAM** rationem **RESPONDEMVS**, effectū formale gratiæ semper esse in actu, & similiter effectū caritatis formalem. Ut enim gratia semper facit gratum, ita & caritas semper facit propensum & promptum ad diligendum; diligere autem actu quod non semper habemus, non est effectus formæ, sed efficientis, siue quod est idem, non est effectus caritatis, ut dat esse formale animæ, in qua inheret, sed ut est principium actionis.

Ad **TERTIAM** **DICIMVS**, in rebus supernaturalibus, lumen fidei esse loco luminis naturalis, ex fide enim aliquo modo spes & caritas manant, ut ex fide per caritatem formata virtutes omnes, morales, ad finem supernaturalem ordinantur.

Ad **QUARTAM** **RESPONDEO**, caritatem dici posse donum vniuersale, quia regina est virtutum, & radix omnis meriti, & ab ipsa actiones virtutum omnium imperantur, & nullum peccatum mortale secum patitur; quare Apostolus ait: *Qui diligit, legem impleuit,* ad Romanos 13. Et: *Caritas pateriens est, benigna est, &c.* prima ad Corinthios 13. Et sanctus **AVGUSTINVS** libro de natura & gratia, cap. 70. *Caritas, inquit, inchoata, inchoata iustitia est; caritas prouecta, prouecta iustitia est; caritas magna, magna iustitia est, caritas perfecta, perfecta iustitia est.*

Ad **QUINTAM** **DICO**, imaginem Dei esse tū in substantia

stantia, tum in potentijs, sed non esse laesam, nisi quatenus in potentijs est, peccatum siquidē lumen intelligentiae obscurauit, voluntatis libertatem debilitauit, appetitum inferiorem superiori rebellem fecit, similitudinem ad Deum, quā in iustitia sita erat, planē sustulit; in ipsa verō substantia animae nihil propriē operatum est: quare obiectio ista postrema, videtur potius nostram confirmare, quā infirmare sententiam.

CAPVT VIII.

Caritatem esse virtutem creatam, non ipsum Spiritum sanctum.

QUONIAM caritatem à gratia gratum facientē, non distingui demonstrauimus, vt solidius conhrmeretur, gratiam gratum facientem esse qualitatem, quod probatum à nobis est cap. 4. operæpretium esse duximus hoc loco refellere sententiam eorum, qui docent, caritatem, qua diligimus Deum, non esse habitum creatum, sed ipsam personam Spiritus sancti; quam sententiā suprā diximus, Petro Lombardo tribui solere.

Est autem obseruandum, non fuisse Lombardum tam rudem & hebetem, vt existimaret actionem diligendi, quam nos producimus, quāq; caritas actualis, à Theologis nominatur, esse Spiritum sanctum, sed qd docuit Lombardus, id fuit, causam siue principium proximum dilectionis Dei, esse in nobis Spiritum sanctum, non autem habitum aliquem creatum, quales sunt habitus fidei, spei, ceterarumq; virtutum; itaque hoc interesse voluit inter caritatem, & alias virtutes, quod in istis, præter actionem, habitus etiam creatus, reperiatur: in illa nullus sit habitus creatus, sed ipse Spiritus sanctus immediatē nos moueat ad actionem diligendi. Quam sententiam omnes Theologi resel- lunt in commentarijs suis ad distinctionem decimam septimam libri primi Sentent. atque imprimis sanctus Thomas acriter eam oppugnat in Secunda Secundæ, quæstione vigesima tertia, articulo secundo, & in quæstionibus disputatis, quæstione de caritate, articulo primo, vbi diluit obiectiones viginti quatuor, quæ pro sententia Petri Lombardi fieri potuissent.

Probatur igitur caritatem esse qualitatem creatam, PRIMVM ex testimonio illo beati Pauli ad Romanos quinto: *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* In cuius loci explicatione SCRENDVM est, ambiguum videri posse, loquatur ne Apostolus de caritate, qua nos diligit Deus, an de illas qua nos diligimus Deum, nam commentarius, qui inscribitur Ambrosio, explicat hunc locum de caritate Dei erga nos. Contra autem Augustinus lib. de Spiritu & litera, cap. 32. & Bernardus in epist. 107. Anselmus & alij nonnulli, in hunc locum, docent, Apostolum loqui de caritate, qua nos diligimus Deum. Plenus commentarius, de vtraque, explicat verba beati Pauli, ita enim exponunt in commentario huius loci Origenes, Chrysostomus, Theodorētus, Sedulius, Occumenius, Thomas & alij.

Sed tamen propriē loqui Paulum de caritate, quæ est in nobis per modum habitus, probatur hoc modo; nō loquitur Apostolus de dilectione actuali, sed de re aliqua permanente. Actualis. n. dilectio non diffunditur à Deo in cor nostrum, sed effunditur à corde nostro in Deum, iuxta illud: *Finis præcepti caritas de corde puro, & ad Deum tendit*: Apostolus autem ad Romanos quinto loquitur de caritate, quæ in cor nostrum à Deo immititur, & in eo permanet. Rem autem istam permanentem non esse Spiritum sanctum, sed donum eius, probatur

A ex voce illa, *diffusa est*, non enim conuenit propriē Spiritui sancto diffundi, nisi ratione donorum suorum, quare Actorum secundo, beatus Petrus dicit: *Dextera igitur Dei exaltatus, effudit hoc donum, quod vos videtis & auditis; vbi donum creatum dicitur effusum.*

Idem et probatur ex illis verbis: *Per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Hic. n. distinguitur Spiritus sanctus à caritate in nobis effusa, vt causā ab effectu, quemadmodum si quis diceret: Effusa est lux in hac domo per lampadem, quæ accensa est nobis. Vel: Effusus est odor per balsamum, quo vncti sumus; neq; n. vllus diceret lucem & lampadem idem esse, neq; odorem & balsamum, sed vnum alterius causam esse.

SECUNDO, probatur ex testimonijs Patrum. S. AUGUSTINVS, de cuius sententia tota ferē quæstio est, libro de Spiritu & litera, cap. 32. *Caritas, inquit Dei dicta est diffundi in cordib. nostris, non qua nos in se diligit, seu qua nos facit dilectores suos: sicut iustitia Dei, qua iusti eius munere efficiuntur, & Domini salus, qua nos saluos fecit, & fides CHRISTI, qua nos fideles facit.* Hoc loco DVOBVS modis docet S. Augustinus caritatem diffusam in cordibus, non esse Spiritum sanctum, sed virtutem creatam. PRIMO, quia similem esse dicit iustitiæ, salutis & fidei. SECUNDO, quia dicit, non esse istam caritatem, qua nos Deus diligit, sed qua nos facit dilectores suos. Spiritus autem sanctus ex sententia Petri Lombardi, est caritas, qua Deus nos diligit, & qua nos diligimus Deum.

Idem Augustinus in libro de moribus Ecclesiæ Catholica, cap. 20. scribit, caritatem esse virtutem animi nostri; quod certē non conuenit Spiritui sancto. Idē in lib. de natura & gratia, c. 70. dicit, caritatem esse iustitiam, qua iusti sumus, & in Psal. 118. concione 26. dicit, iustitiam, qua iusti sumus, esse virtutem animi, quam Deus in nobis efficit, & in epistola 85. ad Consentium, & lib. 15. de Trinitate, cap. 8. dicit, iustitiam, qua iusti sumus, esse formam, qua formosi ex deformibus efficiuntur: at certē non rectē de persona Spiritus sancti diceretur, quod sit virtus animi à Deo effecta, vel forma, qua formosi ex deformibus efficiuntur.

DENIQUE libro decimo quinto de Trinitate, capite decimo octauo, aperte distinguit caritatem, quæ est in nobis, à persona Spiritus sancti: *Dilectio, inquit, qua ex Deo est, & Deus est, propriē Spiritus sanctus est, per quem diffunditur in cordibus nostris Dei caritas, per quam nos tota inhabitat Trinitas.* Vbi non dixit dilectionem, quæ propriē Spiritus sanctus est, in nobis diffunditur, sed per illam diffundi in nobis caritatem Dei, quæ videlicet Deum diligimus.

SANCTUS IOANNES CHRYSOSTOMVS homil. 32. in priorē ad Corinthios, de caritate copiose disputat, ac semper eā virtutem appellat, & vt de vera virtute doquitur sanctus CRYZLVS libro nono in Ioannem, capite 14. distinguit caritatem, quæ est in nobis, ab ea, quæ est in Deo, & eam quidem, quæ est in Deo, Deū esse docet, nostram autem non Deum, sed virtutem quandam, quæ sit quasi forma & imago illius, quæ est in Deo: DENIQUE sanctus BERNARDVS in epistola vnde decima ad Carthusienses, & in libro de diligendo Deo, ultra medium: *Religio, inquit, dicitur caritas & Deus, & Dei donum: caritas enim dat caritatem, substantia, accidentalem: vbi dantem significat, nomen est substantia; ubi donum, qualitas*

E Probatur VLTIMO rationibus. PRIMAM rationem exhibet Thomas in 2. 2. q. 27. art. 2. si nullus est habitus caritatis, vel Spiritus sanctus efficit in animis nostris dilectionem, concurrentem & cooperante libera voluntate, vel ea non concurrente, neque cooperante, si primum datur, sequitur actionem diligendam vbi non esse perfectam, faciem, promptam, suauem, & deinde secundum, sequitur eandem actionem non esse voluntariam & liberam, ac per hoc nec meritoriam: vtrumque autem est & contra rationem dicitur.

& contra id, quod unusquisque in se experietur. Nihil enim magis voluntarium esse potest, nihil promptius, facilius, suavius caritate, neque solum secundum Scripturas actio diligendi meritoria est, sed principium & radix omnis meriti. Nam *coronam vite repromisit Deus diligentibus se*, Iacobi 1.

Sequitur autem ex opinione illa Magistri, actionem diligendi non esse voluntariam & liberam, aut certe non promptam & suavitē, perspicuum est. Nam si Spiritus sanctus dilectionem in nobis efficiat, non cooperante libera voluntate, sine dubio dilectio illa voluntaria esse non poterit; si verò cooperante libera voluntate, sed absque habitu prius infuso, dilectio perfecta & prompta non erit, neque enim potentia perfectam actionē facere potest, nisi ipsa perfecta per habitum, neque potest prout & suauiter operari, nisi ex forma, quam in se habeat, inclinatur ad operationem. Quare si voluntas humana nullam habeat formam, nullumque habitum, per quem inclinatur ad amorem Dei super naturalem, sed solum extrinsecum auxilium Spiritus sancti, sine dubio perfectē & prout Deū non diligit.

SECUNDA ratio, per caritatem efficiuntur filij Dei, ut supra probauimus ex epistola prima sancti Ioannis cap. 3. & alijs multis locis, proinde per caritatem adipiscimur esse diuinum, iuxta illud Psal. 81. *Ego dixi, Tu es filius, & filij excelsi omnes*. Non enim est filius Dei, nisi Deus, sicut nec filius hominis, nisi homo, ergo Spiritus sanctus, si caritas est, homines, quos inhabitat, facit esse Deos, ac per hoc eis communicat personam, vel naturam suam: non autem communicat personā, id enim singulare privilegium est humanitatis Christi, ut in persona diuina sustineretur, communicat igitur naturam, iuxta illud beati Petri in epistola 2. cap. 1. *Ut diuina efficiamur consortes nature*. Porro Dei natura communicari non potest, nisi per accidentariam aliquam sui participationem, id est, per formam aliquam creatam; caritas igitur est forma creata, per quam nos Spiritus sanctus inhabitat.

TERTIA ratio, Spiritus sanctus non solum adultos, sed etiam infantes baptizatos inhabitat, ut S. AUGUSTINUS docet in epistola 57. ad Dardanum, efficit igitur in illis caritatem, at non actualem, igitur habitualem.

CAPUT IX.

Soluuntur obiectiones.

ARGUMENTA LOMBARDI partim ex Scripturis, partim ex Augustino petuntur.

PRIMA obiectio est, Deus in Scripturis absolute caritas nominatur, prima Ioannis quarto; *Deus caritas est, & qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo*. Est igitur, verē & proprie caritas, nam ut S. AUGUSTINUS monet lib. 15. de Trinitate, cap. 17. non dictum est, Deus caritas mea, sicut Psal. 58. *Tu es, Domine, spes mea*. Et Psal. 70. *Tu es patientia mea*, sed simpliciter, *Deus caritas est*.

RESPONDEO, non negamus, DEVM absolute, verē & proprie dici posse caritatē, sed qua nos ipse diligit, non qua nos eum diligimus, quemadmodum etiam Deus sapientia & iustitia rectē dicitur, qua ipse sapiens & iustus est, non qua nos sapientes & iusti sumus.

At contra, est obiectio SECUNDA, non solum Ioannes DEVM caritatē esse dixit, sed addidit: *Et qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo*, ubi loquitur tā de caritate, qua diligimus, quā de illa, qua diligimur, id est, non est manere in caritate, diligere DEVM, & diligere DEOS & hanc ipsam caritatem dicit Ioannes esse DEVM, cum ait: *Qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo*.

RESPONDEO, sanctus Ioannes rectissime dicit, eum qui diligit & diligitur, in Deo manere & DEVM in eo, non quod caritas qua diligimus, sit DEVS, sicut illa, qua diligimur, sed quia inseparabiles sunt, & ubi est una, ibi est et altera, una enim alteram trahit: nam quē admodum S. AUGUSTINUS dicit lib. 20. Confessionū, cap. 15. iustitiam DEI esse lumen illuminans, iustitiam nostram lumen illuminatum, sic etiam dicere possumus, caritatem DEI esse ignem accendentem, nostram verò ignem accensum, & sicut per inseparabilitatem luminis producti à Sole, & Solis producentis, dicere solemus, eum qui est in lamine à Sole producto, esse in Sole, & Solem in eo, ita quoque propter inseparabilitatem caritatis create, & caritatis increate, quæ est DEVS, rectē dicimus, eum qui manet in caritate, in Deo manere, & DEVM in eo, cum caritas sine Deo esse non possit.

Esse autem veram hanc explicationem, colligi potest ex DVOBVS. PRIMO, quia in eodem loco idem Ioannes ait: *Qui cōfessus fuerit quoniam Iesus est filius DEI, in Deo manet, & Deus in eo*; Nec tamen dicere auderemus confessionem fidei esse DEVM, sed solum, sine Deo esse non posse, iuxta illud primæ ad Corinthios duodecimo: *Nemo potest dicere Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto*. SECUNDO, quia sicut Ioannes scripsit: *Deus caritas est*, sic etiam scripsit: *Caritas ex Deo est*. Caritas enim quæ est in Deo, DEVS est, caritas quæ est in nobis, non DEVS, sed Dei donum est.

TERTIA obiectio, S. AUGUSTINUS libro de morib. Ecclesiæ, capite vndecimo, affirmat, nihil esse melius caritate, id autem, quo nihil est melius, solus DEVS est, caritas igitur DEVS est.

RESPONDEO, cum S. AUGUSTINUS docet, nihil esse melius caritatē, non loquitur absolute sed per comparationem ad alia dona, quæ in hac vita percipimus à Deo, ut ipse idem clarius explicat lib. 15. de Trinitate cap. 18. Et tamen verē & absolute etiam dici potest, nihil esse melius caritate, cum caritas quardam, videlicet increata, DEVS sit.

QUARTA obiectio, S. AUGUSTINUS lib. 8. de Trinitate, cap. 7. ita ratiocinatur: *Qui proximum diligit, consequens est, ut ipsam principē dilectionem diligit, Deus aut dilectio est, consequens est ergo ut principē DEVM diligit*. Et cap. 8. *Nemo dicat, non noui quid diligam. Diligat fratrem, & diligit eandem dilectionem, magis, non nouit dilectionē qua diligit, quā fratrem quem diligit, ecce iam potest notioem habere Deum, quā fratrem*. Et infra: *Ista cōtextio satis aperte, declarat eandē ipsā fraternam dilectionem non solum ex Deo, sed & DEVM esse*. In his locis videtur S. AUGUSTINUS ita perspicue docere caritatē, qua nos diligimus DEVM & proximum, verē esse DEVM, ut nihil contra dici queat, atque hoc est potissimum argumentum Lombardi.

RESPONDEO, certum est hec loca S. AUGUSTINI, quamuis alloqui satis, obsecratione, esse accipienda de caritate nostra habituali, sed de actuali, & ideo nihil omnino contra sententiam nostram, vel pro Lombardo facere; nemo enim unquā sibi in animum induxit, caritatem actualem, quæ est liberi nostri arbitrij effectus, esse DEVM.

Loqui autem AUGUSTINUM de caritate actuali, probamus, quia dicit, eum qui proximum diligit, magis in nosse & diligere ipsam dilectionem, quā proximum, quod quidem verum est de caritate actuali, non de habituali, nam qui diligit, amat ipsum diligere, & cognoscit per experientiam certam se diligere, sicut cognoscit, se cogitare, videre, audire & similia. Et sine dubio magis nouit se diligere, quā fratrem ipsum, quem diligit. Itaque de actuali dilectione verissima sunt quæ S. AUGUSTINUS scribit, de habituali autem nequaquam essent uera, siquidem habitus caritatis adeo non est nobis notus, ut multi putent, quamuis falsò nullum esse eiusmodi habitum.

Porro

Porro dilectionem actualement S. Augustinus DEVM esse dixit, non quod sit DEVS per essentiam, sed quod sit imago quædam, & participatio diuinæ bonitatis, quam qui cognoscit & diligit; cognoscit & diligit DEVM, non in se, sed in sua imagine. Alioquin si de DEO in se loqueretur, nunquam diceret, nos videre DEVM, & notiore nobis esse DEVM, quam fratrem; neque enim dubitari potest, quin DEVS in hac vita non videatur, ut est in se, ab ijs omnibus, qui diligunt fratres.

Non absimilis est locus in libro duodecimo Confessionum, cap. 25. ubi S. AUGUSTINVS dicit, nos videre ipsam eternam & incommutabilem veritatem, que DEVS est, cum aliquod verum cognoscimus: *Si ambo, inquit, videmus verum esse quod dico, ubi, quaeso, id videmus? neque ego utique in te, neque tu in me, sed ambo in ipsa, quæ supra mentes nostras est, incommutabili veritate: cum ergo de ipsa Domini Dei nostri luce non cōtendamus, cur de proximi cogitatione contendimus, quam sic videre non possumus, ut videtur incommutabilis veritas.* Quo loco nō vult S. AUGUSTINVS dicere, videri à nobis ipsam subsistentem veritatem, quæ DEVS est, nisi quadam quasi imagine eius, omnis enim veritas DEVM representat, qui est veritas increata, incommutabilis, & subsistens; idem igitur & de caritate sentiendum est, non enim DEVS magis est caritas, quam veritas. Si quis plura de hac re desiderat, videat sanctum Thomam in quæstionibus disputatis, quæstione prima de caritate.

CAPVT X.

Soluuntur dubitationes quædam circa partitionem gratiæ, in gratis datam, & gratum facientem.

AM VERO de partitione gratiæ in gratiam gratis datam, & gratum facientem, sunt etiam quædam dubitationes, sed breues ac faciles, eas breuissimè percurramus.

PRIMUM igitur queri solet à Theologis, sit ne gratia gratis data habitus permanens, an motio Dei transiens; nam in tertia partitione diuisimus gratiam gratum facientem, in gratiam habitualement, & in gratiam auxilij specialis; de gratia gratis data nihil diximus.

RESPONDEO, ex nouem donis gratis datis, quæ enumerantur ab Apostolo prima ad Corinthios 12. quinque videri habitus permanentes. *Sapientiam, scientiam, fidem, genera linguarum, & interpretationem sermonum;* quatuor reliqua, motiones transeuntes, *gratiam sanitatum, operationem virtutum, prophetiam, & discretionem spiritum.* RATIO horum omnium est, proprium est habituum, ut qui eos habent, pro arbitrio eis vtantur. Porro dubitari non potest, quin ijs, qui habent donum scientiæ, sapientiæ, & similia, ijs vt possint quando velint; contra verò certum est, donum prophetiæ non semper adfuisse Prophetis, sed tunc solum cum à Deo ad aliquod prænosendum illustrabantur, ut S. GREGORIUS docet homilia prima in Ezechielem, & per speciem est ex li. quarto Regum, cap. tertio & quarto ubi Heliseus, egregius alioquin Propheta, per psalterium & Dei laudem spiritum prophetiæ in se excitabat, & aperte factus est, se ignorasse mortem filij Sunamitis; *Anima, inquit, eius in amaritudine est, & Dominus nō indicauit mihi.* Idem dicendum videtur de dono sanitatum, & operatione virtutum. Ordinariè enim non sunt miracula, quando volunt homines, sed quando DEVS eos ad ea faciendā impellit; quod si aliqui donū sanitatis habere videantur per modum habitus, quales sunt Reges Francorum, qui curant morbum strumæ, quando volunt, tamen neque in ijs donum illud est ve-

re habitus, siquidem miracula non fiunt ex virtute aliqua creata, quæ in hominibus inhæreat, sed ex virtute Dei, quæ ijs assistit, qui miracula faciunt.

SECUNDO queri potest, an gratiæ gratis datæ se iungi possint, vel à se inuicem, vel à gratia gratum faciente. SED quæstio facilis est, nam certum est, hæc dona à se inuicem separari, dicente Apostolo prima ad Corinthios 12. *Alij datur per Spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, &c.* Quamquam credibile sit, in Apostolis omnia dona fuisse. RVSUS dubitari non potest, quin à gratia gratum faciente separari queant. Possent enim esse sine caritate donum linguarum, prophetiæ, sapientiam, scientiam & fidem, idem Apostolus testatur prima ad Corinth. 13. constat autem caritatem, vel ipsam esse gratiam gratum facientem: vel eius comitem indiuiduam. Ad hæc, Matthæi 7. Dominus ait, multos dicturos in die iudicii: *Nonne in nomine tuo prophetauimus, & virtutes multas fecimus;* qui tamen audiēt: *Nescio vos. Et, Discedit à me omnes operari iniquitatis.* DENIQUE & Balaam Ariolus multa de CHRISTO verè prophetauit, Numeri 22. & 23. & Cayphas, vir alio qui perditissimus, cum esset Pontifex anni illius, prophetauit, Ioannis 11. Negandum tamen non est, ut plurimum gratias gratis datas, cum gratia gratum faciente coniungi, quia ut S. Gregorius docet homilia decima septima in Ezechielem, eiusmodi donis seruos suos Deus ornauit exteriori, ut appareat quid sint apud Deum interiori.

TERTIO queritur, utrum sermo sapientiæ & sermo scientiæ sint idem, quod spiritus sapientiæ & spiritus scientiæ, de quibus agitur Isaia 11. Multi enim, quoniā ex istinant, septem dona Spiritus Sancti nunquam separari à gratia gratum faciente & caritate, contendunt longè diuersa esse, sermonem sapientiæ & scientiæ, & Spiritum sapientiæ & scientiæ.

NOTIS autem probabile videtur, parum aut nihil interesse inter sermonem sapientiæ & scientiæ. Et: Spiritum sapientiæ & scientiæ; ac per hæc dona Spiritus sancti, ut à nobis accipiuntur, à caritate & à se inuicem separari posse. Nam S. AUGUSTINVS prolixè disputans de hoc loco beati Pauli primæ ad Corinthios 12. in lib. 12. de Trinitate, cap. 14. & 15. & lib. 13. cap. 19. & 20. & lib. 13. Confessionum, cap. 8. docet, sapientiā, de qua Paulus loquitur, esse contemplationem rerum æternarum, scientiam autem cognitionem rerum agentiarum, vel fugientiarum, quomodo etiam distinxit sapientiam & scientiam, de quibus loquitur Isaia c. 11, in lib. 1 de sermone Domini in monte.

Ex quo intelligimus, ex sententia S. Aug. eandem esse sapientiā & scientiam apud Isaia, & apud Paulum, vel vno dono alterum contineri; non enim potest aliquis habere per Spiritum, sermonem sapientiæ, nisi habeat per Spiritum donum sapientiæ: Sermo enim sapientiæ apud AUGUSTINVM, loco citato, est sermo de ijs reb. quæ per sapientiā cognoscuntur, debet igitur per Spiritum donum habere sapientiæ, qui per eundem Spiritum sermonem habet sapientiæ; certum autem est, sermonem sapientiæ non esse in omnibus bonis fidelibus, nam alij datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ. Vnde AUGUSTINVS lib. 14. de Trinitate, cap. 1. *Qua scientia, inquit, non pollent fideles plurimi, licet polleant ipsa fide plurimum.*

Igitur nec ipsa dona sapientiæ & scientiæ sunt in omnibus bonis fidelibus. Quod idem ex ipso beato Paulo colligi potest. Nā B. Paulus prima ad Corinth. 13. cum ostendere vellet, gratias gratis datas, sine caritate nihil prodesse, ita loquutus est: *Si linguis hominū loquar, & Angelorum, caritatem autem non habuero, factus sum velut æsonans, aut cymbalum tinniens, & si habuero prophetiam, & nouerim mysteria omnia, & omnem scientiam, & si habuero omnem fidem, &c.* ubi quod cap. 12. uocauerat sermonem sapientiæ, explicat per illud: *Si nouerim mysteria omnia, & omne scientiam, &*

habuero omnem fidem, &c. Et quod uocauerat sermonem scientiæ, simpliciter vocat omnem scientiam.

Quare per sermonem sapientiæ & scientiæ non intelligebat Apostolus solum donum explicandi mysteria, vel dogmata, ut existimare, qui priorem opinionem sequuntur, sed ipsam cognitionem mysteriorum, & dogmatum, quam qui habent, sapienter & scienter sermonem proferre possunt: cognitio autem mysteriorum & dogmatum ad ipsum donum sapientiæ & scientiæ pertinent, & à caritate separari queunt, iuxta uerbum Apostoli iam citatum: *Si nouerim mysteria omnia, &c.*

DEINDE S. August. lib. i. de sermone Domini in monte, cap. 9. docet, timorem illum, de quo scriptum est Prouerb. 1. & in Psal. 119. *Initium sapientiæ timor Domini*, esse vnum ex septem donis: S. donis, timorē autem qui est initium sapientiæ, esse timorē seruilem qui caritati viam parat, & illa introeunte, exit, docent S. Patres, ut Basilii in oratione de initio prouerbiorum, & alij; vult igitur S. August. dona Spiritus sancti sine caritate esse posse; S. etiam GREGORIUS lib. 1. Moral. c. 32. disputans de septem donis: *Non enim, inquit, idem est sapere quod intelligere, nam multi aeterna quidem sapiunt, sed intelligere nequaquam possunt. Vbi ostendit, non esse necessariò connexa donum sapientiæ & donum intellectus.*

Ad hæc, multi sunt fideles adeo rudes, ut nihil ferè capiant, nisi crasso modo, & exemplis corporalibus proponatur: Quos (ut loquitur S. AUGUSTINUS in lib. contra epistolam fundamenti, cap. 4. *non intelligendi viuacitas, sed credendi simplicitas tutissimos facit.* His autem tribuere donum scientiæ, vel intellectus, ridiculum planè videtur, quos tamen caritate & gratia gratum faciente destitutos esse dicere non possumus.

POSTREMO, quorsum in Ecclesia necessarij essent Doctores, si omnes dono sapientiæ, scientiæ & intellectus præditi essent? neque enim probabile est, dona ista nihil esse aliud, nisi qualitates diuinitus infusas; quibus mens humana faciliè duci se sinat à Spiritu sancto: siquidem Scripturæ & sancti Patres, per sapientiā, scientiam & intellectum, passim intelligunt cognitionem mysteriorum, aliarumque rerum, quam certum est, non in omnibus esse, in quibus est caritas.

Atque hæc dicta sunt de Spiritu siue dono sapientiæ & scientiæ, ut significant notitiā mysteriorum, quomodo accipere videntur S. Patres, Augustinus & Gregorius. Nam si accipiantur pro quibusdam habitibus diuinitus infusis, quibus mens humana rectè disponunt, ut à Spiritu sancto ducatur & moueatur, ut eiusmodi dona accipit S. Thom. in 1.2. q. 68. tunc dicendum erit, hæc dona (ut S. Thomas rectè docet) inseparabilia esse, tum inter se, tum à caritate: & aliud esse sermonem sapientiæ & scientiæ; aliud Spiritum sapientiæ & scientiæ. Sed de his nimis multa pro instituto.

QUARTO quaeritur, num gratiæ gratis datæ sint tantum nouem, ut colligi videtur ex cap. 12. prioris ad Corinth.

RESPONDEO, esse multò plures, neque enim Apostolus eo loco omnes enumerauit, sed tantum aliquas exempli loco posuit. Id patet ex cap. 12. epistolæ ad Romanos, ubi loquens idem Apostolus de eadem re, adiungit ad prophetiam gratiam docendi & exhortandi, item gratiam gubernandi, gratiam ministrandi, gratiam dispensandi, quorum donorum meminit idem Apostolus prima ad Corinthios 12. ubi ait: *Numquid omnes Apostoli? numquid omnes Prophete? numquid omnes virtutes &c.* Itaque multa sunt & varia Spiritus sancti dona, quæ ad aliorum utilitatem fidelibus conceduntur neque opus est curiosè certum numerum quaerere, cum is nusquam præcisè in sacris literis indicetur.

QUINTO quaeritur, vtrum potestas conferendi Sacramenta, sit gratia gratis data?

Sed facilis est responsio, nam etiam si potestas illa

fit aliquo modo gratia gratis data, tamen propriè non est ex genere eorum donorum, quæ à Theologis dicuntur gratiæ gratis datæ. Siquidem gratiæ gratis datæ cum exercentur, auctorem suum Spiritum sanctum, exteriùs manifestant, iuxta illud primæ ad Corinthios 12. *Vnicuique datur manifestatio. Spiritus ad utilitatem.* Quicumque enim audit aliquem loquentem varijs linguis, aut miracula facientem, aut prophetantem, aut efficaciter persuadentem, faciliè iudicat auctore illius doni, esse Spiritum sanctum: at potestas Sacramenta conferendi occulta est, & potius eger fide, ut credatur inesse, quam ipsa fides alijs rebus faciat.

DEINDE gratia gratis data non tribuitur vnicuique eam volenti, sed distribuitur à Deo, prout ipse voluerit, ut Apostolus docet prima ad Corinthios 12. Potestas autem Sacramenta conferendi datur omnibus, qui Sacramentum Ordinis suscipere volunt. DENIQUE potestas conferendi Sacramenta datur per homines, gratiæ gratis datæ immediatè à sancto Spiritu conferuntur.

SEXTO quaeritur, vtrum gratiæ gratis datæ sint nobiliores, quam gratia gratum faciens?

Sed respondet Apostolus 1. ad Corinthios 12. caritatem, quæ est gratia gratum faciens, omnibus alijs donis præstare. De hac enim ait adhuc excellentiorem viam vobis demonstro. Quod idem testantur S. Patres, Augustinus lib. 15. de Trinitate, cap. 18. & Gregorius homilia 17. in Ezechielem: Accedit etiam ratio, quia gratia gratum faciens, immediatè hominem cum Deo coniungit & amicum ac filium Dei facit, gratiæ verò gratis datæ, ueluti quedam instrumenta sunt, quibus unus homo alios præparat, ac disponit, ut gratiam gratum facientem aliquando recipiant, & per eam in amicitiam Dei, & adoptionem filiorum recipiantur.

CAPUT XI.

Concedendam esse partitionem auxilij specialis in sufficiens & efficax.

DE QUINTA partitione, quæ est gratiæ, tum excitantis, tum adiuuantis, in gratiam sufficientem, & efficacem, DVÆ sunt quæstiones.

PRIOR est, an hæc partitiō admittenda sit; POSTERIOR, unde sumatur efficacia gratiæ, siue quid propriè sit gratia efficax.

Quod ad PRIOREM quæstionem attinet, eam partitionem hæretici nostri temporis omnino repudiare coguntur, cum apud eos, qui à Deo mouentur, necessariò bene agant; qui non mouentur, non possint bene agere; ac per hoc omnis Dei motio sit efficax, nulla sufficiens. CALVINUS lib. 2. Institutionum, c. 3. §. 10. *Voluntatem, inquit, mouet gratia, qualiter multis sæculis traditum est, & creditum, ut nostri postea sit electionis, motioni aut obtemperare, aut re; agari, sed illam efficaciter efficiendo.* Nec aliam agnoscit gratiam, ut ex ea sectione, & sequentibus perspicui potest.

Eandem partitionem sine dubio Pelagiani quoque repudiabant, quippe qui existimabant, ipsum liberum arbitrium esse sufficiens auxilium perueniendi ad salutem, neque aliam agnoscebant potètiorem gratiam, ut ex AUGUSTINO intelligi potest, lib. 1. contra duas epistolas Pelagianorum, c. ult. Ad utramque hæresim refutandam necessariam esse arbitramur hanc partitionem, quam etiam breuiter confirmabimus.

PRIVM igitur auxilium Dei uerè sufficiens adiuuans nonnullis, qui tamen re ipsa conuersi non sunt, ac per hoc auxilium illud efficax non fuisse, manifestò colligitur ex sacris literis. Isaia quinto sic loquitur Dominus. *Habitatores Hierusalem, & uiri Iuda, iudicate inter me et uineam meam, quid est quod ultra debui facere uineæ meæ, et non feci ei? An quod expectaui ut faceret uinas*

uua. & fecit labruscas. Hi, quos Dominus reprehendit, ne dubio non habuerunt gratiam efficacem, quæ à nullo duro corde respuitur, nam si habuissent, fructum bonum utique fecissent.

Si verò sufficientem gratiam, per quam verè & propriè conuerti possent, non habuissent, non verè diceret Dominus: *Quid ultra debui facere vineam meam, & non feci?* Responderetur enim, posteaquàm vineam plantasti, & ex ea fructum ferre cupiebas, debuisti ea omnia circa illam adhibere, quæ necessaria erant, ut ea fructum facere posset, quomodo autem omnia necessaria adhibuisti, si defuit illi sufficiens cultura, nec habuit verè quæ requirebantur ad fructum faciendū?

Deinde quorsum diceret Dominus: *Expectaui ut faceret uuas, si non dedisset ei facultatē germinandi, & omnia necessaria ad proferendas uuas?* oportet igitur ut fateamur, habuisse illos hominēs auxilium Dei planè sufficiens ad conuersionem, & ad vitam Deo gratam instituendam.

Similis locus habetur Matth. 23. *Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis Prophetas, et lapidas eos, qui ad te missi sunt, quoties uolui congregare filios tuos, quemadmodū gallina congregat pullos suos sub alas, & noluit!* De quibus queritur Dominus, non habuerunt gratiam efficacem, si enim habuissent, uoluissent sine dubio sub alas Domini congregari. Nec tamen caruerūt gratia necessaria & sufficienti, qua possent uelle quod Deus volebat alioqui nō diceret Christus *Volui congregare filios tuos & noluit!* Quomodo enim uoluit, & ita uoluit ut queratur de nolentibus, si eos, quos sciebat per se non posse uelle, non iuuat ut possent uelle?

Illud etiam quod legimus Act. 7. *Vos semper Spiritui sancto resististis*, satis apertè significat quibusdam inspirari bona desideria, & ita inspirari, ut conuerti possint: & tamen eos nolle conuerti, nam si non inspirabantur Iudæis. Illis bonā desideria, quomodo resistebant Spiritui sancto? si non poterant resistere, cur à sancto Stephano tam acriter arguuntur?

Apostolus quoque Paulus idem ostendit, cum ait ad Romanos 2. *An diuitias bonitatis eius & patientie, & longanimitatis contēnis? ignoras, quia benignitas Dei ad penitentiam te adducit?* Cur enim quæso, Deus ad penitentiam expectaret, quibus non dedisset sufficiens auxilium ad conuersionem? ignorat fortasse, neminem posse conuerti, & penitentiam agere, nisi cui vires ipse præbuerit?

Denique, ut alia multa similia loca præteream, Apocalyp. 3. Dominus ait *Ego sto ad ostium & pulso, si quis aperuerit mihi, intrabo ad eum.* Vel igitur ipsa quorum cor Dominus pulsât, habent sufficiens auxilium aperiendi, vel non habent, si habent, est quod volumus: si non habent, cur obsecro, Dominus pulsât? an ignorat eos aperire non posse? an stultus non esset, qui ostium vicini pulsare, si certò sciret, neminem intus esse, qui aperire posset? Habemus igitur ex diuinis literis, dari quibusdam sufficiens auxilium, quibus non datur efficax.

Possimus autè ex iisdem sacris literis demonstrare quibusdam concedi efficax auxilium, per quod infallibiliter conuertantur: in Ioa. 6. Dominus ait *Omnis qui audiuit à Patre & didicit, uenit ad me.* Quod si omnis qui audit & discit à Patre, uenit ad Christum, nullus est qui audiat & discat, qui non ueniat, est igitur quædam vox Patris intus in corde loquens, quæ infallibiliter persuadet. Istam vocem, efficacem gratiam nominamus. Idem probant illa uerba Domini Ioan. 10. de ouibus suis: *Et non rapiet eas quisquam de manu mea*, ideo enim non rapiet eas quisquam de manu eius, quia dabit illis gratiam efficacem, per quam infallibiliter conuertantur, & in finem usque perseuerent.

Eodem pertinet illud Apostoli ad Roman. 8. *Quos uocauit, hos & iustificauit.* Loquitur enim de uocatis secundum propositum, nam paulo antè dixerat, *Omnia*

cooperantur in bonum his, qui secundum propositum uocati sūt sancti. Et mox: *Nā quos præsciuit, hos & prædestinauit, quos prædestinauit, hos & uocauit, quos uocauit, hos & iustificauit.* Itaque licet multi sint uocati, qui nō respondent, nec iustificantur, tñ qui uocantur secundum propositum, omnes respondent & iustificantur. Et ideo de his absolute pronunciat Spiritus sanctus: *Quos uocauit, hos & iustificauit:* ista uocatio secundum propositum, quam nullus uocatus contemnit, gratia est efficax.

Hinc etiā Ezechiel. 36. Dominus dicit; *Spiritum meū ponam in medio uestri, & faciam ut in præceptis meis ambuletis*, Vbi, quia de gratia efficaci sermo est, nō dicit Dominus, faciam ut in præceptis meis ambulare possitis: Sed *faciam ut ambuletis.* Dicente autè Domino *Faciam ut ambuletis*, quis contra suspicari audebit, fortè futurum esse, ut non ambulent, aut quod est idem, ambulare nolint in præceptis, quos Dei ambulaturos esse confirmat?

Iam uerò eandem partitionem, quam ex Scripturis breuiter probauimus S. AUGUSTINI testimonijs comprobemus, ac primū sufficientem, gratiā sed nō efficacem habemus in lib. 83. quæstionum, quæst. 68. in illis uerbis: *Ad illam cepiam, quam Dominus dicit in Euangelio preparatam, nec omnes qui uocati sūt, uenire uoluerunt, neque illi qui uenerunt, uenire possent, nisi uocarentur.* Itaque nec illi debent sibi tribuere, qui uenerunt, quia uocati uenerunt, nec illi qui noluerunt uenire, debent alteri tribuere, sed tantū sibi, quoniam ut uenirent uocati, erat in eorum libera uoluntate; propterea etsi quisquam

sibi tribuit, quod uocatus uenit, non potest sibi tribuere, quod uocatus est. Qui autem uocatus non uenit, sicut non habuit meritum præmij ut uocaretur, sic inchoat meritum supplicij, cum uocatus uenire neglexerit. Eri bideni asserit Pharaonem, antequam induraretur, fuisse uocatum, & potuisse uenire, sed quia noluit, meruisse, obdurationem. Ex hoc testimonio habemus DVO, VNUM est,

non omnem uocationem esse efficacem; quia multi uocati non ueniunt; ALTERVM, omnes uocatos habere sufficiens auxilium ad ueniendum; nam ideo iuste puniri eos dicit Augustinus, qui uocati uenire negligunt, quia uenire poterant, cū esset hoc in eorum libera uoluntate, ut uenirent aut non uenirent, posteaquam per uocationem diuinam ueniendi uires acceperant.

Nam quod uocatio, interna uidelicet, sit gratia quædam & uires præbeat uoluntati, idem Augustinus clariùs docet libro primo ad Simplicianum, q. 2. cū sic ait: *Noluit Esau & non cucurrit, sed & si uoluisset & cucurrisset, Dei adiutorio peruenisset, qui et uelle & currere uocando præstaret, nisi uocatione contempta reprobus fieret.* Aliter enim Deus præstat ut uelimus, aliter præstat quod uoluerimus: ut uelimus enim & suum esse uoluit & nostrum, suum uocando, nostrum sequendo, quod autem uoluerimus solus præstat, id est, posse bene agere & semper beatè uiuere.

Hic audimus, Deum uocando præstare ut uelimus & curramus, & nostrum, VELLE, esse Dei & nostrū, DEI uocando, NOSTRVM sequendo; hic etiam uidemus ex Augustini sententiā, Esau potuisse uelle & currere, & tamen non uoluisse & non cucurrisse, ac per hoc habuisse gratiam sufficientem, sed non efficacem; idem apertè docet in libro de corruptione & gratia, cap. 7. ubi docet, omnes iustificatos posse perseuerare si uolunt, quod etiam definitur in Concilio Arausicano, can. 25. & Tridentino sess. ca. 13. Ex quo sequitur, omnes iustificatos habere auxiliū sufficiens ad perseuerandum, quia uerò re ipsa non omnes perseuerant, sequitur non omnes habere auxilium efficax.

Habemus igitur in Augustino gratiam sufficientē, ostendamus etiam gratiam efficacem, libro de gratia & libero arbitrio, cap. 5. *Ut Paulus de celo uocaretur, & tam magna & efficacissima uocatione conuerteretur, gratia Dei erat sola, quia eius merita erant magna, sed ma-*

la. Libero de prædestinatione Sanctorum, cap. 8. Hæc, A
inquit, gratia à nullo duro corde respuitur, ideo quippe
tribuitur, ut cordis duritia primitus auferatur. Et libro
de correptione & gratia, c. 12. dicit, electis non solum
dari, ut perseuerare possint, si velint; sed etiam dari,
ut velint, & certissime perseuerent.

Accedat ULTIMO etiam ratio, qua proposita parti-
tio confirmetur, nam si non detur gratia aliqua verè
sufficiens, TRIA sequuntur incommoda; PRIMVM,
quod primus homo non sua culpa cecidisset, nam nō
habuit primus homo gratiam efficacem ad perseuerā-
dum, non enim perseuerauit, vel igitur habuit sufficie-
tem gratiam, qua stare posset, vel nō habuit, si habuit,
est quod nos dicimus, si non habuit, certè non sua culpa
cecidit, ut S. Augustinus rectè colligit libro de cor-
reptione & gratia, cap. 9. non enim culpæ adscribi po- B
test, quod nullo modo vitari potuit.

ALTERVM, quod videbitur Deus amicos suos dese-
rere, antequam deferatur ab eis, nam cum iustus ali-
quis peccat, certè non habuit gratiam efficacem ad re-
sistendum peccato, si enim habuisset, utique non pec-
casset, quòd si ne sufficientem quidem habuit qua pos-
set resistere, quomodo non fuit à Deo desertus, ante-
quam ipse Deum desereret; absurdum autem esse ami-
cos Dei destitui necessario adiutorio, antequam ipsi
Deum cedere deserant, testatur Augustinus libro de
natura & gratia, c. 26. & tractat. 2. in Ioan. & Prosper
in resp. 7. ad obiectiones Vincentianas, & ante eos
Chrysostomus homil. 80. in Ioan. & post eos Conci-
lium Tridentinum sess. 6. c. 11. & cap. 13.

Sed solent aliqui respondere, Deum non dici desere- C
re, quando non dat auxilium bene viuendi, sed quan-
do ab amicitia alicuius auertitur, & hoc modo non de-
serere, nisi prius deseratur; licet pro arbitrio suo auxi-
lium illud præbeat, aut denegat.

At Concilium Tridentinum (ut alia interim omit-
tamus) apertissime docet, Deum non deserere, quia nō
denegat auxilium; dicit enim eos qui piè, iuste & so-
briè viuunt, in bono posse proficere, quia Deus non
deserit, nisi desertus sess. 6. c. 11. & rursus debere om-
nes iustos firmissimam spem in Dei auxilio collocare;
quia nisi ipsi eius gratiæ desint, Deus ipsis non deest;
at si nullum esset auxilium nisi efficax, non possemus
hanc spem in Deo collocare, cum quotidie videamus
tale auxilium multis iustis deesse antequam ipsi Deū
deserant, alioquin nunquam peccarent.

TERTIVM incommodum est, quod nemo poterit
verè dicere se non fecisse tantum boni, quantum po-
tuit; neque ullus se meritò reprehenderet, quod gratiæ
Dei non sit cooperatus, quantum potuit & debuit;
nam si nulla sit gratia efficax, nulla erit gratia, cui vl-
la ex parte vnquam resistatur, ac per hoc vnusquisque
nihil vnquam minus agat, quam illi sit, ad quod cum
gratia diuina mouet. At certè Sancti omnes se ipsi ne
gligentiæ & ignauiæ accusare solent, ac non se coope-
ratos esse, gratiæ, ut par erat, cum gemitu consentunt.

Iam verò, præter sufficientem gratiam, dari etiam
gratiā efficacem; vel vnico illo argumento confirmari
potest, quia sublata gratia efficaci, tollitur fundamen-
tum diuinæ prædestinationis: Prædestinatio enim, ut ait
S. AUGUSTINVS libro de prædestinatione Sanctorum, c. 10.
est gratiæ præparatio, gratia verò ipsa donatio. At præ-
paratio gratiæ sufficientis communis est etiam repro-
bis; DEINDE prædestinatio non est sola preparatio, sed
præscientia & præparatio beneficiorum Dei quibus
certissime liberantur, quicunque liberantur, ut idem
Augustinus docet libro de bono perseuerantiæ, c. 14.
nouit igitur Deus quædam esse beneficia, quibus ali-
quis infallibiliter liberabitur, & ea præparat, si quis ad ni-
merum pertinet electorum, illa autem est gratia effi-
cax, per quam aliquis infallibiliter liberatur. Si qua
sunt argumenta quæ contra hanc partitionem obijci
possint, ea facilius in sequenti disputatione soluentur.

CAPVT XII.

In qua resita sit gratiæ efficacia.

SEQUITVR ALTERA quæstio, vnde sumatur effica-
cia gratiæ, de qua res tres opiniones inuenio, duas
extremas, & vnā mediam.

PRIMA opinio eorum est, qui gratiam efficacem
constituunt in assensu & cooperatione humana, ita
ut ab euentu dicatur gratia efficax, quia videlicet forti-
tur effectum, & ideo fortitur effectum, quia voluntas
humana cooperatur. Itaque existimant hi auctores,
in potestate hominis esse, ut gratiam faciat esse effica-
cem, quæ alioquin ex se non esset nisi sufficiens.

Hæc opinio aliena est omnino à sententia beati Au-
gustini, & quantum ego existimo à sententia etiam Scri-
pturarum dinandarū; nam S. Augustinus libro de præ-
destinatione Sanctorum, cap. 8. dicit, gratiam, efficacē
videlicet, à nullo duro corde respui, quia ipsa cor emol-
lit, ubi vides, efficaciam tribui gratiæ, non voluntati hu-
manæ. Et libro de spiritu & littera, cap. 34. quærens, cur
Deus uni ira suadeat, ut persuadeat, alteri non ita; non
respondet, quia vnus consentit, alter non cōsentit, sed
exclamat: *Altitudo diuinitatum*. Itaque refert in arca-
num diuinæ voluntatis, cur vni detur gratia efficax, al-
teri non detur. Et in epistola 107. ad Vitalem, reprehē-
dit eos, qui dicunt omnes homines fuisse accepturos
gratiam Dei, si non illi, quibus non datur, eam sua vo-
luntate respuerent. Vbi sine dubio loquitur de gratia
efficaci, nam gratiam sufficientem probabimus paulo
infra ex sententia S. Augustini omnibus hominibus
dari; non igitur vult S. August. gratiam efficacem pen-
dere ab humana voluntate, sed à diuina. Denique tam
est hoc in operibus S. Augustini frequens & obuium
ut superuacaneum sit id pluribus confirmare.

Quod attinet ad Scripturas sacras, verba illa Domi-
ni Ioan. 6. *Omnis qui audiuit à Patre & didicit, venit ad me*: Satis perspicue docent, in quo sita sit efficacitas gra-
tiæ, illi eim infallibiliter veniunt ad fidem Christi, sive
per fidē ad Christum, qui Patre cōcessē habent docto-
rem, ita ut infallibilitas effectus non habeat pro causa
studium discipuli, sed excellentiam magistri, allegat. n.
ibidem Dominus prophetiam Isaie c. 54. *Est scriptum*,
inquit, *in Prophetis, erunt omnes docibiles Dei*. Vel, ut
clarius habetur in textu Græco *didactoi tētiā*, docti à
Deo, iuxta illud Psal. 93. *Beatus homo, quem tu erudie-
ris Domine*. Vide Augustinum tractantem hunc lo-
cum libro de prædestinat. Sanctorum, cap. 8.

Alius locus est 1. Corinth. 4. *Quis enim te discernit?*
quid habes quod non accepisti, &c. Nam si vera esset opi-
nio istorum, fidelem ab infideli planè discerneret libe-
rum arbitrium; nam si duo sint, qui eundem con-
cionatorem audiant, & eandem interior inspirationem
habeant, & vnus credat, alter non credat. non
ne dicere poterit is qui credidit, se discerni ab infideli
per liberum arbitrium, quia ipse inspirationem acce-
perit, quam alter reiecit; nonne gloriari poterit contra
infidelem, quod ipse Dei gratiæ cooperatus sit, quam
ille contempsit; & tamen Apostolus hoc omnino pro-
hibet, & ideo non solum posse credere, sed etiam ip-
sum credere, dicit esse donum Dei Philippen. primo,
& Deum in nobis operari non solum, ut possimus
uelle, sed etiam ut uelimus, Philip. 2.

DEINQUE hæc opinio enertit omnino fundamen-
tum prædestinationis diuinæ, quam S. Augustinus ex
diuinis literis solidissime comprobauit; inde enim pen-
det certitudo, atque infallibilitas prædestinationis, quod
electis Deus efficacem gratiam præparauit. Quos enim
prædestinauit, hos vocauit, Vocatione illa, ut Augusti-
nus monet in libro de correptione & gratia, cap. 7. se-
cundum propositum, de qua dictum est: *Omnia coope-
rantur*

ratur in bonum his, qui secundum propositum vocati sunt sancti. Quos autem vocauit secundum propositum, hos iustificauit, iustificatione uidelicet secundum propositum, quæ adiuncta habet perseuerantiam usque in finem; quos uero ita iustificauit, hos magnificauit.

Quod si uocatio efficax non penderet à proposito Dei, sed à humana uoluntate, nullus locus prædestinationi relinqueretur, sed tantum præscientiæ, neque Apostolus dixisset, *ut secundum electionem propositum Dei maneret; Non ex operibus, sed ex uocante dictum est ei, quia maior seruiet minori, sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau odio habui, Roman. 9.* Omitto, quod esset abuti uocabulis, uocare gratiam efficacem, eamque à sufficiens distinguere, si nulla omnino in ipsa gratia distinctio esset, & totum discrimen ab humana uoluntate penderet.

Est igitur ALIA sententia in alio extremo aliorum, qui docent gratiam efficacem esse actionem Dei physicam, quæ determinat uoluntatem ad uolendum & eligendum bonum, quod illi fuerat per gratiam excitata inspiratum; & quia non potest fieri, ut Deus physice determinet uoluntatem, quin ipsa uoluntas determinetur & velit id, ad quod determinatur, ideo fieri non potest, ut gratia ista non habeat effectum infallibilem.

Hæc opinio uidetur mihi aut esse omnino eadem cum errore Caluini & Lutheranorum, aut parum ab illo distare. Et quemadmodum opinio superior destruebat gratiam efficacem & simul prædestinationem; ita hæc opinio destruit gratiam sufficientem, & simul tollit à medio liberum arbitrium; nam ista determinatio uoluntatis, quam gratia efficere dicitur, est necessaria ad hoc ut uoluntas moueatur. Siquidem sine Dei concursu nihil omnino fieri potest; & ex sententia horum auctorum Dei concursus nihil est aliud, nisi determinatio, quæ Deus efficit in uoluntate. Quod si gratia ista necessaria est, non igitur sine ea potest fieri actio bona, ac per hoc, nulla remanet gratia uerè sufficiens, quæ non sit etiam efficax; destruit igitur hæc opinio gratiam sufficientem.

Quod autem tollat ex medio liberum arbitrium, ita probari potest. Nam, posita gratia determinante, non est in potestate liberi arbitrii agere vel non agere, neque est in eius potestate, ut ea gratia ponatur, vel non ponatur, igitur necessarium & non liberè uoluntas agit: sed quia de hac re fusius disputaturi sumus in §. libro, hoc loco solum probare instituam, non esse hæc opinionem conformem doctrinæ S. Augustini. Nam qui eam opinionem sequuntur, ideo potissimum eam sequuntur quod eam S. Augustini esse sibi persuaserint.

Igitur QUATVOR argumentis demonstrari potest, S. Augustini mentem longè aliam fuisse, quam illorum sit: & simul explicari, quæ sit uera sententia de efficacia gratiæ. PRIMVM argumentum sumitur ab ijs testimonijs, in quibus S. Augustinus docet, gratiam efficacem consistere in uocatione, siue persuasionem & illustrationem interna, ac proinde ad gratiam excitantem pertinere potius quam ad adiuuantem, si per adiuuantem intelligamus physicam Dei cooperationem. Auctores enim opinionis, quæ refutare aggredimur, gratiam efficacem ponunt in illa physica Dei actione, quæ producit ipsum actum uolendi.

Igitur sic loquitur S. AUGUSTINVS in libro de spiritu & litera, cap. 34. *Attendat & videat, inquit, non ideo tantum istam uoluntatem, diuino muneris tribuendam quia ex libero arbitrio est, quod nobis naturaliter creatum est: uerum etiam quod uisorum suasionibus agit Deus, ut uelimus & ut credamus.* Et ibidem: *His modis quando Deus agit cum anima rationali ut ei credat, neque enim credere potest quolibet libero arbitrio, si nulla sit suasio, uel uocatio cui credat, profecto & ipsum uelle credere Deus operatur in homine, & in omnibus misericordia eius præuenit nos, consentire autem uocationi Dei, uel*

diffentire propriæ uoluntatis est quæ res non solum non infirmat quod dictum est, quid habes quod non accepisti, uerum etiam confirmat. Accipere enim & habere animam non potest donari, de quibus audit, nisi consentiendo, ac per hoc quid habeat & quid accipiat, Dei est: accipere autem & habere utique accipientis & habentis est.

Hoc loco S. Augustinus PRIMVM ostendit, ipsum uelle bonum, esse donum Dei, non quomodo Pelagianus docebat, quia sit ex libero arbitrio, quod nobis à Deo donatum est, sed quia sit ex peculiari gratia Dei. DEINDE explicat quidnam illa gratia sit, ac dicit esse suasionem, inspirationem, uisum immisionem, internam uocationem. DEINQUE excludit opinionem illam quæ docet, à Deo determinari uoluntatem, ac dicit consentire uocationi & suasioni Dei, uel diffentire propriæ uoluntatis esse.

Rursus idem AUGUSTINVS lib. I. ad Simplicianum, quæst. 2. *Noluit, inquit, Esau & non cucurrit, sed & si uoluisset & cucurrisset, Dei adiutorio peruenisset, qui ei est uelle & currere uocando præstaret, nisi uocatione cõtempta reprobis fieret. Aliter enim Deus præstat ut uelimus, aliter præstat quod uoluerimus. Ut uelimus enim & suum esse uoluit & nostrum, suum uocando, nostrum sequendo, quod autem uoluerimus, solus præstat, id est, posse bene agere & semper beatè uiuere. Et hic uidemus, ipsum uelle nostrum, fieri à Deo, non per physicam actionem determinantem uoluntatem, sed per uocationem, quæ est moralis inclinatio & impulsio, cui liberè consentimus uel diffentimus.*

Idem habemus in lib. 83. quæstionum, q. 68. ubi dicit AUGUSTINVS, ideo non debere sibi tribuere eos, qui ad cœnam magnam uenerunt; quia uocati uenerunt; uocatio enim gratia fuit, sine qua uenire non potuissent. Idem Auctor in epistola 107. ante medium: *Si ergo, inquit, ita præpararet atque operaretur Deus hominis uoluntatem, ut tantummodo legem suam, atque doctrinam libero eius adhiberet arbitrio, nec uocatione illa alta atque secreta, sic eius ageret sensum, ut eadem legi atque doctrinæ accommodaret assensum, procul dubio eam legere, uel intelligere legendo, uel etiam exponere ac prædicare sufficeret, nec opus esset orare ut Deus ad fidem suam infidelium corda conuerteret.*

Vides hic, gratiam Dei efficacem, quæ infidelium corda conuertit, & uoluntatem bonam, quæ operatur in nobis, esse uocationem altam, atque secretam, quæ sensum internum, id est, mentem agit, atque illi persuadet, ut consensum doctrinæ, quæ sibi prædicatur, accõmodet. Idem libro de prædestinatione Sactorum, c. 8. explicans illud Ioannis 6. *Omnes qui audiunt à patre & didicerunt, uenit ad me;* Valde, inquit, remota est à sensibus carnis hæc schola, in qua pater auditur & docet, ut ueniat ad filium; ibi est & ipse filius, quia ipse est uerbum eius, per quod sic docet, nec agit hoc cum carnis aure, sed cordis.

Hic uerò non solum discimus ex Augustino, gratiam efficacem esse internam suasionem, quæ adhibetur cordis auribus; sed etiam discimus ex Euangelio, CHRISTVS enim in Euangelio de Dei gratia, quæ facit nos uelle credere, loquitur, cum ait: *Omnes qui audiunt à patre & didicerunt, uenit ad me.* Idem AUGUSTINVS similia habet in libro de bono perseuerantiæ, c. 14. quæ locum citabimus in argumento quarto; idem auctor libro de gratia & libero arbitrio, cap. 5. *Ut Paulus, inquit, de cælo uocaretur, & tam magna & efficacissima uocatione conuerteretur, gratia Dei erat sola, &c.* Hic etiam uidemus gratiam efficacem esse uocationem.

Quæ autem illa fuerit uocatio, explicat idem AUGUSTINVS lib. I. ad Simplicianum, quæst. 2. ad finem, ubi sic ait: *Quid uolebat Saulus nisi ut inuaderet, & traheret, uinceret & necaret Christianos? quænam rabida uoluntas? quænam furiosa? quænam cæca? qui tamen una desuper uoce prostratus, occurrente utrique tali uiso, quo mens illa & uoluntas, refracta sentitia retorqueretur et corrigeretur ad fidem. Illa igitur fuit uocatio efficax, immissio talis*

uili in mente Pauli, quo ille subito persuaderetur & uellet credere.

Denique idem auctor tractatu 26. in Ioannem, explicans quomodo pater trahat homines ad CHRISTUM: *Ramum, inquit, uiridem ostendis omni, & trahis illam, nubes puero demonstrantur & trahitur.* Et mox: *Si ergo ista quæ inter delicias & voluptates terrenas reuelantur amantibus trahunt, quoniam verum est, trahit sua quemque uoluptas; non trahit reuelatus Christus à Patre? quid enim fortius desiderat anima, quàm ueritatē?* Hic apertè uidemus aptis similitudinib. explicatum, quemadmodum gratia trahat animam, non eam physicè determinando, sed inuitando, atque alliciendo demonstratis ijs, quæ congrua sunt ei qui trahitur.

ALTERVM argumentum sumitur ex ijs locis, in quibus S. AUGUSTINVS docet gratiam Dei, quæ facit nos uelle, ac per hoc efficax est, esse gratiā præueniēte & adeo præuenientem, ut sine nobis operetur, proinde esse præuenientem non solum natura, sed aliquando etiam tempore; hinc enim manifestè sequitur, gratiam efficacem non esse physicam actionem determinantem uoluntatem; ea siquidem actio non potest esse prior actu uoluntatis humanæ, nisi prioritate naturæ, & prioritate naturæ, nō ut significat instans in quo sit illa actio, sed tantum à quo sit, ipsa. n. humana uolito, ut sic loquar, ut à Deo est, dicitur actio Dei, nec intelligi potest, ut in aliquo instanti Deus efficiat illam uolitionem, quin intelligatur in eodem instanti illa uolito fieri & esse in nobis, sicut non potest intelligi, ut Deus moueat uoluntatē quin illa moueatur. Igitur in epi. 107. *Gratia, inquit, meretur augeri, ut aucta mereatur, & perfici comitante, non ducente, pedissequa, non præuia uoluntate.* Et ibidem aliquoties repetit, per gratiam præueniri uoluntatem.

Ex qua sententia uidit CALVINVS rectè colligi, uoluntatem à gratia preparari, non autem ita determinari, ut non sit ei liberum assentiri, vel dissentire, & ideo AVGUSTINI sententiam audacter reiecit, sic enim scribit in lib. 2. Institutionum, cap. 3. paragrapho septimo: *Sed erunt, inquit, qui concedent uoluntatem à bono suo pte ingenio auersam, sola Domini uirtute conuertere, sic tamen ut preparata, suas deinde in agendo partes habeat, quem admodum docet Augustinus, omne bonum opus gratiam præcedere, & id comitante, non ducente, pedissequa, non præuia uoluntate.* Et infra: *Sed quia reformata opus est Domini, hoc perperā homini tribuitur, quod gratia præuenienti pedissequa uoluntate obsequatur.* Hæc ille.

Idem AVGUSTINVS lib. 1. ad Simplicianum, quæstione secunda scribit, ipsum uelle nostrum, & Dei esse & nostrum; Dei, vocando, nostrum, sequendo; ubi hunc uides esse ordinem. Primum Deus vocat, deinde nos uocatione accepta sequimur. Idem Augustinus in libro de gratia & libero arbitrio, c. 5. *Ut Apostolus Paulus, inquit, efficacissima uocatione conuerteretur, gratia Dei erat sola.* Solam vocat gratiam Dei, quia nō cooperabatur uoluntas humana Deo in illa actione uocandi, qua præueniebatur & preparabatur, ut uellet conuertere. Quare in eodem libro c. 16. ita scribit: *Certum est nos uelle cum volumus, sed ille facit ut uelimus bonum, de quo dictum est, quod preparatur uoluntas à Domino.* Et cap. 17. *Ut uelimus sine nobis operatur, cum autem uolumus, & sic uolumus ut faciamus, nobiscum cooperatur.* Quod antea dixerat, gratia Dei erat sola, nunc explicat per illa uerba. *Ut uelimus sine nobis operatur.*

Præuenit igitur Deus, & preparat uocando, idque sine nobis. DEINDE nos sequimur, non tamē sine eius auxilio, uocationi assentiēdo. DENIQUE in epi. 107. ad Vitalem, explicans illud Psal. 37. *À Domino gressus hominis diriguntur, & uiam eius uolet.* Obseruat, primum dictum esse, gressus hominis à Deo dirigi, deinde additum hominem uelle: *Quia, ut ipse loquitur, uoluntas bona donum Dei est, qui gressus hominis propterea primum dirigit, ut uiam eius uelit.* Itaque primum

dirigit Deus gressus, præparans uoluntatem interna inspiratione ac suasionē, deinde ipsa uoluntas præparata inspirationi ac suasioni, liberè uolendo assentitur.

TERTIUM argumentum sumitur ex omnibus illis locis, quibus capite superiore probauimus, dari gratiā sufficientem distinctam ab efficaci. Nam fieri non potest, ut detur gratia uerè sufficiens, quæ simul non sit efficax, si gratia Dei physicè determinat uoluntatem; ista enim gratia præsentē & operante, habet homo gratiam efficacem: ista absente, ne sufficientem quidem habet.

POSTERVM argumentum sumitur ex illis locis, in quibus idem S. Augustinus ostendit unde fiat, ut gratia sit efficax, licet non determinet physicè, sed tantum moraliter, per modum suasionis: sunt autem duo loca præcipua. LOCUS PRIOR est in libro primo ad Simplicianum, quæst. 2. *Igitur, inquit, non uolentis neque currentis, sed miserentis est Dei, qui hoc modo uocauit, quomodo aptum erat eis, qui sequuti sunt uocationem.* Et infra: *Cuius miseretur, sic eum uocat, quomodo scit ei congruere, ut uocantem non respuat.*

POSTERIOR est in libro secundo de bono perseuerantia, cap. 14. *Ex quo apparet, habere quosdam in ipso ingenio diuinum naturaliter munus intelligentiæ, quo moueantur ad fidem, si congrua suis mentibus, uel audiant uerba, uel signa conspiciant.* Et tamen si Dei altiori iudicio à perditionis massa non sunt gratiæ predestinatione discreti, nec ipsa ei adhibentur, uel dicta diuina uel facta per que possent credere, si audirent utique talia uel uiderent.

Præter hæc duo loca, sunt etiam alia, ex quibus hoc idem colligitur, nam in libro de spiritu & litera, cap. 34. cum dixisset S. Augustinus, Deum internis inspirationibus agere cum anima, ut uelit, & hac de causa ipsam uoluntatem bonam esse donum Dei, subiungit: *Iam si ad illam profunditatem scrutandam quisquam nos coarctet, cur illi ita suadeatur, ut persuaderetur, illi autem non ita, duo sola occurrunt interim, quæ respondere placet, ò altitudo diuitiarum, & nunquid iniquitas apud Deum?* Vbi potuisset S. Augustinus respondere uni persuaderi, alteri non ita, quia unus uult assentiri, alter nō uult, sed quoniam nouerat, posse Deum etiam nolenti assentiri faciliè persuadere, & ex nolente facere uolentem, si uellet ei proponere, quæ scit menti eius & ingenio congruere; ideo ad arcanum diuini consilij retulit dicens: *ò altitudo diuitiarum.*

Idem Augustinus hoc ipsum satis apertè declarat tractatu 26. in Ioannem, ubi explicat, quomodo Deus trahat homines ad fidem, & faciat eos uelle credere, nam quemadmodum pastor trahit ouem cum demòstrat ei ramum uiridem, quo scit illam delectari, & pueros parentes alliciunt ostensis nucibus, quæ ætati illi congruunt: sic etiam, Augustini sententia, Deus homines trahit inspiratione interius oblata, qualem scit aptam esse, ut ab eis non respuatur; quomodo libro 1. ad Simplicianum, quæst. 2. in fine, idem Augustinus scribit, Apostolum Paulum continuò à Deo fuisse conuersum, quia fecit, ut tale uisum menti eius occurreret, quale requirebatur, ut mens illa & uoluntas, refracta sæuitia, retorqueretur & corrigeretur ad fidem.

Denique omnia testimonia in primo argumento allata huc pertinent. Neque enim intelligi potest, quo pacto gratia efficax consistat in illa interna suasionē, quæ per liberum arbitrium respui potest, & tamen infallibilem effectum habeat, nisi addamus, Deū ijs, quos efficaciter & infallibiliter trahere decreuit, eam suasionem adhibere, quam uidet congruere ingenio eorum, & quam certò nouit ab eis non contemnendam.

CAPVT XIII.

*Soluuntur obiectiones quadam aduersus ea,
quæ dicta sunt de gratia efficaci.*

OCCURRUNT TRIA, quæ obijci possent aduersus ea, quæ in superiore capite disputauimus.

PRIMUM est gratiam efficacem non videri in illustratione & inspiratione, seu vocatione, ac suasionem cōstituendam, quod ista omnia ad legem & literam, non ad gratiam & spiritum pertineant; quid enim interest inter suasionem istam internam, & concionem externam? & tamen externa concio litera est, non spiritus.

RESPONDEO, multum omnino interesse inter gratiam internam suasionis, & concionem externam; nam concio externa admouetur auribus corporis, concio interna auribus cordis.

Deinde, concio externa solum proponit obiectum, sed non infundit lumen menti ad illud cognoscendū, neque aspirat affectum ad illud diligendum; at interna ac diuina suasio aliquando proponit obiectum, quod est illi commune cum externa; sepius autem utitur externa pro instrumento; semper autem lumen infundit, & afflat initium bonæ voluntatis, quod est quasi semen, unde postea oritur fructus voluntatis perfectæ & deliberatæ; quamuis autem proponere obiectum per se non ad spiritum, sed ad literam pertineat, tamē ad gratiam pertinet, ut ea lectio, vel concio occurrat, quæ est accommodata hominis ingenio, præsertim si accedat internus Doctor, qui aperiat cor intendere his quæ audiuntur, aut leguntur, ut de Lidia purpuraria loquitur Scriptura, Actor. 16.

Denique gratia interna non solum excitat per illustrationem & aspirationem boni desiderij, sed etiam adiuuat voluntatem, eique cooperatur etiam physice ad eliciendum actum voluntatis deliberatæ, quanquā gratia magis dicitur efficax, ut supra demonstrauimus, ex illa excitatione, quæ propriè vocatio dici solet, quā ex cooperatione physica. Vide Augustinum in epistola 107. de spiritu & litera, cap. 34. & de prædestinatione Sanctorum, c. 8. in quibus locis aperte tribuit gratiæ & spiritui, ut distinguitur à lege & litera, internam suasionem, quam nos gratiam excitatē appellamus.

SECUNDA obiectio, si gratia efficax est interna suasio, qua ita vocatur aliquis, ut aptum est ei, ut vocantē non spernat; gratia sufficiens, ut ab efficaci distinguitur, nihil erit aliud, nisi interna suasio, qua ita vocatur aliquis, ut aptum ei non est, ut vocantē non spernat. Atqui absurdum videtur, ut Deus vocet aliquem, ut aptum ei non est, ut vocantē non spernat; siue, ut tunc vocet, quando videt non sequiturum, & non vocet quando videt sequiturum.

RESPONDEO, certum esse vocari à Deo multos, ut aptum eis non est, ut vocantē non spernant, & eo tempore, quo Deus videt illos non sequiturum, & non vocari eo tempore, quo præidentur sequiturum, si vocarentur. Nam Dominus Matthæi 11. dicit, Tyrus & Sidonios penitentiam acturos fuisse in cinere & cilicio, si ea signa vidissent, quæ Galilæi videbant, qui tamen ijs visis non conuertebantur. Itaque Dominus signa fecit coram Galilæis eosque vocauit, quando vidit eos non conuertendos, & noluit signa facere coram Tyrjs & Sidonijs, eosque vocare quando uidebat eos conuertendos, si per ea signa vocati fuissent.

Neque dubitari potest, quin ij qui arguuntur restitisse Spiritui sancto, Actorum capite septimo, uocati fuerint à Spiritu sancto eo modo & eo tempore, quo uidebat eis non aptum esse ut obedirent. Nam uocatos esse, & non obediuisse, certum est, quia alioqui non reprehenderentur, quod Spiritui sancto restitissent:

A præsciuisse autem Spiritum sanctum eos non obediuros, si illo modo & illo tempore vocarentur, nec desuisse Spiritui sancto potentiam, qua uocare posset eo tempore & modo, quo uidebat illos sequiturum, quis negare audebit nisi sapientiam aut potentiam Dei infinitam negare uelit: uocauit igitur quomodo & quando uidit non sequiturum, & non uocauit quomodo, & quando uidit sequiturum.

Quod autem Deus facit, absurdum uideri non debet, etiam si causam ignoremus: quanquam in hac re non omnino causam ignoramus, ut ex Augustino colligi potest in epistola 106. & alibi. Deus enim reprobos non uocat, quando uidet sequiturum, qui non tenetur ita eos uocare & iuste potest deferere, cum natura sint filij iræ. Vocat autem quando uidet non sequiturum, tum ut ostendatur uis liberi arbitrij, tum propter electos, ut ipsi in perditione aliorum intelligant, quā gratiam acceperint à Deo, qui eos non solum uocauit, sed ita uocauit, ut uidebat infallibiliter sequiturum. Neque reprobi culpam ullam suæ inobedientiæ in Deum referre possunt, cum non præscientia Dei, sed ipsorum uoluntas causa fuerit, ut uocationi non acquiescerent.

TERTIA obiectio, uidetur ista explicatio gratiæ sufficientis & efficaci, quam nos tradidimus, aut parum, aut etiam nihil differre ab opinione illa, quæ efficaciam gratiæ, non tam in ipsa gratia, quā in uoluntate humana ponit. Quam opinionem initio superioris capituli refutauimus.

RESPONDEO, sententiam nostram quam S. Augustini esse demonstrauimus, aliqua in re cum prima illa opinione conuenire, sed in multis ab illa discrepare. Conuenit enim in eo, quod utraq; sententia gratiā sufficientem & efficacem ponit in auxilio excitante potissimum, non in adiuvante: Sed discrepant inter se, quod prima opinio uult efficaciam gratiæ pendere à uoluntate humana, nostra uerò, pendere uult à uoluntate Dei.

Et, si proponatur quæstio, Vtrum si duo homines habeant eandem omnino gratiam excitantem & adiuuantem, saltem in actu primo, & eundem concionatorem audiant, & eadem signa uideant: Vtrum, inquit, fieri possit, ut unus credat, alter non credat: **PRIMA** illa opinio respondebit, fieri posse, quia libera uoluntas manet, & potest pro arbitrio gratiam sequi, uel ei resistere. Quæ responsio contradicit Apostolo, qui 1. Corinth. 4. prohibet fideli ne in fleat aduersus infidelē, & rationem reddit, quia fides, quæ eos discernit, est donum Dei, quod illi est datum, & alteri non est datum. Quis, inquit, te discernit? quid habes quod non acceperis? si acceperis, quid gloriaris quasi non acceperis?

At **NOXA** sententia respondebit, posse quidem fieri, ut duo homines eadem interna motionem excitantem eundem concionatorem audiant, & eadem signa uideant, & unus credat, alter non credat; tamen non posset fieri, ut si eandem omnino gratiam excitantem duo homines accipiant, unus credat, alter non credat. Si quidem ad gratiam non solum pertinet motio siue excitatio interna, sed circumstantia loci, temporis, personæ, &c. Si enim eadem motionem accepit unus credit, alter non credit, sine dubio unus accepit motionem eo modo, loco, & tempore, quo Deus præiulit eius ingenio congruere, alter non ita accepit; ac per hoc longè maiorem habuit Dei gratiā, is qui credit, quā qui non credit. Qui enim non credidit, habuit gratiam per quam posset credere; quæ autem credidit, habuit gratiam qua posset & uellet credere. Tunc enim Deus in nobis operatur uelle, cum ita uocat, ut uidet sequiturum. Et ideo uerè non potest fidelis aduersus infidelem gloriari aut inflari, quia qui eum principaliter discernit ab infideli, non est ipse per liberum arbitrium, sed Deus per gratiam efficacem quā ei dedit & alteri non dedit. Vide Augustinū libro de prædestinatione Sanctorum, c. 5.

DI CES, si ponamus id quod ponit Augustinus lib. 12. de ciuitate Dei, cap. 6. duos uidelicet in omnibus pares, tentatos eadem tentatione, eodem modo, loco, tempore, & æquè affectos, & tamen vnus resistat, alter cadat; nonne causa diuersitatis referenda erit in liberum arbitrium? vt eo loco refert Augustinus, nam sine dubio etiam gratia fuit æqualis, si vocatio data est vtrique eodem modo, loco, & tempore, & cum esset æquè affecti, alioqui non fuissent in omnibus pares.

RESPONDEO, causam diuersitatis referendam esse in liberum arbitrium, vt Augustinus eo loco rectè probat, sed non primam causam; nam prima causa fuit, quia Deus vni dedit inspirationem, quam præiudicabit ab illo per liberum arbitrium amplectendam, alteri dedit eandem, sed quam præiudicat ab eo per liberum arbitriū reiiciendam.

CAPVT XIII.

Quæ sit propriè gratia operans.

DE SEXTA partitione gratiæ in operantem & cooperantem, non leuis est quæstio, quam sanè peperit, obscuritas verborum S. Augustini, à quo eam partitionem Theologi acceperunt, & Apostoli Pauli, vnde eam Augustinus accepit. Apostoli verba sunt in epistola ad Philippenses cap. 2. *Deus est, qui operatur in vobis velle & perficere, pro bona voluntate.* Quæ verba sic explicat Augustinus in libro de gratia & libero arbitrio, cap. 17. *In se ut velimus, operatur incipiens, qui volentib. cooperatur perficiens.* Et mox: *Ut velimus, sine nobis operatur, cum autem volumus, & sicut volumus, vt faciamus, nobiscum cooperatur.* Multæ sunt huius partitionis expositiones.

PRIMUM enim Theologi Scholastici, gratiam operantem vocant ipsum habitum gratiæ, ut formaliter nos iustos & gratos Deo facit; id enim Deus in nobis sine nobis facit. Gratiam cooperantem esse volunt eūdem habitum, vt operis meritorij principium est; cum enim opera bona facimus, non sola gratia operatur in nobis, sed & nos ipsi verè operamur.

Hæc doctrina verissima est, & eam inferius suo loco aduersus hæreticos propugnabimus; sed tamen non propriè partitio gratiæ operantis & cooperantis, vt ab Apostolo & Augustino accepta est, ad habitum gratiæ, sed potius ad auxilium speciale pertinere videtur. Neque enim Apostolus & Augustinus tribuunt gratiæ operanti, vt faciat hominem iustum, sed ut faciat eum velle & desiderare iustitiam; neq; efficientia sine operatio propriè dici potest, id quod gratia non efficiēter sed formaliter facit.

Est igitur ALIA explicatio, quod gratia operans non distinguatur à gratia excitante, neque cooperans ab adiuvante; & quia gratia excitans inspirat initium quoddam bonæ voluntatis, ad quod non liberè concurrimus; gratia adiuvans inuadit ad assensum præstandum & eligendum, qd Deus inspirauit, in quo planè liberi sumus: ideo dictū esse volunt auctores huius sententiæ, Deū in nobis sine nobis efficere vt velimus, nobiscū autem cooperari cum volumus; vbi per illud, *vt velimus*, intelligunt imperfectum & indeliberatum desiderium; per illud, *cum volumus*, intelligunt perfectam & deliberatam electionem.

Hæc explicatio non videtur satisfacere verbis Apostoli & S. Augustini; vterque enim tribuit gratiæ operanti, tanquam effectum proprium, non illud velle indeliberatum & imperfectum, sed velle deliberatum, vnde opera bona nascuntur: *Deus (inquit Apostolus) operatur in nobis velle & perficere.* Vbi non distinguitur velle indeliberatum à velle deliberato, sed voluntas ab executione. Et S. Augustinus: *Vt velimus*, inquit, *sine nobis operatur, cum autem volumus, & sic volu-*

mus vt operemur, nobiscum cooperatur. Vbi cooperatio adiungitur operi nostro ex perfecta, ac per hoc, deliberata voluntate prodeunt.

ALIA explicatio aliorum est, gratiam operantem esse eam, quæ tribuit actum internum, cooperantem quæ tribuit externum. Quæ videtur esse S. Thomæ in 1.2. quæst. 111. art. 2.

Sed non videtur requiri gratia aliqua specialis ad actum externum; vbi enim aliquid efficaciter volumus, membra corporis ad nutum obediunt, & ideo S. Augustinus in eodem libro de gratia & libero arbitrio, c. 16. dicit, petendū esse à Deo, vt tantum velimus, quantum necesse est, vt volendo faciamus, & cap. 17. dicit, eos qui volunt mandata seruare, & non possunt, ideo non posse, quia prauam habent voluntatem. Et breuiter, in vtroque capite hoc docet, posita efficaci voluntate, nullam remanere difficultatem; itaque sufficit auxilium generale ad opus externū perficiendū, quod auxilium non dicitur propriè gratia, neque operans, neque cooperans.

DICENDVM igitur est, gratiam operantem illam esse, quæ efficit in homine primum actum deliberatè voluntatis, qualis est conuersio, siue ab infidelitate ad fidem; siue à peccatis cæteris ad penitentiam: gratiam verò cooperantem esse illam, quæ efficit consequētes actus voluntatis, quales sunt, velle orare, velle querere sacerdotem, velle bona opera facere, & alij similes. Quos continuò sequuntur actus externi, ita vt gratia operans nihil sit aliud, nisi auxilium speciale efficax respectu primi actus voluntatis; gratia verò cooperans sit auxilium speciale respectu actuum sequentium.

Sed quæstio est eaq; non leuis, quomodo sit intelligendum, quod S. Augustinus ait, primum actum deliberatè voluntatis fieri sine nobis. Quomodo enim fit sine nobis, quod nostra libera deliberatione & electione efficitur. Neque enim audiendi sunt Lutherani & Calvinistæ, qui contendunt actus bonos internos ita fieri sine nobis, vt non sint actus liberi arbitrij; neque nos eos propriè faciamus, sed immixtos à Deo necessariò recipiamus. Hunc enim errorem postea suo loco copiosè refellemus.

Neque dubitari potest quin ista eorum sententia alienissima sit a mente S. Augustini, de cuius verbis nunc laboramus. Nam in libro 1. ad Simplicianum, quæstio 2. *Vt velimus*, inquit, *& suum esse voluit, & nostrum, suum vocando, nostrum sequendo.* Item lib. 2. contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 8. Homo, inquit, *preparat cor, non tamen sine adiutorio Dei, qui tangit cor.* Et paulo post: *Quamuis nisi adiuvante illo, sine quo nihil possumus facere, os non possumus aperire, tamen os aperimus illius adiumento, & opere nostro; nam quid est preparare cor & os aperire, nisi voluntatem parare?* Item tractatu septuagesimo secundo in Ioānem: *Credenti in eum qui iustificat impiū, deputatur eius fides ad iustitiā, in hoc opere facimus opera Christi, quia & ipsum credere in Christum opus est Christi.* Hoc operatur in nobis, non tamen sine nobis. Item in eodem loco: *Operanti in se Christo cooperatur homo ad salutem eternam ac iustificationem suam.* Hæc ille. Non igitur dubitari potest, quin S. Augustinus nihil cōmune habuerit cum sententia hæreticorum, qui nos passiuè tantum concurrere existimant ad actus pietatis internos.

Cæterum si hæc ita se habent, quæstio initio proposita magis iam implicata videtur; nam ex eodem Augustino audiimus, ipsum, vt velimus, Deum operari sine nobis, & non operari sine nobis, Deum solum id operari, & nos ei cooperari; & alia, quæ pugnantia esse videntur.

IGITUR OBSERVANDVM est, Deum secundum quoddam genus causæ, esse mouentem respectu ipsius velle deliberati, & voluntatem non esse mouentem, sed tantum motam; cum tamen secundum aliud causæ genus, Rob. Bellarmini Tom. 4. P nus,

nus, ad eundem actum volendi producendum Deus concurrat ut mouens, voluntas autem tum ut mota, tum ut mouens, & ideo utrumque verum esse, Deum operari ipsum uelle deliberatum sine nobis, & non operari sine nobis.

Nam si consideremus causam efficientem & physicam illius actus, ea non solum est Deus per auxiliū speciale, sed etiam voluntas per liberum arbitrium & hoc modo illud uelie, est Dei & nostrum, & nos in eo cooperamur Deo, & Deus illud operatur non sine nobis, ut S. Augustinus loquitur in locis paulo ante adductis contra hereticos.

At si consideremus causam illius eiusdem actus moralem, id est, causam mouentem suadendo, hortando, consulendo, ea solus est Deus; voluntas autem secundum hoc genus causae non est mouens, sed tantum mota. Non enim ipsa se voluntas impellit suadendo & hortando, ut uelit quod non uult, sed Deus per inspirationes suas intus animae loquens, ei suadet & persuadet, ut uelit. Haec est igitur gratia operans, quae praue- nit conatum & industriam nostram, & operatur ut uelimus, quod antea nolebamus, sine nobis operantibus ut uelimus, non tamen sine nobis liberè consentientibus dum uolumus.

Atque hinc intelligemus, cur ad primum actum uoluntatis tantum, requiratur gratia operans, ad reliquos autem non sit necessaria operans, sed cooperans; nam posteaquam coepimus uelle conuertere ad Deum, iam nos ipsi non tantum per liberum arbitrium producimus Deo iuuante reliquos actus, sed etiam nos incitamus & impellimus, Deo cooperante, ad eos.

Ac ut corporali similitudine rem illustremus, sit aliquis cui expediat nauigare in orientem, & tamen nolit id facere; si quis ad eum accedat ei; multis allatis rationibus tandem persuadeat, & de nolente uolente faciat; deinde ubi eum uelle nauigare cognouerit, procurret illi nauem, pecunias & cetera, quae nauigantibus sunt necessaria; is profecto uerè dicere poterit, ego solus feci, ut iste nauigationem suscipere uellet; nam etiam si alter rationes allatas audierit, atque apud se expenderit, & tandem assensum praebuerit, non tamen ipse sibi persuasit, neque se ipse mouit, sed amicus eius illum mouit ei que persuasit.

Ceterum quod attinet ad executionem uoluntatis, non potest amicus ille dicere, Ego solus detuli istū in oriētem, sed solum, ego illum adiuui & cooperatus sum ut commodè nauigaret. Siquidem ille qui ab amico persuasus nauigare decreuit, sine dubio non sibi ipse defuit, sed cogitare coepit, quid facto opus esset, & conatum atque industriam adhibere ad futuram nauigationem.

Hanc esse veram huius distinctionis explicationem ex ipso Augustino colligi potest; nam in libro de gratia & libero arbitrio, c. 5, sic loquitur: *Ut Apostolus Paulus de caelo vocaretur, & tam magna & efficacissima vo-*

ocatione conuerteretur, gratia Dei erat sola, quia merita eius erant magna, sed mala. Vbi soli gratia tribuitur conuersio beati Pauli, ac per hoc fuit illa gratia operans, non quia Paulus non concurreret liberè consentiendo, & per liberum arbitrium actum illum conuersionis actuè producendo, sed quia merita eius erant magna sed mala, id est, quia non praecesserat ante conuersionem ullum meritum, siue studium, aut conatus ad conuersionem; sed enim Augustinus meritum appellare quemlibet actum bonum, ratione cuius aliquid aliud accipimus; ut perspicuum est ex epistola 105. & 106. ubi dicit, solam fidem dari sine ullo merito praecedente, quia eam nullus bonus actus praecedat; remissionem uero peccatorum non dari sine merito, quia fides orando illam meretur. Itaque in libro de gratia & libero arbitrio, capite decimo quarto: *Fides*, inquit, *& non petita conceditur, ut ei petenti alia concedantur.* Et paulo ante dixerat, se fidem appellare uoluntatem credendi.

Itaque gratia operans est, quae facit nos uelle credere, quia id in nobis fit sine nobis petentibus, ac multò minus laborantibus & conantibus; gratia cooperans est, quae facit nos uelle orare ieiunare elemosynas dare, & Sacramenta requirere, quia, id non fit nisi conatu atque industria nostra cooperante. Hinc idem Augustinus in eodem libro cap. 17. non dicit, Deum operari, uelle nostrum sine nobis, sed operari, ut uelimus sine nobis, nos enim cooperamur Deo uolendo, id est, liberè producendo actum volendi, sed non cooperamur faciendo, ut uelimus. Quia non ipsi nos mouemus & incitamus ad uolendum, sed ipse solus interna inspiratione nos mouet atque impellit.

Fortasse etiam S. Thomas non est alienus ab hac expositione; quamuis enim loco citato 1. 2. quæst. 111. ar. 2. retulerit gratiam operantem ad actum internum, cooperantem ad externum; tamen probabile est, per internum actum eum intellexisse primum internum, per externum autem intellexisse alios consequentes, quos externi sequuntur, nam in eodem articulo docuit, gratiam operantem necessariam esse in conuersione, cum uoluntas primò de mala sit bona, & ibidem docuit, gratiam cooperantem esse necessariam ad actus exteriores, quia ij fieri non possunt, nisi Deus confirmet uoluntatem in bono & præbeat facultatem bene operandi.

Non igitur S. Thomas uoluit, gratiam cooperantē simpliciter referri ad actus exteriores, sed ad interiores, ut ex ijs pendunt exteriores, & hoc modo cum B. Paulus dicit Deum operari in nobis uelle & perficere, per uocem, *perficere*, non est intelligenda sola executio externa, sed tam interna quam externa operatio, quae nascuntur ex primo actu uoluntatis. Et cum S. Augustinus scribit Deū operari in nobis ut uelimus, cooperari autem cum ita uolumus ut faciamus, per illud, *faciamus*, non est accipienda actio tantum externa, sed etiam opus internum ut oratio, contritio, &c.

LIBER SECVNDVS.

DE GRATIA

ET LIBERO ARBITRIO.

CAPVT I.

Proponitur quaestio, an auxilium sufficiens omnibus detur.

PREDITIS quaestio-
bus circa partitiones gra-
tiae, tractanda est grauis il-
la cōtrouersia, de commu-
nicatione gratiae & prae-
destinatione diuina, videlicet
an gratia sufficiens ad salu-
tem detur omnibus homi-
nibus. & si ita sit, quomodo
saluetur gratuite prae-
destinationis veritas. Cuius cō-
trouersia explicatio omnino necessaria est ad sequen-
tes disputationes, de libertate arbitrij & gratiae neces-
sitate. Sunt autem duae sententiae contrariae de propo-
sita quaestione, inter quas media incedit veritas.

PRIMA sententia Pelagianorum est, & eorum qui Pelagianis in Gallia occulte fauebant, Fausti, Cassiani & aliorum. Docet hae sententia, gratiam Dei omnibus hominibus paratam esse, modò ipsi eam petere & excipere velint: posse autem vnūquemq; ex viribus liberi arbitrij sine alia praeueniente gratia, ipsam gratiam expetere, inuocare, excipere. Refert hanc sententiam siue potius haeresim S. Augustinus in lib. 1. ad Bonifacium contra duas epistolas Pelagianorum cap. vlt. & in epist. 106. & 107. & in lib. de praedestinatione Sanctorum, cap. 1. & 2. eandem referunt Hilarius & Prosper in epistolis ad Augustinum, & Petrus Diaconus in libro de incarnatione & gratia Christi, cap. vlt.

ALTERA sententia priori contraria est eorum omnium, qui non agnoscunt distinctionem inter auxilium, efficiens & sufficiens, in quorum numero sunt Lutherus in assertionem art. 36. & Calvinus lib. 3. Institut. cap. 22. §. 10. & cap. 24. §. 15. & 16. hi enim docent multis deesse sufficiens auxilium ad salutem, omnibus ijs videlicet, qui non sunt à massa perditionis diuina praedestinatione discreti.

Inter has contrarias pugnantisque sententias incedunt Theologi Catholici quamplurimi, ac ferè omnes, qui docent omnibus hominibus pro loco & tempore sufficiens auxilium non deesse, & tamen sine praeueniente gratia, neminem posse gratiam desiderare, petere, vel accipere. Vide Alexandrum Alensem in tertia parte Summae, quaestio. 69. memb. quinto art. 3. Albertum Magnum in 2. sentent. dist. 28. art. 1. S. Thomam in 1. 2. quaest. 109. art. 8. ad 1. & in lib. 3. cōtra Gentiles, cap. 159. S. Bonauenturam in 2. sent. dist. 28. art. 1. quaest. 3. Scotum in 1. sent. dist. 46. & ex recetioribus. Adrianum Papam in quaest. 3. de penitent. Ioannē Rossensem in refutatione art. 36. Franciscum Ferrarium in commentario lib. 3. contra Gentiles, cap. 159. Ioannem Driedonem in libro de captiuitate, & redemptione generis humani tract. 5. Ruardum Tapperum in explicatione articuli de libero arbitrio, Dominicū à Soto li. 1. de natura & gratia, capite 15. & 18. Andreā Vegam lib. 13. super Concilium Tridentinum, cap. 13.

Quam autē explicatio propositae quaestiois multa cō-

tinet capita, neque vna responsione ab solui pōt, per alii quot propositiones rem totam expedire conabimur.

CAPVT II.

Auxilium gratiae non expectare, sed praeuenire voluntates nostras, neque aequaliter omnibus adesse.

SIT igitur PRIMA propositio: *Auxilium gratiae Dei non ita offertur omnibus hominibus, ut Deus expectet homines, qui illud desiderant uel postulent, sed praeuenit oīa desideria & oēm inuocationē.* Hae propositio est cōtra Pelagianos & Pelagianorum reliquias, & habetur in Cōcilio ARAUSIACO can. 5. & 4. vbi sic legimus: *Si quis per inuocationem humanā, gratiam dicit posse conferri, non autem ipsam gratiam facere, ut innocetur à nobis, contradicit Isaia Prophetæ, uel Apostolo idem dicenti, inuentus sum à non quarentibus me, palam apparui his, qui me nō interrogabāt.* Item: *Si quis, ut à peccato purgemur, uoluntatē nostram Deū expectare cōtendit, non aut, ut ē purgari uelimus per sancti Spiritus infusionē & operationē fieri confitetur, resistit ipsi Spiritui sancto per Salomonem dicenti, Preparatur uolūtas à Domino, & Apostolo salubriter praeedicanti, Deus est, qui operatur in nobis uelle & perficere pro bona uoluntate.* Vide quae scriptum in 6. lib. cap. 2. 4. & 5. nam illa omnia hanc propositionem confirmant.

SECUNDA propositio: *Auxilium gratiae Dei non aequaliter omnibus adest.* Hae propositio in diuinis literis ita luculenter habetur, ut mirum uideri possit ab ullo vnquam fuisse negatam. Vrget S. Augustinus illud Sapient. 4. *Raptus est ne malitia mutaret intellectū illius, aut ne fletio decideret animum eius.* Certè enim non omnibus hoc praestat Deus, ut eos rapiat, antequā in peccata labantur. Vrget etiam illud Matthaei vnde cimo: *Si in Tyro & Sidone haec facta fuissent, in cinere & cilicio poenitentiam egiissent.* Vbi videmus Deū mirabili, sed iusto, & sibi soli noto iudicio non solum nō aequaliter omnibus gratiae auxilia subministrare, sed etiam ijs quos credituros praeuidebat, si miracula Christi uidissent, ea miracula non ostendisse, & eadem illis ostendisse, quos praeuidebat quibuscunque uisus miraculis, minimè credituros.

Huc pertinet etiam illud Matthaei 13. *Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, ceteris autem non est datum.* Et illud Rom. 9. *Cuius uult miseretur, & quē uult indurat.* Et Rom. 12. *Vnicuique Deus diuinit mensuram fidei.* Et 2. Thessal. 3. *Non omnium est fides.* Et Philippi. 2. *Vobis donatum est, ut in illum credatis.*

Denique, ut alia innumerabilia praeterrmittam, si gratia aequaliter omnibus adest, quomodo Deus in praeteritis generationibus permisit omnes ingredi vias suas, nunc autem annunciat ut penitentiam agant, ut legimus Actorum 14. & 17. cur Paulus illo ipso tempore, qui spirabat minas & cades in discipulos Dñi, diuino miraculo, Christo ipso eū vocante cōuertitur, cū tam multos minus fortasse malos in delictis suis Deus iacere pmitteret? Cur ex paruulis morietibus, interdū filius optimi viri sine baptismo decessit & perit, filius adulteri, vel incestuosi baptismo abluit & regno potiè

æterno? Cur demum inscrutabilia esse dicit Apostolus iudicia Dei, & inuestigabiles vias eius in electione & reprobatione mortalium, si gratia equaliter omnibus adest, & ex arbitrio hominum pendet vix eam capiant, vel abijciant (vide S. Augustinum in libro de prædestinatione Sanctorum; Prosperum in libro contra Collatorem; Petrum Diaconum in lib. de incarnatione & gratia Christi; Fulgentium in libro eiusdem argumenti; Ioannem Maxentium in professione fidei; & totum Arausicanum Concilium, ubi diligentissime totus hic Pelagianorum error eueritur.

CAPVT III.

Soluuntur argumenta Pelagianorum & Pelagianis fauentium, contra duas propositiones capituli superioris.

ARGUMENTA, quibus errat Pelagianorum confirmari solet, facile solui possunt.

PRIMUM sumitur ex cap. 6. Sap. *Aequaliter est illi cura de omnibus* **RESPONDEO**, vox *Aequaliter* non videtur hoc loco referenda ad ipsam curam, quasi Deus non magis curet rem vnam quam aliam, sed ad res ipsas, quæ curantur, vt sensus sit, nihil omnino subtrahi à prouidentia Dei, sed res omnes, nulla prorsus excepta, quamuis infima & vili, diuina prouidentia gubernari. Quod significantius exprimit vox Græca, quæ habetur hoc loco, videlicet *κατα*, id est, communiter.

Sed fac illud, *æqualiter*, referri ad curam & prouidentiam; nihil tamen Pelagiani inde lucrantur; nam non loquitur Sapiens de beneficio gratiæ, sed retributione præmiorum atque poenarum. Præcedit enim illud; *Harrendè & cito apparebit vobis, quoniam iudicium durissimum in his qui præsumunt fieri*. Itaque sententia huius loci est, in extremo iudicio Deum non accepturum personas, Regum & Principum, sed ex æqualitate iustitiæ sententiam esse laturum.

SECUNDVM argumentum sumunt ex illo Ioan. 1. *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*. Vbi videtur Christus conferri cum Sole, qui lucem suam in omnia loca aequè diffundit. **RESPONDEO**, posset hic locus non incommode referri ad naturalem illustrationem, quæ fit in nobis, cum in creatione lumē intelligentiæ & rationis accipimus; Tamen quoniam Chrysostomus & Cyrillus in commentario exponunt de lumine gratiæ. **RESPONDEO**, sensum huius loci esse, à Christo illuminari omnes homines, non quod omnes illuminentur, cum multi in infidelitate reamaneant, sed quoniam nemo illuminatur nisi per ipsum, vel, si magis placeat, illuminari dicat omnes homines per Christum, quoniam omnibus auxilium sufficiens quo conuertere & credere possint, quantum nec lumen æquale omnibus prebeat, neque expectet vt homines illuminari cupiant & expectant, sed ipse desideria & preces illuminando præueniat.

Porro similitudines non in omnibus rebus conuenire debent, ac per hoc neque necesse est, vt si Sol non illuminat cecos, id etiam non faciat Christus, & si Sol non aperit fenestras domus, neque Christus aperiat fenestras cordis, & si Sol lucem suam equaliter ubique diffundit, Christus quoque non diuidat unicuique mensuram fidei & donorum, sed equaliter omnibus hominibus gratiæ suæ dona distribuat.

TERTIVM sumunt ex illo Ioannis 1. *Quotquot receperunt eum, dedit illis potestatem filios Dei fieri*. Hic enim videmus Deum expectare vt recipiatur, & tum demum his, qui se receperint, dare gratiam, per quam filij Dei fieri possint. **RESPONDEO**, verè De⁹ expectat ut recipiatur, vt det suscipientibus se potestatem filios Dei fieri.

Cæterum, quia recipere Deum in hoc loco Evangelij nihil est aliud, nisi credere, vt ibidem declaratur, cum subditur, *his qui credunt in nomine eius*, nemo autem potest credere nisi Deus fidem illi donauerit, dicen-

te Apostolo Philip. 1. *Vobis donatū est vt in illum credatis*. Idgo nemo potest eum recipere, nisi gratia eum diuina præuenierit. *Gratia estis saluati* inquit Apostolus Ephes. 2. *per fidem, & hoc non ex vobis; Dei enim donum est*. Ac si diceret, gratia potestatem accepistis, vt filij Dei efficeremini, quoniam per fidem recepistis Deum, quæ fides donum ipsius est, vide Augustinum lib. 1. ad Bonifacium cap. 3.

QUARTVM sumunt ex illa promissione: *Petite & dabitur vobis, omnis enim qui petit accipit*. Et: *Dabit spiritum bonum petentibus se*. Luc. 11. **RESPONDEO** S. Augustinus lib. 4. in Iulianum, c. 8. non posse peti spiritum bonum, nisi prius spiritus bonus fidem infundat, & per eam excitet ad petendum. Nam *quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt*, Rom. 10. Et: *Postulet in fide nihil hæsitans*, inquit Iacobus cap. 1. *fidem autem donum esse Spiritus sancti docet idem Apostolus 1. Corinth. 12. Alteri datur fides in eodem spiritu*; itaque spiritus adiuvat infirmitatem nostram; quid enim oremus sicut oportet, nescimus, Rom. 8.

QVINTVM sumunt ex illa Christi vocatione: *Venite ad me omnes qui laboratis, &c.* Matt. 11. **RESPONDEO**, inuitat Christus omnes vt veniant, non quod possint homines solis naturæ viribus venire, cum scriptum sit Ioan. 6. *Nemo potest ad me venire, nisi pater qui misit me traxerit eum*. Sed vt adinueniat, vt gratiæ præuenienti cooperentur, & non resistant Spiritui sancto.

SEXTVM sumunt ex illis Scripturis, quæ testantur, Deum non esse acceptorem personarum. Act. 10. Rom. 2. 1. Pet. 1. &c. hinc enim sequi videtur, ut Deus non magis ex se faueat uni quam alteri: sed uolentes curari sanet, non uolentes, deserat. **RESPONDEO**, acceptio personarum vitiosa est contra iustitiam, & ideo locum non habet in donis gratiæ.

Itaque, in his rebus quæ quouomodo iustitiam sapiunt, Deus æquus est omnibus, neque personas accipit, sed unicuique reddit secundum opera sua, at in donis gratiæ nemini facit iniuriam, si uni dat quod alteri negat. Immo in ipso iudicio quamuis acceptio personarum esset alicui minus premium dare, quam iusto iudicio meretur, vel maiori supplicio afficere quam dignus sit reus, tamen si alicui maius premium aut minorem poenam dare uoluerit, non erit acceptor personarum, etiam si id non cum omnibus seruet, quoniam hoc non est iniustitig, sed liberalitatis, iuxta illud Matt. 20. *Amice non facio tibi iniuriam, tolle quod tuum est & uade; uolo autem & huic nouissimo dare sicut & tibi; an non licet mihi quod uolo facere? an oculus tuus nequā est, quia ego bonus sum?* vide Augustinum in epist. 105. non procul ab initio & lib. 2. ad Bonifacium cap. 7.

SEPTIMVM sumit ex illo 1. Cor. 15. *Sicut in Adā oēs mortuati, ita & in Christo oēs uiuificabuntur*. Nimirum inquit, si ipsi voluerint. **RESPONDEO**, loquitur Apostolus de resurrectione corporali iustorum, nam, vt rectè explicat S. Augustinus in epist. 89. quæst. 3. non dicitur uiuificari in Christo, nisi illi qui resurgunt ad uitā beatam, quæ sola uita dicenda est impij. n. resurgente quidem, sed ad mortem; id est, ad miseriam sempiternā. Itaque hic locus non facit ad propositum, cum de gloria æterna, non de gratiæ beneficijs intelligi debeat.

Sed instat Faustus, Apostolus comparat Adamum cum Christo seu potius Christum cum Adamo, sed in Adam mortui sunt omnes homines igitur in Christo uiuificantur omnes homines, non autem uiuificantur omnes uita gloriæ, ego debet intelligi hic locus de uita gratiæ, quam Christus omnibus paratus est dare, modo ipsi uelint.

Sed facilis est responsio, nam in Adam non moriuntur omnes homines, sed ij tantum qui ex Adam nascuntur, quo etiam modo non uiuificantur in Christo omnes homines, sed ij tantum, qui per ipsum resuscitantur. Quod si de uita gratiæ Apostolus loqueretur, prout esset respondere, omnes in Christo uiuificari,

non quod omnes homines viuificentur, sed quia nemo viuificatur, nisi per Christum, sicut nemo perit, nisi per Adamum, hoc est, nisi ex Adamo originem trahat.

Deniq; posset etiam Fausto concedi in Christo viuificari vita gratiæ omnes homines, modò ipsi velint; sed addendum esset, neminem velle per Christum viuificari, nisi Deus eum præueniens, faciat eum velle. Deus est enim qui operatur in nobis velle & perficere pro bona voluntate, Philip. 2.

OCTAVVM sumunt ex illis locis quæ testantur Deum velle omnium hominum salutem, vt 1. Timoth. 2. *Vult omnes homines saluos fieri.* 1. Timoth. 4. *Qui est saluator omnium hominum.* 2. Petri 3. *Neminem vult perire sed omnes ad agnitionem veritatis venire.* RESPONDEO, hæc loca parum ad rem faciunt. Solum enim significant, Deum non impedire quenquam à salute. Imminò remedia & auxilia pro omnib. in commune instituisse, prædicationem Euangelij & Sacramenta voluisse omnibus esse communia, &c. sed ex his nemo rectè colliget, Deum expectare vt homines suis viribus velint salui fieri.

Sed, inquit, si Deus vult omnes saluos fieri, cur non sunt omnes salui, nisi quia ipsi nolunt? RESPONDEO, verissimum est, non fieri omnes saluos, quia ipsi nolunt; nam si vellet, Deus eis utique non deesset. Caterum nemo vult saluus fieri, nisi Deus, præueniendo ac præparando voluntatem faciat eum velle; cur autem Deus non faciat omnes velle, quis nouit sensum Domini? aut quis consiliarius eius fuit? itaque sicut verum est non omnes saluos fieri, quia ipsi non volunt, sic etiam verum est, non omnes saluos fieri, quia Deus non vult voluntate illa beneplaciti, de qua scriptum est in Psal. 113. *Omnia quæcumque voluit fecit in celo & in terra.* Et tamen simul etiam verum est, Deum velle oēs saluos fieri voluntate illa, quam rectè Theologi antecedentem vocant.

POSTREMVM argumentum adferri potest ex ipso Augustino, à quo vel initio, vt aiunt quidam, testimonium extorsit veritas, nam in commentario Psalm. 45. tractans illud: *Deus in medio eius non commouebitur,* sic ait, *quid est Deus in medio eius? hoc significat, quod æquus est omnibus Deus & personas non accipit, quo enim illud, quod in medio est, paria habet spacia ad omnes fines, ita Deus medius esse dicitur equaliter omnibus consulens.*

RESPONDEO, loquitur in eo loco S. Augustinus de ijs tantum auxilijs, quæ aliquo modo sunt debita, & iustitiâ sapiunt, ubi locum habere posset acceptio personarum; in his enim Deus omnib. est æquus, & non accipit personas, & equaliter oib. consulit, quia neminè impellit ad malum, omnes hortatur ad bonum, neminem punit nisi malum, neminem remuneratur nisi bonum, nulli subtrahit communia auxilia; alia verò ratio est donorum gratiæ, quæ nemini sunt debita.

CAPVT IIII.

Non posse Deum iniustitiæ accusari, si non daret omnibus auxilium sufficiens ad salutem, neque de illo desperandum esse.

SIT iam TERTIA propositio: Nulla esset in Deo iniustitia, si non solum aliquibus, sed etiam omnibus hominib. auxilium sufficiens ad salutem negaret. Hæc certissima est apud eos, qui ex diuinis literis peccatū originis nouerunt; nam cum per peccatum primi hominis nascamur omnes filij iræ (vt Apostolus docet ad Ephes. 2.) nihil nobis iure debetur nisi pœna. Hinc Sap. 12. dicit Spiritus sanctus: *Quis stabit contra iudiciū tuum, aut quis tibi imputabit si perierint nationes, quas tu fecisti?* Et Apostolus ad Rom. 9. demonstrat, solam esse misericordiam, qua Deus ex massa perditionis aliqua vasa facit, in honorè, vnde et vasa misericordiæ appellat. Et ea causa est, vt S. Augustinus docet in epist.

A 105. cur pauci sint qui saluantur, vt nimirum intelligamus, quid omnib. deberetur; deniq; prima gratia datur inimicis, ac per hoc modis omnib. est indebita; nulli igitur fieret iniuria si ea gratia nemini præberetur: itaque S. AUGUSTINVS lib. de bono perlen. c. 8. *Nō simus ingrati, qd tā multos liberat misericors Deus de tā debita perditione, vt si inde neminè liberaret, non esset iustus.*

QUARTA propositio: Siue detur sufficiens auxilium oib. siue tantū aliquib. nos tamen de nullius salute, de neq; in hac vita fuerit, desperare debemus, neq; ab ullo subtrahere correptionē, exhortationem & alia caritatis officia. Hæc quoq; sine controuersia recipitur ab omnibus, nam tametsi nonnulli ita deferrentur à Deo, omni quæ auxilio prorsus destituerentur, vt nulla ratione conuerti possent; nos tamen qui nescimus qui sint illi, de omnibus bene sperare debemus, ac dicere cum Propheta Ioël: *Quis scit si conuertatur & ignoret Deus, & relinquat post se benedictionem?* Ioel. 2. Et Apostolum Paulum audire, qui iubet vt mansueti simus ad omnes, & cum patientia & modestia corripiamus eos, qui resistunt veritati, ne quando Deus det illis penitentiam ad cognoscendam veritatem & respiciat à diaboli laqueis.

Hinc S. AUGUSTINVS lib. de corrept. & gratia c. 15. *Nescientes, inquit, quis pertineat ad prædestinatorum numerum, quis non pertineat, sic affici debemus caritatis affectu, ut omnes velimus saluos fieri.* Et cap. 16. *Quantum ad nos pertinet, qui prædestinatos à non prædestinatis discernere nō valemus, & ob hoc omnes saluos fieri velle, debemus oib. ne pereant. adhibenda est à nobis medicinaliter seuera correptio.* Quod idè reperit in 1. lib. retract. c. 19. Sæctus quoq; LEO in serm. 4. de Ephiphania: *Dū, inquit, hoc in corpore uiuitur, nullius desperanda reparatio, sed omnium est optanda correctio, auxiliante domino, qui erigit elisos, soluit compeditos, & illuminat cæcos.*

CAPVT V.

Auxilium sufficiens ad salutem, pro loco & tempore, omnibus dari.

QUINTA propositio: Auxilium sufficiens ad salutem pro loco & tempore, mediātē vel immediātē omnibus datur.

Dicimus, auxilium sufficiens ad salutem, nam de auxilio sufficienti ad non peccandum, alia ratio est, vt infra suo loco patebit. Itaque hic tantum differimus de auxilio sufficienti ad resurgendum à peccato, atque ad iustificationem & salutem comparandam.

Dicimus, pro loco & tempore, quoniam non definimus hoc loco, vtrum omni tempore, omni que momēto tale auxilium adsit: de hac enim re paulo post agemus, sed tantum id asserimus, nullum esse, qui non aliquando saltem hoc auxilium habeat.

Dicimus denique mediātē vel immediātē, quoniam ijs, qui vsu rationis vtuntur, immitti credimus à Deo sanctas inspirationes, ac per hoc immediātē illos habere gratiam excitatē, cui si acquiescere velint, possint ad iustificationē disponi, & ad salutē aliquā pertingere: ijs aut qui rationis vsu nō habent, quales sunt infantes vel ab infantia mente capti, mediātē auxiliū donari censemus, quoniam parentes eorū non solum sibi ipsi prospicere, sed etiam filijs suis, præsertim rationis vsu carentibus, baptismum procurare possunt, si volunt.

Hæc igit propositio sic explicata probat PRIMVM ex diuinis lris Ps. *Nō est qui se abscondat à calore eius.* AUGUSTINVS in hūc locū: *Nullū, inquit, mortaliū permittit excusare se de vmbra mortis, vltim. n. penetravit verbi calor.* Itē Ps. 24. *Vniuersa via Dñi misericordia & veritas.* Videtur. n. hoc significare Spiritus sanctus, oib. hoib. primū à Deo exhiberi misericordiā, deinde si ea non vtantur, exhiberi iudiciū, non potest autem rectè dici, agi cum aliquo misericorditer, quod attingat ad salutem, nisi detur ei sufficiens auxilium ad

salutem, neq; iuste puniri potest, qui ex diuino auxilio non proficit, si auxilium non fuit sufficiens.

Item Prouerb. 1. *Sapientia foris prädicat, in plateis dat vocē suā, in capite turbarū clamat, in forib. portarū vrbis profert verba sua dicens, vsquequo paruuli diligitis infantiam, & stulti ea quæ sibi sunt noxia cupient, & imprudentes odibunt scientiā; conuertimini ad correptionē meam. En proferam vobis spiritum meum, & ostendam vobis uerba mea. Quia uocari & reuulsis, extendi manū meam, & non fuit qui aspiceret, ego quoq; in interitu uestro ridebo.* Hæc certè prædicatio generalis & comminatio item generalis satis apertè significat Dei sapientiam, nullum ita deserere, quin aliquando eum vocet & auxilium sufficiens illi præbeat.

Item Sap. 11. *Misereris omnium, quia oīa potes, & diffimulas peccata hominum pp penitentiam; diligis enim oīa, quæ sunt, & nihil odisti eorū quæ fecisti. Nec enim odiens ali quid constituisti, aut fecisti. Parcis aut omnib. quoniam tua sunt Domine, qui amas animas.* Hæc certè vix intelligi pnt, nisi fateamur omnib. tribui sufficiens auxilium; quō enim miseretur omnium, & parcat omnib. si non dat saltē eis auxiliū, quo ad reconciliationē possint peruenire si velint. Neq; debent hæc restringi ad electos, nam ratio cur Deus omnib. parcat, & omnium misereatur, redditur hoc loco ex creatione, quia Deus oēs creauit, & quoniam amat animas, & res à seipso factas; at creatio communis est omnibus absolutè.

Itē Sap. 12. *Si inimicos seruorū tuorū, & debitos morti, cū tāta cruciasti attentione, dans tēpus & locum per quæ possent mutari à malitia, cū quanta diligentia iudicasti seruos tuos? At frustra Deus daret tempus & locū peccatoribus, per quæ possent mutari à malitia, nisi auxilium etiam præberet, sine quo mutari non possunt.*

Item Ezech. 33. *Sic loquuti estis dicentes, iniquitates nostræ & peccata nostra super nos sunt, & in ipsis nos tabescimus, quō ergo viuere poterimus? dic ad eos, viuo ego, dicit Dominus, nolo, mortem impij, sed vt conuertatur impius à via sua, & uiuat, conuertimini, conuertimini, & quare moriemini? illa exhortatio, conuertimini, conuertimini, irritoria videretur, nisi Deus dedisset illis vires, quib. conuerteret. Non fuisse autem irritoriam siue ironicam exhortationem, testatur iuramentum illud, viuo ergo dicit Dominus, nolo mortem impij, &c.*

Item illud Matth. 5. *Qui solem oriri facit super bonos & malos, & pluit super iniustos & iustos.* Monet S. Ambrosius serm. 8. in Psal. 118. intelligendū esse et de sole iustitiæ & pluuia gratiæ. Illa itē inuitatio: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis* Matth. 11. Ne sit frustra, requirit omnino, vt sicut vocatio est generalis, ita & auxilium quo possint homines venire, sit generale.

Illud itē Ioan. 1. *Illuminat omnem hominem*, supra diximus ex cōmentariō Chrysostomi & Cyrilli, referri ad lumen gratiæ, quo nemo oīno priuatur. Illud quoq; 1. Tim. 2. *Vult omnes saluos fieri & ad agnitionem veritatis venire.* Et 2. Pet. 3. *Non vult aliquos perire, sed oēs ad penitentiam conuertere.* Exponitur quidem varijs modis à S. Augustino, sed illa expositio videtur maximè congruere Apostolicæ sententiæ, quā habet in lib. de spiritu & litera, c. 33. vbi exponit quōdē, cur Deus non det omnib. velle credere, cū velit homines oēs saluos fieri. Et respondet Deum velle omnes saluos fieri, sic tamen, vt non adimat eis liberum arbitrium, quo vel bene vel malè vrentes iustissimè iudicentur, & addit, infideles contra Dei voluntatem facere, cum non credunt Euangelio, in nō vincere Dei voluntatē, qm experientur in supplicijs potestatem eius cuius in donis misericordiā contēplerunt. Et ponit similitudinē Dñi, qui vult, ut omnes serui laborent in vinea, sic tamen vt si qui operari noluerint, detrudantur in pistrinum.

Ex his intelligimus hanc fuisse Augustini sententiā de hoc loco Apostoli, Deum velle omnes saluos fieri, quia dat omnibus, unde possint velle credere & saluari, sic tamen vt si ipsi noluerint, non saluentur, sed ad

A supplicia destinentur æterna, quæ sunt etiam expositio S. Prosperi lib. 2. de uocatione gentium c. 23. 25. & 28. Item commentariorum qui tribuuntur Ambrosio, item Chrysostomi, Theophylacti & Eucumenij, qui dicunt Deum velle omnes saluos fieri, si & ipsi uelint, nimirū si uellent cooperari diuinæ gratiæ præuenienti.

Illud item 1. Tim. 4. *Qui est saluator omnium hominū maximè fidelium.* Vix pot aliter exponi, quā ut exponit S. Prosper in lib. 2. de uocatione gentiū, c. 10. ut uidelicet intelligamus, Deū saluatōrē esse oīum, quia dat oīb. unde saluari possint, sed maximè fideliū, quia dat illis non solum, ut saluari possint, sed etiam ut saluentur.

Deniq; illud 1. Corinth. 15. *Pro oībus mortuus est Christus.* Et 1. Timot. 2. *Qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus.* Et 1. Ioan. 2. *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non solum autem nostris, sed etiam totius mudi.* Quomodo potest uerum esse, si non datur omnibus aliquid unde Christi mortis participes fieri queant, nam cum non possit ullus sine præueniente dono participes esse mortis Christi & precij redemptionis huius, frustra Christus pro omnibus precium soluit, si noluit omnibus uiam aperire, qua ad redemptionem peruenire possent.

Probatur SECVNDO eadem sententia testimonij Patrum. S. DIONYSIVS Areopagita in lib. de celesti hierar. c. 9. *Nempe, inquit, & alijs gentibus, ex quibus et nos, ad immensum & infinitum diuini luminis pelagus, quod semper paratum est, & patet omnibus ad participandum, ex præteriti erroris cecitate respirauimus, ad quod sanè obsequentes ducebant Angeli præpositi singulis gentibus.* Quærit eo loco Dionysius cur soli ludæi Deum uerū aliquando coluerint, gentes autem penè omnes ad idola defluerint. Respondet uerò, id factum esse ex desidia & nequitia gentium, qui noluerunt diuinum lumen aspicere; aut in eo permanere, cum ipsū lumen omnibus pateat ad participandum, & Angeli singulis gentibus à Deo præpositi muneri suo nequaquam desint; ubi quod dicit B. Dionysius diuinum lumen paratum esse, & patere omnibus ad participandum, non significat diuinum lumen offerri uolentib. suis uiribus illud excipere, ut Pelagiani delirant, sed paratum esse & patere omnibus, quoniam Deus omnibus porrigit auxilium, quo prosint, si uelint, oculos cordis aperire & illuminari.

S. IRENÆVS lib. 4. cap. 71. *Vis, inquit, à Deo nō fit, sed bona sententia adest illi (homini uidelicet) semper, & propter hoc consilium quidem bonum dat omnib. posuit autē in homine potestatem electionis; abicientes igitur bonū, & quasi resuantes, merito omnes iustum iudicium inuident Dei.* Vbi per consilium bonum, quod Deus dat oīb. dēt intelligi interna suasio cū alijs oīb. quæ necessaria sunt ad cōuersionē, alioquin nō iustè iudicaretur tanq̃ contēptores consilij diuini, nisi uires à Deo accēpissent, quibus illud amplecti & exequi possent.

CLEMENS Alexandrinus in oratione exhortatoria ad gentes, ultra medium, *Audite, inquit, qui estis lōgē, audite qui propē, nullis celatū est uerbum, lux est cōmunis, oīb. illucescit hominib. nullus ē in uerbo Cimmerius.*

ORIGENES lib. 3. de principijs c. 1. multis argumentis & similitudinibus hoc ipsum probat, omnes homines posse saluari, & soluit argumenta contraria, explicans serè omnia testimonia Scripturarum, quæ ad hunc locum pertinent. Et quamuis Origenis libri de principijs non paucos errores contineant, tamen neq; Epifanius, neque Hieronymus, neq; Philastrius, neque Augustinus hanc sententiam inter errores Origenis numerant.

S. HILARIUS lib. 1. de Trin. ante medium: *Esse, inquit, filios Dei non necessitatem esse, sed potestatem, quia proposito uniuersis Dei munere, non natura gignentium asseratur, sed uoluntas premium consequatur.*

S. AMBROSIVS serm. 8. in Psal. 118. explicans illud, *Misericordia Domini plena est terra.* Sol, inquit, iustitia omnibus

oib. ortus est, omnib. venit, oib. passus est, & oib. resurrexit, si quis autem non credit in Xpm, generali beneficio ipse se fraudat, ut si quis clausis fenestris radios Solis excludat.

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS homil. 7. in Ioan. Si illuminat, inquit, oem hominem venientem in hunc mundum, quoniam nam pacto tot homines sine lumine permanerent neque, n. omnes Christum cognoscunt, quoniam ergo illuminat oem hominem? illuminat profecto quantum in ipso est, si qui autem sponte sua mentis oculis conuincuntur, ad huius lucis radios aciem dirigere noluerint, non ex luminis natura in tenebris persistebunt, sed ex malitia sua sponte tanto se dono indignos reddiderunt.

S. CYRILLVS idem docet iisdem ferè verbis, in li. 1. in Ioan. c. 11. quæ frustra repetenda non videntur.

S. PAVLINVS in epi. 1. ad Aprum: Hinc, inquit, in oī loco plura quotidie mirabilia solito signa crebrescunt, ut oem, quantum in ipso est, hominem saluum faciat; ostendit in raris quod omnib. si velint, proficit, sufficit, n. uniuersorum institutioni forma paucorum, quæ in utrumque proponitur, ut credentibus exemp'o sit, indurantis testimonio.

S. AVGVSTINVS præter locum citatum ex lib. de spiritu & litera, c. 33. habet alium locum apertissimum in lib. 3. de libero arbitrio, c. 19. quæ iisdem verbis repetit & confirmat in libro de natura & gratia, cap. 67. ne forte dicatur reuocatus post exortam hæresim Pelagianam. Hæc igitur sunt eius verba, quibus respondet querimoniam hominum dicentium, se non posse vincere concupiscentiam & ignorantiam, &c. Quibus, inquit, breuiter respondetur, ut quiescant, & aduersus Deum murmurare desistant, rectè, n. fortasse querentur, si erroris & libidinis nullus victor existeret, cum verò ubique sit præsens, qui multis modis per creaturam sibi domino seruientem auersum vocet, doceat credentem, consoletur sperantem, diligentem adhortetur, conantem adiuvet, exaudiat deprecantem: non tibi deputatur ad culpam, quod inuitus ignoras, sed quod negligis querere quod ignoras, neque; illud, quod vulnerata membra non colligis, sed quod volentem sanare contemnis. Sed métem S. Augustini adhuc apertius ex diligentissimo eius discipulo & sectatore discemus.

S. PROSPER in 2. lib. de vocatione gentium, cap. 14. Neque, inquit, ob hoc excusabiles sunt nationes, quæ alienatæ à conuersatione Israël, spem non habentes & sine Deo in hoc mundo sub ignorantia tenebris perierunt, quia hæc abundantia gratiæ, quæ nunc uniuersum mundum rigat, pariter antea largitate non fluxit. Adhibita, n. semper est uniuersis hominibus, quædam superna mensura doctrinæ, quæ & si parioris occultiorisq; gratiæ fuit, sufficit, si sicut Dominus iudicauit, quibusdam ad remedium, omnibus ad testimonium.

Et cap. 26. Gratia quidem Dei in omnibus iustificationibus principaliter præminet, suadendo exhortationibus, monendo exemplis, terrendo periculis, incitando miraculis, dando intellectum, inspirando consilium, corque ipsum illuminando, & fidei affectionibus imbuendo.

Et infra: Quæ opitulatio per innumeros modos sue occultos sue manifestos omnibus adhibetur: & quod à multis refutatur, ipsorum est nequitia, quod autem à multis recipitur, & gratiæ est diuinæ & voluntatis humanæ.

Et infra cap. 28. Fit, inquit, manifestum, quod diuersis atque innumeris modis omnes homines vult Deus saluos fieri, sed qui veniunt Dei auxilio diriguntur, qui non veniunt, sua pertinacia reluctantur.

Et infra cap. 31. Elaboratum est, quantum Dominus inuit, ut non solum in nouissimis diebus, sed etiam in cunctis retro seculis prouideretur, gratiam Dei omnibus hominibus adfuisse, quoniam siue manifeste siue occulte, ipse est, ut Apostolus ait, saluator omnium hominum, maxime fidelium.

Nec solum adultis, sed et parvulis auxilium ad salutem non deesse, idem auctor docet in eodē lib. cap. 23. Non irreligiose, inquit, arbitror credi, quod isti paucorum dierum homines ad illam pertineant gratiæ partem, quæ semper uniuersis est impensa nationibus. quæ utique, si bene viderentur eorum parentes, et ipsi per eosdem inuarentur, omnia namque; exordia parvulorum, totaque illa principia, nec dum rationalis infantis sub arbitrio iacent voluntatis alienæ, nec ulla modo

eis, nisi per alios consuli poterent, & consequens est illos ad eorum pertinere consortium, quorum vel recto vel prauo aguntur affectu, sicut, n. ex aliena confessione credunt, ita ex aliena infidelitate vel dissimulatione non credunt. Et cum ipsi, nec presentis vitæ, desiderium habuerint, nec futura: quæ ipsorum factum est nasci, tam ipsorum efficitur non renasci.

Habemus igitur ex Scripturis & Patribus, satis probabiliter pieque; credi, nemini deesse, aut unquam defuisse auxilium sufficiens ad salutem. Argumenta contraria soluentur commodius paulo infra cap. 8.

CAPVT VI.

Auxilium Dei necessarium ad conuersionem, non adest peccatoribus omnibus momentis, sed certis temporibus prout iudicat Deus munera sua esse distribuenda.

SEXTA propositio. Auxilium Dei sufficiens & necessarium ad resurgendum à peccato, etsi nulli desit pro loco & tempore, non tamen adest omnibus momentis. Hæc propositio non à nobis primum asseritur, sed antea nos confirmant eandem Alphonsus Episcopus Abulensis in c. 4. Exodi q. 12. Adrianus VI. Papa in q. 3. de penitentia. Thomas Cardinalis Caietanus in 1. q. ientaculi 8. Ioannes Rossensis in refutatione ar. 36 Lutheri. Ioannes Driedo in lib. de capt. & redemptione generis humani tract. 5. & Ruardus Tapperus in explanatione art. 7. Louanienfium, qui sic loquitur: Mihi certum est non omnibus & singulis semper adfuisse huiusmodi auxilium quo opus est ut conuertatur, aut conuerti possit peccator. Andreas Vega in lib. 13. in Concilium Tridentinum, cap. 19. dicit quidem peccatores omni momento posse conuerti, sed addit, non posse omni momento eam potentiam in actum deducere; itaque in re non dissentit à cæteris.

Probatur igitur hæc propositio ex diuinis literis, Eccl. 7. Considera opera Dei, quod nemo potest corrigere, quem ille dispexit. Certè qui hoc dixit pro comperto videtur habere, aliquos à Deo interdum ita despici ac deleri, ut conuerti nequeant. Item Ioan. 12. Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias: Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum.

Quo loco notandum est, illud, non poterant credere, non esse dictum solum propter certam præscientiam futurorum, id est, quia præiudicauerat Isaias eos non credituros, quomodo possemus dicere, non poterat Petrus non negare saluatorem, quandoquidem Christus, qui mentiri non poterat, eum negaturum fuisse prædixerat. Nam hoc paulo ante significauerat Ioannes illis verbis: Cum autem tanta signa fecisset, non credebant in eum, ut sermo Isaiæ impleretur: Domine quis credidit auditui nostro? Ibi igitur causam reddidit cur non crederent ex prædicatione Isaiæ, sed mox adiungit aliam causam ab excæcatione, & de ea dicit: Et propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias, excæcauit oculos eorum. Porro excæcati non solum non vident, sed etiam videre, durante excæcatione, non possunt.

At, inquit, quamuis excæcati videre non possint, tamen remouere possunt excæcationem, si cooperentur gratiæ præuenienti, & sic absolute videre possunt. Fateor, excæcatos posse remouere excæcationem, si gratiæ præuenienti cooperentur, sed gratiam præuenientem non semper adeste confirmo, idque; colligi dico ex loco Euangelij iam citato; nam cum adest gratia præueniens, incipit homo videre, aut certè posse videre, gratia n. præueniens illuminat cor, proinde non est ille simpliciter excæcatus, cui gratiæ diuinæ lumen affulget; & si semper adesset gratia præueniens, per quam possent omnes peccatores semper videre, nulli essent simpliciter excæcati; quod certò repugnat Scripturæ allegata: alijsque quamplurimis.

Præterea B. Paulus in posteriore ep. ad Tim. c. 2. ad moner, patienter ac mansuete corripandos esse peccatores, & causam reddens ait: *Ne quando Deus det illis penitentiam ad cognoscendam veritatem, & respiciat à diaboli laqueis*. Quo loco videmus, donum penitentiae non semper adeste, sed dari à Deo quando & quibus ipse voluerit, alioqui non diceret Apostolus, ne quando det, si semper daret.

SECUNDO probat idē ex Patrib. S. AUGUSTINVS lib. 4 in Iulian. c. 8. *Qui iam utuntur, inquit, libero voluntatis arbitrio, nisi eo volente ac subueniente à quo preparatur voluntas, velle non possunt; ubi sidixeris mihi, cur ergo non conuertit omnem nolentem voluntatem? Respondebo, cur non omnes morituros adoptat laudero regenerationis infantes? vides hic Augustinum affirmare non posse homines sine gratia præueniente velle cōueri, & simul admittere, non semper dari gratiam istam præuenientem.*

S. GREGORIUS lib. II. Moral. cap. 5. Cain, inquit, diuina voce admoneri potuit, & mutari non potuit, quia exigente culpa malitiae iam intus Deus cor reliquerat, cui foris ad testimonium verba faciebat.

S. FYLGENTIVS in lib. de incarnatione & gratia Christi, c. 17. *Vt homo in Deum, inquit, credere incipiat, à Deo accipit penitentiam ad vitam, ita ut omnino credere non possit, nisi penitentiam dono Dei miseratis acceperit.* Et paulo ante dixerat. *Re vera, secundum Apostolum, Deus quibus voluerit dat penitentiam, ad cognoscendam veritatem.* Ex quibus locis intelligimus, auxilium necessarium ad credendum, ac per hoc, ad conuersionē & salutem, non semper omnibus adeste.

S. ISIDORVS in lib. 2. de summo bono c. 15. & 19. & S. ANSELMVS in cōmentario ad cap. 12. Matt. aperte dicunt, aliquos non posse cōueri, qđ intelligendū, est pro tēpore, quo carent auxilio necessario ad cōuersionē.

Probatur VI TIMO ratione, nam non potest vllus conueri sine gratia præueniente, cum scriptū sit Ioa. 6. *Nemo potest ad me venire, nisi pater qui misit me traxerit illum;* gratia verò ista præueniens, non semper adest, vt vel experientia ipsa testatur; non enim sentimus assidue nos illuminari à Deo, aut immitti bona desideria quib. excitemur ad conuersionem; non igitur sēper habemus auxilium sufficiens ad conuersionem.

Respondent ad hanc rationem duobus modis; dicunt enim aliqui, Deum quidem perpetuo pulsare ad ostium cordis, & peccatores vocare, sed eos alijs reb. intentos non percipere vocationem Dei. ALII dicūt, Deum quidem non semper vocare, sed paratum esse id facere, si velimus.

At posterior hæc responsio, manifestē incidit in errorem Cassiani & Fausti, quē refutauimus c. 2. & omnino tollit ē medio gratiam præuenientem, quō enim gratia præueniens est, si semper expectat vt à voluntate humana præueniatur? Sed neq; trahi dicendus est, qui antequam trahatur, voluntatem habet eundi. DENIQUE, expectat quidem ille, qui pulsatur ad ostiū cordis, vt aperiatur, & ideo dicit: *si quis aperuerit mihi, intrabo ad eum;* sed non expectat, vt inuitetur ad pulsandum, sed ipse præuenit pulsando & vocando, vt definitum est in Concilio Arausicano, can. 4.

Prior autē responsio cum ipso experimento apertissime pugnat, nam cū vocatio, pulsus, tractus, excitatio illa Dei, sit actio nostra, quamuis non libera, tamen bona cogitatio, bonūq; desiderii repente ac diuinitus immisū, quō pot fieri vt non sentiat a nobis, si fit nō solum in nobis, sed etiam à nobis? PRÆTEREA si semper adestet talis gratia præueniens, semper actu bona cogitatemus & vellemus; quis autē hoc sanus dicere audeat, quare in Psal. 94. cum Spiritus sanctus dicit: *Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra,* iō nominat hodie, & conditionē addit, si audieritis, quia nō quotidie, nec sine intermissione tonat vox eius, sed certo tempore nos visitat atque excitat.

At cōtra OBJICIUNT aliqui, PRIMO, Scripturas, quæ

hortant hoīes ad conuersionē, eosq; reprehendunt, qui non celeriter conuertuntur, Ezech. 33. *Conuertimini, cōuertimini.* Ecclef. 5. *Ne tardes conueri ad Dominū.*

SECUNDO, decretum Concilij Lateranensis, quod habetur in cap. firmiter, de summa Trin. & fide Catholica; quo docetur semper posse hominem lapsū per veram penitentiam reparari.

TER TIO, sententiam S. Thomæ, qui in 3. par. q. 86. art. 1. dicit, erroneam esse opinionem illorum, qui sentiunt aliquem in hac vita penitentiam agere, & mores suos emendare non posse.

Sed hæc nullo negotio dissoluntur; SCRIPTURÆ siquidem dū hortantur homines ad cōuersionē, id movent, vt cū à Deo vocantur & excitantur, non resistant Spiritui sancto, iuxta Psalmū paulo ante citatū, *hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra.*

CONCILIUM verò Lateranense Sacramentorū doctrinā tradit, ac docet, post baptismū esse aliud Sacramētū, videlicet penitentiā, per qđ sēp reparari pnt qui illud ritē suscipiūt; nō autē Conciliū negat, requiri gratiam præuenientem ad verā penitentiā, eamq; gratiā non semper, sed pro loco, & tempore dispensari.

DENIQUE S. Thom. ipse se loco notato exponit, scribit. n. errorē esse, si quis dicat, ita esse aliquos in hac vita obduratos, vt per Dei gratiā emoliri nō queāt, quasi inflexile iudiciū & voluntarē habeāt. Id. n. repugnat, vt rectē idē ait, statui viatorū, at nō requirit status viatorū, vt singulis momētis habeāt grām præuenientem, sed vt ea præsentē possint conueri & nō conueri, & vt non ita certō & absolutē per omnem vitam destituantur auxilio Dei, vt de salute desperare possint.

CAPVT VII.

Auxilium ad nouum peccatum euitandum, semper omnibus adest.

SERTIMA propositio: *Auxiliū sufficiens ac necessariū ad vitāda peccata oib. hoīib. & oī tēpore, vel immediatē vel mediātē à diuina benignitate præstat.* Dicimus ad peccata vitāda, nō ad resurgēdū à peccato multū. n. inter hæc interest, & iō nō pugnat hæc propositio cū superiore; nā, vt quis possit à peccato resurgere, requiritur necessario interna excitatio, quæ, vt ostēdimus, non semper adest, vt aut possit quis vitare peccatū, non est necessaria interna illa inspiratio, sed satis est si vel vires aduersario minuantur, vel remoueat tentationis occasio, vel terror aliquis injiciatur, vel aliquid magis alliciens offeratur. Quod si ē ad omne peccatum vitā dū excitatio illa requireretur, adhuc multum interesset inter vitationem peccati & conuersionem à peccato. Nā, vt quis posset semper conueri requireretur vt sēper haberet grām illā excitatē, qđ tñ nō sēp haberi experientia ipsa testat; vt verò qđ posset sp vitare peccata, nō requireretur sēp haberet grām excitatē, sed tūc solum cum adestet peccandi periculū, quod periculū non semper adest, cum aliquando nullū occurrat præceptum affirmatiuū, & nulla tentatio cōtra negatiua.

Dicimus deinde mediātē vel immediātē, qm certum est, aliquos nō habere sufficiens auxiliū qđ possit immediātē resistere tentatori, & euitare peccatū, tñ habere auxiliū, quo possint à Deo maiore gratiā, maioresq; vires, maiora denique præsidia impetrare, quibus adiuti omnino tentationi resistent, & peccata vitabunt.

Id pspicuū est, TVM ex Scripturis, qđ iubēt nos orare, ne intremus in tētationē, Matt. 6. & 26. TVM ex Innocētio i ep. ad Cōc. Cartaginēse, vbi docet, nō posse vinci à nobis tētationes, nisi grā Dei in nos implorata descēdat, & ex Celestino in ep. ad Gallos c. 6. vbi docet iustos ēt hoīes, nedū peccatores, sine oratione ad Deū, nō ēē vincēdis tētationib. pares; TVM deniq; ex Augustino qui lib. de nat. & grā, c. 43. *Admonet, inquit, nos Deus, facere qđ possumus, et petere qđ nō possumus.* Et lib. de grā & libero arbitrio. *Ideo, inquit, quedā iubet quæ non possumus, ut sciamus quid ab illo petere debeamus.*

His

His notatis, probatur nostra propositio, PRIMO ex testimonio Scripturæ Eccles. 15. *Non dicas per Deum abest.* Significat enim his verbis Spiritus sancti neminem posse culpam peccati sui eiecere in Deum, quasi per illum fiat, quo minus peccata vitemus. Cui loco similis est ille alius apud Oseam 13. *Perditio tua ex te Israël, tantummodo in me auxilium tuum.*

SECUNDO, idem probatur ex testimonijs Patrum. S. IOAN. CHRYSOSTOMVS hom. 16. in epist. ad Hebr. *Non potes, inquit, dicere non possum, neque accusare conditorem. Si enim impotentes nos fecit, & deinde imperat, culpa eius est; quò ergo, inquis, multi non possunt? quomodo ergo multi nolunt? si enim voluerint, omnes poterunt; habemus quippe cooperatorem & adiutorem Deum; tantum velimus, tantum opere accedamus ad rem ipsam.*

S. HIERONYMVS in epist. ad Cyprianum: *Homo, inquit, à principio conditionis, Deo videtur adiutore, & cum illius sit gratiæ, quod creatus est, illiusque misericordiæ, quod subsistit & vivit: nihil boni operis agere potest absque eo, qui ita concessit liberum arbitrium, ut suam per singula opera gratiam non negaret.*

S. INNOCENTIUS in epist. ad Conc. Cartag. *Quotidianam, inquit, præstat ille præsidia, quibus nisi freti confisique nitamur, nequaquam humanos vincere poterimus errores.*

S. AUGUSTINVS initio tractat in Psal. 56. *Non imperaret hoc, inquit, Deus ut faceremus, si impossibile iudicaret, ut hoc ab homine fieret. Si considerans infirmitatē tuam, deficiis sub præcepto, confortare in exemplo, sed etiā exemplum multum est ad te, adest ille qui præbuit exemplum, ut præbeat & auxilium.*

S. LEO serm. 16. de passione Domini: *Iustè, inquit, instat præcepto, qui præcurrit auxilio.*

Probatur TERTIO ratione, quæ in Scripturis & Patrum testimonijs fundamentum habet. Nulli sunt, quibus excæcati & obdurati, qui non verè proprieque peccent, si deliberato animo transgrediantur præcepta Dei, nemo autem peccat in eo, quod vitare non potest, igitur nulli sunt, quamvis excæcati & obdurati, qui non possint Dei mandata non transgredi; cum autem id non possint viribus proprijs, ut nunc assumimus tanquam certum, & suo loco infra probabimus, sequitur ut possint per auxilium Dei, quod semper illis sit paratum ac promptum.

Propositio huius argumenti, videtur esse contraria sententiæ S. Augustini, qui in expositione quarundam propositionum epist. ad Rom. propof. 62. scribit, Pharaonem obduratum non peccasse in eo, quod non obediebat Deo, quoniam obdurato corde obedire non poterat. Sed tamen probatur, nam Ioan. 15. Christus dicit de Iudæis: *Si non venissem & loquutus fuisset, peccatum non haberent, nunc autem excusationem non habet de peccato suo.* Et infra: *Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.* Et tamen de istis ipsis dixerat Ioan. 12. *Cum tanta signa fecisset, non credebant in eum.* Et infra: *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias, excæcavit oculos eorum, &c.* Vides, quomodo isti excæcati erant, & tamen peccatum habebant, Immo excusationem non habebant de peccato suo: item apostolus Rom. 1. posteaquam dixerat, *tradidit illos in reprobum sensum, &c.* eos gravissimè reprehendit, & pœna dignissimos fuisse demonstrat: *Cum iustitiam, inquit, Dei cognovissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte.*

PRÆTEREA S. Augustinus tract. 53. in Io. differens de Iudæis excæcatis & obduratis, monet, ne quisquā propter cuiusmodi excæcationem audeat negare liberum arbitrium, aut excusare peccatum. Et lib. 5. in Italianum, cap. 5. apertissimè dicit, reos fieri & verè proprieque peccare illos etiam, qui deserti à Deo, suis cupiditatibus cadunt, à diabolo superantur atque vincuntur.

AD HÆC, cõis est sententia Patrum & Scholasticorum, & ex divinis literis apertè colligitur, sæpe numero peccatum pœnam esse peccati; atqui id verum non esset, si excæcati atque obdurati peccare non possent.

DENIQUE multa sequerentur absurda, si non peccarent excæcati, qui pleno iudicio mandata Dei violare non dubitant; nam prodesset eis excæcatio, quoniā faceret illos impeccabiles: item iniuste punirentur, quoniam omnis pœna, si iusta est, pœna peccati est. Postremò viderentur ante mortem ad terminum pervenisse, quoniam suis operibus, nec bene nec malè mereri possent.

Igitur S. Augustinus cum ait, Pharaonem non peccasse, quando iubenti Deo non parebat, videtur significare voluisse, non potuisse Pharaonē obedire ex corde, ita ut converteretur, & ideo non fuisse illi imputatum in peccatum, quod non converteretur, quoniam pro eo tempore converti obdurato corde non poterat, cum quo tamen bene cohæret, ut potuerit Pharaon facere secundum substantiam operis, id quod Deus iubebat, & ideo peccasse, quia non fecit. Fortasse etiā S. August. postea mutavit sententiam; nam in alijs locis à nobis citatis, longè aliter loquitur de peccatis obduratorum, quàm in eo lib. loqui videatur.

Assumptio eiusdem argumenti, quod videlicet nemo peccet in eo, quod vitare non potest, certissima est, & habetur apud August. lib. 3. de lib. arb. cap. 18. & 19. & lib. 22. contra Faustum, c. 78. lib. 1. de pec. meriti & remissi. cap. 35. & alibi. Quare vera est illa propositio, nemini vnquam deesse auxilium, quo possit vitare peccata.

Ad hoc argumentum duplex responsio adhiberi solet, UNA est, multos homines, ac præsertim eos, qui dicuntur in Scripturis excæcati vel obdurati, non habere auxilium, quo possint tentationi resistere, tamè verè peccare, propterea quod eorum impotentia non sit antecedens, sed concomitans; cum ipsi non ideo peccent, quia non possunt non peccare, quamvis re vera non possint, sed quia non volunt, nec vellent etiam si possent, quod ex eo perspicuum est, quia nesciunt se non posse, imò existimant se posse; tales videntur fuisse illi, de quibus in Evangelio Ioan. 9. Dominus ait: *Si essetis cæci, non haberetis peccatum, nunc autem dicitis, quia videmus, peccatum ergo vestrum manet,* hoc est, si re vera ex ignorantia peccareris, peccatum vobis non imputaretur: sed quoniam putatis vos non ignorare, & tamen agitis contra id quod faciendum existimatis, peccatum vestrum manet. Atque hinc dicit Hugo de S. Victore lib. 2. de Sacram. par. 14. c. 6. *Quando homo non potest, si vult, propter voluntatem impossibilitatis non imputatur: si autem non vult, propter impossibilitatem voluntas non excusatur.*

Hæc responsio non videtur solida. Nam licet ignorantia concomitans non excuset à peccato, & similiter impotentia exequendi concomitans, tamen impotentia volendi concomitans omnino excusat. At, ut re totam breviter explicemus, rectè dicunt Theologi, ignorantiam antecedentem non excusare peccatum, ignorantiam concomitantem non excusare. Quoniam ignorantia antecedens efficit involuntarium, cum sit causa, ut homo velit, quod alioqui non vellet: ignorantia verò concomitans, relinquit omnino liberum actū voluntatis, cum non sit causa eius, sed solum per accidens cum illo concurrat. Exempli gratia, si quis ex ignorantia occidit hominem, existimans esse ferā non peccat, quia ignorantia facit involuntarium, nunquā enim ille facere voluisset quod fecit, nisi ignorantia laborasset: sin autem aliquis occidat feram existimās esse hominem, manifestissimè peccat, quoniam ignorantia illa non fuit causa malæ voluntatis, qua voluit hominem interficere.

Idem dici potest de impotentia ex parte potentia exequutiæ, nam si illa impotentia sit antecedens, efficit actum

actum inuoluntarium, & à peccato excusat, si sit concomitans, non attingit actum voluntatis, sed per accidens cum illo coniungitur, & ideo non excusat; ut si quis non liberet proximum à periculo mortis, quia non potest, inuoluntaria & innocens est illa omisio. At si non liberet eum, quia non vult, non cogitans possit ne, an non possit, omisio est voluntaria, & non immerito deputatur ad culpam.

At impotentia ex parte ipsius voluntatis nunquam potest esse ita concomitans, ut non sit etiam antecedens, quia semper impedit libertatem, vnde cumq; veniat, & talis est impotentia voluntatis, cum destituitur auxilio Dei necessario. Tunc enim non est libera ad vtrumlibet, cum non possit velle, nisi vnum, id est, tentationi acquiescere. Quod autem existimet aliquis se posse, cum re vera non possit, non tollit necessitatem, neque reddit libertatem, sed auget miseriam & impotentiam, non enim ideo est liber, quia putat se esse liberum, quomodo qui somniant se liberè peccare, non ideo liberè peccant, & ideo neque peccant.

Neque obstat locus Euangelij ex c. 9. Ioan. nam, ut S. Augustinus eo loco rectè exponit, cæci dicuntur à domino, qui agnoscunt suam cæcitatem, videntes autem qui sibi lumen arrogat, cum re vera cæci sint. Itaque sententia Domini hæc est, si essetis cæci apud vos ipsos, non haberetis peccatum, quoniam agnoscetes morbum curreretis ad medicum, & curaremini; nunc autem quia videntes vos esse censetis, non queritis medicum, & ideo peccatum vestrum non sanatur, sed manet.

Hugo verò de S. Victore loquitur de impossibilitate, ex parte potentie exequutiue: tunc enim cum homo non potest imperatam rem exequi, & tamen cupit exequi, propter bonam voluntatem impossibilitas non imputatur; ut si quis cupiat elemosynam inopi petenti dare, sed non habeat unde det; si verò non potest rem exequi, neque vellet, etiamsi posset, tunc propter impossibilitatem voluntas mala non excusatur, nam impossibilitas exequutionis non impedit voluntatem, quo minus liberè possit velle & non velle. At impossibilitas, quæ in ipsa voluntate est, de qua nos in præfati loquimur, omnino impedit ne possit liberè velle & non velle.

Est igitur ALIA responsio aliorum, qui dicunt, hominem peccare etiam in eo, quod vitare non potest, quando illa impotentia ex peccato nostro siue actuali, siue originali oritur, & quoniam ij qui destituuntur auxilio necessario, in pœnam peccati originalis destituuntur, ideo dicunt eos non posse non peccare, & tamen peccatum eis imputari, quoniam ob peccatū suū vires amiserunt, quibus poterant non peccare.

At neque hæc solutio solida est, nam peccatum intrinsecè requirit liberam voluntatem, nec potest intelligi quomodo aliquid sit propriè peccatum, si non sit propriè liberum. Proinde actio, quæ non est libera in se, sed solum in causa sua, nec est ante præuisa, nō habet malitiam distinctam à malitia suæ causæ. Quare S. Augustinus in lib. 22. contra Faustum, c. 44. disputans de incestu Loth cum filiabus, qui non fuit voluntarius nisi in causa, id est, in ebrietate, dicit eum incestum non fuisse puniendum, quantum merebatur incestus, sed quantum merebatur ebrietas, quia videlicet non fuit peccatum distinctum à causa sua.

Quod si omnia peccata excæcorum & obduratorum non essent peccata, nisi in causa, id est, in peccato originali, non possent certè puniri in gehenna, nisi pœna mitissima; nam peccatum originale ex doctrina S. August. lib. 1. de pec. mer. & remis. c. 16. & lib. 5. in Julian. c. 8. mitissimam pœnam meretur, & ex communi Theologorum sententia non meretur pœnam sensus, sed solum damni: at quis credat peccata obduratorum, quæ grauissimè reprehenduntur in Scripturis,

A non esse punienda grauius, quam si isti in solo originali peccato decessissent.

At, inquit, peccata obduratorum non sunt peccata solum in causa, sed etiam in se & distincta à sua causa, quamuis impotentia resistendi tentationib. orta sit ex peccato originali. CONTRA, nam peccatum in se & distinctum non potest esse, nisi fuerit volitum & intentum in se. At primus homo cum peccauit, nō voluit nec intendit priuare se, & posteros potentia resistendi, & multò minus nos eius posterum, cum peccatum originale contraximus, voluimus aut intendimus hanc impotentiam resistendi, vel peccata quæ inde sequuntur; sicut ille, qui ex intemperantia cibi incidit in morbum, ob quem non potest orare, ieiunare, Ecclesiam frequentare, atque alia id genus facere, quæ alio, qui facere debuisset, non censetur propriè reus, quia hæc non facit, quamuis sua culpa in morbum incidit, & impotentiam ad hæc facienda contraxerit, quoniam non ideo in morbum incidit, ut hæc non faceret; sed præter eius voluntatem impotentia intemperantiam consequuta est.

Itaque rectè S. AUGUSTINVS in lib. 3. de libero arbit. c. 19. scribit, ea quæ volumus rectè facere, & ob ignorantiam aut difficultatem ex peccato originali natam non possumus, non dici peccata nisi impropiè & per figuram metonymiæ, quomodo linguam appellamus verba, quæ per linguam effertur, & manum, scripturam quam manu formamus, & c. 18. dixerat, illa sola verè ac propriè dici peccata, quæ per liberum arbitrium vitari possunt. & in lib. 1. de pec. merit. & remis. c. 35. distinguit peccatum originis à peccato vitæ propriæ, quod illud aliena voluntate, hoc propria contrahatur: *Sine propria*, inquit, *voluntate, nullum vitæ propriæ potest esse peccatum*; neque per propriam voluntatem intelligit actum voluntatis quemcunque, sed solum actum liberum, qui sit in nostra potestate, nam opponit propriam alienæ, aliena autem nimirum Adami libera fuit, & ideo propriè causa peccati: igitur etiam propria libera esse debet, ut sit eodem modo propriè causa peccati.

Adde quod non rectè dicitur propria voluntas, nisi quæ nostræ potestatis est, nec enim pecudes propria voluntate operari dicuntur, etiamsi sponte & libetè aliqua faciant. DENIQUE idem August. in lib. 22. contra Faustum, c. 78. *Sine iniquitas*, inquit, *sine iniustitia, nisi esset in voluntate, non esset in potestate: porro si in potestate non esset, nulla pena iusta esset, quod non sapit nisi qui desipit*. Restat igitur ut omnes homines semper habeant auxilium necessariū ad non peccandū, aut certè non possint non peccare, ac per hoc peccando non peccent, nec iuste puniri queant.

C A P V T V I I I .

Soluuntur argumenta contra doctrinam capituli 5. & 7.

NUNC argumenta soluenda sunt, quæ fieri solent contra propositionem 5. & 7. quib. docuimus, neminem esse, qui non habeat auxilium sufficiens pro loco & tempore ad conuersionem à peccatis commissis, semper autem ad ea vitanda quæ solent tentatione urgente committi.

PRIMUM argumentum sumunt ex locis illis, quæ testantur homines à Deo indurari & excæcari Exod. 9. Isa. 6. Matth. 13. Ioan. 12. & Rom. 1. nam excæcari & indurari homines, nihil est aliud, nisi deferri ac destitui à Deo, ut à Satana superentur ac vincantur, ut exponit S. Chrysostomus in c. 1. ad Rom. & S. August. lib. 5. in Julian. c. 3.

RESPONDEO, excæcati & obdurati, ut diximus in c. 6. & fusius in lib. 2. de statu peccati, c. 14. nō possunt conuertri

conuerti durante excecatione & obduratione; neque habent singulis momentis auxilium sufficiens, quo tollere possint excecationem, & indurationem; tamē piē credimus, Deum pro loco & tempore istos etiam visitare, & ad cor eorum pro sua benignitate pulsare, atque ita porrigere auxilium, quo possint cecitate & duriciam à suo corde repellere; tunc autem maximè tempus est opportunum, cum non possunt sine conuersione vitare peccatum. Itaque in tali temporis articulo Deus nunquam deest, & si non præbet auxiliū, quo peccator possit immediatē conuerti, aut seruare mandatum, quod tunc seruandū occurrit; tamen præbet saltem auxilium, quo possit desiderare & petere maius auxilium, quod si non facit, sua culpa illud non habet, & sua culpa in tentatione succumbit.

SECVNDVM argumentum sumunt ex cap. 14. & 17. Act. vbi dicitur Deus in præteritis generationibus dimisisse omnes gentes ingredi vias suas, & despexisse tempora illa, quæ idcirco tempora ignorantie nominantur.

RESPONDEO, hæc testimonia significant gratiā Dei non ita largiter antiquis temporibus fluxisse; vt postea fluxit, sed non propterea defuit vnquam ea mensura gratiæ, quæ diuinæ providentiæ sufficiens & necessaria visa est. Itaque dimisit Deus gentes ingredi vias suas, quia non misit ad eos Patriarchas & Prophetas, neque legem scriptam eis dedit; tamen non sine testimonio semetipsum reliquit, vt eodem loco dicit Apostolus, qui etiam addit, potuisse eos Deum querere & inuenire, & ideo Rom. 1. idem Apostolus inexcusabiles fuisse confirmat eosdem gentes, quia cum Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt.

TERTIVM argumentum sumunt ex c. 10. ad Rom. Quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt? quomodo credent sine prædicante? quomodo prædicabunt nisi mittantur? Initium salutis est fides, inde enim nascitur inuocatio, & ex inuocatione salus; omnis enim qui- cunque inuocauerit nomen Domini saluus erit. At multi non habent auxilium sufficiens, quo possint credere cum nondū illis sit Euangelium prædicatum: & multo plures non habuerunt olim hoc auxilium, cum nondum ad illos prædicatio euangelica peruenisset.

RESPONDEO, hoc argumentum solum probat, non adesse omnibus auxilium, quo possint immediatē conuerti & credere: nō tamen probat simpliciter defuisse aliquibus auxilium sufficiens ad salutem. Possunt enim gentes quibus nondum est Euangelium prædicatum cognoscere per creaturas Deum esse, & proinde possunt à Deo per gratiam preuenientem excitari ad credendum de Deo, quia est, & quod inquirentibus se remunerator sit: & ex tali fide excitari possunt eodem dirigente & adiuvante Deo ad orandum & eleemosynas faciendas, & eo modo impetrandum à Deo maius fidei lumen, quod Deus per se, vel per Angelos, vel per homines facile communicabit.

Ita respondet S. Thom. in q. 14. de verit. art. 11. ad 1. & adfert exemplū Cornelij, qui ex fide vnus Dei orabat & eleemosynas faciebat, & eo modo impetravit, vt per Anglicam admonitionem & Apostolicā prædicationem Christi fidem audiret, & ipsum etiam sacrum baptismum susceperet.

QUARTVM argumentum sumunt ex c. 11. Matth. & ex c. 16. Act. legimus enim Tyrios & Sidonios potuisse conuerti, si Dominus apud eos miracula facere voluisset, & tamen noluisse Dominum apud eos vlla signa facere, legimus item expressè prohibitū fuisse Apostolum Paulum à Spiritu sancto, ne verbum Domini in Asia loqueretur.

RESPONDEO, Tyrijs & Sidonijs non dedit quidem Deus auxilium illud, per quod re ipsa conuersi fuissent; tamen quin auxilium eis, quo conuerti potuerint, Dominus dederit ex Euangelio non colligitur. Porro

A B. Paulus prohibitus fuit aliquando verbum Dei loqui in Asia, quoniam volebat Deus vt antea prædicaret in Macedonia, vt perspicuum est ex eodem c. nam alioqui in Asia quoq; longo tempore prædicauit, plurimosque conuertit.

QVINTVM argumentum sumunt ex c. 6. Ioan. Nemo potest ad me venire nisi pater, qui misit me, traxerit eum. Et infra: Omnis qui audiuit à Patre meo, & didicit, venit ad me. Ex hoc loco tale rexitur argumentū, nemo potest venire per fidem ad filium nisi pater traxerit eum, pater autem non omnes trahit: igitur non omnes possunt venire. Probatur assumptio, nam omnis qui trahitur venit, omnis, inquit, qui audiuit & didicit venit; sed non omnes veniunt, igitur non omnes trahuntur.

B RESPONDEO, falsa est assumptio, quæ dicit, pater autem nō omnes trahit, trahit enim omnes pater, sed pro loco & tempore; at non omnes veniunt, licet re vera possint; non enim trahere vellet pater, nisi dare disponderet auxilium quo venire possent si vellent. At omnis qui audiuit & didicit, venit, igitur omnis qui trahitur venit. RESPONDEO, trahi, esse audire, non autem venit omnis qui audit, sed omnis qui audit & discit; nam si omnis qui audit, veniret, non diceret Psalmus: Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Itaque omnes aliquando audiunt, quia omnes Deus pro loco & tempore vocat; sed illi soli discunt & veniunt, quibus Pater ita suadet, vt persuadeat. Et hæc est gratia efficax; posse tamen omnes credere, ac proinde omnes à Deo audire, & trahi perspicuum est, ex illo eodem c. 6. Ioan. vbi Dominus hortabatur omnes ad fidem, quod non fecisset, nisi scivisset omnes potuisse credere.

Potest tamen alia etiam responsio adhiberi, quæ, vt verū fatear, magis congruere videtur Euangelicæ sententiæ, si dicamus Dominum loqui de gratia efficaci, quæ ita suadet vt persuadeat. Dicitur autem non posse venire, qui non trahitur per efficacem gratiam, non quod absolutè non possit, sed quia infallibiliter nō veniet; sicut etiam contra qui trahitur, potest absolutè non venire, tamen infallibiliter venit.

Itaque Dominus cum Iudeis murmurantibus ait: Nolite murmurare inuicem, nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum: non significauit, illos non potuisse credere, sed indicauit, fidem esse donum Dei, nec haberi industria humana, sed reuelatione diuina, & ideo non opus esse murmuratione, sed oratione; quia omnis qui petit accipit; & ideo S. Aug. tract. 26. in Ioan. exponens hunc locum, ait, si non traheris, ora vt traharis.

D Dicens, quomodo potest quis orando impetrare fidem, cum nemo possit orare, nisi habeat fidem. Facilis est responsio, nam isti quibus Dominus loquebatur, iam nouerant & credebant vnum esse Deum, sed IESVM filium esse dei, verum Messiam in lege promissum, nondum credebant. Quare poterant ex fide in vnum Deum orare & impetrare fidem, qua IESVM filium Dei & CHRISTVM esse crederent.

Ex his, ad argumentum initio factum RESPONDEMVS, eo argumento solum concludi, non habere omnes auxilium efficax, quo re ipsa credant, non tamen concludi non habere omnes saltem pro loco & tempore auxilium quo possint credere, vel certè quo possint auxilium petere & dicere, Credo Domine, adiuua incredulitatem meam.

SEXTVM argumentum sumunt ex verbis Apostoli, 1. Corinth. 4. Quis te discernit? quid habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Ex hoc loco videtur manifestè colligi, non dari omnibus auxilium sufficiens ad salutem; nam si daretur omnibus, discretio fidelis ab infideli, & iusti ab impio, tota penderet à libero arbitrio. Nam ille esset fidelis & pius, q. auxilio sufficienti cooperari vellet: ille

ille maneret infidelis & impius, qui eidē auxilio cooperari nollet.

RESPONDEO, discretio fidelis ab infideli, & iusti ab impio, respicienda est, tanquam in primariam causam, in gratiam efficacem, ut S. August. ostendit in lib. de prædest. Sanctorum, c. 5. quamvis enim possint omnes credere & conueri, qui habent auxilium sufficiens, tamen re ipsa non credunt nec conuertuntur, nisi qui ita vocantur, ut Deus vidit aptum fore, ut sequantur vocantem. Sed de hac re diximus supra, & dicemus etiam paulo infra. Præter hæc loca Scripturarum profertur etiam varia testimonia S. AUGUSTINI.

PRIMUM testimonium ex lib. i. retract. cap. 15. *Qui autem cogenti cupiditati bona voluntate resistere non potest, iam hoc ita peccatum est, ut sit etiam pena peccati.* Quod si aliqui cogenti cupiditati resistere non possunt, certe non habent auxilium sufficiens ad non peccandum. Rursus ibidem: *Quantum est, inquit, quod valet voluntas, nisi forte si pia est, ut oret auxilium?* Ergo si voluntas non sit pia, non habet auxilium sufficiens ne ad orandum quidem?

RESPONDEO, non desunt qui cogenti cupiditati resistere non possunt, manente ea cupiditate, tamen non necessario ea cupiditas in ipsis hæret, possunt enim cū auxilio Dei illam exuere. Quod auxilium nemini deest, quo tempore præceptum obseruandum occurrit: *Iuste enim iussit præcepto, qui præcurrit auxilio,* ait S. Leo. At si voluntas non est pia, non potest ne auxilium quidem perere. Ita est, tamen potest fieri pia, si gratie præuenienti consentire voluerit.

SECUNDUM testimonium ex lib. de perfectione iustitie, respon. 15. *Peccatum est cum vel non est caritas quæ esse debet, vel est minor quam debet, siue hoc voluntate vitari possit, siue non possit, quia si potest, præsens voluntas hoc facit, si non potest, præterita voluntas hoc facit.*

RESPONDEO, loquitur S. Augustinus de eo quod non potest vitari non absolute, sed ex hypothesi, quia videlicet non potest vitari, dominante prava cupiditate, sed potest per gratiā Dei dominatus cupiditati auferri, ut non regnet peccatum in nostro mortali corpore. Certè qui odit aliquem, non potest illi ex animo benefacere, durante odio, tamen absolute potest, quia potest odium deponere. Sic intelligitur illud Euangelij: *Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis?* Et illud Prophete: *Quomodo vos potestis benefacere, cum didiceritis malè?* Sicut etiam intelligit Augustinus illud Ioan. 12. *Non poterant credere quia dixit Isaias, excecavit oculos eorum.* Dicit enim tract. 53. in Io. illos non potuisse credere durante cecitate mentis, tamen potuisse remouere cecitatem. Et in loco contra nos citato, ex lib. de perfectione iustitie, posteaquam dixerat, peccatum esse, siue vitari possit, siue non possit, subiungit continuò: *Et tamen vitari potest, non quando superba voluntas laudatur, sed quando humilis adiunatur.*

TERTIUM testimonium ex lib. de correptione & gratia, c. 11. *Dederat, inquit, adiutorium primo homini, siue quo non posset permanere si vellet. Et infra: Si autem hoc adiutorium ei defuisset, non utique sua culpa cecidisset; nunc autem quibus deest tale adiutorium, iam pena peccati est, quibus autem datur, secundum gratiam datur, non secundum debitum.* Videtur enim hoc loco S. Augustin. apertissime dicere, adiutorium necessarium ad non peccandum non omnibus dari, nam si omnib. daretur, non esset in villo pena peccati eius carentia. At Augustinus dicit, quibus autem deest, iam pena peccati est. Et præterea distinguit Augustinus duo genera hominum, unum eorum, quibus hoc adiutorium in penam peccati, id est, ex iustitia non datur, alterum eorum, quibus ex misericordia & gratia datur: non igitur omnibus datur.

RESPONDEO, non loquitur S. Augustinus de adiu-

torio necessario ad vitanda singula peccata, sed de adiutorio necessario ad vitanda omnia, hoc est, ad perseverandum sine omni peccato, & per adiutorium intelligit gratiam habitualement, ut ostendimus in lib. de gratia primi hominis. Dedit igitur Deus primo homini gratiam habitualement, per quam poterat perseverare in bono, & sine qua non poterat, quamvis enim posset vitare singula sine dono habituali, tamen non poterat omnia, & sine dubio aliquando cecidisset, nunc verò hoc adiutorium gratiæ habitualis, sine quo non possunt vitari omnia peccata, etiā lethalia, quibus deest, pena peccati est, quibus autem datur, secundum gratiam datur, non secundum debitum.

DICES, ergo non sua culpa cadunt nunc homines, quia deest auxilium sine quo non possunt aliquando non cadere. RESPONDEO, sua culpa cadere, quoniam possunt vitare singula, atque ita quodcumque peccant id faciunt quod potuissent non facere.

DICES, at etiam primus homo poterat vitare singula, & tamen dicebatur non sua culpa fuisse casurus, si auxilium defuisset, quo posset vitare non solum singula, sed etiam omnia. RESPONDEO, primum hominem non sua culpa fuisse casurum, quoniam necessitas aliquando cadendi fuisset ei naturalis, & meritò de auctore naturæ querri potuisset, si dedisset ei naturā, quæ non posset aliquando non cadere, & tamen imperaret, ut nunquam caderet. At nos culpā nostra cadimus, non solum quia possumus vitare singula, sed etiā quia necessitas aliquando cadendi non est nobis naturalis, sed pena peccati.

Atque hic verè locum habet, quod quidam dicunt, impotentiam ex peccato originali natam non excusare peccatum, si videlicet loquantur de impotentia vitandi omnia simul, non de impotentia vitandi singula, quia prior impotentia non tollit liberum arbitrium, sicut re vera illud tollit impotentia posterior.

QUARTUM testimonium ex epist. 107. ad Vitalem: *Scimus, inquit, gratiam Dei non omnibus dari.*

RESPONDEO, loquitur de gratia quæ discernit fideles ab infidelibus, & iustos ab impijs, sicut etiam loquitur in lib. i. de prædestinatione Sanctorum, c. 5. ubi vocat gratiam ipsam fidem & caritatem, siue illam internam persuasionem, quæ facit nos re ipsa velle credere & conueri.

QUINTUM testimonium ex lib. de gratia Christi, c. 46. & 47. ubi S. Augustinus gratiam Dei necessariam esse dicit, non solum ut possimus velle & facere; sed etiam ut velimus & faciamus: at non habent omnes gratiam Dei, quæ velint & faciant; igitur non habent omnes gratiam necessariam.

RESPONDEO, Pelagiani distinguebant posse, velle, & facere; & posse quidem dicebat nos habere ex dono Dei, quoniam à Deo habemus liberum arbitrium, in quo est ipsa possibilitas; at velle & facere dicebant esse nostrum, neque in ijs egere nos gratia Dei. Vide eundem Augustinum hæc referentem in eodem lib. de gratia Christi, c. 4.

Contra hunc errorem scribit Augustinus gratiam Dei non solum dare nobis posse, quia videlicet dat arbitrii libertatem, sed etiam dare velle & facere, quia liberum arbitrium non potest suis solis viribus velle & facere. Itaque aliter accipit eo loco S. Augustinus posse, quam nos accipiamus. Nos enim per posse, intelligimus quod ipsum velle & facere sit in potestate voluntatis à Deo præparatæ & adiutæ. Ille verò per posse, intelligit ex mente Pelagianorum solas vires liberi arbitrii.

SEXIMUM testimonium ex eadem epist. 107. ubi S. Augustinus probat fidem esse donum Dei ex orationibus, quas pro infidelibus fundit Ecclesia, quæ, ut ipse dicit, supernacaneæ essent, si posset infideles sine Dei auxilio velle credere: At idem absurdum sequi videtur, si dicamus auxilium sufficiens omnibus dari.

Quorum

Quorū enim oramus pro infidelibus, si iam habent omnes auxilium, quo possint credere si velint?

RESPONDEO, S. Augustinus efficacissimē Pelagianos & Pelagianorum reliquias ex orationibus Ecclesie refellit. Illi enim docebant Deum non praeuenire homines gratia sua, sed expectare ut ipsi veniant & petant gratiam Dei, quod si ita esset, frustra Ecclesia peteret, ut Deus nolentes credere conuerteret ad fidem, & ex nolentibus volentes faceret.

At contra nos argumentum illud ex orationib. Ecclesie nihil omnino concludit. Fatemur enim gratia Dei sapē efficere ut infideles etiam obstinati conuertantur & credant, & quamuis pie credamus, Deum omnium corda pro tempore & loco pulsare: tamen rectissimē petimus à Deo, ut sapē ac sapius pulset, & non solum pulset, sed etiam per efficacem gratiam aperiat corda pertinacium & obduratorum, praesertim cum sciamus Deum velle multa beneficia in homines conferre, sed simul velle pro iisdem orari & supplicari, & non nisi per orationes sanctorum ea velle concedere.

SEPTIMUM testimonium ex lib. 4. contra Iulian. c. 8. ubi S. Augustinus falsum esse docet, Deum velle omnes saluos fieri, si & ipsi velint, & probat quoniā si res ita se haberet, Deus esset beneuolentior sceleratissimis, quam innocentissimis, quoniam veller saluos fieri omnes adultos, quorum multi sunt qui nolunt, & non veller saluos fieri omnes paruulos, quorū nemo est qui nolit.

RESPONDEO, differit Augustinus contra Iulian. q. existimabat Deum non velle absolute vllum saluare, sed omnes sub conditione, si & ipsi velint, praeueniendo videlicet Deum sua voluntate, qui quidem error euidenter refellitur ex praedestinatione paruulorum, qui per Baptismum saluantur, cum tamen Deum sua voluntate minimē praeuenierint. Rursus docebat Iulianus paruulos nullum habere peccatum, & si debebant absque Baptismo, habituros suam quandā vitam aeternam extra regnum caelorum, & ideo solū de adultis dicebat, Deum velle omnes saluare, si & ipsi velint. Hunc errorem accommodatē refellit August. illo argumento, quod Iulianus faciat Deum beneuolentiorē sceleratissimis, quā innocentissimis & purissimis ab omni labe peccati.

At ex nostra sententia non sequitur hoc absurdum. PRIMO, quia nos paruulos non baptizatos non censemus esse innocentes, sed peccatores.

SECUNDO, quia non dicimus Deum non velle saluare vllum absolute voluntate, imō, ut paulo post explicabimus, credimus Deum absolute voluntate velle saluare multos, tum paruulos tum adultos, & absolute voluntate alios non velle saluare, tum paruulos tum adultos.

TERTIO, non dicimus Deum antecedente voluntate saluare velle solum adultos, sed etiam ad paruulos hanc voluntatem extendimus, quāuis ut supra ex doctrina S. Prosperi docuimus, aliter Deus paruulis, aliter adultis sufficientia remedia prouideat. Nam paruulis in parentibus suis, praebet auxilium, adultos autem per se ipse vocat, excitat, illuminat.

Illud tamen est verum, neque à S. Augustino negatur, Deum interdum esse beneuolentiorē aliquibus adultis, & sceleratissimis, quā multis paruulis minus malis; quis enim inficiari audebit, beneuolentiorē fuisse Deum Paulo, Matthaeo, Magdalenae, latroni in cruce secum pendenti, quā plurimis paruulis sine baptismo morientibus, cum tamen eos adultos longē deteriores fuisse istis paruulis non liceat dubitare.

At si Deus vult antecedente voluntate omnes saluos fieri, non solum adultos, sed etiam paruulos, cur S. Augustinus loco citato contendit per illam vocem (omnes) intelligi multos, id est, omnes, qui saluantur, nō omnes absolute?

RESPONDEO, quia voluit hunc locum exponere de voluntate absolute, secundum quam Iulianus existimabat Deum neminem velle saluare; alioqui autē ipse etiam Augustinus in lib. de spiritu & litera, c. 33. ut supra ostendimus hunc eundem locum de antecedente voluntate exposuit.

C A P V T IX.

Propositur octaua propositio, & explicatur definitio praedestinationis.

OCTAVA propositio: Quamuis gratia efficiēs omnibus detur, tamen praedestinationis diuinae nulla ratio ex parte nostri assignari potest. Hae propositio necessariō addenda fuit, quoniam non desunt qui existimant, non posse defendi praedestinationem inerte gratuitam, si concedatur dari omnibus auxilium sufficiens ad salutem.

Dicimus autem, nullam rationem assignari posse, ut excludamus non solum merita proprie dicta, sed etiā bonum vsum liberi arbitrij, aut gratiae, aut vtriusque simul à Deo praeuisum, etiam si non dicatur esse meritum, nisi de congruo, & etiam si non dicatur vera causa, sed tantum conditio sine qua non praedestinetur is qui praedestinetur.

Addimus verō illud, ex parte nostra, quoniam ex parte Dei assignari potest causa in genere, ut ostendatur misericordia & iustitia ipsius: in particulari quoque dubitari non potest, quin Deo non desit sua ratio, cur istum potius quā illum praedestinare voluerit ad vitam, quamuis ea nobis occulta sit: *Eorum* (inquit Augustinus in li. 1. ad Simplician. q. 2.) *non misereatur, quibus gratiam non esse praebendam, aequitate occultissima, & ab humanis sensibus remotissima iudicat, quam non aperit sed admiratur. Apostolus, dicens, o altitudo diuitiarum.* Et in epist. 105. ad Sixtum: *Cur, inquit, illum potius quā illum liberet aut non liberet, scrutetur qui non potest iudiciorum eius tam magnum profundum, tamen caueat precipitium.*

Idem tamen Augustinus in Enchirid. cap. 95. affirmat, in aeterna beatitudine manifestum nobis futurū cur ille potius, quā iste fuerit assumptus, cum vna causa esset ambobus; & cur apud quosdam non factae sint virtutes, quae si factae fuissent, egissent illi homines poenitentiam; & factae sint apud eos, qui non fuerant credituri.

Operae precium autem erit, antequam ad probandam propositionem nostram accedamus, breuiter explicare, quid sit praedestinatio, ut si qui forē Scholasticae Theologiae non assueti in has nostras disputationes inciderint, intelligant quid sit de quo queritur.

Igitur S. AUGUSTINVS lib. de bono perseuerantie cap. 14. praedestinationem ita definit: *Est praescientia & preparatio beneficiorum Dei, quibus certissimē liberantur, quicunque liberantur.* Sed posset paulo plenius ex doctrina eiusdem Augustini ita praedestinatio definiti: *Praedestinatio est prouidentia Dei, qua certi homines ex massa perditionis misericorditer selecti, per infallibilia media in vitam diriguntur aeternam.*

Dicitur prouidentia, quoniam praedestinatio species est prouidentiae, & rectissimē ponitur genus initio bonae definitionis. Dicitur Dei, quoniam praedestinare ad vitam aeternam non potest esse actio nisi Dei, qui solus vitam aeternam communicare potest: *Gratiam enim & gloriam dabit Dominus.* Psalm. 83. Dicitur, *Certi homines*, quoniam prouidentia ad res omnes, praedestinatio de qua nunc agimus ad solos homines pertinet; nam etiam si Angeli quoque dicuntur à S. Augustino praedestinati: tamen alia ratio est praedestinationis Angelorum, alia hominum. Addimus autem *certi*, quoniam non omnes praedestinantur ad vitam, sed solum aliqui,

aliqui, & ij non confusè, sed distinctè, tales ac tales, Petrus, Andreas, Iacobus, &c. Dicitur, *ex massa perditionis* quoniam prædestinatio ex sententia S. Augustini & Scripturatum diuinarum, non præcessit, sed sequuta est præuisionem peccati originalis, ob quod vniuersum genus humanum factum est quasi quædam massa damnata. Vnde est illud Apostoli ad Rom. 9. *An non habet potestatem figulus ex eadem massa facere aliud v. g. in honorem, aliud in contumeliam?*

Quod autem S. Augustinus scribit lib. 1. retract. c. 13. si Adam non peccasset, non fuisse nascituros homines, nisi vsque ad certum numerum prædestinatorum: significat quidem futuram fuisse prædestinationem, etiam si Adam non peccasset, si nimirum præuidisset Deus hominem non peccaturum, tamen absolute prædestinatio, qualis nunc est, præuisionem peccati sequitur.

Dicitur, *miseri corditer selecti*, quoniam (vt in propositione nostra asserimus) nihil inuenit Deus in ijs quos eligit ad gloriam, nisi meritum mortis, & propterea misericorditer eos liberat, non reddens eis debitam poenam, sed donans indebitam gratiam. Dicitur *infallibiliter media*, quoniam prædestinatio certissima est. Nemo enim rapere potest electas oues de manu pastoris omnipotentis, vt ipse dicit Ioann. 10. Dicitur *in vitam diriguntur æternam*, quoniam in hoc proprie ratio prædestinationis consistit, vt sit directio & quasi transmissio rei prædestinatæ per certa media ad suum finem.

Ex hac nostra definitione sic explicata, perspicua erit definitio Augustiniana. Significat enim Aug. nihil esse aliud prædestinare, nisi præscire quibus medijs infallibiliter certi homines saluari possint, & velle efficaciter ea media præparare.

Ex quo rursus intelligi poterit, prædestinationem partim ad intellectum pertinere, partim ad voluntatem. Nam præscire, disponere, dirigere, opera sunt intelligentiæ; seligere, velle, misereri, voluntatis. Quod etiam in diuinis literis obseruare licet. Nam ad intelligentiam pertinet illud Apostoli ad Rom. 9. *Non respulit Deus plebem suam, quam præsciuit*. Et illud 2. Tim. 2. *Firmum fundamentum Dei stat, nouit Dominus qui sunt eius*. Ad voluntatem verò illud Roman. 9. *Vt secundum electionem propositum Dei maneret*. Et illud Luc. 12. *Complacuit patri vestro dare vobis regnum*.

Disputant quidem Theologi, vtrum prædestinatio magis ad intelligentiam quam ad voluntatem pertineat. Sed nobis placet sententia S. Thomæ & Caietani, Cardinalis in 1. par. q. 23. art. 1. qui docent, prædestinationem esse potius intelligentiæ, quam voluntatis, quoniam eadem est etiam S. AUGUSTINI sententia in lib. de bono perseuerantiæ, c. 17. vbi sic loquitur: *In sua quæ falli mutarique non potest, præscientia, opera sua futura disponere, id omnino neque aliud quicquam est, nisi prædestinare*. Eadem est sententia auctoris Hypognostici lib. 6. qui prædestinare nihil aliud esse dicit, nisi prouidere & præordinare. Idem significant ipsa nomina, tum græca, tum latina, nam *προσπεύω*, quæ vocatur vtiur Apostolus frequentissime, quid est nisi prædefinire, ac prædecernere? sicut etiam vox latina, *prædestinare*, idem significare videtur, quod præmittere, siue præordinare.

Itaque secundum modum nostrum intelligendi, iste fuisse videtur ordo prædestinationis in mente diuina. PRIMVM, præuidit Deus, si hominem conderet, eum lapsurum cum omni posteritate, & simul vidit, posse se varijs modis liberare vel omnes, vel aliquos pro arbitratu suo. DEINDE voluit hominem condere, ac, vt laboraretur, permittere, & quosdam ex numero lapsorum misericorditer liberare, alijs in massa perditionis iustè relictis. TERTIO, excogitauit remedia, saluandis electis idonea, in quib. primum locum habuit incarnatio, & passio Saluatoris. QUARTO approbauit ea

remedia, & tunc elegit Christum, & nos in ipso ante mundi constitutionem, QUI NRO disposuit, ordinauit, & quodammodo imperauit vt ita fieret.

Ex quibus actibus primus fuit intelligentiæ, secundus voluntatis, tertius intelligentiæ, quartus voluntatis, quintus intelligentiæ. Itaque primus, medius & vltimus ad intelligentiam pertinent, & in vltimo potissimum prædestinationis ratio, essentiaque consistit.

CAPVT X.

Prædestinationis nullam esse causam in nobis, probatur ex diuinis literis.

B PROBANDVM nunc est octaua illa conclusio, PRIMVM ex diuinis literis, DEINDE ex traditione Ecclesiastica, POSTREMO ex ratione, quæ tamen in Scripturis & patribus fundamentum habet.

Scriptura igitur docet, quosdam electos esse ex omni genere humano, eosque electos esse ad regnum celorum, & electos efficaciter, vt infallibiliter ad regnum perueniant, denique electos omnino gratis, & ante omnem operum præuisionem. Esse aliquos electos docent hæc Scripturæ: *Multi sunt vocati, pauci uero electi*, Matth. 20, & 22. *Congregabunt electos eius a quatuor uentis*, Matth. 24. *Quis accusabit aduersus electos Dei?* ad Roman. 8. *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem*, ad Ephes. 1.

Esse electos ad regnum, docet Dominus Luc. 12. *Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri uestro dare vobis regnum*. Item Apostolus ad Roman. 10. *Reliquia secundum electionem gratiæ saluæ factæ sunt*.

Esse infallibiliter saluandos, docet idem Dominus Matth. 24. *Propter electos breuiabuntur dies illi*. Et: *Dabunt signa & prodigia, ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi*. Et Ioan. 6. *Hæc est uoluntas Patris, ut omne quod dedit mihi, non perdam, sed resuscitem in nouissimo die, hoc est, ut nullum perdam, sed omnes resuscitem*. Et Ioan. 10. *Nemo rapiet eas de manu mea*. Et iterum: *Nemo potest raperé de manu Patris mei: Ego & Pater unum sumus*. Et Apostolus ad Rom. 11. *Sine penitentia, inquit, sunt dona & uocatio Dei*. Et ad Rom. 9. *Quos prædestinauit, hos uocauit, nimirum secundum propositum, & quos uocauit, uidelicet secundum propositum, hos iustificauit, & quos iustificauit, item secundum propositum, hos magnificauit*.

Esse electos ex mera Dei gratia, & misericordia, docet in primis Dominus Luc. 12. *Complacuit Patri uestro dare vobis regnum*. Certè vox illa: *Complacuit*, indicat puram Dei benignitatem, sed manifestius Ioan. 15. *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, & posui vos, ut eatis, & fructum adseratis, & fructus uester maneat, non igitur elegit Deus homines, quia videt se eligendum ab eis, ipsosque boni operis fructum allaturi, & in bono opere perseueraturos, sed eligit vt faciat bene operantes, & in bono perseuerantes*.

Et adhuc manifestius Apostolus Paulus ad Rom. 11. *Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curuauerunt genu ante Baal, sic ergo in hoc tempore reliquæ secundum electionem gratiæ saluæ factæ sunt*. Non dicit relictis sunt, aut remanserunt, sed, ego reliqui mihi. & ideo reliquias dicit saluari secundum electionem gratiæ, id est, non debitam sed gratuitam.

Et clarius ad Ephes. 1. *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, vt essemus sancti & immaculati*. Et: *Qui prædestinauit nos in adoptionem filiorum secundum propositum voluntatis suæ in laudem gloriæ gratiæ suæ*, non ait, elegit nos, quia sanctos vidit futuros, sed vt essemus sancti. neque ait, elegit nos propter bonum vsum liberi arbitrii, aut gratiæ, sed secundum propositum voluntatis suæ, & hoc in laudem gloriæ gratiæ suæ, vt laudaretur & glorificaretur gratia ipsius.

Addit etiam in eodem cap. In quo nos sorte vocati sumus prædestinati secundum propositum eius, ubi ostendit, vocationem electorum respectu ipsorum hominum dici posse fortuitam, quoniam ipsi nihil agebant, ut vocarentur, ac nec cogitabant quidem de vocatione: sed respectu Dei non esse sortem, sed determinatam electionem, & propositum.

Esse Denique electos, non solum gratis, sed etiam absque vlla præuisione operum, docet idem Apostolus ad Rom. 9. *Cum nondum nati essent, aut aliquid boni vel mali egissent, ut secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus sed ex vocante dictum est ei, quia maior seruiet minori, sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau autem odio habui.* Et ad Rom. 11. posteaquam dixerat, *Reliquie secundum electionem gratie saluæ factæ sunt*, addit continuò: *Si autem gratia iam non ex operibus, alioqui gratia iam non est gratia.* Et 2. ad Tim. 1. *Collabora Euangelio secundum virtutem Dei, qui nos liberauit & vocauit vocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum, & gratiam, quæ data est nobis in Christo ante tempora secularia.*

Sed explicemus paulo fusiùs illum locum primariū ex c. 9. ad Rom. quoniam illum præcipuè Ambrosius Catharin. & alij quidam recentiores non rectè exponunt. Propositum erat Apostolo demonstrare, adoptionem filiorum Dei non pendere ex carnali generatione Abrahami, ut Iudæi existimabant, neque ex operibus nostris, aut parentum nostrorum: sed ex mero Dei beneplacito. Itaque ut hoc demonstraret, attulit figuram Iacob & Esau, quorum priorem Deus dilexit, posteriorem odio habuit, cum essent inter se oīno pares, nā pares fuisse, demonstrat, quia orti ex iisdē parentibus, & eodem concubitu generati, & eodem partu editi, ne fortè diceretur, vni profuisse merita parentum, alteri non profuisse. Et non solum partes fuisse dicit, quantum ad parentes, sed etiam quantum ad se, quoniam nihil boni aut mali egerant, neque agere potuerant, quando dictum est de eis, Iacob dilexi, Esau odio habui. Cum igitur inter se pares essent, tantam illam discretionem, non ex operibus eorum, aut parentum profectam esse concludit Apostolus, sed ex volūtate Dei, ut secundum electionem propositum Dei maneret, id est, ut decretum Dei perficeretur, quo vnum elegerat, alterum reprobauerat.

Quoniam autem videri posset hoc, aliquo modo, iniustum; obijcit sibi ipse B. Paulus: *Quid ergo dicemus? numquid iniquitas apud Deū? & respondet, absit; Moysi enim dicit, miserebor cuius misereor, & misericordiam præstabo, cui miserebor.* Et, *o homo tu quis es, qui respondeas Deo? an non habet potestatem figulus luti facere, aliud vas in honorem, aliud in contumeliam?* At si ex operibus præuisis Deus vnum diligeret, alterum odio haberet, promptū inijceret B. Paulo hoc dicere, & omnem suspensionem iniustitiæ Dei, vno verbo, de medio tollere. Cum autem hoc non fecerit, sed omnia reuocauerit ad voluntatem Dei, qui misereretur, cuius voluerit, & cuius non voluerit, non misereretur: certum esse debet, ex Apostoli sententia, prædestinationem & electionem, siuè discretionem, ex massa perditionis non pendere ex vlla præuisione operum nostrorum, sed ex mero beneplacito Dei.

Ad hoc testimonium Apostoli responderi posset, illud: *Maiores seruiet minori.* Et: *Iacob dilexi, Esau odio habui,* non intelligi de personis illis singularibus. Iacob & Esau, sed de duobus populis, Israëlitis & Idumæo. Et, quod dicitur de odio & amore, non intelligi de electione & reprobatione æterna, sed de bonis malisque temporalibus huius vitæ. Nam Gen. 25. cum Rebecca consulere Deum, cur paruuli, quos gerebat in utero, inter se colliderentur. Respondum est ei: *Dux gentes sunt in utero tuo, & duo populi ex ventre tuo diuidentur, populusq; populum superabit, & maior seruiet minori.* Et

A Malach. 1. cum dixisset Deus, Iacob dilexi, Esau autem odio habui, explicat, quomodo dilexerit & oderit, dicens: *Posui montes eius, nimirum Esau, in solitudinem & hereditatem eius in dracones deserti.* Itaque dilexit Deus Iacob, quoniam dedit ei terram fluentem lacte & melle: odio habuit Esau, quoniam dedit ei terram sterilem & desertam.

Quamuis autem Apostolus hæc videatur spiritaliter accipere & transferre ad mysteria Christiana; tamen non transfert ad electionem & reprobationem singularum personarum, sed ad electionem gentilitatis & reprobationem Iudæorum, quo sensu et accipienda videntur, quæ dicuntur ad Rom. 11. & ad Ephes. 1. alioqui sequeretur omnes illos & singulos, ad quos Paulus scribebat, fuisse prædestinatos. Nam in genere loquitur de prædestinatione & electione omnium qui ad Ecclesiam vocati fuerant. Solum igitur ex locis allegatis colligi posse videtur, Deum ex mera sua misericordia prædestinasse gentiles ad fidem Christi recipiendam, & per hoc etiam ad salutem.

RESPONDEO, non disputare nos hoc loco de testimonio Gen. aut Malach. sed solum de testimonio Apostoli ad Rom. 9. Apostolus enim apertissime loquitur de adoptione filiorum Dei, & de mysterijs regni celorum; & per Esau intelligit reprobos; per Iacob electos; per terram promissionis vitam æternam cum Deo; per solitudines draconum mortem æternam cum diabolo; & quamuis ex mystico sensu non soleat fieri solidū argumentum ad probanda dogmata fidei, tamen cum mysticus sensus in ipsa Scripturā exponitur; solidissimū argumentum conficitur, illa enim expositio mystici sensus, Scripturæ veteris testamenti non est mystica, sed literalis sententia Scripturæ noni testamenti.

At non loquitur Apostolus de electione & reprobatione singulorum hominum, sed gentilitatis & Iudæismi. Non ita est, imò loquitur de electione & reprobatione singulorum, tum ex gentilitate tum ex Iudæismo: sed quoniam Iudæi existimabant, se solos ad Deū pertinere, gentiles autem omnino esse exclusos: ideo sapè B. Paulus concionatur de vocatione gentium & induratione Iudæorum, & concludit filios Abraham debere existimari eos, qui nascuntur ex carne Abraham, sed qui sectantur fidem Abraham, siue gentiles sint, siue Iudæi; nam in hoc ipso c. 9. dicit apostolus, *Ut ostenderet diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam, quos & vocauit, nos non solum ex Iudæis, sed etiam ex gentibus.* Et c. 11. *Numquid Deus repulit populum suum? absit, nam & ego Israëlita sum, ex semine Abraham, de tribu Benjamin. non repulit Deus plebem suam, quam præsciuit.*

Quod autem loquatur Apostolus de electione & reprobatione singulorum in particulari, perspicuum est ex illa similitudine figuli, massæ & vasorum in honorem & in contumeliam. Neque enim vasa in honorem dici possunt soli gentiles, cum multi ex Hebræis sint; neque soli Hebræi, cum plurimi ex gentilibus saluentur; neque etiam contra, vasa in contumeliam dici possunt soli Hebræi, vel soli gentiles, eadē ratione. Vasa igitur in honorem sunt omnes electi, vasa in contumeliam omnes reprobi, siue Iudæi, siue gentiles.

Idem etiam patet ex induratione Pharaonis, quæ particularis homo erat, & cuius exemplum hoc eodē loco proponit Apostolus. Rursus idem probatur ex eo; quod omnes electi certò saluantur, ut supra ostendimus ex Scripturis. At non certò saluantur omnes gentiles ad Ecclesiam vocati, & per Baptismum in eā admissi; sed solum aliqui, ut notum est. Illi igitur soli verè sunt, & dicuntur electi.

Denique B. Paulus, qui gente Iudæus erat, semper se in numero electorum ponit, cum de prædestinatione loquitur, ad Rom. 8. 9. & 11. & ad Ephes. 1. non igitur per electos intelligit solos gentiles, neque loquitur de prædestinatione Ecclesiæ gentium in genere, sed de singulis

singulis prædestinatis & electis; Quod autem in hoc numero videatur ponere omnes Christianos, ac præsertim in 1. c. ad Ephes. non repugnat ijs quæ diximus. Id enim facit Apostolus, quod bene speraret de omnibus, quos videbat ad fidem vocatos; non quod affirmare vellet omnes illos verè ac propriè esse electos.

CAPVT XI.

Idem probatur ex traditione Ecclesiæ.

SECUNDO loca probari potest veritas prædestinationis gratuita, ex traditione Ecclesiastica; nam quamuis ante exortam hæresim Pelagianam, veteres Patres quæstionem istam nõ adeo accuratè tractauerint, sed tantum occasione oblata breuiter sententiam suam asperuerint, vt S. Augustinus docet lib. de bono perseuerant. c. 20. qui tamen c. 10. Cyprianum, Ambrosium & Nazianzenum pro hac sententia citat, tamen post illam hæresim exortam omnes omnino, qui sanctitatis nomine in Ecclesiâ ciuauerunt, hanc ipsam sententiam apertissimè docuerunt, vt peripicuū est ex sancto Augustino in libro de prædestinatione sanctorum, & de bono perseuerantiæ, in libro de correptione & gratia, in epist. 105. ad Sixtum, & alibi passim. Ex S. Prospero in secundo libro de vocatione gentium, c. 1. & ult. in libro contra collatorem extremo, & in responsione ad capitula Gallorum. Ex sancto Fulgentio in libro de incarnatione & gratia Christi, extremo. S. Gregorio lib. 1. Dialogorum, cap. 8. S. Anselmo, Beda, Primasio, Sedulio, & alijs in c. 9. ad Rom. S. Bernardo in ferm. 23. & 78. in Cantica, sancto Thoma in 1. part. quæst. 23. & sancto Bonauentura in 1. Sent. distinct. 41. quæst. 2. quo loco scribit quidem S. Bonauentura, Deum prædestinare homines ob certas causas, soli sibi notas, & non ob solam voluntatem suam; sed eas causas non dicit esse ex parte operum præuisorū; intelligit autem voluntatem Dei non esse irrationalem, sed cum sapientia & consilio coniunctam, vt etiā loquitur Augustinus in Enchiridio, c. 95.

Neque solum sancti isti Patres hoc affirmant, sed antiquiores & doctiores ex ipsis, quos cæteri postea sequuti sunt, ad fidem Catholicam hanc sententiā pertinere tradunt, & contrariam ad Pelagianos reijciunt. Notabo aliqua loca, vt si qui fortè contrā seariunt, intelligant ex iudicio sanctissimorum Patrum, in quam manifeste errore venierunt.

Sanctus AUGUSTINVS in libro de bono perseuerantiæ, c. 18. Hoc inquit, scio, neminem contra istam prædestinationem, quam secundum Scripturam sanctam defendimus, nisi errando disputare potuisse. Et c. 23. Prædestinationis inquit, huius fidem, quæ contra novos hæreticos noua sollicitudine nunc defenditur, nunquam Ecclesiæ Christi non habuit.

S. PROSPER in responsione prima ad obiectiones Gallorum: Prædestinationem inquit, Dei nullus Catholicus negat. Et in epist. ad Rufin. de libero arbitrio: Prædestinationem inquit, tam impium est negare, quàm ipsi gratia contraire. Neque responderi potest, eum loqui de prædestinatione, in genere, non de prædestinatione merè gratuita; loquitur enim de prædestinatione, quam S. Augustinus defendebat, & quam Cassianus, & alij quidam in Gallia oppugnabant.

S. PETRVS DIACONVS in libro de incarnatione & gratia Christi extremo: Anathematizamus, inquit, Pelagianum & Celestinum, simulque Julianum Edanensem, & qui illis similia faciunt, præcipuè libros Fausti, Galliarum Episcopi, qui de monasterio Lirinensi prouectus est, quos contra prædestinationis sententiam scriptos esse non dubium est.

S. FVLGENTIVS in libro item de incarnatione & gratia Christi, c. ult. in ipso epilogo: Cuius, inquit, prædestinationis veritatem, qua nos ante mundi constitutio-

A nem prædestinatos in Christo testatur Apostolus, si quis detrectat cordis credulitate recipere, vel oris confessione proferre, si ante vltimum diem vitæ præsentis, impietatis suæ contumaciam, quæ Deo viuo & vero rebellis obijit, non abiecerit, manifestum est, eum non pertinere ad eorum numerum, quos Deus in Christo ante mundi constitutionem gratis elegit & prædestinauit ad regnum.

His accedit publica Ecclesiæ approbatio. Constat enim delatam fuisse ad Apostolicam sedem, Celestino Pontifice, à Prospero & Hilario querimoniam, quod in Gallia presbyteri quidam doctrinam S. Augustini de prædestinatione reprehenderent. Quid autem Celestinus rescripserit, peripicuū est ex epistola eius ad Gallos, in qua inter cætera, posteaquam magnis laudibus S. Augustinum extulit, ita subiunxit: Unde resistatur talibus, quos malè crescere videmus; nefas est hæc pati religioſas animas, quarum afflictione, quia mēbra nostra sunt, nos quoque conuenit macerari.

Et quoniam Galli respondebant, fuisse quidem à Pontifice commendatam S. Augustini doctrinam, sed non approbatos in specie libros illos duos de prædestinatione Sanctorum, & de bono perseuerantiæ; Contrā, S. Prosper in lib. contra collatorem, extremo, demonstrat, Pontificem non potuisse hos libros non approbare, cum August. doctrinam probauerit, & hi libri à cæteris non dissentiant; nam sententia de prædestinatione gratuita, quæ in his libris accuratè defenditur, disertis verbis habetur etiam in Enchir. in epist. 105. ad Sixtum, & 106. ad Paulinum.

Deinde Celestinus in ea epist. c. 2. ita laudat Augustinum, vt dicat, eum semper habitum à Romana Ecclesiâ pro Magistro optimo, & nunquam eum fuisse saltem rumore sinistrae suspicionis aspersum. At quomodo ista dicere potuisset Celestinus, si Augustinus falsò scripſisset, fidem prædestinationis in Ecclesiâ Catholica semper fuisse; & contra eam neminem nisi errando disputare potuisse? Nam si August. de prædestinatione sententia falsa esset, non posset idem Augustinus ab ingenti temeritate defendi, quippe qui non solum tam acriter pro falsitate certasset, sed etiam eam pro fide Catholica venditare ausus esset. Quomodo igitur Celestinus eos, qui pro hac ipsa re Augustinum temeritatis & erroris damnabant, ita reprehendit, vt dicat, nefas esse talia audire, & Augustinum pro Magistro optimo semper habitum, nec vnquam fuisse saltem rumore sinistrae suspicionis aspersum; nisi hanc ipsam de prædestinatione doctrinam, secundum Augustini sententiam, veram esse credidisset.

Post illa Celestini tempora, cum nondum factio illa Gallorum conquiesceret, S. LEO Pontifex misit ad Concilium Arausic. certa capitula de gratia & libero arbitrio, ex libris S. Augustini verbatim decerpta, quæ voluit ab Episcopis illis recipi & subscribi, vt etiam factum est. Porro in illis capitulis continentur omnia fundamenta sententiæ de prædestinatione gratuita, vt non possit vllus prædestinationem negare, nisi velit illis capitulis contraire.

Denique S. GELASIVS in Concilio 70. Episcoporum, non solum probauit omnia scripta S. Augustini, & S. Prosperi; sed etiam contra damnauit libellos Io. Cassiani & Fausti Regiensis: cum tamen non ignoraret, potissimam contentionem inter Prosperum & Cassianum, ac deinde inter Fulgentium & Faustum, de scriptis S. Augustini de prædestinatione Sanctorum, & bono perseuerantiæ fuisse.

Itaque sedes Apostolica non tantum semel, sed etiam secundo & terio aduersus Pelagianorum reliquias pro defensoribus gratiæ & prædestinationis sententiam tulit, vt iam hæc sententia nõ quorumuis Doctorum opinio, sed fides Ecclesiæ Catholicæ dici debeat: id quod in sequenti capite adhuc apertius, Deo iuuante, monstrabitur.

CAPVT XII.

Idem probatur rationibus ex Scriptura & traditione depromptis.

PROPRONAMVS vltimoloco rationes, non ex sola speculatione nostra, sed ex ipsis sacrarum literarum, & traditionis Ecclesiasticæ fontib. deriuatas.

PRI MA ratio, sine fide nemo saluari potest: *Qui enim non crediderit, condemnabitur*, Marci, vltimo. Fides aut donum Dei est, quod non omnibus datur, sed ijs tantū quibus eam Deus donare voluerit: *Vobis enim* (inquit Apostolus ad Philip. 1.) *donatum est pro Christo, non solum ut in illum credatis, sed etiam ut pro illo patiamini*: Igitur soli illi saluantur, quos Deus gratis saluari decreuerit. Præciuit verò Deus ante mundi constitutionem, quibus salutem gratis daturus esset, & hoc ipsū ab ipsa æternitate decreuit, & præordinauit, cum Dei scientia & propositum æterna & immutabilia sint. Igitur vera est sententia S. Augustini de gratuita præscientia & prædestinatione diuina.

Ad hanc rationem DVOBVS modis responderi solet, sic tamen vt modus vterq; & Scripturis repugnet, & à Pelagiana hæresi nō recedat. **P**RIMVM igitur aliqui respondent, fidē esse donū Dei, sed hoc donū ijs omnib. dari, quos Deus præuidit p bonū vsū liberi arbitrij dispositos fore ad illud donum recipiendum, hoc est, qui fecerint ante, quod in eis est, ex viribus naturæ.

Hæc responsio manifestē incidit in illam damnatā sententiam Pelagianorum, gratiam secundum merita nostra dari, vt copiose tractabimus in 6. lib. c. 4. 5. & 6. meritū enim appellant Patres in hac quæstione quodlibet opus bonum, ratione cuius gratia, vel auxilium homini datur, ut patet ex August. in lib. 2. ad Bonifaciu cap. 3. & ex Prospero lib. contra Collatorem, cap. 6. & præter alia argumenta, refellitur ista solutio ex orationibus Ecclesiæ, quæ funduntur pro infidelibus, & persecutoribus. Si enim Deus ordinariē fidem donaret ijs, quos ex bono vsu liberi arbitrij dispositos esse videret, frustra oraretur pro infidelibus, maxime obstinatis & persecutoribus. Præterea si res ita se haberet initium salutis esset ex nobis & petenti Apostolo: *Quis te discernit qd habes qd nō accepisti?* 1. ad Cor. 4. respondēri posset discernit me bonus vsus liberi arbitrij, & hoc habeo qd nō accepi, & hoc mō grā nō omnino esset indebita, ac per hoc non omnino esset grā.

Dicunt ergo **A**LII, fidem esse donum Dei, sed non omnibus dari, quia non omnes eam uolunt accipere (Deum enim omnes uocare, & auxilium sufficiens omnib. præbere, quo possint credere, si velint, proinde prædestinationem pēdere ex præuisione boni vsus gratiæ sufficientis: Illos enim esse prædestinatos, quos Deus præuidit cooperaturos gratiæ sufficienti, & inde credituros; illos esse reprobos, quos præuidit gratiæ sufficienti non cooperaturos, & inde non credituros.

At hæc solutio repugnat apertē sacris literis. Nam tametsi piē credamus, omnib. dari pro loco & tēpore auxilium sufficiens, quo possint credere; tñ Scriptura docet, re ipsa non credere, nisi illos qui habent auxilium efficax, quo fit vt homo non solū possit credere, sed et credat, & hoc auxilium non omnibus dari; nam in primis Ioan. 6. Dominus ait: *Omnis qui audiuit à Patre meo, & didicit, venit ad me*. Et ibid. *Omne quod dat mihi Pater, venit ad me*. Et Ioan. 10. *Vos non creditis, quia non estis ex ouib. meis*. Vbi videmus causam reddi, cur Iudæi isti non crederent, non quia non haberēt auxilium, quo possent credere, quorsum enim Dominus illis prædicaret, signa coram eis faceret, hortaretur eos ad fidē, reprehenderet, & inexcusabiles diceret, si non dedisset eis auxilium, quo possent credere? Sed quia, non haberent gratiam illam, quæ ita suadet ut persuadeat, & ideo non habuisse gratiam illam, quia non erant de electis ouibus, neque dederat eos Pater filio, & ideo ibidem addidit: *Nemo potest ad me venire, id est, sine dubio nullus veniet, nisi pater traxe-*

Arit eum. Nam (vt diximus) venire poterāt absolutē, sed dicuntur non posse, quia certum erat & infallibile, nō venturos. Quare ibid. Dominus citans Isaiam ait: *Est scriptum in Prophetis; Et erunt omnes docibiles Dei*. Quorum verborum ille est sensus, omnes qui credūt, docentur à Deo, proinde nemo credit, nisi à Deo doctus, id est, tractus & persuasus à Patre.

Deinde Matth. 11. idem Dominus ait: *Confiteor tibi Pater, Domine celi ac terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentib. & reuelasti ea paruulis*. Ita Pater, quoniam sic placitum fuit ante te. Et: *Nemo nouit filiū, nisi Pater, neq; Patrem quis nouit, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare*. Hic verò non agitur de reuelatione per externam prædicationem, nam eo modo reuelauerat Deus multis alijs mysteria fidei, non solis ijs, qui tunc crediderant, palam enim Christus prædicabat in templo, & in synagogis: sed loquitur de interna illa reuelatione, q̄ persuadet fidē, q̄ nō dat omnib. sed quib. placitum est ante Deum. De qua etiam dicitur Mat. 16. *Beatus es Simon Bar Iona, quia non reuelauit tibi caro & sanguis, sed pater meus qui in cælis est*.

Præterea cū B. Paulus multis prædicaret, Act. 16. ceret oēs poterant credere, alioqui non peccassent, nō credēdo: tñ sola credidit Lidia purpuraria, cuius rei causam reddens S. Luc. ait: *Aperuit Dominus eius cor intendere his, quæ dicebantur à Paulo*. Cur autē aperuit Dominus cor eius, & non aliorum, nisi quia ex eo numero sola ipsa præordinata erat ad uitam æternam, vt idem Lucas dicit de alijs, qui crediderunt, act. 13.

CItem, cū idem Paulus tam sæpē repetit, fidem esse donum Dei, & non omnium esse fidem, vt ad Ephes. 2. Philip. 1. 2. ad Thes. 3. & alibi, non negat, omnes posse credere, si velint cooperari gratiæ præuenienti & sufficiēti, neq; dicit donum Dei esse fidem, quia Deus præbeat auxilium sufficiens ad credēdum, id enim est donum commune omnibus, ac præsertim secundum aduersarios. Nihil igitur significat aliud, nisi donū Dei esse ipsū velle credere, & re ipsa credere, qd nō habent nisi qui credunt; quoniam eis solis Deus dignatur ita suadere, vt persuadeat.

Deniq; qd ait idē Apostolus 1. ad Cor. 4. *Quis n. te discernit? quid habes quod non accepisti?* nō solū probat, nō discerni fidelē ab infideli, p bonū vsū liberi arbitrij, præcedētē grām, sed et nō discerni principaliter p liberā cooperationē græ præueniētis, quasi ipsa cooperatio nō sit donū Dei, nā adhuc posset fidelis inflari, ac dicere, discernit me cooperatio mea; ego n. cooperatus sū, ille cooperatus nō ē, cū eādē præueniētē gratiā hñem. Vult autē Apostolus amputare oēm inflationis occasionē, & vt fideles intelligāt, hoc ipsū qd fideles sūt, donū esse Dei sibi gratis datū, alijs autē minimē datū.

ALTERA rō ducit à dono perseverantiæ, hoc mō. Si ne perseverantia nemo saluari pōt; *Qui n. perseverauerit vsq; in finē, hic saluus erit*. Mat. 10. & Apoc. 3. *Tene qd habes, ne alius accipiat coronam tuam*: At perseverantia donum est Dei, quod non datur ex meritis, sed ex gratia, & quamuis omnes iusti perseverare possint, si velint; tamen soli illi perseverant, qui habent hoc donū perseverandi, vsq; in finē, ac per hoc salus & prædestinatio ad salutem ex voluntate Dei simpliciter pendet.

E Probatursūptio huius argumenti. **P**RIMVM n. dominus Ioan. 13. cū dixisset: *Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea*, subiungit, nō de omnib. vobis dico; ego scio quos elegerim. Vbi satis indicauit, non omnib. dari, vt perseveraret faciant, sed solū electis, & c. 15. loquēs istis, quos elegerat: *Ego posui vos, inq; vt eatis et fructū adferatis, & fructus vester maneat*. Qd est idē ac si dixisset, ego dabo vobis bene operari, & perseverare in bono opere, vsq; in finē. Et Apostolus ad Rom. 9. *Nō volētis, neq; currētis, sed miserētis est Dei*. Vbi ponit homines velle & currere, id est, credere & operari, ac p hoc habuisse gratiā credēdi & operandi, & tñ quia videbat, non pericūtos ad brauium, nisi eos, qui ex peculiari misericordia haberent perseverantiam; ideo dixit:

Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.

Et certè, si solum ex Dei misericordia diceretur pendere perseverantia, quia sine Dei auxilio, non posset homo perseverare, non aut quia faceret hominem ipsa misericordia infallibiliter perseverare, alioqui non perseveraturum, sicut dicitur; *Non volentis, neque currentis, sed miserentis, est Dei*: ita contrà dici posset, non miserentis Dei, sed volentis & currentis est hominis. Nam sine voluntate & actione hominis non perficit misericordia Dei, quod intendit. Quod si nemo audebit ita invertere verba divina, ne Spiritui sancto apertissime contradicat, planè sequitur id, quod diximus, ut ideo dicatur miserentis esse Dei, non volentis & currentis hominis, quoniam illi soli ex volentibus & currentibus perveniunt, quos Dei misericordia perseveranter volentes & currentes facit.

Item Philippen. secundo, *Cum metu, inquit, & tremore salutem vestram operamini. Deus enim est, qui operatur in vobis velle & perficere, pro bona voluntate.* Quæ est ista consequutio, cum metu operamini, quia Deus est, qui operatur? nimirum Apostolus monet, ut quamvis bene operemur, non tamen nobis certò perseverantià promittamus, sed cum metu & tremore Deo subiecti simus, à cuius manu pendet perseverantia nostra. Ipse est enim qui in ijs, qui perseverant, operatur velle & perficere pro bona voluntate.

Deniq; ut alia multa testimonia divina præteream S. IOANNES in epist. 1. ca. 2. *Ex nobis inquit, prodierunt, sed non erant ex nobis, nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum.* Quem locum ita edisserit S. AUGUSTINVS in lib. de bono perseverantia, c. 8. *Quid est quæso, non erant ex nobis? nonne utriq; à Deo creati, utriq; ex Adam nati, utriq; de terra facti erant, & ab eo, qui dixit, omnem statum ego feci, unius eiusdemq; naturæ aïas acceperant? nonne postremo utriq; vocati fuerant, & vocantem sequuti, utrique ex impijs iustificati, & per lavacrum regenerationis utriq; renovati? Sed si hæc audiret ille, qui sciebat proculdubio quod dicebat, respondere posset, et dicere, vera sunt hæc; secundum hæc oïa erant ex nobis, veruntamen secundum aliã quandã discretiõnẽ nõerant ex nobis; nam si fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum quænam est ista discretio? non erant ex eis, quia non erant in Christo electi ante mundi constitutionẽ. Hæc ille.*

DICET fortasse aliquis, loqui Apostolum Ioannem de discretione ex præscientia bonorũ operũ, ut sensus sit, non erant ex nobis in præscientia Dei, quia Deus præviderat eos non perseveraturos. At hæc intelligentia nimis frigidam, & quasi puerilem reddit Apostolicam sententiã. Idem n. est, non erant ex nobis in præscientia, & nõ erant perseveraturi. Vnde sequit in eptã illa cõsequutio, nã si, fuisset perseveraturi, utiq; perseverassent. Quæ cõsequutio nihil arcãni, aut divini cõtinet.

DICET rursus alius, illud: *Non erant ex nobis*, posse intelligi de simulatione fidei, ut sensus sit, videbantur exteriorib; signis Christiani atque Catholici, sed iam præcisi erant corde à nobis. Ita n. exponit idẽ S. AUGUSTINUS in epist. Ioan. RESPONDEO, utrumq; verũ esse, & inter se optimè coherere; nam qui prædestinati nõ sunt, & per hoc in prædestinatione discreti ab alijs qui sunt in Ecclesia electi ac prædestinati; sæpè et prius corde præcidentur, quã corpore, & verum est, illos nõ esse ex nobis et cum videntur esse ex nobis, tũ quia, non sunt ex numero electorum; tũ et quia sunt à nobis iam corde præcisi. Ceterũ, hanc Apostolicã sententiã præcipuè ad prædestinationem referendam esse, ex eo constat, quod Ioannes ita securè affirmat: *Si fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum.* Non enim id certò asseuerari potest de quibuscunque sinceris, verisq; Catholicis, nisi de numero sint eorum, de quibus Dominus dicit. *Nõ rapiet eos quisquã de manu mea.* Ioã. 10.

Ad hæc testimonia; quibus speciale donum perseverantiæ comprobatur, addi possunt Divinæ solidissimæ rationes: ALTERA sumitur ab orationibus, quas iube-

mur assidue fundere pro dono perseverantiæ; Nam si perseverantiæ donum nihil esset, nisi auxilium, quod perseverare possimus, non esset opus tanta precum assiduitate; id enim donum semper habent qui iusti sunt, non enim deserit Deus, nisi prius ab homine deseratur. Sic etiam si donum perseverantiæ semel impetratum, amitti non posset, hoc est, si ante mortem re vera obtineretur; non esset opus usque ad mortem donum illud à Domino petere: habemur autem quotidie, quantumvis proficiamus, semper dicere: *Sacrisfice tur nomen tuum, Fiat voluntas tua. Ne nos inducas in tentationem, Libera nos à malo.* Quibus omnibus verbis quid aliud petimus, nisi, ut S. CYPRIANVS loquitur in sermone sexto: *Ut in eo, quod esse cepimus, perseveremus?* Itaq; rectè S. AUGUSTINVS in libro de bono perseverantiæ, c. 17. *Restat, inquit, in his bonis, usque in finem perseverantia, quæ frustra quotidie à Domino petitur, si non eam Dominus per gratiam suam in illo, cuius orationes exaudit, operatur.*

ALTERA ratio sumitur à termino ac periodo vitæ humanæ, quæ non ab alio, quàm ab ipso hominũ conditore statuitur: Ipse enim constituit terminos, qui præteriri non possunt, Iob. 14. *Ipse aufert spiritum principum.* Psal. 75. *Ipse denique mortificat & vivificat.* 1. Regum 2. Cum igitur in manu Dei sit, iustum rapere, antequam malitia illum depravet, & peccatorem expectare, donec ad sanitatem redeat; & contrà, iustum in vita relinquere, donec iterum labatur, & pereat, & peccatorẽ, antequam convertatur, de medio tollere, quis non videt perseverantiã donũ esse Dei? Videtes, inquit AUGUSTINVS loco citato, à veritate quàm sit alienum, negare donum Dei esse perseverantiã usque in finem huius vitæ, cum vitæ huius, quæ volucrit ipse, det finem: quæ si ante imminetẽ lapsũ, facit hominem perseverare usque in finem.

TERTIA ratio ducitur à parvulorũ diuersitate, quorũ aliqui rapiuntur statim à Baptismo, alij paulo ante Baptismum; quorũ priores ad gloriã prædestinatorũ, posteriores ad pœnã reprobatorum pertinere non dubium est, nec possunt hic vlla merita præmissa, vllus bonus usus liberi arbitrij aut gratiæ fingi. Faciunt autem hoc argumentum multò adhuc firmiss & solidius apparere vane responsiones, quas nonnulli magno labore tandẽ repeterunt: *Mirũ est, inquit S. AUGUSTINVS in epist. 105. ad Sixtum, cũ his coarctantur angelij, in quãta se abrupta præcipient, metuentes retia veritatis.*

RESPONDEBANT igitur olim quidam, prædestinatos esse parvulos secundum opera, quæ Deus eos facturos fuisse præviderat, si diutius illis vivere contigisset. Sed refellit hanc responsionem idem August. in lib. de prædest. Sanctorum, c. 12. ex eo, quod Apostolus definit 2. ad Cor. 5. oēs homines iudicandos à Christo secundum propria corporis, id est, prout in hac vita corporali se gesserint. Itẽ ex eo, quod parũ profuisset cuidam, rapi antequam malitia immutaret intellectũ ei, ut dicitur Sap. 4. & contrà multũ profuisset tyrijs & Sidonijs, fuisse credituros si Christi signa vidissent, ut dicitur Matt. 11. si iudicandi sumus secundum opera, quæ facturi eramus.

Respondent igitur ALII, aliam esse rationem parvulorũ, aliã adultorũ; quoniam adulti, si non saluantur, in eternũ pereunt; parvuli, si nõ saluantur, nõ tamen pereunt, sed habebunt extra regnũ celorũ suã quãdã vitã eternã et beatã. Sed hanc solutionẽ incidere in hæresim Pelagianã, docet Aug. in lib. de bono perseverantiæ, c. 11. & 12. & nos etiam contrã hunc errorem differuimus in lib. 6. de statu peccati. Et certè fidelibus satis esse deberet, quod Apostolus ad Rom. 5. tam apertè dicat, unius delicto omnes homines in cõdemnationẽ missos esse.

Respondent ALII postremo, casu fieri quod ex parvulis alij baptizentur, alij sine Baptismo decedant, quia videlicet alij nascantur apud Christianos, alij apud infideles, alij debiliores sint ex naturalib; causis, quam ut ad Baptismum usque vivere possint; Alij meliorem nacti sint corporis constitutionem, & ideo ad lavacrũ regenera-

regenerationemq; perueniant. Sed hæc responsio nõ videtur digna Christianis, qui prouidentiam Dei erga homines ex sacris literis & Ecclesiastica traditione didicerint, Nam si non cadit passer in terram, sine patre nostro, qui in celis est, vt Saluator affirmat, quanto magis nos apud Deum plurim sumus illis: & si non dispo- neret Deus limites vitæ & mortis hominum, quõ diceret Psal. 54. *Viri sanguinei, & dolosi non dimidiabunt dies suos?* Quomodo, quod sæpe citauimus, lib. Sap. 4. diceret: *Raptus est, ne malitia immutaret intellectũ eius.* Quomodo in Scriptura Testamenti veteris tã sæpe re- peteretur, qui casu videbantur occisi traditos esse à Deo in manus hostium, aut ferarũ? quomodo in ipsa lege diuina promitteretur ijs, qui parentes colunt, vt debent, vita diurna super terram?

Deus igitur non mutat quidem cursum naturæ, si- nitque res oēs agere motus suos, tñ ante mundi consti- tutione sine dubio vidit, quid ab initio vsque ad finem accideret, si hoc aut illo modo rerum causas, totiusq; naturæ cursum, ordinemq; dispo- neret. Et cū in manu eius essent omnia, neq; aliquid, nisi eo iubete, aut per- mittente fieri posset, proculdubio, res ita disposuit, vt omnia cooperarentur in bonum his, qui secundum propositum vocati sunt sancti.

Quod igitur paruulorum alius baptizetur, alius si- ne Baptismi gratia rapiatur, proxima causa referri po- terit in causas naturales, vt parentum diligentia, cor- poris complexionem, aliaque id genus; primaria tamẽ causa non alia esse potest, nisi diuina voluntas.

QVARTA ratio sumitur ab exemplo Christi, qui caput est & princeps omnium electorum: *Christus n. prædestinatus est filius Dei in virtute*, vt Apostolus lo- quitur ad Rom. 1. & prædestinatus est omnino gratis, non pp opera aliqua præuisa; non. n. aliqua opera fa- cere potuit homo Christus vt filius Dei fieret, cū ex illo cepit esset filius Dei, ex quo cepit esse homo. Nā filium Dei vnicum scēmina illa gratia plena concepit, non hominem alieum, qui postea accedentibus me- ritis, ad personam filij Dei assumeretur.

Vt igitur Christus ipse gratis omnino prædestina- tus est, ita membra Christi gratis prædestinata sunt; prædestinatur enim nos, vt conformes efficiamur ima- gini filij Dei, vt ait Apostolus ad Rom. 8. itaque sicut il- le homo prædestinatus, est, esse filius Dei naturalis, nul- lis præcedentibus meritis; ita nos et prædestinamur, vt simus filij Dei per adoptionem, nullis præcedentibus meritis. Vide hanc rationem eleganter tractatam ab Augustino in libro de prædestinatione Sanctorum, cap. 15. & de bono perseuerant. cap. vlt. & de corrept. & grat. cap. 11.

QVINTA ratio sumitur à fine prædestinationis. Præ- destinatio p fine hēt *ostensionē diuitiarũ gratiæ Dei, in vasa misericordiæ, & laudem gloriæ gratiæ suæ*, vt Apo- stolus testatur ad Rom. 9. & 11. & ad Ephes. 1. at si præ- destinaret homines Deus propter bonum vsum liberi arbitrij, gratiæque præuisum; non ostenderet diuitias gratiæ, sed iustitiæ, aut æquitatis.

At, inquirunt, hæc ipsa ingens est gratia, quod Deus ad æternam gloriam homines prædestinare voluerit, pp bonũ vsum liberi arbitrij, vel gratiæ; non. n. ten eba- tur Deus hoc facere, sed dimittere poterat omnes ho- mines in massa perditionis, & ne sufficiens quidem au- xilium vlli concedere. Sed si hæc sola esset gratia præ- destinationis, non diceret Apostolus: *Deum ostendere voluisse diuitias gratiæ in vasa misericordiæ.* Nec dice- ret, *reliquias secundum electionem gratiæ saluas fieri.* Nec diceret, *nos in Christo prædestinatos in laudem glo- riæ gratiæ suæ.* Nam prædestinare velle eos, qui bene operabũtur, gratia est communis toti generi humano, non propria vasorum misericordiæ, neque dici potest electio gratiæ, sed iustitiæ, illa electio, qua eliguntur qui prævidentur bene operaturi; quamuis gratia dici possit, brauium hoc decertaturis proponere voluisse.

A Itaq; non dubiũ est Apostolo repugnare sententiam illorũ, q electione saluandorũ merẽ gratiã negant.

SEXTA ratio, discretionem electorum à reprobis Scripturæ referunt inter arcana & Sacramenta altissi- ma & inscrutabilia, vt patet ex illo, Roman. 11. *O al- titudo diuitiarum scientiæ & sapientiæ Dei, quam incom- prehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius? quis enim cognouit sensum Domini? aut quis consiliarius eius fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei?* Quod enim eo loco tantoperẽ admiratur Apostolus, est, quod *Deus omnia concluderit in incredulitatem, vt omnium misereatur*, id est, permiserit oēs fieri incredu- los, prius gentiles, posteriùs Iudæos, ut omnium mise- reatur, id est, gentium, & Iudæorum, & inde factũ, sit, vt aliquãdo ex gentilib. paucissimi, ac ferẽ nulli salua- rentur, nunc plurimi saluentur: Et contrã, ex Iudæis multi saluarentur aliquando, nunc paucissimi saluen- tur; & rursus in fine seculi iterum multi saluandi sint.

At si vera esset aduersariorum sententia, nullum hic esset mysterium, nulla causa admirationis; diceremus enim Deum antiquis temporibus non misisse predica- tores, nisi ad Iudæos, qm videbat paucissimos fuisse in- ter gentiles, qui predicatoribus fidem habituri essent; nunc autem contrã eos mittere ac misisse, quia vide- bat plurimos futuros qui hoc tempore fidem recipen- rent. Et idem dici posset de Iudæis; non est autem mi- rum, si Deus non saluare, sed damnare decreuit eos, quos minimẽ credituros, maleq; operaturos fuisse præ- uidit; sicut nemo miratur, si videat à iudice puniri no- xios, liberari innoxios.

C Apostolus autem admiratur & exclamat: *O altitudo diuitiarum*, qm videt in eadem causa Deum, qui non est acceptor personarum, aliorum misereri, aliorum non misereri; nam vt ostenderet, gentiles hoc tempo- re faciliẽ conuertere ad fidem, quia Deus misereatur eorũ, & antea non credidisse, quia Deus eorum non mise- rebatur; & Iudæos, qui nunc increduli sunt, in fine cre- dituros, quia Deus eorum nunc non misereatur, sed in fine miserebit, ita ait: *Sicut aliqñ vos nõ credidistis Deo, nunc autem misericordiam consequuti estis propter illorũ incredulitatem: ita & isti nũc nõ credunt in vestram mi- sericordiã, vt & ipsi misericordiã consequantur*, id est, sicut nunc Deus patitur Iudæos manere incredulos, uestri autem misereatur, eosque conuertere ad fidem; sic in fine mundi illorum etiam miserebitur, eosque con- uertet, & ideo post exclamationem illam: *O altitudo di- uitiarũ*, rursus addit, *quis prior dedit ei, & retribuetur illi: quoniam ex ipso, per ipsum, & in ipso sunt omnia*, ut ostēdat, Deum præuenire omnia merita nostra, & om- nem bonum vsum liberi arbitrij, & propterea iure mi- randum esse, & inter arcana inscrutabilia habendum, cur Deus huius misereatur, illius non misereatur.

POSTREMA ratio hæc esse pōt, si Deus prædestina- ret pp bonũ vsum liberi arbitrij gratiæque præuisum, certẽ in huius prædestinationis exequutione, predica- tores ad eos oēs dirigeret, quos præuidet bene vsuros Euangelio atq; apud eos oēs signa fieri velle, quos ex ijs signis conuertendos, saluandosq; prænoscat: De- ad Ezechielem c. 3. dicit: *Si ad populum ignotæ linguæ mitterem te, audirent te; domus autem Israel nolũt audi- re te, quia nolunt audire me.* Et Dominus Mat. 11. *Si in Tyro & Sidone factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, olim in cinere & cilicio penitentiam egissent.*

Quid hic, obsecro, responderi potest? si prædestinat Deus ex preuiso bono vsum liberi arbitrij, vel gratiæ, cur nõ prædestinauit populos illos ignotæ linguæ, de quib. loquit Ezechiel, & Tyrios & Sydonios, de quib. loquit Dñs: istos. n. bene vsuros fuisse libero arbitrio & gratia, veritas ipsa testatur, & tamen extra contro- uersia est, hos non fuisse prædestinatos, sed cum ceteris contumeliæ vasis in massa perditæ derelictos. Addi possent & aliæ rationes, quas Theologi Scholastici egregiẽ texunt. Sed hæc potissimã nobis visæ sunt.

CAPVT XIII.

Soluuntur argumenta contra propositionem octauam.

ADVERSUS octauam nostram propositionem de prædestinatione gratuita, non desunt argumenta tū ex Scripturis, tū ex Patribus, tū ex ratione deipropria. PRIMVM Scripturæ testimonium sumunt ex verbis illis Apostoli ad Roman. 8. *Quos præsciuit & prædestinavit conformes fieri imaginis filij sui*, Videtur. n. hac sententia significari, Deum prædestinasse illos, quos præsciuit conformes futuros imaginis filij sui, ita ut præscientia futura probitatis, siue probitas futura præcognita prædestinationis causā fuerit.

RESPONDEO, deprauatio est ista nō explicatio Apostolici testimonij, non enim dicit D. Paulus conformes futuros, sed, *fieri conformes*, non autem recte coniungitur, *fieri conformes*, cum verbo *præsciuit*, sed, cum verbo *prædestinavit*. Non enim recte diceretur *præsciuit fieri*, sicut recte dicitur *prædestinavit fieri*. Deest quidē in textu Græco verbū *fieri*, & solū est nomē *συμμορφος*, tamen magna est apud nos auctoritas veteris interpretis, q̄ explicandi gratia addidit, *fieri*, nō autē *futuros*.

DEINDE quid opus est hyperbato, cum possimus recte ordine omnia planissimē interpretari. Itaq; sensus est eorum verborum, quos Deus præsciuit, id est, quos præsciuit scientia approbationis quos dilexit, quos voluit, illos & prædestinavit conformes fieri, id est, ut conformes fierent imaginis filij sui. Nam scire, & præscire in Scripturis non rarō pro scientia approbationis accipitur, ut patet ex illo ad Rom. 11. *Non re pulit Deus plebem suam, quam præsciuit*, 2. ad Tim. 2. *Cognouit Dominus qui sunt eius*. Matth. 25. *Nō noui vos*. Psal. 1. *Nouit Dominus viā iustorum*. Ioan. 20. *Ego sum pastor bonus, & cognosco oves meas*.

ALTERVM testimoniū sumunt ex illis verbis, 2. ad Timoth. 2. *In magna domo sunt vasa aurea & fictilia, alia in honorem, alia in contumeliā. Si quis emundauerit se ab istis, erit vas in honorem, vtile Domino, &c.* Vide mus. n. hoc loco vasa in contumeliā posse per liberū arbitrium, & Dei gratiam, mutari in vasa in honorem. Non igitur ad Rom. 9. per vasa in honorem & in contumeliā intelliguntur prædestinati & reprobi, sola Dei voluntate, sed per opera præuisa, alioqui falli posset prædestinatio, cum possint, ut idem Apostolus ait, vasa mutari, & de vasis cōtumeliæ fieri vasa in honore.

RESPONDEO, non dicit Apostolus, vasa in contumeliā per emundationem fieri vasa in honorem; sed ostēdit quos signo possint cognosci vasa in honorem; ac dicit, vasa in honore habere duo signacula, VNVM internum, quod à nobis in hac vita cerni non potest, nouitiam videlicet diuinæ approbationis; ALTERVM externum, vitationem iniquitatum & errorum. Cum enim Deus ita prædestinaverit homines, ut per bona opera eos peruenire velit ad gloriam, signum est prædestinationis, diligenter vitare peccata, & præsertim hæresum iniquationem. Itaque cum dixisset Apostolus, Hymenum, & Philetum hereticos subuertisse quorundam fidem, addit non esse periculum, ne omnium fidem subuertant, qm̄ fundamentum Dei firmum consistit, in electis videlicet, & addit signa electorum: *Habens, inquit, signaculum hoc, cognouit Dominus qui sunt eius*. Et: *Recedat ab iniquitate omnis qui inuocat nomen Domini*. Vbi illud: *Recedat ab iniquitate*, non significat ex iniquo fiat iustus, sed caueat ab iniquitate patranda, conseruet iustitiam, quam semel accepit.

Deinde addit, non esse mirandum, si aliqui recedūt à fide, & inter reprobos numerandi videantur: *Nā in magna domo sunt vasa aurea & argentea, & lignea ac fictilia, alia in honorem, alia in cōtumeliā*. Voluit enim Deus ad ostendendas diuitias gratiæ vasa habere in honorem, & ad iram suam iustam in impios declarandam, tolerat etiam vasa in contumeliā.

A Denique repetit signum, quo possint vtrumque cognosci vasa in honorem, & ait: *Si quis ergo emundauerit se ab istis, id est, si quis non adhæserit huiusmodi hæreticis, sed mundum se ab eorum sordibus, & pollutio ne seruauerit, erit vas in honorem, &c.*

AT, INQVIES, saltem homines ipsi se vasa in honore efficiunt, non igitur prædestinatione sunt vasa in honore, nisi prædestinatio pendeat ex præuisione operum. SED facilis est responsio. Nam Apostolus non dicit, *Si quis emundauerit se ab istis, fiet vas in honorem*, sed, *erit vas in honorem*, id est, cognoscetur esse vas in honorem. Deinde non est absurdum, homines & prædestinatione, & proprijs actionib. fieri vasa in honorem. Deus enim prædestinavit, quos voluit, ut essent vasa in honorem; sed efficit postea, ut sint tales, & gratia sua, & opere ipsorum, & non ideo pendet prædestinatione ab operibus, sed opera à prædestinatione. Nā quos prædestinavit, hos vocauit; quos vocauit, hos iustificauit; quos iustificauit, hos magnificauit, ad Rom. 8. Itaq; sunt opera bona effectus prædestinationis, licet Deus nos iustificet, concurrente libero arbitrio, & cooperante gratiæ eius, ut infra suo loco docebimus.

TETIVM testimonium sumunt ex Apoc. 3. *Tene q̄ habes, ne alius accipiat coronam tuam*; At certē si corona potest amitti per mala opera, non prædestinavit Deus vllum ad coronam, nisi præuisis operibus eius, nisi fallax & mutabilis prædestinatio esse queat.

RESPONDET S. Thom. in 1. p. q. 23. art. 6. ad 1. coronā gloriæ duplici titulo debitā esse posse, titulo prædestinationis, & titulo meritorum; & quamuis, ut debita est priore titulo, simpliciter non possit amitti, tñ ut posteriore titulo debita est, ea ratione posse amitti. Sanctus autē August. in lib. de corrept. & gratia, c. 13. rectissime monet, coronā gloriæ præparatā electis ante mūdi cōstitutionē, amitti non posse, tñ ut non amittatur. Deū sufficere varijs modi. Horū unum esse timores ac terrores, quibus sollicitudo ac uigilantia excitatur.

Itaq; dicitur prædestinato: *Tene q̄ habes, ne alius accipiat coronam tuā*, quia reuera si non perseverat tenendo iustitiam suam, amitteret coronā suā, sed hac admonitione & cōminatione perterritus is, cui adhuc incerta ē prædestinatio sua, tenebit sine dubio fortissimē qd̄ hēt, & eo mō tandē perueniet ad coronā, quā non hēt.

QUARTVM testimoniū sumunt ex illo Mat. 25. ubi pater familias, *distribuit unicuiq; talenta secundū propriā virtutē*. Videtur. n. Deus omnib. grām præbere, sed uariis pro uaria dispositione naturæ, quam in hominibus inesse uidet. Quod autem Deus facit, id se factum ante prædestinavit; igitur prædestinatio ex præuisa dispositione naturæ, nō ex sola dei uolūtate depēdet.

RESPONDEO, nomine talentorū gratiæ gratis datæ intelliguntur, q̄ cōmunes sunt electis cum reprobis, ut gratia sanitatū, donum linguarum, interpretatio sermonum, & alia id genus: nomine autem propriæ uirtutis non significatur dispositio naturæ, sed gratia unicuique data, ut talento sibi credito bene uti possit.

Sed esto, nomine propriæ uirtutis intelligatur dispositio naturæ, q̄, q̄so, disposuit naturā, nisi q̄ fecit naturā? ille igitur q̄ facit, ut prædestinatis oīa cooperentur in bonū, ille, inquā, electis suis non solū grām tribuit, sed et naturā disposuit, atq; ita prædestinatio radix & origo est omnīū bonorū. Quāuis enim prædestinatio prærequirit aliquo modo rē esse, quæ prædestinatur, tñ non prærequirit eā esse talis, uel talis naturæ, nisi conditionaliter. Deus enim, ut suprā diximus, antequam absolute aliquid uellet, uidit omnia, quæ accidere poterant, quibuscunq; modis rerum ordo cōstitueretur.

Itaque uidit, exempli gratia, si talem prædestinaret, eum talis esse naturæ, ut parum aptus uideatur, ad id, ad quod eligitur, sed in arbitrio eius fuit, uel eum non prædestinare uel alio modo eius temperare naturam, uel naturam, quocūque modo dispositam corrigere, atque emendare per gratiam, atq; ita cum.

cum eum prædestinavit, simul constituit, ut cum natura, tum gratia: et quidquid illi inquam accidere posset, ei cooperaretur in bonum.

QVINTVM testimonium sumunt ex illo Matthæi 20. *Voca operarios, & redde illi mercedem*. Et c. 25. *Peripite regnum, esurivi enim & dedistis mihi manducare, &c.* Deus autem id facit in tempore, quod se ante omnia tempora facturum esse constituit; igitur constituit Deus ab æterno regnum celorum illis dare, quos bona opera facturos fuisse prævidit.

RESPONDEO, alia ratio est prædestinationis, alia executionis. Constituit .n. in prædestinatione, regnum celorum dare certis hominibus, quos absq. vlla operum præuisione dilexit: tamen simul constituit, ut quoad executionem, via perueniendi ad regnum, essent opera bona.

Itaque illa propositio, Deus ab æterno prædestinavit hominibus dare regnum per opera bona præuisa, potest & vera esse & falsa. Nam si illud: *Per opera præuisa*, referatur ad verbū *prædestinavit*, falsa erit; significabit n. Deū prædestinasse homines, quia opera illorū bona præiudicet; si referatur ad verbū, *dare*, vera erit, quia significabit, executionem futuram esse per opera bona, siue, quod est idem, glorificationem effectum esse iustificationis, & operum honorum, sicut ipsa iustificatio effectus est vocationis, & vocatio prædestinationis.

SEXTVM testimoniū sumunt ex illis locis; *Illuminat omnē hōiem venientem in hunc mundū*, Ioan. 1. Et: *Vult omnes homines saluos fieri*. 1. ad Tim. 2. Et: *Neminē vult perire*. 2. Petri 3. Sed hæc explicata sunt capitul. 3. Et satis commodē intelligi possunt de antecedente voluntate.

SEPTIMVM sumunt ex illis locis, quæ testantur, Deū non accipere personas, Actor. 10. Rom. 2. & alibi, quæ sunt etiam loco citato, quantum satis esse videbatur, exposita. Nam cum acceptio personarum sit vitium iustitiæ contrarium, non habet locum in gratiæ donis, quale est prædestinatio.

C A P V T XIV.

Soluuntur argumenta ex Patribus.

P RÆTER Scripturas, adferunt etiam testimonia Patrum. Neque est hoc nouum argumentum, sed antiquissimum. Scribit enim S. Prosper in ep. ad S. Augustinum Gallos, qui sententiam eiusdem Augustini de prædestinatione calumniabantur, illud potissimum obijcere solitos, quod ea sententia veterum doctrinæ videretur esse contraria.

Sed respondet idem Augustinus in lib. de bono perseverantiæ, veteres Patres, qui ante Pelagium floruerunt, quæstionem istam nunquam accuratè tractasse, sed incidenter solum, & quasi per transitum illam attigisse. Addit verò in fundamento huius sententiæ, quod est gratiam Dei non præueniri ab vllō opere nostro, sed contra, ab illa omnia nostra opera præueniri, ita ut nihil omnino boni, quod attinet ad salutem, sit in nobis, quod non sit nobis ex Deo, conuenire Catholicos omnes. Et ibidem citat Cyprianum, Ambrosium & Nazianzenum, quibus addere possumus Basilium & Chrysostomum.

BASILIVS enim in orat. de humilitate: *Nihil*, inquit *reliquit tibi, o homo, ad arrogantiam, cui gloriatio, ac spes est in mortificando omnia sua, & querendo in Christo vitam futuram, cuius primitias habentes iam in his sumus, in totum in gratia viuentes, & dono Dei.*

CHRYSOSTOMVS hom. 12. in 1. ad Corinth. tractās illud, *Quis enim te discernit, &c.* Igitur, inquit, *quod acceperisti habes, neque hoc tantum, aut illud, sed quidquid habes. Non enim merita tua hæc sunt, sed dona Dei.* Et homil. 24. in eadem epistol. scibit, omnem nostram

possibilitatem esse positam in auxilio Dei, cui totum est tribuendum.

Ex his alijsque similibus Patrum sententijs rectè colligit Augustinus, gratiæ prædestinationis sententiā, & fidem in Ecclesia Catholica semper fuisse. Neque enim defendi potest prædestinatio ex operibus præuisis, nisi aliquid boni ponatur in homine iusto, quo discernatur ab impio, quod non sit illi à Deo; quod sanè Patres omnes summa censione reiiciunt. Sed videamus, quid ex Patribus particulatim obijci soleat, & qua ratione si explicandum.

PRIMUM igitur profertur S. IRENÆVS, qui in lib. 4. c. 48. ita loquitur: *Quotquot scit non credituros Deus, cum sit omnium præcognitor, tradidit eos infidelitati eorum, & auertit faciem ab huiusmodi, relinquens eo in tenebris, quas ipsi sibi elegerunt.*

RESPONDEO, hæc sententia verissima est, quoniam docet, Deum esse iustum, & non punire nisi propter peccatum, quæ verissima sunt: non autem negat, Deū esse misericordem, & quibusdam reddere bona pro malis, eruedo eos p. gratiam ab infidelitate ipsorum. Itaq; Irenæus id ipsum dicit, quod ante eum Apostolus dixerat ad Rom. 1. nimirum, Deum tradidisse quosdam in reprobū sensum, quoniam ita meruerant eorum peccata, cum oblatam Dei cognitionem & fidem recipere nolissent. Et quemadmodum in tempore Deus illos tradidit infidelitati ipsorum, & qui credere noluerunt, sic in æternitate ab illis auertit faciem, eosque in suis tenebris dereliquit, quos minimè credituros fuisse prævidit. Denique hæc sententia ponit causam in homine, cur reprobetur, non ponit cur prædestinetur.

SECUNDO loco profertur IOANNES CHRYSOSTOMVS, qui hom. 31. in Matt. scribit, Matthæum tunc vocatum esse à Christo, cum Christus vidit eum non repudiaturum vocationem. Et idem dicit de vocatis ad vineam, hom. 56. Rursus idem auctor in commentario ad cap. 9. epistolæ ad Romanos: *Multi*, inquit, *Matthæo meliores esse videbantur ab apparenti operum argumento; verum qui arcana nouit, quique cogitationis aptitudinem probare potest, is & in cerno margaritam iactem nouit, ommissisq; alijs, admiratus huius pulchritudinem, illum elegit, voluntatisque nobilitati suam cum adiunxisset gratiam, probatum illum esse pronunciauit.*

RESPONDEO, illa ipsa fuit gratia prædestinationis, quod Christus tunc vocare voluerit Matthæum, cum eum prævidit non repudiaturum esse vocationem. Cur enim non sic vocauit Tyrios, & Sidonios & Capernaïtas, aliosque tam multos, qui non crediderunt, nisi quia non eos prædestinauerat: neque enim defuisset, Christo sapientia, qua tali tempore & modo illos uocaret, quo sciret infallibiliter sequuturos, si eos ita uocare uoluisset.

Itaque non dicit Chrysostomus Christum prædestinasse Matthæū, quia prævidit eum nō reluctaturum vocationi, sed dicit, Christum uocasse, Matthæum, quū uidit eum non reluctaturum. Loquitur .n. de executione prædestinationis, non de ipsa prædestinatione; effectus igitur prædestinationis fuit, ut Matthæus, uocante se Christo, ita dispositus esset, ut Christi uoci, & Spiritus sancti lumini non resisteret.

Illā uerò pulchritudo & nobilitas uoluntatis, atque aptitudo ad Apostolatū, quam in Matthæo Christū admiratum esse Chrysostomus dicit, non est aliquid naturale, sed ipsa gratia prædestinationis, quæ in Matthæo, quamuis saneratore lucebat. Sicut enim Ioan. 10. Christus uocat oues suas hoīes Ethnicos & peccatores, cū ait: *Alias oues habeo, q̄ non sunt ex hoc ouili, et illas oportet me adducere, & uocem meam audient*; quoniam in prædestinatione oues erant, quamuis reipsa tunc lupi essent; & sicut Ioan. c. 1. cū scribit, Christū moriturū fuisse, ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unū, filios Dei nominat ratione prædestinationis eos, qui reipsa tunc filij diaboli erant: ita Christi

stus, Chrysostomo teste, uidit Mattheum in telonio esse Margaritam in ceno, quoniam in prædestinatione Margarita erat, qui re ipsa tunc unus ex publicanis & peccatoribus erat.

Proinde admiratus Christus eam pulchritudinem & nobilitatem uoluntatis, quæ in Matthæo ut dixi, ex prædestinatione lucebat, illum elegit, quem à Patre, iā ante mundi constitutionem electum sciebat, & cum gratiæ prædestinationis, gratiam uocationis & iustificationis adiunxisset, probatum illum iure pronunciauit. Ita igitur Chryl. sententia rectè exponi potest, præsertim cum ipse, ut paulo ante, diximus, hom. 12. in 1. ad Cor. totū qd in nobis est boni, Dei gratiæ tribuat.

TERTIO loco proferunt S. AMBROSIVM in comment. ad c. 8. ad Rom. ubi sic ait: *Illi secundum propositum vocantur, quos credentes præsciuit Deus, ut antequā crederent scirentur. Quos enim præsciuit sibi deuotos futuros, ipsos elegit ad æterna præmia.* Item in c. 9. *Eius, inquit, miserebor, quem præsciui post errorem recto corde reuersurum ad me.*

RESPONDEO, commentarios istos falsò tribui S. Ambrosio, viri docti nō sine causa iudicāt. Sed cuiuscūq; sint, satis cōmodè pōt huius auctoritatis sententia explicari. Nā in priore loco, non loquitur auctor iste de prædestinatione, sed de uocatione, q̄ est prædestinationis effectus. Verissimū aut est, Deū vocare secūdū propositum eos, quos præscit credituros, sibi que deuotos futuros; credituros autem & deuotos futuros præno-scit, qm̄ scit se eos prædestinasse, ac p hoc etiā eis præparasse gratiā, qua sine dubio credēs & deuoti efficerentur. Dicit. n. S. Ambrosius in lib. 7. in Lucam: *Quos dignatur, vocat, & quem vult, religiosum facit, & si voluisset, Samaritanos de indeuotis deuotos fecisset.*

At, **INQVIES**, tamen auctor ille loquatur de uocatione, cum ait, illi secūdū propositum vocantur, quos credentes præsciuit: tamen paulo post loquitur de electione, cum subiungit: *Quos enim præsciuit sibi deuotos futuros, ipsos elegit ad æterna præmia.* Igitur Deus nō eligit prædestinatos ad gloriam, nisi prius opera ipsorum in bona præuideat.

RESPONDEO, illud, *elegit*, fortasse intelligendum esse de electione, quæ fit in tempore, cū homines à Deo vocantur, de qua Christus dicit: *Ego vos duodecim elegi.* Et: *Ego elegi vos de mundo.* Et: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.* Hæc enim electio idem est cum uocatione secundum propositum, & non est prædestinatio, sed prædestinationis effectus. Sed si quis contendat, accipiendum esse de electione æterna: dicendum erit, electionem æternam **DVOBVS** modis considerari posse, Vno modo, ut est intentio dandi gloriam, Alio modo, ut est dispositio exequutionis, & quasi exequutio in mente diuina. Nam priore modo electio est merè gratuita, & nullam prærequisit præuisionem operū bonorū, & de hac dicit Dominus Luc. 12. *Complacuit Patri vestro dare vobis regnum.* Posteriore modo præ-exigit præuisionē meritorū. Non enim vitam æternam sub ratione præmij Deus dare disposuit, nisi ips, quos bene operaturos esse præuidit. Et de hac iste auctor rectè dicit, quos præsciuit sibi deuotos futuros, ipsos elegit ad æterna præmia.

Ut autem id melius intelligatur, considerandum est gloriam, in genere causæ finalis, priorem esse bonis operibus. Ipsa enim est finis, illa sunt media ad finem: in genere aut causæ efficiētis priora esse opera bona, quā sit ipsa gloria, qm̄ illa sunt causæ, ipsa est effectus. Deus igitur prius vult electis gloriā, q̄ bona opera, quo ad intentionē, ideo enim vult illis dare bona merita, quia vult dare coronā gloriæ; nam prior est finis in intentione, quā media, cum non intendatur media, nisi pp finem; & hoc modo nō eligit ad gloriā, ex præuisione meritorū, sed contrā eligit ad merita ex præuisione gloriæ. At quoad voluntatē exequutionis, q̄ respicit gloriā, ut effectū meritorū, prius vult Deus electis

A dare bona merita, quā gloriæ coronā, & hoc modo eligit Deus ad gloriā, ex præuisione operum bonorū.

Atque hac distinctione poterunt explicari plurima dicta Patrum, ac præsertim Græcorum, Theodoret, Theophylacti, Occumenij in c. 8. & 9. ad Rom. qui dicunt, Deum prædestinasse ad gloriam eos, quorū bonū propositū ante prænouerat. Accipiunt enim prædestinationem & electionem pro voluntate dandi vitam æternā pp merita, id est, pro dispositione exequutionis, ut diximus; Patres enim cum ad populum verba facerent, ea dicebant, quæ vtiliora videbantur ad excitandos homines ad opera bona.

Illud autem quod vltimo loco obijciebatur ex prædicto auctore: *Eius miserebor, quem præsciui post errorem toto corde reuersurū ad me*, difficultatem non habet. Significat enim eo loco misericordia propositum iustificationis; illos enim Deus iustificare disposuit, quos præsciuit toto corde, id est, verè & ex animo conuertendos. Nulli autem toto corde conuertuntur ad Deum, nisi quos ille præueniendo, excitando & adiuuando conuerit; proinde illorum miserabitur eos iustificandos, quorum misertus fuerit eos vocando secundum propositum, & illorum miserabitur eos vocando secundum propositum, quorum misertus fuerit eos prædestinando. Atque hoc est quod ad Moysen dictum fuisse testatur Apostolus ad Rom. 9. *Miserebor cuius misertus fuero, & misericordiā præstabo cui miserebor.*

QVARTO, proferunt S. HIERONYMVM, qui in ep. ad Hedibiam quæst. 10. sic ait: *Vasa misericordiæ non solum populus gentium est, sed etiam qui ex Iudeis credere voluerunt.* Ex quo ostenditur, non gentes eligi, sed hominum voluntates. Item lib. 1. in epist. ad Gal. tractās illa verba: *(ū placuit ei, qui me segregauit ex vtero, & c. Ex Dei præscientia, inquit, euenit, ut quem scit iustum futurum prius diligat, quam oriatur ex vtero.* Idem quoq; repetit in comment. ad cap. 1. Malach. Proferūt etiam aliqui commentaria Hieronymi in c. 8. & 9. ad Rom. sed ea non Hieronymi esse, sed Pelagij, aut Pelagiani alicuius, non dubium est.

RESPONDEO, in priore testimonio loquitur S. Hieronymus de electione ad iustificationē, per quam homines efficiuntur vasa munda, & in honorem. Eligit autem Deus ad iustificationem, quos præuidet credituros, sed illos præuidet credituros, quibus fidem se donaturum esse prænouit. Pari ratione diligit Deus homines, ut dicitur in posteriore testimonio, quos præscit iustos futuros, sed illos præscit iustos futuros, quos prius dilexit ut iustificerent.

POSTREMO, adduci solent duo loca S. AUGUSTINI. PRIMVS locus est in libro de prædestinatione & gratia, c. 15. ubi videtur Augustin. discretionem iustorum ab iniustis referre, tāquam in ultimam causam, in eorum liberam voluntatem. ALTER locus est in li. 83. quæstionum, q. 68. ubi habentur hæc uerba: *Cui vult misereatur, & quem vult indurat; sed hæc voluntas Dei iusta esse non potest, uenit enim de occultissimis meritis: quia & ipsi peccatores sunt, cum propter generale peccatum vnā massam fecerint; tamen non ideo nulla inter eos diuersitas est. præcedit ergo aliquid in peccatoribus, quo, quamuis nondum iustificati sint, digni efficiantur iustificatione, & item præcedit in alijs peccatoribus, quo digni sint obtusione.*

RESPONDEO, liber de prædestinatione & gratia nō iudicatur ab hominibus doctis S. Aug. opus, cum nulla eius fiat mentio in retractationibus, neq; in Indiculo Possidij. Sed qui quis fuerit eius libelli auctor, non uidetur, meo quidem iudicio, ab Augustini sententia dissentire. Nam, ut omittam alia multa loca, sic loquitur cap. 16. *Hanc, itaque, diuinam electionem non meritis reddi, sed sola voluntatis munificentia donari hominibus, Moses cum iam tunc quamuis carnalem populum doceret, ostendit, & c.* In loco igitur nobis obiecto, refert quidem ille auctor discretionem iusti ab impio in hominum

minum voluntates, sed mox adiungit, ultimam resolutionem fieri in Dei voluntatem; qui vnum misericorditer adiunxit, alterum iuste deseruit.

Quod attinet ad ALTERVM locum, Petrus Lombardus in 4. lib. sent. dist. 41. exiitimat, S. Augustinum retractasse hunc locum, cum alia similia retractauit. Sed non est opus ad retractionis asylum confugere; non enim differit eo loco S. Augustinus de præstinatione, quæ nullam habet causam ex parte hominum, sed de obduratione & iustificatione, quæ habent causas ex parte hominum, quamuis sapè, vt ipse dicit, secretissimas. Obdurat enim Deus homines propter peccata, & iustificat propter merita. Sic enim vocat Augustinus & hoc loco, & alibi passim dispositiones ad iustificationem, quæ tamen merita non sunt in illis, nisi ex gratia: Gratia enim (vt idè Augustinus ait in epist. 106.) B meretur augeri, vt aucta mereatur & perfici.

C A P V T XV.

Soluuntur argumenta ex rationibus, & simul ostenditur, non solum ad gratiam efficacè, sed et ad gloriam, gratis homines eligit.

SEQVNTVR obiectiones depromptæ ex ratione: **P**RIMA ratio, electio prærequirit disparitatem in ijs, qui eligendi sunt; vnusquisque enim, qui in eligendo non errat, id eligit, quod melius est. non igitur electio saluandorum facta est sine aliqua præuisione operum aut dispositionis ex parte nostri. Et confirmatur argumentum ex Augustino in lib. 1. ad Simplicianum, questione 2. qui sic ait: Nemo eligitur, nisi iam distans ab illo, qui reijcitur: Vnde quod dictum est, quia elegit nos ante mundi constitutionem, non video quomodo sit dictum, nisi præscientia. Et confirmatur iterum idem argumentum, quoniam secundum Scripturas vita æterna est vera merces operum; igitur non datur, nec promittitur, nec destinatur, nisi propter opera saltem præuisa.

Propter hoc argumentum non defuerunt, qui distinguere prædestinationem ab electione, ac diceret, prædestinationem esse priorem electione, & prædestinationem quidem præparari certis hominibus infallibilia media ad salutem; electione verò præparari gloriam. Denique prædestinationem esse planè gratuitam, electionem autem à bonorum operum præuisione pendere. Horum sententia non est villo modo errori Pelagianorum, aut Cassiani & Fausti affinis, & videtur aliquando ipsius etiam Augustini fuisse; nam in lib. 1. ad Simplicianum, quæst. 2. sic ait: Non quia inuenit Deus opera bona in hominibus, quæ eligit, ideo manet propositum iustificationis ipsius, sed quia illud manet, ut iustificet credentes; ideo inuenit opera, quæ iam eligit ad regnum celorum, &c.

Veruntamen est hæc opinio parum congruens cum Scripturis, & libris Augustini posterioribus, & ipsa ratione. Scriptura enim Luc. 12. aperte facit electionem ad regnum merè gratuitam, cum ait: Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro, dare vobis regnum. Nam & verbum, complacuit, & nomē, Pater, & vocabula illa, pusillus grex, aperte indicant gratiam, non iustitiam. Sic etiam Apostolus ad Rom. 8. cum ait: Quos præsciuit, & prædestinauit, conformes fieri imaginis filij sui, significat dilectionem, ac per hoc voluntatem glorificandi priorem esse prædestinatione, non posteriorem vt illa opinio docet: Illos enim prædestinauit conformes fieri Christo, quos præsciuit præscientia approbationis, vt supra diximus. Quare etiam cap. 9. dicit, vasa in honorem præparata in gloriam, ex sola misericordia separata esse à vasis factis in contumeliam, atque aptis in interitum. Denique ad Roman. 11. dicit, reliquias secundum electionem gratiæ saluas fieri, vbi videmus non solum prædestinationem, sed etiam electionem esse opus gratiæ.

A Porro S. Augustinus cum scripsit libros ad Simplicianum, adhuc iuuenis erat, neque multa inuenerat in hac difficillima quaestione, quæ postea maiori diligentia inuestigauit & reperit. Itaque cum incidisset in illa verba ad Ro. 9. *Vt secundum electionem propositum Dei maneret, & non posset intelligere, quomodo Deus eligeret, si nulla esset disparitas in rebus eligendis, suspicatus est mutandam esse interpunctionem, & Apostolum non velle dicere, vt secundum electionem propositum Dei maneret, ideo non ex operibus, sed ex vocante dictum esse, maior seruiet minori, sed velle dicere, Iacob & Esau nihil boni aut mali egisse, vt inde secundum electionem propositum Dei maneret.* Ex qua mutatione interpunctionis colligit, non propositum Dei secundum electionem manere, sed contrà, electionem manere, secundum propositum Dei.

Sed postea intellexit, hanc expositionem esse violentam & extortam, & non fuisse necessarium redigi ad has angustias, cum dici potuisset, Deum diligendo, vel eligendo facere disparitatem: sic enim ait in epist. 105. ad Sixtum: *Qui sunt isti, qui respondent Deo, quandoquidem ille Rebecca habenti geminos ex vno concubitu patris nostri Isaac, cum illi nondum nati, nihil egissent boni vel mali, vt secundum electionem propositum eius maneret, electionem scilicet gratiæ, non debiti, electionem, quæ eligendos facit ipse, non inuenit, non ex operibus, sed ex vocante dicit, &c.* Et in epist. 106. ad Paulinum: *Non ex operibus, sed ex vocante dictum esse intelligatur, vt secundum electionem propositum Dei maneret, non meritum hominis anteiret, non enim dicit electionem voluntatis humane, siue naturæ, cum par esset in utroque mortis damnationisq; cōditio, sed electionem proculdubio gratiæ, quæ non inuenit eligendos, sed facit De qua & in consequentibus eiusdem epistolæ loquens ait: Sic ergo & in hoc tempore, reliquæ per electionem gratiæ saluæ factæ sunt.* Vides quàm aliter sapiat Augustinus, senex, quàm Augustinus iuuenis? nam senex scripsit ad Sixtum & Paulinum, iuuenis ad Simplicianum.

Idem etiam in lib. de corrept. & gratia, cap. 7. iterum exponit, vt secundum electionem propositum Dei maneret, ideo non ex operibus sed ex vocante dictum esse, maior seruiet minori. Et idem loquens de ipsa electione, quæ non ex operibus, sed ex vocante est, ait: *Electi sunt autem ad regnandum cum Christo.* Et infra c. 13. *Hæc, inquit de his loquor, qui prædestinati sunt in regnum Dei.* Et in lib. 22. de ciu. Dei c. 24. *Quid dabit eis, quos prædestinauit ad vitam, qui hæc dedit eis, quos prædestinauit ad mortem?* Et infra: *Vnde Apostolus de ijs in regnum illud prædestinatis loquens, &c. vbi prædestinationem, quam vbique prædicat, merè gratuitam, non solum dicit esse ad gratiam, vt vult illa opinio, quam refutamus, sed etiam ad vitam & ad regnum.*

POST REMO, repugnat illa opinio rationi, nam media, vt media, non possunt appeti, nisi propter finem, nõ igitur potuit Deus velle dare certis hominibus media infallibilia ad salutem, nisi prius dare vellet iisdem hominibus ipsam salutem.

Hac igitur opinione repudiata, **R**ESPONDEMVS ad argumentum initio propositum, disparitatem inter eligendos facere ipsam Dei electionem. Quos enim Deus eligere dignatus est, illi fuerunt digni, qui eligerentur; nam eodem modo amari non possunt, nisi boni, & tamen Deus amando facit bonos. Ad confirmationem ex Augustino iam est responsum.

Ad ALTERAM confirmationem ex ratione mercedis, **R**ESPONDEO, vitam æternam verè proprièq; esse mercedem, & meritis operum bonorum acquiri; nã hoc ipsum est in prædestinatione, ut p merita acquirat.

At, **I**NQVIES, nemo dicitur acquirere, quod iam aliunde ei debetur, ergo si iure prædestinationis debetur electis beatitudo, certè illam meritis nõ acquirunt. **R**ESPONDEO, ex prædestinatione non acquiri ius vllius electis ad beatitudinem, neque eis deberi, nisi postquã

illam sibi bene merendo pepererint. Oritur quidem ex A prædestinatione certitudo & infallibilitas gloriæ electorum, quoniam quod Deus proposuit ac decreuit, omnino fiet, sed fiet eo modo, quo ipse voluit fieri. Simile esset, si insignis aliquis medicus certò sciret tali phar-
maco febrē curari, & intēdēs aliquē curare, eiusmodi pharmacū illi præberet. Tūc. n. certa esset salus ag-
roto ex volūtate, atq. intēctione Medici; & tñ verē ac pro-
priē pharmacū illud adhibitum esset causa sanitatis.

SECUNDA obiectio, omnes homines habent saltem pro loco & tempore auxilium, quo conuerti possint, si velint, vt suprà nos etiam ipsi docuimus, & omnes in si ex doctrina Ecclesiæ perseuerare possunt vsq; ad mortem, si velint, igitur aut pender ex præuisione ope-
rū, aut incerta esse pōt & fallax electio; nā si pōt, q. for-
tē nō est electus, conuerti, si velit, & post conuersionē perseuerare si uelit; qd impedit, quō minus cōuertat, & perseueret; & contrā, si potest qui fortē est electus, non conuerti, aut non perseuerare, si nolit; quid prohi-
bet, quō minus cōuertat aut perseuerare nolit? & si vel ille velit, vel iste nolit, non ne diuina vacillabit electio?

RESPONDEO, habent omnes pro loco & tempore sufficiens auxilium, quo possint conuerti, ac deinde et perseuerare, si uelint: sed re ipsa nemo conuertitur, ne-
moque perseuerat, nisi qui habet speciale donum pē-
nitentiæ & perseuerantiæ, quod non omnibus datur, sed ijs tantum, quibus Deus dandum esse indicauerit. Vnde autem fiat, vt cum omnes possint conuerti, aut perseuerare, illi soli conuertantur & perseuerent, qui habent ista dona, explicatum est lib. superiore, vbi tra-
dita est distinctio gratiæ sufficientis & efficacis.

Sed instant nonnulli, ponatur aliquis electus in ex-
tremo vitæ, qui usque ad illam horam in sceleribus vi-
xerit, vel potest iste liberē gratiam conuersionis repu-
diare, vel non potest; si potest, igitur potest electus non saluari; si nō pōt, igitur electio tollit arbitrij libertatē.

RESPONDEO, potest ille liberē gratiam repudiare, sed certum est non repudiaturum, quia Deus vocabit illum, sicut uidet congruum illi esse, ut uocantem non respuat. Hoc enim modo gratia Dei vera à nullo du-
ro corde respuatur, qm̄ ad hoc dat, ut cor emolliat. Ne-
que periculū est ne fortē sapiētiæ diuinæ ratio desit, qua possit unicuiq; hōi persuadere qd quid ei libuerit.

TER TIA obiectio, sæpē gloria beatorum pender ex peccatis impiorum, ut gloria martyrum ex malita per-
sequutorum, gloria doctorum, ex perfidia hæreticorū, gloria uirginū ex tērationib. impudicorū: Deus aut nō pōt esse causa peccati: igitur nō eligit Sanctos ad glo-
riam, nisi post certaminum uictoriæq; prænotionem.

RESPONDEO, propter hoc argumētum non desunt, qui doceant, Deum ex prædestinatione non decreuisse electis, nisi gradum unum gloriæ, eum uidelicet, qui da-
tur paruulis per Baptismum; reliquos autem gradus post præuisionem totius uitæ, atque omnium certami-
num statuisse. Sed non est opus ad ista confugere, si modò teneamus, quod suprà diximus Deum, antequā aliquid absoluta uoluntate decreuerit, præsciuisse quid quid unquam accidere posset, si hæc aut illa poneretur. Ex hac enim condicionali prænotione potuit De-
us in prædestinatione definire unicuique electorum om-
nē illā gloriā, ad quā eū peruenire decerneret, ac dein de merita illi cōueniētia præparare. Neq. sequitur ex hac sentētia, ut Deus decernat ac uelit peccata, sine q-
bus non possunt Sancti habere merita, q illis Deus in prædestinatione decreuit: nā satis est ad certitudinem eiusmodi meritorū, ut Deus præuiderit fore, ut à per-
sequutorib. martyres occidantur, si ipse permiserit.

Neque solū opinio illa, quæ distinguit gradus glo-
riæ, qui dantur sine præuisione meritorum, ab ijs qui dantur ex præuisione, non est necessaria, sed neque probabilis nobis esse uidetur. Nam, qua ratione Deus prius eligit paruulos ad gloriam, quam Baptismum eo-
rum præparet; quoniam gloria est finis, & Baptismus

est medium ad finem, & prius intentione est finis, quā medium; eadem ratione prius Deus eligit mar-
tyres ad palmam martyrij, quā uictoriam eorum præparet; quoniam palma est finis, & uictoria est mediū.

Deinde ex hac opinione sequi uidetur, ut aliquorū prædestinatio simpliciter ab operum præuisione de-
pendeat. Nā cū aliq non baptizantur, nisi in sanguine suo, quod S. Emerentianæ contigisse legimus; illis cer-
tē non datur alius gradus gloriæ, nisi quem per mar-
tyrium sibi ipsi acquirunt; illum autem gradum ex præ-
uisione martyrij dari, non ex gratuita prædestinatione opinio illa contendit.

QUARTO obiectio, Deus non reprobatur ante præ-
uisionem operum, quia reprobatio ad iusticiam perti-
net, ex sententia Augustini, igitur neque prædestinat ante præuisionem operum, quoniam qui non est repro-
bus, hoc ipso est prædestinatus.

RESPONDEO, reprobatur Deus ante præuisionē operū quatenus nō uult aliquē ex massa peccati liberare. Et hoc mō, q. nō est reprob. hoc ipso est prædestinatus an-
te præuisionē operū; reprobatur tñ post operū præuisionē, quatenus uult aliquē cōdēnare; neq. est eadē ratio ele-
ctionis & reprobationis hoc mō posteriore cōsiderare, qm̄ electio est opus gratiæ, reprobatio opus iustitiæ, vt copiosius ostēdemus in c. sequenti. Itaq; quos reprobatur, iustē reprobatur, q. peccatū ipsorū id meretur; quos præ-
destinat, ad vitā misericorditer prædestinat, q. natura peccati originali infecta, penā non gloriā merebatur.

QUINTA obiectio, si Deus absque operū nostrorū præuisione prædestinaret, sine dubio aut omnes, aut maiorē patrē hominū prædestinaret ad vitā, cū sit na-
tura bonus; & misericordia eius sit sup oīa opera eius; at pauci sunt q saluantur, vt ex Euangelio colligitur, Matt. 7. igitur non prædestinat Deus, nisi secundū præ-
uisionē operum, siue boni aut mali vsus liberi arbitrij.

RESPONDEO, hoc argumētū aliqd fortasse conclu-
deret, si prædestinatio non præsupponeret originale peccatū. nā in Angelis, ita factū uidemus, vt maior pars ad vitā prædestinata fuerit. Ceterū, cū uniuersū genus humanū dānationē iustissimā p peccatū primi hōis incurrisset, magna est misericordia Dei, qd multis indebitā grām donare uoluerit; cur aut Deus, cū posset et post peccatū, oēs liberare, minorē partem liberandam esse decreuit, rationem esse dicit S. Augustinus in ep. 157. vt intelligeremus, quid omnibus deberetur.

SEXTA obiectio, hæc de prædestinatione snā uide-
t impedimētū adferre correptioni, exhortationi, oratio-
ni, industriæ, diligētiæque, & qd est omniū grauissimū, desperationē adterre, vt nō libeat aliquid boni agere, sed cōtra omni generi flagitorū & corruptelarū se de-
dere. Qui enim prædestinatus ad vitam non fuerit, sed reprobū, quidquid egerit, & quomodocunq. uixe-
rit, saluari non poterit; qui uerò fuerit prædestina-
tus ad vitam, quidquid tandem egerit, & quomodocunq. vitam traduxerit, sine dubitatione saluabitur.

RESPONDEO, hoc argumētū præclare dissoluit S. August. in lib. de bono perseue. extremo. nos breuiter respondemus, tantū abesse vt hæc sententia de præ-
destinatione corruptiones, exhortationes, orationes, in-
dustriam, diligentiam, & spem bonam impediatur, vt potius hæc opinio ponatur, atque confirmet. Deus enim prædestinauit homines, sed ita prædestinauit vt per hæc media pertingant ad finem. Neque uerum est, reprobū, quidquid egerit, damnandum & prædesti-
natū, quidquid egerit, saluandum. Non enim dam-
nabuntur, nisi mali, neque saluabuntur nisi boni. Sed hoc tamen est uerū, omnes reprobos, malos; & omnes electos, bonos aliquando futuros; & quoniam dum hic uiuimus, incerta est tum electio, tum repro-
batio; sicut nemo salutem desperare, ita etiam nemo certò debet de sua felicitate præsumere, sed cum metu & tremore salutem suam operari.

CAPVT XVI.

Causam reprobationis impiorum partim ad solam Dei voluntatem, partim ad peccata præuisa referendam esse.

NONA propositio: Reprobatio, quam S. August. prædestinationem ad interitum vocat duos actus comprehendit, alterum negatiuum, cuius nulla est causa ex parte hominum, alterum positium, cuius causa est peccati originalis, actualis præuisio; de hac noua propositione hoc loco breuiter differemus, quoniam maxima pars lib. 2. de statu peccati, in hac ipsa re explicanda consumpta est; nam quemadmodum prædestinationem, siue electionem gratiæ contra Pelagianos defendimus, ita reprobationem iustissimam contra Calvinianos defendere cogimur, qui cum homines ante præuisionem peccati ad peccatum & mortem æternam prædestinatos esse contendunt, cum ipsa Dei iustitia pugnant, & omnia hominum scelera in Deum auctorem refundunt, Sed de hac re satis multa loco notato; nunc propositionem nostram breuiter explicemus.

Dicimus igitur PRIMVM, reprobationem à S. Aug. prædestinationem ad interitum nominari. Sic enim ipse loquitur in Enchir. c. 100. *Implet ipse quod vult bene vtens & malis, tanquam summe bonus, ad eorum damnationem, quos iuste prædestinauit ad penam, & ad eorum salutem, quos benigne prædestinauit ad gratiam.* Vnus tamen iam Scholarum obtinuit, vt non dicantur prædestinati, nisi qui ad gloriam sunt electi; & verè in Scripturis non inuenitur hoc nomen, nisi in bonam partem. Reprobos autem Theologi præcitos vocare solent, non quod hoc nomen non sit commune cum electis, cum Apostolus dicat: *Quos præsciuit & prædestinauit, &c.* ad Rom. 8. sed reliquerunt eis nomen commune, vt illos ab ijs distinguere, qui propriè prædestinati dici meruerunt.

Dicimus DEINDE, reprobationem duos actus comprehendere, alterum negatiuum, alterum positium; siquidem reprobi opponuntur electis contradictoriè & contrariè. PRIMVM enim non habet Deus voluntatem illos saluandi; DEINDE habet voluntatem eos damnandi; & quidem, quod attinet ad priorem actum, nulla datur eius causa ex parte hominum, sicut neq; prædestinationis. Posterioris autem datur causa præuisio peccati. Vtrumque breuiter probandum est.

Igitur non dari causam ex parte hominum reprobationis negatiuæ, probatur primò ex Apostolo ad Rom. 9. *Antequam aliquid boni vel mali egressent, non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, quia maior seruiet minori.* Et: *Iacob dilexi, Esau autem odio habui.* Illud enim: *Antequam aliquid boni vel mali egressent*, non solum referri debet ad bona & mala coram hominibus, sed etiam ad bona & mala in præscientia Dei, quoniã alioqui daretur causa prædestinationis ex parte hominum, quod supra improbatum est.

DICES, Deum non odisse Esau propter opera mala præuisa, sed propter originale peccatum. CONTRA, nam originale peccatum erat commune vtrique, igitur si propter originale peccatum odio habuit Deus Esau, debuit etiam propter idem peccatum odisse Iacob.

DICES, poterat Deus iuste odisse etiam Iacob, sed ex misericordia voluit eum diligere. AT, hoc est, quod queritur, cur Deus vnum dilexerit, vt liberaret, alterum odio habuerit, vt non liberaret, cum vterq; odio dignus, & amore indignus esset. Non enim respondere potest, vnum non diligere, quia dignus est odio, cum vterque dignus sit odio.

Restat igitur, vt huius discretionis causa sit voluntas Dei, qua vnum liberat, quia sic ei placet; alterum non liberat, quia non placet. Et hoc ipsum confirmat

A ibidem Apostolus, cum dicit: *Miserebor cuius misereor, &c.* Et: *An non habet potestatem figulus luti, &c.* Et: *Cuius vult misereatur, & quem vult indurat.* Vbi tamen obseruandum est, vocabula illa, quæ sonant aliquid positium, vt odio habere & indurare, accipienda esse pro negatione: nam odio habere, hoc loco, est, non velle diligere; & indurare, est, non velle miseri, vt August. docet in epist. 105. & tract. 53. in Ioan. & in lib. 1. ad Simplic. q. 2. vbi dicit, nihil esse aliud indurare, nisi non miseri.

AT, inquires, induratio est pœna peccati, vt patet ex Apostolo ad Rom. 1. & ex Aug. lib. 5. in Iul. cap. 3. non igitur oritur ex sola Dei voluntate. RESPONDEO, induratio vtrumque, habet, nam & est pœna peccati præcedentis, quatenus Deus alicui negat auxilium & gratiam, quia propter peccata præcedentia dignus est tali desertione; & tamen est simul effectus huius negatiuæ reprobationis. Deus enim quia non vult eum saluare, punit tali desertione peccatum eius præcedens, quod non faceret, si eum saluare decerneret; atque ideo Apostolus ad voluntatem Dei recurrit, cum ait, cuius vult, misereatur, & quem vult, indurat; nec tamen ulla est in hac re iniquitas, quoniam non tenetur Deus peccatorem liberare, aut eum emollire, atque conuertere.

Sed dices, quamuis Odio habere & Indurare possint ex poni per negationem, tamen Facere uasa in contumeliam non uidetur posse accipi nisi posituè. Quomodo igitur Apostolus hoc etiam reuocat ad voluntatem Dei, cum dicit, an non habet potestatem figulus luti, facere aliud uas in honorem, aliud in contumeliam? RESPONDEO, facere uasa in contumeliam, potest accipi DVOBVS modis. Vno modo pro eo, quod est facere uasa, qualia requirit conditio massæ, & ea sic relinquere, hoc est, formare homines, quales requirit natura corrupta, neque aliquid addere; & hoc sonat aliquid negatiuum, & pertinet ad priorem actum reprobationis, & hoc modo loquitur Apostolus. ALTERO modo accipi potest, facere uasa in contumeliam, pro eo, quod est deputare illa ad contumeliam, id est, ad confusionem æternam, & hoc pertinet ad posteriorem actum reprobationis, & hoc modo intellexit facere uasa in contumeliam S. Augustinus in ep. 106. cuius uerba paulo infra citabimus.

Probatur SECUNDO ex testimonio S. Augustini, is enim in epist. 105. ad Sixtum, sic ait: *Cur illum potius quam illum liberet, aut non liberet, scrutetur qui potest iudiciorum eius tam magnum profundum, veruntamen caueat præcipitium.* Vbi uidetur, non solum non posse sciri causam, cur illum aut illum liberet, sed etiam cur illum aut illum non liberet. Idem etiam in lib. de corrept. & grat. cap. 8. & 13. scribit, referendum esse inter occulta iudicia Dei, cur Deus quibusdam iustificatis donum perseverantiæ dare nolit, non enim illi negatio doni perseverantiæ pœna peccati dici potest, cum iustificati talem pœnam non mereantur, ac per hoc non est pœna, sed effectus reprobationis negatiuæ.

Probatur ULTIMO ratione, nam hoc ipso quod aliquis non prædestinatur, intelligitur reprobatus negatiua reprobatione; at prædestinatio facta est ante præuisionem operum, neque habet vllò modo causam ex parte hominum, igitur etiam reprobatio negatiua facta est ante præuisionem operum, neque ex parte hominum ullam causam habet.

Iam uerò reprobationis posituè, id est, alterius illius actus, quo deus vult reprobos æternis supplicijs addicere, causam esse peccata hominum, non autem solam dei voluntatem, probatur PRIMO ex Scripturis, quæ passim docet, pœnam æternam iusto dei iudicio peccatis hominum reddi. Matth. 25. *Ite maledicti in ignem æternum, esuriui enim & non dedistis mihi manducare &c.* Et ad Rom. 2. *Ira & indignatio in omnem animam operantis malum, &c.* Quamuis. n. eadem Scriptura do-

ra doceat, uitam eternam iusto dei iudicio reddi bonis hominum meritis, tamē potuit deus prædestinare ad uitam æternam sine præuisione operum, quia potuit auctor esse prædestinatis, ut bona opera facerent, non autem potuit sine præuisione operum damnare ad gehennam, quæ est pœna peccati secundum Scripturas, quia non potuit auctor esse reprobis, ut mala opera facerent.

SECUNDO, idem probatur ex Augustino in lib. 3. aduersus Iulian. c. 18. ubi sic loquitur: *Bonus est Deus, iustus est Deus, potest sine bonis meritis liberare, quia bonus est; non potest sine malis meritis damnare, quia iustus est.* Item in epist. 106. ad Paulin. *Hæc massa si esset ita mediæ, ut quemadmodum nihil boni, ita nec mali aliquid mereretur, non frustra videretur iniquitas, ut ex ea fierent vasa in contumeliam, cum verò per liberum arbitrium primi hominis in condensationem vniuersa deflueret, procul dubio quod ex ea fiunt vasa in honorem, non ipsius iustitiæ, quæ gratia nulla præcessit, sed Dei misericordie; quod verò in contumeliam, non iniquitati Dei, quæ absit ut sit apud Deum, sed iudicio deputandum est.*

Probatur VLTIMO ratione, nam condemnare aliquem sine causa, est punire sine culpa, quod iniustum esse, & Deo, qui iustissimus est, convenire non posse, extra controuersiam est. Nam ut eleganter Augustinus scribit in lib. de gratia & libero arbitrio, c. 23. *Deus reddidit mala pro malis, quia iustus est; bona pro malis, quia bonus est; bona pro bonis, quia bonus & iustus est; solum non reddidit mala pro bonis, quia iniustus non est.*

Adieciimus in nostra propositione, causam reprobationis esse præuisionem peccati originalis, vel actualis, quia non omnes Deus reprobat posituè propter originale peccatum, cum illud verè nonnullis reprobis per Baptismi gratiam remittatur, sed alios propter originale tantum, ut paruulos non baptizatos, alios propter actuale tantum, ut baptizatos adultos, alios propter vtrumque ut infideles adultos. De qua re vide August. in lib. de corrept. & grat. c. 13. & Prosperum in respon. ad 2. c. Gallorum. Quod si B. Aug. ut plurimum reprobationis causam referre videtur ad peccatum originale, ratione cuius totum genus humanum factum est quasi quadam massa damnata, propterea id facit, quoniam inde incipit omnium reproborum damnatio. Tamen enim aliqui eruantur ex massa per Baptismum, & ad edificium transferuntur, ut ipse, etiam Augustinus scribit in epist. 54. ad Dardan. q. 2. tamen iterum per actuale peccatum reuertuntur ad massam, & ideo sic habentur à Deo, quasi nunquam ab ea massa separati fuissent.

Quare idem Aug. in lib. de corrept. & grat. c. 7. dicit eos, qui tandem perituri sunt, quamuis rectè picq; uiuant, non esse à massa damnationis præscientia Dei, & prædestinatione discretos, non quod eos Deus tunc oderit, & damnare velit, cum rectè picq; uiuant, sed quia illos non elegit ad regnum, ante mundi constitutionem, & præsciuit ante uitæ finem relapsuros ad massam, & propter peccata, quæ videt eos procul dubio commisiuros: damnare decreuit ad pœnas.

Porro qui ob solum originale peccatum à Deo præuifum, omnes reprobos dānationi perpetuæ addictos fuisse contendunt, quæstionem planè insolubilem sibi ipsi faciunt; neq; enim intelligi potest, quomodo Deus propter originale peccatum damnare velit eos, quibus in Baptismo peccatum ipsum verè, proprièq; dimisit: nam etiam si dimissa culpa originali, non continuò tollantur concupiscentia, ignorantia: mortalitas, aliæque id genus miseriæ, tamen propter ista non potest Deus hominem velle damnare, cum Apostolus de iustificatis dicat: *Nihil ergo damnationis est iis, qui sunt in Christo Iesu*, ad Rom. 8.

CAPVT XVII.

Quid intersit inter hominum & Angelorum electionem siue reprobationem.

DECIMA propositio: *Quamuis Angeli quoque sancti gratis prædestinati sunt ad uitam, Angeli verò mali, partim ex sola Dei voluntate, partim ob præuisa peccata reprobati; tamen diuitia, gratia & iustitia Dei, magis ostenduntur in electione & reprobatione hominū, quam Angelorum.* Hæc decima propositio erit huius disputationis, totiusque libri postrema conclusio.

Est autem Angelos electos ac prædestinatos, docet Apostolus, cum ait, scribens ad Timoth. in 1. epist. c. 5. *Testor coram Deo, & Christo Iesu, & electis Angelis, ut custodias hæc, &c.* Docet etiam S. Aug. in Enchirid. c. 100. ubi sic ait: *Hæc sunt magna opera Domini exquisita in omnes voluntates eius, & tam sapienter exquisita, ut cum Angelica & humana natura peccasset, id est, non quod ille, sed quod voluit ipsa, fecisset, et per candem creaturæ voluntatē, qua factū est, quod creator noluit, impleteret ipse quod voluit, bene utrens & malis, tanq̃ summè bonus, ad eorum damnationē, quos iustè prædestinavit ad penā, & ad eorū salutē, quos benignè prædestinavit ad gratiā.* Idē quoq; August. lib. 1. Retract. c. 13. indicat, homines fuisse etiam prædestinandos, si Adā non peccasset, & sine dubio eadem ratio est de Angelis, & de hominib. ante peccatū: Vsq; ad certum, inquit, Sanctorū numerū, quem prædestinavit Deus, nascerentur homines, non parentib. successuri morientib. sed cum viuētib. regnaturi.

Porro non solum prædestinatos atque electos esse sanctos Angelos, sed etiam gratis, id est, ante bonorum operum præuisionem prædestinatos electosque fuisse, probari potest hac ratione. Antequam Deus Angelos absolute creare vel prædestinare veller, sine dubio cognouit eos bene vsuros libero arbitrio & gratia, & tandem saluandos, si eam gratiam illis præberet, quam re ipsa præbuit, hæc enim cognitio necessaria est in Deo, ac per hoc prior est, quàm absoluta voluntas creandi, vel prædestinandi Angelos, quæ non est necessaria, sed libera; necessaria enim priora sunt liberis, secundum modum nostrum intelligendi: igitur cum Deus voluit Angelos creare, & eam gratiam illis præbere, quàm præbuit; sine dubio voluit etiam illos infallibiliter saluare: nam si id non voluisset, eam gratiam non dedisset, per quam eos infallibiliter saluandos esse præuiderat. Pius autem est velle gratiam Angelis præbere, quàm videre opera ex illa gratia procedentia, ut notum est, cum causa sit prior effectu, igitur prius voluit absolute Deus Angelos saluare, quam eorum opera futura præuiderit.

Eadem ratione probari potest, reprobationem Angelorum negatiuam, non pendere ex præuisione peccati, nam præuidit Deus Angelos, qui perierunt, infallibiliter perituros, si eam solam gratiam illis daret, quàm re ipsa illis dedit: ergo cum eam solam gratiam illis dare voluit, simul voluit eos non prædestinare ad gloriam, sed permittere, ut exciderent à salute; nam si eos Deus absolute saluare voluisset, non defuisset eius sapientiæ ratio, qua id faceret. Nulla igitur causa reddi potest, cur Deus alijs Angelis dare voluerit gratiā, per quam videbat infallibiliter saluandos, alijs verò per quam videbat infallibiliter non saluandos, nisi quia voluit illos saluare, istos nos voluit saluare. Cur autē voluerit Angelos malos posituè damnare, sine dubio causa fuit peccatum eorum preuifum. Non. n. iustè pœna damnationis infligitur, nisi ubi culpa præcesserit.

Atque hæc ratio habet etiam locum in prædestinatione & reprobatione hominum; & pōt hac similitudine illustrari, si rex aliquis proponat brauium obtinendum per cursum, & reuelatione diuina prænoscat, si cursu equorum certetur, talem hominem adepturum brauium; si bigis, talem; si pedibus, talem; si nauibus, talē. Deinde instituat, ut certetur bigis, & omnib.

qui decertaturi accesserint, bigas aptissimas ipse præbeat; nōne iustum erit certamen, & iuste priuabuntur braui, qui currendo victi fuerint, & ille iuste coronabitur, qui alios currendo superauerit; & tamen quis ambigere potest, quin rex omnino gratis prædestinauerit ad brauium illum, qui victor euasit? nulla enim causa reddi potest, cur voluerit cursu bigarum contendendi, non alio genere pugnae: cum certo sciret, si bigis contenderetur, illum solum fore victorem, qui re ipsa fuit; nisi quia voluit ei gratificari.

Quod si rex ille, qui bigas omnino similes, & æquales decertaturis dedit, dicitur gratis prædestinasse, quæ voluit ad brauium, quanto magis Deus gratis prædestinasse dicitur electos, cum eis maiorem gratiam, quam alijs, dederit? nam de hominibus quidem dubitari non potest, ut supra probatum est; de Angelis autem id S. AUGUSTINVS testatur in lib. 12. de ciuitate Dei, c. 9. *Aut minorem, inquit, acceperunt amoris diuini gratiam, quam illi, qui in eadem persistenterunt, aut si utriusque boni æqualiter creati sunt, istis mala voluntate cadentibus, illi amplius adiuti ad eam beatitudinis plenitudinem peruenerunt.* Idem etiam libro de correptione & gratia, c. 10. cum dicit, Deum in Angelis prius ostendere voluisse, quid posset eorum liberum arbitrium, deinde quid posset suæ gratiæ beneficium, iustitiæque iudicium; aperte significat ad gratiæ beneficium pertinere beatitudinem bonorum Angelorum, quoniam gratis ad eam electi sunt, & inde perseverantiæ donum ceperunt, quod non acceperunt Angeli mali, qui non perseverarunt, & iusto Dei iudicio in æternum exitium corruerunt.

Iam verò maiores diuitias cum gratiæ, tum iustitiæ Deum ostendisse in electione & reprobatione hominum, quam Angelorum facile demonstrari potest. Nā quod attinet ac gratiam, Deus prædestinauit homines quosdam ad gloriam, qui non solum gloria indigni, sed etiam pœna dignissimi erant, cum essent natura filij ire, sicut & ceteri: Angeli verò neque pœna digni, neque gloria indigni, sed solum non digni, antequam

A prædestinarentur, erant.

Deinde homines, qui natura sunt Angelis inferiores, prædestinauit Deus ad æqualem gloriam cum Angelis; æquales enim nos Angelis futuros, veritas ipsa promissit Matth. 22. Immo verò naturam nostram, ratione incarnationis Christi, ad gloriam longè excellentiorem prædestinatam esse scimus, quam Angelorum, siquidem in illa superna Hierusalem, caput omnium hominum & Angelorum, non aliquis Angelus erit, sed Christus Iesus, Deus & homo. Itaque Deus, ut ostenderet immensas diuitias gratiæ suæ, naturam humanam ex profundiore abyssio miseriæ eduxit, & ad altius fastigium gloriæ perduxit, quam Angelorum.

B Denique, electis Angelis Deus non aliam gratiam Dedit, nisi habitualement, qua fieret, ut possent perseverare, si vellent; non autem dedit gratiam illam excitantem, qua fieret, ut vellent, sed ut vellent, in eorum reliquit libero arbitrio, ut S. Augustinus docet in lib. de correptione & gratia, cap. 11. & 12. hominibus autem electis Deus non solum gratiā habitualement donat, qua possint bene operari & perseverare si velint, sed etiā ita illos excitat, eisque intus in corde persuadet efficaci vocatione, ut faciat illos etiam velle. Quocirca idē B. Augustinus in loco citato scribit, ipsam beatitudinem hominibus nunc esse donum gratiæ, quæ merces meriti futura erat, sicut fuit Angelis sanctis, si primus homo stare voluisset. Vide quæ scripsimus in libro de gratia primi hominis, c. 4. & 7.

C Quod verò attinet ad iustitiam, longè maior iustitiæ rigor apparet in reprobatione hominum, quam Angelorum, tum quia maximam partem hominum, minimam Angelorum reprobaui, tum etiam, quoniam Angelorum nullum Deus pœnæ sempiternæ addidit, nisi propter culpam propria voluntate commissam; hominum autem plurimos damnat, propter solum originale peccatum, quod aliena voluntate commissum fuisse non dubium est. Quare nō solum cum Angelis, sed etiam præ Angelis misericordiam & iudicium Deo nostro cantare possumus & debemus.

LIBERTATIVS. DE GRATIA ET LIBERO ARBITRIO.

CAPVT PRIMVM.

Premittuntur aliqua ante ipsam tractationem, id est, argumentum totius operis, summa praeipuarum difficultatum, & qui scripserint de libero arbitrio.

DISSE RVIMVS DE GRATIA, & praedestinatione, nunc de libertate arbitrij, quatuor capita consideranda sunt. PRIMO, quae sit ratio & natura, quod subiectum, quod obiectum, quis actus, quis finis liberi arbitrij. SECUNDO, Quae sint vires liberi arbitrij, & quae necessitas gratiae in o-

peribus naturalibus. TERTIO, Quae sint in moralibus, QUARTO, Quae in supernaturalibus. Sunt autem sex praeipuae quaestiones obscurissimae in tractatione de libero arbitrio, quas varijs in locis, prout ordo disputationis exigit, enodabimus.

PRIMA est de concordia liberi arbitrij cum determinatione iudicij practici. Nam si voluntas pendet in electione à iudicio rationis practico, cum nihil possit voluntas eligere, nisi quod ratio iudicauerit omnibus consideratis, hoc loco, & tempore, esse bonum & expectandum; ratio autem non sit in iudicando libera, sed necessariò pendeat ab obiecto, nec possit aliter iudicare, quam res se habeat, remota ignorantia & perturbatione, quae sine dubio ad libertatem non necessariò requiruntur: vbi, quaeso, est arbitrium voluntatis?

ALTERA quaestio est de concordia liberi arbitrij, cum praescientia Dei. Nam si Deus omnia nouit, antequam fiant, nec potest eius cognitio falli; non poterit aliquid pro arbitrio hominis fieri aut non fieri, sed necessariò id fiet, quod Deus futurum esse praenouit.

TERTIA, de concordia liberi arbitrij, cum determinatione diuinæ voluntatis. Nam si liberum arbitrium, vt omnes aliae secundae causae, nihil agere potest sine concursu primae causae: prima verò causa, quae est diuina voluntas, prius natura operatur, & applicat secundas causas ad operandum, nec vlla ratione efficientia eius impediri potest; vbi nam est ea libertas, quae voluntati relinqui dicitur, & à qua liberum arbitrium nominatur?

QUARTA, de concordia liberi arbitrij, cum deprauatione naturae, quae ex peccato primi parentis in homine reperitur. Nam quemadmodum curua tibia, non potest non semper claudicare: sic etiam humana voluntas per peccatum peruersa & curua effecta, non videtur posse in vilo opere vitare peccatum.

QUINTA, de concordia liberi arbitrij, cum praedestinatione diuina. Nam si praedestinatio certissima est, nec ab operibus nostris, sed à diuina voluntate pendet, certè nec praedestinati videntur posse non bene agere, nec non praedestinati bene agere. Proinde tollitur libertas ad bona & mala, nisi ratio inueniatur, quae praedestinatio cum libertate concilietur.

SEXTA, de concordia liberi arbitrij cum gratia ef-

ficaci. Nam si gratia efficax facit hominem credere, sperare, diligere, poenitentiam agere, bene operari, neque potest eiusmodi gratia reijci, quoniam alioquin non verè gratia efficax diceretur, & (vt Augustinus alibi dicit) ipsa facit, ne reijciatur: nulla videntur partes esse liberi arbitrij in his operibus, quae ad salutem & pietatem pertinent.

Ex his quaestionibus prima soluetur in hoc 3. lib. c. 8. & 9. Secunda & tertia in 4. lib. cap. 13. 14. 15. & 16. Quarta, in lib. 5. cap. 10. 11. & 12. Quinta & sexta, in lib. 6. capite 14. & 15.

Scripserunt de libero, siue potius seruo arbitrio ex aduersarijs Ioannes V Viclefius in Trialogo lib. 1. & 3. B. Martinus Lutherus in lib. de seruo arbitrio, & in assertionem articuli 36. & alibi. Martinus Bucerus in lib. de concordia, in art. de libero arbitrio, Philippus Melancthon in Locis, tit. de causa peccati, & tit. de libero arbitrio. Illyricus cum socijs Centuriatoribus, centuria 2. 3. 4. & sequentibus, cap. 4. Ioannes Brentius in Apologia pro Confessione V Vittemberg. Caluinus libro secundo, Institutionum, cap. 2. in Antidoto Concilij Tridentini, & in responsione ad Pighium. Martinus Kemnitius in Exam. sess. 6. Concilij Tridentini, & alij, quos mihi videre non licuit.

Ex Catholicis scripserunt de libero arbitrio plurimi, ac primùm ex Graecis antiquis Origenes in lib. 3. de principijs, Eusebius Caesariensis in toto lib. 6. praeparat. Euan. S. Basilii in orat. de libero arbitrio, & in alia de causa mali. S. Gregorius Nyssenus lib. 5. 6. 7. & 8. de Philosophia. Sanctus Ioannes Chrysostomus in quinque orationibus de Providentia, vel fato. Sanctus Ioannes Damascenus lib. 2. de fide orthodoxa, c. 25. & sequentia.

Ex Latinis antiquis, sanctus Augustinus in tribus de libero arbitrio, & in alio de gratia & libero arbitrio. Sanctus Prosper in libro de libero arbitrio ad Rufinum. Faustus Rhegiensis in duobus libris de libero arbitrio. Boethius Seuerinus in 5. li. de consolatione Philosophiae. Sanctus Anselmus in libro de concordia gratiae & liberi arbitrij, & in dialogo de libero arbitrio. Sanctus Bernardus in libro de gratia & libero arbitrio. Petrus Lombardus in lib. 2. Sentent. distinct. 24. & 25. & cum eo Doctores Theologi, qui Scholastici dicuntur.

Ex recensioribus, qui propriè contra haereticos nostri temporis, pro liberi arbitrij defensione scripserunt, multi numerari possunt. Eorum, quos videre potui, nomina per Alphabeti ordinem adscribam. Albertus Pighius scripsit libros decem de libero arbitrio contra Caluinum. Alphonsus à Castro lib. 9. aduersus hereses, eandem materiam tractat. Item eandem Andreas Vega lib. 2. in Concilium Trid. cap. 12. & sequi. Bartholomaeus Camerarius in lib. de libero arbitrio contra Caluinum. Christophorus à capite fontium, in lib. de libero arbitrio. Conradus Clingius in locis communibus, libro primo, cap. 5. & sequentibus. Censura Colonienfium contra Monhemium, art. 3. Dieghus Payua lib. 4. Institutionum. Dominicus à Soro lib. 1. de natura & gratia, capite 15. & sequentibus, Franciscus Orantius libro 1. cap. 27. & sequentibus, locorum Catholicorum. Franciscus Ferrariensis in libro de Euangelica libertate, capite 1. & 2. Hieronymus Hangeftus, in libro de libero arbitrio. Iacobus Latomus contra secundum articulum Lutheri, Ioannes Cochlaeus in libro

libro de libero arbitrio, Ioannes Driedo in libro de concordia liberi arbitrij, & prædestinationis, & in libro de gratia & libero arbitrio. Ioannes Eckius in Enchirido, art. 32. Ioann. Roffensis contra articulum 36. Lutheri. Iodocus Tiletan. in Apologia pro Concilio Tridentino, sess. 6. Ioan. Antonius Panthusa in libro de libero arbitrio & operibus. Petrus à Soto in Institutione Sacerdotum. Raphaël Venustus in libro de prædestinatione, gratia & libero arbitrio. Ruardus Tapper in explicatione articuli 7. Louaniensum. Thomas VValden. tomo primo libro 1. art. 1. cap. 28. & sequent. VVilhelmus Lindanus lib. 3. Panoplie, c. 74. & sequent,

CAPVT II.

De nomine liberi arbitrij.

NOMEN libri arbitrij TRIBVS modis ab auctori bus explicatur. ALIQVI existimant, nomen liberi arbitrij significare coniunctionem duorum actuum, id est, iudicij rationis, & electionis voluntatis, & ratione iudicij, nominari arbitrium, ratione electionis, appellari liberum. Itaq; volunt, liberum arbitrium nihil esse aliud, nisi iudicium cum electione, siue electione cum iudicio, ita videtur hoc vocabulum accepisse auctor Hypognostici lib. 3. & post eum Petrus Lombardus in 2. lib. Sentent. dist. 24. lit E.

ALII volunt, nomen liberi arbitrij dici propriè de actu rationis, id est, de iudicio. Arbitrari enim idem est, quod iudicare. Cur autem iudiciū rationis dicatur liberum, DVÆ causæ reddi solent. PRIOR est sancti Bernardi in libro de gratia & libero arbitrio, qui docet, iudicium rationis dici liberum, quia liberè indicat de actu suæ voluntatis. POSTERIOR est Ruardi Tapperi in explicatione articuli septimi Louanien. qui ceter iudicium appellari liberum, tum quia est indifferens ad multa, tum quia in rebus dubijs, ac præsertim in particulari iudicamus, vt volumus.

ALII denique, quorum videtur esse optima, verissimæque sententia, per liberum arbitrium solius voluntatis actum significari docent. Nam is solus verè & propriè liber est. Atque hæc est sententia sancti Thomæ 5. part. q. 83. art. 3. ad 2. & sanctorum Patrum, qui passim ad nomen arbitrij, addunt voluntatis nomen, ac dicunt liberum voluntatis arbitrium. Adferamus aliqua testimonia.

Sanctus AMBROSIVS lib. 2. de fide, cap. 3. Operatur, inquit, prout vult, id est, pro libero voluntatis arbitrio. S. AVGVSTINVS libro de gratia & libero arbitrio, c. 2. Reuelauit nobis Deus per Scripturas sanctas, esse in homine liberum voluntatis arbitrium. Et lib. 5. de ciuit. Dei, c. 9. Ex his duobus, inquit, elegit liberum voluntatis arbitrium. S. PROSPER lib. 1. de vocatione gentiū, c. 3. Iudicium, inquit, voluntatis, deprauatum est, non ablatum. Concilium ARAVSICANVM can. 13. Arbitrium voluntatis in primo homine, &c. Neque mirum videri debet, nomen arbitrij accommodari voluntati, cum propriè ad intellectum pertineat. Nam electio voluntatis est quasi sententia quædam, & iudicium vltimum ipsius voluntatis. Vnde et vulgò dicimus, in meo arbitrio est hoc facere, id est, in mea electione & potestate.

Dicitur autem arbitrium potius, quàm iudicium. Quoniam hoc interest inter iudices & arbitros, quod arbitri multò sunt liberiores, quàm iudices. Siquidem iudices tenentur sequi leges, & si non iudicant secundum leges, ab eis appellari potest, Arbitri verò soluti sunt & liberi, & sententiam ferunt, prout volunt, neque ulla datur appellatio. Itaque propriè Iustinus loquutus est, cum initio primi libri scripsit, primis mundi temporibus arbitria Principum pro legibus fuisse. Sic igitur libera optio, siue electio voluntatis rectius arbitrium, quàm iudicium nominatur.

De liberi arbitrij definitione:

DEFINITVR liberum arbitrium à Clemente (si tñ is est auctor, in li. 3. Recognitionum) his verbis? *Liberum arbitrium est sensus animi, habens virtutem, qua possit ad quos velit actus inclinari.* In libro de Ecclesiasticis dogmatibus (qui inter opera S. Augustini habetur) cap. 21. Liberum arbitrium definitur *rationalis voluntas.* Petrus Lombardus li. 2. Sentent. dist. 24. hanc definitionem adfert: *Liberum arbitrium est facultas rationis & voluntatis, qua bonum eligitur gratia assistente, vel malum eadem desistente.* Quæ definitio desumpta esse videtur ex Enchiridio S. Augustini capite 106. ubi legimus, liberum arbitrium per se posse malum eligere. Bonum autem non posse, nisi gratia adiuuante. Item Petrus Lombardus in eodem lib. 3. dist. 25. scribit, a Philosophis liberum arbitrium definiri, liberum de voluntate iudicium. S. Anselmus in libro de libero arbitrio, capite tertio, rem eandem ita definit: *Liberum arbitrium est potestas seruandæ rectitudinis voluntatis, propter ipsam rectitudinem.* S. Bernardus in libro de gratia & libero arbitrio, liberum arbitrium esse dicit consensum ob voluntatis inamissibilem libertatem, & rationis indeclinabile iudicium. Vel breuius, habitum animi liberum sui.

Sed quia longum esset, minimeque necessarium, has omnes definitiones defendere, vel explicare, proponemus aliam, nostro iudicio, pleniorē, ex doctrina sancti Thomæ collectam, hoc modo: *Liberum arbitrium est libera potestas ex his, quæ ad finem aliquem conducunt, vnum præ alio eligendi, aut vnum & idem acceptandi, vel pro arbitrio respuendi, intelligenti naturæ ad magnam Dei gloriam attributa.* In qua definitione duæ illæ voces primæ, *libera potestas*, explicant formam ipsam, & rationem liberi arbitrij. Est enim liberum arbitrium potentia quædam, non habitus vel actus: & potentia non qualiscunque, sed indeterminata & libera, qualem solam voluntatem esse suo loco demonstrabimus. Itaque nomen illud, *potentia*, seu, *potestas*, in definitione indicat genus; illud, *libera*, differentiam.

Quia verò potentia omnis est accidens, & omne accidens pender à subiecto, in quo est, & rursus omnis potentia habitudinem habet ad actum & obiectum, ideo in definitione plena & perfecta explicandum fuit subiectum, actus & obiectum. Et quidem subiectum liberi arbitrij significatum est in illis verbis: *Intelligenti naturæ.* Omnes enim & solæ naturæ illæ, quæ intelligentia præditæ sunt, liberum habent voluntatis arbitrium, Deus videlicet, Angeli & homines. Obiectū liberi arbitrij illis verbis indicatur; *Ex his, quæ ad finem aliquem conducunt.* Siquidem liberum arbitrium non versatur circa finem, sed circa media. Electio enim, quæ, vt statim dicturi sumus, est proprius actus liberi arbitrij, est quasi conclusio consultationis: Consultatio autem omnis de medijs ad finem est, non de ipso fine.

Itaque hoc interest inter voluntatem & liberum arbitrium, quod eadem appetendi potentia rationalis, vt respicit finem, dicitur voluntas, vt respicit media, dicitur liberum arbitrium. Quemadmodum etiam eadem potentia intelligendi, vt respicit prima principia, dicitur intellectus, vt respicit conclusionem, quæ per discursum ex principijs colliguntur, dicitur ratio.

Actus liberi arbitrij continetur in illis uerbis: *Vnum præ alio eligendi, aut vnum & idem acceptandi, vel etiā pro arbitrio respuendi.* Actus enim liberi arbitrij proprius est electio. Sed ea DVOBVS modis fieri potest, VEL seligendo unum ex duobus, aut pluribus propositis, quæ dici solet libertas contrarietatis, siue specificationis; VEL uno tantum proposito, illud acceptando,

do, vel reiiciendo, quæ dicitur libertas contradic-
tionis, siue exercitij. Itaque ad significandum actum libe-
ri arbitrij prioris generis, dictum est in diffinitione, *vnũ
præ alio eligendi*; ad significandum actum generis pos-
terioris, dictum est, *aut vnum & idem acceptandi, vel
pro arbitrio respuendi*.

Adieciimus vltimò etiam finem, cuius gratia liberũ
arbitrium naturæ intelligenti attributum est, cum di-
cimus. *Ad magnam Dei gloriam*. Hæc igitur est defi-
nitio liberi arbitrij, quæ in sequentibus capitibus per
partes commodius declarabitur, & probabitur.

CAPVT IIII,

*Quenam libertas sit necessaria ad liberum
arbitrium.*

PRI^{MA} diffinitionis particula, quæ excutienda no-
bis esse videtur, est, *libera*. Quæritur igitur, quæ
nam libertas sit, à qua dicitur liberum arbitrium, siue,
vt in diffinitione posuimus, potentia libera. Triplex
enim libertas distinguitur à S. Bernardo in libro de
gratia & libero arbitrio, & Petro Lombardo li. 2. Sen-
ten. dist. 25. vna à necessitate, altera à peccato, tertia à
miseria. Prima dicitur libertas naturæ, secunda liber-
tas gratiæ, tertia libertas gloriæ. De prima scribit Apo-
stolus in priore epistola ad Corinth. cap. 7. *Non habens
necessitatem, sed potestatem habens suæ voluntatis*. De
secunda, in epistola ad Roman. cap. 6. *Liberati à pecca-
to, serui facti estis iustitiæ*. De tertia in eadem epistola,
c. 8. *Tunc & ipsa creatura liberabitur à seruitute corrup-
tionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei*. Cæterum, sa-
tis constat inter auctores libertatem, à qua dicitur li-
berum arbitrium, non esse nisi primam. Neque enim
carent libero arbitrio homines impij, quamuis serui
sint peccati & corruptionis, ac per hoc careant secun-
da & tertia libertate.

Sed rursus libertas naturæ duas in species diuidi
potest. Est enim libertas, quæ opponitur simplici co-
actioni, & est libertas, cui non sola coactio, sed etiam
necessitas repugnat. Quæ partitio desumpta est ex do-
ctrina Philosophi in libro tertio Ethicorum, capite
quarto & quinto. Dicuntur autem illa ex libera à sim-
plici coactione, quæ, tametsi necessario fiant, nec pos-
sint non fieri, tamen sponte, voluntariè, & libenter fi-
unt, vt cum ita volumus esse felices & infelices esse
nullo modo velle possumus. Illa verò dicuntur esse li-
bera à necessitate, quæ pro arbitrio possumus velle &
nolle, siue etiam velle & nō velle, vt cum ambulamus
& loquimur, quando sedere & tacere potuissimus.

Quæritur igitur, An ad liberum arbitrium consti-
tuendum requiratur libertas à necessitate, an verò suf-
ficiat ea, quæ à coactione. Non desunt ex hæreticis hu-
ius temporis, qui libertatem à coactione satis esse iu-
dicent. MARTINVS BUCERVS in libro de concordia
doctrinæ scribit, libero arbitrio solam coactionem re-
pugnare. Et quoniam Lutherani non negant liberum
arbitrium, si sola requiratur libertas à coactione, ideo
se viam ad concordiam reperisse per hanc distinc-
tionem Bucerus existimat. Quod enim Catholici dicunt,
hominem esse liberi arbitrij, intelligi iubet de arbitrio
libero à coactione, non à necessitate: Quod vero dicunt
Lutherani, hominem non esse liberi arbitrij, accipien-
dum esse docet de arbitrio libero à necessitate, non à
coactione.

IOANNES etiam CALVINVS libro secundo Institu-
tionum, capite secundo, §. 6. scribit, hominem esse li-
berum à coactione, non à necessitate. Et addit, hanc ip-
sam fuisse mentem Petri Lombardi in 2. Senten. dist.
25. *Pronunciat, inquit, tandem Lombardus, non liberi
arbitrij ideo nos esse, quod ad bonum & malum, vel agē*

*dum, vel cogitandum per aquæ polleamus, sed duntaxat,
quod coactione soluti simus*. Cæterum Calvinus pro suo
more non solum perperam exponit Lombardi senten-
tiam, quod in sequenti capite demonstrabimus, sed
etiam secum ipse pugnat. Nam in eodem libro, capite
tertio, §. 5. sic ait: *Lombardus, cum necessitatem à coactio-
ne distinguere nesciret, pernicioso errori materiam dedit*.
At si Lombardus necessitatem à coactione distingue-
re nesciebat, quomodo paulo ante pronunciauit, non
ideo nos esse liberi arbitrij, quod ad malum & bonum
vel agendum vel cogitandum per aquæ polleamus, sed
duntaxat, quod coactione soluti simus? Idem quoque
Calvinus in secundo libro aduersus Pighium, disertis
verbis pronunciat, se pro hæretico habiturum, si quis
neget liberum arbitrium à coactione, modò non asse-
rat liberum à necessitate.

Ad eandem sententiam accessisse videtur Alphon-
sus de Castro, lib. 9. verbo libertas, tractans enim de li-
bertate, vnde dicitur liberum arbitrium: *Est, inquit, li-
bertas quæ opponitur necessitati, vel, vt verius dicam, co-
actioni*. Cæterum Alphonfus in eodem loco satis aper-
tè indicat, se per coactionem intelligere quamlibet de-
terminationem ad vnum, dicit enim, hominem per li-
bertatem à coactione posse facere & non facere, vel-
le & non velle, &c. Itaque solum in modo loquendi
à communi sententia recessisse videtur, quæ est, ad li-
berum arbitrium constituendum omnino requiri li-
bertatem à necessitate, neque sufficere à coactione.

CAPVT V.

*Probatur sententia communis, quæ ad libe-
rum arbitrium exigit libertatem à ne-
cessitate.*

IG^{ITUR} libertatem à necessitate omnino requiri
ad liberum arbitrium, neque satis esse libertatem à
coactione, demonstrari potest ex testimonio Scriptu-
ræ ex diffinitione Ecclesiæ, ex traditione Patrum, ex
lumine rationis.

Ex diuinis literis habemus in primis illud Eccle-
siast. 15. *Deus reliquit hominem in manu consilij sui, adie-
cit mandata & præcepta; Si volueris mandata seruare,
conseruabunt te. Apposuit tibi ignem & aquam, ad quod
volueris, porriges manuum tuarum. Ante hominem vita et
mors, bonum & malum: quod placuerit ei dabitur illi*. Ne-
que verò aliquid interest, vtrū hæc verba conueniant
homini pro eo tpe, quo erat in paradiso ante peccatū,
an verò pro tpe, quo iam in peccata deciderat. Non
enim disputamus nunc de libero arbitrio hominis lapsi,
sed in genere. Apertissimè autem per Ecclesiasticum
Spiritus sanctus docet, quid sit esse in manu consilij
sui, id est, liberi arbitrij, cum dicit, hominem posse, si
velit, seruare legem, & non seruare, si non velit. Et
rursus ex duobus contrarijs, posse alterum eligere,
ignem vel aquam, bonum vel malum, vitam vel mor-
tem. Atque ita esse libertatem in homine tum volen-
di & non volendi, quæ est libertas contradiccionis, tū
ex duobus contrarijs vnum eligendi, alterum recusan-
di, quæ est libertas contrarietatis. Alia multa testimo-
nia adduci possent, sed ea neque hoc loco necessaria
sunt, & in quarto libro commodius adferentur.

Ex diffinitione Ecclesiæ habemus Conciliū ARAV-
SICANVM, canone 25. vbi declaratur, posse hominem
baptizatum, si velit, bene viuere: Constat autem experi-
tia, posse eum, si velit, etiam non bene viuere. Pro-
inde potest velle & non velle; bene viuere & malè
viuere. Concilium item TRIDENTINVM, quod saltem
apud Catholicos magnam habere debet auctoritatē,
sessione 6. cap. 5. docet, hominem liberè consentire di-
uinæ inspirationi, quippe q̄ reiicere et pot. Et canone

4. dicit, liberum arbitrium concurrere in dispositione ad iustificationem, quia sicut consentire, ita etiam & dissentire potest. Quo loco non est omitendum, Conciliū hoc postremū, sine dubio aliquid voluisse declarare aduersus errores nuper exortos. Nullus autē est, nec fuit, qui doceret, hominē non esse liberum à coactione, sed tota quaestio est de libertate à necessitate, quam solā hæretici negant. Igitur hanc ipsam Concilium astruere voluit. Et sane qui pōt consentire, vel dissentire, acceptare, vel reijcere, non solū à coactione, sed etiam à necessitate liberum se esse demonstrat.

Adde quod etiam extat decretum Pij Quinti Pont. à Gregorio XIII. rursus innouatum, in quo damnantur sententiæ illæ: *Quod volūtariē fit, etiam si necessariō fiat, liberē tamen fit. Et: Sola violentia repugnat libertati hominis naturali.* Vbi Pōtiffices illi nō voluerūt docere, id qđ volūtariē, sed necessariō fit, nullo modo liberē fieri: Sed nō fieri ea libertate, quæ ad liberū arbitriū constituendum requiritur. Nā de hac libertate quaestio erat.

Iam ex Patrib. idem probatur. ORIGENES lib. 3. de principijs, c. 1. dicit, liberum arbitrium esse facultatem discernendi bonū à malo, & eligēdi quod probauerit.

S. GREGORIUS NAZIANZENS in Apologetico, non procul ab initio: *Arbitrii libertas*, inquit, *parem in vtramque partem motum habet.*

S. GREGORIUS NYSSENS lib. 7. de Philosophia, c. 1. probat, hominem esse liberi arbitrii, quia humanæ actiones nō sunt necessariō, sed possunt et non fieri. & c. 2. explicat, quid sit in libero arbitrio, & dicit esse, ire & non ire, dare & non dare, concupiscere & non concupiscere, lætari & non lætari, & similia. & cap. 3. dicit, omnem electiuam potestatem, qualis nimirum est liberum arbitrium, esse in opposita.

S. IOAN. DAMASCENS lib. 2. de fide, c. 25. & 26. idem repetit, & verbis ferē iisdem.

S. HILARIUS in commentario Psal. 2. *Unicuique*, inquit, *nostrum, libertatem vitæ sensumque permisit, non necessitatem in alterutrum affigens.*

S. OPTATVS MILEVITANVS lib. 7. aduersus Parmenianū, in ipso ferē principio: *Volūtas, inquit, habet pē nā, necessitas veniā. Homicida scelus pōt facere, pōt et nō facere, & cetera hmoi, in quib. liberū habetur arbitriū.*

S. AMBROSIVS lib. 2. c. 3. *Pro voluntatis*, inquit, *arbitrio, non pro necessitatis obsequio.*

S. AVGVSTINVS lib. 2. contra Faustum, c. 5. *Et nos*, inquit, *sub fato stellarum nullius hominis genescim ponimus, vt liberum arbitrium voluntatis, quo vel bene vel male viuunt, propter iustum iudicium Dei ab omni necessitate vinculo iudicemus.* Item lib. 3. de libero arbitrio, c. 1. 2. & 3. perpetuū libertati necessitatem idem Aug. opponit; & lib. de vera religione, cap. 14. *Si necessitate*, inquit, *id fecisset, nullo peccati vinculo tenerentur.* Deniq; in epist. 46. & 47. ad Valentinum dicit, quaestione de concordia gratiæ, & liberi arbitrii, esse obscurissimā, & à paucis penetrari. & lib. de gratia Christi, cap. 47. dicit, quaestione hāc adeo esse implicatam, vt cum gratia defenditur, liberū arbitrium negari videatur; & contra, cum defenditur liberum arbitrium, negari videatur gratia. At si liberum arbitrium non aliam exigeret libertatem, quam à coactione, quaestio esset facillima, vel potius nulla.

S. BERNARDVS in lib. de gratia & libero arbitrio: *Est verō*, inquit, *ratio data voluntati, vt instruat illam, non vt destruat. Destrueret autē si necessitatem ei vllā imponeret, qua minus liberē p arbitrio sese volueret, siue in malum, cōsentiens appetitui, siue in bonū, gratiā sequens.*

PETRVS LOMBARDVS (cuius sententia necessariō adferenda & consideranda est propter calumniā Caluini) in 2. lib. Senten. dist. 25. lit. A. *Potestas*, inquit, *ipsa, quā supra diximus esse liberum arbitrium, libera est ad vtlibet, quia liberē potest moueri ad hoc, vel ad illud.* Item litera B. dicit, liberum arbitrium non esse presens, vel præteritum, sed futurorum tantū, quia

præsentia & præterita determinata sunt ad vnum. Liberum autem arbitrium indeterminatum ad vtrumlibet esse debet. Lit. G. quaerit, quomodo in Deo sit liberum arbitrium, cum ille non possit nisi bene agere, & liberum arbitrium requirat potestatem in opposita. Litera D. respondet, in Deo esse liberum arbitriū, quia licet non possit malē agere, tamen non necessitate agit, quod agit, & potuisset illud non agere. Lit. E. cludit his verbis: *Vnde si diligenter inspicatur, liberum videtur dici arbitrium, quia sine coactione & necessitate valeat appetere, vel eligere, quod ex ratione decreuerit.*

Lit. F. dicit, libertatem à necessitate fuisse ante peccatum, & remansisse et post peccatum. Libertatem autē à peccato, & à miseria, fuisse ante peccatum, non postea. Vides igitur (Lector) quā aperte mētiatur Caluinus, cum scribere audet, Petrum Lombardum pronuntiare, nos duntaxat à coactione solutos esse.

Sequuntur autē Petrū Lombardum Theologi Scholastici omnes, vt Albertus in 2. Senten. dist. 24. Alexander in 2. parte, q. 72. memb. 3. art. 5. S. Bonauentura in 2. dist. 25. S. Thomas cum alibi, tum in quest. 6. de malo, quæ est de electione, articulo vnico scribit, heresim esse non solūm apud Theologos, sed etiam apud Philosophos, affirmare ad liberam electionem non requiri libertatem à necessitate, sed satis esse eam, quæ est à coactione. Et rectē hoc dicit. Nam & Philosophus lib. 3. Ethicorum, c. 4. & 5. distinguit voluntarium à libero, quod ad liberum pertineat, posse facere & non facere: & naturalis ratio idem ostendit.

PRIMO enim si ad liberum arbitrium constitutum sufficeret libertas à coactione, sequeretur etiam in pecoribus esse liberum arbitrium. Nam & illa sine coactione vlla sponte sua feruntur ad pabulum.

SECUNDO sequeretur, in pueris, furiosis, somniantibus esse vsum liberi arbitrii, eadem ratione. Isti enim omnes sponte agunt, ex Arist. lib. 3. Ethic. c. 2.

TER TIO sequeretur, Deum per liberum arbitrium, & ex electione genuisse filium, quoniam non coactus genuit. Atqui id per absurdum est, vt sancti Patres passim docent. Vide Epiphaniū hæresi 69. & Ambrosium lib. 4. de fide, cap. 5. & alios.

QUARTO, nulla fuisset vnquam quaestio de libero arbitrio, & neq; Aristoteles reprehendi posset, quod scripserit, Deum ex necessitate agere, neque vlla cum hæreticis controuersia remaneret. Nam neque Aristoteles, neque Manichæi, neque Lutherani, aut vlli alij negarunt vnquam, vel Deum, vel homines liberos esse à coactione.

DEIQVE pugnantia videtur dicere, qui affirmat, liberum arbitrium à coactione, non à necessitate solutum esse. Siquidem liberum arbitrium (vt ex Gregorio Nysseno didicimus) non est simplex voluntas, sed voluntas, vt est principium electionis. Porro voluntas simplex, potest quidem intelligi cum libertate à sola coactione; talis enim est voluntas beatitudinis, saltem quo ad specificationem; at potestas electiua non videtur intelligi posse cum determinatione ad vnum & necessitate. Electio enim est inter multa, & ideo electionem præcedit consultatio. At si necesse habeo vnū aliud quid velle, aut facere, vbi est consultatio? vbi electio?

CAPVT VI.

Soluuntur argumenta contraria,

SED IAM argumenta soluēda sunt, quæ aduersus ea, quæ diximus, ab aduersarijs adferuntur.

PRIMO loco testimonium obijcit sancti AVGVSTINI ex Enchirido, c. 105. vbi sic legimus: *Neque culpanda est voluntas, aut voluntas non est, aut libera dicenda non est, qua beati esse sic volumus, ut esse miseri non solum nolimus, sed nequaquā prorsus uelle possimus.*

Ex

Ex hoc enim loco videtur posse colligi, non requiri libertatem à necessitate, sed solum à coactione, ut voluntas libera dici possit. Nam beatitudinem necessariò volumus, nec possumus eam non velle, & tamen libere volumus, quia non coacti, sed sponte, & libenter volumus.

RESPONDEO, voluntas nostra, tametsi libera non sit in appetenda facilitate, quoad specificationem, quia non potest velle miseriam: tamè libera est in hac vita, quoad exercitium, quia potest appetere felicitatem, & cessare ab appetendo. Præterea tum in hac vita, tum in alia libera est voluntas, non solum quoad exercitiū, sed etiam quoad specificationem in alijs rebus eligendis, quæ non sunt necessariò cum felicitate connexæ. Hoc igitur est, quod S. Augustinus dicit, posse voluntatem liberam remanere, licet in aliqua re, vel aliquo genere libertatis, libera non sit. Nam in alijs rebus, vel in iisdem, alio genere libertatis liberrima erit. Et pro arbitrio poterit agere & non agere velle, & non velle.

SECUNDO, obiicitur aliud eiusdem AUGUSTINI testimonium ex eodem c. 105. Enchiridij, & ex lib. 22. de ciuit. Dei c. vlt. vbi sic loquitur Augustinus de hominibus beatis in alia vita: *Nec ideo liberum arbitrium non habebunt, quia peccata eos delectare non poterunt. Magis quippe erit liberum à delectatione peccandi, usque ad delectationem non peccandi indeclinabilem libertatē.*

RESPONDEO, non vult S. Aug. significare, beatos habituros liberum arbitrium ad peccandum, & non peccandum; Id enim pugnaret cum eo, quod dicit, eos tales futuros, ut non possint vlla ratione peccare. Sed indicare voluit, per necessitatem non peccandi, nō tolli liberum arbitrium beatorum, immo potius confirmari. Qui. n. peccare non possunt, liberrimi sunt in eligendo bono, & possunt eligere hoc, aut illud donum, vel vnum & idem eligere, vel non eligere, sine vllō periculo errandi. Posse autem eligere malum, non est virtus liberi arbitrij, sed defectus, nihil enim aliud est, nisi posse in eligendo falli, & errare. Itaque hoc defectu remoto, non perit, sed fortius liberiusque efficitur liberum arbitrium beatorum.

TERCIO, obiicitur illud eiusdem AUGUSTINI, ex libro de natura & gratia, cap. 46. *Per quam absurdum est, ut ideo dicamus non pertinere ad voluntatem nostrā, quod beati esse volumus, quia id omnino nolle non possumus. Nec dicere audemus, Deum non voluntatem, sed necessitatem habere iustitiæ, quia non potest velle peccare.* Quo loco velle videtur Augustinus, voluntatē nostrā in eo esse liberam, quod vult beatitudinem, quamuis eam necessariò velit: & Deum liberè velle iustitiam, licet necessariò eam velit. Respondet. n. Pelagius, qui dixerat priuari eum libero arbitrio, qui necessitate cōstringitur. Et contra ipse asserit, non priuari libero arbitrio eum, qui necessitate cōstringitur. Et probat duobus exemplis, hominis liberè volentis beatitudinem, & Dei liberè volentis iustitiam, quamuis vterque ad ea volenda necessitate pariter cōstringatur.

RESPONDEO, significat eo loco S. Aug. eū qui vult beatitudinem, cōstringi quidem necessitate quoad specificationem, quia non pōt velle miseriam; tñ nō ideo priuari libero arbitrio, quia pōt quoad exercitiū velle, & non velle beatitudinem. Pari ratione Deum velle iustitiā ex necessitate quoad quandam specificationē, quia non pōt velle iniquitatem: sed non ideo priuari libero arbitrio, quia pōt, & quoad exercitium, quædam iusta facere & non facere; & quoad specificationem ex multis iustis vnum alteri præferre, illudque eligere.

At (INQUIES) non videtur id contrarium sententia Pelagij, is enim cum ait, priuari libero arbitrio eū, qui necessitate cōstringitur, loquitur de libertate & necessitate respectu eiusdem rei & modi, non autem respectu diuersorum. RESPONDEO, Verba Pelagij esse ambigua, & sententiam veram & falsam habere posse, & ideo à S. Aug. non simpliciter repre-

A hendi, sed solum qua parte falsa esse poterant. Itaque non ait Augustinus, verum non esse quod Pelagius dixerat, sed inquit, *Et hic non nulla questio est.* Ac deinde ostendit, quomodo possit fieri, ut aliquis necessitate cōstringatur, & tamen libero arbitrio non priuetur.

QUARTO, obiicitur aliud testimonium ex lib. 5. de ciuit. Dei, c. 10. vbi sic legimus, *Si illa definitur necessitas, secundum quam dicimus necesse esse, ut vita sit ali-quid, vel ita fiat, nescio cur eam timeamus, ne nobis libertatem auferat voluntatis. Neque enim & vitam Dei, & præsentiam Dei sub necessitate ponimus, si dicamus, necesse esse Deum semper viuere, & cuncta præscire.*

RESPONDEO, S. Aug. in principio capituli, distinguit necessitatem in duas species. Dicit enim esse quādam necessitatem, quæ facit, ut res non sit in potestate, qualis est necessitas moriendi. Non n. est in potestate, nostra mori, aut non mori. Aliam autē esse necessitatē, quæ non facit rem non esse in potestate. Ac priorem quidem necessitatem fateatur August. pugnare cum libertate, & ideo non esse dicendum voluntatem nostrā esse sub tali necessitate, posteriorem dicit, non pugnare cum libertate, & ideo non esse timendū, ne talis necessitas, si admittatur, libertatem auferat voluntatis.

Huius posterioris necessitatis quatuor ponit exempla. PRIMUM est de vita Dei. Necesse. n. est, Deum sēper viuere, & tñ non ponimus vitā Dei sub necessitate, quæ tollat libertatem. Vbi per vitam Dei intelligimus actionem, viuunt. n. Deus, dum intelligit & vult. Et quamuis necesse sit, Deum semper viuere, id est, intelligere & velle, tamen non tollitur libertas eius, quia multa liberè vult, & proinde etiam liberè intelligit prædicta intelligentia. Itaque necessitas semper viuendi cadit super actum intelligendi & volendi, non super modum operandi. Necessariò enim Deus semper intelligit & vult, sed non necessariò applicat hunc actū ad hoc, aut illud faciendum, sed liberè.

ALTERVM exemplum est de præscientia Dei. Necesse enim est, Deum cuncta præscire, & tamen præscientia Dei non ponitur sub necessitate tollente libertatem, quia necessitas præsciendi est ex hypothesi, non absoluta. Posito enim, quod Deus velit aliquid esse futurum, necessariò præscit illud esse futurum; sed sicut poterat Deus absolutè non velle illud esse futurum; ita poterat absolutè non præscire esse futurum. D TERTIVM est de potentia Dei, quod ponitur ad illustranda duo superiora. Necesse enim est Deum non posse mori aut falli; & tamen est omnipotens. Sicut igitur non minuitur potentia Dei per hoc, quod non potest mori aut falli, sic etiam non minuitur eius libertas per hoc, quod necesse est eum semper viuere, & cuncta præscire.

QUARTVM exemplum maximè facit ad rem, *Necesse enim est, (inquit AUGUSTINVS) ut homo quicquid vult, libero velit arbitrio, & tamen non propterea liberum arbitrium ponitur sub necessitate tollente libertatem, nam illa necessitas, de qua dicimus, necesse esse hominem liberè velle, non solum non facit, ut opera liberi arbitrij non sint libera, sed cogit ut sint libera, non enim cadit illa necessitas super opera, sed super modum, & est ex hypothesi non absoluta. Nō enim necesse est absolutè, ut homo hoc velit aut illud, sed est in eius potestate uelle hoc aut illud, & uelle hoc, aut non velle, tamen posito quod uelit, necesse est eum liberè uelle, quia talem modum operandi eius natura postulat.* Vides igitur ex Augustino manifestè colligi, libertatem arbitrij requirere, ut opus sit in potestate, & pugnare non solum cum coactione, sed cum omni absoluta necessitate.

QVINTO obiicitur testimonium sancti BERNARDI ex sermone 81. in Cantica, vbi sic loquitur, *Nescio quo prauo & miro modo ipsa sibi uoluntas peccato quidem in deterius mutata necessitatem faciat, ut necessitas, cum uolun-*

voluntaria sit, excusare non valeat voluntatem, nec voluntas cum sit illicita, excludere necessitatem. Et infra, Ita anima miro quodam modo, ac male libera necessitate & ancilla tenetur, & libera: ancilla propter necessitatē, libera propter voluntatem, & quod magis mirum, magisque miserum est, eo rea quo libera, eoque ancilla, quo rea, ac per hoc eo ancilla quo libera.

RESPONDEO, loquitur S. Bernardus de necessitate conditionata, quæ non repugnat libertati, non autem de absoluta, quæ simul cum libertate consistere non potest. Nam quemadmodum non potest arbor mala bonos fructus facere (vt Dominus ait Matth. 7.) dum videlicet est mala: potest tamen fieri bona, & tunc bonos fructus facere: sic etiam qui illicitus est vilis prauæ cupiditatis, durante affectu illo, necessariò peccat, quia non potest non seruire prauæ cupiditati, à qua tenetur quodammodo captiuus: tamen absolutè potest non peccare, & si peccat, liberè peccat, quia potest deponere prauum affectum, si velit gratiæ Dei cooperari. Hoc igitur modo peccator est seruus & liber, & ideo seruus quia liber. Nam si verè liber non esset libertate naturæ, nunquam verè, proprièque peccaret, ac per hoc seruus peccati esse non posset.

Porrò S. Bernardum non existimauisse liberum arbitrium opponi soli coactioni, non autem necessitati, perspicuum est ex eodem serm. 81. in Cantica, vbi sic loquitur: *Vnde liberum arbitrium nominatur, quod liceat auersari in his pro arbitrio voluntatis inde homo ad promerendum potes. Omne enim quod feceris bonum, malumque, quod quidem non facere liberum sit, merito ad meritum deputatur, & vt merito laudatur, non is tantum, qui potuit facere mala, & non fecit, sed & qui potuit non facere bona, & fecit: ita malo non caret merito tam is, qui potuit non facere mala, & fecit, quam qui potuit facere bona, & non fecit. Vbi autem non est libertas, nec meritum. Propterea quæ sunt ratione carentia animalia nihil merentur, quia sicut deliberatione, ita & libertate carent. Ex hoc loco apertissimè constat, S. Bernardum requirere ad liberum arbitrium libertatem, quæ est ad vtrumlibet, quæ dicitur à necessitate, qua sola bestia caret.*

SEXTO, Obijcitur testimonium S. Thomæ, qui in q. 10. de potentia, art. 2. ad 5. scribit, solam coactionem repugnare naturali libertati voluntatis.

RESPONDEO, loquitur eo loco sanctus Thomas de voluntate simplici, non de voluntate, vt est principii electionis, quæ sola liberum arbitrium nominatur. Adde, quod videtur idem auctor in modo loquendi, locum istum reuocasse, in prima parte Summæ, quæst. 41. art. 2.

SEPTIMO, Obijcitur idem S. THOMAS, qui in 1. part. q. 83. art. 2. ad 3. dicit, per peccatum periisse libertatem gratiæ, sed non libertatem naturæ, quæ est (inquit) a coactione.

RESPONDEO, Accipit eo loco S. Thomas coactionem pro necessitate, siue determinatione ad vnum. Nam in corpore articuli dixerat, liberum arbitriū nō esse habitum, sed potentiam; quia per habitus inclinamur ad vnum: liberum autem arbitrium indeterminatum est ad multa etiam opposita.

CAPVT VII.

An liberum arbitrium sit potentia, proponuntur variæ Theologorum sententiæ.

Nunc discutienda est illa definitionis particula, qua dicitur liberum arbitrium esse potentia. Cogemur autem multa hic adferre, quæ non sunt apud hereticos in controuersia, sed tamen ad controuersias, quæ in quarto & quinto libro disputandæ sunt, necessaria esse videntur. Neque enim de controuersijs circa li-

berum arbitrium rectè iudicari potest, nisi natura ipsa & ratio liberi arbitrii probè intelligatur.

Quæritur igitur, an liberum arbitrium sit potentia, & quæ potentia. Sunt autem de hac re multi Theologorum sententiæ, quas breuiter enumerare placuit, vt ex earum collatione rei veritas planius elucescat.

PRIMA sententia est eorum, qui docet, liberum arbitrium propriè in actu consistere, non in habitu, vel potentia. Ita docuit Heruicus in primo quodlibeto, q. 1. qui in ijs actibus intellectus & voluntatis liberū arbitrium ponit, qui præcedunt deliberationem, vel deliberationis conclusionem. Ratio eius hæc est. Liberū arbitrium est id, per quod habet homo actum aliquē in potestate, ita vt possit illum facere, vel eius contrarium, vel eundem facere & non facere. Primus autē actus, qui est in potestate hominis, est deliberatio, vel eius conclusio; non enim ante deliberationem vlla esse potest libertas. At ipsam deliberationem necessariò præcedit voluntas deliberandi, & voluntatem deliberandi præcedit cogitatio aliqua, igitur per hos actus, qui necessariò deliberationem præcedunt, habet homo deliberationem in potestate. Ac per hoc in his actibus consistit libertas arbitrii.

SECUNDA sententia est S. Bonauenturæ, qui liberū arbitrium in habitu quodam naturali consurgente ex ratione & voluntate constituit. Scribit enim in 2. sent. dist. 2. §. art. 1. q. 2. 3. & 4. liberum arbitrium esse facilitatem quandam operandi, quæ oritur ex coniunctione rationis & voluntatis, quomodo potestas totalis bene administrandæ familiæ est in patre & matre simul iunctis, & in neutro seorsim reperitur. Ratio eius est, quoniam à sancto Bernardo liberum arbitrium definitur habitus animi, liber sui, & à Petro Lombardo dicitur esse facultas rationis & voluntatis. Facultas enim, & facilitatem & habitum magis, quàm potentiam sonat.

TERCIA sententia est Alberti in summa part. 2. q. 91. membr. 1. & 2. & in 2. sent. dist. 24. art. 5. qui docet, liberum arbitrium esse potentiam perfectam per habitum superadditum, non tamen acquisitum, sed naturalem. Ratio eius est cum illa, qua vtitur S. Bonauentura, tum etiam alia, quia liberum arbitrium ex sententia sancti Augustini, per peccatum est amissum, vel imminutum, non autem amitti, vel minui potest potentia, sed habitus.

QUARTA sententia est, liberum arbitrium esse potentiam quandam vniuersalem, continentē sub se potentias omnes animæ intelligentis & sentientis. Ratio est, quia in his omnibus potentijs inueniuntur actus liberi, vel elicti, vel imperati. Referunt hanc sententiam sine nomine auctoris sanctus Bonauentura loco citato, & S. Thomas in q. 24. de veritate, art. 5.

QUINTA sententia est Alexandri Alensis, in 2. part. summi q. 72. memb. 1. art. 3. qui docet, liberum arbitriū esse potentiam particularem, & distinctam à ratione & voluntate. Ratio eius est, quoniam in anima humana est imago Trinitatis; & quidem mens, seu ratio rectè refertur ad filium, qui est Verbum & sapientia Patris: voluntas ad Spiritum sanctum, qui est bonitas; igitur debet esse potentia aliqua motrix aliarum, quæ respondeat Patri, cui tribuitur potentia, & hæc potentia motrix est id, quod dicimus liberum arbitrium.

SEXTA sententia est Durandi, in 2. sent. dist. 24. q. 3. qui docet, liberum arbitrium esse ipsas potentias rationis & voluntatis, sed magis rationis. Ratio est, quia tamen ratio, quàm voluntas est potētia formaliter libera, sed ratio prius & magis est libera.

Else autem vtramque potentiam formaliter liberam, probat Durandus PRIMO, quia Philosophus scribit in lib. 9. Metaph. c. 3. potentias rationales esse liberas. SECUNDO, quia definitur cōiter liberum arbitrium facultas rationis & voluntatis. TERTIO, quia nec ratio, nec voluntas potest cogi, & vtræque est in-

differens ad agendum & non agendum, & ad agendum hoc aut illud. Nam licet ratio in reb. necessarijs non possit iudicare aliter, quam res se habeat, tñ in reb. probabilijs. & dubijs, de quibus solis est consultatio, non tenetur adherere vni parti potius, quā alteri. **QVARTO**, quia si ratio non esset libera in conclusione iudicij, nec voluntas esset libera in electione, neque enim potest voluntas aliud eligere, nisi id quod post deliberationem ratio concludit esse faciendum.

Esse autem rationem prius & magis liberam, quā voluntatem, probat idem Durandus **PRIMO**, quia si potentia rationales sunt liberae, vt Philosophus docet; certē illa prius & magis erit libera, quā prius & magis est rationalis: talis autē dubitari non potest, quin sit ipsa ratio. **SECUNDO**, quia liberū dī esse id, quod est gratia sui, & independēs ab alijs, vt Philosophus docet in 1. lib. Metaph. c. 2. Voluntas autē dependet à ratione, non contra, vt notum est. Igitur ratio magis est libera, quā voluntas. **TERTIO**, quia primi liberi actus sunt conclusio iudicij & electio; at conclusio iudicij, quā est rationis, præcedit electionem, quā est voluntatis, & rursus conclusio iudicij liberior est, quā electio, cum electio determinetur à conclusione iudicij, non contra. Igitur ratio prius & magis est libera quā voluntas. **QVARTO**, quia radix libertatis est notitia contingentia mediocum ad finem. Notitia autem est in ratione, igitur radix libertatis est in ratione. Quare cum ratio non solum sit libera, sed etiam sit causa cur voluntas sit libera, sequitur, vt ratio & prius & magis libera dicenda sit, quā voluntas.

SEPTIMA est Henrici in 1. quodlib. q. 16. & Scoti in 2. sent. dist. 25. qui docent, liberū arbitrium esse potentiam vnam & particularem, ipsam videlicet voluntatem, eamque ita esse liberam, vt non pendeat, nec determinetur à iudicio practico rationis; probant, quia illa est potentia libera, quā omnib. positis, quā requiruntur ad agendum, potest agere & non agere: at voluntas est libera omnium consensu, igitur omnib. positis, quā requiruntur ad agendum, quorum vnum est iudicium rationis; potest agere & non agere. Addunt iidem auctores, rationem non esse liberam, nec formaliter, nec radicaliter; non formaliter, quia necessariò ratio iudicat vt res est, remota ignorantia & errore: non radicaliter, quia nomen radices significat veram causam; ratio autem non est vera causa libertatis voluntatis, sed solum conditio, sine qua non esset in voluntate libertas.

OCTAVA sententia est S. Thomæ in 1. par. Summæ, q. 83. art. 1. 2. 3. & in 1. 2. q. 13. in 2. sent. dist. 24. q. 1. & de Veritate q. 24. Item Richardi & Capreoli in 2. sent. dist. 24. denique Caietani, Conradi & aliorum, qui S. Thomam sequi solent, qui docent liberum arbitrium esse quidem potentiam vnam & particularem, ipsam videlicet voluntatem, vt superior sententia continebat, sed addunt, radicem libertatis esse in ratione, & voluntatem pendere ac determinari à iudicio vltimo practice rationis, quā sententia quoniam verissima nobis esse videtur, in sequenti cap. comprobabit.

CAPVT VIII.

*Probatur liberum arbitrium esse potentiam
videlicet ipsam voluntatem, eamque
sic esse liberam, vt tamen deter-
minetur à iudicio vltimo
practice rationis.*

EXPLICATIS sententijs aliorum, restat, vt quid nobis ad veritatem propensius videatur, aliquot propositionibus complectamur.

A **PRIMA** propositio, *Liberum arbitrium nō est actus.* Probatur. Nam liberum arbitrium est aliquid à natura institutum homini, quod nulla ratione tolli potest, vt S. Bernardus in lib. de gratia & libero arbitrio, & alij Patres communiter docent: non igitur est actus, qui modo adest, modo abest, & non à natura inest, sed à nobis producit. Alioquin sæpe homines, etiam sani & vigilantes libero carerent arbitrio; neque enim perpetuò actus illos producant, in quibus liberum arbitrium constituebat Herueus.

Neque mouere nos debet, quod nomen liberi arbitrij actum sonare videatur. Nam commune est multis alijs rebus, vt nomen accipiant ab actibus, cum tñ principia potius, & cause actuum sint, quam actus ipsi, sic enim intelligētiā & rationem nominamus ipsam mentem, quā principium intelligendi & ratiocinandi est. Adde quod actus illi, in quibus Herueus liberum ponit arbitrium, neque ipsi sunt liberi, vt eis nomen liberi arbitrij conuenire possit; neque faciunt nos liberos, cum determinent ad aliquid cogitandum & volendum.

SECUNDA propositio, *Liberum arbitrium non est habitus, sed potentia.* Probatur. Nam vel is habitus esset naturalis, vel acquisitus, non naturalis, quia cum habitus sit inclinatio ad aliquid, si liberum arbitrium esset habitus naturalis, naturaliter inclinari essemus ad vnum, atque ita periret libertas ad opposita: non ēt acquisitus, quia liberum arbitriū habemus, vt diximus, à natura, proinde cum illo nascimur, non accedente ætate illud acquirimus. Itaque rectē admonet S. Thomas, habitus acquisitionem repugnare naturalitati (vt sic loquamur) liberi arbitrij; habitus verò naturalitatem repugnare arbitrij libertati.

AC (**INQUIES**) potentia quoque est inclinatio quædam ad suum obiectum: cur igitur liberum arbitrium non potest esse habitus naturalis, si potest esse potentia naturalis? **RESPONDEO**, causam esse, quia potentia est inclinatio determinata ad bonum in vniuersū, indifferens autē & indeterminata ad bona particularia: habitus verò, si propriē loqui velimus, est inclinatio ad vnum aliquod particulare bonum, vel malum apprehensum sub ratione boni. Et ex eo fit, vt per potentias non dicamur boni vel mali, sed capaces vtriusque: at per habitus bonos, dicimur boni, per malos, mali. Quod si sanctus Bonaventura & Albertus per habitum naturalem intelligant inclinationem naturalem ad bonum in commune: de solo nomine erit quæstio, vel potius (vt sanctus Augustinus monet) cum de re constet, non erit de nomine litigandum.

TERTIA propositio, *Liberum arbitrium non est potentia vniuersalis.* Probatur. Nam tamen si potentia cetera, præter voluntatem, sint actuum liberorum capaces; tamen non sunt actus earum liberi, vt ab ipsis procedunt, sed vt procedunt à voluntate, à qua imperantur. Proinde non sunt potentia illa libera, nec liberi arbitrij nomen merentur. Illa enim sola potentia rectē dicitur libera, quæ est domina sui actus, quæque pro arbitrio potest illum producere, vel non producere. Adde quod si liberum arbitrium esset potentia vniuersalis, tot essent libera arbitria, quot sunt potentia, quod est planē inauditum.

QVARTA propositio, *Liberum arbitrium non est potentia quædam tertia distincta à ratione & voluntate.* Probatur. Nam nullus est actus, qui tertiæ isti potestati respondeat. Quod enim aliqui dicunt, proprium actum huius potentia esse, mouere intelligentiam & voluntatem: nihil facit ad rem. Nam voluntas est, quæ se, & alias omnes potentias mouet. Itaque illi ipsi dicunt, actum tertiæ illius potentia esse, volo iudicare, volo eligere. Sed forte Alexander per tertiā potentiam intellexit voluntatem, vt est motrix, & vt distinguitur à simplici voluntate, quæ est etiam

etiam impossibile. Et tum solum de nomine quæstio esset: & inter se summi illi Theologi Alexander, Albertus, S. Bonaventura & S. Thomas, quod attinet ad rem, facile conuenirent.

QUINTA propositio, *Libertas formaliter non est in ratione, sed in sola voluntate*. Probatur. Nam in primis sacra litera voluntati libertatem tribuunt. Ecclesiastici 15. *Si volueris mandata seruare, conseruabunt te, ante hominem vita & mors, quicquid placuerit ei dabitur illi*. 1. Corinth. 7. *Non habens necessitatem, sed potestatem habens sue voluntatis, &c.*

Deinde S. Patres (vt citauimus c. 2.) ideo liberum voluntatis arbitrium nominant, vt ostendant in voluntate libertatem esse. Præterea Gregorius Nyssenus, lib. 7. de Philosophia. Et Io. Damascenus lib. 2. de fide c. 25. scribunt, liberum arbitrium esse potestatem eligendi; constat autem electionem voluntatis esse, non rationis. Denique multi ex Patribus, cum de libero arbitrio loquuntur, voluntatem ipsam appellant, vt perspicuum est ex Optato lib. 7. contra Parmenianum, Augustino lib. 3. de libero arbitrio c. 1. 2. 3. & c. Et Bernardus lib. de gratia & libero arbitrio.

His accedunt rationes ex absurdis petita, nam si formaliter esset in ratione libertas, sequeretur PRIMO, hominem peccare ante consensum voluntatis. SECUNDO, eundem bis peccare, cum primò iudicat esse faciendum id, quod non licet, & deinde id ipsum eligit. TERTIO, ignorantia planè inuoluntariam à peccato non excusare. Nam ad peccandum non requiritur, nisi libertas; libera. n. transgressio legis, peccatum est. Quare si ante consensum voluntatis, libertas est in ratione, ante consensum voluntatis rō peccare poterit, & cū postea accedit consensus, erit aliud peccatum, & ignorantia erit libera, quamuis sit inuoluntaria. Hæc aut absurda esse nemo negare pōt, cum repugnet cōi sensui generis humani, & S. Augustinus dicat, in lib. de vera religione, c. 14. peccatum, adeo esse debere voluntarium, vt si non sit voluntariū non sit peccatum. Accedat deinde ratio et ostensua, qua demonstrari pōt, rationem nō esse liberam vllō genere libertatis, id est, neque à coactione, neque à necessitate; neque quoad specificationem, neque quoad exercitium.

Primum igitur, non esse liberam rationem à coactione eo modo, quo à coactione libera est voluntas, probatur, nam voluntas libera dī à coactione, quia fieri non pōt, vt voluntas aliquid velit contra inclinationē suam, vel totius suppositi; nam ipsa inclinatur ad omne bonum, proinde non pōt aliquid velle contra suā inclinationem; & rursus ipsa est inclinatio totius suppositi, ac per hoc non pōt velle aliquid contra inclinationem totius suppositi. Ita nullo modo pōt cogi, quia non pōt fieri, vt velit quod non vult. At rō inclinatur quidem ad omne verum intelligendum, tñ eius inclinatio non est inclinatio totius suppositi, & ideo potest cogi ad iudicandum & credendum contra inclinationem non quidem suam, sed totius suppositi. Ita dæmones credunt vnum esse Deum coacti, & idcirco etiam contremiscunt, vt ait S. Iacob. c. 2. Et sæpenuerò qui egrotant, coguntur credere se breui esse morituros, qđ omnino refugiunt, & si fieri posset, nollent credere. Falsum est igitur, quod scribit Durandus, rationem esse liberam à coactione æquē ac voluntatem.

Rursus non esse liberam rationem à necessitate quoad specificationē, probatur. Ratio. n. si ei proponantur argumenta necessaria, necessariò assentitur; si probabilia, necessariò opinatur, id est, cum formidine credit, si contraria æquē probabilia, necessariò dubitat, nisi accedat inclinatio voluntatis. Hæc aut ita esse, testatur Philosophus in 2. lib. de anima, tex. 153. vbi scribit, nos imaginari posse quod volumus, non aut opinari, nisi id, quod argumenta concludunt esse opinandum. Et in 7. lib. Ethic. c. 2. scribit, syllogismum captiosum necessariò inducere dubitationem, cum ab vna parte vi-

deatur incredibile quod concludit, ab altera non possit contemni argumentum, donec solutio nō appareret. Testatur idem experientia. Nemo enim consultat, vtrum debeat veritati cognita assentiri, necne, sed simpliciter eò accedit, quò argumentorum vis ducit. Testatur et fides Catholica, quæ propterea requirit pium voluntatis affectum, quoniā alioqui mens nostra non facile posset adduci, vt crederet, quæ rationem ipsam superant, sæpe etiam (quamuis non ita sit) eidem repugnare videntur.

Iam verò non esse rationem liberam, quoad exercitium, facili negotio probari pōt. Nam omnis actio fit ex appetitu alicuius boni, vt Philosophus docet, in 1. lib. Ethic. c. 1. Et post eum S. Thomas 1. par. q. 80. art. 1. & 1. 2. q. 1. art. 2. Appetitus autem boni in anima ratione prædita nihil est, nisi voluntas. Ipsa igitur voluntas rationem applicat ad intelligendum, vel etiam ab actu intelligendi reuocat. Quod si inclinatio rationis ad intelligendum appetitus et nominetur, certum est eiusmodi appetitum esse naturalem, & inclinare ad perpetuum actum. Proinde quod ratio nunc exerceat actum speculandi, vel iudicandi, vel alium quemcumque, nunc verò quiescat, non potest referri in ipsam rationem, sed in appetitum totius suppositi, qui non est alius, nisi voluntas.

Postrema ratio sumitur ex fine. Siquidem ad finem animæ rationalis non conducebat, vt in ratione esset libertas. Ratio enim est regula actionum humanarū, regula autem debet esse immobilis, vniformis, determinata, necessaria; alioqui perniciosa esset, & Lesbiæ regulæ similis, quæ (vt Philosophus testatur lib. 5. Ethic. c. 10.) quod plumbea esset, facile flectebatur in varias partes.

SEXTA propositio, *Voluntatis electio pendet necessario ab vltimo iudicio practicae rationis*. Probatur, Nam voluntas non pōt aliquid velle sine præcedenti iudicio rationis; ergo si iudicium sit indeterminatum, & ipsa erit indeterminata, si iudicium determinatum sit, & ipsa determinata erit: at iudicium vltimū practicum est omnino determinatum; dicit. n. tunc ratio, hoc nūc (omnib. consideratis) est faciendum; igitur voluntas necessariò eligit id, quod vltimum iudicium practicum determinauit esse eligendum.

Probatur antecedens primæ consequutionis manifestis rationib. PRIMO, Voluntas est appetitus rationalis; & ex Aristotele lib. 3. Ethic. c. 2. electio est appetitus intellectiuius. Ex Augustino lib. 8. de Trinitate c. 4. nemo potest amare incognitum; igitur sine rationis actu præcedente nulla esse potest electio. SECUNDO, Voluntatis obiectum est bonum apprehensum & iudicatum cōueniens; quocirca si voluntas aliquid vellet sine præcedente cognitione & iudicio, operaretur sine obiecto, quod fieri non potest. TERTIO, quicquid homo agit, propter aliquem finem agit, ac proinde fieri nequit, vt moueatur ad eligendū aliquid, nisi rō dicat illud esse medium conueniens ad propositum finem. DENIQUE experientia idem docet. Nemo. n. est, qui, si quærat ab eo, cur aliquid agat, non respōdeat, quia iudicat ita esse faciendum. Ille et qui dixit, sit pro ratione voluntas, non exclusit iudicium ab electione, sed iudicauit, bonum sibi esse contra rationem agere. Itaq; rectè S. BERNARDVS in lib. de gratia & libero arbitrio: *Habet (inquit) voluntas quocumque se voluerit semper comitem rationem, non quod semper ex ratione, sed quod nunquam absque ratione moueatur.*

Probatur nunc illa cōsequutio, qua colligebamus, si iudiciū sit determinatū & electionē fore determinatā. Nam si cum est iudiciū planè determinatū ad vñū, voluntas possit aliud eligere, aut illud nō eligere, nulla reddi poterit ratio, cur voluntas aliud non iudicatū elegerit, aut illud iam iudicatum non elegerit, atq; ita dabitur electio sine iudicio & actio sine obiecto, quod fieri non posse iam ostendimus.

Rob. Bellarmini Tom. 4. R 2 DICES,

DICES, Illum qui contra determinationem vltimi iudicii practici aliquid eliger, posse reddere rationem electionis suæ, quod videlicet id fecerit, vt ostenderet suam libertatem. **RESPONDEO**, Hoc ipsum tunc futurum vltimum iudicium practicum omnibus consideratis, bonum mihi est nunc contra rationem agere, vt in me liberum esse demonstrarem. Atq; ita falsum erit, posse reddi rationem, cur aliquis egerit contra determinationem vltimi iudicii practici; necnon & illud erit falsum, posse fieri, vt quis agat aliquid, repugnante vltimo iudicio rationis.

Confirmatur hæc ratio à simili, Nam appetitus bestiarum ideo est determinatus ad vnum, quia cognitio sensuum est determinata ad vñ: rursus, voluntas humana, respectu vltimi finis, determinata est ad vnum, saltem quoad specificationem, quia iudicium rōnis determinatum est ad vnum, nec pōt representare vltimū finem, nisi sub rōne boni; denique, voluntas beatorū ēt quoad exercitium determinata est ad vnum, quoad appetitum vltimi finis, quia rōnis iudicium repræsentans illum finem, tm̄ sub ratione boni, semper est præsens & perfectè applicatum mentib. beatorum, ergo à simili, in quacunque re particulari eligenda, voluntas erit determinata ad vnum, quoad specificationem, & quoad exercitium, & re ipsa necessariò eliger, quando aderit præsens iudicium practicum particulare dictās hic & nunc absolutè omnibus consideratis, hoc est eligendum. Nam tale iudicium repræsentat rein, tantum sub ratione boni, pro eo tempore, vt est præsens & perfectè applicatum.

DICES, In medijs ad finem conducentibus nunquā datur tale iudicium ita determinatum ad vnum, vt nō simul ēt ad aliud iudicium, quod alia quoq; sint media vtilia ad illum finem. **RESPONDEO**, Iudicium vltimum non pari secum aliud iudiciū simile, quia essent contradicentia & repugnantia iudicia. Itaque vltimū iudicium non negat, quin alia sint media vtilia ad eundem finem, sed dicit, omnib. consideratis hic & nunc, hoc vnum esse accipiendum tanquam vtilissimum, ac per hoc absolutè & simpliciter melius cæteris, quare si voluntas tunc eligeret aliquid aliud, haberet quidē rationem, cur eligeret illud tale medium, quia nimirū est vtile, sed non haberet rōnem vllam cur omitteret illud aliud quod hic & nunc, & simpliciter est iudicatum melius. Non enim nunc habet nisi vnum vltimū iudicium, nec potest habere, quia contradicentia essent, nimirum, omnib. consideratis hoc est melius, & omnibus consideratis hoc non est melius.

Accedat ad hæc rōnes, quod si posset fieri, vt quis eligeret contra dictāmen vltimi iudicii practici, posset ēt fieri, vt in voluntate esset peccatum sine vllō errore, vel defectu in ratione, siue intelligentia. Quod quidem aduersarij coguntur admittere. Sed certè videtur esse contra illud Salomonis, Prouerb. 14. *Errant, qui operantur malum*. Et manifestissimè pugnat cum sententia Philosophi, lib. 3. Ethic. c. 1. 3. & 5, lib. 6. c. 12. & 13. lib. 7. c. 3. & in lib. 3. de anima, tex. 58.

SEPTIMA propositio, *Et si voluntas sola sit formaliter libera, radix tamen libertatis eius in ratione est*. Probatur, Nam voluntas ideo est libera, quia est appetitus rōnalis: sicut ē cōtrario appetitus in bestijs, ideo nō est liber, quia non est rationalis: igitur causā libertatis est ipsa ratio. Præterea appetitus non pōt in aliquid ferri, nisi proponatur ei à potentia cognoscente tanquā bonum & conueniens, nec potest ab aliquo refugere, nisi proponatur ei vt malum & noxium; igitur si potentia cognoscentes sit determinata ad vnum, id est, non proponat nisi vnum, siue bonum, siue malum, appetitus necessariò tenderet in illud, aut ab eo refugiet, vt videmus accidere in bestijs, quorum cognitio est per sensum, ac per hoc determinata ad vnum; at si potentia cognoscentes sit indeterminata & proponat varia obiecta, ostendens in singulis esse rationem boni & ratio-

A nem mali, ac denique viam aperiat ad opposita, qualis est ratio nostra respectu mediorum, quæ non habent necessariam connexionem cum fine, tunc appetitus erit liber, & poterit inclinari in varias partes. Voluntas igitur ideo libera est, quia sequitur rationem, quæ varia & contingentia media ad finem obtinendum ei proponit.

DICES, si voluntas libera est propter indeterminatorem rationis, cur propter eandem causam non est libera et ratio? **RESPONDEO**, Quia potentia cognoscentes non est capax libertatis, sicut est potentia appetens. Nam potentia cognoscentes ex natura sua, pendet ab obiecto, & ab illo immutatur per speciem, quam ab ipso recipit. Vnde non potest ei conuenire libertas circa suum obiectum; appetitus autē est inde pendens, cum ab obiecto nihil recipiat, nec ab eo pariat: & ideo sua natura capax est libertatis. Præterea non erat necessaria libertas potentiæ cognoscenti, quia cum verum vero non repugnet, sine vllō detrimento pōt apprehendere omnia, & omnibus assentiri; at appetitus necessaria erat, quia sæpe bona sunt inter se pugnātia, nec simul ex peti possunt, vt virginitas & matrimoniū, voluptas & sanitas; actio & contemplatio, & similia. Itaque voluntas quia est appetitus, capax est libertatis; quia est rationalis, habet re ipsa libertatem.

C A P V T IX.

Soluuntur argumenta contra conclusiones capituli superioris.

SE^CUNDUM iam argumenta soluenda sunt, quæ pugnant cōtra superioris capituli propositiones; quæque iam fuerunt in c. 7. breuiter indicata.

PRIMUM igitur argumentum probare nitebatur, liberum arbitrium esse actus rationis & voluntatis, qui deliberationem præcedunt. Erat autem hæc ratiocinatio, liberum arbitrium est id, per quod habet homo actum aliquem in potestate: habet autem homo in potestate actum deliberandi (is enim est primus actus liber) per actum quo vult deliberare, & per cogitationem, quæ hanc ipsam voluntatem præcedit: igitur in his duobus actibus deliberationem præcedentib. liberum arbitrium consistit.

RESPONDEO, Primum falsum est, ante omnem electionem præcedere deliberationem, & ante deliberationem præcedere actum volendi deliberare. Sæpe enim homo rein oblata continud amplectitur & libere, quia tamen non deliberauit, tm̄ deliberare potuisset, si voluisset. Itaque non omnes actus indeliberati sunt inuoluntarij, sed illi tm̄, qui deliberari nō potuerunt. **DEINDE**, non rectè tribuitur nomen liberi arbitrii omnibus illis rebus, quæ sunt necessariae ad libere eligendum, sed illi tantum rei, quæ est principium productiuum actuum liberorū, per quod propriè dominum sumus actuum nostrorum. Tale autem principium est voluntas, quæ producit eliciendo vel imperando actus liberos.

SECUNDUM argumentum probare conabatur, liberum arbitrium non esse potentiam, sed habitum, vel certè potentiam cum habitu. Nam liberum arbitrium definitur à sancto Bernardo habitus animi; & à Petro Lombardo Facultas rationis & voluntatis; & ex sententia Augustini est amissum vel imminutum.

RESPONDEO, S. Bernardus non accipit nomen habitus more Scholastico pro qualitate superaddita potentia, sed pro ipsa potentia, quæ est inclinata & habilis ad operandum, etiam quando nihil operatur. Sic et Petrus Lombardus nomen facultatis non pro facilitate, sed pro potestate vsurpat. Denique S. Augustinus liberum arbitrium amissum dicit, non quod est à necessi-

neccessitate, sed quod est à peccato. Serui enim peccati facti sumus per Adæ peccatum, unde etiam Liberatore, ac Redemptore opus habemus. Porro imminutum dicitur liberum arbitrium, non quoad essentiam, sed quoad operationem & vires. Multa enim non possumus operari in statu naturæ corruptæ, quæ potuissimus in statu naturæ integræ.

TERTIUM argumentum contendebat, liberum arbitrium esse potentiam distinctam à ratione & voluntate, nimirum potentiam motricem, ut esset in homine aliquid, quod compleret imaginem Trinitatis. Nam Ratio, Verbi, Voluntas, Spiritus sancti imaginem gerit: decrevit autem imago Patris, nisi ponatur tertia potentia, quæ illum aliquo modo referat.

RESPONDEO, Imago Trinitatis consistit in memoria, mente & voluntate, ex doctrina S. Augustini, lib. 15. de Trinitate, c. 3. certum autem est, nomine memorie non posse intelligi tertiam illam potentiam motricem, sed esse eandem mentem, ut retinet notitiam iam acceptam, atque ita secunda est, & parit Verbum, ut idem S. Augustinus docet in lib. 14. de Trinit. c. 3. 4. & 6. Porro S. Thomas in 1. par. q. 93. art. 7. satis appositè explicat imaginem Trinitatis, dum mentem comparat Patri, notitiam à mente productam, Filio, amorem ex notitia mentis procedentem, Spiritui sancto. Perspicuum igitur est, tertiam illam potentiam non esse necessariam ad complendam imaginem Trinitatis.

Adde quod si poneretur in anima rationali tres potentie distinctæ, quarum singulæ suos actus producerent, daretur occasio magno errori, quasi in Deo, ad cuius imaginem factus est homo, tres essent processiones, non duæ tantum, ac per hoc personarum non Trinitas, sed Quaternitas.

QUARTUM argumentum cum alijs trib. probare tentabat, potentiam intelligentem esse formaliter liberam, & ideo liberum arbitrium esse potentiam intelligentem. Sic igitur texebatur obiectio, Potentie rationales sunt liberæ ex Aristotele lib. 9. Metaphys. c. 3. at potentia intelligens est rationalis, igitur libera.

RESPONDEO, Non dicit Philosophus, potentias rationales esse liberas, sed esse ad opposita, nec loquitur de ratione & voluntate, sed de artib. & scientijs, quas potentias vocat rationales, quia possumus actus earum producere quando volumus: & dicit esse ad opposita, quia eadem est scientia contrariorum. Itaque etiam si liberas eiusmodi potentias appellasset, non tamen cogereur fateri eas formaliter esse liberas, sed intelligeremus liberas esse nominatas, quod liberos actus producerent, quamvis non ideo liberi essent, quoniam ab eis producerentur, sed quoniam à voluntate imperarentur. Idem enim Philosophus in lib. eodem, cap. 6. scribit, determinari omnes istas potentias ab electione: electionem autem satis constat esse actum voluntatis, non intelligentiæ.

QUINTUM argumentum, liberum arbitrium est facultas rationis & voluntatis, ut communiter definitur; igitur etiam ratio est formaliter libera, & liberum arbitrium nominatur.

RESPONDEO, liberum arbitrium dicitur facultas rationis & voluntatis, quia ratio est libera radicaliter, voluntas formaliter.

SEXIMUM argumentum, ratio non potest cogi, & est indifferens ad multa, igitur libera est non solum à coactione, sed etiam à necessitate.

RESPONDEO, iam hoc explicatum est in quinta propositione capitis superioris, ubi demonstratum est, rationem posse cogi ad iudicandum contra inclinationem totius suppositi, item sic esse indifferentem in rebus probabilibus, ut tamen necessariò opinetur, vel hæreat, nisi accedat inclinatio voluntatis.

SEPTIMUM argumentum, Nisi mens in iudicando sit verè, ac formaliter libera, neque voluntas in eligendo libera esse poterit. Non enim potest voluntas a-

liud eligere, quam id quod ratio iudicat eligendum.

RESPONDEO, Voluntas in eligendo libera est, non quod non determinetur necessariò à iudicio ultimo & practico rationis, sed quoniam istud ipsum iudicium ultimum & practicum in potestate voluntatis est.

Sciendum est enim, post cognitionem boni in uniuersum mori existere in voluntate inclinationem aliquam in illud, non tamen plenam electionem: deinde cum proponuntur à ratione varia media, & ostenditur quid boni & quid mali sit in unoquoque, voluntatem inclinari modò in unam partem, modò in aliam; & in eius potestate esse, ut sinat se moueri, vel resistat, non quidem actu positivo, sed negativo, non sinendo, videlicet se moueri. Per hoc enim quod voluntas sinat se moueri ab una ratione proposita, fit ut mens omnia alia inquisitione pergat & concludat iudicium particulare, ad quod continuò sequitur electio. Itaque libertas voluntatis in eo propriè sita esse videtur, quod propositis varijs rationibus non necessarijs, sinat se moueri ab una, & non ab alia.

Atque hinc est quod Philosophus dicit in 3. lib. Ethic. c. 5. virtutes & vitia esse in nostra potestate, licet omnes appetant id, quod bonum eis videtur, quia unusquisque sibi quodammodo causa est, ut hoc, aut illud sibi videatur. Vbi Philosophus ponit in nostra potestate virtutes, quia in nostra potestate sunt bonæ electiones, ex quarum frequentatione generantur habitus: ipsas autem electiones ponit in nostra potestate, quia iudicia seu visiones, ad quas electiones sequuntur, sunt in nostra potestate.

Hinc est etiam quod boni, vel mali habitus multum conferunt ad bonam, vel malam electionem, quia quomodo unusquisque affectus est, ut ibidem Philosophus docet, ita de rebus ipsis iudicat. Hinc quoque S. Thomas in q. 1. de malo, art. 3. rectè dixit, causam peccati esse, quod homo operetur non attendens ad regulam diuinæ legis; huius autem quod est non attendere ad regulam, nosse esse querendam aliam causam, cum ad hoc sufficiat libertas voluntatis humanæ. Vbi S. Thomas in eo ponit libertatem & causam peccati, quod voluntas cum ab una parte trahitur ad peccandum à voluptate per sensum & rationem apprehensa & proposita ut bona, ab altera reuocatur à peccato per rationem proponentem legem Dei, & representantem voluptatem illam, ut noxiam, ipsa finit se moueri à sensu, & attendit ad bonum propositum in voluptate, & non finit se moueri à ratione proponente legem Dei, & sic non attendit ad veram regulam bonæ actionis.

Denique ex his etiam refutantur quatuor illa argumenta, quibus Durandus efficere nitebatur, rationem non solum esse formaliter liberam, sed etiam liberiorē ipsa voluntate.

OCTAVUM argumentum, pugnat cum sexta propositione, ac probat, voluntatem posse eligere contra iudicium ultimum & practicum rationis. Nam hoc est discrimen inter potentias naturales & liberas, quod naturales non possunt non agere, præsentē obiecto, & alijs quæ ad agendum requiruntur, liberæ autem possunt. Id quod certum est, tum experientia, tum ex doctrina Philosophi, lib. 9. Metaphys. c. 6. Voluntas autem est potentia maximè libera; igitur potest non agere, quantumvis habeat obiectum præsens representatum per iudicium ultimum rationis.

Et confirmari potest hoc argumentum ex absurdo. Nā si necessariò voluntas sequatur iudicium ultimum rationis, sequeretur quod possit eligi minus bonum relicto maiori; nā rō semper iudicat maius bonum proponendum esse minori, nisi forte erret. Atqui hoc videretur esse falsum, & contra experientiam. Sepe enim homines ex rebus non necessarijs eligunt minus bonum, remoto et omni errore, & Deus ipse, in quem error cadere non potest, eligit ac facit minus bonum, cum maius aliquid eligere & facere posset.

Confirmatur rursus alia ratione, quoniam sequetur

retur duobus æqualib. propositis bonis neutrum posse eligi, quoniam rectum iudicium rationis neutrum alteri præponit; at contrarium docet experientia.

Confirmatur etiam tertio, quia (vt S. Augustinus lib. 12. de ciuit. Dei, c. 6. dicit) si duo sint æque affecti animo & corpore, & occurrant eidem rei, quæ sua pulchritudine allicere possit affectum, & eadem diaboli tentatione uterque tentetur, & tamen vnus tentationi consentiat, alter non consentiat, non potest reddi alia causa, nisi quia vnus vult, alter non vult. At si voluntas necessarius sequeretur iudicium, fieri non posset, vtilis casu posito, vnus consentiret, alter non consentiret. Nam ratio idem diceret utrique.

Confirmatur vltimo, quia sequeretur electionem non esse electionem. Nam electio est inter multa, igitur actus voluntatis, qui necessarius sequitur iudicium determinatum non est electio, & tamen reuera est electio; igitur electio & non electio est.

RESPONDEO, Philosophus in loco citato non comparat voluntatem, quæ proprie libera est, cum potentijs non liberis; sed comparat potentias rationales, quas dicit esse scientias & artes cum potentijs naturalibus; ac dicit potentias rationales præseente obiecto posse non operari, quia totæ pendent ab electione: operamur enim per scientias & artes, quando volumus, & cessamus quando volumus; quia videlicet in nostra potestate est, applicare hos habitus ad opus. Itaque testimonium illud Philosophi nihil pertinet ad rem.

Nec tamen inficiamur, verum esse discrimen illud inter potentias liberas & naturales, quod præseente obiecto possint liberæ non operari, non liberæ non possint. Nam liberæ potentie interdum pro obiecto habent aliquid contingens, in quo ratio boni & rati mali simul ostenditur, ac per hoc potest libera potentia inclinari ad appetendum ratione boni, & ad non appetendum, vel etiam ad recusandum ratione mali. At potentie non liberæ semper habent pro obiecto aliquid vnum, & sub vna tantum ratione propositum, & ideo non possunt operari appetendo, vel recusando. Neque hinc sequitur, posse voluntatem non operari, præseente obiecto proposito, per vltimum iudicium rationis; quia tunc non proponitur obiectum nisi sub vna ratione; ac proinde non datur locus amplius optioni.

Ad PRIMAM confirmationem RESPONDEO, Minus bonum absolute posse eligi remoto errore, si in particulari propter aliquam circumstantiam ratio iudicat illud hoc tempore esse optimum. Quo modo Deus cum aliquid agit, non ideo illud agit, quia nesciat se posse facere aliquid melius, sed quia iudicat, tunc illud maxime expedire.

Ad SECUNDAM confirmationem RESPONDEO, duobus æqualibus bonis simul propositis, posse alterum eligi, quia vel propter aliquam circumstantiam voluntas inclinabit in alterum, vel certe, vt res aliquando finiatur, voluntas finet se moueri ab altero, & tunc iudicium vltimum concludetur, & electio consequitur. Nam experientia docet, cum non possumus per rationem vnum alteri præponere, iudicari ab omnibus vtile, vt potius forte eligatur vnum, quam vtrumque relinquatur.

Ad TERTIAM confirmationem facilis est RESPONSIO, nam tamen duo sint æque affecti, & occurrant eidem pulchritudini, tamen vnus, quia vult, iudicabit esse appetendam obiectam pulchritudinem, & ita consentiet, alter, quia vult, iudicabit esse resistendum cupiditati, & ita non consentiet. Itaque diuersa erunt iudicia vltima in illis duobus, & inde etiam diuersæ electiones.

Ad QUARTAM confirmationem RESPONDEO, nomine electionis non intelligi præcisè actum voluntatis, qui sequitur post vltimum iudicium, sed actum illum cum conclusione ipsius vltimi iudicii. Nam ideo

A Aristoteles in lib. 3. Ethic. cap. 3. dicit, electionem esse consultatiuam appetitionem; & in lib. 6. c. 2. dicit, esse appetitum intellectiuum, vel intellectum appetitiuum. Et in lib. 7. c. 3. dicit, electionem esse quasi conclusionem syllogismi practici, quia videlicet accipiuntur pro vno & eodem conclusio iudicii vltimi practici & actus voluntatis, qui inde necessarius sequitur. Et S. Gregorius Nyssenus lib. 5. de Philosophia, cap. 4. scribit, electionem esse quid compositum ex consilio & appetitu. Denique S. Thomas in 1. 2. quæst. 13. art. 7. dicit quidem electionem esse actum elicivum à voluntate, tamen importare etiam actum rationis, sic igitur electio, cum vtrumque actum complectatur, iudicii videlicet rationis vltimi & approbationis voluntatis, verè est inter multa, & est simpliciter in nostra potestate, & absolute, proprieque libera.

NON VM argumentum, est contra postremam propositionem, quæ debebat libertatis radicè esse in ratione. Est autem tale argumentum, Ratio non concurrat ad actum voluntatis vt causa, sed vt conditio, sine qua voluntas non operaretur; solum enim extrinsecè obiectum illi repræsentat: radix autem verarum causarum significat; igitur Ratio non est radix libertatis, quæ in voluntate reperitur.

RESPONDEO, Ratio non solum repræsentat, sed etiam facit obiectum voluntatis. Nam res ipsa, quamuis in se bona, non est obiectum voluntatis, nisi à ratione iudicetur bona, & proponatur vt conueniens & expetenda. Quare non ita ratio exhibet obiectum voluntati, vt is, qui adducit ignem ab comburendum, vel qui aperit fenestram vt cubiculum illustretur, sed vt lumen quod facit colores esse visibiles actu, qui sine lumine solum in potentia erant visibiles.

Id autem ita se habere manifestum est. Nam ad solam conditionem nunquam sequitur actio; neque enim per solam apertionem fenestree cubiculum illustrabitur, si desit lumen; neque per applicationem ignis depicti fiet vera combustio: at ad solum iudicium rationis, quo res proponitur vt bona, sequitur appetitio, etiam si fortè res illa non sit bona. Non igitur ratio concurrat solum vt conditio applicans obiectum, sed vt causa faciens obiectum, dum rei bonæ tribuit vnam quandam motiuam, & facit vt ea res sit actu expetibilis, quæ solum antea erat expetibilis in potentia.

Cum igitur potentie sumant essentiam & speciem ab obiecto, certè sequitur vt voluntas sumat essentiam & speciem à bono per rationem propositam vt conuenienti; & ideo talis sit voluntas nimirum libera, quia ratio proponit multa & varia, & ea conferunt inter se. Quare vera radix libertatis est ratio proponens multa, eaque conferens, ac de eis iudicans, vt supra dictum est.

CAPVT X.

Liberum arbitrium non esse potentiam tantum passiuam, nec partim passiuam, partim actiuam, sed simpliciter & absolute actiuam.

SEQUITUR ordine discutienda particula tertia definitionis, in qua indicatur actus liberi arbitrii. Igitur circa particulam illam eligendi vnum præ alio, vel acceptandi, aut respiciendi; quæstio tractari solet, sit ne officium liberi arbitrii agere vel pati; siue (quod idè est) sit ne voluntas humana potentia passiuam, an actiuam. Tres enim de hac re præcipuæ Theologorum sententiæ sunt.

PRIMA igitur sententia eorum est, qui voluntatem humanam passiuam potentiam esse volunt ac docent actum voluntatis produci actiue à phantasmatibus, vel ab obiectis.

obiecto cognito, vel certe ab ipsa mente apprehendente & iudicante obiectum. Hæc sententia fuit Gottifredi quodlib. 6. q. 7. & ex parte Ægidij quodlib. 3. q. 16. & aliorum.

ALTERA sententia est eorum, qui volunt liberum arbitrium partim esse passivum & partim actuum, ita ut ad actionem voluntatis eliciendam concurrant ut causæ partiales, tum ipsa voluntas, tum etiam obiectum cognitum, siue ipsa ratio proponens obiectum. Ita docent Gregorius & Gabriel in 2. sentent. dist. 25. quæst. unica. Et Petrus Paludanus in 4. sentent. dist. 49. q. 3. quibus accedit etiam Caiet. in 1. part. quæst. 80. art. 2. qui scribit, voluntatem moveri actiue à se ipsa quoad exercitium, ab intellectu autem quo ad specificationem.

TERTIA sententia liberum arbitrium simpliciter facit actuum, quæ sententia videtur esse S. Thomæ in 1. part. quæst. 82. art. 4. & de veritate, quæst. 22. art. 9. & 11. ad 5. & sine dubio sententia est Scoti in 2. sentent. distinct. 25. Henrici quodlib. 10. quæst. 9. & quodlib. 13. quæst. 11. Capreoli in 2. sentent. dist. 24. & Ferrariensis in 1. librum contra gentes, cap. 44. Quæ sententia verissima nobis esse videtur, propter sequentes rationes.

Nam **PRIMUM** S. Patres non obscure docent, liberum arbitrium non esse potentiam passivam, cum dicunt, in potestate voluntatis esse agere & non agere, velle & non velle, &c. Vide Gregorium Nyssenum lib. 7. de Philosophia, c. 1. & 2. Io. Damascenum, lib. 2. de fide, c. 25. & 26. Augustinum lib. 3. de libero arbitrio, c. 2. & 3.

DEINDE, actio voluntatis est actio vitalis, ac per hoc à principio interno, & vitali necessario produci- tur. Non igitur actiue fieri potest ab aliqua re extrinseca, quale est phantasma, vel obiectum.

Ad hæc, actio voluntatis est actio immanens, igitur produci debet ab eodem illo principio, in quo tanquã subiecto recipitur; recipitur autem à voluntate, igitur à voluntate, non à ratione, aut alia quacunque re actiue produci- tur.

PRÆTEREA, si liberum arbitrium esset potetia passiva, falsò diceretur liberum. Non enim est in potestate patientis, quid in ipso fiat, sed in potestate agentis est, quid in alio faciat. Qua ratione materia prima indeterminata est, atque indifferens ad multa, & tamen non est, nec dici potest libera, quoniam determinatur ab alio, non se ipsa determinat.

At (**IN QVIES**) tamen si voluntas non sit libera agendo, poterit tamen esse libera resistendo. Sepe enim aliqua non possunt quidem agere ipsa in se, sed possunt resistendo impedire actionem aliorum. **RESPONDEO**, si voluntas sit potentia passiva, non posse illam resistendo impedire actionem aliorum. Illa enim resistendo impediunt, quæ habent contrariam qualitatem; voluntas autem non habet contrariam qualitatem, cum sit indifferens ad contraria. Itaque non habet, unde resistat, si ex natura sua apta est pati physicè ab obiecto. Quod si potentia sit activa, & ab obiecto moveatur tanquam à fine, non tanquam ab agente, tum verè resistere poterit, ut re ipsa etiam sæpe resistit, cum variæ rationes in eodem obiecto, vel varia obiecta illi demonstrantur.

Adde quod libertas voluntatis, non in eo solum posita est, quod possit resistendo prohibere, ne obiectum agat, amovendo videlicet phantasma, siue obiectum, sed etiam in eo quod præsentem obiecto, & agere quod suum est, voluntas possit liberè consentire vel dissentire, ut perspicuum est ex illo exemplo, quod S. Augustinus proponit in lib. 12. de Civit. Dei, c. 6.

Præterea nihil eorum, quæ nominantur ab auctoribus primæ & secundæ Sententiæ, tale est, ut in voluntatem agere possit. Nam Phantasma in primis facile excluditur, tum quia animæ à corpore separata phan-

tasmatibus caret, & tamen sine dubio aliquid appetunt, atque in eo actum voluntatis exercent: tum etiã quia phantasma res est corporalis, ac per hoc in voluntatem, quæ potentia spiritalis est, vim habere nõ potest.

DEINDE obiectum non maiore difficultate excluditur. Siquidem sapenumero accidit, ut non sit in re, sed tantum in cogitatione, ut cum agrotus appetit sanitatem, vel eligit sumere pharmacum, quod nondum est paratum. Quo pacto autem re ipsa in voluntatem, & quidem actiue, aliquid operabitur id, quod non est?

Ad hæc sæpe obiectum est aliquid privativum, actus autem voluntatis positivus; ut cum nolimus mori, aut refugimus quodcumque malum. Qui autem fieri potest, ut privativum sit causa efficiens positivi, & det alteri quod in se ipsum non habet?

B Denique intelligentia, seu ratio proponens obiectum (quæ una superest) ab hac actione nullo negotio remouebitur; **TVM** quia actio intelligentiæ est immanens, ac per hoc tota recipitur in ipsa mente intelligente, nec transmitti potest ad aliam potetiam; **TVM** quia est causa necessaria, & idcirco tota periret humanali bertas, si voluntatis actum effectiue ipsa produceret.

Sed hæc ratio postrema utrinque labefactari potest. Nam si ratio non potest actiue movere voluntatem, quia intelligentiæ est actio immanens; eadem ratione non poterit voluntas actiue movere rationem, aliasq; potetias, quia voluntatis actio est etiam immanens. **ITEM** non videtur sequi, ut actio voluntatis non sit libera, si producat ab intelligentia, quæ est causa necessaria. Nam intelligentia non est causa integra, sed partialis; & propterea si voluntas, quæ est altera causa partialis, nolit concurrere, nulla sequetur actio, etiam si intelligentia, necessariò quod suum est operetur.

RESPONDEO ad **PRIMAM** obiectionem, Volontatem non movere actiue rationem, aut alias potetias, quasi in illis aliquid imprimat; sed dici eas movere actiue, quia est impulsio quædam totius suppositi ad opera exercenda omnium potentiarum. Itaque ipse homo quia per voluntatem desiderat vera cognoscere, se ipse impellit ad exercendam intelligentiam, & idè de alijs potentijs intelligendum est. Neque potest contra dici, hoc eodem modo actiue moveri voluntatem à ratione, ut videlicet homo, quia per rationem cognoscit bonum, se ipse impellat ad illud bonum per voluntatem amandum. Nam ratio, siue intelligentia, non est impulsio, seu inclinatio, sed potius susceptio & apprehensio; voluntas autem ex natura sua est inclinatio & impulsio non solum sui, sed etiam (ut diximus) totius suppositi.

Ad **ALTERAM** obiectionem **RESPONDEO**, Tunc solum partialem causam posse liberè agere & nõ conferre vim suam, quãdo utraque causa partialis immediatè concurrat ad effectum producendum; non aut si altera causa alteram moveat, & per eam mediatè concurrat ad opus. Exèpli causa, si duo necessarii sint ad aliquod onus ferendum, sine dubio nulla sequetur actio, si alteruter desit; etsi liberum sit vni concurrere ad onus ferendum, & non concurrere, poterit etiã libera esse actio, quamvis alter fortasse necessariò concurrat. At si vnus arrepta vi, manu alterius per eã literas pingat, aut aliquid aliud agat, non erit in potestate eius, qui violenter mouetur, scribere & non scribere literas, & simpliciter scriptio erit necessaria, si is qui movet alterum, necessariò movet. Non enim fieri potest, ut hic necessariò moveatur, & alter non necessariò moveatur.

E Iam igitur intelligentia & voluntas, si ut partiales causæ cõcurrant ad producendum actum voluntatis, non possunt immediatè concurrere ad effectum ipsum producendum. Nam actus voluntatis est actus immanens & vitalis, ac proinde nõ potest immediatè produci, nisi ab interno & vitali principio, immò etiam à tali principio, id est, appetitu rationali. Itaque sicut ab

fursum est dicere, intelligentia vult, ita quoque absurdum est dicere, intelligentia producit immediate actum voluntatis; nihil est enim aliud actus voluntatis, quam ipsum velle. Quare si villo modo intelligentia produceret effectum actum voluntatis, certe produceret motum ipsam voluntatem. Ex quo sequeretur, ut periret voluntatis libertas, ut in argumento nostro posuimus, quia intelligentia est causa necessaria, & ea necessarii mouente voluntate, fieri non posset, quin voluntas necessarii moueretur.

DICES, actio recipitur in patiente per modum recipientis, atque ab eo temperatur & modificatur. Itaque cum voluntas sit potentia libera, actio intelligentiae, quamuis in se necessaria sit, tamen recipietur in voluntate libera quodam modo, ac per hoc effectus etiam liber, non necessarius erit.

RESPONDEO, Id verum esse quoad specificationem, non quoad exercitium. Quia enim actio agentis recipitur per modum recipientis, ex actione intelligentiae in voluntate, produceretur actus voluntatis, non actus rationis; & hoc modo dabit speciem actui causa immediata non causa immediata: At quoad exercitium, non videtur intelligi posse, quomodo actio agentis necessarii recipiatur libere in patiente. Nam si actio est, necessarii etiam passio est; ac per hoc si intelligentia necessarii mouet voluntatem, necessarii voluntas mouetur; moueri autem est velle, igitur si intelligentia necessarii efficit in voluntate ipsum velle, voluntas necessarii vult.

C A P V T X I.

Soluntur argumenta contra doctrinam capituli superioris.

SEPIAM argumenta soluenda sunt, non quidem omnia, sed praecipua, quae ab auctoribus contrariae sententiae fieri solent.

PRIMUM argumentum cum duobus sequentibus est eorum, qui existimant, voluntatem esse potentiam tantum passiuam. Sic igitur illi ratiocinantur, Omne quod mouetur, ab alio mouetur; nam alioqui simul esset in potentia & in actu, si aliquid se ipsum moueret; quod. n. mouet, esse debet in actu, quod mouetur, in potentia: Voluntas autem mouetur, igitur ab alio mouetur. Nihil verò est, quod verisimilius voluntatem actiue mouere possit, quam phantasma, siue obiectum cognitum, aut ipsa ratio obiectum proponens: igitur ab his, aut aliquo horum voluntas actiue mouetur.

RESPONDEO, Illa propositio, omne quod mouetur ab alio mouetur, solet adferri tanquam à Philosopho pronunciata; sed ille nusquam scripsit, omne quod mouetur ab alio moueri. Deinde intelligentia cum se ipsa intelligit, nonne se ipsa mouet? & nonne proprium dicitur esse viuientium se ipsa mouere? neque tamen inde sequitur, ut idem eadem ratione sit in actu & in potentia; etiam enim in actu, ratione virtutis motricis, erit in potentia, ratione termini, ad quem tendit. Hoc enim modo quod mouet ad locum, non est necessesse, ut sit actu in eo loco, sed satis est si virtutem habeat mouendi ad eum locum. Et eodem modo intelligenti facultas ex cognitione principiorum, quam actu habet, mouet ipsa se ad cognitionem conclusionum, quam habet in potentia. Sic igitur voluntas ex amore finis, quem habet actu, mouet se ad amoris mediorum, quae habet in potentia; & circa ipsum finem est in actu, ratione inclinationis cuiusdam generalis ad bonum, per quam mouetur ad particularem inclinationem ad hoc aut illud bonum; & est in potentia ratione huius particularis inclinationis, quam non semper habet.

SECUNDUM argumentum, Inter mouens & motum est relatio realis; ac eiusdem ad se non est relatio realis: igitur non potest esse idem mouens & motum.

RESPONDEO, Propositio non est vera in uniuersum,

A sed tunc solum, cum extrema sunt re ipsa disiuncta. Nam cum quis se ipse intelligit, idem omnino sunt agens & patiens, & obiectum, neque inter ea relatio realis fingi potest.

TERTIUM argumentum, Potentia indeterminata debet ab aliquo determinari, igitur à se, vel ab alio. non autem à se, quia ex se est indeterminata, igitur ab alio.

RESPONDEO, Voluntas ideo libera dicitur, & est, quia sic est indeterminata, ut ipsa determinare possit. Itaque non se determinat, qua est indeterminata, sed qua est actiua & libera.

QUARTUM argumentum cum ceteris est eorum, qui existimant voluntatem humanam ex parte esse actiuam, & ex parte passiuam. Adducunt igitur testimonium S. Thomae, qui in 1. par. q. 80. art. 2. scribit, voluntatem esse potentiam passiuam, respectu obiecti cogniti.

B RESPONDEO, idem S. Thomas in 1. 2. quaest. 9. artic. 3. dicit, voluntatem mouere se ipsam, & 1. par. q. 82. art. 4. de verit. q. 22. artic. 12. dicit, voluntatem moueri ab intellectu, proponente obiectum tanquam à fine. Ex quibus locis intelligimus, à S. Thoma vocatam esse voluntatem potentiam passiuam, largo modo, nam & ipsum moueri ab obiecto per modum finis, est quodam pati, si agere & pati accipiantur pro omni genere causae.

QUINTUM argumentum, Notitia subsistens in Deo producit actiue amorem, cum Verbum spirat Spiritum sanctum; igitur notitia qualibet etiam non subsistens, producit actiue amorem; non enim subsistens mutare potest genus causalitatis. Quare S. Augustinus, lib. 15. de Trinit. cap. 23. & 26. absolute pronunciat, Amorem à cognitione procedere.

C RESPONDEO, Notitia subsistens producit actiue amorem, non quia notitia est, sed quia diuina est, & habet omnia, quae habet Deus Pater, ac per hoc habet etiam voluntatem & ipsum velle Patris. Itaque eadem voluntate, qua Pater, & eadem actione Spiritum sanctum producit. Quod autem S. Augustinus dicit, si de diuina cognitione accipitur, eodem modo intelligendum erit: si de cognitione in vniuersum, tum dicemus à cognitione produci amorem; quia bonum cognitum est causa finalis, & obiectiua amoris. Quicquid enim amamus, ideo amamus, quia intelligimus esse bonum, & naturae nostrae conueniens.

D SEXTUM argumentum, Ratio per vltimum iudicium practicum trahit voluntatem, & eam quodammodo rapit ad opus: sic etiam cum primum terribile aliquid occurrit animo, non possumus non timere; & cum aliquid valde iucundum, non possumus non letari: igitur saltem in huiusmodi intelligentia actiue voluntatem mouet.

RESPONDEO, Voluntas mouetur necessarii à iudicio vltimo rationis, & à repentinis occurribus rerum magnarum, non quod ratio actiue moueat, sed quia voluntas in huiusmodi habet se per modum causae naturalis, quae praesente obiecto, non potest non agere.

E SEPTIMUM argumentum, Si voluntas ad praesentiam extrinsecam obiecti, se ipsa actiue moueret, non posset reddi ratio, cur non essent omnes eius actus eiusdem speciei, talis enim est effectus, quale est principium formale in ipso agente: cur igitur, si formale principium in voluntate est unum, id est, natura voluntatis, non sunt omnes effectus eiusdem speciei? Item si voluntas ad praesentiam extrinsecam obiecti per se operatur, cur non etiam mens ad praesentiam obiecti cognoscit, nisi speciem ab illo recipiat? cur item sensus non cognoscit sine immutatione actiua ab obiecto? cur ligna non se ipsa comburunt ad praesentiam ignis?

Ad explicationem huius difficultatis, Sciendum est, in omni actione requiri quatuor causas, Materiam, siue subiectum; Efficiens; Formam; & Finem; ex his autem Materiam & Efficiens, & rursum Formam & Finem aliquando idem & unum esse. Nam cum actio est

est immanens, idem est efficiens & subiectū; in rebus A
verò naturalib. idē est finis & forma; efficiens. n. id pro
positū hēt, vt effectū producant similē suæ formæ. In
his aut quæ fiunt ex arte, finis, & forma non sunt idē.
Nā non intendit qui facit, aliquid ex arte producere ef
fectū similē arti, per q̄ agit, sed idē, q̄ gerit, in mente.

Iam igitur in actu voluntatis subiectū est ipsa volū
tas, efficiens, eadem voluntas. Nā (vt diximus) actus vo
luntatis est immanens, qui necessariō in eo recipitur,
vnde procedit. Forma intrinseca, per quā volūtas agit,
est inclinatio quādam naturalis ad bonum, in qua vir
tute includuntur omnes particulares inclinationes, &
est ipsa quasi semen quoddā, vnde prodeunt oēs voli
tiones. Sed qm̄ ista inclinatio generalis ex se indifferēs
est ad multa, propterea requiritur alia forma extrinse
ca, quæ determinet priorem quoad specificationem, &
hæc est obiectū ipsum mente conceptū & indicatū vt
conueniens, quod ēt finis est actiōis. Tendit enim
actio voluntatis ad acquisitionē obiecti. Est aut hæc ac
tio voluntatis valdē similis motui locali animalium,
in quo videmus efficiens, & subiectū esse idē; formam
intrinsecam esse vim motricem, Finem autem esse ip
sum (Vbi) extrinsecum, & ab eo specificari motum.

SCIENDVM est præterea, ab obiecto in mente con
cepto, specificari quidem (vt diximus) actionē volūta
tis, sed tamen specificari finaliter, non actiūē. Nā non
pōt in re distingui gradus specificus à generico, quasi
possit aliquid actiūē concurrere ad producendum effe
ctū, quoad gradum specificū, nisi cōcurrat ad eūdē ef
fectū producēdū ēt quoad gradū genericū. Eadē. n. en
titas est substantia rei & species rei. Itaq; actus volūta
tis specificat ab obiecto, sed nō producit vllō mō actiūē
ab obiecto; quēadmodū & motus localis specificat à
loco, siue ab (Vbi) à quo tñ nulla ratione producitur.

Ex his ad argumētum propositum RESPONDEMVS,
actus voluntatis esse diuersarum specierū, quia diuer
sa sunt obiecta, ad quæ per inclinationē voluntas fer
tur. Neq; id est proprium voluntatis, sed cōmune est
nō solū motui ad locū (vt iā diximus) sed ēt actib. intel
ligentiæ & oīum sensuū. Specificatur. n. illi oēs non à
forma intrinseca ipsarū potētiarū, sed ab obiectis. Cōe
quoq; est oīb. artificialis, & (si quid aliud est) in quo fi
nis non coincidat cū forma intrinseca ipsius agentis.

Ad ALIVD de intelligentia & sensib. quæ non ope
ratur ad solā præsentiam obiecti, nisi ab illo aliquid re
cipiāt, RESPONDEO, Rationem discriminis esse in prō
ptu. Nam potētia apprehensivæ non sunt in actu pri
mo, nisi recipiant similitudinem obiecti, & ideo sunt
ex natura sua potētia partim passivæ, partim activæ:
appetitivæ autem potētia sunt in actu primo per in
clinationem generalem ad bonum. Et ideo simpliciter
sunt activæ, & se ipsæ movent ad præsentiam obiecti,
quamvis ab eo nihil recipiant.

Ad ILIVD de lignis, quæ non se ipsa comburunt ad
præsentia ignis, facilis RESPONSO est. Nam ligna nō
continent vim comburendi, neque virtute, neq; actu:
voluntas autē continet virtutem, per quam oīa bona
potest appetere. Atq; hæc de ista quæstione sufficiant.

C A P V T X I I.

*Per liberum arbitrium non expeti mala, sed
bona.*

SEQUITVR disputatio de obiecto liberi arbitrij, pp
illam particulā definitionis, in qua dicebamus, libe
rū arbitrium esse eorum, quæ ad finem aliquē ducunt.
Erit aut TRIPARTITA tractatio; PRIMVM enim que
remus, Vtrum ad obiectum liberi arbitrij pertineant
bona & mala, an solum bona. DEINDE, an bona &
præsentia & futura, an futura tantum. DENIQUE, an
solum media ad finem, an etiam ipse finis.

De PRIMa quæstione pauca dicenda erunt. Nam
tamen si Gulielmus Okam in lib. 3. Sentent. quæst. 13.
dubio 3. scripserit, voluntatis obiectum esse Ens, quod
bonum & malum comprehendit; ac per hoc posse vo
luntatem ferri in malum sub ratione mali: tñ commu
nis sententia Theologorum est, Voluntatis obiectum
propriū & primariū esse bonum, siue aliquid appre
hensū sub ratione boni; malū aut non pertinere ad o
bectū voluntatis, nisi secundariō & per accidens, qua
tenus videlicet malū nolumus, & ideo nolumus, quia
bono, quod per se volumus contrariū est. Id qd tñ alij
permulti, tum præcipuē S. Thomas docet in prima
parte, quæstione 20. art. 1. Item in 1. 2. quæstione 8. ar
ticulo primo, & in lib. 3. contra gentes, cap. 16. & 17.

Rationes pro hac vera cōmuniq; sententia hæc sunt.
B PRIMa est auctoritas. Sic. n. docent ex nostris, Clemēs
Alexandr. li. 1. Stromatum, pag. 65. Dionys. in lib. de di
uinis nominib. c. 4. Augustinus lib. 2. Confess. c. 6. Boe
thius lib. 4. de Consolatione. Damasc. li. 2. de fide, c. 22.
Ex externis, Aristoteles lib. 1. Ethic. cap. 1. & Seneca
in lib. 4. de beneficijs, ca. 7. Deinde sunt hæc argumēta.

PRIMVM, Inclinatio voluntatis in suū obiectū est
naturalis, igitur auctor eius est Deus. Quare non po
test esse nisi bona. At si obiectum voluntatis esset ma
lū, & inclinatio eius esset mala; immo esset inclinatio
in perniciem propriā; quod sine dubio naturali incli
nationi repugnat; proinde esset naturalis, & nō natu
ralis à Deo & non à Deo, quæ sunt contradicentia.

C SECUNDVM, Ens, vt omnia omnino comprehendit,
est propriū obiectum intelligentiæ, non igitur esse
potest obiectum voluntatis. Neq; enim diuersarum
potentiarum idem obiectum esse potest.

TERTIVM, Voluntas magis appetit id quod est vti
lius appetenti, quam quod est in se præstantius, vel no
bilius. Quis enim non multo malit vnum aureum nū
mum, quam decem muscas, aut viginti culices? igitur
obiectum voluntatis non est ens absolutē, sed bonum
& conueniens.

QUARTVM, obiectum appetitus nō potest esse, nisi
id, quod est appetibile. At bonum est, quod omnia ap
petunt, vt scribit Philosophus initio primi libri Eth
nicorum. Igitur bonū propriē est obiectum volūta
tis.

SED videamus quid contra aduersarius adferat. Ar
gumētū Gulielmi non est nisi hoc, si quis non possit
velle malum, & nolle bonum; non poterit mereri &
demereri circa hos actus, quod videtur absurdum.
Nam si Christianus iudicet malum esse colere idola;
non poterit velle collere idola, ac proinde non poterit
circa hoc peccare & demereri; & similiter non po
terit mereri detestando cultum idolorum, quia circa
quod non possumus demereri, circa idem nec possumus
mereri.

RESPONDEO, Poterit Christianus velle collere ido
la, tamen si iudicet id esse malum absolutē, quia poterit
iudicare id esse bonum sibi, vel ad euadenda tormen
ta, vel ad conciliandam sibi gratiam Ethnicorum, vel
alia quacūq; de causa. Quod si quis apprehendat cul
tum idolorū solū sub ratione mali, non poterit quidē
illum velle, tamen mereri poterit & demereri, quo
ad exercitium actus, qui poterit non detestari cum
actum, quando tenetur detestari; poterit etiam detesta
ri, quando liberē posset non detestari, & hoc modo
demerebitur vel merebitur.

Præter hoc argumentum solent proponi alia qua
tuor argumenta. PRIMVM est ex Scriptura, quoniam
Ecclesiastici 15. Ante hominem vita & mors, bonum &
malum. Quod placuerit ei, dabitur illi. RESPONDEO, Bo
num potest reici, quia potest apprehendi sub ratione
mali; & malū potest eligi, quia potest apprehendi sub
ratione boni. Atq; hoc solū est, qd docet Ecclesiasticus

SECUNDVM argumentum ex Augustino & Ber
nardo, scribit. n. S. Augustinus in lib. 2. confess. c. 4. sem
furto nō amasse nisi peccatum. Et S. Bernardus termi
35. ex

35. ex paruis, scribit, Diabolus, & alios quosdam diligere malum, quia est malum. **RESPONDEO**, S. Augustinus explicat in eodem libro, cap. 9. se amasse in eo furto ipsum peccatum, sed sub ratione boni delectabilis, quia videlicet gaudebat cum alijs socijs suis fallere vicinum suum. Ad quem modum intelligendum est etiam quod scribit S. Bernardus; Diabolus enim diligit malum nostrum sub ratione boni sui, existimat enim sibi vile esse, si multi pereant.

TERTIUM argumentum, Intelligentia cognoscit verum & falsum; cur igitur & voluntas non velit bonum & malum? **RESPONDEO**, Intelligentia apprehendit verum & falsum; sed cum iudicandum est, vero consentit, à falso dissentit. Porro voluntas sequitur intelligentiam non simpliciter ut apprehendentem, sed ut iudicantem. Idcirco sicut intelligentia veritati cōsentit, à falso dissentit; ita voluntas eligit bonum, rejicit malum.

QUARTUM argumentum, Potest voluntas nolle bonum sub ratione boni, quia potest Deum, qui summum ac purum est bonum, odio habere, sicut eundem potest diligere; igitur potest et velle malum sub ratione mali; siquidem nolle bonum & velle malum eiusdem rationis sunt. **RESPONDEO**, potest quidem voluntas humana Deum odisse, sed sub ratione mali, id est, grauis & incommodi. Sic n. impij Deum cogitant, iudicem seuerum. Et quia nollent pœnas dare scelerum suorum, ideo Deum esse, vel certe omnia scientem, & omnipotentem esse nollent. Quare negandum est posse voluntatem nolle bonum sub ratione boni, sicut etiam contra velle malum sub ratione mali. Sed de his hucusque dictum sit.

CAPUT XIII.

Liberum arbitrium esse tum presentium, tum futurorum.

ALTERA quæstio circa obiectum liberi arbitrii est, Vtrum liberum arbitrium sit etiam presentium, an tantum futurorum; hoc est, habeat ne homo in potestate actiones suas futuras tantum, an etiam presentes. Tres enim de hac re sententiæ esse videntur.

PRIMA Petri Lombardi in lib. 2. sentent. dist. 25. Itē Gulielmi Okam & Gabrielis in 1. sent. dist. 38. qui docent, actiones presentes esse necessarias, quoniam id omne quod est, dum est, necesse est esse; proinde solum futuras in potestate esse liberi arbitrii.

ALTERA sententia est Gregorij Ariminensis, in 1. sent. dist. 39. qui cōset inchoationem actionis etiam in presenti liberam esse posse, tamen continuationem aliquam omnino esse necessariam. Nam etiam si possit aliquis non inchoare actionem, & ideo libera sit inchoatio: tamen si inchoetur, non potest in illo ipso puncto temporis desinere, quia esset & non esset, quia sunt cōtradictoria, si in illo ipso instanti desineret, in quo primum extitit: nec potest in proximo et instanti desinere, quia non inveniuntur duo instantia immediata; igitur necessarium ad tempus aliquod continuabitur.

TERTIA sententia communior in scholis, ac sine dubio verior est, quā præter ceteros explicant & tuentur Io. Scotus in 1. sent. dist. 39. Capreolus in 2. dist. 25. Et Hervæus quodlib. 1. quæ. 1. dub. 6. Habet igitur hæc sententia, liberum arbitrium in potestate sua non solum futuras actiones habere, sed etiam presentes, nec tantum inchoationem, sed etiam continuationem.

Probatur pars prior. Nam si liberum arbitrium non esset presentium, sequeretur, ut nec posset esse futurorum. Non enim verè dici potest, hoc liberè fiet, si in presenti non potest verè dici, hoc liberè fit. Sed neque verè dici poterit, hoc liberè factum est; si non potuit in presenti verè dici, hoc liberè fit. Itaque tota peribit libertas.

DEINDE, si presentium actionum nulla esset vera libertas, Deus non esset verè liber, quippe cui nihil est præteritum, nihil futurum. Hoc autem falsum, atque

A absurdum esse suo loco postea demonstrabimus.

TERTIO sequeretur, Christum in primo instanti conceptionis, & Angelos in primo instanti creationis, necque boni aliquid meruisse, neque mereri vlla ratione potuisse, quod certè doctrinæ scholarum minimè cōsentaneum esse videtur.

QUARTO, Illud quoque; efficeretur, ut numquā pijs operibus aliquid mereremur. Non enim meremur quando nihil agimus, ut notum est, neque meremur quando aliquid agimus, quia non liberè agimus, si ad præsentia non est libertas, nunquam igitur meremur.

DEINQUE accedit & illud absurdum, ut qui peccat, tunc minimè peccent, quando maximè peccant: nam tū maximè peccat quis, cum est in ipso actu & ardore peccati, at si presentium non est liberum arbitrium, ille qui actu peccat, non liberè peccat, proinde nec peccat.

Quo argumento probatur etiam pars illa posterior de continuatione. Nam si necessarium cōtinuari debet actio, & in ipsa continuatione non est libertas, sequitur, hominem per aliquod tempus bene operando non mereri, & malè agendo non peccare. At certè valde absurdum est, ut bona vel mala actio, per hoc solū quod pſeuerat & cōtinuatur, desinat esse bona vel mala.

Neque argumenta contraria aliquid efficiunt. Obijciunt enim. **PRIMO** sententiam illam Philosophi, *Omne quod est, dum est, necesse est esse*, lib. 1. de Interpretatione cap. ult. Sed facilis est **RESPONSIO**; loquitur enim Philosophus de necessitate cōditionata, nō de absoluta. Quæ admodum si quis dicat, si homines inter se disputant, necessarium loquuntur, disputant autem, igitur necessarium loquuntur illa propositio necessarium loquuntur, non intelligitur absolute, sed ex hypothesi, in hunc sensum, posito quod illi disputent, fieri non potest, quin loquantur; absolute tū liberè loquuntur, non necessarium, quia poterat pro arbitrio disputationem non inchoare, & inchoatam eadem prout libertate dimittere: sic et cū dicimus, Id quod est, quā est, necessarium est, de necessitate conditionata, non de absoluta accipi debet. Siquidem actio, si libera sit, non potest quidem non esse, quā est, tamen absolute non necessarium, sed contingenter fluit à sua causa, & in quolibet momento potest interrompi & dimitti.

Pusset et per aliam distinctionem argumentum solui. Nam id quod fit, potest considerari **DVOBUS** modis, **VNO** modo, ut est iam in se, & extra causas suas, & hoc modo ipsum fieri, transit in factum esse, & præsens in præteritum, & ideo non potest res illa non esse, dum est, quia non potest non facta esse, quæ facta est: **ALIO** modo, ut fluit à causa, siue ut habet ordinem ad causam, & hoc modo, si causa est libera, aut contingens, potest res illa non esse, & contingenter est, non necessarium, quia videlicet ordinem ad causam nō necessarium, sed contingentem habet.

Obijciunt **SECUNDO**, Liberum arbitrium eorum esse, quorum est consultatio; at consultationem non presentium, sed futurorum esse; igitur & liberum arbitrium non presentium, sed futurorum esse. **RESPONDEO**, liberum arbitrium non solum esse eorum, quorum est consultatio, sed etiam eorum, quorum fuit consultatio, & ipsius quoque consultationis. Nam & liberè in presenti consultamus de futuris: & liberè eligimus in presenti, quod antea consultauiamus.

Obijciunt **TERTIO**, Non posse in eodem instanti aliquid fieri & desinere, quia simul esset, & non esset, quæ sunt contradictoria; & rursus non posse desinere in proximo instanti, quia non datur proximum instanti, proinde necessarium actionem esse continuandam ad aliquod tempus, ac per hoc actionem, dum continuatur non esse liberam, sed necessariam. **RESPONDEO**, Non posse quidem in eodem instanti aliquid esse, & non esse, tamen posse in eodem instanti incipere & desinere. Quia quæ desinunt in instanti, in quo fiunt, incipiunt per primum sui esse, & desinunt per ultimum sui esse.

Itaque

Itaque non dicitur de eiusmodi rebus, hæc res nunc est, quia incipit esse; & nunc non est, quia desinit esse: sed dicitur hæc res nunc est, quia incipit esse, & post hoc non erit, quia desinit esse. Porro multa esse quæ non continuantur, sed in eodem instanti pereunt, in quo nascuntur, perspicuum est ex ipsis instantibus in tempore, & mutatis esse in motu. Actiones etiam spirituales omnes, & ipsam illuminationem corporalem in instanti fieri, & per primum sui esse incipere, ac per ultimum sui esse desinere, notissimum est. Nihil igitur arguitur Ariminensis contra veritatem efficiunt.

CAPVT XIII.

Liberum arbitrium non esse finis, sed medium ad finem.

POSTREMA quæstio est, sit ne obiectum liberi arbitrii finis, an id quod est ad finem, siquidem Philosophus in lib. 3. Ethicorum, cap. 2. & 3. non semel repetit, electionem & consultationem non esse finis, sed mediorum tantum ad finem. *Nemo enim (vt ipse dicit) consulat, an debeat esse felix, neque elegit felicitatem, sed consulat de medijs; & ex ijs illa eligit, quæ optima videtur esse ad felicitatem assequendam.*

Contra autem S. Ioannes Damascenus, in secundo libro de fide, cap. 22. scribit, hominem non solum liberè consultare & eligere, sed etiam liberè appetere & velle. Appetere autem & velle propriè ad finem pertinere videntur. Nam ex appetitione & voluntate finis mouemur ad querenda & eligenda media. Sanctus etiam Thomas in 1. 2. quæstione 10. art. 2. docet, hominem esse liberum, quoad exercitiū, etiam circa appetitionem summi boni.

Denique non videtur posse in dubium reuocari, quin liberè diligamus Deum, qui est summus atque vltimus finis, quandoquidem amor Dei est actus maximè meritorius, & ei corona vitæ, tanquam merces parata est, dicente Apostolo Iacobo, *Accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se*, lac. 1.

Sæp res est facilis, nam si consideremus quicquid aliquo modo pertinet ad liberum arbitrium, tunc non solum media, sed et finis ad liberum arbitrium pertinebit: siquidem intentio finis libera esse potest, vt Damascenus rectè docet. Si verò consideremus præcipuum actum liberi arbitrii, qui est electio, tunc sola media, non aut finis ad liberum arbitrium pertinebunt, vt Aristoteles probat. Cæterum sæpe finis induit ratione medijs, & eo modo ad obiectum liberi arbitrii pertinere potest. Et quidem in finib. subordinatis nemo ne scit, quin vnum & idem nunc finis, nunc medijs rationem habeat, ac per hoc res eadem, vt finis, sub consultatione & electionem non cadat, ut medium, cadat. Exempli causa, sanitas finis est medicinæ. Propterea non consultat medicus, an expediat curare ægrotum, neque eligit sanitatem, sed appetit, atque intendit sanitatem, & ex amore huius finis mouetur ad querenda media, & eligenda pharmaca. Iudex autem cuius finis non est sanitas priuati hominis, sed pax & incolumitas; consultat non solum de sanitate, sed etiam de vita priuatorum hominum, an videlicet vile sit certos homines mēborū truncatione, aut et morte mulcare pro pace & salute ciuitatis. Porro magnus aliquis Princeps, qui multis ciuitatib. imperat, non habet pro fine pacem vnius ciuitatis, sed regni totius incolumitatem, ac proinde consultare poterit aliquando, vtrū expediat ad regni totius conseruationem ciuitatem aliquam rebellem penitus euertere ac delere.

Quod autem atinet ad vltimum finem, non potest ille quidem induere rationem medijs, sed potest tamē appetitio eius esse medium ad eundem finem assequendum. Itaq; desiderium felicitatis dum peregrinamur à patria, liberum est quoad exercitiū, & ipsa dilectio

A Dei, medium est aptissimum ad assequendam beatitudinem. Atq; hac ratione omnia conciliantur, quæ initio parum inter se cohærere videri poterant.

Sed existit non exigua dubitatio, de primo amore finis, qui in voluntate oriari cœpit, cū ipsa ab actu omnino cessaret, an videlicet ille etiam amor sit liber, an verò necessarius. Tres enim Theologorum sententiæ numerantur, duæ extremæ tertia media.

PRIMA Scoti & Henrici est, ille enim in quodlib. 21. hic in quodlib. 12. quæst. 26. docent, primum actum voluntatis, siue primum amorem finis non solum elici à voluntate, sed etiam simpliciter esse liberum.

ALTERA sententia in altero extremo est Capreoli, qui eam S. Thomæ etiam attribuit. Capreolus igitur in 2. sentent. distin. 24. quæst. 1. art. 3. ad 8. & dist. 25. quæst. 1. art. 3. ad 7. docet, primum actum voluntatis esse quandam complacētiam actualem erga bonum in vniuersum, eamque ita fieri à solo Deo, ut ad eam voluntas, non nisi passivè concurrat.

TERCIA sententia planè media, & meo iudicio verior est Caietani in 1. 2. quæstione 9. ar. 4. Et Ferrariensis in lib. 1. contra gentes, cap. 23. & in 3. cap. 89. qui docent, primum actum voluntatis fieri efficienter ab ipsa voluntate, sed tribui Deo auctori, quoniam si naturalis, & sequatur ex inclinatione illa naturali, quam Deus in voluntate impressit: ad eum ferè modum quo graua & leuia dicuntur moueri à generante. Et hæc sententia videtur esse verè S. Thomæ in 1. 2. quæstione 6. art. 4. & 6.

Et quidem primum actum voluntatis elici actiue ab ipsa voluntate, contra Capreolum, & facile probari potest, quā si complacētia illa est actualis, vt is fateatur, certè erit actus voluntatis; si actus voluntatis, certè immanēs & vitalis, ergo ab ipsa voluntate actiue præcedet.

Propter hanc rationem idem Capreolus in eadem quæst. 1. distin. 25. art. 3. in responsione ad 1. Henrici, contra 2. conclusionem, dicit, complacētiam illam non esse actum secundum (saturatur, n. omnem actum secundum elici actiue voluntate) sed actum primum. Et si quidem per actum primum intelligeret inclinationē naturalem, quæ semper est in voluntate, facile cū alijs S. Thomæ sectatoribus conueniret: sed cū addit in eodem loco, actum istum primum nunquam esse sine actu secundum, apertè significat, per illam complacētiam actualem intelligendum esse aliquid superadditū inclinationi naturali, quod imprimatur à Deo in voluntate quotiescunque illa est proditura in actum. Istud autem superadditum, videtur omnino gratis excogitatum, & cū non sit potentia, neq; habitus, neq; actus, vix intelligi potest quid sit.

Iam verò primam appetitionem finis esse naturalem, & Deo auctori tribuendam, hac ratione probat egregiè S. Thomas: Omne quod agit, agit propter finem, siue ex appetitione finis: ergo quā voluntas mouet se & agit, ex appetitione finis se mouet & agit: ergo antequam se moueat & agat, debet habere appetitionem finis; ergo ad primam finis appetitionem non se ipsa mouet, neq; propriè agit, sed mouetur & agitur ab auctore naturæ, per naturalem inclinationem voluntati impressam. Alioquin enim si ad primam appetitionem finis se ipsa moueret & ageret, deberet ex alia appetitione finis se mouere & agere, & sic daretur appetitio prior prima, vel certè processus in infinitum.

Et confirmatur hæc ratio à simili. Nā intelligentia dicitur agere & se mouere, cū ex principijs per propriū discursū indagat conclusiones; at cū ipsa principia cognoscit non dicitur propriè agere aut se mouere, quia non per discursum inuestigat corū principiorū cognitionem, sed illā habet ex naturali lumine à Deo creatore impresso: sic igitur & voluntas propriè agit, cū ex amore finis per consiliū eligit media ad assequendum finem: non autem cum ipsum finem ex naturali inclinatione sibi à Deo indita, incipit appetere.

At contra **Obijciunt** aliqui si voluntas ad primam appetitionem finis moueatur à Deo, sequi, ut actus ille sit naturalis, ac per hoc non sit liber: id autem repugnat non solum experientiae, sed et ipsi S. Thomae doctrinae. Nam in 1. parte, quæst. 63. art. 5. concedit S. Thomas, in primo instanti suæ creationis, Angelos meruisse apud Deum: non est autem meritum, ubi non est libertas. **RESPONDEO**, Primus actus voluntatis naturalis dicitur, & à Deo, quia nascitur ex naturali inclinatione, non ex appetitione actuali finis: tamen idem actus liber esse potest, quoad exercitium, ac proinde in tantum liber, in quantum requiritur ad meritum. Nam idem S. Thomas in 1. 2. quæst. 10. art. 2. docet, quoad exercitium in hac vita, hominem esse liberum, respectu cuiuscunque obiecti, etiam si sit ipsum bonum in communi.

Obijciunt **Secundo**. Nullum fore discrimen inter animalia & inanima, si ipsa et humana voluntas non se ipsa moueat, cum elicit actum suum, sed moueatur à Deo eo modo, quo grauius & leuius mouentur à generante. **RESPONDEO**, discrimen inter animalia & inanima, non est querendum in primo actu (quamuis & in eo non desit aliqua differentia) in quo animalia operantur per modum naturæ, sed in sequentibus actibus. Nam præhabita cognitione & appetitione finis, animalia per se querunt modum acquirendi illum finem; inanima vero, quæ non cognoscunt, neque appetunt proprio aliquo actu fidem, non possunt per se querere modum acquirendi finem, sed sicut naturaliter inclinantur ad suum finem, sic etiam naturaliter ad illum feruntur ab illo acta & mota, qui naturam eis dedit.

Inter animalia vero rationis expertia & ratione prædita hoc interest, quod tamen utraque naturaliter appetant finem, quoad specificationem; tamen rationis expertia naturaliter eum appetunt, et quoad exercitium; ratione prædita quoad exercitium appetunt liberè. **Item**, quod ex amore finis animalia rationis expertia se mouent ad media, quæ dicuntur ad illum finem motu animali, & sine deliberatione; ratione prædita, motu rationali, id est, cum consilio & collatione mediocum ac per hoc cum deliberatione & electione.

CAPUT XV.

Subiectum liberi arbitrij non posse esse nisi naturam intelligentem.

DISCVTIENDA nunc est illa particula definitionis (*intelligentis naturæ*) quæ breuiter explicat subiectum liberi arbitrij, id est, quæ res prædita sint libero arbitrio.

Sext omnino sunt res, quæ in questionem venire possent, res inanimæ, plantæ, bestię, homines, Angeli, Deus. Ac ut certa separemus à dubijs. **PRIMUM**, extra controuerfiam est, nihil eorum, quæ cognitione carēt, siue sint inanima, ut elementa & lapides, siue animata, ut herbas & plantas liberum arbitrium habere posse. Neque enim fieri potest, ut non careant libero arbitrio, quæ omni arbitrio carent.

Deinde certum est, animantia rationis expertia prædita esse quadam imagine, & quasi adumbratione liberi arbitrij, non tamen vero proprięque dicto libero arbitrio. Prædita esse bestias imagine quadam liberi arbitrij, quæ liberum arbitrium metaphorice nominari possit, perspicuum est ex eo, quod earum appetitio aliquo modo est indifferens ad multa, non ita ad vnum tantum alligata, ut potentia calefactina ignis ad calefaciendum & similes. Deinde, quod quasi iudicio quodam uti videntur. Oves. n. in campis vnam herbam carpunt, aliam negligunt, lupum fugiunt, canem sequuntur; equi & canes terrentur minis, alliciuntur blanditijs. Denique quod non solum iudicium, sed quadam etiam miram prudentiam & sagacitatem præ se ferant in operibus suis, ut aranea, formica, lapis, hirsutus, & alia. Quo-

circa Plutarchus opusculum quoddam inscribere ausus est, quod animantia bruta ratione vtantur: Lauretius autem Valla, non per iocum, ut Plutarchus, sed serio bestiis rationem attribuit in sua Dialectica, ca. 9. attribuiturus ipsæ sine dubio etiam liberum arbitrium, nisi illud hominibus denegasset.

Ceterum carere bestiis omnes libero arbitrio proprie dicto, testatur Philosophus in 2. libro de anima, tex. 157. testatur Gregorius Nyssenus in 1. lib. de Philosophia, ca. 1. Et in lib. 5. ca. 4. testantur omnes Theologi & Philosophi, quos longum esset, minimeque; necessarium huc adducere. Testatur ipsa diuina Scriptura in Psalm. 31. cum ait: *Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus.* Et in Psalm. 48. *Comparatus est iumentis insipientibus, &c.* Testatur denique et ratio. Nam potentia suprema, quæ est in bestiis, siue imaginatio, siue æstimatoria nominetur, corporalis ac materialis est, proinde pertingere non potest ad cognitionem vniuersalem, quæ fundamentum est ratiocinationis, neque potest reflecti ipsa in se & iudicare de suo iudicio, quod est fundamentum libertatis.

Neque his repugnat, quod earum appetitio videatur indifferens ad multa. Nam indifferencia illa determinatur per naturale iudicium, cui reluctari non queunt. Et quemadmodum homines in certis reb. habent conditionalem necessitatem, sed absolutam libertatē, sic et contra, bestię habent conditionalem libertatē, & absolutam necessitatem. Possunt. n. hoc potius, quam illud appetere, si æstimatoria eorum ita iudicet; sed æstimatoria necessariò indicat vnum. Habet. n. bestię à natura determinata iudicia, neque possunt vnum conferre cum altero, ut supra diximus. Atque hinc nascitur, ut omnia animantia eiusdem generis, semper eodem modo operentur. Omnes. n. oues lupos fugiunt; omnes hirsutines eodem modo nidificant. Omnes apes eodem modo mellificant, omnes araneæ eodem modo insidiantur muscis, omnes formicæ eodem modo grana recedunt, neque præterea aliud norunt.

At (inquiunt) terreri minis, atque allici blanditijs, videtur esse manifestum iudicium rationis. **Sed** non ita est. Illud. n. oritur ex eo, quod ex memoria verberum, aut beneficiorum cognoscunt aliquid boni vel mali sibi demonstrari, & non possunt id non cognoscere & æstimare, aut iudicium cuiusmodi non sequi.

Ad hæc certum est, hominem absolute consideratū esse liberi arbitrij. Neque. n. hæretici de hac re contendunt, sed solum de homine per peccatum primi parentis, de statu suo deiecto, de qua re in sequenti libro differemus. Perspicuum est autem illud Ecclesiastici testimonium, c. 15. *Reliquit hominem in manu consilij sui, &c.*

Neque minus est certum, Angelos libero arbitrio præditos esse, præsertim si absolute secundum naturam suam considerentur, ante confirmationem in bono, vel obfirmationem in malo. Nam in propriis literæ sacrę de Angelis ita loquuntur, ut de rebus intelligentibus, ut constat ex Genes. c. 18. & 19. ex Tobia, c. 12. ex Luca, c. 1. & 2. et ex alijs plurimis locis. Vbi autem intelligentia est, ibi sine dubio & libertas est. **Deinde**, Scriptura testatur Angelos esse naturæ præstantioris quam homines, Pl. 3. *Minuisti eum paulo minus ab Angelis.* Igitur si hoies libero arbitrio præditi sunt, eum non multo magis Angeli? **Ad Hæc**, Scriptura diuina testatur, Angelos aliquando peccasse, & punitos esse, 2. Pet. 2. *Angelis peccantibus non pepercit.* At peccatum & poena peccati sine arbitrij libertate esse non possunt. **Denique**, sancti Patres disertis verbis liberum arbitrium Angelis tribuunt. Vide Irenæum lib. 4. cap. 71. Basilium in lib. de Spiritu sancto, cap. 16. Augustinum in lib. de correctione & gratia, ca. 10. Gregorium homil. 7. in Ezech. & Damascenum lib. 2. de fide, cap. 3. & 4.

Vna superest dubitatio, sit ne Deus etiam verè ac proprie liberi arbitrij. Nam & multi contra senserunt, & argumenta non contemenda difficilem questionem efficiunt.

efficiūt. PRIMVM igit non defuerunt ex Philosophis, qui dicerent, Deū ex necessitate agere, quorū inīam refert S. Thomas in lib. 2. contra Gent. cap. 23. & quāuis S. Thomas non indicauerit nomina eorū Philosophorum, in cōmentator eius Franciscus Ferrarien. scribit, eos esse Aristotelē & Auicenam. Et sanē non solus Ferrariensis, sed et Henricus, Scotus, & alij in hōrum Philosophorum numerum referunt Aristotelē, nec sine causa, vt cognosci potest ex lib. 8. physic. tex. 10. & sequen. Et lib. 12. Metaph. tex. 30. & 38.

In eodem errore versatus est ex Christianis, Petrus Abailardus, teste Thoma V Valdensi lib. 1. doctrinalis fidei, cap. 10. docuit, n. prædictus Petrus, Deum nō posse facere, nisi ea, quæ facit. Quod idem postea docuit Io. V Viclef, vt constat ex eius Trialogo, cap. 10. & 11. Et ex Thoma V Valdensi, qui eum refellit, lib. 1. doctrin. fidei, cap. 10. & sequentibus Idem approbat Lutherus, qui assertionem artic. 36. dicit, veram esse V Viclef sententiam, quæ habet, omnia ex necessitate absolute euenire. Martinus quoque Bucerus in lib. de concordia doctrinæ, cap. de libero arbitrio, satis apertē tradit, Deum necessariō agere quicquid agit, nec posse aliter facere.

Deniq; IOANNES CALVINVS, lib. 1. Instit. c. 16. §. 3. docet, Deum non posse facere, nisi id quod facit. Sanē, inquit, omnipotentiam sibi vendicat, ac deferri à nobis vult Deus, non qualem Sophiste fingunt, inanem, ociosā, & ferē sobitam; sed vigilem, efficacem, operosam, & quæ in continuo actu versetur Et paulo post; Ideo, inquit, cēsetur omnipotens, non quod possit quidem facere, cesset autem, sed quia &c. Vbi vides à Caluino reprehēdi cōm Theologorum (quos ipse Sophistas vocat) sententiā, quæ habet, Deum multa posse facere, quæ non facit, & contrā, posse multa non facere quæ facit, & idcirco verē, propriēque liberum esse,

Argumenta pro sententia aduersariorum multa sūt & graua. Videtur. n. libertas arbitrij, quæ quis pōt velle hoc aut illud, & velle hoc aut non velle, repugnare eternitati, immutabilitati, simplicitati, alijsq; attributis Dei. Immo cum velle in Deo sit idem quod esse, si vellet Dei posset non esse, ipse etiam Deus posset non esse: vel si esse Dei est simpliciter necessarium, quō velle Dei non erit etiam simpliciter necessarium? Sed hæc omnia planius exponentur, cum refellenda erunt,

CAPVT XVI.

Probatur, Deum esse liberi arbitrij.

SENTENTIA Theologorum, quæ sine dubio verissima est, probabit à nobis PRIMVM, ex diuinis literis & testimonijs Patrum, aduersus hæreticos, DEINDE, naturalib. rationib. aduersus Philosophos. Psalm. 113. *Omnia quæcumq; voluit, fecit.* Psalm. 111. *Magna opera Domini exquisita in omnes voluntates eius.* Ephes. 1. *Qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ.* Et 1. Corinth. 12. *Hæc autem operatur vnus & idem spiritus, diuidens singulis prout vult.* Ex his, & similibus locis efficitur, Deum operari per cognitionem & voluntatem, & res creatas tales esse, quales Deus esse voluit, non quales necessitas coëgit.

Sed rursus habemus alia loca, quib. ostenditur, Deū posse facere, quæ non facit, & contra non facere quæ facit. Daniel. 3. *Potens est Deus, nos de manibus tuis, o Rex, liberare, quod si noluerit, statuam tamen, quam fecisti, non adoramus.* Hoc loco scriptura docet, potuisse fieri, vt Deus nollet liberare tres pueros de fornace, quos tamen liberare voluit, & re ipsa liberauit. Hester. 13. *Non est qui possit tue resistere voluntati, si decreueris saluare nos, continuo liberabimur.* Hic præterquam quod significatur, potuisse Deum non facere quod fecit, habetur etiam vocabulum decernendi, quod propriē ad liberum arbitrium pertinet.

A Similis locus est Sap. 11. *Non erat impossibilis manus tua, immittere illis multitudinem Ursorum, aut audaces leones, &c.* Nec tamen id fecit; quare poterat facere quod non fecit. Ibidem: *Misereris omnium, qui omnia potes, dissimulans peccata hominum propter penitentiam.* Ar certe non verē dicitur dissimulare peccata is, qui non puniunt, quia non pōt, sed is, qui cū possit non vult. Matt. 3. *Potens est Deus de lapidib. istis suscitare filios Abrahæ.* In quē locū Hieronymus, Chrysostomus, Theophylactus, necnon Ambrosius in c. 3. Luc. scribunt, ex veris, propriēq; dictis lapidibus posse Deum excitare filios Abrahæ, quamuis id nunquam fecerit, Matth. 19. *Facilius est Camelum per foramen acus transire, quā diuitem intrare in regnum celorum.* Et paulo post: *Apud homines hoc impossibile est, apud Deū oīa possibilia sunt.*

B Nec valet, si quis dicat posse fieri vt camelus transeat per foramen acus, si redigatur ad subtilitatē tenuis simi fili. Quemadmodū olim Pelagiani docebant, posse diuitem saluum fieri, si venditis omnibus pauper fieret, alioqui non posse. Hoc (inquam) non valet, quoniā Dominus ait, hoc impossibile esse hominib. Deo autē esse omnia possibilia. Non est autem impossibile hominibus efficere, vt Camelus transeat per foramen acus, si ad fili tenuitatem antea redigatur. Itaq; S. Gregorius Nazianzenus lib. 4. de Theologia, affirmat ex hoc Euangelij testimonio posse Deum facere, vt Camelus, manens Camelus, transeat per foramen acus; quod tamen nec fecit, nec vnquam fortasse faciet.

C Matth. 26. *An putas quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modō plusquā duodecim legiones Angelorum?* Poterat igitur Christus orare Patrē, vt mitteret ad se plusquam duodecim legiones Angelorum; & pater mittere poterat; & tñ neuter fecit, qd poterat facere. Ad hunc locū respondit V Viclef, potuisse Christum à Patre legiones petere, non à quibus defenderetur, sed quæ sibi eo tempore adessent. Potuisset quoque Patrem mittere eas legiones, si voluisset, sed non potuisse velle.

At inepta responsio est. PRIMVM enim certum est, hoc loco non agi de simplici assistentia Angelorum, sed de præsidio aduersus vim, quæ in Christum parabatur. Dicuntur enim hæc verba Apostolo Petro, qui nitebatur gladio Dominum protegere, vt intelligeret, non esse opus Christo tali defensione, qui aliam longe maiorem in promptu haberet.

D DEINDE, esto de simplici assistentia ageretur, adhuc probamus, posse Deum facere quæ non facit, quia potuit mittere plusquam duodecim legiones Angelorū, qui Christo assisterent, quas tamen non misit.

DENIQVE, Deum potuisse, si vellet, sed non potuisse velle, ineptissimē dī, nisi Christū ipsū ineptē loquutum esse dicamus. Voluit. n. Christus docere, se liberē, non aut coactū subire mortem. Id autē demonstrat ex eo, quod poterat a patre præsidium multorum millium Angelorum impetrare. Quæ Christi demonstratio nihil valebat, si Pater non poterat velle mittere præsidium, quod petebatur. Vide Hieronymum & Chrysostomum in commentario ad hunc locum.

Marci 14. *Abba Pater, omnia tibi possibilia sunt, trāffer calicem hunc à me.* Perspicuum est ex hoc loco, possibile Deo fuisse transferre calicē passionis à Christo, quod tamen factum non esse scimus. Rom. 1. Reprehendit Apostolus gentiles quod cū Deū cognouisset, non sicut Deū glorificauerunt, aut gratias egerunt; at non debetur gratiarum actio nisi ei, qui liberē agit, & beneficia præstat, cum possit nō prestare: igitur Deus liberē agit, & liberē procurat res humanas.

Accedāt nunc testimonia Patrum. S. GREGORIUS NAZIANZENSIS in epistola priore ad Clidonium: *Afferunt, inquit, Deo possibile esse, hominem etiam sine mente saluare. Possibile etiam sine carne, solo velle.* Vbi S. Gregorius respondet obiectioni Apollinaristarum, qui dicebant, Christo in incarnatione defuisse mentē huma-

humanam; Verbum enim pro mente fuisse. Id autem probabant, quia possibile erat Deo saluare genus humanum, etsi mentē non assumpsisset: respondet (inquam) Gregorius, possibile Deo fuisse saluare genus humanum, etsi non solū mentē, sed et carnē nō assumpsisset. Sola .n. volūtatē sine incarnationis mysterio potuit Deus mundum instaurare. Fecit igitur Deus ex Gregorij sententia id quod potuit non facere; proinde non necessarium, sed liberē fecit.

S. GREGORIUS NYSSENVS, in libro de Fato, cap. vlt. *Non enim, inquit, sub necessitate est Deus, neque voluntatem eius seruare necessitati, fas est dicere. Etenim necessitatis est conditor. Et intra: Omnipotēs, inquit, neque naturę necessitate, neque legis præscripto operatur, sed sunt illi omnia contingentia, etiam necessaria.*

S. AMBROSIVS in 2. lib. de fide, c. 3. *Hæc operatur, inquit, vnus & idē Spiritus S. diuidēs singulis put vult, id est, p libero arbitrio, nō pro necessitatis obsequio.*

S. AVGVSTINVS in Enchiridio, c. 95. *Tunc, inquit, in clarissima luce sciētiæ videbit, quā multa possit (Deus) & non velit nihil aut velit, quod non possit.* Et in lib. 13. de Trinit. c. 18. dicit, Deum potuisse sumere carnē aliū de, quam ex Adā; & tñ hoc maluisse. In libro de natura & gratia, c. 7. dicit, Christū potuisse resuscitare Iudā à morte spiritali, quo modo excitauit Lazarū à morte corporali, nec tñ fecisse. In libro de bono perseverantię, cap. 8. & 6. dicit, Deum posse facere vt omnes perseverarent vsq; in finem: nec tamen facere. Petrus autē Damianus in epist. 4. ad Desideriū, quę est de omnipotentia Dei probat Deum multa posse facere quę non vult facere, nec facit.

Adde etiā testimonia Hieronymi, Chrysostomi & Theophylacti suprà citata. Probatur hoc idem ratione fundata in diuinis literis. Qua ratione vtitur Nyssenus loco citato libro de fato prope extremo. Multa Deus operatur præter ordinem naturę, ut cū Solem stare fecit ad vocem Iosue; & eundem retrocedere ad preces Isaia; & obscurari tempore plenilunij ob mortem Saluatoris; Itē cū Virgini partū, cæcis vīlum, surdis auditum, mortuis vitā donauit. At si Deus operatur ex necessitate naturę, sēp eodē modo operaretur, nec posset nunc seruare naturę ordinem, nunc immutare; igitur liberē operatur, & pro arbitrio agit, non vlla necessitatis vi ad operandum impellitur.

Iam verò aduersus Philosophos, qui scripturis fidē non habent, his argumentis vti possumus.

PRIMO, Deus est causa efficiens omnium rerū, Intelligentiarum, cælorum, elementorum, &c. Igitur nō necessitate, sed voluntate operatur.

Antecedens probatur. Nā si intelligentiæ carerent efficienti causa, & vnaquęq; earū suū celestē orbem produxisset (vt videtur sentisse Philosophus) nulla ratio reddi posset, cur tot essēt intelligentiæ; & non plures; cur tantę virtutis, & nō maioris aut minoris; cur ita inter se subordinatę; quis deinde procreasset elementa. Si PI CAS, non carent Intelligentiæ causa efficiēte, nec tñ oēs productę sunt ab vna, sed prima produxit secundā, secunda tertiā & sic deinceps. CONTRA, nam tūc nō posset reddi rō, cur vltima intelligentia nō produxerit aliā. Deinde, saltē hoc habebimus à prima substantia, quę Deus est, non solū productū esse primum orbem cælestem, sed etiam secundam Intelligentiam.

Probatur nunc eiuđē argumēti consequentia. Nam si prima intelligentia produxit oīa per se, vel saltē suū orbē cælestem, & alterā Intelligentiā; non potuit non liberē operari. Nā quę operantur ex necessitate naturę, determinata sunt ad vnum, nec pnt producere, nisi vnum aliquid simile sibi. Igitur Intelligentia, quę producit res tā varias, quales sunt alię Intelligentiæ, & corpora, non operatur ex necessitate naturę, sed ex consilio & arte. Ac per hoc liberē. Et confirmatur exemplo hominis, qui naturaliter nihil producit, nisi alium hominem; at ex arte res plurimas, & inter se maximē

A discrepantes, variasque producit.

SECUNDO, Deus est infinitę potentię ac virtutis, igitur pōt res perfectiores & meliores facere, quā re ipsa faciat, ac per hoc nunquā operatur fm totam suā virtutē, quod est proprium eorū, quę operantur ex necessitate naturę. Negabūt Philosophi fortasse, Deū esse potentię infinitę, sed certē id planē manifestū esse videtur. Nam quod ex se est illimitatū & infinitū, non potest limitari & finiri, nisi vel à causa efficiēte, vel à subiecto: esse aut ex se, est illimitatū & infinitū; & in Deo nō potest limitari & finiri, cū Deus causa efficiēte & subiecto careat; igitur in Deo esse, est illimitatū & infinitū. Quod si, esse, in Deo est infinitum; cur non etiam potentia in Deo sit infinita? Esse enim est pp operationē, nec dari pōt, esse, cui nō respondeat potētia operandi, quoniam ociosum esset.

TERCIO, Si Deus ex naturę necessitate, non liberē, & pro arbitrio faceret, quę facit, frustra opem eius homines imploraret, frustra essent oēs arę, sacrificia, vota. Respondebunt fortasse Philosophi, frustra esse hæc oīa, sed refellet eos cōis naturę instinctus & sensus, atque consensus oīum gentium. Omnes .n. natura duce in calamitatib. tollunt oculos ad cælum, & numinis opem implorant. Tertullianus in Apologetico, c. 7. cū dixisset, ipsos ēt Paganos in angustiis suis nō ad Capitoliū, sed ad cælū respicere, ac ita loqui solere, Deus videt, Deo cōmendo, Deus mihi reddet: subiungit, *O testimoniū dię naturalitēr Christianę.* Nimirū naturale esse docuit, in arumnis vnū Deū inuocare. Vide similia apud S. Cypr. in tractatu aduersus Demetrianū.

QUARTO, Nihil est quod necessariō appetatur, nisi finis, & quę cum fine necessariā connexionē habent. At res creatę nō sunt finis Dei, neque; cū fine Dei necessariam connexionē habent; Deus .n. est finis omnium rerū, ac per hoc ipse sibi est finis, neque; eget vlla re ad finem suum assequendū, cū se ipse carere nō possit: igitur non necessariō vult res creatas, sed liberē.

QUINTO, Homo est liberi arbitrij, vt Philosophi et ferē omnes docent: ergo & Deus liberi arbitrij est. Neque enim fas est vllam perfectionem homini tribuere, quę non excellentius reperiatur in Deo.

C A P V T XVII.

Soluuntur argumenta contraria.

SOLVENDA restant argumenta, quę contra Dei libertatem fieri solent. Sed vt ea facilius solui possint, duo quędam sunt breuiter prænotanda.

PRIMUM igitur sciendum est, ex doctrina S. Thomę in quęst. 24. de veritate, art. 3. non esse de ratione, & essentia liberi arbitrij posse velle bonum & malum; aut posse nunc velle vnum, postea nolle; aut nō posse eligere, nisi consultatio re ipsa præcedat: sed satis esse, si quis habeat optionem diuersarum rerum, & electio fiat cū pleno, atq; perfectio iudicio rationis. Nā posse velle bonum & malum, pertinet ad liberum arbitriū, non simpliciter, sed vt est in natura creata, quę quoniā ex nihilo facta est, deficere & peccare potest.

Itaque talis libertas non solum Deo non conuenit, sed neque; etiam Angelis & hominibus iam beatis; neque; posse eligere malum, perfectio; sed imperfectio est dicenda libertatis. Idem intelligendum est de mutatione actus; posse siquidem actum mutare, & nunc nolle quod antea volebat, non est liberi arbitrij simpliciter, sed liberi arbitrij naturę creatę, quę quia facta est ex nihilo, conuersioni & mutationi est obnoxia. Denique, quod electionem præcedat consultatio, non pertinet ad liberum arbitrium, nisi in natura humana, quę ratiocinādo scientiam sibi parat. Nam Angeli, qui simul causam & effectum cognoscunt, non egent præcedēte consultatione, sed simul consilium capiunt, iudicāt, & eligunt.

Sciendū est SECUNDO, ex doctrina Heruęi in quod lib. 1.

lib. I. quest. 1. Ipsum velle Dei, DVORVS modis considerari posse, VNO modo absolute, & vt est idem quod esse Dei, & hoc modo, non liberum, sed necessarium esse. ALTERO modo, vt dicit ordinem ad obiectum, & hoc modo si obiectum est intrinsecum ipsa videlicet diuina essentia, sapientia, potentia, bonitas & similia, esse etiam necessarium, si autem obiectum est extrinsecum, vt sunt res omnes creatæ, tum demum velle Dei non esse necessarium, sed liberum. Nam Deus nō potest non velle suam essentiam, potentiam, bonitatem, sapientiam, & cætera similia: potest tamen non velle res creatas.

Quare cum dicimus, Deus liberè vult hoc, aut illud, & potest non velle; non significamus rem illam, quæ est velle, in Deo esse rem liberam, & posse nō esse; sed significamus, ipsum velle Dei non necessariò terminari ad rem istam, vel illam. Neque loquimur de possibilitate, sed de existentia rerum creatarum. Nam possibilitas rerum nihil ponit in re, nisi diuinam essentiam in finitis modis participabilem; diuinam sapientiam, quæ cognoscat omnes modos, quibus diuina essentia participabilis est; & diuinam potentiam, quæ possit res producere, quibus diuina essentia participetur. Non potest autem Deus non habere essentiam infinitis modis participabilem & sapientiam, quæ cognoscat res creatas esse possibiles, & potentiam quæ possit eas re ipsa producere. Cur autem possit voluntas Dei non terminari ad existentias rerum extra se, & liberè super eas cadat, ratio est, quia res illæ non sunt Deo necessariae, cum neque sint finis eius, neque media cum eo fine ex necessitate connexa; ac per hoc non sunt appetibiles absolute, sed solum ex hypothesi, id est, posito quod velit Deus per eas, gloriam suam manifestare. Ex his facillè erit ad argumenta omnia respondere.

PRIMUM argumentum tale est, Arbitrii libertas in eo posita est, ut quis possit velle & non velle, & velle hoc & non illud: at hoc repugnat immutabilitati diuinæ. RESPONDEO, velle & non velle in Deo, non significat mutationem actus, sed quod terminetur, vel nō terminetur ad tale, vel tale obiectum. Vnde non in Deo, sed in creatura contingit mutatio.

SECUNDVM argumentum, Voluntas diuina nō potest non esse conformis sapientiæ diuinæ: sapientia diuina non potest non iudicare, id esse melius & faciendum, quod re ipsa est melius & faciendum: igitur voluntas diuina non potest eligere, nisi id quod re ipsa est melius & faciendum: ac proinde non est libera, cum nunquam possit eligere, nisi vnum. RESPONDEO, sapientia diuina iudicat, nihil esse absolute bonum & faciendum extra Deum, nisi quod ipse Deus facere voluerit, & id esse melius, quod ei magis placet. Et hoc fortasse significauit Apostolus ad Ephesios 1. cum ait, Deum omnia operari secundum consilium voluntatis suæ. Quamuis igitur voluntas diuina semper conformis sit sapientiæ diuinæ, nulla tamen inde sequitur necessitas, quoniam etiam sapientia diuina conformis semper est voluntati diuinæ.

TERTIVM argumentum, Velle Dei est necessariū, tum quia est idem quod esse Dei, tum etiam quia necessarium est nobilius contingenti, & Deo tribuendum est, quod est nobilius: igitur velle Dei non est liberum. RESPONDEO, Velle Dei est necessarium, quantum ad ipsum actum volendi, non tamen quantum ad ordinem, quem dicit ad creaturam. Et quia esse Dei, non dicit ordinem ad creaturam, ideo esse Dei, necessarium est omnibus modis, & nullo modo liberum; at velle Dei, aliquo modo est necessariū, vt videlicet est idem cum esse, alio modo liberum, vt nimirum terminatur ad rem creatam.

Neque his repugnat, quod necessarium sit nobilius contingenti. Nam id verum est de essentia rei, non de causalitate, siue respectu sui, nō respectu aliorum. Illa enim essentia est nobilior, quæ magis est necessaria,

quia longius abest à defectu & corruptione: cōtrā autē causa, vt causa, eo præstantior est, quo liberior est, quoniam quo est liberior, eo minus ab alijs dependet, & sanè magna esset imperfectio in Deo, si à reb. creatis ex necessitate penderet.

QUARTVM argumentū, Deus ab æternitate voluit omnia quæ fecit, facit, & facturus est: ergo iam est determinatus ad vnum, nec potest aliud velle. RESPONDEO, Actus voluntatis Dei, quoad substantiam, & entitatem suam ab æternitate fuit, & est absolute determinatus, quia non potest non esse, vel aliter se habere, tñ respectu obiecti creati non est determinatus nisi ex hypothesi; absolute autē potest aliter se habere, qm̄ (vt sæpe diximus) ad res creatas voluntas Dei non habet ordinem necessarium, sed contingentem.

QUINTVM argumentum. Indeterminatio imperfectionem significat; Illi enim dicuntur indeterminati, qui adhuc ambigunt de rebus agendis: non igitur indeterminatio locū habet in Deo. RESPONDEO, DVPLEX est indeterminatio, ALIA, quæ oritur ex parte causæ, quæ nondum est asequuta perfectionem suam, vt possit exire in actum; & talis non est in Deo, sed in illis, qui non perfectè rem cognoscunt, & ideo deliberant adhuc & consultant: ALIA, quæ oritur ex effectu, qui non habet ordinem necessarium ad causam. Et hæc indeterminatio dicit perfectionem in causa, quoniam significat, causam esse independentem ab vno effectu & eius contrario, & vtroque superiore.

SEXTVM argumentum, si Deus posset facere quod non facit; haberet potentiam passiuam & ociosam: quod deo nulla ratione conuenit. RESPONDEO, Nulla est in Deo potentia passiuæ, ac multò minus ociosa. Illa enim dicitur potentia passiuæ, quæ distinguitur ab actu, & nondum reducta est ad actum. Dei autem potentia non distinguitur ab actu, cum sit ipsa diuina essentia, quæ est actus purus. Neque etiam propriè dicitur esse potentia in Deo, respectu actus, quasi possit Deus habere actum, & non habere, sed solum respectu obiecti, quia potest voluntas Dei terminari ad talem, vel talem rem producendam. Itaque nihil aliud est potentia in Deo, nisi voluntas actualis cum habitudine quadam ad res possibiles.

CAPVT XVIII.

De fine liberi arbitrii, id est, quare Deus creauerit Angelos, & homines libero arbitrio præditos.

POSTREMA restat quæstio de fine liberi arbitrii, ad illam definitionis particulam explicandam, *Ad magnam Dei gloriam.*

Quæritur igitur, cuius rei gratia Deus condiderit Angelos, & homines cum libero arbitrio: cum id solum sit, per quod in Deum peccatum committitur, & vnde omnia mala redundarunt in mundū. Sed res plana est, & quod in definitione liberi arbitrii posuimus, omnium Patrum confessione firmatur, videlicet, ad insignem Dei gloriam pertinere, quod naturas intelligentiæ præditas arbitrii libertate donauerit.

PRIMA igitur ratio, cur Deus homines & Angelos liberos esse voluerit, ducitur à potentia & sapientia Dei, quæ in hac re mirificè splendent. Deus enim per hoc, quod Angelos & homines liberos condidit, ostendit prouidentiam suam nullo modo impediri posse, etiam si permittat creaturis, quas regit, planè pro arbitrio viuere. An non elucet insignis dei gloria, si quis cogitet Angelos & Hōes facere quicquid volunt, & tamen velint, nolint, ordinem diuinæ prouidentiae ab æternitate constitutum perturbare non posse, vt fiat aliquando, quod deus absolute non vult, an non fiat quod absolute vult? Simile esset, si quis innumerabiles auiculas

auiculas liberè auolare permetteret; & tamen incredibili artificio id efficere posset, vt omnes ad ea loca pergerent, quo ipse vellet. Vide S. Augustinum, cuius est hæc ratio, in Enchiridio cap. 95. & sequentibus.

SECUNDA ratio sumitur à iustitia & æquitate diuina, quæ in eo perspicuè apparet, quod Angelos & Homines ita creauit, vt possent bene & malè agere, & ipse sine acceptione personarum, bonos præmijs, malos supplicijs afficeret. Ita docent sancti Patres, Irenæus lib. 4. cap. 71. Iustinus in Dialogo cū Tryphone, & alij.

TERCIA ratio hæc esse potest, vt diuina bonitas illustretur. Insignis enim Dei bonitas in eo cōspicitur, qd non solū voluit gloriam sempiternā nobiscū cōica res; sed etiam addidit, vt eam per propria merita, id est, nobilissimo modo consequeremur; vt annotauit sanctus Gregorius Nazianzenus in 1. Apologetico.

Neque his repugnat, quod Deus & Christus hominibus gloriam sempiternam non habent ex meritis; & tamē eam habent modo, sine controuersia, nobilissimo. Nā modus habendi gloriam præstantissimus est eam habere ex se: porro ex se gloriā habendi multi sunt gradus. PRIMVS gradus est, eam habere omnino naturaliter, vt sit de essentia eius, qui illam habet. Et hic primus gradus soli Deo proprius est. ALTER gradus, qui soli Christo conuenit, est eam habere quodammodo naturaliter, nō ita vt sit de essentia animæ Christi beatitudo, sed vt fluat ab intrinseco. Christus .n. vt Deus se ipse vt hominē gratia & beatitudine donauit. TERTIVS gradus est eorum, qui eam habent ex se, nō quia naturaliter habent vllō modo, sed quia per liberum arbitrium gratia Dei adiutum illam sibi acquirunt. Et hoc conuenit Angelis & hominibus.

QUARTA ratio fuit, vt appareat infinita magnitudo, & inexhaustus thesaurus diuitiarum Dei. Nam si Deus haberet apud se certam mensuram bonorum, quibus remunerare posset cultores suos non permisisset Angelis & Hominibus liberum arbitrium, quo merita possent augere quantum vellent: sed quoniam diuitiæ Dei sunt infinitæ, neque periculum est, vt aliquādo exhauriantur, ideo concessit Angelis & Hominibus facultatem, qua pro arbitrio merita augerent. Simile esset, si quis tam esset diues auri & argenti, vt pauperibus stipem petentibus thesauros suos ostenderet, sinceretq; vt vnusquisq; auferret, quod vellet, quomodo nemo prohibetur ex fonte perenni tantum aquæ haurire, quantum cupit.

QUINTA ratio esse potuit, vt innotescat Deum sibi sufficere, & bonorum nostrorum nullo modo egere. Homines enim qui aliorum opera necessariò indigēt, neque se, aut sua tueri sine multorum adiumento possunt, oīno cuperent, & si valerent efficere, vt famuli, ac milites sui à se deficere non possent, & ideo promissionibus, pactis, iuramentis eos deuinciunt, sibi quæ adstringunt quoad valent. Deus autem, quia nullius opus eget, sponte famulis suis libertatem concessit arbitrij, vt & in obsequio permanerent, & imperium de tractarent, prout vellent.

SEXTA ratio ex præcedenti oritur, & infinitam Dei charitatem erga creaturas suas ostendit. Nam cū Deus non egeat hominibus, & si egeret, non multum eis fidere posset, quippe qui tam facile ob libertatem arbitrij à conditore suo deficiunt: æquum esse videbatur, vt non vsque adeo magnam de hominibus curam gereret, & tamen ob nimiam charitatem suam non minorem de ipsis curam gerit, quam si absque illis gloriam, vitamq; suam conseruare nō posset. Quid enim maius cogitari, fingiue potest, quam vt Deus qui bonorum nostrorum non eget, propter homines homo fieri & mori voluerit.

SEPTIMA ratio fuit, quod id postulare videretur perfectio & ornamentum vniuersi. Nam cum sit

A aliquid, quod agit, & non agitur, vt Deus, aliquid, quod agitur, & non agit, vt natura rationis experts; æquum erat, vt etiam extaret aliquid, quod ageretur & ageret. Et talis est natura creata intelligens, & libero arbitrio prædita, qualis est in Angelis & Hominibus.

Item cū sit aliquid quod ex nihilo, & liberè operatur, vt Deus: aliquid, quod ex alio, & necessariò operatur, vt res omnes infra hominē, certè pulchrū erat, si aliquid esset, quod ex alio, & liberè operaretur, quales sunt Angeli & Homines. Nam quod aliquid ex nihilo & necessariò operetur, quod est quantum membrum diuisionis, fieri non potest, cū operari ex nihilo, sit summæ perfectionis, operari necessariò, summæ imperfectionis.

Dices, cur Deus non attribuit Angelis & Hominibus liberum arbitrium confirmatum in bono, vt & liberi essent, & tamen peccare non possent. RESPONDETUR ad hanc quæstionem S. Augustinus in lib. 2. de bono perseuerantiæ, cap. 10. & lib. 22. de ciuit. Dei, cap. vlt. Deum ordinatè procedere voluisse, ac primum ostendere, quid posset liberum arbitrium, deinde quid posset suæ gratiæ beneficium, iustitiæq; iudicium. Vnde quæ diximus in lib. de peccato primi parentis, ca. 2. vbi causam reddere conati sumus, cur deus creauerit hominem, quem peccaturum esse præviderat.

Ad ARGUMENTVM autem, quod initio capitis obieciatur, quod uidelicet liberum arbitrium uideatur res noxia, cū id solum sit, per quod fit iniuria Deo, & vnde innumerabilia mala in ipsos homines redundant, facile RESPONDETUR. Non enim data est homini libertas arbitrij, vt peccaret, sed ut peccata liberè detestando mereretur laudem & gloriam apud Deū. Præterea (ut Eusebius rectè docet in lib. 6. de preparat. Euangel. cap. 5.) non dedit homini Deus solam arbitrij libertatem, sed accendit etiam in eius mente lūmē intelligentiæ, eddidit Synderesim semp clamantē, vt recta uia incederet; incitauit ad uirtutem promissione præmiorū, exterruit à uitijs comminatione pœnarum.

At absurdum uidetur, ut Deus aliquid instituerit, quod pro maiori parte uertatur in malum: eiusmodi autem est liberum arbitrium, quo maxima pars hominum abutitur ad peccandum. RESPONDEO, liberum arbitrium cōmune est Angelis & Hominibus; & ideo pro maiori parte liberum arbitrium non in malum, sed in bonum absolutè conuertitur. Nam maior pars Angelorum libero arbitrio bene semper, & usa est, & utitur.

At absurdum saltem esse uidetur, ut species humana, maiori ex parte, propter arbitrij libertatem suo fine frustretur. RESPONDEO, Finis ultimus rerū omnium DUPLEX est, VNVS intrinsecus & proprius, qualis est, si de hominib. agatur, uisio Dei; ALTER extrinsecus, & communis, qui est gloria Dei. Quamuis igitur sine proprio, atq; intrinseco species humana maiori ex parte frustretur, tamen semper obtinet Deus gloriam suam, quæ non minus in bonorum remuneratione, quam in præuaricatorum animaduersione perspicitur.

Adde quod licet maior hominum pars excidat à perfecta adæptione finis intrinseci, & proprii; tamen nō excidit à totali adæptione eiusmodi finis. Etsi enim minor pars omnium pertinget ad uisionem Dei; tamē maior pars illud assequitur, ut ratiocinari, & uiuere secundum rationem possit. Non est autem absurdum, ut minor pars indiuiduorum alicuius speciei, ad perfectam finis proprii consequutionem non perueniat,

modò à totali adæptione non excidat.

LIBER QVARTVS. DE GRATIA ET LIBERO ARBITRIO.

CAPVT I.

Exponitur ordo futura disputationis.

DISSERVIMVS hactenus de natura liberi arbitrij, nunc de virib. eiusdē arbitrij, & simul de gratiæ necessitate disputare aggredimur.

Sunt autem **TRIA** genera humanarum, tum cognitionum, tum actionum. Est enim **ALIA** cognitio naturalis, siue theotica sit, siue mechanica; **ALIA** est cognitio moralis, id est, notitia eius, quod secundum virtutem est vel agendum, vel omittendum: **ALIA** denique est cognitio supernaturalis, id est, eorum, quæ sciri non possunt, nisi diuinitus reuelentur. Sic etiam actionum **ALIA** naturales dici possunt, quales sunt ambulare, sedere, colere agros, gerere bella, & alia id genus; **ALIA** morales, quibus actiones omnes virtutum, & vitiorum continentur, vt eleemosynas dare, ieiunare & similia; & cōtra, furari, fornicari, & alia eiusdem generis; **ALIA** diuinæ, ac supernaturales, quæ propriè ad salutem eternam consequendam pertinent, vt credere, sperare, diligere, orare, sacrificare, & cætera.

Et quamuis actiones primi generis, quas naturales diximus, & à quibusdam ciuiles etiam nominantur, in particulari, siue (vt Theologi loquuntur) in indiuiduo necessariò sint bonæ, aut malæ moraliter (iuxta doctrinam S. Thomæ, quam nos vt probabiliorē sequimur) tamen ex genere suo indifferentes sunt, & potest etiam fieri, vt aliquis sit liber in eiusmodi actionibus, qua parte naturales sunt, & non sit liber qua parte sunt morales, vt si quis existimet omnia opera infidelium esse peccata, is fortasse dicet, habere hominē infidelem liberum arbitrium ad colendum agrum, & non colendum, quatenus colere agrum est opus naturale; non autem habere, quatenus est opus morale, quia poterit colere agrum, vel non colere, sed non poterit, in eo opere vlla ratione vitare peccatum.

Nos igitur de singulis his cognitionum, actionumque generibus **TRES** tractabimus quæstiones; **VNAM**, egeatne homo auxilio gratiæ specialis ad res cognoscendas; **ALTERAM**, egeatne auxilio ad res easdem peragendas; **TERTIAM**, admissio gratiæ adiumento, sit ne opus illud in libera hominis potestate. Quare **NOVEM** erunt præcipuè quæstiones, præter alias, quæ harum occasione discutiendæ erunt.

PRIMA, quæstio erit, an ad cognoscendum verum naturale, indigeamus gratia; **SECUNDA**, an ad actiones naturales, vt tales sunt, egeamus etiam gratia. **TERTIA**, an ad easdem actiones, etiam vt tales sunt, habeamus liberum voluntatis arbitrium. **QVARTA**, vtum sine auxilio gratiæ cognoscere possimus verū morale. **QVINTA**, vtum ad moralia opera, id est, ad præcepta seruanda, & peccata cauenda opus habeamus auxilio gratiæ. **SEXTA**, vtum sit in nostra potestate bene & male agere moraliter. **SEPTIMA**, sit ne auxilium gratiæ necessarium ad cognoscendum verum supernaturale. **OCTAUA**, sit ne idem auxi-

ALIA gratiæ necessarium ad actiones diuinas, credendi, sperandi, diligendi, &c. **NONA**, sit ne homo liberi arbitrij in eiusmodi actionibus supernaturalibus, atque diuinis.

CAPVT II.

Posse cognosci viribus natura Deum esse, & esse vnum, & alia id genus.

P**RI**MA igitur quæstio tractanda se offert, Vtrum ita læsa sit mens humana per peccatum, vt non possit solis naturæ viribus cognoscere aliquod verum mechanicum, vel theoricum naturale. Nam de vero morali & supernaturali postea differemus.

Est autem communis omnium sententia, posse cognosci solo lumine naturæ, multas veritates theoricæ & mechanicæ, quæ in scientijs, & artibus humanis & naturalibus continentur. Id quod etiam Calvinus, fatetur in 1. lib. Instit. cap. 2. & in lib. 2. c. 2. Vna solum controuersia remanet, Vtrum deum esse, & esse vnum, cognosci possit lumine rationis abque speciali gratiæ auxilio.

Nam Ioannes Calvinus loco notato scribit, Ethnicos solo lumine naturæ cognouisse generatim, deum esse aliquem, non tamen in veri dei notitiam, qui vnus & solus est, deuenisse. Tilmannus etiam Heshusius in lib. de erroribus Pontificiorum, titul. de libero arbitrio, num. 11. inter errores ponit id, quod habetur in Catechismo Romano, lumine naturali cognosci posse, deum esse, & esse vnum. Ex nostris quoque Petrus ab Alliaco in 1. sentent. q. 3. scripsit, non posse de deo quicquam cognosci sine speciali adiutorio gratiæ.

At contra sentiunt ferè omnes Theologi, ac preferim S. Thomas lib. 1. contra gentes c. 12. & 43. vbi nō dubitat, errorem appellare sententiam eorum, qui docent, non posse naturali ratione demonstrari, deum esse. Et certè quod naturali ratione demonstratur, naturali lumine cognoscitur; neque opus est assentiendum ijs, quæ naturali ratione demonstrantur, auxilio gratiæ speciali, cum sine labore ijs assentiamur, quin etiam non assentiri nulla ratione possimus.

Probat igitur hæc veritas **PRIMUM** ex diuinis literis; Iob 36. *Omnes homines vident eum, sed vnusquisque intuetur procul.* Quo loco dicunt homines videre deum, quia omnes habent lumen naturale, quo pertingere possunt ad cognitionem veri dei: tamen procul eum intueri dicuntur, quia non possunt cognoscere nisi cōmunia quedam, vt esse, & esse vnum, esse bonum, &c. quæ ex rebus creatis colliguntur. S. Gregorius lib. 27. Moralium, c. 2. & Beda lib. 3. in Iob c. 5. ita hunc locum exponunt, quorum verba paulo post inter aliorum Patrum sententias referentur.

ALTER locus est Sap. 13. *Si tantum potuerunt scire, vt posset æstimare seculum, quomodo huius Dominum non facilius inuenerunt?* Ex quo loco discimus, verum & vnum deum naturaliter posse cognosci, & non solum deum in communi, vt dicitur de vero deo, & falsis dijs. Nam si quis existimet Solem aut Lunam esse deos, aut homines mortuos, vt Iouē & Martē tanquā

Deos honoret, is non potest dici inuenisse mundi Dominum, neque simpliciter, neque ex sententia auctoris libri Sapientiae; non simpliciter, quia verè, neque Sol, neque Luna, neque Iuppiter, neque Mars, est mundi Dominus, non etiam ex sententia huius sacri auctoris. Quia ipse fatetur ab ijs, quos reprehendit, quod mundi Dominum non inuenierint, habitos fuisse pro Dijs solem & Lunam, & homines mortuos.

TERTIUS locus est Actorum 17. *Querere Deum, si forte attraherent eum, aut inueniant, quamuis non longè sit ab inuocando postremo.* Est enim sententia huius loci, interprete Chrysostomo & Oecumenio, tam esse facilem, & obuiam Dei notitiam ex rebus creatis, ut ferè palpari & attraheri queat, quomodo tractantur ea, quæ ante pedes & oculos iacent.

QUARTUS locus est Rom. 1. *Reuelatur ira Dei de cælo super omnem impietatem, & iniustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in iniustitia detinēt, quia quod notum est Dei, manifestum est in illis, Deus enim illis manifestauit. Inuisibilia enim ipsius à creatura mudi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur; sempiterna quoque eius virtus & diuinitas, ita ut sint inexcusabiles. Quia cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt.* Hoc loco significat Apostolus sapientes mundi ex rebus creatis verum Deum cognouisse. Nam si non cognouissent verum Deum, non dicerentur veritatem in iniquitate detinuisse, neque absolute pronunciarer Apostolus; Cum Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt; neque propter cognitionem nimis in genere dicerentur inexcusabiles, circa peccatum idololatriæ. Non enim inexcusabiles essent colentes idola pro Dijs, si nullum alium Deum cognouissent, aut cognoscere potuissent.

PRÆTEREA ex hoc loco intelligimus, Deum manifestasse Deitatem suam Philosophis, non per reuelationem specialem, sed per species rerum creatarum; nam cum dixisset B. Paulus: *Deus illis manifestauit*, continuò explicat, quemadmodum manifestauerit, ac dicit: *Inuisibilia enim ipsius per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.* Et hoc modo loci istius exponunt, Chrysostomus, Ambrosius & alij in commentario, & præterea Augustinus multis in locis, quæ paulo post adferentur.

DENIQUE ex hoc loco colligimus Philosophos cognouisse non solum Deum esse, sed etiam liberè agere, & prouidere rebus humanis. Nam alioqui non reprehenderunt, quod gratias non egissent. Non enim debetur gratiarum actio ei, qui ex necessitate nature operatur, sed ei qui beneficia nobis præstat, cum sit in eius potestate non præstare.

Probatur SECUNDO, eadem veritas, ex testimonijs Patrum. S. IUSTINVS Martyr in Apologia ad Imperatorem vltra medium, scribit Socratem, & alios quosdam Deum verum ita cognouisse, ut ferè Christiani dici potuerint.

S. Irenæus lib. 2. aduersus hæreses, c. 5. habet hæc verba: *Etiamsi nemo nouit patrem, nisi filius, neque filium nisi pater, tamen hoc ipsum omnia cognoscunt, quando ratio mentibus infixa moueat ea, & reuelet, quoniam est vnus Deus omnium Dominus.*

TERTULLIANVS in Apologetico, cap. 17. *Vultis, inquit, testimonio comprobemus? quæ licet carcere corporis pressa, licet institutionibus prauis circumscripta, licet libidinibus & concupiscentijs euigorata, licet falsis Dijs exaccitata, cum tamen respiciat, & sanitatē suā patitur, & Deum nominat solum, quia propriè verus hic vnus Deus, & bonus, & magnus, & quod Deus dederit, omnium vox est, iudicem quoque, contestatur illum, Deus videt, & Deo commendo, & Deus mihi reddet.* O testimonium animæ naturaliter Christianæ. Denique pronuncians hæc, non ad Capitolium, sed ad cælum respicit. Et in lib. de spectaculis: *Nemo inquit, negat, quia nemo ignorat, quod vltro natura suggerit, Deum esse vniuersitatis conditorē.*

S. CYPRIANVS tractatu 4. de Idolorum varietate:

A *Quæ est, inquit, hæc summa delicti, nolle agnoscere, quem ignorare non possis? Et rursus ibidem: Ergo vnus est, & vbique diffusus est, Nam & vulgus in multis Deum naturaliter confitetur, cum mens, & anima sui auctoris, & principis admonetur. Dicit frequenter audimus, o Deus, & Deus videt, & Deo commendo, &c.*

LACTANTIUS lib. 1. diuinarum institutionum, cap. 3. *Nemo, inquit, est, qui sapiat, rationemque secum putet, qui non vnum Deum esse intelligat.*

S. HILARIUS in primum versum Psalmi 52. *Quis, inquit, mundum intuens, Deum esse non sentiat?*

S. AMBROSIVS in commentario capitis 1. ad Rom. vel quicumque fuit eorum commentariorum auctor: *Vt Deus, inquit, qui natura inuisibilis est, à visibilibus cognosci posset, opus fecit, quod opificem suam visibilitate manifestauit.*

B S. GREGORIUS NYSSENVS lib. 8. Philosophicæ, cap. 7. *Non leuis, inquit, coniectura existit, singularia gubernari prouidentia, quod eius cognitio sit hominibus naturaliter inserta. Necessitate enim aliqua obruti confestim ad diuinum numen, & orationes confugimus, quasi natura nos absque præceptore diuinum auxilium edocente.*

S. HIERONYMVS in commentario c. 1. ad Gal. *Ex quo, inquit, perspicuum fit, natura omnibus inesse Dei notitiam.*

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS hom. 9. ad populum Antiochenum: *Deus, inquit, illis manifestauit. Quo pacto? quem Prophetam mittens? quem Euangelistam? quæ Doctorem, si Scripturæ nondum erant? Inuisibilia ipsius, per ea, quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, &c.* Quo loco S. Ioannes Chrysostomus copiose docet, potuisse mundi sapientes naturæ lumine cognoscere, Deum orbis terræ conditorē & moderatorem esse.

C S. AVEGVSTINVS in lib. de spiritu & litera, c. 12. *Vides, inquit, quomodo, non eos dixerit veritatis ignaros, sed quod veritatē in iniquitate detinuerint: & quia occurrebat animo ut quæreretur, vnde illis esse potuerit cognitio veritatis, quibus Deus legem non dederat: neque hoc tacuit, vnde habere potuerint; per visibilia namque creaturæ peruenisse eos dixit ad intelligentiam inuisibilium creatoris. Quoniam reuera sicut magna ingenia quærerere perstriterunt, sic inuenire potuerunt.*

Item serm. 55. de verbis domini: *Vnde, inquit, illi impij veritatem detinent? nunquid Deus ad quenquam illorum loquutus est? nunquid legem acceperunt, sicut Israelita per Moysen? Audi quomodo illis Deus manifestauit. Inuisibilia eius per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Interroga mundum, ornatum cæli, fulgorem, dispositionemque syderum, & vide si non sensu suo, tantquam tibi responderent, Deus nos fecit. Hæc, & Philosophi nobiles quæsierunt, & ex arte artificem cognouerunt.*

Item tractatu 106. in Ioannem: *Hæc, inquit, est vera diuinitatis, ut creaturæ rationali iam ratione vteniti non omnino, ac penitus possit abscondi. Exceptis enim paucis, in quibus natura nimium deprauata est, vniuersum genus humanum Deum mundi huius fatetur auctorem.*

Item lib. 8. de ciuit. dei, c. 6. *Itaque, inquit, quod notum est Dei, ipse manifestauit eis, cum ab eis inuisibilia eius per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur.* Vbi Sanctus Augustinus multis alijs verbis docet, Philosophos ratiocinando, perque res creatas gradatim ascendendo paulatim ad vniuersi dei notitiam peruenisse.

PAVLVS OROSIVS lib. 6. c. 1. Philosophis, inquit, dum intento studio querunt, scrutanturque omnia, vnum Deum auctorem omnium repperunt. Vnde etiam nunc Pagani, quos iam declarata veritas de contumacia magis quam de ignorantia conuincit, cum à nobis discutiuntur, non se plures Deos sequi, sed sub vno Deo magna plures ministros venerari fatentur. Restat igitur de intelligentia veri Dei, per multas intelligendi suspensiones confusa dissensio. Quia de vno Deo omnium penè vna opinio est. Hucusque humana scrutatio, etsi cum labore, deliberare potuit. At ubi ratiocinatio deficit, fides subuenit.

THEODORETUS serm. 2. de curâdis Græcorum affectionibus docet, Platonem cognouisse vnum Deum ex tessera, quam Dionysio in epistola, ad eum scripta, dederat, Scripsit enim Plato epistolam fore seriam, si initio adscribatur, DEVS, ludicram autem, si adscribatur, DI. Hæc enim tessera satis apertè declarat apud Platonem, fabulosam fuisse multitudinem Deorum.

S. GREGORIUS lib. 27. Moralium, cap. 2. Omnis, inquit, homo eo ipso, quo rationalis est conditus, debet ex ratione colligere, eum, qui se condidit, Deum esse. Quem videlicet iam videre, est dominationem illius rationando conspiciere. Cum verò dictum sit, omnes homines vident eum, rectè subiungitur, unusquisque intuetur procul, procul quippe eum intueri est. Non iam illum per speciem cernere; sed adhuc ex sola operum suorum admiratione pensare.

Denique venerabilis BEDA lib. 3. in Iob c. 5. sic ait: Per naturæ bonum, notitia creatoris inest cordibus hominum. Et infra: Omnis homo hanc vim sapientiæ naturaliter accipit, ut Deum ignorare non possit, nisi aut contemnat, aut negligat.

Probatur VLTIMO ratione. Nam si Deum esse vnu, non posset cognosci sine gratia Dei speciali, id fieret, vel quia obiectum sit supernaturale; vel quia actio intelligendi vnitatem Dei sit valde difficilis, aut etiam impossibilis viribus solius naturæ; neutrum autem horum dici potest. Nam vnitatem Dei esse obiectum naturale, & nulla ad hoc opus esse reuelatione, testatur Sapiens, cap. 13. cum ait: A magnitudine speciei, & creaturæ cognoscibiliter poterit horum creator videri. Testantur etiam demonstrationes plurimæ à naturalibus effectis ductæ, quibus Deum esse vnum probant Ioannes Damascenus lib. 1. de fide, c. 5. Richardus de S. Victore lib. 1. & 2. de Trinitate, & S. Thomas lib. 1. contra gentes, c. 43. Quod autem demonstrari pōt naturalibus rationibus, certè nō est supernaturale, nec superat vim intelligentiæ naturalis. Vbi verò demonstratio adfertur, non est difficile assentiri, sed contra potius difficile, vel impossibile est nō assentiri. Quare nō requiritur auxilium speciale ad hunc actum producendum. Prefertur cū nec vehementia perturbationum, neq; alia causa iudicium theoricum impedire possit, licet impediatur iudicium practicum, & actiones voluntatis.

CAPVT III.

Soluuntur obiectiones.

SED contrà DVO argumenta obijci possunt. PRIMVM est testimonium illud Euangelij: *Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.* Item: *In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit.* Ioan. 1. ALTERVM est ex Augustino lib. 10. Confess. capite 6. ubi dicit, cælum & terram omnibus hominibus magna voce clamare, ipse fecit nos, & non ipsi nos; sed tamen surdis canere, nisi Deus altius misereatur. Ex his enim S. Ioannis & S. Augustini testimonijs colligitur, Deum quidem dedisse hominibus argumenta satis magna, quibus eum cognoscere possent, nisi essent cæci: sed tamen per peccatum primi parentis ita esse totum genus humanum excæcatum, ut iam Deum nemo cognoscere possit ex argumentis illis, nisi cui speciali gratia Deus illuminauerit mentem.

Sed facile erit argumentum vtrumq; refellere. Nam non esse omnino excæcos homines per peccatū pti mi hominis, in ijs etiam, quæ ad Dei notitiā pertinent; perspicuū est ex locis allegatis, Sap. 13. & Rom. 1. Nā (ut ipsis verbis S. Augustini utar, in expositione quarundam propositionum epistolæ ad Romanos, in principio) quos arguit, Salomon Sap. 13. non cognouerunt per creaturam creatorem; quos autem arguit Apostolus, co-

gnouerunt, sed gratias non egerunt. Non autem arguerunt, qui non cognouerunt, si cognoscere non potuissent: neque cæci sunt, qui aut cognouerunt, aut certè cognoscere potuerunt.

Illud verò: *Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.* Et illud: *Mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit.* Intelligenda videntur de Verbo, id est, de filio Dei, ac per hoc, de mysterio Trinitatis: quod fatemur non posse cognosci solo lumine rationis. DEINDE, possent etiam ea verba hunc sensum habere, lux diuinæ sapientiæ lucet etiam in tenebris, cum appareat in ijs rebus, quæ omni luce sapientiæ carent, id est, in animantibus rationis expertibus, in arboribus, in lapidibus, in rebus cæteris, quæ quod ratione careant, tenebræ dici possunt, & de ijs rectè scriptum esse intelligitur, & tenebræ eam non comprehenderunt.

Nec inale, cum Chrysostomo, ac Theophylacto dici potest, illud, & tenebræ eam non comprehenderunt, idem esse, ac si dictum fuisset, & tenebræ ei non præualuerunt. Lux enim illuminat tenebras, & tenebræ non obscurant lucem: hoc est, lux notitiæ Dei in hominibus quoque impijs, quauis tenebrarum multitudine, vel densitate non vincitur. DENIQUE, cum S. Augustino, sanctoq; Cyrillo dici potest, tenebras esse homines ignorantes & peccatores, qui lucem istam non perceperunt, quam tamen si voluissent, percipere potuissent.

Illud autem S. Augustini ex lib. 10. Confessionum, ad rem non facit. Non enim de cognitione, sed de amore loquitur eo loco S. Augustinus: *Domine, inquit, amate, percussisti cor meum verbo tuo, & amauit te. Sed & cælum & terra, et omnia quæ in eis sunt, ecce vndique mihi dicunt, ut te amem, nec cessant dicere omnibus, ut sint inexcusabiles, Alius autem tu misereberis, cuius misertus eris. Alioquin cælum & terra surdis canunt laudes tuas.* Itaque sicut nos surdis canere dicimur, cum ij, quibus multis verbis aliquid suademus, nolunt illud facere, licet satis facile intelligant quæ dicimus: sic etiam cælum, terra, surdis canunt laudes Dei, cum homines ex operibus Dei conditorem quidem agnoscunt, sed non sicut conditorem diligunt, venerantur & colunt.

CAPVT IV.

Requiri, & sufficere auxilium generale ad actiones naturales & civiles efficiendas.

ALTERA questio erat de actionibus naturalibus, siue politicis, aut mechanicis abstrahendo à malitia, vel bonitate morali, an ea possent à nobis fieri solis naturæ viribus. DVO siquidem de hac re contrarij errores aliquando extiterunt. QUIDAM enim docuerunt, posse homines, ut etiam res ceteras, opera sua efficere sine vlllo Dei auxilio, siue generali, siue speciali. Ita videtur sensisse Origenes in lib. 3. de principijs, ut annotauit S. Thomas lib. 3. contra Gentiles, c. 89. ita etiam senserunt Pelagiani, teste S. Hieronymo in epistola ad Ctesiphontem, & lib. 1. aduersus Pelagianos. Ita denique sensit ex Theologis scholasticis, Durandus in 2. sent. dist. 1. q. 5. & dist. 37. q. 1. qui docet, Deum omnia operare, quæ nos operamur, quia dedit, & conseruat vim operatricem, quæ in nobis est, non quia nobiscum ad opus nostrum efficiendum sua actione concurrat.

ALII verò, fortasse ut ab hoc errore longissimè recederet, contra senserunt, ita deū immediatè & ppropiè omnia operari, ut causæ secundæ nihil omnino efficiat, sed ad eorum præsentiam solus omnia faciat deus. Refert hanc sententiā S. Thomas in q. 3. de potentia, art. 7. eamq; Mahometis sectatoribus tribuit. CETERVM vterq; error Scripturis, Patrū testimonijs, & manifestè rationi repugnat. Qd breuiter ostendemus, quoniam Rob. Bellarmini Tom. 4. S 2 copio-

Epiphanios disputatio ad Philosophos propriè pertinet. A

Igitur secundas causas, & præsertim homines aliquid verè, ac propriè operari, Scriptura passim docet, Nam Gen. 1. dicit, terram germinare, stellas lucere super terram, aures volare sub firmamento celi, homines dominari, ac præesse animantibus cæteris. Et alia id genus frequentissimè in diuinis literis repetuntur.

Sancti quoque Patres id ipsum affirmant, ut Basilii oratione 5. de opere sex dierum, Ambrosii lib. 3. exameron, c. 6. & 8. Ioannes Chrysostomus hom. 5. in Genes. Augustinus lib. 3. de Trinitate, c. 3. & 4. Ioannes Damascenus lib. 2. de fide, c. 10.

Denique rationes etiam in promptu sunt. Nam in primis, si neque ignis calefaceret, neque Sol illuminaret, falleretur sensus circa proprium obiectum, nullusq; esse posset experimentis locus. Certè enim sensus ignem calidum, & Solem lucidum esse iudicat, quoniam ab illo per calefactionem, ab isto per illuminationem immutari se sensit. Deinde, quorsum Deus rebus naturalibus virtutes operatrices dedisset. In quid quorsum rerum naturas omnino esse voluisset, si omnia ociosa erant futura? Denique, unde monstrata nascerentur, quæ dicuntur, & sunt peccata naturæ, si solus Deus omnia efficeret, cum in Deum error non cadat.

Iam verò humanam voluntatem, ut etiam res ceteras nihil omnino agere possit, nec se vlla ratione mouere, nisi Deus cum illis simul operetur, nec sufficere essentiam, & virtutem operatricem ad operandum, si desit auxilium conditoris. Probatur PRIMUM ex diuinis literis. Nam Actor. 17. Apostolus ait: *In ipso viuimus, mouemur, & sumus.* Quo loco si Deus solum donaret nobis naturam, & vires ad operandum, easque conseruaret, non etià simul operaretur nobiscum, satis fuisset dicere, *In ipso viuimus & sumus*: quorsum igitur additum est, *mouemur*, nisi ut intelligamus, non posse nos moueri sine præseti auxilio Dei, quemadmodum non possumus esse & viuere, nisi Deus vitam quam dedit, conseruare voluerit?

Itaque in Deo sumus, quia ipse fecit nos, & non ipsi nos; in Deo viuimus, quia ipse nos portat verbo virtutis suæ; in Deo mouemur, quia sine ipso nihil possumus facere. Siquidem illa præpositio *in*, idè valet hoc loco, quod (per) ut sensus sit, per ipsum viuimus, mouemur, & sumus: quemadmodum in illis locis, *In Deo meo transgrediar murum. In Deo faciemus virtutem. Hoc genus demoniorum non eijcitur, nisi in oratione & ieiunio. Omnia possum in eo, qui me confortat.* Idem Apostolus in epistola priore ad Corinthios cap. 10. dicit, Deum operari omnia in omnibus. Quod multò antea scripserat Isaias cap. 26. cum ait, *Omnia opera nostra operatur es Domine.* Rursus de alijs rebus idem Scriptura testatur, ut cum in Psalm. 146. dicit de Deo: *Qui producit in montibus fenum.* Et Job. 10. *Pelle, & carnibus vestisti me.* Et Hierem. 1. *Antequam te formarem in utero, noui te.* Et Dominus in Euangelio Matthæi 6. *Quod si fenum agri Deus sic restit.* Et Ioan. 5. *Pater meus usque modo operatur, & ego operor.*

Ad hæc, & similia respondebat Pelagius (teste Augustino in libro de gratia Christi, cap. 4.) & post eum Durandus loco notato, dici Deum omnia operari, quia virtutes operatrices rebus attribuit. Sed refellit hanc responsionem S. August. in epistola 146. eo argumento, quod Deus non solum dicatur omnia operatus, & omnia fecisse, sed in præseti dicatur operari, cum legimus: *Qui producit in montibus fenum; & fenum agri Deus sic restit, & pater meus usque modo operatur.*

Deinde, si propterea Deus diceretur operari, omnia, quia dedit omnibus rebus operatrices virtutes, sequeretur, Deum operari omnia peccata, quia dedit homini, & Angelo liberum arbitrium, quò peccata omnia fiunt. Et apud Durandum id maximè locum haberet, cum ipse contendat in secundo sententiarum

distinctione 44. potentiam peccandi formaliter esse à Deo.

Adde quod Scripturas intelligere debemus non per arbitratu nostro, sed iuxta communem sanctorum Patrum explicationem; sancti autem Patres ex allegatis Scripturis errorem istum còmunì consensu refellunt.

EVSEBIUS lib. 6. de præparatione euangelica, c. 5. *Causa, inquit, omnium, & quæ libertatis nostræ sunt, & quæ natura fiunt, Deus est.*

S. HIERONYMUS in lib. 1. aduersus Pelagianos, refellit Pelagianos, quod dicerent, posse se absque Dei auxilio scribere, sedere, flere, curuare digitum, aptare calamum, &c. Neque responderi potest, loqui S. Hieronymum de auxilio Dei mediato, ut vult Durandus. Nam ut diximus ex Augustino, & patet etiam ex Hieronymo ibidem, ferebantur Pelagiani, liberum arbitrium esse donum Dei, & illo mediante posse nostras actiones Deo tribui, & tamen Hieronymus Pelagianos impios, & sacrilegos nominat: *Audite*, inquit in epistola ad Ctesiphontem, *sacrilegum, si voluerit curuare digitum, mouere manum, sedere, stare, ambulare, semper mihi auxilium Dei necessarium erit? Audi ingratus, imò sacrilege. Apostolum prædicantem, siue manducatis, siue bibitis, siue quid aliud facitis, oia in nomine Domini facite.*

S. IOANNES CHRYSOSTOMUS hom. 5. in Genesim: *Quocirca, inquit, diuinæ Scripturæ vestigia sequamur, neque feramus eos, qui aduersa temerè blaterant. Etiam si homines terram operentur, & iumentorum auxilio fruuntur, & magna sit cæli temperies, & omnia alia concurrant, nisi nutus Domini accedat, omnia alia frustra, & inuaniunt fierent, & nihil proficeret omnis labor, & desudatio, nisi manus Domini supernè adiunaret, & perfectio nem his, quæ fiunt tribueret.*

S. AUGUSTINUS in epist. 146. q. 2. *Quomodo, inquit, negare poterimus, Deum etiam nunc operari cuncta quæ fiunt, cum Dominus dicat, Pater meus usque modo operatur? Vide etiam lib. 8. de Genesi c. 20. & sequent.*

S. ANSELMUS lib. de concordia præscientiæ, prædestinationis, gratiæ & liberi arbitrii, c. 1. *Facit, inquit, Deus omnia, quæ iusta, vel iniusta voluntate fiunt, id est, opera bona & mala. In bonis quidem facit quod sunt, & quod bona sunt: in malis facit quod sunt, sed non quod mala sunt.*

Accedat POSTREMO etiam ratio, nam omnes res creatæ ita pendent à diuina conseruatione, ut ne ad momentum quidem per se, ac sine Deo esse possint. At si aliquid fieret sine Dei auxilio, saltem in primo illo instanti, quo fieret, per se, ac sine Deo esset. Quemadmodum igitur lumen Solis in aëre in primo instanti fit à Sole, & toto reliquo tempore ab eodem conseruatur, nec vllò modo esse potest sine presentia Solis continuantis esse, quod initio illi dedit: sic etiam omnis effectus cuiuscunque causæ secundæ, initio fit à Deo, & ab eodem conseruatur, nec potest vlla ratione incipere, vel durare sine actione Dei dantis, vel continuantis esse. Porro res omnes creatas perpetuò à diuina conseruatione pendere, nemo est qui neget, cum Apostolus dicat Heb. 1. *Portans omnia verbo virtutis suæ.* Et fusè doceatur à S. Augustino lib. 4. de Genesi, c. 12. & lib. 8. cap. 12. à S. Ioanne Chrysostomo hom. 10. in Gen. à S. Gregorio lib. 16. Moral. c. 18. & à S. Thom. 1. par. q. 104. art. 1.

His igitur extremis refutatis erroribus, maneat sententia illa media, & communis in scholis Theologorum, posse ab homine fieri multa opera sine auxilio Dei speciali, ut arare, serere, putare vites, plantare arbores, ambulare, sedere, loqui, & alia id genus, nihil tamen fieri posse sine auxilio Dei generali. Ita enim docet, & probat egregijs rationibus S. Thomas in lib. 3. contra Gentiles, cap. 89. Item S. Bonaventura & ceteri Theologi (Durando excepto) in 2. sent. dist. 37.

CAP. V.

Proponitur quæstio principalis, An homo liberum arbitrium habeat in operibus naturalibus & civilibus; & notantur Lutheri & Melanchthonis contradictiones.

SEQVITVR TERTIA quæstio, quæ vna est ex principalibus, & grauissimis totius huius materiæ quæstionibus; vtrum videlicet homo liberum arbitrium habeat in actionibus illis naturalibus, siue civilibus, quas diximus fieri posse cum solo generali auxilio Dei.

Sunt autem TRES de hac quæstione sententiæ. PRIMA est Catholicorum ferè omnium, non solum esse hominem liberi arbitrij in actionib. supra explicatis, sed et id esse evidens, tum in lumine naturæ, tum in doctrina fidei. Vide præter alios, qui hoc docent, & S. Thomam in q. 6. de malo, quæ est de electione, & q. 24. de veritate (quæ est de libero arbitrio, art. 1.) Item Gregorium, Gabrielem, & alios in 2. sententiæ. dist. 25.

ALTERA sententia est quorundam Catholicorum, qui affirmant certum esse ex doctrina fidei, hominem esse liberi arbitrij, tamen id non posse naturali ratione conuinci. Ita docuit Ioannes Buridanus in tertio libro Ethicorum, quæst. 1. & Andreas de Castro in primo sententiæ, dist. 45. quem citat Ruardus Tapperus in explicatione articuli 7. Louanienſium.

TERTIA sententia, siue potius hæresis, manifesta est Laurentij Vallæ in lib. de libero arbitrio, Martini Bucerii in libro de Concordia, articulo de libero arbitrio, & Ioannis Caluini, lib. 1. Institutionum, cap. 16. §. 3. & lib. 2. cap. 4. §. 6. qui docent, non habere hominē, in statu naturæ corruptæ, liberū arbitrium vlla in re, ac ne in indifferentibus quidem & civilibus. Quocirca idem Caluinus in lib. 2. Institutionum, c. 2. §. 4. dicit, optare se, vt tollatur omnino de medio nomen ipsum liberi arbitrij. Eadem fuit sententia multorum veterum hæreticorum, quos capite 7. opportuniore loco nominabimus. Eadem etiam sententia fuerat initio Lutheranismi, ipsius Martini Lutheri, & eius Achatis Philippi Melanchthonis, sed vterque apertissime retractauit. Quos si Bucerus & Caluinus imitari voluissent, nulla cum hæreticis huius temporis de libero arbitrio in actionib. civilibus controuersia remaneret.

Vtile autem erit annotare hanc retractationem, & contradictionem Lutheri & Melanchthonis, vt appareat eorum inconstantia in re omnium maxima. Nam LUTHERVS in assertionione articuli trigesimi sexti, summam rerum suarum in doctrina de arbitrij seruitute constituit. Sic enim ait: *In cæteris articulis de Papatu, de Concilijs, de Indulgentijs, alijsque non necessarijs nugis, ferenda est leuitas & stultitia Papæ & suorum, sed in hoc articulo, de seruitute arbitrij, qui omnium optimus, & rerum nostrarum summa est, dolendum ac flendum est, miseros sic insanire.* Et in libro aduersus Regē Anglorum scripsit, adeo se certum esse de sua doctrina, vt si quis aliter doceret, aut damnalet, quæ ipse scripsit de fide, de operibus, de libero arbitrio, & similibus; is damnalet Deum, & oporteret eum manere filium gehennæ.

Videamus igitur constantiam eius, in summa doctrinæ, de qua certissimum se esse iactabat. In assert. articuli trigesimi sexti ita loquitur: *Liberum arbitrium est figmentum in rebus, & titulus sine re, quia nulli est in manu quippiam cogitare boni vel mali, sed omnia (ut VVicleſi articulus constantiæ damnatus rectè docet) de necessitate absoluta eueniunt. Quod & Poëta voluit, quando dixit, certa stant omnia lege. Et Christus, Matthæi sexto, Folium arboris non cadet in terram sine patre*

A uestro. Et infra: *Non est dubium Satana magistro in Ecclesiam venisse hoc nomen liberum arbitrium.* Hic aperit Lutherus simpliciter tollit liberum arbitrium omnibus in rebus, iuxta hæresim VVicleſi, & ideo ipsum etiam nomen liberi arbitrij damnat. Ex quo factum est, vt liberum aduersus Erasmus inscripserit de seruo arbitrio.

Sed audi nunc retractationem, quæ extat in libro eius de Visitatione Saxonica, quem postea scripsit, sic enim loquitur in articulo de libero arbitrio: *Mul- ti de libero arbitrio indiscretè loquuntur. Idcirco hæc breuem informationem adscripsimus. Homo habet ex propria virtute liberum arbitrium ad faciendum vel omittendū opera externa per legē, & panas adaptus. Quapropter potest & secularē probitatem, & bona opera facere, ex propria virtute, à Deo ad hæc data & obtenta. Paulus enim vocat eam iustitiam carnis, hoc est, quam caro aut homo ex propria virtute facit. Si ergo operatur homo ex propria virtute, nullam iustitiam, utique habet electionem & libertatem, & fugiendi malum, & faciendi bonum.*

Item ibidem: *Voluntas humana est vis libera, ut facere possit iustitiam carnis, seu iustitiam civilem, ubi lege & ui agitur, ut non furari, non occidere, non machari, &c. Hæc ille, vbi per iustitiam carnis intelligit opera bona externa, non tamen bona simpliciter; ac per hoc docet, posse hominem per liberum arbitrium facere & non facere, quæ lex iubet, non tamen peccare, aut non peccare. Itaque admittit arbitrij libertatem in actionibus civilibus & externis, quam negauerat in assertionione articuli trigesimi sexti, & nomen liberi arbitrij recipit, quod à Satana magistro in Ecclesiam venisse antea dixerat. Ita damnat ipse articulum suum optimum, & summam rerum suarum, & si verum sit, quod scripsit in libro aduersus Regem Anglorum, Deum damnavit, & oportet eum manere filium gehennæ.*

Veniamus ad PHILIPPVM. Is in locis communibus, quos edidit anno MDXXI. PRIMO, detestatur nomen liberi arbitrij: *Vsurpata est, inquit, vox liberi arbitrij à diuinis literis, à sensu & iudicio spiritus alienissima. Additum est à Platonis Philosophia vocabulum rationis æquè perniciosum.*

SECUNDO, defendit Vallam contra Eckium his verbis: *Vallam, ait Eckius, quod scholarum sententiam de libero arbitrio confutauit, plura voluisse scire, quam didicisset, scilicet egregiè festiuus nugator.*

TERTIO, reprehendit Philosophiam naturalem & rationem. Hoc loco, inquit, prorsus Christiana doctrina à Philosophia, & humana ratione dissentit.

QUARTO, tollit omnem libertatem, & contingentiam: *Est, inquit, libertas posse agere, aut non agere, posse sic, aut aliter agere. Itaque in quæstione vocatur, sit ne libera voluntas, & quatenus libera sit. Responsio, quædoquidem omnia quæ eueniunt, necessariò iuxta diuinam prædestinationem eueniunt, nulla est arbitrij libertas. Quid igitur inquires, nulla ne est in rebus contingentia? nihil casus? nihil fortuna? Omnia necessariò euenire Scripturæ docent. Et si videatur tibi in rebus humanis esse contingentia, iudicium rationis hic imperandum est.*

QVINTO, his addit in commentario ad caput octauum epistolæ ad Romanos. Non solum opera indifferentia, sed etiam peccata in nobis à Deo fieri, Sicut, inquit, fatemur proprium Dei opus fuisse Pauli vocationem, ita fatemur opera Dei propria esse, siue quæ media vocantur, ut comedere, bibere; siue quæ mala sunt, ut Davidis adulterium, Manly seueritatem. Constat enim ex capite primo ad Romanos, Deum omnia facere non permissiue, sed potenter (ut Augustini verbo utamur) id est, ut sit eius propria Iudæ proditio, sicut Pauli vocatio, Et infra: Ergo non est cur frigidum glossæ admittamus, Deum mala permittere, non etiam facere. Hæc ille.

Contradicentia his omnibus habentur in iisdem locis communibus posteriori tempore editis, tum in loco de causa peccati, tum in loco de libero arbitrio. PRIMO siquidem. recipit nomen liberi arbitrij & rationis, quod ante detestabatur, *Monendi sunt*, inquit, rudiores, ut à *Physicis sumant distinctiones & appellationes partium hominis. In homine est pars cognoscens & iudicans, quæ vocatur mens, vel intellectus, vel ratio. Altera pars appetens vocatur voluntas, vocatur autem liberum arbitrium mens & voluntas coniuncta.*

SECUNDO, reprehendit Vallam, quem ante defenderat: *Valla*, inquit, & plerique alij, non rectè detraxerunt voluntati hominis libertatem, quia fiant omnia decernente Deo. Item in epitome moralis Philosophiæ: *Stoicas*, inquit, illas de fato, seu Vallæ absurdas imaginationes, quæ propter divinam gubernationem adimunt libertatem voluntati, fugiamus.

TERTIO, amplectitur Philosophorum sententias, quas antea Scripturis contrarias esse dicebat: *Hæc*, inquit, est libertas voluntatis, quam Philosophi rectè tribuunt homini. Item: *Honestius*, inquit, *Plato* docuit. Et in Epitome moralis philosophiæ, *Est*, inquit, prudentissimè ab *Aristotele* addita rationis descriptio.

QUARTO, admittit, esse in rebus contingentiam & libertatem, quam simpliciter ante negauerat: *Concedè dū est*, inquit, quod Scriptura Apostolica tribuat homini, etiam nunc post lapsum, libertatem aliquam diligendi ea, quæ sunt subiecta rationi. Et infra: *Hæc Manichæa imago* horribile mendaciū est, et ab hoc errore mētes abducendæ sunt & docendæ, agere aliquid liberū arbitriū.

QVINTO negat, Deum esse causam peccati quod tam impudenter antea assererat: *Est*, inquit, hæc & pia sententia, utraque manu, & verius toto pectore tenenda, Deum non esse causam peccati, nec velle peccatum. Et infra: *Nec figura illæ verborum in sermone hebraico pugnant cum hac sententia*, Indurabo cor Pharaonis & similes. Certum est enim hebraica phrasi significare permissionem, non efficacem voluntatem. Ex his enim facile potest intelligi quam sint aduersarii inconstantes in rebus etiam grauissimis. Sed his ommissis ad confirmandam veritatem accedamus.

CAPVT VI.

Non posse ab insigni temeritate defendi modum loquendi aduersariorum, qui nomen liberi arbitrij, in nomen serui arbitrij mutauerunt.

VT Igitur vera & Catholica sententia confirmetur, TRIA sunt ordine probanda. PRIMO, non posse aduersarios villo colere defendi ab insigni temeritate, quod nomen liberi arbitrij tantopere detestentur, & in nomen serui arbitrij commutare tentauerint. SECUNDO, ex doctrina fidei manifestè deduci, hominem, etiam post lapsum, libero arbitrio præditi esse, saltem in actionibus ciuilibus, & externis. TERTIO, id ipsum certum & euidentem esse in vera Philosophia & naturali lumine rationis.

Quod attinet ad PRIMVM, tribus argumentis probare possumus, aduersarios non sine maxima temeritate nomen liberi arbitrij abolere, vel in nomen serui arbitrij commutare voluisse. PRIMVM enim, serio nos admonet Apostolus Paulus in priore epistola ad Timotheum, cap. 6. ut fugiamus vocum nouitates. At nomen serui arbitrij in Ecclesia Catholica, per totos mille quingentos annos nunquam fuit auditum, cum tamen ab ipso principio nascentis fidei, ac deinceps varijs ætatibus nunquam defuerint Hæretici, qui liberum arbitrium vel nimium extulerint, vel etiam contra nimium deprefferint.

DEINDE, omnes omnino scriptores Ecclesiastici, qui singulis ætatibus fidem Catholicam propugnauerunt, disertis verbis liberum arbitrium docuerunt. Neque opus erit magno labore testimonia Patrum conquirere. Nam & obuia sunt, & aduersarii id non negant. Hæc enim sunt verba CALVINI, quem in hac palæstra præcipuum aduersarium habemus, lib. 2. Institutionum, cap. 2. paragrafo 4. *Semper apud Latinos liberi arbitrij nomen extitit; Græcos vero non puduit arrogantiùs usurpare vocabulum, siquidem autè ἐξ ὧν διήκον.* Quanta igitur temeritas est, nunc demum abolere velle vocabulum, quod ipse fateris apud omnes scriptores, tum Latinos, tum Græcos semper in vsum fuisse?

DEINQUE vel hoc nomen est bonum vel malum; verum aut falsum; vtile vel noxium. Si bonum, verum, vtile, certè etiam retinendum: si malum, falsum, noxium & (ut Lutherus loquitur) à Satana magistro in Ecclesiam inuectum; cum satis constet ab initio Ecclesiæ cepisse, & ad nos vsque propagatum, sequitur Ecclesiam fuisse semper valde infirmam, quippe quæ neque initio prohibere potuerit, quo minus perniciosum hoc vocabulum à Satana inueheretur, neque postea per totos mille quingentos annos illud explodere, aut abolere valuerit. Et ubi est illud: *Portæ inferi non præualebunt aduersus eam?* & *Ecclesia est columna & firmamentum veritatis.*

Respondebit Calvinus, nomen liberi arbitrij esse ambiguum: & si quidem liberum dicatur arbitrium à coactione, nomen esse bonum & verum; si à necessitate, perniciosum & falsum. Et quoniam hoc tempore à plerisque accipitur pro libero à necessitate, ideo meriti explodendum videri, ne propter ambiguitatem suam fidelibus noceat. At falsum est: nomen hoc esse ambiguum. Nā (ut in libro superiore ostendimus) nullo modo potest intelligi liberum arbitrium, si non sit liberum à necessitate, & non hoc tempore solum, sed omnibus seculis acceptum est hoc vocabulum pro facultate animi indeterminata, & libera ad vtramque partem, ac per hoc libera à necessitate. Id quod testimonijs Scripturæ & Patrum, & rationibus varijs confirmauimus.

At, inquit, hoc vocabulum sumptum est à Philosophis, & in diuinis literis nusquam legitur. A quibus igitur sumendum erat: à sutoribus ne & cementarijs? & si Scriptura diuina voces à Poëtis accipit, ut Arcturi, Orionis, Pleiadum, quæ leguntur in Iob cap. 37. & 38. & in Amos cap. 5. quid mirum est, si Ecclesia voces aliquas accipiat à Philosophis? & quamuis in diuinis literis non sint hæc duæ voces simul iunctæ, quoad sonum, liberum arbitrium, tamen inuenitur altera cum alterius periphrasi, ut Numeri, 30. *In arbitrio viri erit, ut faciat vel non faciat.* Quid enim est, in arbitrio, ut faciat, vel non faciat, nisi in arbitrio libero ad vtrumlibet? sic etiam vox illa Græca, αὐτεξουσίον, Calvinus tantopere detestatur, non inuenitur fortasse quā in Scripturis, tamen inuenitur pars vna cū alterius partis periphrasi, ut 1. Cor. 7. ἐξουσίαν ἔχει περὶ τοῦ ἰδίου θελήματος. id est, potestatem habes propriæ voluntatis. Quid enim est potestas propriæ voluntatis, nisi αὐτεξουσίον.

Adde vltimo, non esse mirandum, si hæc voces crebrius à Patribus, quàm à Scripturis sanctis, vel etiam si solum à Patribus usurpantur, quoniam hæreses, quæ liberum arbitrium oppugnant, post conditas Scripturas sunt exortæ, & ipsæ sunt, quæ has voces frequentare vel excogitare coegerunt, quemadmodum in alijs similib. ut Trinitatis ὁμοουσίον & θεοτόκον factum esse, ipsi etiam aduersarii consentunt.

CAPVT VII.

Secundum fidem (atholicam hominem esse liberi arbitrij in rebus ciuilibus, probatur ex diuinis literis.

IAM verò liberi arbitrij hominem esse in rebus ciuilibus (quod secundo loco propositum fuerat) secundum doctrinam fidei, probatur ex diuinis literis.

Ac PRIMVM, accedant ea testimonia, quæ tribuunt homini post lapsum, electionem diuersarum rerum. Neque enim intelligi potest veræ electionis potestas, sine vera arbitrij libertate. Nam vt in 1. lib. demonstrauimus, electio est actus maximè proprius liberi arbitrij. Sunt igitur hæc testimonia. Numeri 30. *In arbitrio viri erit, siue faciat, siue non faciat.* Iosue 24. *Optio vobis datur, eligite hodie quod vobis placet.* 2. Reg. 24. *Trium tibi datur optio, elige vnum quod volueris ex his.* 3. Reg. 3. *Postula quod uis, ut dem tibi.* Dan. 13. *Angustia mihi sunt vniuersæ, & quid eligam ignoro.*

SECUNDO, huc pertinent ea testimonia quæ docent, hominem aliqua posse facere, quæ non facit: & contra, facere aliqua, quæ potuisset non facere. Hinc enim apertissimè patet, liberum esse in eiusmodi homine, vt pro arbitrio faciat vel non faciat. 3. Reg. 3. *Quia postulasti verbum hoc, & nō postulasti diuitias, aut animas inimicorum tuorum, sed postulasti sapientiam, &c.* Potuit igitur Salomon postulare diuitias, & non postulare sapientiam, & tamen non diuitias, sed sapientiam postulauit, Ecclesiast. 3. 1. *Qui potuit transgredi, & non est transgressus, &c.* 1. Corin. 9. *Non sum liber & non sum Apostolus, &c.* Quo loco docet Apostolus, potuisse se circumducere sororem, & ab Ecclesijs sumptus accipere, sed neutrum facere voluisse. Act. 5. *Nonne manens tibi manebat, & uenundatum in tua erat potestate?* hoc est, Nonne poteras (Anania) agrum tuum non vendere? & posteaquam vendideras, nonne poteras preciū tibi retinere? quis te agrum vendere, aut Deo precium offerre coegit? poterat igitur vendere & non vendere, offerre & non offerre,

Neque satis faceret, qui responderet, in hoc loco, et superiore agi de libertate à præcepto, non de libertate à naturali necessitate. Nam libertas à præcepto includit libertatem à naturali necessitate; alioqui inepta & ridicula essent præcepta, si is, cui præcipitur, non esset liber à naturali necessitate. Nam si Ananias non potuisset non vendere agrum, aut preciū illud Apostolis non offerre, sed necessariò & agrum vendidisset, & precium, Apostolis obtulisset, ineptè dixisset beatus Petrus, Nōne manens ibi manebat, & venundatus in tua erat potestate.

TERTIO, accedant illa testimonia quæ conditionē continent. Ea siquidem virtutem includunt liberam oppositorum optionem, Isaie 1. *Si volueritis & audieritis me, bona terra comedetis.* Matthæi 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Ibidem: *Si vis perfectus esse, uade, vende omnia quæ habes.* Lucæ 9. *Si quis vult post me venire, abneget se ipsum, &c.*

QUARTO, prædictis locis adiungi possunt ea, quæ continent reprehensionem cum interrogatione. Sequitur. n. inde potuisse hominem non facere id, pp quod reprehenditur. Genesis 3. mulieri dicitur: *Quare hoc fecisti?* serpenti verò, qui expertus est rationis & libertatis, non dicitur, *Quare hoc fecisti?* sed, *Quia hoc fecisti.* Genesis 4. *Quare iratus es? & quare cōcidit vultus tuus?* Potuit igitur & Heua illud non facere, quod fecit. Et Cain non irasci, neque vultum præ mœrore deijcere. Neque enim oui dicitur, *Quare fugis lupum?* non. n. potest non fugere lupum. Neque lupo dicitur, *Quare agnum deuoras?* quia non potest aliud facere.

QUINTO, adijci possunt omnia testimonia, quæ continent laudes sanctorum Patrū, Noë, Abraham, Isaac,

A Iacob, Ioseph, Moyses, Iob, Dauid, Tobia, Prophetarū denique omnium. Item illa, quæ continent præcepta, consilia, cohortationes, qualia sunt Prouerbia Salomonis, liber Ecclesiastici, magna pars Psalmodiarum: Prophetarum, Euangeliorum, Epistolarum Petri, Pauli, Ioannis, Iacobi, Iudæ. Hæc enim omnia significant, hominem esse liberi arbitrij, vt S. Augustinus colligit in libro de gratia & libero arbitrio, c. 2.

POSTREMO, addantur ea testimonia, quæ probant, primum hominem ante lapsum præditum fuisse libero arbitrio; quale est illud Ecclesiast. 15. *Deus creauit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui, &c.* Nam ipse etiam Caluinus propter hunc locum fatetur, primum hominem ante lapsum libero arbitrio præditum fuisse, lib. 1. Institut. cap. 15. §. 8. & lib. 2. c. 5. §. 18. Quamuis enim aduersarij aliam esse velint rationem hominis ante lapsum & post lapsum, quod attinet ad arbitrij libertatem: nos tamen facillè probare possumus etiam post lapsum hominem esse liberi arbitrij, si fuit ante lapsum. Nam tota ratio Caluini (vt postea videbimus) cur homo careat libero arbitrio, est in eo posita, quod libertas hominis pugnet cum prouidentia Dei. At prouidentia Dei non incepit à lapsu hominis, sed fuit etiam antea, cur igitur impedietur post lapsum hominis à libero arbitrio, si ante lapsum non impediebatur?

Quid, quod ex hoc ipso, quod Deus prouidentiam rerum omnium habet, sequitur, vt homo libertate fruatur arbitrij? nam prouidentia diuinæ illud est propriū, nō destruere, sed conseruare naturas. Disponit. n. suauiter omnia, vt legimus Sapient. 8. & vt inde colligit S. Aug. lib. 7. de ciuit. Dei, c. 30. sic administrat omnia, quæ creauit, vt etiam ipsa proprios exercere & agere motus sinat. Itaque cum natura rationalis libertatem arbitrij postulet, eamq; ab initio à conditore perceperit: sic homines diuina prouidentia gubernat & regit, vt liberam eius electionem nullo modo impediat.

Atque hoc est quod voluerunt Origenes lib. 3. de principijs, c. 3. Gregorius Nyssenus lib. 7. de Philosophia, c. 1. lib. 8. c. vlt. Theodoretus in epitome diuinorum decretorum, c. de Prouidentia, & Ioannes Damascenus lib. 2. de fide c. 29. cum scripserunt, liberas hominum actiones non fieri à prouidentia, sed ab hominum ratione & consilio. Non enim significare voluerunt, prouidentiam Dei non se extendere ad omnia singularia, cum hoc ibidem fateantur, & probent, sed non determinari ad vnum actiones hominum, neque necessitatem eis à prouidentia adferri; quemadmodū determinantur ea, quæ libera non sunt, eisque necessitas quædam adfertur, vt non possint aliò modo fieri. Sed de his plura dicentur in responsione ad argumenta.

CAPVT VIII.

Probatur idem ex traditione veterum Patrum.

QUOD ex Scripturis probauimus, hominem et post lapsum liberi esse arbitrij in actionibus ciuilibus, & externis: idem nunc probare aggredimur ex traditione & testimonijs veterum Patrum. Ac PRIMVM notabimus testimonia eorum Patrum, qui pro hæreticis habuerunt eos, qui liberum negat arbitrium. DEINDE, singulas eorum sententias adiecerimus.

Fuerunt igitur permulti, propterea quod liberum arbitrium negarent, inter hæreticos ab antiquis Patribus numerari. Primis enim Ecclesiæ temporibus Clemens li. 3. Recognitionum, notauit Simeonem Magū hæreseos, quod affirmaret hominem carere libero arbitrio. DEINDE, inter hæreses Bardesanus, q. vixit circa annum Domini CLXX. ponit hanc ipsam de libero Rob. Bellarmini Tom. 4. S 4 ro ar-

ro arbitrio S. Augustinus lib. de hæresibus, cap. 35. Inter errores Manichæorum quorum auctor Manes centum annis Bardesane posterior fuit, numerat S. Hieronymus in præfatione dialogorum aduersus Pelagianos, quod tolleretur ab eis liberum voluntatis arbitrium. Eadem hæresis fuit etiam Priscilliani, qui vixit circa annum Domini CCCXC. quam refert S. August. in lib. de hæresibus, c. 70. damnat autem S. Leo in epistola 91. ad Turbiu[m], & Concilium Bracarense primum, can. 10.

Hunc veterum hæreticorum errorem renouauit postmodum Petrus Abailardus, qui propterea tum ab Innocentio Papa secundo, tum a Concilio Senonensi dānatus fuit, vt cognosci pōt ex epistola sancti Bernardi 194. & ex lib. 3. vitæ eiusdem Bernardi, c. 5. Eundem postea renouauit Ioannes VViclefus, teste Thoma VValdensi tomo 1. lib. 1. art. 1. cap. 28. & iterum errorem eundem damnauit Concilium Constantiense, sessione 8. Cum igitur toties hic error à Patrib. notatus, à Pontificibus & Concilijs damnatus fuerit, certè mirari non debent huius tēporis nouatores, si eos inter hæreticos numerauimus. Eorumque sententias Leo X. & consequentes Pontifices, nec non Tridentinum Concilium Oecumenicum cum alijs multis diuersarum prouinciarum Synodis damnauerunt.

At, INQUIVNT, veteres hæretici, Simon Magus, Bardesanes, Manichæus & Priscillianus, non simpliciter negabant liberum arbitrium, sed vel inducebant duo principia cœterna, vnum bonum, alterum malū; vel fato, & stellis homines alligabant; vnde sequebatur, vt peccata hominum, vel principio illi malo, vel stellis, non autem ipsis hominibus tribuerentur. Sed quid hoc ad causam? veteres. n. Patres, non solum reprehēdunt in antiquis illjs hereticis causam, vnde impellabantur ad negandum liberum arbitrium, sed etiā disertis verbis id notant, quod negaret liberū arbitriū. Quin et vñ ex argumentis, quib. utebantur ad refellenda duo principia, siue duas naturas, & fata illa stellarū, erat, quia sequebat, hoīes carere libero arbitrio, quod semper fuit in Ecclesia dogma certissimum. Certè S. Hieronymus in præfatione dialogorum aduersus Pelagianos, dum ita loquitur: *Manichæorum est, hominum damnare naturam, & liberum auferre arbitrium.*

Disertis verbis duos Manichæorum distinxit, atq; damnauit errores; quorum alterum ad se pertinere, quicquid de altero sit, Caluinus & Bucerius, eorumq; Sectarij, negare non possunt. Sed veniamus ad ipsas Patrum sententias breuiter recitandas.

C A P V T IX.

Adferuntur testimonia ipsorum Patrum.

SANCTVS IRENÆVS lib. 4. c. 71. *Consilium, inquit, bonum dat omnibus, posuit aut Deus in homine potestatem electionis, quemadmodum et in Angelis.* Et c. 72. *Si igitur non in nobis esset, facere hæc, aut non facere, q̄ causam habebat Apostolus, & multo prius ipse Dominus cōsiliū dare, quæ quidē facere, à quib. vero abstinere?*

CLEMENS ALEXANDRINVS lib. 1. Stromatum, pag. 65. *Sed, inquit, nec laudes, nec vituperationes, nec honores, nec supplicia iusta essent, si anima non habeat liberam potestatem.*

ORIGENES lib. 2. contra Celsū, pag. 780. *Videamus, inquit, quid Celsus dicat postea. Hæc, inquit, cum Deus esset, prædixit; & omnino oportebat fieri quod prædixerat. Deus ergo suos discipulos, & Prophetas, cum quibus cibum & potum sumebat, eō necessitatis adduxit, vt contra ius ac pietatem facerent. Respondebimus & ad hæc, quando iubes, vt ne ista quidem argumenta præteream, quæ mihi videntur friuola. Celsus putat, quod aliquis præsciū prædixit, ideo fieri, quia prædictum est: nos verò hoc non concedentes, dicimus, non prædictorem causam*

esse futuri, sed futurum illud quod omnino euenturū erat, etiam nemine prædicente, præcognitori causam prædicendi dedisse, totum enim in præcognitione vatis est, cum alterutrum fieri possit, fore hoc alterū, non dicimus præcognitorem adimere possibilitatem, vt vel fiat, vel nō.

Quibus verbis Origenes diluit obiectionem Celsi, qui probare conatus fuerat, Christum prædicendo prodicionem Iudæ, attulisse necessitatem ipsi Iudæ, vt facinus illud prodicionis committeret; quia necesse erat fieri, quod Christus Deus futurum esse prædixerat. Respondet igitur Origenes, prædicionem nō adferre necessitatem, quia non ideo res fit, quia præcognita est, sed ideo præcognita est, quia futura erat. Quare paulo infra docet, Iudam sic prodidisse Dominum, vt potuerit non prodere, atque ita concordat præscientiam cum contingentia & libertate. Idem etiam Origenes lib. 3. de principijs cap. 1. copiosè probat, hominem esse liberi arbitrij, & respondet ad omnia argumenta, quæ nunc aduersarij proferunt, quæque ab antiquis hæreticis proferebantur.

EVSEBIVS CÆSARIENSIS lib. 6. de præparatione euangelica, c. 5. probat optimis argumentis, libertatem à necessitate non pugnare cum prouidentia: *Nam inquit, si euentura omnino sunt prospera, vel aduersa unicuique homini, estque necesse hæc me agere, & te illa, quid oportet cura, laboreq. confici? Et infra: Quomodo, inquit, cum sentiamus nostra nos appetitione moueri, non omnino amentissimum erit ab exteriori quadam vi, quasi animi expertes moueri nos credere? sic enim libera voluntate alia fugimus, alia sequimur, ut quemadmodum dolere, gaudere, videre, audire, non ratiocinando, sed re ipsa comprehendimus. ita à nostro ipsorum consilio, aut ad fugiendum, aut ad sequendum moueri nos profectò sentiamus. Quas ob res rōnalis naturæ libertas iure negari nō pōt.*

S. ATHANASIUS in serm. de passione & cruce Domini, proposita questione, an quæ sunt diuinitus præcognita, & prædicta ex necessitate eueniant, ita respondet: *Non Propheta istarum rerum auctor est, aut causa, sed ipsorum voluntas, quin potius ipsi in causa fuerunt, vt talia de ipsis Prophætæ prædiuinarent. Prophætæ proprium est futura prospicere & non hallucinari, hominum autem est agere quod uelint.*

S. BASILIUS in sermone de libero arbitrio: *Quod inquit, in hominis potestate situm est liberum arbitriū, in eligendo & non eligendo situm est. Item in oratione, quod Deus non sit auctor malorum: Cur, inquit, anima ad malū suscipiendū apta fuit? propter liberū arbitrium, quod maxime rationālē naturā decet. Soluta. n. ab omni necessitate, & voluntariā, ac in sua potestate sitam uitam à conditore adeptā per hoc ad imaginem Dei creata est.*

S. GREGORIUS NAZIANZENSIS in primo Apologetico, non procul ab initio: *Singularis, inquit, & eximie Dei bonitatis argumentum est, facere ut nostra quoque aliqua ex parte sit uirtus, nec natura nobis inseratur, sed uoluntate, animique proposito excolatur, arbitrijque libertate, parem in utramque partem motum habente.*

S. GREGORIUS NYSSENSIS lib. 9. de philosophia, c. 3. *Omnis, inquit, qui cōsultat, quasi in eius potestate existente electione de operabilibus consultat, ut quod per consiliū decernitur eligas, & eligens faciat. Necesse igitur est eū, qui consultat, Dominū esse actionū. Si. n. non fuerit Dominus actionum, ex superfluo consultat; si uerò hoc ex necessitate afficit uī rationali liberū arbitriū, aut enim non erit rationalis, aut dominium suarum actionum obtinebit: dominari autem actionū omnino liberi arbitrij est.*

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS hom. 60. in Matth. explicans illud: *Necesse est, ut ueniant scandala. Necessitatem, inquit, dicit, non quia libertatem uoluntatis, potestatemque liberi arbitrij tollat; nec quia necessitati rerum humanam uitam subijciat, sed quod omnino uenturum est, pronunciat. Et infra: Non quia futura scandala prædixit, idcirco ueniunt, sed quoniam futura erant, idcirco prædixit. Et serm. 2. de Fato: Deus dicit, posui*

ante te vitam & mortem, ad quod volueris, extende manum tuam. *Demon* dicit, non est in te quod extendas manum tuam, sed necessitate quadam & vi id agis. Videntur ne tibi hæc fide digniora?

S. EPIPHANIVS hæresi 16. Quare, inquit, omnibus manifestum, clarumque ac minimè ambiguum est, quod liberum arbitrium exhibuit nobis Deus, dicens, si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis.

S. CYRILLVS lib. 2. in Ioan. ca. 54. Liberum, inquit, hominis arbitrium his verbis ostendit, qui ad alterutrum secundum animi sui iudicium potest proficisci. Et lib. 4. c. 7. Non possumus, inquit, secundum Ecclesiæ, veritatisque dogmata liberam potestatem hominis, quod liberum arbitrium appellatur, vilo modo negare. Et lib. 9. cap. 10. Rationali creaturæ liberam potestatem creator largitus est, & suæ voluntatis habenas vnicuique commisit, ut in eo sit, quidquid probauerit eligere.

S. IOANNES DAMASCENVS lib. 2. de fide, capite 26. In nobis, inquit, sunt ea, quorum sumus liberam adepti potestatem, & facere & non facere.

THEOPHYLACTVS in comment. ad cap. 15. Lucæ: Rationalis, inquit, ad quam subsequitur liberum arbitrii substantia est hois, omne .n. rationale liberi arbitrii est.

Iā ex Latinis TERTULLIANVS lib. 2. aduersus Marcionem ante medium: Tota libertas arbitrii in vtramque partem homini concessa est, ut sui dominus constanter occurreret, & bono sponte seruando, & malo sponte uitando.

S. CYPRIANVS lib. 1. epist. 3. ad Cornelium; Homo, inquit, libertati suæ relictus, & in arbitrio proprio constitutus, sibi met ipsi uel mortem appetit, uel salutem.

S. HILARIVS in Psalm. 2. Vnicuique, inquit, nostrum libertatem uitæ, sensumque permisit non necessitatem in alterutrum affigens.

S. OPTATVS MILEVITANVS li. 7. in Parmenianū: Homicida, inquit, potest scelus facere, potest & non facere, & cetera huiusmodi, in quib. liberū habetur arbitriū.

S. AMBROSIVS in commentario Psalm. 40. Homini, inquit, dedit eligendi arbitrium quid sequatur.

S. GAUDENTIVS Brixianus tract. 3. in Exod. Libertatem, inquit, diximus arbitrii, quia voluerunt Iudei facere quod fecerunt, & si noluisset, non fecissent. Et infra Præscientia quidem Dei non fallitur, sed nec homini concessa semel voluntatis libertas aufertur, ne nihil de eo iudicare possit, qui liber non fuerit in agendo.

S. HIERONIMVS in epist. ad Ctesiphontem extrema: Frustra, inquit, blasphemias, & ignorantium auribus ingeris, nos liberum arbitrium condemnare. Damnetur ille, qui damnat. Item comment. c. 26. Hieremiæ, explicans illud: Forsitan audient & conuertentur, Verbum, inquit, ambiguum, forsitan maiestati Domini non potest conuenire, sed nostro loquitur affectu, ut liberum homini feruetur arbitrium, ne ex præscientia eius, quasi ex necessitate uel facere quid, uel non facere cogatur. Non enim ex eo, quod Deus scit futurum aliquid, idcirco futurum est: sed quia futurum est, Deus nouit quasi præscius futurorum.

S. AVGVSTINVS in lib. de quantitate animæ, c. 36. Datum est, inquit, animæ liberum arbitrium, quod qui nugatorijs ratiocinationib. labefactare conantur, usque adeo cæci sunt, ut ne ista quidem uana, atque sacrilega, propria uoluntate se dicere intelligant: Item lib. 5. de ciuit. Dei, cap. 10. Quocirca nullo modo cogimur, aut retenta præscientia Dei, tollere uoluntatis arbitrium aut retento uoluntatis arbitrio, Deum quod nefas est, negare præscium futurorum; sed utrumque amplectimur, utrumque fideliter & ueraciter confitemur. Et infra: Neque ideo peccat homo, quia Deus illum peccaturum præscit, immo ideo non dubitatur ipsum peccare cum peccat, quia ille, cuius præscientia falli non potest, non fatum, non fortunam, non aliquid aliud, sed ipsum peccaturum esse præscit, qui si uolit, omnino non peccat, sed si peccare noluerit, et hoc ille præscit.

Auctor operis, quod inscribitur Hypognosticum lib. 3. non procul ab initio: Ipsum, inquit, liberum arbitrium in hominibus esse, certa fide credimus, & prædica-

mus indubitanter. Et infra: Est igitur liberum arbitrium, quod quisquis negauerit, Catholicus non est.

S. INNOCENTIVS I. in epist. ad Concilium Carthaginense: Liberum, inquit, arbitrium cum nasceremur accepimus.

S. LEO Papa I. serm. 16. de passione Domini: Nec præsciendo, inquit, quod faciendum esset, coegit, ut fieret, quamuis ad hoc carnem assumpisset, ut fieret.

S. PROSPER AQUITANVS in responsione ad objectionem sextam Gallorum: Liberum, inquit, arbitrium nihil esse, uel non esse, perperam dicitur.

His addi possent recentiores, S. Gregorius, S. Fulgentius, Venerabilis Beda, S. Anselmus, S. Bernardus, & alij, quos de industria prætermittimus, TVM, quod obscurum non sit, eos S. Augustini doctrinam in omnibus sequi, TVM, quia testimonia ipsorum cum alijs pluribus adscribentur, cum de libero arbitrio in actionibus moralibus differemus. Nam illa omnia testimonia, si probabant hominem esse liberi arbitrii in actionibus bonis & malis, multò magis probabant id, quod nunc agimus, hominem uidelicet esse liberi arbitrii in actionibus indifferentibus & ciuilibus.

CAPVT X.

Euidens esse lumine rationis naturalis, hominem liberi esse arbitrii in actionibus ciuilibus & externis.

DEMONSTRABIMVS hucusque aduersus hæreticos libertatem arbitrii, & testimonijs Scripturarum & Patrum: nunc tum aduersus eosdem hæreticos, tum aduersus paucissimos quosdam Catholicos, quos c. 5. nominauimus, demonstrabimus eandem arbitrii libertatem ex ratione, ac lumine naturali.

PRIMA igitur ratio duci potest à communi consensu sapientum, et Ethnicor. Id .n. Peripatetici docent, ut perspicuum est ex Aristotele lib. 3. Ethic. c. 1. 2. 3. & sequi. Idem Academici, ut planè constat ex Platone in Gorgia, & alibi. Idem et Stoici, qui tñ fatū acerrimè defendebant. Nā (ut scribit S. August. lib. 5. de ciuit. Dei, c. 10.) Stoici cetera oīa fato subijciebant præter aīos humanos. Quare Plutarchus in 1. li. de Placitis Philosophorū, affirmat, Stoicos de libertate arbitrii idē cum Platone sensisse. Idem de Stoicis & Platonicijs confirmat Gregorius Nyssenus in lib. de fato, c. 1. 2. & 3. qui bus et adiungit Sapientes Aegypti. Marcus et Tullius (eodem Augustino teste lib. 5. de ciuit. Dei, c. 9.) maluit Deo prouidentiam auferre, quam homini libertatem, & ita ut faceret homines liberos, facit sacrilegos. Cum enim libertatem humanam cum prouidentia diuina copulare non posset, elegit id quod erat notius, quodque in se ipse singulis ferè momentis experiri videbat. Multorum præterea Ethnicorum testimonia adducit Eusebius lib. 6. de præparat. Euan. cap. 6. & 7. Denique Calvinus ipse lib. 2. Instit. c. 2. §. 2. fatetur Philosophos summo consensu libertatem arbitrii docuisse.

ALTERA rō sumitur à consensu orbis terrarū vniuersi. Nulla est .n. aut fuit vnquam Respublica, nullū Imperium, quod non habuerit publicum consilium, magistratus, leges, pœnas, præmia. Quæ omnino superuacanea essent, si libertatem arbitrii homines non haberent. Item in omni exercitu Imperatores & Duces & oratione, & promissis, & tympanis, & tubis accendunt animos militū. Sed quorsum hæc fierent, si non consilio, & deliberatione animi homines ad opera sua se ipsi mouerent, & possent pro arbitrio agere & non agere? Ad hæc omnes omnino homines prudentiam, atque industriam necessariam esse cēsent in operibus humanis; siue ij sint mercatores, siue agricole, siue opifices, siue quicunq; alij. Quare rectè docet Eusebius lib. 6. de præparat. Euan. c. 5. eos, qui sentiunt, omnia fieri

fieri ex necessitate, nihil contingenter & liberè, peruertere aut euertere humanam vitam vniuersam.

TERTIA ratio ducitur ab experientia, quæ illos ipsos, qui verbis liberum arbitrium negant, re ipsa, & factis, illud affirmare compellit, id, quod ex Alexandro Aphrodisæo docet Eusebius lib. 6. de præparat. Euang. c. 7. nam illi èt, qui negant arbitrij libertatem, hortantur suos, eisq; præcipiunt, puniunt quoque si perperà agant, solliciti sunt in periculis, cauti in rebus dubijs, & si quis eos afficiat iniuria, irascuntur, & ultionem parant. Quod in Calvinianis maximè cernere est, qui si vno verbo fortè lædantur, mox euomunt libros plenos conuictorum. At si verè sentiunt, eos quibus irascuntur, non potuisse iniuriam non inferre, cur, quæso, irascuntur.

Dicent fortasse, se quoq; non posse non irasci. Cur igitur non similiter irascuntur, si à phrenetico, vel pueros similem iniuriam patiàtur? & si serio credunt, eos, quos hortantur, & quibus præcipiunt, necessitate quadam impelli, vt non possint aliud facere, quam quod faciunt: cur tempus & in cohortando & præcipiendo frustra terunt? quod si ipsi quoque ex necessitate hortantur & præcipiunt; cur non vtuntur hortationibus, & præceptis erga stultos; aut pecora: cur tatum erga homines & sanos & sobrios? Nonne igitur experientia planè cogit fateri, liberum esse arbitrium tum in nobis, qui hortamur, præcipimus, irascimur, tum in ijs quos hortamur, quibus præcipimus, & quibus irascimur, quandoquidem nihil eiusmodi agimus erga eos, quos libero arbitrio carere non dubitamus?

QUARTA ratio, sumitur ex peccatis hominum. Siquidem euident est, homines quandoque peccare; nec minus est euident neminem posse sine arbitrij libertate peccare. Conscientiæ stimulus, ac remorsus; ve recundia quæ nascitur ex peccato; reprehensiones aliorum; commune odium in eos, qui malè agunt, ita vt etià furibus sint fures inuisi, apertissimè testatur, homines quòdoq; peccare. Neminem autem peccare in eo, quod necessitate facit, tam esse manifestum, & omnibus certum, docet S. August. in lib. de vera religione, c. 14. vt nulla hic doctorum paucitas, nulla indoctorum turba dissentiat. & in lib. de duabus animabus, c. 11. scribit, hoc à pastoribus cantari in montibus, à Poetis in theatris, ab indoctis in circulis, à doctis in bibliothecis, à magistris in scholis, à Pontificibus in templis, à genere humano in orbe terrarum.

QUINTA ratio ducitur ab ipsa rei natura; talis est enim in vnaquaque re modus appetendi, qualis est cognoscendi; appetitio enim cognitione sequitur, nec fieri potest, vt quis appetat rem incognitam. In hominibus autem est cognitio finis & mediorum ad finem tum necessariorum, tum etiam contingentium: igitur hominum appetitio ex necessitate fertur in finem, & in ea media, quæ sunt cum fine ex necessitate connexa: in alia verò nõ nisi contingenter. Atqui hoc est, hominè esse liberum libertate contingentiae, posse videlicet accipere vel reijcere ea media, quæ ratio docet non necessariè cum fine esse cõnexa. Rursus (vt rectè colligit Gregorius Nyssenus in lib. 7. de Philosophia, c. 1.) consultatio ad electionem ordinatur, proinde vbi est vis consultatiua, ibi etiam est vis electiua, vbi autem est vis electiua, ibi est libertas arbitrij, cum nihil sit aliud libertas arbitrij nisi potestas electionis: euident autem est, esse in homine vim consultatiuam, vt experientia ipsa testatur; igitur euident quoque est, esse in homine vim electiuam, atque arbitrij libertatem.

CAPVT XI.

Respondetur ad argumenta, quæ sumunt aduersarij ex diuinis literis.

Sed iam argumenta Caluini, aliorumque hæreticorum proponenda & soluenda sunt. Et quoniam ducunt etiam ipsi argumenta à Scripturis sanctis, à

testimonijs veterum, & à ratione, initium à Scripturis faciemus.

CALVINVS igitur producit hæc loca. **PRIMUM** ex lib. Exodi c. 11. vbi Aegyptij à Deo impulsj, dederunt Hebræis preciosissima vasa, & vestes, aliaq; permulta, quæ sine dubio nunquã daturi fuissent, si verè liberum arbitriū habuissent. **SECUNDVM** ex Gen. 43. vbi Iacob dicit filijs suis. *Det vobis Deus inuenire misericordiam coram viro.* Quod certè non diceret, nisi existimaret à Deo flecti & regi corda hominum. **TERTIVM** ex illo 1. Regum 11. *Irruit super eum spiritus Domini.* **QUARTVM** ex illo 2. Regum 17. vbi Deus effecit, vt Absalon non sequeretur consiliū Achitophel. **QUINTVM** ex illo 3. Regum 12. vbi Deus inclinauit cor Roboam, vt sequeretur consilia iuuenum, **SEXTVM** ex illo Iosue 2. vbi teste Rahab Deus ad introitum Hebræorum in Palestinam, immisit terrorem & pauorem in corda incolentium terram illam. **SEPTIMVM** ex Leuit. 16. & Deuter. 28. vbi Deus Israelitis ait: *Dabo vobis cor pauidum, & oculos deficientes, &c.*

His accedant testimonia, quæ ante proposuerant **LVTHERVVS** & **MELANCHTHON.** Sit igitur **OCTAVVS** locus ex illo Isaia 26. *Omnia opera nostra in nobis operatus es Domine.* **NONVS** ex illo Hieremias 10. *Scio Domine quia non est in homine via eius, nec viri vt dirigat gressus suos.* **DECI MVVS** ex illo 1. Regum secundo: *Non audierunt vocem patris sui (filij Heli) quia voluit Dominus occidere eos.* **VNDECIMVS** ex illo 1. Regum 10. *Abijt cum eo (Saul) pars exercitus, quorum tetigerat Deus corda.* **DVODECIMVS** ex illo Prouerb. 16. *Hominis est præparare cor, Domini autem est gubernare linguam.* Item: *Cor hominis cogitat viam suam, & Dominus dirigit gressus eius.* **TERTIVS DECIMVS** ex illo Prouerbiorum 20. *A Domino diriguntur gressus viri, quis autem hominum potest intelligere viam suam?* **QUARTVS DECIMVS** ex illo Prouerb. 21. *Cor Regis in manu Domini, quocunque voluerit inclinabit illud.* **QUINTVS DECIMVS** ex illo Matthæi 10. *Unus passer non cadit in terrâ sine Patre vestro,* **SEXTVS DECIMVS** ex illo Roman. 11. *Quoniã ex ipso, & in ipso, & per ipsum sunt omnia.* Item ex illo 1. Corint. 12. *Omnia in omnibus operatur.* Denique ex illo Ephes. 1. *Qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ.*

In explicatione horum locorum pauca quædam notanda sunt. **PRIMUM** est, Non esse idem liberam electionem & liberam exequutionem, Libera enim electio necessaria est ad libertatem arbitrij conseruandã, non item libera exequutio, vt S. Ioannes Damascenus rectè docet in lib. 2. de fide, c. 26. Itaq; potest Deus nec solum Deus, sed etiã homines impedire, quo minus aliquis re ipsa faciat quod elegit ac decreuit, nec tamen detrimentum vllum patietur liberum voluntatis arbitrium.

Atque hinc **RESPONDETUR** ad testimonium **NONVM**, **DVODECIMVM**, & **TERTIVM DECIMVM.** Nam dicitur, non esse in homine via eius, quia quamuis ipse maturè deliberet & proponat, tamen non est in eius potestate progressus negocij, cum multis varijsq; modis impediri possit. Et ideo Sapiens dicit, cor hominis cogitare viam suam, id est, præmeditari & ordinare quid, & quomodo sit faciendum; tamen euentum esse in manu Dei, à quo petendum esse, vt dirigat gressus. Nec solum in factis, sed etiam in verbis, sæpè nemo exequutio non est in potestate hominis: sæpè enim diligenter meditamur verba, quæ dicturi sumus, & statim animo ita loqui, vt nihil falsi, nihil noxij, nihil superuacanei nobis excidat, & tamen, nisi Deus speciali gratia linguam gubernet, non implemus quod proposuimus.

Neque verò hinc sequitur (vt Pelagiani volebant) posse nos sine Dei auxilio, præparare cor, aut cogitare viam nostram, quia scriptum est, *hominis est præparare cor*; &, *homo cogitat viam suam.* Nam neque sumus sufficientes,

sufficientes, cogitare aliquid ex nobis, tanquam ex nobis, ut Apostolus ait 2. Corinth. 3. Neque ita diriguntur gressus nostri à Deo, ut non ercos nos dirigamus, iuxta illud Prouerb. 15. *Vir prudens dirigit gressus suos.* Sed Scriptura indicare voluit, magis in potestate nostra, esse cogitationem & voluntatem, quam operis executionem.

SECUNDO sciendum est, libertatem arbitrij non excludere cooperationem & auxilium Dei. Non enim ideo dicitur homo esse liber in deliberando & eligendo, quia possit id facere suis solis viribus; sed quia posita etiam cooperatione diuina, in potestate eius sit hoc aut illud eligere, & rursus eligere vel non eligere. Quo modo liberè dicimur, videre omnia quæ videmus, non quod absente lumine quidquam videre possumus, sed quod præsentē lumine summi in nobis sit cernere hoc aut illud, & etiam cernere vel non cernere, hoc est, oculos ad rem videndam aduertere, vel ab ea dem illos auertere.

Atque hinc respondetur ad testimoniū OCTAVVM, QVINTVMDECIMVM, & SEXTVMDECIMVM. Nam omnia opera nostra operatur Dominus, sed non sine nobis; & passer non cadit in terram sine patre nostro, quia providentia eius ad omnia etiam minutissima se extendit; & ex ipso sunt omnia; operatur omnia in omnibus; & operatur secundum consiliū voluntatis suæ, sed ita suauiter, ut sinat etiam res creatas agere motus suos, neque cooperando tollat, aut destruat, sed adiuvet, perficiatque; naturam. Quanquam illud Isaia 26. *Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine*, rectius intelligitur de flagellis aut miraculis diuinis, quam de operibus liberi arbitrij. Quoniam præcedit in Isaia: *Dabis pacem Domine.* Et sequitur: *Possederunt nos Domini absque te.*

S. Hieronymus in comment. per opera intelligit flagella, ut sensus sit, dabis pacem Domine: omnia enim flagella quæ passi sumus, à te nobis venerunt; possederunt enim nos Domini absque te, &c. cui explanationi cōsentanea est interpretatio 70. Seniorū, quæ habet: *Da pacem Domine, quoniam omnia reddidisti nobis.*

S. Cyrillus in comment. eiusdem loci, intelligit (per opera) miracula & beneficia diuina, ut sensus sit, Dabis pacē nobis; quandoquidē oīa mirabilia opera nostra, id est, quæ facta sunt in nobis munera tua sunt, & tamen possederunt nos Domini absque te, &c.

TERTIO est obseruandum, posse QVARTO D modis voluntatem à Deo inclinari ad aliquid appetendum vel fugiendum; PRIMO, efficienter & physicè immediate illam mouendo & determinando ad vñ. Nam si potest ipsa se determinare, cur non possit etiā Deus eam determinare?

SECUNDO, efficienter quidem sed mediante aliqua forma, quam imprimat in voluntate. Nam infundendo gratiam & virtutes, per eas inclinat voluntatem ad bonas actiones. Et hos duos modo notauit S. Thomas in quæst. 22. de veritate, art. 8.

TERTIO, obiectiue, id est, per internam suasionem, sed efficacissimam, ut resisti non possit. Nam si passio vehemens rapit aliquando voluntatem ad consensum, certè multò facilius potest Deus id facere.

QUARTO, obiectiue quidem & efficaciter, sed ita ut efficacia proueniat non tam ex vehementia persuasionis, quam ex dispositione voluntatis, quam Deus præuidet. Nimirum cum Deus ita proponit aliquid interna persuasionē, ut vider voluntatem aptam esse ad consentiendum.

Ex his modis, Vtrum Deus vtatur primo & tertio, & vtrum si illis vtatur maneat integra libertas voluntatis, postea videbimus: certum autem est, Deum sæpe uti secundo & quarto. Nec minus est certum, eos duos modos non repugnare arbitrij libertati. Nam quod attinet ad SECUNDVM nullus est habitus virtutis, excepta caritate quæ est in beatis in cælo, qui ex necessita-

te determinet voluntatem. Quod autem ad QVARTVM pertinet, infallibiliter quidē sit id, ad quod Deus inclinat quarto modo, sed integra manet libertas, cum infallibilitas non oriatur ex vehementia motionis diuinæ, sed ex præuisione aptitudinis ipsius voluntatis: præuisio enim nullam imponit necessitatem. Et quoniam omnia testimonia à Caluino & Luthero adducta, præter ea, quæ iam explicata sunt, ad secundum & quartum modum reuocari possunt, ideo nihil efficiunt contra arbitrij libertatem.

Ad PRIMVM enim de Aegyptijs respondemus, Deum inclinasse corda Aegyptiorum, ut libenter darent Hebræis preciosas vestes & vasa, quia fecit, ut occurreret menti eorum aliqua ratio, quam præuidebat idoneam esse, ut per eam iudicarent bonum esse commodare vasa illa & vestes Hebræis. Vel certè infudit Deus beneuolentiā Aegyptijs erga Hebræos, & per eam beneuolentiā inclinauit corda eorum ad communicandas opes suas cum illis. Id enim significare videntur illa verba Exod. 12. *Dominus dedit gratiam populo coram Aegyptijs, ut commodarent eis, & spoliarent Aegyptios.*

Sic etiam precatur Jacob (quod erat SECUNDVM testimonium) ut Deus det filiis suis inuenire misericordiam coram uiro, id est, aspiat uiro beneuolentiā erga filios suos, &c. Quod autem irruisse dicitur spiritus Dñi in Saul (quod erat TERTIVM) significat spiritum zeli & fortitudinis, donatum fuisse à Deo ipsi Saul, per quem inclinabatur & incitabatur ad prælium contra Ammonitas.

Quod uerò non audierit Absalon consiliū Achitophel (quod erat QVARTVM) factum est, quia Deus fecit, ut Chusai ijs rationibus refutaret sententiā Achitophelis, quas idē Deus præuiderat probandas ab Absalone. Idem dicendum est de eo, quod non audiuit Roboam consilia seniorum, sed iuuenum; & quod filij Heli non audierunt admonitiones patris sui; quæ erant testimonia QVINTVM & DECIMVM.

Ad illa uerò de pauore immisso in corda Philistinorum uel Hebræorum, quæ erant SEXTVM & SEPTIMVM, respondemus ea pertinere ad eundem modum. Facile enim potuit Deus efficere, ut occurrerent cogitationi eorum rationes, ob quas timendum esse iudicarent & contra non occurrerent rationes, ob quas in spem erigi possent.

Quod uerò sequuti sunt Saulem iij, quorum Deus tetigerat corda (quod erat VNDECIMVM) factum est, quia Deus immisit in eis uenerationem erga Regem, siue infundendo bonam qualitatē, siue persuadendo mentibus eorum bonum esse obedire Regi à Deo electo.

Denique ad illud: *Sicut diuisiones aquarum, ita cor Regis in manu Domini.* DVÆ dari solent responsiones VNA, ut hic locus intelligatur de executione, & sensus sit, solum Deum posse impedire executionem regiarum uoluntatum. Nam in Græco sic legitur hoc prouerbum *ὡς τὰς ἐκκεντὰς τοῦ βασιλέως ἐν χειρὶ τοῦ θεοῦ, hoc est, sicut impetus aquæ non potest impediri & coerceri, nisi à magna aliqua vi: sic etiam quod Reges volunt, impediri non potest, nisi à Deo.*

ALIA est responsio, ut hic locus intelligatur de ipsius uoluntatibus Regum, & sensus sit, facile esse Deo mutare uoluntates hominum, etiam si Reges sint. Nā in Hebræo non sit mentio impetus, sed simpliciter nominatur aqua *מַלְךְ בְּיַד יְהוָה פְּלִיגִים לְבָרֵךְ רִוִּי aquarum, cor Regis in manu Dei*, hoc est, quā facile est agri colā ducere, ab aliquo fonte riuos aquarum quocumque uoluerit, cum aqua facillimè fluat, quā uia datur: tam est facile Deo flectere corda Regum quamuis potentium & superbiorum, nimirum interius eis proponendo, quæ nouit eorum ingenio congruere. Atque ita soluta sunt argumenta omnia, quæ ex diuinis literis aduersarij protulerunt.

CAPVT XII.

A

CAPVT XIII.

Respondetur ad obiectiones ex testimonijs S. Augustini.

EX AVGVSTINO plurima profert Calvinus testimonia contra liberum arbitrium; sed pertinent ferè omnia ad quæstiones de libero arbitrio, in actionibus moralibus vel supernaturalibus. TRIA tantum sunt, quæ ad hunc locum, quem nunc tractamus, pertinent, & ea facili negotio ex ijs, quæ suprà diximus, explicantur.

PRIMUM est, in libro 6. de Genesi ad literam, cap. 15. ubi sic loquitur Augustinus: *Conditoris voluntas rerum necessitas.* Et cap. 17. *Hoc autem necessariò futurum est, quod Deus vult, & ea ferè futura sunt, quæ ille præscit.*

ALTERVM est, in lib. de gratia & libero arbitrio, c. 20. Scriptura, inquit Augustinus, si diligenter inspiciatur, ostendit non solum bonas hominum voluntates, quas ipse facit ex malis, & à se factas in actus bonos, & vitam dirigit æternam; verum etiam illa, quæ conseruant seculi creaturam, ita esse in Dei potestate, ut eas, quæ voluerit, quando voluerit, faciat inclinari, vel ad præstanda beneficia, vel ad pœnas infligendas occultissimo quidem iudicio, sed iustissimo.

TERTIVM est in Enchir. cap. 30. *Libero arbitrio male utens homo, & se perdidit & ipsum.*

Sed responsio in promptu est. Nam quod attinet ad PRIMUM, loquitur eo loco S. Augustinus de necessitate consequentiæ non consequentis, ut sensus sit, quod Deus vult fieri, infallibiliter futurum esse, sed liberè vel necessariò prout causæ secundæ fuerint. Non enim Deus destruit naturas, sed eo modo vult rem fieri, quem natura eius rei postulat.

Quod autem ad SECUNDVM pertinet, fatemur hominum voluntates ita esse in potestate Dei, ut quocumque voluerit, quando voluerit, faciat inclinari; sed plane suauiter, & quomodo Deum par est agere, cum libera voluntate. Itaque non inclinat eam ex necessitate determinando ad unum, sed uel imprimendo formam aliquam per quam inclinetur, uel interius persuadendo eo modo, quem ipse uidet aptissimum esse, ut ab homine respiciatur. Et si ea uis est humanæ eloquentiæ, ut liberas voluntates sæpe flectat, & detorqueat ad id, quod cupit, quanto facilius poterit Deus non sapè, sed semper per interna suasionem voluntates humanas quocumque voluerit inclinare, cum ipse perfectè nouerit omnes animi propensiones, uim omnium argumentorum, & quid sit quod hoc loco & tempore humanum animum moueat, si adhibeatur?

Quod autem S. Augustinus scribit, hominem male utendo libero arbitrio, & se perdidisse, & ipsum; intelligitur de libero arbitrio non simpliciter, sed quale erat in statu innocentie hoc est, de arbitrio non solum libero à naturali necessitate (de qua nos hoc loco tractamus) sed etiam à miseria & peccato. Poterat enim primus homo in statu innocentie per liberum arbitrium nunquam peccare, & nullam omnino miseriam experiri. Docet hoc idem S. August. in primo lib. contra duas epistolas Pelagianorum, capite 2. his uerbis: *Quis nostrum dicat, quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere? Libertas quidem perijt per peccatum, sed illa, quæ in paradiso fuit, habendi plenam cum immortalitate iustitiam. Nam liberum arbitrium usque adeo in peccatore non perijt, ut per, illud peccent maximè omnes, qui cum delectatione peccant.*

Respondetur ad obiectionem ex repugnantia præscientiæ & libertatis.

PRÆTER testimonia Scripturarum, & S. Augustini, adducit CALVINVS argumentum ex repugnantia prouidentie diuinæ, & libertatis humanæ. Sed quoniam prouidentia includit præscientiam & prædeterminationem, & utraq; seorsim pugnare uidetur cum libero arbitrio, ideo seorsim de utraque tractabimus.

Igitur obiectio ducta à præscientia Dei talis est, Deus necessariò prenoscit omnia futura, nec potest ullo modo fieri, ut ipse fallatur, igitur omnia futura ex necessitate euenient. RVRVSVS præscientia Dei est causa rerum, igitur ideo res erunt, quia Deus præscit esse futuras, non contra. Alioqui enim Deus penderet à rebus creatis, & eius scientia mutabilis & accidentaria esset. *Uniuersas* (inquit AVGVSTINVS lib. 15. de Trinit. c. 13.) *creaturas suas tam spirituales, quam corporales non quia sunt, ideo nouit, sed ideo sunt, quia nouit.* Quod si præscientia Dei est causa rerum, certè sequitur, ut posita præscientia, necessariò res quæ præsciuntur, sint futuræ. Neque enim præscientia Dei impediri potest ab ulla causa creata.

RESPONDEO, præscientiam Dei esse certissimam, & tamen nullam, imponere rebus futuris necessitatem, neque cum arbitrij libertate ulla ratione pugnare. Demonstrant hoc Theologi multis rationibus. Sed hoc loco satis nobis erit ratio S. Augustini ex lib. 3. de libero arbitrio, cap. 3. Si præscientia Dei rebus futuris necessitatem imponeret, uel id faceret, quia præscientia est, uel quia Dei est. Neutrum autem uerè dici potest. Nam si præscientia Dei, quia præscientia est, imponeret rebus necessitatem, non solum præscientia Dei, sed etiam præscientia hominum imponeret rebus necessitatem. Id autem falsum est. Nam præscientia hominum non est causa rerum, neque aliquid ponit in rebus, ut si ego diuina reuelatione certò prenoscam futurum esse, ut crastina die pluat; non propterea ero ego causa pluiæ, & tamen sine dubio pluet, sed non minus contingenter, quàm si nihil ego præscissem.

Vnde igitur (inquit) sit, ut quæ certò prenoscentur semper eueniant, cum tamen contingenter fiant, ac per hoc possint non fieri? Causa huius rei est, quia qui futurum prenoscit, præcurrit intelligentia rei effectiōem, & intuetur eam iam factam antequam fiat: Id autem quod factum est, non potest factum non esse, tametsi liberè & contingenter factum sit. Præscientia Dei igitur non imponit rebus necessitatem, quia præscientia est; sed neq; quia Dei est; nam quemadmodum Deus præscit, quid homines facturi sint, sic etià præscit, quid ipse facturus sit. Non autem cogit præscientia Dei ipsum Deum ut aliquid faciat, igitur neq; homines cogit.

Præterea præscientia mea non imponit rebus necessitatem, quia non est causa rerum; at neque præscientia Dei est causa rerum, ut patet, quia non potest effectus causa sui obiecti, sed contra potius obiectum est causa actus. Quare ueteres Patres citati cap. 9. Origenes, Athanasius, Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus, & præterea Iustinus (aut quicumque; fuit auctor) in quæstionib. Gentilium, quæst. 58. Epiphanius hereticorum, docent non ideo res euenire, quia Deus præsciuit futuras, sed ideo Deum præsciuisse, quia futuræ erant.

Ex his ad PRIMAM obiectionem RESPONDEO, Ex eo quod Deus omnia futura prenoscit, nec potest eius præscientia falli, non sequi, ut res omnes futuræ ex necessitate eueniant, necessitate consequentis, sed solum necessitate consequenti: hoc est, tantum sequi, ut infallibiliter eueniant, non autè ut absolute non potuerint non euenire.

Ad ALTERAM obiectionem RESPONDEO, aliquam scientiam Dei esse causam rerum, non autem scientiam, siue præscientiam, de qua loquimur. DYPLEX .n. in Deo scientia est, ALTERA, simplicis intelligentiæ, qua Deus cognoscit res omnes, quæ quoquo modo esse possunt; ALTERA, visionis, qua cognoscit ea solû, quæ reipsa sunt, vel erunt, aut fuerunt. Visio enim terminatur ad existentiam rei, non ad solam possibilitatem. Et quamvis in Deo sint omnia simul, vel potius omnia sint vnum: tamen iuxta modum nostrum intelligendi, simplex intelligentia prior est visione, cum inter eas media sit voluntas.

Itaque PRIMVM Deus intelligit res omnes, quæ quoquo modo esse possunt; DEINDE, voluntate decernit ex his, quas velit reipsa aliquando existere; POSTREMO, res illas, quas voluit existere, intuetur in suo tempore existentes, & si tempus illud nondum aduenit, præuidet ac prænoscit. Ex quo sequitur, vt scientia, quæ est causa rerum ex doctrina S. Augustini lib. 15. de Trinit. cap. 13. non sit scientia visionis, sed scientia simplicis intelligentiæ. Scientia enim visionis præsupponit existentiam rerum, sicut scientia simplicis intelligentiæ præsupponit rerum possibilitatem; semper enim cognitio præsupponit obiectum.

Porro præscientia non est simplex intelligentia, sed scientia visionis, vt notum est, cum præscientia non sit rei possibilis, sed rei certò futuræ in aliquo tempore, ac per hoc præscientia non est causa rerum, nec ideo res sunt futuræ, quia Deus eas prænoscit, sed ideo Deus eas prænoscit, quia sunt futuræ, vt veteres Patres supracitati rectè docuerunt, & potest res tota exemplo rerum humanarum facile explicari. Siquidem apud homines ij, qui rem aliquam ex arte moluntur, vt domum, vel arcem, aut aliquid eiusmodi, primum mente concipiunt formam, qua possit res fieri, sed nondum sciunt esse futuram; deinde postquam cognouerunt rem illam secundum formam conceptam posse fieri, & ritè successuram, si velint admouere manum ad opus; decernunt omnino eam facere, & tum demum præscire possunt rem esse futuram. Cæterum causa operis nō est præscientia ista rei futuræ, sed forma illa iniuncta concepta, ad cuius similitudinem opificium extruitur.

Cum igitur præscientia non sit causa rerum, & præsupponat decretum voluntatis, quod verè causa est omnium rerum, tota difficultas reuocatur ad concordiam libertatis humanæ cum decreto voluntatis diuinæ, quæ est pars altera prouidentie.

CAPVT XIV.

Refelluntur tres opiniones de concordia cooperationis diuinæ, cum libero arbitrio.

SUPEREST obiectio, quæ ducitur à repugnantia cooperationis diuinæ voluntatis cum libertate humana. Est autem hæc obiectio; diuina volūtas est prima causa omnium rerum, & iam ab æternitate decreuit quid velit, aut non velit fieri, nulla igitur esse potest in homine libertas arbitrij; nam prima causa efficacissima est, & secundum Scripturas, non potest vllus diuinæ resistere voluntati.

Confirmat hanc obiectionem Calvinus ab experientia. Nam in rebus minimè perplexis sæpè dehect nobis & mens & ratio, ita vt miremur postea, quomodo non viderimus, quod erat ante oculos; contrā autē sæpè in rebus obscurissimis continuò affulget consiliū opimum, quo res tota facili negotio expeditur. Pari ratione quod attinet ad effectum, sæpè in rebus minimè arduis animus flaccescit; in rebus autem difficillimis & periculosissimis, animus suppetit omni difficultate superior. Ex quo intelligi potest, mētes nostras à Deo regi & gubernari, iuxta illud Prouerb. 20. *Vt auris audiat & oculus videat, Dominus facit vtrumque.* Et cap.

21. *Cor Regis in manu Domini, quocunque voluerit inclinabit illud.*

Ad hanc obiectionem varijs modis responderi solet. PRIMVM enim Caietanus in 1. par. quæst. 22. ar. 4. docet, concordiam istam liberi arbitrij cum diuina prouidentia videri inexplicabilem, & non intelligibilem in hac vita. Et quidem si ita se res haberet, non tamen neganda esset vel prouidentia Dei, vel libertas hominum. Potest enim facili contingere, vt aliquid ab vna parte manifestè constet, ab altera sit maximè dubium & obscurum; & tunc non est negandum vnum propter alterum: *Nunquid* (inquit S. AUGUSTINVS lib. de bono perseverantiæ, cap. 14.) *ideo negandum est, quod apertum est, quia cōprehendi non potest, quod occultū est?*

Sed quamvis res hæc sit obscura atque abdita valde, vt Caietanus rectè monuit, tamen conandum est, rebus etiam obscuris aliquod lumen adferre. Durandus in 2. sentent. dist. 37. quæst. 1. nullo ferè negotio rem tantam se expediuisse credidit, cum docuit, nullum requiri diuinæ voluntatis concursum ad actiones causarum secundarū, sed satis esse ipsas naturas, earumque virtutes, & vt Deus, sicut vtrasque condidit, ita vtrasque conseruet. Sed hanc sententiam falsam esse, & Scripturis, Parrumque testimonijs, ac rationi repugnare, paulo ante docuimus.

Est igitur TERTIA aliorum sententia, qui fatentur, Deum suo concursu determinare actionem voluntatis humanæ, & eo posito non posse humanam voluntatem non agere; tamen esse liberā absolūtè, vel quia (vt scribit Iacobus Almaynus in moralibus, cap. 1. & 2.) Dei concursus non est de prærequisitis ad actionē liberi arbitrij, sed de comitantibus: illa autem est potentia libera, quæ positis omnibus prærequisitis potest agere & non agere, vel quia, vt docent alij, concursus Dei determinans humanam voluntatē, non impedit quo minus homo plenum atque perfectum habeat iudicium rationis, & proinde iudicet aliud medium esse contingens, aliud cum fine ex necessitate connexum. Hæc enim est radix libertatis, & vbicunque radix ista reperitur ibi etiam libertas reperitur.

Hæc sententia mihi probari non potest, multis de causis. PRIMO, quia rationes, quibus ipsi defendunt libertatem arbitrij, non videntur solidæ: falsum .n. est, quod Almaynus dicit, concursum Dei non esse de prærequisitis. Nam si voluntas humana est de prærequisitis, quia est causa actionis, cur concursus Dei, qui est etiam causa actionis, non erit de prærequisitis? loquimur enim de concursu Dei in actu primo, neque uerum esse uidetur, quod scribit quidem, satis esse ad liberum arbitrium, ut homo plenum, atque perfectum habeat iudicium rationis. Requiritur enim præterea, ut homo sit Dominus suæ actionis, & possit agere & non agere. Ideo enim Græci liberum uocāt *δύναμις*, id est, suæ potestatis. Qui autem determinatur ab alio ad aliquam actionem, certè non est dominus illius actionis. Quocirca licet beati habeant plenum, & perfectum iudicium, respectu uisionis diuinæ tamen non sunt liberi circa illam, quia determinati sunt ad unum, nec possunt illam non uelle. Et nos omnes non minus perfecto iudicio cognoscimus media necessariò connexa cum fine, quàm media connexa contingenter & tamen circa posteriora liberi sumus, non circa priora, quia uidelicet, posteriora possumus non eligere non autem priora.

Itaque uerum est, ibi esse liberum, arbitrium, ubi est radix libertatis, id est, cognitio contingentie mediocris; non quia non requiratur dominium actionum, sed quia penes nemini dedit illam cognitionem contingentie mediocris, cui etiam nō dederit dominium actionum. Frustrā enim dedisset illam cognitionem, nisi dedisset uim consultiuam, et frustrā dedisset uim consultiuam, nisi dedisset dominium actionum, & indeterminacionem, in qua consistit uera libertas.

AT, INQVIES, deus non potest uelle, & non uelle, sed ab eterno est determinatus ad unū; & tamen quia iudicat res creatas non esse sibi necessarias, liberum arbitrium circa eas habere dicitur. RESPONDEO, Deū determinatum esse ad unū ab aeterno, sed à se ipso, nō ab alio, & potuisse determinare se ipsum ad aliud, & ideo verē & propriē dominum esse actionum suarum ad extra: quare ipse etiam homo, qui ad imaginē Dei creatus est, ut sit verē liber, non solum habere debet plenum & perfectum iudicium, sed etiam dominium actionum suarum, ut se ipse determinet.

DEINDE, videtur hec sententia parum consentanea Scripturæ, quæ Eccles. i. 3. dicit, hominem relictum in manu consilij sui, ut ad quodcūque voluerit extendat manum suam. Quomodo enim relinquitur in manu consilij sui, qui in omnibus actionibus determinatur ab alio, cui resistere nullo modo potest? Scripturæ etiā, quas suprà citauimus, quæ dicunt hominem habere optionem eligendi hoc, aut illud, sine dubio significāt, hominem Dominum esse suarum actionum & indeterminatum.

TERTIO, videtur repugnare testimonijs Patrū. Sic enim loquitur S. IOANNES CHRYSOSTOMVS homilia II. in Ioannem: *Anima sui iuris vim in se habet operā di, neque vlla in re Deo, nisi velit, obtemperat.* Item homil. 42. ad populum Antiochenum: *Oportet, inquit, nos prius eligere bona, & ille sua tunc inducit: nostras non præuenit volūtates, ne nostram temeret libertatem.* Quo loco sanctus Doctor non negat gratiam præuenientē vel Dei cooperationem, quam alibi sæpe confitetur, sed negat præuentionem determinantem ad vnum, ita ut non sit verē in potestate hoīs facere, vel omittere.

S. HIERONYMVS in commentario capitis vigesimi sexti Hieremias: *Verbum, inquit, ambiguum (forsan) maiestati Domini non potest conuenire, sed nostro loquitur affectu, ut liberum homini seruetur arbitrium, ne ex præscientia eius quasi necessitate, vel facere quid, vel non facere cogatur. Non enim ex eo, quod Deus scit, futurum aliquid, idcirco futurum est, sed quia futurum est, Deus nouit.* Hoc loco S. Hieronymus negat, præscientiam esse causam futurorum, ne liberum destruat arbitriū. At si præscientia destrueret liberum arbitrium, si esset causa futuræ actionis humanæ, quanto magis illud destrueret prædestinatio diuinæ voluntatis, si ponatur causa actionum humanarum, cum longē magis libertati repugnet prædeterminatio, quā præscientia? Idem Hieronymus in epistola ad Damasum de filio prodigo: *Dedit, inquit, homini mentis propriā libertatē, ut viueret unusquisque non ex imperio Dei, sed ex obsequio suo, id est, non ex necessitate, sed ex voluntate.* Vbi illud (non ex imperio Dei) non significat, liberum esse hominem ab obligatione præceptorum Dei, sed liberum esse à necessitate determinante ad vnum.

S. AUGUSTINVS lib. 7. de ciuitate Dei, cap. 30. Sic, inquit, administrat omnia, quæ creauit, ut et ipsa proprios exercere & agere motus sinat. At certē propriū est liberi arbitrij, Dominum esse suæ actionis, atque ad eam se determinare, non ab alio determinari.

S. GREGORIUS NYSSENVS libero 7. de Philosophia. cap. 1. & 2. docet, actiones liberi arbitrij non esse referendas ut in causam, in Deum, sed in nos ipsos; & ideo eas dici esse in nostra potestate.

S. IOANNES DAMASCENVS lib. 2. cap. 30. *Opera præcium, inquit, est agnoscere, omnia præscire Deum, non autem omnia prædefinire, ac prædestinare. Præscit enim & ea quæ in nobis, non prædefinit autem hæc.*

QUARTO, repugnat præcipuis auctoribus Scholasticis. Nam S. BONAVENTURA in secundo, distinctione 37. quæstio. 1. ad vltimum: *Ad illud, inquit, quod obijcitur, quod Deus est principale mouens in tali actione, dicendum, quod verum est: attamen non sequitur ex hoc, quod excitet liberum arbitrium ad faciendam illam operationem. Excitatio enim dicit aliquem effectum*

gratia præuenientem ipsam voluntatem. Hæc autem requiritur in bonis meritorijs; in alijs autem operibus indifferenteribus, uel etiam malis, non est nisi sola cooperatio diuinæ uirtutis, quæ existens in creatura potentialiter, essentialiter & præsentialiter, sicut conseruat eam in essendo, sic adiuvat in operando. Propter quod conceditur ibi esse operationem, non præuentionem.

GREGORIUS ARIMINENSIS in 2. dist. 34. & 37. quæst. 1. art. 3. *Deus, inquit, sequitur determinationē uoluntatis: non quod determinatio uoluntatis sit aliqua entitas distincta à uoluntate, & actu eius, quæ primò fiat à uoluntate, sicut imaginari uidetur argumentum; nec etiā intelligendo, quod prius natura uoluntas agat actum illum, quā Deus, propriè loquendo de priori natura; quoniam tunc sequeretur, quod posset illum agere Deo coagere, sicut patet ex definitione prioris secundum naturā: sed ad hunc sensum dico, Deum sequi determinationem uoluntatis, quoniam ideo Deus agit actum illum, quia eum uoluntas agit, & non quia Deus agit, ideo uoluntas agit. Et ideo dicitur magis propriè Deus coagere uoluntati talem actum causando, quā uoluntas dicatur coagere Deo.*

SCOTVS in 2. sentent. dist. 37. quæst. 1. §. ad solutionē istorum, &c. differens de cooperatione primæ causæ cum secunda libera, docet, nullo modo prius agere Deum, quā uoluntatem, ac per hoc non prædeterminari uoluntatem à Deo: *Sicut, inquit, in uno instanti nature materia materiatur & efficiens efficit: ita duæ causæ efficientes ordinatæ in instanti nature causant effectum communem, ita quod neutra tunc causat sine altera: sed quod effectus non rectus causetur, hoc nō est tunc propter causam priorem, quæ quantum est ex se, rectè causaret, si secunda causaret, sed propter defectum causæ secundæ, quæ in potestate sua habet concassare primā causā, uel non concassare, & si non concassat illi, ut tenetur, non est rectitudo in effectū communi amborum.*

S. THOMAS in prima secundæ, quæstione 9. art. 6. ad tertium sic loquitur: *Ad tertium dicendum, quod Deus mouet uoluntatem hominis, sicut uniuersalis motor ad uniuersale obiectum uoluntatis, quod est bonum; & sine hac uniuersali motione homo non potest aliquid uelle: sed homo determinat se per rationem ad uolendum hoc, uel illud, quod est uerè bonum, uel apparens bonum. Vbi illa particula aduersatiua, sed, ostendit, determinationem particularem referendam esse in ipsam uoluntatem, non in Deum prius determinantem, determinationem autem uniuersalem in bonum in communi, referendam esse in Deum, qui est causa uniuersalis.*

Idem in 1. 2. quæst. 10. art. 4. *Quia, inquit, uoluntas est actuum principium non determinatum ad unum: sed indifferenter se habens ad multa, sic Deus ipsam mouet quod non ex necessitate ad unam determinat, sed manet motus eius contingens, nisi in his, ad quæ naturaliter mouetur.*

Idem in 1. 2. quæst. 80. art. 1. ad 3. *Dicendum, inquit, quod Deus est uniuersale principium omnis interioris motus humani: sed quod determinetur ad malū consilij uoluntas humana, hoc directè quidem est ex uoluntate humana, & à diabolo per modum persuadentis, uel appetibilia proponentis. Item in 2. 2. quæst. 174. art. 1. docet iuxta Damascenum, Deum prædestinare ea, quæ non sunt in nostra potestate, præscire autem, sed non prædestinare, ea quæ sunt faciēda per liberū nostrū arbitriū. Denique in q. 3. de potentia, articul. 7. ad 13. sic ait *Voluntas dicitur habere dominium actus, non per exclusionem causæ primæ, sed quia causa prima non ita agit in uoluntate, ut eam de necessitate ad unum determinet, sicut determinat naturam; & ideo determinatio actus relinquitur in potestate rationis & uoluntatis.**

CAIETANVS in commentario primæ partis, quæst. 19. art. 8. inquit: *Cooperatio Dei in unoquoque est secundum naturā uniuscuiusque, sic. n. disponit omnia suauiter. Vnde siue necessariò, siue liberè cooperetur Deo, nihilominus creata uoluntas liberè utitur illa cooperatione.*

QVINTO repugnat rationi. Nam INPRIMIS posita determinatione voluntatis à Deo facta, non videtur posse saluari libertas arbitrii. Illa enim dicitur libera potentia, quæ potest agere, & non agere, at voluntas humana non potest agere, antequam à Deo determinetur ex doctrina aduersariorum; postquam autem à Deo determinata est, non potest non agere, quia intelligi non potest, ut Deus eam moueat, & ipsa non moueatur, siue ut Deus eam determinet, & ipsa non determinetur; igitur nunquam dabitur tempus, quo ipse verè possit agere & non agere.

DEINDE, si Deus esset agens necessarium & determinaret humanam voluntatem, illa non liberè, sed ex necessitate ageret, ut aduersarii admittunt. At perinde est voluntati, utrum Deus eam necessariò, vel liberè moueat; nam actus voluntatis non ideo liberè procedet à voluntate quia liberè procedit à Deo: quemadmodum si Deus liberè moueat pecudem ad herbam depascendam, non propterea pecus liberè herbas depascet. Neque ideo seruus ex electione vertit molam pistrini, quia Dominus ex electione cogit illum ad molam pistrini vertendam. Itaque siue Deus liberè siue ex necessitate determinet voluntatem, voluntas à Deo determinata non liberè, sed necessariò agit. Nam Deus quidem liberè determinat, quia est in potestate eius non determinare: at voluntas à Deo præuenta, & determinata non habuit in potestate id efficere, ne præueniretur & determinaretur. Proinde actus eius liber quidem est, ut exit à Deo, non tamen est liber, ut exit ab ipsa, & ideo ipsa non est causa libera, sed necessaria.

AD HÆC si ponatur ista determinatio, non poterit intelligi, quomodo Deus non sit causa peccati, & quomodo homines qui peccant, non sint digni excusatione. Nam si Deus in omni actu positio voluntatem determinat, & mouet ad agendum, cerè & determinabit & mouebit ad volendum furari, fornicari, mentiri, blasphemare, &c. quis autem capiat hominem dignum esse pena, si id velit quod Deus determinando & mouendo facit eum velle? Sed de hac re multa diximus in 2. lib. de statu peccati.

C A P V T XV.

Explicatur vna ratio concordia diuinæ cooperationis cum libero arbitrio.

ILLAM igitur sententia refutata, DVÆ nobis rationes occurrunt satis accommodatæ, ad explicandam concordiam diuinæ cooperationis cum libero arbitrio, & obiectionem superiore capite propositam diluendam.

VNA ratio est, iuxta sententiam Gregorij Ariminensis, Scoti, Gabrielis, & aliorum, in 2. sent. dist. 37. qui docet, cooperationem diuinam se tenere ex parte effectus, non ex parte causæ, hoc est, concursus Dei non determinare voluntatem nostram, nec aliquid in illam imprimere, aut operari, sed immediatè influere in effectum; eumque producere illo ipso momento, quo à voluntate nostra producit.

Hinc enim sequitur, ut neque Deus determinet, siue necessitet voluntatem, neque voluntas Deum. Nam & vterque concursus suum liberè adhibet, & si alter nolit concurrere, opus non fiet. Simile est, cum duo ferunt ingentem lapidem, quem vnus ferre non posset: neuter enim alteri vires addit, aut eum impellit, & vtrique liberum est onus relinquere. Quamquam Deus nisi extraordinariè miraculū operari velit, semper concurrat, quando voluntas nostra concurrat, quoniam ad hoc se liberè quodammodo obligauit, quando liberam voluntatem creauit. Ex quo etiam sequitur, ut licet in eodem prorsus momento temporis, & natura Deus, & voluntas operari incipiant, tamen Deus

operetur, quia voluntas operatur, non contra. Et hoc est, quod aliqui dicunt, voluntatem prius natura operari, quam Deum, non prioritate instantis, in quo, sed à quo, sed operæ precium erit soluere argumenta, quæ aduersus hanc sententiam fieri solent.

PRIMUM argumentum, Inter primam causam, & secundam est ordo quidam essentialis, ut prima secundam moueat, & secunda non agat nisi mora à prima; est autem Deus prima causa, voluntas nostra, secunda; igitur Deus voluntatē mouet, & applicat ad opus.

RESPONDEO, Inter causam principalem, & instrumentariam est ille ordo, ut una alteram moueat. Inter primam autem causam & secundam, cum secunda non est propriè instrumentum, non est ordo, ut una alteram mouet, sed ut una sit prior altera perfectione, illi imitatione & necessitate; quia uidelicet sit causa perfectior & nobilior, & rursus uniuersalior, cum non limitetur ad unū vel alterum effectum, & denique summe necessaria, cum sine ea nullus effectus fieri possit.

AT, inquires, Scriptura indicat, homines esse instrumenta Dei, nam Isaia 10. dicitur; *Assur virga furoris Dei.* Et ibidem appellatur securis & ferra. Sed facile est respondere, nam dicuntur homines instrumenta Dei, non propriè, sed metaphoricè, quia potest Deus, quando vult, ita flectere eorum animos, quomodo artifex flectit instrumenta sua. Nam alioqui homo est et causa principalis, cum sit liber & dominetur animantibus ceteris. Quomodo autem Deus flectat animos hominum, & tamen non tollat arbitrii libertatem, explicatum est supra.

SECUNDVM argumentum, Si Deus operatur, quia voluntas operatur, & non contra; cerè sequitur, ut Deus pendeat à voluntate, & aliquo modo ab illa determinetur: absurdum est autem, ut Deus pendeat à creatura, & à temporali determinetur æternum.

RESPONDEO, Deus non pendet, nec determinatur à voluntate humana, licet operetur, quia illa operatur: nā liberè Deus condidit liberā voluntatē, & potuisset non cedere: & rursus liberè voluit, & ab æterno decreuit, concurrere ad opus liberæ voluntatis, quando ipsa operari uoluerit: & denique potest etiam, quando vult, non concurrere, si uelit præter ordinem à se constitutum aliquid fieri. Itaque Deum operari, quia voluntas operatur, non est Dei pendere à creatura, sed ab æterna sua institutione & voluntate.

TERTIVM argumentum, Deus est causa omnium rerum, quæ quoquo modo habent esse; at quod voluntas nostra se determinet & applicet ad operandum, si ne dubio est aliquid, igitur hoc ipsum facit Deus: Deus igitur facit, ut voluntas se determinet & applicet, ac per hoc ipsam mouet, determinat & applicat.

RESPONDEO, In eo quod est, voluntatem se determinare ad opus, siue (quod idem est) re ipsa operari, cum antea non operaretur, TRIA considerari possunt, uolūtas, actio eius, & egressus actionis à voluntate, siue relatio, & habitudo actionis tanquam effectus ad uoluntatē, ut ad causā. Ex his tribus, voluntas sine dubio à solo Deo facta est; actio quoque fit à Deo, quamuis non solo; denique relatio propriè non fit, sed consequitur: tamen ut est idem re cum actione, ab eo fit, à quo actio ipsa fit.

Itaque nihil est, quod non fiat à Deo, & tamen non dicitur Deus determinare, uel applicare voluntatem ad opus, quia relatio illa non refertur ad Deum, sed ad solam voluntatem. Referretur autem etiam ad Deum, si ipse uteretur voluntate tanquam instrumento ad illam ipsam actionem faciendam.

QUARTVM argumentū, Actus uoluntatis est actio uitalis & immanens, igitur non potest immediatè fieri, nisi à principio intrinseco & uitali. Proinde Deus non concurrat ad illam actionem immediatè producendam, sed mediante uoluntate nostra.

RESPONDEO, Concursus Dei est generalis & indifferens

rens quidam influxus, qui à causis secundis modificatur & determinatur, saltem quoad specificationem, ut diximus in lib. de causa peccati. Et colligitur etiam ex S. Thoma in lib. 3. contra Gentes, cap. 66. ubi dicit causas secundas esse particulatè (sic enim loquitur) & determinantes actionem primi agentis. Porro actio immanens, & vitalis non potest produci, nisi ab intrinseco principio, uel ab extrinseco modificato & determinato ab ipso intrinseco.

QUINTVM argumentum, prouidentia dei extenditur ad omnia, etiam singularia, & contingentia & libera: igitur deus ab æterno determinauit omnes effectus, ac per hoc etiam determinauit causas secundas ad eos producendos. Nam alioqui si effectus liberi, & contingentes non essent prædeterminati à deo sed tales essent, quia tales sunt causæ secundæ; præter intentionem dei fierent, quod absurdum esse demonstrat S. Thomas in 1. par. quæst. 19. ar. 8. ubi concludit, deum præparasse causas alias necessarias, alias contingentes uel liberas, quia tales esse uoluit effectus; non contra, ideo uoluisse effectus esse alios necessarios, alios contingentes, uel liberos, quia tales sunt causæ.

RESPONDEO, Deus ab æterno determinauit omnes effectus, sed non ante præuisionem determinationis causarum secundarum, præsertim contingentium, & liberarum: & rursus determinauit omnes effectus, sed non eodem modo; alios enim determinauit futuros se operante, uel cooperante, alios se permittente, uel non impediante: neque ratio prouidentie postulat, ut Deus ante oem præuisionem omnia prædeterminauerit, sed solum ut nihil fiat sine eius præuisione & cooperatione, uel permissione. Alioqui enim etiam peccata prædeterminasset ante præuisionem malæ uoluntatis, & ideo malam uoluntatem esse uoluisse, ut inde peccata iam ante prædeterminata prodirent, quæ est hæresis absurdissima, & aperta blasphemia. Neque Dominus in Euangelio dicit et, unum ex passeribus non cadere in terram sine Patre nostro; sed dicere, unum ex passeribus non cadere in terram, quem Pater noster in terram non deiciat.

Quod autem S. Thomas dicit, Deum instituisse quasdam causas contingentes, uel liberas, quia tales esse uoluit effectus; uidetur intelligendum de effectibus in uniuersum, non in particulari, id est, quia uoluit Deus in hoc mundo non omnia fieri necessariò, sed aliqua contingentia, uel liberè, ideo causas instituit tum necessarias, tum contingentes & liberas: tamen in particulari non ideo instituit istam causam liberam, quia uoluit hunc effectum liberum, sed contra uoluit hunc effectum esse liberum, quia causam habet liberam. Nam hoc modo neque res contingentes eueniunt præter intentionem Dei, neque prima radix contingentie sunt causæ secundæ & tamen prouidentia non impedit liberum arbitrium.

Quod autem S. Thomas loquutus sit in genere, & non in particulari, cognosci potest ex 1. par. q. 23. art. 7. ubi dicit, Deum determinasse numerum partium essentialium mundi, ut cælorum, clementorum, & omnium specierum; tamen non determinasse numerum indiuiduorum corruptibilium, ut culicū, muscarum, &c. neque ut hæc musca hodie nascatur, cras illa; sed tantum in genere prouidisse, & prouidere, ut non deficiat species ulla animalium. Quod si prouidentia diuina non prædeterminauit in particulari indiuidua substantialia, licet ea præuiderit futura, & uoluerit cooperari causis secundis in eorum productione, multò minus determinauit in particulari omnes actiones transeuntes liberas, licet eas præuiderit & decreuerit cooperari, uel impedire, uel permittere, si malæ sint, & bonum aliquid ex eis licere.

SEXTVM argumentum si Deus non omnia prædeterminaret ante præuisionem determinationis secundarum causarum, non posset omnia certò præscire.

A Nam actiones liberas futuras non uidet Deus in ipsis actionibus, quia non sunt; nec uidet in causa secunda id est, uoluntate humana, quia illa indeterminata est, & omnibus positis, quæ requiruntur ad agendum, potest non agere; nec uidet in causa prima exemplari, id est, in id ea, quia illa repræsentat omnia possibilia, siue futura sint, siue non sint; nec uidet in æternitate sua, quæ ambit omnia tempora. Nam etiam si æternitas coexistat omni tempori, tamè tempus futurum non coexistat æternitati, nisi quando re ipsa existit, id est, cum præsens est: proinde futurum, dum est futurum, non est, neque in se cognosci potest. Adde quod Deus cognoscit etiam quadam, quæ nunquam erunt; ut cum 1. Reg. 23. petenti Dauid, num tradent me viri Ceilam respondit, tradent; & cum Matth. 11. prædixit Dominus Tyrios & Sidonios penitentiam acturos fuisse, si miracula uidissent, quæ Capharnaïm uiderunt. Hæc & similia conditionalia Deus certò prænoscit, & tamè in se ipsis nunquam extabunt, neque æternitati unquam coexistent. Igitur aut uidet in sua uoluntate, tanquam in prima causa efficiente, & efficacissima, aut nullo modo uidet.

RESPONDEO, res est omnino difficilis, & fortasse in hac uita incomprehensibilis, qua ratione Deus futura prænoscat. Et hoc uidetur indicasse Dauid in Psal. 138. cum ait: *Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, & non potero ad eam.* Illud enim (ex me) hebraica phrasi significat (præ me) siue (super me) ut sensus sit, mirabilior est modus scientie tue, quam ut ego eum comprehendere possim. Quomodo uidelicet, intellexeris cogitationes meas de longè, & omnes semitas meas inuestigaueris, &c.

Probabile tamen nobis uidetur, Deum futuras actiones liberas non uidere nisi in humana uoluntate. Id enim significat in primis Scriptura, cum dicit, Deum scrutari renes & corda, & in hoc Psal. 138. Deum inuestigare oēs semitas nostras. Nam si uideret eas in sua uoluntate prædeterminante omnia; non diceretur scrutari corda nostra, & inuestigare semitas, sed intueri uoluntatem suam. Deinde non esset mirabile, Deum omnia prænoscere, si omnia prædeterminaret. Nam & nos facillè præscimus & prædicimus, quæ facturi sumus: ut S. Dauid in toto illo Psal. 138. miratur scientiam dei, quia præuiderit omnes uias nostras, & intelligit cogitationes nostras de longè, &c.

D Ad hæc S. Augustinus li. 11. Confess. c. 18. satis aperte hoc docet, cum ait: *Quoquo modo se habeant arcana præscientie futurorū; uideri nisi quod est, non potest; quod autem iam est, non futurum, sed præsens est. Cum ergo uideri dicuntur futura, non ipsa, quæ nondum sunt, id est, quæ futura sunt, sed eorum causæ, uel signa forsitan uidentur, quæ iam sunt. Ideo non futura, sed præsentia sunt iam uidentibus, ex quibus futura prædicantur animo concepta.* Hæc ille.

Deus igitur quia perfectè cognoscit omnes propensiones, & totum ingenium animi nostri, & rursus non ignorat omnia, quæ illi possunt occurrere in singulis deliberationibus, & denique perspectum habet, quid magis congruum & aptum sit, ut moueat talen animi talii propensione & ingenio præditum, infallibiliter colligit, quam in partem sit animus inclinaturus. Et hoc fortasse sibi uolunt, qui docent, Deum cognoscere futura omnia tam libera, quam necessaria, & tam absoluta, quam conditionalia, quia cognoscit omnem ueritatem; & quia omnia, quæ quoquo modo futura sunt aliquo modo uera sunt; uerum enim est dicere, hoc erit, quando re uera est futurum.

Hæc, inquam, sententia uidetur coincidere cum nostra. Nam uerum, & ens conuertuntur, & ideo non est uerū modo aliquid esse futurum, nisi illud, modo, habeat aliquod esse, nimirum in causa; non autem habet esse in causa id, quod est liberè, et contingenter futurum, nisi quando in causa est aliqua determinatio. Et quoniam in ipsa contingente causa præcisè considerata, nulla est

est determinatio, ideo verè dixit Philosophus, de futuris contingentibus, non esse determinatam veritatem; respexit enim ad ipsam solam causam contingentem. Tamen si quis coniungat cum causa contingente, vel libera omnia, quæ possunt occurrere & impedire, & videat propensiones & aptitudines tum ipsius causæ, tum omnium obiectorum & circumstantiarum, quod solus Deus facere potest, exister inde aliqua determinatio, & ratione illius verum erit dicere, hoc erit tali tempore.

CAP. XVI.

Explicatur altera ratio concordia libertatis cum cooperatione Dei, & soluitur obiectio, cap. 14. proposita.

ALTERA ratio conciliandi libertatem humanam cum cooperatione diuina, & fortasse etiam probabilius est iuxta sententiam S. Thomæ, qui docet, cooperationem diuinam ita cōcurrere cum secundis causis etiam liberis, ut non solum eis dederit, & conseruet virtutes operatrices, sed etiam eas moueat, & applicet ad opus, ut cognosci potest ex 1. par. q. 105. art. 5. & lib. 3. contra gentes, cap. 70. & in quæst. 3. de potentia, art. 7. quæ sententia videtur valde consentanea, tum Scripturæ, quæ dicit nos in Deo esse, viuere, & moueri, Act. 17. tum etiam rationi & ordini, quem habet prima causa cum secundis, neq; laborandum est in hac sententia, ut ostendamus, nihil omnino fieri sine Deo. Sed tamen habet etiam hæc sententia suas difficultates, quas breuiter explicabimus antequam exponamus, quemadmodum iuxta hanc sententiam saluetur liberum arbitrium.

OBIICIUNT igitur aliqui contra sententiā S. Thomæ, non posse intelligi quomodo Deus moueat, & applicet causas secundas. Nam si Deus mouet causas secundas, vel mouet locali motu, vel alteratiuo; non locali, quia causæ secundæ, ut plurimum immotæ, secundum locum agere possunt; ignis enim non eget motu locali, ut comburat stupam vicinam; & multò minus humana voluntas eget motu locali, ut aliquid velit. Non etiam alteratiuo, quia tunc aliqua qualitas imprimi deberet in causa secunda. Nulla autem talis qualitas necessaria est, neq; ex parte Dei, qui operatur omnia per actum suæ voluntatis; neque ex parte causæ secundæ, quæ iam habet virtutem operatricem à natura.

DICES, necessariam esse ex parte Dei, & ex parte causæ secundæ; ex parte Dei, ut per eam qualitatem attingat effectum, ex parte causæ secundæ, ut determinetur, & applicetur ad operandum. **C**ONTRA, nā Deus non eget qualitate, ut attingat effectum; & præterea si egeret qualitate, ut effectum attingeret non in causa, sed in effectu illam imprimeret: porro causa secunda præsentē obiecto, non videtur indigere alia determinatione vel applicatione.

Ad hanc obiectionem **R**ESPONDEO, Deum nō mouere localiter causam secundam, neque in illa qualitatem vllam imprimere, sed tantum illa vti tanquam instrumento ad opus efficiendum, quocirca virtus à Deo impressa per modū transeuntis, dum causa secunda operatur, non distinguitur ab ipsa virtute naturali, sed est illa eadē, quatenus illa Deus vti ad illā actionē perficiendam. Est autē necessaria hæc motio Dei ex parte causæ secundæ, quæ cum sit talis, id est, secunda, habet necessariam dependentiam à causa prima, in cuius virtute operatur. Vide quæ diximus de virtute Dei in Sacramentis impressa per motum, lib. 2. de Sacramentis in genere cap. 11.

His explicatis, ut ostendamus, iuxta hanc S. Thomæ sententiam, rectè defendi liberum arbitriū, **S**CIEN

A DVM est, influxum, seu virtutem Dei, qua voluntas mouetur & applicatur ad opus, recipi in causis secundis, secundum earum dispositionem (ut idem S. Thomas in quæst. 3. de malo articulo 2.). *Attendendum*, inquit, quod motus primi mouentis, non recipitur vniuersimodè in omnibus mobilibus, sed in vnoquoque secundum proprium modum. Et in 1. 2. quæst. 10. art. 4. *Ad providentiam*, inquit, *Dei pertinet, naturam non corrumpere, sed seruire.* & *ade omnia mouet secundum eorum conditionē.* Et infra: *Quia, inquit, voluntas est actiui principium non determinatum ad vniuersum, sed indifferenter se habens ad multa; sic Deus ipsam mouet, quod nō ex necessitate ad vniuersum determinat, sed remanet motus eius contingens, & non necessarius, nisi in his, ad quæ naturaliter mouetur.* Hec ille.

PORRO iste modus, seu conditio in voluntate, secundum quam recipitur in ea motus Dei, nihil aliud est, nisi negatiua quadam determinatio præcedens tum influxum Dei, tum actum elicitum voluntatis. Nimirum quod voluntas sinat se moueri ab obiecto per rationem sibi propositam, vel non sinat. Hæc enim determinatio dicitur negatiua, quia non consistit in actu positivo, sed in negatione actus, cum tamen voluntas non minus sit libera, ut agat, quam ut non agat.

Explicat id S. Thomas in quæst. 1. de malo art. 3. ubi dicit, Non uti regula rationis præintelligi in voluntate ante inordinatam electionem: huius autem quod est, non uti regula rationis, non oportere quærere aliam causam, nisi voluntatis libertatem, quia uidelicet in eius potestate est, ut sinat se moueri à ratione, vel non sinat. Et rursus in quæst. 3. de malo art. 2. idem S. Thomas dicit, requiri in homine dispositionem quandam ad recipiendum influxum Dei, & iuxta eam dispositionem producit bonum, vel malum actum. Non potest autem prærequiri ante influxum Dei ulla dispositio positiua, cum nihil posituum sine Deo fieri possit. Sola igitur prærequiritur dispositio negatiua.

Atque hinc fit, ut voluntas sit verè libera, & se ipsa determinet, tamen si Deus illam moueat, & applicet ad opus, quoniam ipsa Dei motio in eius potestate est, siue (ut loquitur Caietanus in 1. par. q. 19. art. 8.) Dei motione voluntas nostra liberè utitur. Nam si se moueri sinat ab obiecto proposito, Deus eam applicat, & mouet ad actum eliciendum, si non sinat, Deus eam non applicat, neq; mouet. Et ideo S. Thomas in 1. 2. q. 10. art. 4. ad 3. concludit, posita Dei motione, impossibile esse ut voluntas non moueatur; absolute autem non esse impossibile. Quia uidelicet potest voluntas non se disponere per negatiuam determinationem ad motionem Dei recipiendam.

Simile est, quod supra diximus de concordia ultimi iudicii practici, & liberæ electionis. Sicut enim posito ultimo iudicio practico fieri non potest, ut voluntas non eligat id, quod tunc ei à ratione proponitur; & tamen electio libera est, quoniam ipsum iudiciū practicum est in potestate voluntatis, propter negatiuam præcedentem determinationem: sic etiam posito influxu Dei fieri non potest, ut voluntas non operetur; & tamen operatio libera est, quoniam influxus Dei nō ponitur, nisi prius voluntas per negatiuam determinationem ad illum recipiendum se disponat. Aduersus hanc sententiam fieri possent duo postrema argumenta, quæ facta sunt aduersus sententiam capitis superioris, de providentia rerum omnium in particulari, & de modo, quo Deus cognoscit futura contingentia: sed ea iam proposita & explicata sunt.

Ex his igitur facillè responderi potest ad obiectionē Caluini propositam initio cap. 14. Erat autē hæc obiectio, Voluntas diuina est prima causa omnium rerū, & iam ab æternitate decreuit quid uelit fieri: nulla igitur esse potest in homine libertas arbitrii; nam prima causa efficacissima est, & secundum Scripturas non potest ullus diuinæ resistere uoluntati.

RESPONDEO, uoluntas diuina est quidem prima causa

caussa omnium rerum, & ab aeterno decreuit quid velit, aut non velit fieri; sed in particularibus, & maxime liberis actionibus, id non decreuit, nisi præcognita prius dispositione, & determinatione secundarum causarum, ut supra ostendimus. Quocirca licet nemo possit diuinæ resistere voluntati, manet tamen integra libertas humanæ voluntati, quia Deus ipse, cui nemo resistere potest, hoc voluit, ut animus humanus liber esset, & actiones suas in potestate haberet, & ideo decreuit, ei cooperari, vel eam applicare & mouere, quocumque; per negatiuam determinationem se ipsa disponderet.

Addebat Calvinus confirmationem ab experientia, quod in rebus minime perplexis sæpe nobis consiliū deficiat: & contra in rebus obscuris nonnunquam repente lux affulgeat: & similiter quod attinet ad affectum, sæpe in rebus minime arduis animus flaccescat, in difficilibus autem erigatur. Quod argumentum esse, mentes nostras à Deo regi & gubernari.

A RESPONDEO verissimum est Dei providentia regi animos nostros, & interdum à Deo suppeditari expeditum consiliū, & ingentem fiduciam in rebus arduis; & in rebus facilibus non suppeditari. Cæterum nihil id facit contra libertatem arbitrii, nam suppeditatio consilij, & inflammatio voluntatis, non determinat ex necessitate homines ad eligendum vnum potius, quàm alterum. Alioqui sapientes & eloquentes homines, qui sæpe auditores suos ducunt, ac flectunt prout ipsi volunt, libero arbitrio illos priuarent.

B Sed est etiam causa naturalis eius rei, quàm tantopere Calvinus miratur. Naturale enim est, ut homines difficultate rei perspecta excitentur, & contra nitantur, facilia verò & tuta despiciant, Mirum autem non est si consilia suppetant, cum animus ad rem cogitandam vehementer intenditur, & si consiliū non occurrat, cum res negligitur. Sic nimirum & ferrum cote acuitur, & per antiperistasin contraria ad contrariorum præsentiam vehementius roborantur.

LIBER QUINTVS. DE GRATIA ET LIBERO ARBITRIO.

CAPVT I.

Proponitur quaestio de cognitione veri moralis.

ISSERIMVS haftenus de viribus humanis, & libertate arbitrij, circa res naturales. Nunc de moralibus agendum erit. PRIMVM, An possit viribus naturae cognosci verum aliquod morale. DEINDE, An iisdem viribus fieri possit actio aliqua verè bona moraliter. POSTREMO,

Sitne homo liberi arbitrij in huiusmodi actionibus peragendis vel omittendis.

Quæritur igitur, possitne homo viribus naturae, sine auxilio gratiae specialis verum aliquod morale cognoscere. Vbi TRIA præmittenda sunt, vt quaestionis status clarius innotescat; quid intelligamus nomine GRATIAE, quid nomine VERI MORALIS, & quid nomine COGNITIONIS.

Per auxilium GRATIAE non intelligimus gratiam iustificantem, sed motionem & directionem diuinam, qualem peccatores quoque habere possunt. Satis enim constat tum ex testimonio S. Augustini lib. 1. Retract. cap. 4. tum ex communi omnium consensu, iniustos & peccatores, aliqua vera, non solum naturalia, sed etiam moralia & supernaturalia posse cognoscere. Sed verum id possint viribus suis, an Deo speciali auxilio iuvante in controuersia est.

Nomine autem VERI MORALIS, non accipimus verum morale vniuersè consideratum, vt Deum esse colendum, parentes venerandos, filios diligendos; id enim non minus facillè potest intelligi, quam verum naturale theoricum: Sed verum morale cum omnibus circumstantijs, quae necessariae sunt, vt actio voluntatis, ei vero conformis sit actio virtutis, vt cum quis iudicat, sibi hoc tempore eleemosynam faciendam; vel quod mutuo est acceptum, esse restituendum hoc tempore, quia ratio iustitiae nunc id fieri postulat.

DENIQUE nomine COGNITIONIS non intelligimus simplicem apprehensionem, sed etiam iudiciu, & iudiciu non illud vltimu, ad quod ex necessitate sequitur electio. Id enim ex voluntate dependet, sed iudiciu, præcedens imperium voluntatis, quale inter consultandum exerceri solet.

His prænotatis ad propositam quaestionem quidam Theologi respondent, nullum verum morale posse ab intellectu humano, in statu naturae corruptae, sine speciali Dei auxilio, cognosci. Ita docuit Gregorius Ariminen in 2. sentent. dist. 26. quaest. 1. art. 1. conclus. 2. & dist. 29. quaest. 1. artic. 2. quem sequutus est ex antiquioribus Ioannes Capreolus in 2. dist. 28. quaest. vni-

ca, art. 3. in responsione ad argumenta contra primam conclusionem, ex recentioribus Gaspar Casalius lib. 1. de quadripartita iustitia, cap. 32.

Contrà sentiunt, posse cognosci viribus naturae, & auxilio Dei generali, aliquod verum morale. Omnes ferè alij Theologi, vt Albertus in 2. dist. 28. art. 1. S. Bonaventura ibidem, artic. 2. quaest. 3. Scotus ibidem quaestione vnica. Richardus ibidem. Durandus ibidem, quaest. 1. Dominicus à Soto lib. 1. de natura & gratia, cap. 20. & idè docere videtur S. Thomas in 1. 2. quaest. 109. artic. 1. Quae sententia posterior verissima nobis esse videtur, & eo libentius eam amplectimur & defendimus, quo magis displicet aduersarijs, ac præsertim Ioanni Caluino in 2. libro Institutionum, cap. 2. §. 24. 25. & 26.

CAPVT II.

Probatur, posse hominem suis viribus cognoscere aliquod verum morale.

DEICIMVS igitur in statu naturae corruptae non ita extinctu esse lumen rationis practicae, quin possit cum solo auxilio Dei generali, aliquod verum morale cognoscere, quamuis alioqui in multis sæpè fallatur & erret, nisi diuina illustratione & gubernatione dirigatur.

POSTERIOREM huius sententiae partem, satis probat experientia, neque opus erit de ea differere, cum neque ab ullo negetur, & multa sint à nobis dicta in 3. libro de peccato originis, ca. 9. PRIOREM partem probare possumus ex diuinis literis, ex Patrum testimonijs, & ex ipsa ratione.

Ex diuinis literis habemus in primis illud Psalm. 4. Multi dicunt, quis ostendit nobis bona? Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Vbi Propheta docet non posse excusari per ignorantiam, homines, si non seruant præcepta moralia, cum ab ipsa natura lumen in corde impressum habeant, vt S. Cyrillus exponit lib. 1. in Ioan. cap. 9.

Non dissimilis locus est in Psal. 57. Si verè utique iustitiam loquimini, rectè iudicate filij hominum. Significat enim Propheta, omnes homines habere in corde impressa quædam præcepta iustitiae, & ideo inexcusabiles esse, cum ea non seruant, quæ ignorare non possunt: Cui iniquo, inquit AVEYSTINVS in comment. huius loci, non facillè est loqui iustitiam? aut quis de iustitia interrogatus, quando causam non habet, non facillè respondet quid sit iustum?

Huc etià pertinet illud ad Rom. 1. Cum Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt. Ostendit enim Apostolus, potuisse Gentiles per cognitionem unius Dei ex creaturis acceptam, abstinere à cultu Idoloru, & ideo esse inexcusabiles, quod ueritatè Dei in iniustitia detinuerint, & mutauerint gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis.

Sed est & aliud insigne testimonium in eadē epist. ad Roman. cap. 2. ubi sic Apostolus loquitur: *Cum gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt, eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt, opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, &c.* Quo loco demonstrat Apostolus, Ethnicos, qui legem scriptam non acceperunt, solo lumine rationis quædam cognoscere, quæ ad honestè viuendum pertinent. Id enim significat illud: *Ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis*; hoc est, ostendunt, in corde se scriptum habere, quid sit faciendum, ut rectè, & cum ratione viuatur. Quia verò hic locus insignis est, & non solum quæstioni, quam nunc tractamus, sed etiam sequenti deseruiet, paulo diligentius considerandus est.

Deus sunt huius loci explicationes à veteribus indicatæ. VNA est Origenis & Ambrosij, in comment. ad hunc locum. Item S. Augustini in libro de spiritu & litera, cap. 26. & 27. & S. Fulgētij lib. de gratia Christi, cap. 26. qui totum hunc locum referunt ad Christianos, ex gentibus conuersos. Illud autem: *Naturaliter quæ legis sunt, faciunt*, docet Augustinus non excludere gratiam, sed positum esse ad significandum, virtutē esse secundum naturam, vitium contra naturā. Ratio potissima huius sententiæ est, quoniam in hoc ipso capite B. Paulus dicit, factores legis iustificari, ex quo sequitur, ut gentes, quæ legem non habentes, quæ legis sunt, faciunt, omnino iustificentur. Constat autem ex hac eadem epist. cap. 3. & 4. neminem sine Christi fide iustificari: Quare necesse est, ut gentes, de quibus hic agitur, non sint infideles, sed fideles.

ALTERA expositio est cōmuniō, hæc Apostolica verba de gentibus illis esse intelligenda, quæ Christū ignorantes, solo naturali lumine ducebantur. Ita exponunt Græci communiter, ut Chrysost. Theodor. Theophyl. & Oecum. in commen. huius loci. Et auctor operis imperfecti in Matth. hom. 8. Itē multi ex Latinis, ut S. Cyprianus lib. 3. ad Quirinum, cap. 99. S. Hieronymus in epist. ad Algasham, quæst. 8. & Haymo in hunc locum. Sanctus etiam Augustinus in libro de spiritu & litera, cap. 28. non reprobatur hanc expositionē posteriorem, tamen si priorem magis probet. Idē autem in lib. 4. aduersus Iulian. cap. 3. utramque expositionem admittit, & in Psal. 118. Concione 25. solius posterioris mentionem facit eaque vitur ad probandum, omnes peccatores esse prauaricatores legis, quādoquidem iuxta hunc locum Apostoli, etiam Ethnici, qui legem videntur non habere, legem naturæ scriptam in corde gerant. Deniq; eadē est sententiā recentiorum, ut S. Thomæ, Caietani, Dominici à Soto, & aliorum in hunc locum, Ioan. Driedon. in lib. de capt. & redemptione humani generis, tract. 4. c. 2. par. 2. & Ruuardi Tapperi in defensione articuli de libero arbitrio.

Hæc explicatio, ut est communior, ita quoque est verior. Nam id constat INPRIMIS ex proposito & intentione B. Pauli. Voluit enim ostēdere in 1. par. epist. necessitatē fidei Christianæ, sine qua nemo corā Deo iustificari potest, siue is gentilis sit, siue Iudæus. Ad hoc ostendendum demonstrauit in 1. cap. principes & magistros primarios gentilium, videlicet Philosophos, qui sapientissimi & optimi habebantur, grauissimis sceleribus etiam contra naturam coopertos fuisse.

Deinde in 2. cap. idē ostendit de Iudæis, qui tamen legem scriptam digito Dei acceperant, nihilominus multis maximisq; peccatis inueniebantur obnoxij. Ex quibus efficit, omnes esse peccatores, & egere gloria Dei, & quicumque in lege peccauerunt, per legem esse iudicandos, qui autem sine lege peccauerunt, sine lege perituros. Quoniam verò durum & iniquum esse videbatur, ut qui sine lege peccauerunt, tanquam prauaricatores punirentur. Ideo addidit, eos etiā qui sine lege, scripta videlicet in tabulis, peccauerunt, non

omnino sine lege fuisse, quādoquidem ex eo, quod interdum faciunt aliqua opera legis, ostendunt se habere in cordibus legem à Deo impressam.

Deinde idem intelligi potest ex illa voce, *gentes*, nā Scriptura sacra nomen, gentis, absolutè positum, serè semper vsurpat pro infidelibus, ut Matth. 6. *Hæc enim omnia gentes inquirunt.* Luc. 18. *Tradetur enim gentibus & illudetur.* 1. ad Corinth. 1. *Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, nobis autem, &c.* 1. ad Cor. 5. *Fornicatio auditur inter vos, quales nec inter gentes.* 1. ad Corint. 10. *Sine offensione estote Iudæis & gentibus, & Ecclesiæ Dei.* 1. ad Corinth. 12. *Scitis enim cum gentes essetis, ad simulacra muta prout ducebamini, &c.*

Accedit etiā illud: *Qui legem nō habent*, quod rectè dicitur de gentibus nondum conuersis ad Christum; de gentibus autem, quæ per fidem, & Baptismum in Ecclesiam intrauerunt, rectè dici non potest, cum in ipso initio Catechumenis tradatur Decalogus, cum simbolo fidei.

Denique vox illa, *naturaliter*, satis apertè significat, Apostolum loqui de lumine, quod habetur ex natura. Declarat enim idem Apostolus quid sit *naturaliter*, cū ait: *Testimonium illis reddente cōscientia ipsorum.* Quod est idem, ac si dixisset, ideo naturaliter quæ legis sunt faciunt, quia si secus facere velint, cōscientiam reclamante sentiunt, & certè in Scripturis vox, *naturaliter*, ita solet accipi, ut id fieri dicatur naturaliter, quod fit dictante, & mouente natura, ut in epist. Iudæ: *Quæcunque naturaliter tanquam muta animalia norunt, in his corrumpuntur.* Et 2. Pet. 2. *Hi verò velut irrationalia pecora, naturaliter in captionem & perniciem, in his quæ ignorant, blasphemantes, in corruptione sua peribunt.*

Neq; argumentum illud de iustificatione pro sententiā priore concludit. Nam cum Apostolus dicit, factores legis iustificandos, loquitur de illis, qui totam legē observant: Nā ut dicitur Iacobi 2. *Qui offendit in vno, factus est annuum reus.* Hoc autem loco non docet Apostolus, gentes, quæ legem non habent naturaliter totam legē obseruare; sed eas ostendere opus legis, scriptum in cordibus suis, quando quæ legis sunt faciunt, id est, cum aliquid operantur, iuxta normam legis.

Ad hæc loca Scripturæ fortasse responderi posset, non colligi ex his cognosci naturali lumine verū morale in particulari, sed solum in vniuersali. Quod quidem Calvinus admittit & adducit testimonium Aristotelis, qui docet incontinentem verè iudicare de propositione vniuersali, sed errare in particulari.

Ceterum hæc responsio facillè refellitur, nā quod attinet ad PRIMUM locum ex Psal. 4. interrogantis: *Quis ostendet nobis bona?* non satisfaceret Propheta, dicens: *Signatum est super nos lumen vultus tui:* Si eo lumine non posset cognosci bonum in particulari, eo modo, quo cognosci necesse est, ut fiat opus bonum. Quid enim prodest cognitio illa vniuersalis, ad hoc ut fiat opus bonū, nisi colligi possit ex ea naturaliter cognitio particularis? actiones enim singulares sunt, non vniuersales. Pari ratione in SECUNDO & TERTIO testimonio accusantur peccatores, quod cum cognoscant, quid sit iustum, non tamen iuste operentur: at certè digni essent excusatione, si solum in vniuersali verum morale cognoscerent, in particulari verò id cognoscere non valerent. Deniq; in POSTREMO loco B. Paulus colligit ex operatione cognitionem; scribit enim: *gentes ostendere opus legis scriptum in cordibus, ex eo quod faciunt ea quæ legis sunt.* Atqui opera legis in particulari sunt, erit igitur etiam cognitio particularis. Preter hæc testimonia Scripturæ, non desunt etiā apertissima loca sanctorum Patrum.

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS homil. 54. in Genes. in ipso principio: *Nullus, inquit, preterea, quod ignoras virtutem negligat, vel quod non habeat aliquam ritē dūcem & demonstratorem. Sufficientem magistram habemus cōscientiam, & fieri non potest, ut quis illo adi-*

mento priuatur. Nam simul cum formatione hominis im-
plantata est sciencia faciendorum, & non faciendorum.

S. HIERONYMVS in epistola ad Algasia, q. 8. Lex, inquit, quæ in corde scribitur, omnes continet nationes, & nullus est, qui hanc legem nesciat. Vnde omnis mundus sub peccato est, & vnuerſi homines præuicariatores legis sunt, & idcirco iustum iudicium Dei est.

S. AVGVSTINVS in Psal. 57. Manu formatoris nostri in ipsis cordibus veritas scripsit, quod tibi non vis fieri, ne facias alteri. Hoc & antequam lex daretur, nemo ignorare permissus est, vt esset vnde iudicarentur, & quib. lex non esset data.

S. PROSPER in lib. contra Collatorem, ca. 22. Quis, inquit, ambigat, hanc sapientiam humano generi, ad temporalis uitæ utilitatem, ex natura à Deo condita superesse reliquis? Si enim nec ad ista terrena ordinanda rationalis animi uigeret ingenium, non uitata esset, sed extincta natura. Vide etiam Fulgentium in lib. de incarnatione & gratia Christi, cap. 26.

Addi possunt ad extremum etiam rationes. PRIMA ratio, Pharo rex Aegypti, quamuis perditissimus esset, cognouit tamen aliquod verum morale in particulari, cū ait Exod. 9. Peccavi; Dominus iustus, ego & populus meus impij: neque verisimile est, id eum cognouisse per speciale adiutorium Dei, cū potius contrā testetur Scriptura, subtrahit ei fuisse speciale auxilium, cū ait ibidē: Indurauit Dominus cor Pharaonis.

SECUNDA ratio, Omnis potentia naturalis potest circa obiectum sibi proportionatum, cum solo generali auxilio aliquem actum exercere; alioqui ociosa & superuacanea esset: est autem intellectus humanus potentia naturalis, & eius obiectum proportionatū, est verum morale, id est, bonum, secundum rationem, siue in vniuersum, siue in particulari: Igitur potest intellectus humanus cum solo auxilio generali verum aliquod morale, etiam in particulari cognoscere.

TERTIA ratio, Homo sine auxilio speciali cognoscit verum morale in vniuersum, id est, prima principia doctrinæ moralis, vt omnes fatentur: igitur poterit etiam sine auxilio speciali conclusiones aliquas, saltem faciliores, inde deducere. Idem enim est lumē, per quod prima principia intelligimus, & quo per discursum conclusiones ex principijs illis deducimus. Et re vera incredibile est, scire hominem non licere rem alienam sibi vsurpare, & rursus scire, rem aliquā esse alienam; & tamen non posse sine speciali auxilio iudicare rem illam sibi non esse tollendam.

CAPVT III.

Soluuntur argumenta contra doctrinam capitis superioris.

ADVERSUS ea, quæ superiore capite definita sunt, obijcit Gregorius Ariminensis, & post eum Ioānes Caluinus illud Apostoli ex cap. 3. posterioris ad Corinthios: Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, tanquam ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. RESPONDEO, Non loquitur Apostolus de quacunque cogitatione, sed de illa solum, quæ ad pietatem, & vitæ æternam pertinet. Nam ideo subiungit eodem loco B. Paulus: Qui idoneos nos fecit ministros noui Testamenti non litera, sed spiritu, &c. Et hoc modo hunc locum intelligendum esse docet S. Augustinus, & post eum Synodus Arausiana. Sic enim loquitur S. AVGVSTINVS libro primo de prædestinatione Sanctorum, capite secundo: Quod ergo pertinet ad religionem & pietatem, de qua loquebatur Apostolus, nō sumus idonei cogitare aliquid ex nobis. Synodus autem ARAUSICANA can. 7. sic ait: Si quis per naturæ vigorem bonum aliquod ad salutem pertinentem vitæ æternæ cogitare, aut eligere posse confirmat, absque illuminatione & inspiratione Spiritus

sancti, heretico fallitur spiritu, non intelligens illud, Non quod idonei simus cogitare aliquid à nobis tanquam à nobis.

At, inquit, omnis cogitatio veri moralis, vt, Deū esse colendum, præcepta seruanda, & similia, ad pietatem & salutem pertinere videntur. RESPONDEO, Illam solum cognitionem ad pietatem & salutem propriè pertinere, quæ ordinatur ad gratiam iustificationis, vel ad meritū vitæ æternæ; ista est enim cognitio, quæ sine speciali auxilio haberi non potest, vt postea multis testimonijs confirmabimus. Itaque initium conuersionis ad Deum, & quacunque dispositio ad gratiam, speciale Dei auxilium necessariò postulat, & aliquo modo supernaturalis esse debet. At Deum esse colendum, parentes honorandos, præcepta moralia obseruanda, potest aliquis cognoscere, etiam si nihil de Christo nouerit, nec vnquam de conuersione cogitauerit.

Alia DVO loca obijcit Caluinus, VNVM ex cap. 6. Genes. Figmentum cordis humani tantum malum. ALTERVM Psal. 93. Cogitationes hominum vana sunt. Sed PRIOREM locum sapē iam in superioribus libris explicauimus, atque inter alia diximus, figmentum cordis, id est, humanas cogitationes, dici malas in vniuersum, quoniam vt plurimum sunt malæ. Scripturis enim valdē familiaris est figura intellectiois, nec minus familiaris eis est amplificatio. Itaq; quō in eodem capite dicitur Omnis caro corrupisse viam suam, cū tamen ibidē excipiat paulo post Noë, qui fuit vir iustus, & perfectus coram Deo in generatione sua; sic etiam dicitur malum, omne figmentum cordis humani, quamuis non desit aliquod figmentum, id est, aliqua cogitatio non mala. Ad POSTERIOREM locū RESPONDEO, cogitationes hominum dici vanas, quoniam, vt sunt ex solis viribus naturæ, non pertinent ad salutem. Ideo enim subiungit Propheta: Beatus homo, quem tu erudieris Domine.

SECUNDO loco obijciunt aliqua testimonia Conciliorum & Patrum. Nam in Concilio MILEVITANO, can. 4. sic dicitur: Donū Dei est & scire quid facere debeamus, & diligere vt faciamus. In Concilio ARAUSICANO, can. 9. Diuini est muneris, cū rectē cogitamus, et pedes nostros à falsitate, et iniustitia tenemus. Et Can. 22. Nihil habet homo suum, præter mēdaciū & peccatū, si qs aut veritatē, & iustitiā habet, ab eo fonte hēt, &c. S. AVGVSTINVS in epist. 105. Nemo, inquit, rectē sapit, rectē intelligit, nisi acceperit spiritum sapientiæ & intellectus.

RESPONDEO, Concilium Mileuitanum per scientiā intelligit cognitionem legis diuinæ. Nam Pelagiani fatebantur, donum Dei esse legem diuinam, scriptam in veteri & nouo Testamento, sed ea diuinitus accepta, dicebant, posse hominem suis viribus totam legem implere. Contra quem errorem, tum Concilium Mileuitanum, tum S. Augustinus in lib. de gratia Christi, cap. 26. & alibi docent, valde esse absurdum, vocare donū Dei scientiā, quæ inflat, & non caritatem, quæ ædificat: re autem vera vtrumque esse donum Dei; quamuis autem Pelagiani donum Dei esse dicerent scientiā legis, id tamen non dicebant ratione actus cognoscendi, quasi existimarēt, nō posse hominem cognoscere verū morale, sine auxilio gratiæ, sed ratione obiecti, quā fatebātur non potuisse sciri quid Deus vellet à nobis fieri, nisi illud ipse reuelasset apostolis & Prophetis.

Concilium autem Arausicanum & Augustinus loquuntur de cognitione, quæ ad pietatem pertinet. Nā vt paulo ante citauimus, idem Concilium can. 7. & Augustinus in lib. 1. de prædestinatione Sanctorum, c. 2. disertis verbis docent, in ijs, quæ ad pietatem, & salutem æternam pertinent, nihil posse nos boni cogitare. Quod idem repetit idem Augustinus lib. 6. in Iulianū, cap. 5. & alibi frequentissimē. Vnde et in epist. 105. post illa verba: Nemo rectē sapit, rectē intelligit; addit, Rob. Bellarmini Tom. 4. T 3 Nemo

Nemo scienter pius est, vel piè sciens, &c. Alioqui si Concilium Arausicanum de omni scientia, & veritate intelligendum esset, sequeretur, ne mathematicas quidem disciplinas; aut mechanicam ullam artem, in quibus sine dubio multa sunt vera, posse humano ingenio comprehendendi sine speciali gratiæ adiutorio.

Itaq; in his, quæ ad pietatem & salutem æternam pertinent, nemo habet de suo, nisi mendacium & peccatum, & diuini muneris est, cum rectè cogitamus, & pedem à falsitate, & iniustitia tenemus. Quod si quis omnino contendat, Concilium Arausicanum de omni veritate esse intelligendum, is etiam admittere debet, idem Concilium per donum Dei non solum gratiæ, sed etiam naturæ dona intellexisse. Nam eo modo absolutè verum erit, nos nihil habere ex nobis nisi mendacium & peccatum; veritatem enim, & iustitiā non habemus ex nobis, sed à Deo, cuius donum est lumen rationis & naturalis propensio voluntatis.

TERCIO loco obijciunt rationes. PRIMA ratio est, quoniam per peccatum primi hominis ignorantie vulnus accepimus, à quo nisi per Christum nemo sanari potest, ut Augustinus docet lib. 1. Retract. cap. 9. lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 22. & alibi, RESPONDEO, per peccatum primi hominis intellectus humanus læsus, ac debilitatus est, non tamen extinctus. Quocirca nihil impedit, quo minus aliquid videat, ac rectè iudicet, tum in naturalibus, tum in moralibus. Nam & oculus corporis si debilis sit, ac læsus, sed non omnino cæcus, aliquid videt, quamuis non longè.

SECUNDA ratio, Ex cognitione veri moralis acquiritur prudentia: nemo autem sine dono Dei fit prudens, quia virtutes sunt inter se connexæ & colligatæ, ita ut quæ vnâ hêt, oēs habeat: & satis constat, hominem suis viribus non posse omnes virtutes acquirere. RESPONDEO, aliquid verum morale cognosci potest absq; eo, quod acquiratur prudentia. Neque enim habitus virtutum vno actu, vel paucis actibus comparantur. Deinde non est absurdum, ut imperfecta virtus prudentiæ sine cæteris habeatur. Quod enim Philosophi dicunt de connexionione virtutum, intelligitur de perfectis & absolutis virtutibus, non de imperfectis & inchoatis.

TERCIA ratio, Cognitionem veri moralis sancti viri à Deo petere solent, iuxta illud Psal. 118. *Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam.* Item: *Iustificaciones tuas doce me.* RESPONDEO, meritò petitur à Deo lumen ad cognoscendum verum, non solum morale, sed etiā theoreticum, tum quia multò plura sunt quæ ignoramus, quàm ea quæ scimus; tum etiam, quia in ijs, quæ scimus, facillè falli possumus, ob varias circumstantias & perturbationes. Adde, quod in Psalm. 118. non petitur simplex cognitio alicuius veri moralis, sed intelligentia totius diuinæ legis, quæ plurima continet altissima, ac profundissima Sacramenta.

QUARTA ratio, Si aliquid verum morale cognosci posset viribus nature, sequeretur, omne verum morale iisdem viribus posse cognosci, eadem enim est omnium moralium veritatum; siquidem aliæ longius distant à principijs per se notis, quàm aliæ: nec desunt variegatæ circumstantiæ, quæ consilia humana modò magis, modò minus impediunt. Sed etiam si ratio omnium eadem esset, non tamè fieri posset in statu nature corruptæ, ut omnes errores, qui in deliberationibus committi solent, euaderemus, dum enim uitamus unum, labimur in alterum, & sepe in eo ipso turpius fallimur, in quo cautiore esse uoluimus.

QUINTA ratio, Si nostris viribus verum morale cognosceremus, haberemus aliquid ex nobis, & in eo non temerè gloriaremur. Quod tamè prohibere uidetur Apostolus, cum ait in 1. epist. ad Cor. cap. 1. *Qui gloriatur, in Domino gloriatur.* Et cap. 4. *Quid habes, quod non acceperis? Si autem acceperis, quid gloriaris, quasi non acceperis?* RESPONDEO, locus Apostoli aduersus eos

facit, qui sibi tribuunt ea, quæ reuera supernaturalia sunt, ac præsertim fidei donum. Nam ut docet S. Augustinus lib. 1. de prædest. Sanctorum, cap. 4. & 5. illi, quos Apostolus reprehendit, non gloriabantur de forma, sanitate, ingenio, aut alio naturali dono, sed de donis, quæ pertinent ad salutem & pietatem, sibi tribuentes fidem, aut sanctitatem, idcirco enim ait: *Quis te discernit?* hoc est, *Quis tibi dedit, ut fidelis, vel sanctus esses, tam multis in incredulitate & impietate remanentibus?* & ne fortè responderetur, fides mea, voluntas mea, studiū meum: subiungit Apostolus, *Quid enim habes, quod non acceperis?*

Sed quamuis Apostolica illa verba propriè de donis supernaturalibus intelligenda esse videantur: verum est tamen, in nulla re gloriandum, cum & naturam, & vires acceperimus à Deo, & sine eius auxilio saltem generali, ne digitum quidem curuare possimus. Itaq; rectè S. CYPRIANVS lib. 3. ad Quirinum, cap. 4. vniuersè pronunciauit: *In nullo gloriandum, quando nostrum nihil sit.*

C A P V T III.

Proponitur quæstio de viribus humane voluntatis, circa bonum morale.

SEQUI TUR nunc, ut videamus, quid circa bonum morale possit voluntas, cum viderimus, quid circa verum morale possit intelligentia.

Cum autem quærimus, quid possit voluntas sine gratia Dei, TRIPLEX esse potest quæstio, VNA, quid possit sine gratia iustificante, id est, sine caritate; ALTERA, quid possit non solum sine gratia iustificante, sed etiam sine fide, quamuis apud Lutheranos non sit opus distinguere gratiam iustificantem à fide, cum ipsi docebant hominem sola fide iustificari, & non posse perdi iustitiam, quin perdat simul & fides; TERTIA, quid possit non modò sine gratia iustificante & fide, sed etiam sine auxilio speciali, per solas naturæ vires.

Rursus cum quærimus, quid possit voluntas circa morale bonum, post etiam TRIPLEX esse quæstio, VNA, possit ne totum morale bonum efficere, id est, omnia præcepta moralia implere; ALTERA, possit ne, si non omnia, certè singula, etiam grauissima, quale est imprimis diligere Deum super omnia, saltem ut auctorem naturæ; TERTIA, possit ne aliqua perficere, ut græte tentatione, an solum tentatione cessante.

Porro de his quæstionibus DVA sunt hæreticorum inter se contrariæ, pugnantèsque sententiæ, inter quas media incedit veritas orthodoxa, atque Catholica. PELAGIANI siquidem tantum libero arbitrio tribuunt, ut affirmant, per illud, etiam solum, posse hominem omnia mandata moralia adimplere. Et omnes tentationes contrarias superare, atque adeo, posse sine Dei gratia, & declinare à malo, & facere bonum. Testis est huius hæresis Pelagianorū, S. AVEVS TI NVS, tum alibi, tum præcipuè in lib. de hæresibus, cap. 88.

Contrà verò LUTHERANI vires liberi arbitrij non tam extenuantes, quam extinguentes docent, solis naturæ viribus, nihil boni moralis fieri posse, nec solum sine auxilio speciali, sed etiam sine fide iustificante, omnia quæ fiunt, esse peccata. Quin etiam addunt, iustorum quoque opera omnia esse peccata, sed propter fidem non imputari, infidelium verò opera, peccata esse & imputari. Vide LUTHERVM in assertionem artic. 6. & 36. PHILIPPVM in Apologia Confessionis Augustanæ, & in locis communibus, CALVINVM in Antidoto Concilij Tridentini, sess. 6. & in 2. lib. Institutionum, cap. 3. §. 1. & sequentibus, KEMNITIVM in Exam. Concilij Tridentini sess. 6. can. 7. ubi copiosè differit de operibus infidelium.

Quamuis autem concedere videatur MARTINVS LUTHERVS

LUTHERVS in visitatione Saxonica, PHILIPPVS in locis cõibus, & KEMNITIVS in Examine Cõcilij, posse hominẽ suis virib. implere legẽ de nõ occidẽdo, nõ furando, & alias id genus, quoad externas actiones: tamen non ideo existimant, posse hominem suis viribus efficere bonum aliquod morale, & vitare peccatum. Nam in ijsdem locis adiungunt, posse quidem hominem exterius implere præceptum, sed non effugere internam immunditiam; proinde vnum, & idem opus hominis impij, coram hominibus honestũ & iustum, coram Deo immundum & vitiosum futurum.

Sed antequam ad Catholicam sententiam veniamus, operæ precium erit breuiter annotare pauca quædam in scriptis Melanchthonis & Kemnitij. PRIMVM est, Philippum in Confessione Augustana art. 18. & in Apologia eiusdem articuli secum pugnare. Scribit enim, Theologos nostros cum Pelagio sentire, quod affirmant, posse hominem viribus liberi arbitrij seruare aliqua præcepta secundum substantiam operis, & tamen ipse in ijsdem locis fatetur, posse hominem, per naturæ vires, abstinere manum à cæde & à furto, & alias eiusdem generis actiones facere. Quasi verò non hoc sit implere præceptum secundum substantiam operis. Præcepta siquidem: *Non occides*. Et: *Non furaberis*, nihil aliud imperant, nisi voluntariam omissionem externi operis homicidij & furti; concupiscentia enim rei alienæ, & odium proximi, præceptis alijs prohibetur. Itaque non præuincitur præcepta: *Non furaberis*. Et: *Non occides*, sed illa obseruat secundum substantiam operis, qui abstinet manum à furto, & à cæde, etiam si fortè præuincitur præceptum: *Non concupisces rem proximi tui*. Et: *Non oderis fratrem tuum in corde tuo*.

ALTERVM est, Kemnitium in Examine Concilij Tridentini sess. 6. can. 7. multa fraudulenter more suo & mendaciter effutisse. Nam ex eo, quod canone illo septimo declaratur, non esse peccata omnia opera, quæ gratiam iustificationis præcedunt; colligit ipse, Concilium Tridentinum pugnantia docuisse, cum in primo capite sessionis sextæ docuerit, neminem posse, neque per vires naturæ, neque per literam legis resurgere à peccato. Item colligit definitum esse à Concilio, non esse peccata opera infidelium, quem errorem Pelagianum esse, ipse non dubitat.

Sed mirum est, vnde Kemnitio venerit in mentem repugantia verborum Concilij. Nam in primo capite, & primo etiam canone sessionis sextæ, Concilium loquitur de operibus factis sine specialis gratiæ adiutorio; in canone autem septimo de operibus factis cum fide, & auxilio gratiæ, proinde mirum videri non debet, si non loquatur eodem modo de illis, ac de istis. deinde in primo canone & capite, loquitur Conciliũ de operibus, quibus iustificatio, per peccatum amissa, reparatur; in can. 7. de illis, quibus non committitur nouum peccatum. Certum autem est longè difficilior esse à peccato ad iustitiam redire, quàm in nouum peccatum non incidere; quemadmodum difficilior est à vulnere curari, quàm vulnus non accipere.

Neque definit Concilium opera infidelium nõ esse peccata, sed non esse peccata omnia opera, quæ iustificationem præcedunt. Præcedunt enim iustificationem etiam illa opera, quæ sunt à fidelibus, posteaquam in peccatum ceciderunt. Non enim Concilium sequitur regulas Lutheri, qui per omne peccatum mortale voluit fidem amitti; sed regulas Domini, qui Luc. 18. probauit orationem Publicani, qui cum fide orauit pro remissione peccatorum.

Neq; definit idem Concilium, opera fidelium peccatorum absolutè non esse peccata, sed addidit: *Quocumque modo facta*. Vt intelligeremus definiri solum à Cõsilio, quædam opera fidelium peccatorum non esse peccata, illa videlicet, quæ sunt cum auxilio speciali Dei. De his enim solis propriè Concilium definire

voluit quoniam propositum illi erat, agere de iustificatione, & ijs operibus, quæ ad iustificationem disponunt: illa verò sola opera ad iustificationem disponunt, vt in eodem Concilio habetur, quæ initium sumunt à gratia Dei excitante.

Adde VLTIMO, Concilium non potuisse accusari hæresis Pelagianæ, etiam si disertis verbis docuisset, nõ omnia opera infidelium esse peccata; TVM quia id potuisset intelligi de illis infidelium operibus, quæ fieret ex cognitione vnus Dei, & ipso Deo excitante & adiuuante: TVM etiam quia neque AVEVS TRIVS in libro de hæresibus, capite 88. vbi enumerantur errores Pelagij, neque alius antiquus auctor, inter Pelagianas hæreses posuit, quod opera infidelium etiam facta solis naturæ viribus, non omnia sint peccata. Dicunt quidem interdum veteres, omnia infidelium opera esse peccata, quod, quomodo sit intelligendum, postea explicabimus: sed nusquam dicunt, propterea Pelagium esse damnatum, quod affirmauerit, aliqua opera infidelium non esse peccata, sed quod ea voluerit esse meritoria gratiæ; inde enim est ille Pelagianus error, tam sæpè ab Augustino reprehensus, gratiam Dei secundum opera nostra dari. Ex his igitur perspicuum esse poterit Kemnitium in explicandis Concilij verbis, aut grauiter hallucinatum, aut impudenter esse mentitum.

Venio nunc ad sententiam CATHOLICAM, quam mediam esse diximus inter contrarios Pelagianorum ac Lutheranorum errores. Conueniunt Theologi Catholici omnes, nullo prorsus excepto, in duobus, PRIMVM, non posse fieri vlla opera, solis naturæ viribus, quæ sint meritoria gratiæ; idque contra Pelagianos; DEINDE, non esse peccata omnia opera, quæ iustificationem præcedunt, atque id contra Lutheranos. De quibus duabus sententijs dicendum erit in alio loco.

Intra hos terminos, disputant aliqui pro libero arbitrio, fortasse liberius, quàm par esset, vt Scotus, Durandus & Gabriel in 2. Sentent. distinctione 28. & in 3. distinct. 27. ALII fortasse minus tribuunt eidem libero arbitrio, quàm oporteret, vt Gregorius Ariminensis, Capreolus in 2. Sentent. distinct. 28. & Marsilius in 1. quæst. 20. Sed ea modestia differunt isti, vt & parati sint iudicio Ecclesiæ sæpè acquiescere, & ante Ecclesiæ definitionem, non audeant fratres suos damnare, neque pro hereticis habeant, qui contrarium sentiunt. D Quæ modestia longè est à Kemnitio & alijs huius temporis sectarijs, qui quidquid effutunt, pro articulis fidei haberi volunt, eoque sunt audaciores, quo imperitiores.

Nos id sequuti, quod plures & grauiores Theologi docent, vt Alexander in 3. part. Sum. quæst. 60. Albertus in 2. Sentent. dist. 28. S. Thom. in 1. 2. quæst. 109. art. 2. 3. & 4. & in 2. 2. quæst. 10. art. 4. S. Bonauentura in 2. Sent. dist. 28. tres propositiones constituemus, PRIMA erit, *Non posse hominem, solis naturæ viribus, implere omnia mandata moralia, secundum substantiam operis*. SECUNDA, *Imò nullum oĩno morale præceptũ seruare posse suis solis viribus, si tentatione urgeatur*. TERTIA, *Posse tamen, nulla tentatione urgente, sine fide, cū auxilio speciali, & etiam sine illo, suis viribus, aliquod bonum morale ita perficere, ut in eo nullum oĩno peccatũ admittat*. Has aut propositiones in sequentib. capitib. eodẽ, quo numeratæ à nobis sunt, ordine psequemur.

CAPVT V.

Non posse, solis naturæ viribus, adimpleri omnia præcepta moralia, secundum substantiam operis.

PROPOSITIO illa PRIMA, quæ negat, solis naturæ viribus, seruari posse omnia præcepta moralia, secundum substantiam operis, breuiter explicanda est, Rob. Bellarmini Tom. 4. T 4 deinde

deinde probanda. PRIMVM igitur dicimus; *Præcepta omnia*; quia non loquimur hoc loco de singulis seorsim consideratis, sed de omnibus simul; neq; significare volumus, non posse aliquem ad breuissimum tempus omnia seruare, cum possit fieri, vt aliquando nullum occurrat præceptum affirmatiuum, & nulla adsit tentatio prouocans ad violanda præcepta negatiua. Itaque sententia propositionis illius hæc est, vt non possint longiore aliquo tempore, quo varia præcepta obseruanda se offerunt, solis naturæ viribus, ita omnia adimpleri, vt omni ex parte peccatum vitetur.

DEINDE dicimus; *Secundum substantiam operis*; quia nõ disputamus hoc loco de obseruatione mandatorum, ex caritate Dei, & eo modo, qui requiritur, vt obseruatio sit meritoria apud Deum. Id enim alio loco tractandum est; sed de ea tantum differimus, quæ necessaria est, vt nouum peccatum vitetur, & fiat opus bonum, secundum morale quandam honestatem.

POSTREMO dicimus; *Solis naturæ viribus*; vt excludamus non solum gratiam iustificationis, sed etiam auxilium speciale. Nam etiam si sententia S. Thomæ, qui docet in 1.2. q. 109. art. 4. & 8. sine gratia iustificationis non posse impleri omnia mandata, nec posse vitari longo tempore lethale peccatum, verissima nobis esse videatur; tamen hoc loco satis nobis erit, si probauerimus, non sufficere per se vires naturæ corrupte ad legem implendam, sed necessarium omnino esse auxilium gratiæ, siue ea gratia sit habitus permanens & iustificans, siue auxilium tantum speciale.

His notatis, probatur nostra propositio, PRIMVM ex diuinis literis. Nam Scriptura passim docet, legis obseruationem tribuendam esse gratiæ Dei, Ezechielis 36. *Spiritus meus ponam in medio vestri, & faciam, vt in præceptis meis ambuletis.* ad Roman. 8. *Quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus filium suum misit in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum, vt iustificatio legis impleatur in nobis.* Quo loco S. Paulus apertissime dicit, impossibilem fuisse legis obseruationem sine gratia Dei, idque propter carnis infirmitatē, quia natura corrupta infirma facta erat, & ideo missum fuisse filium Dei, vt per ipsum possibile fieret, quod alioqui impossibile erat; nec dubium est, quin loquatur de præceptis naturalibus, siue moralibus, cum in specie differat de præcepto, *Non concupisces.*

Idem etiam Apostolus legem diuinam moralem & naturalem vocat legē peccati & mortis, ad Roman. 8. item virtuti peccati, 1. ad Cor. 15. & apertissime dicit, literam occidere, 2. ad Cor. 3. quoniam demonstrando, quid sit faciendum, & non præbendo vires naturæ infirmæ, præuicatore hominem constituit, & reum peccati & mortis. Addit autem idem Apostolus ad Roman. 8. Spiritum vitæ, quem habemus à Deo per Christum; liberasse nos à lege mortis, quia per gratiæ Spiritus legem implemus, quam per vires naturæ, & literam legis implere, nunquam potuissimus. Et in eadem sententiam, 1. ad Cor. 15. postquam dixerat: *Virtus verò peccati lex*, addidit, *Gratias autem Deo, qui dedit nobis victoriam per Iesum Christum Dominum nostrum.* Et 2. ad Cor. 3. ad illa verba: *Litera occidit*, adiunxit, *Spiritus autem viuificat.* Ex quibus locis S. Augustinus in lib. de spiritu & litera, contra Pelagianos, euidenter se demonstrasse existimat, vt re vera demonstrauit, non posse viribus solius naturæ legem impleri. Rursus in epist. ad Roman. cap. 2. *Factores legis iustificabuntur*, inquit Apostolus. Et tamen idem Apostolus ad Galat. 2. dicit: *Si ex lege esset iustitia Christus gratis mortuus esset.* Et posset sine dubio et dici, si ex natura esset iustitia, Christus gratis mortuus esset. Non igitur fieri potest, vt tota lex solis naturæ viribus impleatur.

Neq; responderi potest, hæc omnia testimonia solum probare, non posse legem obseruari perfecte, & quoad modum, non aut non posse obseruari secundum

substantiam operis. NAM obseruatio secundum substantiam operis requirit, vt sic præceptum obseruetur, vt peccatum non committatur, & non fiat homo reus ob præceptum non impletum: Scripturæ autem allegatæ apertissime docent, non posse legem sine Dei gratia ita seruari, vt non peccetur; ideo enim vocant legē sine gratia adiuvante legem peccati & mortis, virtutē peccati, literam occidentem, &c. & ideo ad Galatas tertio Apostolus dicit: *Conclufit Scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus:* loquuntur igitur testimonia allegata de obseruatione secundum substantiam operis.

PRÆTEREA inter omnia mandata moralia quædam sunt, quæ sine dubio seruari non possunt, sine gratia Dei, nam de continentia, quæ virtus est moralis, & habet mandatum morale, legimus in libro Sapientiæ, capite 8. *Vt sciui, quoniam aliter non possem esse continens, nisi deus det, & hoc ipsum erat sapientia, scire cuius esset hoc donum, adiutorium Domini, & deprecatus sum.* Et 1. ad Corinthios septimo beatus Paulus Dei donum esse dicit, non solum continentiam virginum & viduarum, sed etiam coniugarum: *Vnusquisque, inquit, donum suum habet ex Deo, vnus quidem sic, alius autem sic.*

Præceptum quoque dilectionis Dei super omnia, saltem vt auctoris naturæ, morale est & naturale, sicut etiam præceptum resistendi concupiscentiæ illiciti ad varia peccata contra præcepta moralia, sine dubio morale est & naturale, & vnum ex decem, videlicet: *Non concupisces.* Atqui hoc postremum non posse impleri viribus naturæ, probabimus ex Scripturis in c. 7. quod idem probabimus de illo primo, in libro sequenti: non igitur omnia præcepta moralia & naturalia seruari possunt sine adiutorio gratiæ Dei.

DEINDE, secundum Scripturas integra obseruatio legis, est signum certissimum veræ, perfectæq; caritatis Dei; sic enim legimus Ioann. 14. *Qui habet mandata mea & seruat ea, ille est, qui diligit me.* Et ibidem: *Qui non diligit me sermones meos non seruat.* Et 1. Ioan. 2. *Qui seruat verba eius, in hoc caritas Dei perfecta est.* Et cap. 5. *Hæc est caritas Dei, vt mandata eius custodiamus.* Non potest autem caritas Dei ex viribus naturæ acquiri, sed infunditur à Deo per Spiritum sanctum, ut Apostolus scribit ad Rom. 5. Neque igitur obseruatio omnium mandatorum, ex naturæ viribus haberi potest.

Quod autem Scriptura, quæ dicit, obseruationem legis esse signum caritatis, & ubi est caritas, esse legis obseruationem, ubi non est ista, neque illam esse, loquatur de lege morali & naturali, facile demonstrari potest: dominus enim cum dixisset, & aliquoties repetisset Ioann. 13. 14. & 15. signum dilectionis Dei esse mandatorum ipsius obseruationem; addidit: *Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem.* Et iterum: *Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem.* Dilectio autem proximi, quæ est signum certissimum dilectionis Dei, continet virtute totam legem naturalem, ut Apostolus ait ad Rom. 13. *Nam, inquit, qui diligit proximum, legem impleuit. Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur, Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Et ad Galat. 5. *Omnis lex in vno sermone impletur, Diliges proximum tuum sicut teipsum.*

Quod uerò signum caritatis Dei sit obseruatio mandatorum, secundum substantiam operis, perspicuum est, TVM, quia ineptum esset dicere, signum dilectionis Dei esse obseruationem mandatorum, ex dilectione Dei; & qui nõ diligit me, sermones meos nõ seruat ex dilectione mea. TVM etiam, quia signum debet esse externum & uisibile, præsertim cum refertur ad alios, quale est hoc, de quo Dominus dicit: In hoc cognoscet omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Vbi per dilectionem, intelligit opera externa, quæ ab hominibus uideri possunt, non inter.

Internum affectum, qui videri non potest, nisi in suo effectu. Observatio igitur omnium præceptorum moralium, secundum substantiam operis, necessarium cum dilectione proximi & Dei coniuncta est, ac per hoc secundum Scripturas, virib. solius naturæ, nullo modo haberi potest.

Probatur hoc idem ex traditione ECCLESIAE, Synodus MILEVITANA can. 5. Item placuit, inquit, ut quicumque dixerit, ideo nobis gratiam iustificationis dari, ut quod facere per liberum iubemur arbitrium, facilius possimus implere per gratiam, tanquam, etsi gratia non daretur, non quidem facile, sed tamen possemus etiam sine illa diuina implere mandata, anathema sit.

SYNODVS ARAVSICANA can. vlt. cum docet, hominem baptizatum posse, si velit, Dei gratiæ cooperari, diuina implere præcepta, intelligitur, etiam docuisse, non posse hominem, sine gratia, suis solis viribus idem præstare.

INNOCENTIUS PRIMUS in epist. ad Concilium Mileuitanum, quæ est apud Augustinum epist. 93. Negantes, inquit, auxilium Dei, hominē sibi posse sufficere, nec gratia hunc egere diuina affirmant, quæ priuatus, necesse est diaboli laqueis irretitus occumbat, dum ad omnia virtutū perficienda mandata sola libertate contendat.

CELESTINUS I. in epist. ad Gallos idem confirmat, adducens testimonia Innocentij & Zozimi prædecessorum suorum, c. 9. & 10.

S. AUGUSTINUS lib. 2. de peccatorum meritis & remiss. c. 5. Iustitiæ, inquit, præcepta omni ex parte implere non possumus, nisi adiuuemur à Deo. Idem etiam docet in toto libro de spiritu & litera, & in toto ferè libro de natura & gratia, & in libro de perfectione iustitiæ, & in epist. 89. quæst. 2. epist. 95. 105. 106. 120. 144. 200. & alibi passim.

Probatur VLTIMO ratione S. Thom. quoniam natura humana, per peccatum primi hominis deprauata, auersa est à Deo, & conuersa ad creaturas, ac præsertim ad se: proinde finem vltimum, vel actū, vel habitū, vel certè propensione quadam in creatura, non in Deo constitutum habet: Quare quā occurrunt aliqua agenda vel euitanda ex fine illo præcepto, quasi naturaliter inclinatur ad malum, & violenter ad bonum, & ideo necessaria est vis quadam, & ut homo perpetuo vigilet, & præmeditetur, & contra propensionem amorem proprium pugnet, quod impossibile esse moraliter, non solum ratio, sed etiam experientia docet. Et si S. Augustinus in libro de correptione & gratia, c. 12. affirmat, ipsum etiam hominem iustificatum, nisi is diuina gratia indeclinabiliter & inseparabiliter ageretur ob naturæ infirmitatem, sine dubio casurum, quanto nos id maiori ratione affirmare possumus de homine infideli, & qui solis nitatur virib. naturæ per peccatum corruptæ & vitiatæ?

CAPVT VI.

Soluntur argumenta contra ea, quæ capite superiore dicta sunt.

SECO ADVERSUS ea, quæ dicta sunt, obijciunt aduersarij PRIMO, verba illa Moysi Deut. 30. Mandatū hoc, quod ego precipio tibi, non supra te est, neque procul positum, &c. Vbi per mandatum intelligit, per figuram intellectiōis, totam legem naturalem, hoc est, decalogum, quem in eo lib. reperiuerat.

RESPONDEO, Hic locus duob. modis exponi potest. PRIMO, cum Aug. in lib. de perfectione iustitiæ, propè extremo, ut sensus sit, legem Domini non esse supra vires hominum, non quorumlibet, sed eorum, qui per gratiam sanati sunt ab amore proprio, Deumque toto corde diligunt. Dixerat enim paulo antè idem Moyses, promittens gratiam testamenti noui: Circumcidet Dominus cor tuum, & cor seminis tui, ut diligas Dominum

Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua.

A SECUNDO, dici potest cum Abulen. Episcopo, & alijs nonnullis in comment. eius loci. Mosem non loqui de facilitate obseruandæ legis, sed de facilitate cognoscendæ. Quæ expositio videtur maximè literalis & propria. Quoniam enim ante datam legem potuissent Iudæi prætexere ignorantiam, si non fecissent, quæ Deus ab illis fieri volebat: idcirco Moyses posteaquam totam legem illis exposuit, admonet eosdem, ut legem impleant, neque vllō modo ignorantiam obtendant, ait igitur: Mandatum hoc non supra te est, neque procul positum, id est, non est in loco alto vel longinquo, ut illud cognoscere non valeas.

Deinde explicat vtrumque, & de loco sublimi ait: Non est in celo situm, ut possis dicere, Quis nostrū valet ad celum ascendere, ut deferat illud ad nos, ut audiamus, atque opere compleamur? De longinquo ait neque; trans mare positum est, ut caussis & dicas. Quis est nobis poterit transfretare mare, & illud ad nos vsque deferre, ut possemus audire & facere quod præceptum est? tunc demum concludit, sed iuxta te est sermo valde in ore tuo, & in corde tuo, ut facias illum, id est, lex, quam tibi seruandam propono, non est supra celum, neque vltra mare, sed proxima tibi omnino. Nam est in corde tuo, quā illam iam audiuiisti, & didicisti, & in ore tuo, quia tu illam accepisti & didicisti testatus es, cum dixeris, omnia quæ præcepit nobis Dominus, faciemus.

Et confirmatur hæc expositio ex Apostolo ad Rom. 10. alludens enim B. Paulus ad hunc locum Deuteronomij sic loquitur: Quæ, inquit, ex fide est iustitia, sic dicit, ne dixeris in corde tuo, quis ascendit in celum, id est, Christum deducere? aut quis descendit in abyssum, id est, Christum à mortuis reuocare? sed quid dicit? propè est verbum in ore tuo, & in corde tuo, hoc est, verbum fidei, quod prædicamus, quia si confitearis in ore tuo Dominum Iesum, & in corde tuo credideris, quod Deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris. Vbi vult Apostolus ostendere, quemadmodum Iudæis ipse Moyses, non erat opus in celum conscendere, vel trans mare proficisci, ut legem haberent & intelligerent, cum Mosem ipsū coram prædicantem & exponentem sententiā legis haberent; sic etiam iisdem Iudæis, tempore Apostolorum, opus non fuisse in celum ascendere, aut in infernum descendere, ut Christi incarnationem & resurrectionem haberent & intelligerent, cum ista palam ab Apostolis prædicarentur, sed satis fuisse, si corde credere, & ore confiteri voluissent.

D SECUNDO, obijciunt illud Ecclesiastici 15. Si volueris mandata seruare, conseruabunt te.

RESPONDEO, Ad hunc locum, & alios similes respondet S. Aug. in lib. de perfectione iustitiæ, propè extremo, & lib. de grat. & libero arbitrio, c. 15. & 16. in his locis demonstrari liberū arbitriū, per quod præcepta implenda sunt, sed nō excludi grām Dei, sine qua impleri non pnt. Quemadmodum in alijs multis locis, quæ istis contraria esse videntur, gratia demonstratur, sed liberum arbitrium non excluditur.

TERTIO, obijciunt illud ad Rom. 2. Cum gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt faciunt. Sanctus enim Io. Chrysostom. in comment. huius loci scribit, omnia quæ legis sunt, implese Gentes.

E RESPONDEO, iam supra diximus, ex loco Apostoli solum colligi, naturaliter impleri posse aliquod mādātum legis naturalis, non tñ omnia. Ad cōment. Chrysostomi respondeo, Gentes implese omnia quæ legis sunt, id est, omnia, quæ ad vnā aliq̃ legem pertinent, ita ut in ea lege seruanda, nihil peccauerint, non tamē seruasse omnes leges, præsertim longo tempore.

QUARTO, ita obijciunt, Præcepta legis naturæ, ideo naturalia dicuntur, quia proportionē habent ad vires naturæ, igitur naturæ virib. seruari pnt. Neque satisfacet, si quis dixerit, naturam non esse sanā, sed infirmā: nam infirma natura videtur posse omnia, quæ potest sana,

sana, sed non æquè facilè, alioqui non tam infirma, A
quàm extincta dicèda esset. Præterea natura humana
dicitur infirma, si comparatur ad sanitatem iustitię ori-
ginalis, in qua condita fuit; nam absolutè non est mi-
nus sana, quàm esset, si in puris naturalibus crearetur: Ha-
beret autè homo, in puris naturalibus conditus, vires, ad
seruanda præcepta naturalia; igitur & nunc habet.

RESPONDEO, Natura humana non solum infirma
est, quia caret sanitate iustitię originalis, sed etiã, quia
ex conditione materiæ, ut alibi demonstrauimus, in-
ternum & naturalem morbum habet concupiscentiæ
carnalis, quæ non habuisset, si in originali iustitia per-
mansisset, habuisset tamen, si in puris naturalibus, con-
ditus fuisset. Natura autè infirma potest quidem omnia,
quæ possit sana, sed non sola; eget enim auxilio,
quo non egeret, si sana esset. Quo modo corporaliter B
ægroratus, potè iter facere, sed in equo, vel certè cum bac-
culo, cum alioqui sanus idem iter pedibus & sine baculo
confecisset. Itaque si homo in puris naturalibus, consi-
deretur, quoniam etiam tunc infirmus esset propter
morbum, ex conditione materiæ promanantem, non
haberet vires, quibus sine adiutorio Dei posset omnia
mandata seruare, sed tamen vel auxilium non defuisset,
vel homo non sua culpa aliquando cecidisset, ut
Augustinus docet libro de correptione & gratia, c. 11.

QUINTO, obijciunt testimonia Patrum, qui dicunt,
Deum non præcipere impossibilia; ex quibus testimo-
nijs illud sequitur, ut quæ præcipiuntur homini, quo-
uis auxilio destituto, ea sint illi possibilia; præcipiuntur
autem omni homini præcepta naturalia, igitur illa
sunt omni homini possibilia.

RESPONDEO, Deus nunquam præcipit impossibi-
lia, quia semper promptus est ad iuuandū: *Iustus* (in-
quit S. Leo serm. 16. de passione Domini) *instat præ-*
cepto, qui præcurrit auxilio, sed de hac re susè disputa-
uimus in secundo libro, ubi tractauimus questionem
illam, Vtrum detur omnibus auxilium sufficiens.

SEXTO, obijciunt hanc rationem, Potest homo suis
viribus seruare aliquid vnum præceptū morale, iux-
ta illud ad Rom. 2. *Cum gentes, quæ legem non habent,*
ea quæ legis sunt faciunt, &c. Igitur potest seruare omnia.
Non enim occurrunt multa præcepta simul ser-
uanda, sed vnum post aliud. RVSVS potest aliquis
seruare omnia mādāta ad breue tempus, ut suprà nos
diximus, igitur poterit et ad longum tempus, quoniā
seruando præcepta acquiritur habitus obediendi, &
facilius continuatur, quàm inchoatur opus.

RESPONDEO, nihil hoc argumentum valet, multis
de causis. PRIMVM, quoniam non sunt omnia præ-
cepta paria. Sed alia alijs grauiora, & ideo non sequi-
tur, ut possit omnia seruare, qui vnum aliquod seruare
potest. DEINDE, occurrunt aliquando plura simul,
ut si quis dum orationi, aut diuinis laudibus operam
dat, illicitatur, diabolo suggerente, ad cōsensum noxiæ
cogitationis, vel occasionem habeat clam aliquid sub-
ripiendi; facilius autem est, vnum peccatum vitare,
quàm multa, & vnum præceptum, quàm multa serua-
re. PRÆTEREA, tamen si ab vna parte facilius sit opus
continuuare, quàm inchoare, tamen ab altera, cum in
opere laboratur, vires paulatim deficiunt, & facilius
est breui tempore, quàm longè in opere perdurare. I-
taque sicut non rectè colliges, si dicas, potest homo æ-
groratus ambulare suis viribus mille passus, igitur pote-
rit etiam duo millia; sic etiam non rectè ratiocinatur,
qui dicunt, potest homo in statu naturæ corruptæ, in
quo requiritur perpetua vigilantia & premeditatio ad
bene agendum, paruo tempore obseruare omnia mā-
data, poterit igitur & longo tempore. DENIQUE, par-
uo tempore ideo potest quis omnia mandata suis vi-
ribus obseruare, quia fieri potest, ut diximus, ut breui
illo spacio nullum occurrat præceptum affirmatiuū,
& nulla tentatio contrā negatiua: quæ tamen in lon-
go spacio non possunt non occurrere.

CAPVT VII.

Non posse solis naturæ viribus ullam veram
tentationem superari.

ALTERA illa propositio, quæ docebat, non posse
solis naturæ viribus vllum mandatum seruari, si
tentatio vrgeat; breuiter explicanda est, ut facilius cō-
probetur.

Obseruandum est igitur PRIMO, tribus modis pos-
se vinci tentationem aliquam, VNO modo succum-
bendo alteri tentationi; ut cum quis vt auram popu-
larem capret, & vir fortis aut continens habeatur, ab-
stinet se à flagitio, ad quod alioqui non leuiter stimula-
batur. Sæpè enim (ut monet S. Gregorius hom. 12. in
Ezechielem) vno tempore à pluribus hostibus oppu-
gnatur, & dum vnus à fronte se palam ostendit, alius
à tergo clam insidiatur. Sed de hoc primo modo nulla
quæstio esse potest; satis enim constat, posse hominem
vni potius vitio, quàm alteri cedere, vel, quod est ve-
rius, posse in eodem homine vnum vitium ab alio
maiore superari: neque hoc est tentationem deijcere,
sed à tentatione prosterni: *Carnalis enim cupiditas* (ut
loquitur S. Augustinus lib. 3. ad Bonifacium, contra
duas epistolas Pelagianorum, capite 4.) *cupiditate alia*
non saturetur.

ALTERO modo potest tentatio ita vinci, ut nō so-
lūm peccatum simpliciter euitetur, sed etiam ex victo-
ria meritum acquiratur, quod fit, cum ex caritate Dei
tentationi resistitur. De quo modo loqui videtur A-
postolus, cum dicit in priore ad Corinthios, c. 10. *Fidelis*
Deus, qui non patietur vos tentari supra id, quod
potestis, sed faciet etiam cum tentatione prouentum. Et
S. Augustinus lib. 21. de ciuit. Dei, cap. 16. *Tunc, inquit,*
victa vitia deputanda sunt, cum Dei amore vincuntur.
De hoc modo nō differimus in præsentia, sed pro cō-
perto sumimus (quod alio loco tractabimus) nullum
opus pietatis sine adiutorio gratiæ fieri posse.

TERTIO igitur modo tētatio vinci potest, ita ut nec
peccatum vllum admittatur, nec tamen meritum cō-
paret, & de hoc solo modo in præsentia disputamus.

Obseruandum est SECUNDO, Nos cum dicimus,
nullam tentationem solis naturæ viribus vinci posse, lo-
qui de vera tentatione, non de leuissima aliqua titilla-
tione, quæ nomen tentationis absolutè & propriè nō
meretur. Præterea sciendū est, nos non semper requi-
rere ad vincendas tentationes, auxilium speciale, pro-
priè dictum, hoc est, internam illustrationē vel motio-
nē supernaturalem, sed quodcunque auxilium Dei, si-
ue constat in eo, quod Deus singulari prouidentia sua
remoueat occasiones peccandi, siue in eo, quod non
permittat diabolum sature, quantum vellet, siue quo-
cunque alio modo Deus nos iuuet. Multæ enim ten-
tationes sunt, quæ per se non superat vires humanas;
& tamen si Deus homines prorsus destituat, & diabo-
lum sinat agere quantum potest, illæ fient grauissimæ
& intolerabiles; tanta est humana fragilitas ad resistē-
dum, & diabolica potentia ad nocendum.

Atque hinc fortasse conciliari pōt auctores, qui di-
cant nullam tentationem sine auxilio Dei vinci posse,
cū ijs, qui dicunt, aliquas posse. Nam ij posteriores lo-
quuntur de auxilio supernaturali, & considerant mē-
suram virium humanarum, in comparisonem ad leuē
aliq̃ tentationem absolutè sumptam: priores aut per
auxiliū Dei accipiunt quicquid; singularem Dei proui-
dentiam, quæ sæpè vitur reb. naturalibus, ad ea, quæ fie-
ri cupit, perficienda: & vires humanas considerant
per comparationē ad tentationem, non qualis est per
se, sed qualis esset, si Deus permetteret, & non iuuaret,
aut vires nobis addendo, aut aduersarijs subtrahendo.
Sed quanquam vterque modus dicendi, bonum sen-
sum habere possit, tamen magis consentaneè ad Scri-
pturas & Patres loquuntur, qui dicunt, nullam tenta-
tionem sine Dei auxilio vinci posse.

Quod quidem probatur PRIMVM ex Scripturis; nam locus ille Sap. 8. *Nemo potest esse continens, nisi Deus dei*: propriè ad vincendas tentationes pertinet. Neque enim difficile est continere, quando nulla tentatio ad peccandum inuitat. Præterea verba illa B. Pauli 1. ad Cor. 10. *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis, satis apertè indicant, tentationes supra id, quod possumus, crescere posse, si Deus permittat.*

His accedunt plurima testimonia Psalmorum, quæ victoriâ in tentatione simpliciter Deo tribuunt. Psal. 27. *In te eripiar à tentatione.* Psal. 26. *Adiutor meus esto ne derelinquas me.* Psal. 29. *Ego dixi in abundantia mea, non mouebo in æternum: auertisti faciem tuâ, & factus sum conturbatus.* Psal. 117. *Impulsus euerfus sum vt caderem, & Dominus suscepit me.* Illa quoque oratio *Et ne nos inducas in tentationem.* Matth. 6. Et illa adhortatio: *Orate, ne intretis in tentationem.* Matt. 26. satis ostendunt, sine Dei adiutorio tentationibus resisti non posse.

Probatur SECUNDO ex traditione Ecclesiastica, Synodus PALÆSTINA apud Aug. in epist. 106. Fateatur (Pelagius) quando contra tentationes, concupiscentiasque illicitas dimicamus, quamuis & illic habeamus propriam voluntatem, non tamen ex illa, sed ex adiutorio Dei nostram provenire victoriâ.

Synodus MILEVITANA in epist. ad Innocentium, quæ est apud Aug. 92. *Illud (inquit) ne nos inferas in tentationem, non ita intelligendum dicunt (Pelagiani) tanquam diuinum adiutorium poscere debeamus, ne in peccatum tentati decidamus, sed hoc in nostra esse positi potestate, & ad hoc implendum, solam sufficere voluntatem hominis.* Non dissimilia habet Synodus CARTHAGINENSIS, in epistola ad eundem Innocentium, quæ est apud Augustinum epist. 90.

Sanctus INNOCENTIUS I. in epist. ad Concilium Carthaginense, apud Augustinum epist. 91. *Nisi magnis precibus, inquit, gratia in nos implorata descendat, ne quicquam terrene labis, & mundani corporis vincere conamur errores, cum pares nos ad resistendum, non liberum arbitrium, sed Dei solum facere possit auxilium.* Et infra: *Quotidiana præstat ille remedia, quibus nisi freti, confisque nitamur, nullatenus vincere humanos poterimus errores.* Neesse est enim, vt quo auxiliante vincimus, eodem rursus non adiuuante vincamur. Idem in epistola ad Concilium Mileuitanum, apud Augustinum 93. *Gratia, inquit, priuatus, neesse est in diaboli laqueis irretitus occumbat.*

Sanctus ZOZIMVS Papa, Innocentij successor, in epistola, cuius meminit Celestinus in epist. ad Gallos, cap. 9. *Quod, inquit, tempus interuenit, quo eius non egeamus auxilio à in omnibus igitur actibus, causisque cogitationibus, motibus adiutor, & protector orandus est. Superbum est enim, vt quidquam sibi humana natura præsumat, clamante Apostolo, Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed contra Principes & potestates, &c.*

Sanctus CELESTINVS I. in epist. iam citata ad Gallos, c. 6. *Nemo, inquit, etiam Baptismatis gratia renouatus, idoneus est ad superandas diaboli insidias, & ad vincendas carnis concupiscentias, nisi per quotidianum adiutorium Dei perseverantiâ bonæ conuersationis acceperit.*

Sanctus CYPRIANVS in serm. 7. de oratione Dominica. *Quando, inquit, rogamus, ne in tentationem incidamus, ad monemur infirmitatis & imbecillitatis nostræ, dum sic rogamus, ne quis se insolenter extollat, ne quis sibi superbe atque arroganter aliquid assumat. Et infra: Vt dum præcedit humilis & submissa confessio, & datur totum Domino, quidquid suppliciter cum timore & honore Dei petitur, ipsius pietate præstat.*

Sanctus BASILIUS in lib. Moralium summarum, Summa 62. c. 3. *Oportet, inquit, ad tempus ab insidiantibus discedere: ubi tamen quis permissus est, in tentatio-*

A nem incidere, euentum vt sufferre possit, & voluntatem Dei per orationem petere.

Sanctus LOANNES CHRYSOSTOMVS homil. 24. in priorem ad Corinth. *Sunt, inquit, tentationes, quas sufferre non possumus, & quenam sunt illa? omnes, vt ita dicam, possibilitas enim in diuino nutu est, quam nostra allicimus voluntate. Quare vt certò cognoscas, non solum illas, quæ virtutem nostram exuperant, non posse sine diuino auxilio facile sustinere, sed ne has quidem humanas, addidit, sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. Et quidnam hoc significat? neque enim medio cres illos, quod dixi, inquit, propria virtute sufferemus, sed hic quoque diuino indigemus auxilio, vt eas vel effugiamus, vel certè perferamus.*

Auctor operis imperfecti in Matthæum, homil. 37. *Sicut nauis, inquit, fracto gubernaculo, illuc dicitur, quò tempestas voluerit, sic & homo diuinæ gratiæ auxilio perditò per peccatum, agit quod non vult, sed quod diabolis vult.*

Sanctus AMBROSIVS in Psalm. 43. explicans illud: *Hæc omnia vincerunt super nos, nec oblitus sumus te.* Quis, inquit, est tam fortis, vt nequaquam in tentationem moueatur, nisi Dominus ei adiutor assistat.

Sanctus HIERONYMVS lib. 2. aduersus Pelagianos, citat illa verba Domini, Matth. 26. *Surgite, vigilate & orate, ne intretis in tentationem.* Et continuò subiungit: *Debuisset dicere, iuxta vos, Surgite & resistite. Liberum enim habetis arbitrium & semel vobis concessa à Domino potestate, nullius alterius indigetis auxilio.* Idem initio lib. 3. *Nostri, inquit, victoria & corona victoriæ illius protectione & clipeo paratur.*

Sanctus AVEVS TINVS in lib. de perfectione iustitiæ, extremo: *Quisquis, inquit, negat, nos orare debere, ne intremus in tentationem: negat autem hoc, qui contèdit, ad non peccandum gratiæ Dei adiutorium non esse homini necessarium, sed sola lege accepta, humanam sufficere voluntatem, ab aurib. omnium remouendum, & ore omnium anathematizandum esse non dubito.*

Idem in libro de gratia CHRISTI, capite vigesimo septimo: *In libro, inquit, ad virginem sacram, cum dicit (Pelagius) diuinam mereamur gratiam, & facilius nequam spiritui, S. Spiritus auxilio resistamus: significat profectò quid sapiat. Vt quid enim hoc verbum interposuit, id est, facilius? an verò non erat integer sensus, vt nequam spiritui, sancti Spiritus auxilio resistamus? Sed quantum detrimentum hoc additamento fecerit, quis non intelligat? volens utique credi tantas esse naturæ vires, quas extollendo præcipitat, vt etiam sine auxilio Spiritus sancti, & si minus facile, tamen aliquo modo nequam spiritui resistatur.*

Sanctus GREGORIUS libro nono Moralium, capite trigesimo septimo: *Qui aptè, inquit, reduci in puluerem dicitur, quia dimissus sibi, cuiuslibet tentationis aura raptatur.* Idem in Psalmum tertium pœnitentialem, explicans illud: *Ne derelinquas me Domine Deus meus.* Illos, inquit, procul dubio Dominus relinquit, quibus constantiam in tribulatione non tribuit. Neccariò enim sequitur, vt omni tentatione sit subditus, quicumque à Deo fuerit derelictus.

Sanctus PROSPER in libro aduersus collatorem, cap. trigesimo quinto, tractans locum de tentationib. sancti Iob, ostendit, totam illam sancti viri victoriâ ex Dei auxilio & gratia, partam, & inter alia sic loquitur: *Quisquis igitur in tribulatione non deficit, ab illo se non dubiter adiuuari, ad quem quotidie corda vniuersorum fidelium clamant, ne nos inferas in tentationem, sed libera nos à malo.*

Accedat POSTREMO Ecclesiæ consuetudo, quæ inter quotidianas preces nihil magis frequentat, quàm illud: *Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuuandum me festina.* Et in oratione, quæ legitur ad horam orationis primam, protectionem Dei contra tentationes inuocans, dicit: *Tua nos hodie sal-*

ua virtute, ut ad nullum declinemus peccatum, sed semper ad tuam iustitiam faciendam, nostra procedant eloquia, dirigantur cogitationes & opera, per Christum Dominum nostrum.

CAPUT VIII.

Soluuntur argumenta contra propositionem capituli septimi.

ARGUMENTA Pelagianorum pauca sunt, nec difficilia. Obijciunt PRIMO testimonium S. Hieronymi, ex libro 2. in Iovinianum: *Liberi arbitrij nos condidit Deus, nec ad virtutem, nec ad vitia necessitate trahimur, alioquin ubi necessitas, neque damnatio, neque corona est.* RESPONDEO, S. AVGVSTINVS in lib. de natura & gratia, cap. 65. sanctum Hieronymum loqui de natura, qualis fuit à Deo condita, non qualis nunc est per peccatum vitata. Nunc enim quædam peccandi necessitas adest ex vitio, non ex conditione nature. A qua necessitate liberari petimus, cum dicimus, *De necessitatibus meis erue me.*

Possit etiam responderi, si concedamus, S. Hieronymum loqui de natura, qualis nunc est, non necessitate trahi nos ad vitia, quoniam etiam si per nos resistere tentationibus non valeamus, valeamus tamen cum adiutorio Dei, quod semper in proprio est, iuxta illud eiusdem Hieronymi in epistola ad Cyprianum: *Qui sustinet tempestatem, vel petra, vel cæli querit refugium; quem hostis persequitur, ad muros urbis confugit: ita & homo à principio conditionis suæ Deo vitatur adiutore, & cum illius sit gratia, quod creatus est, illiusque misericordie, quod subsistit & vivit: nihil boni operis agere potest absque eo, qui ita concessit liberum arbitrium, ut suam, per singula opera, gratiam, non negaret.*

SECUNDO obijciunt, tentationes oriuntur ex concupiscentia carnis, dicente Iacobo in epistola sua, cap. primo. *Unusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus & illecebus:* Concupiscentia verò rationalis animus naturaliter dominatur, iuxta illud Genes. 4. *Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.* Igitur potest homo naturæ viribus, tentationi non cedere.

RESPONDEO, natura humana ita constituta est, ut naturaliter pars inferior apta sit obedire superiori, & superior imperare inferiori: tamen potest etiam inferior reluctari superiori, & eam non quidem dominando, sed alliciendo & blandiendo ad se pertrahere. Quocirca Philosophi recte dicunt, rationem imperare appetitui inferiori, non despotico imperio, quomodo imperat dominus seruo, sed politico, quomodo magistratus imperat populo, qui excitat non raro seditio nes & rectoribus suis obedire detrectat.

Quamvis autem ex natura rei contingere deberet, ut aliquando quidem pars inferior deiceret superiorem, sed ut plurimum inferiorem superior in officio contineret, & licet inuitam, & reluctante coërceret: tamen contra accidit, QUATVOR de causis. PRIMVM, quia pars inferior multis annis viget, antequam superior enigilare incipiat: inde enim fit, ut sensus assuetus per tot annos sine imperio rationis ferri in sua obiecta, difficulter postea iugum rationis ferre possit. DEINDE, quia sensus bona sunt præsentia, rationis autem præcipua sunt futura & præsentia multò magis, quam futura nos mouere solent. TERTIO, quia sensuum obiecta vicina sunt, & perfecte cognoscuntur, rationis verò longè remota & abdita, nec nisi tenuiter penetrantur. QUARTO, quia diabolus maximam habet potentiam & artem nocendi, concupiscentiam excitando atque inflammando. Hinc enim fit, ut ratio, si suis solis viribus nitatur, concupiscentiæ, & per se vehementi, & à diabolo inflammata, resistere nullo modo possit. Quare quod in Genesi dicitur: *Sub te*

A erit appetitus eius, & tu dominaberis illius, verum est quidem, sed ideo potissimum est verum, quoniam (ut supra diximus) Deus non sinit nos tentari supra id, quod possumus.

TERTIO, obijci solet à quibusdam testimonium sancti Thomæ, qui in 1.2. quæst. 10. artic. 3. scribit, voluntatem non posse necessitari à passione, nisi passio absorbeat penitus iudicium rationis. Quod si passio quantumlibet vehemens, nunquam necessitat voluntatem, dum manet liberum rationis iudicium, certe sequitur, ut possit ei resisti viribus voluntatis etiam solis.

RESPONDEO, significat sanctus Thomas à passione non necessitari voluntatem necessitate physica, quasi voluntas determinetur ad vnum, quomodo determinatur appetitus animantium brutorum; tamen non negat necessitari moraliter, id est, infallibiliter moueri, quomodo eloquentissimus orator, qui persuadendo ducit homines quocunque voluerit, non eos necessitat physicè, sed moraliter. Eligunt enim illi id facere, quod orator eis persuadet, sed impulsu efficacia persuasionis, cui resistere moraliter non valent.

Præterea non negat sanctus Thomas, etiam nostram voluntatem diuino auxilio indigere, ut à passione non necessitetur: sed solum dicit, eam, si ratio absorbeatur, omnino necessitari; si verò ratio non absorbeatur, non necessitari; quod verum est, quia diuino auxilio munita potest non consentire passioni, cuius auxilij non est capax, quando rationis iudicium penitus est ligatum.

CAPUT IX.

Posse hominem sine fide, cum auxilio speciali, & etiam sine illo, bonum aliquod morale perficere, si nulla tentatio urgeat.

TERTIA propositio, quæ docet, posse hominem sine fide, cum auxilio speciali, & etiam sine illo, bonum aliquod morale perficere; si nulla tentatio urgeat; breuiter explicanda est, antequam probetur.

SCIENDVM est igitur, non esse omnino idem, facere bonum morale, & obseruare præceptum secundum substantiam operis. Potest enim seruari præceptum secundum substantiam operis, etiam cum peccato, ut si quis amico restituat depositum, ut illo ipse à furib. spoliatur. At bonum morale non potest cum peccato fieri: proinde maius quiddam est, facere bonum morale, quam seruari præceptum; & ideo in nostra propositione non tam præcepti, quam boni moralis mentionem fecimus.

Sciendum SECUNDO, Aduersarios, ac præsertim Kemnitium, & alios huius temporis sectarios, qui docent, Pelagianam hæresim esse, negare omnia infidelium opera esse peccata, id affirmare de illis etiam operibus, quæ sunt ab infidelibus cum auxilio Dei speciali: ac propterea nos id potissimum probare velle, non esse videlicet peccata omnia opera, quæ sunt sine fide, præsertim si fiant cum auxilio Dei speciali. Id enim certissimum esse minimè dubitamus. Interim tamen illud etiam probare volumus, posse fieri aliquod opus bonum moraliter, non solum sine fide, sed etiam sine auxilio speciali, si nulla tentatio urgeat. Nam urgente tentatione iam ostendimus, nihil boni solis naturæ viribus fieri posse. Itaque testimonia adferemus, quæ probent, aliqua bona opera ab infidelibus posse fieri, siue cum auxilio speciali, siue etiam solis naturæ viribus.

PRIMUM igitur testimonium sumitur ex illis Scripturis, quæ testantur, Deum remunerari bona quæ-

dam opera Gentilium; non enim Deus, qui iustissimus est, & iustitiam diligit, quique sapientissimus est, & falli nullo modo potest, opera mala remuneraret cum iusto iudicio supplicium mereantur, non primum. Vnus locus est Exod. 1. *Quia timuerunt obsterices Deum, edificauit illis domos.* Sensus est, quia Aegyptiae obsterices non paruerunt iniusto imperio Pharaonis, qui iusserat occidi omnes infantes masculos Hebræorum, existimantes id esse, ut reuera erat, contra Dei voluntatem, ideo Deus pro hac misericordia, quam exercuerunt in filios Hebræorum, dedit eis pro mercede copiosam & felicem prolem, atque ita domos illis edificauit & stabiluit.

Alius locus est Ezechielis, capite vigesimo nono: *Fili hominis, Nabuchodonosor Rex Babylonis, seruire fecit exercitum suum, seruitute magna, aduersus Tyrum. Omne caput decalatum, & omnis humerus depilatus est: & merces non est reddita ei, neque exercitui eius, de Tyro pro seruitute, qua seruiuit mihi aduersus eam.* Propterea haec dicit Dominus Deus: *Ecce dedi Nabuchodonosor Regem Babylonis in terram Aegypti, & accipiet multitudinem eius, & depraedabitur manubias eius, & diripiet spolia eius, & erit merces exercitui illius.* Exercitus iste sine dubio infidelis erat, & tamen quia fideliter regi suo seruiuit in bello iusto contra Tyrum, quā urbem ob sua peccata Deus euerti volebat, ideo mercedem illi reddidit, donans ei, mirabili prouidentia, spolia Aegypti, quæ propter scelera quoque sua spoliari meruerat. Itaque S. Hieronymus in comment. sic ait: *Ex eo quod Nabuchodonosor mercedem accipit boni operis, intelligimus etiam Ethnicos, si quid boni fecerint, non absque mercede Dei iudicio præteriri.*

Alius item locus est Danielis 4. ubi cum Daniel prædixisset regi Nabuchodonosor grauem poenā temporalem à Deo propter peccata sua, hortatur illum ad eleemosynas, quibus redimat, siue auertat poenā illam temporalem: *Nunc, inquit, Rex consilium meū placeat tibi, peccata tua eleemosynis redime, &c.* Quod si eleemosynæ hominis infidelis auertere poterat poenam temporalem, certè bona opera erant, non peccata; non enim peccata iram Dei mitigant, sed magis accendunt.

Secundo, probatur ex alijs Scripturis, quæ indicant, infideles facere, aut posse facere aliqua bona opera. Matth. 5. *Si salutaueritis fratres vestros tantū, quid amplius facitis, nonne & Ethnicus hoc faciunt? Estote ergo vos perfecti, &c.* Quo loco tribuitur Ethnicis bonum opus, ostendendi signa beneuolentiæ erga suos; nisi enim hoc bonū esset, non diceret Dominus, quid amplius facitis? sed, cur hoc facitis? Vult igitur suos Dominus, non contraria, sed maiora facere. Ad Rom. 2. *Cum gentes, quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt, &c.* Hic Apostolus aperte docet, Gentiles naturali lumine implere aliquā legis mandata. Quod autem ita impleant, ut non peccent, docet Chrysostomus in comment. cum ait, eos implere omnia, quæ legis sunt, id est, ut supra diximus, mandatum cum omnibus circumstantijs obseruare.

Accedant DEI NOSTRI testimonia Patrum. Sanctus BASILIUS homilia nona de opere sex dierum; *Sunt, inquit, & apud nos virtutes secundum naturam, ad quas familiaritas ipsi animæ non ex doctrina hominum, sed ex ipsa natura inest. Quemadmodum enim nulla disciplina nos docet morbum modisse, sed spontaneam habemus calumniam, ac detestationem aduersus ea quæ nobis molesta sunt; si etiam est animæ quoddā declinatio, & fugam vitij intra doctrinam.* Quo loco sanctus BASILIUS aperte docet, quasdam virtutes esse naturales, ut misericordiam &c. similes, ac per hoc non esse semper necessariam vel fidem diuinam, vel auxilium speciale, cum ad eiusmodi naturaliter inclinemur.

Sanctus IOANNES CHRYSOSTOMUS homilia sexagesima septima ad populum Antióchenum: *Non po-*

A test, inquit, malus omnino malus esse, sed euenit, ut aliquid habeat boni: neque bonus esse omnino bonus, sed nonnulla solet habere peccata. Cum itaque malus prosperis virtutibus rebus, ad capitis sui perniciem virtutibus, ut enim illorum paucorum bonorum retributionem hic capiens, illic deinde puniatur, hac de causa recipit. Loquitur Chrysostomus de omnibus malis, etiam infidelibus; generatim enim dicit, nullum esse malum, qui nō habeat aliquid boni, & loquitur de opere bono, non ex genere tantum, sed simpliciter, quia opponit illud peccato, & mercedem illi debitam assignat. Non enim merces debetur operi, præsertim apud Deum, quod sit ex genere bonum, sed absolute peccatum.

Auctor operis imperfecti, homil. vigesima sexta, in Mathæum: *Audi, inquit, mysterium, quod Petrus apud Clementem exposuit, si fidelis fecerit opus bonum, & hic ei prodest, liberans eum à malis, & illic ad percipiendum regnum caeleste, magis autem ibi, quam hic. Si autem infidelis fecerit opus bonum, hic ei prodest opus ipsius, & hic ei reddit Deus bona pro opere suo, in illo autem seculo nihil ei prodest. Nec enim collocatur inter ceteros fideles, propter opus suum, & iuste: Quia naturali bono motus fecit bonum, non propter Deum.*

Sanctus HIERONYMUS in caput primum epistolæ ad Galat. *Ex quo, inquit, perspicuum fit, natura omnibus inesse Dei notitiam, nec quemquam sine Christo nasci, & non habere semina in se sapientiæ & iustitiæ, reliquarumque virtutum. Unde multi absque fide & Evangelio Christi, vel sapienter faciunt aliqua, vel sanctè, ut parentibus obsequantur, ut inopi manum porrigant, non opprimant vicinos, non aliena diripiant.* Hoc loco sanctus Hieronymus nō solum concedit, sine fide aliqua opera sancta fieri, sed etiam sanctè. Nullo autem modo sanctè fieri dici potest, quod cum peccato sit. Idem in caput 5. ad Galat. *Quomodo, inquit, iuxta Iacobum fides absque operibus mortua est, sic absque fide, quamuis bona opera sint, mortua computantur.* Fides sine operibus non est falsa, sed vera, tametsi mortua dicatur, quia nō operatur salutem æternam: igitur & opera bona sine fide non sunt mala, sed verè bona, mortua tamen, quia nihil profunt ad veram vitam, quæ est in cælis, comparandam.

Sanctus AUGUSTINUS docet, quædam bona opera fieri sine fide, sed cum auxilio speciali Dei; & rursus alia sine auxilio speciali, solis naturæ viribus. De primi generis operibus habemus testimonium in epistola 130. ubi laudat continentiam Polemonis: *Quoniam, inquit, donum Dei est.* Et addit: *Quod si ille hoc donum cognouisset, fuisset non solum continens, sed etiam religiosus & pius, & continentiam habuisset, non solum ad honestatem præsentis vitæ, sed etiam ad meritum æternæ.* Et in lib. 4. contra Iulianum, c. 3. loquens de virtutibus infidelium: *Quanto, inquit, tolerabilius illas, quas dicis in impijs esse virtutes, diuino muneri potius, quam eorum tribueris tantummodo voluntati, licet ipsi hoc nesciant? Denique libro de prædestinatione Sanctorum, capite septimo, & libro primo de Baptismo, cap. 3. & libro quarto, cap. 23. eleemosynas Cornelij, antequam in Christum crederet, & iustitiam appellat, & donum Dei esse dicit. At certè impium est, dona Dei inter peccata deputare.*

De secundi generis operibus habemus testimoniū in lib. de perfectione iustitiæ, respon. proxima postremæ, ubi cum Cælestinus probare volens, non esse necessariam Dei gratiam ad bona opera liberi arbitrij, obiecit illud Apostoli 1. ad Cor. 7. *Quod vult faciat, non peccat, si nubat,* respondit Augustinus: *Videte, obsecro, quale sit, volenti & currenti misericordiam Dei nō necessariam dicere, quia de quodam ait Apostolus, quod vult faciat, non peccat, si nubat. Quasi pro magno habendū sit, velle nubere, ubi de adiutorio diuinæ misericordiæ operosius disputatur. Itaque, concedit Aug. in huiusmodi*

modi operibus humanis, quæ ad salutem non pertinent, auxilium gratiæ non semper requiri: & tamen hæc opera bona sunt, cum peccata non sint, Apostolo teste, qui ait, *Nou peccat, si nabit.*

A L I V D testimonium est in libro de spiritu & litera, capite vigesimo septimo, qui locus paulò fufius recitandus est: *Si autem, inquit, hi, qui naturaliter, quæ legis sunt, faciunt, nondum sunt habendi in numero eorum, quos Christi iustificat gratia, sed in eorum potius, quorum etiam impiorum, nec Deum verum veraciter, pieque colentium, quædam tamen facta vel legimus, vel nauimus, vel audiuius, quæ secundum iustitiæ regulam non solum vituperare non possumus, verum etiam meritò, recteque laudamus: Quamquam si discutiatur quo sine fiant, vix inueniuntur, quæ iustitiæ debitam laudem, defensionem de mereantur.*

Vbi notandum est illud, vix, verè enim magna pars operum infidelium ob finem prauum, ad quem referuntur peccata simpliciter sunt: quædam tamen, tamen si pauca, inueniuntur, quæ nullo malo fine vitiantur, & ea non peccata, sed opera bona simpliciter dici debent. Itaque idem Augustinus continuò ita subiungit: *Verumtamen quia non usque adeo in anima humana imago Dei terrenorum affectuum labe detrita est, ut nulla in ea velut lineamenta extrema remanserint. Unde meritò dici possint, etiam in ipsa impietate vitæ suæ facere aliqua legis, vel sapere, &c.* Quorum verborum hic esse videtur sensus, si quæramus, opera bona infidelium, quæ propter malum finem facta non sint, ac per hoc simpliciter bona sint, vix inuenire poterimus, tamen eiusmodi aliqua esse, inde colligi potest, quod imago Dei in anima humana per peccatum non omnino sublata est. Quare paulò post hæc adiungit: *Sicut enim non impediunt a vitâ æternâ iustum quædam peccata venialia, sine quibus hæc vitâ non ducitur: sic ad salutem æternam nihil profunt impio aliqua opera, sine quibus, difficillimè vitâ cuiuslibet pessimi hominis inuenitur.* In quibus verbis ipsa antithesis satis apertè testatur, opera bona impiorum, quæ non profunt ad vitam æternam, non posse dici peccata, sicut peccata venialia iustorum, quæ non impediunt a vitâ, bona opera dici non possunt.

His adde quod idem Augustinus in libro quinto, de ciuitate Dei, capite decimo quinto, dicit, Deum dedisse Romanis tam amplum imperium, ut remuneraret in hac vitâ bonas eorum virtutes. Siue autem illæ virtutes, cum Dei speciali gratia coniunctæ fuerint, siue non, certè in infidelibus erant, & virtutes, non vitia erant, nisi Deum remuneratorem vitiorum (quod est absurdissimum) faciamus.

Adde etiam V L T I M O, quod idè auctor in omnibus ferè locis, ubi scribit, nihil fieri posse boni, sine auxilio gratiæ, addere solet limitationem, si videlicet bona illa opera, ad pietatem & salutem pertineant. Ut nimirum significaret, ad opera bona, quæ ad pietatem & salutem non pertinent, aut gratiæ auxilium non requiri, aut certè sine præiudicio fidei de hac re disputari posse. Libro de gratia Christi, capite vigesimo sexto: *Gratiam Dei, inquit, sic confiteatur, qui vult veraciter confiteri, ut omnino nihil boni sine illa, quod ad pietatem pertinet, veramque iustitiâ, fieri posse non dubitet.* Item libro de gratia & libero arbitrio, capite decimo septimo: *Sine illo operante, ut velimus, & cooperante, cum volumus, ad bona pietatis opera nihil valeamus.* Idem habet in libro de prædestinatione Sanctorum, capite secundo, & alibi frequentissimè.

A V C T O R Hypognostici, libro tertio, non procul ab initio: *Esse fatemur, inquit, liberum arbitrium omnibus hominibus, habens quidem iudicium rationis, non per quod sit idoneum, quæ ad Deum pertinent, sine Deo aut inchoare, aut certè perficere, sed tantum in operibus vitæ præsentis, tam bonis, quam etiam malis. Bo-*

nis dico, quæ de bono natura oriuntur, id est, velle laborare in agro, velle manducare & bibere, velle habere amicum, velle habere indumenta, velle fabricare domum, velle uxorem ducere, pecora nutrire, artem discere diuersarum rerum bonarum, velle quicquid boni ad præsentem vitam pertinet. Hæc ille.

Neque satisfacit Ariminensis, respondens, hæc non esse bona moralia, sed naturalia. Nam auctor huius libri hæc bona opponit malis, cum dicit, liberum arbitrium posse sine Dei gratia velle tam bona, quam mala, quæ ad vitam præsentem pertinent, & certè non loquitur de malis naturalibus. Nemo enim eligit illa mala, sed de moralibus, quæ sunt propriè voluntaria. Quod etiam patet ex exemplo, quod idem auctor ponit, nimirum colere idolum, & similia. Loquitur igitur de bonis moralibus, qualia sunt illa omnia enumerata, si debitis circumstantiis vestiuntur.

Sanctus P R O S P E R in libro contra Collatorem, c. vigesimo sexto: *Natura, inquit, humana, cuius creator est Deus, etiam post præuicationem manet substantia, manet forma, manet vitâ, & sensus & ratio, ceteraque corporis, atque animi bona, quæ etiam malis, vitiosisque non desunt. Sed non in illis veri boni perceptio est, quæ mortalem vitam honestare possunt, æternam conferre non possunt.* Nota illud honestare, non enim peccata, sed solæ virtutes vitam nostram honestare possunt.

Sanctus F V L G E N T I V S in libro de incarnatione & gratia Christi, capite 26. *Quod si, inquit, quibusdam cognoscitur Deum, nec sicut Deum glorificantibus cognitio illa nihil profuit ad salutem: quomodo potuerunt hi iusti esse apud Deum, qui sic in suis moribus atque operibus bonitatis aliquid seruant, ut hoc ad finem Christianæ fidei, charitatisque non referant? quibus aliqua quidem bona, quæ ad societatis humanæ pertinent æquitatem, inesse possunt, sed quia non caritate Dei sunt, prodesse non possunt.*

Sanctus G R E G O R I V S homilia 27. in Euangelia, tractans illud: *Hoc est præceptum meum. Sunt, inquit, nonnulli, qui diligunt proximos, sed per affectum cognitionis & carnis. Quibus tamen in hac dilectione sacra eloquia non contradicunt. Sed aliud est quod sponte impenditur naturæ, aliud quod præceptis dominicis caritate debetur obedientiæ. Quod si naturali dilectioni sacra eloquia non contradicunt, certè ea dilectioni nihil peccati continet, ac per hoc bona est moraliter. Siquidem sacra eloquia peccatis omnibus contradicunt.*

Denique S. I O A N N E S D A M A S C E N Y S in libro tertio, de fide, cap. decimo quarto, repetit, quod ex Basilio citauimus, virtutes aliquas ita esse naturæ nostræ familiares, ut naturales dici possint.

Accedant P O S T R E M O etiam rationes. P R I M A ratio, Si opera facta sine fide & auxilio speciali semper essent peccata, id accideret. V T I, quia deest illis circumstantia finis, cum propter Deum non fiant, ut dicit Gregorius Ariminensis; V T I I, quia sunt ab homine peccatore, ac per hoc inficiuntur & vitiantur à sua causa, tamen si ex genere suo sint bona, ut dicit Martinus Kemnitius, qui hoc etiam illustrat similitudine cordis. Ut enim substantia cordis in se bona est, & tamen cor dicitur prauum. Hieremias decimo septimo, quia malis operibus inquinatur, sic etiam contra opera, in se bona, inquinantur, & sunt mala, quia exeunt à corde malo. V T I I I, quia bona opera moralia non habent proportionem cum naturæ nostræ viribus; V T I V, denique, quia nimis difficilia sunt, ob carnis rebellionem, demonisque tyrannidem.

At nihil horum dici potest. Nam quod attinet ad circumstantiam finis, possunt Ethnici etiam sine fide cognoscere, Deum esse, & oram nostri gerere, ut supra pro-

probatum est; proinde poterunt operari bona moralia, ut Deo auctori naturæ obediunt. Quo modo M. Tullius in somnio Scipionis monet, administrandam esse Rempublicam diligenter, quia summo Deo nihil est gratus, quam ut concilia, cætusque hominum bene gubernentur. Deinde non est necesse, omnia referre in Deum explicitè, sed satis est, si opus referatur in bonum finem proximum; tunc enim per se dirigitur in Deum, ut in ultimum finem. Sicut enim omne agens particulare, agit in virtute primi motoris, id est, Dei; sic etiam omnis bonus finis mouet in virtute ultimi finis. Alioqui non solum infideles, sed etiam fideles & iustissimi quique semper peccarent, cum inter operandum de Deo non cogitant, sed operantur, quia ratio dicitur esse bonum & faciendum. Itaque, nisi apponatur circumstantia finis mali, omne opus bonum morale per se refertur in Deum, etiam si auctor operis id non cogitet, vel intendat.

Quod autem possit homo, suis viribus, non apponere circumstantiam finis mali, imò etiam dirigere opus in finem bonum, secundum rationem: manifestum est, nam si potest suis viribus operari malum, sed arduum & naturæ contrarium, cur non poterit operari bonum facile, congruumque naturæ? Si potest, exempli gratia, suis viribus, sine auxilio gratiæ, proicere omnia bona sua in mare, vel ipse se occidere, à quo natura abhorret, cur non poterit paucos nummos largiri indigenti, vel hominem à præcipitio reuocare ob misericordiam, ad quam propè natura ipsa compellit? Et si potest interroganti, falsum de industria respondere, cur non poterit respondere verum, si nihil inde lucratur, aut perdat?

Quod autem pertinet ad iniquationem causæ, non potest opus inquinari à malitia causæ, nisi quando ab ipsa malitia procedit. Nam si ex bono naturæ, non ex adiuncta malitia, quis operetur, opus erit simpliciter bonum. Atque hoc modo eleemosyna hominis impudici bona esse poterit, si fiat misericordiæ causa, non impudiciæ. Per accidens enim opus illud est hominis impudici, per se autem misericordis. Hoc autem esse verissimum, ex eo potest intelligi, quod si semper malitia causæ inquinaret effectum, oporteret opus non solum esse malum, sed in specie malitiam ipsam causæ participare. Itaque eleemosyna hominis avari esset mala in specie auaritiæ, & ieiunium intemperantis esset malum, in specie intemperantiæ: quæ absurdissima sunt.

Neque similitudo cordis à Kemnitio adducta, aliquid probat. Nam substantia cordis inquinatur à malitia omnium suorum operum, quoniam est per se causa omnium illorum operum? contra autè opera cordis, non inquinantur omnia à malitia cordis. Quoniam non omnia effectus sunt per se illius malitiæ, sed in multis malitia non concurrit, nisi per accidens, bonum autem naturæ per se.

Neque tertium illud dici potest, non habere proportionem opus bonum morale cum viribus nature; Natura siquidem, quamvis per peccatum deterior facta sit, quam esset in statu innocentiae, non tamen infirmior est, quam fuisset in puris naturalibus. In puris autem naturalibus sine dubio proportionem habuisset cum bono morali, quod naturaliter cognoscitur & appetitur. Quorsum enim ratio illi data esset, si nihil omnino secundum rationem agere posset? Agere verò secundum rationem, est moraliter bene agere.

Denique nec dici potest, quod quarto loco adferbatur de nimia difficultate, ob tentationum vehementiam. Nam hoc loco non agimus nisi de rebus facilibus, & naturæ valde consentaneis, atque omni tentatione cessante; qualia sunt misereri pauperis in via occurrentis, providere filiis, adiuuare cognatos, & alia id genus.

A SECUNDA ratio ducitur ab absurdis, nam si nullo opus bonum fieri posset ab infidelibus, sequeretur, melius illis esse, remoto præcepto, bona opera ex obiecto, non facere, quam facere. Nam faciendo peccarent, non faciendo non peccarent. Itaque monendi essent infideles, ne facerent eleemosynas, ne pacificarent discordes, ne imperitos docerent, nisi quando ex præcepto aliquo tenerentur. Hæc autem sine dubio absurdissima sunt.

CAPUT X.

Soluuntur argumenta contra propositionem capitis superioris.

B ADVERSARIORVM argumenta contra propositionem capitis superioris nec pauca sunt, nec leuia.

PRIMUM argumentum KEMNITII est. Scriptura docet, Deo displicere opera omnia impiorum, quamvis alioqui speciosissima, & à se instituta, ut cognosci potest ex illis verbis: *Incensum abominatio est mihi, & solennitates vestras odit anima mea*, Isaia primo. Et rursus: *Qui immolat bouem, quasi qui interficiat virum*, Isaia 66. Item: *Sacrificium impiorum abominatio*. Prouerb. decimo quinto. Multo igitur magis Deo displicebunt alia opera, minus speciosa & humana, si ab impijs fiant. RESPONDEO, Multum interest inter sacrificia & opera moralia, nam ut fiat bene opus morale, non requiritur, ut fiat cum detestatione peccatorum, vel cum conscientia pura, quod tamen requiritur ad sacrificium ritè offerendum. Cuius differentia ratio est, quia sacrificium habet pro fine placare & reconciliare Deum, vel ab illo beneficia aliqua impetrare, aut pro acceptis gratias agere: qui autem Deum sibi reconciliare nititur, & tamen peccata non detestatur, nec relinquit, is pugnat cum ipsa sua actione, nec tam Deum placat, quam ad iracundiam prouocat. Sic etiam qui vult à Deo beneficia impetrare, vel ei pro acceptis gratias agere: & tamen cum eo inimicitiam gerit, cumq; offendere legem ipsius præuaricando, non cessat, is Deum non tam honorat, quam irridet. Quare nihil est mirum, si sacrificium eius Deo non placeat, quippe quod non ritè offertur. At opus morale, ut eleemosyna in pauperem, non habet pro fine, nisi egenti opem ferre, ad quem finem consequendum nihil pertinet puritas, vel impuritas vitæ, & conscientia eius, qui eleemosynam facit.

SECUNDVM argumentum sumunt CALVINVS & alij, communiter ex illo Genes. 6. *Omne figmentum cordis humani tantum est malum*. Sic enim ipsi vertunt ex Hebræo. RESPONDEO, Scriptura hoc loco, ut in alijs plurimis, tribuit omnibus, quod conuenit maiori parti. Sententia igitur huius loci est, maiorem partem cogitationum, siue præcipuum studium hominum illius seculi fuisse malum. Quo sensu in eodem loco scribitur: *Omnis caro corruperat viam suam*. Et tamen ibidem additur: *Noë vir iustus fuit, atque perfectus*. Similes locutiones sunt Psalm. 1. *In lege Domini meditabitur die ac nocte*. Psalm. 34. *Benedicam Dominum in omni tempore*. Luc. 18. *Oportet semper orare, & nunquam deficere*. 1. ad Thessalon. 1. *Sine intermissione orate*. Ioann. duodecimo: *Mundus totus post eum abit*. Quare sanctus Augustinus in lib. de vnitate Ecclesiæ, cap. 12. scribit, in sacris literis sæpè reprehendi omnes homines, cum solos malos Spiritus sanctus reprehendere velit, & contrà.

TERTIVM argumentum sumunt ex Psalm. 13.

Omnes

Omnes declinauerunt, simul inuiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Quem locum allegat etiam Apostolus ad Rom. 3. **R E S P O N D E O**, Libenter (scimus, omnes homines esse in statu peccati (quod Apostolus eo loco probare contendit, ut necessitatem gratiæ Christi manifestam faciat) & inuiles ad opera facienda, quæ Deo placeant, nisi prius per Dei gratiam & redemptionem, quæ est in Christo Iesu, reconciliantur & iustificentur. Illud autem: *Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum,* non significat, neminem esse qui faciat aliquod opus bonum morale, sed, neminem esse, qui iuste uiuat, seruando totam legem moralem. Id enim præcedit, non est iustus quisquam, non est intelligens, omnes declinauerunt, &c. Neque enim iustus dici potest, aut simpliciter bonum facere, qui multis peccatis unum aliquod bonum opus admiscet.

Q U A R T U M argumentum sumit **CALVINUS** ex illo versu Psalmi 61. *Mendaces filij hominum in stateris, ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum.* Si quidem in Hebræo hic est verborum illorum sensus: *Mendaces filij hominum, & vani in stateris præ ipsa vanitate*, id est, si ponderentur homo, & vanitas in statera, homo tenuior & vanior apparebit. Quid igitur boni ab illo expectari potest, qui est ipsa vanitate vanior?

R E S P O N D E O P R I M U M, Græca & Latina versio eius loci satis commodè defendi potest: Illud enim *לעית מרמה* id est, ad ascendendum præ vanitate, potest optimè reddi, ad præualendum ex vanitate. Nam præpositio Hebraica *מן* significat tam ex, & de, & ab, quàm præ. Sic etiam ascendere, præsertim apud Hebræos, significat non raro præualere. Itaque sensus esse potest, etiam secundum Hebraicum fontem: *Mendaces filij hominum in stateris*, id est, in negotijs, quæ mensuris & ponderibus transiguntur, ad præualendum ex vanitate, id est, ut fraudibus præualeant & decipiant, fraudibus (inquam) vanitate plenis, quæ nihil solidi & veri lucri apportent. Quare **S. Hieronymus** ex Hebræo reddidit: *Ut fraudent inuicem.*

D E I N D E, fac interpretationem Caluini solam esse veram & germanam, quid inde lucrabitur? an quia dicitur homo vanior vanitate, nihil boni morali operari poterit? Vani enim dicuntur homines, ut ait Sapiens, in quibus non inest scientia Domini, & qui nihil quærunt aut appetunt, nisi humana & terrena, quæ cum diuinis & celestibus comparata vana, vel potius vanitas merito nominantur, iuxta illud Psal. quarti: *Ut quid diligitis vanitatem?* Hoc igitur solum ex eo colligitur, quod homo vanitas esse dicatur, ut nihil possit ex se operari, aut etiam cogitare in ordine ad salutem & vitam æternam.

Q U I N T U M argumentum sumit idem **CALVINUS** ex illo Isaia 60. *Ecce tenebra operient terram, & caligo populos, &c.* Hinc enim sequitur, ut omnis mundus, excepta Ecclesia, quæ per Hierosolymam, apud Isaiam, significatur, ignoret penitus viam iustitiæ, ac per hoc etiam nihil omnino boni per se valeat operari. **R E S P O N D E O**, Non loquitur Isaias de lumine naturali, quod ad bona moralia cognoscenda requiritur, sed de lumine diuino, quod necessarium est ad cognoscendum **C H R I S T U M**, & rectam viam ad sempiternam felicitatem. Neque enim negari potest, quin Aristoteles in libris de moribus, Plutarchus in Opusculis, Epictetus in Enchiridio, Cicero in libris de officijs, & Seneca in omnibus suis operibus, non ostenderint lumen naturæ plus quàm mediocriter in tradendis præceptis, & institutione morali.

S E X T U M argumentum sumunt ex illo Hieremij decimo septimo. *Prauum est cor hominis, & fraudulentum præ omni re.* Sic enim ipsi vertunt ex Hebræo.

R E S P O N D E O, Nihil ex hoc testimonio sequitur contra doctrinam, à nobis traditam. Non enim dicitur cor hominis prauum & fraudulentum, quia nihil boni morali facere possit, sed quia in eo fons est, & origo malorum, tum propter arbitrij libertatem, tum propter naturæ corruptionem. De corde enim exeunt cogitationes malæ, adulteria, furta, &c. Matth. 15. Adde quod rectè verti potest illud prauum, Hebræicè *רפף* profundum, ut Græci reddiderunt *Βεβηλα*; sequitur enim: *Et inscrutabile, & quis cognosceat illud? Ego Dominus scrutans corda.* Ex eo verò quod cor humanum dicitur profundum & inscrutabile, nihil efficitur quod ad rem presentem pertineat.

S E P T I M U M argumentum sumunt **CALVINUS**, **K E M N I T I V S** & alij, ex illo Matthæi 7. *Non potest arbor mala, bonos fructus facere.* Quod iterum repetitur Matth. 12. & Luc. 6. arbor autem mala est homo impius, ex Augustino libro 4. in Iulianum, cap. 3. **R E S P O N D E O**, Obseruandum est hoc loco, non esse omnino idem testimonium Matth. 7. & Luc. 6. sed diuersa, & alia occasione prolata. Nam apud Lucam ponitur doctrina generalis, ad dignoscendos omnes hypocritas; apud Matthæum 6. 7. ponitur signum cognoscendorum falsorum Prophetarum tantum. **R V R S V S**, apud Lucam spinæ opponuntur ficibus, & rubi vuis, apud Matthæum contra spinæ vuis & tribulæ ficibus. **D E N I Q U E** ea, quæ scribit Lucas c. 6. scribit Matthæus c. 12. necesse igitur est, ut quæ scribuntur Matthæi 7. diuersa sint ab ijs, quæ scribuntur Luc. 6. nisi quis velit Matthæum bis eadem sine causa repetiuisse.

Hoc posito dico, Matthæi 7. per arbores bonas & malas, non intelligi voluntates hominum bonas vel malas; sed doctrinas veras vel falsas, vel ipsos homines, quatenus docent sanam doctrinam, aut corruptam & perniciosam. Dominus enim vult eo loco nos instruere, ut caueamus à falsis Prophetis, qui veniunt ad nos in vestimentis ouium, intrinsicè autem sunt lupi rapaces. Docet autem, ex fructibus posse dignoscere, utrum lupi sint, an pastores, id est, hæretici ministri, an Catholici Episcopi. Cerium verò est, ex operibus ipsorum hominum, qui nos docent, non posse cognosci doctrinam, cum opera interna non videantur, externa autem sint communia vtriusque, & propterea comparantur vestimentis ouium, quibus lupi quoque se tegunt. Itaque idem Dominus, quoniam sciebat, non posse discerni doctrinam ex opere, cum sæpè mali bona doceant, monuit nos Matth. 18. *Quæ dicunt facite, secundum autem opera illorum nolite facere.*

Vult igitur Dominus Matth. 7. ut ex fructibus doctrinæ, de ipsa doctrina, & doctoribus iudicemus. Nam doctrina verè diuina & Catholica est doctrina sana, & ex se parit obedientiam, pacem, concordiam animorum, & similia. Doctrina hæretica parit quodammodo naturaliter dissensiones, sectas, contumaciam, licentiam, contemptum maiorum, & alia id genus. Commune siquidem est omnibus hæreticis, ut despiciant veteres Doctores, ut doceant, non esse acquiescendum Ecclesiæ iudicio, ut in sectas varias breui tempore scindantur. Itaque hoc testimonium ex Matthæo prolatum, non pertinet ad causam, quam nunc tractamus; sed solum obiter nos instruit, ut nisi cæci simus, perspiciamus doctrinam Lutheri & Caluini, & ipsos quoque, ut talis doctrinæ auctores, fuisse arbores valde malas, & ideo securi diuini iudicij excisos, in ignemque proiectos.

Porro apud Matthæum c. 12. & Lucam cap. 6. per arbores bonas vel malas, intelliguntur voluntates hominum bonæ vel malæ, siue ipsi homines boni, vel mali. Sic enim Dominus ipse videtur exposuisse, cum ait: *Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona, & malus, de malo thesauro profert mala.*

Ad argumentum autem, quod secundum hanc expositionem vires habere videtur, **TRIPLE** solutio dari potest. **PRIMA** est, Dominum non voluisse significare, arborem bonam non posse facere ullum fructum malum, sed non posse facere omnes, aut plurimos fructus malos: Et contra, arborem malam, non posse facere omnes, aut plurimos fructus bonos, sed ordinariè, quidem, & ut plurimum facere fructus malos, interdum tamen facere posse aliquos fructus bonos. Atque hoc est valde consentaneum experientiæ, tum in veris arboribus, tum in hominibus, per eas significatis. Nam arbores bonæ semper aliquos bonos fructus ferunt, quamvis interdum aliquos aut non perducant ad maturitatē, aut à vermibus corruptos, ac per hoc malos gerant. Arbores iē male, id est, putridæ, seu nimis antiquæ & cariossæ (id enim significat vox Græca σαπρὴς) non tantum producant multos fructus malos & corruptos, sed etiā aliquos integros & bonos.

ALTERA solutio est, per arbores intelligi actua- lem voluntatem bonam, quæ dicitur caritas, & malam, quæ dicitur cupiditas, ut exponit sanctus Augustinus in libro secundo de actis cum Felice Manichæo, capite 4. vel certè ipsos homines, ut operantur ex caritate, vel ex cupiditate. Ex hac autem expositione argumentum planè solutum remanet. Fatemur enim arborem malam, id est, cupiditatē, siue hominem, ut operatur ex cupiditate non posse facere, nisi malos fructus. Sed non sequitur propterea, opera omnia hominis peccatoris, esse peccata, quoniam interdum peccator non operatur ex cupiditate, sed ex bono naturæ, & tunc facit opus bonum morale: Sicut etiam interdum homo iustus facit opera mala, id est, peccata venialia, quia non operatur ex caritate, sed ex corruptione naturæ.

TERTIA solutio erit, si dicamus, per fructus bonos, quos non potest facere arbor mala, intelligi opera meritoria vitæ æternæ; per fructus autem malos, quos non potest facere arbor bona, intelligi opera meritoria mortis æternæ; per arborem bonam hominem iustum, per malam, peccatorem, ut hanc similitudinem exponit Augustinus lib. 4. in Iulianum, c. 3. & lib. de gratia Christi, capite 18. & 19. Hinc enim sequetur, ut sicut iustus non potest facere peccata lethalia, nisi desinat esse iustus; & tamen potest, etiam manens iustus, facere peccata venialia: sic impius non possit facere opera, digna regno cælorum, nisi desinat esse impius, & tamen possit, etiam manens impius, facere opera bona moraliter. Et certè secundum vsum Scripturæ, fructus boni non dicuntur, nisi opera saluifera, de quibus dicitur Ioan. 15. *Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.* Et ad Roman. 6. *Habetis fructum vestrum in sanctificationem.* Et ad Galat. 5. *Fructus spiritus sunt caritas, continentia, &c.* Et ad Ephes. 5. *Fructus lucis est in omni bonitate, &c.*

OCTAVVM argumentum sumit **CALVINVS** ex illo Ioan. 3. *Quod natum est ex carne, caro est.* At caro tota est mala, neque bonū aliquid gignere potest. Nam effectus carnis mors est, ad Roman. 8. Et fructus carnis sunt fornicatio, immunditia, &c. ad Galat. 5. Neque responderi potest, accipi carnem pro parte hominis inferiore, cum dicitur: *Quod natum est ex carne, caro est.* Nam Dominus ait: *Oportet vos nasci denuo.* At nasci debemus secundum partem superiorem. Ait enim Apostolus ad Ephes. 4. *Renouamini spiritu mentis vestræ.* Igitur pars etiam superior ante iustificationem dicitur caro, & nihil facere potest, nisi propria carnis, id est, peccata.

A **RESPONDEO**, Caro sumitur quidem interdum in diuinis literis pro homine carnali, ut carnalis distinguitur à spirituali, id est, pro homine, in quo primas partes sibi vendicat caro, ut in loco citato, ad Galat. 5. *Opera carnis sunt fornicatio, &c.* Sæpius tamē per figuram intellectionis pro toto homine simpliciter accipitur, ut Ioan. 1. *Verbum caro factum est.* Et Isaia 40. *Omnis caro fenum.* Hoc autem loco certum est, carnem accipiendam esse simpliciter pro homine, ut accipiunt Chrysostomus, Augustinus, Cyrillus & alij. in commentario, & Basilus lib. 1. de Baptismo, capit. 2. ultra medium. Dominus enim, ut ostenderet, oportere nos nasci denuo, si velimus hæreditatem diuinam consequi, dixit, *Quod natum est ex carne, caro est*, hoc est, non sufficit natum esse semel ex homine. Nam homo nihil aliud quam hominem gignit. Sed nascendum est iterum, idque ex Deo, ut simus quodammodo Dij, & hæreditatem filiorum Dei consequi mereamur.

B Quare illa ratiocinatio Caluini non est ad propositum. Non enim debet homo nasci denuo, quia sit totus carnalis, & nihil possit facere, nisi opera carnis, sed quia per primam generationem non habet esse, nisi naturale & humanum, indiget autem esse diuino & supernaturali, ut filius & hæres Dei dici, & esse possit. Porro ad Romanos octauo, accipitur caro pro parte inferiori, ut patet ex toto præcedente capite, & sensus eius loci est, acquiescere carnis concupiscentijs mortem esse, quia peccatū mortale admittit, qui carni in omnibus acquiescit. Quamvis autem non possit non peccare, qui carni obedit; tamen non cogitur etiam homo impius in omni opere carni obedire, sed potest aliqua opera facere ex naturali propensione, non ex vitiosa cupiditate, ut sæpè dictum est supra.

C **NONVM** argumentum sumunt ex illo Ioan. 15. *Sine me nihil potestis facere.* **RESPONDEO**, Loquitur Dominus de his operibus, quæ ad salutem pertinent, de quibus paulo antè dixerat: *Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.* Et hoc modo locum istum intelligit Concilium Arausicanum, ca. 7. Atque huc pertinent illa etiam loca, quæ à quibusdam obijciuntur ex 1. ad Corinth. 4. *Quid habes, quod non accepisti?* Ex 2. ad Corinth. 3. *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis.* Ex Ephes. 2. *Iesus enim sumus factura, creati in Christo Iesu, in operibus bonis.* Ex Philip. 2. *Deus est, qui operatur in nobis velle & perficere.* Hæc enim omnia ad opera pietatis & salutis pertinent, quæ sine Deo, neque inchoari, neque perficere posse, infra demonstraturi sumus.

D **DECIMVM** argumentum sumunt ex illis verbis epistolæ ad Roman. cap. decimo quarto. *Omne quod non est ex fide, peccatum est.* quod argumentum non solum à Kembitio proponitur, sed etiam à Caluino libro tertio Instit. capit. decimo quinto & à Melancthone in Apologia Confessionis, titul. de Iustificatione.

E Sed responsio in promptu est. Nam eo loco beatus Paulus, nomine fidei, non intelligit fidem, quæ credimus in Christum, unde dicuntur fideles, qui ea fide præditi sunt, & infideles, qui eadem fide carent; sed fidem, quæ credimus aliquid esse licitum, quæ etiam conscientia dici potest. Et sententia illius loci est, peccatum esse quidquid sit conscientia reclamante & protestante, illud fieri non debere.

Hanc autem esse germanam eius loci expositionem, dubitari non potest, **TYM**, quoniam ita expoluerunt ferè omnes interpretes Græci & Latini, ut comment. adscriptus Ambrosio, Chrysostomo,

sostomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius & alij, & præterea Innocentius Papa in Concilio Lateranensi, unde extat caput finale de præscriptione. Tunc, quia textus ipse planè cogere videtur. Differit enim Apostolus de cibis mundis & immundis, secundum legem, & ait: *Qui discernit, si manducauerit, damnatus est, quia non ex fide*; id est, qui discernit inter cibos mundos & immundos, existimans aliquos uerè esse immundos, si omnes æquè manducauerit, damnatus est, quia facit contra id, quod credit esse faciendum. Omne enim quod non est ex fide, id est, secundum id, quod credit faciendum, peccatum est. Atque hinc natum est axioma illud Theologorum, conscientiam (quamvis erroneam) semper ligare. Nunquam enim licet contra conscientiam facere. Non ignoro, sanctum Augustinum paulò aliter hunc locum exposuisse, sed de eius sententia paulò post dicemus.

VNDECIMUM argumentum sumunt ex illo 1. ad Corinth. 10. & Coloss. 3. *Sine manducatis, siue bibitis, siue quid aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite*. RESPONDEO, sonant hæc verba piam admonitionem, non præceptum propriè dictum, nisi intelligamus, hoc tantum imperari, ut omnia fiant in gloriam Dei explicite vel implicite. Nam saltem implicite omnia refert in gloriam Dei, qui operatur propter bonum aliquem finem. Semper enim ex bonis operibus, etiam si is, qui ea facit, forte de Deo non cogitet, sequitur, ut qui ea vident, glorificent, aut certe glorificare possint patrem nostrum, qui in cælis est.

DVODECIMUM argumentum ex illo ad Ephe. 4. *Testificor in Domino, ut iam non ambuletis, sicut gentes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obsecratum habentes intellectum, alienati à via Dei per ignorantiam, qua est in illis, propter cecitatem cordis ipsorum, qui desperantes, semetipsos tradiderunt impudiciæ, in operationem omnis immunditiæ, in auaritiæ*. RESPONDEO, Non dicit Apostolus, omnia opera infidelium, esse peccata, sed plurima esse mala & immunda, omnia autem saltem esse vana, id est, inutilia ad veram felicitatem, cum ipsi & lumine fidei & spe regni cælestis careant.

TERTIUMDECIMUM argumentum, ex illo 2. ad Timot. 2. *A quo capiti tenentur ad ipsius voluntatem*. At voluntas diaboli est, ut homines semper peccent. RESPONDEO, Dicuntur peccatores teneri à queis diaboli captiui ad ipsius voluntatē, nō quod cogantur facere, aut pati quicquid diabolus vult, sed quia non possunt pro suo arbitrio, & suis solis viribus, ab illa captiuitate liberari.

QUARTUMDECIMUM argumentum, ex illo ad Tit. 1. *Omnia munda mundi, inquinatis autem & infidelibus, nihil est mundum, sed inquinata sunt eorum & mens & conscientia*. RESPONDEO, Explicant hunc locum sanctus Hieronymus in commentario & sanctus Augustinus lib. 31. contra Faustum, cap. 4. qui docent, Apostolum non loqui de operibus infidelium, sed de cibis mundis & immundis, secundum legem, ut hæc sit sententia huius loci: *Omnia munda mundi, id est, omnes cibi natura sua mundi sunt, & hoc tempore post abrogatam legem veterem iustè & sanctè à iustis hominibus manducantur, quippe qui sciunt nihil esse immundum, quod cum gratiarum actione percipitur: Inquinatis autem & infidelibus, nihil est mundum, id est, hominibus iniustis, & qui nolunt credere, legem esse abrogatā, quales sunt Iudæi, omnes cibi sunt immundi, non solum illi, quos lex iudicabat immundos, sed etiam ceteri, quos isti ita infideliter sumunt, ut existiment, eos solos esse mundos. Inquinata enim est*

A eorum & mens & conscientia, id est, ideirco omnes cibi sunt istis immundi, quoniam inquinatam mentem, & erroneam conscientiam gerunt.

Quod si quis omnino contendat, illud: *Infidelibus, nihil est mundum*, significare, omnia opera infidelium esse peccata: interrogandus erit, quid significet illud: *Omnia munda mundi*. Nam non potest hæc sententia significare, omnia opera iustorum esse iusta, cum iusti sint, qui iubentur dicere: *Dimute nobis debita nostra*. Et: *Septies in die cadat iustus*. Restringenda igitur erit sententia ad illa opera, quæ sunt ex iustitia, id est, ex caritate & pietate: quo modo facillè concedemus, omnia opera impiorum & infidelium, esse peccata, dum illud (*omnia*) restringatur ad illa opera, quæ ex impietate & infidelitate procedunt.

QUINTUMDECIMUM argumentum, ex illo ad Hebræos 11. *Sine fide impossibile est placere Deo*. RESPONDEO, Impossibile est sine fide placere Deo, ut quis amicus Dei constituatur. At sicut natura humana, ut res aliæ creatæ, quia bona est, bonitate natura, non potest non placere Deo, qui summè bonus est, & cui placent omnia bona: Sic etiam opera facta ex bono natura, sine admixtione malæ aliquius circumstantiæ, bona sunt, & Deo placent, tametsi non sint eius pretij, ut vel gratiam, vel vitam mereantur æternam. Quoniam verò Pelagiani bonis operibus, solis naturæ viribus effectis, tribuebant, ut gratiam Dei mereri possent, ideo rectè sanctus Augustinus libro quarto in Iulianum, cap. 3. vitatur aduersus eos hoc Apostoli testimonio: *Sine fide impossibile est placere Deo*.

POTERUNT argumentum sumitur ex illo 1. Io. 2. *Quicquid est in mundo (id est, in amatore mundi) concupiscentia carnis est, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ*. RESPONDEO, Si per mundum intelligamus cum Augustino hominem mundi amatorem, sensus erit, in amatore mundi, ut talis est, nihil esse, nisi hæc tria, quoniam omnia peccata reuocantur ad hos tres fontes, luxuriam, auaritiā, superbiam. Alioquin enim non negat Ioannes, quin sint in homine, quantumvis peccatore, multa bona naturalia, corpus, animam, intelligentiam, voluntatem, &c. sed (ut dixi) loquitur de amatore mundi, non ut est homo factus à Deo, sed ut est peccator factus à se. Si tamen cum alijs expositioribus intelligamus per mundum hanc rerum uniuersitatem, sensus erit, nihil esse in mundo, nisi obiecta luxuriæ, auaritiæ & superbiæ, & ideo non esse diligendam creaturam, sed creatorem, in quo est obiectum ueræ, perfectæq; felicitatis.

CAPVT XI.

Soluuntur argumenta ex Patribus.

E SEQUUNTUR nunc argumenta ex Patribus, ac præsertim ex Augustino.

PRIMUM argumentum ex lib. 1. Retract. ca. 15. *Voluntas sine caritate tota est vitiosa cupiditas*. RESPONDEO, loquitur de uoluntate, ut uoluntas significat potentiam, non actum. Nam de eadem paulo antè dixerat, quantum est quod ualet uoluntas sub dominante cupiditate, nisi fortè, si pia est, ut oret auxilium? Porro potentia uoluntatis sine caritate, tota est vitiosa cupiditas, id est, plena est amore proprio. Sed non tollitur propterea inclinatio naturalis ad bonum, quæ non est habitus bonus, uel malus, quales sunt caritas & cupiditas, sed est ipsa potentia

potentia voluntatis, inclinata ad bonum natura sua, ex qua inclinatione fieri potest aliquod opus, quod non sit peccatum, quando non datur occasio cupiditati, ut vim suam exerat, ut cum aliquis, quamvis alioqui viriis omnibus coopertus, occurrat pauperi & ægroto, & ex humana misericordia illi compatitur.

Non esse autem peccata omnia opera illorum, qui caritate carent, ac proinde cupiditate non carent, docet idem Augustinus in libro de patientia, capite 26. ubi de schismaticis loquens dicit, eos non peccare, si quid patiantur pro Christo, & tamen id eis non prodesse ad vitam æternam, cum caritatem non habeant.

SECUNDVM argumentum, ex epistola 106. ubi sic loquitur de Pelagio: *Aliquando ita paribus momentis potestatem voluntatis æqualiter pendit, ut aliquantum etiam ad non peccandum valere definat. Quod si ita est, nullus locus adiutorio gratiæ reservatur, sine qua nos dicimus, ad non peccandum nihil voluntatis arbitrium valere.* RESPONDEO, Non significat, meo iudicio, sanctus Augustinus, non posse hominem suis viribus facere aliquod opus, quod non sit peccatum, sed non posse vivere sine omni peccato, ita ut illud, *ad non peccandum*, non sit, ad peccatum aliquod vitandum, sed ad viuendum sine peccato. Nam hoc nobis persuadet imprimis illa ratio eiusdem Augustini (*Quod si ita est, nullus locus adiutorio gratiæ reservatur*) quæ nihil concludit, si, *ad non peccandum*, significet, ad peccatum aliquod vitandum. concludit autem efficacissimè, si, *ad non peccandum*, significet ad nunquam peccandum.

DEINDE, verba sequentia idem testantur. Nam explicans sanctus Augustinus quid sit, quod Pelagius dicebat, liberum arbitrium aliquantum ad non peccandum valere, dicit, sensisse Pelagium, posse hominem servare solis naturæ viribus omnia mandata, sed ægrè, ac difficulter, per gratiam verò facilè, ac suaviter, ac per hoc posse suis viribus nunquam peccare, sed aliquantum, id est, ægrè ac difficulter.

Adde etiam TERTIO, non fuisse ab ullo veterum inter errores Pelagij enumeratum, posse hominè, suis viribus, facere aliquod opus bonum moraliter, vel (quod est idem) facere aliquod opus, quod non sit peccatum, sed posse omnia mandata servare & vivere, absque omni peccato, ut patet ex Hieronymo lib. 3. contra Pelagianos, & Augustin. lib. de hæresibus, cap. 88.

Possit etiam responderi ad idem argumentum, per illud, *ad non peccandum*, significari ad resistendum tentationi, & tunc libèrissimè confitemur, ad non peccandum, sine adiutorio gratiæ liberum arbitrium nihil valere.

TERTIVM argumentum sumitur ex Enchiridio, capite trigesimo, ubi sic legimus: *Quid bono operari potest perditus, nisi in quantum a perditione liberatur?* RESPONDEO, Loquitur S. Augustinus de opere bono, quod ad salutem perducatur. Dixerat enim: *Verum hæc pars generis humani, cui liberationem Deus, regnumq; paravit æternum, nunquid meritis operum suorum reparari potest? absit. Quid enim bonum operari potest perditus?* &c.

QUARTVM argumentum ex lib. 2. de peccatorum meritis & remissione, cap. 18. *Si voluntas aut bona est, aut mala, & utique malum non habeamus ex Deo, restat ut bonam voluntatem habeamus ex Deo.* RESPONDEO, Per voluntatem non accipit actum voluntatis, ut adversarij putant, sed potentiā, quæ si prædita est caritate, est bona; si cupiditate, est mala. Dixerat enim paulo antè, illam esse bonam, quæ diligit Deum, illam malam, quæ non diligit.

Rob. Berlam. Tom. III.

A Diligere enim & non diligere, ad potentiā pertinet. Potest autem voluntas mala operari aliquid boni moralis, sicut potest voluntas bona operari aliquid mali venialis. Sed sicut voluntas bona hominis iusti non operatur peccatum veniale ex caritate, sed ex corruptione naturæ, ita voluntas mala hominis impij & infidelis, non operatur bonum morale, ex cupiditate, sed ex bono naturæ, quod non omnino perijsse idem Augustinus scripsit in libro de spiritu & litera, capite 34. & alijs in locis.

QUINTVM argumentum ex libro primo contra duas epistolas Pelagianorum, capite ultimo, ubi sanctus Augustinus scribit, bonum usum liberi arbitrij esse ex gratia. RESPONDEO, Non dicitur bene uti libero arbitrio, qui inter innumerabilia peccata admiscet unum aut alterum opus bonum morale, sed qui ut plurimum vivit secundum rationem, & omnia mandata moralia diligenter servat, quemadmodum non bene utitur calamo, qui unā, aut duas literas pulchrè depingit, & integras dictiones corruptissimè scribit: Sed qui appositè ad legendum verba omnia format ac digerit, quamvis unum, aut alterum characterem interdum minus rectè pingat.

Hunc bonum usum liberi arbitrij Pelagiani meritum gratiæ esse volebant, nos verò cum sancto Augustino dicimus, eum haberi non posse, nisi per gratiam. Iam enim suprā docuimus, non posse hominem suis viribus, omnia mandata servare, præterim si tentatione pulsetur.

SEXTVM argumentum, ex libro tertio contra duas epistolas Pelagianorum, capite octavo, liberum arbitrium captivatum, non nisi ad peccatum valet, ad iusticiam verò, nisi diuinitus liberatum, adiutumque non valet. RESPONDEO, Rectè dicitur liberum arbitrium non nisi ad peccatum valere, tum quia magnas vires ad peccandum habet, tum quia ut plurimum ipsa peccat, nisi diuinitus adiuvetur. Nam pauca quedam bona moralia, quæ potest facere, pro nihilo reputantur, cum & nihil profint ad salutem æternam, & obruantur multitudinem peccatorum. Similes sententiæ frequentissimè occurrunt in Scripturis divinis, ubi dicitur, ab omnibus fieri, quod à plurimis fit, ut Gen. 6. *Omnis caro corruerat viam suam.* Matthæi secundo. *Turbatus est Herodes, & omnis Hierosolyma cum illo.* Ioannis 12. *Mundus totus post illum abiit.* Actorum 21. *Tota confunditur Hierusalem.*

SEPTIMVM argumentum ex libro de gratia & libero arbitrio, capite 18. *Quod non sit ex charitate, non bene fit.*

RESPONDEO, Non fit bene, id est, utiliter ad salutem.

OCTAVVM argumentum ex lib. 1. de nuptijs & concupiscentiis, cap. 3. & lib. 4. in Iulianum, capite 3. & Tractat. in Psalm. 31. ubi sanctus Augustinus docet, omnia opera infidelium esse peccata, & eo trahit illud: *Omne quod non est ex fide, peccatum est.* RESPONDEO, DVÆ adhiberi possunt ad hoc argumentum solutiones. PRIOR est conformis ijs, quæ dicta sunt ad argumenta superiora, videlicet, vocari peccata omnia opera infidelium, quia ferè omnia fiunt ob malum finem, ut in cultum falforum Deorum, vel ad inanem gloriam; & hoc modo loquitur, ipse sanctus AUGUSTINVS libro quarto in Iulianum, capite tertio: *Quidquid boni fit ab homine, & non propter hoc fit, propter quod fieri vera sapientia iubet, & si officio videatur bonum, ipso non recto sine peccato est.* Et infra: *An & istis, qui exhibuerunt terrena patria Babylonicam dilectionem, & viri civili, non vera, sed verisimili demonibus, vel curia-*

na gloria seruierunt. Fabijs uidelicet, & Regulis, & Fabricijs, & Scipionibus, & Camillis prouisuri estis aliquem locum inter damnationem, regnumque cœlorum? Damnat igitur rectissime Augustinus illa opera in fidelium, quæ ad malum ab eis referebantur; & quoniam talia erant ferè omnia, quæ ab illis fiebant (vt ipse idem dicit in libro de spiritu & litera, capite vigesimo septimo) ideo simpliciter omnia opera infidelium peccata fuisse dicit, tribuens omnibus, quod maximè parti conueniebat; & merito reprehendit Iulianum, qui posse infideles viribus naturæ præcepta omnia moralia seruare, & sine peccato viuere, temerè assererat.

POSTERIOR solutio erit, si dicamus, per peccatum, intelligi ab Augustino non solum id, quod est propriè peccatum, & cui debetur pœna, sed illud etiam, quod caret omni illa perfectione, quam habere potuisset, quodque sterile & inuile est ad veram beatitudinem consequendam. Ita enim se ipse explicat loco citato, libro quarto in Iulianum, capite 3. Scio, inquit, nos illum bonum hominem dicere, illam voluntatem bonam, illud opus bonum, per quod solum homo potest ad æternum Dei donum, regnumque perducì. Hæc ille, qui cum ita definiuerit bonum, significauit etiam contra malum se appellare, & peccatum illud omne, quod ad regnum cœlorum non perducit, etiam si alioqui non sit tale malum, quod pœnam mereatur.

NONYM argumentum sumitur ex illis Augustini testimonijs, quæ docent, virtutes morales esse etiam dona Dei, siue in fidelibus, siue in infidelibus inueniantur. Id enim docet Augustinus de virtute continentie in epistola 89. quæstione 2. & 105. & 103. in quo loco postremo continentiam infidelis hominis, dixit esse donum Dei. Idem docet de patientia, in libro de patientia, à capite 15. vsque ad finem. Denique libr. 4. in Iulianum, cap. 3. idem affirmat de omnibus virtutibus infidelium.

RESPONDEO, virtutes morales dicuntur merito dona Dei, quia non acquiruntur, nisi per actus frequentes: non possunt autem frequentari eiusmodi actus, nisi resistendo passionibus, easque frando & coercendo, quod supra diximus, sine adiutorio & protectione Dei fieri non posse. Sed non sequitur, si virtutes sint dona Dei, non posse hominem suis viribus aliquod bonum opus facere, quādo nulla tentatione pulsatur, quod sit bonum moraliter, hoc est, non sit peccatum propriè dictum.

Atque ex his, quæ dicta sunt, explicari possunt testimonia omnium aliorum Patrum, si qua inueniantur in speciem contraria doctrinæ iam traditæ. VEL enim intelligi debent de bonis operibus, quæ ad salutem pertinent, vt illud Concilij ARAVSICANI, canone vigesimo: *Multa bona sunt in homine, quæ non facit homo, nulla autem bona facit homo, quæ non præstet Deus, vt faciat homo.* Et illud AMBROSII libro secundum in Lucam: *Vides quod ubique studijs humanis virtus diuina cooperatur, vt nemo possit edificare sine Domino, nemo incipere sine Domino.* Et illud CYPRIANI lib. 2. epi. 2. *Dei est omne quod possumus.* Et illud, quod definitum fuit contra Pelagianos, teste Augustino in epistola 106. gratiam ad singulos actus dari,

VEL debent exponi de opere, quod re ipsa ad malum finem refertur, aut certè quod est peccatū largo modo, quia non habet omnem perfectionem quam habere posset. Sic intelligimus illud PROSPERI libr. 1. de vocatione, cap. 7. *Sine cultu veri Dei, etiam quod virtus esse videtur, peccatum est.* Et illud GREGORII libro 2. Moralium, capite 15.

A Si non prius in corde nostro fides gignitur, reliqua quoque esse bona non possunt, licet esse videantur. Et illud HIERONYMI in cap. 3. ad Galat. *Sine Christo omnis virtus in vultu est.*

VEL denique accipi debent de operibus, non ratione difficultatis, quæ sit in ipso actu, sed ratione tentationum, quæ vel adfunt, vel adessent, nisi Dei protectio, & singularis prouidentia vigilaret. Hoc enim modo dictum esse intelligimus à ZOZIMO, vt refert Celestinus in epist. ad Gallos, in omni actu & motu adiutorem & protectorem inuocandum esse Deum. Et à Concilio ARAVSICANO can. 9. *Diuini muneris est, cum pedes nostros ab iniustitia detinemus.* Et can. 22. nihil nos habere à nobis, nisi mendacium & peccatum. Quamuis hoc possit etiam intelligi de auxilio generali, quod à Pelagio pariter negabatur, vt sensus sit, à nobis habemus mendacium & peccatum; veritatem & bona opera non habemus, nisi concurrente Deo, per auxilium generale, vel speciale, prout operum ipsorum qualitas & varietas postulat. Superfunt argumenta ex ratione.

CAPVT XII.

Soluuntur argumenta ex ratione.

C PRIMVM argumentum ex ratione ducitur ab orationibus piorum. Pij siquidem omnes in omnibus operibus, etiam moralibus, Deum implorant adiutorem, & opere perfecto illi gratias agunt. SED si hoc argumentum aliquid efficere, efficere quoque, non posse opera mechanica fieri sine speciali auxilio Dei; nam & in illis perficiendis, pij opifices Deum inuocant, & opere absoluto, illi gratias agunt. Ista igitur non probant, non posse fieri solis viribus naturæ aliquod opus bonum mechanicum, vel morale, quasi vires naturæ, etiam corruptæ, non sint pares illis operibus, nisi excitentur, aut iuuentur auxilio supernaturali; sed probant, rectè inuocari Deum, vt protectione sua impediat hostem communem generis humani, qui nos infestare non cessat; & rursum, vt in decursu operis prouidentia sua nostram vitam & vires conseruet; impedimenta, quæ extrinsecus accidere possent, auertat; denique semper & vbique nos dirigat, ne humana ignorantia & errore labamur, in tanta actionum varietate. Cogitationes enim hominum timide & incertæ prouidentie nostre.

SECUNDVM argumentum est PHILIPPI MELANCHTHONIS, is enim in Apologia tir. de iustificatione, admittit opera quædam infidelium, ornari à Deo temporalibus præmijs; tamen dicit, non esse laudanda cum contumelia CHRISTI, quod illi faciunt, scilicet, qui dicunt, ea non esse peccata contra Deum. AT nos non ea laudamus cum contumelia CHRISTI, cum dicamus, nihil prodesse ad vitam & salutem, quæ est in Christo Iesu: ipse verò ea damnat, cum contumelia creatoris. An non sit iniuria Deo, si dicatur, ornare præmijs peccata? & non dicitur cum contumelia conditoris, peccata esse, quæ ex bono naturæ ab illo condita sunt?

TERTIVM argumentum est CALVINI in Antidoto. can. 7. sess. 6. Concilij, ubi sic loquitur: *Peccator & infidelis mortuus est, & resuscitatur per Euangelium; ergo quamdiu sic manet, non potest aliquid vitale agere.* AT peccator & infidelis mortuus est morte gratiæ, non morte naturæ. Liberum enim

arbitrium, quod ad vitam naturæ pertinet, non extinctum sed extenuatum esse docet Concilium Arausicanum, can. 8. Itaque non potest homo peccator & infidelis agere aliquid vitale, quod ad vitam gratiæ pertineat; potest tamen agere aliquid vitale ex ijs, quæ pertinent ad vitam naturæ, qualia sunt opera moralia, quæ ex naturalibus principijs, ratione videlicet & voluntate dependent.

QVARTVM argumentum, Homo per peccatum factus est peruersus & distortus, ac similis tibie curuæ. Sed curua tibia non potest ambulando non claudicare; igitur nec potest homo peccator operando non peccare. **RESPONDEO**, homo per peccatum sine dubio peruersus ac distortus efficitur, sed non necessariò ex illa curuitate, quæ nihil est aliud, quàm cupiditas, operatur. Potest enim quiescente cupiditate operari ex propensione naturali, quæ recta est. Quare similitudo de curua tibia nihil probat, nisi semper hominem peccare, quando ex cupiditate aliquid facit.

QVINTVM argumentum, si ad bonum opus morale non requireretur, nisi auxilium Dei generale, sequeretur, Deum non magis concurrere ad opera bona, quàm ad mala. Hoc autem esse absurdum, docet sanctus Augustinus in libro de gratia Christi, capite 25. **RESPONDEO**, Deum magis concurrere ad bonum opus, quàm ad malum, potest duobus modis intelligi, VNO modo quod maius auxilium conferat. ALIO modo, quod eodem auxilio magis attingat effectum: PRIORE modo non est absurdum, Deum non magis concurrere ad bonum opus morale, quàm ad malum, cum aliquando non sit unum magis difficile quàm alterum, immò etiam possit fieri, ut opus malum sit longè difficilius, & plura requirat, quàm bonum, & ideo magis egeat auxilio Dei generali, quod nunquam negatur, nisi Deus miraculum facere velit. POSTERIORE modo semper Deus magis concurrat ad bonum, quàm ad malum; nam in bono facit Deus & quod est & quod bonum est, in malo facit quod est, sed non quod malum est. Et rursus, Deus concurrat ad bonum moraliter, quia præcipit illud, vel consulit, ad malum non concurrat ulla ratione moraliter.

AT (inquies) Pelagius non negaret, Deum magis concurrere ad opus bonum, quàm ad malum, hoc modo posteriore. Diceret enim, Deum per virtutem operatiuam, quam nobis dedit, facere in opere bono, quod est, & quod bonum est; in malo non facere, quod malum est, sed solum quod est, quia opus malum, ut malum, non procedit à virtute, ut agente, quam habemus à Deo, sed à defectu eiusdem virtutis, qui defectus non est à Deo, **RESPONDEO**, sanctum Augustinum loco notato, non loqui de bono tantum morali, sed de eo, quod est meritorium gratiæ vel gloriæ; de hoc enim bono verè est absurdum, Deum non maiori auxilio concurrere ad opus bonum, quàm ad peccata. Et hoc absurdum ad errorem Pelagij apertissime sequebatur.

SEXTVM argumentum, Demones habent intelligentiam & voluntatem, non minus integram, quod attinet ad naturalia, quam homines; & præterea carent concupiscentia carnali; & tamè nullum opus bonum morale facere possunt, ut omnes fatentur: igitur nec homines possunt, nisi diuinitus adiuuentur. **RESPONDEO**, demones sunt obfirmati in actuali odio Dei, & rerum ipsius, ac præsertim humani generis, id enim pertinet ad

Rob. Bellarm. Tom. III.

A statum damnationis, sicut confirmatio in actuali amore Dei & proximi pertinet ad statum felicitatis, & ideo non est mirum, si quicquid faciunt, malum est, quoniam ad malum illum finem omnia referunt. Homines autem in hac vita, etiam si infideles, & perditissimi, non semper actu Deum & proximum oderunt, neque ex hoc odio semper operantur.

SEPTIMVM argumentum. Si posset homo bonum morale facere viribus solius naturæ, certerè remansissent in natura humana, post Adæ peccatum, semina aliqua virtutum, ut Cassianus docuit: Atqui hoc reprehendit sanctus Prosper in libro contra Collatorem, cap. 28. **RESPONDEO**, semina virtutum, si propriè accipiantur, nihil sunt aliud, nisi lumen intellectus practici, & inclinatio voluntatis ad bonum prosequendum, & malum fugiendum, ut sanctus Thomas docet in 1. 2. quæst. 63. Et hoc modo semina virtutum remanserunt post peccatum, nec possunt aboleri, nisi homo desinat esse homo. Et hæc semina admittunt Basilii, homil. 9. in Exameron, & in regulis fusè explicatis, c. 2. Athanasius in vita sancti Antonij, ipsius beati Antonij exhortationem ad virtutem referens, Hieronymus in cap. 1. ad Galat. Damascenus lib. 3. cap. 14. & alij. Refert etià Ruardus Tapper, in explicatione art. 10. hæc sententiam ex Augustino: *In naturali indicatorio adsunt quadam regula, & semina virtutum, qua dicunt Syn-deresim.*

Cassianus tamen pro semine virtutum, accepit semina veræ pietatis, id est, bonas cogitationes & pia desideria, quibus homo præparatur ad gratiam. Sic. n. ait, c. 9. Collationis de protectione Dei: *Iam hic (inquit) quasi per inscrutabilem diuersitatem introduciuntur definitio, qua doceatur multos ad gratiam venire sine gratia, & hunc affectum petendi, querendi, atque pulsandi habere quosdam de vigilantia liberæ voluntatis.* Et infra: *Dubitari ergo non potest, inesse naturaliter omni anima virtutum semina, &c.* Hanc sententiam merito refellit Prosper his verbis: *Qui ergo dicit, sine ullo opere gratiæ, naturaliter omni anima semina inesse virtutum, quid laborat ostendere, nisi de istis seminibus quadam germina præcedentium Dei gratiam pullulare meritorum?*

CAP V T XIII.

Proponitur controuersia de libero arbitrio in moralibus, & Tilmanni ineptiæ, ac mandacia referuntur.

E **SEQUI TVR** vltima quæstio de bono morali, quæ est omnium potissima inter quæstiones de libero arbitrio. Igitur controuersia est inter Catholicos omnes ab una parte, & hæreticos huius temporis omnes ab altera (neque enim in hac re uel apud nostros, uel apud aduersarios ulla est opinionum varietas) sit ne homo in statu naturæ lapsæ liberi arbitrij, in bono morali eligendo, & malo euitando, siue, quod idem est, in præceptis morum obseruandis aut præuaricandis.

Et quidem **CATHOLICI** (ut diximus) omnes tum veteres, tum recentiores, tamquam dogma fidei Catholicæ prædicant partem affirmantem. **HÆRETICI** contra, tum ex veteribus plurimi, tum recentiores omnes, obstinatè defendunt partem negantem. Loca tum Catholicorum, tum

V 3 hære-

hæreticorum annotauimus initio primi libri. Nunc antequam ad argumenta seria ueniamus, placet breuiter adscribere aliquot mendacia, uel ineptias Tilmanni Heshusij, ut lector ex hoc uno, qui non parui nominis episcopus apud aduersarios est, iudicium faciat de cæteris.

TILMANNVS igitur in libro de sexcentis erroribus Pontificiorum, tit. de seruo arbitrio, inter alios, decem & nouem errores de libero, uel (ut ipse loquitur) seruo arbitrio, Romanæ Ecclesiæ attribuit, qui sunt omnes vel manifesta mendacia, uel sententiæ ueterum, quas ne ipsi quidem Lutherani negare solent. Tam acri iudicio scilicet Papistarum errores Heshusius colligit.

PRIMVS error: *Liberum arbitrium est facultas rationis & uoluntatis, qua bonum eligitur gratia assistente, uel malum eadem desistente.* Item: *Est facultas applicandi sese ad gratiam.* Et citatur Petrus Lombardus lib. 2. dist. 24. At PRIOR definitio desumpta est ex Augustino in Enchiridio, c. 95. proinde fateri debet Tilmannus, sanctum Augustinum fuisse Papistam. POSTERIOR est merum somnium Heshusij.

SECUNDVS error: *Liberum arbitrium, quoad res spirituales, non est prorsus extinctum, sed tantum fractum & attenuatum.* At hoc ipsum accepit Concilium Tridentinum ex Concilio Arausicano, canone 8. Itaque Patres illius Concilij, quod ante annos mille celebratum est, contra Pelagianos, Papistæ omnes, teste Tilmanno, fuerunt.

TERTIVS error: *Homo ex puris naturalibus potest diligere Deum in præ omnibus.* At hoc scripserunt Scholastici quidem pauci, sed non debet Ecclesiæ Catholicæ tribui opinio paucorum, quam in eadē Ecclesiā plures & grauiores refellunt.

QUARTVS: *Potest homo suis uiribus implere præcepta Theologicarum uirtutum, secundum substantiam operis, ut credere, sperare, diligere.*

Et citatur Ruardus in explicatione articuli de libero arbitrio, refert hoc ex aliorum sententia, sed non probat. Nec debent Ecclesiæ tribui singulorum somnia. Certè Concilium Tridentinum, cuius vox Ecclesiæ Catholicæ vox est, disertis uerbis tradit in sexta sessione, canone tertio, neminem posse sine Dei auxilio credere, sperare, aut diligere sicut oportet.

QUINTVS: *Gentes potuerunt ex Philosophia eā notitiam comparare, qua satis est ad salutem consequendam.*

Et citatur Andradius libro tertio. Atqui Andradius non scribit ex sola Philosophia gentes id potuisse, & non semel in eodem loco repetit, necessarium fuisse gentibus ad salutem lumen diuinæ gratiæ. Viderit igitur Heshusius, quā bona fide auctores citet, & utrum hoc non sit Lectoribus imponere uel mentiri.

SEXTVS: *Par libertas à necessitate est in Deo, in Angelis & hominibus.* Item: *Libertas à necessitate inseparabilis est a natura intellectiua.* At hic si error est, Gregorij Nysseni, Anselmi, Bernardi, & omnium sanctorum Patrum est, quos libro superiore citauimus. Quare non parum Tilmanno debemus, quod tam antiquos, & tam doctos ac sanctos Patres Papistas fecerit.

SEPTIMVS: *Sine auxilio gratiæ potest homo facere opera Deo gratia.* Et citatur Andradius libro tertio. At non dicit hoc Andradius, sed tantum posse hominem facere aliqua opera, quæ non sint peccata, i. bona moraliter, non quæ Deo sint grata, id est, gratiæ uel gloriæ meritoria.

OCTAUVS: *Synderesis est inclinatio ad bonum.* At qui hoc negat, nescit quid loquatur; nam quomodo, quæto, potest non inclinare ad

A bonum, lumen humanæ menti a bono condito, re insitum?

NONVS: *Synderesis non extinguatur in demonibus.* At hoc docet Sanctus AUGUSTINVS libro secundo confess. cap. 4. *Lex, inquit, scripta est in cordibus, quam ne ipsa quidem delet iniquitas.* Tamen si enim non sunt omnino idem synderesis, & lex naturæ, cum synderesis sit ipsum lumen intellectus per modum habitus in nobis manens, lex naturæ sint prima quædam principia practica, quæ lumine illo cognoscuntur, tamen certum est, esse inseparabilia synderesim, legemque naturæ. Itaque Sanctus Hieronymus, in primum caput Ezechielis scribit, synderesim in ipso etiam Cain post peccatum commissum deleri non potuisse. Sed omissis Patribus, nōne Isaias hoc dicit cap. vlt. *Ignis eorum non extinguetur, & uermis non morietur.*

Quod item repetit aliquoties Dominus, Marci 9. Vermem autem, qui in damnatis non moritur, synderesim esse, siue scintillam conscientiæ, docet Hieronymus, & alij in commentario Isaiæ. Itaque iam non Patres tantum, sed etiam Christum & Isaiam Tilmannus inter errantes Papistas numerare poterit.

DECIMVS: *Naturalia manserunt integra post peccatum.* At hoc perspicue docet Dionysius Areopagita, libro de diuinis nominibus, cap. 4. Neque repugnat ei, quod alij dicunt, naturam humanam, per peccatum esse corruptam. Corrupta siquidem est natura per amissionem donorum supernaturalium, non per destructionem alicuius potentiæ, aut membri naturalis. *Natura quippe humana* (inquit Sanctus PROSPER, libro contra Collatorem, ca. 26.) *etiam post prauaricationem manet substantia, manet forma, manet uita, & sensus, & ratio, ceteraque corporis & animi bona.* Nec aliud significare uolunt, qui inter Catholicos scribunt, naturalia manere integra post peccatum.

VNDECIMVS: *Mens humana multa per se intelligit, quæ ad cognitionem diuinarum rerum pertinent.* At hoc docet Apostolus ad Rom. 1. ubi dicit *Inuisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, cognosci.*

DVODECIMVS: *Homo post lapsum habet rectum lumen rationis.* At solus eo caret, qui id negat. Certè enim si lumine rectæ rationis omnino priuati essemus, nihil à furiosis, uel a bestiis differemus.

TERTIVSDECIMVS: *Homo accepta prima gratia gratis data, de condigno mereri potest gratiam gratum facientem, & uitam æternam.* Et citatur Gabriel libro secundo, distinctione uigesima septima, quæstione prima, ita dicens: *Anima gratia informata per actum a uoluntate simul, & gratia elicitum de condigno meretur æterna beatitudinis premium.*

At quis crederet Heshusium tam stultum, uel stupidum esse potuisse, ut ipse uerba citaret, quibus mendacia ipsius nullo labore confutarentur? Tantum enim abest, ut Gabriel dicat, hominem de condigno mereri gratiam gratum facientem, ut etiam dicat, nō posse mereri gloriam, nisi prius habeat gratiam gratum facientem.

DECIMVS QUARTVS: *Initium fidei à nobis est.* Et probatur ex Gabriele dicente: *Actum meritorium, quantum ad substantiam eius, esse a uoluntate, tanquam a causa prima & principali, & a gratia tanquam a causa secunda, siue minus principali.* At somniabat credo, uel phrænesi laborabat Heshusius, dū hæc meditatetur: Vbi enim est mentio fidei in uerbis Gabrielis? an non loquitur de actu meritorio, qui non solum fidem, sed etiam spem & charitatem prærequirit?

DECIMVS QVINTVS: *Arbitrium credendi in nostra est potestate.* Et citatur Ruardus, dicens: *In potestate hominis quippe est, in melius mutare voluntatem, sed ea potestas nulla est, nisi detur à Deo.* At hanc sententiam Ruardus desumpsit ad verbum ex Augustino, lib. 1. retract. cap. 22. Neque id ignorare potuit Heshusius, si Ruardum legit. Sed dolus, an virtus quis in hoste requirat?

DECIMVS SEXTVS: *Homo renatus totam Dei legem implere potest.* Et citatur Concilium Tridentinum, sess. 6. At hoc idem habetur in Concilio Arausicano, canone 25. Imo & Sanctus Ioannes hoc dicit, cum ait: *Qui natus est ex Deo, non peccat.* 1. Ioan. 2. Idem enim esse non peccare, & legem Dei totam implere, docet idem Apostolus, 1. Ioan. 3. cum ait: *Et peccatum est duplia, id est, legis prauaricatio.* Itaque iam ipsum etiam Ioannem erroris pontificij damnare non veretur Heshusius.

DECIMVS SEPTIMVS: *Libertas arbitrij est causa efficiens applicationis voluntatis ad gratiam.* Et citatur Andradius, libro quarto, Atqui Andradius in eodem loco adiungit, id non posse liberum arbitrij nisi confirmatum firmissimis diuinæ gratiæ praesidijs.

Porro voluntatem efficienter concurrere ad eiusmodi actus, adeo certum atque euidens est, ut Kemnitius Heshusij collega excusare nitatur Lutherum; quod alicubi scripserit, voluntatem merè passiuè se habere.

DECIMVS OCTAVVS: *Homo plus prestare potest, quam lex Dei precipiat.* At id verum esse testatur Dominus, qui Matth. 19. Ei, qui totam legem se impleuisse dicebat, ait: *Si vis perfectus esse, vade vende omnia, &c.*

DECIMVS NONVS: *Perseuerantia ex gratia, & libero arbitrio pendet.* At hoc docet S. Augustinus, lib. de corrept. & grat. c. 12.

En igitur quales sententiâs Heshusius errores Pontificiorum, appellare non dubitauit. Sed magis adhuc impudentiam suam prodidit, cum eos refutare aggressus est.

Nam prolatis aliquot Scripturæ sententijs, quæ nihil ad rem faciebant, ita conclusit. *Vbi demonstratum est, quod liberum arbitrium in rebus spiritualibus prorsus sit extinctum, sua sponte corrumpunt omnes reliqui errores Pontificiorum, quos plenis buccis de malè libero arbitrio impudenter decantant.*

At neque demonstrauit, liberum arbitrium in rebus spiritualibus esse prorsus extinctum, de qua re in sexto libro differemus; neque si id verè demonstrasset, reliquæ sententiæ, quas ipse perperam vocat errores, sua sponte corruerent. Quales enim essent istæ consecutiones? liberum arbitrium in rebus spiritualibus nihil potest, igitur nō est facultas rationis, aut voluntatis; vel, igitur synderesis non est inclinatio ad bonum, aut nō remanet in dæmonibus; vel, igitur gentes per philosophiam non habuerunt notitiam, quæ sufficit ad salutem. Sed his nugis omisissis, ad seria veniamus.

CAPVT XIV.

Probatur libertas arbitrij in moralibus, argumento ducente ad impossibile.

ASSERENDA nunc est veritas orthodoxa, quæ docet, hominem in statu naturæ corruptæ

Rob. Bellarm. Tom. III.

A libero arbitrio præditum esse, quoad moralia. Quoniam autem IOANNES CALVINVS lib. 2. Institut. cap. 5. argumenta Catholicorum certo ordine disposuit, eaque ut potuit, soluit, aut soluisse videri uoluit, nos ab illis initium ducemus, & eodem ordine non solum catholica argumenta, sed etiam ipsius responsiones proponemus, ut ex illarum refutatione lector intelligat, argumenta Catholicorum solidissima esse, neque hæreticis machinationibus labefactari posse. Calvinus igitur in DVOS ordines argumenta nostra distribuit, in PRIORE constituit rationes ducentes ad impossibile; in POSTERIORE rationes ostensiuas ex verbo Dei.

B PRIMVM Catholicorum argumentum eiusmodi est: *Aut peccatum est necessarium, aut voluntarium, si est necessarium, igitur non est peccatum, ac per hoc peccatum non erit peccatum, quod fieri non potest: si est voluntarium, igitur vitari potest: & proinde homo est liberi arbitrij in moralibus.* Quippe qui potest peccare & non peccare. Quod argumentum sumptum est ex Augustino, in libro de vera religione, capite decimo quarto.

Ad hoc argumentum, respondet Calvinus, peccatum esse necessarium & voluntarium simul, & negat vtramque partem consecutionis, videlicet, ergo non est peccatum, si est necessarium, & ergo vitari potest, si est voluntarium.

Et quidem de POSTERIORE parte non erit magna quaestio, si tollatur ambiguitas. Nam ipse per voluntarium intelligit spontaneum, seu liberum a sola coactione, quale est etiâ in pecoribus, & hoc modo voluntarium non pugnat cum necessario & ineuitabili. Nos autem accipimus voluntarium pro libero a necessitate, alioqui ineptè diceremus; aut est necessarium, aut est voluntarium, si voluntarium non opponeretur necessario. Eodem etiam modo accepit voluntarium Sanctus Augustinus loco citato, id est, libro de uera religione, capite 14. ut patet ex illis uerbis: *Quod nullo modo fieri posset, si non uoluntate, sed necessitate seruirent.* Et intra, cum dixisset, Adamum uoluntariè peccasse, reddidit rationem. *Quoniam, inquit, necessitate fecisset, nullo peccati crimine teneretur.*

D Itaque consequutio illa, si peccatum est voluntarium, ergo vitari potest, non fuisse a CALVINO negata, si voluntarium accepisset, ut accipere debebat, id est, ut ipsa nostri argumenti uerba postulabant.

Priorem uerò partem consecutionis cur negauerit, QUATVOR causas reddit.

PRIMAM, quoniam idem argumentum aliquando Pelagiani contra Augustinum protulerant.

SECUNDAM, quoniam peccata hominū, licet sint necessaria, tamen ideo sunt uerè peccata, quia nō nascuntur ex creatione, sed ex corruptione naturæ, quàm corruptionem peccatum primi hominis peperit.

E TERTIAM, quia diabolus necessariò semper malè agit, & tamen uerè peccat, & Angeli sancti necessariò semper bene operantur, & tamen uerè bona sunt ipsorum opera.

QUARTAM, quia Sanctus BERNARDVS serm. 81. in Cantica scribit, hominem post peccatum non posse uitare alia peccata, & tamen uerè proprieque peccare.

Addit Calvinus in libro 4. aduersus Pighium. QUINTAM causam ex Aristotele, lib. 3. Ethicor. cap. 5. ubi docet Philosophus, hominem sponte fieri malum, cum posset non fieri, sed ubi talis effectus est, iâ necessariò esse malum: sicut qui agrotat, sponte & liberè in morbum incidit, quia nu-

luit vitare res noxias, cum eas facile posset vitare, tamen posteaquam agrotus factus est, necessario male valet: Ita quoque (inquit CALVINUS) *primus homo sponte ac libere peccando naturam corripuit, sed in corrupta natura necessario male operatur.*

Addamus SEXTAM causam ex Bucero & Kenitio, qui probant, legis prauaricationem semper esse peccatum, siue sit voluntaria, siue necessaria, quoniam in priore Ioannis epistola, capite tertio, peccatum definitur *avouia*, id est, legis prauaricatio. Iam igitur si causas istas nihil ponderis habere demonstrauerimus, argumentum illud Catholicorum robur suum ac vires integre retinebit.

Ad PRIMAM causam RESPONDEO, non eandem esse quaestionem, neque idem argumentum, quod nos obijcimus Caluino, & quod olim Pelagiani obiecerunt Augustino. Nam quaestio Pelagianorum non erat, an singula peccata vitari possent, sed an posset homo viuere sine omni peccato, etiam veniali, ut intelligi potest vel ex ipso titulo libri, de Perfectione iustitiae, quem Caluinus citat. Respondit uero ad eam quaestionem Augustinus, ante peccatum Adae fuisse in homine libertatem viuendi sine omni peccato, nunc autem esse necessitatem habendi aliquod peccatum. Ideo autem haec necessitas habendi peccatum, non facit, quominus peccatum sit verè peccatum, quoniam possunt vitari singula, quamuis non omnia. De qua re plura paulo infra dicenda erunt.

Ad SECUNDAM de corruptione naturae, RESPONDEO, ex doctrina eiusdem Caluini. Ipse enim loco notato scribit, si peccata nostra orirentur ex corruptione nobis à Deo concreata, iustam excusationem peccatorum nos habituros apud Deum, tanquam nostrorum criminum auctorem. At ipse idem libro tertio Institut. cap. 23. scribit, peccatum primi hominis, ex quo naturae corruptio orta est, fuisse Dei decreto, & inuitabili voluntate commissum. Habemus igitur excusationem apud Deum, si ex corruptione, in quam eius decreto incidimus, & non ex nostra libera voluntate peccamus. Praeterea naturae corruptio ex doctrina Caluini, est ipsum originale peccatum, peccatum autem originale dimissum est in baptismo, vel ut non sit iuxta veritatem, uel certè ut non imputetur iuxta Caluini sententiam: igitur neque peccata illa imputari poterunt, quae ex ea corruptione nascuntur, nisi accedat noua causa imputandi. i. quod ita libera uoluntate iam fiant, ut etiam uitari potuerint.

Ad TERTIAM, de peccatis deum, & bonis operibus Angelorum, RESPONDEO, tam Angelos sanctos, quam malos daemones, respectu finis ultimi, non habere liberum arbitrium a necessitate, sed solum à coactione: tamen respectu mediorum, liberum arbitrium etiam a necessitate habere, quia multa faciunt, quae possent non facere, & contra; & in huiusmodi, daemones uerè peccare, & bonos Angelos opus uerè laudabile facere: quamuis nec poena, nec premium essentiale crescere possit, cum utrique sint in termino, & omnia ipsorum opera ad exercitium damnationis, uel gloriae sempiternae pertineant.

Itaque propositio illa Caluini, daemones semper necessario malè agunt, in aliquo sensu falsa est, in aliquo uera. Verum si quidem est in genere, eos non posse nisi malè agere; falsum tamen est in particulari, omnia mala, quae faciunt, illos necessario facere, possent enim (ut diximus) multa non facere, quae faciunt, & ideo non necessitate, sed uoluntate peccata committunt.

Ad QUARTAM, ex Bernardo RESPONDIVS, in tertio libro, capite sexto, summa est, ho-

minem peccatorem, dum in eo regnat cupiditas, non posse uitare peccatum, absolute autem posse, quia potest cum Dei adiutorio cupiditatem exueri & induere caritatem.

Ad QUINTAM, ex Aristotele RESPONDEO, testimonium illud Philosophi nihil ad rem propositam facere. Nam loquitur ille de habitu uitae, nos loquimur de actu.

Quamuis autem, qui malum habitum contraxit, non possit illum continuo expellere, & necessario sit uiciosus, sicut agrotus necessario malè ualet post contractam agitudinem: tamen potest actum malum non exercere, cum habitus inclinè, sed non cogant, & ideo non necessitate, sed uoluntate perficit actum malum, & uerè proprieque peccat etiam ille, qui uiciosos habitus malè uiuendo contraxit. Sed quale est, ut Caluinus ab Aristotele sit fidium contra libertatem arbitrii postulet, cum ille Philosophus in libro tertio Ethicorum, libertatem arbitrii studiosissime accuratissimeque defenderit?

Ad SEXTAM, ex definitione peccati, RESPONDEO, In definitione peccati virtute contineri liberum arbitrium. Lex enim, quae in ea definitione manifestè ponitur, non datur nisi ijs, qui liberum gerunt arbitrium. Nihil enim est aliud lex, nisi regula dirigens actiones: Frustrà autem datur regula ei, qui non habet in potestate actiones suas. Alioqui reddunt aduersarij causam, cur bestiis nullae praescribantur leges, si ad legis usum non requiritur libertas arbitrii. Atque hinc rursus confirmatur, & insolubilius efficitur argumentum illud, quod frustrà Caluinus soluere conatus est. Nam si quod sponte fit, licet necessario fiat, potest esse peccatum proprie dictum, cur non uerè proprieque peccant infantes, furiosi, pecudes?

CAPVT XV.

Adfertur & defenditur secundum argumentum, pro libero arbitrio in rebus moralibus.

ARGUMENTVM SECUNDVM Catholicorum à CALVINO propositum, atque (ut ipse falsò credidit, etiam solutum) tale est: *Si non sit in homine libertas arbitrii, nullus erit poena aut praemio locus, id autem communi totius humani generis consensu, sensuque refellitur.* Quod argumentum de promptum est ex AVGVSTINO, in eodem capite decimo quarto, eiusdem libri, de uera religione.

Ad hoc argumentum Caluinus tria dicit, PRIMO, fuisse quidem hanc ratiocinationem Chrysostomo & Hieronymo familiarem, eadem tamen ufos esse quandoque Pelagianos. SECUNDO, non sequi, nullum fore locum poenae, si nulla sit in homine libertas arbitrii. Nam poena debetur culpae; culpa uerò in nobis residet, & à nobis manat: *Quid enim refert* (inquit) *libero ne, an serui iudicio, modo uoluntaria cupiditate peccetur?* TERTIO addit, rectè bona merita excludi, ex eo, quod non sit in homine liberum arbitrium: neque id esse absurdum, cum testimonio sancti Augustini, Deus non coronet merita nostra, sed munera sua. Et citat aliquot loca sancti Augustini, adiunctis etiam quibusdam testimonijs diuinæ Scripturae. Videamus nunc, quid ponderis habeant tria ista dicta Caluini.

Ad PRIMVM, refero alia tria. PRIMVM, Dico, si pro-

fi propterea nos Pelagiani censendi sumus, quoniam uti mur argumento, quo utebantur olim Pelagiani, certè Caluinus, eiusque sodales Manichæi censendi erunt, quoniam eodem argumento, quo nos utimur cōtra Caluinū, utebantur olim Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus, aliique Patres veteres, contra Manichæos.

SECUNDO, quæro à Caluino, quandoquidem ipse dicit, eodem argumento utos fuisse Hieronymum & Pelagium, idem ne eos probare voluisse, an diuersa? Nam si probare volebant diuersa, non erit verum, eodem illos argumento utos. Neque enim fieri potest, ut homines nō stulti, quales certè non erant Hieronymus & Pelagius, idem argumentum ad res diuersas probandas adhibere voluerint. Si probare volebāt idem; idem igitur sentiebant Hieronymus & Pelagius; quomodo igitur Hieronymus tam acriter pugnabat contra Pelagianos, si idem cum Pelagio sentiebat? Sed his omisissis.

Dico TERTIO, ex eodem principio duxisse argumentum Patres nostros, & Pelagium, sed argumentum Patrum nostrorum fuisse planè ferreum, Pelagij verò arundineum. Chrysostomus enim & Hieronymus cōtra Manichæos efficacissimè probant ex pœnis & præmijs arbitrij libertatem, quod nos eorum Patrum filij modò facimus, contra Manichæorum filios Calvinistas: & idem fecerunt Augustinus, aliique Patres omnes contra eosdem hæreticos Manichæos, quorum testimonia suo loco proferentur.

Pelagiani autem ex pœnis & præmijs probare nitebantur, non liberū arbitrium non esse, sed gratia non indigere, sic enim ex Pelagianis Caluinus ipse refert: *Si gratia Dei in nobis agit, illa ergo nō nos, qui non laboramus, coronabitur.* Quod argumentum non minus debile est, quàm contrarium Calvinistarum, qui ex gratiæ necessitate contendunt, nullam esse arbitrij libertatem. Siquidem adiutorium gratiæ, & libertas arbitrij nō pugnant inter se, neque vnum alterum destruit aut impedit, sed mirificè potius alterum iuuatur ab altero, quemadmodum infirmus & baculus. Neque enim infirmus sine baculo ambulare potest, ipse tamen adiutus baculo verè ambulat, & liberè etiā ambulat, cum possit, si velit, non ambulare. Atque hæc de primo Caluini dicto.

Ad SECUNDVM breuiter RESPONDEO, Caluinum peccatum illud committere, quod Dialectici vocāt petitionem principij. Assumit enim id, quod probare debuisset, culpam videlicet in nobis residere, & à nobis promanare, etiamsi necessitate adaecti operemur, nec peccatum ulla ratione vitare possimus. Id enim est positum in controuersia, sit ne vera culpa, quæ vitari non potest.

Cum autem rogat, quid referat, liberone, an feruili iudicio, modò voluntaria cupiditate peccetur? RESPONDEO, tantum referre, quantum interest inter hominem & pecudem. Nam quemadmodum animal est genus ad hominem & pecudem; ita voluntarium, id est, spontaneum, ad liberum & non liberum. Itaque homo peccat, quia sponte libereque agit, pecudes nō peccant, quia spontaneè, sed non liberè operantur.

Ad POSTREMVM Caluini dictum RESPONDEO, ipsum à se destrui, atque eueri. Nam si non est locus bono merito sine libero arbitrio, eadem ratione non erit locus malo merito, eadem enim libertas ad bonum & malū meritum, ad præmium & pœnam requiritur. Itaque cum Caluinus ad argumentum illud, si nulla est arbitrij libertas, nullus erit pœna aut præmio locus, negat consecutionem quantum ad pœnas, & concedit quantum ad præmia, una parte respōsionis alteram euerit.

At fortasse non fuit tam ineptus, ut cum negasset consecutionem quoad pœnas, eandem postea concederet quoad præmia. En igitur verba ipsius libri secundi Institutionum, capite quinto, §. 2.

Acute sanè (inquit) hoc animaduertunt, nullum iam superesse locum meritis, si non ex liberi arbitrij fonte procedunt. Sed quod istud tantopere dissensaneum esse ducunt, longè aberrant. Neque enim dubitat Augustinus passim pro necessario ducere, quod uti nefas confiteri putant. Hæc ille. Qui sicut ineptè partem consecutionis concessit, partē negauit, ita non sine magna fraude testimonia Augustini & Scripturæ adducit, ut merita bonorum operum destruat. Nam cum probare deberet, nulla esse merita humana, etiam adiuvante gratia Dei, ut inde arbitrij libertatem euerteret: ipse probat, nulla esse bona merita, sine gratia, quod nemo Catholicorum negat.

Loca quæ ipse adducit, hæc sunt, PRIMVM, ex epistola quinquagesima secūda, ad Macedonium: *Merita quorumlibet hominum quæ sunt? quando ille non cum mercede debita, sed cum gratuita gratia venit, omnes peccatores solus à peccato liber, & liberator inuenit.*

ALTERVM, ex præfatione in Psalmū trigessimū primū. *Si redditur tibi quod debetur, puniendus es. Quid ergo sit? non tibi reddidit Deus debitam pœnam, sed donauit indebitam gratiam.* Et infrā: *Si vis alienus esse à gratia, iacta merita tua.* TERTIVM, ex concione secūda, in Psalmum septuagesimū. *Nihil es per te, Deū inuoca; tua peccata sunt, merita Dei sunt. Supplicium tibi debetur, & cum præmium venerit, sua dona coronabit, non merita tua.* QVARTVM, ex sermone decimo quinto, de verbis Apostoli: *Meritum ex gratia, non gratia ex merito est.*

His omnibus testimonijs nihil aliud sanctus Augustinus docet, nisi hominem nihil posse sine gratia in ordine ad salutem, & nulla esse merita hominum, quæ non sint Dei munera, ratione præcedentis gratiæ, ut ipse explicat in libro de gratia, & libero arbitrio, capite sexto. *Si merita nostra (inquit,) sic intelligerent, ut etiam ipsa Dei dona esse cognoscerent, non esset reprobanda ista sententia, quoniam vero merita humana sic prædicant, ut ea ex semetipso habere hominē dicant, prorsus rectissime illis dicitur, dona sua coronat Deus, non merita tua, si tibi a teipso sunt. Hæc enim si talia sunt, mala sunt: quæ mala sunt, non coronat Deus, &c.*

Itaque non alia merita humana, sanctus Augustinus negat coronari à Deo, nisi illa, quæ sint in nobis à nobis sine adiutorio gratiæ. Quod cum omnes Catholici amplectantur, & prædicent; mentitur Caluinus, cum dicit, nos putare nefas, confiteri id, quod Augustinus pro necessario ponit. Nō negari autē ab Augustino merita humana respectu sempiternæ beatitudinis, ex illa ipsa epistola ad Macedonium (ut alia nunc omitamus) Caluinus discere potuisset. Nam in ea sic loquitur de vita æterna: *Hoc piorum præmium est.* Et infrā: *Assuesce, obsecro, te, vir bone, beatus esse interim spe, ut sis etiam re, cum pietati perseverantissima retribuetur merces felicitatis æternæ.* Et infrā: *Bona vita nunc agitur, & postea præmium eius, quæ nisi æterna esse non potest, beata vita persoluitur.* Et infrā: *Hic sunt virutes in actū, ibi in effectū; hic in opere, ibi in mercede.* Hæc ille.

Pari fide citat idem Caluinus tria loca Apostoli, duo pro se, unum contra se. Pro se adducit illa: *Quos prædestinauit, hos vocauit; quos vocauit, hos iustificauit; quos iustificauit, hos magnificauit.* Roman. octauo. Et: *Quid habes, quod non accepisti?* 1. ad Corinthios quarto. Sed quid hæc (obsecro) faciunt contra vera merita Sanctorum? docet Apostolus, gratiam

gratiam Dei semper esse necessariam, in principio, in medio, in fine. Quis nostrum hoc negat? docet magnificari iustificatos, quia videlicet iustificati gratis, opera iusta fecerunt, quibus deberetur corona iustitia. Quis nostrum hoc non gratissime confitetur? docet a Deo nos omnia accepisse, naturam, gratiam, bona merita, vitam æternam, neque id vltus Catholicorum inficiatur. Sed sicut bona merita nasci ex gratia, ita mercedem ex meritis promanare, non dubitamus, dicente eodem Apostolo, 2. ad Timotheum quarto (quem locum contra se Caluinus adducit) *Reposita est mihi corona iustitia, quam reddet mihi in illa die iustus iudex.*

At (inquit Caluinus) cur, esse Apostolo, coronantur fideles? quia Domini misericordia non sua industria, & electi, & vocati, & iustificati sunt. Sed non hoc dicit Apostolus, neque vocat hoc loco vitam æternam, coronam misericordiam, sed iustitiam; nec dicit donari, sed reddi, nec reddi, à Patre, sed à Iudice; nec à Iudice benigno, sed iusto. Et quamuis verum sit, vitam æternam esse donum Patris misericordiam propter gratiam præcedentem, iuxta illud: *Gratia Dei vita æterna*, ad Romanos sexto, tamen verum est etiam, eam esse coronam iustitiæ, & reddi a iusto iudice propter opera bona: *Quoniam* (ut habetur in Concilio Arausico canonem decimo octauo) *merces debetur operibus, si fiant, sed gratia, quæ non debetur, præcedit, ut fiant.* Hæc de meritis, nos præceptos dicere coegit a Caluino extra rem propositam alla ta disputatio.

Vt igitur redeamus ad rem, argumentum illud Catholicorum, quod sumitur ex pœnis & præmijs, hac ratione confirmari potest. Ratio debiti, siue pœnæ, siue præmiij debitum sit, id necessariò postulat, ut id quod datur sit proprium. Nam si quis rem non suam, sed alienam donet, nihil ei propterea iure debetur. Nô est autem proprium, nisi id, cuius domini sumus: illius uerò tantum domini sumus, quod est in potestate nostra, ita ut dare uel non dare, facere uel non facere pro arbitrio ualeamus.

Sanctus HILARIUS, canone sexto, in Matthæum De nostro (inquit) est beata illa æternitas promerenda, præstandumque est aliquid ex proprio. Et sanctus PAVLINUS, in epistola secunda, ad Seuerum: *Quæ nobis (inquit) est gratia, si in alieno tantum fideles fuerimus, nisi de proprio seruamus?* Ipse etiam beatus Paulus ideo dixit, ad Romanos septimo: *Si quod nolo facio, iam non ego operor illud:* Quoniam non est nostrum, neque nos propriè facimus, nisi quod liberè facimus. Quocirca tamen si bestię nobis multis in rebus utilissimè seruiant, nihil tamen eis præmiij deberi putamus, quoniam nô liberè, sed ex necessitate deferunt. Perspicuum igitur est, si nulla sit libertas arbitrij, nullum fore (ut initio dicebamus) pœnis, aut præmijs locum, & frustra Caluinum in huius argumenti solutione sudasse.

CAPVT XVI.

Proponitur & defenditur tertium argumentum, pro libero arbitrio in moralibus.

ARGUMENTUM tertium a Caluino pro Catholicis allatum, hoc est; *Si non esset in hominibus libertas arbitrij, nô essent alij boni, alij mali, sed omnes boni, aut omnes mali, et si essent omnes boni, nô essent alij alijs meliores, sed omnes aequè boni, & si essent omnes mali, non essent alij alijs peiores, sed omnes aequè mali.* Id autem falsum esse tam aperte experientia docet, ut nulla ratione negari possit.

A Respondet Caluinus, hoc argumentum esse acceptum ex Chrysostomo, homilia secunda, in Genesim, & Ambrosio (seu potius) Prospero in libro 2. de uocatione gentium, capite 4. tamen non esse solidum, propterea quod diuersitas bonorū & malorum, quæ in hominibus cernitur, non oriatur ex libero arbitrio, sed ex electione diuina. Homines enim in statu naturæ corruptæ, omnes esse malos, sed placuisse Deo, alios ex illis electione sua bonos facere, alios relinquere ut sint mali.

B At nos IN PRIMIS existimamus, Caluinum non ægrè laturum, si velimus potius Chrysostomum & Prosperum sequi, & audire, quam ipsum, præsertim cum rem eandem post Chrysostomum & ante Prosperum, scripserit Augustinus in libro de spiritu & litera, capite trigesimo quarto. DEINDE dicimus, argumentum illud Catholicorum solidissimū esse, neque per diuinam electionem & reprobarionem ullo modo posse dissolui. Nam electio diuina, ut homines faciat bonos, prærequirit in illis arbitrij libertatem. Alioquin etiam infantes & furiosos immo etiam boues, & equos posset electio facere bonos moraliter, si libertas arbitrij ad moralem bonitatem non requireretur. Itaque rectè scribit Sanctus Bernardus, initio libri de gratia & libero arbitrio, sine altero horum, salutem perfici non posse. Nam si non est liberum arbitrium, nô est quod saluetur, si non est gratia, non est unde saluetur. Et eodem modo dici potest, si non est liberum arbitrium, non est quod bonum fiat, si non est gratia, non est unde fiat. Non igitur essent alij boni, alij mali, nisi esset libertas arbitrij.

Præterea cur inter malos alij sint alijs deteriores, certè non potest causa referri in electionem diuinam, cum illa non faciat, sed sinat esse malos. Vnde igitur tanta diuersitas inter homines malos, ut alij multa vitia detestentur, quibus alij mirificè delectantur, & alij modicè, alij mediocriter, alij extremè sint mali, nisi propter arbitrij libertatem?

C Denique cur inter bonos alij proficiant in dies magis, & perseuerent usque in finem, alij deficiant, & miserè cadant, ac pereant, non potest reddi ratio, nisi sit in homine liberum arbitrium. Siquidem electio Dei nulli est causa cadendi, neque Deus vltum deserit, nisi prius ab illo deferatur, ut Sanctus Augustinus docet, in libro de natura & gratia, capite vigesimo sexto, tractatu secundo in Ioannem & alibi. Immo Scriptura ipsa hoc docet, in secundo libro Paralipomenon, capite decimo quinto: *Domine vobiscum est, quia vos fuistis cum illo, vel cælius secundum interpretationem septuaginta uirorum: Quamdiu vos estis cum illo. Si dereliqueritis eum, derelinquet vos.* Et in Psalmo trigesimo sexto. *Declina a malis, & fac bonum, & inhabita in seculum seculi, quia Dominus amat iudicium, & non derelinquet sanctos suos.* Illi igitur qui sunt ex bonis mali, poterant non fieri, quia non deferrentur a Deo, nisi prius ipsi deferrent Deum, ac per hoc liberè fiunt mali. Quare nisi esset libertas arbitrij, ut argumentum Catholicorum rectè probat, non esset ista, quam cernimus inter homines, bonorum, malorumque diuersitas.

CAPVT XVII.

Proponitur & defenditur argumentum quartum, pro libero arbitrio in moralibus.

A ARGUMENTUM QUARTUM, idemque postremum, quod adfert Caluinus pro Catholicis eiusmodi

eiusmodi est. Si tollatur liberum arbitrium ab humano genere in actionibus morum, simul etiam tolli necesse erit cohortationes, obiurgationes, laudes, vituperationes, precepta, consilia, monita & alia id genus. Quorsum enim laudes, aut vituperes, admoneas, precipias, reprehendas, horteris, si non possunt homines aliud facere, quam faciunt? Desumptum est autem hoc argumentum ex Augustino, in libro de vera religione, capite decimo quarto.

Respondet Calvinus DVOBVS modis. PRIMVM admonet, ut contēti simus exemplis Christi & Sanctorum. Christus enim dixit: *Sine me nihil potestis facere*, Ioannis decimo quinto, & tamen hortabatur & corripiebat omnes. Apostolus quoque testatus est, Roman. 9. *Non esse currentis, neque volentis, sed miserentis Dei*. Et 1. ad Corinthios 3. *Neque qui plantat esse aliquid, neque qui rigat, & tamen hortari & corrumpere omnes non cessabat*. Ipse etiam Prophetæ hortabatur & corripiebant homines assidue, & tamen clamabant, proprium esse Dei circumcidere corda, & pro lapideis dare carnea. Denique sanctus Augustinus propter hanc ipsam obiectionem scripsit integrum librum, quem nominari voluit de correptione & gratia. In quo libro, capite tertio, sic ait: *O homo in preceptione cognosce, quid debeas habere, in correptione cognosce, tuo te vitio non habere, in oratione cognosce, unde accipias quod vis habere*. Et cap. 6. *Corripitur origo damnabilis, ut ex dolore correptionis voluntas regenerationis oriatur, si tamen qui corripitur, filius est promissionis*.

DEINDE respondet, correptiones & exhortationes utiles esse, etiam si non adsit liberum arbitrium; nam reprobis adhiberi ad flagellum conscientie in hac vita, & ad testimonium in alia, ut inexcusabiles ad Domini tribunal efficiantur; electis autem ut per verbum exterius excitentur, sicut per spiritum intus illuminantur, & ad gratiam recipiendam per externam verbi correptionem præparentur. Sed utraque Calvinus responsio paruo negotio refutari potest.

Quod enim ad PRIOREM attinet, nos ex Christi & Sanctorum exemplis liberum arbitrium efficaciter probari existimamus. Quoniam enim nemo, nisi proptus iudicio careat, hortatur, aut corripit infantes, vel insanos, sed solum adultos & mentis compotes, colligimus eos duntaxat hortationis & correptionis capaces esse, qui liberi arbitrii usum habent: non enim aliud interest, inter homines insanos & sanos, nisi quod illi more peccatum, naturali quodam instinctu feruntur, nec possunt aliter facere: isti libero iudicio eligunt, quid agant, & possunt, si ita libitum fuerit, non eligere. Itaque simile esset hortari hominem non liberum, ad eligendum bonum, & corripere, si non eligat; ac si quis hominem in carcere conclusum, hortaretur ad currendum per campos & reprehederet, si non pareret.

Retellit hanc similitudinem Calvinus; aliud enim esse dicit, hominem tyrannicè ligatum ab alio; non posse per campos discurrere: aliud, hominem proprio vitio effectum malum, iam non posse eligere bonum. At finge aliquem, qui sua culpa in puteum lapsus fuerit; utrum is rectè admoneretur, ut exiret & obiurgaretur nisi pareret? Obiurgaretur quidem, rectè, quod in puteum se deiecit, cum in potestate haberet, non se deicere; at non rectè obiurgaretur, quod non inde emergeret, si id iam in eius potestate non esset.

Ad obiectiones illas ex Scriptura: *Sine me nihil potestis facere*. Et: *Non est volentis, neque currentis*. Et: *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat*. RESPONDEO, rectè probari his testimonijs, liberum

arbitrium egere gratia Dei. Cæterum eam gratiā, quæ necessaria est ad faciendum, quod Deus præcipit, vel ad quod hortatur, nemini deesse; & ideo (ut sanctus Leo scribit sermone decimo sexto, de passione Domini) rectè Dominum instare præcepto, quia præcurrit auxilio.

Ad obiectionem ex Augustino, in lib. de correptione & gratia, RESPONDEO, Augustinum in toto eo libro pro certo assumere, eis qui corripuntur non deesse auxilium gratiæ, quo possint, si velint ex correptione proficere. Nam cum dicit, capite tertio: *O homo in preceptione cognosce, quid debeas habere, in correptione agnosce, te tuo vitio non habere, in oratione cognosce, unde accipias quod vis habere*. Certè non dubitat, ei qui corripitur, & iubetur orare, auxilium non deesse, quo possit orare. Et cum capite 5. dicit: *Quicumque corripitur non vis, ideo corripendus es, quia corripitur non vis*. Non vis enim tibi tua vitia demonstrari. Pro comperto ponit, eum hominem, qui reprehenditur, quia non vult corripitur, potuisse velle correptionem admittere. Et capite sexto, cum dicit: *Corripitur origo damnabilis, ut ex dolore correptionis voluntas regenerationis oriatur*. Sine dubio ut certum sumit, eum qui corripitur, posse dolere & erubescere, & ex eo dolore concipere desiderium vitæ melioris. Alioqui stultissimus esset, qui ea de causa corripere peccatorem, ut in eo ex dolore correptionis oriretur voluntas regenerationis, nisi crederet eum posse dolere, si vellet; aliàs enim adhiberet causam, quam sciret, nihil efficere posse. Illa verò correctio (*si tamen is qui corripitur, filius est promissionis*) non significat eum, qui non est filius promissionis non posse converteri, sed non convertendum re ipsa, licet converteri possit. Nā idem Augustinus in eodem libro, capite septimo, aperitissime scribit, posse perseverare etiam eos, qui re ipsa non sunt perseveraturi, & merito argui & puniri, quia non perseverant. *Potest enim*, inquit, *dici ei, in eo quod audieras & tenueras, perseverares, si velles*.

Ac ut clarissime perspiciatur, librum hunc de correptione & gratia, nihil omnino Calvinus causam adiuuare, OBSERVANDVM est, eodem tempore scripsisse Augustinum librum de correptione & gratia, & librum de gratia & libero arbitrio; & epistolam quadragesimam sextam, omnia enim hæc scripta sunt ad Valentinum, occasione quorundam eius Monachorum, qui gratiam Dei sic defendebant, ut liberum arbitrium denegarent. In epistola igitur illa 46. ad Valentinum utitur Augustinus, hoc ipso nostro argumento, quod Calvinus ex Augustino soluere nititur: *Nisi esset*, inquit, *liberum voluntatis arbitrium, non diceretur in Psalmo, Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite*. Vbi probat Augustinus ex admonitione & correptione liberum arbitrium. Et similia habet in libro de gratia & libero arbitrio, capite secundo. Quomodo igitur credibile est, Augustinum in libro de correptione & gratia ad Valentinum scripto, destruere voluisse, quæ scripserat eodem fere tempore, & eadem occasione ad eundem Valentinum? atque hæc de priore responsione Calvinus.

Venio ad POSTERIOREM, in qua Calvinus pro sua summa scientia Dialecticæ principium petit. Nam cum dicit, reprobos ideo corripendos esse, tamen si necessariò peccent, ut correctio sit illis in hac vita flagellum conscientie, & in altera testimonium, quod eos reddat ad tribunal Domini inexcusabiles, omnino pro certo assumit, id quod necessariò fit, posse esse peccatum propriè dictum. At de hoc ipso tota nostra controuersia est. Itaque nego correptionem futuram esse flagellum

gellum cōscientiæ illi: qui libertate arbitrij careat, A
nego etiam facturam illum coram Deo inexcusa-
bilem. Immo hoc ipsum illum, & in conscientia,
& coram Deo facillimè excusabit, si uerè dicere po-
terit, se non libera voluntate, sed cogente necessi-
tate peccasse.

At, inquit Calvinus, *experientia testatur, peccato-
res etiam perditissimos sentire flagellum conscientie, quan-
do corripuntur*. Fateor, sed hinc libertas arbitrij a-
pertissimè comprobatur. Propterea enim flagellatur
& erubescunt, quoniam conscij sunt ipsi sibi,
se potuisse peccatum vitare, si studium adhibere
uoluissent.

Pari ratione altera pars eiusdem responsionis,
quæ habet corripere electos, ut præparentur per uer- B
bum externum ad renouationem internam, confir-
mat liberum arbitrium. Nam si corripitur, qui pec-
cauit, ut præparet se ad renouationem, ergo qui cor-
ripitur, non vult præparari, & tamen potest velle
præparari ad renouationem; si enim vult præpara-
ri, quorsum corripitur? Si non potest velle præpara-
ri, nonne etiam frustra corripitur?

Sed non solum hac posteriore responsione Cal-
uinus argumentum Catholicorum non soluit, sed
incidit in plures laqueos, unde non facile se expe-
diat. Scripsit enim per hortationem præparari ele-
ctos ad recipiendam gratiam, qua ipsi hortationi
pareant. Nam hæc sunt verba ipsius, libro secun-
do Institutionum, capite quinto, paragrapho quin-
to. *Ad recipiendam hanc ipsam gratiam, qua fit ut hor-
tationi pareatur, per hortationem vult nos præparari*. Et
infra: *Bisariam Deus in electis suis operatur, intus per
Spiritus, extra per uerbum: Spiritus mentes illuminan-
do, corda in iustitia amorem, cultūque formando nouam
eos creaturam facit: verbo ad eandem renouationem ex-
petendam, querendam, assequendam excitat*. Hæc ille.

Ex his verbis sequitur PRIMO, posse hominem
sine gratia per uerbum externum preparari ad gra-
tiam, eamque expetere & querere. Nam distin-
guat Calvinus operationem uerbi ab operatione
spiritus, & priorem esse uult operationem uerbi,
qua homo præparatur ad gratiam, posteriorem ope-
rationem spiritus, qui gratiam ipsam adfert. At
hic est error Pelagianus, quem Calvinus refelle-
re se uelle dicit. Quomodo igitur non pugnat se-
cum, qui illum ipsum errorem docet, quem refuta-
re studet?

Respondet Calvinus libro quarto, aduersus Pi-
ghium, ministerium uerbi uocari ministerium spiri-
tus, quoniam Deus per spiritum suum insculpsit in
cordibus hominum id, quod prædicator uerbi non
ante, nec post, sed simul ad aures loquitur; ita simul
omnino fieri externam operationem per uerbum,
& internam per spiritum.

At responsio ista non soluit nodum, sed magis li-
gat. Nam Deum insculpere in cordibus uerbum
exhortationis, VEL est persuadere illud efficaci-
ter, & per hoc facere ut homo assentiatur; VEL est
efficere, ut cogitetur, uel intelligatur, non tamen
persuadeatur. Si dixerit PRIMVM, pugnat liber
iste quartus aduersus Pighium cū lib. 2. Institutio-
nis. Nam in lib. 2. Institutionis ut iam citauimus,
disertis uerbis Calvinus dicit, per uerbum hominem
præparari ad illam gratiā spiritus desiderandam &
querendā qua fit ut verbo pareatur, proinde priorē
esse operationē uerbi preparandam, quam spiritus in-
tus persuadentis, in lib. autē quarto, contra Pighiū
dicit, utramque esse simul, & sine alia præparatio-
ne uerbum extra prolatur intus a spiritu inscul-
pi, id est, efficaciter persuaderi. Si dixerit SECUN-
DVM, non excludit errorem Pelagianum. Non enim
satis est gratia ad cogitandum, & intelligendum se

cundum fidem Catholicam, sed requiritur gratia
ad desiderandum, & querendum, & omnino ad
præparandum se ad renouationem. Neque Augu-
stinus a Pelagianismo excusaret eum, qui diceret
post uerbum exhortationis aure corporis auditum
& corde perceptum, posse suis uiribus expetendo,
& querendo gratiam, ad eam se præparare.

Sequitur SECUNDO, ex illis uerbis Caluini, su-
pra citatis, posse ante renouationem hominis, quæ
fit per spiritum ex ipso homine aliquid boni expri-
mi, desiderium uidelicet ipsius renouationis, &
præparationem ad eandem. At hoc apertè repu-
gnat ijs, quæ idem Calvinus scribit in eodem secū-
do libro Institutionis, capite 3. §. 6. ubi dicit, nihil
vnquam boni, ex corde humano exprimi posse,
nisi penitus aliud fiat per renouationem, id est, ni-
si ex lapideo fiat carneum. Neque enim negari po-
test, quin sit bona præparatio & cupiditas renoua-
tionis, quæ sit per uerbum in corde nondum re-
nouato.

Sequitur TERTIO, Præparationem istam esse
priorem & posteriorem ipsa renouatione, quæ ta-
men repugnantia sunt. Nam secundum principia
Caluini, & omnium huius temporis hereticorum,
renouatio hominis fit per solam fidem. Fides autē
secundum scripturas præcedit orationem. *Quomo-
do enim inuocabunt, in quem non crediderunt?* Rom. 1.
Et præterea oratio nisi fiat ex fide, nihil ualeat. Re-
nouatio igitur præcedit orationem, ac per hoc de-
siderium, & inquisitionem & præparationem, & ta-
men præparatio desiderium, & inquisitio præce-
dunt renouationem, quia nemo se præparat ad id,
quod iam habet, neque desiderat, quod iam acce-
pit neque inquit, quod iam inuenit. Præparatio
igitur præcedit renouationem, & renouatio præ-
parationem.

C A P V T X V I I I.

Prima classis Scripturarum pro libero ar- bitrio in moralibus.

I N SECUNDO ordine argumentorum Catholi-
corum collocantur a CALVINO testimonia
Scripturarū, quæ ipse reuocat ad quinque classes,
ut multa argumenta unica responsione confuter.

PRIMA igitur classis continet ea testimonia, quæ
præcipiunt aliquid homini faciendum, uel non fa-
ciendum. Talia sunt: *Non habebis Deos alienos, Non
assumes nomen Dei tui inuane, Honora patrem tuū,
& matrem tuam*. Et alia quæ numerantur Exod. 20.
Cuius generis testimonia colligit Augustinus vs-
que ad triginta duo in lib. de gratia & libero ar-
bitrio, cap. 2. Ex his testimonijs conficitur hoc argu-
mentum. *Preceptum est regula bene uiuendi, frustra
autem datur regula ei, qui non potest deficere, aut non po-
test non deficere, solum liberum arbitrium est, quod in ma-
morum potest deficere, & non deficere; igitur frustra ho-
mini preceptum a Deo datur, si caret libero arbitrio, ni-
hil autem facit Deus frustra, igitur non caret homo libe-
ro arbitrio*.

Respondet ad hoc argumentum CALVINVS,
sed ita respondet, ut multa dicendo nihil dicat. Ait
PRIMVM, legem non esse frustra, quamuis detur
homini carenti libero arbitrio, quoniam non datur
solum ut sit norma uiuēdi, sed propter alias etiam
causas, quarum una est, ut per eam cognoscatur
peccatum, ut Apostolus scribit ad Rom. 3. Ait SE-
CUNDO, in scripturis non tantum inueniri legē præ-
cipientem, sed etiam promissionem gratiæ adim-
plentis,

plentis, ut hinc intelligamus legis impletionem non esse ex libero arbitrio, sed ex dono gratiæ. Atque hoc fusissimè probat ex diuinis literis, & S. Augustini testimonijs. Ad EXTREMUM concludit, legem esse impossibilem, & non inde probari libertatem arbitrij, sed gratia necessitatem.

Sed PRIOR illa responsio satis frigida est. Nam etiam si lex habeat multos fines, tamè habet etiam istum, ut sit norma viuendi, & ratione huius finis exigit in homine necessario arbitrij libertatem. DEINDE, nonne hoc ipsum, quod est per legem cognosci peccatum, & legem normam esse viuendi, in idem recidunt? ideo enim datur lex per quam cognoscatur peccatū, ut cognitum vitetur, & hoc modo sit lucerna pedibus nostris, & regula rectè viuendi.

AT (inquit Calvinus) Apostolus dicit, datam esse legem, ut superabundet peccatum, ad Rom. 5. RESPONDEO, non esse Apostoli mentem, legem datam fuisse à Deo, ut per eam peccatum cresceret; nam si ita esset, lex mala fuisset, & tamen idem Apostolus ad Rom. 7. dicit: *Lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum.* Significat igitur eo loco B. Paulus, legem datam quidem fuisse ad peccatum vitandum, sed non potuisse efficere ut peccatum vitaretur, sed contrà potius occasionem fuisse per accidens, ut peccatum superabundaret. Quoniam enim ut ille ait: *Nitimur in vetitum semper, curamusque negata.* Homines peccato primi hominis deprauati occasione accepta, ex prohibitione legis magis ad peccandum exarserunt. Itaq; B. Paulus bis repetit in illo cap. 7. occasione accepta per legem peccatū magis inualuisse.

Illud igitur ut, non significat causam, sed euentum, cum dicitur, *lex subintravit, ut abundaret peccatum.* Similis locus est in lib. 3. Regum, cap. 17. *Quid mihi & ubi vir Dce? intrasti ad me, ut interficeres filium meum.* Sciebat illa sine dubio, non ad hoc venisse Helian, ut interficeret filium eius, sed significare uoluit, occasione præsentia uiri tam sancti & iusti, non potuisse peccata sua manere diutius impunita, & ideo interfectū à Deo filium suum, quasi ad hoc ipsum Propheta uenisset. Sic igitur dicit beatus Paulus, occasione legis peccata creuissent, quasi ad hoc ipsum data lex fuisset. Et eundem sensum habent illa omnia: *Lex iram operatur, littera occidit, uirius peccati lex.* Et similia.

POSTERIOR CALVINI responsio planè est extranea. Non enim disputamus hoc loco, possit ne lex solis naturæ uiribus adimpleri, nec ignoramus, auxilium gratiæ esse modis omnibus necessarium, cum lex sola non faciat iustos, sed contrà potius per gratiam iustificati faciant legem. Sed questio nostra est, utrum posito auxilio gratiæ, homo sit uerè liberi arbitrij, ita ut possit legem implere, uel eandem, si maluerit, præuicari. Quomodo si quis quærat, an possit homo pro arbitrio uidere, & non uidere; non oportet obijcere, quid si lumen absit? intelligitur enim questio posita omnibus quæ necessario requiruntur.

Nos igitur dicimus, posito auxilio necessario, quodcumque illud sit, hominem uerè, proprièque liberum esse in moralibus, atq; id probamus, quoniam alioqui lex omnis frustra data esset. Ad hoc autè Calvinus nihil omnino respondit, sed ad aliam questionem, satis callidè, pro suo more diuertit.

Porro nostrum argumentum efficacissimum esse, uel ex eo cognosci potest, quod eo penè solo utitur sanctus AVEUSTINVS in libro de gratia & libero arbitrio, ad illud ipsū probadū aduersus imperitos quosdā Monachos, quod nos aduersus Caluinistas probare contendimus. Sic enim ait capite secundo;

Reuelauit nobis Deus per Scripturas sanctas, esse in homine liberum voluntatis arbitrium. Quomodo autem reuelauerit, commemoro non humano, sed diuino eloquio. Primum quia ipsa diuina præcepta, homini non prodesse nisi haberet liberum voluntatis arbitrium. Et infra: Quo modo iubet, si non est liberum arbitrium? Et infra: Iam multa mandata quid ostendunt, nisi liberum arbitrium voluntatis humana? Et infra: Nempe ubi dicitur, noli hoc & noli illud, & ubi ad aliquid faciendum, vel non faciendum in diuinis monitis opus voluntatis exigitur, satis liberum demonstratur arbitrium. Hac ille.

CAPUT XIX.

Secunda classis Scripturarum pro libero arbitrio in moralibus.

ALITERA classis continet ea testimonia Scripturarum, quibus promittitur nobis aliquid à Deo sub conditione, si uoluerimus. Isaia primo: *Si uolueritis & audieritis me, bona terra comedetis, si no lueritis, & cladius deuorabit uos.* Amos quinto: *Querite bonitatem, & non malitiam, & uinciti.* Matthæi decimo nono: *Si uis ad uitam ingredi, serua mandata.* Ex his, & alijs similibus locis, quæ in Scriptura passim occurrunt, tale conficitur argumentum: *Aut est in potestate nostra præstare conditionem oblatam, aut nō est: si detur primum, demonstratur liberum arbitrium; si secundum, illa non est uerè sub conditione promissio, sed manifesta irrisio. Non secus ac si quis brauium proponeret, & præconis uoce clamari iuberet, ut qui uoluerint, currant, dandum enim brauium ei, qui ceteros currendo superauerit: deinde paucos quosdam uiraberet ad brauium, alios uinculis, & catenis cōstringeret, ne se commonere possent.*

Respondet CALVINVS, non esse absurdum, ut Deus aliquid sub impossibili conditione polliceatur. Constare enim ipsi rationem suam cur hoc faciat. Nam impijs quidem proponere eiusmodi promissa, ut eis quàm sint indigni diuina benignitate testetur; sicut etiam præceptis suis eosdem pungit, ne nimis suauiter in peccatis delicientur. Pij autem easdem promissiones proponere, ut quia præceptis ignauia nostra non satis acuitur, promissionum dulcedine ad eorum amorem alliciamur.

AT non quærimus nos hoc loco, cur Deus promissiones offerat pijs, uel impijs; sed contendimus, non posse rectè promitti aliquid sub conditione, nisi ei qui libero utatur uoluntatis arbitrio. Et re uera si Deus proponeret impijs impossibilem conditionem, ut eis testaretur, quàm sint indigni benignitate diuina, illa conditionis oblatio ironicè exponi deberet, & esset (ut diximus) non tam conditio, quàm irrisio. Neque enim fieri potest, ut aliquis sciens, & prudens propriè loqui intendat, cum aliquid faciendum, uel non faciendum sub impossibili conditione proponit.

At loca illa Scripturæ nullus adhuc ironicè exposuit, sed omnes propriè. Neque possunt ironicè exponi, nisi uis maxima diuinis literis adferatur. Certè enim interrogatus Dominus, quæ esset ad salutem uia, nullam causam habuit ironicæ responsionis. Proinde Magister bonus uerè, proprièque respondit, cum ait: *Si uis ad uitam ingredi, serua mandata.* Et infra: *Si uis perfectus esse, uade & uide omnia, &c.* DEINDE, si Deus promissiones sub conditione impossibili offert impijs, ut eis indignitatem

tatem eorum testetur; uel possunt impij ex hoc testimonio diuino proficere, cogitando uidelicet suam indignitatem, & inde timorem, ac dolorem concipiendo, sequē coram Deo humiliando; uel non possunt, quia uidelicet, aut non intelligunt testimonium diuinum, aut contemnunt: si possunt, ergo habent liberum arbitrium; si non possunt, igitur inutile est eiusmodi testimonium, ac frustra adhibetur. Et re uera impij non intelligunt indignitatem suam, nec ullo modo existimant, promissiones diuinas ad hoc sibi offerri, ut testimonium habeant indignitatis suæ. Quare sine causa Deus hoc testimonium illis daret.

D E N I Q U E certum est, saltem pijs, non offeri promissiones sub conditione ironice & irrisorie, sed uerē ac proprie: poterunt igitur pij pro arbitrio conditionem implere, uel etiam non implere. Id enim est proprium ueræ conditionis, ut dependeat ab arbitrio eius, cui proponitur. Itaque sicut promissio ad amorem præceptorum accendit animos piorū, quod nos Caluino minimē negamus, ita conditio demonstrat arbitrij libertatem, quod nobis Caluinus uicissim negare non debet, nec potest, si rationem, & naturam ueræ conditionis intelligat.

CAPVT XX.

Tertia classis scripturarum pro libero arbitrio in moralibus.

T E R T I A classis testimonia illa complectitur, quæ docent per hominem sterisse, quo minus bene ageret, & peccata vitaret. Numero 14. *Amalec, & Chananeus ante vos sunt, quorū gladio corrueitis, eo, quod nolueritis acquiescere Domino.* Deuteronomio 30. *Mandatum, quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est.* Isaia 5. *Quid potui uinea mea facere, & non feci?* Hieremia 7. *Hæc gens non audit uocē Domini Dei sui, nec recepit disciplinam, ideo prorepta est à Domino.* Et capite 32. *Quia indurastis cor uestrum, & nolulistis obedire Domino, hæc omnia mala euenerunt uobis.* Matthæi uicesimo tertio: *Quoties uolui congregare filios tuos, & nolulistis.* Actuum 7. *Incircumcisi cordibus & auribus, uos semper Spiritui sancto resististis.* Ex his locis ducitur hoc argumentum. *Vel potest is qui peccat, non peccare, uel non potest: si potest, habet igitur liberum arbitrium: si non potest, igitur Deus frustra queritur de homine, quasi per illum stereret, quo minus bene ageret, cum ipse aliter facere non potuerit.*

Ad hoc argumentum CALVINVS respondet, ac **P R I M O** dicit, Deum non immerito de hominibus conqueri, quamuis non possint non malè agere, quoniam uitio suo, & hæreditaria malitia infirmi sunt. **S E C U N D O** addit, peccatores à Deo reprehendi, ut peccatorum tædio in uiam redeant. **T E R T I O**, ad locum allegatum ex cap. 30. Deuter. quod se magis urgeri sentiebat, duobus modis respondet, primo, locum illum posse eludi, si quis affirmet, Mosem loqui de facilitate cognitionis, non obseruationis præceptorum: Deinde, respondet serio, Mosem eo loco intelligendum esse de promissione Euangelij, non de præceptis, & lege naturæ.

Consideremus nunc quanti ponderis sint istæ Caluini responsiones. **P R I M A** illa de malitia hæreditaria parum eum iuuat. Nam malitiam illam, nos pœnam docemus esse, non culpam, nisi libera uoluntate ei obediāmus: Caluinus autem, qui culpam esse contendit, id probare, non assumere

A debuisset. Itaque sicut homini cæco a natiuitate non rectè quis uitio uerteret, si inter ambulandum impingeret, etiam si cæcitas illa ex peccato originali descendat, & ille uitio suo, idest, uitio, quod in ipso hæret, impingat: sic etiam non rectè peccatores reprehenderentur, cum præcepta diuina transgrediantur, si absque libera consensione, ex sola naturæ corruptione, quæ ex peccato primi hominis in nobis hæret, præcepta domini uiolarent.

A L T E R A responsio, quam reddit Caluinus, cū dicit, peccatores a Deo reprehendi, ut peccatorum tædio in uiam redeant, non soluit ullo modo propositum argumentum. Nā si possunt homines peccatores audita obiurgatione, tædio peccatorum affici, & in uiam redire, liberum arbitrium se habere demonstrant, si non possunt, quorsum illa diuinæ querimoniam? quorsum (inquam) ita loquitur Deus, quasi per homines staret, quo minus bene agerēt? *Ut nolentes, inquit Caluinus, ac inuiti intelligant, nefarium sacrilegium esse, si malorum suorum culpam, quæ in ipsis residet, in Deum rescribant.* Et probat ex capite septimo Hieremiæ, ubi iubet Deus narrari omnia scelera populi, & tamen prædicit eum non auditurum: *Loqueris, inquit, ad eos omnia uerba hæc, & non audient te.* Ar probare Caluinus debuisset, uerā culpam residere in ijs, qui ex necessitate peccant, uel certè eos merito reprehendi, qui non possunt bene agere. Hieremias autem non dicit, non poterunt audire, sed, non audient. Itaque quoniam audire poterant, sed nolebant, ideo iussu Domini reuocatur illis in memoriam scelera ipsorum, ut excusationem nullam habeant.

T E R T I A responsio, quæ ad locum Deuteronomij proprie pertinet, non est melior cæteris. Quod enim Caluinus dicit, locum illum eludi posse, explicando illud (*non supra te est*) de facilitate cognitionis, non obseruationis, non eget responsione, cū ipse idem in libro quarto aduersus Pighium scribat, eam solutionem esse cauillatoriam. Et merito hoc scribit, quoniam licet Moses loquatur de facilitate cognitionis, ut supra nos ostendimus, tamen ex facilitate cognitionis colligi uult, in potestate populi fuisse mandata seruare, uel non seruare. Dixerat enim paulo ante: *Reuertetur Dominus, ut gaudeat super te in omnibus bonis, si tamen audieris uocem Domini Dei tui, & custodieris præcepta eius.* Ac ne populus responderet, se non posse implere præcepta aut non scire quid Dominus uelit. Adiungit Moses: *Circumcidet Dominus cor tuum, ut timeas eum, &c.* Vbi promittitur auxilium gratiæ contra excusationem impotentiam, & postea addit: *Mandatum hoc non supra te est, neque in celo situm, ut possis dicere, quis ascendit in celum, &c.* Vbi tollitur excusatio ignorantiam.

Hæc igitur solutione omiſsa, quam (ut diximus) Caluinus etiam cauillatoriam esse confitetur: seria responsio illa est, quod Moses non loquatur de obseruatione legis, sed de promissione Euangelij. Id quod probat, **T V M**, quia B. Paulus ad Romanos decimo, totum hunc locum Deuteronomij refert ad Christum, **T V M** etiam, quia Moses si de præceptorum legis obseruatione loquutus fuisset, manifestum exitium populum præcipitasset. Effecisset enim ut existimaret, se legem uniuersam suis solis uiribus posse complere.

A T hæc responsio uim adfert clarissimis uerbis diuinæ scripturæ. Quomodo enim poterat Moses magis aperte significare, se loqui de lege, & præceptis seruandis, quam illis uerbis: *Mandatum hoc, quod ego præcipio tibi hodie?* Et illis: *Si audieris uocem Domini, & custodieris præcepta eius, & ceremonias, quæ in lege hæc scriptæ sunt?* Quomodo possunt sine tumma impudentia hæc negari?

Conuictus igitur tam perspicua veritate Calvinus, in lib. 4. aduersus Pighium, addit, si Moses de præceptis loquatur, loqui tamen de eis, ut ad Christum manu ducunt, ut potissima sententia ad Christum pertineat.

SEd hoc non soluit argumentum. Nam siue hic locus ad Christum pertineat in sensu literali, siue mystico, siue non pertineat ullo modo, non multum laboramus; id nobis est satis, si concedatur, quod nulla ratione negari potest, loqui Mossem etiam de præceptis seruandis & docere, esse in potestate hominum illa seruare, & non seruare, ex quo liberum sine ulla dubitatione demonstratur arbitrium. Neque obstat testimonium Apostoli ad Romanos decimo, non enim oportet exponere Scripturam claram per obscuram: certum autem est omnium interpretum consensione locum Mosi, multò clariorem esse, quàm Pauli. DEINDE (ut nos suprà docuimus) Apostolus nō explicat verba Mosi, sed ad ea tātum alludit propter similitudinem quandam legis & fidei. Neque Moses prædicando liberum arbitrium præcipit in exitum populum. Non enim dicit, solis viribus liberi arbitrii mandata posse compleri, sed adiungit etiam gratiam, cum ait: *Circumcidet Dominus cor tuum, ut timeas Dominum.* DENIQUE docet Moses absolutè mandata legis posse compleri, atque id esse in libero voluntatis arbitrio, quoniam qui dedit præceptum, sine dubio non denegat auxilium.

CAPVT XXI.

Quarta classis Scripturarum pro libero arbitrio in moralibus.

QUARTA classis continet ea testimonia, quæ docent, Deum quasi recedere & explorare, quid homines faciant, & quorsum studia sua conuertat. Deuter. 8. *Adduxit te Dominus quadraginta annis per desertum, ut affligeret te, atque ictaret, & nota fierent, quæ in animo tuo versabatur, utrum custodires mandata illius, an non.* Et capite decimo tertio. *Tentat vos Dominus Deus noster, ut videat, si diligatis eum in toto corde. At frustra exploraret Deus, quid homines facere velint, nisi possent rem eandem facere, & non facere. Nemo enim prudens explorat euentum rei determinatæ ad vnum. Quis namque explorauit vnamquam calidus nescit ignis, an frigidus? appetat canis esuriens panem porus, quàm lapidem?*

Respondet CALVINUS, Deum non sic recedere quasi destituit hominem gratia sua, ut exploraret, quasi ille suis viribus possit: sed permittere, ut homines affligantur, quasi ipse non videret quid mali patiantur sui. Atque huc usque satis bene. Sed quorsum Deus affligi finit suos? *Ut videat, inquit Calvinus, an post longas calamitates capiat eos recordatio Dei, & querant faciem Domini sui.*

Hic uerò rursus redit argumentum, nam si possunt homines affligi querere Deum, quod ante non faciebant, certè habent liberum voluntatis arbitrium: si non possunt, frustra Deus illos affligi finit, ut videat, an querant faciem Domini sui: quorsum enim explorat, quod scit, non posse fieri?

Respondet, non posse affligi querere faciem Domini sine gratia, tamen posse cum auxilio gratiæ. At non id minimè negamus; non neget ipse vicissim, posse hominem cum auxilio gratiæ pro libero arbitrio voluntatis querere Deum, & non querere, id est, gratiæ cooperari, & non cooperari,

A & pax erit. Vel si id negare perrexerit, intelligat argumentum non esse solutum; semper enim ea difficultas manet, cur Deus exploret, quid homo facere uelit, si non potest homo pro arbitrio uelle & non uelle, facere & non facere.

Adfert deinde Calvinus alteram responsionem, ac dicit, Deum non destituere hominem, ut uideat quid ille possit, sed ut eum adigat ad recognoscendam propriam & deueiari, id est, suum nihil. At neque nos ignoramus, Deum, qui omnia nouit, nō explorare, ut ipse aliquid noui cognoscat, sed ut faciat nos cognoscere quales simus; & ut alij quoque, qui corda nostra non uident, intelligant ex operibus externis, quales intus simus.

B Itaque Deum tentare aliquem, nihil est aliud, quàm occasionem illi præbere aliquid patiendi, uel agendi, ex quo intelligatur eius caritas & patientia. Vel contrà proprius amor & impatientia. Sic Deus tentauit Abrahamum, Tobiam; Iob, ut appareret eorum insignis uirtus; & contrà sic tentauit filios Israël in deserto, ut appareret, quàm parum solidæ uirtutis in illis esset, etiamsi dixissent: *Quicquid nobis præcepit Dominus, faciemus, nec ambulabimus altera via.*

Cæterum ex hac tentatione, qua Deus facit nos explorare & cognoscere, quid simus, non minus libertas arbitrii comprobatur, quàm si Deus tentaret, ut ipse hoc idem exploraret, atque cognosceret. Nam neque nobis explorandum esset quid simus, si ex necessitate operaremur, & occasione oblata, non possemus nisi in alteram partem inclinare.

Præterea tentat Deus, ut appareat uirtus, aut uirtutum, & meritò laudari, aut uituperari aliquis possit. At non est opus uirtutis, uel uitij, nec dignum laude, aut uituperatione, quod necessariò sit, nec potest aliter fieri. Propterea siquidem uirtus & uirtutum, laus ac uituperatio locum in bestiis nullum habent, quod illa libertate arbitrii carent, nec possunt aliud agere, nisi quod agunt.

CAPVT XXII.

Quinta classis Scripturarum pro libero arbitrio in moralibus.

QUINTA classis habet duo testimonia diuinæ Scripturæ, quæ magno quodam fastidio, & quasi per contemptum CALVINUS proposuit, præmisso hoc præmio. *Quæ, inquit, præterea hinc inde testimonia corradunt, mediocribus etiam ingenij non multum facessent negotij, quæ superiores modo solutiones probe imbiberint.* Ista uidelicet est serpentis astutia. Nā quia duo ista loca sunt omnium grauissima, neque sperabat Calvinus posse lectoribus satisfacere responsiones suas, ostentare uoluit contemptum, ut putaretur magis non uoluisse, quam non ualuisse propositos nodos accurate soluere.

PRIOR igitur locus est in ca. 4. Geneseos, ubi sic legimus: *Quare iratus es, & quare concidit vultus tuus? Nonne si bene egeris, recipies, sin autem male, statim in foribus peccatum aderit? sed sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.*

POSTERIOR locus est in capite decimo quinto Ecclesiastici, ubi hæc habentur: *Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui. Adiecit mandata, & præcepta sua. Si volueris mandata seruare, conseruabunt te. Apposuit tibi ignem & aquam,*
ad

ad quod volueris porrigere manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum, quod placerit ei, dabitur illi.

Consideremus **P R I O R E M** locum, in quo tot penè sunt argumenta, quot verba: *Quare*: inquit Deus ad Cain, *iratus es? & cur concidit vultus tuus?* hæc interrogatio indicat, potuisse Cainum, si voluisset, non irasci, & non tristari. Cur enim non dicimus cani, quare latras? & Leoni, quare rugis? nisi quia scimus, nō posse bestias illas pro arbitrio latrare & non latrare, rugire & non rugire?

Nonne si bene egeris, recipies, sin autem male, statim in foribus peccatum aderit? Illa conditio (si bene) & illa (si male) nonne etiam liberum ostendunt voluntatis arbitrium? curenim non dicimus homini, si Solem stare feceris, sicut dicimus, si bene egeris, habebis hoc, aut illud? nisi quia non ignoramus, non esse in potestate hominis, ut Solem stare faciat, esse autem ut bene agat, si velit, vel malè, si nolit?

Sed sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius. Hic verò aperrissimè in statu naturæ corruptæ liberum prædicatur arbitrium. Quid enim est, sub te erit appetitus eius, nisi in potestate tua erit peccati cupiditas? & quid significat, in dominaberis illius, nisi poteris, si volueris, cupiditati resistere, & ita efficere, ut non regnet peccatum in tuo mortali corpore?

Videamus nunc, quàm hic se torqueat, sudetque **CALVINVS**, qui paulo ante iactavit hunc, & similes locos ne mediocribus quidem ingenijs negocium faceere posse. **PRIMUM** ait, non debere intelligi illa verba (sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius) de peccato, sed de Abel, ut sensus sit, quamvis peccaveris, tamen primatum inter fratres obtinebis, & dominaberis fratri tuo iuniori. **DEINDE** admittit hunc locum, posse exponi de peccato: Ne videamur, inquit, hanc interpretationem complecti, quod altera nobis contraria sit, demus sanè de peccato loquutum fuisse Deum. Sed quaerit, an Deus promittendo, an potius iubendo dixerit (tu dominaberis illius:) & si quidem iubendo, non inde probari liberum arbitrium dicit, quia Deus etiam impossibilia quandoque iubet; si promittendo, quaerit, cur non sit factum quod Deus promisit. Non enim à Caino peccatum, sed à peccato Cainum deiunctum fuisse, parricidium illius clamat.

Obijcit postea sibi, conditionem intelligendam esse in ea promissione, quasi dictum sit: *Victoriam de peccato referes, si tamen certaveris*. Respondet: Sed quis recipiat istas ambages? Ad extremum, cum ei displiceret, quod tam facillè concessisset, hoc loco de peccati victoria, & dominatu agi, mox subiungit: *Quamquam & res ipsa, & ratio Grammatica postulant, comparationem fieri Cain & Abeli, quia primogenitus frater minori posthabitus non fuisset, nisi proprio scelere deterior*. Atque hæc est tota **CALVINI** defensio.

Nos verò constanter asserimus, hoc loco non de Abele, sed de peccato Deum esse loquutum. Idque probamus **PRIMUM**, ex ratione Grammaticæ, quam nobis Calvinus obiecit. Illud enim pronomen eius, cum dicitur, sub te erit appetitus eius; & illud pronomen illius, cum dicitur, & tu dominaberis illius; referunt, id quod paulo ante nominatum est. Paulò verò ante, peccati, non Abelis, mentio facta est, sic enim legimus: Si bene egeris, recipies; sin autem male, statim in foribus peccatum aderit. Sed sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius. Ratio igitur Grammaticæ postulat, ut illa nomina (eius) & (illius) ad peccatū, nō ad Abelem

referantur. Quid quod in tota hac diuina sententia nunquam nominatur Abel? unde igitur venit Calvinus in mentem, ut de Abele, non de peccato sermonem hoc loco haberi existimauerit?

DEINDE probamus, ex communi consensu interpretum. Sanctus **AMBROSIVS** libro secundo de Cain, capite septimo, *Non frater, inquit, ei addicitur, sed error adscribitur, cuius in se sibi auctor est. In te, inquit, reuertetur crimen, quod a te coepit. Non habes in quo necessitatem magis, quam mentem tuam arguas. Vides, quomodo S. Ambrosius & Caluini expositionem reiiciat, & liberum arbitriū a necessitate perspicuè doceat?*

S. HIERONYMVS in quæstionibus Hebraicis idem docet, & quidem his verbis: *Quia, inquit, liberi arbitrii es, moneo ut non tibi peccatum, sed tu peccato dominaberis*.

Sanctus **AVGVSTINVS** libro decimo quinto, de ciuitate Dei, capite septimo: *Quiesce, inquit, ad te enim conuersio eius, & tu dominaberis illius. Nunquid fratri? absit, cuius igitur, nisi peccati? En quam apertè Sanctus Augustinus absurdum esse pronunciat eam sententiam, quam Calvinus maxime probauit*.

Sanctus **PROSPER** in 2. libro de Vocatione gentium, cap. 13. enarrans illud: *Ad te erit conuersio eius, & tu dominaberis illius*, *Ad te, inquit, tua culpa reuocetur, noli peccato regnum in te dare, sed tu potius in ipsum sume dominatum*.

Sanctus **GREGORIUS** libro 4. Moralium, capite 22. *Tunc, inquit, peccatum cordis sub iuris nostri possessionem reduciunt, si cum incipit reprimatur. Unde & diuina voce Cain praua cogitanti dicitur, in foribus peccatum tuum aderit, sed sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius. &c.*

Eodem modo exponunt Eucherius, Beda, Rupertus, Abulensis, Lyranus, Caletanus & glossæ, ordinaria & interlinealis. Neque suspicari debemus, nullū horum Doctorum tenuisse rationem Grammaticæ, aut omnes grauiter esse hallucinatos.

At obijcit **CALVINVS**: Si de peccato agitur, cum dicitur, tu dominaberis illius, vel iubet Deus, vel promittit, si iubet non colligitur hinc liberum arbitrium, quia præceptum est impossibile, si promittit, cur non est factum quod Deus promisit?

RESPONDEO, Deum nec promittere, nec iubere, sed significare, peccatum esse in potestate peccantis, & proinde monere Cainum, ut cogiret, in suo arbitrio esse cupiditati peruersæ assentiri, uel non assentiri, & ideo de operam, ut non uincatur, sed vincat, nisi grauiter puniri velit.

Sed etiam si Deus iuberet, nihil lucraretur inde Calvinus; nemo enim iubet impossibilia, nisi qui non vult fieri quod iubet, id est, infans aliquis, aut furiosus. Et si Deus non iuberet, sed promitteret victoriam, sub conditione, si fortiter pugnare uellet, nullæ essent hic ambages. Quid enim clarius, quam vinctus, si certaueris? an non etiam Apostolus sine vllis ambagibus dixit: *Non coronabitur, nisi qui legitime certauerit?*

Adde **AD EXTREMUM**, probati ex hoc loco liberum arbitrium, etiam si daremus, loquutum hic esse Deum non de peccato, sed de Abele. Neque enim Deus mitigare conaretur animū Caini, promittendo permanens illi primogenituræ, & dominaturum illum fratribus suis, nisi sciret, potuisse eum reuocari a concepto scelere, & in arbitrio eius esse cupiditati iam exorta resistere, vel cōsentire.

POSTERIOR locus, ex capite decimoquinto Ecclesiastici, inuictissimus est, & tam perspicuus, ut nulla declaratione indigeat. Respondet autem Calvinus

Calvinus PRIMO, librum Ecclesiastici esse dubiæ fidei. SECUNDO, Ecclesiasticum, de libero arbitrio primi hominis, quale fuit ante peccatum, non de eo, quale nunc est, esse loquutum. TERTIO, si uelit ille auctor, suis illis verbis non astruere liberum arbitrium, sed solum coercere carnis malignitatē, quæ sua mala in Deum transferendo uanam defensionem captare solet, ei se quoque libenter assensurum, alioqui eius auctoritatem non magni pendere.

Ad PRIMVM RESPONDEO, non posse a Caluino Ecclesiasticum repudiari, si sibi ipse constare velit, propter DVAS causas, PRIMO, quoniam recipit Caluinus epistolam Iacobi & Iudæ, quæ non minus dubiæ fidei olim fuerunt, quam Ecclesiasticus, deberet enim vel cum Lutheranis repudiare omnes libros, qui aliquando dubij fuerunt, uel cū Ecclesia recipere eos omnes, quorum auctoritas in sacris Concilijs declarata est. Constat autem in Concilio Carthaginensi tertio, canone quadagesimo septimo, inter libros canonicos, & diuinos librum Ecclesiastici numeratum. SECUNDO, quia profiteretur Caluinus se discipulum ac sectatorem esse Augustini. Augustinus autem non solum hunc librum inter canonicos ponit, in libro secundo, de doctrina Christiana, capite octauo, sed etiā eundem adducit in libro de Gratia & libero arbitrio, capite 2. ad ipsum liberam arbitrium comprehendendum.

Ad ALTERAM Caluini solutionem RESPONDEO, ex Ecclesiastico non solum colligi primum hominem, cum libero arbitrio conditum fuisse, sed etiam idem liberum arbitrium in eius posteris remansisse. Nam paulo ante dixerat: *Ne dicas, per Deum abest; non dicas, ille me implanauit*, idest, non re feras in Deum causam sceleris tui. Et continuo rationem adiungit: *Quoniam Deus hominem constituit, & reliquit in manu consilij sui, &c.* Quæ ratio nihil efficeret, nisi significare uellet Ecclesiasticus, liberū arbitrium initio datum primo homini, nunc etiam in eius posteris permanere. Præterea uerba illa: *Si uolueris mandata seruare, conseruabunt te.* Et illa: *Anze hominem uita & mors, quod uoluerit, dabitur ei.* Et illa: *Apposuit ubi ignem & aquam, ad quod uolueris, porriges manum tuam.* Non apertissime testantur Ecclesiasticum alloqui homines, qui nunc sunt, & illis concionari, qui possunt ex eius cohortatione proficere?

Ad TERTIAM solutionem breuiter DICO, ineptam esse conditionem, quam Ecclesiastico Caluinus proponit. Non enim coerceri potest carnis malignitas, ne culpas suas transferat in Deum, seque a peccato immunem esse iactet, nisi concedatur homini liberum voluntatis arbitrium. Sed de hac re sæpe dictum est, nec sunt ubique omnia repetenda.

CAPVT XXIII.

Sexta classis Scripturarum, pro libero arbitrio in moralibus.

PRÆTER ea loca, quæ Caluinus notauit, sunt alia quædam, quæ ab illo prætermissa nos in sextam classem, quæ locorum derelictorum dici poterit, breuiter conferemus.

PRIMVS igitur locus sit ex capite trigesimo Deuteronomij, ubi sic loquitur Moses: *Considera, inquit, quod hodie proposuerim in conspectu tuo uitam & bonum, & contrario mortem & malum.* Et infra: *Testes inuoco cælum & terram, quod proposuerim uobis uitam & mortem, benedictionem & maledictionem. Elige* Rob. Bellarm. Tom. III.

A *ergo uitam, ut & tu uiuas, & semen tuum.* Non video quid ad hunc locum responderi possit. Liber hic INPRIMIS nō est dubiæ fidei, & a Calvinistis pro canonico, ac diuino recipitur. DEINDE, non loquitur Moses ad homines in statu innocentie, sed ad Hebræos, qui tunc erant cum ipso. DENIQUE, nullæ hic sunt ambages, nam Moses iurat per cælum & terram, se dedisse populo optionem, ut facerent quod uellent, in re maximè morali, idest, in præceptis seruandis, aut uiolandis, & cohortatum fuisse eundem populum ad electionem obedientie, quæ uitam adfert, & dehortatum ab electione contumacie, quæ mortem adfert. Nihil autem magis proprium est liberi arbitrij, quam electio, ut in tertio libro demonstrauimus.

B SECUNDVS locus est, in libro Iosue, capite vigesimoquarto, *Optio, inquit, uobis datur, cui seruire potissimum debeatis, &c.* Hic etiam locus ad liberum arbitrium in moralibus pertinet, quoniam Iosue significat populum eligere potuisse, uellet ne Deo uero cultum adhibere, uel idolis, idest, an uellet bene agere, an peccare.

C TERTIVS locus est in capite trigesimo primo Ecclesiastici: *Qui potuit transgredi, & non est transgressus, facere mala, & non fecit, ideo stabilita sunt bona illius.* Non miror hæc loca prudenter a Caluino dissimulata, cum non solum, non uera, sed ne uerisimilis quidem aliqua responsio hic locum habere posse uideatur. Non enim hoc testimonium trahi potest ad statum innocentie, neque vllæ sunt in eo ambages, sed liberum arbitrium asseritur ita uerè, proprièque liberum in moralibus, ut dicatur uir bonus, ideo dignus laude & præmio, quod potuerit transgredi, & non sit transgressus, facere malum, & non fecerit.

D QVARTVS locus est in priore epistola ad Corinthios, capite septimo. *Qui stauit in corde suo firmus, non habens necessitatem, sed potestatem habens sue voluntatis, & hoc indicauit in corde suo, seruare uirginem suam, bene facit.* Et infra: *Quod uult faciat, non peccat, si nubat.* Hoc loco agitur de bono morali, ut patet ex illis uerbis, *bene facit.* Et infra: *Melius facit.* Et: *Non peccat, &c.* De hoc autem bono morali faciendo, uel non faciendo, dicit Apostolus, habere hominem liberam electionem, modo non sit impeditus extrinseca aliqua necessitate uoti, iuramenti, aut præcepti. Huc enim pertinet illud: *Non habens necessitatem.* Excludit autem extrinsecam necessitatem, non quod illa tollat liberum arbitrium, sed ut ostendat, eum qui non ligatur necessitate extrinseca simpliciter & absolute liberum esse, ut possit non solum facere, & non facere, sed etiam non peccet, siue faciat, siue non faciat. Nam ut diximus in quarto libro, libertas ab extrinseca necessitate prærequirit libertatem ab intrinseca, & ideo qui liber esse dicitur ab intrinseca, consequenter asseritur liber ab intrinseca.

E QVINTVS locus est in posteriore epistola ad Corinthios, capite nono: *Vnusquisque prout destinauit in corde, non ex tristitia, aut ex necessitate, hilarem enim datorem diligit Deus.* Loquitur Apostolus de facienda eleemosyna, quod est opus morale & monet, ut unusquisque libenter tribuat id, quod destinauit in corde suo, idest, quod libera uoluntate prælegit, cum in potestate haberet, parum, aut multum uelle dare, aut etiam omnino nihil uelle dare. Nam illud uerbum *proprout destinauit*, quo ipse utitur, propriè, ad liberum arbitrium pertinet. Distinguitur enim uoluntarium in genere, siue spontaneum, quod etiam bestiis conuenit a uoluntario libero, quod est proprium rationalis, siue intelligentis naturæ, quod illud dicitur *ex se ipso*. Hoc autem *prospexitur*, X VI

vt perspicuum est, ex Aristotele libro tertio de moribus, capite primo & secundo. Atque ex Scripturis quidem hæc argumenta sufficiant.

CAPVT XXIV.

Præfatio ad testimonia Patrum, pro libero arbitrio in moralibus.

TESTIMONIA veterum Patrum CALVINVS non fuit ausus contra se obijcere: tamen coactus a Pighio ad pauca quædam loca respondit. Produxit Albertus Pighius, in secundo libro de libero arbitrio, testimonia decem Patrum, Sancti Petri Apostoli, Sancti Clementis Romani, Sancti Irenæi, Tertulliani, Origenis, Sancti Hilarij, Sancti Ambrosij, Sancti Hieronymi, Sancti Basilij, Sancti Chrysostomi.

Ad quæ testimonia CALVINVS ita respondit, vt Petrum & Clementem, de numero testium auferri iuberet, quod eorum verba ex libris recognitionum apocryphis de prompta fuissent. Origenem & Tertullianum, vt hæreticos, & qui multis in rebus lapsi essent, omnino contemneret: eisdem item, & Irenæum exponi posse diceret de libero arbitrio, quale fuit in statu innocentie, non quale nunc est in statu naturæ corruptæ; Ambrosium & Basilium, de libertate a coactione, non a necessitate differuisse contenderet: solos esse affirmaret Hilariū, Hieronymum & Chrysostomum, qui propriè liberi arbitrij patrocinium suscepissent, sed trium hominum testimonia non esse consentaneum Ecclesiæ vniuersæ, vt Pighius frustra iactauerat: præsertim cum contrariæ sententiæ inueniantur in Augustino, & in Synodo Arausicana.

Illud autem bene habet, & nobis misericordè placeat, quod in secundo libro aduersus Pighium, CALVINVS admittit veteres Patres, vt de controversia nostra iudices sedent. *Lectores, inquit, monitos velim, non difficulter posse inter me, & Pighium hoc loco conuenire, si modo Ecclesiæ traditionem ex certo, & perpetuo Sanctorum & Orthodoxorum consensu, non ex testimoniis hinc inde male excerptis demonstraret. Deinde si ipsi simpliciter, & candide videretur ad veram, & germanam Ecclesiæ doctrinam comprobendam, non ad pingendas horum temporum impias doctrinas abuteretur.*

Nos igitur producemus testimonia omnium Patrum Græcorum & Latinorum, nec vllum prætermitteremus auctorem alicuius nominis, & simul diligenter expendemus in singulis, possint nec ne illis CALVINI responsiones vlla ex parte conuenire. Vtrum autem simpliciter, & candide illis vramur ad veram & germanam Ecclesiæ doctrinam comprobendam, an ea detorqueamus ad pingendos errores, impiasque doctrinas, lectoris erit iudicium. Quamuis si propriè loqui uelimus ex testimonijs Patrum, illud inuestigare debeamus, quæ fuerit Ecclesiæ veteris doctrina, ut quoniam inter nos conuenit, in Ecclesia, quæ ante mille annos floruit, ueram & germanam fuisse doctrinam, ex comparatione illius intelligatur, utrum nos germanam doctrinam teneamus, qui liberum arbitrium in actionibus moralibus esse defendimus, an aduersarij, qui liberum arbitrium, in seruum arbitrium commutantes, hominem post lapsum Adami, ex necessitate peccare contendunt.

CAPVT XXV.

Testimonia Græcorum Patrum adferuntur, pro libero arbitrio in moralibus.

PRIMVS ex Græcis Patribus occurrit Sanctus IGNATIUS; Is in epistola ad Magnesianos ita loquitur: *Quandoquidem, inquit, actiones ipsæ suæ habent præmia, & obedientia proponitur vita, mors autem inobedientiæ, & singuli, qui aut hoc, aut illud elegerunt, in eius quod elegerunt, locum abituri sunt, fugiamus mortem, & eligamus vitam.* Et infra: *Siquis pietati studet, Dei homo est, si impiè agit, diaboli est, non id factus per naturam, sed per animi arbitrium.* Nihil hic responderi potest. Nam & loquitur Sanctus Ignatius de bono & malo morali, & affirmat, homines eligere id, quod uolunt, qui est proprius actus liberi arbitrij; & eum, qui impiè agit, per animi arbitrium fieri malum, docet.

At fortasse non sunt Ignatij epistolæ, quæ sub illius nomine circumferuntur, id enim Lutherani obijcere solent. Sed recipit eas Eusebius, lib. 3. Historiæ Ecclesiasticæ, capite trigesimo sexto. Sanctus etiam Hieronymus multas enumerat, & inter cæteras, istam ad Magnesianos, & Ignatio tribuit in libro de scriptoribus Ecclesiasticis. Denique passim citantur epistolæ istæ nomine Sancti Ignatij ab Athanasio, Theodoro, alijsque Patribus, neque ulla occurrit solida ratio, cur reiiciendæ uideantur.

SECUNDVS sit Sanctus DIONYSIUS AREOPAGITA. Is in libro de diuinis nominibus, capite quarto, parte quarta, prope finem, posteaquam docuerat, malum non esse substantiam, sed defectum quendam, ita subiungit: *Dixerit verò quispiam infirmitatem supplicium non mereri, sed ueniam.* Siquis non licuisset obijcere, recte forsitan esset obiectum. Sin autem ex ipso bono vires suppediantur, quod, ut sacra eloquia docent, omnibus simpliciter conuenientia tribuit, non est ignoscendum, si quis per ignauiam ab ipso bonorum propriorum habitu diuinitus procedente aberrauerit. Idem libro de Ecclesiastica hierarchia, capite secundo, parte tertia, tribuit homini nomen illud *ἀναξαρτον*, quod fatetur CALVINVS proprium esse liberi arbitrij.

Neque ad hunc locum responderi potest, nisi forte libros istos non esse Dionysij Arcopagite. Sed certe negari non potest, auctorem huius libri fuisse virum magnum, & ante mille annos floruisse, cum citetur a Sancto Gregorio, hominibus triginta quatuor, in Euangelia, nomine antiqui, & venerandi Patris. Nam si Gregorio antiquus tantum, cum ipse Gregorius ante annos circiter mille floruerit, nobis profecto antiquissimus esse debet. Sed de hoc auctore alias differemus.

TERTIVS, sit BEATUS CLEMENS ROMANVS, quem inter Græcos numeramus, quod Græce scriptus sit liber, qui nomini eius adscribitur. Is igitur in libro tertio Recognitionum, inducit Apostolū Petrum cum Simone Mago, pro libero arbitrio, sic differentem: *Dic quomodo Deus iudicat secundum ueritatem unumquemque pro actibus suis, si agere aliquid in potestate non habuit.* Hoc si teneatur, conuulsa sunt omnia. Frustra erit studium scitandi meliora. Sed & iudices frustra legibus præsumunt, & puniunt eos, qui male agunt. Non enim in sua potestate habuerunt, ut non peccarent.

Ad hunc locum prompta responsio est, librum esse

esse supposititium. Nam alioqui liberi arbitrij tam est aperta confessio, ut nihil contra fingi possit. At nos fateamur, librum esse corruptum, ac depravatū ab hæreticis, sed tamen vel esse Clementis Romani, vel alterius equè docti, atque antiqui. Siquidem Eusebius libro tertio, Historiæ Ecclesiasticæ, capite trigésimo octavo, scribit, hos libros & esse Clementis, & ab hæreticis depravatos. Idem scribunt Epiphanius, hæresi trigésima. Et Rufinus in Apologia pro Origene. Meminit etiam horum librorum Sanctus Hieronymus, in libro secundo, aduersus Rufinum.

At si corrupti sunt hi libri, ac propterea inter apocryphos recensentur, quorsum citantur a nobis? quoniam manifestè constat, non esse corruptos ijs in locis, ubi defenditur libertas arbitrij. Nam ante Rufini ætatem, qui hos libros latinis fecit, nulli fuerunt hæretici, qui libero arbitrio nimis multum tribuerent, quod postea fecerunt Pelagiani; multi autem hæretici fuerant, qui negauerant liberum arbitrium, ut Simon Magus, Manichæus & alij. Itaque si in his libris negaretur liberum arbitrium, suspicari possemus, insertam fuisse eam doctrinam a Manichæis, vel alijs eiusmodi hereticis, at liberi arbitrij confessionem non possumus, ulli hæretico illius temporis adscribere.

DEINDE, veteres Patres, qui dicunt, hos libros corruptos esse ab hæreticis, non tacent in quibus articulis corrupti sint. Scribunt enim in articulis de diuinitate filij, alijsque similibus esse corruptos. Corruptelam autem in articulo de libertate arbitrij, nullus veterum vnquam notauit.

Adde POSTREMO, quod quæ dicuntur in his libris de libero arbitrio, eadem reperuntur passim ab alijs Patribus, ut necesse sit, omnes omnium Patrum libros esse deprauatos, si libri isti recognitionem in hoc articulo deprauati censendi sunt.

QUARTVS sit Sanctus IUSTINVS Martyr. Is ita loquitur in Apologia ad Imperatorem Antoninū pagina trigésima prima, in meo codice: *Nisi libero arbitrio genus humanum, & res turpes fugere potest, & pulchras, ac bonas sequi, extra caussum, culpamque est eorum, quæ quoquomodo aguntur. Sed ipsum libero arbitrio liberaque voluntate & rectè facere, & peccare docemus.* Et infra: *Neque ille remuneratione, aut laude dignus esset, si per se ipsum bonum non eligeret.* Et in Apologia ad Senatū: *Nihil, inquit, esset in illis laude dignum, nisi facultatem haberent, quæ se in utramque partem conuerterent.* Hic vero CALVINVS neque fingit, neque fingere potest aliquid, quod speciem habeat responsionis. Auctor enim certus est, & verba clarissima. Sola pertinacia his, atque similibus resistit.

QUINTVS sit ATHENAGORAS Iustini æqualis. Is in Apologia ad eundem Imperatorem Antoninum: *Liberty arbitrij, inquit, in ipsis quoque (Angelis videlicet) in utramque partem, voluntatem constituerat Deus, sicut & in hominibus liberam & prauitatis, & virtutis eligendæ potestatem habentibus cernere est.* Quid clarius? quid verius?

SEXTVS sit Beatus Martyr Irenæus. Is in libro quarto, capite septuagesimo primo, ita loquitur: *Ilud quod ait, Quoties volui congregare filios tuos, & nolui, veterè legem libertatis hominis manifestauit, quia liberum eum fecit Deus ab initio.* Ac ut intelligat Calvinus, Irenæum non solum significare voluisse, creatum hominem liberum, sed etiam nunc esse liberum, legatur titulus huius capitis, quem ipse idè Irenæus præfixit. Sic enim habet: *Ostensio, quod homo liber sit, & sua potestatis, ad hoc ut possit eligere bona, vel contraria.* Legatur deinde finis eiusdem capitis, ubi hæc habentur: *Qui operantur bonum, gloriam &*

A honorem percipient, quoniam operati sunt bonum, cum possent non operari illud. Hi autem qui illud non operantur, iudicium iustum recipient Dei, quoniam non sunt operati bonum cum possent operari illud. Et capite septuagesimo secundo: *Siguiur, inquit, non in nobis esset facere hæc, aut non facere, quam caussum habebat Apostolus, & multo prius ipse Dominus consilium dare, quæ quidem facere, a quibus vero abstinere?*

Et adhuc resistit CALVINVS, ac probare nititur, Irenæum non dicere id, quod dicit, quoniam in eodem libro scripsit, liberum arbitrium ad imaginem Dei pertinere: imaginem autem fuisse in primo homine, sed per peccatum extinctam, colligi ex Apostolo, qui reformari dicit in nobis imaginem Dei. B At nimis frigidum est argumentum contra manifestissimam veritatem. Nam imaginem Dei extinctam esse post peccatum, neque Irenæus, neque Paulus vnquam scripsit. Reformatur uerò in nobis imago, quoniam obscurata fuerat, licet (ut diximus) non extincta. Sed de hac re alibi multa diximus.

SEPTIMVS sit CLEMENS ALEXANDRINVS. Is in primo libro Stromatū, pagina sexagesima quinta, sic ait: *Quoniam libera electio & appetitio, peccata primum inchoat, iure infliguntur supplicia.* Et infra: *Qua cum ita sint, & liberari ab ignorantia, & a mala, & delectabili electione, & ante omnia non assentiri fallacibus illis phantasias & visis, & situm est in nostra potestate.* Vide alium locum, in quarto libro de Gratia & libero arbitrio, cap. 9.

C OCTAVVS sit ORIGENES, Is in commentario ad caput decimum tertium Matthæi, exponens parabolam sagenæ piscium, posteaquam dixerat, ab hæreticis accipi per bonos & malos pisces, duas naturas, alteram bonam, alteram malam, ita subiungit: *Huic intellectui repugnant omnes Scripturae, declarantes esse liberum arbitrium, dum & accusant eos, qui delinquant & probant eos, qui rectè faciunt.* Idem Origenes similia docet, libro tertio, de principijs, capite primo, præfatione in epistolam ad Romanos, homilia duodecima, in librum Numeri, & alibi.

Sed CALVINVS Origenis testimonium non recipit, quod dicat eum in multis lapsum esse. At Nos eum in hac re non errauisse, facillimè demonstramus. Nam Origenis errores diligentissimè notaerunt Epiphanius, Theophilus, Hieronymus, Augustinus, Theodoretus, Nicephorus & alij, neque vllus eorum inter errores Origenis posuit, hominè præditum esse libero arbitrio.

Rursum Calvinus Origenis testimonia causæ suæ nihil nocere contendit, quod Origenes disputet aduersus Marcionem, qui liberum arbitriū ita tollebat, ut naturam humanam ab ipsa creatione malam esse diceret. At parum interest, contra quos Origenes differat, modo liberum arbitrium in præceptis morum seruandis prædicet.

E DEINDE Origenes, ut ostendat, naturam non esse malam a creatione, probat, hominem esse liberi arbitrij, & mutari per se de bono in malum, quod fieri non posset, si esset naturaliter malus. Itaque DVO probat Origenes, PRIMO, hominem esse liberum, SECUNDO, non esse natura malum, ex quibus duobus vnum deducit ab altero. Marcion negabat vtrumque, Calvinus alterum tantum, proinde damus Caluino, ut non sit Marcionista, sed Semimarcionista, & ORIGENES Caluinum non ex toto, sed ex parte confuter. Neque dicere poterit Calvinus, Origenem loqui de libertate a coactione, non a necessitate, nam libertatem a sola coactione Marcionistæ minimè denebant.

NONVS SIT EYSEBIUS CÆSARIENSIS. Is in libro sexto, de præparatione Euangelica, capite quinto, ita loquitur. *Sic per legem rectam viam ostendit, per liberam verò potestatem effecit, ut in ipsa essent virtutis premia, sine vi aliqua agere, cum possit etiam contraria mala. Ita si proprio motu naturalem despexeris legem, fons vitiorum sponte, non aliunde, neque vlla necessitate, sed libera voluntate, atque iudicio facta est. Et in extremo capite: Cæcus profecto de his rectè indicaret, non necessitate, sed libero hac fieri arbitrio. Itaque testimonio Eusebii cæci sunt Calvinistæ, vel potius cæcis deteriores. Cum id non uideant, quod cæci videre possent.*

Sed forsitan obijciat aliquis. Eusebium contra eos disserere, qui ponebant fatalem necessitatem, qualem Calvinistæ non ponunt. At Calvinistæ INPRIMIS ponunt, etiam necessitatem similem fati; DEINDE, parum refert quid mouerit Eusebiū, ut liberum arbitrium defenderet, modo illud verè doctèque defenderit. DENIQUE, nonne Eusebius omnem prorsus necessitatem exclusit, cum ait: *Neque vlla necessitate, sed libera voluntate atque iudicio facta est?*

DECIMVS SIT MAGNVS ATHANASIUS. Is in oratione contra Idola, non procul ab initio, sic ait: *Anima libera est, & sui arbitrii. Potest enim ut ad bona se inclinare, ita bona quoque auersari. Et infra: Quæ cum liberum suū, arbitriumque intuetur, sentit se in veram quæ partem corporeis membris uti posse, tum ad ea quæ sunt, tum ad ea quæ non sunt. Ea verò quæ sunt, bona appello, ea quæ non sunt mala. Ad hoc testimonium nihil omnino responderi potest. Auctor enim est certus, grauis, doctus, antiquus, sanctus, & sine vllis ambagibus liberum arbitrium docet.*

VNDECIMVS SIT MAGNVS BASILIUS, qui in explicatione Psalmi sexagesimi primi, tractans illud: *Mendaces filij hominum in stateris, Non licebit (inquit) tibi dicere in die iudicii, non noueram bonum. Proferentur tibi propria tua statera, sufficientem boni & mali discretionem habentes. Nam corporis pondera libra momentis examinamus, quæ verò in vita eligenda sunt, libero anima iudicio discernimus. Quod etiam stateram nominauit, propterea quod æquale momentum ad veram quæ partem capere potest. Idem in oratione de libero arbitrio: Nam (inquit) quod in homine situm est liberum arbitrium, in eligendo & non eligendo situm est, &c. Item, in oratione de causa mali. Cur (inquit) in structura non habemus, ut neque volentibus nobis peccare detur? quia etiam tu famulos, non cum vinctos habes, beneuolos putas, sed cum voluntarie ea, quæ officij ipsorum sunt, exple re uideris. Itaque etiam Deo non grauius est, quod coactum est, sed quod ex uirtute rectè geritur. Uirtus autem ex voluntate, non ex necessitate fit. Voluntas verò ex his, quæ in nobis sunt, dependet. In nobis autem est liberum arbitrium.*

Arripuit CALVINVS uoculam illam (coactionem) & inde colligit, non loqui Sanctum BASILIUM de libertate, a necessitate, sed a sola coactione. At sine dubio non rectè collegit. Nam explicauit in eodem loco Sanctus BASILIUS, quid per coactionem intellexerit, cum illi per aduersariam particulam opposuerit id, quod geritur ex uirtute. Et quod geritur ex uirtute, esse dixerit id, quod ex uoluntate, non ex necessitate fit. Et quod fit ex uoluntate, declarauerit esse id, quod in nobis est, quod quæ ex arbitrij nostri libertate dependet. Itaque per coactionem, necessitatem intellexit determinantem ad unum. Quod etiam clarius manifestat in eadem oratione, cum dicit: *Soluta enim ab omni necessitate, & voluntariam, ac in sua potestate sitam uiam a conditore adeptam, per hoc ad imaginem Dei creata est.* Adde etiam, quod in duobus prioribus

locis a nobis citatis, nulla fit coactionis mentio, sed solum necessitatis, & discretis uerbis asseritur libertas in electione boni & mali, par momentum habens in utramque partem.

DVODECIMVS SIT Sanctus GREGORIUS NYSSENVS, Magni Basilij frater. Is in libro septimo, de Philosophia, capite secundo. *Concupiscere (inquit) & non concupiscere, mentiri, & non mentiri, & quæcunque talia, in quibus consistunt uirtutis, & uitii opera, hæc sunt in nostro libero arbitrio. Nescio quid hic Calvinus comminisci possit. Nullum enim cauillis locū Gregorius reliquit. Vide etiam quæ citauimus libro superiore.*

TERTIUS DECIMVS SIT Sanctus GREGORIUS NAZIANZENSIS, qui in carminibus de CHRISTO patiente: *Neque enim (inquit) Deus necessitatem adducet, ut sis bonus, sed in electione, & sententia tua id situm est. Vide alium locū a nobis citatum libro superiore, ex Apologetico.*

QUARTVS DECIMVS SIT CYRILLVS HIEROSOLIMITANVS, qui Catechesi quarta. *Cognosce (inquit) animam esse sui iuris, seu uoluntatis libera. Item infra: Liberum arbitrium habet anima, & potest quidem Diabolus incitare, cogere autem præter uoluntatem omnino non potest. Subiicit tibi scortationis cogitationes, si uis, probas, si nolis, improbas. Si enim ex necessitate scortareris, cuius gratia gehennam Deus parasset? Nihil apertius dici potuit.*

QUINTVS DECIMVS SIT Sanctus EPIPHANIUS, qui in hæresi Phariseorum, quæ est ordine decima sexta. *Per id (inquit) quod peccare quisquam possit, & non peccet, & per id, quod possit non peccare, peccet tamen, hoc propter peccata pœnam per uindictam pendente, illo propter benefacta laudem reportante, utriusque constituta est differentia. Et infra: Itaque (inquit) manifestum, euident & indubium est, unicuique liberum arbitrium concessum a Deo, qui per se ipsum dixerit, si uolueritis, & si nolueritis, ut pœnas hominem sit benefacere, uel prauè operari. Vides, ut sanctus hic Pater manifestum, euident & indubium esse clamer, quod Calvinus tot libris obscurare conatus est?*

SEXTVS DECIMVS SIT THEOPHILVS ALEXANDRINVS, Is enim in epistola tertia Paschali, sic loquitur: *Nec ambigitur quin in utramque partem faciemus, uel non faciendi bona, habeamus liberam facultatem, & oppressis prauis recta nascantur, tuncque uirtutum inter se concinunt obitus, cum uitiorum in animo fuerit solitudo. Quid hic obijcient aduersarij: auctor insignis est, quippe qui Sanctum Hieronymum meruit habere interpretem, & sententia tam perspicua, ut nulla ratione obscurari queat.*

SEPTIMVS DECIMVS SIT Sanctus Ioannes Chrysostomus, qui homilia 22, in Genesim: *Nonne (inquit) manifestum est, sua quemuis uoluntate, uel malitia, uel uirtute eligere? Nam nisi ita esset, & natura nostra prauitas insita esset, neque illos puniri, neque istos uirtutis retributiones accipere oportebat. Verum quia in nostra uoluntate totum post gratiam Dei relictum est, ideo & peccantibus supplicia proposita sunt, & bene operantibus retributiones. Hunc patrem nobis Calvinus libenter concedit, quod ei nimius uisus sit in liberi arbitrij uiribus prædicandis. At imperitiam suam aperte prodit, cum è tanto numero patrum unum Chrysostomum, quasi noui aliquid introducentem reijcit. Nam si legisset ceteros numquam ita iudicasset. Quid enim Chrysostomus dicit, quod non ante illum Ignatius, Clemens, Iustinus, Athenagoras, Irenæus, Basilius, Cyrillus, Epiphanius, & post eum plurimi dixerint? DEINDE, si tam grauiter Chrysostomus in libero arbitrio prædicando*

cando excessit, cur nulli veterum illum reprehenderunt? cur Sanctus Augustinus gratiæ Christi excellentissimus prædicator, hunc ipsum Chrysostomum in libris aduersus Iulianum, non modo non reprehendit, sed vehementer etiam laudat?

DECIMVS OCTAVVS sit Beatus MACHARIVS ÆGYPTIVS, qui homilia decima quinta sic ait: *Cæterum de semel, & omnino resonet, & permaneat delictus, & arbitrii libertas, quæ primus homini dedit Deus, ea propter dispensationis suæ rationes administrantur, & corpora soluta sunt, ut in voluntate hominis sunt sit & ad bonum vel malum conuersti.*

DECIMVS NONVS sit MARCVS EREMITA, qui in libro de baptismo, ultra medium, ita loquitur: *Hæc & similia cum scias Scriptura in nostra potestate posuimus esse, ut hæc agamus necne, propterea non Saturnam, neque peccatum Adæ, sed nos increpat. Et infra comparans nos cum Adamo: Primam (inquit) conceptionem habemus ex dispensatione, quemadmodum & ille, & perinde ac ille pro arbitrio possumus obtemperare, vel non obtemperare. Sententia horum verborum est, nos tentari ex permissione Dei, sicut eadem permissione tentatus fuit Adam, & sicut ille propter arbitrii libertatem potuit tentatori acquiescere, vel resistere, sic etiam nos propter eandem arbitrii libertatem posse tentationem admittere, vel repellere, quæ si Caluinus legisset, forsitan de Chrysostomo aliter indicasset.*

VICESIMVS sit Sanctus CYRILLVS ALEXANDRINVS, qui in libro secundo in Ioannem, capite quinquagesimo quarto, sic ait: *Liberum (inquit) arbitrium hominis his verbis ostendit, qui ad alterutrum secundum animi sui iudicium potest proficisci. Sic enim iussit laudem, si bene agimus, & contraria, si male committimus, inuenimus. Vide alia loca, quæ citauimus in libro superiore.*

VICESIMVS PRIMVS sit THEODORETVS, qui Psalmum sexagesimum septimum tractans, & explicans illud: *Pluuiam voluntariam segregabis, &c.* Sic ait *Pluuiam, doctrinam irrigationem vocat, voluntariam autem appellauit, ob liberum arbitrium. Non enim ex necessitate irrigatur aliquis, sed doctrina acquiescens consequitur gratiam.*

VICESIMVS SECVNDVS sit PALLADIVS, in epistola ad Laetum, quam præfixit historiæ suæ de Sanctorum vita, in ea liquidem loquens de elemosynis: *Neque (inquit) vilo prætexis, quo placeres hominibus, dureturando obligasses tuam liberam eligendi voluntatem, &c.*

VICESIMVS TERTIVS sit Beatus IOANNES DAMASCENVS. Is enim in libro secundo, de fide, capite vicesimo sexto. *In nobis (inquit) sunt ea, quorum liberam adepti potestatem sumus & facere, & non facere. Et infra explicans quæ illa sint: Ea (inquit) quæ sequitur laus aut vituperatio, & in quibus præuaricatio cadit & lex.*

VICESIMVS QVARTVS sit THEOPHYLACTVS, qui in commentario ad caput decimum quineum Lucæ, sic ait: *Itaque ille qui dedit omnibus hæc ex aequo, permisit libere ingredi. Nullum enim cogit non volentem. Nam si voluisset nos cogi, non fecisset rationales, & liberi arbitrii. Neque verò hic auctor intelligit per coactionem vim illam, quæ adigunt inuitos, sed necessitatem determinantem ad vnum, ut perspicuum est ex ratione, quam reddit, cum dicit: *Non fecisset rationales, & liberi arbitrii.* Nam bestia quoque, tametsi rationales non sunt, non coguntur inuitæ ad subiecta, sed sponte accurrunt. Et nomen liberi arbitrii, quod iste auctor usurpat, non potest propriè conuenire libertati sola coactione, ut in tertio libro demonstrauimus.*

VICESIMVS QVINTVS sit EUTHYMIVS, qui in commentario ad idem caput decimum quintum Lucæ, ita edisserit parabolam filij prodigi: *Substantie (inquit) partem, quæ sibi obueniebat, petiuit, hoc est, liberum arbitrium, quod ei ex natura debebatur. Ac si diceret, nolo urgeat me seruiendæ necessitas, liberum est enim mihi arbitrium, Et infra: Patet ergo candide imperit, vult enim Dominus, ut sibi noluntarie seruiamus.*

EST autem hoc loco breuiter ANNOTANDUM, ex sententia horum Patrum, liberum arbitrium comparari substantiæ, quam filius prodigus dissipauit, quoniam peccatores dissipant liberum arbitrium, dum illo malè utuntur, non quod illud omnino amittant, sed quod inutiliter exercent. Quomodo dicitur aliquis perdere uitam suam, quam non in bonis operibus infumit. Non enim similitudines in omnibus valent. DENIQUE id solum ex parabola colligunt Patres, DEVM permittere, ut qui volunt, peccent, neque eos ad bene agendum ex necessitate compellere.

CAPVT XXVI.

Testimonia Patrum Latinorum, pro libero arbitrio in moralibus.

PRIMVS ex Latinis TERTVLLIANVS est, Is in libro secundo, contra Marcionem ita loquitur: *Liberum, & sui arbitrii, & suæ potestatis inuenio hominem institutum. Sed ne Caluinus dicat (ut solet) Tertullianum loqui de prima Institutione, quæ postea per peccatum sit mutata, audi sequentia. Hunc statum eius confirmamus etiam ipsa lex tunc à Deo posita. Non enim poneretur lex ei, qui non haberet obsequium debitum legi in sua potestate. Nec rursus comminatio mortis transgressionem adscriberetur, si non & contemptus legis in arbitrii libertatem homini deputaretur. Sic & in posteris legibus creatoris inuenias proponentis ante hominem bonum & malum, vitam & mortem. Et infra non procul a fine: Interrogat (inquit) Deus quasi incertus, ut & hinc liberi arbitrii probans hominem in causa aut confessionis, aut negationis, ut daret ei locum sponte confitendi delictum, & hoc nomine relinqueret. Sicut de Cain sciscitatur, ubi nam frater eius, ut ille haberet potestatem, ex eadem arbitrii libertate sponte negandi delicti, & hoc nomine grauandi. Et in libro de exhortatione Castitatis non longè ab initio: Itaque (inquit) cum primumque ex præceptis eius didicerimus, quid uelit & quid nolit, iam nobis est voluntas eligendi alterum, sicut scriptum est. Ecce posui ante te bonum & malum.*

AT non meretur TERTVLLIANVS locum inter testes dogmatum Catholicorum, cum in multis magnisque rebus errauerit. Id enim solum est, quod respondere potest CALVINVS. SED facilis RESPONSIO est. Nam si solus hæc diceret, nullam ei fidem haberemus, ut qui propriam sectam instituerit, sed quod dicit cum omnibus Græcis & Latinis Patribus, non parum ualet ad testimonium fidei, quæ uigebat antiquis illis temporibus in Ecclesia. Non errasse autem in hac re TERTVLLIANVM, nec fuisse dogma de libertate arbitrii proprium sectæ ipsius, certum est ex eo, quod neque Eusebius in historia, neque AUGUSTINVS in libro de hæresibus, neque alius auctor hanc sententiam inter alios Tertulliani errores enumerat.

SECUNDVS sit B. Martyr CYPRIANVS. Is in

libro primo, epistola tertia, ad Cornelium: Dominus (inquit) non increpuit recedentes, aut grauiter comminatus est, sed magis conuersus ad Apostolos suos dixit. Numquid & vos vultis abire? seruans scilicet legem, qua homo libertati sue relictus, & in arbitrio proprio constitutus libenter vel mortem appetit, vel salutem. Et in libro de vnitae Ecclesiae: Fieri vero (inquit) hac Dominus permittit, & patitur, manente propria libertatis arbitrio. Vbi NOTANDVM est, non posse hac detorqueri ad libertatem a coactione, quam solam nobis Caluinus reliquit. Nam etiam si Deus impediret omnia peccata, adhuc maneret libertas a coactione, sicut ea manent in bestiis, quae peccare non possunt, sed libertas a necessitate, & vera potestas eligendi bonum & malum, planè tolleretur, nisi Deus peccata permitteret. Atque hoc est, quod CYPRIANVS dicit, Deum pati, ut peccata fiant, manente propriae libertatis arbitrio.

TERTIVS sit MINVTIVS FELIX, Is in Octauio ultra medium libri, sic gentiles alloquitur: Denique de vestro numero carcer exstruat. Christianus ibi nullus, nisi aut reus suae religionis, aut profugus. Nec de fato quisquam aut solatium capiet, aut excuset, euentum sit sortis fortunae, mens tamen libera est, & ideo actus hominis, non dignitas indicatur. Neque verò loquitur de libertate a sola coactione. Nam ea non repugnat fato, cui tamen repugnat libertas a necessitate. Potest enim sponte fieri, id quod fato fit. Nō potest autem quod fato fit, non necessariū fieri.

QUARTVS sit LACTANTIUS, Is in libro quarto, diuinarum Institutionum, capite vigesimo quarto, Qui dat (inquit) praecepta, amputare debet omnium excusationum vias, ut imponat hominibus parendi necessitatem, non vi aliqua, sed pudore, & tamen libertatem relinquat, ut & praeuium sit constitutum parentibus, quia poterant parere, si vellent, & non parentibus poena, quia poterant parere, si vellent. Quo modo ergo poterit amputari excusatio, nisi ut qui docet, faciat quae docet, & sit quasi praeuium, & manum porrigat secuturo?

QVINTVS sit IULIVS FIRMICVS, Is in libro de erroribus profanarum religionum, quem ad filios Constantini scripsit, sic loquitur capite vigesimo nono. Liberum te Deus fecit, in tua manu est, ut aut viuas, aut pereas, quid te per abrupta precipitas?

SEXTVS sit Sanctus HILARIUS, Is in commentario Psalmi secundi, sic ait: Vnicuique nostrum libertatem vitae, sensumque permisit, non necessitatem in alterutrum affigens. Et infra rationem reddens: Quid enim (inquit) boni & praeuii bonitatis necessitas mereretur, cum malos nos esse, vis quadam nobis conferta non sineret? Hunc egregium Patrem vltro nobis dat Caluinus, neque intelligit quantum detrimenti causae suae faciat, cum illi contrarium se profiteatur, quē non solum Hieronymus & Augustinus, sed etiam integra Synodus Ephesina prima, & alia deinceps Concilia mirifice coluerunt.

SEPTIMVS sit OPTATVS MILEVITANVS, qui sic loquitur initio libri septimi, aduersus Parmeniam: Quicquid necessitas peccat, non potest magnis viribus accusari. Voluntas habet poenam, necessitas veniam. Homocida scelus potest facere, potest & non facere, adulterium moechus potest admittere, potest & non admittere, & caetera huiusmodi, in quibus liberum habetur arbitrium.

OCTAVVS sit Sanctus AMBROSIVS, Is in libro primo, de Iacob, capite tertio. Non est (inquit), quod cuiquam nostram adscribamus culpam, nisi nostra voluntati. Nemo tenetur ad culpam nisi voluntate propria deflexerit. Voluntarium sibi militem legit Christus, voluntarium sibi seruum diabolus auctonatur. Ad hoc testimonium Caluinus responder, intelligendum esse de voluntario, quod opponitur coacto, atque iniuncto, nō quod opponitur determinato ad vnum.

A SED fallitur, nam inprimis voluntarium, quod solum opponitur coacto non sufficit ad peccandum, alioqui lupus etiam peccaret cum sponte alienas oues rapit & occidit. Deinde verba illa (nisi voluntate propria deflexerit) non significant solum sponte, libereque deflectere, quod etiam pecudi conuenire potest, quae tamen non dicitur propria voluntate deflectere, etiam quando libere errat, sed significant ex deliberato consilio, atque electione peccare.

Sed quid respondebit Caluinus ad id, quod idem AMBROSIVS scribit in libro secundo de Cain, capite septimo: Non habes in quo necessitatem magis, quam mentem tuam arguas. Et ad illud, quod habet idem auctor in expositione Psalmi quadagesimi. Homini dedit eligendi arbitrium, quod sequatur, ante hominem vita & mors, si deliqueris, non natura in culpa est, sed eligentis affectus. Haec enim testimonia clariora sunt, quam ut vlla falsa interpretatione deprauari queant.

NONVS sit Beatus PHILASTRIUS, Sancti Ambrosij aequalis. Is in libro de heresibus, capite de Pythonissa: Ignorant (inquit) quod credentes anima a fide Christi, deditas iam se impietati faciunt, quia arbitrii sui est omnis homo, quod velit, ut eligat facere permittente Deo.

DECIMVS sit Beatus GAUDENTIVS Brixianus, PHILASTRII Successor; Is in tertio tractatu, super Exodum: (inquit) concessa semel voluntatis libertas nō auferetur, ne nihil de eo iudicare possit, qui liber nō fuerit in agendo. Quo loco illud est obseruandum, liberum arbitrium primo homini in creatione datum (quod teste Caluino verum fuit liberum arbitrium, etiam a necessitate) numquam auferri, auctore Gaudentio.

RVRVS idem auctor in tractatu de Machabeis: Nam (inquit) Deus elegit arborem de omnibus lignis Paradisi, non utique malam, sed in qua serorum suorum obedientiam perentaret, ut libertas arbitrii, vel immortalitatis praeuium possideret obediens, vel contemnens exciperet mortis interminata sententiam. Manducauit homo quia voluit, mandatum non custodiuit, quia noluit, morte multatur, quia mandatum seruare potuit, & non studuit. Igitur si vnus arbutusculi fructus, contra Dei mandatum temere a Protoplastis degustatus, mortem generi acquisiuit humano, potuit & Machabaeis tunc sub lege positus interitum parare mandati diuini transgressio, quibus nunc honorem & gloriam praecepti eius custodia comparauit. Comparat Gaudentius Machabeos cum Protoplastis, quod isti tentati fuerint de manducatione ligni scientiae, illi de manducatione carnis suillae, quae non minus eo tempore Iudaeis prohibita erat, quam olim arbor scientiae Protoplastis. Atque in eo Machabeos laudat, quod praeceptum seruauerint, quod ex libertate arbitrii potuissent non seruare; & contra Protoplastos accusat, quod praeceptum non custodierint, quod ex libertate arbitrii custodire sine dubio potuissent. Alioqui enim ineptissima comparatio est, si non sit manente arbitrii libertate in Machabeis, sicut in Protoplastis.

VDICIMVS sit PRVDENTIVS, qui in versibus liberum arbitrium pulchre describit. Sic enim canit in Hamartigenia. Non sit sponte bonus, cui non est prompta potestas. Velle aliud, flexosque animi conuertere sensus.

Item in Libro secundo, aduersus Symmachum.

Dicant, cur condita sit lex

Bis sex in tabulis, aut cur rubrica minatur, Qua prohibet peccare reos, quos ferrea fata

Cognus

*Cogunt ad facinus, & inenitabile mergunt:
Quin & velle adigunt prauum, insinuantia votum,
Ne liceat miseris ventum committere nolle?
Cedite, si pudor est, gladiumque retundite uestrum;
Aspera nil meritis pœnis plectentia iura,
Antrum carcerum dissoluite; corpora sub quo
Agminis innocui, fato peccante, tenetis.
Nemo nocens, si fata regunt, quod viuatur, ac fit.
Imo nocens quicunque volens, quod non licet, audent.
Alienitrum quia velle suum est, nec fata reatum.
Imponunt, placitumq; nefas, & facta rependit
Impia, supplicij merito, non sorte peremptus.*

Neque respondeat Calvinianus aliquis, hæc nō facere contra se, qui fatum non defendunt. Nam Prudentius, & alij veteres ideo fatum oppugnant, quia tollit liberum arbitrium: quod si Calvinistæ fatum non agnoscunt, & tamen liberum arbitrium non minus negant, quam illi qui fatum asserunt; certè Prudentius & alij veteres contra ipsos etiam scribunt, & liberi arbitrij possessionem ab omnibus, qui quoquo modo eam impediunt scriptis suis vindicant.

VDODECIMVS sit Beatus Hieronymus. Is in epistola ad Damasum, de filio prodigo, explicans illud, & dimisit eis substantiam, sic ait: Significantius in Græco legitur δίδωμι αὐτοῖς τὸν βίον, idest, dedit eis liberum arbitrium, dedit mentis propria libertatem, & ut uideret unusquisque, non ex imperio Dei, sed ex obsequio suo, idest, non ex necessitate, sed ex voluntate, ut uirius haberet locum, ut a ceteris animantibus distaret, dum ad exemplum Dei permissum est nobis facere, quod uelimus. Unde & in peccatores, æquum est iudicium, & in sanctos ac iustos iustum premium retribuetur. Similia habet idem auctor in epistola ad Hedibiam, q. 10. & in lib. 2. aduersus Iovinianum.

Sed quoniam Calvinus dicit, Hieronymum solum in senectute a Pelagianis excitatum, sapere cepisse; proferamus unum etiam locum ex dialogis aduersus Pelagianos. Sic igitur loquitur in tertio dialogo: Hoc est quod tibi in principio dixeram, in nostra esse potestate peccare, vel nō peccare, ut liberum seruetur arbitrium. Certè nihil hic desiderari potest. Nā & liber est contra Pelagianos, & sententia perspicua.

TERTIVSDECIMVS sit Sanctus Paulinus, qui in epistola secunda ad Seuerum, sic ait: *Quæ nobis est gratia (si in alieno tantum fideles fuerimus) nisi de proprio seruiamus, idest, de libero uoluntatis arbitrio?* Vocat aliena Paulinus terrenas diuitias, quoniam tamen si nostræ sint, tamen facillè possumus impediri, ne faciamus ex eis, quod volumus: propria nominat actiones internas, quoniam illæ sunt in potestate nostra, & earum propter arbitrij libertatē verè domini sumus.

Idem in eadem epistola: *Libertas (inquit) uoluntatis non cogitur, sed suadetur.* Per coactionem hoc loco necessitatem intelligit, frustra enim adhiberetur suasio, si homo non posset aliter facere. Idem in epistola quarta, ad eundem Seuerum: *Res potestatis nostra est noster affectus, hunc Domino impendamus & solnimus.* Lutherani docent, nos utcumque liberos esse in actionibus externis; in internis autem, præsertim erga Deum, ne micam quidem libertatis habere. Noster verò Paulinus contra docet, magis esse in potestate liberi arbitrij affectum internum etiā erga Deum, quam actiones externas. Itaque verus Papista fuit Sanctus Paulinus. Qui rursus in epistola octaua, ad eundem: *Agnoui bonum (inquit) & feci malum, cum æque mihi liberum esset bonum facere.*

Quæ ergo misero mihi suppetet uenia peccati?
QUARTVSDECIMVS sit B. INNOCENTIUS primus, Pontifex Romanus, qui in rescripto ad Concilium Mileuitanum, sic loquitur: *In omnibus diuinis paginis uoluntati libera, non nisi adiutorium Dei, legi-*

Rob. Bellarm. tom. III.

A mus esse necitandum, eamque nihil posse cœlestibus auxilijs destitutam. Idem in rescripto ad Concilium Mileuitanum: *Liberum (inquit) arbitrium cum nasceremur accepimus.*

Hæc Innocentij testimonia diligentissimè consideranda sunt. Nam & sunt absque controuersia eius, cui tribuuntur, & auctor est antiquus & grauis, & a Sancto Augustino ac Hieronymo non semel laudatus. Scripta sunt præterea contra Pelagianos, & a Sancto Augustino commendantur, in epistola centesima sexta, ad Paulinum, ut non sit periculum, ne nimium tribuant libero arbitrio. Denique non possunt detorqueri ad liberum arbitrium primi hominis tantum, quod habuit in statu innocentiae, cum hic auctor dicat, nos omnes liberum arbitrium in ipsa natiuitate accipere. Neque exponi possunt de sola libertate ad malum, quam habent iuxta Calvinum impij, quia libenter peccant; nam Innocentius dicit, liberum arbitrium egere gratia Dei, non autem egeat gratia Dei peccatores, ut libenter peccent. Neque possunt explicari de libertate tantum ad bonum, quam habent secundum Calvinum iusti, qui libenter bene agunt. Nā ista libertas non incipit, cum nascimur, sed cum renascimur, Innocentius autem loquitur de libero arbitrio, quod cum nasceremur, accepimus. Nec possunt ad extremum intelligi de libertate a sola coactione. Illa enim non eget gratia Dei, cum sit nobis communis cum bestiis, neque per peccatum amitti aut lædi potuerit.

QVINTVS DECIMVS sit Beatus Celestinus primus, Pontifex Romanus, qui in epistola ad Gallos, capite decimo tertio, sic loquitur: *Auxilio & munere Dei liberum arbitrium non tollitur, sed liberatur, ut de tenebroso lucidum, de prauo rectum, de languido sanum, de imprudente sit prouidum.* Hic omnia ferè me repeti possent, quæ diximus de testimonijs Sancti Innocentij, ut omittam, quod Sanctus Celestinus in eadem epistola, Sancti Innocentij sententiam confirmat, & in eandem allegat etiam Beatum Zozimum, Innocentij successorem, suum autem prædecessorem.

SEXTVS DECIMVS sit Sanctus Leo primus, itè Pontifex Romanus, qui canonum Concilij Araucani primarius auctor fuit, ut in præfatione eius Concilij dicitur; legimus autem in canone octauo & decimo tertio, liberum arbitrium per lapsum primi hominis infirmatum, atque attenuatum, non extinctum fuisse: proinde posse malum & bonum eligere, sed malum per se, bonum cum auxilio gratiæ. Neque potest hoc ad libertatem a sola coactione deriuari, quoniam ut diximus, ea libertas non eget auxilio gratiæ, neque per peccatum infirmata, uel attenuata fuit, neque liberi arbitrij nomen meretur.

SEPTIMVS DECIMVS sit Beatus Prosper, qui in primo libro de uocatione gentium, capite tertio, sic ait: *Nec quia spiritu Dei agitur, ideo se putet liberum arbitrium non habere, quod nec tunc perdidit, quādo diabolo uoluntate se dedit, a quo iudicium uoluntatis deprauatum est, non ablatum.*

DECIMVS OCTAUVS sit Sanctus Fulgentius, qui in libro de Incarnatione & gratia Christi, capite 20. sic ait: *Gratia Dei humanum non auferitur, sed sanatur arbitrium.* Hæc quoque Prosperi, atque Fulgentij testimonia intelligi non possunt de sola libertate a coactione, propter easdem rationes.

DECIMVS NONVS sit Severinus Boetius, vir sui temporis longè doctissimus, qui in libro quinto, de Consolatione Philosophiæ, extremo sic ait: *Quæ cū ita sint, manet intemerata moralibus libertas arbitrij, nec iniquæ leges solutis omni necessitate uoluntatibus*

Pramia, poenasque proponit. Nihil clarius dici potuit.

VICESIMVS SIT Sanctus GREGORIUS primus, Romanus Pontifex, qui in libro trigesimo tertio Moralium, capite vigesimo quinto, ita loquitur: *Idcirco nequaquam celestis patria pramia aeterna percipiunt, quia nunc dum promereri poterant, ex libero arbitrio contempserunt.* Habes hic liberum arbitrium, quo potest homo (adiutus gratia) promereri vitam aeternam, & eandem si velit, non promereri, sed despice re atque contemnere.

VICESIMVS PRIMVS SIT ARNOBIUS tractans Psalmum nonagesimum, sic ait: *Libertatem arbitrii & negare periculum est, & nudare peccatum. Si enim negaueris, omnibus frana laxasti, si nudaueris, decepti si.* Hunc auctorem hoc loco posuimus, quoniam non floruit post Bedam, cum ab illo citetur in explicatione Psalmorum, & tamen floruit post hæresim Pelagianam exortam, ut ex multis locis commentariorum eius in Psalmos intelligi potest. Itaque non est ille Arnobius, qui scripsit septē libros contra gentes, sed alius recentior, grauis tamen & doctus, & saltem venerabili Beda antiquior.

VICESIMVS SECVNDVS SIT ipse venerabilis BEDA, qui in commentario ad 4. cap. Genes. ita loquitur: *Sub te erit appetitus eius, id est, peccati, & tu dominaberis illius, ac si aperte diceret, sub tua potestate est, si bene vel male egeris.*

VICESIMVS TERTIVS SIT S. LEO IX. Romanus Pontifex, qui in epistola ad Petrum Antiochenū: *Gratiam, inquit, Dei prænire, & subsequi hominem credo, & profiteor, ita tamen, ut liberum arbitrium rationali creatura non denegem.*

VICESIMVS QVARTVS SIT S. ANSELMVS, qui in commentario ad 2. caput epistolæ posterioris ad Timotheum, sic ait: *Liberum arbitrium dedit nobis dominus, ut arbitrio propria voluntatis recedamus ab iniquitate, vel permaneamus in iniquitate.*

VICESIMVS QVINTVS SIT S. BERNARDVS, qui in sermone octogesimo primo in Cantica: *Arbitrii, inquit, libertas est plane diuinum quiddam praesultrius in anima, tanquam gemma in auro. Ex hac nempe inest illi inter vitam & mortem, sed & nihilominus inter lucem & tenebras, & cognitio iudicii, & optio eligendi. Et infra: Unde & liberum nominatur arbitrium, quod liceat auersari in his pro arbitrio voluntatis. Inde homo ad promerendum potis, omne etenim quod feceris bonum, malumve, quod quidem non facere liberum sit, merito ad meritum deputatur. Et ut merito laudatur non in tantū, qui potuit facere mala, & non fecit: ita malo non caret merito, tam is, qui potuit non facere mala, & fecit, quam qui potuit facere bona, & non fecit. Vbi autem non est libertas, nec meritum. Propterea quæ sunt carentia ratione animalia nihil merentur, quia sicut ratione ita & libertate carent. Præclara omnino sententia & digna, quæ consensum tot hominum doctissimorum quadam qua si peroratione concluderit.*

Iam verò si Calvinus stare promissis velit, cedere prorsus illum oportebit, non mihi, sed Concilio planè œcumenico & libero, quale alterum nunquam celebratum est. Hic enim, si quæras dignitates sedium, habes Romanos Episcopos septē, Clementem, Innocentium, Zozimum, Celestinū, Leonem, Gregorium, alterum Leonem; Alexandrinos tres, Athanasium, Theophilum, Cyrillum; Antiochenum Ignatium; Hierosolymitanum Cyrillum; Constantinopolitanum Chrysostomum. Si Prouinciarum varietatem, habes ex Asia Iustinum, Origenem, Eusebium, Theodoretum, & alios. Ex Africa Tertullianum, Cyprianum, Lactantium, Fulgentiū. Ex Europa, Hilarium, Ambrosium, Hieronymum, Paulinum, & cæteros maximo numero. Si doctrinam, eloquentiam, sanctitatem, habes lumina ipsa

A totius Ecclesiæ, tum Latinæ tum Græcæ.

Accedit POSTREMO, quod in Concilijs Ecclesiæ, quantumvis numerosis, soli illi interesse potuerunt, qui illa ætate vivebant: hic autem nos illos omnes egregios Pastores & Doctores congregauimus, qui diuersis ætatibus ab ipso tempore Apostolorum vsque ad annum Domini millesimum & centesimum floruerunt, neque difficile esset, si aduersarij id requirerent, addere cæteros, qui non solum doctrina, sed etiam vita, & miraculis illustres sententiam eandem de arbitrij libertate his posterioribus seculis docuerunt.

CAPVT XXVII.

Adferuntur testimonia ex libris Augustini, quos ille scripsit ante exortam hæresim Pelagianam.

N VNC demum proferenda sunt testimonia S. AUGUSTINI. Et quoniam Calvinus in lib. 3. aduersus Pighium, duobus verbis respondet ad omnia loca, quæ habentur in libris ab eo scriptis ante exortam hæresim Pelagianam, dicens, in eis vel agi tantū de libero arbitrio primi hominis ante peccatum, vel non affirmari ex propria sententia liberum arbitrium, sed concedi, ut inde aliquid contra aduersarios colligatur. Nos PRIMO, adferemus testimonia scripta ante exortam hæresim Pelagij, & breuiter discutiemus istas Caluini responsiones. DEINDE, adferemus etiam testimonia ex libris scriptis post exortam Pelagianā hæresim. Nā ex utroque ordine satis magna copia suppetit, atque utinā aduersarij vel vnius S. Augustini iudicio acquiescere vellent. Res enim tota facillè componeretur.

PRIMUM igitur testimonium sumitur ex libro de quantitate animæ, capite trigesimo sexto, vbi sic legimus: *Deus summus & verus lege inenutabili & incorrupta, qua omne quod condidit, regit, subiecit animæ corpus, animam sibi, & sic omnia sibi, neque in ullo actu eandem deseruit, siue pœna, siue pramio. Id enim indicauit esse pulcherrimum, ut esset quicquid est, quomodo est, & ita natura gradibus ordinaretur, ut considerantem vniuersitatem, nulla offenderet ex vlla parte deformitas, omnisque anima vana, & omne pramiū conferret semper aliquid proportioni iusta pulchritudinis, dispositionisque rerum omnium. Datum est enim animæ liberum arbitrium, quod qui nugatorijs ratiocinationibus labefactare conantur, vsque adeo ceciderunt, ut ne ista ipsa quidem vana, atque sacrilega propria voluntate se dicere intelligant.*

Hunc locum non retractauit (nam ad retractationes nos Calvinus remittit, pro eiusmodi locorum explicatione) S. Augustinus, neque explicuit, sed reliquit planè intactum, ut perspicuum est ex lib. 1. retract. cap. 8. vbi hunc librum recognoscit. Neque rectè dicitur (ut Calvinus existimat) hunc locum retractatum, vel explicatum censeri debere, cum alij similes retractati sunt, vel explicati. Nā omnia loca, quæ S. Augustinus explicat in libris retractationum circa liberum arbitrium, posteriora sunt, proinde ab hoc nostro loco incipere debuisset, si in eo annotandum aliquid reperisset.

NEQVE loquitur hoc loco Sanctus Augustinus de libero arbitrio solius Adami, ut Calvinus impudenter affirmat, nam dicit eos ipsos, qui nunc disputant contra liberū arbitriū, tam cæcos esse, ut non intelligant, se per liberum arbitrium hoc facere, & præterea cum dicit in singulis actibus nō deserui

nos a Deo pœna, vel præmio, quia liberi arbitrij sumus, de quo quæso libero arbitrio loquitur? nonne de nostro, hoc est, omnium hominum, qui nunc vivimus?

DENIQUE, non argumentari Augustinum ex concessis, sed affirmare ex sententia sua, idque omnino serio, testantur illa verba, quibus dicit, cæcos esse, qui nugatorijs ratiocinationibus liberum arbitrium labefactare conantur. An non etiam ipse se inter cæcos, & nugaces constitueret, si liberum arbitrium esse non crederet, sed tantum argumentandi gratia illud esse concederet?

SECUNDUM testimonium sumitur ex libris tribus de libero arbitrio. Nā libro primo, capite duodecimo, sic ait; *Vides igitur iam existimo, in voluntate nostra esse constitutum, ut hoc vel fruamur, vel careamus tanto et tam vero bono.* Item libro secundo, capite primo: *Quantum, inquit, in superiore libro intelligere mihi visus sum, & habemus liberum voluntatis arbitrium, et nō nisi eo peccamus.* Itē lib. 3. capite 1. *Neq; ulla culpa, inquit, deprehendi potest, ubi natura necessitasque dominatur.* Et capite decimo octavo: *Sed si laboriosum est, inquit, omnia mandare memoria, hoc brevissimum tene. Quæcumque ista causa est voluntatis, si non ei potest resisti, sine peccato ei cedatur. Si autem potest, non ei cedatur, & non peccabitur. An forte fallit incantum? ergo caveat ne fallatur. An tanta fallacia est, ut caueri omnino non possit? si ita est, nulla peccata sunt. Quis enim peccat in eo, quod nullo modo caueri potest? peccatur autem, ergo caueri potest.* Non erit opus, credo, ut probemus in his locis, Augustinum non argumentari ex concessis, sed ex propria sententia libertatem arbitrij confirmare: nam totum opus ad hunc finem potissimum scriptum est, ut liberum arbitriū contra Machæorum fabulas defendatur.

Veniamus igitur ad alteram Caluini responsionem, & videamus, vtrum Augustinus differat de libero arbitrio, quale nunc est, an solum de illo, quod fuit in statu innocentie. Nam de solo libero arbitrio nature integræ Augustinum loqui, probat Calvinus ex libro primo retractationum, capite nono, ubi sanctus Augustinus hoc ipsum non solum dicit, sed etiam indicat, se id non tacuisse in ipso libro tertio de libero arbitrio, capite decimo octavo, ubi habentur hæc verba: *Approbare falsa pro veris, ut erret inuitus, & resistente atque torquente dolore carnalis vinculi, non posse a libidinosi operibus temperare, non est natura instituti hominis, sed pœna damnati.* Cum autem de libera voluntate recte faciendi loquimur, de illa scilicet, in qua homo factus est, loquimur. Hæc ille.

AT profectò, si sanctus AUGUSTINUS crederet, solum Adamum fuisse liberum, eumque non nisi ante peccatum; non deberet explicare sententiam suam in libris retractationum, sed totos libros tres de libero arbitrio, & cum eis alios multos igni tradere, nisi stultissimus haberi vellet. Nam singuli ferè versus horum librorum tam luculenter docent, hominem post lapsum Adæ esse liberi arbitrij, ut nulli explicationi sit locus. Cerrè in secundo libro, capite primo, sæpissimè repetit, hominem nunc esse liberi arbitrij, & nisi talis esset non peccaturum, & iniuste puniendum: *Illud, inquit, bonum, quo commendatur ipsa iustitia in damnandis peccatis, recteque factis honorandis, quomodo esset, si homo careret libero voluntatis arbitrio?* Et antea cum dixisset in persona Euodij: *Quantum in superiori libro intelligere mihi visus sum, & habemus liberum voluntatis arbitrium, & eo solo peccamus.* Subiungit in persona sua: *Ego quoque meminimus, iam nobis id factum esse perspicuum, sed tunc interrogavi, utrum hoc quod nos habere, & quo nos peccare, manifestum est, Deum nobis dedisse scias, &c.* Audiscne Augustinum dicere, perspicuum esse, nos habere libe-

rum arbitrium (non solum Adamum habuisse) & eo nos peccare, non solum Adamū eo peccavisse?

Ut igitur intelligamus, quid sit quod sanctus Augustinus in retractationibus explicat, ex libris de libero arbitrio; SCIENDUM est, liberum arbitrium Adami ante peccatum, duabus in rebus potentius fuisse, quàm nostrum; nos enim etsi liberi simus in actu voluntatis, & possimus pro arbitrio velle, & non velle, eligere & non eligere; tamen sæpè non sumus liberi in actibus aliarum potentiarum, siue in exequutione voluntatis: & pati cogimur rebellionem partis inferioris, & dicere cum Apostolo, quod nolo hoc facio. Adam verò ante lapsum liber erat, non solum in actu voluntatis, sed etiam in exequutione, cum nulla esset in eius corpore rebellio, & omnia membra illi seruirent ad nutum.

Deinde nos egemus protectione, & adiutorio Dei speciali contra tentationes, & eo non præsentente, necessario cedimus & succumbimus, quamvis absolutè non necessario succumbamus, cum adiutorium Domini ad non peccandum nemini denegetur, ut in secundo libro demonstravimus. Adam vero isto adiutorio non egebat, sed poterat viribus liberi arbitrij, quod sanum & forte acceperat, tentationibus omnibus facilè resistere. Vtrumque Pelagianus negabant, & liberum nostrum arbitrium nulla in re libero arbitrio Adami concedere contendebant, & ad hanc falsam sententiam suam, ipsius etiam Augustini verba in libris de libero arbitrio scriptis, eidem Augustino obijciebant. Hac igitur de causa in libro primo retractationum, capite 9. S. Augustinus clarius explicat sententiam suam, & monet in lib. 3. de libero arbitrio, cap. 18. non se tacuisse hanc diuersitatem inter liberum arbitrium nostrum, & Adami ante peccatum. Quare verba illa: *Cum autem de libera voluntate recte faciendi loquimur, de illa scilicet in qua homo factus est, loquimur.* Nō significant, ut Calvinus falso credidit, omnia loca horum librorum exponenda esse, de solo libero arbitrio Adami; sed omnia loca, in quibus asseritur libertas eligendi sine resistentia partis inferioris, & si ne vlla ignorantia, & difficultate, intelligenda esse de libero arbitrio quale fuit ante peccatum, non quale nunc est post peccatum.

Id autem ita esse, confirmari potest ex uerbis eiusdem capituli decimi octavi, libri tertij, de libero arbitrio: *Nec mirandum, inquit, quod vel ignorando non habet liberum arbitrium, ad eligendum quid recte faciat vel resistente carnali consuetudine, videat quid recte faciendum sit, & velit, nec possit implere. Illa est enim peccati pœna iustissima, ut amittat unusquisque quo bene uti noluit, cum sine vlla posset difficultate, si uellet.* Nota illud, *velit, nec possit implere.* Significat enim, quod diximus, liberè hominem velle, sed non liberè implere, propter resistentiam partis inferioris. Et ibid. *Approbare falsa pro veris ut erret inuitus, & resistente dolore carnalis vinculi, non posse a libidinosi operibus temperare, non est natura instituti hominis, sed pœna damnati.* Cum autem de libera voluntate recte faciendi loquimur, de illa scilicet, in qua homo factus est, loquimur. Vides hic libertatem rectè faciendi, quæ homini instituto conceditur, opponi necessitati errandi, & concupiscendi contra voluntatem? Poterat igitur Adam non errare inuitus, & temperare ab omnibus motibus carnis, quod nos minimè possumus, etiam si velimus. Atque hæc est prima diuersitas inter nos & Adamum.

Idem Augustinus in eodem libro primo retractationum, capite nono, explicat alteram differentiam inter liberum arbitrium nostrum, & Adami, quod nos egemus adiutorio, quo ille non egebat: *Non,*

Non, inquit, heretici Pelagiani, qui liberum sic asserunt voluntatis arbitrium, ut gratia non relinquunt locum, nō se extollant, quasi eorum egerim causam, quia multa in his libris dixi pro libero arbitrio, quae illius disputationis causa poscebat. Et infra: In his, atque huiusmodi verbis meis, quia gratia Dei commemorata non est, de qua tunc non agebatur, putant Pelagiani, vel putare possunt, suam nos tenuisse sententiam. Sed frustra hoc putant.

Idem etiam AUGUSTINVS in libro de natura & gratia, capite sexagesimo septimo, demonstrat in tertio libro de libero arbitrio, nō fuisse omnino prae teritam gratiae mentionem. Nam cum Pelagiani obiecerint illud ex eodem libro tertio: *Quis enim peccat in eo quod cauere non potest?* Respondit, neminem peccare in eo quod vitare non potest, sed non ideo vitari posse peccata, quod adhuc sit integra natura ut erat in Adamo, sed quoniam Dei gratia praesto est. Et addit, id se non tacuisse in tertio libro de libero arbitrio: *Ex ipsis, inquit, libris, oportet me commemorare, quod iste se sentiret, atque in suis literis poneret, nulla inter nos de hac re controuersia remaneret.*

Et mox recitat multa, & inter alia illud ex capite decimo nono, libri tertij. *Cum ubique sit praesens, qui multis modis per creaturam suam auersum vocet, doceat credentem, consoletur sperantem, diligentem adhortetur, conantem adiuvet, exaudiat deprecantem, non tibi deputatur ad culpam, quod inuitus ignoras, sed quod negligis querere quod ignoras, neque illud quod vulnerata membrum non colligis, sed quod volentem sanare cōtemnis.* Ex his omnibus habemus S. Augustinum in libris de libero arbitrio, sic Manichaeos, & per hoc etiam Calvinistas, verē ac solide confutasse, ut tamē causam Pelagianorum nulla ex parte adiuvet; licet non ita diligenter, & copiose gratiam commendauerit, quam tunc nemo negabat, sicut postea fecit, cum occasio illam defendendi se obtulit.

TERTIUM testimonium sumitur ex libro de vera religione, capite decimo quarto, ubi sic loquitur S. Augustinus: *Usque adeo peccatum voluntarium est malum, ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntariū. Et hoc quidem manifestum est adeo, ut nulla hic doctorū paucitas, nulla indoctorum turba dissentiat.* Et infra: *Et quoniam peccari non dubium est, ne hoc quidem dubitandum uideo, habere animas liberum voluntatis arbitrium. Tales enim seruos suos meliores esse, Deus indicauit, si ei seruirent liberaliter. Quod nullo modo fieri posset, si non uoluntate, sed necessitate seruirent.* Non potest ad hunc locum responderi, Augustinum argumentari ex concessis, & non serio explicare quid sentiat. Quid enim potuit apertius ex sententia sua dicere, quam ita esse manifestum, animas habere liberum voluntatis arbitrium, ut nulla hic doctorum paucitas, nulla indoctorum turba dissentiat?

Calvinus igitur ad alterum perfugium se conficiens dicit, Augustinum loqui de peccato, primi hominis, quod uerē non necessitate, sed voluntate commissum est. Id autem probat ex libro primo retractationum, capite decimo tertio, ubi hūc locum explicans AUGUSTINVS ita loquitur: *Potest uideri falsa haec definitio, sed si diligenter excutitur, inuenietur esse uerissima. Peccatum quippe illud cognandum est, quod tantummodo peccatum est, non quod est etiam poena peccati.* Item probat ex libro de natura & gratia, capite sexagesimo quinto, ubi proponitur obiectio Pelagij, ex verbis illis HIERONYMI libro secundo in Iouinianum. *Liberi arbitrij nos condidit Deus, nec ad uirtutes, nec ad uitia necessitate trahimur, alioqui ubi necessitas, neque coronā, neque damnatio est.* Ad quā obiectiōnem respondet AUGUSTINVS: *Quis non agnoscat? quis non toto corde suscipiat? quis aliter condita humanam neget esse naturā? sed in recto faciendo ideo nullum est uinculum necessitatis, quia est libertas caritatis?*

At nihilominus constanter asserimus, non posse locum Augustini citatū a nobis ex lib. de vera religione ita exponi, ut ad solius Adā peccatum pertinere doceatur. Nā quod peccatum sit omnino uoluntarium, & si non sit uoluntarium, non sit peccatum, probat Augustinus ex communi consensu generis humani, dum dicit, nullam hic indoctorum turbam dissentire, at certe turba indoctorū, & vulgus generis humani, cum praedicat, non esse peccatum quod uoluntate non fit, sed necessitate, non respicit ad peccatum Adami, sed ad experientia suā, & naturale lumen omnibus insitum.

DEINDE affirmat Augustinus non debere corripere peccatores, si non uoluntate, sed necessitate peccant, si autem non corripiantur, omnem de medio tolli religionem. Vbi sine dubio nō loquitur de Adamo, sed de peccatis, quae sunt ab hominibus, qui hoc tempore uiuunt.

DEINQUE scribit Augustinus, ideo sine ulla dubitatione animas liberum habere voluntatis arbitrium, quod dubium non sit, multa peccata fieri. Vbi sicut absque controuersia loquitur de peccatis, quae nunc sunt, ita etiam sine controuersia intelligi debet de libero arbitrio, quod nunc est.

Ad obiectionem igitur propositam ex retractationibus, RESPONDEO, sanctum Augustinum significare uoluisse definitionem peccati, in qua ponitur uoluntarium, perfectissimē & plenissimē conuenire primo peccato, sed tamen etiam cetera omnia peccata debere esse uoluntaria, & alioqui non esse peccata. Quod autem dicit AUGUSTINVS, definitionem illam, nisi diligenter discutiatur, uideri posse falsam, dicit propter peccatum originale, quod minimum habet de uoluntario, non propter peccata actualia, de quibus modo nos loquimur, quae quidem adeo sunt manifestē uoluntaria, ut de illis potissimum intelligatur, quod nulla hic doctorum paucitas, nulla indoctorum turba dissentiat.

Distinguit igitur AUGUSTINVS QUATVOR genera peccatorum. PRIMVM est peccatū illud, quod nullius praecedentis est poena peccati, & tale fuit peccatum primum Adami, quod quia plenissimē uoluntarium fuit, ideo fuit etiam plenissimē perfectissimēque peccatum.

ALTERVM eorum est, qui dominanti cupiditati consentiunt, quod quidem est aliquo modo poena peccati (nam cupiditas ex peccato nata est) & est necessarium ex hypothesi, quoniam nō potest non cadere is, in quo regnat cupiditas, tamen absolutē non est necessarium, sed uoluntarium, quoniam potest homo cum Dei auxilio facere, ut cupiditas in se non regnet, ac per hoc est etiam absolutē, simpliciterque peccatum.

TERTIUM est infantium, qui contrahunt ex parentibus originale peccatum, & hoc non est uoluntarium, nisi primi parentis uoluntate, & ideo non dicitur actuale, sed originale, & est aliquo modo alienum, aliquo modo proprium, & simul est peccatum, & poena peccati. Et propter hoc (ut iam diximus) sanctus AUGUSTINVS monet, respiciendum esse ad peccatum primi hominis, si quis intelligere velit, quomodo omne peccatum, etiam originale, sit uoluntarium.

QUARTVM est eorum, qui ex ignorantia peccant, cum id faciunt, quod ignorant esse peccatū, atque hoc etiam est poena peccati, quia ignorantia ex peccato est, et est aliquo modo uoluntarium, sed uoluntate facti, non uoluntate peccati, quoniam uolunt facere quod faciunt, sed si scirent esse peccatum, non uellent facere, nec faceret. Et idcirco hoc est improprie uoluntarium, proinde etiam improprie peccatum.

Ad objectionem ex libro de natura & gratia, sanctissimi **RESPONSO** est. Non enim eo loco sanctus **AVGVSTINVS** negat, peccatum esse voluntarium, sed addit, gratiam esse necessariam ad peccata vitanda, quod nos non negamus; atque utinam aduersarij sic liberum arbitrium non oppugnant, quo modo nos gratiam libentissime, gratissimeque defendimus.

QVARTVM testimonium sumitur ex libro de duabus animabus, capite vndecimo, ubi hæc habentur: *Peccatum est voluntas retinendi, vel consequendi quod iustitia vetat, & unde liberum est abstinere. Nec hic libri obscuri mihi scrutandi erant, unde discerem, ne minem vituperatione, suppliciove dignum, qui aut id velit, quod iustitia velle non prohibet, aut id non faciat, quod facere non potest. Nonne ista cantant in montibus pastores, & in theatris Poetæ, & indocti in circulis, & docti in bibliothecis, & magistri in scholis, & antistites in sacris locis, & in orbe terrarum genus humanum? Et capite duodecimo: Peccatum teneturi quæquam, quia non fecit, quod facere non potuit, summa iniquitatis est, & insania. Quamobrem illæ animæ quicquid faciunt, si natura, non voluntate faciunt, id est, si libero ad faciendum, & non faciendum motu animi carent, si denique his abstinendi ab opere suo nulla potestas conceditur, peccato earum teneri non possumus.*

Ad hunc etiam locum responderi non posse, argumentari **AVGVSTINVM** ex concessis, & non loqui ex propria mente, extra controuersiam esse debet. Siquidem ipse se insaniæ argueret, si crederet, reum peccati teneri eum, qui non habet liberum arbitrium, ut possit facere & non facere. Respondet igitur **Calvinus** more solito, loqui **Augustinum** de peccato primi hominis, quod libera voluntate commissum fuit. Et probat ex libro primo retractationum, capite decimo quinto, ubi recognoscens sanctus **Augustinus** locum a nobis citatum, sic ait: *Definitio peccati, quæ diximus, peccatum est voluntas retinendi, &c. propterea vera est, quia id definitum est, quod tantummodo peccatum est, non quod est etiam pœna peccati.*

At non dicit **AVGVSTINVS**, solum illud esse verum peccatum, quod ita est peccatum, ut non sit etiam pœna peccati, alioqui nullum verum peccatum esset pœna peccati, & sanctus **Augustinus** secum ipse pugnaret. Quod si id, quod est pœna peccati, potest etiam verum esse peccatum, certe potest illi etiam peccati definitio conuenire. Significat igitur **Augustinus**, definitionem illam, in qua ponitur libertas ad utrumlibet, præcipue conuenire peccato **Adami**, quoniam illud ita liberè factum est, ut nulla fuerit necessitas neque conditionalis, neque absoluta peccandi. Vnde etiam paulo ante in eodem capite, idem **Augustinus** apposuit illam particulam,

PRÆCIPVE, dicens: *Peccatum quod nusquam est nisi in voluntate, illud PRÆCIPVE intelligendum est, quod iusta damnatio consequuta est.*

Peccata uero, quæ sunt cogente cupiditate (de his enim loquitur hoc loco sanctus **Augustinus**) sunt quidem absolute voluntaria, & absolute illis conuenit definitio supra posita, tamen habent aliquid necessitatis admixtum, quoniam ex hypothetico, id est, nisi auxilio Dei reprimatur cupiditas, cui tamen non possunt, & ideo non tam perfectè illis conuenit definitio peccati, ac peccato primi hominis conueniebat.

Denique, non velle **Augustinum** in retractationibus dicere, definitionem a se positam, in libro de duabus animabus, soli peccato primi hominis conuenire, cer. tissimum esse debet. Nam ipse dicit, cantari a pastoribus in montibus, a Poetis in theatris, & ab indoctis in circulis, neminem peccare si non

A facit, quod facere non potest. Certè autem pastores, Poetæ, indocti, cum illa cantant, non cogitant **Adami** peccatum, sed peccata sua, siquæ similia. Deinde cum ibidem **AVGVSTINVS** addit, si anima nostra non habet liberum arbitrium ad faciendum, & non faciendum, peccato eius nos teneri non posse: nonne apertissime de nostro, non de **Adami** peccato, loquitur?

QVINTVM testimonium sumitur ex libro secundo **Actorum**, cum **Felice Manichæo**, capite tertio, ubi habentur hæc verba: *Esse liberum arbitrium, & inde peccare quemque, si velit, non peccare, si nolit, non solum in diuinis Scripturis, quæ nō intelliguntur, sed et in verbis ipsius Manichæi tibi probo.* Et infra capite quarto: *Audi ergo de libero arbitrio, primò ipsum Dominum, ubi duas arbores commemorat, quarum mentionem ipse fecisti, audi dicentem, aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum, aut facite arborem malam, & fructum eius malum. Cum ergo dicit, aut hoc facite, aut illud facite: potestatem indicat, non naturam. Nemo enim nisi Deus facere arbores potest. Sed habet unusquisque in voluntate, aut eligere quæ bona sunt, & esse arbor bona, aut eligere quæ male, & esse arbor mala.*

Hunc locum **S. Augustinus** nusquam retractauit. Nam in lib. 2. retractationum, cap. 8. recensens hos libros, tantum addidit, se non disputasse de gratia, quia nō erat necesse. Itaque vera esse illa omnia existimauit, nec pugnare libertatem arbitrij, ut reuera non pugnat cum necessitate gratiæ.

Neque dici potest, illum argumentari ex concessis & ad hominem. Nam is (cum quo disputabat) non concedebat, sed negabat liberum arbitrium, & ideo ex diuinis literis illud probandum ipse suscepit. Confugit igitur **Calvinus** ad suam veterem cationem de libero arbitrio primi hominis. Sed hæc iam est intolerabilis impudentia, cum **Augustinus** dicat, esse liberum arbitrium, & unūquemque (non solum igitur **Adamum**) inde peccare si velit, non peccare, si nolit. Et id prober ex testimonio **Euangelijs**, quod non ad **Adamum**, sed ad **Iudæos** a Domino dictum erat, & denique, cum **Augustinus** aduersus **Manichæos** disputer, non de **Adami** peccato, sed de nostris, quæ illi negantes liberum arbitrium excusare, & in principem quendam tenebrarum re ferre solebant.

CAPVT XXVIII.

Adferuntur testimonia sancti Augustini pro libero arbitrio scripta, post exortam hæresim Pelagij.

EAM verò quod attinet ad secundum ordinem librorum sancti **Augustini**, eorum videlicet, quæ scripta sunt post exortam hæresim **Pelagij**, multa **Calvinus** disputat, quæ parum, aut nihil ad rem faciunt. Lætar enim magna confidentia, eos omnes libros pro se facere, quod in illis **Augustinus** identidem repetat, nihil boni hominem facere posse sine adiutorio gratiæ. Atqui ista alia quæstio est, neque nos negamus necessitatem gratiæ, sed contendimus præsentem auxilio gratiæ, hominem verè ac propriè adhuc esse liberi arbitrij, ut possit præcepta seruare, si velit, & non seruare, si nolit. Et quoniam aduersarij, & **Calvinus** in primis contrà affirmant, præsentem auxilio gratiæ non posse hominem malè facere, eo verò absente non posse bene facere, ac per hoc nunquam habere liberum voluntatis arbitrium, & hoc ipsum uocabulum non rectè usurpari,

pari, cum sit titulus sine re, idcirco testimonia Augustini ad liberum arbitrium confirmandum adferimus.

Omissis ergo parergis, PRIMUM testimonium sit illud, quo S. Augustinus simpliciter libertatem arbitrii confitetur, in libro de gratia & libero arbitrio cap. 1. *Reuelauit, inquit, Deus per Scripturas suas sanctas, esse in homine liberum voluntatis arbitrium.* Similia habet in epist. 46. & 47. ad Valentinum, & alibi multis in locis.

Respondet CALVINVS, quod attinet ad nomen liberi arbitrii, sanctum Augustinum cessisse inueteratæ iam consuetudini, cui resistere non valebat. Quantum autem ad rem, non agnosci ab Augustino libertatem arbitrii, nisi a coactione. At si beatus Augustinus prudenter cedendum esse iudicauit receptæ consuetudini in Ecclesia per annos quadringentos, quanta est Caluini temeritas, qui cedendum esse non iudicat consuetudini iam per annos mille, & quingentos inueteratæ?

DEINDE, si cupiebat Augustinus (ut Caluinus indicat) hoc nomen aboleri, quare non tentauit saltem id facere? quare non solum id non tentauit, sed contra potius eam consuetudinem diligentissime fouit? fouisse enim manifestè colligimus ex eo, quod ipse monet, ut nemo propter gratiæ predicationem negare audeat arbitrii libertatem: *Credetis, inquit in epistola quadragesima sexta) diuinis eloquijs, quia liberum est hominis arbitrium.* Et rursus in epistola quadragesima septima; *Quantum potuimus, inquit, egimus cum istis vestris & nostris fratribus, ut in fide sana, Catholica perseuerarent, quæ neque liberum arbitrium negat, siue in vitam malam, siue in bonam, neque tantum ei tribuit, ut sine gratia valeat aliquid.* Et in libro de gratia & libero arbitrio, capite primo: *Quonia, inquit, sunt quidam, qui sic gratiam Dei defendunt, ut negent hominis liberum arbitrium, aut quando gratia defenditur, negari existiment liberum arbitrium, hinc aliquid scribere ad nostrum caritatem, Valentinum fratrem, & ceteri, qui simul Deo seruiunt, compellente caritate curant.*

Neque possunt hæc Augustini loca detorqueri ad liberum arbitrium a sola coactione. Nam illud liberum arbitrium sanctus Augustinus confitetur, & confitendum esse monet, quod a Valentini Manichæis negabatur. Illi autem non negabant liberum arbitrium a coactione, sed a necessitate, quod solū difficulter cum gratia coniungi posse videtur. Libertas enim a coactione facillime cum gratia copulatur; imo etiam cum fato, & quauis alia causa determinante ad vnum; & ideo nemo vnquam illud negauit.

SECUNDVM testimonium sumitur ex illis locis, ubi recitantur hæreses Pelagij. Vbiqunque enim sanctus Augustinus Pelagianos errores, circa libertatem arbitrii commemorat, semper dicit Pelagianos nimis multum tribuisse libero arbitrio. Nusquam autem dicit errasse in eo, quod liberum arbitrium prædicarent. At certe si assertio liberi arbitrii erronea esset, ad errores Pelagij sine dubio pertineret. Vide hoc testimonium in libro primo retractationum, capite nono, in epistola 107. in libro de hæresibus, capite 88. & libro primo ad Bonifacium contra duas epistolas Pelagianorum, capite vltimo, nam in his locis enumerantur errores Pelagij. Nec solum Augustinus non ponit inter errores Pelagij, agnoscere liberum arbitrium, sed probat in hoc in Pelagianis, dum scribit libro 4. ad Bonifacium, cap. 3. eos in laude legis & liberi arbitrii delitescere. Quia videlicet laudabant Pelagiani legem, & liberum arbitrium, quæ sciebant a Catholicis non negari, & lib. secundo de nuptijs & concupiscentia, capite tertio: *Liberum, inquit, in hominibus esse arbitrium,*

A & Deum esse nascentium conditorem, utrique dicimus, non hinc essis Celestini & Pelagiani.

Denique sanctus Augustinus ualde ægrè ferebat quod Pelagiani dicerent, ab ipso negari liberum arbitrium, quod certè non ægrè tulisset, si credidisset hæresim esse Pelagianam, liberum arbitrium confiteri, sicut hoc tempore non ægrè ferunt Lutherani & Caluinistæ, si dicamus, eos liberum arbitrium inferuum arbitrium permutasse. Libro secundo de nuptijs & concupiscentia; capite tertio: *Non est, inquit, ita ut loqueris, multum falleris, nec fallere meditaris, non liberum negamus arbitrium.* Et libro primo ad Bonifacium, capite secundo: *Quis nostrum dicit, quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere?* Et libro quarto aduersus Iulianum, c. 8. *Multo minus, inquit, dicerem, quod me dixisse mentiris, negari liberum arbitrium, si gratia commendetur, & negari gratiam, si liberum commendetur arbitrium.*

TERTIVM testimonium sumitur ex locis illis, ubi sanctus Augustinus numerat inter hæreses Manichæorum, negare liberum arbitrium. Nā ut omit tam libros tres de libero arbitrio, quos contra Manichæos propriè scriptos esse testatur idem Augustinus libro primo Retractationū, capite nono, cerè in lib. quarto ad Bonifacium, cap. 4. apertissimè scribit, Manichæos se manifestare dum vituperare audet legem, nuptias, naturam, sanctos veteris Testamenti, & liberum voluntatis arbitrium; hoc est, ostendere se manifestos hæreticos, dum quinque ista negant & damnant, quæ Catholica recipit & commendat Ecclesia.

Habet igitur Augustinus Lutheranos et Caluinistas pro hæreticis manifestis, quoniam libertatem voluntatis arbitrium ita perspicuè negant & dānant, ut libros suos de seruo arbitrio inscribere non vereantur. Neque recurrere poterit Caluinus ad liberum arbitrium a sola coactione, cum certum sit, non hoc esse, quod Manichæi vituperabant.

QVARTVM testimonium sumitur ex ijs locis, ubi sanctus Augustinus profert argumenta pro libero arbitrio. Siquidem iisdem argumentis probat liberum arbitrium post hæresim Pelagij exortā, quibus idem probabat ante exortam illam hæresim, nā in libris de libero arbitrio, & in libro de vera religione, quos scripsit antequam nomen Pelagij audiri coepisset, probat Augustinus liberum arbitrium aduersus Manichæos, his potissimum rationibus, quod alioqui tollatur iudicium Dei, tollantur leges, admonitiones, cohortationes, præcepta, præmia, & alia id genus, at iisdem omnino rationibus idem liberum arbitrium probat in epistola quadragesima sexta, & quadragesima septima, & in libro de gratia & libero arbitrio, quæ scripta esse constat occasione hæresis Pelagianæ. Sic enim loquitur in epistola 46. *Si non est gratia Dei, quo modo saluat mundum? si non est liberum arbitrium, quomodo iudicat mundum?* Et infra: *Nisi libero arbitrio intelligeremus, atque sciremus, non nobis præciperetur dicente Scriptura, Intellegite insipientes in populo, et stulti aliquando sapere.* Et libro de gratia & libero arbitrio, cap. 2. *Ille præcepta diuina homini non prodesse, nisi haberet liberum voluntatis arbitrium, quo ea faciens ad promissa præmia perueniret.* Et infra: *Quomodo iubet, si non est liberum arbitrium?* Vides igitur S. Augustinum non mutasse sententiam de libero arbitrio, propter exortam hæresim Pelagianam.

QVINTVM argumentum sumitur ex illis locis, ubi sanctus Augustinus scribit, liberum arbitrium adiuuari gratia Dei. Non enim adiuuatur, nisi id quod est, nec auxilio eget libertas a sola coactione, sed libertas a necessitate, ut etiam supra diximus.

In epistola 89. quæstione 2. *Valer*, inquit, *liberum arbitrium ad bona opera, si diuinitus adiungetur*. Et infra: *Neque enim voluntatis arbitrium ideo tollitur, quia innatur, sed ideo innatur, quia non tollitur*. Et hoc millies in suis scriptis contra Pelagianos repetit.

SEX TUM testimonium sumitur ex illis locis, in quibus disertis verbis docet, esse in potestate hominis velle, & non velle. In expositione Psalmi 7. prope finem: *Diabolo*, inquit, *non consentire in potestate nostra esse voluit, qui nos fecit*. Item in libro de Spiritu, & litera, capite tricesimo tertio: *Liberum*, inquit, *arbitrium naturaliter attributum a creatore animæ rationali, illa media vis est, quæ vel intendi ad fidem, vel inclinari ad infidelitatem potest*. Et capite trigesimo quarto: *Consentire vocationi Dei, vel ab ea dissentire propria voluntas est*. Satis igitur probatum existimamus, sanctum Augustinum libertatem arbitrii in eo sensu semper prædicasse, in quo nunc illud Catholica prædicat, semperque prædicauit Ecclesia.

CAPVT XXIX.

Soluuntur argumenta aduersariorum
ex verbo Dei petita.

PORRO aduersus ea, quæ diximus, & docuimus, duo proferunt aduersarii genera argumentorum, VNUM ductum a Verbo Dei, ALTERVM ex libris S. Augustini.

PRIMUM testimonium obiecit Lutherus, ex capite quadragesimo primo Isaia: *Bene agite, aut male si potestis*.

RESPONDEO, argumentum est satis ineptum, ac pingue, vt cætera Lutheri esse solent. Neque enim Propheta de hominibus, sed de Idolis gentium loquitur. Nam quemadmodum sanctus David simulachra gentium irrisit dicens: *Oculos habent, & non videbunt, aures habent, & non audient, &c.* Psalm. 113. sic Isaia exprobat illis imbecillitatem, quod cum Dij habeantur a stultis hominibus, tamen nulli prodesse, aut nocere possint.

SECUNDVM testimonium sumunt ex illis verbis Ezechielis capite 36. *Dabo vobis cor nouum & faciam vt in præceptis meis ambuletis*. Qui non habent cor nouum, non possunt in præceptis Domini ambulare, qui habent cor nouum, non possunt in iisdem præceptis non ambulare, quoniam aliqui falsa esset illa promissio, faciam vt in præceptis meis ambuletis, igitur nulli habent simul potestatem ambulandi in præceptis, & non ambulandi, ac per hoc nulli habent liberum arbitrium in moralibus.

RESPONDEO, qui non habet cor nouum, non potest præcepta Domini omnia, sicut oportet, obseruare, dum talis est, hoc est, dum gerit cor vetus; tamen absolute potest, si velit omnia mandata Domini, sicut oportet, obseruare, quia potest exuere cor vetus, & induere nouum, si velit vocationi Domini acquiescere, sequere ad Deum ex toto corde conuertere. Scriptum est enim: *Facite vobis cor nouum, & spiritum nouum*. Ezechiel. 18. pari ratione qui habet cor nouum, non potest, dum talis est, non ambulare in præceptis Domini, tamen absolute potest, quia potest exuere cor nouum, si velit se auertere a Deo, iuxta illud eiusdem Prophete in eodem cap. 18. *Si auerteris, se iustus a iustitia sua, &c.* Potest igitur absolute homo per liberum arbitrium bene facere si velit, & non facere, si non velit.

TER TIVM testimonium ex illo Psalm. 118. *Inclina cor meum in testimonia tua*. Et 3. Regum 8. *In-*

clinet cor nostrum ad se Dominus, vt seruiemus mandata eius.

RESPONDEO, probant hæc testimonia, sine Dei gratia non posse a nobis omnia mandata seruari, quod (vt sæpe diximus) libentissimè confitemur. Non autem probant hominem non esse liberi arbitrii. Quoniam non inclinat Deus corda nostra cogendo, aut necessitatem adferendo, sed interna inspiratione suadendo, & inuitando, ita vt in potestate voluntatis relinquatur consentire vocanti, & suadenti, uel non consentire. Atqui dicit aliquis, Quid aliud facit Deus cum nos inclinat, quam operari, vt consentiamus? ITA EST; Facit Deus per auxilium gratiæ suæ, vt vocanti consentiamus, sed hoc facit adiuuando infirmitatem, non tollendo libertatem. De qua re plura dicemus in sequenti libro.

QUARTVM testimonium ex illo Ioannis 8. & ad Romanos 6. & 2. Petri 2. *Qui facit peccatum, seruus est peccati*. At seruitus, & libertas opponuntur.

RESPONDEO, seruitus & libertas generatim accepta sine dubio opponuntur, sed non quæuis seruitus cuius libertati opponitur. Alioquin non diceret Apostolus ad Romanos capite sexto. Eos, qui sunt serui peccati, liberos esse iustitiæ, & contra, liberatos a peccato, seruos esse iustitiæ. Itaque seruitus peccati opponitur libertati a peccato, non libertati nature, quæ propriè dicitur liberum arbitrium. Nam qui seruus est peccati, non potest suis viribus excutere iugum peccati, & ad libertatem iustitiæ peruenire, potest tamen per liberum arbitrium, adiuuante Deo, liberari a peccato, & potest, si velit, per se manere in seruitute peccati. Sicut etiam è contrario, seruitus nature, id est, naturalis determinatio ad vnum, qualis est in pecoribus, opponitur libertati nature, id est, libero voluntatis arbitrio; non tamen libertati a peccato. Immo quæ caret libertate nature, hoc ipso quod illa carent, non possunt villo modo seruire peccato.

QUINTVM testimonium ex illo Ioan. 15. *Sicut palmet non potest a semetipso ferre fructum, nisi manserit in vite, ita & vos, nisi in me manseritis*. Palmes, inquit, a vite præcisus non potest non arescere, in vite autem insitus, & ex ea viuens, non potest non ferre fructum: igitur nec homines, qui palmitibus comparantur, habent villo tempore libertatem ad opposita.

RESPONDEO, homo rectissimè palmiti comparatur, quia sine succo vitis celestis, quæ Christus est, non potest producere opera salutifera, & celestia; tamen quoniam idem homo palmes est rationalis, potest per liberum arbitrium, cum est in vite, ab illa sponte recedere & arescere, & a vite præcisus per idem liberum arbitrium, adiuuante summo agricola, potest in vite rursum inseri & fructum fere. Itaque probant illæ similitudines necessitatem gratiæ, sed non excludunt arbitrii libertatem.

SEX TUM testimonium ex illo prioris ad Corinthios cap. 4. *Quid enim habes quod non accepisti*. At si nihil habemus proprii & nostri, certè non sumus domini actionum, nec illa sunt in nostra potestate.

RESPONDEO, idem Apostolus in tertio capite eiusdem epistolæ, fatetur, nos habere aliquid proprii & nostri, cum ait, Vnusquisque propriam mercedem accipiet, secundum suum laborem, ubi quod Latinus interpres reddidit (*suum*) in Græco fonte est, *id est, id est, proprium*. Habemus igitur dono Dei liberum arbitrium, sed hoc dono accepto, domini sumus actionum, & quia possumus eas pro arbitrio facere, uel omittere, propriæ & nostræ esse dicuntur, & quæuis opera sancta, de quibus loquitur eo loco B. Paulus, sunt etiam peculiari ratione dona Dei, quatenus

nus non sunt sine gratia, tamen sunt etiam opera nostra propria, quatenus poteramus per liberum arbitrium ea non facere, & ideo (ut iam diximus) eodem Apostolo teste, debetur eis merces propria, & non immerito labores nostri, & proprii nominantur.

CAPVT XXX.

*Soluuntur argumenta ex testimonijs
S. Augustini.*

IAM verò ex beato Augustino, in quo magnum præsidium habere se gloriantur aduersarij **P**RIMO proferunt illud ex Enchiridio, cap. 30. *Liberum arbitrio male utens homo, & se perdidit, & ipsum. Nam cum libero peccaretur arbitrio, uictore peccato amissum est & liberum arbitrium.*

RESPONDEO, dicitur homo perdidisse liberum arbitrium, quia deterius illud fecit; quomodo dicitur perdere filium, aut seruum, aut discipulum, qui nimia lenitate flagitiosum fieri sinxit. Alioquin non perijsse liberum arbitrium, neque esse extinctum, quasi non sit amplius in rerum natura, perspicuum est ex eo, quod Augustinus dicit, & se perdidit, & ipsum. Non enim se perdidit extinguendo, ac perimendo, sed deterius efficiendo. Quemadmodum autem deterius fecerit, explicat cum dicit, uictore peccato amissum esse liberum arbitrium. Amittitur enim liberum arbitrium, non cum perit, quod fieri non potest, sed cum a diabolo captiuatur; quo modo dicuntur amissa, quæ tempore belli in potestatem hostium deuenerunt. Vnde etiam adfert Augustinus testimonium Domini dicentis: *Si nos filius liberauit, uerè liberi eritis.* Et aperte dicit, uictore peccato amissum, quia uidelicet in potestatem uictoris venit.

Explicabitur autem commodè totus hic locus, ex libro primo ad Bonifacium contra duas epistolas Pelagianorum, capite secundo: *Quis nostrum, inquit, dicat, quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere? libertas quidem periit per peccatum, sed illa, quæ in paradiso fuit habendi plenam cum immortalitate iustitiam. Vnde natura humana diuina indiget gratia, dicente Domino, si nos filius liberauerit, uerè liberi eritis.* Itaque liberum arbitrium perditum & amissum nihil est aliud, nisi deterius factum per captiuitatem, qua periit libertas gratiæ, non libertas naturæ.

SECVNDVM testimonium sumunt ex hoc ipso loco proxime citato, id est, ex lib. 1. ad Bonifacium, cap. 2. & 3. nam cum sanctus Augustinus dixisset, non perijsse liberum arbitrium de humano genere; subiungit, ideo non perijsse, quia per illud peccant, quicunque cum delectatione peccant. Idque sæpius repetit, ut uideatur non agnoscere liberum arbitrium nisi à coactione, & ad malum.

RESPONDEO, S. Augustinus propter insidias Pelagianorum, qui ex libertate naturæ colligebant libertatem a peccato: vix vnquam audet liberum arbitrium asserere, quin aliquid adiungat, vnde intelligi possit, illud sine gratia Dei non posse liberum esse a peccato. Id autem facilius assequemur, si breuiter exponamus sententiam totius illius loci.

In titulis igitur secundi capituli libri primi ad Bonifacium, proponit sanctus Augustinus obiectionem, seu uerius calumniam Pelagianorum, qui de Catholicis ita loquebantur: *Dicunt illi, quia peccato primi hominis, id est Adæ, liberum arbitrium perierit, & ne*

mo iam potestatem habeat bene uiuendi, sed omnes in peccatum carnis suæ necessitate cogantur. Hæc est Pelagianorum obiectio, qua calumniabantur Catholicos, quasi negarent liberum arbitrium, & inde calidè intendebant efficere, ut gratia Dei ad bene uiuendum non uideretur esse necessaria.

Hanc fraudem his uerbis Augustinus detegit: *Liberum, inquit, arbitrium defendendo precipiant, ut de illo potius ad faciendum iustitiam, quam de Domini adiutorio confidatur, atque in se quisque, non in Domino gloriatur.* Quibus uerbis non negat, defendi debere liberum arbitrium, sed prohibet nimis multum illi tribui. **D**EINDE addit, calumniam superiorem resellens: *Quis autem nostrum dicat, quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere? libertas quidem periit per peccatum, sed illa, quæ in paradiso fuit habendi plenam cum immortalitate iustitiam, propter quod natura humana diuina indiget gratia.*

His uerbis Augustinus **P**RIMVM negat illam partem obiectionis Pelagianæ: *Dicunt, quod peccato primi hominis, perierit liberum arbitrium.* **D**EINDE, explicat illam alteram partem: *& nemo iam potestatem habeat bene uiuendi*) dicens, hominem non posse bene uiuere sine auxilio gratiæ, & in hanc miseriam incidisse per peccatum, a quo non liberamur, nisi per illum, qui dixit: *Si nos filius liberauit, uerè liberi eritis.* Subiungit **D**EINDE probans, ex eo quod peccatur, liberum arbitrium non perijsse: *Nam, inquit, liberum arbitrium usque adeo in peccatore non periit, ut per illud peccent, maxime omnes, qui cum delectatione peccant.*

Non uult autem hoc loco S. Augustinus significare, libertatem arbitrij in eo sitam esse, ut quis cū delectatione peccet. Nam etiam si aliquis sine delectatione peccaret, ut qui metu mortis fidem negaret, liberè tamen peccare diceretur: sed indicare uoluit, maximè liberè eos peccare, qui cum delectatione peccant, quoniam qui eiusmodi sunt **D**VPLECI libertate gaudent, **V**NA, quæ opponitur necessitati, quæque communis est omnibus qui peccant, & dicitur propriè libertas naturæ, siue libertas arbitrij, **A**LTERA, quæ opponitur seruituti iustitiæ, & dicitur propriè libertas peccati, siue etiam seruitus peccati. Eadem enim est seruitus peccati, & libertas peccati, quoniam qui seruus est peccati liberè, id est, libenter, & cum delectatione peccat, sicut etiam eadem est libertas iustitiæ, & seruitus iustitiæ, quoniam qui serui sunt iustitiæ, libenter & cum delectatione iustitiam faciunt.

Refellit **P**OSTREMÒ in capite tertio, illam tertiam partem eiusdem obiectionis Pelagianæ. *Sed omnes in peccatum carnis suæ necessitate cogantur.* Et ait: *Non itaque sicut dicunt, nos quidem necesse, & iste audet etiam scribere, omnes in peccatum uelut in uicem carnis suæ necessitate coguntur. Sed si iam in ea erant sunt, ut propria mentis utantur arbitrio, & in peccato sua uoluntate retinentur, & a peccato in peccatum sua uoluntate precipitantur.* Neque enim agi in eis etiam qui suadet & decipit, nisi ut peccatum uoluntate committant. Sed hæc uoluntas, quæ libera est in malis, quia delectatur malis, ideo libera in bonis non est, quia liberata non est.

Quibus uerbis respondet Augustinus directè, ad illud *necessitate cogantur*, & docet non cogi, id est, non inuitos trahi homines ad peccatum, sed liberime potius peccare, quoniam non solum libertate naturæ, sed etiam libertate peccati, ut plurimum homines peccant, & ne Pelagiani more suo colligeret, posse hominem peccatorem suis uiribus bene facere, addit uoluntatem hominis impij, quæ est libera in malis libertate peccati, non esse in bonis liberam libertate gratiæ, nisi prius a Christo Domino liberetur.

TERTIUM testimonium, sumunt ex libro primo retractationum, capite decimo quinto: *Qui cogenti cupiditati bona voluntate resistere non potest, iam hoc ita peccatum est, ut sit etiam poena peccati.* Et infra: *Nam quando tale est, ut idem sit & poena peccati, quantum est quod valet voluntas, nisi forte, si pia est, ut oree auxilium? in tantum enim libera est, quia in tantum liberata est.* Ex hoc loco colligunt, impiam voluntatem non esse liberam, sed omnino ex necessitate peccare; quoniam nihil potest in bono, ac ne auxilium quidem petere, & tamen verè peccat, quoniam alioqui non verè peccatum esset poena peccati.

RESPONDEO, voluntas, quæ cogenti cupiditati resistere nequit, libera est absolute, quoniam illa impotentia conditionata est, non absoluta. Potest enim Dei auxilium implorare; quod si non facit, culpa sua non facit. Nemini enim deest auxilium, quod saltem possit vires a Deo petere. Nemini autè deesse auxilium necessarium ad non peccandum, in alio libro probauimus.

QUARTUM testimonium sumunt ex epistola 144. *Sine gratia Dei non potest esse libera voluntas, cum cupiditatibus vincentibus, & uincionibus subdita sit.*

RESPONDEO, Sine gratia Dei accipiendo gratiā largo modo pro auxilio necessario ad non peccandum non est libera voluntas, quoad exercitium, id est, non habet vsum liberi arbitrij; tamen absolute libera est, quoniam (ut diximus) auxilium gratiæ necessarium ad non peccandum nulli deest. Simile est, si quis ita colligeret, sine lumine non potest oculus cernere, igitur absolute non potest oculus cernere, & nos sæpè iam diximus, non negari a nobis gratiæ necessitatem, dum asserimus arbitrij libertatem. Id enim quod volumus, hoc est, præsentem auxilio necessario, posse hominem peccare, & non peccare. Neque contrarium huius sententiæ in Augustini libris vnquam reperietur.

QUINTUM testimonium sumunt ex libro de spiritu & litera, capite 30. *Per legem cognitio peccati, per fidem impetratio gratiæ contra peccatum, per gratiam sanatio animæ a vicio peccati, per animæ sanitatem libertas arbitrij, per arbitrij libertatem dilectio iustitiæ, per dilectionem iustitiæ impletio legis.* Et infra: *Ut quid miseri homines audent superbire de libero arbitrio atque quam libenter, nec attendunt in nomine liberi arbitrij sonare libertatem, &c.*

RESPONDEO, Loquitur hoc loco S. Augustinus apertissime de libero arbitrio, ut denominatur a libertate gratiæ, non a libertate naturæ. Nam si libertas naturæ, id est, liberum arbitrium propriè dictū, inciperet primum in nobis esse post fidem & iustificationem, quo modo idem Augustinus in eodem libro, cap. 33. diceret, liberum arbitrium naturaliter attributum animæ rationali, esse vim illam mediā, qua vel intendi ad fidem, vel inclinari ad infidelitatem potest? quo modo enim intenditur ad suscipiendam fidem, si non incipit existere nisi post fidem? loquitur igitur de libertate gratiæ, per quam anima sanata viam mandatorum Domini cum delectatione currit. De qua loquitur etiam in libro de correptione & gratia, cap. 8. cum ait: *Voluntas humana non libertate consequitur gratiam, sed gratia libertatem.*

SEXTUM testimonium sumunt ex libro de correptione & gratia, capite duodecimo: *Si relinquere- tur iussu sua voluntas, ut in adiutorio Dei manerent, si uellent, inter tot, & tantas tentationes infirmitate sua voluntas ipsa succumberet, et ideo perseverare non possent, quia deficientes infirmitate nec uellent.* Videtur enim hoc loco sanctus Augustinus dicere, iustos homines etiam cum adiutorio gratiæ sanantis animam, non posse perseverare in bonis operibus nisi a spiritu

A Dei perpetuo agantur; atqui hoc est non habere liberum arbitrium ad utramque partem.

RESPONDEO, Significat Augustinus, non sufficere homini post lapsum primi hominis, adiutorij gratiæ habitualis (id enim vocat adiutorium, in quo permanet homo, si vult, quod etiam in eodem loco cum alimentis comparauit, quibus si volumus, utimur, si nolumus, non utimur) sed necessarium esse præterea, propter tentationes, auxilium Dei protegens, & dirigens, sine quo etiam iusti perseverare non possent, quia deficientes infirmitate, nec uellent.

Ceterum hæc impotentia non est absoluta, sed conditionalis; quamuis enim non possit homo iustus, sine auxilio speciali perseverare in operibus bonis, absolute tamen potest, quoniam Deus non deserit nisi desertus. Quocirca in eodem libro capite septimo, idem Augustinus dicit, non posse excusari eos, qui non perseverant, quoniam poterant perseverare si uellent.

SEPTIMUM testimonium sumunt ex eodem libro cap. 13. ubi cum dixisset S. Augustinus eos, qui peccant, peccare per liberum arbitrium, corrigit se continuo, ac dicit: *arbitrium, inquam, liberum, sed non liberatum.* Videtur enim (ut notat CALVINUS) uoluisse dicere, arbitrium liberum esse nomine, non re.

RESPONDEO, Iam sæpè diximus Augustinum propter Pelagianos arbitrium vocare liberum, non liberatum, quoniam sine gratia Dei seruum est peccati, licet sit liberum a naturali necessitate.

OCTAVUM testimonium sumunt ex libro de perfectione iustitiæ, responsione 9. *Per arbitrij libertatem factum est, ut esset homo cum peccato, sed iam poenalis uicissitudo subsequenda ex libertate, secus necessitate.* Et infra: *Quia peccauit voluntas, sequenda est peccanti peccatum habendi dura necessitas, donec tota sanetur infirmitas.*

RESPONDEO, Multiplex est necessitas, sed non omnis repugnat arbitrij libertati. **PRIMA** est, patiendi motus carnis repugnantes legi mentis. Nam etiam iustissimi quique dicere possunt cum Apostolo ad Romanos capite septimo. *Sentio aliam legem in membris meis, &c.* Sed hæc non repugnat libero voluntatis arbitrio, quoniam etiam si necessario motus illos sentimus, tamen non necessario consentimus, & tunc cum Apostolo dicimus: *Si quod nolo facio, iam non ego operor illud.*

SECUNDA necessitas est peccandi ex ignorantia, nam delicta quis intelligit? Sed neque hæc repugnat libero arbitrio, quoniam etiam si non possumus quædam non ignorare, tamè possumus non velle ignorare. Ille enim reprehenditur, qui noluit intelligere, ut bene ageret, non qui uoluit, sed non potuit. Ac de his necessitatibus loquitur sanctus Augustinus in priorè parte obiectionis. Nam ibidem subiungit: *Vnde ad Deum fides clamat, De necessitatibus meis educ me. Sub quibus posui, vel non possumus, quod volumus intelligere, vel quod intelleximus, volumus, nec ualemus implere.*

TERTIA necessitas est diuinæ gratiæ, tam ad remissionem peccati contracti, quam ad vitanda ea, quæ contrahi possent, Sed neque hæc tollit liberum arbitrium, quoniam ut sæpè diximus, & in secundo libro probauimus, Deus nemini denegat adiutorium necessarium.

QUARTA necessitas est, habendi peccatum aliquod veniale. Nam etiam homines iusti quotidie necesse habent illa oratione uti ad Deum, *Dimitte nobis debita nostra.* At neque hæc necessitas pugnat cum arbitrij libertate, quoniam si ratio vigilet, ut debet, possumus uitare singula venialia; quamuis fieri

fieri nequeat, ut omnia euitemus, sine privilegio speciali. Et de hac necessitate loquitur Augustinus in posteriore parte obiectionis, ut perspicuum est legenti eum locum. Immo totus liber ideo de perfectione iustitiæ inscriptus est, quoniam hoc potissimum agit, ut probet aduersus Pelagianos, non posse in hac uita nos ita perfecte adimplere iustitiam, ut non semper oratio illa necessaria sit, *Dimitte nobis debita nostra*.

QVINTA necessitas est faciendi actus malos, postra mala, & efficaci uoluntate. Nam qui efficaciter uult finem, non potest non uelle media, quæ ad eum finem iudicat esse necessaria. Ita qui vehe-

menter aliquem odit, non potest illi ex animo bene facere. SED neque hæc necessitas repugnat libertati, quia conditionalis est, non absoluta. Potest enim homo si uelit, non uelle finem illum efficaciter, ex cuius amore ad media eligenda quodammodo cogebatur.

Sola igitur illa necessitas libertati arbitrij propriè repugnat, quæ absolute facit, ut homo non sit Dominus propriæ voluntatis; quam necessitatem in Augustini libris aduersarij nostri, quamtūvis Augustinum suum esse iacent, nunquam demonstrare poterunt.

650 LIBER SEXTVS.
DE GRATIA ET
LIBERO ARBITRIO.

CAPVT PRIMVM.

Proponitur questio, An possint credi mysteria fidei, sine auxilio speciali.

EXTVS HIC LIBER TRES Postremas questiones absoluet, quid possit uidelicet intelligentia humana in rebus supernaturalibus fide percipiendis, quid uoluntas in iisdem appetendis & eligendis, & num in eiusmodi rebus, uerè proprièque li-

beri simus. PRIMA questio, quæ ad intelligentiam pertinet, non minus breuiter, quàm facile explicari potest. Conuenit enim inter nos & aduersarios, siue ij Pelagiani, siue Lutherani sint, TRIA potissimum esse necessaria, ut mysteria supernaturalia percipiantur à nobis. PRIMVM est, diuina reuelatio, quæ per Scripturas, aut prædicatores à Deo missos proponitur. Cum enim hæc supernaturalia sint, nulli unquam mortalium uenissent in mentem, nisi Deus ipse illa manifestare uoluisset. Sic enim loquitur B. Paulus in priore epistola ad Corinthios cap. 2. *Loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est: Et mox: Sicut, inquit, scriptum est, quod oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit Deus diligentibus se, nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum.* Et ad Romanos 10. *Quomodo credent in eum, quem non audierunt? quomodo audiet sine prædicante?* Et Dominus Ioan. 15. *Si non uenissem & loquutus fuisset, peccatum non haberent.* Quia uidelicet sine prædicante credere non potuissent, ideo non credendo minimè peccassent.

Hinc etiam uidemus Marci ultimo mādari Apostolis: *Prædicare Euangelium omni creatura.* Et Act. 8. mitti Philippum, ut prædicaret Eunuchis: Act. 10. mitti Petrum, ut prædicaret Cornelio: Act. 17. mitti Paulum, ut prædicaret Macedonibus: quia uidelicet ordinariè necessaria ad fidem est prædicatio. Quocirca Dominus in Psal. 2. non ui & armis, sed verbo prædicationis regnum se collegisse testatur: *Ego autem constitutus sum Rex ab eo, super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptum eius.* Atque hoc (ut dixi) ne ipsi quidem Pelagiani negabant, quippe per gratiam Dei in doctrinā à Deo nobis reuelata & tradita præcipuè constituiebant.

ALTERVM est, persuasio aliqua, siue per signa & prodigia, siue aliqua alia ratione. Non enim satis est ad hoc, ut homines credere teneantur, si soli eis doctrinā à Deo reuelata proponatur, sed necesse est, ut accedat etiam aliquid, quod eam doctrinam credibilem faciat. Hic enim Dominus Exo. 4. cum mitteret Moysen ad prædicandum, dedit illi potestatem operandi miracula, quibus fidem faceret, prædicationem suam uerè esse diuinam. Et Christus Matth. 10. cum dixisset: *Prædicare dicentes, appropinquabit regnum cælorum;* adiunxit continuò, *infr-*

651
A *mos curate, mortuos suscitare, &c.* Et Ioan. 15. sicut ait. *Si non uenissem, & loquutus fuisset, peccatum non haberent.* Sic etiam ait. *Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.*

Adde etiam id, quod ait Ecclesiasticus c. 19. *Quicquid credit, lenis est corde.* Valde autem cito credit, quæ res lōgisimè remotas ab humanis sensibus, & quæ omnem intelligentiam superant sine ulla persuasione credit. Idē enim faceret, si res absurdissimas, ac omnino improbables ei proponerentur. Quæ lenitate credendi peccant hoc tempore Mahometani, qui sine ullis miraculis, aut alia congrua persuasione doctrinam absurdissimam Mahometi recipiunt. Nec longè ab his absunt Calvinistæ, qui non solum sine ullis signis & prodigijs, sed etiam contra doctrinam confirmatam innumeris miraculis, & totius orbis terræ, atque omnium seculorum consensione multa noua, & mira credere potuerunt.

TERTIVM est, imperium voluntatis. Quoniam enim nulla est persuasio, quæ cogere possit hominem ad credendos articulos supernaturales, ac ne ipsa quidem miracula omnino mentem conuincere queant, ideo requiritur inclinatio uoluntatis, quæ moueat intellectum ad assentiendum ijs, quæ uim intelligentiæ superant. Non posse autem quæuis miracula cogere aliquem ad finem, si is nolit credere. Satis apertè indicat illud Ioan. 12. *Cum tanta signa fecisset, non credebant in eum.* Quocirca B. Paulus in posteriore ad Corinthios capit. 10. docet, captiuandum esse intellectum in obsequium fidei, hoc est, pio affectu quasi cogendum, ut ijs assentiatur, quæ cum ratione pugnare quodammodo videantur. Denique S. AUGUSTINVS tract. 36. in Ioannem: *Intrare, inquit, quisquam in Ecclesiam potest nolens, accedere ad altare potest nolens, accipere potest Sacramentum nolens, credere non potest, nisi uolens.*

D His igitur positis, quæ sunt extrā controuersiam, questio remanet, utrum qui prædicatorem audit, aut doctrinā à Deo reuelatā p se legit, & habet congruentem persuasionem miraculorum, aut alterius testimonij, quo res, quæ credenda proponitur, efficiatur credibilis: possit eam rem credere sine speciali illustratione diuina. Fuit unus ex erroribus Pelagianorum, posse hominem credere sine speciali gratia Dei. Ita enim refert S. Augustinus multis in locis, sed præcipuè in epi. 106. ad Paulinum, & 107. ad Vitalem. In eodem errore etiam, ante exortam hæresim Pelagianam fuisse Ticonium, refert idem Augustinus li. 3. de doctrina Christiana, cap. 33. In eodem fuisse Cassianum, & alios quosdam in Gallia, qui propterea reliquiæ Pelagianorum dici meruerunt, cognosci potest ex epistolis Prosperi & Hilarij ad Augustinum, & ex libro eiusdem Prosperi contra Collatorem. In eodem etiam aliquando hæsisse ipsum Augustinum, testis est ipse idem in libro de prædestinatione sanctorum, cap. 3. Denique hūc fuisse unum ex erroribus Fausti Regiensis, perspicuum est ex libris eius de libero arbitrio.

CAPVT II.

Non posse hominem, sine speciali illustratione Dei, credere mysteria fidei.

Sed non erit difficile prædictum errorem ex diuinis literis & Ecclesie traditione refellere. PRIMVM enim perspicua sunt verba Domini, Io. 6. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum.* Quo loco obseruandum est, non dixisse Dominum, Nemo venit, sed nemo potest venire, propter quosdam, qui minus cautè dicunt, re ipsa neminem credere sine speciali gratia Dei, tamen fieri posse, ut credat. Porro venire ad Christum, nihil esse aliud, nisi credere in ipsũ, explicat ipse paulò infra cum dicit: *Sunt quidam ex vobis, qui non credunt, sed propterea dixi vobis, quia nemo potest ad me venire, nisi datum ei fuerit à Patre meo.* Itaque si venire est credere, & nemo potest venire nisi trahatur à Patre, certè nemo potest credere, nisi trahatur à Patre. In eundem sensum dicta sunt etiam illa à Domino, Matth. 11. *Confiteor tibi Pater Domine celi & terra, quia abscondisti hæc a sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.* Ita Pater, quoniam ita placitum fuit ante te. Et nemo nouit Filium nisi Pater, neque Patrem quis nouit, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. Nō enim loquitur Dominus de reuelatione per externam prædicationem, sed per internam illustrationem & suauitatem, de qua dixit Ioan. 6. *Omni qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me.* Nam paulò ante exprobrauerat eiuitatibus, in quibus longo tempore prædicauerat & plurima signa fecerat. Et videns post eam prædicationem sapientes & prudentes, id est, Scribas & Phariseos, non esse conuersos, sed tantum simplices rufos; explicare voluit, rectè quidem reprehendi eos qui non crediderunt: sed non debere suis solis viribus tribuere fidem, eos qui crediderunt, cum Patri cœlesti placuerit abscōdere hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelare paruulis, trahendo istos, illos non trahendo. Similis sententia habetur Ioan. 12. *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias, excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum.* Illos enim excæcare dicitur Deus, quos non illustrat, cum sine eius lumine videre nequeant.

Ad hæc, Apostolus Paulus plenus est eiusmodi testimoniorum, ut mirum sit esse aliquos, qui hunc Apostolum diligenter euoluerint, & tamen non didicerint, fidem esse donum Dei. Roman. 12. *Unicuique, inquit, sicut diuinitus mensuram fidei.* 1. Corinthiorum quarto: *Quis enim te discernit? quid autem habes, quod non accepisti?* 1. Corinthiorum septimo: *Consilium autem do, tanquam misericordiam consequutus à Domino, ut sim fidelis.* 1. Corinth. 12. *Et nemo potest dicere, Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto.* 2. Corinth. 3. *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, tanquam ex nobis.* Ephes. 2. *Gratia estis saluati per fidem, & hoc non ex vobis, donum enim Dei est.* Ephes. 6. *Pax fratribus, & caritas cum fide à Deo Patre, & Domino IESU CHRISTO.* Philip. 1. *Vobis donatum est, non solum ut in illum credatis, sed etiam ut pro illo patiamini.*

Denique S. Lucas in Actis capite decimo tertio: *Crediderunt, inquit, quotquot præordinati erant in uitam æternam.* Et cap. 14. *Aperuit Dominus ostium fidei.* Et capite 16. *Loquebamur mulieribus, quæ conuenerant, & quedam mulier nomine Lidia purpuraria audiuit, cuius Dominus aperuit cor intrare his, quæ dicebatur à Paulo.*

Accedant DEINDE te simonia Conciliorum & Patrum. Concilium ARAVSICANVM, canone quinto. *Si quis sicut augmentum, ita etiam initium fidei non per gratiæ donum nobis inesse dicit, Apostolicis dogmatibus aduersarius approbatur.* Et canone 7. *Si quis per naturæ vigorem euangelizanti predicationi consentire posse confirmat, absque illuminatione Spiritus sancti, hæretico fallitur spiritu, &c.*

Idem repetit Concilium TRIDENTINVM, sess. 6. can. 3. his verbis: *Si quis dixerit, sine præueniente Spiritus sancti inspiratione, atque eius adiutorio hominem credere posse, sicut oportet, anathema sit.*

S. AUGUSTINVS libro primo de prædestinatione sanctorum, cap. 2. *Si non sumus, inquit, idonei cogitare aliquid quasi ex nobis ipsis, sed sufficientia nostra ex Deo est, profecto non sumus idonei credere aliquid quasi ex nobis, sed sufficientia nostra, qua credere incipimus ex Deo est.* Vide eundem lib. 1. retractationum, cap. 23. in epistol. 90. 105. 106. & 107. in Enchiridio, cap. 31. in libro de spiritu & litera, cap. 31. & 32. in libro de gratia Christi, cap. 31. & lib. 1. ad Bonifacium contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 3. Denique in li. 1. de prædestinatione sanctorum ferè toto. Et in secundo de bono perseuerantiæ, c. 1. 2. 3. 19. & alijs.

AUCTOR Hypognostici libro tertio serè extremo: *Nemo, inquit, penitus gloriatur se fidem ex proprio sensu genuisse in se, per quam possit credere Deo: sed agnoscit, tam ante legem, quam sub lege, & post legem, fidem, quæ est in CHRISTO IESU, per illuminationem gratiæ, &c.* Neque loquitur de reuelatione, quæ per Scripturas habetur: hanc enim non negabant Pelagiani, contra quos ille auctor acerrimè disputat, sed de peculiari inspiratione, qua Deus in mentibus operatur, ut uerbo prædicationis assentiant.

S. PROSPER idem docet, ac probat in lib. 1. de uocatione gentium, capite 23. & 24. & contra Collatorem, cap. 36. & 37. & in responsione octaua, ad Capitula Gallorum. Et in responsione ad prima quinque dubia Geneuensium. Sic igitur loquitur (ut unam sententiam eius ponamus) in libro primo de uocatione gentium, capite 24. *Abunde, inquit, quantum arbitror, his testimonijs demonstratum est, fidem, quæ iustificatur impius, nisi ex Dei munere non haberi, eamque nullis meritis præcedentibus tribui, &c.*

S. FULGENTIUS in libro de incarnatione & gratia Christi, capite uigesimo: *Vita, inquit, nostra à fide sumit initium, quia natus ex fide uinit. Quam fidem non ex uoluntate nostra nasci, sed per Spiritum sanctum unicuique dari, B. Paulus ostendit.* Et infra: *Forma præcessit in carne Christi, quam in nostra fide spiritualiter agnoscimus. Nam CHRISTVS filius Dei secundum carnem de Spiritu sancto conceptus & natus est.* Sic ergo in hominis corde, nec concipi fides poterit, nec augeri, nisi eam Spiritus sanctus effundat & nutriat. Ex eodem namque spiritu renati sumus, ex quo natus est Christus.

Accedant POSTREMORATIONES, atque ex potissimè quibus utitur S. Augustinus. PRIMARATIO sumitur ab orationibus Ecclesie. Orat. n. Ecclesia pro infidelibus, ut conuertatur, & hoc ipsum iuberi dicit S. Cyprianus in expositione orationis Dominica, cum Dñs præcipit, ut orate dicamus, fiat uoluntas tua sicut in celo & in terra. At frustra fieret istæ preces, si possent infideles sine Dei auxilio credere: satis enim esset illis prædicare fidem, & admonere ut crederent.

Neque responderi potest, orari ab Ecclesia Deum ut habitum fidei donet uolentibus & incipientibus credere. Nam Ecclesia iuxta præceptum Domini, orat pro persequentibus & calumniantibus se: qui uerò persequuntur Ecclesiam, certè neque uolunt, neque incipiunt credere. Orat igitur Ecclesia, ut Deus infideles de nolentibus faciat uolentes, de

de infidelibus fideles, & de persequentoribus defensores, quomodo nouit, actum esse cum ipso Apostolo Paulo, cui tunc donata est fides, cum spiraret minas, & cades in discipulos Domini. Et hoc ipsum indicant antiquissimæ illæ preces, quæ funduntur ab uniuersa Ecclesia in Parasceue, ubi oratur Deus, ut auferat uelamen de cordibus infidelium, ut adaperiat aures præcordiorum, ut illustret cæcitatem, & tenebras mentium, ut eruat ab erroribus animas diabolica fraude deceptas.

SECUNDA ratio, sumitur ab absurdis, quæ sequeretur, quæ sunt potissimum TRIA. PRIMVM enim sequeretur, gratiam secundum merita nostra dari, & ita gratiam non esse gratiam, quod ita visum est absurdum Patribus nostris, ut in Concilio Palæstino (quod primum contra Pelagium celebratum est) ipse etiam Pelagius id (quamuis ore, non corde) damnauerit. Id autem sequi, probat sanctus Augustinus in epistola 106. quoniam nonnullum est meritum fidei, ratione cuius oratio impetrat, quidquid postulat. Meretur enim exaudiri, qui postulat cum fide.

DEINDE sequeretur, initium salutis esse ex nobis, nam cum iustus ex fide uiuat, si initium fidei esset ex nobis, initium uitæ esset ex nobis. Id autem esse absurdum patet, TVM quia repugnat Apostolo dicenti: *Quis prius dedit illi, & retribuetur ei Rom. 11.* Et: *Quid habes, quod non acceperis? 1. Corin. 4.* TVM quia si potest homo per se incipere credere, poterit etiam per se augere fidem; difficilius enim est incipere opus, quam augere inchoatum, atque ita uel non egebunt homines Deo, vel ita partientur cum eo, ut sibi tribuant quod est melius, illi, quod est deterius, siue priores operis partes sibi, posteriore res Deo.

POSTREMO sequeretur, tolli penitus fundamentum diuinæ prædestinationis & electionis; non enim saluæ fierent reliquæ secundum electionem gratiæ, ut Apostolus prædicat ad Romanos ca. 11. sed iuxta meritum fidei, & bonum vsum liberi arbitrii, ut sanctus Augustinus efficacissime probat in libro de prædestinatione sanctorum. Quoniam enim duo sunt fundamenta prædestinationis, fides & perseverantia, ideo in priore duorum illorum librorum demonstrat, fidem esse donum Dei, in posteriore idem probat de perseverantia.

TERTIARATIO pendet ex ijs, quæ dicuntur in 4. cap. Demonstrabimus enim, nullum opus pietatis vel inchoari, vel perfici posse, sine speciali gratia Dei; certum autem est, initium fidei includere piæ affectum, ac per hoc esse opus pium, uel certè piæ operis inchoationem.

CAPVT III.

Soluuntur obiectiones contra doctrinam capitis superioris.

OBIECTIONES aduersus ea, quæ paulò antedocuiamus, hæc potissimum fieri solent.

PRIMVM, infideles multa credunt solis viribus liberi arbitrii non minus difficilia, quam sint articuli nostræ fidei, ut continuum secari posse in infinitas partes, inter quolibet duo puncta notata, quamuis inter se proxima, intercedere alia infinita; vnam esse mentem omnium hominum, qui sunt, erunt, fuerunt, & alia id genus plura, quæ Philosophi vel omnes, vel aliqui sibi persuaserunt: cur igitur non possint etiam credere articulos nostræ fidei, præsertim cum hi multis miraculis compro-

Rob. Bellarm. Tom. III.

bati sint, si res non minus arduas sine ullis miraculis crediderunt?

SECUNDO, Pagani atque hæretici sæpe multos articulos nostræ fidei credunt, ut Christum esse Virginis filium, quod credunt Mahomerani, & Deum esse Trinum & vnum, quod credunt Calvinistæ, alijque plurimi ex hæreticis huius temporis: at hæc eorum fides non est donum Dei, neque credibile est eos per specialem Dei auxilium ista credere, cum ex eodem principio ista vera credant, quo suos errores credunt. Mahomerani siquidem, quemadmodum ob Alcorani auctoritatem credunt, Christum esse Virginis filium, sic ob eiusdem Alcorani auctoritatem credunt, Christum non esse Dei filium, nec verè Deum. Et qui nunc inter Lutheranos educantur, ut credunt Ministro prædicanti, Deum esse Trinum & vnum, ita credunt eidem prædicanti, nullam esse arbitrii libertatem, hominem sola fide iustificari, & alios id genus errores.

TERCIO, nos omnes facile credimus sine speciali gratia Dei vera esse, quæ Linius & Salustius, alijque profani historici tradiderunt: cur non igitur poterimus eadem facilitate credere quæ scripserunt historici sacri, saltem in his rebus, quæ naturam non superant, quales sunt res gestæ Patriarcharum ac Prophetarum?

QUARTO, res quædam falsæ, quæ omnem rationem excedunt, quale est paradoxum illud Lutheranorum, Corpus Christi semper esse ubique: & illud, Infantes dum baptizantur, actu credere: firmè credi possunt absque ullo adiutorio Dei, ut notum est, quæ igitur causa est, cur non possint credi etiam aliqua vera, sine speciali auxilio Dei, quamuis eandem rationem excedant?

QUINTO, articuli nostræ fidei totiam miraculis, aliisque testimonijs magni ponderis confirmati sunt, ut omnium iudicio credibiles censei debeant, iuxta illud Prophetæ Psalm. 92. *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis.* At quod credibile est, cur sine alio auxilio credi non poterit?

SEXTO, si quis abineunte pueritia inter Christianos educetur, etiam si casu aliquo Baptismum non suscipiat, neque illum petat, ex consuetudine credet, quod alij credunt: quod igitur fieri potest ex consuetudine, cur non magis fieri poterit ex electione, ab eo præsertim, qui conserat dogmata fidei cum antiquis Prophetarum oraculis & signis ac prodigijs, quibus ea singulis ætatibus confirmata fuisse constat?

Ad hæc omnia facile responderi poterit, si quis obseruet, nos cum dicimus, sine auxilio speciali, non posse hominem credere articulos nostræ fidei, non intelligere, non posse credere ullo modo, sed non posse, ut oportet, ad hoc, ut sit actus fidei Catholicæ, & initium iustificationis. Non enim hanc particulam (ut oportet) sine causa in decretis suis addiderunt Concilium Arausicum; canone 25. & Tridentinum sessione 6. canone 3. Includit autem illud (ut oportet) TRES conditiones, VNAM, ut certò credatur, ex parte obiecti, id est, tanquam a Deo reuelatum, & quod nullo modo falsum esse possit: ALTERAM, ut firmè credatur ex parte subiecti, id est, ut homo nihil dubitet, & malit potius mori, quam articulum fidei non credere: TERTIAM, ut ex pio affectu credatur, id est, ex quadam inclinatione pia erga Deum, quia incipit homo ceruicem Deo flectere, eique se subicere ad obedientiam fidei, etiam in ijs rebus, quæ rationem humanam superant.

Ad PRIMAM igitur obiectionem de Philosophis gentilibus, Dico eos vel habere demonstrationem, ut de diuisione continui, & tunc non esse re difficile

ad credendum, nisi imperitis: vel non habere, ut de vna intelligentia omnium hominum, & tunc non firmiter credere: & præterea siue demonstratione habeant, siue non habeant, eos non credere ex pio affectu subiiciendi se Deo, sed vel quia coguntur argumentis, vel quia cedunt auctoritati doctiorum.

Ad SECVNDAM de Mahometanis & Hæreticis, qui aliquos Catholici fidei articulos credunt, RESPONDEO, eos non habere fidem certam ex parte obiecti. Nam ut fides sit certa ex parte obiecti. Vnde causæ infallibiles requiruntur, causæ REVELANS articulos, & causæ PROPONENS, aut declarans articulos reuelatos. Nam si is, qui reuelat, & cuius auctoritate nitimur, falli possit, fides etiā incerta redditur. Itaque causæ reuelans non debet esse, nisi Deus. Et pari ratione si is, qui articulos reuelatos proponit, aut declarat, error sit obnoxius, & possit aliquid proponere tanquam à Deo reuelatum, quod verè non sit à Deo reuelatum, tota fides nutabit.

Iam igitur Mahometani & Hæretici, existimant quidem se credere id, quod credunt, quia Deus reuelauerit, sed re vera non credunt, quia Deus reuelauit, sed quoniam ipsi temerè volunt id credere, quod credunt, cum non habeant causam proponentem ac declarantem reuelationem Dei infallibilem. Nam si quis ab hæreticis petat, unde habeant Deum reuelasse hunc articulum, aut illum: respondebunt ex diuinis literis. At si quis urgeat, unde habeant diuinæ literas hoc significare, quod ipsi dicunt, cum alij aliter Scripturas intelligant: imò etiam, unde habeant, has esse diuinæ literas: nihil omnino respondere poterunt, nisi ita se iudicare: iudicium enim Ecclesiæ, quod unum Deus innumeris signis & prodigijs, alijsque testimonijs plurimis infallibile esse declarauit, iam ipsi reiecerunt, & unusquisque ad se iudicium diuinæ reuelationis interpretandæ reuocauit. Quis autem possit, nisi ualde temerè credere, suum ipsius iudicium de rebus diuinis infallibile esse, cum hanc infallibilitatem nulla neque diuina promissione, neque humana ratione probare possit?

At Catholici fidem habent omnino certam & infallibilem, quoniam credunt id, quod credunt, quia Deus id reuelauit: Deum autem reuelasse credunt, quoniam Ecclesiā ita dicentem, uel declarantem audiunt, quam errare non posse non temerè credunt, cum testimonia eius ex plurimis signis & prodigijs, alijsque multis argumentis, quæ in libro de notis Ecclesiæ numerata & explicata sunt, credibilia facta sint nimis.

Ad TERTIAM, de his, que credimus. Lino & Salustio, RESPONDEO, humanas historias nos humana fide credere, ut etiam existimemus cælum & terram transire posse, Verbum autem Domini transire non posse.

Ad QUARTAM, de ijs, qui res difficillimas, sed tamen falsas credunt, RESPONDEO, non esse omnino eandem rationem veri & falsi, sicut nec est eadem ratio boni & mali. Potest enim homo peccator ex animo, ac toto corde blasphemare Deum, non tamen potest ex animo ac toto corde laudare Deum sine speciali gratia: ita poterit figmenta sua, quamuis alijs incredibilia, ipse facile credere propter affectum erga res suas, nec tamen poterit sine speciali gratia Dei res diuinas credere. Adde præterea, eiusmodi homines, sicut temerè credunt falsa & diabolica, ita etiam temerè credere uera & diuina, non autem sicut diximus, ut oportet, id est, pio affectu, ut res à Deo reuelatas, & quibus fallum subesse nulla ratione possit.

Ad QUINTAM RESPONDEO, Res credibiles siue alia gratia, credi posse, sed humana fide, non diuina, argumenta enim, quæ articulos fidei nostræ credibiles faciunt, non talia sunt, ut fidem nostram indubitatam reddant, nisi mens diuinitus adiuerit.

Ad SEXTAM facilis est Responsio. Nam appuer inter Christianos, natus atque educatus, ubi adoleuerit, existimabit se esse baptizatum, uel sciet non esse baptizatum. Si baptizatum se esse credat, probabile erit, eum fidem diuinitus, uisum habere. Siquidem approbatio baptismi, quæm quis se accepisse, atque habere censeat, par est uero baptismi, & ad salutem æternam perducere potest. De qua re extat rescriptum Pontificum capite: Apostolicam, de presbyter. non baptiza. Si uero sciat, se non esse baptizatum, & tamen baptismum non postulet, is sine dubio non habet fidem, nisi forte humanam, uel potius nec humanam. Quomodo enim fieri potest, ut aliquis cæcò credat, sine baptismi se in æternum periturum, & tamen baptismum, rem uidelicet facti facillimam, non postulet, neque cupiat? Neque uerisimile est, posse aliquem esse inter Christianos institutum, & qui nouerit fidem Christianorum, qui tamen de baptismi nihil unquam audierit, cum inter rudimenta fidei fiat mentio baptismi, & quotidie in Ecclesia recens nati baptizentur infantes.

C

CAP. IV.

Non posse uoluntatem humanam aliquid uelle in ijs, quæ ad pietatem & salutem pertinent, sine auxilio gratiæ Dei.

SEQUITUR ALTERA quæstio, quæ est de uiribus uoluntatis humanæ, in ijs rebus, quæ ad pietatem & salutem æternam pertinent. In qua quæstione eodem habemus aduersarios, quos in superiore, Pelagianos uidelicet, & qui Pelagianis occurrunt, & sub nomine Catholico in Gallijs fauere studuerunt, Cassianum, Faustum, & alios. Hi enim bona aliqua desideria, initiū dilectionis, dispositionem ad gratiā, & alia id genus, ex bono natura, sine speciali præueniente gratia haberi posse, prædicabant.

Quibus præcipue resistit sanctus Augustinus in libro de predestinatione sanctorum, & de bono perseuerantiæ. Sanctus Prosper in libro contra Collatorem. Et sanctus Fulgentius in libro de incarnatione & gratia Christi à c. 13. usq. ad finem. Dicitur etiā ab Adone Viennensi in Chronico ad annum CCCCC. egregiè contra Faustum scripsisse sanctus Alchimus Auirus, uir eloquentissimus, non solum oratione soluta, sed et carmine, sed liber eius iniuria reporum interijisse uidetur. Eundem quoque Faustum breuiter refutauit Ioannes Maxentius in professione fidei Catholice, quæ in bibliotheca sanctorum Patrum extat.

Nos TRES sententias ex Scripturis & traditione Ecclesiastica paucis comprobabimus. PRIMA erit, non posse hominē sine speciali gratia Dei aliquid uelle, aut facere in ijs rebus, quæ ad pietatem & salutem pertinent. SECUNDA, non posse hominem proprijs uiribus ad gratiam se disponere, siue aliquid facere, propter quod ei diuina gratia conferatur. TERTIA, non posse ab homine diligi Deum, etiam ut auctorem naturæ, & imperfectè sine adiu-

adiutorio gratiæ. Quamuis enim duæ sententiæ posteriores in prima includi videantur, tamen placuit eas distinguere, T V M, quoniam non desunt, qui aliter sentiant, T V M etiam, quoniam possunt proprijs argumentis singulæ tres sententiæ comprobari.

PRIMA igitur illa sententia probatur, PRIMVM ex testimonijs Prophetiis, Euangelicis & Apostolicis. Quod enim legimus Isaia capite 65. *Inueni sum a non querentibus me, palam apparui his, qui me non interrogabant.* Et quod dominus ait Luca 19. *Veni si lius hominis querere, & saluum facere quod perierat.* Nonne indicat, non nos incipere querendo Deum, sed Deum incipere querendo & uocando nos auersos, & fugientes? illud uerò quod idem dominus ait, Ioannis capite decimo quinto: *Sine me nihil possumus facere.* Intelligendum est omnino de bono opere, quod ad salutem pertineat: sicut etiam illud Apostoli 1. Corinth. 4. *Quis enim te discernit? quid habes quod non accepisti?* Aduersus eos facit, qui ob fidem, aut iustitiam ad salutem pertinentem instabantur, ut sæpe alias diximus. Alioqui hæc sententiæ non essent uniuersaliter ueræ: Nam aliqua bona opera naturalia, & aliqua etiã moralia sine speciali Dei gratia fieri posse, supra docuimus, Denique (ut alia multa præteream) illud eiusdem Apostoli, ad Philipenses capite primo: *Qui cæpi in uobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi.* Et cap. 2. *Deus est enim, qui operatur uelle, & perficere pro bona uoluntate.* Satis apertè ostendit, nihil omnino boni ad salutem pertinentis, sine Deo inchoari posse.

Probatur deinde eadem sententia ex definitionibus Conciliorum. Primum Concilium in causa Pelagij celebratū in Palæstina, duodecim articulos definiuit, quos etiã Pelagius ipse admittere coactus fuit. Septimus articulus erat (ut Augustin⁹ testatur in epist. 106.) gratiæ Dei ad singulos actus dari, ac per hoc nullū actū bonum ad salutem pertinentē (de his enim quæstio erat) sine gratia fieri posse.

DEINDE celebratum est Concilium frequentissimum in Africa, Episcoporum ducentorum & quatuordecim, quod a sede Apostolica approbatū a toto orbe terrarum receptum fuisse, testatur Sanctus Prosper in Chronico; huius Concilij decretum his uerbis refert, idem Prosper in responsione ad octauum capitulum Gallorum: *Cum ducentis quatuordecim sacerdotibus, quorum constitutionem, contra inimicos gratiæ Dei, totus mundus amplexus est, ueracis professione, quemadmodum ipsorum habet sermo, dicamus, gratiam Dei per Iesum Christum Dominum nostrum, non solum ad cognoscendam, uerum etiam ad faciendam iustitiam nos per actus singulos adiuuare, ita ut sine illa nihil ueræ sanctæque pietatis habere, cogitare, dicere, agere ualeamus.*

Accessit DENIQUE in ipsa Gallia Concilium ARAUSICANVM, quod iussu Sancti Leonis, propriè aduersus reliquias Pelagianorum celebratum fuit, in cuius Concilij canone septimo hæc habentur: *Si quis per naturæ uigorem bonum aliquod, quod ad salutem pertinet uia æterna cogitare, aut eligere posse confirmat, & c. hæcque fallitur spiritui.* Ita uidemus, tres orbis terræ partes, Asiam, Africā, Europam, per tria Concilia, in eandem sententiam pro Dei gratia conspirasse.

Pereadem tempora tres summi, sanctissimi que Pontifices, Innocentius; Zoimus, Celestinus rescriptis suis eandem sententiam comprobarunt. INNOCENTIUS in epistola ad Concilium Carthaginensē, quæ est apud Augustinum nonagesima prima: *Adiutorio, inquit, quotidiano nos egere, negare non possumus.* Et infra: *Quemadmodum Pelagius, Celestinus que suæ fores se aliquibus esse confidunt, nos adiutorium Dei*

Rob. Bellarm. Tom. III.

non debere querere, nec egere, cum omnes sancti, nihil se sine hoc agere posse, testentur? Idem in epistola ad Concilium Mileuitanum apud Augustinum 93. *In omnibus, inquit, diuini patris uoluntati libera non nisi adiutorium Dei legimus esse necessarium, eamque, nihil posse colestibus auxilijs destitutam.*

ZOIMVS in epistola ad omnes Episcopos (ut refert Celestinus in epistola ad Gallos, capite nono) *Quod, inquit, tempus interuenit, quo eius non egeamus auxilio, in omnibus igitur actibus, causis, cogitationibus, moribus, adiutor & protektor orandus est. Superbum est enim, ut quidquam sibi humana natura præsumat.*

Ipse autem CELESTINVS in prædicta epistola, capite octauo: *Quorquor, inquit, spiritu Dei aguntur, filij sunt DEI, ut nec nostrum deesse sentiamus arbitrium, & in bonis quibusque uoluntatis humana singulis moribus magis illius ualere non dubitemus auxilium.*

Idem probari potest testimonijs aliorum Patrum; Sanctus CYPRIANVS libro tertio ad Quirinum, cap. 4. *In nullo, inquit, gloriandum, quando nostrum nihil est.*

Sanctus AMBROSIVS libro secundo in Lucam, capite 12. *Vides, inquit, quia ubique Domini virtus studijs cooperatur humanis, ut nemo possit edificare sine Domino, nemo custodire sine Domino, nemo quisquam incipere sine Domino.*

Sanctus HIERONYMVS in libro tertio contra Pelagianos, non longè a principio, *Hoc, inquit, longa dissertatione conclusum est, ut gratia sua Dominus, quæ nobis concessit liberum arbitrium, in singulis operibus inueniat atque sustentet.*

Sanctus AUGUSTINVS libro secundo contra duas epistolas Pelagianorum, capite quinto. *Liberrum, inquit, arbitrium dicimus ad bene, pieque uiuendū non valere, nisi ipsa uoluntas hominis, Dei gratia, fuerit liberata, & ad omne bonū actionis, sermonis, cogitationis adiuta.* Item in libro de prædestinatione Sactorum, capite secundo, *Quod, inquit, attinet ad pietatem, & religionem, non sumus sufficientes cogitare aliquid quasi ex nobis, & nemo sibi sufficit ad incipiendum, uel perficiendum quodcumque opus bonum.* Item in libro de gratia Christi, capite vicefimo sexto: *Gratiam, inquit, Dei sic confiteatur, qui uult ueraciter confiteri, ut omnino nihil boni sine illa, quod ad pietatem pertinet, ueramque iustitiam, fieri posse non dubitet.* Et capite quadragesimo septimo: *Si, inquit, ut dixi, consenserit (Pelagius) etiam ipsam uoluntatem & actionem diuinitus adiuuari, ut sine illo adiutorio nihil boni uelimus & agamus, eamque esse gratiam Dei per IESVM CHRISTVM Dominum nostrum, in qua nos sua, non nostra iustitia facit iustos, ut ea sit uera iustitia, quæ nobis ab illo est, nihil de adiutorio gratiæ Dei, quantum arbitror, inter nos controuersia relinquatur.*

AVCTOR Hypognostici, qui, ut aliàs diximus, non est Augustinus, sed alius Pater antiquus & doctus, libro tertio: *Esse fateamur, inquit, liberum arbitrium omnibus hominibus, habens quidem iudicium rationis, non per quod sit idoneum (quæ ad Deum pertinet) inchoare, aut certè perficere sine Deo, sed tantum in operibus uia præsentis, tam bonis, quam etiã malis.* Et infra: *Utiat ergo libero arbitrio, totus homo est utiatus per quod (absque adiutorio gratiæ) quod Deo placeat nec ualeat incipere, nec perficere sufficit.*

SANCTUS PROSPER in lib. contra Collatorē, capite trigésimo octauo: *Non conturbat, inquit, nos superbiens inepta querimonia, quia liberū arbitriū causantur aut ferri, si & principia, & profectus & perseverantia in bonis, usque in finē Dei dona esse dicantur. Quoniam opitulationes diuina gratia stabilimēta sunt uoluntatis humana. Volentes oramus, et tamē misit Deus spiritum in corda nostra clamātem Abba Pater, volentes loquimur, & tamen si primum est, quod loquimur, nō sumus nos loquentes, sed spiritus pa-*

eris nostri, qui loquitur in nobis; volentes operamur salutem nostram, & tamen ipsum velle, atque operari, Deus est, qui operatur in nobis.

Sanctus FULGENTIVS libro de incarnatione & gratia Christi, capite decimo tertio: Peccans, inquit, ille qui sine peccandi necessitate creatus est, in eo quod animam sanitatem delinquendo perdidit, etiam illa cogitandi, quæ ad Deum pertinent, amisit facultatem. Oblitus est enim manducare panem suum, & exoliatus vestimento fidei, carnaliumque concupiscentiarum vulneribus sauciatus, sic iacuit oppressus diuione peccati, ut nullatenus aliquod bonæ voluntatis initium habere potuisset, nisi hoc Deo gratis donante sumpsisset.

S. GREGORIUS homil. 9. in Ezech. Nos, inquit, praueni, ut velimus, & volentes subsequimur, ne inanius velimus.

S. BERNARDVS in libro de gratia & libero arbitrio: Conatus nostri, inquit, & cassi sunt, si non adiuuentur, & nulli, si non excitentur.

His accedat argumentum ab orationibus, & gratiarum actione. Non enim sine causa orat Ecclesia, ut Deus actiones nostras aspirando præueniat, & adiuuando prosequatur, nec sine causa pro omni bono opere gratias agit, nisi quia nouit, nihil veri boni, id est, quod ad salutem pertineat, sine Saluatoris gratia fieri posse.

Accedat POSTREMOMODAMNATIO operum Cassiani & Faustii, in Concilio Romano, præidente sancto Gelasio Papa, quæ habetur in decreto Gratiani distinctione decima sexta, Canone, sancta Romana. Non enim alia de causa opera Cassiani & Faustii, quæ aliqui multa valde utilia continent in apocryphis numerantur, nisi propter sententiâ istam de bonis operibus ad pietatem pertinentibus, quæ illi sine adiutorio gratiæ fieri, aut inchoari posse disputabant. Quibus adde, Faustum propter hos errores habitum fuisse Pelagianum hæreticum, ut testes sunt. Isidorus in libro de scriptoribus, Ado Viennensis in Chronico, & auctor vitæ S. Fulgentij cap. 26. Quod si vir doctissimus Ruardus Tapperus obseruasset, non tam sæpè Faustum Catholicum appellasset.

CAPVT QVINTVM.

Non posse hominem solis naturæ viribus ad gratiam recipiendam, ullo modo se preparare.

ALTERA sententia erat, non posse hominem solis naturæ viribus ad gratiam recipiendam, vlla se ratione disponere. Quæ sententia ita intelligenda est, ut non solum non possit homo suis viribus se preparare ad habitum gratiæ gratum facientis, sed neque ad gratiam adiutorij specialis, & rursus, non modo non possit ita se preparare, ut ex condigno illi gratia conferatur, sed neque ut ex congruo, ac demum nihil agere possit, cuius causa Deus illi gratiam dare dicatur.

Id verò PRIMVM probari potest omnibus argumentis, quibus superior sententia confirmata est. Nam omnis dispositio ad gratiam, aliquid est ad salutem æternam pertinens: proinde fieri non potest solis naturæ viribus, si quid valent testimonia Scripturæ, Conciliorum & Patrum, capite superiore prolata. Sed duo præcipuè loca, ex ijs, quæ citauimus capite superiore, urget sanctus Augustinus in lib. 1. ad Bonifacium, cap. 19. & lib. 2. cap. 8. illud Ioan. 6. *Nemo potest ad me venire, nisi Pater traxerit eum.* Nam qui se disponit, non debet trahi, sed duci, iam enim venire paratus est. Et illud Ioan. 15,

A *Sine me nihil potestis facere.* Posset enim Dominum conuincere, qui posset se disponere. Diceret enim, Ecce sine te cor præparatum. Qui eodè modo Apostolo dicenti, 1. Corinth. 4. *Quid habes, quod non accepisti?* responderet, habeo cordis mei præparationem.

B DEINDE probant hanc sententiam illæ omnes Scripturæ, quæ docent, cōuersionem ad Deum esse opus Dei, ut Psal. 84. *Conuertere nos Deus salutaris noster.* Et Thren. 5. *Conuertere nos Domine, & conuertemur.* Nam conuersio est dispositio, & dispositio est conuersio. Quemadmodum enim, qui est auersus à Sole, non incipit disponi ad recipiendam lucem, nisi cum incipit conuerti ad aspiciendum Solem: sic etiam qui est auersus à Deo, non incipit disponi ad gratiam Dei, nisi cum ad eum incipit reuerti. Eodè pertinet illud Psalm. 76. *Dixi nunc cæpi, hæc mutatio dextera excelsi.* Nam (ut notat sanctus Augustinus in libro 2. contra duas epistolas Pelagianorum, capite 10.) significat hoc testimonium ipsam cōuersionis inchoationem, dono Dei esse tribuendam. Illud item Ezechielis 36. *Non propter vos faciam, domus Israel, sed propter nomē meum sanctum, quod polluis in gentibus.* Quid aliud indicat, nisi nihil Deum in hominibus inuenire, cur eos ad se cōuertat, detque eis *cor nouum & spiritum nouum*, ut in eodè Propheta continuo adiungitur. Quem locum diligenter norauit sanctus Augustinus in libro de gratia & libero arbitrio, capite decimo quarto.

C Adducunt quoque passim idem Augustinus, & Concilium Arausicanum, item Prosper, Fulgentius & alij, illud Prouerb. 8. *Præparatur voluntas à Domino.* Sic enim reddiderit Septuaginta id, quod nos legimus, *hauriet salutē à Domino.* Et verba Hebræa utrumque sensum recipiunt, quamuis enim vox illa *נָצַח* non significet propriè salutem, sed voluntatem, tamen significat aliquādo bonam Dei voluntatem erga homines, & tunc idem est, quod salus. Illud etiam verbum *נָצַח* significat quidem in coniugatione Hiphil educere, haurire, &c. Sed potest etiā in coniugatione Hophal significare educi, excitari, &c. ut sensus sit, & excitabitur, ac producet voluntas à Domino. Denique dubitari non potest, quin septuaginta viri lōgè doctissimi verba Hebræica probe intellexerint & expresserint.

D Frequentissimè autem profert idem Augustinus illud Apostoli Rom. 11. *Quis prior dedit illi, & retribuetur ei?* Quod apertissime significat Dei gratiam à nullo humano opere præueniri. Præueniretur autem, si homo suis solis viribus posset ad gratiam se disponere. Daret enim prior Deo opum illum affectum disponendi se ad gratiam.

E Huc DENIQUE pertinent variæ Scripturarum similitudines. Comparatur enim homo peccator terræ omni humore destituta, quæ ne minutissimā quidē herbā germinare potest, nisi deluper irrigetur. Sic enim ait David in Psalm. 142. *Anima mea sicut terra sine aqua tibi.* Et paulò ante dixerat: *Non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens.* Comparatur item luto, quod à figulo tractatur Isaia 47. Hic remua 18. & Rom. 9. At certè lutum non se ipsum disponit ad formā vasis recipiendā, sed à figulo primum disponitur, deinde formatur. Comparatur præterea homini mortuo, qui ad vitam reuocandus est. Luca 18. *Mortuus eras & reuixisti.* Ephes. 2. & Colos. secundo: *Cum essemus mortui in peccatis & delictis.* At mortuus non se disponit ad vitam, nec potest, nisi vim aliquam vitalem ab excitatore suo recipiat. Comparatur quoque iustificatio generationi, 1. Petri 1. *Renati non ex semine corruptibili, &c.* Et Iacobi primo: *Genuit nos verbo veritatis.* At materia non se ipsa disponit, sed à generante

rante disponitur. Comparatur denique ipsa Dei gratia igni, Cant.8. *Lampades eius, lampades ignis, atque flammarum.* Et Dominus Lucæ capite duodecimo: *Ignem, inquit, ueni mittere in terram.* Nihil autem incipit disponi ad concipiendum ignem, nisi per calorem, qui est eiusdem ignis effectus. Scripturæ igitur & uerbis, & similitudinibus undique clamant, non posse peccatorem ad recipiendam gratiam ulla se ratione disponere.

Probatur SECUNDO eadem ueritas ex definitione Ecclesiastica: definiuit enim Synodus PALÆSTINA contra Pelagium, gratiam non secundum merita nostra dari, sed ab illa potius originem ducere omnia bona merita. Cuius definitionis meminit sanctus Augustinus in epistola centesima sexta, & eam repetit in omnibus fere libris, quos aduersus Pelagianos scriptos reliquit: gratiam autem secundum merita nostra dari intelligunt Patres, cum aliud sit propriis uiribus, ratione cuius datur gratia etiam si non sit illud meritum de condigno.

S. AUGUSTINUS libro secundo ad Bonifacium, cap.8. *Si sine Dei gratia per nos incipit cupiditas boni, ipsum capiens erit meritum, cui tanquam ex debito ueniat adiutorium, ac sic gratia Dei non gratis donabitur, sed merito nostro dabitur.* Et lib.1. cap.19. ad eundem Bonifacium: *Dixisti, inquit, a Dei gratia in bono opere semper adiuuari, tanquam sua uoluntate, nulla Dei gratia bonum opus aggressa, in ipso iam opere diuinitus adiuuatur, pro meritis uidelicet uoluntatis bonæ, ut reddatur debita gratia, non donec indebitum, ac sic gratia iam non sit gratia, sed sit illud, quod Pelagius in Concilio Palæstino si Elo corde damnauit, gratiam Dei secundum merita nostra dari.* Et libro de prædestinatione sanctorum, capite secundo, cum proposuisset sententiam illorum, qui dicebant, initium fidei, id est, ipsum uelle credere, posse haberi ex uiribus naturæ, ait: *Non ergo recedatur ab ea sententia, quam Pelagius ipse in episcopali iudicio palæstino damnare compulsus est, gratiam Dei secundum merita nostra dari.*

S. PROSPER in libro contra Collatorem, capite 6. *Quomodo, inquit, non aduertis, te in illud damnatum incidere, quod uelis nobis conuinceris, dicere, gratiam Dei secundum merita nostra dari, cum aliquid præcedere boni operis ex ipsis hominibus, propter quod gratiam consequentur, affirmas?*

Denique S. FULGENTIUS in libro de Incarnatione & gratia Christi, cap.18. *Si uero, inquit, secundum opinionem illorum nostrum est uelle credere, priusquam Dei gratia incipiat nos adiuuare, iniuste gratia dicitur, quia non gratis datur hominibus, sed bona retribuitur uoluntati.* Hæc illi.

Habemus igitur gratiam Dei secundum merita nostra dari, & gratiam non esse gratiam, si aliquid eam præcedat, propter quod ipsa detur. At certè qui se disponit ad gratiam, aliquid facit, propter quod ei detur gratia: igitur qui dicit, dispositionem ad gratiam fieri sine gratia, idem dicere conuincitur, gratiam Dei secundum merita nostra dari, quod iam in Pelagio a Concilio Palæstino & uniuersa Ecclesia constat, esse damnatum.

Præter Concilium illud Palæstinum, habemus etiam Concilium ARAYSIANVM, in quo multis canonibus hoc idem apertissime condemnatur. Nam canone 3. dicitur, neminem sine gratia posse inuocare gratiam. Et canone 4. Per gratiam fieri non solum, ut purgemur, sed etiam ut purgari uelimus. Et canone 14. Nullum miserum de quantacunque miseria liberari, nisi gratia præuenit. At certè aliqua miseria est, non se posse ad gratiam preparare. Et denique canone ultimo: *Hoc, inquit, salubriter profitemur, quod in omni bono opere nos non incipimus, et postea per Dei misericordiam adiuuamur, sed ipse nobis*

Rob. Bellarmin. Tom. III.

A nullis præcedentibus bonis meritis, & fidem & amorē suū prius inspirat, ut baptismi Sacramenta fideliter requiramus, & post baptismum cum ipsius adiutorio, ea quæ sibi sunt placita implere possimus.

Accedat POSTREMO ratio sancti Thomæ in 1. 2. quæst. 109. artic. 6. nam eius est disponere ad formam, cuius est introducere formam: dispositio enim effectus est agentis, non materiæ, aut alterius causæ: gratiam autem iustificationis Deus producit, & in animam introducit, igitur DEVS animam disponit ac præparat, non ipsa se disponere, ac præparare potest, nisi prout mouetur ab ipso DEO per aliud gratiæ donum.

B DICES, quamuis non possit homo se suis uiribus disponere ad gratiam iustificationis, posse tamen ad illud gratiæ donum, per quod disponitur ad gratiam iustificationis. At illud donum, per quod disponimur, non eget alia dispositione, alioqui si semper ad dispositionem requireretur dispositio, nunquam ad formam deueniri posset, & re ipsa uidemus, donum gratiæ, quo disponuntur homines ad iustificationem, dari nonnunquam ijs, qui maxime sunt indispositi, ut notum est de uocatione Pauli, Matthæi, Magdalene & similium. Quod si etiā ad hoc donum requireretur dispositio, non posset ex solis naturæ uiribus comparari, quoniam (ut iam diximus) gratia non esset gratia, si daretur propter opus factum solis naturæ uiribus.

C Huc etiam pertinet ratio ducta ab orationibus piorum, & ab absurdis, quæ posita sunt in capite secundo ad probandum, initium fidei non haberi sine dono gratiæ. Eadem enim rationes non minus efficaciter probant id, quod nunc probare contendimus.

CAPVT SEXTVM.

Soluuntur argumenta contra doctrinam duorum præcedentium capitum.

S ED non desunt argumenta quædam aduersus ea, quæ dicta sunt in hoc, & præcedente capite.

PRIMUM obijci potest illud Zachariæ capite.1. *Conuertimini ad me, & ego conuertar ad uos.* Et illud Prouerb. 16. *Homini est preparare animam, & Domini gubernare linguam.* RESPONDET, sanctus Augustinus libro 2. ad Bonifacium, cap.8. & libro de gratia & libero arbitrio, capite 5. commendari in his sententijs liberum arbitrium, sed non excludi gratiam præuenientem: quemadmodum in illis: *Conuertere nos Deus salutaris noster.* Et: *Præparatur uoluntas a Domino.* Commendatur gratia præueniens, sed non excluditur liberi arbitrij cooperatio. Si enim solus Deus ista faceret, frustra diceretur hominibus, conuertimini, & si homines soli ad hoc sufficerent, frustra diceretur Deo, conuertere nos, & si Deus sine nobis nos præpararet, falsum esset, hominem præparare animam, & si absque Deo nos corda nostra præparari uoluntatem a Domino.

E SECUNDO obijci possunt duo testimonia Patrum. Nam S. IOANNES CHRYSOSTOMVS, homil. 42. in Genesim docet, Abrahamum accepisse a Deo magna dona gratiæ, sed antea se ad illa per opera bona disposuisse. Item homil. 17. in Ioan. scribit, Deum non præuenire nostras uoluntates, sed ubi præparati fuerimus, tunc demum illum adesse, ac iuuare per gratiam. Et similia habet in homil. 12. in epistolam ad Hebræos & homil. 42. ad populum Antiochenum, & lib. 1. de compunctione cordis, extremo.

tremo. S. Hieronymus in li. 3. aduersus Pelagianos, bis repetit, nostrum esse velle, Dei autē, vt impleamus, quod volumus.

RESPONDEO, sanctus IOANNES CHRYSOSTOMVS non ita quidem apertē gratiam praueniēte prädicat, quoniam eo tempore nōdum exortī fuerant, qui eam negarent; sed tamen neque eam negat, si verba eius sano modo accipiantur. Itaque nonnunquam Deo tribuit ea, quę solus ipse facit, nobis autem tribuit ea, quę nos cum Deo facimus. Et hoc modo loquitur de Abrahamo, cui Deus solus pręstitit magna illa dona, vt esset pater multarum gentium, & vt in semine eius benedicerentur omnes gentes: sed non hęc pręstitit Deus, nisi posteaquam Abraham se in virtutum stadio diu exercuit, quod quidem opus ipsius Abraham fuit, & illi iure, meritoque tribuitur, licet non sine Dei ope, bona illa opera fecerit. Similiter explicanda sunt, quę habentur homilia decima septima in Ioannē, & in priore de compunctione cordis.

Nonnunquam verō dicit, non praueniri nos a Deo per modum determinantis ad vnum, & necessitatem adferentis, ita vt tollatur libertas arbitrij. Id quod sæpe ac libenter Chrysostomus repetit, tū propter Manichęos, qui negabant liberum arbitrium, tum etiam ad negligentiam & desidiam hominum discutiendam, ne ita se putarent a Deo praueniendos esse, vt nihil sibi relinqueretur agendum.

Sanctus autem Hieronymus dicit, nostrum esse velle, Dei verō implere quod volumus, non quod nostrum sit velle sine gratia Dei, sed quod nos possumus multa velle cum adiutorio gratiæ, quę tamen cum eodē adiutorio non valemus implere, sed Dei solius sit efficere, vt aliquādo illa quę volumus impleamus. Exempli gratia, volumus sine omni peccato viuere, & nullum omnino rebellem motum partis inferioris sentire; sed non possumus hęc implere, etiam si adiutorium illud nō desit, per quod uelle ista potuimus; sed cum Apostolo dicere cogimur; *Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio*, Romanorum septimo. Tamen dabit aliquando Deus, ut hoc quod uolumus impleamus, quando sanauerit omnes languores nostros, & ea; quam expectamus, aduenerit redemptio corporis nostri.

Non uoluisse autem S. Hieronymum significare, nostrum esse uelle, sine gratia Dei, perspicuum est ex epistola ad Cresiphontem, ubi sic loquitur idem Hieronymus: *Velle & currere meum est, sed ipsum meum sine Dei auxilio non erit meum. Dicit enim idem Apostolus, Deus est, qui operatur in vobis velle & perficere.*

TERTIO obijci potest illud commune scholarum; facienti quod in se est, Deus non denegat gratiam. Hinc enim sequitur, ut si quis faciat quod potest solis naturę uiribus, is hoc ipso disponatur ad gratiā, aut certē ad auxilium speciale, per quod deinde pręparetur ad gratiam.

RESPONDEO, dictum illud commune scholarū, rectē exponitur a S. Thoma in 1. 2. quęst. 109. art. 6. ad secundum, & quęst. 112. art. 3. ad 1. & a S. Bonauentura in 2. sententiarum dist. 28. art. 2. quęst. 1. qui docent, tunc facienti quod in se est non denegari gratiam, cum homo facit quod in se est, cooperando gratiæ Dei, a qua mouetur. Nam ei qui facit quod in se est ex solis naturę uiribus, non debetur gratia, sed pœna, non quidem pro eo quod facit ex solis uiribus naturę; sed quoniam pro uno aut altero bono opere morali, quod fortasse faciet, plurima peccata lethalia sine dubitatione committet.

A Sanē qui docent, hominem faciendo, quod in se est, solis naturę uiribus ad gratiam pręparari, aut opinantur, eum suis uiribus posse desiderare & petere a Deo gratiam, & hęc est hęresis Pelagiana, ut ex Cōcilio Arausicano, alijsque cōsiliis supradictis probatum est; aut certē existimant, posse hominem seruare proprijs uiribus omnia pręcepta moralia, & innocentem uitam agere secundum rationem, & hac sanctitate morali prouocare Deum ad auxilium speciale sibi donandum, quo tandem ad fidem, gratiamque; perueniat; sed hęc quoque est hęresis Pelagiana in libro superiore satis superque; refutata. Vt omittam, nullum eiusmodi hominem ex historijs posse monstrari. Catones enim, Socrates, alijsque horum similes, qui inter Ethnicos sanctissimi iudicati sunt, multis uitijs coopertos fuisse, faciliē demonstrari posset.

B QVARTO, posset obijci exemplum Cornelij Cęsurionis, qui quoniam elemosynas faciebat, impetrare meruit a Deo, ut ad se instituēdū in fide Christiana Petrus Apostolus mitteretur.

RESPONDEO, Cornelius antequam fidem Christianam audiret, non erat omnino infidelis, sed unū Deū nouerat, eumque; religiosē colebat, ut in Actis c. 10. S. Lucas scribit. Proinde ex fide orabat, & auxilio elemosynas faciebat. Sed etiā si infidelis fuisset, tamen illa bona opera non sine dono Dei fecisset, ut S. Augustinus docet, in libro de prędestinatione Sanctorum, c. 7.

C QVINTA obiectio, opera bona moralia, quę possunt fieri solis naturę uiribus, non sunt peccata, ergo qui facit bonum opus morale nō ponit nouum impedimentum gratiæ, quod poneret, si bonum illud opus non faceret, ergo uicinior est salutis, quā si non fecisset bonum illud opus, ergo magis dispositus.

RESPONDEO, bona opera moralia, quę sunt a peccatore, non faciunt hominem magis ind dispositum ad gratiam, cum nouum impedimentum non addant; tamen non disponunt, cum nullum habeant ordinem, aut relationem ad gratiam. Quocirca Deus interdum maiores peccatores, interdum minores, auxilio speciali magis & citius adiuuat.

D SEXTA obiectio, potest homo suis solis uiribus timere pœnas gehennę; naturale enim est timere malum; poterit igitur metu pœnæ futurę dolere de peccato, qui dolor a Theologis attritio dici solet; atqui eiusmodi dolor est dispositio ad gratiam, & accedente Sacramento iustificatur; igitur potest homo suis solis uiribus ad gratiam se pręparare. Et confirmatur, quoniam sine dubio potest homo sine ulla speciali gratia Dei dolere de offensa amici, cur igitur non possit etiam dolere de offensa Dei; pręsertim si Christianus sit, & nouerit summa Dei erga homines beneficia?

E RESPONDEO, timor gehennę si ordinatur ad peccatum detestandum & relinquendum, sine dubio donum est Dei, neque solis uiribus naturę haberi potest. Ipse enim est initium sapientię, & inter dona Spiritus sancti numeratur ab Isaia capite 11. Multo etiam magis dolor, ac detestatio peccati cum desiderio purificationis, donum Dei est cum ad salutem pertineat. Et quamuis possit quis sine auxilio gratiæ detestari offensam amici, non tamen Dei, cuius ipse peccator non est amicus, sed inimicus. Denique nouit quidem homo Christianus ex fide summa Dei in homines beneficia, non tamen mouetur ad ea considerata, & inde concipiendum odium in peccata, & amorem in Deum nisi gratia illum diuina pręueniat. Tenetur enim homo, uel potius morte peccati, a qua non eum ex-

citatur, nisi gratia Dei per IESVM CHRISTVM DOMINUM nostrum.

CAPVT VII.

Non posse sine auxilio gratiæ diligere Deum.

TERTIA restat sententia de dilectione Dei, quæ priusquam probetur, paucis explicanda est. Siquidem multiplex esse potest dilectionis acceptio, ac per hoc etiam multiplex questio.

PRIMUM, accipi possit dilectio Dei vel pro actione voluntatis, vel pro quadam propensione ad Deum, ut finem ultimum & summum bonum, & de hac posteriore non querimus hoc loco, sed tantum de priore. Nam pro comperito haberi existimamus, naturam voluntatis propensam esse ad bonum, ac per hoc ad Deum, ad quem facti sumus, fecit enim nos Deus ad se, & ideo inquietum est cor nostrum, donec requiescamus in ipso, ut S. Augustinus loquitur libro primo Confessionum, capit. 1.

SECUNDO, dilectio, quæ est actus voluntatis accipi potest, vel pro dilectione Dei, ut is est auctor naturæ, vel pro dilectione eiusdem, ut est donator felicitatis æternæ. Et hoc modo posteriore concedunt omnes Theologi, non posse diligere Deum sine gratia Dei, & fide præcedente; neque nos de hac re dubitamus.

TERTIO, dilectio Dei, siue ut auctor bonorum naturalium, siue etiam supernaturalium, alia est perfecta, alia imperfecta: idque tribus modis: **ALIA** enim est perfecta, quoniam est dilectio Dei super omnia, quæ uidelicet Deum rebus omnibus anteposit, **ALIA** imperfecta, quoniam afficitur quidam erga Deum, sed nondum illum rebus cæteris præfert.

Rursus **ALIA** est perfecta, quia non solum Deum rebus omnibus præfert, sed maiore ardore ac uehementia in illum afficitur, quam in ullam rem creatam, quæ dici solet dilectio super omnia, tam appreciatuè, quam intensuè: **ALIA** est imperfecta, quoniam æstimat quidem super omnia Deum, & mallet cætera omnia potius, quam illum perdere, tamen non ita uehementer, quod attinet ad intentionem, afficitur in Deum, ac in res creatas.

ALIA denique est perfecta, quoniam non modò Deum super omnia diligit, unico aliquo actu uoluntatis, dum eum cogitat summum esse, atque in finitum bonum, sed etiam perseuerat in dilectione usque ad impletionem omnium mandatorum, quæ dicitur dilectio super omnia quoad affectum & effectum. **ALIA** est imperfecta, quoniam afficitur quidem in Deum super omnia, dum eum cogitat summum esse bonum, & nulla occurrit temptationis occasio, tamen occurrente objecto aliquo alliciente, facillè deficit & extinguitur.

Nos igitur sententiam illam tertiam in ipso titulo capituli annotatam, ita intelligimus, ut existimemus, non posse Deum sine ope ipsius diligere, neque ut auctorem nature, neque ut largitorem gratiæ & gloriæ: neque perfectè, neque imperfectè ullo modo: atque hanc non dubitamus sententiam esse sancti Augustini, imò etiam Scripturarum & Conciliorum, quicquid aliqui minus consideratè in hac parte scripserint.

PRIMUM igitur, Scriptura diuina passim re-
stat, dilectionem esse donum Dei, Roman.

Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. i. Ioan. 4. Caritas ex Deo est. Epes. 6. Pax fratribus, & caritas cum fide a Deo patre. ad Galatas 5. Fructus spiritus est caritas, gaudium, etc.

DICENT, fortasse hæc intelligi solum de amore Dei, ut est auctor bonorum supernaturalium. At Scriptura nusquam: ita restringit dilectionis donum, sed absolute pronunciat, caritatem Dei ex Deo esse, & per spiritum nobis dari: auctor autem bonorum omnium naturalium uerè, ac propriè Deus est; cur igitur eius dilectio non sit ex Deo, & Spiritus sancti donum?

PRÆTEREA qui diligit Deum, ut auctorem nature, & proximum propter Deum, certè implet totam legem naturalem. Nam plenitudo legis est dilectio: qui uerò totam legem naturalem implet, in eo sine dubio caritas illa est, quam Scripturæ nobis cõmendant. Nam beatus Paulus cum scribit ad Romanos capite decimo tertio: *Qui diligit, legem implet, de lege naturæ loquitur, ut perspicuum est ex uerbis illis: Non occides, &c.* Et illæ conditiones ueræ caritatis, quæ describuntur 1. Corinth. 13. *Caritas patientia est, benigna, &c.* Sine dubio dilectioni illi conueniunt, quæ diligitur super omnia Deus, ut auctor naturæ,

DENIQUE, qui diligit Deum, ut auctorem nature, certè proximum diligere potest, & re ipsa diligit, si cut se ipsum. At inquit Dominus Ioannis cap. 14. *Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me.* Et infra: *Qui diligit me, sermonem meum seruabit, & qui non diligit me, sermones meos non seruat.* Quæ sint autem sua præcepta explicat in capite decimo quinto: *Hoc est præceptum meum, ut diligatis inuicem.* Et infra: *Hæc mando uobis, ut diligatis inuicem.* Itaque uera caritas Dei, est in eo, qui diligit proximum. Imò etiam perfecta caritas. Nam ut scribit Ioannes in prima epistola capite secundo: *Qui seruat uerbum eius, in hoc uerè caritas Dei perfecta est.* Et capite quarto: *Si diligamus inuicem, caritas Dei in nobis perfecta est.* Habemus igitur Scripturas, quæ docent caritatem esse donum Dei, intelligi debere illa etiam dilectione, quæ fertur in Deum, ut auctorem nature.

DICENT rursus, eas Scripturas non loqui de quacunque dilectione Dei, sed de illa tantum, quæ nascitur ex habitu infuso; eamque solam propriè esse donum Dei, & nature uiribus haberi non posse. At Pelagius non docebat dilectionem, quæ nascitur ex habitu infuso, uiribus nature haberi posse, & tamè Augustinus, alijque Patres, Scripturas a nobis allegatas adducebant contra Pelagianos, qui contentebant, Deum diligere posse sine auxilio gratiæ.

PRÆTEREA Scriptura diuina non solum prædicat, dilectionem esse donum Dei, sed etiam præcipit, ut diligamus Deum; at certè non præcipit, ut diligamus ex habitu infuso, quem habere, non est in nostra potestate, sed ut diligamus Deum ex toto corde; quemadmodum etiam cum præcipit Deus, ut iuste, sobrieque uiuamus, non imperat, ut ista faciamus ex habitu, sed tantum ut faciamus. Leges enim de actibus dantur, non de habitibus. Igitur dilectio, quæ secundum Scripturas est donum Dei, non est solum habitus infusus, aut actio ex habitu illo scaturiens, sed quacunque actio, qua diligimus Deum.

DICENT fortasse postremo, Scripturas a nobis productas, non posse intelligi de dilectione imperfecta, qua non diligitur Deus super omnia, & toto corde, sed solum de perfecta. At id quidem uerum est, quoniam dilectio imperfecta, qua Deus non anteferitur omnibus rebus, non meretur nomen caritatis, neque implet legem, neque conueniunt illi encomia, quæ passim tribuuntur in diuinis literis caritati:

tari: tamen ex eisdem locis conuincuntur imperfecta illa dilectio, donum esse Dei, & ex solis naturæ uiribus haberi non posse. Nam cuius rei perfectio est a Deo, ab illo etiam est inchoatio. Et sicut initium fidei supra probatum est, esse a Deo, quia fides a Deo, ita quoque initium caritatis tribuendum est Deo; quia caritas ipsa est a Deo. *Nec initium eius* (inquit AUGUSTINVS libro secundo ad Bonifacium, capite nono) *ex nobis, & perfectio eius ex Deo, sed si caritas ex Deo est, tota nobis ex Deo est. Auerat enim Deus hanc amentiam, ut in eius donis nos priores faciamus, posteriore ipsam, quoniam misericordia eius præueniet me.*

Accedant SECUNDO loca testimonia Conciliorum, Cōcilium MILEVITANVM, canone 4. *Utrumque donum Dei, & scire quid facere debeamus, & diligere ut faciamus.* Concilium ARAUSICANVM canone ultimo: *Prorsus donum Dei est diligere Deum.* Et ut intelligamus, non solum perfectam caritatem esse Dei donum, sed etiam imperfectam & inchoatam, subiungit, fidem & amorem Dei nobis primū inspirari, ut baptismum fideliter requiramus; & deinde quæ Deo sunt placita implere possimus. Vbi uides amorem Dei quendam imperfectum non esse ex natura, sed a Deo inspirari, & per eum perducī hominē ad iustificationis gratiam, & perfectam caritatem, per quam omnia mandata seruantur, quod idem expressit clarius TRIDENTINVM Concilium. Nam sessione sexta, capite sexto dicit, hominē a Deo motum & excitatum, atque eodem Domino adiuvante incipere diligere Deum; Deinde capite septimo addit, in ipsa iustificatione recipi caritatem insulam. Concilia igitur non solum caritatem perfectam, sed etiam inchoatam Dei donum esse definiunt.

Accedant TERTIO S. AUGUSTINI testimonia, in epist. 107. ad Vitalem; *Liberum, inquit, arbitrium ad diligendum Deū primi peccati graduatē perdidimus.* Vbi simpliciter actionem diligendi quamcumque, negat Augustinus solis liberi arbitrij uiribus haberi posse. Idem in lib. 4. in Iulianum, capit. 3. *Amor, inquit, Dei, quo peruenitur ad Deū nō est nisi a Deo. Per hunc amorem creatoris bene quisque uiuit creaturis, sine hoc amore creatoris, nemo bene uiuit creaturis.* Hic uides amorem creatoris, id est, auctoris naturæ nō esse, nisi a Deo. Idē in libro de gratia & libero arbitrio, capite decimo septimo. *Et quis istam, quamuis paruum dare ceperat caritatem, nisi qui preparat uoluntatem?* Et capite 18. *Cur, inquit, dictum est, diligamus inuicē, quia dilectio ex Deo, nisi quia præcepto admonuimur est liberum arbitrium, ut quæreret Dei donum? quod quidem sine suo fructu prorsus admoneretur, nisi prius acciperet aliquid dilectionis, ut addi sibi quæreret, unde quod uidebatur impleret.* En hic aperitissime dicitur Dei donum perfectam quædam dilectio, qua quis a Deo petat donū perfectæ caritatis, quo mandata ualeat adimplere. Itaq; merito in eodem loco idē Augustinus ait: *Si non ex Deo, sed ex hominibus est dilectio Dei et proximi, uicerunt Pelagiani, si autem ex Deo uicimus Pelagianos.*

Vide etiam Prosperum in lib. contra Collatorē, c. 30. ubi comparat naturam humanam omni gratia destitutam glaciali rigori, ex quo nihil omnino caloris excuti potest, nisi resolui incipiat ab illo, qui dixit: *Ignem ueni mittere in terram.*

Accedant VLTIMO rationes. PRIMA ratio, Amor Dei super omnia, etiam si Deum solum respiciat, ut auctorem naturæ, non patitur secum ullum affectum inordinatum, imo includit odium rerum omnium delectabilium contra legem Dei, ergo si potest hic amor naturæ uiribus obtineri, poterit homo naturæ uiribus implere omnia mandata, ui-

uere sine omni peccato, imo & a præteritis sine gratia Dei iustificari. Nam implicat contradictionem, ut quis in peccato mortali sit, & non sit auersus a Deo, & conuersus ad creaturas. Proinde uel per amorē illum Dei super omnia iustificabitur a peccatis, uel certē simul erit auersus a Deo, & conuersus ad Deum, auersus a creatura & conuersus ad creaturam. At posse hominē solis naturæ uiribus implere omnia mandata, uiuere sine peccato, & a præteritis delictis iustificari, manifesti sunt Pelagiani errores.

SECUNDA ratio, Dilectio Dei super omnia est uirtus & maxima dispositio ad gratiam remissionis peccatorum, ita ut non præcedat eam remissionē ullo spacio temporis, nam Deus diligentes se diligit. *Et qui diligit me* (inquit dominus, Ioan. cap. 14.) *diligetur a Patre meo.* Et peccatrici remissa sunt peccata multa; *Quoniam dilexi multum,* Lucæ cap. 7. Quare si posset homo suis uiribus semper diligere Deum super omnia, posset sine ulla Dei gratia præueniente perungere ad remissionem peccatorum. Quæ est ipsissima hæresis Pelagij ex Augustino in libro 1. ad Bonifacium, cap. ult. Sed probeamus etiā duabus alijs rationibus, non solum dilectionē Dei super omnia uiribus naturæ haberi non posse, sed neque dilectionem non super omnia, id est, inchoatam & imperfectam.

TERTIA ratio, nullum opus pietatis fieri potest solis naturæ uiribus, neque contrarium affirmari sine hæresis periculo, demonstratum est in quarto capite. At dilectio Dei, quamuis ut auctoris naturæ, & imperfecta atque inchoata opus est pietatis, ut S. AUGUSTINVS docet in epistola 29. ad Hieronymum, qui sic ait: *Pietus est cultus Dei, qui præcipue diligendo exhibetur.* Igitur omnis dilectio Dei eget auxilio gratiæ, ut haberi possit a nobis. Neque responderi potest, dilectionem illam solam esse pietatem, quæ fertur in Deum, ut auctorem beatitudinis. Nam etiam in puris naturalibus teneretur homo Deum colere, quamuis tunc nulla esset felicitatis æternæ promissio. Neque dubium est, quin pietatis cultus debeatur Deo, quia Deus est, id est, summum bonum, principium primum, & finis ultimus omnium rerum, quod certē illi conueniret, etiam si supernaturalem beatitudinem largiri nō uoluisset.

QUARTA ratio, Omnis dispositio ad iustificationem ex dono Dei, & gratia illius præueniente oritur, ut satis probatum est in quinto capite: at quæuis dilectio, quantumuis parua, & inchoata est dispositio ad iustificationem, cum sit conuersio, uel certē conuersionis initium; igitur sine dono Dei, & gratia illius præueniente haberi non potest. Neque uerò necesse est, ut dilectio Dei feratur in Deū ut auctorem beatitudinis, ut dici possit conuersio. Nam quemadmodum auersio a Deo, ut auctore naturæ, uera est auersio, ita conuersio ad eundem ut auctorem naturæ, est uera conuersio.

CAPVT VIII.

Soluuntur argumenta contraria.

AT contra obijciunt quidam has rationes. PRIMA ratio, dilectio Dei super omnia est homini naturalis, nam inclinatur uoluntas naturaliter ad bonum, & magis inclinatur ad maius bonum, & maxime ad maximum, proinde inclinatur super omnia ad summū bonum, quod est Deus: cur ergo nō possit homo suis uiribus diligere Deū super

super omnia, saltem ut auctorem naturæ, cum id sit maximè secundum eius naturam?

RESPONDEO, Dilectio Dei super omnia naturalis est, quod attinet ad inclinationem naturæ, quæ manet in homine per modum actus primi, neque est aliud, quàm ipsa propensa ad bonum: tamen non potest in actum secundum prodire propter naturæ corruptionem, sine auxilio gratiæ Dei. Neque necesse est, ut ubicunque est inclinatio naturalis, sint etiam vires sufficientes per se ad actum illum perficiendum, ad quem natura propendet. Nam humana anima, à corpore separata, naturaliter propendet ad corpus, nec tamen suis viribus potest iterum cum corpore copulari: & iuxta multorum sententiam naturaliter inclinatur mens hominis ad Deum videndum, nec tamen potest suis viribus, Deum videre.

SECUNDA ratio, Amor Dei, siue amicitia, siue concupiscentia, oritur ex amore sui. Nam (ut Philosophus docet) amabilia, quæ sunt ad alterum, oriuntur ex amabilitatibus, quæ sunt ad se. Itaque diligit homo Deum, amore concupiscentiæ, quia intelligit in eius visione summum suum bonum possum esse: Diligit eundem amore amicitia, quia novit illum esse quasi alterum se, vel potius aliquid amplius, cum ipse sit quasi pars, & Deus, quasi totum: At amor sui habetur sine auxilio gratiæ, igitur & amor Dei, qui (ut diximus) initium ducit ex amore sui.

RESPONDEO, Amor Dei, ut auctoris naturæ, oritur ex amore sui, non quocunque sed ordinato, id est, quo quis amat se, ut partem, ut creaturam, ut figmentum Dei. Amor enim sui inordinatus, qui in sacris literis cupiditas dicitur, non parit amorem, sed contemptum Dei, ut S. Augustinus docet in libro decimo quarto, de civitate Dei, capite ultimo, facit enim amor sui inordinatus, seipsum quasi totum & principium, ac finem omnium rerum. Porro amor sui ordinatus non ex natura corrupta existit, sed inspiratur à Deo corrigente, atque sanante naturam. Itaque sanctus Ioannes in prima epistola, cap. 4. *Diligamus, inquit, invicem, quia caritas ex Deo est.* Vbi dilectionem proximi, ac per hoc etiam dilectionem sui ordinatam, ex qua nascitur dilectio proximi, dicit esse à Deo.

TERTIA obiectio, Naturalis ratio dicat, Deum esse super omnia diligendum: Potest autem voluntas elicere actum conformem iudicio rationis; nã alioqui necessario eligeretur malum, vel actum suspenderetur, ac per hoc vel esset necessariò malum, vel certe non libera.

RESPONDEO, Deum esse super omnia diligendum, ratio dicat uniuersali quodam iudicio, à quo sæpè voluntas recedit, iuxta illud: *Video meliora, proboque, deteriora sequor.* At iudiciũ particulare, quod hic, & nunc dicat, Deum à me super omnia diligendum, non potest haberi sine auxilio gratiæ, quoniam pender ex inclinatione voluntatis; & ad salutem, & pietatem pertinet. Quod autem non possit homo, sine gratiæ adiutorio, velle diligere Deum super omnia, licet uniuersale iudiciũ dicat, ita esse faciendum, non est argumentum, voluntatem esse necessario malam, aut non liberam, sed infirmam, magisque corruptam, quàm sit ratio.

QUARTA obiectio, Potest homo diligere proximum super omnia, ita ut etiam pro illo se morti obiciat, quod sæpè faciunt parentes pro filiis; potest item infidelis diligere Deum secundum suam hæresim, aut perniciam cognoscit, ita ut pro illo etiam moriatur, quod interdum hæreticis & Iudæis certum est potest denique aliquis patriam suam diligere, plus quàm se, quod ex historiis nouimus, multos

fecisse Romanorum, qui se pro patria morti certissimè obtulerunt: cur igitur non possit homo eadè ratione diligere Deum verum super omnia, sine auxilio gratiæ?

RESPONDEO, Facilius est diligere seipsum, aut aliam creaturam super omnia, quàm Deum, Tvm, quia sensibilia melius cognoscuntur; vnde Ioannes ait in prima epistola, capite quarto: *Qui non diligit fratrem, quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere?* Tvm etiam, quia natura corrupta semper inclinatur ad se, & sua. Porro, qui pro suis hæresibus, aut pro patria moriuntur, se ipsos quærent, id est, gloriam propriam, quarum præcipuè Romani inter Ethnicos, & hæretici inter infideles auidissimi semper fuerunt. Vide AVGVSTINVM in libro de patientia, capite decimo sexto & decimo septimo, ubi simile argumentum soluit, & inter alia sic loquitur: *Qui hac dicunt, non intelligunt quemque iniquorum, tanto esse ad quæcunque mala toleranda duriorum, quanto in eo maior est cupiditas mundi; & quemque iustorum, tanto esse ad quæcunque mala perferenda fortiorum, quanto in eo est maior caritas Dei. Sed cupiditas mundi initium habet ex arbitrio voluntatis, progressum ex iocunditate voluptatis, firmamentum ex vinculo consuetudinis: Caritas autem Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.*

Adde, quod si quis verè pro patria moreretur, non gloriam suam, sed patriæ salutem potissimum quærens, is, quamvis infidelis, non sine auxilio speciali id facere credendus esset. Tamen si enim mori pro patria sit opus morale, tamen est arduum, ac difficile, & ideo à natura infirma, & ad se ipsam diligendam proha præstari nequaquam potest.

QVINTA obiectio, Potest homo peccator, sine auxilio gratiæ, velle Deum esse Deum, se autem non esse Deum, sed hominem; igitur potest sine auxilio gratiæ, Deum magis amare, quàm se.

RESPONDEO, Vult homo peccator Deum esse Deum, quia non potest prohibere, quo minus ita sit. Alioqui enim magis vult se hominem, & talem hominem esse, quàm Deum, Deum esse. Atqui hoc est vitam suam Deo præferre, seque ipsum magis amare, quàm Deum.

CAPVT IX.

Proponitur sententia hæreticorum de libertate arbitrij in ijs, quæ pertinent ad salutem.

SECVITVR quæstio POSTREMA, Sit ne homo post lapsum primi hominis verè liberi arbitrij in ijs rebus, quæ pertinent ad salutem, ut quamvis nihil possit sine auxilio gratiæ, tamen per gratiam præuenientem excitatus, & à Deo adiutus, ita valeat operari, ut possit etiam non operari.

Hic PRIMVM se offert trassus LUTHERI error, quem etiam Lutherani postea erubuerunt. Hæc enim sunt eius verba, ex digressionem quadam libri, qui inscribitur, Operationes in Psalmos. Error est, quod liberum arbitrium habeat aliquam actiuitatem in bono opere, quando de interno opere loquimur. Velle enim illud, quod credere, sperare, diligere iam diximus, motus, & renouatio mentis & sensus, de die in diem, in agnitionem Dei, hoc non semper aque intensa sit illa passio, tamen semper est passio. Ecce (inquit Hieremiæ capite 18.) sicut lutum in manu figuli, ita & domus Israel in manu mea. Quid, obsecro, actiuitatis habet lutum, quan-

do singulus formam ei affingit? nonne mera passio ibi cernitur?

Hec certe sententia absurdissima est. Nam uelle est actus immanens & uitalis, sicut intelligere & uidere. Proinde principium actuum eius actus, debet esse ipsa uoluntas. Neque est opus alia refutatione, T V M, quod similem sententiam satis copiose refutauerimus in libro 3. de gratia & libero arbitrio, capite decimo. T V M, quod ipsi etiam Lutherani, Lutheri uerba potius in alium sensum detorque, quam defendere maluerint. Certe K E M N I T I V S in Examine Concilij Tridentini, prope finem censuræ, in sextam sessionem, dicit, dandam esse Luthero ueniam, quod in primordiis conuersionis suæ, adhuc retineret phrasas Scholasticorum, quibus longo tempore assueuerat, quamuis in re nihil errauerit: cum per id, quod scripsit, uoluntatē solum passiuē concurrere ad eiusmodi actiones, nihil aliud significare uoluerit, nisi non liberē concurrere.

Sed miror imprudentiam, siue impudentiam Kemnitij. Nam si Lutherus Scholasticorum phrasim, in ea digressionē retinuit, sine dubio per illa uerba, *passiuē concurrere*, non intellexit, non liberē concurrere, sed non esse causam actiuam, sed solum receptiuam illius actionis. Nulli enim sunt, qui magis studeant proprietati, & (ut ipsi loquuntur) formalitati uerborum, quam Scholastici.

DEINDE Lutherus duobus exemplis ita suam ipse sententiam explicat, ut nullus dubitationi relinquatur locus. Adfert enim P R I M O similitudinem luti, in quo (ut ipse notat) nulla est actiuitas. DEINDE adducit similitudinem gladij, qui dum manu alicuius agitur, ad motum suum non concurrat, nisi passiuē, quamuis ad scindendum ligna, uel quæcunque alia, actiuē concurrat. Qua similitudine significare uoluit humanam uoluntatem non concurrere, nisi passiuē, ad motum suum, id est, ad uolendum, tamen actiuē concurrat ad opera externa, quæ ex imperio uoluntatis fiunt, qualia sunt, ambulare, loqui, māducare, bibere, aliaque id genus.

DEINDE ipse Kemnitius (ut eius stultitiam ad mireris) explicat in eodem loco, quid sit passiuē concurrere, iuxta phrasas Scholasticorum, ac dicit, esse, cum subiectū nihil agit in motu, uel forma, quā recipit, sed tantum patitur. At si istud est passiuē concurrere, secundum phrasim Scholasticorū & Lutherus phrasim Scholasticorum retinuit, cum scripsit, uoluntatem tantum passiuē concurrere in actionibus bonis: igitur in ea sententia Lutherus fuit, ut existimaret, uoluntatem nihil agere in actionibus bonis, sed tantum pati, cur igitur eū Kemnitius excusare conatur?

Hac igitur sententia omissa, CALVINVS & K E M N I T I V S duo docent, P R I M O, uoluntatem nostram nihil omnino boni spiritualis & salutaris, efficere posse, sine auxilio gratiæ Dei. Atque in hac re rectē sentiunt, sed non rectē contrariam sententiam Catholicis attribunt. Scribit enim Calvinus lib. 2. Institut. cap. 2. §. 27. & Kemnitius in Examine 6. sessione Concilij Tridentini, communem Scholasticorum sententiam esse, ante gratiam precedere in homine quædam bona desideria, quamuis debilia. Sed hæc non Scholasticorum, sed Cassiani & Fausti sententia fuit, quam sanctus Thomas & sanctus Bonaventura, Gregorius Ariminensis, Ioannes Capreolus, & alij Doctores Scholastici repudiant ac refellunt. Et tamen Calvinus & Kemnitius multum laborant in ea re nobis probanda, quæ nos ipsi non solum ex Scripturis, sed etiam ex non tificum rescriptis, & Conciliorum decretis copiose probamus.

A SECUNDO docent, uoluntatem nostram in bonis pietatis operibus sic agi à Deo, ut non possit non agere, & quamuis ipsa quoque concurrat actiuē, quoniam ipsa est, quæ actionem producit, tamen concurrere ut merum instrumentum Dei naturale, non ut causam liberam, & dominam sui actus. Ex quo colligunt, non propriè dici, uoluntatem nostram cooperari Deo, uel adiuuari a Deo: quemadmodum non rectē dicitur calamus cooperari manui, uel iuuare manum ad scribendum, sed solum agi, ac moueri à manu, quamuis re uera ipse literas pingat.

Sed uerba ipsa Caluini audiamus, lib. 2. Institution. cap. 3. §. 7. sic ait: *Sed erunt, qui concedent uoluntatem à bono, suoque ingenio aduersam, sola Domini uirtute conuertere, sic tamen, ut preparata suas deinde in agendo partes habeat.* Et infra: *Sed hoc perperam hominibus tribuitur, quod gratia præuenienti pedissequa uoluntate obsequatur.* Et §. 11. *Ac uoluntatem, inquit, mouet, non qualiter multis seculis traditum est & creditum, ut nostra postea sit electionis motiō aut obtemperare, aut refragari, sed illam efficaciter efficiendo.* Similia scribit in libris 3. & 6. aduersus Pighium, & in Antridoro Concilij sess. 6. cui subscribit Kemnitius in Examine eiusdem Concilij, eandem sextam sessionem reprehendens.

C A P V T X.

Probatur ex diuinis literis liberum arbitrium in actionibus pijs & salutaribus.

A DVERSUS hunc hæreticorum errorem, quo uoluntatem nostram in operibus pijs & salutaribus, omni libertate spoliant, adferemus P R I M V M testimonia Scripturarum, DEINDE etiam ueteris Ecclesiæ traditionem.

P R I M V M testimonium sumitur ab illis locis, in quibus dicuntur homines in operibus pietatis operarij, edificatores, plantatores, rigatores, cooperatores & coadiutores Dei. Nam si homines propriè nihil agerēt per liberum arbitrium, sed tantum ducerentur & mouerentur, ut mera instrumenta, non deberent appellari cooperatores & coadiutores Dei, sed ligones, rastra, secures, & alia id genus. Matth. 20. *Voca operarios, & redde illis mercedem.* Hic certē operarij dicuntur, qui bona opera, ad salutē conducentia, peregerunt. 1. ad Corinthios 3. *Ego plantauit, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit.* Et ibidem: *Vnusquisque mercedem accipiet secundum suum laborem. Dei enim sumus coadiutores.* Vbi duo uocabula notanda sunt, pronomen (S V M.) & nomen (C O A D I U T O R E S.) Nam si rectē labor dicitur noster, certē nos ipsi Domini sumus illius actionis, quam laborando efficimus.

Nec ualeat Caluini obiectio, qui lib. 2. Instit. cap. 9. §. 24. ut ostendat pronomen *sum*, uel, *nostrum*, non significare dominium, obicit illud: *Panem nostrum quoduique d nobis hodie*, ubi noster dicitur panis, quem nobis donari cupimus, quia titulo donationis fit noster, non quia nos illum liberè fecerimus. Nec, inquam, obiectio nihil ualeat, imò potius in auctorem apertissime retorqueri. Nam, ut aliqui ueteres rectē exponunt, panem, quem nobis dari petimus, nostrum uocamus, quia nolumus panem alienum furari, sed nostro labore illum acquirere, Deo iuuante, ut simul impleamus illud Gen. 3. *In sudore uultus tui, uesceris pane tuo.* Itaque noster dicitur

dicatur panis, ratione proprii laboris, & tamen do-
no petatur, ratione divini adiutorij, sine quo inuti-
lis esset nostra omnis industria.

Neque potest Galuinus rejicere hanc expositionem, cum ipse quoque lib. 3. Instit. cap. 20. §. 44. exponat eam petitionem de pane corporali. Adde, quod Apostolus pro eo, quod nos habemus, secundum suum laborem, scripsit Græcè, κατὰ τὸν ἰδίου κόπον, id est, secundum proprium laborem. In Euangelio autē Matth. 9. & Luc. 9. ubi habetur oratio Dominicæ, nō est *ὁ κόπος ἡμετέρος*, sed *ὁ κόπος ἡμῶν*. Panem nostrum, non panem proprium. Magis autē explicat liberā actionem illud *πρᾶγμα*, quam illud *nostrum*. Alterum vocabulum est, *κοοπεράτες*, id Græcè *συνεργοί*, id est, cooperatores, quæ vocē nulla fingi potest aptior. Eadē verō nititur Marcus cap. 16. ubi dicit de Apostolis, *ἵνα τὸ ἔργον ἐξ ἐμῶν ἀκούσῃτε*. *Domino cooperante*. Vbi hoc quoque notandū est, cum agitur de predicatione, in quā requiritur opus humanum & liberū dici, *Domino cooperante*, cum verō agitur de miraculis, quæ non sunt in potestate hominum, sed fiunt a Deo per homines, ut anera instrumēta, nō dicat, *Domino cooperante*, sed, *Domino confirmante sermonem sequentibus signis*, vbi miracula simpliciter tribuuntur Deo, licet per homines fiant, quonia nō pendent ex libero arbitrio.

At vs locus est ad Rom. 8. *Diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum*, ubi Græcæ lectio duplicem sensum ostendit, nam illud *συνεργεῖν* potest referri ad nomē, *omnia*, & tunc reddendū est, *cooperantur*, & sensus est, diligentibus Deum, omnia esse utilia, & cooperari ad salutem. Hūc sensum facit lectio Latina vulgaris, quæ reprehēdi nō potest, cum nō sit inusitatum apud Græcos, coniungere nominatiuum numeri multitudinis, cū verbo numeri singularis: sed potest etiam aptissime referri verbum illud *συνεργεῖν* ad nomen *πνεῦμα*, quod præcedit, ut sensus sit, diligentibus Deum, Spiritus sanctus in omnibus cooperatur ad bonum.

Neque hunc sensum aduersarij rejicere possunt. Nam est omnino ad propositum, vt intelliget, qui locum ipsum legat. Et præterea est simplicior, cum *αὐτοῦ* sit numeri singularis, & nō sit opus recurrere ad Atticismum, quod tamē oportet, si coniungatur verbum numeri singularis, cum illa voce, *πάντα*, quæ est numeri multitudinis.

Denique hanc lectionem, & hunc sensum sequuntur ex Græcis, Theodoretus in comment. huius loci, & ex Latinis, S. Augustinus lib. de correptione & gratia, cap. 9. & fortasse fieri potuit, ut Latinus interpret verterit, cooperatur, & vitio Scriptorum accesserit una litera & factum sit, cooperantur. Spiritus igitur secundum hunc sensum, quem (ut dixi) aduersarij repudiare non possunt, & Petrus Martyr, & Erasmus in comment. repudiare non audent, cooperatur nobis in omnibus operibus sanctis & salutaribus.

At *TERV*m testimonium lumitur ex illis locis, quæ imperant, aut suadent hominibus opera pietatis, & ipsam etiam conversionem ad Deum, de qua maximè ligant aduersarij. Stultum enim esset imperare, aut suadere eiusmodi opera ei, qui non haberet arbitrij libertatem, ut in libro superiore disputabamus de præcepto & suasionem operum moralium. Zachariæ primo: *Conuerimini ad me, & ego conuertar ad vos.* Iocelis secundo: *Conuerimini ad me in toto corde vestro.* Hieremiæ primo: *Tu fornicaris es cum amatoribus plurimis, uerumtamen reuertere ad me.* Ezechielis decimo octauo: *Facite uobis cor nouum & spiritum nouum.* Itaque 1. *Lauamini, mandati estote.* Ioan. 6. *Operamini non cibum, qui perit, sed qui permanet in uitam æternam.* Et petentibus lu-

A. *dis: Quid faciemus, ut oderemur opera Dei? respon-*
det Dominus: Hoc est opus Dei, ut credamus eum,
quem misit ille.

Itaque ipsum credere, quod est opus Dei, iubet Dominus, ut nos ipsi operemur, ac per hoc iubet, ut Deo in hoc opere cooperemur: Ad Coloss. 3: *Exiis veterem hominem, & induite novum.* Ad Phil. 2: *Cum metu & tremore salutem vestram operamini, Deus enim est, qui operatur in vobis.* Quid hoc est aliud, nisi cooperamini Deo salutem vestram in vobis operanti? De hoc

RESpondeo. Calimus libar. Instique. cap. 4.
§. 14. ista omnia loca nihil aliud sibi velle, nisi non
moueri nos à Deo, tanquam stipites, & aprimeos;
sed tanquam homines, mente & ratione praeditos,
quodvis necessarium moueant, nea possimus alia
agere, quàm id, quod Deo mouente agimus. At
Densitas nos mouet, ut non sit in nobis agere, &
non agere, quorūm plura precepta & suasiones.
Nam etiam ignis, cum applicatus ad ligna, non
mouetur, instar truci, nihil agentis, verè enim ig-
nis comburit ligna; & dicens, cum ei adhibentur
calcaria, non mouetur, instar stipitis, verè enim
quis ambulat, & tamē quis, nisi amens, impera-
ret, vel suaderet igni, ut combureret, aut equo, ut
ambularet. A rigis, & equis, non sunt mente &
ratione praediti. Cur igitur nemo imperat, aut sua-
det homini, ut vellet esse beatus, aut miser, nisi quia
potuit, non posse hominem mente & ratione præ-
dicari, non amare beatitudinem, aut non odire
misericordiam, cum ad hæc arbitrij humani non sit al-
la libertas. Præcepta igitur & suasiones, non so-
lum rationem, sed libertatem etiam in hominibus
esse demonstrant.

Deinde, quando Scriptura dicit: *Deus operatur velle & perficere*. Et: *Deus operatur omnium omnibus*. Et: *Dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum*. Et cum nos Deo dicimus: *Conuertere nos Deus salutaris noster*. Aduersarij contendunt, eiusmodi testimonijs significari, Deum verè & propriè agere, & operari nostras actiones bonas. Cur igitur, quando Scriptura dicit: *Operamini vestra salutem. Facite vobis cor nouum, & spiritum nouum; Conuertimini ad me, & conuertar ad vos*; non pariuntur, vt eodem modo ista eadè vocabula intelligantur, & nos verè, propriè que dicamur, operari nostras actiones bonas? Est ne hoc Verbum Dei sequi, an illud pro arbitrio ad proprias hæreses detorquere?

TERTIVM testimonium sumitur ex locis illis, quæ docent, nos à Deo iuvari in operibus pietatis. Non enim propriè iuvari dicendus est, qui nihil agit, sed qui laborat in agendo. Psalm. 26. *Adiu. meus esto, ne derelinquas me.* Psalm. 69. *Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuuandum me festina.* Ad Romanos 8. *Spiritus adiuuat infirmitatem nostram. Nam quid oremus sicut oportet, nescimus, sed ipse Spiritus postulat pro nobis, gemitibus inenarrabilibus.* Quo loco agitur de oratione, quæ est actio maxime pia & salutaris, quam Spiritus sanctus operatur in nobis, dum facit nos orare, ac gemere, sed quia nō facit id solus, sed nobiscum, ideo posuit Apostolus illud verbum: *Adiuuat*, quod in Græco multò est significantius. Nam *συναντιλαβivεται*, qua voce beatus Paulus utitur, propriè dicitur de ijs, qui quasi è regione manibus capiunt onus, ut laboranti succurrant. Denique ut alia multa præteream, i. ad Corinth. 15. *Plus, inquit Apostolus, omnibus laboravi, non autem ego, sed gratia Dei mecum.*

Ad hunc postremum locum responder C A L-
VINVS his verbis, in libro secundo Institutionum,
capite 3. §. 12. *Ad hanc, inquit, festucam, mirum
est, quod non malos atque homines impigisse. Non enim
gratum*

gratiam Domini secum laborasse scribit Apostolus, ut se A
confortem laboris faciat. Quin potius totam laboris lau-
dem uni gratia transcribit ista correptione. Non ego, ait,
sum is, qui laboravi, sed gratia Dei, que mihi aderat. Fe-
sellit autem eos locutionis ambiguitas, sed magis proposte-
ra versio, in qua vis Græci articuli prætermissa fuit. Nā
si ad verbum reddas, non dicis, gratiam sibi fuisse coope-
ratricem, sed gratiam, que sibi aderat, onerium fuisse ef-
fectricem.

At nisi Calvinus novum textum Græcum sibi
cudat, ac nobis obtrudat, non persuadebit unquā
istam expositionem suam ijs, qui aliquid nohnt.
Nam Græca verba hæc sunt τὰ μετὰ τὴν χάριν
ἐν ἐμοί, quæ ad verbum hoc sonant: Sed ipsa gratia
Dei, que mecum videlicet est illud autem, mihi ad-
erat, vel ut me eripit, videtur Calvinus unde sumptum.
Certè τὰ μετὰ, non potest simplicius reddi quam
mecum, ut vulgaris interpret reddidit. Cur autem
non dixit Apostolus, gratia quæ est in me, sed, gra-
tia quæ mecum est, nisi ut ostenderet, gratiam nō
discum laborare, non solum operari respexit enim
ad illud Sapient. 9. Mire illam de cælis sanctis tuis, ut
mecum sit, & mecum labore. Quare Sanctus AV-
GUSTINUS, cui cedere, vel noli debet Calvinus, in
libro de Gratia & libero arbitrio, capite 13. Non a-
tem ego, inquit, sed gratia Dei mecum, id est, non solus,
sed gratia facit mecum, ac per hoc nec gratia Dei sola, nec
ipse solus, sed gratia Dei cum illo, quid clarius?

QUARTUM testimonium sumitur ex ijs locis,
quæ dicunt, hominem a Deo vocatum, posse non
venire. Nam cum per gratiam Dei possit venire,
ut adversarij concedunt, si possit etiam gratiæ resi-
stere, & non venire, sine dubio liberi arbitrij esse
conuincitur. Prouerb. 11. Vocavi, & renuisti. Matth.
23. Vultis eangegare filios meos, & noluistis. Ioan. 6. Vultis
& vos abire? Act. 7. Vos semper Spiritus sancto re-
sististis. Apocal. 3. Ego sto ad ostium, & pulso, si quis a-
peruerit mihi, intrabo ad eum.

C A P V T X I.

Probatur libertas arbitrij in operi- bus pietatis ex traditione Patrum.

ACCE DAT nunc ad rem eandem comproban-
dam traditio veteris Ecclesiæ. Et quidē IOAN-
NES CALVINUS in libro Institutionum, capite 3. §.
11. fatetur, nostram sententiam a multis iam secu-
lis in Ecclesiâ tradi, credique cœpisse. Ac volunta-
tem, inquit, monet Deus, non qualiter multis seculis tra-
ditum, & creditum est, ut nostra sit electionis, motionis
Dei obtemperare, aut refragari, &c. Ista autem multa
secula intelligit, ut minimum spacium annorum
supra mille & centum. Nam statim subiungit: Illud
ergo a Chrysostomo toties repetitum repudiari necesse est,
quem trahit, volentem trahit, &c. Chrysostomus autē
ante annos mille & centum floruit. Itaque uel ad-
uersario teste, sententia nostra non est a Scholasti-
cis Theologis introducta, sed in veteri, & uera
Christi Ecclesiâ celebrata, quod unum argumen-
tum prudentibus hominibus satisfacere debuisse.

Quid, quod non solum ab annis mille & centū,
sed etiam mille & quadringentis, atque adeo ab ini-
tio Ecclesiæ eadem hæc sententia doceri, ac recipi
cœpit? Nam Sanctus IGNATIUS in epistola ad Ma-
gnesianos, quem locum libro superiore citauimus,
non solum in moralibus, sed etiam in pijs & san-
ctis operibus liberum arbitrium agnoscit, cum ait:

Si quis pietati studet, Dei homo est, si impiè agat, diaboli
est, non id factus per naturam, sed per animi arbitrium.

Et clarius S. IRENÆUS lib. 4. cap. 72. sic loquitur:
Non tantum in operibus, sed etiam in fide liberum, et sua
potestatis arbitrium homini seruauit Dominus, dicens, so-
cundam fidem uocari sibi tibi. Propriam fidē hominibus o-
stendens, quoniam suam habet sententiam. Et propterea
is, qui credit ei, habet uitam æternam, & qui non credit fi-
lio, ira Dei manet super eum.

Item S. CYPRIANUS lib. 4. ad Quirinum, hoc ar-
gumentum præfixit capiti 12. Credendi, & non cre-
dendi libertatem in arbitrio positam. Idem lib. 6. epi-
st. 3. citans illud Ioan. 6. Vultis & vos abire? Sernat,
inquit, Dominus legem, quæ homo libertatis suæ relictus,
& arbitrio proprio constitutus, sibi met ipse mortem ap-
petit, uel salutem.

S. HILARIUS lib. 1. de Trinitate: Esse, inquit, fi-
lios Dei, non necessitatem esse uoluit, sed potestatem.

S. HIERONYMUS in commentario ad cap. 5.
Matthæi: Ergo, inquit, non est natura filius, sed arbit-
rio: sibi non potest.

S. AMBROSIVS de operibus pietatis loquitur, cū
ait lib. 2. in Lucam, cap. 12. Vides, quid ubique Domini
virtus studijs cooperatur humanis?

S. IOANNES CHRYSOSTOMUS homil. 19. in Ge-
nesim, de iustificatione, differens: Necessitatem, in-
quit, non imponit, sed congruis remedijs apposis totum
in agros sententia iacere permittit.

S. CELESTINUS Papa in epistola ad Gallos, c.
12. Nec ociosa, inquit, in nobis esse patitur, quæ exercen-
da, non negligenda donauit, ut & nos cooperatores simus
gratiæ Dei.

Sanctus AVGUSTINUS in singulis tomis ope-
rum suorum hanc ueritatem docet. TOMO PRI-
MO, libro primo Retractionum, capite 22. Nisi
quisquam uoluntatem mutauerit, bonum operari non po-
test. Quod in nostra potestate esse positum, alio loco Domi-
nus docet, ubi ait, aut facite arborem bonam, & fructum
eius bonum, aut facite arborem malum, & fructum eius
malum, quod non est contra gratiam Dei, quam predica-
mus. In potestate quippe hominis est, mutare uoluntatem.
Sed ea potestas nulla est, nisi detur a Deo, de quo dictum
est, Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Cum enim hoc sit
in potestate, quod cum uolumus, facimus, nihil tam in po-
tate, quam nostra uoluntas est, sed preparatur uoluntas a
Domino. Eo modo ergo dat potestatem. Itaq; ex senten-
tia B. Augustini, uoluntas preparata per gratiā præ-
uenientem, in potestate suā habet stare, uel cadere,
Deum sequi uocantem, uel eidem pro arbitrio refra-
gari. Atqui hoc ipsum est, quod Calvinus falsum ef-
se contendit.

TOMO SECVNDO, in epist. 89. quæst. 2. Liberum
arbitrium non ideo tollitur, quia inuatur, sed ideo inuatur
quia nō tollitur. Et in epistola 106. Proinde in ijs, qui per
electionem gratia salui fiunt, adiutor Deus operatur, &
velle, & operari. Obserua hoc loco, Deum dici adiu-
torem, etiam dum operatur in nobis uelle. Hinc e-
nim sequitur, ut in ipso etiam actu uolendi, id est, in
ipsa conuersione prima liberi simus. Nam (ut pau-
lo ante ex eodem Augustino citauimus) Liberum ar-
bitrium non tollitur, quia inuatur, sed ideo inuatur, quia
non tollitur. Rursus in eadem epist. 106. Gratia mere-
tur augeri, ut aucta mereatur & perfici, comitante non
ducente, pedissequa, non præuia uoluntate. At non dicitur
comes homini baculus, quo innititur, aut iumentum,
quo uehitur, sed alter homo, qui liberè cum il-
lo ambulat, aut eum sequitur præeuntem. Hunc lo-
cum, cum nō posset Calvinus corrumpere, maluit
reprehendere, quam recipere, ut uidere est in lib. 4.
Institutionum, cap. 3. §. 7.

TOMO TERTIO, in libro de spiritu & litera, ad
Marcellinum, capite 34. Consentire uocationi, aut non
confer-

consentire, propria voluntatis est. Piget refellere hoc loco nugas Kemnitianas: Augustinus, inquit, dicit, consentire & dissentire proprie, adverbialiter, esse voluntatis, sicut dicimus, intelligere proprium esse mentis, vel le voluntatis. Illa sententia postea ita depravata est. Consentire in spiritualibus, propria esse voluntatis, hoc est, ex propriis viribus. At quis nostrum exponit, propriæ voluntatis, id est, ex propriis viribus? non hoc dicimus, sed, consentire, ad voluntatem pertinere docemus, posteaquam præuenta est à Domino, & sic accepit consentiendi potestatem. DEINDE quis dedit Kemnitio facultatem commutandi nomina in adverbia? nam in omnibus codicibus legitur, propria non propriè.

DENIQUE siue propriæ, siue propriè, legas, quis non videt, tribui hoc loco ipsi voluntati potestatem eligendi inter contraria, id est, liberum arbitrium propriè dictum, si legantur, quæ paulo ante præcedunt? Nam opponit AUGUSTINVS consensum voluntatis nostræ vocationi diuinæ, sed dicit, vocationem non esse in nostra potestate, ad consensum esse nostræ voluntatis; ubi ipsa antithesis cogit, ut intelligamus consensum esse in potestate nostræ voluntatis: Attendat, inquit, & videat, non ideo tantum istam voluntatem (credendi videlicet) diuino muneri tribuendam, quia ex libero arbitrio est (nora Kemniti, voluntatem credendi ex libero arbitrio esse) quod nobis naturaliter creatum est; verum etiam quod in forum suasionibus agit Deus, ut velimus, & ut credamus: siue extrinsecus per Euangelicas exhortationes ubi & mandata legis aliquid agunt, si ad hoc admonent hominem infirmitatis suæ, ut ad gratiæ iustificationem credendo confugiat; siue intrinsecus, ubi nemo habet in potestate quid ei veniat in mentem: sed consentire, vel dissentire, propria voluntatis est. Quid facit, Kemniti, illa particula aduersariuâ, Sed, nonne indicat, neminem habere in potestate, quid ei veniat in mentem, dum per gratiam præuenientem præparatur voluntas à Domino; tamen post eam præparationem habere planè in potestate, ut consentiat, vel dissentiat?

At, inquit, retractauit hunc locum Augustinus in lib. de prædestinatione Sanctorum, cap. 3. ubi fateatur, in suis libris contineri errorem illorum, qui docent, prædicationi Euangelicæ nostrum esse proprium consentire. At in eo lib. loquitur de ijs, qui docent, prædicationi Euangelicæ nostrum esse proprium consentire ex solis viribus naturæ, sine ulla præueniente gratia; quem errorem continent Augustini libri scripti (ut ipse ibidem testatur) ante suum Episcopatum, hic autem liber de spiritu & litera, scriptus fuit ab Augustino iam Episcopo, & post heresim Pelagianam exortam. Sed nimis multa de hoc loco.

TOMO QUARTO, Item lib. 1. ad Simplicianum, quæst. 2. *Velimus, inquit, & suum esse noluit, & nostrum, suum uocando, nostrum sequendo.* Quid apertius dici potuit?

TOMO QUINTO, Item lib. 5. de ciuitate Dei, cap. 10. *Sinecissitas nostras, illa dicenda est, quæ non est in nostra potestate, manifestum est, voluntates nostras, quibus recte, vel perperam uiuuntur sub tali necessitate non esse.* Multa enim facimus, quæ si nollemus, non uique faceremus, quod primum pertinet ipsum uelle. Nam si uolumus, est, si nolimus, non est.

TOMO SEXTO, libro secundo Actorum, contra Felicem Manichæum, capite quarto: *Cum ergo dicit (Dominus) aut hoc facite, aut illud, potestatem indicat, non naturam.* Nemo enim, nisi Deus, facere arbor potest. Sed habet unusquisque in voluntate, aut eligere quæ bona sunt, & esse arbor bona, aut eligere quæ mala sunt, & esse arbor male.

TOMO SEPTIMO, libro secundo de peccatorum meritis & remissione, capite quinto: *Conuersos, inquit, Deus adiunat, auersos deserit, sed etiam ut conueriamur, ipse adiunat.* Nota, in ipsa etiam conuersione nos adiunati, ac per hoc etiam tunc habere liberum arbitrium, contra Kemnitium, qui gratiam adiuuantem non agnoscit, nisi in operibus, quæ sunt post iustificationem. Et infra: *Non ideo, inquit, de hac re, solis votis agendum est, ut non subinferatur ad bene uiuendum nostra efficacia voluntatis.* Adiuuor enim Deus dicitur, nec adiuuari potest, nisi qui sponte aliquid conatur. Et capite decimo octauo: *Quod ad Deum nos conuertimus, nisi ipso excitante, atque adiuuante, non possumus.*

Item lib. de natura & gratia, cap. 32. loquens de iustificatione: *Vbi quidem, inquit, operamur & nos, sed illo operante cooperamur, quia misericordia eius præuenit nos.*

Item libro de prædestinatione Sanctorum, cap. 3. *Virumque, inquit, nostrum est (uelle scilicet credere & amare) propter arbitrium voluntatis, & utrumque datum est per spiritum fidei & caritatis.* Et cap. 5. *Non quia credere, uel non credere, non est in arbitrio voluntatis, sed in electis præparatur voluntas à Domino.* Hic certè videmus, quā longè aberrant à verò, qui sentiunt, in hoc lib. retractatum esse, quod scriptum fuerat in lib. de spiritu & litera, consentire & dissentire propriæ voluntatis esse. An non apertius est credere, & non credere esse in arbitrio voluntatis, quàm consentire, & non consentire esse propriæ voluntatis?

Item in lib. de gratia & libero arbitrio, cap. 15. *Ne autem pueretur, nihil ibi facere homines per liberum arbitrium, ideo in Psalmo dicitur: Nolite obdurare corda uestra. Et per Ezechiel: Projicite à nobis omnes impietates uestras.* Vides in ipsa prima conuersione locum suum habere liberum arbitrium?

Item in libro de gratia Christi, cap. 14. *Quis non videat, venire quenquam, aut non venire, arbitrio voluntatis? Sed hoc arbitrium potest esse solum, si non uenit, non autem potest esse, nisi adiutum, si uenit.* Et hic habes gratiam adiuuantem ad initium fidei.

Libro 2. contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 8. *Homo præparat cor, non tamè sine adiutorio Dei, qui tangit cor.* Et infra: *Quamuis nisi adiuuante illo, sine quo nihil possumus facere, os non possumus aperire, tamen nos aperimus illius adiutorio, & opere nostro. Nā quid est præparare cor, & os aperire, nisi uoluntatem præparare? Quid manifestius Caluinus, Kemnitiusque desiderant, omnino non video.*

TOMO OCTAVO, tractatu in titulum Psal. 71. propè finem: *Nō erat, inquit, in potestate tua, ut non nascereris ex Adam; est in potestate tua, ut credas in Christum.*

TOMO NONO, tractatu septuagesimo secundo in Ioannem: *Credenti in eum, qui iustificat impiū, deputatur eius fides ad iustitiam.* In hoc opere facimus opera Christi, quia & ipsum credere in Christum est opus Christi. Hoc operatur in nobis, non tamen sine nobis. Et infra: *Operanti in se Christo, cooperatur homo salutem æternam, ac iustificationem suam.* Cooperamur igitur Deo non solum, ut aduersarij uolunt, post iustificationem, sed etiam in ipsa iustificatione & initio fidei.

DENIQUE TOMO DECIMO, sermone 15. de uerbis Apostoli, post medium: *Videtur, inquit, quia nec ipsa conuersio est sine adiutorio Dei.* Et infra: *Totum ex Deo, non tamen quasi dormientes, non quasi ut non concitmur, non quasi ut non uelimus.* Sine uoluntate tua non erit in te iustitia Dei; qui fecit te sine te, non te iustificat sine te.

Sanctus PROSPER, sectator Augustini ardentissimi.

tiſſimus, ac deſenſor acerrimus, in ſecundo libro de uocatione gentium, capite 12. *Multis, inquit, qui iam iudicio rationis utuntur, ideo liberum eſt diſcedere, ut non diſceſſiſſe ſit præmium, & ut quod non poteſt, niſi cooperante ſpiritu Dei fieri, eorum meritis deputetur, quorum id potuit uoluntate non fieri. Poteſt igitur non cooperari Deo in ſe operanti homo, ſi uelit, & ideo bene facit, & meretur cooperando, quia poterat non cooperari.*

Idem in eodem libro capite uigeſimo ſexto: *Gratia quidem Deum omnibus iuſtificationibus principaliter præminet ſuadendo, exhortationibus, monendo exemplis, terrendo periculis, incitâdo miraculis, dando intellectum, inſpirando conſilium, corque ipſum illuminando, & fidei affectionibus imbundo: ſed etiam uoluntas hominis ſubiuungitur ei, atque coniungitur, quæ ad hoc prædictis eſt excitata præſidijs, ut diuino in ſe cooperetur operi, & incipiat exercere ad meritum, quod ſuperno ſemine concepit ad ſtudium, de ſua habens mutabilitate, ſi deſicit, de gratia opitulatione, ſi proficit. Quæ opitulatione per innumeros modos, ſue occultos, ſue manifeſtos omnibus adhibetur, & quod a multis reſtatur, ipſorum eſt nequitia: Quod autem a multis ſuſcipitur, & gratia eſt diuina & uoluntatis humana.*

Vide etiam caput uigeſimum octauum, in quo toto probat, poſſe eos, qui per gratiam Dei in Chriſtum credunt, non credere, & eos, qui perfeuerant, a Deo recedere, & tandem ita concludit: *Igitur ſicut qui crediderunt, iuuantur ut in fide maneat, ſic & qui nondum crediderunt, iuuantur, ut credant. Et ſicut illi in ſua habent poteſtate, ne exeant, ita & iſti in ſua habent poteſtate, ne ueniant.*

His teſtimonijs ſanctorum Patrum, conſonum eſt, quod Concilium ARAUSICANVM can. ult. declarat liberum arbitrium ita inclinatum & attenuatum eſſe per lapſum primi hominis, ut nemo credere in Deum, aut diligere Deum poſſit, niſi gratia eum, & miſericordia diuina præueniat. Vbi uides liberum arbitrium in actione credendi, & diligendi attenuatum quidem eſſe, non tamen extinctum; ac per hoc operari poſſe opera pietatis, ſi adiuuetur a gratia.

Idem decretum renouat ac reperit Concilium VALENTINVM, cap. 6. quod Concilium in Gallia, tempore Lotharij celebratum eſt. Concilium item TOLETANVM IV. cap. 55. ſententiam eandem his uerbis expreſſit: *Sicut homo propria arbitrij uoluntate ſerpenti obediens perijt: ſic uocante ſe gratia Dei, propria mentis conuerſione quiſque credendo ſaluatur.* Vbi notanda eſt comparatio libertatis in primo homine, ad peccandum, cum libertate filiorum eius ad conuerſionem & fidem, gratia Dei præueniente. Id enim comparatio poſtulat, ut ſicut uerum fuit liberum arbitrium, quo primus homo poſt diabolicam ſuaſionem peccauit, ita uerum ſit liberum arbitrium quo poſteri eius, poſt uocationem diuinam, conuertuntur & credunt. Similia denique noſtris temporibus ſanxit Synodus TRIDENTINA ſeſſ. 7. cap. 5. & can. 4.

CAPVT XII.

Probatur rationibus libertas arbitrij in operibus pietatis.

SUPEREST, ut eandem ueritatem rationibus comprobemus. Sed quoniam eadem rationes, quæ allatæ ſunt in libro ſuperiore, ad conſtituendum liberum arbitrium in actione morali, hic etiam locum habent, ſatis erit eas breuiter attingere.

A PRIMVM igitur, ſi non eſſet homo liberi arbitrij in operibus pietatis, ſequeretur, non peccare eos, qui nolunt credere in Chriſtum, aut nolunt conuerſi a peccatis, aut nolunt propter Deum bona opera facere. DEINDE ſequeretur, non eſſe laudandos, nec ullo præmio dignos eos, qui volunt credere, ſperare, diligere, conuerſi, propter Deum quiduis arduum & acerbum pati. TERTIO, nullum haberent locum in eiufmodi rebus præcepta, conſilia, cohortationes, admonitiones, reprehentiones, exempla, aliaque id genus. QUARTO, tolleretur è medio omnis diligentia, atque induſtria in fide & pietate augenda & excolenda.

Hæc omnia eſſe uehementèr abſurda, ne ipſi quidem aduerſarij negare poſſunt. Sequi autem certifiſimum eſt, tum ex ijs, quæ libro ſuperiore diſputata ſunt, tum etiam quia non alia de cauſa bruta animantia non peccant, nec laude aut præmio digna ſunt, nec præcepta vel conſilia illis dantur, nec denique diligentia vel induſtria eis cõuenit, niſi quia libero carent arbitrio. Pari ratione nulla alia cauſa eſt, cur homines in ijs actionibus, quæ ad finem ultimum pertinent, quales ſunt uelle bonum, & fugere malum, in genere, neque peccare, neque bene mereri poſſint, neque præceptis, aut conſilijs egeant, nec diligentiam aut induſtiam ullam adhibere teneantur, niſi quoniam libertas arbitrij nõ eſt circa finem, ut tertio libro demonſtratum eſt.

C DENIQUE, cur homines vulgo non peccant, quia non prophetant, aut linguis non loquuntur, aut miracula non faciunt? cur nemo præmium meretur, quia prophetat, aut linguis loquitur, aut miracula facit? cur nemo præceptis, conſilijs, hortationibus incitat paſſim homines ad prophetandum, ad loquendum linguis, ad miracula faciendam? Cur nemo diligentiam, induſtiam uel ſuam in eo ponit, ut in his actionibus excellat? niſi quoniã non ſunt hæc in poteſtate liberi arbitrij, quamuis ab hominibus, ut instrumentis Dei, per rationem & uoluntatem, per linguam & manus exerceantur?

Cum igitur aduerſarij uelint, non minus nos ex neceſſitate operari in ijs, quæ ad conuerſionem, fidem & pietatem pertinent, quàm ex neceſſitate determinati ſumus ad bonum ſectandum, & malum fugiendum, & non magis nos liberos faciant in ijs, quæ pertinent ad conuerſionem, fidem & pietatem, quàm ad dona prophetiæ, linguarum, & miraculorum, expediant, ſi poſſunt, cur peccata & bona merita, præcepta & conſilia, diligentiam & induſtiam in conuerſione, fide, pietate, locum habere conſentiant.

CAPVT XIII.

Diluuntur obiectiones aduerſariorum, depromptæ ex diuinis literis.

MULTA proferunt aduerſarij teſtimonia diuinæ Scripturæ, quæ nos ordine diluemus.

PRIMO loco proferunt illud Ezech. 36. *Auferam à uobis cor lapideum, & dabo uobis cor carneum, ſpiritus meum ponam in medio ueſtri, & faciam, ut in præceptis meis ambuletis.* Obſeruant cor lapideum, ideo nominari malam hominis uoluntatem, quoniam ſicut in lapide nulla eſt cooperatio, ſi debeat uerti in carnem, ſic etiam nulla eſt cooperatio uoluntatis humanæ, in ſua mutatione, de mala in bonam, & ideo nõ dixiſſe Deum, faciam, ut in præceptis meis ambu-

ambulare possitis, sed faciam, ut ambuletis. Qui enim cor carneum habent, illi soli ambulant in praeceptis, qui habent lapideum, non ambulant.

RESPONDEO, Liberum arbitrium non est cor lapideum, neque carneum, sed vis quaedam media & naturalis, quae formam lapidis, id est, peccati duriem & formam carnis, id est, gratiae teneritudinem recipere potest. Sic loquitur Sanctus AUGUSTINUS in lib. de Spiritu & litera, cap. 33. ubi dicit, liberum arbitrium & naturaliter attributum creaturae rationali, esse uim illam mediam, quae intendi ad fidem, & inclinari ad infidelitatem potest. Et lib. 2. de peccatorum meritis, & remissionibus, cap. 18. *Voluntatis arbitrium*, inquit, *huc atque illuc liberum flectitur, atque in eis naturalibus bonis est, quibus & male uiri malus potest.* Hae autem vis media & naturalis, quando per peccatum talis est, ut dicatur cor lapideum, non habet ex se potestatem, quae se convertat ad Deum, & fiat carneum, sed eam recipit per gratiam Dei praeventientem. Liberum enim arbitrium per gratiam praeventientem excitatum & praeparatum, potest per vires, quas a Deo recipit, cooperari ad suam ipsius conversionem.

Neque obstat similitudo lapidis; non enim similitudines convenire debent in omnibus. In eo tantum similitudo locum habet, quod sicut lapis ex se non habet, ut cooperetur, si forte convertatur in carnem, sic etiam liberum arbitrium ex se non habet, ut cooperetur ad suam ipsius conversionem; potest tamen a Deo recipere potestatem operandi per gratiam praeventientem, quod non potest lapis. Atque ad hanc dissimilitudinem, siue disparitatem, forte significandam, idem Propheta Ezechiel cap. 18. dicit: *Facite vobis cor novum & spiritum novum.* Neque possunt Kemnitius & Calvinus hanc disparitatem negare, cum ipsi fateantur, non excludi in conversione peccatoris actionem voluntatis humanae, qui tamen lapidi non concederent similem actionem, si verè in carnem convertendus esset.

Quod autem Deus dicit: *Faciam, ut in praeceptis meis ambuletis*, nihil nocet arbitrij libertati. Nam qui habet cor carneum, dum tale cor habet, id est, caritate imbutum, non potest non ambulare in praeceptis Domini, quia caritas non est ociosa, & plenitudo legis est dilectio: potest tamen absolute ambulare & non ambulare in praeceptis Domini, quia potest retinere, vel abicere caritatem, id est, manere carneum, vel in lapideum commutari.

Ex qua solutione detegitur deceptio, vel fraus KEMNITII. Scribit enim, Catholicos in ea sententia esse, ut liberum arbitrium per gratiam excitatum, exerat vires, quas habebat etiam antequam excitaretur, & per illas suas vires vocationi divinae consentiat, ita ut gratia praeventiens, non tribuat vires libero arbitrio, sed quasi sopitas excitet. At non hoc sentiunt Catholici, sed agnoscunt quidem liberum arbitrium in homine, etiam antequam eum gratia divina praeventiat, quia liberum arbitrium est res naturalis, quae per peccatum non amittitur, sed tamen non dicunt, nec sentiunt, liberum arbitrium habere ex se potentiam ullam, saltem proximam ad actus pietatis, sed eam accipere a Deo per gratiam praeventientem.

SECVNDO loco proferunt illud Psalmi quinquagesimi: *Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innova in visceribus meis.* Videtur enim his verbis significari, nihil omnino cooperari gratiae Dei in se operanti, quo modo non cooperatur ad suam creationem id, quod recens creatur.

RESPONDEO, Facilis est solutio. Non enim cordis substantia in iustificatione creatur, sed mundities ipsa efficitur, quae per peccatum perierat: nihilque

aliud est, cor mundum creari, nisi cor ipsum mundari, atque purgari. Quare non est absurdum, si substantia ipsa cordis spiritualis, accepto semine divinae gratiae, cooperetur ad fructum conversionis suae, & pietatis opera germinanda.

TER TIO, proferunt illud Psal. 99. *Ipse fecit nos, & non ipsi nos.* Videtur enim Propheta loqui de regeneratione potius, quam de prima creatione, cum paulo post subiungat: *Populus eius, & oves pascuae eius.*

RESPONDEO, Ad literam loquitur David de prima creatione, ut ipse etiam S. Augustinus exponit in comment. quod beneficium non minus pertinet ad sanctos, quam ad impios, & ideo Propheta sanctos hortatur, ut pro hoc beneficio gratias agant, dicens: *Populus eius, & oves pascuae eius, introite portas eius, in confessione, &c.*

Sed & illud praeterea libenter agnoscimus de iustificatione dici posse: *Ipse fecit nos, & non ipsi nos.* Deus enim est, qui iustificat, & qui regenerat in spem vivam, & nos eius factura sumus creati in Christo Iesu, in operibus bonis, ut Scriptura loquitur. Caterum, sicut respiciendo terminum iustificationis, id est, habitum caritatis infusum, ipse facit nos, & non ipsi nos, quoniam solus ipse habitum caritatis infundit, ita respiciendo dispositionem ad iustificationem, ipsi nos, Deo adiuvante, facimus, quod expressit Ezechiel cap. 18. cum ait: *Ipse animam suam vivificabit.*

QUARTO, proferunt illud Ioann. 6. *Omnis qui audit a Patre & didicit, venit ad me.* Hinc enim sequitur, non esse liberum homini gratiam recipere, vel rejicere. Alioqui fieri posset, ut aliquis audiret & non veniret.

RESPONDEO, Omnis qui audiuit, & ita audiuit, ut disceret, sine dubio venit, quia discere est persuaderi & credere. Qui autem persuasus est, non potest non venire, in sensu composito, tamen absolute potest non venire, quia potest audire, & non discere, nec persuaderi. Nec enim frustra clamat Propheta in Psalmo nonagesimo quarto: *Hodie si vocemini audieritis, nolite obdurare corda vestra.*

QUINTO, proferunt illud 2. ad Corinthios tertio. *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis.* Nulla igitur virtus liberi arbitrij manet in nobis, quae iuvante Deo perficiatur.

RESPONDEO, Hic locus maximè nobis favet, non enim negat Apostolus, nos sufficientes esse, sed negat, nos esse sufficientes ex nobis, continud enim addit: *Sed sufficientia nostra ex Deo est.* Itaque sufficientes aliquid cogitare, imò etiam velle, & facere; sed posteaquàm vires a Deo accepimus, & nisi liberi essemus arbitrij, non rectè diceremur non sufficientes ex nobis, sicut non rectè diceret aliquis, iumentum, aut lapidem non sufficere ex se aliquid cogitare de Deo.

SEXTO, proferunt illud 1. ad Corinth. 12. *Qui operatur omnia in omnibus.*

RESPONDEO, Sed non nisi cooperantibus nobis salutem nostram operatur. Alioqui frustra dixisset Dominus Ioannis 6. *Operamini non cibum, qui perit, &c.*

SEPTIMO, proferunt illud ad Philippenses 2. *Qui operatur velle & perficere pro bona voluntate.* At operari ipsum velle, non est iuvare, ut possimus velle, sed est simpliciter facere ut velimus.

RESPONDEO, Cum Deus operatur in nobis velle, non iuvat solum, ut possimus velle, sed excitat & iuvat, ut re ipsa velimus. Proinde non facit hoc sine nobis, alioqui non diceret ibidem Apostolus: *Cum timore & tremore salutem vestram operamini*, sed diceret, nihil est, quod vos operemini, nam solus Deus operatur in vobis velle & perficere.

OCTAVO, proferunt illud 1. Ioann. 3. *Qui natus est*

est ex Deo, non potest peccare, quia semen Dei manet in eo. *Citra controuersiam* (inquit CALVINUS) elicitur ex verbis Ioannis sic efficaciter gubernari diuinitus piorum corda, ut inflexibili affectu sequantur.

RESPONDEO, Nomine feminis non intelligit sanctus Ioannes gratiæ auxilium, quod hominem determinet ex necessitate ad operandum, ut Calvinus sentire videtur, sed gratiam caritatis infusæ, ut cognosci potest ex Hieronymo in lib. 2. aduersus Iovinianum, & ex Augustino tract. 5. in epist. Ioannis. Quod etiam manifestè colligitur ex verbis ipsius Ioannis. Non enim dicit, peccatorem non posse non conuerti, aut non credere, quia semen Dei manet in eo: Sed non posse peccare cum, qui iam ex Deo natus est, id est, hominem iustum, quia semen Dei manet in eo. Itaque vocat semen Dei ipsam natiuitatem ex Deo, siue id, per quod homo est natus ex Deo, & est filius Dei, quæ est ipsa caritas infusa in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Porro qui habet caritatem (ut sæpè iam diximus) neque peccat, videlicet lethali-ter, neque peccare potest, dum manet in eo caritas, sed absolutè caritatem amittere, imo etiam abijcere potest & peccare.

NONO, proferunt testimonia ex cap. 2. & 5. ad Ephes. & ex capite quinto Ioannis, ubi peccatores dicuntur mortui & sepulti, nec nisi per Christi gratiam reuocantur ad vitam. Certè enim mortui homines, & sepulti, nec cooperantur Deo, si fortè velit eos ad uitam reuocare, neque liberum est eis in morte permanere, aut à morte resurgere.

RESPONDEO, hoc argumentum rectè probat (ut nos suprà ostendimus) peccatorem, quia mortuus est, non posse ex se, aut suis viribus vitam recuperare, aut villo modo ad vitam recuperandam se præparare. Sed non probat, non posse eundem peccatorem per gratiam præuenientem excitatum & adiutum, Deo, se ad uitam reuocanti, cooperari. Id enim non facit, ut mortuus, sed ut uitalem uirtutem à Deo habens.

Adde quod (ut suprà diximus) similitudines non in omnibus conueniunt. Quare tamen si cadauera propriè dicta, quonià omnibus modis mortua sunt, nec ullum uitæ genus retinent, nullo modo cooperentur ad suam excitationem: tamen qui sunt mortui in peccatis, quoniam uiuunt uita naturæ, licet non uiuant uita gratiæ, poterunt non ut mortui, sed ut uiui uno genere uitæ cooperari ad suam uiuificationem, secundum alterum genus uitæ, si uirtutem cooperandi à Deo receperint.

CAPVT XIV.

Diluuntur obiectiones ex testimonijs S. Augustini.

AD ARGUMENTA ex diuinis literis addunt aduersarij non pauca testimonia ex libris S. Augustini.

PRIMUM testimonium ex lib. 2. de peccat. meri. & remiss. ca. 18. *Laborant*, inquit, *homines, inuenire in nostra potestate, quid boni sit nostrum, quod nobis non sit ex Deo, & quomodo inueniri possit, ignoro.*

RESPONDEO, Loquitur S. Augustinus aduersus eos, qui docebant, hominem habere ex se, id est, sine ulla præueniente gratia, initium fidei, aut dilectionis Dei, id est, piam aliquam uoluntatem, & rectissime docet, nihil omnino boni esse in nostra uoluntate, quod nobis non sit ex Deo. Sed nihil id facit contra liberum arbitrium. Tamen enim non

possit liberum arbitrium ex se solo cooperari Deo; potest tamen ex dono gratiæ præuenientis.

SECUNDO, proferunt illud ex libro de gratia Christi, c. 14. *Arbitrium sic adiuuatur, ut non solum quid faciendum sit sciat, sed quod scierit, etiam faciat. Ac per hoc, quando Deus docet, non per legis litteram, sed per Spiritus gratiā ita docet, ut quod quisque didicerit, nō tantū cognoscendo uideat, sed et uolendo appetat, agendoq; perficiat.*

RESPONDEO, Nihil hoc loco dicitur contra sententiam nostram, siquidem omnia ista libentissime confitemur: & ex ijs liberum arbitrium comprobamus. Si enim adiuuatur arbitrium, TUM in cognoscendo & sciendo, TUM in uolendo & agendo, certè adest, & manet, & operatur. Non enim adiuuatur quod non est, aut non operatur.

TERTIUM testimonium ex lib. de bono perseuerant. c. 13. *Hoc nobis expedit & credere & dicere, hoc est primum, hoc uerum, ut sit humilis, & submissa confessio, & deur totum Deo.*

RESPONDEO, Et hoc quoque nihil facit ad rem. Nos enim non ponimus in homine initium bonæ uoluntatis ex libero arbitrio, & perfectionem ex Deo, neque partimur opera cū Deo, & priores partes accipimus nobis, posteriores damus Deo, ut faciebant illi, quos in eo libro, & præcedente, sanctus Augustinus reprehendit, sed damus totum Deo, nobis autem nihil omnino, quod non sit ex Deo.

QUARTUM testimonium ex libro de corrept. & gratia c. 12. *Prouisum est*, inquit, *ut uoluntas humana inclinabiliter & inseparabiliter, &c. Et c. 14. Volenti saluū facere nullum hominū resistit arbitrium. Sic. n. uelle aut nolle, in uolentis aut nolentis est potestate, ut diuinā uoluntatē nō impediāt, nec superet potestatem. Et infra: Nō est dubitādū, uoluntati Dei, uoluntates humanas resistere nō posse.*

RESPONDEO, Hæc loca manifestant gratiæ efficacē, quæ datur electis, & infallibilitatē adiunctā habet, nō necessitatē. Nam quos Deus prædestinauit, hos uocauit; & quos uocauit, hos iustificauit; & quos iustificauit, hos magnificauit, ad Rom. 8. & si cut qui sunt prædestinati oēs infallibiliter uocātur; ita qui sunt uocati, secundum propositū uidelicet, nam de hac uocatione loquitur sine dubio Paulus, oēs iustificātur, proinde uocatio illa efficax est, & nunquā reijcitur, quoniā alioqui falli posset prædestinatio: Et eodē modo qui sunt iustificati, secundum propositum, omnes infallibiliter perseuerāt & glorificantur, ne fortè incerta reddatur electio.

Habet igitur gratia efficax, ut etiam prædestinatio, cuius prædestinationis gratia illa est effectus, in fallibilem certitudinem: & hoc significant testimonia illa S. Augustini: non tamen habet necessitatē, nisi ex hypothesi, ac per hoc non impedit arbitrij libertatem. Nam vt explicuimus in lib. 1. c. 12. gratia efficax dicitur illa, qua Deus ita uocat hominem, ut uidet congruere illi, ut uocationem non respicit. Quare non magis inducit necessitatē, aut impedit libertatem gratia efficax, quàm præscientia; de qua copiosè differuimus in lib. 4.

Atq; hinc est, quod S. Augustinus vt plurimum, cum loquitur de gratia efficaci, non dicit, eam non posse respui, sed de facto non respui. Si quando tamen dicit, non posse respui, intelligendum est de hypothesi, non absolutè, ut sensus sit, non posse fieri, ut is Deum uocantem non sequatur, quem Deus uocauit eo modo, quo præuidit eum sequuturum: tamen absolutè posse non sequi. Sed tunc Deus nō eum præuidisset sequuturum, & alio modo eum uocasset, quo sequuturum præuidisset. Et quoniam Deus præuidet eos, quos uocat secundum propositū, liberè sequuturos, sicut nō potest fieri, ex hypothesi ut non sequantur, ita non potest fieri, ut liberè sequatur. In neutro enim falli pōt prouidentia Dei,

Dei, neque in eo, quod videt aliquem sequenturū, A neque in eo, quod videt liberē sequenturum.

QVINTVM testimonium ex libro de gratia, & libero arbitrio, capite 17. *Velimus, inquit, sine nobis operatur: cum autem volumus, & sic volumus, ut operemur, nobiscum cooperatur.* Hic triumphant aduersarij, quasi deprehenderint nos in manifesto errore, quod dicamus, nos cooperari Deo in ipsa prima conuersione, & ad actum uolendi non solum excitari, sed etiam adiuuari, cum Augustinus perspicue dicat, ut uelimus, Deum operari sine nobis, & proinde in hoc nos non iuari, sed simpliciter hoc a Deo in nobis fieri.

Nec desunt alia loca, quæ pro aduersarijs facere videantur, ut illud in Enchir. cap. 32. *Totum Deo B dandum est, qui hominis uoluntatem bonam, & præparat adiuuam, & adiuuat præparatam. Præcedit enim bona uoluntas hominis multa Dei dona, sed non omnia, quæ autem non præcedit ipsa, in eis est & ipsa.*

RESPONDEO, hoc argumentū vehementer nos terrere potuisset, si obliuisceremur, quam frequenter supra dicentem Augustin. audiuerimus, quod nos ad Deum conuertimus, nisi ipso excitante & adiuuante non possumus. Et uelle suum, esse uoluit & nostrum, suum uocando, nostrum sequendo. Et, in opere credendi, cum incipimus uelle credere, nos operari opera Christi, & cooperari Deo, &c. Vide loca notata cap. 11. in hoc eodem lib. Sed præterea totum hoc argumentum solum est in 1. lib. huius tract. de grat. & lib. arb. cap. 14.

Summa autem solutionis hæc est, Deū operari in nobis, sine nobis, ut uelimus, uno quodam genere causæ, nimirum moralis, non autem omni genere causæ. Nam efficit in nobis Deus, ut uelimus in terra inspiratione & suasionem, quo modo nos non operamur, ut uelimus, non enim nos ipsi nobis persuademus; si enim id faceremus, iam uellemus. Sed quamuis Deus sine nostro prauo conatu nos moueat ad uolendum, non tamen efficit ipsum uelle, sine nobis cooperantibus consentiendo. Et ideo non ait Augustinus, uelle facit sine nobis; Sed, ut uelimus, facit sine nobis. Eodem modo uoluntatem bonam præparat adiuuandam, & adiuuat præparatam, quia illo genere causæ, quæ facit ut uelimus, sine nobis facientibus ut uelimus, præparat uoluntatem nobis non præparantibus eandem simili excitatione & suasionem, & ideo in hac re non iuamur, cum sine nobis fiat. Sed tamen alio genere causæ nos præparamus uoluntatem, adiuuante Deo, cum uocationi diuinæ consentimus: *Homo, inquit AVEGVSTINVS libro secundo ad Bonifacium, capite octauo, præparat cor, non tamen sine adiutorio Dei, qui tangit cor.* Hæc ille.

Quid si nunc ostendamus, hunc locum, de quo tantoperè triumphare videntur aduersarij, aduersus ipsos pugnare grauissimè? nam sanctus Augustinus posteaquam dixerat: *Velimus, sine nobis operatur, subiunxit: Cum autem volumus, & sic volumus, ut operemur, nobiscum cooperatur.* Quæro ab aduersarijs, quid sit *nobiscum cooperatur*? Nam si nobiscum Deus cooperatur, certè & nos operamur. Nō autē dicimur operari, Deoq; cooperari, quia produci-mus actum illum, ut instrumenta naturalia, ab alio mota, quoniam hoc modo operamur etiam ipsum uelle, Caluino & Kennitio testibus, cum tamen ipsi idē negent, nos cooperari Deo in actu uolēdi.

Igitur fateri debent ex mente Augustini, nos operari opera externa, & in eis cooperari Deo, non tantum producendo actum, sed etiam liberè producendo, ut verè dicamur cooperari Deo, & ab illo adiuuari. At non pōt intelligi, quæadmodū sit libera actio externa, si nō sit libera electio, sine uoluntas.

Rob. Bellarm. Tom. III.

interna. Actiones enim externæ non habent libertatem, nisi in sua causā. Necessariò enim sequuntur electionem uoluntatis, & imperium rationis. Non dat liberè eleemosynam, nisi qui liberè uoluit dare; neque liberè orat, aut ieiunat, nisi qui liberè elegit orare & ieiunare. Quare ex eo, quod admitte-re coguntur, nos liberè operari opera pietatis externa, coguntur etiam, uelint nolint, admittere liberum arbitrium in ipso actu uoluntatis interno.

ALIVD testimonium profert CALVINVS ex lib. de corrept. & grat. cap. 11. ubi dicit, August. affirmare, Adamum habuisse gratiam, per quam posset nō peccare, nos habere multò maiorem, per quam sit, ut non possimus peccare. Sed iam in præfat. ostendimus, hoc non argumentū, sed impudentissimum esse mendacium. Non enim dicit August. nos non posse peccare, sed in futura uita eam libertatem sanctos habituros, ut nō possint peccare. Vide quæ diximus in præfatione.

CAPVT XV.

Compendium disputationis de cooperatione gratiæ & liberi arbitrij, aliquot sententijs comprehensum.

C AD EXTREMVM totius disputationis operæ precium esse duxi, si per modum compendij sententijs aliquot comprehenderem, quid de cooperatione gratiæ & liberi arbitrij sentiam, adiuncta simul auctoritate, non solum Concilij, aut veteris alicuius patris, sed etiam Ioannis Driedonis, & Ruardi Tapperi, qui hac nostra ætate totā hanc materiam diligentissimè pertractarunt, ut habeat Lector, ubi plura legere possit, si uelit.

SEPTVM quasi tempora hominis per Spiritum renascentis, his nostris sententijs concludemus. PRIMVM dici potest, cum omni gratia Dei caret, & in tenebris peccati, uel morte iacet. SECVNDVM cum a Deo, per internam uocationem, excitatur. TERTIVM, cum uocationi acquiescens, eligit penitentiam. QVARTVM, cum incipit opera penitentia facere, orare, ieiunare, flere, eleemosynas dare. QVINTVM, cum illi per actionem penitentia disposito, gratia iustificationis infunditur. SEXTVM, cum iustificatus, opera iustitie facere statuit. SEPTIMVM, cum ipsa opera faciens uiam mandatorum magna alacritate percurrit.

PRIMA sententia: *Homo ante omnem gratiam liberum habet arbitrium, non solum ad opera naturalia, et moralia, sed etiam ad opera pietatis, & supernaturalia.* Docet hoc sanctus AVEGVSTINVS in libro de spiritu & litera, capite 33. ubi dicit, liberū arbitrium esse uim naturalem & mediam, quæ ad fidem, & infidelitatem inclinari potest. Vide Driedonem in E lib. de concordia liberi arbitrij, & prædestinationis, cap. 3. & Tapperum in explicatione art. 7.

Idem etiam probatur ratione. Nam liberum arbitrium non potest dari, nec tolli per gratiam, neque per peccatum: Manet igitur ante gratiam, & post peccatum. Non dari per gratiam, certum est, quia libero arbitrio possumus bene & malè uti, & non nisi per ipsum peccamus, quando peccamus, ut S. Augustinus docet lib. 2. de pecc. mer. & remis. c. 18. at gratiæ donis nemo potest malè uti. Neque per gratiā ullus peccat. Nec minus certum est, non dari liberū arbitrium per peccatum, quoniā nemo potest bene uti peccato, libero autē arbitrio (ut dictū est) bene & malè utimur. Non tolli per gratiā, extra controuersiam est, quoniam gratia perficit,

non destruit naturam: Non tolli etiam per peccatum, inde constat, quod peccatum laedere potuit naturalia bona, non tamen extinguere, ut supra multis argumentis probatum est.

SECUNDA sententia: *Habet homo ante omnem gratiam, potentiam remotam, & imperfectam ad opera pietatis faciendam.* Docet hoc idem AUGUSTINUS libro de predest. Sanctorum, cap. 5. *Possesse habere fidem, & caritatem natura est hominum.* Idem lib. de gratia Christi, cap. 50. citat Ambrosium his verbis: *Naturalem possibilitatem, peccato esse vitiatam, enervem, infirmamque, testatur venerandus Ambrosius.* Vide Driedoné loco notato. Denique intelligi non potest, quomodo ad opera pietatis actiue voluntas humana cōcurrat, si nō habeat ex se potentiam actiuā, saltem remotam.

TERCIA, *Non habet homo ante omnem gratiam potentiam proximā & perfectam ad opera pietatis, & ideo nihil omnino in hoc genere ex se facere potest.* S. AUGUSTINUS, lib. 1. Retract. cap. 22. *In potestate, inquit, hominis est, mutare in melius voluntatem, sed ea potestas nulla est, nisi detur a Deo; de quo scriptum est, Dedit eis potestatem filios Dei fieri.* Atque hinc soluitur illud dilemma Kemnitij. Aut habet homo ex se aliquas vires, quāvis exiles, aut nullas omnino. Si habet aliquas, ergo potest aliquid sine Deo, cōtra illud Ioā. 15. *Sine me nihil potestis facere.* Si nullas, igitur extinctū est liberū arbitriū, neque gratiæ cooperari potest. Sed hoc dilemma ex dictis in hac, & superiore sententia, planē solum inane. Habet enim potentiam remotā, & vires imperfectas, & ideo nihil per se potest, sed si perficiatur ea potentia, & vires addantur, poterit multa præstare.

DICES, Quomodo liberum est arbitrium ad utrūlibet ante gratiam, si bonum facere non potest? RESPONDEO, liberū est, sed eius libertas est quasi ligata & impedita; soluitur autem & expeditur, cum potentia proxima ad operandum per Dei gratiam præuenientem ei confertur. Simile aliquid experimur in potentia videndi: nam absente specie sensibili, habet homo potentiam & libertatem videndi; non enim ea species causa est libertatis, aut potentiae videndi; tamen potentia remota est, & libertas ligata, donec accepta specie potentia perficiatur, & in actum prodire possit.

QUARTA, *Gratia excitans interna necessariō procedere debet hominis conuersionem, sine ab insidelitate ad fidem, sine a peccato ad iustitiam, neque sufficit gratia adiuvans.* Hæc est contra quosdam, qui existimant, sufficere externam excitationem per Euāgelij prædicationem, vel lectionem, cum auxilio Dei concurrente ad eliciendum actum conuersionis.

Sed probatur nostra sententia ex loco illo Euāgelij, Ioann. 6. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit eum.* Tractus. n. non est gratia adiuvans, sed excitans, quia præuenit nolentē, ut faciat volentem; gratia enim adiuvans non præuenit sed comitatur, neque dicitur trahi, qui iuuatur, sed qui impellitur. Neque per hunc tractum potest intelligi prædicationem externā. Dominus enim iam prædicauerat istis, quibus dicebat: *Nemo potest ad me venire.* &c. sed quoniam multi ex ijs non conuertebantur, ideo adiunxit: *Nemo potest etc.* & addidit: *Omnis, qui audit a Patre meo, & didicit, venit ad me.*

De hoc tractu loquens AUGUSTINUS in libro de predestinatione Sanctorum, capite octauo: *Valde, inquit, remota est a sensibus carnis hæc schola, in qua Pater auditur, & docet, ut veniatur ad filium.* Ibi est & filius, quia ipse est verbum eius, per quod sic docet, nec agit hoc cum carnis aures, sed cordis. Non igitur hic tractus est prædicationem externā, quæ nō est remota a sensibus carnis. Immo carnis autē potissimū pulsatur.

Idem probatur ex canone 7. Concilij ARAVSI-

CANI, ubi dicitur, hæretico spiritu falli eum, qui dicit, posse hominem euangelizanti prædicationi cōsentire, absque illuminatione & inspiratione Spiritus sancti. Et ex illo can. 14. Concilij eiusdem: *Nul-
lus miser de quantalacunque miseria liberatur, nisi eum
misericordia diuina præueniat.* Iam autē diximus, gratiam adiuvantem propriē non præuenire, sed comitari, Tunc enim solum iuuamur, cum re ipsa cōuersionis actum producimus.

Sed hoc ipsum clarissimē docuit Concilium TRIDENTINUM, quod illi non spernunt, sed explicare conantur, contra quos in præsentī differimus. Igitur Concilium sess. 6. ca. 5. generatim loquens de conuersione tam fidelis, quam infidelis, dicit exordium iustificationis sumi a Dei vocatione, seu excitatione, & declarat hanc excitationem fieri, tangente Deo cor hominis per Spiritus S. illuminationē, ubi apertē loquitur de excitatione interna. Deinde c. 6. de infidelibus dicit: *Disponuntur, diu
excitati diuina gratia, & adiuti, &c.* Et c. 14. de fidelibus lapsis: *Qui verō, inquit, accepta iustificationis gra-
tia per peccatū exciderunt, rursus iustificari poterunt,
cū, excitatē Deo, per penitentia Sacramentū, merito Chri-
sti, amissā gratiam, recuperare procurauerint.* Et can. 3. *Si quis dixerit, sine præueniente Spiritus sancti inspira-
tione, atque eius adiutorio, hominem credere, sperare, dilige-
re, penitere posse, sicut oportet, ut ei iustificationis gratia
conferatur, anathema sit.*

Nec puto ullū fore tā audacem, ut hunc locū in eā sententiā detorquere conetur, ut per præuenientē Spiritus sancti inspirationem intelligendā esse velit externā prædicationē. Multo etiā minus probanda est illorum interpretatio, qui dicunt, Conciliū loqui de modo ordinario, & communi vocationis, non de omni vocatione. Nā Conciliū non dicit, neminē credere aut penitere, sed neminem posse credere aut penitere, sine præueniente inspiratione.

Idem probari potest ex Patribus. Nā certē AUGUSTINUS verba clarissima sunt in secundo libro de peccatorum meritis & remissione, capite 18. *Quod
nos ad Deum conuertimus, nisi ipso excitante & adiutō
re non possumus.* Et ne trahatur excitatio ad prædicationem externam, repetatur locus, paulo ante citatus, de predestinatione Sanctorum, c. 8. & consulta-
tur totus liber de gratia Christi, sed præsertim cap. 7. & seq.

Sanctus verō GREGORIUS, non solum prædicationem hominum, sed ipsam Dei uocem externā non sufficere sine interna inspiratione, confirmat in lib. 11. Moral. cap. 5. *Cam, inquit, diuina voce admo-
neri potuit, & mutari non potuit, quia exigente culpa ma-
litiā, iam intus Deus cor reliquerat, cui foris ad testimo-
nium verba faciebat.*

Et Sanctus FULGENTIUS in lib. de Incarnatione & gratia Christi, in vltimis verbis; *Frustra, in-
quit, sermo diuinus exterioribus auribus sonat, nisi Deus
spiritali munere, auditum hominis interioris aperit.*

Sanctus PROSPER in libro contra Collatorem, capite vigesimo octauo reprehendit Cassianum, quod diceret, inesse animæ semina virtutum, sed excitanda per externam prædicationem. Ponit enim hæc uerba Cassiani: *Ad perfectionis incrementum semi-
na hæc peruenire non poterunt, nisi opulutione diuina
fuerint excitata.* Et addit: *Ut scilicet opulutione Dei sit co-
hortatio, atque doctrina; mens autem, quæ virtutum est
opulenta seminibus, utatur facultate, quam possidet, &c.*

Deniq; S. Bernardus, ut alios omittā, in libro de gratia & libero arbitrio: *Conatus, inquit, liberi arbitrii et cassi sunt, si nō adiuvantur, & nulli, si nō excitentur.*

Accedat POSTREMO etiam ratio, nam gratia ad iuuās, requiritur ad exercitium actus, gratia excitans ad specificationem. Illa enim est ratio agendi, & quasi

& quasi semen fructus futuri, ut eam appellat sanctus PROSPER in secundo libro de vocatione gentium, capite vigesimo sexto, & sicut aqua, ut possit calefacere, non solum exigit concursum diuinum, quo adiunetur, sed etiam ut prius in ipsa imprimatur forma caloris, quæ sit ratio agendi; & terra, ut possit germinare, non solum eget cooperatione Dei, sed etiam conceptione seminis: sic & humana mens, ut pariat actum pietatis, non auxilio tantum eget cooperationis Dei, sed etiam semine Spiritus sancti, quod in gratia excitante, ac præueniente, id est, in illuminatione cordis & boni desiderij inspiratione consistit.

At obijciunt aliqui, PRIMO, Si semper requiritur excitatio præueniens, quomodo aliqui conuertuntur in momento? SECUNDO, Si semper requiritur excitatio præueniens, non igitur in potestate hominis erit conuersio. Non enim excitatio illa est in hominis potestate. TERTIO, fideles, quamuis peccatores, fidem habent, igitur per eam orare possunt, ac per hoc non egent gratia excitante. QUARTO, Possumus nos addere testimonium S. Augustini ex libro de spiritu & litera cap. 34. ubi sic loquitur: *Præsertim suasionibus agit Deus, ut velimus & credamus, siue extrinsecus per Evangelicas exhortationes, siue intrinsecus, ubi nemo habet in potestate, quid ei veniat in mentem.*

RESPONDEO AD PRIMVM, conuersionem fieri semper in momento, si conuersio accipitur pro actu voluntatis, quo vocationi Dei cõsentimus: sed si accipitur pro toto illo opere, quo vocantem audimus & vocationem percipimus, ac demum illi acquiescimus, non posse fieri in momento, sed in tempore breuissimo, quod non inusitate momentũ dici poterit. Illos enim repente conuerti vulgò dicere solemus, qui statim ut audierint vocem aliquã concionatoris, aut sententiam aliquam legerint, vitam mutare constituunt, ita ut neque dies, neque horæ, sed tempus longè breuius inter vocem concionatoris, & conuersionem peccatoris intersit.

AD SECUNDVM RESPONDEO, Conuersionem semper esse in potestate liberi arbitrij, quoniã potest semper conuerti, quando voluerit. Id enim dicitur esse in potestate (ut Augustinus definit libro de spiritu & litera, cap. 31. & lib. 5. de ciuitate Dei, c. 10.) quod adest, quando volumus, & quando nolumus non adest. Quo sensu admittit Augustinus ibidem, fidem esse in potestate liberi arbitrij, quia credit homo, si vult, & si non vult, non credit. Ceterum ipsum velle credere, aut conuerti, non potest homo habere, nisi per gratiam præuenientem acceperit, ut possit. Neque est in potestate hominis, ut Deus illum uocet atque excitet; alioqui non diceret Apostolus 2. ad Timot. 2. *Ne quãda det eis Deus penitentiam, & conuertantur a diabolici laqueis.* Neque tam anxie oraret Ecclesia pro infidelibus, alijsque peccatoribus, si possent ipsi suis viribus, absque diuina inspiratione conuerti. Atque hoc est, quod supra diximus, habere hominem ad actus pietatis, ante omnem gratiam, liberum arbitrium & potentiam remotam, sed non proximam.

AD TERTIVM RESPONDEO, In homine peccatore fidem quidem esse, sed mortuam. Quæ nihil operari potest in ordine ad salutem, nisi per diuinam inspirationem & uocationem excitetur.

AD QUARTVM RESPONDEO, Ad gratiam excitantem pertinere, ut proponat obiectum aliquod congruum menti, per quod homo persuaderi possit; & præterea ut excitet mentem ad illud considerandum, & ut moueat voluntatem, eamque inclinet ad illud acceptandum. Quod igitur attinet ad representationem obiecti, non est necessarium, ut id tempore fiat interius, sed satis est, si fiat extrinsecus per

A Evangelicam exhortationem, & hoc est, quod dicit eo loco sanctus Augustinus, ubi non negat requiri, ut Deus intrinsecus excitet ad intendendum prædicationi, & ad eam amplectendam. Quamuis illa etiam sit gratia Dei, quod talis exhortatio extrinsecus offeratur, quæ menti sit congrua, ut idem Augustinus docet in lib. de bono perseuerantiæ, c. 14. Vide Driedonem in lib. de captiuit. & redemp. generis humani, tractat. 5. cap. 2. part. 2. Tapperum in explicat. art. 7. ante medium, id est, ante illa uerba capitalia; tractantur circa hanc materiam, & c. pag. 315. in alia editione 320.

QUINTA sententia: *Gratia excitans datur homini sine ullis meritis præcedentibus, ac sine ulla preparatione.* Hæc satis probata est supra capite quarto, & quinto, & manifestissima est, nam cum hæc absolute prima gratia sit, non potest ulla ratione cadere sub meritum, ne gratia non sit gratia, & cum hæc eadem sit prima dispositio ad iustitiam, non potest eam ulla ratione præcedere alia dispositio.

SEXTA: *Gratia excitans non datur homini sine actio- ne ipsius, quamuis sine cooperatione liberi arbitrij deur.* Hæc etiam probata est supra in capite nono, & non minus est certa, quàm superior. Nam gratia excitans, duo quædam complectitur, initium bonæ cogitationis, & initium boni desiderij. Cogitare autem, & desiderare sunt actus mentis & uoluntatis. Quare fieri non potest, ut quis sine suo actu ad cogitandum & desiderandum exciteretur. Quia tamen sunt repentini quidam motus, & omnem deliberationem rationis præueniunt, ideo non sunt actus liberi arbitrij; qualia sunt etiam sæpe immunda desideria, & sordide cogitationes, quas diabolus interdum nobis etiam inuitis immittit. Et sicut de malis moribus, quos inuiti patimur, quoniam liberi non sunt, uerè dicit Apostolus: *Iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum,* ad Romanos septimo. Ita de istis moribus bonis eadem ratione, quia liberi non sunt, dicere possumus. Iam non ego operor illos, sed quæ præuenit me gratia Dei. De ijs AVGVSTINVS in libro de spiritu & litera, capite trigesimo quarto scribit: *Visorum suasionibus agit Deus, ut velimus, siue extrinsecus per Evangelicas exhortationes, siue intrinsecus, ubi nemo habet in potestate, quod ei ueniat in mentem.*

SEPTIMA: *Ad assentiendum gratia excitanti, seu diuina interna uocationi, requiritur necessario gratia adiuuans.* Hæc nota est ex testimonijs supra citatis, Concilij Tridentini sessione sexta, capite quinto. Disponuntur ad iustificationem, dum excitati, & adiuti, liberè mouentur in Deum. Et sancti Augustini in Enchiridio, capite 32. *Homini voluntatem, & preparat adiuuandam, & adiuuat preparatam.* Et libro secundo de peccat. meritis & remissione, c. 18. *Quod nos ad Deum conuertimus, nisi ipso excitante, & adiuuante non possumus.* Et S. Bernardi lib. de grat. & lib. arb. *Conatus liberi arbitrij & cassi sunt, si non adiuuentur, & nulli, si non excitentur.*

E Est autem hoc loco breuiter annotandum, a non nullis distingui QUATVOR motus, qui possunt in homine existere, cum a Deo interna inspiratione excitatur. VEL enim qui uocatur, reijcit uocantem, VEL neque reijcit, neque recipit, sed finit Deum pullare ad ostium cordis, & tamen nullo modo afficitur ad pullantem, VEL neque reijcit, neque recipit, sed gaudet tamen ea uocatione, & incipit affici ad uocantem, VEL denique simpliciter uocantem amplectitur, & se trahi finit quocumque; ille uoluerit.

Et quidem de primo & postremo cordis motu, nulla potest esse discordia. Certum est enim, posse hominem sine auxilio gratiæ, reijcere uocantem: non enim Deus nos ad peccandum adiuuat: nec minus est certum, non posse hominem sine Dei gratia, Z 3 uocantem

vocantem amplecti. Ac de his duobus moribus loquitur sanctus AUGUSTINVS, cum ait in libro de gratia Christi, cap. 14. *Hoc arbitrium potest esse solum, si non venit, non autem potest esse, nisi adiutum, si venit.* De secundo & tertio aliqui ambigunt, sed vix est ulla iusta causa ambigendi. Nam secundus pertinet ad primum, & tertius ad postremum.

Secundus (inquam) ad primum pertinet, quoniam audire vocantem, & non sequi, quid est aliud nisi cum cōtemnere ac rejicere? certe qui pauperem clamantem audit, & non mouetur ad misericordiam, neq; aliquid ei donat, repellere illum dici potest, quamuis neque verbo, neque manu illū abigat. Et qui longo tempore audit suadentem, & non persuaderetur, nonne dicitur suadēti resistere? Quare S. Augustinus, loco notato, nō ait: Hoc arbitrium potest esse solum, si Deum repellit, sed ait: *Potest esse solum, si non venit.* Itaque non solum repellere vocationem contrario aliquo actu, sed etiam nō eam admittere, & non venire, rejicere est.

Tertius autē motus ad postremum pertinet, nec sine adiutorio gratiæ haberi potest, quoniam gaudere de vocatione Dei, initium est bonæ volūtatis, pijsque affectus erga Deum; & licet non sit absolute venire, tamē est inclinari ad veniendum, & quasi itineris inchoatio.

OCTAVA sententia: *Neque gratia excitans, neque adiuuans, ullam imponit homini necessitatem, quo minus possit liberē consentire, aut dissentire Deo vocanti.* Nam in primis gratia excitans, si solum sit sufficiens, non autem efficax, rejici potest, & re ipsa rejicitur, vt experientia docet. Si verō sit efficax, non rejicitur unquā neq; potest rejici ex hypothesi, sed absolute rejici potest, vt ostendimus capite superiore; & ratio est, quoniam gratia, quātumuis efficax, nihil est aliud, nisi suasio, quæ nō determinat voluntatē, sed inclinat per modū proponētis obiecti: Sed ideo nunquam rejicitur, quia Deus sic suadet, vt videt aptum esse homini, ut sualori acquiescat.

Gratia verō adiuuās TRIBVS in rebus cōsistit, PRIMO, in directione hominis. SECUNDO, in protectione eiusdem, cōtra varias hostis nostri diaboli impugnationes. TERTIO, in cooperatione intrinseca, ad eliciendum actum cum ipsa voluntate. Et quidem directio & protectio nullam imponit necessitatem, cum non attingant ipsū actum liberæ electionis, sed tantum remoueant impedimenta. Cooperatio autē illa intrinseca nō alio modo cōcurrit, quā auxiliū generale. Sicut enim ad opera naturalia faciendā necessarium est auxiliū generale, sic ad opera supernaturalia auxiliū speciale: & sicut illud nunquam deest ijs, qui habent formas naturales, per quas operari queant: ita neq; hoc deest unquam ijs, qui habēt formam supernaturalem, id est, habitus infusarum virtutum, vel certē gratiā excitantem; & sicut deniq; auxiliū generale ita cōcurrit cum omnibus rebus in actionibus naturalibus, vt tamen non impediāt libertatem & contingentiam, vt ostendimus in quarto libro huius disputationis: ita speciale auxiliū adiuuans, ita cōcurrit ad omnes actiones supernaturales, vt non impediāt hominis libertatē; quoniam eodem prorsus modo auxilia ista cōcurrunt, ut rectē docet Ruardus Tapperus in explicat. art. 7.

Neque hoc negari potest à Catholicis, salua Cōcilij Tridē. auctoritate, quod disertis verbis in sexta sess. ca. 5. & can. 4. docet, hominē excitatū & adiutum, liberē moueri in Deū, quoniam vocationem Dei & recipere & rejicere potest. Sed refutandæ sunt distortæ quædā huius canonis explicationes.

Dicunt enim aliqui, hominē liberē moueri in Deū, cū ab eius gratia excitatur, & adiuuatur, quo

niā sponte, & cum pleno, atq; perfecto iudicio rationis mouetur, tametsi necessario moueatur.

At Concilium non solum dicit, hominē liberē moueri, sed etiam adiūgit rationem: quia potest gratiam non recipere, & vocationi resistere, quod certē non posset, si necessario moueretur. DENIQUE, nonne beati, qui Deum vident, sponte feruntur per amorem in Deū, & cum pleno, atque perfecto iudicio rationis, & tamen ex cōmuni sententia Theologorum non liberē mouentur, quia non possunt non moueri? DENIQUE Calvinus ipse, qui præter ceteros huius temporis hæreticos, liberum oppugnat arbitrium, non negabit, hominē liberē moueri in Deum, si hoc sit liberē moueri, sponte, & cum pleno iudicio rationis moueri. Sic enim loquitur in libro secundo aduersus Pighium: *Si coactioni opponitur libertas, liberum esse arbitrium, & constanter assueo, & pro hæretico habeo, quisquis secus sentiat.* Quid igitur Concilium contra hæreticos huius temporis laborauit in canonibus condendis, si Calvinus nobiscum sentit, aut nos potius cum illo sentimus?

Dicunt RVRSVS, hominē posse dissentire, si velit, sed tamen non posse id velle, si gratiam Dei habeat; & hanc ipsam sententiam fuisse Concilij.

At Concilium non solum dicit, posse hominē dissentire, si velit, sed etiam dicit absolute, posse hominē gratiam Dei excitantem abijcere, vt patet ex capite quinto, sessionis sextæ. DENIQUE, nō posse velle dissentire, pugnat omnino cum libero arbitrio, si ponatur (ut aduersarij ponunt) ideo non posse velle dissentire, quia gratia determinat voluntatem actiue, & intrinsecē ad contrarium: Nos quidem suprā sæpè diximus, posse hominē credere aut diligere Deum, si velit, non tamen posse velle sine adiutorio gratiæ. Sed hoc rectē dicebatur, quia liberum arbitrium ad bonum est infirmum, & ideo indiget adiutorio; sed adiutorio præstito, dicebamus, posse hominē velle & non velle, & co modo uerē ac propriē esse liberū. At si gratia Dei præsentē, non potest homo velle dissentire, ea uerō absente, non potest velle consentire, nulla est arbitrij libertas, neque ab hæreticorum opinione receditur.

Dicunt ITERVM, posse hominē, iuxta Concilij decretum consentire & dissentire, quia potest fieri, ut habeat gratiam, & potest etiam fieri, ut nō habeat gratiam. At hoc non facit hominē liberum, sed Deum, qui pro arbitrio gratiam tribuit, uel non tribuit. Alioqui dici posset liberum etiam iumentum, quia potest currere & non currere, si placeat fessori calcaria adhibere, uel non adhibere, & habenas laxare, uel non laxare. Sed respondent, iumentum nunquam posse dici liberum, quia naturaliter determinatur ad unum; homo uerō non naturaliter, sed beneficio gratiæ determinatur ad bonum.

At nos non quærimus nunc, unde tollatur libertas, ex natura, an gratia, sed; an tollatur, & an sit uerum, quod Scriptura dicit, Qui potuit transgredi, & non est transgressus, facere malum, & nō fecit; & quod Concilium dicit, hominē liberē recipere gratiam internæ inspirationis, quoniam eam rejicere etiam potest. Quidquid enim sit de Deo & beatis, qui peccare non possunt, Ecclesia Catholica in hominibus mortalibus, secundum Scripturas diuinas, & communem Patrum consensum, eam libertatem defēdit, per quam possint bene agendo mereri præmium, quia poterant non bene agere; & malē agēdo mereri pœnas, quia poterant non malē agere, ut in quarto & quinto libro satis abundē monstrauiamus.

Dicunt

Dicunt POSTREMO, Concilium loqui de gratia excitante, non de adiuuante, cum dicit, posse ab homine gratiam reijci, & posse hominem dissentire, si velit: se autem non gratiam excitantem, sed adiuuantem asserere ita efficacem, ut voluntatem determinet, & reijci non possit.

At isti falluntur PRIMVM in eo, quod gratiam efficacem putant esse gratiam adiuuantem, cum secundum Scripturas, & sanctum Augustinum gratia efficax sit ipsa vocatio, siue excitatio secundum propositum, ut copiose probauimus in libro primo, cap. 12. Vnus hic locus sufficere ex lib. de gratia & libero arbitrio, cap. 5. *Ut Paulus, inquit, tam magna & efficacissima vocatione conuerteretur, gratia Dei erat sola.* Vbi vides, gratiam efficacem esse ipsam vocationem. Quæ autem fuerit illa vocatio, explicat idem AVEGVSTINVS in libro primo ad Simplicianum, extremo: *Vna, inquit, desuper voce prostratus, Paulus videlicet, occurrente vique tali viso, quo mens illa & voluntas, refracta sanctorum reitorqueretur & corrigeretur ad fidem.* Gratia igitur efficax in conuersione beati Pauli fuit vox de cælo, cum interna tali inspiratione & suasionem, qualis congruebat, ut Paulus eam non sperneret. Vide locum citatum, ubi perspicue hæc veritas demonstratur.

Neque solum in eo labuntur isti, quod gratiam efficacem in adiuuante, non in excitante constituunt; sed etiam in eo, quod dicunt, excitantem gratiam respui posse, non adiuuantem. Nam cum ad hoc detur adiuuans, ut excitans non respuiatur, sed ei consentiatur: Quomodo potest respui gratia excitans, si respui non potest adiuuans? ADEO quod si propriè loqui velimus, recipi & reijci, non potest conuenire gratiæ adiuuanti, quia gratia adiuuans non est aliquid, quod homini offeratur, sed est ipsa productio actus, quæ non est, nisi quando actus producit, quædo autem actus producit, non potest fieri, ut non producat, & in hoc sensu non potest reijci gratia adiuuans, sicut nec ipsa cooperatio nostra, quæ sunt omnino simul. Et ideo Concilium non dixit, posse reijci gratiam adiuuantem, sed solum excitantem.

Sed quamuis gratia adiuuans, propriè loquendo, non possit reijci, tamen adhuc remanet questio, an operatio illa Dei, determinet prius naturam voluntatem nostram, nec ne. Nam si non determinat, ut nos probauimus in quarto libro ferè extremo, in nostra potestate est, ut ea gratia ponatur vel non ponatur, & sic in quodam sensu potest reijci; quomodo auxiliū generale in nostra quodammodo potestate est, & in quodam sensu potest reijci, quia si volumus operari, ponitur; si nolumus, non ponitur. At si gratia illa determinat prius naturam voluntatē nostram, tunc quidem in nullo sensu potest reijci, sed tollitur libertas arbitrij, ut loco citato satis probasse nos credimus.

NONA sententia: *Fieri potest, ut eadem motione interna nobis adhibita, unus conuertatur, alius non conuertatur, & unus magis, alius minus proficiat.* Hæc est Ruardi Tapperi loco citato, & colligitur ex ijs, quæ ante dicta sunt. Nam motus diuina relinquit hominem planè liberum, ut possit conuerti & non conuerti, & magis minusque proficere. Et confirmatur ex parabola seminantis, Matth. 13. ubi Dominus causam diuersitatis, cur idem semen alicubi multum, alicubi parum, alicubi nihil omnino protulerit, refert in variam terræ dispositionem. Denique accedit etiam communis piorum confessio, qui negligentiam suam accusant, & ingenuè profitentur, se non tantum proficere, quantum possent, si gratia diuina maiori studio cooperarentur.

DICES, si res ita se habet, poterit, qui conuertitur, aut qui magis proficit, gloriari aduersus alterum, qui ex eadem vocatione & auxilio conuerti noluit, aut minus proficere studuit. At id est contra illud Apostoli 1. ad Corinth. 4. *Quis te discernit? quid habes, quod non accepisti?*

RESPONDEO, Qui non conuertitur, aut minus proficit, merito poterit negligentiam suam accusare, quod gratiæ diuinæ cooperari noluerit: qui verò conuertitur, aut magis proficit, non habet unde gloriatur, nisi in Domino, quoniam dono Dei habuit, non solum posse conuerti, & proficere, ut alius, sed etiam velle conuerti, & magno seruiore proficere. Tamen enim eadem fuit motio in utroque, quod attinet ad substantiam motionis, tamen uni fuit congrua, alteri non fuit. Et quoniam gratia Dei singularis est, ut digneur ita mouere hominem, sicut videt congruum atque aptum esse illi, ut persuadeatur, atque cōsentiat, ideo non diximus, posse fieri, ut unus conuertatur, alius non conuertatur, si eadem utrique gratia donetur; id enim falsum esse censemus: Sed si eadem utrique motio adhibeatur. Potest enim, ut diximus, eadem motio vni esse congrua, alteri non congrua, ac per hoc uni dari ut possit, alteri ut possit & velit.

DECIMA sententia, *Conuersio hominis ad Deum, ut etiam quodlibet aliud opus pium, quatenus opus a libero arbitrio est tantum, non tamen secluso auxilio generalis; quatenus pium, a sola gratia est; quatenus opus pium a libero arbitrio & gratia simul.* Hæc est eiusdē Ruardi ibidem. Et probatur, quoniam causa efficiens actionis humanæ, ut est actio, est ipsa voluntas hominis; ut est libera, est libertas arbitrij; ut est pia, est diuinum semen; & auxilium tali semini cōueniens. Proinde gratia solum facit, ut actio humana sit talis, id est, pia & supernaturalis, ad quod sanè viribus suis nunquam ipsa natura pertingeret.

VNDECIMA: *Ad opera, quæ sequuntur actum conuersionis tam interna, quam externa, id est, ad opera penitentia, quibus ad iustificacionis gratiam præparamur, non videtur requiri necessario noua aliqua gratia, sed solum continua directio, & protectio, & conseruatio diuini seminis iam concepti & formati.* Est Ruardi ibidem, & probatur, quoniam posita voluntate efficaci, non est dubium, quin cætera opera necessariò consequantur. Nam qui vult efficaciter vitam mutare, orare, ieiunare, elemosynas dare, continere se à delicijs & voluptatibus, ista omnia non difficulter exequitur. *Certum est* (inquit AVEGVSTINVS in libro de gratia & libero arbitrio cap. 16.) *nos mandata seruare, si volumus, sed quia præparatur voluntas à Domino, ab illo petendum est, ut tantum velimus, quantum sufficit, ut volendo faciamus.* Et infra: *Certum est nos facere, cum facimus, sed ille facit, ut faciamus, præbens vires efficacissimas voluntati.* Et in libro 8. Confess. ca. 9. rotam causam, cur non posset abdicare à se carnis voluptates, eam fuisse dicit, quia non plenè volebat.

Ad hæc, sicut in operibus mentis, ex principijs cognitis, possumus discurrere conclusiones colligere: Sic etiā in operibus voluntatis ex amore finis, siue naturaliter excitato, siue ex diuina inspiratione cōcepto, possumus sine dubio, absq; noua inspiratione progredi ad inquisitionem, & electionem mediōrum. Gratia siquidē non tollit aut impedit, sed iuuat ac perficit naturalem efficaciam liberæ voluntatis. Qui ergo Deo misericorditer præuenienti & vocati acquiescens, firmissimè statuit mutare vitam, poterit sine nouæ gratiæ inspiratione inquirere & accipere media ad hoc utilia, modò, ut diximus, non desit diuinæ directionis ac protectionis auxiliū.

Neq; repugnat hæc sententia definitioni illi Ecclesiasticæ, quā refert S. Augustinus in episto. 106. quod gratia ad singulos actus detur. Significatur

enim ea definitione, nullum esse posse pium actū, qui non sit donū Dei, & non oriatur ex gratia, sed ex solis naturæ viribus. Id quod nos libentissimè cōfitemur. Nam opera bona, quæ conuersionem sequuntur, omnia dona Dei sunt, & ex gratia oriuntur, T V M quia imperantur à bona voluntate, quā Deus in nobis per gratiam præuenientem præparauit & fecit, T V M etiam quia sine speciali Dei directione & protectione non fiunt.

DVODECIMA sententia: *Habitus gratia iustificans a solo Deo infunditur, non tamen sine prauia dispositione nostra.* Hæc certissima est, quoniam habitus gratiæ diuina qualitas est, quæ non educitur de potentia naturali, sed per quādam quasi creationem producit: Solus autem Deus res creare potest. Itaq; S. A V G U S T I N U S in Psalm. 118. concione 26. tractās illud: *Fecundicium & iustitiam*, distinguit iustitiam actualem, quam faciunt, qui iusti sunt à iustitiæ virtute, qua iusti sunt, ac de ista posteriore loquens: *Quis, inquit, facit in homine iustitiam, nisi qui iustificat impium?*

Ex quo sequitur (vt Ruardus loco citato sapienter admonuit) cum gratia præueniens semini comparatur, non fieri similem gratiam illam seminibus herbarum, quæ virtute continent formam rei producendæ; sed semini humano, quod non continet virtute formam humanam, id est, animam rationalem, quæ à solo Deo creatur, sed dispositiones tantum ad eam formam recipiendam. *Renati*, inquit B. Pet. in epist. 1. cap. 1. *non ex semine corruptibili, sed incorruptibili per verbum Dei.* Itaque sicut in humana generatione, ex vi seminis disponitur, formaturq; materia, vt fiat apta ad animam ex diuina creatione, atque infusione recipiendam: sic etiam ex vi gratiæ excitantis & adiuuantis, disponitur anima pec-

catoris, vt ei gratia iustificationis diuino munere infundatur. Porro de gratia iustificante in sequenti dispositione, Deo propitio differemus.

TERTIADECIMA sententia: *Homo iustus potest, quando vult, iustitiam tam internam, quam externam, exercere, id est, bona opera facere, ac præcepta diuina seruare, neque indiget ordinariæ noua gratia excitante, sed solum adiuuante.* Colligitur hæc sententia ex superioribus. Nam si potest homo, nondum iustificatus, ex semine bonæ inspirationis producere fructū conuersionis, & operum penitentiae, quanto magis ex semine gratiæ, gratum facientis, producere poterit fructum iustitiæ, & operum bonorum? Habetur id præterea disertis verbis positum in canone postremo Concilij Arauticani.

Diximus autem ordinariæ quoniam non est negandum, in arduis quibusdam operibus exigi noua & specialia auxilia gratiæ. Requirit autem in omni opere bono & pio, gratiam adiuuantem, id est, dirigentem ac protegentem, nec sufficere gratiam iustificantem, docent Scripturæ, Concilia & Patres passim. Illud enim Ioan. 15. *Sine me nihil potestis facere*, dictum est Apostolis, qui sine dubio iusti erant, vt notat S. A V G U S T I N U S in lib. de corrept. & grat. cap. 1. Et illud: *Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilet qui custodit eam.* Psalm. 26. intelligunt Hilarius in comment. huius Psalmi, & Ambrosius lib. 2. in Luc. de anima iusti, quæ sine diuina protectione non potest tentationi resistere. Conciliū Arav-

SI CANVM can. 19. *Non potest, inquit, natura humana, sine gratia salutem custodire, quam accepit.* Quod idē docet Celestinus in epist. ad Gallos, cap. 6. & S. Augustinus in lib. de gratia & libero arbitrio, cap. 6. & de corrept. & grat. cap. 12. & alibi.

Finis Prima Controuersia Principalis.

TER T I A E C O N T R O V E R S I Æ

G E N E R A L I S

Controuersia Secunda Principalis.

QVAE EST DE IUSTIFICATIONE IMPII,
ET BONIS OPERIBVS GENERATIM,
QVINQVE LIBRIS EXPLICATA.

O R D O D I S P U T A T I O N I S.

DE IUSTIFICATIONE, quæ est secunda controuersia principalis, **T**RIA potissimum tractanda sunt. **P**RIMO, De dispositione, præcedente iustificationem. **S**ECUNDO, De ipsa iustificatione. **T**ERTIO, De operibus consequentibus iustificationem.

De dispositione præcedente **D**VAE sunt præcipuæ Quæstiones.

PRIMA, Quænam sit fides iustificans. **S**ECUNDA, An fides sola iustificet: quibus annexæ erunt aliæ **D**VAE, An fides iustificans possit à caritate disiungi. Et, An sit alicuius præcij, vel meriti, coram Deo.

De ipsa iustificatione multæ sunt quæstiones. **V**NA, An iustitia, qua formaliter iustificamur, sit inherens, an imputatiua: **A**LTERA, An illud **I**NHÆRENS sit æctus, vel habitus. **T**ERTIA, De certitudine gratiæ, & remissionis peccatorum, & perseverantiæ. **Q**UARTA, De inequalitate, & mutabilitate iustitiæ.

De operibus consequentibus, sunt item quæstiones multæ, **U**NA, De necessitate operum honorum. **S**ECUNDA, De veritate iustitiæ, siue de impletionem legis. **T**ERTIA, De merito. **Q**UARTA, De intuitu mercedis. **Q**UINTA, De fiducia meritorum. **S**EXTA, Quid requiratur ad meritum. **S**EPTIMA, De merito ex condigno. Quas quæstiones omnes quinque sequentibus libris, Deo fauente, explicabimus.

LIBER PRIMVS

DE IUSTIFICATIONE

QVI EST DE FIDE

IUSTIFICANTE.

CAPVT PRIMVM.

De nomine iustificationis & iustitia.

NTEQVAM ad ipsam quaestionem, de fide iustificante, explicandam aggrediamur, pauca quaedam, quasi prolegomena praemittenda sunt, de nomine iustificationis & iustitiae; de causis iustificationis, & de sententia haeticorum, ac statutorum quaestionis.

Quod ad igitur PRIMVM attinet, iustificationis nomen in sacris literis multis modis accipitur, PRIMVM, pro ipsa lege, quae iustitiam docet, qua notione passim vtitur David in Psalm. 118. *Iustificationes tuas custodiam, Doce me iustificationes tuas; Vtinam dirigatur via mea, ad custodiendas iustificationes tuas, &c.*

DEINDE, pro acquisitione iustitiae, vt 1. ad Corinth. 6. *Hac quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis.* Ad Romanos 8. *Quos vocaui, hos iustificauimus.* Et cap. 4. *Credenti in eum, qui iustificat impium.*

TERTIO, pro incremento iustitiae, nam quemadmodum vltate dicitur calefieri, non solum qui fit calidus ex frigido, sed etiam qui ex calido fit calidior; sic etiam iustificari dicitur non solum is, qui ex impio fit iustus, sed ille quoque qui ex iusto fit iustior. Sic loquitur Ecclesiasticus, cap. 18. *Ne verearis usque ad mortem iustificari, quoniam merces Domini manet in aeternum.* Et Iacobus in epistola sua, cap. 2. *Videis, quod ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum.* Et Ioannes in Apoc. cap. 22. *Qui iustus est, iustificetur adhuc.*

QUARTO, pro declaratione iustitiae, modo quodam forensi, ut ille dicatur iustificari, qui cum esset ab accusatore factus reus alicuius iniquitatis, a iudice per sententiam declaratur iustus, atque absolutus. Sic utitur hac voce Salomon Proverb. 17. *Qui iustificat impium, & qui condemnat iustum, uterque abominabilis est apud Deum.* Et Isaia cap. 5. *Vae qui iustificatis impium pro muneribus, & iustitiam iusti auferitis ab eo.* Et Luc. cap. 7. *Iustificata est sapientia ab omnibus filiis suis.* Et cap. 10. *Ille autem volens iustificare se ipsum.*

Ex his acceptionibus aduersarij istam QUARTAM in controuersia de iustificatione, maxime propriam esse docent, illam autem secundam & tertiam, quae nascitur ex secunda, impropriad esse dicunt, & apud nullos probatos auctores inueniri. Sed de hac re differemus in 2. lib. cap. 3.

Porro iustitia, unde iustificationis nomen habet, nihil est aliud, nisi ordinis rectitudo. Id enim est iustum, quod rectum & adequatum, & cum sua regula optime congruens. Inueniuntur autem in sacris literis plures iustitiae acceptiones. INTERDVM e-

ANIM idem sonat iustitia, quod ius. Quo modo loquitur Iacob in Genes. cap. 30. *Respondebiq; mihi cras iustitia mea, cum placiti tempus venerit apud te.* Et Isaia cap. 5. *Iustitiam iusti auferitis ab eo.*

INTERDVM accipitur pro rectitudine scripta in libris, quae proprie iustitia legis dici potest. Psalm. 18. *Iustitia Domini recta, latificantes corda.* Ad Rom. 2. *Si praeputium iustitiae legis custodiat, &c.*

ACCIPITUR TERTIO iustitia pro rectitudine operum externorum, quae dici potest iustitia operum. De qua Dominus Matth. 5. *Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Scribarum & Phariseorum, non intrabitis in regnum caelorum.* Iustitia enim Scribarum & Phariseorum, tota in externa legis obseruatione erat, de qua etiam Apostolus ad Rom. quarto. *Si Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed non ad Deum.* Homines enim laudant eum, quem vident opera externa facere, secundum regulas iustitiae, de interno affectu minimè iudicantes, & talis ferè est iustitia politica, quam solam Philosophi cognouerunt & docuerunt, ea enim ordinat homines inter se, quantum ad actiones externas. Est autem duplex ista iustitia politica & humana, altera uniuersalis, quae & legalis dicitur, altera particularis. Iustitia LEGALIS non est vna aliqua virtus, sed aggregatio omnium virtutum, quae necessariae sunt ad leges obseruandas, de qua Philosophus in lib. 5. de moribus, cap. 1. *Iustitia, inquit, virtutes in se continet omnes.* Iustitia PARTICULARIS specialis est virtus, quae rursus diuiditur in commutatiuam, & distributiuiam.

ACCIPITUR DENIQUE pro rectitudine interna, qua homo rectè ordinatur erga Deum, & proximum, quae sola est simpliciter, & absolute iustitia, & dicitur iustitia fidei, quia a fide incipit, & iustitia Dei, quoniam ab illo donatur. De hac scribit Apostolus ad Philip. 3. *Et inueniatur in illo, non habens meam iustitiam, quae ex lege est, sed illam, quae ex fide est Christi, quae ex Deo est iustitia in fide.* Vbi notandum est, iustitiam ex lege, quae opponitur iustitiae ex fide, non esse iustitiam legis, id est, iustitiam scriptam in lege, sed esse iustitiam factam sine auxilio gratiae, ex sola cognitione legis: *Mirò modo* (inquit ALEXANDRINVS in libro tertio ad Bonifacium, capite septimo) *sed tamen uero, iustitiam legis non implet iustitia quae in lege est, sed quae in spiritu gratiae.* Idem enim significat, iustitia ex lege & iustitia in lege.

INTERNA igitur iustitia sedem habet in corde, nam iustitia legis est in libris, iustitia operum est in manibus, iustitia fidei, siue Dei, est in animo, id est, in uoluntate, quae cordis nomine in Scripturis appellari solet, & ideo in Scripturis iusti dicuntur recti corde, ut in Psalm. 31. *Latamini iusti in Domino, & gloriae mini omnes recti corde.* Et Psalm. 96. *Lux orta est iusto, & rectis corde laeta.* De qua sic loquitur S. ALEXANDRINVS lib. 19. de ciuit. Dei, cap. 27. *Hic in unoquoque iustitia est, ut obedienti Deus homini, animus corpori, ratio autem uitijs, etiam repugnantibus, imperet, uel subigendo, uel resistendo.*

Est autè hæc iustitia duplex, habitualis & actus. Ius, qd aperte docet S. ALEXANDRINVS concione 26 in

in Psalm. 118. tractans illud: *Feci iudicium & iustitiam*, ubi monet, Psalmum loqui de iustitia actuali, id est, de opere iustitiæ, quod faciunt qui iusti sunt, iuxta illud 1. Ioan. 3. *Qui facit iustitiam, iustus est*: non de ipsa virtute iustitiæ, quam Deus in nobis facit, cum iustificat impium.

De hac igitur iustitia loquimur, cum de iustificatione differimus. Cuius iustitiæ causas omnes ex Scripturis, & Tridentino Cōcilio breviter percurramus, ut videamus, quid sit apud omnes certum, & quid adhuc in questione remaneat.

C A P V T II.

Explicantur causæ iustificationis.

CAVSSÆ rerum omnium sunt QUATVOR, Finis, efficiens, materia & forma. FINIS iustificationis impij, est gloria Dei & Christi; & salus æterna eorum, qui iustificuntur. Ita enim Conciliū Tridentinum docet sess. 6. cap. 7. & Concilij doctrina, cum Scripturis sanctis apertissime congruit. Nā de gloria Dei sic loquitur Isai. cap. 43. *Omnes, qui invocant nomen meum, in gloriam meam creavi eum*. Et Apostolus ad Ephes. 1. *Prædestinavit nos in adoptionem filiorum in laudem gloriæ gratiæ suæ*. De gloria Christi sic loquitur idem Apostolus ad Hebr. 2. *Decebat eū, propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummari*. Vbi vides, propter Christum esse omnia, ac per hoc ipsius gloriam finem esse totius operis redemptionis humane.

Quod ē ex eo potest intelligi, quod cum Christus sit caput omnium iustorum, in ipsum redūdat omnis gloria iustificationis ipsorum. Neque enim dubitari potest, quin pulchritudo membrorum pertineat ad gloriam capitis. Itaque sanctus Gregorius lib. 32. Moralium, cap. 5. scribit, Christum in cælo quasi vestiendum, atque ornandum esse gloria omnium Sanctorum, iuxta illud Isaia 49. *Omnibus huius velut ornamento vestieris*.

DENIQUE, salutem propriam finem esse iustificationis, docet Apostolus Paulus ad Rom. 6. *Nunc vero liberati a peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam*. Et Apostolus Petrus in epist. 1. cap. 1. *Ut reportetis finem fidei vestræ, salutem animarum vestrarum*.

CAUSSA EFFICIENS primaria est bonitas, & misericordia Dei, efficiēs per modum meriti, est Christi passio; efficiens per modum instrumenti coniuncti, est ipsa Christi humanitas, per modū instrumenti separati, sunt verbum & Sacramenta, & qui illa Christi nomine administrant.

DE PRIMARIA causā efficiente legimus in libro Iob, cap. 14. *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? nonne tu qui solus es?* Et Isaia capite 43. *Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates tuas propter me*. Et ad Rom. 3. *Vnus est Deus, qui iustificat circumcissionem ex fide, & præputium per fidem*. Denique cū iustificatio impij constet ex remissione peccati, & infusione gratiæ adoptionis filiorum Dei, quis potest remittere peccata, id est, debita contracta cum Deo, nisi ipse Deus? & quis potest adoptare servum & inimicum in filium Dei, nisi idem Deus?

De causā MERITORIA loquitur Isaias, cap. 53. *Si posuerit pro peccato animam suam, videbis semen longævum, & iustificabit ipse iustus servus meus multos*. Et Apostolus Paulus ad Rom. 3. *Iustificati gratia per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Iesu*,

A quem proposuit Deus propitiatorem, &c. Et Apostolus Petrus in epist. 1. cap. 1. *Non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis, sed precioso sanguine, quasi agni immaculati, & incōtaminati Christi*. Et Apostolus Ioānes in epist. 1. cap. 2. *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi*.

Est autem hoc loco breviter ANNOTANDUM, Christum non esse causam meritoriam, quasi Pater in gratiam filij nobis peccata dimiserit, quomodo sæpè Reges in gratiam amicorum petentium, reos absolunt; sed quoniam precium redemptionis exactè persolvit, & ex rigore iustitiæ (ut Theologi loquuntur) pro nostris omnium sceleribus satisfecit. Idem significat Scripturæ, cum vocabulo redemptionis utuntur, & hoc idem indicare voluit Concilium Tridentinum loco citato, cum docuit, Christum causam esse meritoriam nostræ iustificationis, quoniam passione sua pro peccatis nostris integrè satisfecit, & nobis reconciliationē, gratiamque promeruit.

DE CAUSSA INSTRUMENTARIA, sed CONIUNCTA, loquitur Scriptura, cum Dei filium ratione assumptæ naturæ, brachium Domini nominat, ut Isai. 53. *Quis credidit adiuvī nostro, & brachium Domini, cui revelatum est? & ascendet sicut virgultum corā eo, & tanquam radix de terra sitienti, non est species ei, neque decor, &c.* Vide S. Cyrillum lib. 4. in Ioannem, cap. 12. 14. & 23. & Damascenum lib. 3. cap. 15.

DE CAUSSA INSTRUMENTARIA SEPARATA, id est, de verbo Dei & Sacramentis, & de ipsis ministris utriusque, & Sacramentorum, Scriptura diuina frequentissime loquitur. De VERBO, Iacob. cap. 1. *Voluntarie genuit nos verbo veritatis*. Item: *Suscipite infusum verbum, quod potest saluare animas vestras*. De SACRAMENTIS Apostolus Petrus in epist. 1. cap. 3. *Salvos facit Baptisma*. Et Apostolus Paulus ad Tit. 3. *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis, &c.* De MINISTRIS idem Paulus 1. ad Cor. 3. *Dei adiutores sumus*. Et 2. ad Cor. 1. *Posuit in nobis verbum reconciliationis*. Et Dominus ipse Ioan. 20. *Quorum remisistis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt*.

CAUSSA MATERIALIS dici potest animus hominis, siue ipsa eius voluntas, in qua iustitia, tanquam in subiecto, & sede propria commoratur. Pertinet quoque ad materiale causam dispositiones, quæ materiam præparant ad recipiendam formam. Dicuntur autem dispositiones ad iustificationem illi omnes actus gratiæ & liberi arbitrij, quibus donū ipsum iustificationis acquiritur, quales sunt ex sententia Concilij Tridentini, sess. 6. cap. 6. actus fidei, timoris, spei, dilectionis, poenitentiae, de quibus postea differemus.

CAUSSA FORMALIS intrinseca iustificationis est ipse habitus gratiæ, siue caritatis infusus, ut post suo loco probabimus. Causa formalis extrinseca, quæ & exemplaris dicitur, est ipsa Christi iustitia. Nam quos præscivit, eos Deus prædestinavit, conformes fieri imaginis filij sui, ut Apostolus loquitur ad Rom. 8. qui etiam 1. ad Cor. 15. monet, ut portemus imaginem hominis cælestis, id est, Christi, sicut portavimus imaginem hominis terreni, id est, Adami. Denique formalis causa, non in habitu, sed in actu, sunt ipsa opera iusta, quæ etiam effectus iustitiæ, vel iustificationis dici possunt. Ex his omnibus soluntia in questionem vocantur, dispositiones, causa formalis intrinseca, & iustitia actualis. Cætera enim omnia vel conceduntur ab omnibus, vel sunt à nobis alio loco, pro tenuitate ingenij nostri & virium, explicata.

CAPVT TERTIVM.

Aperitur status questionis de fide iustificante, & indicantur auctores, qui de iustificatione scripserunt.

VT Igitur à dispositionibus, quæ iustificationem præcedunt, principium faciamus; aduersarij non negant, aliquos eorum actum requiri, quos nos dispositiones appellamus, quidquid tamen initio huius perniciose contentionis scripserit Lutherus, nulli enim ferè sunt hodie sectarij, qui errores, & fidem non requirant ante iustificationem. Aliqui etiam addunt propositum nouæ vitæ, siue obedientiæ, vt ostendimus in 1. lib. de penitentia, cap. 18. Sed tamen quatuor in rebus à nobis dissentiunt; omitto enim illud, quod non vocat ipsi fidem, dispositionem, sed instrumentum, quo apprehenditur iustificatio. In eo certè nobiscum aduersarij conueniunt, actum fidei requiri, vt iustificationem adipisci valeamus.

Primum igitur in eo dissentimus, quod aliter ipsi fidem, quæ ad iustificationem obtinendam necessaria est, interpretantur, quam nos Catholici faciamus; proinde **P**rima quæstio disputanda erit, quanam sit illa fides, siue quid sit ea fides, quæ ad iustificationem requiritur. **S**ecundo dissentimus, quod ipsi solam fidem iustificare contendunt, nos ei comites adiungimus in hoc ipso officio iustificandi, siue ad iustitiam disponendi. Erit igitur **A**ltera quæstio, an per modum dispositionis, siue instrumenti, fides sola iustificet. **T**ertio dissentimus, quod ipsi fidem, quam dicunt solam iustificare, docent nunquam esse posse solam: nos contrà dicimus, non iustificare solam, sed tamen posse esse solam. **P**ostremo dissentimus de modo, quo fides iustificat, ipsi enim contendunt, fidem nullius esse precij, aut meriti, & solum relatiuè iustificare: nos asserimus, fidem etiam à caritate disunctam, alicuius esse precij, & vim habere iustificandi per modum dispositionis & impetrationis.

Illud autem non est hoc loco prætereundum, aduersarios nostros, ut sunt inopes argumentorum, & diuites calumniarum, passim traducere Catholicos, quasi doceant, solis naturæ viribus disponi homines ad gratiam, quibuscunque operibus, vel etià ritibus, & caeremonijs tribuere meritum iustificationis; fidei iustificantis nullam rationem habere, neque in suis libris, & sermonibus vllam eius mentionem facere. Quæ omnia mendacia, atque calumnias esse, fusè demonstraui tum in 1. lib. de penitentia, tum in libello, cuius inscriptio est, Iudicium de libro concordie Lutheranorum.

His igitur præmissis, ad primam quæst. explicandam aggrediar, si prius in lectorum gratiam breuiter annotaui nomina eorum, qui hoc nostro seculo de iustificatione, aduersus nouas hæreses opuscula ediderunt. Videat igitur lector auctores sequentes, præter alios multos, qui mihi noti non sunt Ioan. Driedon. in lib. de capt. & redemp. humani generis, tract. 4. cap. 1. Iac. Latom. in lib. de fide & operibus. Albertum Pighium in 2. controuersia. Ioan. Roffen. in refutat. articulorum, & assertionis Lutheri. Enchiridion Concilij Colonien. Dominicum à Soto in lib. 3. de natura & gratia. Petrum à Soto in Institut. Sacerdotum, lect. 11. & 12. de Penitentia. Alphonsum à Castro in lib. contra hæreses. Andream Vegam in opusculo de iustificatione, & in explicatione Concilij Trident. Ambrosiū

A Cathar. in opusculo de iustificatione, fide & operibus. Thomam Caiet. de fide & operibus. Stanislaū Hosium in Confess. Polonica, à cap. 61. vsq; ad 75. Ioan. à Louanio in lib. de fide speciali. Franciscum Turtianum de iustificatione. Henricum Helmesium de iustificatione. Theodorum Peltanum de iustificatione. Iodocum Tiletanum in Apologia pro Concilio Trident. Nicolaum Sanderum in lib. de iustificatione. Diegum Payuam lib. 6. orthodoxarum explicationum. Ruardum Tapper. in explicat. articulorum Louanienf. Thomam Stapletonum in lib. de iustificatione. Vide etiam auctores, quos in vnū congestit Fabritius Leodius in Harmonia Confess. Augustanæ, videlicet, Ioan. Cochleum in discussione Confessionis eiusdem, & alios. Audio multa præclare scripsisse tum de iustificatione, tum de alijs controuersijs omnibus Gregorium de Valentia nostri ordinis Sacerdotem.

CAPVT QVARTVM.

Quid sit fides iustificans, ex sententia tum hereticorum, tum etiam Catholicorum.

SECTARIJ tres fides distinguere solent, fidem historicam, fidem miraculorum, & fidem promissionū; vt ex Caluino intelligi potest lib. 3. Inst. cap. 2. §. 9. ex Kemnitio in 1. par. Exam. Concilij Trident. & ex alijs. Fidem historicam uocant, quæ credimus uera esse, quæ narrantur in sacris literis, de qua scriptum est ad Hebr. 11. *Fide credimus apertam esse secula Verbo Dei.* Fidem miraculorum appellant, quæ sunt miracula, de qua 1. ad Corin. 13. dicit Apostolus; *Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, &c.* Fidem promissionum, quæ fertur in promissiones diuinas de remissione peccatorum, qualis est illa Marc. ult. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.*

Rursus fidem promissionum aliam generalem, aliam specialem esse docent; generalem, quæ credimus, promissam esse omnibus credentibus salutem; specialem, quæ vnusquisque sibi promissionē diuinam applicans credit, siue potius confidit, peccata omnia per Christum sibi esse dimissa. Nam fidem Lutherani ferè omnes non tam notitiam, vel assensum; quam fiduciam esse definiunt. Atque eam deum fiduciam speciales misericordie, fidem iustificantem esse docent.

Tradit autem **P**hilippus Melancthon in præfatione in secundum tomum Lutheri hanc sententiam de fide iustificante, quæ quasi semen fuit omnium hæresum huius temporis, accepisse Lutherū à quodam sene ordinis sui, cum adhuc Monachus esset, qui citabat S. Bernardum in serm. 1. de annunciatione. Quæ locum Bernardi, vide à nobis explicatum infra in lib. 3. cap. 10. Sed verba ipsorum audiamus. **L**utherus in sermone Dominicæ 2. Quadragesimæ; *Fides, inquit, est certa, altissimaque animo insidens, diuina bonitatis & gratia, per verbum Dei cognita, atque manifesta fiducia.* Loqui autem Lutherum de fiducia speciales misericordie, palam est ex assertione art. 1. & 15. & ex alijs locis plurimis. Hinc etià **C**enturiatores, cum tradunt communem doctrinam suæ sectæ Cent. 1. lib. 1. cap. 4. col. 113. ita fidem definiunt. *Fides est fiducia misericordie, propter Christum.* Et in eodem lib. ca. 6. prope finem, dicunt, Ioannem Baptistam nullum admisisse ad Baptismum, nisi prius diligenter interrogatus, vtum ista fide speciali Messiam apprehenderet.

PHILIPPVS quoque MELANCHTHON in locis communibus, tit. de vocabulo fidei, ita loquitur, *Cum B. Paulus dicit, iustificamur fide, vult te intueri filium Dei, sedentem ad dexteram Patris, Mediatore interpellantem pro nobis. Proponit enim hanc victimam, & docet, propter hunc filium Dei dari remissionem. Ut igitur vocabulum fides, monstret illum Mediatorem, & nobis applicet, significat fides non tantum historia notitiam, sed fiduciam misericordiae promissae propter filium Dei.* Idem in iisdem locis, titulo de bonis operibus, dicit, toleranda potius quælibet esse supplicia, quam negandum in sententijs illis Paulinis: *Credidit Abraham Deo, & similibus, fidem nō significare fiduciā.* Similia habet in Confessione Augusti, art. 4. & in Apologia eiusdem articuli.

Denique in Colloquio Altemburgensi fol. 3. Electorales Theologi definiunt fidē iustificatē, esse fiduciam in voluntate & corde, acquiescentem in Mediatore Christo, certo statuentem propter filiū nobis remittere Deum peccata gratis, nosque acceptare in filios, & hæredes vitæ æternæ.

Porro IOANNES CALVINVS paulo aliter philosophari videtur de significatione, uel natura fidei iustificantis. Sic enim eam definit lib. 3. Instit. cap. 2. §. 7. *Fides est diuina erga nos beneuolentia firma, certaque cognitio, quæ gratuita in Christo promissionis veritate fundata, per Spiritum sanctum, & reuelatur mentibus nostris & cordibus obsignatur.* In qua definitione pro obiecto fidei cum Lutheranis solam misericordiam, siue beneuolentiam Dei ponit. In eo verò dissentire videtur, quod fidem nō fiduciam, sed notitiam appellat. Nisi fortē fiduciam intelligi voluerit in illis vltimis verbis: *Et cordibus obsignatur.* Nā §. 8. scribit, assensionē fidei cordis potius esse, quam cerebri, & affectus magis, quam intelligentiæ. Vnde etiam §. 16. multa interferit de fiducia, & expectatione promissionum Dei.

Iam verò CATHOLICI agnoscunt quidem vocabulum fidei, in diuinis literis non semper vno, & eodem modo sumi. Nam ad Rom. 3. *Nunquid incredulitas illorum fidem Dei euacuauit?* fides pro fidelitate, id est, constantia in seruanda promissione accipitur. Et 1. ad Tim. 5. *Primam fidem irruam fecerunt,* fides promissionem ipsam, vtrumque significat. Et ad Rom. 14. *Quod non est ex fide, peccatum est;* fides pro conscientia posita est. Et ad Ephes. 4. *Vna fides, Vnum Baptisma;* fidei nomine ipsum fidei obiectum designari videtur, ut sensus sit, id ipsum omnes credimus, quemadmodum eodem ritu baptizati sumus, tamen fidem historicam, & miraculorum, & promissionum vnā & eandem esse docent, atque illam vnā non esse propriē notitiā, aut fiduciam, sed assensum certū, atque firmissimū, ob auctoritatē primæ veritatis; & hanc vnā esse fidē iustificatē.

Quamquā quod attinet ad voces, Catholici non vtuntur nomine fidei historica, ne videantur sentire (vt re vera non sentiunt) res gestas Sanctorū, quæ referūt in Scripturis non credi, nisi propter ipsius historici auctoritatem: sed uocāt simpliciter fidem Catholicam, aut etiam fidem dogmaticam, qua voce vtūtur Cyrillus catechesi 5. & 9. & Chrysostomus homilia vigesima nona in priorem & ad Corinthios, explicans caput 12.

Itaque TRIBVS in rebus ab hæreticis Catholici dissentiunt; PRIMVM, in obiecto fidei iustificantis, quod hæretici restringunt ad solam promissionem misericordiae specialis, Catholici tam latē patere volunt, quam latē patet verbum Dei; quin potius certam promissionem specialis misericordiae, non tam ad fidem, quam ad præsumptionem pertinere contendunt. DEINDE in facultate, & potentia animi, quæ sedes est fidei. Si quidem illi fidem collocāt

in voluntate, cum fiduciam esse definiunt; ac per hoc eam cum spe confundunt. Fiducia enim nihil est aliud, nisi spes roborata, vt sanctus Thomas docet in 2. 2. quæstione 129. articulo sexto, Catholici fidem in intellectu sedem habere docent. DENIQUE in ipso actu intellectus. Ipsi enim per notitiā fidem definiunt, nos per assensum. Assentimur enim Deo, quamuis ea nobis credenda proponat, quæ non intelligimus.

CAPVT QVINTVM.

Refellitur ex cap. 11. ad Hebr. hæreticorum error de notione fidei iustificantis.

PROBANTVR igitur primū ex diuinis literis, fidem iustificantem non esse fiduciam misericordiae, sed solum assensum firmum, ac certum ad ea omnia, quæ Deus credenda proponit.

PRIMUM testimonium sumi potest ex definitione fidei, quæ habetur ad Heb. 11. *Fides, inquit Apostolus, est sperandarum substantia rerum, argumentum non apparenium.* Quæ definitio breuiter explicanda est, vt vis argumenti, quod ex ea sumitur magis appareat. *Substantia* Græcè est *ὑπόστασις*, id est, basis, ac fundamentum. *Sperandarum rerum*, Græcè est *ἐλπίσιν*, quod ambiguum est, & verti potest, tū sperantium hominum, tum rerum speratarum, siue sperandarum. S. Augustinus ferē, vbicunque hunc locum citat, legit sperantium, vt in epist. 112. ad Paulinum, lib. 2. de peccatorum meritis & remissione, cap. 31. tract. 79. in Ioannem, homil. 32. in li. 50. homiliarum, & alibi. Et iuxta hanc lectionem sensus erit, fidem esse substantiam sperantium, id est, quasi vitam & animam, quæ sustentat hominem iustum, qui despiciens terrena, sperat, atque expectat æterna. Quo sensu dictum etiam est, iustum ex fide uiuere, in hac ipsa epistola capite 10. Græci uerò omnes, ut S. Basilus in explicatione Psal. 115. & Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, in hunc locum passim accipiunt, quos sequutus est antiquus noster interpret, qui reddidit rerum sperandarum.

Sed sententia est omnino eadē, nihil enim aliud est Fidem esse substantiam rerum sperandarum, nisi quæ sperantur, quoniam futura sunt, non habere vllam substantiam, vel fundamentum, nisi in intellectu per fidem. Itaque fides est quasi vita, & anima rerum, quæ sperantur, quoniam eas apprehendens, ac menti representans, facit eas quodam modo esse præsentēs, ac uiuere, quamuis in se re vera non sint, nisi futuræ. Idem autem est, fidem esse substantiam sperantium, & substantiam rei speratę; ideo enim dici potest fides substantia sperantium, quoniam est substantia rei speratę; id est, ideo fide se ipse sustentat, qui sperat, quoniam substantia rei speratę non est nisi fides.

Illud autem quod sequitur, *argumentum non apparenium*, Græcè est, *ἔλεγχος ὁ φανερόμενος*, hoc est, demonstratio, siue conuictio (vt S. Augustinus legit) eorum, quæ non conspiciuntur. Quæ uerba sic exponunt aliqui, ut velint esse repetitionem sententiæ superioris, vt sensus sit, fides facit quodammodo extare ea, quæ non sunt, sed sperantur futura, & facit quasi cerni, & spectari res easdem, cum in se minimè appareant. Sed non ita est, nam idem Apostolus explicans paulo post obiectum fidei, non restringit illud ad res futuras, quæ sperantur, sed extendit ad omnia, quæ Deus reuelare dignatus

tus est, siue sint futura, siue præterita, siue speranda, siue timenda. Nam dicit, fide nos credere, apta esse secula Verbo Dei, quod præteritum est; & fide sanctum Noe ob metum diluuij aptasse arcam; diluuium autem futurum quidem erat, sed metuedum, non sperandum. Verba igitur illa, *argumentum non apparentium*, non referuntur ad res speratas, sed explicant aliam fidei virtutem, quæ est conuincere intellectum, atque eum adducere, ut assentiatur ijs, quæ non capit, neque intelligit.

Itaq; definitio fidei, ab Apostolo tradita, duas continet fidei proprietates, VNAM, quod faciat in animo subsistere ea, quæ sperantur futura, ALTERAM, quod intellectum faciat ijs assentiri, quæ non intelligit. Ex quo intelligimus, fidem Christianam (hanc enim definit Apostolus) distingui ab omnibus alijs habitibus intellectus. Nam ea particula, *Substantia rerum sperandarum*, distinguit fidem Christianam, à fide politica & humana; TVM quia fides humana potest esse fallax, & ideo non meretur nomen substantiæ, id est, fundamenti, ac basis firmæ, ac solidæ, TVM quia nomine rerum sperandarum intelliguntur bona diuina, ac cælestia, ad quæ fides humana non peruenit.

Ea vox, *argumentum*, siue conuictio, distinguit fidem Christianam ab opinione, suspitione & dubitatione. Ista enim non conuincunt, neque cogunt intellectum ad assensum.

Denique duæ illæ voces, *non apparentium*, distinguunt eandem fidem à scientia & intellectu, quæ non pariuntur obscuritatem, sed lumen, & euidentiā requirunt. Vide de hoc loco que scribimus infra, cap. I. in solutione primi argumēti Lutheranorū.

Ostendamus nunc falsam esse aduersariorum sententiam, de notione fidei iustificantis. Nam quod Apostolus hoc loco definiat fidem iustificantem, negari non potest; cum enim in cap. superiore extremo dixisset: *Iustus ex fide uiuit, quod si subtraxerit se, non placebit anima mea. Nos autem non sumus subtrahitionis filij in perditionem, sed fidei in acquisitionē animæ.* continuo subiungit, nullo interposito verbo, *est autem fides sperandarum substantia rerum, &c.* Vbi vides definiti eam fidem, ex qua iustus uiuit, & ex qua placemur Deo, & cuius filij sumus in acquisitionem animæ, & à qua qui se subtrahit, in perditionem ruit. Deinde in reliquo capite non semel Apostolus reperit, hanc esse fidem, sine qua impossibile est placere Deo, & per quam Sancti omnes Deo, placuerunt. Definitur igitur fides iustificans.

Quod autem hæc fides non sit fiducia, sed aliquid ad intellectū pertinens, probat PRIMO, illud verbum *substantia*. Nam substantia rei futuræ (ve ostendimus) dicitur fides, quia facit præsentia ea, quæ sunt alioqui futura: at repræsentare non est uoluntatis, ubi est fiducia, sed intellectus. Ille enim rem apprehendens per speciem sibi impressam, facit rem esse, antequam sit.

SECUNDO, idem probat illud verbum (*argumentum*) Nam ἐλεγχος (id est) demonstratio, & conuictio ad intellectū pertinet, ut etiam ipsum nomen Latinum *argumentum*; eius enim est conuincere argumentis, cuius est assentiri & iudicare.

TERTIO, accedit illud quod sequitur: *Fide intelligimus aptata esse secula Verbo Dei.* Vbi describitur actus fidei per vocem intelligendi, quæ nullo modo ad fiduciam accommodari potest.

QUARTO, Idem confirmat illud: *Fide Noe metuens aptauit arcam, &c.* Vbi fidei actus non potest esse fiducia, quia fiducia non gignit metum, sed expellit; proinde fidei actus in Noe fuit, credere certo futurum diluuium; nam ex illo actu credendi metus exortus, causa fuit, cur fabricaretur arca,

A QUINTO, denique idem probant illa uerba: *Sine fide impossibile est placere Deo. Nam accedente ad Deum oportet credere, quia est, & inquirentibus se remuneratur sit.* Vbi sine dubio per uerbum *credere*, explicatur actus fidei iustificantis, neq; potest ulla ratione ipsum *credere* detorqueri ad fiduciā. Non enim cōfideamus Deū esse, sed certo iudicamus & assentimur.

Quod autem fides iustificans non sit propriè notitia, sed assensus in rem etiam incognitam, probat illud (*argumentum non apparentium*) hinc enim intelligimus, fidei officium non esse, efficere, ut res obscura fiant perspicuæ, sed ut credantur, etiam si non appareant. Mirè enim coniunxit Apostolus (*argumentum*) cum (*non apparentiam*) ut significaret, fidem id facere, quod faciunt argumenta, sed alio modo. Nam argumenta, & maximè demonstrationes, faciunt, ut intellectus omnino assentiatur, sed hoc faciunt, per euidentiā rei intellectum conuincendo, dum causas ipsas, & proprietates aperiunt. At fides facit quidem, ut intellectus omnino assentiatur, sed non per euidentiā rei, & notitiā causæ, & proprietatum, sed cedendo auctoritati dicentis. Itaque in fide manet res obscura ut antea erat, sed creditur propter auctoritatem dicentis; non igitur fides propriè loquendo est notitia, sed assensus.

Quod autè Apostolus ait: *Fide intelligimus, aptata esse secula Verbo Dei.* Non significat, fide planè cognosci creationem seculorum, sed per uerbum intelligendi exprimere uoluit apprehensionem, & assensum intellectus. Omnis enim actus intellectus, significari potest per uerbum intelligere.

Quod fides iustificans non habeat pro obiecto misericordiam specialem, sed omnia, quæ Deus reuelauit, probatur PRIMUM ex illis uocibus: *Sperandorum rerum.* Nam specialis misericordia non est res aliqua speranda, sed donum præsens, aut præteritum, ut ipsi met aduersarij docent, qui ad fidem pertinere dicunt, ut unusquisque credat sibi esse remissa peccata, sequè per Christum gratum esse Deo, & pro iusto reputari. SECUNDO, idem probatur ex illis uerbis: *Fide intelligimus aptata esse secula verbo Dei.* Et ex illis; *Accedente ad Deum oportet credere, quia est, &c.* DENIQUE ex toto illo capite, ubi fidei tribuuntur plurima; & specialis misericordiae nulla fit mentio.

Denique quod una & eadem sit fides historica (si tamen hoc nomine appellare fas est, assensum, quem adhibemus narrationi rerum præteritarum, non ob hominum, sed ob Dei ipsius, qui ea reuelauit, auctoritatem) fides miraculorum & promissionū, ac per hoc fides iustificans non sit sola fides promissionum: perspicuè probatur ex hoc eodem loco; nam eidem fidei quam definiuit, & quam iustificantem esse ostēdimus, tribuit Apostolus, quod per eā intelligamus aptata esse secula Verbo Dei, quod ad historiam pertinet; Item quod per eā sancti uicerint regna, obturauerint ora leonum, extinxerint imperum ignis, &c. Quæ pertinent ad miracula. Denique quod per eandem adepti sint repromissiones, quod ad promissiones spectat.

Ad hunc locum KEMNITIVS respondere conatur, ac duo dicit, PRIMO, fatetur multa esse fidei obiecta, ea uidelicet omnia, quæ continentur in Verbo Dei, sed quæstionem esse ait, quid illud sit, in quod propriè fides iustificans intueri debet; quod quidem non esse aliud, nisi misericordiā specialem. SECUNDO addit, Apostolum hoc loco tractare de uarijs exercitijs fidei, quæ illis conueniunt, qui fide iustificati sunt.

Sed ista nihil faciunt ad absolutionem argumenti. Nam IN PRIMIS quamuis multa sint obiecta fidei materialia tamē, nō idēo multa sunt fides. Vna enim

enim fides est propter vnam, & eandem rationem formalem, qua creduntur omnia. Alioqui cum in symbolo fidei numerentur articuli duodecim, duodecim quoque essent fides, quod est in Ecclesia Dei haecenus inauditum.

DEINDE Apostolus hoc loco non solum explicat varia obiecta, vel exercitia fidei, sed ipsam fidem initio definit: cur igitur in ea definitione, quæ (vt ostendimus) est fidei iustificantis, non meminit illius misericordiæ specialis, si ea est obiectum proprium fidei iustificantis?

PRÆTEREA si quæ in isto capite narrantur sunt exercitia, vel obiecta fidei; peto, cuius fidei? certè iustificantis: nam illius fidei exercitia, & obiecta explicantur, quæ initio definita est: igitur fides iustificans non solum respicit, vel apprehendit misericordiam specialem, sed etiam credit mundi creationem, & operatur miracula: proinde ipsa fides iustificans, est etiam fides historica & miraculorum.

Quid, quod idem Apostolus in hoc eodem loco disertis verbis tradit, fidem iustificare, quatenus per eam credimus ea, quæ gignunt timorem, ac per hoc quatenus non est fiducia misericordiæ? Fide, inquit, Noe responso accepto de iis, quæ adhuc non videbantur, metuens apertam arcam in salutem domus suæ, per quam damnauit mundum, & iustitiam, quæ per fidem est, hæres est constitutus. Videsne hoc loco, sanctum Noe iustitiam fidei esse adeptum, ac per hoc fide iustificatum, quia credidit Deo dicenti, futurum fuisse diluuium generale, & ex ea fide metuens arcam fabricauit? Ideo enim damnauit mundum incredulitatis, & ipse hæres iustitiæ fidei constitutus est, quia mundus credere noluit diluuium futurum, ipse autem credidit.

Quid hic responderi potest? Vbi hoc loco mentio misericordiæ specialis? Simile est quod paulo infra legimus: Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, &c. Vbi etiam fidei tribuitur iustitiæ operatio, & miraculorum ostensio. Sed de hoc loco satis multa dicta sunt.

CAPVT SEXTVM.

Fidem iustificantem non esse Fiduciam, probatur ex diuinis literis.

NUNC adferemus testimonia Scripturæ, quibus seorsum probemus, PRIMVM, fidem non esse fiduciam; DEINDE, non esse notitiam, sed assensum; POSTREMO, non habere pro obiecto misericordiam specialem, sed id totum, quod in verbo Dei continetur.

Fidem igitur non esse fiduciam, probatur PRIMO, ex illis verbis, Rom. 4. *Non infirmatus est fide, nec considerauit corpus suum emortuum, & emortuam vuluam Sara, in repromissione etiam Dei non hesitauit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissime sciens, quia quacunque promissit Deus, potens est & facere. Ideo & reputatum est ei ad iustitiam.* Vbi loquitur Apostolus, de fide iustificatæ, vt perspicuum est ex vltimis verbis: quid autem fuerit illa fides, explicat per propositionem negantem & affirmantem; per negantem, cum dicit: *Non considerauit corpus suum emortuum, &c.* Consideratio autem ad intellectum pertinet; ad quem non pertinet fiducia: per affirmantem, cum ait: *Plenissime sciens quia quacunque promissit Deus, potens est & facere*; Plenissime scire, intellectus est, non voluntatis, sicut contrā, fiduciam habere, voluntatis est, non intellectus.

A Porro vox Græca *πρὸς ὁρμηθεὶς*, significat propriè, plenissimè persuasus, siue pro certo habens, quæ omnia ad intellectum pertinent. Neque mouere nos debet illud, non hesitauit diffidentia, nam diffidentia posita est eo loco pro incredulitate, in Græco est *ἀπιστία*.

SECUNDO, idem probatur ex illo, 1. Cor. 13. *Nunc autem manent fides, spes, caritas, tria hæc, maior autem horum est caritas.* Vbi distinguit Apostolus fidem à spe, & dicit esse duo quædam diuersa; manifestum autem est, fiduciam nihil esse aliud, nisi spem roboratā. Vnde Iob 8. dicitur: *Spes hypocritæ peribit, & sicut tela aranearum fiducia eius.* Et pro eo, quod dixit David, Psalm. 39. *Beatus vir, cuius est nomen Domini, spes eius.* Dixit Hieremias cap. 17. *Beatus vir, qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius.* Itaque; si fiducia ex fide quidem oritur, sed non potest idem esse cum fide, nisi confundere uelimus, quæ tam aperte Apostolus ipse distinxit.

TERTIO, probatur ex illo, 2. Corinth. 10. *In caritate redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.* Vbi B. Paulus per fidem dicit, intellectum captiuum duci in obsequium Christi, quia cogitur credere, quod non intelligit. Proinde fides manifestè ad intellectum non ad uoluntatem pertinet.

QUARTO, probatur ex illis uerbis, ad Ephesios 3. *In quo habemus fiduciam, & accessum in confidentia per fidem eius.* Quod si habemus accessum ad Deum in confidentia, seu fiducia per fidem, certè sequitur; ut fides non sit fiducia, sed fiduciæ causa; alioqui sensus huius loci esset, habemus accessum in confidentia per confidentiam, quod absurdum esse non dubium est. Non dissimiliter distinguitur fides à fiducia, Matth. 9. *Confide filia, fides tua te saluam fecit:* Vbi excitatur ad fiduciam concipiendam mulier illa, quæ iam ex fide sanata fuerat. Et in priore ad Timotheum cap. 3. *Qui bene ministrauerint, gradum bonum sibi acquirunt, & multam fiduciam in fide, quæ est in Christo.* Vbi fiducia in fide acquiri dicitur, quia potest esse fides sine tali fiducia.

QUINTO, accedant omnia illa loca, quæ docent, obiectum fidei iustificantis esse illa oia, quæ Deus reuelauit, quæ loca c. 8. adferentur; neque enim fiducia tam latè patere potest, cum solum bona, & ea, ut futura respiciat.

SEXTO, accedant etiam illa loca, ubi actus fidei dicitur esse, credere; vt Rom. 4. *Credidit Abraham Deo, &c.* Nam si Scriptura diuina per fidem intelligeret fiduciam, actum eius explicaret per uerbum fidere, non per uerbum credere. Quod si aduersarij contendunt, ipsum etiam (credere) usurpari in sacris literis, pro eo, quod est (fidere) aut confidere; cogentur absurdissimè, atque ineptissimè loca plurima explicare, ut exempli gratia, cum dicitur Ioan. 14. *Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est: alioqui propter opera ipsa credere.* Act. 8. *Credo filium Dei esse Iesum Christum.* Rom. 10. *Corde creditur ad iustitiam:* Et infra: *Si in corde tuo credideris, quia Deus eum suscitauit à mortuis, saluus eris.* Hæc & similia non possunt nisi ineptissimè accipi pro fiducia.

Neque satisfacit KEMNITIVS, qui in suo examine Concilij Tridentini dicit, ad fidem pertinere non solum fiduciam, sed et notitiā, siue assensum intellectus. Scribit enim in fide PRIMO, esse notitiā, siue cogitationem promissionum Dei. SECUNDO, assensionem, qua unusquisque statuit eam promissionem ad se pertinere. TERTIO, ex illa notitia, & assensu oriri in uoluntate desiderium iustificationis. QUARTO, demum excitari fiduciam accedendi ad thronum gratiæ, quæ apprehendit iustificationem. Hæc Philosophia Kemnitiana parum facit ad rem, nam non possunt isti omnes actus ad unā uirtutem pro-

propriè, & per se pertinere, cum priores duo sint in intellectu, posteriores in uoluntate, nec fieri possit, ut una uirtus sit in duabus potentijs genere distinctis. Quare adhuc restat questio, quinam ex illis actibus ad fidem iustificantem pertineant. Nos enim contendimus, duos priores, qui sunt in intellectu, esse actus fidei: aduersarij, contra duos posteriores, qui sunt in uoluntate, & maximè postremum actum fidei esse uolunt, cum illi soli tribuant iustificandi officium,

Argumenta autè omnia, quæ fecimus hactenus, apertè demonstrant, fidem esse in intellectu, ac per hoc ad eam, nullo modo pertinere fiduciã, quæ est in uoluntate. Quibus addere possumus testimoniũ S. Augustini in lib. de prædestinatione Sanctorum, c. 2. ubi dicit, credere, nihil esse aliud, nisi cum assensu cogitare; ita ut cogitatio sit quasi genus, assensus quasi differentia. Nam ut ipse ibidem docet, multi cogitant, qui non credunt, imò etiam aliquando cogitant, ut non credant, sed nullus credit, qui nõ cogitat. Quo loco S. Augustinus, manifestè confirmat sententiã nostram. Et ex quatuor illis actibus quos Kemnitius distinxit, duos tantum priores ad fidem pertinere, demonstrat,

A T instat Kemnitius, Scriptura tribuit cordi quæ ad intellectum, & quæ ad uoluntatem pertinet, cum dicat: *Ut quid cogitatis mala in cordibus uestris.* Matth. 9. Et: *Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.* Matt. 22. Cur igitur nõ poterunt etiam fidei tribui, quæ ad intellectum, & quæ ad uoluntatem pertinent? Addit etiam postremò testimonium S. Bonauenturæ, qui scribit, spem, quantum ad certitudinẽ, pertinere ad intellectum, quantum ad expectacionem, pertinere ad uoluntatem,

Sed facilis est Responsio. Cor enim in sacris literis pro tota anima accipitur, ut uidelicet totum interiorẽ hominem significet; nam idcirco carni, uel corpori opponitur. Psal. 23. *Innocens manibus, & mundo corde.* Psal. 83. *Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum uiuum.* 1. Pet. 3. *Qui in abscondito est cordis homo.* Quare non est mirum, si cordi tribuantur actus, tam intellectus, quàm uoluntatis, cum in homine interiore utraque potentia reperitur. Non est autem eadem ratio fidei, quæ specialis quædam uirtus est, & ad unam speciale potentiam pertinet.

Porro sanctus Bonauentura in 3. sententiarum distinctione 26. art. 1. quæst. 5. contrariũ docet, eius, quod à Kemnitio illi tribuitur. Si quidem affirmat, spem etiam quoad certitudinẽ pertinere ad uoluntatem. Distinguit enim duplicẽ certitudinẽ, vnã fidei, quæ est in intellectu, alterã spei, quæ est in uoluntate. Itaq; uidet Kemnitius ubi sententiam illam Bonauenturæ repererit. Quod si testimoniũ illud Bonauenturæ germanum esset, promptum esset respondere, ab eo poni spem in intellectu quoad certitudinẽ; non essentialiter, sed causaliter, quia uidelicet ideo spes certa est, quia præsupponit certitudinem fidei de omnipotentia & fidelitate Dei. Nos autem cum hæreticis non contendimus de subiecto, causæ spei, sed de subiecto ipsius spei,

CAPVT VII.

*Fidem iustificantem non tam esse
notitiam, quàm assensum, pro
batur ex Scripturis.*

N VNC aduersus CALVINVM breuiter probandum est, fidem non tam esse notitiam, quàm simplicem assensum, quod etiam paulo ante proba-

rum est ex definitione, quam tradit Apostolus. Calvinus enim non solum definit fidem per cognitionem, lib. 3. Insti. c. 2. sed etiam insultat Catholicis, quod dicant, se reuerenter credere quicquid Ecclesia docet, etiam si minus ea intelligent. Contra uerò ipse affirmat, non ignorantia, nec sensus nostri submissione, sed cognitione certa & explorata regnum cælorum adiri; & allegat Apostolum damnantem eos, qui semper discunt, & ad scientiam ueritatis nunquam perueniunt. 2. Tim. 3.

Probatur igitur, fidem non esse notitiam, sed assensum. Nam in primis Isaias c. 7. apertè protestatur: *Nisi credideritis, nõ intelligetis.* Vbi uidemus, fidem non esse intelligentiam, sed uiam, & gradum ad intelligendum. Quod alijs uerbis dixit etiam de rebus naturalibus ille Philosophus: *Addiscendum oportet credere.* Item in priore ad Corinthios capite 13. Apostolus distinguit notitiam mysteriorum à fide, tanquam duo diuersa dona; *Si habuero, inquit, omnem scientiam, & nouerim mysteria omnia, & omnem fidem.* Et 1. Corinth. 12. enumerans dona Dei, dicit, alij dari sermonem sapientiæ, alij sermonem scientiæ, alij fidem, id est, eximiam fidem, quæ montes et transferre possit. Rursus in posteriore ad Corinth. c. 10. dicit, se per Euangelij prædicationem in captiuitatem redigere omnem intellectum in obsequiũ Christi. At certè non est necesse, captiuare intellectum, ubi est notitia ueritatis. Quo etiam pertinet obedientia fidei, de qua tam sapè idem Apostolus concionatur. Quorsum enim obedientia in credendo opus esset, si per fidem notitia præberetur? sed audiamus in hac re sententiam ueterum Patrum.

S. IRENÆVS lib. 2. capite quadragesimo quinto: *Melius, inquit, est nihil omnino scientiam credere Deo, & perseuerare in eius dilectione, quæ hominem uiuificat, quàm per questionum subtilitates, & multiloquium in impietatem cadere.*

CLEMENS ALEXANDRINVS lib. 3. Pædagog. cap. 11. *Fides, inquit, non sapientiam secundum mundum, sed eorum, qui secundum Deum sunt sapientes, possessio est. Illa autem etiam absque literis discitur. Eius autem scriptũ, quod & ad rudes, & ad ignorantes pertinet, & est diuinum, caritas uocatur.*

S. HILARIVS lib. 8. de Trinit. ante medium: *Hæbet, inquit, non tẽm ueniam, quàm præmium, ignorare, quod credas, quia maximum sit, etiam fidei est, sperare quæ nescias.*

S. AUGUSTINVS in epistola centesima secunda ad Euodiu: *Si propter eos solos, inquit, Christus natus est, qui certa intelligentia possunt ista discernere, pene frustra in Ecclesia laboramus.* Et sanè ita esse, experiẽtia restatur, cum maxima pars fidelium, uel propter ætatem puerilem, uel propter sexum muliebrem, uel propter ingenij hebetudinem, uel propter imperitiã literarum & scientiarum, quales sunt pene omnes rustici, non solum non intelligant mysteria Trinitatis & Incarnationis, & similia necessaria ad salutẽ, sed vix quidquã animo conspiciat, præter sonũ uerborum; & tamẽ inter fideles meritò numerantur, cum faceretur ite credere, Deũ esse Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, iuxta sensum Ecclesię.

Quare idem Augustinus in libro contra epistolã Fundamenti, capite quarto: *Trinũ, inquit, non intelligendi uicinas, sed credendi simplicitas uisissimam facit.* Et tractatu uigesimo septimo, in Ioannẽ dicit, intelligentiam mysteriorum esse præmiũ fidei. Et tract. quadragesimo: *Non quia cognouerunt, inquit, crediderunt, sed ut cognoscerent, crediderunt. Quid enim est fides, nisi credere quod non uides.* Et serm. 189. de tempore, qui est primus de sancta Trinitate: *Considera, inquit, quod uocaris fidelis, nõ rationalis. Deniq; accipio baptismo hoc dicimus, fidelis factus sis, credo quod nescio.*

S. PRO-

S. PROSPER libro primo, de uita contemplatiua, capite decimo nono: *Dicente*, inquit, *Apostolo*, *si credideritis, non intelligetis, datur intelligi, quod non fides ex intellectu, sed ex fide intellectus existat: nec qui intelligit, credit, sed qui credit, intelligat*. Itaque fides intellectum præcedit, ac per hoc credere, non est intelligere.

S. GREGORIUS lib. 2. *Moralium*, capite uigesimo quinto, tractans illud Iob 1. *Bovæ arabant, & asina pascebantur iuxta eos*; docet, per boves significari homines doctos, per asinas homines imperitos, qui simpliciter credentes in intelligentia maiorum acquiescunt.

Denique in eo qui credit, duo sunt, apprehensio, & iudicium, siue assensus: sed apprehensio non est fides, sed aliquid fidei præcedens. Possunt enim etiam infideles apprehendere mysteria fidei. Præterea, apprehensio non dicitur propriè notitia, si sit rudis & confusa; distincta autem & perspicua non necessariò requiritur ad fidem. Nam accidere potest, ut Philosophus Ethnicus apprehendat non solum confusè, sed etiam distinctè mysterium Trinitatis, & subtilissimè intelligendo discernat essentiam & relationes, atque alia id genus, & tamen non credat: Contra autem rusticus Catholicus, nò apprehendat nisi confusè tria illa nomina, & tamen verè credat.

Iudicium autem, siue assensus duplex est. Alter enim sequitur rationem, & evidentiam rei, alter auctoritatem proponentis, prior dicitur notitia (si propriè loqui velimus) posterior fides. Sic enim loquitur sanctus Augustinus, in libro de utilitate credendi, capite undecimo: *Quod*, inquit, *intelligimus aliquid, rationi debemus, quod autem credimus, auctoritati*. Igitur mysteria fidei, quæ rationem superant, credimus, non intelligimus, ac per hoc fides distinguitur contra scientiam, & melius per ignorantiam, quam per notitiam definitur.

Illud autem, quod obijcit CALVINUS, semper discentes, & nunquam ad scientiam ueritatis peruenientes, nihil ad rem facit. Nam tamen distinguatur fides a scientia, tamè utilis est etiam, & laudabilis scientia rerum diuinarum, quippe quæ amorem Dei semper magis & magis accendit: & sicut laude digni sunt, qui discendo proficiunt, ita merito reprehenduntur, qui semper discunt, & ad scientiam nunquam perueniunt.

CAPVT OCTAVVM.

Fidei iustificantis obiectum non esse specialem misericordiam, sed omnia quæ Deus reuelauit, probatur ex diuinis literis.

Nunc demum ad id, quod maximè proprium est huius loci, veniamus, ac ex diuinis literis probemus, fidei iustificantis obiectum non esse specialem misericordiam, sed omnia quæ Deus reuelare dignatus est.

Incipiamus ab Euangelij. Fides certè, quæ Christus exigebat, & in cuius confirmationem miracula faciebat, fides erat iustificans. Huius enim rei causa fide prædicabat & confirmabat, ut per eam homines saluarentur. *Veni enim querere, & saluum facere quod perierat*. Luc. 19. Et: *Veni in hunc mundum peccatores saluos facere*. 1. Tim. 1. Et ideo pater sic dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat uitam æternam. Ioà. 3.

Videamus igitur, quam fidem Christus exigere, Rob. Bellarm. Tom. III.

quam laudaret, ad quam hortaretur, quam denique signis & prodigijs comprobaret. Matthæi 9. Dominus cæcis petentibus lumen: *Creditis*, inquit, *quia hoc possum facere vobis*? Illis respondentibus, *uique Domine*; ait, *secundum fidem uestram fiat vobis*. Quo loco Dominus fidem omnipotentiam, ac per hoc diuinitatis suæ, non misericordiam specialem exegit.

Matth. 16. cum sanctus Petrus confessionem fidei suæ illis verbis edidisset: *Tu es Christus filius Dei uiui*. Eam fidem ita Dominus commendauit, ut diceret: *Beatus es Simon Bar Iona, quia non reuelauit tibi caro & sanguis, sed Pater meus, qui in calis est*. Eandem que sancti Petri fidem, omnes Patres miris laudibus efferunt. Ut quæ perfecta fides fuerit. Vide Hilarium lib. 6. de Trinit. Chrysostomum homil. 55. in Matth. Augustinum tract. 10. in epist. Ioannis. Cyrillum Dialogo 4. de Trinit. Et Leonem serm. 2. de assumptione sua ad Pontificatum. Quid autem Petrus tunc credidit, nisi Christi diuinitatem?

Similis fuit confessio fidei in Centurione, Lucæ 7. quam Christus ita miratus est, ut diceret: *Tantam fidem se non inuenisse in Israel*. Neque enim aliud se credere Centurio ille professus est, nisi Christi omnipotentiam & diuinitatem, dicens: *Dic tantum uerbum, & sanabitur puer meus*.

Ioan. 1. cum Nathanael dixisset: *Rabbi, tu es Rex Israel, tu es filius Dei*. Dominus fidem eius approbans ait: *Quia dixi, uide te sub ficu, credis*.

Ioan. 6. cum Dominus longa oratione ad fidem cohortatus esset Iudæos, & illi non credentes abirent, interrogauit Apostolos, num & ipsi uellet abire; respondit autem Petrus nomine omnium: *Ad quem ibimus? uerba uitæ æternæ habes, & nos credimus, quia tu es Christus filius Dei uiui*. Ex quo intelligimus hæc ipsam fuisse fidem, quam Dominus requirebat.

Ioan. 11. cū Dominus Marthæ dixisset: *Ego sum resurrectio et uita, qui credit in me, non morietur in æternum*. Respondit illa. *Uique Domine, ego credidi, quia tu es Christus filius Dei uiui, qui in hunc mundum uenisti*.

Ioan. 14. Dominus ipse docens, quod sit obiectum fidei, quam in nobis requirit. *Non creditis*, inquit, *quia ego in Patre, & Pater in me est; alioqui propter opera ipsa credite*. Et cap. 20. cum Thomas, aliquandiu incredulus, tandem uiso Domino exclamasset: *Domine meus, et Deus meus*. Subiunxit Dominus: *Quia uidisti me Thomas, credidisti, beati qui non uiderunt & crediderunt*. Vbi certè beati dicuntur, qui credunt, Christum resurrexisse à mortuis, & Dominum, ac Deum esse. Id enim est, quod Thomas credidit. Denique ibidem; *Hæc scripta sunt, ut credatis, quia Iesus est Christus filius Dei, & ut credentes, uitam habeatis in nomine eius*. Hæc igitur fides, quæ respicit Christi diuinitatem, ipsa est, quæ & iustitiam, & uitam æternam tribuit. Atque hæc quidem testimonia probant, fidem iustificantē habere pro obiecto aliquid aliud præter misericordiam specialem.

Sed addamus alia testimonia, quibus probemus, non solum fidem iustificantem respicere alia obiecta, sed etiam fidem esse iustificantem, quamuis nò respiciat misericordiam specialem, & non esse fidem iustificantem, si eam misericordiam sorte respiciat. Marci 1. Leprosus dicens: *Domine si vis, potes me mundare*. Dominus ait: *Volo, mundare*. Leprosus iste de uoluntate Domini, ac per hoc de misericordia speciali sine dubio ambebat, alioqui non dixisset, *si vis, potes*. Et tamen quia non defuit illi fides omnipotentiam, & diuinitatis, impetrauit quod petijt. Ex quo intelligimus, fidem eius fuisse talem, qualem Dominus exigebat, & in cuius confirmationem miracula faciebat, quamuis deesset illi certitudo de misericordia speciali.

Luc. 18. Phariseus confidebat se esse iustum, & ideo orans dicebat: *Gratias tibi ago Domine, quia non sicut ceteri homines, &c.* Contrà: Publicanus non audebat oculos ad cælum levare, sed à longe stans, & pectus percutiens orabat, *Deus propitius esto mihi peccatori*: Et tamen descendit hic iustificatus ab illo, id est, præ illo. Itaque Phariseus habuit fidem specialis benevolentiae, & tamen repulsam passus est: publicanus caruit fiducia illa, & cum timore, ac tremore ad Deum accessit, & iustificatus est. Neque dici potest, Phariseum habuisse fidem, vel fiduciam benevolentie ob propria merita, quasi iustitiam suam ex se habere se credere. Nam agebat gratias Deo de sua iustitia, proinde à Deo eam se habere credebat. Non igitur iustificatur, qui iustum se esse confidit, sed qui cum metu, & tremore salutem suam operatur.

Accedat VLTIMO testimonium ex capite postremo Marci, ubi cum Dominus dixisset, *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, qui vero non crediderit, condemnabitur*; Mox adiunxit: *Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur, in nomine meo demonia eicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent, &c.* Vbi apertissime videmus, fidem miraculorum unã & eandem esse cum fide iustificante & saluante: certum autem est, fidem miraculorum non respicere tanquam obiectum specialem misericordiam remissionis peccatorum, sed omnipotentiam, & diuinitatem filij Dei.

Hæc igitur ex Euangelijis sufficiant; quibus addi possunt alia non dissimilia ex Actis & epistolis Apostolorum. Nam Actorum 2. 4. 10. 13. & 17. narrantur conciones Petri & Pauli, quibus explicatio, & doctrina fidei continetur. In his autem nullum est verbum de speciali misericordia, sed tota consumitur in explicanda, & persuadenda resurrectione, & diuinitate IESU CHRISTI. Item Actor. 8. cum Philippus ab Eunuchò baptismum postulante quæsiuisset, crederet ne ex toto corde, respondit ille; *Crede filium Dei esse Iesum Christum*. Atque hoc responso contentus Philippus, Eunuchum continuo baptizauit. Est igitur fides verè iustificans, non qua credimus, Deum nobis esse propitium, alioqui perperam egisset Philippus, qui sine tali fide Eunuchum baptizauit, sed quã toto corde, id est, sine vlla hæsitacione credimus, IESUM esse CHRISTUM, ac filium Dei, ac per hoc etiam Deum.

Apostolus Paulus in epist. ad Rom. cap. 4. explicans fidem Abraham, quæ reputata est illi ad iustitiã, non dicit, eum credidisse sibi per misericordiam specialem, remissa fuisse peccata, sed patrem se futurum multarum gentium ex filio quem sibi centenariò vxor nonagenaria, & sterili præter solum ordinem cursumque naturæ paritura esset. Id enim credere, nihil aliud erat, nisi credere Deum, qui promiserat, omnipotentem, ac fidelissimum esse. Itaque Abraham fides ideo tanto præconio, ab Apostolo laudatur, & in exemplum omnibus fidelibus ponitur quia (ut ipse dicit) in repromissione Dei non hæsitauit, neque considerauit corpus suum emortuum, & emortuam vuluam Saræ, sed dedit gloriam Deo, plenissime persuasus, quoniam quæ promissit Deus, potens est & facere.

Item cap. 10. Hoc (inquit idem Apostolus) est verbum fidei, quod predicamus, quia si confitearis in ore tuo Dominum Iesum, & in corde tuo credideris, quia Deus eum suscitauit a mortuis, saluus eris. Hic quoque apertissime uidemus obiectum fidei iustificantis & saluantis, esse resurrectionem filij Dei.

Idem in priore ad Corinthios capite decimo tertio coniungit fidem, quæ mōtes transferri possunt, quã illi uocant fidem miraculorum, cū spe & caritate; ut intelligamus, fidem miraculorum non esse aliã, quàm fidem, quæ cum spe & caritate iustificat. Idem

in eadem epistola capite 15. Notum, inquit, vobis facio Euangelium, quod predicavi, in quo stans, per quod & saluamini, nisi forte frustra credidistis. Tradidi enim vobis in primis, quod & accepi, quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris, secundum Scripturas, & quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die, secundum Scripturas, &c. Vbi sine dubio fidei saluantis obiectum explicatur, nec tamen dicitur, tradidi vobis, ut unusquisque se certò credat, per Christum esse iustificatum; sed tradidi vobis credendam Passionem, sepulturam, & Resurrectionem Domini nostri Iesu Christi. Denique sanctus Ioannes, in epistola 1. capite 5. Omnis, inquit, qui credit, quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est. Et infra: Hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra. Quis est, qui vincit mundum, nisi qui credit, quoniam Iesus est filius Dei? Habemus igitur obiectum fidei iustificantis tam perspicuè, & tam copiosè in sacris literis explicatum, ut aduersarij hæresim suam persuadere non possint, nisi nouas Scripturas veteribus abolitis solita temeritate confingant.

CAPVT IX.

Probat ex traditione Ecclesiastica, fidem iustificantem non esse fiduciam misericordiae, sed assensum ad omnia, quæ in verbo Dei continentur.

IAM verò quid uetus Ecclesia senserit, ac tradiderit de fidē ad iustificationem, & salutem necessaria, quid ea uidelicet sit, & quo obiectum habeat, non potest clarius intelligi, quàm ex Symbolo fidei, quod catechumenis initio traditur, ut cum fide recta, & sana ad lauacrum regenerationis accedant, hoc est, ut ex fide iustificentur, & iustificati salutem consequantur æternam.

Extat igitur in primis Symbolum antiquissimū, quod Apostolicū dicitur, propterea quod Apostoli ipsum condiderint, ut inter omnes constaret, quænam esset totius Christianæ fidei summa. Cuius rei testes sunt Ambrosius in epist. 81. ad Siriciū. Hieronymus in epist. ad Pammachium aduersus Ioannem Hierosolymitanum, Augustinus in serm. 115. & 181. de tpe Leo epi. 13. ad Pulcheriã, & ser. 11. de passione Dñi. Maximus in ser. de Symbolo & alij.

Contineri autem Symbolo, quamuis breuiter, & in summa, totū fidei obiectū, docet præter alios S. Augustinus, loco citato, ser. 115. de tpe, ubi Symbolū Apostolicū, his uerbis definit: *Est, inquit, Symbolū cōprehensio fidei nostræ simplex; breuis, plena, ut simplicitas cōsulat audientiū rusticitati, breuitas memoria, plenitudo doctrinæ*. Et ser. 119. Symbolū, inquit, est breuiter cōplexa regula fidei, ut mētē instruat, nec oneret memoriã.

Hoc Symbolum habemus paulo latius explicatum, in Concilijs Oecumenicis Nycæno & Cōstantinopolitano, & rursus à S. Athanasio Episcopo Alexandrino; sed sicut quatuor Euangelia, non tã sunt quatuor Euangelia, quàm quatuor Symbola, Apostolicū, Nycænum, Cōstantinopolitanum, & S. Athanasij, non tam sunt quatuor Symbola, quàm enarrationes quatuor eiusdem Symboli.

In Symbolo igitur fidei continentur multa, quæ necessariò credenda sunt, si quis ex fide iustificari uelit, de unitate & Trinitate Dei, de Incarnatione Passionis & Resurrectionis Christi, de Ecclesia, de Baptismo, de uita æterna, de speciali autem misericordia ne uerbū quidē. Itaque id solū prætermisū, est quod solū

solum ponendum erat, si uera esset Lutherānorū de fidei notione vel definitione sententia.

At (inquit LUTHERVS in comment. ad cap. 3. epist. ad Galat.) *in Symbolo habetur: Credo sanctam Ecclesiam, quod non est aliud, quam credo, nullum esse amplius peccatum, nullam moriem in Ecclesia.* SED inanis hæc obiectio est duabus de causis. PRIMO, quia sanctam Ecclesiam esse credimus, quoniam sponsum habet sanctum & multos filios sanctos, & extra eā nullus est sanctus: non autem quoniam omnes, qui in ea sunt, sancti sint. Scimus enim, Ecclesiam esse aream, in qua sunt paleę cum tritico; & rete in quo sunt boni & mali pisces, & domum, in qua sunt varia alia in honorem, alia in cōtumeliā. SECUNDO, quoniam qui credit Ecclesiam sanctam, non tenetur credere, se iam esse partem Ecclesię sanctę. Catechumeni enim credunt Ecclesiam sanctam, & tamen sciunt, se nondum partem eius esse: qui verō iam baptizati sunt, & intus manent, sciunt se partē esse corporis Ecclesię. Sed an sanctitatem eius participant, quę potissimum in caritate sita est, neque sciunt, neque scire, aut credere tenentur.

At (inquit PHILIPPVS, in Apologia confess. in articulo de fide) *Non est omissa remissio peccatorum in Symbolo fidei; atque illa est, quam fides iustificans proprie inuocatur.* SED facile hoc rejicitur. Nam imprimis, si fides iustificans rectē definita esset fiducia misericordię propter Christum; deberet saltem magna pars Symboli, si non totum, cum hac definitione cōgruere. Cōtra autē factū esse videmus, cum ex articulis duodecim, vnus tantū sit, qui utriusque ad fiduciam misericordię accommodari posse videatur: nam reliqui vndecim neque de misericordia docēt aliquid neque ad fiduciam vlla ratione, sed ad solam creditam remissionem (vt sic loquamur) pertinent.

Deinde, articulus de remissione peccatorum, nō docet specialem & absolutam beneuolentiam, quā aduersarij obiectum fidei iustificantis faciunt, sed beneuolentiam generalem, & quę suis conditionibus non caret, cum ex baptismi perceptione dependeat. Nam quod in Symbolo Apostolico habetur, *Credo remissionem peccatorum*, in Constantinopolitana no explicatur, cum dicitur, *Confiteor vnum baptisma in remissionem peccatorum*. Quocirca Catechumeni etiam ante baptismum, totum fidei Symbolum recitant & credunt; & tamen nondum habent remissionem peccatorum, sed eam obtinendam per lustralis regenerationis expectant. Itaq; sensus illius articuli non est, credo aut cōfido mihi remissa esse peccata, sed credo & confiteor, in ecclesia Catholica esse donum remissionis peccatorū, quod per baptismum, aliaque Sacramenta percipitur.

Præter hoc testimonium totius Ecclesię Symbolum fidei Catechumenis tradentis, adferri possunt etiam testimonia singulorum Patrū, qui de fide iustificante cum disserunt, eā semper intelligūt, quę Catholica dicitur, quęq; totum Symbolū respicit.

Sanctus IRENAEVS, lib. I. cap. 2. 3. & 4. explicat regulam fidei Christianę, quod idem facit TERTULLIANVS, in lib. aduersus Praxeam; vterque autem nihil aliud credendū docet, nisi articulos Symboli Apostolici, quauis nomen Symboli non habeant. Sanctus quoque BASILIUS, in oratione de confessione fidei, docet, fidem ad salutem & iustificationem necessariam illam esse, qua credūtur ea, quę Deus reuelauit: neque fidei specialis in tota illa oratione vliquam meminit.

Pari ratione CYRILLVS HIEROSOLYMITANVS, Catechesi quinta scribit, fidem iustificantē esse fidē dogmaticam, qua credimus Iesum esse Christum, & a mortuis resurrexisse, atq; alia id genus dogmata. Idem quoq; Catechesi 18. explicās, quid

Kob. Bellarm. Tom. III.

A sit credendum catechumenis, ut baptizari possint, totum Symbolum tradit, & exponit, neq; vliquam meminit fiducię specialis misericordię.

Idem faciunt GREGORIUS NAZIANZENSIS, Oratione in sanctum Lauacrum extrema, & in tractatu de fide Nycena; CHRYSOSTOMVS in duabus homilijs de Symbolo, EVSEBIUS EMISSENVS in homilijs item duabus de Symbolo, RVFFINVS, in explicatione Symboli, AVGVSTINVS, in lib. de Fide & Symbolo, in libro de Genesi imperfecto, cap. 1. Et in Enchiridio per multa capita; FVLGENTIUS, in lib. de fide ad Petrum, & auctor libri de Ecclesiasticis dogmatibus, qui omnes, cum Symbolū explicant, tum profitentur, ea omnia se docere, quę ad fidem Christianam pertinent; & tamen nemo est eorum, qui vel semel specialis istius fidei Lutherānorum meminerit.

Sed placet ex Augustino, & qui eū sequuti sunt, Prospero, Leone, atque Fulgentio, verba ipsa proferre. Igitur AVGVSTINVS in Enchiridio, capite secundo dicit, Deum fide, spe & caritate coli, & c. 5. dicit, mentem imbui debere fide, vt bene viuendo tendat ad speciē. Et cap. 7. dicit, salutem his tribus acquiri fide, & spe, & caritate. Nam quicumque inuocauerit nomen Domini saluus erit: sed non potest inuocari nomen Domini nisi prius credatur; ideo fides credit, spes & caritas orant. Ex quibus locis manifestē colligimus eum loqui de fide iustificante & saluante.

De hac igitur fide iustificante, mox capite octauo, docet, eam distingui a spe, ac per hoc etiam a fiducia non solum nomine, sed etiam obiecto, vnde sumitur ratio propria, essentiaque virtutum. Est (inquit) fides & malarum rerum & bonarum, quia & bona creduntur & mala. Ex hoc fide bona non mala. Est etiam fides & præteritarum rerum, & presentium, & futurarum. Credimus enim mortuum Christum, quod iam præterit, credimus sedere ad dexteram Patris, quod nunc est, credimus venturum ad iudicandum, quod futurum est. Item fides & suarum rerum est & alienarum. Nam & se quisque credit aliquando cœpisse, nec fuisse utique sempiternum, & alia atque alia: nec solum de alijs hominibus multa, quæ ad religionem pertinet, verum etiam de Angelis credimus. Spes autem non nisi bonarum rerū est, nec nisi futurarum, & ad eam pertinentium, qui carū spem gerere perhibetur. Quia cū uia sint, propter has causas distinguenda erit fides a spe, sicut vocabulo, ita & rationabili differentia.

Idē Augustinus in libro tertio, cōtra duas epistolas Pelagianorū, capite quinto. Nostra (inquit) fides, hoc est, catholica fides, iustos ab iniustis non operum, sed ipsa fidei lege discernit. Quia iustus ex fide uiuit. Vbi sanctus Augustinus loquitur de fide iustificante, quæ discernit iustum ab iniusto, & dicit, eam fidem esse Catholicam, id est, fidē dogmaticā, cōmunē toti Ecclesię, nō specialē illā, quæ eius tantum est, qui credit, vel cōfidit sibi remissa esse peccata. Et paulo infra, dicit, hanc fidē, et si fidē rectā, quæ hæresi opponitur, & ratione cuius melior est mulier bis nupta catholica, quā virgo heretica. Vbi sine dubio per fidē iustificantē intelligit fidē qua credūtur articuli & dogmata omnia sine vlla permixtione perfidie.

Sanctus LEO sermone quarto, de Epiphania: Hoc est (inquit) quod iustificat impios, hoc est, quod ex peccatoribus facit sanctos, si in uno eodēque Domino nostro IESU CHRISTO, & uera Deitas, et uera credatur humanitas.

Sanctus PROSPER in lib. primo, de vita contemplatiua, c. decimo octauo, enumerat breuiter summam fidei de Trinitate & Incarnatione. Deinde capite decimo nono, hanc ipsam dicit esse fidem iustificantem: *Quoniam crediderim (inquit) habendo fidē nec iustum cordis habere poterim, nec salutem.*

SANCTUS FVLGENTIVS, in libro de Fide ad Peritum, in ipso prologo, loquens de fide Catholica & dogmatica, quam in toto eo libro exponit: *Gaudet (inquit) quod pro fide vera, sine ullo perfidie vitio custodienda sollicitudinem geris, sine qua nulla potest prodesse, imo nec esse conuersio, Apostolica quippe dicit auctoritas, quia sine fide impossibile est placere Deo. Fides namque est honorum omnium fundamentum, fides est humana salutis initium. Sine hac fide, nemo ad filiorum Dei numerum potest peruenire: quia sine ipsa, nec in hoc seculo quisquam iustificationis gratiam consequitur, nec in futuro vitam possidebit eternam.*

SANCTUS BERNARDVS, multis in locis hoc docet, sed vnum in presentia nobis citasse sufficit, sermo ne sexto in vigilia Natiuitatis, cum loqueretur de fide Incarnationis, & aliorum mysteriorum: *Beati (inquit) qui non viderunt, & crediderunt. Pars nostra hac in verbo vita; nec sane, contemptibilis, ex qua nimirum vivitur, & qua vincitur mundus, quoniam iustus ex fide vivit: et hac est victoria, qua vincit mundum, fides nostra. Hec est, quae velut quoddam aternitatis exemplar praeterita simul & praesentia, ac futura sinu quodam vastissimo comprehendit. Vbi fidem iustificantem dicit, completi praeterita, praesentia & futura, quia credimus omnes articulos, à Deo reuelatos, quorum alij sunt de rebus praeteritis, alij de praesentibus, alij de futuris.*

CAPVT DECIMVM,

Probatur idem rationibus.

POSTREMO, manifestis rationibus potest fides ista specialis explodi.

PRIMA ratio, Fides (vtripse etiam docet CALVINVS) in nihil aliud collimare debet, nisi in verbum Dei. Non enim potest esse certa & infallibilis, nisi eius auctoritate nitatur, qui nec falli potest, nec fallere: at in verbo Dei nusquam reperitur annuntiata salus, vel remissio peccatorum mihi, aut illi in particulari, exceptis quibusdam paucis, ut Paralytico, cui dictum est Matthaei nono: *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua;* Et Peccatrice, de qua dictum est Lucae 7. *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Et fortasse Adultera, cui dictum est Ioan. 8. *Vade, & iam amplius noli peccare.* Et Zachaeo, de quo dictum est Luc. 19. *Hodie salus huius domus facta est, eo quod & ipse sit filius Abrahae.* Et Latrone, cui dictum est Luc. 23. *Hodie tecum eris in Paradiso.* Non igitur possunt reliqui homines credere, nisi omnino temerè, tamquam ex verbo Dei sibi remissa esse peccata.

Respondent, specialem promissionem contineri in generali: nam qui dixit Ioann. 3. *Qui credit in filium, habet vitam aeternam;* significauit omnes qui credunt, hoc est, illum & illum, qui credit, habere vitam aeternam. Pari ratione qui dixit, Act. 13. *In hoc omnis, qui credit, iustificatur.* Et Rom. 3. *Iustitia Dei per fidem Iesu Christi in omnes, & super omnes, qui credunt in eum;* significauit, omnes & singulos, qui credunt, iustificari.

Sed hæc responsio multis nominibus peccat. PRIMUM enim nusquam dicit Scriptura, qui credit sibi remissa esse peccata, habet vitam aeternam, aut iustificatur; sed qui credit in filium, habet vitam aeternam, uel iustificatur. Quod autem credere in filium, sit credere sibi remissa esse peccata per filium, non habet aduersarij, ex uerbo Dei, sed ex interpretatione sua; proinde non possunt id facere obiectum fidei, nisi velint ex uerbo suo facere uerbum Dei.

A Adde, quod interpretatio ipsorum tantum abest, ut sit uerbum Dei, ut etià repugnet uerbo Dei. Nā idem Ioannes, qui scripsit: *Qui credit in filium, habet vitam aeternam;* scripsit 1. Ioannis quinto: *Omnis qui credit, quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est.* Et infra: *Qui est, qui vincit mundum, nisi qui credit, quoniam Iesus est filius Dei?* Itaque credere in filium, ipso interprete Euangelista Ioanne, est credere, quod Iesus sit Filius Dei, & Christus. Sic etiam beatus Paulus, qui scripsit: *in hoc omnis qui credit iustificatur, & iustitia in omnes qui credunt in eum;* Idè explicuit uerba sua, cū ait ad Romanos decimo: *Hoc est uerbum fidei, quod predicamus, quia si confitearis in ore tuo Dominum Iesum, & in corde tuo credideris, quod Deus eum suscitauit à mortis, saluus eris.* Itaque non modò non habetur in Scriptura illæ particulares propositiones, quas aduersarij certa fide se tenere profitentur, uidelicet, Lutherò, aut Caluino remittuntur peccata; sed neque habetur illa generalis, Omnis qui credit sibi per Christum remissa esse peccata, iustificatur.

Deinde peccant aduersarij etiam in eo, quod ex antecedente conditionaro colligunt conclusionem absolutam. Nam illæ propositiones: *Qui credit in filium, habet vitam aeternam.* Et: *In hoc omnis qui credit, iustificatur.* Conditionatæ sunt, ac si dictum esset, Si quis credit in filiū, is habet uitam aeternā: Et si quis in CHRISTVM credit, iustificatur. Ita enim explicat Apostolus ad Romanos decimo: *Si credideris in corde tuo, &c.* Et Philippus Actorum octauo: *Si credis ex toto corde, &c.*

Ex his autem conditionatis propositionibus rectè colligitur conditionata conclusio, igitur ego, si credo, habeo iustificationem, & uitam eternam. Absoluta uerò conclusio, quam aduersarij volunt, requirit assumptionem absolutam, uidelicet illā, Atqui ego credo in Filium. Quæ assumptio absoluta nō est in uerbo Dei, sed in opinione mea. Opinio autem ista mea non solum non est uerbum Dei, sed etiam fallax esse potest. Nam si omnis, qui existimat se credere, re uera crederet, sicut oportet, hæretici omnes, quantumuis inter se contrarij, rectè crederent & saluarentur. Quis enim unquam hæreticus fuit tam absurdus & deploratus, qui se non arbitraretur rectissime credere? certè Lutherani, qui Caluianos & Anabaptistas pro hæreticis habent, ne cogantur fateri, illos rectè credere, non possunt admittere, omnes illos re uera credere, qui arbitrantur se credere; quod idem Caluini & Anabaptistæ eadem de causa non admittunt.

Adde quod secundum Scripturas, non satis est, quocunque modo credere, sed oportet toto corde credere, ut dicitur Actorum octauo. Et quemadmodum Dominus dicit: *Omnis qui petit accipere, Lucæ un decimo. Et tamen Iacobus in epistola sua, capite quarto, uerè scribit: Petit & non accipit, eo quod male petatis.* Sic etiam quāuis Scriptura dicat: *Qui credit in filium, habet vitam aeternam;* Tamen uerissime dicere possumus, multi credunt in Filium, & nō habent uitā eternā, eo quod malè credant. Neq; hoc negare possunt aduersarij, quippe qui fidem negāt esse uerā, nisi sit uiua, & fructus bonorum operum pariat. At quis est, qui certò affirmare queat, se toto corde, atque ut oportet, credere, & fidem habere uiuam, & cum caritate coniunctam?

Denique peccant aduersarij in eo, quod existimant, illas propositiones: *Qui credit in filium, habet vitam aeternam;* *In hoc omnis, qui credit, iustificatur;* Et alias similes, ita esse intelligendas, ut sola fides sufficiat ad iustitiam & salutem, quod aperte falsum esse in libro sequenti demonstraturi sumus. Qui enim credit in Filium, habet uitā eternam, si cetera adhibeat, quæ fides ipsa adhibenda demonstrat.

Qua-

Quare tamen si fateamur, scriptum esse in libro Dei, Omnis qui credit sibi remitti peccata, iustificatur, & pariter scriptum esse, talis uel talis homo credit, sibi remitti peccata; quæ falsa esse docuimus, adhuc ramen non posset recte colligi, talem illum hominem verè esse iustificatum. Proinde fides illa specialis non esset certa, ac per hoc neque diuina neque iustificans.

SECUNDA ratio, Fides iustificans præcedere debet iustificationem; Fides autem specialis misericordiae sequitur iustificationem, Igitur fides specialis misericordiae, non est fides iustificans.

Popositio huius argumenti certissima est, nam fides est causa iustificationis; causam enim significat illa præpositiones, *ex* & *per*, cum dicitur ad Roman. 5. *Iustificati ex fide*; Et capite tertio: *Qui iustificat circumfessionem ex fide, & vrbatum per fidem*. Omnis autem causa prior est effectu. Quocirca sanctus Augustinus, in libro de spiritu, & litera, capite trigesimo, hunc ordinem statuit inter actus iustificationis, ut PRIMO loco sit lex, per quam est cognitio peccati, SECUNDO, fides, quæ impetrat gratiam contra peccatum. TERTIO, gratia, quæ iustificat a peccato. Et in epistola centesima sexta, & alibi, sæpe repetit, per fidem impetrari remissionem peccatorum, ac per hoc fidem priorem esse iustificatione.

Assumptio eiusdem argumenti, nullo negotio demonstratur; nam si fides illa specialis non sequitur iustificationem, falsa esse conuincitur. Quomodo enim uera fides est, qua credo mihi remissa esse peccata, si dum ita credo, nondum sunt remissa peccata, sed sunt per hunc ipsum actum postea remittenda? Deinde si obiectum huius fidei est illa propositio; Mihi sunt per Christum peccata remissa, certè prior debet esse remissio, quam fides, cum omnis actus pendeat ab obiecto, non contra obiectum ab actu. Neque multum refert, si quis fortè dicat, fide speciali non credi peccata esse remissa, sed remitti in presens; nam semper remissio est obiectum fidei, ac per hoc prius debet esse, quam fides; neque intelligi potest, ut obiectum fiat per illum ipsum actum, cuius est obiectum, cum obiectum det essentiam actui, non actus obiecto. Non igitur fides illa iustificare potest, quæ iustificationem ipsam specialem pro obiecto habet.

TERTIA ratio, Fides illa specialis, quam aduersarij fingunt, esse fidem iustificantem, tollit è medio orationem, sacramenta, opera bona, & quidquid aliud ad salutem nostram Deus instituit; non igitur fides iustificans, sed fides iustificationem impediens, & in exitum, ac perditionem adducens, iure nominari potest. Nam si certò, atque ex fide credere debeo, mihi peccata esse remissa per Christum, quomodo possum cum publicano dicere, Deus propitius esto mihi peccatori; aut cum Apostolis, & Ecclesia vniuersa, Dimitte nobis debita nostra, nisi habitem in fide, & Deum mendacem efficiam? cur enim si precarer a Deo, ut Verbum ipsum caro fieret in utero virginis, infidelis iudicabor, si petam a Deo remissionem peccatorum, cum non minus certa fide credere debeam, mihi remissa esse peccata, quam verbum carnem in utero Virginis esse iam factum?

Deinde quid opus est baptismo, si per fidem, quæ baptismum præcedere debet, certus sum mihi iam remissa esse peccata? Itaque Lutherus satis congruenter ad hac suam hæresim, de fide speciali scripturam in libro de captiuitate Babylonica, capite de baptismo; iustificari hominem, qui credit, etiam si forte is qui baptizat, neque intendat baptizare, neque

Kob. Bellarm. Tom. III.

A baptizet in nomine Domini. Quod idem dici potest de Sacramento reconciliationis, siue penitentiae, alijsque remedijs peccatorum diuinitus institutis.

QUINTA ratio, quæ propriè refellit eos, qui nolunt fidem iustificantem esse fiduciam beneuolentiae specialis: nam tamen si fiducia obrinende uenit, qualis esse debet in homine penitentiam agente, præcedat iustificationem; tamen fiducia, qua quis confidit, sibi remissa esse peccata, seque Deo gratum esse, & hæredem regni, de qua loquuntur aduersarij, pendet a bona conscientia, & perseverantia in dilectione Dei, & operibus bonis, ac proinde præexigit iustificationem, non illam efficit, ac per hoc non est fides iustificans, sed aliquid fide iustificante posterius.

Pendere fiduciam, atque etià nasci ex bona conscientia, & perseverantia in dilectione, & operibus bonis perspicuè tradunt diuinæ scripturæ. Psalm. 4. *Sacrificate sacrificium iustitiae, & sperate in Domino*. Ecclesiastici 2. *Dirige viam tuam, & spera in illum*. Osee 12. *Et tu ad Dominum Deum tuum conuerteris, misericordiam & iudicium custodi, & spera in Deo tuo semper*. 1. Ioan. 2. *Manete in eo, ut cum apparuerit, habeamus fiduciam*. Et cap. 3. *Si cor nostrum reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum*. 2. Pet. 1. *Satagite, ut per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis*.

Sanctus quoque AUGUSTINUS in lib. de agone Christiano, cap. 13. *Fides* (inquit) *est prima, quæ subiungat animam Deo, deinde præcepta viuendi, quibus constitutis spes nostra firmatur*. Et tractat. 6. in Ioannem, docet, fiduciã ex caritate procedere. Vide in eandem sententiam sanctum Ioannem Chrysostomum, homil. 5. in Matth.

QUINTA ratio, quæ propriè Calvinum respicit: Fides iustificans pacem & tranquillitatem animi parit, iuxta illud Apostoli ad Romanos 5. *Iustificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum*: At fides illa specialis, quam Calvinus docet, perturbationem, & desperationem mentibus adfert. Vult enim Calvinus, fide speciali non solum credi oportere, nobis per Christum remissa esse peccata, sed etiam planè cognosci, nos ad numerum prædestinatorum certò pertinere, & fidem semel habitam, amitti non posse, libro tertio Institutionum, capitulo secundo.

At quis (obsecro) talem se fidem habere sperare potest? & si hæc ipsa fides, & sola ipsa iustificat, quis iustum se futurum esse, aut vnquam se fuisse confidet? Falli enim posse eos, qui se prædestinatos, aut nunquam lapsuros arbitrantur, docet apertissimè tum experientia, qua videmus quotidie homines labi, tum ipse etiam Calvinus in eodem loco, ubi sic loquitur: *Tot vanitatis recessus sunt, tot mendaciarum sceleris sceler cor humanum, tam fraudulenta hypocrisis obiectum est, ut se ipsum sæpe fallat. At vero qui talibus fidei simulacris gloriantur, intelligant diabolis nihil se in hac parte præcellere*.

Certè si hæc uera sunt, maxima pars hominum meritò de salute desperat. Nam si ex ijs, qui statuunt in corde suo se iustos ac prædestinatos esse, pluri falluntur, & cum se Angelis pares arbitrantur, nihil sunt diabolis meliores; nonne meritò omnes formidare debent, ne ipsi sibi imponant? quod si hoc formidant, nonne fide iustificante iam carent, quæ certa & firma notitia diuinæ beneuolentiae esse debet?

CAPVT XI.

Refelluntur obiectiones aduersariorum.

OBJICIUNT aduersarij, pro fide sua speciali PRIMO, testimonium illud ad Hebræos vñdecimo, quod nos etiam primo loco aduersus eos attulimus. Nam cum definitur fides sperandarum substantia rerum, contendunt per substantiam rerum sperandarum intelligi debere expectationem certam promissæ misericordiæ. Nam vox Græca *ἐπίστανσις* expectationem significat, vt colligitur ex illo Psalm. 38. *Qua est expectatio mea, nōne Dominus? & substantia mea apud te est?* Tum ex capite tertio ad Hebræos, ubi cum dixisset Apostolus: *Quia dominus sumus nos, si fiduciam, & gloriam spei usque in finem firmum retineamus.* Paulo post in eandem sententiam dicit: *Participes enim Christi effecti sumus, si tamen initium substantia eius usque in finem firmum retineamus.* Vbi repetitio illorum verborum (*usque in finem firmum retineamus*) conuincit, idem significatum esse per fiduciam, & per substantiam, quæ in Græco est *ὑπόστασις*.

RESPONDEO, sanctus Ioannes Chrysostomus, sine dubio Græce linguæ peritissimus erat, nec ignorabat quid significaret vocabulum *ὑπόστασις*. Ipse autē auctor est expositionis, quam nos supra capite quinto sequuti sumus. Hæc autem sunt eius verba, homilia duodecima in epistolam ad Hebræos: *Quoniam ea quæ sunt in spe, sine substantia esse putantur, fides eis tribuit substantiam, magis autem eis non tribuit, sed ipsa est essentia eorum, vt puta. Resurrectio necdum facta est, & necdum est in substantia: sed fides facit eam subsistere in anima nostra, hoc est, quod dixit substantia. Nec alio modo locum istum exponunt cæteri Græci interpretes, quorum auctoritate freti, contemnere possumus nouam Grammaticam Melanchthonis & Kemnitij.*

Sed præterea tamen si vocabulum *ὑπόστασις* significare posset expectationem (negari enim non potest, quin multa, variaque significet) tamen in locis allegatis ex Psalmo trigesimo octauo. Et ex epistola ad Hebræos, sine dubio non expectationem, sed substantiam, siue subsistentiam significat. Nam in Psalmo citato vbi legimus, *& substantia mea apud te est*, in Hebræo quidē est, *תְּהִי עֵצָה לִּי* expectatio mea: tamen septuaginta viri non ignorantes, per expectationem eo loco significari rem expectatam, quæ est vera vita, & substantia apud Deum, ideo vertunt *ὑπόστασις*.

In epistola verò ad Hebræos in ipso initio capituli primi, vbi legimus: *Qui cum sit splendor Patris, & figura substantia eius.* Græcè, *χαρά τῆς ὑποστάσεως*, nō significat vocabulum hoc expectationem, sed substantiam, est enim filius perfecta imago substantiæ Patris, id est, subsistentis personæ paternæ. Qua notatione utuntur hac uoce passim Theologi tum veteres, tum recentiores. Capite autem tertio, initium substantiæ Christi, non significat initium fiduciæ, sed initium nouæ creaturæ, quod initium est fides. Nam (ut dicitur ad Galat. 4.) cum iustificamur, formatur Christus in nobis, & ideo dicimur ad Galat. 6. noua creatura. Et ad Ephes. 2, dicimur creati in Christo Iesu, in operibus bonis. Itaque participes sumus Christi, ut membra capitis, si tamen retineamus initium huius nouæ substantiæ eius, per quam formatus est ipse in nobis, quod initium est fides, quæ per dilectionem operatur.

Addo postremo, non posse aduersarios ex defini-

tionem fidei, quæ habetur ad Hebr. 11. errorem suum constabilire, quamuis eis concederemus, nomine *ὑπόστασις* intelligi expectationem, siue fiduciam. Nam illud (*rerum sperandarum*) propriè refertur ad vitam æternam, & corporis resurrectionem, de quibus idem Apostolus dicit, ad Roman. 8. *Et ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum, expectantes redemptionem corporis nostri.* Spe enim salui facti sumus. Et ad Titum secundo: *Expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei.* Expectatio autem uitæ æternæ nō est fides iustificans, etiam secundum doctrinam aduersariorum, qui fidem iustificantem definiunt fiduciam misericordiæ, qua in præsentia peccata remittuntur, aut remissa sunt, & per quam iusti reputamur a Deo, non per quam expectamus, vt iusti repute-
B

SECUNDA obiectio, Apostolus ad Roman. 4. dicit Abrahamum iustificatum ex fide, per fidem autem intelligit fiduciam misericordiæ. Nam explicans fidem Abrahami dicit. *Qui, contra spem in spem credidit:* Et infra: *Non habuit diffidentia.* Similia sunt illa, Marci 11. *Quicquid orantes petitis, credite quia accipietis, & fiet vobis.* Vbi (*credite*) accipitur pro confidite, nō. n. tenemus fide propriè dicta credere, nos accepturos omnia, quæ petimus, cū multa petamus quæ nō accipimus. Itē illud Iacobi 1. *Postulet autē in fide nihil habetans.* Denique huc etiā pertinet illud 2. Paral. 20. *Credite in Domino Deo uestro, et securi eritis.*

C RESPONDEO, In his omnibus locis, uocabulum fidei accipitur pro uera fide Catholica, qua credimus id omne, quod Deus reuelat, non pro fiducia, aut confidentia. Quamuis illud uerum sit, fidē quæ impetratur miracula, magnam esse debere, vt etiam gignat fiduciam quandam impetrandi quod petitur. Nā propterea dixit Dominus Chanaan: *O mulier, magna est fides tua.* Matth. 15. & Apostolus 1. Corinth. 13. *Si habuerō omnem fidem, ita ut montes transferam.* Esse autem fidem miraculorum, fidē ipsam Catholicam, supra probauimus ex cap. ult. Marci, & ex hoc ipso loco, 1. Corinth. 13. Neque res in controuersiam uocanda esset, cum satis constet, miracula fieri ad confirmandam fidem, quæ fundamentum est religionis & salutis, iuxta illud Marci ultimo. *Illi autem profecti, prædicauerunt ubique Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.* Et illud Act. 3. *In fide nominis eius hunc, quem vos uidetis, confirmauit nomen eius. Et fides, quæ per eum est, dedit integram sanitatem istam.*

Illud igitur Rom. 4. *Qui contra spem in spem credidit:* Hanc sententiam habet, credidit ob diuinā promissionem, se posse sperare filium ex Sara, quem naturaliter sperare non poterat. Illud autem (*Non habuit diffidentia*) significare posset, fidem Abraham fuisse insignem, ita ut fiduciam, quoque pepererit. Quamquam supra notauimus, diffidentiam hoc loco positam esse pro incredulitate, cum sit in Græco *ἀπιστία*. Denique Apostolus euidenter aperit, quæ fuerit fides Abraham, cum ait: *Plenisimè sciens, quia quacunque promisit Deus, potens est & facere.* Itaque omnipotentiam Dei credidit Abraham. Deum autem esse omnipotentem, fide tenemus, non fiducia.

Illud Marci 11. *Credite quia accipietis*, ad fidē propriè dictā pertinet, sed intelligitur cum conditione si bene petatis, & si expediat uobis dari. Illud Iacobi 1. *Postulet in fide nihil habetans*, excludit dubitationē fide contrariam. Vult enim Deus, omnipotentiam suā sine ulla dubitatione credi: nam ideo Dominus Matth. 9. petebat a cæcis: *Creditis quia hoc possum facere uobis?* Et Angelus Gabriel, Luc. 1. Zachariā puniuit, quod promittenti Deo filiū obiecerit senectutem suam, & sterilitatem coniugis. Et ad Mariam idem Angelus

Angelus de Christi & Ioannis conceptione loquens: *Non erit (inquit) impossibile apud Deum omne verbum.* Nec tamen esset absurdum, aut cōtra sententiam nostram, si quis diceret, loqui Iacobum de fide, quæ gignit fiduciam, ac per hoc non solum incredulitatem, sed etiam diffidentiam excludere.

Illud denique 2. Paralip. 20. *Credite in Dominum Deum vestrum, & securi eritis.* De fide propriè dicta intelligitur, fideles enim suos Deus protegit & custodit. Id verò ex sequentibus verbis manifestè colligitur. Sequitur enim: *Credite Prophetis eius, & cuncta evenient prospera.* Vbi non significat Scriptura, si fiduciam esse ponendam in Prophetis, sed fidem habendam verbis eorum. Neque credibile est intra duas lineas Scripturam accepisse verbum (credendi) nunc pro fiducia, nunc pro fide. Semper igitur accipit pro fide.

TERTIA obiectio sumitur ex illis locis, vbi reprehenduntur quidam ob timiditatem & tamen ea reprehensio refertur in defectū fidei; ex quo sequitur, ut fides accipiatur pro fiducia, cui propriè opponitur timor. Matth. 6. *Quanto maioris vos modica fidei.* Matt. 8. *Quid timidi estis modica fidei?* Matth. 14. *Modica fidei, quare dubitasti?* Matth. 16. *Quid cogitatis modica fidei?* Et confirmatur argumentum, quoniam sicut timor, qui est fiduciæ contrarius, opponitur fidei; sic etiam interdum fortitudo, quæ propriè nascitur ex fiducia, in Scripturis tribuitur fidei. Hab. 1. 1. *Sancti per fidem vicerunt, regna, fortes facti sunt in bello, &c.* 1. Petri. *Cui resistite fortes in fide.* Ephes. 6. *In omnibus sumentes scutum fidei, &c.*

RESPONDEO, Non est mirum si timiditas, quæ fiduciæ opponitur, referatur in defectū fidei, quandoquidem ipsa fiducia oritur ex fide. Sed non ideo confundenda est fides cum fiducia. Itaque cum Dominus ait: *Quid timidi estis modica fidei.* Docet ideo timorem in Apostolis locum inuenisse, quoniam debiles erant in fide. Nam si magna, id est, firmissima & intensissima fide credidissent, Christum esse Deum, ac per hoc ubique præsentem & omnipotentem, semperque vigilantem, ac suorum providentiam gerentem, ex ea fide concepissent fiduciā euadendi periculum naufragij, etiam si Christus corporaliter dormiret; sed quoniam dubitabant, an periculum illud euadere possent, nisi Christū dormientem excitarent, ideo merito audierunt, *Quid timidi estis modica fidei?* quod idem ad alia loca respondendum est.

Eadem de causa fortitudo tribuitur fidei, quoniam fides est radix & origo fiduciæ, & ipsius etiam charitatis, quibus contraria omnia superantur. Quamvis illud etiam dici posset, fortitudinem referri in fidem, quoniam fides est genus armorū spiritualium, quibus armati fideles fortiter bellum gerunt aduersus Principes & potestates, contra nequitia spiritualia in cœlestibus: sed eadem ratione referri posset fortitudo in alias Christianas virtutes, quæ sunt omnia spiritualium armorum genera, ut idem Apostolus docet ad Ephes. 6.

QUARTA obiectio, in qua multum omnino con fiderè videntur Hæretici, lumitur ex illis verbis ad Rom. 4. *Ideo ex fide, ut secundum gratiam firma sit promissio.* Videntur enim hæc verba planè cogere, ut per fidem intelligamus fiduciā, siue assensum, quo amplectimur promissionem, eamque nobis applicamus. Nam quemadmodum in humanis contractibus non est rata donatio vel promissio, donec illam is, cui facta est acceptauerit; sic etiam promissio remissionis peccatorum non est firma, id est, non fortitur effectum suum, nisi homo per fidem illam amplectatur, & dicenti Deo, remittuntur tibi peccata tua, dicat homo, credo mihi remitti peccata

A mea. Nam si id non dixerit, mendacē facit Deum, iuxta illud 1. Ioan. quinto: *Qui non credit, mendacem facit eum.* Igitur ut firma sit promissio, ex fide iustificat Deus, id est, eos iustificat, qui credunt & confidunt, se iustificari. Alioqui si per fidem intelligeremus fidem historicam, qua credimus Christum natum esse de Virgine, & alia id genus, ineptissima esset illa Paulina sententia, Ideo ex fide, ut secundum gratiam firma sit promissio. Hoc argumentum proponere uolui paulò etiam clarius, quàm aduersarij ipsi facere soleant, ut clarior quoque ac euidentior fiat solutio.

B RESPONDEO, si Deus alicui manifestè diceret, remittuntur tibi peccata, ut re uera dixit Paralytico, & Magdalenæ, sine dubio credere, & confidere is deberet, sibi uerè peccata esse remissa, alioqui mendacē faceret Deum, ut S. Ioannes dicit. Sed non ideo per eā fidem is iustificaretur; nā ut suprà ostendimus, fides ista, ut etiam fiducia posterior esset remissione peccatorū, ac proinde eam efficere nō posset.

C Ceterum Apostolus ad Rom. 4. non loquitur de promissione remissionis peccatorum, ut aduersarij falsò assument, sed de promissione facta Abraham, quod Pater fieret multarum gentium, siue, quod est idem, de promissione uocationis gentiū ad iustitiā & salutem. Hæc aut promissio non poterat esse firma & rata, si iustificatio contingeret ex lege Moysi, uel ex operibus factis ex uiribus liberi arbitrij, nam tunc uel nulli omnino, vel soli Iudæi iustificati saluatiq; fuissent; quare ut firma sit promissio & gratuita, non debita; non iustificat Deus homines ex lege, aut operibus factis ex solis naturæ uiribus, sed ex fide Iesu Christi, quæ sola est initiū gratuite, ueræq; iustitiæ non solum Iudæis, sed etiam gentibus.

Itaque aduersarij perperam intelligunt in hoc testimonio, ut uocabulum promissionis, tum uocabulum fidei. Et quidem, per uocabulum promissionis, non intelligi remissionem peccatorum, sed uocationem gentium, patet ex illis uerbis: *Ut firma sit promissio omni semini, non ei, qui ex lege est solum, sed & ei, qui ex fide est Abraham, qui pater est omnium nostrū, siue scriptum est, quia paucem multarum gentiū posui te.*

D Per uocabulum autem fidei non intelligi fidem, seu fiduciam, qua quis credit aut confidit sibi remissa peccata, sed fidem dogmaticam, quam illi uocāt historicam; patet ex uerbis sequentibus: *Sed confortatus est fide, dum gloriā Deo, plenissime sciens, quia quæcunque promissit Deus, potens est & facere. Ideo & reputatum est illi ad iustitiam.* Non est autem scriptum tantum propter ipsum, quia reputatum est illi ad iustitiam, sed etiam propter nos, quibus reputabitur creditibus in eum, qui suscitauit Iesum Christum Dominum nostrū a mortuis. Hic. n. uidemus fidē iustificātem in Abrahamo fuisse fidē omnipotentis Dei, & in nobis similiter fidē, qua credimus, Deū excitasse Christū a mortuis.

E Quod autem sanctus Ioannes scribit: *Qui non credit, mendacem facit eum*, non solum locum haberet in eo, qui non crederet, sibi remissa esse peccata, si Deus hoc illi speciali uerbo significaret: sed etiam locum habet in ijs, qui non credunt, Iesum esse filium Dei, & alia dogmata, quæ Deus per Prophetas & Apostolos suos manifestauit.

QVINTA obiectio, Fides non iustificat, ut respicit in Verbo Dei rerum gestarum historias, aut cōminationem, pœnarum, aut præcepta & leges operum faciendorum, sed solum ut respicit promissionem saluatis, & hanc non in genere, sed in speciali; igitur rectè definita est fides iustificans, fiducia specialis misericordiæ propter Christum.

Et quidem fidem non iustificare, ut respicit historias, probant, quoniam non docet, quomodo ab ira Dei liberemur, sed potius augeat pauciores, & de-

spirationem. Quod enim est signum terribilius iræ Dei, quam placari Deum non alia victima potuisse, nisi morte filij.

Eam item fidem non iustificare, quæ proponit minas & iudicij Dei iustum in peccatores, eadem ratione probant, quoniam fides iustificans facit querere Deum, fides autem minarum & iudicij absterret potius & fugere compellit.

Eam quoque fidem, quæ docet mandata & legem operum, non iustificare, probant, quoniam illa fides adigit homines ad desperationem, cum requirat exactam legis impletionem, quam nemo præstare potest.

Denique fidem promissionum generatim solum propositarum non iustificare, probant, quia promissio non adfert pacem, & tranquillitatem animæ, nisi in speciali applicetur. Restat igitur ut illa sola fides iustificet, quæ respicit promissionem salutis, ut in speciali ad nos pertinet. Quocirca Lutherus in comment. ad 1. & 3. cap. ad Galat. totam vim promissionum sitam esse dicit in pronomibus, *NOSTRIS, NOBIS, ME, &c.* Ut cum dicitur Galat. 1. *Qui dedit semetipsum pro peccatis nostris.* Et capite tertio; *Factus est pro nobis maledictum.* Et cap. 2. *Qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me.*

RESPONDEO, aduersarij non male ratiocinantur apud suos, quibus persuaserunt, fidei iustificantis officij esse, reddere homines securos, ac certos de remissione peccatorum & salute sempiterna. Hoc enim admissio principio, non est difficile probare, fidem iustificantem non respicere historias, aut leges, aut minas, sed promissiones tantum & gratiam. At catholici, qui vident eos assumere, quod erat probandum, vident eiusmodi argumenta.

Nam cum dicunt, fides iustificans non respicit historias, id est, res gestas, quæ narrantur in scripturis, quoniam illa pauores & desperationem auget. Negamus consecutionem, quod attinet ad pauores. Non enim ideo non iustificat fides, quia pauores auget, imo pauores augendo iustificat, non (ut illi vellent) securitatem adferendo, sed ut scripturæ docent, reuocando a peccato, & disponendo ad iustitiam. *Initium enim sapientiæ, timor Domini.* Proverb. 1. DEINDE negamus, eiusmodi historias augere desperationem. Nam etsi historia mortis Christi summam summi Dei iram contra peccatum ostendit, tamen simul ostendit, mortem illam precium fuisse redemptionis, & propitiationem pro peccatis totius mundi. 1. Timoth. 2. Et 1. Ioan. 2. DENIQUE multa sunt historia, quæ in spem erigunt peccatorem, & ad quærendum potius Deum, quam ab eo fugiendum hortantur, quales sunt historiae de conuersione Pauli, Matthæi, Zachæi, Magdalene & similia. Atque hoc idem RESPONDEO, ad aliam partem argumenti, de fide respiciente minas, & iusta Dei iudicia.

Ad illud autem de fide respiciente leges & mandata, RESPONDEO, eam quoque iustificare, quoniam excitat in homine propositum bene operandi, sine quo (ut infra suo loco dicemus) nemo iustificari potest. Neque verum est, hæc fide adigi homines ad desperationem. Neque enim recta fides docet, Deum requirere a nobis, ut propria virtute legem præsumamus implere, sed contra potius, ut sine dubitatione credamus, sine ipsius auxilio nihil omnino nos posse, omnia autem posse in eo, qui nos confortat.

Denique quod dicunt de promissionum generalium applicatione, propter illa pronomina, nostris, nobis, me & similibus: recte dicunt, posse vnumquæque promissiones generales sibi applicare per fidem. Nam quemadmodum fide catholica credo,

A Christum mortuum esse pro omnibus, ita eadem fide credo mortuum esse pro me, qui sum vnus ex omnibus. At illæ promissiones, quæ absolute reperiuntur in scripturis, testantur sufficientiam precij nostri, id est, meritorum Christi. Fuit enim Christi passio, quoad sufficientiam, propitiatio pro peccatis, non solum nostris, sed etiam totius mundi.

Nulla autem est promissio generalis, quæ testatur, Christi mortem in omnibus sortiri suum effectum, absque vlla conditione ex parte ipsorum, sed omnes conditionales sunt, quod attinet ad efficaciam, cum fidem, & Sacramenta requirant. Legant aduersarij nobis ex libro Deitalem aliquam generalem promissionem, & tunc suo iure poterunt eam sibi ratione pronominum applicare.

Quid? quod ipsi quoque inficiari non possunt, exigi saltem conditionem fidei. Non enim admittunt, per Christi mortem promissam esse indulgentiam omnibus hominibus, etiam si in Christum credere nolint. Cum igitur non sit facta promissio remissionis peccatorum, ipsis etiam aduersarijs contententibus, sine conditione fidei, quomodo possunt absolute credere, sibi remissa esse peccata, cum ex nullo verbo Dei didicerint, se habere fidem, qualis requiritur ad remissionem illam obrinendam?

At (inquiunt) nonne sanctus Ioannes in 1. epist. cap. 5. absolute, & sine conditione dicit: *Hæc scribo vobis, qui creditis in filium Dei, ut sciatis, quia vitam habetis æternam?* Oportet igitur absolute credere, nos habere vitam æternam: alioqui, ut ibidem idem Ioannes ait: *Mendacem facimus Deum.*

RESPONDEO, sanctus Ioannes verissimè dicit, omnes qui credunt; videlicet sicut oportet, habere vitam æternam, nimirum in spe. Nam spe salui facti sumus, Rom. 8. Cæterum non dicit, omnes qui arbitrantur se credere, sicut oportet, re vera credere sicut oportet. Itaque ait quidem, *Hæc scribo vobis, qui creditis, ut sciatis, quia vitam habetis æternam;* sed non ait, *Hæc scribo vobis, ut sciatis, vos habere fidem, qualis requiritur.*

Sententia igitur Apostoli conditionalis est; scribit enim ijs, qui credunt ut sciant, se habere vitam æternam, si re vera (sicut oportet) credant, hoc est, si fidem habeant, quæ per dilectionem operatur.

CAPVT XII.

Proponitur secunda quæstio, an fides sola iustificet.

SEQUITUR nunc ALTERA quæstio, an fides sola iustificet. Quo loco illud est initio OBSERVANDAM, quæstionem istam disputari posse de dispositionibus ad iustitiam, an fides videlicet per modum dispositionis sola iustificet; ITEM de ipsa formalis iustificatione, an, ut homo sit formaliter iustus, requiratur obedientia legis saltem in habitu, an uero sufficiat fides apprehendens Christi iustitiam; DENIQUE de consequentibus iustitiam, nimirum utrum ad iustitiam retinendam & conseruandam requirantur opera bona, an fides sola sufficiat. Cæterum hoc loco primam tantum quæstionem suscepimus explicandam, Nam de alijs duabus in sequentibus libris differendum erit. Quare nemo mirari debet, si multa hoc loco prætermittimus, quæ alij scriptores de sola fide iustificante, vel potius de fide non sola iustificante disputant.

Porro hæretici huius temporis una in re conueniunt inter se, & dissentiunt a Catholicis; in alijs tribus dissentiunt et inter se. Conueniunt, Fidē solā iustifica-

iustificare, hoc est nulla re alia iustificationem acquiri, vel ut ipsi loquuntur, apprehendi, nisi fide.

Dissentiunt autem PRIMO de modo, quo fides iustificat. Nam LUTHERVS sensisse videtur, fidem esse veram causam iustificationis. Sic enim scribit in 2. cap. ad Galat. *Fides est formalis iustitia, propter quam homo iustificatur, non propter caritatem.* Vbi non solum vox illa, *formalis*, significat veram causam; sed etiam antithesis, qua fidem opponit caritati. Nam cum negat, nos iustificari propter caritatem, certè negat, caritatem esse causam iustificationis: igitur cum asserit propter fidem nos iustificari, asserit fidem esse causam iustificationis.

Eandem sententiam in Colloquio Altenburgensi, tribuunt Illyriciani Vvitembergenfibus, affirmantes a Georgio Maiore, dictum esse, fidem esse causam, cur detur iustificatio. ALII tamen plurimi, ac ferè omnes hoc tempore docent, fidem non iustificare, per modum causæ formalis, aut efficientis physicæ vel meritoria, quasi aut ipsa sit iustitia, vel initium iustitiæ, aut eius intuitus, siue respectu Deus nos iustificet, sed solum relative, quia respicit, ac recipit oblatam indulgentiam.

Itaque sensum huius propositionis, Homo fide iustificatur, hunc esse volūt, Homo iustificatur per gratiam Dei, non imputantis peccata, quam gratiam fides credendo recipit. Explicant sententiam suam exemplo manus, quo pauper eleemosynam a diuite recipit. Nam manus illa recipiens eleemosynam, non est ipsa eleemosyna, neque est causa efficiens eleemosynæ, neque propter ipsam, quasi sua pulchritudine id mereatur, datur eleemosyna, sed solum relative concurrir ad eleemosynam obtinendam, quoniam dare & accipere, sunt relativa, neque enim dari potest eleemosyna, nisi ab aliquo recipiatur. Ita explicant modum, quo fides iustificat, Philippus in locis communibus, titulo de bonis operibus, in dilutione argumentorum. Et Kemnitius, in Examine Concilij Tridentini, sess. 6. Et Ioannes Caluinus, in Antidoto Concilij, ad Canon. 11. sess. 6. Item in Colloquio Altenburgensi, non solum Illyriciani, siue Saxonici, sed etiam Vvitembergenfes Electorales conueniunt in eo, quod fides non sit dicenda causa, sed merum organum iustificationis, & verba Georgij Maioris sibi obiecta, non tam defenderunt, quam excusarunt. Ex quo intelligimus Lutheranos, qui se iactant omnia tribuere soli fidei, re vera nihil omnino ei tribuere, sed eam planè contemnere, ac nihili facere.

SECUNDO, dissentiunt de actibus aliarum virtutum, siue operum, ut spei, dilectionis, pœnitentiæ & similibus, an videlicet requirantur ad iustificationem aliquo modo. Nam etsi conueniant in eo, quod isti actus non sint causa iustificationis, neque dicantur iustificare, tamen aliqui existimant, requiri eorū præsentiam, vel ut signa veræ fidei, vel alijs de causis. Ita docent Vvitembergenfes, in Colloquio Altenburgensi, idem etiam docet Philippus, in locis communibus, paulo ante citatis. *Clare* (inquit PHILIPPVS) *docemus, oportere in homine existere noniam articulum, nem contritionem, bonum propositum, inchoari dilectionem. De his dimicant aduersarij, quæ tamen faciemur ipsi, in homine oportere existere. Sed addimus oportere accedere fidem, id est, fiduciam, misericordiam, quod propter filium Dei habeamus remissionem peccatorum, non propter has nostras virtutes.*

Caluinus iteni in Antidoto Concilij, ad art. 11. sess. 6. docet, fidem solam iustificare, sed eam fidem non esse solam, quo modo Solis calor solus accendit, quamuis non sit solus, sed cum splendore coniunctus. Similia habet Kemnitius loco notato.

Contra autem Illyriciani, siue Saxonici, hoc est,

A rigidi Lutherani in eodem Altenburgensi Colloquio contendunt, ita solam fidem iustificare, ut illud SOLAM, non solum meritum, sed etiam præsentiam aliarum virtutum excludat. Et hanc fuisse volunt Lutheri sententiam. Et sanè LUTHERVS in cap. 2. ad Galat. ita loquitur: *Fides sine & ante caritatem iustificat.* Et in disputatione, Vtrum opera faciant ad iustificationem, an non, tom. 1. operum suorum, sic ait, in 3. propositione. *Fides, nisi sit sine ullis etiam minimis operibus, non iustificat, immo non est fides.*

TERTIO, dissentiunt de voce SOLA, an sit omnino necessaria, an verò posset iusta aliqua de causa reticeri. Non desunt enim inter Lutheranos, qui dicant, uoculam illam SOLA in propositione, Fides sola iustificat, etiamsi non exprimitur, subintelligi, & ideo non esse de ea pertinacius altercandum, præsertim cum non inueniatur in sacris literis, imo posse vtiliter reticeri concordia causa. Alij tamen contra, pro uocula SOLA acerrimè dimicandum esse censent, atque omnia prius, quam ut ea vox sibi eripiat, toleranda esse contendunt. Vide de hac eorum digladiatione Ioan. Cochleum, in Actis Lutheri, anno 1530. Et Laurentium Surium, in commentario rerum gestarum, eiusdè anni, vel ex hæreticis, Ioan. Sleidanum, ad eundem annum, & Dauidem Chytraum, in hist. confess. Augustana, & ipsum etiam Altenburgense Colloquium, ubi multa de hac re ab Illyricianis referuntur. Sed nos parum laborantes de ipsorum contentionibus, ad eam tantum controuersiam explicandam aggredimur, quam nobiscum, id est, cum Catholicis habent.

Igitur aduersarij, ut paulo antè diximus, SOLA FIDE iustificationem acquiri, siue apprehendi docent: Catholici contra, ac præsertim Synodus ipsa Tridentina (quam omnes Catholici ut magistrum sequuntur) sess. 6. cap. 6. Septem actus enumerat, quibus impij ad iustitiam disponuntur, uidelicet fidei, timoris, spei, dilectionis, pœnitentiæ, propositi suscipiendi sacramenti, & propositi nouæ uitæ, atque obseruationis mandatorum Dei. Quam sententiam veram esse in sequentibus capitulis, Deo bene iuuante, probabimus.

CAPVT XIII.

Fidem iustificare, sed non solam, idem enim facere timorem, spem, dilectionem, &c.

HOMINEM non sola fide iustificari, QVINQUE argumentis principalibus, demonstrare conabimur.

PRIMUM argumentum petimus ex eo, quod scripturæ & Patres tribuunt vim iustificandi non soli fidei, sed etiam alijs virtutibus, quas Conciliū Tridentinum, inter dispositiones ad iustitiam numerauit, deinde addemus alia argumenta uarijs ex locis petita.

PRIMA igitur dispositio, ex doctrina Concilij, FIDES est, de qua superuacaneum est ostendere, peream iustificari impium, cum aduersarij id non negent. Quare probabimus, Fidem non tam iustificare, quam iustificare ut initium, & radicem primam iustificationis, hinc enim sequetur, nō ipsam solam iustificare, sed sic eam agere in hoc negotio, quod suum est, ut etiam cæteris virtutibus locum relinquat. Simul etiam refellemus aduersariorum impu-

impudentiam, qui Concilio Tridentino uitio vertunt, quod fidei nihil amplius dederit, quam ut esset initium iustificationis, cum ipsi tamen (ut paulo ante ostendimus) nihil ei re ipsa tribuant, & sit re vera apud ipsos, Fides iustificans, titulus sine re, uel res de solo titulo, ut Lutherus falsò scripsit, de libero voluntatis arbitrio.

Igitur Fidem esse initium iustificationis, docet Apostolus, ad Hebr. 11. *Accedentem ad Deum, oportet credere, quia est, &c.* Vbi tribuitur fidei prima motio in Deum, per quam is, qui longè erat, iam incipit propinquare. Idem Apostolus ad Rom. 10. *Qui cumque inuocauerit nomen Domini saluus erit. Sed quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt? quomodo credent sine prædicante? quomodo prædicabunt nisi mittantur?* Vbi hunc ordinem iustificationis describit Apostolus, ut PRIMO sit missio prædicatorum. SECUNDO, ipsa prædicatio Euangelij. TERTIO, fides. QUARTO, inuocatio. QUINTO, salus, idest, iustificatio, quæ est sanitas animæ a morbo peccati. Ex quibus missio, & prædicatio extra nos sunt, proinde prima inchoatio iustificationis in nobis est fides, quam sequitur inuocatio, & cetera ordine suo.

Sanctus etiam Ioannes cum ait: *Quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.* Io. 1. aperte docuit, eos, qui per fidem Christum recipiunt, nondum esse filios Dei, sed posse fieri, si pergant ulterius, ut etiam sperare & diligere incipiant. Dilectio enim proprie filios Dei facit, ut patet ex cap. 2. 1. epistolæ eiusdem Ioannis. Sed iam audiamus etiam ueteres patres.

CLEMENS ALEXANDRINVS, libro 2. Strom. ante medium: *Fides (inquit) est prima ad salutem inclinatio, post quam timor, & spes, & penitentia.*

CYRILLVS Hierosolymitanus, Catechesi 1. scribit, Fidem esse quasi oculum, & lampadem ad viam salutis inueniendam.

EVSEBIVS Emisenus, homil. 2. de Symbolo, Fidem appellat lumen animæ, ostium uitæ, fundamentum salutis.

Sanctus IOANNES CHRYSOSTOMVS homil. de fide, spe & caritate, nominat fidem, originem iustitiæ.

Sanctus CYRILLVS ALEXANDRINVS, libro 4. in Ioannem, cap. 9. *Ianua (inquit) & via in uitam, fides erit.*

Sanctus AMBROSIVS, libro de Sacramentis primo, in ipso principio: *In Christiano, (inquit) prima est fides.*

Sanctus HIERONYMVS, in comment. ad capit. tertio, epistolæ ad Ephesios. *Fiducia (inquit) atque accessus ad Deum principium, atque origo fides in Christo est.*

Sanctus AUGUSTINVS, in expositione capituli tertij epistolæ ad Galatas. *Efficiuntur (inquit) filij sapientia, præparante, ac præstante id fide Mediatoris.* Fides igitur præparatio est ad iustificationem, per quam efficitur filij Dei. Item in libro de Prædicatione sanctorum, capit. septimo. *Fides (inquit) prima datur, ex qua cetera impetrantur.* Et in libro de bono perseverantiæ, capite secundo. *Quod initium (inquit) verius homini Christiano, quam credere in Christum?* Et in libro de Spiritu & litera, capite trigesimo: *Per legem (inquit) cognitio peccati, per fidem impetratio gratiæ, per gratiam sanitas anima, &c.* Vbi post legem, quæ extra nos est, primo loco inter ea, quæ in nobis sunt, constituit fidem, secundo orationem, tertio gratiam, &c. Et in sermone vigesimo secundo, de verbis Apostoli: *Domus (inquit) Dei credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur.* Vides quomodo fides solum inchoat ædificium, & sine spe & caritate non perficitur.

A Sanctus PROSPER libro tertio, de vita contemplatiua, capite vigesimo primo. *Fides (inquit) est iustitia fundamentum, quam nulla bona opera præcedunt, & ex qua omnia procedunt.* Et respons. ad dubium octauum Geneuensium: *Fides est (inquit) virtutum omnium fundamentum.*

Sanctus GREGORIUS, lib. 2. Moralium. cap. trigesimo tertio: *Si fides (inquit) non prima in corde nostro signatur, reliqua quæque esse bona non possunt.*

His testimonijs addi potest ratio naturalis, nam potest aliquis credere, quod non sperat neque diligit, non potest sperare aut diligere, quod non creditur fundamentum spei & caritatis est fides, non contra fundamentum fidei spes, aut caritas.

B Rursus in corporalibus morbis initium salutis est credere se ægrotum, & medico curare volenti fidem habere: non tamen sola illa fides est integra sanitas.

SECUNDA dispositio est TIMOR, quem quidem bonum esse, ac salutarem ostendimus in secundo libro de Pœnitentia, capite decimo septimo, & decimo octauo. Nunc adferemus solum ea loca, quæ docent illum concurrere ad iustificationem eo ferè modo, quo fides ipsa concurrat.

PRIMUM igitur, fidem iustificare didicimus ex Apostolo, quod ait: *Sine fide impossibile est placere Deo.* Heb. 11. Sed hoc idem dicitur de timore Ecclesiastici 1. *Qui sine timore est, non poterit iustificari.*

DEINDE, fides iustificat, quia est initium iustitiæ & salutis, ut paulo ante docuimus: At timor Domini est initium sapientiæ, ut legimus Psalm. 110. sit Proverb. 1. Et per sapientiam intelligitur perfecta iustificatio, quæ totum hominem componit, ut sanctus Augustinus demonstrat in libro primo, de sermone Domini in monte, capite nono, per timorem autem istum, qui est initium sapientiæ, intelligunt timorem seruilem, qui est in peccatore (de quo timore hic disputamus) ferè omnes Patres, ut sanctus Basilius, oratione in principium Prouerbiorum. Sanctus Augustinus tum loco citato, tum tract. nono, in epistolam Ioannis. Sanctus Gregorius, homilia decima nona, in Ezechielem. Beda in comment. ad primum caput Prouerbiorum. Sanctus Bernardus, hom. 23. in Cantica. & alij.

D PRÆTEREA, Fides iustificat, quia per eam quærimus Deum, atque ad eum accedimus, ut etiã aduersarij docent, sed idem facit timor, scriptum est enim in Psalm. 77. *Cum occideret eos quærebant eum, & reuertebantur, & dileculo veniebant ad eum.* Et rursus in Psalm. 82. *Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine.* Et Ionæ 3. Ad timorem incussum a Iona, Rex, & populus Niniuiticus ad Deum redijt. Ex quo loco intelligimus, quam procul aberret a verò MARTINVS LUTHERVS, qui in comment. ad 2. cap. ad Gala. dicit, Impossibile esse, ut peccator audiens ex lege iudicium Dei, non fiat impatiens, & non murmuret, & oderit Deum. E Et in assert. articuli 6. affirmat, peccatorem quamdiu timore agit, semper fieri deteriore in se ipso, quamuis fortasse alijs minus noceat.

AD HÆC, Fides iustificat, quia per eam formatur Christus in nobis, ut dicitur ad Gal. 4. At de timore scribit Isaias cap. 26. secundum interpretationem 70. *A timore tuo concepimus & peperimus spiritum salutis.*

RURSUS, fides iustificat, quia iustus ex fide uiuit. Habacuc 2. Et de timore scriptum est: *Timor Domini fons vitæ.* Prouerb. 14.

DENIQUE, fides iustificat, quia purgat peccata, ut Apostolus docet Act. 13. Roma. 3. Galat. 3. & alibi. At de timore quoque legimus Eccles. 1. *Timor Domini expellit peccatum.*

Neque desunt etiam in hac parte testimonia Patrum,

trum. Sanctus AUGUSTINVS Tract. 9. in epistolâ Ioannis: *Stimulat (inquit) timor, sed noli timere, intrat caritas, qua sanat, quod vulnerat timor. Timor Dei sic vulnerat, quomodo medici ferramentum putredinem tollit. Opus est ergo, ut intret timor primo, per quem veniat caritas: Timor medicamentum, caritas sanitas.* Idē in libro de Catechizandis rudibus, cap. 5. *Rarissime (inquit) accidit, imo vero nunquam ut quisquam veniat volens fieri Christianus, qui non sit aliquo Dei timore percussus.* At certē introducere caritatem, & compellere ad quærendum lauacrum regenerationis, disponere ad iustificationem est.

Sanctus BASILIUS, in Psalm. 33. tractans illud: *Timorem Domini docebo vos, Timor (inquit) salutaris, qui ad sanctitatem ducit, & anima diuinitus insinuat qua his existat, si cupis audire, attende, &c.*

Sanctus HIERONYMVS in comment. ad 1. cap. Malachia: *Vult (inquit) Dominus, ut a malis per suppliciorum formidinem recedamus, & de timore seruorum ad gratiam filiorum transeamus.*

Sanctus GREGORIUS, homil. 34. in Euangelia: *Præua (inquit) mens, si non prius per timorem euertitur, ab assuetis vitis non emendatur.*

IOANNES CASSIANVS, lib. 4. de institutis renūciantium, capite 39. *Principium nostræ salutis, eiusdem que custodia, sicut dixi, timor Domini est. Per hunc enim & initium conversionis, & vitiorum purgatio, & virtutum custodia his, qui imbuuntur ad viam perfectionis, acquiritur.* His adde locum ante citatum ex Clemēte Alexandrino, qui post fidem subiungit timorem in negotio acquirendæ salutis.

Accedat POSTREMO etiam ratio; natura enim timoris est, ut fugiat malā, & querat remedia, quibus illa possit euadere. Hinc enim sanctus Ioannes Baptista dicebat, Matth. 3. *Quis vobis demonstrauit fugere a ventura ira?* Et nos quotidie videmus, nunquam esse homines de salute æterna magis sollicitos, quam cum ingens aliquis timor, aut pestis, aut naufragij, aut tonitruum, & cælestium fulminum ingruit.

TERCIA dispositio SPES est, quæ nascitur ex fide, non secus ac timor. Eadem enim fides, quæ docet, Deum iudicem esse iustissimum, & vindicem peccatorum acerrimum, & ideo gehennam ignis inextinguibilis peccatoribus obstatinatis, & impenitentibus præparasse, docet etiam eundem esse patrem clementissimum, & nolle mortem peccatorum, sed ut conuertantur & viuunt; & ideo filium suum in terras misisse, ac paratum esse propter meritum filij sui peccatores omnes in gratiam recipere, si pœnitentiam agere, & ad se toto corde redire velint.

Hanc igitur spem obtinendæ veniæ, dispositionem esse ad iustitiam & remissionem peccatorum, docet Sapiens, Prouerb. 28. *Qui sperat in Domino, sanabitur.* Et David in Psalm. 36. *Saluabit eos, quia sperauerunt in eo.* Et Psalm. 90. *Quoniam in me sperauit, libero eum.* Et Dominus, Matth. 9. *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.* Non enim (ut quidam falsò docent) prius Dominus Paraliticum iustificauit, quam ei diceret, confide fili, sed contra (ut Concilium Tridentinum significat, sess. 6. cap. 6.) prius dixit, Confide fili, & cum eum erectum in spem salutis vidit, adiunxit, remittuntur tibi peccata tua.

Sanctus AMBROSIVS, lib. 1. de pœnitentia, c. 1. *Nemo potest bene agere pœnitentiam, nisi qui sperauerit indulgentiam.*

Sanctus AUGUSTINVS, in lib. de catechizandis rudibus, cap. 4. *Quicquid narras, ita narra, ut ille cui loqueris, audiendo credat, credendo speret, sperando amet.*

Sanctus CYPRIANVS, in sermon. 5. de lapsis: *Gravissimum conscientia crimen agnoscere, nec desperare*

res misericordiam Domini, nec tamen iam veniam vendicantes. Quibus verbis satis apertè refelluntur aduersarij, qui non prius resipiscere incipiunt, quam certo certius sibi persuadent, se iam Deo carissimos & amicissimos esse factos. Et inter Cherubim & Seraphim locum, & sedem se habere confidunt.

QUARTA dispositio, dilectio est. Statim enim ac incipit aliquis sperare ab alio beneficium, incipit etiam eundem diligere, ut benefactorem, atque autorem eius boni, quod sperat. Itaque qui sperat a Deo iustificationem, incipit Deum diligere (ut Concilium Tridentinum loquitur) ut iustitiæ fontem.

Porro dilectionem aliquam priorem esse remissione peccatorum, vel tempore, si sit dilectio imperfecta, vel certè natura, si sit perfecta, & ex toto corde, atque ad eam disponere, docet in primis Ecclesiasticus, cap. 2. nam posteaquam dixerat: *Qui timetis Dominum, sperate in illo,* subiungit: *Qui timetis Dominum, diligite illum, & illuminabuntur corda vestra.* Docet deinde etiam ipse Saluator, cum ait, Lucæ 7. *Remissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Docet quoque Apostolus Paulus, cum scribit ad Galat. 5. *Neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per dilectionem operatur.* Docet item Apostolus Ioannes, in epist. 1. cap. 3. dicens: *Translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres.* Docet denique Concilium Arausicum, Canone ult. *Deus (inquit) fidem & amorem sui prius inspirat, ut Sacramenta baptismi fideliter requiramus.*

At obijciunt aduersarij pauca quædam argumenta, ut probent, dilectionem non posse priorem esse iustificationem. Nam prius diligit nos Deus, quam nos diligamus Deum, ut sanctus Ioannes affirmat in epistol. 1. capit. 4. Deus autem diligens iustificat, quos diligit, quoniam dilectio eius non est inanis, sed efficax.

Item, nemo diligit Deum, nisi Spiritum sanctum habeat inhabitantem, iuxta illud Roma. 5. *Caritas diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis;* At nemo Spiritum sanctum habet inhabitantē, nisi sit iustus, igitur nemo diligit Deum, nisi iustificatus.

Denique non potest aliquis Deum diligere, nisi credat eum sibi placatum. Iratum enim odit potius, quā diligit, at pax oritur ex iustificatione facta per fidem, iuxta illud Rom. 3. *Iustificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum.*

RESPONDEO ad PRIMVM, Deus prior diligit nos, & diligendo facit iustos, sed paulatim, & per certa media, Quos enim diligit, primum vocat ad fidem, tum spem & timorem & dilectionem inchoatam inspirat, postremò iustificat & perfectā caritatem infundit.

Ad SECUNDVM, Nemo diligit Deum ex toto corde, & perfectè, ut eius dilectio propriè caritas dici possit; nisi spiritum sanctum inhabitantem habeat ut Apostolus scribit: tamen imperfecta & inchoata dilectio sine Spiritu sancto inhabitante haberi potest, quamuis non sine auxilio Dei speciali, ut ostendimus in lib. 5. de Gratia & libero arbitrio.

Ad TERTIVM, Falsum est, non posse diligi Deum iratum; præsertim si quis credat, illum iustè esse iratum, & tamen propensum esse ad clementiam, & speret breui placandum. Aliud autem est pax, aliud dilectio, & fieri potest, ut quis diligat eum; quem læsit, & cum quo pacem inire cupit, quamuis nondum ei reconciliatus sit. Itaque rectè dicit Apostolus, pacem ad Deum per iustificationem acquiri; sed non negat, ante iustificationem inchoari dilectionem.

QVINTA dispositio POENITENTIA est, dolor videlicet, ac detestatio peccati, de qua multa extant in diuinis literis testimonia. Sed nos ea solum adducemus, quæ probant, per eam disponi homines ad iustificationem & remissionem peccatorum. Tale est illud, Act. 11. *Ergo & gentibus poenitentiam dedit Deus ad vitam.* Et illud 2. Corinth. 7. *Quæ secundum Deum tristitia est, poenitentiam in salutem stabilem operatur.* Et illud Ezech. 18. *Cum auerterit se impius ab impietate sua, ipse animam suam uiuificabit.* Quid clarius dici poterat? Si poenitentia datur a Deo ad uitam, idest, ad obtinendam uitam; si dolor de peccatis, propter Deum susceptus, poenitentiam in salutem operatur; si is, qui poenitentiam agit, ipse animam suam uiuificare dicitur, quomodo fides sola iustificat? Aut quomodo poenitentia non iustificat? Sed de hac re satis multa diximus, in 2. libro de poenitentia.

SEXTA dispositio est Propositum, ac desiderium Sacramenti re ipsa percipiendi. Nam cum scriptum sit: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in Regnum Dei,* Ioan. 3. &: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum tenueritis, retenta sunt.* Ioann. 20. Qui iam didicit, necessariam medicinam ad curanda peccata, lauacrum esse Baptismi; & post Baptismum reconciliationis potestatem sacerdotibus a Christo esse concessam; certè non potest rectè de dispositis dici ad iustificationem, nisi eiusmodi media ab ipso Domino instituta desideret ac requirat. Itaque sanctus Petrus, Act. 2. utrumque coniunxit, cum ait: *Poenitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum.*

SEPTIMA dispositio est Propositum nouæ uitæ & obseruationis omnium mandatorum, de qua dominus loquitur, Ezech. 18. *Proiçite a vobis omnes iniquitates vestras, & facite vobis cornu nouum, & spiritum nouum.* Scripsit de hac re librum integrum sanctus Augustinus, qui inscribitur de fide & operibus. Refellit enim quorundam errorem, qui docebant admittendos esse homines ad Baptismum, etiam si uitam, & mores emendare non uellent.

CAPVT XIV.

Fidem solam non iustificare, probatur ex alio principio.

VENIO nunc ad ALTERVM argumentum principale, quod hac ratiocinatione concludi potest, si fides a spe & dilectione, alijsque virtutibus separaretur, sine dubitatione iustificare non poterit; non igitur fides sola iustificare potest. Consecutio huius argumenti probatur hoc modo. Si tota vis iustificandi esset in sola fide, ita ut ceteræ virtutes, quamuis præsentēs adestent, ad iustificationem nihil omnino conferrent, ut aduersarij docent, profecto fides ipsa tam iustificaret illis præsentibus, quàm absentibus. Igitur si absentibus illis iustificare non potest, efficitur, ut vis iustificandi non sit in ipsa sola, sed partim in ipsa, partim in alijs.

Porro Antecedens eiusdem argumenti, propositio videlicet illa conditionata, si fides a spe & dilectione, alijsque virtutibus separaretur, sine dubitatione iustificare non poterit: hac ratione probatur, Fides ex doctrina aduersariorum relatiuè iustificat, igitur posita fide in homine, in eodem puncto temporis ponitur & iustitia: relatiua enim simul ponuntur, & simul tolluntur, cum non possit vnum esse, aut intelligi sine altero. Et hoc quidem aduersa-

rij libenter admittunt, quippe qui docent, per omnem peccatum amitti fidem.

RVSVS, si fides sola iustificat, quia relatiuè iustificat, non potest esse in animo hominis, quin simul in eodem sit etiam iustitia, at sine dilectione non potest esse iustitia, quoniam *qui non diligit, manet in morte*, 1. Ioan. 2. Et ex Augustino, in lib. de natura & gratia, cap. vlt. *inchoata caritas, inchoata iustitia, est perfecta caritas, perfecta iustitia est.* Igitur fieri non potest, ut fides a dilectione seiuncta iustificet. Ac per hoc non ipsa sola iustificat, quoniam (ut probatum est) si sola iustificaret, etiam ab omnibus alijs virtutibus seiuncta iustificaret.

PRÆTEREA, si fides a virtutibus cæteris separata iustificare posset, posset etiam id præstare cum virtutibus, quæ virtutibus illis contraria sunt; nam quem admodum nihil prodest fidei, quod attinet ad officium iustificandi, præsentia aliarum virtutum, quia ipsa sola iustificat, ita nihil oberit ei, quod attinet ad officium iustificandi, præsentia uitiorum, quia per accidens cum ea iunguntur, siue uitia, siue virtutes, & ipsa sola iustificat. At nulla ratione cogitari, aut fingi potest, ut ille sit iustus, qui odit Deum, & proximum, quiue voluntatem gerit fornicandi, furandi, necandi, mentiendi, blasphemandi; esset enim iustus is, qui non solum, non est iustus, sed etiam sceleratus & iniustus. Igitur nõ potest fides, cum vitijs coniuncta, & a virtutibus omnibus disiuncta ita iustificare, ut statim atque ipsa adest, & iustificatio adsit. Id aut faceret, si sola ipsa iustificaret, ut apertè probatum est, igitur non sola ipsa iustificat, sed eger necessariò ad officium iustificandi non solum præsentia, sed etiam ope & efficientia timoris, spei, dilectionis, poenitentiae, aliarumque virtutum.

RESPONDEBUNT ad hoc argumentum, nos assumere aliquid impossibile, fidem videlicet esse posse solam. Id enim ipsi passim negant; sic enim LUTHERVS loquitur in comment. ad cap. 15. Genes. *Scio, has virtutes esse insignia Dei dona, scio fidem sine his donis non existere. Sed nunc nobis questio est, quid cuiusque proprium sit, tenes manu varia semina, non quero ego quæ quibus coniuncta sint, sed quæ cuiusque proprium virtus sit.* Huc aperte dico, quid faciat sola fides, non cum quibus virtutibus coniuncta sit. Sola autem fides apprehendit remissionem, credit promittentis Deo, Deo porrigenti aliquid, admonet manu, & accipit, hoc proprium solius fides est. Et infra: *Scimus quod si des nunquam est sola, sed adferre secum caritatem, & alia multiplicia dona, sed non ideo confundenda res, & quod, solius fides est, alijs tribuendum.*

IOANNES CALVINVS in Antidoto Concilij, ad Can. 11. test. 6. *Sola (inquit) fides est, quæ iustificat, fides tamen, quæ iustificat, non est sola. Sicut calor solis solus est, qui terram calefacit, ipse tamen calor, non est solus in Sole, sed cum splendore.* Idem docent Philippus, tum in locis, tum in Apologia Confess. Brentius in Catechismo, Kemnitius in Examin. Concilij, & alij.

SED hæc responsio multis modis labefactari potest. PRIMO, quoniam Patriarcha nouatorum omnium LUTHERVS disertis verbis scripsit, in c. 2. ad Galat. *Fides sine, & ante caritatem iustificat.* Et in disputatione, utrum opera faciant ad iustificationem: *Fides nisi sit sine ullis etiam minimis operibus, non iustificat, imo non est fides.* Quæ certè cum verbis paulò antecitatis, non bene concordant. CALVINVS quoque summus Propheta Geneuensis, in Antidoto ad Canon. vigesimum octauum, test. 6. Concil. Tridè, admittit, tamen aliquod fidei manere inter grauissimos lapsus, atque id quantulumcunque est, particulam esse veræ ac viuæ fidei. At si particula veræ & diuæ fidei manet inter grauissimos lapsus, idest,

cum

cum mortiferis peccatis; quomodo nō potest se parari à caritate? Quomodo nō potest esse sola? Quomodo facit esse iustos eos, qui illo ipso tempore grauissimè peccant?

SECUNDO, quoniam nostrum argumentum non assumit, fidem esse posse solam; sed, si fides sola iustificaret, id præstituram, etiam si esset sola. Hac enim conditionata propositio cōcessa, quicquid sit de absoluta, ratiocinatio nostra manifestè, efficaciterque concludit. Conditionatam autem illam propositionem satis apertè paulò ante probauimus. Et confirmari potest similitudine Solis, quam Caluinus adducit. Quanquam enim fieri nequeat, ut Solis calor à splendore separetur, tamen si id fieret, nihilominus calor ille Solis terram calefaceret, sicut etiam contrà, splendor si à calore disungeretur nihilominus illuminaret. Quid? quod (si sancto Basilio credimus oratione in Psalm. trigessimum tertium) Ignis gehennæ vim habet vrendi, & omni splendore caret.

TERTIO, quoniam si verum esset, quod aduersarij docent fidem nunquam esse solam, ideo verum esset, quoniam ut ipsi dicunt, fides vera gignit, tanquam arbor bona fructus bonos, dilectionē, aliasque virtutes. At hoc etiam concessio, fides est prior dilectione, alijsque virtutibus omnibus, si non tempore, certè natura. Nulla enim est causa, quæ non sit prior suo effectui, ac proinde quæ non possit intelligi, sine suo effectui. Fides autem non potest esse, nec intelligi prior, ne natura quidem, ipsa iustificatione, cum sint relatiua, ut ipsi dicunt, Deus iustificans, & fides iustificationem accipiens; relatiua enim simul omnino esse debent, ut ne intelligi quidem possit vnum sine altero. Igitur fides prius, saltem natura, iustificabit, & cum iustitia coniuncta esse intelligitur, quam dilectionem, aliasque virtutes attulerit. Proinde sequuntur absurda, quæ supra notauimus, ut homo sit iustus & non iustus, iustificatus & sceleratus, viuens & mortuus, quia iustus ex fide viuunt, & tamen qui non diligit, manet in morte.

QUARTO denique, quoniam falsum est, quod ipsi dicunt, fidem ueram non posse à virtutibus cæteris esse disunctam, & cum peccatis, uitijque coniunctam. Quod in sequenti capite, ut omnis falsitati aditus præcludatur demonstrare aggrediar.

CAPVT XV.

Fidem ueram posse re ipsa à dilectione, alijsque virtutibus separari.

IGITUR fidem ueram & Christianam, quæ per modum dispositionis, iustificat impium, posse à dilectione, alijsque virtutibus separari, his argumentis probatur.

PRIMO, de Principibus Iudæorum ita scribitur, Ioan. 12. *Veruntamen multi ex Principibus, crediderunt in eum, sed non confitebantur. Dilexerunt enim magis gloriam hominum, quam gloriam Dei.* Hic Euangelista testatur, in illis Principibus fuisse fidem absque caritate.

RESPONDENT Aduersarij, non habuisse Principes illos ueram fidem, sed tantum notitiam quandam Christi imperfectam. At si licet ita interpretari scripturas, nihil unquam probari poterit.

PRÆTEREA, in eodem capite sepe eadem phrasi nititur scriptura, ubi tamen per id, quod est (credere

in Christum) omnes intelligunt ueram fidem. *Cogitauerunt* (inquit Euangelista) *Principes sacerdotum, ut & Lazarum interficerent, quia multi propter illum abibant ex Iudeis, & credebant in Iesum.* Et infra: *Cū tanta signa fecisset cor eis, non credebant in eum, ut sermo Isaia impleretur, Domine quis credidit auditui nostro?* Quem locum Isaia allegat etiam Beatus Paulus ad Rom. 10. cum disserit de fide iustificante. Et infra: *Dixit Iesus, qui credit in me, non credit in me, sed in eum, qui misit me.* Et rursus: *Ego lux in mundum ueni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat.* Cū igitur hæc omnia loca de uera fide iustificante intelligantur, cur non etiam ille, qui in eodem capite habetur, *Multi ex Principibus crediderunt in eum?* Eadem enim sunt uerba, & eadem Phrasis.

ADDE VLTIMO etiam commentarium Sancti AUGUSTINI, ut alios interim prætermittam. Nam tract. 53. in Ioannem: *Videte* (inquit Augustinus) *quemadmodum notauerit Euangelista, & improbauerit quosdam, quos tamen in eum credidisse dixit, qui in hoc ingressu fidei, si proficerent, amorem quoque humana gloria proficiendo superarent.* Quod si fides ista proficere poterat, & amorem humane gloriæ proficiendo superare, certè uera fides erat. Eadem enim est fides incipiens, proficiens & perfecta, sed non semper æquè magna. Alioqui si fides cum proficit non est eadem, quæ antea erat; nō illa profecit, sed alia nascente, ipsa defecit.

Idem etiam Augustinus, Tract. 54. in ipso initio, eundem locum Euangelij tractans: *Quidam* (inquit) *crediderunt predestinati in uitam æternam, quidam uero non crediderunt. Eorum autem qui crediderunt, alij usque adeo confitebantur, ut palmarum ramis acceptis uenienti occurrerent, in eadem laudis confessione letantes. Alij uero ex Principibus confiteri non audebant, ut de Synagoga non eucerentur.* Vbi Sanctus Augustinus eandem fidem tribuit illis, qui cōfitebantur Iesum manifestè, & illis qui confiteri non audebant: neque dubitari potest, quin fides contentium uera fides in Christum fuerit: erat igitur uera & confitentiū, sed in prioribus per dilectionem operabatur, in posterioribus sine dilectione ociabatur.

ALTERVM testimonium est Apostoli Pauli, in priore ad Corinth. cap. 13. ubi sic loquitur: *Si habuerō omnem fidem, ita ut montes transferam, caritatem autem non habuero, nihil sum.*

RESPONDENT ad hunc locum duobus modis; PRIMO, Apostolum duxisse argumentum à conditione impossibili, ut ostenderet necessitatem dilectionis; quod probant ex principio capitis: *Si linguis hominum loquar & Angelorum.* SECUNDO, loqui Apostolum de fide signorum, non de fide promissionum, quæ sola est fides uera & iustificans. At neutra responsio solida est; PRIMVM enim, argumentum Apostoli ducitur a conditione impossibili, sed hyperbole in sacris literis valde usitata. Sententia enim eius loci est, Eloquentiam quamuis maximā scientiam omnium rerum, fidem summam & certissimam, elemosynas profusissimas, & omnia alia bona, sine caritate ad uitam æternam consequendam minime prodesse. Ex quo sequitur, ut sicut eloquentia, scientia, elemosynæ sine caritate esse possunt, sed non prodesse, ita & fides sine caritate possit esse, non prodesse.

DEINDE, loquitur hoc loco Apostolus de fide, per quam miracula fiunt, ut patet ex illis uerbis: *Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam.* Hanc autem fidem re ipsa separatam in quibusdam fuisse a caritate, testatur Dominus, Matthæi 7. cum ait: *Multi mihi dicent in illa die, Nonne in nomine tuo prophetauimus, & demonia eiecimus, & virtutes multas fecimus? Quibus confitebor, quia nunquam noui uos, discite*

dise a me omnes, qui operamini iniquitatem. Non igitur A
Apostolus ducit argumētum ab impossibili, sed ab eo, quod aliquando factum est, & fieri solet.

POSTREMO, si argumentum Apostoli ab impossibili duceretur, probaret saltem conditionatam illam propositionē, quam superiori capite ego probare institui. Nam si fides sine caritate esset, ea nihil profuturam Apostolus disertis uerbis affirmat; ex quo euidenter efficitur, eam non iustificare, nisi a caritate inueniatur, ac per hoc non solum presentia, sed etiam ope caritatis egere ad officium iustificandi. Nam si caritatis ope non egeret, nulla esset causa, cur absente caritate iustificare non posset: quod si illa absente, iustificare posset; falsò pronunciaisset Apostolus, si habuero omnem fidem, caritatem autem non habuero, nihil sum.

Iam verò quod dicunt, Apostolum loqui de fide signorum, non de fide promissionum; facile refellitur. Nam fides signorum nihil aliud est, nisi ipsa uera fides Christiana, sed excellens, ut supra probauimus ex ultimo capite Marci, ubi posteaquam dictum fuerat: *Qui crediderit saluus erit*: Subiungitur: *Signa autem eos, qui crediderint, hæc sequentur, &c.* Et ex capite vndecimo, ad Hebr. ubi de eadem fide dicitur: *Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obdurauerunt ora leonū, extinxerunt imperium ignis, &c.* Idē patet ex illo, Lucæ 17, *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic arbori moro, eradicare, & transplantare in mare, & obediet vobis*. Nam hoc dixit Dominus respondens Apostolis, qui petierant, adaugeri sibi fidem. Ostendit enim Dominus signum auctæ fidei esse, si per eam miracula efficiantur. Quod etiam indicat Apostolus hoc loco, cum ait: *Si habuero omnem fidem, ut montes transferam*. Illa enim particula (*omnem*) significat omnem gradum fidei, ita ut etiam ad magna miracula se extendat.

Denique illa coniunctio huius fidei, cum spe & caritate, cum dicitur: *Nunc manet tria hæc, fides, spes, caritas, maior autem horum est caritas*. Apertissime declarat, eandem fidem esse, quæ cum opus est, montes transfert, & quæ cum spe & caritate iustificat. Adde huc etiam testimonium Sancti Augustini, libro decimo quinto, de Trinitate, capite decimo octauo, ubi ex hoc loco Apostoli docet, fidem sine caritate esse posse, prodesse non posse.

TERTIUM testimonium est sancti Iacobi, qui in epistola sua non solum docet, sed etiam probat, fidem, sine operibus non iustificare, & tamen sine operibus inueniri posse. Sic enim ait, capite secundo: *Quid proderit fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? numquid poterit fides saluare illum?*

RESPONDET CALVINUS, libro tertio Institut. capite secundo, & capite decimo septimo. Iacobus loqui non de uera fide, sed de umbra quadam fidei, hoc est, de inani quadam cognitione articulorum fidei. At nos probamus, eū loqui de uera fide, quæ si non desint cætera, quæ requiruntur, omnino iustificat. PRIMUM enim Iacobus eam absolute fidem appellat. Quod nomen in sacris literis semper veram fidem significare solet.

SECUNDUS, in eodem capite, ac de eadem fide loquens, dicit, fidem Abrahami cooperatam esse operibus eius, & ex ipsis operibus consummatam. At certè fides Abrahami non umbra fidei, nec inanis articulorum notitia, sed fides verissima fuit.

TERTIO, ibidem Iacobus concludit: *Videtur quod ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum?* At umbra fidei nullo modo iustificat, hic verò Apostolus fidem iustificare concedit, sed non solam.

QUARTO, idem probatur ex duobus exemplis,

quæ sanctus Iacobus adfert, ut probet fidem sine operibus non iustificare. Primum enim comparat hominem habentem fidem sine operibus ei, qui videns pauperes egentes cibo, & vestibus contentus sit ea cognitione, & nihil eis eleemosynæ largiatur. Sicut enim nihil prodest pauperibus, quod diuites sciant eorum inopiam, etiamsi verissima sit ea cognitio, nisi secundum eam cognitionem necessaria illis præbeant; ita nihil prodest vera fides, nisi quis iuxta eam viuere studuerit. Deinde, comparat fidem sine operibus corpori sine spiritu, quod certum est, verum esse corpus, licet mortuum.

QUINTO, accedant testimonia patrum, qui semper hunc locum de vera fide intellexerunt. Vide Hieronymum in caput quintum ad Galat. Chrysostomum homil. 2. in Genesim, & homil. 2. in epistolam ad Philemonem, Augustinum lib. 21. de ciuitate Dei, capit. 26. & libro de unico baptismo, capite decimo, & Cyrillum libro decimo, in Ioannem, cap. 18.

Sed obiecit Calvinus, PRIMO, Apostolum dixisse: *Quid proderit, si quis fidem habere se dicat*; cum potius dicere debuisset, *Quid proderit, si quis fidem habeat*. SECUNDO, quod explicuerit Iacobus, se loqui de fide essentia Dei, non de fide beneuolentia, quæ sola iustificat, cum ait, *Tu credis, quia unus est Deus*. TERTIO, quod fides sine operibus comparata sit cum fide dæmonum: quos constat fidem veram, & iustificantem non habere. QUARTO, Quod fidem sine operibus mortuam esse dixerit: quod enim mortuum est, non est.

Ad PRIMUM RESPONDEO, notasse Apostolum, iactantiam improborum, qui de sola fide gloriantur. Hæc enim est sententia eius loci. Si quis fidem habere se dicat, id est, si quis fide sola fructus, eam iactet, seque ea contentum esse affirmet, sciat, nihil sibi fidem huiusmodi profuturam. Quod enim Apostolus ea phrasi noluerit negare, fidem esse in ijs, qui non operantur, perspicuum est ex verbis sequentibus: *Numquid fides poterit saluare illum?*

Ad SECUNDUM, fateor, Sanctum Iacobum explicare voluisse fidem essentia, non beneuolentia; non enim Lutheranam fidem, sed Catholicam docebat. Fidem autem beneuolentia solam iustificare, in controuersia est, proinde non debet aliūquam certum ab aduersarijs, nisi uelint vitium illud disputando incurere, quod vocatur petitio principij.

Ad TERTIUM, Fides hominum improborum partim conuenit cum fide dæmonum, partim ab ea diffidet. Conuenit in eo, quod utraq; est uera & recta fides ex parte obiecti, & tamen utraq; in fructuosa. Et hoc modo comparat Apostolus Iacobus fidem hominum improborum cum fide dæmonum. Sanctus autem Augustinus in libro de unico baptismo, cap. 10. vsque adeo veram & Catholicam esse docet dæmonum fidem, ex parte obiecti, ut eā cōparet cum fide sancti Petri, quam dominus laudauit, Matth. 16. Differunt autem fides hominum malorum & dæmonum, quod hominum fides libera est, captiuante nimirum pia voluntate intellectum in obsequium Christi: fides uero dæmonum est coacta & extorta ab ipsa rerum euidencia. Quod insinuauit idem Iacobus dicens: *Dæmones credunt & contremiscunt*. Nos enim non credimus contremiscentes, id est, inuiti & coacti, sed sponte ac libenter.

Ad QUARTUM, Fides dicitur mortua, non quod modo homo dicitur mortuus, qui post mortem non est, sed quomodo corpus dicitur mortuum, quod post mortem est, sed non uiuit. Vita enim non est de essentia fidei, quemadmodum est de essentia hominis;

minis; sed per metaphoram dicitur fides viuia cum operatur, mortua cum non operatur; sicut etiam aqua dicitur viuia, quæ continuò fluit, vt in fonte, & fluuijs, mortua, quæ non mouetur, vt in stagnis, & paludibus: cum tamen vtraque verè, proprieque sit aqua.

QVARTVM argumentum sumitur ex illis testimonijs, quæ docent in Ecclesia esse bonos & malos; vt Matth. 3. vbi ponitur similitudo palearum, & tritici in eadem area. Matth. 13. vbi ponitur similitudo piscium bonorum & malorum in eodem reti. Matth. 22. vbi ponitur similitudo venientium ad nuptias, sine veste nuptiali. Matth. 25. vbi ponitur similitudo Virginum prudètiarum & fatuarum, & ouium atque hædorum. Quoniam enim, qui sunt in Ecclesia, fideles sunt, si iidem mali esse possint, certè sequitur fidem, vnde dicuntur fideles, cum peccato, vnde dicuntur mali, posse esse coniunctam.

RESPONDEBUNT fortasse, malos, qui sunt in Ecclesia, habere fidem, sed historicam, id est, notitiam articulorum, sed non fidem specialis beneuolentiæ. SED facile hoc refellitur, nam INPRIMIS (vt sepe iam diximus) non debent assumere tanquam certum, id quod est in quæstione, id est, fidem beneuolentiæ solam esse veram fidem.

DEINDE, si omnes mali, qui sunt in Ecclesia, fide vera carent, quæcunque illa sit: certè ob id potissimum reprehendi deberent, quod præter alia peccata, exciderint a vera fide, at non reprehenduntur de amissione fidei, sed de omissione operum. Nam Matth. 22. reprehenditur, qui non habet vestem nuptialem, non alia de causa, nisi quia vestem illam non habet. Illa autem vestis caritatem significabat, teste Hieronymo, Chrysostomo, et alijs in eum locum, & Gregorio, homil. 38.

Item Matth. 25. non reprehenduntur Virgines fatuæ, nisi quod oleum, id est, opera misericordiæ non habuerint, vt in eum locum notat Chrysostomus, & in eodem cap. 25. non damnantur ij, qui ex grege dominico, a sinistris erunt, nisi propter mala opera, nõ autem propter carentiam fidei, vt admonet sanctus Augustinus, in libro de fide & operibus, cap. 15. Sanctus etiam Paulus, 1. Corinth. 5. Incestuosum quendam Corinthium, seuerè puniri iubet; nec tamen eum arguit infidelitatis, sed solius incestus, & sanctus Petrus Actor. 5. non reprehendit Ananiam & Saphiram, & cap. 8. Simonem Magum, propter infidelitatem, sed propter alia peccata. Itaque ex his, & similibus locis satis aperte colligitur, fidem in peccatoribus esse posse.

QVINTVM argumentum, sumitur a ratione propria fidei & caritatis. Nam si fides & caritas inter se disungi non possent, VEL id ex eo fieret, quod vna esset de ratione alterius, VEL certè quod una necessariò nasceretur ab altera. Neutrum autè dici potest. Non PRIMVM, Nam fides & caritas nõ sunt vna virtus, sed duæ, vt scripturæ passim docent, ut 1. Corinth. 13. *Nunc manent tria hæc, fides, spes, caritas.* Et 1. Timoth. 2. *Finis præcepti caritas de corde puro, conscientia bona, & fide non ficta.* Et præterea habent diuersa subiecta, actus & obiecta. Fides enim est in intellectu, caritas in voluntate, & fides credit, uel (ut ipsi uolunt) confidit; Caritas diligit. Denique fides respicit ueritatem primam, caritas summum bonum.

Non item SECVDVM, quoniam tamen caritas oriatur ex fide, tamen non oritur ut propria passio, quæ necessariò fluit a subiecto, sed vt virtus, ad quã alia disponit & inclinatur, fides enim dicitur gignere caritatem, quia disponit & inclinatur eum, qui credit, ad diligendum eum, cui credit. Dispositio autè

A & inclinatio non cogit, sed liberum relinquit hominem, vt diligat si velit, & non diligat si non uelit.

Aduersarij eligunt illud secundum, caritatè videlicet ideo inseparabilem esse a fide, quod necessario sequatur fidem: sed exemplis persuadere nituntur, quod solidis rationibus probare nõ possunt. LVTHERVVS enim præfatione, in epist. ad Rom. dicit, Fidem similem esse igni, qui si non luceat & ardeat, non est ignis: ita fidem rem esse viuam, actuosam, efficacem, quæ semper necessario operetur.

BVCERVS quoque, in libro Concordiæ, iubet fingi animo ægrotum aliquem valde cupidum salutis, qui si repente ad eum accedat medicus, qui certò polliceatur salutem, non possit eum non amare. Similè verò huius ægroti dicit esse eum, qui credit Deum instar peritissimi medici, certam salutem offerre.

CALVINVS lib. 3. Instit. c. 2. §. 9. comparat fidem & caritatè cum Christo & Spiritu sancto. Nã quomodo fieri nequit, vt Christus separaretur a Spiritu sancto, ita fieri non posse dicit, vt fides separaretur a dilectione, quoniã fides intuetur, & recipit Christum, sed cum spiritu sanctificationis & dilectionis.

AT similia ista non admodum verisimiliter adferuntur. PRIMVM enim, ignis similitudo in scripturis sanctis propriè tribuitur caritati, non fidei, nisi quatenus per caritatè uiuit. Caritas enim est, de qua in Canticis dicitur: *Aque multa non potuerunt extinguere caritatem;* Et: *Lampades eius Lampades ignis, atque flammarum.* Cã. 8. ipsa eadem caritas est, quæ iuxta Apostolum ad Rom. 13. *implet legem.* & 1. Corinth. 13. *patiens est, benigna est, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet, &c.* Et de qua sanctus Augustinus, præfatione in Psal. 31. *Quod (inquit) credit, fidei est, quod operatur, caritatis est.* Et ibidè: *Dilectio vacare non potest, nisi & mali nihil operetur, & quicquid potest boni operetur.* Et S. Gregorius, hom. 30. *Amor operatur magna, si est, si autem operari renuit, amor nõ est:*

C Itaque caritas est virtus illa viuia, actiuosa, efficax, semper operans, & a qua non magis seiungi potest operatio, quam ab igne splendor aut calor. Fides autem non immediatè operatur, sed mediante caritate, quam ipsa gignit, sed (ut diximus) non propriè illam producendo, ut ignis producit calorem, sed ad illam disponendo & inclinando.

D DEINDE, similitudo ægroti, quam adfert Bucerus, solum probat, quod nos dicimus, eum qui credit, inclinari ad amandum eum, cui credit, non autem cogi, ut necessario amet, nisi forte amore concupiscentiæ, qui non est caritas, sed cupiditas. Aegrotus enim, & salutis cupidus necessario amat medicum, sed sapius gratia sui, quam gratia illius.

DENIQUE, similitudo illa Caluini nihil omnino concludit, nam qui fide Christum respicit, vel recipit, intuetur quidem illum cum spiritu suo, & recipit cum eodem spiritu, sed credendo recipit, id est, credit illum habere spiritum sanctificationis & dilectionis: sed non inde sequitur, in homine cum fide semper esse spiritum sanctificationis & dilectionis, nisi obiectiuè; quomodo est sanitas in ægrotato, quando illam cogitat aut appetit.

E SEXTVM argumentum, sumitur ab absurdo, quod sequitur doctrina aduersariorum. Ipsi enim ideo contendunt, hominem sola fide iustificari, quoniã si iustificatio penderet a conditione operum, aut obedientia legis, nemo certus esse posset, se esse iustificatum; & quia in hac certitudine iustificationem sitam esse credunt, efficeretur, impossibilem esse iustificationem.

AT si fides necessariò coniuncta esse debet cum dilectione & operibus bonis, ita ut alioqui non sit fides, sed umbra quædam, & spectrum fidei; certè sequitur iustificationem hoc ipso quod pedit a vera fide,

fide, pendere etiam ab operibus & dilectione, quæ est impletio legis; ac per hoc neminem certum esse posse, se esse iustificatum, atque omnino impossibile esse iustificationem. Ita videlicet stabile est ædificium hæreticorum dogmatum, ut undique ruinam minetur.

Accedat SEPTIMO consensus veterum patrum, quibus nunquam in mentem venit hæc absurditas, ut non possit esse fides, ubi non est caritas.

Sanctus AUGUSTINUS lib. 15. de Trinitate, ca. 18. *Fides (inquit) sine caritate potest quidem esse, sed non & prodesse* Tract. 10. in episto. Ioannis. *Iam (inquit) credit aliquis in Christo, sed adit Christum, habet confessionem fidei in timore pænæ, non in amore coronæ, adde huic fidei dilectionem, ut fiat fides, qualem dicit Apostolus Paulus, Fides, quæ per dilectionem operatur.* Lib. de spiritu & litera, cap. 32. *Vnde (inquit) est dilectio, id est, caritas, per quam fides operatur, nisi unde illam fides ipsa impetravit? Quod si fides impetrat caritatem, certè prior est caritate, & antequam illam impetret, sine illa manet.* Vide eundem Tractat. 83. in Ioann. de agone Christiano, cap. 13. Et in eandem sententiam Clementem Alexandrinum, lib. 2. & 4. Stromatū. Chrysostomum, homil. 9. in Ioannem. Et homil. 8. in 2. ad Timoth. Et in Psalm. 14. Ambrosium lib. 9. epist. 74. Hieronymum lib. 2. in Iovinianum Cyrilum libro decimo, in Ioan. cap. 18. Et Gregorium, homilia 38. in Euangelia. Sed argumenta quædam Kemnitij, & aliorum breuiter sunt refellenda.

Obijciunt ergo PRIMO, illud 1. Timoth. 5. *Qui suorum, maxime domesticorum, curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior.* RESPONDEO, loquitur Apostolus, recte Chrysostomo & alijs interpretibus, de ijs, qui fidem negare dicuntur, quoniā non viuunt, ut fides viuendum docet, qui (ut idem Apostolus ait ad Titum 1.) *confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* Dicuntur autem iisdem infidelibus deteriores, non quoad omnia, sed quoad impietatem in suos. Infideles enim suorum curam gerere solent, itaque improbi fidem negant, non corde, vel ore, sed opere, & de iisdem scribit sanctus Gregorius, hom. 29. in euangelia, eos non veraciter credere, & non habere veram fidem, qui non bene operantur. Significat enim eos non uerè ostendere ex operibus fidem suam, ac per hoc non habere veram fidem in ostensione operum. Alioqui enim idem Gregorius, hom. 38. apertissime docet, multos in Ecclesiam intrare, quia fidem habent, & tamen veste nuptiali carere, quia caritatem non habent.

SECUNDO obijciunt illud Ioan. 6. *Sunt quidam ex vobis, qui non credunt, ipse enim sciebat, qui essent credentes, & quis eum traditurus esset.* Vbi Iudas dicitur non credere, quia cum traditurus erat. RESPONDEO, Iudas vnus ex illis erat, qui audito sermone Domini, de carne eius manducanda, scandalizatus est, & cepit corde recedere ab eo, per incredulitatem; unde postea etiam ad prodendum illum inductus est. Numquam enim eum prodidisset, si verum Deum fuisse credidisset. Itaque verè fidem amisit Iudas, & ex infidelitate ad proditionem deuenit.

TERTIO obijciunt illud, 1. Ioan. 2. *Qui dicit, se nosse Deum, & mandata eius non seruat, hic mendax est.* RESPONDEO, loquitur sanctus Ioannes de notitia familiaritatis & amicitia, ut Beda & Occumenius exponunt. De qua notitia loquitur Dominus, Matth. 7. & Matth. 25. ubi de improbis dicit, *non noui vos, aut, nescia vos.*

QUARTO obijciunt illud, 1. Ioan. 5. *Omnis, qui credit, quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est, proinde sine dubio caritatem habet.*

RESPONDEO, loquitur de fide formata, quæ per dilectionem operatur, ut Sanctus AUGUSTINUS

ANVS exponit tract. 10. in epist. Ioannis.

QUINTO obijciunt illud, Iacobi 2. *Fides sine operibus mortua est.* SED iam id explicatum est in argumento nostro tertio.

SEXTO obijciunt illud, Habacuc 2. *Iustus ex fide uiuit.* At non uiuit sine caritate, igitur cum fide semper est caritas.

RESPONDEO, ad literam videtur sententia illa, *Iustus ex fide uiuit*, quæ etiam frequenter Apostolus citat, significare, iustum sustentare se, ac tolerare desiderium celestis patriæ ex fide, quoniā fides præsentem facit quodammodo eam beatitudinem, quæ suo tempore futura speratur, ut supra ostendimus. Est enim fides fundamentum, & substantia rerum sperandarum. Cæterum illud etiam est uerissimū, iustum uiuere spiritualementem vitam ex fide, sed ex fide, qualis est in hominibus iustis, id est, formata per caritatem.

CAPVT XVI.

Fidem non solam iustificare, probatur ex remotione causarum, quæ possunt reddi, cur fides sola iustificet.

TERTIVM argumentum principale, quo probamus, fidem non solam iustificare, sumitur a remotione causarum, quæ possunt reddi, cur fides sola iustificet. Omnes enim eiusmodi causæ ad TRIA capita reuocari possunt. PRIMVM caput est, auctoritas verbi Dei; si enim Scriptura expresse alicui dicat, Fides sola iustificat, id sine dubio credendum erit, etiam si nulla reddatur causa, cur ita fiat. Alterum caput est voluntas Dei iustificantis, quia uidelicet placuit Deo, donare iustificationem cum sola conditione fidei.

TERTIVM est natura ipsius fidei, quoniam ipsa sola id habet, ut apprehendat iustificationem, & nobis applicet, ac nostram esse faciat.

Quod attinet ad Primum, solent quidem aduersarij perpetuò iactare verbum Dei expressum, atque ad hoc vnum caput dogmata sua omnia reuocare. Sed in hac causa destituuntur isto præsidio. Nusquam enim hæcenus ostendere potuerunt in sacris literis illam particulam SOLA, cum de fide iustificante agitur. Nos autem expressum verbum proferimus, ubi habetur negatio eius vocis, aut synonyme. Videtur, (inquit Iacobus, cap. 2.) *quia ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum.* Edidit quidē MARTINVS LUTHERVS, Biblia Germanica cum voce SOLA ad Rom. 3. sed cito fallacia deprehensa fuit, inspectis codicibus Græcis & Latinis, & qui circūferuntur, omnibus. Neque ipse de hac re admonitus, negare potuit a se additam eam vocem, sed respondit, pro solita sua modestia: *Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas.* Vide responsum Lutheri ad duos articulos ad antiquum quendam scriptam.

Respondere solent, non esse quidem eam vocem expressè in Scriptura, tamen esse rem ipsam, quæ illa uoce significatur, ad Rom. 3. cum dicitur: *Arbitramur hominem iustificari per fidem sine operibus legis.* Et ibidē: *Iustificati gratis per gratiam ipsius.* Idē enim est iustificari gratis & sine operibus legis. Idē uero per fidem sine operibus legis, & per solam fidem.

At hæc responsio non difficulter eueritur. Quæro enim, si idem est per solam fidem, & per fidem sine operibus legis, utrum illud (*sine operibus legis*) excludat omnia opera, & omnem legem, an tantum

nūm aliquod genus operum & legum: nam si excludat omnia omnino opera, & omnem legem, excludet etiam ipsam fidem. Nam actus fidei est quod dam opus, & quidem insigne, & hoc nomine appellatur in Evangelio, Ioan. 6. dicente enim Domino: *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam*; Responderunt Iudæi: *Quid faciemus, ut operemur opera Dei?* Quibus Dominus ait: *Hoc est opus Dei, ut credatis in eum, quem misit ille.*

Quare sanctus Augustinus, in lib. de prædestinatione sanctorum, cap. 7. scribit, Fidem non distinguere ab operibus, quasi ipsa non sit opus, sed quoniam ipsa est opus Dei gratia factum, vel est primum opus, unde cætera nascuntur. Et addit, sic distinguere fidem ab opere, quomodo in libris Regum distinguitur Iuda ab Israel, quamvis etiam, Iuda sit Israel. Itaque operamur opera Dei, cum credimus in Dominum Iesum. Sine quo opere iustificabimur, si fides sine operibus omnia opera excludit, ac per hoc iustificari ex fide, nihil aliud erit, nisi iustificari sine fide.

Est etiam quædam lex fidei, de qua dicitur in illo ipso cap. 3. ad Rom. *Exclusa est gloriatio tua. Per quam legem? factorum? non, sed per legem fidei.* Quod si fides iustificans sine operibus legis, excludit omnem legem, excludet etiam legem fidei; & quoniam lex fidei est ipsa fides, ut communiter eum locum omnes exponunt; fides excludit fidem, & ex fide iustificari, erit sine fide iustificari. Non igitur fides sine operibus legis excludit omnia opera & omnem legem, sed certum genus operum & legis, id est, opera facta solis viribus naturæ, vel ex sola cognatione legis Mosaicæ, vel si quo alio modo opera legis hoc loco intelligenda sunt. Parum enim refert ad argumentum, quod nunc urgemus, quomodo ista intelligantur, modo illud maneat, non excludi omnia opera & omnem legem. At si non excluduntur omnia opera & omnes leges; non igitur verum est, sola nos fide iustificari; neque est idem, sola fide iustificari, & per fidem iustificari sine operibus legis; illud enim latius patet; & proinde præter Scripturam, ne dicam contra Scripturam, asseritur.

Illud autem GRATIS excludit merita, quæ sunt nobis ex nobis, non autem dona Dei, qualis est dilectio, poenitentia & similia, alioquin excluderet etiam fidem: *Non dicat, inquit, AUGUSTINUS in epistola 106. si per fidem, quomodo gratis? responderetur enim ei, Quid habes quod non accepisti, &c.* Quod idem de caritate dici potest. Si per dilectionem, quomodo gratis? nimirum, quia ipsa dilectio nihil est nisi gratia. Quare non possunt Aduersarij, expressi Verbi Dei auctoritate, sententiam suam de sola fide iustificante comprobare.

Quod attinet ad ALTERVM caput, Non videntur aduersarij in illo magnam spem ponere, quippe qui ut plurimum negare solent, Deum nos iustificare ob meritum fidei, aut propter nostræ fidei virtutem. Cæterum si admittant, fidem solam ideo iustificare, quia Deus requirat conditionem solius fidei; manifestis Scripturarum testimonijs repugnabunt. Scripturæ si quidem multo apertius exigunt ad iustificationem conditionem poenitentia & Sacramentorum, quam ipsius fidei. Ezech. 18. *Si impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, vivet, &c.* Luca 13. *Nisi poenitentiam egeritis, omnes, similiter peribitis.* Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei.* Non igitur affirmari potest, fidem solam iustificare, propterea quod solius fidei conditio requiratur.

Restat caput TERTIUM, in quo maxime nituntur; fidem solam iustificare, quod tota ipsa sit,

Rob. Bellarm. Tom. III.

quæ promissionem iustificationis, siue ipsam iustificationem apprehendit, applicat, & nostram esse facit. At hoc etiam facile refellitur. PRIMVM enim fides non dicitur propriè apprehendere. Apprehensio enim cum refertur ad intellectum, est cognitio rei, prout in specie representatur & distinguitur à iudicio, quod rem apprehensam discernit & diiudicat, vera ne sit, an falsa. Illa autem cognitio apprehensiva præexigitur quidem ad fidem, sed non est ipsa propriè fides, nam etiam infideles apprehendere possunt mysteria fidei, cum tamen ea non credant. Fides igitur consistit potius in iudicio, quàm in apprehensione. Qui enim iudicat, siue per scientiam, siue per fidem nihil apprehendit, sed rem apprehensam, ut dixi, appendit & discernit. Neque ideo res est vera, quia intellectus credendo, vel sciendo indicat esse veram, sed contra ideo intellectus verè iudicat, id est, verè scit, aut verè credit, quia res est vera.

Eadem quoque ratio est de fiducia, si per fidem fiduciam intelligi velint. Confidere enim non est apprehendere, sed firmiter adhærere rei apprehensæ. Nam qui se doctum esse aut fore confidit, non apprehendit doctrinam ea fiducia, neque incipit esse doctus, quia confidit se esse doctum; sed opinioni de sua doctrina conceptæ firmiter adhærere.

Sed esto, apprehendatur aliquo modo iustificatione per fidem, certè non ita apprehenditur, ut re ipsa iam habeatur & inhæreat, sed solam, ut sit in mente per modum obiecti, actione intellectus, aut voluntatis apprehensi: at hoc modo apprehendunt etiam amor & gaudium, ut scribit S. AUGUSTINUS in lib. 8. Confess. cap. 2. Vbi de Victorino loquens: *Volebant eum, inquit, omnes rapere intro in corpus suum, & rapiebant amando, & gaudento, Ha rapientium manus erant.* Itaque si fides iustificat, quia iustitiam apprehendit, dum credo aut cōfido, me esse iustum per Christum; ipsa etiam caritas iustificat, dum diligo, & gaudeo me esse iustum per Christum. Et reuera si per huiusmodi apprehensionem iustificaremur, id tribui deberet maximè caritati, quæ omnia quantumvis aliena, facit esse nostra. Amantium enim omnia sunt communia.

Sed quid, obsecro, respondere poterunt aduersarij ad applicationem iustificationis, quam ipsi iudè per Sacramenta fieri docent? certè Philippus & Kementius (ut ostendimus in primo libro de Sacramentis in genere) contendunt, Sacramenta esse quasi invisibilia verba, quæ generales promissiones applicant ijs, qui ritè Sacramenta suscipiunt, easque speciales de generalibus esse faciunt. Quod si Sacramenta promissiones applicant, & nostras faciunt, non ergo per modum instrumenti applicantur fides sola iustificans.

Et confirmatur hoc ipsum testimonio apertissimo sanctarum Scripturarum. Nam quemadmodum ad Rom. 3. Apostolus scribit, Deum iustificare homines per fidem; ita ad Tit. 3. idem ipse scribit, Deum iustificare per lavacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti. Et sicut Actor. 15. Petrus Apostolus dicit, fide purificari Deo corda hominum, ita ad Ephes. 5. coapostolus eius Paulus dicit, à Deo mundari Ecclesiam lavacro aquæ in verbo vitæ.

Neque multum refert, quod Sacramenta promissionem applicent dando, fides applicat accipiendo. Nam utrumque est instrumentum Dei, non enim per Sacramenta iustificat Deus, per fidem iustificat homo; sed idem Deus per fidem, & per Sacramenta iustificat; & sicut Sacramenta dantur à Deo, ita & fides datur à Deo. Et quoniam iustificare significat actionem non passionem, magis propriè

iustificat Sacramentum, quod est instrumentum, & quasi manus dans iustitiam, quàm fides, quæ est instrumentum, & quasi manus (ut ipsi dicunt) accipiens iustitiam. Non igitur verè dici potest, vel homo sola fide iustificari, vel Deus hominem sola fide iustificare, cum id ipsum & magis propriè præstent Sacramenta, quàm fides.

RESPONDEBUNT fortasse, solam fidem, non excludere Sacramenta, sed opera. AT LUTHERVS in libro de captiuitate Babylonica, capite de Baptismo, & in assertionem ar. 1. 2. 6. & aliorum, apertissimè scribit Sacramenta non iustificare, sed solam fidem. Deinde, si illud SOLA non excludit Sacramenta, sed opera: redibitur ad primum caput, ubi iam demonstratum est, non posse excludi opera, nisi excludatur etiam fides, quæ est quoddam opus.

DICENT, excludi etiam fidem, ut est opus, sed non ut instrumentum apprehendens iustitiam. AT fides non est instrumentum, nisi ut opus; neque enim fides est aliquid solidum & permanens, sed actio & operatio, atque ut actio & operatio apprehendit iustitiam, si villo modo illam apprehendit.

DICENT, vocem, SOLA, excludere opera, non ut opera, sed ut merita. Sic enim accipitur opus ad Romanos quarto, ubi distinguitur fides ab opere, quod operanti non imputetur merces secundum gratiam, sed secundum debitum, credenti autem in eum, qui iustificat impium, reputetur fides ad iustitiam secundum propositum gratiæ Dei. AT si ita est, non debent excludi pœnitentia, & dilectio ab actione iustificandi, ut opera sunt absolute sed solum ut opera meritoria sunt.

DICENT, pœnitentiam, dilectionem, & similia opera, excepta fide, non posse concurrere ad iustificationem nisi sub ratione meriti, & ideo cum sub hac ratione excludantur, simpliciter, & absolute excludi: fidem autem præter rationem meriti, habere etiam, ut sit instrumentum apprehendens iustitiam, & idcirco eam solam inter humanas actiones, non excludi simpliciter, sed tantum sub ratione meriti. Atque hoc est omnino extremum, quo potest aduersariorum peruenire responsio; si Sacramenta iustificare concedant.

SED hoc ipsum facile refutatur ex ipsa natura fidei & dilectionis. Nam (ut supra ostendimus) actus fidei non est apprehensio, sed iudicium: quod si iudicium impropriè apprehensionem appellare uelint, cogentur uim apprehendendi tribuere dilectioni meliore ratione, quàm fidei. Magis enim apprehendere dicetur dilectio quàm iudicium, quoniam magis unit. Quod si actum fidei iustificantis non iudicium, sed confidentiam esse uelint: eadem ratione dicemus, melius apprehendi rem aliquam dilectione, quàm cōfidentia, quod magis illa, quàm ista coniungat & uniat.

CAPVT XVII.

Fidem non solam iustificare, probatur ex modo iustificandi ipsius fidei, ubi etiam tractatur quæstio de valore & precio fidei.

SEQUITVR argumentum QVARTVM, quod petitur ex modo iustificandi ipsius fidei. Nam præcipua causa, cur aduersarij soli fidei iustificationem attribuant, illa est, quod existiment, fidem nō iustificare per modum causæ, aut dignitatis, aut

meriti, sed solum relatiuè, quia uidelicet credendo accipit, quod Deus promittendo offert. Nam si persuaderi possent, fidem iustificare impetrando, ac promerendo, & suo quodam modo inchoando iustificationem, sine dubio non negarent, id etiam dilectioni & pœnitentiæ, alijsq; bonis actibus conuenire.

Probemus igitur fidem ueram & iustificantem non esse (ut aduersarij volunt) nudam ac solam apprehensionem iustitiæ, sed esse causam, & vim habere iustificandi. Possunt autem argumenta omnia ad tria capita reuocari. PRIMVM ducetur ab ijs testimonijs, quæ docent, fidem esse causam iustificationis in genere. ALTERVM ab ijs, quæ probant fide inchoari iustitiam, TERTIVM ab ijs, quæ demonstrant per fidem nos placere Deo, & impetrare, atque aliquo modo mereri iustificationem.

PRIMVM igitur prodeant ea loca, quæ significat nos iustificari per fidem, aut ex fide. Rom. 3. *Arbitramur hominem iustificari per fidem.* Ibidem: *Vnus est Deus, qui iustificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem.* Rom. 5. *Iustificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum.* Ephes. 2. *Salui facti estis per fidem.*

In his & similibus locis præpositionem PER, & Ex, veram causam significare probamus PRIMO, ex contrario. Nam cum Apostolus scribit ad Rom. 3. & 4. & ad Galat. 2. & 3. & alibi sæpe, hominem non iustificari per opera, aut ex operibus; per legem, aut ex lege: sine dubio excludit efficientiam, & vim legis, & operum in iustificando, non autem solam apprehensionem relatiuam. Nemo enim dubitare poterat, quin lex & opera non iustificarent apprehendendo iustitiam relatiuè. Ac per hoc ineptissima fuisset Apostoli sententia, si id significare voluisset, iustitiam apprehendi fide, non lege, aut operibus, quo modo ineptè loqueretur, qui diceret, eleemosynam apprehendi manu, non calcaneo.

PRÆTEREA ij, quos Apostolus reprehendit, cum affirmat & probat, hominem non iustificari ex lege, aut operibus, non somniabant lege, aut operibus, quasi manu apprehendi iustitiam; sed existimabant, merito operum suorum, & obseruationis legis Mosaicæ sibi debitum fuisse aduentum Christi & iustificationis donum, ut perspicuum est ex ipsa epistola ad Rom. & ad Galatas, inde enim cogitabant Pseudoapostoli gentiles, ad legis obseruationem, ut ipsi quoque merito obseruationis legis pertinere possent ad CHRISTVM, & ad indulgentiam peccatorum, & ad ipsam fidei gratiam. Sic enim enarrat hæc loca sanctus AVGVSTINVS, tum alibi, tum præfatione in Psalm. 31. *Propterea, inquit, hac dixi tibi homo, quia ex operibus non iustificatus aliquis, ne quasi de operibus tuis præsumere videreris, & merito operum tuorum te accepisse gratiam fidei.* Vide etiam sanctum Augustinum in caput primum ad Galatas, tomo quarto.

Igitur cum idem Apostolus tribuit fidei, quod negat operibus & legi, dicens hominē iustificari per fidem, non per legem; ex fide, non ex operibus sine dubio tribuit fidei efficiētiam, & meritum aliquod respectu iustificationis, quod tamen meritum; non ex nobis, sed ex Deo est, cuius donum est fides, & ideo cum fide gratiam adiungit Apostolus, dicens, nos gratis iustificari per gratiam Dei, per fidem IESV CHRISTI, &c.

SECUNDO probamus ex alijs locis, ubi habetur præpositio PER, aut Ex. Nam si in omnibus alijs locis significat causam, cur non etiam causam significabit, cum dicitur homo iustificari per fidem, aut ex fide? omitto loca illa, ubi dicimur iustificari per Christum, per sanguinem eius, per mortem ipsius; itē ex ipso, per ipsum, & in ipso esse omnia; & alia

alia id genus, ubi præpositionem PER aut EX, causam significare nemo dubitauit unquam. Illis tantum locis contentus ero, ubi de ipsa fide agitur. Igitur ad Hebræos 11. cum dicitur: *Sancti per fidem uicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obtinuerunt ora leonum, &c.* Particula, PER, non apprehensionem, sed ueram causam significat. Non enim per fidem apprehenderunt regna relative, sed re ipsa fide armati filij Israel, obtinuerunt regna Chanaan. Neque Daniel, & David, & Samson, per fidem apprehenderunt uictoriam contra Leones, sed fide muniti, & implorantes auxilium Dei, bestias illas superauerunt.

In eodem capite accipit Apostolus, pro eodem aliquid fieri per fidem, aut fide, ut omnes concedunt. Cum igitur dicit Abel obtulisse plurimam hostiam, & Noe apasse Arcam in salutem, & Abraham obediuisse, ut exiret in alium locum; & hæc omnia tribuit fidei; apertissime fide facit causam. Nam Abel fide, seu per fidem obtulit plurimam hostiam, quam Cain, quoniam certo credens, Deum esse primum auctorem omnium rerum, & summo cultui adorandum; ex ea fide motus est, ut offerretur id, quod optimum habebat. Itaque fides causa fuit illius preciosa oblationis.

Noe quoque fide, seu per fidem aptrauit arcam, quoniam credens uerbis Dei comminantis diluuium, timore concepto metuens aptrauit arcam; ubi uidemus ex fide natum esse timorem, ex timore fabricationem arcæ. Proinde fidem ueram causam fuisse timoris; & consequenter ipsius arcæ.

Denique Abraham fide, siue per fidem obediuit exire in locum, quem nesciebat. Quoniam credens Deum omnipotentem & fidelissimum ex ea fide motus est, ut prompte obediret, etiam si nesciret quo uocaretur. Quare fides causa fuit, & obedientiæ; & fide obedire, nihil est aliud, nisi fidem obedientiæ esse causam. Igitur eodem modo fide iustificati, uel per fidem iustificari, nihil aliud erit, nisi fide causam esse iustificationis.

ALTERVM argumentum petitur ab ijs locis, quæ testantur, fidem esse initium iustitiæ, ac per hoc esse causam formalem inchoatam iustificationis. Id imprimis docet Apostolus ad Romanos quarto; cum dicit: *Credenti in eum, qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam.* Vbi ipsa fides censetur esse iustitia; ac per hoc non apprehendit fides iustitiam Christi, sed ipsa fides in Christum est iustitia. Et si quid sit fides uiua, & perfecta per caritatem, erit perfecta iustitia, sin minus, erit saltem imperfecta, inchoataque iustitia.

Idem probat testimonium illud, 1. Corinth. 3. *Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id, quod possumus, quod est Christus Iesus. Si quis autem superadificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, fœnum, stipulas, uniuscuiusque opus ignis probabit.* Nam per fundamentum intelligit S. Augustinus in lib. de fide & operibus, cap. 16. & alibi passim, fidem in Christum. Quomodo etiam hunc locum exponunt Chrysostomus, Theophilactus & interpretes cæteri. Constat autem fundamentum in quouis edificio partem & inchoationem adificij esse, quod per additionem parietum & tecti, perducitur ad fastigium & perfectionem.

Idem probat illud Apostoli Petri. Actorum 15. *Fide purificans corda eorum.* Vbi fides dicitur corda purificare, quoniam liberat hominem a sordibus errorum, & falsarum opinionum de Deo, rebusque diuinis. Quod quidem facit fides non tam efficienter, quam formaliter, quomodo lux intrans pellit tenebras, cum simul morari non possint lux, & tenebræ. Porro puritas cordis quid est nisi

Rob. Bellarm. Tom. III.

A iustitia, uel inchoata, uel perfecta?

Huc pertinent omnia testimonia, quæ attulimus supra capite 13. ubi probauimus, fidem esse primam dispositionem ad iustificationem. Quibus addi possunt hæc etiam testimonia Patrum.

Sanctus IONATIUS in epistola ad Philipenses: *Principium, inquit, uita, est fides, finis uero eius, dilectio. Ambæ autem simul iunctæ, & in uirtute factæ, hominem Dei perficiunt.*

CLEMENS ALEXANDRINVS lib. 2. Stromatum; adducens sententiam libri antiquissimi, qui dicebatur Pastoris: *Præcedit, inquit, fides, timor autem adificat, perficit autem dilectio.*

B ORIGENES in cap. 4. ad Roman. *Puto, inquit, quod prima salutis initia, & ipsa fundamenta fides est: profectus uero, & augmenta adificij spes; perfectio autem & culmen totius adificij caritas.*

Sanctus AMBROSIVS in Psalm. 118. serm. 20. tractans illud: *Principium uerborum tuorum ueritas, Fides, inquit, principium Christiani est, plenitudo autem Christiani, iustitia est.*

Sanctus AVGVSTINVS serm. 16. de uerbis Apostoli: *A fide incipit homo, sed quia & demones credant; necesse est addere spem & caritatem.* Et sermone 22. item de uerbis Apostoli: *Domus Dei credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur.* Et præfatione in Psalmum trigessimum primum: *Magnum, inquit, opus, sed ex fide. Laudo superadificationem operis, sed video fundamentum fidei, laudo fructum boni operis, sed in fide agnosco radicem.*

C TERTIVM argumentum, quod etiam potissimum est, sumitur ab ijs locis, quæ docent, per fidem impetrari remissionem peccatorum, ac per hoc iustificari hominem ex fide, non quia fides tantum respiciat promissionem, & illam credendo apprehendat, sed quia remissionem impetret, & suo quodam modo etiam mereatur. Lucæ 7. *Fides tua te saluam fecit, ait Dominus mulieri, cui dixerat, remittuntur tibi peccata tua.* Non autem rectè diceretur, fides saluum facere, uidelicet à peccatis, hoc est, iustificare, si reuera nihil faceret in ordine ad iustificationem, sed tantum acciperet indulgentiam. Quis enim diceret egenti, qui solum ad eleemosynam porrigeret manum, manus tua tibi fecit eleemosynam; aut quis aegroti manu pharmacum capienti diceret, manus tua te curauit à morbo? Itaque, fides tua te saluam fecit, sine dubio magnum est encomium fidei, & non nihil, sed planè aliquid efficaciar ipsi fidei tribuit.

D Confirmat autem hanc efficaciam fidei, quod Matthæi 15. legimus dictum Chananeæ. *O mulier, magna est fides tua.* Et Marci septimo: *Propter hunc sermonem uade, exijt Daemonium à filia tua.* Hic enim apertè tribuitur fidei efficacia impetrandæ sanitatis. Neque responderi debet, aliud esse loqui de iustificatione, aliud de curatione morbi corporalis. Nam Dominus iisdem planè uerbis tribuit fidei utramque sanitatem. Peccatrici enim dixit: *Fides tua te saluam fecit, Lucæ 7. & mulieri curatæ à fluxu sanguinis, similiter dixit: Fides tua te saluam fecit, Matthæi 9. & cæco illuminato etiam dixit: Fides tua te saluam fecit, Marci 10.*

E Rursus ad Roman. 4. *In repromissione, inquit Apostolus, non hesitauit dissidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissime sciens, quia quacunque promissit Deus, potens est & facere. Ideo & reputatum est ei ad iustitiam.* Hoc loco causam reddit Apostolus, cur fides Abraham reputata sit iustitia, quoniam credendo dedit gloriam Deo. Itaque placuit Deo fides illa, per quam ipse glorificatus est, & ideo merito illius fidei, quæ tamen donum & gratia ipsius erat, Abrahamum iustificauit.

Item ad Romanos decimo: Omnis, inquit, Apostolus, quicumque innocauerit nomen Domini saluus erit. *Quomodo innocabunt in quem non crediderunt? quomodo credent sine predicante?* Vbi beatus Paulus, sicut facit causam fidei prædicationem Verbi; ita facit causam inuocationis ipsam fidem; & causam salutis; id est, iustificationis, inuocationem. Ex quo intelligimus fidem per inuocationem imperrare iustificationem. Non igitur fides relatiuè iustificat, accipiendo videlicet oblatam iustificationem, sed quærendo, pulsando, petendo, denique inuocando & impetrando iustificat.

POSTREMO (vt alia multa loca præteream) ad Hebræos vndecimo, multis exemplis Apostolus docet, per fidem placere homines Deo, ac per hoc fidem apud Deum magni esse precij ac meriti. De Abele scribit, eum per fidem adhuc, quamuis defunctum, loqui. Hoc est sanguinem eius clamare ad Deum, & vindictam impetrare ob meritum fidei ipsius. De Henoch scribit, fide translatum fuisse ne videret mortem, hoc est, merito fidei, per quam placuerat Deo. Placuisse autem per fidem, quia sine fide impossibile est placere Deo: Alia id genus multa in eo capite leguntur, quæ longum esset, minimeque necessarium huc adferre.

Ad hæc testimonia Scripturæ addam testimonia S. AVGVSTINI, qui constanter docet plurimis in locis, fidem impetrare & mereri remissionem peccatorum & iustificationem. Ex quo intelligitur hunc sanctissimum virum, quem aduersarij alijs omnibus anteponunt, longissimè abfuisse ab errore Lutheranorum de fide iustificante relatiuè, siue per solam apprehensionem sine vlla sua efficacia, vel merito.

Igitur S. AVGVSTINVS libro 1. Retractationum, capite 23. approbat, quod alicui dixerat: *Non opera, sed fides inchoat meritum.* Item in epistola 105. ad Sixtum, ante medium: *Nec ipsa, inquit, remissio peccatorum sine aliquo merito est, si fides hanc impetrat. Neque enim nullum est meritum fidei. Qua fide ille dicebat, Deus propitijs esto mihi peccatori, & descendit iustificans merito fidelis humiliatus, quoniam qui se humiliat exaltabitur.* In epistola centesima sexta ad Paulinū, ante medium: *Si quis dixerit, quod gratiam bene operandi fides mereatur, negare non possumus, immo verò gratissime confitemur.* Quo loco per gratiam bene operandi iustificationem intelligit: *Nam, vt ipse sæpe reperit, bona opera accedunt iustificatio, non præcedunt iustificandum.* In epistola centesima quadragesima quarta, ad Anastasium: *Lex, inquit, adducit ad fidem, fides impetrat spiritum largiorem, diffundit spiritus caritatem, implet caritas legem.* In libro de spiritu & litera, ca. 13. *Quod factorum lex minando imperat, hoc fidei lex credendo impetrat.* Et ca. 30. *Per legem cognitio peccati, per fidem impetratio gratia contra peccatum, per gratiam sanatio animæ.* In libro de fide & operibus, cap. 21. *Violentia, inquit, fidei Spiritus sanctus impetratur, per quem diffusa caritate in cordibus nostris, lex, non timore pænæ, sed iustitia amore compleitur.* In lib. 1. contra aduersarium legis & Prophetarū, cap. 17. *In nouo, inquit, Testamento fides impetrat caritatem.* In lib. de prædestinatione Sanctorum, capite 7. *Ex fide inquit, ideo dicit Apostolus iustificari hominem, non ex operibus, quia ipsa prima datur, ex qua impetratur cætera, quæ proprie opera nuncupantur, in quibus iuste vivitur.* Denique libro de gratia & libero arbitrio, ca. 14. *Fides, inquit, & non petita cõceditur, vt ei petenti alia concedantur.*

Habemus igitur ex AVGVSTINO non semel, aut iterum, sed sæpè ac sapius repetitum, Fidem impetrare iustificationem, remissionem peccatorum, gratiam bene operandi, ac per hoc iustificare per modum dispositionis ac meriti, non propter

nudam relationem, qua iustificationem aspicit vel recipiat. Vide quæ diximus in secundo libro de pœnitentia, cap. 12. vbi probauimus, contritionem esse causam meritoriam iustificationis, & respondimus ad obiectiones, quæ contra meritum eiusmodi dispositionem fieri solent. Vide etiam solutionem argumentorum contra hoc meritum fidei, cap. 21. huius libri.

CAPVT XVIII.

Fidem non solam iustificare, probatur ex causa formali iustificationis & necessitate operum bonorum.

EST AT argumentum POSTREMV, quod hic solum indicandum, sed alibi perficiendum erit. Sumitur enim ex duobus principijs, quæ in libris sequentibus demonstrantur. VNUM principium est, causam formalem iustificationis non esse iustitiam, quæ est in CHRISTO, vel solam remissionem peccatorum; sed iustitiam in nobis realiter inhaerentem, ad quam iustitiam Scripturæ & Patres præcipue caritatem pertinere docent. Ex hoc principio, quod in sequenti libro tractabitur, euidenter sequitur, non solam fidem per modum dispositionis iustificare. Nam iustitia ista realis & inhaerens non debet apprehendi per fidem, sed infundi per gratiam.

Ad hanc autem infusionem, disponit quidem actus fidei, sed disponunt etiam actus timoris, pœnitentiæ, aliarumque virtutum, sed præter cæteros, actus dilectionis sine dubitatione disponit. Illis enim actibus disponuntur homines ad eiusmodi gratiam recipiendam, quos Deus in Scripturis sanctis præexigi, ac prærequiri significat. Prærequirit autem secundum Scripturas actum fidei, timoris, spei, pœnitentiæ & dilectionis, supra probatum est. Neque aduersarij, præsertim paulo saniores, id negant; sed interpretantur, eos actus, excepta fide, prærequiri quo ad præsentiam, non quo ad apprehensionem iustificationis. Quare si talis ponatur iustificatio, quæ non apprehensione, sed infusione obtineatur, non erit vlla causa, cur soli fidei tribuatur dispositio iustificationis.

Adde, quod ipsa etiam natura nos docet, ijs actibus disponi materiam ad recipiendam formam, qui sunt eorum similes, qui consequentur formam. Ligna enim per calorem disponuntur ad formam ignis concipiendam, quoniam ex igne calor procedit. Itaque ad formalem iustificationem, quæ potissimum in infusione caritatis sita est, nihil magis quam dilectio, siue pœnitentia ex dilectione disponit. Neque id aduersarij vnquam negassent, aut de fide iustificante controuersiam vllam fecissent, nisi de ipsa formali iustificatione nouam doctrinam prius excogitassent.

Simile argumentum ducitur ex necessitate operum bonorum ad salutem; quod est ALTERVM principium suo loco probandum. Nam si fides sola iustificaret impium, certè ipsa etiam sola saluaret; non enim amitti posset iustitia, quibuscunque malis operibus, nisi amitteretur fides; proinde manente fide, maneret iustitia; manente autem iustitia, salus quoque esset in tuto. Quod si istas cõsecutiones aduersarij negare possunt, aut negant. LUTHERVS enim in lib. de captiuitate Babylonica, capite de Baptismo, disertis verbis scribit, tam esse diuitem hominem Christianū, vt quibuscunque operibus amittere salutem non possit, nisi nolit credere. Et in Colloquio Altemburgensi Ministri Saxonici Ministros Electorales,

les, idest, Illyriciani Maioristas, siue Lutherani rigidi Lutheranos molles reprehendunt, quod distinguant inter iustitiam & salutem, quasi bona opera non iustificent, sed sola fides; non saluet autem fides sola, sed etiam opera. Illi verò respondent, opera quidem bona necessaria esse ad salutem, sed necessitate præsentia, aut necessitate signi, quod videlicet fides addit; tamen non minus salutem, quam iustitiam tribui soli fidei.

Itaque argumenta omnia ex Scripturis & patribus de præceptis, quibus infra suo loco probabimus, ita necessaria esse opera bona ad salutem, etiam hominibus iustificatis, ut sine illis fides sola non saluet: Probant etiam fidem solam non iustificare, quod in præsentia susceperamus probandum.

CAPVT XIX.

Solutur argumentum primum ex Scripturis depromptum pro sola fide.

NUNC argumenta soluenda sunt, quibus aduersarij magno conatu cōtendunt, solam fidem iustificare. Reuocabimus autem testimonia Scripturæ, quæ illi proponunt ad certa capita, ut consilio euitentur.

PRIMUM igitur argumentum sumunt ab illis testimonijs, quæ docent, hominem sine operibus iustificari. Inde enim effici non dubitant, solam fidem iustificare. Testimonia hæc sunt, Roma. 3. *Exclusa est gloriatio tua, per quam legem facitorum? non. Sed per legem fidei.* Et paulo post: *Arbitramur hominem iustificari per fidem sine operibus legis.* Rom. 4. *Si Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum.* Galat. 2. *Scientes, quod non iustificabitur homo ex operibus legis.* Ephes. 2. *Gratia estis saluari per fidem, non ex operibus.* Tit. 3. *Apparuit benignitas & humanitas Saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiæ, quæ seruamus nos.* Philippen. 3. *Vi inueniar in illo non habens meam iustitiam, quæ ex lege est, sed eam, quæ est ex fide.*

Ad hæc testimonia breuiter explicanda, & argumentum pro sola fide penitus profigandum: Tria quædam prætoranda erunt. **P**RIMO, quid sit apud Apostolum lex factorum, & lex fidei. **S**ECUNDO, quid intersit inter iustitiam legis & iustitiam in lege. **T**ERTIO, quid intelligat Apostolus per opera, cum dicit, hominem iustificari sine operibus.

Quod attinet ad **P**RIMUM, Calvinus & Kemnarius & alij Sectarij, per legem factorum intelligunt legem, quæ requirit opera, per legem fidei eam, quæ requirit fidem. Sed refellit hæc explicationem sanctus Augustinus, cum alibi sapè; tum præcipue in libro de spiritu & littera, capite decimo tertio, ubi demonstrat, legem euangelicam, quæ maximè requirit fidem, requirere etiam opera, & omnium mandatorum, ac totius Decalogi obseruationem: & contra demonstrari posset, legem Moysi, quæ maximè requirit opera, requirere etiam fidem.

Lex igitur factorum apud Apostolum est ea, quæ iubet quid sit faciendum, lex fidei est ipsa fides, quæ impetrat gratiam faciendi, quod lex factorum iubet. Itaque utraque lex requirit opera, sed lex factorum continet præceptum, lex fidei auxiliū. Lex factorum præstat, ut cognoscantur, lex fidei facit, ut faciamus. Lege factorum dicit Deus, fac quod iubeo, lege fidei dicimus Deo, da quod iubes. Denique lex factorum est littera, quæ occidit iubendo & non iuuando, lex fidei est spiritus, qui viuificat opem ferendo, ut iustificatio legis impleatur in nobis. Ex quo sequitur, ut non solum lex Moysi, sed etiā lex Christi, quatenus aliquid imperat, sit lex factorum,

Rob. Bellarm. Tom. III.

& lex fidei sit spiritus fidei, non solum quo nos Christiani, sed etiam Patriarchæ & Prophætæ, & omnes antiqui iusti, Dei gratiam impetrarunt, & iustificati gratis per eandem gratiam, legis mandata sequebantur.

Quantum ad **S**ECUNDVM, iustitia legis (ut etiā initio huius libri breuiter indicauimus) sunt opera iusta, quæ lex faciendi præscribit. Neque hanc iustitiam vsquam Apostolus reiicit tanquam inutile, sed contra potius ita commendat, ut dicat Romanor. secundo, *Factores legis iustificabuntur.* Et in eodem capite: *Si præputium iustitiæ legis custodiat, nonne præputium in circumcisionem reputabitur?* Et Rom. 8. *Deus misit filium suum in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum, ut iustificatio legis impleteretur in nobis.* At iustitia ex lege, siue in lege sunt illa opera, quæ homines faciunt sine gratia fidei, sola cognitione legis adiuti, & hæc opera non iustificant coram Deo, sed solum coram hominibus, qui tantum externa considerant.

Hanc iustitiam tanquam inutilem B. Paulus reiicit, & opponit iustitiæ fidei, hoc est, operibus bonis, quæ sunt ex gratia & fide. Eandem iustitiam ex lege vocat Apostolus ad Romanos decimo, iustitiam propriam, & opponit iustitiæ Dei: *Ignorantes, inquit, Dei iustitiam, & suam quærentes statuere, iustitia Dei non sunt subiecti.* Et capite nono: *Genes, quæ non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam.* Iustitiam autem, quæ ex fide est, Israel autem sectando legem iustitia in legem iustitia non peruenit. *Quare? quia non ex fide, sed quasi ex operibus.* Hoc est, Israelitæ quærentes implere legem iustitiæ, re vera legem iustitiæ implere non potuerunt, quoniam viribus proprijs non ex gratia Dei, quam fides impetrat, legem iustitiæ facere præsumpserunt: *Putant, inquit A. V. G. V. S. T. I. N. V. S. lib. 3. contra duas epistolas Pelagianorum, capite septimo, se arbitrij sui viribus implere legem iubentem, & istam explicari superbia, ad gratiam non conuertuntur inuuantem.* Ac per hoc miro quodam modo, sed tamen vero, iustitiam legis non implet iustitia quæ in lege est, vel ex lege, sed quæ in spiritu gratia. Iustitia quippe legis impletur in eis, sicut scriptum est, qui non secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum. Secundum iustitiam verò, quæ in lege est se fuisse sine querela in carne, non in spiritu, dicit Apostolus; & iustitiam quæ ex lege est, suam dicit fuisse, non Dei. Intelligendum est igitur, iustitiam legis non impleri secundum iustitiam quæ in lege est, vel ex lege, id est secundum iustitiam hominis, sed secundum iustitiam, quæ est in spiritu gratia. Quod planius, & breuius ita dici potest, iustitiam legis Dei non impleri, cum lex iubet, & homo quasi suis viribus facit, sed cum spiritus adiuvat, & hominis non libera, sed Dei gratia liberata voluntas facit. Vide eundem libro de gratia & libero arbitrio, c. 12. ubi rursus de hac ipsa re copiosè disputat.

Quod iam ad **T**ERTIVM pertinet, aduersarij exstimant per opera, quæ beatus Paulus, à iustificatione excludit, intelligi omnia omnino opera, siue ante fidem, siue post fidem facta, immo etiam ipsam fidem, si consideretur, ut opus.

At hanc absurdissimam esse sententiam, & ab ignoratione Scripturæ profectam, docet idem A. V. G. V. S. T. I. N. V. S. in libro de gratia & libero arbitrio, c. 7. *Homines, inquit, non intelligentes, quod ait ipse Apostolus Paulus, Arbitramur hominem iustificari per fidem sine operibus legis; putauerunt eum dicere, sufficere homini fidem, etiam si male viuat, & bona opera non habeat. Quod absit, ut sentiret vas electionis.* Et mox adiungit, non excludi opera, quæ sunt ex fide, & nos etiam supra probauimus, requiri ad iustificationem actū spei, timoris, pœnitentiæ, dilectionis, & ipsius fidei, non solum credentis, sed etiam orantis & impetrantis, qui actus opera quædam meriti dici possunt.

B b 3 Non-

Nonnulli ex Catholicis docent, per opera quæ à iustificatione Apostolus excludit, intelligi obseruationem legalium ceremoniarum, circumcisionis, sabbati, neomeniarum, &c. qui ea ratione mouentur, quod ad Romanos capite tertio, idem Apostolus posteaquam dixerat: *Arbitramur hominem iustificari per fidem sine operibus legis*, subiungit, *An Iudeorum Deus tantum? nonne & gentium?* Et ad Romanos secundo, tertio & quarto, & ad Galatas 2. & 3. ubi de hac re differitur ex proposito, semper adducitur in medium exemplum circumcisionis.

Caterum sententia S. Augustini constans, & sine dubitatione verissima est, per opera, quæ fidei opponuntur, & à iustificatione excluduntur, intelligi opera, quæ fidem præcedunt, quæque solis viribus liberi arbitrij fiunt. Ita docet Augustinus loco citato de gratia & libero arbitrio, capite 7. de prædestinatione Sactorum, capite 7. præfatione in Psal. 31. & vbiunque de hac re disputat. Quod idem aperte docet etiam S. Hieronymus in epistola ad Cthesiphontem, ultra medium. Et ratio huius sententiæ est, quoniam ad Rom. 4. ad Ephes. 2. & ad Tit. 3. Apostolus simpliciter excludit opera, nulla mentio ne facta legis Mosaicæ. Hinc enim intelligimus, non excludi solum legalium ceremoniarum obseruationem, sed etiam moralium.

Excludi autem omnia opera facta ante fidem, non autem omnia absolute, probari potest ex cap. 4. ad Rom. ubi legimus: *Ei qui operatur, merces imputatur secundum debitum, non secundum gratiam*. Quo loco explicat Apostolus ipse, quid intelligi debeat per opera, quæ opponuntur fidei; ac dicit, illa se vocare opera, quibus id, quod redditur est merces, non gratia. Talia autem non sunt nisi illa, quæ fiunt ex solis viribus liberi arbitrij. Nā operibus, quæ fiunt ex gratia, qualis est ipse actus fidei, & quæ inde cōsequuntur, id quod redditur, non est simpliciter merces, sed etiam gratia, immo magis gratia, quàm merces.

Et confirmatur hæc ratio ex ipso scopo epistolarum ad Romanos & ad Galatas, neque enim dubitari potest, quin Apostolus in duabus illis epistolis demonstrare voluerit, neminem posse iustificari sine fide in Christum, & gratuita Dei misericordia. Proinde quamvis sæpe meminerit circumcisionis, & ceremoniarum legis propter Iudæizantes, qui multum in illis confidebant: tamen absolute omnia opera fidem præcedentia excludere voluit; præsertim cum in epistola ad Romanos, non solum Iudæis, sed etiam gentilibus, qui non minus philosophiam iactabant, quàm Iudæi legem, Christi fidem necessariam esse ad iustificationem, & salutem per suadere voluerit.

Ex his facile respondetur ad illa omnia loca. Ad PRIMVM ex cap. 3. ad Rom. RESPONDEO, excludi gloriationem Iudæorum per legem fidei, non per legem factorum, quoniam homo iustificatur ex gratia, quæ primo fidem inspirat, deinde per fidem ad indulgentiam, & opera bona perducit; non autem iustificatur per legem factorum, id est, per solam notitiam legis, & vires liberi arbitrij.

AT contra KEMNITIVS: *Apostolus, inquit, vult excludere omnem gloriationem, igitur excludit omnia opera, etiam facta per fidem, vel ex fide. Nam de illis etiā posset aliquis gloriari*. RESPONDEO, non excludit Apostolus omnem gloriationem, sed illam solum, quæ otitur ex operibus per solas vires liberi arbitrij factis. Non enim dicit, ubi est gloriatio? sed ubi est gloriatio tua? id est, ubi est gloriatio, qua in te gloriaris, & non in Domino? ex operibus autem factis ex fide, ac per hoc ex gratia, cum fides ex gratia sit, nemo potest gloriari, nisi in Domino, quæ gloriatio non est prohibita, cum idem Apostolus

A dicat: *Qui gloriatur, in Domino gloriatur*, 2. Cor. 10. Itaque S. AUGUSTINVS lib. de gratia & libero arbitrio, cap. 7. cum dixisset, non intelligere Apostolum ad Rom. 3. eos, qui dicunt, solam fidem sufficere ad iustificationem, reddit causam cur dictum sit, hominem iustificari per fidem sine operibus: *Quia, inquit, & ipsa bona opera nobis ex Deo sunt, à quo nobis & fides est, & dilectio*. Et in libro de prædestinatione Sactorum, capite 7. *Ideo, inquit, per fidem iustificari dicit Apostolus hominem, non ex operibus, quia ipsa prima datur, ex qua impetrentur cætera*.

Ad SECVNDVM de Abraham ex capite 4. ad Roman. RESPONDEO, Abrahamum iustificatum fuisse per fidem, non per opera præcedentia fidem, quoniam non potuissent illa esse uerè iusta, nisi secundum externam iustitiam, & ideo si per illa iustificatus fuisset, habuisset gloriam, sed apud homines non apud Deum. Idem dicendum est ad loca sequentia ex cap. 2. ad Galatas, cap. 2. ad Ephes. & cap. 3. ad Titum. Nam in illis omnibus locis solum excluduntur opera facta ante fidem.

Sed hic etiam occurrit KEMNITIVS, ac probat, excludi etiam opera facta per fidem. Nam Abraham iam renatus erat, & ex fide operabatur eo tempore, de quo loquitur Apostolus, & tamen idem Apostolus excludit opera eius à iustificatione. Item Galatæ renati erant, & in Christum credebant, & tamen eorum opera Paulus opponit fidei, & aperte rejicit. Immo status quæstionis in epistola ad Galatas, non alius esse uidetur, nisi utrum opera ex fide iustificent, an fides sola iustificet. Apostolus autem respondet, hominem iustificari ex fide, non ex operibus, id est, ex sola fide.

RESPONDEO, Abraham eodem tempore, de quo loquitur Apostolus, renatus quidem erat, & ex fide multa bona opera faciebat: tamen Apostolus cum dicit, eum iustificatum esse ex fide, non ex operibus; non rejicit opera facta ex fide, sed affirmat illa non esse facta sine fide, quia si talia fuissent, nunquam eum iustificassent. Itaque excludit opera, quæ Abraham facere potuisset non ex fide. Nam etiam ij, qui fidem habent, aliquando operantur non ex fide, ut cum peccant, aut cum faciunt opera purè moralia sine relatione ad Deum.

Denique loquitur Apostolus cum conditione, si Abraham iustificatus est ex operibus non procedentibus ex gratia fidei, ut ij putabant, qui suis uiribus tribuebant iustitiam; certe habuit gloriam, sed non apud Deum. Et quoniam satis constat, Abrahamum habuisse gloriam etiam apud Deum, inde colligit, eum non esse iustificatum ex operibus sine fide, sed ex fide, ex qua bona opera uerè procedunt.

Porro in epistola ad Galatas duplex tractatur quæstio, VNA specialis, an ceremoniæ legales ad Christianos pertineant, ita ut sine illis salui esse non possint; ALTERA generalis, an per legem, & vires nature possit contingere iustificatio sine gratia, & fide IESU CHRISTI. Ad utramque responderet Apostolus negatiue. Quæstionem autem illam, quæ fingit Kemnitius, ne uerbo quidē attingit. Id autem ita se habere, perspicuum est ex illis verbis: *Si per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est*. Galat. 2. & ex illis: *Si ex lege hereditas, ergo non ex promissione*. Galat. 3. & ex illis: *Euacuati estis a Christo, qui in lege iustificamini, a gratia excidistis*. Galat. 5. & Rom. 4. *Si ex lege hereditas, exinanita est fides, abolita est promissio*.

Nam istæ consecutiones firmissimæ sunt, si excludantur à iustificatione opera facta sine fide & gratia, ex sola cognitione legis, & uiribus liberi arbitrij. Nam si lex, & natura sufficiunt ad iustificandum; quid opus fuit, ut CHRISTVS moriendo, de peccato damnaret peccatum, ut iustificatio

ficatio legis impleatur in nobis? & si lex, & natura sufficiunt ad iustitiam, sufficiunt etiam ad hereditatem, non enim iniustus est Deus, ut iustos fraudet corona iustitiæ, ut sanctus Augustinus loquitur in libro de natura & gratia, capite secundo. Quod si lex, & natura sufficiunt ad hereditatem, quid opus fuit promissione? Denique si lex, & natura sufficiunt, euacuati sumus à CHRISTO, & à gratia excidimus, quoniam his opus nobis non esse profite-mur.

At eadem istæ consecutiones infirmissimæ sunt neque aliquid efficiunt, si quis per eas excludere velit opera, quæ sunt ex gratia & fide. Neque enim CHRISTVS gratis mortuus dici potest, si iustificamur ex fide & operibus consequentibus fidem: immo nisi CHRISTVS mortuus esset, non possemus ex fide, & operibus inde sequentibus iustificari. Hæc enim omnia gratia Dei donauit nobis per IESVM CHRISTVM Dominum nostrum. Sic etiam, non ideo hereditas non est ex promissione, quia opera ex fide & gratia procedentia ad iustificationem sunt necessaria; quin potius ideo est ex promissione hereditatis, quoniam sine promissione non fuisset gratia, sine gratia non fuisset fides, sine fide non fuissent opera iusta, quibus redderetur hereditas, id est ipsa corona iustitiæ. Ac demum non euacuamur à CHRISTO neque à gratia excidimus, qui ex fide CHRISTI, & operibus gratiæ iustificamur, sed contra potius, nisi ad CHRISTVM, & eius gratiam per tineremus, fidem & opera iustificantia non haberemus.

Quare cum Paulinæ illæ consecutiones vim habeant aduersus eos, qui iustificationem operibus factis sine fide, & gratia tribuebant, non autem aduersus eos, qui à iustificatione opera consequentia fidem, & gratiam non excludunt; manifestè sequitur, Apostolum in epistola ad Galatas contra eos tantum differere, qui legē, & opera sine fide CHRISTI magnificabant: neque statum questionis in ea epistola esse, an opera ex fide, sed an opera sine fide iustificent.

Ad VLTIMUM ex c. 3. ad Philip. RESPONDE-
mus (ut supra diximus) iustitiā ex lege, uocari opera, facta ex cognitione legis per solas nature vires.

At contra obijcit KEMNITIVS, Apostolum non solum loqui de operibus suis, quæ fecerat ante fidē, cum damnat iustitiam propriam, sed etiam de operibus, quæ tūc faciebat, cum esset Apostolus CHRISTI. Nam de prioribus dixit in præterito, omnia arbitratu sum detrimenta, de posterioribus dicit in præsentem, omnia arbitror ut stercora. Itaque B. Paulus omnia opera sua, siue ex fide, siue sine fide facta contemnit, & pro stercoribus habet, sola interim Christi fide contentus.

RESPONDEO, mirum est, quā prompti sint hæretici ad blasphemias, nulla tēme oblata occasione. Nam quod Apostolus inter scribendum nunc utatur tempore præterito, nunc tempore præsentem, non cogit, ut existimemus eum loqui de rebus diuersis. Potuit enim de iisdem illis operibus factis in lege, & ante fidem dicere, se in initio conuersionis illa omnia pro detrimentis habuisse, & nunc etiam illa eadem nihili facere, & non solum pro detrimentis, sed etiam pro stercoribus habere, quod in dies magis ac magis intelligat illorum operum iniquitatem. Et re vera loquutum esse B. Paulum, etiam in præsentem, de operibus factis in lege, & antequidem, perspicuum est ex antithesi, quam facit cum dicit: *Ut inueniar in illo, non habens meam iustitiam, quæ ex lege est, sed illam, quæ ex fide est* CHRISTI. Vbi opponit iustitiam suam, id est, opera sua iusta facta ex fide, quæ sunt uerè iusta coram Deo;

Rob. Bellarm. Tom. III.

A iustitiæ suæ, id est, operibus suis iustis factis in lege, sine fide, quæ non poterant esse verè iusta coram Deo, sed solum exterius, & in facie hominū apud quos (ut ipse ibidem scribit) fuerat in Iudaismo sine querela versatus.

At quanta quæso blasphemia est, opera facta ex fide, & gratia Christi, stercora nominare, quæ ad Galatas 5. Fructus spiritus ipse idem vocat Apostolus? ergo ne Spiritus sancti fructus stercora sunt? & quo modo 2. Timoth. 4. beatus Paulus gloriatur, & dicit: *Bonum certamen certavi, cursum consumaui, fidem seruavi. In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi iustus iudex*? Ita ne de stercoribus gloriari debuit tantus Apostolus? & quæ debetur stercoribus corona iustitiæ? & quis ille est iustus iudex, qui stercora coronare dignatur? DEINDE, quā gratiam debemus Deo, qui nos creauit in CHRISTO IESU in operibus bonis, quæ præparauit ut ambulemus in illis ad Ephes. 2. si ista opera nihil sunt aliud, nisi stercora? DENIQUE, si opera bona fidelium, detrimenta, ac stercora sunt, certè facienda, & amplectenda non sunt, sed excutienda, atque abiicienda sunt. Eat nunc Kemnitius, & queratur, quod eum hostem operum bonorum esse dicamus.

CAPVT XX.

C Soluitur alterum argumentum ex Scripturis petitum pro sola fide.

ALTERVM argumentum sumunt ab ijs locis, ubi sola fides nominatur, cæteris omnibus operibus, vel dispositionibus prætermisiss. Matthæi nono, Lucæ septimo. *Fides tua te saluam fecit*. Lucæ 8. *Crede tantum, & salua eris*. Ioannis primo, *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine eius*. Ioannis tertio, *Qui credit in filium, habet vitam æternam*. Rom. 5. *Iustificati ex fide, pacem habeamus ad Deum*.

D RESPONDEO, locus ille (*crede tantum, & salua eris*) ubi gloriantur aliqui ex sectarijs, se tandem reperisse particulam SOLA, quam Lutherus de suo reddiderat, cum in nullis Biblijs eam inuenire potuisset; non facit ad rem. Loquitur enim eo loco Dominus de miraculo faciendo in excitatione defunctæ, non de iustificatione impij, & remissione peccatorum. Fatemur autem, fidem solum interducatu esse ad miracula impetranda, videlicet cū referantur ad ipsam fidem confirmandam, non ad vitam eius illustrandam, qui miraculum impetrat. Hoc enim modo virtutes multas fecisse dicuntur improbi quidam, qui in die iudicij audituri sunt: *Amen dico, vobis, nunquam noui vos, discedite a me omnes operarii iniquitatis*, Matthæi 7.

E Quod attinet ad alia loca, negamus id sequi, ut fides sola iustificet, etiam si interdum sola nominetur. Nam interdum quoque solæ nominantur aliæ virtutes, aut Sacramenta, ut Lucæ septimo: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum*. Tobie duodecimo: *Eleemosyna a morte liberat*. Ad Romanos octauo: *Spe salui facti sumus*, Ecclesiastici secundo: *Timor Domini expellit peccatum*. Ad Titum 3. *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis*. Ephes. 2. *Mundans eam, laqueo aquæ in verbo vite*. Nec tamen ullus colligit dilectionem, aut eleemosynam, aut timorem, aut baptismum sine fide iustificare.

Itaque Scriptura cum ad vnum effectum multæ causæ concurrunt, modò vni causæ, modò æte

ri effectum illum tribuit, nec propterea significare intelligitur, vnam causam sine alijs posse sufficere. Cur autem Apostolus frequentius iustificationē tribuat fidei, quam dilectioni, aut alijs rebus, causa est, quam reddit Concilium Tridentinum sessione sexta, capite octauo, quoniam fides est initium gratiæ iustificationis. Inde enim incipit Deus ædificium spirituale in anima hominis, inde incipit curare morbum peccati, inde incipit colere agrum cordis, inde incipit viam aperire ad portum salutis.

Sed occurrit IOANNES CALVINUS in Antidoto Concilij, atque hanc explicationem non solum puerilem vocat, sed etiam manifesti erroris damnat. Probat autem ipse, fidem non esse tantum initium, & fundamentum iustificationis, sed etiam incrementum, & perfectionem, tribus testimonijs diuinæ Scripturæ. PRIMVM est ad Romanos. 1. *Euan- gelium virtus Dei est in salutem omni credenti, quia reuelatur in eo Dei iustitia ex fide in fidem. Quis non videt, inquit Calvinus, principium & finem pariter hic designari alioqui dicendum erat ex fide in opera, siquidem opera perficerent, quod fides inchoat.* ALTERVM est Habacuc 2. *Iustus ex fide uiuit.* Hoc, inquit Calvinus, *Propheta valde improprie dixisset, nisi fides continuaret vitam.* TERTIVM est Genes. 15. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam.* Non erat, inquit Calvinus, tunc Abraham nouitius, sed sanctitatis omniumque virtutum exemplar, ergo non ei adiutum ad iustitiam pateretur fides, ut aliunde postea iustificatio completetur.

RESPONDEO, impudenter Calvinus, dum se Concilio Tridentino insultare credit, S. Augustino, & toti antiquitati insultat. Quod enim Concilium dixit, ideo ex fide hominem iustificari, ex Apostoli sententia, quod si des initium sit, & radix iustificationis: scripsit antea S. AUGUSTINVS in libro de prædestinatione Sanctorum, capite septimo his verbis; *Ex fide ideo dicit iustificari hominem, non ex operibus, quia ipsa prima datur, ex qua impetrentur cetera, que proprie opera nuncupantur.* Et in epistola 105. ad Sixtum: *Fides, inquit, unde omnis iustitia sumit initium.* Et libro de bono perseuerantiæ, capite secundo: *Quod initium verius homini Christiano, quam credere in Christum.* Et præfatione in Psalmi 31. *Lauda, inquit, superædificationem, sed video, fundamentum fidei: laudo fructum, sed in fide agnosco radicem.* Et serm. 16. de verbis Apostoli: *A fide, inquit, incipit homo.* Et sermone 22. quem sæpè citamus: *Domus, inquit, Dei credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur.* Quod idem omnes alios Patres sensisse, ac docuisse ostendimus, suprâ capite 13. & 17.

Dicatur nunc Calvinus, si audeat, Augustinum, quem vnum ex tota antiquitate sibi patronum eligere solet, pueriliter in Scriptura lusisse, quia fidem vocauit initium, fundamentum, radicemque iustitiæ, & ideo iustificari ex fide hominē scripsit, quia fides prima datur, ut per eam cetera impetrentur. Verè igitur fides initium est, & origo iustitiæ; sed non tale initium, ut veniente iustitia cedat, ac recedat, quo modo timor foras mittitur à caritate, quâ suo quodam ministerio introduxit, sed est initium, quod manet & perficitur; quo modo arborum radices non arescunt, sed crescunt, & roborantur crescente arbore; & fundamentum ædificij non subtrahitur accedente fabrica domus, sed perficitur, & stabilitur, & parietes, tectumque sustentat. Ita nimirum & fides primum inchoat iustificationem, dein de assumpta spe & caritate perficitur. Ideo cum inchoat, sola est, eum perficit, non est sola; siue (quod idem est) sola inchoat, non sola perficit.

Proinde rectè Concilium post Augustinum scri-

bit, hominem iustificari ex fide, quia fides est initium & origo iustitiæ: ut videlicet id fidei propriè tribueret, quod ei soli propriè conuenit. Quare si Calvinus & ceteri Sectarij, cum dicunt, fides sola iustificat, significare uellent, fidem solam inchoare iustitiam, non esset cum eis de sola fide diutius litigandum.

Illud igitur Apostoli: *Reuelatur iustitia Dei ex fide in fidem*, multis modis exponi potest; neque cogimur admittere fidem solam esse principium, finemque iustitiæ. Exponit enim S. AUGUSTINVS in libro de spiritu & litera, cap. 11. ex fide annuntiatum Euangelium, in fidem obedientium Euangelio. Exponunt ALII, ex fide Prophetarum in fidem Apostolorum: ALII, ex fide obscura & latente in Testamento ueteri, in fidem manifestatam & reuelatam in Testamento nouo: ALII, ex fide rerum præteritarum, in fidem futurarum. ALII, ex fide imperfecta, in fidem perfectam, & caritate formatam.

Quæ postrema expositio confirmatur ex similibus phrasibus, quæ significant progressum, & incrementum eiusdem rei, ut *Ibunt de virtute in virtute*, Psalmo octogesimo tertio. *Et usque in generationem & generationem veritas eius*, Psalmo 99. *Transformamur a claritate in claritatem tanquam a Domini spiritu.* 2. Corint. 3. *Et misericordia eius à progenie in progenies timentibus eum*, Lucæ 1. Itaque sententia Apostoli est, in Euangelio reuelari iustitiam Dei, quæ incipit à fide inchoata, & perducitur ad fidem caritate perfectam, atque formatam.

Illud uerò Habacuc. 2. *Iustus ex fide uiuit.* Intelligitur de fide uiua (quomodo enim potest aliquis uiuere ex fide mortua?) fides autem uiua ex testimonio sancti Iacobi capite secundo, nō est fides sola, sed fides cum operibus, siue (ut loquitur Paulus ad Galatas 5.) fides per caritatem operans. Et rectè cohæret hoc testimonium cum superiore. Probat enim B. Paulus, iustitiam Dei esse ex fide in fidem, quia scriptum est *Iustus ex fide uiuit*, nimirum iustitia Dei ex fide imperfecta inchoatur, & in fidem perfectam, hoc est, uiuam terminatur. Quoniam iustus ex fide uiuere debet, nec posset ex fide uiuere, si iustitia eius constaret ex fide non uiua.

Quare docet quidem Propheta, per fidem continuari uitam, sed non per fidem solam, sed per fidem cum caritate coniunctam, & per caritatem operantem; ex quo sequitur, ut iustus non solum ex fide, sed etiam ex caritate uiuat. Neque ideo fallum est, quod Concilium dicit, fide inchoari iustitiam, quoniam uerum est, quod Propheta dicit, fide continuari iustitiam. Vtrumque enim fides facit, sed primum facit sola, secundum non sola.

Illud denique, quod Calvinus adducit ex capite 15. Genes. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam.* Significat, Abrahamum iustum, ex nouo quodam actu fidei factum esse iustiores. Sed non ideo non aperuit illi adiutum ad iustitiam fides, cum primum ille iustificatus est, quia postea quodque iustitiam in illo auxit. Nam (ut iam diximus) non ita facimus fidem initium iustitiæ, ut negemus illam crescere & perfici, & semper hominem ad maiora perducere. Hoc solum negamus, per eam solam posse hominem integrè, perfectèque iustitia formam acquirere.

CAPVT XXI.

Solutur argumentum tertium ex Scripturis desumptum pro sola fide.

TERTIVM argumentum petunt ab ijs locis, in quibus dicitur homo gratis iustificari. Idem enim est gratis, & non ex operibus; ac per hoc idem est gratis, & sola fide, Rom. 3. *Iustificati gratis per gratiam ipsius.* Rom. 4. *Et qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum.* Et autem, qui non operatur, credenti autem in eum, qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iustitiam. Rom. 11. *Si gratia, iam non ex operibus, alioqui gratia iam non est gratia.* Ephes. 2. *Gratia estis salvati per fidem, non ex operibus.* Hoc argumentum non solum probat, sola fide hominem iustificari, sed etiam iustificari sola fide de relativo, id est, non propter dignitatem, aut meritum fidei, quia tunc gratia non esset gratia.

RESPONDEO, particula illa GRATIS duobus modis accipi potest, Vno modo, ut opponatur debito ex iustitia, siue meritis, ut loquuntur Theologi, de condigno, quæ sunt absolute & simpliciter merita. Et hoc modo iustificatio gratuita non excludit opera, quæ dicantur concurrere ad iustificationem ut dispositiones, vel ut merita de congruo, modo non tribuatur eis meritum de condigno, de quo loquitur Concilium Tridentinum sess. 6. cap. 8. ubi dicit, hominem iustificari gratis, quoniam neque fides, neque opera, quæ iustificationem præcedunt, eam merentur. Et iuxta hunc modum non est idem, hominem iustificari gratis, & iustificari ex sola fide. Nam iustificari gratis, est iustificari sine merito de condigno. Iustificari sola fide, est nihil requiri ad iustificationem nisi fidem, quod esse falsum iam demonstratum est.

ALTERO modo potest accipi particula, GRATIS, ut opponitur operi facto sine ulla gratia, ex solis naturæ viribus, siue illud opus dicatur meritum de condigno, siue de congruo, siue etiam solum dicatur conditio, aut ratio aliqua, cur detur homini iustificatio. Et hoc modo iustificatio gratuita non excludit merita absolute, sed merita propria, id est, quæ sunt nobis ex nobis, & non ex Deo. Nam merita quæ sunt nobis ex Deo, id est, quæ originem ducunt ex gratia præveniente, non pugnant cum gratia, nisi quod uelit ipsam gratiam pugnare cum gratia. Hoc modo idem est, hominem iustificari gratis, & iustificari ex fide, & iustificari sine operibus. Nam cum fides sit primum Dei donum; qui iustificatur ex fide, non iustificatur ex operibus præcedentibus fidem, sed iustificatur ex gratia, & gratis, quia ipsa fides est ex gratia.

Neque hinc sequitur, hominem qui iustificatur gratis, iustificari sola fide; nam sicut iustificatio gratuita non excludit fidem, quia fides est ex gratia, ita non excludit penitentiam, & dilectionem, & opera penitentiae & dilectionis, quoniam etiam ista omnia sunt ex gratia. Et hac ratione explicat sanctus AUGUSTINVS particulam, GRATIS, ubique de hac re scribit. Nam in epistola 105. posteaquam dixerat: *Nec ipsa remissio peccatorum sine aliquo merito est, si fides hanc impetrat.* Neque enim nullum est meritum fidei. Continuo explicat, quomodo hoc meritum non pugnet cum gratuita iustificatione, & ait: *Restat igitur, ut ipsam fidem, unde omnis iustitia sumitur, non humano, quo isti extolluntur, tribuamus arbitrio, nec ullis præcedentibus meritis, quoniam inde inci-*

Apiunt bona quacunque sunt merita, sed gratuitum Dei, donum esse fateamur, si gratiam veram, id est, sine meritis cogitamus. Et in epist. 106. Non dicat, inquit, sibi, si ex fide, quo modo gratis? quod enim fides mereatur, cur non potius reddatur, quam donatur? non dicarista homo fidelis, quia cum dixerit, ut merear iustificationem, habeo fidem: responderetur ei, *Quid enim habes, quod non accepisti? cum ergo fides impetrat iustificationem, non gratiam aliquid meriti præcedit humani, sed ipsa gratia mereatur augeri, ut aucta mereatur & perfici.*

At contra hanc solutionem obijciunt tum heretici, tum etiam quidam Catholici. Nam Kemnitius in examine Concilij Tridentini sess. 6. in fine disputationis de operibus infidelium, contendit, nullum esse meritum de congruo. Immo hoc meritum dicit, esse illam Helenam, de qua septimus canon sextæ sessionis Concilij contra Scripturæ, & antiquitatis sententiam dimicat. Sublato autem merito de congruo, tollitur omnis dignitas, & efficacia fidei, & aliarum dispositionum ad iustificandum, & inde sequitur, ut iustificari gratis nihil sit aliud, nisi iustificari sine vlla dignitate fidei, aut operum, ex sola fide apprehendente promissionem. Probat autem nullum esse meritum de congruo; quia tunc sequeretur, hominem iustificari propter meritum suarum dispositionum, non autem propter meritum solius Christi, quod est contra Scripturam, & omnes Patres.

C Aliqui etiam ex Catholicis, atque in primis Dominicus à Soto lib. 2. de natura & gratia, cap. 14. concedunt quidem dispositiones ad iustificationem, sed negant eas posse vocari vlla ratione merita; & iustificari hominem gratis, contendunt esse, iustificari sine ullo merito, siue de condigno, siue de congruo, siue procedente ex auxilio Dei speciali, siue ex viribus solius naturæ. Ratio autem eorum potissima est, quoniam meritum, & merces relativa sunt, ita ut omni merito merces è regione respondeat: merces autem ex debito, & iustitia redditur: ac per hoc non gratis datur. Debitum enim & gratia opponuntur ex Apostolo ad Roman. 4.

D Præterea meritum ex congruo non fundatur in vlla dignitate, & proportionem operis ad gratiam iustificationis, sed in sola promissione Dei, qui creditur tibus & penitentiam agentibus indulgentiam & iustificationem promittit: at cui debetur, aliquid ex sola promissione alterius, is non dicitur, illud mereri, nisi valde improprie. Igitur meritum de congruo non est veri nominis meritum.

E Huc addi potest testimonium S. Augustini ex præfatione in Psal. 31. *Nihil, inquit, boni fecisti, & datur tibi remissio peccatorum.* Et idem habet in Psal. 110. & alibi. Immo in epist. 105. affirmat idem Augustinus, in Scripturis sacris iustitiam nunquam vocari mercedem, sed semper gratiam; unde colligit, iustitiæ deberi mercedem, sed ipsam iustitiam semper gratis dari.

RESPONDEO, quod attinet ad KEMNITIVM, is aut improbus, aut imperitus esse convincitur. Dum asserit, Concilium Tridentinum pro merito de congruo contra Scripturæ, & totius antiquitatis sententiam dimicare. Nam aut loquitur de merito operum, quæ sunt ex solis viribus liberi arbitrii, aut de merito operum, quæ nascuntur ex gratia, præveniente, & ex fide: si de PRIMO genere operum loquitur, apertissime improbus est, cum impudenter, & prodigè mentiatur. Concilium enim Tridentinum non solum nusquam nominat meritum de congruo, sed etiam illud rejicit, quod attinet ad opera, quæ sunt ex solis viribus naturæ, ut patet ex ipsa 6. sess. cap. 5. & 6. & can. 1. 2. & 3. nam docet,

docet, initium iustificatio n is sumi à gratia præueniente; & tunc primum incipere dispositiones ad gratiam iustificantem, cum homo à Deo motus, & adiutus incipit credere; & neminem posse per naturæ vires, aut scientiam legis sine gratia Dei credere, diligere, pœnitentiam agere, &c.

Si loquitur de SECUNDO genere operum, imperitum se totius antiquitatis ostendit. Vix enim est vllus inter veteres, qui nō agnoscat meritum aliquod in operibus pœnitentiæ, quæ per Dei gratiam fiunt, vt ostendimus in 2. lib. de pœnitentia, cap. 12. Quāuis neque de hoc secundo genere operum mendacio careant verba Kemnitij. Concilium enim in illa sess. 6. capite 7. hoc meritum congrui neque recipit, neque rejicit, immo ne verbum quidem de hac re facit, tantum abest, ut pro illo quasi pro Helena dimicet. Dicit quidem Concilium, Iustitiam à Deo nobis infundi secundum dispositionem, & cooperationem uniuscuiusq; sed an ea dispositio sit meritoria, saltem de congruo, an uerò nullo modo, sed tantum sit conditio quædam requisita, non explicat.

Iam uerò quod atinet ad Catholicos, questio uidetur esse ferè de solo nomine meriti, cum alioqui conueniat inter omnes Catholicos, dispositiones requiri, & non sola fide homines iustificari. Nos autem intelligere certè non possumus, cur non sit hoc tempore utendum nomine meriti, præsertim cum additione illa, de congruo, cum agitur de operibus, quæ fiunt ex gratia præueniente. Et si nulla esset alia ratio, auctoritas omnium Patrum, & præsertim S. Augustini omnino sufficere nobis deberet. Nam si quo tempore Pelagiani humana merita extollebant, sanctus Augustinus præcipuus gratiæ defensor merita appellare non dubitauit opera illa, quæ nascuntur ex fide, quanto magis hoc tempore, quo Lutherani merita omnia tollunt è medio, deberent Catholici eadem illa opera, merita nominare?

At S. Augustinus lib. 1. Retractionum, cap. 23. retractasse uidetur sententiam illam, fides meretur remissionem peccatorum, quando illam aliam retractauit, initium fidei est ex nobis. Non ita est, nam in epist. 105. & 106. docet Augustinus, fidem mereri iustificationem, & tamen in his epistolis summa cōtentione affirmat, initium fidei non esse ex nobis. Et in ipso lib. 1. Retractionum, cap. 23. ubi retractat illam sententiam de initio fidei ex nobis, scribit uerissimè dictum esse, fides inchoat meritum.

At S. Augustinus loquitur de merito fidei formatæ, quo meremur iustificationem, id est, incrementum iustitiæ, non de merito fidei informis, quo meremur remissionem peccatorum. Neque hoc est verum, nam in epist. 105. vt supra citauimus, loquitur apertè de remissione peccatorum: *Neque ipsa*, inquit, *remissio peccatorum sine merito est, si fides hanc impetrat*. Et lib. 1. contra aduersarium legis & prophetarum, cap. 17. *Fides*, inquit, *impetrat caritatem*. Et in epist. 106. *Fides meretur gratiam bene operandi*. Et tract. 44. in Ioan. *Hæc*, inquit, *confessio meruit iustificationem*. Loquitur igitur Augustinus de fide, quæ præcedit caritatem, & remissionem peccatorum, & illi meritum impetrationis attribuit.

At S. Augustinus cum dicit, fidem mereri iustificationem, intelligit, fidem ostendere à quo sit petendum auxilium, vnde iustificatio, & post iustificationem merita acquirantur. Hæc uerò responsio indigna est viro docto, qualis est is, cum quo disserimus. Nam si id esset mereri iustificationem, posset etiam Verbum Dei, & concionatores, & ipse Deus dici, mereri nobis iustificationem. DEINDE S. Augustinus explicat, quomodo fides mereatur, cum dicit, eam impetrare remissionem peccatorum.

A DENIQUE & ipse Augustinus, & reliqui Patres omnes non solum fidei, sed etiam dilectioni, & pœnitentiæ tribuunt meritum iustificationis. Certè autem dilectio, & pœnitentia non ostendunt, à quo sit petendum auxilium.

At S. Augustinus improprie loquitur de merito, proinde nulla est causa, cur eum in hac parte imitari velimus. Si semel tantum, aut iterum hæc vox vni Augustino excidisset, fortasse tolerari posset ista responsio. At quod omnes Patres, quorum plerique Latinam linguam ab ipsa nutrice didicerant, in re tam graui perpetuò improprie loquatur, incredibile videtur. Vide Tertullianum lib. 4. in Marcionem, Cyprianum serm. 6. de oratione Dominica, Ambrosium lib. 7. & 10. in Lucam, & lib. 2. de pœnitentia, cap. 3. Hieronymum lib. 2. contra Pelagianos, Augustinum epist. 89. q. 4. tract. 44. in Ioan. in Psal. 50. & alibi passim. Et Gregorium in primum Regum lib. 3. cap. 4.

Deinde non est potissima nostra quæstio, an opera ex fide, quibus disponimur ad iustificationem sint merita proprie, vel improprie dicta, sed an sint hoc nomine appellanda, & nos quidem probamus ita esse vocanda: quoniam sic ea vocant omnes Latini Patres. Neque argumenta illa de relatione meriti, & mercedis conuincunt, fatemur enim omni merito respondere mercedem, sed sicut meritum quoddam esse dicimus ex congruo, ita mercedem quandam esse dicemus ex congruo, quæ magis debeat ex gratia, quàm ex iustitia. Nam ipse etiam Apostolus ad Romanos 4. cum dicit: *Et qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum*. Satis apertè indicat, esse quandam mercedem, quæ imputari possit secundum gratiā, non secundum debitum.

Ad illud autem quod obieciatur, meritum de congruo non fundari in dignitate operis, sed in sola promissione Dei, RESPONDEMUS, contrarium esse verum. Nam si promissio non requirat vllam conditionem operis, tunc quidem nullum inde oriatur meritum; vt si Rex egenti alicui promittat in singulos annos certum nummorum numerum sine vlla conditione, debebuntur egenti illi pecuniæ regis, sed absque vllò eius merito: at si promissio contineat operis conditionem, oriatur inde meritum, etiam si opus illud alioqui non sit per se equale mercedi. Verè enim, qui opus illud fecerit, conuenire poterit promissorem, ac dicere, se meruisse præmium ab illo promissum.

Quare si meritum de congruo fundaretur in promissione cum conditione operis, esset verè meritum ex iustitia, & potius de condigno, licet imperfectè quàm de congruo nominandum. Et ideo nos existimamus, potius fundari meritum de congruo in aliqua dignitate operis, quàm in promissione. Nam promissiones, quibus Deus veniam pœnitentibus pollicetur, non tales sunt, quales illæ quibus bene operantibus coronam gloriæ pollicetur. Nam istæ posteriores verum pactum continent: quod Deus facit cum homine tanquam cum operario de mercede reddenda; illæ autem priores non proprie continent pactum de mercede reddenda, sed assertio-nem rei certò futuræ, vt homo securus reddatur veniæ obtinendæ, si pœnitentiam egerit.

Id autem ita esse intelligi potest, PRIMO ex eo, quod vita æterna sæpe vocatur merces, brauiū stipendium; iustificatio nunquam uocatur, nisi gratia & misericordia. SECUNDO ex eo, quod Scripturæ cum pœnitentibus veniam promittunt; reddunt rationem, quia Deus misericors est: vt Ioel. 2. *Conuertimini ad Dominum Deum uestrum, quia benignus, & misericors est &c*. At cum promittunt bene operanti-

bus vitam æternam, non tam allegant misericordiam, quam iustitiam, & fidelitatem, vt 2. Timor. 4. *Quam reddet mihi iustus index.* Quod si 1. Ioan. 1. dicitur: *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est, & iustus, ut remittat nobis peccata.* Sciendum est enim loqui de remissione uenialium, quæ iusto Dei iudicio redditur bonis meritis iustorum, ut S. Augustinus docet in libro de correptione & gratia, c. 13. **T**ertio idem patet ex eo, quod Prophetæ cum promittunt indulgentiam operibus penitentiarum; addere solent particulam dubitatem, **V**t, **Q**uis scit, **F**orsitan, &c. vt patet Ioelis 2. Dan. 4. Ionæ. 5. At nihil tale additur in promissione vitæ æternæ meritis iustorum. Verum est igitur, quod diximus, promissiones indulgentiarum, non esse propriè pacta, in quibus fundari possit meritum penitentiarum; sicut promissiones vitæ æternæ vera sunt pacta, in quibus fundatur meritum operum bonorum, quæ à iustis fiunt.

Porro negamus, nullam esse in merito de congruo dignitatem. Nam cum sit opus illud à Deo, & sit opus gratiæ, & donū Spiritus sancti, quo pacto fieri potest, vt nullam habeat dignitatem? Illud quidem est verum, totam eius operis dignitatem pendere à gratia, & ideo non tam esse hominem, qui meretur, quam ipsam gratiam, quæ (vt loquitur Augustinus in epist. 106.) meretur augeri, vt aucta mereatur & perfici.

Neque tamen hinc iam licebit colligere, hoc esse meritum de condigno; nam etiam si est à Deo, tamen non est à Deo intus inhabitante per gratiam iustificatam, sed extrinsecus excitante & adiuvante, vt idem Augustinus docet in epist. 105. & præterea est à Deo incipiente & inchoante, nondum cōplente & perficiente: proinde est meritum inchoatum & imperfectum; & habet aliquam dignitatē, & proportionem ad suum finem, sed non tantam, quantam requirit meritum de condigno. Denique deest, vt diximus pactum propriè dictum, sine quo nullum potest esse meritum ex iustitia, siue de condigno.

Ad illud autem S. AUGUSTINI præfatione in Psalm. 31. *Nihil boni fecisti, & datur tibi remissio peccatorum, attenduntur opera tua, & inueniuntur omnia mala.* **R**ESPONDEO sanctum Augustinum per remissionem intelligere totam iustificationem ab initio primæ dispositionis, quæ est fides, vsque ad plenam reconciliationem. Tunc enim Deus incipit remittere peccata, cum inspirat fidem, quæ orando impetrat cetera dona. Itaque illud: *Nihil boni fecisti,* intelligitur ante fidem: sicut etiam id quod sequitur, *attenduntur opera tua, & inueniuntur omnia mala.* Neque enim mala dici possunt opera, quæ fiunt ex fide.

Id ita esse patet ex præcedentibus & sequentibus. Sic enim in præcedentibus ait: *Quomodo ergo iustificatur homo ex fide sine operibus?* respondet ipse Apostolus, propterea hoc dixi tibi o homo, ne quasi de operibus tuis præsumere videreris, & merito operum tuorum te accipere fidei gratiam. Noli ergo præsumere de operibus tuis ante fidem, noveris, quia peccatorem te fides inuenit, &c. In sequentibus etiam ait: *Debebat ubi Deus vnde etiam, dari indulgentiam.* Incipis ergo esse in fide per indulgentiam. Iam fides illa assumpta spe, & dilectione incipit bene operari, &c. Vides quomodo remissio peccatorum, id est, indulgentia, tunc incipit, cum incipit fides? proinde ante remissionem peccatorum, quæ inchoatur in fide, nihil boni fecimus, quia ante fidem nihil boni fieri potest. Ex fide enim incipiunt quæcunque sunt bona. In eundem sensum scribit Augustinus in epist. 105. iustitiam nunquam vocari mercedem, quoniam accipit iustitiam pro

A toto beneficio iustificationis, sita vt in ea includatur etiam fides, quæ sola non potest esse merces, cum eam nulla omnino merita, neque de congruo, neque de condigno, præcedant. Cetera omnia dona & gratiæ, & mercedis nomine appellari possunt. Hinc igitur patet explicatio omnium testimoniorum, quæ docent hominem iustificari gratis. Significant enim nulla esse merita ante donum fidei.

CAPVT XXII.

*Soluitur argumentum quartum ex
Scripturis depromptum pro
sola fide.*

QUARTVM argumentum depromunt ex illis testimonijs, quæ docent, omnes qui credunt iustificari & saluari. Quod quidem non esset infallibiliter verum, si non sufficeret sola fides. Ioan. 3. *Vt omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam.* Act. 10. *Hic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere omnes, qui credunt in eum.* Act. 13. *In hoc omnis, qui credit, iustificatur.* Rom. 1. *Euangelium virtus Dei est in salutem omni credenti.* Rom. 10. *Omnis qui credit in eum non confundetur.* 1. Ioan. 5. *Omnis qui credit, quoniam Iesus est Christus, ex Deo vitam accipit.*

RESPONDEO, particula OMNIS potest INPRIMIS rectè exponi negatiuè, vt sensus sit, omnis qui credit, iustificatur, id est, nemo sine fide iustificatur. Quod illustrat aptissima similitudine S. AUGUSTINI vs, explicans illud, *Deus vult omnes saluos fieri,* lib. de prædestinatione Sanctorum, capit. 8. nam si vna aliqua vrbe vnus tantum Grammaticæ Doctores esset, & diceretur, omnes in hac vrbe Grammaticam discunt ab isto: non significaretur, omnes in ea vrbe Grammaticam discere, sed neminem discere sine illo. Sic igitur omnis qui credit, iustificatur, quia nemo iustificatur, nisi credat. *Sine fide enim impossibile est placere Deo.* Et hoc videtur Apostolus significare ad Rom. 1. cum dicit, Euangelium esse virtutem Dei in salutem omni credenti; nam in tota illa disputatione probare nititur, fidem Christi necessariam esse omnibus, & sine illa neque Iudæos per legem Moysi, neque gentiles per lumen rationis posse coram Deo iustificari. Idem etiam videtur esse sensus illius loci Ioan. 3. *Vt omnis qui credit in eum, non pereat,* significat enim missum esse filium Dei à Patre in mundum, quoniam sine eius aduentu, & fide nemo saluari potuisset.

SECVNDÒ, potest eadem particula OMNIS, referri ad omnia hominum genera, vt significet, fidem Christi esse viam ad salutem apertam toti mundo, Iudæis, Græcis, Barbaris, non autem vni tantum genti, vt erat lex Moysi. Sic enim explicat B. Paulus illud Isaïæ: *Omnis qui credit in eum, non confundetur,* ad Rom. 10. nam continuò subiungit: *Non enim est distinctio Iudæ & Græci. Nam idem Dominus omnium, diues in omnes, qui inuocant illum.* Et ea de causa sæpè Apostolus vrget illam particulam, OMNIS, ut admoneat Iudæos, gratiam Christi non esse ipsorum propriam, sed communem omnibus gentibus.

TERTIO refertur interdum particula, OMNIS, ad singulos credentes, & quidem affirmatiuè, sed tamen non significatur illis sententijs, solam fidem sufficere, sed fidem iustificare & saluare, si non desint cetera, id est, fidem ex parte sua semper iustificare

care & saluare, modo addantur alia, quæ simul requiruntur. Id autem ita esse, perspicuum est ex eo, quod in Scripturis etiam de spe dicitur: *Omnis qui sperat in eum, non confundetur.* Ecclesiast. 2. & de dilectione: *Omnis qui diligit, ex Deo natus est.* 1. Ioannis 4. de humilitate: *Omnis, qui se humiliat exaltabitur.* Luc. 18. de oratione: *Omnis qui petit accipit.* Luc. 11. &: *Quicumque inuocauerit nomen Domini saluus erit.* Rom. 10. & de obedientia: *Factus est omnibus obedientibus sibi causa salutis æternæ.* Hebr. 5. & tamen nemo diceret solam spem, aut orationem, aut humilitatem, aut alia sufficere sine fide.

Itaque sententia Scripturæ est, singulas istas uirtutes ex parte sua perducere homines ad salutem, nisi aliunde oriatur impedimentum, aut defectus. Atque hoc ipsum sancti Patres passim docent, cum admonent, non sufficere solam fidem: *Multum, inquit, AUGUSTINVS tract. 10. in epistolam Ioan. dicunt, credo, sed fides sine operibus non saluat.* Et S. PROSPER lib. 1. de uita contemplatiua, cap. 19. *Nec opera sine fide, nec fides sine operibus iustificat.* Vide alia testimonia infra in disputatione de necessitate operum.

CAPVT XXIII.

Solutur quintum argumentum ex Scripturis pro sola fide.

QUINTVM argumentum ducunt ab illis testimonijs, quæ prædicant efficaciam Verbi Dei. Verbum enim sola fide apprehenditur. Psal. 106. *Misi verbum suum, & sanauit eos.* Ioan. 1. *Vos mundi estis propter sermonem, quem loquutus sum vobis.* Rom. 1. *Euangelium virtus Dei est in salutem omni credenti.* 1. ad Corinthios 15. *Nomen vobis facio Euangelium, quod prædicaui vobis, quod accepistis, in quo statis, per quod & saluamini.* Iacobi 1. *Suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras.*

RESPONDEO, Verbum Dei sanat & saluat, sed ut hoc faciat, non satis est ut fide apprehendatur, nisi etiam caritate impleatur. Verbum enim Dei non solum offert promissiones, sed etiam imperat opera facienda. Quare Dominus Matthæi 7. comparat hominem audientem verba sua, & non facientem viro stulto, qui ædificat domum super arenam. PRÆTEREA Verbum, quod fide apprehenditur, non est ipsa salus, sed semen salutis, quod non solum excipitur, sed etiam calefieri, & excoli debet, ut fructum faciat. Quocirca rectè S. Iacobus, non ait, *Suscipite insitum verbum, quod saluabit, sed quod potest saluare animas vestras*, si videlicet excipiantur in corde bono, & retineantur cum patientia tempore tentationum, ut dicitur in parabola seminantis, Matth. 13.

Sed contra occurrit LUTHERVS in libro de libertate Christiana, ubi probat, fidem solam cum Verbo Dei sufficere. Primum enim (ut ipse dicit) fides implet omnia mandata. Nam audiens in Verbo præcepta & promissa, & prudenter intelligens præcepta non posse seruari, confert se ad promissa, quæ docent, omnia esse posita in fide, & credentem in Christum omnia habere. Nam conclusit Deus omnia sub incredulitate, ut omnium misereatur. Et dedit eis potestatem filios Dei fieri his, qui credunt in nomine eius. Rom. 11. & Ioan. 1. DEINDE, fides exhibet Deo summum obsequium, dum credendo confiteretur, illum esse veracem in omnibus suis promissis. Deus autem glorificantes se glorifi-

cat, ut dicitur 1. Reg. 2. *Vide & Abraham credidit Deo, & reputatum est ei ad iustitiam, quia videlicet dedit gloriam Deo plenissime sciens, quia quæcumque promissit Deus, potens est & facere.* DEINDE, fides copulat animam Deo, iuxta illud Osæ 2. *Sponsabo te mihi in fide: & ideo omnia quæ Christi sunt efficiuntur communia cum anima fidelis.*

RESPONDEO, hoc argumentum Lutheri ex tribus virtutibus fidei ductum, magis Lutheranos, quam Catholicos lædit. Nam si Deus glorificet nos & iustificet, quia summum cultum illi exhibemus per fidem, rectè sequitur ut merito fidei, id est, propter virtutem & dignitatem ipsius fidei iustificemur. Quod tamen Philippus & Kemnitius, & quotquot sunt hodie Lutherani absurdum, & falsum esse contendunt.

Sed excutiamus breuiter fidei virtutes, quas Lutherus prædicat. PRIMAM illam virtutem, quod videlicet fides impleat omnia mandata, furtim subripuit Lutherus caritati, ut tribueret fidei. Sed vera fides non vinit ex rapto, & ideo clamat verum esse, quod Apostolus dicit, Rom. 13. *Qui diligit, legem impleuit.* Et: *Plenitudo legis est dilectio.* Et quod ipse Dominus ait Ioan. 14. *Si quis diligit me, sermonem meum seruabit.* Et: *Qui non diligit me, sermones meos non seruat.* Conuertit se quidem fides ad promissa, cum uidet, legis mandata solis naturæ viribus impleri non posse: & credens, veram esse illam promissionem, petite, & accipietis, à Deo petit spiritum caritatis, per quem fit verè, ut iustificatio legis impleatur in nobis. Sed non est hæc promissio, quam vellet Lutherus, ipse enim promissionem quærit, per quam liberetur à debito legis implendæ, & habeatur, ac reputetur iustus, quamuis sit omni flagitiorum genere coopertus. Sed hanc promissionem in veris Biblijs, id est, in libro Dei nunquam inueniet.

Quod enim ipse allegat, conclusit Deus omnia sub incredulitate, ut omnium misereatur. Et dedit eis potestatem filios Dei fieri his, qui credunt in eum, longè aliud significat, quam illud sit, quod ipse somniat. Dicitur enim Deus conclusisse omnia sub incredulitate, quia permisit & ludæos & Gentiles incredulos fieri, ut in utrisque liberandis misericordiam suam ostenderet. Dedit autem potestatem ijs, qui credunt in eum, ut filij Dei fiant; proinde non sunt hoc ipso, quod credunt, filij Dei, sed fieri possunt, si renascantur ex aqua & Spiritu sancto, & sic diffusa caritate in cordibus eorum per Spiritum sanctum, qui datus est eis, incipiant dicere Deo, Abba Pater.

Iam uerò quod attinet ad alteram uirtutem fidei exhiberi quidem fides cultum & obsequium Deo, cum dat illi gloriam, credens eum fidelem esse in omnibus uerbis suis. Sed neque sola fides exhibet cultum Deo, cum scriptum sit Matthæi quinto: *Videant opera uestra bona, & glorificent Patrem, qui in cælis est.* Et Ioannis 21. de sancto Petro legamus, eum morte sua clarificasse Deum. Neque fidei obsequium placet Deo, nisi fides ipsa per dilectionem operetur. Nam & Demones uelint, nolint, dant gloriam Deo, dum credunt, illum esse veracem, sed nihil eis prodest obsequium illud coactum. Et nos ipsi, si habeamus omnem fidem, caritatem autem non habeamus, nihil sumus.

Itaque Deus glorificet eos, à quibus ipse glorificatur ex caritate, sine qua nihil profunt omnia, quæ ab inuitis deferuntur obsequia. Eiusmodi autem fuit obsequium Abrahæ, qui usque adeo Deum dilexit, ut etiam filium unigenitum, ut Deo pareret immolare uoluerit. Et ideo rectè dicit S. Iacobus

bus in epist. cap. 2. fidem Abraham ex operibus consummatam fuisse. Quare non est mirum si talis fides, uidelicet perfecta, & caritate formata, ac per dilectionem operans reputata fuerit ad iustitiam, id est (ut erat uerè) opus existimata, ac iudicata iustitia.

Porro TERTIA uirtus fidei fortasse caret fundamento. Nam quod legimus Osee 2. *Sponsabo te mihi in fide*, non uideretur accipiendum de fide, qua credimus Deo, sed de fide, qua Deus præstat promissa. Nam paulo ante dixerat Deus in eodem Propheeta: *Sponsabo te mihi in iustitia & iudicio, & in misericordia, & in miserationibus*; & mox addidit, *& sponsabo te mihi in fide*. Quorum omnium uerborum illa uideretur esse sententia, sponsabo te mihi iustè, misericorditer, atque fideliter. Sed si accipiatur fides pro fide, qua nos credimus Deo, certè sicut sponsamur Deo per fidem, ita coniungimur in matrimonium perfectum & consummatum per caritatem. Non enim fides, sed caritas est uinculum perfectionis Coloss. 3. & qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo, 1. Ioan. 4.

Denique siue per fidem, siue per caritatem, siue (quod est uerius) per utrumque sponsemur Christo; erunt quidem nostra, quæ Christi sunt, & Christi quæ nostra sunt, ut Lutherus dicit, sed non eodem modo, quo ipse dicit. Non enim nostra erit Christi iustitia, quia reputabitur nostra, sed nostra erit, quia causa erit iustitiæ in nobis inhaerentis, nosq; uerè, & formaliter perficientis, quemadmodum nostra mortalitas, & carere pœne, in quas per lapsum primi parentis incidimus, non fuerunt in Christo per solam reputationem, sed per ueram, & realem assumptionem. Lutherus enim parum liberalem sponsum nostrum facit, quem uult ea, quæ nostra sunt, re ipsa sibi assumere, ea uerò, quæ sua sunt, nobis uiam sola reputatione communicare. Sed de his hæcenus.

CAPVT XXIV.

Soluitur argumentum sextum ex Scripturis pro sola fide.

POSTREMVM argumentum ex Scripturis illis accipiunt, quæ docent, irritam fore promissionem, si lege, aut operibus nitatur, & non sola fide accipiatur. Rom. 4. *Si ex lege habedatis, exinanita est fides, abolita est promissio*. Et ibidem: *Ideo ex fide, ut firma sit promissio*. Et Galat. 3. *Ut promissio ex fide daretur credentibus*. Et Galat. 5. *Euacuati estis a Christo, qui in lege iustificamini*.

RESPONDEO, hoc argumentum solutum est, partim c. 11. in responsione ad quintam obiectionem; partim c. 19. in explicatione uocabulorum legis & operum. Summa est, docet Apostolus, inanem fore fidem nostram, & irritam promissionem Dei, si iustificatio haberi possit per solam cognitionem legis, aut opera facta solis naturæ uiribus. Nusquam autem docet, iustificari hominem ex sola apprehensione promissionis per fidem, aut iustificationem non pendere ex conditione operum. Quin potius in iustis locis Scriptura testatur, & iustificationem, & salutem pendere ex conditione, pœnitentiæ, & operum bonorum: *Nisi pœnitentiam habueritis*, inquit Dominus, *omnes similiter peribitis*, Luc. 13. & Matth. 19. *Si uis ad uitam ingredi, serua mandata*.

CAPVT XXV.

Soluitur argumentum ex traditione veterum Patrum pro sola fide.

QUAMVIS aduersarij testimonia sanctorum Patrum non magni pendant, cum ipsorum erroribus manifestè repugnant: tamen cupide illa eadem colligunt, si quando in specie saltè nobis contraria esse iudicant. Percurram igitur breuiter testimonia, quæ ab illis adferri solent, tametsi non ignorem iam ab uno, aut altero, fortasse etiam à plurimis ex nostris, satis diligenter esse sermè omnia explicata.

PRIMO loco proferunt ex Origene in capit. 3. epistolæ ad Romanos hæc uerba: *Et dicit (Apostolus) sufficere solius fidei iustificationem, ita ut credens quis tantummodo, iustificetur, etiam si nihil ab eo operis fuerit expletum*.

RESPONDEO, Origenes opponit fidem operi externo, ac docet, posse hominem interdum iustificari, etiam si nullum opus externum faciat. Ponit enim exemplum peccatricis & latronis, qui non leguntur ieiunasse, aut elemosynas fecisse antequam iustificarentur. Itaque per uocabulum SOLA, excludit Origenes necessitatem operis externi, quod uidelicet, aut potestas, aut occasio deest eiulmodi operis faciendi.

Non excludi autem ab Origene dilectionem & pœnitentiam, perspicuum erit ex uerbis eius in caput 4. eiusdem epistolæ ad Romanos: *Puto, inquit, quod prima salutis initia, & ipsa fundamenta fides est, profectus uero, & augmenta edificij, spes, perfectio uite, & culmen totius operis, caritas*. Et infra: *Credentibus quidem Christo, nec tamen deponentibus ueterem hominem cum actibus suis, fides reputari non potest ad iustitiam*. Vides igitur non sufficere solam fidem, sed etiam spem, & dilectionem, & depositionem ueteris hominis, quod sit per pœnitentiam, omnino requirit.

SECUNDO proferunt ex Hilario illa uerba canon. 8. in Matth. *Mouet Scribas, remissum ab homine peccatum, hominem enim tantum in Iesu Christo inuebantur, & remissum ab eo quod lex laxare non poterat. Fides enim sola iustificat*.

RESPONDEO, non excludit Hilarius per particulam sola, nisi legem Moysi, de qua loquebatur. Qui enim dicit, lex non iustificat, sed sola fides, id est, ac si diceret, ex his duobus sola fides uiam habet iustificandi, siue, fides iustificat, lex non iustificat. In quem sensum scriptum est, Act. 8. *Nondum Spiritus sanctus, in quenquam illorum uenerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Iesu*, non enim illud, tantum, excludit fidem, aut alias uirtutes, sed solum uisibilem Spiritus sancti aduentum. Itaque idem Hilarius cap. 7. in Matth. cum sic loquitur: *Salus gentium omnis in fide est, & in preceptis Domini uita est uniuersorum*.

TERTIO, proferunt ex Basilio illa uerba in homilia de Humilitate: *Hæc est perfecta, & in omni gloriatio Deo, quando neque ob iustitiam suam quis se iactat, sed nouit quidem se ipsum uerè iustum indignum, sola autem fide in Christum iustificatum*.

RESPONDEO, excludit Magnus Basilius per uocem sola, opera, quæ sunt sine fide, & gratia Dei. Hortatur enim ad humilitatem, ac monet, ut unusquisque intelligat, se nihil iustitiæ à se habere, sed quid-

quidquid habet, donum esse Dei. Itaque sola fide iustificari apud Basilium, nihil est aliud, nisi ex dono Dei tantum iustificari; non ex operibus praeuenientibus omnia dona Dei. Et valde accommodatè ponit exemplum Apostoli, qui ad Philippum non vult habere iustitiam suam, id est, opera facta solis naturae virtutibus, sed iustitiam fidei, id est, opera facta ex gratia fidei. Et ibidem reprehendit ingratos, qui gloriantur de bonis suis, quia dona Dei non essent. Porro idem Basilium in sermone de fide, postquam docuit necessitatem fidei, adiungit etiam necessitatem caritatis. Quod probat, tum ex Apostolo 1. Cor. 13; tum ex ipso Domino, qui Ioan. 15. non ex fide, sed ex caritate discipulos suos cognoscendos esse praedixit.

QUARTO, proferunt ex Ambrosio verba illa in sermone 45. *Sicut sufficit Iuda ad scelera, Christum de feruisse; non sufficit latroni ad innocentiam; Domino credidisse.* Item ex commentario in caput tertium ad Romanos: *Iustificati sunt gratia, quia nihil operantes, neque vicem reddentes, sola fide iustificati sunt dono Dei.* Item in caput 4. *Non ergo opus est lex, quando impius per solam fidem iustificatur.* Item ibidem: *Sic decretum dicitur a Deo, ut cessante lege, solam fide gratia Dei poscerent ad salutem.* Item: *Beatus dicit, de quibus hoc sanxit Deus, ut sine laboribus, & aliqua observatione, sola fide iustificarentur apud Deum.* Item in cap. 9. *Sola fides posita est ad salutem.*

RESPONDEO, Ambrosius (si tamen is est auctor vel sermonis illius, vel commentariorum in Paulinum) per hoc SOLAM, non excludit, nisi opera ceremonialis legis veteris, aut certe necessitatem operum externorum. Nam idem auctor sic loquitur in commentario ad 4. caput ad Hebraeos; *Magna res est fides, & salutaris; & sine hac non est salvari possibile; sed sola fides non sufficit. Operari fidem per dilectionem necessarium est, & conversari digne Deo.*

Idem etiam auctor in cap. 3. ad Rom. explicat, gentilem salvari sola fide, quia sine observatione circumcisionis, sabbati, neomeniae, & similibus saluantur. Sic etiam in caput 4. idem dicit, cessante lege, solam fidem sufficere, quia loquitur de lege ceremoniali, quae iam cessavit. Nam in caput 6. tractans illud: *Gratias autem Deo, quia cum fuissetis servi peccati, &c.* dicit, nos iam servire Deo, non per legem Moysi, sed per legem naturae. Denique in caput 9. antequam diceret, sola fides posita est in salutem, praemisit, per fidem hominem consequi salutem sublati neomenijs, & sabbato, & circumcisione, & lege escharum, & oblationibus peccatorum.

QUINTO, proferunt ex Chrysostomo illa verba in homilia de fide & lege naturae: *Eum qui operatur opera iustitiae, sine fide non possum probare unum esse fidelem absque operibus possum monstrare & vixisse, & regnum caelorum assequutum, nullus sine fide viam habuit, latro autem credidit tantum, & iustificatus est.* Item illud ex homilia tertia in epistolam ad Titum: *Si credis fidei, cur alia infers, quasi fides iustificare non sufficiat sola?*

RESPONDEO, Chrysostomus in priore loco docet, fidem solam, id est, sine opere externo interdum sufficere, opus externum sine fide nunquam sufficere. Et rationem reddit, quia fides parit opera, opera non pariunt fidem: in posteriore loco docet fidem solam, id est, sine ceremonijs legis veteris abunde sufficere. Nam post verba allegata, mox addit: *Quid te spontanea servituti subdas, & legis iugo collum submittris?*

Chrysostomum autem non fuisse in eas sententias, ut existimaret, fidem sine dilectione & poenitentia, aliisque similibus operibus sufficere, facile po-

test intelligi ex illis verbis ipsius homil. 70. in Marti-
thaeum: *Ne fideles sola se fide salvari posse credant, de poena malorum differit. Ita infideles ad fidem, fideles vero ad recte vivendum cohortantur.* Vide etiam homil. 52. & 26. in Matth. Item homil. 28. 29. & 31. in epistola ad Roman. Item homil. 1. in priorem epistolam ad Timotheum ubi sic ait: *Non fides solum opus est, sed etiam caritate.*

SEXTO, proferunt ex Augustino illud: *Quantalibet fuisset prius antiquis praedices iustos, non dos saluos fecit, nisi fides Mediatoris.* Libro 1. contra duas epistolas Pelagianorum c. 21. Item illud: *Si quis cum crediderit, mox de hac vita decesserit, iustificatio fidei manet cum illis: nec praecedentibus bonis operibus, quia non merito ad illam, sed gratia pervenit: nec consequentibus, quia in hac vita esse non sinitur.* Libro 83. quaestione 76.

RESPONDEO, in priore loco solam docet Augustinus, neminem sine fide salvari, proinde antiquos iustos neque per naturam, neque per legem Moysi, sed per ipsam Christi fidem esse salvatos. Ipsa enim sola ex rebus enumeratis viam habet salvandi. Quomodo si tres ambularent, & diceretur nobis, nullus est Doctor nisi ille, qui ambulat melius, non intelligeremus, nullum esse in orbe terrarum Doctorem praeter illum, sed non esse inter eos tres Doctorem nisi unum.

In posteriore loco apertissime loquitur sanctus Augustinus de fide viva & caritate perfecta, atque formata, quae sine operibus in actu esse potest, sed non in habitu. Dixerat enim in verbis immediate praecedentibus, hominem iustificari sine operibus praecedentibus fidem, sed fidem iustificantem esse fidem, quae per dilectionem operatur. Idem autem Augustinus in infinitis locis, ut supra citavimus, docet, fidem sine caritate nihil esse nisi fundamentum aedificij, & initium, ac radicem iustificationis.

SEPTIMO, posset adduci Cyrillus Alexandrinus qui lib. 10. in Ioan. cap. 18. scribit, hominem per solam fidem inherere Christo. Sed in eodem loco satis ipse se explicat, cum dicit, posse hominem in Christo manere per fidem, & tamen carere dilectione & perire.

OCTAVO, adduci potest Leo in epistola 70. ubi sic ait: *Sola fides Catholica vivificat & sanctificat.* Et sermo 4. de Epiphania: *Hoc est, quod iustificat impium, hoc est, quod de peccatoribus facit sanctos, si in uno, eodemque Domino Iesu Christo, & vera Deitas, & vera credatur humanitas.*

Sed **RESPONDEO** est in promptu; siquidem per vocem SOLA, nihil aliud S. Leo excludit, nisi falsam fidem, & haereticas sectas. Sola enim fides Catholica, id est, non Ariana, non Eutychiana, non Lutherana iustificat. Ut illud omittam, quod non loquitur Leo, sicut etiam neque alij Patres, de fide speciali promissionum; sed de fide dogmatica, quae adversarij neque solam, neque cum alijs virtutibus iustificare concedunt.

NONO, adduci potest Theophylactus, qui in commentario ad cap. 3. ad Galatas ait: *Fides sola habet in se iustificandi virtutem.* Sed locus iste similis est testimonio S. Augustini supra citato, neque aliud significat, nisi nihil esse, quod sine fide iustificare valeat.

DECIMO, adduci potest, & solet Bernardus, qui serm. 22. in Cantica sic ait: *Quisquis pro peccatis compunctus, esurit, & sitit iustitiam credat in re, qui iustificat impium, & solam iustificatus per fidem pacem habebit ad re.* Et in epistola 77. citans illud: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit:* Caute, inquit, non reperit, qui vero baptizatus non fuerit, condemnabitur, sed tantum,

qui verò non crediderit, innuens nimirum, solam fidem in verum sufficere ad salutem, & sine illa sufficere nihil.

In priore testimonio loquitur de fide viua, & cū caritate coniuncta. Nam illa est, quæ esurit & sitit iustitiam, & quæ pro peccatis non timore pœnæ, sed iustitiæ amore compungitur. Itaque idem est, ac si dixisset. Qui toto corde auersatur peccatum, & cupit operibus pœnitentiæ Domino satisfacere, etiam antequam opera ista aggrediatur per fidem viuam, & caritatem feruentem Domino reconciliatur.

In posteriore testimonio per vocem SOL AM, Baptismi necessitatem excludit, quādo videlicet eius

A percipiendi facultas non datur. Iustificat enim fides sine Baptismo in necessitatis articulo, non autem Baptismus sine fide, Ea tamen fides, quæ sine Baptismo aliquando iustificat, nunquam sine voto Baptismi & pœnitentia, ac dilectione iustificat. Sic enim loquitur idem Bernardus serm. 24. in Cantica: *Non facit hominem rectum fides etiam recta, quæ non operatur ex dilectione.* Et infra: *Neque opera sine fide, neque fides sine operibus sufficit ad animi rectitudinem.*

Habemus igitur ex testimonijs veterum Patrū, fidem solam aliquando iustificare, sed nunquam in eo sensu, quo id accipiunt aduersarij.

LIBER SECVNDVS. DE IUSTIFICATIONE.

Qui est de iustitia inhærente.

CAPVT PRIMVM.

De varijs erroribus circa formalem causam Iustificationis.

HÆRETICIS IIS, QUÆ Iustificationem præcedūt, de ipsa iustificatione, id est, de causa formali, propter quam homo dicitur iustus coram Deo, differendum est. Magna sanè quæstio, & hoc tempore præter cætēras maximè necessaria.

Hæretici siquidem Lutherani ad hanc disputationem illustrandam, magnum à se lumen accensum esse gloriantur. Cùm tamen tanta eam opinio num confusione turbaerint, ut multi iam apud eos de veritate reperienda non sine ratione desperent. Exponam igitur breuiter præcipuas eorū sententias, ut inde statu quæstionis inuento, commodius & ueritatem comprobare, & quæ contra eam obijciuntur argumenta refutare possimus.

Primus igitur LUTHERVS causam formalem iustificationis aliquando fidem, aliquando Christum ipsū fide apprehensum, facere uidetur. Sic enim loquitur in commentario ad caput secundum ad Galatas: *Sicut Sophista dicunt caritatem informare & imbuiere fidem; sic nos dicimus, Christum informare & imbuiere fidem, vel formam esse fidei.* Ergo fide apprehensus & inhabitans Christus, est iustitia Christiana, propter quam nos Deus reputat iustos, & donat uitam æternam. Ibidem tamen etiam hæc habet: *Est ergo formalis nostra iustitia, ipsa fides & nebula cordis, hoc est, fiducia in rem, quæ non uidetur.* Itaque variè loquutus est Lutherus; & ideo discipuli eius in varias sententias abierunt, quamuis in eo conuenirent, ut dicerent, sola fide hominem iustificari, & nullam esse in nobis inhærentem iustitiam.

PHILIPPVS MELANCHTHON in Confessione Augustana, articulo quarto scribit, fidem ipsam nobis pro iustitia imputari coram Deo. Sed in art. 20. & in Apologia Confessionis art. 4. 5. 6. & 20. sæpius repetit, non propter ipsam fidei uirtutem nos coram Deo iustos reputari, sed propter Christi meritum: dici autem nos fide iustificari, quia fides apprehendit misericordiam Dei. Proinde Philippus quoque non semper vno modo loquitur, cùm interdum fidem, interdum Christi meritum, interdum Dei misericordiam videatur facere formalem causam iustificationis.

Quocirca OSIANDER in confutatione scripti, quod contra ipsum ediderat Melanchthon testatur, viginti discrepantes sententias apud solos Confessionistas numerari de iustificatione. Et in libro, quem scribit contra Nisticoracem quendam, ita loquitur de Philippo, eiusque discipulis: *Simul ac locum aliquem Scriptura uiderant, in quo iustitia mentio fieret, statim ex eo nouam iustitiam sunt fabricati.* Atque ibidem recenset quatuordecim de iustificatio-

A ne sententias. Ipse autem Oslander ex Lutheri libris docuit, formalem causam iustificationis esse illam ipsam iustitiam, quæ Deus essentialiter iustus est. Sic enim intellexit, quod Lutherus ait, ipsum Christum in nobis habitantem esse formalem nostram iustitiam. Itaque Oslander non agnoscit imputatiuam iustitiam cum alijs Lutheranis, neque inhærentem cum Catholicis, sed inhabitantem cū Lutheris, ut ipse eum interpretatur. Extat eius confessio, in qua sic loquitur *de confessionistis, Hypocrite docent, iustitiam nostram nihil esse aliud, quàm quod Deus nos pro iustis habet, etiam si simus peccatores, & nostram iustitiam esse extra nos.* Et in confutatione scripti Philippi, scribit, Deum non acceptare ullam iustitiam, nisi suam propriam, & essentialem. Refellunt hanc Oslandri sententiam, cùm alij permul-tum Ioannes Calvinus satis copiose libro 3. Instit. c. 11.

MATTHIAS ILLYRICVS in Centurijs, cent. 1. li. 2. col. 238. his uerbis proponit sententiam, quam ex Luthero se didicisse gloriatur: *Iustitia, quæ Deus impii imputat, non sunt qualitates, aut uirtutes nostræ, neque ipsa Dei essentia, sed diuina & substantialis iustitia, sed totum opus, quod Christus homo & Deus in una persona mediator noster pro toto genere humano præstuit.* Eodem ferè modo loquuntur in Colloquio Alem-burgensi tum Saxonici, id est, Lutherani rigidi: tū Electorales, id est, molles: *Inter nos, inquit illi, nulla est dubitatio, quin sacra Scriptura iustitiam Christi, per quam nos coram Deo iustificamur, & quæ iusti sumus, passionem & obedientiam Christi claris & perspicuis uerbis appelleret.* Et ibidem Saxonici: *Obedientia, inquit, & merium Christi est res ipsa, quæ nobis imputatur, est iustitia ipsa, quæ nobis donatur, atque adscribitur.*

IOANNES CALVINVS admittit quidem cum Lutheranis, non esse in nobis ullam inhærentem iustitiam, & imputari Christi iustitiam, & propter eā condonari peccata, propriè tamen in ipsa remissione peccati sitam esse docet iustificationem. Existimat enim nomen iustificationis esse forensē, neque aliud esse iustificare, nisi iustum pronunciare. Itaque in lib. 3. Institut. cap. 1. §. 2. sic ait: *Nos iustificationem simpliciter interpretamur exceptionem, quæ nos Deus in gratiam receptos pro iustis habet: eamque in peccatorum remissione, ac iustitia Christi imputatione positam esse dicimus.* Et ibidem §. 3. *Iustificare nihil aliud est, quàm eum qui reus est, vel agitur, tanquam approbata innocentia a reatu absolvere.* Cum itaque nos Christi intercessione iustificet Deus, non propria innocentie approbatione, sed iustitia imputatione nos absoluit, ut pro iustis in Christo censemur, qui in nobis non sumus. Itaque cùm idem Calvinus in eodem cap. §. 21. & 22. & in Antidoto Concilij ad sess. 6. contendit, iustificationem non esse positam nisi in peccatorum remissione, non excludit imputationem iustitiæ Christi, sed internam renouationem & sanctificationem; quam iustitiæ nomine omnino indignam esse iudicat.

MARTINVS BUCERVS in libro Concordiæ, ut fortasse Catholicos aliquos seduceret, ut fecit, duplicem iustitiam excogitauit, à qua formaliter iustificaremur, unam imperfectam, quæ in uirtutibus in nobis inhærentibus sita sit: alteram perfectam, quæ

quæ est ipsa Christi iustitia nobis imputata. Quoniam enim iustitia nostra nunquam talis esse potest, ut iudicium Dei sustineat, ut ipse dicit, ideo necessarium esse imputationem iustitiæ Christi, ut illa indui, & quodammodo recti coram Deo compareamus, & iusti pronunciemur. Hinc in libello Imperatori Ratisbonæ exhibito à Lutheranis (quorum princeps Bucerus erat) sic legimus in art. 5. *Etsi autem is qui iustificatur, iustitiam accipit, & habet per Christum etiam inhaerentem: tamen anima fidelis huic non innuitur, sed soli iustitiæ Christi nobis donatæ, sine qua nulla omnino est, nec esse potest iustitia.*

In eandem sententiam, siue potius errorem incidit Albertus Pighius in secunda controuersia, & auctores Antididagmatis Coloniensis. Quocirca Bucerus in libro Concordiæ iam citato, in articulo de Iustificatione, faretur, Pighij sententiam non dissentire à Lutheranorum sententia, quod attinet ad causam formalem iustificationis, sed solum quantum ad causam apprehensiuam, quam Lutherani solam fidem, Pighius dilectionem potius, quam fidem esse definit.

Cæterum quicquid Bucerus de Pighij communiōne cum Lutheranis dicat, duabus in rebus diffidet à Lutheranis Pighius. PRIMVM enim Lutheranorum virtutes, quæ sunt in nobis per gratiam Dei, non dignantur ullo modo nomine iustitiæ (solo excepto Bucero) sed inchoatam obedientiam & renouationem vocant, quam ipsam per se adeo contentum, ut in iustitiam esse velint; & sempiterna morte dignam existimant, ut perspicuum est ex Caluino, Kemnitio, & alijs: *Omnia hominum opera* (inquit Caluinus libro tertio Institutionum, capite duodecimo, §. 4.) *si sua dignitate censeantur, nihil nisi inquinamenta sunt & sordes.* Et cap. 14. §. 9. *Nullum à sanctis exire potest opus, quod non mereatur iustam opprobrij mercedem.* Neque ipsum Bucerum credibile est, iustitiam in nobis inhaerentem posuisse, nisi nomine. Neque enim axioma illud Lutheri negare ausus fuisset: *Iustus in omni bono opere peccat mortaliter.* At Pighius & Colonienses iustitiam inhaerentem imperfectam dixerunt, non quod iniustitiam esse crederent, sed quod eam imparem esse censerent ad magnitudinem adoptionis filiorum Dei, quæ per iustificationem acquiritur.

DEINDE (quod est discrimen longè maximum) Bucerus & ceteri Sectarij, sententiam suam obstinate defendunt, neque Ecclesiæ Catholicæ iudicio acquiescere sunt parati; proinde non errantes, sed heretici merito nominantur. Pighius autem, & Colonienses semper in Ecclesiæ Catholicæ communione manserunt, parati illius iudicio iudicium suum, sententiæque subijcere; quocirca illorum errorem nulla animositate, sed sola ignoratione defensum tegere potuit caritas vnitatis.

Ex his, quæ hæcenus dicta sunt, errores de iustificatione QVINGVE numerari posse videntur. VNVS est, formalem causam iustificationis esse fidem. Id enim (saltem verbo) tū in Lutheri scriptis, tum in Augustana Confessione reperimus. ALTER formalem causam iustificationis esse Christi obedientiam, & iustitiam nobis imputatam. Id enim Illyricus, & plerique alij docent. TERTIVS, formalem causam iustificationis esse iustitiam Dei essentialem nos inhabitantem. Id enim docuit Osiander. QVARTVS, formalem iustificationem sitam esse proprie in sola remissione peccati. Id enim Caluinus affirmat, quamuis non neget (ut diximus) ad iustificationem requiri etiā imputationem iustitiæ Christi. QVINTVS, formalem causam iustificationis duplicem esse, iustitiā nostrā inhaerentem, & Christi iustitiam imputatā. Id enim Pighius & quidā alij docuerunt.

Rob. Bellarmin. Tom. III.

CAPVT SECVNDVM.

Proponitur sententia Ecclesiæ, & aperitur status questionis.

ECCLESIA Catholicæ sententiā de causa formalis iustificationis, explicatur à Tridentina Synodo sessione sexta, cap. 7. his verbis: *Vnica formalis causa est iustitia Dei, non qua ipse iustus est, sed qua nos iustos facit, qua videlicet ab eo donati, renouamur spiritu mentis nostræ, & non modo reputamur, sed verè iusti nominamur, & sumus.* Et paulo infra: *Id in hac impietate iustificatione fit, dum eiusdem sanctissimæ passionis merito, per Spiritum sanctum caritas Dei diffunditur in cordibus eorum, qui iustificantur, atque ipsis inhaeret. Vnde in ipsa iustificatione cum remissione peccatorum hac simul infusa, accipit homo per IESVM CHRISTVM, cui inseritur, fidem, spem & caritatem.*

His verbis, omnes quinque errores damnantur, quos capite superiore numerauimus. Nam cum dicitur, *Vnica esse formalis causa*; reiicitur sententia Buceri, & Pighij, de duplici iustitia; cum dicitur ea esse iustitia Dei, non qua ipse iustus est, reiicitur sententia Osiandri de iustitia diuina per essentiam; cum dicitur, qua renouamur spiritu mentis, & qua inhaeret, & qua iusti verè nominamur & sumus, reiicitur sententia Lutheranorum de iustitia imputatiua; cum dicitur ea iustitia non consistere in sola remissione peccatorum, reiicitur sententia Caluini de iustificatione more forensi; cum dicitur, iustitia nostra esse fides, spes & caritas infusa, reiicitur sententia Lutheri de sola fide.

Porro status totius controuersiae reuocari potest ad hanc simplicem questionem, sit ne formalis causa absolutæ iustificationis iustitia in nobis inhaerens, an non. Nam si quis probet partem affirmantem, eodem tempore refeller omnes contrarios errores. Nam si formalis causa iustificationis est iustitia inhaerens, non igitur iustitia Dei inhabitans; vel iustitia Christi imputata; vel sola remissio peccati sine renouatione hominis interioris. Et si iustitia inhaerens est formalis causa absolutæ iustificationis, non igitur requiritur imputatio iustitiæ Christi, quæ iustificationem alioqui inchoatam & imperfectam absoluat. Neque sola fides est nostra iustitia, cum fides (ipsis etiam Lutheranis testibus) non possit absolute iustificare, & ideo (ut loquitur Confessio Augustana articulo quarto) non tam sit, quam reputetur à Deo iustitia. Itaque omnes illi errores, aut non ponunt iustitiam inhaerentem, sed extrinsecam, aut si ponunt inhaerentem, nolunt eam absolute iustificare. Proinde omnes refutantur, si probetur iustitia inhaerens, quæ absolute simpliciterque iustificet.

Est autem hoc loco breuiter ANNOTANDVM, Kemnitium more suo fraudulentè admodum proponere statum questionis de formali iustificatione. Dicit enim id in controuersiam vocari, Quid sit, id propter quod Deus hominem in gratiam recipiat? an sit meritum filij Dei, an inchoata in nobis nouitas? & planè tragicè queritur, nos detrahère vim iustificandi merito Christi, ut tribuamus eam virtutibus, & qualitatibus nostris. Vbi PRIMVM de industria loquitur improprie, ut confundere possit causam formalem cum meritoria, & illa ambiguitate sententiam Catholicam odiosam reddat. Nam si quis proprie loqui velit, non utetur uoce, *propter, sed, per*, cum formalem causam designare uouerit. Si quis enim querat, per quid uiuit homo?

Cc per

per quid ignis est calidus? per quid lucent sydera? rectè responderetur, per animam, per calorem, per lucem, quæ sunt causæ formales. Si verò quærat, propter quid Imperator triumphat? propter quid milites pugnant? respondebitur, non reddendo causam formalem, sed meritoriam, aut finalem. Dicemus enim milites pugnare, ut vincant, Imperatorè triumphare, quia vicit, & vincendo triumphum promeruit. Sicigitur, si Kemnitius sine fraude ageret, propriè loqueretur, ac diceret, id esse quod quæritur, quid illud sit, per quod homo iustificatur an iustitia sibi à Deo per Christi merita donata & inhærens, an ipsum Christi meritum extrinsecus imputatum.

DEINDE, in eo quoque fraudulenter egit, quod merito filij Dei opposuit quasi è regione inchoatā renouationem nostram, inde inuidiam nobis apud suos cōcilians, quasi pluris faciamus renouationē nostram quantumvis imperfectam & inchoatam, quàm ipsum perfectissimum atque absolutissimum meritum filij Dei.

Remotis igitur fraudibus, & ambiguitate verborum, Ad quæstionem (ut à Kemnitio proponitur) an videlicet iustificemur propter meritum filij Dei, an propter inchoatam renouationem nostrā; RESPONDEMVS, si illud, propter, significet causam formalem, nos iustificari propter nouitatem nobis inhærentem, non propter meritum Christi, quod inhærare non potest. Si verò significet causam meritoriam, nos iustificari dicemus propter meritum filij Dei, non propter nouitatem in nobis inherētē. Si denique significet causam in communi, asseremus, iustificari hominem propter vtrūque, sed propter meritum filij Dei meritoriè, propter nouitatē in nobis inhærentem formaliter.

Sed non minori fraude Concilij Tridentini sententiā CALVINVS exposuit. Sic enim scripsit in antidoto ad sess. 6. *Causam iustificationis Tridentini faciunt duplicē, ac si partim remissione peccatorum, partim spiritali regeneratione iusti essemus. Vel ut alijs verbis exprimam, quod sentiunt, ac si partim imputatione, partim qualitate iustitiæ nostræ constaret. Ego autem unicam & simplicem esse assero.* Sed hoc ipsum nos in illum maiori ratione regerere possumus, quippe qui libro tertio Institutionum, capite undecimo, §. 2. disertis verbis iustificationem in peccatorum remissione, & iustitiæ Christi imputatione sitam esse scripsit. Quid enim hoc aliud est, nisi causam iustificationis duplicē facere? Concilium autē Tridentinū sessione sexta, capite septimo, apertissimis verbis unicam esse dixit formalem causam iustificationis, iustitiam videlicet Dei, nobis infusam & inhærentem.

Quod si Concilium in eodem loco separatim meminit remissionis peccatorum & infusionis gratiæ: id fecit, non ut significaret, duplicem esse causam formalem iustificationis, sed ut indicaret, duos esse terminos eius motus, qui dicitur iustificatio, siue duos effectus eiusdem causæ; nam (ut idem Concilium rectè definit) iustificatio est translatio hominis ab eo statu, in quo nascitur filius, primi Adami in statum adoptionis filiorum Dei, iuxta illud Apostoli, ad Colossenses primo: *Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transfudit in regnum filij dilectionis suæ.* Non potest autem hæc translatio fieri, nisi homo per remissionem peccati desinat esse impius; & per infusionem iustitiæ incipiat esse pius. Sed sicut aer cum illustratur à Sole, per idem lumen, quod recipit, desinit esse tenebrosus, & incipit esse lucidus: sic etiam homo per eandem iustitiam sibi à Sole iustitiæ donatam, atque infusam, desinit esse iniustus, delente videlicet lumine gratiæ tenebras peccatorum, & incipit esse iustus, succedente nimi-

rum tenebris peccatorum ipsa luce iustitiæ.

Quod autem Caluinus dicit ex sententia Concilij, iustificari hominem partim imputatione, partim qualitate, mirum est, unde illi venerit in mentem, nisi fortè sententiam Pighij legerit, & eam Catholicis omnibus communem esse conseruit. Certè Concilium non solum capere septimo unicam tantum facit causam formalem iustificationis, & eam in ipsius iustitiæ inhærentis infusione constituit, sed etiam canone decimo disertis verbis anathema dicit ips, qui sentiunt, nos per Christi iustitiam, iustos esse formaliter, quo canone sententia Pighij sine dubitatione damnata est.

Quod autem can. 11. idem Concilium anathema dicit ips, qui docent, hominem iustificari aut sola imputatione iustitiæ Christi, aut sola remissione peccatorum. Damnantur eo canone duo quidam errores, alter Lutherianorum, Caluini alter, sed nō significatur, Concilij sententiam esse, hominem iustificari quidem imputatione iustitiæ Christi, sed non solaiam enim, ut diximus canone 10. absolute fuerat definitum, non iustificari hominem formaliter per iustitiam, qua Christi ipse iustus est. Ac de statu quidem quæstionis satis est dictum.

CAPVT TERTIVM.

Inhærentem esse iustitiam nostram formalem, probatur ex Scripturis.

Nunc ad argumenta pro veritate veniamus. PRIMVM argumentum sumitur ex verbis illis Apostoli ad Romanos quinto: *Si enim vnus delicti mors regnauit per vnum: multo magis abundantiam gratiæ, & donationis, & iustitiæ accipientes in vita regnabunt per vnum IESVM CHRISTVM.* Igitur sicut per vnus delictum in omnes homines in condemnationem sic & per vnus iustitiam in omnes homines in iustificationē vita. Sicut enim per inobedientiam vnus hominis peccato res constituti sunt multi, ita per vnus obedientiam iusti constituentur multi.

Ex hoc loco habemus, iustificari per Christum, non esse haberi, aut pronuciari iustos, sed verè fieri atque constitui iustos, per adeptionem inhærentis iustitiæ, & iustitiæ non imperfectæ, sed absolute & perfectæ. Nam iustificare hoc loco esse iustum facere, non iustum pronuciare, perspicuum est TVM ex illis verbis, Iusti constituentur multi, vbi declarat Apostolus ipse, quid sit iustificari, ac dicit esse iustum constitui; iustum autem constitui, & iustum fieri idem sunt; TVM ex antithesi Adami ad CHRISTVM, scribit enim Apostolus, sic nos constitui iustos per obedientiam CHRISTI, quo modo constituti sumus iniusti per inobedientiam Adami: constat autem per inobedientiam Adami nos, iniustos esse constitutos, iniustitia in nobis verè, ac re ipsa inhærente, non iniustitia Adami nobis imputata.

Esse autem iustitiam, quam per CHRISTVM adipiscimur, veram, absolutamque iustitiam, intelligi potest, TVM ex eo, quod Apostolus vocat eam abundantiam iustitiæ; TVM ex eo, quod idem Apostolus dicit, maius esse Dei donum, quàm Adæ peccatum. Inde enim sequitur, ut si peccatum Adæ veram in nobis & absolutam iniustitiam posuit, ut omnium consensu posuit, certè Dei donum veram in nobis absolutamque iustitiam ponat.

Sed occurrunt Calvinus & Kemnitius, & probare nituntur, Apostolum hoc loco per vocē *iustificare*, nihil aliud significare voluisse, nisi iustū prouocare. PRIMO, quoniam opposuit verbum, *iustificare*, verbo, *condemnare*, cum ait, *iudicium ex vno in cōdemnationem, gratia ex multis in iustificationem*. Et rursus cap. octauo: *Deus, qui iustificat, quis est, qui condemnet*.

SECUNDO, quoniam Apostolus sine dubio phrasim Hebraicam imitatur, tamen si Græcè scribat; Hebraicè autem verbum, *iustificare*, forensem planè significationem habet.

TERTIO, quoniam Latina vox, si proprietatem inspicitur, nihil significat aliud, nisi iustum pronuntiare. Quamuis enim a Patribus interdum iustificare, accipiat pro eo, quod est iustum facere: tamen ea notio non inuenitur apud bonos linguæ Latinæ auctores. DENIQUE, Catholicos Kemnitius reprehendit, quod nimis hæreant in ipsa compositione vocabuli, quasi iustificare sit iustum facere, quia cōponitur ex nomine iustū & verbo facere.

RESPONDEO ad PRIMVM, iustificatio rectè opponitur condemnationi, & tamen non ideo semper est forense vocabulum. Nam ipsa etiam cōdemnatio interdum est actus iudicis deputantis ad pœnam cum, qui in iudicio reus inuentus est: interdum autem est effectus culpæ, quæ pœnam commertur. Siquidem & Adam nos cōdemnauit & Deus. Sed Adam nos cōdemnauit non iudicando, nec modo forensi, sed imprimendo culpam originalem: Deus autem iudicando damnauit. Ad eundem igitur modum & iustificatio nunc est actus iudicis, nunc effectus gratiæ; & ipse idem Christus primo, vt secundus Adam, nos iustificat delendo peccata, & gratiam infundendo, secundo, in die iudicii nos iustificabit, declarando iustos, quos ipse antea fecit iustos.

Præterea, quamuis cōdemnatio & iustificatio alicubi significant actionem iudicis, vt in illo loco citato, iudicium ex vno in cōdemnationem, &c. tamen quando Deus iustificat impium, declarando iustum, facit etiam iustum; quoniam iudicium Dei secundum veritatem est. Itaque siue Christus per obedientiam suam, siue per iudicium suū nos iustificet, semper facit iustos. Et hoc modo locum iustum intellexit sanctus Augustinus libro primo de peccatorum meritis & remissione, capite decimo quinto, vbi dicit, in Christo iustificari, ex sententia Apostoli ad Roman. 8. non esse solum imitatione Christi iustum fieri, sed etiam per eius gratiam regenerari sicut in Adamo condemnari, non esse solum imitatione Adams, sed carnaliter etiam generatione ad culpam trahi.

Ad SECUNDVM de voce Hebraica, DICO verbum *צדק* & *צדק* propriè nihil esse aliud, nisi iustum facere, sed quia potest aliquis fieri iustus, tum intrinsecè per adptionem iustitiæ, tum extrinsecè per declarationem, inde eandem vocem ad varia significanda traduci. Porro non deesse loca in Scripturis, vbi vox illa significet iustum facere, nō more forensi declarando, sed verè efficiendo iustitiam, perspicuum est ex verbis illis Danielis capite duodecimo: *Qui ad iustitiam erudiunt multos, fulgebunt sicut stelle in perpetuum æternitates*. Illud enim: *Qui ad iustitiam erudiunt*, in Hebræo est *צדק*, id est, iustificantes, siue qui iustificant. Et nō potest hoc trahi ad iudices declarantes, significat enim Prophetam magnam futuram esse gloriam Doctorum, qui multos ad iustitiam docendo perduxerint.

Neque multum prodest aduersariis, quod aliqui eorum dicunt, Danielem loqui de ministris Euan-

Rob. Bellarm. Tom. III.

gelij, qui annunciant remissionem peccatorum per fidem Christi, quasi iustificare sit indulgentiā prædicare. Nam etiam hoc modo iustificare non erit forense vocabulum, quomodo Calvinus & Kemnitius, illud accipiunt. Non enim qui prædicat Euangelium, pronunciat homines esse iustos, more iudicis, sed aperit viam ad iustificationem, & eo modo causa est, ut auditores iusti efficiantur ex impijs. Non enim dicit, ego vos omnes iustos esse pronuncio, sed ait, credite Euangelio, & iustificabimini: quemadmodum nullus iudex loquitur. Itaque certū est apud Danielem loco notato, verbum *iustificant*, non admittere forensem significationem.

Sed est alius locus adhuc illustrior apud Isaiam, capite 53. vbi de Christo sic loquitur Isaias: *In scientia sua iustificabit ipse iustus seruus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit*. Vbi est verbum in hiphil *צדק*; quod iustum facere significat. Conatur quidem Kemnitius hunc etiam locum detorquere ad significationem forensem, sed frustra. Quatuor enim vocabula manifeste repugnant eius interpretationi.

PRIMVM est, *in scientia sua*. Id enim significat, interpretæ sancto HIERONYMO, Christum varijs modis iustificasse homines, atque unum ex eis modis fuisse doctrinam. Qui autem docēdo iustificat, certe non iudicis more iustificat.

ALTERVM est, *ipse iustus*, qua voce significatur, Christum non solum docendo, sed etiam iuste operando, ac nobis iustitiam suam impartiendo iustificare. Porro non requiritur ad iustificandum more forensi, ut is iustus sit, qui alios iustificat, sed necessario requiritur, ut is iustus sit, qui bene operando iustificare debet. Et ideo Beatus Paulus ad hunc locum alludens ait ad Rom. 3. *Vt sit ipse iustus & iustificans*.

TERTIVM est, *seruus meus*. Sic enim legendum est, non seruos meos, vt habent aliqui codices uitiolibrariorum, in Hebræo enim est *עבד* significat autē hæc vox, Christū seruisse Deo Patri in opere iustificationis, ac per hoc iustificasse homines nō iudicando, sed ministrando, ut ipse dicit Matth. 20. *Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redemptionem pro multis*. Vnde & ab Apostolo Rom. 15. vocatur minister circumcisionis ad confirmandas promissiones Patrum.

QUARTVM est, *iniquitates eorum portabit*. Hic enim significatur modus, quo Christus ministrando iustificat, ubi vox Hebræa *נשא* significat, gestare quasi in humeris. Itaque docet Isaias, Christum nos iustificasse portando sarcinam peccatorum nostrorum in humeris suis, id est, luendo pœnam nobis debitam. Quo allusit sanctus Petrus in epistola prima, cap. secundo, cum ait: *Peccata nostra ipse per tulit in corpore suo super lignum, ut peccatis morimur, iustitie uiuamus, cuius limore sanati esus*. Vbi uidet effectū satisfactionis Christi, esse iustitiam & sanitatē nobis inhaerentem. Non igitur in hoc Isaiæ testimonio, *iustificare*, accipitur more forensi, neque enim iudices ita iustificant, ut pro reis pœnas luant, eosque peccatis mori, & iustitiæ uiuere, ac demum spiritaliter sanos esse faciant.

Est etiam alius locus in Scriptura, vbi *iustificare*, nullo modo potest accipi more forensi, nimirum Apoc. 22. *Qui iustus est, iustificetur adhuc, & qui sordidus est, sordescat adhuc*. Et tamen non ignorabat sanctus Ioannes Hebraicas phrasas.

Ad TERTIVM, de usu Latine uocis apud bonos auctores, RESPONDEO, auctores linguæ Latinæ

non habere hanc vocem in vlla significatione, & ideo non esse mirum, si non possimus ostendere in Terentio, vel Cicerone, *iustificare*, positum esse pro eo, quod est iustum facere. Nam nec ipse Kemnitius aut Calvinus ostendet in iisdem auctoribus: *iustificare*, usurpatum esse pro eo, quod est iustum pronunciare.

Deinde non esset etiam mirum, si profani auctores haberent hanc vocem solum in usu forensi, cum ignorauerint iustificationem iudicis Dei. Deus enim cum iustificat impium, pronunciat quidem illum iustum, quod & homines faciunt, sed absoluen- do facit illum verè iustum ex impio, quod homines facere non possunt. Atque hinc est, quod apud homines, qui fatetur delictum, condemnatur, qui negat, iustificatur: contra autem apud Deum, qui negat, condemnatur; qui fatetur, iustificatur. Nam cum non possint homines eum, qui delictum fatetur, facere iustum ex reo, damnare debent, non iustificare, si nolint errare. Deus autem, cuius iudicium secundum veritatem est, pronunciat iustum eum, qui se fatetur reum, sed pronunciando iustum (ut supra diximus) facit re vera iustum. Proinde solus Deus non errat, cum impios iniustosque iustificat.

Quod mysterium non ignorantes sancti Patres, Latine etiam lingue non imperiti, verbum, *iustificare*, passim usurpant pro eo, quod est iustum facere: *Quis est*, inquit AUGUSTINUS in Psalmum trigesium, concione prima, *qui iustificat impium? qui facit ex impio iustum*. Item lib. 2. de peccatorum meritis & remissione, ca. 33. *Gratia Dei iustificamur, hoc est, iusti efficiamur*. Itē libro de spiritu & litera, c. 26. *Quid est aliud iustificari, quam iusti fieri*? Epist. 105. *Iusti enim facti sunt, cum iustificati sunt*. Et Epist. 106. *Antequam gratia iustificetur, id est, iustus efficiatur, impius quid est, nisi impius*? Et epistola 120. capite 20. *Credens in eum qui iustificat impium, id est, ex impio facit pium*.

Quanta igitur importunitas nouatorum est, ut in questione Ecclesiastica repudient Patres, neque velint quiescere, nisi Ciceronem illis, vel Terentium iudicem proferamus. Et cum Apostolus ipse tam aperte significauerit iustificari esse iustum constitui, ac per hoc vocis compositionem & notionem aperuerit, calumnietur Kemnitius adhuc, quod ex compositione vocis interpretationem nominis eruamus? sed de his satis multa dicta sunt.

ALTERVM testimonium pro iustitia inhærente sumitur ex cap. 3. ad Romanos: *Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, qua est in CHRISTO IESU, quem proposuit propitiatorum per fidem in sanguine ipsius*. Hoc loco simul explicantur ferè omnes causæ iustificationis; nam iustificamur à Deo gratis, id est, ex mera eius liberalitate, quantum ad nostra merita; nullo. n. nostro opere meremur iustificari. At hæc Dei liberalitas est causa efficiens. Iustificamur autem per gratiam ipsius, id est, per iustitiam ab illo donatam, & infusam; & hæc est causa formalis. Iustificamur item per redemptionem, quæ est in CHRISTO IESU; & hæc est causa meritoria. Denique iustificamur per fidem in sanguine propitiatoris; & hæc est causa dispositiva.

RESPONDENT aduersarij, Calvinus, Kemnitius & alij, per gratiam non significari donum aliquod infusum & inhærens, sed ipsum Dei fauorem & beneuolentiam, qua nos prosequitur, dum per Christi merita nos reconciliat, non imputans delicta nostra, sed imputans iustitiam & obedientiam Christi.

At INPRIMIS fauor Dei satis explicatur per illam vocem, *gratis*, qui enim gratis iustificat, certè ex

A beneuolentia & liberalitate iustificat. Illa igitur additio, *per gratiam*, non ipsum fauorem, sed aliquid aliud, id est, effectum illius fauoris significabit.

DEINDE præpositio, *per*, non rectè accommodatur fauori & beneuolentiæ, sed causæ formali, aut meritoria, aut instrumentali. Non enim rectè dicemus, Deus per suum fauorem, aut per suam beneuolentiam nos iustificat; rectè autem dicimus, per gratiam inhærentem, per meritum filij sui, per fidem & Sacramenta iustificat.

AD HÆC beneuolentia Dei non potest esse inanis, sed omnino præstat, atque efficit id bonum, quod alicui vult. Omnia enim quæcunque voluit fecit; Psalm. 113. & si veller alicui bonum, & non faceret, non esset omnipotens, sed similis nobis infirmus. Cur enim multa volunt homines, quæ non faciunt, nisi quia multa volunt, quæ non possunt? cum verò Deus nos diligit, ac nobis bene vult, id sine dubio vult, ut simus verè iusti & sancti coram ipso: *Elegit enim nos*, ut Apostolus loquitur ad Ephes. 1. *ut simus sancti & immaculati in conspectu eius*. Et: *Hæc est voluntas Dei* (inquit Apostolus 1. ad Thessalon. quarto.) *sanctificatio vestra*. Igitur si gratia iustificans est fauor & beneuolentia Dei, & Deus non solum extrinsecus fauet, neque inaniter bonum vult, sed facit sanctos, & immaculatos, quales esse nos vult; certè sequitur, ut per gratiam iustificari, non sit iustos reputari, & non esse, sed re vera iustos, sanctos atque immaculatos esse.

C PRÆTEREA gratiam iustificantem non esse solum fauorem Dei, sed donum in anima inhærens, intelligi potest ex varijs attributis & nominibus eius. Nam dicitur donum, quod accipimus, ad Romanos quinto: *Accipientes abundantiam gratia & donationis*. Item dicitur dari per Christum, *gratia & veritas per Iesum Christum facta est*, Ioan. 1. non autem rectè dicitur facta per Christum beneuolentia Dei Patris. Item dicitur dari ad mensuram ab ipso Christo: *Unicuique nostrum data est gratia, secundum mensuram donationis Christi*, ad Ephes. 4. At beneuolentia Dei non datur ad mensuram, neque à Christo. Itē comparatur essentia, quæ datur per creationem. Inde enim dicimur *creari in Christo*, ad Ephes. 2. Et esse *noua creatura*, ad Galat. 5. At id, per quod creaturæ dicimur, intimum & inhærens est.

D DENIQUE comparatur luci, 2. ad Corinth. 6. *Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate? quæ societas luci ad tenebras?* ad Ephes. 5. *Eratis aliquando tenebra, nunc autem lux in Domino*. 1. Ioannis secundo: *Qui dicit, semel luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est*. At certè lux non facit corpus lucidum, nisi inhæreat, neque patitur secum tenebras. Quomodo igitur potest homo iustificatus, non tantum lucidus dici, sed etiam lux in Domino, cum antea tenebrosus esset, si adhuc tenebræ peccatorum in ipso inhærent, & gratia lux extrinsecus manet?

E PRÆTEREA gratia, per quam iustificari nos dicit Apostolus, dicitur etiam *Caritas diffusa in cordibus per Spiritum sanctum, qui datus est nobis*, ad Rom. 5. Et quamuis aduersarij, Philippus, Calvinus, Petrus Martyr, & alij, contendunt, Apostolum loqui de caritate, qua Deus nos diligit, hoc est, de fauore & beneuolentia, quæ in ipso Deo est; tamen sanctus Augustinus, quem sibi anteponi, velint nolint aduersarij, pati debent, disertis verbis contrarium docet. Sic enim loquitur in libro de Spiritu & litera, cap. 32. *Caritas Dei dicta est diffundi in cordibus nostris, non qua nos ipse diligit, sed quæ nos facit dilectores suos*. Ipse etiam Apostolus ad Roma. 8. de hoc ipso spiritu nobis dato, loquens: *Acceptus*, inquit, *spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba Pater*. At certè clamamus, Abba Pater, per caritatem, qua diligimus nos Deum, non qua

qua diligit nos Deus. Et in eodem cap. per gratiam iustificari em uiuere dicimur: *Corpus quidem*, inquit, *mortuum est propter peccatum, spiritus autem uiuit propter iustificationem*. At non rectè dici possumus uiuere per extrinsecum Dei fauore; cum nihil sit magis intimum, quàm uita.

TERTIUM testimonium est in epistola priore ad Corinth. cap. 6. ubi sic explicat Apostolus iustificationem: *Et hæc quidem* (peccatores uidelicet) *fuiſtis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri*. Quo loco, ut exponunt Chrysostomus, Ambrosius, Theophylactus & alij, docet Apostolus, homines in Baptismo per inuocationem nominis Christi, & operationem Spiritus sancti purgari & sanctificari. Atque hoc ipsum esse iustificationem, ita ut iustificatio duo illa contineat, purgationem, siue ablutionem & sanctificationem. Quod si iustificatio est ablutio & sanctificatio; sequitur, ut iustificatio non sit sola peccatorum remissio sine interna sanctificatione. Item sequitur, ut iustificatio non sit imputatio iustitiæ, uel declaratio, more forensi. Nam imputatio & declaratio non egent inuocatione nominis Christi, aut uirtute Spiritus sancti. Apostolus autem dicit, Corinthios fuisse ablutos, sanctificatos & iustificatos, in nomine Christi & in uirtute Spiritus sancti.

QUARTUM testimonium est in epistola ad Titum, capite tertio: *Cum apparuit benignitas & humanitas Saluatoris nostri Dei, non ex operibus, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauatorum regenerationem & renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Iesum Christum Saluatorem nostrum, ut iustificati gratia ipsius, hæredes simus, secundum spem uitæ æternæ*. Ex uerbis illis postremis: *ut iustificati gratia ipsius, &c.* intelligimus, in uerbis superioribus descriptam esse iustificationem, ita ut secundum Apostoli sententiam, iustificatio sit regeneratio & renouatio, Dei benignitate, per lauatorum Baptismi & effusionem Spiritus sancti, in nobis facta.

Hanc autem regenerationem, & renouationem, quæ est ipsa iustificatio, formaliter fieri per donum aliquod inhaerens, tribus argumentis probari potest; **PRIMO**, ex ipsa natura & ratione regenerationis; neque enim intelligi potest, quemadmodum regeneretur aliquis, sine uilla sui mutatione; per solam Dei beneuolentiam, in ipso Deo existente; vel per solam extrinsecam iustitiæ alterius imputationem. Nam certè regeneratus, diligitur ut filius, cum antea odio haberetur, ut inimicus, igitur mutatio aliqua facta est; non potuit autem in Deo fieri, igitur in homine facta est. Ac per hoc regeneratio aliquid in ipso homine ponit, ob quod filius Dei nominetur & sit.

DEINDE, idem probatur ex causis huius renouationis, quas hoc loco idem Apostolus numerat. Nominatur enim benignitas Dei, quæ est efficiens causa; **CHRISTVS**, qui est causa meritoria; lauatorum Baptismi, quod est causa instrumentaria; effusio Spiritus, siue Spiritus effusus, qui est causa formalis. Per effusionem autem Spiritus, siue spiritum effusum, nihil rectius intelligitur, quàm primarium eius donum, quod est caritas, quæ idcirco etiam dicitur diffundi in cordibus nostris.

DEINQUE idem probatur ex confessione aduersariorum; fatentur enim etiam ipsi, esse in nobis inhaerentem aliquam renouationem per Spiritum sanctum, sed negant eam proprie esse iustitiæ, aut per eam nos absolute iustificari, &

A ideo confugiunt ad Christi iustitiæ imputationem. At Apostolus hanc ipsam renouationem iustificationem appellat, ut ostendimus. Id enim significat illud: *ut iustificati gratia ipsius, hæredes simus, secundum spem uitæ æternæ*. Reddit enim causam, cur nos Deus per lauatorum & spiritum sanctum regenerauerit, ac renouauerit; & ait, causam fuisse, ut iustificati, id est, ut per eam renouationem, & renouationem iustificati, hæredes regni, ac uitæ sempiternæ effici meremur.

QUINTUM testimonium est, ad Hebræos undecimo, ubi testatur Apostolus, aliquos homines fuisse verè & absolute iustos, nam de Abel scribit: *Testimonium consecutus est, esse iustus*. De Noe: *Iustus, quæ per fidem est, hæres est constitutus*. Ilii certè & alij eorum similes, uerè iusti erant, nec iusti imperfectè & inchoatè, sed absolute & perfectè. Neque enim Scriptura iustos absolute vocaret eos, qui absolute iusti non essent. Quid? quod etiam perfectos & immaculatos appellat? Nam Genesis sexto de Noe dicitur: *Noe uir iustus, atque perfectus fuit*. Et David in Psalmo centesimo decimo octauo: *Beati immaculati in uia, qui ambulauit in lege Domini*.

Porro hæc eorum iustitia non erat iustitia Dei inhabitans, aut iustitia **CHRISTI** imputata, sed iustitia in illis inhaerens & propria. Nam Apostolus ostendere uolens, unde Abel iustitiæ testimonium consequutus esset, ait: *Testimonium perhibente Deo, muneribus eius*. Vbi uidemus, probari iustitiam Abelis, ab effectu ipsius, iustitiæ. Nam ut ait sanctus Ioannes in epistola prima, capite secundo: *Qui facit iustitiam iustus est*. Itaque probat Apostolus, Abelem fuisse iustum, quia iusta opera faciebat, cum Deo ritè sacrificaret. Iusti autem operis causa, est iustitia inhaerens, non imputatio iustitiæ, quæ cum extrinseca sit, principium operis esse non potest. Sic etiam Noe fuisse iustum, probat, ibidem Apostolus, quia credidit Deo, timuit iudicium Dei, obediuit mandatis Dei. Et in Genesis, capite sexto, dicitur, fuisse iustus, quia ambulauit cum Deo. Quomodo etiam probat sanctus Lucas, capite primo, Zachariam & Elisabetham fuisse iustos coram Deo, quia incedebant in omnibus mandatis & iustificationibus Domini.

SEXTUM testimonium est Apostoli ad Romanos octauo, & primo ad Corinthios decimo quinto, ubi dicit, iustos conformes esse imagini Christi, & portare imaginem Christi: *Quos*, inquit, *praesciuit & praedestinauit conformes fieri imaginis filij sui; ut sit ipse primogenitus in multis fratribus*. Et sicne portauimus imaginem terrenam, ita portemus & imaginem cælestis. Christus autem non est iustus per imputationem, neque per solam inhabitationem iustitiæ increatae, sed iustus est verè ac propriè, etiam ut homo, per creatam & inhaerentem sibi iustitiam, ex qua iustissima opera faciebat: igitur & nos si similes, si fratres, si imagines eius esse debemus, iustitiam veram & inhaerentem habere necesse est. Nam si re ipsa iniusti & solum putatiue iusti simus magis diaboli, quàm Christi imaginem geremus. Rectius enim denominamur ab eo, quod sumus, quàm ab eo, quod esse putamur. **PRÆTEREA** terre ni hominis, id est, Adami peccatoris, veram imaginem portauimus, quoniam peccatum in nobis nõ putatiue, sed verè & re ipsa inhaerebat, igitur & Christi veram imaginem geremus, si iustitia nobis non putatiue, sed verè ac re ipsa inhaereat.

SEPTIMUM testimonium est in epistola ad Romanos, capite sexto, ubi Apostolus docet, nos per

iustificacionē, qua morimur peccato, & resurgimus iustitiæ, repræsentare Christi mortem & resurrectionem, Et inter alia dicit: *Qui mortuus est, iustificatus est a peccato.* Quod etiam significavit Apostolus Petrus in priorē epistola, capite quarto, cū ait: *Christo igitur passo in carne, et nos eadē cogitatione armamini. Quia qui passus est in carne, desit a peccatis.* At Christus non putatiuē, sed verē mortuus est & verē resurrexit. Igitur & nos non putatiuē, sed verē morimur peccato, & resurgimus ad iustitiam, cum per Baptismum iustificamur.

OCTAVVM testimonium est in epistola ad Romanos, capite octavo, ubi Apostolus scribit: *Nos iam per Christum accepisse spiritum adoptionis filiorum Dei quoad animam, quæ vivit* (ut ibidem dicitur) *propter iustificacionem, quamvis corpus mortuum sit* (id est, adhuc mortale sit) *propter peccatum.* Sed paulo post addit: *Nos iam primitias spiritus habentes, intra nos gemere, expectantes adoptionem filiorum Dei, redemptionē corporis nostri.* Nam, ut idem ait ad Philippenses tertio, *Saluatorem expectamus, qui reformabit corpus, humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ.* At qui adoptio filiorum, quam expectamus in redemptione corporis, verissima erit, & inhærens in ipso corpore, id est, immortalitas & impassibilitas, non putatiua, sed vera. Igitur adoptio quam nunc habemus in Spiritu per iustificacionem, vera etiam esse debet non putatiua. Alioqui, sicut expectamus redemptionem corporis, ita quoque expectaremus redemptionem animæ.

CAPVT QVARTVM.

Fidem non esse integram formalem causam iustificacionis.

HACTENVS communibus argumentis probatum est, causam formalem iustificacionis nostræ esse iustitiam inhærentem; ex qua sententia refelluntur quinque illi errores, quos supra notauimus, nunc seorsim singulos paucis refellemus.

PRIMVS igitur error fuit, causam formalem iustificacionis nostræ solam esse fidem. Id enim Lutherus disertis verbis posuit in commentario ad secundum caput epistolæ ad Galatas, & Philippus in ipsa Confessione Augustana, articulo quarto, & quanquam Lutherani omnes, tum rigidi, tum molles, ab hoc errore iam recessisse videntur, ut supra notauimus ex colloquio Altenburgensi: nihil tamen oberit, si hunc ipsum errorem breuiter confutemus.

PRIMUM, in ipsa epistola ad Galatas, capite quinto, Apostolus, cum dixisset: *Nos autem spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus;* subiunxit continuò: *Nam in Christo Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque praprium, sed fides, quæ per dilectionem operatur.* Vbi verba illa, *Ex fide spem iustitiæ expectamus,* duobus modis intelligi possunt, Vno modo, ut sensus sit, ex fide speramus vitam æternam, quæ est merces iustitiæ. Sæpè enim Apostolus ponit spem pro ea re, quæ speratur, ut ad Titum tertio: *Expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei:* Itaque spes iustitiæ erit id, quod iustitiā sperat, id est, quod iustitiæ deberur, videlicet, præmium vitæ beatæ.

ALTERO modo, ut sensus sit, ex fide spem iustitiæ expectamus, id est, ex fide speramus, nos posse iustificari. Vtrumque sensum attingit sanctus Augustinus in libro de spiritu & litera, capite trige-

A simo secundo, Sed hic posterior simplicior & magis congruens cum præcedentibus verbis esse videtur; & tamen vterque in idem recidit; cum ex vtroque id manifestè colligatur, ex fide, non ex lege, aut operibus ante fidem factis, hominem iustificari.

At nedaretur occasio errandi, explicuit idem Apostolus, quæ fides sit illa, quæ iustificat, cum ait: *Nam in Christo Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque praprium,* id est, neque lex circumcisiis data, neque opera gentilium, in præputio facta, iustificant, *sed fides;* non quæcumque autem fides, sed *quæ per dilectionem operatur,* id est, fides, quæ agitur, ac monetur, formatur, & quasi animatur per dilectionem. Quod si caritas est forma fidei, & fides non iustificat formaliter, nisi ab ipsa caritate formata, certè multò magis caritas ipsa iustificat.

B Huc etiam pertinent illa testimonia, quæ indicant, vel solam fidem non sufficere, ut i. ad Corinthios tertio: *Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, caritatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Et Iacobi secundo: *Fides sine operibus mortua est.* Et illa, quæ docent necessariam esse caritatem, ut i. Ioannis tertio: *Qui non diligit, manet in morte. Et nos scimus, quia translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres.*

C DEINDE, potest hoc idem probari ex Patribus, qui docent, fide tantum inchoari iustitiam, perfici verò per dilectionem, quos citauimus libro superiore, capite decimo septimo, quibus addi possunt, duo testimonia sancti AUGUSTINI, VNUM ex libro de spiritu & litera, capite vigesimo nono, ubi dicit, fide impetrari iustificacionem; *Iustitiam, inquit, quæ ex fide est, impetrando ex Deo, non ex semetipsis præsumendo.* Et infra: *Opus, quod qui feceris, viuet in eo, non sit nisi a iustificatione.* *Iustificatio autem ex fide impetratur.* Et sermone decimo quinto, de verbis Apostoli: *Iustitia sit, sed ex gratia sit, a Deo tibi sit, non tua sit.* Et mox de eadem: *Geme, ut impetres, plora ut impetres, crede ut impetres. Qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit, iustus erit.* Quod si fides impetrat iustificacionem, certè non formaliter sola ipsa iustificat. Nam si formaliter ipsa sola iustificaret, esset homo formaliter iustus, antequam iustificacionem impetraret, cum fidem habeat ante imperationem iustitiæ, atque ita esset iustus antequam esset iustus.

D ALTERVM testimonium est in libro de natura & gratia, capite ultimo, ubi iustitiam sanctus AUGUSTINVS in ipsa caritate constituit: *Caritas, inquit, inchoata, inchoata iustitia est, caritas promissa, promissa iustitia est, caritas magna, magna iustitia est, caritas perfecta, perfecta iustitia est.*

E TERTIO, probatur ratione, ducta ex natura ipsius fidei & iustitiæ. Nam iustitia res est adeò bona, ut cum nullo alio bono pugnet, & ideo adiunctione aliorum bonorum, non minuatur, nec desinat esse, sed perficiatur semper, & crescat, ut perspicuum est ex eo, quod inuenitur in beatissimis, in Christo, & in ipso Deo; At fides repugnat beatitudini, neque in Deo, aut in Christo, unquam fuit, neque in Angelis, & hominibus manet, cum beati esse incipiunt: non igitur fides est ipsa formalis iustitia, nisi inchoata & imperfecta.

PRÆTEREA iustitia facit nos Christo similes, & per eam gerimus Christi imaginem, ut supra probatum est ex capite octavo ad Rom. & capite decimo quinto prioris ad Corinthios, At fides nō facit nos Christo

Christo similes, sed potius aliquo modo dissimiles, cum in Christo fides non fuerit, quippe qui faciem Patris semper viderit. Ad Hæc iustitia virtus est, per quam lex diuina compleretur; at plenitudo legis non est fides, sed caritas, Apostolo teste, ad Romanos decimo tertio.

DENIQUE, iustitia non potest esse informis, & mortua, cum ipsa sit animæ vita, nec possit fieri, ut quis eodem tempore sit peccator & iustus, hoc est, mortuus secundum Spiritum, & secundum spiritum viuus: At fides informis & mortua esse potest, ut libro superiore probauimus ex Apostolo Paulo 1. ad Corinth. 13. & Apostolo Iacobo capite 2. nō igitur sola fides est nostra integra, formalisque iustitia.

Sed occurrēdum est LUTHERO & CALVINO, qui freri testimonio Prophetæ Habacuch: *Iustus ex fide uiuit*, miris modis exagitant distinctionem fidei in fidem formatam & informem. Et Lutherus quidem in comment. ad cap. 3. ad Galat. eam distinctionem Satanicam & pestilentem vocat: Caluinus in lib. 3. Instit. ca. 2. §. 8. nugatoriam, putidam & insulam nominat. Et quoniam ipse quoque faretur, quādam fidem, videlicet historicam, separatā esse posse à caritate, & non iustificare. Ne cogatur fidem informem admittere, dicit, duas esse formas fidei, quarum vna iustificat, altera non iustificat. At Caluini distinctio in duas formas fidei, ad verborū nouitates relegari debet. Nusquam enim Scriptura, vel traditio Ecclesiastica duas istas formas, sed vnā fidem vbique prædicat.

Distinctio verò vnus fidei in formatā & informem ab Apostolis Christi Paulo & Iacobo manifestissimè traditur. Nam quid, quæso, interest, si dicamus fidem viuam & mortuam; vel formatam & informem? Certè enim res viuā, per aliquam formam uiuit, & res mortuā propter absentiam aliquius formæ mortua est. Fidem autem viuā & mortuam Iacobus appellat in epistola sua, cap. 2. Sed Apostolus Paulus non solum docet, fidem caritatē formari, sed etiam explicat, dilectionem formā esse extrinsecam fidei, non intrinsecam, & quæ det illi, non ut sit, sed ut moueatur; ac per hoc fides sine dilectione non desinat esse fides, sed desinat esse res actiuola & operans. Sic enim Apostolus ait ad Galat. 5. *Fides per dilectionem operatur*. Vbi illud (*operatur*) passiuè accipiendum est, non actiuè. Est enim in Græco ἐπεργάζειν id est morā atque actā.

Itaque sensus Apostoli est, fidem à caritate agi & moueri, quo modo à spiritu mouetur, & agitur corpus. Ac per hoc dilectionem non esse signum viuētis fidei, ut aduersarij dicere solent, sed etiam ipsam vitam fidei, & fidem sine dilectione similem esse corpori sine spiritu, ut rectissimè scribit Iacobus. Rectè igitur Catholici dicunt, fidem sine caritate esse informem, & cum caritate formatam. Et non rectè Caluinus duas facit fidei formas; nā cum duæ sint formæ, nunquam potest vna fieri altera; si des autem informis, formata fieri potest, & quæ formata est, reddi potest rursus informis.

Piger autem multis refellere ineptias & nugas LUTHERI. Colligit enim, si caritas sit forma fidei, sequi, ut caritas sit præstantior fide, & in ea sit summa Christianæ religionis; & inde obscuratur CHRISTVS, eiusque beneficium; & omiſsa fide incipiant homines niti dilectione & moralibus operibus; quærit etiam, an Spiritus sanctus non potuerit, si veritas id postulasset, per Prophetam dicere, *Iustus ex fide formata uiuit*; Denique addit, caritatem ad legem pertinere, fidem autem non esse ex lege, proinde neque esse ex caritate, ac per hoc nullo modo caritate formari.

RESPONDEAMVS totidem serè verbis, Caritatē Rob. Bellarm. Tom. III.

A præferri fidei libenter admittimus, neque id absurdum videri potest, nisi hæretico, qualis fuit Lutherus, qui Apostolo repugnare non vereatur. Quid enim clarius dici potuit, quā quod ait Apostolus 1. ad Corinthios decimo tertio: *Nunc manent fides, spes, caritas, tria hæc, maior autem horum est caritas*? In eadem caritate sitam esse summam Christianæ religionis, nunquam Lutherus negasset, si Christum audire voluisset in Euangelio suo dicentem: *Mandatum nouum do vobis, ut diligatis inuicem*. Et: *In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem*, Ioannis decimo tertio, & Apostolum exhortantem: *Super omnia hæc caritatem habete, quod est vinculum perfectionis*, ad Colossenses tertio, & sanctum Augustinum, qui tractatu 83. in Ioannem breuissimè demonstrat, summam Christianæ religionis redigi ad caritatem, non ad fidem, quoniam qui diligit, necessariò etiam credit & sperat. Non autem omnis qui credit, continuò etiam sperat & diligit.

B Obscurari autē CHRISTVM, & eius beneficia, si caritas ita magni fiat, ut fidei forma esse dicatur, tã est consequens, quā Solem contemni ab ijs, qui eius lucē cupidè fruuntur. Quid enim est caritas, nisi summum Christi beneficium? *Caritas enim diffunditur in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis*. Hoc autem donum, nonne Christus ipse ad Patris dexteram exaltatus effudit, ut Apostolus Petrus ait Actorum secundo? Neque periculum est, ne fidem negligant, aut in operibus moralibus per solas vires liberi arbitrij factis, spem ponant, qui caritatem inprimis prædicant. Sciunt enim caritatem sine fide in hac vita esse non posse; & caritatem laudant, non quæ ex lege, aut ex viribus liberi arbitrij, sed quæ ex Deo & eius gratia possidetur.

C Porro non deerāt verba Spiritui sancto, quibus per Prophetam suum illud efferret, *Iustus ex fide formata, aut etiam ex caritate uiuit*, sed maluit dicere, ex fide uiuit, vel quia non loquebatur de vita iustitiæ, sed vita spei, quæ iustum patienter expectare facit: vel quia commendare voluit id, unde initium ducit uita iustorum. Sed sicut per Prophetam spiritus sanctus vitam iustorum tribuit fidei, quoniam inde inchoatur; sic per Apostolum eandem vitam tribuit caritati, quoniam inde perficitur: *Translati sumus* (inquit Ioannes in epistola prima, capite tertio) *de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres*. Et: *Qui non diligit, manet in morte*.

D Quis autem ferat caritatis donum, quod est ipse nucleus (ut sic loquar) Euangelij, transferri ad legem, & opponi fidei? si caritas ad legem pertinet, quia lex caritatem præcipit: cur non etiam fides relegatur ad legem, cum multa sint in lege de fide præcepta? De fide (inquit sanctus AUGUSTINVS tract. 83. in Ioan.) *quā multa mandata sunt? quis potest cuncta colligere? quis enumerando sufficere?* Eat igitur Lutherus & fidem cum caritate ab Euangelio separet; & legem scriptam in cordibus, dicat non esse testamentum nouum, ut Hieremias prædixit cap. 31. sed testamentum vetus, & omnia more suo inuertat, atque confundat. Itaque præceptum caritatis, ut etiam fidei ad legem pertinet, Spiritus autem caritatis & fidei ad Euangelium. Sed de discrimine legis & Euangelij plura dicemus, cum controuerſiam de iustitia operum & legis obseruatione tractabimus.

CAPVT QVINTVM.

*Formalem causam iustificationis
non esse iustitiam Dei essentiali-
lem, ac diuinam.*

SECVNDVS error OSIANDRI, est, qui iustificari hominem dixit per illam ipsam iustitiam, qua Christus non ut homo, sed ut Deus essentialiter iustus est. Refellitur hic error ab Apostolo ad Rom. 4. ubi ex proposito de iustificatione disseritur; & apertissime demonstratur, iustitiam, per quam iustificamur, esse fidem, viuam videlicet & per dilectionem operantem; illam enim fidem Deus pro iustitia habet; & quia Deus non fallitur; eadem fides verè iustitia est, & iustitia fidei nominatur: *Credenti*, inquit, *in eum, qui iustificat impium*, reputatur fides eius ad iustitiam. Et infra. *Dicimus, quia reputata est Abrahæ fides ad iustitiam*. Et infra: *Signum accepit circumcisionis signaculum iustitiæ fidei, quæ est in præputio, ut sit pater omnium credentium per præputium, ut reputetur & illis ad iustitiam*. Et similia habentur ad Galat. 3. *Nos fide spem iustitiæ expectamus, nam in Christo Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per dilectionem operatur*. Quod si fides per dilectionem operans, est illa iustitia, per quam iustificamur, cerè non iustificamur per iustitiam Dei essentialem, nisi quis ita desipiat, ut fidem nostram iustitiam Dei essentialem esse definiat.

SECVNDÒ, refellitur ex AUGUSTINO, qui sæpissime repetit & inculcat, nos iustificari iustitia Dei, non qua ille iustus est, sed qua nos iustos facit. Libro de spiritu & litera, capite nono: *Sicut, inquit, fides Christi dicta est, non qua credit Christus, sic iustitia Dei, non qua iustus est Deus*. Et paulo ante: *Iustitia Dei, non qua Deus iustus est, sed qua induit hominem, dñi iustificat impium*. Et capite trigésimo primo dicit, Iustitiam, qua iustificamur, dici iustitiam Dei, sicut dicitur caritas Dei, qua Deū diligimus, & fides Dei, qua in eum credimus, & salus Dei, qua saluamur. Et in epistola ceteresima vigesima, capite trigésimo: *Ignorantes, inquit, Dei iustitiam, qua nos eius gratia iusti sumus, ut ipsa Dei iustitia nos simus, cum iuste viuimus credentes in eum, qui iustificat impium, non illa, qua ipse iustus est, æterna sua & incommutabili iustitia*. Et libro tertio contra duas epistolas Pelagianorum, capite septimo: *Non propterea, inquit, iustitia Dei dicitur, quoniam Deus iustus est, sed quia homini ex Deo*. Similia repetit in libro de gratia & libero arbitrio, capite 12. & alibi sæpè.

TERTIO, refellitur rationibus varijs. **P**RI-M-A ratio, Iustificatio præcedit inhabitationem Dei, non igitur homo iustificatur per iustitiam essentialem inhabitantem. Iustificationem præcedere testatur Scriptura, Sapientiæ primo, ubi dicitur *Spiritus sanctus non habitare in corpore subdito peccatis*. Testatur itè AUGUSTINVS in epistola ceteresima quinta ad Sixtum: *Post remissionem, inquit, peccatorum, nisi mundarum domum habiteret Spiritus sanctus, nonne cum alijs sepeccem redit spiritus immundus. Ut autem inhabitet Spiritus sanctus, nonne ubi vult spirat, & caritas Dei diffunditur in cordibus nostris, non à nobis, sed à spiritu sancto, qui datus est nobis*? Hic videmus, prius remitti peccata, & mundari domum, & ornari etiam caritate, ut in illa Spiritus sanctus habitare dignetur.

Neq; his repugnat, quod Spiritus sanctus prius dari videtur, quàm caritas diffundi, cū ipse sit, qui eam diffundit, & peccata remittit. Nam, ut idem

AUGUSTINVS ait sermone vndecimo, de verbis Domini: *A quo mundamur, accipiendo indulgentiam, ipsum accipimus habitantem ad faciendam, augendam, perficiendamque iustitiam*. Et in epistola centesima quinta: *Aliter adiuuat Spiritus nondum inhabitans, aliter inhabitans, adiuuat enim, ut efficiamur fideles, cum non inhabitat; cum verò inhabitat adiuuat iam fideles*. Itaque purgat, & iustificat, ut purgatos & iustificatos inhabitet. Et hoc idem apertè Scriptura demonstrat, cum dicit ad Ephes. 4. Christum habitare per fidem in cordibus nostris. Et 1. Ioan. 4. eum, qui manet in caritate, in Deo manere, & Deum in eo. Quia nimirum non habitat Deus in nobis, nisi fides caritasque præcedant. Inhabitatio igitur Dei non facit iustos, ut OSIANDER existimat, sed ià iustificatos Deus inhabitans adiuuat (ut loquitur Augustinus) ad faciendam, augendam, perficiendamque iustitiam.

SECV-N-D-A ratio, si essemus iusti, iustitia Dei essentiali nos inhabitante, essemus omnes æquè iusti atque ipse Christus. Nam ipse quoque non aliter iustus esse posset, nisi per iustitiam Dei essentiali, si Deus nullam iustitiam acceptat, nisi suam essentiali, ut OSIANDER, somniat. At Scriptura Ioan. 1. disertis verbis testatur, nos omnes de plenitudine Christi accepisse; & ad Ephes. 4. Vnicuique nostrum dari gratiam secundum mensuram donationis Christi, non igitur iusti sumus iustitia illa essentiali, sed iustitia creata, quæ maior & minor esse, & sub certam mensuram cadere potest.

TERTIA ratio, Scriptura docet, aliquos homines verè esse iustos, ut Noe, Genes. 6. Zachariam, Luc. primo, Abel & multos alios, ad Hebræos vndecimo. At non potest homo verè denominari à forma extrinsecus inhabitante, sed solum ab inhærente, alioqui enim, si satis est iustitia inhabitans, ut verè iusti esse dicamur, cur non dicimur etiam immortales, æterni, beati, omnipotentes, cum immortalitas Dei, æternitas, beatitudo, omnipotentia & alia omnia eius attributa nos inhabitent? & cur non dicuntur omnes homines iusti, imò & omnes lapides, omnia ligna, omnia sydera, cur non rectè iusta dicuntur, si inhabitatio Dei denominationem illam tribuere potest? Quamvis enim non inhabitet Deus omnia per fidem & caritatem, tamen per potentiam, essentiali & præsentiam omnia prorsus inhabitat. OSIANDER autem non facit nos iustos, quoniam per fidem & caritatem inhabitamur, sed quoniam à iustitia essentiali simpliciter inhabitamur.

QUARTA ratio, si nullam iustitiam Deus acceptat, nisi suam essentiali, ac propterea per illam nos inhabitat, ut iustos efficiat: Certè sequitur, ut Christi iustitiam, qua is pro nobis Patri satisfacere patiende & moriendo voluit, Deus non acceptet. Illa enim Christi iustitia, iustitia fuit creata, non diuina & essentialis. Quod si Christi iustitia Patri non satisfecit, quorsum ille carnem suscepit? quorsum tanta pati voluit? quorsum humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis? nunquid ut tantis sumptibus nihil redimeret?

At longè aliud nos docent Isaïas & Paulus. Ille enim capite 53. scribit de Christo: *Iustificauit ipse iustus seruus meus multos*. Et iste ad Romanos 3. & 5. *Reconciliatos nos dicit, Patri in sanguine filij sui*. Quid Apostolus Ioannes? an non affirmat in epistola prima, capite primo, sanguinem Christi mundare nos ab omni peccato? Et capite secundo, Christum propitiationem esse pro peccatis totius mundi, DENIQUE, nihil frequentius omnis Scriptura testatur quàm Christi passionem & mortem, plenam, atque perfectam satisfactionem fuisse pro peccatis.

Quare

Quare Osiandri sententia recipi non potest, nisi quis velit totum mysterium humanæ redemptionis & reconciliationis euertere.

Neque argumenta, quibus ille nritur, aliquid soliditatis habent, præcipua sunt. Quoniam Beatus Petrus in episto. 2. cap. 1. scribit, nos effici diuinæ confortes naturæ. Et quia Deus non acceptat ullam iustitiam, nisi suam. Sed Apostolus Petrus non dicit, nos effici diuinæ confortes naturæ per inhabitationem iustitiæ essentialis. Hæc enim est glossa Osiandri, non sententia B. Petri.

Quomodo autem efficiamur diuinæ confortes naturæ, indicat ipse idem, cum ait: *Ut per hæc efficiamur, &c.* Illud autem, *hæc*, refert sententiam præcedentem, *Per quem nobis maxima & preciosa promissa donauit*. Vbi nomine promissorum intelliguntur res promissæ, non ipsæ promissiones, non enim donantur promissiones propriè loquendo, sed dona, quæ fuerant promissa. Itaque donauit nobis Deus per Christi merita res maximas, & preciosas, quas antè promiserat, & per hæc dona facti sumus diuinæ confortes naturæ. Quoniã per hæc dona effici mur filij Dei, & cohæredes Christi, & hoc modo participamus naturam Dei, quomodo filij participant naturam patris; Vnde est illud: *Ego dixi, Di estis, & filij excelsi omnes*. Vbi dicuntur *Di*, idest, diuinæ confortes naturæ, qui Filij sunt Dei. Quæ sint autem dona, quæ nos filios Dei faciant, explicat Apostolus Ioannes in epistola prima, capit. 3. cum ait: *Videte qualem caritatem dederit nobis Pater, ut Filij Dei nominemur, & simus*. Et cap. 4. *Omnis qui diligit, ex Deo natus est. Et ibidem: Deus caritas est, & qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo*. Et ipse Beatus Petrus ideo, posteaquam dixerat: *Ut diuina efficiamini confortes natura*, adiunxit, *fugientes eam, quæ in mundo est, concupiscentiæ corruptionem*. Nam cupiditati opponitur caritas, & qui per caritatis donum efficitur diuinæ confors naturæ, hoc ipso fugit eam, quæ in mundo est, concupiscentiæ corruptionem.

Fuit autè hoc donum promissum nobis a Deo, PRIMUM per Prophetam Hieremiam, capite 31. *Dabo legem meam in cordibus eorum*. Et Ezechiel cap. 36. *Dabo vobis cor carnerum, & spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam in præceptis meis ambulare*. DEINDE per ipsum Christum sæpissimè Ioan. 14. & Actorum primo, & alibi. Et de eodem dono promisso & dato loquitur Apostolus ad Roma. 8. *Non accepistis spiritum seruutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus abba Pater*.

Quod verò attinet ad argumentum illud de acceptatione iustitiæ, vel acceptare iustitiam, est acceptare satisfactionem pro peccato; vel est approbare iustitiam alicuius, tanquam veram & solidam, non simulatam & apparentem. PRIORE modo non acceptat quidem Deus in veram satisfactionem pro peccato, nisi iustitiam infinitam; quoniã peccatum offensa est infinita: sed ut aliqua iustitia sit infinita, idest, infiniti precij & valoris, non est necesse, ut sit iustitia Dei essentialis, sed satis est, ut sit iustitia personæ infinitæ, qualis est Christus, Deus & homo. Itaque obedientia, passio & mors Filij Dei, quamuis in se & essentialiter fuerit creata & finita, tamen ratione personæ obedientis, patientis & morientis infinita fuit, & ex uero iustitiæ rigore propitiatio fuit pro peccatis nostris, nō pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. POSTERORE modo acceptat Deus non solum iustitiam infinitam, sed etiam finitam, modo vera sit iustitia, non fucata.

Id autem ita esse, perspicuum est ex ipsius Dei

A testimonio. Nam ad Noe dicit Deus Genes. 7. *Tē vidi iustum coram me in generatione hac*. Et de Abel scribit Apostolus ad Hebræos vndecimo: *Testimonium consequutus est, esse iustus, testimonium perhibente Deo operibus eius*. Et certè si non acceptaret Deus iustitiam, nisi suam essentialem, non uerè diceret Apostolus Paulus 2. ad Timotheum ult. *Reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi in illa die iustus iudex, non solum autem mihi, sed etiam ijs, qui diligunt aduentum eius*.

Itaque uiderit Osiander, in qua Scriptura repererit, a Deo non acceptari iustitiam, nisi suam diuinam & essentialem. Nos enim contrariam sententiam in omnibus diuinis libris prædicari existimamus.

CAPVT VI.

Iustificationem nostram non constare sola remissione peccatorum.

TERTIUS error CALVINI erat, qui, quamuis cum Lutheranis agnoscat imputationem iustitiæ Christi, & non imputationem peccatorum, & inchoatam etiam renouationem & sanctificationem: tamen contendit, ut supra ostendimus, iustificationem propriè in sola remissione, idest, non imputatione peccatorum positam esse; cum Lutheranis in imputatione potius iustitiæ Christi eam propriè sitam esse contendant.

Refutauimus hunc errorem supra capite tertio, & refutabimus copiosius in libro de iustitia operū. Id enim potissimum Calvinus efficere conatur, ut nulla sit iustitia operum in hac uita. Nunc igitur id solum ex Scriptura, ex Augustino, & ex ratione probabimus, iustificationem non consistere in sola remissione peccatorum, sed etiam in interna renouatione, ita ut ipsa renouatio iustitiæ dicenda sit, & non tantum iustificationis effectus.

PRIMUM igitur Apostolus Paulus ad Roma. 4. ita loquitur de Christo: *Qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram*. Hic Apostolus nomē iustificationis tribuit potius renouationi internæ, quàm remissioni peccatorū, ac per hoc docet iustificationem non modo non constare sola remissione peccatorum, sed neque præcipuè ea constare. Neque enim dubitari potest, quin Apostolus velit mortem Christi fuisse exemplar mortis peccatorum, idest, remissionis & deletionis peccatorum nostrorum; resurrectionem autem exemplar renouationis & regenerationis internæ, per quam in nouitate uitæ ambulamus. Id enim explicat multis verbis in cap. 6. ubi etiam docet, Baptismi ceremoniam, qua mergimur in aquam & emergimus ex aqua representare Christi mortem & resurrectionem, & simul mortificationem vitiorum & nouitatem uitæ.

Cum igitur Apostolus dicit, Christum traditum esse ad mortem, propter delicta nostra, uidelicet remittenda, & resurrexisse propter iustificationem nostram, idest, ut in uitæ nouitate ambulemus, aper tissimè demonstrat in ipsa renouatione iustificationem esse positam, alioqui dicere debuisset; *Qui traditus est propter iustificationem a peccatis, & resurrexit propter uitæ nouitatem*.

Est autem hoc loco breuiter ANNOTANDVM, mortem Christi, quæ precium fuit redemptionis, non solum causam fuisse remissionis peccatorum, sed etiam internæ renouationis. Nam secundū Ecclesiæ Catholicæ doctrinam hæc duo separari nequeunt,

queunt, cum una & eadem gratia per Christi meritum nobis infusa, atque in nobis inherens, & peccata delet, & animam iustitia exornet.

Sed quamvis hoc ita sit, tamen ad iustificationem nostram non satis erat mors Christi, sed necessaria erat etiam resurrectio. Deus enim ira constituebat, ut PRIMVM Christus ipse glorificaretur, DEINDE, mitteretur Spiritus sanctus, Evangelium predicaretur, gentes converterentur, & per fidem, & Sacramenta iustificarentur: *Nondum erat* (inquit Ioannes in Evangelio cap. 7.) *Spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus.* Et Apostolus 1. ad Corinth. 15. *Si Christus non resurrexit, inanis est fides vestra, adhuc estis in peccatis vestris.* Itaque cum tam mors, quam resurrectio ad iustificationem necessaria esset, potuisset B. Paulus utramque partem iustificationis, id est, remissionem peccati, & donum renouationis tribuere morti Christi vel resurrectioni, sed maluit distinguere, & morti quidem tribuere remissionem peccati, resurrectioni autem renouationem propter similitudinem, quam habet extinctio peccati cum morte carnis, & renouatio spiritalis, cum resurrectione corporali.

SECUNDO, probatur idem ex capite quinto ad Romanos. Nam cum Apostolus ait ad Romanos quinto: *Sicut regnavit peccatum in mortem, ita & gratia regnet per iustitiam in vitam eternam.* Opponit iustitiam peccato, & per iustitiam intelligit internam renouationem, ex qua procedunt opera vitæ. Id enim requirit antithesis. Peccatum enim regnasse dicitur in mortem, quia operabatur opera mortifera; contra igitur, gratia Dei regnare dicitur per iustitiam in vitam, quia per iustitiam infusam operabitur opera vitæ. Quod si renouatio interna, quæ est principium operum bonorum, rectè vocatur iustitia, proculdubio iustificatio in illa renouatione, & non in sola peccatorum remissione constituenda erit.

REVRSVS idem probatur ex capite 6. ad Rom. ubi Apostolus dicit: *Neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato, sed exhibere vos Deo, tanquam ex mortuis viuentes, & membra vestra arma iustitiæ Deo.* Docet enim in nobis esse iustitiam loco peccati, & per iustitiam intelligit aliquid inherens, unde procedunt opera. Nam ideo dicit, nos esse ex mortuis viuentes, & membra nostra esse debere arma iustitiæ Dei, ut videlicet membris utamur ad opera iustitiæ facienda ad gloriam Dei.

QUARTO, idem probatur ex cap. 8. ad Rom. ubi præter alia dicit Apostolus: *Spiritus vivit propter iustificationem.* Vel (ut habent Græci) *Spiritus vivit propter iustitiam.* Iustificatio enim, siue iustitia, quæ facit vivere, & per hoc operari, non potest esse sola remissio peccati, sed aliquid internum & inherens.

QUINTO, idem probatur ex cap. 3. ad Galat. ubi cum Apostolus dicit: *Si data esset lex, qua posset viviſcare, verè ex lege esset iustitia,* aperte demonstrat, iustitiam, unde dicitur iustificatio, esse aliquid, quod vitam animæ præbet, eamque in motu, & actione constituit.

SEXTO, idem patet ex illo ad Ephes. 4. *Renovamini spiritu mentis vestræ, & induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia, & sanctitate veritatis.* ubi renovari in spiritu explicat Apostolus per induere novum hominem, novum autem hominem appellat, creatum in iustitia & sanctitate veritatis. Proinde renouationem, iustitiam & sanctitatem vocat.

Quod autem ex Scripturis probauimus, longè adhuc facilius ex testimonio S. Augustini probari potest. Nam in epistola 105. ad Sixtum, ultra me-

dium: *Nec quisquam, inquit, liberatur & iustificatur, nisi gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum, non solum remissione peccatorum, sed prius ipsius inspiratione fidei, & timoris Dei impartito salubriter rationis affectu & effectu.* Item in Enchirid. cap. 52. *Quemadmodum, inquit, in illo vera mors facta est, sic in nobis vera remissio peccatorum, & quemadmodum in illo vera resurrectio, ita in nobis vera iustificatio.* Vbi S. Augustinus Apostolum sequutus, iustificationis nomen tribuere maluit internæ renouationi quam remissioni peccatorum.

Item lib. 1. de peccatorum meritis & remissione, cap. 13. *Quid est, inquit, quod abundantiam gratiæ & iustitiæ accipiunt, nisi quod non ei tantum peccato, in quo omnes peccaverunt, sed eis etiam, quæ addiderunt, gratia remissionis datur, eisque hominibus tanta iustitia donatur, ut cum Adam consenserit ad peccatum suadenti, non cedant isti etiam cogenti.* An non apertissimè hoc loco S. Augustinus præter remissionem peccatorum, ponit in homine iustitiam, per quam diuina præcepta, diabolo etiam tentante, ac penè ad prævaricandum cogente, custodiat?

Item serm. 16. de verbis Apostoli: *Iustificati sumus, inquit, sed ipsa iustitia cum proficimus crescit.* At remissio peccatorum non propriè dicitur crescere, sed virtus fidei, spei & caritatis, ipsa est iustitia, quæ, cum proficimus, crescit, & eodem loco fusius idem Doctor exponit.

DENIQUE in libro de spiritu & litera, capit. 17. *Ibi lex, inquit, intrinsecus posita est, qua iusti terrentur, hic intrinsecus data est, qua iustificarentur.* Quo loco dicit, hominem iustificari per legem scriptam in cordibus, quæ ut ipse ibidem explicat, nihil est aliud, nisi caritas Dei diffusa in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Itaque de sententia S. Augustini nulla omnino relinquitur dubitatio.

Accedat ad hæc testimonia ratio naturalis. Nam iustificatio sine dubio motus quidam est de peccato ad iustitiam, & nomen accipit a termino, ad quem ducit, ut omnes alij similes motus, illuminatio, calefactio, & ceteri: non igitur potest intelligi vera iustificatio, nisi aliqua præter remissionem peccati, iustitia acquiratur. Quemadmodum nec vera erit illuminatio, nec vera calefactio, si tenebris fugatis, vel frigore depulso, nulla lux, nullusque calor in subiecto corpore subsequatur.

DEINDE, iustificatio non ideo solum nobis confertur a Deo, ut gehennæ pœnas euadamus, sed et ut præmia vitæ cœlestis acquiramus: id quod significauit Apostolus ad Romanos sexto, cum ait: *Habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam eternam.* Et capite octavo: *Quos prædestinavit, hos vocavit, quos vocavit, hos iustificavit, quos iustificavit, hos & magnificavit,* ubi ponitur magnificatio effectus iustificationis, sicut est ipsa iustificatio uocationis, & uocationis prædestinationis effectus. Quo etiam pertinet illud 2. ad Timot. ult. *Reposita est mihi corona iustitiæ.* At certè sola remissio peccatorum liberat a pœna, non tribuit gloriam. Quod ipsum quotidie in forensi iudicio videmus. Qui enim a iudice absoluntur, eripiuntur a morte, sed non consequuntur noua præmia propter hoc solum, quod indicentur non fuisse, aut non esse rei.

DENIQUE iustificatio ex inimicis facit amicos, filios, dilectos, ciues Sanctorum, domesticos Dei, heredes regni, ut Scripturæ passim loquuntur: non igitur sola remissione peccatorum constat, sed & infusione uirtutum, ob quas homo dignus tam insignibus appellationibus habeatur. Non enim dignus est amore aliquis ob hoc solum, quod ei debita condonata sunt, cum ea dissolvere non posset. Neque

Neque continuò efficitur filius, aut ciuis, aut domesticus, aut hæres, qui pœnam, cui iustè adiudicatus erat, iudicis clementia non subibit.

Argumenta quæ pro sententia sua Calvinus excogitauit, in extrema disputatione cum argumentis aliorum hæreticorum commodius diluentur.

CAPVT VII.

Iustificationem non consistere in imputatione iustitiæ Christi.

QUARTVS & QUINTVS error, & qui plures assertores habent, in imputatione iustitiæ Christi iustificationem constituunt, quasi videlicet nos iusti simus coram Deo, quoniam tegit nos Christus iustitia sua, & eo modo tectos Deus nos videns, pro iustis se habere pronunciet.

Omittam autè ineptias, nugasque KEMNITIUS, qui nesciens quid loquatur, neque de quibus affirmet, dicit, vocabulum impurationis esse relatiuū, & fundamentū quidem huius relationis esse Christi iustitiam; terminum autem, hominem credentem; alium terminum iustitiam, seu beatitudinem; relationem ipsam, Dei misericordiam. Quia videlicet misericordia Dei imputat homini credenti iustitiam Christi, ad iustitiam & beatitudinem. Ita tribus verbis totam Aristotelis doctrinam de relationibus subtilissima hac disputatione Kemnitius noster euerit. Et quid mirum, si temeritas horum hominum tot monstra pariat in doctrina supernaturali, cum in rebus Philosophicis, & ab ipsis Ethnicis, tam luculenter expositis, ita delirent? Certè si misericordia Dei relatio est, quia iustitiam Christi credentibus imputat; Philemoni quoque relatio erit, quoniam illi scribit Apostolus, ut sibi imputer debitum Onesimi. Sed nolo, ut dixi, cum Kemnitio ineptire.

PRIMUM igitur satis refutatur error aduersarium, quod nullum in Scripturis, aut patribus, testimonium habeat. Hactenus enim nullum omnino locum inuenire potuerunt, ubi legeretur, Christi iustitiam nobis imputari ad iustitiam; vel, nos iustos esse, per Christi iustitiam nobis imputatam. Legimus quidem, beatum esse, cui non imputantur peccata; & fidem reputari ad iustitiam, & Christū tactum esse nobis a Deo sapientiam, iustitiam & redemptionem. Sed sicut non legimus, nobis imputari redemptionem Christi, aut sapientiam, quasi nos redemptores haberi debeamus humani generis, vel ipsum Dei verbum & sapientiam, ita non legimus, nobis Christi iustitiam imputari.

At, inquit Kemnitius, Concilium Tridentinum nō abhorret ab hoc modo loquendi. Cum enim in sexta sessione, Can. 11. neget, nos iustificari sola imputatione iustitiæ Christi, concedit, nos iustificari imputatione iustitiæ Christi, sed non sola.

RESPONDEO, Concilium Tridentinum in illo Canone damnare voluit errorem illorum, qui dicunt, sola imputatione iustitiæ Christi hominem iustificari, quales sunt Lutherani; sed non propterea approbavit idem Concilium errorem aliorum, qui dicunt, hominem iustificari partim renouatione interna, partim imputatione iustitiæ Christi. Nam ex sententia eiusdem Concilij, non iustificari hominem formaliter per iustitiam Christi ullo modo, habetur expressè in Can. 10.

SECUNDO, refutatur idem error ex eo, quod nulla necessitas eiusmodi imputationis adferri potest. Nam si necessaria esset imputatio ista, ideo potissi-

imum necessaria esset, quod homo post remissionē peccati adhuc sit verè peccator, peccato videlicet tecto, non deleto. At ista necessitatis causa locum non habet, nisi quis Scripturarum evidentissimis testimonijs repugnare uelit. Scriptura siquidem vtitur omni genere vocabulorum, quæ excogitari poterant ad veram peccati remissionem significandam, ut si quis de industria quærat vocabula, quibus perspicuè declarer, peccatum aliquod uerè tolli & aboleri; non possit aliquid reperire, quod ipsa Scriptura diuina ante non occupauerit.

Dicit enim peccata tolli, 1. Paralipom. 2. *Obsecro, Domine, aufer iniquitatem serui tui.* Dicit deleri, Isaia quadragesimo quarto: *Deleui ut nubem iniquitates tuas, & quasi nebulam, peccata tua.* Vbi similitudo nubis, & nebulæ indicat, ne vestigium quidem ueræ culpæ remanere. Dicit mundari, Ezechielis 36. *Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Dicit ablui, Psalmo quinquagesimo: *Asperges me Domine, hyssopo, & mundabor, lauabis me, & super niuem dealbabor.* Vbi etiam obiter comparatio illa notanda est, *super niuem dealbabor.* Quomodo enim super niuem dealbatur, a quo nihil omnino nigredinis, & sordidum auferitur? Dicit purgari, Proverb. 1. *Per misericordiam & fidem, purgantur peccata.* Dicit remoueri a nobis, & longissime projici, Psal. 102. *Quantum distat oriens ab occidente, longe fecit a nobis iniquitates nostras.* Et Michæ 7. *Proijcet in profundum maris omnia peccata nostra.* Dicit denique peccatum fuisse, & non esse, Psal. 9. *Quæretur peccatum illius, & non inuenietur.* Cantic. 4. *Tota pulchra es, & macula non est in te.*

Nec solum in Testamento veteri, sed etiam in nouo, phrasæ eiusmodi frequentantur. Ioan. 1. *Ece agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Actorum 3. *Conuertimini, ut deleantur peccata vestra.* 1. Ioan. 1. *Sanguis Iesu Christi emundat nos ab omni peccato.* Act. 22. *Ablue peccata tua, inuocato nomine ipsius.* Hebr. 1. *Peccatorum purgationem faciens.* Hebr. 9. *Christus semel oblatus est ad multorum exhauriendā peccata.* 1. ad Corinth. 6. *Hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis.* Et ad Ephes. 5. *Eratis aliquando tenebra, nunc autem lux in Domino.* Et ibidem: *Ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, neque rugam.*

Multa possent huc adduci alia grauissima argumenta, sed iam allata sunt in lib. de Baptismo, cap. 13. Vnum hoc loco non uideretur omittendum, quod nullam omnino responsionem videretur admittente, videlicet argumentum petitum ex antithesi Adam ad Christum. Nam (ut Apostolus ait ad Rom. 5.) *Sicut per inobedientiam Adam peccatores constituti sunt multi, ita per obedientiam Christi, iusti constituentur multi.* Et ut in eodem loco idem Apostolus ait: *Maiores gratias, quam Adam peccatum.* Inobedientia verò Adam non imputatiue, sed uerè peccatum in nobis impleuit; igitur obedientia Christi non imputatiue, sed uerè peccata nostra sustulit, atque deleuit.

TERTIO, refutatur idem error ex remotione alterius causæ, quam aduersarij pro imputatione iustitiæ Christi prætexere solent. Dicunt enim imputationem hanc propterea necessariam esse, non solum quod uerè peccatum in nobis perperuò hæreat, sed etiam quod iustitia nostra inhærens, non tam sit perfecta, ut simpliciter, & absolute iustificet. At causam istam facile refutabimus, si Scripturis sanctis aduersarij fidem habere voluerint. Nam iustitia inhærens, siue renouatio interior in fide, spe & caritate, potissimum sita esse cognoscitur. Id enim affirmat Apostolus 1. ad Corinth. 13. cum ait: *Nunc manent fides, spes, caritas, ista hæc.* Idem docet

docet S. Augustinus in Enchiridio, capite 3. & perfectione in Psal. 31. & alibi; neque aduersarij hoc negant. Quare si probauerimus fidem, spem & caritatem in hac uita posse esse perfectam, probatū quodque erit, non esse necessariam imputationem iustitię Christi.

Ac FIDEM quidem in hac uita tenuem, ac languidam semper esse, docet Philippus in Examine ordinandorum, & ideo non posse nos fide iustificari, ut fides est opus, aut uirtus, sed solum ut organum est, apprehendens Christi iustitiam. At si fides in hac uita non potest esse perfecta, nunquam omnino poterit esse perfecta. Nam in alia uita non perficietur, sed euacuabitur. Quis autem credat tam insignem uirtutem nunquam futuram esse perfectam?

DEINDE S. Petrus in epist. 1. cap. 1. aperte docet, fidem perfectam esse posse, cum ait: *Vi probatio uestra fidei multo preciosior auro, quod per ignem probatur, inueniatur in laudem & gloriam, in reuelatione Domini nostri.* Sicut enim aurum perfectum est, quod ignem sustinet, ita planē fides perfecta est, quę in camino tentationis probata, preciosior auro inuenitur.

PRÆTEREA qui credit ex toto corde, certē perfectam habet fidem: talem autem habuisse Eunuchum illum, quem Philippus baptizauit, testatur S. Lucas Act. 8. Ad Hęc fidem Abrahami omnino fuisse perfectam, docet Apostolus ad Rom. 4. cum ait: *Contra spem in spem credidit, non infirmatus est fide, non habuit diffidentia plenissime sciens, &c.* ubi ponitur illud *πρὸς ὁρμή*, quod summam plenitudinem, perfectionemque designat. Idem quoque Apostolus ad Hebr. 11. non languidam fidem, sed robustissimam commendat, cum ait: *Sancti per fidē uicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt reparationes, &c.* Et S. Ioannes in epist. 1. cap. 5. non de languida fide, sed de perfecta dicit: *Hęc est uictoria, quę uincit mundum, fides nostra.* Et Apostolus Petrus in epist. 1. cap. 5. *Cui resistite fortes in fide.* Et Apostolus Paulus ad Ephes. 6. *In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere.* Certē enim fides, quę mundum uincere, diabolo resistere, & omnia eius tela retundere potest, non imbecilla, nec languida, sed fortis & robusta esse debet.

DEINDE ad Hebr. cap. 3. negari non potest, quin Apostolus perfectam fidem agnoscat, ubi dicit: *Accedamus cum uero corde, in plenitudine fidei, est enim hic uox illa (πρὸς ὁρμή) quę aduersariorum etiam consensu plenissimam ac perfectissimam persuasionem significat.*

Iam uerō de Spē testimoniū Apostoli ad Hebr. 6. satis esse poterit. Ibi enim spem nostram esse debere affirmat, tanquam anchoram animę tutam ac firmam.

DEINDE de CARITATE, in qua precipuē iustitia nostra consistit, & de qua scribit AUGUSTINVS libro de natura & gratia, cap. 42. *Ipsa caritas est uerissima, plenissima, perfectissimaque iustitia.* Et cap. 70. *Perfecta caritas, perfecta iustitia est.* Testimonia autem diuina ubiq; occurrunt. Nam Dominus Ioan. 15. ait: *Maiores hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis.* Constat autem plurimos homines, id est, omnes Martyres hęc perfectionem caritatis attigisse. Item 1. Ioannis 2. *Qui seruat (inquit Ioannes) uerbum eius, in hoc uere caritatem perfectam est.* Seruari autem posse uerbum eius, docet idem Apostolus in eadem epistola, capite 5. cum ait: *Et mandata eius graui non sunt.*

DEINDE non desunt in Scripturis exempla Sanctorum, qui Deum toto corde dilexerint. Nam

A de Dauide scribitur Ecclesiastici 47. *De omni corde suo laudauit Dominum, & dilexit eum, qui fecit illum.* Et in Deuteronomio promittitur hęc perfectio caritatis populo Dei, cum dicitur, cap. 30. *Circumcider Dominus cor tuum, & cor seminis tui, ut diligas eum in toto corde, & in tota anima tua.* His accedit, quod Matth. 5. Dominus dicit: *Esote perfecti, sicut Pater uester cęlestis perfectus est.* Et Apostolus agnoscit se, & alios quosdam esse perfectos, cum scribit 1. ad Corinth. 2. *Sapientiam loquimur inter perfectos.* Et ad Philipp. 3. *Quicunque ergo perfecti sumus, &c.* Constat autem perfectionem in caritate consistere, cum sit ipsa vinculum perfectionis Colos. 3. Igitur fatēdum est, caritatem etiam in hac uita posse esse perfectā. Quod si fidem, spem & caritatem, ac per hoc iustitiam inherenter, perfectam habere possumus, frustra laborant hęretici in afferenda impuratione iustitię, quasi alioqui nullo modo simpliciter, & absolute iusti esse possumus.

QUARTO, refellitur idem error, quia fieri non potest, ut Christi iustitia nobis imputeur, pręsertim in eo sensu, qui probatur hęreticis. Nam si solum uellent, nobis imputari Christi merita, quia nobis donata sunt, & possumus ea Deo Patri offerre pro peccatis nostris; quoniam Christus suscepit super se onus satisfaciendi pro nobis, nosque Deo Patri reconciliandi; recta esset eorum sententia, quamuis modus loquendi in Scripturis & Patribus, aut nunquam, aut rarissime inueniatur: sed ita imputari nobis Christi iustitiam, ut per eam formaliter iusti nominemur, & simus, id nos cum recta ratione pugnare contendimus. Nam tametsi aliquando denominatio fiat a forma extrinseca, quo modo res dicitur cognita per cognitionem, quę est in mente, & paries dicitur uisus, per uisionem, quę est in oculo. Tamen cum in aliquo duę sunt forme contrarię, una inherens, altera extrinseca, sine dubio denominatio absoluta sumitur ab inherente forma potius, quam ab extrinseca. Si quis enim æthiopem candida veste indueret, non rectē diceret, hic æthiops est albus, sed contra rectē diceret, hic æthiops est niger. Quoniam magis pertinet ad eum propria, & inherens nigredo, quam ille asceticus candor externus. Sic igitur, si hominem uerē impium & iniustum, per inherenter iniustitiam, in duas per apprehensionem, & cogitationem iustitia Christi, nō rectē pronuntiabis eum iustum, sed impium & iniustum, iustissime nominabis.

QUINTO refellitur, quoniam, si uerē nobis imputaretur Christi iustitia, ut per eam iusti haberemur ac censeamur, perinde, ac si proprię nostrę esset intrinseca, formalisque iustitia, profecto nō minus iusti haberi, censeique deberemus, quā ipse Christus: prōinde deberemus dici, atque haberi Redemptores & Saluatores mundi, atque alia id genus uocabula & attributa recipere, quod est absurdissimum.

SEXTO, Christus id nobis restituit, quod perdidderamus in Adam, ut scribit sanctus IRENEVS libro tertio, capite uigesimo, *Quando, inquit, incarnatus, & homo factus Christus longam hominum exproptionem in se ipso recapitulauit, in compendio nobis salutem prestans, ut quod perdidderamus in Adam, id est, secundum imaginem, & similitudinem esse Dei, hoc in Christo Iesu reciperemus.*

Et Sanctus AUGUSTINVS lib. 6. de Genes. cap. 24. *Recipimus, inquit, iustitiam, ex qua per peccatum lapsus est homo.* Et cap. 26. *Renouamini, inquit, spiritus uestrę, & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia, & sanctitate ueritatis. Ecce quod amisit Adam per peccatum. In hoc ergo renouamini secundum id, quod amisit Adam, id est, secundum spiritum.*

spiritum mentis nostra. Et cap. 27. Hanc imaginem in spiritum mentis impressam, amisit Adam per peccatum, quam recipimus per gratiam iustitiæ. Vbi NOTANDUM est, in 2. lib. Retractionum, cap. 24. explicari hunc locum ab eodem Augustino, qui monet, imaginem non fuisse amissam omnino, sed tantum deformatam per peccatum, ut reformatione opus haberet. At in Adam non perdidimus iustitiam imputatam, neque esse ad imaginem & similitudinem Dei, per imputationem, sed veram iustitiam inhærentem, per quam verè similes eramus Deo; igitur per Christum veram iustitiam, Deique similitudinem, non extrinsecam tantum, imputatamque recipimus.

SEPTIMO, si per iustitiam Christi, nobis imputatam, verè dici possumus iusti & Filij Dei; ergo poterit etiam Christus, per iniustitiam nostram, sibi imputatam, dici vere peccator, &, quod horret animus cogitare, filius diaboli. Nam aduersarij cōcedunt, ita Christo imputatum fuisse peccatum, ut nobis iustitia imputatur. Immo Illyricus in Confess. Antuerpien. cap. 6. & in Apologia eiusdem admittit, Christum verissimè dici peccatorem per potentissimam patris imputationem, & voluntariam in se peccatorum receptionem. At ista ipsorum blasphemiam & sacrilega impudentia toti Scripturæ repugnat. Christus enim in sacris literis dicitur semel peccatum per tropum, quia hostia fuit pro peccato 2. ad Cor. 5. & item semel dicitur maledictus, ad Galat. 3, quia maledictis & opprobrijs, ac pœnis plurimis subiectus fuit. At nusquam dicitur peccator, impius, scelestus, diaboli filius, nisi fortè ab iniicis & infidelibus; sed ubique sanctus, innocens, immaculatus, impollutus, iustissimus prædicatur.

Quare si Christus, quia verè in se sanctus erat, quamuis ei nostra iniquitas imputaretur; non iniquus, sed iustus nominatus est: certè eadem ratione, si nos verè immundi essemus, & impij etiā post iustificationem; quamuis nobis Christi iustitia imputaretur, non iusti, sed iniqui dicendi essemus, at Scriptura vocat nos iustos & sanctos, Deique filios, & hæredes post lauacrum regenerationis & renouationis, ut patet ex cap. 8. ad Roman. cap. 1. ad Ephes. cap. 3. ad Coloss. & alijs plurimis locis, non igitur per imputationem iustitiæ, sed per ipsam iustitiam inhærentem in nobis, & manentem iustificamur.

OCTAVO, Christus in Canticis Canticorum cōparatur sponso, & Ecclesia, siue anima iustificata, comparatur sponsæ. Dicitur autem sponsa illa pulcherrima pulchritudine sibi inhærente, non pulchritudine sponsi sibi imputata. Nam idcirco tribuitur sponsæ pulchritudo propria mulierum, & sponso pulchritudo propria virorum, ut intelligamus aliam esse pulchritudinem Christi, aliam Ecclesiæ, vel animæ iustificatæ. Adde quod esset absurdissimū, si sponsus cœlestis, & verè pulcherrimus, sponsam haberet turpissimam, & solum ornatam extrinsecus preciosa aliqua ueste uiri.

NONO, per iustificationem mūdatur cor, ut præparetur ad uisionem Dei. Nam ideo dicitur Matth. 5. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Et Act. 15. Fide purificans corda eorum. At oculus re ipsa immundus, quamuis mundissimus habeatur, non potest Solem uidere: igitur neque cor immundum, quamuis mundum reputetur, Deum unquā videbit. Vera igitur mundities, non imputatiua cōfertur in iustificatione, si ad uisionem diuinam præparare nos debet.

DECIMO, CHRISTVS passus est, ut sanctificaret per suum sanguinem populum suum, dicit Apostolus ad Hebr. 13. Et tradidit semetipsum pro Ecclesia, ut eā sanctificaret, mundans eam lauacro aqua in verbo vita,

ad Ephesios 5. Et mundaret sibi populum acceptabilem, ad Titum 2. Et ipse Dominus ait, Ioannis 17. Et pro eis ego sanctifico meipsum, ut & ipsi sint sanctificati in veritate. At si non verè, sed imputatiuè tantum populum suum Christus sanctificauit, frustra passus & mortuus est; & non potuit perficere, quod operabatur. Velle enim sanctificare, & sanctificare in veritate, non significat solum uelle liberare a pœna peccati, aut uelle, ut habeamur pro sanctis, quāuis re uera non simus, sed nolle id efficere, ut uere sancti, mundi & immaculati simus. Aliæ rationes multæ adferri possent, sed hæc uisæ sunt nobis præcipuæ.

CAPVT OCTAVVM.

Traditio veterum Patrum, ac potissimum Augustini, de iustitia inhærente.

NUNC adferemus testimonia ueterum Patrum pro iustitia inhærente. Sed duas ob causas erimus in hac parte breuiores. Nā & protulimus non pauca testimonia, quæ huc etiam pertinent, in libro primo de gratia & libero arbitrio, capite quarto, & aduersarij concedunt, sanctos Patres iustificationis gratiam ad internam renouationem & sanctificationem, non ad solam peccatorum remissionem retulisse. Nam CALVINVS, qui solum Augustinū excipere solet, cum sanctos Patres reijcit, lib. 3. Institutionum, cap. 11. §. 15. etiam Augustinum in hac quæstione repudiat: Ac ne Augustini quidem, inquit, sententia recipienda est, qui gratiam ad sanctificationem refert, qua in uita nouitatem per spiritum regeneramur.

KEMNITIVS quoque in prima parte Examinis Concilij Tridentini, admittit Patres ita loqui de iustificatione, ut nos loquimur: Non mouemus, inquit, litteram, quo modo iustificationem accipiant Patres. Et infra: Non ignoro, inquit, aliter loqui Patres, sed de proprietate linguarum quæstio est. Scilicet, Patres omnes imperiti, ac rudes proprietatis linguarum erāt. Proferamus igitur pauca, de multis, testimonia ueterum, ac potissimum S. Augustini.

S. AVGVSTINVS tomo primo, libro duodecimo Confessionum, capite 15. Quantum, inquit, distat inter lumen, quod illuminat, & quod illuminatur: tantum distat inter iustitiam iustificantem, & iustitiam que iustificatione facta est. Quo loco iustitiam nostram distinguit a iustitia Dei, & sine dubio creatam qualitatem facit, ut est lumen, sapientia, & similia.

Tomo 2. in epist. 85. ad Consentium: Quid est, inquit, aliud iustitia, cum in nobis est, vel qualibet uirtus, qua rectè, sapienterque uiuitur, quam interioris hominis pulchritudo. Et hic apertissimè ponit iustitiam nostram, in interna renouatione mentis, & decore uirtutis.

Tomo tertio libro decimo quinto, de Trinitate, capite 8. Quæ natura, inquit, cum a suo conditore iustificatur, a deformi forma formosam transfertur in formā. Igitur non manet deformis, ut aduersarij uolunt, homo iustificatus, neque eger imputatione alienæ iustitiæ, qua iniustitia propria, & inherens regatur. In eodem tomo est liber de spiritu & littera, quem scriptum esse contra inimicos gratiæ Christi, qua iustificamur, testatur ipse idem Augustinus lib. 2. Retractionum, cap. 37. in eo autem toto libro gratia Dei dicitur caritas diffusa in cordibus, quæ facit, ut lex impleatur: caritas igitur, qua legem implemus,

implemus, est iustitia, qua iustificamur.

Tomo quarto libro 1. ad Simplicianum, quaestione 2. *Quia, inquit, manet propositum Dei, ut iustificet credentes, ideo inuenit opera, qua iam eligat ad regnū cælorum.* Vbi iustificatio vocatur id, vnde opera bona procedunt. Et infra: *Nisi, inquit, vocando precedat misericordia Dei, nec credere quisquam potest, ut ex hoc incipiat iustificari, & accipiat facultatem bene operandi.* Itaque per iustitiam, quia iustificamur, intelligitur fides & caritas, quæ est ipsa facultas bene operandi.

Tomo quinto, libro decimo nono de ciuitate Dei, capite vicesimo septimo: *Hic, inquit, in vnoquoque iustitia est, ut obedienti Deus homini, animus corpori, ratio autem vniuersis, etiam repugnantibus, imperet, vel subigendo, vel resistendo: atque ut ab ipso Deo petatur, & meritorum gratia, & venia delictorum, ac de acceptis bonis gratiarum actio, persoluantur.* In hac definitione iustitiæ nullum locum habet iustitia Christi imputata, sed sola iustitia nobis inhærens, per quam ratio vitia subigit, & Deo obedientiam præstat. Quia tamen hæc iustitia inhærens Deo, indiget adiutore ut opera iusta exequi valeat, ideo ad iustitiam nostrā pertinere dicit Augustinus, ut à Deo petamus gratiam meritorum, & veniam delictorum, & pro beneficijs acceptis, gratiam persoluamus.

Tomo 6. in lib. de hæresibus, cap. 88. explicans quæ sit gratia Dei, cuius inimici sunt Pelagiani, & per quam iustificamur (ut ipse ait lib. 2. Retract. ca. 37. & 42. & alibi) dicit esse eam, *qua erumur de potestate tenebrarum, ut in Christum credamus, atque in regnum ipsius transferamur, & qua diffunditur caritas in cordibus nostris, ut fides per dilectionem operetur.* Vbi manifestè gratiam iustificationis constituit in remissione peccatorum, & in infusione virtutum, si dei præsertim, & caritatis.

Tomo septimo, lib. 1. de peccatorum meritis & remissione, cap. 10. *Legimus, inquit, iustificari in Christo, qui credunt in eum, propter occultam communicationem & inspirationem gratiæ spiritalis.* Item in libro de natura & gratia, c. 38. 42. & 70. docet, caritatem infusam in cordibus, esse veram iustitiam nostram.

Tomo octauo in Psalm. 118. concione 26. *Iustitia, inquit, virtus est animi magna, præcipueque laudabilis.* Et continuò de hac ipsa virtute: *Quis fecit, inquit, in homine iustitiam, nisi qui iustificat impium? hoc est, per gratiam suam de impio facit iustum.* Et hic apertissimè iustificari dicimur per iustitiam, quæ sit virtus inhærens. Item in Psalm. 98. tractans illud: *Iustitiam & iudicium in Iacob iustificasti; exaltate Dominum Deum nostrum.* Vere, inquit, exaltate, bene exaltate, laudemus & exaltemus illum, qui fecit ipsam iustitiam, quam habemus. Ipse in nobis fecit. *Quis enim in nobis fecit iustitiam, nisi qui nos iustificauit? nos ergo impii, ille iustificator, quando & ipsam iustitiam ipse in nobis fecit, qua illi placeamus.*

Tomo nono tractatu 26. in Ioan. *Quid est, inquit, iustitia Dei, & iustitia hominis? Iustitia Dei dicitur, non qua Deus iustus est, sed quam dat homini Deus, ut iustus sit homo per Deum.*

Tomo decimo, sermone 15. de verbis Apostoli: *Qui crediderit in eum, non habebit suam iustitiam, quæ ex lege est, quamuis sit bona lex, sed implebit ipsam legem non sua iustitia, sed data à Deo.* Caritas enim plenitudo est legis. Et vnde ista caritas diffusa est in cordibus nostris? non vniuersè à nobis, sed per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Hoc loco perspicuè docet sanctus Augustinus, iustitiam, quæ nobis ex Deo est, esse ipsam caritatem, in corde diffusam, per quam legem implemus. Et totus ille sermo, longissimus & pulcherimus hoc idem confirmat.

Itaque prudenter fecit Calvinus, ut sanctum Au-

gustinum à partibus suis non stare, ingenuè fateatur. Alioqui testimonijs eius, ex singulis tomis petitis, planè obrui potuisset. Velim tamen non obliuisceretur, hunc esse Augustinum illum, quem ipse idem lib. 3. Institutionum, capite tertio, §. 10. & libro quarto, capite decimo quarto, §. 26. fidelissimū, atque optimū testem antiquitatis esse prædicauit. Addamus nunc etiam pauca quadam ex alijs Patribus.

Sanctus AMBROSIVS libro sexto Exam. capite octauo: *Virum, inquit, iustificatio secundum corpus, an secundum animam tibi conferri videatur, quæso respondeas. Sed dubitare non potes, cum iustitia, vnde iustificatio derivata est, mentis tuæ vniuersæ, non corporis sit.* Hic certè per iustitiam non potest intelligere solam remissionem peccati, aut iustitiam Dei, vel Christi, imputatam, quæ nec propriè corporis, nec propriè mentis est, cum in neutra parte hominis inhæreat, sed intelligit iustitiam, quæ virtus animi est, & non in corpore, sed in animo propriè inhæret. Idem auctor libro sexto in Lucam: *In eo inquit, iustificatio Dei est, si non ad indignos & obnoxios, sed ad innocentes per ablutionem factos, videatur, & iustos sua munera transtulisse.* Docet hoc loco sanctus Ambrosius, Deum in Baptismo iustificare & iustificari; iustificare, quia per ablutionem facit mundos de sordidis, iustos de iniquis, de obnoxios innocentes: iustificari autem, quia se iustum ostendit, dum non ad impios & iniustos, sed ad pios & iustos à se factos, munera diuina transmittit. At si vera esset hæreticorum sententia, Deus iustificari non posset, quia munera sua largiretur hominibus verè sordidis & iniustis, qui falsò iusti & innoxij haberentur.

Sanctus HIERONYMVS libro primo aduersus Pelagianos: *Hæc, inquit, est hominis summa iustitia, quidquid potueris habere iustitia, non tuum esse putare, sed Domini, qui largitus est.* Et libro tertio: *Nunc, inquit, mundus factus es in lauacro, & de te dicitur; Quæ est ista, qua ascendit dealbata; & lata quidem sit, sed cunodire non valeat puritatem suam, nisi à Domino sustentetur.* Vides quemadmodum sanctus Hieronymus iustitiam ponat in uirtute & puritate, quam acquirimus per Baptismum, non in aliqua imputatione alienæ iustitiæ.

Sanctus PROSPER in respons. ad caput sextum Gallorum: *Iustificatus, inquit, homo, id est, ex impio, pius factus, nullo precedente bono merito accipit donum, quo medio acquirat & meritum, ut quod in illo inchoatum est per gratiam Christi, etiam per industriam liberi augeatur arbitrij, nunquam remoto adiutorio Dei, sine quo nec proficere, nec permanere in bono quisquam potest.* At imputatio iustitiæ Christi non est donum, vnde acquirantur merita, neque augeatur industria liberi arbitrij.

Sanctus CYRILLVS Alexandrinus libro sexto de Trinitate: *Calor, inquit, Spiritus est, qui simul ut caritatem in nobis diffuderit, & eius igne mentes nostras inflammauerit, iam sumus iustitiam consequuti.* Vide eundem libro vndecimo in Ioannem, capite vigesimo quinto, & libro 12. Thelauri, capite 3. & 5.

Sanctus GREGORIUS lib. 18. Moralium, capite 33. exponens illud capitis 28. *Non commemorabuntur in comparatione eius.* Omnes, inquit, supernæ patriæ electi, sancti quidem, & iusti sunt, sed participatione sapientiæ, non comparatione. *Iustitia quidem sapientiæ, iustitia & serui sapientiæ nuncupantur, sed illa iustitia iustificans est, isti autem sunt iustitia iustificata.*

Vide etiam Basilium libro primo de Baptismo, capite secundo. Nyssenum & Nazianzenum oratione in sanctum Baptistam; Chrysostomum homilia decima sexta in priorē ad Corinthios, in illud: *Et hæc*

Et hac quidem fuistis, i. ad Corinth. 6. & in eundem locum Theophylactum & Oecumenium. Leonem epistola nonagesima prima, capite primo, & Bernardum sermone quarto, de dedicatione Ecclesie, & in epistola 190. ad Innocentium Papam.

CAPVT NONVM.

Soluuntur argumenta aduersariorum
ex epistola ad Rom.

SUPEREST ut argumentis aduersariorum respondemus, è quibus præcipua nobis esse uidentur, quæ profert CALVINVS lib. 3. Instit. ca. 11. quamuis multa eorum communia sint etiam Lutheranis. PRIMVM igitur ex epistola ad Romanos colligit argumenta nonnulla, quæ ordine proponemus & diluimus.

PRIMVM sumit ex nomine iustificationis, quod ad Rom. 5. & 8. contendit sumi pro declaratione iustitiæ. RESPONDEO, Nomen iustificationis accipitur quidem sæpe in Scripturis pro declaratione iustitiæ, sed non semper; loca protulimus c. 3. Porro ad Rom. 5. accipi iustificationem pro eo, quod est iustum facere, siue cõstituere, demonstrauimus loco citato ex ipsa B. Pauli declaratione, qui cum dixisset. *Per unius iustitiam in omnes homines in iustificationem*, exposuit dicens: *Per obedientiam unius hominis iusti constituentur multi.*

Sic etiam ad Rom. 8. accipi uerbum iustificare, pro eo, quod est, iustum facere, non autem solum, iustum pronuntiare; perspicuum est ex similitudine huius uocis ad alias, quæ in eodem loco ponuntur. Ait enim Apostolus: *Quos iustificauit, hos & magnificauit.* Ibidem etiam utitur uerbis uiuificandi, mortificandi, conglorificandi, quæ sunt omnino similia uerbo iustificandi. Nemo autem negaret, magnificare, esse magnum facere, uiuificare, uiuum facere, mortificare, mortuum facere, conglorificare, gloriosum cum alio facere; cur igitur iustificare non sit etiam iustum facere?

DEINQUE, ut ostendimus loco citato, etiam si iustificare acciperetur ubique pro iustum pronuntiare, nihil tamen aduersarij obtinerent. Non enim potest impius uerè iustificari, id est, iustus pronuntiaci, nisi qui pronuntiat iustum, simul faciat iustum. Hinc enim solus Deus iustificat impios, quia solus potest de impijs facere pios. Homines autem qui iustificat impios, nõ minus abominabiles sunt quàm si condemnarent iustos, ut ait Salomon Pro uerbiorum decimo septimo.

SECUNDO, petit argumentum ex capite quarto ad Romanos, ubi dicit Apostolus, Abraham fidem reputatam esse ad iustitiam. Hinc enim colligit, nihil esse aliud nostram iustitiam, nisi fidem in Christum, id est, Christi iustitiam, fide apprehensam.

RESPONDEO, Fides quidem reputata est Abraham ad iustitiam, ut Apostolus dicit: sed non admittimus glossam, quod reputari fidem ad iustitiam, sit nobis imputari Christi iustitiam, si fide illam apprehendamus. Nam glossa hæc repugnat Apostolo, duas ob causas. PRIMVM, quoniam Apostolus ipsam fidem dicit imputari ad iustitiam, fides autem non est iustitia Christi, id est, qua Christus iustus est, sed iustitia nostra, id est, qua nos iusti sumus ex dono Dei. DEINDE, quoniam uerbum (*imputare*) hoc loco non significat nudam existimationem, sed existimationem cui ueritas in re ipsa respondeat, ut perspicuum est ex illis uerbis: *Ei qui operatur, merces imputatur non se-*

cundum gratiam, sed secundum debitum. Cerrum enim est, ei, qui operatur, non sola opinione & existimatione, sed uerè ac re ipsa deberi mercedem.

TERCIO, petit argumentum ex illis uerbis Psalmi 31. in eodem cap. 4. ad Romanos, citati: *Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum reecta sunt peccata, beatus uir, cui non imputauit Dominus peccatum.* Querit hoc loco Calvinus, an hæc sit plena definitio iustificationis, an dimidia. Nam si plena sit, uerum erit quod ipse docet, iustificationem sola peccatorum remissione constare. Nulla enim hic mentio fit infusionis uirtutum & donorum, sed solius remissionis. Si dimidia sit, quomodo beatus dici poterit, qui non erit, nisi media ex parte iustificatus? At beatum dicit David eum, cui non imputauit Dominus peccatum.

Præterea colligunt ex hoc loco, ipsam etiam remissionem non esse ueram peccati ablationem & extinctionem, sed non imputationem. Quod enim dixerat: *Beati quorum remissa sunt iniquitates*, explicuit per illa uerba: *Quorum reecta sunt peccata.* Et: *Cui non imputauit Dominus peccatum.* Ac ne fortè dicamus, non imputare peccatum, esse delere peccatum, & infundere iustitiam; occurrit Kemnitius, & probat, à contrario sensu id esse falsum. Nam si non imputare peccatum, esset delere peccatum, & infundere iustitiam; imputare peccatum esset delere iustitiam, & infundere iniquitatem, quod est absurdissimum. Igitur imputare peccatum, est habere hominem pro peccatore, non imputare peccatum, est habere pro iusto. Idem etiam Kemnitius alio loco probat, tegere peccata, non esse delere, sed abscondere, ut sint, & non videantur. Nam Prouerbiorum duodecimo. *Homo astutus, tegit scientiam.* Vbi ineptè exponas, delet scientiam, cum sensus sit, homo astutus, abscondit scientiam, ut non facillè percipiat, quod ipse nouit.

RESPONDEO, Ad quæstionem Caluini posset obijci alia similis quæstio, Sit ne plena definitio iustificationis, an dimidia illa eiusdem Prophete, *Beatus uir qui timet Dominum*, Psalm. 111. Et illa: *Beati immaculati in uia, qui ambulant in lege Domini*, Psalm. centesimo decimo octauo. Nam si plena sit, ubi est remissio peccatorum? si dimidia, quomodo dicuntur beati, qui non sunt nisi media ex parte iustificati? Potest igitur ad omnes eiusmodi quæstiones responderi, non poni in his locis integram definitionem iustificationis, aut beatitudinis; sed explicari solum aliquid, quod pertinet ad iustificationem, uel beatitudinem acquirendam. Nam hoc etiam modo accipimus illa Domini uerba Matthei quinto: *Beati pauperes spiritu, beati mites, beati qui lugent*, & alia, quæ eo loco sequuntur. Neque beatus Paulus ad Romanos quarto, allegat hoc testimonium Psalmi, ut definiat integrè iustificationem, sed solum ut probet iustificationem ueram esse donum Dei, nec posse proprijs uiribus obtineri. Id autem rectissime probat ex eo, quod David beatum dicit eum, cui Deus peccata remittit, hoc est, qui dono & gratia Dei iustificatur.

Potest etiam responderi, in his uerbis definitionem integram, sed implicite contineri. Nam remissio peccatorum non potest fieri, nisi iustitia infundatur, quomodo non fugantur tenebræ, nisi lumen succedat. Id quod Apostolus ipse manifestè, indicat, cum ait, *David dicit, beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert iustitiam sine operibus.* Beati quorum remissa sunt iniquitates, &c. Vbi ex non imputatione peccatorum, colligit imputationem iustitiæ, ac per hoc docet, non posse duo ista separari, remissionem peccati, & donationem iustitiæ. Atque hæc de quæstione Caluini.

Potèd regi, & non imputari peccata, non est qui dem, si vim horum vocabulorum spectes, deleri, atque extingui; sed tamen est deleri, atque extingui quoad sensum, si hæc referantur ad Deum. Nam Deo non potest aliquid regi, nisi penitus deleatur: *Omnia enim nuda sunt, & aperta oculis eius*, ad Hebræos quarto. Quare si Deo tegitur aliquid, hoc ipso ex necessitate deletur & euanesceat. Neque potest Deus non imputare peccata, hoc est, non habere hominem impium, pro impio, nisi desinat esse impius; & quia non potest homo transire ab impietate ad pietatem, nisi per gratiam eius, qui iustificat impium; ideo non imputatio peccati necessariò trahit secum veram peccati remissionem & iustitiæ infusionem. Itaque in Scriptura ferè semper coniunguntur hæc duo, remittere, siue delere, & regere peccata, ut intelligamus vnum non esse sine altero. 2. Esdræ 4. *Ne operias iniquitatem eorum, & peccatum eorum coram facie tua non deleatur*. Psalm. 50. *Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele*. Psalm. 84. *Remisisti iniquitatem plebis tuae, operuisti omnia peccata eorum*. Sic igitur etiam dictum est, *Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum reata sunt peccata*.

Neque aliquid probant argutæ Kemnitij. Nam non dicimus, non imputare peccatum, esse infundere iustitiam, nisi consequenter, quia videlicet sequitur infusio iustitiæ ad non imputationem, cum Deus non possit falli non imputando id, quod imputari deberet. A contrario autem sensu non efficitur, ut imputare peccatum, sit delere iustitiam, vel infundere impunitatem, ne consequenter quidem; nam cum Deus imputat peccatum, habet pro peccatore eum, qui re vera est peccator, propria voluntate, & operibus. Non enim necessariū est, ut Deus iustitiam deleat, vel iniquitatem infundat, cū satis per se sit homo potens, & fortis ad malum. Præterea si diceremus, non imputare peccatum, esse infundere iustitiam; imputare peccatum, non esset infundere iniquitatem, sed esset, non infundere iustitiam. Quemadmodum enim non imputare peccatum, & imputare peccatum, contradicentia sunt, non contraria; ita quoque à contrario sensu colligi debent duo contradicentia, infundere iustitiā, & non infundere iustitiam, non autem duo contraria, infundere iustitiam, & infundere iniquitatem.

Sed ignoscendum est Kemnitio, qui tam fuit occupatus in arte Grammaticæ, ut non ei vacauerit dare operam Dialecticæ. Illud autem, quod obijcit, regere scientiam, non esse delere scientiā, non ignoramus; sed simul etiam sciebamur, quædam regi, ut conferuerunt, quædam ut deleantur, quo modo reguntur vulnera emplastro. Sed placet adferre sententias Patrum de hoc testimonio Psalmi, ut aduersarij intelligant quàm longè aberrent à sententia veteris, orthodoxæque Ecclesiæ.

Sanctus IUSTINVS Martyr in Dialogo cum Tryphone Iudæo, propè finem: *Beatus*, inquit, *cui non imputabit Dominus peccatum, hoc est, cui penitenti Deus peccata remittet. Non sicut prædicatis vos meritis fallentes, & alij quidam vestri similes asseuerant, etiamsi peccatores fuerint, modo Deum nouerint, non imputabit eis Dominus peccata*.

ORIGENES libro quarto in epistolam ad Romanos, scribit, Dauidem quasi quibuldā gradibus ascēdisse, ut diceret, magnum esse beneficium, cum aliqui peccata dimittit, maius cum regit, maximū cū non imputat. Tunc enim ita funditus delentur, ut ne vestigium quidem vllum appareat, & perinde sit, ac si talis homo nunquam peccasset.

Sanctus HIERONYMVS in commentario Psalmi

A mi 31. per similes quosdam gradus Prophetam deducit scribit enim peccata remitti per Baptismum, regi per caritatem, non imputari per Martyrium.

Sanctus AYGVS TINVS, concione secunda in hunc eundem Psalmum. *Non sic*, inquit, *intelligatis quod dixit, peccata cooperta sunt, quasi ibi sint & viuunt*. Et infra: *Medicus*, inquit, *regat, ut curet, emplastro enim tegit*. Similem expositionem habet vterque; Gregorius, ROMANVS videlicet in Psalmum secundū penitentialem, & NAZIANZENSIS in sanctum lauacrum; quod attinet ad modum tegendi peccata per gratiam, quasi per emplastrum.

QUARTVM argumentum sumit Calvinus ex capite quinto ad Romanos, vbi cum dicit *Apostolus*, *per obedientiam vnius hominis iustos constitui multos; nihil aliud significare videtur, nisi ipsam Christi obedientiam nostram esse iustitiam*.

RESPONDEO, iam suprà diximus, obedientiam Christi causam fuisse efficientem, non formale nostræ iustificationis. Id quod ex antithesi probauimus, quoniam inobedientia Adami nos constituit peccatores, non formaliter, sed efficienter. De qua re vide Augustinum libro primo de peccatorū meritis & remissione, capite nono.

QUINTVM argumentum sumit ex capite decimo ad Romanos, vbi beatus Paulus reprehendit Iudæos, quod ignorantes Dei iustitiam, & suā querentes constituere, iustitiæ Dei subiecti non essent. Id enim in nos quoque conuenire videtur, qui ignorantes Dei iustitiam, nobis imputatam, & nostram inhaerentem querentes constituere, iustitiæ Dei subiecti non sumus.

RESPONDEO, sanctus Augustinus libro de gratia & libero arbitrio, capite duodecimo, & alibi, locis propè infinitis, docet, Iustitiam Dei vocari ab Apostolo iustitiā, quæ est in nobis, ex dono Dei; iustitiam autem nostram dici eam, quæ proprijs viribus, sine gratia Dei, paratur, aut parari creditur. Itaque reprehenduntur ab Apostolo Iudæi, qui legem Dei se proprijs viribus implere posse credebant: *Commendat* (inquit AYGVS TINVS sermone decimo tertio de verbis Apostoli) *hoc assidue Apostolus commendans fidem gentibus, quæ fide impetrant adiutorium, ut impleant legem, non per legem, sed vires implendi impetrantes per fidem. Ad hoc assidue ducit, & commendat ista Apostolus propter Iudæos, qui de lege gloriabantur, & libero suo arbitrio legem sufficere arbitrabantur; ac per hoc, quia libero suo arbitrio legem sufficere arbitrabantur, ignorantes Dei iustitiam, id est, ex fide iustitiam datam a Domino, & suam volentes statuere, quasi suis viribus impleant, non dante fide impetratam, iustitia Dei non sunt subiecti*.

Vbi vides, iustitiam Dei appellari gratiam & virtutem, qua lex impletur, quæ est caritas, in corde diffusa, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis; iustitiam autem propriam, nominari præsumptionem legis implendæ, solis naturæ viribus. Non igitur abducimus homines à Christo (ut aduersarij mentiuntur) cum iustitiam inhaerentem docemus, sed eos maxime adducimus ad Christum, cum doceamus, iustitiam illam inhaerentem, per quam iustificatio legis impletur in nobis, non esse in nobis, ex nobis, sed ex dono & gratia Dei, per meritum Iesu Christi, Domini nostri. Ipsi autem verè extenuant beneficium Christi, cum illum velint, non veram, absolutamque iustitiam, sed imputatitiam tantum, & relatiuam, nobis tot suis laboribus & doloribus comparasse.

CAPVT X.

Soluuntur argumenta ex epistolis
ad Corinthios.

EX EPISTOLIS ad Corinth. depromunt CAEL-
VINVS & alij argumenta tria.

PRIMUM argumentum sumunt ex illis verbis,
1. ad Cor. 1. *Qui factus est nobis à Deo sapientia & iusti-
tia & redemptio.* Cui loco adiungunt illud Hier. 23.
*Et hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus iustitia no-
stra.* Sic enim vertunt ex Hebræo. Ex his locis colli-
gunt, nostram iustitiam non esse aliam, nisi eam, quæ
est in Christo nobis imputatam.

RESPONDEO, Rectè dicitur Christus nostra ius-
titia, non quod iusti simus ea iustitia, quæ est in
Christo nobis imputata; sed duab. alijs de causis.
PRIMUM, quia Christus causa est efficiens nostræ
iustitiæ. Sic. n. dicitur Christus iustitia nostra, quo-
modo dicitur Deus fortitudo nostra in Psal. 17. &
patientia nostra in Psal. 70. & salus nostra in Ps.
26. quod explicatur in Psal. 36. cum dicitur; *Sa-
lus autem iustorum à Domino.* DENIQUE sic dicitur
Christus iustitia nostra, quomodo dicitur sapiëntia
nostra, & redemptio nostra; & alibi pax nostra, quia
videlicet nos redemit, & iustos ac sapientes fecit,
& Patri suo reconciliauit, pacificans quæ in terris,
& quæ in cælis sunt.

DEINDE dicitur Christus iustitia nostra, quoniã
satisfecit Patri pro nobis, & eam satisfactionem ita
nobis donat & communicat, cum nos iustificat, ut
nostra satisfactio & iustitia dici possit. Nã etiam si
per iustitiam nobis inhærentem verè iusti nomine-
mur & simus; tamen non per eam satisfacimus Deo
pro culpis nostris, & pœna æterna: sed est illa iusti-
tia inhærens cum remissione culpæ, & sempiternæ
pœnæ, effectus satisfactionis Christi, quæ (ut docet
Concilium Tridentinum sessione sexta, capite se-
ptimo) nobis in iustificatione confertur & applica-
tur. Et hoc modo non esset absurdum, si quis dice-
ret, nobis imputari Christi iustitiam, & merita, cū
nobis donentur & applicentur, ac si nos ipsi Deo
satisfecissemus, modò non negetur esse in nobis
præterea iustitiam inhærentem, eamque veram &
absolutam esse iustitiam, cui iusto Dei iudicio non
debeatur pœna, sed gloria. Sic enim loquitur san-
ctus BERNARDVS in epistola 190. ad Innocentiũ;
*Nam si vnus, inquit, pro omnibus mortuus est, ergo om-
nes mortui sunt; ut videlicet satisfactio vnus omnibus im-
putetur, sicut omnium peccata vnus ille portauit.*

ALTERVM argumentum sumunt ex c. 5. poste-
rioris ad Corinth. *Deus erat in Christo mundum re-
concilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum.* Videtur
enim hoc loco B. Paulus in eo constituere iustifica-
tionem, quod peccata non imputentur.

RESPONDEO, Non imputatio, ut suprà dixi, re-
missionem peccati, & iustitiæ infusionem secum
trahit. Ideo siquidem non reputat nobis Deus de-
licta, quoniã satisfecit Christus pro nobis, & Deus
ea satisfactione placatus, reconciliauit nos sibi, &
ex inimicis amicos fecit. Quare idem Apostolus
quod hic dixit, *reconcilians, & non reputans delicta,* di-
xit ad Colof. 2. *Conuincit vos Christo, donans vobis
omnia delicta, delens quod aduersus vos erat chirogra-
phum decreti.* Vbi uidet viuificationem, quæ per-
tinet ad internam renouationem & donationem
delictorum, quæ pertinet ad remissionem pecca-
ti, & deletionem chirographi, quæ significat om-
nia.

Rob. Bellarm. Tom. III.

A nimodam extinctionem debiti.

Et ad Rom. 5. eundem Apostolus dixisset: *Glo-
riamur in Deo, per Dominũ nostrum Iesum Christum,
per quem nunc reconciliationem accepimus,* explicat
paulo infra, quid sit accipere reconciliationem, &
ait; *Abundantiam gratiæ & donationis & iustitiæ acci-
pientes, regnabunt in vitã per ipsum.* Non igitur recon-
ciliatio est sola non imputatio delictorum, sed acce-
ptio abundantis gratiæ & iustitiæ & donorum, per
quæ ad ipsum quoque regnum & vitam perueni-
tur æternam. Sed clarissimè explicat idem Aposto-
lus effectum reconciliationis ad Colof. 1. cum ait;
*Nunc autem reconciliauit in corpore carnis eius, per mor-
tem exhibere vos sanctos & immaculatos, & irreprehen-
sibiles coram ipso.*

TERTIUM argumētum sumunt ex illis verbis eius-
dem epistolæ, & eiusdem capituli; *Eum qui non noue-
rat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficiamur
iustitia Dei in ipso.* Hinc enim sequi dicunt, ut nos
iusti simus ipsa iustitia Dei, quæ est in Christo; si-
cut ipse dicitur peccatum, id est, peccator, per pec-
cata, quæ sunt in nobis. Ut enim imputatur illi pec-
cata nostra, ita imputatur nobis iustitia illius.

RESPONDEO, Non dicitur Christus peccatum,
id est, peccator, neq. imputatur illi peccata nostra,
quasi ipse illa fecerit, & iniquus haberi possit. Sed
solum imputantur illi, quoad debitum satisfaciendi,
quod ille spontè suscepit. Ex quo non peccator,
sed iustus dici meretur. Qui enim pro alio satisfacit,
iustissimus est. Sic igitur & nobis imputatur ius-
titia eius, quoad satisfactionem, quam pro nobis
præstitit; sed non propterea nos iusti, id est, mundi
& immaculati haberi possumus, si verè in nobis
peccatorum maculæ & sordes inhæreant.

Hæc igitur falsa expositione reiecta, TRIBUS
modis potest hic locus exponi. Vno modo, ut ius-
titia Dei, sit iustitia ipsa diuina, quæ est in Christo.
Quæ iustitia nos esse dicimur, non in nobis, sed in
illo, quia ipse est caput nostrum, & quod conuenit
capiti, conuenit etiam membris, non ut sunt mem-
bra distincta à capite, sed ut faciunt vnum, & sunt
vnum cum ipso capite. Ob quam vnionem cum ca-
pite scribit Apostolus ad Ephes. 2. *Conuersumuit
nos, & consedere fecit in cælestibus in Christo.* Et propter
eamdem vnionem tribuit ipse Christus sibi passio-
nes nostras, & hinc Saulo dixit Act. 9. *Quid me per-
sequeris?* & Apostolo Petro: *Vado Romam iterum
crucifigi.* Et sicut nos dicimur iustitia in illo, non
quia sumus formaliter iusti, iustitia eius, sed quia su-
mus membra eius: sic etiam cõtra dicitur ipse pec-
catum, non quia formaliter sit peccator, sed quia ca-
put est nostrum, & peccata nostra, sua esse voluit,
ut pro eis satisfaceret. Isaia 53. *Posuit in eo iniquita-
tem omnium nostrum;* Et in Psal. 21. ipse dicit; *Lon-
gè a salute mea verba delictorum meorum.*

ALTERA expositio est, ut per iustitiam Dei in-
telligatur iustitia nobis inhærens, quæ dicitur Dei,
quia donatur nobis à Deo, ut Augustinus exponit
in libro de Spiritu & litera, capite 18. & dicitur in
ipso, id est, in Christo, quia per eius meritum dona-
tur. Et dicimur iustitia potius, quàm iusti, ut seruetur
antithesis, cum voce (peccatum) quoniam enim
dixerat, Christum factum esse peccatum, id est, ho-
stiam pro peccato, maluit dicere, nos esse iustitiã,
quàm iustos. Neque est absurdum, ut homines iusti
dicantur iustitia, cum dicantur etiam lux. Matth. 5.
Vos estis lux mundi. Et ad Ephes. 2. *Eratis aliquando re-
nebra, nunc autem lux in Domino.* Addit S. Io. Chry-
sostomus in commentario huius loci, nos dici ius-
titiam, & iustitiam Dei, quia tanta est iustitia, quã
nobis Deus donat per Christum, ut nulla in iustifi-
catis macula relinquatur.

Dd TER-

TERTIA expositio est, ut per iustitiam Dei intelligatur quidem iustitia inherens, sed dicatur iustitia Dei per tropum, quia est effectus, & imago iustitiae Dei. Nam Christus dicitur peccatum per tropum, quia fuit hostia pro peccato; & etiā quia participavit carnem similem carni peccati. Probat enim sanctus Augustinus in libro secundo adversus Maximinum, capite secundo, hunc ipsum locū Apostoli exponens, peccatum in Scripturis saepe accipi pro victima oblata in expiationem peccati, ut cum dicuntur Sacerdotes manducare peccata populi; necnon pro similitudine carnis peccati, ut ad Rom. 8. *De peccato damnauit peccatum*. Et ad Rom. 6. *Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel*.

Sicut igitur Christus factus est pro nobis peccatum, id est, assumpsit similitudinem carnis peccati, ut fieret victima pro peccato; ita nos efficitur iustitia Dei, per similem tropum, quia iustitiam inherentem recipimus, quā est iustitia Dei, id est, effectus iustitiae Dei, & item iustitia Dei, id est, similitudo quādam iustitiae Dei. Et sicut Christus non imputatiue, sed verē participauit similitudinem carnis peccati, cum verbum factum est caro; & non imputatiue, sed verē factus est victima pro peccato; ita nos in iustificatione non imputatiue, sed verē participamus effectum & similitudinem diuinæ iustitiae, cum iustitiam inherentem accipimus. Vide Cyrillum libro 12. thesauri, cap. 3. qui hunc locū ita exponit.

CAPVT XI.

Soluuntur argumenta ex epistola ad Ephesios.

EX EPISTOLA ad Ephesios duo argumenta de promunt. PRIMVM est ex cap. I. vbi Apostolus ait: *Deus nos acceptos, siue gratiosos habuit in dilecto filio suo*. Vbi clarissimē videtur ostendere, nos in nobis semper esse turpes, & odio dignos, sed in Christo, id est, coopertos iustitia Christi nobis imputata, gratiosos & acceptos fieri coram oculis Dei. Huc etiam trahunt illa omnia testimonia, quae docent, nos in Christo, aut per Christum iustificationem & remissionem peccatorum accipere.

RESPONDEO, verbum Græcū, *κατεργασεν*, quod noster interpretes vertit, gratificauit, non significat (ut Calui. existimat) gratiosos vel acceptos habuit, sed gratiosos fecit, id quod uel ex unius S. Ioannis Chrysostomi uerbis intelligere licebit. Fuit enim uir ille non solum diligentissimus Apostoli explanator, sed etiam eloquentissimus, & Græcæ linguæ peritissimus, ut Caluinus ægrè ferre non debeat, si in intelligentia Græci uocabuli & sententiæ Pauli nā neminem Chrysost. praeferamus.

Sic igitur ille loquitur in comment. huius loci; *Gratiosos, inquit, nos reddidit, hoc est, non solum peccatis liberauit, sed & dilectos amicos effectus. Quemadmodum enim, si quis scabiosum quendam, peste, morbo, senio, paupertate pariter ac fame corruptum, nactus, formosum mox adolescentem reddat, qui quosuis uenustate superet, uehementem splendorem ex genis emitat, ipsaque fulgura oculorum repercussionibus obscurer. Quem deinde & in ipso ætatis flore constituat, atque insuper & purpura, & omni genio mundo uestiat, atque exornet. Non aliter animam nostram Deus, & elaboratam & pulchram, & desiderabilem ac dilectam reddidit. Habemus igitur (interprete Chrysostomo) ex Apostoli sententia, in*

A iustificatione non solum dari nobis remissionem peccatorum, sed etiam donum iustitiæ animam renouantis & exornantis; & nos à Deo non modò gratiosos & acceptos haberi, sed etiam uerè gratiosos & interna, ac spiritali pulchritudine formosissimos reddi.

Illud autem, *in dilecto filio*, siue, *in Christo*, siue, *in ipso*, quod tam sæpè Apostolus addit, nihil aliud significat, nisi nos omnia nostra bona debere Christo. Quoniam Deus Pater, intuitu Christi, nos iustificat, quia uidelicet diligit filium: quia ipse hoc meruit; quia par est, ut membra dilecti filij sint conformia capiti; quia decet ut sponsa filij, speciosi prælijs hominum, sit etiam pulchra atq; formosa: quia fratres Christi non debent esse dissimiles primogenito: *prædestinauit enim nos conformes fieri imaginis filij sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus*. Itaq; valde absurdè sentiunt hæretici, cum nos in Christo iustificari, ita exponunt, ac si per Christi iustitiam imputatam, iusti haberemur, quamuis re ipsa sordidi semper, & immundi essemus. Sic enim Christus horribile monstrum videri posset, cum caput quidem formosissimum, membra uero turpissima haberet. Et sponsus ipse pulcherrimus sponse reterrimæ coniunctus esset.

ALTERVM argumentum sumunt ex c. 4. ad Eph. vbi B. Paulus; *Induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est*. Ista, n. similitudo ab indumento petita, indicat nos iustificari per iustitiam extrinsecā, quæ non inheret, sed per fidem apprehenditur, & nos regit atq; operit, ne turpitudine nostra Dei oculos offendat. Confirmant hoc argumentum exemplo Patriarchæ Iacob, qui indurus uestibus primogeniti; ac pro primogenito reputatus, benedictionem & hæreditatem à patre obtinuit. Gen. 27.

RESPONDEO, similitudo indumenti apertissime conuenit iustitiæ inherenti. PRIMVM. n. iustitia inherens comparatur indumento, quia non est naturalis, nec nascitur nobiscum, sed extrinsecus accedit ex infusione Spiritus S. Sic exponit S. AUG. ser. 15. de ver. Apost. *Sacerdotes tui, inquit, induantur iustitia. Vestis accipiunt, non cum capillis nascuntur. Pecora de suo uestiuntur*. DEINDE, comparatur etiam vestimento, quia vestes distinguunt homines, ut alij ab alijs discernantur: sic iustitia per bona opera distinguit nos ab impijs, & facit, ut Christum, quem in corde gerimus, uita & morib. exprimamus. Itaq; in hoc ipso loco Apostolus antequam diceret: *Induite nouum hominem*, ait, *deponite secundum pristinam conuersationem ueterem hominem*.

DENIQUE secundum Hebraicam phrasim uerbum *induere*, significat abundanter & copiose tegere. Sic dicitur in Pla. 64. *Induit sunt arietes ouium & valles abundauit frumento*. Est. n. sensus, abundasse greges scab. & valles frumento. Sic etiam Iudicū 6. Spiritus Domini dicitur induisse Gedeonē, quia uidelicet copiosè in eū descendit, & quasi vndiq; illū texit. Sic in Psalmis sæpè legimus, induantur confusione, ubi significatur magna confusio, quæ undiq; se ostendat, nec regi ullo modo possit. Sic igitur dicuntur induere Christum, siue nouum hominem, qui pleni fide & caritate in omnibus operibus suis Christum imitantur, & eius doctrinam, uitam & mores exprimūt, & illi dicitur induere iustitiā, qui abundantia gratiæ, iustitiæq; accipiūt. Habemus igitur similitudinē indumentī, nō necessariò requirere imputationē iustitiæ Christi, cum satis apprè conueniat in ipsam iustitiam inherentem.

Potest tamen sano modo accommodari hæc similitudo, ut etiam exemplum Patriarchæ Iacob, iustitiæ imputatæ: si quis dicat, oportere ut induamus merita Christi, & illis quodammo-

do recti petamus à Deo indulgentiam peccatorum. Nam (ut supra dixi) solus Christus pro peccatis nostris satisfacere potuit, & re ipsa ex iustitia satisfecit, & illa satisfactio nobis donatur & applicatur, & nostra reputatur, cum Deo reconciliamur & iustificamur. Itaque si exemplum illud referatur ad iustitiā satisfactionis pro culpa, admitti potest; Si verò referatur ad iustitiam, qua formaliter iustificamur, cum de peccatoribus iusti, & pij de impijs efficiamur, omnino reiiciendum, cum Scripturis & Patribus, & ipsi rationi manifestè repugnet. Quod enim vnus pro alio satisfaciatur, facile potest intelligi, quod autem vnus sit iustus, quia alius est iustus, est omnino inauditum, & non tam supra, quam contra omnem rationem.

CAPVT XII.

Soluuntur argumenta ex Actis Apostolorum, & ex parabola publicani.

EX ACTIS Apostolorum sumit CALVINVS argumentum vnum, in quo magnam spem posuisse uidetur. Ait enim Apostolus, ut refert S. Luc. Act. 13. *Per hunc annuntiatur vobis remissio peccatorum ab omnibus, à quibus non potuistis in lege Moysis iustificari. In hoc omnis, qui credit, iustificatur.* Vbi illud, *Per hunc*, significat, per Christum, non per nostras virtutes & qualitates nos iustificari. Illud, *annuntiatur*, significat ipsam annunciationem diuinæ promissionis, si fide apprehendatur, iustificare, nam ut statim idem Apostolus explicat, in hoc omnis, qui credit, iustificatur. Illud, *remissio peccatorum*, significat iustificationem nulla alia in re positam esse, quam in remissione peccati. Proinde non est altera pars iustificationis interna renouatio. Ista enim renouatio non tam est iustificatio, quam iustificationis effectus. Denique illud, *à quibus non potuistis in lege Moysis iustificari*, significat, iustificationem non consistere in obseruatione legis, sed (ut dictum est) in sola remissione peccatorum propter Christi iustitiā imputatam.

RESPONDEO, Illud, *per hunc*, significat quidem, per Christum, sed non excludit virtutem & qualitatem à Deo infusam. Nam per Christum iustificamur, ut per causam efficientem, per uirtutem & qualitatem infusam, ut per causam formalem. Particulam autem, *per*, significare causam efficientem, perspicuum est ex illo Prouerb. 8. *Per me reges regnant.* Et Jo. 1. *Omnia per ipsum facta sunt.* Et ad Roman. 1. *Per quem accepimus gratiam & Apostolorum.* Et ad Hebr. 1. *Per quem feci & secula.* Et ex alijs plurimis locis, Et cum sit Christus, uel eius iustitia causa efficiens nostræ iustitiæ, non potest fieri, ut sit causa formalis eiusdem, nisi uelimus unam rem, & eandem esse causam & effectum respectu eiusdem rei. Causa. n. formalis, effectus est causæ efficiētis. Neque est cur confugiant ad latibulum mysteriorum, & dicant (ut solent) hoc esse mysterium fidei, quod ratione attingi non potest. Nam mysteria fidei superant quidem rationem, sed non repugnant rationi, neque oportet mysteria fingere, ubi Scripturæ facilem & perspicuam sententiam præbent.

Illud autem, *annuntiatur*, non significat ex sola annunciatione remissionis fide apprehensa homines iustificari. Alioqui non dixisset Petrus Act. 2. *Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque uestrum in remissione peccatorum.* Sed significat, annuntiari remissionem peccatorum ijs omnibus, qui credunt

Rob. Bellarm. Tom. III.

A in Christum ut oportet, id est, faciendo quicquid ille fieri iussit. Iuxta illud Matth. ult. *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, docentes eos seruare omnia, quacunque mandauimus uobis.* In hoc sensu, Omnis qui credit in Christum, iustificatur, id est, qui credit sicut oportet, implendo uidelicet omnia, quæ fides implenda esse demonstrat. Neque enim qui credit Medico, quamuis peritissimo & infallibiliter curanti, sanatur, nisi phar maca ab illo instituta recipiat.

Quod uerò solam hoc loco nominat Apostolus remissionem peccatorum, non impedit quo minus iustificatio constare intelligatur remissione peccatorum, & infusione iustitiæ. Nam (ut supra non semel ostendimus) remissio peccatorum non est sola condonatio pœnæ, sed est ablutio & emundatio culpæ, quæ ablutio & emundatio non fit, nisi succedente nitore gratiæ & decore iustitiæ. Quod etiā præfert nomen iustificationis, quod à iustitia nomē accepit.

DEINDE, quamuis hoc loco sola mentio fieret iustificationis à peccato: tamen in alijs multis locis mentio fit sanctificationis, mundationis, ablu tionis, renouationis & similium, quæ alteram partem iustificationis ostendunt.

DENIQUE illud: *A quibus non potuistis in lege Moysis iustificari*, significat obseruationem legis, proprijs uiribus, uel sola ipsa lege iuuante p̄supra, non iustificare, non quod uera legis obseruatio non sit iustitia; sed quæ lex ante remissionem peccatorum seruari non possit. Deus enim, cum per CHRISTI merita reconciliat aliquem, simul ei peccata dimittit, & caritatē infundit, per quam legis mādta custodiat. Id quod significat sanctus A VGVS TINVS, cum tam sepe reperit, opera non præcedere iustificandum, sed se qui iustificatum. Loquitur enim de operibus uerè iustis, quibus legis mandata integrè, perfectèque seruantur. Quod, ut possimus, ille facit; *Qui de peccato damnauit peccatum, ut iustificatio legis impleatur in nobis*, ad Romanos octauo.

ALTERVM argumentum sumunt ex alio libro eiusdem beati Lucæ, uidelicet ex ca. 18. Euangelij, ubi proponitur parabola publicani & Pharisei. Nam publicanus dicitur iustificatus, cum solum postulasset remissionem peccatorum, dicens; *Deus propitijs esto mihi peccatori.* Contra, Phariseus prædicās dona Dei sibi collata, & gratias agens, discessit minime iustificatus. Igitur iustificatio non in donis & operibus bonis, etiam Deo adiuuante, factis, sed in sola peccatorum remissione consistit.

RESPONDEO, Publicanus, cum dixit, *Deus propitijs esto mihi peccatori*, non petijt solam debiti condonationem, quasi ueller iniquus esse, sed non haberi à Deo, neque puniri; sed petijt integram reconciliationem; & talem obtinuit. Vnde Dominus parabolam conclusit; *Descendit hic iustificatus ab illo, quia omnis qui se humiliat, exaltabitur, & qui se exaltat, humiliabitur.* Exaltatio autem humilis, & pœnitentis publicani, aliquid amplius certè significat, quam solam delicti condonationem. Non enim dicuntur exaltari, quibus debita dimittuntur, sed qui ad gradus & honores euehuntur. Itaque publicanus ideo dicitur exaltatus, quia de peccatore iustus, de seruo peccati, seruus iustitiæ, de filio diaboli, filius Dei repente factus est.

PORRÒ Phariseus, non quia dona Dei recensabat, & ipsi Domino gratias agebat, publicano post poni meruit, sed quia tumore superbiæ plenus erat, & in sua iustitia ita confidebat, ut nihil sibi addi, nihil sibi ignosci peteret: insuper etiam publicanum humilem contemnebat. Alioqui enim alius Publicanus Lucæ 19. qui bona opera

promittebat, dicens; Domine, ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus, & si quem defraudaui, reddo quadruplum, audiuit à Domino: Hodie salus huic domui facta est. Et Ezechias Rex, qui morti proximus in oratione, bona sua sincero corde predicauit, dicens; Obsecro, Domine, memento, quæso, quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod bonum est in oculis tuis fecerim. Isaia teste ca. 38. exauditus est à Deo, & additi sunt ad vitam eius quindecim anni. Non igitur confessionem operum bonorum, sed tumorem superbæ, & inanem fiduciam Deus in Pharisæo damnauit, qui (vt ait S. Augustinus hom. 2. ex lib. 50. homiliarum) iactabat merita sua, & occultabat vulnera sua.

CAPVT XIII.

Soluuntur argumenta ex Patribus.

PRÆTER loca Scripturarum profert etiam CALVINVS tria testimonia Patrum.

PRIMUM est sancti AMBROSII in Psalm. 118. sermone tertio; Qui dicit (inquit Ambrosius) peccata sua, iustificatur, Si dicere peccata, iustificari est, nihil erit aliud iustificatio, nisi remissio peccatorum. Nā ideo qui dicit, peccata sua, iustificatur; quia confitenti Deus ignoscit, iuxta illud; Dixi, confitebor aduersum me iniquitatem meam, & tu remisisti impietatem peccati mei.

RESPONDEO, Iam sæpè diximus, Iustificationem, esse remissionem peccati, & remissionem peccati, esse iustificationem, sed remissionem istam peccati non esse solam liberationem à debito luendi poenam, sed esse ipsius iniquitatis, & macule in animo residentis per infusionem gratiæ & iustitiæ mundationem. Id quod vel ex vno Davidis Psalmi intelligi potest. Quod enim ait David 2. Regum duo decimo; Peccauit Domino; & audiuit, Dominus quoque transiit peccatum tuum à te: & quod dixit in Psalm. 31. Dixi confitebor aduersum me iniquitatem meam, & tu remisisti impietatem peccati mei; explicat fufius in Psalmi quinquagesimo; vbi ex eo, quod petijt, intelligimus quid acceperit. Sic igitur ait; Amplius laua me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me. Asperges me, Domine, hyssopo, & mundabor, lauabis me, & super niuem dealbabor. Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis.

Hoc modo fatemur eum, qui dicit peccata, iustificari; & iustificationem esse remissionem peccati, ita vt anima ante sordida mundetur, & super niuem dealbetur, & cor immundum & distortum, reformetur ac renouetur, vt iam aliud, & quasi recens creatum videri possit.

ALTERVM testimonium est sancti AUGUSTINI lib. 19. de ciuitate Dei, c. 27. vbi sic scribit: Ipsa nostra iustitia, quamuis vera sit, propter veri boni finem, ad quem refertur, tanta tamen est in hac vita, vt potius peccatorum remissione constet, quam perfectione virtutum. Quibus verbis negare videtur sanctus Augustinus iustitiam nostram esse virtutem à Deo infusam. Qui enim dicit, hoc potius volo, quam illud, idem est, ac si diceret, hoc volo, non illud.

RESPONDEO, Illud, potius, hoc loco non excludit perfectionem virtutum, sed præponit remissionem peccati, vt sensus sit, iustitiam nostram, quæ partim in remissione peccati, partim in perfectione virtutum sita est, magis constare remissione peccati, quam perfectione virtutis. Id autem ita esse,

A manifestè probatur. **PRIMO** ex eo, quod dicit Augustinus, hanc esse veram iustitiam propter finem veri boni, ad quem refertur. Hæc enim iustitia non est iustitia Christi imputata, nec absolutio à peccatis, sed iustitia nobis in hærens, quam dicit esse veram, propter veri boni finem; vt eam distinguit à iustitia Philosophorum, quorum opera iusta erant ex genere suo, sed carebant recto fine, quia non referebantur ad Deum, cum non fierent ex fide, vt prolixè disputat idem Augustinus lib. 4. in Iulianum. Nostra autem iustitia vera est, quia per eam non solum facimus opera iusta ex genere, sed etiam ex omnibus circumstantijs, ac potissimum ex fine. Cui igitur sit in nobis vera iustitia, Augustini testimonio, & ea iustitia sit virtus diuinitus infusa; quomodo diceret Augustinus, iustitiam nostram non constare perfectione virtutis, sed sola remissione peccati?

SECUNDO, idem probatur ex eo, quod in eodem capite, paulo infra idem Augustinus, dicit: Hæc itaque in unoquoque iustitia est, vt obedienti Deus hominis, animus corpori, ratio autem, viris etiam repugnantibus imperet, vel subigendo, vel resistendo: atque vt ab ipso Deo petatur, & meritorum gratia, & venia delictorum, ac de acceptis bonis gratiarum actio persoluatur. Vbi uidet, iustitiam definiti non sola remissione peccati, sed et perfectione virtutis, quæ ratio Deo pareat, & corpori imperat, & utriusque dominatur.

C **TER TIO**, probatur ex omnibus illis locis, quos ad duximus c. 8. & ipsius Caluini confessione, qui (ut ibi notauimus) fateatur, Augustinum ad sanctificationem & renouationem, iustificationis gratiam retulisse.

Cur autem dicat Augustinus, iustitiam nostram in hac vita potius, id est, magis constare remissione peccati, quam perfectione virtutis, duplex est ratio; **VNA**, quia peccata in Baptismo perfectè delentur & purgantur, ut nihil omnino remaneat, quod habeat rationem culpe; virtutes autem infusæ, ita suo quodam modo perfectæ sunt, ut quotidie inagis, ac magis perfici debeant.

ALTERA, quoniam remissio peccati, semel facta, non eget noua infusione virtutum; at virtus semel infusa, eget quotidie noua remissione peccati, non lethalis, quod cum iustitia simul esse non potest, sed venialis. Iusti enim, tamen si multa bona, & iusta opera faciunt, tamen sæpe etiam labuntur in peccata leuia & venialia. Atque hoc est quod in eo loco potissimum sanctus Augustinus intendit. Nā cum dixisset, iustitiam nostram in hac vita potius constare remissione peccati, quam perfectione virtutis: Continuo, ut id probaret, subiunxit hæc verba; Testis est oratio totius ciuitatis Dei, quæ peregrinatur in terris. Per omnia quippe membra sua clamat ad Deum; Dimitte nobis debita nostra. Nec pro eis est efficax hæc oratio, quorum fides sine operibus mortua est, sed pro eis, quorum fides per dilectionem operatur. Quia enim Deo quidem subdita, in hac tamen conditione mortali, & corpore corruptibili, quod aggrauat animam, non perfectè ratio viris imperat, ideo necessaria est infusio talis oratio. Vides iustos esse, qui sic orant, ac per hoc egere indulgentia venialium delictorum, quæ iustitiam non tollunt è medio, non autem remissione lethali, quæ si iusti committerent, hoc ipso iusti non essent.

TER TIVM testimonium est sancti BERNARDI, qui in epistola 190. ad Innocentium sic ait: Iustum me dixerim, sed illius iustitia. Quænam ipsa? finis legis Christus ad iustitiam omni credenti. Denique qui factus est nobis, inquit, iustitia à Deo Patre. Et sermone vigesimo secundo in Cantica, exponens illud; Qui factus est nobis sapientia, iustitia, sanctificatio & redemptio

tio. Sapientia, inquit, in predicatione, iustitia in absolutio A
ne peccatorum: Et infra; *Delicta iuventutis meae, & ignorantias meas ne memineris, & iustus sum.* Et sermo ne vigesimo tertio: *Sufficit mihi ad omnem iustitiam solum habere propitium, cui soli peccavi.* Et paulo post: *Non peccare Dei iustitia est, hominis iustitia, indulgentia Dei.*

RESPONDEO, In epistola 190. iustitiam Christi sanctus Bernardus vult esse nostram, quomodo peccatum Adami fuit nostrum, quia uidelicet iustitiam Christi participamus per regenerationem, sicut peccatum Adami per generationem. Proinde sicut peccatum Adami in nos traductum, non est illud, quod Adamo inhærebat, sed aliud nobis inhærens, sed ab illo deriuatum; sic iustitia Christi, nobis donata, non est illa, qua ipse iustus est, sed alia, quæ nobis inhæret, sed ab illa sine dubio deriuata.

Sed uerba eius audiamus; *Qui factus est, inquit, nobis iustitia à Deo Patre, quæ ergo mihi iustitia facta est, mea non est? Si mea traducta culpa, cur non & mea indulta iustitia? Et sane mihi maior donata, quam innata.* Et infra; *Ergo docuit iustitiam, non dedit? ostendit caritatem, sed non infudit?* Vbi reprehendit Petrum Abailardum, qui dicebat, CHRIS TVM profuisse hominibus doctrina, atque exemplo, non autem nos redemisse, nec iustitiam & caritatem infudisse.

In sermonibus autem in Cantica dicit quidem, Christum nobis esse iustitiam, quia nos à peccato iustificauit; & indulgentiam Dei nostram esse iustitiam; sed nomine indulgentiæ & remissionis, intelligit plenam iustificationem: quoniam (vt sæpè diximus) nunquam remittit culpam, quin simul infundatur iustitia. Quod si aliquando per indulgentiam intelligit solam remissionem, adiungit tunc etiam iustificationem; vt cum ait in sermone vigesimo secundo: *Tam validus es ad iustificandum, quam multus ad ignoscendum.* Et infra: *Sic tactus à peccatrice iustus, iustitiam imperit, non perdit, nec sorde peccati, quæ illam mundat, se inquinat.* Vides hic apertè distinguere duas partes iustificationis, cum CHRIS TVS iustitiam Magdalene imperit, & maculas tergit. Et infra de sancto Petro: *Qui lapsus flevit amare, quatenus culpam dilueret, recuperaret iustitiam.* Idem etiam sanctus BERNARDVS in sermone quinto de uerbis Isaie; *Vidi Dominum, &c.* luculenter tradit iustitiam nobis inherenter, eamque distinguit à iustitia, qua iustus est CHRIS TVS, quod nostra in hac uita sit recta, sed non pura, ob admixtionem uenialium delictorum; CHRIS TI autem & recta sit & pura.

CAPVT XIV.

Soluitur argumentum petitum ex ratione.

ARGVMENTVM POSTREMVM ex duplici ratione depromunt. PRIMA ratio sumitur ab imperfectione iustitiæ nostræ: Iustitia enim debet exactè respondere legi: nulla autem humana iustitia exactè responder legi, iuxta illud Psal. 142. *Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens.* Et illud sancti GREGORII lib. 8. Moralium c. 23. *Quantalibet iustitia polleat nequaquam sibi ad innocentiam vel electi sufficiunt, si in iudicio districto requirantur.* Cum igitur humana iustitia iudicium Dei sustinere non possit, necesse est, vt confugiamus ad iustitiam Christi, quæ nobis imputetur, vt per eam iusti haberi ac pronunciar i diuino iudicio valeamus.

Rob. Bellarm. Tom. III.

RESPONDEO, hoc argumentum, si quid probat, probat iustitiam actualem non esse perfectam; non autem probat, iustitiam habitualem, qua formaliter iusti sumus, vt paulò post fusius ostendemus, non esse ita perfectam, vt absolute, simpliciter, & propriè iusti nominemur, & simus. Non enim formaliter iusti sumus opere nostro, sed opere Dei, qui simul maculas peccatorum tergit, & habitum fidei, spei & caritatis infundit. *Dei autem perfecta sunt opera,* Deuteronomij trigesimo secundo. Et: *Exquisita in omnes voluntates eius.* Psalm. 110. Vnde paruuli baptizati, verè iusti sunt, quamuis nihil operis fecerint. Addo præterea, nec de iustitia actuali argumentum illud rectè concludere. Iustitia enim actualis, quamuis aliquo modo sit imperfecta, propter admixtionem uenialium delictorum, & egeat quotidiana remissione peccati; tamen non propterea desinit esse vera iustitia, & suo etiam quodam modo perfecta. Sed de hac re dicemus in libro de iustitia actuali.

ALTERVM argumentum aduersariorum sumitur ab iniuria, quam ipsi existimant fieri meritis, & iustitiæ Christi, si per inherenter iustitiam iustificari dicamur. Addunt etiam TERTIVM ab occasione superbiæ, quam dicunt hominibus præberi, si eis dicatur, propriam ipsos, atque inherenter habere iustitiam.

RESPONDEO, Neque Christi gloria, neque nostra humilitas indiget protectione mendacij, nihil detrahimus Christi meritis, cum ab illorum virtute & efficacia confiteamur iustitiam nostram omnino pendere. Sed aduersarij multum detrahunt de Christi gloria, cum affirmant, eum non potuisse tot suis laboribus & doloribus tam profunda humilitate, tam accurata obedientia, tam ardenti caritate à Patre impetrare, vt peccata nostra verè de Jerer, nosque ad veram iustitiam reformaret. Et plus multò tribuunt Sathanæ ad nocendum, quàm CHRIS TO ad curandum: & maiores vires peccati volunt fuisse, quàm gratiæ.

Nulla quoque datur superbiendi occasio ijs, quibus dicitur; *Quid habes, quod non accepisti: si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* Et: *Qui gloriatur, in Domino gloriatur.* Et: *Gratia salui facti estis per fidem.* Et: *Hoc non ex vobis, Dei enim donum est, non ex operibus, ne quis gloriatur.* Hæc autem omnia Catholici dicunt, cum dicunt, homines ex dono Dei habere iustitiam, id est, caritatē in corde diffusam per Spiritum sanctum, qui datus est eis ex merito obedientiæ & passionis Christi.

Aduersarij verò an nō incredibili rumore superbiunt, qui se ipsam Christi iustitiam apprehendisse iactant, & inde se nulli Sanctorum æquare formidant. Certè Lutherus in ser. de natali B. Virginis, omnes fideles ipsi Deiparæ facit æquales. Nec defuerunt, qui se ipsi etiam Christo æquare contenderent, vt Ruardus testatur in explicatione articuli de iustificatione.

CAPVT XV.

Iustitiam, qua formaliter iustificamur, habitualem esse, non actualem.

EXPEDITA controuersia de iustitia inherente, sequitur ALTERA quæstio breuior, Vtrum iustitia inherens, per quam formaliter iusti sumus, sit iustitia habitualis, an actualis, an vtraque. Disputant enim de hac re Catholici Doctores, cum in eo conueniant omnes, vt sit in nobis vera iustitia inherens, non autem Christi iustitia imputata.

Dd 3 Nos

Nos eorum sententiam magis conformem esse iudicamus Scripturis, Concilio Tridentino, testimonijs Patrum, & rationi, quæ docet, solam esse habituales iustitiam, per quam formaliter iusti nominamur & sumus: iustitiam verò actualem, id est, opera verè iusta, iustificare quidem, ut sanctus Iacobus loquitur, cum ait cap. 2. ex operibus hominè iustificari, sed meritoriè, non formaliter.

Quod igitur ad SCRIPTURAS attinet, ea testimonia nobis hoc loco sufficere posse videntur, quæ docent, nos per Sacramenta iustificari Ioannis 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, &c.* Ad Ephes. 5. *Mundans eam lauacro aqua in verbo vite.* Ad Tit. 3. *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abundè.* At certè Sacramenta non iustificant, nisi concurrendo per modum instrumenti ad infusionem iustitiæ habitualis. Nam si iustificare deberent excitando actualem fidem & dilectionem, frustra adhiberetur Baptismus infantibus, & frustra baptizarentur, vel reconciliarentur ij, qui vi morbi alicuius, vsum rationis & sensuum amisissent. Quos tamen rectè baptizari vel reconciliari docet sanctus AUGUSTINVS libro primo de adulterinis coniugijs, cap. vltimo. Vide alia testimonia in lib. 1. de gratia & libero arbitrio, capite 4. vbi ex Scripturis & Patribus probauimus, gratiam gratum facientem esse qualitatem.

Quod verò attinet ad CONCILIUM TRIDENTINVM, perspicua res nobis esse videtur. Nam quod agnoscat Concilium habituales iustitiam, patet ex sess. 6. capite 7. vbi dicit, causam formalem iustificationis esse iustitiam, siue caritatem, quam Deus vni cuique propriam infundit, secundum mensuram dispositionum, & quæ in cordibus iustificatorum inhaeret. Quæ certè non conueniunt propriè, nisi in iustitiam habituales. Illa enim est, quæ requirit dispositiones: illa quæ propriè infunditur ab alio, nō à nobis exhibetur; illa quæ verè & permanenter inhaeret, cum non sit actus transiens, sed qualitas permanens.

Quod autem idem Concilium neget, per actualem iustitiam nos formaliter iustificari, intelligi potest ex eodem capite, vbi Concilium docet, vnicā esse formalem causam iustificationis. Nam si vnicā est formalis causa iustificationis, non igitur iustificamur formaliter per habituales & actuales iustitiam, cum istæ duæ sint, non vna. Adde quod idem Concilium in eadem sessione sexta, canone tertio, distinguit gratiam iustificationis ab actibus fidei, spei & dilectionis. Adde etiam testimonium Catechismi Romani, eiusdem Concilij auctoritate confecti. Sic enim loquitur in tractatu de Baptismo: *Est autem gratia, quemadmodum Tridentina Synodus ab omnibus credendum poena anathematis proposita, decreuit, non solum per quam peccatorum sit remissio, sed diuina qualitas in anima inherens, ac veluti splendor quidam, & lux, quæ animarum nostrarum maculas omnes delet, ipsasque animas pelcbriores & splendiores reddit.* Et paulò post addit auctor eiusdem libri, per eam qualitatem ad omnia Christianæ pietatis officia nos habiles reddi. Et rursus paulò infra adiungit, ex eadem pijs, honestasque actiones proficisci, quem locum citauimus in 1. lib. de gratia & libero arbitrio, sed placuit eum repetere, quoniam luculenter explicat Concilij sententiam, & nulla ratione, quæ Concilium de causa formali tradit, ad actualem iustitiam derorqueri patitur.

Iam verò quod attinet ad testimonia PATRVM, vnius August. testimonio contenti erimus, quod satis multa loca Patrum, loco notato sint à nobis

A allata. Sanctus igitur AUGUSTINVS plurimis in locis docet, opera iusta esse effectus iustificationis, ac per hoc non causam formalem eiusdem, lib. de fide & operibus, cap. 14. *Sequuntur opera iustificationis non præcedunt iustificandum.* Lib. 1. contra duas epistolas Pelegianorum, cap. 2. *Non viuunt homines bene, nisi prius effecti sint filij Dei.* In Psalm. 110. *Iustitiam homo non operatur, nisi iustificatus.* Lib. de spiritu & littera, cap. 26. *Sic intelligendum est, factores legis iustificabuntur, ut sciamus, eos non aliter esse factores legis nisi iustificentur, ut non iustificatio factoribus accedat, sed factores legis iustificatio præcedat.* Et capite 30. *Per legem cognitio peccati, per fidem impetratio gratia contra peccatum, per gratiam sanatio animæ a vitio peccati, per animæ sanitatem libertas arbitrij, per liberum arbitrium iustitia dilectio, per iustitia dilectionem legis operatio.* Denique in Psalm. 118. concione 26. explicans illud: *Fecit iudicium & iustitiam.* Iustitia, inquit, nomine hoc loco non ipsa virtus, sed opus eius significatum est. *Quis enim fecit in homine iustitiam, nisi qui iustificat impiū? hoc est per gratiam ex impio facit iustum.* Facit ergo iustitiam, id est, opus iustitia, qui habet in se iustitia, id est, opus gratia. Vbi per opus gratia intelligit sine dubio ipsam uirtutem infusam. Nam ideo dixerat, per iustitiam, quam facit homo, non intelligi uirtutem, sed opus eius, quoniam uirtutem in homine nō facit homo, sed Deus. Et initio dixerat, iustitiam esse uirtutem magnam, præcipueque laudabilem.

C Circa hæc Augustini testimonia, sunt aliqua breuiter obseruanda; PRIMO, est impudenter ijs abuti nonnunquam hæreticos, ut probent, opera non misceri iustificationi, & solam fidem in ea locum habere. Falluntur enim hæretici duabus de causis; PRIMO, quoniam non loquitur Augustinus de operibus, quæ disponunt ad iustitiam acquirendam, quales sunt actus fidei, spei, dilectionis, pœnitentiæ & alij similes, sed solum de operibus absolute iustis & meritorijs. Quamuis autem opera, absolute iusta, ut Augustinus rectè dicit, sequantur iustificatum, non præcedant iustificandum; tamen opera pœnitentiæ disponunt ad gratiam iustificationis omnino præcedunt, ut suo loco ex eodem Augustino docuimus: SECUNDO falluntur, quoniam sanctus Augustinus loquitur de prima tantum iustificatione, qua iustificatur impius, non de secunda, qua iustus iustificatur adhuc, id est, in iustitia crescit. Quamuis autem fateamur cum Augustino, in prima iustificatione non admisceri opera perfectè iusta, tamen in secunda iustificatione docemus cum eodem Augustino, opera iusta maximè admisceri, ut in disputatione de actuali iustitia suo loco, Deo fauente, monstrabimus.

SECUNDO loco obseruandum est, non posse eludi testimonia, à nobis allata, si quis fortè dicat, Augustinum per iustificationem intelligere initium iustificationis, id est, fidem, ac velle dicere, opera iusta non posse fieri sine fide. Nam in Psalm. 110. vbi Augustinus dixit, non posse fieri opera iustitia, nisi ab homine iam iustificato, ibidem obijcit sibi, orationem & confessionem publicani, quæ præcessit iustificationem, & tamen fiebat ex fide. Unde ergo, inquit, illa confessio? nondum quidem opus est iustitia, sed delicti improbatio. Hic certè uidemus AUGUSTINVM loqui de operibus iustitiæ, quæ prærequirunt perfectam iustificationem. Idem etiam AUGUSTINVS, cum tam sæpè repetit, fide impetrari iustificationem, ut in libro de spiritu & littera, cap. 29. & alibi, apertè distinguit iustificationem à fide. Et cum dicit, homines non bene uiuere, nisi prius effecti sint filij Dei; nonne apertissimè loquitur de perfectâ iustificatione,

quæ non solum initium fidei, sed etiam ipsam regem A
nerationem & adoptionem includit?

TERTIO NOTANDUM est, non posse etiam eludi hæc testimonia, si quis dicat, Augustinum per iustificationis gratiam, quæ præcedit operationem iustitiæ, non intelligere habitum aliquem permanentem, sed continuam motionem Dei, vel ipsam rectitudinem voluntatis erga Deum, ut ipse Augustinus definit in lib. 19. de ciuit. Dei, cap. 27. qui etiam alibi dicit, caritatem esse motum animi. Non possunt, inquam, hoc modo eludi testimonia allata. Nam motio illa Dei nihil ponit in nobis reale & inhærens, nisi actus nostros. Actus autem nostri ex Augustino prærequirunt iustificationem, non ipsi formaliter iustificanti: proinde iustificatio non esset aliquid reale in nobis, & inhærens ex sententia sancti Augustini, quod nemo Catholicus admitte- B
DEINDE, Augustinus apertè dicit, nos iustificari per infusionem iustitiæ, quæ est virtus magna, præcipueque laudabilis, concione 26. in Psalm. 118. & eam distinguit ab opere iustitiæ. DENIQUE, idè Augustinus in lib. 1. de peccatorum meritis & remissione, cap. 9. scribit, nos iustificari per communicationem gratiæ spiritualis, quam Deus latenter infundit & paruulis. At certè paruuli non habent continuam illam Dei motionem.

Rectitudo autem illa voluntatis & aliarum potentiarum, si præcisè sumatur, non est aliquid reale infusum & inhærens, sed ordo quidam & relatio rationis. Fides autem Catholica iustificari nos docet per aliquid reale, infusum & inhærens. Iustitia igitur, qua formaliter iustificamur, est habitus infusus & inhærens, ex quo rectitudo illa potentiarum consequitur. Sanctus autem Augustinus in lib. 19. de ciuit. Dei, & cum dicit, caritatem esse motum animi, definit iustitiam actualem, vel certè ab effectu declarat, quid sit illud, quo formaliter iusti sumus. Atque hæc de sententia Augustini.

Porro rationi consentaneam esse hanc sententiam, quæ docet, nos formaliter iustificari per habitum, non per actum, faciliè probari potest. PRIMUM enim iustitia, qua formaliter iustificamur, non est solum in adultis, sed etiam in paruulis baptizatis. At in paruulis nulla esse potest iustitia actualis.

SECUNDO, iusti non tantum, cum operantur sed etiam cum cessant ab opere, iusti sunt; neque enim dormientes iustos deserit iustitia. D

TERTIO, Spiritus sanctus peculiari modo inhabitat iustificatos, non adultos tantum, sed etiam paruulos, ut sanctus Augustinus scribit in epist. 57. ad Dardanum, & 105. ad Sixtum: nec definit vnquam inhabitare, donec iusti sunt, ut omnes concedunt. At non potest intelligi, quomodo Spiritus sanctus semper inhabitet iustos, & non inhabitet peccatores, nisi aliquid, atque id permanens, efficiat in iustis, quod non efficit in peccatoribus. Id autem est gratia iustificationis.

QUARTO, non dicitur homo peccator, quia male operatur, sed quia transeunte opere malo, remanet in illo peruersio, & macula per modum habitus: Igitur à contrario sensu, non dicitur iustus formaliter, qui operatur iustitiam, sed qui habet in se iustitiam & rectitudinem, per modum habitus permanentem. E

QUINTO, ipsi etiam Philosophi hoc docent, non posse rectè dici iustum, qui vnum, aut aliud opus efficit iustum, sed qui per habitum ita dispositus est, ut possit, quando velit, faciliè, perfectè, & cum delectatione operari iustitiam.

CAPVT XVI.

Soluuntur obiectiones contra doctrinam capitis superioris.

ADVERSUS ea, quæ diximus obijci possunt, PRIMO, testimonia Scripturarum, quæ docent, homines iustificari operibus, ut ad Roman. 2. *Factores legis iustificabuntur.* Iacobi 2. *Videitis, quoniam ex operibus iustificatur homo.* 1. Ioan. 3. *Qui facit iustitiam, iustus est.*

RESPONDEO, PRIMUM testimonium TRIBUS modis explicari potest. Nam factores legis iustificabuntur, id est, augmentum iustitiæ merebuntur, ac per hoc iustificabuntur per opera meritorie, non formaliter. ITEM, factores legis iustificabuntur, id est, qui cupiunt verè legis esse factores, dent operam, ut iustificentur. Non enim iustitiam legis faciunt, nisi iustificati. Ita explicat sanctus Augustinus libro de spiritu & litera, cap. 26. DENIQUE, factores legis iustificabuntur, id est, in diuino iudicio iusti iudicabuntur, & iustitiæ coronam iustè consequentur. Sic etià exponit in eodè loco idè Augustinus. Estque hæc, præter ceteras, maximè literalis expositio. Siquidè tractat eo loco beatus Paulus de præmijs & pœnis, in quibus non debet esse acceptio personarum, *Gloria, inquit, honor & pax omni operanti bonum; ira & indignatio omni operanti malum.* Non enim est acceptio personarum apud Deum, & quicunque sine lege peccauerunt, sine lege peribunt, & quicunque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur.

ALTERVM testimonium explicatur ab ipso Tridentino Concilio, sess. 6. cap. 10. de secunda iustificatione, qua qui iustus est, iustificatur adhuc, dum per opera iusta iustitiæ habitualis augmentum promeretur.

TERTIVM testimonium non docet, quid faciat hominem formaliter iustum, sed vnde possit cognosci, an aliquis sit iustus. Ille enim iustus est, qui iustitiam facit, sicut ille viuens est, qui mouetur; & illa est arbor bona, quæ fructus facit bonos, nec tamen ideo est arbor bona, quia facit fructus bonos, nec ideo viuunt aliquis, quia mouetur, sed contrà ideo mouetur, quia viuunt, & ideo facit fructus bonos, quia est arbor bona; Sic igitur qui facit iustitiam, iustus est; sed non ideo iustus, quia facit iustitiam, sed ideo iustitiam facit, quia iustus est.

SECUNDO, obijci potest TRIPLEX ratio, ducta ex natura iustitiæ habitualis. PRIMO, si iustitia habitualis esset formalis causa iustificationis, formaliter peccato opponeretur. Id autem non ita est; nam iustitia habitualis non opponitur peccato contrariè, nec priuatiuè; proinde nullo modo: non opponitur contrariè, quoniam habitus iustitiæ contrarius est habitui iniustitiæ, qui non est peccatum, sed vitium ex malis actibus contractum, quale etiam in iustificatis reperiri potest; non opponitur priuatiuè, quoniam peccatum non est priuatio iustitiæ habitualis, sed deuiatio, ac recessus à regula rationis, siue à lege Dei. Neque enim sunt idem recessus à regula, & priuatio iustitiæ habitualis, ut ex eo potest intelligi, quod qui in peccato sunt, iterum peccant, si præuaricentur legem, & tamen iustitiam habitualement non amittunt, cum eam non habeant; neque enim amitti potest, quod non habetur.

SECUNDO, si iustitia habitualis, esset formalis causa iustificationis; ea iustitia faceret nos gratos Deo, & acceptos ad regnum: at non ita est, nam iustitia habitualis donum Dei est, & ex prædestinatione datur electis iam antè ad regnum. Itaque quia sunt grati, & electi in prædestinatione, datur illis hoc donum, tanquam medium ad consequendum finem.

TERTIO, si iustitia habitualis esset formalis causa iustificationis, non posset vlllo modo aliquis iustificari, sine infusione iustitiæ habitualis, causam enim formalem, ne à Deo quidem suppleri posse scholæ communiter docent. At non desunt grauissimi Theologi, qui sentiant, posse per Dei potentiam absolutam, tolli peccatum, sine infusione iustitiæ: igitur non est omnino certum, nec tanquam dogma Ecclesiasticum defendi debet, causam formalem iustificationis esse habitum caritatis infusum.

Ad hæc omnia argumenta RESPONSIO erit in promptu, si breuiter explicemus, ac probemus, habitualement iustitiam QUATVOR habere formales effectus, videlicet, purgare peccatum, efficere iustum, conciliare Deo, ordinare ad regnum.

DE PRIMO effectū multa differuimus in quinto libro de statu peccati, qui erat secundus de peccato originis, in duobus extremis capitibus. Nunc in pauca rem contrahemus. SCIENDVM igitur est, nō esse multum laborandum, quem ad modum tollatur actus peccati; is enim per se transit, dum sit: sed quem ad modum tollatur id, quod manet, transeunte actu, & vnde dicitur homo formaliter peccator. Hæc autem sunt auersio à Deo; macula, dignitas pœnæ, & indignitas gratiæ: reatus, siue obligatio ad pœnam, & offensa, atque inimicitia Dei.

Porro auersio, siue declinatio à Deo, & à lege, quæ maximè propriè peccatum est habituale, priuatim opponitur conuersioni ad Deum, & conformati ad legem: proinde non potest tolli, etiam de potentia Dei absoluta, sine ipsa conuersione & cōformitate. Hæc autem conuersio, & conformitas habitualis esse debet, sicut auersio & declinatio habitualis est. Conuersio verò & conformitas habitualis vera, atque perfecta, quæ est, vel esse debet in homine, nihil est aliud, nisi habitus caritatis, qui omnes virtutes eminenter continet, & (vt loquitur AVGVSTINVS) plenissima iustitia est. Ergo solus habitus caritatis formaliter tollit, quod in homine peccatore maximè propriè habet rationem peccati.

Macula quoque non potest vlla ratione formaliter tolli, nisi per eundem habitum caritatis. Nam quemadmodum ex auersione illa orta est macula, ita ex conuersione contraria tollitur macula. Neque differunt, nisi ratione auersio & macula, ac per hoc eadem est ratio vtriusque.

Dignitas, siue meritum pœnæ, & indignitas gratiæ, nascitur ex auersione & macula: proinde ex conuersione, & restituto decore tollitur. Nam quemadmodum qui à Deo recessit & distortus ac deformis euasit, dignus est qui odio habeatur, & indignus qui diligatur; Sic etiam, si rursus ad Deum accesserit, atque ab eo lumen & decorem acceperit, dignus erit qui diligatur, indignus qui odio habeatur.

Reatus pœnæ & offensa, possent quidem tolli si ne infusione iustitiæ; nihil enim impedire videtur, quo minus possit Deus velle non ordinare ad pœnam, & condonare offensam, & nō habere pro inimico illum, cui donum habitualis iustitiæ non concesserit, tamen tolluntur etiam ista per habitualement

A iustitiam: & sine ea ordinariè non tolluntur, nec possunt non tolli; si donum illud præcesserit. Quomodo enim fieri potest, vt velit Deus inimicus esse illi, atque eum in æternum perdere, quem per infusionem caritatis amicum suum, immò & filium fecerit? Habemus igitur primum effectum formalem iustitiæ, id est, caritatis habitualis, diuinitus infusæ, esse de medio tollere, ac delere peccatum.

DE ALTERO effectū res erit adhuc facilior. Nam tametsi possit homo vtrunque iustus fieri, per humanas virtutes, Dei potissimum adiutorio concurrente, acquisitas; tamen iustus ea iustitia, quæ hominem perfectè disponat in ordine ad vltimum finem etiam supernaturalem, & ad omnes leges, etiam supernaturales, nullo modo fieri poterit, nisi per caritatem diffusam in corde, per Spiritum sanctum, ea siquidem est verissima, plenissima, perfectissima que iustitia, ut sanctus AVGVSTINVS rectè docet in libro de natura & gratia, capite quadragesimo secundo, neque sufficit actualis dilectio, qualis per auxilium Dei speciale haberi potest; sed requiritur habitualis. Nam (ut supra diximus) non est iustus, qui interdum iusta opera facit, sed qui perfectè, atque intrinsecè ita dispositus est, ut possit, quando velit, promptè, facillè, cum delectatione operari.

TERTIVS effectus infusæ caritatis, est reconciliare hominem Deo, id est, gratum, & amicum Deo facere, & hic quidem non est immediatus caritatis effectus, sed consequens ex natura rei absolute. Caritas enim infusa, si consideretur, ut habet ordinem ad subiectum, propriè facit hominem iustum, bonum, formosum; si consideretur, ut habet ordinem ad opus, facit hominem expeditum, ad diligendum Deum, & proximum, & per hoc ad legem implendam. Sed quia ex natura rei, amor petit amorem mutuum & reciprocum, inde consequitur, ut qui diligit Deum, diligatur à Deo. Rursus, quia simile, ex natura rei, diligitur à simili, & nihil est, quod similiores nos Deo reddat, quàm dilectio, ut sanctus AVGVSTINVS docet in Psalmum nonagesimum nonum, ideo qui diligit Deum, diligitur à Deo. DENIQUE, quia iustus Dominus est, & iustitiam diligit, fieri non potest, ut caritas, quæ facit hominem iustum & bonum, non faciat etiam Deo gratum & amicum.

QUARTVS effectus est ordinare ad gloriam. Et quidem posset fortasse Deus ordinare ad gloriam hominem carentem isto habitu, & contra non ordinare ad gloriam hominem isto habitu præditum: Non enim uidetur tanta esse vis huius habitus absolute considerati, ut ex necessitate petat, tanquam sibi debitam beatitudinem. Tamen quoniam Deus promissit (ut ait S. Iacobus c. i.) coronam uitæ, omnibus diligentibus se: ideo caritas infusa, non solum facit iustos & amicos, sed etiam hæredes regni: nec potest ullus, secundum ordinariam Dei legem, acceptus esse ad regnum, qui non sit per infusam caritatem adoptatus in filium.

Ex his ad rationes, quæ contra obieiebantur, facillè respondebitur. Ad PRIMAM Dico, iustitiam habitualement opponi peccato priuatiuè, id est, ut opponitur habitus priuationi. Neque verum est, quod in argumento assumebatur, nō idem esse recessum à regula, & priuationem iustitiæ habitualis, immò sunt prorsus idem, si de recessu, & auersione habituali sermo sit, de qua nos in præsentia loquimur: illa est enim, quæ remanet in homine, transeunte actu peccati, & quæ facit hominem formaliter peccatorem, per accedens autem est, quod qui semel peccauit, cum iterum peccat, non amittit iustitiā, quam non habet. Satis est enim, quod peccatum ex natura

natura sua iustitiam expelleret, si in homine reperirer. Actus enim peccati opponitur gratiæ habituali, non priuatiuè, sed contrariè, & eam expellit efficienter, siue dispositiuè: quomodo actus dilectionis super omnia opponitur peccato habituali, non priuatiuè, sed contrariè, & expellit illud efficienter, siue dispositiuè per modum vltimæ dispositionis, ita vt ex natura rei, & infallibiliter sequatur ad illum actum infusio gratiæ, & deletio peccati habitualis, sicut ad vltimam dispositionem in generatione humana sequitur ex natura rei, & infallibiliter infusio animæ rationalis. Itaque sine miraculo non potest post actum peccati manere gratia, nec post actum dilectionis super omnia manere peccatum.

Ad SECUNDAM rationem Dico, Deum in prædestinatione accepisse electos ad gloriam, sed voluisse, vt ad eam non peruenirent, nisi prius per infusam caritatem iusti, grati, amici & filij facti essent. Proinde accepisse fateamur Deum electos ad gloriam in prædestinatione, quamuis nondum caritate præditos, sed non acceptare in executione ad eandem gloriam, nisi præditos caritate. Sicut etiam dilexit nos Deus, cum adhuc peccatores essemus, vt iustos faceret, & cum inimici essemus, vt amicos faceret: & cum mortui essemus vt viuentes faceret quos postea diligit, quoniam iustos, amicos, & viuentes cernit.

Ad TERTIAM rationem Dico, auctores, qui docent, peccatum remitti posse sine infusione iustitiæ, vel niti falso quodam fundamento, quod videlicet nihil maneat in peccatore præter reatum pœnæ; vel certè loqui de peccato, quod ab homine in puris naturalibus condito committeretur; nam si quis admittat, peccatum, à quo formaliter nominatur homo peccator, non esse solum reatum pœnæ, sed auersionem & maculam, ut suprà ex diuinis li-

teris manifestè probauimus; & loquatur de homine, qualis nunc est post lapsum Adæ, non qualis esset, si in puris naturalibus conderetur, certè negare non poterit, nullo modo fieri posse, ut qui peccator est, & per hoc habitualiter auersus à Deo, & à diuina lege, iustificari possit à peccato, sine conuersione habituali ad Deum, & ad diuinam legem. Neque enim priuatio tolli potest formaliter, nisi per habitum, ut neque habitus, nisi per priuationem.

Quod autem quidam dicunt, peccatum & iustitiam, non esse contraria immediata, ut necessariò unum alteri succedere debeat, cum sit medius status innocentiae naturalis; rectè refellitur à S. Thoma in questione 28. de veritate, articulo 2. ubi docet, peccatum & iustitiam, esse contraria immediata, si non respectu hominis absolute, saltem respectu hominis conditi in gratia. Quemadmodum uisus & cæcitas, non sunt contraria immediata, respectu canis, ante nouum diem, quando non est aptus ad uidendum, sed tamen post eum diem sunt omnino contraria immediata.

At, inquit illi, si potuit Deus condere hominem in puris naturalibus, ac per hoc non conuersum ad Deum, ut obiectum supernaturale; cur non poterit nunc etiam uelle, ut aliquis peccator non teneatur esse conuersus ad Deum, ut obiectum supernaturale, ac per hoc efficere, ut carètia iustitiæ diuinitus infusa, non sit illi amplius priuatio, sed simplex negatio, & consequenter non habeat culpæ rationem? RESPONDEO, Si id ponatur, perinde erit, ac si conditus fuisset homo ille in puris naturalibus. Quare nihil impediet ista positio, quominus verum sit, quod diximus, non posse fieri, ut homo, qualis nunc nascitur, iustificetur à peccato, sine infusione iustitiæ habitualis. Sed de his rebus non est necesse hoc loco subtilius disputare.

LIBERTATIVUS.

DE IUSTIFICATIONE.

QVI EST DE INCERTITVDINE,

Mutabilitate & inæqualitate iustitiæ.

CAPVT PRIMVM,

De varijs erroribus recentium hæreticorum, circa Iustificationem.

PEA FORMA IUSTIFICATIONIS, quam Lutherani cōstituant, multi ac varij deducuntur errores: quos in hoc tercio libro, Dei gratia adiuuante, profligare conabimur.

Errores præcipui QVARTOR esse videntur.

PRIMUM enim ex eo, quod sibi persuaferunt, iustificationis formalem causam nō esse donum aliquod infusum à Deo, atque in nobis inhærens, sed iustitiam Christi, fide apprehensam: colligunt, posse ac debere omnes certo statuere, se esse iustos. Et in hoc errore conueniunt planè omnes huius temporis hæretici. DEINDE, quoniam ipsorum sententia iustificatio non est doni alicuius infusio, sed acceptatio ad gratiam & benevolentiam per Christum; ac per hoc nihil ponit in homine, sed est actio Dei immutabilis, ac sempiterna, & eadem omnino cum electione & prædestinatione.

Colligunt SECUNDO, debere homines certò credere, non tantum se esse iustos, sed etiam electos ac prædestinatos. Quem errorem audacter docent Calvinistæ, timidius autem Lutherani.

TERTIO, ex præcedente errore colligunt Calvinistæ, fidem, ac iustitiam semel adeptam, nullo vnquam tempore posse perdi: proinde qui post fidem, & iustificationem ad peccata redeunt, eos nec veram fidem, nec veram vnquam habuisse iustitiam.

QUARTO, ex iisdem fontibus imputatiuæ iustitiæ, colligunt Lutherani omnes, non esse vnum alio iustiozem, cum omnium iustitia sit ipsa Christi obedientia, fide apprehensa, & à Patre imputata. Hos igitur quatuor errores in hoc libro, quem de incertitudine, mutabilitate & inæqualitate iustitiæ idcirco inscripsimus, refutare aggrediemur, sed præcipuè primum, qui latius patet, & non solum hæreticos huius temporis omnes, sed etiam aliquos ex Catholicis patronos inuenit.

CAPVT SECVNDVM,

Proponitur status questionis de incertitudine iustitiæ.

VT PRIMVS error distinctè & perspicuè refellatur, operepretium erit explicare quid sit, & quod duplex certitudo, & inde controuersie statum ob oculos manifestè ponere.

A Certitudo igitur nihil aliud esse uidetur, nisi firmitas quædam, & immutabilitas veritatis. Illud enim dicitur certum, quod exploratè, & immobiliter est verum. Est autem DYPLEX certitudo, VNA obiecti, id est, rei cognitæ, vel creditæ; ALTERA subiecti, id est, hominis cognoscentis, vel credentis. PRIOR certitudo est immutabilitas rei, quæ re vera aliter se habere non potest, quàm creditur, vel cognoscitur: qua notione dicimus, certū esse, Deum esse bonum, peccatum esse malum. POSTERIOR certitudo est firmitas quædam assensus nostri ad rem, quæ cognoscenda vel credenda proponitur: de qua certitudine loquimur, cum dicimus, hoc mihi est certum, ego de hac re certus sum hoc habeo pro comperto: id est, ita firmiter adhareo huic sententiæ, vt prorsus de illius veritate non dubitem.

Oritur PRIOR certitudo vel à necessitate ipsius rei, si fortè non sit contingens, sed necessaria; vel à determinatione iam facta, si non sit necessaria, sed contingens. Deum esse bonum, certum est, quoniam est in se necessarium. Christum venturum esse ad iudicandos viuos & mortuos, certum est, quoniam à diuina volūrate determinatum est, quamuis aliqui contingens esset in se non necessarium.

Certitudo POSTERIOR nascitur partim à medio quo nobis res aliqua suaderetur, partim ab ingenij bonitate, & voluntatis affectu. Quædam enim sunt media, quæ vim habent gignendi innum assensuum quædam sunt etiam, quæ non habent. Sic etiam aliqui ex bonitate, vel exercitatione ingenij planè percipiunt vim mediorum, & certi redduntur; alij contra ex ingenij tarditate non assequuntur efficaciam mediorum, & ideo certi reddi non possunt. Vir doctus, & acutus certus est, Solem multò terra tota esse maiorem: quod multi rudes nō modò non credunt, sed etiam ridendos existimant esse eos, qui credunt.

DENIQUE ipsum quoque affectum non parum valere ad certitudinem ex parte subiecti efficiendam, testes esse possunt hæretici rudiores, qui sæpè nefciunt ipsi quid credant, & tamen ita firmiter adherent hæresibus, quæ in sua patria prædicantur, vt aliquando malint occidi, quàm illas non credere. Quanquam, si propriè loquendum sit, certitudo vera ex parte subiecti, nunquam separatur à certitudine ex parte obiecti. Qui enim certò credunt ea, quæ falsa sunt, non tam certi, quàm persuasi dici debent. Potest tamen certitudo vera ex parte obiecti, separari à certitudine ex parte subiecti, cum multa sint in se certa, quæ nobis videntur incerta.

Sed est alia etiam partitio certitudinis. Quædam enim est certitudo EVIDENS, quædam OBSCURA, & in utraque TRES quasi gradus distingui possunt. Certitudo EVIDENS est earum rerum, quæ aliquo modo videntur. Cuius certitudinis PRIMVM gradum obtinent prima rerum principia, quæ solis vocabulis explicatis, sine alia ratiocinatione ab omnibus vera esse creduntur, ut non posse idem esse, & non esse; totum maius esse, quàm partem, & similia atque

atque hæc dicitur certitudo intellectus, siue habitus principiorum. SECUNDVM gradum certitudinis evidenter obtrinent conclusiones ex principiis primis evidenter deductæ: atque hæc dicitur certitudo scientiæ. TERTIVM gradum obtrinent ea, quæ sensibus corporis percipiuntur, quæ dicitur certitudo experientiæ.

Certitudo OBSCVRA est earum rerum, quæ sola fide, uel opinione nititur. Cuius certitudinis PRIMVM gradum habent, quæ propter diuinam auctoritatem certò creduntur, & hæc est certitudo fidei Catholicæ & diuinæ, estq; absolutè, ac simpliciter certitudo, quoniam nulla ratione potest ei subesse falsum. SECUNDVM gradum obscure certitudinis habent ea, quæ creduntur ob auctoritatem humanam, sed ita confirmatam & celebrem, ut omnem formidinem prorsus excludat, qualia sunt, Ciceronem & Virgilium fuisse insignes uiros; Augustum magnæ parti orbis terrarum feliciter imperasse; multas esse ciuitates præclaras in prouincijs à nobis longè distitis, Alexandriam in Aegypto, Constantinopolim in Thracia, Hierosolymam in Palestina, Antiochiam in Asia. Atque hæc dicitur certitudo fidei humanæ, siue certitudo moralis: quæ tamen non tanta sit, ut ei nullo modo falsum subesse possit (omnis enim homo mendax) tamen tanta est, ut temerarius merito iudicetur, qui contra sentiat, aut disputet. TERTIVM gradum habent illa, quæ tor signis, & coniecturis nituntur, ut securum hominè reddant, & anxietatem excludant, non tamen formidinem omnem expellant, atq; hæc dicitur certitudo coniecturalis & opinionis est potius, quam fidei.

His explicatis, ad statum controuersię accedamus. CALVINVS in Antidoto Concilij, & KEMNITIUS in Examine eiusdem Concilij, sessione 6. ad inuidiam Catholicis solito more conflandam, & ponentes mendacium spem suam, nec rectè statum quæstionis proponunt, & apertissimè mentiuntur. Nam Calvinus quidem scribit, Patres Concilij misere dubitationem cum fide. Kemnitijs autem ad hoc impudentius dicit, Concilium Tridentinũ facere dubitationem virtutem fidei & ornamentum, ita ut sine dubitatione non sit fides uera, neque iustificans. Et in alio loco scribit, quæstionem inter nos & Lutheranos esse, *An fides iustificans sit fiducia, an dubitatio de remissione peccatorum*, quasi nos fidem iustificantem doceamus esse dubitationem. At Concilium Tridentinum, tantum abest, ut dubitationem cum fide miscuerit, ut potius ideo reiecerit fidem specialem hereticorum, & non fidem, sed inanem fiduciam esse dixerit, quoniam ea fides certa esse non potest, cum fides uera certissima esse debeat.

Porro statum quæstionis ita proponit Kemnitijs, *Virum peccator in seria pœnitentia ex fide uera in Christum possit certa fiducia statuere, sibi remissa esse peccata*. Sed non istum esse quæstionis nostrę statum ex duobus intelligi poterit, TVM quia quæstio esset conditionalis, non absoluta, TVM quia non de fiducia, sed de fidei certitudine disputamus. Quæstio (inquam) esset conditionalis; nam illud, *in seria pœnitentia*, idem significat, ac si diceretur, si seria sit pœnitentia. Quod si quæstio ita conditionaliter proponatur. An possit homo certò statuere, sibi remissa esse peccata, si constet eum seriam egisse, vel agere pœnitentiam; nemo Catholicorum erit, qui non respondeat, posse, atque debere. Non igitur conditionaliter, sed absolutè controuersia hoc tempore inter Catholicos atq; hereticos, de certitudine iustitiæ magna contentione tractatur.

DEINDE, si de fiducia tantum ageretur, ut Ke-

mnitijs proponit, non esset etiam opus longa disputatione. Neq; enim Catholici negant, certam si duciam in Deo collocandam esse, & certò confidendum post actam legitime pœnitentiam & Sacramentum Baptismi, vel Absolutionis ritè perceptum; remissa esse peccata. Sed aduersarij, ut fidem cum fiducia, ita certitudinem fidei cum certitudine fiducia confundunt. Multum autem interest inter utrâque certitudinem, nam certitudo fidei, quia nititur sola Dei auctoritate, omni ex parte dubitationem excludit. Certitudo fiducia (ut suo loco inferius fu-
sus explicabimus) partim nititur diuina promissione, partim propria dispositione; & quod attinet ad diuinam promissionem, omnem similiter formidinem excludit, & est absolutè, & simpliciter certitudo: quod attinet ad propriam dispositionem, non excludit quidem penitus formidinem, neq; est certitudo simpliciter, sed secundum quid, & coniecturalis, tamè tanta est, ut satis esse possit ad securitatè gignendam. Sed de hac re suo loco dicemus.

Status igitur quæstionis, si absque fallacia, & ambiguitate constituatur, hic erit: *Virum debeat, aut possit aliquis, sine speciali reuelatione certus esse, certitudine fidei diuinæ, cui nullo modo potest subesse falsum, sibi remissa esse peccata*. Neque necesse est hoc loco distinguere fidem Catholicam à fide diuina speciali, quâ uis enim inter se differat, quod fides Catholica nõ tantum diuina sit, sed etiam omnibus hominibus necessaria: fides autem diuina specialis ad eos tantum pertineat, ad quos reuelatio pertinet; tamen non differunt, quantum ad certitudinem, neq; sunt habitus diuersi, sed vnus & idem, cum eiusdè æternæ veritatis auctoritate nitantur.

CAPVT TERTIVM.

Recensentur variæ sententiæ de proposita quæstione.

DE PROPOSITA igitur quæstione tres videntur esse sententiæ, siue potius errores. PRIMVS est, omnium huius temporis Hæreticorũ qui tria docent. PRIMO, posse fideles eam notitiam habere de sua gratia, ut certa fide statuunt, sibi remissa esse peccata. SECUNDO, non solum posse, sed etiã debere omnes hoc de se statuere, alioqui nec fideles, nec iustos futuros. TERTIO, hac ipsa fide, & sola hac fide homines iustificari. Ita Lutherus in articulo 10. 11. & 12. & eorundem articulorum assertionem. Melächtho in Locis, titulo de fide, & in Apologia Confessionis, articulo 4. & 20. Bucerus in libro Concordiæ, in articulo de Iustificatione. Calvinus in Antidoto Concilij sess. 6. & in libro 3. Institutionum, c. 2. §. 16. 17. 18. & ceteris, vsque ad finem capituli. Kemnitijs in Examine Concilij Tridentini sess. 6. & alij.

ALTERA sententia est auctoris Enchiridij Coloniensis in tractatu de Iustificatione; qui ex tribus illis hæreticorum erroribus solum tertium non recipit. Vult enim necessarium esse ad iustificationem, ut certò credat vnusquisque sibi remissa esse peccata: sed tamen negat, hominem sola fide iustificari; *Fatemur*, inquit, *verum esse ad iustificationem hominis omnino requiri, ut homo certò credat, non tantum generaliter, quod propter Christum verè pœnitentibus remittantur peccata, sed & quod ipsimet homini credenti remissa sint propter Christum per fidem*. Hæc ille. Sed liberis in multis alijs censura Ecclesiastica dignus esse videtur. Certè in modo loquendi doctrinam Melancthonis & Buceris valde redolet.

TERTIA sententia est Ambrosij Catharini, qui solum in primo dicto cum hæreticis communicat. Nō enim docet, certitudinem fidei de propria gratia necessariam esse ad iustificationem, neque hac fide, quæ homo credit, se iustum esse, & multo minus hac sola fide hominem iustificari, sed tantum asserit, posse hominem fidelem habere certitudinē fidei, de sua gratia. Proinde sententia eius longē distat ab hæresi Lutheranorum, tametsi erronea non immeritō iudicari solet. Vide assertiones eius, & Apologiam contra Dominicum a Soto.

His erroribus contraria est sententia communis scē omnibus Theologis, qui docent, non posse homines in hac vita habere certitudinem fidei de sua iustitia, ijs exceptis, quibus Deus speciali reuelatione hoc indicare dignatur. Ita docet Sanctus Thomas in 1. 2. quæstione 112. articulo 5. Item Sanctus Bonaventura, Scotus, Durāndus, & alij, in primum sententiarum, distinctione decima septima, & ex recentioribus Ioannes Rossensis contra articulum 10. & 11. Lutheri, Alphonsus a Castro libro 7. aduersus hæres. verbo, Gratia, Dominicus a Soto libro 3. de natura & gratia, cap. 10. & sequentibus. Ruardus Tapper in explicatione articuli 9. Louanienſium, Ioannes a Louanio in lib. de fide specia. li. Andreas Vega lib. 9. in Concilium Tridentinū, Nicolaus Sanderus, & Thomas Stapletonus in libris de Iustificatione, & alij.

Videtur autem hæc esse sententia non solū particularium Theologorum, sed etiam ipsarum Academicarum, & quod longē maius est, ipsius Concilij Oecumenici. Parisiensis Academia in ijs censuris, quas ad articulos Lutheri edidit, recitatis verbis illis Lutheri: *Pessimè docent Theologi, quando dicunt, nos nescire, quando sumus in gratia*, hanc censurā adiecit: *Hæc propositio, intelligendo nescire certitudine fidei, de qua loquitur scribens, est falsa, sacris Doctoribus dissoluta, & sacre intelligentia Scripturæ.*

LOVANIENSIS Academia in articulis aduersus Lutheranos, articulo 9. sic habet: *Fides, quæ quis firmiter credit, & certe statuit, per Christum sibi remissa esse peccata, seque possessurum vitam æternam, nullū habet in Scripturis testimonium, immo eisdem aduersatur.*

Nititur quidē Ambrosius Catharinus hæc duo testimonia alio detorquere; dicit enim ab ijs Academicis solum damnatam esse sententiam hæreticorum, quæ docet, hominem certum esse sibi remissa esse peccata certitudine fidei, non cuiuscunque autem fidei, sed fidei, quæ sola iustificet.

At frustra nititur. Nam Parisiensis Academia, cum ait: *Intelligendo certitudine fidei, de qua loquitur scribens, per illud (de qua) non significat fidem, sed certitudinem.* Distinguit enim certitudinem fidei, a certitudine scientiæ. Præterea damnant Parisienses, quod Lutherus affirmat, & probant, quod ipse improbat. Lutherus autem cum Theologos reprehendit, quod dicant, nescire nos, quando sumus in gratia, non agit de iustificatione, sed de certitudine fidei. Non enim Theologos arguit, quod negent, nos iustificari sola fide, sed quod dicant, nos ignorare, quando sumus in gratia. Igitur Parisienses hoc ipsum in Luthero censura dignum esse iudicauerunt, quod affirmauerit, nos certitudine fidei statuere posse, quando sumus Deo grati.

Louaniensium uerō sententia clarior est, quam ut deprauari possit. Nam errorem illum de fide sola iustificante, iam antè damnauerant in articulo octauo, proinde in articulo nono, non iterum repetunt, quod dixerant, sed alium errorem damnant, qui est de certitudine propriæ iustificationis.

Sed Concilij TRIDENTINI, cui Catholici omnes ingenia sua, atque iudicia sponte subiiciunt,

A decretum audiamus: Sic inquit sessione sexta, capite nono) *nemo pius de Dei misericordia, de Christi merito, deque Sacramentorum virtute & efficacia dubitare debet: sic quilibet, dum seipsum, suamque propriam infirmitatem & indispositionem respicit, de sua gratia formidare & timere potest. Cum nullus scire valeat, certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratia Dei esse consequutum.* Et capite decimo sexto, *Et quia in multis offendimus omnes, unusquisque sicut misericordiam & bonitatem, ita seueritatem & iudicium ante oculos habere debet, neque seipsum aliquis, etiam si nihil sibi conscius fuerit, iudicare, quoniam omnis hominum vita non humana iudicio examinanda & iudicanda est, sed Dei.*

Ad hoc testimonium Concilij Catharinus longa oratione responderet, summa est, Concilium edidisse decretum illud aduersus hæreses Lutheranorum, non contra opiniones Catholicorum, id quod probat ex titulo capitis, qui est, contra inanem hæreticorum fiduciam. Addit eo decreto, non negari omnem fidei certitudinem de propria gratia, atque iustitia, sed certitudinem fidei Catholicæ. Probat autem id, TVM ex illis verbis: *Cum non potest subesse falsum*, quæ non conueniunt, nisi fidei Catholicæ; TVM ex eo, quod alioqui nemo posset certus esse, certitudine fidei, sibi remissa esse peccata. Etiam si haberet specialem reuelationem, Concilium enim nihil exceptit.

Hæc Catharini defensio non videtur esse satis idonea. Nam in primis nihil impedit, quo minus Concilium præcipue decretum edat aduersus hæreticos, & simul damnet omnes opiniones erroneas, quæ aliquid commune habent cum hæreticorum erroribus, qui in eo decreto damnantur. Itaque titulus illius capitis non indicat, quod potissimum spectent verba decreti, sed non prohibet, quo minus intelligamus, alia quoque damnari, quæ in eo titulo non sunt expressa, modo sint expressa in decreto.

Quod vero Concilium non rejiciat certitudinē solius fidei Catholicæ, sed omnis diuinæ fidei, intelligi potest PRIMUM ex eo, quod Concilium, data opera, non fecit mentionem fidei Catholicæ, ut similibus glossis aditum præcluderet, & omnem fidē veram atque diuinam includeret. DEINDE ex eo, quod disertis verbis docet, neminem esse, qui non possit de sua gratia formidare. At qui habet certitudinem fidei, non potest formidare, alioqui facit injuriā diuinæ fidei. TERTIO, quoniam omnis fides diuina habet certitudinem fidei Catholicæ, fides enim non est certa, quia Catholica, sed quia diuina. Non enim ideo certitudinem habet fides, quia toti Ecclesiæ communis est, sed quia nititur auctoritate Dei, qui nec falli, nec fallere potest, cum sit ipsa Veritas.

At inquit Catharinus) *solius fidei Catholicæ conuenit, ut ei falsum subesse nequeat, quoniam est de obiecto probato ab ecclesia: fidei autem diuinæ particulari falsum subesse potest, quoniam est de obiecto non probato ab Ecclesia.* RESPONDEO, nouam, atque inauditam hanc esse doctrinam, ut fidei diuinæ possit subesse falsum, an tequam eius obiectum probatū fuerit ab Ecclesia. Probatio enim Ecclesiæ facit, ut omnibus innotescat, obiectum illud esse reuelatū à Deo, & propter hoc certum, & indubitatum; non autem tribuit firmitatem verbo Dei aliquid reuelantis.

Itaque implicat contradictionem, ut aliquid sit reuelatum à Deo, & possit ei subesse falsum, siue illud ab Ecclesia probatum sit, siue non sit. Alioqui quod CHRISTVS Paralytico & Magdalene dicebat, Remittuntur tibi peccata tua, poterat esse falsum, quia nōdum fuerat ab Ecclesia approbatum; quis ita desipiat, ut uerba CHRISTI ab Ecclesia appro-

approbatione pendere arbitretur? Et si quis infantem baptizet, cum intèrione verè baptizandi, nonne hæreticus censetur, si dubitet, an infans ille sit verè iustificatus? Et tamen non est hoc obiectum ab Ecclesia approbatum.

DENIQUE Propheta & Apostoli, quibus immediate mysteria diuina reuelabantur, nonne tenebantur ea credere, ante quam ab Ecclesia probarentur? & nonne fides eorum tã certa erat, ut nullo modo falsum ei subesse posset? Nam si Prophetarum & Apostolorum fidei falsum subesse poterat, certè multo magis fidei reliquæ Ecclesiæ falsum subesse posset. Reliqua enim Ecclesia superædificatur super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ut ait Apostolus ad Ephes. 2.

Cui igitur (inquit Cathar.) Concilium non excepte specialem reuelationem, cum definiuit, neminem esse, qui de sua gratia formidare non possit? RESPONSIO est in promptu, quia priuilegia semper intelliguntur excepta. Concilium enim cum docet, neminem esse certum certitudine fidei sibi esse remissa peccata, loquitur de certitudine, quæ habetur per media ordinaria, qualia sunt Scripturæ, Sacramenta, opera bona, & alia id genus. Porro idem Concilium disertissimis verbis damnat errorem Enchiridij Coloniensis, cum sic loquitur sess. 6. Can. 13. Si quis dixerit, omni homini ad remissionem peccatorum assequendam necessarium esse, ut credat certo & absque ulla hesitatione propria infirmitatis & dispositionis peccata sibi esse remissa, anathema sit.

CAPVT QVARTVM.

Probatur testimonijs Salomonis incertitudo propriæ gratiæ, atque iustitiæ.

SED iam ad argumenta veniamus, ac primum ad ea, quæ ex testimonijs diuinæ Scripturæ ducuntur. PRIMVM testimonium habetur in varijs locis Prouerborum, Ecclesiastæ & Ecclesiastici. PRIMUM locus est in libro Prouerb. cap. 20. Quis potest dicere, mundum est cor meum, purus sum a peccato. Notat hoc loco venerabilis Beda in comment. rectè Salomonem non dixisse, neminem esse mundum corde & purum a peccato, sed neminem posse dicere, mundum est cor meum, & purus sum a peccato. Nam nisi possent homines per gratiam Dei mundum cor habere, non diceret David Psal. 50. Cor mundum crea in me Deus. Neque in Psalm. 118. Beati immaculati in via. Neque Dominus Matth. 5. Beati mundo corde. Sed quoniam illi ipsi, qui mundi sunt, nõ possunt hoc certò scire, neque testimoniũ aliquod infallibile habet de sua iustitia, ideo nemo potest gloriari, ac dicere, mundum est cor meum.

CALVINVS libro 3. Instit. cap. 13. §. 3. respondet, hoc dictum esse, quia nemo est in hac uita uerè mundus, & ideo egent omnes Christi iustitia imputata. At repugnant loca paulo antecitata. Beati mundo corde. Et: Beati immaculati in via. Et: Cor mundum crea in me Deus. Et illud ad Ephes. 1. Vt effemus sancti & immaculati in conspectu eius. Et cap. 5. Mundans eam lauacro aquæ. Et ad Tit. 2. Mundans sibi populum acceptabilem, &c.

CATHARINVS respondet, in Hebræo esse, Quis potest dicere, mundaui cor meum? & purificaui me a peccato meo: proinde reprehendi hoc loco superbiã eorum, qui tuis uiribus exitiabant se posse iustificari, non autem prædicari incertitudinẽ propriæ gratiæ. SED quanquam in Hebræo uerba sint

A actiua uocis, tamen sine dubio eum habent sensũ, quem & 70. Interpretes, & Sanctus Hieronymus reddiderunt. Nam apud Hebræos constans erat fides, purgationem peccatorum a solo Deo fieri. Id enim significat Iob, cum ait cap. 14. Quis potest facere mundum de immundo, conceptum semine? nonne in qui solus es? Vnde & David a Deo petit, Cor mundum crea in me Deus. Et Pharisei, cum audiebant Christum dicentem: Remittuntur tibi peccata tua; dicerò solebant, hic blasphematur, quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? Marc. 2. Lucæ 5. & alibi. Itaque, mundaui cor meum, significat, mundum est cor meum, ut etiam Rabbinii ipsi hunc locum enarrant.

B Posset fortasse solidius responderi, Salomonem hoc dixisse propter peccata uenialia. Sed hæc solutio PRIMVM nihil iuuat Lutheranos, qui non distinguunt peccatum mortale a ueniali. Deinde, nõ est probabile, Salomonem loqui de solis uenialibus, quoniam sola uenialia non impediunt, quominus homines mundi & immaculati esse dicantur. Non enim peccatis uenialibus carebant, de quibus dicitur: Beati immaculati in uia, qui ambulant in lege Domini. Rectus igitur sensus eorum uerborum est, ut nemo sit, qui quantumuis sibi conscius non uideatur esse peccatorum, non possit meritò de sua iustitia formidare.

C SECUNDVS locus est in libro Ecclesiastæ, capite nono: Sunt iusti, atque sapientes, & opera eorum in manu Dei, Et tamen nescit homo, utrum odio vel amore dignus sit, sed omnia in futurum seruantur incerta. Addamus huic loco commentarium Sancti Hieronymi, Sensus, inquit, est, inueni iustorum quidem opera in manu Dei esse, & tamen utrum amentur a Deo, an non nunc eos scire non posse, & ambiguos fluctuare, utrum ad probationem sustineant, qua sustinent, an ad supplicium. In futuro igitur scient, & in uultu eorum sunt omnia, id est, antecedit eos, cum de hac uita discesserint, notitia istius rei. Quia tunc est iudicium, & nunc certamen. Et quicumque aduersa sustinet, utrum per amorem Dei sustineant, ut Iob, an per odium, ut plurimi peccatores, nunc habetur incertum.

D Ad hunc locum respondere nituntur, nõ solum hæretici, Bucerus, Calvinus, atque Kemnitius, sed etiam Ambrosius Catharinus. Quare ipsorum obiectiones breuiter refellendæ erunt.

E PRIMVM igitur quaritur Kemnitius, locum hunc esse deprauatum, ad stabilendum dogma de dubitatione fidei in iustificatione. Nam ad uerbum ex Hebræo sic reddi posset: Et amorem & odium non sciens homo, omnia ante eos.

SED hoc facillè refellitur. Nam cum editio vulgata antiquissima sit, non potuit depruari ad stabilendum dogma, quod ipsi recens & Papistarum proprium esse dicunt. Vel certè fateri debent, sententiam nostram esse antiquissimam, & Sanctum Hieronymum, qui Ecclesiastem uertit ex Hebræo, ut nos habemus in editione vulgata, egregium fuisse Papistam. Cæterum, versio Sancti Hieronymi non reddidit quidem uerbum uerbo, sed sententiam fideliter & eleganter expressit, ac præsertim in Ecclesiastæ, ut omnes eruditi fatentur, & si id Kemnitius neget, hoc ipso se imperitum lingua Hebræicæ & rationis interpretandi demonstrabit.

SECUNDO dicunt, Salomonem non absolūtè negare, posse hominẽ scire, sit ne dignus odio vel amore, sed negare, id posse cognosci ex euentis externis. Id uerò probant, quoniam alioquin sequeretur, nõ posse homines manifestè impios scire, sed dignos esse odio, non amore, quod absurdissimum est.

SED facilis est responsio. Nam Salomon non loquitur, nisi de iustis, ut uerba illa declarant: Sunt iusti, atque sapientes, & opera eorum in manu Dei, & in-

men nescit homo (iustus uidelicet) utrum odio uel amore dignus sit. Idem perspicui potest ex commentario sancti Hieronymi supra citato, qui sic ait: *Inuentiustorum opera in manu Dei esse, & tamen utrum amentur a Deo, an non, nunc eos scire non posse.*

TERTIO obijcit CALVINVS libro tertio Institutionum, capite secundo, §. 38. verba quæ locum citatum proximè consequuntur, *Eo quod vniuersa æque eueniant iusto & impio.* Hæc enim ratio satis aperte ostendere videtur, loqui Salomonem de notitia, quæ haberi potest ex euentu externo.

RESPONDEO, Non est necesse, ut ratio æquè late pateat, atque ipsa conclusio, quæ ratione probanda est, Salomō igitur probare voluit, non posse homines iustos certò cognoscere, utrum diligantur à Deo; id autem rectè probat ex eo, quod si possent id certò cognoscere, maximè cognoscerent ex beneficijs Dei. At beneficia Dei communia sunt iustis & impijs, & vniuersa æquè eueniunt iusto & impio. Deus enim ut suos in humilitate conseruet, interdum finit eos affligi, & rursus ne desperent, interdum eos mirificè consolatur. Et similiter impios nunc ut alliciat ad se, beneficijs temporalibus cumulat, nunc ut eosdem deterreat à peccatis, seuerè punit. Ita beneficia & flagella diuina nec odij, nec amoris certa sunt indicia.

Falsam autem esse illam interpretationem; nesciunt an odio, uel amore digni sint, id est, nesciunt id non absolute, sed ex præsentis rerum euentu, perspicuum est ex illis verbis proximè sequentibus: *Sed omnia in futurum seruantur incerta.* Non enim post hanc uitam seruat nobis cognitio, an digni essemus odio, uel amore, quantum ad signa præsentium euentuum, sed absolute. Nam si sciremus, nunc esse nos iustos & dignos amore, quamuis nō sciremus ex euentu præsentis, non esset verum, omnia in futurum incerta seruari, neq; nos de futuro solliciti essemus contenti cognitione præsentis.

QUARTO obijcit CALVINVS similem locum ex capite tertio eiusdem libri Ecclesiastæ. Nam cū Salomon ait, non posse sciri quid intersit inter animam hominis & animam iumentum, cum utrumq; similiter intereat; certè non significat ignorari absolute, utrum animam hominis sit immortalis, anima iumentum mortalis; sed non posse id colligi ex morte corporali, cū illa cōmunis sit homini cū iumento.

RESPONDEO, Loquitur in eo capite Salomon ex persona insipientiū, qui omnia metiuntur præsentem voluptatem, aut dolorem, quiq; ex eo, quod cernunt homines & iumenta similiter interire, uix adduci possunt, ut credant, animam hominis esse immortalem: *Quis nouit, inquit, utrum spiritus filiorum Adam ascendat sursum, & spiritus iumentorum descendat deorsum?* id est, quous quisque est ex uulgo hominum, qui intelligat aut cogitet, spiritum hominis redire ad Deum, ut ab illo profectis iudicetur, spiritum autem iumentorum descendere deorsum, id est, resolui in terram, unde sumptus erat. Ipsum enim Salomonem hoc non ignorasse, perspicuum est ex capite duodecimo, ubi disertis uerbis dicit, spiritum hominis redire ad Deum, qui dedit illum. Quod si multi ob istam mortis communionem, quam cum iumentis habemus, ignorant id, quod alioqui naturali ratione discere potuissent, quanto magis ignorabunt omnes homines statum gratiæ, qui nisi ex diuina reuelatione cognosci non potest?

QUINTO obijcit Catharinus, posse exponi locum Salomonis, propositum de cognitione, quam habet homo, ut homo, non autem de ea, quam habet, ut est filius Dei. Neque enim scire potest homo, ut homo, id est, per solam ratiocinationem humanam, utrum dignus sit odio, uel amore, sed ta-

men id scire potest ex testimonio spiritus, quem habemus in corde, si filij Dei sumus.

RESPONDEO, Potest quidem homo iustus, si spiritus ei perspicue id reuelare uoluerit, scire, se dignum esse amore, non odio: tamen ordinariè spiritus id non reuelat per manifestam notitiam, sed per experimenta quædam & internas consolationes, quæ non faciunt certam fidem, ut infra suo loco dicemus. Hoc autem loco Salomonem absolute loqui de incertitudine, quam habent iusti, siue ut homines, siue ut filij Dei, de propria gratia, intelligi potest ex duobus, PRIMVM ex illis uerbis: *Sed omnia in futurum seruantur incerta.* DEINDE, ex incertitudine Salomonis, quæ erat ostendere, unam ex miserijs huius uitæ, eamque non minimam esse, quod homines iusti merito formidare possint, ne forte non sint uerè iusti. At si scirent, se uerè esse iustos, undecunque id scirent, non omnia in futurum seruantur incerta, neque miseriam illam experirentur, quam Salomon docet, iustis omnibus esse communem.

SEXTO, Idem Catharinus non dedignatur testimonium accipere à Rabbi Salomone, qui hunc locum ita exponit: *Nescit homo, id est, carnalis & peccator.* At Rabbi Salomon Regi Salomoni manifestè repugnat. De iustis enim, non de peccatoribus se loqui testatur, cum ait: *Sunt iustorum opera in manu Dei, &c.* DEINDE carnales & peccatores facile scire possunt, se odio esse dignos, non amore. Non. n. tam difficile est cognoscere se peccatorem, quàm cognoscere se iustum, cum peccatum sit opus nostrum, iustitia iaharès & infusa; de qua loquimur, sit opus solius Dei, & quidem occultum & abditum valde. DENIQUE mirum est, cur Catharinus uelit nos homini Iudæo, & fabellarum architecto, potius fidē habere, quàm sancto Hieronymo, Ecclesiæ doctori, & non solum linguarum, sed etiam dogmatum peritissimo.

ULTIMO obijciunt aliqui, quod hic locus à sancto Bernardo exponi soleat de incertitudine prædestinationis, ut in sermone primo de Septuagesima, & in sermone secundo in octaua Pasche, de uerbis Ioannis; *Tres sunt qui testimonium dant in celo.*

RESPONDEO, Non pugnant inter se incertitudo iustitiæ præsentis, & incertitudo prædestinationis; imo ex una colligitur altera. Et ideo hic locus de utraque rectè exponi potest.

TERTIVS locus est in libro Ecclesiastici, capite quinto: *De propitiato peccato noli esse sine metu, neque adicias peccatum super peccatum, & ne dicas: Misericordia Domini magna est, multitudinis peccatorum meorum miserebitur.* Hic locus mirificè pungit hæreticos huius temporis. Ipsi enim propriè illi sunt, qui ubi sibi visi sunt Christi iustitiam apprehendisse, nullo deinceps metu tanguntur. Et quamuis adijciant peccatum super peccatum, putant sibi salutem perire non posse, quia misericordia Domini magna est, & credentibus non imputat multitudinē peccatorum. Quos sanè vanissimos iudicat Ecclesiastes capite octauo, cum ait: *Sunt impii, qui ita securi sunt, quasi iustorum facta habeant. Sed & hoc vanissimum iudico.*

Respondet ad hunc locum KEMNITVS, verba illa deprauata esse à Papistis, cum ex Græco legendum esse constet de propitiatio, non de propitiato. Addit præterea, locum istum pugnare contra carnalem securitatem eorum, qui spe misericordiae peccare non desinunt.

SED inane est quod queritur de corruptione uerborum. Idem enim prorsus est sensus, siue dicas, de propitiato peccato, siue de propitiatio peccati. Non enim loquitur de propitiatio futura, sed præ-

præterita. Nam de futura adiungit quæ sequuntur: *Et ne dicas, misratio Domini magna est, multitudinis peccatorum meorum miserebitur.*

Similis est hic locus illi, qui habetur capite uige simo primo; *Fili peccasti, ne adicias iterum, sed & de pristinis deprecare, ut tibi dimittantur.* Vbi duplicem sollicitudinem iniungit, VNAM pro futuris, ALTE RAM pro præteritis. Sic igitur & hoc loco PRIMVM admonet, ut de propitiato peccato, siue de propitiatione peccati, quam quis existimat se accepisse, non sit absque metu, sed adhuc sollicitè oret, ut sibi dimittatur; DEINDE, ut caueat in futurum, & non adijciat peccatum super peccatum spe facili indulgentiæ.

Sed, si daremus, loqui Ecclesiasticum de propitiatione futura, adhuc error aduersariorum non difficulter euertetur. Nam ideo de propitiatione futura, non possumus esse securi, quia nescimus, an habebimus spaciū pœnitentiæ. Quod explicat idem Ecclesiasticus, cum ait; *Non tardes conuerti ad Dominum, neque differas de die in diem, subito enim ueniet ira illius.* Proinde requiritur ad obtinendam indulgentiam aliquid etiam ex parte nostra, nimirum serua conuersio, & pœnitentia. Quis autem potest certus esse, præsertim ex fide diuina, se ueram habere conuersionem & pœnitentiam?

Iraque loquitur quidem Ecclesiasticus contra carnalem securitatem, sed eam securitatem non solum constituit in eo, quod aliqui spe misericordiæ adijciunt peccatum super peccatum: sed etiam in eo, quod aliqui non precantur pro pristinis, ut sibi dimittantur, sed certò credunt, sibi esse remissa, ob id solum, quia credunt sibi esse remissa; & cum Luthero auctore carnalis securitatis, dicunt, se nō posse perdere salutem suam, etiam si uelint, modò nolint credere.

CAPVT V.

Idem probatur testimonio, & exemplo Iob, Dauidis & Pauli.

SECUNDO loco petemus argumentum à testimonio & exemplo trium perfectissimorum hominum, Iob, Dauidis & Pauli. Nam si uiri isti tam insignes, quorum VNVS dicebat; *Non reprehendit me cor meum, in omni uita mea.* ALIVS; *In innocentia mea ingressus sum.* TERTIVS; *Nihil mihi conscius sum;* non audebant sibi certitudinem propriæ gratiæ arrogare, quis erit ille, qui de propria iustitia non formidat?

Igitur sanctus Iob capite nono; *Si ueneris, inquit, ad me, non uidebo eum: Si abieris, non intelligam.* Item; *Si iustificare me uolueris, os meum condemnabit me, si innocentem ostendero, prauum me comprobabit, etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea.* Et infra; *Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti.* Et capite trigesimo primo: *Quid faciam, cum surrexerit ad iudicandum Dominus? Et cum qua fuerit, quid respondebo illi?*

Addamus ad hæc loca comment. sancti Gregorii libro nono Moralium, capite 17. & 19. *Quid de alijs loquar, qui ipse pro me testimonium ferre non ualeo?* Et infra; *Si subuli, inquit, discussione nos requirimus, plerumque inter uia uirtutesque caligamus.* Et infra; *Contra me iudicia, qua temeritate redarguo, qui ipsum me ex infirmitatis caligine ignoro?* Et infra; *Sed iustorum corda, quia ad perfectum se examinare nequeunt: a gre hoc exilium cæcitate ferunt. Unde & bene subiungit,*

& tadebit me uita mea. Tedet iustum uinere, quia & operando uitam non desinit querere; & tamen eiusdem uitæ suæ meritum non ualet inuenire.

Ad hunc locum Catharinus respondet, sanctum Iob non ignorasse, iustum se esse, cum in toto hoc libro, contra amicos suos disputando, defendat: sed noluisse iactare iustitiam suam, nec sibi aliquid superbè arrogare. At sancti humiles esse debent, sed non mendaces. Proinde si Iob certus fuisset, certitudine fidei, de sua iustitia, non potuisset sine mendacio, vel etiam sine perfidia dubitationem illam ostendere: *Si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea.* Et: *Verebar omnia opera mea, &c.* Neque enim sine peccato dubitare, vel dubitationem ostendere possumus in ijs rebus, quæ fide tenemus. In toto autem libro sanctus Iob asserit quidem innocentiam suam, quia nullius criminis sibi conscius erat, & docet, se non puniri tam grauiter propter scelera sua, ut amici eius existimabant: sed non dicit, se certò scire se iustum esse in oculis Dei: imo formidare se affirmat, sicut uerè formidabat, ne fortè de se ipso aliud esset iudicium suum, aliud iudicium Dei.

Iam uerò sanctus DAVID in Psalmo decimo octauo: *Delicta quis intelligit? inquit, & ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce seruo tuo.* Sanctus Hieronymus lib. 1. & 2. aduersus Pelagianos, & sanctus Bernardus in epistola quadragesima secunda, sententiam huius loci esse uolunt, neminè esse iustorum, qui plenè intelligat, careat ne peccatis, an non. Et quamuis hic locus interdum exponi solet de peccatis uenialibus; tamen probabilius est extendi ad omnia, cum sententia sit generalis, & nihil sequatur absurdi, si generaliter exponatur. Præterea distinctio peccati mortalis & uenialis nihil aduersarios nostros Lutheranos & Caluinistas iuuat, qui omnia peccata mortalia esse contendunt.

Quod autem Catharinus dicit, ab Augustino & Hieronymo hunc locum exponi de peccatoribus, qui dum in tenebris sunt, peccata sua uidere non possunt: non infirmat argumentum nostrum. Loquuntur enim sancti illi Patres de uisione peccati, utili ad ea curanda, neque enim dicere uolunt, peccatores non intelligere homicidium, & adulteriū, & similia, quæ ab illis committuntur, esse peccata; Sed indicare uolunt, peccata non uideri à peccatoribus, quia non cogitant peccatores quàm magna sint illa mala, & quàm grauiter per ea ipsi lædantur, quod tamen cognoscere incipiunt, cum à Domino conuertuntur, & ideo quasi tunc primū ea uidissent magno horrore concutuntur, & de eorum curatione magno studio sagunt. Hæc autem doctrina, quæ uerissima est, nihil impedit, quo minus iustissimi quique dicant: *Ab occultis meis munda me Domine*, meruentes uidelicet, ne fortè hoc ipso peccatores sint & excæcati, quod peccata non uident. Nam Dauid sanctus erat, & tamen dicebat, *Ab occultis meis munda me Domine:* & ipse etiam sanctus Augustinus concione 2. in hūc Psalmum, pro se, & uniuerso populo dicit: *Ab occultis meis munda me Domine.*

Sed iam ad Apostolum ueniamus. In epistola priore ad Corinth. cap. 4. *Nihil, inquit, mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum.* Propositum Apostoli erat detertere Corinthios à iudicijs temerarijs, quibus unus alium aut iustum, aut peccatorem iudicat. Ostendit autem iudicium de nostra iustitia Deo esse relinquendum, cum ne nos quidem ipsi nos plenè cognoscamus: *Mibi, inquit, pro minimo est, ut à uobis iudicer, aut ab humano dic, id est, non magnifacio aliena iudicia de me, quia non ignoro, quàm sint incerta: sed neque me ipsum iudico, id est, nec meo iudicio fidere audeo, quoniam etiam si*

nihil mihi conscius sum, tamen non in hoc iustificatus sum, id est, non ideo iustus sum, quia bonam conscientiam habeo. Fortasse enim Deus uidet in conscientia mea id, quod ego ibi non uideo: *Qui autem iudicat me, Dominus est*, id est, solus Deus est uerus iudex, ille solus omnia nouit, & tunc uerè iustum me putabo, cum Dominus me iustum esse pronuntiabit: *Nolite itaque ante tempus iudicare, quousque ueniat Dominus, qui reuelabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit unicuique a Deo.*

Ad hoc testimonium alio atque alio modo respondent Lutherani & Catharinus. Lutherus in assertione articuli decimi quarti, Caluinus libro tertio Institutionum, capite decimo septimo, §. 14. Petrus Martyr in commentario huius loci, & Kenitius in Examine Concilij dicunt, Apostolum significare potuisse, se contra maledictos, & obrectatores, innocentiam suam testari, tamen coram Deo se non esse iustum ex ulla uirtute, aut qualitate, aut opere bono, sed ex sola Dei misericordia, quæ propter Christum peccata credentibus non imputat.

Hæc expositio PRIMVM absurda esse conuincitur, ex illis uerbis: *Nihil mihi conscius sum*; Nam VEL significant illa uerba; Non agnosco in me ulla peccata, quasi re uera in me existentia, & inhærentia; VEL significant; Video mea peccata per misericordiam Dei tecta, & ideo existimo, non esse amplius mea, quamuis in me sint, & uiuant: Si dixerint PRIMVM, falsum erit Apostolum non fuisse iustum coram Deo, ex ulla uirtute & qualitate. Quomodo enim non est iustus ex interiori puritate & uirtute, si re uera nullum in eo peccatum inhæret? vel si uerè peccata in illo inhærebant, immo omnia eius opera, iuxta doctrinam Lutheranorum, erant peccata mortalia, falsò dixit, Apostolus: *Nihil mihi conscius sum*, & contra potius dicere debuit, Multa mala mihi conscius sum, quoniam omnia mea opera sunt ex se peccata mortalia. Si dixerint SECVDVM, falsum erit illud: *Non in hoc iustificatus sum*. Nam si Beatus Paulus nihil sibi conscius erat, quia peccata non imputari sibi, & per non imputationem tecta esse credebat, certè per hoc ipsum iustificabatur ex sententia Lutheranorum. Quomodo igitur opponit illud: *Nihil mihi conscius sum*, illi, *Sed non in hoc iustificatus sum*? debuisse igitur dicere, Multa bona opera, & multas bonas qualitates, & uirtutes me habere, mihi conscius sum, sed non propter eas, sed propter solam Dei misericordiam iustificatus sum.

Respondebunt fortasse, illud, *Nihil mihi conscius sum*, hunc habere sensum, non agnosco in me ulla ex illis criminibus, quæ humano iudicio damnari solent, tamen non ideo iustificatus sum, quoniam illa ipsa opera, quæ uidentur bona, in me peccata sunt. At hæc responsio refellitur ex illis uerbis: *Sed neque me ipsum iudico*. Apostolus enim cum dicit: *Nihil enim mihi conscius sum*, non reddit causam, cur non timeat externa iudicia, sed cur non audeat ipse se iudicare. *Sed neque*, inquit, *me ipsum iudico*, nihil enim mihi conscius sum, &c. non igitur loquitur de criminibus, quæ externo iudicio damnari solent, sed de peccatis, quæ ipse ad suum internū tribunal adducere posset. Potuisset autem ipse se faciliè iudicare, si uera esset sententia Lutheranorum, facile enim cognosceret opera sua per se esse mala, sed a Deo non imputari.

PRÆTEREA tota hæc hæreticorum expositio repugnat scopo, siue proposito Apostoli. Nam ut ante diximus, cupiebat detertere Corinthios a iudicio temerario, & ideo ait: *Nolite ante tempus iudi-*

care. Et: *Mihi pro minimo est, ut a uobis iudicer*. Et *Neque me ipsum iudico*. Et: *Qui iudicat me, Dominus est*. Ad hoc autem propositum nihil pertinet illa ratio, non iustificor ex uirtutibus, aut qualitatibus meis, sed ex Dei misericordia non imputante peccata: multum autem pertinet illa, ita incerta sunt humana iudicia, ut nemo possit etiam ipse se, nedum alios iudicare, quod attinet ad iustitiam & peccata.

POST REMO, repugnat ista Lutheranorum expositio, communi Patrum interpretationi, qui omnes ex hoc loco colligunt incertitudinem gratiæ.

SANCTUS AMBROSIVS (vel quicumque est auctor commentariorum illorum) hunc locum enarrans, *Humiliat*, inquit, *se, & loquitur ut homo, qui possit peccatum incurrere nescius*.

SANCTUS IOANNES CHRYSOSTOMVS in hunc eundem locum; *Non Corinthios*, inquit, *tantum, sed seipsum quoque hoc priuat iudicio, quod cognitione sua manus testatur*. Et infra: *Quaratione*, inquit, *si res meas non satis exploratas habeo, aliena potero iudicare?*

SANCTUS HIERONYMVS libro secundo aduersus Pelagianos: *Qui hoc*, inquit, *dicebat, nullius utique peccati sibi conscius erat, sed quia legerat, Delicta quis intelligit, idcirco temperabat sententiam, ne forte per ignorantiam deliquisset*.

SANCTUS AUCVSTINVS in Psalmum quadagesimum primum, tractans illud: *Abyssus abyssum inuocat*, dicit omnes Sanctos, quantumuis proficiat, adhuc esse abyssum, quoniam non se ipsi nouerunt, & adducit hunc locum Apostoli: *Quanta*, inquit, *abyssus sit, audite, tantam profunditatem credit esse in homine, quæ lateat ipsum hominem, in quo est, cum enim dixisset, Nihil mihi conscius sum, adiecit, sed non in hoc iustificatus sum*.

SANCTUS BERNARDVS in epistola quadagesima secunda, ad Henricum Senonensem Archiepiscopum, *Cum Apostolus*, inquit, *diceret, Mihi pro minimo est, ut a uobis iudicer, aut ab humano die, adiecit, Sed neque me ipsum iudico. Quare? non possum, ait, ratam de me proferre sententiam. Ego enim nihil mihi conscius sum, non tamen in hoc iustificatus sum. Non ex toto corde credo me uel ipsi conscientia mea. Quippe cum ne ipsa quidem queat me comprehendere totum. Neque potest iudicare de toto, qui totum non audit. Qui autem iudicat me, Dominus est, Dominus, inquit, cuius utique scientiam non fugit, sententiam non subterfugit, etiam quod propriam later conscientiam. Audit Deus in corde cogitantis, quod non audit uel ipse, qui cogitat*.

Vide quæ citamus capite septimo, & præterea Theophilactum, Sanctum Anselmum, Sanctum Thomam, & alios huius loci interpretes, qui omnes in eandem sententiam manifestè conueniunt.

Iam uero Ambrosius Catharinus in commentario huius loci, ne sententiam suam de certitudine gratiæ, ex tam aperto Apostoli testimonio refutari posse concederet, ita hunc locum exponi uoluit, *Nihil mihi conscius sum*, id est, ego quidem scio me iustum & innocentem esse, tamen non in hoc iustificatus sum, hoc est, sed non propterea iustus sum coram hominibus, qui iustitiam meam internam uidere non possunt; *Qui autem iudicat me, Dominus est*, id est, Deus ipse in extremo iudicio, me iustum esse coram alijs omnibus declarabit.

Hæc expositio PRIMVM refellitur, quia est noua & contraria Patribus paulo ante citatis.

SECUNDO, quia non bene cohæret cum uerbis illis, *Sed neque me ipsum iudico*. Huius enim sententiæ causam reddit, cum ait, *Nihil enim mihi conscius sum, &c.* Quæ est autem ista connexio, Ego me ipsum non iudico, quia scio me esse iustum, sed non ideo iustus sum apud homines?

TERTIO, quia repugnat scopo & proposito Apostoli, ut ostendimus.

QUARTO, quia Concilium Tridentinum sessione sexta, capite 16. hunc locum intelligendum esse docuit, iuxta communem Patrum sententiam, de certitudine gratia; *Unusquisque*, inquit, *sicut misericordiam & benignitatem, ita severitatem & iudicium ante oculos habere debet, neque seipsum aliquis, etiamsi nihil sibi conscius fuerit, iudicare, quoniam omnis hominum vita, non humano iudicio examinanda & iudicanda est, sed Dei, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit unicuique à Deo.*

CAPVT VI.

Idem probatur ex varijs locis Prophetarum & Apostolorum.

EADEM veritas probari potest testimonijs Prophetarum & Apostolorum, quæ vel requirunt ex parte nostra varias conditiones, ut iustificemur, vel indicant incertum esse, an qui agit pœnitentiã, consequatur remissionem, vel admonent, ut non si mus nimium securi, quasi certi simus de iustitia iã adepta.

PRIMI generis sunt hæc testimonia, Deut. 4. *Cum quaesieris ibi Dominum* (nimirum post varia peccata) *inuenies eum, si tamen in toto corde quaesieris eum, & in tota tribulatione anima tua.* 2. Paralip. 6. *Si peccauerint tibi, & iratus fueris, &c. Et infra; Si conuersi fuerint ad te in toto corde suo, & in tota anima sua, tu exaudies de caelo, & dimittes populo tuo.* Isaïæ 1. *Quiescite agere peruersi, discite benefacere, quarite iustitiam, &c. & venite & arguite me, dicit Dominus, si fuerint peccata vestra sicut coccinum, sicut nix dealbabuntur, & si fuerint rubra, sicut vermiculus, sicut lana alba erunt.* Ezech. 18. *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, & fecerit iudicium & iustitiam, vita uiuet, &c.* Ioan. 13. *Vos amici mei eritis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis.* Luc. 13. *Nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis.* Act. 8. *Si credis in toto corde, licet.*

Hæc & similia testimonia manifestè significant requiri aliquid in nobis, ut iustificemur. Neque aduersarij hoc negare possunt, qui tamen si dicant, remissionem non pendere à conditione operum, neque pœnitentiam, aut fidem, aut vllum actum nostrum, esse causam aut meritum iustificationis, tamen non negant, requiri fidem, & pœnitentiam, & fidem viuam, & pœnitentiam seriam, & sine his neminem iustificari. At nemo certus esse potest, præsertim certitudine fidei, se toto corde conuersum esse ad Dominum, & fidem, ac pœnitentiam habere, qualis requiritur, cum in nulla Scriptura testimonium eiusmodi inueniatur de fide & pœnitentia nostra in particulari: igitur nemo certus esse potest, certitudine fidei, sibi remissa esse peccata. Hæc planè Theologica demonstratio est, de qua satis multa diximus in libro primo, ubi probauimus, nō esse veram fidem illam, qua quis credit, sibi remissa esse peccata.

SECUNDI generis sunt hæc testimonia, Daniel. quarto; *Foris ignosceat Deus delictis tuis;* Ioel. 2. *Conuertimini ad me in toto corde vestro, &c.* Et paulo post: *Quis scit si conuertatur & ignoscat Deus?* Ionæ 3. Idem habetur; *Quis scit, si conuertatur, et ignoscat Deus.* Act. 8. *Pœnitentiam age ab hac nequitia tua, & roga Deum, si foris remittatur tibi.* Hæc, & similia, quæ significat incertitudinem remissionis, non faciunt dubias promissiones Dei, quibus promittit vere pœnitentibus indulgentiam, illæ enim certissimæ sunt; sed respici-

Rob. Bellarm. Tom. III.

ciunt incertitudinem nostræ dispositionis. Unde, cumque autem veniat incertitudo, semper probant hæc testimonia non debere hominem ita esse securum, ut non semper à Deo petat seriam pœnitentiam & peccati remissionem;

Sic exponit sanctus **HIERONYMVS** illud Ionæ 3. *Idem, inquit, ambiguum ponitur, & incertum, ut dum homines dubij sunt de salute, fortius agant pœnitentiam, & magis ad misericordiam prouocent Deum.* Huc etiã pertinere docet **S. AYGVS VINVS** illud Psal. 50. *Incerta & occulta sapientia tua manifestasti mihi.* Vbi etiã allegat locum Ionæ; *Quis scit, si conuertatur & ignoscat Deus.* Incertum est, inquit, cum dicitur, quis scit. De incerto pœnitentiam egerunt, & certam misericordiam meruerunt.

TERTII generis sunt hæc testimonia, Prouer. 2. *Beatus homo, qui semper est pauidus.* 2. ad Cor. 10. *Non enim qui se ipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat.* At certè si quis certitudine fidei sciret, se iustum esse, posset utiq; se commendare, & probatus esset, quia sine dubio minimè falleretur. Ad Philip. 2. *Cum metu & tremore salutem vestram operamini.* 1. Pet. 1. *In timore incolatus vestri tempore conuersamini.* 2. Pet. 1. *Satagite, ut per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis.* At si per bona opera certitudo uocationis querenda est, certè etiam iustificationis. Nam quos vocauit, hos & iustificauit. ad Rom. 8. Quod si certitudo iustificationis ex bonis operibus penderet, non igitur certus est homo de sua iustificatione, mox atq; iustificatus est. **RVRVS**, non igitur ex sola fide, pender certitudo iustificationis. **DENIQUE**, non igitur certa est iustificatio nostra certitudine fidei, quæ infallibilis est, sed certitudine operum, quæ coniecturalis atq; imperfecta certitudo est.

CAPVT VII.

Idem probatur testimonijs sanctorum Patrum.

D

ADFEREMVS nunc testimonia ueterum Patrum, ad rem eandem comprobendam.

S. AMBROSIVS serm. 5. in Psal. 118. tractans illud; *Ampusa opprobrium meum, quod suspicatus sum,* sic loquitur: *Sui volebat auferri opprobrium, quod suspicatus est, vel quia cogitauerat in corde, & non fecerat, & pœnitentia licet abolitum, suspectus tamen erat, ne foris adhuc maneret eius opprobrium, & ideo Deum precatur, ut illud auferat, quia solus nouit, quod nescire potest etiam ipse qui fecit.* Et addit testimonium Apostoli: *Nihil mihi conscius sum, &c.*

S. BASILIUS in Constit. Monasticis, c. 2. *Multa, inquit, peccantes, plurima neq; intelligimus. Quapropter dicit Apostolus, Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum, hoc est, multa pecco, & non intelligo.*

S. HIERONYMVS libro 2. aduersus Pelagianos: *Sunt, inquit, iusti, ad quos peruenit quasi opus impiorum; & sunt impij, ad quos peruenit, quasi opus iustorum.* Hoc idcirco dicitur, quia certum iudicium solius Dei est. Idem libro tertio, in Hieremiam, exponens cap. 13. *Homo inquit, videri in facie, Deus in corde, & quod nobis interdum mundum videtur, illius oculis sordidum deprehenditur.*

SANCTUS IOANNES CHRYSOSTOMVS, homilia 87. in Ioannem, sanctum Petrum, sic loquentem inducit; *Propterea contristatus sum, ne foris me amare arbitrat, non amem, ut ante, cum me fortem & confidentem putarem, imbecillus inuenitus sum.* Et homil. 11.

Ec in

in priorem ad Corinth. Multis de causis incertum est inquit, nostrum iudicium, una, quod multa opera nostra nos lateant. &c.

Sanctus AUGUSTINVS in Psalmum quadragesimum primum, tractans illud: *Ad me ipsam anima mea turbata est.* Nouit, inquit, quia iustitia Dei mei manet, utrum mea maneat, nescio. Terret enim me Apostolus, dicens: *Quis se putat stare, videat ne cadat.* Idem sermone 23. de verbis Domini: *Fortasse, inquit, tu nihil inuenis in conscientia tua, inuenit ille, qui melius videt.* Idem homilia 35. *Quamdiu, inquit, viuimus hic, de nobis ipsis nos ipsi iudicare non possumus, non dico quid eramus, sed quid hodie simus.* Idem in Psalmum 50. super illud: *Incerta & occulta sapientia tua manifestasti mihi;* *Qua occulta, inquit, & qua incerta? quia Deus ignoscit & talibus. Nihil tam occultum, nihil tam incertum.* Idem in libro de perfectione iustitiæ, post medium: *Quantalibet, inquit, iustitia sit præditus homo, cogitare debet, ne aliquid in illo, quod ipse non videt, inueniatur esse culpandum.*

THEODORETVS in comment. ad ca. 4. prioris ad Corinth. enarrans illud: *Nihil mihi conscius sum,* Non me, inquit, a peccato immunem pronuntiabo, sed Dei sententiam expectabo. Sæpe enim euenit, ut etiam ignorantes peccent, æquum & iustum esse existiment, sed hoc aliter videt vniuersorum Deus.

Sanctus GREGORIUS lib. 6. epist. 22. ad Gregoriam, Augustæ cubiculariam: *Quod verò, inquit, dulcedo tua in suis epistolis subiunxit, importunam se mihi existere, quo ad usque scribam, mihi reuelatum esse, quia peccata tua dimissa sunt: rem & difficilem etiam & inutilem postulasti. Difficilem quidem, quia ego indignus sum cui reuelatio fieri debeat. Inutilem vero, quia secuta de peccatis tuis fieri non debes, nisi cum iam in die viæ tuæ ultimo, plangere eadem peccata minime valebis. Quæ dies, quousque veniat, semper suspecta, semper trepida me tueri culpas debes, atque eas quotidianis fletibus lavare.*

Sanctus BEDA in comment. ad cap. 20. Prouer. *Potest, inquit, hic versus, & de electis accipi, Qui habent aliquando latentia in mente mala, quæ ab alijs videri non possunt hominibus, quæ tamen ipse Dominus cernit.* Et infra: *Sunt, inquit, multi mundo corde, & iuxta humanam possibilitatis modum, puri a peccato, nec tamē se ipse quisquam mundicordem & immunem a peccato absque reuerentia pronuntiauerit.*

Sanctus BERNARDVS sermone 3. de aduentu: *Accedit, inquit, ad sollicitudinis cumulum & pondus timoris, quod cum & meam, & proximi conscientiam seruare necesse sit, neutra mihi satis est nota, utraque abyssus est imperscrutabilis, utraque mihi nox est, & nihilominus exigitur a me viriusque custodia.* Item in epistola 107. *De qua tamen, inquit, percepta summet ex parte notitia, interim quidem gloriatur in spe, nondum tamen in securitate.* Idem sermone secundo in octaua Paschæ: *Nouit Dominus, qui sunt eius, quis uero scit hominē si est dignus amore, an odio?* Idem sermone primo de Septuagesima: *Quis potest dicere, ego de electis sum, ego de prædestinatis ad uitam, ego de numero filiorum? quis hac inquam dicere potest reclamante Scriptura, nescit homo, si dignus sit amore, an odio? certitudinem utiq. non habemus, sed spei fiducia consolatur nos, ne dubitationis huius anxietate penitus cruciemur.*

His accedat INNOCENTIUS III. Papa doctissimus, qui capite ultimo de purgatione canonica, scribit, iuramentum cuiusdam hominis, qui iurare paratus erat, se a certis criminibus immunem esse, quæ per penitentiam sibi dimissa fuisse credebatur, esse iuramentum temerarium & indiscretum, eo quod nemo scire possit, an, ut oportet, egerit penitentiam; ac per hoc an ad veram peruenierit indulgentiam.

CAPVT OCTAVVM.

Idem probatur rationibus varijs.

PRÆTER testimonia Scripturarum & Patrum, non desunt etiā egregiæ rationes, quibus hæc ueritas comprobetur. Probabimus igitur ratione PRIMVM, non posse haberi certitudinem fidei de propria iustitia. SECUNDO, neminem teneri ad illam habendam, etiamsi fortè posset haberi. TERTIO, non expedire, ut ordinariè habeatur. QUARTO; re ipsa non haberi, nisi à paucis, quibus à Deo specialiter iustificatio propria reuelatur.

PRIMA ratio, Non potest aliquid certum esse certitudine fidei, nisi aut immediatè contineatur in verbo Dei; aut ex verbo Dei per euidentè consequentiam deducatur: Fides enim non est, nisi verbi diuini auctoritate nitatur. Neque de hoc principio vel Catholici, vel Hæretici dubitant. At in verbo Dei non continetur immediatè particularis ista Propositio, Talis vel talis homo verè iustificatus est, exceptis enim paucissimis, ut Magdalena, & quodam Paralytico, qui ab ipso Christo audierunt, *Remittuntur tibi peccata tua:* Ceteri homines in sacris literis, ne nominantur quidem. Vniuersales autem promissiones, conditiones suas requirere, ut singulis applicentur, iam supra in primo libro demonstraui. Oportet igitur ut ex verbo Dei, per euidentem consequentiam id colligat, quisquis eam certitudinē habere se iactat. Id autem fieri non posse probamus hoc modo.

Ratiocinatio, quæ quis certitudinem fidei de sua iustitia ex verbo Dei concluderet, hæc esse deberet. Verbum Dei testatur, omnes verè conuersos ad Deum, & penitentiam ferio agentes peccatorum, indulgentiam & gratiam obtinere: Mihi autem cui dens est mea uera conuersio, & penitentia; igitur mihi certum est, certitudine fidei, me indulgentiæ & gratiam accepisse.

Huius argumenti assumptionem dico non solū falsam, sed etiam impossibilem esse, nisi adsit reuelatio; nam IN PRIMIS prauum est cor hominis, & inscrutabile, & quis cognoscet illud? inquit Hieremias capite decimo septimo DEINDE videmus re ipsa multos falli, qui se putant habere quod non habent. Certè beatus Petrus, cum dicebat, *Tecum paratus sum in carcerem & in mortem ire;* paratum se esse credebatur mortem subire pro CHRISTO; & tamen verè paratus non erat, ut euentus ostendit. Et Apostolus Paulus, cum in Christianos ireretur, magna se Dei caritate flagrare arbitrabatur, & tamen ex ignorantia falebatur. Et quis est, qui certus sit, se non laborare ignorantia aliqua non probabili, sed crassa & ex ea peccandi affectum gerere, quem ipse non videat? DENIQUE, nulla sunt clariora signa ueræ conuersionis & gratiæ iam adeptæ, quàm opera caritatis, & præsertim, si quis animam pro Deo ponat: at hoc ipsum potest esse signum fallax, cum Apostolus dicat prima ad Corinthios decimo tertio, posse hominem sine uera caritate Dei consumere in cibos pauperum omnes facultates suas, & tradere corpus suum ita ut ardeat. Et re ipsa interdum uidemus, hæreticos pro defensione perfidiæ suæ mortem libenter oppetere, qui se Deum ardentissimè amare non dubitant, cum tamen ne micam quidem ueræ caritatis habeant.

DICENT fortasse aduersarij, non requiri talem conuersionem, sufficere solam fidem. At hoc iam sapè refutatum est, præsertim cum ipsi quoque Lutherani veram fidem à caritate & pœnitentia separari non posse contendunt. Sed fortasse Catharinus respondeat, non exigi necessariò perfectam cōuersionem & pœnitentiam, nisi extra Sacramentū cum Sacramento autem sufficere, ut quis obicem non ponat. At neque potest quis certus esse certitudine fidei, se non ponere obicem, cum possit ex ignorantia crassa gerere affectum ad peccatum; neque potest certus esse, certitudine fidei, se percipere verum Sacramentum, cum Sacramentum sine intentione ministri non conficiatur, & intentionem alterius nemo videre possit. Nec ignoro quid de intentione, in Sacramentis conficiendis, sentiat Catharinus; sed eius sententia definitioni Ecclesiasticæ contraria esse conuincitur, ut alibi demonstrauimus.

SECUNDA ratio erit ad probandum neminem temerariò credere certitudine fidei, sibi remissa esse peccata. Nam eiusmodi articulus in nullo Symbolo fidei continetur. Et eiusmodi præceptum in nullo canone Ecclesiastico reperitur. Percurrantur Symbola, Apostolicum, Nicænum Constantinopolitanum, Athanasij, nusquam reperietur talis articulus, *Credo me esse iustum*. Quod autem in Symbolo Apostolico dicitur: *Credo remissionem peccatorum*, significat in Ecclesia dari Baptismum in remissionem peccatorum, ut explicatur in Symbolo Constantinopolitano.

Porro in Concilijs Ecclesiasticis non solum nō habetur tale præceptum fidei, sed habetur etiam expresse contrarium in Concilio Tridentino, sessione sexta, canone decimo-tertio, id est, nō teneri homines ad credendum, sibi remissa esse peccata.

Adde quod si eiusmodi articulum fidei haberemus, sequeretur, omnem hominē, qui peccat, quocunque genere peccati mortalis, continuò fieri hæreticum, atque ita nullum esse peccatorem, qui nō simul esset hæreticus, neque enim potest, qui voluntariè peccat, credere, se iustum esse, nisi falsum, de dicta opera, credere velit. At certè inauditum est, in Ecclesia nullum esse peccatorem, qui non sit hæreticus. Et præterea cum omnes hæretici ab Ecclesia separentur, & foris sint, sequeretur, nullum peccatorem in Ecclesia esse posse, quæ fuit hæresis Donatistarum, & ab Augustino & ceteris Patribus ex Euangelio manifestè refutata est. Quid enim sunt grana & paleæ in eadem area, boni & mali pisces in eodem reti, oues & hædi in eodem ouili, nisi iusti & peccatores in eadem Ecclesia? Viderint igitur Lutherani, qui per omne peccatum fidem iustificantem; id est, veram fidem excuti dicunt, quomodo se ab hæresi Donatistarum expediant, & quomodo non apertè cum ipso Euangelio pugnent.

TERTIA ratio probabit, non expedire ut homines habeant ordinariè certitudinem de propria gratia. Nam (ut sanctus AUGUSTINUS ait in lib. de correptione & gratia, c. 13.) *in hoc loco temptationis tanta est infirmitas, ut superbiam possit generare securitas*. Vnde etiam S. GREGORIUS scribit libro nono Moraliū, capite 17. *Si scimus nos gratiam habere, superbumus*. Et ipse Dominus Luc. 18. per parabolum Pharisei & Publicani ostendit, eos, qui se iustos esse confidunt, facillè se ceteris antepone, eosque despiciere: *Non sum, aiunt, sicut ceteri hominum, velut etiam hic publicanus*. Contra autem ignoratio huius secreti humilitatem conseruat, & auget, facit enim ut se fideles superiores inuicem arbitrentur, & vnus alium honore præueniat.

Rob. Bellarm. Tom. III.

DICES, si ita est, cur Deus aliquibus iustificationem propriam reuelat? QVONIAM sicut speciali hoc fauore dignos illos iudicat, ita etiam præiudicat, sic in humilitate, & caritate radicatorum esse, ut non sit illis ab hac elatione periculum, quod tamē infirmioribus, & imbecillioribus facillè imminere posse cognoscit.

QVARTA ratio docebit, re ipsa fidelibus, eiusmodi certitudinem non adesse. Nam in primis quibusdam singulari beneficio reuelatum esse constat, ipsis remissa fuisse peccata. Id enim testatur de sancto Antonio Magnus Athanasius in eius vita. de sancta Galla S. Gregorius in libro 4. Dialogorum, c. 13. de sancto Francisco, sanctus Bonauentura in eius uita, capite tertio, nec desunt alia eiusmodi generis exempla. Quorsum autem Deus id certis hominibus reuelaret, quasi speciali prærogatiua, si fidelibus omnibus esset notitia ista communis?

DEINDE non minus constat, alios quosdam, alio qui perfectissimos, in obitu suo propter hoc incertum non mediocriter trepidasse. Refert S. Hieronymus, B. HILARIONEM in morte dixisse: *Egrederere anima mea, quid times? egredere, quid trepidas? Septuaginta propè annis seruisti Christo, & mortem times?* Similia exempla trepidantium sanctissimorum Patrum recenset Ioan. Climacus. At certè si uiri etiam sanctissimi propter incertitudinem gratiæ, & abyssum iudiciorum Dei trepidant, quomodo credibile erit, omnibus fidelibus certitudinem adesse de propria gratia atque iustitia?

DEINDE idem apertissimè probat experientia huius temporis hæreticorum. Nam cū omnes omnino hanc certitudinem iactent, tamen ipsorum sententia falluntur plurimi, nostra aut, omnes. Neque pertinet ad rem, quod dicit Kemnitius, falli Sacramentarios, & Anabaptistas, & alios, præter suæ sectæ homines, quoniam illi errant contra fundamentum fidei. Hoc, inquit, ad rem non facit; nam si per fundamentum fidei intelligatur fides in Mediatorem Christum, non descendendo ad particulares articulos, tenent illi quoque fundamentum. Sin aut per fundamentum intelligantur omnia dogmata fidei, quæ in Scripturis habentur, errant quidem illi contra fundamentum, ut etiam errat ipse Kemnitius; tamen isti errores sunt in fide historica, non in fide iustificante, omnes enim eodè prorsus modo credunt, se iustos esse propter Christi merita impurata, & easdem promissiones fide amplectuntur. Vnde igitur fit, ut illi fallantur, & non isti? Quoniam (inquit B. CERVUS) *in illis ista certitudo nō est ex motu Spiritus sancti*. At hoc ipsum est, quod quarimus, cur non sit ex motu Spiritus sancti, si fidem iustificantem habent.

DICENT res eos non habere fidem iustificantem, quia fides iustificans, cum errore coniuncta esse non potest. At experientia docet, fidem quam ipsi iustificantem esse definiunt, cum errore facillè permanere. Nam Anabaptistæ & Sacramentarij, quos Lutherani errare cōtendunt, firmiter credunt, sibi propter Christum, fide apprehensum, remissa esse peccata.

DEINDE, quo certo indicio Lutherani docebunt, Anabaptistas & Sacramentarios errare, se autem non errare, cum omnes iactent Scripturas, & non sit apud eos ullum commune iudicium, quo ipsorum controuersia dirimi queant?

DEINDE vnde cumque accidat, ut fallantur Anabaptistæ & Sacramentarij, iudicio Lutheranorum, & contra Lutherani, iudicio Anabaptistarum & Sacramentariorum, nos euidenter concludimus, atque hoc potissimum virgemus, maximam partem eorum, qui hanc certitudinem iactant, ipsis etiam restibus, sine dubio decipi.

CAPVT NON VM.

Soluuntur argumenta aduersariorum,
ex testimonijs Scripturarum de-
prompta.

QUONIAM testimonia Scripturarū quæ Caluinus, Kemnitius & Catharinus adducunt, plurima sunt, ut saltē multitudinem testimoniorū speciem aliquam probabilitatis efficiant, nos illa omnia secundum ordinem Scripturarum proponemus & refellemus.

PRIMUM igitur testimonium Catharinus profert ex c. 17. Luc. Cum feceritis hac omnia, dicite, serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus. At hoc quo modo potest quis dicere, nisi certò sciat, se fecisse omnia quæ præcepta sunt? qui autem certò scit, se omnia mandata complexisse, certo quoque scit, se diligere Deum, & diligere à Deo, & iustum esse; Qui enim diligit me, sermones meos seruabit. Et: Qui diligit me, diligetur a Patre meo Dominus ait. Et: Qui facit iustitiā, iustus est, inquit Ioannes.

RESPONDEO, Absit ut Christus eo loco nos horteretur, ut dicamus uel existimemus, nos fecisse omnia, quæ scripta sunt nobis. Id enim esset ad iactantiam & superbiam exhortari; cū contra potius ad humilitatem nos eo loco Saluator informet. Sententia igitur Domini est, ut cum bona fide fecerimus, quæ præcepta sunt nobis, ita ut cor nostrum nos non reprehendat, nō inde superbiamus, sed dicamus, serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus.

SECUNDVM testimonium profert ex ca. 3. Ioan. Qui facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestetur opera eius, quia in Deo sunt facta. At quis auderet uenire ad lucem, id est, ad Christum iustitiæ solem, & opera sua diiudicanda proferre, nisi certo sciret, illa esse uerè bona? **RESPONDEO**, sententia huius loci est, hanc esse naturam operum malorum, ut quærant latebras, quoniam reprehensione timent, contrā uerò naturam esse operum bonorum, ut si opus sit proferri in lucem, non erubescant, nec timeant reprehendi. Ex hac autem generali, uerissimaque doctrina non debet colligi, eundem nobis esse ad Christum, ut apud eum prædicemus opera nostra. Neque etiam colligi debet, omnes qui ad Christum libenter accedunt esse perfectè iustificatos. Multi enim ad illum accedunt, ut iustificentur, iuxta illud, Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos. Matth. 11. sed colligi debet id, quod ipse Christus in eo loco colligit, qui eius consortium fugiebant, ut Phariseos & scribas, hoc ipso fuisse homines malos, fugiebant enim Christi consortium, quia timebant reprehensionem; qui autem ad eum accedebant, ut publicanos & peccatores, uel etiam ueros Israelitas, in quibus dolus nō erat, ut Nathanaelem & Nicodemum, hoc ipso fuisse bonos, uel uoluisse fieri bonos, & denique bonam fuisse illam voluntatem, qua Christum quærebant.

Quod si peccatores ad Christum accedere poterant, & hoc ipso ueritatē faciebant, & ueniebant ad lucem, nec timebant manifestari opera sua, id est, desiderium & uoluntatem suā, quam habebant recuperandæ salutis: multo magis possunt, qui non sunt sibi conscij peccatorum, sincero corde ad Christum accedere, non ut iactent opera sua, sed ut ab eo illuminentur & proficiant, si boni sunt, uel corrigantur, si fortè boni sibi uidentur & non sunt.

TERTIVM testimonium profert ex illo Ioannis

A 13. In hoc cognoscunt omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Quanto igitur magis poterit unusquisque cognoscere, se uerè discipulum fuisse Christi, si dilectionē proximi habere se uideat?

RESPONDEO, Nihil planè concluditur ex hoc loco; nisi quis uelit, in non solum nos ipsos, sed etiam omnes alios certò cognoscere nostram gratiā. Dominus enim nō ait: In hoc cognoscetis, sed, in hoc cognoscunt omnes. At profectò absurdissimum est tribuere omnibus hominibus certitudinem fidei de aliena iustitia. Sententia igitur Domini est, Discipulos Christi nō posse internosci ab alijs clario-
B ri signo, quàm dilectionis. Eiusmodi autem externa signa non efficiunt certitudinem fidei diuinæ, sed humanam & coniecturalem; cum hoc ipsum non possit sine reuelatione cognosci, an quis uerè diligat Deum & proximum, ut oportet. Sæpè enim cupiditas se uendit pro caritate, id est, amor concupiscentiæ pro amore amicitia.

QUARTVM testimonium non à Catharino tantum, sed etiam à Caluino producit ex illo Ioan. 14. Vos autem cognoscetis eum, quia apud uos manebit, & in uobis erit. Item: In illa die cognoscetis, quia ego sum in Patre, & uos in me, & ego in uobis.

RESPONDEO, ex priore loco solum colligitur, eos qui per fidem Spiritum sanctum noscunt, non sine eius gratia & auxilio noscere. Quomodo etiā dicitur de notitia Christi: Nemo potest dicere, Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto. Dixerat enim Dominus: Mittam uobis Spiritum paracletum, quem mundus non potest accipere, quia non nouit eum, nec scit eum; uos autem cognoscetis eum, quia apud uos manebit, & in uobis erit. Ex quibus uerbis intelligimus, non posse accipi Spiritum sanctum, nisi prius cognoscatur, & tamen non posse cognosci, nisi prius habeatur.

Proinde duobus modis haberi potest Spiritus sanctus. Vno modo, ut per donum iustitiæ & caritatis inhabitet in nobis, tanquam in templis mundatis & sanctificatis; **ALTERO**, ut per donum fidei præparet sibi templum in nobis, & capaces efficiat perfectæ iustificationis. De **PRIORE** modo dictum est: Mundus eum non potest accipere, quia non uidet eum, nec scit eum. id est, non potest mundus accipere Spiritum sanctum, ad perfectam iustificationem, quia nondum habet illum ad fidem. Neque est capax donorum eius, quem non cognoscit, nec uidet oculis fidei. De **POSTERIORE** modo dictum est: Vos autem cognoscetis eum, quia apud uos manebit. Vel ut habent codices Græci & plerique Latini: Vos autem cognoscetis eum, quia apud uos manet, id est, uos iam illum habetis ad fidem, & ideo cognoscitis eum, & capaces facti estis donorum eius; & propterea mittam eum ad uos. Non igitur habetur ex hoc testimonio, nos certos esse de nostra iustitia & gratia, sed solum, si cognoscimus DEVM per fidem, certos esse id non fieri sine ipsius auxilio.

IN ALTERO testimonio, si credimus **AUGUSTINO** & **CYRILLO** in commentario huius loci, loquitur Dominus de cognitione beata, quæ post hanc uitam erit, cum uidebimus Deum, sicuti est. Tunc enim apertè cognoscemus, Filium esse in Patre, & nos in Filio, & Filium in nobis. Si quis autem contendat, in hac etiam uita compleri, quod Dominus ait, in promptu erit responso, cognoscere nos esse in Filio, & Filium in nobis, non esse cognoscere, nos esse iustos, sed Christum esse caput totius Ecclesiæ, sic enim est Christus in nobis, id est, in Ecclesia, & Ecclesia in Christo, quia ipse est caput, & Ecclesia est corpus.

QUINTVM testimonium sumunt hæretici ex illo ad Romanos tertio: Iustitia Dei in omnes & super omnes, qui credunt in eum. Et ad Romanos quarto:

Si ex lege hereditas, exinanita est fides, abolita est promissio. Item ibidem: Ideo ex fide, ut firma sit promissio. Et ibidem: Ideo reputatum est ei ad iustitiam. Hinc enim colligunt, omnes qui credunt, etiam si nihil aliud agant, certissime iustificari, & hoc ipso iustificari, quod credunt. Proinde non pendere promissionem iustificationis ab ulla conditione operis, & ideo nihil esse, quod illam incertam possit efficere. Itaque KEMNITIUS his locis citatis exclamat: *Hæc non verba sunt, sed fulmina contra Tridentinum decretum, quod dicit, Nemini, qui in fiducia & certitudine remissionis peccatorum, iuxta promissionem acquiescit, remitti peccata. Paulus vero dixit, ideo reputatum est ei ad iustitiam.*

RESPONDEO, Hæc omnia sunt à nobis explicata in primo libro, ideo nunc paucis respondemus. PRIMVM manifestè hallucinantur hæretici, cum existimant, Apostolum loqui de fide, seu fiducia, qua quis credit, sibi remissa esse peccata. Nusquam enim id Apostolus significat, sed loquitur de fide, qua credimus, Christum resurrexisse à mortuis; & qua credidit Abraham, se habiturum filium ex vxore vetula & sterili, iuxta promissum diuinum.

DEINDE manifestè falsum assumunt, imo secum ipsi pugnant, cum dicunt, promissionem non pendere ab ulla conditione operis, & tamen requirere fidem. Nam ipsa fides est quoddam opus, & conditio, & omnino sufficit ad hoc, ut iustificatio reddatur incerta. Nam nemo certus esse potest certitudine fidei, se habere fidem illam, quæ requiritur ad iustificationem, cum hoc in nulla parte uerbi Dei contineatur. ITAQUE certum est, omnes, qui credunt, ut oportet, id est, uia fide, iustificari; sed nemo certus est ex fide, se fidem uiuam habere. RURSUS certum est, hominem iustificari ex fide, non ex lege, aut operibus, id est, non ex sola notitia legis, vel operibus factis solis naturæ viribus, sed ex gratia Dei, quæ primum inspirat fidem, ut per illam iustificatio impetretur, sed (ut diximus) non sumus certi ex fide, nos vel fidem habere, qualis requiritur, vel per fidem impetrasse iustificationem. DENIQUE certum est, Abrahæ reputatam fuisse fidem ad iustitiam; sed nemo certus est ex fide, se talem habere fidem, qualem habuit Abraham. Ostendat Kemnitius ex uerbo Dei, se, aut alios in particulari habere eiusmodi fidem uiuam, & per dilectionem operantem, & tum fulmina contra Concilium iactet; alioqui sciat, verba quidem Apostoli fulmina esse, sed per paralogramas non bene torqueri, vel potius in caput recidere imperii fulminatoris.

SEXTVM testimonium sumunt ex illo ad Rom. 8. *Accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater. Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filij Dei.* At Spiritus testimonium certitudinem summam efficere debet, cum Spiritus sanctus nec falli possit, nec fallere. Atque hoc testimonium, ut unum ex præcipuis, non solum Calvinus & Kemnitius, sed etiam Catharinus maximus facit.

RESPONDEO, Duæ sunt huius loci expositiones ut etiam duæ sunt lectiones. UNA lectio est Latini codicis, quæ habet, Spiritum S. testimonium reddere spiritui nostro; ALTERA est codicis Græci, quæ habet, Spiritum S. simul testari cum spiritu nostro; αὐτὸ τὸ πνεῦμα συμπάρεται τῷ πνεύματι ἡμῶν. Iuxta PRIOREM respondemus cum Latinis interpretibus, Spiritum S. attestari spiritui nostro, quod sumus filij Dei, sed hoc testimonium non esse per uerbum aliquod expressum, id est, per reuelationem, sed per experimentum cuiusdam suauitatis & pacis internæ, quæ non gignit certitudinem, nisi coniecturalem.

Iuxta POSTERIOREM lectionem respondemus Rob. Bellarm. Tom. III.

A cum interpretibus Græcis, testimonium Spiritus nihil esse aliud, nisi ipsam orationem, qua dicimus: *Abba Pater.* Illa enim oratio testimonium est nostrum & Dei, Nos enim, quia nos sumus, qui dicimus: *Abba Pater,* ac per hoc testamur hac oratione, Patrem nos habere Deum; DEI autem, quia Deus est, qui mouet nos, ut dicamus: *Abba Pater,* & hoc modo Spiritus Dei simul cum spiritu nostro testimonium perhibet, quod sumus filij Dei.

B Sed hoc ipsum, quod uidelicet Spiritus sanctus sit, qui nos mouet, cum dicimus, *Abba Pater,* non constat nobis ex fide diuina, sed solum ex coniecturis, quæ fallaces esse possunt. Multi enim non solum peccatores inter Catholicos, sed etiam hæretici dicunt Deo, *Pater noster qui es in cælis,* & tamen non sunt ipsi uerè filij Dei. Et Iudæis dicentibus Ioan. 8. *Nos unum Patrem habemus Deum,* Christus dixit: *Vos ex Patre diabolo estis.* Non igitur hoc testimonium fidem facit, nisi coniecturalem.

SEPTIMVM testimonium sumunt Calvin. & Kemnit. ex illis uerbis ad Rom. 8. *Certus sum, quia neque mors, neque uita poterit nos separare à caritate Dei.*

RESPONDEO, Duæ sunt etiam huius loci expositiones, UNA quod loquatur Apostolus de prædestinatis in genere. Ut sensus sit, certum esse, omnes prædestinatos perseveraturos in caritate Dei. Nā paulo antè dixerat idem Apostolus: *Scimus quoniam diligenti. Deum omnia cooperantur in bonum his, qui secundum propositum uocati sunt sancti. Nam quos præsciuit & prædestinavit, &c.* Atque hæc est S. August. sententia de hoc loco Apostoli in lib. de correptione & gratia. c. 7.

C ALTERA expositio est, quod loquatur Apostolus de se in particulari, & alijs similibus sibi, sed per illud, *certus sum,* non intelligat certitudinem fidei diuinæ, sed quandam persuasionem & confidentiam, ad quam gignendam satis est certitudo coniecturalis. Id autem ita esse perspicuum est ex uerbo Græco, quo utitur. Nam *πέπεισμαι,* significat propriè persuasus sum, siue cōfido. Nam comment. Ambrosij hoc loco, & S. Hieron. in epist. ad Algasiam, q. 9. legunt: *Confido quia, neque mors, neque uita, &c.* & idem Apostolus in hac ipsa epist. c. 15. utitur eodem uerbo, cum dicit: *Certus sum fratres mei, & ego ipse de uobis, quoniam & ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientia, &c.* Et 2. ad Tim. 1. *Certus sum autem quod & in te.* Et Luc. 20. *Certi sunt enim Ioannem Prophetam esse.* Denique ad Heb. 6. ubi nos habemus. *Cōfidimus de uobis meliora,* habetur Græcè *παρρησια.* Quis autem ita desperet, ut diceret, Apostolum certum fuisse ex fide, omnes Romanos plenos fuisse dilectione & scientia? Illa igitur est uis eius uerbi in omnibus locis citatis, ut significet persuasionem & confidentiam, quam possumus habere ex uarijs coniecturis, quamuis ea non sit eiusmodi, ut omnem formidinem prorsus excludat. Vide aliam expositionem huius loci apud August. in lib. de moribus Ecclesiæ, cap. 11. & seq.

D OCTAVVM testimonium sumunt ex capite 2. prioris ad Corinth. ubi legimus: *Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum, qui ex Deo est, ut sciamus quæ donata sunt nobis.*

RESPONDEO, Nō loquitur Apostolus de notitia beneficiorum Dei, quæ in particulari ad hunc, aut illū pertinet, sed de notitia beneficiorum, quæ Deus præparauit electis suis, qualia sunt in primis hereditas, & gloria regni cælorum. Quam noticiam habemus per Spiritum Dei, qui in Scripturis ea reuelauit, non per Spiritum huius mundi, id est, non per sapientiam, & studium humanum. Nam paulo ante dixerat: *Et ego, cum uenissem ad uos, fratres, ueni non in sublimitate sermonis, aut sapientia, annuncians uobis testimonium Christi.* Et infra: *Secus scriptum est, quod oculus nō uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascen-*

dit, quæ præparauit Deus diligentibus se: nobis autem reuelauit Deus per Spiritum suum. Et intra eum dixisset: *Vi sciamus quæ donata sunt nobis*, subiecit continuò, *quæ & loquimur non in doctis humana sapientia verbis, sed in doctrina Spiritus,*

NONVM testimonium sumunt ex illo 1. ad Corinth. 11. *Probet se unusquisque, & sic de pane illo edat.*

RESPONDEO, Hæc discussio, atque probatio non exigit certitudinem fidei, sed qualem possumus ex ipsa nostra conscientia examinatione consequi. Ille enim paratus dicitur ad percipiendam Eucharistiam, qui post discussionem non est sibi conscius alicuius criminis, quod per pœnitentiam expiare neglexerit, & neque fidem, aut caritatem, aut deuotionem tanto Sacramento debitam sibi deesse bona fide existimat.

DECIMUM testimonium sumunt ex illo 2. ad Cor. 1. *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientie nostræ.* At gloria ista, inquit, manis esset, nisi testimonium conscientie certitudinem infallibilem gigneret.

RESPONDEO, testimonium conscientie magnam lætitiâ adfert, sed non infallibilem certitudinem; non enim solum latamur, & gloriamur de ijs rebus, quas certi sumus nos habere, vel habituros, sed etiam de ijs, quas vel nos habere confidimus, vel habituros esse speramus, quamuis non sine timore. Vnde etiam iubemur in Psal. 2. exultare cū tremore. Denique testimonium conscientie non pare re certitudinem absolutam, testis est idem Apostolus, qui ait 1. ad Cor. 4. *Nihil mihi conscius sum, sed nō in hoc iustificatus sum.*

VNDECIMUM testimonium sumunt ex illo 2. ad Cor. 13. *Vosmetipsos tentate, si estis in fide, an non cognoscitis vosmetipsos, quia Christus in vobis est, nisi forte reprobis estis?*

RESPONDEO, Loquitur Apostolus de præsentia Christi apud Corinthios non secundum gratiam gratum facientem, sed secundum potentiam, prouidentiam, & miracula, quæ apud illos faciebat. Alioqui enim cum idem Apostolus in toto eo capite & tribus præcedentibus, eos reprehendat, & seueram ultionem comminetur, quomodo consequens esset, ut affirmare vellet omnes illos eo tempore iustos fuisse?

Sed ex verbis præcedentibus perspicuum erit, de qua præsentia Christi apud Corinth. loquatur Apost. Ecce, inquit, *tertio venio ad vos, in ore duorum, vel trium testimonium stabit omne verbum.* Prædixi & prædico, ut præsens ijs, qui ante peccauerunt, & ceteris omnib. *Quonia si venero, iterum non parcam. An experientia queritis eius, qui in me loquitur Christus, qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis? Nā etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vixit ex virtute Dei.* hoc est, vultis, ne experiri animaduersionē Christi, qui per me tradat aliquos vestrum Sathanæ, in interitum carnis? Nam etsi Christus secundum infirmitatem carnis crucifixus fuit, tamen nunc immortalis regnat per potentiam Dei, & quos vult punire potest.

Et mox adiungit: *Nam & nos infirmi sumus cum illo, sed viuimus cum eo ex virtute Dei in vobis.* Vosmetipsos tentate, &c. id est, Nos quoque in vitroque, in infirmitate videlicet, & in potentia Christo similes sumus; & ideo secundum infirmitatem multa quotidie patimur, secundum potentiam signa, & prodigia facimus, & ex auctoritate Christi omnem inobedientiam castigare parati sumus. Id quod vel ex vobis ipsis intelligere potestis. Nam si vos ipsi consideretis, & ea, quæ apud vos facta sunt, si quid fidei in vobis est, & non estis traditi in reprobum sensum, facile cognoscetis, Christum in vobis esse, & res vestras administrare, & ipsum esse, qui per ministerium nostrum tradit inobedientes Sa-

A thanæ in interitum carnis. Hæc est Apostoli sententia, ex qua nihil omnino colligi potest pro certitudine gratiæ.

DVODECIMVM testimonium sumunt ex capite 3. ad Ephes. *Per quem habemus fiduciam, & accessum in confidentia per fidem eius.* In Græco nomine fiducia est *παρρησία*, id est, audacia. Audacia verò, inquit, CALVINVS, plus est quam certitudo. Igitur per fidem plus quam certi sumus, nos esse gratos Deo, atque inde ad Deum audacter accedimus.

RESPONDEO, Audacia non est certitudo, neque esse audacem, est esse certum; sed certitudo gignit audaciam. Itaque ex quadam certitudine summa, & infallibili audaces sumus. Cæterum ea certitudo non est de iustitia nostra, sed de veritate mysteriorum fidei. Nimirum, quia certissimi sumus ex fide Catholica, Christum pro nobis natum, passum & mortuum esse, & eundem resurrexisse & ascendisse in cælum, & nunc astare vultui Dei pro nobis, inde nos tanto intercessore freti, andemus confidenter accedere ad thronum gratiæ, & sperare à Deo indulgentiam, iustificationem, sanctificationem, & alia id genus beneficia. Itaque paralogismus Caluini in eo consistit, quod per fidem accipiat notitiâ propriæ iustificationis, quam non esse fidem, sed falsam persuasionem in primo libro copiose probauimus.

TERTIVMDECIMVM testimonium sumunt ex epist. 1. S. Ioannis; nam in 3. cap. sic legimus: *Scimus quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres.* Et c. 4. *In hoc cognouimus, quoniam in ipso manemus, & ipse in nobis, quoniam de Spiritu suo dedit nobis.* Et c. 5. *Scimus quoniam ex Deo sumus.* Et ibidem: *Qui credit in filium Dei, habet testimonium Dei in se.*

RESPONDEO, PRIMVM, illæ voces, *scimus, & cognoscimus* non necessariò includunt certitudinem fidei diuinæ. Dicimur enim etiam scire & cognoscere, ea quæ ex signis & coniecturis colligimus. DEINDE, quamuis B. Ioannes in prima persona loquatur, tamen sententiæ illæ generales sunt, non particulares: significant enim, eos translatos esse de morte ad vitam, qui diligunt fratres, & eos in Deo manere, & Deum in ipsis, qui habent in se spiritum Dei; & denique eos ex Deo esse, qui iustè & sanctè viuunt. Loquitur autem sanctus Ioannes in prima persona, quia, bona spe confidebar, se vnum ex illis esse, qui diligunt fratres, qui habent spiritum Dei, & qui sunt ex Deo. Sicut etiam beatus Paulus cum loquitur de prædestinatis, ferè semper ita loquitur, quasi certus esset, non solum se, sed etiam illos omnes, ad quos scribit, in numero electorum fuisse; quia videlicet, id cupiebat, & sperabat.

Illud autem: *Qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se*, non est ad propositum. Quoniam non loquitur sanctus Ioannes de testimonio nostre iustificationis, sed de testimonio diuinitatis Christi. Dixerat enim paulo ante: *Hoc est testimonium Dei, quod maius est, quia iustificatus est de filio suo.* Et mox subiungit: *Qui credit in filium Dei, habet testimonium Dei in se*, id est, retinet, & conseruat, & acceptat testimonium Dei, non de se, sed de filio Dei in se, qui autem non credit, non recipit hoc testimonium in se, & ideo mendacem facit eum, qui de filio testificatus est, cum dixit: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.*

VLTIMVM testimonium sumunt ex illo 2. Petri 1. *Satagite, ut per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis.*

RESPONDEO, Hoc testimonium non adfertur à Lutheranis, & merito, quia cum eorum sententia manifestè pugnat. Ipsi enim certitudinem suam priorem,

priorem operibus esse volunt, non posteriorem. Sed neque Catharinum hæc auctoritas iuuat. Nō enim certitudo, quæ ex operibus nascitur, potest esse certitudo fidei, sed tantum coniecturalis, ut omit- tam quod Apostolus non tam loquitur de certitu- dine ex parte subiecti, quam ex parte obiecti. Id enim monet, ut per bona opera certam, ideo, ra- tam & firmam vocationem, & electionem facia- mus. Nam cum Deus nos elegerit, ut essemus sancti, & immaculati in conspectu eius in caritate, ad Ephesios primo, illi electionem suam confirmant, & certam reddunt, qui sancti & immaculati fieri student, & in caritate magis, ac magis, Deo adiuuante, pro- ficiunt.

CAPVT DECIMVM.

Soluuntur argumenta ex Patribus.

EX PATRIBVS multa testimonia Catharinus adducit, quædam etiam hæretici, Kemnitius, & Caluinus.

PRIMVS est DIONYSIVS ARIOPAGITA, in li- bro de diuinis nominibus, cap. 7. propè finem, qui sic ait: *Novit penitus is, qui veritati committitur, est, quam bene se habeat, etiam si plures illum corripiant, qua- si amantem.*

RESPONDEO, Fallitur Catharinus, existimans, loqui Dionysium de certitudine propriæ iustitiæ, cum ipse loquatur de certitudine Christianæ reli- gionis, quæ stultitia eo tempore Gentilibus esse vi- debatur. Itaque sententia Dionysij est, pios Chri- stianos omnino scire, & certos esse, quam bonum sit in Christiana religione uiuere, quamvis propte- rea, ut stulti a mundi sapientibus arguantur. Et subiungit paulo post, sanctos martyres huic ipsi ue- ritati quotidie libenter etiam cum uitæ periculo te- stimonium dare. Certè autem Sancti Martyres nō pro sua iustificatione, sed pro Christi diuinitate mortem optebant.

SECUNDVS est S. BASILIUS, qui in quæstionibus breuiter explicatis, quæst. 12. & 296. quærit: *Quomo- do certificatur anima, quod Deus dimiserit ei peccata?* Et respondet: *Si contemplantur ipsum in affectu eius, qui dixit, iniustitiam odio habui, & abominatus sum.*

RESPONDEO, Loquitur Basilius de certitudine coniecturali, quæ satis est ad animæ tranquillita- tem. Alioqui enim certitudinem fidei diuinæ, non potest gignere quicuius affectus, & odium contra peccata, nisi Deus reuelare dignetur, affectum illum & odium esse purum & sincerrum, atque ex uera Dei caritate, non ex solo pænæ timore pro- cedere.

TERTIVS est Sanctus GREGORIUS NAZIAN- ZENVS, cuius testimonium adducit Kemnitius ex oratione de plaga grandinis: *Quis scit, inquit, nun- quid conuertatur, & pœniteat, & relinquat post se bene- dictionem? alicui manifeste hoc scio. Ego diuina clemen- tia sum fideiussor. Nam iram, quæ præter naturam ipsius est, remittet, & ad misericordiam, quæ secundum natu- ram eius est, conuertetur.*

RESPONDEO, Valdè acutus est Kemnitius, qui uidet argumenta etiam ubi non sunt. Quid enim hoc testimonium facit ad rem? affirmat uero Gre- gorius, se manifeste scire, Deum esse clementem, & nullis uere pœnitentibus indulgentiam denega- re. Et uerba illa Prophetica: *Quis scit si conuertatur, &c.* non falsa esse contendit, sed exponit, do- cens, dubitationem illam non pertinere ad ipsum Deum, quasi is nō uelit pœnitentibus ueniam da-
Rob. Bellarm. Tom. III.

A re. Nūquam autem Gregorius dicit, se manifeste scire, omnes qui uidentur pœnitentiam agere, ex animo illam agere, neque se fideiussorem nostræ pœnitentiæ, quam perfecte scire non poterat, sed diuinæ clementiæ, cuius ex diuinis literis certissi- mus erat, offerre non dubitat.

QUARTVS est S. IOANNES CHRYSOSTOMVS, cuius illa uerba Catharinus profert ex hom. 14. in epist. ad Rom. *Quando uero spiritus testatur, quoniam relinquitur ambiguitas?* Et infra: *Suprema illa essentia, quæ & hoc ipsum largitur, quod promittit, atq; adeo ora- re etiam iussit, testimonium perhibente, quisnam de digni- tate hac deinceps dubitare audebit?*

RESPONDEO, S. Ioannes Chrysostomus explicat uerba B. Pauli de testimonio, quod Spiritus sanctus perhibet, dum efficit in nobis, ut clamemus *Abba Pater*. Ex quo testimonio certissime colligitur, eos qui uerè, & ex corde dicunt, *Abba Pater*, esse filios Dei. Nā ista vox est à Spiritu sancto, qui nulla ratio ne falli potest. At non dicit Chrysostomus, omnes qui dicunt, *Abba Pater*, ex corde, & sicut oportet, illud dicere; ac per hoc non affirmat Chrysostomus omnes qui dicunt, *Abba Pater*, hoc dicere, impulsos à Spiritu sancto, & proinde esse filios Dei. Itaque Chrysostomi sententia conditionata est, non abso- luta, generalis, non particularis.

QVINTVS est S. CYRILLVS lib. 10. in Ioan. c. 3. qui sic ait: *Cum nō rectè à discipulo uerba sua intelle- cta Christus uideret, repetit rursus quod dixit, dilucideq; docet, nō solum cognitione ista comuni, amicis se suis mani- festaturū, sed excellentiori quodam fulgoris modo: Nā ru- diiores ab impio idolorum cultu ad cognitionē Dei uocati, solummodo per fidē discunt, quod unus Deus, qui nos crea- uit, colendus est. Qui uero omni uirtute mentē suā purgā- do apertam ad maiora facti sunt, Spiritus illuminatione recepta, oculis animi habitantem in se Deum uide- bunt.*

RESPONDEO, Nulla est in hoc difficultas. Nam loqui uidetur S. Cyrillus de ueritate beata, quæ obti- nebitur post hanc uitam, ut ex capite primo & se- cundo intelligi potest. Proinde non distinguit ra- diiores à perfectioribus, id est, alios ab alijs in hac ui- ta; sed eosdem ipsos radiiores in hac uita à se ipsis perfectioribus in alia. DEINDE, si loqueretur de no- titia solius huius uitæ, diceremus, eum non prædica- re certitudinem fidei, sed ueritatem maiorem, quam vulgus habere consueuerit.

Iam uerò ex Latinis PRIMVS, quem adducit, sanctus CYPRIANVS est. Cuius auctoris duo loca profert Catharinus, unum Kemnitius, PRIMVS lo- cus est in libro aduersus Demetrianum, ubi sic le- gimus: *Viget apud nos spei robur, & firmitas fidei, & in- ter ipsas seculi labentes ruinas erecta mens, & immobilis uirtus, & de Deo suo semper anima securo.*

SECUNDVS, locus est in sermone de cœna Domi- ni, ubi Cyprianus dicit, animam fidelem in perce- ptione Eucharistiæ mirabiliter affici, dum uidet, quod Deus condoner, & quid etiam donet. Et ad- dit, se donatam & sanctificatam agnoscens, fletibus se ab- luit, & lachrymis se baptizat.

TERTIVS locus est in lib. de mortalitate, ubi hæc habentur uerba: *Quis hic anxietatis, & sollicitudinis locus est? quis inter hæc trepidus, & mœstus est, nisi cui spes & fides deest? eius enim est morte timere, qui ad Chri- stū transire nolit. Eius est ad Christum nolle ire, qui se non credit cū Christo incipere regnare. Scriptum est enim: In- stus ex fide uiuit, si iustus es, & fide uiuis. si uerò in Deū credis, cur non cū Christo futurus, & de Domini pollicia- tione securus, quod ad Christum uocaris, amplecteris? Itē ibidem: Deus tibi de mundo recedenti immortalitatem pollicetur, & tu dubitas? hoc est, Deum omnino non nosse, hoc est, Christum credentium Magistru peccato incredu-
E c 4 huius*

licitatis offendere, hoc est, in Ecclesia constitutum, fidem in A
domo fidei non habere.

RESPONDEO, primum testimonium omnino gratis adducitur. Fatemur enim apud omnes pios vigere spei robur, & fidei firmitatem, & animam de Deo suo semper esse securam. Sed negamus, inde sequi, ut certi sint certitudine fidei, de sua iustitia; ut enim securi de Deo viuamus, satis est, si certi simus, Deum fidelem esse in omnibus verbis suis & non deserere suos, nisi prius ipse deseratur ab illis.

ALTERVM quoque testimoniū non docet agnitionem certam certitudine fidei, sed experimentalem, & coniecturalem, quæ non ex testimonio, id est, ex verbo aliquo Dei, sed ex infusa diuinitus lē- B
titia, & suauitate oritur.

TERTIVM testimonium pugnat aduersus eos, qui de promissionibus Dei dubitant, id est, qui non satis firmiter credunt, parata esse gaudia sempiterna diligentibus Deum, & spem talem non gerunt, qualis requiritur, & ideo nimis anxie mortem timeant, & fugiunt. Nos autem non negamus, oportere fidem certissimam, quæ dubitationem prorsus excludat, haberi de diuinis promissionibus, & spem etiam talem, ac tantam, quæ desiderium moriendi pariat, quamuis ea spes cum timore coniuncta esse debeat propter incertitudinem dispositionis nostræ, ut hoc modo seruamus Domino in timore, & ex ultimus ei cum tremore.

Reprehendi autē a S. Cypriano trepidationem natam ex incredulitate, perspicuū est TVM ex verbis citatis, TVM etiam clarius ex verbis interiectis inter duo testimonia allegata. Sic enim loquitur Cyprianus: *Hoc autem sit, fratres dilectissimi, quia fides deest, quia nemo credit futura esse, quæ promittit Deus. Si tibi vir grauis, & laudabilis aliquid polliceretur haberes utiq; pollicenti fidem; nunc Deus tecum loquitur, & tu mente incredula perfidus fluctuas?*

At, inquit KEMNITIVS, hoc est, quod nos dicimus, diuinæ promissioni fidem esse habendam etiam in particulari, ut ad nos pertinet, & per hoc nihil esse dubitandum de remissione peccatorum, vel æterna salute. RESPON- D
DEO, Diuinæ promissioni etiam in particulari fides habenda est, quantum pertinet ad veritatem promittentis. Et hoc dicit S. Cyprianus & probat similitudine allata grauis alicuius & laudabilis viri.

Cæterum ex parte dispositionis nostræ, sine qua non iustificamur, potest locum habere formido. Promissio enim remissionis peccatorum, & salutis, nō est absoluta, ut Kemnitius somniat, sed conditionata, & ab operibus pender, ut sanctus ipse CYPRIANVS multis in locis docet, ac præsertim in serm. 5. de lapsis, ubi inter alia sic loquitur: *Putas, inquit, tu Dominum cuius posse placari putas eum facile misereri tui? orare oportet impensius, & rogare; diem luctu transigere, vigilijs noctes, & fletibus ducere; tempus omne lacrimosis lamentationibus occupare; stratos solo adharere cineri, in cilicio, & sordibus volutari, &c.*

Ergo cum ipse idem Kemnitius affirmet, Catholicos ideo docere incertitudinem iustificationis, quia existimant, eam pēdere a conditione operum pœnitentiæ; quamuis non dubitent de promissionibus ex parte Dei; cogetur omnino, nisi secum pugnare velit, concedere S. Cyprianum nō docuisse certitudinem fidei habendam de remissione peccatorum absolute, sed tantum ex parte Dei, cum tam aperte idē Cyprianus doceat, iustificationem ab operum pœnitentiæ conditione pendere.

SECVNDVS ex Latinis, quem adducit KEMNITIVS, est S. HILARIUS, cuius hæc verba citat ex comment. in cap. 5. Matth. *Regnum cælorum, quod Domus in se esse positum est professus, vult sine aliqua*

inerta voluntatis ambiguitate sperari. Alioqui iustificatio ex fide nulla est, si fides ipsa fiat ambigua.

RESPONDEO, Hoc testimonium verissimum est, sed ad rem propositam nihil pertinet. Non enim loquitur S. Hilarius de fide propriæ iustificationis, quasi vnusquisq; sine ambiguitate credere debeat, sibi remissa esse peccata; sed de fide resurrectionis corporum, quæ nisi certissima sit, ita ut omnem dubitationem excludat, spes quoque nulla esse poterit. Quomodo autē iustificabitur ex fide, qui fidem verbo Dei resurrectionem futuram protestanti nō habet? aut quomodo regnum Dei consequetur, qui illud uenturum esse non sperat?

Loqui uerō sanctum Hilarium de fide dogmatica resurrectionis, intelligit quicumque locum illum allegatum consulere uoluerit. Dixerat enim paulo ante, quosdam ob præsentium delectationē, & futurorum desperationem fieri negligentes. Ac deinde in sequentibus explicauerat, desperationem futurorum indē nasci, quod nonnulli adduci non possunt, ut credant, corpora mortuorum esse resurrectione. Inde postea subiunxit, regnum cælorum sine ambiguitate sperandum, & quia spes oritur ex fide; addiderat, iustificationem nullam futuram, si fides ipsa sit ambigua.

TERTIVS est sanctus AMBROSIVS, cuius duo testimonia profert Catharinus, VNVM ex libro quinto de Sacramentis, cap. 2. ubi dicit, animā post Baptismum susceptum, uidere se a peccatis esse mundatam. ALTERVM ex serm. 5. ubi sic loquitur Ambrosius: *Quisquis illi fermento Christi adharescit, efficitur & ipse fermentum, tam sibi uisus, quam idoneus vniuersis, & de sua certus salute, & de aliorum acquisitione securus.*

RESPONDEO, in PRIORE loco docet Ambrosius, animam uidere se ipsam esse mundatam, quoniam ita sibi persuadet, tum ex certa fide uirtutis Baptismi, tum ex bona spe, quā de sua dispositione gerit. In eo uerō fallitur Catharinus quod ubicunque legit, *uidere, scire, cognoscere, & similia uerba*, cōtinuē interpretatur de notitia fidei diuinæ: cum tamen ea uerba multis alijs modis accipi queant, & soleant.

In POSTERIORE loco loquitur de certitudine conditionali, non absoluta, ut sensus sit, eum qui adhæret Christo, certum esse de sua salute, & de aliorum acquisitione, si Christo uerē adhaereat, & in illo permaneat: quomodo loquitur Apostolus cum Timotheo scribit: *Hæc faciens, & te ipsum saluum facies, & eos qui te audiunt.* Non loqui autem Ambrosium de certitudine absoluta, perspicuum est, quia non solum dicit, hominem fore certum de sua salute, sed etiam affirmat, eum fore securum de aliorum acquisitione. At ne Catharinus quidem dixerit, hominem iustum certitudine fidei diuinæ, absolute esse de aliorum acquisitione securum.

QUARTVS est S. HIERONYMVVS, cuius testimonium adfertur ex comment. ad cap. 6. ad Gala. tractans enim Hieronymus illa uerba: *Vos qui spirituales estis, huiusmodi instruere in spiritu lenitatis, considerans te ipsum ne & tu ceteris*; obijcit ipse sibi: *Ergo insinus, qui de sua certus est mente, qui scit se non posse labi, non debet instruere peccatorem in spiritu lenitatis.* Admittit igitur Hieronymus, aliquos esse ita perfectos, ut certō sciant, se non posse labi.

RESPONDEO, Non negamus esse quosdam, qui ex multis uictorijs contra aliqua uitia probabilem certitudinem perseuerantiæ sint adepti. Nam qui ad senectutem uirgines peruenerunt, quod exemplum Hieronymus adfert, non immeritō certi, ac securi dici possunt de sua continentia. Non enim probabile est, uinci posse in senectute qui in adolescentia

Iescentia carnis petulantiam adeo gloriosè uicerunt.

Nihil autem pugnat hoc testimonium contra sententiam nostram, Tvm quia Sanctus Hieronymus loquitur de certitudine in aliquo certo genere uirtutis, non absolute de iustificatione; Tvm quia non loquitur de certitudine fidei, cui falsum subesse non potest, sed de certitudine coniecturali, atque humana.

QVINTVS est S. AVGVSTINVS, cuius unum testimonium profert Calvinus, duo Kemnitius, multa Catharinus.

PRIMVS igitur locus est in tractatu super Psal. 88. *Hoc dixit Deus, hoc promissit Deus, si parum est, hoc iurauit. Quia ergo non secundum opera nostra, sed secundum illius misericordiam firma est promissio, nemo debet cum trepidatione predicare, de quo non potest dubitare.*

RESPONDEO, est argumentum hoc in specie magnum, in rei ueritate nullum. Nam non loquitur S. AVGVSTINVS de uerbo, aut iuramento Dei, quod iste, aut ille sit iustus, sed quod Christus sit perpetuo regnator in Ecclesia. Explicans enim versiculum illum: *Iuravi David seruo meo, usque in aeternum praeprabo sementuum;* ait: *In aeternum regnabit Christus in sanctis suis, hoc dixit Deus, hoc promissit Deus, &c.* Et quis credat Sanctum Augustinum dicentem fuisse, Nemo debet cum trepidatione predicare, si de praedicatione propria iustitiae loqueretur? an non fuisset hoc ad iactantiam homines exhortari? igitur de regno Christi perpetuo, cuius absoluta est promissio, nec ullo modo pendens ab operibus nostris, nemo debet cum trepidatione predicare, de quo non potest sine perfidia dubitare.

SECVNDVS locus est in ser. 28. de uerbis domini: *O homo, faciem tuam non audebas attollere, oculos tuos in terram dirigebas, & subuò accepisti gratiam Christi, omnia tibi peccata dimissa sunt. Ex malo seruo factus es bonus filius. Ideo praesume non de operatione tua, sed de gratia Christi. Non ergo arrogancia est, sed fides, praedicare quod accepisti, non superbia, sed deuotio. Ergo attolle oculos ad Patrem, qui te per lau. crum genuit, qui te per filium redemit, & dic Pater noster.*

RESPONDEO, Haec omnia libenter amplectimur, asserimus, praedicamus, nec uidere possumus, qua in re sententiae nostrae repugnent. Non enim hortatur Augustinus recens baptizatos, ut certò credant, sibi remissa esse peccata ea certitudine, qua credunt Christum esse Deum; idest, certitudine fidei diuinæ, sed ut confidant, se per Baptismum iustificatos, & filios Dei effectos, & ideo cum fiducia oculos ad Patrem attollant & dicant: *Pater noster.* Ad hanc enim fiduciam gignendam abundè sufficit fides, qua certissimè credimus per Baptismum ritè collatum, & susceptum omnia peccata deleri, & gratiam iustificationis infundi, & praeterea bona conscientia, quae non reprehendat cor nostrum de obice diuinæ gratiae posito, idest, de affectu aliquo erga peccatum. Itaque nos ipsi, qui contendimus, non posse quenuam sine peculiari reuelatione, certò scire, certitudine fidei, sibi remissa esse peccata, tamen quando Sacramenta percepimus, & cor nostrum non reprehendit nos, magna cum fiducia, & securitate dicimus, *Pater noster.*

TERTIVS locus est in tractatu 22. super Ioannē: *Oportet omnes nos exhiberi ante tribunal Christi, & tibi audeas promittere, quod in iudicium non uenies? Absis, inquit, ut hoc ego tibi promittere audeam: sed credo promittenti. Saluator loquitur, ueritas pollicetur, ipse dixit mihi, qui audit uerba mea, & credit ei, qui me misit, habet uitam aeternam, & in iudicium non uenit. Ego audiui uerba Domini mei, credidi. Iam infidelis cum es-*

sem, factus sum fidelis, sicut ipse monuit, transi de morte ad uitam, ad iudicium non uenio, non presumptione mea, sed promissione ipsius.

RESPONDEO, Ex promissione Christi potest unusquisque, ut Sanctus Augustinus rectè docet, colligere, se transisse de morte ad uitam, & in iudicium non esse uerurum. Caterum, quaestio est, qua certitudine id possit colligere, id enim Augustinus non explicat. Nos uerò dicimus, id cum posse colligere certitudine infallibili, planeque diuina, si promittentis fidelitas attendatur: fin autem considerare dispositio propria, non maiorem certitudinem illi damus, quam coniecturalem. Quoniam promissio Christi non absoluta, sed conditionalis est. Non enim dixit absolute Christus, tu in iudicium non uenies, aut ille in iudicium non ueniet: sed *qui audit uerba mea, & credit ei, qui misit me, in iudicium non ueniet.* Vtrum autem ego uerba eius, sicut oportet, audierim, & crediderim; mihi ipse non dixit, sed experientia mea, quae fallax esse potest, credere me oportet.

QVARTVS locus est super Psal. 149. *Est ergo modus gloriandi in conscientia, ut noueris fidem tuam esse sinceram, ut noueris spem tuam esse certam, ut noueris caritatem tuam esse sine simulatione.*

RESPONDEO, Loquitur S. AVGVSTINVS de notitia humana, & coniecturali, quae sufficit ad gloriam conscientiae, de qua dicit Apostolus 2. ad Corinth. 1. *Gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae.* Nam ibidem admonet AVGVSTINVS, cum hac notitia & gloria, posse consistere peccatum occultum, & ideo scriptum esse Prouerbiorum 20. *Quis gloriabitur mundum se esse a peccato? sed quoniam, inquit, multa sunt adhuc, quae possunt foris offendere oculos Dei, lauda eum qui ista tibi donauit, tunc perficies, quod donauit, idest, lauda eum, quod scias te multa peccata non fecisse, & non habere, & ipse dabit etiam ut auferantur, si quae habes occulta.*

QVINTVS locus est in sermone sexto de uerbis Apostoli ferè extremo: *Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est eius. Ecce adiuuante ipsius misericordia spiritum Christi habemus, ex ipsa delectatione iustitiae, integra fide, Catholica fide, spiritum Dei in nobis esse cognoscimus.*

RESPONDEO, Hunc locum, quem tanti fecit Catharinus, ut diceret, per eum planè obstrui ora omnium aduersariorum, dico nihil omnino concludere, si ambiguitas sententiae tollatur è medio. Illud enim, *Catholica fide*, non debet referri ad modum cognoscendi, sed ad signum, & coniecturam. Non enim significauit S. Augustinus nos Catholica fide cognoscere, Spiritum Dei esse in nobis; quasi Spiritum Dei esse in nobis, sit obiectum fidei Catholicae: Sed dicit, nos ex fide Catholica, quam habere nos experimur, tanquam ex quodam signo colligere posse, Spiritum Dei esse in nobis.

Hanc autem esse mentem Sancti Augustini euidenter probamus ex eo, quod idem Augustinus coniungit cum fide Catholica delectationem iustitiae, dicens: *Ex ipsa delectatione iustitiae, integra fide, Catholica fide, spiritum Dei in nobis esse cognoscimus.* Nam vel particula, *ex*, refertur etiam ad fidem Catholicam, vel non refertur: si refertur; tunc sensus iste erit, ex delectatione iustitiae, & ex Catholica fide, tanquam duobus signis, spiritum Dei in nobis esse cognoscimus. Si non refertur; iste erit sensus, ex delectatione iustitiae, tanquam ex quodam signo cognoscimus fide Catholica, Spiritum Dei esse in nobis. Hic autem sensus absurdissimus est, & repugnantiam inuoluit, quomodo enim Catholica fide cognoscimus, si ex iustitiae delectatione cognoscimus? fides enim Catholica, in diuina reuelatione, non

non in nostra delectatione niti debet. Itaque idem est, ac si quis diceret, sententiam aliquam se certissima demonstratione concludere ex argumento topico. Prior igitur sensus, qui verus est, Augustino tribui debet.

Adde quod cum Tridentinum Concilium, ipso etiam Catharino teste, definiat, non esse haberi de propria iustitia certitudinem fidei Catholicam, si Augustinus diceret contrarium, ut iam videtur Catharinus velle, pugnaret Concilium cum Augustino, & Catharinus cum Concilio. Quæ si Catharinus concedere non audet, non dicat etiam eo testimonio obsrui ora contra sententiam.

S E X T V S locus est in tractatu 75. super Ioannem. *Tunc erit, ut possimus videre quod credimus. Nam nunc est in nobis, & nos in illo. Sed hoc nunc credimus, tunc etiam cognoscemus.* **E R G O** (inquit Catharinus) *nunc fidei certitudine certi sumus, Christum esse in nobis, & nos in illo.*

R E S P O N D E O, Ita est, sed Christum esse in nobis, & nos in illo, non significat, in me, aut in te in particulari esse Christum per gratiam iustificantem, sed significat Christum esse in Ecclesia, ut caput in corpore, & Ecclesiam esse in Christo, ut corpus in capite.

S E P T I M V S locus est in lib. 13. de Trinit. cap. 1. *Fidem ipsam videt quisque esse in corde suo, si credit, vel non esse, si non credit.* Et lib. 8. cap. 8. *Qui diligit, inquit, fratrem, magis novit dilectionem, qua diligit, quam fratrem, quem diligit.*

R E S P O N D E O, loquitur S. Augustinus de actione credendi & diligendi. Certissimi enim sumus nos credere & diligere, quando credimus & diligimus, sed utrum actus illi sint, quales oportet, & utrum ex habitu proficiantur, sine revelatione sciri non potest.

O C T A V V S locus est in tractatu 5. super epistolam Ioannis: *Nemo interroget hominem, redeat ad cor suum, si ibi inuenit caritatem, securus sit, quia transit a morte ad vitam.*

R E S P O N D E O, Caritas sine ulla dubitatione uiuificat, & ideo si quis illam inueniat in corde suo, securus merito esse potest. Ceterum quamuis possit unusquisque in corde uidere actum dilectionis, tamen (ut dixi) non potest certo cognoscere, siue ille actus ueræ caritatis, an non. Proinde poterit quidem securus esse, quoniam ad hoc sufficit certitudo moralis, non tamen certus erit certitudine fidei, cui falsum nulla ratione subesse possit.

N O N V S locus est in libro de poenitentia medicina, cap. 2. *Dimitte nobis debita nostra, non dicimus pro ijs peccatis, qua remissa credimus in Baptismo, nisi de ipsa fide dubitemus.*

R E S P O N D E O, Illud (credimus) positum est pro eo quod est, existimamus, censemus, arbitramur. Unde in libro 2. aduersus Cresconium, cap. 28. eandem sententiam idem Augustinus repetens, usus est verbo, *confidimus*, *Dimitte, nobis, inquit, debita nostra, non dicimus, pro ijs debitis, qua semel in Baptismo dimissa esse confidimus.* Illud autem, *nisi de ipsa fide dubitemus*, ideo positum est, quoniam si quis dubitet, an in Baptismo peccata omnia deleantur, de ipsa fide Baptismi dubitare censetur, non quod fieri non possit, ut uel propter defectum intentionis ministri, uel propter indispositionem suscipientis non sint deleta peccata, sed quia ut plurimum nulla est rationalis causa dubitandi de intentione uel dispositione, quod attinet ad Baptismum rite ministrandum & suscipiendum; & ideo si quis dubitet, de ipsa efficacia Baptismi, hoc est, de fide Catholica dubitare uidebitur.

D I C E S, ergo talis certitudo haberi debet de re-

A missionem peccatorum in Baptismo, ut omnem dubitationem prorsus excludat.

R E S P O N D E O, ita esse, si per dubitationem intelligas eam animi dispositionem, per quam neutri parti assentiri quis audet, illi enim dubij proprii sunt, qui ita fluctuant, ut nihil decernere audeant. At si per dubitationem intelligas formidinem, quæ interdum habemus de contraria parte, etiam si uni parti assentiamur, nego talem certitudinem haberi debere, quæ dubitationem, id est, formidinem prorsus excludat. Sanctus autem **A V G V S T I N V S** dicit, eos dubitare de fide, qui dicunt, *Dimitte nobis debita nostra*, pro ijs peccatis, quæ in Baptismo dimissa esse confidere debent, quoniam qui orant pro illis peccatis, uidentur esse dubij priore modo, ac per hoc anxij & fluctuantes, quæ fluctuatio non presumitur nasci, nisi ex defectu fidei de efficacia Sacramenti, ut dictum est.

D E C I M V S locus est in tractatu super Psalm. 85. *Dicit unusquisque fidelium, sanctus sum, non est ista superbia elati, sed confessio non ingrati.*

R E S P O N D E O, dicat sanè unusquisque fidelium, qui nihil sibi conscius est, ex bona spe, sanctus sum. Nam ex fide diuina non potest hoc dicere, nisi hoc ipsum Deus ei reuelauerit. Alioqui falsa esse posset fides, cum facile fieri possit, ut aliqui sanctos se esse credant, & non sint.

S E X T V S est S. **L E O** in serm. 2. de festo Paschæ: *Discutiant se fidelium mentes, & intimos sui cordis affectus vera examinatione diiudicent, ut si depositum ali- quid in conscientijs suis de fructibus caritatis inuenerint, Deum sibi inesse non dubitent.* Et idem habet in serm. 8. de Epiphania.

R E S P O N D E O, eadem est sententia S. Leonis, quæ S. Augustini in tract. 5. in epistolam Ioannis. De quo loco paulo ante loquuti sumus.

S E P T I M V S est Sanctus **G R E G O R I V S**, in primo libro Dialogorum, cap. 1. *Mens quæ sancto Spiritui impletur, habet euidentissima signa sua, virtutes scilicet, & humilitatem, quæ si utraque perfecte in una mente conueniunt, liquet, quod de presentia sancti Spiritus testimonium ferant.*

R E S P O N D E O, loquitur S. Gregorius, de euidencia signorum; quæ quamuis tanta sit, quanta esse potest, semper tamen est euidencia signi, id est, coniecturalis; ac per hoc certitudinem efficit coniecturalem, non fidei diuinæ. Deinde, non uidetur loqui S. Gregorius de notitia, quam unusquisque habet de se, sed potius quam habet de alijs, in quibus uidet, cum summis uirtutibus humilitatem esse coniunctam.

O C T A V V S est S. **A N S E L M V S**, in comment. ad c. 8. ad Rom. *Per hoc, quod Spiritus sanctus caritatem nobis infundit, quia nos facit imitatores esse diuinae bonitatis, ut diligamus inimicos, euidenti testimonio declarat mentem nostram, nos esse Filios Dei.*

R E S P O N D E O, loquitur de euidencia signorum, ut paulo ante dicebamus, signum enim omnium maximum gratiæ Dei, est dilectio, ac præsertim inimicorum.

N O N V S est Sanctus **B E R N A R D V S**, quem pro sententia sua omnes adducunt, Lutherus, Calvinus, Philippus, Bucerus, Kemnitius; Et ex Catholicis Catharinus. Is igitur in sermone primo de Annuntiatione Dominica habet hæc uerba: *Si credis peccata tua non posse deleri, nisi ab eo, cui soli peccasti, & in quem peccatum non cadit, benefacis, sed adde adhuc ut credas, quia per ipsum tibi peccata donantur. Hoc est testimonium, quod perhibet in corde nostro Spiritus sanctus, dicens, Dimissa sunt tibi peccata tua. Sic enim arbitratür Apostolus, gratis iustificari hominem per fidem.*

R E S P O N -

RESPONDEO, Sanctus Bernardus in eo sermone, proponit explicanda verba illa Psalmi, *ut inhabitet gloria in terra nostra*. Et statim in ipso principio, dicit, hanc gloriam esse illam de qua loquitur Apostolus, 2. Corinth. 1. *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiarum*. Deinde docet, hoc testimonium conscientiarum, esse testimonium, quod perhibet Spiritus sanctus in corde nostro, non testimonium, quod ipsi perhibemus de nobis. Et addit, esse testimonium triplex, de remissione peccatorum, de meritibus uitæ æternæ, de electione ad gloriam.

Ut autem quis habeat hoc testimonium triplex, & possit dicere: *Gloria nostra hæc est*, &c. TRIA necessaria esse demonstrat.

PRIMUM est, ut quis credat, non posse haberi remissionem peccatorum, neque merita, neque vitam æternam, nisi per gratiam Dei. Et de hoc primo non est quæstio, certum enim est, hoc debere credi fide Catholica.

SECUNDUM est, ut quis credat, per Christum sibi indulgeri peccata, donari merita, & paratam esse uitam sempiternam. De hoc secundo, quæstio est, quo pacto intelligi debeat.

Aliqui ex Catholicis dicunt, Sanctum Bernardum non loqui de fide Catholica, sed de fide, quæ haberi potest ex coniecturis & signis, ut sensus sit, debere hominem sibi persuadere, & credere sibi remissa esse peccata, non tamen id certò credere certitudine fidei diuinæ. SED hæc responsio non uidetur solida, TUM, quia S. Bernardus eadem voce (*credendi*) utitur, cum dicit, credendum esse, non posse deleri peccata, nisi per gratiam, & cum dicit, credendum esse, per Christum remitti peccata; & in priorē sententia sine dubio loquitur de fide Catholica, non de persuasionē ex signis, neque credibile est, eum intra duas lineas æquiuocatione uti uoluisse: TUM, quia mox adiungit de hac fide, qua credimus, nobis per Christum remitti peccata, *sic enim arbitrat̃ Apostolus, gratis iustificari hominem per fidem*. At certè non iustificamur per illam persuasionem ex signis, sed per veram & Catholicam fidem.

Dico igitur, Sanctum Bernardum loqui de fide Catholica, qua credimus, Deum velle nobis peccata remittere, & re ipsa ex parte sua remittere, modo conditio impleatur, de qua paulo post dicemus, non autem loqui de fide, qua absolute, & sine respectu dispositionis credamus nobis peccata remitti, ut hæretici somniant. Id autem probō.

PRIMUM, quoniam Sanctus Bernardus, sicut dicit, credendum esse nobis remitti peccata, ita etiam dicit in eodem loco, credendum esse nobis donari merita, & paratam esse vitam æternam, at idem Bernardus in epistola 107. & in sermone 1. de septuagesima, & alibi, disertis uerbis dicit, de uita æterna consequenda spem nos habere, non securitatem.

Deinde, idem Bernardus probare uolens, nos debere credere, peccata per Christum nobis remitti, merita donari, & uitam æternam esse paratam, dicit, argumenta ualidissima esse Christi mortem, resurrectionem & ascensionem. At hæc argumenta uerè ualidissima sunt ad probandū, Deū uelle peccata remittere, & ex parte sua re ipsa illa remittere, & merita donare, & uitam æternam parare. Non enim Christus mortuus est, resurrexit, & ascendit, ut ostenderet sine sua gratia, non posse deleri peccata, haberi merita, & uitam æternam, sed ut ostenderet, se uelle ista omnia præstare, & re ipsa ex parte sua iam præstare. At non probant hæc argumenta nobis in particulari, sine ulla dispositione ex parte nostra, dimitti peccata, donari merita, & uitam

æternam. Nam si ita esset, omnes homines iustificarentur & saluarentur, quia pro omnibus Christus mortuus est, & resurrexit.

TERTIO, idem Bernardus paulo post (ut mox dicemus) apertè docet, multas condiciones ex parte nostra requiri, ut iustificemur & saluemur: non igitur docet, credendum esse absolute, nobis remitti peccata, donari merita, & uitam æternam.

Addo ultimo, quod cum Bernardus antea loquutus esse de potentia Dei, cum dixit, necessarium esse credere, non posse deleri peccata, haberi merita, & uitam æternam, nisi per gratiam Dei; recto ordine adiungit, credendum esse secundo loco, Deum uelle delere peccata, donare merita, & uitam æternam, ut habeamus primo testimonium potentie, secundo testimonium uoluntatis. Atque hæc de secundo,

TERTIUM, quod necessarium esse demonstrat S. Bernardus, est, ut nobis applicetur in particulari remissio peccatorum, & merita donentur, & spes uitæ æternæ conferatur, ut non solum habeamus testimonium potentie, & uoluntatis, sed etiam executionis. Et in hoc tertio non dicit Bernardus, credendum esse, sed potius experiendum, an habeamus condiciones, quæ requiruntur. Sic ergo (inquit loquens de applicatione in particulari) *inhabitabit hac gloria etiam hic in terra nostra, si misericordia, & ueritas obuiet sibi, & sese iustitia, & pax osculentur. Præuenienti siquidem misericordia, ut ueritas nostra conuersionis occurrat, ac de cetero sanctimoniam sectemur & pacem, sine qua nemo uidebit Deum. Vbi enim compungitur quis, tunc eam misericordia præuenit, sed nequaquam ingreditur, donec ei ueritas confessionis occurrat. Et hoc quidem, ut declines a malo. Iam uerò ut facias bonum, in tympano, & choro tibi psallendum est, ut ipsa mortificatio carnis tuæ, & penitentia fructus, ac iustitia opera in ueritate, & concordia fiant. Et infra: Sane quisquis ille est, in quo misericordia, & ueritas obuiauerunt sibi, iustitia, & pax osculata sunt, secum gloriatur, sed in eo, qui sibi testimonium perhibet, in Spiritu utique ueritatis. Hæc ille.*

Vides igitur Sanctum Bernardum non docere, absolute credendum esse sine respectu operum, nobis remitti peccata; sed eum requirere conditionem conuersionis, confessionis, fructum penitentiae, & similibus operum, ex quibus, ut ex signis quibusdā gignitur persuasio, & securitas gratiæ, non tamen certitudo fidei Catholice, uel diuinæ. Hunc locū fusius explicare noli, quoniā ex uerbis huius sermonis perperam intellectus, duxit originem perniciofa illa hæresis de fide speciali, quæ magnam partem Septentrionis infecit.

CAPVT XI.

Soluuntur argumenta ex ratione.

PRÆTER testimonia Scripturarum & Patrum, multas quoque rationes colligunt aduersarij.

PRIMAM rationem ducunt ab exemplis sanctorum, qui certi fuisse narrantur de sua iustitia. Enumerant Kemnitus, & Catharinus Sanctos Patriarchas, Abel, Henoch, Noe, Abraham, & similes, quos ipsa Scriptura commendat.

Sed facilis est responsio. PRIMUM enim pauci illi uiri, & ij ualdè eximij, fortasse peculiari reuelatione certi fieri meruerunt de gratia, quam apud Dominum inuenerunt. Certè ad Abraham manifestè dictum esse legimus Genes. 22. *Nunc cognoui, quod times Dominum*, id est, nunc te cognoscere feci,

ci, quod verus sis cultor, & amator Dei. Sic enim exponit S. Augustinus, quæst. 57. & 58. in Genesin, ex quo intelligimus, non esse commune omnibus iustis, ut se iustos esse certò sciant. Quandoquidem Patriarcha Abraham, tot annis pie Deo seruierat, & tamen tunc solum audire meruit, Nunc cognoui, quod timeas Deum, quando ad Imperium Dei unigenitum Filium immolare decreuit. DEINDE, Scriptura dum sanctos commendat, & eorum iustitiam, & uirtutes laudat, nos certos reddit, quibus id utilissimum erat, potius quam illos.

SECUNDAM rationem petunt Kemnitius & Calvinus a ueritate promissionum. Deus enim, qui mé tiri non potest, gratiam promisit non solum in genere omnibus, sed etiam in particulari singulis. Id enim sonant illa uerba, Zachar. 9. *Ecce Rex tuus uenit tibi.* Et Luc. 12. *Complacuit patri in te.* Addit CALVINUS in Antidoto confirmationem ex Concilio Tridentino. *Concilium sess. 6. cap. 9. monet, ut nemo dubitet de efficacia passionis Christi, at nunquid in aere, inquit Calvinus, locanda est ista efficacia? Si efficax fuit Christi passio, certe mihi, & tibi fuit efficax, non Ideæ Platonice.*

RESPONDEO, multa de hac re diximus in 1. lib. ideo breuiter nunc respondemus, PRIMVM promissiones allegatas non esse particulares, sed generales. Illud enim, *Ecce Rex tuus uenit tibi*, dicitur filiæ Sion, id est, toti Ecclesiæ. Et illud (*Complacuit patri in te*) dicitur toti gregi pusillo, id est, eidem Ecclesiæ. DEINDE addimus, promissiones istas posse quidem etiam applicari singulis in particulari, sed tunc esse conditionatas, non absolutas. Non enim quæ promittuntur Ecclesiæ, conueniunt singulis hominibus, nisi illi per fidem, & caritatem incipiant esse membra uiuæ corporis Ecclesiæ, immo nisi prius renascantur ex aqua & Spiritu sancto, & postea seruent omnia, quæ mandata sunt.

TERTIAM rationem sumunt iidem ab efficacia & proprietatibus fidei & spei. Scriptura enim tribuit fidei *πληροφορίαν*, id est, plenissimam certitudinem, ad Hebr. 10. Item ut sit conuictio & hypostasis, ad Hebr. 11. Et Iacobi 1. Fidei opponitur hæsitatio. Præterea ipsi etiam spei tribuitur firmitas & certitudo, imo & *πληροφορία*, ad Heb. 6. ubi etiam comparatur anchora propter stabilitatem & immobilitatem: Igitur promittenti Deo remissionem peccatorum, debet homo firmissimè, ac certissimè credere & confidere, sibi remitti peccata. Alioqui fides & spes dubiæ esse possent.

RESPONDEO, quod attinet ad Fidem, nulla est in hac parte difficultas. Fides enim certissima est. Neque ullus vnquam Catholicus dixit, fidem non esse certam, aut posse dubitari, vel cum formidine assentiri, in ijs, quæ ad fidem pertinent. Sed paralogismus aduersariorum in eo positis est, quod assumunt remissionem peccatorum, siue iustificationem uniuscuiusque, ad fidem propriè dictam pertinere, quod falsum esse ostendimus in 1. libro. neque possunt aduersarij ullum argumentum, non solum uerè solidum, sed neque in specie solidum contra proferre.

Quod autè attinet ad SPEM, fitemur, eam quoque esse debere certissimam, sed in suo genere. Alia enim fidei, alia spei certitudo est. DVPLEX igitur in spe certitudo considerari potest, VNA ex parte voluntatis, ALTRA ex parte intellectus. Ex parte voluntatis certitudo spei est firma adhæsiō voluntatis ad rem speratam, & hæc maxima esse potest, etiam si ex parte intellectus non sit homo certus, se rem illam consecuturum. Imo uidetur spes non solum non exigere, sed nec terre posse ex parte intellectus certitudinem absolutam. Nam quod certò

scimus nos habituros, non propriè speramus, sed simpliciter expectamus. Hoc enim modo animæ beatorum non propriè sperant corporum resurrectionem, sed tatum expectant, quia certissima sunt ex parte intellectus, eam sibi deesse non posse. Itaque Hæretici nostri temporis, qui certitudinem absolutam ex parte intellectus requirunt de iustificatione & salute, nullum locum spei propriè dictæ relinquant.

Quamuis autem (ut diximus) absolutam certitudinem spes non requirat, ex parte intellectus, tamen habet etiam ex parte intellectus DVPLEM certitudinem.

PRIMA oritur ex fundamento spei primario, quod est promissio Dei. Certi enim sumus, Deum non posse fallere. Et si quidem nihil requireretur ad iustificationem, vel salutem nisi promissio Dei, haberemus etiam de his rebus absolutam, & infallibilem certitudinem: tamen quia requiruntur etiā alia, de quibus non sumus tam certi, ideo spes non expellit omnem timorem. De hac certitudine, ex parte fundamenti, loquitur Apostolus 2. Timot. 1. *Scio cui credidi, & certus sum, quia potens est depositum meum seruare in illum diem.* Et ad Hebr. 6. *Interposuit (Deus) iussurandum, ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus anima tutam, ac firmam.*

ALTERA certitudo spei ex parte intellectus oritur ex caritate, ac per hoc non conuenit nisi hominibus iustis. Amicus enim ab amico omnia bona sperare potest, neque periculi im est, ne confundatur. De hac certitudine scribit Apostolus ad Rom. 5. *Spes autem non confundit, quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris.* Et siquidem amicitia ista cū Deo corrumpi non posset, infallibiliter, & absolute de salute securi essent, qui caritate cū Deo coniuncti sunt: tamen quia dum peregrina mur a Domino fieri potest, ut qui amicus est, iterum fiat inimicus. Idcirco non possunt etiam iusti sine timore aliquo uiuere.

Habemus igitur spem Christianorum certissimam esse, tum ex parte voluntatis, tum ex parte intellectus, sed ex parte intellectus certitudinem absolutam, & infallibilem habere, ratione fundamenti, & ratione formæ, id est, ratione promittentis Dei, & ratione Caritatis, quæ est forma spei: & solum ratione propriæ dispositionis formidinem aliquam habere coniunctam.

QUARTAM rationem ducunt aduersarij ex natura & efficacia Sacramentorum. Sed aliter hoc argumentum texunt hæretici, aliter Catharini. Hæretici sic ratiocinantur, Sacramenta sunt instituta ad obsignandam gratiam per Christum acceptam, vel quæ per Christum accipitur, ut nimirum hoc symbolo externo sustentetur fides, & certi redamur de eo, quod non uidemus. Igitur qui dicit, baptizatos non esse certos de remissione peccatorum, iniuriam Sacramentis facit, & ipsi etiam Deo, quasi fallacia signa instituerit. Præterea, cum Minister absolute, in Christi nomine pronūciat, Ego te absoluo, uel est certum quod dicit, uel incertum; si certum, igitur peccat qui non credit, se certò esse absolutum, ac per hoc iustificatum, si est incertum, igitur peccat Minister, tam audacter pronūcians Christi nomine, quod fortasse est fallum; *Et posset ei dici*, inquit LVTHERVVS, *Domine tu mentiris.*

Catharinus autem in hunc modum argumentum proponit, Sacramenta non ponenti obicem certò gratiam conferunt; potest autem qui Sacramentum recipit, certò scire a se obicem nullum poni;

poni; igitur potest idem ipse certus esse, sibi peccata esse dimissa.

RESPONDEO, Falsò assunt Hæretici Sacramenta instituta esse præcipuè ad fidem sustentandam, & nos certos de Dei uoluntate reddendos: nam (ut in lib. 1. de Sacramentis in genere demonstrauimus) si ita esset, frustra baptizarentur infantes & amentes, qui eiusmodi effectus capaces non sunt. Potissima igitur causa institutionis Sacramentorum est, ut sint instrumenta iustificationis efficiendæ. Et ideo B. Paulus ad Tit. 3. non dixit, certos nos fecit, sed, *saluos nos fecit per lauacrum*; neque lauacrum dixit certificationis (ut sic loquar) sed, *regenerationis & renouationis*. Et ad Ephes. 5. non dixit, certam faciens Ecclesiam, sed, *mundans eam lauacro aquæ in verbo uitæ*. Concedimus tamen Sacramenta non solum esse causas, sed etiam signa iustificationis, & quidem infallibilia ex parte sua, non absolutè. Non enim significat ceremonia illa Baptismi, hominem absolutè lauari & mundari a peccato, sed lauari & mundari, quod attinet ad uim, & efficaciam Sacramenti, modo non impediatur effectus per indispositionem fidei & penitentiam. Requiritur autem dispositio fidei & penitentiam, & posse fieri, ut quis fidem, & penitentiam simulans ad Baptismum accedat, neque hæretici negant.

Itaque non sunt fallacia signa, neque potest dici Ministro, Domine tu mentiris, si quis forte ficto corde accedens a Ministro, qui id ignorat, simpliciter baptizetur. Non enim ille, cum dicit, ego te baptizo, aliud significat, nisi ego Sacramentum tibi præbeo, quod vim habet omnia peccata delendi, uel (quod est in me) abluo te, & mundo a sordibus peccatorum. Et hoc ipsum est, quod credere tenetur, qui Sacramentum recipit, nimirum sibi remitti peccata uel Sacramenti illius, nisi fortè ipse per indispositionem suam in causa sit, cur non succedat iustificationis effectus.

Iam verò ad Catharinum RESPONDEO, argumentum eius rectè concludere, posse eum, qui non est sibi conscius fraudis alicuius, certum esse de remissione peccatorum, sed certitudine quadam humana & morali, non certitudine fidei. Quoniam (ut supra ostendimus) non potest haberi certitudo fidei (si reuelationem remoueas) de intentione Ministri, sine qua non perficitur Sacramentum, neque de remotione omnis impedimenti, cum fieri possit, ut aliquis non sit sibi conscius obicis, & tamen re ipsa obicem ponat, cum affectum gerat ad peccatum aliquod lethale, quod esse peccatum ignoret.

QVINTAM rationem ducit Kemnitius ab origine sententiæ nostræ. Scribit enim eam ortam esse ab errore Phariseorum & Nouatianorum. Quod inde probat, *quoniam Pharisei (ut ipse dicit) non dubitabant de remissione peccatorum in genere, sed murmurabant, quia Christus iubebat homines considerare, sibi in particulari dimissa esse peccata. Nouatiani uero (ut ex Ambrosio de penitentia, & ex historia tripartita libro octauo, Kemnitius citare se dicit) non dubitabant in genere posse dimitti peccata, sed an Minister deberet cerè affirmare, an dubitarent in particulari penitentibus peccata dimitti.*

RESPONDEO, Hæc verò non argumenta, sed imposturæ & mendacia sunt. Nam Euangelium apertissime testatur, Phariseos non murmurasse, quod Christus iuberet in particulari fiduciam concipi de remissione peccatorum, sed quod se Deum facere uideretur, dum potestatem peccata relaxandi soli Deo propriam sibi sumebat. Sic enim Pharisei loquuntur, Marci secundo: *Quid hic sic loquitur? blasphemiat. Quis enim potest peccata dimittere, nisi solus*

A *Deus?* Et Luca septimo: *Quis est hic, qui etiam peccata dimittit?* Adde quod Dominus non iussit, homines credere fide Catholica, sibi peccata esse dimissa, sed tantum confidere. Quod ipsum Catholici omnes docet, quippe qui sciunt fidem & fiduciam non esse idem, & posse hominem confidere sibi remissa esse peccata, etiam si ex parte intellectus, non habeat eius rei certitudinem absolutam.

Quod ad Nouatianos pertinet, mirum est, cur audeant Lutherani nobis errorem Nouatianorum tribuere, cum ipsi verissimi sint Nouatiani. Nā error Nouatianorum ille erat, quod nullum in Ecclesia Sacramentum penitentiam & recôciliationis agnoscebat distinctum a Baptismo. Quod ipsum Lutherani omnes docent. Sed quoniam nondum Satanas inspirauerat Nouatianos, ut dicerent per memoriam Baptismi posse homines recôciliari, quod Lutheranis postea inspirauit, ideo Nouatiani lapsos post Baptismum monebant, ut cum Deo agerent, in Ecclesia enim non esse potestatem reconciliandi. Sic Ambrosius loquitur libro primo de penitentia, cap. 1. *Alii Nouatiani se Domino deferre reuerentiam, cui soli remittendorum criminum potestatem permittunt.* Et Socrates libro octauo Tripart. & libro quarto historiæ suæ, cap. 23. *Nouatius, inquit, Ecclesiis scribebat, ne eos, qui demonibus immolauerant, ad Sacramenta suscipere, sed inuitarent quidem ad penitentiam, remissionem uero Dei relinquerent potestati, cuius solius est peccata remittere.*

POST REMAM rationem ducunt ab absurdo. Nā ualde absurda uidentur esse doctrina, quæ perpetuam dubitationem, hæitationem & fluctuationem docet. *Qualis (inquit Kemnitius) est illa doctrina, cuius effectus, summa & finis est, ut anxia conscientia, quærentes consolationem, reiciantur in perpetuas hæitationes & dubitationes suæ cum Deo reconciliationis, salutis, & uitæ æternæ?*

RESPONDEO, Posset hoc argumentum, si rethorici liberet, multo uerius in aduersarios retorqueri, qui miseras animas quærentes consolationem ita seducunt, ut in uanissimam fiduciam & temerariam præsumptionem præcipitare non dubitent. Sed his omiſſis, dico nullum esse Catholicum Scriptorem, qui doceat oportere homines perpetuò dubitare, & hæsitare de sua cum Deo reconciliatione.

TRES enim uidentur numerari inter Catholicos de hac questione sententiæ, quarum UNA, quæ est Ambrosij Catharini, non solum dubitationem omnem excludit, sed etiam addit posse iustos habere de sua iustificatione certitudinem fidei diuinæ, de qua sententiæ non potest Kemnitius quærere.

ALTERA sententiæ non docet quidem certitudinem fidei diuinæ, tamen affirmat posse, imò etiam solere præsertim homines perfectos ad eam securitatem uenire, ut nullam habeant de sua iustificatione formidinem, planè ad eum modum, quo credimus sine ulla hæitatione & modum deceptionis, Casarem imperasse in Italia, Alexandrum in Græcia, Ciceronem Oratorem, Liuium Historicum, Virgilium Poetam fuisse; Constantinopolim esse urbem in Thracia & Antiochiam in Syria, quamuis neutram uiderimus.

De qua etiam sententiæ non uideo cur Kemnitius quærere possit. Quamquam (ut uerum fatear) mihi hæc sententiæ non probatur; TVM quia Concilium Trident. sess. 6. cap. 9. docet, neminem esse, qui dum considerat suam infirmitatem & indispositionem, non possit de sua gratia formidare, ac timere, TVM etiam quia exempla sanctorum, Iobi, Dauidis, Pauli, Hilarionis, & aliorum perfectissimorum hominum, supra citata, contrarium persuadent.

suadent. T V M denique quoniam de Cæsare, Alexandro, Cicerone, Livio, Vergilio, Constantinopoli & Antiochia, alijsque similibus rebus ideo non dubitamus, quoniam habemus plurimos oculos testes, nec unquam in eiusmodi rebus accidit deceptio, vel multis seculis res celebrata est, & nemo unquam contradixit, & eiusmodi res sunt, quæ sub aspectum cadunt, & facili negotio cognosci possunt. Sæpe etiam nihil ad nos pertinent, & ideo malumus simpliciter credere, quam anxie quærere, utrum sic, an aliter se habeant. At negotium iustificationis, & salutis æternæ ad nos maximè pertinet, neque villos habemus de ea re testes oculos, & scimus non paucos vehementer esse deceptos, & res est altissima, atque abdita valde.

TERTIA sententia, quæ communior in Ecclesia est, non tollit quidem omnem formidinem, tamen tollit omnem anxietatem & hæsitationem, & ipsam etiam dubitationem, si dubius dicatur, qui non audet alteri parti assentiri. Neque enim bona est argumentatio, Catholici non habent certitudinem fidei de sua iustificatione, igitur semper dubitant, hærent, anxij sunt. Sicut neque contra rectè quis concluderet, Catholici non sunt anxij, neque hæsitant de sua iustificatione, igitur certi sunt certitudine fidei, sibi remissa esse peccata. Datur enim aliquid medium inter hæc extrema, videlicet certitudo quedam moralis ex parte intellectus, & spes, ac fiducia ex parte voluntatis.

Porro solidam consolationem & pacem, ac tranquillitatem, & lætitiā internam longè melius gignit in Catholicis bona conscientia, contritio, caritas, studium bonorum operum, frequens Eucharistiæ perceptio, uisitatio Spiritus sancti, quæ est manna absconditum, quod nemo scit, nisi qui accipit, quam inanis illa fiducia, & verè temeraria præsumptio in Lutheranis. Nam de bona conscientia scribit Apostolus, 2. Cor. 1. *Gloria nostra hæc est, et stimulum conscientia nostra.* Et S. Ioannes in epist. 1. cap. 3. *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus apud Deum.* De vera contritione scribit Salomon, Proverb. 14. *Cor quod nouit amaritudinem animæ suæ, in gaudia eius non miscbitur extraneus.* Verè enim incredibilis læticia oritur ex eo, quod quis uideat se amarissimè peccata sua defflere. Porro caritas nihil prius gignit quam gaudium & pacem. In de enim dicitur, Galat. 5. *Fructus Spiritus est caritas, gaudium, pax, &c.*

Sed ex patientia (ut alia nunc omittam) solidissima oritur consolatio. Nam ut ait Apostolus, Rom. 5. *Gloriamur in tribulationibus, quia tribulatio patientiā operatur, patientia probationem, probatio verò spem, spes autem nō confundit, &c.* Et 2. Corinth. 7. *Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra.* Et cap. 8. *Notum, inquit, vobis facimus fratres gratiam Dei, quæ data est in Ecclesiis Macedonia, quod in multo experimento tribulationis abundantia gaudij ipsorum fuit.* Et Iacobus cap. 1. *Omne gaudium existimate fratres, cum in tentationes varias incideritis, scientes quod probatio fidei vestra patientiam operatur, patientia autem opus perfectum habet.* Et ante hos omnes Propheta David: *In tribulatione, inquit, dilatasti mihi.* Et rursus: *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ latificauerunt animam meam.*

Sancti quoque Patres, quorum testimonia perperam adduxerunt aduersarij pro certitudine fidei, & præsertim Cyprianus, Ambrosius, Augustinus, Leo securitatem animæ, non ex fide remissionis peccatorum, sed ex consciētia caritatis & operum bonorum colligebant. Placetautem nomine aliorum Sancti BERNARDI testimonium hic adscribere.

A re, ut omnes intelligant, unde petenda sit solida consolatio. Sic igitur loquitur in sermone 69. in Cantabrigia: *Quanta putas ex hac mansionē inter animam & verbum familiaritatis gratia oritur. Quanta de familiaritate sequatur fiducia? Non est (ut opinor) quod iane talis anima dicere vereatur, dilectus meus mihi, quæ ex eo quod se diligere & vehementer diligere sentit, etiam diligere nihilominus vehementer non ambigit, ac de sua singulari intentione, sollicitudine, cura, opera, diligentia, studioque, quo incessanter & ardentius inuigilat quem admodum placeat Deo, æque hæc omnia in ipso indubitanter agnoscit, recordans promissionis eius, in qua mensura mē si fueris remitteretur vobis. Ergo ex proprijs, quæ sunt penes Deum agnoscit, nec dubitat se amari quæ amat.*
B Et infra: *Vides quomodo non solum de amore suo certum te reddit, si quidem tu ames illum, sed etiam de sollicitudine sua, quam pro te gerit, si te senserit sollicitum sui.*

Hanc igitur certitudinem libenter agnoscimus, quæ non oritur ex præsumptione imputatæ iustitiæ, neque est certitudo fidei Catholicæ, sed oritur ex caritatis & operum bonorum experimento, ac per hoc moralis & coniecturalis certitudo nominari potest.

CAPVT XII.

C Refellitur error de certitudine Prædestinationis.

HACTENVS primum errorem ex illis quatuor quos initio huius libri proposuimus, expungere conati sumus. Sequitur ut aduersus secundum breuiter differamus.

SECUNDVS error eorum erat, qui non solum de præsentī gratia, atque iustitia, sed etiam de prædestinatione, atque electione ad gloriam certitudinem fidei haberi contendunt. Docuit hunc errorem MARTINVS BUCERVS, in Colloquio Ratisbonensi. Nam extat in eo Colloquio inter alios titulos, unus de firmissima æternæ salutis fiducia, & certitudine, & in eo affirmat Bucerus, non esse verum Christianum, qui non eadem fidei certitudine, credit se habiturum esse vitam æternam, quæ credit, Christum esse, & Deum etiam esse. Idem etiam docet in libro de concordia, in conciliatione articuli de iustificatione: Idem quoque docet PETRVS MARTYR, in comment. ad cap. 8. epitomæ ad Roman. Eundem errorem mordicus defendit IOANNES CALVINVS, in lib. 3. Instit. cap. 2. ubi sic loquitur, §. 16. *Verè fidelis non est, nisi qui solida persuasionē Deum sibi propitium persuasus, de eius benignitate omnia sibi pollicetur, nisi qui diuinæ erga se beneuolentiæ promissionibus fretus, indubitatam salutis expectationem præsumit.* Vide eundem §. 40. & in antidoto Concilij. In eodem errore versatur KEMNITIVS, in Examine Concilij Tridentini. Reprehendit enim quod Concilium docet, sess. 6. capit. 12. neminem sine peculiari reuelatione, certò statuere debere se esse ex numero prædestinatorum. Affirmat uerò Kemnitius, hanc falsam esse doctrinam, & probat ex cap. 8. ad Roman. Ex uerbo Dei posse ac debere omnes iustificatos certò statuere, de sua prædestinatione.

Ceterum hic error pugnat cum Scripturæ diuinæ testimonijs, cum sententijs sanctorum Patrum, & cum manifesta, atque apertissima ratione.

PRIMUM igitur, Apostolus Paulus ad Rom. 11. de Prædestinatione disputans, refert hoc mysterium inter altissima Dei secreta, exclamans: *O altitudo*

tudo diuinarum sapientia & scientia Dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles via eius? Et, quis nouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit? Et quamuis hæc altitudo secreti præcipue respiciat causam, cur Deus vnum eligat, alterum non eligat, tamen indicat etiam non posse sciri sine reuelatione, quem Deus elegerit, & quem non elegerit. Nā ex hoc ipso, quod ignoramus, quid moueat Deum, vt hunc potius quam illum eligat, & in eius voluntatem rem totam referre cogimur, intelligimus nō posse alia via cognosci, quem eligere, & quem non eligere voluerit, nisi per reuelationē specialem, qua suam ipse voluntatē alicui manifestare dignetur.

SECUNDO, Scriptura hortatur omnes fideles ad timorem, cum ait Rom. 11. *Tu autem fide stas, noli autem sapere, sed time, ne forte & tibi non parcat.* Et 1. Cor. 10. *Qui stat videat ne cadat.* Et Phil. 2. *Cum timore, & tremore salutem vestram operamini.* Et Apoc. 3. *Tene quod habes, ne forte alius accipiat coronam tuam.* Et in epist. 2. idem Ioannes: *Videte, inquit, ne perdatis, quæ operati estis.* Et in Psal. 2. *Seruite domino in timore & exaltate ei cum tremore.* Apprehendite disciplinā, ne quando irascatur Dominus, & pereatis de via iustæ.

Ad hæc & similia respondent CALVINUS & KEMNITIUS, hæc dici ad excutiendum torporē & carnalem securitatem, quæ homines in operibus bonis negligentes faciunt, non quod reuera periculum sit, ne veri fideles excidant a salute. At verum quidem est, nullum esse periculum, ne prædestinati salutem æternam perdant, & terrores illos a Spiritu sancto, per Scripturas sanctas adhiberi, vt electi ad sollicitudinem & diligentiam excitentur, sed hæc omnia locum habent in ijs, qui prædestinationem suam ignorant, nō in ijs, qui de illa certissimi sunt. Nam qui certō persuasi sunt, se omnino saluandos, non possunt timere, ne excidant salute, immo nec debent timere, si id certō credunt certitudine fidei, quomodo credunt Christum esse Deum, nam isto suo timore iniuriam fidei facerent.

Proinde si vera esset responsio hæreticorum, Spiritus Sanctus hortaretur electos ad infidelitatem cum hortatur ad timorem amittendæ salutis: Quemadmodum enim si quis admoneret fidelem vt timeret, ne forte non sit verum, Christum esse Deum, ad impietatem sine dubio eum impellere videretur. Ita prorsus Spiritus sanctus (quod blasphemum est cogitare) ad impietatem pronocaret electos, dū hortatur ut timeant, ne forte excidantur, ne pereant de via iustæ, ne amittant coronam suam. Ignit qui timere iubemur, non debemus, nec possumus certō credere certitudine fidei, nos esse de numero saluadorum.

TERCIO, Scriptura disertis verbis docet, salutē pendere a conditione operum, Matth. 5. *Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Scribarum & Phariseorum, non intrabitis in regnum cælorum.* Matth. 19. *Si vis ad vitam ingredi serua mandata.* Rom. 8. *Quod si filij & heredes, si tamen compatimur, vt & conglorificemur.* 2. Tim. 2. *Si commouiti sumus & conuinomus.* Et ibidē: *Non coronabitur, nisi qui legitime certauerit.* At concedunt aduersarij nullam esse posse certitudinem salutis, si ea pendeat a conditione operum, vnde igitur tam confidenter affirmant se de salute & uitæ æternæ esse certissimos?

Respondebunt fortasse, hæc omnia se habere nō in se, sed in Christo, cuius facti sunt membra per fidem. Sic enim iubet Calvinus, vt fidelis non respiciat se & opera sua, sed respiciat Christum, non ut extra se positum, sed vt in se manentem, & omnia bona sua communicantem. Sed hæc responsio nō est solida. Nam Christus ipse requirit a membris suis, ut ipsa etiam bene operentur, & tanquam vitis requirit, vt palmites fructum ferant. Alioqui excisio-

nem minatur: *Ego sum vitis vera* (inquit Ioan. 15.) *& Pater meus agricola est. Omnem palmitem in me nō ferentem fructum, tollet eum.* Et infra: *Si quis in me non mæserit, mittetur foras sicut palmes, & arefcet, et colligēt eum, & in ignem mittent, & ardet.* Non igitur sufficit ad salutem insertum esse in vitem Christum, nisi quis vt palmes fructum bonorum operum pariat. DEINDE, cum Dominus ait: *Nisi abundauerit iustitia vestra, &c.* Et: *Si vis ad vitam ingredi, &c.* Non significat ut membra iustitiam capitis sibi arrogant, sed vt ipsa quoque operentur, & iustitiam faciant, ut perspicuum est ex sequentibus, vbi ait Matth. 5. *Ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros, &c.* Et Matth. 19. *Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, & habebis thesaurum in celo.*

RESPONDERE solent, opera quidem requiri, sed nō vt conditionem, a qua pendeat promissio vitæ æternæ, sed quia fides vera non est nisi sit viuæ, & fructificet opera bona, nam peccata, id est, opera carnis excutiant fidem, & effundunt Spiritum sanctum, At non laboramus hoc loco cur sint opera necessaria, contenti sumus, si detur nobis, ea necessario exigi, & sine illis non obtineri uitā æternam. Hinc enim euidenter concludimus, sine diuina reuelatione neminem certo statuere posse, se esse de numero electorū, cum nemo, ipsis etiam aduersarijs testibus, certo statuere possit, se facturum omnia illa bona opera, quæ Christus fieri iubet.

QUARTO, Scriptura testatur, multos ad tempus credere, & postea circa fidem naufragare & perire, vt patet Luc. 8. de semine quod cecidit super petram, quod exponit Dominus de ijs, qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Et 1. Timoth. 4. *Spiritus manifeste dicit, quia in nouissimis diebus discedent quidam a fide.* Et cap. 9. *Quam quidam appetentes errauerunt a fide.* Qui autem a gratia & fide exciderunt, nullam certitudinem habent suæ restitutionis in gratiam, imo Scriptura dicit, hoc planē esse incertum, Cum ait 2. ad Timoth. 2. *Ne forte det illis Deus penitentiam & respiciant.* Et Ioel. 2. *Quis scit si conuertatur & ignoscat Deus?* At si multi credentes a veritate postea aberrant, & reprobi fiunt, igitur non erāt illi certi ex fide se perseueraturos, alio qui falsa fuisset eorum fides. Non potest autem certitudo prædestinationis haberi sine certitudine perseuerantiæ, cum perseuerantia sit effectus maximē proprius prædestinationis, & sine perseuerantia non possit impleri prædestinatio, igitur neque de prædestinatione homines illi certi fuerunt ex fide. Ac per hoc falsum est, omnes fideles certos esse certitudine fidei de sua prædestinatione.

Ad hoc argumentum utcumque respondere potest Calvinus, quippe qui negat habuisse veram fidem illos qui nō perseuerant. Quæ errorem paulo post refellemus. Kemnitius vero nihil omnino respondere potest. Ipse enim apertē fatetur, posse fideles excidere a gratia, & non perseuerare, & tamen audacter affirmat debere eos, qui fidem habent certō statuere se esse prædestinatos. Quæ quam malē inter se cohæreant, nemo non uidet. Nam si omnes debent ex fide certō statuere se esse prædestinatos, & tamen possunt non perseuerare, & per hoc nō saluari, igitur uel potest falli prædestinatio Dei, uel potest homo ex fide certō credere id, quod est incertum, & quod fieri potest ut sit falsum.

Respondent Kemnitius, fidem semper esse verā, quia quod aliqui non perseuerēt, nō fit ex eo quod Deus nolit conseruare eos vsque in finem, sed quia ipsi per opera carnis fidem excutiant. At inepta solutio est. Hoc enim est quod nos virgemus, non posset vllum ex fide certum esse, se ad numerum electorum pertinere, quia potest fieri, vt excutiat fidem,

& tandem sit reprobus. Nam cum vera fides possit esse in eo, qui re vera corā Deo reprobus est, cū præsciatur nō perseveraturus; euidēter sequitur, ut vel fides nō doceat eū esse de numero electorū, vel fides sit falsa; quomodo enim reprobis credere potest ex fide vera se non esse reprobū, sed electū?

Ad hæc testimonia Scripturæ addi possunt etiā testimonia Patrum. S. IOANNES CHRYSOSTOMVS homil. 11. in epist. ad Philip. Si Paulus, inquit, qui tanta passus est, nondum de resurrectione illa securus fuit, quid sane nos dicemus?

S. HIERONYMVS lib. 2. aduersus Pelagianos: Ne beatum, inquit, dixeris quempiam ante mortem, quādiu enim vivimus, in certamine sumus; quādiu in certamine, nulla est certa victoria.

S. AUGUSTINVS lib. 11. de ciuit. Dei, cap. 12. Licet, inquit, sancti de sua perseverantia premio certi sint, de ipsa tamen perseverantia sua reperiuntur incerti. Quis enim hominum se in actione, profectuque iustitia perseveraturum usque in finem sciat, nisi aliqua reuelatione ab illo fiat certus, qui de hac re inflo, latenteque iudicio non omnes instruit, sed neminem saluit?

Martinus Bucerus in lib. de concordia, sub finē conciliationis articuli de iustificacione, hunc vnū locum sibi ipsi obiecit, & duas adhibuit responsiones, siue malis dicere tregiuerfationes. PRIMO dicit, Sanctos ex se non posse certō statuere, an sint perseveraturi; tamen quia vocati sunt ad sempiternum Christi consortium, ex fide debere omnino certos esse, se usque in finem perseveraturos. SECUNDO dicit, Augustinum loqui de certitudine scientiæ, non de certitudine fidei. AT si Sancti ex se statuere debeant, id est, ex viribus naturæ suæ; certō statuere debent, se non perseveraturos. Quo modo enim sine Dei gratia perseverarent? Itaque si ex se statuere debent, non sunt incerti, ut Augustinus dicit, sed planē certi.

Dicit fortasse Bucerus, illud (ex se) non debere ad vires perseverandi referri, sed ad cognitionem, ut sensus sit, Sanctos non posse statuere certō se perseveraturos ex lumine solius rationis, sed ex lumine fidei omnino posse. AT contra, nam de præmio perseverantiæ non sunt certi ex se, id est, ex lumine solius rationis, sed ex lumine fidei; & tamen Augustinus scribit, de præmio perseverantiæ Sanctos esse certos, de ipsa perseverantia incertos. Præterea si certi essent Sancti ex lumine fidei de sua perseverantia, omnes, qui fide præditi sunt, hanc certitudinem haberent, At Augustinus dicit, non omnes Sanctos, id est, non omnes qui fidem habent, esse de hac re certos, sed illos tantum, quibus Deus per specialem reuelationem id manifestare dignatur. Vult igitur Augustinus nō solū ex se, sed etiā ex fide, & non solum certitudine scientiæ, sed etiā certitudine fidei Sanctos de sua perseverantia esse incertos.

Sed ut omnem tergiuersandi occasionem Bucerō auferamus, addamus alia duo loca in libro de correptione & gratia, capite decimo tertio, Quis, inquit, ex multitudine fidelium, quādiu in hac mortalitate vivitur in numero prædestinatorum se esse presumat? Item in libro de bono perseverantiæ, capite decimo tertio, Ad quam vocationem (secundum propositum, quæ propria est electorum) pertinere nullus est homo ab hominibus certa assueveratione dicendus, nisi cū de hoc seculo exierit. In hac autē vitā humana, quæ tentatio est super terram, qui videtur stare, videat ne cadat.

S. GREGORIUS lib. sexto in primum Regū: Quia iudicium, inquit, omnipotentis Dei imperscrutabile est, unde ueniat, & quo uadat homo nescit, quia sciri non potest, an quis in gratia, quam recipit, perseverare in perpetuum debeat.

S. PROSPER, in lib. 2. de uocatione gentium, cap.

ult. In remotissimo (inquit) ab humana cognitione secreto præfinitio huius electionis abscondita est. Et de nullo ante ipsius finem prænunciari potest, quod in electorum gloria sis futurus, ut perseverantem humilitatem utilis metus seruet, & qui stat uideat ne cadat.

S. BERNARDVS, quē uirum Dei loco citato Bucerus appellat, & Lutherani omnes in quæstione de Iustificacione magnificere solēt, sic loquitur in ferm. 1. de Septuagesima: Quis potest dicere, ego de electis sum? ego de prædestinatis ad uitam? ego de numero electorum? certitudinem utique non habemus, sed spei fiducia consolatur nos. Idem in epist. 107. Datur (inquit) aliquid præsentire de sua ipsius futura beatitudine, quemadmodum ab æterno latuit in iustificante plenius appariturum in beatificante. De qua tamen iam percepta summet ex parte notitia, interim quidem gloriatur in spe, nondum tamen in securitate.

Addamus ult. rationes. PRIMARATIO, Nihil affirmari debet de his, quæ pendent ex sola Dei voluntate, nisi ex manifesta reuelatione ipsius: si enim nemo certō scire potest, quid sit in homine nisi spiritus eius, quanto magis nemo scire poterit quid sit in Deo nisi Spiritus Dei? Pendere autem prædestinationem ex Dei voluntate, perspicuum est, quia cuius uult miseretur, & quem uult indurat. Roman. 9. Et quos eligit non ex operibus, sed ex misericordia eligit DICENT, reuelauit Deus per Spiritum suum in Scripturis, omnes qui credunt, habituros esse uitam æternam. AT nusquam reuelauit omnes qui dicūt se credere, eos credere sicut oportet. Nam si satis esset dicere, ego credo, vel ēt, ego rectē credo, & sicut oportet, credo; omnes hæretici saluaretur.

SECUNDA RATIO, Non potest homo certus esse ex fide, an sit dignus odio vel amore secūdm præsentem iustitiam, quam in se habet, ut ostendimus in disputatione præcedenti, igitur multō minus ex fide certus esse potest, an sit dignus odio vel amore secūdm æternū decretū, quod in ipso Deo latet. Neq; enim dubitari potest, quin facilius sit notitia præsentis iustitiæ, quā æternæ prædestinationis.

TERTIARATIO sumitur ab utilitate huius secreti. Nam ut scribit S. Augustinus, in lib. de correptione & grat. c. 13. utilissimum est ad humilitatem conseruandam, ut nō sciatur in hac vitā, quis ad numerū electorum certō pertineat. Et quāuis posset Deus alia etiam ratione huic elationis morbo medicinā facere: tamen sic placuit magno illi medico, qui ordinem sanandi non accipit ab ægroto.

QUARTARATIO est sancti Prosperi loco notato, quoniam id etiam utilissimum fuit propter reprobos. Nam si scirentur qui sint prædestinati, reliqui omnes desperātes de salute nihil omnino boni per agere curarent. Itaque ut qui stat, uideat ne cadat, & qui uictus tentatione cecidit, resurgere conetur, & nemo de Dei miseratione diffidat, nemo desperet, utilissimum fuit, ut secretissima esset electio.

E

CAPVT XIII.

Soluuntur obiectiones.

QUAMVIS autem is, quem refutauimus error exploratus & apertissimus esse uideatur, non tamē desunt argumenta aliqua, quæ pro illius defensione Bucerus, Calvinus & Kemnitius excogitant.

PRIMUM igitur ita ratiocinatur BUCERVS: Affine pro dono perseverantiæ nobis orandum esse non dubium est: dicit autē Iacobus, cap. 1. de eo, qui cupit a Deo aliquid impetrare, Postulet in fide nihil habetans: igitur nihil habetare debemus, sed certō credere, nos accepturos perseverantiā, ac proinde etiam esse prædestinatos,

RESPON-

RESPONDEO, Potest optimè coherere oratio in fide sine hæsitatione cum incertitudine de re illa adipiscenda, quæ petitur. Nam in oratione requiritur tum fides, tum etiam fiducia, & utriq. suo modo contraria est hæsitatio. Et quidem de fide nulla est difficultas. Nam fide credere debemus, Deum posse facere quod petimus, fidelem quoq. esse in omnibus verbis suis, & per hoc velle et facere quod petimus, nisi ex parte nostra sit defectus, & de his rebus non debemus vel minimum hæsitare. Non autem tenemur certò credere, nos absolute impetraturos quod petimus: alioqui fides falsa esse posset. Certè cum Apostolus ter rogauit, ut liberaretur à stimulo carnis, in fide nihil hæsitans orauit, & non impetrauit tamen quod petijt: ex quo intelligimus, eum non credidisse absolute se liberandum.

At Dominus Marc. II. dicit. *Quidquid orantes petitis, credite, quia accipietis, & fiet vobis.* RESPONDEO, credendum esse quia accipiemus, si bona petamus, & si expedit nobis, non absolute. Porro perseverantiæ donum planè expedit nobis, sed non bene petit qui non assidue petit. Non enim perseverantia res est eiusmodi, quæ uno die peti & accipi possit, sed quotidie petenda est, ut quotidie detur, & sic tandem fiat, ut in finem usq. perseveremus. Tunc enim data intelligitur perseverantia cum perseveratum est usq. in finem. Itaq. credere debemus nos accepturos perseverantiam, si perseveranter eam postulatuerimus, utrum autem perseveranter eam postulaturi simus, quis scire potest, nisi Deus, & cui uoluerit Deus reuelare?

Quod autem attinet ad fiduciam, considerare debemus, nos accepturos, quod petimus, & non hæsitare, id est, non dissidere. Cæterum sicut fiducia non est in intellectu, sed in uoluntate, ita hæsitatio cum opponitur fiduciæ, non est incertitudo intellectus, sed infirmitas & instabilitas uoluntatis. Quare fiducia sine hæsitatione non requirit certitudinem intellectus de re impetranda, sed firmam adhæsionem uoluntatis erga bonitatem Dei, à qua sperat homo se impetraturum quod postulat. Nihil igitur concludit Bucerii ratiocinatio.

SECUNDO, obijcit idem auctor illud, I. Ioannis *Hæc scribo vobis, ut sciatis, quia uitam habetis æternam, & creditis in nomine filij Dei.* RESPONDEO, Multa hic dici possent, sed iam sæpè de hac re loquuti sumus.

Dico igitur eos qui credunt, habere uitam æternam, sed in spe, non in re. *Spe enim salui facti sumus,* inquit B. Paulus ad Ro. 5. porro ut in re uita habeatur æterna, requiritur (præter alia multa) perseverantia in fide. Sic enim scribit Apostolus ad Heb. 3. *Videte fratres ne forte sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis discedendi à Deo vino. Sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur, ut non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Participes enim Christi effecti sumus, si tamen initium substantiæ usque ad finem firmum retineamus.* Et idem ipse Ioannes, qui dixit, credentes habere uitam æternam, scribit quibusdam credentibus, in epist. 2. *Videte vosmetipsos ne perdatiis quæ operati estis.* Quare si probare Bucerius cupit sententiam suam, laborare debet, ut inueniat Scripturæ testimonium, in quo habeatur, se, & alios in particulari usq. in finem perseveraturos.

TERCIO, obijcit CALVINUS, I. c. epist. ad Eph. ubi Apostolus dicit, nos habere pignus hæreditatis: at qui pignus habet, certus est de hæreditate. Item ibidè Apostolus orat Deum, ut illuminet oculos Ephesiorum, ut cognoscant, planeq. perscipiāt se prædestinatos in adoptionem filiorum.

RESPONDEO, Qui spiritum habent inhabitantem, sine dubio pignus habent hæreditatis: hoc enim Apostolus dicit. At quis certus esse potest certitudi-

Rob. Bellarm. Tom. III.

A ne fidei, se spiritum inhabitantem habere? Deinde, qui pignus habent hæreditatis, sine dubio consequentur hæreditatem, modò pignus diligenter conseruent. Nam si fortè illud amiserint, antequam hæreditatem accipiant, nihil eis proderit aliquando pignus eiusmodi accepisse. Non scribit autem Apostolus, omnes, qui pignus habent, illud sine dubio seruaturus, ac patrifamilias suo tempore representaturos. Neq. est aliqua ratio, Dei reuelatione excepta, per quam huius rei certi reddi valeamus.

Porro rogat idem Apostolus Deum ut illuminet Ephesiorum oculos, non ut cognoscant se esse prædestinatos; sed ut intelligant quæ sit spes uocationis, & quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis in Sanctos, id est, quanta sit ea gloria, quam Deus præparauit diligentibus se.

Sed libenter quærerem à Caluino, si ex fide certus est omnis, qui iustificatur, se prædestinatum esse, cur isti Ephesij iam dudum fideles, & iustificati egebant illustratione noua, ut cognoscerent se esse prædestinatos? Nā si id non certo nouerant, non erant fideles & iustificati, si verum est dogma Caluini; si autem fideles & iusti, imo & sancti erant, ut eos Apostolus vocat: igitur vel nō egebāt isto nouo lumine, & Paulus frustra pro illis orat, vel quod est verius, non certi erant, ex fide se esse iustificatos.

QUARTO, obijcit idem Caluinus illud, I. Thes. salonicen. I. *Scientes fratres dilecti à Deo electionem uestram, quia Euangelium nostrum non fuit ad uos in sermone tantum, sed & in uirtute, & in spiritu S. & in plenitudine multa.* Vbi probat Apostolus Thessalonicenses fuisse electos, ex eo quod fidē haberent, per quā Euangelium receperant. Ex quo sequitur, ut fides sit propria electorum, & qui illam habent, sciant etiam se esse in numero electorum.

RESPONDEO, PRIMO illud: *Scientes electionem uestram*, non refertur ad ipsos Thessalonicenses, quasi ipsi scirent electionem suam, sed ad Paulum, qui dicit se cum Siluano & Timotheo scire electionē illorum. DEINDE, loquitur Apostolus de scientia, non ex reuelatione, sed ex signis, quia uidelicet nouerat se illis prædicasse cū adiunctione miraculorū & cū plenitudine multa, Græcè *πληροφορία*, id est, cum magna copia testimoniorum diuinorum, quæ apta erant ad certam persuasionem gignendam. Idem et probat ex operibus Thessalonicensium, quia in tribulatione multa cum gaudio uerbū Dei receperant. Itaq. nihil aliud ex eo loco colligitur, nisi Apostolum optimam spem habuisse de electione Thessalonicensium, ex multis signis, quæ de ipsorum electione habebat.

QUINTO, obijcit Kemnitius illud, Rom. 8. *Quos uocauit, hos & iustificauit, quos iustificauit, hos & magnificauit.* Nam in hoc loco dicit Kemnitius, patefactū esse fundamentum huius certitudinis, quam habet iusti ex fide de sua electione.

RESPONDEO, si omnes vocati essent electi, argumentum Kemnitij solidissimum esset; sed Dominus dicens Matth. 22. *Multi sunt uocati, pauci uero electi*, nullius roboris argumentum illud esse ostendit. Cū igitur Apostolus ait: *Quos uocauit, hos & iustificauit*, non loquitur de omnibus uocatis, sed de uocatis secundum propositum: & cum addit, *quos iustificauit, hos & magnificauit*: non loquitur de omnibus iustificatis, sed de iustificatis secundum propositum, de quibus dicitur in eodem capite: *Scimus quia diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum his, qui secundum propositum uocati sunt sancti.* Vide Augustinum in lib. de bono perseverantiæ, capite 13. qui sint autem uocati & iustificati secundum propositum, nemo scire potest. Quis enim nouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit?

ULTIMO, obijcit Kemnitius multa loca, quæ nihil ad rem faciunt, ut Ioann. 10. *Nemo rapit eas de manu mea.* Roman. 8. *Quis accusabit aduersus electos Dei?* 1. Corinth. 1. *Confirmabit vos usque in finem.* Ephes. 1. *Elegit nos ante mundi constitutionem.*

RESPONDEO, priora duo loca docent, electos non posse perire: sed non docent electos nosse de se in particulari, se esse tales. Quæ autem est ista consecutio, Nemo rapit oues de manu Christi, ergo Kemnitius certò scit certitudine fidei se esse dñm electorū? Duo loca posteriora, ut et multa alia similia testantur Apostolū bene sperasse de salute Corinthiorum & Ephesiorum; non autem certum fuisse certitudine fidei, eos omnes saluandos.

Hinc prudenter monet S. Augustinus, in lib. de bono perseverantiæ, capite 22. ut cum in concione ad populum de electis loquimur, utamur prima vel secunda persona, ponentes in eo numero nos & auditores nostros, ut ostendamus, nos bene sperare cum de nobis, tum etiam de illis: at cum loquimur de reprobis, utamur verbis tertie persone, ne nobis aut auditoribus malè ominari videamur.

CAPUT XIV.

Fidem, ac iustitiam non esse propriam electorum, & semel habitam amitti posse.

VENIO ad errorem TERTIUM, qui proprius est CALVINI, qui docet in libro tertio Insti. c. 2. §. 11. Fidem & iustitiam propriam esse electorum, & semel verè acceptam, non posse vlla ratione amitti, & qui eam videntur amittere, nunquam verè habuisse. *Solos (inquit) electos semine incorruptibili Deus in perpetuum regenerat, ut nunquam dispareat semen vita in eorum cordibus insitum.* Et infra §. 12. *Hoc (inquit) interim tenendum est, quamvis exigua sit, ac debilis in electis fides; quia tamen spiritus Dei certa illis arrha est, ac sigillum sue adoptionis, nunquam ex eorum cordibus deleri posse eius sculpturam.* Et ibidem affirmat, plurimos decipi, qui fidem se habere putant, cum nihil habeant, nisi fidei umbram & simulacrū.

Repugnant Caluino non solum Catholici, sed etiam plerique Lutheranorum, & ipse etiam Petrus Martyr. in comment. ad cap. 8 ad Romanos, & Kemnitius in Examine Cōcilij. Quamvis hi duo postremi etiam apertè doceant, posse iustum interdum labi: tamen sentire videntur non posse fieri, quin ante mortem redeat ad fidem. Certè cogit error ille de fide prædestinationis, ut credant, nullum fidelē esse posse reprobū, nisi secum ipsi apertissimè pugnatè uelint. Quò enim ex fide certos esse dicerent omnes fideles de sua prædestinatione, si crederent, fideles aliquos in æternum posse perire?

Itaq; hoc solum inter Caluinum & ipsos interesse uidetur, quod Calvinus dicat, fidem non solum esse nisi in electis, sed etiam addat, in electis esse planè immobiliter: ipsi uerò conuicti argumentis fateantur, posse fidem ad tempus amitti, non tamen ita, ut ante mortem non redeat. Refelli potest uterq; error testimonijs & exemplis diuinæ Scripturæ, definitione Ecclesiastica & ratione.

Quod attinet ad Scripturæ testimonia, tam multa & tam perspicua sunt, ut mirum sit, potuisse in mentes hominum eiusmodi errorem cadere. Ezechiel. 18. *Cum auerterit se iustus a iustitia sua, & fecerit iniquitatem morietur in illa.* Quid clarius? Quò, quæ-

so, auerterit iustus à iustitia, si fide sola iustificatur, & fides semel concepta extinguī non potest?

Sed ueniamus ad Euangelium. Luc. 8. *Nam quod super petram; qui cum gaudio suscipiunt uerbum, & hi radices non habent, sed ad tempus credunt, & in temptationis recedunt.* Isti certè suscipiunt semen uerbi Dei cum gaudio, & credunt: neq; deest illis fides, sed perseverantia in fide,

Ioannis decimo quinto; *Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum.* At palmes esse non potest, qui aliquando non uixerit in uite; non enim palmites aliunde inferuntur, sed nascuntur ex uite & non mortui, sed uiui nascuntur. Sic igitur fideles renascuntur in Christo, & cum renascuntur, non mortui sunt, sed uiui: & tamen si postquam renati sunt, fructum bonorum operum ferre recusent, arcescunt, præciduntur & pereunt. Ex quo non solum Calvinus, sed etiam Martyr & Kemnitius refutantur. Dominus enim non solum dicit, palmitem arcescentem, separandum à uite, sed addit, & colligent eum, & in ignem mittent, & ardet. Potest igitur, qui aliquando palmes in uite, id est, membrum in corpore Christi per fidem uiuam fuit, mitti in ignem æternum, ut semper ardeat,

Matthæi uigesimo quarto; *Et quoniam abundabit iniquitas, refrigescet caritas multorum. Qui autem perseverauerit usque in finem, hic saluus erit.* Ex hoc loco intelligimus, non oēs iustos perseverare, ac per hoc nō oēs iustos saluari. Illud enim (*refrigescet caritas*) extinctionem planè significat caritatis, alioqui nō opponeretur perseverantiæ usq; in finem.

1. ad Corinth. 9. *Castigo corpus meum, & in seruilem redigo, ne forte cum alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar.* At Calvinistæ merito non castigant corpus suum, & operibus penitentiae ualedixerunt, quia certi sunt certitudine fidei, se reprobos fieri nulla ratione posse.

Galat. 5. *Euacuati estis a Christo, qui in lege iustificamini, a gratia excidistis.* Quomodo possent euacuari à Christo, & à gratia excidere, si in Christo & in gratia uerè nunquam fuissent?

1. ad Timoth. 1. *Quidam circa fidem naufragauerunt.* 1. ad Timoth. 4. *In nouissimis diebus discedent qui dam a fide.* 1. ad Timoth. 6. *Quam quidam appetentes errauerunt a fide.* Hebr. 6. *Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati, gustauerunt etiam donum cæleste, & participes facti sunt Spiritus sancti; gustauerunt nihilominus bonum Dei uerbum, virtuteq; seculi uenturi, & prolapsi sunt; renouari iterum ad penitentiam, &c.* Quid hic dici potest? Nō habuerūt verā fidē, qui discesserunt à fide? Et quò naufragauerunt qui in nauī nunquam fuerunt? Non uerè iustificati fuerant, qui illuminati gustauerant donum cæleste, & participes facti erant Spiritus sancti? & tamen prolapsi sunt.

Et uide quantum intersit, inter sententiam Pauli Apostoli, & Petri pseudomartyris; iste dicit, certissimè renouandos ad penitentiam qui prolapsi sunt; ille dicit, impossibile, hoc est, difficillimum & rarissimum esse, ut renouentur. Nam ut idem ait, capite decimo, *Voluntariè peccantibus nobis post acceptam nouitiam ueritatis, iam non relinquitur hostia præ peccato: terribilis autem quadam expectatio iudicij & ignis æmulatio, quæ consumptura est aduersarios.* 2. Petri 2. *Melius erat illis non agnouisse viam iustitiæ, quam post agnitionem retrorsum conuertere ab eo, quod illis traditum est sancto mandato. Contigit enim illis illud uerū prouerbijs Canis reuersus ad suum uomitum, et sus lota in uoluitabro luti.* Poterat ne clarius explicari uera prolapsio? Nam qui reuertitur ad suum uomitum, certè antea uomuerat, & uomendo peccus purgauerat; & sus lota non diceretur reuertere ad uoluitabrum luti, nisi de illo antea exiisset & lota uerè fuisset.

Veniamus nunc ad exempla eorum, qui Spiritu sancto referente, fidem vel caritatem amiserunt. Atque ut altè incipiamus, PRIMO, Angeli mali, qui Scriptura teste peccauerunt, & ex Angelis diaboli fieri meruerunt, certè antequam peccaret iusti fuerant, ut colligunt sancti Patres, ex c. 14. Isaia, & 28. Ezechielis.

SECUNDO, primi nostri parentes ad imaginem & similitudinem Dei conditi fide & gratia ornatī erant, etiam aduersarij testibus, & tamen eos grauissimè lapsos esse, aduersarij negare non possunt.

TER TIO, Saul Rex initio bonus & iustus erat, & tamen non solum peccauit, sed etiam reprobus & damnatus creditur. Id enim insinuat Scriptura, 1. Reg. 15. & 16. Et apertè asserit Augustinus lib. 2. ad Simplicianum, q. 1. Et ante eum Cyprianus, lib. 1. epi. 5. Negat quidem Caluinus, Saullem fuisse vñquam verè iustum, Sed audi, quid Spiritus S. dicat, in 1. lib. Reg. c. 9. *Erat Saul electus & bonus, & non erat vir de filiis Israel melior illo, ab humero & sursum eminebat super omnem populum.* Hic planè describitur vir animo & corpore præstans: & cum nemo esset in filiis Israel melior illo, si non erat hic verè iustus, nullus tunc fuisset in uniuerso populo Dei verè iustus. Quod falsum esse certum est, cum adhuc videret Samuel, & multi cum eo Prophetæ & Prophetarum filij.

QUARTO, Dauid Rex omnium consensu iustus fuit, cum de eo diceret Deus: *Inueni Dauid virum secundum cor meum.* Actor. 13. & tamen quis negare potest, eum uerè à gratia & iustitia, & secundum aduersarios, qui sola fide iustificanti, à fide excidisse? Magnitudinem enim peccati eius testatur pœnitentiæ magnitudo, quæ lauabat per singulas noctes lectum suum, & lachrimis suis stratum suum rigabat Psalm. 6.

QUINTO, Salomon fuit aliquando uerè iustus, & à Deo singulariter dilectus. Nam 2. Reg. 7. dicit de eo Deus: *Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium.* Et capite 12. *Vocauit nomen eius Salomon, & Dominus dilexit eum, misitque in manu Nathan Propheta, & vocauit nomen eius Amabilis Domino, eo quod Dominus diligeret eum.* Denique filius erat Dauidis, hominis sancti, igitur secundum doctrinam Caluini & Petri Martyris, & ipse sanctus erat. Hunc autem virum in senectute à gratia & iustitia excidisse, Scriptura testatur. Quæ refert eum etiam idola omnium concubinarum suarum, turpissimè coluisse. Eundem planè reprobum, atque damnatum esse, indicat S. Cyprianus li. 1. epi. 5. Et post eū S. AUGUSTINVS in li. 22. contra Faustum, c. 88. his uerbis: *De Salomone quid dicam? quem vehementer arguit sancta Scriptura, atque condemnat; nihil, de pœnitentiæ eius, vel in eum indulgentia Dei omnino commemorat?*

SEXTO, S. Petrus sine dubio iustus erat, cum ei diceretur à Domino, Matth. 16. *Beatus es Simon Bar Iona.* Et Ioan. 13. *Quis lorius est, non eget, nisi ut pedes lauet, sed est mundus iustus.* Et tamen peccauit negando Christum, & negationem periurio confirmando. Docet autem S. Augustinus, tract. 66. in Ioan. peccatum illud sancti Petri fuisse lethale, & reprehendit defensores Apostoli, qui audent excusare peccatum, cuius magnitudinem ipse idem amarissimè flendo monstrauit.

SEPTIMO, Simon Magus, conuersus à Philippo creditur, & baptizatus Philippum sequebatur, ut Lucas scribit Act. 8. Et tamen hæresiarcha factus miserè periijt. Dicit quidem Caluinus, eum non uerè credidisse, sed fidem simulasse. At nos magis credimus sancto Luca, qui dicit, eū credidisse, & hoc dicit, ubi alios multos credidisse dicit, qui perman-

Rob. Bellarm. Tom. III.

A ferunt in fide: nec ullo uerbo indicat simulationem Simonis.

OCTA VO, Iudas proditor, etiam si solus esset, exemplo suo omnia ora obstrueret. Nam fuisse Iudam aliquando iustum, probat S. Hieronymus, in libro tertio aduersus Pelagianos, ex illis uerbis Domini, Ioan. 17. *Pater quos dedisti mihi custodiri, & nemo ex eis periijt, nisi filius perditionis.* Nam si Pater dedit illum filio, certè bonus erat: & si periijt ex grege certè antequam periret, in Christi grege numerabatur. Constat autem Iudam reprobum & damnatū esse, tum ex hoc loco, ubi dicitur *Filius perditionis*: tum ex capite 26. Matthei, ubi Dominus de Iuda dicit, *Melius erat ei, si natus non fuisset homo ille.*

B Habemus igitur octo exēpla, quorum tria, Adam, Dauidis & Petri, demonstrant, iustitiam posse & amitti & recuperari; alia quinque Satanæ, Saulis, Salomonis, Simonis & Iudæ indicant, posse aliquos uerè iustos ita excidere à iustitia, ut inter reprobos numerari non sine ratione credantur. Proinde iustitiam non semper esse propriam electorū, sed cum reprobis aliquando communem.

His testimonijs & exemplis diuinæ Scripturæ addi potest traditio, ac definitio Ecclesiastica. Nam eundem hunc errorem olim in Iouiniano damnauit Ecclesia. Testantur enim sanctus Hieronymus li. 2. aduersus Iouinianum, & sanctus Augustinus, hæres. 82. Vnum ex erroribus eius fuisse, iustos post baptismum non posse peccare, & si fortè peccent, eos quidem fuisse lotos aqua: spiritum autem gratiæ minimè recepisse. Itaque error Caluini iam ante mille & ducentos annos in Iouiniano dijudicatus & damnatus fuit.

Præter hoc publicum antiquitatis testimonium, disertis uerbis idem testatur S. AUGUSTINVS, in li. de corrept. & grat. c. 13. *Credendum est (inquit) quod si filius perditionis non accepto dono perseverandi, quod in finem, in fide, quæ per dilectionem operatur, incipere vivere, & aliquādiu fideliter & iuste vivere, & postea cadere, neq. de hac vita priusquàm eis id contingat, auferri.* Et sanctus GREGORIUS, li. 30. Mora. c. 32. *Quis (inquit) intelligat, quod alius Catholica matris ventre proditus, iuxta vitam terminum erroris voragine deuoratur, alius autē vitam suam in Catholica pietate consummat, qui oritur in perfidia, cū lacte matris hauserat uirus erroris?*

D Accedant ULTIMO rationes. PRIMA ratio, Fides quæ secundum Caluini sententiam, immobiliter hæret in corde hominis semel iustificati, sine dubio non est actus, sed habitus: actus enim non semper est in corde hominis iustificati, ut experiētia testatur: habitus autem non impedit ex necessitate actum contrarium, ut perspicuum est ex ratione & natura omnium aliorum habituum, qui inclinant ad suum actum, sed non cogunt. Poterit igitur is, qui habet habitum fidei, facere actum infidelitatis. At secundum Scripturas, qui facit actum infidelitatis, perdit etiam habitum; nam efficitur simpliciter infidelis & inimicus Dei, & reus mortis æternæ; & ex doctrina aduersariorum per omne peccatum excutitur fides iustificans, & effunditur ex corde Spiritus sanctus.

E DICENT fortasse, non esse ex natura fidei, quod immobiliter hæreat, sed ex assentientia, & prouidentia Dei, qui non permittit homines semel uerè iustificatos labi in peccatum. At si ita esset, cur dicerent ipsi, omnia opera iustorum esse peccata mortalia? Et ubi est promissio ista Dei, quod non permittet iustos labi in peccatum? Nonne Scriptura contrarium disertis uerbis docet? cum ait, *Cum auertit se iustus à iustitia sua.* Ezech. 18. & *Si negauerimus, & ille negabit nos.* 2. Timoth. 2. & alia, quæ supra citauimus?

SECUNDA ratio, Infantes omnes per Baptismū verē iustificantur, & fidem accipiunt etiam testimonio Lutheranorum, imo etiam sine Baptismo, ex sententia Caluini, & Petri Martyris, & Bucerii, filij fidelium nascuntur sancti: at quis credat omnes filios fidelium, vel certē omnes, qui in infantia baptizantur esse prædestinatos, & non posse peccare secundum Caluinum, vel non posse damnari secundum Bucerium & Martyrem? Nonne videmus multos in infantia baptizatos, cū adoleuerint grauissimē peccare? Adde quod, si verum esset paradoxum istorum, omnes Catholici, qui in infantia baptizati sunt, prædestinati essent ad vitam, & perire non possent: quos tamen isti pro membris Antichristi & infidelibus habent.

TERTIA ratio, si fides amitti non potest, unde tot sunt in mundo hæretici? Hoc enim interest inter paganos & hæreticos, quod pagani fidem numquam habuerunt, hæretici habuerunt & amiserunt. *Ex vobis ipsis* (inquit Apostolus Act. 20.) *exurgent viri loquentes peruersa*, Et 2. Tim. 2. *Hymeneus & Phileus a veritate exciderunt*. Et ad Tit. 3. *Hæreticum deuota, sciens, quia subuersus est, &c.*

QUARTA ratio, si iusti peccare nō possunt, quorū tot admonitiones & cohortationes Apostolorum, & Prophetarum & impij sequentium Doctorum Ecclesiæ ad populum Dei, ut timeant, ut caueant, ut solliciti sint? Quorsum ipse Dominus Apostolos suos & omnem Ecclesiam orare iussit: *Dimitte nobis debita nostra, ne nos inducas in tentatione, & libera nos a malo*? Quorsum pœnitentia, absolutio & reconciliatio lapsorum defenditur contra Nouatianos, si iusti peccare non possunt?

QUINTA ratio, sententia ista Caluini, ex parte etiam Bucerii, Martyris & Kemnitij, non solum certitudinem nullam adfert, sed planē desperationem inducit, proinde non modō contraria est ueræ doctrinæ Catholicorum, sed etiam ipsorum hæreticorum proposito & instituto, qui nihil sapius iactant, quā solidam consolationem se conscientijs hominum ex certitudine iustificationis adferre. Nam si præsens gratia & iustificatio uera esse non potest, nisi quis certus sit de perseverantia, ita ut uel certō sciat se numquam lapsurum, uel ad pœnitentiam rediturum; quomodo fieri potest, ut ullus sani cerebri certō speret, se uerē iustum esse, cū de futuris euentibus nihil sibi certi polliceri nisi temerē possit? Et cum uideat quotidie se & alios in uaria peccata, etiam contra conscientiam labi? *Ne gloriaris in crassino* (inquit Sapiens Prover. 27.) *ignorans quid superuentura pariat dies*. Et Ecclesiasticus cap. 11. *Ante mortem ne laudes quemquam*. Et S. Iacobus cap. 4. *Ignoratis quid erit in crassino*.

CAPVT XV.

Soluuntur obiectiones.

OCCURRUNT in diuinis literis testimonia quedam, quæ partim aduersarij pro causa sua allegant, partim etiam talia sunt, ut eis in speciem non parum fauere uideantur.

PRIMUM est illud Cantic. 8. *Aqua multa non poterunt extinguere caritatem, neque flumina obruent illam*. Quod si caritas non potest extinguī, certē nec fides, cum sine fide caritas esse non possit.

RESPONDEO, hoc testimonium non probat, non posse amitti caritatem, si quis uelit eam exuere, & cupiditatem in eius locum recipere, ut multi quotidie faciunt, quibus dicitur in Apo-

calypsi, capit. 2. *Habeo aduersum te pauca, quia primam caritatem reliquisti. Memor esto unde excideris*. Sed probat, manente caritate nullam esse tribulationem, quæ non faciliē toleretur. Nam aquarum nomine hoc loco tribulationes significari testatur Ambrosius, in lib. 1. de Iacob, c. 7. Et Gregorius in comment. huius loci, caritatem autem omnia tolerare, docet Apostolus, 1. Cor. 13. *Caritas omnia suffert, omnia sustinet, benigna est, pauca est, &c.*

SECUNDUM testimonium Ioan. 4. *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum, sed fiet in eo fons aque saluentis in uitam æternam*. RESPONDEO, eadem est vis huius testimonij, quæ superioris. Nam in quo manet gratia Dei, sine caritas, is non sitiet in æternum, cum habeat in se fontem uiuum: tamē fons ille siccat & obstrui potest, dū sumus in hoc loco tentationum. Et si forte sicceretur, id est, si excidamus a gratia, iuxta illud Galat. 5. *A gratia excidistis*, quid mirum, si iterum delectationes vanas, urgente cupiditate, sitire incipiamus?

TERTIUM testimonium Rom. 8. *Qui nos separabit a caritate Christi*? Et infra; *Cerius sum, quia neque mors, neque uita, &c. poterit nos separare a caritate Dei*. RESPONDEO, S. Augustinus, in lib. 1. de moribus Ecclesiæ, c. 11. & sequentibus, explicans hunc locum, docet, hic explicari efficaciam & potentiam caritatis, quæ si adsit in corde nostro, omnes tribulationes uincit, ut sensus totius illius sententiæ sit, nullum esse terrorem, qui possit efficere in homine, in quo ardeat caritas, ut Deum suum offendat; tamē ibidem idem Augustinus monet, posse in hac uita amitti caritatem, & ideo diligentissimē tantum bonum esse seruandum. Posset tamen etiam responderi, Apostolum hic loqui in persona electorum, ut suprā diximus cap. 9. in explicatione testimonij septimi.

QUARTUM testimonium 1. Cor. 13. *Caritas nunquam excidit*. RESPONDEO, Caritas nunquam excidit, quia non frangitur laboribus, sed omnia tolerat, ut exponit hoc loco S. Ioa. Chrysostomus. Rursus & magis ad literam, Caritas ex se nunquam excidit, sed nos ab illa interdum excidimus. Ipsa (inquam) ex se nunquam excidit, quia & in hac uita, & in futura locum suum habet. Non sic autem fides & spes, quæ post hanc uitam non erunt. Itaque non significat Apostolus, nullum esse, qui caritatem amittat, sed ostēdit, non repugnare caritati, ut semper uigeat, sicut id fidei & spei repugnat.

QUINTUM testimonium 1. Ioan. 3. *Qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen illius in eo manet, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est*. RESPONDEO, Variæ sunt huius loci, qui omnium est difficillimus, expositiones.

PRIMA est sancti Ambrosij, in commentario Isaia (ut S. Augustinus testatur lib. 4. ad Bonifacium, c. 7.) Refert hæc expositio hunc locum ad statum futuræ gloriæ, ut sensus sit, eos non posse peccare, qui nati sunt ex Deo, per secundam illam regenerationem, de qua dicitur Matth. 19. *In regeneratione cum sederis filius hominis, &c.* Vera est hæc doctrina, sed uidetur Ambrosius potius alludere uoluisse ad hunc locum, quā cum ex proposito explicare. Apostolus enim Ioannes docet in eo capite, quo signo inter nosci possint in hac uita filij Dei, a filiis diaboli, & dicit, illud esse primum signum, quod filij Dei non peccant, filij diaboli peccant, atque ita utrique patrem suum imitantur, illi Deum, qui est ipsa iustitia, isti diabolum, qui ab initio peccat.

SECUNDA expositio est sancti Bernardi, in 1. sermone de septuagesima, & serm. 23. in Cantica, qui per semen Dei intelligit gratiam prædestinationis, ac dicit, prædestinatos non posse peccare, nō quod reue-

reuera quandoque non peccent, sed quod perinde sit, ac si nunquam peccarent, cum certum sit, eis peccata remittenda esse, imo ipsa etiam peccata eis cooperentur in bonum. Hæc quoque expositio uerā doctrinam continet: sed non explicat propriè sensum Apostoli, & credibile est, sanctum Bernardū, more suo uti voluisse scripturæ uerbis, ad sententiam quandam ueram explicandam, quamuis non eo loco intentam ab eo, qui uerba illa conscripserat. Certè S. Ioannes sicut dicit, omnem, qui est natus ex Deo, non peccare; ita etiam dicit, omnem, qui facit iustitiam, ex Deo natum esse. Nec tamen significare uoluit, omnem, qui facit iustitiam, esse prædestinatum. Præterea docere intendit Apostolus (ut diximus) quomodo discernantur filij Dei à filiis diaboli, non autem quo modo iheroscanantur electi à reprobis. Nam de electis & reprobis ne uerbum quidem facit, neque possunt in hac uita discerni, ut supra docuimus.

TERTIA expositio est aliorum, qui docent, illud (*non potest peccare*) positum esse pro eo, quod est, nō debet peccare. Refert hanc sententiam S. Augustinus, in lib. de natura & gratia, c. 14. Sed non uidetur hæc sententia multum ad rem facere. Nam et qui non est natus ex Deo, non debet peccare. Nemo enim debet peccare, alioqui peccatum non esset, si fieri deberet.

QUARTA expositio est sancti Augustini, in lib. 2. de peccatorū meritis & remis. c. 7. de gratia Christi, c. 21. & alibi, qui refert hunc locum ad peccata uenialia, ut sensus sit, eum, qui natus est ex Deo, non posse peccare etiam uenialiter, quatenus est filius Dei, id est, quatenus operatur ex caritate: sed posse tamen eundem peccare, quatenus idem ipse ratione corruptionis carnis est adhuc filius huius seculi.

Sed proculdubio melior est expositio QUINTA, quæ est eiusdem Augustini tract. 5. in epist. Ioannis, & Hieronymi lib. 1. aduersus Pelagianos, & lib. 2. aduersus Iovinianum. Hæc sententia docet, S. Ioannem loqui, de peccatis lethalibus, non de uenialibus. Nam distinguit filios Dei à filiis diaboli per hoc, quod est peccare & non peccare: non autem distinguuntur filij Dei, à filiis diaboli, id est, iusti ab impijs per hoc, quod iusti non peccent uenialiter, & impij uenialiter peccent. Igitur sententia Apostoli hæc est; Qui natus est ex Deo non peccat, nec peccare potest lethaliter, dū perseuerat filius Dei, quoniam semen illius, id est, caritas, quæ omnibus peccatis lethalibus contraria est, in ipso manet. Caritas enim est plenitudo legis, ac per hoc nullo modo fieri potest, ut sit præuicator, qui caritatem habet. Id quod de nulla alia uirtute dici potest: Nam qui fidem habet, qui temperantiam habet, qui liberalitatem habet, qui fortitudinem habet, qui reliquas uirtutes habet, potest qualibet earum retenta contra aliam peccare; at qui caritatem habet, non potest ea retenta contra aliam uirtutem peccata committere, quoniam caritas uirtutes omnes continet. *Benigna est, patiens, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet, &c.* Quare ipsa sola est certissima nota, qua discernuntur filij Dei à filiis diaboli.

Ex quo intelligimus, omnia quinque testimonia pro immobilitate caritatis adducta, excellentiam caritatis probare, non autem immobilitatem: quoniam si maneat, efficit ut homo non peccet, nec possit peccare: tamen potest non manere, si quis (ut diximus) eam abijciat & cupiditati sponte succumbat.

Non esse omnes iustos inter se pares.

QUARTVS restat error breuiter refellendus. Nam ut initio diximus in eo cōueniunt LUTHERANI, ut dicant, omnes iustos æqualiter esse iustos, ita ut neq. unus sit iustior alio, neque idem homo in iustitia crescat. Similem errorē docuit olim IOVINIANVS, teste sancto Hieronymo, in lib. 2. aduersus Iovinianum: quamuis nō ex fundamento eodem. Iovinianus enim docebat uirtutes esse pares, & peccata, etiam paria, iuxta antiquam sententiam Stoicorum. Lutherani uerò non dicunt (quod sciam) uirtutes esse pares, aut peccata paria, neq. negant, posse hominem crescere in fide spe, dilectione, alijsq. uirtutibus, neq. dicunt, non esse vnum alio maiorem quod attinet ad eiusmodi uirtutes: sed affirmant, per has uirtutes neminem iustificari, ac per hoc crescere in fide & caritate, nō esse crescere in iustitia: & ex eo quoddam alio fide & caritate sit maior, non effici, ut unus sit alio iustior, quandoquidem una & eadem Christi iustitia fide apprehensa, atque à Deo imputata omnes iustificari docent.

Nos igitur primū aduersus Iovinianum profereamus pauca quædam testimonia Scripturarum & Patrum: deinde alia quædam seorsim aduersus Lutheranos.

Quod attinet ad IOVINIANVM, euidenter refellitur error ipsius ex his testimonijs. Iob. 1. Numquid considerasti seruum meum Iob, quod non sit ei similis in terra? 1. Reg. 9. Non erat vir de filiis Israel melior illo. Ecclesiastici 44. Non est inuentus similis illi, qui conseruaret legem excelsi. Psal. 83. Beatus vir, cuius est auxilium abs te, ascensiones in corde suo, disponit in ualle lachrymarum in loco, quem posuit. Etenim benedictionē dabit legislator, ibunt de uirtute in uirtutem, &c. Quæ locū tractās S. GREGORIUS, hom. 15. in Ezechiel. Non mirum (inquit) si de uirtute in uirtutem gradus sunt, quando ipsa unaquaque uirtus quasi quibusdam gradibus augetur, & sic per incrementa meritorum ad summam perducitur. Lucæ 17. Apostoli petunt sibi fidem augeri. Ex quo loco ducit argumentum S. HIERONYMVS, lib. 2. in Iovinianum; Quare (inquit) dicunt Apostoli, Adauge nobis fidem, si omnium una mensura est. Matth. 11. Non surrexit maior Ioanne Baptista. Matth. 8. Non inueni tantam fidem in Israel. Luc. 7. Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.

Huc pertinent varia similitudines. Nam Matth. 13. comparatur Ecclesia terræ, quæ pro varia dispositione alicubi reddit fructum tricenum, alicubi sexagenum, alicubi centenum. Roman. 12. & 1. Cor. 12. comparatur Ecclesia corpori humano, in quo sunt varia membra, alia sublimiora, alia inferiora, alia nobiliora, alia uiliora. 2. Timoth. 2. alia non minus apta similitudine dicuntur in domo Dei esse uasa aurea & argentea, lignea & fictilia. Et sine dubio præstantiora sunt aurea quàm argentea, & argentea quàm lignea vel fictilia. Quo etiam spectat illa similitudo eiusdem Apostoli, 1. Cor. 3. de his, qui supra fundamentum fidei ædificant aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, fœnum, stipulas.

Deniq. idem probant omnia testimonia, quæ docent, præmia in cœlo non esse paria, ut illud Io. 14. In domo patris mei, mansiones multe sunt. Et 1. Corinth. 15. Alia claritas Solis, alia claritas Lune, alia claritas Stellarum, & stella differt a stella in claritate, &c. Neque his repugnat, quod Matth. 20. dari uidetur idem præmium omnibus operarijs, uidelicet denarius quidam diurnus. Nam denarius ille significat æqualitatem æternitatis, non gloriæ & excellentiæ.

Pulchrè S. AMBROSIVS, lib. 7. in Lucam, exponens ca. 15. *Aequalem* (inquit) dignaris solvere mercedem, *equalem mercedem vita, non gloria*. Itaque datur omnibus idem denarius, quoniam sancti omnes sine fine regnabunt, quamvis non omnes eadem eternitate regnabunt. Quemadmodum commune stellaris omnibus est perpetuò fulgere in cælo, tamen si alie alijs clarius micent. Atque hoc modo locum istum exponunt sancti Patres, Ambrosius loco citato, Hieronymus li. 2. in Iovinianum. Augustinus lib. de sancta Virginitate, capite 26. Gregorius li. 4. moral. c. 42.

At (inquit) si denarius diurnus non significat omnino par præmium, unde murmurabant operarii, qui plus laborauerant, quod eandem mercedem acciperent cum ijs, qui minus laborauerant? Introducit murmur illud in parabola, non quod in cælo vllum futurum sit murmur; sed ut ostendatur, nullam esse in Deo iniquitatem, si cum alijs liberalior, quàm cum alijs esse velit. Et si (quod fieri non potest) murmur inter beatos oriretur, illud esse planè iniustum. Non enim facit Deus iniuriam ei, cui debitam mercedem reddidit, si parem, vel maiorem alteri ex benignitate donauerit.

Ad hæc testimonia Scripturæ addi possunt testimonia Patrum. S. AMBROSIVS, in epist. 81. ad Siricium: *Agrestis, inquit, ululatus est, nullam virginitatis gratiam, nullum castitatis ordinem servare, promiscue omnia velle confundere, diversorum gradus abrogare meritum, & paupertatem quandam celestium remunerationum inducere, quasi Christo una sit palma, quam tribuat, nec plurimi abundanti tituli meritorum.*

S. HIERONYMVS lib. 2. aduersus Iovinianum, ex instituto hoc agit, ut superuacaneum sit testimonium eius adducere.

S. AVGVSTINVS in epistol. 57. ad Dardanum: *Deus, inquit, totus adest rebus omnibus potest, & singulis totus: quamvis in quibus habitat, habeant eum pro sua capacitatis diversitate alij amplius, alij minus, quos ipse se bi dilectissimum templum gratia sua honoratus edificat.* Et ibidem: *Vnde in omnibus sanctis sunt alij quos sanctiores, nisi abundantius habendo habitatorem Deum?*

S. GREGORIUS lib. 4. moralium, cap. 42. *Quia* (inquit) *in hac vita nobis est discretio operum, erit proculdubio in illa discretio dignitatum, ut quo hic alius alium meritis superat, illic alius alium retributione transcendat.* Atque hæc in Iovinianum.

Nunc aduersus LUTHERANOS PRIMO pugnat illud Prouerb. 4. *Iustorum semita quasi Lux splendens procedit & crescit usque ad perfectum diem.* Hic enim describitur iustitiæ ipsius progressus per similitudinem lucis, quæ ab aurora progreditur ad meridiem. Sicut enim vera lux est, quæ fulget in aurora, & semper augeatur, & crescit usque ad perfectionem meridianam; sic etiam vera iustitia est in hominibus iustificatis, & ea tamen semper magis ac magis augeatur, donec ad perfectionem beatorum in celesti felicitate pertingat.

SECUNDO, illud Apostoli, 2. Corinth. 9. *Augebit incrementa frugum iustitia vestra.* Quomodo enim Deus augebit incrementa frugum iustitiæ nostræ, si nulla est in nobis iustitia, nisi Christi, quæ augeri non potest?

TERCIO, illud sancti Ioannis in Apocalypsi, c.

1. *vlr. qui iustus est, iustificetur adhuc, & qui sanctus est, sanctificetur adhuc, & qui in sordibus est, sordescat adhuc.* Quis autem dubitat, eos, qui in sordibus sunt, verè posse adhuc sordescere, & vnum esse sordidiorum alio? cur igitur non concedunt, posse etiam iustos effici iustiores, & vnum alio in iustitia esse maiorem?

QUARTO, pugnant aduersus eos omnia loca, in quibus dicitur caritas augeri, & in vno maior esse, quàm in alio, ut Ioann. vlt. *Diligis me plus his?* Et Lucæ 7. *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum:* Et: *Cui minus dimittitur, minus diligit.* Et Ioan. 15. *Maiores hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis.* Et 1. Ioan. 4. *Perfecta caritas foras mittit timorem:* Et: *Qui timet, non est perfectus in caritate.* Nam secundum Scripturas, iustitia nihil est aliud nisi caritas. Nam 1. Ioan. 3. Apostolus pro eodem accipit esse iustum, & diligere: *In hoc, inquit, manifesti sunt filij Dei, & filij diaboli. Omnis qui non est iustus, non est ex Deo, & qui non diligit fratrem suum. Quoniam hæc est annunciatio, quam audistis ab initio, ut diligatis alterutrum.* Et ibidem: *Qui non diligit, manet in morte.* Et: *Translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres.* Item Apostolus Paulus cum ait, Rom. 14. *Regnum Dei est iustitia, pax & gaudium in Spiritu sancto.* Per iustitiam intelligit caritatem, cuius proprii sunt effectus pax & gaudium, iuxta illud Galat. 5. *Fructus autem Spiritus sunt, Caritas, gaudium, pax.* Et Dominus Matth. 5. cum admonet, ut iustitia nostra abundet plus quam Scribarum & Phariseorum, præcipue loquitur de caritate. Scribarum enim & Phariseorum iustitia erat, diligere amicos & odio prosequi inimicos: iubet autem Christus, ut diligamus etiam inimicos, & sic iustitia nostra abundet plus quam Scribarum & Phariseorum. Itaque cum aduersarij non negent, disparitatem esse caritatis in regeneratis: non possunt etiam negare, disparitatem esse iustitiæ, nisi verbo repugnare velint.

QUINTO, pugnat contra eos omnia loca, quæ docent, in cælo varietatem esse præmiorum & coronarum, quæ supra citata sunt contra Iovinianum. Nam præmia regni cælorum propriè iustis parata sunt, ut Dominus ait, Matth. 25. *Ibunt iusti in vitam æternam.* Et Philip. 3. Apostolus vocat beatitudinē *bravium superna vocationis.* Et apertius 2. Timoth. 4. vocat coronam *iustitiæ, quam reddit iustus index.* Quare si diversitas est in cælo præmiorum, sine dubio diversitas est in terra meritum, & si varia est corona iustitiæ, varia quoque est ipsa iustitia. Non sunt igitur omnes regenerati æquè iusti.

Accedant vlt. testimonia sancti AVGVSTINI, ser. 16. de verbis Apostoli: *Iustificati, inquit, sumus; sed ipsa iustitia, dum proficit, crescit.* Item in epist. 29. ad Hieronymum: *Induti sunt sancti iustitia, alius magis, alius minus.* Item trac. 6. in Ioannem: *Ipsi, inquit, spirituales sancti in Ecclesia, sunt alij alijs sanctiores, alij alijs meliores.*

Argumenta contraria nulla remanent hoc loco soluenda, quoniam non alia sunt, quàm quæ in libro superiore dissolvimus. Quibus videlicet in hærentem iustitiam oppugnare, & imputatitiam propugnare aduersarij nitebantur.

LIBER QVARTVS.

DE IVSTIFICATIONE,

QVI EST DE IVSTITIA

OPERV M.

DE IVSTITIA ACTV ALI, SIVE OPERV M
Quatuor sunt quæstiones, VNA de necessitate, ALTERA de veritate, TERTIA de merito, QVARTA de perfectione. Dissidemus enim ab Hæreticis huius temporis PRIMVM, an sint hominibus iustificatis opera necessaria ad salutem, cum qua quæstione ferè coincidunt illæ, Utrum iusti legem Dei seruare teneantur, & quid intersit inter legem & Euangelium. DEINDE, dissentimus de ipsa veritate iustitiæ actualis, id est, utrum opera iustorum sint verè iusta, ita ut coram Dei iudicio comparere audeant, cum qua quæstione coincidit illa, possit ne homo iustus legem diuinam ita implere, ut in eo opere peccatum nullum admittat. TERTIO, contendimus de meritis operum bonorum, utrum ex iustitia digna sint retributione. QVARTO, disceptamus de perfectione iustitiæ, sed ea duobus in locis à nobis explicata est, in libro de Monachis, & in libro de distinctione peccati mortalis & venialis.

CAPVT PRIMVM.

Quod Hæretici huius temporis negent operum necessitatem.

VIGITVR à PRIMA quæstione incipiamus, explicanda est sententia aduersariorum de necessitate operum. Siquidem multi ipsorum aliud loquuntur, aliud sentiunt. Non desunt enim qui clament iniuriam Lutheranis fieri, cum dicuntur opera bona, tanquam non necessaria ad salutem contemnere.

Ac PRIMVM confessio ipsa Augustana art. 20. falsò dicit accusari suos, quod bona opera negligant, uel prohibeant. Philippus quoque in locis, Brentius in Catechismo, Kemnitius in Examine Concil. sess. 6. prope finem. Caluinus lib. 3. Instit. cap. 16. Et ipse etiam Lutherus, in lib. de uisitatione Saxonica, docent opera bona esse faciendâ; & aliquo modo indicant esse necessaria, cum affirmant, ueram fidem non esse, quæ non parit opera bona, & quæ caritatem comitem non habet. Denique in Colloquio Altenburgensi Maioristar, siue Electorales disertis uerbis docent, opera bona esse ad salutem necessaria, non quidem necessitate efficientiæ, sed necessitate præsentix: Illyriciani autem, siue Saxonici non negant opera esse necessaria necessitate præsentix: sed tamen propter scandalum & periculum contendunt, istam propositionem, opera sunt necessaria ad salutem, non esse in Ecclesia tolerandam.

Cæterum quidquid sit de modis ipsorum loquæ Rob. Bellarm. Tom. IIII.

A di, cum excutuntur ipsorum principia & pleraque dicta & scripta Lutheri, uidentur omnino existimare posse hominem saluari, etiam si nulla bona opera faciat, nec mandata diuina custodiat. Quod his argumentis proba.

PRIMVM, ex uerbis disertis Propheta ipsorum Lutheri, qui affirmat mala opera credenti nihil nocere. Sic enim loquitur in libro de libertate Christiana: Bona opera non faciunt bonum virum, nec malum mala. Et paulo post: *Et infideli nullum bonum opus prodest ad salutem & iustitiam: sic e diuerso nullum malum opus facit malum & damnatum, sed sola incredulitas.* Idem in sermone, Sic Deus dilexit mundum. *Ubi fides est, inquit, nullum peccatum nocere potest.* Et in libro de captiuitate Babylonica, capite de Baptismo. *Vides, inquit, quam diues sit homo Christianus, uel baptizatus, ut etiam uolens non possit perdere salutem suam, quantiscunque peccatis, nisi nolit credere. Nulla enim peccata possunt eum damnare, nisi fidei incredulitas.* Hæc & similia manifestè docent, omnia bona opera posse tunc omitti, ac per hoc non esse necessaria. Nam si quæuis peccata non faciunt hominem malum, neque ipsum damnant, quare non possunt omitti? Et si possunt omitti, quare sunt necessaria?

In commentario ad cap. 2. ad Galatas. *Quando, inquit, sic docetur, fides in Christum iustificat quidem, sed simul seruari oportet mandata Dei, quia scriptum est, si uis ad uitam ingredi seruare mandata, ibi statim Christus negatus est, & fides abolita, quia mandatis Dei, siue legi tribuitur, quod est solus Dei.* Item in sermone de nouo testamento, siue de Missa: *Cauemus, inquit, à peccatis, sed multo magis à legibus, & operibus bonis, tantum attendamus Dei promissionem & fidem.*

Denique in serm. citato, sic Deus dilexit mundum: Ego, inquit, dico tibi, quia angusta est uia, oportet se fieri tenuem, si uis per eam venire. Cæterum qui operibus onerati sunt, sicut conchilibus onustos uidemus Iacobi

peregrinos, ij non poterunt penetrare. Et infra, Si veneris cum magnis saccis operum plenis, deponere oportebit, alioquin non poteris penetrare.

Hæc & similia, quæ in Lutheri scriptis contra studium operum bonorum passim leguntur, satis indicant mentem eius, & quomodocunque excusentur, certè magnam vim habent ad persuadendum simplici populo, & ad malum propenso, non esse facienda opera bona.

SECUNDO, idem probatur ex illo communi ipsorum dogmate, quod omnia opera iustorum sint ex natura sua peccata mortalia, ut patet ex Luthero in assert. artic. 31. 32. & 36. Et ex Calvino lib. 3. Instit. c. 12. §. 4. & cap. 14. §. 9. Nam si bona opera sunt peccata mortalia, & tamen propter fidem non imputantur, certè poterūt etiā mala opera propter fidem non imputari, ac per hoc non nocere. Neque erit causa cur vitentur. Atque hoc est, quod dicit Lutherus, in captivitate Babylonica, loco citato, omnia peccata in momento a fide absorberi.

Dicent fortasse, mala opera non posse cum fide consistere, quoniam qui habet propositum peccandi, non potest concipere fiduciam remissionis peccatorum, & ideo fides vera semper est cum caritate coniuncta. At contra, nam si hoc esset verum, non possent etiā opera, quæ dicuntur bona cum fide consistere. Nam opera bona non sunt bona (ex ipsorum sententia) nisi nomine, & secundū quid, re ipsa verò & simpliciter sunt peccata mortalia. Quare qui habet propositum faciendi eleemosynam, quoniam scit hoc se non posse facere, nisi peccando mortaliter, habet propositum peccandi mortaliter, atqui hoc propositum cum fide consistit, imo propter fidem non reputatur peccatum, igitur eodem modo qui habet propositum furandi poterit simul habere fidem, & propter eam fidem futurum non reputabitur ad peccatum. Sequitur igitur ex hoc ipsorum dogmate, ut re vera non sint necessaria bona opera ad salutem, sed perinde sit utrum quis amet coniugem suam, an alienam, utrum furetur, an donet.

TERTIO, idem probamus ex discrimine legis & Evangelij. Nā ex doctrina ipsorum communi hoc interest inter legem & Evangelium, quod lex proponit iustitiam & salutem cum conditione totius legis implendæ, Evangelium promittit iustitiam & salutem sine vlla conditione, sed absolute, vel cum sola conditione fidei. Et hinc deducunt alterum discrimen, quod lex terret, Evangelium consolatur. Ita docet Lutherus passim in commentario ad caput secundum ad Galatas, & alibi, Philippus in locis, titulo de lege & de Evangelio, & alij. Et in Colloquio Altenburgi ita loquuntur Saxonici: *Legis promissiones sunt conditionales, proponunt enim cum conditione obedientiæ, sed promissiones Evangelij non sunt conditionales, sed gratuita.* At si Evangelium nullam requirit conditionem obedientiæ, sed est sola fide contentum, certè qui nihil boni faciat, consentaneè ad Evangelium vivet.

Quod si dicas, Evangelium non requirit conditionem operum, fides tamē requirit, non enim erit fides, nisi pariat bona opera, sequeretur aut fidē non esse conformem Evangelio, aut Evangelium si nō immediatè, saltem mediatè requirere conditionem operum. Quomodo enim fides si requirit opera, non erit potius ex lege, quàm ex Evangelio? aut si Evangelium requirit fidem, & fides requirit opera, nonne etiā consequenter Evangelium requirit opera? Quare vel inane est discrimen quod frequentissime tradunt inter legem & Evangelium, vel coguntur dicere, absolute nulla bona opera necessaria esse ad salutem, & cōsolationem magnam

A ex Evangelio percipere, & iustificari & saluari etiā eos, qui voluntariè in sceleribus perseverant.

QUARTO, probamus idem ex libertate Christiana, quam ipsi communi consensu docent. In eo siquidem libertatem Christianam cōstituunt, quod homo iustus sit liber a debito legis implendæ corā Deo, & per hoc omnia opera sint illi iam indifferentia, id est, nec præcepta, nec prohibita. Quod necessariò colligunt ex alio principio, quod docent legis observationem esse etiā iustis penitus impossibilem. Nam si lex impossibilis est, nisi tollatur debitum eius implendæ, omnes damnabit. Ne igitur iusti damnentur, ab eius iugo & debito liberantur.

B Ita docet Lutherus, tum in libro de libertate Christiana, tum in commentario epistolæ ad Galatas, tum in sermone de Mose: *Sola fides* (inquit in cap. 2. ad Galatas) *necessaria est, ut iustifimur, cetera omnia liberrima, neque præcepta amplius, neque prohibita.* Ibidem: *Si conscientia dicat, peccasti, responde, peccavi, ergo Deus puniet & damnabit? Non. At lex hoc dicit, Sed nihil mihi cum lege. Quare? Quia habeo libertatem.* Et in argumento eiusdem epistolæ. *Summa ars, inquit, & sapientia Christiana est, nescire legem, ignorare opera, & totam iustitiam actiuam.* Et in lib. de libertate Christiana, *Nullo opere, nulla lege homini Christiano opus est, cum per fidem sit liber ab omni lege.*

C Et CALVINVS lib. 3. Institut. cap. 19. §. 2. 4. & 7. tribus in rebus libertatem Christianam ponit, PRIMUM in eo, quod ubi fiducia iustificationis quaeritur, nulla legis, vel operum ratio habeatur. DENIQUE in eo, ut opera bona non fiant tanquam examinanda ad regulam legis, sed tanquam certo acceptanda a Deo qualiacunque sint. DENIQUE in eo, ut omnium rerum externarum usus habeatur pro indifferenti, ita ut homo nulla religione tangatur, siue eas usurpet, siue relinquat. Ex hac doctrina quis non uidet, quā lata porta sceleribus & flagitijs omnibus pateat? Et quis ambigat, nulla esse opera bona necessaria ad salutem, si res omnes externæ, proinde etiā Baptismus & Eucharistia, adiaphoræ sunt, & nihil ad legis regulam examinandum est?

D QUINTO, probamus ex vita & moribus Lutheranorum, qui occasione huius doctrinæ ita cœperunt incredibili licentiā in omnia scelera & peccata prorumpere, ut necesse fuerit, Lutherum ipsum Visitationem instituere & laudare opera bona, atque ad ea populos adhortari. Sed quam parum feliciter id ei successerit, scribit Ioannes Cochläus in eius vita. Rectè igitur, id est, consentaneè ad Lutheri dogmata in Colloquio Altenburgensi dixerunt quidam ex rigidis Lutheranis: *Opera bona, & novam obedientiam non ad regnum Christi, sed ad mundum pertinere.* Item, *Ad Satanam spectare Christianos cum operibus bonis.* Item, *adeo non esse necessaria opera bona, ut etiā ad salutem incommodent, sineque perniciofa.* Denique, *precari oportere, ut in fide sine omnibus operibus bonis, usque in finem perseveremus.* Vide Petrum Canisium in libro 1. de corruptelis verbi Dei, cap. 10. ubi multa huius generis ex aduersariorum libris refert.

CAPVT SECVNDVM.

Refutatur falsum discrimen legis & Evangelij. & inde probatur operum necessitas.

NUNC ut errorem omnium perniciosissimum refellamus; PRIMO probabimus, in Evange-

sio contineri doctrinam operum, & leges varias, eiusque promissiones requirere conditionem legis implendae. **DE IUSTIS**, Iustos non esse liberos ab observatione legis divina. **POTESTAS** vero, opera bona simpliciter ad salutem esse necessaria.

Igitur **SCRIPITUM** est Evangelium **DVOBVS** modis accipi posse, **VNO** modo pro doctrina, quam Christus & Apostoli predicarunt, & in libris Evangelistarum, alijsq. Apostolorum scriptis continetur. **ALIO** modo pro gratia novi testamenti, quæ & lex scripta in cordibus, & spiritus uiuificans, & lex fidei dici solet, quatinus (ut uerum fatear) nomen Evangelij non uideatur in Scripturis usquam accipi, nisi priore modo, id est, pro doctrina. Et quid, si loquamur de gratia novi testamenti, non distinguitur lex ab Evangelio, quod lex requirat opera, Evangelium non requirat opera; sed quod lex doceat quid sit faciendum, Evangelium præbeat uires ad faciendum: inde enim dicitur lex scripta esse in tabulis, Evangelium in cordibus. De quo discipulmine copiose scribit sanctus Augustinus in libro de Spiritu & litera ad Marcellinum. in epistola 200. ad Asellicum & alibi.

Neque de hac acceptione hoc loco controuersia est. Nam ipsi etiam aduersarij, cum de discrimine legis & Evangelij differunt, nomine Evangelij non gratiam ipsam, sed predicationem Christi & Apostolorum intelligunt, quam ideo Evangelium, id est, bonum nuncium appellatam esse dicunt, quoniam nihil nisi consolationem annunciat. Nos uero contendimus Evangelio contineri illa omnia, quæ aduersarij soli legi tribuunt, quæ sunt præcipua, leges propriè dictæ, comminationes & promissiones cum conditione obedientie.

Quod attinet ad leges propriè dictas, id probamus ex cap. 5. Matth. ubi Dominus confirmat, explicat & perficit legem Moysi de homicidio, adulterio, periurio, & similibus rebus. Nam quod reuera Dominus eam legem, ut à se explicatam seruari uelit, perspicuum est.

PRIMO, ex modo illo loquendi: *Ego autem dico uobis.* Quæ uerba Legislatorem propriè decent.

SECUNDO, ex eo quod Dominus ait: *Non ueni solvere legem, sed adimplere.* Si enim nulla esset in Evangelio legis obligatio, sustulisset Dominus legem ueterem, etiam quoad præcepta moralia.

TERTIO, ex eo quod dicitur Matth. 7. in fine: *Quod erat docens sicut potatem habens, non sicut Scriba & Pharisei.* Id est, sicut Legislator, qui ex auctoritate leges interpretatur, vel mutat, vel addit, non sicut Legis peritus, qui solum ex scientia legem explicat.

QUARTO, ex eo quod concludit: *Si quis ergo soluerit unum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus uocabitur in regnum celorum.* Non igitur Dominus solum explicat legem ueterem, sed etiam iubet eam seruari, quod attinet ad præcepta moralia. Alioquin non diceret, qui soluerit unum de mandatis istis minimis, minimus uocabitur in regno celorum.

PRÆTEREA, si lex uetus moralis ad Christianos non pertineret, quare Dominus tam accurate illam exponeret & perliceret? Num Evangelium Christi otiose in rerum inutilium explicatione consumi debuit? Vide plura de hoc argumento infra capite tertio.

Quod attinet ad **ALTERVM** de comminationibus & terroribus, quæ maior comminatio excogitari potest, quam illa Dominico ore prolata, Matthæi quinto: *Qui dixerit fratri suo, stulte, reus erit gehennæ ignis?* Et Matthæi septimo: *Omnis arbor quæ*

non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur. Similes autem comminationes habentur in Euangelio passim, Matthæi 22. 23. Marci 9. Lucæ 12.

Sed respondent aduersarij, comminationes, quæ in Euangelijs reperiuntur, ad legem pertinere, sicut etiam contra, promissiones remissionis peccatorum, quæ leguntur in Prophetis, ad Euangelium. At certè coguntur ita dicere, qui Euangelium sola consolatione definiunt. Sed cogitent, an non satius esset, corrigere definitionem illam, quam dicere maximam partem sermonum Christi non esse Christi uerba, sed Moysi; & Christum in Euangelio nihil minus, quam Euangelium prædicare.

B Deinde, nonne Apostolus Paulus ad Romanos primo & secundo, ipsi Euangelio tribuit officium tertendi? *Non erubescō* (inquit capite primo) *Euangelium.* Virtus enim *Dei est in salutem omni credenti. Iudæo primum & Græco. Iustitia enim Dei in eo reuelatur ex fide in fidem. Sic ut scriptum est, Iustus autem ex fide uiuit. Reuelatur enim ira Dei de celo super omnem impietatem, &c.* Ista reuelatio iræ Dei manifestè tribuitur Euangelio, reuelatur enim in Euangelio iustitia Dei ex fide, ut iustificati euadant iram Dei, quæ idem Euangelium omnibus impijs imminere testatur. Vnde in 2. cap. idem Apostolus ait: *In die cum iudicabit Dominus occulta hominum, secundum Euangelium meum.*

C Ad hæc, Nonne Apostolus Petrus in die Pentecostes, accepto Spiritu sancto Euangelium prædicauit? Quis autem fuerit eius predicationis effectus, docet sanctus Lucas, Actorum secundo, cum ait: *His auditis compuncti sunt corde, & dixerunt ad Petrum, & ad reliquos Apostolos, Quid facimus uiri fratres?* Euangelium igitur non solum consolatur, sed etiam terret. Compunctio enim ex terrore nascitur,

Nec solum Petrus, sed etiam Paulus cum Euangelium prædicaret, homines terrefaciebat. Sic enim scribit idem Lucas, Actorum uigesimo quarto: *Veniens Felix cum Drusilla uxore sua, quæ erant Iudæa, uocauit Paulum, & audiuit ab eo fidem, quæ est in Christum Iesum.* Disputante autem illo de iustitia & castitate, & de iudicio futuro, tremefactus Felix respondit, quod nunc attineret, uade, &c. Non audebunt (credo) Lutherani dicere, Paulum uocatum, ut prædicaret fidem Christi, pro fide legem, pro Christo Mosem, pro Euangelio aliquid Euangelio contrarium prædicasse & tamen finis predicationis fuit terror & tremor audientium.

Quid sanctus Iacobus? An ipse quoque Euangelium non prædicabat, cum scriberet in epistola sua, cap. 5. *Agite nunc diuites, plorate ululantes in miserijs, quæ adueniunt uobis?* Et Frater eius Iudas item Apostolus, quid nisi Euangelium prædicabat, cum in epistola sua scriberet: *Ecce uenit Dominus in sanctis millibus suis, facere iudicium contra omnes, & arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum?*

Denique sanctus Ioannes Apostolus & Euangelista in Apocalypsi, capite decimo quarto: *Vidi* (inquit) *alterum Angelum uolantem per medium cæli, habentem Euangelium æternum, ut euangelizaret sedentibus super terram, & super omnem gentem, & tribum, & linguam, & populum, dicens magna uoce, Timeate Dominum, & date illi honorem, quia uenit hora iudicii eius.*

Cum igitur Christus & omnes Apostoli euangelizando terreat, & in Symbolo Apostolico, quod Euangelij summam continet, sit etiam articulus unus de futuro iudicio, falsò docent Lutherani, proprium esse legis officium terrere, & ad Euangelium non pertinere.

At si res ita se habet (inquiunt) cur Apostolica prædicatione dicitur Evangelium, id est, laus & bonus nuntius? Et cur sanctus Paulus ad Romanos octavo scribit, nos non accepisse Spiritum seruitutis uerum in timore? RESPONDEO, Nomen Euangelij impositum est ad significandum officium unum, idque potissimum Apostolicę prædicationis, sed non propterea sequitur non esse etiam alia officia Euangelij, quamuis eo nomine non explicentur. Quomodo clauis dicitur quia claudit, & tamen etiam aperit, & lingua dicitur instrumentum lingendi, quod est tamen instrumentum etiam loquendi.

Dicitur igitur Euangelium, quia annunciat Saluatoris aduentum, reconciliationem cum Deo, aditum patefactum ad regnum cælorum. Vnde etiam dicitur Euangelium Regni, Matthæi 24. Et Marci primo. Sed simul etiam annunciat iram & indignationem his, qui non recipiunt Saluatorem, neque pœnitentiam agunt. Appet quod Euangelium terret, ut consoleretur, quo modo medicus uulnerat ut sanet. Quod non tam propriè conuenit legi Moysi, quæ terrebatur comminando supplicia peccatoribus, & non ostendebat, nisi obscure liberatorem.

Quod autem attinet ad spiritum timoris & caritatis, non colligitur inde discrimen inter legem & Euangelium, quatenus Euangelium significat doctrinam Christi & Apostolorum; secundum quam acceptionem nos hic loquimur de Euangelio; sed inter testamentum nouum & uetus. Nam testamentum uetus propriè non continet, nisi quod Moyses attulit, id est, legem scriptam in tabulis, quę quidem seruitutem generat, ut dicitur ad Galat. 4. Et timorem incutit, quoniam ostendit quid facere oporteat, & non dat vires faciendi: at nouum testamentum continet id, quod Christus attulit: Christus autem non attulit solum doctrinam, & præcepta Euangelica, quamuis hæc etiam attulerit, sed gratiam quoque Spiritus sancti, quę est lex in corde scripta, id est, caritas in corde diffusa, per quam non timore pœnæ, sed amore iustitię lex in tabulis conscripta seruatur. Atque hoc discrimen indicat Apostolus ad Rom. 8. ad Galatas 4. ad Hebr. 8. & 10. Et S. Augustinus in lib. contra Adimantum, cap. 17. breuissimam differentiam esse scriptis, non legis & Euangelij, sed testamenti ueteris & noui timorem & amorem.

Veniamus ad TERTIVM discrimen, quod est huius loci maxime proprium. Igitur promissiones Euangelicas conditionales esse, non absolutas, probatur PRIMO ex cap. 5. Matthæi: *Nisi abundauerit iustitia uestra plus quam Scribarum & Phariseorum non intrabitis in regnum cælorum.* Hęc certè promissio est Euangelica, cum regnum cælorum comprehendat. Et tamen requirit conditionem iustitię non imputatiuę, sed actualis & operosę, quę in perfecta mandatorum obseruatione consistit. Explicat enim Dominus quid sit, iustitiam nostram abundare plus quam Scribarum & Phariseorum, cum dicit, Phariseorum & Scribarum iustitiam fuisse diligere amicos, non occidere, non mœchari, non peierare; nostram autem esse debere, diligere etiam inimicos non irasci sine causa; non videre uxorem alienam ad concupiscendum, non iurare omnino absque necessitate.

SECUNDO, probatur ex cap. 19. Matthæi: *Si vis ad uitam ingredi, serua mandata.* Hęc enim apertissima promissio uitę eternę, apertissimam conditionem exigit obedientię. Et similis habetur promissio, Luc. 10. ubi cum is, qui Dominum rogauerat, quid facto opus esset ad uitam eternam acquirendam, mandata legis exposuisset, Dominus ait, *Recte respondisti, fac hoc, & uiues.*

Ad hæc loca respondent aduersarij, Dominum hæc dixisse ironicę, cum solum significare uellet, fieri non posse, ut aliquis mandata diuina custodiat: quomodo si quis diceret, si vis in celum conscendere, uola per aerem; vel hoc fac, assume pennas sicut columbæ, & altissime volabis. Ita docet LUTHERVS, in comment. ad cap. 3. ad Galat. explicans illud: *Qui fecerit ea, uiuet in illis.* Quę uerba dicit esse intelligenda ironicę, sicut illa Christi: *Hoc fac, & uiues.*

Sic etiam CALVINVS, lib. 3. Instit. cap. 18. §. 9. dicit Christum attemperare, solitum sua responsa ijs, qui eum interrogabant: & quoniam Legis peritus persuasione legalis iustitię imbutus erat, & in operum fiducia cæcutiebat, ideo a Christo ad legis obseruationem esse remissum. Idem quoque in antidoto Concilij exagrans illud quod monet. Conciliū sess. 6. capite 7. catechumenis dicendum esse, si vis ad uitam ingredi serua mandata; *Ve*, inquit, *eorum catechumenis, si tam dura illis conditio imponitur. Quid enim aliud, quam æterna illis maledictio indicitur?*

Porro Ioann. Brentius hom. 1. in Dominic. 13. post Trinitatem audet etiam dicere, Christum sic respondisse, cum ait: *Si uis ad uitam ingredi serua mandata*, ut potius indicauerit ei uiam ad æternam damnationem. Ita uidelicet isti uerbi Dei simplicitatem peruertunt, & ad suos errores & blasphemias detorqueantur.

At multis de causis nihil eos conficta ista ironia iuuare poterit. PRIMVM, quoniam si ironica esset responsio, ideo talis esset, quoniam ad Legis peritos, uel Phariseos dirigitur: igitur cum Dominus Apostolos suos alloquitur, nõ ironicę, sed proprię & seriõ loquitur. Audiant ergo quid Apostolis suis dicat, Ioa. 13. *Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea.* Ioa. 15. *Vos amici mei eritis, si feceritis, quę ego præcipio uobis.* Et illud quod ante citauimus, Matthæi quinto: *Nisi abundauerit iustitia uestra, &c.* Et capite sexto: *Si dimiseris hominibus peccata eorum, dimittet & uobis pater uester cælestis peccata uestra, si autem non dimiseritis hominibus, nec pater uester dimittet uobis.* Hęc, & similia non possunt eludi per ironiam, & tamen promissiones continent, cum conditione operum bonorũ & obedientię legis.

SECUNDO, is cui Dominus dixit, *si vis ad uitam ingredi serua mandata*, non erat Scriba, nec Phariseus, aut Legis peritus, sed Adolescens quidam diues. Matthæus enim cap. 19. adolescentem uocat, & diuitem fuisse narrat. Marcus cap. 10. non meminit, nisi diuitiarum. Lucas ca. 18. principem appellat, Legis peritum, Scribam, aut Phariseum, nullus Euangelistarum nominat. Præterea non uenit ille ut Christum tentaret, sed ut simpliciter uiam salutis addisceret. Nam tentationis hoc loco nulla mētio est; & Marcus scribit eũ genuflexo rogasse Dominum de uia salutis. Et addit: *Intuitus eum Dominus, dilexit eum.* Certè tam adolescentis erga Christum humilitas, quàm Christi erga adolescentem beneuolentia manifestè indicant serium fuisse colloquium, neque ullam ironię suspicionem subesse.

TERTIO is, cui Dominus dixit: *Hoc fac & uiues.* Luc. 10. Legis quidem peritus erat, & Dominum tentaturus accessit: sed non propterea sequitur, ut ironicę Dominus illi responderet. Nam tentatio illa non erat ad fallendum, sed ad inquirendum quid Dominus de uia salutis sentiret, quidue doceret: id quod intelligi potest, TVM ex eo quod Dominus illi ait: *Recte respondisti, hoc fac, & uiues.* Quomodo enim Dominus diceret, rectè respondisti, ei quem hypocritam & rētatorem subdolum esse cognosceret? TVM ex eo quod ibidem Dominus, ut illum

magis instrueret, parabolam adiecit de eo, qui incidit in latrones, & cum narrasset opus misericordiae, quod in eum Samaritanus quidam exercuit, ait ad Legisperitum: *Vade, & tu fac similiter*. Vbi nullo modo ironiam suspicari fas est, nisi uelimus Dominum ironicè commendasse opera misericordiae, verè autem & propriè contemptum eorum docuisset. Quod si in illis uerbis, *Vade, & tu fac similiter*, nulla ironia est, certè neque in illis est, *Rectè respondisti, hoc fac & uiues*. Nam ad eundem, ab eodem, eadem phrasi, in eodem loco & tempore & eadem occasione dicuntur.

QUARTO, cum Dominus tentaretur tentatione fallaci, & subdola non reddebat dolum pro dolo, sed vincebat in bono malum, & non ironicè, sed propriè respondebat, & doctrinam seriam, & solidam tradebat, ut patet Matth. 22. ubi primum Pharisei consilium ineuntes, ut caperent eum in sermone, quærunt, liceat ne censum dare Casari an non, deinde Sadducei non dissimili studio quæstionem proponunt, cuius uiri futura sit uxor in resurrectione, quæ septem uiris sibi per mortè ordine succedentibus nupserat. Denique legisperiti tentantes interrogant, quod sit mandatum magnū in lege. Omnibus autem quæstionibus Dominus uerè, propriè, simpliciterque respondit. Ad primā. *Reddite quæ sunt Casaris Casari, & quæ sunt Dei Deo*. Ad secundam, *In resurrectione neque nubent, neque nubentur, sed sunt sicut Angeli Dei in cælo*. Ad tertiam: *Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua*. Audeant Caluinista & Lutherani, si pudorem penitus exuerunt, has responsiones Domini ironicas facere. Si uerò non audent, multo minus Matthæi 19. & Luc. 10. ironiam suspicentur, cum in his locis minor occasio ironiæ reperitur.

TERCIO probari potest, promissiones Euangelicas esse conditionales ex doctrina Apostolorum, qui passim conditiones operum inculcant, Rom. 8. *Si spiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis*. Et ibidem, *Cohæredes autem Christi, si tamen compatimur*. 2. ad Timot. 2. *Si commortui sumus, & conuiuemus, si sustinebimus & conregnabimus*. Iacobi secundo, *Si tamen legem persicuitis regalem*. 2. Petri 1. *Sic enim (si uidelicet per bona opera certam uestram uocationem feceritis) abundanter ministrabitur uobis introitus in æternum regnum Domini nostri*. 1. Ioan. 1. *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, ut remittat nobis peccata nostra*. Apoc. 3. *Qui uicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo*.

QUARTO, probatur ex doctrina prophetica. Nam promissiones remissionis peccatorum, etiam si in Prophetis sint, non ad legem, sed ad Euangelium pertinere aduersarij non negant. Sic igitur loquitur Ezechiel, capit. 18. *Si impius auerterit se ab impietate sua, & fecerit iudicium & iustitiam, uitam uiuet, &c.* Vbi non semel, sed saepius Dominus repetit, se indulgentiam, & uitam impio donaturum, si tamen penitentiam egerit a peccatis, & mandata omnia custodierit. Et contra, se iustum grauius puniaturum, si auerterit se a iustitia & mandata omnia non custodierit. Quo loco sicut auertere se a iustitia & mandata nō custodire, cōditio est, à qua pender comminatio mortis, omnium consensu; & nemo dicere auderet comminationem mortis non esse conditionalem, sed absolutam: ita quoque auertere se à peccato, & facere iudicium & iustitiam, cōditio est, à qua pender promissio uitæ; & nemo dicere debet, promissionem uitæ non esse conditionalem, sed absolutam, nisi diuinis literis apertè repugnare velit.

QUINTO, probatur ex conditione fidei, quam

A requiri ad salutem non negant aduersarij, cum scriptum sit Marci ultimo: *Qui crediderit, saluus erit, qui non crediderit, condemnabitur*. Ex hac enim fidei conditione sequitur PRIMO, ut falsum sit, quod ipsi dicunt, promissiones Euangelij non esse conditionales. quomodo enim conditionales non sunt, si cōditio aliqua, fidei uidelicet, in omnibus requiritur? SECVNDO, ut etiam falsum sit, non requiri conditionem legis implendæ. Nam quibus uerbis Scriptura docet, requiri conditionem fidei ad salutem, ipsædem, uel etiam clarioribus docet, requiri conditionem legis implendæ, ut patet ex tot locis supra citatis.

AT (inquiunt) *promissiones Euangelij gratuita sunt non igitur conditionales*. RESPONDEO, Gratuitum non opponitur conditionali, neque est idem, quod absolutum, alioqui promissio Euangelica conditionem fidei non requireret. Gratuita igitur dicitur promissio, quamuis conditionalis, quoniam ipsa etiam cōditio gratuita est, gratuita enim est promissio indulgentiæ, tamen si fidem & penitentiam exigat, quoniam fides & penitentia dona sunt Dei, & gratuita est promissio uitæ æternæ, quamuis obedientiam legis requirat, quoniam ipsa etiam obedientia legis donum Dei est; & hoc modo gratiam dat Deus pro gratia, ut legimus Ioann. 1. Quoniam gratiam uitæ æternæ dat pro gratia meritum, & gratiam indulgentiæ dat pro gratia penitentia.

CAPVT TERTIVM.

Afferitur verum discrimen legis & Euangelij, & inde necessitas operum comprobatur.

EXPLICABIMVS nunc uerum discrimen legis & Euangelij, ut hinc etiam necessitas bonorum operum comprobetur.

DVO sunt præcipua discrimina legis & Euangelij, ex quibus multa alia consequuntur.

PRIMUM igitur illud interest inter legem & Euangelium, quod inter doctrinam inchoatam & perfectam, continetur enim Euangelium in lege, ut arbor in semine, ut S. Thomas rectè docet in 1. 2. q. 107. Vnde S. Augustinus in lib. 16. de ciuitate Dei, cap. 26. scribit, testamentum uetus esse occultationem noui, & testamentum nouum esse reuelationem ueteris. Et S. Gregorius homil. 6. in Ezechielem, explicans mysterium rotæ, quæ erat in rota, dicit rotam in rota esse testamentum nouum in testamento uetere.

TERCIA continet Scriptura utriusque testamenti, mysteria, promissiones & præcepta, id est, res credendas, sperandas & faciendas, quibus fides, spes, caritasque respondent. Nam ad hæc tria reuocatur summa totius doctrinæ cælestis, ut S. Augustinus docet in Enchiridio, in lib. de agone Christiano. in lib. de catechizandis rudibus, & alibi. Sed in omnibus tribus longè præstat doctrina euangelica & Apostolica doctrinæ legis & Prophetarum.

Nam quod attinet ad MYSTERIA FIDEI, doctrina ueteris testamenti unitatem Dei manifestè docet, Trinitatem personarum, & Incarnationem uerbi non nisi obscure & imperfectè, ut ea potius adūbrer, quàm exprimat: doctrina uerò testamenti noui hæc omnia perspicuè tradit & prædicat. Itaque ad hoc significandum, Moses cum loqueretur ad populum, faciem uelabat, nobis autem Christus ipse reuelata facie loquutus est, annuncians omnia, quæ-

quæcunque audiuit à Patre suo. Vnde Apostolus 2. ad Corinth. 3. *Moyſes, inquit, ponebat velamen ſuper faciem ſuam, ut non intenderet filij Iſrael in faciem eius: nos autem reuelata facie, gloriam Domini ſpeculantes, transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini ſpiritus.*

Quod attinet ad PROMISSA, Lex & Prophetæ pollicentur expreſſè bona temporalia, figuratè autem regnum cælorum, Chriſtus & Apoſtoli manifeſtè regnum cælorum, & vitam æternam pollicentur, bona temporalia adiſcienda eſſe dicunt, & ideo non eſſe ſollicitè & anxie requirenda. Et quoniam promiſſionibus adiungi ſolent etiam minæ, Lex & Prophetæ comminantur temporalia mala, Chriſtus & Apoſtoli mortem ſempiternam. *Si audieritis me* (inquit Dominus, per Prophetam Iſaiæ primo) *bona terra comedetis; quod ſi nolueritis, & me ad iracundiam provocaueritis, gladius deuorabit vos.* Chriſtus autem Matthæi quinto: *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum. Beati mundo corde, quoniā ipſi Deum videbunt.* Et infra: *Qui dixerit fratri ſuo fratere, reus erit gehenna ignis.*

S. AVGVSTINVS libro decimo octauo de ciuitate Dei, capite undecimo; *Educto, inquit, populo in montem Syna, diuinius acceptam tradidit legem, quod vetus dicitur testamentum, quia promiſſiones terrenas habet: & per Ieſum Chriſtum futurum fuerat testamentum nouum, quo regnum cælorum promitteretur.* Et in Pſalm. 73. *Deus ſe vtriuſque testamenti eſſe voluit auctorem, ut & terrena promitteret in veteri testamento, & cæleſtia in nouo testamento.* Obſeruat idem Auguſtinus in libro 19. contra Fauſtum, capite vlt. in Prophetis inueniri non rarò testimonia de reſurrectione & vita æterna; ſed regnum cælorum nuſquā expreſſè nominatum, nedū promiſſum, niſi in Euangelio. Quare non immeritò S. Hieronymus in lib. 1. aduerſus Pelagianos, reprehendit Pelagianos, quod diceret in testamento veteri regnum cælorum eſſe promiſſum.

Reſtant LEGES & MANDATA, quorum alia ceremonialia, alia iudicialia, alia moralia erant in veteri testamento. In nouo autem pro CEREMONIIS illis Moſaicis, quæ propemodum infinite erant inſtituit in Euangelio CHRISTVS, vt S. AVGVSTINVS loquitur in epiſtola 118. ad Ianuarium. *Sacramenta numero pauciſſima, obſervatione faciliſſima, ſignificatione præſtantiffima, quibus ſocietatem noui populi colligauit.* Et in Pſalm. 73. *Mutata, inquit, ſunt Sacramenta, facta ſunt pauciora, faciliora, ſalubriora, felicitiora.*

IUDICIALES leges in Euangelio, Chriſtus non ruliſcit, ſed ferendas reliquit ijs, qui varijs in locis Rē publicam gerentes pro rerum, perſonarum & temporū diuerſitate inſtituendas eſſe iudicauerint. Hoc enim intereſt inter populum Hebræum & Chriſtianum, quod ille vnā gentem & vnā regionem, eamque ſatis exiguam continebat. De qua re vide Hieronymum in epiſt. ad Dardanum, de terra promiſſionis, iſte autem orbem terræ cōplexus eſt, vbi regiones ſunt & regna vaſtiſſima, mores & conſuetudines diuerſiſſimæ, temperamēta, ingenia, habitus animorum & corporum infinite modis varietates. Hinc igitur facile poterat Hebræus populus iſſdem iudicijs regi, non poteſt autem populus, Chriſtianus vlla ratione iſſdem particularibus ritibus & legibus gubernari.

MORALES leges, quæ perpetuæ ſunt, eaſdem ſerè habent lex & Euangelium; vt oſtendit S. Auguſtinus lib. 19. contra Fauſtum, cap. 28. ſed in hoc præſtat Euangelium legi, quod quædam grauiora, quæ à Iudæis propter infirmitatem ipſorum in lege non exigebantur, à Chriſtianis in Euangelio exiguntur vt patet de libello repudiij & polygamia: quædam etiam expreſſius leguntur in Euangelio, quæ obſcu-

rius habebantur in lege. Quare S. Auguſtinus, cum in libro contra Adimantum, cap. 3. ſcripſiſſet, nihil eſſe in Euangelica & Apoſtolica diſciplina, quod in lege & Prophetis deſideretur: admonuit poſtea in lib. 1. retract. c. 22. addendam fuiſſe voculam ſerè. non enim, omnia, ſed ſerè omnia, quæ ad mores pertinent, habet Euangelium cum lege communia.

Sed ut planè intelligatur, quemadmodum in Euangelio Dominus legem moralem non ſuſtulit, ſed perfecit, exponam breuiter ſummam ſermonis Domini in monte, quem uerè ſcripſit S. Auguſtinus libro 1. de ſerm. Domini in monte, c. 1. omnibus præceptis, quibus vita hominis formari poteſt eſſe perfectum.

IN 110 igitur ſermonis ſui, Dominus, quaſi loco proœmij, diuino prors⁹ artificio, ſimul explicat finem vltimum hominis & virtutum, atque operū bonorum vtilitatem proponit, dicens: *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum.* Et quæ ſequentur. Quoniam enim vltimus finis, principiū & fundamentum eſt totius doctrinæ moralis, ideo primo loco exponi debuit; ſimul autem adiūgi par fuit vtilitatem virtutis vt diſcipuli attentiores eſſicerentur.

Deinde, quaſi proœmio explicato, accedit dominus ad præcepta tradenda, & primum inſtruit Doctores, deinde auditores. Doctores admonet, eoſ ſalem terræ & lucem mundi eſſe debere, id eſt, ſapientia & caritate ita cæteris præſtare, vt alios ſapientes & ardentes efficere poſſint. Quas duas conditiones non ſemel repetiuit, cum præpoſitos Eccleſiæ fideles, & prudentes eſſe debere præmonuit.

Aggreditur deinde inſtructionem populorū eoſque inſtruit, tum quoad SVBſTANTIAM præceptorum diuinorum, tum quoad FINEM; nam in vtroque Scribæ & Phariſæi prauas opiniones induxerant.

Quod attinet ad SVBſTANTIAM præceptorum reprobat Dominus quinque Phariſæorum corruptelas. PRIMVM, deprauabant Scribæ & Phariſæi præcepta grauiſſima de homicidio & adulterio, docentes in eiſmodi præceptis, actum externum ſolum eſſe prohibitum, non autem internū, niſi ſignis exterioribus proderetur. In quo errore fuit etiam Iosephus lib. 12. antiquitatum, cap. 13. & David Kimhi in cominent. Pſal. 66. v. 17. exponens illud: *Iniquitatem ſi aſpexi in corde meo, non audiet Dominus:* deprauat enim illud, *non audiet Dominus;* vt ſignificet, non imputabit Dominus Aduerſus eiſmodi corruptelas, declarat Dominus legem, nō occides, non ſolum manum, ſed etiam linguam & animum cohibere; & legem, non mœchaberis, extendi vſq; ad concupiſcentiam in ipſa mente conceptam.

DEINDE, Phariſæi deprauabant legem de repudio; quod enim ob infirmitatem eorum hominum lex impunitum dimiſerat, ipſi vt rem abſolutè iuſtā proponebant. Dominus autem docuit, non licere vxorem dimittere, niſi cauſa fornicationis, & legē de libello repudiij penitus abrogauit.

TERCIO, Phariſæi docebant, non eſſe peierandū tamen frequentare iuramenta, etiam leui de cauſa nullum peccatum eſſe ducebant. Cōtra Dominus iubet, non eſſe iurandum omnino, niſi (videlicet) ſubſit iurandi neceſſitas.

QUARTO, corrumpebant Phariſæi legem illam rationis, oculum pro oculo, dentem pro dente. Nā cum non animaduertent, eam legem conſtitutā fuiſſe ad iuſtitiam conſeruandam, non ad appetitū vindictæ ſaturandū, docebāt, licitū eſſe vindictā appetere. Dominus igitur monet, nō eſſe appetendā vindictā, nec malū pro malo reddendū; ſed potius paratū eſſe debere hominem probū ſi opus ſit, percutienti maxillam vnā, præbere etiam alteram.

QVINTO, peruertebant Pharisei primum dilectionis præceptum. Quoniam enim lex iusserat, ut hostes suos occiderent, non odij causa, sed zelo iustitiæ, qua iusta bella interdum etiam à pijs Regibus indicuntur, illi generale præceptum tradebant diligendos esse amicos, odio habédos inimicos. Dominus ergo grauissimè admonet, diligédos esse inimicos, benefaciendum his qui nos oderunt, orandum pro persequentibus & calumpniantibus nos.

His ita explicatis transit ad modum, ac docet, cænam esse in primis inanem gloriam, & non esse facienda opera bona ea intentione, ut videantur & laudentur ab hominibus. Et quoniam nimis prolixum fuisset, de singulis operum bonorū generibus differere; reuocauit omnia ad tria capita, oratione, ieiunium & eleemosynam, quorum primum erga Deum, alterum erga nos ipsos, tertium erga proximum exhibemus; & vno mētē, altero corpus, tertio bona externa sacrificamus.

Addit postea Dominus, ac docet, quæ sint impedimenta cauenda & quæ adiumenta quærenda ijs, qui cupiunt ad perfectionem iustitiæ peruenire. IMPEDEMENTA tria demonstrat, nimiam sollicitudinem in opibus congregandis: *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra*; superuacaneam diligentiam in rebus etiam necessarijs procurandis, *Nolite solliciti esse in crastinum*. Temerarium iudicium de vita & factis alienis, *Nolite iudicare*. ADIUMENTA etiā tria ostendit, orationem assiduam, *petite & dabitur vobis*; conatum & contempionem proficiendi & superandi omnes difficultates; *Contendite intrare per angustam portam*; electionem bonorum Magistrorū *Attendite vobis à falsis Prophetis*.

Postremo concludit sermonem iterum commendans utilitatem operum bonorum, ut in præmio fecerat: *Omnis qui audit verba mea hæc, & facit ea, similis est viro sapienti, qui edificauit domum suam supra petram, &c.* Atque hæc de sermone Domini in monte.

Perfecit autem Dominus legem moralem, non solum explicando & addendo, quæ diximus, sed etiā adijciendo consilia quædam ad perfectionem caritatis, quæ finis est omnium præceptorum adipiscendam apertissima; de quibus satis multa disputauimus in lib. de Monachis. Habemus igitur primum discrimen legis & Euangelij, ex quo manifestè colligitur obedientiam legis, atque opera bona non minus, sed multò magis in Euangelio, quam in lege doceri. Proinde Lutheranos sine dubitatione verum Euangelij, ac legis ignorare discrimen.

CAPVT QVARTVM.

Ostenditur alterum discrimen legis & Euangelij.

ALTERVM discrimen legis & Euangelij sumitur ex annexis. Nā lex per Moysen data est, qui legislator tantum fuit; Euangelium per Christum, qui non fuit solum legislator, sed etiam Redemptor. Proinde lex venit sola; Euangelium non solum, sed cum gratia. Itaque qui legem in monte Syna per Moysen acceperunt, doctrinam tantum acceperunt, ut instructi per legem, inter vitia, virtutesque discernere: qui verò per Christum Euangelium acceperunt, non solum doctrinam, sed etiā gratiam acceperunt, ut non modò inter virtutes & vitia discernere, sed etiam ut iustitiam diligerent, & odio haberent iniquitatem.

Hoc discrimen prædixerunt Ezechiel capite 36. & Hieremias capite trigésimo primo: *Ille enim*

A cum Baptismum adumbrasset illis uerbis? *Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, adiungit de spiritu gratiæ, auferam a vobis cor lapideum, & dabo vobis cor carneum, & spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam, ut in præceptis meis ambuletis.* Iste autem disertis verbis duo testamenta distinguit: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus vestris, in die, qua apprehendi manum eorum, ut educrem eos de terra Aegypti, pactum, quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Sed hoc est pactum, quod feriam cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus, Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & ero eis in Deus, & ipsi erunt mihi in populum.*

B Quam prophetiam de testamento nouo, cuius Christus auctor est, exponit Apostolus ad Hebræ. 8. & 10. & idem Apostolus ad Rom. 5. cum dicit: *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris, per spiritum S. qui datus est nobis.* Significat legem in corde scriptam, de qua loquitur Hieremias, & spiritum in medio nostri positum, de quo vaticinatur Ezechiel, nihil esse aliud, nisi caritatem in corde diffusam. Tunc enim Deus facit, ut ambulemus in præceptis suis, cū caritatem in cordibus nostris diffundit; *Quoniam qui diligit, legem implet, & plenitudo legis est dilectio*, Rom. 13. Quod discrimen copiose & eleganter persequitur S. Augustinus in pluribus locis, sed præcipue in toto libro de spiritu & litera.

C Porro hoc discrimen legis & Euangelij tantum abest, ut operum necessitatem ab Euangelio remoueat, ut eam potius ad Euangelium maxime pertinere demonstraret. Quorsum enim cum Euangelio gratiam bene operandi, & legis ipsius implendæ Christus coniunxit, nisi ut, quod per literam legis euangelicæ discimus esse faciendum, id per spiritum & gratiam impleamus? Quod enim Apostolus ait, 2. Cor. 3. *Litera occidit, spiritus uiuificat.* Demonstrat S. Augustinus, manifestissima ratione, non tantum intelligi debere de litera legis Mosaicæ, utraque enim occidit, si de litera legis Euangelicæ, utraque enim occidit, si de spiritu separetur. Sed ideo scriptum est de lege Moysi, lex iram operatur. Non autem scriptum est de lege Christi, Euangelium iram operatur, quoniam (ut diximus) cum Moyses legem dedit, nihil nisi literam dedit, Christus autem cum Euangelium dedit, simul cum litera spiritum dedit. Quare S. Ioannes hoc ipsum discrimen attendens ait. *Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est*, Ioan. 1. Habemus igitur duas potissimas differentias legis & Euangelij. Nunc paucis percurramus alias, quæ ex his duabus tanquam ex fontibus deriuantur. Ex primo discrimine nascuntur alia tria, & ex secundo item tria.

TERTIVM igitur discrimen legis & euangelij est, quod lex Moysi uni tantum genti data fuit, lex Christi omnibus gentibus. Deuter. 4. *Qua est alia gens, ut habeat ceremonias, iustaque iudicia, & uniuersam legem, quam ego ponam hodie ante oculos vestros?* Psalm. 147. *Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.* Rom. 3. *Quid ergo amplius Iudæo est, aut qua utilitas circumcisionis? Multum quidem per omnem modum, primum, quia credita sunt illis eloquia Dei.* Et cap. 9. *Optabam ego ipse anathema esse pro fratribus meis, secundum carnem, quorum est testimonium & legislatio, &c.* At Christus Matth. ultimo. *Euntes (inquit) docete omnes gentes;* Et Marci ultimo. *Prediccate Euangelium omni creatura.* Et Lucæ ultimo. *Oportet prædicari in nomine meo penitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierosolyma.* Et Apostolus ad Rom. 1. *Non erubescio euangelium.*

gelium. Virtus enim Dei salutem omni credenti, Iudeo primum, & Græco. Oritur hoc discrimen ex primo. Lex enim Moſis poſitiua (id eſt) ceremonialis & iudicialis anguſta erat, & ritus, ac iudicia particularia continebat: Euangelium uerò lex eſt perfecta & ritus, præcepta & ſacramenta ita uniuerſalia cōprehendit, ut toti mundo communia eſſe poſſint.

QVARTVM discrimen, quod oritur etiam ex primo, in eo poſitum eſt, quod lex umbram, & ſignas rerum futurarum magna ex parte complectitur: Euangelium ipſum corpus, & ueritatem exhibet. Ioann. 1. Lex per Moſem data eſt, gratia & ueritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Lex enim per Moſem data, per Chriſtum facta eſt gratia, propter inſuſionem fidei & caritatis, facta eſt ueritas, propter impletionem omnium figurarum. 1. Corinth. 10. Hæc autem in figura facta ſunt noſtri. Et paulò poſt: Hæc autem omnia in figura continebant illis, ſcripta ſunt autem ad correptionem. Hebr. 10. Umbram habens lex futurorum bonorum, non ipſam imaginem rerum. Denique paſſim in euangelio legimus, uaria in Chriſto myſteria fuiſſe completa, quoniam ſic ſcriptum erat in lege, aut Prophetis.

QVINTVM discrimen eſt, quod lex Moſis adueniente Chriſti lege mutanda erat, Chriſti autem legi nulla ſuccedere debet alia lex. Oritur hoc discrimen, ut alia duo, item ex primo; ideo ſiquidem mutanda fuit lex Moſis, quoniam imperfecta erat, omne enim imperfectum perfectiori cedit, & umbræ luce apparente diffugiunt. Lucæ 16. Lex & Prophetæ, uſque ad Ioannem Baptiſtam. Hebr. 7. Translatio ſacerdotio neceſſe eſt, ut & legis translatio fiat. Et ibidem: Reprobatio ſci præcedentis mandati propter inſirmitatem & inutilitatem. Et capite 8. Dicendo nouum, ueterauit prius. Quod enim antiquatur & ſeneſcit, prope interitum eſt. Et ad Galat. 3. Quid ergo lex? propter transgreſſionem poſita eſt, donec ueniret ſemen, cui promiſerat. At Chriſti legem non eſſe finem habituram, perſpicuum eſt ex duobus. PRIMO, quoniam ſacerdotiū Chriſti manet in æternum, iuxta illud Pſalm. 109. Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech, SECUNDO, quoniam regni Chriſti nullus erit finis, ut legimus Danielis 2. & Luc. 1. Lex enim cū ſacerdotio & regno ita coniuncta eſt, ut illis manentibus, & ipſa manere debeat, quod de ſacerdotio & lege Apoſtolus docet ad Hebr. 7. de regno & lege dubium eſſe non poteſt, cum regum propriū ſit leges ferre, neque ullum ſit regnum, quod proprias leges non habeat. DENIQUE Testamentum nouum æternum dicitur, Pſalm. 110. Mandauit in æternum testamentum ſuum. Baruch. 2. Statuam illis testamentum alterum ſempiternum. Ad Hebræos 13. Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis paſtorem magnū ouium, in ſanguine testamenti æterni, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.

Eſt autem hoc loco breuiter annotandum, legem Moſis, quoad præcepta ceremonialia & iudicialia ſimpliciter abrogatam eſſe: quoad moralia præcepta, & doctrinam fidei mutatam eſſe, non abrogatione, ſed proſectu, non enim ſublata eſt lex moralis, nec fides unitatis Dei, ſed aucta, amplificata, perfecta; quomodo mutari ſolet infans in adoleſcentem, adoleſcens in uirum, & quo modo populus Dei, Chriſto adueniente, non periit, ſed ſtatim mutauit. Lex autem euangelica ſempiterna dicitur non quod Sacramenta & omnia eius præcepta nullam ſint finem habitura, ſed quoniā uſque ad mundi conſummationem legi euangelicæ nulla ſuccedere debet alia lex, cum hæc perfectiſſima ſit: & præterea quia caritas, quæ eſt lex noua, & testamentum nouum ſcriptum in cordibus, nunquam excidit, & ſine fine in omnem æternitatem durare debet.

A *SEXTVM discrimen, quod oritur ex ſecundo, illud eſt, quod lex Moſis non habebat vim iuſtificandi, neque data erat, ut iuſtificaret, ſed ut morbum oſtenderet, & ad quærendum medicum excitaret: Lex autem Chriſti, id eſt, Euangelium, vim habet iuſtificandi, & ad hoc ipſum datum eſt, ut ab iniquitate iuſtificet. Roman. 3. Per legem cognitio peccati. Galat. 2. Si per legem iuſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt. Et capite tertio: Quoniam in lege nemo iuſtificatur, manifeſtum eſt, quia iuſtus ex fide uiuit; lex autem non eſt ex fide. Item ſi data eſſet lex quæ poſſet uiuificare, verè ex lege eſſet iuſtitia. At Euangelium (ut dicitur ad Rom. 1.) Virtus Dei eſt in ſalutem omni credenti. Et 1. Cor. 15. Notum uobis facio (inquit Apoſtolus) B Euangelium, quod prædicam uobis, quod & accepiſtis, per quod & ſaluamini.*

Sed hoc quod dicimus, Euangelium vim habere iuſtificandi, non ita accipiendum eſt, quaſi ſola litera Euangelij ſalutem adferre poſſit; ſed quoniam (ut dictum eſt in ſecundo discrimine) cum Euangelij doctrina data eſt etiam gratia fidei & caritatis quia legiſlator noſter, ſimul etiam Redemptor fuit & ſimul cum lege dedit benedictionem, id eſt, gratiam implendi legem, iuxta illud Pſalm. 83. Exenim benedictionem dabit legiſlator, ibunt de uirtute in uirtutem.

Quocirca B. Paulus ubique dicit legem non iuſtificare, non opponit legi Moſis doctrinam Euangelij, ſed legi opponit fidem, operibus, gratiam, & literæ, ſpiritum. Alioqui enim etiam litera Euangelij, ſine ſpiritu & gratia, iram operaretur, & occideret, ut iam ſæpè diximus.

C *SEPTIMVM discrimen, quod item oritur ex ſecundo, illud eſt, quod lex Moſis, lex timoris & ſeruitutis fuit, Euangelium lex amoris & libertatis. Roman. 8. Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater. Galat. 4. Hæc enim ſunt duo teſtamenta, unum quidem in monte Syna, in ſeruitutem generans, quæ eſt Agar. Et infra: Itaque fratres, non ſumus ancilla filii, ſed libera, qua libertate Chriſtus nos liberauit. 2. Timot. 2. Non dedit nobis ſpiritum timoris, ſed uirtutis & dilectionis.*

D *Sed hoc discrimen ſuſius explicabimus in ſequenti capite. Interim illud annotaſſe ſatis erit, legem Moſis dici legem timoris & ſeruitutis, quoniam legis mandata ſine gratia Dei, quam Moſes dare non potuit, reos conſtituunt homines, & pœnæ obnoxios; Euangelij Chriſti legem eſſe libertatis & amoris, quoniam Chriſtus, qui dedit mandata, dedit etiā ſpiritum, per quem in corde diffuſa eſt caritas.*

OCTAVVM discrimen eſt, quod lex Moſis grauiſſima & importabilis erat: Euangelium Chriſti iugum ſuaue & onus leue. Sic enim de lege Moſis B. Petrus loquitur Act. 15. Quid tentatis imponere iugum ſuper ceruicem diſcipulorum, quod nec nos, nec patres noſtri portare potuimus? De lege autem ſua Chriſtus Matth. 11. Tollite iugum meum, inquit, ſuper uos. Iugum enim meum ſuaue eſt, & onus meum leue. Oritur hoc quoque discrimen ex ſecundo. Potiſſima enim cauſa cur lex noua ſit leuis, & lex uetus grauis eſt annexa legi nouæ gratia caritatis, Quod eſt enim durum & importabile timenti, leuè eſt & facile diligenti. Et hanc rationem reddit ſanctus AUGUSTINVS in omnibus ſerè locis, ubi de hac re tractat, quæſt. 166. in Exod. in libro 83. quæſt. 66. libro de gratia & libero arbitrio, capite 17. in libro de natura & gratia, capite 69. & in libro de perfectione iuſtitie poſt rationationem decimam ſextam. Vbi etiam addit in ſignem ſimilitudinè de pennis auis, quæ non tam premunt, quàm ſubleuant: Perfecti, inquit, caritas foras mittit timorem, & facit præcepta ſarcinam leuem, non ſolum non premunt, ſed onere pondere

rum, verum etiam subleuantem uice pennarum.

Sunt tamen etiam alie duæ rationes cur lex noua uerè dici possit facilior vetere: VNA est, quam reddunt Nazianzenus in 2. orat. de Pascha, & Chrysostomus homil. 8. de penitentia, quod spes retributionis longè sit maior in lege noua, quàm in vetere, cum iam propalata sit via sanctorum, atque aditus pateat ad regnum felicitatis æternæ. ALTERA ratio est, quoniam in lege vetere præcepta cæmoralia & iudicialia plurima erant, & parum utilia; in lege noua paucissima sunt & utilissima: præcepta verò moralia ferè sunt eadem in utraque lege. Nam illa quoque quæ videntur in Euangelio esse grauissima de dilectione inimicorum, & de concupiscentia cohibenda, inueniuntur Exod. 20. Prouetb. 2. 5. & alibi, ut sanctus Augustinus demonstrat in libro contra Adimantum, cap. 3. & libro 19. contra Faustum, cap. 28.

Itaque non ait Dominus Matth. 5. Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam legis & Prophetarum, sed plusquam Scribarum & Phariseorum, ut videlicet significaret, se non tam addere velle ad onera præceptorum legis, quàm tollere de medio corruptelarum Scribarum & Phariseorum. Quod si quæ grauiora præcepta addidit, aut certè magis expressè tradidit, ut de non dimittenda vxore per libellum repudij, & si quæ sunt alia; non debent illa grauius uideri populo Christiano, etiam si grauius uidentur populo Indæorum. Nam non est graue uiro fortis, quod puero delicato importabile solet uideri.

CAPVT QVINTVM.

Refellitur falsa libertas Christiana, & inde probatur necessitas operum.

DISSERVIMVS hætenus de falso & uero discrimine legis & Euangelij. Nunc de falsa & uera libertate Christiana breuiter differemus, Nā hoc est alterum caput, unde magna ex parte dependet quaestio de necessitate operum ad salutem.

Igitur aduersarij, ut supra diximus, in eo ponunt Christianam libertatem, ut nulli legi subiecti sint in conscientia, & coram Deo; & Christum habeant pro Redemptore, non pro Legislatore; Moses autem cum suo Decalogo nihil ad eos pertineat. Nos verò cum Tridentino Concilio in scis. 6. can. 19. 20. & 21. docemus, homines Christianos & iustificatos, non esse liberos ab obligatione præceptorum Dei & Ecclesie, & eam, quam Hæretici prædicant, non esse Christianam, sed profanam libertatem, & uerius peccati, ac diaboli uoluntariam seruitutem.

PRIMUM, id probamus ex ijs testimonijs, quæ docet, Christum uerum fuisse Legislatorem. Neque enim negare audebunt, se legi subiectos esse, si Dominum suum Legislatorem fuisse negare non possint. Isaias quidè capite 33. de Salvatore dicit: Dominus Index noster, Dominus Legis noster, Dominus Rex noster, ipse saluabit nos. Ac ne ad tropum aliquem fortè confugiat, audiamus Mosē in Deuter. capite decimo octauo: Prophetam, inquit, de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me suscitabit tibi Dominus, ipsum audies.

Hunc Prophetam, Christum esse, testatur Apostolus Petrus Act. 3. & S. Stephanus Act. 7. sed apertissime Apostolus Paulus Christum cõfert cum Moise, ut legislatorē cum Legislatore. Nā in epist. ad Hæbraeos, capite 2. dicit, sermonē factum per Angelos in manu Moysi, ita firmum fuisse, ut omnis inobe-

dientia dignam receperit vindictam retributionem. Et inde colligit, multo magis timendum esse nobis, si sermonem filij Dei contempserimus. Et cap. 3. dicit, Mosē fidelem fuisse in tota domo Dei tanquam famulum, Christum autem in domo sua tanquam filium. Et capite 5. dicit, Christum factum esse omnibus obedientibus sibi causam salutis æternæ. Obdientia autem propriè Legislatori debetur, & c. 12. ita concludit: Videte ne recuseis loquentem. Si enim illi non effugerunt, recusantes enim, qui super terram loquebatur, multo magis nos, qui de cælis loquentem nobis auertimus, cuius uox mouit terram tunc, nunc autem reprobamur, adhuc semel & ego mouebo non solum terram, sed & cælum.

Præterea Christum esse Regem nostrum omnis Scriptura testatur, Psal. 2. Ego autem constitutus sum Rex ab eo. Michea 5. Ex te exiet Dux, qui regat populum meum Israel. Luc. 1. Et regni eius non erit finis. Apocal. 1. dicitur: Princeps Regum terra. Et cap. 19. Rex regum, & Dominus dominantium. At Regis proprium est leges condere; ideo siquidem Isaias 33. coniungitur, Legis noster, cum uerbis, Rex noster, & Prouet. 8. dicitur: Per me Reges regnant, & legum conditores iustitiam decernunt. Christus igitur Rex noster legem aliquam sine dubio nobis dedit, per cuius custodiam obdientiam illi præstemus.

SECUNDO, idem probamus ex testimonijs, quæ docent, Euangelium esse quandam legem. Nam Isaias 2. & Michea 4. dicitur: De Syon exiit lex & Verbum Domini de Hierusalem. Quæ uerba intelliguntur communiter de prædicatione euangelica, quæ ab urbe Hierosolyma per totum mundum propagata est. Vide Augustinum lib. 18. de ciuit. Dei, c. 50. & Isaias 42. Ecce seruus meus, electus meus, complacuit sibi in illo anima mea, dedi spiritum meum super eum, iudicium gentibus. proferet. Et paulo post: Et legem eius insula expectabunt. Et cap. 51. Attendite ad me popule meus, quia lex à me exiit, & iudicium meum in lucem populorum reuoluet.

Pertinere autem hæc ad Christum, perspicuum est ex uerbis sequentibus: Prope est iustus meus, egressus est Saluator meus. Et Matt. 11. cum Dominus ait: Iugum meum suauis est, & onus meum leue. Nonne apertè legē aliquā se attulisse testatur? neque enim promissio, exhortatio, instructio, iugum & onus dici possunt. Sed lex, quæ obligat, & obligatō premittit & grauat, rectè dicitur iugum. Vnde act. 15. & ad Galat. 5. lex Moysi iugum ab Apostolis appellatur. Præterea B. Paulus 1. Cor. 9. Iis, inquit, qui sine lege erant, factus sum tanquam sine lege essem, cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi. Et ad Gal. 6. Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi.

TER TIO, probatur ex particularibus & proprijs Christi mandatis. Nam in primis mandatum Christi in Euangelio contineri, de suscipiendo Baptismo & Eucharistia, nemo negare potest, cum tã apertè scriptum legamus, Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei. Et Ioannis sexto: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis uitam in uobis. Deinde lex prohibet libellum repudij, & præcipiens, ut uir uxorem non dimittat, neque uxor uirum, nisi in causa fornicationis, & si dimiserint, hac etiam de causa maneant in nuptiis, uel coniugibus reconcilientur; propria Christi est, de qua sic loquitur Apostolus 1. ad Corinthios septimo: His, qui matrimonio iuncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus, uxorem à uiro non discedere, quod si discesserit, manere in nuptiis, aut uiro suo reconciliari. Et Matth. ult. Dominus ipse aliquā se mandasse, & ab omnibus esse custodienda testatur his uerbis: Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti,

ancti, docete eos seruare omnia, quæ mandauit vobis.

QUARTO, probatur ex testimonijs, quæ docent, legem Moſis, quæ ad mores pertinet à Chriſto & Apoſtoliſ approbatam, & fidelibus ad obſeruandũ traditam. Nam id INPRIMIS perſpicuum eſt ex c. 5. 6. & 7. Mat. ubi Dominus approbat, & explicat legem Moſis. De qua rediximus ſuprà in cap. 1. & 2. DEINDE, idem patet ex capite 19. Matthe. 10. Marc. & 18. Luc. Vbi Dominus iterum approbat Decalogum Moſis, ac dicit, eam legem viam eſſe ad vitam æternam. De quo etiam diximus cap. 1. TERTIO, probatur euidenter ex eo, quod idẽ Dominus teſtatur Matth. 22. præceptũ dilectionis eſſe primum & maximum mandatum, & ab eo legem, Prophetas quæ pendere, quippe quod virtute Decalogum, & omnes alias leges, & præcepta comprehendit; & hoc ipſum mandatum ita commendat Apoſtoliſ, & per eos Eccleſiæ vniuerſe, vt dicat Ioã. 15. Hoc eſt præceptum meum, vt diligatis inuicẽ. Et ruruſ: Hæc mado vobis, vt diligatis inuicẽ. Et Ioã. 13. Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem. Vbi nouũ appellat, tum quia renouari illud volebat, tũ quia illud vnũ diligenter ſeruatum homines facit nouus.

Nec ſolum Dominus, ſed etiam Apoſtoli Mandata Decalogi, & ipſum dilectionis præceptum, in quo totus Decalogus (vt diximus) continetur, fidelibus omnibus diligenter, aſſidueque commendat, quod certẽ non facerent, ſi decem præcepta nõ per tinerent ad Eccleſiam Chriſtianorum. Rom. 13. *Ne mini quidquid debeatis, niſi vt inuicem diligatis. Qui n. diligit proximu, legẽ impleuit. Nam non adulterabis, nõ occides, nõ furaberis, non falſum teſtimoniũ dices, non concupiſces, &c. ſi quod eſt aliud madata, in hoc verbo inſtauratur. Diliges proximu tuum ſicut teipſum. Dilectio proximi malum non operatur, plenitudo ergo legiſ eſt dilectio.* Idem ad Ephel. 6. *Honora, inquit, patrem tuũ & matrem tuam, quod eſt mandatum primum in promiſſione.*

Apoſtoluſ quoque Iacobuſ cap. 2. Si tamen, inquit, legem perſicuiſ regalem ſecundum Scripturas, Diliges proximu tuum ſicut te ipſum, bene facitiſ; Si autẽ perſonas accipiſ, peccatum operamini, redarguti à lego quaſi tranſeſſoreſ. *Quicumque autem totam legem ſeruauerit, offendat autem in vno, factuſ eſt omnium reuſ. Qui enim dixit, non mœchaberis, dixit, & non occides, quod ſi non mœchaberis, occides autem, factuſ eſ tranſeſſor legiſ. Vides quã apertẽ Iacobuſ Decalogũ Moſiſ ad noſ quoque pertinere demonſtret?*

Porro S. Petruſ in epiſt. 1. cap. 1. & 4. & S. Ioanneſ in tota 1. epiſt. imo etiam in 2. & 3. nihil ſẽpiuſ admonet, quã vt dilectioniſ præceptum implere ſatagamus, ſcientie videlicet in eo præcepto, vt ſẽpẽ diximus, vniuerſalem legẽ pleniffimẽ cõtineri.

QUINTO, probatur ex testimonijs illiſ, quæ docent, legem Moſiſ moralem non eſſe per fidẽ Chriſti, & Euangelium abrogatam, Mat. 5. *Nolite putare quoniam veni ſoluere legem, non veni ſoluere, ſed adimplere. Quomodo verò ſe dixerit impleturum, explicat in ſequentibus, vbi perfectiſſimẽ ſeruari madata præcepta legiſ, Non occides, Non mœchaberis & ſimilia. Et Apoſtoluſ ad Rom. 3. Quid ergo legem deſtruimus per fidẽ? abſit, ſed legem ſtatuimus. At ſi prædicatione euangelica ſolam fidẽ ita docet, vt opera non requirat, nec legem vllam propriẽ dictam admittat, quid ni verum ſit, legem deſtrui per fidẽ? quid enim eſt, legem deſtruere, niſi vim obligandi ab ea tollere? idem quoque Apoſtoluſ ad Rom. 7. Itaque, inquit, lex quidem ſancta, & mandatorum ſanctorum, iuſta & bonum. Et ibidem: Conſentio legi, quia bona eſt. Item Ego ipſe mente ſerui legi Dei. Et cap. 8. Deus filiuſ ſuum mittens in ſimilitudinẽ carniſ peccati, de peccato damnauit peccatum, vt iuſtificatione legiſ impleatur in nobiſ. Quis igitur credat, legem illam à Chriſto eſſe ſu-*

blatam, quam ſanctam, bonã & iuſtam appellauit Apoſtoluſ, & cuiuſ gratia miſit Deus filiuſ ſuum & de peccato damnauit peccatum, vt eam videlicet, ipſe adiuvante, implere poſſemus?

SEXTO, probatur ex testimonijs, quæ habent nomen debiti, vt Rom. 8. *Debitoreſ ſumus non carni, vt ſecundum carnem vivamus, &c.* 1. Ioann. 4. *Nos debemus alterutrum diligere.* 1. Ioann. 2. *Qui ſe dicit in Chriſto manere, debet, ſicut ille ambulauit, & ipſe ambulare.* 1. Ioan. 3. *Nos debemus pro fratribuſ animas ponere.* Luc. 17. *Quod debuimus facere fecimus.*

SEPTIMO, probatur ex ijs, quæ docent, Chriſtum eſſe iudicẽ totiuſ mundi, & in vltimo die ſecundum opera vniuſcuſque, vel penas, vel præmia diſtributurũ. Id enim habetur expreſſẽ Mat. 25. Acton. 10. & 17. Rom. 2. & 14. 1. Petri 4. & alibi paſſim. Ac quale iudiciũ erit, ſi nullæ ſunt leges, ex quarum præuaricatione damnari, uel obſervatione coronari mereamur? quod enim quidã ex nouatoribuſ dicunt, in iudicio extremq̃ examen futurum de ſola fide, manifeſtẽ pugnat cũ verbis Domini, qui Matthei vigeſimo quinto, iuſtiſ dicturũ ſe eſſe teſtatur: *Poſſidete paratum vobiſ regnum, eſuriui enim & dediſtiſ mihi manducare, &c.* iniuſtiſ autem; *Ite maledicti in ignem æternũ, eſuriui enim, & non dediſtiſ mihi manducare, &c.* In quo loco (ut notat S. Auguſtinuſ in li. de fide & operibuſ, ca. 15.) nulla mentio fidei facta eſt, vt intelligeremus, Chriſtianiſ, qui damnantur, non fidẽ, ſed opera deſuiſſe. Id quod etiam apertiffimẽ docet Apoſtoluſ 2. Corin. 5. cum ait: *Omneſ noſ manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti, vt referat vnuiſque ſue propriæ corporiſ, prout geſſit, ſue bonum, ſue malum.*

OCTAVO, probatur ex testimonijs Patrum, CLEMENS in lib. 6. Apoſtolicarum conſtitutionum, capite decimo nono: *Cognatiſ, inquit, Deũ per Chriſtum, vniuerſamque eiſ diſpenſationẽ à principio inſtitutam, quod dedit nobiſ legẽ ſimplicẽ ad auxilium naturalis legiſ, puram, ſalutarem, ſanctam, in qua & propriũ nomen reſpoſuit, perfectam, abſolutam, decem præcepta continentem, reprehentione carentem, conuertentem animas, &c.*

S. AUGUSTINUS in libro de ſpiritu & litera, capite 14. In illiſ, inquit, decem præceptiſ, excepta ſabbati obſervatione, dicatur mihi, quid non ſit obſeruandum à Chriſtiano. Et inſtrã: *Quid horum quiſquam dixerit, non debet ſeruare Chriſtianum?* Item libro decimo cõtã Fauſtuſ, cap. 2. *Iudeo dicenti mihi, cur tenes vetuſ Teſtamentũ, cuiuſ præcepta non ſeruatiſ? Reſpõdeo, ſeruari à Chriſtianiſ etiam ex ipſiſ libriſ præcepta vitæ agenda; præcepta autem vitæ ſignificanda tunc rectẽ obſeruata, cum prænunciabantur, quæ nunc reuelata ſunt. Itẽ tractatu tertio in Ioannẽm: Illa, inquit, omnia (moralia præcepta) nobiſ magiſ præcipiuntur, & obſeruanda ſunt. In Pſalm. 73. non procul ab initio: Si diſcernimus, inquit, duo Teſtamenta vetuſ & nouum, non ſunt eadem Sacramenta, non eadem promiſſa, eadem tamen pleraque præcepta. Nam non occides, Non mœchaberis, Non furaberis, Honora patrem & matrem, Non falſum teſtimoniũ dixeris, Non concupiſceſ reſ proximi tui, Non concupiſceſ uxorem proximi tui, & nobiſ dictũ eſt, & quiſque ea non obſeruauerit, deuſ, nec omnibuſ omnino dignuſ eſt, qui aſcẽdere mereatur montẽ ſanctũ Dei. Et inſtrã. Diſcuſſa ergo præcepta, aut eadem omnia inueniuntur, aut vix aliqua in Euangelio, quæ non dicta ſint à Prophetiſ, præcepta eadem, Sacramenta non eadem.*

S. LEO ſermone ſexto de ieiunio decimi menſiſ: *Ex ipſa, inquit, Eccleſiaſtica deuotione demonſtratur, quod Dominuſ Ieſuſ Chriſtuſ non vniuſ legẽ ſoluere, ſed adimplere. Ceſſantibuſ enim ſignificationibuſ, quibuſ Saluatoriſ noſtri nunciabatur aduentuſ, & peractiſ figuris, quiaſ abſtuliſ ipſa præſentia veritatũ, in qua vel ad regnulaſ*

das morum, vel ad simplicem Dei cultum ratio pietatis in-
stituit, in eadem apud nos forma, in qua sunt condita per
seuerant; & quæ virique Testamento erant congrua, nul-
la sunt commutatione variata. Idem in sermone 14. de
passione Domini; Sicut, inquit, nemo est credentium,
cui dona neganda sint gratia, ita nemo est, qui non sit Chri-
stiane debitor disciplina. Quia etsi remota sit mystica le-
gis asperitas, voluntaria tamen obseruantia creuit vili-
tas. Vbi vox illa, voluntaria, non opponitur debita, &
alioqui secum ipse pugnaret, sed opponitur asperæ
& feruili, ut fufius in sequenti capite declarabimus.
Vnde subiungit ibidem sanctus Leo: In præceptis
moralibus nulla prioris Testamenti decreta reprobata,
sed euangelico ministerio multa sunt aucta, ut perfectiora
& lucidiora essent dantia salutem, quam promittentia
Saluatorem.

Possent eiusmodi testimonia adhuc multa pro-
ferri, sed non est opus, cum obuia sint, & legentibus
passim occurrant. Id vnum addam, nonnullos ex
Patribus non solum obiter hoc dixisse, sed etiam
studiosè collegisse ex utroque testamento præce-
pta moralia, quibus ad perfectionem iustitiæ infor-
mari debeat uita fidelium. Vide Clementem Ale-
xandrin. lib. 3. Pædagogi, cap. 10. Cyprianum lib. 3.
ad Quirinum. Augustinum in Speculo, tom. 3. nam
alius liber de Speculo, qui habetur tom. 9. non ui-
detur esse Augustini. Simile opus meditabatur quo-
que S. Basilius, sed angustius temporis exclusus, non
collegit præcepta moralia, nisi ex Testamento no-
uo, ut ipse testatur in præfatione moralium.

Nono, probatur euidentissima ratione. Nam uel
homo Christianus & iustus peccat, cum moralia le-
gis veteris præcepta transgreditur, uel non peccat.
Si peccat, igitur non est liber ab eius legis obser-
uatione. Quid enim est peccatum, nisi præuaricatio
legis? non autem præuaricatur legem, qui non ha-
bet legem. Nam ubi non est lex, nec præuaricatio;
proinde si lex illa moralis Testamenti ueteris non
est homini Christiano & iustificato uerè lex, non
peccat, dum eam non seruat: uel si peccat, igitur est
illi uerè lex: Denique fingi non potest, quomodo
peccet, qui liber sit à lege. Quod si non peccat, igi-
tur falsum est quo sectarij omnes dicunt, omnia
opera hominis iusti esse peccata mortalia. Irè si non
peccat, igitur uera est Libertinorum heresis, quod
nihil sit peccatum, nisi falsa imaginatio; & laxandæ
sunt omnibus habent, ut unicuique liceat quod ei
libet. Ista uidelicet libertas est Christiana, quam se-
ctarij prædicant, libertas omnia flagitia sine scrupu-
lo perpetrandi, libertas carnis non spiritus, filiorum
diaboli, non filiorum Dei, libertas deniq. omni ser-
uitute miserior.

DICENT fortasse, non ita se intelligere libertatē
à lege, quasi præuaricatio legis non sit peccatum,
sed quod fidelibus ea præuaricatio non imputetur.
Hunc enim sensum uidentur efficere uerba Luth-
ri in lib. de uotis Monasticis, ubi dicit, in eo consi-
stere libertatem, quod pia conscientia sit libera ab
omnibus operibus, non quidem faciendis, sed accu-
santibus & defendentibus, quia nulla sunt tā mala,
quæ possint illum accusare & damnare, nulla tam
bona, quæ eum queant defendere & iustificare. Et
in 2. c. ad Gal. ubi agnoscit hominem peccare, sed
dicit, nihil sibi esse cum lege, quia non potest eum
damnare. Eundem sensum faciunt uerba Caluini
lib. 3. Insti. c. 19. §. 4. & 7. ubi dicit, libertatem in eo
consistere, ut faciamus opera non tanquam exami-
nanda ad regulam legis, sed tanquam acceptanda
qualiacunque sint.

At si ita dixerint, fateri debent, uerè & propriè
legem ad se pertinere, eiusq. iugo se quoq. esse sub-
iectos: nam si uerè peccant, licet peccatum eis non
Rob. Bellarm. Tom. III.

A imputetur, uerè præuaricantur legem. Proinde ue-
rè legem habent. Non enim uerè præuaricatores
dici possent, nisi legem haberent; neque uerè pec-
carent, nisi legem præuaricarentur.

Præterea quæro, utrum præuaricatio legis, ut e-
xempli gratia, homicidium, adulterium, periuriū,
cum fide simul habitare possit, uel non possit: nam
si non potest, igitur præuaricatio illa non solum est
peccatum, sed imputatur. Quomodo enim non im-
putatur, si excutit fidem? an etiam infidelibus præ-
uaricatio non imputatur? si uerò potest præuarica-
tio legis habitare cum fide; ut satis apertè indicat
Lutherus, cum dicit in lib. de captiu. Babylonica c.
de Baptismo, nulla peccata nocere posse baptiza-
to, quia si stet, uel redeat fides, in momento absor-
bentur; ubi significat posse stare fidem. Et lib. de uo-
tis Monasticis, ubi dicit, credentis nulla esse tam
mala opera, quæ eum accusare uel damnare pos-
sint. Igitur non sunt necessaria opera bona, etiam
ut fructus & signa fidei? igitur nulla est omnino
ratio, cur sint scelera & flagitia fugienda, nisi fortè
ex metu supplicij temporalis? Vides ut semper ad
id reuoluatur error sectariorum, ut aditum patefa-
ciant uitij & peccatis, & tamen passim uociferan-
tur, sibi magnam à Catholicis iniuriam fieri, quasi
negligant opera bona.

CAPVT SEXTVM.

*Afferitur uera libertas Christiana, &
inde quoque probatur necessi-
tas operum bonorum.*

VERA igitur Christiana libertas ex Euangeli-
cis & Apostolicis literis, tribus in rebus fra-
esse cognoscitur, in libertate à peccato & morte, in
libertate à iugo legis ceremonialis & iudicialis He-
braeorum, & à dominio, & reatu legis naturalis ac-
que moralis.

D De libertate à peccato & morte, quæ ex peccato
sequitur, loquitur Dominus Ioann. 8. Si uos Filij
liberauerit, uerè liberi eritis. Nam paulo ante dixerat:
Qui facit peccatum, seruus est peccati. De eadem loqui-
tur Apostolus ad Rom. 6. Cum serui essetis peccati, li-
beri fuistis iustitiæ; nunc autem liberati à peccato, serui an-
tem facti Deo, habetis fructum uestrum in sanctificatio-
nē, finem uero uitam eternam. Et c. 7. idem Apostolus
hoc rursus cōfirmat similitudine mulieris, quæ per
mortem uiri liberatur à seruitute eiusdem uiri, ut
possit liberè cum alio viro coniungi. Tres enim per-
sonæ in ea similitudine introducuntur, persona mu-
lieris, persona uiri morientis, & persona alterius vi-
ri, cui rursus mulier nubit.

E Applicando autem similitudinem, per mulierē
intelligit Apostolus homines baptizatos, & iustifi-
catos: per uirum, cui rursus mulier nubit, intelligit
Christum, per uirum morientem, à quo mulier libe-
ratur, intelligit peccatum, & mortem: sed reddita
est obscura sententia Apostolica, quoniam cum de-
buisse dicere, peccatum esse mortuum, ipse contra
dixit, nos mortificatos esse per mortem Christi.
Nam in idem recidit, siue nos moriamur peccato,
siue peccatum moriatur nobis. Obscurior etiam
sententia reddita est, quoniam cum debuisset saltē
dicere, nos mortificatos esse peccato, vel morti, di-
xit, nos mortificatos esse legi, quoniam lex (ut infra
explicat) ex occasione peccatum fouebat & auge-
bat, & nos ipsi peccato, ut coniugem viro subiectos
tenebat.

Gg Quod

Quod autem interio Apostoli fuerit dicere, nos per Christi mortem liberatos esse à peccato, & in ea similitudine peccatum tenere locum viri morietis, perspicuum est ex illis uerbis: *Itaq; fratres mei, & vos mortificati estis legi per corpus Christi, ut sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit, ut fructificemus Deo, cum enim in carne essemus, passiones, quae per legem erant, operabantur in membris nostris, ut fructificaremus morti. Nunc autem soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur, ita ut seruiamus in nouitate spiritus, & non in uetustate literae.* Vbi sicut ex eo, quod dicit, *ut fructificemus Deo*, intelligimus, Deum esse secundum virum cui nubit anima, & cui fructificat, proles bonorum operum pariendo; sic etiam ex eo, quod dicit, *ut fructificaremur morti*, intelligimus mortem esse priorem virum cui copulata erat anima & cui fructificabat, proles malorum operum pariendo. Vide S. Augustin. copiose hunc locum explicantem in libro octogesimo tertio, quæst. 66. & lib. 15. contra Faustum, cap. 3. ubi monet, hominem baptizatum dici mortificatum legi, non quia sit mortuus legis iustitiæ, sed legis reatu & prauaricationi, quam lex per literam, cum gratia defuit, faciebat.

Ex hac prima libertate colligimus, aduersarios grauiter errare, cum dicunt, peccatum in hominibus iustificatis semper uiuere, sed non imputari. Nam si ita esset, non essemus uerè & propriè liberati, neq; essemus peccato uerè mortui, sed adhuc fructificaremus morti, & seruiremus in uetustate literæ, non in nouitate spiritus.

Iam uerò de libertate SECUNDA, quæ est ab oneribus legis ceremonialis & iudicialis, extant etiam apertissima testimonia. Hoc enim est, quod clamat Apostolus Petrus Actorum decimo quinto: *Quid tentatis imponere iugum super ceruices discipulorum, quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus.* Et Apostolus Paulus ad Galat. 2. *Nec Iugum*, inquit, *compulsus est circumcidi, cum esset gentilis. Sed propter falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Iesu, ut nos in seruitutem redigerent.* Et capite quarto: *Quomodo uerum conuertimini ad infirma, & egena elementa, quibus denuo seruire uultis.* Et capite quinto: *State & nolite iterum iugo seruitutis contineri.* Ecce ego Paulus dico uobis, quoniam si circumcidamini, Christus uobis nihil proderit. Et ad Hebræos septimo: *Translatio enim sacerdotii necesse est, ut & legis translatio fiat.* Et ibidem: *Reprobatio sit precedentis mandati propter infirmitatem eius & inutilitatem. Nihil enim ad perfectum adduxit lex.* Et c. 9. uocatur ceremoniæ legis, iustitiæ carnis usque ad tempus correctionis impositæ. Neque de hac libertate ulla iam dubitatio est.

DE TERTIA libertate, quæ est à dominio legis diuine moralis, id est, per quam fit, ut lex nobis non dominetur tanquam seruis imminens flagello, & timorem semper incutiens, sed ut imperet liberis, & liberaliter obtemperare uolentibus: non adimèdo legi uim obligandi, sed addendo hominibus caritatem illam libenter implendi, loquitur idem Apostolus cum ait ad Romanos sexto: *Non estis sub lege, sed sub gratia*, 2. ad Corinthios tertio: *Vbi spiritus Domini ibi libertas.* ad Galat. 5. *Si spiritu ducimini, non estis sub lege.* Et 1. Tim. 1. *Iusto non est lex posita, sed iniustus & non subditus.* Nam ut S. Augustinus obseruat in explicatione primi Psalmi, aliud est hominē esse sub lege, aliud hominem esse in lege. Sub lege enim dicitur esse, qui à lege agitur tanquam seruus; in lege est, qui secundum legem agit, ut liber. Quare Apostolus 1. Corint. 9. dicit se factum esse omnia omnibus, ijs, qui sub lege sunt, quasi esset sub lege, cum uerè non esset sub lege, ijs qui sine lege sūt, quasi sine lege esset, cum tñ sine lege Dei non esset, sed in lege esset Christi. Vbi negat se esse sub lege, & affirmat esse in lege.

Vnde in libro de continentia, capite tertio idem AUGUSTINVS ait: *Non sumus sub lege bonum quidem iubente, non tamen dante, sed sumus sub gratia, quæ id quod lex iubet, faciens nos amare, potest liberis imperare.* Et in lib. de natura & gratia, c. 57. *Si spiritu, inquit, ducimini, non estis sub lege, utique lege quæ timorem incutit, non tribuit caritatem.* Et in libro de spiritu & litera, c. 10. explicat illud: *Iusto non est lex posita*, de lege terrente & minante, quæ iusti non indigent, sed iniusti. Quod è pulchrè explicat in eandē sententiā S. Ambrosius in Psal. 36. tractās illud: *Lex Dei eius in corde ipsius.* Vbi dicit, legem scriptam fuisse in tabulis lapideis propter iniustos, de quorum cordibus lex Dei deleri iā ceperat. Iuxta illud ad Galat. 3. *Lex propter transgressionem posita est.* Ut uidelicet transgressores eā uidere cogerentur in tabulis, qui nō amplius eā uidebant in cordibus. Nam iustis nō est necessaria lex scripta in tabulis, cum eam diligenter seruent in cordibus. Lex enim Dei eius in corde ipsius.

Addunt aliqui ex Catholicis, in quibus est Dominicus à Soto lib. 2. de Iustitia & Iure, q. 5. art. 4. non solum Christianos liberatos esse à lege ceremoniali, & à reatu, & terrore legis moralis, sed etiam à tota lege scripta in libris Moysis, non quod non teneamus seruare legem illam Moysi, ut est naturalis, & quatenus in Euangelio, & epistolis Apostolorum renouatur, sed ut est ab ipso Mose scripta. Non enim Moses nos iā obligare potest, sed solus Christus. Christiani enim sumus, non Iudæi. Et uidetur id satis efficaciter probari PRIMO ex ipso principio Decalogi, ut scribitur Exodi 20. *Ego sum Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti.* Nos enim nunquāsumus serui in Aegypto. SECUNDO ex illo Lucæ 16. *Lex & Propheta usque ad Ioannem.* TERTIO ex Apostolo, qui ad Rom. 7. ad Hebr. 7. & ad Galat. 3. uidetur absolutè dicere totā legem Moysi esse sublatam.

Cæterum nos uerius putamus, legem moralem, etiam ut est data per Mosem & per Prophetas, atque ut est in libris veteris Testamenti scripta, uerè obligare Christianos. Nā quod Dominus ait, Matth. 5. *Non ueni legem soluere, sed adimplere*, intelligitur de lege morali, ut patet ex toto illo capite. Adimplere autem non est (ut Dominicus à Soto ait) adducere tempus, quo lex illa cessare debet, id est, per aduentum suum illi finem imponere, quandoquidem usque ad Christi aduentum duratura erat. Non (inquam) id est, eo loco adimplere, sed perficere & stabilire remota corruptelis, quæ per falsas interpretationes illi acceperant. Adimpleuit enim Christus legem de cauendo homicidio, quia docuit cauendam esse etiam iram, quæ est uia ad homicidium.

Præterea S. Paulus ad Rom. 3. cum ait: *Nunquid legem destruiamus per fidem? absit, sed legem statuimus.* Loquitur de lege Moysi; illa enim in Scripturis intelligitur cum absolutè lex nominatur.

Ad hæc Apostoli semper allegant uerba Testamenti veteris, cum præcepta moralia seruanda esse docent, ut patet ad Roman. 13. *Non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quod est aliud mandatum, &c.* Ad Ephes. 5. *Honora patrem & matrem, quod est mandatum primum in promissione.* Iacobi secundo: *Si tamen legem perficis regalem secundum Scripturas, Diliges proximum tuum sicut te ipsum, &c.* At cur Apostoli hoc facerent, si testimonia illa ad Christianos non pertinerent?

Sanè mirum est, cur Dominicus à Soto loco notato scripserit, nullum testimonium ex libris veteris Testamenti quoad vim obligandi adduci posse Christianis. Nam non solum Apostoli, sed etiam Pa-

tres omnes, imo & Theologi omnes testimonia veteris Testamenti allegant ad probanda præcepta moralia, ut uerbi gratia ad probandum usuras esse prohibitas, quis non allegat Psal. 14. & Ezech. c. 18.

Ad hæc S. Augustinus lib. 10. contra Faustum, c. 2. disertis uerbis dicit, seruari à Christianis præcepta uitæ ex ipsis libris Testamenti ueteris. Et tam ipse, quam alij Patres citati capite superiore crebro reperunt, præcepta moralia data Iudæis obligare etiam Christianos. Et nonne in Catechismis, quibus omnis Christianorum Ecclesia utitur, scribitur decem præcepta ad uerbum deprompta ex cap. 20. Exodi? Denique lex moralis Testamenti ueteris, non tantum diuina est, sed etiam spiritualis, sancta, iusta, bona, ut dicitur ad Rom. 7. & præterea immaculata, conuertens animas, & illuminans oculos, ut dicitur in Psalm. 18. denique liber mandatorum Dei, & lex, quæ est in æternum, ut dicitur Baruch. 4. quare nulla est ratio, cur non conueniat Christianis, uel cur abrogari debuerit à Christo.

Neque contraria argumenta cōuincunt, sed potius sententiam nostram confirmare uidentur. Nā (quod attinet ad illud) *Ego sum Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti*, nobis etiam cōuenit, quippe qui fuimus in Aegypto, & ex Aegypto liberati sumus in personis patrum nostrorum. Nam qui ex gentilitate conuersi sumus ad Deum, in radicem bonæ oliuæ inserti sumus, id est, ad populum Patriarcharū adiuncti, ut dicit Apostolus ad Roman. 11. nō enim populus Dei ueteris Testamenti extinctus est, sed creuit ex adiunctione gentilium; unde idem Apostolus 1. Corint. 10. alloquens Christianos ex gentilibus, dicit: *Nolo nos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, &c.* Itaque nos sumus Abraham filij, quos ei Deus promisit, cum ait Genes. 17. *Paurem multarum gentium constitui te.* De qua re uide plura apud Apostolum ad Roman. 3. & 4. & ad Galat. 4. & apud Augustinum in epist. 200. ad Asellicum. Vbi deducit ex Scripturis, Iudæos, qui secundum carnem ex Sara & Israel descendunt, & tamen increduli sunt, secundum spiritum esse ramos fractos, & ad Agar & Esau pertinere: nos autem qui secundum carnem Iudæi non sumus, & tamen in Christum credimus, esse veros Iudæos in spiritum, & ad Saram & Israel pertinere. Et ibidem dicit, omnia præcepta legis ueteris moralia, à nobis, qui iam sumus populus Dei, sine dubitatione esse seruanda. Præterea si non fuimus in Aegypto captiui, fuimus tamen in potestate diaboli, quam seruitus illa significabat, & si liberati non sumus ab oneribus duris luti & laterum, liberati tamen sumus ab oneribus longè durioribus peccatorum. Itaque rectè nobis quoque Deus dicit: *Ego sum Deus tuus, non habebitis Deos alienos coram me, &c.*

Ad illud; *Lex & Propheta usque ad Ioannem*, responsio in promptu est. Nam loquitur Dominus de lege prophetante per figuras, non de lege instituyente mores hominum. Quod apertius habetur Matthæi 11. *Omnes Propheta & lex usque ad Ioannem prophetauerunt*, id est, omnes prædictiones futuri Messie, siue per uerba Prophetarum, siue per figuras & ceremonias legis non ultra Ioannem extenduntur, qui fuit nouissimus Prophetarum. Itaque locus iste de ceremoniali lege non de morali intelligi debet.

Porro ad Roman. 7. iam supra ostendimus in huius capitis initio, non abrogari legem, sed reatum legis. Quod vel inde confirmari potest, quod in eodem capite septimo idem Apostolus ait: *Condelector legi secundum interiorem hominem.* Item: *Consentio legi, quia bona est.* Item: *Ego ipse me seruus legi Dei.* Certè si seruiebat legi Dei, non erat mortuus legi, nec lex

Kob. Bellarm. Tom. III.

erat illi mortua, quoad obligationem & debitum implendi. Quare initio cap. 8. dicit, *lex spiritus uitæ liberauit me à lege peccati & mortis*, id est, *lex in corde scripta, quæ est caritas liberauit me à lege scripta in tabulis, quæ sine spiritu litera erat occidens.* Liberauit autem, quia effecit (ut mox idem Apostolus subiungit) ut iustificatio legis (scriptæ nimirum in tabulis) impleretur in nobis.

In locis autem ad Galat. 3. & ad Hebr. 7. sermo est de lege ceremoniali, ut suprà dictum est. Vide quæ diximus cap. 2. in explicatione quinti discriminis legis & Euangelij. Habemus igitur ex uera Christiana libertate colligit legis custodiam & opera bona homini Christiano esse maximè necessaria.

CAPVT VII.

Probatur ex Scripturis necessitas operum ad salutem.

SEd iam propius ad quæstionem ipsam de necessitate operum accedamus.

Aduersarij in eo conueniunt, ut opera bona non sint necessaria ad salutem, nisi necessitate præsentia. Cuius propositionis hic sensus est, ut opera bona fieri debeant, quoniam alioqui fides non esset uia, nec uera, nisi fructus bonos faceret, quomodo ignis non est ignis, nisi calefaciat; tamen opera bona non habeant ullam relationem ad salutem, quasi sint merita, causæ, conditiones, &c. in quo distinguuntur fides ab operibus, quoniam fides habet relationem ad salutem, quia illam apprehendit, & ideo necessaria dicitur ad salutem: opera uero nullam omnino relationem habent, & ideo sunt quidem necessaria sed non ad salutem.

Nos contra dicimus, opera bona homini iusto esse necessaria ad salutem, non solum ratione præsentia, sed etiā ratione efficientia, quoniam efficiunt salutem, & sine ipsis sola fides non efficit salutem. Intelligimus autem hoc esse necessarium hominibus rationis usum habentibus: & qui tamdiu post adeptam remissionis gratiam superuiuant, donec occasio implendæ legis occurrat. Non enim negamus, quin infantes, & etiam adulti recens baptizati saluentur, si continuo ex hac vita decedant. Censentur enim totam legem implere, qui post iustificationem adeptam legis præcepta non uolunt, & qui caritatem, quæ est legis plenitudo saltem habitualiter in corde gerunt.

PRI-MVM igitur probatur necessitas operum ad salutem ex ijs, quæ dicta sunt de discrimine legis & Euangelij, & de libertate Christiana. Nam si promissio uitæ æternæ est conditionata, ut in 1. c. probauimus, certè necessarium est implere conditionem, si quis saluus fieri uelit. Et si iustus non est liber ab obligatione diuinæ legis, certè nisi eam impleat non saluabitur.

DEINDE probatur specialibus testimonijs PRI-MVM testimonium ad Hebræos decimo: *Patientia uobis necessaria est, ut facientes uoluntatem Dei reportetis promissionem.* Hic habemus INPRIMIS modum loquendi contrarium sententiæ Lutheranorum rigidorum, qui non admittunt propter periculum erroris (ut ipsi somniant) opera esse necessaria ad salutem. Nam patientia opus quoddam est, cū sit actus uirtutis à fide distinctus, imo opus perfectū iuxta Iacobum c. 1. & uerbis disertis necessaria prædicatur, & additur ad quid sit necessaria, *ut reportetis (inquit) promissionem.* DEINDE, habemus etiam hoc loco

datientiam esse necessariam, non solum ratione præsentis, sed etiam relationis ad salutem. Id enim significat illud, *ut reportetis promissionem*. Nam si tantum necessaria esset ratione præsentis, satis fuisset dicere, patientia vobis necessaria est, sed cum additur ratio necessitatis, & dicitur, *ut reportetis promissionem*, aperte significatur relatio aliqua patientiæ ad acquisitionem promissionis. Id enim uidemus in omnibus similibus loquendi formis: cibus est necessarius, ut nutriamur, aer est necessarius, ut respiremus, uestis est necessaria, ne frigeamus. Vbi semper relatio causæ alicuius exprimitur.

SECUNDVM testimonium 1. ad Timoth. 2. *Mulier seducta in prauaricatione fuit, saluabitur autem per filiorum generationem, si permanserit in fide, & dilectione & sanctificatione cum sobrietate*. Quo loco perseuerantia non in sola fide, sed in fide, dilectione, sanctificatione & sobrietate ponitur necessaria ad salutem, ut conditio quædam, sine qua mulier saluari non potest.

TERTIVM testimonium ad Philippen. 2. *Cum metu & tremore vestram salutem operamini*. Profecto si actiones bonæ salutem operantur, non sunt necessariae solum ratione præsentis, sed etiam ratione efficientiæ.

QUARTVM testimonium 2. ad Corinth. 7. *Tristitia quæ secundum Deum est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur*. Hic etiam uidemus rationem efficientiæ. Nam tristitia pœnitentiam, pœnitentia salutem stabilem operatur. Tristitia enim uerè efficit in homine pœnitentiam, id est, detestationem peccati, & propositum peccata uitandi: igitur ipsa etiā pœnitentia uerè efficit stabilem salutem. Proinde non est necessaria solum ratione præsentis, sed et causæ.

QUINTVM testimonium 2. ad Corinth. 4. *Id enim quod in presenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis*. Quid apertius dici potuit? si patientia tribulationis operatur pondus eterne gloriæ: quis negare potest relationem aliquam esse inter patientiam & salutem? nisi fortè operari salutem, non sit aliquid operari, uel nulla consequatur ex operatione relatio.

SEXTVM testimonium Rom. 8. *Si spiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis*. Vbi mortificationem carnalium concupiscentiarum necessariam esse ad salutem, ut conditionem & causam, ac per hoc relationem habere ad ipsam salutem, primum demonstrat particula conditionalis, *si*, deinde antithesis. Nam paulo ante dixerat, *si secundum carnem uixeritis, moriemini*. Neq. enim dubitari potest, quin secundum carnem uiuere sit uera causa mortis æternæ. *Stipendium enim peccati mors*, ad Romanos sexto. Quod autem additur, *Gratia autem Dei uita æterna*, non significat, uitam æternam non esse stipendiū iustitiæ, sed ipsam iustitiam non haberi, nisi ex gratia Dei, ut in libro de Meritis operum fufius declarabimus.

SEPTIMVM testimonium ad Romanos octauo, *Sitamen compatimur, ut & conglorificemur*. Existimo enim, quia non sunt condignæ passionibus huius temporis ad futuram gloriam. Hic uerò non solum conditionalis particula indicat causam, sed etiam ratio addita de excessu gloriæ ad passionem. Nam si nullā haberet patientia tribulationum relationē ad salutē, frustra Paulus diceret, *Existimo enim, quod non sunt condignæ, &c.* Ista enim collatio passionum ad gloriam & excessus unius ad alterum, manifestè declarat, esse aliquam uim in opere patientiæ ad acquirendam illam gloriam, tamen absolutè longè maior sit futura illa gloria, quàm sit præsens tribulatio.

A OCTAVVM testimonium ad Romanos decimo, *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem*. Videmus hoc loco non sufficere fidem ad salutem, quæ uera & integra in corde esse non potest, nisi accesserit etiam externa confessio. Mirum est autem quanta sit in aduersariis audacia, & quid nō moliantur, ut euadant retia ueritatis. Nam, ut scribitur in Colloquio Altenburgensi Illyricianus quidam, timens ne hoc testimonio stabiliretur necessitas operum ad salutem, pro, *ad salutem*, posuit, *de salute*, ut sensus sit, hominem corde credere ad iustitiam obtinendam, ore autem confiteri de adepta salute. Sed refellit hanc deprauationem Apostolus ipse, cum ait: *Si enim confessus fueris Dominum Iesum, & in corde tuo credideris, quoniam Deus eum suscitauit a mortuis, saluus eris*. Vbi quod confitemur, non est, salutem nos esse adeptos, sed Iesum esse Filium Dei. Respexit enim Paulus ad uerba Domini Matthæi decimo: *Qui me confessus fuerit, confitebor & ego eum coram Patre meo: & qui me negauerit coram hominibus, negabo & eum coram Patre meo*.

B NONVM testimonium Matthæi 25. *Venite benedicti Patri mei, possidete paratum uobis regnum à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare, &c.* Certè reddita ratio luculenter ostendit, opera bona esse aliquo modo causam æternæ salutis. Respondent quidem aduersarij, opera bona à Domino commendari, ut fructus & signa ueræ fidei. Sed non oportet uerba Domini expressa dimittere, & alia, quæ ipse non dixit, & quæ in quæstione sunt posita aliunde accerere. Quod enim opera sint necessariā cum uera fide coniuncta, & proinde sint eius signa & testimonia infallibilia, Dominus hoc loco non dicit, ubi fidei ne meminit quidē: & res (ut diximus) in quæstione posita est. At quod propter opera bona detur regnum celorum, diseris uerbis hoc loco Scriptura testatur, nec solū hoc loco, sed etiam in alijs plurimis, ut in sequenti libro probabimus.

C DECI MV M testimonium Iacobi primo: *Qui autem perspexerit in lege perfectæ libertatis, & permanserit in ea, non audior obliuiscus factus, sed factor operis, hic beatus in facto suo erit*. At quomodo quæso beatus in facto suo, si facta nullam habet relationem ad beatitudinem, sed solum præsentiam suam ociosè exhibet? Adde, quod idem Apostolus ait capite secundo: *Quid proderit fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera aut non habeat, nūquid poterit fides saluare eum?* De quo testimonio satis multa diximus in i. lib.

D Hic accedant integræ epistolæ Petri, Ioannis, Iacobi & Iudæ, qui, teste S. Augustino in li. de fide & operibus, c. 14. intentionem suam eò potissimum dirigunt, ut probent, opera bona iustificatis hominibus ad salutem esse necessaria, neq. fidem solā sufficere, ut quidam eo tempore ex epistolis B. Pauli non bene intellectis, prædicare cœperant.

E

CAPVT VIII.

Probatum operum necessitas ex traditione Ecclesiastica.

A D Scripturæ testimonia traditio Ecclesiastica debet adiungi. Ac primum testantur Patres, hanc ipsam hæresim, quæ negat operum necessitatem ad salutem, patronos habuisse perditissimos hæreticos. Nam ipso tempore Apostolorum non defuisse, qui dicerent solam fidem sufficere, opera non esse necessaria, testatur S. Augustinus, tum in lib. de unico Baptismo contra Perilianum, ca. 10. tum in lib. de fide & operibus, cap. 14.

Præ-

Præterea nominatim Simonem Magum huius erroris assertorem faciunt; S. Irenæus & Theodoretus. S. IRENÆUS lib. 1. cap. 20. dicit, unum ex erroribus Simonis fuisse, saluari homines per gratiam eius, non secundum operas iustas. THEODORETUS autem de hæreticis fabulis: *Subebat*, inquit, *Simō suos legis minus non pertimescere, sed tanquam liberos facere quæ vellent. Non enim per bonas actiones, sed per gratiam esse salutem consecuturos.*

Denique Eunomium corpore & mente leprosum, arque hæreticorum penè omnium impudentissimum in eodem errore versatum, testatur sanctus AUGUSTINUS in libro de hæresibus. cap. 54. *Fertur*, inquit, *usque adeo fuisse bonis moribus inimicus, ut assereretur, quod nihil cuiquam obesset quorūlibet peccatorum, & perseverantia peccatorum, si huius, quæ ab illo docebatur, fidei particeps esset. Ex his apparet, ab antiquissimis patribus pro hæreticis habitos, qui sine bonis operibus salutem hominibus promittebant. Sed audiamus etiam in particulari aliquot Patrum sententias.*

CLEMENS ALEXANDRINUS libro quinto Stromatum: *Gratia*, inquit, *salvatur, sed non absque bonis operibus.* Et infra: *Quomodo audierimus, fides tua te salvum fecit, non accipere ab illis eos filios futuros, qui quomodo docemur, & crediderint, nisi facta quoque fuerint cōsecuta.*

S. HILARIUS cap. 7. in Matth. *Salus*, inquit, *gentium, non nisi in fide est, & in receptis Domini vita est universis foras.*

S. GREGORIUS NAZIANZENUS oratione in sanctum lavacrum, propè extrema: *Operare*, inquit, *bonum super hoc doctrinarum fundamentum, quoniam fides sine operibus hæretica est, quemadmodum & opera sine fide.*

S. AMBROSIVS, vel quicumque est auctor in cōment. ad cap. 4. ad Hebr. tractans illud: *Festinemus ingredi in illam requiem.* *Festinemus*, inquit, *quoniam non sufficit fides, sed debet addi & vita fidei condigna. Opus est quippe omni voluntati carum possidere, fidem operibus bonis ornare.*

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS homil. 30. in Ioānem, tractans illud: *Qui credit in filium, habet vitam æternam.* Nunquid ergo, inquit, satis est ad vitam æternam in filium credere & credere. Non enim omnes qui dicunt mihi, Domine Domine, intrabit in regnum celorum. Et peccatum in Spiritum sanctum, vel solum est satis ut hominem in gehennam deiciat. Et quid de Patre loquor? nam si in Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum recte credideris, non autem recte nixeris, nulla tibi ad salutem mitas. Cum ergo dicis ipsa est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum: nolimus hoc vobis ad salutem suis arbitrari. Opus namque nobis est & vita & meritum puritate pullare. Et licet hoc in loco dicat: *Qui credit in filium, habet vitam æternam:* non tamen dicimus, satis esse solam fidem ad salutem. Quod quia de vita sæpe in Evangelij dicuntur, ostendit.

S. HIERONYMVS in comment. Isa. ad cap. 26. tractans illud: *Murus & ante murale ponetur in ea, Murus*, inquit, *bonorum operum, & antemurale fidei. Non enim sufficit murum habere fidei, nisi ipsa fides bonis operibus confirmetur.* Idem in cap. quartum Osee, imitans penè ipsam Lutheri vocem: *Per dulces*, inquit, *sermones decipiunt infelices. Cum enim viderint aliquos delinquentes, aiunt, Nihil aliud querit Deus, nisi fidei veritatem, quam si custodieris, non curat quid agatis. Quid, quæso, interest inter ista verba; & illa Lutheri de captivitate Babylonica, cap. de Eucharistia: Nos cum Deo nunquam aliter agere possumus, quam fide, opera ille nihil curat?*

S. CYPRIANVS libro decimo in Ioannem, capite 18. *Quod autem*, inquit, *fides ad salutem non sufficit, Rob. Bellarm. Tom. III.*

A Christi etiam discipulus ostendit, scribens, Tu credis, quia unus est Deus, &c.

S. AUGUSTINUS in libro de fide & operibus capite 14. *Iam*, inquit, *illud videamus, quod excutiendum est a cordibus religiosis, ne mala securitate salutem suam perdant, si ad eam obtinendam sufficere solam fidem putaverint.* Idem de gratia & libero arbitrio, cap. 7. *Hominem*, inquit, *non intelligentes, quod ait Apostolus, arbitramur, hominem iustificari per fidem sine operibus, putaverunt eum dicere sufficere homini fidem, etiam si male vivat, & bona opera non habeat, quod absit ut sentiret eas electionis.* Et in prefat. Psalm. 31. explicans principiū quo ruunt, qui sola fide nituntur: Si, inquit, se infirmitati propria omni ex parte donaverit, & in hanc cogitationem se inclinaverit, ut dicat, quia misericordia Dei omnibus peccatoribus, in quibuslibet peccatis perseverantibus, tantum credentibus, quia Deus liberat, Deus ignoscit, ita parata est in finem, ut nemo pereat fidelis iniquorum, id est, nemo pereat eorum, qui sibi dicunt, quicquid vis faciamus, quibuslibet facinoribus & flagitiis iniquiter, quantumlibet peccet, liberat me Deus misericordia sua, quia credidi in eum. Qui ergo dicit, neminem perire talium, cogitatione mala inclinatur in invincitatem peccatorum: & Deus ille iustus, cui cantatur misericordia & iudicium, non sola misericordia, sed & iudicium, invenit hominem male de se presumptum, & ad interitum suum misericordia Dei abutentem, & necesse est, ut damnetur.

Vbi S. Augustinus videtur Lutheranum hominem aperte describere, qui infirmitatem suam respiciens & existimans impossibile esse, ut legem Dei servare possit, totum se transfert ad presumptionem misericordiarum Dei, & hoc ipso quod credit se a Deo liberandum, & peccata sua propter fidem non imputanda, existimat sibi iam omnia esse salva. Ceterum eiusmodi hominem, Augustinus dicit, ad interitum suum abuti misericordia Dei, & necessario esse damnum.

S. GREGORIUS hom. 38. in Evangelia, explicans illud: *Amice, quomodo huc intrasti, Amice*, inquit, *vocat & reprobat, ac si apertius dicat, amice, & non amice, amice per fidem, non amice per operationem.*

S. PROSPER in Psalm. 111. explicans illud: *Portus in terra erit semen eius, semen futura messis*, inquit, *esse opera misericordiarum, Apostolus testis est dicens. Bonum autem facientes, non deficiamus: tempore enim proprio metemus. Quid autem potentius hoc semine, cuius inpendio comparatur regnum celorum, & vita æterna. Idem lib. 1. de vita contemplativa, c. 19. Verbum fidei prædicandū est, ut audiens credat, credens intelligat, intelligens bonum opus perseveranter exerceat, quoniam cum, qui potest nulli libera voluntatis arbitrio, nec opera sine fide, nec fides sola sine operibus iustificat.*

S. FULGENTIUS in lib. 2. de remiss. pec. cap. 1. *Vita*, inquit, *bona non veraciter dicitur, quæ perversa creditur, ut nicio depravatur: neque sufficit ad salutem fides recte credentis, si conversatio moribus atque operibus turpatur obsecans.*

PRIMASIUS in comment. cap. 5. ad Ephes. notat illud: *Omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, &c.* proprie dictum esse aduersus eos, qui solam fidem sufficere credunt ad salutem.

CAPUT NONVM.

Probatur operum necessitas ad salutem ex ratione.

ADDEMVS POSTREMO rationem illi similem, quam texuimus in primo libro, ut probaremus, fidem solam non iustificare.

Sic igitur ratiocinari possumus, si fides sola saluaret, & opera non essent necessaria nisi ratione presentiae, ut fructus & signa fidei, sequeretur, fidem saluare posse, etiam si careret omni bono opere, & coniuncta esset omnibus vitij & peccatis: hoc autem consequens est manifeste falsum, & Scripturis, ac rationi repugnat; igitur fides sola non saluat, & necessaria sunt opera bona, non solum ratione presentiae, sed etiam ratione alicuius efficientiae.

PROPOSITIO argumenti, quae conditionata est, probatur hoc modo, opera non requiruntur in actu saluandi nisi per accidens, nullam enim ipsa vim saluandi habent, neque addunt fidei, neque tollunt à fide vim, quam habet saluandi, ut aduersarij contendunt, igitur bonis omnibus operibus sublati, ad huc fides saluaret, Quemadmodum enim quia ignis solo calore calefacit, si tollerentur ab igne omnes aliae qualitates, quae per accidens sunt cum calore coniunctae, adhuc sine dubio calefaceret: & quoniam pater sola relatione paternitatis refertur ad filium, si ab eo, qui pater est, omnia alia attributa remouerentur, ut scientia, nobilitas, potestas, sanitas, pulchritudo, & contra adderetur ignorantia, obscuritas, debilitas, ægrotudo, deformitas; & ex prioribus attributis sola paternitas remaneret, adhuc pater ille referretur ad filium. Ita prorsus quia Christianus per solam fidem salutem apprehendit, atque ad eam refertur per aduersarios, certe sequitur, ut manente fide saluari possit, etiam si nulla habeat opera bona & multa habeat opera mala.

Neque respondere debent, nostram hypothesim esse impossibilem; T V M quia probauimus in primo libro uerè posse fidem ab operibus separari, non solum ratione, sed etiam re: T V M quia satis nobis hoc loco est ad hypotheticam propositionem statuendam, fidem posse intelligi sine bonis operibus, atque ab eis si non re, saltem ratione separari. Posse autem fidem intelligi sine operibus, & ab eis saltè ratione separari, aduersarij negare non possunt, quippe qui dicunt, fidem & opera ira se habere ut causam & effectum, ut arborem & fructus, ut ignem & calorem. Quidni enim intelligi possit causa sine effectum, arbor sine fructu, prius sine posteriore? Vera igitur est argumenti propositio ita conditionata si fides sola saluaret, id præstaret, etiam si bonis omnibus operibus esset vacua, & cum omni genere vitiorum coniuncta.

ASSUMPTIO eiusdem argumenti, quae docet, fieri nullo modo posse, ut fides bonis operibus destituta, & malis operibus comitata, hominem saluet, ab aduersariis non negatur, & si negaretur, in promptu esset probatio, cum scriptum sit: *Tribulatio & angustia in omnem animam operantis malum, Iudei primum & Graeci: gloria autem, & honor, & pax omni operanti bonum, Iudeo primum & Graeco*, Roma. 2. Item: *An nescitis, quia iniqui regnum Dei non possidebunt? nolite errare, neque fornicari, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt*, 1. ad Corinthios sexto Item: *Manifesta sunt opera carnis, quae sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, &c. quae prae dico vobis, sicut praedixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur* Galat. 5. Denique ut alia multa praeteream: *Hoc scitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod est Idolorum seruitus, non habet hereditatem in regno Christi & Dei*, Ephes. 5.

Sequitur igitur CONCLUSIO, necessaria esse ad salutem opera bona, non solum ratione praesentiae, sed etiam alicuius efficientiae & non minus opera,

quàm fidem ad salutem suo modo referri, Arque hæc de necessitate operum hoc loco sufficiunt. Nam argumenta contraria nulla sunt, præter ea, quae soluiimus in primo libro, cum disputarem de fide non sola iustificante, & quæ soluimus paulo post in questione de iustitiae veritate in operibus bonis.

CAPVT DECIMVM.

Proponitur questio de veritate iustitiae operum, & sententiae referuntur Hereticorum & Catholicorum.

SEQUITUR altera questio de iustitia actuali, quæ est de veritate iustitiae actualis, siue operum. Est autem hic controuersiae status: *Utrum homines iustificati, & gratia Domini adiuuante, possint ita legem diuinam implere, ut opera ipsorum non modo non sint appellanda peccata, sed etiam uerè ac propriè iusta dici mereantur.*

Et quidem Haeretici huius temporis partem negantem defendunt. Docent enim, legem diuinam esse planè impossibilem homini, etiam iusto, & inde colligunt, nullam esse in nobis ueram actualem iustitiam, sed omnia opera iustorum esse peccata mortalia ex natura sua: Ita LUTHERVS docet in lib. de libertate Christiana: *Aequè, inquit, nobis impossibilia sunt omnia praecepta, atque illud uicium, Non concupisces.* Idem in assert. art. 2. 31. 32. & 36. aperte scribit, omnia opera hominis iusti esse peccata mortalia.

Idem habet IOANNES CALVINVS lib. 3. Instit. capite 14. §. 9. *Nullum, inquit, a sanctis exire potest opus, quod non mereatur iustam opprobrij mercedem.* Idem etiam in Antidoto Concilij sess. 6. c. 11. sic ait: *Non sunt tantopere exagitandi, qui dixerunt quamlibet bona opera, si exacto rigore censeantur, aeternae uoluntatis damnatione, quam uita praemia digna esse.* Ibidem disputat contra id quod habet Concilium, legem Dei non esse impossibilem. Et in lib. 2. Instit. c. 7. §. 5. ex instituto probat, ne sanctis quidem possibilem esse legis impletionem, praesertim quod attinet ad illud: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.* Et illud: *Non concupisces.*

Idem habet PHILIPPVS in locis anni M. D. XXI. tit. de peccato: *Consequitur itaque, inquit, omnia hominum quantumuis laudabilia opera, planè uitiata esse, & morte digna peccata.* Idem habet in Confessione Augustana, art. 6. & in Apologia tit. de impletione legis, & in locis, tit. de libero arbitrio.

KEMNITIVS in Examine Concilij, more suo fraudulentè agens, uideretur admittere, legem Dei per gratiam posse seruari, modò non addatur, perfectè. Nam reprehendens cap. 11. sess. 6. accusat Patres Concilij, quod non explicauerint, an lex Dei posset impleri perfectè, an inchoatè: *Nam posset per gratiam legem impleri, non est, inquit, ipse, controuersia.* Et ibidem: *Persuasio, inquit, quæ reuocaturum operibus bonis in hac uita tribuit perfectionem, facit Christum post primam reconciliationem ociosum.* Vbi si existimaret Kemnitius, non posse legem impleri ita perfectè, ut iusti in tota uita non admiscerent operibus bonis vlla peccata uenialia, nobiscum sentiret, & cum ipso Concilio, ut patet ex illo ipso capite 11. sess. 6. sed non hoc sentit negat ille perfectionem operibus iustorum, sed quia cum ceteris sectariis censet, non posse ita legem impleri, ut opus simpliciter iustum appellari queat.

Imper-

Imperfectam etiam dicit esse nostram obseruantiam legis, quia iudicat eam contaminatam & immundam. Vnde approbat dictum Lutheri quod omnia opera iustorum sint verè peccata.

Porro Catholici omnes summa consensione cõtrarium docent. Farentur enim Primo, legem Dei iustis hominibus absolute esse possibilem, non quidem per solas vires liberi arbitrij, vt Hæretici calūniantur nos dicere, sed per auxilium gratiæ Dei, & spiritum fidei & caritatis in ipsa iustificatione nobis infusum.

Secundo, opera iustorum simpliciter, & absolute iusta, & suo etiam modo esse perfectæ, quamuis nõ ea perfectione, quin crescere possint, & quin (vt paulo ante dixi) non admisceantur interdum operibus bonis aliqua opera mala, non quidem mortifera, sed uenialia, quæ non impediunt, quominus iusti maneant, qui iusti erant. De qua re differuimus in 1. lib. de statu peccati.

Tertio, operibus iustis hominem verè iustificari, non prima, sed secunda iustificatione, quæ nõ facit iustos ex impijs, sed iustiores ex iustis. Hæc tria habentur in Concilio Tridentino sess. 6. c. 10. & 11. & nos eadem tria in sequentibus capitibus, Domino adiuuante, probabimus.

CAPVT XI.

Legem Dei esse possibilem probatur ex diuiniis literis.

LEGEM igitur Dei esse possibile, probamus Primo ijs testimonijs, quibus vult Concilium Tridentinum sess. 6. cap. 11. quæ non solum possible, sed etiam facilia testantur esse mandata, Matthæi 11. *Iugum meum suauis est, & onus meum leue.* Et 1. Ioan. 5. *Et mandata eius graua non sunt.*

Respondent, Caluinus in antidoto, & Kemnitius in Examine, legem Dei uocari iugum suauis & onus leue, & mandata non graua, quoniam reatus non imputatur præuicatio. Christus enim nos liberauit de maledicto legis, ut dicitur ad Galat. 3. & nihil damnationis est his, qui sunt in Christo Iesu, ut dicitur ad Rom. 8.

At hæc solutio non tollit, nec minuit uim argumenti, nam inprimis uel illa non imputatio tollit obligationem legis, ita ut præuicator non incurrat reatum; uel tollit reatum ex præuicatione contractum. Si tollit obligationem, facit, vt lex non sit lex, & iugum non sit iugum. Proinde Scriptura falsò dicit, legem esse iugum suauis, & mandata non esse graua. Neque enim sine obligatione lex esse potest.

Si uerò permittit contrahi reatum, sed contractum postea tollit: tunc non facit iugum esse suauis, neque onus leue, imò ostendit iugum esse durissimum, & onus grauissimum, quippe quod portari non potest. Certè si boues sub iugo ad singulos passus caderent, etiam si aratoris industria continuo resurgerent, non tamen propterea diceretur iugum eorum suauis, & onus leue. Domini autem & Apostoli uerba indicant, legem Dei esse iugum, quod faciliè portatur, & mandata eius non esse graua, sed paruo negotio custodiri, quod euidentius expressit Dauid sub metaphora uia, cum ait in Psalmo. 118. *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.* Et Apostolus ad Philippen. 4. *Omnia possum in eo, qui me confortat.* Vbi uidet dilatationem cordis per infusam caritatem & gratiam Domini confortantem efficere, vt mandata faciliè con-

Rob. Bellarm. Tom. III.

Aseruentur. Quod multo ante futurum prædixit Ezechiel. capite 36. cum ait: *Spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam, ut in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiat.*

Et hoc idem confirmant loca, quæ illi contra adducunt. Nam Christus liberauit nos de maledicto legis, quia fecit vt mandatum implemus, & nulla damnatio est his, qui sunt in Christo, non quia nõ imputatur præuicatio, sed quia ij non secundum carnem ambulant, & quia per gratiam Dei fit, vt iustificatio legis impleatur in ipsis, vt ibidem subiungit Apostolus.

BSecundo probatur ex testimonijs, quæ docent mandata seruari ab his, qui diligunt, ut etiam Concilium in eodem loco argumentatur. Ioannis 14. *Qui diligit me, sermonem meum seruabit.* Roman. 13. *Qui diligit proximum legem impleuit.* Galat. 5. *Omnis lex in uno sermone impletur, Diliges proximum tuum, sicut te ipsum.* At cerè debemus & possumus diligere Deum & proximum, alioqui non possumus esse Christi discipuli, cum ipse dicat Ioan. 13. *In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem.* Nec possemus vnquam amici Christi fieri, si non possemus diligere. Ipse enim ait Ioan. 15. *Vos amici mei eritis, si feceritis quæ ego præcipio vobis.* Quid autem præcipiat, explicat ibidem dicens: *Hoc est præceptum meum, ut diligatis inuicem.*

CAd hoc argumentum Respondent Caluinus & Kemnitius, locis notatis, eum, qui diligit, legè implere, sed neminem esse qui diligit sicut oportet, vt præcepto diuino satisfiat. Hic enim inchoatam tantum esse dilectionem, non perfectam.

At nos fatemur dilectionem in hac uita imperfectam esse, quia potest crescere, & quia maior erit in patria: tamen non posse esse etiam tam perfectam, vt præcepto adimplendo sufficiat, omnino negamus. Nam inprimis (ut diximus) non possemus esse Christi discipuli & amici, nisi hoc præceptum dilectionis implemus. Valdè autem absurdum est, ne minem esse posse Christi discipulum, vel amicum.

DDeinde nihil Deus requirit, cum dilectione præcipit, nisi ut diligamus ex toto corde: at hoc non solum posse fieri, sed etiam fuisse futurum in statu Testamenti noui testatur Scriptura Deut. 30. *Circumcideris, inquit, Dominus, cor tuum, & cor seminis tui, ut diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua.* Denique Scriptura docet, homines posse esse perfectos in hac uita, ac per hoc verè, perfecteque diligere: caritas enim est uinculum perfectionis. Genesis sexto: *Noe uir iustus fuit atque perfectus.* Genesis decimo septimo: *Ambula coram me, & es perfectus.* Matth. 5. *Estote perfecti.* Matth. 19. *Si uis perfectus esse.* Philip. 3. *Quicumque perfecti sumus.* 1. Ioan. 5. *Qui seruat uerbum eius, uere in hoc caritas Dei perfecta est.*

EPorro Philippus Melanchthon in Apologia, titulo de impletione legis, in solutione argumentorū, uidetur concedere, posse diligi proximum, sed negat ab eo, qui diligit proximum, legem impleri. Stultum enim esse dicit, somnare, quod dilectio proximi iustificet coram Deo, & legi diuinæ satisficiat. At hoc est negare Verbum Dei expressum. Quid enim apertius scribi potest, quàm, qui diligit proximum, legem impleuit?

Tertio probatur ex testimonijs, quæ docent, aliquos seruasse mandata, ac præcipue de dilectione ex toto corde, & de nõ concupiscendo. Psal. 118. inquit Dauid: *In toto corde meo exquisiui te.* Et de eodè dicitur lib. 3. Reg. 14. *Non fuisti sicut seruus meus Dauid, qui custodiuit mandata mea, & sequutus est me in toto corde suo, faciens quod placitum esset in conspectu meo.* Et Actor. 13. *Inueni, inquit, Dauid filium Iesse, uirum*

secundum cor meum, qui omnes voluntates meas faciet. Et 3. Reg. cap. 15: *Eo quod fecisset David rectum in oculis Domini, & non declinasset ab omnibus, quæ præceperat ei cunctis diebus vite sue, excepto sermone Vria.* Item de Iosua lib. 4. Reg. cap. 23. *Similis non fuit ante eum Rex, qui reuerteretur ad Dominum omni corde suo, in tota anima sua, & in uniuersa virtute sua.* Item de Asa, & populo lib. 2. Paralip. cap. 15. *In tota voluntate sua quasi erunt Dominum, & inuenerunt.* Item de Iosue in eius libro, cap. 11. *Sicut præceperat Dominus Moysi seruo suo, ita præcepit Moysi Iosue, & ille uniuersa complerunt.* Non praterijt de uniuersis mandatis nec unum quidē verbum, quod iusserat Dominus Moysi.

Neque dubium est, quin similia dici possint de Abraham, de Mose, de Samuele, de Helia, de Heliseo, Isaia, Hieremia, alijsque Prophetis. In Testamento nouo legimus Lucæ primo de Zacharia & uxore: *Erant iusti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus Domini sine querela.*

De Apostolis Dominus ait Ioannis decimo septimo: *Tui erant, & mihi eos dedisti, & sermonem tuum seruauerunt.* Eisdem etiam vocat amicos, Lucæ duo decimo: *Dico autem vobis amicis meis.* Et Ioan. decimo quinto: *Vos autem dixi amicos.* Et tamen ibidem iam dixerat, solos amicos esse, qui præcepta custodiunt.

Apostolus verò Paulus ad Romanos septimo, de præcepto, Non concupisces, verba faciens: *Quod nolo, inquit, facio, si autem quod nolo facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* Vbi aperte demonstrat, se non peccare, dum inuitus concupiscit, quia non ipse illud opus facit, proinde seruare se legem, quæ cum iubet, non concupisces, uoluntati præcipit, ne uelit concupiscere, non sensui, qui legis capax non est. Vnde ibidem addit: *Ego in se mente seruo legi Dei.* At si mente seruiebat legi, certè non peccabat, non enim peccatum esse non potest nisi in mente, aut cum aliquo mentis consensu. Quod autem de Apostolis legimus, ambigi non potest, quin etiam de Ioanne Baptista dici possit, cum inter natos mulierum non surrexerit maior Ioanne Baptista. Habemus igitur multos seruasse legem Dei, ex quo euidenter sequitur, ut non sit impossibile.

Neque ad hoc argumentum applicari potest communis Lutheranorum solutio, quod sancti Patres mandata seruasse dicantur, tum propter inchoatam obedientiam, tum propter non imputationem Dei. Non enim dici potest, absolute implere mandatum, sed potius absolute præuaricari, qui tam imperfectè illud seruat, ut peccet mortaliter, & dignus sit propter illud opus odio, & ira Dei, & supplicio sempiterno. Scriptura autem dicit, illos absolute seruasse, imo etiam toto corde seruasse, addit etiam Ezechias, Isaia 38. *se in veritate & in corde perfecto ambulasse coram Deo.* Et non esse meritum, relictis fuit Deus, qui eum exaudiuit. Et si Ezechias corde perfecto coram Domino ambulauit, quis id negabit Abrahamo, cui dictum est: *Ambula coram me, & esto perfectus.* Quis idem negabit Dauidi, Moysi, Helia & similibus, quibus Ezechiam præferre nemo sanus auderet?

CAPVT XII.

Legem Dei non esse impossibilem, probatur ex Patribus.

ACCEDAT traditio Ecclesiastica. Habemus in primis Concilium II. ARAUSICANVM Ca-

non. vlt. vbi sic legimus: *Hoc etiam secundum fidem Catholicam credimus, quod accepta per Baptismum gratia, omnes baptizati, Christo auxiliante & cooperante, quæ ad salutem pertinent, possint & debeant, si fideliter laborare voluerint, adimplere.*

ORIGENES homil. 9. in Iosue propè finem, mulieribus comparados censet eos, qui dicunt, se Dei mandata seruare non posse.

S. BASILIUS orat. in illud: *Attende tibi, non procul ab initio: Impium, inquit, est dicere, impossibilia esse spiritus præcepta.*

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS homil. 8. de penitentia, circa medium: *Nequaquam, inquit, Dominum accusas, huiusmodi mandata impossibilia. Multi & ipsa superant præcepta.* Similia habet homil. 19. in epistola ad Hebr. homil. 39. in Matt. & homil. 2. in epistola ad Philip.

S. CYRILLVS lib. 3. contra Iulianum circa medium, ipsum etiam præceptum, Non concupisces, quod omnium difficillimum iudicatur, dicit, impleri posse per gratiam.

Ex Latinis S. HILARIUS in Psalm. 118. tractans illud: *Latum mandatum tuum nimis, latum, inquit, mandatum Dei est, & in omnia spei nostræ genera diffunditur, ut non difficile sit, si voluntas adsit, præcepto Domini obtemperare.*

S. HIERONYMVS lib. 3. aduersus Pelagianos propè initium: *Deus, inquit, possibilia mandauit, hoc nulli dubium est.* Idem in comment. ad cap. 5. Matt. propè finem: *Multi præcepta Dei sua imbecillitate merentes, putant esse impossibilia, quæ præcepta sunt.* Et: *Sciendum est ergo, Christum non impossibilia præcipere, sed perfecta, quæ fecit Dauid, &c.*

S. AUGUSTINVS lib. 3. de natura & gratia, capite 43. *Non igitur, inquit, Deus impossibilia iubet, sed iubendo admonet, & facere quod possis, & petere quod non possis.* Vbi docet, mandata omnia esse possibilia, sed alia immediatè, alia mediatè, id est, mediante oratione.

Hoc testimonium Concilium Tridentinum citauit, uel potius suum fecit sess. 6. cap. 11. Ideo responderet Kemnitius, Augustinum fuisse uexatum a Pelagianis ista quæstione, essent ne Dei præcepta possibilia, & ad cauendam inuidiam abstinuisse a uoce impossibilitatis, interdum etiam concessisse esse impossibilia, sed sine præiudicio veritatis. Nam in libro de perfectione iustitiæ resp. 16. dicit Augustinus, non esse quæstionem, an possit homo uitare omnia peccata, sed quando, & per quem. Potest enim uitare, sed in alia uita, non in ista & per gratiā, non per naturam, quod est idem, ac si dixisset, legem esse possibilem, sed in cælo, non in terris, post mortē non in uita. Item in lib. 3. contra duas epistolas Pelagianorum, c. 7. dicit, gratiam Dei dedisse homini studium præcepta seruandi, & eandem gratiam agnoscere, si quid minus sit. Quibus uerbis uidetur S. Augustinus dicere uoluisse, mandata non esse impossibilia, non quod impleri possint, sed quia quod non impletur, indulgetur.

At Kemnitius confundit more suo duas quæstiones, Vtrum præcepta seruari possint, & an possit homo uiuere absque peccato. Istæ enim quæstiones adeo diuersæ sunt, ut ad priorem semper Augustinus responderit affirmando, ad posteriorem responderit semper negando. Peccata enim uenialia non sunt contra, sed præter mandata, & etiam si essent contra mandata, non tamen necesse est, ut in quolibet opere peccatum ueniale admisceatur. Itaque sanctus Augustinus constanter docet, non posse hominem in hac uita cauere omnia peccata uenialia, libro de natura & gratia, capite 34. de spiritu & litera, capite ultimo, libro 1. ad Bonifacium contra

tra duas epistolas Pelagianorum, capit. 14. in epist. 89. & 95. & in toto libro de perfectione iustitiae.

Atque hoc modo intelligitur, quod obicit Kemnitius ex libro de perfectione iustitiae, non enim Augustinus dicit, mandata seruari posse in caelo, non in terra, sed in caelo non in terra habituros nos eam perfectionem, ut viuamus omnino absque peccato, etiam ueniali. Imo in altero loco nobis obiecto, id est, in lib. 3. ad Bonifacium, cap. 7. cum Pelagiani colligeret ex sententia Augustini id, quod nunc Kemnitius colligit, legem uidelicet in caelo impleri posse, non in terra, respondit Augustinus, ualde illos errare, praecipua enim ad hanc uitam, non ad aliam pertinere: *Hic, inquit, praecipitur nobis, ut diligamus, ubi autem diligere non obediunt, sed felicitas erit.*

Quod autem ibidem subiungit, gratiam Dei praebere studium ad implenda mandata, & indulgentiam, si quid minus impletur, non arguit praecipua esse impossibilia, sed hominem non esse impeccabilem. Sensus enim eorum uerborum est, ex gratia Dei hominem habere, ut uelut, & studeat implere mandata. Quod si forte aliquando labatur & non impleat, ex gratia item indulgentiam esse sperandam.

Iam uero quod S. Augustinus ad priorem quaestionem semper respondeat affirmando, haec loca testantur. Lib. de natura & gratia, cap. 69. *Eo ipso quo firmissime creditur Deum iustum & bonum impossibile non potuisse praecipere, hinc admonemur & in facilibus quid agamus, & in difficilibus quid petamus. Omnia quippe facilia sunt charitati, cui uni Christi sarcina leuis est.* Libro 2. de pecc. merit. & remiss. cap. 3. *Non praeciperet Deus aliquid, quod esset humane impossibile uoluntati.* Et in eodem lib. cap. 6. *Dubitare non possum nec Deum aliquid impossibile homini praecipuisse, nec Deo ad optinandum & adiuuandum, quo fiat quod iubet, impossibile aliquid esse.* Libro de gratia & libero arbitrio cap. 16. *Magnum aliquid Pelagiani se scire putant, quando dicunt, non iubet Deus, quod sciret, non posse ab homine fieri, quis hoc nescit? In Psalm. 56. Non imperaret hoc Deus, ut faceremus, si impossibile indicaret.*

CAPVT XIII.

Legem Dei non esse impossibilem, probatur rationibus.

ACCEDANT postremo etiam rationes. PRIMA ratio, potest homo facere plus quam Deus praecipiat, igitur multo magis potest implere praecipium. Possit autem fieri plus quam Deus praecipiat, testatur Dominus Matth. 19. qui posteaquam dixerat, *Si uis ad uitam ingredi, serua mandata,* & quidam responderat, *haec omnia seruauimus a iuuentute mea.* Rursus eidem ait: *Si uis perfectus esse, uade, vende omnia quae habes, &c.*

Testatur quoque Sanctus IOANNES CHRYSOSTOMVS loco citato hom. 8. de poenitentia: *Muli, inquit, & ipsa superant mandata.*

Testatur denique Sanctus AUGUSTINVS serm. 18. de uerbis Apostoli: *Non grande onus impositum est uirginibus, maior amor impositus maioris onus, tanquam dicerent, quid iubes, ne adulter & simus? hoc praecipis? amando te plus facimus, quam praecipis?*

SECUNDA ratio, si praecipua essent impossibilia, neminem obligarent, ac per hoc praecipua non essent praecipua. Neque enim fingi potest, quomodo aliquis peccet in eo, quod uitare non potest. Quod si non peccat, qui legis transgressionem uitare non potest, profectio nec legem transgreditur, nec legem

ullam habet. Non enim fieri potest, ut legis transgressio non sit peccatum, cum nihil sit aliud peccatum, nisi transgressio legis.

TER TIA, si lex Domini esset impossibilis, sequeretur, Deum omni tyranno esse crudeliorem & stultiorem, quippe qui ab ipsis etiam amicis tributum exigeret, quod nemo soluere posset, & leges ferreret, quas sciret a nemine obseruandas. Quod uero Philippus & Kemnitius dicunt, non esse audiendam politicam iustitiam, quae docet, nihil praecipui posse aut debere, quod seruari non possit, fortasse locum haberet, nisi huic iustitiae politicae, uel potius rectae rationi Scripturarum & Patrum testimonia consentanea non haberemus. At cum politica in hac parte mirifice cum diuinae Scripturae auctoritate consentiat, quid nisi rationem politicam potius, quam Lutheri delirationem audiamus,

QUARTA ratio, CHRISTVS passus est, ut iustificatio legis impleretur in nobis, ut dicitur ad Rom. 8. Item docuit nos orare: *Fiat uoluntas tua sicut in caelo & in terra,* Matt. 6. ubi petimus gratiam implendi praecipua, ut exponit S. Cyprianus in ser. de oratione Dominica. Et S. Augustinus lib. 3. ad Bonifacium, cap. 7. Denique Christus factus est omnibus obedientibus sibi causa salutis aeternae, Hebr. 5. At si lex impleri non potest, Christus non obtinuit quod uoluit, frustra nos oramus quotidie, & nemo omnino saluari poterit. Nam si lex impleri non potest, iustificatio legis nunquam impletur in nobis, etiam si Christus uenerit in similitudinem carnis peccati, & de peccato, id est, uictima pro peccato, damnauerit peccatum, nec sit unquam Dei uoluntas in terra, sicut in caelo, etiam si Christo Magistro freti hanc orationem assidue frequentemus, nec unquam uere obediunt Christo, ac per hoc nulli nostrum erit causa salutis aeternae.

QUINTA ratio, omnes uere iustificati Spiritum sanctum habent, ut Scripturae passim testantur, Roma. 5. & 8. 1. Cor. 3. Galat. 3. Tit. 3. & alibi: At Spiritus sanctus fructus suos parit, qui numerantur ad Galat. 5. *Caritas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas.* Qui uero hos fructus habet, non accusatur a lege, quippe qui eam non praeuaricatur, sed implet. Id enim significat quod in eodem loco subiungitur, *aduersus huiusmodi non est lex.* Non enim lex habet, in quo accuset eos, qui sunt praediti caritate, patientia, &c. & ideo paulo ante dixerat idem Apostolus: *Si spiritum ducimini, non estis sub lege.* Et ad Roma. 8. *Lex spiritum uita liberauit me a lege peccati & mortis.* Quia uidelicet lex in corde scripta, id est, Spiritus sanctus in corde diffusus facit implendo legem, ut lex non accuset amplius, neque occidat, ut praeuaricatores, ergo de primo ad ultimum, qui est iustificatus, propter Spiritum quem accipit, legem omnino implet, & si non implet, nec Spiritum accepit, nec uere iustificatus est.

SEXTA ratio, omnes iustificati ex Deo nati sunt ut perspicuum est ex plurimis locis diuinae Scripturae, Ioan. 1. *Qui non ex sanguinibus, neque ex uoluntate carnis, neque ex uoluntate uiri, sed ex Deo nati sunt.* Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto.* 1. Pet. 2. *Quasi modo geniti infantes.* Iacobi 1. *Genuit nos uerbo ueritatis.* 1. Ioan. 4. *Qui diligit, ex Deo natus est.* Rom. 8. *Accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater.* At qui natus est ex Deo non peccat, nec potest peccare, quia ex Deo natus est, ut habetur 1. Ioan. 3. qui autem non peccat, non praeuaricatur, sed implet legem, qui enim legem non implet, hoc ipso praeuaricatur & peccat. Igitur omnis, qui uere iustificatus est, implet legem, nec potest fieri, ut iustificatus maneat, & legem non impleat.

pleat. Quare qui legem impossibilem esse dicunt, contra Scripturarum apertissima testimonia, hominem iustificatum ex Deo natum esse negare coguntur.

CAPUT XIV.

Soluuntur obiectiones hæreticorum.

SUPEREST ut argumenta Hæreticorum breuiter dissoluamus.

PRIMO obijciunt Calvinus in Antidoto, & Kemnitius in Exam. illud S. Petri Act. 15. *Quid tenetis imponere iugum super ceruices discipulorum, quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus? sed per gratiam Domini nostri Iesu Christi credimus saluari, quem admodum & illi.* Hæc enim verba dicuntur fidelibus non infidelibus, ne fortè respondeatur, legem esse iugum importabile sine gratia & non renatis, non autem renatis, & qui gratiam Dei habent. Præterea intelligi debent hæc verba de omni lege, tam ceremoniali, quam morali, tum quia solæ ceremoniæ legis non superant vires humanas, tum quia particula aduersatiua, *sed*, opponit gratiam legi simpliciter, tum quia si ceremonialis lex iugum est importabile, quanto magis lex moralis iugum erit importabile?

RESPONDEO, non loquitur Sanctus Petrus nisi de lege ceremoniali. Id quod euidenter probo, **PRIMUM** ex occasione illorum verborum. Scribit enim Sanctus Lucas, surrexisse quosdam ex discipulis, qui dicerent, oportere gentiles conuersos ad fidem circumcidi, & Moysi legem omnino seruare: atque istam fuisse causam, cur Apostoli Cōcilium coegerint, ut uiderent de uerbo hoc. Perspicuum est igitur, de circumcisione alijsque id genus ceremonijs Apostolum Petrum esse loquutum.

SECUNDO, idem probatur ex decreto illius Concilij, quod iuxta Petri sententiā constitutum fuit. Sic enim habet decretum: *Visum est Spiritum sancto & nobis, nihil ultra imponere vobis oneris, quam hæc necessaria, ut abstineatis vos ab immolatis simulachrorum, à sanguine suffocato & fornicatione.* Quæro igitur, utrum ista dicantur sola necessaria ex lege ceremoniali Iudæorum, an ex omni lege simpliciter. Si ex lege ceremoniali Iudæorum, habemus quod volumus. Si ex omni lege simpliciter, id sequetur absurdum, ut non sit necessarium Christiano non colere idola, non mœchari, non furari, non occidere, non falsum testimonium dicere, & alia, de quibus Apostolus ait 1. Corinth. 6. *Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.* **DICENT** fortasse, necessaria quidem esse hæc omnia, sed non inde homines iustificari. **AT** num ex illis quatuor, quæ sola dicuntur necessaria homines iustificantur?

TERCIO, probari potest res eadem ex ipsa summa decreti, & verborum Petri. Volunt enim Petrus & Apostoli cæteri remouere iugum legis a ceruicibus discipulorum. Quid uerò est remouere iugum legis? tollere ne obligationem, atque abrogare legem, an tollere opinionem iustificationis, ac docere, neminem per eam legem iustificari? si dixerint, remouere iugum, esse tollere obligationem, ergo nulla iam amplius lex obligabit Christianos excepta lege de immolatis simulachrorum, sanguine, suffocato & fornicatione, si per legem intelligatur lex omnis non solum ceremonialis, sed etiam moralis. Atqui hoc absurdissimum esse neque ipsi quidem aduersarij negare audebunt. Si dixerint tollere iugum, non esse tollere obligationem, sed

A opinionem tantum iustificationis, ergo lex ceremonialis de circumcisione, sabbatis, neomenijs, sacrificijs pecorum non erit sublata, quoad obligationem. Atqui id repugnat Apostolo, qui ad Galat. quinto scribit: *Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit.* Cogimur igitur dicere, Apostolos iugum importabile appellasse legem ceremoniam, atque eius obligationem declarasse per Christum omnino esse sublatam. Voluisse tamen eisdem Apostolos paucas quasdam ceremonias de sanguine, suffocato & immolatis idolorum agentibus ad tempus obseruari, quibus adiunxerunt continentiam a fornicatione, quod fornicatio apud Gentiles non haberetur pro peccato, sicut habebatur adulteriū, homicidium, periurium & alia id genus.

B Ad illud igitur quod obijciunt, ceremonias legis non superare vires humanas præsertim addita gratia Dei, **RESPONDEO** verum esse, & ideo Zachariā & Elisabetham ambulasse in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini sine querela, sed tamen dici iugum importabile, quoniam ægrè ac difficulter portabatur, ut rectè exponit S. Thomas in 2. sentent. dist. 28. quæst. unica, art. 4. ad 3. & Nicolaus Lyranus in hunc locum Actorum. Et Theophylactus exponens illud Matt. 23. & Luc. 11. *Aligant onera grauiā & importabilia in humeros hominum.*

Ad illud autem, quod aduersatiua particula, *sed per gratiam Dei, &c.* videatur opponere gratiam legi simpliciter, **RESPONDEO**, Sanctum Petrum duas rationes indicasse, cur non essent obligandi Christiani ad ceremonias legis, **VNAM**, quod eæ ceremoniæ essent iugum grauiissimum.

ALTERAM, quod essent inutiles ad iustificationem. Itaque sensus hic est uerborum Sancti Petri, Quid tentatis Deum, imponere iugum super ceruices discipulorum, quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus? præsertim cum non per eas ceremonias, sed per gratiam domini nostri Iesu Christi credamus saluari, sicut & illi saluati sunt: ubi in illa particula aduersatiua includitur, siue implicite continetur altera illa ratio de inutilitate ceremonialium.

D Ad illud quod lex moralis sit grauior ceremoniali, ac proinde iustius dicenda sit iugum importabile, quam ceremonialis, **RESPONDEO** legem ceremoniam non debere comparari cum morali præcisè, sed conferri debere legem ceremoniam adiunctam morali, cum ipsa morali remota ceremoniali. Non enim lex ceremonialis dicitur iugum importabile, quia sola ipsa sit importabilis, sed quoniam adiuncta legi morali, augeat vehemèter onus, & sit iugum ferè importabile homini iam onerato lege morali. Quare lex moralis, remota ceremoniali Iudaica, non est iugum importabile habenti gratiam Dei, sed iugum leue, & onus leue, & lex ceremonialis Iudaica, adiuncta morali, iugum est grauiissimum, ita ut importabile dici possit. Quamuis enim per gratiam Dei portatum fuerit a nonnullis, tamen rectè dicuntur etiam illi portare non potuisse, quod non sine magno labore & sudore portarunt.

E **SECUNDA** obiectio Caluini eiusmodi est, Paulus ad Galat. 3. pro confesso assumit legem esse impossibilem, cum dicit: *Qui ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt.* Scriptum est enim, *maledictus omnis qui non permanferit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis huius.* Vbi hoc argumentum texit Apostolus, *Maledictus est qui non seruat toram legem, ut Moyses dicit: Maledictus omnis qui non permanet, &c.* igitur qui ex operibus legis sunt, id est, qui iustificari uolunt implendo legem, maledicti sunt. Quæ consequuntur

sequutio nulla est, nisi subintelligatur assumptio ista, Atqui nullus legem totam seruare potest. Sic igitur argumentum integrum consiciendum erit, Maledictus omnis, qui totam legem non seruat; Nemo potest legem totam seruare; igitur maledictus omnis qui ex operibus legis est, idest, qui ut legi subiectus ex ipsius obseruatione iustificari quærit.

RESPONDEO, Assumptio necessaria, vt argumentatio Apostoli concludat, quod ipse intendit, non est illa, Atqui nemo totam legem seruare potest; sed ista, Atqui nemo suis viribus, sine fide & gratia seruare potest totam legem. Illud quoque: *Qui ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt*, non significat, eos esse maledictos, qui legem implendo iustificari quærent, cum dicat idem Apostolus ad Rom. 2. *Factores legis iustificabuntur*; sed significat, maledictos esse eos, qui suis viribus sine fide & gratia legem implere, & iustificari se posse credunt. Nam paulo ante dixerat, eos qui ex fide sunt, benedicendos esse cum fidei Abrahamo, quia scriptum est: *Benedicentur in semine tuo omnes gentes*. Inde opponens fidei opera sine fide, subiungit: *Quicunque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt*.

Itaque argumentum Apostolicum est hoc, Maledictus est omnis qui non seruat totam legem, At nemo potest suis viribus, sine fide & gratia totam legem seruare, igitur maledicti sunt omnes illi, qui ex operibus legis sunt, idest, qui suis viribus, sine fide & gratia totam legem seruare, & eo modo iustificari quærent. Atque hinc intelligimus id quod sequitur: *Christus nos liberauit de maledicto legis factus pro nobis maledictum*. Non significare, vt aduersarij credunt, nos liberatos a lege per non imputationem præuaricationis, sed (ut nos sæpè diximus) nos liberatos a maledicto, quia per Christi fidem & gratiam legem implere possumus & implemus.

DICET aliquis, Apostolus Paulus loquitur eo loco de lege circumcisionis, non de lege morali, vt nos etiam supra diximus cum ageremus de libertate Christiana: legem autem circumcisionis omnino tollendam, vel sublatam esse contendit: non igitur maledictos eos esse dicit, qui legem non seruant ex fide & gratia, sed qui eam quomodocumque seruare uolunt.

RESPONDEO, Beatus Paulus in epistola ad Galatas, vt etiam in epistola ad Romanos, duos errores Iudaizantium, quorum vnus est ratio alterius, refellit. VNVS error eorum erat, seruandam esse legem circumcisionis, atque aliarum id genus ceremoniarum.

ALTER error erat, ideo seruandam esse legem circumcisionis, quoniam obseruatio legis esset necessaria præparatio ad fidem & gratiam Christi, & ideo possent & deberent omnes seruare legem, & iustificari, ut digni essent Euangelio & promissis Christi. Apostolus igitur contra priorem errorem, dicit legem ceremoniam fuisse quasi pædagogum, & ad tempus impositam, non esse amplius seruandam, & hoc diximus cum ageremus de libertate Christiana, contra posteriorem errorem, qui perniciosior erat, Apostolus dicit, ex operibus legis sine fide nullam posse esse iustitiam, & alioqui Christum gratis mortuum esse, & in hac disputatione contra posteriorem errorem loquitur de omni lege, nõ solum ceremoniali, sed etiam morali. Nulla enim lex est, quæ sine fide & gratia iustificare possit.

TERTIA obiectio sumitur ex illis uerbis Apostoli ad Rom. 7. *Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio*.

RESPONDEO, loquitur Apostolus de actu concupiscendi, quem sæpè sentimus, quando etiam nõ

consentimus. Quamuis enim non sit peccatum sentire carnalem concupiscentiam, & non consentire, tamen noller homo castus eam sentire, & in partem infelicitatis suæ ponit, quod cogatur etiam nolens, carne seruire legi peccati. Hinc igitur Apostolus dicit: *Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio*. Et: *Infelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius*? Vide Augustinum tractatu 41. in Ioan. libro 6. in Iulianum, cap. 11. & lib. 1. ad Bonifacium, cap. 10.

QUARTA obiectio, Nemo potest vitare omnia peccata, cum scriptum sit Iacobi 2. *In multis offendimus omnes*. Et 1. Ioan. 1. *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus*. At qui legem omnem implet, nullum haberet omnino peccatum: igitur fieri non potest, vt lex omnis a nobis, etiam cum fide & gratia, impleatur.

RESPONDEO, Ab hoc argumento, quod valde Kemnitius urget, non tam facile se expediunt, qui concedunt, peccatum veniale esse propriè contra legem, vt Vega lib. 11. in Concilium, cap. 20. cogitur enim dicere, legem non esse impossibilem, non quod tota simul seruati possit, sed quod seruari possit maior eius pars, & a meliori parte fiat denominatio. Sed videndum est illis, quid respondeant Apostolo Iacobo dicenti: *Quicunque totam legem seruauerit, offendas autem in vno, factus est omnium reus*.

Solida igitur responsio est, peccata venialia, sine quibus non viuimus, non esse peccata simpliciter, sed imperfectè, & secundum quid, neque esse contra legem, sed præter legem, vt S. Thomas rectè docet in 1. 2. q. 88. art. 1. hinc enim omnia cohærent. Nam qui offendit in uno, præuaricans uidelicet vnum præceptum, factus est omnium reus, & iniustus simpliciter constituitur, & tamen in multis offendimus omnes, quia tamen nihil facimus contra legem, tamen multa facimus præter legem. Et qui natus est ex Deo non peccat, transgrediendo legem, & tamen si dixerimus, quia peccatum non habemus, nihil videlicet præter legem faciendo, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est.

QUINTA obiectio, Christus Mediator est non solum in prima reconciliatione, sed etiam postea in toto uitæ nostræ tempore, ergo semper egemus intercessionem Christi, ac per hoc semper peccamus legemque transgredimur, alioqui post primam reconciliationem Christus ociosus esset. Hoc argumentum commune est Caluino, Philippo, Kemnitio & alijs, qui inde concludunt, si qua est in nobis legis impletio, illam non tam esse operum, quæ respondeant perfectioni legis, quam fidei, quæ perpetuo apprehendit remissionem.

RESPONDEO, Christus semper nobis Mediator est, nec unquam est ociosus, idque duplici ratione, PRIMO, quoniam semper nobis vires & gratiam subministrat, per quam bona opera faciamus. Ideo siquidem rectè comparauit se ipse uiti & nos palmis. Vt enim palmes non potest ferre fructum, nisi manserit in uite, & succum traxerit ex uite, sic nec nos nisi manserimus in Christo, & spiritum hauserimus ex ipso.

SECUNDO, quoniam peccata nostra, quamuis leuia & quotidiana, ipse purgat, & sanguis eius emundat nos ab omni peccato. Et si fortè legem præuaricando a iustitia excidamus, ipse nihilominus propitiatio est pro peccatis nostris, & non septies, sed septuagies septies nos Patri reconciliat, si per eius gratiam conuersi serio pœnitentiam agere incipiamus. Itaque non facimus nos, qui legem impleri posse dicimus, Christum Mediatorem ociosum, sed uerè faciunt aduersarij Christi merita inefficacia,

cacia, cum docent Christum tam insigni obedientia id efficere non potuisse, ut iustificatio legis impleteretur in nobis.

SEXTA obiectio sumitur ex S. AUGUSTINO, qui in lib. 1. Retract. cap. 19. sic ait: *Omnia mandata facta deputantur, quando quicquid non fit, ignoscitur.*

RESPONDEO, loquitur eo loco S. Augustinus de summa perfectione implendi præcepta, quam dicit expressam fuisse a Domino per illa verba, Matth. 5. *Iota unum, aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant*; quærit autem num hæc perfectio possit haberi in hac uita, & respondet, non posse haberi, nisi in hoc sensu quod omnia mandata facta deputantur, quando quicquid non fit ignoscitur. Nam inter alia mandata implenda est etiam illud, ut oremus: *Dimitte nobis debita nostra*. Ex quo intelligimus eam imperfectionem in lege diuina seruanda asseri ab Augustino, quæ non sit præuaricatio in regri præcepti, sed carentia perfectionis in ipsa legis obseruatione, quomodo qui scribendo, aut proferendo legem, proferret quidem omnes dictiones & syllabas, sed literulam, aut literæ partem aliquam non exprimeret. Hac enim similitudine Dominus vñus est, cum non ait, verbum vñum, sed *iota vñum*; aut *unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant*.

Atque hæc dicta sint ad mentem S. Augustini eo testimonio explicandam. Alioqui enim si aperte dixisset Augustinus omnia mandata facta deputantur, quando si quod mādatur violatur, ignoscitur: non deberet, nec posset inde colligi, legem Domini esse impossibilem. Potest enim fieri, ut quis multa mandata integrè seruauerit, & postea tamen aliquod aliud mandatum non impleat, cuius præuaricationis pœnitentiam agat, & indulgentia impetrata ita saluetur, ac si mandata omnia custodisset.

Addi posset alia obiectio ex præceptis: *Diliges, dominum Deum tuum ex toto corde tuo*; &, *Non concupisces*. Hæc enim duo in hac vita impleri non posse probant aduersarij ex Augustino & Bernardo. SED hæc a nobis fusè tractata sunt in libro 2. de Monachis, cap. 13. & in lib. 2. de peccato originis, qui est quintus de statu peccati, cap. 10. Ideo uidentur hoc loco prætermittenda, ne fatigemus nimia repetitione lectorem.

CAPVT XV.

Iustorum opera non esse peccata, sed iustitiam, probatur ex diuinis literis.

NUNC veniendum est ad ALTERVM caput huius controuersie de veritate iustitiæ actualis, in quo probandum erat, opera bona iustorum non esse peccata, sed verè iusta, ut etiam iustitia actualis dici possint.

PRIMUM igitur testimonium ad hoc probandum sumitur ex lib. Iob cap. 1. *In omnibus his non peccauit Iob labijs suis, nec stultum aliquid contra Deum loquutus est*. Vbi Scriptura reddit testimonium sancti Iob, quod in tanta occasione impatientiæ, ne verbo quidem peccauerit, ac ne fortè Lutherani Rabbinos quosdam imitari uelint, qui dicunt, Iob non peccasse labijs, tamen corde peccasse; audiamus Deum ipsum in 2. cap. ita loquentem ad Satanam: *Nunquid considerasti seruum meum Iob, quod non sit illi similis in terra, vir simplex, & rectus, & recedens a malo, & adhuc retinens innocentiam*? Certè si innocentiam retinebat, & si a malo recedebat, neque lingua, neque corde peccauerat.

Addè quod cum Satan nihil aliud quereret tot

A suis tentationibus, nisi Iob ad peccandum inducere, contra autem Deus illa omnia tentamenta permitteret, ut patientia & virtus sancti viri demonstraretur, si Iob peccasset, Deus ipse quodammodo a Satana superatus fuisset. Quare certum est, opus illud patientiæ S. Iob nullo peccato maculatum fuisse, & Lutheranos, qui id negant, a partibus diaboli contra Deum pugnare.

SECUNDVM testimonium sumi potest ex verbis Davidis Psal. 7. *Iudica me Domine secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam super me*. Psal. 6. *Exaudi Domine iustitiam meam. De vultu tuo iudicium meum prodeat. Oculi tui videant equitatem. Per ha-* B *si cor meum, & visitasti nocte, igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas*. Psal. 17. *Retribuere mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum retribuere mihi, quia custodiui vias Domini, nec impiè gessi a Deo meo*. Psal. 25. *Iudica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum*. Psal. 118. *Feci iudicium, & iustitiam, non calumniantur me superbi*. In his locis David non solum opera sua iustitiæ nomine ornanda censebat, sed etiam confidebat ea in iudicio Dei posse consistere, alioqui petens iudicari secundum iustitiam suam, damnationem pro absolutione quaessisset. Igitur David credebatur posse hominem cum Dei gratia facere opera verè iusta.

Neque verò satisfacit Philippi & Caluini responsio, qui dicunt Davidem non uelle in his locis affirmare, opera sua fuisse absolute iusta, sed per comparationem ad opera aduersariorum suorum, nec id etiam absolute, sed in certa aliqua causa. Hæc, inquam, responsio non satisfacit, quoniam uerba Davidis generalia sunt, atque illa præsertim; *Quia custodiui vias Domini, nec impiè gessi a Deo meo*. Item: *Ab omni via mala prohibui pedes meos*. Item: *Feci iudicium & iustitiam. Igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas*.

TERTIUM testimonium, Matth. 6. *Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit*. Et Luc. 11. *Si ergo corpus tuum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum, & sicut lucerna fulgoris illuminabit te*. Hoc loco describitur opus perfectè bonum, quod videlicet sit bonum ex genere suo, & ex intentione, alijsque circumstantijs. Nam oculus simplex, est intentio recta, corpus lucidum, est opus bonum, de quo dicitur Matth. 5. *Sic luceat lux vestra, ut videant opera vestra bona, &c.* Tale autem opus pronunciat Dominus esse lucidum totum, nec ullam habere partem tenebrarum. At si illud opus peccatum esset mortale naturæ suæ ut Lutherani dicunt, magnam partem haberet tenebrarum, imò esset tenebrosum totum, vt Dominus ibidem dicit de opere quod mala intentione fedatur. Sicut enim mala intentio, ita quodlibet aliud vitium reddit opus malum, quamuis ex genere suo bonum esset.

QUARTUM testimonium ex Apostolo in priore ad Corinth. cap. 3. *Si quis superædificat supra fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, fenum, stipulam, unuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit, quod superædificauit, mercedem accipiet; si cuius opus arserit, detrimentum patietur, &c.* Quo loco indicantur esse quædam opera supra fundamentum veræ fidei ædificata adeo bona, vt nihil omnino habeant vitij. Id enim primum ostendit comparatio ad aurum, argentum, lapides preciosos. Deinde quod illa opera in igne diuini iudicii manere dicantur, & mercedem accipere. Certè enim peccata nec aurum dici possunt, nec in diuini iudicii igne subsisterent, nec mercedem, sed penam, suppliciumque perciperent.

QVINTVM testimonium ex Iacobo capit. 3. In multis offendimus omnes. Quare, quæso, non dixit, in omnibus offendimus omnes? nam si omnia opera iustorum sunt peccata mortalia, certè non tantum in multis, sed etiam in omnibus offendimus, sed non uerat ipse quid diceret. Nam capite secundo distinguerat opera bona à peccatis, dicens: Si legem perficimus regalem secundum Scripturas, diliges proximum tuum sicut teipsum, benefacitis: si autem personam accipitis, peccatum operamini, redarguit a lege quasi transgressores.

SEX TVM testimonium sumitur ex illis locis, quæ hortantur hominem ad non peccandum, Psalm. 4. Irascimini & nolite peccare. Isaia primo: Quiescite agere peruersè, discite benefacere. Ioan. quinto: Noli amplius peccare. 1. ad Corinth. 15. Euigilate iusti, & nolite peccare. 2. Petri primo: Satagite ut per bona opera certam uestram uocationem & electionem faciat, hac enim facientes non peccabitis aliquando. 1. Ioan. 2. Hæc scribo uobis ut non peccetis. Quorsum enim pertinent hæc cohortationes, vel admonitiones, si in omni opere, quantumuis bono, non possumus non peccare?

SEPTIMVM testimonium sumitur ex illis locis, quæ docent opera iustorum placere Deo; Malachie tertio: Placebit Deo sacrificium Iuda & Hierusalem, sicut dies seculi, & sicut anni antiqui. Sapient. 9. Sapientia custodiet me in potentia sua, & accepta erunt opera mea. Act. 10. Qui timet Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi. 1. Petri 2. Offerentes spirituales hostias acceptabiles Deo. Philippen. 4. Repleti sum acceptis ab Epaphrodito, quæ misistis in odorem suauitatis hostiam acceptam, placentem Deo. Atqui Deo nihil placere potest, nisi quod est verè bonum & purum ab omni uitio, ut ipse etiam Calvinus fatetur lib. 3. Instit. capite 12. §. 1.

Quod verò idem Calvinus ait, placere Deo eiusmodi opera, non ratione propriæ dignitatis, sed quia Deus per indulgentiam lauat operum scditatem, omnino est absurdum, nisi fortè nō solum peccatoribus imputari uelit Christi iustitiam, sed ipsis etiam peccatis quod nullo modo fieri potest. Nam si quis dixerit, Deum ignoscere culpas, non uelle punire, non imputare, facile intelligitur, at ipsum peccatum per indulgentiam fieri hostiam placentem Deo in odorem suauitatis, quis tandem intelliget?

OCTAVVM testimonium ex locis illis, quæ absolute iustorum opera, bona opera nominant, Matthæi 5. Sic luceat lux uestra coram hominibus, ut uideant opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum, qui in cælis est. 1. ad Timoth. 6. Diuitibus præcipe non superbe sapere, dimitte fieri in operibus bonis. Tit. 3. Current operibus bonis præesse, qui credunt Deo. Ephes. 2. Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit Deus, ut in illis ambulemus.

At si opera omnia iustorum, essent peccata mortalia, dicenda essent potius mala, quam bona. Nā ut ex Dionysio in capite 4. de diuinis nominibus Theologi colligunt, malum dicitur opus absolute ex quocunque uitio, bonum non dicitur absolute, nisi integrè sit bonum. Quomodo igitur Scriptura prædicat absolute opera bona, si non sunt bona, nisi secundum quid, sed absolute & simpliciter mala? Omnino necesse est, ut vel Spiritus sanctus in hac parte fallatur, vel Lutherus & Calvinus errer. Vtrum autem horum sit uerius, ipsismet sectarijs iudicandum relinquo.

CAPVT XVI.

Opera bona non esse peccata, sed verè bona, probatur ex Patribus.

QVOD attinet ad testimonia sanctorum Patrum si producere uellemus in medium, quæ illi dicunt in commendationem operum bonorum, nullus esset finis. Solum igitur pauca quædam notabimus. Ex quibus colligi possit, agnouisse Patres opera simpliciter bona, atque a peccatis, uerè, proprièque distincta.

Sanctus AMBROSIVS in libro de Apologia David, capite sexto: Etenim, inquit, quia non potest sine peccato esse humana fragilitas, cauendum est, ne plura peccata sint, quam opera uirtutum. Vbi distinguit apertè Sanctus Ambrosius opera uirtutum a peccatis, quod non faceret, si existimaret, omnia opera, quantumuis bona, uerè esse peccata.

Sanctus HIERONYMVS libro tertio aduersus Pelagianos: Hoc, inquit, & nos dicimus, posse hominem non peccare, si uelit, pro tempore, pro loco, pro imbecillitate corporea, quamdiu intentus est animus, quamdiu chorda nullo uitio laxatur in cithara. Et infra: Qui cautus est & timidus, potest ad tempus uitare peccata. Quo loco Sanctus Hieronymus non laborat, ut probet, posse hominem aliqua facere bona, quæ non sint peccata. Id enim in controuersiam nondum uenerat, sed nititur contra Pelagianos ostendere uitam humanam, etiam iustorum, non ita esse posse perfectam, ut longo tempore caueat omnia peccata, etiam quotidiana & leuia. Vbi tamen admittit, saltem aliquanto tempore posse hominem diligentè ita uiuere, ut nullum peccatum, ne ueniale quidè admittat, ac per hoc aliqua opera facere ab omni uitio pura & integra.

S. AVGVSTINVS in lib. de spiritu & litera, capite ultimo: Dicitur quædam iustitia minor, huic uitæ competens, quæ iustus ex fide uiuit, quamuis peregrinus a Domino, & ideo per fidem ambulans, nondum per speciem; non absurde dicitur etiam ad istam pertinere, ne peccet. Neque enim si nondum esse potest tanta dilectio Dei, quanta illi cognitioni plena, perfectæque debetur, iam culpa deputandum est. Aliud est enim totam nondum assequi caritatem, aliud nullam sequi cupiditatem. Quamobrem debet homo quamuis longè minus amare Deum, quam eum potest amare conspectum, nihil tamè appetere illicitum, sicut etiam in his, quæ adjacent sensibus corporis, potest oculus nullis tenebris delectari, quamuis non possit in fulgentissima luce desigi. Hoc loco Sanctus Augustinus fatetur quidem iustitiam nostram in hac uita esse minorem, quam sit futura in alia uita, tamen disertis uerbis affirmat, ad hanc etiam iustitiam nostram pertinere, ut non peccet; & posse, ac debere hominem nullam sequi cupiditatem.

Idem in libro de bono coniugali, capite sexto: Coniugalis, inquit, concubitus generandi gratia non habet culpam; concupiscentia uero faciande, sed tamen cum coniuge propter fidem tori, ueniale habet culpam; adulterium uero, sine fornicatio lethalem habet culpam. Et capite 7. Continentia meriti est amplioris; reddere debitum coniungi nullius est criminis; exigere ultra generandi necessitatem culpa uenialis, fornicari, uel mœchari, puniendi criminis. In his quatuor gradibus operum, quos distinguit Augustinus, assignare debent aduersarij discrimen aliquod; uel potius necessario confiteri, in primo & secundo nullum omnino esse peccatum, neque mortale ex natura sua, neque ueniale per misericordiam Dei. Nam si continentia ab omni-

ni concubitu peccatum est mortale ex natura sua, & veniale per misericordiam Dei, quid erit concubitus gignendi causa, nisi peccatum omni ex parte mortale? & si concubitus gignendi causa peccatum est omni ex parte mortale, quid erit concubitus causa libidinis satianda, nisi peccatum in Spiritum sanctum, quod non remittitur, neque in hoc seculo, neque in futuro? At Sanctus Augustinus huic tertio gradui tribuit culpam venialem: secundum gradui nullam culpam, primo gradui meritum ingens. Tantum videlicet interest inter sententiam Sancti Augustini & Nouatorum.

Idem denique Sanctus Augustinus lib. 4. in Iulianum, cap. 3. & alii in locis plurimis, contendit opera infidelium esse peccata, non quod non sint, vel esse possint bona ex genere suo, sed quoniam deest illis intentio bona dirigendi opera illa ad verum Deum, quem ignorant, cum fidem non habeant. Igitur opera fidelium ex sententia Sancti Augustini poterunt esse simpliciter & absolute bona. Nam si fidelium quoque opera essent omnia peccata, & quidem morte digna, quorsum tantopere laborasset Augustinus, ut probaret opera infidelium esse peccata?

Sanctus GREGORIUS lib. 2. Moral. cap. 8. *Si in sermonibus, inquit, suis dicimus Iob deliquisse, quod sentire nefas est, Deum dicimus in sua propositione victoriam perdidisse.* Item lib. 9. cap. 26. *Ipsa, inquit, bona nostra insidiantis culpa evadere gladium nequeunt, nisi sollicito quotidie timore muniantur.* Vbi admittit Sanctus Gregorius posse fieri, ut bona nostra insidiantis culpae gladium vitent. Idem in epist. ad Augustin. respon. 10. *Bonarum, inquit, mentium est, ibi etiam aliquo modo culpam agnoscere, ubi culpa non est.*

Sanctus BERNARDUS in lib. de praecepto & dispensatione distinguit inter bonum obedientiae, & malum inobedientiae, & ponit aliquot gradus, ut supra Sanctus Augustinus ponebat in concubitu: *Bonus, inquit, obedientiae gradus est, si iuxta Magistri nostri sententiam, propter metum gehennae, seu propter professionem sanctam, quam professus est, quispiam obediat. Melior tamen cum ex Dei amore obediat. Illa quippe obedientia necessitatis est, ista caritatis.* Et infra de obedientia: *Hae, inquit, generalis regula sit universorum, quae per se, aut propter se nec bona, nec mala sunt, aut propria cuiusque professione, aut divina institutione fixa non sunt, ut non iussa quidem, licite virumlibet, vel admittantur, vel omittantur, iussa vero, sine culpa non negligantur, sine crimine non contemnantur. Ubique enim & culpabilis neglectus & contemptus damnabilis est.*

Vbi Sanctus Bernardus cum dicit, obedientiam ex metu gehennae esse bonam ex caritate meliorem, intelligit bonam simpliciter, & sine ullo peccato, etiam veniali posse praestari. Alioquin non distingueret eam ab inobedientia propter neglectum, quam dicit esse culpam venialem; & inobedientia propter contemptum, quam dicit esse criminalem, atque damnabilem.

CAPVT XVII.

Opera bona iustorum non esse peccata, sed verè bona probatur rationibus.

IAM verò potest eadem veritas manifestis rationibus probari.

PRIMA ratio, si opera bona iustorum essent omnia vitiosa, & corrupta, ita ut peccata mortalia ex natura sua dici deberent, id sine dubio, vel ex in-

nata concupiscentia, vel ex defectu dilectionis Dei, vel ex admistione peccatorum venialium nasceretur. Istas enim causas aduersarii reddere solent, cur opera ex genere suo bona, vel a Deo mandata & bona intentione facta, tamen peccata mortalia esse contendunt. At nihil horum trium contaminare potest opera iustorum bona.

Nam in primis concupiscentia ipsa peccatum non est, sed infirmitas, nisi ei consentiatur. Vnde Sanctus Augustinus in libro de perfectione iustitiae, & alibi saepe repetit, non oportere pro moribus concupiscentiae inuoluntariis dicere: *Dimitte nobis debita nostra.* Deinde etiam si peccatum esset, tamen non semper mouetur, ut idem testatur Augustinus lib. 6. in Iulianum, capite 8. ac per hoc opera bona fieri possunt aliquando ex caritate sine ulla admistione cupiditatis.

Defectus autem caritatis, quod videlicet non faciamus opera nostra tanto feruore dilectionis, quanto faciemus in patria, defectus quidem est, sed culpa, & peccatum non est, ut Sanctus Augustinus docet in libro de spiritu & litera, cap. ult. Vnde etiam caritas nostra, quamuis comparata ad caritatem beatorum sit imperfecta, tamen absolute perfecta dici potest, ut eam Sanctus Ioannes appellat, in 1. epist. cap. 2. & 5. S. Augustinus in libro 1. de doctrina Christiana, cap. 39. lib. 1. de pecc. merit. & remiss. cap. 13. & alibi.

Admistio denique venialium peccatorum non impedit veram iustitiam. Tunc quia non est necessesse, ut in singulis operibus admisceatur veniale peccatum, ut ex Patribus probatum est, & experientia ipsa docet. Tunc etiam quia peccatum veniale non est contrarium caritati, nec propriè contra legem, sed praeter legem, ut supra diximus. Itaque Scriptura diuina quamuis dicat, In multis offendimus omnes, & si dixerimus, quia peccatum non habemus nos ipsos seducimus; tamen absolute vocat homines quosdam iustos, sanctos, immaculatos, perfectos; quod nullo modo faceret, si veniale peccatum iustitiam impediret. Genes. 6. *Nec vir iustus fuit, atque perfectus.* Ephes. 1. *Ut essemus sancti & immaculati in conspectu eius.* Philip. 3. *Quicumque perfecti sumus, hoc sentiamus.* Psalm. 118. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* Similia habet Sanctus Augustinus in lib. 2. de peccat. merit. & remiss. cap. 12. & 13. & in lib. 3. contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 2.

SECUNDA ratio ducitur ab absurdis, nam si omnia iustorum opera essent peccata, etiam opus fidei quo iustificamur, esset peccatum; & illa oratio, quam fundimus, cum dicimus: *Dimitte nobis debita nostra,* esset peccatum. At nonne absurdissimum est, hominem per peccatum iustificari, & per peccatum querere & impetrare remissionem peccati?

Item si omnia opera iustorum sunt peccata, quae fronte dicere potuit Apostolus Paulus: *Nihil mihi conscius sum?* nullum ne bonum opus fecerat? aut ignorabat, illa ipsa bona opera peccata esse mortalia? & non ne maior adhuc fuisset audacia pro eius modi operibus, id est, peccatis mortalibus expectare a iusto iudice coronam iustitiae?

Praeterea si omnia iustorum opera essent peccata mortalia, sequeretur, ipsum Deum peccare mortaliter: *Deus enim est, qui operatur in nobis.* Cum bona opera facimus, ut dicit Apostolus ad Philip. 1. & 2. neque aduersarii id negant.

Item fieret ingens iniuria Redemptori: *Qui, ut Apostolus ait ad Tit. 2. Dedit semetipsum, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.* Nam a nulla nos iniquitate uerè redemisset, nec uerè populum suum

suum mundasset, nec sectatores nos operum uerè bonorum, sed peccatorum mortalium effecisset.

Ad hæc si omnia opera bona sunt peccata mortalia, sequitur, ut aliqua peccata mortalia sint opera bona; & posse fieri hos syllogismos, Omnia opera bona sunt facienda, aliqua peccata mortalia sunt opera bona, igitur aliqua peccata mortalia sunt facienda. Item, nullum peccatum mortale est faciendum, omnia opera bona sunt peccata mortalia, igitur nullum opus bonum est faciendum. Dignè sanè Lutheranis conclusiones, aliqua peccata mortalia sunt facienda, & nullum bonum opus est faciendum.

Denique quis non videt, opera bona esse peccata mortalia, contradictionem implicare, atque inuoluere? nam erūt opera bona & non bona; digna præmio & pœna; & per ea seruiemus Deo & diabolo, & simul erimus filij Dei & filij diaboli.

DICENT fortasse, quod Lutherus dicit in assert. art. 6. eadem opera esse bona, ut sunt a Deo, mala ut sunt a nobis, vel in nobis. VEL esse bona ex genere suo, siue ex obiecto, mala ex circumstantia, id est, propter cupiditatem, qua sunt.

At PRIOR distinctio inanis est, cum Deus non faciat nostra opera bona, nisi per nos, id est, faciendū ut nos illa faciamus; ac per hoc si ut a nobis sunt mala sunt, simpliciter mala, non bona sunt. Id quod ex ipso Lutheri exemplo intelligi potest: *Si quis, inquit, securi corrossa & dentata secet, licet operator sit bonus faber, tamen securis facit malas, & difficiles, & deformes incisiones, sic Deus per nos operans, &c.* Ex hac similitudine manifestè colligitur, opera nostra non esse bona & mala, sed tantum mala. Bonus enim faber per malam securim non facit bonas, sed malas incisiones: sic igitur Deus per nos operans non faciet opera bona, sed mala.

POSTERIOR quoque distinctio non soluit nondum. Nam opera bona ex genere, siue ex obiecto, sed mala ex circumstantia, non sunt bona simpliciter, sed mala. Quoniam (ut supra diximus) bonum non existit nisi ex integra causa, malum verò ex quolibet vitio. Quare Dominus Matth. 6. & 7. orationes, ieiunia & eleemosynas, quæ sunt bona ex genere suo, simpliciter damnat, & mercede apud Deum carere dicit, si fiant intentione captandæ auri popularis. Pugnancia igitur aduersarij docent, cum opera bona iustorum bona opera, & peccata mortalia simul esse definiunt.

CAPVT XVIII.

Opera bona non solum esse verè iusta, sed etiam iustificare, probatur ex cap. 2. Iacobi.

Nunc antequam argumenta Hæreticorum contra iustitiæ operum proponamus, probare nitentur id, quod TERTIO loco probandum esse diximus in cap. 10.

Operibus igitur bonis hominem iustum magis iustificari, atque adeo fieri iustiores probamus ex epistola Sancti Iacobi, qui sic loquitur, capite secundo: *Abraham pater noster nonne ex operibus iustificatus est, offerens filium suum super altare? Vides, quoniam fides cooperabatur operibus eius, & ex operibus fides consummata est? & impleta est Scriptura dicens, credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam, & amicus Dei appellatus est. Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum? similiter autem*

A & Raab meretrix nonne ex operibus iustificata est, suscipiens nuncios, & alia via eiciens?

Ad hoc testimonium respondere conatur IOANNES CALVINUS, in lib. 3. Instit. cap. 17. §. 11. & 12. & in summa TRIA dicit.

PRIMO, Scopum Iacobi fuisse ostendere, quæ sit vera fides.

SECUNDO per fidem, quæ sine operibus non iustificat, Iacobum non accipere veram fidem, sed vmbra quandam veræ fidei.

TERTIO, nomine iustificationis hoc loco non intelligi imputationem iustitiæ Christi, sicut apud Paulum ad Rom. 4. sed declarationem iustitiæ. Ex his efficit, ut cum Iacobus dicit, Abrahamum ex operibus iustificatum fuisse, intelligere debeamus iustum fuisse declaratum, & ideo iustum, quia veram fidem haberet.

In omnibus tribus ab eo dissentimus; PRIMVM enim dicimus, scopum Iacobi fuisse demonstrare, non quæ sit vera fides, sed fidem veram, atque Catholicam ad salutem sine operibus non sufficere, & fidelem, qui bene operatur, in iustitia crescere, qui malè operatur, iustitiam amittere, & fidem in eo mortuam, ociosamque manere.

Id ita esse non esset nobis necesse probare, cum sententiam suam Calvinus nulla ratione probauerit, tamen habemus INPRIMIS testimonium Sancti Augustini, qui in lib. de fide & operibus, capit. 14. disertis verbis affirmat, scopum epistolæ Iacobi, ut etiam Petri, Ioannis & Iudæ, dirigi aduersus hæresim tunc regens exortam eorum, qui dicebant fidem sine operibus ad salutem sufficere: *Quoniam, inquit, hæc opinio tunc fuerat exorta, alia Apostolica epistola Petri, Ioannis, Iacobi, Iudæ, contra eam maxime dirigitur intentionem, ut vehementer adstruant, fidem sine operibus nihil prodesse.* DEINDE, scopus Iacobi in hac epistola satis apertè colligitur ex ipso contextu verborum eius, Nam ad finem, cap. 1. concludit: *Estote factores verbi, & non auditores tantum, fallentes vosmet ipsos, &c.* Et ad initium cap. 2. *Fratres mei, inquit, nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Iesu Christi, hoc est, Nolite cum fide quam habetis in Christum, simul peccata nutrire, quale est acceptio personarum.* Deinde pergit explicare, magnū esse malum personas accipere, & hoc vnum sufficere ad æternam damnationem, sicut etiam quodcumque aliud lethale peccatum; *Quoniam, ut ipse dicit, qui totam legem seruauerit, offendet autem in vno, factus est omnium reus.* Deinde quoniam sciebat pseudoapostolos multū gloriari de fide, qua iuxta Paulum iustificamur, continuo subiungit: *Quid proderit fratres mei, si quis dixerit fidem se habere, opera autem non habeat, nunquid poterit fides saluare illum? Atque hinc sumpta occasione demonstrat fidem, si operibus destituatur, reddi ociosam; si verò opera illi adiungantur, hominem iustū fieri iustiores, quod ostendit exemplo Abraham & Raab. Atque hæc de Scopis,*

Quod attinet ad fidem, differuimus de toto hoc loco in 1. libro cap. 15. ubi ostendimus multis rationibus Iacobum loqui de vera fide, & obedições Calvini diluimus, & certè res clarior est, quæ ut probatione indigeat. Iacobus enim dicit, hominem iustificari ex fide, sed non ex fide tantum, & fidem cooperari operibus; vmbra autem fidei neque iustificare, neque operibus cooperari posse, nō dubium est.

Iam verò de nomine iustificationis, præcipua controuersia est: Calvinus enim contendit, iustificationem hoc loco necessario pro declaratione iustitiæ accipiendam esse, quoniam alioqui manifestè pugnaret Iacobus cum Paulo, cum Iacobus dicat

cat, hominem ex operibus iustificari, Paulus autē ad Rom. 4. dicat, nō ex operibus iustificari. Quos ita Calvinus conciliat, ut dicat Paulum loqui de iustificatione, quæ sit per imputationem iustitiæ Christi, Iacobum verò de declaratione iustitiæ. In utroque a veteribus, & ab ipsa veritate dissentit.

Nos igitur dicimus, Paulum loqui de prima iustificatione, qua homo ex impio fit iustus; Iacobum de secunda, qua iustus efficitur iustior. Et ideo rectè Paulum dicere, iustificari hominem sine operibus; Iacobum, iustificari ex operibus. Quemadmodum enim nemo potest opere suo se ipse procreare, aut a morte reuocare; procreatus autem, vel a morte reuocatus, ipse se, comedendo & bibendo nutrit & auget: sic etiam homo per peccatum mortuus, non potest merito operum suorum, se iustificare, sed posteaquam a Deo iustus factus est, potest rectè vivendo iustitiam in se alere & augere, atque ita operibus iustificari. Ita conciliat hæc loca Tridentinum Cōcilium sess. 6. cap. 8. & 10. & multò antea S. Augustinus præfatione in Psal. 31. in libro de fide & operibus, cap. 14. in quæstionibus ad Dulcitium q. 1. & lib. 83. q. 76.

Ac ne sola auctoritate niti videamur, probatur, Iacobum per iustificationem non intelligere declarationem, sed incrementum iustitiæ, PRIMO ex eo, quod Iacobus dicit, fidem Abrahæ cooperatam esse operibus ad eum iustificandum. Neque enim fides cooperatur operibus ad iustitiæ declarationem. Nam neque adversarij hoc dicunt, fidem iustificare per modum declarationis, neque id ratio fidei patitur.

SECUNDO probatur ex eo, quod Iacobus adiungit, hominem iustificari ex operibus, & non ex fide tantum. Vbi non potest iustificatio sumi pro declaratione, eadem de causa, quia videlicet fides nō iustificat declarando, sed vel disponendo ad iustitiam, & inchoando iustitiam formalem secundum Catholicos, vel apprehendendo iustitiam Christi, secundum hæreticos.

TER TIO ex eo, quod additur, fidem Abrahæ ex operibus consummatam esse. Id enim non potest aliud significare, nisi iustitiam inchoatam per fidem, accepisse incrementum, & perfectionem per opera.

QUARTO ex eo, quod dicitur Raab meretricis ex operibus iustificatam. Neque enim Raab declarari potuit iusta, cum esset meretrix, sed verè iustificata est, id est, ex infideli fidelis, & ex meretrice iusta facta est. Non igitur iustificatio apud Iacobum pro declaratione sumitur.

Iam verò quod Paulus loquitur de prima iustificatione, qua quis ex impio efficitur iustus, multis argumentis probari posset. Sed vnum hoc loco sufficiet, quod ex ipso capit. 3. & 4. ad Roma. petitur. Nam cap. 3. sic ait: *Omnes peccaverunt & egent gloria Dei, iustificati gratis per gratiam eius, per redemptionem quæ est in Christo.* Et cap. 4. probare volens Apostolus, hominem iustificari ex fide, non ex operibus, adducit testimonium Prophetæ dicentis: *Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.* Quod testimonium de iustificatione impij aptissime loquitur. Præterea ibidem Apostolus dicit: *Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum, credenti autem in eum, qui iustificatur impij, deputatur fides eius ad iustitiam.* Vbi non alia de causa, nō dixit, credenti in Deum, sed credenti in eum, qui iustificat impij, nisi quia de impij iustificatione tractabat.

Sed una est hic gravissima difficultas, ex qua totus hic locus depēdet. Nam & Paulus & Iacobus, utitur eodem exemplo Abrahæ, & uterque citat il-

la verba: *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam.* Quare vel eodem modo uterque accipit iustificationem, vel alter eorum ineptè utitur exemplo Abrahæ, & perperam explicat verba Moſis.

Caterum RESPONDEMUS, Paulum & Iacobū, non eodem modo accipere iustificationem, & tamen ab utroque rectè usurpari exemplum Abrahæ, & verba Moſis. Ac (ut a Iacobo incipiamus) respexit ille præcipuè tempus, quo Abraham immolare voluit filium suum, quod legitur in Gen. cap. 22. sic enim ait: *Abraham pater noster nonne ex operibus iustificatus est, offerens Isaac filium suum super altare?* Illo autem tempore certum est, Abraham fuisse iustum, quippe qui iam obedierat Deo, ut exiret de terra sua, & signum acceperat circumcisionem signaculum iustitiæ fidei, &c. & ideo illo nouo opere obedientiæ non factum esse iustum ex impio, sed iustiores ex iusto.

Quod verò Iacobus dicit, tunc impletam fuisse Scripturam, quæ ait: *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam;* non repugnat sententiæ nostræ. Nam non vult Iacobus dicere, tunc primum eam Scripturam impletam fuisse. Non enim ignorare poterat, verba illa multò antea fuisse dicta de fide Abrahæ, quando videlicet credidit Deo, promittenti sibi filiū ex Sara, quod scriptum est in Genes. cap. 15. sed dicere voluit, tunc etiam fuisse Scripturam illam impletam, quando ex fide obtulit eūdem illū filium super altare. Possunt enim illa verba applicari ad omnes insignes actus fidei eiusdē Patriarchæ. Quemadmodum si quis narraret aliquod factum Nathanaelis, in quo eius integritas & simplicitas appareret, posset verè dicere, nunc impletum est quod Dominus ait, Ecce uerum Israelitam, in quo dolus non est. Itaque de uerbis Iacobi nulla remanet quæstio.

De uerbis Pauli maior est difficultas, nō desunt, qui existiment, Abrahamum tunc primum iustificatum esse a peccatis, cum credidit Deo promittenti filium, & cum de eo dictum est: *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam.* Ita docet Anselmus in comment. ad cap. 4. ad Roman. & eandem sententiam indicare uidetur S. Augustinus, præfatione in Psal. 31. cum ait, exponens hunc locum: *Ergo ex fide iustificatus est Abraham, & si opera non præcesserunt, tamen sequuta sunt.* Et siquidem hæc opinio vera esset, nulla esset in Paulo difficultas.

Ceterum non auderem dicere, Abrahamum nō fuisse multo ante iustificatum, quam de eo dictum sit: *Credidit Abraham Deo, &c.*

PRIMO, quoniam in Genes. cap. 12. 13. & 14. narrantur egregia opera Abrahæ, ut quod uocatus a Deo, & iussus exire de terra sua, continuo obedierit, quod aram Deo erexerit, quod sapius cum Deo familiariter collocutus fuerit.

SECUNDO, quoniam Apostolus in Hebr. 11. inter præcipuas laudes Abrahæ ponit, quod fide obedierit exire in locum, quem nesciebat. Quod certè factum est multo ante, quam diceretur de eo: *Credidit Abraham Deo, &c.*

TER TIO, quoniam idem confirmant Patres, Origenes libro 4. in epist. ad Roma. Ambrosius libro 1. de Abraham, cap. 2. Chrysostomus hom. 31. & 36. in Genes. & Augustinus libro 16. de ciuitate Dei, capit. 13.

QUARTO, quoniam id quod dicitur Genes. 15. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam,* si uerba Hebræa diligenter inspiciantur, hūc sensum habet, quod actus ille credendi fuerit opus iustum & meritorium, & pro tali sit a Deo iudicatum & acceptum. Ex quo intelligimus, cum an-

tea fuisse iustum, cum opera iusta facere potuerit, eaq; fide non esse factum iustum ex impio, sed iustior ex iusto.

Dico igitur, Paulum vsum esse exemplo Abrahamæ, non vt significaret, Abrahamum tunc primum iustificatum fuisse à peccatis, sed vt ostenderet, non iustificari impium ex operibus sine fide & gratia Dei factis, sed ex fide & gratia Dei. Nam si Abraham iustus, non est factus iustior ex operibus sine fide, multò magis impius non poterit fieri iustus ex operibus sine fide.

Possumus. n. doctrinæ causâ distinguere TRES iustitias, VNAM, quæ sit gratia & non merces, quæ secundum rei veritatem est illa, qua impius iustificatur: ALTERAM, quæ sit merces & gratia, qualis est etiam secundum rei veritatem, qua iustus fit iustior: TERTIAM, quæ sit merces & non gratia, quæ sit effectus, si homo ex operibus solius liberi arbitrij viribus factis iustificaretur. Hanc tertiam contendit Apostolus, excludere in epistola ad Romanos & ad Galatas. Ad hoc autem faciendum nihil interest, vtrum sumantur exempla à prima, vel à secunda iustitia, cum neutra ex operibus sine fide obtineri possit.

Igitur Apostolus ad Rom. 4. loquitur de prima iustificatione, qua quis ex impio fit iustus: tamen si ad probandum, eam non fieri ex operibus, sed ex fide, exemplum petat à secunda iustificatione, quæ quis ex iusto fit iustior. Quare Paulus & Iacobus, consentiunt omnino in exemplo Abrahamæ, & verbis Moysis intelligendis, quamvis ad varias conclusiones probandas illis vtantur.

Porro sicut Paulus, cum loqueretur de prima iustificatione, attulit exemplum Abrahamæ, quod erat secundæ, vt probaret à maiori, non posse impiū iustificari ex operibus sine fide, si Abraham iustus nō est factus iustior ex operibus sine fide: sic Iacobus cum loqueretur de secunda iustificatione, attulit exemplum Raab, quod est primæ iustificationis, vt probaret à maiori, iustum fieri iustiorē ex operibus, & non ex fide tantum: si Raab ex meretrice facta est iusta ex operibus, & non ex fide tantum. Nā probabile est valde, Raab vsq. ad illud tempus, quo suscepit nuncios Iosue, fuisse non solum meretricem, sed et infidelem: sed ab eo tempore credidisse in Deum, & opere illo misericordiæ præparatam fuisse ad iustificationem, ita vt bonum illud opus ex fide factum, non fuerit meritorium simpliciter iustificationis, sed imperfectè & de congruo, vt supra diximus de dispositionibus ad gratiam.

CAPVT XIX.

Opera iustificare, probatur ex alijs Scripturis & rationibus.

PRÆTER Iacobi testimoniū, quod apertissimū est, non desunt alia multa, quæ breuiter perstringemus. Idem igitur probatur ex verbis illis Ecclesiastici capite 18. *Non impediaris orare semper, & ne vereris vsq. ad mortem iustificari.* Vbi monet Sapiens, vt assidua oratione iustitiam nostram augere atq. alere studeamus.

Caluinus in Antidoto ex occasione Græci vocabuli, *μενεις*, dicit, legendum esse, ne differas iustificari vsq. ad mortem, vt hoc testimonium ad primā iustificationem, non ad secundam pertineat. At verbum illud Græcum potest etiam commodè verti, ne cesses, quod est idem cum illo, ne vereris, vel, vt legit sanctus Augustinus in Speculo, ne uerearis. Omnia enim continuationem & progressionem,

Rob. Bellarm. Tom. IIII.

A non inchoationem iustitiæ significant. Et consonat huic sensui præcedentia & sequentia. Illud enim quod proximè antecedit: *Non impediaris orare semper*, significat continuationem & progressum orationis, quæ propria sunt iustorum proficientium, non impiorum nondum conuersorum. Quod autē proximè sequitur: *Quia merces Domini manet in æternum*, est ratio aptissima, congruens præcepto augendæ iustificationis. Nam primæ iustificationi impiorum non merces, sed indulgentia congruit.

ALTERVM testimonium habetur apud Apostolum ad Rom. 6. *Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem, sic exhibere membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem.* Quo loco illud, *in sanctificationem*, nō significat, ad acquiendam primam sanctitatem: nam sanctos & iustos alloquebatur Paulus, sed ad augendam sanctificationem. Intelligi autem per sanctificationem, iustificationem, & per sanctitatem, iustitiam, perspicuū est ex antithesi. Opponit enim sanctificationem iniquitati.

TERTIVM testimonium est eiusdem Apostoli in posteriore ad Corinthios, capite septimo: *Hæ ergo habentes promissiones charissimi, emundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perficientes sanctificatione in timore Domini.* Vbi docet Apostolus, per mētis & corporis puritatem proficiendū esse quotidie ad maiorem iustitiam & sanctificationem.

QUARTVM testimonium 2. ad Corinthios nōno: *Multiplicabit semen, & augetur incrementa frugum iustitiæ vestræ.* Docemur his verbis, per eleemosynas liberaliter pauperibus erogatas, diminui facultates, sed augeri iustitiam. Vbi opportunè etiam Paulus allegat illud Psalmi 111. *Dispersit dedit pauperibus, iustitiæ eius manet in seculū seculi*; pulchrè enim verbo, *dispersit*, opponitur uerbum cōtrariū, *manet*, quia sicut diuitiæ corporales per eleemosynā dissipantur, ita iustitiæ spiritualis per eandem eleemosynā radicitur, stabilitur, & crescit, vt manere possit in seculum seculi.

QVINTVM testimonium Io. 14. *Qui diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diligit eum.* Hæc noua dilectio post impleta mandata, quid est, nisi dilectionis, ac per hoc iustitiæ augmentū, quod per obseruantiam diuinæ legis acquiritur?

SEXTVM testimonium, Apocal. vlt. *Qui in sordibus est, sordescat adhuc, & qui iustus est, iustificetur adhuc.* Cerrè qui magis sordescunt, per mala opera, & noua peccata sordescunt: igitur & qui magis iustificantur, per bona opera, & nouam obedientiam iustificantur.

His addi possunt DVÆ rationes ex ijs, quæ in capitulis superioribus probata sunt. Nā si potest iustus legem diuinam implere, vt suprā demonstratū est, potest et sine dubio per opera iustificari. Neque enim aduersarij negant, implenti legem, deberi iustitiam: *Obedientia legis* (inquit PHILIPPIVS in Apologia Conf. ti. de impletione legis) *est iustitia, si legem faceremus.* Rursus, si potest iustus opera verè bona facere, quæ nullo vitio polluta sint, vt supra ostendimus: potest utiq; iustitiam facere, & multiplicando opera iusta, consequenter augere iustitiā.

CAPVT XX.

Soluuntur obiectiones ex Scripturis, contra veritatem iustitiæ actualis.

SUPEREST tandem, vt obiectiones hæreticorū, quibus illi probare nituntur, omnia opera nostra esse peccata, breuiter diluamus.

H h

PRI-

PRIMUM igitur obijcit CALVINVS illud Ps. 31. *Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum reſta sunt peccata.* David enim cum hæc diceret, non ad vnum temporis momētum, quo homo per Baptismum iustificatur, sed ad totam uitam iustorū respiciebat. Proinde sequitur, ut tota uita iustorum remissione indigeat, quod non fieret, nisi perpetuū, & in omnibus operibus peccaremus.

RESPONDEO, Quam uera sunt uerba Davidis, ram falsa est glossa Caluini. Nam si tota uita iustorum, & omnia ipsorum opera peccatis sordescerēt, unde diceret idem David in Ps. 1. *Beatus uir, qui non abiit in consilio impiorum, & in uia peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentia non seduit, sed in lege Domini uoluntas eius.* Et in Psal. 100. *Psallam, & intelligam in uia immaculata, quando uenies ad me. Perambulabā in innocentia cordis mei, in medio domus meæ.* Non proponebam ante oculos meos rem iniustam. Non adheſit mihi cor prauum, ambulans in uia immaculata, hic mihi ministrabat. & similia, quæ passim repetit? certè hæc non bene cohærent cum eo, quod dicit Caluinus, totam uitam iustorum, ex testimonio Davidis, nihil esse nisi peccatum. Loquitur igitur David in Psal. 31. de initio iustificationis, siue de prima iustificatione, per quam remittuntur peccata, & infunditur caritas, ut per eam corde dilatato per uia mā datorum currere ualeamus.

SECUNDO obijciūt aduersarij omnes, illud Psal. mi centesimi quadagesimi secundi. *Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens.*

RESPONDEO, TRIPLEX huius loci explicatio à Patribus indicatur. PRIMA est sancti AVGVSTINI in commentario huius loci, ubi dicit, hominem coram Deo iustificari non posse, quoniam ex se iustitiam nullam habet, sed si quam habet, ex Deo habet. *Qui cum illo* (inquit AVGVSTINVS) *uolunt intra re in iudicium, nisi qui ignorantes Dei iustitiam, suam uolunt constituere?* Sententiā igitur Davidis hæc est, Non intres in iudicium cum seruo tuo, id est, noli me iudicare ex his, quæ ex me habeo. Sic enim nō iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens, Et ideo paulo antè dixerat. *In ueritate tua exaudi me in tua iustitia:* id est, in iustitia, quam ut haberem, tu dedisti.

ALTERA expositio est eiusdem Augustini in libro de perfectione iustitiæ. Hieronymi in epistola ad Cresiphontem, & Gregorij in commentario huius Psal. mi, qui est postremus ex pœnitentialibus, qui referunt hunc locum ad peccata uenialia, sine quibus in hac uita esse non possumus. Non autem sequitur, ut omnia nostra opera sint peccata, etiā si absque peccato uiuere non possimus. Miscentur enim operibus bonis opera quædam mala, quæ tamen leuia, & quotidiana sint, tamē in iudicio Dei non iniuste puniuntur. Igitur sententiā Psal. mi hoc secundo modo acc. epi, hæc erit, Non intres in iudiciū cum seruo tuo, id est, non cupio tecum contendere, confiteor me peccatorem, & veniam oro. Nā non ego solus, sed etiam omnis homo aliquando peccat, nec est ullus ita iustus, qui non aliquando labatur, & erret.

TERTIA expositio est Hilarij, Hieronymi, Arnobij, Euthimij, & aliorum in hunc Psal. m, & sancti Bernardi sermone quinto, de uerbis Isaia, qui dicunt, sententiā Davidis esse, non posse hominē iustificari, si comparatur ad Deum, nō quod non sit in homine iusto uera iustitia, si aboluit cōsideretur, sed quia tanta est puritas, & sublimitas iustitiæ Dei, ut omnis hominum, & Angelorum iustitia, cum ea comparata, iniustitia esse videatur. Sicut etiam stellæ clarissimæ sunt in se; tamen co-

ram Sole continuū tenebrescunt. Atque hoc est, quod in Job legimus, capite quarto: *Nunquid homo Dei comparatione iustificabitur?* Et capite nono: *Verè scio, quod ita sit, & quod non iustificabitur homo compositione Deo.* Quem locum tractans AVGVSTINVS libr. ad Orosium, cōtra Priscillianistas, & Origenistas, capite decimo: *In comparatione iustitiæ Dei, si nec sancti in cœlis. Angeli iusti esse dicantur, nō mihi uidetur inopportuna sententiā; non quia ut hoc essent, a iustitia lapsi sunt, sed quia facti sunt, & Deus non sunt, tantumque spiritalis luminis habere non possunt, quantum habet ille, a quo facti sunt.* Ibi enim summa iustitia, ubi summa sapientia: & hoc Deus est, de quo dictum est, soli sapienti Deo. Et infra: *Cuius participatione iusti sunt, eius comparatione nec iusti sunt.*

TERTIO, obijciunt illud Ecclesiastæ 7. *Nō est homo iustus, qui faciat bonum, & non peccet.*

RESPONDEO, Non significat Sapiens, ut Lutherus existimare uidetur, hominē iustum peccare, dū bonum facit: sed neminē esse tam iustum, qui semper bonum faciat: omnes enim aliquando peccant, iuxta illud Prouerbiorum 24. *Septies in die cadit iustus, & resurgit.* Vbi non dicitur iustus ad singulos passus cadere, sed aliquoties cadere, nec dicitur se per cadere, sed aliquando cadere, aliquando resurgere: nisi etiam resurgere apud Lutheranos sit cadere. Vide sanctum Hieronymum, hæc loca explicantem, tum in commentario Ecclesiastæ, tum in libro primo aduersus Pelagianos, & in epistola ad Cresiphontem.

QUARTO, obijciunt illud Isaia 64. *Facti sumus uo immundi omnes nos, & quasi pannus menstruata, uniuersa iustitia nostra.*

RESPONDEO, Hic planè triumphare sibi videntur hæretici, Hunc enim locum semper in ore habent: cum tamen ad rem nihil pertineat, propter TRES rationes. PRIMO, quoniam sine dubio nō loquitur Isaia de iustis hominibus, sed de insignibus peccatoribus, ob quorum scelera tradenda erat ciuitas, & totus populus in manu regis Babyloniar. Quod enim loquatur Isaia in persona eiusmodi hominum sceleratorum, patet PRIMO, quoniā paulo antè dixerat: *Ecce tu iratus es, & peccauimus,* id est, ut Cyrillus exponit, quia tu iratus es, deseruisti nos, deserui autem resistere non potuimus. At iusti non deseruunt à Deo, quippe qui non deseruit, nisi prius deseratur. Non igitur de iustis, sed de impijs loquitur. Quod si exponas; *Ecce tu iratus es, & peccauimus,* id est, ideo tu iratus es, quia peccauimus, in idē recidet sententiā. Deus enim non irascitur iustis, sed tegit eorum peccata, & non imputat, ut aduersarij uolunt. Loquitur igitur Isaia de impijs, quibus Deus irascitur, non de iustis, quorum peccata dissimulat.

SECUNDO, patet ex uerbis sequentibus. *Nō est qui inuocet nomen tuū, nō est qui consurgat, & teneat te.* At iusti Deū inuocant, & ipse Isaia, qui iustus erat, in hoc ipso capite Deū inuocat, & Philippus in Apologia Confessionis Augustanæ valde gloriatur, qđ propter Lutheri doctrinā didicerit populum exercere opera fidei, & maximē in precibus Deū frequenter inuocādo. Loquitur igitur Isaia in persona impiorum, non in persona sua, vel aliorum iustorum.

TERTIO, opera iustorū Scriptura ubiq. laudat, & dicit, esse Deo placita, & accepta in odorem suauitatis, ut supra probatū est, & in hoc ipso capite dicit Isaia. *Occuristi lætanti, & facienti iustitiam: in uis tuis recordabuntur tui.* Nō igitur loquitur de operib⁹ iustorū, cum dicit, iustitiā esse quasi pannū mēstruatā, nisi quis ita desipiat, ut existimet, Deo placere sordes, & pannum menstruata ab illo, qui sōs est totius puritatis, acceptari in odorem suauitatis.

Neq.

Neq. mouere nos debet, quod Isaias loqui uideatur ita generatim, ut omnes homines comprehendat. Est enim iste Scripturæ mos, ut loquatur de multis, quasi de omnibus; *Omnis caro* (inquit Moyses Gene. 6.) *corruerat uiam suam*. Et tamen ibidem uocat Noe uirum iustum, atq. perfectum. Et Apostolus Paulus 1. ad Corinth. 1. uocat omnes Corinthios sanctificatos in Christo Iesu, & tales, ut nihil eis de sit in ulla gratia, & prædicit fore, ut confirmentur à Deo usq. in finem sine crimine. Et tamen capite tertio omnes uocat carnales, & dicit, *Tanquam paruulus in Christo lac uobis potum dedi, non escam, nondum enim poteratis, sed nec nunc quidem potestis, adhuc enim carnales estis*. Ceterum laudat omnes propter quosdam, qui apud eos laudabiles erant, uituperat omnes propter quosdam, qui apud eosdem uituperatione digni erant. Vide Augustinum libro de unitate Ecclesiæ, capite duodecimo, ubi hunc morem Scripturæ sacræ diligenter obseruat. Atque hæc est PRIMA ratio cur testimonium Isaiæ ad rem non faciat.

ALTERA ratio est, quoniam etiam si loqueretur Isaias de omnibus, id est, de toto illo populo, tamen non loquebatur de omnibus, pro omni tempore, sed solum pro eo tempore, quo tradendi erant propter summa ipsorum scelera in captiuitatem Babyloniam. Id enim patet ex sequentibus uerbis: *Cuius sancti tui facta est deserta, Syon deserta facta est, Hierusalem desolata est, domus sanctificationis nostra, & gloria nostra, ubi laudauerunt te patres nostri, facta est in exustionem ignis, & omnia desiderabilia nostra uersa sunt in ruinas*. Nō autē sequitur, si quodam tempore totus popul⁹ fuit malus, ut omni alio tempore fuerit malus, & omnia opera ipsorum semper fuerint mala.

TERTIA ratio est, quoniam non solum non loquitur Isaias de iustis, sed de impijs, & de impijs pro certo quodam tempore, sed etiam non loquitur de omnibus operibus illorum impiorum, quasi omnia essent peccata, sed tantum de operibus illis, quæ ipsi iustitias esse putabant, ut sacrificia, neomenias, &c. poterant enim illi ipsi impij multa opera facere, quæ neq. essent meritoria apud Deum, neq. peccata, sed bona moraliter, ut alibi docuimus. Et ideo non dicit Isaias, omnia opera esse uelut pannum menstruatum, sed, omnes iustitias esse quasi pannum menstruatum, uocat enim iustitias opera quædam ad cultum diuinum instituta, in quibus illi præcipue iustitiam constituebant, quæ quoniam non bona intentione, nec sicut oportebat, ab illis fiebant, merito panno menstruato comparantur. Deijs enim dicit Dominus Isaiæ primo; *Ne offeratis ultra sacrificium frustra, incensum abominatio est mihi. Calendas uestras, & solennitates uestras odit anima mea, &c.*

Ad has causas accedat confessio Lutheri & Caluini. Vterq. in cōmentario huius loci fatetur, hoc testimonium non rectē adferri contra iustitiā operum: & tamen idem Lutherus in assertione art. 31. ex hoc potissimum testimonio probare conatus erat, omnia opera iustorum esse peccata.

QUINTO, obijcit Lutherus ex c. 6. Matthæi orationem Dominicam. Nam ex eo quod oramus quotidie: *Sanctificetur nomen tuum, Fiat uoluntas tua, Dimitte nobis debita nostra*: colligi dicit Lutherus, nos omnes in omni opere nostro peccare: quoniam non petimus quod habemus, sed quod non habemus. Igitur semper in nobis polluitur nomen Domini, temperq. rebelles sumus in omni opere uoluntati Dei, semper deniq. egemus, ut nobis peccata misericorditer remittantur.

RESPONDEO, Potest hoc argumentum rectissime in aduersarium retorqueri. Nam Christus non docuit hos petere, quæ nunquam impetraturi esse-

mus, imò promisit nos accepruros, quod peteremus, dicens. *Petite, & accipietis*. Et: *Omnis qui petit, accipit*. Perimus autem sanctificari nomē Domini, & ut fiat à nobis uoluntas Dei, igitur non polluitur semper in nobis, sed sanctificatur potius nomē Domini, & legi obediētes, facimus Domini uoluntatē. Alioqui frustra id peteremus, si nunquam impetraremus. Præterea si non potest quisquam petere, ut fiat uoluntas Dei, nisi qui semper Dei uoluntati rebellis est. Quomodo Christus orauit, *Fiat uoluntas tua*? an etiam Christus semper uoluntati Dei rebellis erat?

RESPONDEO igitur, Non solum posse peti quod non habemus, sed etiam conseruationem, & incrementum eius quod habemus. Sic enim explicat sanctus CYPRIANVS sermone de oratione Dominica primam illam petitionem, *Id, inquit, petimus, & rogamus, ut qui in Baptismo sanctificati sumus, in eo quod esse cœpimus, perseueremus*. Et eodem modo explicat sanctus Augustinus in libro de bono perseuerantiæ, ca. 2.

Illud autem. *Fiat uoluntas tua sicut in cælo, & in terra*, monent prædicti Patres, posse etiam sic intelligi, ut peramus conseruationem infidelium, ut uidelicet illi quoque, qui nomine terræ intelliguntur, faciant uoluntatē Dei, sicut eam faciunt pleriq. fideles, qui nomine cæli significantur. Ex quo intelligimus, sanctos Patres contrario modo ex Dominica oratione argumentari, ac Lutherus facere soleat.

Porrò illud, *Dimitte nobis debita nostra*, dicimus nō pro omni opere nostro, (pro multis enim gratias agimus, non veniam petimus) sed pro uenialibus peccatis, quæ bonis operib⁹ admiscētur. Quod autem Lutherus dicit in assertione articuli secundī, dici illam orationem pro concupiscentia, quæ semper est in nobis, repugnat expressē sancto Augustino, qui in libro de perfectione iustitiæ scribit, non esse opus dicere, *Dimitte nobis debita nostra*, pro concupiscentia, quæ est in nobis, nisi motibus eius uoluntate consentiamus.

CAPVT XXI.

D Soluuntur obiectiones ex Patribus, contra ueritatem iustitiæ actualis.

PRÆTER Scripturæ testimonia proferunt etiā aduersarij nonnulla ex Patribus, Cypriano, Hieronymo, Augustino, Gregorio, Bernardo. Sanctus enim CYPRIANVS in serm. quarto, de mortalitate sic loquitur. *Obsessa mens hominis, & undique Zabuli infestatione uallata, uix occurrit singulis, uix resistit. Si auaritia prostrata est, exsurgit libido, &c.*

RESPONDEO, Nihil hoc loco sanctus Cyprianus dicit, contra iustitiam operum, sed contra miseriam huius uitæ, quæ tota militia, siue tentatio est super terram. Vna enim tentatione denicta, cōtinuò exoritur alia, atq. ita semper pugna pugna succedit. Quam aut iustitiam operum ueram, & meritoriam Cyprianus agnouerit, perspicuum est ex sermone de eleemosyna, ut in libro sequenti citabimus.

Ex sancto HIERONYMO adducunt uerba illa in primo Dialogo aduersus Pelagianos, *Tūc ergo iustifimus, quando nos peccatores fatemur, & iustitia nostra non ex proprio merito, sed ex Dei consistit misericordia*.

RESPONDEO, Potest hic locus referri ad primā iustificationem, per quam ex impijs reddimur iusti hanc enim iustitiam non ex merito, sed ex misericordia Dei consequimur, atque hanc propriè penitentia, & confessio peccatorum præcedit. Nec tamen ullum sequetur incommodum, si idem locus

referatur ad secundam iustificationem. Nam ad iustitiam huius vite pertinet veritas confessionis, quod sæpè labamur in peccata, saltem venialia, quæ (ut sæpè diximus) non repugnant iustitiæ; & quod quid quid boni facimus, non sine gratia, & auxilio Dei facimus.

Ex sancto AUGUSTINO tria loca obijci solent, præter ea, quæ in disputatione de meritis operum in sequenti libro excutiemus. PRIMVS igitur locus est in epistola 29. ad Hieronymum: *Plenissima caritas, quæ iam non possit augeri, quamdiu hic homo vivit, est in nemine, quamdiu autem augeri potest, profecto illud quod minus est, quam debet ex vitio est, ex quo vitio non est, qui faciat bonum, & non peccet.* Alius locus est huic similis, in libro de perfectione iustitiæ, respo. 15. *Peccatum, inquit, est, cum vel non est caritas, quæ esse debet, vel minor est, quam debet.*

RESPONDEO, Appellat sanctus Augustinus vitium, & largo modo peccatum, imperfectionem; & defectum illum, qui est in nobis, ratione concupiscentiæ. Cuius vitij causa nemo est, qui non aliquando peccet. Non esse autem eam imperfectionem peccatum propriè dictum, perspicuum est, TVM ex ipso libro de perfectione iustitiæ, vbi S. Augustinus dicit, non esse opus, pro concupiscentia carnis, contra quam Spiritus concupiscit, dicere; *Dimitte nobis debita nostra*; TVM ex libro de spiritu & litera, c. vi, vbi disertis verbis dicit, non esse ad culpam deputandum, quod caritas in hac vita non tanta sit, quanta erit in patria.

SECUNDVS locus est in li. 9. conf. c. 13. *Va etiã laudabili vita hominum, si remota misericordia discutias eam.*

RESPONDEO, Non dicit S. Augustinus, laudabilia opera esse peccata, si remota misericordia discutiantur; imò in eodem loco separat opera bona a peccatis, pro quibus gratias agit Deus, à peccatis, pro quibus à Deo veniam petit. Solum igitur dicit, vitam hominis laudabilem propter opera bona, egerè misericordia in iudicio Dei, propter peccata, saltem venialia, à quibus nemo liber invenitur.

TERTIVS locus est in lib. 3. contra duas epist. Pelagianorum, c. 7. *Ex quo factum est, inquit, virtutem, quæ nunc est in homine iusto, perfectam hactenus nominari, ut ad eius perfectionem pertineat etiam ipsius imperfectionis, & in veritate cognitio, & in humilitate confessio.*

RESPONDEO, Nihil aliud hoc loco S. Augustinus dicit, nisi iustitiam in hac vita imperfectam esse, si comparatur ad iustitiam vitæ beatæ; & huius imperfectionis cognitionem & confessionem, hoc tempore non parum esse necessariam, ne quis existimet, se esse, quod verè non est, atque ita se ipse seducat. Nusquam autem in toto hoc libro imperfectionem istam peccatum esse Augustinus dicit, sed contra potius veram iustitiam, & suo modo perfectam esse confirmat. Sic enim ait in fine capitis: *Iustitia, secundum quam iustus ex fide vivit, quoniam per spiritum gratia homini ex Deo est, vera iustitia est. Quæ licet non immerito in aliquibus iustis pro huius vitæ capacitate perfecta dicitur, parva tamen est ad illam magnam, quam capiti aequalitas Angelorum, quam qui nondum habebat, & propter illam, quæ inerat, perfectum, & propter istam, quæ adhuc deerat, imperfectum se esse dicebat. Sed plane minor ista iustitia facit meritum, maior illa sit præmium, unde qui istam non sequitur, illam non assequitur.* Hæc ille, ex quibus evidenter apparet, aduersarios abuti Patrum auctoritate ad imperitos, simplicesque fallēdos.

Ex S. GREGORIO proferunt multa testimonia. PRIMVM est in lib. 9. Mora. c. 1. *Sanctus, inquit, vir, quia omne virtutis nostræ meritum esse vitium conspicit, si ab interno arbitro districte iudicetur, recte subiungit, si voluerit contendere cum eo, non poterit ei respondere unum pro mille.*

A RESPONDEO, Districte iudicari hoc loco virtutis nostræ meritum, nihil est aliud, nisi iudicari ex his, quæ homo ex se habet, remotis donis gratiæ Dei. Sic enim verè, quod virtutis meritum esse videtur, vitium & peccatum esse cognoscitur. Id ita esse, probamus ex verbis præcedentibus & sequentibus. Nā districte iudicari dicit eum, qui se Deo comparat, & cum eo contendere cupit; illum autem se Deo comparare, & cum eo contendere velle dicit, qui non agnoscit, se à Deo habere quod habet, sed totum locum adscribamus: *Homo, inquit, Deo non composuit, iustitiam percipit, composuit amittit, quisquis se auctori bonorum comparat, bono se, quod acceperat, priuat. Qui enim accepta bona sibi arrogat, suis contra Deum donis pugnat.* B *Sanctus autem vir, quia omne virtutis nostræ meritum esse vitium conspicit, si ab interno arbitro districte iudicetur, recte subiungit, si voluerit contendere cum eo, non poterit ei respondere unum pro mille. Cum Deo autem contendere est, non ei tribuere, sed sibi gloriam suæ virtutis arrogare. Sed sanctus vir conspicit, quia & qui summa iam dona percepit, si de acceptis extollitur, cuncta, quæ acceperat, amittit, & dicat: Si voluerit contendere cum eo, non poterit ei respondere unum pro mille.* Ex his intelligimus, eum districte iudicari apud Gregorium, qui propter superbiam prius amittit dona Dei, quæ acceperat, & seuerè secundum propria iudicatur.

C ALTERVM testimonium est in lib. 9. Moralium, c. 11. *Repente, inquit, Deus interrogat, cum nos ad districcionem sui examinis inopinato vocat, sed interrogationi illius, homo respondere non sufficit, quia si remota tunc pietate discutitur, in illo examine etiam iustorum vita succumbit.*

RESPONDEO, Explicat S. Gregorius illa verba Job: *Si repente interroget, quis respondet ei?* docet autem, esse ualde periculosum, si quis inopinato, & imparatus ad iudicium Dei uocetur, quia cum nemo sit, qui non peccet, qui imparatus uocatur, uerisimiliter in peccato aliquo reperitur, cuius nullam poenitentiam egit. Cæterum non dicit Gregorius, opera iustorum in iudicio succumbere, quasi ipsa bona opera sint peccata, ut Lutherani uolunt, sed uitam iustorum in iudicio succumbere, quoniam (ut dixi) in peccatis inveniuntur, de quibus nullam poenitentiam egerunt. Nec dicit, iustos ita succumbere in iudicio, ut ad penas destinentur æternas, sed intelligit eos succubere, quoniam pena aliqua, saltem purgatoria, temporariaque multantur, iuxta illud 1. ad Corinth. 3. *Si cuius opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem saluus erit quasi per ignem.*

D TERTIVM testimonium est in eodem libro, cap. 14. Vbi explicans Gregorius illa verba: *Si habueris quippiam iustum, non respondebo, sed meum iudicem deprecabor*; sic ait; *Omnis humana iustitia, iniustitia esse convincitur, si districte iudicetur. Prece ergo post iustitiam indiget, ut quæ succumbere discussa poterat, ex sola auditis pietate conualescat.*

E RESPONDEO, Hic locus eundem sensum habet, cum primo loco. Significat enim humanam iustitiam esse iniustitiam, si districte iudicetur, id est, si iudicetur remotis beneficijs Dei, secundum ea, quæ homo habet ex se. Nam hoc loco hortatur nos Gregorius ad humilitatem, non ad poenitentiam, ut patet ex verbis sequentibus; *Preci itaque innuendum est, cum recta agimus, ut omne quod iuste uiuimus, ex humilitate condamus.* Itaque; serius uerborum eius hic est, ut cum bona opera aggredimur, Dei auxilium inuocemus, scientes nos absque Deo nihil boni facere posse: & posteaquam bona opera fecimus, non superbiamus, quasi nostris uiribus illa fecerimus, sed insistamus precibus, orantes Deum, ut confirmet, quod operatus est in nobis.

QVARTVM testimonium est in eodem libro, cap. 26. in illud; Verebar omnia opera mea. Ac si, inquit, hu-
mili confessione diceretur, quæ aperte egerim, video: sed
quæ in his latenter pertrulerim, ignoro.

RESPONDEO, Non dicit in omni bono opere esse
latentem culpam, sed sæpè cum bona opera faci-
mus, culpam aliquam admisceri, nisi quis diligen-
ter vigilet. Id quod apertius dixerat paulò ante, cū
ait: Ipsa bona nostra, quia insidiantis culpa euadere gla-
dium nequeunt, nisi sollicito quotidie timore muniantur,
per sanctum virum nunc rectè dicitur, verebar omnia ope-
ra mea.

QVINTVM testimonium est in eodem libro, cap.
28. Notandum, inquit, quod vir sanctus non ait, sulserint
mundissima manus mea, sed velut mundissima manus
mea; quia quousque pœna corruptionis adstringimur, quæ
libet rectis operibus insudemus, veram munditiam nequa-
quam apprehendimus, sed imitatur.

RESPONDEO, Vocat Gregorius ueram mundi-
tiam, munditiam Dei & beatorum: cuius compara-
tione, nostra munditia uera non esse uidetur, quam
uis absolutè sit uera. Sic enim loquitur idem Gre-
gorius lib. 5. Moral. cap. 26. Humana iustitia diuina
iustitia comparata, iniustitia est; quia & lucerna in tene-
bris fulgere cernitur, sed in Solis radio posita tenebratur.
Et lib. ult. cap. 1. Omnia humana, quæ iusta, & pulchra
sunt, Dei iustitia, & pulchritudini comparata, nec iusta,
nec pulchra sunt.

SEXTVM testimonium est in lib. ult. c. ult. Si an-
tem, inquit, de his diuinitus distictè discutimur, quis in-
ter ista remanet salutis locus; quando & mala nostra pura
mala sunt, & bona, quæ nos habere credimus, pura bona
esse nequaquam possunt?

RESPONDEO, Non dicit Gregorius, omnia bona
opera nostra esse impura, sed non omnia posse esse
pura, quia fieri non potest, ut non aliquando subre-
pat aliquid, quo bona aliqua opera uitientur. Ita
enim seipse explicat, cum paulo post ait: Facendum
est igitur, quod rectam intentionem nostram, quæ soli Deo
placere appetit, nonnunquam intentio minus recta, quæ de
donis Dei placere hominibus querit, insidiando comitan-
tur. Quamuis autem loquatur Gregorius de pecca-
tis venialibus, dicit tamen, non remanere salutis
locū, si distictè iudicemur, quoniam peccata etiā
uenialia, si non misericorditer remittantur, impe-
diunt ab ingressu illius regni, in quod nihil coin-

A quinatum intrare potest.

Ceterum fieri non potest, ut non misericorditer
remittantur, si iusti simus, & in caritate Dei perse-
ueremus; Nam, ut scribit sanctus Augustinus in li-
bro de correptione & gratia, cap. 13, Misericordia
illa iusto Dei iudicio dabitur iustis, quoniam bonis suis o-
peribus meruerunt, ut non sine misericordia iudicarentur.
Nam beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam co-
sequuntur, ait Dominus Matth. 5. & iudicium sine mise-
ricordia ei, qui non fecerit misericordiam, inquit Iacobus,
cap. 2.

Ex sancto BERNARDO proferri solet testimoniū
illud, quod habetur in serm. 5. de uerbis Isaïæ Pro-
phetæ; Nostra, si qua est humilis iustitia, recta forsitan,
sed non pura, nisi fortè meliores nos esse credimus, quam
patres nostros, qui non minus ueraciter, quam humiliter
dicebant: Omnes iustitia nostræ tanquam pannus men-
struata mulieris. Quomodo enim pura iustitia, ubi non
potest adhuc culpa deesse?

RESPONDEO, Sanctus Bernardus exponit qui-
dem illud Isaïæ de panno menstruata paulo aliter,
quam alij Patres exponant: Tamen in re non dis-
sentit à ceteris, neque ab ipsa ueritate. Distinguit
enim triplicem iustitiam. VNAM, quam dicit esse
rectam, sed non puram, nec firmam: ALTERAM,
rectam, & puram sed non firmam, TERTIAM,
rectam, puram & firmam. RECTAM esse docet,
cum peccato non consentitur; Sic enim ait; Re-
cta proinde interim uideri potest iustitia hominum, si
tamen peccato non consentiant. PURAM autem uocat,
quæ in eis est, qui nunquam fuerunt iniusti. FIR-
MAM denique, quæ amitti nō potest. Itaque in An-
gelis beatis ponit iustitiam rectā, puram & firmā;
in primis nostris parentibus, antequam peccarent,
dicit fuisse iustitiam rectam & puram, sed non fir-
mam; Deniq; in nobis dicit esse posse iustitiam re-
ctam, quia possumus peccato non consentire: sed
non puram, quoniam nemo nostrum est, qui non
peccauerit in Adamo, & qui non aliquando saltē
uenialiter peccet. Nec firmam, quoniam nemo est,
qui eam non possit amittere.

Videmus igitur sanctum Bernardum iustitiam
rectam, id est, quæ in peccatum lethale non consen-
tiat, libenter admittere. Quod vnum planè sufficit
ad nouatores refellendos, quia omnia bona opera,
peccata moralia esse definiunt.

LIBER QVINTVS

DE IVSTIFICATIONE,

QVI EST DE MERITIS OPERVM.

DISSERVIMUS hactenus de necessitate, & veritate iustitiæ ætæ-
talis: nunc de efficacia eiusdem, id est, de meritis operum differendum
est. Erit autem QVADRIPARTITA hæc de meritis disputatio. PRIMVM
enim tractandum erit, An sint merita aliqua vera iustorum. DEIN-
DE, Quid sit meritum, siue quid requiratur ad verum meritum consti-
tuendū. TERTIO, Qualia sint hæc merita, id est, an ex cōdigno, an ex cō-
gruo tantum. QVARTO, Propter quid sint, siue quid illud sit, quod propriè cadit sub meritū.

CAPVT PRIMVM.

*Propōitur controuersia, sint ne opera bona
iustorum meritoria salutis æternæ.*

PRIMVM IGITUR CON-
trouersia illa principalis tra-
ctanda erit: Sint ne opera ius-
torum meritoria vitæ æternæ.
DEINDE quæstiones due
breuioribus de intuitu merce-
dis, & de fiducia meritōrū.
Quod igitur ad controuer-
siam illam principalem atti-
net, aduersarij, quamuis ini-
tio valdè contemptim loquerentur de operibus bo-
nis, paulatim tamē cōperūt non nihil eis tribuere.
Nam Confessio Augustana, & Apologia art. 20. di-
cunt, opera bona iustorum placere Deo, & esse me-
ritoria præmiorum. Sed ne videantur omnino con-
sentire Papistis, addunt DVO tēperamēta, quorum
vnū est, opera bona esse meritoria præmiorū tēpora-
liū & spiritaliū, in hac vita, & in futura, sed nō ip-
sius vitæ, & salutis æternæ. Ne videlicet falsum sit,
quod tā sæpè repeterunt, sola fide iustificari, &
saluari homines. ALTERVM tēperamētū est, opera
iustorū nō esse meritoria ex propria dignitate, qua
si re vera sint iusta, & legi satisfaciāt, sed ex fide, &
indulgētia Dei, quia videlicet Deus ijs, qui credūt
sibi remissa esse peccata, indulgentia sua tegit ope-
rum fædritatem, & sic accipit, quasi iusta essent.

Eandem sententiam habet Ioannes Brentius in
Confessione V Virtembergensi, capite de bonis ope-
ribus. Martinus Kemnitius in Examine Concilij
Tridentini ad finem sessionis sextæ, & alij passim.

Ioānes verò Caluinus libro tertio Institutionū,
c. 15. §. 2. & sequentibus, in re cū Lutheranis cōsen-
tit, in verbis discrepat. Cōtendit enim, nō esse vten-
dū nomine meriti & mercedis, sed dicendū esse, ope-
ribus bonis dari à Deo remunerationē aliquam, &
compensationem liberalem, & quamuis agnoscat,
& fateatur veteres Patres passim vsos esse vocabu-
lis meriti & mercedis, tamen ita acerbè in eos in-
uehitur, vt dicat pessimè consuluisse fidei sincerita-
ti, qui primus nomen meriti operibus tribuit. Qua
incredibili arrogantia non solum totam antiquita-
tē remerè & impudenter accusat, sed ipsum et Spi-
ritū sanctū corrigit, qui in sacris literis hæc ipsa no-
mina (vt paulo post videbimus) extare voluit. Fate-
mur nihilominus eum valdè malè consuluisse Cal-

A. uiniane & Lutherana fidei, qui hoc nomē primus
inuenit. Nihil enim efficacius dici potest ad probā-
dam iustitiam veram operum bonorum, & ad iusti-
tiam imputatitiam refellendam, quàm si opera ius-
torum merita vitæ æternæ esse dicantur.

Porro Martinus Bucer⁹ in actis Colloquij Ratis-
bon. ne totā antiquitatē cōtemnere videatur, negat
Scripturā, vel Patres, nomine meriti vsos esse, addit
tñ, si forte Patres hoc nomine vsi sint, durā esse in
ea voce catachresim. Sed tā frequēter, & tam aper-
tè vtuntur Patres hoc nomine, vt nesciam, utrū sit
maius Caluini sacrilegium, an Bucerī mendacium.

Nos igitur probabimus id, quod habet cōis Ca-
tholicorū omniū sententia, opera bona iustorū ue-
rè, ac propriè esse merita, & merita non cuiuscūq-
præmij, sed ipsius vitæ æternæ, contra Sectarios om-
nes. Sed antea tamē cōtra Caluinum probabimus
nomen meriti in Scripturis fundari, ac proinde nō
malè cōsuluisse fidei sinceritati sanctos Patres, qui
eo nomine passim vsi esse inueniuntur.

CAPVT SECVNDVM.

*Probatur ex Scripturis, opera iustorum
reçtè vocari merita,*

QUOD igitur ad nomen meriti pertinet, non de
sunt testimonia sacre Scripturæ, ubi eiusmodi
di nomen uel apertè contineatur, uel un-
de facili negotio deducatur.

PRIMVM testimonium habetur Ecclesiastici, ca-
pite 16. Omnis misericordia faciet locum unicuique se-
cundum meritum operum suorum. Respōdet CALVI-
NVS, in Græco textu non haberi nomen meriti, sed
solum κατὰ ἔργα. At illud κατὰ ἔργα, rectè uertitur se-
cundū meritum operum, uel pro merito, & digni-
tate operum. Quid enim est reddere secundū ope-
ra, nisi reddere sicut opera merentur? Quare nō so-
lū uetus interpret Ecclesiastici, sed etiam S. Hiero-
nymus, qui triū linguarum peritissimus erat, Lati-
nè reddere solet per uocē MERITI, quod Hebraei,
uel Græci dicunt, iuxta, uel secundū opera. Vt exē-
pli causa, quod habetur Iud. 20. in Hebræo & Græ-
co, ut possimus reddere cōtra Gabaa Benjamin, iux-
ta omnem stultitiā, quam fecerunt in Israel. S. Hiero-
nymus uertit: Vt possimus pugnare contra Gabaa Be-
niamin, & reddere ei pro scelere quod meretur.

ALIVS locus est in epist. ad Hebr. cap. 13. Benefi-
cētia, & communionis nolite obliuisci, talibus enim hostijs
promeretur Deus. Vbi passiuè usurpauit interpret
uocem

uocem PROMERETVR, sed alioqui rectissime uer-
tit uocem GRACIAM: *euapescitas*. Significat enim hoc
verbum delectari, hilariter se habere, placari. Itaq.
sensus est, talibus hostijs delectatur, siue placat-
ur Deus, ut habet commentarius Chrysost. vel tal-
ibus hostijs placetur Deo, ut exponit Oecume-
nius. CALVINVS faterur, Apostolum dicere volu-
isse, tales hostias placere Deo, atq. ei acceptas esse:
& tamen negat, recte vocari merita. At certe pro-
priissime dicimus Latine, vnum apud alterum me-
reri, & eum sibi obstringere, qui facit aliquid, quod
ei placeat, eumq. delectet. Adde, quod verbum il-
lud coniunctum cum vocabulo, *hostiarum*, non so-
lum significat, Deum delectari bonis operibus, sed
etiam conciliari & induci ad benefaciendū ijs, qui
bene operantur. Hoc autem est, quod dicimus, ope-
ra bona esse meritoria.

ALIA loca sunt, vbicunque inuenitur nomē di-
gnitatis. Nam quod nos dicimus mereri, dicūt Gre-
ci *ἀξίζει* id est, dignum esse, & meritum uocant
ἀξία. Hæc autem verba frequenter habentur in Scri-
pturis, ut 2. ad Thess. 1. *Ut digni habeamini regno Dei*.
Græcè est, *ὡς τὸ κατὰ θεὸν ἵνα ᾖ, τῆς βασιλείας τοῦ*
Θεοῦ. quod æquè verti poterat, ut vos mereamini re-
gnum Dei. Et Apoc. c. 3. *Ambulabunt mecum in albis*
quia digni sunt, id est, quoniam id merentur. Et c. 16.
Dedisti eis sanguinem bibere, digni sunt enim, id est, eius
modi pœnā merentur. In his omnibus locis, alijsq.
per multis, ponitur illa vox, qua Græci meritum de-
signare solent.

DENIQVE plurima sunt testimonia Scripturæ,
quæ disertis verbis continent nomen mercedis. Ut
Gen. 15. *Ego protector tuus sum, & merces tua magna*
minis. 2. Paral. 15. *Vos ergo confortamini, erit enim mer-*
ces operi vestro. Prou. 11. *Seminanti iustitiam merces fi-*
delis. Sap. 5. *Iusti autem in perpetuum viuunt, & apud*
Dominum est merces eorum. Ecclesiastici 18. *Nec ve-*
rebris usque ad mortē iustificari, quoniam merces Dei ma-
nei in æternum. Isa. 40. *Ecce Dominus veniet, & merces*
eius cum eo. Matth. 5. *Merces vestra copiosa est in cœlis*.
1. ad Cor. 3. *Vnusquisque propriam mercedem accipiet*.
Apoc. ult. *Ecce uenio cito, & merces mea mecum est*.
At merces, & meritum, relatiua sunt: merces enim
meritis redditur, sicut gratia gratis datur. Igitur cū
tam sæpè, & tam perspicue præmium operum dica-
tur merces, dubium esse non debet, quin ipsa opera
secundum morem loquendi Scripturæ, recte dicantur
merita.

Neq. probabile est, in tot locis semper esse durā
catachresim, ut dicit Bucer? Catachresis enim, præ-
sertim dura, in uno aut alio loco fortasse tolerari
posset: in tot autem locis planè intolerabilis esset,
& iniuriam facit Spiritui sancto, qui tot in locis di-
rissima catachresi illum usum esse confirmat.

CAPVT III.

Opera iustorum meritoria esse uitæ æternæ,
probatur ex diuinis literis.

SED ut iam ad rem ipsam ueniamus, probare pos-
sumus ex diuinis literis sententiam nostram te-
stimonijs plurimis: sed ea nos ad certa capita reuo-
cabimus.

PRIMUM igitur argumentum ducitur ab ijs lo-
cis, ubi uita æterna nominatur merces. Nam si ipsa
est merces, bona opera, quibus illa redditur, sine du-
bitatione sunt merita. Matth. 5. *Gaudete & exultate,*
quoniam merces uestra copiosa est in cœlis. Quid autem
sit hæc merces, paulò antè explicauerat Dominus
dicens: *Beati qui persecutionem patiuntur propter in-*
Rob. Bellarm. Tom. III.

istitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Dicitur igitur,
gaudendum, & exultandum in persecutionibus,
quoniam copiosa nos manet merces in cœlo, cum
regnum cœlorum ijs paratum sit, qui persecutio-
nem patiuntur propter iustitiam.

Item Matth. 20. *Voca operarios, & redde illis merce-*
dem. Huius autem mercedis nomine intelligi dena-
rium diurnum, ex ipsa eadem parabola perspicuū
est. Per denarium uerò diurnum significari uitam
æternam, communi consensu Patres docent. Nam
præter commentarios in hunc locum, id habent S.
Hieronymus lib. 2. in Ionianum, S. Augustinus li.
de sancta Virginitate, c. 26. & sanctus Gregorius li.
4. Moral. c. 42.

Ad hoc argumentum respondet PHILIPPVS in
Apologia confessionis Augustinæ, mercedem dici
præmium, quod Deus reddit, non quia debeat o-
peribus, sed quia debetur promissioni, qua Deus cō-
stituit filiis suis adoptatis per Christum dare uitam
æternam. At Scriptura disertis uerbis dicit, hanc
mercedē dari operibus, non soli promissioni. Quid
enim apertius dici potuit, quàm, *Voca operarios, &*
redde illis mercedem? DEINDE esto, propter solam
promissionem aliquid uerè & propriè debeatur: ta-
men nunquam id mercedis nomine uerè appella-
ri poterit, nisi conditio operis & cōditionis imple-
tio internenerit. Ista enim uerè durissima, & intole-
rabilis esset carachresis, si quis donatum à rege
promissum, ex mera liberalitate, sine ulla conditio-
ne operis mercedem appellare uellet.

CALVINVS aliter respondet, mercedem uideli-
cet, cū dicitur de uita æterna, non accipi propriè,
sed figuratè: quoniam uita æterna in Scripturis uo-
catur hæreditas, hæreditas autem non est propriè
merces, cum debeat filiis, quia filij sunt, nō quia
sibi eam proprijs laboribus pepererunt. At neque
hæc solutio multum ualeat. Nam cum in Scripturis
uita æterna non minus sæpè, fortasse et sapius di-
catur merces, quàm hæreditas, unde probabit Cal-
uinus, dicendam esse propriè hæreditatem, impro-
priè mercedem, & non potius contra, mercedem
propriè, hæreditatem impropriè? DEINDE, quid
si utrumq. possit dici propriè? habet enim uita æter-
na cōditionē mercedis & hæreditatis. Datur enim
ex promissione laboratibus, quod est mercedis pro-
prium, & non datur nisi filiis, quod est proprium
hæreditatis.

At si filijs debetur hereditas, quia filij sunt, quid
opus est pro ea adipiscenda laborare? RESPONSIO
est in promptu, nam tamen paruulis, qui mox à
Baptismo decedunt, uita æterna donetur solo iure
hæreditatis, tamē uoluit Deus filios suos, qui usum
rationis habent, proprijs laboribus, & meritis illā
acquirere, ut duplici titulo illis uita æterna debere-
tur, titulo uidelicet hæreditatis, & iure mercedis,
quoniā enim magis honorificū est, habere aliquid
ex merito, quàm ex sola donatione, ideo Deus, ut fi-
lios suos magis honoraret, id etiam eis præstitit, ut
uitā æternā per merita sibi pararēt. Nā & ipsi Chri-
sto debita erat gloria corporis, & exaltatio nominis
hoc ipso q̄ erat filius Dei, & tñ quia *humiliatus se-*
menisum, factus obediens usq; ad mortē, propterea Deus
illum exaltauit, & dedidit illi nomen, quod est super omne
nomen. Ut interim illud omittam, q̄ meritis operū
redditur gradus aliquis gloriæ sēpiternæ, ad quē nō
pertingunt, qui solo titulo hæreditatis gaudent.

ALTERVM argumētū ducitur ab ijs locis, in qui-
bus habetur, præmiū cœlestē dari hominibus secū-
dum mensuram & proportionem operum & labo-
ris. Hinc enim euidenter colligitur, in præmio il-
lo conferendo, non haberi rationem solius pro-
missionis, uel liberalitatis, uel indulgentiæ Dei,

sed etiam dignitatis & efficaciam ipsorum operum. A Loca hæc sunt. Psal. 65. *Reddes unicuique secundum opera sua.* Matt. 16. *Filius hominis venturus est in gloria Patris sui, cum Angelis suis, & tunc reddet unicuique secundum opera sua.* Luc. 6. *Eadem mensura, qua mensi fueritis, remeietur vobis.* Ad Rom. 2. *Thesaurizas tibi iram in die ira, & reuelationis iusti iudicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera eius.* 1. ad Cor. 3. *Vnusquisque mercedem recipiet secundum suum laborem.* Ad Gal. 6. *Quæ seminauerit homo, hæc & metet.* Apoc. vlt. *Ecce venio cito, & merces mea mecum est, reddere unicuique secundum opera sua.*

Ad hæc & similis respondere solent, non negare se, danda esse præmia in hac vita, & in futura bonis operibus: non tamen vitam æternam. A T Apostolus ad Rom. 2. cum dixisset, Deum redditurum vnicuique secundum opera sua; subiunxit continuò: *His qui secundum patientiam boni operis gloriam & incorruptionem quarunt, vitam æternam.* Et ad Gal. 6. cū dixisset; *Quæ seminauerit homo, hæc & metet;* adiunxit explicans: *Qui enim seminat in carne sua, de carne metet corruptionem: qui autem seminat in spiritum, de spiritu metet vitam æternam.* Igitur vita æterna est præmiū illud, quod datur secundum proportionem & mensuram operum,

DEINDE explicare deberent aduersarij, quæ sint præmia reddenda in futura vita, si ad ea non pertinet vita æterna. Certè Scriptura, quamuis nunc regnum cælorum, nunc visionem Dei, nunc salutem animarum, nunc alijs verbis explicet beatitudinem Sactorum, tamē semper rem eandem intelligit, id est, vitam æternam, ut sanctus Augustinus docet in lib. primo de sermone Domini in monte, c. 9.

DENIQUE, cum Scriptura dicit, Deum redditurum vnicuique secundum opera sua, omnes consentiunt, malis hominibus secundum mala ipsorum opera, reddendam esse mortem æternam: cur non igitur consentiunt et bonis hominibus secundum bona ipsorum opera reddendam esse vitam æternam?

Sed rursus respondent; quod Scriptura dicit, reddendam esse vitam æternam bonis operibus, esse phrasin quandam, qua significatur, vitam æternam dandam esse fidei, cuius signa, & fructus sunt opera bona. Vnde Calvinus dicit, se posse illud in nos reuertere, quod habetur prima Petri primo, vitam æternam fidei esse mercedem.

SED neque hæc responsio solida est. Nam si vita æterna non redderetur operibus, nisi ut signa sunt fidei, non rectè diceret Scriptura, dari præmiū illud secundum proportionem laboris, & operis vniui cuiusque; imo nec dici posset dari, secundum proportionem maioris, uel minoris fidei; imo nec dici posset esse mercedem fidei. Siquidem fides non saluat, ut aduersarij docent, vi sua, quasi sit ipsa meritum, vel causa uitæ æternæ, sed solum relatiuè, quia apprehendit promissionem salutis.

Itaque, si uera esset Hæreticorum sententia, sicut iustitia eadem est in omnibus iustis, nec maior in uno, quàm in alio, ita esset eadem beatitudo in omnibus beatis, nec maior in uno, quàm in alio: Proinde nihil interesset, utrum quis magnam, uel paruum fidem haberet, siue utrum plura, & maiora opera, vel pauciora, & minora fecisset. At certè longè aliud Scriptura docet, cum ait; *Vnusquisque mercedem accipiet secundum suum laborem.* Et cum opera comparat semini, & uitam æternam frugibus. Verè enim semen est causa frugum, & secundum mensuram seminis, mensis quoque, & frugum mensura responderet.

Præterea cum Scriptura loquatur eadem phrasi de bonis & malis operibus; si bonis operibus nõ redderetur præmiū, nisi quia signa sunt fidei: certè et

malis operibus non redderetur pœna, nisi quia sunt signa perfidiæ, uel absentiæ ueræ fidei. At quis Christianus id affirmare audeat, homicidio, adulterio, periurio, alijsq. id genus sceleribus non deberi supplicium per se, quia talia scelera sunt, sed solum quatenus sunt signa perfidiæ, uel absentiæ ueræ fidei?

Quod uerò sanctus Petrus dicit, uerissimum est & pro nobis facit. PRIMVM enim non dicit, uitam æternam esse mercedem, sed finem fidei: sic enim ait: *Reportantes finem fidei uestra, salutem animarum ueststrarum.* Non est autem idem finis, & merces. Nā finis relationem habet ad media, siue sint merita, siue non sint: merces relationem habet ad sola merita. Proinde omnis merces est finis, non omnis finis est merces. DEINDE, sine dubio loquitur sanctus Petrus de fide, quæ per dilectionem operatur; huius autem fidei, ut etiam cuiuscunque alterius uirtutis formata per caritatem, uitam æternam esse mercedem, libentissimè confitemur.

Sed forte non serio Calvinus Petri sententiam nobis obiecit: nam si reuera fidei actum meritorium salutis esse fateretur, omnes protestantes illum, tamquam Papistam nouum, execrarentur. Nam (ut sæpè diximus) nulli omnino hominum minus tribuit fidei, quàm Lutherani & Calviniani, qui soli fidei omnia tribuere uideri uolunt.

TERTIVM argumentum sumitur ex illis locis, quæ ita uitam æternam reddi testantur operibus bonis, ut ipsam rationem, cur detur uita æterna, in operibus ponant. Sunt autem hæc loca, Matthæi uige simo quinto: *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum uobis regnum ab origine mundi.* Esurius enim, & dedistis mihi manducare, &c. Item ibidem: *Quia in paucis fuisse fidelis, supra multa te constituam: intra in gaudium Domini tui.* Apocal. 7. *Hi sunt qui uenerunt ex magna tribulatione, & c. ideo sunt ante thronum Dei.* In quibus locis particula, ENIM, QVIA, IDEO, sunt omnes causales, ut notum est,

Responder CALVINVS, in his locis notari ordinem diuinæ prouidentia; quæ non donat salutem, nisi ijs, quos antea iustificauit, & bona opera exercere fecit. Itaque sensum illorum uerborum: *Possidete regnum, esurius enim, & dedistis mihi manducare, &c.* hunc esse uult, non possidebunt regnū, nisi qui prius misericordia opera fecerint, non quod opera misericordia sint merita, uel causa illius regni adipiscendi, sed quia Deus uoluit, prius fieri opera misericordia ab electis, & posterius ab eisdem obtinere regnum. Probat autem Calvinus, in Scripturis illud ENIM, vel QVIA, sæpè notam esse ordinis & consequentia; non autē causæ: quoniam in Genesi cap. 15. Deus absolutè, & gratis promittit Abraham, quod semine eius multiplicaretur inftar stellarum, quæ numerari non possunt. Et tamen c. 22. ait: *Quia fecisti rem hanc, multiplicabo semen tuum, &c.*

AT si ita licet oīa eludere, nulla erunt formæ loquendi, quibus sētētiæ nostras explicare possimus. Fingamus enim, uoluisse Christum ostendere, opera misericordia esse ueram causam, cur iustis hominibus in iudicio reddenda sit merces salutis æternæ. Quibus, quæto, uerbis breuius, apertius, cōmodius id explicare potuisset, quàm illis: *Possidete regnum: esurius enim, & dedistis mihi manducare?*

DEINDE, nonne eodē modo loquitur Dominus de bonorum præmijs, & de impiorum supplicijs? certè sicut dixerat: *Possidete regnum, esurius enim, & dedistis mihi manducare, &c.* ita dicit: *See maledicti in ignem æternum esurius enim, & non dedistis mihi manducare, &c.* At nemo dicere potest, in his uerbis posterioribus non reddi ueram causam, sed ordinem & consequentiam tantum ostendi. Nam si pendium peccati mors, ut dicitur ad Rom. 6.

Denique utrū illæ particulæ, ENIM, & QVIA, & similes, veræ sint causales, cum agitur de bonorum operum præmijs, perspicuum est ex plurimis alijs locis, ubi bona opera dicuntur salutem ipsam efficere, vt 2. ad Cor. 4. *Quod in præsen- ti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis.* Et ad Galat. 6. *Qui seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam.* Et ad Philippen. 2. *Cum timore, & tremore salutem vestram operamini.* Vide etiam alia, quæ supra attulimus in disputatione de necessitate operum bonorum.

Ad illud autem, quod CALVINVS obijcit ex cap. 15. & 22. Geneseos, facilis est RESPONSIO, Deus enim noluit, semen Abraham multiplicare sicut stellas cæli, & simul voluit, vt donum illud Abraham bonis operibus promeretur, quemadmodum etiā postea voluit, vt Isaac precibus impetraret filios, quos tamen idem Deus antè promiserat, Voluit enim dare, sed per meritum precum eius. Sicut etiā omnes electos Deus prædestinavit ad gloriā, & tamen vult, vt ad eam per bona opera, meritaque perueniāt. Itaque ex eo, quod Deus absolute promisit Abraham multiplicationem posteritatis, non sequitur, vt Abraham eam non verè meruerit; imò sequitur, vt meruerit, cum Deus per eiusmodi medium promissionem suam implere decreuerit.

QUARTVM argumentum sumitur ab illis testimonijs, ubi præmiū bonis operibus ex iustitia dicitur esse reddendum. Vt 2. ad Thessalon. 2. *Gloriamur in Ecclesijs Dei, pro patientia vestra, & fide in omnibus persecutionibus vestris, & tribulationibus, quas sustinetis in exemplum iusti iudicii Dei.* Et infra: *Si tamen iustum est apud Deum, retribuere tribulationem his, qui vos tribulant, & vobis, qui tribulamini requiem nobiscum.* 2. ad Timoth. 4. *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi, in reliquo posita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex.* Ad Hebræos 6. *Non est iniustus Deus, vt obliuiscatur operis vestri.* Iacob. 1. *Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam uitæ.* Apocaypl. 2. *Esto fidelis usque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.* Huc etiam pertinent illa: *Fœneratur Domino, qui miseretur pauperis.* Prouer. 19. *Et: Nescitis, quod sit, qui in studio currunt, omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium: scilicet currite, vt comprehendatis.* 1. Ad Corinth. 9. *Et: Certus sum, quia potens est deus possum meum seruare in illum diem.* 2. ad Timoth. 1. Siquidem iniuriam faceret, qui mutuum non redderet, vel brauium vincenti non daret, vel depositum non restitueret. Hæc enim omnia iusticiam includunt.

Respondet CALVINVS ad primum testimoniū, afflictiones iustorum esse quasi notas, & stigmata quædam, quibus Christiani Christo similes efficiuntur, & illis insigniti digni sunt, qui in regnum Cælorum admittantur, non propter meritum patientiæ, sed quia sunt veri Christiani, quod notæ, & stigmata illa testantur. Ad alia loca respondet, Scripturas ita loqui, vt hortentur homines ad opera bona.

SED non solas notas esse veri Christiani, tribulationes patienter propter Christum toleratas, sed etiam vera merita, perspicuum est, quia quod solis notis responderet, non dicitur corona, brauium, & similia. Neque si essent opera illa solum notæ veri Christiani, diceretur Deus iusto iudicio, & vt iustus iudex præmia distribuere. Denique non diceret Apostolus, eadem iusticia reddi à Deo tribulationem his, qui tribulant, & requiem his, qui tribulantur. Neque enim qui tribulant, & persequuntur Sanctos, eiusmodi impietate solum testantur, se ve-

ros non esse Christianos, sed uerè ac propriè iram diuinam in se prouocant, & supplicia, pœnasque suis sceleribus debitas promerentur.

Quod autè Scriptura hortetur homines ad opera bona, uerissimum est, sed illud etiam est uerum, cohortationes diuinas non habere officiosa mendacia, sed ueritate esse plenissimas. Quare si Deus ut nos ad bona opera cohortetur, dicit, bene operantibus, iusto iudicio reddendam esse coronam iustitiæ, securi esse debemus, quia non fallit nos Deus, & sic ad bona opera excitari, ut simul credamus, bonis operibus ex iusticia reddendam esse mercedem.

QVINTVM argumentū sumitur ex illis testimonijs, quæ docent, uitam æternā promissam esse operibus bonis, qualia sunt Matth. 19. *Si vis ad uitam ingredi, serua mandata.* Et ibidem. *Omnis qui reliquerit domum, vel patrem, &c. centuplum accipiet, & uitā æternā possidebit.* 1. ad Timoth. 4. *Pietas ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est, & future.* Iacob. 1. *Accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligenti- bus se.* At promissio facta cum conditione operis, non solum debitam facit rem promissam, qui enim promissit, ex iusticia teneri stare promissis; sed etiam facit, vt qui opus impleuerit, meruisse re promissam, eaq; ut mercedē iure suo exigere posse dicatur. Sed de hoc plura diximus in libro superiore.

SEX TVM argumentum sumitur ab illis locis, in quibus fit mētio dignitatis. Nā (ut supra diximus c. 2.) dignum esse præmio, & mereri præmiū, idem sunt, iuxta illud Domini Luc. 10. *Dignus est operarius mercede sua.* Sunt igitur hæc loca Sap. 3. *Deus tentauit, eos, & inuenit eos dignos se.* Itē 2. ad Thessal. 1. *Vt digni habeamini regno Dei, pro quo & patimini.* Lucē 20. *Qui digni habebuntur seculo illo, et resurrectione ex mortuis.* Apoc. 3. *Ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt.*

Neque his locis repugnat illud ad Rom. 8. *Non sunt cōdigna pœssiones huius temporis ad futurā gloriā.* Loquitur enim Apostolus de substantia ipsorū operum, non de proportionē absoluta. Nam pœssiones huius temporis breues sunt, gloria illa æterna est, tamen proportio est inter has pœssiones, & illā gloriā propter caritatis dignitatem, unde procedūt, Nam & Christi passio multo breuior fuit pœnis damnatorum sempiternis, & tamen propter dignitatem personæ patientis dignissima fuit, quæ pro illis pœnis iustissimè satisfaceret, Et deliciæ peccatorum incomparabiliter minores sunt tormentis gehennæ, & tamen propter contemptum Dei dignissime sunt, quæ illis supplicijs puniantur. Et semen multo est minus, quod ad molem attinet, ipsa arborē, & tamen proportio est inter semen, & arborē tanta, ut semini ritè fato naturali quadam iusticia arbor debeatur. Itaque beatus Paulus 2. ad Corint. 4. dicit quidem, pœssiones huius temporis momentaneas & leues esse, si conferantur ad pondus æternæ gloriæ, quod expectamus, & tamen addit has ipsas momentaneas, leuesque pœssiones operari æternū gloriæ pondus, operari uerò sine dubio intelligit non physicè, sed moraliter, id est, non efficiēter, sed meritoriè; ac per hoc dignas esse, quibus gloria illa, quamuis maxima, & sempiterna, iusto iudicio tribuatur.

SEPTIMVM argumentū sumitur ab illis locis, ubi dicitur Deus iudex iustus, & nō acceptor personarū. Vt ad Rom. 2. *Nō est acceptio personarum apud Deum.* Ad Gal. 2. *Deus personas nō accipit.* 1. Pet. 1. *Si patre inuocatis eū, qui sine acceptione personarū iudicat secundū uniuscuiusq; opus, &c.* Actor. 10. *In ueritate cōperi, quia nō est personarū acceptio apud Deū.* At acceptio personarū est uitiū cōtrariū iustitiæ distribuē, cū uidelicet iudex dat præmiū sine meritis, aut maius præmiū minoribus

noribus meritis, vel cōtra. Deus igitur in retributione premiorū merita hominū cōsiderat, & pro meritorum diuersitate vitæ æternæ mansiones assignat.

Itaque rectē S. AUGUSTINVS in epist. 46. ad Valentinum: *Si non sunt merita*, inquit, *quomodo indicabit Deus hunc mundum?* proinde aduersariorum hæresis, quæ tollit merita, tollit simul articulum fidei de iudicio futuro.

CAPVT QVARTVM.

Idem probatur ex traditione Patrum.

NVNC addemus testimonia sanctorum Patrum. **Ac** ut a Græcis incipiamus, **DEINDE** ad Latinos veniamus.

S. IGNATIUS in epistola ad Romanos: *Sinite*, inquit, *me, ut bestiarum esca sim*, per quam possim Deum promereri.

S. IUSTINVS in Apolog. 2. ante medium: *Homines*, inquit, *qui dignos se Dei voluntate, & consilio operibus præstiterint, cum eo victuros esse meritis suis sumpsimus, ac regnatos, sic ut ab omni interitu, perturbatione que sint liberi.*

S. IRENÆVS lib. 4. aduersus hæreses, cap. 72. *Preciosam*, inquit, *arbitremur coronam, quæ per agonem nobis acquiritur, sed non vltro coalitam, & quanto per agonem nobis aduenit, tanto est preciosior.* Item capite 44. probat meritum operum ex iudicii forma, quæ describitur Matth. 25.

ORIGENES lib. 2. in epist. ad Rom. explicans c. 2. *Primo*, inquit, *excludantur hæretici, qui dicunt, animarum naturas bonas & malas, & audiant, quia non pro natura, sed pro meritis reddit Deus.* Secundo adiscitur fideles, ne putent hoc solum sufficere, quod credunt, sed sciant, iustum iudicium Dei unicuique reddere secundum opera sua. Vide etiam Clementem Alexand. Origenis præceptorem, lib. 4. Strom.

S. BASILIUS in lib. de Spiritu sãcto, c. 24. *Homo*, inquit, *ex operibus iustitia saluatur.* Et oratione in initium Prouerb. *Omnes*, inquit, *qui vitam Euāgelicam incedimus, mercatores sumus, per opera mandatorum nobis possessionem cœlestium comparantes.*

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS homil. 4. de Lazaro, circa medium: *Si iustus*, inquit, *est Deus, & his, & illis reddet pro meritis.* Quod si & his, & illis rependet pro meritis; hic vero nullus eorum recepit, neque ille improbitatis pœnam, neque hic virtutis præmia, perspicuum est, restare rempus aliud, in quo congruens præmium horū uterque ferat. Vide eundem homil. 42. in Genes. & homil. 43. in priorem ad Corinth.

S. GREGORIUS NAZIANZENSIS orat. in S. Baptisma, extrema: *Credo*, inquit, *resurrectionem, iudiciū, mercedem, ad iustam Dei lancem exigendam.*

S. GREGORIUS NYSSENSIS orat. 1. de amandis pauperibus: *Denique*, inquit, *pro suis quemque meritis ornatum cerno.* Illis, qui boni, benigniq; fuerint, summa, et perpetua requies tribuitur in regno cœlesti, inhumanis autem, & improbis, supplicium ignis, idq; sempiternum.

Iam ex Latinis, TERTULLIANVS in libro de resurrectione carnis, vltra medium, tractans cap. 15. prioris ad Corinthios. *Ordo*, inquit, *meritorum, dispositorum nomine disponetur: merita autem cum corpori quoque abscribantur, ordo quoque corporum disponatur necesse est, ut possit esse meritum.*

S. CYPRIANVS in libro de Simplicitate Prælatorum siue de vnitæ Ecclesiæ, vltra medium: *Iustitia*, inquit, *opus est, ut promereri quis possit Deum: preceptis eius, & monitis obtemperandum est, ut accipiant vitæ nostræ mercedem.* Item in sermone de eleemosyna, extremo: *Si*, inquit, *expeditos, si celeres, si in hoc ope*

ris agone currentes, dies nos vel reditionis, vel persecutionis inuenerit; nusquam Dominus meritis nostris ad præmium deerit. In pace coronam vincentibus candidam pro operibus dabit, in persecutione purpuream pro passione geminabit. Vide eundem lib. 2. epist. 4. lib. 3. cap. 25. libro 4. epist. 6. & 8.

S. HILARIUS Can. 5. in Matth. *Regnum*, inquit, *Dei vitæ nostræ stipendius quaramus.* Et hac recte, *per se*q; *vincentium merces est, ut in nouam, cœlestemq; substantiam ex hac corruptibilis corporis materie transferatur, & corruptio terrena cœlesti incorruptione mutetur.* Et Can. 6. *De nostro*, inquit, *est beata illa æternitas promerenda, præstandumq; est aliquid ex proprio.*

S. AMBROSIVS lib. 1. de officijs, c. 15. *Nonne*, inquit, *euidēs est meritum, aut præmia, aut supplicia post mortem manere?* Vide eundem in epist. 81. ad Siriciū libro 2. de Cain, cap. 9. libro de Noe, & arca, cap. 7. in Psal. 118. ferm. 7. & lib. 7. in Luc. in illud: *Nonne duo passeres, &c.*

S. HIERONYMVS lib. 2. aduersus Iovinianum non procul a fine: *Denarius*, inquit, *quasi indulgentia veri Principis omnes per Baptismum emittit de carcere: Iam nostri laboris est, pro diuersitate virtutum, diuersa nobis præmia præparare.*

S. PAULINVS in epistola ad Victorium: *Tuarū*, inquit, *tibi præmia se debere virtutum, index iustus agnoscer.*

S. AUGUSTINVS in epist. 105. ad Sixtum: *Nulla*, inquit, *sunt merita iustorum? sunt planè, quia iusti sunt.* Sed *ut iustifierent, merita non fuerunt.* Et infra: *Sicut merito peccati, tanquam stipendium redditur mors, ita merito iustitia, tanquam stipendium, vitæ æterna.* Idē in libro de moribus Ecclesiæ, cap. 25. *Vita*, inquit, *æterna est totum præmium, cuius promissione gaudemus.* Nec præmium potest præcedere merita, & prius homini dari, quam dignus est. *Quid enim hoc est iniustus, & quid iniustus Deo? non ergo debemus postulare præmium, ante quam mereamur accipere.*

Hic Sanctus Augustinus non solum docet, hominem habere merita vitæ æternæ, sed etiam vnū, & totum esse præmium nostrum vitam æternam, contra sententiam aduersariorum, qui finxerunt varia præmia in hac vita, & in futura, ut eluderent testimonia, quæ loquuntur de meritis, ac ne cogentur admittere, bona opera esse præmia vitæ æternæ. Item docet hoc loco Sanctus Augustinus, meritis operum ex iustitia dari præmium vitæ æternæ, ne fortè dicerent, dari quidem, sed ex mera liberalitate. Item addit, non dari nisi prius ea digni inueniantur, qui illam habituri sunt, ne dicant, nullā esse in operibus dignitatem. **DEINDE** dicit, iniustissimum esse petere a Deo iniustissimo indice vitā æternam, antequam eam merearis accipere, ubi aperte damnat omnes Lutheranos, qui vitam æternam operibus mereri non uolunt, & tamen eam si bi certissima fide dandam esse præsumunt. Vide eundem Augustinum in Psal. 83. 93. 100. Item in epist. 46. 47. 52. In Enchiridio, c. 106. & 107. libro de natura & gratia, c. 2. de correptione & gratia, cap. 13. de gratia & libero arbitrio, c. 4. & sequentibus.

S. PROSPER in responsione ad caput 6. Gallorū: *Iustificatus*, inquit, *homo, id est, ex impio pius factus, nullo præcedente bono merito accipit donum, quo medio acquirit & meritum.* Idem habet in lib. 2. de vocatione gentium, c. 8. & in Psal. 125. in ultimis uerbis.

S. CELESTINVS Papa in epist. ad Gallos, c. 12. *Tanta*, inquit, *erga omnes homines est bonitas Dei, ut nostra velis esse merita, quæ sunt ipsius dona, atque pro his, quæ largitus est, æterna præmia sit donaturus.*

S. GREGORIUS lib. 4. Moral. c. 42. *Quia*, inquit, *in hac vita nobis est discretio operū, erit in illa proculdubio discretio dignitatum, ut quo hic alius alium merito*
super

superat, illic alius alium retributione transcendat. Vide eundem lib. 18. Mora. c. 24. & lib. 25. c. 1.

S. BERNARDVS serm. 68. in Cant. *Merita*, inquit, *habere cures, habita data noueris. Perniciosa paupertas, penuria meritorum*. Et ser. 81. Item in Cant. *Omne*, inquit, *quod feceris, bonum, malumue, quod quidem non fuisse liberum sit, merito ad meritum deputatur*.

His addi possunt testimonia Conciliorum. Nam in Concilio ARAUSICANO can. 18. sic legimus: *Debetur merces bonis operibus, si fiant, sed gratia, qua non debetur, precedit ut fiant*.

Concilium LATERANENSE Oecumenicum, sub Innocentio tertio, ut habetur in c. Firmiter, de Summa Trin. & fide Catholica; *Non solum*, inquit, *Virgines, & continentes, verum etiam coniugata per rectam fidem, & operationem bonam placentes Deo, ad eternam merentur beatitudinem peruenire*.

Concilium FLORENTINVM item Oecumenicum, in decreto de purgatorio, docet, animas, quæ nihil expiandum habent, in cælum mox recipi, Deumq; videre pro meritorum diuersitate, aliâ alia clarius, atque perfectius. Nihil igitur noui, sed fidem antiquam docuit Concilium Tri. sess. 6. c. 16. & can. 26. & 32. ubi merita iustorum asseruit.

Accedat VLTIMO ratio euidentis ex ijs, quæ probata sunt in libro superiore. Demonstratū est enim, opera bona iustorum esse verè iusta, satisfacere legi diuinæ, iustificare hominem: Hinc autem sequitur, esse verè meritoria. Potissima enim ratio, cur heretici huius temporis merita negent, illa est, quoniam existimant, nullum esse opus in hac vita verè iustum, & quod legi satisfaciatur, sed esse omnia opera nostra peccata mortalia ex natura sua, & solum propter Domini indulgentiam venialia.

CAPVT QVINTVM.

Soluuntur obiectiones ex Scripturis, contra merita operum bonorum.

ARGVMENTA aduersariorum magna ex parte soluta sunt in libro superiore extremo. Siqui dem illa omnia, quæ adferuntur ad probandum, omnia iustorum opera esse peccata, adferri solent etiâ ad probandum, nulla esse vera merita salutis æternæ. Soluimus igitur hoc loco eas tantum obiectiones, quæ propriè contra merita pugnare videntur.

PRIMUM ex diuinis literis obijciunt illud Psalmi centesimi secundi: *Qui coronat te in misericordia, & miserationibus*. Item; *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur*. Et Iacobi 2. *Iudicium sine misericordia ei, qui non fecit misericordiam*. Hæc enim, & alia similia loca testantur, ipsam etiam coronam gloriæ, & beatitudinem cælestē dandā esse sanctis hominibus ex misericordia, nō ex iustitia, ac per hoc nō reddi propriè meritis, sed gratis dari.

RESPONDEO, S. Augustinus hæc loca diligenter expedit Tvm in epist. 105. Tvm in libro de correptione & gratia, capite 13. DVAS autem indicat expositiones. VNA est, quod beatitudo tribuatur misericordiam. Non quia non sit vera merces meriti, sed quia merita ipsa ex misericordia data sunt. Non enim potest opera meritoria facere homo, nisi prius iustificatus. Iustificatur autem non ex operibus, sed ex gratia & misericordia. Quare solet et AVGVSTINVS ita distinguere, ut dicat, ipsi iustitiæ vitam æternam esse mercedem, non gratiam, ipsi autem homini esse gratiam, non mercedem, quoniam homini iustitia gratia est. Eandem explicationē sequitur sanctus GREGORIUS in Psalmū septimū pe-

nitentialem, tractans illud; *Auditam fac mihi misericordiam tuam*.

ALTERA expositio est, quod in ipsa coronatione quæ merces est meriti, sit etiam misericordia necessaria, quæ peccata venialia remittat, sine quibus nulli viuunt, & pauci vitam hanc finiunt, ceterum addit ibidem Augustinus, hanc ipsam misericordiam debitam esse bonis meritis Sanctorum, & in iudicio non tam donari, quam reddi, ut dici possit iustā misericordia, quoniam iusto iudicio redditur.

Sed etiam si ista misericordia non redderetur meritis, sed pura misericordia esset, non tamen impediret rationem meriti in bonis operibus hominum iustorum. Nam comitatur misericordia coronā gloriæ, sed non est ipsa corona gloriæ. Corona enim respicit bona merita, misericordia respicit peccata venialia, quæ remissione delenda sunt. Sicut enim ex parte hominis duo sunt, bona merita, & peccata venialia, quorum vnum non destruit alterum; ita ex parte Dei duo sunt, corona gloriæ tanquam merces meriti, & misericordia tanquam medicina peccati, & horum etiam duorum vnum non impedit aliud. Nam si remissio illa nullo modo debita esset, sed omnino gratuita; posset quidem Deus non remittere peccata illa venialia, sed tamen nec punire posset, nisi temporaria pœna, cum illa peccata maiorem pœnam iusto iudicio non mereantur. Soluta verò in igne purgatorio illa pœna, bona merita iusto iudicio coronam iustitiæ nulla re iam impediente perciperent.

SECUNDO obijci potest illud Isaia 55. *Venite, emite absque argento, & absque ulla commutatione vinum & lac*. Et illud Danielis c. 9. *Nō in iustificationibus nostris prosterminamus preces nostras, sed in miserationibus tuis magnis*.

RESPONDEO, Hæc loca ad rem non faciunt; siquidem vinum & lac non gloriam sempiternam, sed gratiam temporis huius eo loco significant. Fateatur autem gratiam Dei non acquiri per merita, sed gratis dari, quamuis non absque opere & labore nostro. Nam venire & emere, laborem nostrum designat, absque argento, & absque ulla commutatione, reconciliationem, non debitam, sed gratuitam planè esse demonstrant. Porro vinum & lac ad gratiam præsentis temporis pertinere docet sanctus Hieronymus in commentario, ubi etiam dicit, in huius rei signum solitos esse Christianos renatis in Christo præbere gustandum vinum & lac. Daniel quoque non coronam perit eo loco, sed liberationem à captiuitate, in quam populus Dei, propter peccata deuegerat.

TERTIO obijciunt illud Lucæ 17. *Cum feceritis hæc omnia, dicite, serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus*.

RESPONDEO, Multis modis hunc locum Patres exponunt, & sunt omnes egregiæ explicationes, nec ulla contra merita bonorum operum pugnat.

PRIMUM (ut exponit sanctus AMBROSIVS lib. octauo in Lucam) iubet Dominus, ut agnoscamus id, quod sumus ex nobis: *Agnoscenda*, inquit, *gratia, sed non ignoranda natura, &c.* Itaque ex nobis serui inutiles sumus, inepti prorsus ad ea implenda, quæ Dominus præcipit; tamen per eius gratiam utiles efficiuntur, iuxta illud 2. ad Timotheum 2. *Qui emundauerit se ab his, erit vas in honorem sanctificatum, & utile Domino ad omne opus bonum paratum*.

SECUNDO, ut exponit BEDA, iubemur agnoscere, nihil nos Deo utilitatis adferre, sed quidquid boni facimus, id nobis utile esse, non Deo, qui bonorum nostrorum non eget. Quare summa cum humilitate Deo seruire debemus, & gratias agere, quod obsequium nostrum acceptare uoluerit.

TERTIO, ut exponit sanctus AVGVSTINVS, serm.

serm. 3. de verbis Domini, serui inutiles dici possumus, cum omnia diuina mandata seruauimus, quoniam nihil facimus ultra id, quod debemus, & nihil inde iustæ mercedis petere possemus, nisi Deus liberali pacto nobiscum conuenire voluisset. Nam ex conditione mancipia Dei sumus, & si velit, potest nos absque ullo premio ad omnia opera, quæcunque illi placuerint, obligare. Hanc igitur conditionem nostram ad humilitatem conseruandam, vult nos Christus agnoscere. Quauis ex gratuito pacto, quod nobiscum facere dignatus est, possumus cum Apostolo dicere. *Reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi in illa die iustus iudex.* Nam & Dominus ipse dicit: *Nonne ex denario conuenisti mecum? tolle quod tuum est, & vade.* O magna (inquit AUGUSTINVS) bonitas Dei, cui cum pro conditione reddere debeamus obsequium, utpote serui Domino, amicitiarum nobis premia re promittit, ut a nobis obsequia debita seruitutis extorqueat.

QUARTO, ut exponit sanctus IOANNES CHRYSOSTOMVS homilia in illud: *Elatum est cor Ozæ*, non dicit Dominus, cum feceritis hæc omnia, serui inutiles estis; sed ait: dicite, quia serui inutiles sumus, ubi vult nos de nobis post benefacta humiliter sentire, ne superbia corrumpat opera bona, quæ fecimus. Sed cum nos dicemus, seruus inutilis sum, dicit ille; Euge serue bone, & fidelis, quia in pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui. Absolutè enim non esse inutiles eos, qui bene operantur, perspicuum est ex hac ipsa parabola de talentis, Matthæi vigesimo quinto. Nam seruum inutilem vocat Christus cum solum, qui talentum abscondit, & quem projici iubet in tenebras exteriores. Alios autem, qui talenta multiplicauerant, ut seruos vriles laudat, & remunerat.

QUARTO, obijciunt illud Apostoli ad Rom. 6. *Stipendium peccati mors, gratia Dei vita æterna.* Hinc enim videntur aperte excludi merita, tum quia vita æterna non dicitur stipendium bonorum operum, sicut dicitur mors æterna stipendium peccati, tum quia simpliciter dicitur gratia, nam ut idem Apostolus ait ad Romanos quarto: *Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum.*

RESPONDEO, Hoc argumentum diligenter soluit sanctus Augustinus in epistola centesima quinta, in Enchiridio, capite centesimo septimo, & præcipuè in libro de gratia & libero arbitrio, cap. 8. & 9. DVO autem dicit, PRIMO, potuisse Apostolum rectè dicere, stipendium iustitiæ vita æterna, sicut dixit, stipendium peccati mors. Quæ sancti Augustini confessio causam aduersariorum penitus ingulat. SECUNDO, non esse dictum, stipendium iustitiæ vita æterna, sicut stipendium peccati mors, ne quis existimaret, ita nos ex nobis habere iustitiæ, sicut ex nobis habemus peccata. Itaque gratia dicitur vita æterna, non quia non est merces meriti, sed quia ipsa merita habemus ex gratia. In illis autem verbis ad Rom. 4. *Ei qui operatur, &c.* loquitur Apostolus de operibus, qui sine gratia Dei, solis viribus liberi arbitrii fieri posse credebant illi, quos eo loco refellit.

QUINTO, obijciunt illud ad Roman. 8. *Non sunt condigne passionibus huius temporis, &c.* SED hoc iam solum est cap. 3. in argumento sexto pro meritis.

SEXTO, obijciunt illud ad Philippen. 3. *Hæc omnia quæ mihi erant lucra, propter Christum detrimentum feci, & arborum ut stercora, ut Christum lucrificarem; & ut inueniam in illo, non habens meam iustitiam, quæ ex lege est, sed illam, quæ ex fide est Iesu Christi.* Huc etiam addi possunt illa: *Gratia saluati estis per fidem non ex operibus,* ad Ephes. 2. Et: *Non ex operibus iustitia quæ fecimus nos, sed secundum suam magnam misericordiam saluos nos fecit,* ad Tit. 3.

A RESPONDEO PRIMVM, hæc omnia loca frustra adferuntur contra merita salutis æternæ, cum Apostolus loquatur de salute inchoata, quæ habetur in hac vita, per gratiam iustificationis. & regeneratio nis, non de salute perfecta, quæ reposita est nobis in cælis. Nos autem non contendimus, salutem inchoatam, id est, iustificationem haberi per merita, sed gratis eam donari gratissimè confitemur.

DEINDE loquitur Apostolus de iustitia & operibus, quæ fidem & gratiam Dei præcedunt, nam ideo fidei & gratiæ illam opponit, cum ait: *Ut inueniam in illo non habens meam iustitiam, quæ ex lege est, sed illam, quæ ex fide est Christi.* Et: *Gratia estis saluati per fidem, non ex operibus, &c.* Istam autem iustitiam, & opera nos quoque despiciamus, & merita uitæ æternæ non esse concedimus.

DEINQUE aduersarij, qui hæc loca, ac præcipuè primum locum ex c. 3. ad Philip. impudentissimè referunt ad opera bona, quæ ex fide & gratia Dei à sanctis & iustis hominibus fiunt, deberent vel vnū ex tota vetustate adducere, quia ea loca ita exposuisset.

Certè S. AUGUSTINVS in lib. 2. de pec. merit. & remis. c. 13. dicit, Apostolum uocare detrimenta & stercora, opera bona, quæ fecerat in Iudaismo, quoniam talia uideri poterant in comparatione eminentissimæ iustitiæ, quæ habetur per fidem Christi, in Ecclesia Catholica. Vbi iustitiam Christianorū nō solū non vult appellari detrimenta uel stercora, sed eminentissimā iustitiam nominat, immo nec iustitiā, quæ erat in Iudaismo, absolutè damnat eo loco, sed tantum in comparatione Christianæ iustitiæ.

Idem verò AUGUSTINVS eum locum diligentius tractans in lib. 3. ad Bonifacium, in libro de gratia & libero arbitrio. & in serm. 15. de verbis Apostoli, damnat quidem absolutè iustitiam illam, quā Apostolus uocat detrimenta & stercora, sed ideo damnat quia docet illā esse iustitiā superbiorum, qui suis solis viribus existimant sine fide & gratia Christi se posse implere iustitiā. Iustitiā. n. ex fide & gratia, ubique Augustinus laudat, & meritū uitæ æternæ esse docet.

Quod verò KEMNITIVS notat, Apostolum in præfati dixisse, *Arborum ut stercora*, quasi damnare uoluerit impuritatis eam etiam iustitiam, quam ex fide CHRISTI, cum esset Apostolus, faciebat: puerile est, nam illud (*Arborum*) non respicit opera præsentia, sed præsens iudicium de operibus præteritis, atque in Iudaismo factis.

SEPTIMO, obijciunt illud ad Romanos tertio: *Exclusa est gloria tua, per quam legem? factorum? nō, sed per legem fidei.* At si fides excludit omnem glorificationem, quæ ex operibus nascitur; certè excludit omnia merita. Si quis enim uera merita haberet, de illis iure gloriari posset.

RESPONDEO, Fides excludit glorificationem eorū, qui in se gloriātur, quasi suis viribus iustitiā facere possint, & à se habeant, si quid boni habent: non autē excludit gloriationē eorū, qui in Domino gloriātur, id est, qui iustitiā & merita, Deo iuuante, habere se posse confidunt. Alioquin non diceret Apostolus: *Qui gloriatur, in Domino gloriatur.* Itaque sanctus BERNARDVS sermone decimo tertio in Cantica: *Hæc nobis, inquit, gloriatio non solum non prohibetur, sed etiam suadetur, cum dicitur, gloriam ab inuicem queritis, & gloriam, quæ à solo Deo est, non uultis.*

OCTAVO obijciunt, fieri Christo magnam iniuriam, si meritis nostris aliquid tribuatur, quasi non sufficiant Christi merita.

RESPONDEO, Hoc argumentum, quanto ab aduersarijs magis rhetorice, uel potius tragicè amplificatur, tantum, cum discutitur, inanius inuenitur. Siquidem merita iustorum non opponuntur meritis Christi, sed ab illis nascuntur, & quidquid ipsa iustorum

iustorum merita laudis habent, id totum redundat in laudem meritorum Christi. Ipse enim vitis, nos palmites, & sicut palmes non potest ferre fructum, nisi manserit in vite, sic & nos nihil possumus sine Christo facere. Et sicut nemo vniquam ita desipuit, ut diceret detrahi de gloria vitis, si palmites ipsius multum fructum adferant. Ita nemo, nisi planè stultus, dicere potest detrahi de gloria Christi, si serui eius, per gratiam eius, per spiritum eius, per fidem, & caritatem, ab ipso inspiratà, bona opera faciant, quæ ita verè sint iusta, ut eis debeat a iusto iudice corona iustitiæ.

At, inquiunt, si requiruntur merita hominum, non igitur sufficiebant merita Christi. Non ita est. Nam merita hominum non requiruntur propter insufficientiam meritorum Christi, sed propter maximam eorum efficaciam. Meruerunt enim Christi opera apud Deum, non solum, ut salutem consequeremur, sed etiam, ut eam per merita propria consequeremur. Sine (quod est idem) non solum æternam

mercedem, sed etiam virtutem merendi nobis meruerunt. Sicut etiam quod Deus Sole utatur ad mundum illustrandum, igne ad calefaciendum, aura & ros ad refrigerandum, non est in causa imbecillitatis Dei, quasi non posset ipse per se, absque Sole, auram mundum illustrare, calefacere, refrigerare.

omnipotentia eius, qua potuit non solum ista facere, sed etiam rebus creatis vim faciendi tribuere. Sicut, inquit, diuiditur gloria inter Deum & hominem, si non solis eius meritis, sed etiam nostris salutem assequimur. Neque id verum est. Nam merita nostra, dona sunt Christi, & quamvis in opere bono, quod nos, Deo iuvante, facimus, nihil sit nostrum, quod non sit Dei, neque aliquid sit Dei, quod non sit nostrum, sed totum faciat Deus, & totum faciat homo: tamen ratio, cur id opus sit dignum vitæ æternæ, tota pendet a gratia.

Denique, nos ipsi non minus Christo sumus obstricti, nec minus salutem nostram totam, atque integram illi acceptam referimus, cum illam meritis nostris acquirimus, quam si absque vllis meritis nostris illam acciperemus: imò multo magis nunc illi nos debitores esse fateamur, quandoquidem non solum per eius gratiam saluamur, sed etiam per eandem nobilissimo modo, honorificentissimoque saluamur.

CAPUT SEXTUM.

Soluntur obiectiones ex Patribus.

IAM VERO ex Patribus nonnulla proferunt testimonia contra merita humana, quæ facili negotio explicari poterunt.

PRIMO, obijciunt illa verba S. HILARII in Psal. 51. *Non enim illa ipsa iustitiæ opera sufficerent ad perfectam beatitudinis meritum, nisi misericordia Dei, et in hac iustitia voluntate humanarum demeritorum, et motum, non reputet vicia. Spes igitur in misericordia Dei in seculum seculi.*

RESPONDEO, Explicatio huius loci petenda est ex ijs, quæ diximus ad primam obiectionem capitis superioris. Solum enim Hilarius docet, cum bonis meritis admisceri peccata quædam, quæ tamen non faciant hominem iniustum, cum sint leuia, & venialia, tamen remissione, & misericordia indigēt, quia nihil inquinatum intrare potest in regnum, celorum.

SECUNDO, obijciunt illa verba S. BASILII in Psal. 114. *Atque sempiterna requies illos, qui in hac vita legitime certaverunt, non ob eorum merita factorum, sed de munificentissimi Dei gratia, in qua sperarunt.*

RESPONDEO, Non rectè verba S. Basilij Kemni-

tius interpretatur. Non enim in Græco textu inuenitur illud: *Non ob eorum merita*, neque illud, *gratia*. Hæc enim sunt verba: *κατὰ χάριν τῶν ἐργῶν ἀποδομένην ἀλλὰ κατὰ τὴν μεγαλοδωρίαν τοῦ Θεοῦ*. Quæ verba significant, requiæ æternæ reddendæ esse legitime certantibus, non secundum debitum operum, sed secundum debitum Dei munificentissimi, id est, non pro merita operum, sed pro mensura magnificentiæ Dei, siue non quantum deberet operibus, sed multo amplius, quantum videlicet decet munificentiam Dei.

Sed etiam si rectè Kemnitius verba S. Basilij Latine reddidisset, nihil tamen oblineret ex Basilio contra merita. Diceremus enim a Basilio excludi merita, quæ sint homini a se, & predicari merita, quæ sint homini ex gratia. Nam cum dicit, manere requiem æternam legitime certantes: aperte ponit merita: legitime enim certati debetur iure præmium. Cum autem addit (si tamen addit) *Non ob eorum merita factorum, sed de munificentissimi Dei gratia*, indicat, neminem legitime certare suis solis viribus, sed per gratiam condonationis. Ac per hoc non ob merita propria, id est, proprijs viribus acquisita, sed ob gratia Dei, a qua merita vera nascuntur, dari certantibus requiem sempiternam.

TERTIO, obijciunt ex AUGUSTINO illa verba in Psal. 70. concione secunda: *Tua peccata sunt, merita Dei sunt. Supplicium tibi debetur, et cum præmiū venerit, sua dona coronabit, non merita tua.* Item illa ex serm. 15. de verbis Apostoli: *Pro nihilo saluos facies illos, nihil inuenis, unde salues, & multum inuenis, unde damnes.* Item illa verba ex libro de gratia, & libero arbitrio, cap. 9. *Melius, inquit, dicere, Gratia Dei vitæ æternæ, ut intelligeremus, non pro meritis nostris, Deum nos ad æternam vitam, sed pro sua misericordia perducere.*

RESPONDEO, S. AUGUSTINVS, ubicunque merita dampnat, loquitur de meritis, quæ sunt in nobis, ex nobis, id est, sine gratia Dei. Id quod ex duobus locis apertissime intelligi poterit. **PRIMUS** locus est in epistola 105. ad Sixtum: *Ipsa, inquit, vitæ æternæ, qua in fine, sine fine habebitur, & ideo meritis precedentibus redditur, tamen quia eadem merita, quibus redditur, non a nobis, paria sunt per nostram sufficientiam, sed in nobis facta per gratiam, etiam ipsa gratia nuncupatur, non ob aliud, nisi quia gratis datur: nec ideo, quia meritis non datur, sed quia data sunt, & ipsa merita, quibus datur.* Et infra: *Cui debetur vitæ æternæ, vera iustitia est, si autem vera iustitia est, ex te non est, de sursum est, descendens a Patre luminum, ut haberes eam, si tamen habes, profecto, accepisti. Quid enim habes, quod non accepisti? quapropter, o homo, si accepturus es vitam æternam, iustitia quidem stipendium est, sed tibi gratia est, cui gratia est ipsa iustitia. Tibi enim tanquam debita redderetur, si ex te tibi esset iustitia, cui debetur.*

HABEMUS ex hoc loco, iustitiam nostram, cui redditur vitæ æternæ, veram esse iustitiam, ac per hoc verè meritoriam, non autem ita imperfectam, ut peccatum dici possit, ut aduersarij dicunt. Habemus deinde ex AUGUSTINO, cum dicit, nobis non deberi vitam æternam ex merito, sed gratis donari, loqui de homine, qualis est sine gratia Dei, & qui suis solis viribus operatur: homini enim, ut operatur ex gratia, nunquam negauit Augustinus, deberi vitam æternam ex merito, cum ipsi iustitiæ, quæ homo per gratiam operatur, dicat, reddi tanquam stipendium vitam æternam.

LOCUS POSTERIOR est in libro de gratia, & libero arbitrio cap. 6. Cum, inquit, dicunt Pelagiani, hanc esse solam, non secundum merita nostra gratiam, qua homini peccata dimittuntur: illam verò, qua datur in finem, id est, æternam vitam, meritis nostris precedentibus redditur, respondendum est eis. Si enim merita nostra sic intelligerent, ut etiam ipsa dona Dei esse cognoscerent, non esset reprob. inda

probanda ista sententia; quoniam verò merita humana sic prædicant, ut ea ex semetipso habere hominem dicant, prorsus rectissime respondet Apostolus, Quis enim te discernit? quid autem habes, quod non acceperis? prorsus tali cogitant verissime dicitur, Dona sua coronat Deus, non merita tua: si tibi a te ipso non ab illo sunt merita tua. Hæc enim si talia sunt, mala sunt, quæ mala sunt, non coronat Deus: si autem bona sunt, Dei dona sunt.

Et capite septimo: Si, inquit, Dei dona sunt bona merita tua, non Deus coronat merita tua, tanquam merita sua, sed tanquam dona sua.

Et capite octavo: Apostolus, inquit, cum dixisset, Gratia salvi facti estis, per fidem, & hoc non ex vobis, sed Dei donum est, non ex operibus, ne quis extollatur, vidit utique, putare posse homines, hoc ita dictum, quasi necessaria non sint opera bona credentibus, sed eis fides sola sufficiat, & rursum posse homines de bonis operibus extolli, velut ad ea facienda sibi sufficient: mox itaque addidit, ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Iesu, in operibus bonis, quæ præparavit Deus, ut in illis ambulemus. Quid est hoc, quod cum Dei gratiam commendans, dixisset, non ex operibus, ne forte quis extollatur, cur hoc dixerit, rationem reddens, ipsius enim sumus, inquit, figmentum, creati in Christo Iesu, in operibus bonis, quomodo ergo non ex operibus, ne forte quis extollatur? sed audi, & intellege, non ex operibus dictum, tanquam tuis ex te ipso tibi existentibus, sed tanquam his, in quibus te Deus finxit, id est, formavit, & creavit.

Et insit: Illa (nimium gratia boni operis) cui datur, tantummodo gratia est. Hæc autem, (id est, vita æterna,) quæ illi datur, quoniam premium est, gratia est pro gratia, tanquam merces pro iustitia, ut verum sit, quoniam verum est, quia reddet unicuique Deus secundum opera eius. Ex his manifestè colligitur, quid S. Augustinus de meritis sentiat: neque opus est verbis eius aliquid addere, cum sine vllis ambagibus dixerit, illa se merita dānare, quæ non sunt nobis ex Deo.

Quarto obijciunt illud ex Sancto Prospero in lib. primo de vocatione gentium, capite decimo septimo, siue (in alia editione) capite quinto, ubi dicit: Ideo in parabola de his, qui laborant in vinea, dari idem premium, eandemque mercedem omnibus operariis, siue multum, siue parum laboraverint, ut ij, qui multo labore sudaverunt, nec amplius, quam novissimi acceperunt, intelligant, donum se gratiæ, non operum accepisse mercedem.

Respondet, Considerat Sanctus Prosper vitam æternam, ut est una, & eadem, siue ut est æqualis in omnibus beatis. Neque enim alius longius, alius brevius, sed omnes in æternum vivunt. Dicit autem, hæc vitam æternam donum esse gratiæ, non operum mercedem, eo sensu, quo dixit Augustinus, dona sua coronat Deus, non merita tua, videlicet non est vita æterna merces operum, quæ sint nobis a nobis, sed quæ sunt nobis a gratia Dei. Atque ut hoc intelligeretur, ideo voluit Deus vitam æternam tribuere ijs, qui multum, & ijs, qui parum laboraverāt. Ne, qui multum laborant, de suis viribus extollantur. S. autem Prosperum non negare vera merita, quæ oriuntur ex gratia planum est ex eodem loco, ubi dicit: Bona merita sequimur homine post adeptam gratiā, non autem præcedere.

Quinto, obijciunt illud Sancti Gregorii libro nono Moralium, capite decimo quarto: Si opus virtutis exercevero, ad vitam non ex meritis, sed ex venia convalesco.

Respondet, Loquitur Sanctus Gregorius de meritis, quæ sunt in nobis ex nobis, eo modo quo loqui diximus Augustinum, & Prosperum. Vult enim ad humilitatem nos adhortari, & ideo dicit, cum opera virtutis facimus, nos ad vitam convales-

scere, non ex meritis proprijs viribus acquisitis, sed ex venia, per quam iustificati à Deo iustitiam, & bona opera habere incipimus.

Sexto, obijciunt sanctum Bernardum, qui in sermone primo de Annunciatione sic loquitur: Neque talia sunt hominum merita, ut propter ea vita æterna debeat ex iure, aut Deus iniuriam aliquam faceret, nisi ea donaret. Item sermone decimo quinto in Psalmum: Qui habitat. Totum, inquit, hominis meritum est, si totam spem suam ponat in eo, qui totum hominem salvum facit. Et sermone 61. in Cantica: Proinde meritum meum, miseratione Domini. Addit etiam Kemnitiu altercationem sancti Bernardi cum Diabolo, in qua dixisse legitur: Fateor, non sum dignus ego, nec proprijs possum meritis regnum obtinere celorum. Caterum Dominus meus duplici iure illud possidet, hereditate Patris, & merito passionis, altero ipse contentus, alterum mihi donat.

Respondet, In primo testimonio docet sanctus Bernardus, vitam æternam non deberi meritis ex iure absolute, quia merita præsupponunt & gratiam & promissionem. Id enim paulo infra ita ipse explicat, dicens, propterea non deberi meritis vitam æternam ex iure, quia merita ipsa nascuntur ex gratia. Præsupposita autem gratia & promissione, deberi vitam æternam ex iure, docet Apostolus, cum ait 2. ad Timotheum quarto: Reposita est mihi corona iustitiæ. Et ad Hebræos sexto: Non est iniustus Deus, qui obliviscatur operis vestri & laboris. Et sanctus Augustinus de natura & gratia, c. 2. Non est iniustus Deus, ut iustos fraudet mercede iustitiæ.

Ad alia loca respondemus, ea dicta esse à sancto Bernardo, ut intelligamus, merita nostra non esse ex nobis, sed ex misericordia Dei; quod clarius explicat sermone sexagesimo octavo in Cant. Merita habere cures: habita, data noveris, &c. Fortasse etiam sanctus Bernardus, T. V. ex humilitate, quæ propria merita ignorat, T. V. ex incertitudine propriæ gratiæ, prudenter non confidebat in meritis suis, sed in sola misericordia Domini. Quod imitandum esse in sequenti capite pluribus ostendemus. Sed non ideo merita non habebat, quia merita sua non agnoscebat.

CAP. VII. SEPTIMUM.

Quatenus fiducia in meritis collocari possit, exponitur.

CONTROVERSIAE superiori coniunctæ sunt DUE quæstiunculae breviores, UNA, de fiducia meritorum: ALTERA, de intuitu mercedis.

Quod attinet ad PRIMAM, Hæretici nostri temporis, nullam omnino fiduciam in meritis constitui posse contendunt. Quam sententiam coguntur defendere, si velint in illo errore persistere, quod omnia opera iustorum sint peccata mortalia.

Sed in primis IOANNES CALVINUS adversus hanc fiduciam meritorum tragicè commovetur Nam in lib. 3. Instit. c. 2. §. ult. reprehendens Petrum Lombardum, quod scripserit, spem gigni in nobis ex gratia Dei, & meritis præcedentibus: Quis, inquit, non merito tales bestias excretur? magisrum talibus dignum discipulis, quales in insanis rabularum Scholis nactus est. DEINDE, capite duodecimo, §. 3. & 4. ex instituto docet, nullam in proprijs meritis fiduciam esse locandam. Errorem huic planè contrarium docuit IOANNES VICLEFFVS, Pelagium sequutus, ut testatur Thomas V. Valdensis tom. 3. cap. 7.

Sed Catholica Ecclesia spem uiam ingredi-tur, quæ præcipuam quidem spem & fiduciam in Deo ponendam esse; aliquā tamē etiam in meritis poni posse

Posse docet. Sed ut res tota planius explicetur, Sciendum est, fiduciam nihil esse aliud, nisi spem confirmatam atque perfectam, ut sanctus Thomas docet in 2. 2. q. 129. art. 6. Quod etiam profani Scriptores tradiderunt. Sic enim loquitur Seneca in epist. 16. ad Lucilium. *De te spem habeo, nondum fiduciam.*

Sciendum est etiam, aliud esse fiduciam nasci ex meritis, aliud fiduciam esse ponendam in meritis. Potest enim fieri, ut quis exigua, ac penè nullam fiduciam in meritis proprijs constituat, eo quod non certo sciat, an habeat vera merita, & tamen veris, magnisq. meritis abundet, & ex illis fiducia in ipso erga Deum maxima oriatur. Ex qua distinctione tota quaestio absolui, & variae Scripturarum, ac Patrum testimonia conciliari poterunt. Igitur tribus propositionibus nostram sententiam complectemur.

PRIMA PROPOSITIO. *Fiducia Sanctorum, quam in Deo constituunt, non ex fide sola, sed etiam ex bonis meritis nascitur, atq. ideo summo studio merita quaerenda sunt, ut apud Deum fiduciam habere possimus.*

Hæc propositio directe contra Caluinum ponitur, & ex Scripturis & Patribus facile probari potest. Tobia quarto: *Fiducia magna erit coram summo Deo eleemosyna, omnibus facientibus eam.* Iob vndecimo: *Si iniquitatem, qua est in manu tua, abstuleris, & non manserit in tabernaculo tuo iniustitia, tunc lenare poteris faciem tuam, & habebis fiduciam proposita spe, & defossus securus dormies.* Ad Rom. 5. *Tribulatio patientiam operatur, patientia vero probationem, probatio vero fiduciam.* 1. ad Timoth. 3. *Qui bene ministraverit, gradum bonum sibi acquirat, & multam fiduciam, &c.* Ad Heb. 10. *Vinctis compassi estis, & rapinam bonorum vestrorum cum gaudio susceptis. Nolite itaque amittere confidentiam vestram.* 1. Ioan. 3. *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum.* His apertissimis Scripturae testimonijs addi possunt hæc testimonia sanctorum Patrum.

Sanctus CYPRIANVS in serm. de eleemosyna, circa finem: *Præclara, inquit, & diuinares, Fratres carissimi, salutaris operatio, solatium grande credentium, securitatis nostræ salubre presidium, munimentum spei, tutela, fidei medela peccati.*

Sanctus IOANNES CHRYSOSTOMVS hom. 2. in posteriorem ad Corinthios: *Nos, inquit, oramus, ut post Baptismum etiam vitam honestam habeatis: tu contra sedes, nihilque non facis, ut hinc migret absque bona vita. At vos optamus, ut ex beneficiis habeatis fiduciam.*

AVGVSTINVS operis imperfecti hom. 15. in Matth. non procul ab initio, *Sicut oleum, inquit, accendit lumen lucerna, ita & bona opera excitant fidem cordis, & dant confidentiam animæ.*

Sanctus AMBROSIVS in comment. ad ca. 17. Lucæ: *Ex fide, inquit, caritas, ex caritate spes, & rursum in se sancto quodam circuitu reuoluuntur.* Idem (si tamè idem) in c. 3. posterioris ad Corinthios: *Nunc, inquit, opus est, ut crescat in nobis fiducia bonis actibus comparata.*

Sanctus AVGVSTINVS præfatione in Psal. 31. *Ille sperat qui bonam conscientiam gerit: quem vero punit mala conscientia, retrahit se a spe, & non sibi sperat nisi damnationem. Ut ergo speret regnum, habet bonam conscientiam, credat & operetur.* Idem in sermone 16. de uerbis Apostoli: *Qua spes, inquit, est nisi de aliqua conscientia bonitate?*

His accedit etiam ratio, nam cum promiserit Deus coronam vitæ diligentibus se, & dicit sanctus Iacobus capite primo, ex duobus pender adeptio gloriæ, ex fidelitate Dei, qui præstat quod promissit, & ex operibus nostris, diligere enim oportet, non verbo & lingua, sed opere & veritate, ut ait sanctus Ioannes in epistola prima, capite tertio, proinde si cur spes certa non esset, si nos bene operaremur, sed

A Deus fidelis non permaneret, ita nec certa esse potest, si Deus quidem fidelis sit, sed nos non bene operemur, nec diligamus opere & veritate. Spes igitur, ac per hoc etiam fiducia, non solum ex gratia Dei promittentis, sed etiam ex meritis & operibus nascitur, ut rectè docuit Petrus Lombardus libro tertio Sent. dist. 26.

Sed fortè OBJICIET aliquis, quod his, quæ dicta sunt, repugnare videatur, quod sanctus Augustinus tractatu 83. in Ioanem, & Petrus Lombardus in 2. Sent. d. 25. dicunt, spem priorem esse caritate, & sine ea posse consistere, contra autem caritatem sine spe esse non posse. Nam si hæc uera sint, illud uerum esse non poterit, quod supra dictum est, spem ex caritate & bonis operibus nasci.

B Sed facilis est responsio. Nā (ut rectè ait sanctus Ambrosius) spes oritur ex caritate, & ex ipsa spe oritur caritas. Amor enim beatitudinis, ut rei nobis conuenientis, spem omnem præcedit. Non enim speratur, quod non amatur, ut AVGVSTINVS docet in Enchiridio, capite centesimo decimo septimo.

C Itaq. in homine nondum conciliato primus motus ad salutem est fidei, inde sequitur amor, & desiderium beatitudinis, per fidem iam cognita: post amorem, siue cupiditatem beatitudinis, sequitur in homine spes consequendæ eiusdem beatitudinis: sed ea spes non immediate, sed mediatè beatitudinem respicit. Non enim qui nondum cum Deo in gratiam rediit, nec habet ulla bona merita, immediate beatitudinem sperare potest. Ista enim non spes, sed præsumptio esset, ut Augustinus dicit in locis supra citatis: sed sperat reconciliationem, & bona merita per Dei misericordiam se habiturum, & per hæc tandem ad beatitudinem peruenturum. Post hanc spem, quam Theologi vocant informem, sequitur vera caritas, & operatio bona. Inde autem roboratur spes & fiducia incipit appellari, quæ immediate beatitudinem respicit.

Sit iam ALTERA Propositio: *In bonis meritis, quæ verè talia esse compertum sit, fiducia aliqua collocari potest, modo superbia caneatur.*

Hæc quoque propositio exemplis diuinæ Scripturæ confirmari potest. Legimus enim in secundo libro Esdræ, capite quinto, Nehemiam virum sanctum, enumerantem opera sua bona, & dicentem Deo: *Memento mei Domine in bono, secundum omnia, quæ feci populo huic.* Item Dauidem dicentem in Psal. 17. *Et retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, quia custodini vias eius.* Et Ezechiam orantem apud Isaiam, capite trigesimo octauo: *Obsecro Domine memento, quæ sibi, quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod bonum est in oculis tuis fecerim.* Et sanctam Hester ita orantem capit. 14. *Tu scis necessitatem meam, quod ab omni signo superbia & gloria mea, quod est super caput meum in diebus ostentationis meæ, & detester illud, sicut pannum menstruatum: & non portem in diebus silentij mei; & quod non comederim in mensa Aman, nec mihi placuerit convivium regis, & non biberim vinum libaminum; & nunquam letata sit ancilla tua, ex quo huc translata sum usque in presentem diem, nisi in te Domine Deus Abraham. Deus fortis super omnes, exaudi vocem eorum, qui nullam aliam spem habent, & libera nos de manu iniquorum.* Denique Apostolu in dicentem: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi, in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ.*

His exemplis addi possunt alia ex testimonijs Patrum. Scribit enim S. HIERONYMVS in vita Pauli primi Eremitæ, eundem Paulum morti propinquum dixisse, *Peractis cursu superest mihi corona iustitiæ.* In vita vero Hilarionis refert idem Hieronymus; dixisse Hilarionem: *Egredere anima mea, egredere, quia*

times? septuaginta prope annis seruisti Christo, & mortē times? Scribit quoque SYLPITIUS, S. Martinum in exitu diabolo astanti, magna cum fiducia dixisse: *Quid hic astas cruenta bestia? nihil in me funeste reperies. Abrahā me finis excipiet.* Denique S. BONAVENTURA scribit, illa fuisse verba extrema S. Frāscisci: *Educ de custodia animam meam ad confitendum nomini tuo. Me expectant iusti, donec retribuas mihi.*

His tot, ac tantis exemplis satis apparet in bonis meritis nonnullam fiduciam reponi posse: addidi autem: *Modo superbia caueatur.* Quoniam si quis in proprijs meritis ita confideret, ut ea se a se, non ex gratia Dei habere crederet, vel ceteros præ se despiceret, aut maiora se merita habere existimaret, quam re vera haberet: is non tam in spem erigetur, quam in superbix barathrum præcipitaretur.

Posse autem in meritis spem aliquam poni, si vera sint merita, & sobriè id fiat, probari potest hac etiam ratione, quoniam sicut misericordia Dei, ita etiam bona merita sunt vera salutis causa; licet autem tem confidere in omni vera causa, quæ ad finem optatum & speratum consequendum, cognoscatur idonea. Nam & in rebus corporalibus ægrotus rectè confidit non solum in arte, & industria medici, sed etiam in medicamentorum virtute & efficacia. Neque hoc est confidere in propria virtute, sed in Deo, & eius gratia, cuius sunt munera omnia bona merita.

SIT TERTIA Propositio: *Propter incertitudinē propria iustitia, et periculū manus gloriæ iustissimū est, fiduciā totam in sola Dei misericordia & benignitate reponere.*

Explico propositionem, non enim ita accipienda est, quasi non sit homini totis viribus studendū operibus bonis, aut non sit in eis confidendū, quasi non sint vera iustitia, aut iudicium Dei sustinere non possint, sed hoc solum dicimus tutius esse, meritum iam partorum, quodammodo obliuisci, & in solam misericordiam Dei respicere, Tunc quia nemo absque revelatione certò scire potest, se habere vera merita, aut in eis in finem usque perseueraturum; Tunc quia nihil est facilius in hoc loco tentationis, quam superbiam ex consideratione bonorum operum gigni.

Probat igitur propositio testimonijs illis, quæ aduersarij contra merita operum adferre solent. Nam quod ait Daniel capite 9. *Non in iustificationibus nostris prosternimus preces nostras ante faciem tuā, sed in miserationibus tuis multis.* Et quod ipse dominus admonet Lucæ decimo septimo: *Cum feceritis hæc omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite, serui inutiles sumus;* hoc solum probant, quod nos dicimus, tutius esse in sola misericordia Dei, & nō in operibus nostris fiduciam collocare. Quod etiam testantur publicæ preces quas Ecclesia Catholica ad altare fundere solet. Nam in collecta Dominicæ, quæ sexagesima dicitur, sic orat Ecclesia: *Deus, qui conspicias, quia ex nulla nostra actione confidimus, &c.* Item in collecta secreta Dominicæ Adventus: *Vbi nulla suppetunt suffragia meritorū, tuis nobis succurre præsidijs.* Itē in canone post consecrationē: *Inira quorū nos consortiū non estimatur meriti, sed venia quæsumus, largitor admittit.*

Similia passim leguntur in patribus, S. IOANNES CHRYSOSTOMVS homilia vigesima prima in Genes. ante medium: *Oportet, inquit, in virtute, & rectè factis spem salutis habere, imo neque in illis multum de se sentire, sed tunc magis humilem & modestum esse, cum magnas virtutum diuitias congerere possumus.* Sic enim & ipsi collectas diuitias custodiemus, & gratiam Dei nobis conciliabimus. Enimvero, propter hoc & Christus discipulis dicebat: *Cum feceritis hæc omnia, dicite, serui inutiles sumus.* Item homilia tertia in illud: *Elatum est cor Ozia,* sub initium, *Nihil, inquit, perinde gignit su-*

perbiam, ut bona conscientia, nisi aduigilemus. Unde & CHRISTVS sciens quod post benefacta nos hic morbus adoritur, dicebat discipulis, cum omnia feceritis, dicite, serui inutiles sumus. Item homilia tertia in Matthæum: *Noli, inquit, mercedem reposcere, ut accipias mercedem. Tu saluari te per gratiam conficere, ut se ille tibi debitorem fuscatur; nec modo pro operibus tuis, sed etiam pro hac equanimitate. Quando enim aliqua præclare fecerimus, habemus cum debitorem ob res bene gestas: quādo vero nihil arbitramur nos operatos, egregium amplius etiam ob talem meremur affectum, quam propter opera ipsa, quæ fecimus. Minimum itaque de se sensisse, tam magnum est, quam maximas rescisse.*

Sanctus AMBROSIVS, ut in eius uita scribit Paulinus, sub mortem ita loquutus fertur ad ciues Mediolanenses: *Non sic uixi, ut me pudeat inter vos uiuere: nec mori timeo, quia bonum Dominū habemus.* Quæ verba sanctus AVGVSTINVS (ut in eius uita Possidonius refert) uehementer mirari & laudare solebat; ideo siquidem Ambrosium dixisse affirmabat: *Nec mori timeo, quia bonum Dominum habemus, ne crederetur præfidens de suis purgatissimis moribus præsumpsisse.* Sciens enim Ambrosius examen æquitatis diuinæ, magis de bono Domino, quam de suis meritis confidebat.

Ipse quoque sanctus AVGVSTINVS libro tertio Contra Cresconium, capite octogesimo: *Ad existimationem, inquit, hominum magna testium, qui me nouerunt, suppetit copia: ad Dei verò conspectum sola conscientia, quam contra vestras criminationes, cum intrepidam geram; non me tamen sub oculis omnipotentis iustificare audeo, magisque ab illo effluentem misericordiam largiorem, quam iudicis summum examen expecto.*

Sanctus GREGORIUS libro nono Moralium capite 17. *Si scimus, inquit, bona quæ agimus, ad elationē ducimur; si nescimus, minime seruamus. Quis enim aut de virtutis suæ conscientia non quantulumcunque superbiat? aut quis rursus bonū in se custodiat, quod ignorat; sed contra utraque quid superest, nisi ut recta quæ agimus sciendo nesciamus, ut hæc & recta aestimemus, & minimus quatenus & ad custodiam sensifaciet animam scientia rectitudinis, & in timorem non eleuet aestimatio minorationis.*

S. BERNARDVS serm. 9. in Psalm. *Qui habitat. Præstendar, inquit, alter merum, sustinere se iactet pondus diet, & estus; mihi adharere Deo bonum est, ponere in Domino Deo spem meam.* Item in Cant. serm. 68. *Perniciosa paupertas penuria meritorum: præsumptio autem spiritus fallaces diuitia. Et ideo diuitias & paupertatē ne dederis mihi Domine, ait Sapiens: Felix Ecclesia cui nec merita sine præsumptione, nec præsumptio absq; meritis deest. Haber merita, sed ad promerendū, nō ad præsumendū.* Idem in epist. 42. scribit, utilissimum esse corā Deo, non iustitiam prætere, sed misericordiam postulare. Et in epist. 310. quam in ipsa penē morte constitutus, dictauit: *Orate, inquit, Saluatorem, ut tempestiui iam exitum non differat, sed custodiat: curare minire votis calcaneum nudum meritis.* Vbi sanctus Bernardus ex conscientia bonæ uitæ optat, non differri diutius mortem suam; & tamen adeo nō confidebat in meritis, ut existimaret, se nudū esse meritis.

DENIQUE, his accedit ratio manifesta. Vel enim habet homo uera merita, uel non habet; si non habet, perniciosè fallitur, seq; ipse seducit, dum in falsis meritis confidit. Istæ enim sunt fallaces diuitiæ apud S. Bernardum, quæ ueras impediunt. Si uerò habet, nihil perdit ex eo, quod ipse ea non intuetur & in solo Deo confidit. Deus enim ea bene nouit, & intuetur, nec irremunerata esse patitur, ut pulchrè docet S. Io. Chrysost. hom. 38. ad populū Antiochen. *Habemus igitur quatenus in bonis meritis fidendum, aut non fidendum esse uideatur.*

CAP V T OCT AV V M.

Licitum esse operari bona opera intuitu mercedis aeternae.

ALTERA quaestio est de intuitu mercedis; liceatne operari opera bona intuitu mercedis aeternae. IOANNES CALVINVS lib.3. Instit. c.16. §.3. & c.18. §. 2. negare videtur operandum esse intuitu mercedis, & quoniam negare non potuit, Scripturas interdū hortari homines ad bonum spe mercedis, addit, saltem non esse à tali exhortatione ducendum exordium. In Antidoto quoq; Concilij, sess. 6. Can.31. dicit, Apostolū ad Ephes.1. longē aliam doctrinam tradere de intuitu mercedis, quā Concilium faciat. Fuit etiam in Catalonia quidam Bugarius publicē damnatus, vt Bernardus Lutzemburgensis in suo Catalogo refert, quod diceret, opera bona vitari, si fierent intuitu mercedis aeternae.

Contrariam doctrinam tradit Concilium Tridentinum sess.6.c.11. & Can. 31. vbi tamen non dicit Conciliū, operandum esse tātum affectu mercedis, vt Calvinus in Antidoto significat, cū cōtra ipse asserit, non tantum affectu mercedis operandum esse. Hæc enim sunt verba Concilij, c.11. *Constat eos orthodoxa religionis doctrina aduersari, qui statuunt, iustos peccare, si suam ipsorum misericordiam excitando, & sese ad currendum in stadio exhortando, cū hoc ut in primis glorificetur Deus, mercedem quoque intuentur aeternam.* Vbi clarē videmus, non tantum, nec præcipuē amorē mercedis operandum esse ex doctrina Concilij, sed PRIMVM quidem propter gloriā Dei, DEINDE etiam, propter mercedem felicitatis aeternae. Quam doctrinam ex Scripturis & Patribus, & ipsa naturali ratione probabimus.

PRIMVM igitur Christus ipse Matth.4. prædicationem suam ita exorsus est: *Poenitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum.* Item Matth.3. Instructionem Apostolicam inchoauit: *Beati pauperes spirituum, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* A simili spe regni cælorū exordium sumpsit Io. Baptista Matth.3. ab eodem iussit Christus, Matth. 10. vt Apostoli exordirentur. Quid igitur est, quod Calvinus dicit, non esse ducendum exordium a promissione mercedis? vtrum, quæso, Christus, & eius præcursor, & Apostoli falluntur, an Calvinus errat?

SECUNDO, habemus Christi non solum exhortationem, sed etiam præceptum, Matth.6. *Primum quærite regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adiciantur vobis.* Et Luc.16. *Facite vobis amicos de Mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in aeterna tabernacula.* Simile est Apostoli præceptum 1.ad Corinth.9. *Debet in spe, qui arat, arare, & qui trahit, in spe fructus percipiendi.*

TERTIO, habemus exempla Sanctorum, in Ps.118. *Inclinavi cor meum ad faciendas iustificationes tuas propter retributionem.* Neq; obstat, qd in Hebræo habetur, עָקַב לְעוֹלָם, idest, in aeternum finis, siue merces. Nā idem est sensus; est enim ac si dixisset, quoniam merces, quā expecto, sempiterna erit. Quod expressit Ecclesiasticus c.18. cum ait: *Ne vercaris usque ad mortem iustificari, quoniam merces Dei manet in aeternum.* Itaq; non solum Septuaginta viri vertunt, propter retributionem; sed etiā S. Hieronymus reddidit, propter aeternam mercedem. ALIVD exemplū est ad Heb.11. *Moses grandis factus, negavit se esse filium Pharaonis, magis eligens affligi cū populo Dei, quam temporalis peccati habere incurritur, maiores divitias estimans thesauro Aegyptiorū improprium Christi. aspiciebat enim in remunerationem.* ALIVD exemplū est ipsius Apostoli ad Philip.3. *Ad destinatum persequi.* Rob. Bellarm. Tom.III.

A quor, ad brauium supernae vocationis in Christo Iesu.

QUARTO, habemus cohortationes Apostoli plurimas. Nā 1.ad Cor.9. ait: *Sic currite, vt comprehendatis.* Ad Galat.6. *Bonum autem facientes non deficiamus. Tēpore enim suo metemus.* Ad Col.3. *Quodcumq; faciis, ex animo operamini, sicut Domino, & nō hōibz, scientes qd à domino accipietis retributionem hereditatis.*

Quid autem Calvinus sibi velit, cum contra allegat primum c. ad Ephesios, penitus nescio. Nihil enim est in eo capite, qd vel imaginē præ se ferat argumenti aduersus sententiā nostram. Contra autē illud est, quod Apostolus orat Deum, vt illuminet Ephesiorum mentes, vt sciāt quæ sit spes vocationis eius & quæ diuitia gloriæ hereditatis eius in Sāctos. Quæ oratio Apostoli eo tendit, vt Ephesij, cognita præmij magnitudine, prompti ad bona opera faciendā, & mala omnia pro Christo ferendā reddantur.

Addamus his etiam testimonia Patrum S. CYPRIANVS in libro de exhortatione Martyrij, c. vlt. posteaquam docuit, qd magnum præmium in cælo Martyres maneat: *Hæc cogitationes, inquit, quæ persecutio potest vincere? quæ possunt tormenta superare? Et in fra: Hæc oportet mente contemplari, & cogitatione; hæc die ac nocte meditari. Si talem persecutionis dies Christi militi inuenerit, vinci non potest virtus ad præmij propria.*

Sanctus AMBROSIVS in cap. 15. Luc. tractans illud: *Quanti mercenarij, &c.* distinguit bonos mercenarios a malis mercenarijs: malos autem esse dicit, qui seruiunt Deo propter lucella bonorum temporalium. Ex quo sequitur, vt boni sint, qui seruiunt propter lucrum mercedis aeternae.

Sanctus HIERONYMVS lib.2. in Ionin. differens contra quartam propositionem: *Ideo, inquit, Paulus hoc facit, vt plus laborans, plus etiam mercedis accipiat.*

S. AUGUSTINVS in Ps.120. super illud: *Dominus protectio tua super manū dexterā tuā.* Quid est, inquit, nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua? idest, quando facis opus bonum, propter vitam aeternam fac. Nam si opus bonum in terra propterea feceris, vt terrena tibi cibū dent, sicut sinistra tua quid faciat dextera tua, misceisti dexteram sinistrae. Noli facere, nisi propter vitam aeternā, ideo fac, & securus facies. Hoc enim mandauit Deus.

S. GREGORIUS hom.13. in Euāgelia: *Nec castitas inquit, magna est, sine bono opere, nec opus bonum est aliud quid sine castitate. Sed si vtrumq; agitur, restat, vt quisquis ille est, spe ad supernam patriam tendat, & nequaquam se a vitij pro mundi huius honestate contineat.*

Neq; defunt ad rē eandē confirmandā optimæ rationes. PRIMVM enim, si vita æterna est finis fidei, & operum iustorum, ad Rom.6. *Habetis fructum vestrū in sanctificationem, finem verō vitam aeternā.* Et 1. Pet.1. *Vt reportetis finem fidei vestrae, salutē animarū vestrarum.* Quis ambigare potest, liceatne vitā aeternam intueri, atq; ad eam opera bona dirigere, cum certū constet, finem spectandum esse inter operandum, atque ad eum media omnia esse referendā?

DEINDE, si licet pp metum gehēnæ cōtinere manum, & oculos, & cor ipsum a peccato, & mandata legis implere, vt in 1. lib. probatū est, cur nō magis licebit idē facere pppter spē felicitatis aeternae? AD HÆC, non vitiantur poenitentia, & Sacramentorum perceptio, cum ista sunt causæ obtinendæ gratiæ Dei, cur ergo vitiantur opera bona, si fiant causæ obtinendæ beatitudinis, quæ est gratia consummata, atque perfecta?

POSTREMO, licet omnium cōsensu in operibus temporalibus spectare temporalem finē, vt pharmacū sumere gratia sanitatis, arare & serere spe fructus percipiendi; currere, vel decurrere in stadio causa obtinendæ victoriæ. Cur igitur non liceat in opere spiritali, in cursu, & certamine ab ipso Deo proposito, ad brauium supernae vocationis attendere?

Soluuntur obiectiones.

NEQVE argumenta, quæ cōtra obijciuntur, aliquid probant. **P R I M V M** obijciuntur testimonium Domini, qui Io. 10. mercenarios reprehēdit. **S E C V N D O**, Additur testimoniū S. Bernardi in lib. de diligendo Deo, sic loquentis: *Non sine premio diligitur Deus, nisi absq; premiū intuitu diligendus sit. Vana namq; vera caritas esse non potest, nec tamen mercenaria est.* **T E R T I O**, testimonium S. Tho. qui in 2. 2. q. 19. art. 4. ad 3. scribit, amorem mercenarium cum vera caritate nō posse consistere. **Q U A R T O**, quod seruile, ac sordidum videatur operari propter mercedem. **Q U I N T O**, quod Deus amore amicitia, non amore concupiscentia diligendus sit.

A D P R I M V M, **S E C V N D V M**, & **T E R T I V M**, **R E S P O N D E O**, Mercenarios p̄prie nō vocari, nisi qui mercedem solā, aut p̄cipuē intuentur. Isti enim sunt, qui si merces nulla p̄stato esset, Domino non seruiret. Isti etiam sunt, qui viso lupo fugiunt & dimittunt oues; qm̄ non pertinet ad eos de ouibus, id est, non omniū salutē, sed propriā tm̄ utilitatem propositā habent. Hos igitur Dominus reprehendit: nec non S. Bernardus & S. Thomas. Nos verō nō dicimus, in bonis operib. solā, aut p̄cipuē spectādā esse mercedē, sed Deū, eiusq; gloriam, tanquam vltimum finē, mercedē autē, vt finem secundarium, qui propter Deū, eiusq; gloriā expetatur. Cupim⁹ enim Deum videre, atq; ex ea visione felices effici, vt iusto ardentius & securius Dominum diligamus.

A D Q U A R T V M **R E S P O N D E O**, seruile ac sordidū esse intueri mercedē opere ipso, & labore viliorē. Quod faciūt, qui propter tēporalia lucra p̄cipuē Deo seruiūt, aut Ecclesiastica & spiritalia ministeria obeunt. At spectare mercedē eminentissimā, quæ in ipsius Dei visione consistit, non potest esse sordidum, aut seruile, sed nobilissimum ac regium. Et quamuis ne ipsa quidem vita æterna sit appetēda, plusquam Dei gloria, & virtuosus amor esset, magis beatitudinem propriam amare, quā Deum, tamen incomparabiliter turpius & periculosius est temporalem mercedem intueri, quam æternā, non solum quoniam (vt diximus) merces tēporalis opere ipso vilior est, sed etiam quoniam tēporalis mercedis amor impedit amorem Dei, reuocat a Deo, implicat terrenis, amor autē mercedis æternæ, quæ in Dei visione posita est, cum Deo coniungit, auellit a rebus terrenis, purgat animam a prauis cupiditatibus, excitat ad custodiam mandatorum Dei. Denique uix contingere solet, vt aliquis ardentē appetat uidere Deum, nisi quia ardentē amat ipsum Deum amore amicitia, ita vt cupiat eum videre, quia diligit eum, non quia diligit se.

Atque hinc est, quod Sancti, cum detestantur amorem mercenarium, semper loquuntur de amore temporalium commodorum. Vide Sanctum Ambrosium libro 7. in Lucam, in cap. 15. sanctum Hieronymum libro sexto in Ilaia, propē finem, Sanctum Augustinum tractatu 46. in Ioannem, Sanctum Gregorium homilia 14. in Euangelia. Hinc etiam Sanctus BERNARDVS in libro de diligendo Deo dicit: *Anima amans Deum, aliud p̄ter Deum, premium non requirit, aut si aliud requirit, illud pro certo, non Deum diligit.*

A D Q U I N T V M **R E S P O N D E O**, Amorem concupiscentia p̄prie dici, cum potissimum quis diligit alterum propter se, non propter illum. Nam si quis diligit amicum, p̄cipuē propter ipsum, etiam si secundario mercedem operis ab illo expectet: non est amor concupiscentia, sed amicitia.

Ad meritum constituendum requiri liberum voluntatis arbitrium.

S E Q V I T V R ALTERA pars disputationis de merito, in qua discutiendum est, *qua sint, & quot necessariae conditiones, vt aliquod opus dici possit vere ac proprie meritum felicitatis æternæ.* De hoc enim potissimum quærimus. Videntur autē **S E P T E M** omnino conditiones requiri, quarum tres conceduntur ab omnibus, alia quatuor in controuersia sunt.

P R I M A conditio est, vt sit opus bonum. Mala enim opera merentur quidem, sed p̄nā, non p̄m̄ium. *Qua mala sunt, non coronat Deus,* inquit **AUGUSTINVS** de grat. & lib. arb. c. 6. Nos autem de bonis meritis hoc loco differimus. **A L T E R A** conditio est, vt opus illud bonum fiat in obsequium Dei. Meritum enim relationem dicit ad mercedem ab alio accipiendam, proinde qui meretur, apud aliquem meretur. **T E R T I A**, vt qui meretur, sit uiator. Nam in hac vita stadium est, & p̄lūm, in alia brauiū, & corona. Sed de hac conditione vide infrā c. 14. ubi agitur de conditione sexta. **Q U A R T A**, ut opus sit non solum bonum, sed etiam liberum. **Q U I N T A**, vt qui meretur, sit amicus & gratus Deo. **S E X T A**, ut intercedat promissio. **S E P T I M A**, vt opus ex caritatis uirtute procedat.

Omissis igitur tribus prioribus, de quibus nulla questio est, examināre incipiamus **Q U A R T A M**, sed quamuis non desint, qui doceant libertatem arbitrii ad merendum non esse necessariam; id enim sensisse Robert. Olchot, testatur Io. Picus in Apologia q. 8. tamen communis Theologorum sententia cōtrarium habet, vt perspicuū est ex S. Thoma 1. 2. q. 114. art. 1. & ex Doctoribus ceteris in 1. sentent. dist. 17. & in 2. dist. 27. & in 3. dist. 18.

Potest autem hæc sententia vera, atque communis probari **P R I M O** ex diuinis literis utriusque testamenti. Nam Ecclesiastici 31. cum dictum esset: *Qui potuit transgredi, & non est transgressus, facere malum, & non fecit:* continuō additur meritum, *Ideo stabilita sunt bona illius, & eleemosynas illius enarrabit omnis Ecclesia Sanctorum.* Et Apostolus 1. ad Cor. 9. *Si volens, inquit, hoc ago, mercedem habeo, si autem inuitus, dispensatio mihi credita est.* Et 2. ad Cor. 9. *Vnusquisque prout destinauit in corde suo; non ex tristitia, aut ex necessitate, Hilarē enim datorem diligit Deus.*

S E C V N D O, idem probatur ex Patribus, quorum testimonia plurima attulimus in 5. lib. de gratia & libero arbitrio: Ex quibus paucissima adscribemus, quæ magis p̄prie ad rem p̄sentem faciunt.

Sanctus **IUSTINVS** in Apologia prima circa medium; *Neque enim, inquit, quidquam horum laude dignum esset, nisi illi (homines videlicet) uitamq; in partem conuertere, & quasi flectere se possent.*

Sanctus **IRENÆVS** lib. 4. c. 71. *Qui operantur, inquit, bonum, gloriam & honorem percipient, quoniam operati sunt bonum, cum possent non operari illud.*

CLEMENS ALEXANDRINVS lib. 1. Strom. circa medium; *Sed, inquit, nec laudes, nec uimperationes, nec honores, nec supplicia iusta sunt, si anima non habeat liberam potestatem & appetendi & aggrediendi.*

Sanctus **BASILIVS** in orat. quod Deus non sit auctor malorum; Deo, inquit, non est gratum, quod coactum, sed quod ex uirtute recte geritur, *Virtus autem ex voluntate, & non ex necessitate fit. Voluntas autem ex his, quæ in nobis sunt, dependet. In nobis autem est liberum arbitrium.*

Sanctus **IOANNES CHRYSOSTOMVS** homilia

22. in Genes. Nonne, inquit, manifestum est, sua quemque voluntate vel malitiam, vel virtutem eligere? nam nisi ita esset, & natura nostra potestas insita esset, neque illos puniri; neque istos premia virtutis accipere oportebat. Verum quia in nostra voluntate totum (post gratia Dei) relictum est, ideo & peccantibus supplicia propostita sunt; & bene operantibus mercedes & premia.

Sanctus CYRILLVS lib. 2. in Ioan. c. 54. Liberum, inquit, arbitrium hominis his verbis ostendit, qui ad alterutrum secundum animi sui iudicium potest proficisci. Sic enim iuste laudem, si bene agimus, & contraria, si mala committimus, inuenimus.

TERTVLLIANVS lib. 2. in Marcionem, ante medium: Ceterum, inquit, nec boni, nec mali merces inre pensatur ei, qui aut bonus, aut malus necessitate fuisset inuentus, non voluntate.

Sanctus HILARIVS in Psalmum secundum: Quid, inquit, honoris ac premij, bonitatis necessitas mereretur, cum malos nos esse vis quaedam inferia non fineret? voluntati ergo promissa bonitas est, ut premium sibi voluntas bonitatis acquireret.

Sanctus HYERONYMVS libro 2. in Iovinianum: Liberi arbitrij nos condidit Deus, nec ad virtutes, nec ad vitia necessitate trahimur. Alioquin ubi necessitas, nec corona, nec damnatio est.

S. AUCVSTINVS lib. 2. de libero arbitrio, c. 1. Deinde, inquit, illud bonum, quo commodatur ipsa iustitia in damnandis peccatis, recteque factis honorandis, quo modo esset, si homo voluntatem non haberet liberam? non enim recte factum, aut peccatum esset, quod non fieret voluntate, ac per hoc & pena iniusta esset, & premium, si homo voluntatem non haberet liberam.

S. PAVLINVS in epist. ad Seuerum: Qua nobis, inquit, est gratia, si in alieno tantum fideles fuimus, nisi de proprio seruamus? id est, de libero voluntatis arbitrio?

Sanctus BERNARDVS in ferm. 81. in Cant. Vbi, inquit, non est libertas, nec merces. Propterea quae sunt carentia ratione animalia, nihil merentur, quia sicut deliberatione, ita & libertate carent.

TERTIO, idem probatur rationibus, PRIMVM enim res multa, vt Sol, Luna, campi, vineae, hortij, iumenta, pecora, maxima nobis comoda praestant, & tamen non dicuntur proprie de nobis bene mereri, quia non liberè agunt, nec possunt aliud facere, quam quod faciunt. DEINDE, merito debetur merces, debitum autem non oritur, nisi ex eo, quod vnus dat alteri, quod suum erat. Nam si rem non suam, sed alienam daret, nihil ei deberetur: nihil autem proprie nostrum est, nisi quod pro arbitrio possumus facere, vel omittere. Ista enim in nostra potestate sunt, & horum dominium proprie habere dicimur. DENIQUE mala opera, nisi liberè fiant, peccata nullam merentur: igitur nec bona opera premium merebuntur, nisi liberè facta fuerint.

CAPVT XI.

Soluuntur obiectiones.

SEd contra doctrinam capitis superioris obijci solet, quod meritum ex acceptatione depèdeat, & possit Deus ad vitam aeternam acceptare non solum actiones liberas, sed etiam necessarias, quæ admodum ad Martyrij palmam acceptauit mortem sanctorum Innocentium.

Sed facilis est RESPONSIO; pendet enim meritum ab acceptatione Dei, sed non sola. Et potest Deus acceptare ad uitam aeternam actionem non liberam, sed non ad meritum vitae aeternae. Sancti autem Innocentes priuilegio singulari gloriam, Martyribus debitam, acceperunt, quamuis illam proprie non inmererint: Si quis, inquit Sanctus Rob. Bellarm. Tom. III.

A BERNARDVS in ferm. de Natali Innocentium, eorum apud Deum merita, ut coronarentur: quare & apud Herodem crimina, ut irucidarentur. An forte minor Christi pietas, quam Herodis impietas, ut ille quidem potuerit innoxios neci dare, Christus non potuerit propter se occisos coronare? Et infra: Ceterum si sunt plane Martyres tui Deus, ut in quibus nec homo, nec Angelus meritum inuenit, singularis tua prerogativa gratia, eundem commendetur.

SECUNDO, obijciuntur Christi merita, quæ constat fuisse maxima atque verissima: & tamen Christus non liberè, sed necessario Deum diligebat, quippe qui beatus erat. Nam meritum omne ex caritate pendere, suo loco demonstraturum sumus.

B RESPONDEO, Christus simul viator fuit, & comprehensor, & ideo duplex in eo dilectionis actus inueniri poterat, vnus cõsequens ad visionem Dei, qui necessarius erat, alter consequens ad cognitionem infusam, qui liber ac voluntarius erat. Vide S. Thomam 3. p. q. 19. art. 3. ad 1. DEINDE quamuis Christus non posset non diligere Deum, tamen poterat ex actibus caritatis imperatis, alios facere, alios omittere pro arbitrio: quemadmodum ceteri, tum Angeli, tum homines, qui Deum vident, & ipse etiam Deus, non possunt quidem peccare, aut Deum non semper diligere: tamen possunt in alijs multis rebus pro arbitrio agere.

Itaque electionem passionis, qua nos Christus redemit, liberam, voluntariamque fuisse testatur Isaïas cap. 53. Oblatus est, quia ipse voluit. Et aperte de merito eiusdem passionis; Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuam. Et infra: Pro ea quam laborauit anima eius, videbit & satiabitur, &c. Et ipse Dominus Ioan. 10. Nemo tollit animam meam a me, sed ego pono eam. Et: Potestatem habeo ponendi animam meam.

TERTIA obiectio contra solutionem argumenti superioris; Christus præceptum habuit a Patre ponendi animam suam; sic enim ipse subiungit Ioan. 10. Hoc mandatum accepi a Patre meo. Vnde ad Phil. 2. dicitur: Factus obediens usque ad mortem. At Christus peccare non poterat: igitur non poterat non implere præceptum, ac per hoc electio illa ponendi animam suam, non libera, sed necessaria fuit.

D RESPONDEO, DVPLEX est necessitas; altera INTERNA, altera EXTERNA. NECESSITAS INTERNA est, cum ipsa potestas naturaliter determinata est ad vnum; vel cu obiectum ea ex necessitate determinat, & hæc necessitas impedit libertatem, ac per hoc meriti rationem. NECESSITAS EXTERNA est, cum remanet in voluntate vera indifferentia, & inde determinatio ad vtrumlibet, sed tamen fieri non potest, vt eligat non seruare præceptum, quoniam regitur & gubernatur a Deo, qui semper illi obijcit ea media ad non peccandum, quæ vider eam acceptaturam. Hæc necessitas non tollit libertatem, nec meriti rationem, & talis fuit non solum in Christo, sed etiam in ijs, qui dicuntur confirmati in gratia.

E AT si res ita se habet, sicut confirmati in gratia, absolute peccare poterat, quamuis peccaturi non essent, lethali ter saltum, ita & Christus peccare potuit absolute, quamuis peccaturus non esset.

RESPONDEO, Magnum est discrimen inter Christum, & alios confirmatos in gratia. Christus enim, quia Deus, & homo erat, etiam cum uiator esset, habebat intra se, vnde peccare non posset. Diuinitas enim, quæ humanitatem regebat, unita erat ipsi humanitati Christi hypostatica, ac per hoc intrinsecum, & naturale erat Christo, vt non posset peccare etiam secundum humanitatem, & ideo absolute, & simpliciter Christus, etiam vt homo viator (stante hypostatica vnione) peccare non potuit.

At ceteri confirmati in gratia, non habent intra se, id est, in suo supposito aliquid, unde peccare non possint, cum diuinitas, quæ eos regit, ad ipsorum suppositum non pertineat. Proinde ipsi in se considerati, absolute peccare possunt, etiam lethaliter; sed sine dubitatione immunes erunt a peccato, si Deus eos in gratia confirmauit.

Quod autem diximus, in voluntate Christi humana fuisse veram indifferentiam ad utrumque, id est, ad præcepti obseruationem & violationem & necessitatem non peccandi, respectu illius voluntatis, fuisse extrinsecam: non repugnat his, quæ diximus. Nam necessitas non peccandi ipsi voluntati humane Christi præcisè sumptæ fuit extrinseca, sed ipsi Christo, etiam ut homo est, fuit intrinseca & naturalis.

CAPVT XII.

Ad meritum requiri statum gratiæ & adoptionis filiorum.

ALTERA quæstio tractanda est propter quintam conditionem meriti: Queritur igitur, *Virum ad meritum vitæ æternæ necessario requiratur, ut homo sit iustus; & gratus Deo; & in filium per regenerationem adoptatus.*

Potest autem quæstio DVOBUS modis intelligi. PRIMO, Vtrum requiratur eleuatio illa naturæ ad statum filiorum Dei, ex parte operum: quia videlicet non possit legem perfectè implere, nisi qui per gratiam iustificatam factus est filius Dei. SECUNDO, Vtrum requiratur ex parte subiecti, quia videlicet, etiam si quis legem perfectè implet, tamen non mereretur uitam æternam, nisi esset eleuatus ad statum illum supernaturalem.

Fuit opinio cuiusdam recentioris, cuius multæ sententiæ a Pio V. Pontifice damnatæ fuerunt, operibus bonis vitam æternam deberi, ex eo quod sunt vera legis obedientia, non quia fiant a persona eleuata per gratiam ad statum filiorum Dei. Intelligit vero Doctor ille non solum non esse necessariam eleuationem naturæ ex parte subiecti, sed neq; ex parte operum. Existimat enim opera verè meritoria vitæ æternæ, posse fieri ab homine nondum renato per Baptismum, vel nondum reconciliato per Sacramentum penitentiae. Itaque ex eius sententia Catechumeni, & poenitentes, ante remissionem peccatorum seruantes mandata, per auxilium Dei speciale, uitam merentur æternam.

Contraria sententia communis est, & fuit in Scholis Catholicorum Theologorum. Neq; solū nunc in statu naturæ corruptæ, sed etiam in statu naturæ integræ Theologi docent necessarium fuisse ad meritum vitæ æternæ, ut homo per iustificationis gratiam, & Spiritum inhabitantem adoptaretur in filium, & ad statum quendam supernaturalem & diuinum eueheretur. Vide Magistrum & Theologos in 2. Sent. dist. 24. 27. 28. & 29.

Atq; hanc ipsam sententiam esse Concilij Trident. ac per hoc Ecclesiæ uniuersæ; certum est ex sess. 6. ca. 16. ubi Concilium docet, uitam æternam esse gratiam, misericorditer filiis Dei per Christum promissam, & simul mercedem bonis eorum operibus fideliter ex Dei promissione reddendam. Idē constat ex Can. 32. ubi Concilium declarat, opera meritoria illa esse, quæ fiunt a iustificatis per gratiam Dei, ut sunt viuæ Christi membra.

Denique erat Bulla Pij Quinti Pontificis, a Gregorio XIII. renouata, in qua damnantur, hæ duæ propositiones. *Pelagij sententia est, opus bonum citra gratiam adoptionis factum, non esse regni caelestis meritu*

rum. Opera bona a filiis adoptionis facta, non accipiunt rationem meriti ex eo, quod fiunt per spiritum adoptionis inhabitantem corda filiorum Dei, sed tantum ex eo, quod sunt conformia legi. Nos igitur probabimus, gratiam adoptionis ad meritum constituendum requiri, utriusque argumētis, quorum aliqua ostendunt, eam gratiam esse necessariam ex parte operum, alia ex parte subiecti.

Probat igitur hæc sententia PRIMO ex diuinis literis; Gen. 4. *Respexit Deus ad Abel, & ad munera eius.* Notat S. Gregorius lib. 22. Moralium, cap. 12. hoc ideo dictum esse, quia Deus non habet gratum offerentem propter munera, sed munera propter offerentem. Neque intelligit propter solam intentionem offerentis, sed propter bonitatem & puritatem, dicit enim, debere ab omni malitia esse purgatum, qui cupit, ut sua munera domino placeant Ioan. 15. *Manete in me, & ego in vobis, sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in uirgine, sic & uos, nisi in me manseritis, ego sum uitis, & uos palmites; qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.* Requiritur igitur ad fructum, id est, ad bona opera facienda, non quacunque gratia, sed ea, quæ facit hominem esse uiuum membrum corporis Christi. Idem enim est, esse palmitem vitis, & membrum corporis.

AN HÆC Scriptura passim docet, regnum cælorum esse gloriam & hereditatem filiorum. Ioan. 8. *Seruus non manet in domo in æternum, filius manet in æternum, quod si uos filius liberauit, uerè liberi eritis.* Rom. 8. *Accepistis spiritum adoptionis filiorum. Si autem filij & heredes.* Et infra: *Et ipsa creatura liberabitur a seruitute corruptionis in libertatem gloria filiorum Dei.* Galat. 3. *Itaque iam non est seruus, sed filius; quod si filius & heres per Deum.* Et infra: *Sed quid dicit Scriptura? Ecce ancillam & filium eius. Non enim eris heres filius ancillæ cum filio libera.* Similia habentur ad Ephe. 1. ad Coloss. 3. ad Tit. 3. ad Heb. 1. 1. Petri 1. & alibi, ubi uita æterna dicitur hereditas, quæ propriè ad filios pertinet. Non igitur qui seruus est, uitam æternam ullis meritis obtinere poterit; non enim hæreditas merces est seruorum, etiam si annis mille seruirent, sed propria portio filiorum. Quare sine dubio necessaria conditio ad meritum vitæ æternæ est regeneratio, & adoptio filiorum Dei.

PRÆTEREA, Scriptura testatur ita fundari meritum in amicitia cum Deo, ut statim atq; aliquis Deum offendit, amittat omnia bona merita. Ezechielis 18. *Si auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem, omnes iustitiae eius non recordabimur.* Et Iacobi 2. *Si quis totam legem seruauerit, offendat autem in uno factus est omnium reus.* At si merita non penderet à statu, & qualitate personæ, sed à sola obedientia legis, non deberet is, qui Deum offendit, amittere bona merita per obedientiam legis antea parata. Quæ admodum qui laborauit in colenda uinea alicuius certa mercede conductus, non perdit mercedem suam si fortè inimicus fiat domino vineæ, non enim meritum illud in amicitia, sed in solo opere & labore fundatur. Igitur meritum uitæ æternæ, quod statim perditur cum quis Deum ad iracundiam prouocat, non in solo opere, sed etiam in amicitia & dignitate personæ fundamentum habet. Atque hinc est, quod Scriptura uitam æternam diligentibus Deum promissam esse testatur, Ioan. 14. 1. Corint. 2. 2. Timoth. 4. Iacobi 1. & alibi.

Probat SECUNDO eadem ueritas testimonijs Sancti Augustini, qui in lib. 1. ad Bonifacium, contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 2. *Non uiuunt (inquit) recte homines, nisi effecti filij Dei. Et non fiunt homines filij Dei, nisi per regenerationem, in qua remittuntur peccata, & infunditur gratia gratis faciens.* Itē lib. 1.

ad Simplicianū, quæst. 2. *Sed in quibusdam* (inquit) *A* *quantum est gratia fidei, quantum non sufficit ad obtinendum re-*
gnū coloris, sicut in Catechumenis, sicut in Corneio, ante
quā sacramentorum participatione incorporaretur Ecclesie.

Neque solū in statu naturæ corruptæ, sed etiā
in statu naturæ integræ agnoscit Augustinus gratiā
necessariā ad bona merita comparāda. Sic enim
ait in Enchiridio, capite 106. *Quamvis sine gratia nec*
autem ullum bonum meritum esse potuisset. Nō loqui au-
tem Augustinum de aliqua gratia auxiliij generalis,
vel etiā specialis transeuntis, sed de ipsa caritate
infusa & inherente, perspicuum est ex libro 12. de
ciuit. Dei, capite. 1. vbi de sanctis loquens
Cum amore (inquit) *casto eos creauit, simul in eis & con-*
dens naturam, & largiens gratiam. Et mox: *Confiten-*
dum est igitur, cum debita laude creatoris, nō ad solos san-
ctos homines pertinere, verum etiam de sanctis Ange-
lis posse dici, quod caritas Dei diffusa sit in eis per Spiri-
um sanctum, qui datus est eis. Illa igitur gratia, scilicet
qua nec tunc (id est, in statu naturæ integræ) homi-
num, vel Angelorum) vllum bonum meritum esse
potuisset, est caritas Dei diffusa per Spiritum san-
ctum, qui datus est eis.

Huc etiā pertinent, quæ diximus in 2. libro de
Iustificatione, vbi probauimus iustificari hominē;
per iustitiā habitualement, id est, per gratiam gra-
tiam facientem, inherentem & permanentem.
Nam, ut idem Augustinus ait in libro de fide & o-
peribus, cap. 14. *Sequitur bona opera hominem iusti-*
ficatum, non præcedunt iustificandum. Et in libro de
Spiritu & litera, cap. 29. *Per spiritum incorporatus,*
factusque membrum eius potest quisque, illo incrementum
intrinsecus dante, operari iustitiam.

Probat TERTIO rationibus, PRIMA ratio;
Visio Dei, in qua propriē vita æterna consistit, res
est non modō supernaturalis, sed usque adeo natū-
ram omnem creatā excedit, vt nec agnosci, nec ap-
peti, nec cogitari possit, nisi Deo ipso reuelatē: *Ocul-*
us non vidit (inquit Apostolus Iſaiam citans, 1. Cor.
2.) *auris non audiuit, in cor hominis non ascenderunt, quæ*
preparauit Deus diligētibz se. Atqui ad finem super-
naturalem & diuinum requiruntur opera superna-
turalia & diuina, præsertim cum Deus omnia sapiē-
ter, suauiterq; disponat. Non potest autem diuina
& supernaturalia opera facere, nisi prius ipse diui-
nus & supernaturalis efficiatur, vt S. Dionysius ra-
tiocinatur, in libro de Ecclesiastica Hierarchia, ca-
pite 2. par. 1. debet igitur homo per gratiam inhæ-
rentem, & Spiritum inhabitantem euehi ad con-
sortium diuinæ naturæ, vt opera diuina, id est, vitæ
æternæ meritoria facere valeat. Atque hæc est ra-
tio Sancti Thomæ, Sancti Bonauenturæ, & aliorū
illustrium Theologorum.

SECUNDA ratio, si merita non penderent à sta-
tu & dignitate personæ, sed solū ab ipso opere, si
ue legis obedientia; certē merita Christi non essent
infiniti pretij, neque multo essent maiora, quā ce-
terorum iustorum: nam vbi solū spectatur opus,
nihil interest, utrum qui operatur sit rex, an miles,
nobilis, uel ignobilis, probus, aut improbus: At cer-
tum est opera Christi fuisse infiniti pretij, quando-
quidē propitiatio fuerunt pro peccatis totius mun-
di, & copiosa fuit apud eum redemptio; igitur di-
gnitas personæ plurimū confert ad valorem me-
riti. Et confirmatur hæc ratio, nam de Christo nul-
lus Catholicus negare audebit, quin eius merita
fuerint maximi pretij propter dignitatem perso-
næ. Nam (vt alia nunc omittam) extat epistola de-
cretalis Clementis VI. quæ incipit, Vnigenitus, in
quo docemur gratiam vnā sanguinis Christi pro-
pter infinitam personæ dignitatem ad totius mun-
di redemptionem sufficere potuisse. At non dissi-

milis esse debet ratio meriti in capite, & membris:
Igitur sicut Christi meritum, ita etiā merita iusto-
rum aliorum vim accipient a dignitate personæ.

TERTIA ratio. Si non requiratur ad meritū ado-
ptio & regeneratio; certē poterit homo ante remis-
sionem peccati per auxiliū Dei speciale mereri
vitam æternam, id verō tamen ab aduersario con-
cedatur non solū est falsum, sed etiā repugnan-
tiam continere videtur. Nam idem ipse merebitur
vitam æternam & mortem æternam. Reus enim
erit mortis æternæ propter peccata olim admissa,
& nondū remissa; & simul ius habebit ad vitam
æternam propter bona merita per legis obedientiā
acquisita. Mereri autem simul vitam æternam &
mortem æternam repugnantiam includit, quoniā
mors æterna carentiam significat uitæ æternæ, pro-
inde qui talis esset, deberet uiuere in æternum, &
non uiuere in æternum; mori in æternum, & non
mori in æternum.

QUARTA ratio, si posset qui nondū regenera-
tus est, vitam æternam operibus suis verē mereri:
certē posset etiā gratiam iustificationis propriē
mereri. Nam si mereri potest gloriam, quæ est gra-
tia consummata, cur mereri non poterit gratiam,
quæ est gloria inchoata? At gratiam iustificationis,
id est, iustitiā ipsam, per quam formaliter iustifica-
mur, non cadere sub meritum propriē dictū, Theo-
logi omnes consentiunt, & ipsum Concilium Tri-
dentinum, disertis verbis affirmat, sess. 6. c. 8. Vnde
etiā S. Augustinus, in epist. 105. ad Sixtum scribit,
vitam æternam in scripturis appellari mercedem
& gratiam ipsam autem iustitiā nunquam appel-
lari mercedem, sed solū gratiam.

CAPVT XIII.

Soluantur obiectiones.

SED iā argumenta, quæ contra obijciuntur breui-
ter diluamus. PRIMA obiectio, Scriptura diui-
na promittit uitam æternam obedientia legis, Ec-
clesiastici 15. *Si volueris mandata seruare, conserua-*
bunt te. Et Matth. 19. *Si vis ad vitam ingredi serua mā-*
data. Non autem dicit, si vis ad uitam ingredi, cura
ut adopteris in filium.

RESPONDEO, Imo hoc ipsum Scriptura manife-
stē clamat cum ait Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex*
aqua & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei.
Et Rom. 8. *Viuitificat corpora nostra propter inhabitā-*
tem spiritum eius in nobis. Et ad Tit. 3. *Saluos nos fecit*
per lauacrum regenerationis, &c.

Sed intueudum est in scripturis sanctis ad quos
dirigatur oratio. Nam cum infidelibus scripturæ
loquuntur, non tam opera bona, quā fidem &
Baptismum prædicant: cum autem alloquuntur
fideles atque regenos, non amplius fidem & Ba-
ptismum, sed opera, & legis obedientiam docent.
Quod etiā nobis faciendum esse, vt videlicet ali-
ter fideles, aliter impios adhortemur, monet S. Au-
gustinus in libro de natura & gratia, cap. 68. Domi-
nus igitur apud Matthæum, & Ecclesiasticus legis
obedientiam, tanquā viam ad vitam proponunt,
quoniam fidelibus loquuntur.

Adde, quod si quis omnia mādata integrē obser-
uaret, sine dubio saluaretur. Sed inter omnia est et
illud primum & maximum de dilectione Dei sup-
omnia, quod ab hominibus nōdū regenis pietatē
obseruari non potest. Actus enim dilectionis Dei
super omnia, vel nō potest haberi, nisi per gratiam
gratū facientē, & spiritū cor inhabitantē; vel si po-
test haberi per auxiliū Dei speciale, cōtinuo ad eū
tanquā ad vltimā dispositionē sequitur infusio

gratiæ iustificantis & regenerantis, atque in filium Dei adoptantis.

Sæcunda obiectio, Apostoli Petrus & Paulus, ille Actor. 10. iste ad Rom. 2. docent, Deum non accipere personas, sed gloriam & honorem tribuere omni operanti bonum. Nō igitur requiritur ad meritum vitæ æternæ exaltatio naturæ ad esse quoddam supernaturale, sed sola obedientia legis.

RESPONDEO, sæpe iam diximus cum Sæcto Augustino, lib. 2. contra duas epist. Pelagianorum, cap. 7. acceptionem personarum vitium esse contra iuram iustitiæ, nō misericordiæ, vel liberalitatis; proinde in iudice locum habere, non in eo qui sua liberaliter donat. Deus igitur in iudicio non accipiet personas, sed unicuique reddet secundum opera sua. At opera bona nascuntur ex gratia & iustificatione, ac regeneratione præcedente, quam gratiam Deus non ut iudex reddit, sed ut Princeps liberalis donat. Itaque etiam si in iudicio Deus non respiceret personæ dignitatem, sed solam obedientiam legis, adhuc necessaria esset exaltatio illa naturæ ad esse quoddam supernaturale, quoniam sine illa merita vitæ æternæ haberi non possunt.

Sed addo non esse acceptionem personarum, si iudex præmia distributurus dignitatem personæ cōsideret, quando ex ipsa dignitate meritum pendet. Accipere enim personam nō est attendere ad quāvis qualitatem personæ, sed ad eam, quæ ad causam nihil pertinet. Nam si forte lex sit, ut soli filij nobilium currant ad brauium aliquod a Rege propositum, non accipiet personam iudex, si nō solum celeritatem cursus, sed etiam nobilitatem considerabit. Sic igitur cum vita æterna sit brauium solis iustis & bonis, & in filios Dei adoptatis propositum: non accipit Deus personas, cum has personæ qualitates attendit; sicut acciperet si consideraret, an qui bene operantur sint Græci, vel Iudæi, liberi, an serui, masculi, an femina; & ideo nominatim Apostoli cum dicunt, Deum nō accipere personas, mentionem faciunt Iudæi & Græci. Quam rem sæpe repetunt & inculcant, quoniam Iudæi existimabant se solos ad regnum Dei, & gratiam pertinere.

TERTIA obiectio, Concilium Arausicanū, Can. 18. docet, deberi mercedem bonis operibus, si fiant; sed gratiam, quæ non debetur, præcedere, ut fiant. Non igitur requiritur ad meritum aliqua exaltatio naturæ, sed sola gratia bene operandi.

RESPONDEO, Gratia bene operandi, & gratia adoptans homines in filios Dei, & exaltans in consortium diuinæ naturæ, vna atque eadem est, nimirum caritas infusa in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Illa enim si consideretur ut virtus, dicitur gratia bene operandi, si consideretur ut forma inhærens in anima, eamque formosā & diuinam reddens, dicitur gratia adoptionis filiorum. Quare idem Concilium, Can. ult. dicit, debere homines per baptismum regenerari, ut possint legem implere sicut oportet.

QUARTA obiectio, S. Augustinus lib. 1. de libero arbitrio, c. 6. dicit lege naturæ constitutum esse, ut boni beatam, mali miseram vitam ducant.

RESPONDEO, non dicit Augustinus, lege naturæ, sed lege æterna. Nec loquitur de vita beata, quæ in Dei visione consistit, sed de vita beata in genere. Itaque sententia S. Augustini hæc est, lege æterna, & immutabili constitutum esse, ut boni bene, & mali malè recipiant, & siquidem boni sint boni bonitate supernaturali, supernaturalem beatitudinem consequantur; si tantum boni sint bonitate naturali, simili etiam beatitudine sint beati.

QUINTA obiectio, S. Augustinus in libro de natura & gratia, capite secundo: *Natura* (inquit) *humani*

generis ex illius unius peccatoris carne procreata, si potest sibi sufficere ad implendam legem, perficiendamque iustitiam, de præmio debet esse securus, hoc est, de vita æterna, etiam si in aliqua gente, aut in aliquo superiori tempore fides eam latuit sanguinis Christi. Non enim est uiuus Deus, qui iustos fraudet mercede iustitiæ. Hoc enim loco videtur S. Augustinus refellere sententiā Pelagianorum, qui dicebant hominem posse suis uiribus legem implere, & tamē egere gratia adoptionis & regenerationis, ut regnum cælorum valeat obtinere. Sequitur autem ex hac refutatione, S. Augustinum in ea sententia fuisse, ut existimaret non esse opus gratiæ adoptionis & regenerationis, ad regnum cælorum obtinendum, sed solum gratiæ, quæ iuuaret ad implendam legem, perficiendamque iustitiam. Ac per hoc meritum pendere simpliciter ex obedientia legis, non ex dignitate personæ.

RESPONDEO, Propositio conditionata Sancti Augustini uerissima est: uidelicet, si homo sine fide Christi possit suis solis uiribus implere legem, de præmio vitæ æternæ debet esse securus. Sed non inde sequitur, non esse necessariam gratiæ adoptionis ad meritum. Nam (ut idem Augustinus docet, loco citato (idest) libro 1. ad Bonifacium, c. 2.) non uiuunt rectè homines, ac per hoc non implent legem, neque iustitiam perficiunt, nisi prius filij Dei efficiantur.

Neq; eo loco S. Augustinus refellit Pelagianos, quod existimarent gratiæ adoptionis esse necessariam. Huius enim rei in toto eo libro ne meminit quidem; sed tantum refellit errorem cuiusdam, qui naturæ humanæ nimium tribuebat. In alijs quidem locis idē Augustinus Pelagianis tribuit, quod requirerent gratiæ adoptionis tanquam necessariam ad capefcendam vitam æternam; sed non eos inde reprehendit, quod eam gratiæ requirerent, sed quod negarent, eam necessariam esse in paruulis ad peccatum originale purgandum, in adultis ad implenda mandata diuina. Vide quæ scripsimus de hac re in 1. lib. de gratia & libero arbitrio, cap. 5.

AT (inquit) ex hac propositione conditionata S. Augustini, si homo sibi sufficeret ad implendam legem, perficiendamque iustitiam, de præmio (idest) de uita æterna deberet esse securus; sequitur, non esse necessariam gratiæ adoptionis ex parte subiecti, sed tantum ex parte operis.

RESPONDEO, Id non sequi, quoniam (ut supra diximus) eadem gratia habitualis infusa, quæ perficit subiectum, est etiam principium operis. At nonne posset Deus sine habituali illa gratia eleuante naturam, per solum auxiliū speciale id efficere, ut homo legem impleret, iustitiamque perficeret? Posset quidem, sed nō quærimus hoc loco quid Deus possit, sed quid velit, & quid faciat. Constat autem nobis ex sacris literis, & ex ipso S. Augustino non uiuere homines rectè, nisi filij Dei efficiantur: proinde non sufficere secundum ordinariam Dei legem, siue potentiam, ad bona opera, qualia requiruntur ad meritum faciendū, quodlibet auxiliū speciale, sed exigi gratiæ illam adoptionis infusam, quæ naturam eleuat ad esse quoddam supernaturale, atque diuinum.

Sexta obiectio, Opus malū ex natura sua meretur pœnam, nec requiritur ut procedat ex habitu destruyente naturam, igitur & opus bonum ex natura sua meretur præmiū, etiam si non procedat ex habitu eleuante naturam.

RESPONDEO, Facilius est peccare, quam bene agere. Et ideo ad peccandum sufficit libertas arbitrii, ad bonum opus requiritur etiam gratia. Præterea, ut peccato debeat pœna, nulla conuentio, vel promissio necessaria est, qui enim alterū lædit, iustitiam

iustitiam violat, & ideo satisfacere tenetur ex iustitia, etiam si nulla promissio intercesserit. At ut bono operi debeat merces ex iustitia, conventio vel promissio necessaria est. Non enim tenetur vnus aliter obsequium acceptare, nisi conventio interuenerit. Deus autem non promittit mercedem vitæ æternæ, nisi per Christi gratiam regeneratis & adoptatis, ut passim scriptura testatur.

CAPVT XIV.

Requiri ad meritum vitæ æternæ promissionem Dei gratuitam.

DISCUTIENDA sequitur conditio **SEXTA**, quæ esse diximus promissionem, siue pactum liberale, atque gratuitum. Nam recentior ille Doctor, cuius sententiam superioribus duobus capitibus refutauimus; docuit præterea, opera bona ex natura sua esse meritoria vitæ æternæ, ita ut nõ requiratur pactum aliqd, vel gratuita promissio, ad hoc ut ex iustitia merces vitæ æternæ bonis operibus debeat.

Addidit etiam quod ex hac ipsa sententia manifestè sequitur, Christum nobis non meruisse vitam æternam, nisi quatenus gratiam bene operandi nobis meruit. Sed verba eius ex Bulla Pij V. Pontificis audiamus; hæc enim est secunda propositio dānata: *Sicut opus malum ex sua natura est mortis æternæ meritorium, sic opus bonum ex sua natura est vitæ æternæ meritorium.* Et hæc est vndecima, *Quod pie & iuste in hac mortali vita conuersati vsque in finem, vitam consequuntur æternam, id non gratia Dei proprie, sed ordinationi naturali statim initio creationis constituta, iusto Dei iudicio deputandum est. Neque in hac retributione bonorum ad Christi meritum respiciunt, sed tantum ad primam institutionem humani generis, in qua lege naturali constitutum est, ut iusto Dei iudicio obedientia mandatorum vitæ æternæ reddatur.*

Quamuis autem omnibus Ecclesiæ filijs ad has sententias repudiandas satis abunde sufficiat Pontificis Maximi auctoritas: tamē addemus etiam ad maiorem veritatis confirmationem auctoritatem Concilij **TRIDENTINI**, & rationes ex Scriptura depromptas. Concilium igitur in sexta sessione capitulo vltimo. *Bene operantibus (inquit) vsque in finem, & in Deo sperantibus proponenda est vita æterna, & ita quam gratia filijs Dei per Christum Iesum misericorditer promissa, & tanquam merces ex ipsius Dei promissione bonis ipsorum operibus & meritis fideliter reddenda.* Et Can. 26. *Si quis dixerit, iustos non debere pro bonis operibus, quæ in Deo fuerunt facta, expectare & sperare æternam retributionem a Deo per eius misericordiam, & Iesu Christi meritum, si bene agendo & diuina mādāta custodiēdo vsque in finem perseuerauerint, anathema sit.* Hic habemus & promissionem eamque misericordem, & gratuitam, & Christi merita respectu vitæ æternæ nobis tanquam filijs donandæ. Sed veniamus ad rationes.

PRIMA ratio, sumitur ex parte ipsorum operum quæ si considerentur ex natura sua, remota promissione & dignitate principij operantis, nullā habent proportionem ad beatitudinem illam supernaturalem; proinde non eis debetur ex iustitia merces æternæ vitæ, si ex natura sua tantummodo considerentur. Atque hoc est, quod Apostolus dicit, ad Romanos 8. *Existimo, quod non sunt condigna passionibus huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.* Et 2. Corinth. 4. *Quod in presenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis.* Hæc enim nõ docent opera bona non esse meritoria vitæ æternæ;

Rob. Bellarm. Tom. III.

A sed non esse meritoria tantæ præmij ex natura sua; sed aliunde, nimirum ex promissione, ex dignitate principij, &c.

Huc etiam pertinent testimonia Patrum, **ATHANASII** in vita Sancti Antonij: *Nec vnusquisque orbem renunciantes, dignum aliquid habitaculis possumus compensare cælestibus.* **EUSEBII** **EMISSENI**, homil. 3. ad Monachos: *Totus licet anima, & corporis laboribus dedemur, totus licet obedientia viribus exerceamur, nihil tamē condignum merito pro cælestibus bonis compensare, & offerre valebimus.* **AVGVSTINI**, in Psal. 93. *Quanto labore digna est requies, quæ non habet finem? Si verum vis comparare, & verum iudicare, æterna requies æterno labore rectè emiunt. Verum hoc est, sed noli timere, misericors est Deus.* **BERNARDI**, in serm. 1. de Annuntiatione: *Quid sunt merita omnia ad tantam gloriam?* **THOMÆ**, in 1. 2. q. 114. artic. 3. *Si consideretur opus meritorium secundum substantiam operis, & secundum quod procedit ex libero arbitrio, sic non potest tibi esse condignitas, propter maximam inæqualitatem. Cū igitur opera ipsa nostra bona, si per se, & secundum naturam suam tantum considerentur, sint temporalia & vilia, & nullo modo æqualia præmio supernaturali & sempiterno: certè necesse est, ut addat eis dignitas aliunde, si ex iustitia merces æternæ vitæ illis reddenda sit.*

SECUNDA ratio, sumitur ex parte Dei, qui nulla re indiget, & cuius sunt omnia iure creationis. Hinc enim sequitur, ut nõ teneatur Deus acceptare opera nostra ad præmium, iure reddendum, nisi ipse promissione sua liberali, se antea obligare uoluerit. Hinc enim Iob dicit, c. 35. *Si iuste egeris, quid donabis ei? aut quid de manu tua accipiet?* Et Apostolus ad Romanos 11. *Quis prior dedit illi, et retribuetur ei? Nam ex ipso, per ipsum, & in ipso sunt omnia.* Et **S. AVGVSTINVS**, serm. 16. de uerbis Apostoli: *Debitur (inquit) nobis factus est Deus, non aliquid accipiendo, sed quod ei placuit promittendo. Aliiter enim dicimus homini, debes mihi, quia dedi tibi: Et aliter dicimus, debes mihi, quia promissisti mihi, Deo igitur quid dicimus? Redde mihi, quia dedi tibi? Quid dedimus Deo, quando quodsumus, & quod habemus boni, ab illo habemus? Nihil ergo ei dedimus, non est quemadmodum ista voco: exigamus Deum. Illo ergo modo possumus exigere Dominum nostrum, redde quod promissisti, quia fecimus quod iussisti. Et hoc tu fecisti, qui laborantes iunxisti.*

S. FVLGENTIVS, in prologo librorum ad Monachum: *Nam (inquit) & se ipsum sua largitate dignatus est, facere debitorem.*

Et Sanctus **BERNARDVS**, in libro de gratia & libero arbitrio, extremo; *Promissum quidem (inquit) ex misericordia, sed tamen ex iustitia persoluumus.* Et Sanctus Thomas in prima, secunde, quæstione centesima decima quarta, articulo primo concludit, Deum, cum nobis aliquid debet, non tam nobis debere quam dispositioni & promissioni suæ.

Denique potest institui hæc ratio, **VEL** debet Deus vitam æternam bonis operibus reddere, ex iustitia commutatiua, **VEL** ex **DISTRIBVTIVA**: si ex **COMMVTATIVA**, igitur requiritur pactum, siue promissio. Neque enim opus, quantumvis exiguum, & æquale mercedi, potest ex iustitia commutatiua alterum obligare, nisi conventio, & pactum ante præciserit. Nam si quis forte nõ conduxit, sed sponte sua uineam alterius colat, non potest iure mercedem exigere, ut omnes non erunt, etiam si alioqui opus eius mercede dignissimum iudicari posset. Itaque in parabola uineæ, Matth. 20. Operarij quidam toto die ociosi in foro sedere malebant, quam ad laborandum in uinea, nisi prius conducerentur, accedere, & Dominus uineæ conuentionem fecisse legitur, cum operarijs ex denario diurno.

Si verò ex iustitia DISTRIBUTIVA Deus reddit præmia laborantibus; tunc quoque necessaria est promissio, atque conventio. Nam in iustitia distributiva non solet exigì pactum, vel promissio saltè expressa, quando Princeps distribuit bona communia; sed planè exigitur, quando propria bona distribuit, ut cum ad certamen brauium sponte proponit. Neque enim debetur velocius currenti certum præmium, nisi promissio pactumque præcesserit. Deus igitur qui non distribuit bona communia, sed propria, sine dubio non tenetur præmia reddere laborantibus, nisi quia redditurum se ante promissit.

Quod si quis forte hic explicari cupiat, Vtrum Deus secundum iustitiam distributivam, an secundum commutativam bonis hominum meritis sit præmia redditurus; illud breuiter habeat, SUBSTANTIAM diuini iudicii secundum DISTRIBUTIVAM iustitiam fore; MODVM autem secundum COMMUTATIVAM. SUBSTANTIAM enim illius iudicii futuram esse secundum iustitiam DISTRIBUTIVAM, docet Sanctus Thomas in prima parte, quæstione vigesima prima, articulo primo, & libro primo, contra Gent. capite nonagesimo tertio. Et ratio manifesta est, quoniam Deus, ut summus Iudex præmia pro meritis distribuet. Vnde etiam in sacris literis dicitur Deus non esse acceptor per sonarum, quod vitium, iustitiæ distributiue contrarium esse non dubium est.

MODVM autem eiusdem iudicii futurum secundum iustitiam COMMUTATIVAM, docet idem Sanctus Thomas, in 2.2. quæst. sexagesima prima, articulo quarto ad primum. Et ratio est etiam manifesta, quoniam Deus non solum constituet proportionalem æqualitatem inter merita & præmia, ut ille plus habeat præmij, qui plus habet meriti, quod proprium est iustitiæ distributiue, sed etiam constituet absolutam æqualitatem inter opera & mercedem, ut vnusquisque non minorem habeat mercedem, quam iusto iudicio mereatur, quod est iustitiæ commutatiue. Et ideo Deus in diuinis literis, nunc se Iudicem fore dicit, qui præmia, pœnasque distribuat, ut Matth. 25. in parabola de talentis, nunc patrem familias, qui laborantibus mercedem ex conuentione restituat, ut Matth. 20. in parabola de cōductis ad vineam pro denario diurno.

Hoc enim interest, inter iustitiam distributivam & commutativam, quod Commutatiua perfectā æqualitatem constituit inter meritum & præmiū Distributiuam proportionalem, siue sine absolute æqualia, siue non sint. Neque enim iniustus distributor, Princeps erit, si officium præstantissimum in hominem, ceteris omnibus digniorem conferat, etiā si ille absolute maiore, vel minore dignus esset. Ceterū Deus qui thesauros bonorum infinitos habet, nō solum (ut diximus) meliores magis remunerat, sed etiam singulis non minus mercedis attribuit, quam ipsorum opera iusto iudicio mereantur, atque ita vtrique parti iustitiæ ita planè satisfacit, ut nihil omnino in eius iustitia desiderari queat.

TERTIA ratio, sumitur ex parte hominum, qui merentur. Nam cum simus omnes conditione serui, & mancipia Dei, nō posset esse iustitia inter nos & Deum, nisi ipse liberali conuentione operibus nostris, alioqui debitis, etiā si nulla merces illis reddenda esset, præmium constituere voluisset. Atque hoc (ut supra diximus) significauit Dominus cum ait, Luc. 17. *Cum feceritis hæc omnia, dicite, serui mihi sumus.* Et S. AUGUSTINVS, serm. 3. de verbis Domini: *O magna bonitas Dei, cui cum pro conditione reddere debeamus obsequia, ut serui domino, famuli Deo, si breuiter potenti, mancipia redemptori, amicitia nobis præ-*

mia repromittit. Et S. BERNARDVS, in sermone de quadruplici debito, demonstrat pluribus de causis i solidū, omnia nostra opera bona esse debita Deo, ita ut possit omnia exigere, etiam si præmiū nullū dare velit. Inter alia numerat creationem: *Eccē (inquit) in ianuā est, qui fecit cœlum & terram, & creator tuus est, tu creatura; tu seruus, ille Dominus, ille signatus, tu signatus. Totū ergo quod es, illi debes, a quo totū habes.*

Dicent fortasse, conuentionem esse necessariam sed non aliam, quā quæ in ipsa creatione lege naturæ facta est, ut operibus bonis uita æterna reddatur. At si lege naturæ conuentio facta est, & ex natura rei bonis operibus, etiam sine gratia Dei factis, debetur uita æterna, non potuit Deus istā conuentionem non facere; non enim lex naturæ mutabilis est. Proinde non est gratuita, sed debita conuentio. Atque hoc quidem Doctor ille concedit; sed re clamāt scriptura & Augustini, ac Bernardi testimonia iā citata, & ipsa ratio a conditione deprompta.

Præterea idem Augustinus serm. 13. de verbis Apostoli, apertissimè tribuit gratiæ, non legi naturæ promissionem uitæ æternæ; *Genus (inquit) humanū ipso suo iudicio condemnatum, noluit Deus in interitum sempiternum relinquere, sed misit & medicum, misit salutem, misit eum, qui gratis sanaret. Parū est, qui gratis sanaret, qui sanatis etiam mercedem daret. Nihil addi ad istam beneuolentiam potest. Quis est, qui dicat, ianem te, & do tibi mercedem?* Hic apertè uidemus, nō legi naturæ, sed admirabili beneuolentiæ tribui promissionem mercedis. Idem quoque Augustinus in Psal. 93. cum dixisset, æternam requiem eterno labore comparandam fuisse. Non addidit, noli timere, quia iustus est Deus: sed *noli timere, quia misericors est Deus.* Vbi ostendit, ex misericordia factum esse, ut bonis operibus, quamuis imparibus tanto præmio, uita promitteretur æterna.

QUARTA ratio sumitur ex ipso statu uiatorum, qui requiritur ad mercedem. Nulla enim causa reddi potest, cur opera bona, quæ sunt in hac uita, mereantur præmium apud Deum, & non mereantur bona opera, quæ sunt in alia uita; nisi quia requiritur ad meritū promissio Dei liberalis, atque gratuita; placuit autem Deo, ut promissionem suam non ultra tempus uitæ præsentis extenderet. Alioquin enim multa faciunt S. Angeli, atque homines in cœlo opera bona, liberè, in obsequium Dei; quibus gloriæ incrementum mereri possent, nisi tempus ad merendum præscriptum præterisset. Et tamen si lege naturæ, siue ex natura rei bonis operibus absolute præmium deberetur, nullum certum tempus ad meritum præscribi posset, nisi post illud tempus desinerent esse opera bona, quæ ante illud tempus erant opera bona.

Esse autem certo tempore definitum spatium ad merendum, scripturæ passim testantur, 1. Corint. 7. *Tempus breue est.* 2. Corint. 6. *Eccē nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.* Galat. 6. *Dum tempus habemus operemur bonum.* &c.

QUINTA ratio sumitur a virtute meritorū Christi. Nam si distributio præmiorum lege naturæ deberetur obedientiæ legis, Christus nobis non meruisset uitam æternam immediatè, sed solā gratiam bene operandi. Id quod aduersarius concedere videtur. At contra est ratio in diuinis literis manifestè fundata. Nā hoc ipso quod incipimus esse filij Dei, incipimus ius habere ad hæreditatem felicitatis æternæ. *Nā si filij & heredes,* inquit Apostolus ad Rom. 8. & ad Gal. 4. *Quod si filius, & heres per Deum.* Incipimus autem esse filij Dei, antequā incipiamus bene operari, nā (ut supra ex Augustino probauimus) non uiuunt homines rectè, nisi prius filij Dei efficiantur; igitur ius habemus ad æternam hæreditatem

tem per gratiam regenerationis, antequam incipiamus bene operari: imo etiam Baptizati infantes, per solam eam gratiam, ante omnia opera bona saluantur: meruit igitur Christus nobis ipsam hereditatem, & in gratiam regenerationis & adoptionis promeruit.

Quod autem uoluerit, ut eandem etiam nos bonis operibus mereremur, argumentum est amplioris gratiæ & benignitatis ipsius, qui (ut supra demonstrauimus) non solum uitam æternam nos habere uoluit iure hereditatis, sed etiam iure promeritorum, quæ ut haberemus, ipse etiam dedit. Rectè igitur Concilium Tridentinum, sess. 6. capite decimo sexto, concludit, uitam æternam proponendam esse fidelibus, & tanquam gratiam filijs Dei per Christum promissam, & tanquam mercedem bonis operibus à Deo iustè, fideliterque reddendam.

Argumenta soluenda contra hanc doctrinam nulla sunt. Si qua enim erant, soluta sunt cap. superiore.

CAPVT XV.

Bonum opus non esse meritorium uitæ æternæ, nisi ex caritate procedat.

RESTAT POSTREMA cōditio, quæ erat, ut opus bonum ex caritatis uirtute procedat. Fuit enim singularis opinio Gulielmi Altisiodorensis libro tertio, tractatu duodecimo, capite primo, quæstione secunda, & capite secundo, quæstione prima. Meritum prius, & principalius à fide, quam à caritate pendere. Quæ sententia non parum fauere uideretur erroribus huius temporis hæreticorum, quamuis ille longè alio sensu fidem ita prædicet, ac hæretici facere soleant, sed profectò tam sunt aperta scripturarum testimonia, ut mirum sit, egregium illud uirum in ea re labi potuisse.

PRIMUM enim disertis uerbis caritati beatitudo promittitur. Ioan. 14. *Si quis diligit me, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei me ipsum.* Esse autem in hac manifestatione sitam beatitudinem, idem Dominus testatur, cum ait, Matth. 5. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum uidebunt.* Et Ioan. 17. *Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solū Deū uerum, & quem misisti Iesum Christum.* Et Apostolus Ioannes in prima epistola, capite tertio. *Nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus.* Scimus enim quia cum apparuerit, similes ei erimus, quia uidebimus eum sicuti est. Præterea rursus de præmio caritatis Apostolus Paulus prima Corinth. 2. *Oculus (inquit) non uidit, auris non audiuit, in cor hominis nō ascendunt, quæ præparauit Deus diligentibus se.* Et 1. Corinth. 13. *Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, caritatem autem non habeam, nihil sum.* At quo pacto, quæso, fides prius & principalius felicitatem meretur, quam caritas, si homo fidem habens sine caritate nihil est? Idem Apostolus 2. ad Timoth. 4. *Reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi in illa die iustus iudex; non solum autem mihi, sed & ijs qui diligunt aduentum eius.* Itē beatus Iacobus, capite primo: *Beatus uir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam uitæ, quæ repromissit Deus diligentibus se.*

DEINDE argumenta omnia, quibus supra probatum est, formalem causam iustificationis non esse fidem sine caritate, sed fidem caritate formatam, ita

ut principaliter iustitia uera & Christiana in caritate consistat, probant etiam meritum principaliter ex caritate pendere, quandoquidem præmiū uitæ æternæ nihil est aliud nisi merces & corona iustitiæ.

TER TIO, idem probatur manifesta ratione. Nam meritum uitæ æternæ ita ex diuina ordinatione dependet, ut illa sola opera propriè meritoria uitæ æternæ possint esse, quæ Deus ad uitam æternam acceptare dignatur. Est enim uita æterna ueluti brauium quoddam, ut Scripturæ loquuntur; & in libera potestate Principis proponentis brauium, est, ut definiat quibus operibus, quo cursu, quo certamine brauium obrineri uelit.

Porro caritatis opera ad uitam æternam à Deo requiri, perspicuum est, TUM ex Scripturis paulo antè citatis, TUM etiam ex ratione suauis prouidentia Dei; illa enim media Deus ordinare solet ad finem, quæ maiorem cum illo proportionem & conformitatem habent. Nihil autem esse, quod maiore proportionem & conformitatem cum æterna felicitate habeat, quam dilectionem, & opera ex dilectione manantia, facillè probari potest. Nam æterna felicitas est consecutio ultimi finis, atque adeptio summi boni; sola uero caritas est, quæ finem ultimum, summumque bonum tanquam obiectum proprium respicit, atque ad illud mouet & ordinat actus uirtutum omnium reliquorum. Inde est enim, quod ipsa sola uera dicitur & est forma & regina uirtutum; & ipsi soli actus uirtutum omnium quasi proprii eius essent, ab Apostolo tribuuntur. *Caritas pateris est, benigna est, omnia credit, omnia sperat, &c.* 1. ad Corinthios decimo tertio.

Atque hæc est ratio, cur sanctus AUGUSTINVS libro primo de moribus Ecclesiæ, capite decimo quinto dixerit, uirtutem esse amorem summi boni; & omnes uirtutes per amorem definiendas esse cœsuerit. Non quod ignoraret propriam rationem temperantiæ, prudentiæ & aliarum uirtutum non in amore, sed in alio actu sitam esse, sed ut ostenderet uirtutes omnes à caritate moueri atque formari. Et easdem uirtutes, non nisi caritate formatas, nos ad Deum promerendum posse perducere. Id enim in capite decimo quarto, extremo posuerat, nos ad summum bonum non posse nisi dilectione, amore, caritate conscendere.

Ex quo intelligi poterit, quid illud fuerit, quod Altisiodorensis fefellit. Nam ex hoc loco sancti Augustini perperam intellecto, collegit fidē ex propria ratione, & ut est uirtus à caritate distincta, includere non solum cognitionem, sed etiam amorē primæ ueritatis, ut proprium sit fidē, ut fides est, credere primæ ueritati propter amorem ipsius primæ ueritatis; & hoc distinguatur à caritate, quod fides sit cognitio, & amor primæ ueritatis, caritas uero amor primæ bonitatis, sed non erit opus in his refellendis diutius laborare, cum nemo sit uel mediocriter in morali disciplina uersatus, qui nesciat, fidem non esse amorem, & amorem, non ueritatem, sed bonitatem respicere.

His igitur ita constitutis quæri solet à Theologis. *Utrum ad meritum uitæ æternæ satis sit, ut opus bonum procedat ab homine iusto, & habitu caritatis prædico, an etiam requirantur, ut actu, uel uirtute ab ipsa caritate procedat.* Et quamuis non desint grauissimi auctores, qui sentiant, omne opus bonum hominis iusti, & habitu caritatis prædico, uitæ æternæ meritum esse: nobis tamen probabilius uideatur ad meritum exigī, ut opus bonum, uel tunc, cum sit, actu imperetur à caritate, atque in Deum ut finem supernaturalem & ultimum referatur: uel certè natiatur ab actu imperato à caritate, atque in Deum ante

ante relato, quod est uirtute, non actu in Deum referri.

Quo loco non est omittendum, quod prudenter monet sanctus Bonaventura in secundo sententiarum, distinctione quadragesima prima, articulo primo, quaestione tertia, non sufficere, ut opus uirtute referri dicatur in Deum, si quis ad initium anni, uel mensis, uel etiam diei, generali quadam intentione referat omnia sua futura opera in Deum; sed necesse esse, ut illud ipsum opus particulare referatur in Deum, quod postea faciendum est. Tunc enim dicuntur opera uirtute in Deum relata, cum intentio praecedens est uera causa operum, quae postea sunt, ut si quis apud se certò constituat aliquam nummorum summam propter Deum pauperibus erogare, & postea summam illam oblata occasione eroget: is dicitur uirtute referre opus suum in Deum etiam si dum pecunias illas distribuit, nihil de Deo cogitet.

Haec sententia, quae communior in scholis esse videtur, his argumentis confirmari potest. PRIMO Scriptura testatur Ioan. 15. ita se habere homines iustos ad Christum, ut palmites ad uitem; constat autem palmites non ferre fructum, nisi succum à uite traxerint; igitur neque homines iusti (ut Concilium Tridentinum, sess. 6. capite decimo sexto explicat) opera meritoria facere possunt, nisi per illam gratiam, quam Christus in ipsos, ut uitis in palmites influit. Quod etiam confirmatur ex epistola Caelestini ad Gallos, capite octauo, ubi legimus, non placere Deo, nisi opera illa, quorum ipse auctor est. Itè ex Augustino, qui in epistola centesima quinta, & alibi passim scribit, merita nostra munera esse Dei. Non igitur meritoria sunt opera bona tantum moraliter, quae sine relatione in Deum, per actum caritatis à iustis fieri possunt.

SECUNDO, Dominus Matth. 5. cum ait; *Si diligitis eos, qui uos diligunt, quam mercedem habebitis?* Sine dubio demonstrat, posse hominem iustum facere aliqua bona moralia, quale est; Diligere amicum, quoniam ab illo diligetis, & tamè non habere mercedem in uita aeterna. Idem etiam Matt. 10. non ait: *Qui recipit iustum, mercedem iusti accipiet*: Sed qui recipit iustum in nomine iusti (id est) ea intentione, quia seruus Dei est: Et Matthei decimo nono, cum diceret: *Omnis qui reliquerit patrem, uel matrem, &c. Centuplum accipiet, & uitam aeternam possidebit*: Adde re curauit, propter nomen meum; Ut etiam alibi saepe addit, propter me. Etenim Apostolus tam sollicitè monet 1. ad Corinthios decimo, & ad Colossen. 3. ut quicquid facimus in nomine Domini, & in gloriam Dei faciamus; si omnia iustorum opera ex se diriguntur in Deum, & meritoria sunt?

TERTIO, Illa solum opera meritoria sunt uitae aeternae, quae ex natura sua caritatem augent. Nam iuxta communem Theologorum sententiam, omne meritum uitae aeternae, simul etiam incrementi caritatis meritum est: at caritas non augetur nisi per actus, qui ex ipsa procedunt; id enim omnibus habitibus commune est. Igitur illa solum opera meritoria sunt uitae aeternae, quae uel sunt actus caritatis elicit, uel saltem imperati.

QUARTO, Conuenit inter omnes, ut opus referri debeat in Deum, ut finem supernaturalem, si futurum sit meritorium uitae aeternae; at opera uirtutum ceterarum non referuntur in Deum ut finem supernaturalem, nisi à caritate imperentur, & dirigantur, nam si morales sint non referuntur ex natura sua in Deum, nisi ut finem naturalem, si Theologicae sint, respiciunt quidem Deum, ut obiectum supernaturale, sed non referuntur in eum, ut finem supernaturalem, uel ut summum bonum; igitur non

sunt meritorij actus uirtutum reliquarum, nisi à caritate imperentur & moueantur.

Respondent fortasse omnia bona opera iustorum referri in Deum, ut finem supernaturalem, etiam si à caritate non imperentur, tum quia ipse operans ratione habitualis caritatis est ordinatus in Deum. Tum quia quicumque recipit habitum caritatis infusae, hoc ipso refert, atque ordinat omnia sua ad gloriam Dei.

At responsio non rectè soluit argumentum. Nam subiectum ordinatum per habitum aliquem in finem non necessariò communicat operi ordinationem in eundem finem, nisi ex illo habitu operetur, alioqui omnia opera hominis habitualiter à Deo auersi, & ad creaturam, ut ad finem ultimum conuersi essent ordinata ad peruersum ultimum finem, atque adeo peccata essent mortalia, quod esse falsum & haereticum, supra docuimus.

Item nulla esse possent in homine iusto uerba, uel facta ociosa; nam illa dicuntur & sunt ociosa, quae carent debito fine; nulla uerò iusti uerba, uel facta debito fine carerent, si ratione subiecti directa atque ordinata intelligerentur in Deum, ut finem. Neque uerò sufficit generalis illa, & confusa relatio operum in Deum, quam facere debent uel solent, qui recipiunt habitum caritatis infusae; alioqui (ut diximus) non ita sedulo Apostolus hortaretur, ut omnia in Dei gloriam faceremus, neque diceret 1. Corinth. vlt. Omnia uestra in caritate fiant, si non posset accidere, ut opera iustorum in caritate, uel ex caritate non fierent. Maneat igitur opera meritoria, id ex necessitate requirere, ut actu uel uirtute à caritate dirigantur, atque ordinentur in Deum.

CAPVT XVI.

Opera iustorum ex caritate facta, meritoria esse uitae aeternae ex condigno.

DISSERVIMVS haecenus de merito, an sit, & quid sit: sequitur nunc, ut quale sit uideamus. Sunt autem TRES, de hac re quaestiones, UNA sit ne meritum iustorum dicendum ex condigno, an ex congruo. ALTERA, sit ne condignum ratione promissionis tantum, an etiam ratione operis. TERTIA, num Deus remuneret opera iustorum supra condignum, & impiorum citra condignum.

Quod attinet ad PRIMAM quaestionem, Catholici omnes agnoscunt opera bona iustorum esse meritoria uitae aeternae, sed tamen aliqui censent non esse utendum his uocibus de condigno, & de congruo, sed absolutè dicendum, opera bona iustorum esse meritoria uitae aeternae, ex gratia Dei. Ita docet Thomas V Valdensis, tomo tertio, de Sacramentalibus, capite septimo, cui subscribere uisus est Paulus Burgenfis, in additione ad commentarium Nicolai Lyran, in Psalm. trigessimum quintum.

ALII uolunt opera bona iustorum esse meritoria de condigno, largo modo, ita ut hoc condignum respectu condigni propriè sumpti possit dici congruum, respectu congrui propriè sumpti possit dici condignum. Ita docet Durandus in secundum sententiarum, distinctione vigesima septima, quaestione secunda. Et Gregorius in primum Sententiarum, distinctione decima septima, quaest. 1. art. 2.

Communis autem sententia Theologorum admittit simpliciter, meritum de condigno. Quae sententia uerissima est. Et quidem quod ad uoces attinet,

nec rectè dicuntur, merita nostra esse ex gratia Dei, sicut etiam verè dicuntur esse munera Dei, tamen non minus rectè dicuntur esse ex iustitia & ex condigno. Nam Scriptura diuina satis apertè agnoscit has voces, dum dicit, Coloss. 1. *Ut ambuletis digne Deo.* Et 2. Thessal. 1. *Ut digni habeamini regno Dei.* Et Apoc. 3. *Ambulabunt mecum in albis, quoniam digni sunt.*

Quod verò quidam distinguunt inter dignum & condignum, & meritum ex digno admittunt, nō ex condigno: nimis leue est. Nam interpret Latinus eādem uocem Græcam, nunc uerit dignum, ut in locis citatis, nunc condignum, ut ad Rom. 8. *Nō sunt condignæ passionēs, &c.*

Quod uerò attrinet ad rem ipsam, Durandi sententia, si nihil aliud uellet, nisi merita nostra non esse ex condigno, siue ex iustitia absolutè, sed tantum ex hypothesi, id est, posita liberali Dei promissione non esset reprobanda. CETERVM uidetur omnino uelle, merita nostra ex gratia Dei procedentia, & posita promissione, adhuc non esse talia, ut eis ex iustitia debeat merces, sed ex sola Dei liberalitate. In quo sensu refellitur à Theologis cōfessio omnium consensu, & meritò, pugnant enim cōtra eā sententiam omnia argumēta, quæ fecimus aduersus hæreticos. Omnia enim probat iusto Dei iudicio deberi meritis operum bonorum mercedē uitæ æternæ,

Neque necesse erit hoc loco illa repetere. Satis erit, paucis refutare quatuor eius dicta, quibus potissimum eius sententia niti uidetur. Dicit enim PRIMO, temerarium & blasphemum esse dicere, Deum fore iniustum, & meritis hominum iustorum non reddat mercedem promissam,

Dicit SECUNDO, Non extare in sacris literis promissionem, quæ Deum obliget ad reddendam mercedem, sed tantum, quæ doceat, Deum ordinasse, ac disposuisse uitam æternam dare ijs, qui mandata seruauerint.

Dicit TERTIO, in illis beati Pauli uerbis, 2. ad Timoth. 4. *Quam reddet mihi illa die iustus iudex;* rectè positum esse, *Iustus iudex,* & rectè non esse positum, iusto iudicio, quia Deus, qui reddit præmia iustis, & pœnas iniustis, iustus & misericors est, & ut iustus, iusto iudicio pœnas reddit iniustis, ut misericors, liberaliter præmia tribuit iustis.

Dicit QUARTO, Non posse ullum ex iustitia mercedem ab alio petere, nisi reddat ei omnia, quæ illius sunt, & aliquid amplius; nos autem, non posse Deo unquam reddere omnia, quæ illius sunt, ne dum aliquid amplius, cum omnia sint ipsius.

Ad PRIMVM RESPONDEO, non esse temerariū nec blasphemum, sed piū & sanctum dicere Deū fore iniustum, si non seruaret promissa. Sic enim loquuntur Scripturæ & Patres. Quid enim sibi uult illud Psalm. 144. *Fidelis Deus in omnibus uerbis suis?* Et ibidem: *Iustus Dominus in omnibus uis suis?* Et illud 2. Esdræ nono: *Tu ipse Domine Deus, qui elegisti Abraham, & inuenisti cor eius fidele coram te, & percussisti eum eo fœdus, ut dares ei terram Amorrhæ, & Iebusæi, & implesti uerba tua, quoniam iustus es?* Et illud ad Hebr. 6. *Non est iniustus Deus, qui obliuiscatur operis uestri & laboris?* Certè qui dicit, Deus implet uerba sua, quoniam iustus est, & nō obliuiscitur Deus laboris & operis suorum, quia iniustus non est: manifestè significat, eum iniustum fore, si secus faceret.

SECUNDO, libro de natura & gratia, capite secundo: *Non est, inquit, iniustus Deus, qui iustos fraudet mercede iustitia.* Et libro quarto in Iulianum, cap. 3. *Per quod, inquit, uera iustitia, per hoc & regnum Dei, Deus namque ipse, quod absit, erit iniustus, si ad eius*

regnum uerus non admittitur iustus. Vides quam non timeat S. Augustinus temeritatem, uel blasphemiam, si dicat, Deum iniustum fore, si iustos excludat à regno.

Adde, quod si Deus non seruando promissa, non esset iniustus, posset certè non seruare promissa: ac per hoc posset non esse fidelis, posset mentiri, posset negare se ipsum, quæ uerè temeraria sunt, atque blasphemia: *Nam si nos negauerimus, ille fidelis permanet, negare se ipsum non potest,* 2. ad Timoth. 2. Item: *Quam promissit, qui non mentitur Deus,* Tit. 1. Item: *Impossibile est mentiri Deum,* Heb. 6. Item: *Fidelis est, qui repromissit,* Heb. 10.

Ad SECUNDM RESPONDEO, Omnem ueram promissionem ferre secum obligationem, & ideo ex iustitia implendam esse, atque seruandam, Nam idcirco fidelis dicitur, qui stat promissis, infidelis, qui promissa non præstat. Extare autem in Scripturis non solum ordinationem & dispositionem, siue propositum, sed etiam promissionem, quæ ad fidelitatem uerè pertineat, perspicuum est ex loco citato, ad Tit. 1. *Secundum spem uitæ æternæ, quam promissit, qui non mentitur, Deus.* Et Iacobi 1. *Accipiet coronam uitæ, quam repromissit Deus diligentibus se.*

DEINDE, similitudo brauij, cui comparat Apostolus uitam æternam, 1. Corinth. 9. similitudo denarij diurni ex conuentione promissi laborantibus in uinea, Matth. 20. similitudo depositi, quæ habetur, 2. Timoth. 1. & alia id genus multa, nonne apertissimè significant promissionem ex debito & obligatione reddendam?

Quid quod Patres passim dicunt, Deum fieri hominibus propter bona opera debitorem. Sanctus CYPRIANVS, in serm. de elemosyna, extremo, de eo, qui bene operatur: *Deum, inquit, compungat debitorem.*

S. BASILIVS, orat. ad diuites: *Opera, inquit, ostende, & exige retributionem.*

S. AMBROSIVS serm. 7. in Psalm. 118. in illud: *Memento uerbi tui.* Vult, inquit, Deus conueniri, ut si quis proposita secutus uirtutibus præmia bene certauerit, fructum remunerationis expectet, quin etiam exigat.

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS hom. 3. in Matth. *Ut se, inquit, Deus tibi debitorem fateatur non solum pro operibus, sed etiam pro hac gratia, humilique sententia.*

S. AVGVSTINVS in Psalm. 83. in illud: *Misericordiam & ueritatem diligit Dominus;* Ecce, inquit, uidemus, quia tenet eum Paulus debitorem. Item: *Debitorem inquit, Dominus ipse se fecit, non accipiendo, sed promittendo. Non ei dicitur, redde quod accepisti, sed redde quod promissisti.* Similia supra citauimus ex Paulino ad Victorium, & Fulgentio ad Monimum.

Ad TERTIVM RESPONDEO, Non rectè à Durādo exponi sententiam Apostoli, quod enim illa uerba, *quam reddet mihi iustus iudex,* sint accipienda formaliter, ut sensus sit, reddet mihi Dominus, quatenus est iustus iudex, ac per hoc ex iustitia non ex sola liberalitate, planum est, PRIMO, ex singulis penè uerbis illius sententiæ, ut ex illis, *bonum certamen certauit.* Item ex illo, *reddet,* & ex illo, *coronam iustitiæ.*

SECUNDO, quia superuacaneum esset illud, *iustus iudex,* eo loco, ubi non agitur de pœnis impiorum, sed de præmijs tantum iustorum, si Deus pœnas solū ut iustus iudex infligeret, præmia uerò, ut liberalis donator effunderet.

TERTIO ex AVGVSTINO, qui loco citato in Psalm. 83. hunc locum Apostoli tractans, dicit, Deum indulgentiæ esse largitorem, coronæ autem debitore, & ideo indulgentiam tribuere ut patrem, coronam iustitiæ,

iustitia, vt iudicem iustum. Item in lib. de gratia & libero arbitrio, eundem locum exponens, cap. 6. *Cui redderet, inquit, coronam iustus iudex, si non donasset gratiam misericors Pater?* Et in libro de correptione & gratia, cap. 13. non solum vitam æternam, sed etiam misericordiam in remissione venialium dicit; iusto iudicio bonis meritis reddi.

DENIQVE, in alijs locis idem Apostolus non solum dixit, iustum iudicem esse Deum in remuneratione operum bonorum, sed etiam iustum esse apud Deum, vt bona opera remuneret, 2. Thessal. 1. Et ibidem discretis verbis dicit, iusto iudicio Dei Thessalonicenses dignos haberi regno Dei, pro quo patientur.

AD QVARTVM RESPONDEO, Absolutè non posse hominem à Deo aliquid exigere, cum omnia sint ipsius, tamen posita eius voluntate, & pacto, quo non vult exigere à nobis opera nostra gratis, sed mercedem reddere iuxta proportionem operum, verè possumus ab eo mercedem exigere: quomodo seruus non potest absolute à domino suo vllum præmium postulare, cum omnia, quæ seruus acquirit, domino suo acquirat: tamen si domino placeat donare illi opera sua, & pro ipsdem tanquam sibi non debitis mercedem promittere, iure mercedem pro suis operibus postulat.

DEINDE, obiectio ista Durandi locum haberet, si Deus ex iustitia commutatiua mercedem redderet operibus bonis: sed cum Deus ex iustitia distributiua præmia bene operantibus dare decreuerit, non est opus, vt ei propriè aliquid demus. Nam neque ij, qui currunt ad brauium, dant aliquid Regi, & tamen tenetur Rex brauium tribuere ei qui ceteros in cursu superauerit. Maneat igitur opera bona iustorum ex iustitia, atque adeo ex condigno mereri vitam æternam.

CAPVT XVII.

Opera bona iustorum meritoria esse ex condigno, non solum ratione pacti, sed etiam ratione operum.

ALTERA quæstio sequitur, Vtrum opera bona sint meritoria ex condigno ratione pacti tantum, an ratione operis tantum, an ratione vtriusque. Neque enim dubitari debet, quin meritum ex condigno his tribus modis variari possit. Nam si fortè opus aliquod sit multò inferius mercede ex conuentione promissa, vt si dominus vineæ conducet operarios, & non denarium diurnum, sed centum nummos aureos pro mercede promitteret: esset eiusmodi meritum ex condigno, ratione pacti, non ratione operis.

CONTRA verò si opus sit reuera æquale mercedi, vel fortè etiam maius: sed conuentio nulla interuenerit; si dici debeat eiusmodi meritum ex condigno; dici debeat ex condigno ratione operis, non ratione pacti. Et in malis quidem facile reperimus meritum pænæ ex condigno ratione operis, non ratione pacti, quoniam sine vlla conuentione qui alterum lædit, satisfacere tenetur, atque ad pænam à iudice compelli potest: vtrum autem in bonis sit aliquod meritum verè de condigno ratione operis, non ratione pacti, paulo post videbimus.

DENIQVE, si & pactum intercedat, & opus sit verè par mercedi, ut cum operarij ad vineam iuxta Euangelium conducuntur pro denario diurno: id meritum erit ex condigno ratione operis & ratione pacti.

A Non desunt qui censeant, opera bona iustorum esse meritoria vitæ æternæ ex condigno ratione operis, etiam si nulla extaret diuina conuentio. Ita enim docet Caietanus in 1. 2. quæstione 114. articulo tertio. Et idem uidetur sensisse Dominicus à Soto, lib. tertio, de natura & gratia, cap. 7.

ALII contra existimant opera bona ex gratia procedentia non esse meritoria ex condigno ratione operis, sed tantum ratione pacti, & acceptationis diuinæ. Ita docet Scotus in 1. sentent. distinct. 17. quæst. 2. quem alij quoque sequuntur ex veteribus scholasticis, & ex recentioribus Andreas Vega, in opusculo de iustificatione, quæstione quinta.

Distat autem hæc opinio longissimè ab heresi Lutheranorum. Non enim Scotus censet, opera bona non esse verè bona, sed peccata, si ad legem diuinam examinentur, ut Lutherani censent; sed existimat opera iustorum esse bona verè & propriè, sed non tam excellentia, ut proportionem habeant cum uitæ æternæ, & ideo acceptari quidem à Deo ad iustitiam & dignam mercedem vitæ æternæ, sed ex pacto & promissione, non ex operis dignitate.

NOBIS media sententia probabilior esse uidetur, quæ docet, opera bona iustorum meritoria esse vitæ æternæ ex condigno ratione pacti, & operis simul; non quidem quod sine pacto, uel acceptatione non habeat opus bonum proportionem ad uitam æternam, sed quia non tenetur Deus acceptare ad illam mercedem opus bonum, quamuis par, & æquale mercedi, nisi conuentio interueniat. Quam sententiam conformem esse non dabimus Concilio Tridentino & principibus Theologorum sancto Thomæ, in 1. 2. quæstione 114. art. 1. ad 3. & art. 3. sancta Bonauenturæ, & alijs in 2. sent. dist. 17.

PRIMUM igitur opera iustorum, remoro pacto, vel promissione, non esse meritoria vitæ æternæ ex condigno, siue ex iustitia, ita ut non possit Deus sine iniustitia talem negare mercedem; satis probat: est supra cap. 14. in 2. ratione. Scriptura siquidem & Patres vbicunque dicunt, Deum fidelem esse, & iustum in reddendo præmio, semper aut ferè tempè mentionem faciunt promissionis.

AT (inquit) filio debetur hæreditas, si bene se gesserit, etiam si nulla conuentio inter patrem & filium intercedat. Nos autem per gratiam filij Dei sumus, igitur, si bene operemur, debetur nobis hæreditas vitæ æternæ, etiam si nulla conuentio vel promissio intercedat.

RESPONDEO, aliud esse loqui de merito persone, aliud de merito operis. Et rursus aliud de vitæ æternæ, ut est hæreditas, aliud ut est merces; stipendium, brauium. Nam ex eo quod aliquis est filius Dei per gratiam, meretur ex condigno hæreditatem vitæ æternæ, sine alio pacto, sed merito personæ, nō merito operis. Nam etiam infantibus, qui decedunt mox à Baptismo, quia filij Dei sunt, debetur iure hæreditas, & ipsi eam mereri dici possunt, non merito operis, sed personæ. Quemadmodum etiam cum distribuenda sunt officia, uel beneficia publica melioribus ciuibz, illi dicuntur ea mereri ex condigno, qui sunt optimi inter ciues.

PORRO bona opera non requiruntur ad uitam æternam acquirendam, ut hæreditatem, sed requiruntur, ne filius excidat ab adoptione, & iure mereatur ex hæredari. Proinde filius Dei adoptiuus per bona opera sine alio pacto non meretur uitam æternam acquirere ut hæreditatem, sed meretur eam non amittere. Quod patet tum ex eo, quod hæreditas ante omnia bona opera, iure adoptionis illi debetur. Tum quia infantes baptizati, ex hac uitā migrantes uitam æternam accipiunt in hæreditatem, cum tamen nulla habeant operum merita, ut experientia

perientia testatur, & sancti Patres docent, Augustinus in epist. 157. ad Optatum. Et Bernardus serm. 68. in Cantica.

At uero ut filius Dei adoptiuus uitam æternam obtineat, ut mercedem, siue stipendium & brauium, dicimus requiri promissionem, siue pactum; neque sufficere gratiam adoptionis. Nam etiam si teneretur pater admittere probum filium ad hæreditatem, tamen non teneretur admittere opera eius, quamuis aliqui ualde egregia ad obtinendum brauium, nisi pactum, uel promissio interueniat. Id quod magis apertè perspiceretur, si cælestis hæreditas, & cælestæ brauium omnino distinguerentur. Tunc enim omnes intelligerent, hæreditatem deberi personæ à Deo in filium adoptatæ, etiam si nulla alia extaret promissio, iuxta illud, *si filii, & hæredes*, Roman. 8. at brauium deberi operibus ex pacto & promissione, iuxta illud, *accipiet coronam uitæ, quam repromisit Deus diligentibus se*, Iacobi primo. Et, *nonne ex denariis conuenisti mecum?* Matth. 20.

Sed quanquam ipsa gloria sempiterna, hæreditas est & brauium; tamen ut hæreditas personæ debetur iure adoptionis sine alio pacto, ut obiectio probat; ut brauium debetur operibus ex pacto, ut nos hic docemus: & præterea cum uarij sint gradus cælestis gloriæ, unus tantum debetur personæ iure adoptionis, sine alio pacto; reliqui debentur operibus ex promissione uel pacto.

Iam uero opera bona iustorum meritoria esse uitæ æternæ ex condigno non solum ratione pacti & acceptationis, sed etiam ratione operis, ita ut in opere bono ex gratia procedente sit quædam proportio & æqualitas ad præmium uitæ æternæ, probatur his argumentis.

PRIMO, uita æterna est gratia pro gratia, ut dicitur Ioan. 1. id est, gratia mercedis pro gratia merito, siue caritas patriæ pro caritate uiræ, ut exponitur à sancto Augustino, in epist. 105. & in lib. de gratiâ & libero arbitrio, c. 9. At inter gratiâ & gratiâ sine dubio magna similitudo, & proportio est.

SECUNDO, uita æterna est flumen lætificans ciuitatem Dei, Psal. 45. gratia uero bene operandi est fons aquæ salientis in uitam æternam, ut dicitur Ioan. 4. at fons proportionem habet ad flumen, imo totum flumen uirtute continet. Et præterea proportio est inter descensum & ascensum aquæ; ita enim altè ascendit, quam altè descendit; fons autè aquæ uiuæ, id est, gratia Spiritus sancti diffusa in cordibus nostris, de celo descendit, & ideo debita proportione salit in uitam æternam.

TERCIO, uita æterna est denarius diurnus laborantium in uinea, Matth. 20. At denarius diurnus iustum est precium laboris diurni. Ideo enim uocatur denarius diurnus, quia solet ordinariè ex communi æstimatione respondere labori diurno.

QUARTO, gratia est semen gloriæ iuxta illud, 1. Ioan. 3. *Semen Dei manet in eo*. At semen non est quidem æquale rei, cuius est semen, quo ad molem, sed est tamen æquale, quo ad uirtutem.

Neque Durandi responsio, quod gratia sit semen gloriæ, metaphoricè, non propriè, solida est. Nam hæc ipsa metaphora satis apertè, atque accommodatè potest indicare quod uolumus. Ut enim semen propriè dictum, arboris uidelicet, aut animantis, physica uirtute totam arborem, uel animantem continet, sic etiam caritas Dei in corde diffusa, morali, meritoriaq; uirtute gloriam ipsam continet.

QUINTO, uita æterna est actio quædam supernaturalis ex parte obiecti, & principij tum efficientis tum etiam formalis; at meritum, quod in dilectione consistit, est etiam actio supernaturalis ex parte obiecti, & principij tum efficientis, tum formalis; igitur

proportionem habent inter se, & unum ad alterum, quasi recta uia ad suum terminum ducit.

SEXTO, Deus est, qui electos per merita ad uitam æternam ut brauium, & coronam iustitiæ perducere esse decreuit, igitur sine dubio eiusmodi merita illis donat, quibus uerè & propriè atque adeo ex condigno perueniant ad coronam. Neque enim potestas, uel sapientia, qua id faceret, Deo deesse potuit.

SEPTIMO, merita nostra pendunt à meritis Christi, tum quia nobis ille meruit uirtutem merendi, tum quia nos meremur ut membra uiuæ Christi, & per influxum, quem ab illo, ut à capite nostro recipimus: igitur detrahatur de gloria Christi, si merita nostra sint ita imperfecta, ut non sint merita ex condigno, nisi ratione acceptationis Dei.

CAPVT XVIII.

Soluntur obiectiones contra doctrinam capituli superioris.

NEQUE argumenta, quæ contra obijci solent, aliquid concludunt. PRIMO, obijci potest illud Apostoli, Roman. 8. *Non sunt condignæ passionēs, &c.* Et illa testimonia Patrum, quæ nos supra citauimus, c. 14. in prima ratione.

SED intelliguntur illa omnia loca de meritis secundum substantiam operum, non ut à Spiritu sancto, & gratia Dei proficiuntur, ut tum eo loco, tum in cap. 6. diximus. Quod si uelimus locum Apostoli uniuersaliter intelligere de bonis operibus omnibus, etiam ut à Spiritu sancto, & gratia Dei proficiuntur; ut S. Fulgētiū intellexit in libro 1. ad Monimum, promptum erit respondere, non requiri ad meritum ex condigno absolutam æqualitatem inter meritum & præmium, sed satis esse proportionalem, ut paulò post fusius explicabimus.

SECUNDO, obijci potest S. AUGUSTINVS, qui lib. 1. Confess. c. 4. dicit: *Qui reddit debita nulli debens*. Et sermone 16. de uerbis Apostoli: *Non dicimus Deo, redde, quia accepisti, sed redde, quia promissisti*. ITEM S. BERNARDVS, qui in sermone primo de Annuntiatione dicit: *Neque enim tulit hominum merita, ut propter ea uita æterna debeatur ex iure, aut Deus iniuriā aliquam faceret nisi eam donaret*. DENIQUE sanctus THOMAS, qui 1. 2. quæst. 114. art. 1. ad 3. dicit, Deum non debere nobis, sed dispositioni suæ.

SED facilis est RESPONSIO. Nam dicitur Deus, reddere debita nulli debens: quia nihil ulli debet absolute, sed solum ex promissione & dono suo. Pari ratione dicimus Deo, redde quia promissisti, non dicimus, redde quia accepisti; quoniam fundamentum primum debiti diuini non in opere nostro, sed in eius promissione consistit. Nam remota promissione non teneretur acceptare opus nostrum ad mercedem. Quod autem non ex sola promissione, sed etiā ex opere nostro Deus efficiatur debitor, docet ibidem AUGUSTINVS cum subiungit. *Redde quod promissisti, quia fecimus quod iussisti*.

Sanctus quoque BERNARDVS dicit, uitam æternam non deberi ex iure, quoniam (ut ipse ibidem explicat) merita nostra nascuntur ex gratia. Proinde significat non deberi ex rigore iustitiæ (ut Theologi loquuntur) qui gratiam nullam præsupponit; & Deum absolute non facturum iniuriā iustis, si eos priuaret mercede iustitiæ: non tamen negat, quin ex hypothese Deus iniuriā facturum esset, si uitam æternam bonis operibus, ex conuentione non redderet.

Denique S. THOMAS non dicit, Deum non fieri nobis

nobis debitorem, sed non fieri nobis simpliciter debitorem; quoniam (vt diximus) prima & potissima ratio debiti diuini, ex ipsius Dei promissione & dispositione confurgit.

TERTIO obijciunt, inter Deum & hominē non posse esse iustitiam, nisi secundum quid, vt S. Thomas docet, 1. 2. quæst. 114. artic. 1. Iustitiam autem secundum quid, non esse iustitiam simpliciter & absolute: quare non esse absolute dicendum operibus nostris, ex condigno deberi vitam sempiternam.

RESPONDEO, DVOBVS modis dicitur aliquid secundum quid, VNO modo, cum caret ea forma, à qua denominatur secundum quid, quo modo Cygnus dicitur niger secundum quid, id est, secundum pedes, & æthiops albus secundum quid, id est, secundum dentes: ALTERO modo, cum non caret ea forma, sed tantum perfectione eius, quæ in alijs rebus eiusdem generis reperitur; quo modo puer dici potest homo secundum quid, si ad virum perfectum comparatur; & res creata dicitur entia secundum quid, si conferantur ad Deū: & accidentia dicitur habere esse secundum quid, ad substantiam comparata.

Igitur quæ dicuntur secundum quid priore modo, non possunt simpliciter, & absolute nominari talia; quæ dicuntur secundum quid modo posteriore, dicuntur etiam simpliciter & absolute talia, sed imperfectius, quam alia generis eiusdem. Atq; hoc modo posteriore Theologi dicunt iustitiam secundum quid esse inter Deum & hominem, quia præsupponit gratiam, & tamen simpliciter etiam dicunt esse iustitiam, sed minus perfectam, quā ea sit, quæ nullam gratiam prærequirit.

QUARTO obijciunt, maximam esse inæqualitatem inter opera nostra, quamuis ex gratia proficiantur, & ipsam æternam beatitudinem; præsertim si beatitudo obiectiue consideretur, sicut scriptum est: *Ego ero merces tua magna nimis.*

RESPONDEO, negari non potest, quin beatitudo longè excellat actioni meritoria, cum in illa sit cognitio & caritas perfecta, in ista verò sit cognitio & caritas imperfecta: sed nõ requiritur absoluta æqualitas inter meritum & præmium, secundum iustitiæ distributiuam, vt dici possit præmium deberi meritis ex condigno, etiam ex parte operis: sed sufficit, vt sit proportio quædam, secundum quam is, qui meretur dici possit dignus eo præmio. Nam hic etiam in terris, qui doctrina & bonis moribus præditus est, & pro Ecclesia aliquamdiu laborauit, dignus Episcopatu iudicari solet, quamuis absolute dignitas Episcopalis amplissima sit, & nullo precio comparabilis: in rebus quoque naturalibus, dispositio ad formam multo imperfectior est ipsa forma, & tamē ex naturali quadā iustitia subiecto ritè disposito forma debetur: sic igitur qui Deum ex toto corde diligit, ac per hoc mundus est corde, pacificus, mitis, humilis, misericors, dignus est, qui ad beatitudinē illam admittatur, quæ diligentibus Deū, mundis corde, pacificis, mitibus, misericordibus, humilibus, vt ritè dispositis promissa est.

Quod autem dicebatur de beatitudine obiectiua quæ Deus est, non auger difficultatem, nam sicut Deus obiectum est beatitudinis (id est) cognitionis & amoris beatorum; sic etiam obiectum est meriti, id est, fidei & caritatis viatorum. Hoc solum interest, quod fides & caritas in hac vita minus perfecte Deum attingunt, quam visio & caritas in alia vita; sed ideo dicimus ex condigno fidei formatae per caritatem deberi visionem cum ardentissima caritate, quia dignū est, ut res à Deo inchoata, & disposita tādē ali quādo perficiatur & absoluat. Nā (vt loquitur S. FVLGENTIVS, in lib. 1. ad Monimum, cap. 10.) Cum Deus vitam æternam donat, opus suum, quod in

A choauit iustificans impium, perficit, glorificans iustum.

QUINTO obijciunt, Deum ex communi sententia Theologorum remunerare iustorum opera supra condignum; proinde non esse in operibus iustorum ueram condignitatem ad præmium.

RESPONDEO, Deum remunerare supra condignum non ita esse accipiendum, quasi bona opera non sint digna præmio uitæ æternæ; sed quod ultra præmium, quod ex condigno meritis bonis debetur, Deus ex liberalitate aliquid semper adiungat. Sed de hac re in sequenti capite differemus.

CAPVT XIX.

B Deum remunerare opera bona supra condignum.

POSTREMA restat quæstio, Num Deus opera bona remuneret ex mera liberalitate supra condignum. Communis enim Theologorum sententia id constanter affirmat. vt perspicuum est ex S. Thoma, S. Bonauentura, Scoto, Durando & alijs in 4. sent. dist. 46.

Cōtrarium docuit Andreas Vega, in quinta quæstione de Iustificatione, & Doctor ille Louaniensis, cuius multas sententias Pius V. Pontifex damnauit. Est enim inter damnatas sententias, quartadecima his verbis expressa: *Opera bona iustorum non accipiunt in die iudicii extream ampliore mercedem, quam iustio Dei iudicio mereantur accipere.*

PROBATUR igitur breuiter, Deum remunerare ultra, uel supra condignum, **PRIMO**, ex diuinis literis. Nam Matth. 5. non sine causa Dominus ait: *Gaudete & exultate, quoniam merces uestra copiosa est in coelis.* Et apertius Lucæ 6. *Mensuram bonam, & confertam, & coagulatam, & supereffluem dabant in sinu uestro.* Certè enim iusta merces esse poterat, mensura bona; cur autem additur, conferta, coagitata, supereffluens, si nihil additur supra condignum?

Item Luc. 19. posteaquam seruus fidelis qui lucratus fuerat decem Mnas, acceperat præmiū suū; (id est) imperium supra decem Ciuitates; rursus extraordinario munere datur ei Mna, quæ fuerat ablata à seruo infideli & pigro. Quid autem hoc significare potest, si Deus in iudicio nulli dabit aliquid, nisi iustè & ex condigno illud mereatur?

Ad hæc, Matth. 20. in parabola vineæ, manifestè videmus multis dari integrum diurnum denarium, cum tamē non integrum diem in opere posuissent. Atque id non ex iustitia, sed ex liberalitate factum esse, indicat Dominus illis verbis: *Volo huic dare, sicut & tibi. An non licet mihi quod uolo facere? An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?* Ex quo etiam intelligimus, id, quod supra condignum additur, non dari ex æquo, nec omnibus. Fortasse etiam huc pertinet illud Apostoli ad Roman. 8. *Non sunt condigne passionis huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis, quamuis & aliter hoc testimoniū exponi possit, ut supra notauimus.*

Idem **SECUNDO**, ex Patribus probari potest. S. BASILIIVS, in Psalm. 114. in illud: *Cōuertere anima mea in requiem tuam.* Proposita est, inquit, æterna requies his, qui legitime in hac uita decertarunt, quæ non secundum operum debitum ac meruum retribuitur, sed iuxta magnificentiā Dei his, qui in ipsum sperauerunt, exhibetur. Quem locum ostendimus capite sexto, malè allegari contra merita ex condigno, cum non extenuer merita, sed amplificet munificentiam Dei in retribuendis præmijs etiam supra condignum.

S. FVLGENTIVS in lib. 1. ad Monimū, capite 10. reddens

reddens rationem cur vita eterna dicatur gratia, cū A
merces sit meriti, ita loquitur: Gratia autem etiam ip-
sa non iniuste dicitur, quia non solum donis suis Deus do-
na sua reddidit; sed quia tantum etiam ibi gratia diuina re-
tributionis exuberat, ut incomparabiliter, atq; ineffabili-
ter omne meritum, quantumvis bona, & ex Deo data, hu-
mana uoluntatis atque operationis excedat. Hæc ille. Ita
que non temerè, nec sine fundamēto scholæ Theo-
logorum præmiū operibus bonis à Deo supra cō-
dignum reddendo esse confirmant.

Vitū aut operibus malis Deus penā reddat citra
condignū, non videtur ita esse certū; nā nec inue-
niūtur loca Scripturæ, quib. id facili cōfirmetur; &
quāvis sanctus IOANNES CHRYSOSTOMVS homi-
37. in Genes. huius sententiæ patronus esse videatur, B
tñ sanctus AVGVSTINVS lib. 21. de ciuitate Dei, ca-
pite 24. hanc ipsam sententiā tolerat potius; quā
probat. Nā cū dixisset illa verba Ps. 76. *Nūquid obli-
uiscetur misereri Deus, aut continebit in ira sua misericor-
dias suas,* nō pertinere ad reprobos sed ad electos,
ita subiunxit, *Sed quibus placet, istā sententiā usq; ad illa
impiorum tormēta protrudere, saltem sic intelligat, ut ma-
neat in eis ira Dei, quæ in aeterno est præiudiciatū supplicio,
non cōtineat Deus in hac ira sua miserationes suas, & fa-
ciat eos nō tāta, quāta digni sunt penarum atrocitate cru-
ciari; non ut eas pœnas vel nunquam subeant, vel aliquan-
do finiant, sed ut eas mitiores, quā merita sunt eorum, le-
uioreque patiantur. Sic enim & ira Dei manebit, & in* C
*ipsa ira sua miserationes suas non continebit. Quod qui-
dem non ideo confirmo, quia non resisto.* Hæc ille.

Quia tñ hæc sententiā de penis citra condignū, &
multis Theologis placuit, & à sancto Augustino mi-
nimè refutatur; respōdēdū erit quatuor testimonijs
Scripturæ diuinæ, quæ cōtra eam pugnare videntur.

PRIMUM testimoniū est illud: *Nō exibis inde, do-
nec reddas nouissimum quadratē,* Matthæi quinto, SED
facilis est RESPONSIO. Nā siue hic locus intelliga-
tur de penis purgatorij, ut nos in 1. libro de purgato-
rio, & in 1. lib. de statu peccati ostēdimus, siue ē de
penis gehennæ; significat Dominus, nullū peccatū
sine suo cruciatu māsurum, non aut nullā partem
eius cruciatus qui singulis peccatis debetur esse mi-
nuendam. Deinde loquitur Dominus de penā, quæ
soluenda manebit post latam Iudicis sententiā,
non de ea, quam Iudex constituet, cum sententiā
feret. Quamuis enim Deus, cum peccatores iudi-
cabit, citra cōdignum fortasse iudicabit; sed post sen-
tentiā latam nihil vnquam de pœna minuetur.

ALTERVM testimoniū est Lucæ sexto: *Quamē-
sura mensi fueritis remegetur vobis.* SED absque dubio
sententiā hæc generatim accipienda est, ut sensus
sit, Qui boni fuerint, bona recipient; qui mali, ma-
la; & qui valde boni fuerint, multum boni recipiē-
t, qui valde mali, multum mali. Nam si æqualitas præ-
mij ad merita describeretur, repugnaret hæc sen-
tentiā verbis illis, quæ ex eodem capite nos citaui-
mus, *mensuram bonam & conferam, &c.*

TERTIVM testimoniū est Iacobi secundo: *Iu-
dicium sine misericordia ei, qui nō fecerit misericordiā.* SED
loquitur Apostolus eo loco de misericordia nō qua
cūq; sed saluāte, atq; à dānatione aeterna hominē
liberāte. De qua loquitur Dominus Matth. 5. *Beati
misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.*

POSTREMVM testimoniū est in Apocalypsi, ca-
18. *Quantum se glorificauit, & in delicijs fuit tantum da-
te illi tormentum & luctum.* CÆTÈRVM hic locus do-
cet proportionem quandam futuram inter culpā
& pœnam, ut maiori culpæ maior pœna respōdeat,
& minor minori; non tamen necesse est ex hac pro-
portionē æqualitatem colligere. Sed de his satis,
præsertim cum de supplicijs citra condignum inse-
rendis res sit (ut diximus) satis incerta.

Vitam eternam etiam quoad primum eius gradum reddi meritis operum bonorum.

EXPLICAVIMVS tres partes disputationis de
Merito. Sequitur, QVARTA, quæ est etiam vl-
tima, in qua breuissimè docendum est, quænam sint
illa, quæ cadunt sub meritum de condigno.

Sunt autem omnino QVINGVE res, quæ in du-
bium reuocari possunt, vita aeterna, gratia iustifica-
tionis, gratiæ incrementū, reparatio post lapsum, &
perseuerantia in fide & caritate vsque in finē. De
quibus disputat S. Thomas in 1. 2. quæst. 114. art. 5.
& sequēt. Nos paucis indicabimus, quæ veriora de
his omnibus quæstionibus nobis esse uideantur.

PRIMUM igitur de uita aeterna solū quæstio est.
Vtrum ipsa uita aeterna, an gradus tātum in ea præ-
stantiores cadant sub meritum de condigno. Sunt
enim qui sentiat, uitam aeternam, siue primum eius
gradum non cadere sub meritum, cum debeat in
re hæreditatis omnibus filijs Dei, hoc ipso quod
sunt filij Dei. Sunt etiam, qui existimāt uitam æter-
nam, siue primum eius gradum, reddi meritis ope-
rum, si dilectio illa Dei, quæ est ultima dispositio ad
iustificationē, oriatur ex ipsa gratia iustificationis,
alioqui meritis non reddi.

Nos existimamus, uitam aeternam, tū quoad pri-
mum gradum, tum quoad cæteros reddi bonis me-
ritis filiorum Dei; nec multum ad rē facere, utrum
ultima illa dispositio procedat ex gratia iustifican-
te, vel eam præcedat. Nam Scriptura diuina passim
docet, non solum gloriæ incrementū, sed ipsam glo-
riam simpliciter præmiū esse operum bonorum.

Ut Matthæi decimo nono, *Si uis ad uitam ingredi, ser-
ua mandata.* Et ibidem, *Qui reliquerit patrem, uel ma-
trem, &c. centuplum accipiet, & uitam aeternam posside-
bit.* Et Iacobi primo: *Beatus uir, qui suffert tentationē,
quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam uitæ.*
Galat. 6. *Qui seminat in spiritu, de spiritu metet uitam
aeternā.* Et ad Colossen. 3. Ipsam hæreditatem scri-
bit Apostolus, reddi operibus bonis; *Quodcumque
facitis, ex animo operamini, sicut Deo, & non hominibus,
scientes quod à Domino recipietis retributionem hæredi-
tatis, Domino Christo seruite.*

Ex quo intelligimus illū ipsum gradū gloriæ, qui
debetur iure hæreditario, retribui etiā iure merce-
dis. Non enim est absurdū (ut supra non semel dixi-
mus) eādē rē duplici iure deberi, titulo uidelicet hæ-
reditatis, & titulo meritum. Atque hoc præsta-
bunt in cælo adulti infantibus, non solū quod illi
ampliorem gloriā obtinebunt, sed etiam quod ip-
sam gloriā, & primū eius gradum habebunt infan-
tes solo iure hæreditatis, adultis vero gloria illa si-
mul erit & patris hæreditas, & corona uictoriæ.

Porro dispositio illa ultima, si gratiā adoptionis
præcedat, non erit meritoria uitæ aeternæ de condi-
gno, quia non possunt mereri uitam aeternam de cō-
digno, nisi filijs Dei, ut supra demonstratum est: si
verò ex gratia illa nascatur, eamq; sequatur, saltem
ordine naturæ, non poterit mereri primū gradum
gloriæ, si uera sit illorū opinio, qui dicūt, nō cadere
sub meritū id, quod iā debetur titulo hæreditatis: nā
primū gradū gloriæ prius natura debetur titulo hæredi-
tatis homini iustificato, quā ultima illa dispositio
ex gratia iustificationis procedat. Sicut. n. prius est
in homine gratia adoptionis, quā dispositio ex
gratia ipsa procedat, ita prius est ius ad hæreditatē,
quod à gratia adoptionis separari nequit, quā ex
gratia adoptionis dispositio illa procedat.

Vides

Vides igitur ad rem non facere, vtrum illa dispositio gratiam præcedat, vel sequatur. Neutro enim modo meritoria esse poterit primi gradus gloriæ, si quod iam debetur, non potest sub meritum cadere. At si concedatur, quod nos contendimus, & quod S. Thomas docet, in 3. sentent. distinct. 18. quæst. 1. art. 5. rem vnâ & eandem varijs titulis posse deberi; sine dubio vltima illa dispositio post infusionem gratiæ continuata meritoria erit vitæ æternæ, ut S. Thomas confirmat in 1. 2. quæst. 112. art. 2. ad 1.

CAPVT XXI.

Non gratiam iustificationis, sed eius incrementum cadere sub meritum de condigno.

IAM verò de gratia iustificationis, & eius incremento, tota res breuissimè expediri poterit. Nā gratiam eiusmodi non posse obtineri, neque ex condigno, neque ex congruo meritis operum, solis viribus liberi arbitrij effectuum, docuimus aduersus Pelagianos, in li. 5. de gratia & libero arbitrio. Rursus, eandem gratiam non posse obtineri ex condigno, sed solum ex congruo meritis operum ex fide, & auxilio Dei speciali procedentium, docuimus in lib. 1. de iustificatione, cap. 21. PRAETEREA, non posse gratiam eandem obtineri meritis consequentibus, hoc est, bono vsu gratiæ, vt quidā olim absurdè dixerunt, docet S. Augustinus in libro 2. contra duas epistolas Pelagianorum, c. 7. & in libro 1. de prædestinat. Sanctorum, cap. 12. quod illo argumento potissimum confirmatur: quia gratia iustificationis sæpe datur illis, qui ea bene uti non possunt, vt infantibus mox à baptismo morituris, vel qui non uolunt, ut adultis quibusdam, qui gratiam iam acceptam abijciunt, & sunt nouissima eorum peiora prioribus, sæpe etiam nō datur illis, qui ea bene vsuri fuissent, si illam acceperant, quod de Tyrijs & Sydonijs Dominus ipse testatur Matthæi undecimo.

Ad hæc, nullum (Christo excepto) quamuis iustum & sanctum posse alijs mereri gratiam de condigno, certa ratio persuadet. Nullum enim extat pactum, nulla promissio de merito alienæ salutis; & solus Christus, ut Ecclesiæ totius caput, eam gratiam habuit, qua membris omnibus gratiam & gloriam mereretur. *Quamuis* (inquit sanctus Leo in epistola 97. ad Leonem, capite secundo) *multorum Sanctorum in conspectu Domini preciosa mors fuerit; nullius tamen insonus occisio, redemptio fuit mundi. Acceperunt iusti, non dedere coronas, & de fortitudine fidelium exempla nata sunt patientiæ, non dona iustitiæ.*

Sed sicut certum est, non posse vnū alteri ex condigno gratiam promereri, ita non dubiū est, posse id ex congruo fieri. Quomodo S. Stephanū precibus apud Deum cōuersionem Apostoli Pauli, & S. Monicam lachrimis apud eundem cōuersionem S.

Augustini pmcruisse, nemo est, qui neget. Et in ipso Euāgelio legimus, Matthæi 9. *Vides Iesus fidē illorū dixit Paralytico, Cōfide fili, remittuntur tibi peccata tua.*

Deniq; posse hominem iustum mereri ex condigno augmentum iustitiæ, docet Concilium Tridētinum, sess. 6. can. 32. docet etiam S. AUGUSTINVS, tract. 77. in Ioannem, quamuis nomen ipsum de condigno non ponat: *Restat*, inquit, *vt intelligamus Spiritum sanctum habere, qui diligit, & habendo mereri, vt plus habeat, & plus habendo plus diligit.*

CAPVT XXII.

Reparationem post lapsum, & perseuerantiā vsque in finem non cadere sub meritum de condigno, sed solum de cōgruo.

DE REPARATIONE post lapsum, & perseuerantiā usque in finem concors est sententia Theologorum, non cadere ea sub meritum de condigno. Ac (ut cætera argumenta præteream) si caderent illa duo sub meritum de condigno, nemo iustorum esset, qui non esset etiam de numero electorum & prædestinatorū ad uitam. Qui error fuit Iouiniani & Caluini, & à nobis in tertio libro confutatus est.

Posse autem donum perseuerantiæ precibus impetrari, docuimus in 2. lib. de gratia & libero arbitrio, capite 12. posse uerò reparationem post lapsum, eū qui iustus est, mereri ex cōgruo, negat quidem S. Thomas, in 1. 2. quæst. 114. art. 7. sed idipsum cōcedere uidetur in epist. ad Heb. capite sexto, le. 3. ut etiam apertè concedit S. Bonauentura, in 2. sent. dist. 28. explicās uerba Petri Lombardi. Et certè non desunt optimæ rationes, quibus id probari posse uideatur. Nam in 2. lib. Paralipom. c. 19. dictum est ad Iosaphat Regem Iuda: *Impio præbes auxilium, & his qui oderunt Dominum, amicitia iungis, & idcirco iram Domini merebaris, sed bona opera inuenta sunt in te, &c.* Ex quo intelligimus sanctum illum Regem bonis operibus apud Deum obtinuisse, ut etiam cū peccaret, a Deo non defereretur, nec pro meritis puniretur. Item in Psal. 70. orat Propheta, quod nos etiam orare conuenit: *Cum defecerit uirtus mea, ne derelinquas me.* Et certè frustra fieret talis oratio, si nulla ei respondere posset impetratio.

Ad HÆC, si potest iustus mereri de congruo, id est, impetrare alteri cōuersionem, cur non & ipse sibi postulare & impetrare possit, ut si labatur non deferatur, sed ad pœnitentiam reuocetur?

PRAETEREA, potest homo nondum reconciliatus per opera pœnitentiæ impetrare & mereri ex congruo gratiam iustificationis, ut in primo libro demonstratum est, cur igitur non poterit idem ipse, dum est iustus & amicus Dei impetrare & mereri ex congruo reparationem, si fortè labatur?

Neque obiectio illa conuincit, per peccatū amittuntur oīa merita præcedentia, igitur fieri nō potest, ut reparatio post lapsum bonis meritis ulla ratione reddatur. Nā pbat quidē hoc argumētū, reparationē nō posse esse mercedē, quæ sit reddēda ex iustitia. Qui. n. amisit oīa merita; quō potest ex iustitia postulare mercedē? At nō probat nō esse cōgruēs, vt De⁹ respiciat ex clemētia sua ad bona opera præcedentia, & illorū intuitū misereatur eius qui cecidit.

At (inquires) quo quis plura merita habuit, eo grauius Deum offendit, cum peccat. Quoniam merita nostra munera Dei sunt, & qui plura beneficia accepit, si benefactorem offendat magis est ingratus, & minus dignus indulgentia. RESPONDEO, argumentum recte concludit aduersus eos, qui ex malitia & contemptu benefactoris peccant; at non aduersus eos, qui ex ignorantia & infirmitate delinquant. De quibus nos tantum loquimur. Quare sanctus Thomas in 2. 2. quæstione 186. art. 10. docet, peccata religiosorum, etiam mortalia, sed ex ignorantia, uel infirmitate commissā minus esse grauia, & facilius condonari, quā aliorum hominum, propter bona opera, quæ religiosi assidue faciunt.

Finis Secunda Controuersie Particularis.

TERTIÆ

TERTIÆ CONTROVERSIAE GENERALIS

TERTIA ET VLTIMA CONTROVERSIA PRINCIPALIS,

De bonis Operibus in particulari.

ORDO DISPUTATIONIS.

POSTREMA RESTAT CONTROVERSIA EX
Tribus illis quas de reparatione gratiæ tractandas esse diximus: ea
verò est de bonis operibus in particulari, & tribus libris continetur,
quorum PRIMVS erit de oratione, SECVNDVS de ieiunio,
TERTIVS de eleemosyna. Tot enim esse præcipua genera operum
bonorum, testatur Angelus Raphael apud Tobiam, cap. 12. Bona est
oratio, cum ieiunio & eleemosyna, magis quàm thesauros auri recondere.

LIBER PRIMVS DE BONIS OPERIBVS, IN PARTICULARI,

Qui est de Oratione.

CAPVT PRIMVM.

Definitio orationis breuiter explicatur.

DE ORATIONE SOLITA BRE-
uitate scripturus, PRIMVM de
ipsa oratione generatim differā,
DEINDE, de certa illa forma præ-
cum, quæ propria est Sacerdotum
& Monachorū, & Horarū cano-
nicarum nomine appellari solet.

De oratione generatim SEPTEM capita tra-
ctanda esse cenleo, Quid sit oratio; Quotuplex;
An sit necessaria, vel utilis; Quid sit in oratione pe-
tendum; Cuius sit petere; A quo, & pro quibus
sit petendum; Quomodo sit petendum, vt, quod
petimus, impetremus.

Quod attinet ad PRIMVM, sic potest Oratio de-
finiri ex Sancto Thoma in 2.2. quæstio. 83. ar. 1. *Est
actus rationis practica, voluntatis desiderium explican-
tis, & ab alio aliquid postulantis.*

Dicitur *actus rationis*, quoniam tamen tum ra-
tio, tum voluntas ad orationem ex necessitate con-
currant, tamen propriè actus est rationis, non vo-
luntatis. Nam oratio est petitio quædam, petitio
autem cum sit intimatio, ac loquutio, sine dubio
ad rationem & intelligentiam pertinet. Itaque Do-
minus Matthæi septimo: *Petite, inquit, & accipietis.*
Et Marci 11. *Quiquid orantes petitis, &c.* Et Aposto-
lus ad Rom. 8. *Quid oremus, sicut oportet, nescimus; Spi-*
Rob. Bellarm. Tom. III.

Arius postulat pro nobis, &c. Et sancti Patres, BASI-
LIUS orat. in Iulianum: *Oratio, inquit, est boni cuiusdā
petitio, quæ à pijs ad Deum effunditur.* GREGORIUS
NYSSENVS orat. 1. de oratione Dominica: *Oratio
est conuersatio, sermocinatio, cum Deo.* Et orat. 2. *Ora-
tio est petitio bonorum, quæ Deo cum supplicatione offer-
tur.* IOANNES CHRYSOSTOMVS, homil. 30. in Ge-
nes. *Oratio colloquium est cum Deo.* IOANNES DAMA-
SCENVS, lib. 3. de fide, cap. 14. *Oratio est ascensio men-
tis in Deum, aut decentium à Deo petitio.*

Dicimus DEINDE, esse actum rationis non theo-
ricæ, sed practicæ, quoniam non ad cognitionem,
sed ad impetrationem ordinatur.

Dicimus TERTIO, esse actum rationis: *Explican-
tis desiderium voluntatis.* Nā cum intellectus & affe-
ctus ad orandum concurrant, affectus concurret de-
siderando id bonum, quo caret; intellectus verò de-
siderium illud explicando, & proponendo; quem-
admodum in rebus corporalibus cum re aliqua in-
digemus, per appetitum, qui concupiscibilis dicitur,
rem illam desideramus, per linguam verò, quæ
appetitus interpret est, rem eandem flagitamus.

Dicimus POSTREMÒ, esse actum rationis: *Ab
alio aliquid postulantis.* Quoniā desiderium voluntatis,
si est in nostra potestate, non exprimitur à ratione
per modum postulantis, sed per modum imperan-
tis: at si nō in nostra, sed in aliena potestate est, tum
demum exprimitur per modum postulantis, & ea
propriè dicitur oratio. Atque hæc de definitione.

CAPVT SECVNDVM.

De partitione orationis.

PORRO TRIPLEX est orationis partitiō. PRIMVM enim ALIA est oratio publica, quæ nomine totius populi à sacerdotibus, tamquam publicis Ministris in tēplis potissimum ritē celebratur: ALIA est priuata, quæ ad singulos pertinet, & de qua scribit Apostolus: *Volo ergo viros orare, in omni loco lenantes puras manus, sine ira & disceptatione*, 1. ad Timoth. 2.

DEINDE, ALIA est oratio tantum mentalis, ALIA mentalis simul & vocalis. Neq. debet addi tertium mēbrum, id est, vocalis tantum. Ea, siquidē nō est utilis ad placandum Deum, sed magis ad prouocandum ad iram, iuxta illud: *Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longē est à me*, Isaia 29.

Et quidem oratio, quæ sola mente concipitur, cū quis priuatim orat, vtilissima est, & aliquando vtilior, quā si etiā vox corporalis addatur. Nam & Deus satis intelligit quid velimus, & quid peramus etiam si id sola mente exprimamus; & nos ipsi nō nunquam toto iētu cordis Dei aures melius attingimus, cum ab omni strepitu corporali vacamus, quā si voce simul & corde orare velimus. Et denique (vt sanctus AMBROSIVS docet in sexto libro de Sacramentis, c. 4.) *Qui in silentio orat, fidem deserit, & confitetur, quod Deus scrutator cordis & renis sit, & orationem tuam ante ille audiat, quā tuo ore fundatur*.

CETERVM non negamus, quin oratio vocalis sit interdum utilis, & aliquando etiam necessaria. Vtilis enim est; *Quoniam* (vt sanctus AUGUSTINVS loquitur in epist. 121. ad Probam, c. 9.) *interdum voce nos ipsos ad deuotionem acius excitamus*. UTILIS quoque est, quoniam seruit deuotioni iam excitatæ, quæ errumpere solet & redundare in externum affectum, iuxta illud Psalm. 15. *Latum est cor meū, & exultauit lingua mea*. Et illud Psalm. 83. *Cōr meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum*. DENIQUE utilis est, vt nō solum corde, sed etiam corpore debita seruitutis Deo reddamus obsequium, iuxta illud Osee ultimo; *Omne iniquitatem, & reddemus vitulos labiorum nostrorum*. Est autem nō solum utilis, sed etiam necessaria vocalis oratio, quādo ex præcepto maiorum, vel publicē, vel priuatim certas preces recitare iubemur.

TERTIA partitiō orationis extat apud Apostolum, 1. ad Timoth. 2. vbi QVATVOR facit quasi genera, siue partes orationis, cū ait: *Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, &c.* Et ad Philippen. 4. *In omni oratione & obsecratione, cum gratiarum actione petitiones vestrae innotescant apud Deum*. Et quoniam hæc partitiō subobscura esse videtur, referam breuiter, quid præcipui Patres de ea scriptum reliquerint.

Igitur S. HILARIVS in explicatione Psalm. 140. ita loquitur: *Quatuor generat rationum Apostolus esse significat, ad Timotheum scribens; Exoro ergo primo omnium fieri preces, orationes, postulationes, gratiarum actiones. Humilitatis nostra est deprecari, Magnificentiæ Dei est orari, Fidei est postulare, Confessionis & laudis est gratulari*.

Sanctus AMBROSIVS in lib. 6. de Sacramentis, c. 5. *Prima*, inquit, *oratio laudē debet habere Dei, secunda supplicationem, tertia postulationem, quarta gratiarum actionem*. Vbi sanctus Ambrosius primo loco ponit orationem, secundo loco obsecrationem, non nihil inuertens ordinem Apostoli, & per orationem intelligit laudem Dei; per obsecrationem intelligit

A supplicationem; quæ petimus, vt Deus nos audire dignetur; per postulationem intelligit petitionem eius rei, quā desideramus; per gratiarum actionem intelligit iterum laudes Dei. Nam ipse paulo post exponit, quomodo incipit oratio à laudibus Dei, sic debet in Dei laude desinere.

S. AUGUSTINVS in epist. 59. ad Paulinum, q. 5. totum hunc locum refert ad publicas preces, quæ tempore sacrificij ad altare funduntur. Quod idem facit Chrysostomus in commentario, sed Chrysostomus nō indicat, quid intersit inter has voces: Augustinus autem indicat, cum ita loquitur: *Eligo* (inquit) *in his verbis hoc intelligere, quod omnis, vel pene omnis frequentat Ecclesia, vt preces accipiamus dictas, quas facimus in celebratione sacramentorum, antequam illud, quod est in Domini mensa, incipiat benedici: Orationes, cum benedicuntur & sanctificantur, & ad distribuendum comminuitur, quā totam petitionem fere omnis Ecclesia Dominica oratione concludit. Interpellationes autem, siue (vt vestri codices habent) postulationes, sunt, cum populus benedicitur. Tunc Antistes velut aduocati susceptos suos per manus impositionem misericordissima offerunt potestati. Quibus peractis, & participato tanto sacramento, Gratiarum actio cuncta concludit, quā in his etiam verbis ultimam commendauit Apostolus*.

IOANNES CASSIANVS, colla. 9. c. 9. & sequentibus, fuse tractat de hac partitiōe, & in summa docet per obsecrationem intelligi orationem pro remissione peccatorum; per orationem, vota, quibus Deo aliquid offerimus; per postulationem, siue interpellationem preces, quæ pro salute aliorum fundimus; per gratiarum actionem, laudes Dei, pro acceptis beneficijs.

THEODORETVS in commentario, 1. Tim. 2. scribit, obsecrationem esse deprecationem malorum, orationem, postulationem bonorum, interpellationem, esse accusationem aduersariorum, id est, Diaboli & angelorum eius, qui nos ad peccata sollicitant. Deniq. gratiarum actionem, id quod uerba ipsa significant.

S. BERNARDVS, in serm. de quatuor modis orandi, per obsecrationem accipit orationem peccatoris penitentiam inchoantis, qui intercessores adhibet, nondum audens per se ad Deum accedere, per orationem intelligit preces penitentis, qui per se à Deo postulat indulgentiam, per postulationem orationem iusti, qui petit regnum celorum, & alia necessaria ad salutem; per gratiarum actionem orationem iuri perfecti, qui se certo confidit exaudiri.

S. THOMAS in 2. 2. q. 83. art. 17. explicans hanc ipsam partitiōem, scribit, in omni oratione TRIA esse necessaria. PRIMO, ut animus coniungatur cum Deo, quod fit per orationem, quæ est ascensio mentis in Deum. SECUNDO, ut aliquid petatur à Deo, quod fit per postulationem, TERTIO, ut proponatur ratio aliqua cur uideatur esse concedendum id quod petitur, tum ex parte orantis, tū ex parte Dei. Et quidem ex parte Dei optima ratio est Meritum Christi, quod proponitur per obsecrationem: ex parte nostra est actio gratiarum, quæ proponitur, cum Deum aliqua ratione laudamus.

Explicat S. Thomas hæc omnia in oratione de sancta Trinitate; Nam cum dicimus: *Omnipotens sempiternus Deus: Oratio est cum addimus. Qui dedit famulis tuis in confessione vera fidei æterna Trinitatis gloriam agnoscere: Gratiarum actio est, cum adiungimus. Tribue quasumus, vt eiusdem fidei firmitate ab omnibus semper muniamur aduersis: Postulatio est, cū cōcludimus. Per Dominum nostrum, &c. Obsecratio est.*

THEOPHILACTVS in commentario huius loci scribit, Apostolum loqui de oratione sacerdotis ad

ad altare, in quo cum Augustino conuenit, sed nō agnoscit distinctionem inter obsecrationem, orationem & postulationem, in quo conuenit cum Chrysostomo.

Si mihi licet addere, quid de hoc loco Apostoli sentiam; PRIMVM existimo loqui Apostolum, nō solum de oratione sacerdotis ad altare, sed etiam de oratione priuata cuiuscunque fidelis. Nā ideo 1. Timot. 2. concludit: *Volo ergo viros orare in omni loco, &c. Similiter & mulieres in habitu ornato, &c.* Et ad Philip. 4. omnibus dicit: *Nihil solliciti sitis, sed in omni oratione & obsecratione, &c.* Fateor tamen hoc præceptum, quod omnibus datur, ad sacerdotes præcipue pertinere, & in illis precibus, quæ funduntur ad altare potissimum locum obtinere.

Existimo PRÆTEREA, voluisse Apostolum per has voces partitionem aliquam indicare, non rem eandem pluribus vocibus inculcare. Id mihi persuadet TVM communis opinio; nam uno uel altero excepto, omnes in eo conueniunt, ut Apostolus distinctionem aliquam inter eas voces notari uoluerit: TVM quod easdem quatuor voces repetierit in epist. ad Philippenſes.

Existimo TERTIO partitionem hanc Apostoli desumi a materia orationis, quæ est res bona, uel mala, præterita, uel futura, ut sensus Apostoli sit, orandum esse Deum pro malis auertendis & bonis accipiendis, & quidem utraque postulanda esse in futurum, & pro iam impetratis gratias exhibendas. Quem sensum clarius ostendit epistola ad Philippenſes, quam ad Timotheum. Nam cum ait ad Philippenſes: *In omni oratione & obsecratione, cum gratiarum actione petitiones vestrae innotescant apud Deum;* Hoc manifestè præcipit, ut siue bonorum adeptionem, siue a malis liberationem cupiamus & precemur a Deo; semper coniungamus petitionem cum gratiarum actione (ideſt) ita petamus futura, ut pro præteritis agere gratias nunquā obliuiscamur.

Existimo DENIQUE, per OBSECRATIONES Græce *δευσεις*, rectè Theodoretum & Augustinum locis citatis accipi voluisse deprecationes malorum. Nam uox illa a uerbo *δύωμαι* descendit, quod est indigere: ille autem maximè indiget ope diuina, qui malo aliquo premitur. Item per ORATIONES rectè eisdem auctores intellexisse petitiones bonorum: non enim in Græco est, *εύχαι*, ut Cassianus legit uideretur, qui interpretatur uōta, sed *προευχαι*, quod orationes significat. Nam (ut scribit Gregorius Nyſſenus, oratione secunda, de oratione Dominica) ideo oratio, qua boni aliquid petimus dicitur *προευχαι*, quoniam uotum dicitur *εύχη*, & illi cum fiducia petunt a Deo bona, qui illi antea boni aliquid deuouerunt. At per POSTULATIONES nō existimo cum Theodoro, significari hoc loco accusationem aduersariorum, sed cum Augustino simpliciter postulationem. Nam etiam si uox Græca *ἐντευξις* significet interpellationem pro aliquo, uel contra aliquem; tamen quia omnis interpellans petit, imo ideo interpellat ut petat, rectè Sanctus Augustinus loco notato monet, uicinitate uocabuli unum pro alio poni solere, neque corrigendum esse textum Latinum, qui non habet interpellationes, sed postulationes.

Adde quod in epistola ad Philipp. capite 4. ubi obsecratio, oratio & gratiarum actio ipsæ Græcis uerbis exprimiuntur, quibus in epistola priore ad Timotheum, capite secundo, solum nomen postulationis variatur. Non enim est *ἐντευξις*, sed *αἰτήματα*, quod propriè petitionem, uel postulationem significat. Vbi uidetur Apostolus explicare uoluisse uno in loco id, quod dixerat in alio.

Rob. Bellarm. Tom. III.

A Adde etiam quod interpellatio contra aliquem, comprehenditur in obsecratione, quæ est deprecatio malorum, sicut interpellatio pro aliquo, in oratione, quæ est precatio bonorum; ut non fuerit opus distinguere tria membra, cum duo sufficerent.

Adde denique auctoritatem Latini interpretis antiquissimi, qui non sine causa uerbum *ἐντευξις*, hoc loco postulationes non interpellationes reddendum esse iudicauit.

CAPVT TERTIVM.

B De necessitate & utilitate orationis.

SEQUITVR pars TERTIA disputationis propositæ, quæ erat de necessitate, uel utilitate orationis. Multi fuerunt, ac sunt errores de fructu orationis, qui facili negotio recenseri & refutari poterunt.

PRIMVM igitur non desuerunt olim tum ethnici, tum hæretici, qui nimis inultum orationi tribuerent. Refert enim Sanctus Thomas in libro tertio contra Gentes, capite 96. errorem ethnicorum quorundam, qui arbitrabantur, per orationes hominū mutari posse prouidentiam Dei. Refert quoque Theodoretus libro quarto, Hist. capite decimo, & libro quarto de fabulis hæreticorum, Messalianos hæreticos usque adeo extollere solitos orationem, ut existimarent, per eam solam verè iustificari homines. Sacramenta uerò, præsertim Baptismum, & Eucharistiā nihil prodesse. Vnde etiam Eucharistia dici meruerunt.

Sed hic error nullo negotio refutari potest. Deū enim esse prorsus immutabilem, non solum docet scriptura diuina, Numer. 23. 1. Reg. 15. Malach. 3. & Iacobi primo, sed etiam manifesta ratio. Nam si Deus ulla ratione mutationi esset obnoxius, non esset simplex, neque infinitus, neque æternus, ac per hoc esset creatura, non Deus. Vide sanctum Thomam in prima parte, quæſtione nona, articulo primo, non igitur potest humana oratio prouidentiam illius inuertere, aut mutare, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Et si absque Sacramentis à Christo institutis, possent homines per solas preces iustificari, atque saluari, non diceret idem Saluator: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei.* Ioan. 3. Neque diceret: *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, non habebitis uitam in uobis.* Ioannis 6. Nō igitur sola oratio sufficit ad salutem.

ALTER error, & quidem superiori contrarius, est eorum, qui nimium extenuant fructum orationis. In quo numero reponendi sunt in primis ethnici illi, qui tollebant e medio prouidentiam Dei erga res humanas, ut Epicurei, teste Marco Tullio, in libro primo de natura Deorum, ut Peripatetici, teste Clemente Alexandrino, libro quinto Strom. Et sancto Ambrosio, libro primo de Officijs, capite decimo tertio, ut illi, qui Epicurum, & Aristoteli præceſſerunt, qui in libro sancti Iob, capite uigesimo secundo, dixisse leguntur: *Circa cardines cæli ambulat, nec nostra considerat.* Isti enim omnes orationis studium non solum extenuant, sed etiam penitus tollunt. Quid enim prodest orare Deum si nostra non curat?

Ad horum errorem accedunt hæretici Pelagiani, qui si non utilitatem, certè necessitatem orationis tollebant, cum dicerent, posse homines suis uiribus bene uiuere, seruare mandata, gratiam Dei, & gloriam promereri. Quare sanctus Augu-

stinus, tum in libro de hæresibus, capite 88. tum in epist. 106. ad Paulinum, inter præcipuos Pelagianorum errores posuit, quod destruerent orationes Ecclesiæ.

In simiilem errorem incidit postea Ioan. V Viclef, qui teste Thoma V Valdensi, tomo tertio, capite primo & secundo, docebat, Deum non requirere à nobis cogitationem, aut vocem, sed bonis operibus esse contentum. Idem etiam cum diceret, tria esse genera orationis; aliam enim esse orationem mentalem, aliam vocalem, aliam vitalem; in oratione vitali (id est) in operibus bonis omnia comprehendendi, & ipsam solam sine mentali & vocali ad salutem sufficere, contendebat.

Denique in hoc errantium numero iure collocari posse videtur quidam Ioannes Monhemius ex Grammatico ludimagistro Theologus Lutheranus, qui in suo catechismo tractatu de oratione, scribit, Deum id petentibus dare, quod etiam aliis daturus esset, etiamsi non peteretur. Ex quo sequitur, ut non solum non necessaria, sed etiam superuacanea videatur oratio.

Aduersus omnes istos errores pugnat Euangelica illa sententia, Lucæ. 18. *Oportet semper orare, & nunquam desicere.* Item illo c. 2. 1. *Vigilate omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia.* Item illa Apostolica, 1. Thessa. vi. *Sine intermissione orate.* Quibus non dissimilis est illa sapientis Ecclesiastici 18. *Non impediaris orare semper.* Hæc enim, & alia, quibus plena est scriptura diuina apertissime docent omnino necessariam esse orationem, neque esse committendum, ut alia vitæ huius negocia à studio rei tam necessaria nos impendant.

Neque responderi potest, prædicta testimoniare ferenda esse ad necessitatem solius orationis vitalis, ut loquitur V Viclef. Nam Dominus in Euangelio Luc. 18. cum dixisset: *Oportet semper orare, & nunquam desicere.* Explicaturus de quo genere orationis intelligi vellet sententiam suam, narrauit parabolam duas, VNAM de vidua, quæ importunitate petendi extorsit à Iudice, alioqui iniusto & seniois sententiam. ALIAM de Phariseo & Publicano orantibus in templo. Et rursus Luc. 11. Cum vehementer commendaret studium orationis, narrauit ALIAM parabolam de quodam, qui ab amico tres panes petijt importunitissimo tempore, & tamen accepit quod petijt, non quia esset amicus, sed quia non desistit petere, donec acciperet. Quæ omnes parabola clarissimæ sunt, & omnium iudicio orationem propriè dictam, non autem metaphoricam, qualis est vitalis, necessariam esse demonstrant.

Præterea ut bene viuamus, fieri non potest sine auxilio Dei, cum scriptum sit, Ioan. 15. *Sine me nihil potestis facere.* Et 2. Corint. 3. *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, tanquam ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est.* Igitur auxilium Dei per orationem propriè dictam petere necesse habemus, si vitalem orationem exercere (id est) si bene viuere desideramus. Quare non sola vitalis oratio, sed etiam mentalis & vocalis necessariae sunt, & de ijs verba Domini, & Apostoli intelligi debent.

Quod autem Monhemius dicat, auxilium Dei non defuturum, etiamsi illud minimè petamus, cum Deus illa det petentibus, quæ non petentibus etiam daturus erat: repugnat manifestis scripturæ testimonijs. Nam quod legimus in Psalm. 105. *Et dixit, ut disperderet eos, si non Moyses electus eius stisset in conspectu eius:* Satis apertè demonstrat, ita liberatum fuisse populum ab ultimo exitio per orationes Moysi, ut si Moyses non orasset, vniuersus populus periturus fuisset. Illud etiam quod ait Domi-

nus Matth. 17. *Hoc genus demoniorum non eicitur, nisi in oratione & ieiunio.* Nonne apertè indicat, beneficia quedam impetrari per orationem & ieiunium, quæ sine oratione & ieiunio, minimè impetrarentur: Quod vero sanctus Iacobus in epistola sua, capite 4. docet: *Non habetis, propterea quod non postulatis: petitus, & non accipitis, eo quod male petatis.* Certè manifestius esse non potuit.

Quibus testimonijs congruens est illud sancti AUGUSTINI, in serm. primo, de sancto Stephano: *Si sanctus Stephanus sic non orasset, Ecclesia Paulum non haberet.* Et illud in libro secundo, de bono persecrantia, capite decimo sexto. *Constat Deum alia danda non orantibus, sicut initium fidei, alia non nisi orantibus præparasse, sicut usque in finem perseverantiam.* Ex quo loco intelligimus quæ causa sit, cur DEVS quædam beneficia concedat orantibus, quæ alioqui minimè concessurus erat; & tamen per orationes diuina providentia non mutetur. Nam sicut Deus iā ab æternitate statuit, quid nobis donare velit, sic et statuit per orationes nobis ea donare. Atque id tam in corporalibus, quàm in spiritualibus beneficijs. Quia enim Deus constituit dare nobis frumentum & vinum: & simul constituit id nobis præstare per humanos labores, quibus agri, vineæq. coluntur: nemo est qui neget necessarium esse arare, ac fere-re, plantare, ac fodere, & alia id genus facere, si metere, & vindemiare velimus: etiā si Deus quos fructus, & quantos nobis dare velit, ab æternitate decreuerit.

Sic etiam Patriarcha Isaac, tamen si sciebat ex diuina promissione in semine suo benedicendas omnes gentes, ac per hoc prolem aliquam se habiturum dubitare non posset. Orauit tamen Deum pro sterilitate coniugis suæ, ut legimus in Gen. 25. Quoniā illud etiam sciebat, multa Deum promittere, quæ per orationes à se impetrari vellet, ut sanctus Gregorius annotauit in lib. 1. dialogorum, c. 8.

Et Helias Propheta, cum Dei nomine pluuiam promississet Regi, & certò sciret, falsum esse non posse, quod Deus promittit: anxie tamen Deum precari cepit pro pluuiâ impetranda, 3. Reg. 18. quia no-uerat, pluuiam quidem donandam esse à Deo, sed non nisi per orationes suas esse donandam.

Denique Tobia c. 6. Angelus Raphael dicit, *Saram Tobia iuniori à Deo destinatam esse uxorem: & tamè eundem Tobiam admonuit, ut Deum precaretur, ne se à Dæmonio illo pateretur occidi, à quo necatos fuisse constabat alios omnes, qui cum eadem Sara coniugio copulari tentauerant.* Nimirum indicauit Angelus, conscius Dei secretorum, præordinatum fuisse à Deo coniugium Tobia & Sara, sed non nisi per orationes eorum diuinam illam præordinationem fuisse complendam.

POSTREMVS error circa necessitatem orationis est hæreticorum huius temporis, ut Philippi Melancthonis in Locis communibus, titulo de precatione, ut Ioannis Caluini libro tertio Institutionum, capite vigesimo, §. tertio. Ioannis Brentij, in Confessione V. Wirtembergenfi, capite de oratione, & aliorum omnium, qui quamuis orationis studium maximi facere se iactent, tamen præcipuos eius fructus negant, imò nihil ferè utilitatis orationi relinquunt.

TRES enim sunt primarij fructus orationis, SATISFACTIO, MERITVM, IMPETRATIO. Ex quibus duos priores aduersarij funditus tollunt, ut ostendimus in quarto libro de penitentia, & in libro quinto de iustificatione. Tertium mutilant, si non tollunt. Nam ex ijs bonis quæ precibus impetrantur, præcipuum est remissio peccatorum, ac iustificatio. Hunc autem

tem fructum omnes huius temporis haretici orationi detrahunt, cum illam soli fidei, quæ oratione præcedit, attribuant.

Reliqua bona fatentur orationibus impetrari, si oratio fundatur ex fide: sed quia per fidem intelligunt fidem illam suam specialem, qua unusquisque certò credere debet, se gratum esse Deo, sibi que nò imputari peccata: quæ fides re vera haberi non potest, inde fit, ut conditionem plane impossibilem ad impetrandum requirant, ac per hoc nihil omnino orationi relinquunt. Sed quoniam fundamenta huius erroris alibi sunt à nobis pro nostrarum virium tenuitate satis diligenter eversa: nunc solum præcipuos fructus orationis indicabimus, & ex diuinis literis breuiter confirmabimus.

PRIMVS igitur fructus est **SATISFACTIO** pro peccato, de quo diximus in libro 4. de pœnitentia, c. 6. Et sanè, si quis concedat opera bona laboriosa, satisfactoria esse pro peccatis, nunquam negabit, quin sit oratio inter illa opera numeranda, cum satis constet, orationem non tantum bonam, sed etiã laboriosam esse, atq; pœnalem. Quæ causa est, ut ferè semper ieiunio, & eleemosynæ adiungatur, cū de satisfactionibus agitur.

SECVNDVS fructus est **MERITVM**. Oratio enim siue impetret quod postulat, siue nò impetret, semper est meritoria maioris gratiæ & gloriæ, quando ab homine iusto, & sicut oportet, funditur. Cuius rei testimonium habemus in Euangelio Matth. 6. *Cum oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in Synagogis, & in angulis platearum stantes orare, ut videantur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora Patrem tuum in abscondito, & Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.* Quo loco Dominus ostendit, orationem esse opus bonum, cui, si bene fiat, debetur merces à Deo; ex quo fit, ut etiam sit meritoria, cum merces merito iustè, proprièque respondeat.

TERTIVS fructus est **IMPETRATIO**, ac primò oratione impetrari remissionem peccatorum, docemur in oratione Dominica; non enim iuberet nos Dominus dicere: *Dimitte nobis debita nostra.* Si remissio debitorum per orationem impetrari non posset. Quod idem testatur parabola Publicani & Pharisei, Luc. 18. *Publicanus enim orans & dicens, Deus propitius esto mihi peccatori, descendit in domum suam iustificatus.*

Nec solum remissionem peccatorum, sed multa alia beneficia, imò etiam penè omnia, quæ nobis necessaria, vel vilia sunt, per orationem à Domino impetramus. Nam (ut rectè animaduertit S. Ioan. Chrysostomus, in duobus libellis de oratione) sicut in rebus corporalibus homo nascitur nudus, & egens rebus omnibus, sed habet manus; quæ satis appositè organum organorum propterea dièl meruerunt. Quod per eas reliqua omnia instrumenta confici, & cibus, vestis, domus, arma, & quicquid humanæ vitæ necessarium est facile parari quæat; sic etiam in vita spiritali nihil omnino potest homo sine ope diuinâ, non solum operari, sed nec loqui, aut cogitare: sed habet organum organorum (id est) orationem, qua, si bene utatur, omnia sine dubio obtinebit.

Præter hos tres primarios fructus, sunt etiam alij permulti, quasi secundarij. Nam oratio frequens mentem illustrat; neque enim fieri potest, ut aliquis cordis oculos in Deum, qui lux est, intentè desigat, quin ab eo aliquantulum illustretur. In cuius rei signum Moses rediens à colloquio Domini, frontem gerebat mirifica luce fulgentem, Exod. 34. Et Dauid ait: *Accedite ad eum, & illumin-*

Rob. Bellarm. Tom. IIII.

A namini. Psalm. 33.

DEINDE, Oratio, spem & fiduciam alit; quod enim aliquis cum alio frequentius loquitur, eò confidentius ad eum accedit.

TERTIO, inflamat etiam oratio caritatem & mentem ad maiora dona recipienda capaciorem reddit, ut S. Augustinus docet, in lib. 2. de serm. Domini in monte, cap. 7.

QUARTO, auget humilitatem, & castum timorem. Nam qui ad orationem accedit, intelligit, se Dei esse mendicum, ac per hoc humiliter coram eo apparere studet, & diligentissimè cauët ne illum offendant, cuius auxilio in rebus omnibus indiget.

QUINTO, gignit oratio frequens in animo orantis contemptum rerum omnium temporalium. Neq; enim fieri potest, ut nò uilescant & sordeant terrena omnia illi, qui cœlestia, atque æterna assidue speculatur. De qua re uide S. Augustinum, lib. 9. confess. cap. 1. & 10.

SEXTO, parit oratio delectationem incredibilem, cum per eam fiat, ut incipiat homo gustare, quàm suauis sit Dominus. Quanta autem sit hæc suauitas, uel ex eo potest intelligi, quod nonnullos non solum pernoctare, sed etiam dies integros cum integris noctibus in oratione coniungere sine labore potuisse nouimus.

DENIQVE, præter utilitatem & uoluptatem, adfert etiam oratio dignitatem, atque honorem nò exiguum oranti. Nam (ut S. Chrysostomus docet, in 1. lib. de orando Deo) ipsi etiam Angeli animam illam honorant, quam cernunt tam familiariter, & crebro ad colloquium diuinæ Maiestatis admitti.

CAPVT IV.

De excellentia orationis Dominicæ.

IAM uerò quid sit in oratione petendum, quod erat **QUARTVM** caput propositæ disputationis, non possumus breuius & plenius explicare, quam si Dominicam orationem plenissimè exponamus. Nā (ut S. ait Augustinus, in epist. 121. c. 12.) *Quamlibet alia uerba dicamus, nihil aliud dicimus, quàm in ista Dominica oratione positum est, si rectè & congruenter oramus.* Igitur orationem Dominicam ex Patris sententia explanabimus, si de excellentiâ eius, de numero & ordine petitionum, pauca quadam solita breuitate præfati fuerimus.

Quod ad **EXCELLENTIAM** attinet, præstat oratio Dominica omnibus alijs formis orandi, auctoritate, breuitate, perfectione, ordine, efficacia, necessitate.

AUTORITATE, quoniam ab ipsa Dei sapientia condita est: proinde non solum nullus hominū, sed nec ullus Angelorum melius potuit nos instituere in ratione orandi, quàm Christus fecerit.

BREUITATE etiam præstat, quoniam pro magnitudine & multitudine rerum, quas continet, non poterat oratio fieri breuior. Est autem utilis hæc summa breuitas, **TVM** ad memoriam adiunnam, ut notat S. Cyprianus, **TVM** etiam, ut monuit Tertullianus, ut intelligamus non multis uerbis opus esse, cū oramus Deum, qui scit quid uelimus antequam petamus, sed ingenti desiderio & feruēt affectu.

Præstat quoq; **PERFECTIONE**, quoniam omnia cōprehendit, quæ à Deo nos petere uel necessariū, uel utile est, ut paulò ante ex Augustino didici-

mus. Addit verò Tertullianus, orationem Domini cam esse quasi breuiarium Euangelij, quia dum hac orationem fundimus, simul admonemur quid credere, quid sperare, quid amare, quem colere, quid agere, quid fugere, quid appetere, quid contemnere debeamus, ut hic maxime locum habeat, quod CELESTINVS scribit in epist. ad Gallos, ca. 11. *Legem credendi, adde, & operandi, lex statui supplicandi.*

ORDINE præstat, quoniam diuina planè metho do postulare docemur. Primò quæ ad gloriam Dei, deinde quæ ad salutem nostram pertinent, & in ijs primum æterna, deinde temporalia.

EFFICACITATE, siue utilitate præstat, quoniam (ut rectè notat S. Cyprianus) nihil potest Deum Patrem magis mouere, quam oratio filij eius. Neque vllus melius nouit, quæ sit oratio efficacior apud Deum, & quibus bonis nos potissimum egeamus, quàm is, quem Deus aduocatum nostrum, patronumq; constituit. Deniq; si quicquid petitur in nomine Christi, facillè impetratur, ut dicitur Iohan. 16. quantò facilius impetrabitur, quod non solum in nomine Christi, sed etiam verbis Christi postulabitur?

Præstat demum etiam NECESSITATE, quoniam nulla est alia forma precandi, quàm omnes Christiani conceptis verbis tenere & frequentare iubeantur, nisi ista. In constitutionibus Apostolicis, li. 7. c. 25. monetur Christiani omnes, ut quolibet die orationem hanc fundere. Item in Concilio Tolitano 4. can. 9. iubemur, nullo vnquam die orationem hanc intermittere, quam non sine ratione sancti Patres Cyprianus, serm. 6. & Augustinus in Enchirid. c. 71. quotidianam vocauerunt. Deniq; in Concilio Remensi, c. 2. docemur, non licere homini Christiano Dominicam orationem, aut non tenere memoria, aut non intelligere, aut non frequentare.

Addi potest alia excellentia, quòd hanc orationem veteres Patres summo studio explicarunt. Vide Tertullianum in lib. de oratione, qui est postremus inter eius opera. Cyprianum in serm. 6. qui est de oratione Dominica. Cyrillum Hierosolymitanum Caatechesi 5. Mystagoga, Ambrosium lib. 5. de Sacramentis, c. 4. Gregorium Nyssenum, in quinque orationibus de oratione Dominica. Hieronymum in comment. ad ca. 6. Matth. Iohan. Chrysostomum in comment. eiusdem capituli, & in homil. de oratione Dominica. Augustinum in epist. 121. ad Probam, c. 11. In Enchirid. c. 115. lib. 2. de serm. Domini in monte, c. 8. & seq. serm. 28. de verbis Domini, homil. 42. ex li. 50. homiliarum. serm. 126. 135. & 182. de tempore. Io. Cassianum, Collatione 9. c. 18. & sequentibus. Petrum Chrysologum, serm. 67. & seq. Bernardum serm. 6. de Quadragesima, Innocentium Papam, li. 5. de mysterijs missæ, c. 17. Deniq; commentaria in ca. 6. Matthæi, vel 11. Lucæ, Theophilacti, Euthimij, Bedæ, Anselmi, Ruperti, Thomæ, Bonauenturæ, Alberti, & aliorum.

CAPVT QVINTVM.

De numero & ordine petitionum orationis Dominicæ.

PETITIONES orationis Dominicæ SEPTEM esse communis habet sententia veterum & recentiorum: paucissimis tantum exceptis, in quibus sunt Tertullianus, in lib. de oratione, & Iohan. Calvinus, in lib. 3. Instit. c. 20. §. 35. qui sex tantum esse contendunt, reuocantes ad vnam petitionem omnia il

la verba, *Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo.* SEP Tertulliano, ut ait S. Hilarius can. 5. in Matthæum, consequens error abstulit auctoritatem: & Calvinus, quod sit hostis Ecclesiæ manifestus, indignus est, cuius ratio habeatur, nisi forte sit eius refellenda sententia.

SEPTEM igitur esse petitiones orationis Dominicæ disertis verbis docent Augustinus, Anselmus, Rupertus, Innocentius, Thomas, Bonauentura supra citati. Reliqui veteres Cyprianus, Cyrillus, Nyssenus, Chrysostomus & alij non laborant de numero; sed ita tamen orationem tractant, ut satis aperte significant in septem petitiones esse diuisam.

Quare falsum est, nisi mendacium etiam dici possit, quod iactat Calvinus, pro se facere veteres Patres, & ad marginem scribit Augustinus & Chrysostomus. Nam Chrysostomus (ut monui) de numero non laborat: AVEVS TINVS autem sic loquitur in Enchiridio, c. 115. *Proinde apud Euangelistam Matthæum septem petitiones continere Dominica videtur oratio.* Et in lib. 2. de serm. Domini in monte, ca. 16. *Ultima (inquit) & septima petitio est, Sed libera nos a malo.* Et cap. 17. *Sed harum septem petitionum consideranda & commendanda distinctio est.* Et capite 18. *Videtur etiam mihi septenarius iste harum petitionum numerus congruere illi septenario numero, ex quo totus iste sermo manauit.* Idem habet in hom. 42. extrema ex lib. 50. homiliarum, ubi diuidit Orationem Dominicam in tres petitiones, quibus æterna, & quatuor, quibus temporalia postulantur. Viderit igitur Calvinus, ubi legerit in Augustino senarium petitionum numerum.

Accedit PRÆTEREA etiam ratio, nam nisi petitiones sint septem, non erit oratio Dominica breuissima & plenissima, cum tamè à breuitate & plenitudine passim à sanctis Patribus laudetur. Non erit (inquam) BREVISSIMA, quoniam res eadè bis reperitur, videlicet, *Et ne nos inducas in tentationem, & Libera nos a malo.* Non est autem credibile, Dominum, qui paulò ante dixerat, *Orantes nolite multum loqui, nunc formam orandi præscribere,* in qua res vna & eadem diuersis uerbis, id est, duabus sententijs significetur. Neque erit PLENISSIMA, quoniàm si idem prorsus sint, *Ne nos inducas in tentationem, & Libera nos a malo:* Non petemus liberari à malo præterito, sed solum à futuro, nec à malo pænæ, sed solum à malo culpæ. Tentatio enim, in quam petimus non induci, non est malum præteritum, sed futurum, nec malum pænæ, sed culpæ.

Addè POSTREMÒ, omnino cògruere ut tot sint petitiones Dominicæ orationis, quot sunt dona Spiritus sancti, quòd quidem his petitionibus illa dona respondent, ut S. Augustinus demonstrat in secundo libro de serm. Domini in monte.

POTRÒ habet Calvinus argumentum ex particula (sed) non omnino despiciendum. Nam si duæ petitiones essent: *Ne nos inducas in tentationem, & Libera nos a malo:* non coniungerentur per aduersatiuam (sed,) sed per copulationem *Et,* nunc autem ita dictum est, *Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo:* Ac si dictum esset, *Ne nos inducas in tentationem, sed erue nos a tentatione.*

SEP est præterea alia grauior obiectio, quoniam Luc. 11. non habetur illa sententia, *Sed Libera nos a malo:* Et S. Augustinus in Enchirid. c. 116. dicit, ideo non fuisse additam à Luca illam sententiã, quoniam còtinetur in superiore. Atq; hic fortasse est locus Augustini, ad quem respexit Calvinus, cum pro numero petitionum senario Augustinum citauit.

RESPONDEO, quod attinet ad particulam (sed) illam non esse positam hoc loco ad explicandum quod antea dictum erat: id enim superuacaneum uide-

videretur, & breuitati orationis repugnaret, sed ad aliquid maius significandum, & quasi correctionis cuiusdam speciem preferat, quod clarius esset, si adderetur vocula (*potius*) hoc modo: Et ne nos inducas in tentationem, sed potius libera nos ab omni malo. Quomodo si debitor creditori dicat, Ne quæso repetas nummos, quos mihi dedisti mutuo, sed adde potius aliquot alios.

Quod verò pertinet ad concordiam Matthæi & Lucæ, SCIENDVM est apud Lucam in Latinis codicibus duas petitiones desiderari, *Fiat voluntas tua*; &, *Libera nos a malo*. Proinde non sex, ut uult Calvinus, sed quinque tantum futuras esse petitiones, si obiectio illa locum habere debeat.

PRIMUM igitur fieri potest, vt in Latinis codicibus incuria librorum defint duæ ille petitiones, quæ integræ habentur in codicibus Græcis & Syriacis, & exponuntur ab Eutymio & Theophylacto in commentarijs Lucæ.

DEINDE fieri etiam potest, ut dominus apud Lucam non integrè tradiderit orationem Dominicæ. Constat enim alio tempore, & alijs auditoribus dominum docuisse formam orandi apud Lucam, quā apud Matthæum. Et quoniam apud Lucam Dominus instituebat discipulos minores, quibus omnia breuius & imperfectius tradere solebat, ideo fortasse (ut Rupertus notat) non integram orationem tradidit.

Denique TERTIO dici potest cum Sancto Augustino in Enchiridio, cap. 116. duas petitiones apud Lucam omitti, quoniam aliquo modo in præcedentibus continentur. Non quod sint omnino eadem cum illis, sed quod sint ualde similes, & ex illis faciliè deduci queant. Nam ideo Sanctus Augustinus addidit particulas (*quodammodo*, &c., *tanquam*) cum ait, tertiam esse quodammodo repetitionem primæ & secundæ, & septimam esse tanquam unam cum sexta. Idem uidemus factum esse in beatitudinibus. Nā Matthæus cap. 5. numerauit octo, Lucas cap. 6. quatuor, sed (ut monet S. Ambrosius, lib. 5. in Lucam) in illis octo, istæ quatuor sunt, & in istis quatuor, illæ octo. Itaque sicut uerè omnium consensu octo sunt beatitudines Euangelicæ, quāuis Lucas contraxerit eas ad quatuor, ita septem sunt petitiones orationis Dominicæ, tametsi Lucas reuocauerit eas ad quinque.

Iam uerò quod attinet ad ORDINEM petitionū S. Augustinus in Enchiridio, cap. 115. & lib. 2. de serm. Domini in monte, cap. 17. docet, tribus petitionibus prioribus peti res æternas, tribus posterioribus temporales. Plenius rem totam explicat Cornelius Iansenius in Concordia euangelica. Scribit enim, PRIMO peti bonorum largitionem. SECUNDO malorum remotionem; & in bonis PRIMO bonum Dei: *Sanctificetur nomen tuum*. SECUNDO, bonum nostrum summum: *Adueniat regnum tuum*. TERTIO, bonum nostrum medium, id est, gratiam implendi mandata: *Fiat voluntas tua*. QUARTO, bonum nostrum infimum, id est, subsidia temporalia: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*. In malis, PRIMO peti remotionem mali præteriti: *Dimitte nobis debita nostra*. SECUNDO mali futuri: *Et ne nos inducas in tentationem*. TERTIO mali præsentis: *Sed libera nos a malo*.

Plenissime S. Thomas in 2.2. q. 83. art. 9. ita petitionum ordinem digere. Quoniam oratio interpret est desiderij, desiderium autem actus est caritatis, qua diligimus Deum in se, & nos in Deo. Ideo PRIMO petimus gloriam Dei, ut sanctificetur nomen ipsius; quæ petitio nascitur ex amore, quo diligimus Deum in se. SECUNDO beatitudinem nostram, quam habebimus cum adueniet regnum

Rob. Bellarm. Tom. III.

A Dei; & hæc petitio oritur ex amore, quo diligimus nos in Deo. TERTIO medium principale, & per se ad beatitudinem: id verò est obedientia legis, fiat uoluntas tua, nam per obedientiam legis meremur beatitudinem. QUARTO medium per se, sed instrumentarium, id est, panem tum spiritalem Verbi, & Sacramentorum, tum etiam corporalem. QUINTO medium per accidens, id est, remotionem peccati præteriti, quod propriè excludit à regno, & opponitur primo nostro bono. SEXTO aliud medium per accidens, id est, remotionem peccati futuri, ne uide licet superemur à tentatione, quæ impedit, ne Dei præcepta seruemus, quod erat bonum nostrum secundum. SEPTIMO aliud medium per accidens, id est, remotionem mali præsentis, omnium uidelicet huius uitæ miserationum, quatenus impediunt sufficientiam temporalium bonorum, quæ suo modo ad uitam æternam consequendam, vel necessaria, vel utilia sunt. Quare mala ista, quæ in postrema petitione remoueri cupimus, opponuntur tertio nostro bono, quod in quarta petitione à Domino postulamus.

CAPVT SEXTVM.

Exponitur oratio Dominica.

NUNC ad ipsa verba Dominicæ orationis explicanda veniamus, & non tam nostras, quam Patrum sententias in medium adferamus.

Pater noster qui es in cælis.

Hæc pauca verba præfationem continent totius orationis, breuissimam, pulcherrimam atque utilissimam. PRIMUM enim simul nos admonent ad orationis diuinæ, dum dicimus, *Pater noster*; & peregrinationis terrenæ, dum addimus, *qui es in cælis*, ut simul intelligamus nos egere auxilio, quia peregrini sumus, & fiduciam petendi concipiamus, quia filij Dei sumus: Ita S. Bernardus in Sermone de Natali B. Mariæ, qui inscribitur de aquæ ductu.

DEINDE verba illa sunt quasi proemium beneuolentiam caprans, ut S. Augustinus monet lib. 2. de sermone Domini in Mōte, c. 18. nā cū dicim⁹: *Pater noster*, laudamus bonitatem Dei, qui Pater appellari dignatur à vilissimis seruulis; cum addimus, *qui es in cælis*, laudamus eius potentiam & excellentiā qui in cælo, id est, in altissimo solio præsidet. Quæ duo significari solent illis duabus vocibus, Optimus, Maximus.

TERTIO excitant illa verba in orante amorem & timorem, quæ sunt optimæ ad bene orandum præparationes: accenditur enim ad amorem, qui cogitat se patrem adire, ut cum eo de rebus sibi necessarijs colloquatur; & simul sancto timore concutitur, qui cogitat Patrem illum in cælo sedere, & terrena simul, ac cælestia moderari.

QUARTO miro quodam artificio rationem infinuamus quæ Deus possit, & debeat nos audire. Nā si Pater est, debet certè filijs quod iuste postulant, non negare; si in cælis est, ut summus rector vniuersitatis, in manu eius sunt omnia, & potest quæcumque voluerit facere.

QUINTO nos ipsos (ut Cyprianus docet) admonemus, ut meminerimus nos patri terreno renunciasse, & Patrem in cælis habere cepisse, & ideo deinceps non terrenam, sed cælestem uitā nobis agendam, & non in terris, sed in cælis patriam & hereditatem esse quærendam. Sed iam scorsim de singulis uocibus pauca dicenda sunt.

Ac PRIMVM de illa voce, PATER, annorandum est, ea voce significari primam personam sanctissimæ Trinitatis; atq. ad eam dirigi orationem Dominicam, vt docent Tertullianus, Cyprianus, Ambrosius & Augustinus, locis supra notatis: quamvis (vt idem Tertullianus monet) in Patre inuocentur & Filius & Spiritus sanctus, quorum vna est natura, vna potestas, vna voluntas, vna diuinitas. Quod idem seruari videmus in plerisq. collectis, quæ diriguntur ad Patrem, & concluduntur per filium, qui cum eodem Patre & Spiritu sancto viuit & regnat in secula seculorum.

Solet autem queri, an hoc loco dicatur Deus esse hominū Pater ratione creationis, iuxta illud Deu. 32. *Nonne ipse est Pater tuus, qui fecit & creauit te?* an ratione adoptionis, de qua dicit Apostolus ad Ro. 8. *Acceperitis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater.* CETERVM S. Cyprianus, Nyssenius, Chrysostomus, Augustinus & alij affirmant, in hac oratione Deum, vocari Patrem, præcipue ratione adoptionis. Est enim hæc oratio propria noui Testamenti, Iudæi siquidem (vt Augustinus notat in 2. libro de serm. Domini in monte, c. 8.) vt serui audierunt in monte Sina; *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti;* nos (vt filij) orare iubemur, *Pater noster, qui es in cælis.*

Ex quo colligit S. Gregorius Nyssenius orat. 2. de oratione Dominica, eos, q. filij Dei nec sunt, & esse volunt, quippe qui voluntariè in peccato mortali persistunt, mendaciter dicere: *Pater noster, qui es in cælis;* nam cum Patrem inuocant (vt ipse ait) non Deum, sed Diabolum inuocant; siquidem ex patre Diabolo sunt, Diabolus autem non est in cælis, sed in inferis. Ac de tali oratione rectè intelligitur illud Prouerb. 28. *Oratio eius erit execrabilis.* Et illud cæci nati Ioannis 9. *Scimus quia Deus peccatores non exaudit.* Tamen si peccator pœnitentiam agere incipiat, & iam spe, ac desiderio filius Dei fit, non absurdè dicere poterit, *Pater noster*, vt S. Hieronymus docet in epistola ad Damasum de filio prodigo; & probat ex eo quod filius prodigus Luca. 15. nondū reconciliatus, dicit se indignum, qui vocetur filius, & tamen patrem appellat, cum ait: *Pater peccauit in cælum, & coram te.* Quomodo etiam Isaias in persona pœnitentium orat cap. 63. *Tu Domine, Pater noster es, &c.*

Porro ad vocem NOSTER, obseruandum est ea voce admoneri diuites & nobiles, vt notat S. Augustinus loco citato, vt non se extollant supra ceteros, neque pauperes, obscurosq. despiciant, cum in hac oratione fateantur se pro fratribus Christianis nos omnes agnoscere. Item admoneri fideles, vt S. Cyprianus docet, vnitatis & pacis, quam cum omnibus habere debemus, si exaudiri cupimus. Debent enim, qui vnum patrem communiter inuocant esse cor vnum, & anima vna, & quasi vno ore uicere, *Pater noster*: quod de tribus pueris legimus Daniel. 3. *Tunc hi tres quasi ex vno ore laudabant Deum.* Denique ex hac voce colligunt Patres, Cyprianus, Ambrosius, Chrysostomus, meliorem esse orationem generalem, quam specialem. Ideo enim morare docemur, *Pater noster*, non *Pater mi.* Notat autem S. Ambrosius in libr. 1. de Cain, cap. 9. orationem generalem non solum vtiliorem esse alijs, sed etiam ipsi oranti. Nam dum singuli orant pro omnibus, sequitur, vt omnes orent pro singulis. Itaque si vnusquisque diceret, *Pater mi*, nemo pro me oraret, nisi ego solus; at si dicant omnes *Pater noster* omnes omnino, quotquot sunt in orbe Christiano, pro me orabunt: quæ sanè est vtilitas maxima.

Restant illæ voces, QVI IN COELIS, De quibus

A queri potest, quid hoc loco propriè significant. Si quidem sancti Patres, Cyrillus, Ambrosius & Augustinus, per cælos intelligunt mentes Sanctorū, in quibus Deus per gratiam inhabitat. ALII verò vt Gregorius Nyssenius, Ioannes Chrysostomus & Cassianus locis citatis, & Bernardus serm. 1. in Ps. *Qui habitat*, intelligunt cælos corporales ac propriè dictos, Quamvis autem vtraque expositio pia sit & vera; tamen posterior magis videtur literæ, siue sententiæ Euangelicæ inhærere. Nam in Scripturis passim cælum hoc corporale, quod spectamus, sedes Dei nominatur, Vt Isaiæ 66. *Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum.* Et Matth. 5. *Nolite iurare per cælum, quia thronus Dei est, neque per terram, quia scabellum est pedum eius.*

B Dicitur autem Deus esse in cælo, nō quod ubiq. non sit, sed quoniam in eo gloriam præsentis suæ maximè manifestat. Nam & beati in cælo Deū facie ad faciem vident, & nos ex cæli cōspectu, quod est corporum omnium maximum & pulcherrimū, potentiā & sapientiam Dei maximè intelligimus: *Cæli enim enarrant gloriam Dei, & opera manū eius annuntiat firmamentum.* Psa. 18.

Porro aptissimè fit mentio habitationis Dei in cælo in principio huius orationis, TVM vt admoneamur sursum cor habere, & nihil nisi cælestia cogitare debere, cū ad orandum accedimus, vt S. Augustinus notat in 2. lib. de serm. Domini in monte, c. 3. TVM vt intelligamus, magno clamore opus esse ut S. Bernardus docet in serm. 16. in Psa. *Qui habitat*, si à Deo exaudiri volumus, cum nos in profundo terrarum, ille in summo cælo sedem habeat. Quod rectè intelligebat, qui dicebat: *De profundis clamavi ad te Domine.* Clamor autem iste non corporis, sed cordis, non vocis, sed desiderij accipendus est.

PRIMA PETITIO. Sanctificetur nomen tuum.

Hæc est petitio PRIMA: quam quidem nonnulli referunt ad sanctitatem Dei in nobis uel inchoādam, vel perficiendam, ut uidelicet petere intelligamur ut sancti simus, uel in sanctitate perseueremus. Ita Tertullianus & Cyprianus. ALII referunt ad gloriam nominis Dei, sed ex nostris bonis moribus & operibus consequentem, iuxta illud Matth. 5. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est.* Ita Cyrillus catechesi 5. Mystagogica, Nyssenius orat. 3. de oratione Dominica, Chrysostomus, Hieronymus & Rupertus, in c. 6. Matth. SED optima, & literæ maximè inhærens est explicatio S. Augustini lib. 2. de sermone Domini in monte, cap. 10. Cassiani Collat. 9. c. 18. S. Bernardi serm. 6. in Quadragesima, & aliorum, qui dicunt simpliciter peti gloriam Dei, id est, ut innotescat omnibus nomen Dei, & ab omnibus sanctificetur. Quod fit, quando homines relictis Idolis, uel peccatis, agnoscūt Deū uiuum & uerum, illi credunt, in eum sperant, eum toto corde diligunt, laudant, prædicant, uenerantur. Atque ita impletur quod Malachias futurum aliquando prædixit: *Ab ortu Solis usque ad occasum magnum est nomen meū in gentibus.* Superiores enim explicationes, & præsertim prima, ideo minus probabiles sunt, quod hanc petitionem cum tertia rectè confundunt.

SECUNDA PETITIO. Adueniat regnum tuum.

Hæc est SECUNDA petitio, in qua recto ordine petimus

petimus nostram beatitudinem, cum in prima petierimus gloriam Dei. Regnum enim Dei in sacris literis TRIPLEX inuenitur, regnum gloriæ, regnū gratiæ, & regnū quod naturæ, uel naturale dici po-

ut ab hoc postremo incipiamus, regnum Dei NATURALE dicitur imperium illud, quod natura liter Deus habet in omnes res creatas, quas pro arbitrio regit & gubernat; de quo legimus in Ps. 144. *Regnum tuum, regnum omnium seculorum.* De hoc regno nemo est qui petitionem secundam orationis Dominicæ explicandam censuerit. Quoniam non est opus petere, ut fiant ea, quæ semper fiunt, nec possunt non fieri. Hoc autem regnum semper est, ac fuit & erit; & quamuis impij nihil magis moliantur, quam regnum Dei, id est, ordinem diuinæ prouidentia perturbare: tamen semper fit, quod Deus vult fieri, & ut Mardocheus ait Hester 13. *In ditio- ne Dei cuncta sunt posita, neque est, qui possit eius resistere voluntati.*

Regnum GRATIÆ est illud, quo Deus regnat in Ecclesia in mentibus fidelium, de quo dicitur Matth. 13. *Colligent de regno eius omnia scandala.* De hoc regno exponunt hanc petitionem nonnulli, ut S. Ambrosius lib. 5. de Sacramentis, c. 4. Rupertus in comment. c. 6. Matth. & alij.

Sed uerissima expositio est de regno GLORIÆ, quod inchoatur nūc in spiritibus beatorum, & perficietur in nouissimo die, quando beati accepta gloria etiam corporum cum Deo perfectè, feliciterq. regnabunt. Tunc enim tollitur omnis potestas demonum, & hominum impiorum, & solus Deus, & filij eius sine ulla resistentia, ubique regnabunt.

Hanc esse expositionem optimam perspicuum est. PRIMO, quoniam in eam conueniunt Tertulianus, Cyprianus, Cyrillus, Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus, Cassianus, Bernardus & alij ferè omnes. SECUNDO, quoniam superius expositio confundit hanc petitionem cum sequenti: hæc autem unam ab alia commodè aptèque distinguit.

TERCIO, quoniam nisi ita dicamus, nusquam in tota Dominica oratione petetur beatitudo, quæ tamen in primis petenda esse uidetur. Nam (ut docet S. Augustinus in Psal. 118. conc. 20.) quemadmodū ante Christi Incarnationē omnia uota piorum in primum Christi aduentum aspiciebant: ita nunc par est, ut aspiciant in secundum: quod etiam Apostolus monet cum ait Ro. 8. *Et ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei expectantes redemptionem corporis nostri.* Et secunda Tim. 4. *Reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi in illa die iustus iudex, non solum autem mihi, sed etiam ijs, qui diligunt aduentū eius.* Et ad Tit. 3. *Expectantes beatam spem & aduentum gloriæ magni Dei.* QUARTO, quoniam in Scripturis regnum Dei, quod promittitur esse uenturum, uix usquam aliter accipitur, quàm pro resurrectione & gloria cælesti, ut Luc. 13. *Cum uideritis Abraham, Isaac & Iacob, & omnes Prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras.* Et c. 14. *Beatus qui manducabit panem in regno Dei.* Et Matth. 5. *Venite benedicti Pater mei, possidete paratum uobis regnum a constitutione mundi.*

TERTIA PETITIO. Fiat uoluntas tua sicut in celo & in terra.

Rectè distinguunt Theologi uoluntatem Dei in uoluntatem signi & uoluntatem beneplaciti: ac uoluntatem SIGNI appellant præcepta & prohibitiones, quibus Deus significat, quid à nobis agi, uel non agi uelit. Voluntatem BENEPLACITI nominant eam, qua Deus uult absolutè aliquid fieri,

quæ semper impletur, & quam nulla nis externa impedire potest.

De PRIORE intelliguntur ea loca Matt. 12. *Qui cunque fecerit uoluntatem Patris mei, qui in celis est, ille meus frater, & soror, & mater est.* Ioannis quarto; *Meus cibus est, ut faciam uoluntatē eius, qui misit me.* 1. Thess. 4. *Hac est enim uoluntas Dei sanctificatio uestra.* Hebr. 10. *Ut uoluntatem Dei facientes, reperiatis promissionem.*

De POSTERIORE intelliguntur illa Ps. 113. *Omnia quæcunque uoluit Dominus fecit in celo & in terra.* Isaia 46. *Omne consilium meum stabit, & omnis uoluntas mea fiet.* Ester 13. *Non est qui tua possit resistere uoluntati.* In hac autem petitione, *Fiat uoluntas tua*, conueniunt sancti Patres initio citati, accipi uoluntatē pro uoluntate SIGNI. Id enim est, quod petimus ut gratia & auxilium Dei nobis adsit, quo possimus ac uelimus diuina implere mandata.

Obseruat autem hoc loco auctor operis imperfecti in Marthæum rectè dictum esse, *Fiat uoluntas tua*, non autem, *fac in nobis uoluntatem tuam*, uel, *faciamus uoluntatem tuam*? ut intelligamus obedientiam legis, quam Dei ope præstamus, non esse opus solius Dei, nec solius liberi nostri arbitrij, sed utriusq. simul.

Quamuis autem hæc petitio præcipuè referatur ad obedientiam legis & uoluntatem SIGNI: tamē potest etiam aliquo modo referri ad uoluntatē BENEPLACITI, quatenus uidelicet debemus nunquā reprehendere beneplacitum Dei, neq. de eo submurmurare, etiam si nos affligi ac premi uelit, sed ei patienter & libenter etiam acquiescere. Nā hoc modo Dominus dixit Matth. 26. *Non mea, sed tua uoluntas fiat.* Et Act. 21. cum discipuli non possent Paulum retinere, quo minus in Hierusalem ad manifesta pericula carceris & uinculorum pergeret, dixerunt; *Voluntas Domini fiat.*

Sanctus quoque CYPRIANVS in sermone de mortalitate, cum hortaretur populum, ut equo animo ferret mortalitatem, quæ tunc in illa provincia grassabatur: *Meminisse, inquit, debemus uoluntatem nos non nostram, sed Dei facere debere; secundum quod nos Dominus quotidie iussit orare.*

Et S. AUGUSTINVS in serm. 109. de tempore, qui est primus in feria 3. post Dominicam passionis, adducens illud quod paulo ante citauimus ex Actis Apostolorum: *Voluntas Domini fiat, Nunquid, inquit, quia dixerunt, Voluntas Domini fiat, optauerunt Apostolo, ut talia pateretur, ac non potius mentem suam sublimi, & diuino statuto deuotissime subdiderunt?*

CÆTERVM rectè docet idem Augustinus in Enchiridio, c. 101, non semper nobis optandum esse, ut fiat, quod Deus uult fieri uoluntate beneplaciti, tamen si nunquam displicere debeat consilium Dei. Sæpe enim aliud conuenit Deo, ut uelit, aliud nobis. Ex quo etiam fit, ut sæpe homo bona uoluntate non uelit quod Deus uult, ut quando Ioseph ab Arimathia nolebat Christum occidi, & ideo nō erat consentiens actibus Iudæorum, Lucæ 23. & sæpe mala uoluntate uelit quod Deus uult, ut cum Iudæi Christum occidi uoluerunt.

Hinc etiam intelligimus, non esse malum dolere propter afflictiones Ecclesiæ, aliæque mala, quæ ex beneplacito Dei nobis adueniunt, atque ea et deprecari. Sic enim Samuel fleuit Saulem Regē, quē sciebat à Deo reprobatum, & Dauid fleuit interitū Absalonis, & Hieremias amarissimè luxit de uastationem Hierosolymæ, & ipse Dominus uidens ciuitatem, fleuit super eam, & mortem etiam suam horrens orauit ad Patrem, ut si fieri posset, transiret ab eo hora. Deniq. omnes Patres in fenebris orationibus desunt mortes eorum, quorum uita Ecclesiæ utilis esse uidebatur.

Summa igitur sit, uoluntati **BENEPLACITI** non esse obmurmurandum, sed uoluntatem **SIGNI** à nobis esse totis uiribus perficiendam. Quamuis enim non semper uelle debeamus quod Deus uult absolute fieri, semper tamen uelle debemus id, quod Deus uult nos uelle, quod ut diximus explicatur nobis per legem & præcepta. 1. Reg. 15. *Nunquid uult Deus holocausta & uictimas, & nō magis ut obedias uerbi Domini?*

Quod autem additur, *sicut in celo & in terra*, **QUARTOR** modis à Patribus explicat. **PRIMUM** enim per celum intelligunt spiritum, per terram carnē. Et quoniam caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem, dicunt, nos petere, ut concordet caro cum spiritu, & sicut spiritus seruit legi Dei, ita & caro non seruiat amplius legi peccati, sed legi Dei. Ita Tertullianus, Cyprianus & Augustinus.

RURSUS per celum intelligunt fideles & iustos, per terram infideles & peccatores, ut sensus petitionis sit, ut sicut fideles & iusti Deo seruiunt, ita infideles & peccatores conuertantur ad Deum, ei que subijciantur & seruiant. Ita Cyprianus.

ITEM per celum intelligunt Christum, per terram Ecclesiam, atq. id peti dicunt, ut Ecclesia sponsum suum imitetur in obedientia Deo præstanda. Ille enim obediens fuit usq; ad mortem, mortem autem crucis. Ita Augustinus lib. 2. de serm. Domini in monte, c. 11.

SED expositio communis, & planè literalis est, ut per celum intelligatur cælestis Hierusalem, siue Ecclesia triumphans, per terram Ecclesia, quæ militat & peregrinatur in terris. Id enim optamus, ut sicut in celo Angeli sancti Deo promptè, perfectè, atq. in omnibus obediunt: ita & nos per Deigratiam faciamus: ita exponunt omnes Patres initio citatum Græci, tum Latini: solis exceptis Tertulliano & Cypriano, qui huius expositionis non meminerunt.

QUARTA PETITIO. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

Hæc est petitio **QUARTA**, de qua **TRES** inuenio auctorum sententias. **PRIMA** eorum est, qui existimant, hoc loco nihil aliud peti nisi panem corporalem. Ita exponunt Chrysostomus, & auctor operis imperfecti in c. 6. Matthei, quam sententiā mordicus defendunt Philippus Melancthon in locis tit. de inuocatione & precatione. Et Ioannes Caluinus lib. 3. Instit. cap. 20. §. 44. sed hoc interest inter illos ueteres Patres, & hos recentiores hæreticos, quod illi non reprehendunt eos, qui de pane spirituali hanc petitionem accipiunt, isti non sine conuicio excipiunt, si quis audeat de spirituali pane hunc locum exponere.

Sed notandum est puerilis lapsus **PHILIPPI MELANCTHONIS**, qui Chrysostomum reprehendit, omnino nesciens quid loquatur: *Chrysostomus*, inquit, & alij multi insulse deprauant precationem, quam tradidit Christus, cum panem quotidianum nolunt intelligi de corporali pane. Hæc ille loco citato. Itaq. Philippus non legit Chrysostomum, sed cum fureret pro defensione panis corporalis, illum uerbis flagellare cepit, qui primus animo eius occurrit.

Hæc prima sententia minimè nobis probatur, **PRIMO**, quoniam omnes Patres initio citati, Chrysostomo, & auctore operis imperfecti exceptis, de pane spirituali vel solo, vel præcipuè hunc locum accipiunt. **SECUNDO**, quoniam valdè imperfecta & manca esset Oratio Dominica, si tam diligenter per eam peteretur cibus corporis, & cibi spiri-

tualis nulla mentio fieret. **TERTIO**, quoniam ut S. Augustinus docet lib. 2. de serm. Domini in monte, c. 12. non est credibile Dominum uoluisse tam sollicitè peti panem corporalem, aut solum, aut præcipuè, cum in eodem sermone præceperit, cauere, & esse sollicitudinem rerum corporalium, dicens: *Nolite solliciti esse, dicentes, quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur: hæc enim omnia gentes inquirunt. Scit enim Pater uester, quia his omnibus indigetis. Quærite ergo primum regnum Dei, & iustitiæ eius, & hæc omnia adicientur uobis.* Vbi propterea uidetur dixisse Dominus: *Scit Pater uester, quia his omnibus indigetis*, ut intelligeremus, non esse opus, ista sollicitè & anxie quærere. Quemadmodum etiam non dixit, *Quærite primum regnum Dei & iustitiæ eius*, deinde hæc temporalia, sed, & hæc omnia adicientur uobis, uidelicet, etiam non quærentibus.

Respondent aliqui, hoc ipsum esse, non esse sollicitum de temporalibus, si quis iacset cogitatum suum in Domino, & non aliter ista quærat, nisi per orationem à Patre cælesti ea petendo. At responsio ista aspernanda non esset, si dicerent, hæc bona peti à Deo debere, ut addita, obiter, implicite, raro: quod autem ipsi uolunt hæc peti in media oratione Dominica, quam debemus quotidie summa attentione, summoque studio fundere, non rectè vitium nimie sollicitudinis & anxietatis excusar. Quomodo enim non erimus de cibo corporis nimium solliciti, si eum tam crebro, & tanta cum attentione flagitemus?

ALTERA expositio est S. Hieronymi in c. 6. Matthei, & in c. 2. ad Tit. S. Ambrosij lib. 5. de Sacramentis, cap. 4. Cyrilli Catechesi 5. Mystagogica. Ioannis Cassiani Collat. 9. ca. 21. & 24. & Petri Chrysologi in serm. de oratione Dominica, qui exponunt hanc petitionem de solo pane spirituali: Quæ sententia si ita uelit de pane spirituali hunc locum esse intelligendum, ut omnino excludatur panis corporalis non uidetur admodum esse probabilis. Nā cum panis corporalis rectè desiderari & peti possit, ut perspicuum est ex illa oratione sapientis Pro uerb. 30. *Tribue tantum uictui meo necessaria.* Et ex voto illo Patriarchæ Iacob Genes. 28. *Si fuerit Dominus mecum, et custodierit me in via per quam ego ambulabo, & dederit mihi panem ad uescendum, & uestimentum ad induendum, reuersusq; fuero prosperè ad domum patris mei, erit mihi Dominus in Deum, &c.* Certè debuit in hac oratione aliquo modo peti, ut sit oratio perfectissima, & contineat omnia, quæ peti possunt, ut supra docuimus ex Augustino in epistola 121. capite duodecimo.

Est igitur **TERTIA** sententia sine dubio recipienda, quæ docet; nomine panis intelligi debere alimentum in genere, id est, omnia subsidia necessaria ad uitam cum animæ, tum corporis conseruandam: & quoniam subsidia uitæ spiritualis, ut Sacramenta, conciones, & alia id genus, multo magis sunt, & necessaria & nobilia, quam subsidia uitæ corporalis, ideo intentionem orantis ferri debere ad panem spirituales, ut ad id quod primariò petitur, ad panem autem corporalem, ut ad quoddam additamentum.

Hæc sententia communissima est apud Patres. Sic enim exponunt hunc locum Tertullianus, Cyprianus, Gregorius Nyssenus, Theophilactus, Euthymius, Beda & alij, quos initio citauimus: & S. Augustinus in Enchiridio, c. 115. & in epist. 121. ca. 11. proinde quod idem auctor in lib. 2. de sermone Domini in monte, c. 12. explicat hunc locum de solo pane spirituali, intelligendum est, de solo pane principaliter, & primaria intentione petendo, non autem

autem absolute de solo pane spirituali, alioqui manifestè secum ipse pugnaret. Quo modo etiam exponi possunt omnes illi Patres, quos pro secunda opinione citauimus.

Vna tantum est **OBIECTIO** aduersus hanc sententiam tertiam, quod vox Græca *ἐπιχριστος*, quæ est tam apud Matthæum, quam apud Lucam, non videatur posse conuenire pani corporali. Nam vel significat super substantialem, vel certè eximium, peculiarem, excellentem. Idem est enim (ut S. Hieronymus dicit) *ἐπιχριστος* & *περιχριστος*. Vox autem *περιχριστος* peculiare significat, ut perspicuum est ex Deuter. cap. 7. 14. & 26, Et ex epistola ad Tit. cap. 2. ubi populus electus, & peculiaris dicitur *ἀγὸς περιχριστος*.

RESPONDEO, Vox *ἐπιχριστος*, si sonum spectes, super substantialem significat: tamè si rem subiectam consideres pro eodem accipitur, pro quo substantialis, siue essentialis, ut non tam ad excellentiam, quam ad necessitatem panis, referenda esse videatur. Nam Græci Patres, qui vim Græci vocabuli optime nouerant, ut Basilii in quæstionibus breuioribus quæst. 252. Gregorius Nyssenus orat. 4. de oratione Dominica, Ioannes Chrysostomus, Theophilactus & Euthymius in commentario ad 6. caput Matthæi dicunt, *ἄρτον ἐπιχριστον* esse panem substantialem, id est substantiæ nostræ alendæ accommodatum. Quo etiam respexit antiquus interpres, qui quotidianum reddidit, id est, quo pane quotidie indigemus.

At, **INQVIES**, vulgata editio Matth. 6. habet super substantialem, quæ Latina vox non videtur nisi ad excellentiam posse referri. **RESPONDEO**, **PRIMUM** non desunt multi codices antiqui vulgatae editionis, qui non habeant super substantialem, sed quotidianum. Quomodo etiam legisse constat S. Cyprianum; imò & Ecclesiam Latinam vniuersam, quæ in oratione Dominica, quam ex Matthæo sine dubitatione desumpsit, semper orauit & orat, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*. **DEINDE** sicut Græci *ἐπιχριστον* legunt, & tamen non habitatione præpositionis exponunt substantialem, cur non possimus & nos Latini legere super substantialem, ut verbum verbo respondeat, & tamen non habita ratione præpositionis exponere substantialem? Adde quod cum vulgata Latina editio eandem Græcam vocem *ἐπιχριστον* reddat apud Lucam quotidianum, apud Matthæum, super substantialem, ita debet exponi vox, super substantialis, ut cum voce, quotidianus, aptè consentiat. Consentiet autem aptissimè, si per illud (super substantialem) significari dicamus panem substantiæ nostræ alendæ & conseruandæ quotidie necessarium. **DEINQUE** potest etiam super substantialis idem esse quod valde substantialis. Quomodo dicimus, superabundare & supereminere, valde abundare & valde eminere. Qua significatione idem omnino erit panis super substantialis, & quotidianus. Ideo enim quotidie necessarius est, quia valde substantialis est. Sed iam de singulis vocibus huius petitionis pauca dicamus.

PANEM. Rectè panem petimus, posteaquam gratiam, quæ est animæ vitæ, petiuimus. Nihil enim prius appetit, qui viuere cepit, quam panem. Rectè etiam nomine panis significantur omnia subsidia vitæ spirituali & corporali necessaria. Nam & Sacramentum altaris, quod est vnum ex præcipuis animæ subsidijs, panis dicitur Ioan. 6. & 1. Corinth. 11. & Verbum Dei, cuius prædicatione etiam pascimur, dici potest etiam panis, cum dicat Apostolus 1. Timoth. 4. *Enutritus verbis fidei*. Et Hebr. 6. *Gustauerunt bonum Dei verbum*. Denique cibum, omnem corporalem in Scripturis panis

A nomine comprehendi notius est, quam ut sit necesse probari.

NOSTRUM. Rectè ad panem additur nostrum, **TVM** ut intelligamus panem Eucharistiæ esse nostrum, id est, proprium filiorum, quem alieni habere non possunt, ut S. Cyprianus exponit: **TVM** quia non cupimus panem alienum, id est, Verbum prædicationis hæreticæ, sed panem nostrum, id est, doctrinam sanam, Catholicam, Orthodoxam, qualis Ecclesiæ filijs dispensatur. Tum deniq. quoniam etiam panem corporalem non volumus alienum, id est, furto, rapina, fraudibus, malisq. artibus acquisitum, sed nostrum, hoc est, proprio labore & industria: vel ex iustis legitimisq. redditibus, Deo benedicente, partum: de qua re vide auctorem operis imperfecti.

QUOTIDIANVM. Hanc uocem addere iubemur, **PRIMUM**, Cypriano & Chrysostomo auctoribus, ut intelligamus non esse querenda superuacanea & curiosa, sed substantialia, simplicia, necessaria, sine quibus nullo die uiuere possumus. **DEINDE** (ut iidem auctores docent) ne de crastino solliciti simus, sed tanquam hospites, & peregrini uiuamus in diem. **TER TIO** quotidianum petimus, ut S. Augustinus monet in serm. 182. ad differentiam panis æterni, quo pane ita fruemur in cælo, ut semel gustatus æternam adferat saturitatem. Quare non erit opus quotidie illum petere, uel accipere.

DA NOBIS. Quamuis non petamus neque expectemus, ut Deus pluatur manna de cælo, uel Sacramenta per Angelos administret, aut sapientiam dormientibus infundat: sed in sudore vultus nostri panem nostrum tum spirituale, tum corporalem manducare uelimus: tamen rectè dicimus, *da nobis*, **TVM** quia sine Dei prouidentia & auxilio, inanes essent nostri conatus: **TVM** etiam (ut docet S. Augustinus serm. 135.) quoniam cupimus cibum de manu Dei accipere, id est, ab illo sanctificatum, repperatum, dimensum, ut corpori profuit, & animæ non obstat, si de corporali agatur: & contra, mentē nutriat, & corpus non destruat, si de spirituali tractetur.

HODIE. Hæc ultima vox **DVOBUS** modis accipi potest, Vno modo, ut significet, hoc tempore, id est, uitæ huius mortalis: quo modo accipitur ab Apostolo ad Heb. 3. *Adhortamini uosmetipsos, donec hodie cognominatur*. **AL TERO** modo, ut significet præcisè hoc die. Prior expositio est Cyrilli Catechisti 5. Mystagoga, & Augustini in epist. 121. cap. 11. & li. 2. de sermone Domini in monte, c. 12. posterior est Tertulliani, Cypriani & Chrysostomi.

Et quidem si **PRIOREM** amplectamur, cessant multæ quæstiones, quæ fieri solent, cur petamus dari nobis panem sacramentalem eo die, quo ipsum panem accipere nolumus, aut iam accepimus: & cur petamus panem corporalem saepe statim a cæna uel prandio. Orationem enim Dominicam omnibus horis recitare solemus. Sed istæ, aliæq. similes quæstiones locum nullum habent, si uox hodie, non hunc diem, sed totum tempus nostræ mortalitatis, peregrinationisq. designet.

Si tamen **POSTERIOREM** explicationem sequamur, ad illas quæstiones respondendum erit, nomine panis significari generatim omnia subsidia uitæ necessaria. Et ideo non solum omni die, sed etiam omni hora, & omni momento rectè dici posse, panem nostrum quotidianum da nobis hodie, quoniam nullus est dies, nulla hora, nullum momētū, quo aliqua in re subsidio Dei non egeamus: etiam si non omni die, uel hora Sacramento Eucharistiæ, uel pane corporali indigeamus.

QVINTA PETITIO. Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

Nomine DEBITORVM non intelliguntur hoc loco, nisi peccata, non autem debita seruandi leges, uota, promissiones, & alia id genus. Nam Luca 11. dixeris uerbis dicitur: *Et dimitte nobis peccata nostra* Et Matth. 6. explicans Dominus hanc petitionem ait: *Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet uobis Pater uester cœlestis peccata uestra.*

Porro peccata dicuntur debita, TVM, quia omnis qui peccat, iniuriam facit Deo, ac per hoc debitor est satisfactionis; TVM quia omnis qui peccat, legem Dei præuaricatur; lex autem Dei pœnam habet adiunctam, cuius luenda sit debitor, qui legem ipsam uiolat. TVM denique quoniam commisit Deus unicuique nostrum animam propriam, tanquam uineam excolendam; ex qua fructus expectat temporibus suis, deditque nobis talenta naturæ & gratiæ, ut operaremur in eis, proinde qui negligunt bene operari, debitores fiunt lucri non acquisiti, & census non reddituri. Vide etiam aliam rationem apud Ambrosium libro quinto de Sacram. cap. 4.

Solent autem Patres ex hac petitione probare TRIA dogmata Ecclesiastica. PRIMVM est, omnes homines, quamuis alioqui iustos & sanctos, in hac vita non carere peccatis. Omnes enim dicunt quotidie Deo, *Dimitte nobis debita nostra.* Id colligunt præter ceteros Tertullianus, Cyprianus & Gregorius Nyssenus in locis supra citatis. SECVNDVM sequitur ex superiore, esse quædam peccata uenialia, quæ natura sua non faciunt hominem inimicum Dei, & cum ipsa caritate consistunt, de quo uide Augustinum in Enchiridio, capite 71. TERTIVM est, post Baptismum esse adhuc locum pœnitentiæ & indulgentiæ. Hæc enim oratio propria baptizatorum est, & quamuis potissimum instituta esse uideatur ad peccata uenialia delenda, tamen ualet etiam ad impetrandam peccatorum mortalium indulgentiam. Vide Chrysostomum in commentario ad caput 6. Matthæi.

Quod uero addimus, Sicut et Nos DIMITTIMVS DEBITORIBVS NOSTRIS, non ideo addimus, ut Deus nos imitetur, atque à nobis misericordiam discat: sed ut testemur, nobis misericordiam ualde placere, uiderique omnino præclarum condonare iniurias; ne forte supplicantibus nobis Deus respondeat. Quare tu misericordiam à me petis; qui misericordiam odisti? & cur audes postulare, ut tibi parcam, qui turpe tibi ducis conseruis tuis parcere? Vide Nyssenum oratione quinta, de oratione Dominica hunc locum eleganter & copiose explicantem. Existunt autem hoc loco QVATVOR dubitationes quæ paucis expediendæ uidentur.

PRIMA dubitatio, *quanam debita proximis nostris dimittere nobis necesse sit, si nobis à Deo debita nostra dimitti uelimus.* SED facilis est RESPONSTIO. Nō enim iubemur dimittere omnia debita, sed ea solum, quæ sunt cum offensione coniuncta; neque ea omni ex parte, sed tantum quoad offensionem animi, ut uidelicet non oderimus proximum, qui nos læsit, neque cum eo inimicitiam geramus. Vnde etiam fiet, ut non cogamus eum relacire damnum nobis illatum, si fortè id facere sine maximo detrimento suo non possit; quomodo Deus cum nobis peccata dimittit, condonat iniuriam, atque ad amicitiam suam nos reconciliat, neque expetit pœnam æternam, quam sine summo exitio luere non possemus: requirit tamen ut temporalem satisfactionem minime negligamus.

SECUNDA dubitatio est: *An satis sit dimittere iniuriam proximo ueniam postulanti, an uero necesse sit dimittere etiam non postulanti.* S. Augustinus in Enchiridio, cap. 73. scribit, satis esse dimittere ueniam postulanti. Sed ipse idem in 2. lib. de sermone Domini in monte, cap. 13. dicit, necesse esse omnibus dimittere, etiam non petentibus. Et hoc est uerius. Dominus enim Marci 11. præcipit: *Cum stabitis adorandum, dimittite si quid habetis aduersus alterum, ut & Pater uester dimittat uobis peccata uestra.* Ex quo loco intelligimus, dimittendam esse iniuriam homini absenti, ac per hoc ueniam non petenti. Quod autem S. Augustinus dixit in Enchiridio, fortasse intelligendum de remissione, quæ fit per signa externa, non de ea, quæ solo animo fieri potest.

TERTIA dubitatio est: *An qui ex animo remittit iniurias, & tamen in aliquo alio peccato uoluntarie perseverat, possit hac oratione aliquid impetrare.* RESPONDEO, uel is, qui in peccato uoluntarie perseverat, cupit sibi dari gratiam a Deo perfectæ conuersionis, eamque serio postulat; uel non cupit, nec serio postulat: si cupit gratiam conuersionis, quāuis interim a concupiscentia uictus, peccatum non relinquat, non inutiliter dicit Deo, *Dimitte nobis debita nostra,* & si ex corde dimittat fratri suo iniuriam, disponetur ad gratiam perfectæ conuersionis adipiscendam. Nam qui cœpit opus bonum inspirando illi desiderium, & petitionem conuersionis, & condonationem iniuriarum, perficiet sine dubio, si perseveret ille pulsando & orando, ut Deus adiuuet infirmitatem ipsius, & rebellem ad se conuertat propitius uoluntatem.

Sin autem non cupit gratiam conuersionis, neque ex animo illam petit, sed uel orat solis labijs ex consuetudine, uel (quod grauius est) ut uideatur ab hominibus; is non solum nihil impetrat, sed etiam oratio eius fiet in peccatum, cum in singulis ferè petitionibus mentiatur. Quomodo enim dicere potest, *Pater noster;* qui non uult esse filius? & *Sed fiat uoluntas tua;* per quem nomen Dei assidue blasphematur? & *Adueniat regnum tuum;* qui nihil magis, quam Aduentum Domini timet? & *Fiat uoluntas tua;* qui suam non Dei uoluntatem semper facit?

QVARTA dubitatio est: *Rectè ne faciant illi, qui cum iniuriis condonare nolint, ne mentiantur in oratione sua Deo, uerba illa prætereunt, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris?* Id enim aliquos facere solere, testatur Cassianus collat. 9. capite nigesimo secundo, quos in eodem loco merito reprehendit. Nam etiā si ea uerba prætereant, tamē adhuc frustra petunt sibi remitti peccata, cum dominus tam apertè dixerit: *Si non remiseritis hominibus peccata eorum, nec Pater uester remittet uobis peccata uestra.*

Adde quod ij, qui neque condonant iniurias, neque cupiunt gratiam a Deo sibi donari, quæ uelle incipiant iniurias condonare; etiam si non mentiantur dum non dicunt, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, tamen mentiuntur cum reliquas partes Dominicæ orationis pronunciant, ut paulo antè diximus.

SEXTA PETITIO. Et ne nos inducas in tentationem.

DVÆ sūt huius petitionis explicationes. PRIMA Hilarij & Hieronymi in commentario ad cap. 26. Matth. Ambrosij libro quinto de Sacrament. cap. 4. Cyrilli catechesi 5. mystagogica, Augustini in episto. 121. cap. 11. & Cassiani colla. 9. cap. 23. qui docent, his uerbis peti a Deo, non quidē ut non tentemur, sed ne a tentatore uincamur. POSTERIOR est

est Tertulliani in lib. de oratione, Cypriani in ser. de oratione Dominica, Gregorij Nysseni oratione 5. de oratione Dominica, Chrysostomi & Euthymij in comment. ad c. 6. Matth. qui uolunt id peti, ut simpliciter non tentemur. Quæ sententia posterior uidetur nobis aliquanto probabilior.

Nam secundum modum loquendi Scripturarum, non induci in tentationem, non uidetur esse, non uinci à tentatione, sed in tentationem non incidere. Quod enim legimus in Psalm. 65. *Induxisti nos in laqueum*, omnino idem est, ac si dictum esset, *induxisti nos in tentationem*: & tamen eo loco non significat Propheta, se Dei permissione à tentatione fuisse deuictum, sed solum tentari, uexarique permissum, ut ipse etiam sanctus Augustinus eum locum exponit, & Psalmus totus, si consulatur, clamat. Simile est illud Apostoli 1. ad Corint. 10. *Tentatio uos non apprehendit, nisi humana*. Idem enim esse uidetur, apprehendi à tentatione, & induci in tentationem: & tamen non significat Apostolus Corinthios ab humana tēatione fuisse superatos, sed tantum fuisse Deo permittente tentatos.

Addē quod cum tentatio, quamuis interdum sit utilis, semper sit periculosa, propter ambiguam, in certamq. uictoriam, non solum præsumptio est illam appetere, sed etiam humilitas declinare, & à Deo petere, ut nos in certamen eiusmodi non inducat.

At Iacobus ait capite primo: *Omne gaudium existimate fratres, cum in tentationes varias incideritis*. Et Dauid in Psalm. 25. *Proba, inquit, me Domine, & tenta me*. RESPONDEO, Tentatio quamuis appetenda nō sit, tamē non solum fortiter, sed etiam cum gaudio toleranda est, ut Iacobus dicit. Tamen quod toleratur, non amatur, neq. petitur: *Tolerare* (inquit AUGUSTINVS lib. decimo Confessionum, capite 28.) *casus uides, non amare. Nemo quod tolerat amat, nisi tolerare amet. Quamuis enim gaudeat se tolerare, tamen maluit non esse quod toleret*. Porro Sancti nonnunquam ex reuelatione diuina certiores redditi de uictoria rectē petunt tentari, uel ipsi se periculis & persecutoribus obijciunt; sed eiusmodi exēpla ueneranda sunt ab omnibus, non ab omnibus imitanda.

Quoniam autem finis huius petitionis est euictio peccati futuri, possent duæ illæ sententiæ Patriū ita conciliari, ut prior respexerit finem, atq. intentionem orantis, posterior uerba ipsa orationis. Petimus enim non induci in tentationem, ne fortē à tēratione superati legem Domini uiolemus.

Discimus uerō ex hac petitione (ut S. Cyprianus monet) duo utilissima documenta, nos uidelicet infirmos: & Satanā sine Dei permissione non solum nō deijcere, sed ne tentare quidem seruos Dei posse: proinde neq. de uiribus nostris gloriari, neq. Satanæ potentiam formidare nos oportere, si ut serui fideles & humiles de Dei semper auxilio & protectione speremus.

SEPTIMA PETITIO. *Sed libera nos à malo.*

Græci Patres omnes per, *malum*, intelligunt Diabolum, ut Nyssenus, Cyrillus, Chrysostomus, Euthymius & Theophilactus, locis supra citatis. Mō uer autē eos articulus additus ad nomen; sic enim legunt *ἀπὸ τοῦ κακοῦ*. Eandem sententiam sequuntur ex Latinis Ambrosius, Chrysologus, Cassianus, Verūm Cyprianus, Augustinus, Rupertus, Beda, & plerique alij Latini intelligunt per, *malum*, res omnes malas, ac potissimum præsentis uitæ calamitates, in quas incidimus per Adæ peccatum.

A Confirmat hanc sententiā Ecclesiæ auctoritas, quæ in sacrificio altaris, posteaquam dictum est, *liberanos à malo*, subiungi instituit hanc ueluti explanationem, *Libera nos quasumus Domine ab omnibus malis, præteritis, præsentibus & futuris, ut ope misericordie tue adiuti, & à peccatis simus semper liberi, & ab omni perturbatione securi*. Vbi illud, *præteritis*, respicit petitionem quintam, *futuris*, petitionem sextam, *præsentibus*, petitionem septimam. Illud autē à *peccatis simus semper liberi*, pertinet ad petitionem quintam & sextam: illud uerō, *ab omni perturbatione securi*, ad petitionem septimam.

B Neque uerō articulus Græcus multum adiuuat sententiā priorem. Nam in Scripturis eadem vox *πομπὴς* cum suo articulo non raro accipitur pro re mala, ut ad Rom. 12. *Odientes malum, adherentes bono*. In Græco pro uoce, *malum*, est *τὸ πονηρὸν*. Et Matthæi quinto: *Sit autem sermo uester, est, est, non, non. Quod enim his amplius est, à malo est*, id est, à corruptione est. Græcè habetur *ἐκ τοῦ πονηροῦ*.

C Addunt Græci codices Matthæi sexto, post septē petitiones hæc uerba: *Quia tuum est regnum, & potentia, & gloria in secula, Amen*. Et explicant clausulam istam Chrysostomus, Theophilactus & Euthymius in commentario eiusdem loci. Sed certū est, ea uerba non esse de textu Euangelico, sed inserta fuisse à Græcis ex consuetudine, quam habet ea uerba recitandi post orationem Dominicam in sacrificio Missæ. Nam Latini etiam antiquissimi, & Græcæ linguæ periti, ut Tertullianus, Cyprianus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, nullam horum uerborum mentionem faciunt. Videtur igitur illa esse appendix quædam orationis Dominicæ apud Græcos, sicut est apud Latinos illud, *Libera nos quasumus Domine, &c.* Nam sicut apud nos non continuantur hæc uerba cum oratione Dominica; ita neq. apud Græcos continuantur, ut perspicuū est ex Liturgia Chrysostomi, Atq. hæc de Dominica oratione sufficiant.

CAPVT VII.

D *Solius creature rationalis proprium esse orare.*

SEQUITUR pars QUINTA disputationis, in qua explicandum est, cuius sit orare. Sed res facilis est. Non enim conuenit munus orandi, nisi Angelis & hominibus. Est enim oratio actus quidam rationis, quo unus alteri supplicat, inferior uidelicet superiori, & pauper diuiti. Ex quo SEQUITUR ut nec Deo conueniat orare, cum ipse nullum habeat se ditioiem aut superiorem, quippe cui omnes dicunt, *Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum nā egēs*; Neque et bestiis & rebus inanimatis, quæ sunt rationis & orationis expertes. Quare impia & blasphemica cēsenda est deliratio illa Iudæorum Thalmu distarū, qui dicunt, Deū quotidie certas orationes deuoto animo fundere. In Thalmud. ord. 1. tract. 1. d. 1. Irē illa Pseudopropheta Mahomethi, qui affirmat Deū & Angelos, p se orare. In Alcorano, c. 43.

E Illud autem quod dicit Dominus ad Moysen Exo di trigesimo secundo: *Dimitte me, ut irascatur furor meus*: non propriē sed metaphoricē accipiendū est, ut sancti Patres exponunt. Augustinus quæst. 149. in Exo. Cyrillus lib. 5. in Iulianum, & Gregorius in 9. Moralium, c. 12. non enim significat illud, *Dimitte me*, Deum potuisse à Mose impediri, ne faceret quod uellet, cum scriptum sit in libro Iob capite nō no: *Deus, cuius ira nemo resistere potest*: sed significat, Deum

Deum precibus Mosis placatum id fecisse, quod illi solent, qui ab aliquo impediuntur, ne in aliquē aliū seuerē animaduertant Quemadmodum etiā illud, *ut irascatur furor meus*, nō propriē, sed per metaphoram accipitur. Dicitur enim Deus irasci, & furere, cū id facit sine vlla perturbatione; quod homines impellente furore faciunt, id est, perdit ac destruit. Deniq. similis metaphora est in illo Iosue decimo: *Stetit Sol in medio cœli obediente Deo voci hominis*. Significatur enim in his verbis, Deum tam promptē fecisse, quod Iosue fieri cupiebat, ac si ad nutum ei parere voluisset, hoc est, fecisse id, quod facere solēt, qui dominis suis libenter obediunt.

Quod autem legimus ad Rōm. 8. *Ipsē spiritus postulā pro nobis gemitibus inenarrabilibus*: pro eo sine dubio positum est, quod nos postulare facit, vt S. Augustinus docet in lib. 1. aduersus Maximinū nō procul ab initio.

Non dissimili ratione explicandæ sunt sententiæ Scripturarum vel Patrum, quæ mutis animantibus tribuere videntur munus precandi, quale est illud Psal. 103. *Catuli Leonum rugientes ut rapiant & quarant à Deo escam sibi*. Et illud Psalm. 146. *Qui dat uimentis escam in foris, & pullis coruorum inuocantibus eum*. Et illud S. Hieronymi in vita S. Pauli primi ere mitæ, vbi refert mōstrum quoddam S. Antonio humana uoce dixisse; *Legatione fungor gregis mei; precamur, ut pro nobis communem Deum depreceris*. Et in eodem loco cū dixisset duos Leones S. Antonio blandiri, eiusque manus ac pedes lingere, & quasi osculari cepisset, subiunxit: *Ille animaduertit, benedictionem eos à se precari*.

Hæc, inquam, & alia id genus omnia metaphoricæ sunt. Dicuntur enim catuli Leonum, & coruorum pulli Deum inuocare, dum naturali quodam instinctu siue rugiendo, siue crocitando exprimūt famē suā; cui Deus secundum ordinem providentiæ suæ prospicit, aperiens manum suā, & implens omne animal benedictione. Quod autē Leones sancto blandiebātur Antonio, inter miracula numerandū est, sicut ēt illud, quod petulcum illud & cornutum animal humana uoce pro suo grege orari petiuerit. Nam ut olim Asina Balaam, ut legimus Num. 22. Deo uolente loquuta est, & quæ sibi necessaria erant, petijt, quamuis uocem ipsa suam non intelligeret; sic etiam Monstrum illud, quod sanctus Hieronymus perpetuū bestiam vocat, diuino miraculo loqui, & quæ sibi, suoque gregi congruebant, petere potuit, quamuis nec sciret, nec intelligeret quid loqueretur, aut postularet.

CAPVT OCTAVVM.

Non solum generatim, sed etiam in specie pro certis hominibus orari potuisse.

SEXTO loco tractandum proposuimus à quibus, & pro quibus sit aliquid per orationem petendum. Sed quoniam duæ primariæ controuersiæ de inuocatione Sanctorum, & oratione pro defunctis quæ hic tractari potuissent, iam sunt à nobis partim in lib. de cultu Sanctorum, partim in 1. li. de Purgatorio explicatæ: solū hoc loco dubitationem illā expediēdē, liceat ne in specie pro aliquo preces fundere. Siquidem Ioannes V Vicleffus Dvos errores de speciali oratione inuexit, VNVM, orationes speciales non magis prodesse, quàm generales, & ideo non rectē facere eos, qui certos redditus legāt Ecclesijs, ut singulis diebus, uel hebdomadibus sacrificiant, ut preces fundantur pro ipsorum anima.

A ALTERVM, non licere specialem orationem pro aliquo fundere, sed omnem orationem debere esse generalem, & pro omnibus simul, non pro singulis seorsim. PRIOREM errorem damnauit Concilium Constantiense sess. 8. POSTERIOREM refert & refellit Thomas V Valdensis tom. 3. de Sacramentalibus, tit. 11. c. 107.

Possumus utrumq. errorem exemplis Scripturarum breuiter cōfutare. Legimus enim Patriarchas, Prophetas, Apostolos, & ipsum etiam Christū speciales orationes fuisse: quod nunquam fecissent, si vel illicitæ: vel inutiles essent eiusmodi preces. Igitur in Gen. c. 25. Isaac orat in specie pro cōiuge sua Rebecca. 2. Reg. 12. David orat pro salute filij sui periclitantis. 3. Reg. 17. orat Helias pro filio viduæ. 2. Machab. 3. Onias orauit pro salute Heliodori. Luc. 22. Christus orauit pro Petro, vt non deficeret fides eius. Act. 12. Oratio fiebat sine intermissione à tota Ecclesia Hierosolymitana pro S. Petro in carcere constituto. Eph. 6. Apostolus Paulus petit ab Ephesijs, vt orent generatim pro omnibus Sanctis & speciatim pro se. Quod etiam in commentario eius loci obseruauit Hieronymus, & 1. ad Timoth. 2. idem Apostolus orari præcipit pro omnibus generatim, & in specie pro Rege, & alijs in sublimitate constitutis. Neque vlla ratio est, cur non liceat orare pro singulis, si licet orare pro omnibus, & cur nō sit vtilior oratio vt satisfactoria illi, pro quo fit, si pro ipso tantum fiat, quàm si fiat generatim pro omnibus. Quomodo etiam elemosyna vtilior est illi cui datur, si tota detur ei soli, quàm si diuidatur in multos.

Sed obijcit V Vicleffus argumenta TRIA PRIMVM est. Oratio non est efficax, quæ ex perfecta caritate non prodit; perfecta verò caritas omnes amplectitur, nullum excludit.

RESPONDEO, Perfecta caritas est ordinata, & ideo quamuis omnes amplectatur, tamē alios alijs anteponit, & nunc illos, nunc istos, nunc omnes, nunc singulos iuuat, prout magis vel minus omnes, aut singulos istos, aut illos ope sua indigere cognoscit.

SECUNDA obiectio, Oratio Dominica tota generalis est; non enim dicimus Pater mi, sed Pater noster, nec, Panem meum quodidianum da mihi hodie, sed Panem nostrum quodidianum da nobis hodie; Nec dimitte mihi debita mea, sed, Dimitte nobis debita nostra: nec denique, Ne me inducas in tentationem, sed libera me à malo, sed, Ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo. At nō licet aliud petere, nisi quod in oratione Dominica continetur, ut S. Augustinus docet in episto. 121. cap. 12.

RESPONDEO, Non petimus aliud, siue generatim, siue speciatim oremus, nisi quod in oratione Dominica continetur, sed petimus alio modo; vel potius nō tam petimus alio modo, quàm ipsam generalem orationem applicamus particulatibus personis, quod fieri posse, Dominus ipse exemplo suo nos docuit. Alioqui enim non rectē idē Dominus in horro pro se solo orans dixisset: *Pater mi, si possibile est transcat a me calix iste*. Cur autem Christus orationem Dominicā verbis generalibus pronunciari voluerit, causa est, quam supra diximus, quia generalis oratio est absolute melior & vtilior: quamuis illi pro quo fit, vtilior sit specialis, si non tam impetratio, quàm satisfactio ex oratione quaratur.

TERTIA obiectio, Communitas preferenda est singularitati; at non possumus eodem tempore pro communitate orare, & pro singulis in specie.

RESPONDEO, Negari non potest, quin sit communitas

munitas præferenda singularitati, si eodem tempore occurrat necessitas utriusq. sed si forte, quod sæpe accidit, vnus aliquis versetur in magno discrimine, quod discrimen cum ipsa eorum communitate non sit commune, nihil prohibet, quo minus tunc omissa communitate, pro qua nunquam desunt qui orent, ad speciale illud malum speciali oratione auerendum possimus, uel debeamus intentionem nostram animamq. conuerrere. Quod Patriarchas & Prophetas, Christum quoque & Apostolos fecisse paulo antè docuimus.

CAPVT NONVM.

De conditionibus quæ requiruntur ad impetrandum.

RESTAT pars VLTIMA de modo orandi, siue potius de conditionibus, quæ requiruntur, ut quis certò impetret quod orando postulat.

SCIENDVM est autem PRIMO, multum interesse inter meritum & impetrationem. Nam meritum requirit caritatem, & caritatem viam, ut Theologi loquuntur, & ideo neq. peccatores; neq. beati mereri possunt, sed solum iusti, qui peregrinatur in terris impetratio autem non requirit caritatem viam, imò ne caritatem quidem si absolute de impetratione sit sermo. Proinde non solum viatores, sed etiã comprehensores, nec solum iusti, sed etiam peccatores aliquando impetrant.

Præterea ut oratio sit meritoria, non requiritur, nisi ut ab homine iusto, & ex caritate fiat ut supra diximus de alijs operibus meritorijs: at verò ut sit infallibiliter impetratoria multæ conditiones requiruntur; quamuis enim Scriptura videatur absolute promittere orantibus impetrationem earum rerum, quas postulant. Ut Matth. 7. & Luc. 11. *Petite & accipietis; & omnis qui petit accipit*: tamen promissiones istæ conditionem includunt, quam expressit Iacobus capite quarto: cum ait, *Petitis, & non accipitis, eo quod male petatis*. Itaque interdum oratio est meritoria, & non impetratoria, ut cum homo iustus ex caritate petit id quod sibi fortè non expedit, ut cum Paulus ter rogauit, ut auferretur à se stimulus carnis. Interdum est impetratoria, sed non meritoria, ut cum beati pro nobis, vel cum peccatores pro se ipsis orant, ut cum Publicanus dixit, *Deus propitius esto mihi peccatori*. Interdum est meritoria & impetratoria, ut cum iusti cum omnibus requisitis conditionibus orant.

SCIENDVM SECUNDO, conditiones ad infallibiliter impetrandum à S. Th. in 2.2. q. 83. ar. 15. numerari QUATVOR, videlicet, ut qui orat piè, perseueranter, pro se, & necessaria ad salutem possidet; sed ipse idem tum eo loco, tum in 4. sent. d. 15. q. 4. art. vlt. indicat ad piè petendum requiri QVINGVE conditiones, fidem, spem, caritatem, humilitatem & deuotionem. Itaq. omnes conditiones simul octo erunt non quatuor. De singulis ordine ac breuiter differemus.

PRIMA conditio est fides, de hac enim scribit Apostolus ad Rom. 10. *Quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt?* Et sanctus Iacobus capite primo; *Postulet autem in fide, nihil habens*. Et ipse Dominus Marci 11. *Quaecunque orantes petitis credite, quia accipietis, & euenient vobis*. De hac fide multa diximus in primo libro de Iustificatione, qui fiduciam cum fide confundunt, nec volūt ueram esse fidem, nisi eam, qua quis certò credit, se gratum esse Deo.

Illud est proprium huius loci, ut intelligamus

A non requiri in oratione fidem, qua certò credamus Deum absolute facturum quod petimus, sed solum ut certo credamus, Deum esse potèrissimum, sapientissimum, benignissimum, fidelissimum, & proinde posse scire, & etiam velle facere quod petimus, si non sit ex nostra parte defectus. Nam hanc fidem quæsiuit Dominus Matthæi nono ab illis, quibus dixit, *Creditis quia hoc possum facere vobis*: eadem fide orauit David libro secundo Regum, c. 12. pro filio. Nam non certò credidisse se impetraturum, testantur illa eius uerba: *Quis scit si forte donet eum mihi Dominus?* Simili fide orasse Apostolum 2. ad Corinthios 12. ut stimulus carnis auferretur à se: in dubium reuocari non potest. Nam orauit ex fide; neq. enim aliud sentire fas est de tanto Apostolo; & tamen non credidit se certò impetraturum, alioqui falsa fuisset eius fides. Non enim quod petijt, impetravit. Neq. alia fide orat Ecclesia uniuersa pro infidelibus & peccatoribus, ut ad fidem, uel ad iustitiã adducantur: neq. enim certò credit Ecclesia, omnes infideles & peccatores esse conuertendos. De qua re vide sanctum Prosperum libro primo de uocatione gentium, capite quarto. Deniq. nulla est absoluta promissio Dei, qua certi efficiamur nos absolute quicquid petierimus impetraturos, cum semper intelligatur adiuncta conditio, si bene petierimus: igitur falsa esset fides, aut certè non esset diuina & Catholica fides, si certò crederemus Deum absolute quicquid petierimus esse facturum.

C ALTERA conditio, eaq. ualde necessaria est spes & fiducia impetrandi. Quamuis enim non oporteat per fidem, quæ est actus intellectus certò statuere nos imperaturos quod petimus, oportet tamè per spem & fiduciam, quæ est actus uoluntatis firmiter adhærere benignitati diuinæ, & certò confidere, Deum facturum esse quod petimus.

Hanc conditionem quæsiuit Dominus in Paralipomenon, cui dixit Matth. 9. *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua*. Eandem quærit Apostolus ad Hebræos 4. cum ait: *Accedamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius*. Item 1. ad Tim. 3. *Quæ uerè uisita est, speret in Deo, & instet obsecrationibus & orationibus nocte & die*. Eidem promittit Deus impetrationem in Psal. 90. *Quoniam in me sperauit, liberabo eum, inuocabit me, & ego exaudiam eum*.

D Quia uerò fiducia nascitur ex fide, ideo Scriptura cum requirit fidem in orante adiungit aliquid pertinens ad fiduciam, ut intelligamus requiri ad impetrandum non quamlibet fidem, sed perfectã, quæ gignat fiduciam, ut simul credamus Deum posse facere quod petimus, & simul certò cõfidamus, eum id quod petimus pro sua benignitate facturum.

Hinc legimus Marci undecimo, *Quicumque dixerit monti huius, tollere & mittere in mare, & non habita uerit in corde suo, sed crediderit, quia quodcumq. dixerit, fiat, fiet ei*. Hoc est, quicumque imperauerit mortui; ut sese transferat in mare, & non habuerit in corde suo nullam diffidentiam, sed fidem perfectam, quæ maximam etiam gignat fiduciam, impetrabit sine dubitatione quod petit. De qua perfecta fide gignente fiduciam, intelligitur illud Apostoli 1. ad Corinthios decimo tertio, *Si habuerò tantam fidem, ita ut montes transferam, &c.* Atque hinc scribit Ioannes Cassianus Coll. 9. c. 32. Signum tertium imperationis esse cum quis in oratione magnam fiduciã sentit. Deus enim quando non exaudit, non infundit fiduciam, cum uerò exaudire decernit, fiduciã & lætitiã ingentem in corde orantis infundit. Denique hæc ipsa fides magna, gignens, pariensq. fiduciam est illa fides, quæ operatur miracula, & quæ non omnibus datur, dicente Apostolo 1. ad Corinth. 12. *Alteri fides in eodem spiritu*.

TERTIA conditio est **CARITAS**, siue **IUSTITIA**, caritas enim (vt ostendimus in 2. lib. de iustificatione) ipsa est Christianorum vera, perfecta que iustitia. Requirit autem iustitiam in orante, vt certò impetret, Scriptura non vno in loco testatur **Eccl. 33.** *Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum.* Et contra **Ps. 65.** *Si aspexi iniquitatem in corde meo, non exaudiet Dominus.* **Isaia 58.** *Frange esurienti panem tuum, &c.* Et mox: *Tunc inuocabis, & Dominus exaudiet, clamabis, & dicet, ecce adsum.* Et contra **Isaia**, primo: *Cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam, manus enim vestre sanguine plena sunt.* Item **Ioann. 15.** *Si non seritis in me, & verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis, petetis, & fiet vobis.* Et **1. Ioann. 3.** *Charissimi si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, & quicquid petierimus accipiemus ab eo, quoniam mandata eius custodimus, & ea, quæ sunt placita coram eo facimus.* Deniq. **Io. 9.** *Scimus quia peccatores non exaudiri; sed si quis cultor eius est, hunc exaudit.*

Sunt tamen aliqua loca quibus probari videtur, etiam peccatores à Deo exaudiri, **Matthæi 7.** *Omnis qui petit accipere, id est, inquit auctor operis imperfecti hom. 18. siue iustus, siue peccator sit.* Item ibidem peccatores quidam, ac reprobi dicunt: *Nonne in nomine tuo demonia eiecimus.* Et **Lucæ vndecimo:** *Dico vobis & si non dabit illi eo quod amicus eius sit, robor improbitatem tamen eius surget, & dabit ei quod quod habet necessarios.* Ex quo loco sanctus **Basilus** colligit in Constitutionibus Monasticis, capite 1. peccatores quoq. impetrare, quod petunt, quando perseveranter petunt. Deniq. **Lucæ decimo octauo,** Publicanus peccator erat, & tamen indulgentiam meruit dicens: *Deus propitius esto mihi peccatori.* Quo exemplo adductus sanctus **AvGVSTINVS** tract. 44. in **Ioan.** dicit cæcum illum non fuisse adhuc illuminatum, cum dixit: *Scimus quia peccatores Deus non exaudit.* Si peccatores, inquit, Deus non exaudiret, frustra publicanus oculos in terram demittens, & pectus suum percussiens diceret, *Deus propitius esto mihi peccatori.*

RESPONDEO, TRIBVS modis peccatores orare possunt, VNO modo vt impetrent à Deo miracula in confirmationem fidei. Et hoc modo fieri potest, vt peccatores impetrent, si veram fidem confirmare velint, quia tunc non est propriè ipsorum vita vel meritum, vel etiam oratio, quæ miraculum impetrat, sed fides vera, quæ confirmanda est, vel inuocatio nominis Dei, aut signū crucis, vel aliquid eiusmodi, quo ille vitatur ad miraculum faciendū. Sic enim loquitur sanctus **Petrus** **Actorum** tertio: *Fides, quæ per eum est, dedit integram sanitatem istam.* Et **S. HILARIVS** canone textu in **Matth.** loquens de improbis, qui miracula faciunt: *Quasi verò, inquit, eorum aliquid proprium sit, & non omnia virtus Dei inuocata proficiat.* Et paulo post: *Et demonia Christi nomen exagitet.*

Si quis autem peccator miracula impetrare nitatur, vt sanctitatem suam ipse demonstret, vel solam vt orationis virtutem, non autem nomē Dei, aut crucis signum, aut aliam rem sacram adhibeat, nihil vnquam impetrare poterit, quia nec Deus totis salutaris esse, nec peccatoris oratio virtutem miracula faciendi habere potest. Quare verissimū est, quod cæcus ille dixit: *Scimus, quod peccatores Deus non exaudit.* Loquebatur enim de ijs, qui propriam sanctitatem cōfirmare volunt, & qui oratione sua, non aliquo signo sacro miracula faciunt. Et quoniam Christus miracula faciebat, vt se Messiam, ac Deum, ac per hoc sanctissimum esse probaret, & non vtebatur nomine, aut signo aliquo sacro, sed solo imperio, & voluntate sua, inde cæcus firmissimum argumentum duxit, vt ostenderet Christum non esse peccatorem.

ALTERO modo peccatores orant, ut impetrent sibi donum aliquod spirituale, vel corporale, & tunc vel in peccato voluntariè permanent, vel incipiunt pœnitentiam agere. Si voluntariè permanent in peccato, ordinariè non exaudiuntur, vt testimonia Prophetarum & Apostolorum allata demonstrant. Iustum enim est, ut qui Deum precipientem & docentem audire contemnunt, eos orātes, & supplicantes Deus quoque despiciat. Interdum tamen etiam isti exaudiuntur, vel ad iudiciū, uel ad misericordiam. Quosdam enim Deus audit, ut puniat; quomodo audiuit Israelitas petentes carnes in deserto **Numeri 11.** *Memorandum est, inquit S. AVGVSTINVS* tract. 73. in **Ioan.** ne id quod possee non dare propitijs, dei iratus. Quædam tamen extraordinaria quadam benignitate concedit etiam peccatoribus, ut eos beneficijs ad amorem suum alliciat. Et hoc fortasse sibi voluit auctor operis imperfecti.

TERTIO modo peccatores orant, cum pœnitentiam agere incipiunt, quo modo **Niniuitæ** & **Publicanus** orabant; & hi sæpe impetrant, non ex iustitia quasi digni sint, sed ex misericordia Dei, & non omnino infallibiliter. Nam ideo Scripturæ ad dere solent particulam, *forte, uel, quis scit,* ut **Ioelis 2.** **Ionæ 3.** **Daniel. 4.** & **Actor. 8.** quando de orationibus peccatorum loquuntur. Ex his explicari possunt omnia loca paulo antè adducta.

QUARTA conditio est humilitas, qua is, qui orat non in sua iustitia, sed in Dei benignitate confidat: *Sed & vitam æternam,* inquit **S. BERNARDVS** serm. 5. de **Quadragesima**, fortassis aliqui non in humilitate querunt. Sed tanquam in fiducia suorum meritorū. Nec hoc dico, qui accepta gratia fiduciam dones orandi, sed non oportet, ut in ea constituat quisquam fiduciam impetrandi. Et infra: *Sic, inquit, oratio in omni humilitate presumens de sola, vt dignum est miseratione diuina.* Igitur ut huius cōditionis necessitatem Dominus cōmendaret, parabolam illam Publicani & Pharisei narrauit, **Lucæ decimo octauo**, direxit enim eam parabolam ad quosdam, qui in se confidebant tanquam iusti, & alpernabantur cæteros, ut ipse **Euāgelista** testatur.

Hinc etiam Dominus per **Isaiam**, capite sexagesimo sexto: *Ad quem, inquit, aspiciam nisi ad pauper-culum, & contritum spiritum, & irruentē sermones meos?* Et sanctus **Daniel** capite nono: *Neque enim, inquit, in iustificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multus.* Et **Ecclesiast. ca. pite** trigesimo quinto: *Oratio humiliantis se nubes penetrabit, & non discedet donec altissimus aspiciat.* Et **Iacobus** capite quarto: *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Et sanctus **Abraham** **Genesis** decimo octauo: *Loquar, inquit, ad Dominum meum, cum sim pulvis & cinis.*

Deniq. ratio idem probat. Neq. enim dignus est accipere quod petit, qui non agnoscit se re illa, quā postulat indigere. Itaq. miseri & mendici in oculis nostris esse debemus, si misericordiam & gratiam impetrare desideramus.

QUINTA conditio **DEVOTIO** est; uocatur autem hoc loco deuotio, studium attentè, sollicitè, diligenter atq. ardentè orandi. Reprehendit enim Dominus populum, qui solis labijs orat, **Isaia 29.** & **Matth. 15.** & maledictus pronuntiatur, qui facit opus Dei negligenter, **Hieremiæ** quadragesimo octauo.

Oritur autem hæc conditio, ut etiam superiores ex fide. Qui enim attentè, & firmissima fide cogitat quanta sit maiestas Dei, quanta utilitas nostra, quā magna res, quam petimus, uix fieri potest, ut non humiliter, reuerenter & ardentè ad orandum

dum accedat. Adscribam hic testimonium sancti A
HIERONYMI, qui in Dialogo aduersus Luciferianos transfigurans in se personas hominum indeuotorum: *Ad orationem, inquit, assisto, non orarem, si non crederem: sed si verè crederem, illud cor, quo Deus videtur, mundarem, manibus tunderem pectus, genus lachrymis rigarem; corpore inhorrescerem, ore pallerem, iacerè ad Domini mei pedes, eosque fletu perfunderem, crine tergerem, hererem certo trunco crucis, nec prius amitterem quam misericordiam impetrarem: Nunc verò creberri- me in oratione mea, aut per porticus deambulo, aut de forenore computo, aut abductus turpi cogitatione, etiam quæ dictu erubescenda sunt, gero. Vbi est fides? sicine putamus orasse Ionam? sic tres pueros? sic Danielem inter Leones? sic cerè latronem in cruce?*

Vide de eadem conditione sanctum BERNARDUM in sermone de quatuor modis orandi. Vbi inter alia sic loquitur: *Omnino oportet nos orationis tempore curiam intrare cœlestem, illa uique curiam: in qua Rex Regum stellato sedet solio, circumdante innumera- bili, & ineffabili beatorum spirituum exercitus. Quanta ergo cum reuerentia, quanto timore, quanta illuc humilitate accedere debet a palude sua procedens, & repens ranuncula uilis? quam tremebundus, quam supplex, quam denique humilis & sollicitus, & toto intentus animo Maiestatu gloria, in praesentia Angelorum, in concilio iustorum, & congregatione assistere poteris miser homuncio? In cunctis igitur actionibus nostris multa est opus animi uigilantia, sed præcipuè in oratione.*

Sexta conditio, perseuerantia est, Hanc conditionem Dominus ipse & uerbis & parabolis per suadere studuit. Nam Luc. 11. parabolam narrauit illius, qui ob improbitatem assidue petendi impetrauit quod uoluit. Et Lucæ 18. disertis uerbis ait: *Oportet semper orare, & nunquam deficere.* Continuo adiecit parabolam uiduæ, quæ sola perseuerantia precum ab Iudice quodam inhumano sententiam, iudiciumque extorsit. Et Luc. 21. *Vigilate, inquit, omni tempore orantes.* Quam doctrinam legimus etiam apud Eccles. cap. 18. *Non imbediaris orare semper.* Et Apud Apostolum 1. ad Thess. ult. *Sine intermissione orate.*

Sed explicemus breuiter quid propriè sibi velit Scriptura, cum dicit semper esse orandum. QVARTOR enim huius sententiæ expositiones ingenio. PRIMO non desunt, qui dicunt illum semper orare qui semper bene operatur. Sed quamuis non ineptè dici possint opera bona genus quoddam orationis, quoniam Deum ad misericordiam prouocant; quemadmodum & mala opera clamant ad Deum, & iram, ac furorem eius accendunt, tamen non hoc propriè Dominum uoluisse cum ait, oportet semper orare, & nūquam deficere; perspicuum est ex adiunctis parabolis de uidua & iudice; necnon de Publicano & Pharisæo, ut etiam supra contra VViclesum ostendimus.

SECUNDO alij sunt, qui semper orare nihil aliud esse uolunt, nisi mentem cum Deo per amorem, & desiderium assidue coniungere. Ita docent S. Augustinus in epistola 121. ad Probam, cap. 9. & S. Basilii oratione in Iulittam. Quo loco demonstrat idē auctor non esse impossibile hoc præceptum, oportet semper orare, quoniam impossibile non est, rem vehementer dilectam semper desiderare. Nam & amatores huius seculi siue comedant; siue bibant, rem amatam cum desiderio cogitant, & etiam inter dormiendum cum eadem somniando uersantur. Hæc doctrina uerissima, atque utilissima est, sed nō uidetur tamen propriè explicare quid Christus ad literam docere uoluerit. Parabolæ enim ab ipso adductæ indicant eo loco de oratione propriè dicta tractari, quæ non est simplex desiderium, sed Rob. Bellarm. Tom. III.

expressio desiderij per uerba, certa quadam forma & ratione concepta.

tertio, idem S. Augustinus in lib. de hæresibus, cap. 57. & Beda in comment. ad cap. 18. Lucæ, necnon Anselmus, Haymo & alij in comment. ad cap. 5. prioris ad Thessalon. docent semper orare, iuxta Christi & Apostoli præceptum, illos omnes qui statas, & certas orandi horas nunquam prætermittunt. Quo sensu dictum est in secundo libro Reg. ca. 9. *Tu comedes panem in mensa mea semper.* Neque enim illud, *semper*, significat, totum diei & noctis tempus, sed illas omnes horas, quibus fit cœna uel prandium.

Hæc quoque satis apta & utilis expositio est. Sed uidetur tamen simplicissima & uerissima explicatio illa esse, quæ etiam QVARTA numerari potest, quam sequuntur Chrysostomus & Theophilactus in illa uerba Apostoli, *sine intermissione orate*, Docet hæc vltima sententia, Dominum & Apostolum nihil aliud commendare uoluisse, nisi perseuerantiam & assiduitatem orandi, quantam maximam habere possumus. Id enim propriè declarat parabola de uidua instante apud iudicem, & de amico petente tres panes; quorum exemplo non solum certis horis, sed omni oblata occasione tum noctu, tum interdium orationi vacare debemus.

Similes sunt in diuinis literis permultæ aliæ sententiæ, quæ per uocem, *semper*, nihil aliud nisi assiduitatem significant, ut Psalm. 1. *Sed in lege Domini voluntas eius, & in lege eius meduabitur die ac nocte.* Psalm. 24. *Oculi mei semper ad Dominum.* Psalm. 33. *Semper laus eius in ore meo.* Lucæ secundo: *Non discedebat de templo, ieiunans & orationibus seruens die ac nocte.* Lucæ ult. *Erant semper in templo laudentes & benedicentes Dominum.*

Sed huic doctrinæ contraria uidetur sententia illa Domini Matthæi sexto: *Orantes nolite multum loqui, sicut Ethnici faciunt; putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur. Nolite ergo assimilari eis, scilicet enim Pater uester quid opus sit uobis, antequam petatis eum.* RESPONDET sanctus AUGUSTINVS in epistola 121. c. 10. non prohiberi à Domino longam orationem, sed inanem uerborum multiplicationem: *Abstine, inquit, ab oratione multa loquutio, sed non desit multa precatio, si seruens perseuerat intentio.* Nam & Dominus qui prohibuit multum loqui, pernoctabat in oratione Lucæ 6. & iussit nos semper orare, Luc. 18. & factus in agonia prolixius orabat, Luc. 22.

Porro causam, cur ita sit perseueranter orandum, esse docet S. AUGUSTINVS serm. 5. de uerbis Domini; quia sæpe cum aliquid petimus nondum sumus idonei, ut illud accipiamus, sed perseuerantes petendo extendimus desiderium, & ad rem petitam accipiendam animum dilatamus, & dilatando præparamus. Vide de perseuerantia in oratione S. Basilium in constit. monasticis, cap. 1. Chrysostomum hom. 30. Gen. S. Augustinum tract. 73. & 102. in Ioann. & S. Bernardum serm. 9. in Cant.

SEPTIMA conditio est, ut pro se quisque petat, quam conditionem colligit S. Augustinus loco citato ex uerbis illis Domini Ioan. 16. *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis.* Exaudiuntur, inquit, omnes Sancti pro se ipsis, non autem pro omnibus exaudiuntur, vel amicis, uel inimicis suis, uel quibuslibet alijs, quia non uicunque dictum est, *dabit, sed dabit nobis.*

Sed hæc S. Augustini doctrina uera quidem est, at non uidetur satis efficaciter probari ex illis solis uerbis, *dabit uobis.* Posset enim responderi, id omne dari nobis quod in gratiam nostram alijs datur. Sic enim Actorum vigesimo septimo Angelus.

L1 Domini

Domini dixit beato Paulo: *Donauit tibi Deus omnes, qui nauigant tecum.* Quocirca Ioan. 14. idem Dominus absolute promissit: *Quodcumque petieritis in nomine meo hoc faciam.* RATIO igitur, cur homines iusti semper exaudiantur pro se, & non semper exaudiantur pro alijs, illa est, quoniam non semper ijs, pro quibus oramus idonei sunt, ut accipiant. Quare Dominus Matthæi decimo cum Apostolos monuisset, ut in quamcunque domum intrarent, primum dicerent: *Pax huic domui*; quoniam sciebat non esse omnes filios pacis, adiunxit continuò, & *sibi fuerit filius pacis, requiescet super eum pax vestra; sin autem, ad nos reuertetur.*

POSTREMA conditio est, ut petantur necessaria, uel utilia ad salutem. Colligit hanc conditionem idem Augustinus tractat. 73. 81. & 102. in Ioan. ex uerbis illis, *in nomine meo*, quæ habentur Ioann. 14. 15. & 16. Nam cum Christus Saluator sit, non petit uerè in nomine Saluatoris, qui petit ea, quæ non sunt utilia ad salutem.

Efficacius fortasse id probari posset ex uerbis illis 1. Ioann. 5. *Hæc est fiducia quam habemus ad Deum quia quodcumque petierimus, secundum voluntatem eius, audit nos. Hæc est autem solitas eius sanctificatio nostra.* 1. Thess. 4. Itaque cum id petimus, quod non est secundum uoluntatem eius, id est, quod nobis uerè utile non est, non exaudit dando quod petimus, sed potius exaudit negando quod petimus. Tunc enim magis facit quod cupimus, cum negat ea, quæ nobis inutilia esse nescimus, quam cum ea concedit. Siquidem nos etiam si sciremus, ea quæ petimus utilia non esse, nunquam peteremus.

Quare S. Ioannes Chrysostomus homil. 30. in Genes. rectè monet agendas esse Deo gratias non minus cum negat, quam cum tribuit id quod petimus. Et S. Augustinus tract. 73. in Ioan. dicit, inter alia, quæ petimus, cum bene petimus, illud etiam esse debere, ut petamus nobis non dari quod ignorantes non bene petimus. Atque hæc de oratione in genere dicta sint; nunc de oratione, quæ ex præscripto Ecclesiæ, certis canonicisque horis fundi debet, breuiter disseremus.

CAPVT DECIMVM.

De nomine & definitione officij diuini, siue Horarum Canonicarum.

DE OFFICIO diuino, siue Horis Canonicis, tū ad Hereticos confutandos, tum ad Clericos & Monachos instruendos, QVINGVE capita mihi hoc loco tractanda desumpsi. PRIMVM de nomine & definitione officij diuini. ALTERVM de partitione eiusdē officij. TERTIVM de ipsius officij antiqua & rationabili institutione. QVARTVM de modo ritè officij persoluendi. QVINTVM de personis, quæ ad hoc officium persoluendum obligantur.

Quod igitur ad PRIMVM attinet, nomen officij diuini extat in Concilio Aquisgranensi, cap. 131. & in Concilio Lateranensi, cuius extat cap. Doleres, in epistolis Decretalibus, tit. de celebrat. Missarū Nomen *Horarum canonicarum* extat apud Bedam in comment. ad cap. 18. Luc. & apud omnes auctores, qui de Horis canonicis tractant.

Dicuntur autem hæ preces & laudes *diuinum officium*, quoniam in ijs continetur id, quod facere debemus erga Deum, siquidem orare & laudare Deū proprium est officium Christianorum, & præsertim eorum, qui Clerici, vel Monachi dicuntur. Hinc enī Dominus per Isaiam, capite quinquagesimo sexto: *Domus mea, domus orationis vocabitur cunctis ge-*

tibus. Quod non solum de materiali domo, id est, de templis & oratorijs, sed etiam de mystica domo Dei, quæ sumus nos, intelligendum esse videtur. Hoc enim interest inter Christianos, & alias omnes gentes, quod cum illæ in industria & viribus suis confidunt, quippe quæ peccatum originis, & nature humane corruptionem & infirmitatē ignorant; Christiani de auxilio Dei in rebus omnibus præsumunt, atque ideo in rebus omnibus ad Deum per orationem confugiunt, atque opem & misericordiam ipsius implorant; ut non poruerit breuius Ecclesiæ definiti, quàm domus orationis. Et quamuis officij orandi temporale sit, nec diutius duraturū quàm peregrinatio ipsa durabit: tamen officium laudandi sempiternum erit, iuxta illud Psalm. 83. *Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te.*

Dicuntur autem eadem laudes & preces, *horæ canonicæ*, quia certis horis recitari debent iuxta canones & regulas sanctorum Patrum. Quod enim Brentius ait in Confessione VVirembergensi, capite de Horis canonicis, dici apud ueteres Horas canonicas certa tempora præscripta à sacris canonibus, ut in ijs sacre Scripturæ per totum annum ordine legerentur, non modo falsum, sed etiam ineptum & puerile est. Neque enim canones præscribunt, quid sit legendum singulis horis, sed quid sit legendum singulis mensibus, ut perspicuum est ex distinct. 15. can. sancta Romana. Proinde tempora illa non *Horæ canonicæ*, sed *mensēs canonici* appellari debuissent. Neque ullus auctor antiquus aut recens inuenitur, qui notionem *Horæ canonicæ* ita explicet, ut Brentius facit. Itaque inter alia *Senatoriorum deliramenta*, qui sæpè nesciunt quid loquantur, cum de rebus nostris loquuntur, hoc etiā numerari poterit.

Porro si quis definitionem officij diuini fortè desideret, ita accipiat: *Diuinum officium est certa ratio publicè laudandi, precandique Deum, mente simul & uoce, auctoritate Præsulum Ecclesiæ instituta.*

Dicitur PRIMO *certa ratio*, quoniam non quælibet Dei laudatio, vel ad Deum oratio est officium diuinum, sed certa quædam forma & ordo psalmodiarum, hymnorum & precum, quem omnes sequi debent, qui diuinum officium ex obligatione persoluant.

Additur SECUNDO *publicè*, quoniam officium diuinum persoluitur publico nomine totius Ecclesiæ, pro bono communi & publico, per publicos & solennes ministros. Atque ea causa est, cur etiam si dicatur interdum ab uno homine, & in priuata domo, tamen non omittuntur uoces illæ, *Dominus uobiscum, Oremus, Benedicamus Domino*, & similes. Dicuntur enim toti Ecclesiæ, & nomine eiusdem Ecclesiæ ipsæ sibi respondet: *Et cum spiritu tuo, Deo gratias, &c.*

Additur TERTIO *laudandi, precandique*, quoniam hæc duo continet officium, de quo agimus, laudes pro beneficijs acceptis, preces pro accipiendis. In quo differt officium Ecclesiæ militantis ab officio Ecclesiæ triumphantis; Ecclesiæ enim triumphantis, officium, quando post ultimi iudicii diem in omnibus suis membris triumphabit, solas laudes continebit.

Additur QVARTO *Deum*, quoniam totum hoc officium propriè soli Deo præstatur. Est enim sacrificium laborum, de quo legimus in Pl. 49. *Immo la Deo sacrificium laudis.* Neq; mouere nos debet, quod aliud appelleretur officium de sanctis, aliud de mortuis, aliud de tempore, &c. Dicitur enim de Sanctis, quando offertur Deo in memoriam Sanctorum, & cum in Sanctis suis Deus ipse laudatur; dicitur

dicatur verò de mortuis, quando pro mortuorum refrigerio, & requie Deum precamur. Denique siue à Sanctis, siue à mortuis, siue à quacunque alia re officium nominetur, semper Psalmi, Hymni, Collectæ, & cetera diuini officij partes diriguntur ad Deum.

Additur QUINTO, mente simul & voce, quoniam huius officij forma cum ex præscripto, & instituto hominum sit, actum externum necessario postulat. Quare muneri suo non satisfaceret, qui sola mente orans & laudans, non etiam voce, verba omnia distinctè, integreque proferret.

Additur POSTREMO, auctoritate Præsulum Ecclesiæ instituta. Nemo enim potest certam formam orandi præscribere, nisi qui præst. Itaque in Concilio MILEVANO can. 12. sic legimus: *Placuit, ut preces, vel orationes, seu Missæ, quæ probata fuerint in Concilio, ab omnibus celebrentur. Nec alia omnino dicantur in Ecclesia, nisi quæ à prudentioribus tractata, vel comprobata in Synodo fuerint.* Et in Concilio Toletano IV. cap. 2. statuitur, ut in tota provincia idem officium celebretur. Et Gregorius Papa VII. in Concilio generali numerum psalmorum, & lectionum officij diuini præscripsit, ut habetur can. In die consecrationis, dist. 5.

CAPVT XI.

De partibus officij diuini, & de canonico tempore singularum partium.

PARTES officij diuini alie sunt MAIORES, alie MINORES. MAIORES sunt Nocturni, Laudes, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vesperæ, Completorium; MINORES sunt Psalmi, Hymni, Lectiones, Cantica, Antiphonæ, Responsoria, Litanie, Versus, Capitula, Collectæ. Ex his enim totum officium constat. Et quoniam partes maiores à tempore nomen accipiunt, ut nominum ratio cognoscatur, necesse erit de tempore singularum Horarum breuiter disputationem. Scripsit nuper de hac re volumen egregium Marcellus Francolinus, quod mihi totum euoluere per varias occupationes nunquam licuit. Quæ enim in lucem nunc edo, multo ante scripsi, & auditoribus in scholis tradidi, quam doctissimi illius viri laboribus frui potuerim.

SCIENDVM igitur est, nomina canonicarum Horarum propriè ad eas horas accommodatas esse, quæ apud veteres erant in usu, quæque inæquales, uel planetariæ dici solent. Initium earum horarum ducitur ab ortu Solis, ita ut hora prima dicatur, quæ est prima ab ortu Solis; secunda, quæ est secunda ab eodem Solis exortu, & sic deinceps. Dicuntur autem, inæquales, quoniam cum per totum annum in duodecim horas diem artificialem veteres distribuerent, & in totidem noctem; necessario fiebat, ut in æstate longiores essent horæ diurnæ nocturnis, & contra in hieme nocturnæ diurnis. Eiusmodi horas Christi tempore Iudæis in usu fuisse, testatur Euangelium Nam Ioann. 1. legimus: *Nonne duodecim sunt horæ diei?* Et Matt. 20. mentio fit horæ primæ, tertiæ, sextæ, nonæ, vndecimæ. Item Ioan. 1. fit mentio horæ decimæ; & Ioan. 4. horæ septimæ.

SCIENDVM est SECUNDO, duodecim horas noctis diuidi solitis esse in QUATVOR vigilias, quarum PRIMA incipiebat ab occatu Solis, & terminabatur in horam tertiam noctis; SECUNDA, incipiebat ab hora tertia, & terminabatur in sextâ; TERTIA incipiebat à sextâ, & terminabatur in nona; QUAR

Rob. Bellarm. Tom. III.

ATA, quæ propriè dicebatur vigilia matutina, incipiebat à nona, & terminabatur in duodecimam.

Meminit harum vigiliarum Christus Dominus, cum Marc. 13. ait: *Vigilate ergo, nescitis enim quando Dominus veniat, sero, an media nocte, an gallicantu, an mane.* Quod autem hoc loco dixit: *Media nocte, an gallicantu.* Luc. 12. dixit: *Si uenerit in secunda vigilia, & si in tertia vigilia uenerit.* Et qd dixit, *mane*, dixit idē Marcus c. 6. *Quartam vigiliam noctis.* Habemus et in veteri Testamento initium vigiliarum, Thren. 2. Et uigilias noctis mediæ, Iudic. 7. Et uigiliam matutinam, Exod. 14.

Denique harum quatuor uigiliarum meminit S. Hieronymus in epistola ad Cyprianum, & in ca. 14. Matthei; & alij auctores passim. Sicut autem ex duodecim horis nocturnis tertia quæque habebatur potissima, uidelicet tertia, sexta, nona, duodecima. In quibus (ut diximus) quatuor nocturnæ uigiliæ terminabantur. Sic etiam ex diurnis tertia, sexta, nona, duodecima, siue uespertina, plerumque; nominari, & ad celebriora negotia deputari solebat, quod insigniores essent, & diem in quatuor partes æquales diuiderent, de qua re uide Tertullianum in lib. de ieiunio.

His notatis non erit difficile tempus canonicum singularum officij diuini partium explicare. Ac PRIMUM quod attinet ad NOCTURNOS, uaria fuit Ecclesiarum consuetudo. ALIBI apud ueteres tres nocturni tribus distinctis horis, id est, tribus uigilijs nocturnis celebrabantur. Sic enim scribit sanctus HIERONIMUS in epistola ad Eustochium de custodia uirginitatis, *Noctibus, bis, terque surgendum.* Et apertius usum hunc fuisse apud nonnullos ex ueteribus, tradunt Rupertus lib. primo de officijs diuinis sanctus Thomas lectione sexta, in caput decimum quartum prioris ad Corinth. & Thomas V Valdensis tom. 3. de Sacramentalibus, cap. 24.

ALIBI tamen nocturni omnes simul, sed præcipuè media nocte celebrari solebant, iuxta illud: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi.* Psal. 118. Hoc enim tempus disertis uerbis præscribit sancti Patres, Athanasius in libro de uirginitate extremo; Basilus in quaestionibus fufius explicatis, quæst. 37. Hieronymus in epist. ad Eustochium de obitu Paulæ, & alij.

ALIBI denique nocturni cum laudibus matutinis iunguntur, & in quarta uigilia, quæ & matutina dicitur, celebrantur. Arque hunc esse antiquum usum Ecclesiæ Romanæ, testantur Amalaris, qui præfatione libri de ordine antiphonarum ponit responsiones Romanorum magistrorum ad interrogationes suas. Et inter alia dicit, se interrogasse, an inter nocturnum officium, & matutinum, id est, laudes, aliquod interititium esse deberet: & responsum esse, nullum, sed continuo inchoandas laudes per uersiculum, *Deus in adiutorium, &c.*

Obserrat autem Thomas V Valdensis loco notato, diuina prouidentia factum esse, ut quauis nullam sit Ecclesia, quæ singulis nocturnis uigilijs Deum laudet, tamē aliqua monasteria nocturnum officium celebrent in prima uigilia, aliqua in secunda, aliqua in tertia, & totus ferè clerus in quarta; atque ita non ab ijdem, certè à diuersis hominibus, laudes diuinæ singulis nocturnis uigilijs celebrentur.

Iam uerò LAUDES matutina, cum quibus iuxta Breuiarij Romani formam nocturni iunguntur, siue vlla dubitatione in aurora celebrari debent, ut tempus canonicum laudum sit ab initio crepusculi matutini usque ad ortum Solis. Id quod perspicuum est, TVM ex nomine; id enim est propriè officium, quod Matutinum à ueteribus omnibus nominabatur: TVM ex hymnis, qui in laudibus decantantur.

tur; in plurimis enim corū fit mentio aurora: *TV M* denique ex communi omnium sententia; nulli sunt enim auctores, qui contra sentiunt.

Atque hæc est causa cur Ecclesia in nocte Natalis Domini ieiungat nocturnos à laudibus, & Missam celebret ante laudes. Quoniam enim vetere instituto Missa illa circa mediam noctem celebrari debet nimium prauertitur tempus. Laudum si ante mediam noctem Laudes canerentur. Ex quo intelligimus minus absurdum esse nocturnos à Laudibus separare, quàm totum illud officium ante mediam noctem persolvere.

Neque moueri debemus ex eo quod in triduo ante Pascha Ecclesia ipsa publicè nocturnum officium & Laudes ad vesperam canere solet. Nam ratione mysterij, dediraque opera ista sunt; ideo enim tribus illis diebus officium Matutinum Sole occidente celebratur, & in tenebras desinit, unde & nomen accepit; *TV M* ut representetur occasus Solis iustitiæ, *TV M* ut significantur tenebræ gentis Iudaicæ; quæ Dominum abnegauerat & crucifixerat. Quod idem extinctio candelarum, & alia signa mœstitiæ; quæ in officio illo exhibentur, satis apertè demonstrant. De quibus mysterijs uide Amalarium lib. 4. de officiis Ecclesiasticis, c. 21. & 22. & Rupertum lib. 5. de officiis diuinis, c. 24. & seq.

Officium *PRIMÆ* prima hora diei celebrandum esse, ac per hoc tempus eius canonicum esse ab ortu Solis vsque ad finem primæ horæ, docet nomen ipsum primæ; docet hymnus ille, *Iam lucis orto sydere*; docent collectæ verba illa, *Quinos ad principium huius diei venire fecisti*; docent auctores plurimi, ut Rabanus libro secundo de Institut. clericorum, cap. 30. Amalarium in libro de ordine Antiphonarum, cap. 6. & imprimis Ioannes Cassianus libro 3. de Institutis cœnobiatorum, cap. 4. ubi etiam monet, officium Primæ suo primum tempore institutum fuisse, cum officia aliarum Horarum antiquissima sint. Et verè nec Cyprianus, nec Athanasius, nec Basilus, nec Hieronymus, neque alij Cassiano antiquiores huius primæ Horæ mentionem faciunt, cum aliarum Horarum sæpe meminissent. Extat quidem hymnus ad Primam, qui à S. Ambrosio compositus dicitur; sed fortasse S. Ambrosius scripsit hymnum illū pro exortu diei, postea Ecclesia officio Primæ hymnū illum inseruit. Quod autem quidam Doctores canonum exponentes cap. 1. de celebrat. Missarum dicunt, officium Primæ esse officium nocturnum, & celebrandum ante Solis exortum, manifestè falsum est, & rectè confutatur à Francolino in tractatu de tempore Horarum canonicarum, capite 15 & 16.

Officium Horarum trium, uidelicet *TERTIÆ*, *SEXTÆ* & *NONÆ*, illis ipsiis horis celebrandum esse, non dubium est. Quoniam autem horæ illæ inæquales, non sunt iam amplius in usu, propterea tempora illa accipienda sunt, quæ Horis illis in nostra supputatione respondent. Quod nullo negotio fiet, si quis aduertat in quas horas Solis ortus & occasus & meridies incidant. Nam hora *SEXTA* inæqualis, quæ est hora orationis sexta, semper incidit in meridiem. Hora *TERTIA* inæqualis semper incidit in illud tempus, quod est medium inter ortum Solis & meridiem. Hora *NONA* inæqualis in illud incidit, quod est medium inter meridiem & occasum.

Itaque in ijs regionibus ubi numerantur horæ à meridiem, *DUODECIMA* hora diei semper est hora *SEXTA* canonica; & ab ea reliquæ duæ facillè colliguntur. In ijs autem regionibus, ubi horæ numerantur ab occasu; tempore æquinoctij hora *QUINTA DECIMA*, ipsa est *TERTIA*; *DECIMA OCTAUA*, est

SEXTA; *VICESIMA PRIMA* est *NONA*. Cum autem crescentibus diebus, meridies fuerit hora septima decima; tum hora *TERTIA* canonica, erit hora diei *TERTIA DECIMA* cum dimidia, hora *SEXTA* canonica erit hora diei *SEPTIMA DECIMA*; hora *NONA* canonica erit hora diei *VICESIMA* cum dimidia. Contra autem cum dies decrescit, & erit meridies hora decima nona; tunc hora *TERTIA* canonica erit hora diei *SEXTA DECIMA* cum dimidia; hora *SEXTA* canonica erit hora diei *DECIMA NONA*; hora *NONA* canonica erit hora diei *VICESIMA PRIMA* cum dimidia.

Si quis autem haberet in tabella descriptos quadrantes dierum artificialium per totum annum, id est, quot horas contineat quarta pars cuiuslibet artificialis diei, is facillimè horas canonicas inuestigaret. Nam ubi dies incipiunt à meridiem, si quis detraheret ab hora duodecima quadrantem unum, haberet horam tertiam canonicam, si detraheret duos quadrantes, haberet ortum Solis; post meridiem verò primus quadrans esset hora nona canonica, secundus hora vespertina. Vbi autem horæ numerantur ab occasu, si detraheret quadrantem unum à numero viginti quatuor horarum, haberet horam nonam, si detraheret quadrantes duos, haberet horam sextam; si detraheret tres, haberet horam tertiam; si detraheret quatuor, haberet ortum Solis & initium horæ primæ. Descripsit eiusmodi tabulas Francolinus accuratissimè sed per arcus semidiurnos. Ceterum non erit opus fortasse tam accuratè ista cognoscere, cum satis sit ex ortu & occasu, qui ad sensum patent, crasso modo colligere tempora media, ut iam diximus.

Sed existit dubitatio quedam circa tres has canonicas Horas. *TERTIAM*, *SEXTAM* & *NONAM*, sit ne tempus legitimum persoluedi officium harum Horarum, posteaquam ipsæ horæ finitæ sunt, an potius posteaquam labi cœperunt, & adhuc labuntur non enim desunt qui existiment tempus canonicū officij Horæ tertiæ tunc primum incipere, cum hora tertia diei iam fluxit, & in horologijs, ut completa signatur, quod idem intelligendum esse uolunt de Sexta & Nona.

Sed contra sentiendum existimo. Nam certum est officium Laudum matutarum non esse celebrandum hora duodecima completa, id est, orto iā Sole, sed hora duodecima labente, ac per hoc in aurora, ut omnes consentiunt. Pari ratione officium Primæ satis constat ex auctoribus suprà citatis, non esse celebrandum hora prima exacta, sed labente, id est, paulo post ortum solis, cur igitur non idem dicemus de officio Tertiæ, Sextæ & Nonæ, celebrandū esse uidelicet horis illis labentibus non autem exactis, atque completis?

Sequitur officium *VEPERTINVM*, de quo varias uideo esse sententias, sed ego mihi omnino per suasi, tempus canonicum uesperarum esse horam duodecimam, atq; postremā totius diei, non quidē exactam, sed labentem, ut de alijs horis dixi.

Nam omnes ferè ueteres scribunt, uesperinum officium celebrandum esse in fine diei, ut Isidorus, Rabanus, Hugo, Rupertus, & alij, & Amalarium, qui lib. 4. de officiis Eccles. cap. 7. scripserat uesperinum officium ad noctem pertinere; in lib. de ordine antiphonarum scribit, consuetudinem habere, ut paulo ante Solis occasum celebretur, & addit, horam duodecimam esse legitimum tempus uesperarum.

Eiusdē horæ duodecimæ mentionem facit S. Athanasius in lib. de Virginitate, ubi post officium Tertiæ & Nonæ, officium plenius & maius in hora Duodecima celebrandum esse dicit. S. etiam Ioan.

Ioannes Chrysostomus homi. 59. ad populum scribit: Monachos quatuor in partes diem distribuere, dum celebrant diuinas laudes hora Tertia, Sexta, Nona & Vespertina. Vbi per Vespertinam necessarium intelligit duodecimam. Illa enim explet quartam partem diei, & iusta proportionem tantum distat à nona, quantum nona à sexta, & sexta à tertia, & tertia ab initio diei. Sanctus quoque Basilii in regulis fusius explicatis quæst. 37. dicit, completorio die Vesperas celebrandas, & S. Cyprianus ferm. 6. scribit, recedente Sole, & cessante die id esse faciendum.

Sed quod maximi momenti esse videtur, illud est, quod Cassianus refert lib. 2. de institutis cœnobiorum, cap. 4. & 5. non humana inuentione, sed cœlitus angelico magisterio institutum, ut in Vesperis duodecim Psalmi canerentur. Concilium autem Tur. II. ca. 19. Vespertinam horam, in qua duodecim Psalmi Angelo doctore canuntur, dicit esse horam duodecimam. Itaque ex definitione Concilij ante annos mille celebrari, habemus horam Vespertinam, propriè esse duodecimam, quæ diem artificialem claudit.

His accedit ratio ex proportionem, quam habet officium vespertinum cum matutino, id est, cum laudibus, has enim vocant omnes veteres matutinum. Sunt enim hæc duo officia valde similia. Nam habent sæpè antiphonas easdem, eundem hymnum, idem capitulum, easdem commemorationes, eundem numerum & ordinem psalmorum: igitur par est, ut sicut matutinum celebratur paulo ante ortum Solis, in extrema hora noctis, ita vespertinum celebretur paulo ante occasum Solis in extrema hora diei. Quod item confirmatur ex illis verbis hymni vespertini: *Iam Sol recedit, igneus, infunde lumen cordibus.* Et denique ex eo, quod veteres vespertinum officium accensa lucerna celebrandum esse dicunt, ut perspicuum est ex illis verbis S. Hieronymi in epist. ad Letam de institutione filiar. *Affue scas accensa lucerna reddere sacrificium vespertinum.* Neque enim lucerna necessaria est hora decima, vel undecima inchoante, cum adhuc Sol clarissimè luceat; sed hora duodecima Sole iam iam occumbente, præsertim in locis obscurioribus, qualia oratoria esse solent, omnino lucernæ lumine indigemus.

Quod autem Ioannes Cassianus lib. 3. de institutis cœnobiorum, cap. 3. dicit, lucernarem horam esse undecimam, non infirmat, sed confirmat sententiam nostram. Loquitur enim ipse de hora undecima iam exacta. Nam accommodat laudes officij vespertini ad opus illorum, qui hora undecima vocantur ad vineam. Illos autem hora undecima exacta operari cœpisse, & usque in finem duodecimæ operatos, testatur Euangelium, Matth. 20. *Hi nouissimi una hora fecerunt, &c.*

Restat officium COMPLETORII, quod non esse æquè antiquum, ac officia reliquarum horarum, rectè obseruauit Radulphus de riuo in libro de cano. obseruat. propos. 14. indicat enim tempus Completorii obscure S. Ambrosius libro 3. de Virginibus. Sed expressam mentionem inuenio, primum apud Græcos in quæst. 37. S. Basilij ex regulis fusius explicatis: apud Latinos autem & nomen & tempus Completorii primum inuenio in Regula S. Benedicti cap. 16.

Porro tempus canonicum Completorii est initium noctis ante finem crepusculi vespertini. Id enim satis apertè colligitur ex omnibus antiquis auctoribus. Nam Isidorus lib. 1. de officiis, c. 21. Amalarius lib. 4. de officiis Eccles. c. 8. & in lib. de ordine antiphonarij, c. 7. Hugo de S. Victore lib. 2. de officiis Rob. Bellarm. Tom III.

A ctijs diuinis, ca. 7. Rupertus lib. 1. de officiis diuinis, ca. 7. & alij dicunt, completorium ad noctem pertinere, & post cœnam, & omnia alia opera, quæ somnum præcedunt, debere persolui. S. autem Basilii loco citato dicit, primis se iam noctis intendentibus tenebris Completorium persoluendum, & in eo Ps. 90. recitandum, ut quies, quam sumus capturi, inoffensam, & ab omni perturbatione sit libera.

Vnus est ex antiquis Rabanus, qui in lib. 2. de instit. cleric. cap. 8. dicit, Completorium hora undecima celebrandum. Sed uidendum est, ne forè sit uitium librariorem. Nam c. 7. disertis uerbis idem auctor dicit, Vespertinum officium in fine diei Sole occidente, celebrandum esse; & paulo post adiungit Vesperam dici à sydere, quod Sole occidènte exoritur. Quomodo igitur ista coherent, ut Completorium, quod omnium consensu Vesperas sequi debet, non præcedere, persoluendum sit hora undecima, si Vesperæ persoluantur in fine diei, Sole occidente & Hespero oriente?

Quod autem Smaragdus Abbas in comment. ad cap. 16. Regulæ S. Benedicti dicere uidetur, horam duodecimam ad Completorium pertinere, non habet difficultatem. Tvm quia fortasse non loquitur de Completorio, sed de Vesperis; neque enim Completorium, aut Vesperas nominat; cum horæ duodecimæ mentionem facit, & præterea duodecimam illam horam horæ nonæ immediatè subiungit; ac per hoc de Vespertino officio loqui uidetur: Tvm quia per horam duodecimam intelligere possumus duodecimam iam exactam, quæ coincidit cum prima hora noctis inchoata.

Ad ueterum auctoritatem accedit manifesta Ratio. Nam officium Primæ, & completorii eam inter se proportionem & similitudinem habet, quam Matutinum & Vespertinum. Sunt enim officia simillima, cum habeant eundem numerum & ordinem psalmorum & precum, & præterea symbolum confessionem, &c. Sicut igitur officium primæ persoluitur prima hora diei, sic officium Completorii persolui debet prima hora noctis; quemadmodum quia laudes matutinae celebrantur ultima hora noctis, vespertinae laudes celebrari debent, ut iam ostendimus ultima hora diei. Et sanè totum officium Completorii, si quis illud rectè inspicat, nihil aliud sonat, nisi præparationem ad nocturnam requiem.

Quod uerò quidam obijciunt, uerba illa, *Te lucis ante terminum*, indicare completorium, persoluum dum ante occasum Solis; item sepulturam Domini, quæ in officio Completorii recolitur, factam esse ante Solis occasum; faciliè dissoluitur. Nam terminus lucis non est occasus Solis, sed finis crepusculi. Ideo enim ad Primam, ut significetur exortus Solis, non autem solius lucis, non dicitur, *Iam lucis orio lumine*, sed, *Iam lucis orio sydere*, id est, Sole. In completorio uerò nulla fit mentio syderis, siue Solis, sed solius lucis, quæ in fine crepusculi terminatur.

E Porro sepultura Domini eadem hora facta est, quo depositio ex cruce. Non enim inter depositio nem & sepulturam aliquod spacium temporis interiectum fuit. Quia uerò duo mysteria sunt quamuis uno tempore peracta, ideo placuit Ecclesie unum commemorare suo tempore, id est, in Vesperis; alterum in hora consequente, id est, in completorio; ut omittam officium Completorii, non propter solam memoriam Dominicæ sepulturæ, sed propter alias causas institutum fuisse; ac potissimum, ut in eo gratiæ Deo agerentur pro beneficijs diurnis, & indulgentia imploraretur pro peccatis toto illo die commissis, ac demum cœterna pericula & tétationes, Dei gratia peteretur: atque ita officium

in matutino crepusculo inchoatum, in vespertino crepusculo compleretur.

CAPVT XII.

Referuntur Hæretici, qui Horas canonicas reprehendunt.

NON defuerunt vnquam Hæretici, qui vel omnino, vel ex parte aliqua officium Ecclesiasticum reprehenderēt. PRIMVM enim Paulus Samoſatenus circa annum Domini CC. LXXX. Ecclesiam Catholicam arguebat, quod hymnos ab hominibus compositos, & qui in sacris literis non haberentur, Christo decantaret. Quocirca ipse eos tanquam neotericos, & nuper inuentos ab Ecclesia sua remouit. Refert hanc hæresim Eusebius lib. 7. hist. cap. 26.

DEINDE, Vigilantius non totum quidem officium Ecclesiasticum, sed nocturnas vigilias reprehendebat, ut refert S. Hieronymus in epist. ad Riparium. Atq; hæc uidetur esse hæresis illorum quos Isidorus in lib. 1. de officiis, c. 22. dicit, uocari solitos nyctazontes, id est, somniculosos.

Post aliquot secula Ioānes V Vicleffus multa contra Horas canonicas scripsit, quæ referuntur & refelluntur à Thoma V Valdensi tomo 3. de sacramentalibus, cap. 24. Non diu post in Boemia Thaboritarum hæresim fuisse, frustra tempus teri in Horis canonicis persoluendis, testis est Aeneas Syluius in lib. de origine Boemorum, cap. 35.

Hoc nostro seculo MARTINVS LUTHERVS in lib. de abroganda Missa extremo, ritum Ecclesiæ improbat, quem seruat in Horis canonicis; & re ipsa fuit in regionibus, quas à fide Catholica alienare potuit. Quamuis postea instituerit ipse quoque suas quasdam Horas canonicas, sed breuissimas, & ordine peruerso, ut Apostolum Satanæ decebat: precepit enim, ut mane tres dicerentur Psalmi, & tres ad Vesperam. Cantica quoque, *Te Deum laudamus*, & *Benedictus Dominus Deus Israel*; & symbolū Athanasij recitari uoluit, non mane, ut in Ecclesia fieri consuevit, sed uespere, ut uidelicet nihil sibi commune esse cum Ecclesia Catholica demonstraret.

ILLYRICVS in Cæterijs passim reprehendit summos Pontifices, quod officium Ecclesiasticum instituerint, vel auxerint, uel ornauerint, sed insignis est locus Cent. 6. cap. 10. col. 674. ubi de Pelagio I. loquens, sic ait: *Notis Antichristi hic quoque insignis fuit. Nam constituit, ut Clerici quotidie canonicas Horas sepius cantarent, ut habetur 91. dist. can. Eleutherius frater.* Quo loco TRIA sunt breuiter obseruanda. PRIMVM, non haberi in canone illo citato, uerbum vltimum de Horis canonicis septies decantandis, sed solum de uigilijs in quadam particulari Ecclesia celebrandis. ALTERVM, non solum reliquis Horas, sed etiam nocturnas ad quas propriè uigiliæ pertinent, antiquissimas esse, ut mox ostendemus ex Patribus, qui Pelagij Pontificatum longè præcesserunt. TERTIUM, miram esse illam Illyrici consecutionem, Pelagius Papa instituit Horas canonicas, igitur notis Antichristi insignis fuit. Quis enim vnquam inter Antichristi notas posuit, instituire Horas canonicas, id est, officium statim horis Deum laudandi ac precandi? nonne Antichristus iuge sacrificium auferet, Daniele teste? nonne efferet se, teste Apostolo, super omne quod dicitur Deus; quomodo igitur credibile est ab illo instituendum esse iuge sacrificium laudis & precationis Deo nostro, & Christo eius, cuius ipse hostis acerrimus erit?

Iam uero IOANNES BRENTIUS in Confessione

V Vittenbergenſi cap. de Horis canonicis, QUARTVM in usu canonicarum Horarum reprehendit. PRIMO, quod instituitur certum hominum genus, id est, sacerdotes, ad canonicas Horas persolueudas. SECUNDO, quod persoluantur Horæ illæ lingua aliena, quæ uulgo Ecclesiæ non sit nota. TERTIO, quod sine intermissione die, nocteque hoc officium persoluatur. QUARTO, quod hoc fiat, nō ut per patientiam & consolationem Scripturarū spē habeamus, sed ut merito huius operis mitigemus iram Dei, & expiemus peccata hominum coram Deo,

Sed PRIMVM illud de ministris tractabitur infra suo loco. ALTERVM de lingua uulgari, tractatum est à nobis in 2. lib. de uerbo Dei, cap. 15. & 16. neque aliquid noui hoc loco scribendum occurrit. De TERTIO differemus cap. sequenti, id enim est huius loci proprium. QUARTVM partim est falsum, partim commune orationi cum alijs operibus bonis. Falsum est enim non decantari à nobis laudes Dei, ut per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus. Hunc enim fructum inter alios, & querunt & referunt omnes pij, qui ritè diuinum officium canunt, vel legunt. Commune uerò est orationi cum alijs bonis operibus, ut sit meritoria & satisfactoria, ut supra ostendimus.

Similia scribunt contra Horas canonicas Tilmānus Heshusius in lib. de sexcentis erroribus Pontificiorum tit. 24. num. 7. & alij passim.

CAPVT XIII.

Demonstratur antiqua & rationalis institutio canonicarum Horarum.

ADVERSVS prædictos Hæreticorum errores nos breuiter ostendemus antiquam & rationabilem institutionem esse canonicarum Horarum, ac primum de ipsis Horis, deinde de ijs, quæ leguntur, aut canuntur in officio Ecclesiastico breuiter differemus.

Quod igitur ad Horas attinet, habemus exempla Prophetarum & Apostolorum; testimonia ueterū Patrum, & antiquæ Ecclesiæ consuetudinem; rationes denique, & causas huius institutionis.

Veniamus ad EXEMPLA, Propheta David septies in die laudem dicebat Deo, Psal. 118. quod si ille in bellis, & regni administratione occupatus, septies in die, sine intermissione, Deum precabatur & laudabat; quid habet Brentius, quod queratur, si sacerdotes, quorum proprium munus est uacare Deo, septies in die sine intermissione orationi & laudibus diuinis insistant?

Sed audiamus exempla de singulis Horis. De NOCTURNA ORATIONE idem David in eodem Psal. 118. *Media*, inquit, *nocte surgebam ad confitendum tibi.* Dominus quoque non solum media nocte orabat, sed etiam pernoctabat in oratione Lucæ 6. & Apostolus Paulus & Silas in ipso etiam carcere media nocte orantes laudabant Deum act. 16.

De LAYDIBVS MATUTINIS habemus illud Ps. 5. *Mane exaudies uocem meam, mane astabo tibi & uidebo.* Et illud Psal. 62. *In matutinis meditabor in te.* Et illud Psal. 118. *Præueniunt oculi mei ad te diluculo, ut meditarer eloquia tua.*

De PRIMA, TERTIA, SEXTA & NONA explicat Beda illud 2. Esdræ 9. *Legerunt in volumine legis Domini Dei sui quater in die, & quater confitebantur, & adorabant*

adorabant Dominum Deum suum. Item illud Daniel. 6. Tribus temporibus in die flectebat genua, & adorabat, confitebaturq; coram Deo. Exponunt Cyprianus in serm. 6. & Hieronymus in comment. Danielis, de Hora Tertia, Sexta & Nona.

Eadem Horas legimus in Actis Apostolorum. Nam Hora TERTIA Apostoli orantes accipiunt Spiritum sanctum, act. 2. Hora SEXTA Princeps Apostolorum ascendit in superiorem edium partem, ut orationi uacaret, Act. 10. Denique Petrus & Ioannes ascendebant in templū ad horam orationis NONAM Act. 3. De officio VESPERTINO Propheta Dauid Psalm. 54. *Vespere & Mane & Meridie narrabo & annuntiabo, & exaudiet vocem meam.* Et Psalm. 140. *Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum.*

Iam ex Patribus plurima testimonia adferri possunt, nunquam enim in Ecclesia Christiana non fuit consuetudo laudandi, precandique Deum nocturno tempore, præterea Mane, hora Tertia, Sexta, Nona, & ad Vesperam. Proinde qui hunc usum rejciunt, quod faciunt omnes huius temporis Hæretici, uel imperiti sunt antiquitatis, uel nimium impudentes novatores.

CLEMENS ROMANVS lib. 8. Apostolicarum constitutionum, cap. 40. *Preces, inquit, vestras facite diluculo, hora Tertia, Sexta, Nona, Vespere, & in galli cantu.*

S. CYPRIANVS in sermone sexto, qui est de oratione Dominica: *In orationibus, inquit, celebrandis invenimus observasse cum Daniele tres pueros in fide fortes, & in captivitate victores, horam Tertia, Sextam & Nonam.* Et pauld post: *Sed nobis fratres dilectissimi præter horam antiquitus observatam, orandi nunc & spacia, & sacramenta creverunt. Nam & mane orandum est, ut resurrectionis Domini matutina oratione celebretur. Recedente item Sole, ac die cessante necessario rursus orandum est.* Et infra: *Qui autem in Christo, hoc est, in lumine semper sumus, ne nocti huius ab oratione cessemus.*

S. ATHANASIUS in libro de Virginitate, siue de meditatione: *Habeo, inquit, Psalterium & Psalmos edisse. Sol exorientis videat librum in manu tua; post tertiam horam peragito communionem, quoniam hac hora adductum est lignum crucis. Sexta hora celebrao preces cum Psalmis plorationibus & obsecrationibus, quoniam hac hora filius Dei sublatu est in crucē. Hora nona rursus esto in hymnis & laudibus Dei cum lachrymis confitens peccata tua. Deo supplica, quoniam hac hora Dominus in cruce pendens reclinavit spiritum.* Et infra: *Hora duodecima maiorem & crebriorem celebra communionem cum virginibus tuis, &c.* Item in eodem libro: *Media, inquit, nocte surgito, & laudato Dominum Deum tuum.*

S. AMBROSIVS in Psal. 118. serm. 8. meminit orationis, quæ fit media nocte, in meridie, & vespere. Et in lib. 3. de Virginibus notat sex tempora orandi, cum surgimus mane, cum est prodeundum, ante prandium, post prandium, hora incensi, & cum pergitur cubitum. Quæ tempora cum solennium orationum tempora ab ipso vocentur, videntur omnino significare horam Matutinam, Tertiam, Sextam, Nonam, Vespertinam & Completorium. Extant etiam S. Ambrosij hymni pro singulis horis canonicis.

S. BASILIUS in regulis fusius explicatis q. 37. eandem Horarum multò apertius meminit; nam cum dixisset, non esse negligendas præscriptas orationes statim temporibus, quas in conventibus observari solenne est & quotidianum; continuò enumerat tempora, & singulorum rationes reddit. Tempora verò illa his nominibus appellat: *Matutinum, horam Tertia, Sextam, Nonam.* Addit præterea officium *Completa diei*, id est, Vesperas & Officium, in-

Rob. Bellarm. Tom. III.

no tenebrarum pro quiete nocturna cavenda, id est, Completorium & officium, media noctis, id est, Vigiliis nocturnas.

S. HIERONYMVS in epistola ad Eustochium de custodia virginitatis: *Horam Tertia, inquit, Sextam, Nonam, diluculum quoque, & Vesperas, nemo est qui nesciat.* Et infra: *Noctibus quoque bis, terque surgendum.* Et in epist. ad eandem de obitu Paulæ: *Mane, inquit, hora Tertia, Sexta, Nona, Vespere, noctis medio per ordinem psalterium cantabant.* Similia habet idem auctor in epistola ad Letam de institutione filia. S. Ioannes Chrysostomus hom. 59. ad populum Antiochenum, describens Monachorum consuetudinem. *Ante lucem, inquit, cum gallus vocem dederit, omnes statim cum reverentia somnum deponentes exurgunt, excitante eos Prelato, & consistunt sanctum constituent chorum, & statim manus extendentes sacros hymnos decantant.* Et infra de diurnis precibus: *Tertiam, inquit, Sextam, Nonam, & Vespertinas orationes celebrant, & in quatuor partes diem dispartiti, dum singula partes implentur psalmodijs & hymnis Deum venerantur.*

S. AVGVSTINVS serm. 55. de tempore: *Rogo, inquit, vos ad Vigilias maturius surgite; ad Tertiam, ad Sextam, ad Nonam, ante omnia convenite.*

IOANNES CASSIANVS libro 2. de institutis celebriorū differit de officio nocturno, & li. 3. de diurno, & nominat horam matutinam ante ortum Solis, & rursum aliam matutinam orto iam Sole, id est, Primam, deinde Tertiam, Sextam, Nonam, Vesperas.

S. BENEDICTVS, in Regula c. 16. *Hic, inquit, horis referamus laudes creatori nostro, Matutinis, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vespere, Completorio, & nocte surgamus ad confitendum ei.*

Præter hos Patres, multi alij gravissimi, doctissimi que scriptores singularum Horarum canonicarum tempora, & mysteria explicant. Isidorus lib. 1. de officiis divinis, Amalarius lib. 4. de officiis Ecclesiasticis, Rabanus lib. 2. de institutione clericorum, Hugo de S. Victore in lib. 2. de officiis Ecclesiasticis, Rupertus Tuitiensis in lib. 1. de divinis officiis, ex quibus RABANVS lib. 2. de institutione clericorum, cap. 9. usum hunc totius Ecclesiæ communē esse testatur, his verbis: *Isle, inquit, est Catholicus ordo divinarum celebrationum, qui ab universa Ecclesia Christi incommutabiliter servatur.* Atque hæc de testimonijs Patrum.

Porro rationes variae adferuntur à Patribus, sed TRES videntur esse præcipuæ. PRIMA ratio est, quam assignat S. Cyprianus in serm. 6. ut videlicet in honorem sanctissimæ Trinitatis tertia quaq; hora Deum laudemus. Nam horæ canonicæ antiquissimæ sunt, ut diximus, tertia, sexta, nona, duodecima, quæ totum diem in quatuor ternarios horarum diuidunt; quibus addebantur quatuor vigiliæ nocturnæ, quæ terminabantur hora tertia, sexta, nona, duodecima noctis, & noctem totam in alios quatuor horarum ternarios diuidebant.

SECUNDA ratio est, ut beneficium creationis commemoremus, & pro eo conditori rerum omnium gratias agamus. Ideo enim sunt horæ septem diurnæ, quoniam septem diebus creavit Deus cælum & terram, & omnia quæ in cælo & in terra continentur. Additur autem hora octava, id est, officium nocturnum pro spe resurrectionis, quæ per diem octavam significari solet. Noctu autem futuram resurrectionem, Dominus ipse admonuit cum ait Lucæ 17. *In illa nocte erunt duo in lecto, unus assumetur, alter relinquetur.* Et Matæ. 25. *Media nocte clamor factus est, ecce sponsus venit, exite obviare ei.*

TERTIA ratio, eaque potissima, quam reddunt sancti Patres Athanasius, Basilus, Cassianus & alij: est ad memoriam Redemptionis conservandam. Nam præcipua Redemptionis mysteria his horis completa esse noscuntur. Hora VESPERTINA (inde enim officium Ecclesiasticum initium sumit) Christus cenam cum discipulis fecit, pedes eorum lavit, Sacramentum Eucharistiæ instituit. Hora COMPLETORII post orationem in horto, & sudore sanguinis comprehensus ab inimicis, atque ad Annam & Caipham ductus, varijs modis illusus fuit. Hora MATUTINA in Concilio Pontificum & Phariseorum, initum est consilium de ratione perdendi Christum. Hora PRIMA ductus est Dominus ad Pilatum, atque inde ad Herodem, & rursus reductus ad Pilatum. Hora TERTIA crucifixus est vocibus Hebræorum, flagellis, cæsus, & spinis coronatus à militibus Pilati. Hora SEXTA crucifixus re ipsa, atque à terra (ut ipse prædixerat) exaltatus, maximum Deo Patri pro totius mundi salute sacrificium immolavit. Hora NONA spiritum emisit, ad inferos descendit, regnum Satanae destruxit.

Rursus Hora VESPERTINA de cruce depositus & in sepulchrum illatus est. Hora COMPLETORII dum ipse quiesceret in tumulo, sepulchrum ipsum ab inimicis signatum fuit, & militum custodijs seprum atque munitum. Hora MATUTINA, id est, sub auroram, surrexit, redemptionemque perfecit; in cuius rei figuram in vigilia matutina Deus olim Pharaonem cum exercitu suo demersit in mare, & filios Israel liberauit. Hora PRIMA apparuit sanctis mulieribus. Hora TERTIA descendit Spiritus sanctus super Apostolos. Hora SEXTA S. Petrus orans mandatum accepit, ut Gentiles admitteret ad Ecclesiam: & eadem hora coapostolus eius Paulus Christo sibi apparente conversus, & ad prædicandum Gentilibus destinatus est. Hora NONA primitiæ gentium Cornelius Centurio Angelico ministerio ad Apostolum Petrum audiendum missus est.

His rationibus addi potest confirmatio ex eo, quod satis constat ex Ioanne Cassiano lib. 2. de institutis Cœnobiorum, cap. 4. & 5. non solo humano, sed etiam Angelico magisterio canonicarum Horarum ordinem constitutum. Item alia confirmatio ex eo, quod narrat Ado Treurenensis in Martyrologio ad nonum diem Ianuarij, occisa magna copia sacerdotum in persecutione Diocletiani, auditam fuisse circa eorum reliquias cœlestem psalmodiam mane & vespere, & rursus hora tertia, sexta & nona. Quæ sane manifesta sunt indicia, quod hæc religio statis horis Deum laudandi, quam sancti illi Martyres dum viverent temper tenuerant, Deo non mediocriter placeat.

Denique illud etiam addi potest, usque adeo antiquis temporibus studium celebrandi canonicas horas in Ecclesia floruisse, ut Iulianus Apostata invidens Christianis hoc ornamentum, iusserit sacerdotibus Idolorum, ut ipsi quoque similem formam statis horis precandi & laudandi Deos in suis fanis instituerent. Vide Sozomenum lib. 5. hist. c. 15.

CAPVT XIV.

De antiquitate singularum partium officij Ecclesiastici,

DIXIMUS de horis canonicis, nunc de ijs, quæ in ipsis Horis canuntur aut leguntur, breviter dicendum est, Sunt autem hæc: Psalmi, Canti-

ca, Hymni, Lectiones, Responsoria, Antiphonæ, Litanie, Capitula, Collectæ, Symbolum & Confessio.

Et quidem PSALMI & CANTICA, reprehendi non solent, nec possunt, cum habeantur omnia in diuinis literis, excepto Cantico, quod incipit: *Te Deum laudamus*. Fuisse autem in usu apud Christianos ab ipso exordio nascentis Ecclesiæ, ut in cœuentibus Ecclesiasticis psalmodia primum locum haberet, cognosci potest ex loco illo Apostoli 1. Corinth. 14. *Cum conuenitis, unusquisque versum psalmum habet*. Item ex Tertulliano in lib. de velandis virginibus extremo, & lib. 2. ad uxorem extremo; Denique ex Concilio Laodiceno, cap. 15. & 17.

Porro Canticum, *Te Deum laudamus*, non habetur quidem in Scripturis, tamen compositum fuit, Deo inspirante, à sanctis Patribus, Ambrosio & Augustino, qui statim à Baptismo eiusdem Augustini, toto populo obstupecente Canticum illud alternatim, & ex tempore cecinerunt; ut scribit S. Dacius Episcopus Mediolanensis lib. 1. Chronici, cap. 10. Floruit autem S. Dacius imperante Iustino seniore, ut S. Gregorius refert lib. 3. Dialogorum, cap. 4. Addit quoque idem Dacius, Canticum illud ab vniuersa Ecclesia frequentari cœpisse. Quod uerum esse cognosci potest etiam ex regula S. Benedicti, in qua post lectiones præscribitur Canticum, *Te Deum laudamus*. Denique ipse etiam Lutherus ab hoc Cantico non abhorruit, ut supra diximus. Quare nihil est cur in eius defensione plura dicamus.

Iam uerò de HYMNIS superadditis, habemus PRIMO testimonium Apostoli Col. 3. & Ephes. 5. qui Psalmis & Canticis, Hymnos adiungit. Videtur enim hymnorum nomine intelligere carmina spiritalia, quæ Christiani illius temporis componebant, ut Haymo exponit. Nam & Eusebius in lib. 2. histor. cap. 17. ex Philone refert, primos Christianos non tantum psalmos Davidis & Cantica Scripturarum, sed etiam proprios hymnos canere solitos esse, Sanctus quoque Dionysius in lib. de diuinis nominibus, c. 4. non pauca commemorat ex hymnis sacris à B. Hierotheo compositis. Factum etiam illud Pauli Samosatani, qui Ecclesiastici hos hymnos tanquam neotericos, & nuper inuentos reiecit, satis testatur, usum eiusmodi hymnorum in esse uetustissimum. Vixit enim Samosatenus ante annos mille trecentos. Denique Concilium Toletanum IV. ante annos ferme mille can. 12. præcipit, ut hymni à sanctis Patribus Hilario & Ambrosio compositi in officio Ecclesiastico retineantur. Quidam enim iam tunc cœperant eos continere propterea, quod in sacris literis non haberentur.

LECTIONES præcipue leguntur in officio nocturno partim ex Scripturis, partim ex hominibus partim ex uitis Sanctorum. Vsum lectionum, antiquissimum esse in Ecclesia, perspicuum esse potest ex Apologia 2. S. Iustini extrema, ubi dicit, Lectiones ex Prophetis & Apostolis in conuentu fidelium legi solitas. Item ex Concilio Laodiceno, quod ante annos mille ducentos celebratum fuit; statuit enim c. 17. ut psalmis lectiones intersererentur. Itæ ex Concilio Carthaginense III. cap. 47. ubi præscribuntur lectiones non tantum ex Scripturis, sed etiam ex uitis sanctorum Martyrum. De lectionibus quoque ex hominibus Patrum, testis est S. Hieronymus in lib. de scriptoribus Ecclesiasticis, ubi dicit, sermones B. Ephrem legi consueuisse in Ecclesia post lectiones Apostolorum & Prophetarum. Ioannes etiam Cassianus lib. 2. de institutis cœnobiorum, cap. 5. refert à maioribus institutum fuisse, ut in officio nocturno duodecim psalmi, & duodecim lectiones prouin-

pronunciarentur. Denique Gelasius Papa ante annos mille descripsit ordinem lectionum, tum ex Scripturis sacris, tum ex Patrum homilijs per totum annum, ut est apud Gratianum distinct. 15. Can. sancta Romana. Et Gregorius VII. ante annos quingentos restituit Breuiarium Romanum in eam formam, quam habuerat antiquissimis temporibus, idque fecit in Concilio generali. Vnde extat Can. In die, de consecratione dist. 5. quod idem fecit nostris diebus Pius V, Pontifex de Ecclesia Dei optimè meritis.

Cur autem lectiones per totum annum eo sint ordine distributæ, quem nunc quoque in Romano Breuiario cernimus, explicat Rupertus libro 12. de officijs diuinis, propè extremo. Et quoniam nō multum referre videtur id cognoscere, & nos breuitati studemus, ad eum auctorem lectorem censuimus remittendum.

Ante lectiones præcedit BENEDICTIO, de qua scribit Petrus Damiani in libro de Dominus vobiscum cap. 2. vbi etiam notat, propter humilitatem non perere lectorem à sacerdote, uel Pontifice, ut ipse benedicat, sed ut iubeat ab alio benedici: sacerdotem autem uel Pontificem, ut uicem reddat humilitati, nec per se, nec per alium benedicere, sed benedictionem lectori, & cæteris omnibus ab ipso Deo precari.

Post lectiones sequuntur RESPONSORIA, quæ ab Italicis Ecclesijs primum inuenta, ut referunt Isidorus lib. 1. de officijs diuinis, cap. 8. Et Rabanus lib. 2. de institut. clericorum, cap. 51. & fortè à S. Ambrosio, ut censet Vvalfridus in lib. de rebus Ecclesijs cap. 25. inde ad alias Ecclesias dimanarunt. Certè S. Benedicti tempore iam erant in usu, ut ex ipsius regula intelligi potest. Appellantur autem Responsoria teste Rabano loco notato, quoniam uno inchoante à cæteris responderetur.

CAPITULA nihil sunt aliud nisi breuissimæ lectiones, quæ dicuntur in singulis Horis diurnis, & semper ex sacris literis depromuntur. Meminit eiusmodi capitulorum Concilium Agathense, cap. 30.

DE COLLECTIS, LITANIA, GLORIA PATRI, SYMBOLO & CONFESSIO, quæ sunt communia officia cum Missa, disseruimus in 2. lib. de sacrificio Missæ, cap. 16.

ANTIPHONÆ restant, quæ ut plurimum cum Psalmis coniunguntur, aliquando etiam seorsim canuntur. Significat autem Antiphona vocem reciprocam, & per Antiphonas canere, nihil est aliud, nisi alternatim canere, dicitur vero in officio Ecclesiastico Antiphona sententia illa, quæ Psalmo concinendo præmittitur, quoniam secundum eius modulationem totus Psalmus canitur, atque utrumque chorum in fine coniungit, ut rectè docet Amalarius libro 4. de officijs Ecclesiasticis, cap. 7.

Porro vsus Antiphonarum, idest, alternatim canendi Psalmos ex Angelica admonitione atque exemplo Sanctum Ignatium didicisse & Antiochenæ Ecclesiæ tradidisse, Socrates scribit libro 6. histor. cap. 8. Quod igitur scribit Theodoretus libro 2. hist. cap. 24. primos fuisse Flavianum & Diodorum, qui Antiochenis Dauidicos Psalmos alternatim canendos tradiderunt, non de prima institutione, sed vel de instauratione, vel de commodiore aliqua ratione alternatim concinendi intelligendum esse videtur. Apud Latinos primum fuisse Sanctum Ambrosium, qui hanc ipsam consuetudinem introduxit, scribit Isidorus libro 1. de officijs diuinis, cap. 7. Sed hoc de solo officio Ecclesiastico accipiendum uidetur. Nam in sacrificio Missæ Psalmum alternatim canendum tradidit Celestinus

A Papa, ut in eius vita legimus. Absolutè autem vsus alternatim canendi Psalmos apud Latinos antiquissimum esse, perspicuum est ex Tertulliano qui in lib. secundo ad uxorem extremo dicit Psalmum inter duos sonare, Sed de his hæcenus.

CAPVT XV.

Antiphona, Salue Regina, ab Hæreticorum calumnijs asseritur.

B EX omnibus officijs partibus nihil est, quod magis Hæreticis nostri temporis displiceat, quam Antiphona illa, quæ incipit, SALVE REGINA. Eā enim Lutherus in serm. de Natali Beatæ Mariæ dicit nulla ratione in bonum sensum trahi posse. Petrus quoque Pseudomartyr in commentar. ad cap. 3. prioris ad Corinth. scribit, hanc Antiphonā non posse vilo modo ab impietate defendi, cum illa omnia tribuat Mariæ, quæ soli Deo conueniunt.

Ac ut eius ratiunculas ordine digeramus, sic illeratiocinatur: *Deus est propiè Pater misericordiarum, secundum Corinthiorum primo, non ergo licet uocare Mariam Matrem misericordiae, nisi diuinis honoribus cam ornare velimus.* Item *Christus est propiè uita, qui de se ait, Ioannis decimo quarto, Ego sum uia ueritas & uita. Aequatur igitur Maria Christo cum appellatur uita.* Ad hæc; *Deus est propiè totius auctor consolationis, secundum Corinth. primo, non igitur Maria dulcedo nominari potest, nisi Deo asseratur æqualis.* Præterea: *In solo Deo sperandum esse testatur Propheta, qui dicit, Maledictus vir, qui sperat in homine, Hierem. 17. non ergo Maria spes nostra nominanda est, nisi forte iam homo esse desierit.* Denique: *Deus Pater est, qui ad filium credentes adducit, Ioan. 6. & ipse se filius nobis ostendit cum beatos faciet, Ioan. 14. quomodo igitur Maria nobis post hoc exilium Iesum ostendet, nisi ipsa quoque sit Deus, & beatos homines facere queat?*

Hæc argumenta nullius sunt ponderis, ac ut omitteremus Ecclesiæ auctoritatem, quæ hanc Antiphonam multis iam seculis vsu probauit, neque enim fas esse putamus vnum, vel duos apostatas cum ipsa Ecclesia in comparisonem adducere, certè longè nobilior fuit doctrina & pietate, ac per hoc etiam dignior, cui fides habeatur, Hermānus Contractus, qui hanc Antiphonam, & illam, *Alma Redemptoris*, composuisse fertur, quam Petrus Martyr aut Lutherus. Sed ad proposita argumenta veniamus.

PRIMO rationem illam argumentādi infirmam esse, ac nihil omnino efficere demonstramus ex diuinis literis. De Christo dicitur Ioan. 1. *Plenus gratia.* Proinde non potest hoc alteri tribui, si bona sit ratiocinatio Petri Martyris. At Luc. 1. dicitur: *Maria, plena gratia.* Et Act. 6. Stephanus *plenus gratia.* Item Christus *lux mundi* dicitur Ioan. 9. & tamen hoc idem Apostolis; Christus ipse tribuit cum ait Matth. 5. *Vos estis lux mundi.* Denique nonne in Scripturis Christus dicitur *Apostolus, Magister, Pastor, Episcopus?* & nonne iste eadem passim in eadem Scriptura tribuuntur Apostolis? non igitur rectè colligit Petrus Martyr, Deus est Pater misericordiarum, ergo impius est, qui Mariam salutat Matrem misericordiae.

Sed ostendamus præterea singulas partes huius Antiphonæ in B. Mariam rectissime conuenire.

PRIMO dicitur REGINA. Nam & omnes beati Reges sunt, quibus dicitur: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum, Matth. 5.* Et: *Venite benedicti Patris mei, possidere paratum nobis regnum, Matth. 25.*

Matth. 25. Et ipsa præterea cum sit vera Mater Regis Regum, Reginae appellationem singulariter meretur.

SECUNDO dicitur MATER MISERICORDIAE, quia quia Christi mater est, per quem misericordiam à Deo consequuti sumus; tum quia nobis quotidie misericordiam à Deo precatur, & impetrat; tum denique phrasi Hebraica dicitur Mater misericordiae, quasi Mater valde misericors. Quomodo etiā illud accipimus, *Pater misericordiarum*, id est, Pater summè misericors.

TERTIO dicitur VITA, non quod sit ipsa vita p essentialiam, quo modo est Deus, neque quod sit principalis causa vitæ, quo modo de Christo dicitur Act. 3. *Auctore uero vitæ interfecistis*; sed quod Christum pepererit, & per illum facta sit mater omnium uiuentium vita spirituali. Sic enim Heua dicta est vita. Vox enim Hebræa חַיָּה vitam significat, quia mater futura erat omnium uiuentium vita animæ. Obseruat autem Epiphanius hæres. 78. Heuam appellatam esse vitam, non quia ipsa per se tam in signi nomine digna esset, sed quia typus erat Mariæ, quæ verè vita dici meretur, cum sit Mater Christi, & per eum etiam omnium fratrum Christi, ac per hoc omnium uiuentium.

QUARTO dicitur DULCEDO, quod nomen optimo iure in Deiparam conuenire testantur innumerabilia beneficia, quibus illa semper consolata est, & quotidie cōsolatur afflictos. Neque enim est angulus orbis terræ, in quo non luceat memoria aliqua beneficiorum eius. Et si potuit Apostolus dicere Philemoni: *Ita frater ego te fruor in Domino*, eū tamen frui propriè non quadret, nisi in summum bonum, & ipsam dulcedinem, quæ per se ipsa expe tenda est; cur non liceat nobis eodem tropo dulcedinem vocare Matrem Dei, per quam non quorundam sanctorum, ut per Philemonem, sed omnium omnino viscera requiescunt?

QUINTO dicitur SPES NOSTRA; quoniam post Dominum, in ipsius potissimum intercessionem confidimus. Neque enim spes in auctore solum boni reponi debet, sed etiam in intercessoribus & ministris. Itaque Dominus cum Iudæis ait Ioan. 5. *Est qui vos accuset Moses, in quo vos speratis*; non illos reprehendit, quod sperarent in Mose, sed quod Mose non crederent.

Quod verò Hieremias ait: *Maledictus vir, qui sperat in homine*. Intelligendum est de ijs, qui potissimam spem suam ponunt, qui quæ ita confidunt in homine, ut in Deo nulla ratione confidant. Sic enim sequitur: *Et à Domino recedit cor eius*. At qui piè, recteque in Maria confidunt, potissimam spem habent in Deo; denique hæc forma loquendi, ut etiā superiores, inueniuntur passim in scriptis S. Bernardi & S. Ephrem, quos certè impietatis accusare nemo vnquam auderet. Nam in 1. serm. de Assumptione vocat S. Bernardus Virginem Mariam: *Reginam & Dominam, Matrem misericordiae, totam suauem, &c.* Et serm. 4. addit, conuenire suo quodammodo in Mariam quod in Psalmo legitur: *Misericordia eius plena est terra*. Et in serm. de Aquæducto: *Filioli, inquit, hæc peccatorum scala, hæc mea maxima fiducia est, hæc tota ratio spei meæ*. Sanctus quoque Ephrem in serm. de Deipara vocat eam *spem suam, & omnium Christianorum*.

SEXTO rectè additur: ET IESVM BENEDICTVM FRUCTVM VENTRIS TVI NOBIS POST HOC EXILIVM OSTENDE. Nam certè nō minus est saluare homines, quam ostendere illis saluatorem, posse autem rectè dici saluari homines ab hominibus, perspicuum est ex his locis. Rom. 9. Om-

nibus omnia factus sum, ut omnes facerem saluos. 1. Timot. 4. Et te ipsum saluum facies, & eos, qui te audiunt. Iacob. 5. *Qui conuersi fecerit peccatorem ab errore via sua, saluabit animam eius a morte*. Et Iudas in epist. sua dicit: *Illos verò saluate de igne rapientes*.

Iam igitur si Apostoli non timuerunt dicere, saluari homines ab ijs, qui verbo, exemplo, orationibus student animarum salutem; cur Ecclesia timeat dicere Virgini cum Christo regnanti, & primum locum in cælo post ipsum obtinenti, ut Iesum nobis post hoc exilium ostendat? id enim sano modo intelligi debere, id est, per intercessionem, nemo Catholicus dubitat. Quo modo intelligenda sunt etiā illa: *Da mihi uirtutem contra hostes tuos*. Et illa: *Tro nos ab hoste protege, & hora mortis suscipe*. Et si quæ sunt alia his similia.

Sanctus enim Bernardus, serm. 1. de Assumptione ait, Virgini Mariæ: *Trahe nos post te, in odorem uigentorum tuorum curremus*. Et infra: *Ascendens in altum Virgo beata, dabit ipsa quoque dona hominibus. Quid mi daret? siquidem nec facultas ei deesse poterit, nec uoluntas*. Sed explicat ipse idem tum alibi, tum in sermone quarto de Assumptione. Quomodo hæc faciat beatissima Virgo: *Sic, inquit, pietatis tuæ ipsius quam apud Deum gratiam inuenisti, nosam facere mûdo, reis ueniam, medelam agris, pusillis corde robur, afflictis consolationem, periclitantibus adiutorium, & liberationem tuis sanctis precibus obtinendo*. In hac quoque die solennitatis & lætitiæ dulcissimum Maria nomen cum laude inuocantibus seruulis, per te Regina clemens, gratia sua munera largiatur Iesus Christus filius tuus, Dominus noster.

Sed placet adscribere verba aliqua S. Ephrem, patris omnium consensu celeberrimi, ex oratione de laudibus Deiparæ, quæ extat in 8. tomo Aloysij Lipomani: *Intemerata, inquit, prorsusq; pura, Virgo Deipara, Regina omnium, spes desperantium*. Et infra: *Tu portus procellis vexatorum, solatium mundi, carcere clausorum liberatrix, tu orphanorum susceptio, tu captiuorum redemptio, tu agrotantium exultatio, & omnium salus*. Et infra: *Sub alis tuis custodi me, & protege, misere mei, qui sum luto inquinatus*. Et infra: *Non mihi alia fiducia, o Virgo sincera*. Et infra: *Aue pax, gaudium & salus mundi*. Hæc & alia id genus multa habet Sanctus Ephrem, quæ similia sunt ijs, quæ in Antiphona, quæ incipit, *Salue Regina*, continentur. Sufficit autem ad hæc omnia ab hæreticorum calumnijs asserenda, illud vnum, quando nihil haberemus aliud, sanctum hunc virum tantæ claritudinis fuisse, ut eius scripta post diuinas literas in Ecclesijs publicè legerentur, ut supra ex testimonio Sancti Hieronymi demonstrauimus.

CAPVT XVI.

Defenditur cantus, qui in officio diuina adhiberi solet.

EXPLICITVS hætenus partes tres disputationis de officio diuino: sequitur QUARTA, quæ est de modo ritè officium persoluendi.

TRES autem quæstiones de modo institui possunt, VNA de genere linguæ, Latine ne, an vulgari, & communi lingua sit officium persoluendum; ALTERA de genere vocis, cantusue, an simplex pronuntiatio sit in officio adhibenda; TERTIA de conditionibus, siue circumstantijs, integritate, ordine, loco, tempore & similibus. Sed quoniam de prima quæstione satis copiosè differuimus in 2. libro de Verbo Dei, cap. 15. & 16. secundam tantum,

rum, & tertiam hoc loco explicare aggrediemur.

Quæritur igitur sit ne cantus in officio Ecclesiastico adhibendus. Fuit enim antiquus error Hilarij cuiusdam, qui cantum omnino ab Ecclesijs excludi volebat. Refert hunc errorem S. Augustinus lib. 2. retract. cap. 11. eundem errorem postea sequuti sunt Henricus & Petrus Brui. Vnde Henriciani & Petrobrusiani quidam Hæretici dicti sunt, quos refellit Petrus Cluniacensis in epist. scripta, ad omnes Episcopos cap. ult. Ioannes autem Vviclef non modò cantum, sed etiam vocem paulò elatorem in precibus reprehendebat, & ea de causa clericos in templis canentes cum sacerdotibus Baal comparandos esse iudicabat. Vide Thomam Vvaldensen tomo 3. titu. 2. ubi per multa capita hunc errorem confutat.

Trinitarij Transyluani in 2. lib. cap. 1. dicunt, se cantum cum omnibus tubis & organis proscripsisse, Et in antithesisbus Christi veri & falsi, dicunt, Christum falsum velle in suis templis cantum & organa; Christum verum nihil eiusmodi approbare. Magdeburgenses in Centurijs, cent. 9. cap. 6. colum. 279. & alibi passim, dum vitas Pontificum Romanorum describunt, Catholicos sacerdotes, Baallicos vocant, nec dubium, quin propter cantum, propter illud, quod Helias dixit sacerdotibus Baal *clamate voce maiori*. Sed certè mirum est, cur cāum Ecclesiasticum reprehendat Illyricus, cum apud Lutheranos & Calvinistas non solum Ministri, sed etiam populus magno clamore in templis canat. Sed hac in re Arianos imitantur, qui cantum in Catholicis reprehendebant, vt S. Ambrosius testatur in oratione de tradendis basilicis; & ipsi tamen canendis hymnis operam dabant, vt refert So crates lib. 6. hist. cap. 8.

His igitur omisiss, nos breuiter consuetudinem Ecclesiæ, quam in canendo seruat, antiquam, & rationabilem esse demonstrare nitemur. Habemus PRIMO exemplum Angelorum, qui nato Christo magnis vocibus caneant: *Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis*. Ex quo verba illa Canticum Angelorum nominari cœperunt, vt notat Vvulfrius Strabo in libro de rebus Eccles. cap. 22. & perspicuum est ex Concilio Toletano IV. Can. 12.

Habemus SECUNDO exempla Patrum veteris Testamenti, ac præsertim Regis & Prophetæ Dauid, qui non solum Psalmos plurimos composuit, & choros cantorum instituit, sed etiam hortatur in Psalm. 150. vt instrumentis musicis Dominum laudemus.

Neque nos mouet, quod Petrus Martyr in comment. ad cap. 14. prioris ad Cor. dicit, instrumenta musica pertinere ad ceremonias Hebræorum, & ideo non magis conuenire Christianis, quam circumcisio, sabbata, neomeniæque conueniunt. RESPONDEMVS enim, ceremonias Iudaicas alias fuisse proprias Testamenti veteris, eas videlicet, quæ res futuras significabant, vt circumcisionem, sabbatum, & similia; alias communes vtrique Testamenti, quæ non ad significandas res futuras, sed ad colendum simpliciter Deum referebantur, vt flectere genua ad orationem, tundere pectus, colere festos dies, & alia id genus multa, ac priores quidem ceremonias fatemur Christianis minime conuenire; posteriores autè non minus ad nos, quam ad Iudæos pertinere contendimus. Huius generis esse musica instrumenta, intelligi potest ex eo, quod Hebræi non vtebantur eiusmodi instrumentis ad mysterium aliquod futurum significandum, sed ad excitandos animos infirmos ad laudes Dei, & tedium remouendum, quod ex prolixitate Psalmorum at-

que Hymnorum oriri solet, quæ ratio locum habet etiam in Ecclesia Testamenti noui. Non enim desunt in Ecclesia multi infirmi & rudes, qui eiusmodi fomentis curandi, & ad laudes Dei audiendas alliciendi sunt. Denique nulla ratio reddi potest, cur cantus, quo utebantur Hebræi & quo nunc vutur etiam Lutherani, non sit ceremonia propriè Iudaica, & sonus organa alicuius, sit ceremonia Iudæorum propria, atque ideo interdicta Christianis.

Habemus TERTIO exemplum a Christo ipso approbatum, nam cum obuiam illi venirent turbæ, & magnis vocibus canerent: *Benedictus qui venit in nomine Domini, hosanna in excelsis*; non tantum non eas prohibuit, sed etiam Phariseos & Scribas uolentes prohibere compescuit.

Habemus QUARTO exemplum ipsius Domini, & discipulorum eius. Si quidem post cœnam (ut Matthæus refert cap. 26.) *hymno dicto exierunt in montem Oliveti*. Nō enim simpliciter pronunciatum, sed verè proprièque cantatum hymnum illum fuisse a Christo & Apostolis, indicat Concilium Toletanum IV. cap. 12. vt colligitur ex ipsa Græca voce *ὑμνοῦντες*, & ex Augustino, qui explicans titulum Psalm. 72. scribit, ita proprium esse hymnorum, vt canantur, vt nisi canantur, hymni vocari nō possint. Et in epist. 119. cap. 18. ad hunc locum aspiciens dicit, de canendis hymnis nos habere Saluatoris & Apostolorum exemplum.

Habemus QUINTO exemplum Pauli & Silæ, qui vt Lucas testatur Act. 16. media nocte orantes hymnos decantabant; id enim significat illud, *ᾠδοῦντες ὕμνοι ᾠμοῖς*. Clara autem, atque elata voce illos cecinisse, perspicuum est ex eo, quod audiebantur ab alijs, qui in custodia erant.

Habemus SEXTO præceptum Apostoli ad Eph. 5. & ad Coloss. 3. ubi monet Christianos: *Vt in Psalmis & hymnis & Canticis spiritualibus se exerceant*. Atque hæc ex diuinis literis.

Nunc, ut ad Traditionem Ecclesiæ ueniamus, annotabimus PRIMO testimonia Conciliorum ex primarijs partibus orbis terræ; Deinde singulorum Patrum testimonia proferemus.

Igitur ex oriente habemus Concilium LAODICIENVM Can. 15. ubi statuitur: *Vt nulli alij in Ecclesia psalmos canant, præter eos qui cantorum funguntur officio*.

Ex Italia habemus decretum DAMASI Pontificis: *Vt Psalmi in Ecclesia die, nocteque, cantentur*. Itè decretum GREGORII I. in Concilio Romano: *Vt Diaconi non canant in Ecclesia nisi Euangelium, lectiones ceteras, vt etiam Hymnos & Psalmos ab inferioribus clericis decantari sinant*.

Ex Africa habemus Concilium IV. CARTHAGINENSE Canone decimo: ubi sic legimus: *Cantor potest absque scientia Episcopi, sola iussione Presbyteri, officium cantandi suscipere, dicente sibi Presbytero, vide, vt quod ore cantas, corde credas, & quod ore cantas, operibus comprobes*.

Ex Hispania habemus Concilium TOLETANVM IV. cap. 12. quod ita loquitur: *De Hymnis & Psalmis canendis publice in Ecclesia & Saluatoris, & Apostolorum habemus exemplum*.

Ex Gallia habemus Concilium AGATHENSE cap. 21. ubi statuitur, *Vt Hymni diebus singulis decantentur*.

Ex Germania habemus Concilium AQUIGRANENSE cap. 132. & 133. ubi monentur cantores Ecclesiæ, *Vt edificationem, non adulationem populi querant, dum sacras lectiones & Psalmos atque Hymnos modulatis vocibus canunt*.

Iam uerò ex patribus singulis S. DIONYSIVS AREOPAGITA in lib. de Ecclesi. hier. c. 7. par. 2. memin-

minit cantus Ecclesiastici, quo utebatur Ecclesia illius temporis in sepeliendis mortuis.

TERTULLIANVS in Apologetico cap. 2. refert ex episto. Plinij ad Traianum, consuetudinem primorum Christianorum, qui horis antelucanis conueniebant ad sacros hymnos Deo canendos. Idem etiam meminit cantus Ecclesiastici in eodem Apologetico c. 39. & in lib. 2. ad vxorem, extremo.

Similia refert ex Philone EVSEBIVS lib. 2. hist. cap. 17. primi enim Christiani, quos Marcus Euan gelista in Aegypto docuerat in canendis Deo Psalmis & Hymnis, die, noctuque se exercebant. De quorum vita, ut planè admiranda, ac propè Angelica librum scripsit Philo, ut nos in libro de Monachis copiosè probauimus.

Auctor quæstionum, quæ habentur inter opera S. Iustini, cantum Ecclesiasticum utilissimum esse docet in responsione ad q. 107. quem locum paulò infrà integrum adscribemus.

Sanctus BASILIUS in epist. 63. ad Clerum Neocæsariensem, purgat se diligenter a crimine, quod ei nonnulli obijciebant, quasi ritum canendi in Ecclesijs immutasset. Docet verò ritum a se receptum, optimum, atque Orienti penè toti esse communem.

Sanctus HILARIUS in comment. Psal. 65. meminit cantus his verbis: *Audiat, inquit, orantis populi, consistens quis extra Ecclesiam, vocem: spectet celebres hymnorum sonitus.*

S. AMBROSIVS in oratione de eradendis basilicis, quæ habetur in 5. lib. epistolarum, aduersus Arianorum calumnias, cantum Ecclesiasticum, hymnosque suos defendit.

S. HIERONYMVS in epistola ad Oceanum de obitu Fabiolæ, & in altera ad Eustochium de obitu Paulæ, meminit cantus Ecclesiastici in funere. Et (quod magis est admirandum) in vita B. Pauli primi eremita, scribit, S. Antonium, quamuis solus esset, Pauli exequias celebrantem, Psalmos, atque Hymnos de Christiana traditione cantasse.

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS cantus Ecclesiastici meminit hom. 56. in Matth. & hom. 59. ad populum Antiochenum. Ipse quoque cantum Ecclesiasticum auxit & ornauit, ut scribit Socrates libro 6. cap. 8.

S. AUCVSTINVS libro 9. Confess. cap. 7. scribit, ab Ambrosio primum institutum fuisse, ut iuxta morem Orientalium partium, Psalmi, atque Hymni in Mediolanensi Ecclesia canerentur, atque hunc usum inde ad alias occidentis Ecclesias dimanasse, eundem usum idem Augustinus probat, tum loco notato, tum etiam lib. 10. cap. 33.

Sed quod ait, ab Ambrosio id primum institutum, non ita videtur accipiendum, quasi cantus Ecclesiasticus in occidente ante Ambrosij tempora planè ignotus fuerit. Contrarium enim testantur, quæ paulò ante citauimus ex Hilario & Tertulliano. Sed fortasse loquitur Augustinus non de cantu ab solutè, sed de cantu totius populi. Antea siquidem Psalmum cantabant unus tantum, audientibus cæteris. Vnde est illud Hieronymi in epist. ad Rusticum: *Dicas Psalmum in ordine tuo*. Fortasse etiam soli clerici, ut nunc fieri uidemus, canebant: Ambrosius autem ad leniendum merorem populi in persecutione Iustina, instituit, ut totus populus caneret. Quod etiam fecit Chrysostomus in simili occasione apud Constantinopolim, ut Socrates refert lib. 6. hist. cap. 8.

Fortasse etiam non loquitur Augustinus de toto occidente, sed solum de locis, in quibus ipse fuerat. Nam certè testimonium ex Hilario adductum, uidetur omnino cogere, ut credamus in Gallia fuisse

se consuetudinem, ut populus in Ecclesia caneret etiam ante Ambrosij tempora. Sed quicquid de hac sit, id nobis hoc loco sufficit, ritum canendi in Ecclesia antiquissimum esse.

Adferamus postremò Rationes ductas ab utilitate eximia, quæ in hoc instituto cernitur, PRIMA utilitas, quæ ex cantu percipitur, illa est, quod accedunt pia cantica non parum audientium animos. Cuius rei uel unū Augustinū testem adduxisse sat erit. Sic enim ipse loquitur in lib. 9. Confess. cap. 6. *Quantum, inquit, fletus in hymnis & canticis tuis, suauiter sonantis Ecclesie tue uocibus commotus acriter. Voces illæ influebant auribus meis, & eliquabatur ueritas tua in cor meum, & ex ea astuabat inde affectus pietatis, & cur rebatur lachryma, & bene mihi erat in eis.* Et libro decimo cap. 33. *Cum reminiscor, inquit, lachrymas meas, quas fudi ad cantus Ecclesie tue in primordiis recuperata fidei mee, magnam instituti huius utilitatem agnosco.* Et in epist. 119. cap. 18. *Sine dubitatione, inquit, facien dum est, maxime illud quod de Scripturis defendi potest, sicut de Hymnis & Psalmis canendis, cum & ipsius Domini, & Apostolorum habeamus documenta & exempla. Et præcepta de re tam utili ad mouendum pie animū & accendendum diuina lectionis affectum.*

ALTERA utilitas in eo posita est, quod facilius & libentius Deo laudes persoluantur, quando officium diuinum, alioqui prolixum & graue, quadam cantus iucunditate conditur. Quam enim ob causam Spiritus sanctus uoluit diuinas laudes a Prophetis carmine scribi, ob eandem uile fuit, ut eius modi carmina non simplici pronuntiatione, sed cantu celebrarentur. Cur autem uoluerit Spiritus sanctus laudes diuinas carmine scribi, causam reddit S. Basilius oratione in primum Psalmum, ut si ne tædio, imo etiam cum uoluptate & delectatione discerentur & frequentarentur, præsertim cum in eiusmodi laudibus diuinis multa sint admixta præcepta uitæ ac moribus utilissima.

Magnā verò atque honestissimam percipi uoluptatē ex cantu laudū diuinarum, docet LACTANTIUS lib. 6. cap. 21. *Si uoluptas est, inquit, audire cantus & carmina, Dei laudes canere & audire iucundum sit. Hac est uoluptas uera, quæ comes & sociæ uirtutis est. Hac est non caduca & breuis, ut illa, quas appetunt, quæ corpori, ut pecudes seruiunt, sed perpetua, & sine ulla intermissione delectans.*

TERTIA utilitas illa est, quod hac ratione testamur Ethnicis & Hæreticis non erubescere nos fidem nostram, quandoquidem fidei dogmata, quæ ab Ethnicis uel Hæreticis irridentur, nos cantu ac uersibus celebrare non dubitamus. Cuius rei multa exempla in historia Ecclesiastica legi possunt. Vide S. Ambrosium in oratione de tradendis basilicis. Rufinum libro 1. hist. cap. 35. & 36. cum de scribit translationem reliquiarum Sanctæ Babilæ Martyris & Theodoretum libro 3. hist. cap. 17. ubi narrat res gestas Publiæ & Virginum quas illa erudiebat.

QUARTA utilitas est, ut Christiani testentur, sibi diuinam legem non esse molestam & grauem, sed iucundam & suauem, seque eam non ex timore, sed ex amore seruare, iuxta illud Psal. 118. *Cantabiles mihi erant iustificationes tue in loco peregrinationis mee.*

POSTREMA utilitas est, ut Deo nostro perfectū omni ex parte reddamus obsequium, dum & animo ardentissimis uotis, & corpore clarissima uoce laudes eius celebrare contendimus.

Sed claudamus hunc locum uerbis IUSTINI, aut quicumque fuit auctor quæstionum illarum, quæ inter opera Iustini leguntur. Sic enim auctor ille loquitur in responsione ad quæst. 107.

Excitat (cantus Ecclesiasticus) cum voluptate quadam animum ad flagras eius, quod carmine celebratur, desiderium. Affectiones & concupiscentias carnis sedat, cogitationes malas inimicorum, quos cernere non est, suggestionem oborientes amolitur. Pietatis dexteratores generosos & fortes per constantiam in rebus aduersis efficit. Omnium rerum quae uita tristes, & lacteasse accidunt, pijs adfert medicinam. Mentes ad fructificationem diuinorum bonorum rigat. Gladiu spiritus hoc Paulus appellat in armamentario, ubi contra inuisibiles aduersarios, milites uera pietatis suis instruit armis. Verbum namque Dei est, & quod animi cogitatione, quod carminis prelude, quod carmine ipso celebratur, ac demones fugat atque depellit. Et in rebus omnibus, quae pijs eueniunt, animus uera pietatis uirtutibus per carmina Ecclesiastica perficitur.

CAPVT XVII.

Soluuntur obiectiones aduersariorum.

ADVERSUS ea, quae diximus, non desunt obiectiones, quae dissoluendae sunt.

PRIMO igitur obijciunt, qui cantum Ecclesiae ferre non possunt, irrisum illam Heliae Prophetam ad Sacerdotes Baal: *Clamare uoce maiori; Deus enim est, & forsitan loquitur, aut in diuersorio est, aut in sinere, aut certe dormit, ut excitetur.* 3. Regum 18.

RESPONDEO, Sacerdotes Baal non iridentur ab Helia, quia clamarent uoce magna; nam neque clamasse eos Scriptura tradit; sed quia Baal inuocabant Deum inanem & falsum, & qui exaudire non poterat. Alioqui enim si clamor in oratione reprehendi posset, reprehendenda fuisset mulier illa Chananaea, quae clamabat ad Christum Matth. 15. & caeci illi similiter clamantes Matth. 20. & ipse Dominus, qui cum clamore valido orauit Matt. 27. & Hebr. 5. & Stephanus qui (Act. 7.) uoce magna clamauit: *Ne statuas illis hoc peccatum.* Itaque incepte Illyricus, & alij Baalifimum Sacerdotibus Catholicis propter cantum obijciunt, nisi forte Christum, cui Catholicis laudes canunt, & Baal pro eodem accipi uelit Illyricus.

SECUNDO obijciunt exemplum Annae, quae 1. Regum 1. Orabat in corde suo, ita ut uox penitus non audiretur. Hanc enim sanctam foeminam figuram Ecclesiae fuisse, scribit S. CYPRIANUS in serm. 6. his uerbis: *Deus non uocis, sed cordis auditor est, nec admonendus est clamoribus, qui cogitationes uidet. Quod Anna in primo Regum libro Ecclesia typum portans custodit & seruat, quae Dominum non clamosa petitione, sed tacite & modeste intra ipsas pectoris latebras precabatur.*

RESPONDEO, Anna priuatim orabat in templo, & ideo tacita uel submissa uoce preces suas fundebat, ne alios in eodem loco orantes suo clamore turbaret. Sanctus etiam Cyprianus hoc exemplo instruit populum, siue Ecclesiam de ratione priuatae orationis. Alia uero ratio est orationis publicae, uel diuinarum laudum, quae communiter celebrari debent. Nam in iisdem libris Regum legimus, Dauidem instituisse Cantores, qui magnis uocibus Deum laudarent; & Salomon Rex nomine totius populi orans 3. Reg. 8. clara uoce orauit, ut ab omnibus audiretur.

TER TIO obijciunt illud Matth. 6. ubi Dominus iubet, ut qui orare uolunt, *Inrent in cubiculum suum, & clauso ostio Patrem caelestem in silentio orent.* Quem locum exponens CHRYSOSTOMUS homil. 19. in Matth. sic ait: *Non gestibus corporis, neque clamoribus uocis, sed intentione optima uoluntatis orationum uota reddamus.* Et similia habet auctor operis imperfecti hom. 13.

A **RESPONDEO**, Eadem est solutio. Dominus enim instruit eo loco fideles suos, cum priuatim orare uolunt. Quocirca auctor operis imperfecti loco notato, **TRES** causas reddit, cur non sit magna uoce in oratione utendum; quae omnes causae cogunt, ut intelligamus hunc locum de oratione priuata: *Ex clamosa*, inquit, *oratione multa mala nascuntur, maxime TRIA.* **PRIMUM**, qui clamose orat, non credit Deum ubique esse, & absconsa audire. **DEINDE**, mysteria secretarum petitionum tuarum, quas forte non oportebat alium scire praeter te & Deum, in auribus bonorum & malorum hominum audienda committis. **DEINQUE**, clamose orans, iuxta te alterum non permittis orare. Haec ille.

B At qui publice in Ecclesia Dei laudes, praefere decantant, non ideo hoc faciunt, quia credant Deum non esse ubique, uel abscondita non audire, sed quia uolunt homines edificare, atque ad Dei laudes & amorem excitare, pari ratione qui publice canunt, non secretas petitiones Deo porrigunt, sed manifestas, & quae ab omnibus audiri possunt. Denique non est mirum, si qui canunt in templo, non permittant alios priuatim, nisi difficulter orare, quoniam tempus illud non priuatis, sed publicis precibus requirit. Itaque rationes illae non habent locum, nisi ubi ab omnibus priuatim oratur.

C Adde quod praecipit Dominus de ingrediendo cubiculo & ostio claudendo, non tam ad cubiculum materiale, quam ad cubiculum cordis referendum est, ut S. Augustinus monet in 2. lib. de serm. Domini in monte, cap. 6. alioqui pugnaret haec sententia euangelica cum illa Apostolica 1. Timoth. 2. *Volo uiros orare in omni loco, &c.* Hoc igitur est, quod praecipit Dominus, ut cum oramus, & intentio sit in abscondito, & aditum uanis cogitationibus praeccludamus.

QUARTO obijciunt illud Apostoli ad Ephes. 5. *Psallentes & cantantes in cordibus uestris Domino.* In quem locum scribens S. HIERONYMUS ait: *Audiant haec adolescentuli, audiant hi quibus psallendi in Ecclesia officium est, Deo non uoce, sed corde canendum, nec in irragtorum modum guttur & fauces dulcimediamine colliniendas, ut in Ecclesia theatrales moduli audiantur, & cantica, sed in timore, & in opere, in scientia Scripturarum.*

RESPONDEO, Apostolus non meminit hoc loco uocis, sed tantum cordis, quoniam non erat necesse homines admonere, ut uoce cantarent (nemo enim proprie sine uoce cantat) admonere autem ut corde canerent, omnino necesse erat, quoniam multi solis labijs Deum honorant. Et tamen ipse idem Apostolus 1. Corinth. 14. & uocis & cordis mentionem facit, cum ait, *Psallam spiritu, psallam & mente.*

E Porro S. Hieronymus abusum reprehendit, non bonum usum tollit. Et cum ait: *Deo non uoce, sed corde cantandum*, non intelligit solo corde, sed non sola uoce esse cantandum. Quod enim uocem Sanctus Hieronymus non excludat, perspicuum est ex uerbis illis: *Qui psallendi in Ecclesia officium habent.* Item ex illis: *Et canere & psallere & laudare Dominum magis animo, quam uoce debemus.* Item ex illis: *Sic canet seruus Christi, ut non uox cantantis, sed uerba placeant, quae leguntur.*

QUINTO obijciunt eundem Hieronymum qui praetatione libro 2. in Habacuc dicit, titulum orationis Habacuc non debuisse uerti, oratio Habacuc cum cantico (ut septuaginta uerterunt) sed oratio Habacuc pro ignorantibus. Et rationem reddit, quoniam non decet orantem canere. Ex quo uidetur posse colligi non recte fieri, quod in Ecclesia non solum Hymni & Psalmi, sed etiam Collectae,

& ipsa Dominica oratio cani soleat.

A

CAPVT XVIII.

De ijs, quæ requiruntur ad officium ritè persoluendum.

RESPONDEO, quæ propriè canuntur in Ecclesia nō sunt puræ preces, sed Hymni & Psalmi, quibus Dei laudes continentur. Admisceri autem laudibus preces, & ea ratione cantari, non est absurdum. Alioqui Dauid Propheta reprehendi deberet, qui dum Psalmos canebat, simul etiam Deum orabat, ut ex verbis Psalmorum perspicuum est. Apud nos etiam non censetur absurdum, si quis inter canendas laudes Principis, aliquid ab eo modè postulet. Quæ autem sunt puræ preces, ut Collectæ, & oratio Dominica, non tam canuntur, quàm clara uoce distinctè pronunciantur, & cum aliqua uocis inflexione, quæ indicet supplicantis affectū. Vox enim supplicantis miserabilis esse debet, ac per hoc inflexionem aliquam uocis, sed modicam & grauem requirit, qualis omnino illa est, quam in precibus ab Ecclesia adhiberi uidemus.

SEXTO obijci posset testimonium Clementis Alexandrini libro secundo Pædagog. cap. quarto, qui sic approbare uidetur usum canendi, ut usum musicorum instrumentorum penitus improbet. Et in eandem sententiam descendit Iustinus, vel quicumque auctor est earum quæstionum, in quæst. 107.

RESPONDEO Clemens Alexandrinus loquitur de conuiuijs, non de officio Ecclesiastico; nec omnino improbat usum instrumentorum musicorum, quamuis magis probet cantum solius uocis humanæ. Nam in eo cap. cum in uniuersum improbare uisus esset instrumenta musica, addit tamen hæc uerba, *Etsi ad lyram, uel cytharam canere & psallere noueris, nullam te cadere reprehensio. Hebraum insulam Regem imitaberis, qui Deo est gratus & acceptus, &c.*

Iustinus autem dicit, usum instrumentorum concessum fuisse Iudæis propter imperfectionem ipsorum; & ideo in Ecclesia locum non habere eiusmodi instrumenta. Nos uerò fatemur, usum instrumentorum musicorum non ita conuenire perfectis & imperfectis, & ideo in Ecclesia ferè admitti cœpisse; primum enim tempore Vitaliani Pontificis circa annum Domini DC. lxx. Organorum usus in Ecclesia esse cepit, si Platina credimus; si uerò fidem habere uolumus, Aimoino in libro quarto, de gestis Francorum, cap. 114. non ante Ludouici Pij tempora, id est, post annum Domini DCCC. XX. organa in Ecclesijs audita sunt.

Ex quibus omnibus illud efficitur, ut organa propter infirmos in Ecclesijs retinenda sunt, ita non faciliè alia instrumenta esse introducenda; & in ipsis organis non nisi res sacras & pias sobriè, & grauitè exprimendas. Neque enim leue peccatum, uel sacrilegij, uel superstitionis existimandum est, si quis inter sacra celebranda lasciuum aliquid organis ludat, & audientium animos non ad pietatem, sed ad amorem mundi, & carnis accendat. Vide de ratione rectè canendi in Ecclesia, & de abusibus uitandis Concilium Romanum sub Sancto Gregorio, quod habetur in Registro epistolarum eius libro quarto, capit. octauo. Concilium Aquilgranense capit. 130. & 132. & 133. Concilium Tridentinum sess. 22. in decreto de obseruandis & uitandis in celebratione Missæ. Sanctum Bernardum serm. 47. in Cantica; Rabanum libro secundo, de institut. clericorum, cap. 48. & Thomam Caietanum in commentario ad 2. quæst. 91. art. 2.

I AM uerò de ijs, quæ requiruntur ad officium diuinum ritè persoluendum, quæ erat TERTIA quæstio quartæ partis huius disputationis, breuiter differemus. Accuratam enim harum rerum tractationem relinquimus ijs, qui ex instituto casus conscientia suscipiunt explicandos.

IGITUR ad SEPTEM capita reuocari possunt, quæ necessaria sunt ad hoc munus, ut oportet, implendum, uidelicet ad integritatem, ordinem, qualitatem, locum, tempus, attentionem, deuotionem.

INTEGRITAS INPRIMIS obseruanda est quoad numerum, ut septem Horarum diurnarum, & unius, uel trium nocturnorū officium integrè persoluatur. Cum enim hæ sint partes officij principales, qui uel unam ex his partibus sciens & prudens, ac non legitime impeditus omitteret, lethali crimine se obstringeret, ut præter alios docet, grauis auctor S. Antoninus in 3. par. Summæ Theologicæ tit. 13. cap. 4. §. 5.

INTEGRITAS DEINDE seruanda est, quoad partes minores, ut Psalmos, Hymnos, Lectiones, &c. nec non etiam quoad alia singula uerba. In qua re non leuiter peccant nonnulli, qui praua consuetudine dimidiata uerba pronunciant. Quos officio non satisfacere censet Nauarrus in Enchiridio, capit. 25. num. 98. Sanctus uerò Bernardus in serm. 47. in Cantica: *Non præcidentes, inquit, uerba dimidia, non integra transientes, non fractis & remissis uocibus, muliebri quiddam balba de nare sonantes, sed uirili (ut dignum est) & sonitu & affectu uoces sancti Spiritus depromamus.*

ORDO in eo situs est, ut singula suo loco ponantur, & officia priorum Horarum prius, posteriorum posterius absoluantur. Quanquam si quis fortè secus fecerit, non ideo repetere cogetur, quod non suo loco recitauit, ut S. Antoninus rectè docet 3. par. titu. 13. cap. 4. §. 4. a quo Doctores ceteri non dissentiunt.

DE ordine inter officium horarium & officium Missæ disputari solet. Mihi probabilis uidetur ea sententia, quæ habet, nullum esse ordinem essentialem inter Missam, & Horas canonicas, ut præter alios docet Dominicus a Soto lib. 10. de iustitia & iure, q. 5. art. 4. Ideo siquidem consuetudo Ecclesiastica seruat, ut ante Missam persoluantur officia Laudum & Primæ, quoniam iuxta ueteres canones, Missa celebrari non poterat nisi hora tertia, uel sexta, uel nona, ut perspicuum est ex Can. Nocte, & seq. de consecr. dist. 1.

CETERUM, si quis ante ortum Solis, quod hoc tempore permitti non dubium est, Missam celebrare uelit, rectius faciet, si officium Primæ sacrificio Missæ postponat, quàm si præponat. Quod Ecclesia ipsa Catholica exemplo suo nos docet, cum in nocte Natalis Domini, non alia de causa, Missas celebrari iubet ante officium, non solum Primæ, sed etiam Laudum, nisi quoniam media nocte non est canonicum tempus Laudum aut Primæ.

QUIA tamen communis sententia & consuetudo fidelium id habere uidetur, ut peccato mortali se obstringere censeatur, qui absque graui necessitate missam celebrare præsumit, Matutino officio non expleto. Ut patet ex Antonino par. 3. tit. 13. c. 6. §. 4. Petro Paludano in 4. d. 13. q. 2. art. 2. Hostien.

in sum. tit. de consecr. Ecclesie d. 2. Gab. super Can. lect. 13. Syl. in verbo Missa 1. q. 6. Nauarro in Enchir. de orat. cap. 21. num. 30. & alijs plurimis, & quia id expresse præscribitur in Rubricis Missalis Romani in principio, & in titulo de defectibus, siue dubio tutius est hoc sequi, quam propter probabilem aliquam rationem peccandi periculo se exponere.

QUALITAS officij tunc obseruatur, cum & Clerici suarum Ecclesiarum, & Monachi suorum ordinum formam sequuntur. Constat enim aliam esse formam Romani Breuiarij, aliam Leodiensis, aliam Salisburgensis, aliam Mediolanensis, aliam aliarum quarundam ciuitatum; & rursum aliam Monachorum S. Benedicti, aliam Fratrum Prædicatorum, &c.

Et quamuis Cardinalis Caietanus in sua summa, ubi de Horis canonicis agit, doceat, non peccare lethaliter Clericos, siue Monachos, qui Romanum Breuiarium eligunt, propriæ Ecclesiæ, vel ordinis Breuiario prætermisso: tamen non est id vsque adeo certum vel tutum, ut rectè monet Dominicus a Soto libro 10. de iustitia & iure, quæst. 5. articu. 4. nisi id fiat de consensu Episcopi & totius Capituli, iuxta concessionem Pij Quinti, in Bulla, quæ habetur ad initium Breuiarij Romani.

Cuius rei DYPLEX est ratio. VNA, quoniam (ut Sanctus Thomas docet in quodli. 6. articu. 8.) quemadmodum Clericus, quia Ecclesiæ mancipatus, atque addictus est; ad officium Ecclesiasticum obligatur: sic etiam quia tali Ecclesiæ ratione beneficij addictus est, talis Ecclesiæ officium recitare debet.

ALTERA, quoniam Concilium Viennense non indulgeret (hoc enim verbo Concilium uisitur, ut patet in Clementina Dignum, de celebr. Miss.) Clericis & Monachis, ut officium diuinum recitare possint iuxta formam officij Episcoporum vel Cardinalium, cum quibus fortè viuunt; nisi alioqui ex præcepto Ecclesiarum suarum, vel ordinum formam diuini officij sequi tenerentur. Porro qui nec certæ Ecclesiæ, nec alicui ordini religioso addicti sunt, ut nonnulli, qui ad solum patrimonij titulum ordinantur; ijs liberum est cuiuscunque Ecclesiæ formam sequi, ut ex directorio iuris docent Sanctus Antoninus 3. parte tituli. 13. cap. 4. §. 2. & Nauarrus cap. 25. num. 107. Rectè tamen facerent, si vltimum illius Ecclesiæ sequerentur, apud quam ordinariè uersari solent, iuxta consilium S. Augustini in epist. 118. cap. 2.

Locvs publicarum precum & laudum diuinarum proprius atque ordinarius, Ecclesia est, ut habetur in Clement. 1. de celebrat. Miss. qui uerò priuatim officium diuinum persoluunt, ubique id facere possunt, quamuis deceat, nisi necessitas cogat, loca turpia, uel minus honesta uitare, ut Ambrosius, siue quicunque est auctor, & Haymo, admovent in comment. ad illa uerba: *Volo viros orare in omni loco*, 1. Timoth. 2. Rectè autem refellitur a Dominico de Soto libro 10. de iustitia & iure, quæst. 5. art. 4. eorum opinio, qui censebant non satisfacere officio diuino eos, qui beneficia Ecclesiastica possident, nisi in ipsa Ecclesia preces horarias cum ceteris clericis canant.

TEMPVS canonicas Horas persoluendi, ut peccatum mortale uiteretur, est totum illud spacium, quod intercedit inter uesperam unius diei, & mediam noctem alterius, ut Sanctus Antoninus, & ceteri ferè omnes docent. Itaque si quis intra spacium illud preces Horarias legat, non peccat lethaliter, etiam si alioqui non obseruet tempora singularum Horarum.

A Solet autem quæri, quid accipiendum sit hoc loco nomine *Vesperæ*, occasus ne Solis, an tempus illud, quo uespertinum officium celebrari solet. Sed nos cum Sancto Thoma in quodli. 5. art. 28. in responsione ad 3. existimamus, nomine *Vesperæ* intelligi debere tempus officij uespertini, ac per hoc non peccare lethaliter, qui post Vesperas & Completorium, continuò recitant officium matutinum sequentis diei, etiam si id fiat ante Solis occasum. Ratio enim, cur Doctores ad integrum officium persoluendum assignent tempus a Vespera unius diei usque ad mediam noctem alterius; illa est, quoniam officium incipit a primis Vesperis, & terminatur ad Completorium sequentis diei; Completorium autem celebrari debet secundum ueterem ritum post occasum Solis, & usque ad mediam noctem extendi potest, quoniam in media nocte incipit tempus canonicum officij Matutini.

Ut autem peccatum quodcunque etiam ueniale uiteretur, debent officia singularum Horarum illis horis celebrari, unde nomina acceperunt. De quibus horis satis multa diximus supra, cap. 11. Esse autem peccatum, saltem ueniale; a canonico tempore in officio persoluendo recedere, communis est sententia Theologorum & Canonistarum, quorum ingentem numerum citat Marcellus Francolinus in lib. de tempore Horarum canonicarum cap. 24. num. 4. & cap. 25. num. 7.

C Intelligendum est autem, tunc solum peccatum esse, preces Horarias non suo tempore celebrare, quando & longè receditur a tempore canonico, & absque ulla rationabili causa id præsumitur: nisi forte consuetudo iam multis in locis recepta, & a pijs doctis uiris tacito quodam consensu approbata excuset. Censetur autem longè recedere a legitimo tempore, qui tunc officium alicuius Horæ persoluit, cum uerba, quæ leguntur, aut canuntur, cum tempore nulla ratione conueniunt, ut si quis ante lucem dicat, iam lucis orto sydere; uel sub Vesperam, Aurora lucis rutilat; uel ante meridiem, iam Sol recedit igneus; uel mox a cœna, siue etiam ante cœnam, Somno resectis artibus spreto cubili surgimus.

D Sed quicquid sit de rigore iuris, certè dubitari non debet, quin sit longè perfectius, fructuosius & facilius officia singularum Horarum, suis, proprijsque temporibus celebrare, quam multa simul officia sine ulla horarum, & temporum distinctione coniungere. Sic enim satisfit Ecclesiasticæ institutioni, quæ ideo in certas horas diurnas, atque nocturnas officium distribuit, ut in iisdem horis, atque adeo per omnes totius diei partes, Deum laudemus: sic etiam maxima utilitas ex officij recitatione ad nos accedit, dum tam crebro ad nos ipsi redimus, & a tumultibus seculi ad pacem Dei, animam reuocamus: sic denique labor precum horarum in tot partes diuisus ita minuitur, ut leuissimus, ac pene nullus esse uideatur.

E Denique ita faciendum esse tunc etiam, cum priuatim officium diuinum persoluitur, sancti Patres apertissimè docent, quos capite undecimo citauimus. Quibus addi potest PETRVS DAMIANI, qui in epistola ad Desiderium, de miraculis sui temporis, post narrationem horribilis exempli ad hanc rem pertinentis ita concludit: *Distinguenda sunt ergo per momenta temporum Ecclesiastica institutionis officia.*

ATTENTIO TRIPLEX distinguitur a Doctoribus, VNA ad uerba, ALTERA ad sententiam, TERTIA ad ipsum Deum, qui oratur, uel laudatur. Quælibet uerò harum trium sufficit; neque necessè est, ut semper sit actualis, modo ita sit uirtualis,

ut voluntariè nunquam interrumpatur. Vide San A
 cum Thomam in secunda secundæ quæst. 83. arti.
 13. Dominicum a Soto libro decimo, de iustitia &
 iure, quæst. 5. artic. 5. & Nauarrum in Enchirid. ca
 pit. 25. num. 105. Huc pertinet illud Isaia 29. Popu
 lus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est a
 me. Et illud Apostoli ad Ephes. 5. Cantantes & psal
 lentes in cordibus vestris Domino.

Illud quoque S. CYPRIANI in serm. 6. Ideo & sa
 cerdos ante orationem præparat fratrum mentes dicendo,
 Sursum corda, ut dum responderet plebs, Habemus ad do
 minum, admonetur, nihil aliud se quam Dominum co
 gitare debere.

Et illud Sancti AVGVSTINI in epistol. 109. Psal
 mis & Hymnis dum oratis Deum, hoc versetur in corde,
 quod profertur in ore.

DEVOTIO, quam in officio diuino ritè persoluē
 do exigit generale Concilium Lateranense, unde
 extat cap. Dolentes, de celebr. Miss. partim est inter
 na, partim externa; INTERNA deuotio est prompti
 tudo quædam animi ad Deum laudandum ac pre
 candum, quam certè non habent, qui cum tedio ad
 hoc munus accedunt, vel de prolixitate facile quæ
 runt: deuotio EXTERNA est promptitudo ad ge
 nua flectenda, ad standum, ad cauendum, & alia id
 genus præstanda.

Proderit autem ad deuotionem excitandam, si
 quis dum ad officium persoluendum accedit, bre
 uiter apud animum suum reuoluat, vel se in preci
 bus cum Deo collocetur, uel in lectionibus
 Deum sibi loquentem auditurum, uel in Psalmis
 & Hymnis, cum Angelis Deo laudes esse dictu
 rum. Sic enim fiet, ut diuinum officium non per
 modum legentis historiam aliquam, sed affectu
 peccantis, audientis & laudantis Deum, deuotè,
 reuerenter, humiliterque persoluat. Sic nimirum
 illi sanctissimi uiri Psalmos canebant; apud quos,
 ut Chrysostomus scribit homi. 59. ad populum An
 tiochanum, Dauidica cantica multos mouebant
 fontes lachrymarum.

Sic etiam Sanctus AVGVSTINVS, qui de se scri
 bit lib. 9. Confess. c. 4. Quas tibi voces dabam in Psal
 mis illis, & quomodo in te inflammabar ex eis?

Sic quoque Sanctus BERNARDVS, qui sermone
 7. in Cantica scribit: *Vsurpemus officium, quorum for
 murur consortium, ut in ore infantium & lactentium per
 ficiatur laus. Dicamus Angelis, psallite Deo nostro,
 psallite. Atque audiamus eos vicissim respondentes,
 Psallite Regi nostro, psallite. Laudem ergo cum cœ
 li cantoribus in commune ducentes, ut ipse cives San
 ctorum, & domestici Dei psallite sapienter. Cibus in
 ore, Psalmus in corde, &c.* Vide eundem ser
 mone 47.

Sed placet adscribere, quid de magno illo Dei
 seruo & amatore FRANCISCO Sanctus BONA
 VENTURA tradat in uita eiusdem, capit. E
 decimo sexto. Solius, inquit, erat vir Sanctus
 Horas canonicas non minus timoratiè persolvere, quam
 deuotè. Nam licet oculorum, stomachi, splenis &
 hepatis ægritudine laboraret: nolebat muro, vel pa
 riete inhaerere dum psalleret. Sed Horas semper ere
 ctus, & sine caputio, non gyronagis oculis, nec cum
 aliqua syncopa persolvebat. Si quando esset in iuine
 re consuevit, sigebat tunc temporis gressum; huius
 modi consuetudinem reuerentem, & sacram, pro
 pter plumarum inudantiam non omitens. Dicebat
 enim, si quiete comedit corpus cibum suum, furi
 um cum ipso verminum esca; cum quantia pace &
 tranquillitate accipere debet anima cibum uitæ?

CAPVT XIX.

De ijs, qui ex officio tenentur ad Horas ca
 nonicas persoluendas.

ESTAT pars VLTIMA disputationis, quæ est
 de ijs, quibus incumbit ex proprio munere di
 uinum hoc tributum Domino reddere. Et qui
 dem nō dubium est apud Catholicos hoc officium
 ad Clericos & Monachos, atque ad Clericos, vel
 ratione ordinis sacri, uel ratione Ecclesiastici bene
 ficii propriè pertinere. Extant enim non pauci Cō
 ciliorum ueterum canones, unde id colligi potest;
 de quibus vide apud Gratian. dist. 92. can. finali, &
 in epistolis decretalibus, cap. Presbyter de celebrat.
 Miss. & ca. Dolentes, eodem titulo, & Clementinā
 primam, eodem etiam tit. Item Concilium Cabilo
 nense can. 59. Moguntinum sub Rabano can. 16.
 Concilium Lateranense postremum sub Leone X.
 sess. 9. & alia id genus.

Est autem quæstio, an id rectè fiat, ut soli Clerici
 & Monachi ad hoc officium obligentur. Id enim re
 prehendi ab aduersarijs, ac potissimum à Ioanne
 Brentio, notauimus cap. 12. Sed quia res facilis est
 breuiter expediri poterit.

TRIBVS igitur argumentis probamus id rectè
 fieri. PRIMVM enim id probatur exemplo vete
 ris Ecclesiæ vtriusque Testamenti. Nam in Testa
 mento uetere non totus populus, sed soli Leuitæ
 Psalmos ex officio publicè decantabant. 1. Paralip.
 15. Dixit Dauid Principibus Leuitarum, ut constituerent
 de fratribus suis cantores, &c. Et cap. 16. Constituitque co
 ram arca Domini de Leuitis, qui ministrarent & recorda
 rentur operum eius, & glorificarent, atque laudarent Do
 minum Deum Israel. In Testamento nouo Apostoli
 primi fuerunt, qui relicta cura temporalium rerum
 munus suum proprium esse dixerunt. Verbo Dei,
 & orationi sine intermissione instare: Nos (inquiūt
 Act. 6.) orationi & Verbo Dei instantes erimus. Ex quo
 intelligimus, omnium quidem fidelium esse priua
 tim orare, & alios exhortari; sed proprium esse sa
 cerdotum publicè populo prædicare, & pro eodem
 populo assidue orare. Et sicut reprehendere non
 possunt aduersarij, quod non omnes in Ecclesia
 Verbum Dei prædicent, sed soli Ministri ad hoc
 munus electi & ordinati: ita reprehendere non de
 bent; quod ipsi soli publicas preces in Ecclesia fun
 dant, & ex officio Dei laudibus vacent. Exempla
 ista Scripturarum sequi laudam esse antiquam Eccle
 siam, & munus Deum laudandi ac precandi publi
 cè, solis Clericis & Monachis demandasse, perspi
 cuum est ex Concilijs suprā citatis, tum in hoc ip
 so capite, tum etiam in cap. 16.

DEINDE, idem probatur argumento ducto à si
 mili: nam si Respublica temporalis habet milites
 suos, qui die noctue excubant ad custodiam ciui
 tatis; cur enim non conueniat, ut Respub. spiritu
 alis, id est Ecclesia, habeat suos, qui similiter excu
 bent contra spirituales nequitias, easque claman
 do exterreat? Super muros suos (inquit Dominus
 Isaia cap. 62.) Hierusalem, constitui custodes tota die &
 nocte in perpetuum non tacebunt. Quem locum san
 ctus HIERONIMVS de Pastoribus Ecclesiæ expo
 nit: Qui custodes, inquit, nec diebus debent, nec noctibus
 tacere, sed semper Domini clementiam deprecari, ut gre
 gillius, & muri Hierusalem custodiantur & vallerur eius
 auxilio. Vnde & ad eosdem custodes, atque doctores ser
 mo dirigitur, o vos qui recordamini Domini, eiusque Cle
 mentiam

mentiam die ac nocte precibus fatigatis, canere ne unquā in ore vestro sileat oratio.

TER TIO, idem probatur alio argumento ducto, item à simili. Nam si ad cetera omnia munera certi homines destinantur, & non omnes ex officio do cent, aut iudicant, aut hanc, uel illam artem exer cent; cur non par sit ad munus Deum laudandi, at que assidue precandi certos homines destinari præ ferim cum reliquis populus alijs rebus occupa tus, neq; tam frequenter, neq. tanta intentione huius summo negotio uacare possit, quàm eius dignitas & necessitas postulat.

DE A solent hoc loco quæstiones tractari. VNA quo iure teneantur Clerici & Monachi, ad Horas canonicas persoluendas, diuine, an humano: ex qua quæstione pendet alia, Vtrum possit in hac re: à summo Pōrifice dispensari: ALTERA quæstio est. Vtrum qui ratione beneficij ad hoc officium obli gantur, fructibus beneficiorum carere debeant, si diuinum officium non persoluant.

AD PRIOREM breuiter RESPONDEMVS, iure di uino teneri Clericos & Monachos, ad uacandum precibus & laudibus Dei, magis quàm ceteros; ta men formam illam precum & laudum, quæ nunc est in usu, non à iure diuino, sed ab Ecclesiæ deter minatione pendere.

Quod uerò Panormitanus insignis aliqui Iuris

A interpres, scribit in cap. i. de celebra. Miss. iure diuino determinatum esse numerum septem Horarū, cum scriptum sit. *Seruitis in die laudem dixi ubi.* Psal. 118. & ideo non posse in Horarum numero per Ec clesiā dispensari, non est magni ponderis. Illud enim Scripturæ testimonium non præceptum, sed exemplum continet. Et exemplum Regis, non Sa cerdotis. Proinde si quid efficeret, ad Horas cano nicas Reges obligaret, non sacerdotes. Adde quod Hora canonica in Ecclesiā aliquando soltim quib que, aliquando sex, aliquando etiam octo fuisse ui dentur, ut supra notauimus. Vide Ioannem de Tur B recremata in can. Eutheerius, d. 91. & Nauarrum in Enchiridio, c. 25. nu. 102.

- AD POSTERIOREM quæstionem RESPONDE MUS, quicquid olim Doctores aliqui senserint, hoc tempore dubitari non posse, quin fructibus benefi ciorum carere, & si eos perceperint restituere de beant, ut in elemosynis pauperum, uel Ecclesiæ fa bricam infumantur, qui diuinum officium non per soluunt. Extat enim de hac re perspicuum decretū in Concilio Lateranensi sub Leone X. sess. 9. §. Sta tuimus. Et in constit. Pij V. Pontificis, quàm uide apud Nauarrum, capite 25. nu. 122. Atque hæc de Horis canonicis, & oratione hoc loco sufficere possunt.

LIBER SECVNDVS DE IEIUNIO.

CAPVT PRIMVM.

De nomine, & varia acceptione Ieiunij.

DE IEIUNIO, QVOD EST alterum ex bonis operibus, & orationi, atque eleemosynæ tanquam comes adiungitur, QVINQVE capita tractanda suscepi. PRIMVM enim disseram breuiter de nomine & varia acceptione ieiunij. DEINDE de ijs, quæ ad essentiam ieiunij requiruntur. TERTIO, de præcepto ieiunij, tum diuino, tum humano. QVARTO, de fide, id est, de fructu & vtilitate ieiunij. QVINTO, de temporibus ieiuniorum, vt Quadragesima, Aduentu, Vigilijs, &c.

Igitur nomen ieiunij abstinentiam à cibo significare videtur; Gracè enim ieiunare dicitur *νηστεύειν*, quasi *νηδεν*, id est, non edere. Vnde est nomen Latinum inedia. Accipitur autem vox ieiunium QVARTO modis, ex quibus oriuntur quatuor quasi genera ieiunij, spirituale, morale, naturale & Ecclesiasticum. Ieiunium SPIRITUALE dicitur abstinentia à vitijs, iuxta illud Itaię quinquagesimo octauo: *Nonne hoc est magis ieiunium quod elegi, dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes, &c. Ieiunium magnum*, inquit sanctus AVEVSTINVS tractatu decimo septimo in Ioannem, & generale est, *abstinere ab iniquitatibus & illicitis voluptatibus seculi*. Et libro secundo questionum Euangelicarum, questio ne decima octaua; *Scriptura*, inquit, *docet generale ieiunium non à concupiscentia ciborum tantum, sed ab omni latitia temporalium delectationum*. Ceterum hæc abstinentia metaphoricè ieiuniū appellatur, sicut ipsa delectatio vitiosa cibus non est, nisi metaphoricè. Neq. de tali ieiunio disputare aggredimur.

Ieiunium MORALE, est parsimonia illa, & temperantia cibi & potus, quam Philosophi quoq. duce natura, & ratione approbauerunt, & quam eorū aliqui tenuerunt. De qua vide sanctum Hieronymum in libro secundo aduersus Iovinianū. De hoc etiam ieiunio nos hoc loco minimè disputamus.

Ieiunium NATVRALE, vocant Theologi abstinentiam ab omni prorsus cibo, vel potu, quacunque ratione sumpto. Dicitur autem sumptus eibus uel potus, quando iam ad stomachum est transmissus. Si quis enim cibum aliquem degustatum continuo expueret, non solueret naturale ieiunium. De hoc ieiunio disseruimus in disputatione de Sacramento Eucharistia: non enim est in præcepto eiusmodi ieiunium, nisi propter communionem corporis Domini; *Placuit enim Spiritui sancto* (ut loquitur sanctus AVEVSTINVS in epistola centesima decima octaua) *ut propter honorem tanti Sacramenti, prius in os Christiani Dominicum corpus intraret, quam ceteri cibi*.

Ieiunium ECCLESIASTICVM, de quo solo disputare nobis propositum est, definiri solet abstinentia cibi secundum Ecclesiæ regulam assumpta.

Dicitur ieiunium Ecclesiasticum *abstinentia cibi*: quoniam TRIA sunt, quæ per os traijciuntur ad stomachum: PRIMVM ea, quæ per se referuntur ad corpus alendum, & hi propriè dicuntur cibi, siue sumantur per modum cibi, ut panis & caro: siue per

A modum potus, ut mel, lac, iusculum, & similia.

SECVNDO ea, quæ per se referuntur non ad corpus alendum, sed ad iuuandam cibi digestionem, uel ad restringendam sitim, qualia sunt uinum, aqua, sicera, &c. quorum sumptio propriè dicitur potus. Quamuis enim uinum etiam nutriet, tamen per se non ad nutriendum, sed ad alios effectus (ut diximus) ordinatur.

B TERTIO, quæ referuntur per se non ad corpus alendum, uel sitim extinguendam, sed ad morbos pellendos, uel euitandos; atque hæc non cibi, uel potus, sed pharmaca nominantur: quamuis enim interdum medicamenta uel carnem nutriet, uel sitim sedent; tamen distinguuntur à cibo & potu, ratione proprij finis, qui est morbos impedire, uel tollere. Ieiunium igitur Ecclesiasticum dicitur abstinentia cibi, quoniam hoc ieiunium, neque potus, neque medicamentorum, sed solius cibi abstinentiam per se requirit.

C S. LEO sermone 8. de ieiunio septimi mensis: *Licet*, inquit, *ieiunium generali nomine ad omnem continentiam pertinere videatur, proprie tamen ad edendi diminutionem refertur, ut prosit nunc voluntate non sumere, quod ab initio contra vetitum nocuit usurpasse, ut fecit illic concupiscentia vulncri, ut hic abstinentia sit salui*. Idem tradit sanctus Thomas in 2.2. q. 147. ar. 6. & Theologi ceteri in 4. Sententiarum, d. 15.

Addidimus in explicatione ieiunij Ecclesiastici, secundum Ecclesiæ regulam assumpta; quibus uerbis, non uoluimus significare, nullum esse ieiunium Ecclesiasticum, nisi ab Ecclesia indictū: scimus enim ieiunium Ecclesiasticum aliud esse uoluntarium, aliud necessitatis, & aliud necessitatis ratione uoti, aliud ratione præcepti, sed indicare uoluimus, ieiunium Ecclesiasticum esse abstinentiam cibi, non qualemcunque, sed iuxta regulam ieiunantibus ab Ecclesia, uel consuetudine, uel lege præscriptam.

D TRIA uerò sunt, quæ secundum regulam Ecclesiasticam ad ieiunium requiruntur, PRIMVM, ut qui ieiunat, semel tantum in die cibumumat. SECVNDO, ut una illa resectio sit cæna, non prandiū. TERTIO, ut habeatur ciborum delectus, & præferim à carnibus se abstineat, qui Ecclesiastico more ieiunat.

CAPVT SECVNDVM.

E *Unicam in ieiunio refectionem, eamque cænam esse debere non prandium.*

EX TRIBVS illis, quæ ad ieiunium Ecclesiasticum exigi diximus, duo priora, hoc est, unica resectio, & hora tardior, à Kemnitio non negatur, sed solum tertium, id est, ciborum delectus. At CALVINVS lib. 4. Institutionum, cap. 12. omnia tria negare uidetur, dicit enim ieiunium tribus rebus perfici, tempore, qualitate, & quantitate, sed per tempus non intelligit certam, ac definitam horam, sed solum, ut ieiunium non soluitur antequam res illa peracta sit, cuius gratia ieiunium est susceptum, ut si ieiunium suscipiatur propter solennem precationem, non antè capiatur cibus, quàm solennis precatio absoluat. Per quantitatem non intelligit unicam resectionem, sed ut minus solito comedatur: per qua-

qualitatem non delectum alicuius cibi in specie; sed abstinentiam à lautitijs in genere. Nos igitur de duobus prioribus in hoc capite breuiter, de tertio in sequenti capite fusius differemus.

VNAM igitur refectiorem, eamque cœnam esse debere non prandium, cum ieiunio datur opera, facile probari potest. Extant enim exempla Scripturarum, testimonia Patrum, & perpetua consuetudo fidelium. In Testamento veteri cum de ieiunijs agitur, horæ vespertinæ fit mentio, Iudicum 20. *Ieiunauerunt illa die usque ad vespem*. Idem habetur 2. Regum 1. & 3. & alibi. Ex quo intelligimus apud Patres vereris Testamenti ieiunium fuisse, semel tantum, idque ad Vesperam cibum capere, ex qua consuetudine fluxit superstitiosa obseruatio Iudæorum, & Saracenorum, qui cum ieiunant non ante cibum sumere audent, quam stellam conspexerint, ut de Iudæis sanctus Hieronymus refert lib. 2. in Io uinianum, & ante eum Tertullianus in libro contra Psichicos, extremo. De Saracenis perspicuum est ex cap. 2. Alcorani.

Porro Christiani veteres non ita superstitiosè stellas obseruabant, sed tamen ieiunia non soluebant, nisi hora nona ab ortu Solis, vel etiam hora vespertina in Quadragesima. Et vnicam illam refectiorem, non prandiu, sed cœnā nominabant. TERTULLIANVS in lib. de ieiunio cōtra Psichicos, scribit, Psichicos solitos ieiunia, prahere vsq. ad horā nonam, suos autem, id est, Montanistas, vsque ad Vesperam, vbi scribit quidem aduersus Ecclesiam, & Catholicos vocat Psichicos, id est, animales, propterea quod non admitterent nouam disciplinam Montani de tribus Quadragesimis, & ieiunio ordinario vsque ad Vesperam: tamen ex eo colligimus, antiquissimum esse vsum Ecclesiæ ieiunandi vsque ad nonam.

S. ATHANASIUS in libro de Virginitate loquēs de hora soluendi ieiunium: *Post communionē*, inquit, *hora nona comede panem tuum*, & ritus agens Deo super mensam tuam.

S. BASILIUS oratione prima de ieiunio, de Quadragesima loquens: *Expectas*, inquit, *vesperam, ut cibum carias*, &c.

S. EPIPHANIUS in fine librorum aduersus hæreses: *Quarta*, inquit, & pro Sabbatho ieiunium statutum est vsque ad horam nonam. Et ibidem dicit, sex diebus ante Pascha prorahendum esse ieiunium vsque ad Vesperam.

S. AMBROSIVS sermone octauo in Psalmum cētesimum decimum octauum: *Indictum*, inquit, est ieiunium, caue ne negligas: & si te famēs quotidianum cogit ad prandium, ut intemperantia declinet ieiunium: tamen celestis magis te seruato conuiuium, non epula parata extorqueant, ut celestibus sis vacuus Sacramentis. Differ aliquantulum, non longe finis est diei.

Sanctus HIERONYMVS in epistola ad Eustochium de custodia Virginitatis, dicit, apud Monachos quosdam ieiunium totius anni aequale esse, excepta Quadragesima, in qua sola conceditur districtius viuere. Dixerat autem paulo antè, Monachos illos post horam nonam cibum sumere solitos fuisse. Ex quo intelligimus, horam nonam esse tempus soluendi ieiunij ordinarij, in Quadragesima verò expectandam esse horam tardiorem. Ibidem ait, senibus & paruulis sæpè fieri prandium; significare volens, senes & paruulos sæpè excipi à lege ieiunij. Et rursus ibidem: *À Pascha*, inquit, *vsque ad Pentecostem cœna mutantur in prandia, quo & iraditioni Ecclesiastica satisfiat, & venterem cibo non onerent duplicato*. Ex quo loco aperitissimè colligitur, non satis esse ad ieiunium, ut quis tantum semel capiat cibum nisi etiam tarda hora

Rob. Bellarm. Tom. III.

A illum capiat, ut ea refectio cœna non prandium dici possit. Siquidem Monachi illi censebantur non ieiunare à Pascha vsque ad Pentecostem, quia prædebant, quamuis aliqui semel tantum, non bis in die cibum sumerent.

PRVDENTIVS in hymno post ieiunium, describens horam soluendi ieiunium.

Nona, inquit, *submissum rotat hora solem,*

Partibus vix dum tribus euolutis,

Quarta deuexo superest in axe

Porro lucis.

Nos breuis voti dave vindicata,

Soluimus festum, fruimurque mensis

Affatim plenis, quibus imbuatur.

Prona voluntas.

S. PAVLINVS in epist. 6. ad Amandum: *Quotidianā*, inquit, *ieiunia non refugit, & pauperem mensam vespertinus conuiua non horruit.*

Sanctus IOANNES CHRYSOSTOMVS homilia quarta in Genes. de ieiunio Quadragesimæ loquēs, apertè indicat, horam soluendi ieiunium in Quadragesima esse vespem: *Non existimemus*, inquit, *inediam vsque ad Vesperam ad salutem nobis sufficere*. Et rursus homilia sexta: *Quæ*, inquit, *utilitas ieiunij, dic, obsecro, si tota die nihil comedis, ludis autè & negaris sepe etiam peccas, & blasphemias, & ita totū perdis diē*.

S. AVGVSTINVS in epist. 86. ad Casulanum, disputans de ieiunio Sabbathi, passim accipit non prandere pro eo quod est ieiunare, & contra, non ieiunare pro eo, quod est, prandere. Et in epistola 118. ad Ianuarium, capite 7. dicit, horam soluendi ieiunium esse nonam.

IOANNES CASSIANVS Collat. 21. cap. 23. scribit, horam capiendi cibi tempore ieiunij esse horam nonam, tempore autem Quadragesimæ, id est, à Pascha ad Pentecostem esse horam sextam.

S. BENEDICTVS in regula capite 41. *Quarta*, inquit, & *sexta feria ieiunent vsque ad nonam*. Et infra: *Ab initio Quadragesimæ vsque ad Pascha ad Vesperam reficiant.*

Sanctus GREGORIUS libro tertio Dialogorum, capite decimo quinto, describens vitam Florentij Monachi, dicit, cum cum non ieiunabat hora sexta, cum ieiunabat, hora nona cibum sumere cōsueuisset.

S. BERNARDVS serm. 3. de Quadragesima: *Hætenus*, inquit, *vsque ad nonam ieiunauimus soli, nunc vsque ad vespem ieiunabunt nobiscum vniuersi Reges & Principes, clerus & populus, nobiles & ignobiles, simul in unum diues & pauper.*

MICROLOGVS in libro de Ecclesiasticis obseruationibus, capite quadragesimo nono: *In hoc*, inquit, *quadragesimale ieiunium ab alijs differt, quod in alijs post nonam, in hoc autem post vespem reficere debemus. Nec, iuxta canones, quadragesimaliter ieiunare censetur, si ante Vesperam reficimur*. Canon autem, quē ipse citat, uidetur esse ille, quem ex CABILONENSIS Concilio his verbis refert Gratianus de consecrat. distinct. 1. *Solent plures qui se ieiunare putant in Quadragesima, mox ut audierint signum ad horam nonam, manducare. Qui nullatenus: ieiunare credendi sunt, si ante manducauerint, quam vespertinum celebretur officium*.

Denique apud ueteres, quamuis de tēpore Quadragesimæ nonnulla varietas esse uideatur, an ad finem diei, an post horam nonam ieiunium solui possit; tamen inauditum est prorsus, ut ante horam nonam, quæ est tertia post meridiem ieiunij quodcunque soluiatur. Quemadmodum etiam nulla est apud veteres mentio binæ refectiōis, cum de ieiunijs agitur.

Porro S. Thomas in 2. 2. quæst. 147. art. 6. & 7. rationem reddidit, cur ad ieiunium ritè seruandum

Mm 2 vna

vna refectio, & hora nona ex Ecclesiæ lege, vel cōsuetudine requiratur. Vnius enim refectiois illa est causa, quod ieiunium ideo sit institutum, vt natura dometur, non vt destruat. Domatur autem & non destruitur, si assuetas cibum capere, semel tantum sumat: destrueretur enim si nihil sumeret, & non domaretur si nihil amitteret. Horæ autem nonæ ratio est, quoniam qui ieiunant carnem suā quodammodo crucifigunt, & Christo patiēti compatiuntur; Christus autem vsq; ad horam nonam in passione perdurans, illa demū hora à doloribus & laboribus requieuit.

Sed opus erit breuiter KEMNITIO respondere, qui in 4. par. examinis Concilij Tridētini, pag. 516, & 517. Catholicos reprehendit: quod non amplius horam nonam, aut vesperam expectent, cum temporibus ieiuniorum cibum capiunt, quodq; non semel, sed bis corpus reficiant, dum sumunt prandii sub meridiem, cēnulam sub vesperam.

PRIMUM RESPONDEMUS, Vsum ieiunia soluēdi circa meridiem, & cēnulam sumendi sub noctē ab Ecclesia non imperari, sed tolerari; neq. deesse inter Catholicos: qui vnica omnino refectioe contenti, nihil omnino cibi degustent nisi vel hora nona, vel sub vesperam. Neq. enim ignorāt ieiunium tantò esse perfectius, quantò diutius refectio siue cēna differat.

DEINDE, addimus determinationes eiusmodi rerum, quæ non habentur ex diuino iure, posse per Ecclesiasticam legem, vel consuetudinem pro loco rum & temporum diuersitate ita variari, vt quod vno loco, vel tempore non licet, alio loco, vel tempore liceat. Nā & apud veteres in Quadragesima quædam Proinciæ, hora nona soluebant ieiuniū, alia nō nisi sub Vesperam. In quibusdam locis Sab batho ieiunabatur, in alijs prandebatur. Et multa huiusmodi refert S. Augustinus in epist. 118. Itaque tametsi nostro tēpore seueritas ieiuniorum aliquātulum relaxata esse videatur, tamen non ideo reprehendi possunt populi Christiani, qui morem in Ecclesia introductum, atque à Pastoribus vel probatum, vel certè permissum sequi volunt.

ADDIMUS prostrēmò, non carere probabili ratione mutationem illam horæ nonæ in horam sextam, quod attinet ad tempus soluendi ieiunia. Nam quando veteres definierunt horam nonam pro solutione ieiunij, tempus ordinariū cibum sumendi solebat esse Meridies. Satis enim esse putauerunt ad carnis afflictionem & castigationem, si ad spatium horarum: id est, ab hora sexta vsq. ad nonam refectio differetur. Nostro uerò tēpore magna pars hominum non hora sexta, sed tertia prandere solet: ex quo sequitur, vt si tempore ieiunij cibum sumat hora sexta, hoc est ad meridiem; tribus horis serius ad reficiendum corpus accedant, quàm ordinariē soleant, ac per hoc ab antiqua consuetudine nō recedant.

Fuisse autem apud ueteres in more positum, ut ad meridiem pradium sumerent multis testimonijs ostendi potest. Vt omitam, quod prandium, scribit Festus, dictum esse etiam merendam, quod meridie fieret. Et Plutarchus li. 8. de problematibus conuiualibus, problemate sexto, dicit, prandium nomen habere ab hora meridiana, ut sit pradium quasi parendion. Genesis 43. Ioseph cum fratribus ad meridiem pranderet. Lib. 2. Esdræ c. 8. usq. ad meridiem populus audit lectionem legis, inde dimittitur ad capiendum cibum. Daniel. 13. de hora meridiana qua finiebantur iudicia, dicunt senes, eamus domum, quia hora prandij est. Io. 4. hora dicitur fuisse quasi sexta cum discipuli cibos parauerunt, ut Dominus prandere posset. Act. 2. B. Petrus, ut probaret, Apo-

stolos non fuisse ebrios post acceptum Spiritū sanctum, ut turbæ existimabant, satis esse putauit, si diceret, horam tertiam tunc fuisse. Actor. 10. idem Apostolus hora sexta sibi prandium parari iubet. Ioānes Cassianus Collat. 21. c. 23. Festis diebus, quibus non ieiunatur, hora sexta cibum sumendum effecit. Quod idem statuit S. Benedictus in Regula ca. 41. S. etiam Gregorius lib. 3. Dialog. c. 15. tempus cibi capiendi, cum nō ieiunatur, horam sextam, cum ieiunatur, horam nonā fuisse scribit. Deniq. S. Th. in 2. 2. q. 147. art. 7. ideo dicit, horam nonam aptissimam esse soluendo ieiunio, quoniā tribus horis distat à meridiē, quod est tempus prandij, cum non ieiunatur. Sed quamuis hæc ita sint, & probabilem causam suæ consuetudinis habeant, qui ieiunium soluunt hora sexta, tamen fatendum est, melius illos facere, qui more ueteri non ante horam nonā, & in Quadragesima non ante Vesperam cibum capiunt.

CAPVT TERTIVM.

De ciborum delectu referuntur sententia Hereticorum.

DE TERTIO, quod ad ieiunium pertinere diximus, hoc est, de ciborum delectu, DVÆ contrariæ hæreses Ecclesiam uexarūt, & ex parte etiā uexant. VNA fuit hæresis, cibos quosdā natura sua esse immundos, ac per hoc illicitos atq. prohibitos. Et alij quidem omnium animantium carnes immundas esse dicebant, ut Ebionitæ apud Epiphaniū hæres. 30. Encratitæ apud Augustinum hæres. 25. Eustathiani apud Socratem lib. 2. capite 33. Priscillianistæ apud Augustinum hæres. 70. Apostolici apud Bernardum sermone 66. in Cantica. Alij non solum carnes, sed etiam uinum immundum dixerunt, atq; omnino uitādum, ut Manichæi apud Augustinum hæres. 46. quam hæresim, quod attinet ad uinum, sequutus est etiam Mahomethus in Alcorano c. 3. qui rursus c. 12. prohibet quoq. suis sanguinem, & suffocatum, & à lupo tactum.

ADVERSUS hanc hæresim pugnat apertissima Scripturæ testimonia: ac præsertim illud Apostoli Pauli, 1. ad Timotheum quarto. Spiritus manifeste dicit, quia in nouissimis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris & doctrinis demoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, & cauteratam habentium suam conscientiam, prohibentium nubere, abstinere a cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarū actione fidelibus, & ijs qui cognouerunt ueritatē, quia omnis creatura Dei bona est, & nihil reiciendum, quod cū grauiarum actione percipitur. Pugnat etiam aduersus eandem hæresim exemplum Domini & Apostolorum, qui cum alias, tum potissimum in ultima cēna Agnum comederunt, & uinum biberunt.

ALTERA igitur hæresis priori contraria fuit aliorum, qui nullo omnino cibis, neque in perpetuum, neq. ad tempus, neq. omnibus, neq. quibusdā, neq. absolute, neque certa de causa interdici patiuntur. Ad hanc hæreticorum classē pertinent imprimis Nicolaitæ & Valentiniani, qui cibos etiam Idolis immolatos audacter edebant, vt Irenæus refert libro primo, capite 1. & 27. ad eandem classē pertinet Iouinianus, qui teste sancto Hieronymo in 2. libro aduersus eundem Iouinianum, & S. Augustino in libro de hæres. c. 82. docebat, ieiunia, & à cibis quibusdā abstinentiam nihil prodesse.

Ad eandem pertinent omnes huius temporis heretici, & eorum præcurſor Erasmus. Nam in epistola ad Episcopum Basileensem ERASMVS; *Paulum*, inquit, *irreſcit conſuetudo, qua diem Veneris piſcentum nobis reddidit. Deinde ubi hoc ſucceſſit, adiuncta eſt & Sabbathi dies: nunc etiam Mercurij periclitatur.* Ob idque genus obſervatiunculas, videmus homines aſſugi, & denique mori, ſibiſque Chriſtianos videri, cū ſint Iudæi. Hæc ille, qui librum etiam integrum ſcripſit de interdicto eſu carniū; quem (ut verum fatear) nunquam vidi. Porro ciborum delectum, qui in Eccleſia Catholica certis diebus ab omnibus, & omnibus dieb. à quibuſdam religioſè ſervatur, paſſim reprehendunt Lutherus in lib. de libertate Chriſtiana, Philippus in Confeſſione Auguſtana, & Apologia art. 15. & 26. Ioan. Brentius in Confeſſione VVirtembergensi, c. de Ieiunio. Centuriatores lib. 2. cent. 1. cap. 4. col. 395. Ioan. Caluinus lib. 4. Inſtit. cap. 12. Martinus Kemnitius in 4. par. examinis Concilij Tridentini, & alij multi, quos longum eſſet recensere.

QUATVOR autem ſunt, quæ illis non placent in noſtro delectu ciborum: PRIMO, quod uideamur exiſtimare cibos aliquos eſſe per ſe malos & immūdos more ueterum hæreticorum. SECUNDO, quod ad rationem ieiunij pertinere dicamus abſtinentiā à carne, & ab ouis & caſeo; cum ipſi contrā exiſtiment ad ieiunium ſolū pertinere abſtinentiam à Iuſtiſ, & proinde melius ieiunare eum, qui carne ſumo durata ſobrietate uſcitur, quam qui optimis piſcibus; & uarijs condimentis gulam irritatibus utitur. TERTIO, quod delectum ciborum Eccleſia ita impoſet, ut in conſcientia peccare iudicentur, qui ſecus fecerint. QUARTO, quod delectum ciborum meritorium eſſe uelimus, & cultum Dei ex re indifferenti faciamus.

Sed tertium & quartū explicantur paulo poſt in tertia & quarta parte huius diſputationis. De primo & ſecundo tantum hoc loco agendum erit. Ita que primum reſellemus calumniam illam impudētem de immunditia ciborum. Deinde probabimus ad rationem ieiunij pertinere abſtinentiam à certis cibis, ac poſſimum à carnibus.

CAPVT QVARTVM.

Reſellitur impudens calumnia hæreticorum circa ciborum delectum.

MVLTI quidem ex aduerſarijs, Catholicę Eccleſiæ illud obijciūt, quod cibos prohibeat, quaſi natura ſua immundi ſint; ſed quia copioſius, quàm ceteri Kemnitius hoc argumentum tractat in 4. par. examinis Trid. Concilij pag. 460. & ſeq. ideo diſputationem ſolius KEMNITII reſellemus. Ac ſi quis fortè miratur, cur nunc demum quartā iſta partem kemnitiani examinis attingamus, cuius nullam mentionem fecimus in diſputatione de cęlibatu, de feſtis, de cultu Sanctorum, de reliquijs & imaginibus; ſciat is, nobis, qui procul à Germania degimus, tertiam & quartam partem examinis kemnitiani prorſus fuiſſe incognitam, cū illa ſcriberemus.

Sed ad rem; Laborant, inquit KEMNITIVS, Pontificij magno conatu amoliri ſuſpicionem iſtam, quaſi cibos quodaſmodi prohibeat, ea opinione, ſicut olim Tatianus, Manichæ & Præſcillianæ, quaſi ſcilicet vel maledicti ſint, vel à Diabolo occupati, ac propterea conſcientiam inveniunt; ſed argumenta, quibus ſuam prohibitionem cibo

Rob. Bellarm. Tom. III.

Arum ante hæc tempora probare, & ſtabilire conati ſunt, & Pontificia conſecrationes creaturarum, ſeu ciborum, proſus oſtendunt, in eodem ipſos luto cum antiquis iſtis hæreticis hære.

At impudentem iſtam calumniam facile reſellit Eccleſiæ conſuetudo. Primum enim cibos omnes, etiā carnes & oua comedūt Catholici extra Quadrageſimam, & alios dies ieiunijs, uel abſtinentiæ deputatos. At ſi carnes & oua per ſe immunda eſſe crederent, nullo tempore illa contingerent. Quod enim per ſe immundum eſt, ſemper immundū eſt. Quare Tatianiſtæ, Manichæi & Præſcillianæ nō certis diebus, ſed omni tempore ſe à carnibus abſtinebant.

B Neq. repugnat huic noſtro argumēto, quod Monachi ſancti Benedicti, & Carthuſienſes, & alij quidam à carnibus ſe non certis diebus, ſed ſemper abſtineant. Nam Eccleſia neminem cogit Carthuſianum aut Benedictinum fieri, ac per hoc neminem cogit perpetuū à carnib⁹ abſtinere, quod modo ſuos cogebant abſtinere perpetuū Tatianiſtæ, Præſcillianæ & Manichæi.

DEINDE, Catholici Monachi, antequam Monachi eſſent, carnibus uſcebantur, neque inde ſe inquinari credebant; & poſteaquam Monachi facti ſunt, ſeu erioreſ quidem illam continentiam colunt, ſed Chriſtianos ceteros, qui carnes comedūt, non iudicant, quod certè facerent, ſi carnes per ſe immundas & prohibitas eſſe cenſerent.

C DEINDE, in ipſa etiam Quadrageſima, & quibuſcunque alijs ieiuniorum diebus, carnes in cibum concedit Eccleſia tum ægrotis, qui iudicio Medici eiſmodi cibo egent, tum etiam ualentibus, ſi aliud, quod comedant, non habeant; at ſi carnes natura ſua eſſent immundæ, & ideo prohiberentur, quia per ſe malę eſſent; non autem malum eſſet eas comedere, quoniam ab Eccleſia certo tēpore prohiberētur; certè nulla ratione uel ægrotis, uel alijs ullis hominibus permitterentur: quomodo nō per mittuntur adulteria, & fornicationes, & alia, quæ per ſe mala ſunt, etiam ſi mortis periculum propterea ſubeundum eſſet.

D PRÆTEREA Ebioniæ, Tatianiſtæ, Manichæi, Præſcillianæ, non ſolum carnes pecorum & auium, ſed etiam piſcium deſtabantur, ut ex auctoribus ſupra citatis intelligi poteſt: At Catholica Eccleſia carnes piſcium concedit, pecorum & auium, in diebus Quadrageſimæ prohibet; non igitur errore hæreticorum, ſed alia ratione ciborum delectum Eccleſia ſeruat.

DEINQUE ſancti Patres, qui ueteres hæreticos reprehendunt propter ciborum delectum, ipſi quoque delectum ciborum in diebus ieiuniorum ſanctè obſeruabant, ut paulo poſt demonſtrabimus: nō igitur ex eo, quod ciborū delectu in diebus ieiuniorum utimur, notari poſſumus tāquā Manichæi, uel Præſcillianæ, niſi ueteres Patres eodē crimine teneantur. Sed argumenta Kemnitij uideamus.

E PRIMO obijcit, quod ratio, cur Pontificij credāt carnes animalium terreſtrium eſſe prohibitas, non autem aquatiliū, ſit, quia Deus Gen. 3. maledixit terram, & non aquam: item quia Chriſtus non legitur comediſſe carnes, ſed piſces, panem & mel. Ex quibus ita concludit: Ergo ſentiunt carnes animalium eſſe maledictas, & per ſe immundas. Et contra, piſces, panem & mel eſſe cibos per ſe ſanctiores & mundiores quàm carnes.

RESPONDEO, ratio cur Catholici exiſtimēt carnes pecorum & auium certis diebus eſſe illicitas, non alia eſt, niſi quia placuit Eccleſiæ illas prohibere. Cur autē Eccleſiæ id placuerit, uarias cauſas Theologi reddunt. Sed illa eſt poſſiſſima, quoniam

M m 3 ieiunium

ieiunium indicitur ad cohibendam carnis concupiscentiam, quæ circa delectationes gulæ, luxuriæ, quæ versatur. Carnes autem terrestrium & volatilium animantium magis nutriunt, & delectant ex genere suo, quàm cæteri cibi: cum sint humanæ carni similiores. Inde enim & libentius appetuntur, & materiam generationis magis augent, vnde stimuli carnis acriores oriri solent. Atque eadem ferè ratio est ouorum & lactis: nam vt sanctus Hieronymus ex sententia veterum Aegyptiorum refert libro secundo aduersus Iouinianum, nihil esse videtur aliud ouum & lac, nisi caro liquida & sanguis albus.

Præter hanc rationem, quam Theologi communiter dare solent: quærunt aliqui varias congruentias, quasi topicas rationes, quas omnino stultum est ad trutinam solidorum argumentorum velle reuocare. Tales sunt duæ illæ ratiunculæ, quas Kemnitius exagitandas suscepit, & vel falsò ipse credidit, uel callidè credi uoluit, in illis fundamenta Catholice sententiæ contineri. Itaq. negamus, rationes illas, fundamenta esse nostræ sententiæ, præsertim cū in ipsa Ecclesia, in qua de dogmatibus fidei omnes idem dicunt, eiusmodi ratiunculæ, ut à quibusdam simpliciter proferuntur, sic ab alijs liberè refellantur.

SECUNDO obiicit hoc modo: *Non obscure*, inquit, *dicunt, carniū eam esse immundiciem, quod in homine prauas carnis concupiscentias excitent. An hæc procul absint à Tatianorum & Manicheorum fundamentis, Lector iudicet.*

RESPONDEO, carniū esum seminarium esse libidinis, testantur omnes Patres, ac potissimum sanctus Hieronymus libro secundo aduersus Iouinianum: testatur ratio, quam supra posuimus: testatur experientia, quam nemo negare potest. Proinde stupidus sit Kemnitius, necesse est, si id negandum putet. Sed ideo non tamen caro immunda censeri debet, neque immunda à Catholicis nominatur, quia concupiscentias excitet. Non enim ideo creata est à Deo, uel concessa in cibum, ut concupiscentias excitet, sed ut moderatè sumpta corpus reficiat & sustentet; proinde abusus immoderatè uelcentiū carnibus, non ipsa natura carniū uituperatur; *Non ego* (inquit AUGUSTINUS libro decimo Confessionum, c. 31.) *immundiciem obsonij umeo, sed immundiciæ cupiditatis.*

Quare ergo, INQUIES, non prohibet Ecclesia immoderatum usum carniū potius, quàm ipsiū usum? RATIO est in promptu, nam generatim usus immoderatus, tum carniū, tum aliarum omnium rerum, iure naturali & diuino prohibitus est, ut non fuerit opus noua aliqua lege; particulatim autem definire quātū sit cibi sumendum, siue ex carnibus, siue ex alijs rebus, non potuit Ecclesia ullo modo. Lex enim debet esse generalis, & omnib⁹ in commune proposita; nō potest autem certa mēsurā cibi communiter statui, cum uariæ sint hominum cōplexiones, & quod uni nō est satis, alteri sit nimium. Itaque quoniam Ecclesia de quantitate cibi sumendi, legem ferre non poterat, de sola qualitate legem tulit, & quamuis qualitas moderatè sumpta non sit mala, tamen quia ut plurimum abusus immoderationis irrepit, Ecclesia ad carnis petulantiam cohibendam, certis temporibus esum carniū simpliciter interdixit.

Quod uerò Kemnitius dicit, hæc non abesse a fundamentis Tatianorum & Manicheorum, indicat, eum in historijs, & in doctrina antiquitatis ualde negligenter esse uersatum. Sic enim scribit sanctus EPIPHANIUS de Encratitis Tatiani discipulis; *Animata abominantes interdiciunt, non continen-*

tia gratia, neque honesta vita, sed ob timorem, & imaginationem: ut non condemnentur ab animalium esu. Vbi uides (Epiphano teste) Tatiani discipulos non continentiam gratia, ut nos facimus, sed metu naturalis immunditiæ carnibus abstinuisse. Quod etiam indicat S. Hieronymus lib. 1. in Iouinianum nō longè à principio, ubi dicit, Catholicos non abstinere à cibis iuxta errorem Tatiani, qui cibos à Deo creatos ad utendum simpliciter interdixit. Et in secundo postea libro in eundem Iouinianum, dicit, Catholicos abstinere à carnibus continentiam gratia, quia carnis esus seminarium est libidinis.

De Manichæis autem testatur sanctus AUGUSTINUS libro de hæresibus, capite 46. carnes ab eis non comedi, quia dum occiduntur, fugit ab eis diuina substantia, id est, anima, & solum remanet corpus, quod à malo principio factum, indignum est, quod à fidelibus comedatur: *Nec vescuntur*, inquit, *carnibus, tanquam de mortuis, vel occisis fugerit diuina substantia, tantumque ac tale inde remanserit, quod iam dignum non sit in Electorum ventre purgari. Nec omnia saltem sumunt, quasi & ipsa cum franguntur expirent, nec oporteat ullis mortuis corporibus uesci.* Et infra; *Nam et uinum non bibunt, dicentes, fel esse Principium tenebrarū, &c.* Et infra capite septuagesimo de Priscillianistarum hæresi loquens: Carnes, inquit, *tanquam immundas escas etiam ipsa deuitat.*

Iudicet ergo Lector, ytrum ratio abstinentiæ Catholicorum à fundamentis Tatianorum & Manichæorum non longè absit: an potius Kemnitij obiectio cum aperto mendacio, & calumniandi libidine sit coniuncta.

TERTIO obiicit ciborum benedictiones, atque inde opinionem immunditiæ naturalis colligere nititur: *Omnium*, inquit, *clarissime causa prohibitionis ciborum quorundam, in Ecclesia Pontificia inde colligitur, quod in consecrationibus suis expressis verbis petunt, ut Diaboli vis, ac potestas à creaturis expellatur, & per consecrationes hoc accipiant, ut sint sanitas mentis & corporis. Ergo sentiunt creaturas per se, & prohibitis temporibus quando non consecrantur, à potestate Diaboli infectas inquinare, & corpus & animam, nisi Diabolus Pontificis excommunicationibus inde exorcizetur. Hæc certe sunt ipsissima fundamenta Tatianorum & Manicheorum, quos cum damnare se simulent, quo modo suam prohibitionem iisdem fundamentis subnixam, defendere possint, lectoris sit iudicium.*

RESPONDEO, piget profectò tempus terere in eiusmodi calumnijs refellendis. Sed quid faciam, cum aduersarius hanc obiectionem tanti faciat, ut propter eam triumphum canere nō vereatur? PRIMVM, si ex benedictione ciborum cognosci posset causa, cur Ecclesia Catholica certos cibos ieiunantibus interdiceret, non solum à carnibus, sed etiam à pane, oleribus & aqua in Quadragesima nos abstinere, aduersarius existimare deberet. Nam ista et in Ecclesia benedicuntur, & formulas benedictionum ipse etiam Kemnitius citat. At quis nescit panis, & olerum, & ipsius aquæ usum esse maximum in Quadragesima?

DEINDE, si diebus ieiuniorum non uesceremur carnibus, quia tunc destituimur his benedictionibus, & ideo carnes ut immundas horreremus: (id enim Kemnitius dicit in sequenti pagina) certe nō solum in Quadragesima, sed etiam toto anno carnibus abstineremus. Rari enim sunt, qui carnes iuxta formulas illas benedici curēt, nisi in ipso die Paschatis. Plurimi quoque, ne illo quidem die benedictionem istam expectent, quippe qui sciunt ritum hunc esse liberæ obseruationis, non alicuius necessitatis. Ignorat igitur Kemnitius, & quid loquatur, & de quibus affirmer.

TERTIO, si Catholici crederent (ut Kemnitius somniat) benedictione mundari carnes pecorum & auium, ac de prohibitis licitas fieri: quis prohiberet in Quadragesima carnes eiusmodi benedictione purgare, ac deinde liberè illis uesci? neque enim usquam interdixit Ecclesia, ne cibi quicunque quolibet tempore benedicantur.

DEINQUE, nullus Catholicorum est tam rudis, qui existimet, cibos esse uel illicitos, uel immundos nisi certa illa formula benedicantur. Sed ideo peccato ieiunio Quadragesimæ solent plerique ipso die Paschatis carnes & oua deferre ad sacerdotes, ut benedicantur: quoniam redituri ad esum carniū & ouorum, piè cupiunt, nouum illum cibum quasi de manu Domini recipere, & sacerdotali benedictione iuari, ut eo sobriè & salubriter uti possint, atque ita & corpori & animæ profint.

Porro exorcizatio dæmonum, quæ in aquæ potissimum benedictione adhibetur, non eo refertur, quasi putemus, aquam à Diabolo inquinari, ut eam uti non liceat, nisi benedicatur. Sed quoniam scimus, Diabolum sæpe uti creaturis Dei bonis in nostram perniciem, ideo & signo crucis munimus creaturas, quibus uti uolumus, & Deum precamur, ut non sinat, res illas à Diabolo conueri nobis in malum.

AD EXTREMUM illud hoc loco addendum est, Kemnitium laudare ueteris Ecclesiæ morem, quæ ad mensam in prandio utebatur illa benedictione: *Oculi omnium in te sperant Domine, &c.* Et ad cenam: *Edent pauperes & saturabuntur, &c.* Quasi nostro tempore illæ benedictiones exoleuerint, & in earum locum subintrauerint particulares illæ benedictiones carniū, ouorum, &c. Sed mera calumnia est ad imponendum simplicibus excogitata. Nam benedictiones & gratiarum actiones, quas ipse tæquæ ueteris Ecclesiæ laudat, fuerunt semper & sunt in cõi usu Catholica Ecclesiæ, & habentur in Romanis Breuarijs, tum antiquis, tum nouis integræ omnino, ut eas Kemnitius quasi depromptas ex antiquitate describit. Neque enim Ecclesia Catholica similis est synagogis ipsorum, quæ singulis annis, non solum ritus, sed etiam fidem mutant. Particulares autem illæ benedictiones à paucis (ut diximus) & raro, & sine ulla obligatione quaruntur.

CAPVT QVINTVM.

Ad rationem ieiunij abstinentiam à certis cibis, ac potissimum à carnibus pertinere.

PROBANDUM nunc superest, ad rationem ieiunij abstinentiam à certis cibis, atque à carnibus potissimum pertinere. Aduersarij siquidem solum in genere abstinentiam à nimio, & lauto cibo, non autem in particulari ab aliquo genere cibi, ad rationem ieiunij pertinere contendunt.

PRIMUM igitur sententiā nostram probant exempla Scripturarum & Patrum. Siquidem piorum cõsuetudo optima est interpret Ecclesiasticarum traditionum & legum. Daniel capite decimo: describens formā ieiunij sui; *In diebus illis, inquit, ego Daniel lugebam trium hebdomadarum diebus, panem desiderabilem non comedi: & caro, & vinum non introierunt in os meum.* Hic uidemus non solum abstinentiam à pane desiderabili, qui ad lautitias à Kemnitio refertur: sed etiam in specie à carnibus & vino. Sanctus Ioannes Baptista, cuius vita perpetuum ieiunium fuit, non solum à lautitijs in genere, sed in specie ab omni cibo & potu abstinebat, præterquam à locustis & melle syluestri, ut habemus Matthæi tertio. Sanctus Petrus Apostolorum Princeps penè semper ieiunans, nihil aliud sumebat in cibum, nisi lupinos minuto asse ueneuntes, ut scribit Gregorius Nazianzenus in oratione de pauperum amore. Sanctus Marthæus Apostolus oleribus, baccis & seminibus, non autem carnibus uescebatur, teste Clemente Alexandrino libro secundo Pædagogi, capite primo. Sanctus Iacobus item Apostolus à carnibus & vino se abstinebat, ut Eusebius refert libro secundo historiarum, cap. vigesimo secundo. S. Timotheum à vino ordinariè abstinere solitum fuisse, perspicuum est ex verbis illis Apostoli Pauli primo ad Timotheum quinto: *Noli adhuc aquam bibere, sed utere modico vino propter stomachum, & frequentes tuas infirmitates.*

Primi illi **CHRISTIANI**, qui apud Alexandriam à sancto Marco erudiebantur, ad Vesperam tantum cibum sumere, & à carnibus & vino abstinere solebant, ut ex Philone referunt Eusebius libro secundo historiarum, capite 17. S. Epiphanius hæresi 29. quæ est Nazaræorum, & sanctus Hieronymus in libro de uiris illustribus in Philone. Sanctus Epiphanius in compendiaria doctrina, quæ habetur in fine librorum aduersus hæreses, testatur, multos fuisse, qui sponte abstinerent à carnibus per totum annum: sed in hebdomada, quæ sanctum Pascha præcedit, totam Ecclesiam perseverare solitam in esu fessorum. Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi quarta dicit, Christianos ieiunantes abstinere à carnibus. Sanctus Basilius oratione prima de ieiunio. Sanctus Chrysostomus homilia sexta in Genesim. Theophilus Alexandrinus libro tertio Paschali, Sanctus Augustinus libro trigesimo contra Faustum, capite quinto, & alij Patres passim docent, in Quadragesima cessare usum carniū. Sanctus Hieronymus libro quinto aduersus Iovinianum ex instituto probat, bonam esse abstinentiam à carnibus & vino. Et in epistola ad Eustochium de custodia virginitatis scribit, apud multos Anachoretas continua per totum annum fuisse ieiunia, & à vino & carnibus abstinentiam. Similia tradunt sanctus Augustinus libro primo de moribus Ecclesiæ, cap. 31. & 33. & sanctus Ioannes Chrysostomus hom. 59. ad populum Antiochenum. Theodoretus in epitome diuinorum decretorum extrema, docet, Ecclesiam Catholicam sæpè abstinere à carnibus, sed longè alia opinione quàm hæretici faciant.

DEINQUE, si quis legat vitas Sanctorum, & præsertim Eremitarum, ut Antonij, Hilariōnis, & similium, videbit usum abstinentiæ à carnibus in specie, & non solum à lautitijs in genere, fuisse frequētissimum & maximè probatum & laudatum.

DEINDE, ratio naturalis rem eandem confirmat. Nam finis ieiunij est corporis concupiscentias edomare, & in seruitutem redigere: ut sanctus Augustinus docet libro tricesimo contra Faustum, capite quinto, neque aduersarij id negant: at non poterat certa & communis regula constitui circa quantitatem cibi sumendi, vel circa lautitias & condimenta ciborum: hæc enim infinitis modis variantur, & quod uni est multum, alteri est parum; quod uni est lautum, alteri non est lautum; debuit igitur constitui regula penes abstinentiam ab aliquo genere cibi, qui ex genere suo & ut plurimum, magis nutrit & magis delectat, qualem esse carnem pecorum & auium omnes cõcedunt.

SED obijcit KEMNITIVS in quarta parte exami-
nis, pagina quadringentesima quadregesima secun-
da in Scripturis veteris Testamenti, definiti ieiunia
unica comestione, eaq. ad Vesperam sumenda; ni-
hil autem præscribi de ciborum delectu. Addit PRÆ-
TEREA magis pugnare cum fine ieiunij, si quis vē-
trē repleat optimis piscibus, & fructibus lautē præ-
paratis; quam si modicum sumat ex carnibus fumo
duratis, arido casco, vel rancido butyro. Addit DE-
NIQUE non esse dubium, quin concupiscentia car-
nis magis & facilius irritetur per potum vini, quàm
per esum casei & ouorum; proinde nullā esse causā,
sam, cur ieiunantes potius ab ouis & casco, quàm
à uino contineant.

SED facilis est RESPONSIO. Nam Scripturæ, quæ
testantur, ueteres illos Patres ieiunasse usq. ad Ve-
speram, nusquam dicunt, eos in refectioe illa ue-
spertina sumpsisse carnes in cibum. Neq. locum ul-
lum pro hac re Kemnitius præferre potuit. Quare
quod illi ueteres ieiunantes ad Vesperam carnes co-
mederint, non habetur ex testimonio Scripturæ, sed
ex suspitione Kemnitij. Nos autem qui contra sen-
timus, non nitimur nostra suspitione, sed exemplo
Danielis, qui capite decimo scribit, se ieiunasse tri-
bus hebdomadis, & toto eo tempore, neque carnes
gustasse, neque uinum bibisse.

Ad ALTERAM obiectionem RESPONDEMVS,
per accidens fieri, ut magis pugnet cum fine ieiunij
immoderatus usus piscium, atque aliorum cibo-
rum lautē conditorum, quam moderatus usus car-
nium simpliciter, uel negligenter conditorum. Quia
uidelicet cum piscibus coniungitur immoderatio,
cum carnibus moderatio. Præterea ex piscibus su-
muntur recentes, & optimi, ex carnibus aridæ &
deterrimæ; Denique piscibus adduntur uaria con-
dimenta; carnes simpliciter parantur. At si iusta
fiat collatio, & carnes cum piscibus, aridæ cum ari-
dis, recentes cum recentibus comparentur, & mo-
deratē sumatur utrumque, dubium esse non pote-
rit, quin multo magis ad finem conducat ieiunij,
carnium, quàm piscium: ouorum & casei, quàm
olerum & leguminum abstinentia. Lex autem Ecce-
lesiastica (ut supra diximus) non potuit ferri de mo-
deratione, quantitate, lautitijs & similibus, quæ
in infinitis modis uariantur, & de quibus lex natura-
lis & recta ratio consulenda est: & ideo certum ge-
nus cibi prohibuit ieiunaturis, illud uidelicet, quod
ex genere suo, & ut plurimum magis nutrit & ma-
gis delectat.

Ad illam obiectionē de uini potu RESPONDEO,
Abstinentiam uini in ijs locis, ubi corporum ualetu-
dini potus aquæ non multum nocet, ualde cōgruē-
tem esse ieiunio, & ideo Ecclesiam orientalem in
Quadregesima non minus à uino, quam à carni-
bus abstinuisse, ut testantur Basilii oratione 1. de
ieiunio, Cyrillus Catechesi 4. Theophilus lib. 3. Pa-
schali, & Chrysostomus homil. 6. in Genesim. In re-
gionibus autem frigidioribus ideo noluisse Ecce-
lesiam uini abstinentiam imperare, quoniam à plu-
rimis sine magno ualeitudinis periculo tolerari nō
potuisset. Accedit quoque, quod carnum esus, causā
est luxuriæ magis principalis, quàm potus uini.
Siquidem carnis alimentum parat materiam gene-
rationis, quæ exuberante despumat corpus in luxu-
riam, uinum autem non parando materiam, sed ca-
lesfaciendo corpus incitat ad libidinem. Sed flamma,
quæ ex uino concipitur, si materia generatio-
nis non suppetat, non difficulter extinguitur; mate-
ria uero generationis exuberans, etiam si uinum ab-
sit, stimulare non cessat ad libidinem.

CAPVT SEXTVM.

*Ieiunium in genere lege diuina esse
præceptum.*

SEQUITVR TERTIA pars disputationis, quæ e-
rat de præcepto ieiunij. Sunt autem DVÆ quæ-
stiones de præcepto ieiunij, VNA, sit ne ieiunium
diuina lege præceptum; ALTERA, potuerit ne Ec-
clesia legem in conscientia obligantem de ieiunio
ferre.

DE PRIORE quæstione sententia aduersariorum
ea esse uidetur, ut nullum sit de ieiunio diuinū præ-
ceptum. Nam Ioannes Caluinus in Institutione li-
bro 4. c. 12. dicit, esse perniciosam superstitionē con-
fundere ieiunium cum operibus à Deo mandatis,
cum sit res per se media, & indifferens. Kemnitius
quoque in quarta parte examinis pag. 440. dicit, in
Scripturis extare testimonia & exempla ieiunij; &
addit ad imitationem illorum exemplorum liberē
nunc fieri posse ieiunia. Vbi cum dicit, liberē fieri
posse, satis indicat nullum esse præceptū, quod ob-
liget ad ieiunium.

Contraria sententia, quam habet sanctus Tho-
mas in 2. 2. q. 147. art. 3. & Theologi communiter
uerissima est: ieiunium generatim sumptum habere
diuinum præceptum; quamuis in particulari ab
Ecclesia determinetur tempus, modusque ieiunij.
PRIMUM enim sententia illa Domini, quæ Ioelis
secundo penitentibus imperat ieiunium cum fletu
& planctu; non est propriè ceremonialis, uel iudi-
cialis sed planè moralis, & non magis ad Iudæos,
quam ad Ecclesiam pertinet. Vt S. Leo monet in
sermone quarto de ieiunio decimi mensis. Item illa
Domini sententia Matthæi sexto, *Tu autem cum ie-
iunas, unge caput tuum, &c.* ita tradit modum ieiunā-
di, ut præsupponat aliquando esse ieiunandum, &
quidem ex diuino præcepto: nam ideo coniungit
ieiunium cum oratione & elemosyna, & simul
quomodo sit orandum, ieiunandum & largiendū
præcipit: quoniam eadem est ratio & necessitas ho-
rum trium operum.

Quod uero Philippus Melanchthon in hunc lo-
cum scribit, DVPLEX ieiunij genus in diuinis lite-
ris inueniri: VNVM, quo sobriè & moderatē cibis
& potus sumitur, & de hoc dictum esse, *Tu autem
cum ieiunas, unge caput tuum, &c.* ALTERVM, quo nihil omnino, aut
parum admodum cibi sumitur, uel quia deest cibus
quo modo pauperes sapè ieiunant, uel quia deest
appetitus, quo modo interdum ieiunant aroti, &
qui ob grauem aliquem mororem nauscant ad om-
nem cibum. Atque hoc propriè dicit esse ieiunium
euangelicum, de quo scriptum est Matthæi nono.
Cum auferetur ab eis sponsus, tunc ieiunabunt in illis die-
bus. Et hoc modo ieiunasse Niniuitas & Dauidē ter-
ritos ex agnitione peccati, & ipsum etiam Paulum
tribus diebus ante baptismum.

Hoc, inquam, totum ineptum & uanum est. Do-
minus enim Matthæi sexto cum ait. *Tu autem cum
ieiunas, unge caput tuum,* non loquitur de eo, quod
sit quotidie, sed quod sit aliquo certo tempore, ut
pater ex illa particula, *cum*, at sobrietas & modera-
tio in cibo sumendo semper adhibenda est, sicut cra-
pula & ebrietas omni tempore fugienda est. Et pau-
lo ante idem Dominus dixerat. *Cum ieiunatis, nolite
fieri sicut hypocritæ tristes. Exterminant enim facies suas,
ut appareant hominibus ieiunantes.* Hypocritæ autem
non cupiunt ostētare solam sobrietatem & tempe-
ratiā, quæ non reddit homines deformes & hor-
ridos,

idos, sed ingentem inedia. Loquitur igitur Dominus de ieiunio propriè dicto, quod præter temperantiam & sobrietatem addit abstinentiam acriorè, qua corpus extenuatur ultra solitum morem.

Quod autem Dominus dicit Matth. 6. *Cum auferetur ab eis sponsus tunc ieiunabunt in illis diebus*; non significat, Apostolos post Christi Ascensionem tanto mœrore afficiendos, ut præ tristitia ad omnem cibum nauseaturi sint, ut Philippus somniat. Contrà enim scribit S. Lucas ca. ult. Christo in cœlum sublato, Apostolos cum ingenti gaudio in Hierusalem rediisse, & Actor. 2. idem Lucas loquens de tempore illo, quo recens ablatus fuerat sponsus: *Sumebant, inquit, cibum cum exultatione & simplicitate cordis*. Et Actorum 14. Paulus, qui & ipse unus erat de filiis sponsi, de Deo loquens, ait: *Implet cibo & laetitia corda nostra*. Non itaque ieiunabant filii sponsi, sponso ipso ablato, quia præ mœrore cordis nausearent ad cibum, sed quia sursum habentes cor, ubi sponus est, carnem ieiunij castigare studebant, ne concupisceret aduersus spiritum iam ad cœlestia spirantem. Atque hæc pauca hoc loco de Scripturis sufficiant.

Audiamus nunc unum uel alterum ex Patribus, sanctus AUGUSTINUS in epistola 86. ad Casulanum: *Ego, inquit, in Euangelicis & Apostolicis literis, totoque instrumento, quod appellatur Testamentum nouum, animo id reuoluens, video præceptum esse ieiunium. Quibus autem diebus non oporteat ieiunare, & quibus oporteat, præcepto Domini, uel Apostolorum, non inuenio definitum*. Hæc ille, Qui cum ieiunium in sacris literis Euangelicis & Apostolicis dicit esse præceptum, sine dubio non loquitur de temperantia & sobrietate. Alioqui non diceret, Christum & Apostolos non definiisse, quibus diebus non oporteat ieiunare, & quibus oporteat. Certum enim est, semper esse temperatè uescendum, & nunquam oportere intemperanter cibum sumere.

Quare in eadem epistola idem AUGUSTINUS distinguens ieiunium à temperantia: *Aliud est, inquit, gravare corda in crapula & ebrietate, qua semper est malum, aliud autem, modestia & temperantia custodire, relaxare ieiunia*. Et in eadem epistola addit, non solere à Christianis die Dominica ieiunari, neque à Pascha ad Pentecostem per totos quinquaginta dies. Quis autem credat, eum uoluisse dicere, non solere Christianos diebus Dominicis, & per Quinquagesimam paschalem sobriè ac temperanter uiuere.

Ex quo etiam refellitur altera illa species ieiunij Melanchthonici; ieiunium enim ex carentia cibi, uel appetitus non magis prohibitum est diebus Dominicis; & paschali tempore, quam alijs diebus; nisi quis ita desipiat, ut existimet, pauperem peccare, si Dominica die non prandeat, quia non habet cibum, uel ægrorū quia destituitur appetitu.

S. LEO I. sermone quarto de ieiunio decimi mensis: *Illæ, inquit, quæ rerum futurarum figuras gerebant, impletis quæ significauerunt, finita sunt: ieiuniorum uero utilitatem noui Testamenti gratia non remouit, & continentiam corpori, atque animæ semper profuturam pia obseruatione suscepit. Quia sicut permanet ad intelligentiam Christiana, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli serues, & cetera talia mandatorum: ita quod in eisdem libris de ieiuniorum sanctificatione præceptum est, nulla interpretatione vacuatur*. Similia repetit in serm. sexto de ieiunio decimi mensis, & sermone septimo de ieiunio septimi mensis. Quibus uerbis non significat sanctus Leo ieiunandum esse à Christianis illis ipsis diebus, quibus ieiunabant Iudæi; sed præcepta ieiunandi in ueteri Testamento tradita, seruanda

A esse a Christianis secundum determinationem Ecclesiæ, quod attinet ad tempus & modum.

Accedat POSTREMO etiam ratio, quæ docet, ad ipsum ius naturæ ieiunium aliquod pertinere. Nā penitentiam agere pro peccatis admissis, & tentatori resistere, ac peccata uitare diuini & naturalis iuris esse nemo negare potest, sæpe autem contingit, ut recta ratio iudicet, non posse uinci tentationem sine ieiunio, uel non posse nisi per ieiunium pro culpis commissis congruè satisfieri, ut si quis fortè, nec orationi instare, nec eleemosynas largiri posset.

SEP contra obijci solent DVÆ Patrum sententiæ, VNA Esichij lib. 7. in Leuiticum, c. 27. qui docere uidetur, ieiunium nusquam à Deo esse præceptum; ALTERA Theodoretī, apud quem in historia religiosa, c. 3. Martianus affirmat, caritatem præstantiorem esse ieiunio, quod lege Dei caritas præcipitur, ieiunium unusquisque pro arbitrio sponte suscipiat.

SEN facilis est SOLVITIO, nā Esichius loquitur de solo Decalogo, & rectè dicit, ieiunium non contineri in præceptis Decalogi, quoniā præcepta Decalogi pertinent ad iustitiam, ieiunium autem non ad iustitiam, sed ad temperantiam pertinet. Martianus uerò apud Theodoretum loquitur de uoluntarijs ieiunijs, quæ unusquisque sibi pro arbitrio assumit, quæ sine dubitatione omittenda sunt, cum id proximorum caritas postulat.

CAPUT VII.

Lege Ecclesiastica obligari fideles in conscientia ad certa quadam ieiunia, & ciborum delectum.

NUNC de lege Ecclesiastica differendum erit. Hanc enim & olim Eustathiani & Aeriani oppugnabant, teste Socrate lib. 2. hist. c. 33. & Epiphonio hæresi 75. & hoc tempore Sectarij omnes oppugnant. Nam Lutherus de libertate Christiana, Philippus in Cōfessione Augustana, art. 26. Brētius in Cōfessione V. Vitenbergenſi, capite de ieiunio, Calvinus lib. 4. Instit. c. 12. & Kemnitius in 4. parte examin. docent, Ecclesiam non potuisse leges ferre de ieiunijs & delectu ciborum. Et fideles non obligari in conscientia ad eiusmodi præcepta seruanda, nisi fortè ratione scandali, aut contemptus.

Huic hæresi contraria est sententia communis totius Ecclesiæ Catholicæ, quæ legibus ieiuniorum obligari homines in cōscientia docet. Vide S. Thomam in 2. 2. quæstio. 147. artic. 3. ad 2. & Theologos ceteros in 4. sentent. dist. 15. & interpretes iuris canonici in rubricam de obseruatione ieiuniorum.

Verissima hæc sententia probatur PRIMO exemplis & testimonijs Scripturæ diuinæ. In ueteri Testamento extant exempla, VNUM ex libro Hieremias 35. ubi filij Ionadab laudantur, quod obedierint parenti suo, qui interdixerat illis uinum usque in sempiternum. At si potuit Ionadab prohibere filiis & nepotibus uinum usque in sempiternum, & tum illius præceptum, tum filiorum obedientia placuit Deo: cur non poterit Mater Ecclesia certos aliquos cibos pro tempore filiis interdicare, ita ut & nostra obedientia, & Ecclesiæ præceptum Domino placeat?

ALTERVM exemplum est in lib. Hester cap. 9. ubi ex constitutione Mardochei totus populus suscipit

scipit nouum ieiunium, & festum diem celebrandum perpetuò in memoriam liberationis à persecutione Aman Agagitæ.

TERTIVM est in Zacharia cap. 8. vbi mentio fit quatuor ieiuniorum, quæ dicebantur ieiunia mensium, quarti, quinti, septimi & decimi, quæ non fuerunt ab ipso Deo precepta, sed ab ijs, qui Rempublicam Iudaicam regebant, varijs occasionibus introducta. Ex his enim exemplis intelligimus, in Ecclesia Testamenti veteris non solum diuinis legibus, sed etiã Ecclesiasticis consueuisse determinari, ac sanciri ieiunia.

Sed Kemnitijs pro sua censoria potestate reprehendit hunc morem Hebræorum, & ad κακὴν ἡθλὴν pertinere contendit in quarta parte examinis pag. 437. & 438. in quo incredibilem suam audaciam & impudentiam manifestat. Siquidem Scriptura diuina non solum non reprehendit eiusmodi leges ieiuniorum, sed etiam laudat, dum Mardocheum, & Ionadab vehementer laudat; & dum apud Zachariam dicit, ieiunia illa quarti, quinti, septimi & decimi mensis vertenda esse aliquando in gaudium & solennitates præclaras.

In nouo Testamento extat aliud exemplum. Cõstat enim Actorum 15. Concilium Apostolicum Christianis omnibus interdixisse vsum quorundã ciborum; vt sanguinis & suffocati, non quidem continentia causa, sed vt facilius Ecclesia ex Gẽtibus & Iudeis coalesceret, dum ad tempus iubentur Gẽtes abstinere ab ijs cibis, à quibus Iudæi vehementer abhorrebant. Ita enim docet sanctus Augustinus libro tricesimo secundo contra Faustum, capite decimo tertio. Quemadmodum igitur Apostoli propter bonum finem certos cibos prohibuerunt, quos aliqui Deus non prohibebat: cur, queso, non possint, qui Apostolis succedunt, ieiunia indicare, & certos quosdam cibos prohibere ob alium bonum finem, nimirum ad carnis petulantiam cohibendã? hunc enim esse bonum finem ieiunij, aduersarij nõ negant.

Fuisse autem verum præceptum, illud Apostolorum decretum de certis cibis non comedendis, perspicuum est **TVM** ex verbis illis Lucæ, Actorum 15. *Perambulabat, Paulus, Syriam, & Ciliciam, præcipiens custodire præcepta Apostolorum & Seniorum.* **TVM** ex eo, quod præceptum illud per aliquod tempus ita seuerè custoditum est, vt Christiani mori mallent, quàm sanguinem degustare, vt patet ex Apologetico Tertulliani, c.9.

Eadem sententia probatur **SECUNDO** ex testimonijs veterum Conciliorum, In canonibus Apostolorum canone sexagesimo octauo, iubetur Clericus deponi, & Laicus excommunicari, si Quadragesimam non ieiunet. At eiusmodi pœnæ iniustæ essent, si Quadragesimam non ieiunare peccatum non esset. Rursus in Concilio Gangrensi canone decimo nono, anathema dicitur ijs, qui sine magna necessitate ieiunia indicta dissolunt. Sentiebant igitur Patres illi veteris Ecclesiæ, ieiunia rectè indicati, & indicta sine peccato non posse dissolui. Item in Concilio Laodicæno, capite quinquagesimo, præcipitur, vt in Quadragesima escis aridis omnes vtantur. In Concilio Tolerano VIII. capite nono, ita seuerè præceptum ieiunij Quadragesimalis obseruandum esse præscribitur, vt qui secus fecerint, tanquam rei Dominicæ Resurrectionis & sacra communione priuentur in Pascha, & per integrum annum à carnibus abstinere cogantur. In Concilio Bracarensi secundo, canone nono, mandatur sacerdotibus, vt suo tempore ieiunium Quadragesimæ populis prædicent, & accurate obseruari præcipiant. Nec dissimilia habentur

A tur in Concilio Moguntino, tempore Caroli Magni celebrato canon. 35. & in canonibus, qui circumferuntur nomine sextæ Synodi, canone 6.

Accedant **TERTIO** testimonia Patrum de præcepto ieiunij. **TERTVLLIANVS** in libro de ieiunio: *Bene inquit, quod & Episcopi vniuersa plebi mandare ieiunia assolent.*

B Sanctus **EPIPHANIVS** in libro de hæresibus hæresi 75. aduersus Aerium disputans, qui statura ieiunia contemnebat, restatur ieiunia quædam ab ipsis Apostolis esse mandata. Idem etiam in compendiosa doctrina dicit, in Ecclesia alios ritus ex lege seruari, alios voluntarios, ac liberos esse. Atque inter hos ritus, quorum alij necessarii, alij liberi sunt, ieiunia in primis refert.

S. BASILIVS orat. 2. de ieiunio, differens de ieiunio Quadragesimæ: *Omnes, inquit, aequaliter & praeceptum audiunt, & cum gaudio suscipiunt. Angeli sunt, qui per singulas Ecclesias ieiunantes describunt. Vide ne propter paruam edulcorum voluptatem damnum incurras, vt ne ab Angelo in numerum adscribaris, & ieiunium criminis desertoris reum, ab exercitus lustratore statuas.*

S. AMBROSIVS sermone 34. *Quisquis, inquit, Christianus ieiunando non impleuerit Quadragesimam, prauaricationis, & contumacia reus tenebitur.* Et sermone 25. non leue peccatum esse dicit, indicta ieiunia violare.

C **S. HIERONYMVS** in epistola ad Marcellam aduersus errores Montani: *Nos, inquit, vnã Quadragesimam secundum traditionem Apostolorum tempore nobis congruo ieiunamus: Non quo & per totum annum, excepta Pentecoste, ieiunare non liceat; sed quod aliud se necessitate, aliud voluntate munus offerre.* Vide hoc loco, quàm aperte **S. Hieronymus** ieiunium Quadragesimæ necessarium nocet, & à ieiunijs voluntarijs separet.

THEOPHILVS Alexandrinus lib. 3. Pascha si dicit, temper in Ecclesia fuisse legem abstinendi à carnibus in Quadragesima, & criminis reos esse, qui carnibus clam vescuntur. Ex quo loco intelligimus, præceptum Ecclesiæ obligare in conscientia, etiam citra scandalum & contemptum.

D **S. IOANNES CHRYSOSTOMVS** homil. 6. ad populum Antiochænum: *Adueniente, inquit, ieiunio, esse milites quis exhortetur, & insinua crucient, & cogant vinum delibare, vel aliud quid ieiunij lege non concessum gustare, omnia quis mallet pati, quam prohibuit tangere nutrimentum.*

Verum autem esse quod Chrysostomus dicit, testatur illustre exemplum Constantinopolitanorũ, qui (vt Nicephorus refert lib. 17. hist. eccl. 32.) cum Iustinianus Imperator ob ingentem penuriam rerum cæterarum, quæ ad victum pertinent, in secundâ hebdomada Quadragesimæ iussisset carnes publicè in macello proponi, nullus in tanto populo inuentus est, qui carnes emere, aut gustare voluerit. Certè autem qui sic affecti erant, omnino ieiunium Quadragesimæ necessarium esse, & in conscientia obligare credebant. Quod etiam apertius scribit idem Chrysostomus hom. 2. in Genesim vbi dicit, Quadragesimam inuestigare omnium conscientiam, etiam Regum & Imperatorum ad obedientiam.

S. AVGVSTINVS in sermone 62. de tempore: *Alijs, inquit, diebus ieiunare remedium est, aut præmiũ, in Quadragesima non ieiunare peccatum est.* Idè quoque in libro de hæresibus, cap. 53. inter errores Aerij numerat, quod is diceret, ieiunia ab Ecclesia indicta, non debere seruari.

Sanctus **LEO** sermone primo de ieiunio septimi mensis:

mensis: *Res, inquit, est precipuum operis, quam ex auctoritate indicimus, & ex caritate suademus.* Et sermone 3. de ieiunio decimi mensis: *Pium, inquit, est agere non indictum, impium est negligere pradicatum.*

IOANNES CASSIANVS Collatione vicefima prima, cap. 29. & 30. disertis verbis docet, legis necessitate teneri Christianos ad ieiunium Quadragesimæ.

Accedat POSTREMO etiam ratio. Nam possunt Ecclesiæ præfules veras leges ferre, ut fuisse probauimus in libro quarto de summo Pontifice: est autem commune omni veræ legi, ut actum virtutis non necessarium, faciat esse necessarium, cum illum determinat, ac faciendum præcipit: igitur actus ieiunandi certis diebus, & abstinendi à certis cibis, Ecclesiastica lege præscriptus, actus est virtutis temperantiæ necessarius: etiamsi alioqui necessarius non esset, nisi lege præscriberetur. Peccat igitur vitio intemperantiæ, qui non ieiunat, quando Ecclesia indicit ieiunia, & qui ab ijs cibis non abstinet, à quibus Ecclesia præcipit abstinendum.

Neque responderi potest, eos qui legem ieiunij violant peccare solum propter scandalum, vel contemptum. Nam lex Ecclesiastica distincta est à lege diuina & naturali: scandalum autem, & contemptus, siue contumacia prohibetur, diuina & naturali lege, igitur lex Ecclesiastica alio vinculo subditos adstringit.

Præterea lex Ecclesiæ, quæ ieiunium certis diebus præscribit, facit, (ut diximus) actum illum ieiunandi esse actum temperantiæ necessarium: igitur qui legem illam non seruat, peccat vitio intemperantiæ, etiamsi absque scandalo & contemptu id faciat, ut si quis clam alijs in Quadragesima carnes comedat, idque non ea mente, ut Ecclesiam contemnat, sed tantum, ut concupiscentiæ satisfaciatur. Quare S. Ambrosius in serm. 25. scribit, non leue peccatum esse indicta ieiunia ventris voracitate dissoluere. Vbi non constituit peccatum non ieiunantis in contemptu Ecclesiæ aut scandalo perfillorum, sed in intemperantiâ, quam ventris voracitatem nominat. Sic etiam S. Basilius orat. 2. de ieiunio, cum reprehendit eos, qui non ieiunant, non scandalum, aut contemptum, sed intemperantiâ illos arguit. Dicit enim eos ob eduliorum voluptatem ieiunia indicta violare. Denique Concilium Tolosanum VIII. cap. 9. non contemptores, aut scandalizantes, sed gulæ addictos, & intemperantes reprehendit.

CAPVT OCTAVVM.

Soluuntur argumenta ex Scripturis contra præceptum ieiunij, & delectum ciborum.

NUNC breuiter argumenta proponenda atque soluenda sunt, quæ tum hæretici veteres, tum noui Catholicis obijcere solent.

PRIMUM argumentum, Deus creauit omnia propter hominem, ut perspicuum est ex capite primo, & nono Genesios, & ex Psalmo octauo, at nonnulla sunt, quæ nullum usum homini præbent, nisi comedantur, ut anseres, gallinæ, & alia id genus. Non igitur debet Ecclesia cibos illos fidelibus interdicare, ne cum ipso creatoris beneficio pugnare velle videatur.

RESPONDITIAM olim ad hoc Ioviniani argu-

mentum Sanctus Hieronymus in secundo libro aduersus Iovinianum, non esse condita vlla animantia ob id solum, ut comedantur, sed vel ad medicamentum, vel ad alios usus, ac saltem ad ornatum uniuersitatis, atque ad ipsum conditorem ex tanta rerum varietate laudandum. Id uerò probatur, quia per multa secula, hoc est, usque ad tempus diluuij, nullus fuit apud homines carnum edendum usus, tum quia si res illæ omnes in cibum sumenda essent, quæ non uidentur hominibus aliquem usum præbere, comedenda essent noctuæ, bufones, serpentes, araneæ, atque alia permulta, quæ omnium iudicio nihil utilitatis humano generi adferre uidentur. Adde ex Clemente Alexandrino libro secundo Pædagogi, capite primo, esse quidem escas omnes propter hominem conditas, sed ut pro loco & tempore sumantur. Proinde legem Ecclesiæ cum conditoris voluntate minime pugnare, cum certis solum diebus cibos quosdam prohibeat, alio tempore omnes permittat.

SECUNDVM argumentum: *Quod intrat per os non inquinat hominem*, ut Dominus ait Matthæi 15. at si legem Ecclesiæ cibos quosdam prohibentem seruare in conscientia teneremur, certe quod intrat per os, hominem omnino inquinaret.

RESPONDEO, Negari non potest quin id, quod intrat per os, aliquo modo inquinat hominem, alioqui crapula & ebrietas, quæ per os intrant, hominem non inquinaret. Loquitur igitur Dominus de cibo & potu, non quocunque modo, sed ut res sunt corporales, quæ ex natura sua non possunt animam, quæ spiritalis est, inquinare, quæ uis ratione adiuncta concupiscentiæ, aut inobedientiæ facile possint eandem animam inquinare, ut Sanctus Augustinus docet libro primo, de moribus Ecclesiæ, capite tricesimo tertio, noluit enim Dominus illis uerbis superstitionem Iudæorum reprehendere, qui existimabant, cibos illorum manibus sumptos contrahere nescio quas sordes, quibus animæ quoque inficerentur, & cibos quosdam propterea fuisse a Deo prohibitos, quod natura sua immundi essent, cum tamen Deus eos prohibuisset, non ob naturalem immunditiam, quæ nulla est, sed ob certam significationem rerum uel præsentium, uel futurarum.

TERTIVM argumentum, iussit Dominus Lucæ decimo, ut manducemus, quæ apponuntur nobis. Et Apostolus prima ad Corinthios decimo: *Omne quod in m. uello uenit*, inquit, *manducate*. Non igitur potest Ecclesia suis legibus hanc libertatem nobis eripere, quam a Christo & Apostolo habemus.

RESPONDEO, Verba Domini non libertatem transgrediendi leges Ecclesiæ, sed temperantiâ, & modestiam docent. Nimirum id iuber Dominus, ut cum hospitio recipimur, non queramus sumptuosos cibos, sed ijs, qui apponuntur, contenti simus, etiamsi fortasse uiliores sint, quam uellemus. Ita hunc locum exponunt Sanctus Ambrosius, Theophilactus & alij. Neque dubitari potest, quin Dominus de ijs tantum cibis loquatur, qui pro loco & tempore liciti & utiles sunt. Neque enim uenenum, si apponeretur, comedi uoluit, aut etiam carnes suillas eo tempore, quo niger barba lex Moysis.

Eodem modo Beatus Paulus quicquid in macello uenit, manducari uoluit, ut fideles liberaret sollicitudine inquirendi, Vtrum carnes illæ essent idolis immolatae, uel non essent. Nam aliqui idem Apostolus Actuum 15. & 16. iubeat seruari decretum Concilij Hierosolymitani de sanguine, & suffocato, & idolothitis non edendis; ac per hoc

non

Non volebat in macello emi sanguinem, vel suffocata, vel carnes, quas aliquis sciret esse immolatas. Et certè is, qui dixerat, bonum esse non comedere carnes, & non bibere vinum, ne frater scandalizetur, Rom. 14. multò magis cupiebat ieiunia ab Ecclesia indicta, seruari, quæ qui non seruant, non solum fratres multos scandalizant, sed etiam intemperantiz & inobedientiæ crimen incurrunt.

QUARTVM argumentum sumunt ex illis verbis ad Colossenses secundo; *Si mortui estis cum Christo ab elementis mundi huius, quid adhuc decernitis, ne retingeris, ne gustaueris, ne contrectaueris? quæ sunt omnia in interitum in isto usu, secundum præcepta & doctrinas hominum.* Hunc locum præter ceteros urget KEMNITIVS, atque in hunc modum ex illo argumentatur: *Paulus, inquit, primum trahit de abrogatione discriminis legalis, quod verbo & mandato diuino sancitum erat: postea loquitur etiam de doctrinis, decretis, & mandatis hominum constituentium, ne retingeris, ne gustaueris, ne contrectaris.* Hac enim non posse de legali, seu Mosaico discrimine intelligi, inde patet: quia vocat præcepta & doctrinas hominum, cum Mosaicum discrimen Verbo, & mandato diuino sit sancitum. Et argumentatur Paulus à maiori ad minus, si mortui estis cum CHRISTO à Leuitico discrimine ciborum, quod mandato diuino sancitum erat, liberati estis: cur decretis iuxta doctrinas, & mandata hominum tenerini, ne gustaueris, &c.

RESPONDEO, loquitur Apostolus in toto isto loco de legalibus ceremonijs, nec possunt eius verba, nisi per similitudinem impudenter detorqueri ad leges Ecclesiæ de ciborum delectu. PRIMVM enim sanctus Hieronymus in epistola ad Algasia, quæ fitione 10. à quo non dissentiant sanctus Augustinus in epistola 59. ad Paulinum, quæstione 7. sanctus Ioannes Chrysostomus, & alij in commentario huius loci, disertis verbis docet, illud, *ne retingeris, neque contrectaueris*, significare, ne retingeris cadauer hominis mortui, neque sedem, aut lectum mulieris menstruata: illud autem, *ne gustaueris*, referent ad id esse ad carnem suillam, leporinam, & alios cibos Leuitica lege prohibitos. Quod etiam pertinet id, quod paulò ante idem Apostolus ait: *Nemo vos inducet in cibo, aut potu, aut parte diei festi, aut Neomenia, aut Sabbathorum, quæ sint umbra futurorum.* Hæc enim omnia manifestè pertinent ad Mosaicam legem.

Ad id verò, quod obijcit Kemnitius, hæc non de cretis hominum, sed lege diuinâ sancita fuisse; RESPONDET iamdudum CHRYSOSTOMVS homilia septima, in epistola ad Colossenses: *Etiamsi, inquit, legem obijcias, ea tamen ipsa iam deinceps humana doctrina est, elapsi videlicet temporis sui præscripto.* Itaque lex ipsa diuina de discretionem ciborum post abrogationem suam, si rursus in usum reuocetur, ut tum à Pseudoapostolis & Hæreticis Simonianis, & alijs multis reuocabatur, iam non lex diuinâ, sed humana & commentitia traditio dici poterit.

DEINDE, si constaret, Apostolum non loqui de ceremonijs Leuiticis, quod tamen ut ostendi non constat, sed contrarium potius constat: dici posset cum eodem Chrysostomo, Apostolum taxare dogmata Græcorum Philosophorum, de quibus paulò ante dixerat: *Videte ne quis vos decipiat per Philosophiam, & inanem fallaciam.* Consecuisse autem varios Philosophos varios cibos interdiceret, testatur sanctus Hieronymus in secundo libro aduersus Iovinianum. Atque ab his Patriarchis hauserunt Hæreses suas magna ex parte Simoniani, Ebionitæ, Menandriani, Saturniniani & alij, qui tempore Apostolorum, vel cibos tanquàm immundos, vel nuptias tanquàm à Sathana inuentas execrabantur.

Ceterum siue Iudaizantes, siue Philosophos, aut hæreticos Apostolus reprehendat, illud certum est, eum loqui de ijs, qui cibos aliquos, ut immundos ita prohibebant, ut nunquam eos comedi vellent, quique res aliquas ita natura sua immundas esse iudicabant, ut ne tangi quidè sine contaminatione posset. Quæ omnia longissimè absunt ab Ecclesiæ doctrina, quæ res omnes bonas & mundas à Deo cõditas esse fatetur, & in cibis pro tempore prohibendis non immunditiam ciborum, sed immunditiam concupiscentiæ respicit.

DEINQUE illud accedat, quod per doctrinam & præcepta hominum Scriptura sacra, tum hoc loco, & ad Titum 1. tum Isaia 29. & Matth. 15. non intelligit constitutiones humanas quascunque, sed constitutiones humanas, quæ vel repugnant diuinis, vel certè non sunt eis conformes, nam alioqui constitutiones hominum, qui spiritu Dei aguntur, & secundum regulam fidei, & iuxta Scripturarum exempla & doctrinam aliquid præcipiunt, non tamen hominum, quæ Dei præcepta dici solent. Sic enim Dominus ait, Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit.* Et Apostoli Actorum 15. *Visum est Spiritui sancto, & nobis.* Et beatus Paulus 1. ad Corinthios 14. *Si quis videtur Prophetæ esse, aut spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata.* Et primo ad Thesalonicensis 4. de suis præceptis loquens. *Itaque, inquit, qui hac spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui etiam dedit Spiritum suum sanctum in nobis.* Porro præcepta Ecclesiæ de ieiunijs, & delecta ciborum, dubium esse non potest, quin sint conformia Scripturæ rationi doctrinæ & exemplis, cum Scriptura passim horretur ad ieiunia, & exèpla plurima narret, Dauidis, Danielis, Mardochei, Ioannis Baptistæ, Ester, Judith, Annæ matris Samuelis, & alterius filia Phœnuel, & aliorum. Neque negari potest, quin sancti illi Patres, qui in Concilijs ueteribus ieiunia, ciborumque delectum indixerunt, viri fuerint fide & Spiritu Dei pleni.

QUINTVM argumentum sumunt ex verbis illis Apostoli primo ad Timotheum quarto. *In nouissimis diebus discedent quidam a fide, prohibentes nubere, & abstinere a cibis, quos Deus creauit, &c.* Et quoniam satis KEMNITIVS nouerat, Catholicos responsuros, Apostolum loqui de ijs, qui cibos prohibent, ut per se immundos, ideo sic locum hunc explicat. *Locus, inquit, Pauli non tam de illis, qui cibos crassa accusatione, quasi a Diabolo essent, damnant, agit, quam de illis, qui ob hypocrisin, speciem, seu ostentationem externam sanctitatis iurant, a quibusdam cibis abstinere.* Sicut & ad Colossenses secundo, speciosa decreta de non gustando reijciunt: *fundamenta certe, quæ Paulus prohibitionis isti ciborum, de qua 1. Timoth. 4. loquitur, opponit, generalia sunt contra quasvis prohibitiones ciborum, quæ sunt prætextu sanctitatis & cultus, ideo enim hypocrisin in textu nominat.*

RESPONDEO, damnat Apostolus hæreticos omnes, qui cibos, ut per se immundos prohibent, ac præsertim (ut sanctus Chrysostomus, Ambrosius, Theophilactus & Oecumenius in commentario huius loci, & sanctus Hieronymus in libro secundo aduersus Iovinianum docent) Marcionistas, Encratitas & Manichæos. Neque obstat illud, in nouissimis diebus, quasi loquatur Apostolus de ijs, qui longè post Apostolica tempora futuri erant. Nam per dies nouissimos intelligit Apostolus totum tempus, quod est à Christi aduentu usque ad finem mundi. Hoc enim tempus vocat etiam fines seculorum, 1. Corinth. 10. cum ait. *Omnia contingebant illis in figuram, facta sunt autem ad correptionem nostram in quos fines seculorum deuenerunt.* Et Apostolus Petrus Actorum 2. exponit de suo tempore, quod Ioel Prophetæ

pheta futurum esse prædixerat in nouissimis diebus. Idem etiam Petrus in priore epistola c. 1. dicit, Christum præcognitum quidem fuisse ante mundi constitutionem; manifestatum autem in nouissimis temporibus. Deniq. Ioannes item Apostolus in epist. 1. c. 2. non semel reperit; *Filii nouissima hora est.* Manichæos autem; & Encratitas damnasse cibos quosdam, ut natura immundos, ostendimus supra capite quarto.

Sed possumus addere alia testimonia, ut impudètia Kemnitij clarius detegatur.

TERTULLIANVS in libro de ieiunio, cap. 15. *Prædamnans, inquit, iam hereticos, abstinentiam perpetuam præcepturos, ad destruenda & despicienda opera creatoris. Quales inueniam apud Marcionem, apud Tatianum, &c.*

S. HIERONYMVS in secundo libro aduersus Iovinianum tractans hunc locum Apostoli; *Marcionem, inquit, designat, & Tatianum, & ceteros hereticos, qui abstinentiam inducunt perpetuam, ad destruenda & contemnenda, & abominanda opera creatoris.*

S. AVEVSTINVS in libro trigesimo contra Faustum, capite quinto; *Vos, inquit, ipsam creaturam negatis bonam, & immundam dicitis, quod carnes Diabolus operetur feculentior materia mali, ac per hoc eas, tanquam immundiora & truculentiora Dei vestri vincula exhorrentes abijcitis.* Item libro contra Adimantum Manichæum, capite decimo quarto; *In nouissimis, inquit, temporibus futuros dicit quosdam, prohibentes nu bere, abstinentes à cibis, quos Deus creauit. Hos enim (Manichæos) propriè designat, qui non propterea temperant à cibis talibus, ut aut concupiscentiam suam refrenent, aut infirmitati alterius parcant: sed quia ipsas carnes immundas putant, & earum creatorem Deum esse negant.*

THEODORETYS in cap. 4. prioris ad Timot. *Exerabiles, inquit, nuptias, & plurimos cibos appellant, ut creatorem iniuria afficiant.*

Certè hi Patres manifestè docent ab Apostolo eos reprehendi, qui cibos quosdam prohibebant, in iniuriam creatoris, quia videlicet existimabant creatorem non esse Deum bonum, sed malum, & non tam Deum, quam Diabolum, & ideo eius operibus uti volebant. Falso igitur Kemnitius & sine ullo teste dicit, Hereticos, quos Apostolus damnat, non sensisse, cibos quosdam à Diabolo esse.

At (inquit Kemnitius) dum Apostolus nominat hypocritas, generaliter damnat omnes, qui prætextu sanctitatis, & cultus cibos prohibent. RESPONDEO, Callidè Kemnitius confundit hypocrisin, & prætextum sanctitatis, & cultus cum ipsa vera sanctitate & cultu. Fatetur enim damnari ab Apostolo omnes hypocritas, qui prætextu sanctitatis, & cultus à cibis abstinendum esse docent, cum ipsi re vera neque sanctitatem, neque cultum veri Dei propositum habeant. Quales erant Hæretici supranominati Marcion, Tatianus, Manichæus, qui abstinere iubebant à cibis tanquam immundis, ut ipsi mundi, & puritatis amatores esse viderentur, cum tamen vitiosi & immundi essent, ut ex Epiphanio, & alijs Patribus constat.

At Ecclesia Catholica non ex hypocrisi, neque prætextu sanctitatis, sed propter veram sanctitatem, & cultum Deo præstandum ieiunia, & ciborum delectum aliquando præscribit, cum aliqui omnes cibos natura sua mundos, & à bono Deo creatos esse, & cum gratiarum actione pro tempore, & loco percipi posse doceat. Quoniam autem aduersarij existimant, non posse sine superstitione cultum Dei in ieiunijs, & ciborum delectu continui. Ideo Kemnitius ad hypocrisin pertinet voluit

A abstinentiam à cibis cum opinione cultus. Sed huc eorum errorem paulo infra refutauimus.

SEXTVM argumentum sumit kemnitius ex Euangelio Matth. 9. Marc. 2. & Luc. 5. ubi Dominus interrogatus à discipulis Phariseorum & Ioannis Baptiste, cur non indiceret discipulis suis statim ieiunia, quemadmodum Ioannes Baptista & Pharisei discipulis suis indixerat; respondit, filios nuptiarum non esse huiusmodi legibus ad ieiunia adigendos. Et rationem addit, verustatem, siue disciplinæ legalis, ex qua Baptista aliquid retinuit: siue traditionum humanarum, unde Pharisei ieiunabant, non esse assuendam nouitati euangelicæ. Talem enim mixturam non prodesse, sed obesse. Ita enim & Hieronymus similitudinem de vestimento veteri, & assumento nouo interpretatur. Hæc Kemnitius in 4. par. examinis pag. 548.

RESPONDEO, Fallitur Kemnitius in TRIBVS, PRIMVM enim nō ait Dominus, quod kemnitius eum dixisse falsò asseruit, non esse filios nuptiarum huiusmodi legibus ad ieiunia adigendos. Sed ait, non esse filios nuptiarum, dum cum illis sponsus versatur, cogendos ad ieiunia, cum tempus nuptiarum conuiuia potius, & modestam relaxationem, quam ieiunia, & seueritatem pœnitentiæ requirat. Ceterum futurum paulo post, ut sponsus ab Apostolis auferatur, & tunc eos ieiunijs operam duros. Vbi debemus intelligere, discipulos Christi post ablatum sponsum, non solum ieiunaturos, sed etiam ex legis præscripto, certis diebus ieiunaturos. Nam si quæstio intelligitur de ieiunio ex legis præscripto; certè etiam responsio de ieiunio ex legis præscripto intelligi debet.

Itaque sicut illa verba, *cur discipuli tui non ieiunant*, exponuntur à Kemnitio de ieiunio legitimo: sic etiam illa uerba, *cum ablatus fuerit sponsus tunc ieiunabunt*, exponi debent de ieiunio legitimo, præsertim cum illa verba eiudem sententiæ, *non possunt filij nuptiarum ieiunare, quamdiu cum illis est sponsus*, exponat idem Kemnitius de ieiunio legitimo. Habemus igitur ex loco euangelico à Kemnitio contra legem ieiuniorum adducto, non eueriti, sed stabili legem ieiuniorum.

DEINDE fallitur Kemnitius in explicatione similitudinis de vestimento veteri & nouo; nam per vestimentum uetus intelligendum esse docet præceptum ieiunij, atque ita similitudinem illam exponit, quasi Dominus dixerit, non debere assumentum uetus adiungi vestimento nouo, hoc est, non debere leges ieiuniorum, quæ sunt propriæ Testamenti veteris, adiungi doctrinæ Euangelicæ Testamenti noui. At Christus non dixit, assumentum uetus non esse adiungendum vestimento nouo: sed contra, non esse assumentum nouum adiungendum vestimento ueteri, ut perspicuum est tum ex uerbis Matthæi, Marci & Lucæ: tum ex alia similitudine, in qua Dominus dicit, uinum nouum reponendum nō esse in utribus ueteribus: & neminem qui bibituinum uetus, statim uelle nouum.

Porro sancti Patres, Chrysostomus, Hieronymus, Beda, & alij, in comment. ad cap. 9. Matth. & Augustinus lib. 2. quæstionum Euangelicarum cap. 18. & lib. 8. contra Faustum, ca. 2. per vestimentum uetus non intelligunt præceptum ieiunij, sed ipsos Apostolos, qui eo tempore adhuc ueteres erant, id est, carnales & infirmi: per assumentum panni noui intelligunt præcepta euangelica, quorum unum esse dicunt de ieiunio. Et sensum huius loci hunc esse uolunt, non esse præcepta uitæ austerioris, ut ieiuniorum, abstinentiæ à certis cibis, & simi-

similium rerum iniungenda veteribus, & infirmis hominibus, quales tunc erant Apostoli, & ceteri Christi discipuli, sed renouatis & fortibus, quales Apostoli futuri erant post aduentum Spiritus sancti: sicut pannus nouus non assuitur indumento veteri, nec vinum nouum in utribus veteribus ponitur. Itaque sancti Patres contrario planè modo locum hunc euangelicum exposuerunt, ac fecerit Kemnitius, & præcepta ieiunij magis ad nouum Testamentum, quàm ad vetus pertinere voluerunt.

Dices, si præcepta ieiuniorum non conueniunt hominibus veteribus, & si magis propria sunt Testamenti noui, quàm veteris; quomodo discipuli Ioannis & Phariseorum, qui sine dubio veteres erant, ieiunabant frequenter? **RESPONDEO**, præceptum euangelicum ieiunandi propriè conuenit hominibus nouis; quoniam Dominus suos discipulos perfectè ieiunare volebat, id est, ex amore, non ex timore. Discipuli autem Ioannis & Phariseorum non ex amore, sed ex timore ieiunabant. Et fortasse Dominus cum similitudines illas adhibuit de vestimento veteri, & utribus veteribus, non solum significare uoluit, discipulos suos nondum esse idoneos ad euangelica præcepta cum ea, qua par erat, perfectione seruanda: sed etiam oblique discipulos Ioannis, & Phariseorum uoluit admonere, ut non nimium de suo ieiunio gloriarentur. Nam ipsos quoque esse uestimenta uetera, & utres ueteres, & ideo parum capaces doctrinæ euangelicæ, ac propterea non assequi mysterium Christi, & cur eo tempore discipuli eius minimè ieiunarèt. Et hoc modo conciliari possunt Patres supra citati cum alijs Patribus, qui per indumenta uetera & utres ueteres intelligunt Phariseos, per pannum nouum, & uinum nouum doctrinam Euangelij. Vide Epiphanium hæresi 42. Hilarium & Hieronymum in cap. 9. Matth.

TERCIO fallitur Kemnitius, dum pro sententia sua S. Hieronymum profert. Sanctus enim Hieronymus attingit breuiter duas explicationes, quas paulò ante posuimus; quarum utraque sed maximè prima Kemnitium apertissimè iugulat. Sic igitur loquitur S. Hieronymus in comment. ad cap. 9. Matth. *Nemo autem immittit, &c. quod dicit, hoc est, Donec renatus quis fuerit, & veteri homine deposito, per passionem meam nouum hominem induerit: non potest seruare ieiunij, & continentia seruare præcepta: ne per asseruatem nimiam, etiam credulitatem, quam nunc habere uidetur, amittat.*

In his certè uerbis præcepta ieiunij comparantur panno nouo, non ueteri, & hominibus renouatis, non ueteribus conuenire dicuntur: cum Kemnitius contrà ieiunij præcepta panno ueteri similia esse dixerit, & ad uetus Testamentum propriè pertinere uoluerit.

Attingit deinde S. Hieronymus alteram expositionem his uerbis: *Veteres utres debemus intelligere Scribas & Phariseos: plagula uestimenti noui, & uinum nouum præcepta euangelica sentienda, quæ non possunt sustinere Iudei, ne maior scissura fiat.*

Hic etiam per ueterem pannum non legem ieiuniorum, ut Kemnitius cupiebat, sed Scribas & Phariseos à S. Hieronymo exponi uidemus.

Ac de his hæc tenus.

CAPVT NONVM.

Soluitur obiectio ex historia antiquitatis.

EX historia antiquitatis profert Kemnitius in 4. parte Examinis, pag. 589. locum unum ex Irenæo in epistola ad Victorem, quam refert Eusebius lib. 5. hist. cap. 24. quoniam enim Irenæus scribit ad Victorem, non solum quæstionem esse de Pascha, sed etiam de ieiunio: ita colligit Kemnitius: Ergo de ieiunio paschali, quod nunc Quadragesimale uocatur, uoluerunt tunc quidam cum Romano Episcopo leges ferre, opinione necessitatis sub pœna excommunicationis, quando, quot diebus, quamdiu, & quomodo ieiunandum esset. Sed Irenæus respondit, liberas, & dissimiles esse illas obseruationes, ad quarum similitudinem Ecclesiæ non sint adigendæ, nec propter dissimilitudinem, quasi *ἐτεροδοξίας* damnandæ.

RESPONDEO PRIMO, Kemnitius non rectè colligit, fuisse qui cum Rom. Episcopo legem de ieiunio ferre uellent. Id enim Irenæus ne insinuat quidem. Quod uerò narrat de ieiunio paschali, eo pertinet, ut Victorem admoneat, tolerandam esse dissimilitudinem in celebratione Paschæ sicut tolerabatur dissimilitudo in obseruatione ieiunij.

DEINDE, non erat quæstio tempore Irenæi, an deberet lex aliqua esse ieiunij, aut Paschæ, ut Kemnitius fingit; sed an deberet eadem esse lex in Oriente & Occidente. Multa enim sunt in Ecclesia, quæ ex præcepto, & lege seruantur, & tamen non est eadem lex in omnibus prouincijs.

DENIQUE, non erat quæstio de substantia ieiunij, sed de quadam accidentaria qualitate, quæ sub legem non erat necesse cadere. Nemo enim dubitabat, an ex lege ieiunium Paschæ obseruandum esset; sicut etiam nemo ambigebat, utrum ex lege Pascha celebrandum esset: sed controuersia erat, quo die lex præscriberet Pascha esse celebrandum, die ne Dominico tantum, an quocunque alio die, in quem Luna quartadecima incideret: & similiter quæstio erat, quale ieiunium Quadragesimæ lex præscriberet, utrum uidelicet semel in die cibis sumi deberet, an post biduum, uel triduum. Et quoniam re uera quæstio ista de forma ieiunij non necessariò definienda erat, ita sentiebat Irenæus, quæstionem de die Paschæ, non necessariò definiri debuisse. Sed contra sentit Victor Pontifex, & eius sententiam postea Synodus Nicæna probauit. De qua re differuimus in lib. de Pontifice, & in lib. de cultu sanctorum.

Rursus profert Caluinus Dvo loca in præfatione Institutionis, quæ fusi⁹ tractat Kemnitius in 4. parte examinis Concilij Tridètini. Præterea locus est in hist. Eusebij. lib. 5. c. 17. ubi refertur ex Apollonio primū fuisse Montanū, qui leges ieiunij imposuerit.

RESPONDEO, Vox illa (*primus*) additio est Hæreticorum. Nam nec habetur in textu Græco Eusebij, nec in editionibus Latinis, excepta Basileensi. Præterea Tertullianus in libro de ieiunio, ubi Montanum acriter defendit, non dicit, accusatum fuisse Montanum, quod primus leges ieiuniorum imposuerit, sed quod nouas leges addiderit. Et in eodem loco faretur Tertullianus, ieiunium paschale fuisse ex lege seruatum in Ecclesia ante tempora Montani. Quod est argumentum euident, non fuisse à Montano primum excogitatas leges ieiuniorum. Accedit etiam quod S. Hieronymus in epist. ad

ad Marcellam de erroribus Montani non reprehendit Montanum, quod primus leges ieiuniorum excogitarit, sed quod tres Quadragesimas obseruari voluerit. Et Theodoretus in lib. 3. de Hæret. fabulis dicit, Montanum nouas leges ieiunij tulisse præter Ecclesiæ consuetudinem.

Sed obiicit KEMNITIUS, Catholicos apud Tertullianum defendisse libertatem Christianam aduersus Montanum, ac pro hæresi habuisse nouas leges de ieiunijs ferre; & interdicare aliquos cibos in diebus ieiunij. Hinc enim sequitur, vt Ecclesia, quæ nunc leges ieiuniorum constituit, & certos cibos in diebus ieiuniorum prohibet, non sequatur vestigia veteris Ecclesiæ Catholicæ, sed potius hæresim, ac dogma Montani.

RESPONDEO, Tertullianus in eo libro eo modo Catholicorum doctrinam exponit, quo solent hoc tempore Lutherani, id est, calumnias & mendacia passim admiscendo. Itaque mirum est, cur Kemnitius malit doctrinam Ecclesiæ Catholicæ colligere ex Tertulliano hoste Catholicorum, quàm ex Epiphanio, alijsque Patribus veteris Catholicis. Nisi forrè, quia vt ipse hæreticus est, ita mores hæreticorum diligit. Exempli causa, dicunt hoc tempore CATHOLICI, Lutheranos non rectè facere, quod vxores Monachis, Sacerdotibusque concedant; ILLI clamant, Catholicos nuptias prohibere.

Sic etiam dicebant Catholici olim, Montanistas non rectè facere, quod adigerent præcepto omnes Christianos ad plures Quadragesimas; item quod tempore ieiunij cogerent omnes ad cibos tantum aridos sumendos. Item quod feria quarta & sexta iuberent omnes ieiunare vsque ad vesperam. Denique quod ista præcepta tamquam diuina (id est) ab ipso Spiritu sancto edita iactarent. TERTULLIANVS autem vt odiosè ista proponat dicit à Catholicis prohiberi leges ieiuniorum, prohiberi aridos cibos tempore ieiunij, prohiberi ieiunium vsque ad vesperam, reprehendi ipsum Paracletum, &c. Constat autem hæc omnia esse calumnias atque mendacia. Sicut etiam quod Tertullianus disputat de utilitate ieiunij, satisfactione, ac merito, quasi Catholici ista negarent, calumniatur more suo. Nā alioqui pleni sunt libri sanctorum Patrum eiusmodi laudibus ieiuniorum.

Sed illud addendum est, Kemnitium ipso Tertulliano impudentiorem videri. Quod enim Kemnitius pag. 607. colligit ex Tertulliano, Apostolos docuisse esse ieiunandum, sed non imposuisse iugum, quod ad tempus attinet, certorum, & in commune ex imperio obeundorum ieiuniorum. Et, interdictionem tunc tantum eduliorum tempore ieiunij, Ecclesiam certantquam hæresim damnaſſe; nusquā in Tertulliano inueniuntur. Dicunt enim Catholici apud Tertullianum, Apostolos non imposuisse iugum ieiunandi, nisi eo tempore, quo ablatus est sponsus, sed eo tempore planè imposuisse iugum. Vocat autem tempus quo ablatus est sponsus, ipsam Quadragesimam, quæ ad passionem Domini commemorandam celebratur. Kemnitius autem omisit illam exceptionem, & simpliciter affirmat Apostolos docuisse ieiunium, sed non imposuisse iugum.

Sic etiam Tertullianus vocat ieiunium feriæ quartæ & feriæ sextæ quo utebantur Catholici, portionale ieiunium, aut semiieiunium; exponit Kemnitius, ita nuncupari illud ieiunium, quia sine ciborum delectu, & tantum vsque ad nonam ieiunabāt, & inde colligit, in diebus ieiuniorum Catholicos non habuisse ciborum delectum. At ipse Tertullianus portionale ieiunium explicat exceptionem ci-

A borum: *Exceptio* (inquit) *quorundam eduliorum portionale ieiunium est*. Et ibidem affirmat, Catholicos in semiieiunijs feriæ quartæ & sextæ, saepe pane tantum & aqua victitare.

Summa igitur hæc sit. Catholici in Montano non leges ieiuniorum, vel ciborum delectum, vel opinionem meriti, & satisfactionis damnant: sed quod ipse priuatus homo, Ecclesiam ad suas leges obligare uellet, & leges planè indiscretas, & eas tamen per summam impudentiam Spiritui sancto auctori tribueret.

LOCUS POSTERIOR est in historia Sozomeni, lib. 1. c. 11. vbi Spiridion in Quadragesima carnes edendas hospiti suo apposuit. Hinc enim Calvinus & Kemnitius colligunt, delectum ciborum in Quadragesima non ita esse lege præceptum, ut in conscientia, & coram Deo obliget, cum vir tam sanctus in ipsa Quadragesima carnes edere, & alijs edendas apponere non dubitauerit.

RESPONDEO, sanctus Episcopus Spiridion, carnes quidem hospiti suo apposuit in Quadragesima & easdem ipse gustauit, sed cogente necessitate & caritate. Quod fieri posse nullus Catholicorum negat. Imo extat de hac re decretum Innocentij summi Pontificis cap. Consilium, de obseru. ieiunij.

Sed ut impudentia hæreticorum manifestius innoscat, pauca quædam ex illa historia referenda sunt. PRIMVM scribit Sozomenus, consueuisse Spiridionem plures dies sine cibo transmittere; & ideo cum aduenisset hospes quidam ualde fessus ex itinere, nihil omnino habuisse, quod ei posset apponere, præter carnes salitas, quæ in longum tempus conseruari solent. Nam nec panem, nec aliquid aliud parauerat, cum sine omni cibo illo die ieiunaturus esset. Ex quo intelligimus, Spiridionem nunquam fuisse in Quadragesima hospiti carnes appositurum, si panem, uel aliquid aliud habuisset.

SECUNDO scribit, eundem Spiridionem non prius carnes apposuisse, quàm à Deo ueniam petiisset. Quorsum autem petitio ista ueniam, si lex de ciborum delectu in Quadragesima non obligat coram Deo?

TERTIO addit, hospitem recusasse alimoniam illam carnis, eo nomine quod Christianus esset. Igitur mirari non debent Lutherani, si dicimus, eos Christianos non esse, qui carnibus uescuntur in Quadragesima.

QUARTO denique adiungit, Spiridionem, ut hospiti scrupulum eximeret, atque ostenderet, in eius modi summa necessitate non esse illicitum carnibus uesci, dixisse, propterea illum carnibus uesci posse, quia Christianus esset, cum Christianis dictum sit: *Omnia munda mundis*.

SED artipit Kemnitius hoc ultimum uerbum, ac dicit, magnos uiros qualis Spiridion erat, quamuis ipsi quoque opinione necessitatis interdum fascinentur, tamen ad fundamenta Scripturæ tandem respicere solitos fuisse, quibus superstitiosæ illæ opiniones reprimuntur. At non huc pertinet locus Scripturæ à Spiridione citatus, vt superstitiosa iudicanda sit Quadragesimæ obseruatio. Causa enim scripturæ citandæ illa fuit, ut hospes intelligeret, se reprehendi posse tamquam existimantem, carnes esse immundas, si urgente necessitate illis uesci recusaret. Nam cum necessitas excuset à lege, qui non uult in extrema necessitate carnibus uesci, indicat, se non ideo abstinere, quia lex prohibet, sed quia caro sit res per se immunda; quod est contra uerbum Apostoli: *Omnia munda mundis*.

Quod

Quod autem Kemnitius dicit, iam tunc (Spiridionis videlicet tempore) cepisse superstitiosam Opinionem necessitatis, eaque magnos etiam viros fascinari solitos, pertinet ad solitam eius impudentiam. Cui enim non potius credidit se fascinari potuisse, quam sanctissimum illum senem? & cur obseruatio antiquissima Ecclesiae superstitiosa potius dici debuit, quam contraria Lutherano non uitas temeraria, atque haeretica?

Præter hæc duo loca profert Kemnitius alia quædam Augustini, Chrysostomi, Theodoret. Ex Augustino profert PRIMO, epist. 86. ad Casilianum, ubi Sanctus Augustinus dicit, Apostolos non constituisse quibus diebus ieiunandum esset, aut non ieiunandum.

RESPONDEO, loquitur S. Augustinus de præceptis Apostolorum scriptis, non autem de traditis sine scripto. Deinde etiam si Apostoli nihil statuisent, num eorum successores, nihil statuere potuerunt?

SECUNDO, profert librum tertium contra Faustum, capite quinto, ubi sic loquitur Augustinus: *Christiani non solum a carnibus, verum a quibusdam etiam terra fructibus abstinent, vel semper sicut pauci, vel ceris diebus, atque temporibus, sicut per Quadragesimam ferè omnes, quanto magis quisque vel minus seu uoluerit, seu potuerit.*

RESPONDEO, Illud (ferè) significat, non omnes in Quadragesima abstinere a carnibus, quia multi excusantur, vel ob ætatem, uel ob infirmitatem, ut paulò post dicemus. Quod autem sequitur, *quanto magis quisque seu uoluerit, seu potuerit*, non refertur ad abstinentiam a carnibus, sed ad abstinentiam a fructibus. Sententia enim eius est, Christianos non solum a carnibus, sed etiam a fructibus abstinere: sed a pluribus, uel paucioribus fructibus prout uoluerint, uel potuerint.

Ex Chrysostomo adducit potissimum locum unum, ex homil. 10. in Genesim, ubi Chrysostomus hortatur eos, qui ob infirmitatem ieiunare non possunt, ut ad concionem vel pransi accedant.

RESPONDEO, hic locus, ut multa similia perperam adducitur a Kemnitio. Non enim negamus, eos ieiunij lege non comprehendendi, qui ieiunare non possunt. Ex Theodoro producit Epitomen diuinorum decretorum, cap. de abstinentia, ubi Theodoretus dicit, hæreticos leges sancire de cibis tanquam immundis reijciendis: Ecclesiam autem nihil tale præcipere, sed omnes cibos permittere. RESPONDEO, hic locus nihil ad rem facit, fatemur enim, Ecclesiam nullum cibum prohibere tanquam immundum, sed omnes permittere, ut cum gratiarum actione pro loco & tempore percipiantur.

CAPVT DECIMVM.

Quinam excipiantur à lege ieiunij.

DEMONSTRAVIMVS ieiunia sub legem tum diuinam, tum etiam Ecclesiasticam cadere: sequitur ut uideamus, num aliqui ab his legibus excipi debeant. Non desuerunt Hæretici, qui diceret, viros perfectos non teneri legibus ieiuniorum; cum ipsi peccare non possint, ac per hoc non egeant ieiunio, quod ad peccatum cauendum aut delictum institutum esse, non dubium est. Id enim sensisse quosdam, qui Begardi dicti sunt, testis est Ioannes de Turrecremata, libro quarto Summe, de Ecclesia, par. secunda, capite trigésimo sexto, a qua sententia non abhorruisse Ioannem Cassianum, collat. 21, capite 29. nonnulli existimant.

A CETERVM, hæc sententia damnata est in Concilio Viennensi, unde extat Clementina ad nostram, tit. de Hæreticis. Eandem prius etiam, quam oriretur, damnauit Sanctus Leo, sermone 11. de Quadragesima, his verbis: *Adest maximum, sacratissimumque ieiunium, quod obseruantiam sui uniuersis fidelibus sine exceptione denunciat. Quia nemo tam sanctus est, ut non sanctior, nemo tam deuotus, ut non debeat esse deuotior.*

Eandem refellunt exempla sanctissimorum hominum, qui ieiunijs assidue operam dabant. Si quidem Sanctus Ioannes Baptista, quo maior inter natos mulierum non surrexit, adeo ieiunium coluit, ut diceretur non comedere, neque bibere, Matth. 11. Apostolus Paulus, qui raptus fuit in Paradisum & audiuit arcana uerba, quæ non licet homini loqui; tamen inter alios suos labores numerat ieiunia multa, 2. Corinth. 11. & ieiunio se eguisse aduersus carnis rebellionem, testatur cum ait, 1. Corinth. 9. *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo.* Omitto Mardocheum, Danielelem, Dauidem, Iudith, Hester, Annam, & alios innumerabiles tum uiros, tum feminas, qui & perfecti dici poterant, & tamen ieiunia studiosè colebant.

Porro argumentum illud Hæreticorum, quo se a lege ieiunij excipiendos esse probabant, quia ieiunio non egerent, nec verum assumit, nec rectè concludit. VERVM non assumit, quoniam etiam

C uiri perfecti in hac uita ieiunio egent, cum rebellionem carnis, uelint nolint, experiri cogantur; & peccare possint, ac peccent. Perfectorum enim sunt illæ uoces: *Sentio aliam legem in membris meis, &c.* Rom. 7. Et: *In multis offendimus omnes,* Iacob 2. Et: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus.* 1. Ioan. 1. Rectè autem idem argumentum non concludit, quoniam lex non definit obligare ex eo, quod in uno uel altero non inueniatur finis legis, modo quod præcipitur, non sit contra finem legis. Exempli causa, finis proximi legis ieiuniorum est edomatio carnis, remotus, est caritas, quæ finis est omnium præceptorum, 1. Timoth. 1. Si quis igitur ieiunando salutem suam, ac per hoc caritatem læderet, is ieiunare non deberet, neque legis præuicator esset, quoniam lex obligare non potest contra caritatem, cum ad caritatem fouendam & conseruandam instituta sit. Si quis autem aliunde carnis rebellionem resistat, neque ieiunio ad hunc finem obtinendum indigeat, & tamen ieiunando salutem suam uel aliorum, id est, caritatem nullo modo lædat, is omnino tenetur communibus ieiuniorum legibus, Lex enim non respicit, quid uni, aut alteri, sed quid communitati, ac multitudini expediat.

Iam uerò quod attinet ad Cassianum; longissimè absuit ipse a Begardorum errore. TRIA sunt autem præcipua, quæ docet in eo capite. PRIMVM affirmat homines iustos, ac perfectos, non subiaccere legi cogenti, cum ipsi non per Quadragesimam solum, sed etiam per totum annum sponte, alacriterque ieiunent. DEINDE addit, eiusmodi perfectos uiros, si causa adsit relaxandi ieiunium inditum, tutius id posse facere, quam ceteros, qui non seruant, nisi præscripta ieiunia. Quoniam ipsi certi sunt & apud se, & apud alios, se non causa intemperantiae, sed solius caritatis relaxasse ieiunia. Addit tamen TERTIO, uiros illos perfectos, qui per totum annum ieiunant, non teneri legibus ieiuniorum, quibus ceteri tenentur, cum ipsi plus offerant Deo, quam his legibus præcipiatur.

Atque in hoc tertio non existimamus, sententiæ eius esse sequendam. TVM, quia non oportet propter oblationem uoluntariam, prætermittere necessariam; TVM, propter rationem, quam paulò ante tradi-

tradidimus; quamvis enim non egeant illi ad carnem edomandam ieiunio paucorum dierum, qui per totos menses ieiunare solent: tamen lex communis est, & omnibus indicta: proinde eos quoque obligare non desinit.

His igitur omis, qui a lege ieiunij non excipiuntur; Ecclesia ipsa Catholica non paucos liberata lege communium ieiuniorum, Concilium Toletanum VIII. capite nono, dicit, ijs permittendum esse, ut in Quadragesima carnibus vescantur, quos autetas incuruat, aut languor extenuat, aut necessitas arctat. Sed Scholastici Theologi paulo aliter hæc tradunt. Docent enim tria esse, quæ a legibus ieiuniorum excusant, impotentiam, necessitatem, pietatem. Vel enim ex ieiunio læditur corpus, vel spiritus, vel substantia externa. Si corpus læditur, impedimentum excusans a ieiunio, dicitur impotentia; si læditur spiritus, dicitur pietas; si læditur substantia externa, dicitur necessitas.

Ac propter IMPOTENTIAM quidem excusantur a lege ieiunij senes, & pueri, ut aliorum fessis sustenteret ætas, aliorum non frangatur incipiens, ut loquitur sanctus Hieronymus, in epistola ad Eustochium, de custodia virginitatis; Item agroti, debiles, prægnantes, & alij, qui Medicorum iudicio, non sine periculo salutis corporalis ieiunare queunt; denique pauperes, qui non habent unde sumant unam integram refectionem, sed nunc emendant unum panis fragmentum, paulo post aliud. Propter PIETATEM excusantur concionatores, Lectores, Confessarii, qui ministrant agrotis, & alij si forte non possint simul ieiunare, & pietatis officio satisfacere. Denique propter NECESSITATEM excusantur iij, qui ex officio laboriosis operibus dant operam, quæ vires corporis exhauriunt, ut Fabri murarii, Ferrarii, Ligharii, & similes.

Ceterum de his ipsis, qui a ieiunij legibus excusantur, multæ regulæ traduntur, quas non existimamus huic nostro operi inferendas; præsertim cum de his rebus copiosissime scribant tum Scholastici Theologi, in quartum septem. tum etiam iij, qui summas casuum conscientia consecerunt.

Illud non est prætereundum, semper in Ecclesia Orientali fuisse leges ieiunij severiores, quam in Occidentali. Scribit enim Sanctus Basilus, in oratione secunda de Ieiunio, pueros quoque & viatores, & omnes omnino homines edictum ieiunij suscipere. Nec solum a carnibus, & ijs, quæ ex lacte conficiuntur, sed etiam a uino & piscibus in Quadragesima Orientalis Ecclesiæ ieiunare solebant, ut ex eodem Basilio, in orationibus de ieiunio, ex Chrysostomo in primis homilijs in Genesim, ex Catechesibus Cyrilli, & epistolis Paschalis Theophili potest intelligi.

CAPVT XI.

De fructibus, & utilitate Ieiunij.

SEQUITUR QUARTVM caput disputationis, in quo de fructibus & utilitate ieiunij differendum esse diximus. Atque aduersarij quidem nostri Lutherani & Caluinistæ in magno errore versantur, sequuntur Patriarcham suum Iovinianum. Nam quemadmodum Iovinianus docebat, nihil prodesse ad salutem ieiunia, delectumq; ciborum, ut referunt Sanctus Hieronymus, lib. 2. in Iovinianum, & Sanctus Augustinus in lib. de hæresi, cap. 82. Sic etiam Philippus, in confess. Augustana, art. 26. Brentius in confess. Vvirmenbergen, in duobus capitibus de ieiunio. Caluinus lib. 4. Instit. cap. Rob. Bellarm. Tom. III.

12. Et Kemnitius in quarta parte examinis, pag. 420. & sequentibus, docent quidem ieiunium utile esse ad carnis petulantiam coercendam, ad orationis auxilium, ad signum humilitatis, & penitentia; tamen obstinate contendunt, ieiunium nihil ualete ad placandum Deum, nihil ad satisfaciendum pro peccatis, nihil ad impetrandum auxilium, nihil ad cæleste præmium promerendum.

Nos autem ieiunij fructus esse contendimus, tunc eos, quos aduersarij fatentur, tum etiam eos, quos negant: ac rectissime in Ecclesia canit existimamus: *Qui corporali ieiunio uicia comprimis, mentē eleuas, virtutem largiris, & premia.*

PRIMUM igitur, ieiunium utilissimum est ad carnem edomandam, & hoc nomine placet Deo, cui placet, ut carnem crucifigamus cum uitijs & concupiscentijs eius. Quare de ieiunio potissimum loquitur Apostolus, cum ait 1. Cor. 9. *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo.* Sic enim hunc locum interpretantur Chrysostomus & Theophylactus in Commentariis, & sanctus Ambrosius, in epist. 82. ad Ecclesiam Vercellensem. Hanc utilitatem ieiunij prædicant Patres, Cyprianus in serm. de Ieiunio, & tentatione Christi. Basilus in oratione prima de ieiunio. Chrysostomus homil. 2. in Genesim. Hieronymus in epist. ad Eustochium, de custodia virginitatis. Augustinus in lib. 10. Confess. cap. 31. & Ecclesia uniuersa ad officium Horæ primæ canit ex hymno sancti Ambrosij: *Carnis terat superbiam Potus, cibique parcat.* Sed hanc utilitatem (ut dixi) aduersarij non negant.

SECUNDO, utile ieiunium est ad animam disponendam ad orationem, & rerum cælestium contemplationem. Sic Moyses quadraginta dierum ieiunio animam præparauit, antequam ad Dei colloquium auderet accedere, Exod. 34. Sic Helias quadraginta dies ieiunat, ut Deum in monte Horeb, sub specie auræ tenuis uidere posset, 3. Reg. 19. Sic Daniel ieiunio hebdomadarum trium præparatur ad reuelationes Domini recipiendas, Daniel. 10. Sic Ecclesia Catholica in profectis magnarum celebratum ieiunia instituit, ut animi paratiores sint ad uacandum rebus diuinis, ut sanctus Bernardus docet, serm. in uigilia sancti Andreæ: *Ieiunium* (inquit CHRYSOSTOMVS homil. 1. in Genesim) *animæ nostræ alimentum est, leues ei pennas producit, ut in sublime feratur, & summa cōtemplari queat.* Vide in eadem sententiam Athanasium, in libro de Virginitate, Ambrosium in libro de Helia, & ieiunio, cap. 3. & Basilium, oratione prima & secunda, de ieiunio, qui similitudinibus aptissimis hanc ieiunij utilitatem explicat. Sed non est opus de hac re fusius discere, cum hanc utilitatem nullus sit, qui neget.

TERCIO, ieiunium utile est ad Deum colendum. Est autem hoc loco OBSERVANDVM, nos non dicere id, quod Kemnitius fingit nos dicere, in quarta parte exam. pagina 421. 490. & alibi, ieiunium per se sumptum sine relatione ad vllum bonum finem, ex opere operato esse cultum Dei, meritum, satisfactionem, &c. Nam ieiunium per se sumptum, ut solam significat abstinentiam cibi & potus, ieiunius rem esse mediam, non virtutem, aut vitium. Potest enim fieri, ut quis abstinere a cibo & potu, quia cupit de vita decedere, vel quia non habet quod comedat, aut bibat; vel quia vitio stomachi, aut palati abhorret a cibo & potu. Loquimur igitur solum de abstinentia, quæ ex electione assumitur ad bonum aliquem finem, sic enim ieiunium non est res media, sed actus virtutis.

Et quidem propriè ieiunium ad virtutem temperantia pertinet, atque actus eius elicited est, ut scholæ loquuntur, cum versetur circa delectationes.

NA cibi

cibi & potus moderandas : tamen ad alias etiā multas virtutes pertinere poterit, si ad fines earum ab ipso ieiunante referatur. Qui enim ieiunat, ut melius oret, vel quia vouit Deo ieiunium, facit actum religionis. Qui ieiunat, ut hoc signo protestetur fidem Catholicam aduersus Lutheranos, facit actū fidei. Qui ieiunat, ut Ecclesiā obediat, facit actum obedientiæ. Qui ieiunat, ut peccatum admissum puniat, facit actum iustitiæ punitiæ, siue pœnitentiæ. Qui ieiunat, ut Christum ieiunantem imitetur, facit actum dilectionis.

Nemo autem nostrum somnians unquam, ieiunium esse cultum Dei, uel meritum, aut satisfactionem ex opere operato, ut Kemnitius nesciens quid loquatur, nobis affingit. Opus enim operatum vocamus id, quod non pendet ex merito, uirtute, uel deuotione operantis, sed ex sola Dei institutione; quo modo Baptismus nūc habet ex opere operato, quoniam ex institutione Christi suscipientem iustificat, etiamsi forte Minister, qui baptismum præbet, sit peccator & inimicus Dei, & sine deuotione baptizet. Ieiunium autem ut sit meritum, uel satisfactorium, atque adeo cultus Dei, omnino pendet ex deuotione, & uirtute ieiunantis proinde non ex opere operato, sed ex opere operantis uim habet.

Porro, cum dicimus, ieiunium esse cultum Dei, nō accipimus nomine cultus solum actum religionis propriè dictum, sed omnē actum, qui Deo placet. Sic enim de cultu loquuntur aduersarij, cum ieiunium, præcipuè voluntarium, cultum esse negant. His igitur præmissis probamus, ieiunium cultum esse Dei, PRIMO ex scripturis. Nam Luc. 2. dicitur, Anna uidua coluisse Deum ieiunijs, & orationib⁹ *ἡσέας, καὶ δέησαι λατρεύσας* ubi & ponitur nomen cultus, & distinguitur ieiunium ab oratione, ut intelligamus non solum orationem, sed etiā abstinentiam, propter Deum assumptam, esse cultum Dei. Nec ieiunabat sancta ista mulier quotidie ex mandato Dei, sed planè uoluntariè; & tamen hoc ieiunio spontaneo verè Deum colebat.

Item Apostolus ad Romanos 12. cum dicit: *Obsecro vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium uestrum.* Loquitur de compressione carnalium concupiscentiarum, quæ fit potissimum per ieiunium, atque hanc compressionem & mortificationem hostiam vocat, & *λογικὴν λατρείαν*, idest, rationabilem cultum. Est igitur ieiunium, ut per ipsum concupiscentiæ reprimantur, cultus Deo gratus & acceptus. Concilium NICÆNVM I. Can. 5. Ieiunium Quadragesimæ, cultum appellat, cum ait: *Ut mundum, & solemne Deo ieiunium possit offerri.* TERTVLLIANVS in libro de resurrectione carnis: *Sacrificia* (inquit) *Deo grata dico ieiunia, seras & aridas escas.* Certè autem quod sacrificium est, etiam cultus est. Sanctus LEO sermone 2. de ieiunio decimi mensis: *Pro consummata* (inquit) *perceptione omnium fructuum dignissimè largiori eorum Deo continetia libamen offertur.* Sanctus GREGORIUS hom. 16. scribit, nos per ieiunij Quadragesimæ offerre Deo quasi decimas & primitias uitæ nostræ. Quod etiā scribunt Ioannes Cassianus, Collat. 21. cap. 29. & alij. DENIQUE ieiunium est satisfactorium & meritorium, ut mox probabimus, igitur est cultus Dei, ut nunc de cultu verba facimus.

QUARTO, Ieiunium est utile ad satisfaciendum Deo, uel ad eum placandum. Id primum ostendunt exempla Scripturarum, Nam 1. Regum 7. ieiunantes filij Israel cum Samuele, Deum placauerunt, & uictoriam de hostibus reuerunt. 3. Regum 21. Achab Rex impius cum Deum ad iracundiam pro-

uocasset propter uineam Naboth, indutus cilicio ieiunauit & ambulauit demisso capite. Et eo facto, iram Domini, saltem ex parte, mitigauit. Sic etiam Niniuitæ Ionæ 3. in dicto communi ieiunio Deum placare studuerunt, & re ipsa placarunt. Idem fecerunt Iudæi tempore Hester, & tempore Iudith, & placato Deo liberati sunt ab excidio imminenti, Esther 4. & Iudith 4. denique Ioel cap. 2. hortatur peccatores, ut conuertantur ad Deum in ieiunio, & fletu, & planctu.

Item probatur ex Patribus, TERTVLLIANVS in libro de ieiunio: *Omnium* (inquit) *erga uictus macerationem hæc est ratio, quæ rursus interdito cibo, & obseruato præcepto primordiale iam delictum exuiatur, ut homo per eandem materiam causa Deo satisfaciatur, per quam offenderat.* Et infra: *Sicut primum usus cibi perdidit, ita ieiunium Deo satisfaciatur.*

S. CYPRIANVS, in serm. de lapsis prope extremo. *Iram* (inquit) *& offensam eius, ieiunijs, fletibus, planctibus, sicut monet ipse, placemus.* Et infra: *Daniel* (inquit) *ieiunijs promereri Deum uiuit, in sacco, & cinere uoluitur, ex omni lege faciens dolentem, & dicens, &c.* Quo loco (promereri Deum) pro eo accipit, quod est Deum placare, eique satisfacere, ut ex toto sermone perspicuum est.

S. BASILIUS oratione 1. de ieiunio: *In morbum* (inquit) *incidimus per peccatum, sanemur per pœnitentiam. Sed pœnitentia sine ieiunio ociosa & infrugifera est, per ieiunium satisfactio Deo.*

Kemnitius in 4. par. exam. pag. 493. notat hoc loco, uocem *ἀπολογία*, quam interpres reddidit *satisfactio*, non significare satisfacere, uel defendere, aut excusare, sed reatum agnoscere, & culpam deprecari. At quis unquam audiuit, *ἀπολογία* esse reatum agnoscere; nisi forte idem sit excusare & accusare; confiteri & negare. An hoc non est pro arbitrio uocabulorum significationes inueterare? Itaque *ἀπολογία* propriè significat defendere & excusare; & quia satisfactio pœnalis compensat delictum, & eo modo purgat & aufert, ideo ad eam significandam utuntur sæpe auctores uocabulo excusandi, & contra uocabulo satisfaciendi ad excusationem significandam. Hoc autem loco certum est sententiam Sancti Basilij esse, ut opponamus iræ Dei, tanquam clypeum pro peccato ieiunium, quod illud excusabit non negando, sed satisfaciendo & compensando.

S. AMBROSIVS in libro de Elia, & Ieiunio, capite 3. *Ieiunium* (inquit) *culpa mors, excidium delictorum, remedium salutis.* Et cap. 4. dicit, ieiunio regi & abluui peccata. Et cap. 9. ipsum ieiunium sacrificium recōciliationis appellat.

S. EPIPHANIUS in compendiarie doctrina, quæ est ad finem librorum aduersus hæreses: *Ieiunamus* (inquit) *non ut beneficium aliquod ei, qui pro nobis passus est, exhibeamus, sed ut Domini passionem, quam pro nobis ipse suscepit, ad salutem nostram confiteamur, & ut pro peccatis nostris ieiunia nobis apud Deum supplicentur.*

Hoc etiam loco Kemnitius admonet, deprauari hanc sententiam a Iesuitis; in Græco enim sic legitur, *ὅπως ὑπὲρ τῶν ἡμῶν ἀμαρτιῶν εἰς νῆσαν ἡμῶν εὐλόγησιν* *δεῖν γενέσθαι*, hoc est, ut ipse nertit, *ut pro peccatis ieiunia nobis fiant grata & accepta Deo.*

At nonne est omnino idem, ieiunia pro peccatis supputari; & ieiunia pro peccatis fieri grata & accepta Deo? Itaque ipse idem Kemnitius paulò post ab Epiphaniij sententia recedere se libere profitetur.

S. HIERONYMVS, in commentario ad capit. 3. Ionæ: *Saccus* (inquit) *& ieiunium arma sunt pœnitentiæ, auxilia peccatorum.* Et lib. 2. aduersus Iovinianum.

num scribit, ipsam etiam Sodomam & Gomorram A
ieiunio Deum potuisse placare.

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS homil. I. in Genesim: *Communis* (inquit) *nostrum omnium Dominus, ut pater filios indulgentius amans, cupiens ea, quae unquam peccauimus, nos ablucere; hanc nobis, quae per ieiunium fit, curationem adiuuenit.*

S. AVGVSTINVS, serm. 60. de tempore: *Nemo* (inquit) *pro laude humana, sed pro peccatorum indulgentia ieiunet.* Ac ne dicat Kemnitius, hunc sermonem for- tasse non esse Augustini, idem auctor in serm. de utilitate ieiunij, quem ipse etiam Possidius nomi- natim S. Augustino tribuit: *Responde* (inquit) *tentato- ri, ex crucio me plane, ut ille parcat, de de me penas, ut il- le subueniat, ut placeam oculis eius.*

S. LEO sermone quarto de Quadragesima: *Ma- gna* (inquit) *diuina institutionis salubritate prouisum est ut ad reuerendam mentium puritatem, quadraginta no- bis dierum exercitatio mederetur, in quibus aliorum tem- porum culas, & pia opera redimerent, & ieiunia casta decoquerent.* Idem serm. 4. de ieiunio septimi mensis dicit, ieiunij sacrificio Deum placari. Ac similes sententia in Sancto Leone passim leguntur.

Sanctus BERNARDVS serm. 66. in Cantica: *Ego* (inquit) *interdum abstineo, sed abstinentia mea satisfac- tio est pro peccato, non superstitio pro impietate.* Item serm. 4. de Quadragesima: *Pro eo* (inquit) *quod iis quoque licuit abstinemus, ea nobis, quae prius commisi- mus, illicita condonantur, &c.*

QVINTO, Ieiunium vile est ad merendum & impetrandum beneficia Dei temporalia, & sem- piterna. Nam ut in libro primo Regum capite primo legimus, Anna uxor Helcanæ filium Sa- muelem per ieiunium impetrauit. Anna (inquit Sanctus HIERONYMVS libro secundo in Iouinia- num) *inanem cibo ventrem filio merui implere.* Da- uid quoque ieiunio se afflixit, ut periclitanti filio uitam impetraret, 2. Regum 12. Sara item per iei- unium a daemónio liberatur, Tob. 3. atque hoc for- te est genus illud daemóniorum, quod non eiicitur nisi per orationem & ieiunium, ut Dominus ait, Matth. 17.

Sed est insignis locus præter ceteros, pro meri- to ieiunij, Matth. 6. *Tu autem cum ieiunas unge caput tuum, & faciem tuam laua, ne videaris hominibus ieiunans. Et pater tuus, qui videt in abscondito reddet tibi.* At qd quæso reddet, nisi mercedem? Opponet enim dominus hoc ieiunium illi, de quo antea dixerat, *exterminant facies suas, ut pareant hominibus ieiunantes. Amen dico vobis, qui acceperunt mercedem suam.*

CALVINVS in commentario huius loci scribit, mercedem accipiendam esse improprie, quoniam merces promittitur etiam orationi: & tamen quod oranti datur non est merces, sed donum. Addit nõ esse eandem rationem orationis & ieiunij, quoniã oratio est cultus Dei, cum sit opus a Deo præcep- tum, ieiunium non est cultus, cum non sit præcep- tum, sed res media & indifferens. Ex quo sequi- tur, ut orationi per se reddatur merces; ieiunio au- tem non per se, sed ut orationi deseruiat.

At fallitur Calvinus, nam tamen si orationi, ut oratio est, respõdeat potius donum, quam merces, tamen orationi, ut est opus bonum, & ex caritate profectum, omnino debetur merces. Et hoc modo tũ ipsi orationi, tum ieiunio mercedem respondere Saluator affirmat. Fallum est autem, ieiunium esse rem mediam, si sumatur (ut a nobis sumitur) pro abstinentia ex electione assumpta ad bonum ali- quem finem. Sic enim non est res media, sed actus virtutis, & res a Deo præcepta, & illi gratissima, nõ solum ut orationi deseruiens, sed etiam per se ut actus téperantiæ, vel alterius cuiuscunq; virtutis.

Rob. Bellarm. Tom. III.

His testimonijs & exemplis Scripturæ subijci possunt testimonia, atque exempla Patrum. San- ctus IOANNES Apostolus, teste Clemente Alexan- drino, apud Eusebium lib. 3. hist. cap. 17. crebra du- xit ieiunia, ut gratiam Dei cuidam iuueni impetra- ret. Idem etiam Ioannes scripturus Euangelium in- dixit solemne ieiunium, ut gratiam recte scribendi accipere mereretur, ut sanctus Hieronymus tradit præfatione commentariorum in Matthæum, & eũ sequutus Venerabilis Beda in primum caput Ioan- nis.

TERTULLIANVS in libro de ieiunio: *Etiam*, in- quit, *Sacramentorum agnitionem ieiunia de Deo meren- tur.*

S. AMBROSIVS in epistola 82. ad Ecclesiã Ver- cellensem: *Qui sunt*, inquit, *hi præceptores nostri, qui me- ritum excludunt ieiunij?*

S. GREGORIUS NAZIANZENSIS, oratione de laudib⁹ Cypriani, explicans quib. armis sancta quæ- dam Virgo diabolum à se repulerit: *Ieiunij*, inquit, *& humi cubationis pharmacum obiecit.*

S. ATHANASIVS in libro de virginitate, non pro- cul ab initio: *Vides*, inquit, *quid faciat ieiunium? mor- bos sanat, distillationes exiccat, demones fugat, prauas co- gitationes expellit, cor mundum efficit, &c.* Et infra: *Quisquis*, inquit, *ab immundo spiritu vexatur, cer- tum habere debet, hoc pharmace, ieiunio (inquam) statim spiritus malos afflicto abscedere, vim ieiunij meruen- tes.*

S. BASILIIVS oratione prima de ieiunio: *Ieiunij*, inquit, *ad venturi seculi mala fugienda & assequenda bo- na vile est, &c.*

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS, sermone primo de ieiunio: *Ieiuna*, inquit, *quia peccasti; ieiuna ut non pecces; ieiuna, ut accipias; ieiuna, ut permaneant quæ ac- ceptisti.*

S. HIERONYMVS in 2. libro aduersus Iouinia- num, ex proposito disputat, meritorem esse iei- unium.

S. AVGVSTINVS sermone 62. *Ieiunium*, inquit, *re- medium est, aut premium. Hoc est, aut indulgentiam pec- catorum, aut premium regni cælestis acquirit.*

AUCTOR libri de Ecclesiasticis dogmatibus, qui habetur in 4. tomo S. Augustini, sic loquitur ca. 68. *Pro amore castigandi corporis abstinentibus a vino, vel carnibus, nihil credere meriti accrescere, non hoc Christia- ni, sed Iouiniani est.*

S. LEO serm. 1. de Ieiunio septimi mensis: *Ut per humilitatem*, inquit, *ieiunij contra omnes hostes nostros diuinum mereamur auxilium.*

Ad aliqua testimonia Patrum, quæ in toto capi- te superiore citauimus, respondere nritur KEMNITIVS, in 4. par. examinis, pag. 490. & sequentibus. PRIMO dicit, Patres sæpè rhetoricari solitos: nõ exi- stimarunt, ut ipse ait, se huiusmodi rhetoricis exag- generationibus efficacius posse homines ad suscipien- da & exercenda ieiunia permouere. Sicut Chrylo- stomus fatetur in lib. de compunct. cordis, quædam cohortatoriè magis, quàm verè dici.

SECUNDO addit, posse Patrum sententias ad ana- logiam fidei explicari, si dicamus, eos tribuere iei- unio tanquam causæ remotæ id, quod conuenit ora- tioni, vel penitentia, quibus ieiunia seruire de- bent.

TERTIO, obijcit aliqua loca Patrum, ubi legi- mus, ieiunium à cibus nihil prodesse: nisi ieiunetur à vitijs. Ac dicit, in his locis se Patres explicasse.

QUARTO, cum videret non satis commodè ver- ba Patrum ita exponi, fatetur eos errare: *Negari*, inquit, *non potest, Patres in rhetoricis illis ieiunij enco- mijs sæpè lōgè prouectos, ab analogia fidei, & norma Scri- pturæ non parum discessisse.* Et infra: *Quando contra hanc*

fidei analogiam Pontificij talia veterum dicta urgent, cogimur solua reuerentia, qua tam magnis viris debetur, illa recipere, ut fundamentum salutis saluum retineamus. Et infra: Quando Pontificij tales veterum excessus ad palliandas et stabiliendas superstitiones de ieiunijs opinio nes producunt, cogimur contradicere, et a Patrum exorbi tantibus vestigijs aliquantisper discedere, ut iuxta cano nem Scriptura recto pede ad veritatem Evangelij am bulare possimus.

Sed hæc omnia faciliè refelluntur. Nam quod at tinet ad PRIMVM, si Kemnitius vnum, aut alteru Patrem rhetorica amplificatione vsu esse dice ret, non uideretur omnino sine ratione loqui: at quis credat, nullum fuisse tanto numero Patrum, qui non extulerit supra veritatem ieiunij laudes? Adde quod multa testimonia adduxerimus non ex cerpta ex sermonibus, sed ex libris dogmaticis, vel commentarijs Scripturarum, in quibus locum nò habent rhetoricæ amplificationes. Quod autem Kemnitius Chrysostomum citat ex libro de compunct. cordis; planè contra se citat. Chrysostomus enim eo loco non laudat, sed reprehendit eos, qui ad homines terrendos aliqua cohortatoriè, non ve rè dicta existimant.

Quod attinet ad SECVNDVM, Non possunt testi monia Patrum ita exponi, vt solum velint ieiuniu seruire orationi & pœnitentiæ, præsertim si dica tur, ieiunium signum esse pœnitentiæ, non autem partem, siue opus, & fructum pœnitentiæ. Patres epim omnia distinctè docent, nimirum ieiunio iu uari orationem, & præterea placari Deum, impe trari beneficia, satisfieri pro peccatis, &c.

Porò, non facit ad rem, quod affertur TERTIO loco. Fatemur enim parum prodesse ieiunia a ci bis, si non abstinence a uitijs; sed ideo ieiunia uti lissima esse dicimus, quia iuuant, ut purgemur à vi tijs, & vt in vitia non labamur. Proinde non pu gnant sententiæ Patrum inter se, neque vna sentè tia impedit, quo minus aliæ sint veræ, etiamsi pro priè & sine tropo accipiantur.

Quod verò QVARTO loco, Kemnitius dicit, id planè satis est ad ipsius & eius similium nouatoru temeritatem coarguendam. Quis enim sibi persua dere possit, tot sanctissimos & doctissimos Patres minus rectè canonem sacre Scripturæ intellexisse, & fundamentum fidei & salutis tenuisse, quam paucos nouatores, magis Grammaticos quàm Theo logos? Quis non magis credat Kemnitium exorbi tasse, & a norma, atque analogia fidei recessisse, quam Basilium, Chrysostomum, Ambrosium, Hie ronymum & alios, quos citauimus, quibus iniuriã facimus, si cum eis nouatores istos ulla ex parte comparemus.

CAPVT XII.

Soluuntur obiectiones.

SEd videamus quæ ipsi argumenta habeant, ut spro bent, ieiunium non esse cultum, nec satisfactorium, vel meritorium.

PRIMVM obijcit BRENTIVS, testimonium Isa iæ, capite quinquagesimo octauo: Numquid tale est ieiunium, quod elegi, per diem affligere hominem animã suam, &c. Nonne hoc est magis ieiunium, quod elegi? Dis solue cogitationes impietatis, &c. Addit Kemnitius tes timonium Hieremias, capite decimo quarto: Popu lus hic diligit vacillare pedibus, & non abstinet, vel cohi bet se. Ideo Domino non est complacitum in illis. Et si igitur ieiunent, non exaudiam. Item testimonium Zacha riæ, capite septimo: Cum ieiunareis, & plangeretis, nū-

A quid ieiunium ieiunastis mihi? His testimonijs, alijs que similibus probari existimant, ieiunium non es se cultum Dei.

RESPONDEO, Ex allatis testimonijs non solum non colligitur, ieiunium non esse cultum Dei, sed colligitur omnino contrarium. Nam cum Domi nus dicat, non placere sibi ieiunium eorum, qui nò student mores emendare, satis apertè indicat, illud ieiunium sibi placere ac per hoc esse cultum, quod est coniunctum cum iustitia & pietate. Itaque cum dicitur: Numquid hoc est ieiunium, quod elegi, affligere hominem per diem animam suam? Subintelligendum est, solum, vt monet Sanctus Hieronymus in com mentario, vt sensus sit, non placere Deo ieiunium, in quo solum affligitur anima, sed illud, in quo cū afflictione animæ coniuncta est emendatio moru. Placere enim Deo, ut homines ieiunando affligat animam, perspicuum est ex ca. 16. & 23. Leuitici, & c. 29. Num. vbi Deus indicit ieiunium septimimè sis, & non solum dicit: Affligens animas vestras, sed etiam addit, si quis ea die afflictus non fuerit, peribit ani ma eius de populo suo.

SECVNDO, obijcit CALVINVS illud Isaias 2. Scindite corda vestra & non vestimenta vestra. Id est, nò carnis afflictione, sed cordis contritione conuerti mini ad Deum.

RESPONDEO, Per scissionem vestium non signi ficatur ieiunium, aut alia corporalis afflictio, sed signum planè externum doloris, & pœnitentiæ. Iei unium enim coniungitur ab eodem Propheta cū ipsa conuersione & contritione cordis ut fructus eius. Conuertimini ad me in toto corde vestro in ieiunio, & fletu, & planctu. Deinde non prohibetur scissio uestium, quicquid tandem illa significet, nisi quando non ei respondet cordis contritio. Ita que sensus est, Nolite scindere solum uestimenta, sed etiam corda. Scissionem enim vestium in si gnum detestationis ac doloris, nò displicuisse Deo vel ex eo potest intelliigi, quod etiam post Christi aduentum Apostoli hac cerimonia usi fuisse inue niuntur, Act. 14.

TERTIO, obijcit PHILIPPVS verba illa Beati Pauli, 1. ad Timoth. 4. Exerce te ad pietatem. Corpora lis enim exercitatio ad modicum valet: pietas autem ad omnia. Vbi nomine corporalis exercitationis in telligitur ieiunium, ut Ambrosius in commenta rio exponit. Quare cum opponatur ieiunium pie tati, quæ propriè ad cultum Dei pertinet, sequitur, ut ieiunium propriè non sit cultus.

RESPONDEO, DVÆ sunt huius loci explicatio nes. VNA est commentarij, qui tribuitur Ambro sio, quæ quidem per corporalem exercitationem ieiunium intelligit, sed per pietatem non intelligit cultum Dei propriè dictum, sed misericordiam in pauperes. Vult autem hic commentarius, ieiuniu ad modicum utile esse, nisi cum misericordia & eleemosynis coniungatur. Quod idem docet Chry sostomus, homil. 78. in Matth. vbi dicit, ieiunium si ne eleemosynis nihil ualere. Quod intelligendum est, si eleemosynæ faciendæ præceptum occurrat, & is qui ieiunat, tam sit auarus, vt nolit eleemosynã facere etiam de eo, quod sibi superest, & quod aliàs consumpsisset, nisi ieiunare instituisset. Alioqui e nim ieiunium cum eleemosyna coniungere non est necessarium, quamuis sit utilissimum. Quare Sanctus Ambrosius serm. 33. Sanctus Augustinus serm. 56. & Sanctus Leo sermone 2. de ieiunio de cimi mensis, non iubent, sed hortantur, ut vnusquis que tempore ieiunij prandium, quod sibi ipse sub trahit, pauperibus erogat.

ALTERA expositio verior, & planè ad mentem Apostoli, est Chrysostomi, Theodoreti, Theo phylacti,

philaeti, Oecumenij & aliorum, qui per corporalem exercitationem non intelligunt ieiunium, sed studium corporis confirmandi & corroborandi, quod faciunt athletæ, gladiatores, milites & cæteri, qui uiribus corporalibus egent. Sumit enim Apostolus similitudinem ab athletis, cum ait: *Exerce te ipsum ad pietatem*. Nam id significat vox Græca *γυμναζε*. Et sensus eius loci hic est, exerce te more boni athletæ ad cursum, vel certamen pietatis. Hoc enim verè vtilissimum est, tum in hac vita, tum in futura. Nam qui vires exercent ad cursum, vel corporale certamen, parum omnino inde lucrantur in hac uita, & in alia prorsus nihil. Similis locus est 1. Cor. 9. *Qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet, & illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam.*

Porro, Sanctus Ioannes Chrysostomus non solum docet, Apostolum non loqui hoc loco de ieiunio, sed etiam refellit eos, qui contra sentiunt. Neque enim credibile est, Apostolum vocaturum fuisse ieiunium corporalem exercitationem, cum ieiunium ad corpus extenuandum, non ad confirmandum referatur; & cum sit verè spiritualis & cælestis exercitatio. DEINDE, quomodo diceret idem Apostolus, ieiunium ad modicum ualere, cum ipse idem ad ieiunium tam frequenter, & verbo, & exemplo discipulos hortaretur? DENIQUE, nunquam Apostolus ieiunio pietatem opponeret, quæ habet promissionem uitæ, quæ nunc est, & future, cum id maximè conueniat ieiunio, ut in hac uita sanitatem efficiat & conseruet, ut pater ex capite primo Danielis. Et in alia mercedem accipiat a Patre cælesti, iuxta promissionem Domini, Matthæi sexto. Itaque rectè Sanctus Leo, sermone primo, de ieiunio Pentecostes: *Sequitur, inquit, solenne ieiunium, quod animis, corporibusque curandis salubriter insitutum, deuota nobis est obseruantia celebrandum.*

QUARTO, obijcit KEMNITIUS, quod Lucæ 18. Phariseus allegans ieiunia sua iustificatus non fuerit, & quod Matth. 9. Christus opinionem, quæ Pharisei ieiunabant, comparauerit uestibus detritis, quibus Euangelij nouitas non conueniat. Ex quibus locis manifestum esse dicit, ieiunium improbari & reijci a Deo, si suscipiatur opinione Pharisaica, vel ad ostentationem, vel ad meritum, satisfactio nem, seu iustificationem.

RESPONDEO, Quod attinet ad priorem locum, Phariseus non ideo iustificatus non est, quia ieiunabat bis in Sabbatho, aut quia ieiunium ad iustificationem aliquid valere existimabat, sed quia superbe ostentabat bona opera sua, & alios contenebat. Dominus enim anteposuit Publicanum Phariseo, quia humilis erat, & Phariseus superbus, non quia Phariseus ieiunabat, & Publicanus non ieiunabat. Descendit, inquit, hic iustificatus ab illo, quia omnis qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur.

De Altero testimonio ex cap. 9. Matth. discernimus supra, ubi ostendimus, manifestè errare Kemnitium, dum ieiunium detritis uestibus comparatum esse docet, cum potius contra nouis sit uestibus comparatum.

Quod autem Kemnitius eandem rationem esse vult ieiunij ad ostentationem, & ad meritum satisfactionem & iustificationem, facit more suo, qui solet omnia confundere. Nam ieiunium ad ostentationem malum esse, & in Scripturis passim reprehensum notum est ex cap. 6. Matth. decimo octauo Lucæ, & ex alijs locis. Ieiunium autem ad meritum acquirendum, uel ad satisfaciendum pro peccatis, in Scripturis non solum non reprehendi, uel etiam probari & laudari, multis testimonijs & exemplis superiore capite demonstrauimus.

Rob. Bellarm. Tom. III.

A QUINTO, obijcit idem KEMNITIUS, capite secundo ad Colossenses, ubi (ut ipse dicit) Paulus reprehendit & damnat factitias, seu electitias illas religiones, quæ in cibis, qui ipso usu consumuntur, cultum Dei constituunt; & iuxta traditiones hominum sub specie humilitatis, & seuerioris discipline corpori non parcunt, sed illud ita uexant, affligunt & macerant (hoc enim significat *ἀφεδία*) ut debitum honorem necessaria sustentatione, & conuenienti curatione ei non tribuant. Atque in hac disciplina seueritate cultum Dei constituunt.

RESPONDEO, DVO quædam Paulus reprehendit. PRIMUM, cultum Dei in cibi, potusque abstinentia situm, non quemcunque, sed superstitiosum & falsum. Nam uox *ἐθελονησία*, tametsi sonet cultum uoluntarium, tamen non significat cultum uoluntarium, ut distinguitur a cultu imperato & necessario, sed ut distinguitur a cultu rationabili. Illa enim dicuntur interdum uoluntaria, quæ non habent fundamentum rationis, sed ideo fiunt, quia sic libet. Reprehendit igitur Apostolus abstinentiam Iudæorum, vel Hæreticorum, qui putabant, cibos aliquos per se esse immundos, & in eo religionem constituebant, si cibos eiusmodi nunquam gustarent. Quæ religio uoluntaria & falsa, ac superstitiosa meritò nominatur, quoniam non fundatur in Scripturis, aut in aliqua solida ratione, sed in deliratione & somnijs, uel potius in uoluntate quorundam Hæresiarcharum. Abstinentia autem Catholicorum *ἐθελονησία* dici non potest, & multò minus cultus factitius, uel electitius, ut eum Kemnitius uocat, quoniam Catholici non fingunt ex capite suo, Deo gratum esse suam abstinentiam, sed ex testimonijs & exemplis Scripturæ, & Patrum colligunt, ut superiore capite demonstrauimus.

SECUNDO, reprehendit Apostolus eos, qui sine moderatione ieiunant, ita ut non parcant corpori, neque ei suppedient, quæ sunt ad uitam, uel ad sanitatem necessaria. Ita enim hunc locum interpretatur Chrysostomus in Commentario, & sanctus Hieronymus in epistola ad Aglasiæ, quæstione 10. Atque hoc ipsum Catholici omnes libentissimè consentunt. Castigari enim & affligi uolumus carnem, ut Scripturæ faciendum esse docent, non autem interimi, aut morbum contrahere.

Sed est etiam alia eiusdem loci expositio apud Sanctum Augustinum, in epistola quinquagesima nona, ad Paulinum, quæ sententiam nostram planè confirmat. Scribit enim Augustinus, notari, ac reprehendi ab Apostolo illos, qui uidentur non sine ratione ieiunare, cum id uideantur referre ad corpus castigandum & cor humiliandum; sed tamen re vera non propter hoc potissimum, sed propter superstitionem suam ieiunant, qua uidelicet sibi persuaserunt, cibos aliquos natura sua esse immundos. Itaque ex Augustini sententia non reprehenduntur hoc loco, qui carnem ieiunijs affligunt, & in ea re cultum aliquem, id est, opus Deo gratum constituunt: sed illi qui uidentur ea de causa ieiunijs operam dare, re autem uera superstitionem suam per abstinentiam illam alere & agere conantur.

Sexto, obijcit idē Kemnitius, quod meritum, aut satisfactionem in ieiunio ponere, sit fundamentum redemptionis & salutis negare.

Sed argumentum est commune contra omnia bona opera, & satis copiosè a nobis refutatum, in disputatione de Merito & Satisfactione.

CAPVT XIII.

Soluuntur obiectiones ex Patribus.

EX PATRIBVS & historia antiquitatis multa colligit argumenta KEMNITIVS, contra meritum ieiunij; sed magna ex parte tam sunt inepta, & leuia, & mendacijs vndique aspersa, vt pigeat in ijs referendis vel refellendis tempus terere. Pauca quædam attingam, quæ grauiora visa sunt.

PRIMUM igitur ex IGNATIO DVO loca producit. PRIMVS est in epistola ad Heronem, vbi sic loquitur Ignatius: *Ieiunijs & orationibus vacato, sed non immodice, ne te ipsum destruas, a vino & carnibus non penitus abstineo, neque enim abominabilia sunt.* Et infra: *Quicumque dicit aliquid contra ea, quæ mandata sunt, etiam si fide dignus sit, etiam si ieiunet, etiam si propheta, etiam si signa faciat, lusus ubi habeatur sub oris pelle, omnium exitum machinans.*

ALTER locus est in epistola ad Philipenses: *Si quis in reliquis recte sentiat, ex cibis autem quosdam vocet abominabiles, ille inhabitatorem habet draconem Apostatam.*

Ex his locis KEMNITIVS ita colligit: *Fuerunt igitur, inquit, Ignatii tempore circa annum CX. qui a cibis quibusdam, maxime a carne & vino sub specie religionis abstinerunt, & immodicis ieiunijs corpora lacerunt, &c.* Quibus verbis Carthusienses, aliosque Catholicos Monachos reprehendit, qui carnibus nunquam vescuntur.

Sed facilis est RESPONSIO. Nam Ignatii doctrina sanctissima est, & ab omnibus Catholicis libenter admittitur. Non enim Sanctus Ignatius illos reprehendit, qui propter continentia virtutem semper a uino & carnibus abstinent, sed eos, qui id faciunt, quod uinum & carnes res immundas esse arbitrentur, quales fuisse ipso Ignatii tempore Ebionitas, ex Epiphanio constat.

Id autem ita esse, probatur PRIMO, quoniam alioqui Sanctum Iacobum Apostolum, Ignatius reprehendisset, qui recte Egesippo apud Eusebium, libro secundo historiarum, capite uigesimo secundo, a carnibus & uino perpetuo abstinebat. Quod idem commune fuit omnibus illis Sanctis Anachoretis, Antonio, Hilarioni, Machario, Simeoni Stilite & alijs, quorum laudes Athanasius, Hieronymus, Palladius, Theodoretus, & alij veteres conscripserunt.

PRÆTEREA, Sanctus Ignatius cum dicit, non esse a uino & carnibus abstinendum, quia non sunt abominabilia, aperte docet, tunc esse malum a uino & carnibus abstinere, cum aliquis propterea illis abstinet, quod abominabilia esse credat.

DENIQUE, sicut reprehendit Ignatius prohibentes cibos, sic reprehendit prohibentes nuptias, sic enim loquitur in epistola ad Philadelphienfes, in ipso loco, quem citat Kemnitius: *Si quis in reliquis recte sentiat, sed legitimam communionem, & liberorum procreationem corruptelam & pollutionem appellet, aut cibos quosdam abominabiles vocet, talis Apostatam Draconem, inhabitantem habet.* Nam Ignatii tempore sic Ebion carnes immundas, sic Saturninus nuptias a Diabolo esse dicebat.

De nuptijs autem non detestandis, ita Sanctus Ignatius loquitur, ut perpetuam uirginitatem etiam laudet & nuptijs anteponat. Sic enim scribit in eadem epistola ad Philadelphienfes: *Virgines Christi in puritate, non abominantes nuptias, sed id quod præstantius est amplectentes, &c.* Et in epistola ad Philipenses: *Si quis, inquit, caste, si quis continenter uiuit, non*

A expollatur, ne perdat mercedem.

Sic igitur Ignatius cibos omnes mundos esse docet, & nullum uitandum, quasi immundum, non tamen prohibet, quo minus quis continentia gratia semper ieiunet, aut semper a uino & carnibus abstineat, nisi forte certa de causa alicui magis expediat, aliquando saltem uinum & carnes degustare. Sic enim Apostolus Timotheum admonet, ut propter stomachi sui debilitatem non semper aquam bibat, sed modicum uinum illi adiungat, & noster Ignatius Heroni præcipit, ut non omnino uini potum & carnum cibum respuat. Cum enim tunc primum exorta esset hæresis, quæ prætextu religionis uinum, & carnes detestari docebat, utile erat multis, ut Hero, qui persona erat publica, hæresim illam exemplo suo refelleret. Nec tamen inde sequitur, ut non debuerit Hero in Quadagesima, alijsque ieiunij diebus a carnibus abstinere.

SECUNDO loco profert KEMNITIVS historiam Alcibiadis, quam etiam attingit Philippus, in locis tit. de Scandalo. Summa historie hæc est, ut eam refert Eusebius libro 5, capite 3, Alcibiades quidam assueuerat uitæ admodum austeræ, ut nihil præter panem & aquam in cibum & potum sumeret. Is propter Christi fidem in carcerem coniectus, ubi simul aderant Attalus, Maturus, Blandina & alij Confessores, in ipso etiam carcere nihil omnino præter panem & aquam gustare uolebat. Interim Attalo diuinitus indicatur, non recte agere Alcibiadem, quod creaturis Dei non uteretur, & inde scandalum in mentibus aliorum gigneret, quare Alcibiades a fratribus admonitus, omnibus cibis promiscue uti cœpit. Hanc historiam ita Philippus & Kemnitius interpretantur, quasi Alcibiades a cibis abstineret opinione cultus & uitæ perfectioris. Et hoc ipsum Attalo diuinitus reuelatum fuerit, Alcibiades abstinentiam ideo non placere Deo, & scandalum in alijs gignere, quod ipse censeret discrimen ciborum esse cultum Dei præstantiorem.

Sed nullo negotio res expediri potest. Nam in tota illa historia nulla fit mentio cultus præstantioris, sed simpliciter narratur, ex diuina reuelatione cognitum fuisse Alcibiadem non recte facere, quod creaturis Dei non uteretur, deque ea re ceteros fratres non leue scandalum pati. Ex qua narratione colligitur satis probabiliter, suspicatos esse fratres, qui cum Alcibiade in carcere erant, illum hæresi damnantium cibos, ut immundos, infectum fuisse. Habuerunt autem occasionem huius suspitionis, ex eo, quod cum prudentia Christiana doceret, homines in carcerem coniectos, & ferè quotidie varijs tormentis uexatos ac debilitatos indigere aliqua refectioe maiori, & ea non deesset, ipse tamen in sua illa seuerissima abstinentia perseverare uellet. Scribit enim Tertullianus in libro ad Martyres, solitos fuisse Christianos, summa diligentia & caritate ministrare cibos, etiam delicatos, confessoribus in carcere constitutis. Hoc igitur est, quod socios Alcibiades offendeat, quod eum uiderent refectioe indigere, & eam tamen respuere. Inde enim suspicabantur, eum aliquo errore circa ciborum mundiciem laborare.

AT (inquit Kemnitius) *Alcibiades post admonitionem illam non cœpit illa opinione a cibis abstinere, sed absque delectu cibis omnibus uti.* Non igitur in eo solum errabat quod abstinebat, quasi ab immundis. RESPONDEO, Posset obiectio in aduersarium retorqueri; quoniam si Alcibiades reprehensus fuisset, quod abstineret propter opinionem cultus præstantioris, potuisset mutare opinionem, & ea mutata in abstinentia sua per-

perseuerare. Caterum vera responsio est, non potuisse Alcibiadem se ab erroris suspicionem purgare, nisi edendo promiscue cibos, quibus alij uescebantur, tum quia fratres, qui scandala passi fuerant, non poterant certiores reddi de opinione illius interna, nisi per actionem externam, tum etiam quia prudentia atque discretio (ut diximus) eo tempore postulat, ut rigorem illum abstinentiæ relaxaret.

Omitto lapsum Philippi, qui scribit, Attalum & Blandinam coniuges fuisse, cuius contrarium ex ipsa historia manifestè colligitur. Blandina enim ancilla erat & uirgo; Attalus vir nobilissimus & ciuis Romanus. Omitto item multa, quæ ex capite suo Kemnitius comminiscitur, ut quod fratres ex loco Apostoli, 1. ad Timoth. 4. opinionem Alcibiadis refutauerint, & alia, quæ ex ipso loco Eusebij inspecto per se euanescent.

TERTIO, profert KEMNITIUS historiam hæresis Tatiani, ut probet, sententiam nostram de merito ieiunij natam esse ex errore Tatiani. Sed hoc super refutatum est. Constat enim ex communi Patrum consensu, Tatianum prohibuisse cibos aliquos, propterea quod immundos natura sua esse censeret, & ideo nunquam eos gustari uoluisse. Quod longissimè abest ab Ecclesiæ doctrina.

QUARTO, prouocatur librum Tertulliani de ieiunio, in quo Tertullianus Montanum Hæresiarcham defendens, dicit, ieiunium ac delectum ciborum esse utilem ad merendum, ad satisfaciendum, ad placandum Deum. Et contra obijcit sibi Catholicorum refutationem, qui proferebant Scripturas Isaia: *Non hoc est ieiunium quod elegi*, & Euangelij: *Quod intrat in os non inquinat hominem*. & Apostoli: *Esca nos non commendat Deo*. Ex quibus colligit Kemnitius, sententiam nostram de merito ieiunij consentaneam esse doctrinæ Tertulliani & Montani Hæresiarchæ, & alienam a doctrina ueteris Ecclesiæ, quæ Tertullianum Montanumque damnauit.

RESPONDEO, iam supra diximus, Tertullianum non bona fide recitare doctrinam Catholicorum. Catholici enim non reprehendebant Montanistas, quod ieiunia & ciborum delectum ad meritum, & satisfactionem valere existimarent, sed quod ita supersticiosè Xirophagias urgerent, ut uiderentur summam religionis in eo ponere, si nihil nisi crudum & aridum comederent. Hæc enim sunt uerba Tertulliani: *Arguant, inquit, nos, quod Xirophagias obseruamus, siccantes cibum ab omni carne, & omni uirulentia, & uindictioribus quibusque pomis, ne quid uinostatis, uel edamus, uel potemus*. Hæc certe superstitiosam diligentiam demonstrant, & ideo Catholici non sine causa Scripturas allegabant; *Non hoc est ieiunium quod elegi. Quod intrat in os non inquinat hominem. Esca nos non commendat Deo*. Alioqui fuisse in Ecclesia Catholica usum ieiunandi in pane & aqua, fateretur in eodem libro Tertullianus, & ieiunium, atque abstinentiam a certis cibis meritoriam esse, patres omnes docent.

QUINTO, profert Kemnitius historiam hæresis Eustathij. Eustathius enim (inquit Kemnitius) a carnium esu abstinentiam docuit, non quod cum Manicheis eas immundas & abominandas indicaret, sed propter exercitacionem cultus diuini. Id quod probat ex Sozomeno libro tertio, capi. 13. qui scribit, ipsum Eustathium, in Concilio Gangrensi se declarasse, sicut aduersus *ἐν τῇ αἰσθητικῇ κατὰ θεὸν ἀσκήσει*, id est, non contumaciæ gratia, sed cultus erga Deum abstinentiam illam instituisse. Concilium autem Gangrense nihilominus Eustathij sententiam damnauit; igitur damnauit ieiunia & abstinentiam, quæ suscipitur cum opinione cultus & meriti apud Deum. Colligit

Rob. Bellarm. Tom. III.

A etiam ex hoc loco Kemnitius, nondum fuisse illo tempore in Ecclesia prohibitionem carniū in diebus ieiuniorum, sed tentatam quidem fuisse ab Eustathio, sed ab Ecclesia continuo repressam.

RESPONDEO, Eustathij hæresim non possumus melius cognoscere, quam ex Gangrensi Concilio; quod illo ipso tempore celebratum est. Sic igitur loquitur Concilium in ipsa præfatione: *Declaratū, inquit, est hos (nimirum Eustathianos) nuptias accusare & docere, quod nullus in coniugali positus gradu spem habeat apud Deum*. Et infra: *Ieiunia, quæ in Ecclesia prædicantur contemnenda asseruisse. Nonnullos eorum etiam cibos carniū tanquam illicitos reputasse*. Deinde in canonibus, canone primo: *Si quis uiruperat nuptias, &c. Anathema sit*. Et canone secundo: *Si quis carnem edentem præter sanguinem, & idolis immolatum & suffocatum, cum religione & fide, condemnat, uelut spem propter huiusmodi perceptionem non habentem, anathema sit*.

Ex his manifestè colligitur, ab Eustathio, eiusque discipulis nuptias, et carnis esum absolute fuisse damnata, ita ut saluum esse non posse crederent, qui nuptias contraheret, aut carnes ullo tempore degustaret. Quæ est ipsa hæresis Manichæi, quoad substantiam, quamuis fortasse non ex eodem fundamento Manichæus & Eustathius hanc hæresim fabricauerint.

C Manifestum quoque est, Eustathium a Concilio damnatum, non quod a nuptijs, uel carnis esu propter cultum Dei perfectiorem, abstinendum esse diceret, sed quod absolute nuptias, carnisque esum, ut res illicitas Christianis (ut diximus) repudiaret. Nam idem Concilium, Can. 9. & 21. Virginitatem & continentiam recipit & laudat.

AT (inquit Kemnitius) Eustathius (Sozomeno teste) dabat operam uitæ seueræ, & in Concilio Gangrensi professus est, se non contumaciæ gratia, sed ob cultum Dei abstinentiam illam introduxisse.

RESPONDEO, Ita est, sed idem Sozomenus addit, Eustathium ob amorem uitæ seuerioris in absurdas opiniones incidisse. Itaque non abstinentiam ob cultum Dei, sed absurdas illas opiniones Concilium damnauit.

Quod uero Kemnitius dicit, nondum eo tempore interdictum fuisse carniū esum in diebus ieiuniorum, merum est ipsius figmentum. Eustathius enim non arguitur aut damnatur, quod carnes comedi noluerit in diebus ieiuniorum, sed quod absolute carniū esum illicitum esse dixerit: interdictum autem illo tempore fuisse Christianis carniū esum, cum ieiunia celebranda erant, ac potissimum in Quadragesima perspicuum est ex historia Spiridionis, quam supra tractauimus. Spiridion enim Eustathij æqualis fuit, aut etiā paulo antiquior, & tamen eo tempore scimus ab homine Christiano repudiatas fuisse carnes in Quadragesima, eo nomine quod Christianus esset. Vide eundem Sozomenum lib. 1. c. 11.

Sexto profert Calvinus lib. 4. Institut. c. 12. §. 19. locum unum S. Augustini, ex lib. 30. contra Faustum, ubi dicit, ab Augustino refelli delirium Manichæorum, apud quos in magno honore erant, qui abstinebant a certis cibis, quasi abstinentia illa sit opus Deo gratum.

RESPONDEO, S. Augustinus non refellit Manichæos, quod in magno honore haberent a carnibus abstinentes; sed quod putarent, carnes natura sua esse immundas. Id quod probat, quoniam etiam si apud Manichæos soli sacerdotes a carnibus abstinerent, tamen plebi carniū esus, non tamen licitus concedebatur, quam ut illicitus indulgebatur: *Audioribus, inquit, uestris, quos tanquam distinctos a genere sacerdotum dixisti, secundum ueniam*

hec edenda conceditis. Neque enim conceditur secundum veniam, nisi peccatum. Et infra: Hoc animo, hac voluntate, hac opinione ab escis huiusmodi temperatis, quod non significatione, sed naturae mala & immunda sint. Adde quod Faust. Manichæus non solum dicit, perfectos apud Manichæos a carnibus abstinere, quem locum notauit Caluinus, sed etiam dicit, apud Catholicos in magno precepto haberi, qui carnis semper abstinere. Sic enim loquitur capit. 3. De vobis verò quid dicam, id est, de Christianioribus apud vos, quorum nonnulli quidem porcina, plerique verò quadrupede omni, alij etiam cuncto animali penitus abstinent, fertque ob hoc in oculis eos omnis Ecclesia, & summa cum veneratione suscipiens solum non Deos existimat. Quod testimonium Sanctus Augustinus non reprobatur, sed approbat, ut perspicuum est ex quinto capite.

CAPVT XIV.

De origine & institutione ieiunij Quadragesimalis.

QUINTA restat pars disputationis de ieiunio, quæ est de varijs temporibus, in quibus ab Ecclesia sunt instituta ieiunia. Ac primò de ieiunio Quadragesimæ, quod est omnium maximum & celeberrimum, TRIA tractanda sunt, de origine & institutione, de rationibus institutionis, & de varietate.

Quod attinet ad PRIMVM, TRES falsæ opiniones de origine Quadragesimæ refellendæ sunt. PRIMÆ est Hæreticorum omnium huius temporis, qui docent, Quadragesimam post tempora Apostolorum ex quadam superstitione & peruersa imitatione Christi paulatim irrepsisse. Ita Ioannes Calvinus lib. quarto Institutionum, capite 12. §. 20. Magdeburgenses cent. 1. lib. 2. capite 10. col. 577. Kemnitius in 4. parte examinis, & alij. Probat autem id Kemnitius in quarta parte examinis, pagina 581. ex testimonio IRENÆI, apud Eusebium lib. 5. c. 24. Sic enim loquitur Irenæus: *Quidam unum diem ante Pascha ieiunant, quidam duos, alij plures, alij quadragesima diurnas & nocturnas horas supputantes pro die. Et hæc diuersitas non iam nostra ætate primum cepit, sed longe ante, illorum scilicet tempore, qui ante nos fuerunt, qui ut coniectura assequi licet, non accuratè consuetudinem eorum, qui vel simplicitate quadam, vel priuata auctoritate in posterum aliquid statuisserent, obseruauerunt.*

Ex hoc loco QVINQVE memorabilia Kemnitius colligi iubet, PRIMO, tempore virorum Apostolicorum fuisse diuersas & varias obseruationes, non certas & fixas leges de ieiunijs, SECVNDO. Ieiunium Quadragesimæ fuisse vulgarem consuetudinem, non mandatum, aut traditionem Apostolicam. TERTIO, consuetudinem illam introductam priuata auctoritate a simplicibus hominibus, non ex totius Ecclesiæ, aut Apostolorum institutione, & præscripto. QUARTO fuisse, qui in posterum tempus aliquid statuerint de forma ieiunij, sed (ut dictum est) ex priuata sententia & deuotione. QUINTO, Viros Apostolicos eiusmodi consuetudinem non accuratè obseruasse, propterea quod scirent ex quadam simplicitate a priuatis hominibus introductam.

Sed hoc argumentum Kemnitij DVPLICI ratione refutari potest. PRIMVM enim si verba ipsa Irenæi diligenter excutiatur, facile apparebit, eum auctorem non loqui de institutione ieiunij Quadragesimalis, sed solum de forma ieiunandi, id est, quamdiu oporteat ieiunantes manere in pastis, vno

ne die, an duobus, an pluribus. Sed verba Græca adscribamus ex correctissima Roberti Stephani editione. ὅδε γὰρ μὲν περὶ τῆς ἡμέρας ἐστὶν ἡ ἀμφοτέρωθεν, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν εἰς αὐτὰ τῆς νηστείας. οἱ μὲν γὰρ οἰοῦνται μίαν ἡμέραν εἶναι αὐτὰς νηστεύειν. οἱ δὲ, δύο, οἱ δὲ καὶ πλείονας. οἱ δὲ, τὰς ἀρχαίας ὥρας ἡμερῶν καὶ νυκτερινὰς συμμετρῶσι τὴν ἡμέραν αὐτῶν. Hæc verba si reddantur simpliciter, ita sonabunt Latine. *Neque enim solum de die (Pascha videlicet) est dubitatio, sed etiam de specie ipsius ieiunij. Quidam enim existimant unam diem oportere se ieiunare, quidam duas, quidam etiam plures. Quidam quadragesima horis diurnis & nocturnis metiuntur suum diem.* Hoc est, alij continuant ieiunium, nihil omnino comedentes vnum diem, alij duos, alij plures, tres videlicet, aut quatuor, aut quinque, aut sex integram nimirum hebdomadam. Alij quadragesima horis diurnis & nocturnis metiuntur suum diem, ieiunij videlicet. Manent enim sine cibo quadragesima horis diurnis & nocturnis, quæ tamen si ferè duos dies contineant, tamen ipsi pro vno die accipiunt.

Hæc esse veram explicationem, probamus PRIMO ex ipsis verbis Græcis, quæ non possunt simpliciter reddi, quam a nobis, reddita sint.

SECUNDO, quia non dicit Irenæus, dubitationem esse de ieiunio Quadragesimæ, sed de specie & forma ieiunij. Proinde non erat in controuersia apud viros Apostolicos, solum seruandum esse ieiunium quadragesima dierum ante Pascha; id enim pro composito omnes habebant; sed quomodo seruandum esset.

TERTIO, confirmatur a simili. Scribit enim Irenæus non solum de die Paschæ, sed etiam de forma ieiunij controuersiam esse. At de die Paschæ non erat quæstio, utrum dies Paschæ celebrandus esset, sed utrum dies Paschæ esse posset solum dies Dominicus, an quicumque dies hebdomadæ. Sic igitur de ieiunio paschali, siue Quadragesimali non erat quæstio, an seruandum esset, sed qua forma seruandum esset.

QUARTO, Incredibile videtur tantam fuisse aliquando varietatem ieiunij paschalis, ut aliqui putarent, ieiunium illud constare vnicuique tantum, aut duobus, alij quadragesima diebus; & incredibilius est ieiunium illud quod Quadragesimæ nomen semper habuit, potuisse definiri vno die, vel duobus. Non igitur de diebus Quadragesimæ, sed tempore continuandi ieiunium sine omni cibo, loquitur Irenæus.

QVINTO, quoniam re vera semper fuit apud veteres varia consuetudo continuandi ieiunium. Scribit enim Philo in libro de uita theorica supplicum, viros illos adeo amasse ieiunium, ut aliqui triduum, aliqui sex dies sine cibo transmitterent. Sanctus Epiphanius in compendiarie doctrina scribit, suo tempore fuisse adhuc in Ecclesia eiusmodi varietatem, ut aliqui ad Solis occasum ieiunium soluerent, alij biduum, aut triduum, aut integram hebdomadam sine cibo traducerent. Similia referunt Sanctus Hieronymus in epistol. ad Marcellam, de laudibus Asellæ, & Sanctus Augustinus in libro 1. de moribus Ecclesiæ, cap. 33. neque desunt etiam hodie, præsertim apud Græcos, qui ad initium & finem Quadragesimæ tres dies, aut quadragesima horas in pastis transigant. Cuius formæ ieiunandi habentur exempla in diuinis literis, Ester 4. Tob. 3. & Act. 9. Hanc autem formam ieiunandi sine ullo cibo plures dies, libenter admittimus, semper liberæ fuisse consuetudinis, neque unquā ab Apostolis, aut alijs Ecclesiæ præsulibus imperatam. Ex quo sequitur, ut quinque illa memorabilia Kemnitij ad rem nihil pertineant.

Quamuis autem id quod iam diximus, verissimum

mun esse credamus: tamen quoniam tum Ruffinus, tum Christophorus, tum alij locum hunc Irenæi ad Quadragesimæ varietatem retulerunt, adferemus ALTERAM rationem, cur Kemnicij argumentum nihil probet. Nam quod sequitur in testimonio Irenæi, non significat, consuetudinē quadragesimalis ieiunij introductam fuisse à priuatis hominibus, & ex simplicitate quadam, & ideo à viris Apostolicis non fuisse accuratè seruata: sed significat, aliquos ex antiquis non accuratè seruasse consuetudinem, vt erat tradita à maioribus & Apostolicis viris, & ex hac negligentia ortam esse varietatem, quæ ipsius tempore cernebatur. Sic enim vertit Ruffinus: *Cæpit hæc diuersitas ab illis (vt opinor) qui non simpliciter, quod ab initio traditum est, tenentes, in alium morem, vel per negligentiam, vel per imperitiā postmodum decidere.*

Sed Kemnicij obijcit versionem Christophori, qui ita vertit, vt ipse paulo ante citauit. At nos Ruffinum, vt multo antiquiorem & doctiorem, & qui multa vertit in Latinum sermonem ex Græco, Christophorono anteponendum censemus. Præsertim cum verba Græca extant, & de vtraque versione à peritis iudicium fieri possit. Hæc enim sunt verba Irenæi, quæ proximè sequuntur post ea, quæ paulo ante descripsimus: *καὶ τοιαύτη μὲν ποικιλία τῶν ἐπιτηδῶν ἔστιν ἐφ' ἡμῶν γενομένη, ἀλλὰ καὶ πολὺ πρότερον ἐπὶ τῶν προηγουμένων τῶν παρὰ τοῦ ἀκριβοῦς ἀσκήσεως κρατύνων τὴν καθ' ἀπλότητα καὶ ἰδιωτισμὸν συνήθειαν, ὥς καὶ περὶ αὐτῶν πεποικότων.* Quæ ad verbū sic reddi possunt, & talis quidem diuersitas obseruantium, non nunc nostro tempore facta est; sed & multo antea tempore maiorum nostrorum, qui non accuratè (vt par erat) tenentes simplicem, & propriam consuetudinem, eam ad posteros transmiserunt.

Ex quo non sequitur, quod Kemnitius dicit, ieiunium Quadragesimæ ex simplicitate quadam & priuata quorundam auctoritate introductum; sed tantum id sequitur, aliquos ex veteribus non conseruasse consuetudinem Apostolicam, ita simpliciter ac propriè vt conseruanda erat, & inde natam esse apud aliquos magnam in forma ieiunij diuersitatem.

Sed his omiſſis, ALTERA sententia est Ioannis Cassiani, qui Collatione vigesima prima, capite trigesimo docet, in Ecclesia primitiua, per totum annum æquale fuisse ieiunium; deinde frigescente deuotione, cum inciperent apud multos negligi ieiunia, placuisse omnibus sacerdotibus, vt Quadragesimæ ieiunium indiceretur, ac fixa lege stabiliretur.

Sed hæc sententia falsò nititur fundamento. Tamen enim credibile sit Apostolos, aliosque non nullos, sicut in commune viuebant, & continentiam perpetuam colebant: ita etiam uel per totum annum, vel certè frequentissimè ieiunasse: tamen neque certum, neque uerisimile est, omnes Christianos Apostolicis temporibus per totum annum operam dedisse ieiunijs; quemadmodum nulla ratione affirmari debet, omnes ubique Christianos sub Apostolis uitam cælibem, & communem duxisse. Nam certè apud Corinthios (ut ex epistolis beati Pauli perspicuum est) Christiani per multi liberis operam dabant, & res suas proprias retinebant, & per vnā Sabbathi collectæ apud eos fiebant. Item 1. Cor. 7. admonet coniugatos Apostolus, ut ad tempus intermittant opus coniugale, vt vacent orationi & ieiunio. Ex quo sequitur, ut non per totum annum ieiunare soliti fuerint. Et 1. ad Corinth. 8. monet, ut comedant quicquid in macello uenit; ex quo intelligimus, eos carnibus uesci solitos, à quibus tamen abstinent ieiunantes.

A Quid quod Actor. 13. Apostoli Paulus & Barnabas ordinantur in opus Euangelij cum ieiunio, & oratione, & manuum impositione. Vbi sine dubio fit mentio specialis ieiunij tempore ordinationis; proinde non semper in prima illa Ecclesia ieiunabatur. Ipse etiam beatus Paulus 2. Corinth. 11. commemorat inter alios suos labores, ieiunia multa. Et de sancto Ioanne Apostolo supra citauimus, illum cum quodam adolescente crebra duxisse ieiunia; & cum Euangelium scribere ueller, solemne indixisse ieiunium. Quæ sunt argumenta clarissima, non fuisse apud Christianos omnes, Apostolicis temporibus, per totum annum æquale ieiunium.

B Adde quod nusquam inuenitur lex illa, quam Cassianus dicit, ab omnibus simul Christi sacerdotibus fuisse latam de ieiunio Quadragesimæ. Primum enim generale Concilium omnium sacerdotum constitut fuisse Nicænum primum: in eo autem Concilio fit mentio Quadragesimæ tanquam rei notissimæ, & multo antea institutæ.

C TERTIA sententia est aliorum, qui institutionem Quadragesimæ referunt ad Telesphorum Papam. Id enim aliquos sensisse refert Eusebius in Chronico. Sed fortè inde nata est opinio illa, quod Telesphorus legatur clericis mandasse, ut septem integras hebdomadas à carnibus abstinerent, cum laici septem hebdomadas non integras abstineant. Alioqui enim fieri non potest, ut Telesphorus ieiunium Quadragesimæ instituerit, cum ante ipsius tempora uixerit S. Ignatius, qui Quadragesimæ aperitissimè meminit.

VERA igitur sententia est, Quadragesimale ieiunium ab Apostolis Domini institutum, atque Ecclesiæ vniuersæ traditum fuisse. Id enim PRIMVM constat ex canone Apostolorum 68. DEINDE, ex testimonio expresso duorum insignium Patrum Hieronymi & Leonis. Sic enim scribit sanctus Hieronymus in epistola ad Marcellam aduersus Montanum, *Nos vnā Quadragesimam, secundæ traditionem Apostolorum, toto anno, tempore nobis conuenio, ieiunamus.*

D Sanctus uero Leo sermone sexto de Quadragesima ita loquitur. *Quod ergo dilectissimi in omni tempore vnūquemque conuenit facere Christianum, id nunc sollicitius est, & deuotius exequendum: ut Apostolica institutio quadraginta dierum ieiunijs impleatur.* Et sermone nono de Quadragesima loquens: *A sanctis, inquit, Apostolis, per doctrinam Spiritus sancti maiora sunt instituta ieiunia, ut per commune consortium crucis Christi, etiam nos aliquid in eo, quod propter nos gessit, ageremus.*

E TERTIO, probatur ex regula illa notissima beati Augustini, in epist. 118. ad Ianuarium, & lib. 4. de Baptismo, cap. 24. quæ habet, illa omnia sine dubio ex Apostolica traditione descendere, quæ in uniuersa Ecclesia obseruantur, & in nullo Ecclesiæ concilio instituta inueniuntur. Eiusmodi esse Quadragesimale ieiunium, nullo negotio demonstrari potest. Nam non esse institutum in ullo Concilio perspicuum est, TVM ex eo, quod nusquam extat tale concilium, in quo primum Quadragesima instituta esse dicatur; TVM ex eo, quod inuenitur mentio Quadragesimæ in auctoribus, qui omnia Concilia præcesserunt.

Obseruatum uero ieiunium hoc in Ecclesia vniuersa semper fuisse, manifestè parer ex Concilijs & Patribus diuersorum temporum & locorum. Fit enim mentio Quadragesimæ, ut rei generalis & antiquissimæ, in Concilio primo Nicæno, canone quinto, in Concilio Laodiceno; canone 49. & sequentibus. Et in canonibus, quæ dicuntur sexta Synodi,

modi, can. 29. quæ sunt Cõcilia in Oriẽte celebrata. Item in Concilijs occidentalib. Aurelianensi primo, can. 11. Aurelianensi quarto, canone 2. Agathensi, can. 8. Antiochenensi, can. 2. Toletano 8. can. 9. & Bracarenfi 2. can. 9.

Porro, nullus est veterum Patrum, qui Quadragesimæ non meminerit. Ex Græcis, sanctus Ignatius in epist. ad Philppenses. Sanctus Irenæus in epist. ad Victorem, apud Eusebium, lib. 5. Hist. cap. 24. Origenes homil. 10. in Leuiticum, Cyrillus Hierosolymitanus, Catechesi 1. & 18. Epiphanius in compendiarie doctrina. Athanasius in epist. ad Orthodoxos de persecutione. Basilus oratione secunda, de ieiunio. Gregorius Nazianzenus oratione in sanctum lauacrum. Gregorius Nyssenus oratione de amandis pauperibus. Ioannes Chrysostomus, homil. 1. in Genesim, & homil. 18. & 73. ad populum Antiochenum. Theophilus Alexandrinus, in epistolis tribus Paschalibus. Denique Dorotheus Abbas, in lib. de vita recte ac pie instituenda, doctrina 15. ubi etiam affirmat, Quadragesimam ab Apostolis institutam. Vide hunc auctorem in tomo tertio bibliothecæ sanctorum Patrum.

Ex Latinis, Tertullianus in lib. de ieiunio, capite secundo dicit, Ieiunium quoddam esse in Ecclesia lege præscriptum. Deinde ca. 13. illud ipsum vocat ieiunium Paschale. Ex quo intelligimus, eum de Quadragesima loqui, id est, de ieiunio, quod ante Pascha solemniter celebratur. Sed verbis disertis Quadragesimæ faciunt mentionem ex Latinis, Ambrosius lib. de Noe, & arca, cap. 13. & serm. 23. & sequentibus, Hieronymus in cap. 58. Isaïæ. in ca. 3. Ionæ, in cap. 9. Matthæi, in epist. ad Letam, de institutione filia, & alibi. Augustinus in epist. 119. capite 15. Et in Psalm. 110. & in sermonibus plurimis. Paulinus in epist. 5. ad Amandum, Maximus in sermonibus de Quadragesima, Cassianus Collat. 21. Leo Pontifex in sermonibus, item de Quadragesima. Petrus Chrysologus, in sermonibus de Quadragesima. Gregorius Magnus, homil. 16. in Evangelia. Isidorus libro primo de officijs diuinis, cap. 36. Rabanus lib. 2. de Institut. clericorum. Amalarius lib. 1. de officijs Ecclesiasticis. Rupertus lib. 4. de officijs diuinis. Bernardus in serm. de Quadragesima.

Ex hac autem tanta nube testium, qui omnes Quadragesimæ, ut rei sacræ & celeberrimæ, faciunt mentionem, mirum est, si non oprimatur impudentia Hæreticorum, & præsertim CALVINI, qui in libro quarto Institut. ca. 12. §. 20. dicere ausus est: *Iam inuoluerat superstuitiosa Quadragesima observatio.* Quomodo enim superstitiosa observatio dici potest, quæ ab Apostolis per doctrinam Spiritus sancti instituta, omnibus seculis post Apostolica tempora succedentibus, ab omnibus Concilijs, omnibusque Patribus Græcis & Latinis celebrata est?

Adde quod non desunt insignes Patres, qui ab ipso Domino indictam Quadragesimam fuisse docent. Sic enim loquuntur, Ambrosius sermone 25. Hieronymus in cap. 58. Isaïæ, & ca. 3. Ionæ. Augustinus in Psalm. 110. Et Leo serm. 12. de Quadragesima. Quamvis enim Ambrosius, Hieronymus & Augustinus intelligant, Quadragesimam à Domino indictam, non verbo, sed exemplo: & Leo diuinitus institutam esse dicat, quoniam Apostoli, non ex proprio capite, sed ex inspiratione Dei illam instituerunt: tamen hoc ipsum, quod Christus exemplo suo, & Spiritus sanctus vñctione sua Quadragesimam instituerit, apertissime docet, planè blasphemum & sacrilegum esse Calvinum, qui super-

A stitiosam Quadragesimæ obseruationem vocare non dubitauit.

Sed obijcit KEMNITIVS testimonium sancti Augustini, ex epist. 86. ad Casulanum: *Ego in Evangelicis & Apostolicis litteris, totoque instrumento, quod appellatur testamentum nouum, animo id reuoluens, video præceptum esse ieiunium. Quibus autem diebus non oporteat ieiunare, & quibus oporteat, præcepto Domini, vel Apostolorum non inuenio definitum.* Sed facilis est RESPONSIO. Loquitur enim sanctus Augustinus de præcepto Domini, vel Apostolorum scripto in diuinis libris. Fatemur autem nullum eiusmodi in diuinis libris extare præceptum. Et ideo non præcepto scripto, sed traditione non scripta defendimus Quadragesimam ab Apostolis institutam. Esse autem hanc verè Apostolicam traditionem, probauimus paulo ante per illam ipsam regulam, quam nobis ad traditiones Apostolorum internoscendas, idem ipse sanctus Augustinus reliquit.

CAPVT XV.

De Quadragesimæ varietate.

ADMIRANDA planè fuisse videtur, apud ueteres in Quadragesima obseruanda varietas. Nam S. IRENÆVS apud Eusebium, libro quinto, capite vigesimo quinto, scribit, alios vno die, alios duobus, alios pluribus, alios quadraginta diebus Paschale definiuisse ieiunium.

Sanctus BASILIUS oratione secunda, de ieiunio, indicit publicè Quadragesimam, & tamen dies tantum quinque, non autem quadraginta ieiunandos esse monet. Quod diligenter notari iubet Kemnitius in quarta parte examinis, pagina 630.

Sanctus AMBROSIVS serm. 34. dicit, suo tempore aliquos non Quadragesimam, sed Quinquagesimam ieiunare solitos; alios contra vix Trigesimam, aut Vigessimam, cum alternis tantum hebdomadis in Quadragesima ieiunarent.

IOANNES CASSIANVS, Collat. 21. capite 27. scribit, alios ieiunare sex hebdomadas, alios verò septem.

SOCRATES lib. 5. hist. cap. 21. dicit, Romanos ieiunare solitos tres tantum hebdomadas ante Pascha, Dominicis & Sabbathis non supputatis. Græcos, Illyricos & Alexandrinos, sex hebdomadas. Alios quosdam septem hebdomadas, sed interuallo posito post quintum decimum quemque diem. Quem locum nō solum Kemnitius in Exam. sed etiam Calvinus in Institut. lib. 4. cap. 12. obseruari iubet.

Sanctus LEO sermone quarto de Quadragesima indicat, suo tempore solum quatuor dies per hebdomadam ieiunari consueuisse in Quadragesima.

E Sic enim loquitur indicens ieiunium Quadragesimæ: *Igiur feria secunda, feria quarta & feria sexta ieiunimus: Sabbatho autem apud sanctum Petrum vigiliis celebremus.* Dixi autem quatuor dies, quia Sabbatho cum uigilia semper ieiunium iungebatur.

Ceterum hæc tanta diuersitas non difficulter tolli potest. Verè enim in Ecclesia Catholica omnibus seculis, tum apud Græcos, tum apud Latinos ieiunium paschale fuit dierum quadraginta, aut ferè quadraginta, id est, triginta sex. Id uero perspicuum est PRIMO, quoniam omnia Concilia, & Patres suprà citati utuntur nomine Quadragesimæ, cum ieiunium paschale commendant. Per Quadragesimam autem non potest intelligi nisi numerus quadragenarius, aut prope quadragenarius.

Quis

Quis enim Quadragesimam vocaret ieiunium die tum quindecim, aut viginti.

SECUNDO, Multi Patres dicunt, ieiunari Quadragesimam ad exemplum Christi, Moysi & Eliae; id enim habet sanctus Basilus orat. in 40. Martyres, sanctus Hieronymus in caput quinquagesimum octauum Isaie, S. Augustinus in epist. 119. ad Ianuarium, & alij. At Christus, Moyses & Elias quadraginta dies ieiunarunt.

TERTIO, sanctus Ambrosius serm. 23. sanctus Gregorius homil. 16. & Cassianus Collat. 21. cap. 27. scribunt, Quadragesimam continere quadraginta duos dies, & detractis Dominicis in quibus non ieiunatur, remanere dies ieiunii triginta sex.

QUARTO, S. Augustinus in epist. 119. cap. 17. Sanctus Leo, serm. 4. de Quadragesima, & Petrus Chrysologus, serm. 11. disertis uerbis tradunt, ieiunium quod ante Pascha celebratur, esse quadraginta dierum.

Sed hæc omnia clariora efficientur ex discussione eorum, quæ contra obieiebantur. Nam ad locum productum ex Irenæo iam respondimus capite superiore, non loqui Irenæum de varietate dierum Quadragesimæ: sed de varietate continuandi ieiunium sine omni cibo in ipsa Quadragesima; id est, an tempore Quadragesimæ cibus sumendus esset semel in die, aut semel post biduum, aut triduum, &c.

Ad locum sancti Basilij RESPONDEO, loqui sanctum Basilium de ieiunio singularium hebdomadarum Quadragesimæ, ac numerare solum quinque dies, quoniam Græci die Sabbathi & die Dominico non ieiunant. Horratur enim sanctus Basilus populum ad ieiunium Quadragesimæ alacriter amplectendum; atque inter alia argumenta, quibus probat, non esse difficilem Quadragesimæ observationem, adducit illud, quod numerus dierum, quibus continenter ieiunandum est, non sit nisi quinquaginta; quinariorum enim exacto succedere biduum, quibus ieiunii teneritas relaxetur. Itaque annotatio Remittit ex imperitia nata est.

Ad locum S. Ambrosij RESPONDEO, Qui ieiunare volebant Quinquagesimam pro Quadragesima, eos voluisse secundum ritum Græcorum non ieiunare die Sabbathi. Sic enim detractis Sabbathis, & addita vna hebdomada, redit numerus dierum, quibus ieiunatur, omnino iisdem cum eo, qui resulat dempta vna hebdomada, & Sabbathis inclusis. Caterum hic mos, quamvis in numero dierum cum nostro conveniat, tamen non placuit Ecclesijs Latinis, & ideo Concilium Agathense can. 8. Aurelianense I. can. 11. & Aurelianense IV. can. 2. mandat, ut omnes ieiunent Sabbathi Quadragesimæ, & veram Quadragesimam, non Quinquagesimam celebrent.

Hæc est igitur Quinquagesima, quam sanctus Ambrosius reprehendit, siue quicumque est auctor illius sermonis. Nam certe vix fieri potest, ut auctor sit Ambrosius, cum eius tempore Mediolani seruaretur usus Græcorum de Sabbatho non ieiunando. Sic enim loquitur S. AMBROSIVS, in libro de Elia & ieiunio, capite decimo. *Quadragesima iouis, præter Sabbathum & Dominicum, ieiunatur diebus.*

Porro illi, qui apud eundem auctorem ieiunabant alternis septimanis, fortè addebant ad numerum hebdomadarum, ut etiam ipsi complerent eundem numerum dierum ieiunii quadragesimalis. Sed siue id fecerint, siue non fecerint, parum refert, quoniam hi non legem aliquam Ecclesiasticam, sed cupiditatem & intemperantiam suam habebant pro

A lege, & propterea ab auctore illo grauissimè castigantur.

Ad locum Cassiani facilis est RESPONSIO. Ipse enim fatetur, nullam esse discrepantiam in numeris dierum. Quidam enim, id est, Latini ieiunabant sex hebdomadas, quia solum Dominicos dies non ieiunabant: quidam, id est, Græci ieiunabant septem hebdomadas, quia non solum Dominicos dies, sed etiam Sabbathi non ieiunabant, excepto Sabbatho sancto. Sicut enim in sex hebdomadis triginta sex dies ieiuniorum inueniuntur, demptis Dominicis: ita quoque in septem hebdomadis triginta sex dies ieiuniorum inueniuntur, detractis Sabbathis & Dominicis, excepto Sabbatho sancto.

B Ad locum Socratis DICO PRIMO, Socratem non multum fidei mereri, cum & Nouatianus & Arianus fuerit. Cupiebat enim (ut ipse aperte in hoc ipso loco indicat) festa & ieiunia omnino esse libera. DEINDE, aut manifestè falsa scribit, aut codicem eius corruptum habemus. Scribit enim apud Romanos, non ieiunari nisi tribus hebdomadibus ante Pascha, detractis Sabbathis & Dominicis. At Romæ potissimum ieiunabatur Sabbatho, non solum in Quadragesima, sed etiam per totum annum, ut sanctus Augustinus docet in epist. 86. ad Casulanum. Imo ipsi Græci in canone 55. eorum, qui sextæ Synodo tribuuntur, Romanos reprehendunt, quod Sabbatho in Quadragesima ieiunent.

Itaque exploratus est error Socratis, quod Romani Sabbathi excipiant à ieiunio Quadragesimæ. Nec minus exploratus est error, quod non ieiunent, nisi tres hebdomadas. Nam Cassianus qui vixit eodem tempore, quo Socrates, scribit, Latinos ieiunare sex hebdomadas. Et sanctus Leo, qui fuit Episcopus Romanus tempore Socratis, in sermone quinto de Quadragesima dicit, Romæ ieiunium ante Pascha esse omnino quadraginta dierum.

Sed probabile est, codicem Socratis esse corruptum, & pro tribus septimanis scribendum esse quinque, ut numeri, quos ipse ponit, se consequantur, videlicet quinque, sex, septem; & nomen Sabbathi irrepperit in codicem Socratis ex consuetudine Græcorum, qui Sabbathis non ieiunant.

AT (inquies) Romani non quinque septimanas ieiunant, sed sex; & Græci non sex, sed septem ut ex Cassiano didicimus. VERVM est, sed Socrates distinguit Quadragesimam ab hebdomada sancta, & ideo dicit, ieiunari quinque hebdomadas à Romanis, & sex à Græcis: Cassianus includit in Quadragesima sanctam hebdomadam, & ideo ieiunio Latinorum tribuit hebdomadas sex, ieiunio Græcorum septem. Morem autem esse Græcorum distinguere ieiunium Quadragesimæ à ieiunio hebdomadae Paschalis, id est, quæ ipsum Pascha proximè præcedit, perspicuum est ex Ignatio, in epistola ad Philippenses, ex Clemente libro quinto, constitutionum Apostolicarum, cap. 13. & 19. & ex Epiphanio, in compendiarie doctrina.

Itaque si corrigamus textum Socratis, & pro tribus septimanis ponamus quinque, nulla erit discordia inter Socratem & Cassianum de ieiunio tum Latinorum, tum Græcorum. Illi autem qui apud Socratem dicuntur, præter regulam cæterorum ieiunare septem hebdomadas, sed intervallo interposito post quindecim dies: conveniunt etiam cum cæteris in numero dierum. Nam ieiunabant primas duas hebdomadas integrè, deinde in tertia hebdomada cessabant à ieiunio. Rursum ieiunabant quar-

tam & quintam hebdomadam etiam integrè; tum cessabant in hebdomada sexta. Denique ieiunabant hebdomadam septimam, eique addebant hebdomadam sanctam. Proinde ieiunabant integrè sex hebdomadas, quæ ut suprâ diximus, continent dies ieiuniorum sex & triginta.

Ad locum sancti Leonis **RESPONDEO**, sanctum Leonem loqui de ieiunio quatuor dierum, qui adduntur ante primam Dominicam Quadragesimæ, ut numerus quadragenarius compleatur. Nam si loqueretur de ieiunio ipsius Quadragesimæ, & vellet eximi in singulis hebdomadis feriam tertiam & feriam quintam, sequeretur, ut vel dies ieiunii Quadragesimalis non essent triginta sex, sed pauciores, vel certè hebdomadæ Quadragesimales nõ essent sex, sed plures. Vtrumque autem repugnat Cassiano, qui tempore sancti Leonis vixit, & apertissime tradit apud Latinos sex esse hebdomadas Quadragesimales, & in ijs ieiunari dies sex & triginta. Quod idem tradit S. Gregorius, hom. 16.

Adde, quod sanctus Leo in singulis ferè sermonibus de Quadragesima repetit, dies ieiunii Quadragesimalis non esse triginta sex, sed planè quadraginta; ex quo intelligimus, iam tunc addi cõpisse quatuor dies ante primam Dominicam Quadragesimæ. Sic enim loquitur sermone quarto: *Prouisum est, ut ad reparandam mentium puritatem, quadraginta nobis dierum exercitatio mederetur.* Et sermone quinto: *Saluberrime nos quadraginta dierum ieiunio praparamus.* Et sermone sexto: *Apostolica institutio quadraginta dierum ieiunij impletur.* Et sermone octauo: *In istis quadraginta dierum ieiunij, vos pietatis operibus excolite.* Et sermone decimo: *Memento nos quadraginta diebus ieiunio praparamus.* Et sermone 12. *Sic est praparendam consueundo ieiunij, ut nos quadraginta dierum numerus exerceat.*

Ex quo postremo loco intelligimus, sermonem esse habitum non in ipsa prima Dominica Quadragesimæ, sed in præcedente. Ideo enim dicit, præcurrendam esse ieiunij consuetudinem, ut quadraginta dierum numerus nos exerceat, quia nisi præcurreremus consuetudinem ieiunij addendo quatuor dies, non esset numerus quadraginta dierum, sed tantum triginta sex. Et ideo etiam in serm. illo 4. ubi denunciatur ieiunium feriæ 2. & 4. & 6. & vigilia, ac per hoc etiam ieiunium in Sabbatho; dicit: *Ingressuri mysticos dies, &c.* Ex quo intelligimus, sermonem esse habitum in Dominica præcedente primam Dominicam Quadragesimæ, ac per hoc inditum esse ieiunium quatuor dierum ante ipsam primam Dominicam, in qua propriè incipit Quadragesima.

Porro, hanc additionem quatuor dierum vniuersa Ecclesia recepit videtur. Esse enim valde antiquam in Latina Ecclesia, perspicuum est ex Alcuino, in libro de officiis Ecclesiasticis, ubi tractat de capite ieiunij, ex Amalario, libro primo, de officiis Ecclesiasticis, cap. septimo, ex Micrologo, in libro de obseruationibus Ecclesiasticis, capite 49. ex Rupertto lib. 4. de officiis diuinis, capite 9. ex Luone in serm. de capite ieiunij, ex Gratiano, de consecrat. dist. 5. can. Quadragesima. Denique ex sacramentario S. Gregorij, in quo annotatur initium ieiunij feriæ quarta, ante primam Dominicam Quadragesimæ.

Nec solum in Latina Ecclesia, sed etiam in Græca receptam fuisse hanc consuetudinem complendi numerum quadragenarium, cognosci potest ex Dorotheo Abbate, quem suprâ citauimus, in libro de vita rectè instituenda, doctrina 15. qui dicit, Quadragesimam consistere triginta sex diebus ieiuniorum, sed additam esse unam hebdomadam à maioribus,

ut numerus quadragenarius compleretur.

Illud tamen fatendum est, additionem horum quatuor dierum aliquo modo uariatam esse. Nam tempore sancti Leonis quatuor dies erant, feria secunda, quarta, sexta, & Sabbathum: tempore autem sancti Gregorij, feria quarta, quinta, sexta & Sabbathum. Quod autem in sermone quodam sancti Augustini, titulus extat feria, quarta, in capite ieiunij, nos mouere non debet. Nam neque certum est, utrum sermo ille sit beati Augustini, neque an titulus ille ab Augustino sit additus. Videntur enim sermones illi de tempore, ab aliquo posteriore collecti & ad ordinem Gregorianum accommodati.

CAPVT XVI.

De ratione instituendæ Quadragesimæ.

QUÆ FVERIT ratio quadragesimalis ieiunij instituendi, breuiter explicandum est, tum propter Caluinum, qui non aliam rationem agnoscit, quàm κακογνωσίαν, tum propter Kemnitium, qui rationes, quas Theologi adferunt, ita ineptas iudicat ut solam earum recitationem dicat satis esse ad confutationem.

Igitur **SEPTEM** videntur esse præcipuæ causæ huius institutionis. **PRIMA**, ut Christiani omnes pro negligentis toto anno commissis agant, quasi communem & publicam penitentiam, & Deum coniunctis studiis, precibus & lachrymis placare nitantur. Sic enim loquitur sanctus Leo sermone quarto de Quadragesima: *Dum per varias actiones vita huius sollicitudo distenditur, necesse est de mundano puluere etiam religiosa corda sordescere: ideo magna diuinæ institutionis salubritate prouisum est, ut ad reparandam mentium puritatem quadraginta nobis dierum exercitatio mederetur, in quibus aliorum temporum culpas & peccata opera redimerent, & ieiunia casta decoquerent.* Quadragenarium autem numerum penitentię conuenire, docent sancti Patres, Hieronymus in cap. 3. Ionæ, & Gregorius homilia 16. in Euangelia.

SECUNDA ratio, ut ad sacram communionem, quam in Paschate Christianorum nullus debet omittere, simul omnes per hoc publicum ac solemne ieiunium præparemur. Reddunt hanc rationem **CHRYSOSTOMVS**, homilia prima in Genesim, & **HIERONYMVS** in caput tertium Ionæ; quo loco sic ait: *Ipsæ Dominus verus Ionas ieiunauit quadraginta dies, & hereditatem nobis ieiunij derelinquens ad esum corporis sui, sub hoc numero nostras animas praparat.* Et in capite nono Matthæi, scribit idem Hieronymus ieiunari Quadragesimam, ut saginæ spirituali, ieiunio corporis præparemur.

TERTIA, ut impleatur quod Dominus ait, Matthæi nono: *Cum auferetur ab eis sponsus, tunc ieiunabunt in istis diebus.* Hanc enim rationem reddebant antiquissimi Christiani, apud Tertullianum, in libro de ieiunio. Scribit enim sanctus **HIERONYMVS** in caput nonum Matthæi, Montanistas occasione huius sententiæ instituisse unam Quadragesimam ieiuniorum post Ascensionem Domini, interpretantes per ablationem sponsi ipsam Ascensionem. Sed Ecclesia Catholica à spiritu sancto, melius edocta, per ablationem sponsi passionem eius & mortem interpretatur. Et ideo tunc maiora ieiunia instituit, cum ipsam Dominicam passionem commemorare aggreditur.

QUARTA, ut non solum verba Domini impleantur, sed etiam ut ad celebrationem passionis & resurrectionis.

resurrectionis Domini, quæ sunt mysteria nostræ redemptionis omnium maxima, per hoc solemne ieiunium præparemur. Reddunt hanc rationem passim sancti Patres, sed præcipuè sanctus LEO, qui in sermone nono de Quadragesima sic ait: *In omnibus dulcissimis, solemnitatibus Christianis non ignoramus, paschale Sacramentum esse præcipuum, cui condigne & congruè suscipiendo, totius quidem nos temporis instituta reformant, sed deuotionem nostram præsentem, vel maxime dies exigunt, quod illi sublimissimo diuina misericordia Sacramento, scimus esse coniugios. Et sermone decimo: Cognoscimus (inquit) ad celebrandum Pascha diem merito nos quadragesima dierum ieiunio præparari, ut digni possimus diuinis interesse mysterijs. Et sermone duo decimo. Suscepturi festorum omnium maximum festum, ea nos debemus obseruantia præparare, ut in cuius somnis resurrexerit conuersus sitati, in ipsius inueniamur passione commorari.*

QUINTA, ut Christiani non solum pro se, sed etiam pro Catechumenis in Paschate regenerandis ieiunent & orent. Pulchrè sanctus AMBROSIVS, sermone uigesimo septimo. Sic (inquit) Elias quadragesima dierum curriculum continuato ieiunio, satius mundi longam ac nimiam siccitatem, meritis imbrium rore reslinguere, & ardentem terrarum sitim celestis pluuie largiri perfundere. Quod quidem in figuram nostri factum esse cognoscimus, ut nos quoque horum quadragesima circulo dierum ieiunantes spirituale Baptismatis pluiam mereamur, nostramque iamdiu aridam terram celestis desuper imber infundat, & longam gentium siccitatem lauari in undatio salutaris irroret. Siccitatem enim, & ardorem anime sue patitur, quisquis Baptismi gratia non rigatur. Vide etiam serm. trigesimo octauo.

SEXTA ut quasi decimas uitæ nostræ per abstinentiam quadragesimalem Domino consecremus. Nam dierum totius anni decima pars sunt dies triginta sex. Tot autem sunt dies ieiunij quadragesimalis propriè dicti. Quadragesima enim propriè incipit in prima Dominica Quadragesimæ, ut perspicuum est tum ex officio Ecclesiastico, tum ex eo, quod ieiunium Quadragesimæ soluitur ad uesperam, ieiunium autem dierum præcedentium primam Dominicam Quadragesimæ soluitur ad nonam. Et hæc est ratio cur sanctus Gregorius homil. 16. dicat, ieiunium Quadragesimæ constare triginta sex diebus. Tamen si ipse ignorare non posset, addi solere quatuor dies ad numerum quadragenarium: perficiendū tamē sciebat etiam, Quadragesimam propriè dictā non ultra triginta sex dies extendi. Vide hanc rationem de decimis per ieiunium Deo soluendis apud Cassianum, collat. uigesima prima, capite uigesimo septimo. Gregoriani homil. decima sexta. Isidororum libro 1. de officijs diuinis, cap. 36. & Dorothæi Abbatem, loco suprā citato.

SEPTIMA, ut Christum, qui caput nostrum est, eo modo, quo possumus, imitemur. Imitamur autem per hoc ieiunium, tum passionem Christi, quā hoc tempore ipse pro nobis pertulit, tum etiam illud ipsum ieiunium, quod nostri causa suscipere dignatus est. Atque hanc rationem, quam Hæretici præcipuè rident, sancti Patres suprā citati maximi faciunt. Et uerè non potest reddi certior ratio, cur hoc paschale ieiunium, Quadragesima nominetur, nisi quia suscipitur ad imitandum Christum, qui quadragesima diebus legitur ieiunasse.

Sic IGNATIUS ad Philippeneses monet: *Ieiunandum esse a fidelibus Quadragesimam, quia imitationem continet conuersationis Domini.* Scribit quidem Kemnitius hanc sententiam uideri asserum in epistola sancti Ignatii, ex constitutionibus Clementis. Sed cur fieri non potuit, ut Ignatius Clementem imitaretur, & uerba illius sua etiam uerba faceret?

A DEINDE, præter Ignatiū omnes ferè Patres hoc ipsum repetunt. BASILIUS oratione 1. de ieiunio: *Caput (inquit) omnium relatorum Dominus noster cum per ieiunium carnem, quam pro nobis assumpsit, munississet, sic in ipso Diaboli insulsi sustinuit, quo & nos erudiret, ut per ieiunia ungamus, ac exerceamus nos ipsos ad certamina in temptationibus.*

GREGORIUS NAZIANZENSIS, oratione in sanctum Lauacrum; Christus (inquit) paulo ante temptationem ieiunauit, nos ante Pascha. Ieiunium unum, idem est ac uiriusque temporis non parua est differentia. Ille totos quadragesima dies a cibo abstinuit, utpote Deus: nos autem ad uirium nostrarum modulum ieiunium asseperauimus.

B HIERONYMVS in caput quinquagesimum octauum Isaia: Dominus (inquit) quadragesima diebus in solitudine ieiunauit, ut nobis solemnes ieiuniorum dies relinqueret.

CHRYSOSTOMVS homilia prima in Genes. Dominus noster (inquit) Iesus Christus & ipse quadragesima dierum ieiunio declarato, sic certamen contra diabolum aggressus est, omnibus nobis exemplar datus, ut per illud armemur, &c.

AUGUSTINVS in epistola 119. capite decimo quinto: Quadragesima (inquit) ieiuniorum habet auctoritatem, & in veteribus libris ex ieiunio Moysis & Elia, & ex Euangelio, quia totidem diebus Dominus ieiunauit.

C AMBROSIVS sermone uigesimo sexto: Vbi est (inquit) similis cum Christo deuotio, similis est & cum Christo tentatio. Et serm. 34. Quadragesimam (inquit) nobis Dominus suo ieiunio consecrauit. Et serm. 37. Hoc fecit (inquit) causa salutis nostra, ut rem uilem non solum doceret uerbis, sed etiam exemplis instrueret, ut ipsidem uestigijs, quibus ad fidem currimus, ad abstinentiam graderemur.

Hæc loca paulò fufius adscribere uolui, ut aduersarij intelligant, quos auctores reprehendant, cum Quadragesimam ex praua Christi imitatione natā esse dicunt. Sed habet CALVINVS TRIA argumenta, ut probeat, Christum non ieiunasse ut se nobis imitandum præberet. PRIMVM est, Quoniam si Christus id facere uoluisset, debuisset singulis annis Quadragesimam ieiunare. SECVDVM, Quia debuisset non omnino a cibo abstinere, sed una tantum refectione esse contentus. TERTIAM, Quoniam Moyses ieiunauit quadragesima diebus, & tamē non fuit in testamento ueteri institutum, ut ad Moysis imitationem Quadragesima ieiunaretur. Addit KEMNITIUS QUARTVM argumentum ex Chrysostomo, homil. quadragesima septima in Matth. Non enim (inquit) dicit Christus, ieiunium suum esse imitandum, quamuis quadragesima illos dies posset proponere, sed diserte a me, quia misis sum, & humilis corde. Imo uerò contra, omne quod apponitur uobis manducate, inquit.

E AD PRIMVM RESPONDEO, Christum ieiunasse unam Quadragesimam solum, & una tantum die palam tentari uoluisse. Quoniam id satis erat ad exemplum nobis præbendum, ut ad resistendum temptationibus per ieiunium armaremur. Nos autem, qui non semel, sed annis singulis cum tentatore pugnaturi sumus, annis singulis ieiunare debemus.

AD SECVDVM DICO, nos non ita uelle Christum imitari, ut non simul eum admirari uelimus, Imitamur enim eum, ut discipuli magistrum, ut serui dominum, ut homines Deum, non perfectè, sed pro modulo nostro, ut Nazianzenus admonuit.

AD TERTIVM DICO, non esse eandem rationem Moysis & Christi, Synagoge & Ecclesiæ. Nam & Christus

Christus dignior est, quem imitemur, quam fuerit Moles, & Ecclesiæ conuenit maior promptitudo, & amor ad ipsum Dominum imitandum, quam Synagoga ad imitandum seruum. Adde quod nusquam legitur, Moles datus Hebraeis in exemplum. Nobis autem Christus, Ioan. 13. ait: *Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis.* Et beatus Petrus in priore epistola, capite secundo: *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius.* Et Apostolus Paulus ad Ephes. 5. *Estote imitatores Dei, sicut Filij carissimi, & ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos.*

Ad QUARTVM, Fatcor, Christum non dixisse verbo, ut imitaremur ieiunium eius, sicut dixit: *Disce à me, quia mitis sum, & humilis corde:* Tamen quod non dixit verbo, dixit exemplo, ut tot sancti Patres, & ipse etiam Chrysostomus, monuerunt. Cur autem Christus non dixerit verbo, ut ieiunium eius imitaremur, sicut dixit, ut humilitatem & mansuetudinem disceremus; ratio est quæ reddit Chrysostomus, quia ieiunium sine humilitate nihil prodest, humilitas sine ieiunio multum prodest. *Hæc dixit* (inquit CHRYSOSTOMVS) *non quia ieiunium mihi non placet, quod magnis soleo offerre laudibus: sed quia doleo, si cæteris neglectis satis ad salutem vobis ieiunium existimetis.*

Quærent aliqui, si Quadragesima ieiunij Christi imitatio est, cur non ieiunemus illo ipso tempore, quo Dominus ieiunauit. SED facilis est responsio. PRIMVM enim maluit Ecclesia post Dominum, quam cum ipso Domino ieiunare, ut uerè eius uestigia sequeretur. Itaque ieiunauit Dominus à sexta die Ianuarij, vsque ad quartam decimam Februarij: nos autem ut plurimum ibi incipimus ubi ipse desijt.

DEINDE, par erat, ut ieiunium celeberrimum eius festo celeberrimo iungeretur. In qua parte anni (inquit sanctus AVEVSTINVS, in epistola 119. capite 15.) *congruentius obseruauo Quadragesima consueuerunt, nisi consini, atque congrua Dominica passioni?*

AD HÆC, nunquam magis sunt necessaria arma ieiunij, quam ineunte uere; quo tempore crescentibus humoribus, acriores tentationes existere solent.

DENIQUE, nullum est aprius tempus, quo facilius ab omnibus ieiunari possit. Nam in hieme nimium frigus exigit multum alimentum; pisces natura sua frigidi, non multum eo tempore conferunt uoletudini, olera, quibus in Quadragesima magnus est usus, uix usquam in hieme reperiuntur. In æstate nimius calor exigit cibum modicum, sed frequentem: pisces quoque uix à putrefactione conseruari queunt. Denique tum in æstate, tum in autumno multi sunt labores agricolarum, multa ægritudines, multa incommoda. In uere autem tempus est temperatum, pisces salubres, copia olerum ingens, opera in agris rara, ac penè nulla. Quare sanctus HIERONYMVS, rectissime dixit in epistola ad Marcellam: *Nos unam Quadragesimam tempore nobis congruo ieiunamus.*

CAPVT XVII.

De ieiunio ferie quartæ, & ferie sextæ.

POST ieiunium Quadragesime nullum est aliud cuius maior inueniatur mentio apud ueteres, quam ferie quartæ & ferie sextæ. Meminit huius ieiunij canon Apostolorum sexagesimo octauo. Ignotius in epistola ad Philippenes, Tertullianus

in libro de ieiunio, Clemens Alexandrinus libro secundo Strom. ultra medium, Origenes homil. 10. in Leuiticum, Epiphanius in compendiaria doctrina, Hieronymus in caput quartum ad Galat. Augustinus in epistola 86 ad Casulanum, Palladius in historia Lausiaca, cap. 52. & alij passim.

Causam huius ieiunij callidè, sed falsò reddit KEMNITIUS in quarta parte examinis. pag. 578. dicit enim ueterem Ecclesiam ieiunare solitam feriam quartam & feriam sextam, quia duobus illis diebus conueniebant populi in Ecclesiam ad audiendum uerbum Dei, & sumendam cœnam. Et inde colligit pag. 584. hoc tempore debuisse hæc ieiunia cessare, tum causa ipsa cessauerit. Et ibidem addit, Quadragesimam fuisse institutam, quoniam apud ueteres in Paschate catechumeni baptizabantur, & pœnitentes absoluebantur, & ideo cum eis totus populus ieiunabat. Proinde hoc tempore superuacaneam esse Quadragesimam, cum ritus illi, propter quos fuerat instituta, cessauerint.

AT si uerum esset, quod Kemnitius dicit de causa ieiunij ferie quartæ & sextæ oportuisset Christum nos semper in Dominica ieiunare. Nullo enim die solemnior atque celebrior populi conuentus in Ecclesia esse solet ad concionem audiendam, & sacræ communionem percipiendam, quam die Dominico. Et hanc fuisse consuetudinem antiquissimam, cognosci potest ex Apologia sancti Iustini ad Antoninum. Neque aduersarij id negant. Die uerò Dominica non esse ieiunandum, testantur multi ueteres, atque imprimis sanctus Augustinus, in epist. 86. & 119. Falsum igitur est, quod Kemnitius dicit, Feriam quartam & sextam ieiunium indici solitum, quia diebus illis conueniebat populus ad uerbum Dei audiendum, & cœnam Domini participandam.

Quod autem addit, abolitam esse consuetudinem baptizandi catechumenos, & absoluendi pœnitentes in Paschate; uerum est apud Lutheranos: ceterum apud Catholicos, ac præsertim in urbe Romana nullus est annus, quo non multi Catechumeni in Paschate baptizentur. Pœnitentes autem non solum Romæ, sed in tota planè Catholica Ecclesia maximo numero in Paschate præmissa absolutione, Christi corpus accipiunt.

Hic igitur omiſſis uera causa ieiunij quartæ & sextæ ferie est ipsa Dominica passio, quam per totum annum his potissimum diebus commemoramus, quod feria quarta Dominus proditus ac uentus fuit, feria sexta crucifixus & mortuus. Hæc enim causam reddunt Clemens li. 5. Apostol. constit. cap. 16. & Augustinus epist. 86. Sanctus autem Epiphanius dicit quidem feriam sextam ieiunari, quia Dominus ea die crucifixus fuit: sed feriam quartam ieiunari dicit, quia illucescente quarta, Dominus fuit assumptus. Quod non satis conuenit cum traditione Ascensionis Domini.

Addit autem Epiphanius loco notato, per hoc ieiunium impleri, quod Dominus ait, Matth. 9. *Cum ablati fuerint sponſus, tunc ieiunabunt in illis diebus.* Nam etiam si hoc dictum impleatur per quadragesimale ieiunium, ut supra ex Tertulliano notauimus: non est tamen absurdum, si per ieiunium quoque ferie quartæ & sextæ impleri dicatur, cum tam ieiunium Quadragesimæ, quam ferie quartæ & sextæ ad passionem Domini, per quam ablati sunt à nobis sponſus, sine dubio referatur.

Addit etiam ibidem Epiphanius, si festum Natalis Domini in feriam quartam, aut sextam incidit, neque esse ieiunandum, neque à carnibus abstinentum, nisi fortè ratione uoti aliquis ad ieiunium, aut abstinentiam obligetur. Quod idem postea declarauit

clarauit Honorius Pontifex Max. cap. Explicari, & de obseruatione ieiuniorum.

Existunt autem de ieiunio feriæ quartæ & sextæ quæstiones Dvæ. Prior est, sit ne hoc ieiunium lege sancitum, an potius in arbitrio fidelium positum Nam can. 68. Apostolorum, & Epiphanius hæresi 75. & in compendiarie doctrina indicant, Ieiunium feriæ quartæ & sextæ per totum annum Apostolica esse lege sancitum.

Contrà autem Tertullianus in libro de ieiunio, refert Catholicos dicentes, ieiunium feriæ quartæ & sextæ passiuè currere, non sub lege præcepti, id est, permitti, non imperari. Item sanctus Augustinus in epistola 86. scribit, Romæ frequenter ieiunari feriæ quartæ & sextæ, & Sabbatho, ubi cum dicit, frequenter, indicat non semper id fieri. Sic etiam B Isidorus lib. 1. de officijs diuinis, cap. 42. cum scribit, nonnullos feriæ sextæ, per totum annum ieiunare, apertè significat id non ab omnibus fieri.

Ad Hæc, si per totum annum fideles omnes feriæ quartæ & sextæ ieiunaret ex lege: quorsum opus fuisset ieiunio quatuor temporum, quod, ut postea demonstrabimus, feriæ quartæ & sextæ, & Sabbathi ieiunium continet?

DENIQUE, pœnitentibus apud veteres iniungi solebat, ut feriæ quartæ & sextæ, per totum annum ieiunarent, ut cognosci potest ex Burchardo, lib. 6. & 19. Decretorum. Non igitur fidelès ceteri feriæ quartæ & sextæ, per totum annum ad ieiunia cogebantur.

Proposita quæstio ita soluenda esse videtur, ut dicamus feriæ quartæ & sextæ, per totum annum ex legis præcepto ieiunari, quoad abstinentiam à carnibus, & de hac lege intelligendum esse canonem Apostolicum, & testimonium Epiphaniij. Quod autem pertinet ad abstinentiam à prandio, quo modo ieiunium nominare solet Augustinus, epist. 86. non ex præcepto legis, sed passiuè, ut Tertullianus loquitur, hoc ieiunium cucurrisse. Quamuis ipse etiam Tertullianus meminisse uideatur ieiunij per abstinentiam solum à carne, cum in libro de ieiunio dicit, exceptionem quorundam ciborum portionale esse ieiunium; & rursus feriæ quartæ & sextæ, à Catholicis semieiunium plerumque seruari.

POSTERIOR quæstio est, cur in Latina Ecclesia non seruetur lex, quæ feriæ quartæ abstinentiam à carnibus imperat. RESPONDENDUM videtur in occidentali Ecclesia, magna ex parte mutatum fuisse ieiunium feriæ quartæ in ieiunium Sabbathi. Scribit enim Ambrosius, siue quicumque est auctor, qui certè antiquissimus est, in comment. ad cap. 14. ad Ro. Alios feriæ quartæ, alios die Sabbathi carnibus abstinere. Innocentius quoque Pontifex eius nominis primus, in epist. 1. saepe repetit, feriæ sextæ, & Sabbatho ieiunandum; feriæ autem quartæ non meminit. Quod idem faciunt auctores Latini posteriores, scribit quidem S. Augustinus in epist. 86. Romæ saepe ieiunari feriæ quartæ & sextæ & Sabbatho, sed nec dicit id semper fieri, nec loquitur de portionali, sed de integro, perfectoque ieiunio.

CAPVT XVIII.

De ieiunio Sabbathi.

DE ieiunio Sabbathi magna quæstio apud ueteres fuit. Et quidem nonnulli existimant nefas esse die Sabbathi ieiunari excepto Sabbatho Pa-

A schali. Quam sententiam sequuti sunt Græci in Concilio, quod ipsi sextum, uel quinisextum uocant, can. 55. Contrà autem quidam Urbicus nefas esse docuit, Sabbatho non ieiunare, cuius sententiam refellit S. Augustinus. in epist. 86. ad Casulanum.

Præter has extremas sententias sunt aliæ duæ mediæ. Nam S. Innocentius I. in epistola prima cōtendit, Sabbatho conuenientissimè ieiunari; quod idem sensisse uidetur Epiphanius in compendiarie doctrina, ubi solum excipit Dominicos dies à ieiunio Quadragesimæ. Necnon sanctus Hieronymus ad Lucinium Bericum, qui ad quæstionem sibi propositam, utrum ieiunandum esset die Sabbathi, ut Romæ, & in Hispania fieri solebat, respondit, quidem seruandam esse propriæ Ecclesiæ consuetudinem; tamen addidit, *utinam per totum annum ieiunare possemus*. Quibus uerbis indicasse uidetur, probari sibi ut etiam die Sabbathi ieiunetur.

Contrà autem S. Ambrosius & S. Augustinus cōgruentius esse putabant, ut non ieiunaretur Sabbatho, sed tamen hortabatur omnes, ut Proninciæ suæ consuetudinem obseruarent. Vide Augustinum in epist. 86. & 118.

Ceterum sententia sancti Innocentij tādem præualuit, & ab Ecclesia Occidentali uniuersa recepta est, ut patet ex Concilio Agathensi, can. 12. & Aurelianensi 4. can. 2. In Hispania uerò etiam ante tempora Innocentij admissa fuerat, ut perspicuum est ex Concilio Eliberino, can. 21. Et certè ratio Innocentij solidissima est. Nam quemadmodum Græci cum Latinis ieiunant in Sabbatho maioris hebdomadæ, propter Christi sepulturam, & Apostolorum mœrorem: sic etiam par esset, ut ieiunarent in omnibus Sabbathis per totum annum propter eandem causam, alioqui non deberent ieiunare feriæ sextæ propter Christi passionem, nisi in maiori hebdomada; nec deberent non ieiunare die Dominicæ per totum annum, sed solum in ipso die Dominicæ Resurrectionis. Nulla enim ratio reddi potest, cur in omni feriæ sextæ liceat imitari ieiunium feriæ sextæ Paschalis, & non liceat in omni Sabbatho imitari ieiunium Sabbathi Paschalis. Præsertim cum in omni Dominica die imitemur gaudium Dominicæ Paschalis, & ideo nunquam in Dominica ieiunemus.

Sed respondendum est ad obiectionem, quæ fieri solet ex canone 65. Apostolorum, & ex epist. sancti Ignatii ad Philipp. ubi prohibetur ieiunium Sabbathi & Dominicæ, & Christi dicitur interfector, qui Sabbatho, aut Dominica ieiunauerit. RESPONDEO Clemens in Apostolico illo canone, & Ignatius in epist. ad Philipp. non sine magna ratione prohibet ieiunium Sabbathi, exorti sunt enim illo tempore Hæretici uarij, qui negabant Deum uerum esse illum, qui mundum condidit sex diebus, & in septimo requieuit. Ut de Simonianis refert Epiphanius, hæresi 21. & de Marcionistis, hæresi 42. ubi etiam expressè addit, Marcionistas propterea die Sabbathi ieiunare solitos fuisse, ne uiderentur gaudere de quiete & operibus Creatoris. Itaque in odium & detestationem horum Hæreticorum, placuit ueteribus per orientem prohibere ieiunium die Sabbathi.

Posset etiam fieri, ut tam in canone Apostolico, quam in epistola Ignatii solum prohiberetur ieiunium diei Dominicæ; sed postea à Græcis posterioribus insertum fuerit nomen Sabbathi. Nam S. Epiphanius optimè nonerat canones Apostolicos; quos etiam saepe citare solet, & tamen (ut suprà diximus) non excipit à ieiunio, nisi dies Dominicos.

Sed

Sed quicquid de hoc sit, Romana Ecclesia, & Occidens vniuersus longè alia de causa ieiunat Sabbatho, quàm Hæretici illi facerent. PRIMVM enim Sabbatho ieiunamus, vel à carnibus abstinemus, vt longissimè à Iudaismo recedamus. Iudæi siquidem non ieiunant, sed epulantur in Sabbatho. DEINDE, in memoriam humilitatis Domini, qui die Sabbathi iacuit mortuus, & clausus in sepulchro. TVM, ut imitemur Apostolos, aliosque discipulos Domini, qui cum ipsa Deipara, & sanctis mulieribus, nō solum feria sexta, sed etiam die Sabbathi in luctu & mœrore fuerunt. DENIQVE, vt ad celebritatem Dominicæ diei per hoc ieiunium præparemur.

Refert S. Augustinus, in epist. 86. aliam causam, quod videlicet S. Petrus, cum Simone Mago decertaturus die Dominico, pridie cum tota Ecclesia, quæ in Vrbe erat, ieiunauerit, & consequuto tam prospero euentu, eundem morem postea tenuerit. *Sed hanc causam falsam esse* (inquit A VGVS TINVS) *perhibent plerique Romani.*

CAPVT XIX.

De ieiunio quatuor temporum.

DE ieiunio quatuor temporum TRIA sunt explicanda, origo, varietas & causa.

ORIGINEM ab Apostolica traditione deducimus. PRIMVM enim id confirmat expressè S. Leo in serm. 2. de ieiunio Pentecostes, & in serm. 8. de ieiunio septimi mensis. Idem etiam auctor in serm. 7. de ieiunio decimi mensis, testatur hæc ieiunia quatuor temporum in vniuersa Ecclesia celebrari.

Quod verum esse etiam de orientali colligitur ex sancto Athanasio, qui in Apologia pro fuga sua meminit ieiunij Pentecostes, quod est vnum ex quatuor. Cum autem in nullo Concilio Oecumenico instituta reperiantur, sequitur ut ex Apostolica traditione descendere credenda sint, iuxta regulam sancti Augustini, supra citatam, ex libro quarto de Baptismo, capite vigesimo quarto.

His accedit, quod Callistus Papa vicinus Apostolorum temporibus in epist. ad Benedictum affirmat iam ante sua tempora consueuisse in Ecclesia seruari trium temporum ieiunia, à se uero addidit quartum ieiunium, siue quarti temporis ieiunium. Ex quo sequitur, ut ieiunia quatuor temporum saltem per figuram intellectionis, id est, maxima ex parte ab Apostolis sint instituta.

Denique de ieiunio decimi mensis, quod est vnū ac præcipuum ex quatuor, uidetur mentio fieri in Actis Apostolorum, capite vigesimo septimo, in illis verbis: *Incipiebat enim periculosa esse nauigatio, quia ieiunium iam præterierat.* Neque enim exponi potest hic locus de inedia nauigantium, ut sensus sit, incipiebat periculosa esse nauigatio, quoniam qui erant in navi ob longam inediam, uiribus iam destituti erant. Nam si sanctus Lucas id significare voluisset, non dixisset, quia ieiunium iam præterierat, sed quia magnum ieiunium iā præcesserat. Cum autē absolute dicat, quia ieiunium iam præterierat, loquitur de aliquo stato, & solemnī ieiunio, ex quo tempus anni describit, vt Chrysostomus & Oecumenius in commentario huius loci affirmant.

Et confirmari potest hæc expositio ex collatione cum alio loco in eodem capite, ubi describitur ieiunium profanum ortum ex mœrore nauigantium. Ibi enim non dicitur quia ieiunium iam præterierat, sed, cum multa ieiunatio fuisset, & ipsum ieiunium

num *δοξίαν* ibi vocat, cum hic *τὴν νοστήαν* appelleret. Verum est quidem à Chrysostomo & Oecumenio hūc locum exponi de solemnī ieiunio Hebræorum. Sed certè longè probabilius est, cum loqui de solemnī ieiunio Christianorum. Neque enim Hebræis, sed Christianis librum Actuum scripsit sanctus Lucas, & ex ieiunio illis noto, descripsit tempus hibernum, in quo periculosa nauigatio esse solet. Videtur igitur loqui de ieiunio decimi mensis, quod semper apud Christianos celeberrimum fuit propter ordinationes clericorum. Apud veteres enim non fiebat ordinationes nisi in mense Decembri, ut Amalarius testatur libro secundo, de officijs Ecclesiasticis, capite primo, & perspicuum est ex Pontificali Damasi, ubi solum mense Decembri leguntur antiquissimi Pontifices ordinasse Presbyteros, vel Diaconos. Tempore autem ordinationis solitam fuisse Ecclesiam ieiunare, docemur in Actis Apostolorum, cap. 13. & Hæretici quoque id fatentur.

Iam uerò uarietas DVPLEX in hoc ieiunio inuenitur. PRIMVM enim trium temporum obseruabatur ieiunium. DEINDE, ex decreto Callisti quartum est addidit. PRÆTEREA, nonnulli hæc ieiunia ita distribuebant, vt PRIMVM celebrarent prima hebdomada primi mensis, id est, Martij. SECVDVM, secunda hebdomada quarti mensis. TERTIVM, tertia hebdomada septimi mensis. QVARTVM, quarta hebdomada decimi mensis. Ita legimus in Concilio Moguntino, canone trigesimo quarto, & apud Rabanum, libro secundo de institutione clericorum, cap. 24.

ALII uero, idque magis communiter, PRIMVM tempus constituiebant in prima hebdomada Quadragesimæ, SECVDVM, in hebdomada Pentecostes, TERTIVM, in tertia hebdomada Septembris, QVARTVM, in tertia hebdomada Decembris. Sic enim hæc tempora describunt summi Pontifices, Leo primus, in serm. 8. de ieiunio decimi mensis, & Gelasius primus, in epistola prima, capite decimo tertio, quamuis non expressè notent hebdomadas septimi & decimi mensis, sed solum ipsos menses.

Porrò causæ præcipuæ institutionis quatuor temporum QVATVOR assignari possunt. PRIMA causa fuit, ne Christiani Iudæis in hac parte remissiones uiderentur, Constat enim ex capite octauo Zachariæ, fuisse apud Hebræos solemnē ieiunium quater in anno, id est, mense quarto, quinto, septimo & decimo. Aequum igitur fuit, vt Christiani, qui perfectiores Hebræis esse debent, haberent etiam sua quatuor tempora, quibus solemniter ieiunarent. Reddunt hanc rationem sancti Pontifices, Callistus in epistola ad Benedictum. Et Leo sermone septimo, de ieiunio septimi mensis, & serm. 4. & 6. de ieiunio decimi mensis.

ALTERA causa fuit propter ordinationes clericorum. Nam etiam si primi summi Pontifices sacros ordines non conferrent, nisi mense Decembri, postea tamen crescente numero ordinandorum, institutum est, ut alijs etiam tribus temporibus sacri ordines conferrentur, ut ex epistola prima Gelasij iam citata intelligi potest.

TERTIA, ut his temporibus Deo supplicaremus pro frugibus & fructibus terræ, & pro ipso iam perceptis gratias ageremus. Nam in ijs quatuor temporibus aeris temperies maximè uariatur, & fructus omnes, ac fruges uel feruntur, uel nascuntur, uel maturantur, uel colliguntur. Adfert hanc rationem sanctus Leo serm. 2. 5. & 8. de ieiunio decimi mensis.

QVARTA, ut sicut habemus solemnē ieiunium singu-

Singulis annis, quod est ieiunium Quadragesimæ, & ieiunium statum singulis hebdomadibus, quod est ieiunium feriæ quartæ & sextæ, vel feriæ sextæ, & sabbathi: sic habet tempus ieiunium aliquod singulis mensibus.

Tres autē dies, qui tribus mensibus respondent, commoditatis gratia in vnum mensem cōiecerūt. Ita ieiunamus tribus diebus primi mensis, pro mense primo, secundo & tertio. Item tribus diebus mensis quarti pro mense quarto, quinto & sexto. Tribus quoque diebus mensis septimi pro mense septimo, octavo & nono. Denique tribus diebus mensis decimi pro mense decimo, undecimo & duodecimo. Sic Leo nos docet serm. 9. de ieiunio septimi mensis, & ser. 8. decimi mensis, & Amalarius lib. 2. de officiis Ecclesiasticis, c. 2.

Sed obiectiones KEMNITI breuiter diluendæ sunt, quas habet in quarta part. exam. pag. 645. 646. & 686. PRIMVM obijcit, quod in libro Tertulliani de ieiunio Catholici dicant, nullum esse impostitū ab Apostolis iugum ieiuniorum, excepto ieiunio Paschali.

RESPONDEO, Fieri potest, vt Apostoli ieiunium quatuor temporum instituerint quidem, sed non sub lege præcepti: deinde deuotione fidelium frigescente, vel à Callisto Pontifice, vel ab alio præceptum sit additum. Quanquam (vt supra monui) nō satis magna fides haberi potest Tertulliano in ijs libris, quos dedita opera contra Ecclesiam scripsit.

Obijcit SECUNDO, Quod S. Hieronymus in epistola ad Marcellam scribit, Montanistas tres Quadragesimas ieiunare, nos autem vnam tantum, secundum traditionem Apostolorum, per reliquum autem annum ieiunare non necessitate, sed voluntate. Ex quo loco ita Kemnitius colligit: Hieronymi ergo tempore, illa necessitas ieiuniorum quatuor temporum adhuc fuit ignota Ecclesiæ, sicut hæc ipsius sententia manifeste ostendit. Et infra: Lex igitur, quæ in Montanistis antea damnata fuerat, postea in ieiunijs quatuor temporum per metamorphosin in cultum DEI conuersa, & canonizata est. Hæc ille.

RESPONDEO, Non ieiunabant Montanistæ quatuor tempora, sed tres Quadragesimas, vel duas hebdomadas, vt Tertullianus indicare videtur. Proinde nihil habet simile ieiunium quatuor temporum cum ieiunijs Montanistarum. Sed kemnitio licet non solum ex dissimilibus similia, sed etiam ex diuersis eadem facere, sicut ex quolibet antecedente quodlibet consequens pro arbitrarij colligere. Sanctus enim Hieronymus non dicit, per reliquum annum nulla esse ieiunia per legem Ecclesiasticam constituta, sed dicit, licitum esse unicuique per totum annum, si voluerit, ieiunare. Nam cum dixisset, Montanistas tres Quadragesimas habere ex præcepto Montani, ne videretur improbare frequentia ieiunia, subiungit; Non quod per totum annum (excepta Pentecoste) ieiunare non liceat; sed quod aliud sit necessitate, aliud voluntate munus offerre.

Vbi DV o dicit, PRIMO licitum esse per totum annum (excepta Pentecoste) id est, præter quinquaginta dies qui sunt à Pascha ad Pentecostem, ieiunare. DEINDE addit, non esse tamen Ecclesiam cogendam ad ieiunium totius anni; vel trium Quadragesimarum, quod esset multis planè intolerabile. Alioquin enim sanctus Franciscus, & alij, non tres, sed quinque vel sex Quadragesimas ieiunabant, sed voluntate, vt sanctus Hieronymus monet esse faciendum, non necessitate.

Obijcit TERTIO, Quod ieiunium quatuor temporum natum sit ex praua imitatione Iudæorum, Rob. Bellarm. Tom. III.

A qui ieiunium in quatuor mensibus obseruabant. DVO sunt autem, quæ in hac imitatione kemnitius reprehendit, PRIMO, quod ieiunia illa quatuor temporum Iudæi non ex præscripto Domini, sed ex proprio capite instituerint, & ideo Zachar. 8. ab ipso Domino per Prophetam reprobata fuerint. SECUNDO, quod non liceat Christianis ritus Iudaicos imitari, etiam à Domino institutos & imperatos, vt ait Apostolus ad Galat. cap. 4.

RESPONDEO, falsum est, ieiunia quarti, quinti, septimi & decimi mensis à Deo per Prophetam reprobata fuisse. Nam vt etiam supra ostendimus, quod Dominus ait Zachar. 8. ieiunia illa conuertenda esse in solemnitates præclaras, ad laudem eorum ieiuniorum pertinet, Significat enim Dominus, si ieiunia illa piè seruentur, fore vt aliquando id præmij accipiant, vt conuertantur in solemnitates præclaras, atque in hunc sensum hunc locum exponit Hieronymus, Theodoretus & Rupertus in commentario, & sanctus Leo serm. 7. de ieiunio septimi mensis, & serm. 4. de ieiunio decimi mensis.

Porro ieiunia quatuor temporum ex pia & sancta Iudæorum veterum imitatione orta esse, cum sancto Leone asserere non veremur, nam etiam si ceremonias Iudæorum, quæ significationis causa institutæ fuerant, imitari non possumus, tamen exercitia virtutum cōmunia sunt utrique Testamentis, & magis conueniunt Christianis, quam Iudæis, & ideo pari non debemus, ut in eiusmodi rebus ab illis superemur.

S. AUGUSTINVS in epist. 86. ad Casulanum, scribit, ieiunare bis in Sabbatho, ut Phariseus Luc. 18. bonum esse Christiano, modò sine superbia tumore id faciat. Sicut etiam decimas fructuum omnium dare, quod Iudæi faciebant, optandum esse dicit, ut à Christianis omnibus impleatur. Itaque Arianus apud Epiphanium sic ratiocinabantur, Hebræi stata ieiunia habuerunt, igitur nefas est, stata ieiunia habere Christianos. Contra sanctus Angustinus, & sanctus Leo, Hebræi ieiunabāt bis in Sabbatho, & rursus in quatuor mensibus cetera ieiunia obseruabant, igitur æquum est, vt Christiani ieiunent feriæ quarta, & sexta, & ieiunia quatuor temporum religiosè custodiant. Cum igitur ex eodem antecedente contrarias conclusiones Hæretici veteres, & veteres Patres collegerint, Dialecticæ Hæreticorum Lutherani relinquentes, nos Patrū sanctorum Dialecticam amplectemur.

At (inquit kemnitius) beatus Ioannes Chrysostomus notat. Apostolum ad Galat. 4. reprehendisse Christianos, qui non solum integros Iudaicos ritus, sed etiam partem aliquam eorum rituum seruauant. Non igitur licet Christianis vilo modo seruare Iudaicum ritum de ieiunio quatuor temporum.

RESPONDEO, Loquitur beatus Paulus, & cum eo sanctus Ioannes Chrysostomus, de ceremonialibus præceptis, quæ nec ex toto, nec ex parte seruanda sunt: qualia sunt circumcisio, sacrificia pecorum, neomeniæ, Sabbatha & alia id genus; at ieiunia, elemosinæ, preces, planè moralia sunt. Præterea non eodem ritu, neq. eodem tempore, neque ob eandem causam ieiunia quatuor temporum à nobis, & à Iudæis seruantur.

CAPVT XX.

De ieiunio Aduentus.

ADVENTVM Domini ieiunio celebrari consue-
uisse in Romana Ecclesia, perspicuum est
TVM ex Innocentio III. capite Consilium, de ob-
seruatione ieiuniorum: TVM ex ipso ritu Romani
Breuiarij, in quo preces illæ ad singulas Horas po-
nuntur legendæ in ferijs Aduentus, quæ propriæ
sunt eorum dierum, quibus ieiunatur. Cæterum, hoc
ieiunium non tam ex præcepto, quam ex Consilio,
aut voto, a multis seruari, Ecclesiæ vsus satis aper-
te testatur. Vide Radulphum de Riio in libro de
Canonum obseruantia, capite decimo sexto.

CAPVT XXI.

De ieiunio Rogationum.

IEIUNIVM tridui ante ascensionem, vnà cum Li-
tanijs, instituisse fertur Sanctus Mamertus, Vi-
enæ Episcopus, ut scribit Gregorius Turonicus lib.
2. histor. Francorum, cap. 34. propter multa inco-
moda, quæ a terræ moribus, & luporum incurfioni-
bus, eo tempore Gallia patiebatur. Deinde, idem
ieiunium receptum legitur in Concilio Aurelianen-
si Primo, cap. 29. Romæ quoque olim idem ie-
iunium ita seruabatur, ut cibis solum quadragesi-
malibus populus uesceretur, ut intelligi potest ex
Ord. Romano, ubi agitur de rogationibus.

Videretur tamen non tam præcepti, quam consi-
lij fuisse eiusmodi obseruatio, cum satis constet, in-
ter Pascha, & Pentecostem, ex antiquissima cōsue-
tudine nulla ieiunia imperari. Sicubi tamen hoc ip-
sum ieiunium præcepti lege seruatur, non est im-
probandum. Seruanda est enim in eiusmodi rebus
Ecclesiæ cōsuetudo, ut Hieronymus in epistola ad
Lucinium, & Augustinus in epistola ad Casulanum
monent. Extat de institutione rogationum insignis
sermo sancti Alchimi Auiti, qui fuit tertius a San-
cto Mamerto, Viennensis Episcopus.

CAPVT XXII.

De ieiunijs Vigiliarum, & Stationibus.

PRIDIE magnorum festorum non solum vigi-
lias agitur noctem, sed etiam interdiu ieiuna-
ri, testis esse potest sanctus Bernardus in serm. de vi-
gilia Sancti Andree. Item Burchardus lib. 13. decr.
cap. 16. & Innocentius III. cap. 1. & 2. de obserua-
tione ieiuniorum.

Quoniam autem stationis nomen, cuius frequens
est mentio apud ueteres, partim cum uigilia, par-
tim cum ieiunio conuenit, ita ut sæpè pro alteru-
tro accipi uideatur, operæ pretium esse duxi breui-
ter explicare, quid propriè statio sit.

Igitur non desunt, qui stationem existiment di-
ctam esse a stando, quod fieret diebus Dominicis,
quibus diebus Christiani non nisi stantes orabant,
iuxta illud Tertulliani in libro de corona militis,
die Dominico ieiunare nefas ducimus, & de geni-
culis adorare. Sed falsam esse hanc opinionem ex
illo ipso libro de corona militis intelligi potest. Do-
cet enim TERTULLIANVS, nunquam fieri statio-
nem die Dominico, *Iam, inquit, & Stationes, aut ali-*

A *maris faciet, quàm Christo, aut die Dominico, quando nec*
Christo.

Igitur statio propriè nihil aliud erat, nisi uigilia
diurna tempore solemnibus ieiunij. Cum enim pu-
blicè, & solemniter ieiunabatur, uigilabant in ora-
tionibus, & eiusmodi uigiliæ, & quasi excubiæ ora-
tium, & ieiunantium stationes dicebantur, uocabu-
lo desumpto ex militia, ut Tertullianus monet in
lib. de oratione.

Hoc autem intererat inter stationem, uigiliam,
& ieiunium, propriè loquendo, quod IEIUNIVM
fieri poterat noctu & interdiu, VIGILIA solum de
nocte, STATIO solum de die. Atque idcirco dixi-
mus, stationem non esse uigiliam simpliciter, sed ui-
giliam diurnam. Item ante omnem uigiliam, no-
cturnam uidelicet, præcedebat statio & ieiunium:
non autem post omnem stationem, & ieiunium se-
quebatur uigilia.

Et quidem quod statio esset uigilia diurna, & di-
stingeretur à ieiunio, & oratione, perspicuum est
ex TERTULLIANO in libro de fuga in persecutio-
ne: Quando, inquit, Deus magis creditur, nisi cùm ma-
gis timetur, nisi tempore persecutionis: tunc Ecclesiæ at-
tonito est, tunc ex fide in expeditione sollicitior, & disci-
plinam in ieiunijs, stationibus, orationibus. Vbi per sta-
tionem intelligit uigilias ieiunantium, & orantiũ.
Quod autem interdiu solum fieret statio, ac per hoc
esset uigilia diurna, docet idem Tertullianus in li-
bro secundo ad uxorem: Si statio, inquit, facienda sit,
maritus de die conducatur ad balnea. Item in lib. de iei-
unio dicit, stationem finiri hora nona, aut ad uespere-
ram. Simul enim ieiunium soluebatur & statio.

Fieri autem solitam stationem in diebus solemp-
nium ieiuniorum, docent Isidorus libro sexto Ety-
molog. capite ultimo, & Rabanus libro secundo de
Institutione Clericorum, capite decimo octauo, &
ante hos omnes Tertullianus in libro de ieiunio,
ubi dicit, stationes fieri feria quarta & sexta, & tam-
diu stationem durare, quam diu non soluitur iei-
unium. Imo propter hanc conjunctionem stationis
cum ieiunio, ieiunium ipsum aliquando statio no-
minatur. Sic etiam excipit stationem Tertullianus
in libro de oratione, extremo, ubi querit, utrum per
sumptionem Eucharistiæ soluiatur statio; cum que-
rere uellet, utrum Eucharistia sit talis cibus, ut eo
sumpto, dicatur solum esse ieiunium. Sic etiam
accipit Cassianus Collat. 21. cap. 29. cum dicit, sta-
tionem ieiunij relaxari.

Porro sanctus GREGORIUS stationibus certa lo-
ca attribuit in urbe Romana; & ipse ad ea loca ue-
niens, tempore stationum uiginti homilias in ua-
rijs Ecclesijs declamauit, ut scribit Ioannes Diaco-
nus in uita sancti Gregorij libro secundo, capite 18.
& libro 4. cap. 74. Fortè etiam ipse primus fuit, qui
stationes à ieiunio separauit, & in Dominicis Adu-
entus, & Quadragesima, & in ipsa etiam Domini-
ca Resurrectionis stationes fieri uoluit, cum antea
solum in diebus ieiuniorum fieri solerent. Legimus
enim in Antiphonario, & Sacramentario sancti
Gregorij annotatam stationem ad Lateranorum
prima Dominica Quadragesimæ, & in ordine Ro-
mano in ipso principio, mentio fit stationis in die
festis.

Vsus autem, qui nunc uiget, Ecclesias, ubi statio
celebratur, inuitendi, ac breuiter orandi, ex ne-
cessitate ortus uidetur. Quoniam enim Basilica
illa, ad quam statio fortè indiciatur, tantam populi
multitudinem capere non potest, & omnes tamen
stationis participes esse cupiunt, ideo consuetudo
introducenda est, ut nunc isti, nunc illi locum statio-
nis adirent.

Itaque DVABVS in rebus differt statio huius tem-
poris

poris ab antiqua. PRIMVM enim iidem homines tunc in oratione perseverabant à summo mane, usque ad horam nonam, aut vespas: nunc autem alij, atque alij uigilant in orationibus, sic tamen, ut à summo mane, usque ad vespas nunquam desint, qui in Ecclesia Deum precentur, aut laudent. DEINDE, tunc stationem semper cum ieiunio, & oratione iungebant: nec ante statio, quam ieiunium soluebatur: nunc autem non solum diebus ieiuniorum, sed etiam in festis, & Dominicis, nec solum ante cibum, sed etiam post cibum statio celebratur.

CAPVT XXIII.

De diebus quibus ieiunari non debet.

PER OMNES Dominicas, & spaciū illud, quod est inter Pascha & Pentecostem, & in die Natalis Domini ieiunandum non esse, communi consensu Patres docent.

TERTVLLIANVS in libro de corona militis: Die Dominico, inquit, ieiunari nefas ducimus.

Sanctus AMBROSIVS in epistola 83. Dominica, inquit, ieiunare non possumus, quia Manichæos etiam ob istius diei ieiunia iure damnamus. Hoc est enim in Resurrectionem Christi non credere, si legem quis ieiunij die Resurrectionis indicat.

Sanctus HILARIVS præfatione in Psalmos: Ex hac, inquit, Sabbatha Sabbathorum ea ab Apostolis religione celebrata sunt, ut his Quinquagesima diebus nullus neque in terram, strato corpore adoraret, neque ieiunio festiuitate spiritualis huius beatitudinis impediret. Quod id ipsum extrinsecus etiam in diebus Dominicis est constitutum.

Sanctus EPIPHANIUS in compendiaria doctrina: Per totum, inquit, annum hoc seruatur in eadem sancta Catholica Ecclesia, quarta, inquam, & prosabbatho usque ad horam nonam, excepta sola Pentecoste, per totos quinquaginta dies, in quibus neque genua flectuntur, neque ieiunium est imperatum. Et infra: At vero Dominicas omnes delicatas duci sancta hac Catholica Ecclesia, & communiones manè perficit, & non ieiunat: Inconsensaneū enim est in Dominica ieiunare. Et ibidem: Neque, inquit, in die Epiphaniarum, hoc est, Apparitionis, & Aduentus, quando natus est in carne Dominus, ieiunare licet, etiam si contingat, ut sit quarta, aut Prosabbathum. Quo loco nomine Epiphaniarum, more Græco, non intelligit, nisi ipsum diem Natalis Domini.

Vide similia apud Hieronymum in epistola ad Lucinium Beticum, in epist. ad Marcellam contra Montanum, & in epistola ad Eustochium, de custodia virginis, apud Augustinum in epistola 86. ad Casulanum, & in epistola 119. ad Ianuarium, capite decimo quinto, apud Leonem in epist. 91. ad Turbium. Item in Concilio Gangrensi, canone 18. Carthaginen. IV. can. 64. Bracaren. I. can. 4. & alijs.

Causa huius prohibitionis fuit, tum ob lætiam, & celebritatem horum dierum: tum maxime in odium Hæreticorum, qui his potissimum diebus, dedita opera, ieiunabant. Montanistæ enim unam Quadragesimam, siue unā hebdomadam (variæ sunt enim de hac re sententiæ) post Ascensionem Domini, & aliam post Pentecostem ieiunabant, ut sanctus Hieronymus refert in commentario ad cap. 9. Matth. Manichæi ieiunabant ordinari die Dominico, ut uiderentur de Christi resurrectione gaudere, quam falsam fuisse sibi persuaferant, ut ex Ambrosio in epistola 83. & ex Rob. Bellarm. Tom. III.

A Augustino in epistola 86. cognosci potest. Eustathius & Aërius, atque eorum discipuli, diem Dominicum ad ieiunium potissimum depurabant; & contra iidem Aëriani hebdomadam sanctam conuiujs & potationibus celebrabant, ut Epiphanius hæresi 75. & Socrates libro secundo historiæ, capite 33. testes sunt. Denique Priscillianistæ die Dominico, & in Natali Domini ieiunare solebant, ut sanctus Leo testatur in epistola ad Turbium, iam citata.

Sed illud hoc loco non est omittendum, ieiunium in his diebus non simpliciter esse prohibitum, sed solum si quis VEL ex superstitione ieiunet, ut Montanistæ faciebant, VEL ex errore, ut Manichæi & Priscillianistæ, VEL ex contemptu Ecclesiæ, ut Eustathiani, Aëriani, VEL denique cum scādalo aliorum, ut si quis vnam hebdomadam ieiunaturus, eligat sine ulla rationabili causa hebdomadam paschalem; aut vnum diem ieiunaturus, eligat diem Natalis Domini, aut Dominicam. Alioquin enim si quis vel ad tentationem carnis superandam, vel causa morbi corporalis curandi, vel quia vouit ieiunium totius anni, aut integri mensis, non peccabit, si paschali tempore, vel in Dominica die, aut etiam in Natali Domini ieiunauerit. Atque hoc ipsum Epiphanius, Hieronymus & Augustinus locis notatis docent.

Ex quo intelligimus, non debere consuetudinem eorum reprehendi, qui (ut supra diximus) in diebus Rogationis ieiunant: Et multo minus consuetudinem Ecclesiæ vniuersæ, quæ vigiliam Pentecostes similiter ieiunat, Cuius ieiunij meminit Ordo Romanus ubi describit officium vigiliæ Pentecostes. Ordinem autem Romanum antiquissimum esse, uel ex eo perspicitur potest, quod ab Alcuino & Amalario passim citatur.

Quod autem in Cōcilio Salegustano apud Gratianum dist. 76. can. de ieiunio, dicitur, Ieiunium quatuor temporum non debere celebrari immedietate ante Pentecostem, quia ieiunium, & uigilia simul celebrari non debent: non significat, in uigilia Pentecostes non esse ieiunandum, sed non debere in unum diem concurrere duo ieiunia, ieiunium uidelicet vigiliæ, & ieiunium quatuor temporum. Sicut etiam paulo infra monet, ut ieiunium decimi mensis celebraretur in Sabbato præcedente uigiliam Natalis, ne ieiunium illud concurrat cum Vigiliis, id est, cum ieiunio uigiliæ Natalis.

CAPVT XXIV.

De fraudibus, & corruptelis Kemnitij in historia antiquitatis.

IN EXTREMA disputatione de ieiunio, mira caliditate KEMNITIVS per modum simplicis historiæ sedemonstraturum proficetur, nunquam defuisse, qui leges ieiuniorum, aut opinionem meriti, & satisfactionis in ieiunijs suscipiendis obtrudere uoluerint: sed nunquam etiam defuisse sanctos uiros, qui magno zelo contra eiusmodi superstitiones opiniones, & leges pro Euangelica libertate & sinceritate pugnaverint.

Hanc eius historicam obseruationem duabus de causis non existimaui mihi esse accuratè refellendam. Nam hoc ipso tempore, magno Ecclesiæ bono, Cæsar Baronius, uir optimus, & sine controversia eruditissimus, annales suos Ecclesiasticos partim edidit, partim iam edit, ex quibus omnes omnium hæreticorum fraudes & corruptelæ,

quæ ad historias pertinent, nullo negotio deprehendi & profligari poterunt. Et ego in superioribus capitibus ad omnia illa respondi, quæ speciem aliquam difficultatis habere posse uidebantur, ut de Montano, de Alcibiade, de Spiridione, & similibus. Solum igitur hoc loco summam historica observationis ipsius perstringam, & fraudes, atq. calumnias in ea observatione inferas patefaciam, ac refellam.

Igitur in quarta parte Examinis, pag. 542. & sequentibus, septendecim capita proponit. In PRIMO capite expositurum se dicit, quales superstitiones opiniones de ieiunio Scriptura taxet & refutet. DEINDE, adducit loca Isaïæ 58. & Zachariæ 7. & 8. Item Matth. 9. ad Coloss. 2. & 1. ad Timoth. 4. ad quæ omnia suprâ responsum est. Addit etiam locum Euangelij Matthæi sexto; *Cum ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes, &c.* Et Lucæ 18. *Ieiunio bis in Sabbato.* Vbi reprehendi dicit opinionem Phariseorum, qui sanctitatem & pietatem putabant sitam esse in externa observatione traditionum de ieiunijs, & opinionem habebant meriti, & iustitiæ coram Deo ex ieiunijs à Deo non præceptis.

AT more suo Scripturas deprauat, Dominus enim Matthæi sexto non negat sanctitatem aliquâ, & pietatem sitam esse in externa observatione ieiunij à Deo non imperati, sed à maioribus traditi: nec enim ignorabat laudatos à Deo Rechabitas, qui ex traditione patris sui à uino perpetuò abstinebant, & Nazaræos, qui abstinentiam à Deo non imperatam sponte uoueant: Sed uituperat hypocritas, qui gloriæ humanæ causâ uideri uolunt magis ieiunare & abstinere, quàm faciant. Ideo enim, ut Dominus ait: *Exterminant facies suas, ut parcant hominibus ieiunantes.* Lucæ autem 18. non reprehenditur Phariseus, quod ieiunaret bis in Sabbato, neque etiam quod ieiunium non imperatum, meritorium esse crederet, ut re uera meritorium erat ieiunium eorum, qui Num. 30. illud sponte suscipiebant, & Deo, ut rem illi gratam promittebant; sed quod ex bono opere in superbiam efferretur, aliosque cõtemneret, ut ex ipsius parabola conclusionem colligitur.

IN SECUNDO capite narrat ritus Gentilium circa ieiunia, ex Hieronymo contra Iouinianum ex Volaterrano lib. 13. Anthropologiæ, cap. 4. ex Alexandro ab Alexandro lib. 6. cap. 2. & lib. 4. capite 7. & 17. ex Rauisio & Polidoro. Ex quibus ritibus colligit, à spiritu dæmoniorum, profectam esse opinionem, quod ipsum opus operatû ieiunij, præcipuè uerò abstinentia à quibuidam cibis sit cultus Dei.

SED hic multa sunt errata Kemnitij. PRIMVM aut ignorat, quid sit opus operatum, aut opus operatû ieiunij apud Catholicos cultum Dei esse mentitur. Nullum enim Catholicorum protulit, aut proferet, qui ita desipiat.

DEINDE, socium se Iouiniano Hæresiarchæ adiungit, dum nobis Gentilium abstinentiam objicit, ut meritum ieiunij oppugnet. Sic enim & Iouinianus apud sanctum Hieronymum libro secundo obijciebat: *De ciborum sibi placent abstinentia, quasi non & supersticio Gentilium. Cossus matris Deum obseruet & Isis.*

TERTIO, non intelligit, cur à sancto Hieronymo Gentilium exempla in causa ieiunij adferantur. Rectissime enim probat sanctus Hieronymus exemplis Gentilium naturali lumine rationis cognosci posse, utile esse ieiunium ad sapientiam acquirendam, & passiones animi cohibendas.

QUARTO, non rectè colligit ieiunium & absti-

nentiam à certis cibis non esse cultum Dei, quia Gentiles res easdem cultum Dei esse censebāt. Nā si licet ita ratiocinari, probabimus etiam oratione, sacrificijs, templis, votis, Deum nō posse coli, quia Gentiles his omnibus rebus Deum coli existimabant. Erabant igitur Ethnicî, quod ieiunia propter falsos Deos suscipiebant, ut etiam quod falsos Deos inuocarent, eisq. templa & aras erigerent: ac non errabant, quod Deo non solum orationes, templa, altaria, sacrificia, sed etiam ieiunia placere arbitrabantur.

DENIQUE, cum Scriptura diuina manifestè Kemnitius pugnat, cum a spiritu dæmoniorum opinio nem illam profectam esse affirmat: quæ abstinentiam à certis cibis cultum Dei facit. Nam (ut supra ostendimus) Spiritus Dei abstinentiam à certis cibis, aut à uino cultum Dei esse testatur, cum dicit, placere Deo vota Nazaræorum, qui à uino se abstinébāt. Item uota aliorum, qui abstinentiam aliquâ Deo pollicebantur, & cum Annam uiduam orationibus, & ieiunijs Deo seruisse cõfirmat. Vide Num. 6. & 30. & Luc. 2.

IN TERTIO capite differit de abstinentia Essæorum, ac PRIMVM S. Hieronymû redarguit, quod scripserit in secundo libro aduersus Iouinianum, Essæos, teste Iosepho, à uino & carnibus abstinere solitos. Id enim Iosephum nusquam testari Kemnitius dicit.

AT Iosephus libro secundo de bello Iudaico, capite septimo, describens prandium Essæorum, siue (ut ipse loquitur) Essæanorum, scribit, Essæanis in cibum nihil aliud apponi, nisi panem & uasculum unum cum edulio. Et passim laudat in eis cõtinentiam, sobrietatem, & uictus, ac uitæ simplicitatem. Itaque non malè sanctus Hieronymus ex uerbis Iosephi collegit, Essæanos à uino & carnibus abstinere, præsertim cum existimauerit eosdem esse, qui à Philone & Iosepho laudentur. Quos enim Philo laudat, certum est, perpetuò à uino & carnibus abstinuisse.

DEINDE, Kemnitius cum negare nō posset eos, quos Philo insigni libro cõmendat fuisse Christianos, & ieiunia, atque abstinentiam à certis cibis, ut res Deo gratas studiosissimè coluisse, dicit, hoc eorum institutum non fuisse Apostolicæ traditionis, sed reliquias ueteris fermenti Essæanorum, quod ipsis etiam ad fidem Christi conuersis adhæsisset. Id autem probat, quia Sozomenus libro primo, cap. 12. Nicephorus libro 2. cap. 15. & Sophronius in uita Marci dicunt, eos, quos Philo laudat, Hebræos fuisse ad Christum conuersos, & adhuc iudaizare solitos. Addit PRÆTEREA, si quis conseruat cap. 2. epistolæ ad Coloss. eum uitæ, & institutis Essæorum, eum planè perspecturum, ab Apostolo Paulo notari, ac reprehendi eiusmodi uitam & instituta.

AT Kemnitius PRIMVM secum ipse pugnat, cū uelit institutum abstinentiæ à carnibus, & uino esse reliquias fermenti Essæanorum, & tamen paulo antè scripserit, non colligi ex Iosepho, quod Essæani à uino & carnibus abstinerint. Nō enim Essæanorū instituta aliunde melius, quàm ex Iosepho discere possumus.

DEINDE Sozomenus, Nicephorus & Sophronius, quibus auctores Kemnitius nititur, contra ipsum manifestè pugnant. Nam Sozomenus & Nicephorus miris laudibus efferunt institutum eorum, de quibus loquitur Philo, & sanctum sine dubitatione appellant. Proinde cum dicunt, eos iudaizasse, non loquuntur de ieiunio & abstinentia, quæ sunt communia Iudæis cum Christianis, sed de ritibus proprijs Iudæorum, ut de custodia Sab-

Sabbathi, circumcissione, & similibus rebus. Sophronius autem tum in vita Marci, tum in vita Philonis & Nicephorus loco notato, disertis verbis docent, eos, quos Philo notatoperè laudat, discipulos fuisse sancti Marci Evangelistæ, & ab ipso institutum illud vitæ, ieiunia & abstinentiam didicisse. Quare non reliquæ fermenti Esænorum, sed Apostolica doctrina erat, si Sophronio & Nicephoro credimus, illa, quam Philo commendat.

Sed in eo potissimum stultitia Kemnitij se prodit, quod Sozomenum, Nicephorum & Sophronium, Eusebio & Hieronymo, quasi opponit, cum tamen Sozomenus & Nicephorus Eusebiū sequantur, & Sophronius id ipsum scribat Græcè, quod Hieronymus scripsit Latine.

Quod attinet ad collationem capitis secundi ad Colossenses, cum libro Philonis de vita contemplatiua supplicum: nemo vnquam iudicabit, ab Apostolo reprehendi vitam illorum, quos laudat Philo, nisi sensum iudicandi corruptum, ac deprauatum habeat, nisi fortè probabile sit ab Apostolo Paulo Marcum Evangelistam reprehendi. Marci enim sectatores fuisse, quos Philo laudibus celebrat, non solum Sophronius & Nicephorus, sed etiam Hieronymus, Epiphanius, Cassianus, Beda & alij docent. Vide quæ scripsimus in lib. de Monachis, cap. 5.

In capite QUARTO probat, adulterinos libros esse constitutiones & canones Apostolicos, librum Pastoris, & Abdiam de uitis Apostolorum, in quibus multa leguntur de ieiunio, & abstinentiâ à certis cibis.

SED laborem differendi de his libris Kemnitius omittere potuisset. Non enim desunt Ecclesiæ Catholicæ plurimi alij libri sanctorum Patrum certi & indubitati, unde traditiones Apostolicæ probari possint. De constitutionibus & canonibus Apostolorum multa scripsit noster Turrianus. Sanctus Epiphanius in hæresi Audianorum dicit quidem, constitutiones Apostolicas non ab omnibus recipi, tamen addit, nihil in eis, nisi uerum & sanum contineri. Liber Pastoris non est quidem canonicus, sed potius Apocryphus, quod attinet ad auctoritatem Scripturæ diuinæ: tamen utilis ab omnibus ferè Patribus iudicatus est, ut patet ex Tertulliano in libro de oratione, Origene lib. 10 in epist. ad Romanos, Ireneo libro 4. capite 37. Clemente Alexandrino lib. 6. Stromat. Athanasio in libro de decretis Nicænæ Synodi. Eusebio libro 3. histor. cap. 3. Hieronymo in libro de viris illustribus in Hermete, Rufino in explicatione Symboli, Cassiano Collat. 13. capite 12. Quare temerè Kemnitius hunc librum ut contrarium literis Apostolicis improbat. Librum Abdiam supposititium esse, viri docti etiâ apud nos censent. Ego certè nullum ab eo testimonium petij, ut nec ex libro Pastoris.

In QUINTO capite disputat de causâ, cur uetus Ecclesia paschale ieiunium, & feriâ quartâ & sextâ aliquando seruauerit, salua Euangelica libertate. SED respondimus suprâ, tum in capite de origine Quadragesimæ, tum in capite de ieiunio feriâ quartâ & sextâ, ubi demonstrauius falsas & ineptas causas Kemnitium reddidisse.

In SEXTO capite profert testimonia Ignatii & Irenei, & historiam Attali, & Alcibiadis contra meritum & necessitatem ieiunii. SED hæc omnia excussimus supra in proprijs locis, ubi disseruimus de lege ieiunii, & de utilitate ieiunii.

In SEPTIMO & OCTAVO capite tractat historiam Tatiani & Montani, & multa ex Tertulliano adducit, ad quæ omnia suprâ respondimus. VNUM Rob. Bellarm. Tom. III.

A est hoc loco NOTANDUM, grauiter, & non semel sanctum Epiphanium à Kemnitio reprehendi, pagina 596. & 605. quod scripserit, Montanistas abstinere à cibis, non disciplinæ gratia, non maioris uirtutis, non præmiorum & coronarum, sed quod ea, quæ à Domino facta sunt, abominabilia iudicent. Sed certè non Epiphanius Montano, sed Kemnitius Epiphanio falsum affingit. Epiphanius enim illa, quæ citat Kemnitius, non de Montanistis, sed de alijs hæreticis scribit, ut perspicuum erit, si quis locum Epiphaniij diligenter inspiciat.

In NONO, DECIMO & VNDECIMO capite, producit in medium loca quadam Origenis, historiam Eustathij & Spiridionis, quæ sunt à nobis tractata suis locis.

B In DVODECIMO & DECIMOTERTIO capite docet, circa annum Domini CCCC. cœpisse in Ecclesiâ inuehi leges ieiuniorum, cum opinione necessitatis & meriti, per Basilium, Ambrosium, Epiphanium & Hieronymum, & simul Aerium & Iouinianum excusat, Epiphanium & Hieronymum accusat. Hic uerò gratias agimus Kemnitio, quod lumina illa Ecclesiæ, tam occidentalis, quam Orientalis nobis tam promptè liberaliterque concedat. Existimamus enim neminem esse debere tam stultum, qui non magis fidem habere uelit sanctissimis illis uiris, Basilio, Ambrosio, Epiphanio & Hieronymo, quam Lutheri, Caluini, Philippo, & Xenitio Neque miramur, si Kemnitius, cum planè sit Aerianus & Iouinianista, parètes suos defendere uicūque uoluerit.

C SED illud malè haberet fortasse ipsum etiam Aerium, quod falso commento eum defendere conatus sit. Dicit enim Kemnitius, Aerium, cum improbauit statâ ieiunia, non tam Ecclesiæ Catholicæ, quam Eustathij leges ieiuniorum improbare uoluisset. At quamuis Aerius & Eustathius quibusdam in rebus dissenserint, tamen in hac re mirificè consentiebant. Nam ipse etiam Eustathius statâ ieiunia ferre non poterat, ut ex Concilio Gangrensi, & historia Socratis suprâ probauimus.

D DENIQUE quanta temeritas est, ut uelit Kemnitius, qui heri natus est, maiorem sibi fidem haberi in intelligentia hæresis Aerianæ, quam sancto Epiphanio, qui primus hanc hæresim exposuit, & ipso Aërio uiuente scripsit? quemadmodum etiam valde ineptè fingit, dubium esse, quid Iouinianus senserit, quasi non satis apertè id sanctus Hieronymus exposuerit in libris aduersus Iouinianum, quos sanctus Augustinus in epistola 29. lucidissimos, suauissimos & præclarissimos vocat.

E In DECIMOQUARTO, DECIMOQUINTO & DECIMOSEXTO capite producit, tanquam defensores libertatis Christianæ in usu ciborum, Augustinum, Prosperum & Primasium Latinos; Chrysostomum, Cyrillum Theodoretum & Socratem Græcos; eosque cum Basilio, Epiphanio, Ambrosio & Hieronymo aduersa fronte committit. Quasi credibile sit sanctum Augustinum, Prosperum & Primasium à sancto Ambrosio & Hieronymo; Chrysostomum, Cyrillum, & Theodoretum à sancto Basilio & Epiphanio tam apertè, ut Kemnitius fingit, dissentire potuisse. Expertus erat Kemnitius, summos principes nouatorum, Lutherum, Zuingleum, & alios inter se de primarijs fidei nostræ capitibus digladiari solitos: Itaque idem censuit sanctis Patribus accidisse.

Sed longè aliud scribit de Concordia Catholico rum Patrum in dogmatibus fidei, sanctus Augustinus in primo & secundo libro aduersus Iulianum. Et ea quæ nos suprâ ex Augustino & Chrysostomo citauimus, satis ostendunt, eos cum Basilio, Ambrosio, Epiphanio & Hieronymo mirificè consen-

fisse. Si quid autem obscuritatis erat in auctoribus, quos Kemnitius citat, supra in locis proprijs explicatum est; multa uero de industria pretermisi, quod nihil omnino difficultatis haberent.

In DECIMO SEPTIMO capite scribit Kemnitius ab anno Domini CCCCLX. cum non essent, qui contradicerent, extinctis uidelicet luminaribus Ecclesie, supersticiosas leges & opiniones de ieiunio per Pontificum, & Conciliorum decreta cumulas fuisse, donec Scholastica Theologia inde extracta est. Profert autem sancti Leonis Magni multa loca pro ieiunio, item sancti Gregorii, sancti Bernardi, & aliorum.

At si diuina prouidentia per annos CCCCLX. semper aliquos excitauit, qui superstitiones reprimerent; cur non etiam postea id fecit? Desuit ne Spiritui sancto sapientia, aut potentia? An uero Ecclesiam suam omnino deseruit? Aut forte impedire non potuit, quo minus portę inferorum aduersus Ecclesiam preualerent? Et, si luminaria quedā

A extincta sunt, non poterat alia rursus accendere? Cur igitur non potius dicimus, sanctum Leonem, sanctum Gregorium, sanctum Bernardum fuisse quoque magna Ecclesie luminaria, & nihil diuersum ab antiquioribus Patribus docuisse. Nec fuisse alios, qui legem & meritum ieiunij oppugnare tentauerint, nisi manifestos hereticos, Eustathium, Aerium, Iovinianum? Nā si defensores illi, quos Kemnitius fingit, libertatis euangelicę a Deo excitati fuissent, continuasset sine dubio Deus opus suum.

B Nec permisisset luminaria omnia Ecclesie ita extinguere, ut per annos mille & centum, portę inferi aduersus Ecclesiam preualerent.

Quare maximum pręiudiciū causę suę Kemnitius fecit, cum tam apertę confessus est, ab anno CCCCLX. sanctum Leonem, sanctum Gregorium, & quot fuere deinceps Ecclesie Doctores, & pastores leges ieiunij, & opinionem cultus, ac meriti, nemine contradicente tradidisse.

LIBERTIVS DE ELEEMOSYNA.

CAPVT PRIMVM.

Quid sit eleemosyna.

DE ELEEMOSYNA Vix vlla sunt controuersia cū hereticis nostri temporis, tamen de ipsa quoque nobis differendū esse censuimus, ne uidelicet eā à ieiunio & oratione disiungeremus. Sequemur autem in hac tota disputatione uestigia Sancti Thomae, & ea quae ipse docet, in 2.2. q. 32. uel pleniora efficere conabimur, uel clariora.

Igitur de eleemosyna Octo capita tractanda esse uidentur. Quid sit eleemosyna. Quae sint, & quot genera eleemosynae. Quis sit eius fructus & finis. Sitne praeceptum aliquod de eleemosyna facienda. Quibus ex rebus corporalis eleemosyna fieri debeat, ubi de male partis, de superuacaneis, de necessarijs opib. differet. A quo sit eleemosyna facienda. Cui sit facienda. Qua ratione & modo sit facienda.

Ac ut à definitione incipiamus, Eleemosyna definitur potest. *Opus quo datur aliquid indigenti ex misericordia.* Est enim eleemosyna proprie actus misericordiae, quae uirtus miseriam respicit, ut eam tollat, ac per hoc relationem habet ad indigentem & miserum. Id perspicuum est **PRIMVM** ex nomine. Dicitur enim eleemosyna à uerbo Graeco *ἐλεειν*, quod est misereor. **DEINDE** ex Scripturis, quae per misericordiam eleemosynam describunt. Prouerborum decimo nono. *Funeratur Deo, qui misereatur pauperis.* Et Danielis quarto. *Peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordijs pauperum.* **TERTIO**, ex sancto **AVGVSTINO**, qui in Enchiridio, c. 76. *Est enim, inquit, eleemosyna opus misericordiae.* **DENIQUE** ex communi sensu omnium gentium. Nemo enim eleemosynam vocat id, quod datur non egenti, & omnes eleemosynam vocant, quam pauperes à diuitibus petunt, & quam diuites pauperibus erogant.

Quamuis autē eleemosyna sit actus elicitus misericordiae, tamē imperatur à caritate, & adiuuatur à liberalitate. *Caritas enim benigna est.* 1. ad Corinth. 13. *Et qui uiderit fratrem suum necessitatem habere, & clausit uiscera sua ab eo, quomodo caritas Dei manet in eo?* 1. Io. 3. Liberalitas autem remouet auaritiā, quae saepe impedit eleemosynam, & promptum facit ad dandum, quae promptitudo facit hilarem datorem, qualem diligit Deus. Denique S. Ambrosius, in 2. lib. de officijs, c. 15. liberalitatis effectum eleemosynā esse docet, quoniam uix fieri potest, ut aut auarus eleemosynas faciat, aut liberalis eas non faciat.

Illud autem hoc loco non est omittendum, eleemosynam sine caritate factam, atque ut est actus solius misericordiae, quae est uirtus moralis, uerē propriē eleemosynam dici posse: cum in Scripturis & Patrum libris absolutē, ac simpliciter eleemosynae dicantur, quas peccatores faciunt, ut perspicuum est ex c. 4. Danielis, ex c. 6. Matth. ex c. 11. Lucae, & ex Augustino in Enchiridio, c. 75. & 76. & li. 21. de ciu. Dei, c. 22. & sequentibus. Quia tamen uirtutes morales sine caritate nō sunt omnino perfectae uirtutes, quamuis uerā uirtutes esse possint, ut S. Thomas docet in 2.2. q. 23. art. 7. Ideo si eleemosyna lu

Rob. Bellarm. Tom. III.

A matur pro actu perfectae uirtutis, siue pro actu misericordiae à caritate imperato, non dicitur eleemosynas facere, nisi materialiter, qui sine caritate eleemosynas faciet.

CAPVT SECVNDVM.

De partitione eleemosynae.

PARTIVNTVR eleemosynā Theologi in **DVO** genera: alias enim corporales, alias spirituales esse docent; utrumque autem genus in **SEPTEM** quasi formas & species diuidunt. Et quidē sanctus **THOMAS** elegantē huius numeri rationem reddit. Sed nos paulo fortasse breuius & planius rem eandem exponemus.

PRIMVM igitur omnis humana miseria, aut ad corpus, aut ad animā pertinet; Quae pertinet ad corpus, aut in uita toleratur, aut post mortem; Quae toleratur in uita, uel est carentia earum rerū, quibus omnes egēt, uel est aliquorum specialis erumna. Carentia earum rerum, quibus omnes egēt, aut est interior, ut carentia cibi & potus: aut exterior, ut carentia uestium & domicilij. Atque his quatuor corporalibus miserijs respondent quatuor genera eleemosynae, pascere esurientem, potare sitientem, uestire nudum, excipere hospitio peregrinam.

C Aerumnae speciales **DVA** sunt, **ALTERA** interior, morbus. **ALTERA** exterior, captiuitas: quibus respondent duo alia genera eleemosynae, uisitare aegrorum, redimere captiuū. Atque ad cuiusmodi eleemosynas reuocantur omnia similia officia, quae proximis exhibemus, siue propter internas miseriae depellendas, ut dirigere cecos, sustentare claudos, regere paraliticos: siue propter externas, ut protegere uiduas, ac pupillos, soluere debita pauperū, dotem providere uirginibus, & alia id genus. Miseria post mortem est carentia sepulturae, cui respondet ultimum genus eleemosynae corporalis, quod est sepelire defunctos; cui possunt adiungi pompa funebri, exequutio testamenti, & alia, quae fieri solent ab amicis in gratiam defunctorum.

Iā uerō miseria, quae pertinet ad animā, aut culpa est, aut pena: si culpa, nō potest ea simplicitē à nobis tolli, potest tamen iuari, qui in eam incidit, **TRIBVS** modis, **PRIMO**, oratione ad Deū. **SECVNDO**, remissione iniuriar. **TERTIO**, correptione fraternali. Si pena est, aut intellectū ledit, ut ignorantia, tū theoricā, tū practica, aut affectum, ut tristitia, ac dolor: aut cōsuetudine cū alijs, ut morositas, id est, incommoditas & difficultas morū. Et quidē ignorantia theoricā mederi possumus per doctrinā, practicae per consiliū, tristitia per consolationē, morositati per patientiam. Atque haec sunt **SEPTEM** genera eleemosynae spiritualis, orare pro peccatoribus, cōdonare iniurias, corrumpere delinquentes, docere impios, consilium imprudentibus dare, consolari affictos, tolerare alienam infirmitatem.

Neque defunt testimonia Scripturae diuinā, quibus haec omnia genera eleemosynae uel imperantur, uel laudantur. Prima sex genera eleemosynae corporalis habentur Matth. 25. Septimum genus Tobiae 12. **PRIMVM** genus eleemosynae spiritualis habetur Matth. 5. *Orate pro persequentibus & calumniantibus uos.* **SECVNDVM** Matth. 6. *Si non dimiseritis hominibus, peccata eorum, nec Pater uester dimittet*

vobis. TERTIVM Matthæi 18. Si peccaverit in te frater tuus, vade & corripe eum, &c. QVARTVM, Matthæi 5. Qui fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno celorum. QVINTVM, ad Gal. 6. Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis huiusmodi instruite in spiritu lenitatis. SEXTVM, Consolamini pusillanimes, 1. ad Thessal. 5. SEPTIMVM, super portantes invicem, ad Ephes. 4. & ad Ro. 15. Debemus nos firmiores inbecillitates infirmiorum sustinere.

Ex his omnibus nihil est, quod ab hereticis in eò trouersiam reuocetur, excepta sepultura, præsertim cum Dominus Matth. 25, cum opera misericordiæ corporalis enumeraret & commendaret, non sine ratione solum omiserit officium sepulture. Sed de hac re differuimus in 2. libro de Purgatorio, extremo.

CAPVT TERTIVM.

Eleemosynas non sufficere ad salutem sine fide, spe, dilectione, pœnitentia, alijsq; ad salutem presidys

DE FRUCTU eleemosynæ, quod erat TERTIVM caput initio propositum, Duo sunt errores contrarij. VNVS quorundam veterum, qui nimis multum eleemosynas tribuebant: ALTER recentiorum, qui nimis parum tribuunt. Scribit igitur sanctus AUGUSTINVS in libro 21. de ciuitate Dei, capite vigesimo secundo, de priuilegiis hoc modo: Comperi etiam quosdam putare, eos tantummodo arduos illius æternitatis supplicij, qui pro peccatis suis facere dignas eleemosynas negligant: iuxta illud Iacobi, Iudicium autem sine misericordia ei, qui non facit misericordiam. Qui ergo fecerit, inquit, quamuis mores in melius non mutauerit, sed inter ipsas suas eleemosynas nefarie, ac nequiter vixerit: iudicium illi cum misericordia futurum est: ut aut nulla damnatione plectatur, aut post aliquod tempus, siue paruum, siue prolixum, ab illa damnatione liberetur. Hæc ille.

Quamuis autem hæc sententia, quæ peccatoribus sine pœnitentia de hac uita migrantibus per eleemosynas aditum ad salutem aperit, non careat argumentis in speciem magnis & difficilibus; tamē in dubio falsa est, & Scripturæ diuinæ manifestè repugnat. PRIMVM enim Isaia primo, describens Dominus dispositiones ad iustificationem, primo loco ponit internam conuersionem; Lauamini, munda estote, auferite malum cogitationum uestrarum ab oculis meis, quiescite. agere peruersè, disite benefacere. Deinde ultimo loco collocat eleemosynam; Subuenite oppresso, indicate pupillo, defendite viduam.

DEINDE Ioannes Baptista, Matth. 3, cum dixisset: Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur: explicat quis sit fructus bonus, dicens. Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ. Ex quo loco docemur, non sufficere opera bona, qualis est eleemosynarum largitio ad placandum Deum nisi ex uera pœnitentia oriantur, & hominem ex animo resipuisse testentur.

PRÆTEREA Luc. 13. Dominus ipse ait. Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis. Cui sententiæ simile est quod Apostolus ait 1. ad Cor. 6. Neque fornicari, neq; idolis seruientes, neq; adulteri, neq; molles, neq; masculorum concubitores, neq; fures, neq; ebriosi, neq; maledicti, neq; rapaces, regnum Dei possidebunt. Quod idē repetit ad Gal. 5. ad Eph. 5. & alibi. At si eleemosyna sine innocentia, uel pœnitentia salutem adferre posset, Christi & Apostoli uerba falsa esse posset.

Ac (ut alia multa prætereant) Tertè illud Apostolus 1. ad Cor. 13. Sententiam eorum qui eleemosynas plus quam oportet, effert, non obscure refellit; Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum, ut aut ardeam, caritatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Quomodo enim caritatem habet, qui nec Deum timet, nec hominē reueretur? & qui non solum Deum & proximum offendere non ueretur, sed neq; animum tam sceleratū exuere, neq; per ueram pœnitentiam Deo reconciliari satagit? Adde quod hanc sententiam accuratè refellit sanctus Augustinus in Enchiridio capite 76. & lib. 21. de ciuitate Dei, capite 27. & eundem sequitur sanctus Gregorius lib. 12. Moralium, capite 24. Sed obiectiones soluenda sunt.

PRIMA obiectio sumitur ex capite undecimo Luca, ubi Dominus ait. Date eleemosynam, & omnia munda sunt uobis.

RESPONDEO, Locutus Evangelicus uarijs modis explicari solet. Aliqui docent, non commendari in his uerbis eleemosynam, sed redargui Phariseos, qui existimabant, per eleemosynā mox expiari furta & rapinas, & omnia omnino peccata. Quotirauerunt Græcum, & non reddunt quæ, sed, datis. Vel si reddatur, date, dicunt, accipiendum esse ironice, non propriè. Hæc sententia, quam indicat in commentario huius loci Cardin. Caietanus, non uidetur recipienda, quoniam omnes alij interpretes, tum Latini, tum Græci, quos paulo infra citabimus, agnoscunt hoc loco commendationem eleemosynæ.

ALIA est expositio sancti Augustini in Enchiridio, c. 76. & serm. 30. de uerbis Domini, qui docet, Christum his uerbis generatim eleemosynæ studiū commendasse, non solum erga alios, sed etiam erga se. Et quoniam qui à se incipit secundum ordinem caritatis; is primū animæ suæ eleemosynam facit, eam purgando à uitijs per conuersionem & pœnitentiam; deinde proximos per eleemosynam, siue corporalem, siue spiritualem iuuat; ideo uerè dictū esse scribit Augustinus, Date eleemosynam, & omnia munda sunt uobis.

Hæc explicatio ueram atq; utilem doctrinā continet, sed non uidetur tamen propria, & literæ inhærens explicatio esse. Nam nomine eleemosynæ, cum hoc nomen absolute ponitur, omnes intelligunt opus misericordiæ erga alios; Deinde uerba illa, quæ proximè præcedunt. Veruntamen quod super est, date eleemosynam, &c. satis aperte indicat, loquutum esse Dominum de eleemosyna, quæ fit erogando pauperibus facultates. Nam etiam si Beda in cōmētario huius loci, illud, quod super est, ita exponat, ac si dictum esset, de cætero, uel quod restat agendum, tamen Græca uox, τὰ ὑποῦντα, perspicuè significat, facultates, quæ supersunt, aut quæ ad sunt, ut sit sensus, Date eleemosynam de eo quod habetis, & omnia munda sunt uobis.

TERTIA expositio est sancti Basilij in quæstionibus breuioribus, quæstione 271 qui docet, non loqui Dominum de expiatione omnium peccatorū, sed eorum tantum, quæ nascuntur ex auaritia, ut furti, rapinæ, usuræ & similia. Vt sensus sit, Vos Pharisei habetis corpus plenum rapinis & furtis, sed, Date eleemosynas ex ijs facultatib⁹, quas habetis, & omnia uestra furta, & rapinæ expiabuntur. Vbi addit Basilius, peccata per auaritiā contracta mutari per largam eleemosynarum largitionem, non quidem principaliter, sed ut per fructus dignos pœnitentia, causam enim principalem purgationis peccatorum esse gratiam Dei, & sanguinem Iesu Christi.

QVARTA expositio, quæ uidetur omnium optima,

tima, est Euthimij & Theophilacti in hunc locum, & fortasse etiam Ambrosij in eodem locum, & sancti Maximi serm. 1. de eleemosyna. Docet hæc sententia, Dominum commendasse præcipue studium eleemosynæ, quoniā alloquebatur Phariseos, quorum præcipuum vitium erat auaritia. Quemadmodum enim Medicus aliquis peritus, si videat originem variorum morborum in aliquo agrote esse repletionem, dicere poterit, adhibe in ediam, & integrè conualesces; quia uidelicet radice principalis morbi sublata, cæteri morbi facile tolli poterunt: Sic enim Dominus dicit Phariseis; Date eleemosynas, & omnia munda sunt vobis. Quoniam cum radix omnium malorum, præcipue in Phariseis; auaritia esset, sic ea per virtutem contrariam euulsa fuisset, facili illi ad fidem & pœnitentiam, ac per hoc ad plenam salutem animi peruenissent.

SECUNDA obiectio, Dominus promissit Matthæi 5. misericordiam misericordibus: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Et Matthæi sexto; *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet vobis Pater vester peccata vestra.* Et contra, Iacobi 2. dicitur: *Iudicium sine misericordia ei, qui non fecerit misericordiam.* Videntur igitur homines misericordes, etiam si alioqui perdidit viuam, securi de sua salute, propter apertam Domini promissionem.

RESPONDEO, Cum Dominus ait: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur;* ostendit misericordiam esse rem Deo gratam & ingenti præmio remunerandam: non tamen solam sufficere ad salutem. Singulæ enim virtutes, per se ducunt ad regnum, nisi aliunde sit impedimentum, hoc est, nisi defint aliæ virtutes.

Illud: *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, &c.* non tam docet quid sufficiant, quàm quid necessarium requiratur ad peccati expiationem. Ideo enim dicitur Deus remissurus nobis peccata nostra, si nos fratribus nostris dimiserimus peccata eorum, quoniam nisi nos dimiserimus, nec nobis dimittetur, ut notat sanctus Augustinus in lib. 21. de ciuitate Dei, capite vltimo, ubi etiam monet, posse hunc totum locum referri ad peccata uenialia, ideo enim dictum esse: *Pater dimittet vobis*, id est, vobis iustis, qui patrem habetis Deum. Et, *peccata vestra*, id est, qualia iusti habere possunt, quotidiana ac leuia; quæ per eleemosynam remissionis iniuriæ facili condonantur.

Deniq; S. Iacobus rectè dixit, Iudicium sine misericordia ei, qui non fecerit misericordiam: quoniam vel vnum crimen non delendum, sufficit ad damnationem, dicente eodem Apostolo: *Qui offendit in vno, factus est omnium reus.* At non dixit Iacobus, misericordia sine iudicio ei qui fecerit misericordiam, quia non sufficit unum opus bonum ad salutem, sicut sufficit unum crimen ad damnationem. Dixit tamen, superexaltat autem misericordia iudicium, quia misericordia, qua Deus cum bonis, iustis & misericordibus vteretur, ipsum iudicium, quo damnabuntur immisericordes, magis eminere faciet. Vel iuxta Græcos codices, misericordia superexultat *καταυχᾷ* iudicio, id est, exultat & gloriatur supra iudicium, illudque vincit & superat. Et ideo iudicium sine misericordia immisericordibus fiet; ne si cum misericordia fieret, cogeret ipsa misericordia iudicium aliquid remittere de rigore sententiæ aduersus immisericordes.

TERTIA obiectio, Scriptura diuina Tobie 4. manifestè pronunciat, nō posse perire eos, qui eleemosynas faciunt. Sic enim ait: *Eleemosyna ab omni peccato, & a morte liberat, & non patitur animam ire in tenebras;* Cui simile est illud Ecclesiastici tertio: *Sicut aqua exstinguit ignem, ita eleemosyna exstinguit peccatum.*

Rob. Bellarm. Tom. III.

Et confirmari potest hæc obiectio testimonijs Patrum, qui eleemosynam comparant cum Baptismo, quia sicut non potest baptizatus perire, si gratiam Baptismi conseruet vsque in finem: Sic etiam non potest misericors homo perire, qui vsq; ad finem in eleemosynæ studio perseveret. Cyprianus in sermone de eleemosyna, explicans verba Ecclesiastici iam citata; *Hic, inquit, ostenditur & probatur, quia sicut lauacro aquæ salutaris, gehenna ignis exstinguitur, ita eleemosyna, atque operibus iustis delictorum flamma sopitur.* Ambrosius serm. 31. *Eleemosyna, inquit, quodammodo animarum aliud est lauacrum, sicut ait Dominus, Date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis, nisi quod salua fide dixerimus, indulgentior est eleemosyna, quàm lauacrum. Lauacrum enim semel datur, & semel veniam pollicetur: eleemosynam autem quoties feceris, toties veniam promereris.* Chrysostomus hom. 15. in Acta Apostolorum: *Non est, inquit, peccatum, quod non possit purgare eleemosyna, quæ duc non possit extinguere. Omne peccatum infra illam stat.* Leo serm. 5. de collectis: *Eleemosyna, inquit, peccata delent, mortem perimunt, & pœnam perpetui ignis extinguunt.*

RESPONDEO, Loquuntur Ecclesiasticus & Tobias de eleemosynis, quæ sunt fructus pœnitentiæ. Verè enim eiusmodi eleemosynæ partim vt dispositiones ad iustificationem, peccatum etiam quoad culpam, suo modo delent, dum gratiam impetrant iustificationis: partim post acceptam remissionem culpe satisfaciunt pro pœna temporali, & suo quodam modo peccatum extinguunt. Et eodem modo sancti Patres comparant eleemosynas ex pœnitentia procedentes cum Baptismo. Sicut enim Baptismus culpam, & pœnam tollit, ita vt si quis mox à Baptismo decedat, nihil sit ei periculi vel à gehenna, vel à Purgatorio: Sic etiam eleemosynæ, culpa iam remissa per pœnitentiam, satisfaciunt pro pœna temporali. Atque ita eleemosyna coniuncta eū pœnitentia, est alter Baptismus, & in eo excellit, vt Ambrosius ait, quod Baptismus semel tantum, eleemosyna sæpius peccata dimittit.

Obiectio QUARTA, Dominus Matthæi 25. cap. 10. examen futuri iudicii circa eleemosynas constituisse videtur, non igitur damnatur, nisi qui eleemosynas non fecerunt, neque saluantur, nisi qui eas fecerunt. Quare sanctus Augustinus serm. 1. in Septuagesima, qui est 5. de tempore, inducit Christum in iudicio sic loquentem: *Difficile est, vt si examinem vos, & appendam vos, & scruter diligenter facia vestra, non inueniam vnde vos damnem sed ite in regnum. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare.* &c.

RESPONDEO, In die Iudicii non solum de eleemosyna, sed etiam de alijs omnibus rebus, ex quibus bene, uel malè meriti fuerimus, rationem Deo reddituri sumus. Alioqui non diceret Dominus Matthæi 12. *Omnes verbum ociosum, quod loquuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die iudicii.* Cur autem exemplum examinis Dominus posuerit in eleemosyna, illa causa fuit, vt ex ea de rebus grauioribus iudicium faceremus. Nam si damnabitur, qui res suas non dederit, quid fiet de eo, qui rapuerit alienas: & si coronabitur, qui res vilissimas cum pauperibus communicauerit: quo præmio dignus erit, qui vitam ipsam pro Dei honore posuerit?

Ad locum sancti Augustini RESPONDEO, non significari illis verbis, in die iudicii inuenienda esse peccata in hominibus iustis, ob quæ dānari posset: sed, ob quæ damnari potuissent, nisi ea per dignam pœnitentiam, & pœnitentiæ fructus, inter quos eleemosyna sunt, delere studuissent. Sic enim explicat idem Augustinus cum subiungit: *Non ergo itis in*

O o s regnum,

regnum, quia non peccastis, sed quia vestra peccata eleemosynas redemistis.

Porro S. Augustinum non loqui de eleemosynis sine penitentia, perspicuum est ex verbis sequentibus, ubi reprehendit S. Augustinus sterilem penitentiam, quæ nomen penitentiae non meretur, ac docet, illam penitentiam esse necessariam, quæ parit fructus eleemosynæ, & citat illud Matthæi tertio: *Facite fructus dignos penitentiae*. Itaque cum dicit, peccata eleemosynis redimi, intelligit de eleemosynis, quæ sunt veræ penitentiae fructus. Quod etiam clarius docet in Enchiridio, capite 69. & 70.

CAPVT IV.

Eleemosynas esse opera meritoria, & satisfactoria, ac multos præterea fructus habere.

ALTER error est recentium omnium hæreticorum, qui tamen eleemosynas utiles esse non negant, tamen negant eas ad merendam vitam eternam, aut ad satisfaciendum pro peccatis, aliquam vim habere. Sed hieorū error satis refutatus est, tum in 4. lib. de Penitentia, tum in 5. de Iustificatione. His igitur omissis, nos hic breuiter attingemus eleemosynæ fructus, quos Catholici confitentur, qui sex numerari posse videntur.

PRIMUM enim eleemosyna, si ab homine iusto, & ex vera caritate fiat, meretur vitam æternam, quod verbis disertis Dominus docet, cum ait Matth. 25. *Percipite regnum, quod vobis paratum est à constitutione mundi. Esurini enim & dedistis mihi manducare, &c.* Idem docent S. Cyprianus in sermone de eleemosyna, & alij Patres passim.

Neque videtur contemnendum, quod quidam observant, non sine mysterio portas tabernaculi, quod Sancta Sanctorum dicebatur, ex ligno oliuæ fieri debuisse 3. Reg. 6. Nam per Sancta Sanctorum vitam æternam significari, docet Apostolus ad Hebr. 6. per oliuam autem significari misericordiam, passim docent Patres, ac præsertim S. Io. Chrysostomus hom. 79. in Matthæum, contra autem portæ inferorum ferreæ describuntur in Psalm. 106. ut intelligamus, per misericordiam aditum patefieri ad vitam æternam, per inhumanitatem ad gehennam.

SECUNDO, eleemosyna satisfactio est pro peccatis. Id quod satis probant testimonia Scripturæ & Patrum, quæ paulò antè allata sunt, videlicet in terra obiectione capitis superioris.

TERCIO, auget fiduciam apud Deum, & gaudium spirituale. Quamvis enim id commune sit cum omni opere bono: tamen præcipue conuenit eleemosynæ, cum per eam Deo simul, & proximo gratum præstemus obsequium, & sit opus, quod facile cognoscitur esse bonum, Tobia 4. *Fiducia magna erit coram summo Deo eleemosyna, omnibus faciendis eam.* Ad Heb. 10. *Amittite confidentiam vestram.* S. Cyprianus eleemosynam appellat *solatium grande credentium, securitatis nostræ salutare presidium*. Similia vide apud Chrysostomum hom. 34. in Genesim, & alibi.

QUARTO, conciliat benevolentiam multorum, qui pro benefactoribus Deum precantur, eisq; vel gratiam conuersionis, uel donum perseverantiæ, vel incrementum gratiæ, & gloriæ, impetrant. Nā his omnibus modis intelligi potest, quod Dominus ait: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum de-*

seceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Luc. 16. Huc etiam illud pertinet: *Qui recipit iustum, in nomine iusti, mercedem iusti accipiet.* Matth. 10. hoc est, qui iustum eleemosynis suis fouet, particeps erit meritorum ipsius. Et quemadmodum S. Petrus Tabitham, corporaliter mortuam, ad preces viduarum, quæ ab ea eleemosynas acceperant, excitauit: ita sepe Deus, spiritualiter mortuos, excitat ad preces sanctorum pauperum, qui pro benefactoribus suis orant.

QUINTO, eleemosyna dispositio est ad gratiam iustificationis, si fiat ab eo, qui penitentiam agere incipit, & ex Dei motione, & auxilio speciali. De hoc fructu loquitur Salomon Prouerb. 15. *Eleemosynis, & fide, delicta purgantur.* Et Dominus Luc. 11. ut supra exposuimus; *Dare eleemosynam, & omnia munda sunt vobis.* Et Luc. 19. cum dixisset Zachæus; *Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus, &c.* adiunxit Dominus; *Hodie salus huic domui facta est.* Denique Actor. 10. *Eleemosyna tua ascendit in memoriam in conspectu Dei. Et nunc mite in Iopem, & accersit Simonem, &c.* Ex quo loco probat S. Augustinus in 1. li. de prædest. Sanctorum, c. 7. Cornelium per eleemosynas impetrasse à Deo gratiam fidei Christianæ, & perfectæ iustificationis.

SEXTO, eleemosyna sepe causa est maioris abundantiae temporalium bonorum. Id enim ut plurimum diuina prouidentia ordinare solet, ut qui sunt eleemosynæ studiosi, quod magis erogant, eò magis abundant. Id quod affirmat Sapiens Prouerb. 19. cum ait: *Fæneratur Domino, qui miseretur pauperis.* Et apertius c. 28. *Qui dat pauperibus, nunquam egebit.* Idem exemplo suo Dominus docere voluit, cum discipulis iussit, ut quinque panes, quos solos habebant, turbis egentibus apponerent. Nam turbis satiatis, pro quinque panibus duodecim cophinos, panibus plenos, discipuli retulerunt. Tobias quoque, qui bona sua cum pauperibus benigne communicabat, ingentes diuitias breui consequutus est. Vidua etiam Sareptana, quæ modicum farinæ, & olei in vsum Prophetæ libenter insumpsit, id à Deo obtinuit, ut farina & oleum, longo tempore nunquam ei defuerit. Exempla præterea plurima & dignissima, quæ legantur, extant apud Gregorium Turonicum lib. 5. historiæ Francorum, c. 19. apud Leontium, in vita sancti Ioannis Eleemosynarij, & apud Sophroniū in Prælo spirituali, c. 185. & 201. Idem denique sancti Patres affirmant, ac præsertim S. Cyprianus in sermone de eleemosyna, & S. Basilii in oratione ad diuites, explicās illud: *Destruam horrea mea, &c.* Vbi etiam eleganti similitudine diuitias comparat aquis puteorum, quæ si frequenter hauriantur, semper meliores, & copiosiores scaturire solent, si vero immotæ conseruentur, putrescunt, atque decre-
sunt.

CAPVT V.

Unde sumatur eleemosynæ magnitudo.

QUÆRI solet post enumeratos eleemosynæ fructus, unde sumatur eleemosynæ magnitudo. Quam quæstionem, quia facilis est, paucis absoluemus. Igitur TRIA sunt quæ maiorem eleemosynam reddunt, magnitudo rei, quæ datur, promptitudo voluntatis ad dandum, & dignitas personæ, quæ eleemosynam facit. Nam, ceteris paribus, semper maior eleemosyna esse censetur, & Deo gratior, quo plura, vel preciosiora dantur, quia donum ipsum est absoluerè, & simpliciter maius. Sic etiam, ceteris paribus, semper eleemosyna ma-

ior existimatur, quo maiori promptitudine, & fervore tribuitur. Siquidem in ea promptitudine includitur voluntas plura, & maiora tribuendi, si facultas suppleret. Denique, ceteris paribus, eleemosyna illa pluris à Deo fit, quæ proficitur ab eo, qui iustior, sanctior, & ipsi Deo gravior est, *Respectu enim Deus ad Abel primum, deinde ad munera eius, Genes. 4.* Verum si hæc tria inter se conferantur, primum locum obtinebit fervor & promptitudo voluntatis actualis; secundum bonitas personæ, siue magnitudo gratiæ habitualis; postremum rerum, quæ donantur, magnitudo, vel precium.

Hinc videlicet Dominus Lucæ 21. anteposuit eleemosynam duorum minorum viduæ cuiusdā agentis, ingentibus donarijs diuitum, quia cum illa dederit totum victum suum, sine dubio tāta promptitudine animi dedit, ut parata fuerit multo plura, & maiora donare, quam diuites illi fecerint, si quod dare posset, habuisset. Hinc etiam sancti Patres passim anteponunt affectum censui.

S. CYPRIANVS in lib. 3. ad Quirinum, cap. 2. *In opere, inquit, & eleemosynis, si per mediocritatem minus fiat, ipsa voluntas satis est.*

S. AMBROSIVS in libro de viduis: *Liberaltas, inquit, non cumulo patrimonij, sed largitatis definitur affectu.* Idem reperit in lib. 1. de officijs, cap. 30.

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS homil. 34. ad populum Antiochenum: *Eleemosynæ, inquit, magnitudo non in pecuniarum multitudine indicatur, sed in dantis promptitudine.*

Sanctus AUGUSTINVS in Psalm. 125. in illud: *Tunc impletum est gaudium os nostrum, & lingua nostra exultatione, Si manum, inquit, porrigas, nec in corde miserearis, nihil fecisti. Si autem in corde miserearis, etiam si non habeas quod porrigas manus, acceptat Deus eleemosynam tuam.*

S. LEO serm. 4. de Quadragesima: *Ex affectibus, inquit, piorum benignitatis mensura taxatur.*

Sanctus GREGORIUS homilia quinta in Evangelia: *Exteriora, inquit, nostra Domino, quamlibet parua sufficiunt. Cornamque, & non substantiam pensat.*

CAPVT SEXTVM.

Esse præceptum aliquod de eleemosyna faciendâ, idque ad quartum præceptum Decalogi reuocari.

PRÆCEPTVM esse aliquod in diuinis literis de eleemosyna faciendâ, in dubium reuocari nō potest. Non enim in iudicio damnarentur, qui eleemosynas non fecerunt, nisi præceptum aliquod violarent, qui eleemosynas non faciunt. Damnari autem perspicuum est ex Evangelio, Matth. 25. De inde vnum ex primarijs præceptis esse: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, notum est ex Leuit. 19. Matth. 22. & ad Rom. 13. proximum autem non verbo, & lingua diligere debemus, sed opere & veritate, ut sanctus Ioannes in epist. 1. cap. 3. scribit. Quid est autem opere & veritate diligere nisi proximo indigenti succurrere, quod fit per eleemosynæ largitionem?

Quamuis autem præceptum eleemosynæ propriè ad Decalogum non pertineat, cum in Decalogo non ponantur, nisi præcepta iustitiæ, eleemosynæ autem præceptum caritatis sit, non iustitiæ: tamen solent Theologi omnia præcepta moralia aliquo modo ad Decalogum reuocare. Et alij quidem, in quibus est Albertus in 4. dist. 15. artic. 16. reducunt eleemosynæ præceptum ad

A illud Decalogi: *Non furaberis*, quoniam genus furti esse videtur, non tribuere pauperibus quod debemus.

ALII verò, in quibus est sanctus Thomas in 2. 2. quæst. 32. artic. 5. ad 4. reuocant ad præceptum: *Honora patrem & matrem*. Quæ sententia probabilior est. Nam Apostolus 1. ad Tim. 4. ait: *Pietas ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est & futura.* Vbi commendans opera pietatis, quibus proximis subuenimus, indicat ad illud præceptum eiusmodi officia pertinere, quod habet promissionem vitæ. In nullo autem præcepto Decalogi annexa est promissio vitæ, nisi in illo: *Honora patrem & matrem, ut sis longævus super terram.*

DEINDE, præceptum eleemosynæ sine dubio est affirmatiuum, non negatiuum. Includitur enim in illo: *Diliges proximum tuum, sicut teipsum*. At in secunda tabula Decalogi nullum est affirmatiuum præceptum, nisi vnum illud: *Honora patrem & matrem*. Cetera enim pertinent omnia ad mala, quæ cauere debemus, ne proximis inferamus, & ideo negatiua sunt: Quartum duntaxat præcipit bona officia, quæ proximis præstare tenemur, & affirmatiuum est. Itaque omnia bona, quæ proximis debemus, continentur in illis verbis, *Honora patrem & matrem*. Sed ideo parentum solum mentionem fecit Scriptura diuina, quoniam ipsi in proximis primum locum tenent, & magis elucet ratio iustitiæ in eo, quod parenti, quam in eo quod alij cuiunque debemus.

DENIQUE, si præceptum eleemosynæ faciendæ, non ad quartum, sed ad septimum præceptum Decalogi, quod est, *Non furaberis*, reuocaremus, id sequeretur, ut ad restitutionem obligandus esset, qui eleemosynam non fecisset. Quod cerè à communi sententia Scholarum abhorret.

CAPVT SEPTIMVM.

Diuino præcepto diuites obligari ad ea pauperibus eroganda, quæ sibi superuacanea sunt.

PRÆCEPTVM esse aliquod eleemosynæ faciendæ capite superiore docuimus. Sed quibus ex rebus eleemosyna faciendâ sit, superest ut quæramus. Ac PRIMA quæstio est, Vtrum superfluas opes præcepti necessitate, diuites pauperibus erogare cogantur. Ut autem status quæstionis proprius explicetur, pauca quædam præmittenda sunt.

SCIENDVM est PRIMO, DVOBVS modis posse dici opes superfluas: VNO modo, si sint superflue naturæ, non tamen personæ; ALTERO modo, si superflue sint, tam naturæ, quam personæ. Superfluū NATURÆ dicitur id, sine quo uiuere posset tum is, qui superfluum habere dicitur, tum etiam familia, quam ipse alere, ac sustentare debet. Superfluū PERSONÆ appellatur id, sine quo non solum viuere, & familiam alere, sed etiam statum, conditionem, ac dignitatem propriam conseruare posset. Quæstio igitur de superfluo absolutè, id est, quod tam naturæ, quam personæ superfluum est, intelligi debet.

SECUNDO considerandum est, necessitatem naturæ, uel personæ, non esse accipiendam mathematicè, sed moraliter, ac secundum iudicium pij, prudentisque Christiani. Neque enim id solum necessarium dici debet, sine quo nullo modo naturæ, aut personæ status conseruari potest: sed etiam id, sine

sine quo non bene conseruari potest. Contra quod non ideo debent opes necessariae, aut non superfluae iudicari, quoniam non seruantur ociose, sed in uestibus, aut hortis, aut ædificijs insumuntur. Nā hæc ipsa dicuntur superuacanea, & sunt, quando nō sunt necessaria naturæ, vel personæ. De qua re diligenter legi deberent, quæ scribit Sanctus Basilius in oratione ad diuites.

TER TIO addendum est, non tantum id posse dici non superfluum, sed necessarium, quo in præsentis opus habemus, sed etiam id, quo paulo post opus habebimus. Si quis enim filias habeat paruulas, non dicitur retinere superfluum, si pecunias conseruet, quæ pro earum dotibus necessariae erunt, quamuis in præsentis necessariae non esse uideantur. Ex quo intelligimus, minus excusari posse Ecclesiasticos, quam Laicos, si opes superuacaneas habeant, cum ipsi ab onere vxorum, & filiarum, liberi sint, & exemplo temperantiæ, moderationis, & omnium uirtutum alijs præluere debeant.

Quamuis autem non censeatur esse superfluum id, quod paulo post necessarium erit, tamen non sunt opes conseruandæ propter omnes casus, qui aliquando accidere possent, sed propter eos tantum, qui probabiliter, & quasi certo ita imminet, ut nunc si nunc ijs prospiciamus, postea prouideri non poterit. Alioquin peccatur contra præceptum Domini, prohibentis sollicitum esse de crastino, Matthæi sexto. Is enim dicitur sollicitus esse de crastino, qui hodie pro ea re sollicitus est, de qua satis tempestatim cras cogitare inciperet.

QUARTO est obseruandum, conuenire inter Theologos, tunc saltem præcepti necessitate superfluum esse pauperibus erogandum, quando occurrunt pauperes, qui extrema, uel graui admodum necessitate præmuntur: sed quæstionem esse de superfluis opibus, ratione superfluitatis, idest, An diuites teneantur superflua erogare, quia superflua sunt, quicquid sit, de necessitate extrema, uel graui egenorum. Et quamuis non desint graues Theologi, qui contra sentiant, nos tamen tutiorem & ueriores eam sententiam arbitramur, quæ docet, superfluas opes sine peccato retinere non posse. Quæ sententiam sequitur sanctus Thomas in 2.2. quæst. 66. artic. 7. & quæst. 87. art. 1. ad 4. & quæst. 118. art. 4. ad 2. & Quodlibeto 6. artic. 12. & præterea Albertus, Richardus, Paludanus, & alij in 4. Sentent. distinct. 15. Quo loco Sanctus Thomas quæst. 2. art. 1. quæstiuncula 4. scribit, hanc esse communem Theologorum sententiam.

Probatur igitur hæc sententia, PRIMO ex diuinis literis, Matth. sexto. *Nemo potest seruire duobus dominis seruire. Non potestis Deo seruire & Mammonæ.* Seruire Mammonæ nihil esse aliud docent Chrysostomus & Hieronymus in hunc locum, nisi superuacaneas diuitias congregare. Qui enim opes suas distribuit indigentibus, is non seruit, sed dominatur Mammonæ: qui autem congregat, & custodit ociosas pecunias, aut uestes, aut alia id genus, sine dubio seruit. Item Luc. 3. *Qui habet duas tunicas, det non habenti, & qui habet escas similiter faciat.* Quo loco per duas tunicas, & duplices escas aperte superfluum indicatur. Nam ut Sanctus Hieronymus rectè explicat in epistola ad Hedibiam, quæst. 1. una tunica dicitur uestimentum unicuique necessarium & si alicui tres, aut quatuor uestes per hiemem necessariae sint, illæ omnes una tunica sunt. Sed si plures forte habeat, illæ dicuntur altera tunica, & ex præcepto a Ioanne declarato, pauperibus distribuendæ sunt. Neque dicit Beatus Ioannes, qui habet duas tunicas, det alteram frigore morienti, sed

non habenti; neque est hoc consilium, sed præceptum. Nam cum dixisset: *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur:* Quærentibus turbis, quid ergo faciemus? respondit: *Qui habet duas tunicas, &c.*

Ad hæc Lucæ 12. diues quidam cum haberet bona plurima, cogitare cœpit, ubinam ea recondere posset, dictum autem illi est: *Stulte, hac nocte reperiunt a te animam tuam, & quæ parasti, cuius erunt?* Quæ locum tractans B. Augustinus homil. septima in librum quinquaginta homiliarum, scribit, diuitem illum non ob aliud peccatum fuisse damnatum, nisi quia superflua retinebat. Illud enim: *Stulte, hac nocte reperiunt a te animam tuam,* dicit, non esse simplicem reprobationem, sed damnationis iudicium. Si cur etiam quod sequitur: *Sic est omnis, qui sibi thesaurizat, & non est in Deum diues.* nihil significat aliud, nisi sic perituros omnes, qui student augendis opibus non necessarijs, cum potius studere deberent, ut diuites fierent apud Deum meritis operum bonorum.

Similis locus est Luc. decimo sexto, ubi describitur alius diues, qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendide, & cum aleretur iacanus, tamen ulceroso pauperi non miserebatur. Nam iste quoque, ut sanctus Augustinus monet loco notato, nō alia de causa damnatus est, nisi quia superfluas opes in superfluo cultu, & delicijs insu-me-bat, cum eas pauperibus distribuere debuisset. Neque Lazarus introducit in extrema necessitate, sed planè talis, quales in plateis, uel ante fores diuitum uidemus quotidie.

Addi solet alius locus ex capite undecimo Lucæ: *Quod superest, date elemosynam.* Et quamuis Græcæ uox, τὰ ἐνὶ τῇ, significet, quæ adsunt; tamen interpres rectè exposuit sententiam domini, & ueritatem, quod superest, idest, quod uobis adest ultra necessitatem.

Probatur SECUNDO eadem sententia testimonijs Patrum, Sanctus BASILIUS orat. in illud: *Destruam horrea mea,* propè finem, *At tu,* inquit, *nonne spoliator es, qui quæ dispensanda accepisti propria reputas? est panis famelici, quem tu tenes, nude tunica, quam in conclauis conseruas: discalceati calcæus, qui apud te marcescit, indigentes argentum quod possides inhumatum.* Quocirca tot pauperibus iniuriam facis, quod dare ualeres.

Sanctus IOANNES CHRYSOSTOMVS homil. 34. ad populum Antiochanum: *Nunquid,* inquit, *græue quippiam, & onerosum a nobis requirit? necessitatem excedentia uult nos facere necessaria, & quæ ne quicquid, & inutiliter reposita sunt, hæc uult bene distribuere, ut hinc occasione sumpta, nos corone.* Et infra disputans de superfluis: *Tuarum, inquit, rerum, es, o homo, dispensator, non minus quam qui Ecclesia bona dispensat.* Et infra: *Non ad hoc accepisti, ut in delicijs absumeres, sed ut in elemosynam erogares.* Nunquid enim tua possides? res pauperum tibi sunt credita, siue ex laboribus iustis, siue ex hereditate paterna possideas.

S. AMBROSIVS sermone 81. *Sed ais,* inquit, *quid iniustum est, si cum aliena non inuadam, propria diligenter seruem? o impudens dictum, propria dicit? quæ ex quibus reconditis in hunc modum detulisti? Et infra: Non minus est criminis, habenti tollere, quam cum possis, & abundes indigentibus denegare.*

Sanctus HIERONYMVS in epistola ad Hedibiam, q. 1. *Si plus,* inquit, *habet, quam tibi ad victum, uestitumque necessarium est, illud eroga, & in illo debitricem esse te noueris.* Citatur etiam illud ex Hieronymo: *Aliena rapere conuincitur, qui ultra sibi necessaria retinere probatur.* Vide Gratianum dist. 42. can. Hospitale.

Sanctus AUGUSTINVS in Psal. 147. in illud: *Confortauit seras portarum tuarum,* Superflua, inquit, diui-

si necessaria sunt pauperi, aliena retinet, qui ista tenet, Item homil. 8. in libro 50. homiliarum: Desert, inquit, tibi Deus honorem, & quasi dicit tibi, prior de communi tolle, quod sufficit necessitatibus domus tue: quod reliquum est, da Christo. Item tractatu 50. in Ioannem: Tibi, inquit, superflua sunt, sed Domini pedibus necessaria sunt.

Sanctus LEO serm. 5. de collectis: Etiam terrena, inquit, & corporea facultates ex Dei largitate proveniunt, ut merito rationem eorum qua siturus sit, qua non magis possidenda, quam dispensanda commisit.

S. GREGORIUS tertia parte pastoralis admonitione 22. Admonendis sunt, inquit, qui nec aliena appetunt, nec sua largiuntur, ut sciant sollicite, quod ea, de qua sumpti sunt, cunctis hominibus terra communis est, & idcirco alimenta quoque omnibus communiter profert, & idcirco incassum se innocentes putant, qui commune Dei munus sibi privatum vendicant.

S. BERNARDVS in epistola 42. ad Henricum Senonensem Archiepiscopum: Nostrum est, inquit, pauperes clamare, quod effunditis, nobis crudeliter subtrahitur, quod manus expenditis.

Probatur ULTIMO rationibus. PRIMA ratio, Debet unusquisque diligere proximum sicut seipsum, ut omnes concedunt: At fieri non potest, ut quis vere diligat proximum sicut se ipsum, si ne superflua quidem cum illo egente communicare velit, imo qui eiusmodi est, in viroque extremo versatur, nam non solum non diligit proximum, quantum oportet, sed etiam se ipse diligit plus quam oportet.

SECUNDA ratio, Qui diuitias habent, quamvis re vera Domini sint opum suarum iuste acquisita, tamen si comparantur ad alios homines: tamen si conferantur ad Deum, non tam Domini, quam diuinitates dici debent, ut perspicuum est ex parabola de villico iniquitatis Lucæ 16. & ex Patribus supra citatis, & ex ipsa ratione. Nam Deus omnia creauit, & eius providentia fiunt homines, aut diuites, aut pauperes. Et Deo sine dubio rationem de diuitijs suis reddituri sunt, igitur secundum voluntatem Dei diuitias suas erogare debent. Non vult autem Deus, qui Pater est omnium, & qui mundum creauit in communem omnium utilitatem, ut alij sint ita diuites, ut abundant superfluis, alij ita pauperes, ut careant necessarijs: Sed vult alios esse diuites, alios pauperes, ut illi per misericordiam, isti per patientiam in regnum cælorum ingrediantur. Quare contra Dei voluntatem agunt, & sine dubio peccant, qui superflua retinent. Atque hæc est potissima ratio, quam sancti Patres in suis ad populum concionibus adferre solent.

At contra nostram hanc sententiam obijci potest, quod Apostolus 2. ad Corinth. 8. cum hortaretur ad eleemosynam, ait: Non imperans dico, sed consilium do. Et loquebatur de eleemosyna ex superfluo: In presenti, inquit, vestra abundantia illorum in opum suppleat.

RESPONDEO, vel Apostolus nomine abundantia, non intellexit superfluum, sed id, quod commodè sufficiebat Corinthijs. Nam & illi abundare dicuntur, qui commodè viuunt. Vel certe si de superfluo loquebatur, non dixit, consilium do, quia non tenerentur Corinthij donare superfluum pauperibus, sed quia non tenebantur donare ijs, qui erant in Hierusalem, ut Apostolus cupiebat, sed poterat, quod eis supererat, distribuere in ciues suos Corinthios. Quamuis enim diuites non possint sine peccato retinere superflua: non tamen coguntur cuiusque pauperi petenti, eleemosynam facere, sed possunt uni potius, quam alteri dare, dummodo bona fide ea dispendent, quibus, quando, quomodo

A prudentia & caritas docent, ut Sanctus Thomas monet in Quodlibeto 6. art. 12. ad 1. & 2.

CAPVT OCTAVVM.

Non solum superflua, sed etiam necessaria interdum erogare, vel preceptum, vel consilium est.

DE NECESSARIIS naturæ, vel personæ, an sit eleemosyna facienda, multa disputant Theologi, sed quoniam hæc satis accuratè traduntur a multis, ac præsertim ab ijs, qui casus conscientia tractant, attingam hoc loco solum capita rerum.

PRIMUM igitur de necessario naturæ propriæ non videtur eleemosyna fieri debere, nisi fortè publica aliqua persona, ex qua salus Reipublicæ penderet, in extrema necessitate versetur. Id enim exigit ordo caritatis, ut non diligamus proximum magis quam nos ipsos, nisi fortè ex proximi alicuius salute, ut diximus, salus penderet Reipub. vniuersæ.

SECUNDO, de necessario personæ, uel statui, sed superfluo naturæ, eleemosyna fieri debet pauperibus necessitatem naturæ patientibus. Nam & id præstulari ordo caritatis, ut pluris faciamus uitam proximi nostri, quam statum & conditionem nostram.

TERTIO, non semper est necesse donare, sed tunc solum, cum egenti neque per mutuum, neque per uenditionem, neque alia ratione succurri potest. Nam si quis fortè vno in loco pecunijs egeat, quibus in alio abundet, satis erit ei pecunijs mutuo dare: & hoc ipsum genus est eleemosynæ, iuxta illud Psal. 111. Incundus homo qui miseretur, & commodat. Et Ecclesiastici 29. Fenerare proximo tuo in tempore necessitatis illius. Vbi per vocem, fenerare, nihil aliud nisi mutuare intelligendum est. Itaque Tobias, qui multis pauperibus plurima largiebatur, Gabelo tamen egenti, sed alioqui locupletari non donauit, sed sub chirographo pecunias mutuo dedit. Sic etiam, si absque mutuo, sola venditione, necessitati proximorum subueniri possit, id solum præstare debeamus, quemadmodum Patriarcha Ioseph in summa annonæ caritate ijs, qui pecunias habebant, non donauit frumenta, sed vendidit.

QUARTO, dare in eleemosynam tantum de suis rebus, ut non possit quis deinceps viuere secundum dignitatem proprii status, vitium est, nisi uelit is mutare statum, aut occurrat extrema necessitas proximi, aut grauis necessitas Reipub. Debet enim unusquisque pro conditione sua honestè viuere, & famæ, arque honori suo consulere. Neque ullo modo decet, cessante necessitate (ut diximus) extrema proximorum, aut graui Reipub. ut qui Doctoris munere fungitur, neque libros, neque vestes, neque alia conuenientia proprio gradui sibi retineat: & qui militiam proficetur, arma omnia, & equos, ac cætera instrumenta bellica pauperibus tribuat. Si quis tamen statum mutare uelit, & seculo ualedicens ordinem monasticum profiteri incipiat, is poterit, ac debet iuxta verbum Domini Matth. 19. uendere omnia, & pauperibus dare.

Quamuis autem hæc doctrina uera sit, & non solum a Sancto Thoma in 2.2. quæst. 32. art. 6. Sed etiam ab alijs Theologis communiter tradi soleat: tamen quoniam prouisi sunt homines ad retinendum magis, quam ad largiendum, & plerumque amplificanti necessitates suas, & extenuanti alienas: ideo sententia ista communis restringenda uidetur ex parte diuitum, & dilatanda ex parte pauperum.

Itaque

Itaque tunc solum vitium censeretur, nimis multum de rebus suis proximo largiri, quando valde magnum detrimentum pateretur persona largientis, & non occurreret proximi necessitas, nisi communis & levis. Contra autem non vitium, sed virtus existimari deberet, liberaliter sua profundere, etiam cum detrimento proprii status, quando vel grauis occurreret necessitas proximi, vel non adeo graue detrimentum persona dantis pateretur. Certè enim exempla Scripturæ & Patrum id nobis apertissime persuadent. Nam vidua illa, quæ totum victum suum misit in donaria Dei, non reprehenditur, sed laudatur a Christo Luc. 21. & Apostolus 2. ad Corinth. 8. Macedones laudat, quod non solum secundum virtutem, sed etiam supra virtutem eleemosynas fecerint.

Neque repugnat huic sententiæ, quod in eodem loco adiungitur: *Non ut alijs sit remissio, vobis autem tribulatio.* Non enim significatur his verbis, non licere aliquid pati, ut succurratur necessitatibus aliorum, sed non debere ita fieri eleemosynam, ut is, qui accipit, fiat ditior, quam is, qui dat; & incipiat, qui pauper erat, habere superflua; qui diues erat, careere etiam necessarijs. Ipse etiam Beatus Apostolus non sine aliquo detrimento non solum personæ, sed etiam naturæ donabat populis id, quod iure exigere potuisset, & labore manuum se, ac suos, ut poterat, sustentabat. Act. 20. & 1. ad Cor. 9.

Sanctus Martinus cum pauperi occurrenti dimidium chlamidis dedit, non superfluum, sed plane necessarium dedit. Nam, ut Sulpitius in eius vita, cap. 2. scribit, nihil præter chlamidem, qua indutus erat, habebat; iam enim reliqua in opus simile consumpserat. Quam autem id fuerit Christo gratum, testatur idem Sulpitius in eodem loco.

Sanctus GREGORIUS NAZIANZENSIS, in oratione de obitu Gregorij patris sui, parentem valde commendat, quod non tantum superflua, sed etiam quæ necessaria sibi erant, pauperibus largiri solitus esset.

Sanctus AMBROSIVS, cum non solum omnia sua, sed etiam Ecclesiæ sacra vasa conflare, ac pauperibus dari iussisset: de hoc facto suo ita scripsit in 2. lib. de officijs, cap. 28. *Hoc, inquit, maximum incrementum misericordiae, ut compatiamur alienis calamitatibus, necessitates aliorum, quantum possumus, inuenimus, & plus interdum quam possumus. Melius est enim pro misericordia causas præstare, vel inuidiam perpetui, quam prætereundum inclementiam.*

Sanctus Hieronymus in vita Paulæ Romanæ refert, eam cum esset alioqui ditissima, ita omnia pauperibus erogasse, ut ne quidem nummum filia dereliquerit.

Sanctus Paulinus Episcopus Nolæ, cum omnia quæ habebat, in captiuorum redemptione, & egenorum necessitatibus consumpsisset; ad extremum se ipse dedit in seruum, ut alium quendam a seruitute liberaret. Neque hoc eius factum reprehensum fuisse legimus, sed egregie laudatum a Sancto Gregorio lib. 3. Dialog. cap. 1.

Sanctus Benedictus, eodem Gregorio teste libro secundo Dialogorum, capite 28. cum uideret Prouinciā, in qua erat, fame grauitur laborare, omnia, quæ in monasterio reperire potuit, pauperibus erogauit.

Ipse quoque Sanctus Gregorius, cum aliquādo pecunias omnes, & vestes, quas domi habebat, pauperibus dono dedisset, argenteum etiam uas, quod unum remanserat, pauperi petenti dari iussit, dicens, malle se nihil habere, quam pauperes sine consolatione dimittere. Vide Ioannem Diaconum in vita S. Gregorij lib. 1. c. 19.

A Sanctus Ioannes eleemosynarius, ut in eius vita scribit Leontius ita liberaliter omnia prorsus, quæ habere posset, pauperibus erogabat, ut sæpè mirarentur tam effusam liberalitatem ipsi etiam qui eleemosynam accipiebant. Quibus ille respondere solitus erat, Frater, nondum pro te sanguinem fudi, sicut mandauit mihi Dominus meus Christus.

CAPVT NONVM.

Quando ex malè partis eleemosyna fieri possit.

B **R**ESTANT opes malè partæ, de quibus etiam quæri solet, Vtrum ex ijs eleemosyna fieri possit, aut debeat. Sed facilis erit responsio, si illud teneamus, TRIA esse genera malè partorum. Sæpe enim ita sunt malè parta, ut iniustitia sit tantum eius qui acquisiuit, non eius, qui amisit, ut cum ex furto, rapina, usura, lucrum accedit. INTERDV vero iniustitia communis est, tum ei, qui accipit, tum ei, qui dedit; ut cum per simoniam, uel iudicij subuersionem, vel patriæ proditionem aliquid acquiritur. DENTQVE, aliquando, nec in dante, nec in accipiente iniustitia est, & ideo lucrum eiusmodi non iniustum, sed turpe, ac fordidum appellatur, quale est lenonum, meretricum, & histronum.

C Igitur ex rebus malè partis PRIMO MODO eleemosyna fieri non potest nisi in extrema pauperum necessitate, quoniam eleemosyna ex proprijs fieri debet. Res autem malè partæ primo illo modo alienæ sunt, ac restitutioni obnoxiae. Iob. 4. *Ex substantia tua fac eleemosynam.* Prouer. 3. *Honora Dominum de tua substantia, & de primitijs frugum tuarum da pauperibus.* Ecclesiastici 34. *Immolanis ex iniquo oblatio est maculata.* Isaia 58. *Frangite esurienti panem tuum.* sanctus AMBROSIVS, lib. 1. de officijs, c. 30. *Non probatur largitus, si quod alteri largitur, alteri quis extorqueat: si iniuste quarat, & iuste dispensandum puer.* Sanctus AUGUSTINVS, serm. 35. de uerbis Domini: *De iustis laboribus facite eleemosynam.* Et hom. 47. *De iustis laboribus iussit (Deus) dari: de rapinis vero prohibuit dari.* S. GREGORIUS lib. 7. epistolarum epist. 110. *Eleemosyna redemptoris nostri oculis illa placet, quæ non de illicitis rebus, & iniquitate congeritur; sed quæ de rebus concessis, & bene acquisitis, impenditur.* Vide eundem lib. 12. Moral. cap. 24. & Theologos in 4. Sent. dist. 15. & 16. Quod autem contra obijci solet ex uerbis Domini Luc. 16. *Facite uobis amicos ex mammona iniquitatis; in vnde cito capite seponetur.*

D Iam uerò ex reb. malè partis SECUNDO MODO, hoc est, cum lucrum est iniustum, tam ex parte dantis, quam ex parte accipientes: eleemosyna quidem fieri potest, ac debet, quia lucrum illud ad pauperes pertinet; cum illud neque possit retinere, qui iniuste accepit, nec mereatur recipere, qui iniuste dedit: tamen ea proprie non tam eleemosyna, quam restitutio dici debet, ut sanctus GREGORIUS affirmat loco citato in epist. 110. lib. 7. ubi differens de eleemosyna ex lucro Simoniaci. *Neque enim, inquit, eleemosyna reputanda est, si pauperibus dispensetur, quod ex illicitis rebus accipitur.* Et infra: *Vnde etiam illud certum est, quia etsi monasteria, ac xenodochia, vel quid aliud de pecunia, quæ pro sacris ordinibus datur, construatur, mercedi non proficit, &c.*

E EST OBSERVANDVM hoc loco, Simoniacum lucrum non semper pauperibus erogandum esse. Sed interdum illi Ecclesiæ conferendum, in cuius iniuriam Simonia commissa est, de qua re uide titulum de

de Simonia in epist. Decretalibus.

POSTREMO, de lucro non tam iniusto, quam turpi, eleemosyna fieri potest; quamvis Ecclesia iustis de causis oblationes non admittat Histrionum, Leconum, Meretricum, & similibus personarum. Id enim facit, TVM obreuerentiam rerum sacrarum; TVM, ut eiusmodi homines confundantur, & respiscant; TVM, ne videatur eorum facta approbare; TVM denique, ad imitationem testamenti veteris, in quo lege sancitum erat, ut non offerretur merces prostibuli in domo Domini. Deuter. 23. Rectissime tamen facient isti omnes, si fructus dignos poenitentiae facere cupientes, peccata sua eleemosynis redimant, & iniquitates suas misericordijs pauperum, Danielis quarto.

CAPVT DECIMVM.

Diuitias non esse Christianis illicitas.

EXPOSIVIMVS hactenus quatuor partes disputationis de eleemosyna. Nunc, ut QUINTAM & SEXTAM, id est, quis facere debeat eleemosynam, & cui faciendae sit, explicemus: necessarium esse diximus, paucis demonstrare, licitum esse Christianis possidere diuitias. Nam cum diuitis sit eleemosyna facere, pauperis recipere: si nulli possint esse in Ecclesia diuites, sed omnia sint communia omnibus; nulli quoque pauperes esse poterunt. Ita fundamentum eleemosynae dandae & accipiendae nullum erit.

Igitur nemo quod sciam, in quaestionem vocauit unquam, an iure naturae & gentium licitum esset, habere proprias opes. Tamen enim Plato in Timaeo & in libro 5. de Repub. conatus est introducere communionem omnium rerum, etiam vxorum: tamen non docuit, illicitam esse proprietatem, sed communionem vtiliorem esse iudicauit. Quem egregie refutauit ex Ethnicis Aristoteles lib. 2. Politic. ex Christianis Tertullianus in Apologet. c. 39.

Ceterum, non defuerunt, qui lege Evangelica diuitias, ac rerum proprietatem Christianis interdictas esse contenderent. Ita enim sentit quondam Iulianus Apostata, teste sancto Gregorio Nazianzeno oratione prima in Iulianum. Ita etiam haeretici, qui Apostolici nominari volebant, teste Epiphanio haeresi 61. & Augustino haeresi 40. Ita quoque Manichaei, teste Augustino libro primo de moribus Ecclesiae Catholicae, capite vlt. Ita denique Pelagiani, teste Augustino in epist. octogesima nona ad Hilarium, & 106. ad Paulinum. Et quamvis non defint argumenta huic errori, uerus tamen atque exploratus est error.

PRIMUM enim Dominus Matth. 19. perenti diuiti adolescenti, quid opus facto esset ad consequendam vitam aeternam, non ait, abijce omnes diuitias, sed, *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Deinde, consilium perfectionis, non praeceptum necessitatis exposuit, dicens: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia qua habes, & da pauperibus, &c.*

SECUNDO, beatus Petrus Actor. 5. cum Ananiae dixit: *Nonne manens tibi manebat, & venundatus in tua erat potestate?* Satis aperte significauit, liberum fuisse Ananiae, quamvis Christiano, agrum suum non uendere, & precium agrum uenundati, non offerre Apostolis, neque in commune conferre. Ex quo intelligimus id, quod narratur Actor. 4. de primis Christianis, qui in Hierusalem habitabant, quod nemo suum aliquid diceret, sed omnia essent

illis communia; non praecepti, sed consilij fuisse.

TERTIO, B. Paulus in priore ad Timot. c. 6. de diuitibus ita loquitur: *Diuitibus huius seculi praecepe non superbe sapere, facile tribuere, &c.* At certe non decipiebat Apostolus diuites, & tamen non eis dicebat, renunciate diuitijs.

QUARTO, Scriptura passim prohibet furta, imperat reddi debita, iubet solui tributa, commendat eleemosynas, & laudat mutantes: quae certe omnia manifeste clamant, a Spiritu sancto non improbari proprietatem, & rerum possessionem.

QUINTO, Semper in Ecclesia fuit usus collectarum, hoc est, ut Dominicis diebus in conuentu Ecclesiae diuitibus colligeretur, quod pauperibus erogaretur, idque pro arbitrio, & uoluntate diuitum, ut notum est ex Apostolo 1. ad Corinth. 16. & 2. ad Corinth. 8. & 9. ex Iustino in Apologia ad Antoninum extrema, & ex Apologetico Tertulliani, capite 39. Quod autem in eo loco idem Tertullianus dicit, omnia indiscreta esse apud Christianos, praeter uxores: nihil aliud significat, nisi omnia facile, & libenter communicari cum ceteris, praeter uxores.

SEXTO, Patres communi consensu docent, consilium esse, non praeceptum, abdicare a se proprietatem, & dominium rerum suarum. Vide praeter ceteros, Eusebium in primo libro Demonstrat. Euangelicæ cap. 8. Chrysostomum homil. 8. de poenitentia, Ambrosium in libro de uidijs ultra medium, Hieronymum in epist. ad Hedibiam, q. 1. Augustinum in epist. 89. q. 4. & Bedam in commentario capituli 14. Lucae.

POSTREMO, accedat ratio ducta ab utilitate, uel potius necessitate diuisionis rerum, ex qua proprietas orta est. Siquidem fieri non potest posita corruptione generis humani, ut pacifice, ordinate, ac diligenter res administrantur, nisi unusquisque rerum suarum curam suscipiat. Nam si omnia essent communia, multi uellent rebus melioribus uti, atque inde rixae, contentiones, & praelia orirentur, quae causa fuit, cur Abraham separari coactus fuerit a nepote suo Loth. Genes. 13. ITEM si essent omnia communia, qui essent robustiores ceteris, illi sine dubio praevalerent, minus laborarent, & plura consumerent. DENIQUE si essent omnia communia, uix inueniretur, qui diligentiam adhiberet in agris colendis, & rebus ceteris procurandis. Quod si non solum facultates, sed etiam uxores essent communes, periret uirtus pudicitiae conjugalis; incestus plurimi inter fratres & sorores, parentes ac filias sequerentur; liberi denique recte institui nullo modo possent, cum nec parentes agnoscerent proprias proles, nec proles agnoscerent suos parentes, ac per hoc nulla esset prouidentia parentum erga filios, nulla obedientia filiorum erga parentes. Quis autem credat, legem euangelicam, quae perfectissima est, & naturam non destruit, sed exornat, de medio tollere uoluisse utilitatem, quae nascitur ex diuisione rerum, & incommoda, atque absurda illa adducere, quae ex communione & confusione nascuntur.

CAPVT XI.

Soluuntur obiectiones.

ADVERSVS doctrinam capitis superioris multa fieri possunt argumenta, quae breuiter soluenda sunt.

PRIMUM Argumentum, Matth. 19 Dominus ait, *facilius esse camelum transire per foramen acus, quam*

quam diuitem intrare in regnum cælorum.

RESPONDEO, difficile, vel etiam impossibile esse diuitem intrare in regnum cælorum, nisi magna Dei gratia adiuuetur. Nam ut plurimum diuites superbi sunt, voluptarij, auari, crudeles; & nimium in ipsis diuitijs confidentes. Quocirca Marci 10. dicitur: *Filii, quam difficile est confidentes in pecunijs in regnum Dei introire. Facilius est camelum per foramen acus transire, &c.* Sed quoniam per gratiam Dei fieri potest, ut diues affe&um inordinatum erga diuitias exuat, & ijs bene & sapienter utatur: ideo subiungit Dominus: *Apud homines hoc impossibile est, sed non apud Deum.*

SECVNDVM argumentum, Marci 10. Adolescens, qui omnia mandata seruauerat dicitur a Domino: *Adhuc unum tibi deest, vade, & quacunq; habes da pauperibus.*

RESPONDEO, Adhuc vnum illi deerat, non ad vitam æternam parandam, sed ad perfectionem adipiscendam. Id quod ex Euangelio Matthei, qui pluribus verbis rem eandem descripsit intelligi potest. Sic enim legimus Matth. 19. *Si vis ad vitam ingredi serua mandata.* Et paulò post: *Si vis perfectus esse, vade vende omnia, &c.*

TERTIVM argumentum, Lucæ 14. *Nisi quis renunciatuerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.*

RESPONDEO, Præceptum hoc Dominicum in præparatione animi seruandum est semper, re autem ipsa, cum articulus necessitatis aduenerit, ut aut Christo, aut opibus renunciandū sit. Sic enim docent Sanctus Augustinus, in epist. 5. ad Marcelinum, & Bedain hunc locum, & colligit hac explicatio ex eodem loco Euangelij, ubi Dominus dicit: *Qui non odit patrem & matrem, & filios, & uxorem, &c.* Et tamen constat, parentes, & filios, & coniuges, nec auersandos, nec deferendos esse, nisi quando causa fidei & honoris Dei tale aliquid postulat.

QVARTVM argumentum, Lucæ decimo sexto: *Facite vobis amicos de Mammona iniquitatis, &c.* Quæ locum ita explicant Chrysostomus homilia duodecima, in priorem ad Timotheum, & Hieronymus in epistola ad Hedibiam, quæst. 1. ut dicant, diuitias appellari Mammonam iniquitatis, quia primi qui fecerunt sibi propria, quæ erant communia iniquitatem commiserunt. *Neceffe est* (inquit Chrysostomus) *opum initium, ac radicem ex aliqua iniquitate manasse. Vnde id constat? Ex eo scilicet, quod Deus ab initio non fecit alium diuitem, alium pauperem, sed eandem omnibus humum aperuit. Quo pacto igitur cum illa communis sit, tu illius permulta iugera possides, proximus verò nec vnius gleba possessione latatur? Pater (inquit) mihi ista reliquit. Ille autem à quo ea suscepit? A maioribus scilicet. Sed necesse profecto est per successionis lineam ascendendo inuenire principium. Id autem iniustitia vacare non potuit.* Sanctus autem Hieronymus, in epistola ad Hedibiam, quæstione prima dicit, verum esse prouerbiū: *Omnem diuitem, aut esse iniquum, aut iniqui heredem.* Et in epistola ad Algasia, quæstione sexta dicit: *Mammonam vocabulum esse Syriacum, & eo significari diuitias quod ex iniquitate collectæ sint.*

RESPONDEO, Cur diuitiæ ab iniquitate nomen acceperint, & iniquæ a Domino appellentur, non ea causa est quod semper iniuste possideantur, sed VEL quia valde inæqualiter possidentur, cum alij ditissimi, alij pauperrimi sint. VEL quia materiam præbent multarum iniquitatum, imo incitamenta sunt ad omnes iniquitates, ut Sanctus Ambrosius exponit in commentario, cap. 16. Lucæ. VEL quia iniuste sibi nomen diuitiarum usurpant, cum verè

A diuitiæ non sint, ut Sanctus Augustinus docet, sermone 35. de verbis Domini. Et lib. 2. quæstionum Euangelij, capite 34. quæ expositio confirmatur ex verbis sequentibus: *Si in iniquo Mammona fideles non fuistis, quod verum est quis crederet vobis?* Vbi verum opponitur iniquo, quia diuitiæ corporales falsò vocantur diuitiæ, & idè iniuste nomen diuitiarum gerunt, quod propriè solis diuitijs spiritalibus conuenit. Vel denique quia re vera uix fieri potest, ut aliquis sine iniquitate ditescat, ut Chrysostomus & Hieronymus docent: *Qui enim volunt diuites fieri, incidunt in tentationes, & laqueum diaboli, & desideria multa noxia & inutilia, quæ mergunt hominem in interitum & in perditionem.* Vt ait Apostolus in 1. ad Timoth. cap. 6.

Nec tamen significat Chrysostomus & Hieronymus terræ possessionem diuidere & proprietatè inducere iniquum fuisse, sed in modo diuisionis in dicant esse peccatum, quod aliqui multò plus terræ occupauerint quàm æquum esset, & eo modo alios excluderint. Quo tendit similitudo theatri, qua utitur Sanctus Basilius oratione in illud: *Destruam horrea mea.* Non enim peccatum est occupare in theatro locum vnum, eumque satis commodum, sed occupare plus loci, quam sibi necesse sit; ex quo sequitur, ut alius excludatur. Porro, S. Ioannes Chrysostomus in eadem homilia 12. in priore ad Timotheum fatetur, multos esse, qui iuste diuitias possideant, & ponit exempla Patriarcharum, qui ditissimi simul & iustissimi erant.

QVINTVM argumentum, Sanctus Clemens Papa primus, in epist. 5. disertis verbis communionè omnium rerum necessariam esse docet: *Communis, inquit, vita omnibus necessaria est, & maximè his qui Deo irreprehensibiliter militare cupiunt.* Et infra: *Communis usus omnium, quæ sunt in hoc mundo omnibus esse hominibus debuit, sed per iniquitatē alius dixit hoc esse suum, alius istud, & sic inter mortales facta diuisio est.*

RESPONDEO, Possent verba citata in bonā partem accipi, ut nimirum intelligamus vitam communem esse necessariam non simpliciter ad salutē, sed ad melius & facilius Domino seruiendum. Et per iniquitatem factam esse diuisionem rerum, id est, occasione peccati originalis, & communis deprauationis generis humani.

Ceterum non est opus in hac re multum laborare; constat enim eam epistolam aut non esse Clementis, aut ab aliquo valde corruptam ac deprauatam. PRIMVM enim initio epistolæ fingitur Clemens Romanus episcopus scribere fratribus habitantibus in Hierusalem cum Iacobo. At Iacobus obiit septem annis ante Petrum, & Clemens non fuit Romanus Episcopus nisi post Petrum, ut colligitur ex libro Sancti Hieronymi de viris illustribus, & ex omnibus historicis, qui res Ecclesiæ conscripserunt. Deinde, laudat fidei iuste iste Clemens communionem uxorum, quod Nicolai potius Hæresiarachæ, quam Sancti Clementis dogma fuisse extra controuersiam est. Denique, totus hic locus de communionem rerum & uxorum translatus est in hanc epistolam ex libro decimo Recognitionū, ubi ista secundum philosophiam Platonis dicuntur a Faustiano ethnico, & ab ipso sancto Clemente refelluntur. Quis igitur credat ea ipsa nūc a sancto Clemente tradi Christianis, quæ ipse idem alibi ab ethnico disputata refutauit?

SEXTVM argumentum, Sanctus Athanasius in vita Beati Antonij, & sanctus Basilius in oratione ad diuites præceptum Dominicum uocant illa verba: *Vade vende omnia, quæ habes, & da pauperibus.* Et rursus idem Basilius ibidem, & Ambrosius sermone 81. & alij Patres non raro docent, diuites non esse

esse Dominos, sed dispensatores rerum suarum.

RESPONDEO, Athanasius & Basilus rectè vocant præceptum Dominicum illa verba: *Vade vende omnia, &c.* Sed intelligunt præceptum esse conditionatum, non absolutum, id est, non omnibus datum, sed ijs tantum qui cupiunt esse perfecti. Porro, qui dicunt diuites non esse dominos, sed dispensatores, nihil aliud sibi volunt, nisi reddi turos esse diuites rationem Deo, a quo diuitias acceperunt, ut non ipsi solum inde viuerent, sed etiam alios sustentarent.

SEPTIMUM argumentum, communio rerum in usu fuit apud Apostolos, Act. 4. & sancti Patres miris eam laudibus efferunt, & præsertim Chrysostomus hom. 12. in 1. ad Timoth. & Augustinus in lib. 1. de moribus Ecclesiæ, cap. 31. & sequentibus Non igitur necessaria est rerum diuisio, ut nos capite superiore docuimus.

RESPONDEO, Sæpè accidit, ut unum ex se præstet alijs, & tamen ratione alicuius circumstantiæ eligi non debeat. Exempli causa, dare operam literis per se melius est, quam artem aliquam mechanicam exercere; tamen non pauci sunt, quibus vel ob ingentem inopiam, vel ob ingenij tarditatem magis expediat artem futuriæ, quam bonas literas discere. Sic igitur communio rerum externarum per se melior est, quam diuisio: & tamen ob corruptionem generis humani perniciosa esset, si omnibus hominibus imponeretur. Nam si homines paucis indigerent, ut animantia cætera, vel terra ubique sponte produceret omnia necessaria, vel nulli essent cupidi, nulli auari, nulli pigri, ac desides; optima esset vita communis, qualis erat in statu innocentie: sed quoniam nunc propter peccatum originis omnia sunt contraria, non expedit vitæ communio, nisi paucis illis, qui serio animum abstrahunt à rebus temporalibus & paucis cõtenti Deo soli seruire student, quales sunt Cenobitæ, quos Augustinus & Chrysostomus laudant.

OCTAVVM argumentum. Iure naturæ omnia sunt communia, ut perspicuum est ex cap. 1. & 9. Gen. ubi datur hominibus commune imperium in animantia, & in ea omnia quæ nascuntur ex terra. Et ex can. lus naturale, dist. 1. non autem potuit iure gentium, quo dicitur introducta esse diuisio, abrogari ius naturæ: iniqua igitur fuit diuisio rerum, iure gentium introducta.

RESPONDEO, Iure naturæ sunt omnia communia, sed aliter quoad usum necessarium, aliter quoad dominium & proprietatem. Nam quoad usum necessarium sunt omnia communia positiuè; ita ut per nullum aliud ius possit quicunque homo prohiberi, quo minus uiuat de rebus à Deo creatis. Atque hinc est quod in articulo necessitatis non dicitur, neque est fur, qui ex quocumque loco accipit, unde uiuat. At quoad proprietatem & dominium iure naturæ sunt omnia communia negatiuè, id est, non sunt diuisa iure naturæ; sed tamen permixtum est, ut diuiderentur, si id ipsi generi humano videretur expediens. Quemadmodum cum pater familias moritur, & filios in commune relinquit hæredes: hæreditas quidem est eis ex testamento cõmunis, sed negatiuè, non positiuè, & ideo nihil prohibet, quo minus eam inter se diuidant, & una pars vnius, altera alterius efficiatur propria. Itaque diuisio rerum iure gentium introducta, iuri naturæ nullo modo repugnat.

CAPVT XII.

Quis eleemosynam facere, & cui eleemosyna fieri debeat.

EX FVNDAMENTO posito in capite decimo non difficile erit colligere quis eleemosynam facere, & cui eleemosyna fieri debeat. Siquidem cum eleemosynam facere, diuitum, accipere, pauperum sit: id sequitur, ut illi soli possint & debeant eleemosynam facere, qui verè diuites sunt, id est, qui proprietatem & dominium diuitiarum habent. Qui verò proprietatem & dominium non habent, ut uxores quæ sunt in potestate virorum, filij, qui sunt in potestate parentum, serui, qui sunt in potestate dominorum, & regulares, qui sunt sub potestate Præpositorum: non debent, nec possunt eleemosynas facere, nisi vel in extrema pauperum necessitate, uel ex consensu tacito, uel expresso superiorum; uel in certis alijs casibus, de quibus differunt, qui casus conscientia tradunt.

Quod uerò attinet ad eos, quibus eleemosyna fieri debet, una solum occurrit dubitatio, Vtrum uide licet peccatori sit eleemosyna facienda, cum scriptum sit Ecclesiastici duodecimo: *Da bono, & ne receperis peccatorem; prohibe panes illi dare, &c.* SED facilis est **R**ESPONSI O, nam peccatoribus, ea ratione, qua peccatores sunt, non est eleemosyna facienda; ipsi tamen, quia homines miseri sunt, facienda est; semper tamen cæteris paribus, anteposendi sunt boni malis; quando utrisque succurri non potest. Et quidem non esse peccatoribus, qua peccatores sunt eleemosynam faciendam, probat sanctus Augustinus in Psalm. 102. quia hoc nihil aliud esset, nisi diligere iniquitatem: & sicut qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet, id est, uitam æternam: Sic etiam qui recipit peccatorem in nomine peccatoris, mercedem peccatoris accipiet, id est, mortem sempiternam. Nam stipendium peccati mors est.

Peccatoribus uerò, non ut peccatores, sed ut homines sunt, non esse eleemosynam denegandam, probant illa uerba Salomonis Proverb. 25. *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum.* Et illa Domini Matth. 5. *Benefacite his, qui vos oderunt.* Et Luc. 6. *Omni petenti tribue.* Et illa beati Pauli ad Galat. 6. *Operemur bonis ad omnes.* Idem sancti Patres Gregorius Nazianzenus in orat. de obitu patris sui; Chrysostomus hom. 21. in epist. ad Rom. Hieronymus in libro aduersus Vigilantium extremo; Augustinus in Psalm. 102. Et Gregorius in 3. parte pastoralis admonitione 21.

Anteposendos autem esse iustos iniustis, facile probari potest, Tvm quia iusti sunt digniores, qui inuentur, Tvm etiam, quia id utilius est ijs, qui eleemosynam faciunt, ut copiosè docet sanctus Hieronymus in libro aduersus Vigilantium. Monent tamen Gregorius Nazianzenus, loco notato, & Chrysostomus in oratione, quæ inscribitur, ne curiosè pauperes scrutemur, non oportere nimis accuratè pauperes interrogare, sed simpliciter propter Christum esse illis eleemosynam faciendam.

Sed occurrunt obiectiones aliquæ breuiter dissoluenda. **P**RIMA est, quam initio posuimus ex capite duodecimo Ecclesiastici: *Da iusto, & ne receperis peccatorem, prohibe panes illi dare.* **R**ESPONDEO, Videtur eo loco Ecclesiasticus non loqui de eleemosyna, quæ datur pauperi, sed de beneficio, quod in amicum conferitur, etiam si fortè non egeat. Sic enim ait: *Si bene feceris, scito cui seueris, da bono, & ne*

recept-

repperis peccatorem; benefac humili, & ne dederis impio. Prohibe panes illi dare, ne in ipsis potentior te sit. Itaque prohibet Ecclesiasticus, ne beneficiamus impijs, quando non egent, quomodo multi beneficiunt histrionibus & meretricibus. Potest etiam vnico verbo responderi, prohiberi eleemosynam, quæ datur peccatori, vt peccator est.

SECUNDA obiectio, Luca decimo sexto, Dominus ait: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* At peccatores non habent æterna tabernacula nisi forte in gehenna. RESPONDEO, fortasse nomine amicorum, intelligi debent Angeli sancti, vt sanctus AMBROSIVS in hunc locum scribens, monet; eos enim amicos nobis facimus, cum eleemosynas pauperibus quibuscunque propter Deum facimus. SED si nomine amicorum intelligantur ipsi pauperes, vt sanctus Hieronymus in lib. aduersus Vigilantium, & sanctus Augustinus sermone 35. de verbis Domini, docent: RESPONDENDVM erit, moneri nos à Domino, vt potissimum eleemosynas faciamus sanctis pauperibus, atque ijs præcipue, qui voluntarie sunt pauperes, id est, qui relictis omnibus sequuti sunt Christum. Ipsorum enim est regnum cælorum, Matth. 5. & ipsi habent thesaurum in cælo, & cum Christo iudices futuri sunt in nouissimo die, Matthæi 19.

Sed non ideo prohibemur peccatoribus quoque eleemosynam dare, quamuis moneamur solliciti esse, vt iustis & sanctis pauperibus præcipue beneficiamus. Nam vt ait Apostolus ad Galat. 6. operari debemus bonum ad omnes, sed maxime ad domesticos fidei. Et quamuis pauperes peccatores non habeant in cælo æterna tabernacula, neque nos possint apud Deum sua intercessione iuuare; tamen eleemosyna ipsa propter Deum facta, non poterit esse inanis, dicente Ecclesiastico, capite 29. *Conclude eleemosynam in corde pauperis, & hac* (videlicet eleemosyna) *pro te exorabit ab omni malo.*

TERTIA obiectio, Dominus Matth. 25. dicit: *Quamdiu fecistis vni ex fratribus meis minimis, mihi fecistis.* At peccatores non possunt recte fratres CHRISTI nominari. RESPONDEO, Eadem est solutio. Dominus enim laudat eos, qui pijs pauperibus bona sua distribuunt, sed non reprehendit alios, qui non solum pijs, sed etiam peccatoribus beneficiunt, modo propter ipsum faciant, præsertim cum Matth. 5. iusserit nos imitari Patrem nostram cælestem, qui Solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos.

QUARTA obiectio, Sæpe accidit, vt pauperes propter peccata sua inopiam patiantur: non igitur debemus eis opem ferre, ne cum Deo pugnare vel le videamur.

RESPONDEO, Hoc argumentum proponit, & soluit S. Gregorius Nazianzen. in orat. de cura pauperum habenda. Summa responsionis hæc est, PRIMO, non facile cognosci posse, utrum aliquis premaratur inopia propter peccata sua, an propter aliam causam; cum sciamus, diuitias & paupertatem bonis & malis posse esse communes.

SECUNDO, etiam si certo sciremus, aliquem hominem, iusto Dei iudicio, propter sua peccata, ad extremam inopiam esse redactum: tamen non propterea non esse illi eleemosynam faciendam. Hæc enim est pœna satis magna, si quis cogatur ex mendicatione viuere, quamuis mendicando inueniat unde uiuat.

TERTIO, si constaret, velle Deum, ut aliquis fame moriatur, non tamen debere illum à nobis deferri, nisi speciali mandato id ipsum Deus imperaret, cum contra generale mandatum acceperimus

operandi bonum ad omnes. Sæpe enim vult Deus aliquem per inediam interficere, & non vult tamen uti nostra inhumanitate ad eum interimendum. Quare si quis indigentibus ea de causa non succurreret, quod existimaret, velle Deum, ut in penam peccatorum fame enecarentur; is officium sibi tortoris assumeret, iudice non solum id non iubente, sed etiam prohibente.

CAPVT XIII.

Quomodo sit eleemosyna facienda.

QUINQUE potissimum conditiones bonæ eleemosynæ ex Scripturis & Patribus colliguntur. PRIMA, vt fiat intentione placendi Deo, non autem ad captandam auram popularem. Matthæi sexto: *Cum facis eleemosynam, noli tuba canere, &c.* Et: *Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua.* Quo loco per dexteram intelligit sanctus AUGUSTINVS tractatu sexto in epistolam Ioannis, intentionem operandi propter uitam æternam: & intentionem operandi propter honorem temporale, intelligit per sinistram: ut sententia Domini hæc sit, cum facis eleemosynam, caue ne intentio fauoris humani se admisceat intentioni uitæ æternæ.

SECUNDA, ut eleemosyna fiat promptè, & non extorqueatur precibus, nec differatur de die in diem. Prouerbiarum tertio: *Ne dicas amico tuo, vade & reuertere, cras enim dabo tibi, cum statim possis dare.* Sic Abraham Genesim decimo octauo hospites rogat, ut ad se dinerant, non expectat, ut ab eis rogetur, quod idem facit Loth. Genesim decimo nono. Tobias quoque, ut in eius historia capite primo legitur, per singulos dies discurrebat pauperes querens, quibus eleemosynam faceret. Denique hoc faciendum monet sanctus Gregorius homilia 23. in Euangelia, explicans illud: *Et rogerant eum.*

TERTIA, vt fiat hilariter, Ecclesiastici 35. *In omni dato hilarem fac vultum tuum.* 2. ad Corinth. 9. *Non ex tristitia, aut ex necessitate, hilarem enim datorem diligit Deus.* Vide sanctum Ambrosium libro 1. de officijs, cap. 30.

QUARTA, ut fiat humiliter, & existimet, qui dat eleemosynam, non tam se dare, quam accipere beneficium. De qua re pulchre scribit sanctus GREGORIUS libro 21. Moralium, capite decimo quarto: *Multum, inquit, ad edomandam dantis superbiam valet, si cum terrena tribuit, verba follicite Magistri cælestis penset, qui ait, Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Si enim eorum amicitijs æterna tabernacula, acquirimus, dantes proculdubio pensare debemus, quia patronis potius munera offerimus, quam egenis dona largimur.*

QUINTA, ut abundanter fiat pro modo facultatum. Tobie 4. *Quomodo potueris, ita esto misericors; si malum tibi fuerit, abundanter tribue: Si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri stude.* Apostolus 2. ad Corinth. 8. dicit, eleemosynam dandam esse ut benedictionem, non ut auariciam. Quoniam qui parce seminat, parce & metet. S. IOANNES CHRYSOSTOMVS homil. 37. ad populum Antiochenum: *Non dare, inquit, sed cum copia dare, eleemosyna est.* Et ibidem addit, eos qui audiri uolunt cum dicunt Deo: *Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam.* Debere etiam misereri pauperum secundum magnam eleemosynam suam.

Hic tamen illud est OBSERVANDVM, eleemosyna

nae largitatem magis in eo constitui debere, ut multis aliquid, quam ut paucis multum detur. Id enim significat Scriptura, cum dicit Psalm. 111. *Differfit, dedit pauperibus.* Et Isaia 58. *Frangere esurienti panem tuum.* Frangere enim distribuere significat. Et 1. ad Corinth. 13. *Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, &c.* Tobias (ut dicitur cap. 1.) quodidie pergebat per omnem cognationem suam, diuidebatque singulis, prout poterat ex facultatibus suis. Sanctus AMBROSIIUS libro primo de officiis, cap. 30. *Non sunt, inquit, profundenda opes, sed dispensanda.* S. HIERONYMVS in uita Paulae Romanae: *Solent, inquit, pleraque matronarum in paucos largitate profusa, magnum a ceteris recitare, quo Paula omnino carebat visio.* Ita enim singulis suam pecuniam diuidebat, ut singulis necessarium erat, non ad luxuriam, sed ad necessitatem. Accedit etiam ad hoc probandum manifesta ra-

tio; sic enim pluribus subuenitur: plures orant pro eo, qui eleemosynam facit: & ipse facilius inanem gloriam uitat.

Cæterum per ea, quæ diximus, non excluditur, quin aliquando contra etiam fieri possit, ut si uirgo matrimonio collocanda sit, uel captius redimendus, uel sacræ ædes, aut cimiterium exstruendum. Nulla enim est in hac re certior regula, quam pia caritas cum uera prudentia, & uera prudentia cum pia caritate coniuncta. Vide sanctum Gregorium tertia parte pastoralis admonitione 21. qui quod ipse egregiè præstabat opere, ut eleemosynas non minori largitate, quam prudenti caritate profunderet: idem etiam ut alij facerent, literis ad posteritatem scriptis non minus piè, quam sapienter admonuit.

L A V S D E O.

*Laurentius Mallinckrodt Jun. Canon. Palat. in personis
est, & ipse ipse legit. Erat prius pro anima eius*

FINIS VLTIMÆ CONTROVERSIÆ

P R I N C I P A L I S.

